

D N.
ROFREDI
BENEVENTANI
CAESARAEI PONTIFICII-QVE IVRIS PROFESSORIS CLArissimi TRACTATVS, in quo ordinis Iudiciarij positiones LIBELLIQVE pertractantur.

Opus præterea Libellorum in ius Pontificium, atque XLIIII. Sabbatinæ Quæstiones nunc recens additæ.

QVIBVS NE HVIC ALIOQVIN DIFFICILLIMAE IVRIS PARTI QVICquam deesset, D N. ODOFREDI de Libellis formandis summam, vnáque D N. HENNINGI GOEDEN Ordinis Iudiciarij processum adiecimus.

Cum indicibus tum Rubricarum tum Sententiarum locupletißimis.

LVGDVNI,
Apud hæredes Iacobi Iuntæ. Cum Priuilegio Regis:
M. D. LXI.

Extraict du priuilege.

PAR grace & priuilege du Roy est octroyé aux heritiers de feu Iaques Iuntæ, d'imprimer, vendre, & distribuer vn liure intitulé *D N. Rofredi Beneuentani vtriúsque iuris professoris clariss. Ordinis Iudiciarij Positionum, libellorúmque Tractatus. Opus praterea Libellorum in Ius Pontificium, Atque X L I I I I. Sabbatina Quastiones nunc recens addita.* Et ce, pour le terme de dix ans, comméçans au iour de la premiere impression, qui en sera faite. Auec defenses & inhibitions à tous autres Imprimeurs, Libraires & Marchans quelconques, de n'imprimer vendre, ou distribuer ledict liure, sur les peines cõtenues és lettres patentes dudit Seigneur, depeschées à S. Germain en laye, le xx. iour d'Aoust, M. D. LIX.

Signé,
Par le Roy,

Maistre Nicolas du Pré, maistre des requestes
ordinaires de l'hostel present.

Burgensis.

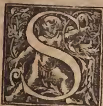

TRACTATVS AVREVS ORDINIS IVDICIARII DN. ROfredi Beneuentani, tùm iuris Cæsarei, tùm Pontificij professoris eminentissimi, ac totius practices facilè principis, occipit.

***

a 1 *Natura multis nouitatibus de nouo utitur.*
2 *Morbi causam qui nō intelligit: minimè curare potest.*

Procemium.

I considerarem ingenium & scientiæ meæ propriæ facultatē, non
essem ausus tam grāde & arduum opus assumere: cùm sim multum
insufficiens, & vir simplex, & labijs circuncisus: sed illius misericor-
b dia & protectione confisus, qui linguas infantiū facit esse disertas: qui dat
cunctis affluentiam animi, & non improperat: qui
ait. Cùm steteritis ante Reges & Præsides nolite co
gitare quid loquamini: non enim estis vos, qui loquimini: sed spiritussanctus qui loquitur in vobis.
Ipse os meum tetigit forcipe, quā tulerat de altari:
vt per me tanquàm per organum libellorū materia
panderetur: & qualis sit ordo solitus, qui in iudicijs
c frequentatur: & sic nō nouā rem aggredior, cùm à
multis peritissimis resista sit hactenùs agitata: quorum non sum dignus corrigiam calciamenti solue-
1 re. † Verum quia natura quotidiè multis nouitatibus vtitur: & de nouo noua quotidiè procreantur:
vt in auth. de consangui. & vter. fra. in princ. col. vj.
Ideò quæ desunt supplebo, repetēdo aliqua de prędictis: nam dixeris egregiè notum; si callida verbū
reddiderit iunctura nouum. Nec dicat aliquis tractare nō expedit, quòd à sapientibus iam multis est
tractatum. Sed si varietatem causarum conijciunt
d non facilè ad culpam venient; si varietatem rerum
examinent; & ea quæ ex inopinato emergunt non
esse ab alijs pertractata, præsens opusculum nō culpabunt: vt in authen. vt defun. seu fun. col. v. in princip. & scriptum est alibi. Omne artificium per exercitium suscipit incrementū: cùm vel omnes adhuc
addiscere possint. vt ff. de lega. iij. l. legatis seru. s. §.
ornatricibus. & si pedem alterū in sepulchro tenerem: tamē addiscere vellem, si possem. ff. de fideicō.
libert. l. apud Iulianū. Verum quia credidi quādam
summam à quodam perito de libellis compositam
e sufficientem esse ad hoc, vt sciret quis libellum concipere super actionibus proponēdis: quam summulam insufficientem reputo: nam aut est ita peritus
quis in legibus, quòd scit sibi specialem actionem competere: & tunc de facili sciet formare libellum: aut
ignorat sibi actionem competere: & tunc per illud
opus non potest instrui qualiter sit concipiendus li-
2 bellus, cū actionem ignoret. † Qui enim causam
morbi ignorat, quomodò curat? nam nō intelligenti nulla est curatio morbi: nec etiā libelli difficiles
de facto quotidiè emergentes sunt in prędicto ope-
f re pertractati: quia quodammodò est difficilè vt
sciant libellos difficiles bene cōponere, & ordinem
iudicij pertractare, etiam si aliàs sint boni in legibus, nisi in causarum exercitio conuersentur. Ideò
ego Rofredus Beneuentanus iuris ciuilis professor
ad preces & instantiam sociorum meorū nobilium
de partibus Tusciæ, cùm essem in ciuitate curialissima nobili Aretina ausus sum opus de libellis &
ordine iudiciorum componere: non confidens de
meritis nec de scientia: sed de sola gratia creatoris:
cuius nomen omnipotentis inuoco: vt donet princi
g pium: quia ipse est principium: cōcedat & medium:
& per eum præsens opusculum fine laudabili concludatur. Præsumam ergo pręsens opus incipere ex
commētatijs antiquorum, & præcipuè domini Io.
& domini Pilei supplendo illa quæ ipsi in eorum libellis disputatorijs reliquerunt. Cesset ergo liuor,
& inuidia repellatur? poterit enim in hoc opere indoctus arcta iudicia doctorum intueri: siue errans
& dubitans circa conceptionem libelli poterit plenius edoceri qualiter sit concipiendus libellus, &
quæ actio competat. sciet etiam cætera iudicij per-
h tractare.

Incipit materia omnium Rubricarum vsque ad libellos qui fient super quibuslibet actionibus.

TRACTATVRVS ergo de libellis & ordine iudiciario. Et quia libelli dantur in iudicijs coram iudice vel arbitro. Ideò in primis videndum occurrit, Quid sit iudicium. Qui possunt esse iudices ordinatij vel delegati. Quæ causæ possunt delegari. Vtrum recuset ut ordinarius. Vtrum recusetur delegatus. Vtrum causa suspitionis sit inferenda. Qualiter concipiatur libellus super recusatione

a vtriuſque. De aduocatis. De perſonis litigantium:
& qui pro ſe poſſunt agere, & qui nó. Qui pro alijs
poſſunt agere, & qui nó: & in quibus cauſis. Qualiter
iudicium declinetur ratione feriarum & ratione
fori. Qualiter incipiatur iudicium, & de ſumma
libellorũ. Quid ſit libellus. Quot modis concipiatur
libellus. In quo loco offeratur. Apud quos offerri
debeat. A quo offeratur & cui. In quibus cauſis
offeratur libellus. Quæ debeat continere libellus.
De actione edenda. De cauſa agenda. De rebus
petitis vtrum debeant in libello comprehendi. De
b actione vniuerſali. De actione generali. Et de actione
ſpeciali. Vtrum libellus poſsit mutari. Vtrũ poſſit
emendari. De effectu libelli oblati. Qualiter libellus
ſit concipiendus ſuper qualibet actione. Iſtę
rubricæ quæ ſequuntur non ſunt in principio, ſed
erunt in fine. Et qualiter iudicium poſtea terminetur.
Et ſic videbimus qualiter agat actor & reus
qualiter ſe defendat. Et qualiter iudex debeat iudicare.
Et qualiter appelletur: & quando non appelletur.
Et qualiter ſententia ſit executioni mandanda.

Quid ſit iudicium.

c 1 *Solus actor & reus contendunt: teſtes autẽ nequaquam.*

IVDICIVM eſt actus trium perſonarum, ſcilicet,
actoris rei & iudicis: licèt enim teſtes vt neceſſarij
aliquando producantur & etiam inſtrumenta:
vt ff. de teſtibus. l. j. & C. de dila. l. j. tamen quia iudicia
ſine teſtibus multotiens explicantur: ideò ſufficit
prædicta diffinitio. Quidam tamen diffiniunt.
Iudicium eſt actus trium perſonarũ ſub iudice confligentium:
& ſic cócluduntur perſona actoris rei &
1 teſtis. Sed horum diffinitio nó placet: † ſolus enim
actor & reus contendunt: teſtes enim non contendunt.
d Vnde meliùs poſſet ita diffiniri. Iudicium eſt
legitimus actus trium perſonarum ſuper pecuniaria
vel criminali cauſa contendentium: contendit
enim iudex vt veritatem inquirat. contendit actor,
vt reus ſibi condemnetur. contendit reus vt abſoluatur.
xxx. quæſtio. v. iudicantem. & iiij. qu. iiij. c. j.
Vel poſſet diffiniri. Iudicium eſt cauſa in dicendo
poſita cum certarum perſonarum interuentu actoris
rei & iudicis: & hæ omnes diffinitiones poſſunt
ad arbitrium pertinere.

Qui poſſunt eſſe iudices ordinarij vel
e delegati Rubrica.

1 *Iudices clariſsimi: ſpectabiles: illuſtres: ſuperilluſtres qui eſſe dicantur cum plu. ſeq.*
5.6 *Iudex ordinarius quis dicatur: & quis delegatus.*
7 *Delegatus à principe à delegato ab alio in quo differat.*
8 *Delegatus ſi moriatur: an delegati iuriſdictio finiatur.*
9 *Ordinarius à delegato in quo differat.*
10 *Delegatus ab alio an delegare poſsit.*
11 *Ordinarius nec delegatus quis in cauſa ſua eſſe poteſt.*
12 *Iudex an poſsit eſſe pater in cauſa filij: uel econtrario.*

IVDICES poſſunt eſſe omnes niſi legibus re-
f probentur. Reprobantur autem multis de cauſis;
vt ff. de iudic. l. cùm prætor. & notat plenè dominus
meus Azo in ſumma de iudicijs, circa principium.
Verũ iudicum quidã ſunt clariſsimi; Quidam ſpectabiles;
Quidam illuſtres: Quidam ſuperilluſtres;
1 Quidam ordinarij; Quidam delegati. † Clariſsimi
ſunt quos maiores iudices appellamus, vt præſides
prouinciarum: vt in auth. de non alien. aut permu.
rer. ec. §. vlt. col. ij. & omnes defenſores ciuitatũ
& magiſtratus municipales, ſi ſunt ordinarij clariſ-
g -ſimi appellantur: vt C. de epiſcop. & cleric. l. raptores.
2 † Spectabiles ſunt quos mediocres appellamus
vt magiſter officiorum: Comes rerum priuatarum:
& Comes Orientis: nó tamen Comites noſtri temporis:
illos enim clariſsimos reputo. Prætor, conſul,
præfectus vigilum, vicarij & Duces, & præfectus
AEgypti. & ſic maior eſt Dux quàm Comes: cùm
Dux ſit ſpectabilis, Comes clariſsimus. probantur
hæc C. de Epiſc. & cleric. l. raptores. ff. de offic. præ-
3 fecti vigil. l. iij. circa princip. † Illuſtres ſunt quos
maximos iudices appellamus: præfectus vrbis: ma-
h giſter militum: quæſtor ſacri palatij: præfecti pretorio,
ſiue orientis, vel per illiricũ, vel per comitatum
ſenatores: licèt omnes ſuperilluſtres dicantur ſenatores.
probantur hæc C. de appel. præcipimus. & C.
de epiſco. & cleric. l. raptores. ff. de ſenator. l. vlt. in
4 auth. de appel. & intra quæ tempo. §. ad hæc. † Superilluſtres
autem ſunt Imperator: patricius: vt C.
de conſul. libr. xij. l. nemini. & in auth. vt ab illuſtribus,
& quę ſuper eam dignitatẽ. col. v. & C. de Epiſcop.
& cleric. l. cùm clericis. Omnes tamen iudices
poſſunt appellari clariſsimi. arg. ff. de ſenato. fœmi-
i næ. Hi omnes prædicti ordinarij ſunt & omnes habent
merum imperium exceptis defenſoribus ciuitatum
& magiſtratibus municipalibus. vt ff. de officio
præfecti vrbis. l. j. & ff. de offic. proconſul. & lega.
l. obſeruare. cũ legibus ſequentibus. & ff. ad municipales.
l. magiſtratus municipales. leuia enim crimina
tractantur per defenſores ciuitatum: vt in authen.
de defenſoribus ciuitatum. §. audient. col. iij.
& de mandatis principum. col. iij. § ꝙ ſi delinquentes.
Sic ergo poteſtates noſtri temporis merum imperium
ſibi vſurpant, ſcilicet amputantes capita: & d
k imponentes membri abſciſioné. Omnes ergo prędicti
ſunt ordinarij. Sed & illi domini ordinarij qui ab
Imperatore vel Papa ſunt ordinati, & ab eis habẽt
iuriſdictioné vel indefinitè vel generaliter: ſi enim
ad vnam cauſam ſit delegatus, non erit ordinarius,
ſed delegatus. Sed Papa interdum eligit: interdum
electionem confirmat, vel etiam Imperator. Populus
etiam dat ordinariam iuriſdictionem. C. de aduoca.
diuer. iudic. l. ſi quis de togatis. & C. de defenſoribus
ciuita. l. defenſores. & in auth. de defenſo. ciuita.
col. iij. §. de cætero. & C. de emãci. lib. l. j. Vnde 2
1 iudices electos hodie de conſuetudine ſecundum
quod annuatim eliguntur in ciuitatibus Tuſcię &
5 Lombardiæ, puto ordinarios eſſe. † Is ergo dicitur 1
ordinarius qui iuriſdictionem habet à Papa, vel ab
Imperatore, vel à populo, vel legé, vel conſuetudine.
vt ff. de iuriſd. omn. iudi. l. more maiorum. & l. &
6 quia. † Delegatus autem is eſt cui cauſa committitur
cognoſcenda: nec refert à quo cõmittatur, an à
principe vel ab alio qui iuriſdictioné habet: vt ff. de
offi. eius cui manda. eſt iuriſd. per totũ. & C. de iudi.
m l. à iudice. & ff de iuriſd. om. iud. l. ſolet pretor. & C. b
qui pro ſua iuriſdict. iudi. d are, d'atiue poſſunt. l. in
cauſarum. Et ita demũ valet delegatio, ſi cauſa illa
quæ delegatur, & perſona illa cui delegatur ad iuriſdictionem
pertineat delegantis: vt in prædicta l.
in cauſarum. C. qui pro ſua iuriſd. in fi. & eſt ratio:
quia extra territorium ius dicenti impunè non paretur:
vt ff. de iuriſd. om. iud. l. vlt. Et ita demũ tenet
miſsio vt creditores mittantur in bonis, ſi locus vbi
debet fieri miſsio, ad iubenté pertinet: vt ff. de bonis
7 autbo. iudi. poſſ. l. cũ vnus. §. is qui. † Refert tamen
inter dele-

a inter delegatũ à principe &delegatum ab alio.nam
delegatus à principe delegat:delegatus ab alio nõ:
vt C.de iudic.l.à iudice. nisi dicas casuale in lega-
to procõsulis,secũdum vnam lecturam in qua deest
non:vt ff.de offi.proconsul.& leg.l.legatus manda
ta. Item omnis delegatus ab alio dicitur pedaneus
præter dalegatũ à principe:vt C.de pedaneis iudi.l.
j.& in authẽ.vt defuncti seu fune.eorũ.§. illud etiã.
col.v.& quare:quia iusta est ratio: ideò ẽm oĩs dele
gatus dicitur pedaneus prẹter delegatũ à principe:
quia nullã iurisdictionẽ habet à se:ideò delegare nõ
b potest.sed delegatus à principe habet aliquam iuris
dictionem: ideò & delegare potest:sicut dictum est.
Vel potest distingui vtrum delegatus faciat coram
se litem contestari, & tunc à quolibet sit delega-
tus ritè delegat. cæterum ante litem contestatam
non nisi sit delegatus à principe ad instar procura-
toris,qui ante lit.contest.nõ dat procuratorẽ, post li
tem sic:vt C.de procur.l. neq;. &.l. procuratoribus.
Et sic cõsueuit hẹc distinctio fieri. Quotiẽs moritur
delegans vtrum sit finita iurisdictio delegati: sicut
contigit mortuo Papa Innocentio:nam videtur fi-
c nita, cùm mandatum reintegra morte finiatur: vt
C.mandati.l.mandatum. & res dicitur integra an-
te lit. contesta. in autenth. de litigio. coll. viij.§. si
verò apud iudi.licèt in delegato à Papa vel Impera
tore posset dici cõtra:quia facta delegatione ex so-
la delegatione habet iurisdictionem propriã,sicut
1 dictum est. † hæc est ergo differentia inter ordina-
rium & delegatum: quia ordinarius delegat, dele-
gatus nõ nisi à principe delegetur: vt ff.de offi .eius
cui mandata est iurisdi.l.vlt.& ff.de.iuris.omn.iud.
l.more.& C.de iudi.l.à iudice. & ff. de iudic.l. cum
d prætor.§ j. Licèt quidam dicant, & malè, quòd lex
illa C.de iudi.l.à iudice.corrigatur per authenti. vt
defuncti seu fune. colla. v.& est signata in lege illa
quæ incipit,ad hæc.licèt malè dicunt, quia authen.
loquitur quando delegatus volebat omnia iudici
delegare,& sibi sententiam reseruare. hoc prohibe
tur iure nouo:sed si vult ex toto delegare, potest. &
ita non corrigitur lex antiqua.quod enim non mu-
tatur,quare stare prohibetur. C.de testamen. l.san-
2 cimus. † Vtrum autem ab alio delegatus possit de-
legare : quidam distingunt: vtrum sit delegatus ad
e vniuersitatem causarum: & tunc de illis vnam dele
gare potest:non tamẽ totam iurisdictionem,quam
habet demandatam: an ad vnam sit delegatus: &
tunc illam non delegat.& sic intelligunt ff.de iudi.
l.cùm prẹtor.ff.de offic.proconsul.l.legatus.secun-
dum vtranque lecturam. & ff.de offi.eius cui man
da.l.vltim.& ff. de iurisdiction.omn. iudic.l. impe-
rium.in fi.& l.more.& l.solet. Potest delegari vni-
uersitas causarũ tota vel pars sicut de facto contin-
git:puta eligitur aliquis in potestatẽ Aretinam: ip-
se non potest interesse semper: alij committit vices
f suas,sicut fit sæpè in Tuscia & in Lombardia. hic
talis cui committuntur vices potestariẹ rectè iudi-
cẽ delegat ad aliquã causam:quia in illa iurisdictio
ne demandata inest iurisdictio.f.iudicis dãdi licen-
tia.arg.ff.de iuris.om.iu.l.iij.in fin.vbi autem dele-
gatur pars iurisdictionis.verbi gratia.Est modo do
minus Azerhus potestas Aretinus delegat per co-
mitatum Aretinum quendam loco sui:hic aliquem
iudicem delegat.Delegatur causa singularis.pone,
dominus potestas habet causam coram se,hanc de-
legat alicui doctori.hic delegatus alij nõ delegabit
g sicut dictum est.† Sciendum est tamen,ꝙ nec ordi-
narius nec delegatus erit quis in causa sua: siue sit
sua ab initio:siue ex post facto:vt C.ne quis in cau-
sa sua iudicet.l.j. &.ff.de iudi. Iulianus ait, si alter.
Item non erit iudex in qua est assessor.vt C.de asse.
l.nemo. Item non erit index si fuerit aduocatus in
causa illa:vt ff.de iuris.om.iu.l.prẹtor Item illi non
erunt iudices quorũ societas habetur:vt ff. de iud.l.
eum prẹtor.*Quæstio.*† Sed an possit esse iudex pater
in causa filij vel ecõuerso:filius in causa patris quẹ-
ritur.Dominus Pilens distinguit,vtrũ sit delegatus
h & tunc potest:vt ff.de iudi.l. in priuatis.an sit ordi-
narius: & nunc nõ erit iudex,nec filius,nec hi quos
secũ habet:vt ff.de iu.om.iu.l.qui iurisdictioni. nisi
vsq; ad cõtestationem litis:vt ff.de offi.prẹsi.l. sena
tuscõsul.Sed quẹ sit ratio. Respon. Delegatus fun-
gitur munere delegãtis & nõ suo:vt ff de offic. eius
cui mãdata est iur.l.vl.& ideò est prẹsumptio quòd
iudicet delegatus sicut & delegãs:ar.ff.de offi. præ-
fect prẹto l.j.at ordinarius fungitur munere suo:vt
ff.de iuris.om. iudi.l.more. & ideò est præsumptio,
quòd nõ bene iudicaret. Alij distingunt vtrum cau
i sa sit criminalis:& tunc nec filius patri:nec pater fi-
lio:nec affinis etiã: vt ff.de iniu.l.lex cornelia.& in
eo casu intelligũr ff.de iuris.om.iu.l.qui iurisdictio
ni.Si verò sit ciuilis potest:vt ff.de iud.l.in priuatis.
Sed quæ est ratio. Respõsio in promptu est:quia in
causa criminis maius periculum est: & ideò maius
cõsilium apponendũ:ar.ff.de carbo.edict.l. j.in cau
sa enim sanguinis plerũq; persona patris capit cõ-
siliũ pro liberis:vt ff.ad leg. Iuli.de adulte.l.neq; in
ea.& ideò remouentur pater & filius, & etiam affi-
nis. Domino autẽ meo respondetur sine distinctio-
k ne causẹ,ꝙ pater filio & ecõuerso possit esse iudex:
vt ff.de iud.in priuatis.verũ recusari potest:vt ff.de
iuris.om.iu.l.qui iurisdictioni.& ff.de iniurijs.l.lex
cornelia. Is enim recusatur, qui iudex esse potest:
nec interest vtrum sit ordinarius an delegatus. quia
quantũ ad ius publicũ non sequitur filius ius pote-
statis:vt ff.ad trebel.l. nã quod. & ff. quòd cuiusq;
vniuer.l.item eorũ. Mihi autem videtur distinguen
dum vtrũ iurisdictio sit contentiosa: & tunc potest
esse iudex,& recusatur:si autẽ sit volũtaria, tunc po
test esse iudex,& non recusatur:vt ff.ad treb.l.nam.
l & ff.quod cuiusque vniuersi.l.item eorum.

Quẹ causæ possunt delegari & quẹ non. Rub.

1 *Imperij meri quæ sunt, non delegantur.*
2 *Imperij mixti an causa liberalis existat.*
3 *Cã restitutionis in integrũ, an meri imperij esse dicatur.*
4 *Bonorum possessio, an delegari possit.*
5 *Causæ quecunque cognitionem desiderant: an per libel-
lum explicari possint.*

QVIA diximus de iudice delegato, & crederet.
forte aliquis quòd omnes causẹ possent de-
legari:ideò videamus quẹ causæ possint delegari.
m Nam si sciuerimus quẹ causæ nõ possunt delegari:
per consequentiã sciemus quæ causæ possunt dele-
gari. nã si sciuerimus qui sunt in potestate:per cõse
quentiam sciemus qui sunt sui iuris:vt instit. de his
qui sui vel alieni iuris sunt.in prin.&.l.j. cõtrariorũ
enim hẹc est natura, quòd probato vno restat pro-
batũ reliquum:nam si pronũtiatur rem meã esse:per
consequentiã probarẽ tuam nõ esse: vt ff. de procu.
l.Pomponius. in prin.Ecce enim nõ delegatur.cau
sa liberalis: vt C. de pedaneis iudicib.l.placet. Item
nec causa criminalis:quia cũ pertineat ad merũ im-

a periũ, non delegatur: nisi quãdo cõtingit presidem
proficisci: vt ff. de offi. eius cui mãdata est iurisd. l. j.
& ff. ad munic. l. ea quę sunt meri imperij. vnde &
propterea arbiter de causa criminali nõ cognoscet:
vt ff. de arbi. l. nõ distinguemus. Cognitio aut suspe
cti tutoris demãdatur, & trãsit cum generali iurisdi
ctione demãdata: & hoc propter vtilitatẽ pupillorũ:
vt ff. de offic. eius cui mãd. est iurisd. l. cognitio. dele
gatus licẽt cognoscat, nõ tamen pronũtiabit, sed iu
dex ordinarius tantũ: vt ff. ad Turpi. l. j. §. suspecti.
Et idẽ puto in criminali qñ cõtingit pside proficisci,
b sci, qđ delegatus cognoscet: nõ tñ pronũtiabit: vt ff.
de offic. procõs. l. solet. & in auth. de col. & alijs cap.
§ prohibemus. col. ix. nisi sit vicarius electus autho-
ritate principis in locũ presidis. ille enim cognoscit
vt preses: vt C. de offi. eius qui vicẽ alte. l. suggerẽte.
licẽt quidã dicãt, ꝙ lex illa loquatur in vicario: vn-
de dicunt ꝙ maioris est authoritatis quã delegatus.
Sed in cognitiõe suspecti legatus procõsulis põt pro
nũtiare: vt insti. de suspect. tuto. in prin. quod dicunt
quidã speciale in legato procõsulis, q habet multa
spãlia, & quia iudex ordinarius est: & de omni crimi
c ne cognoscit. & spãliter intitulatur de eo legato po
t tiùs quã de alio † Et sic not. regulã gñalẽ, ꝙ illa quę
sunt meri imperij nõ delegãtur: vt ff. de offi. eius cui
mãd. l. j. & ff. de off procõ. l. necquicq̃. §. oĩa. & ff. de
reg. iur. l. oĩa. & l. vbicũq;. Sed regula ista fallit hodie
in tribus. Primò quia preses necessitate aliqua im-
peditos mittere põt aliquẽ ad prouinciã sibi decre-
tam. quia oĩa põt explicare, & oĩa sunt sibi cõmissa
preter membri abscisionẽ & vltimũ suppliciũ: vt in
auth. de coll. & alijs cap. §. ad hęc. col. ix. quã authẽ.
quidã volũt malè trahere: etiã postquã preses in pro
d uinciã venerit: qđ litera illa nõ patitur. nã loquimur
qñ preses in prouincia nõdũ venerat. Secundò quia
demandare põt ea procõsul quę sunt de mero impe
rio quãtũ ad cognitionẽ: vt ff. de offi. procõs. l. solet.
Tertiò obtinet: quia si iudex fuerit in locũ mortui
subrogatus poterit oĩa expedire: vt C. de offi. eius qui
vicẽ alicu ger. l. suggerẽte. Sed ille nõ dicitur habe-
re delegatã iurisdictionẽ, sed potiùs cõmendatã. Sũt
autẽ ista meri imperij quę delegari nõ possunt: ani
maduertere in facinorosos hoĩes, & corrigere delin
quẽtes in carcerẽ & vincula mittere. Arg. cõtra hoc
e in auth. de defens. ciui. § audiẽt. in princ. Itẽ nec pe
sui magistratus possunt agere vel cõueniri: vt ff. de
in ius voc. l. ij. & ff de iudi. l. ij. & l. pars literarũ. Mi-
nores verò magistratus rectè cõueniũtur pe sui ma
gistratus: vt ff. de iniurijs. l. nec magistratus. Item ꝙ
corã eis possit fieri vẽditio predij minoris. Itẽ trans-
actio alimẽtorũ: vt ff. de reb. eor. qui sub tut. vel cur.
l. j. & ff de trãs. l. cũ hi. Item vt fiãt testamentorũ insi
nuatiões olim: licẽt hodie nõ sint meri imperij: quia
possũt insinuari corã defensore: vt in auth. de defen.
ciui. col. iij. §. nõ habẽtes. Itẽ iubere, cauere pretoriã
f stipulatione, & in possessionẽ mittere re ipsa: vt ff de
iurisd. om. iu. l. iubere licẽt istorũ cognitio possit de
mãdari: vt ff de off eius cui mãd. l. cognitio. Itẽ non
delegãtur ea quę sunt mixti imperij: vt ff ad munic.
ea quę Sed huic regulę derogatur de duobus casib.
Primò circa dationẽ tutoris: vt ff de tut. & cur. datis
ab his. l. ius dãdi. & instit de Attiliano tutore. & ff.
de admin tut. l. Lucius Titius §. cũ testamẽto. *Oppo
sitio.* Sed cõtra ff de tut. & cur. dat. ab his. l. nec man
dãre. Respõd qđ ibi dicitur ꝙ alius dari nõ põt: sub
audi qui nõ sit de iurisdictiõe presidis demãdantis:

g si enim sit de iurisdictiõe presidis demãdantis, de iu
re demãdatur: & hoc propter vtilitatẽ pupillorũ, sed
hodie defensores dãt tutores sc̃dm solennitatẽ. instit.
de Attilia. tuto. §. nos aut. Sc̃dò derogatur in causa
restitu. & hoc propter vtilitatẽ minorũ, quę & olim
poterat generaliter denegari: & hodie spãliter: & ge
neraliter delegatur: vt C. vbi & apud quos da. in re
stitutio. l. vlt. in fi. Si ergo delegatur: ergo habeat eã
magistratus munic. Sed cõtra arg. ff. ad munic. l. ea.
Respõd. est mixti imperij: sed tñ magistratus muni.
eã nõ habet nisi ex delegatiõe: vt C. vbi & apud quẽ.
h l. vlti. in fi. Sic per ea quę dicta sunt patet aperte, qđ
dicitur res esse meri imperij vbi tractatur de iudicio
sanguinis: vel puniũtur delicta quæ delegari nõ pos
sunt. Res dicitur mixti imperij quę delegari nõ potẽ
hoc enim habet à mero imperio: quia ibi venit co-
gnitio pecuniaria: & hoc est iurisdictionis: & ideò
res tales sicut superius dixi, dicuntur mixti imperij.
Res dicitur iurisdictionis quę delegari põt indiffe-
renter, & agitur ibi de pecuniario comodo. Et quę
sunt illę. Respõ. oẽs alię exceptis predictis quas su-
2 perius diximus. † *Questio.* Sed quęritur de causa libe
i rali vtrũ sit mixti imperij. Quidã dixerũt ꝙ sit meri
imperij. & quia de animaduersione tractatur: puta
de seruitute, quę seruitus mortalitati cõparatur: vt
ff. de reg. iur. l. seruitutẽ. & in auth. de nup. coll. iiij. §.
si verò decretũ iudiciale. Sed puto ꝙ sit mixti impe-
3 rij. † *Questio.* Itẽ quæritur de causa restitutionis, an
sit mixti imperij. Respõ. sic: & quia nõ delegatur. vt
ff ad munic. l. ea. itẽ quia desideratur maxima causę
cognitio: vt ff. de in integr. resti. l. oẽs. sed hodie dero
gatur per l. Iusti. sicut dictũ est. Et intelligas oĩa illa
quę excellentię causa presidibus per lege aliquã cõ
k mittũtur, & demãdari nõ possunt, & nõ cõtinẽt ani
maduersionẽ sunt mixti imperij: vt datio tuto. & ta-
lia, sicut superius diximus: licẽt eñ illa habeat quis
à mero imperio, sunt tñ mixti imperij: & quia dele-
gari nõ possunt. & quia ibi est cõmodũ pecuniariũ.
4 *Questio.* † Si tu quęras an bonorũ possessio possit
delegari: distingue. aut quęris de illa bonorũ posses
sione, quę ius tribuit: sicut sunt vt bonor. pos. secun.
tabu. cõtra tabulas: vñ liberi, vñ agnati, vñ cognati:
qñ vir & vxor. & etiã septima extraordinaria sicut
nota. in summula de bon. pos. ꝙ eñ bonorũ istę pos
l sessiões tribuãt ius habes. ff. de bo. po. l. iij. §. bonorũ
possessio. & tũc istę nõ delegãtur: quia maxima desi
derabitur solẽnitas in petẽdis bonor. poss Hodie tñ
putat d. Bulgarus, ꝙ delegari possunt. nã nulla de-
sideratur solẽnitas: vt C. q admit. ad bo. pos. possunt
l. vlt. C. de cur. furi. l. vlt. Si verò sit bonor. pos. quę fa
cti est, vt carboniana, & illa quę datur mulieri noĩe
vẽtris: & illa quę datur legatario noĩe legati sub cõ
ditione relicti: illa etiam iure veteri & hodie dele-
gantur: vt ff. de offici. eius cui manda. l. cognitio. In
cã tamẽ dãnt infecti nota casuale: & quia demãdari
põt: & quia habet eã magistratus munic. etiã vt mit-
m tat in poss. re ipsa ex j decret. & hoc propter celerita
5 tem: vt ff. de dãn. infect. l. j. *Oppositio.* † Sed opponi-
tur. nam videtur ꝙ nulla cã possit delegari. nam om
nia quę causę cognitionẽ desiderãt non possunt per
libellũ explicari. i. demãdari: vt ff. de offi. procõ. l. nec
quicquã. & de re. tur. oĩa: at non est aliqua cã in qua
causę cognitio desideretur. ergo nulla cã delegabi-
tur. Respõ. vbicũq; desideratur causę cognitio: aut
desideratur plena, aut semiplena. Itẽ aut illa cogni
tio habet expediri p officiũ iudicis, aut iure actiõis.

Si desid-

Si desideratur plena causæ cognitio, & expeditur
per solum officium iudicis: vt bonorũ possessio, qui
ius tribuit: vt ff. de bo. poss. l. iij. §. pen. Item restit. in
integr. in qua desideratur maxima causæ cognitio:
vt ff. de in integr. resti. l. omnes. quę restitutio habet
concedi solummodò per officium iudicis: vt ff. de
mino. l. quod si minor. §. fi. Item transactio alimen-
torum: vt ff. de transact. l. cùm hi. Ista talia non de-
mandantur: licèt fallant in datione tutoris. & cau-
sa resti. vt dictum est. Si verò desideratur semiplena
causæ cognitio: & expeditur res illa solo officio iu-
b dicis: vt in carboniana bo. pos. vt ff. de carbon. bo.
pos. l. iij. tunc pòt demãdari. Si verò petitur aliquid
iure actiõis, licèt in omnibus actiõibus desideretur
causæ cognitio: tamen demandari possunt. Sed li-
cèt ea quæ sunt imperij vel mixti non possunt dele-
gari: ea tamen quæ sunt coherentis imperij vel iu-
risdictionis transeunt & delegantur: sicut modica
coherctio: vt ff. de offi. eius cui manda. l. vlt. & ff. de
iurisd. om. iud. l. ij. & l. magistratibus. Item & de co
herenti imperio habent vt pronuntient aliquem in
possess. mittendum, sed nõ mittunt: vt sicut tota die
c de facto videmus fieri. & hoc dicit l. C. de iudi. pro-
perandum §. sin autem. Item vt exequantur senten-
tias arbitrorũ & iudicum delegatorũ: vt ff. de re iu-
di. l. à diuo Pio. §. respon. & ff. de bon. auct. iudi. pos.
l. cũ vnus. §. is qui. Item vt possint citare partes: quę
citatio qualiter fiat: in hoc opere notabo.

Vtrum recusetur ordinarius. Rubrica.

1 *Argumentum à contrario sensu quomodò valeat.*
2 *Priuilegium quod nulla sui parte cõparet: nullum est.*

DICTVM est suprà de iudicibus ordinarijs
& delegatis: verũ quia iudices aliquãdo suspe-
d cti habẽtur: & ideò à litigatoribus recusantur: ideò
videamus de recusatione ordinarij, verũ possit re-
cusari. Et in parte ista differentiæ notãtur inter do-
ctores nostros: fuit enim Marti. in ea sentẽtia, ꝙ iu-
dex iusta causa interueniente possit recusari. Ecce
enim recusatur præses, qui est ordinarius, ꝙ non sit
iudex in causa illorũ, quos secum habet. vt ff. de iu-
risdictio. om. iudi. l. qui iurisdictioni. Item affinitas
repellit iudicẽ ordinariũ: vt ff de iniur. l. lex Corne-
lia. Item inimicitiæ: vt ff. de liberali causa. l. si pari-
ter. Nec dicat aliquis ꝙ lex illa loquatur in delega
e to, nõ est verũ: nam ibi tractabatur causa liberalis
quæ apud ordinarium solùm agitatur: vt C. de pe-
daneis iudi. l. placet. Item si fuit aduocatus in cau-
sa in qua posteà est iudex ordinarius: vt ff. de iuris-
dictio. om. iudi. l. prætor. Item si est assessor recu-
tur etiam iudex ordinarius: vt C. de assesso. l. vlt m.
Item recusatur ordi. si causa cœpit ad eum pertine-
re: vt ff. de iud. l. Iulianus ait, si alter. Item argumen
tatur. M. à contrario sensu illius l. C. de iurisd. omn.
iudi. l. nemo post litem. ergo ante litẽ potest. † nam
1 f locus est à contrario sensu legis: vt ff. de officio eius
cui manda. l. j. §. huius rei. & ff. de testibus. l. ex eo.
& ff. manda. l. si procuratorẽ. §. si ignorantes. Item
& ar. ista suadent, ꝙ iudex possit recusari etiã si sit
ordin. ff. de arbitris. l. nõ distinguemus. §. cùm qui-
dam. & ff. de procur. aut affinitate. & C. de excu. tu-
tor. l. humanitatis. Item recusatur ordinarius. vt in
auth. de exhiben. & intro. reis. col. v. §. sancimus. &
est posita. C. de litis contest. auth. offeratur. & in au
then. de executoribus & qui cõueniuntur, & recon
ue. col. vij. § illud quoque & est posita. C. de senten
g tijs & interlo. auth. & consequentur. & hanc senten
tiam sequitur dominus & præceptor meus. R. do-
mino autem B. & domino Io. & domino meo Azo.
videtur vt iudex ordinarius recusari non possit. &
respõdet omnibus legibus ꝙ omnes loquuntur in
iudicibus delegatis: qui quidem recusari poterunt.
vt statim notabo Nec obstat ff. de liberali causa. l.
si pariter. nam ibi erat iudex delegatus & à princi-
pe: vnde de liberali causa cognoscet. Vel meliùs
quod est veriùs: quia reus ibi non recusabat iudicẽ:
sed actor qui debebat ad eum iudicem mitti cũ eo
h qui agebat priùs: vt verbi gratia. Ego peto te in ser-
uitutem sub vno consule, qui est tibi iudex ordina-
rius. Alius qui dicit se fructuarium vult te conueni
re sub alio consule, qui similiter est iudex ordina-
rius, non potes quidem tu eum iudicẽ recusare: sed
hic secundus consul mittet fructuarium ad eum cõ
sulem sub quo ego litigo: nisi sit hic inimicus: fru-
ctuarius ergo non suum sed tuum recusat iudicem:
& sic casu legis posito nõ probatur per l. illam, si pa
riter. ꝙ iudex ordinarius possit recusari. Quod au-
tem nõ possit recusari iudex ordinarius videndum
i est. Speciali priuilegio conceditur miserabilibus
personis, ꝙ iudicẽ ordinarium recusent: vt C. quan.
imper. inter pu. & vi. l. j. Item de speciali priuilegio
conceditur quibusdam personis, ꝙ præsidem recu-
sent: vt C. si quacunque præditus pot. l. j. si enim hoc
conceditur specialibus personis de priuilegio, ꝙ iu
dex ordinarius recusetur: ergo cõtra est de iure com
2 muni. † nam nullum est priuilegium quod nulla
sui parte cõparet: vt ff. ad muni. l. j. & ff. de leg. j. l. si
quando. De ordine ergo & iure cõmuni si quis ha-
bet suspectum ordinarium iudicẽ potest petere do-
k minum Episcopum associari: vt in authen. col. ix. vt
differentes iud. §. si tamen. aliàs, si verò. & est posita
C. de iudic. authen. si contigerit. Nec obstat argum.
contra à domino Martino inductum, nemo post li
tem, &c. nam in eadem lege datur instantia, si vult
aliquis argumentari à contrario sensu: nam lex illa
dicit: nemo post litiscontestationem ordinariæ se-
dis declinet examen. ergo non ordinarię potest de-
clinare post litẽ, falsum est: vt ff. de iudi. l. vbi. quod
enim non possit ordinarius recusari dicit l. C. de iu-
risdictio. om. iudic. l. vlti. & C. vbi quis decu. vel co-
l bor. l. vlti. §. vlti. Si quis autem vellet Marti. senten-
tiam defendere legibus à domino B. inductis ita po
terit respõdere. nã in l. illa. C. si quacũque prędi. po
test. iusta causa interuenit quare pręses prouinciæ,
qui est ordinarius, recusatur: scilicet, quia volebat
matrimonium contrahere cum sibi subiecta. & sic
potiùs pro Martino, quàm contra facit. Item l. illa.
C. quando Imperator inter pu & vi. nõ obstat: quia
illud facit miseria personarum & terror aduersarij.
Item nec obstat auth. vt differẽtes iudic. nam ibi si
eo ipso ex quo dico ordinarium suspectum adiun-
m gitur alius: multò ergo fortiùs remouetur, si iusta
causa suspitionis remouetur. Item nec obstat l. C.
vbi quis de curiali. nam illud est casuale propter
functiones publicas, sicut & aliud quod ibi fertur
sententia diffinitiua ante litem. Vel ibi non sube-
rat iusta causa recusationis: & sic Respon. ad l. C.
de iurisd. omn. iudi. l. vlti. & dicam infrà tit. ij.

Vtrum recusetur iudex delegatus. Rubri.

1 *Sacrilegij crimen incurrit: qui disputat an sit dignus quem elegerit Imperator.*

a DE IVDICE delegato certum est quod recusari possit: quia dicit Imperator t Coidi nobis est omnes lites sine suspitione procedere: vt C. de iudi. l. apertissimi. & l. cū specialis. *Oppositio*. Sed videtur q delegatus à principe vel à Papa nō possit recusari vt suspectus. Nam delegatus fungitur vice & munere delegātis: vt ff. de offi. eius cui mandata. l. & si prętor. Si ergo fungitur munere & vice delegātis: ergo recusari nō potest: sicut nec recusatur princeps vel Papa. Respon. delegatus & si fungitur vice & munere delegātis, nō tamen per omnia
b sicut diximus suprà qui possunt esse iudices vel nō. Quantū enim ad hoc vt iudicare possit fungitur munere delegātis: nō tamen quò ad hoc vt recusari persona nō possit. *Oppositio*. Item obijcitur q recu-
1 sari nō potest delegatus. † Nam crimen sacrilegij contrahit qui disputat an sit dignus quem elegerit Imperator: vt C. de crimine sacrilegij. l. disputari. Imperator enim quēcunque elegerit videtur personam illius approbare: vt ff. de re iud. l. quidam. Respon. Cōtrahitur crimen sacrilegij si aliquis velit disputare an Imperator aliquē potuit eligere in iudi-
c cem, cū omnia sint possibilia principi. nō autem cōmittit sacrilegium qui dicit, q delegatus est suspectus, maximè cū ad petitiōes partiū iudices delegātur: & propter verecūdiam petiti iudicis: vt ff. de iudi. obseruādum. & ff. de re iudi. quidē. Ratio: quia ibi ex quo Imperator aliquē eligit in iudicē ordinarium, omnia quæ sunt iudicij & sine quibus exerceri nō potest, videtur cōmisisse: vt ff. de iurisd. om. iudi. l. ij. nō tamen lex illa dicit verū iudex possit recusari vt suspectus. *Oppositio*. Itē adhuc obijcitur: non est credendū q iudex delegatus aliter iudicet, quā Imperator iudicaret: vt arg. ff. de offi. pręfe. pręt. l. j.
d Respon. illa loquitur in pręfecto prętorio in quo sunt multa specialia, cū ab eo appellari non possit: vt C. de precib. Impera. offe. auth. quę supplicatio. Sed iudex delegatus recusari potest: nisi aliqua partium illū aliquādo petierit: siue cōcessus fuerit, siue non; vt in auth. offeratur. sicut simile est in testibus: vt C. de testib. l. si quis testibus. debet tamen causa probabilis allegari quare iudex debeat recusari. Quæ autē sunt illæ causæ diximus suprà, de recusa. iudic. ordin.

Vtrum causa suspitionis sit inferenda. Rubric.

e 1 *Iudex delegatus remanet delegatus: si causa suspitionis non probatur.*

2 *Iudex ordinarius de iure pontificio recusari potest.*

VTRVM autem causa suspitionis sit inferenda: vel sufficit si dicat recuso. quia quidam fuerunt in ea opinione q causa suspitionis nō sit inferenda. Nam sufficit hæredi si hæreditatē recuset: & dicat nolo adire, neq; quęritur, vt assignet causam, quare nolit adire: vt ff. ad Trebel. quia poterat. Et ei qui appellat satis est si dicat appello: vt ff. de appella. l. ij. Et ei qui recusat satis est si dicat recuso: vt
f C. de sent. & interlo. om. iud. anthē. & consequēter. Item sufficit mulieri si dicat, nō placet mihi accipere hunc inuitū: vt C. de nupt. l. viduę. Item eo ipso q puto iudicē suspectū incontinēti eligo arbitros, nec causam allego: vt C. de iudic. l. apertissimi. Melius autem videtur secūdum leges & canones, q causa probabilis suspitiōis allegetur corā delegato. Nam si prima sententia obtineret: illud sequeretur absurdum, q in potestate esset cuiuslibet rei iudicium re-
g cusare, quod esse nō debet: vt argu. ff. de arbitris. l. si quis rem. & iudicia nō debēt esse delusoria: vt ff. de iudi. l. si prętor. & ff. ne quid in loco publico fiat. l. vlti. in fi. Item arg. q causa exprimatur. ff. de liberali causa. l. si pariter. Itē ar. C. de transact. l. vt responsum. & ff. ex quib. caus. in poss. eat. ff. ex quib. causis maior in integ. restituatur. C. de edicto diui Adria. tollen. l. vlt. Itē cū iudex remittit militē ab exercitu, debet dicere qua de causa remittit: vt ff. de his qui not. infa. l. ij. sine causa enim transeuntē neminē audit prętor: vt ff. de transac. l. cùm hi. §. in hoc. Iudice
h ergo delegato vt suspecto recusato illicò, id est, infrà triduum eligūtur arbitri corā quibus causa suspitionis probabitur: & sic causa suspitionis allegatur coram delegato: vt si sit iusta. eligūtur arbitri coram quibus probabitur: si probatur causa suspitionis ipsi arbitri electi de causa principali cognoscēt, sicut si ipsi fuissent à principali culmine delegati: & ipse iudex delegatus licèt recusetur vt suspectus, cōpellet partes ad arbitros eligendos tanquàm executor mandante tamen pręside vel rectore prouincię: vt C. de iudicijs. l. apertissimi. & l. cùm specia-
i lis. † Quid autem si causa suspitionis non proba-
1 tur: credo iudicem, delegatum iudicem remanere, & arbitros electos non posse in causa procedere. Et quòd dicit lex illa apertissimi. tanquàm si essent ab imperiali culmine delegati. intelligitur quando causa suspitiōis fuit allegata & probata. Iure verò canonico si delegatus recusetur, causa suspitionis debet corā eodem suspecto iudice allegari: & debet probari corā arbitris: & debet certū tempus assignari à iudice, qui dicitur suspectus, infrà quod tūc probetur causa suspitionis: quę si probata fuerit: potest
k iudex recusatus suspectus de assensu partium vices suas alij cōmittere: aliàs causa ad superiorem reuertitur. Si verò intra tēpus præfixū corā arbitris processum vel probatū non fuerit: iudex qui dicebatur suspectus, iurisdictione sua vtetur. Et hæc omnia sunt statuta in nouissimo Laterano con. in c. illo cū
2 speciali. & ferè eadem dicūtur extra de appel. secundò requiris. † Iure etiā canonico ordinarius recusatur: & arbitri eliguntur, corā quibus quęstio terminabitur: vt xj. q. j. peruenit. & extra de foro cōpe. si quis contra clericum. imò si recusatur ordinarius causa suspitionis nō assignabitur: licèt in delegato
l cōtrariū sit, & probabitur tali arg. Sine causa assignata appellatur ab ordinario: vt extra de appel. c. cùm sit Romana. ergo sine causa assignata recusatur: quia appellatio & recusatio de pari cōtendunt: nam vbi admittitur vnum, admittitur & reliquum: & vbi remouetur vnum, remouetur & reliquum: vt extra de appel. c. super eo. & c. consuluit. & de elect. quia diligentia. Sed cōtra C. de sen. & interlo. l. vlt. Sed hæc omnia per Lateran. concilium sunt immutata: quia causa suspitionis debet inferi tam in iudice ordinario, quàm delegato: vt suprà dictum est.

m Qualiter libellus concipiatur super recusatione vtriusque. Rubric.

1 *Iudex an recusari possit: si Papa uel Imperator rescribat appellatione remota.*

2 *Princeps uel Papa si dederit iudicem ad unam rem sine appellationis remedio: & postrà in literis subiecit: ut iudex de qualibet actoris petitione cognoscat: uel de alijs rebus: nec adiecit sine remedio appellationis:*

an iudex

a *an iudex in alijs capitulis recusari posit: uel ab eius*
sententia appellari.
3 *Causa si sine appellatione committatur: an de suggestio*
ne falsi queri posit.
4 *Delegare an alius à principe ita posit: ne delegatus re-*
cusetur.
5 *Causa sine appellatione commissa: an posit litigator ali*
quo casu audientiam declinare.
6 *Excõmunicatio an teneat si is à quo appellatum est: ap-*
pellantem excommunicauerit.
7 *Causa si duobus commissa fuerit: an posit unus sine alio*
b *procedere uel altero absente uel mortuo iudicare.*

SED quia recusatio iudicis tàm ordinarij quàm
delegati habet fieri per libellum : ideò ita conci-
pies libellum. *Libellus.* Quia res tristis est,& tristes
solet sortiri effectus,aliàs euentus sub suspecto iudi
ce litigare: ideò domine. P. audientiam tuam inter
me & Titiũ recuso : quia habeo te suspectũ: cùm sis
inimicus meus.& sic concipias libellum , si offeras
iudici quem recusas suspectum. Si verò offeras alij:
pone deleganti ita cõcipies libellum sicut dixi : dũ-
modo ista verba immutes: ideò audientiam illius re
c cuso.Et sic cõcipias libellũ in certa causa: si es in ea
sententia: vt causa suspitionis inferatur. Si verò es
in ea sententia vt causa suspitionis non inferatur:
tunc remoueas illud: quia habeo: &c.& alia pone in
libello vt dictum est.Et ꝙ ita sit concipiendus libel
lus & iudici si præsens est: vel si abest: præsidi offerẽ
1 dus dicit.l.j.C.de iudi.l.cùm specialis. *Questio.* † Sed
quæritur an si Imperator ita rescribat vel Papa re-
mota appellatione: an posit posteà iudex recusari:
videtur quòd sic.C.de sent.& interloq.l.vlt.nam ap
pellatio solet interponi post diffinitiuã sententiã: re
d cusatio ante lit.vt C.de episcop.audien.l.ij.& C.de
iudi.apertissimi. Item tertia appellatio interdicitur:
sed tamen iudicẽ rectè recuso: vt C. ne liceat in vna
eadémq; causa.l.j.Sed Alexan. Papa iii.contra sta-
tuit in canone extra de appellati. consuluit nos tua
2 frater. *Questio.* † Item queritur, si dederit princeps
vel Papa iudicẽ sine remedio appellationis ad vnã
rem:& per hoc non recusatur secundum cano.quia
de illa sola quæstio erat,& posteà subiecit in literis:
vt iudex de qualibet petitione actoris cognoscat vel
de alijs rebus: nec addidit sine remedio appellatio-
e nis: an posit in alijs cap. iudex recusari: vel ab eius
sentẽtia appellari, quod posit probatur: nam quod
in vno remouetur in alijs conceditur: vt argumen.
ff.de fund.instruct.l.cùm de lanionis.§.cui fundũ.&
de auro & arg.leg.l.j.& de iudi.cùm prætor.& C.de
procur.l.maritus. Ecõtra potest allegari: quia quod
in vno fuit expressum: intelligitur in alio repetitum:
quia præcedens scriptura determinat sequentem: vt
ff.de hære.insti.qui non militabat.§.Lucio.& C. fa
mil.ercis.l.quoties. inest enim sermoni vnius verbi
tacita repetitio: vt institu.ad leg. Aqui.§.hoc autem
f capire.& ff.de condi.insti.l.quæ sub conditione. &
totũ generale de petitiõe potest allegari. & facit ad
hoc.C.de diuersis rescript.l.j.potest etiã & illud alle
gari quod inconstantia recusatur.arg.ff.de procur.
l.quę omnia. Pręsumo ergo dicit Io.ꝙ in nullo pos-
sit recusari decretal.tamen dñi Alex.Papę iii.super
eo.de appellatio.dicit enim si principalis causa fue-
rit sine appellatione commissa , & de aliqua excep-
tione quod suboriatur: & exinde appellationẽ fie-
ri contingat: si principalis causa sine illa terminari
g non potest: erit à principali supersedendum : quòd
intelligitur sententia data . ex hoc datur intelligi
per contrarium: argumen.quòd si principalis causa
potest sine illa finiri, quòd locus est appellationi. Si
autem de falsi suggestione in appellationem proru
perit,non propterea differtur sententia in literis in
quibus est inhibitum appellationis obstaculum,
nisi iudex voluerit probationes de falsi suggestio-
ne admittere: vt in dicto cap. super eo. Sed miror
quòd de hoc omnes leges contra sentiunt: vt C.si
contra ius vel vtilitatem publicam.l.ij.& l.iiij.& C.
h de diuersis rescriptis.l.final. & quia potest accusari
de crimine falsi: vt ff. ad legem Corneliam, de fals.
l.si quis obrepserit. nam si veritatem tacuerit , non
proderit ei rescriptum: vt ff.de in ius vocand. sed si
3 hac lege. § patronorum. † Quæritur autem an cau
sa sine appellatione commissa posit de suggestio-
ne falsi quæri. Respondeo non potest: vt extra de ap
pellation. super eo.& capitul.meminimus. † *Que-*
stio. Item quæritur an alius à principe posit ita de-
legare ne delegatus recusetur : videtur quòd sic:
4 nam cùm ipse recusari non posit : iurisdictionem
suam potest cum eodem iure alicui demandare: sed
hoc non placet.nam à Papa non appellatur : & ta-
men ipse nõ potest ita delegare, ne appelletur à de-
legato: vt ff. à quibus appella.non licet.l.j.in fin.&
5 C.de sententiam passis. l.j. † Item si causa commis
sa sine appellatione posit litigator aliquo casu de-
legati audientiam declinare: potest quidem in casu.
dicit enim idem Alexan. Si post citationem factam
aduersarius appellet iter faciens ad nos, non est au-
diendus: secus si ante citationem factam iter accepe
6 rit: vt in illo cap. meminimus. *Questio.* † Item quæ-
k ritur an si is à quo appellatum est excommunicaue
rit appellantem , an teneat excommunicatio ? &
7 certè non tenet : quia huius iudicis desinit esse iu-
risdictio. *Questio.* † Item quæritur si duobus sit
causa commissa, an posit vnus sine alio procede-
re vel altero absente vel mortuo iudicare? & vide-
tur quòd sic: vt ff.de procuratorib.l. qui proprio.§.
vlti. Contra tamen est vt prædict.capitul.memini-
mus.& propterea apponitur in literis illa clausula,
quòd si duo vestrum interesse non possent, alter ve-
strũm nihilominus exequatur.

l

Qui possunt esse aduocati. Rubric.

1 *Aduocatus in legibus peritus esse debet.*
2 *Aduocati hodie an iurare debeant.*
3 *Aduocati error quousque reuocari posit.*
4 *Aduocatus quando salarium petere potest.*
5 *Libelli forma cùm aduocatus salarium suum petit.*
6 *Idiota an aduocatus esse posit.*

QVI possũt esse aduocati & qui non legitur ff.
de postulãdo.l.j.cum legib.sequ.& ideò in his
non insisto. Verum vnum est notandũ circa aduo-
m catum: † ꝙ debet esse peritus in legibus: nam turpè
1 est patricio & causas tractanti ius in quo versatur,
ignorare: vt ff.de origi.iur.l.ij. §. post hos Quintus
Mutius. Nam & leges ab omnibus sciri debent : vt
C.de legi.& constitu.leges. debent enim per quin-
quennium saltem audiuisse leges: vt C.de aduoc.di
diuerso.iudic.l.nemini. & in constitutione Omnem
omnem totius reipublic.nostrę sanctionem.§.disci-
puli. Debent moderatè agere: & honestè tractare,
quod causa desiderat: nõ probris nec iracundia ccc

a tentr:vt C.de postulan.quisquis.Stare debet & non
sedere.non faciat pactum cum clientulo suo de cer-
ta parte litis habenda:quia si hoc faciat: est redem-
ptor litis & infamis.vt C.de postula.l.si qui aduoca
torum.& l.quisquis.Factum debet primò propone-
re:quia facta sunt optima fundamenta causarum;
vt C.si per vim vel alio modo.l.vlrim.posteà de iure
præcedat.Non alleget argumenta remotissima,sed
quæ ad causam faciunt.Item non aliter causam tra
ctabit, nisi sacrum præstet, quòd ope omni & vir-
tute sua quod iustum & verum fuerit, suis clientu-
b lis inferre procuret:& si cognouerit ꝙ causa sit im-
proba, vel desperata, vel contra iura, vel mendaci-
bus allegationibus composita,ab ea recedat,& hoc
siue ab initio siue ex post facto sibi cognitum fue-
rit:vt C.de iudic.rem non nouam. vnde Imperator
Frede.dum quæreret à d. B. vtrum deberent hodie
aduocati iurare sicut lex illa dicit. respondeo quòd
sic:sed in consuetudine non habetur. vel intelligas
de illis aduocatis qui salaria habebant à publico:in
dignũ enim esset vt pro minimo salario, quod reci-
pit aduocatus à clientulo,iurare debeat: Item non
c stipuletur. c.marcas nomine salarij: sed stipuletur
pro sua facundia:pro qualitate & consuetudine fo
ri non vltra.c.aureos.vt ff.de varijs & extraordina.
cogn.l.j. Item non sit præuaricator aduocatus: sed
fidelis & legalis:vt C.de aduoca.diuerso. iudic.l.j.
alioquin infamia notabitur: vt ff. de his qui not.
infamia,l.j. Item non instruet partes in confessio-
nibus de facto,licèt sit contrarium. argu C.de auct.
præstan.l clarum.& ff.de interrog.actio.l.qui inter-
rogatus nec eas faciat deierare. Non subornet te-
stes:suspecto instrumento vel falso non vtantur.fa-
d ctum bene intelligat: vt in proponendo non erret;
alioquin si errat,clientulus errorẽ illius non reuo-
cabit,nisi infra triduum:vt C. de errore aduoc.l.vlt.
licèt proprium possit reuocare vsq; ad sententiã. &
hoc secundum antiquos doctores:vt C.de iur.& fa
3 cti ignoran.l.error facti. † Sed nos dicimus quòd er
rorẽ aduocati sicut & meũ vsq; ad sententiã reuoco:
maximè cũ illud quod dicit aduocatus,perinde ha-
betur,ac si ego proposuissem:vt C.de errore aduoc.
l j.& ff pro suo.l.vlt.in fi.& magis mihi debet sub-
ueniri in errore alterius,quàm in proprio:vt arg. ff.
e de regu.iur.l.qui in alterius. Nec obstat de errore
aduoca.l.j.quia ibi de facto euenerat quòd aduoc.
errauit:& infra triduũ fuit data sententia.vnde ver-
ba recitatiuè non assertiuè ponuntur. Item non sit
aduo.minor xviij.annis.vt ff.de postu.l.j §.initium.
licèt in procuratore desideretur ætas xxv. annor.
vt ff.de procurator. l.minor viginti quinque annis.
Quę est ratio. Respõdeo.talis:quia procurator obli
gatur actione mandati.præterea procurator cõdem
natur:vt ff.mandati.l si tem.§.j.& ff de neg.gest.l.
liberto vel amico.vnde quia per ista posset procura
f tor,si esset minor restitui: ideò procurator nõ debet
esse minor,quę omnia in aduocato non cadunt. Itẽ
pro salario non tenetur aduocatus tractare causam
appellationis:sed tantũ principalem:vt argu. C de
procur.l.inuitus. Item qui fuit aduocatus in causa
prima nõ erit aduocatus in causa appellationis.ma
ximè cùm simus in ea sententia,vt causa appellatio
nis sit eadem cum prima:licèt dominus meus aliter
notauerit & totum contra.ff.de postu l pe. aliâs si.
ges tamẽ est mali exempli,vt ille cui in causa prima
g nudaui omnia secreta mea debeat cõtra me aduoca
re,licèt causa appellationis sit alia. Item petat sala-
rium aduocatus & certũ:quia incertum nõ petitur:
vt ff.mand.l.salariũ.faciat sibi caueri per pignora:
quia tutiùs est pignori incũbere quàm in personam
4 agere:vt ff.de superfic.l.j.*Quęstio.* † Quando petet
aduocatus salariũ: puto æquiùs & vtiliùs nobis in
principio causę: vt C.de suffragi. l.j.sed lex videtur
velle ꝙ in fi.vt C.de iudi. properandũ.in fi.lex autẽ
alia videtur argumẽtari,vt in medio causæ: vt C.de
aduoc.diuers.iud.l.pe.in vlt.col. Qua actione petet
h salariũ. Respõdeo,si intercessit stipulatio,aget certi
cõdictiõe quę oritur ex stipulatione,& formabit ita
5 libellũ. *Libellus.* † Deo & vobis dño iudici conque-
ror.e. R.de M.qui mihi promisit certũ salariũ:pone
x.& mihi dari recusat,cùm per me non steterit, quo
minus patrocinium pręstem. Vel si præstiti,pone in li-
bello,cũ sibi patrociniũ pręstiterim:vnde illa x. mi-
hi promissa peto certi cõdictiõe quę oritur ex stipu
latione:vt argu.insti.de verb. obli.in princ. Si verò
stipulatio non intercessit:sed nudũ pactum agetur
cõdictione ex illa l.C.de suffr.Si verò nec stipulatio
i nec pactũ intercessit,sed pollicitatio:tũc poterit pe-
ti offic.iudi.vt ff de varijs & extraor.cogni.l.j. in fi.
Item pro recepto salario aduocatus non exibit pro-
uinciã:vt ff de procu.l.sed hę personę.§. non solùm.
Item si non habet cliẽtulus salariũ percipiet à cõtra
te:vt in auth.de mãd.prin.col iij.§. sit tibi quoq; ter
tiũ studium. Item sit aduocatus catholicus:vt C. de
6 aduoca.diuerso.iud.l.j.*Quęstio.* † Item quęritur an
aliquis idiota possit esse aduocatus sicut est in plu-
ribus partibus:videtur ꝙ non:imò debet esse litera-
tus:vt à cõtrario sensu.l.ij.C.de postulando. licitum
k enim est argumẽtari à cõtrario sensu legis: vt ff. de
testib.ex eo.& de offic.eius cui mand. est iurisd. l.j.
sed videtur contra:vt ff de iudic.certi. dũmodò ha-
beat causarũ experientiã:vt in auth.coll.vj.de iudi.
in prin.& ff.de varijs & extraor.cog l.j.§.aduocati.
Sed respõderi posset:quia leges illę loquũtur in iudi
ce & non in aduocato:& est ratio: quia iudices per
assessores & cõsiliarios possunt rectè iudicare:aduo
cati autẽ non possunt per alios rectè instrui: & quia
si instruerẽtur,citò traderent obliuioni ea quę addi
scerẽt cũ memoria hominis labilis sit: vt ff de prob.
l l.si arbiter.& ff de acq.pos.l peregrè.in prin. & quia
proferrẽt verba siue leges Barbarisando sicut de quo
dã aduocato vidi qui proponebat ita dñe peto posses
sionẽ mihi expoliato restitui per leg.si quoliquantã.
Item & aliũ aduocatũ laicũ vidi pro re mobili abla
ta proponentẽ interdictũ vnde vi.qđ locũ nõ habet
nisi in re immobili:vt ff.de vi & vi ar.l.j.§.si quidem.
Et præterea turpe est patritio & causas tractãti ius
in quo versatur ignorare.vt ff.de ori.iur.l.ij. in pen.
col in princ. Item culpa est immiscere se rei ad se nõ
pertinẽti:vt ff.de regu.iur.culpa. nec intromittat se
aliquis de illo officio quod sentit alijs periculosum
m vt ff.ad leg. Aqui.idem iuris est.§ j. Verum hodie de
consuetudine sunt aduocati & etiam imperiti lite-
rarum:quia edictũ de postulando prohibitoriũ est:
ergo cum non prohibeãtur,admittuntur:vt ff.de po
stulãdo.l.j.omnia enim sunt admissa,nisi inuenian
tur prohibita:vt ff.ex quib.cau mai. necnõ. & ff.de
proba.ab ea parte Sed cõsilio meo aduocati literati
loquẽtur semper literaliter iudici : quia aliter loqui
non tenentur,vt notaui infra,in alia rubric.de cau-
sa agendi:

a ſa agendi: & ita huiuſmodi laici cum verecundia
remouebuntur.

De perſonis litigantium & quæ pro ſe poſ
ſunt agere, & quæ non. Rubric.

1 *Libellus ciuiliter contra ſeruum quomodò concipiatur.*
2 *Seruus quare agere uel accuſare non poßit.*
3 *Seruus quare in criminibus non accuſat: ſed accuſari poteſt.*
4 *Pupillus uel minor ſi conueniantur: quid agendum ſit.*
5 *Libellus in cauſa pupilli quomodò concipiatur.*
b 6 *Mulieri luxurioſæ quare curator detur.*
7 *Pater contra filium quare non ciuiliter: ſed criminaliter agit.*

DIXIMVS ſuprà de perſonis iudicũ & aduo
catorum: reſtat vt de perſonis litigãtium videa
mus. verum quia quidam pro ſe poſſunt: & quidam
pro alijs non poſſunt in iudicijs interuenire, de illis
videamus. Ecce enim ſeruus nec pro ſe nec pro alijs
in iudicio poteſt interuenire: vt C. de iudi. l. ſeruus.
fallit tamen in caſibus qui notantur. ff. de iudic. l.
vix. Item agit ſeruus pro certis criminibus: vt leg.
c Iulia maieſt. & fraudati cẽſus & arctioris annonę.
& de tabul. vbi fuit libertas ſibi relicta: & de crimi-
ne adulterij: & his caſibus admittitur etiam contra
patronũ: vt in prædicta. l. de indi. l. vix. & C. de quę-
ſtionibus. l. j. Itẽ agit de poſſeſsione dominij turba
ta, ſcilicet: ſi fuerit ſeruus deiectus: vt C. ſi per vim.
vel alio modo. l. j. & hoc contingit propter vtilitatẽ
rei in qua quilibet admittitur: vt C. qui legitimam
perſonam habet ſtandi in iudicio. l. momentaneæ.
& C. ſi de mo. poſ. fuerit appellatum. l. j. In prędictis
autẽ caſibus propter immanitatem criminũ ſeruus
d accuſat. Seruus autem Imperatoris & agere & con
ueniri poteſt ciuiliter & criminaliter: vt C. vbi cau-
ſa fiſcal. l. vlti. Sed licèt ſeruus non poſsit agere nec
criminaliter nec ciuiliter niſi ſecundum quod di-
ctum eſt: conueniri tamen poteſt ciuiliter, & accu-
ſari criminaliter poteſt leg. Iulia. de vi priuata. & in
accuſatione ſerui omnia ſeruantur, ſicut in accuſa.
liberi: vt ff. de accuſa. hos. §. ſi ſeruus. & §. omnibus.
Sed hæc differentia eſt, ꝙ ſi ciuiliter volo agere cõ-
cipiam libellum cõtra dominum in hunc modum.
1 *Libellus.* † Deo & vobis domino M. conqueror ego
e R. & de A. talis ſerui domino à quo peto decẽ per
actionem de peculio, vel de in rem verſo, vel quòd
iuſſu: quia cum ſeruo illius cõtraxi, emendo aliquã
rem, vel in rem eius illa decem verſa ſunt, vel quia
ipſe iuſsit. Si verò criminaliter vis accuſare contra
ipſum ſeruum concipies libellum vt dicit l. illa libel
lorum. domino autem cõceditur ipſum defendere:
vt C. ad legẽ Iul. de vi publica. ſi criminis. & C. de
accuſa. l. ij. de hoc autẽ libello pleniùs tractabo in-
2 frà. *Quæſtio.* † Quæ autẽ ſit ratio quare ſeruus non
agat vel non accuſet quæritur. Reſpon. tales actio-
f nes omnes ſunt de iure ciuili: vt ff. de origi. iuris. l. ij.
in fin. primæ columnæ. At ſeruus de iure ciuili pro
mortuo reputatur: vt ff. de regu. iur. l. ſeruitutem. &
in auth. de nupt. col. iiij. §. ſi verò decretum. nec ha-
bet communionem ciuilis iuris nec prætorij edicti:
vt ff. qui teſtamen. facere poſſunt. l. qui teſtamento.
3 §. ſeruus. *Quæſtio.* Si tu quæras quare in criminibus
non accuſat ſed accuſari poteſt. Reſpondeo & do
inſtantiam in excommunicato. excommunicatus
ſecundum canones non agit: ſed conueniri poteſt:

g vt in extraua. j. de iud. intelleximus. Et eſt alia ratio
quia intereſt reipublicę, quòd maleficia puniantur:
vt ff. de fideiuſſoribus. l. ſi à reo. §. vltim. & ff. de ſo-
lutionibus, Stichũ aut Pamphilum. circa princpi.
ff. ad legem Aquil. ita vulneratus. in fin. vnde ſi ſer-
uus delinquat: puniendus eſt. at ſi alius delinquat
ſeruus licèt non accuſet, nihilominùs alio accuſan
te punietur delinquens. Item pupillus non ſtabit
in iudicio ſolus nec pro ſe nec pro alijs, niſi in mo-
mentaria poſſeſsione: vt C. qui leg. perſo. l. momen-
tariæ. & C. ſi per vim vel alio modo. l. j. & interdicto
h de libero homine exhibendo: vt ff. de libero homi-
ne exhibendo. l. iij. §. ait prætor. Item nec minor vi-
gintiquinque annis niſi ſicut pupillus: vt C. qui da-
ri tutor. poſſ. l. in vniuerſis. & C. de authoritate prę-
ſtanda. l. clarum. Verum ſi egerit ſine tutore vel cu-
ratore, & obtineat, tenet ſententia: vt C. de procura
tor. l. non eo minùs. ne quod fauore eorum inducri-
mus, contra ipſos torqueamus: vt C. de legibus &
conſtitutio. l. quod fauore. ſi tamen contra eos iu-
dicetur nõ valet: vt C. ſi aduerſus rem iudica. l. cùm
minores. Fallit tamen in caſibus. Ecce agit minor
i pro ſuo thoro violato: vt ff. ad legem Iul. de adulte.
ſi maritus. §. lex Iulia. Item ſi impetrauit veniam
ætatis agit ſolus: niſi in his quæ decreti interpoſitio
nem deſiderant: vt C. de his qui veniã. æta. impetr. l.
vlti. Item ſolus accuſat tutorẽ ſuſpectum cum con-
ſilio neceſſariarum perſonarum: vt inſtitu. de ſuſpe
ctis tutorib. §. impuberes. quod caſuale eſt: cum in
illo crimine puniatur tutor ſuſpectus etiam ſine ac-
4 cuſatore: vt ff. de ſuſpect. tutor. l. j. *Quæſtio.* † Quid
ergo faciam ſi ego volo conuenire pupillum vel mi
norẽ. Reſpondeo: Conueniam illum pupillum vel
k minorem ſi eſt maior ſeptẽnio cum authoritate ſui
tutoris: ſi eſt minor ſeptennio conueniam tutorem
ſolùm. & hoc ſi habet tutorem: ſin autem petam ſibi
dari. In minore autem ſi habet curatorem, & eſt prę
ſens minor, conueniam ipſum minorem & in perſo
na ſua formabo libellum cum authoritate curato-
ris ſi eſt abſens, concipiam libellum in perſonã cu-
ratoris. Si autem non habeat curatorem: petam ſibi
aliquem dari. & dabitur ei inuito ad litem. Et hæc
vera ſunt etiam ſi pupillus vel minor agere volue-
rit. Hæc omnia leguntur argument. C. de iure deli-
l beran. potuit. & l. ſi infanti. & ff. ad Trebellia. l. re-
ſtitutа. §. j. & C. qui legiti. perſo. l. j. & ij. & C. qui pe
tunt tutor. vel curator. l. j. & ff. de tutel. qui habet.
§. idem Caſsius. & ff. de adminiſtratio. tutorum. l. j.
Vnde ſi vis agere contra pupillum maiorem ſepten
nio: vel contra minorem præſentem tutorem vel cu
ratorem habentem ita concipies libellum. *Libellus.*
5 Deo † & vobis domino A. cõqueror ego R. de M.
pupillo, & de ſuo tutore à quibus peto. c. &c. Si au-
tem pupillus ſit minor ſeptem annis vel minor ſit
m abſens contra tutorem & curatorem, concipiam li-
bellum. ita *Libellus.* Deo & vobis domino A. con-
queror ego R. de M. tutore vel curatore, talis pupil
li vel minoris, à quo nomine ipſius pupilli peto. c. &
c. Si aut pupillus vult agere vel minor ita cõcipias
libellum. *Libellus.* Deo & vobis domino A. conque
ror ego R. cũ authoritate tutoris vel curatoris mei
de M. à quo peto. c. &c. Sed ſi ſolus tutor vel curator
vult agere minore abſente vel pupillo minore ſe-
ptem annis concipies ita libellum. *Libellus.* Deo &
vobis domino A. conqueror ego R. tutorio vel cu-

a ratorio nomine & nomine pupilli mei vel adulti de
M. à quo peto centum. quæ debet pupillo vel adul-
to meu, &c. Item furiosus nec pro se nec pro alijs
in iudicio interuenit: quia nec sentit: vt ff. de optio-
ne legata. l. si tibi. §. vnius. & ff. de codicill. l. ij.
Sed gaudeat ille qui furioso sua negotia curan-
da committit. Idem in mente capto. Prodigus au-
tem antequàm interdicatur sibi bonis & pro se &
pro alijs interuenire potest in iudicio: nec enim in-
terdicitur eis bonorum administratio ipso iure, sed
per iudicem. Idem in muliere luxuriosa: vt ff. de cu-
b ra. furiosi. l. j. & l. mulieri. & instit. qui testam. facer.
poss. §. itē prodigus. Quid ergo erit. Respondeo si-
cut in minore diximus ita & in istis. Sed contra ar-
gument. ff. de minor. l. j. in princip. & institu. de cu-
ra. § furiosi. Sed contrariū respondeo: licèt habeant
curatores legitimos, nō tamen interdicitur eis ipso
iure administratio. Sed vtrum luxurioso masculo
dentur curatores me legisse non memini. *Quæstio.*
Sed quę † est ratio, quod mulieri luxuriosę curator da
tur. Respon. quod in ea magis ardet stimulus: & ma-
6 gis est verecūdum generi, si mulier fornicetur, quā
si masculus. Item nec debilis, nec mutus, nec fatuus
c agunt si curatores habēt: vt ff. de priuileg. creditor.
l. dabimus. cū legibus sequē. Item tutor accusatus
de suspecto nunquā aget vt tutor: licèt administra-
tio non sit ei interdicta à iudice: vt ff. de solutioni-
bus. l. quod si fortè. §. sunt quidam. argument. con-
tra. C. de suspect. tutorib. l. eum quem. Item excom-
municatus non aget ante absolutionem: quia sepa
ratus est non solùm à corpore Christi: sed etiam à cō
munione fidelium: vt in authentic. de priuileg. do.
mulieri. hęreticis non præstand. col. viij. & extra de
d iudic. c. intelleximus. licèt excommunicatus possit
conueniri: vt argum. ff. de interdict. & relega. l. rele-
gatorū. §. vlti. Item si est separatus à corpore Chri-
sti: quia excommunicatus puta: quia est in mortali
peccato: licèt infamis tamen agere potest: quia non
est separatus à communione fidelium, id est, quia
non est publicè denuntiatus excommunicatus: vt
extra de iudic. in dict. cap. intelleximus. Item illu-
stris persona non aget nisi per procuratorem: vt C.
de procurator. quicunque. & in authent. vt ab illu-
stribus, & qui super eos sunt. col. v. Item filiusfamil.
e nec aget nec conuenietur per se sine patris authori
tate: vt C. de annali exceptione. l. j. in fi. & de bonis
mater. l. j. & C. de bon. quæ liberis. l. cùm non so-
lùm. §. j. & si patri nihil quæritur, compellitur pater
agenti filio consentire: vt in dict. l. cùm non solùm.
Et sic formabis libellum sicut & diximus in perso-
na minoris & pupilli. suprà eod. Fallit autem in ca-
strensibus & quasi vbi filius agit & cōuenitur sine
patris authoritate: vt ff. ad Macedonia. l. ij. & C. de
inofficio. testament. l. vltim. Item fallit in alio casu
vt in authen. de æquali. dot. §. illud col. vij. vbi filia
f agit sine patris voluntate. Item si pater sit absens,
& eius procurator filius agit pro viatico, pro furto,
pro iniuria sibi illata: vt ff. de iudi. l. si longiùs. & ff.
de iniurijs. l. sed si vnus. §. filio. Item agit filius vt
puta sine patre in illis actionibus quæ enumeran-
tur. ff. de actionibus & obligatio. l. filiusfamil. & l.
in factū. Item non agit pater contra filium: vt ff. de
iudi. l. is nulla, nisi in casibus qui in lege illa notan-
tur per dominum Azon. & hoc si ciuiliter: crimina-
liter autē agit laturo iudice pro sua voluntate sen-

g tentiā: vt C. de patria potesta. l. iij. *Quæstio.* Sed quæ
est † ratio quod ciuiliter non agit sed criminaliter sic.
Respondeo quòd in criminalibus consilium capit
7 persona patris pro filijs: vt ff. de adulter. l. nec in ea.
Item nec filius cōtra patrem: vt C. de in ius vocan. l.
qui in potestate. Item monachus & canonicus re-
gularis non agit sine consensu Abbatis vel præpo-
siti: vt extra de postulan. c. ex parte. Itē nec mulier
de iure lombardo siue mundualdo: vt in lombardo.
qualiter aliena. per l. j. Hi ergo omnes sicut pro se
ita & pro alijs repelluntur. Fallit in filiofamil. vt
h ff. de procurato. filius. Item nec deportatus agit vel
conuenitur suo nomine cùm fiscus hoc faciat suo
nomine, qui in omnia bona illius succedit: vt ff. de
fideiuss. si debitor. & ff. de noua. l. quotiens. & C. de
bonis dam. l. si vt proponis. Idem est & si quolibet
modo quis amiserit ciuitatem: vt ff. de cap. dimi. l. j.
Licèt bona damnatorū hodiè non publicentur: sed
reseruantur generi vsq; ad tertium gradū in ascen-
dentibus & descēdentibus: vt in auth. vt nulli iudi.
§. vlti. col. ix. & in auth. de mandat. princip. §. opor-
tet. col. iij. Licèt ergo monachus non agat nec con-
i ueniatur: si tamen delinquat cōuenitur sicut depor
tatus: vt ff. de pœnis. aut damna. §. inter eos. & l. in
seruorum. §. quod enim. & l. capitalium. §. in exuli-
bus. & ff. de accu. l. si cui. §. vlti. & in authē. de sanct.
Episcopis. §. si monachus. & in authē. de nupt. § se-
cundum accusationem. col. iiij. *Quæstio.* Sed nun-
quid de ante commissis conuenientur. In ciuilibus
conueniet monasterium: vt institu. de acqui. per ar-
rogationem. In criminalibus autem nō credo: cùm
crimina monachatione sint extincta, sicut & pecca
ta: vt in auth. de monachis. in princip. col. j.

k Qui pro alijs possunt agere: & qui non: & in quibus causis. Rubric.

1 *Oeconomus, sindicus: actor & procurator differunt inter se.*

2 *Procurator in criminali quare non interuenit.*

QVIA suprà diximus de personis quę pro se in-
teruenire non possunt: restat vt de illis quæ
pro alijs possunt agere videamus & stare in iudicio
tam ad agendum, quàm ad defendendum. Et qui-
dem stare possunt pro alijs tutores & curatores: ita
l tamen si iurauerint se cum legalitate bona pupilli
vel adulti tractare, & omnem eorū vtilitatem age-
re: vt in authentic. vt hi qui obli. habere. §. vlti. col.
vj. Si inuentarium fecerint: vt C. arbitrium tutelæ.
l. vltim. si satisdederint legitimi. scilicet vel datiui
sine inquisitione rem pupilli saluā fore: vt C. de ad-
ministratio. tutor. l. vltim. C. de tutor. qui non satis-
dedu. l. in dubium. & l. nō omnium. & l. vltim. Dati
autem cum inquisitione vel testamentarij non sa-
tisdant: vt institut. de satisda. tut. §. j. nisi in casibus
duobus. Satisdant dati cum inquisitione si faculta-
m tes pupilli sint vltra quingētos aureos: & in alio ca
su: vt institu. de attiliano tutore. §. vltim. & C. de epi
scopali audien. de creationibus. Sed quod iuret tu-
tor cautum legibus non inuenimus: sed tantùm de
curatore, vt in prędicta auth. vt hi qui oblig. prohi.
Sed quia eadem est ratio in tutore, & maior quā in
curatore, cū plura sibi cōmittūtur: ideò dicimus tu-
torem iurare debere: vt argum. C. de cōstitu. pecu. l.
vlti. & ff. de fideiussoribus tutorum. l. fideiussores.
in fin. Præterea cauetur in authentic. de cur. ergo
Idem &

a idem & in tutore: quia nomen curatoris æquiuocè ponitur, & aliquando pro tutore: vt in authentic. vt debitrices matres & ereditrices. in princip. colla. vij. & ff. de tutel. & ratio distra. si tutor. in princip. & hoc expressè cauetur in nouellis. Item procurator pro alijs interuenire potest dummodo cōstet de mandato: vel præstita cautione de rato si sit coniuncta persona: vt ff. de procura. l. j. & l. sed hæ personæ. & l. Pomponius. in fin. & notatur plenè de hoc in summa de procurator. Item actor in tutore vel curatore constitutus ante litem contestatam rectè aget:
b vt institu. de curato. in fine. & C. de procurat. l. neq;. Item actor pro vniuersitate rectè agit & cōuenitur, si sit à duabus partibus electus: vt ff. quod cuiusque vniuersitatis. l. nulli. Item rectè agit œconomus pro Episcopo vel pro vniuersitate canonicorum: vt C. de sacrosanct. eccle. l. iubemus. & C. de episcopis & cleric. l. iubemus. Item sindicus pro vniuersitate & sine tractatu Episcopi: vt ff. quod cuiusque vniuersitatis. l. item eorum. §. si decuriones. quem sindicum defensorem appellamus: vt ff. de mune. & hon. l. mu
1 nus. §. defensores. † Et sic differunt œconomus, sin-
c dicus, actor & procurator inter se. Nam œconomus super rebus tantùm ecclesiasticis interponitur: vt C. de sacrosanctis eccle. l. iubemus. eligitur cum tractatu Episcopi: vt C. de episco. & cleri. l. iubemus. & l. omnes. & potest œconomus tàm in iudicibus quā in contractibus interuenire. Sindicus autem iāiùm ad iudicia, & ordinatur in causis ecclesiasticis & abbatibus & monasterijs & sine Episcopi tractatu: & ordinatur in ciuilibus & secularibus ab aliqua vniuersitate vt dictum est, & est personale munus: vt in prædicta l. ff. de munei. & honorib. & sic da-
d tur inuitus, quod in procuratore non est: quia inuitus non datur. ff. de procuratorib. l. filius. § inuitus. Item differt procurator ab actore: quia actor datur inuitus, ex quo cum decreto constituitur: vt institu. de curato. in fine. Item constituitur ab vniuersitate: vt ff. quod cuiusq; vniuersitatis. l. item eorum. quod in procuratore non est: quia vniuersitas non est domina. Item actor ante litē datur, procurator post: vt C. de procurator. neq; & l. procuratoribus. Item actori municipum, fit cōstitutio & stipulatio in persona municipum: procuratori fit in persona ipsius:
e vt ff. de constituta pecunia. l. eum qui. §. Iulianus. Item pater pro filio quem habet in potestate: vt C. de bonis matern. l. j. Item negotio. gesto. si talis sit qui admittatur sine mandato: vt ff. de negotijs gestis. sin autem. Item orphanotrophus admittitur: vt C. de episcopis & clericis. l. orphanotrophos. hi tamen omnes ita admittūtur in causis aliorum si sint habiles quod suis negotijs possint intēdere & sciāt tractare. Absurdū est enim vt alios velint regere qui seipsos regere non nouerūt: alios saluos facere, qui se saluare nō possunt, & sic esset fœda rerū & nomi
f nū cōfusio: vt C. de legi. tut. l. vlt. Hi oēs superiores rectè agunt & conueniuntur pro alijs & iurant de calunnia, præterquàm in procuratore vbi fallit hodie: vt in authentic. posita. C. de iureiurand. propter calumni. authen. principales. & est posita in corpore authen. coll. ix. vt litigantes iurent. Non autem erunt procuratores litium, mulier, miles, minor vigintiquinque annis, & qui reipublic. causa abfuturus est: aut est in magistratu constitutus: & qui iudicium inuitus pati non potest: vt ff. de procur. l. licèt,

g & l. fœminę. & l. neq;. & l. minor. nisi agat miles pro causa sui numeri: vt ff. de procura. l. filius. §. milites. Item nec clericus: vt C. de episcop. & cleric. l. repetita. & in authenti. de sancti. episcopi. coll. ix. §. Deo amabiles. & hoc in causis secularibus. in ecclesiasticis tamen potest clericus interuenire: argumen. C. de procura. l. qui stipendia. Item nec procurabit aliquis in causa criminali nec in agēdo nec in defendēdo: vt ff. de publ. iudi. l. pen. §. ad crimen. nisi vt alleget causam absentię non causas causę: vt ff. de pro-
2 cu. l. seruū §. publicæ. Quæstio. † Sed quæ est ratio,
h quòd in criminali procurator non interuenit. Respondeo, procurator si interuenit, cōdemnatur ipse. vt ff. de nego. gestis. l. liberto vel amico. vnde si condemnaretur in causa criminali procurator duo inconuenientia sequerentur: & quia persona puniretur, quæ non deliquit: & quia quod admitteret, nunquam posset consequi per actionem mandati contrariam, licèt in ciuilibus possit. Item nec in causa populari interueniet procurator: vt ff. de procurato. l. licèt. Et quæ est ratio. Respondeo. Procurator est qui mandato domini &c. vt ff. de procurator. l. j. At
i actio popolaris non magis mea quàm tua est: vnde in ea aliquis fideiussor non accedit: vt ff de fideiuss. l. si quis pro eo. §. vltim. Ante litem contestatā enim non est in bonis nostris: vt ff. de verbo. signifi. si cui. Item nec in crimine suspecti interueniet procurator. Nec in interdicto de liberis exhibendis & deducendis: nisi specialiter mandatum interueniat: vt ff. de procurat. l. non solùm. §. vltim. & l. Pomponius. in princip. & in concordantijs. Si quis autem vult agere nomine alieno vt dictum est: debet dominum pro quo aget, defendere: alioquin denegatur ei a-
k ctio: vt ff. de procuratorib. l. mutus §. pœna. & debet defendere nomine actionum omnium, quę competebant tempore susceptæ procurationis: non si posteà competere cœperit: vt ff de procu. l. omniū. & de damno infecto. l. damni infecti. §. si is qui. & de arbitris. l. de his. & hoc de procuratore simplici. Si autem in rem suam vtrum teneatur defendere, distingue, vtrum sit ex lucratiua causa: & tunc tenetur. Si verò ex causa necessitatis, non: vt ff. de procuratorib. l. seruum § vltimo. & l. si quis. & l. pater. & ff. de regul. iur. ex qua persona.

l Qualiter iudicium declinetur ratione feriarum, & ratione fori. Rubric.

1 *Causa si scholaris uel miles habeat: an feria: um tempore iudicium delinabitur.*
2 *Domicilia litigans quot habere possit.*
3 *Domicilium originale an quis mutare possit.*

DIXIMVS supra de personis per quas ordinatur iudicium: verum quia iudicium declinatur, & ratione feriarum, & alijs de causis: ideò videamus causas quibus forum seu iudicium declinatur. Primò de ferijs videamus. Sciendum est quòd tem-
m pore vindemiarum vel messium non vocatur quis ad iudicium: & si vocatur, ire non cogitur: & si sententia lata fuerit, non tenebit, nisi fiat de consensu partium: vt ff. de ferijs. l. j. Indicuntur istę feriæ geminis mensibus duobus in æstate pro messibus: & duobus pro vindemijs: vt C. de ferijs. l. publicas. & l. omnes dies. In quibusdam tamen prouincijs isti menses aliquando citiùs, aliquando tardiùs indicūtur, secundū q citiùs & tardiùs habet fieri messis & vindemia. Vnde potestas & pręses indicere pōt illas

a ferias secundum consuetudinem regionum. vt ff. de
offic. proconsulis. l. si in aliam. de nouo autem non
1 indicer; vt C. de ferijs. l. à nullo. Quæstio. † Quid er-
go si scholaris vel miles habeat causam: nunquid de-
clinabit iudicium tempore feriarum? videtur quod nō;
quia cessat legis ratio; ne occupati &c. vt ff. de ferijs.
l. j. Contrarium tamen est: & induci potest illud ge-
nerale cessante causa non cessat effectus: maximè
quia illa causa fuit impulsiua: vt ff. de postul. l. j. §.
sexum. & quia generalitati standū est: vt dicit aliud
generale: vt ff. de seruit. vrb. præd. l. si seruitus. In casi
b bus tamen reperio quòd etiam tempore feriarū agi-
tur. qui casus notantur ff. de ferijs. l. j. in fi. & l. ij. &
l. iij. & C. de ferijs. prouinciarum. Sunt aūt certi dies
feriati sicut dicit lex C. de ferijs. l. publicas. & l. om-
nes. & l. dies. & has ferias vocamus omnes solēnes.
Sunt autem aliæ repentinæ secūdum quod potestas vel
præses indicit: & illis diebus non redditur ius: vt C.
de feri. l. j. & ff. ex quibus causis maiores. l. sed si per
prætorē. §. si feriæ. Item declinatur iudicium etiā ra-
tione fori, si non sim ex illo foro, vnde iudex est: vt
ff. de iurisd. om. iudi. l. vlt. & ff. si quis in ius vocatus
c non ierit, l. j. & ij. & ff. de iudicijs. l. si quis ex aliena.
Veruntamen forum non suum sortitur aliquis, & fa
cit suum multis de causis: & ratione delicti, & ratio-
ne contractus: sicut plene de hoc notatur in summa
de iurisd. om. iudi. & de foro compe. & not. in distin
ctione Ioan. qui sic incipit. Sortitur quis forum ra-
tione accusationis. vt C. vbi in rem actio. l. vlti. Item
ratione contractus: vt ff. de iudicijs. hæres §. si quis
tute. & dicitur ibi quis contrahere, vbi quis se solu-
turū cōstituit: vt ff. de bonis authoritate iudic. possi.
l. iij. Ratione domicilij. vt C. vbi de ratiocinijs agi
d oportet l. j. & ff. de bonis autho. iudi. pos. l. j. & ij. &
ibi quis dicitur habere domiciliū, vbi contulit sum-
mam omnium fortunarū suarum, & inde non sit di-
scessurus, & si nihil aliud aduocet: vt C. de incolis.
lib. x. l. ciues & ff. ad municipales. l. domicilium. si
enim solam domum possideat in ciuitate vel in vil-
la non propterea dicetur habere domicilium: vt ff.
ad municipal. l. libertus. §. sola. nisi habitauerit ibi
per decēnium etiam causa studij; vt in illo lib. C. de
incolis. l. ij. vnde multi scholares facti sunt ciues Bo
non. quia vltra decem annos ibi moram traxerunt
e & fere in ætate decrepita volunt consummare dies
suos, & vtinam contingat aretij vbi viget hodie
2 studium translatum † Potest ergo quis habere duo
domicilia: tertium nō: & sine domicilio potest quis
esse: vt ff. ad municipales. l. eius qui. §. j. & ij. & l. as-
sumptio. §. iuris. Verum si quis habet domicilium ra
tione originis; illud mutare non potest: vt ff. ad mu-
nicip. l. assumptio. in princi. nisi eximatur priuilegio
dignitatis: vt ff. ad municipal. l. filij §. senatores. & l.
municipes. Domicilium autem quod habet quis
ratione incolatus, mutare potest: cùm enim ex sola
f voluntate constituatur, cōtraria voluntate tollitur;
vt argu. ff. de reg. iur. l. nihil tām naturale. *Oppositio.*
3 Sed † videtur quòd etiam originale domicilium
possit quis mutare: vt ff. ad municip. l. placet. & l. nō
vtique. & l. libertus § patris. hoc intelligendum est
quando ciuitas patris passa fuit capitis diminutio-
nem: vt Troia. ita ergo quis habet duo domicilia si
in illis duobus æqualiter conuersetur: æqualiter co-
lit dies festiuos: si autem in vno plus quàm in alio
in eo loco in quo plus habet, ibi domicilium habet;

g in alio incola est: vt ff. ad municip. l. Labeo iudicat.
& l. eius qui. §. j. & iij. Ratione delicti: vt C. vbi de
crimine agi oportet. l. j. authenti. qua in prouincia.
Ratione possessionis: vt C. vbi in rem actio. l. ij. Ra
tione consensus: vt ff. de iudic. l. j. & ij. Ratione con
uentionis: vt C. de senten. & interlu. l. cùm Papi. Ra
tione negotiationis: vt ff. de iudi. hæres. §. si quis tu-
telam. Ratione vltimæ voluntatis: vt ff. de iudic. l. hæ
res. in princip. & l. is qui Romæ. Ratione admini-
strationis: vt ff. de iudic. hæres §. si quis tu. Ratione
professionis; vt in authen. vt clerici apud proprios
h episcopos con. col. vj. Ratione constitutionis: vt ff.
ad municip. l. non vtique. Ratione originis: vt ff. ad
municip. l. assumptio. §. filius. Ratione manumissio
nis: vt ff. ad municip. l. si quis. & l. eius qui. in princ.
Ratione militiæ: vt ff. ad municip. l. municipes. § mi
les. Ratione temporis: vt C. x. lib. de incolis. l. ij. Ra
tione dignitatis: vt ff. ad muni. filij. Ratione matri-
monij: vt ff. ad muni. de iure. §. vlt. & l. ea quæ & ff. de
iurisdict. om. iud. l. cùm quidam. Et hæc quidem lo-
cum habent de recusatione fori in alijs ciuitatibus
vel locis. In Roma cessant. Roma enim communis
i patria est: vt ff. ad municip. Roma. Sunt aliæ causæ
per quas quis potest declinare forum multis de cau
sis, per quas non potest etiam quis in ius vocari: vt
notatur in summa. C. de in ius vocando.

Qualiter incipiatur iudicium & de summa libellorum. Rubric.

1 *Libellus in litis inceptione porrigitur.*

QVIA ea quæ superius diximus, sunt quædam
præparatoria iudiciorum; ideò illis visis videa
1 mus qualiter iudiciū incipiatur. † Verum quia in in-
ceptione libellus porrigitur; ideò libellorum mate-
k ria tractatur. Primò videamus quid sit libellus. Secū
dò quibus modis accipiatur. Tertiò vbi offeratur.
Quartò cui & à quo. Quintò in quibus causis. Itē
quæ continere debeat libellus. Item si libellus obla
tus possit emēdari vel mutari. Item quis sit effectus
libelli oblati. Item qualiter concipi debeat libellus
super qualibet actione.

Quid sit libellus. Rubrica.

Libellus unde dicatur.

LIBELLVS est breuis cartula petitionis cau
sam & actionem continens proponentis. Vel ali
l ter: Libellus est explanatio voluntatis intrinsecæ in
scriptis redacta cum actione & eius accidentijs. Vel
aliter; Libellus est breuis petitio in scriptis habita
voluntatē legitimam proponētis ostendens. Vel ali
ter: Libellus est breuis petitio: in qua quis aduersa-
riū suum dicit sibi obligatū legitimè corā iudice in
scriptis. habita verba singula in diffinitionibus po-
sita pondus habent sicut patebit infià in illa rubri.
1 quæ debet continere libellus. † Dicitur autem libel-
lus à libro: quia est eius nomē diminutiuum, & hoc
propter paruitatem; sicut dicitur quem recitas meus
m est offerri libellus: sed malè cùm recitas, incipit esse
tuus: sic codicillus. i. paruus codex, qui deriuatur à
codice: ethimologizatur libellus, veluti quasi luci-
dus litis limes. Dicitur autē libellus à libro, qui est
codex: nam liber est codex vel raptus ab arbore cor
tex. liber, id est, bacchus vel vir sine compede natus.
sicut enim sub cortice continetur medulla: ita sub
libello intentio proponentis. vel dicitur libellus à li
bra: sicut enim in libra ponderatur iustitia: ita in li-
bello ponderatur & inquiritur iustitia & intentio
proponen-

A proponentis.vel dicitur libellus à librando: quia in
eodem deliberat reus vtrum cedat an contendat.

Quibus modis accipitur libellus, Rub.

1 *Libellus inscriptionis in causa criminali dicitur.*

ACCIPITVR aút libellus multis modis.Pri
mò eñ ponitur pro paruo libello:vt suprà dixi
in rub.proxima.ponitur aliquando pro pane subci
nericio: vt C.de Episcopali aud. l. iudices. ponitur
pro codicillo:vt ff.de tabu.exhiben.l.j.in prin.poni
tur etiã pro supplicatione facta principi:vt C.quan
do libellus prin.datus.l.fin.& in rub.& in nigro.&
B ff.de arbitris.l.non distinguemus §.cùm quidã. Po
nitur etiam libellus pro apostolis. l. literis dimisso-
rijs:vt dicit rubric.ff.de libel.dimissorijs.l. vnic. Po
nitur etiã libellus pro quadã breui petitione in scri-
ptis redacta, vbi obligatio & actio cõtinetur, vt in
superiori rub.distinxi. & iste talis libellus appella-
tur quædã breuis cartula, quę cartula breuis voca-
tur à lege libellus cõuentionalis:vt in auth.de exhi
1 ben.& introd.reis col.v.§.sancimus.† In causa au-
tem criminali dicitur libellus inscriptionis: vt ff.de
accusa.l.lib.&C.qui accusare non possunt.l.qui cri
C men publicum. In causa ciuili dicitur libellus con-
uentionalis:vt in authen.de litig.col.viij. §.si verò.
In quibusdã aût locis dicitur libellus petitio, sicut
Romæ. In quibusdam autem sicut Bononiæ di-
citur reclamatio. In quibusdam autem sicut Aretij
dicitur libellus. Ponitur etiam libellus pro libellis
appellatorijs,qui dantur iudici à quo appellatur: vt
ff.de appella.l.j.§. libelli.& C.de appel l.si quis li-
bellos.Ponitur etiam libellus pro sepulchris sicut in
quibusdam prouincijs & ciuitatibus dicitur:hic est
libellus,id est,sepulchrum talis.

D

In quo loco offeratur libellus, Rub.

1 *Libellus in multis prouincijs per consuetudinem in con-
trarium non offertur.*

OFFERTVR autem lib.in iudicio.j.in loco
vbi ius redditur:vt ff.de iusti.& iur.l.pe. Offer-
tur libellus per totã Italiam ferè: & in curia etiam
Romana.ferè ideò dixi propter Apuliam quæ licèt
in Italia contineatur:vt ff.de ver.signi.l.notionem
§.j.tamen ibi libellus non offertur nisi in sola facũ
E dissima & nobilissima ciuitate Beneuentana:vnde
1 mihi origo est.† In alijs aût prouincijs libellus nõ
offertur:sicut à socijs prouincialibus intellexi. Sed
secundum iura debet semper libellus offerri:sed per
consuetudinem contrariam in multis prouincijs &
ciuitatibus, vt dictum est,derogatur.

Apud quos debeat offerri libellus. Rub.

1 *Ius suum per pactum quilibet deterius constituere potest.*

APVD quos autem offeratur libellus sciendum
est. Et certè offertur libellus apud iudices & in
F iudicio:vt C.de litis contest.authen. offeratur.siue
sint iudices ordinarij,siue delegati,siue maiores,si-
ue maiores secundum quod suprà diximus de iudi-
cibus minoribus vel maioribus:vt C.de liti.authen.
litigiosa res. Item corã arbitris offertur libel. vt C.
de arb.l.penul.circa fi.nam si offertur in iudicijs: er
go & in arbitrijs, cũ arbitria redacta sunt ad instar
iudiciorum:vt ff.de arbit.l.j.& arg.C.de iudic.rem
non nouam.nam ibi parificantur arbitri & iudices.
Oppositio. Sed videtur contrà.C.de Episco.& cleric.
authen. generaliter in fin. ibi, nisi causa moueatur

G ex consensu vtriusque partis. quam lecturam expo
nunt pleríque,id est,nisi causa moueatur coram ar-
bitris,quasi hæc sit intentio:est offerendus libellus
& alia facienda: verum est in iudicio ordinario, nõ
autem coram arbitris:sed hæc expositio non placet
vnde ita expone:nisi causa moueatur,id est,nisi pię
dicta cautio quam dicit præstandam seu interpone
dam authen.illa generaliter remittitur ex consensu
vtriusque partis,id est,quòd neutra pars iubet alte-
ri præstare prædictam cautionem: nunquàm enim
authen.generaliter facit mentionem, quod debeat
H offerri libellus:sed dicit quòd libellus non detur an
tequàm cautiones interponãtur. scilicèt de decima
1 parte litis præstanda. † potest enim quilibet per pa
ctum ius suum constituere deterius:vt ff.de mino.si
iudex & ff.de pact.pactum.& ff de ædi.edili.l.quę-
ritur. §. si venditor. quod enim non sit dandus lib.
coram arbitro probatur. Certum est quòd libellus
datur ad hoc vt reus deliberet cedat an contendat:
vt C.de lit.contest.authen. offeratur. & ff. de eden.
l.j.ergo hæc est causa quare datur libel. vt sciamus
si vult cedere vel contendere:at in arbitrio certũ est
I ꝙ partes volunt contendere ex quo arbitrũ elege-
runt:vnde à modo in certis nõ est locus coniecturis,
vt in authen.de resti. & ea quæ par. in xj. mẽse col.
iiij.& ff.de ver.obli.l.continuus.& sic libellus non
est dandus:nã remota causa remouetur effectus: vt
ff.de adop.l. in omni ferè.& dicit hoc generale.Sed
respondetur,ꝙ non est sola causa quare libellus da
tur.scilicèt.vt cedat an cõtendat: sed datur propter
illud. & propter aliud. vt si veniat ad contendendũ
qualiter possit esse instructus ad respondendum. vt
ff.de eden.l.j.item fit libellus vt sciatur vtrum com
K petens actio sit proposita: vt si competens,condem-
netur reus:si incompetens,absoluatur: vt ff.si agri.
mensor.fal.mod.dixerit l.j.

A quo offeratur libellus,& cui, Rub.

1 *Libellus iudici an actori offerri debeat.*

2 *Iudicis officio aduersarium ad solutionem compelli peti
debet.*

OFFERTVR aût libellus ab actore in cau-
sa ciuili:ab accusatore in causa criminali.*Quæ-
1 stio.* † Sed cui offeratur vtrum reo an iudici quæri-
tur.& authen.videtur velle ꝙ ipsi reo:vt authẽ.offe
L ratur ei.& hoc seruatur in pluribus ciuitatibus: tu-
tius tamen credo ꝙ libellus offeratur iudici: & po-
steà iudex faciat copiam parti,vt in authen.de litig.
quę est posita.C.de liti.anth.litigiosa res est. princi
paliter enim libellus datur iudici & secũdario parti
vel reo.Nonne ita concipies libellũ.Vobis d.P.con
queror ego R.de M.&c.Certè sic est, si actioné in-
tentans peti officiũ iudicis tanquàm mercenarium
quod deseruit actioni.vt C.depositi.l.iiij.vt compel
lat aduersarium adimplere illa quæ petis:siue petas
M per officiũ iudicis tanquàm principale vt in restitu
2 tionibus:vt ff.de mino.ꝙ si minor.§. vlt. † Semper
enim petas per officium iudicis aduersariũ ad solu-
tionem cõpelli.parum enim esset obligationis vin-
culũ:nec prodesset actio ex obligatione descendés,
nisi officium iudicis esset in causa.& sic videmus de
facto vbique fieri vbicunq; porrigitur libel. quod
iudici datur, & iudex in quaternis cõmunitatis fa-
cit scribi, & libellũ retinet apud se.& facit copiã iu
dex reo vel accusato quod debeat exéplare:& est ra
tio.Si eñ daretur lib.reo & non iudici:illud seque-

A retur absurdum, quod reus fortè mutaret libellum. vel aliquid adderet, vel detraheret, & si posset esse dubium. Verum si iudex habeat libellũ apud se licèt reus vellet cõmittere malitiam: tamen non posset iudice ostendente libellum originalem, sicut sæpè de facto vidi hoc in iudicijs agitari.

In quibus causis offeratur libellus,
Rubrica.

1 *Causæ viles intelliguntur minores duobus aureis.*
2 *Libellus ne detur an poßit pacto & voluntate partium remitti.*

B ET quia fortè quis crederet, quòd in omnib. causis daretur libellus. Ideo videamus in quibus litibus libellus debeat dari: & in quibus non. Igitur iure veteri nõ erat libellus necessarius: vt probatur subtiliter. ff. de eden. l. j. §. edere. & §. eum quoq;. nisi in conuentione illustrium personarum: tunc enim libellus erat necessarius: vt C. de dignitatibus lib. xij. l. quoties. & hæc vera erant in causis ciuilibus: in criminalib. enim etiã iure veteri necessaria erat scriptura: siue crimen erat priuatum siue publicum. & etiam istud obtinet hodiè regulariter: vt ff. de pri
C uatis delictis. l. fi. & ff. de fur. l. vlti. & de accusa. l. libellorum. & C. qui accusare non possunt. l. qui crimen. & locum etiam habet hodie in ciuilibus regulariter, vt offeratur semper libellus: vt C. de lit. contesta. authen. offeratur. Verum vtrumq; fallit quòd in ciuilibus & in criminalibus quibusdam non desideratur libellus. Ecce enim si breues sunt lites: & maximè vilium causarum sine libello: vt in authen. de mandatis princi. col. iij. §. sit tibi quoque tertium studium. & est posita. C. de sentent. ex peri. recita. l.
1 vltim. Viles † autem causas intellige minores duo-
D bus aureis: vt ff. de dolo. l. si oleum. in fi. & l. sequenti, vel committitur hoc arbitrio iudicis: vt ff. de iure deliberandi l. ij. Inspiciet enim iudex qualitatẽ personarum & causæ quantitatem. arg. ff. de transac. l. cum hi. §. sed ex personarum. & ff. de vsu. & ha. l. plenum §. ij. Item fallit regula quando Episcopus cognoscit inter clericos sibi subiectos: vt in authen. vt cleri. apud propri. Episcopos cum §. j. coll. vij. Item fallit quando Episcopus comprehendit præsidem fugienẽ: accusatores enim contra eum ex nõ scripto audiũtur. vt in authẽ. vt iudices sine quoquo suffra.
E col. ij. §. necessitatẽ. Itẽ secundũ quosdã fallit si partes velint consentire: vt in authen generaliter, ꝑin fi. licèt authent. illa aliter & aliter intelligatur. Item adducunt quidam alium casum. xj. li. C. de naufragijs. l. de submersis. sed illa nõ facit ad causam: nam ibi iudex debet cognoscere siue per libellum tantũ interpelletur: & illud est casuale: siue plenaria interpellatione: id est contestatione facta & causa plenè examinata. Item fallit in quibusdam criminibus. vt in crimine abigeatus. vt C. de abigeis. l. j. Item fallit in crimine suspecti: vt ff. de suspe. tuto. l. ij. §. non tã-
F tum. Item fallit in criminibus notorijs: vt C. de accusa. l. ea quidem. Item fallit secundum quosdam in leuibus criminibus: vt ff. de accusa. leuia. sed litera illa non facit pro hoc: quia dicit in talibus de plano cognoscendum: est enim intelligendum de plano: id est, summatim, id est, sine magna inquisitione vel aliter de plano, id est, iudice non sedente pro tribunali, nam licèt de plano adeatur iudex: tamen libellus datur: vt ff. ad leg. Iul. de adult. l. miles §. lex. Item fallit in omnibus criminibus vbi quis sine ac-
G cusatione damnatur: vt in crimine lenocinij: vt ff. ad leg. Iul. de adulter. l. ij. §. si publico. Sed posset respõderi quod crimen erat in modum exceptionis oppositum: vnde libellus non fuit necessarius, licèt pœna fuisset interposita: sicut contingit in crimine calumniæ: nam & ibi iudex sine accusatore tempore sententiæ potest pœnam imponere: vt C. de calumnijs l. prima. Idem est in carta falsa: & in teste falso producto coram iudice: nam & iudex punit sine accusatore: vt C. de probat. l. vltima. & C. de testibus l. nullum. Item dicebat B. in crimine falsi, vbi
H etiam incidenter mota quæstione punitur: vt C. de falsis, vbi licèt domino Io. visum fuit contrarium: nam in l. illa vbi. non incidenter sed principaliter falsi quæstio mouebatur. Sed domino meo videtur quòd in omnibus prædictis criminib. posit iudex ex officio suo damnare: tamen si accusator aliquis accedit, necessarius est libellus: sicut vides in simili si liquet aliquid sibi tanquàm iudici, potest ipse iudicare vt dicit vnum generale: vt arg. ff. finium regun. l. si irruptione. sed tamẽ si aliquis vellet petere quòd reus condemnaretur, de eo quod liquebat iu-
I dici, probare debet. Et est in ea sententia dominus meus, ꝙ semper lib. sit offerẽdus in criminib. præter quã in crimine abigeatus, & crimine suspecti, & crimine notorio, & crimine apostatarũ: & præterq̃ in casu qui ponitur. C. de Iudæis l. ne quis. sed suaderi posset quòd cũ solus iudex posit ex officio suo cõdemnare: multo fortius potest cũ accusatore: nam faciunt duo quod nequit vnũ. & quæ non prosunt singula &c. vt C. de testamentis l. sancimus. & C. de transact. l. si quis maior. Item fallit regula vbicunque mulier non admittitur ad accusandũ, quod
K ibi libellus nõ est necessarius: vt C. qui accusare nõ possunt, l. de crimine. licet lex illa posit intelligi quod mulier debeat inscribere: veruntamen non tenetur subscribere, scilicèt se subituram pœnam calumniæ si in probatione defecerit: sicut subscribunt accusantes: vt C. de accusa. l. vlt. Sicut vides in marito: quia si accusat iure mariti tenetur inscribere: verum non tenetur subscribere: vt C. ad leg. Iul. de
2 adul. l. iure mariti. & l. quamuis. † *Quæstio.* Sed illud quæritur an posit de pacto & voluntate partium remitti, ne daretur libellus. videtur quòd non: quia
L nõ propter vtilitatẽ partium, sed de iure publico est inductum. vnde nõ remittitur: vt in sacramento calumniæ, quod non potest remitti: vt C. de iureiur. propter calumniã datam l. secunda. §. sed quia veremur. & sic est in milite: vt ff. de procuratoribus filius familias. & hoc dixerunt plerique prudentes. Sed tamen domino meo videbatur econuersò: vt argumentum C. de Episcopis & clericis authenti. generaliter. in fine. & legum authoritas pactis litigantium mitigatur: vt C. de temporibus appella. l. vltima in fi. nec enim tantum periculum est in remissio
M ne libelli, quantũ est in remissione sacramenti. Si enim sacramentũ remitteretur: iudex plenè veritatẽ indagare nõ posset. at sine scriptura bene possum ꝓponere actionem: & plenè potest instrui reus. vt verbi gratia: peto x. actione ex empto, quia equũ tibi vendidi. Cum ergo sit sententia domini mei, quòd posit libelli scriptura per pactum remitti: sequitur ergo quòd per consuetudinem posit remitti. vbicumq; enim aliquid per pactum remitti potest etiam per consuetudinem tolli potest: vt notatur.

C. quæ sit

a C.quæ sit long.consue.l.ij. & sic nō peccāt multum
quędā prouincię in quibus libelli non dantur.

Quę debeat cōtinere libellus. Rubric.

1 *Statutum in ciuitate Aretina disponit, quòd omnis causa determinato tempore finiatur.*

2 *Libelli forma quò ad ea quæ continere debeat.*

AD conceptionem libelli faciendam sciendum
est quæ debeat continere libellus, vt sit formatus legitimè. Vnde nota, ꝙ omnis libellus qui porri
gitur in causis ciuilibus tria cōtinere debet: vt fa-
ctū benè recitetur, quod appellatur causa. Item obli
b gatio & actio ex obligatione descendens: in quali-
bet enim actione ista tria conueniunt. Primò factū
scilicèt emere, vendere & talia: ista enim facti sunt:
vt ff.de cur.furio.l.consilio. Secundò obligatio quę
ex illo facto descendit: nam obligatio est iuris vin-
culum quo necessitate astringimur alicuius rei sol-
uendę causa: vt institu.de oblig.in prin. Tertiò de-
bet continere ex obligatione actionē descēdentem
tanquā de matre filiam: nam actio est ius persequē-
di in iudicio quod sibi debetur: vt institu.de acti. in
princ.debet etiam cōtinere rem vel quantitatē, quā
c petimus, sicut j.notabo. Item debet continere diem
dati libelli vt perinde sciamus vtrū xx. dies sint ela-
psi vel non: vt C.de lit.contest.autb.offeratur.debet
etiā contineri annus, mensis, & nomē Imperatoris:
vel Papæ si terra illa subiecta est Papę.arg. C.lib.x.
de apochis publi.l.j.vt per hoc sciamus vtrum trien-
niū sit elapsum seu transactū quo perijt instantia iu
dicij in ciuilibus: vt C.de iud properādū. vel sit trans
actum bienniū quo perit instātia iudicij in crimina
libus: vt C.vt infra certum tēpus crimi.l.vlt. vel vtrū
trāsacti sint xl.dies infra quos secundū statuta ciui-
d tatum debet causa finiri. † sicut statutū dicit in ci-
1 uitate nobili Aretina: habet etiā continere nomen
agētis, & nomen illius cōtra quē proponitur: debet
etiam continere nomen iudicis coram quo proponi
tur libellus. Vnde ita rectè concipies libellum. *Libellus.* † Vobis domino A.pote.Are.cōque.e.R.de M.
2 à quo peto x.actione ex empto: quia equū sibi vendi
di Anno dñi 1227. mensis Nouēbris, iij. die existen
te Hono.Papa, vel residente Imperatore Frederico.
Item anni domini debent apponi in ipso libello: sed
tabelliones nostri temporis qui omnia in scriptis re
e digūt: quia statim ex quo datur libellus: & si anni do
mini non apponantur: tamen scribunt annos, men-
sem & diem in quaternis communitatis, sicut tota
die quilibet per totam Lombardiam & Tusciā po-
test videre. ideò anni domini nomen Imperatoris,
vel Papę omittuntur: sed in partibus illis vbi non
sunt tabelliones, qui scribunt ita in actis communi
tatis sicut contingit in ciuitate mea Beneuentana
concipitur libellus, vt dictum est.

De actione edenda. Rubri.

1 *Actio incompetens si proponatur, quare secundum raiu absolutio sequi debeat.*

f

2 *Actiones plures an ex uno facto orientur.*

QVIA diximus quòd libellus debet continere
actionem & causam agendi vel factum: quia
circa actionem proponēdam est diuersitas inter P.
& suos sequaces, & inter dominum Ioann. & suos
sequaces: ideò de hoc breuiter dicemus argumenta
& leges per quę vtraque sententia inuetur, & quid
hodie obtineat. Fuit dominus Placentinus in ea
sententia vt nomen actionis non exprimatur, sed
g tantùm causa. verbi gratia, peto à te decem, quæ ti-
bi mutuaui: vel peto à te decem: quia equū tibi ven-
didi, & sic secundum eum videbatur quòd actio &
causa agendi idem esset. facit pro Placen. quòd sola
causa proponatur: quod legitur institu. de actio.§.
j.in fi. nam qui rem suam esse dicit, in rem est actio:
& sic scriptum reliquit in summa sua titul.de actio-
nibus. & sic secundum eum quilibet rusticus facere
sciret libellum, & competentem actionem propone
re: & sic nunquam incompetens actio proponi pos-
1 set. *Quæstio.* † Quid est ergo quòd leges dicunt, ꝙ
h si actio incompetens proponatur, sequi debet abso
lutio: vt ff.si agri mensor falsum modum dixerit. l.j.
item alibi dicitur quòd debet aduocatus competen
tem & aptam actionem negotio proponere: vt C.
de for.& impe.subla.l.ij.item secūdum eū non esset
necessarium istud opus, cùm quilibet sciret formare
libellos. quod enim Plac.pro se inducit: ita intelli-
ge in rem est actio, subaudi proponenda: puta rei
vēdicatio, & similia verba inuenies: fur tenetur hac
actione si apparet eum dare facere oportere: vt insti
tu.de actio.§.sic itaque. non tamen illa verba sunt
i actio: nec nomen denotant actionis. Item alibi qui
certam pecuniā numeratam petit, vtitur illa actio-
ne si certum petatur: vt ff.de trit. l.j. non tamen illa
verba sunt actio. Vnde prædicta sententia Placen.
non placuit domino & præceptori meo R. nec do-
mino Ioan. nec domino Azo. sunt autem ipsi in ea
sententia vt speciale nomen actionis in libello pro-
ponatur: vt ff.de edend.l.j.in princip. & C.de eden.
edita. & C.de interdic.l.vlt. & ff.de admini. tuto.l.
quoties.§.item si temporali. & ff.de nego.gest. si pu
pilli.in fin. Item lex dicit aliquando incōpetentem
k actionem proponi: vt instit. vi bonorum raptorum.
& hanc sententiam seruat Ioan. & elegans Pisano-
rum ciuitas pandectarum iuris fidelissima guberna
trix. si enim Placentini sententia obtineret, iam ne-
mo compelleretur ad actionem eligendam: sed iura
dicunt quòd compellatur quis actionem eligere: vt
ff.de lega. ij.l.cùm filius.§.varijs. & ff.de tributoria
l.quod in hęredem.§ eligere. quod semper quis face
re debet, nisi sit de iure suo incertus: vt ff. quorum le
gatorum.l.j.ij.responso. & de hoc notat plenè domi
nus meus in prędicto.§.eligere. secundum enim Pla
l cen. sufficit talis libellus. Peto fundum qui fuit mi-
hi legatus in testamento talis. Item peto à te domi-
ne decem: quia contraxi cum seruo tuo. quod dice-
2 re esset absurdum. † Fuerunt autem plerique pru-
dentes in ea sententia, vt dicant referre vtrum ex vno
facto oriantur plures actiones: an vna. si plures vt
ex inscisione arborum, ex qua oritur interdictum
quod vi aut clam: item actio legis Aquil. Item arbo
rum furtim cęsarum: vt ff.arborum furtim cęsarum.
l.si colonus. & l.penult. & ff.quod vi aut clam. si im
maturam. Item in societate si furtum committatur
m & pro socio & furti locum habet: vt ff. pro socio.l.
rei communis nomine. tunc actio est præponenda:
vt certificetur reus: vt ff. de action. & obligatio. plu
ra idem in eod.titul.l.qui seruum. ff.de priuatis deli-
ctis.l.nunquàm. & sic concordant sententiæ Ioan.
Si verò vnica actio ex cōtractu descendat puta ven-
didi tibi equum: vna sola oritur, scilicèt ex vendito
sufficit si factum proponatur: & sic concordant sen
tentiæ Placenti. Alij voluerunt distinguere vtrum
tales dictiones descēdant ex contractu, quarū euen

a tut contrarius est: vt C. de furt. l. j. & C. si seruut ext.
se emi mand. l. j. & ff. famil. ereiscund. l. puto. §. vlti.
tunc est actio eligēda aliàs non: & ita intelligitur l.
j. ff. de edē. in prin. Sed horū sentētia mihi displicet,
siue enim diuersæ sunt actionet & nō cōtrarię: vt in
illo. §. eligere. de tributoria, debet qui agitur expri-
mere actionem: siue sunt contratiæ, debet etiam ex-
primere actionem. Domino autem meo videtur ali-
ter de nouo dicēdum: vt si factum bene proponatur
sufficit quantum ad editionem actionis. verbi gra-
tia, peto decem: qoia vēdidi equum. Nec enim dicit
b vt Plac. quòd causa vel factum sit actio: sed dicit, ꝙ
sufficit factum bene proponere, & si actio non pro-
ponatur: actio enim ideò debet edi vt reus possit es-
se instructus: vt ff. de edend. l. j. At ita bene instrui-
tur reus, si dico: peto decem: quia equum vēdidi: vel
peto decem actione ex empto. Nihil enim interest
vtrum quid ex equipolentibut fiat: vt ff. de verbor.
obliga. l. cùm seruus. & ff. de petitio. hæredit. l. item
veniunt. §. à quo. & C. de institu. & substit. sub con.
factis. l. si mater. Sententia enim Placen. non placet:
quia tam idem esset mater & filia, & ecō oerso: nam
c ex facto, scilicèt emere sequitur obligatio: ex obli-
gatione actio: sicut de hoc plenè notat dn̄s meus in
summa de edendo.

De causa agendi. Rubric

1 *Aduocatus an semper literaliter proponere debeat.*

ET QVIA edicta actione non sufficit nisi
causa edatur: ideò dicimus causam in libello de-
bere proponi: quod sit proponenda dicit l. C. de edi-
cto diui Adria. tollen. l. vlti. & ff. de transact. cùm hi.
§. in hac causa. argumen. C. lib. xj. de apochis pu. l. j.
d *Oppositio*. Sed videtur contra. C. de annali exceptio
ne. l. vlti. Responsio. ibi libellus fuit de voluntate re
ceptus: quia cōsiderat de iure suo: sed quòd diximut
causam edendam, est verum generaliter in actioni-
but personalibus: in realibus autem sufficit si actio
proponatur: puta peto rem talē rei vendica. sicut in-
fra plenius notabimus: at in personali nihil sonaret
libellus iste peto decem actione ex empto. vnde me-
1 ritò causa est inserēda vt reus possit instrui sicut di-
ctum est. † Nam quęstio quædam formatur, & mul
totiens dubitatur vtrum aduocatus debeat ita pro-
e ponere semper literaliter. Pone quod ex aliqua par-
te sint aliqui laici & idiotę, & ex alia est aliquis lite
ratus, vtrū debeat proponere literatus ita ꝙ intelli-
gatur ab idiota, videturꝙ sic. nam ad hoc vt inuicē
cōtrahatur obligatio, debēt se intelligere cōtrahen
tes: vt ff. de verb. obl. l. j. Itē ita debet edi actio vt reus
intelligat & possit esse instructus: vt ff. de eden. l. j.
Item qui obscurè proponit, perinde est ac si nihil
proponeret: vt ff. de interroga. actio. l. de ætate. §. ni
hil interest. Econtra videtur quòd non debeat pro-
ponere vulgariter, sed literaliter, si iudex qui sedet
f in medio, est literatus, & istud credo vtiliut aduoca-
tis literatis, vt & laici & idiotæ ab aduocatiōibus re
pellantur. Si aūt iudex sit idiota, sicut in multis parti
bus vbi iudicāt Comitet & Barones & milites qūi
quidē possunt: vt C. de iudic. l. certi. & in auth. de iu-
dicib. collati. vj. in princip. tunc vulgariter necesse
est vt aduocati proponant: iudici enim soli fides
est facienda: vt C. si aduersus creditorem. l. j. & C. de
condictio. ob turpem causam. l. j. & C. quando dies
lega. ced. l. j. & ff. de probatioo. quinquaginta. & C.

g si qois alteri vel sibi. l. j. Et posteà iodex interpreta-
bitur aduocato idiotę: vt argumen. in authentic. de
litgi. aothē. litigiosa. posita, C. de litigiosis. & sic iu-
dex fatigabitur interpretando, vbi necessè erit, vt
aduocatum idiotam eum verecundia faciat re-
moueri.

De rebut petitit vtrom debeant in libel
lo comprehendi. Rubri.

1 *Actiones omnes secundum leges distingui debent.*

ITEM edita actione & caosa agendi non suf-
ficiet nisi in libello res ponatur: ideò diximut rem
h petitam vel petendam debere io libello compre-
hendi: sed vario & vario modo, res petitæ ponun-
tur propter varietatem actionū: ideò distingoe: qoia
aut agitur actione vniuersali: puta petitione hæredi
3 tatis: famil. ereiscund. aut generali: puta tutelæ: aut
singulari vel speciali: puta rei vendi. depositi, com-
modati, vel similibus, quod ita distinguantur actio-
nes, dicit lex. ff. pro socio. l. arbiter. & ff. de rei ven-
dica. l. prima.

i De actione vnioersali. Rubric.

1 *Libellus in actione uniuersali quomodò concipi debeat.*
2 *Sententia incerta quomodò detur.*
3 *Sententia incerta quid prodest.*
4 *Actiones uniuersales quot sint.*

5 SI ERGO agatur actione vnioersali, debet
expimi actio & causa agendi: res autem exprimū
tur vniuersaliter non singulariter vel specialiter.
1 verbi gratia. *Libellus*. † Conqueror ego R. vobis
domino. Aretin. potestati de M. à quo peto bona
quę fuerūt patris mei: & hoc peto petitione hęredi-
tatis: qoia dico me institutū, vel ab intestato illa bo
k na ad me pertinere: & sic rectè concipies libellum si
te insolidum dicis hæredem. Si autem pro parte di-
cas, vel designas quotā partem petas vt dicas: peto
bona quondam patrit mei pro dimidia: quia pro di
midia dico ad me pertinere, vel ab intestato, vel ex
testamēto: & hoc quando certus sum de certa parte.
Si autem incertus, tunc incertę partit petitio datur:
quod ita intelligas ratione exitus: quia pōt pars pe
tita augeri vel minui: vt ff. de solutionibus. si pater.
& ff. si pars hæredit. petatur. antiqui. non intelligas
ratione petitionis: quia certum debet petere: puta
l quartam: vt ff. si pars hæredita. petatur. l. j. in fine.
Quod enim causa ponatur in libello probatur. ff.
de petitione hæreditatis. l. j. & ij. & iij. quod res ita
generaliter debeat peti, vt dictum est probatur ar-
gumento tali. Lex dicit, quòd si intento petitionē
hæreditatis: & postea possessor inueniatur plures
res possidere quàm possidebat tempore litis conte-
state, quòd in illis debet condēnari: vt ff. de petitio.
hæredita. l. iiij. & l. si quo tempore. Sequitur ergo ꝙ
res generaliter petitæ fuerunt: nam si specialiter in
alijs rebus non esset posteà condemnadus possessor.
m non enim in plus condemnari debet possessor: nisi
super quo petitio est in libello: verum est in rebus
principalibus, non autē in accessorijs: puta fructi-
bus vel vsuris: in illis enim condēnatur, & si non pe
tantur: quia post litem veniunt vsuræ in bonæfidei
iudicijs. fructus autem in bonæfidei iudic. & etiam
stricti iuris: vt ff. de vsuris, videamus. & C. de petiti.
hæredita. l. j. vnde quia incerta formatur petitio, in-
certa etiam datur sententia. puta condemno te in
quartam partem bonorum pro indiuiso: vt ff. si pars
hæredi. pe-

a hæreditatis petatur.l. non possum. Quæstio. † Sed
2 quomomdò dabitur incerta sententia, cùm iura dicant econuerso. institu. de actionibus.§. curate. & C. de senten. quæ sine certa quantit. profe.l. penult. & vltima. Respondeo: hoc facit natura actionis si-
3 cut dictũ est. Quæstio. † Sed quid prodest mihi talis sententia? Respondeo, multum: nam aut probaui res illas possessas fuisse in bonis patris mei: & sic cõdēnabitur possessor in restitutione rerũ illarũ: quia mandabitur executioni sententia: aut non probaui: & sic me iterum probare oportebit, quòd fuerint in
b bonis: vt ff. de petitio. hæredita.l. & non tantùm. & l. itē veniũt. & probatio ista fiet non iure ordinario, sed quodam extraordinario. Verbi gratia: Petam sententiam latam in petitione hæreditatis mandari executioni: & dicam in rebus illis. quia res illę fuerint in hæreditate: ille excipiet & dicet, quòd non:
4 ego probabo quòd res illæ fuerunt in bonis: & sic mandabitur executioni sententia. † Sunt autem actiones vniuersales quatuor. petitio hæreditatis, familię erciscund. actio ex testamento quæ datur pro vniuersitate per Trebel. restituenda: & actio exem-
c pto quæ datur quotiens tota hæreditas emitur, & sic concipies libellum indistinctè sicut dixi in petitione hæreditatis. Conuenio te familiæ erciscundæ pro illis bonis diuidendis, quæ fuerunt olim Titij, quæ bona ad me pertinēt ex testamento vel ab intestato. Conuenio te actione ex testamẽto pro bonis Titij mihi ex causa fideicommis. restituendis. Conuenio te actione ex empto pro bonis Titij, quæ mihi vendidisti: vnde peto vel bona assignari, vel interesse pręstari, secundum quòd dominus meus notauit in summa C. de hæredi. vel actione vendita, &
d in summa instituta de actionibus. in xj. diuisione.

De actione generali. Rubric.

1 *Dictio uniuersalis à generali in quo differat.*
2 *Libellus in actione generali quomodò concipiatur.*

VIDIMVS de vniuersalibus, videamus de generalibus. Generales sunt tutelæ: pro socio, si facta est societas omnium bonorum vel maioris partis: negotiorum gestorum, si omnia negotia gesta sunt vel plura: vt ff. pro socio. l. pro socio arbiter.
1 Quæstio. † Sed in primis quæritur quæ sit differen-
e tia in nomine: nonne idem sonat vniuersalis quod generalis. Respondeo: non vniuersalis enim dicitur actio illa quæ pro hæreditate competit, quæ appellatur vniuersum ius, quod defunctus habuit: vt ff. de verb. signi.l. hęreditas. omnes enim actiones vniuersales gratia hæreditatis competunt: sicut in superiori rubrica dictum est. At generalis dicitur actio quæ plura sub se capitula continet: pro socio enim & tutelę: & negotio. gesto. istæ enim plura capitula continēt & administrationē, scilicèt panis & vini & olei & similium: non tamen cõtinent vniuersum ius
f quod defunctus habuit: nam multotiens euenit quod omnia paterna ad filios non deueniũt, in his generalibus est exprimenda actio & causa. Res autē exprimuntur generaliter: sed in causæ processu specialiter exprimuntur. vt argu. C. de iudic. licèt quod in vniuersalibus non est, sicut supra diximus. Vnde ita
2 concipies libellum Libellus. † Conqueror vobis domino Ar. potest. egn R. de M. à quo peto rationem tutelæ mihi reddi de bonis meis administratis ab eo quia tutor meus fuit testamentarius legitimus vel
g datiuus, & peto vilicationis rationem reddi per actionem tutelæ: vt ff. de tutel. & ratiocina. dis.l.j. Et sic concipies libellum in nego. gest. Peto rationem administrationis negotiorum reddi: & hoc peto per actionē negotiorum gestorum: quia bona mea administrauit. Item in actione pro socio. peto à tali: quia socij fuimus rationem societatis reddi de bonis communibus: & hoc peto actione pro socio.

De actione speciali. Rubric.

1 *Libellus in actione speciali quomodò concipiatur cum pluribus. nu. sequen.*
h
3 *Libello si quis uestimenta petierit: an colorem designare teneatur.*
7 *Setentia quid ualeat: si quis in libello diceret restitue mihi ciphum unum de argento: pondus autem non exprimeret.*
8 *Actionibus in singularibus an causa exprimenda sit.*
9 *Actiones reales à personalibus in quo differant.*

SVPER est vt de specialibus actionibus videamus. Si ergo agatur actiõe singulari, sicut rei vẽdicatiõe: vel publiciana: vel similibus, specialiter ex-
i primenda est vtrum totam an partē petam: & si partem debet dicere quotam: vtrum tertiam vel quartam: & dicere debet confines: vt ff. de rei vendica. cùm in rem. in principi. & ff. de censibus. forma. in princip. & quòd confines dicēdi sint argumen. est ff. de contrahen. emptio.l. quod sæpè §. vlti. & l. cum seruo.§. vlti. Item argumen. alio probatur quod dicendi sint confines, nonne res certa debet peti in rei vendicatio. videtur quòd sic. ergo designandi sunt confines: nam si peterem fundum, incertum peterē. sicut cum stipulatio fundi, vel etiam legatum fundi nul-
k lum sit: vt ff. de iur. dot.l. cùm post diuortium.§. gener. & quare incertum: ideò quia fundi constituuntur destinatione patrisfa: vt ff. de lega. j. quod in rersum. §. vltim. & ideò minimũ vna torre gleba petita videretur: nam & in re mobili certa signa sunt dicenda. Vnde ita formatur libellus. Libellus. Peto fundum talem, scilicèt Sempronianum positum in tali loco, vbi dicitur vallis vmbræ: ex parte possidet Titius: & ex alia Sempronius: & ex alia Gaius: ex alia via publica est. Debet etiā dicere vtrum sit vinea campus vel pratum: vt C. de bonis proscript.l. si quis. Si
l autem petam materiam vel speciem: puta argẽtum & ex illo argẽto nihil sit inde factum speciale: puta cupa vel scutella vel ciphus: sed tãtùm consistit in materia aliàs marca: debet petere illud argentum, & adijcere pondus, vt ita dicat. Peto ego à tali tot marcas argenti, quas apud eum deposui: quas marcas peto rei vendi. Si autem ex argento facta sit pecunia & signata, item petam. Peto ego à tali c. sol. venetorum, quos retinet: vt publiciana peto. Si autem non est signata, non potest vẽdicari, nisi certum esset quòd extarent illi denarij: quia ex quo pecunia ad numerum deponitur, videtur vsus pecuniæ
m concessus: vt ff. depositi.l. die sponsalitiorum.§ vlti. Si autem ex argento facta sit cupa, vel ciphus: tunc
2 debet ita formari. Libellus. † Peto tuum ciphum tanti ponderis, id est, duarum marcarum: qui ciphus est celatus vel simplex: & hunc ciphum peto rei vendica. vel publiciana: quod species & celatura debeat poni in libello dicit lex ff. de rei vendicatio. si in rem. quod debeat poni pondus dicit lex ff. depositi.l. prima.§. si quis argentum. Oppositio. Ve-

a rum lex contradicere videtur, quòd pondus non de-
beat dici. ff. de furt. l. actione. §. j. Sed illud fortè con
tingit ratione odij propter furem: vel ibi constaba-
de vase. verum si ignorat pondus iurameoto succur
ritur. ff. depositi. l. j. §. si quis argentum. Si autem vo
lò petere vestimenta, debeo designare colorem &
speciem: non autem teneor dicere vtrum siot trita
an noua. Verum si colorem nescis, iuramento tibi
succurritur: vt ff. de rei vendicati. l. si in rem. & ff. de
furt. l. actione. & ff. depositi. l. j. §. si quis argentum.
Et hoc verum est quantum ad petitionem: sed aote
b sententiam designãdus est color cùm propter colo-
3 rem varia fiat condemnatio. *Quæstio.* † Quid si nõ
designauit: probauit tamen de vestimẽtis, quid fa-
ciet iudex? Respondeo io minimis vestimentis con
demnabit reum. Vnde ita concipies libellum. *Libel-*
4 *lus.* † Peto ego à tali vnam tunicam de scarlato vel
de viridi: quam tunicam rei vendicatione vel publi-
ciana peto. Idem est & si vis petere aliã rem mobilẽ:
puta bouem. peto vnum bouem vel equum talis co
loris &c. Si autem volo petere hominem, adijj-
ciam nomen ipsius in libello: & vtrum sit puer an
c senex vel adolescẽs. & hoc si scias nomen. Si autem
ignoras, dicas puerum qui ex tali ancilla natus est,
vel ex tali hæreditate. Vnde coocipias ita libellum.
5 *Libellus.* † Peto à tali puerum Stichum vel natum ex
tali ancilla: vel qui est ex tali hæreditate mihi reli-
ctus: qui puer est adolescens vel senex: & istum pe-
to rei vendi. vel publiciana. quòd ita sit concipien-
dus libellus dicit lex ff. de rei vendicatio. l. si rem. §.
vltimo. Si autem volo petere domum, petam domũ
sitam in tali loco: & dicam confines sicut superius
in fundo diximus. Si autem volo petere quaotita-
d tem, debeo ipsam in libello designare: vt in authen.
de litig. collat. viij. §. ad exemplandas. & C. de epi-
scop. & cleric. authentic. generaliter. Vnde conci-
6 pies ita libellum. *Libellus.* † Peto à te decem solidos
Pisaoorum quos tibi mutuaui. vnde certi condictio
nẽ, quæ ex mutuo oritur, intenro. Sed licèt dixerim
succurri ignorauri, si dicat & iuret se nescire colo-
rem. verum est ad hoc vt recipiatur libellus: verum
in processu causæ certum colorem & certum pon-
dus debeo probare: alioquin sententia nulla esset:
quia contineret quantitatem incertam, vel quid in-
e certum: & sic non valeret: vt C. de sententijs quæ si-
ne certa quantitate proferuntur. l. penultima, & vl-
7 tima. *Quæstio.* † Quid eoim valeret sententia si di-
ceret. restitue sibi ciphum vnum de argento, nisi
diceret tanti ponderis. Item quid valeret si diceret,
restitue tunicam vnam: oisi diceret de tali colore
scarlatu vel viridi. Fueruot tamen quidam in ea sen
tentia, vt non admittatur libellus: & si velit iurare
se nescire colorem vel pondus: nisi dicat colòrem
vel pondus. quod enim legitur. ff. depositi. l. j. §. si
quis argentum. quod si de pondere dubitetur, quod
f iuranti succurritur: ita intelligunt de pondere, id
est, de ponderis æstimatione quasi hæc sit intentio:
quia constabat de pondere, sed de ponderis æstima
tione dubitabatur: cùm fortè res deposita non resti-
tueretur, sed eius æstimatio: vnde quia depositor ple
nè probare non poterat, debet deferri sacramen-
tum ei à iudice indefectum probationis: vt C. de re-
bus creditis. l. in bonæfidei. Vel posset intelligi in iu
ramento in litem, cum dolo non restituitur. potest
enim in litem iurari etiam in actione depositi, sicut

g in alijs bonæfidei: vt ff. de in litem iurand. l. videa-
mus. §. in accusationibus. & ff. depositi. l. prima. §. in
depositi. ff. commoda. l. tertia. §. secundo. Magister
autem Aldricus homo magnæ authoritatis dixit
non esse necesse res in libello certificari à princi-
pio, sed generaliter: & de rebus incertis poterat
suam intentionem actor concipere: & post actio-
nem editam quam ipse in libello non esse eden-
dam dicebat actorem res quis petit, & causam peti-
tionis debere certificare. & ita intelligebat ipse om
1 nes leges prædictas. Sed hoc constat euidenter fal-
h sum. Iam enim reus non posset instrui, cùm per scri-
pturam deberet instrui, vtrum cedat an contendat:
quod non posset facere reus, si in scriptura illorum
verborum generalitas esset. Nam generalitas ver-
borum inducit obscuritatem: vt ff. de iure fisci. ita
fidei hæredi. versicu. quamuis enim nominaret. *Op-*
positio. Sed obijcitur quia in iudicijs si est ambigui-
tas id intelligitur in iudicio venire de quo actor sen
serat: vt ff. de iudic. l. si quis intentione ambigua. &
ff. de verborum obligatio. inter stipulantem. Re-
spondeo, ibi contingit, quia est quod imputetur reo
i quare non petijt rem certiùs designari. *Oppositio.*
Item si obijciatur. ff. de iur. l. solemus. vbi dicitur,
omnia venire in iudicio præter id de quo actum est
ne veniat. Respoodeo, quia lex illa intelligitur de
illis quæ contineri possunt sub petitione actoris: pu
ta de vsuris in bonæfidei, vel etiam fructibus: non
intelligas de prorsus diuersis. argumen. ff. ad exhi-
bend. l. Iulia. §. quæsitum. Sic ergo reprobata senten
tia Aldrici dicimus rem & causam specialiter desi-
gnari sicut dictum est: nisi contingat odio furis:
quia tunc res non specificantur in libello: vt C. vn-
k de vi. si quando. imò probabit res sacramento suo
si constabat de violentia: vt l. prædicta. & in Lom-
bardia, de damno & iniuria. l. prima. Vel quod ibi
dicit quòd probat singula suo sacramento, id est,
singulorum æstimationem: constat enim de rebus
ablatis: & hæc odio furum sunt inducta: sicut & alia.
vt ff. de condiction. furtiua. si pro fure. ff. vsufructu.
8 quemadmodum cauea. l. vltima. & ff. de condictio.
tritica. l. secunda. *Quæstio.* † Si verò quæritur an in
singularibus actionibus sit causa exprimenda sub-
distinguo. Nam aut actio illa qua agitur est per-
l sonalis: aut realis. Si realis, non est necesse causam
exprimere: quia eo solo quòd vindicatur res con-
stat de causa: nam rei vendicatioois causa non est
alia nisi dominium: nam ei soli competit qui domi-
nus est de iure gentium vel ciuili. vt ff. de rei ven-
dication. l. in rem. primo responso, ex quo enim rem
vendico: & ita dico: peto talem rem rei vẽdicatione,
quia dico meam esse: non potest alia causa adijci
nisi dominium ex quacunque causa: & non nisi ex
voa causa dominium habere possumus: vt ff. de ac-
quirend possession. l. possideri. §. ex plurimis. Et de
m consilio meo stultus esset reus vel eius aduocatus si
postularet ab actore causam edi. vnde factus esset
dominus: & videat quod malum inde contingeret.
Actor enim quãdo simpliciter rei vendicationẽ pro
ponit causa non adiecta, si absoluatur reus, nunquã
actor actionẽ poterit intentare per quã rem à reo
possit auocare: quia vndecunq; & qualecunq; do
miniũ habuit in iudiciũ in prima vẽdicatione dedu
xit: vt ff. d execu. rei iudic. l. si mater. § eandẽ. in fi. Si
autem causam exprimat actor ex qua esset domi-
nus: puta

a nus:puta, Peto talem rem rei vend. quia dico me do
minum ex causa donationis, quã fecit mihi Titius
si succumberet actor, nihilominus posset ex alia
causa vendicare: puta, peto rem talem rei vendica.
quia dico me dominum ex causa emptionis: vt ff. de
exceptio. rei iudica. l. si mater. §. si quis autem. & C.
de petitio. hæredita. l. hæreditas materteræ. Si verò
agatur actione personali & causa exprimatur, quæ
exprimenda est: vt diximus supra de causa agendi,
causa enim est exprimenda: quia si non exprimere-
tur nullum commodum foret: nam si absoluatur
b reus etiam causa expressa vel non, nihilominus ex
alia causa conueniri potest. vt ff. de exceptio. rei iu-
9 dic. & an eandem. §. actiones. Quæstio. † Sed illud
quæritur quæ differẽtia est inter actiões reales & per
sonales sicut videtur assignare. §. ille actiones. Nam
probo apertè quòd nulla differẽtia est: nã si ago ita
generaliter vel indistinctè peto rem istam actione
in rem, nullus esset iste libellus. item est etiam si di-
cerem, peto decem actione personali: similiter nul-
lus esset iste libellus: nec reus reciperet: nec iudex
admitteret. Si tu oppo. de l. C. de annal. excep. si quis
c ex. Respondeo. ibi recipitur quò ad interruptionẽ:
vel stultus fuit reus qui recepit. sicut ff. de iudic. l. si
quis intentione. item si opponis ff. de iudic. l. sole-
mus. Dico quòd omnia veniunt in iudicium subau
di circa rem illam. item si causa exprimatur in actio
ne reali: puta, peto rem istã rei vendicatione: quia di
co me dominum ex causa emptio. & sic si succum-
bat actor proponere poterit rei vendicati. adhuc ex
alia causa: puta, quod dicit: peto rem istam rei ven-
dicatio quia dico me dominum ex causa donatio-
nis: vt ff. de exceptio. rei iudicatæ l. si mater. §. si quis
d autem. idem est & in actione personali vt si causam
exprimat & succumbat, quòd poterit ex alia causa
10 agere. Quæstio. † Quæ est ergo differentia inter rea
les & personales. Respõdeo duplex. prima est: quia
si dico, peto rem istam rei vendicatio. & si causam
non adijcio: omnem enim dominij causam vnde-
cunque & qualecunque habui, in iudicio deduxi:
cùm non nisi ex vna causa dominium ad nos de-
buit pertinere: sicut supra dictum est. Vnde ita intel
lige actiones in rem differunt &c. subaudi quibus
dominium petitur subaudi directum. Non autem
e intelligas de vtili: puta publiciana, si velis agere:
quia tunc admitteris: vt ff. de euiction. minor. §. si ser
uus. nec obstat l. si mater. §. eandem. in fi. qualecun-
que &c. noli exprimere directum vel etiam vtile:
sed expone qualecunque, scilicet, ciuile: puta per v-
sucapionem vel naturale, id est, de iure gentium: pu
ta per traditionem: vel alijs modis contentis insti-
tu. de rerum diuisione. §. per traditionem. & ff. de rei
vendication. l. in rem actio. ideò dixi ita intelligen-
dum est quibus petitur dominium: quia si primo
rem petij rei vendi. & succubui possum agere posteà
f hypotecaria, quæ in rem est: vt C. de pignor. l. pigno
ris. At si ago actione personali, & ita dico: peto rem
istã actione depositi: nõ videris aliã causam in iudi-
cium deduxisse, nisi depositi: vnde aliam causam be
ne intentabis. Vel alia ratio assignatur. est differen
tia inter reales & personales quò ad condemnatio-
nem, non quò ad absolutionem. Verbi gratia. Pro-
posui generaliter & indistinctè in libello: ita peto
rem istam actione in rem, in iudicio sum vnam cau-
sam prosequutus: puta, quia dicebam me dominum

g ex emptione obtinui: nunquam petam rem illam ex
alia causa si velim me dicere dominum ex causa do
nationis: quia quod meum est, amplius meum fieri
non potest, nisi desinat esse meum: vt institu. de lega
tis. §. sed si rem. at in actione personali secus: quia si
ego concepi libellum: peto decem actione persona-
li, & in iudicio vnã causam fui prosequutus: scilicèt
depositi, & obtineo: possum posteà illa decem petere
ex alia causa: puta actione ex testamento: & hæc est
differentia quàm facit. §. actiones. quia res eadem
non potest esse mea nisi ex vna causa: deberi autem
h potest nobis ex plurimis causis. & est argumen. ff. de
lega. j. l. planè. §. j. & ff. de acti. empt. & vendit. l. non
est nouum. At in absolutione nulla est differentia:
quia si egi causa adiecta: puta, peto rem illam rei
vendi. quia emi: & fuit absolutus possessor, rectè a-
gam ex alia causa: vt ff. de exceptio. rei iudica. l. si
mater §. si quis autem. idem est in actione persona-
li. Vel etiam differunt in absolutione: quia si egi per
sonali actiõe ab initio, & in libello nullam causam
expressi: & si in iudicio exprimam vnam causam, &
i succumbo: possum aliam intentare: vt ff. de excepti.
rei iudica. l. si ex testamento. ibi enim petebatur ar-
gentum actione personali, scilicèt ex testamento. Si
autem ago actione reali indistinctè ita concipiam
libellum. Peto rem istam actione reali. & posteà v-
nam causam prosequar in processu causæ: quia di-
co me dominum ex causa emptionis, & fueris abso
lutus amodò cõtra te non agam nisi in casu in quo
subuenitur, & nisi velim agere ex noua causa de no
uo accidenti qua quæsiui dominium: si enim vellem
agere ex aliqua causa qua competeret mihi domi-
nium tempore formati libelli obstaret rei iudicatæ
k exceptio: vt ff. de excepti. rei iudic. l. si mater. in prin-
cip. & §. denique. Refert ergo inter reales & perso-
nales: vt si generaliter concipiatur libellus, vt dictũ
est, & causam vnam prosequatur actor in processu
causæ, vel etiam si specialiter: puta in rei vendi. pe-
to rem istam: causam tamen in libello non dixi, sed
in causæ processu: si absoluatur possessor nunquam
actor aget nisi vt dictum est. in personali secus. hoc
dicit l. ff. de except. rei iudica. l. si mater. §. deniq;. Si
autem in libello causam expresserit: puta, peto rem
istam rei vendi. quia dico me dominũ ex causa em-
l pti. poterit ex alia causa agere. Et hoc in reali & per
sonali: vt ff exec. rei iudic. l. si mater § si quis autem.
De consilio ergo meo procedit, quòd quicunq; rei
vendica. proponit, adijciat causam vnde sit domi-
nus: vt si in vna succubuerit, in alia non succũbat.

Verum libellus possit mutari. Rubric.

1 *Libellus quòd mutetur: si reus non vult: actor autem mu tare velit: nunquid eo inuito possit.*
2 *Libellus quando mutari dicatur.*
3 *Libello nouo mutato: an noue inducie dari debeant.*

QVALITER libellus in singulis actioni
m bus formetur: & hoc superficialiter vidimus:
restat vt videamus an libellus datus possit mutari.
Et certè mutari potest indistinctè secundum iura
vetera ante litem contestatam. post lit. contest. non
licebat mutare: quia de qua re cognouerit iudex: de
ea pronuntiare compellitur: vt C. de eden. l. edita. &
ff de iudic. l. de qua re. Hodie autem & ante lit. con
testa. non licèt alicui mutare libellum: vt in authen.
de litigio. collat. viij. §: ad excludendas. & est posita
in C. quomodò & quando iudex, authẽ. qui semel

a quam authen. Intelligimus reo instante, vt actor li-
bellum non mutet. Si verò reus velit & patiatur, q
libellus mutetur & mutari potest & ante litem con
1 testa. & post lit. contesta. *Quæstio.* † Sed quid si reus
non vult quòd libellus mutetur: actor autẽ vult mu
tare, nunquid potest inuito eo. Respondeo, sic & an
te litem contesta. & post lit. sed reus poterit; petere
quòd iudex absoluat eum à veteri actione intenta-
ta per l. illam. ff. de iudic. de qua te. Sed quòd possit
mutari post litem contesta. duo argu. possunt indu-
ci. ff. de noxali. in delictis. §. si detracta. nam ibi ante
b litem agebas cõtra dominum noxaliter: poteris post
litis contest. insolidùm agere, si eum de scientia vis
redarguere. Respondeo, ibi non mutatur actio sed
qualitas condemnationis: & hoc ideò, quia sciuit,
sicut alibi vbi nõ mutatur actio, sed qualitas ratiõe
mendacij: vt ff. de fideiussorib. dubitetur. Item aliud
argumen. adducitur ff. de vi & vi armata. l. cùm
fundus. §. vlti. Respondeo, ibi non mutatur actio,
aliud petitur: quod licet secundum Placen. qui dixit
& petitorium & possessorium posse simul intentari.
Sed Ioan. dixit quòd ibi fuit primo iudicio renon-
c tiatum: vel reus voluit sicut dictũ est. *Quæstio.* † Sed
2 quæritur † quando dicatur mutari libellus? Respõ
deo, dupliciter libellus mutatur: primò quando rem
petebam aliqua actione: modo muto libellum: quia
rem eandem peto, sed alia actione. Item mutatur &
alio modo quãdo primò petij Stichum: & modo pe-
to Pamphilum alia actione. & de hac vltima muta-
tione hic non tractamus: quia tunc non mutatur li-
bellus: sed aliud iudicium instituitur: quod quidem
licitum est secundum omnes: sed tamen isti mutatio
ni ita demum locus erit, quando actiones non sunt
d contrariæ: tunc enim non est locus mutationi: vt C.
de fur. l. vlti. & C. de codicil. l. vlti. & C. si ser. exte. se
manda. emi. l. vnic. & C. de pact. inter emptorem &
vendi. commissoriæ. Idem est etiam si sunt diuersæ
actiones ita quòd non sint contrariæ: vt ff. de tribu-
to. quod in hæredem. §. eligere. & ff. de lega. ij. cùm
filius. §. varijs. Locum habet ergo mutatio quando
ad idem competunt actiones: puta, intentaui primò
actionem ex empto: volo intẽtare certi condict. ad il
3 lam eandem rem petendam: possum. *Quæstio.* † Sed
illud quæritur an mutato nouo libello nouæ debeãt
e dari induciæ. Respondeo, Plac. admisit indistinctè
quòd sic: & ita intellexit C. de edend. l. edita. in fin.
prout edicti perpetui &c. ita vt beneficium delibera
tionis saluum sit reo in quo deliberet, an cedat vel
contendat. Domino B. visum fuit quòd nunquam
dẽtur nouæ induciæ: & quòd dicit l. illa, edita. prout
edicti &c. ita intelligebat scilicet, quia reus poterit
agere cõtra actorem actione in factum ad interesse,
quatenus interest sua, quòd actio mutatur & delibe
rare non potest: & ita fatigatur: vt argu. ff. de eden.
l. vbi. Alij videtur quòd reus habeat beneficiũ v-
f trumq; aut velit de nouo deliberare, an velit agere
ad interesse. Domino & præceptori meo R. videtur
aliter distinguendum. Refert quotiens mutatur li-
bellus: aut mutatur actio & causa retinetur. Verbi
gratia. Petij Stichum actione depositi. & posteà ex
eadem causa: quia deposui, peto certi cõdictione: in
hoc casu nõ gaudet reus nouis inducijs: quia ita po
test esse instructus in actione mutata sicut & in pri-
ma. Idem exẽplũ: Egi vi bo. rapt. ex eadẽ rapina ago
furti nec manifesti. Si verò causa mutatur, & actio,
g verbi gratia: petij Stichum ex testamẽto: modò peto
Stichum certi cõdictione, tunc reus gaudere debet
nouis inducijs.

Vtrum libellus possit emendari. Rubri.

1 *Libellus in iudicijs singularibus post litem contestatam & iuramentum de calumnia mutari non potest.*

SED quia libellus non semper mutatur: sed ali-
quando emendatur: ideò de eius emendatione vi
deamus. Emendatur autem libellus ita: puta, petij
ab initio, xx. modò peto xxv. vel ecõtrà petij ab ini
tio minùs: modò plus pero. istud quidem possum fa
h cere & ante litem & post litem vsq; ad iusiurandum
de calũnia. ita postquã iuraui de calumnia non pos
sum emendare: vt petij dicã xx. modò peto xxv. vel
econtrà. & propterea cauti aduocati apponunt in li
bellis in fine: reseruata potestate mihi addendi &
minuẽdi: & hoc tota die nos qui in iudicijs cõuersa
mur videmus fieri. Post litem autẽ contesta. & iusiu
randum de calumnia præstitũ, si actor dicat suo sa-
cramento tantum peto: posteà non mutabit: quod
ita non mutabit si velit plus petere: sed si minus po-
test: hodie hoc iudices seruant in iudicando de con
i suetudine: vnde ad cautelam in sacramẽto calũniæ
ita faciunt iurare partes: tu iurabis dicit iudex acto-
ri, quòd amodò per calumniã istud à reo non petis.
Sed secundum iura si strictè procedimus emendatio
habet locum ante lit. contesta. & post ante tamen
quàm iurent: si enim iuratum est amodò non muta-
bunt. Tale est enim sacramentum: nam iudex dicit
actori: tu iuras litem istam calũniandi animo non
mouisse: vt C. de iureiurand. propter calumniã. l. ij.
nec mouere: vt ff. famil. ercis. inter cohæredes. §. qui
familiæ. nec moturũ: vt in authen. de his qui ingredi
k ad appell. col. v. & est posita in C. de iureiuran. pro-
pter calumniam: aut in isto. Tamen quidã indistin-
ctè dicunt, quòd licèt emendare libellum vsque ad
sententiã per l. vt instito. de actionibus. §. si minus.
Sed respõdemus quòd. §. ille intelligitur in vniuersa
libus vel generalibus: in quibus ab initio res nõ ex-
primuntur: vt superiùs dictum est. & ita intelligen
da est. lex C. de appel. ampliorẽ. in fi. Vel aliter quod
dicit ille. §. si minus. ita intelligitur in eodem in iudi
cio: id est, apud eundem iudicem: non intelligas in
1 eodem iudicio, id est, in eadem instantia iudicij: † in
l iudiciis enim singularibus post litem contestatã &
iusiurãdum de calumnia exactum non est locus e-
mendationi: quia res alia est: & ideò alia interpella
tione opus est: vt ff. de excepr. rei iudica. l. cùm quæ-
ritur. & ff de iudic. non potest. Item adducunt aliud
arg. ff. de noxal. l. in delictis §. si detracta. Respond.
ibi non emendatur prima: sed qualitas quædã adij-
citur sicut in superiori rubrica diximus. Si ergo mi-
nus velit petere actor quàm petierit, potest quando-
cunq; ante sententiam: quia in maiori quantitate
etiam minor continetur: vt ff. de rego. iuris. l. in eo.
& ff de verb. obli. l. j. §. antepenul. sed hæc vera sunt
m nisi dolo ab initio maiorẽ quantitatem petijt: tunc
enim si petiit, & cautionẽ exegit, cadit à causa: vt C.
de plus peti. l. vnic. Si autẽ cautionem nõ exegit, tũc
punitur in sportulis: vt insti. de actionib. §. triplici.

De effectu libelli oblati. Rubr.

1 *Libellum post oblatũ datur reo facultas deliberandi an debeat cedere uel contendere.*

2 *Libellus solus quare interruptionẽ non inducit: sed tantùm executoris conuentio.*

Cum libel

a CVM libellus oblatus multa operetur: ideò de effectu obla. libel. videamus. Sciendum quod libelli effectus duplex est. specialis & communis. Specialis est in quibusdam actionibus: quia libellus interrumpit præscriptioné habetur etiá oblatio libelli pro lite côtestata: sicut côtingit in actionibus prætorijs & annalibus facit etiá actioné non transitoriam ad hæredes transitoriam: vt C. quando libellus prin. da. lit. contesta. facit l. j. & ij. & intelligas de libello dato principi: & quádo princeps ad libellum rescripsit: non autem intelligas de libello dato cuilibet iu
b dici: vt leges illæ loquuntur. & ita intelligitur lex ff. de actio. & oblig. l. cóstitutionibus. aliás aût per solum libellú non fit interruptio lit. contesta. vel executoris conuentione: vt C. de præscriptione xxx. annorú, sicut. & l. cùm notissimi. in specialibus auté quatuor casibus fit interruptio per solam libelli oblationem in omnibus actionibus: qui casus notatur C. de annali exceptione. l. vt perfectius. Item est & alius effectus libelli specialis: quia libello principi oblato, & per eum iudici insinuato, res fit litigiosa: vt C. de litigiosis. authen. litigiosa. Communis effectus in om
c nibus actionibus est quod post oblatú libellú datur reo facultas deliberandi cedat an côtendat: vt ff. de edendo. l. j. & C. de litis contest. authé. offeratur. Est & alius effectus: quia si libellus non datur: & alia non seruantur quæ dicit auth. offeratur litis contestatio & si fiat, pro nihilo est: vt in fine illius authen. quod verbum intelligit dominus Yt. & ei assentit etiá dominus. B. quod sit pro nihilo quátum ad sententiandum: quia iudex non potest ferre sententiam: & si tulerit, non valet: quasi sit solutus ordo iudiciorum dimissus: vt C. de sententijs. l. prolatam. non tamen est pro nihilo quantum ad interruptionem
d faciendam: quia interrumpitur præscriptio: vt C. de præscript. xxx. anno. l. sicut. & l. cùm notissimi. & potest adduci illud generale pro eis: vtile per inutile non vitiatur. vt ff. si certum peta. l. certi cōdictio. §. quoniam. & ff. de verbo. obliga. l. j. §. potest. Domino auté meo videtur quod sit pro nihilo, & quò ad sententiam, & quò ad interruptioné præscriptionis. cùm illud verbum sit indistinctè prolatú, generaliter est accipiendum: vt C. de vsufru. antiquitas. & ff. de aleato. l. j. & de seruitu. vrbano. prædio. si serui tus. Nec enim sequenda est sententia Gatnerij: quia
e leges inductæ non loquuntur, quòd fiat interruptio per solam libelli dationem: vel si aliqua lex hoc dicit: intelligitur in annalibus & prætorijs: leges enim inductæ dicunt fieri interruptionem per executoris conuentionem solam: non autem dicunt de libello: quia tempore illarum legum non fiebat conuentio per libellum, nisi tantùm in illustri persona: vt C. de dignitatibus. libr. xij. l. quoties. Si ergo datur libellus non facit interruptionem libellus: sed tantùm
1 executoris conuentio: quę processit. † *Quæstio.* Si tu quæris quæ sit ratio quare libellus solus non
f interrumpit: sola tamen executoris côuentio interrumpit: vt dictum est. Respóden. Ideò libellus non facit interruptioné in ciuilibus: quia cùm tátùm in prætorijs sit hoc inductú: ergo in ciuilibus secus erit: vt arg. ff. de iudi. l. cùm prætor. Est & alia ratio: quia libellus quádo offertur & iudici offertur: & in iudicio: vt s. diximus: cui offeratur libellus: vnde reus vel conuentus nihil scit de conuentione facta: at executor quando mittitur vadit ad eum & dicit: ve-

g niatis ad curiam: quia talis conqueritur de vobis de re tali: vel denuntiat familiaribus: vel domui, qui familiares renuntiant ei: talis executor venit: & dicit, quòd eatis ad curiam: quia talis conqueritur de vobis: vt C. de annali exceptione. l. vt perfectius. & ff. de damno infect. l. dies. §. absesse istæ autem duæ leges intelliguntur fortè in quatuor casibus: vt dicit lex illa: vt perfectius. & C. de episcop. audien. si præsens. & l. vlti. Cùm enim hodie semper primò mutatur executor antequàm detur libellus, sicut tota die videtis de facto fieri, quòd executor vadit & solli
h citat reum, qui veniat respondere. frustrà quæritur an sine libello fiat côtestatio, an fiat interruptio eú facta sit: quod enim factum est, amplius infectú fieri non potest: vt ff. de capti. & postli. l. in libello. §. facte. Si ergo per solum executorem inducitur interruptio: quid operatur côtestatio litis ad interruptionem faciendam? Respondeo: quia potest contingere, quòd executor non sit missus & litis contest. fiat: puta, inuenit coram iudice: libellum dedi. Respondisti, & sic nô fit interruptio per executorem, sed per lit. contestatio. Nam itur Romam hac via vt per Vi
i terbium: tamen itur aliundè: puta per ciuitaté Varnen. Prodest etiam ad aliud: quia si fiat interruptio per litis contestatio. actio fit perpetua vsque ad xxx. annos: vt C. de præscript. xxx. anno. l. vltim. & de annali exceptio. l. j.

Qualiter libellus sit concipiendus super qualibet actione. Rubr.

1 *Libellus qualiter côcipi debeat: & quae continere debeat.*
2 *Libellus in singulis actionibus secundum arborem domini Ioannis concipiendus est.*
k 3 *Aduocatus in confessionibus an interesse debeat.*

PRAELIBATIS bis quæ diximus tanquam introductorijs & præmissis floribus necessarium est vt veniamus ad fructus: nam cùm arbores incipiunt pullulare: propè est æstas & proximus fructus. Videamus igitur qualiter libelli formentur in singulis actiôibus notatis in arbore domini Ioannis: quia omnes actiones quæ sunt in mundo ibi inueniuntur notatæ. Videamus etiam qualiter actiones comperát alicui, vt sciat super actione competéti posteà formare libellú. Et ideò inferamus rubricas per quas quilibet etiam tabellio: & etiam sim
l plex legista sciat vtrum sibi comperat actio: & sciet etiam formare libellum: & posteà in fine apponemus quosdam libellos qui de facto difficiles notantur, & in iudicijs examinantur: Veruntamen libelli vario & diuerso modo concipiuntur in diuersis partibus. Nam in Lombardia, & in Bononia, & in Tu
t scia, & in ciuitate nobili Aretina concipiuntur ita libelli. *Libellus.* † Deo & vobis. a. Aretinæ pot. conqueror ego R. de M. à quo peto decem certi condic. quæ oritur ex mutuo, vel ex locaro, vel ex vêdito &
m ita inpersonalibus. In realibus ita. *Libellus.* Deo & vobis domino à potest. Are. côqueror ego R. de M. qui iniustè possidet fundum talem ad me pertinentem ex causa emptionis: vnde illum fundum peto rei vendicatio. vel quasi. Romæ concipiuntur libelli in curia Romana domini Papæ hoc modo. *Libellus.* Supplicat sanctitati vestræ pater prece humili & deuota R. quòd talis extorsit ab eo certam summam, pone decem per vsurariam prauitatem: vnde

a petit illa decem sibi restitui condictione ex cano-
ne. Sed ita concipitur libellus. si velles coram domi-
no Papa agere. Vel ita concipitur: vnde de illis de-
cem petit iustitiam exhiberi. Si autem velles quòd
causa alicui committeretur: concipies ita. *Libellus.*
Supplicat sanctitati vestræ sanctè pater R. quòd ta-
lis P. possessiones ad eum pertinentes violenter in-
uasit: vnde vt iustitiam consequatur petit in causa
ista iudicem delegari, vel petit in causa ista vt iudi-
cem dignemini delegare: & hic talis libellus voca-
tur Romæ petitio: & petitio ista porrigitur Romæ
b in audientia. In Apulia autem non datur libellus
nisi in ciuitate nobili Beneuentana, vnde mihi est
origo: in qua formatur libellus seu concipitur ita. Si
vis agere actione personali dices ita. *Libellus.* Ego
R. ago contra M. à quo peto decem. quæ mihi de-
bet ex causa mutui: vnde ad hoc certi condictio-
nem, quæ ex mutuo oritur, propono. Si vis age-
re reali dices ita. *Libellus.* Ego R. peto ab M. fun-
dum talem per tales fines quem fundum possidet
prædictus M. & illum dico ad me pertinere ex cau-
sa emptionis; vnde dico me dominum: & ad hoc rei
c vendicationem propono. ita concipitur libellus ibi:
vno excepto, quòd non ponitur ibi nomen actionis:
sed sufficit factum recitare secúdum quod diximus
2 supra de actione edenda. † Formemus igitur libel-
lum in singulis actionibus secundum ordinem ar-
boris domini Ioannis. Et primò super publiciana:
quia ipsa primò occurrit in arbores, & etiam ipsa sæ-
piùs occurrit in quotidiano causarum iudicio: & sic
in istis libellis qui fient in singulis actionibus inue-
nies libellos bene compositos & positiones & con-
d fessiones actoris & rei quę fiunt de facto in iudicijs.
Sed in confessionibus ita attendendum est, quòd si
sis aduocatus ex parte rei & potest reus saluo sacra-
mento negare neget: nisi fortè sit aliqua implicita
confessio ex parte actoris: & sic caueant aduocati:
caueant iudices: ne aliqua implicita confessio vel
positio fiat. Item iudex in confessionibus si fuerit,
non det dilationem reo si viderit quòd reus possit
pro certo respondere. Si autem posset dubitare reus,
det sibi inducias: vt ff. de interroga. action. l. qui in-
3 terrogatus. *Quæstio.* † Sed nunquid faciet interesse
aduocatum in confessionibus. Respondeo, non:
e quia faceret de facili aduocatus partem deierare:
quod periurium est euitandum: vt C. de indic. vidui,
l. ij. Sed argumentatur contra, quòd aduocatus de-
beat interesse in confessionibus. C. de authoritate
præstanda. l. clarum.

Si aliquis rem possideat quam dicis ad te pertinere, quia à non domino emisti uel habuisti ex iniusta causa, potes ab eo uendicare per actionem publicianam.

De actione publiciana. Rubric.

1 *Positiones rei in publiciana actione.*
f 2 *Positionem si reus faciat: ego dico: quòd tu pretium non numerasti: nunquid actor à publiciana excludetur.*
3 *Libelli in actione publiciana quomodò formari debeant cum plur. sequen.*
6 *Actor qui dicit se bona fide emisse, an debeat probare bonam fidem suam, uel adversarius probare debeat illum malam fidem habuisse.*
7 *Libellus in actione rei uendicationis quomodò concipi debeat. & nu. 8.*
9 *Actio rei uendicationis unde oriatur: & an sit proprium*
g *actionis nomen.*
10 *Publiciana & rei uendicatio: an contrariæ actiones esse dicantur.*

SI IGITVR aliquis possideat rem ad te
pertinentem, vel ex causa dotis, vel emptionis,
vel cuiuslibet tituli: dummodò rem illam acceperis
aliquo titulo, & bona fide credendo rem forè tra-
dentis, cùm in rei veritate non erat dominus & eam
vis petere: publicianam propone. Sed ad hoc vt
actio ista competat quinque sunt necessaria: quo-
rum si aliquod defuerit publiciana non habet lo-
h cum. Primum desideratur bona fides in principio:
hoc est tempore emptionis & traditionis rei: nec
enim sufficit alterutro tempore habere malam fi-
dem & alterutro bonam: vt ff. de publiciana. l.
eum qui. §. ait prætor. & §. publiciana. & §. Iulia-
nus scribit traditionem rei. & ff. pro soluto. l. iij.
& ff. pro empror. l. iij. primo responso. Quidam ta-
men dicunt quod & adhuc debet habere bonam
fidem cũ experitur: vt ff. de publiciana. l. si ego. §. in-
terdum. quod non approbo: quia quod ibi dicit
i quod debet quis habere bonam fidem cùm experi-
tur subaudi maximè: sicut & alibi dicit Imperator.
C. de rescindend. venditio. l. j. Vel ibi est casuale si-
cut & alia specialia ibi notantur. Si enim debet quis
habere bonam fidem tempore quo experitur nulli
competeret publiciana: quia quicunque publicia-
nam proponit tempore dati libelli habet malam fi-
dem, scilicet quia dicit à non domino emisse: sicut
statim in libello apparebit: at bonam fidem habe-
re nihil aliud est: nisi credere quòd res sit tradentis:
vt ff. de publi. l. j. Secondò quòd res sit talis quæ pos-
sit vsucapi vel præscribi: nã istud est regulare in pu-
k bliciana quod quæcũq; res non põt vsucapi vel pre-
scribi nõ petitur per publicianã & ecótra. quod qui-
cunq; potest vsucapi vel præscribi petitur publicia-
na, si res illa traditur à non domino: & est locus à
communiter accidentibus: vt ff. de public. l. eum
qui à furioso. §. vltimo. & l. siue autem. §. hæc actio.
Fallit tamen regula in multis casibus vbi vsu-
capio cessat: & tamen publiciana non cessat. Ec-
ce enim si seruus hæreditarius emit: vsucapio ces-
sat: quia ante aditam hæreditatem non sumit ini-
tium: vt ff de vsucapionibus. l. vltim. & tamen da-
l tur publiciana: vt ff. de publicia. l. siue autem. §. si
seruus hæreditarius. Item fallit in vsufructu tradi-
to. nam ibi cessat vsucapio: quia statim cùm perit
ad propritatem reddit: vt C. de vsufructu. l. corru-
ptionem. & institu. de vsufructu. §. finitur. & ta-
men datur publiciana pro vsufructu: vt ff. de public.
l. si ego. § desit vsufructo. Item fallit in seruitutibus
quæ non habent continuam causam, & sic non v-
sucapiuntur: quia lex voconia vsucapionem su-
stulit: vt ff. de vsucapionib. l. sequitur. §. penultim.
& tamen pro seruitutibus si sunt traditæ competit
m publiciana: vt ff. de publici. l. si ego. §. ideoque
de seruitutibus. Item fallit in vectigalibus & su-
perficiarijs prædijs, quæ quidem possunt vsucapi:
vt C. de præscript. triginta annorum. l. male. & ta-
men pro eis datur publiciana: vt ff. de public. l. cùm
sponsus. §. in vectigalibus. Tertium vt interce-
dat causa iusta transferendi dominij: ex quibuscun
que enim titulis transfertur dominium, si res trada-
tur à domino ex hisdẽ datur publiciana, si res trada
tur à non dñooe vt ff. de publi. l. quæcunq;. in princip.

Quartum

a Quartum quòd res sit talis quæ alienari possit: vt
ff.de public.l.cùm sponsus.§.si res sit talis. Fallit in
re furtiua, quæ alienari non potest: sed tamen datur
publiciana: vt ff.de public.siue.§.hæc actio. Quin-
tum quòd res tradatur: prætor enim traditionis fa-
cit mentionem: vt ff.de publicia. l.j.sicut enim sine
traditione non transfertur verum dominium: vt C.
de pactis.l.traditionibus.nisi in casibus notatis per
dominum meum: vt ff.de rei védicatio. l. si ager.ita
nec quasi dominium transfertur sine traditione: ni-
si in casibus: vt ff.de publiciana.l.j.ij.& iij.in princ.
b licèt litera illa multis modis exponatur, sicut ibi no
taui. Verum hodie multùm derogatur publicianæ:
nam iure digestorum sufficiebat accipienti habere
bonam fidem: licèt qui tradebat haberet malam: vt
ff.de publicia.l.eum qui. §.ait prætor. hodie autem
ad hoc vt publiciana detur necesse est quòd ille qui
tradit habeat bonam fidem: nam si haberet malam
res non posset præscribi: vt C.de præscriptio.decem
vel viginti annorũ.authẽ. malæ fidei: & sic nec pu-
bliciana locũ haberet: nisi quando verus dominus
sciret ius suum & alienationem factam: tunc quia
c res posset præscribi: vt in prædicta authen.bene cõ-
peteret publiciana. & sic per ista quæ dixi cauti ad-
uocati in causis faciunt positiones tales. Dicit reus
ad hoc vt excludat actorem à publiciana. *Positio rei.*
1 Ego † dico meo sacramento vel credo vel pono, ꝙ
tu sciuisti rem istam non fore tradentis. Item quod
tu sciuisti non fore tradentis tempore cõtractus vel
tempore traditionis. Item quòd res ista est furtiua,
vel vi possessa: vel fuit minoris: vel pupilli: vel fisci:
vel fuit ecclesiæ: vel feudi: vel res fuit cõcessa in pre
carium. Itẽ ꝙ habuisti in causa precarij vel in cau-
d sa pignoris. Item ꝙ tu emisti: sed tibi non fuit tradi
ta possessio: & sic si in aliquo confiteatur actor ca-
dit à publiciana. Actor autem faciet ita positiones
suas. *Positio actoris* Ego dico sacramẽto meo ꝙ rem
istam emi à tali: vel in dotem fuit mihi data: vel ex
alio titulo. Item quòd ipse tradidit mihi rem istam.
Item dico ipsum bona fide tradidisse mihi, & me
bona fide accepisse. Item quòd res talis est quæ po
test vsucapi. Item credo ꝙ ille non fuerit dominus,
2 qui mihi tradidit. † *Quæstio.* Sed quid si reus faciat
talem positionem. Ego dico ꝙ tu pretium non nu-
e merasti: nunquid excluditur actor à publiciana: nõ
credo, licèt enim non habeat actor necesse probare
pretium solutum: vt ff.de publiciana.l.de pretio. ta
men si probatur, vel confitetur, non mutatur pro-
pterea natura actionis: quia quod pretium nõ pro-
bet, dictum est in fauorem actoris. Item ꝙ ego sum
dominus rei istius: & si sic confitetur nõ dabitur pu
bliciana contra me: quia nunquàm datur publicia-
na contra dominum: vt ff.de publiciana. l. exceptio
dominij iusti: aliàs incipit. Paulus notat. præterquã
in sex casibus. Primus. ff. de rei vendicatio. si à Ti-
f tio. & ff.de exceptio.rei venditæ. si à Titio. Secun-
dus. ff.de exceptio. rei iudica. l.si quis rem. Tertius
ff.de noxalibus.l.si quis rem.& l.generaliter. Quar
tus ff.de exceptio.rei iudicatæ.l ex sextante. Quin-
tus ff.de damno infect.l.damni.§.nõ solũ.Sextus ff.
de rei vendication.si culpa. & sic per ista quæ dicta
sunt, & per alia quædam quæ in iudicio sæpè con-
tingũt, poterit quilibet aduocatus esse cautus qua-
liter debeat facere positiones. In hac actione for-
mantur libelli pluribus modis. Et primò sic forma-
g tur secundum Placentinum. *Libellus.* † Deo & vo-
3 bis dominò M. Aretin. potesta. conqueror ego R.
de G. qui iniustè detinet domum quandam sitam
in ciuitate Aretin. in porta sancti Andreæ: ex vna
parte est domus Raynerij: & ex alia parte est do-
mus Iacobi: ex alia cohæret ecclesiæ: ex alia est via
publica: & si ignoras cõfines nomina vnũ vel duos:
& dicas in libello, & si qui alij sunt confines. Vel ad
maiorem cautelam etiam positis confinibus: pone
vel si qui alij sunt confines: quam domũ dico meam
esse: quia ego emi eam à Titio non domino, & eam
h vsucepi: vnde peto eam mihi restitui per actionem
publicianam. Et super hoc supplico mihi iustitiam
exhiberi. *Oppositio.* Sed libellus iste nullo modo sta-
re potest: & ita reus obijcit. Actor in libello propo-
nit rem suam esse & vsucepisse: ergo dicit se domi-
num: cùm vsucapio sit acquisitio dominij: vt ff de
vsucapio.l.iij.si ergo est dominus: ergo publicianã
non habet, sed rei vendicationem: vt instit.de actio
nib.§.aliæ.& cuicunque datur rei vendicatio: non
datur publiciana: & econuersò: sicut infrà exponã.
Præterea si vsucepit, incontinenti factus est domi-
i nus. vnde ergo sibi rei vendicatio datur: vt ff. de rei
vendicatione.l.in rem actio.in princip. ergo publi-
ciana cessat. Item prętor pro ea re dat publicianam
quæ nondum est vsucapta: si enim esset vsucapta
dicit prætor, quare volumus honorariam, id est, pu-
blicianam: cùm sufficiat directa ciuilis, id est rei vẽ-
dicatio: vt ff.de publiciana. l. j.publiciana enim in
subsidium fuit inuenta: vt institu.de actionibus. §.
aliæ. Item in libello isto proponuntur duo contra-
ria: quia per libellum dicit se dominum & non do-
minum: nam in eo quòd dicit se vsucepisse & suam
k esse, dicit se dominum in eo quòd dicit se à non do-
mino emisse: dicit se non dominum: vnde sunt ista
contraria esse dominum, & non dominum eiusdem
rei: & sic non debet audiri eo quòd proponit duo
contraria: vt C.de furtis. l. j. & l. si seruus extero sẽ
manda emi.l.j.& C.de codicil.l.vltim.in authen.de
his qui ingred. ad appellation. §. illud. coll.v. Item
mentitur. ergo puniatur: vt argument. ff de interd.
& relega.relegatorum.in fine.& ff.de negot gest l.
sine hæredita. Quod autem libellus prædictus sic
rectè compositus: ita defendit actor. In primis quia
l lex dicit: quòd qui publicianam intendit: rectè pro-
ponit. ita ego dico rem istam esse meam: & me rem
illam vsucepisse: vt institu.de actionibus § aliæ.nec
obstat allegatio mea: si dico me vsucepisse. ergo
sum dominus. vnde rei vendicationem deberẽ pro-
ponere. Respondeo secundum Placenti. Primò qui
dixit, quòd in hoc casu lex permittit nobis mentiri:
quia permittit me dicere vsucepisse: quod non vsu-
cepi: vt dicit prædictus §.aliæ. & sic propter menda-
cium non proponã rei vẽdicatio. sed publicianam:
quia omne mendacium non est rei veritas: sed pro-
m pè veritatem accedit. nam omne mendacium fal-
sum: & falsum est immutatio veritatis: vt ff.ad leg.
Cornel de falsis.l.j.& alibi. Non quodcunque velis
poscat tua fabula credi: Ficta voluntatis causa fuit
proxima veri. Vnde si propè veritatem accedit,
non proponam rei vẽdicationem sed publicianam,
& videas similia vbi leges permittunt mentiri: vt
institur.de action §.rursus. sed ibi nullum menda-
cium: quia illud contingit propter beneficium re-
scissoriæ. Item alibi lex permittit mentiri. C.de bo-

a nis maternis.l.j. vbi pater docet rem esse proprij iu-
ris, &c. sed subaudi proprij quò ad ministrationem
sibi commissam: vt C. de bonis quæ liber. l. cũ opor-
tet. Sed huic responsioni non insisto: quòd nunquã
lex permittit mentiri, cùm lex periuria puniat: vt C.
de indicta viduitate. l. ij. & argum. C. vnde vi. memi-
nerint. Vnde respõdeas sicut dominus meus & præ-
ceptor Rogerius qui publicianam proponit, di-
cit se vsucepisse rem, id est, ex ea causa cœpisse, ex
qua vsucapio sequitur: quia ad hoc vt competat pu
bliciana, necesse est quòd res potest vsucapi: sicut
b suprà dixi. Vel aliter quod legitur. institu. de actio.
§. aliæ. qui proponit publicianam dicit se vsucepisse.
repete quasi: sicut dicit dominus Ioan. quod quasi,
ponitur in principio illius §. ita enim dit: quòd præ-
tor permittit actori dicere se quasi vsucepisse, quod
non vsuceperit, id est, sicut si verè vsucepisset: dare-
tur directa rei vendicatio: vt ff. de rei vendication. l.
in rem. ita iusto titulo & bona fide præcedente da-
tur vtilis rei vendic. Vnde istud intelligas quasi re-
petitum in verbis inferioribus, id est, quasi vsucepis-
set: & quasi suam quis rem vẽdicet. sicut & alibi ver
c bum plurimum, semel dictum intelligitur tacitè re-
petitum: vt institu. ad legem Aquil. & alibi reperi-
tur verbum semel, positum ex vi repetitionis: vt ar-
gumen. ff. de verborum obligat. l. Titia. ff. de eden-
do. si quis ex argento. §. initium. ff. de conditionib.
& demonstrationib. l. auia. & ff. de condi. institu. l.
4 quæ sub conditione iusiurandi. † Qualiter conci-
piatur libellus si prædictus libellus domini P. repro
batur. & certè in primis antequàm aliquis propo-
nat libellum in publiciana, considerare debet: vtrũ
d sit dominus an non. si est dominus non intentet pu-
blic. sed rei vendica. si non est dominus public. in-
tentet. Si verò dubitet vtrum sit dominus vel non:
puta, quia habet ab eo causam de quo non est cer-
tus, si fuerit dominus vel non: de consilio sapientis
procedit: quòd proponat publicianam & tutiùs est:
quia in publiciana oportet eum probare contractũ
præcessisse: & rem traditam fuisse. de pretio enim ni
hil probare debet: vt ff. de public. l. de pretio. quod
ita attendite: quòd licèt nõ probet de pretio: proba-
re tamen debet quòd fides sit habita de pretio: vel
sit aliàs satisfactum: quia alioquin non haberet bo
nam fidem: & sic nec publicianam: quia scit rem al-
terius esse: nisi fortè erraret in iure, quòd crederet
e eoipso competere sibi publicianam, quòd sit res tra
dita: quòd non credo: quod propter iuris errorem ta
lem daretur sibi publiciana, & sic istud intelligas, li
cèt multi hìc errent. In rei autem vẽdicatione opor
tet te quatuor probare, si agas contra tertium pos-
sessorem. Primò te emisse. Secundò in vacuam pos-
sessionem inductum fuisse. Tertiò pretium nume-
rasse: vt C. de probationibus. cùm res. ff. de tributo-
ria. l. procuratoris. §. si dedi. ff. de contrahend. empt.
quod vendidi. Quartò quòd venditor fuisset domi
nus: sicut ait dominus Ioan. sicut de hac materia ad
plenum notabo, dante domino, infrà in hoc libello
cùm de rei vendicatione tractabo. In publiciana au
tem præsumitur semper bona fides ex quo non pro-
batur contrarium. Qui ergo dicit emptorẽ habuis-
se malam fidem probet: vt C. qui milit. non poss. su-
per seruis. & C. de euiction. l. penult. ff. de fideicom.
liber. si eum seruum. §. placere. & ff. de proba. quot.
§. qui dolum. & l. verius. Domino autem Placẽtino

g videbatur quòd magis expedit proponere emptori
rei vendicationem, quàm publicianam. Ideò quia
dicebat ipse ex quo actor probat se vel authorem
suum possedisse: præsumitur dominus fuisse: vt arg.
C. de probatio. l. ij. & l. siue possidetis. & magis ex-
pedit proponere rei vendica. quia in ea pronuntia-
tur res petitoris esse: vt ff. de procura. l. Pomponius.
§. j. in fine. Veruntamen hæc sentẽtia Placentini in
parte placet, & in parte nõ. Quod enim dicit: quòd
magis expedit rei vendicationem proponere: istud
placet: si possunt illa quatuor probari: quæ superiùs
h diximus: illud autem non placet: vt eoipso quòd possi-
deo: quòd propterea præsumar dominus. nam istud
non sequitur, possideo: ergo sum dominus: non pos
sideo? ergo non sum dominus. nam qua ratione se-
cundum Placentin. si præsumitur dominus ille qui
possidet: ergo eadem ratione deberet præsumi domi
nus: imò maiori ille qui nunc possidet: nec obstat. l.
ij. C. de proba. quia ibi ponitur dominium pro pos-
sessione. sic & aliàs. ff. de verborum significatio. in-
terdum. & ff. de iud. si de vi. & pos. Cõcipitur autem
5 in hac actione libellus hoc modo. *Libellus.* † Vobis
i domino Aretino potestati conque. e. Rofredus Be-
neuentanus quòd Mar. qui iniustè detinet domum
quandam positã in ciuitate Aretina, in porta sancti
Andreæ ex vna parte est domus ramerij: & ex alia
domus F. & ex alia ecclesia: & ex alia via publica:
& si qui alij sunt confines, quam domum peto mihi
restitui cum fructibus perceptis, ad quos propono
condictionem siue causa, cum extantibus: ad quos
similiter publicianam propono: cum percipiendis:
quos peto vestro officio domine iudex: quia illam
domum à Ioanne fortè non domino emi, & bona
k fide. vnde ad restitutionem prædictæ domus vtilem
vendicationem scilicet publicianam propono. &
super hoc peto mihi iustitiã exhiberi: reseruata po-
testate addendi vel minuendi. Vel sic ad restitutio-
nem prædictæ domus publicianam intento. Quod
rectè si concipiatur libellus: & nunquàm possit re-
probari ita probo. Certum est quia publiciana est
in rem: & per eam quicunque habet rem à non do-
mino iusta de causa & bona fide potest in iudicio
rem persequi: vt institu. de actio. §. aliæ. & ff. de pu-
blic. l. j. & l. eum qui. §. qui publiciana. & sic cùm sit
l in rem, rectè petitur rei restitutio per publicianam.
Item quòd res debeat poni in libello, & designari
fines dicit lex ff. de rei vendic. l. si in rem. & notaui
plenè suprà de singulari actione. Sicut enim res desi
gnatur in rei vendicatione: ita in publicia. Omnia
enim quæ veniunt in rei vendicatione: veniunt in
publiciana: nisi lex aliud specialiter dicat: vt ff. de
iud. l. eum qui. §. in publiciana. Itẽ quòd fructus veniãt
in hac actione probo. nam veniunt in rei vẽdicatio
ne: vt ff. de rei vendica. l. ex diuerso. §. vbi autẽ. ergo
m & in publiciana venient: vt probatur per legẽ prædi
ctam. eum qui. §. eo. Item omnia quæ post lit. cõte-
statio. cõtingunt, valdè pertinent ad officium iudi-
cis: vt ff. de ædili edict. l. ædiles. §. penultim. & ff de
vsuris partum. *Oppositio.* Sed videtur quòd libellus
iste sit malè conceptus. nam in libello isto proponis
duo contraria, scilicet te emisse mala fide, dum di-
cis te à non domino emisse: item & dicis te bona
fide emisse: quæ sunt contraria: vnde non deberes
audiri: vt C. de furtis. l. j. & C. si seru. ext. se man-
au. emi. l. vnic. & C. de codicillis. l. vlti. Item vide-
tur malè

a tur malè cóceptus. nam eoipso q̄ dicis te à nō domi
no emisse: habes malam fide: quia habes scientiam
rei alienæ, & sic vsucapere non potes vsucapione
longa vel breui: vt C. communia de vsucap. l. si ma-
læ fidei. & institu. de vsucap. & C. de præscript. lon-
gi temporis decem vel viginti annorū. l. vltim. si nō
potes vsucapere propter tuam malam fidem: quo-
modò ergo intentas publicianam: cùm omnis res
quæ non potest vsucapi, per publicianam peti non
potest: vt ff. de public. l. sed si res. §. eum qui à furio-
so. Respondeo. Is qui dicit se à non domino emisse
b & bona fide non sunt ista contraria, nec allegat ma
lam fidem dicendo se à non domino emisse. Nam
in principio contractus & tempore traditionis desi
deratur bona fides: vt superiùs in hac actione nota-
ui. vnde si à principio habuerit bonam fidem: quia
credidis rem fore tradentis: competit sibi publicia-
na: & eam de iure intentat: licèt enim ex postfacto,
scilicet nunc tépore dati libelli habeat ipse scientiā
rei alienæ: non impeditur propterea vsucapio: nec
minùs publiciana. datur: vt C. de vsucap. transfor.
l. vnic. circa finem. & ff. pro soluto. l. penultim. & ff.
pro emptore. l. ij. in principio. † Quæstio. Sed illud
c quæritur. vtrum actor qui dicit se bona fide emisse:
6 debeat probare bonā fidem suam, vel aduersarius
debeat probare illam habuisse malam fidem. Re-
spondeo. Semper præsumo aliquem habere bonam
fidem: nisi probetur econtrà, scilicet, quòd habue-
rit malam: vt argument. ff. de fideicommis. liberta.
l. si eum seruum. §. placere. & ff. de re militar. l. non
omnes. §. à barbaris. probet ergo aduersarius acto-
rem habuisse malam fidem. & argument. ff. de admi
nistration. tutor. l. hoc autem. & ff. de probationib.
d eum qui. & l. verius. & l. quoties § qui dolum. Sed
cùm hodie dubium sit proponere libellum in rei ven
dicatione: sicut infrà de rei vēdicatione dicimus: ideò
& in ciuitate Bononiæ vt vidi & composui de facto
libellos in causis, & etiam in ciuitate nobili Areti-
na aduocati cum hac cautela libellos concipiunt.
Libellus. † Vobis domino B. Aret. potestat. conque.
7 c. R. Beneuentanus legum doctor de M. qui iniustè
detinet rem talem, positam in tali loco: cuius fines
sunt tales: quam rem dico ad me pertinere iure do-
minij vel quasi: vnde rem illā peto mihi restitui rei
e vēdicatione, vel quasi: ita cóncipitur libellus: vt per
illud quod dicitur iure dominij videatur proposita
rei vēdicatio: per illud quod dicitur quasi, videatur
proposita publiciana. Sed libellus iste de facto reci
pitur, & faciunt iudices actorē eligere actionem:
vtrum velit actor reiuendicationem vel publicia-
nam proponere in causæ processu. Sed libellus iste
de iure nō potest recipi. Nam aut sunt actiones istæ
diuersæ aut contrarariæ: si contrariæ: non possunt
proponi: vt superiùs diximus. si diuersæ: debet elige
re qua illarum vti volet; vt ff. de tribut. quod in hæ-
f redem. §. eligere. ff. de lega. ij. cū filius. §. varijs Item
alia ratione reprobatur talis libellus: nam qui actio
nem, proponit certam & vnicā actionem debet ede-
re: vt perindè reus possit pleniùs instrui: vt ff de edē-
do. l. prima. nam dicit qua actione, &c. nō dicit: qui-
bus actionibus. quomodò enim reus posset instrui:
qualiter responderet. Item alio modo non valet li-
bellus: quia dicendo quasi: non intelligitur magis
de publiciana quę est vtilis rei vendicatio, quàm de
illa vtili quæ datur superficiario. nam & illa est vti-

g lis: vt ff. si ager vectigal. vel emphyt. pet. l. ij. verū se-
cundum P. posset in hoc dubio de iure formari li-
8 bellus. *Libellus.* † vobis domino A. conqueror ego
R. de M. qui possidet rem talem ad me pertinētem
iure dominij: & ideò rem illam rei vendicatione pe
to mihi restitui. sed si fortè dominium probare non
possum: propono publicianā: vel sic, rem istam peto
directa rei vendicatione, & publiciana rei vendica.
propono publicianam. protestor quod ita rectè con
cipiatur libellus. dicit lex: nam quotiens incertus
sum quæ actio mihi cōpetat, duas actiones possum
h proponere: vnam proponendo, aliam protestando:
protestari ex altera nos velle cōsequi, quod nos con
tingit: vt ff. quorum leg. l. j. §. ij. Nec obstat si dicat
ibi aliquis: ideò contingit: quia possessor non dimic
tebat interrogantem certum: imò iurisconsultus ar
gumentatur posteà ex illa regula tanquàm genera-
li. nam ita dicit: generaliter quotiens incerti sumus,
&c. & sic fuit ista sententia Placentini, quæ placere
debet, quod si actor est certus quæ actio competat,
illam actionem proponat: si autem dubitat, duas po
test intentare, sicut dictum est Nec obstat si oppo-
i nas Placētino, nonnè actor debet esse certus de iure
suo. sic. vt ff. ad Velleian. quamuis. & ff. pro socio. l.
vltim. Respondeo. Hic nō potest esse certus de iure
suo: imò est ignorantia facti alieni: vtrum ille qui
vendidit fuerit dominus vel non: & ideò admittitur
ignorantia: vt in prædicta l. ff pro socio. l. vlti. in fin.
Duæ quæstiones fiunt in hac actione: de quibus sæ
pè quæruntur aduocati & iudices prædicti. Quæstio.
9 Primò † vnde oriatur ista actio: & an sit proprium
nomen actionis. Quidam respondent, quòd actio
ista est datiua, & non natiua. datur enim à prætore,
k sicut & aliàs. C. de transactio. cum mota. & dicunt,
quòd sit proprium nomen actionis. Veriùs puto: q̄
actio ista sit natiua: & oriatur ex vtili dominio: sicut
rei vendicatio oritur ex directo: & quòd nō est pro-
prium nomen actionis: sed vtilis rei vendicatio, quæ
10 dicitur publiciana. Quæstio. † Item secundò quæri-
tur an publiciana & rei vendicatio sint contrariæ.
& per hanc quæstionem videtur reprobari libellus,
qui tota die offertur in iudicijs: cùm natura contra-
riarum actionum sit illa, quòd vtraque non intenta
tur simul: nec etiam vna intētata potest ad alteram
l quis redire: vt C. de furtis. l. manifestissimi. nam lex
illa. ff quorum legatorum, loquitur non in contra-
rijs actionibus, sed diuersis: videtur enim quòd sint
contrarię: nam qui proponit publicianam, dicit se à
non domino emisse: qui proponit rei vendicationē,
dicit se à domino emisse. nonnè ista sunt contraria:
dicere me emisse à non domino, & à domino. si ergo
sunt contrariæ non possunt simul proponi: vt C. de
furtis. l. j. & C. si seruus ex se man. em. l. vnic. Item
etiam si vna intentetur: non potest ad aliam redire:
vt C. de furtis. l. vlti. Sed contra ff. de euict. l. minor.
m §. si seruus. nam & vna intentata ad aliam reditur.
Respondeo, Actiones istas non iudico esse contra-
rias: sed diuersas. Nam actiones illę dicuntur cōtra-
riæ, quæ habent contrarios euentus vel effectus: nō
quæ sunt contrariæ ratione originis. Nam mànda-
ti & furti sunt contrariæ: quia diuersos habent effe
ctus: per vnam habetur ratus cōtractus, scilicet, per
actionē mandati: per aliam reprobatur contractus.
scilicet per furti: vt C. de furtis. l. j. At effectus publi
cianę & rei vēdicatio idem est rei vendicatio: pro re

a enim datur vēdicāda publie. similiter. vnde sunt diuersæ: quia diuersos habēt authores. quia vna ciuilis. i. rei vēdicatio, alia prætoria, publiciana: sicut vides in simili dicere testamentū falsum & inofficiosum: & ista sunt cōtraria ratione originis: quia qui dicit falsum, dicit nullum: vt ff. quemadmod. testament. aperiantur. l. j. & ff. de verborū significatio. l. Paulus respondit. qui dicit inofficiosum, dicit testamentum fuisse, sed ruptum esse: & tamen quia ratione exitus ad idē tendunt: adeò si primò dixi falsum, possum dicere inofficiosum posteà: & econuersò: vt
b C. de inofficio. testament. l. eum qui. ad idem enim tendunt: nam si dico falsum: volo quòd voluntas illa irritetur: quæ de facto est. Item si inofficiosum similiter: quia semper per vtranque viam ad irritandum testamentum procedo. Si res tua sit vsucapta vel præscripta ab aliquo præsente, dum esses absens poteris eam petere per rescissoriam, per quam vsucapio rescinditur.

De actione in rem rescissoria. Rubrica.

1 *Actio rescissoria an nomen proprium actionis habeat: quibus detur: & quando competat.*
c 2 *Actio rescissoria an sit in rem: uel in personā uel mixta.*
3 *Actio rescissoria quando competit & quibus detur.*

ET quia loco sequenti actio rescissoria in arbore domini Ioan. ponitur: ideò de rescissoria dicamus. Si ergo res tua sit vsucapta ab aliquo possidente: vel quia fuisti absens causa reipublicæ: vel causa studiorū: vel necessaria captiuitatis, poteris rem tuam recuperare, perindè ac si vsucapta non esset: vt institu. de actio. §. sursus. Item & si absens vsucapiebat rem præsentis: similiter præsenti succurritur contra absentem per actionem rescissoriam: sed di-
d uerso modo vt infrà notabo. nō enim debet tempus quod currit in medio tempore absenti vel præsenti obesse vel prodesse: vt ff. ex quibus causis maior. in integrum restitu. l. j. & l. item ait prætor. & ista rescissoria competit siue sit læsus absens vel præsens in actionibus ciuilibus vel etiam in delictis: vt ff. ex
1 quib. causis maior. l. si qua accusatio. Quæstio. † In hac actione principaliter quæritur, an sit proprium nomen actionis. Item quibus detur. Item quando competit: vel detur, & vnde nascatur: & quanto tem-
e pore duret. Vtrum rescissoria sit nomen actiōis. Est ergo sciendum quòd rescissoria secūdum quosdam est proprium nomen actionis: domino tamen Ioanne & domino meo Azo. & domino præceptori meo Rogerio videtur quòd nō sit propriū nomen actionis: sed est nomen adiectiuum: quasi ab effectu dictum: quia vsucapionem vel præscriptionem rescindit: quæ secuta sunt: sicut actio dicitur confessoria: quæ datur contra confessos: & tamen non est proprium nomen actiōis: vt ff. ad leg. Aquiliam, proindè. §. ij. nihil enim aliud sonat istud nomen rescisso-
f ria, quàm actio primitiua quasi restituta & sanata medicina & electuario prætoris quæ fuerat elisa
2 vel infirma per vsucapionem vel præscriptionem. Quæstio. † Si ergo quæris: vtrum actio ista rescissoria sit in rem, vel in personam, vel mixta: item vtrū sit eadem cum prima. Respondeo. Actio rescissoria est in rem si actio primitiua est in rem. Verbi gratia competit mihi rei vendicatio, quæ cùm sublata sit per vsucapionem restituetur illa mihi rei vendicatio beneficio prætoris: & sic vocatur rei vendicatio rescissoria. Item rescissoria est in personam, si prima

g actio fuit in personam, verbi gratia: cōpetebat mihi certi cōdictio ex mutuo: præscripsisti: competit mihi certi condictio rescissoria. Item si prima actio fuit mixta, sicut petitio hæreditatis: vt C. de petition. hæreditatis. l. hæreditatis petitione. rescissoria erit mixta, & dicetur petitio hæreditaria rescissoria. Item si prima fuit perpetua & rescissoria: tunc actio restituta erit perpetua. si prima temporalis: actio rescissoria temporalis: vt in redhibitoria, & quādo minoris: quæ anno vel sex mensibus tolluntur: vt ff. de ædil. edict. l. sciendum. §. vltim. & l. cùm lex. Item vna &
h eadem est cū prima. *Oppositio.* Sed opponis, nonnè actio primitiua fuit sublata per vsucapionem: quia vsucapio est acquisitio dominij per cōtinuationem temporis à lege diffiniti: vt ff. de vsucapio. l. vsucap. Si ergo est sublata: quomodò potuit per prętorem renasci? videtur quòd non; vt ff. de solutionib. l. quæ res. §. aceam. Respondeo, Fictiones aliquando præiudicant veritati: sicut hic prætor fingit non esse vsucaptum, quod erat vsucaptum remouendo vsucapionem de medio: vt institu. de actionibus. §. rursus. sicut & in alia fictione, scilicet postliminij:
i quia captus fingitur semper in ciuitate fuisse. Item & in fictione legis Corneliæ, quæ fingit captū mortuum hora captiuitatis: vt ff. de captiuis & postlim. reuers. l. postliminium. & l. pater. §. vltim. & l. quòd si filius. Quando competit rescissoria & quibus de-
3 tur. Videamus † quando competat: & certè competit: siue quis fuerit absens causa necessaria & probabili: puta reipublicæ causa, siue causa probabili: vt studiorum, siue necessaria: vt captiuitatis. Si autem ex voluntaria causa fuerit absens, non dabitur ei rescissoria: vt ff. ex quibus causis maior. in integr.
k restitu. l. j. & l. necnon. in principio. sed prædictis personis aliter & aliter datur rescissoria. Ecce enim ad hoc vt absenti causa reipublicæ detur rescissoria, ista sunt consideranda, scilicet quòd fuit absens: Item quòd non affectauit, quòd esset ambasiator pro republica: sicut multi qui rogant officiales, quòd si debet mitti aliquis ambasiator pro republica, quòd ipse mittatur. Item quòd ierit tantùm pro commodò reipublicæ, & non pro suo cōmodo. Item quòd non fuerit absens propter læsionem alterius. Item,
l quòd non fuerit absens causa vitandæ litis. Item quòd non vadit maturiùs, & ante tempus quod iniungitur. Item quòd potuit reuerti & non fuit reuersus, & viginti miliaria dantur per diem, ad reuertendum, quòd hæc omnia requirantur. dicunt iura. ff ex quibus causis maior. in integr. restit. l. item hi. & l. & qui data. & l. reipublic. & l. abesse. & l. miles commeatu. Vnde ad hoc vt rescissoria non competat ei qui fuit absens causa probabili, vel reipublicæ & necessaria: reus in iudicio tales faciat positiones.

m Positiones rei quando quis abest causa probabili vel necessaria.

1 *Actio rescissoria denegatur: si in prima secunda tertia & quarta confessione respondeat actor omnia esse uera.*

EGO dico sacramēto meo vel pono, quòd tu dedisti operam, & affectasti quòd esses ambasiator pro republica Aretina. Item dico quòd tu causa tuæ vtilitatis, & causa tui commodi iuisti. Item dico quòd tu fuisti absens: ad hoc vt alium læderes.

Item dico

a Item dico, quòd tu fuisti absens causa vitãdæ litis:
quam litem talis inferebat tibi. Item dico, quòd tu
maturiùs fuisti abseos, ad hoc vt alium læderes quã
debueras. Item dico, quòd tantum tempus est fini-
tum de mense, quòd potuisti redire, & non es reuer
sus. Item dico, quòd tali die arripuisti iter. Item di-
co, quòd postquàm rediisti tantum tempus cucur-
rit: quanto fuisti tempore absens: & sic non dabitur
rescissoria: vt ff. ex quibus causis maior. in integrũ
restitu. l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. si fiant
istæ confessiones in hac rescissoria varium effectũ
b inducunt: † quia in prima & in secunda tertia &
1 quarta confessione si respondit actor vera esse om-
nia, denegatur rescissoria. In aliis autem confessio
nibus denegatur rescissoria pro illo tẽpore quo ma
turiùs iuit: pro illo tẽpore quo potuit redire vel de-
buit: & illa tempora non restituentur.

Positiones actoris quando quis abest cau-
sa probabili & necessaria.

*2 Actione in rescissoria, si reus actoris positionem confitea
tur: puta quòd non fuit defensus: ipse actor ad totã
causam restituetur.*

c ACTOR autem ad hoc vt obtineat in rescissõ
ria: tales faciat positiones. Ego dico sacramen-
to meo, quòd rem meam possedisti in mea absentia
anno biennio vel triennio. Itẽ dico, quòd rem illam
posteà vsucepisti computato tempore absentiæ ab
vsucapione. Item dico, quòd fui absens causa reipu
blicæ, istius scilicet Aretinæ ciuitatis. Itẽ dico, quòd
inuitus fui missus: vt per hanc positionem excluda-
tur illa positio, quòd data opera fuit absens. Item di
co, quòd propter talem absentiam fui damnifica-
tus in tantum: vt per hanc positionem excludatur
positio rei, quòd non gratia vtilitatis propriæ fui a-
d biens. Item dico, quòd tali die fuit mihi iniũcta am
bassiata: & illo die fui vel sequenti. vt per hanc posi
tionem excludatur positio rei, quod maturius actor
iuerit. Item dico, quòd fuit pessimũ tempus per nau
fragium fractus, vel viarum guerra postquã iui am
bassiator. & sic citò redire nõ potui: vt ff. ex quibus
causis maior. in integrum restitu. l. si cui. in fine. &
sic tollitur positio rei, quæ est, quòd potuisti redire,
& nõ rediisti. Item dico, quòd postquàm redii, non
potui habere aduocatum: nec potui conducere ho-
spitium: nec potui componere sarcinulas meas: vt
e ff. ex quibus causis maior. in integrum restitu. l. ab
hostibus. §. sed quod simpliciter prætor. Item dico,
quòd ius in terra nõ reddebatur. & sic per istam po-
sitionem tollitur rei positio, quæ est, quòd multum
tempus præteriit postquàm rediisti: licèt enim præ-
terierit tempus post reuersionem: tamen si per magi
stratum stat, quòd ius non redditur: nihilominùs cõ
petit rescissoria: vt ff. ex quibus causis maior. in inte-
grum restitu. l. & si per prætorem. & hæ sunt positio
nes generales. verum si vellet petere rescissoriam ra
tione iudicii. reus facit tales positiones. *Positio rei.*
f Ego dico sacramento meo quòd tu fuisti legitimè
defensus. si istud confitebitur actor, non restituetur
nisi ad appellandum: vt ff. de in integrum restitu.
l. vlti. Actor verò tales faciat positiones. *Positio acto-
ris.* Ego dico, quòd non fui legitimè defensus. Item
1 dico, quòd nullo modo fui defensus: † si enim confite-
bitur reus, restituetur ad totã causam: vt C. de pro-
curator. l. qui te absente. & C. ex quibus causis ma-
ior. in integr. restitu. l. j. Item in rescissoria quam in-
g tentat is qui fuit absens causa probabili: puta stu
diorum: tales faciat reus positiones.

Positiones rei in rescissoria quando
quis abest causa probabili.

*3 Clericus & monachus ita priuilegio clericali gaudent: si
ea fecerint quæ ad monachos uel clericos spectant.*

EGO dico sacramento meo, quòd tu in scholis
tota die eras cum ganeis: ludebas ad hasardum.
libros pignori semper habuisti. si istud confitetur
actor: ergo non potuit petere restitutionem quasi
h ex causa probabili. licèt enim ex causæ probabilis
occasione fuisses absens: non tamen fuit causa pro-
babilis: & ideò cessante causa cessat effectus, scili-
cet restitutionis. † Nam clericus & monachus ita
gaudent priuilegio clericali: si ea faciant, quæ spe-
ctant ad monachos vel clericos: vt C. de episcop. &
cleric. l. decernimus. & l. generaliter. & l. quicunque
sub prætextu. Item dico sacramẽto meo, quòd quando
tu iuisti causa studii Bononiæ vel Parisius, quòd po
tuisti relinquere procuratorem: & non reliquisti, si
enim confitebitur istud non habebit rescissoriam:
i. vt ff. ex quibus causis maior. in integrum restitua.
l. necnon. in princip. Hæ sunt positiones generales.
verum si de iudicio quòd non fuerit defensus reus
tales faciat positiones. *Positio rei.* Ego dico, quòd tu
fuisti legitimè defensus. si istud confitebitur actor:
non habebit rescissoriam: vt ff. quando appel. sit. l.
j. & vltim. *Positio actoris.* Actor verò faciat tales po-
sitiones. Ego dico, quòd minus legitimè fui defen-
sus. item dico, quòd nullo modo fui defensus: tunc
habet ius appellandi suo iure & sine rescissoria: vt
ff. de in integrum restitu. l. vltim. si autem dicat sa-
k cramento suo: ego non potui relinquere procurato-
rem, vel reliqui, & mortuus est: tunc rescissoriam ha
bet quò ad appellandum: vt ff. ex quibus causis ma
ior. in integr. restitu. l. necnon. in princip.

Positiones actoris absentis causa probabili.

*4 Res alicuius quando alicui usucapta uel præscripta fue-
rit: quas positiones facere debeat.*

ACTOR verò absens ex causa probabili ta-
les faciat positiones. Ego dico quòd fui Bono-
niæ, vel Aretinæ, vel Parisius causa studii. Item di-
co, quòd semper continuè studui. Item dico quòd
l non potui relinquere procuratorem. Item dico, quòd
reliqui procuratorem, scilicet Titium. Item dico, quòd
ille mortuus est. Item dico, quòd rem meam posse-
disti. item quòd vsucepisti. Itẽ dico, quòd illud tem-
pus computas ad præscriptiones vel vsucapiones.
4 Hæ sunt † positiones quas aliquis facit tunc, quan
do res alicuius est vsucapta vel præscripta: si autem
velit intentare ideò rescissoriam, quod fortè fuerit
damnificatus: quia fuit condemnatus. dicat actor:
ego dico quòd nullo modò fui defensus. Item dico,
quòd fui minùs legitimè defensus: & sic si hoc con-
fitebitur reus, restituetur ad appellandum: non re-
m stitutionis beneficio: sed suo iure: vt C. quomodò &
quando iudex. l. ab eo. Item & in rescissoria quam
intentat quis absens causa necessaria: sicut captiui-
tatis vel relegationis.

Positiones rei absentis causa necessaria.

5 Captus à latrunculis statum non mutat.

5 REVS facit tales positiones. Ego dico, quòd tu
fuisti captus à latrunculis: & non ab hostibus.

a si hoc confitebitur actor: non dabitur rescissoria: ca-
1 ptiuus † enim à latrunculis statū non mutat: vt ff. qui
testament. facere possunt. l. qui à latrunculis. Nam
cùm possit agere contra eos non statur rescissoriæ:
sicut non datur exceptio pœnæ promissæ, si aliquis
fuit retentus à priuato: vt ff. si quis cautio. l. ij. in fin.
Sed hanc confessionem nō multùm approbo: quia
& si à latronibus aliquis impeditur: habet rescisso-
riam: vt ff. ex quibus causis maior. in integrum resti
tuan. l. succurritur. Item ego dico, quòd aufugisti
ad hostes. Item dico, quod potuisti relinquere pro-
b curatorē, & non reliquisti. Item dico, quòd vbi fui-
sti relegatus, potuisti adire pretorem per tuum pro-
curatorem, vel adire tu potuisti præsidem vbi eras. si
enim confiteatur actor: nō datur sibi rescissoria. vt
ff. ex quibus causis maior in integr. restitu. l. item
ei. & l. ab hostibus. ff. de minoribus. l. Papinianus
exuli reuerso. Item dico, ꝙ potuisti rediuisse à capti
uitate vel relegatione iam est mētis: & non rediuisti:
vnde illius temporis denegatur rescissoria: vt ff. ex
quib. causis maior. in integr. restit. l. item hi. Itē ego
dico, ꝙ eo animo redijsti, ꝙ ad hostes, vel ad latrun
c culos redires. & si hoc cōfitebitur, non habet rescis-
soriam: quia non videtur reuersus: vt ff. de capt. &
postlimi. reuer. l. nihil. & ff. de ædili. edicto. qui sit
fugitiuus.

Positiones actoris absentis causa necessaria.

1 *Mercatori an detur rescissoria: cū sit absens causa probabili, scilicet mercaturæ.*
2 *Anima cunctis rebus pretiosior est.*

d ACTOR autem absens ex causa necessaria
captiuitatis, vel relegationis tales faciat posi-
tiones. Ego dico, quòd fui captus à talibus latroni-
bus, vel ab hostibus. Item ego dico, quòd fui relega
tus. item dico, quòd tanto tēpore fui relegatus vel
captus. item dico quòd illo tempore vsucepisti. item
dico, quòd illud tempus cōputas in læsionē meam.
De rescissoria autem quæ datur alicui absenti ex
causa voluntaria, non tracto: quia non datur ei nisi
reuertatur iudice adhuc sedente pro tribunali: siue
sit verè contumax: siue sit præsumptiuè: vt quia cita
tus per prætorem non venit: vt ff. de in integrum re-
stitutio. l. diuus. Sed nunquid mercatori datur re-
e scissoria, cùm sit absens causa probabili: scilicet cau
sa mercaturæ? videtur quòd nō: vt ff ex quibus cau-
sis maior. in integrum restitu. l. reipublicæ. & l. item
hi. Sed respondeo: leges illæ loquuntur quādo quis
sub occasione reipublicæ proprium cōmodum exe-
quitur: quod non licet secundum iura. licèt contra
faciant ambasiatores nostri temporis: vt ff. de leg.
l. eum qui legato. §. vltim. † Verùm si principaliter
causa mercaturæ sit absens: videtur quòd sit absens
causa probabili: sicut scholaris causa studiorum: vt
f ff. ex quibus causis maior. in integrum restituant.
l. necnon. in principio. & quod ibi dicit, quòd datur
rescissoria his qui absunt causa probabili. posteà
quod dicit causa studiorum: gratia exempli ponit
idem & in alijs causis probabilibus. Nam Iuriscon
sulti aliquādo cùm in multis abundant exemplis:
vnum gratia exempli ponunt: vt ff. de vi & vi arma.
l. j. § quod vulgò. & ff. ad legem Corneliam. de fal-
sis. si quis obrepserit. & ff. ad legem Aquiliam. ita
vulneratus. §. penultim. nam cū initium l. illius, nec

g non, sit generale: quia dicit dari restitutionem ab-
sentibus ex causa probabili: licèt prosequatur in
vno exemplo: nihilominùs lex erit generalis: vt ff.
de iuris & facti ignorātia. l. regula. §. penult. Quòd
enim detur eis restitutio, est argument. ff. de re mili
ta. l. vlti. & prodest istud notare pro his qui vadunt
causa orationis, vel vltra mare, vel ad sanctum Pe-
trum, vel ad sanctum Iacobū, vel ad sanctum Anto
nium, vel ad sanctum Marcum. nam cùm detur re-
scissoria absentibus causa mundi: multò fortiùs de-
2 bet dari absentibus causa animæ: † cùm sit dignior
h anima omnibus rebus: vt C. de sacrosanct. eccles. l.
sancimus. nec obstat si dicat absenti causa volun-
taria non datur rescissoria. Respondeo: talis volun-
taria quæ cadat in nomine contumaciæ veræ vel
præsumptiuæ. & ita intelligitur. ff. de in integrum
restitutio. l. diuus. Actor verò absens causa merca-
turæ vel orationis tales faciat positiones.

Positiones actoris absentis causa probabili vel mercaturæ vel orationis.

1 *Decipiens Deum & homines actione indignus est.*

I EGO dico, quòd sum mercator. Item dico, ꝙ
tali mercatura vtor: puta quia vado in Franciā.
emo pannos, vel reuendo, vel alia mercatura. Item
dico, quòd hoc anno vel hoc mense iui pro tali mer
catura vel oratione in festo sancti Petri, vel Bono-
niæ: in foro Reui vel Ferrariæ: in festo die domini-
cæ oliuarum. Item dico, quòd iui & mercatū feci.
Item dico quòd tot mensibus fui absens. Item dico
quòd illos menses cōputas in vsucapione. Item di-
co, quòd tu vsucepisti. Item dico, quòd res quā vsu-
cepisti, est mea. Item dico, quòd fui causa orationis
k vltra mare per annum, vel ad sanctum Iacobum.
Item dico, quòd illum annum computas in præscri
ptione rei meæ. Item dico, quòd tu vsucepisti. Reus
verò tales faciat positiones. *Positio rei.* Ego dico te
aleatorem esse: vt per hoc excludatur positio illa: ꝙ
sit mercator. Item dico, quòd quando iuisti nō pro
mercato iuisti: sed in foro eras cum ganeis & lusori
bus viuendo luxuriosè: & totam pecuniam amisisti.
Item dico, quòd tu verecundia motus retardasti ve
nire. Item dico, quòd tot menses sunt, quòd po-
tuisti redire. Item dico te non iuisse vltra mare: sed
l iuisti ad quendam amicum tuum visitandum. Item
dico, quòd licèt illo tēpore fuerit rumor, quòd iue-
ras vltra mare inclusus fuisti cū tua domicella quā
1 volebas cognoscere latenter: † & sic cùm decepe-
ris Deum & hominem indignus es rescissoria. Item
dico, quòd talia sunt signa in sepulchro domini, ita
est formata ecclesia illa: vt si ignoret ista datur aper
tè intelligi. quòd non fuerit ibi.

Positiones absentium contra præsentes qui vsuceperant.

m 1 *Restitutio an detur absentibus causa reipublicæ alicuius castri, uel uillæ, uel burgi.*
2 *Rescissoria quando dari dicatur.*
3 *Rescissoria unde nascatur: utrum ex contractu uel quasi: ex malefitio uel quasi: uel ex uarijs figuris causarum.*
4 *Rescissoria quanto tempore duret.*
5 *Actione in rescissoria qualiter libellus concipiatur.*
6 *Iudici quando aliquid proponitur, quod spectat ad officium suum: uel per modum denuntiationis, tunc sine libello audire debet.*

Hæ sunt

a HAE sunt positiones quas faciunt præsentes cō
tra absentes, qui volunt intentare rescissoriam.
Sed absentes quando contra præsentes vsuceperūt:
tales confessiones faciunt. Ego dico, quòd procura
torem reliqui: sed talem quem tu potuisti conueni-
re: vnde cùm non conueneris: nō habes rescissoriā:
vt ff. ex quibus causis maior. in integrum restitu. l.
his qui reipublic. Item dico, quòd talem habui de-
fensorē: quod habeo multos consanguineos & ami
cos, quos non requisisti, qui me defendissent. vnde
non datur tibi rescissoria: vt ff. ex quibus causis ma
b ior. in integrum restitu. l. item ait prætor. cum l. seq.
Item dico, quòd tu potuisti dare libellum potesta-
ti: & interrumpere tempus, quod cōtra te currebat,
quod est ius ordinarium: ergo auxilium extraordi-
narium non habet locum: vt C. de annali exceptio.
l. vt perfectiùs. ergo rescissoria non habet locū. quia
vbi locū habet ordinarium auxilium, extraordina-
rium non habet locum: vt ff. de minoribus. l. in cau
sę. & ff. de edendo. l. argētarius. §. ij. & l. sicuti. ff. ex
quibus causis maior. in integrum restit. in eo quod
dicit de restitutione præsentium contra absentes:
nullā potuit capere correctionem per d. l. vt perfe-
c ctiùs. secundum quosdam: licèt alijs videtur con-
tra: vt notat dominus meus in titulo ex quibus cau
1 sis maior. l. item ait prætor. Quæstio. † Sed quæritur
illud an prædicta restitutio detur absentibus causa
reipublicæ alicuius castri, vel villæ, vel burgi. Re-
spondeo sic: quòd idem ius habet villa vel burgus,
vel castrum, sicut ciuitas: vt ff. de legat. j. l. si hęres. §.
vicis. & ff. ad Trebellian. omnibus. C. de fundis li-
mi. & palu. l. quicunque castellorū. C. de fundis pa-
lu. rei priuatæ & saltibus. lib. xj. l. eum qui. Fiunt au
d tem istæ positiones quando impetratur rescissoria.
vnde ad hoc sciendum est, quòd quando quis ab-
sens vel præsens dicit se læsum, vadit ad iudicem &
impetrat ab eo quòd illa vsucapio tollatur de me-
dio, quòd sibi non obsit. in hac tali petitione conce
denda sit restitutio vel non: fiunt prædictæ positio-
nes. Postquàm autem restitutio cōceditur à iudice:
& datur actio primitiua resuscitata aliàs rescissoria
positiones istæ non fiunt: sed fiunt positiones quæ
illi actioni primitiuæ conueniunt: vt si fuit publicia
na actio, publicianas facit positiones: quæ in publi
e ciana conueniunt: vel si certi condictio: similiter fa
2 cit positiones actioni cōpetentes. Quæstio. † Quare
autem quādo competit rescissoria dicit Pet. & Io.
quia tunc rescissoria datur, quando à prætore con-
ceditur, id est, quando dicit prætor: ego te restituo:
& dico te esse in statu primitiuo vsucapione de me-
dio, quæ interim cucurrit, rescissa. Ante enim quàm
ita dicat iudex, nulla competit rescissoria. ratio est
euidens pro P. & Ioan. cùm enim actio primitiua
sit sublata per vsucapionem, quomodò potes dicere
f quòd vnquàm duret: cùm ex toto de iure ciuili de-
seruit te prima actio? vt argumen. ff. de rei vendic. l.
in rem actio. Sed Ioan. Iac. & R. dicunt, quòd ab
initio etiam competit hæc rescissoria: sed sine effe-
ctu mortua est, nisi prætor in ea sufflet spiritū vitæ:
vnde & inspirata per prætorē fit efficax. cùm enim
semel concessa est à prætore mortuo: non est neces-
se iterum eam concedi: vt argumento. ff. de condi-
tio. institution. l. quę sub conditione. §. vlti. sicut vi-
des in bonorum possessione: nam illa cōpetit mihi:
tamen non possum bonorum possessionem inten-

g tare nisi adeam prætorem: vt C. qui admit. ad bono-
rum possession. l. vltim. & C. de curato. furiosi. l. vlt.
Quod enim ab initio competit, dicit lex: quia hæc
actio anno tollitur: vt C. ex quibus causis maior. in
integrum restitu. l. vltim. & C. de captiuis & postli.
reuer. l. ab hostibus redemptis. & ff. de actionibus
& obligationibus. l. in honorarijs. si tollitur pręscri
ptione: ergo competit: actioni enim non competen-
ti non currit præscriptio: vt C. de annali exceptione.
l. j. in fin. & l. vltim. Sed respondit P. currit præscri-
ptio actioni rescissoriæ, id est, petitioni, aliàs impe-
h trationi rescissoriæ: cùm enim sit sublata per vsuca-
pionem, quomodò posset resuscitari? vt argument.
ff. de solutionibus. l. qui res. §. aream. Item argum.
per Ioan. quòd rescissoria cōpetit ab initio: nonnè
prætor restituet absentes. sic ergo non videntur re-
scissoria excludi quos prætor in integrum restitue-
re pollicetur: vt ff. de in integrum restitutio. l. nemo
videtur. Licèt enim de iure ciuili res per vsucapio-
nem discesserit à dominio primitiuo: tamen præto-
ris beneficio remansit res in bonis illius: vt in actio
ne quod metus causa: in quam res remanet in bonis
i passi metum de iure prætorio: licèt de iure ciuili sit
dominium translatū: vt ff. quod metus causa. l. me-
tum. § licet. & argument. ff. de capti. & postli. reuer.
3 l. in bello. §. si quis seruum. Quæstio † Quæritur
vnde nascatur hæc rescissoria: vtrum ex contractu
vel quasi: ex maleficio vel quasi, vel ex varijs figuris
causarum: vt ff. de actionibus & obligation. l. j. Re-
spondeo: Quidam dicunt quòd non nascantur sed
datur: & ista est datiua & non natiua, vt & alias. C.
de transactio. l. cū mota. imò actio ista oritur ex pri
stino dominio: & erit actio ista vtilis. si posteà tibi
k restituitur: vel oritur ex pristina causa, quod est do-
minium: vel quæ causa remansit in bonis tuis de
4 æquitate prætoria. Quæstio. † Item quæritur quan-
to tempore duret rescissoria. Quidam dicunt quòd
olim vtili anno tollebatur: hodie quadriennio: vt
C. de temporib. in integrum restitu. l. vltim. adeò di
cunt tolli, quod etiam lite contestata non perpetue
tur. quæ rescissoria infrà prædictum tempus etiam
incipi debet & lis contestari & finiri: vt in l. prædi-
cta. tamen domino Ioanne & domino meo visum
est, quòd rescissoria durat quadriennio hodie, sed
l non vltra. si in quadriennio læsus est: si enim vltra
lædatur: vlterius sibi tempus non restituitur. Sed si
minùs lædatur quadriennio: illo solo minori tempo
re restituitur. etiamsi vno die: vt ff. ex quibus causis
maior. in integrum restitu. l. sed & si per prætorem.
§. quotiens. & l. necnon. § si quis sæpius. Verum
si lis contestetur super rescissoria, perpetuatur sicut
& aliæ temporales perpetuantur contestatione li-
tis: vt ff. de fideiusso. tuto. l. vltim. & argum. ff. de iu-
reiurando. l. nam posteà. §. si is qui temporali. nam
omnis actio perpetuatur vsq; ad quadraginta an-
m nos per contestationem litis: vt C. de præscript. tri-
ginta annorum. l. vlti. excepta actione de dolo. C.
de dolo. l. vltim. Nec obstat l. C. de temporibus in
integrum restitutio. l. vlt. quia qood ibi dicit, quòd
infra illud tēpus debet incipi causa & finiri: subau-
di causa integr. restitutio, id est, causa illa per quam
petitur in integrum restitutio sit danda, vel non: &
sic cōceditur posteà rescissoria, id est, infra illud tem
pus finitur, quod restat de quadriennio. si autem lis
contestatur, ita perpetuatur. Nam pone ꝙ simus

a in quadriennio ante absentiam: nonnè si lis conte-
staretur in illa veteri actione perpetuatur. certè sic.
ergo & nunc. quia non debet prodesse vel obesse
quod euenit: vt ff ex quibus causis maior. in integr.
5 restitu. l. j. *Quæstio.* † Qualiter autem in hac actio-
ne fiat libellus quæritur: & est sciendum secundum
quosdam quando petitur rescissoria, id est, vt iudex
det restitutionem, non porrigitur libellus: nam in
omnibus illis qui procedunt de officio iudicis: non
porrigitur libellus: nam ibi porrigitur libellus, vbi
aduersarium dico mihi obnoxium iure actionis. At
b cùm restitutio vel rescissoria petatur: petitur officio
iudicis, nulla actio est proposita: vt ff. de minor. l. quod
si minor. §. vltim. & ideò libellus non proponitur.
Alij dicunt, quod semper libellus debet proponi: etiam
si intentatur officium iudicis. nam licèt officium iu
dicis nõ sit actio: tamen quia officium iudicis idem
operatur quod actio: debet dari libellus. ex quo enim
petitur officium iudicis tibi subuenire in præiudi-
cium alicuius: meritò debet libellus porrigi, ad hoc
vt reus deliberet cedat an contendat: vt dicit auth.
offeratur. Item ego video, quod si etiam restitutio peta
c tur: facit potestas vel iudex interuenire aduersarios:
vt C. si ab hæreditate se abstin. authen. si omnes. &
6 ff de minor. l. verum. §. ex facto. † Ego autẽ in hac
parte distinguo: quotiens propono aliquid iudici
quod spectat ad officium suum, aut in modum de-
nuntiatiõis: vt ita dicam. Domine iudex talia fiunt
in terra, ad officium vestrũ pertinet ista punire: tũc
sine libello ista audiuntur: vt C. de accusa. l. ea quæ
per officium. Si autem petatur officium iudicis in
modum actiõis ad hoc vt tibi subueniatur in præiu
dicium alicuius: tunc necessarius est libellus. Vnde
in impetranda restitutione qua impetrata compe-
d tat rescissoria: ita concipietur libellus.

De petenda restitutione libellus.

1 *Libelli super restitutione petenda qualiter concipian-
tur cum plu. sequen.*
2 *Libello eodem an restitutio peti possit: & rescissoria
proponi.*

1 VOBIS † domino M. Aretino potesta. suppli-
co ego R. qui cùm fuerim absens causa reipu-
blicæ vel causa studiorũ, vel causa mercaturæ. vnde
quia sum læsus propter talem absentiam: quia Ti-
tius rem meam vsucepit: vel quia Titius ab actio-
e ne mihi competente per vsucap. liberatus est, & sic
conditio mea læsa est ratione absentiæ meæ: ideò
peto domine iudex me officio vestro restitui, scili-
cet vt tempus quod cucurrit in medio in mea absen
tia, quod remoueatur, & ad istud propono officiũ
vestrũ domine iudex. Quod enim iste libellus de-
beat dari quotiens petitur restitutio officio iudicis:
probo. Officium iudicis illud operatur quod actio:
vnde quod actio prosequitur, & iudicis officiũ pro-
sequatur. Item per officium iudicis, id est, per resti-
tutionẽ læditur ius alterius: vt dictum est: ergo de-
f bet dari libellus: vt sit instructus contradicat an ce-
dat, vtrum restitutio tibi concedatur: concessa tali
restitutione competit sibi rescissoria, id est actio pri
mitiua restituta rescissa vsucapiõe de medio: in qua
actione concipietur libellus secundum Placentinũ.
2 *Libellus.* † vobis domino M. potestati Aretino con-
queror ego Rofr. de B. qui possidet rem meam sitã
in tali loco: cuius cõfines sunt tales: quam rem prę-
dictus. B. nõ vsucepit, nec alio modo quæsiuit: vnde

g rem illam peto mihi restitui per rei vendicationem
rescissoriã: & hoc si dominus fui: siue per actionem
publicianam rescissoriam: & hoc in realibus actio-
nibus, quæ dantur iure dominij vel quasi. Si autem
ratione pignoris dices: Peto rem talem per actionẽ
hypothecariam: quam rem dico ipsum non vsuce-
pisse vel alio modo acquisiuisse. Si autem in actiõe
personali ita peto decem à Titio certi condictione
rescissoria quæ sibi mutuaui: quia dico ipsum huic
actioni non præscripsisse. & sic admittebat P. talem:
quia dicebat quod in hac actiõe permittitur alicui
h mentiri: istud non admittimus, sicut diximus suprà
in publiciana. Vnde ita cõcipe libellũ in hac actio-
3 ne. *Libellus.* † Vobis domino Ant. potestati Aretiñ.
cõqueror ego Rofr. de M. à quo peto rem talem si-
tam in tali loco, cuius fines sunt tales: & illam rem
peto mihi restitui rei vendicatiõe rescissoria si sum
dominus: quia dico rem illam ad me iure dominij
pertinere: vel peto mihi restitui publiciana rescisso-
ria: quia dico me à non domino emisse. Vel aliter
cõcipies. Rem meam sitam in tali loco in mea ab-
sentia vsucepisti. sed quia prętor rescindit vsucapio
i nem: ideò per rei vendicationem, vel per publicia-
nam rescissoriam peto rem illam mihi restitui. Vel
aliter. Rem quondã meam possides: vnde quia prę-
tor me restituit: ideò rem illã peto mihi restitui vtili
rei vendicatione vel publiciana. Vel aliter. Rem
meam possides: hanc peto mihi restitui rei vendica-
tione rescissoria, vel publiciana rescissoria: perindè
ac si non vsucepisses. Quod his modis possit forma
ri libellus dicitur insti. de actio. §. rursus. *Oppositio.*
Sed videtur quod libelli isti nõ sunt rectè concepti: nec
etiã quod rescissoria possit habere locũ: nonnè posses-
k sor factus est dominus de iure ciuili per vsucapionẽ.
ergo primus dominus desinit esse dominus: quia
duo in solidùm eiusdem rei domini esse nõ possunt:
vt ff. commod. si vt certo §. si duobus. & ff. de acqui
ren. possessio. possideri. § ex plurimis. ergo quomo-
dò potest intẽtare actionem primitiuam: nam si in-
tentat actionẽ: aut primitiuam aut aliam. Si primi-
tiuam nõ potest: quia sublata est vt dixi, si est subla
ta, non potest suscitari: vt ff. de solutio. l. qui res. §.
aream. Si aliam actionem intentas, ita respondeo:
nõ sum in illa obligatus: nec ex cõtractu vel quasi:
nec ex maleficio vel quasi: & ita non teneor: vt insti
l tu. de actionibus. in princip. Si dicas quod sit datiua ex
æquitate prætoris vel primitiua restituetur ex æqui
tate prætoris: videtur mirum: certum est: quia par in
parem non habet imperium: vt ff. de arbitris. l. nam
magistratus. & ff. ad Trebellia. ille à quo. §. tempe-
stiuum. nec minor in maiorem: vt ff. de minor. l. mi-
nor magistratus. Quomodò ergo ius prætorium, cũ
sit minùs iure ciuili, vel æquale tollit ius ciuile. Re-
spondeo. Primitiua actio competit restituta de iure
prætorio: & eadem est cum primitiua, & ex eodem
iure: licèt sit ista vtilis, quæ primò fuit directa. Po-
m test enim prætor tollere ius ciuile vt hic. ff. de iusti-
tia &. iur. l. ius autẽ ciuile. §. ius prætoriũ. Forman-
tur ergo isti libelli verè & benè de iure prætorio. nõ.
autẽ de iure ciuili: quia licèt de iure ciuili res sit a-
missa: tñ de iure prætorio fuit in bonis, & remansit
in bonis meis: vt ff. quod metus caus. l. metũ. §. licet.
& ff. de capti. & postlimi. reuer. l. in bello. §. si quis
4 seruũ. *Quæstio.* † Sed quæritur an possit in eodem li
bello peti restitutio, & proponi rescissoria. quidam
negauerunt

a negauerunt: quia separata debent esse ista iudicia: vt ar.ff. de procura.l.qui pluprie.§. maximè.cùm primum petatur officium iudicis, secùdum intenietur iure actionis. dominus tamen Ioan.admisit, quòd vtrumque in eodem libello posit peti.& hoc causa minuendarum litium:pertinet enim ad prætorem lites minuere: vt ff. si certum petatur. l. quidam. & in authen.de litigiosis,colla tio.viij.§.ad excludendas.nam & causa minuendarum litium vna actione familiæ erciscundæ plures hæreditates possunt diuidi: & plures societates vna actione pro socio, se-

b parari: vt ff. familiæ erciscundæ. l. hæredes. §. de pluribus. & ff. pro socio. l. societatem non posse. §. si plures. Hoc etiá admisit dominus Ioànes in actione ad exhiben.& rei vendica.quòd posit in eodem libello vtraque proponi:vt ita dicam.peto rem exhiberi: & exhibitam vendico rei vendicatione:vt argumen. ff. commo. l. ij. Vnde secundum dominū Ioan.ita cōcipietur libellus super vtroque hoc mo-

5 do. *Libellus secundum Ioan.* † Vobis domino Ant. aretino potestati supplico ego R. qui cum absens essem causa reipublicæ,vel causa studiorū:vel mer-

c caturæ:& per talem absentiam læsus sim: quia talis rem meā vsucepit: ideò vt vsucapio remoueatur de medio, officium vestrum imploro, & peto per officium vestrum restitui:& vsucapione rescissa propono contra M.qui rem meam possidet, illam in tali loco rei vendicationem rescisoriam vel publicianam:& per illam peto rem illam mihi restitui. *Oppositio.* Sed videtur quòd libellus iste pro parte scilicet qua proponitur rescissoria,quæ nondum competit, sit male conceptus.nam est certum quòd ante restitutionem mihi concessam rescissoria non datur. Si

d ergo nō est nata, quomodò eam intentare possum: cùm actio sit ius persequēndi in iudicio quod nobis debetur:vt institu.de actionibus.§.j.nō ꝙ nobis futurum est deberi: nec enim iudicium de futuris esse potest: vt arg. ff. de iudic. l. non quemadmodum. Respondit Ioan.benè. Nam & actio ab initio non competit,& intentatur de facto: & tamen si postea ceperit cōpetere,de iure videtur ab initio intentata: vt in pignoraticia:vt ff.de pig.actiōe.l.si rē alienā.§. vlti. hoc etiam in actione de peculio quæ ab initio non competit,nec bene intentatur. Attamē ex post

e facto videtur bene intentata ab initio:vt ff. de peculio.quæsitum.hoc idem in rei vendicatione: vt ff.de rei vēdica.si nautem.§.j. sic & in rescissoria, vt licèt adhuc nō competat: tamen quia competitura est in proximo, & ante sententiam de iure intentatur. Et hæc de rescissoria vt vtiliora tractaui. alia quere in summa domini mei Azonis C. de resti. militū.& in summa quam notaui de actionibus.

Si colonus vel inquilinus conduxerit à te domum vel fundum sunt tibi obligata omnia inuecta & illata pro pensione & damno dato: unde potes illa bona obligata aduocare

f *à quolibet possessore per actionem seruianam.*

De actione seruiana. Rubrica.

1 *Actio seruiana ad hoc ut competat,quot necessaria sint.*

2 *Turpe est pompa patere diuitias, & rei familiaris detegere paupertatem.*

3 *Scholarium,qui sunt Aretij pro maiori parte minores: an tacitè bona obligentur.*

4.5.*Positiones actoris & rei in actione seruiana.*

6.7.*Libellus in actione seruiana quomodò concipiatur.*

8 *Actio seruiana quare inducta fuerit: cum seruianum in-*

g *terdictum sufficeret.*

SI colonus vel inquilinus tuus conducat à re prædium vel domum: omnia sunt obligata tibi pro pensione domus: quæ sunt inuecta vel illata: vt C. locati & conducti.l.certi. & C. in quibus causis pignus tacitè contrahat.si non inducta. ff. in quibus causis pignus tacitè cōtra.l.j.ij.& iij. Vnde si aliquo casu possessio rei perueniat ad aliquē,potes abeo ad uocare per actionem seruianā. Quę actio ad hoc vt

1 competat tot sunt necessaria. † Primò quòd contractus locationis præcesserit. Secundò quòd res sint

h inuectæ & illatæ in prædium vel in domū.Hæc duo probantur.ff. in quibus causis.pigno. taci. contra. l. si horreum. & ff. de pact. l. item quia. Tertium quòd in vrbanis non desideratur scientia vel ignorantia: sciat vel ignoret dominus illa illata esse. In rusticis autem desideratur scientia domini: id est, ꝙ dominus illa illata sciat:ad hoc vt teneantur pignori. vt ff.ex quibus causis pignor. tacitè contrah. l. eo iure.C.locati & cōduct. l.certi iuris. Et est ratio; quare aliud in vrbanis in quibus non desideratur

2 scientia,aliud in rusticis.† quia turpe est pompa pa

i tere diuitias:& rei familiaris detegere paupertatem: vt C.lib. x. quando & quibus quarta pars ex bonis decurio. de l. ij. Sed in rusticis ideò exigitur sententia:quia rusticorum sancta simplicitas non nouit nisi ligones: & aratra: vnde meritò talia possunt sine turpitudine videri: vt notauit dominus meus C.locati & consil. l. certi. Item est & quartum necessarium scilicet,quòd res sint inuectæ: & eo animo inuectæ vt perpetuò essent ibi, donec colonus vel inquilinus moraretur in prædio: aliàs si ad tēpus sunt illatæ:vt vsque ad mensem essent ibi: sicut fortè fa-

k ciunt mercatores, qui merces inferunt vt reuendāt: non competit pro illis seruiana. vt ff. de pigno. l. debito. Item quintum est necessarium, quod res sit talis illata:cuius rei inquilinus sit dominus: vt saltem nomine illius rei habeat publicianam.alioquin non daretur seruiana. nam ea quis obligare potest: quæ quis de bonis suis facit obnoxia : vt C. quę res pignor. obliga. pos. l. qui filios. in fine. & ff. de pigno.si habeo.& quod res illa fuerit saltem in bonis conductoris : vt ff. de pigno.& quæ nondum.id est quòd nomine illius rei habuerit actionem:vel rete-

l tionem:vt ff.de acquiren.rer.do.l.rem in bonis. Sextum quòd res sit talis quæ posit obligari:nam si res talis est cuius commercium quis nō potest habere, sicut in rebus sacris,illa res non potest pignori obligari: vt ff. quæ res pignori obliga. pos. l. j. §. eam rem. Sèptumum, quòd illæ res intelligantur obligatæ:quas quis specialiter esset obligaturus. non ergo braccæ,non concubina,nec talia: vt ff.de pignor.l. obligatione generali.& argumē.ff.de peculio.l.qui liberam. Octauum, quòd pretium conuentum fuerit certum pro locatione prædij , vel locatione do-

m mus:aliàs nec locatio esset vlla,nec essent aliqua obligata sine pretio.vt ff.locati & conduct. l. ij.& ff. depositi. l. j. §. si quis seruum custodiendum. Nonum,quòd res posideatur à reo.Nam cùm sit in rem actio ista:vt C. de pigno. l. pignoris. necesse est quòd reus possideat. argu. C.de alienatione iudicij mutandi causa fact. l. j. Item est & decimum necessarium: quòd sit maior vigintiquinque annis colonus vel inquilinus, ad hoc vt res eius tacitè obligentur. minoris enim res tacitè non obligantur : ꝙ

a sic probo. res tutorum tacitè obligãtur: vt C. de ad-
ministratiõe tuto. l. pro officio. sed minor tutor esse
non potest: quia hi demũ tutores esse possunt, quo-
rum res obligari possunt: vt C. de l. tuto. l. vlti-
ma. Sed res minorum non possunt obligari: vt ff. de
rebus eorum qui sub tuto. & curato. sunt. leg. j. & C.
de administrat. tuto. l. lex. Si ergo expressim non o-
bligantur. vt legibus prædictis. ergo nec tacitè: quia
non debet plus posse tacita quàm expressa. vt ff. de
verbo. obligatio. quicquid. & ff. de arbitris. l. Celsus.
3 *Quæstio.* † Quid ergo dices de scholaribus qui sunt
b Aretij vel Bononiæ, qui pro maiori parte sunt mi-
nores: nunquid tacitè obligantur eorum bona: vide
tur quod sic. nam Macedonianum cessat si in scho-
lis filiofamil. sit mutuata pecunia: vt ff. ad macedo-
nianum l. sed & Iulianus. §. si filio. sed non puto. po
tius enim habetur ratio ætatis quàm macedoniani:
vt ff. de minor. l. verum. §. vlti. quid ergo erit. Respõ-
deo. bona non obligantur: sed ipse tenebitur ex con
ductione. nec implorabit in integ. restitu. quia So-
crates & plato fecissent idẽ. Vnde in hac actione fa-
4 ciat actor tales positiones. *Positio actoris.* † Ego dico
c sacramento meo, quòd ea quæ in libello proposui
reus mihi reddere debet. Item dico, quòd talem do-
mum meam vel talem fundũ meum ego locaui Ti-
tio pro decem libris. Item dico, quòd res ista, quam
peto, fuit inducta à Titio vel illata in domũ vel fun
dum ex mea scientia. Item dico, quòd res ista fuit il
lata vel inducta in fundum: ad hoc vt esset ibi donec
colonus vel inquilinus esset in domo vel in fundo.
Item dico, quòd res est talis quę potest obligari. Itẽ
dico, quòd res ista fuit Titij: quia fuit dominus rei
illius: vel ius habebat in re illa. Item dico, quòd rem
d istam tu possides. Item dico, quòd rem istam Titius
esset simpliciter obligaturus. Item dico, quòd Ti-
tius maior fuit tempore conductionis. Sed antequã
proponat semper sit cautus reus, quòd si potest cum
securitate sacramenti negare: maximè quia positio-
nes pendent: ex facto alterius. Vnde potest habere
credulitatem suã ad sic, vel non: neget si potest om-
nia prædicta: & ita actori incumbet onus probandi:
tamen ipse reus tales faciat positiones. *Positio rei.*
5 † Ego dico, quòd tu prædiũ vel domum locasti Mæ
uio pro isto anno. Si istud confitebitur actor, exclu-
e ditur ab intentione sua ex toto. quia si per locatio-
nem istius anni factam Titio ipse agit, & confitea-
tur se locasse Męnio: ex toto tollitur sua intentio:
quia locauit vni pro isto anno, impossibile est quòd
alij insolidùm locasset: quia duo insolidùm eiusdem
rei locatores esse non possunt: vt arg. ff. commo. l. si
vt certo. §. si duobus. Item dico, quòd tu debes reci-
pere à Titio frumentũ pro ista domo quam sibi tra-
didisti fruendam pro hoc: & sic si hoc confitebitur,
non erit locatio: quia sine precio locatio nulla est:
vt supra dixi: sed erit quidam contractus innomina
f tus: vel facio vt des: vel do vt des. & sic omnia inue-
cta non erunt obligata pro illo frumento: quia hoc
cautum legibus nõ inuenimus. Item dico, quòd res
istæ eo anno quãdo habuisti domũ conductam per
totũ illum annũ fuerũt apud Semproniũ. & si istud
confitebitur: non potest dicere actor, quòd ista fue-
runt inuecta vel illata. Itẽ ego dico, quòd tu in fun-
do quem locasti, sciuisti tales res tantum illatas. si i-
stud confitebitur, sequitur quòd pro alijs nõ potest
dari seruiana, ex quo non fuerunt illatæ. Item dico,

g quòd res ista illata à Titio erat merces, quam Titius
volebat vendere: & tota die ex illa mercede vende-
bat. Item dico, quòd Titius rem istã habuit in cau-
sa commodati vel depositi. & si concedat, sequitur
quòd nullum ius habebat in re. vnde non potuit o-
bligari. Item dico, quòd rem illam non possidet.
Item dico, quòd res talis est quæ obligari non po-
test. Item dico, quòd Titius fuit minor vigintiquinque
annis. Item dico, quòd Titius rem istam pro aliquo
nulli de mundo obligasset. In hac autem actione
6 concipitur ita libellus. *Libellus.* † Vobis domino
h An. potestati Are. conqueror ego Rofredus. de
M. qui iniustè rem talem detinet: quam rem di-
co mihi restituendam, vel restitui debere: cùm sit
mihi obligata, propter pensionem fundi vel domus
debitam mihi à colono meo vel inquilino: quæ
pensio est decem librarum, vel propter damnum
datum in domo locata: quod damnum est decem
solidorum: ad quam rem restituendam seruianam
actionem propono. Quòd rectè sit iste libellus con
ceptus, probo: quia actio ista competit pro rebus
obligatis: pro mercede vel pro pensione vel pro
i damno: vt suprà in principio huius actionis dixi. &
dicitur instit. de actionn. §. Seruiana. & quod de iure
intentetur contra possessorem patet: quia est rei
persecutoria. vt C. de pignori. l. pignoris. institut. de
actionibus. §. sequens. si rei persecutoria: & tu possi
des, rectè intentatur contra te. vt quia possessio pa-
rit aduersario actionẽ in rem: vt C. de alienatiõe iu
dicij mutandi causa fact. l. vni. *Oppositio.* Sed vide-
tur quòd malè concipiatur. & hoc modo probo. Cer
tum est quòd seruiana possessionem nudam aduo-
cat: vt ff. de euict. l. si cùm venditor amouisset. §. j. si
k possessionem aduocat nudam: quomodò ergo in-
tenditur, vt res illa restituatur: non potes aliquo mo
do intendere: imò debes possessionem rei petere, de
bere tibi restitui: cùm aliud sit pretium rei, aliud pre
tium possessionis: vt ff. vti possid. l. si duo. §. vltimo.
Item & alias videtur conceptus libellus male: quia
per libellum intentatur petitorium: cùm dico, peto
rem, & ex natura actionis videtur: quòd sit possesso-
rium: sicut dixi. Respondeò. imò benè concipitur li-
bellus. Nec obstat prædicta lex. si cum venditor:
Quia quòd ibi dicit: nudam possessioné aduocat:
l ita intellige, id est, aduocat rem ratione possessio-
nis, non ratione dominij. Interest enim sua posside
re rem illam: vt cautum sit sibi pro debita pensione:
vt arg. instit. quibus modis re contra. obli. §. & quod
habeas ita necesse exponere vide leges. Nam in
hac seruiana habeo necesse probare rem fuisse in
bonis coloni debitoris: vt ff. de pigno. l. si superatus.
& l. & quæ nondum. §. j. quòd dicitur quòd in pos-
sessorijs non est necesse probare: sed tantùm me in
possessionem fuisse: & deiectum fuisse. Item ideò di
citur nudam possessionem aduocat: quia si posses-
m sor quicunque sit vult offerre & soluere debitum
tibi: repellit te creditorem agentem, & sic confirmat
sibi possessionem illius rei: vt ff. quibus modis pi-
gnus vel hypo. l. Paulus respondit. Quidam tamen
metu quęstionis istius concipiunt ita libellum. *Li-*
7 *bellus.* † Deo & vobis domino B. potesta. Aretino cõ
queror ego Rof. de M. qui rem talem possidet o-
bligatam mihi pro pensione domus vel fundi: vel
pro damno ipsius domus: quæ pensio est vel quod
damnum est decem lib. à tali colono vel inquilino.
vnde

a vnde peto possessionē illius tel mihi restitui: vel pe-
to rem mihi ratione possessionis restitui, & hoc pe-
to per actionem seruianam. & sic melius est istam
clausulam apponere: rem peto mihi restitui ratione
possessionis: & non illam possessionem mibi peto
restitui.quia si ita poneres,teipsum excluderes: cùm
possessionem rei nunquam habuisti:sed petis rem ti
bi restitui ratione possessionis: id est quod res illa
sit in possessione tua. & sic quocunque modo conci
8 piatur,libellus rectè concipitur. *Quæstio.* † Vnde quę
ritur:quare actio ista seruiana fuit inducta: cùm suf
b ficeret interdictum saluianum: quod locum habet
aduocando bona inquilini vel coloni: vt ff. de sal-
uiano interdicto. l. j. Respondent quidam quòd
saluianum competit ratione seu gratia possessio-
nis tantum:hæc actio gratia iuris, licèt rem ratione
possessionis aduocet. vnde illud possessorium: ista
petitorium. vel aliter, in seruiana debet probare lo-
catot tem fuisse in bonis coloni:vt ff.de pigno.l.&
quæ nondum.§.quod dicitur. at in saluiano boc nō
est necesse probare. Item saluianum competit con-
tra conductorem & eius hæredes tantum.vt C.de in
c terdicto sal. l. j. seruiana contra omnes possessores:
& contra eundem.vt ff.de salua.interdicto.l. vltima
& hoc quidam dicunt: licèt lex illa aliter intelliga-
tur:nec admitto quoddam dicentes, quòd hęc actio
sit annalis:imò perpetua:quia licèt prætoria sit, ta-
men rei persecutoria:vnde perpetua.vt ff.de actio.&
oblig.l.in honorarijs.

Si aliquis possideat rē tibi pignori obligatā, potes ab eo petere per actio.quasi seruianam qua hypothecaria est.

Da actione hypothecaria, quæ da-
tur creditori. Rubrica.

d 1 *Actio hypothecaria quæ datur creditori ad hoc ut competat, quot requirantur.*

2 *Positiones actoris & rei in actiōe hypothecaria quæ creditori datur. & nu.3.*

4 *Actio hypothecaria non nisi principalis excussus fuerit, competit.*

5 *Libellus in dicta actione quando formetur.*

SI aliquis possideat rem mobilem vel immobilem
tibi pignori obligatam, siue sit debitor, siue alius
poteris ab illo rem illam aduocare. & hoc potes
facere proponendo actionem quasi seruianam,quæ
e appellatur hypothecaria. Quæ actio ad hoc vt com
1 petat tot sunt necessaria. † In primis,quòd debitum
subsit, idest quòd in rei veritate numeraueris pecu-
niam, vel aliud quod continetur pondere numero
vel mensura: vt institut. quibus modis re contra.
obli.§. vltimo.& ff. quæ res pigno obli. poss. l. vlti.
& sic frequentius contrahitur hypotheca in rebus
talibus.vel quòd res aliqua sit vendita,& pro defen
sione illius rei sit tibi res illa obligata:vt ff. qui po-
tiores in pignore habeantur.l.creditor.§. post diui-
sionem.vel si aliquid tibi promitto soluere:vel con
f stituo me debitorem pro alio, & obligo pignus: vt
ff.de constitu.pecu.l.qui autem. & ff.de pign. l. j.§.
pacto.& sic breuiter nota necesse esse,quòd aliqua
obligatio præcedat ad hoc vt quasi seruiana:id est,
hypothecaria locum habeat. Secundum est necessa
rium,quòd sit res obligata vel consensu solo sine
traditione:quòd sufficit consensum dico debitoris:
sicut faciunt tota die debitores,qui dicunt sit istud
sub hypotheca rerum meatum:vt ff.de pigno.actio.
l.j.vel traditione rerum interueniente:vt instit.qui-
g bus modis re contra.obli.§.creditor.& sic quātum
ad actionem hypothecariam non est differentia:Si
contrahatur hypotheca solo consensu.vel rei tradi-
tione:vt instit.de actionibus.§ inter pignus.tamen
est differentia inter pignus & hypothecam quan-
tum ad pignoraticiam:quia actio pignoraticia non
quàm debitori pro pignore datur: nisi quando rei
traditio intercessit.& ita intelligitur, quod habes
insti.quibus modis re cōtra.obli.§.creditore obliga
tur pignoraticia ad rem restituendam scilicet,quan
do traditio interuenit. Tertium est necessarium,
h quòd res sit talis quæ possit obligari:vt in superiori
actione dixi.vel l.textū,quòd res sit talis &c. Quar-
tum,quòd ille qui obligat rem sit dominus rei.vel
habeat ius in re illa:vt in superiori actione notaui:
vel licèt sit res aliena quæ fuit obligata voluntate
domini,vel eo ratum habente: vt ff. de pignorat.a-
ctio.l.aliena res. & argumen.ff.commo.l.si vt certo.
§.nunc videndum. Quintum,quòd sit maior. vigin
tiquinque annorum qui, rem illam obligauit:vt in
superiori actione notaui versicul. item est & deci-
mum necessarium &c. Sextum,quòd res fuit in bo-
i nis illius debitoris, quando fuit specialiter obliga-
ta,non generaliter.vt ff.de pignoratitia actione.l.&
quæ nondum.§.quod detur.& dicitur res esse: in bo
nis nostris: cuius rei nomine actionem habemus,
vel retentionem: vt ff. de acquirendo rerum domi.
l.rem in bonis. Septimum, quòd si generaliter fue-
runt bona obligata,quòd res illa sit talis quam spe-
cialiter quis esset abligaturus: vt superius notaui.
Octauum, quòd debitum sit iure debitum: si enim
factum est pactū de non petendo:tollitur hypothe-
caria aliquando ipso iure: aliquando per exceptio-
k nem.vt ff.de pactis l.si tibi. §. de pignore. & ibi hoc
notat dominus meus. Nonum quòd talis sit perso-
na, quæ possit obligari. non furiosus.ergo necnon
is cui bonis interdictum est:vt ff.de verborum obli-
gationibus.is cui.& argu.ff.commodati. nec in fu-
riosum. Itē nec filiusfamiliâs in mutuo propter ma-
cedonianum senatusconsultum: vt ff. ad macedon.
l.sed & Iulianus.nisi in illis casibus:vt in vlti.& pe-
nul.§.illius l.sed & Iul. Item decimū est, quòd reus
possides rem, quam per hypothecariam aduocat:vt
in superiori actione notaui. Vnde in hac actione fa
1 cit actor tales positiones:& primo generalem. *Posi-*
2 *tio actoris.* † Ego dico, quòd ea quæ in libello petij
de iure petere possum. Item dico, quòd tibi mutua-
ui viginti libras: vel tu vendidisti rem talem. Item
dico, quòd tu pro illis denarijs obligasti mihi bona
tua specialiter vel vniuersaliter. Item dico, quòd pro
euictione illius venditionis obligasti mihi talem
rem. Item dico, quòd tu constituisti te debitorē pro
Titio:& obligasti talem rem. Item dico, quòd quā
do mutuaui tibi denarios meos, tu obligasti mihi
omnia bona tua: & per tuum consensum fuerunt
m mihi obligata, vel tradita. Item ego dico, quòd res il
la est talis, quòd obligari potest. Item dico, quod tu es
dominus illius rei; vel habes ius in re illa:vel si fuit
res aliena dicas, ego dico, quòd talis qui est domi-
nus rei,consensit vt obligares:vel ratum habuit: vel
el successisti:vt ff.de pigno. actione, si rem alienam.
& l.rem alienam. Item dico, quòd res ista erat in bo
nis tuis, cùm fuit specialiter obligata. Item dico,
quòd tempore illo quando mihi obligasti, fuit ma
ior vigintiquinque annis: vel si minor fuit tempo-

a re obligationis dicas: ego dico, quòd compleuisti
iam quatuordecim annos. Item dico, quòd Titius
debitor meus, qui mihi rem istam obligauit, nomi-
ne illius rei habebat actionem vel exceptioně. tem-
pore illo, quando mihi obligauit. Item dico, quòd
res est talis, quæ obligari potest. Item dico, quòd
ea quæ mihi debes, cum effectu debes. vel ego dico,
quòd tu es mihi obligatus ciuiliter & naturaliter:
& adhuc teneris mihi cum effectu: pro quo debito
tu obligasti mihi tua bona. Item dico, quòd tu es
homo qui rectè cognoscis, & bene administras ne-
b gotia tua: vt per hoc excludatur, quòd non sit fu-
riosus, vel non sit ei bonis interdictum. Item dico,
quòd tu es talis persona quę de iure obligari potest.
Reus autem ita se defendat: & si potest negare in
3 primis neget. † *Positio rei.* Ego dico, quòd tu credi-
tor istos denarios quos mihi conuenisti mutuare,
mutuasti Sempronio. Item dico, quòd tu conueni-
sti mihi mutuare denarios die tali: sed posteà nume
rasti mihi post mensem: & tempore numerationis
res illa non erat in bonis meis. Si istud confitebi-
tur actor, non habebit hypothecariam pro re illa: vt
c ff. quæ res pignori obligari poss. l. Titius. Item di-
co, quòd rem tibi vendidi tantum vel constitui me
debitorem tantum. ¶ Si hoc confitebitur actor pro-
pter istud verbum, tantum, excluditur, quòd non po
test proponere hypothecariam. Item dico, quòd tu
mutuasti mihi denarios tantum: & si hoc confitebi
tur actor, erit chyrographarius creditor solummo-
do, & non hypothecarius. Item dico, quòd res illa
est aliena: nec aliquod ius habeo in re illa. Item di-
co, quòd res illa est talis, quæ obligari non potest.
Item ego sum talis, qui iure obligari non possum.
d Item dico, quòd tu fecisti mihi pactum de non pe-
tendo. Item ego sum liberatus tempore. Item dico,
quòd tu sciebas rem illam fore alienam quando o-
bligabam. Si istud confitebitur actor, non habebit
posteà contrariam pignoratitiă: & cessat etiam cri-
men stellionatus: vt ff. de pignoratitia actione. l. tu-
4 to. §. sed si sciens creditor. † Est autem aliud notan-
dum in hac actione, quòd ita demum competit hæc
actio postquam fuerit excussus principalis: vt in au
tentica de fideiussorib. §. sed neque collatio. prima.
licet autentica. de liti: sit contraria: vt ibi notatur.
e In hac actione ita concipitur libellus. *Libellus.* † Vo
5 bis domino An. potesta. Aretinus conqueror ego
R. de. M. qui iniustè detinet rem talem mihi obliga
tam à Titio debitore meo pro decem libris. pisano
rum, quas sibi mutuaui. Vnde peto rem illam mihi
restitui: & ad hoc propono hypothecariam actio-
nem, vel quasi seruiană. Quod ita rectè cócipitur li
bellus: ita probatur. Certum est, quòd actio ista in
rem est: vt C. de pignorat. l. pignoris. & datur con-
tra quemlibet possessorem, si res sit obligata pro de
bito: vt probatur institutа de actionibus. §. item
f quasi seruiana. *Oppositio.* Verum opponitur, quòd
videtur malè conceptus libellus: nam ponitur in li-
bello iniustè. quid enim si iustè ille possidet: fortè
quia habet titulum à domino. quomodò ergo di-
co in libello iniustè? Respondeo: posset sine illo ver
bo rectè concipi libellus. & si opponatur, non vitia
retur libellus. licèt enim iste possideat, quia habeat
titulum: tamen quantum ad me iniustè possideret:
quia licèt res transierit ad te: transiuit tamen cum
onere suo. vt ff. de acquirendo rerum dominio. l.

g traditio. *Oppositio.* Item alio modo opponitur. hypo
thecaria nudam possessionem aduocat: quomodò
ergo intentatur ad rem? Respondeo. Dic vt notaui
in superiori actione in simili quęstione. versic. oppo
sitio. sed videtur quòd iste libellus & cætera.

Si conduxisti aream uel solum: & impusuisti ibi superficiem: & modo illud solum cum illa superficie ab alio possideatur: potes ab eo per utilem rei uendicationem uendicare.

h De vtili rei vendicatione quæ superfi-
ciario datur, Rubrica.

1 *Actio utilis in rei uendicatione, quæ superficiario datur ad hoc ut competat, quæ requirantur.*
2.3. *Positiones actoris & rei in dicta actione quæ.*
4 *Libellus in dicta actione quomodò fiat.*
5 *Dominus in actione dicta si quis non fuerit. aliquid tamen credens eum dominum: superficiem impusuit: nunquid rei uendicationem utilem intentabit.*
6 *Actio quomodò & contra quem procedat: si ille à soli possessione cadat: in quo superficiem habet.*

i CONDVCIT aliquis aream vel solum: &
imponit ibi superficiem, sicut tota die de facto
cótingit: si cadit à possessione illius rei, potest inten
tare actioně ad rem illam petendam: quæ vocatur
vtilis rei vendicatio: vt ff. de superficie. l. j. & arg.
ff. si ager vectigal. vel emphyteo. petat. l. prima &
1 secunda. † Ad hoc autem vt ista actio competat tot
sunt necessaria. Primum, quòd contractus locatio-
nis præcesserit: vt ff. de superfic. l. prima. §. j. vel alius
contractus: vt donationis: vel alius: vt in prædicta. l.
prima. Secundum, quòd rem conduxit ad non mo-
k dicum tempus: vt ff: de superficie. l. prima. §. quòd ait
prætor. quod tempus accipio non modicum: fortè
vsque ad decem annos: vt argumen. C. de præscrip-
tio. longi temporis decem vel viginti annorum. l.
vlti. vel etiam quinquennium: vt argumen. ff. de se-
paration. l. j. §. quod dictum est. si enim vsque ad an-
num conducat secus est: cùm non habeat ius in re:
quia nec mortuo domino nec viuo possidet. vt ff. de
vsucapionib. l. non solum. §. quod vulgò. Tertium
est necessarium, quòd superficies sit imposita. Quar
tum, quòd aduersarius possideat: quia hæc requi-
l runtur in qualibet reali: quia possessio subijcit ad-
uersarium actioni in rem. vt C. de alienatione iudi-
cij mutăd. causa fact. l. vnica. vel quod dolo desierit
possidere: quia dolus pro possessione habetur. vt ff.
de petitione hæredi. l. sed si lege. §. si autem sint. & ff.
de rei vendicatione sin autem. Quintum, quòd ille
qui locat, sit dominus vel saltem habeat publicia-
nam. In hac actione actor faciat tales positiones.
2 *Positio actoris.* † Ego dico, quòd ea quę cótinentur in
libello, de iure petere possum. Item dico, quòd Ti-
tius locauit mihi solum, vel donauit, vel vendidit:
m ad hoc vt superficiem imponerem. Item dico, quòd
conduxi solum ad superficiem imponendam vsque
ad decem annos. Si neget de decennio, & ipse dicat
de nouem: si negauerit de nouem, ipse dicat de octo,
& sic vsque ad quinquennium: quia illud accipio
non ad modicum tempus: vt supra dixi. Item ego
dico: quòd superficiem quæ est modo in solo, ego
imposui vel feci imponi. Item dico, quòd Titius
fuit dominus vel quasi istius soli. Reus autem fa-
ciat tales positiones. In primis si potest negare sal-

uo suo

a no suo sacramento neget. *Positio rei.* † Ego dico,
3 quòd Titius est minor vigintiquinque annis. Si
istud confitebitur actor, licèt donauerit sibi, vel uen
diderit, vel locauerit, non valet sine prætore. vt ff. de
rebus eorum qui sub rutela vel cura. sunt l. j. Item
ego dico, quòd Titius solum illud in quo dicit esse
superficiem, vendidit & tradidit Mœuio antequam
superficies fuisset imposita. Si istud confitebitur a-
ctor: sequitur quòd excludatur ab intentione sua:
quia Titius nullum ius habuit, quòd potuisset trã s
ferre. vt argumen. ff. de acquirend. rerum dominio.
b l. traditio. & de regulis iuris. nemo plus iuris. Item
dico, quòd vsque ad annum conduxisti domum tan
tum vel solum. Si istud confitebitur actor: excludi-
tur ab intentione sua: quia non conduxit ad non
modicum tempus. Item ego dico, quòd rem istam
non possideo, nec dolo desij possidere: & sic absol-
uitur. Veruntamen caueat: quia si probatur quòd
possideat, transferetur possessio in actorem: vt ff. de
rei vendicatione l. vlti. & hæ positiones locum ha-
bent tàm contra dominum soli, quàm contra quem
libet possessorem: nam & ista vtilis rei vendicatio
c datur cõtra dominũm. vt ff. de superfi. l. prima. Item
dico quòd, Titius non fuit, dominus, nec quasi.
Concipitur autem in hac actione libellus hoc mo-
4 do. *Libellus.* † Vobis domino Ber. conqueror ego. R.
de M. qui iniustè possidet rem talẽ sitam in tali loco:
cuius tales sunt confines: quam rem conduxi: vel ex
causa donationis habui: vel emi à Titio ad superfi-
ciem imponendam: & imposui superficiem, quæ in
solo est modo. Vnde peto rem illam mihi restitui: &
ad hoc propono vtilem rei vendicationem, peto e-
tiam & pensiones perceptas & percipiendas: quæ
d sunt decem libr. pisanorum: perceptas & consum-
ptas: peto per condictionem sine causa perceptas &
extentas vtili rei vendicatione percipiendas officio
vestro domine iudex. & hoc si fuerit malæ fidei pos
sessor, qui tenetur de percipiendis: aliâs non, vt nota
ui supra de publiciana. Vel sic peto rem talem mihi
restitui propter superficiem quam imposui in solo
prædicto concesso mihi à Titio ex causa locationis
factæ ad non modicum tempus, vel donationis, vel
emptionis, vel alterius contractus: & ad hoc propo-
no vtilem rei uendicationem. Quod isti libelli de iu
e re concipiantur, probatur ff. de superfi. l. prima. §. pri
mo. secundo. & tertio. & probant illa quę in princi-
pio huius actionis dixi. *Oppositio.* Sed videtur,
quòd libelli sint malè concepti. certum est quòd is
qui superficiem imponit, statim facit eius superfi-
ciem, cuius est solum: nam quicquid solo inædifica-
tur, solo cedit. vt insti. de rerum diuisione. §. cùm in
suo. & ff. de acquiren. rerũ dominio. l. adeò. & argu-
men. ff. de cõdictione indebi. l. si in aliena area. Si er
go ædificium factum illius est, cuius est solum. ergo
iste non potuit esse dominus. nam eiusdem rei inso-
f lidùm duo domini esse non possunt: vt ff. de acqui-
renda possessione. l. possideri. §. ex plurimis. & ff.
commo. si vt certo. §. si duobus vehiculum. Præte-
reà lex dicit, quod etiam pactum non valet vt alte-
rius sit solum, alterius ędificium: quia si in tradendo
apponatur tale pactum: trado solùm sine superficie:
non valet ista conuentio: quia etiam superficies
transit: vt ff. de actionibus & obligationibus l. obli-
gatio num ferè. §. placet. Item vsucapto solo vsuca-
pitur etiam superficies: vt ff. de vsucapionibus. l. re-
g rum mixtura Respondeo: imò rectè sunt concepti
nec obstat quòd opponis, duo insolidùm domini
esse non possunt. Verum est, eodem iure & eadem
causa. duo ergo non sunt domini de iure ciuili: sed
diuerso iure sunt duo domini & ex diuersis causis.
Nam vnus est dominus de iure ciuili, & habet rei
vendicationem directam: vt dominus soli alius est
de iure prętorio: vt superficiarius: & habet vtilem rei
vendicationem: & apud vnumquemque est posses-
sio: sed diuerso iure. vt ff. de precario. l. & habet. §.
eum qui precario. & ita intelligitur l. in eo titulo de
h precario l. duo. quod non possunt duo precario pos
sidere: verum est de iure pretorio. & de hoc dic vt no
taui supra de rescissoria in reprobatione libelli. Itẽ
licet dominium superficiei transierit in dominum
soli: tamen vtile remansit apud superficiarium: &
hoc de iure prætorio: vt ff. de superficiebus. l.
prima. sicut in actione quod metus causa: vbi domi-
nium transit de iure ciuili: sed de iure prætorio rema
net apud meticulosum: vt ff. quod metus causa. l.
metum. §. licet quęstio. Item non obstat quòd dicit,
quòd conuentio illa non valet, vt solum sine super-
i ficie non transeat. Verum est quòd non valet de iu-
re ciuili: valet tamen de iure prætorio, secundum
quòd valent omnia pacta: vt ff. de superficiebus. l. j.
& ff. de pact. l. iuris gentium §. ait pętor. Nam actio
ista prætoria est: vt in circulo huius actionis inue-
nies in arbore. *Oppositio.* Item & alio modo videtur
quòd non sit rectè conceptus libellus. Tu proponis
vtilem rei vendicationem: ergo necesse est vt ille qui
locauit solum tibi dominus fuerit: & directo. alio-
quin si non fuerit nec directum nec vtile dominium
potuit transferre: & hoc verum est. vt ff. de acquiren
k do rerum dominio. l. traditio. *Quæstio.* † Quid ergo
5 si ille non fuit dominus: ego tamen eum credens do
minum superficiem imposui: nunquid intentabor ei
vendicationem vtilem, sicut ponitur in libellis. Re-
spondeo: & ita distinguo: si ille, qui locauit tibi solũ
erat talis, cui saltem competebat publiciana: tu ha-
bebis vtilem vendicationem: quia illis competebat
vtilis rei vendicatio nomine soli. ergo tibi competit
vtilis, si erat dominus, cùm sibi competeret directa
tibi competet vtilis: si verò erat talis, cui publiciana
non daretur: tunc iste superficiarius nullam haberet
l rei vendicationem, nec vtilem, nec directã. *Quæstio.*
6 † Quid ergo faciet, si cadat à possessione soli, in quo
habet superficiem? Respondeo: agat contra illum,
qui solum sibi locauit ex conducto ad interesse: vel
ex empto ad interesse: vel si donauit, & sciens agat
cõtra ipsum de dolo. vt ff. de donationib. l. Aristo. §.
Labeo. & hoc si fuit sciens quando donauit: si au-
tem ignorans: nunquam tenetur is qui donauit: vt
C. de euict. l. secunda. licèt posset distingui, vt distin
guitur. C. de iure dot. l. prima licèt in contractu ven
ditionis & locationis non fiat differentia inter scien
m tem & ignorantem. Et hæc vera sunt, quando ille
qui imposuit superficiem non possideat: si aũt possi
deat, habet exceptionem pro superficie: vt ff. de rei
vendicatione. l. in fundo. & institu. de rerum. di. §.
cùm in suo. & ff. de condict. indebi. si in aliena.

Si quis rem aliquam in empyteosim acceperit, uel alium contractum, qui hodie uulgariter dicitur libellarius à domino: puta receperit rem usque in quadraginta annos, uel in perpetuum: soluendo inde singulis ceram, uel piper uel denarium: & rem illam diu possideat: potest eam petere per

a *utilem rei uendicationem, quæ datur emphyteotæ.*

De vtili rei vendicatione quæ datur emphyteotæ seu illi, qui conduxit ad non modicum tempus. Rub.

1 *Emphyteoticus contractus est contractus meliorationis.*
2 *Emphyteotæ ut utilis rei uendicatio detur, quot necessaria sint.*
3 *Heres extraneus, an in dicto iure succedat.*
4 *Dominus si uideat alicui rem datam in emphyteosim, an emptor teneatur pati emphyteotã illam rem habere.*
5 *Vxorem piam si quis duxerit, & dotem receperit, ac fecit sibi quartam secundum ius Longobardorũ an res*
b *ista in empyteosim habita pro dote obligata sit.*
6 *Quartã si maritus det de bonis suis, quæ habet, & quæ habiturus est: an iure Lombardo in re ista etiam quãtitatem habeat.*
7 *Contractus emphyteoticus, an à locatione differat.*
8.9 *Positiones actoris & rei in dicta actione quæ.*
10 *Libellus in dicta actione quomodò fiat.*
11 *Contractus emphyteoticus ad hoc ut ualeat, quid requiratur.*

EST & alia rei vendicatio vtilis, quæ datur em-
c phyteotæ: de qua nõ inuenitur in arbore domini
Io. sed tñ de ea tractemus: quia vtilis est, & tota die
cõtractus iste de facto celebratur. Verumtñ celebra
tur cõtractus nõ emphyt. sed quasi similis: qui appel
1 latur cõtractus libellarius. † Emphyteoticus aũt con
tractus est contractus meliorationis. nam iure veteri
dabantur sterilia, vt fierent fructuosa: dabatur terra
vt ibi fieret vinea: dabatur area, vt ibi fieret domus.
Verumetiam, hodie fructuosissima in emphyteosim
dantur: vt in auten. de nõ alien. aut permu. re. eccle.
collat. ij. & in authen. de alie. & emphy. col. ix. & C.
d de iure emphy. l. vlti. ita tamen vt aliquid detur sta-
tim domino pro re illa: & postea singulis annis vel li
bra piperis vel frumenti vel denarij. & potest iste cõ
tractus fieri vel in perpetuum, vel ad tempus, vel sit
vt nunquam res auferatur quãdiu pensio soluatur.
vt ff. si ager vecti. vel emphy. pe. l. j. & iij. & insti. loca
2 ti & conduc. §. adeò. † Ad hoc autem vt vtilis detur
emphyteotæ vendicatio tot sunt necessaria. Primò
vt consensus vtriusque intercedat, sicut in quolibet
contractu. Item quòd res sit talis, quæ possit dari in
emphyteosim: puta, quæ non prohibetur alienari à le-
e ge, à testatore vel contrahentibus: tunc enim possit
res illa in emphyteosim dari: vt C. de rebus alie. non
alie. l. vlti. Item quòd scripturæ intercedant; vt C. de
iure emphy. l. j. Item, quòd persona sit talis, quæ pos
set alienare: non minor. xxv. an. nõ furiosus: non cui
bonis interdictũ est. laici verò nostri tẽporis vocant
contractũ emphyt. cõtractũ libellariũ. Sed verè pos-
set dici cõtractus emphyteoticus. Nã & contractus
meliorationis est; quia datur area, vt fiat domus: da-
tur terra, vt fiat vinea: & præstatur aliquod annua-
tim duo denarij vel quatuor scilicet: & dantur in fe-
f sto sancti Stephani vel sanctæ Mariæ. Item fit inde
scriptura. sed multi laici simplices id cauẽt: & timẽt
sibi & nesciunt quid faciunt: quia dicunt: concedo
tibi rem istam ad libellum vel emphyteosim vsque
ad xxix. annos, & nolunt apponere de. xxx. quia ti-
ment de præscriptione: sed frustrà timẽt: quia si possi
deret emphyteota per mille annos: & non interuer-
teret possessionem. i. quod dominum venientẽ non ad-
mitteret: vt ff. de vi & vi arma. l. cùm fundus. & l. co-
lonus. nunquam præscriberet: vt C. de præscrip. tri-
g ginta ann. l. malè agitur. licèt enim pensionẽ nõ sol
uat: & fingat in animo suo rẽ illã vt propriã posside
re nõ posse: quia nemo sibi causam possessiois muta
re potest: vt C. de acquiren. posses. l. cùm nemo. Alij.
aũt cõcedũt rẽ ad libellũ: & dicũt tibi & heredi. suis
3 Quæstio. † Sed hic quæritur, an extraneus hæres suc-
cedat in iure illo: videtur quòd sic: vt ff. de verbo si-
gnifica. l. in conuentionibus, & l. hæredis appella-
tione. & C. locati & con. l. viam veritatis. maximè
cùm omne ius, quòd competit defuncto, cõpetat &
hæredi. vt C. de hæreditarijs actionibus. & quia per
h sona hæredis & defuncti etiã eadem reputatur: vt
in auten. de iureiuran. à morien. præsti. colla. v. E cõ
tra videtur: quòd extraneus hæres nõ succedit. nam
cùm dico, & hæredibus tuis: videor de filijs cogitas-
se: vt ff. ad trebel. ex facto, §. vlti. & argu. in auten. de
non alienan. aut permu. eccle. re. §. empyteosim. Re
spondeo: Quotiens res datur in emphyteosim, si da
tur ab ecclesias, tunc extraneus hęres non succedit:
quia datur in secundam & tertiam progeniem. sub-
audi: ex eo descendentem: vt dicit ille. §. emphyteo-
sim. & arg. ff. ad trebel. ex facto. §. vlti. Si verò fiat à
I priuato vel à rep. alicuius ciuitatis, quæ fungatur vi
ce priuatorum: vt ff. de verbo. significa. l. eum qui ve
ctigal. tunc etiam extraneus hęres succedit: quia suc
cedit etiam legatarius. vt ff. de verbo. signifi. l. in cõ-
uentionibus. Nec obstat l. ad trebel. ex facto. quia
lex illa habet locum in vltimis volũtatibus: sicut in
titu. de verbo. signi. l. in conuentionibus notaui. Itẽ
sunt & alia necessaria, quòd pẽsio soluatur vsque ad
triennium: & si non: cadet à iure emphyteo. nõ ipso
iure: sed per sententiam: vt C. de iure emphyteo. l. ij.
& non habet aliquã repetitionem meliorationis fa
k ctæ in prædio vel in domo. vt l. prædicta. Item vt de
nuntiet domino si vult vendere emponemata sua. i.
meliorationes: vt C. de iure emphyteo. l. vlti. circa
4 princi. Quæstio. † Sed nõquid si dominus vendat ali-
cui rem datam in emphyteosim: tẽetur emptor pati
emphyteotam habere rem illam: non videtur: vt C.
locati. & con. l. emptorem quidem fundi. sed illa lex
locum habet in colono: quia non habet ius in re. At
emphyteota cũ habeat ius in re: quia datur vtilis rei
vendicatio: vt ff. si ager vectigal. vel emphy. petat l.
j. nõ potest expelli ab emptore: quia res trãsit in em-
f ptorem cum suo onere. vt arg. ff. de acquiren. re. do.
5 l. traditio. Quæstio. † Item quæritur si aliquis duxit
vxorem, & recepit dotem: fecit sibi quartã secundũ
ius Lombardiæ: an res ista in emphyteosim habita.
sit obligata pro dote: & an in re ista possit habere
quartam secundũ ius Lombardorũ: videtur quod sic.
nam omnia bona mariti tacitè obligãtur vxori pro
dote: vt C. in quibus causis pign. ta contra. l. satis. er
go & res ista obligatur. quia res ista in bonis mari-
ti est: quia & habet actionem & exceptionem nomi
6 ne huius rei: vt ff. de acqui. re. do. l. rem in bonis. Itẽ
m si maritus dat quartam de bonis suis quæ habet &
quæ habiturus est: vt in Lombarda de his quæ à vi-
ro in vxorem dan. l. j. ergo & mulier ista habet quar
tam in re ista. Respondeo. Si non speciale pactũ in-
tercedat, quòd res reuertatur ad dominum, si emphy
teota decedat sine filijs: quia tunc dominus ratio-
ne pacti succedit eam mulierem habere quartam in
re illa & obligatã esse rem illam pro dote. Nam aut
habet maritus hæredẽ: & tunc hæres succedit: & mu
lier habet iura sua: aut non habet hæredem, & tunc

vxor

a vxor est hęres vlt.vt C.vnde vir & vxor.& sic succe-
7 dit in totū. † Contractus aūt iste differt à locatione
quia in locatióe nó trāsfertur dominiū,nec vtile nec
directū:vt ff. locati & con.l. non solet. In contractu
aūt isto transfertur vtile dominiū.vt ff si ager vecti-
gal.l.j. Item si cóductor expellatur,nullo iuuatur re
medio:vt ff.locati & códu.l.cū in plures.§.messem.
emphyteota sic:quia habet vtile interdictū,vn̄ vi. Itē
colonus vel inquilinus nullam habet possessionem
nec viuo nec mortuo domino: vt ff.de vsucap.l.non
solum.§ quòd vulgò.emphyteota aūt verè possidet.
b Itē locatio nō fit sine pretio: vt ff.locati & códu.l.j.
ēphyteoticus.cōtractus sic:quia;datur species: puta
piper vel cera annuatim. Item locatio non fit nūmo
vno:vt ff.locati & condu.l.si quis códuxerit.emphy
teoticus cōtractus sic:sicut tota die de facto videtis.
In hac ergo vtili rei vendicatione est necesse quòd
ille qui dat rem in emphyteosim,ꝙ sit dominus dire
ctò vel vtiliter: alioquin nullū ius haberet in re illa
emphyteota:vt in superiori actione notaui in princi
pio & in fine. Fiunt ergo positiones ex parte actoris
8 hoc modo. *Positio actoris.* † Ego dico, ꝙ teneris mihi
c reddere rem,& ea quæ in libello continentur. Item
dico,ꝙ tu consensisti & rem talē mihi dedisti in em-
phyteosim, vel ad libellū: & hoc si agar contra illū
qui dedit. Si autem contra tertiū:mutet verba,& di-
cat. Ego dico,quòd Titius est dominus prædij talis,
vel habet publicianam pro illo prędio. Item dico,ꝙ
Titius rem illá mihi dedit in emphyteosim,vel ad li
bellum. Item dico, ꝙ res talis est quæ potest dari in
emphyteosim, vel ad libellum. Item dico, ꝙ de hoc
contractu facta est scriptura per manū Alberti nota
rij. Item dico,quòd singulis annis à die celebrati cō
p tractus solui quod soluere debui. Item dico, ꝙ talis
9 est persona quæ potest alienare. Reus autem faciat
tales positiones. *Positio rei.* † Ego dico,ꝙ res ista quá
dicis tibi fuisse datam in emphyteosim,fuit minoris
Si hoc confitebitur actor: ergo nó potest habere ius
in re illa,nec valet contractus:quia res illorū prohi-
bentur alienari per l.vt ff.de rebus eorū qui sub tute
la,vel cura.l.j.ergo non valet contractus emphyteo
ticus.vt C.de rebus alienis non alienan. l.vlti. Item
dico,quòd testator qui dedit Titio à quo dicis cau-
sam habere rem prohibuit alienari:& causam prohi
e bitionis apposuit in testamen.aliás non valet prohi
bitio.vt ff.de lega.j.filiusfamiliás. §.diui. Item dico,
quòd contrahentes prohibuerunt rem alienari: & si
ista confitebitur actor:non valet contractus emphy
teoticus.vt C. de rebus alien.non alienā.l.vlt. Item
dico, ꝙ Titius.actor tuus fuit furiosus vel fuit sibi
bonis interdictum. Si istud confitebitur actor: non
valet contractus emphyteoticus:vt ff.de verbo. obli
gatio.l.is cui. Item dico,quòd iam est triennium. Si
quòd pensionem debitam non soluisti. Si istud con
fitebitur actor:cadet ab actione sua: vt C.de iure em
f phyteo.l.vlti. In hac autem actione ita concipitur li
10 bellus. *Libellus.* † Vobis domino Bern.potesta. Areti.
conqueror ego R. de M.qui possidet rem talem:pu
ta prædium, vel domum mihi datam à Titio in em-
phyteosimvel ad libellum:cuius confines sont tales.
vnde peto rem illam mihi restitui vtili rei vendica-
tione:quæ datur emphyteotæ. *Oppositio.* Videtur ꝙ
libellus iste non sit bene conceptus. Certū est, quòd
in hoc libello proponitur vtilis rei vendicatio. ergo
sequitur ꝙ emphyteota est dominus vtiliter:nam do
g minium vtile vel directū est causa vtilis vel directa
rei vendicatio. Item necesse est, ꝙ ille qui dedit in
emphyteosim,ꝙ fuerit dominus directus:quomodò
ergo istud sequitur,ꝙ sint duo eiusdē rei domini in-
solidùm.quòd est cōtra ius:vt ff.de acquiren.posses.
l.possideri. §. ex plurimis. Respondeo. Non obstat
obiectio tua: quia bene est cóceptus libellus. nam ꝙ
dicis duo insolidùm non sunt domini:verum est di-
rectò & de iure ciuili:veruntamen vnus directò & al
ter vtiliter. Itē vnus de iure ciuili, alter de iure p̄ ętio
rio possunt esse domini:vt in superiori actione nota
h ui. † Illud nota,quòd cōtractus iste ad hoc vt valeat
11 est necesse,ꝙ sit immobile quod datur:aut in corpo
re.authen.de nō alien.aut per.reb.eccle. & in auth.
de al.& emphyt.& C. de iure emphy. l.j. & ij.& vlt.
Item illud ꝙ diximus attende in re data in emphy-
teo.vel ad libellum à laico. si autem datur ab eccle-
sia,ad hoc vt valeat iste cōtractus, necesse est,quòd
fiat cum solennitate legis secundum quam solenni-
tatem legis nullus hodie fit ab ecclesia,sed potius de
consuetudine. Vnde de consuetudine valet: licèt de
iure non valeat:vt extra de cō suetudine.c.j. aliás vl
i timo. Qualiter autem fiat iste contractus dic vt no-
tatur in summa de sacrosan.eccle.circa fi.

Si aliquis compellitur per metum rem suam tradere vel dare:potest per utilem rei uendicationem petere.

De vtili rei vendicatione quæ datur metum passo, Rubrica.

1 *Actio utilis rei uendicationis quæ datur metū passo ad hoc ut competat, quot necessaria sint.*
2.3. *Positiones actoris & rei in dicta actione quæ.*
4 *Libellus in dicta actione quomodò formetur.*
5 *Vendicatio rei utilis an sit una & eadē cum prima: quæ*
k *directò competebat: sicut eadē est illa utilis: quæ fidei-commissario datur.*

SI aliquis per metū compellatur rem aliquam ven
dere vel tradere vel donare:succurritur sibi per prę
torē,& habet vtilem rei vendicationem: licèt de iu-
1 re ciuili sit dominium translatum. † Vnde ad hoc vt
ista actio cōpetat,tot sunt necessaria. Primò,ꝙ me-
tus sit adhibitus:& talis qui cadit in constantissimū
virum:vt ff.quod metus causa.l.metum. non autem
vanus: sed quod contineat animæ periculum & cor
poris cruciatum.C.de transac.l.interpositas. Secun-
l dum, ꝙ intercedat metus in contractu,& in ipsa tra
ditione:alioquin si spontanea fiat traditio: licèt præ
cesserit metus,non habet locū hæc actio:quia spon-
tanea traditione sublata est causa proxima turpitu-
dinis:vt C.ꝙ metus cau.l.ij. Tertium,ꝙ propter istū
metum obligatio aliqua intercesserit: vel etiam res
tradita sit: nā in perfectis & in imperfectis actio ista
locum habet.vt ff.quòd metus caus. l.metum. §. sed
quòd prætor. Item quartū,quòd periculū sit instans
vel futurum:& metus sit præsens: vt ff quòd metus
causa.l.j.& l.metum. Quintum est, quòd metus sit
m illatus,& aliquid ad te successorem vniuersalem vel
rei singularis peruenit:alioquin & si tu metum intu
listi,licet aliquid ad te non peruenerit: nihilominus
teneris:vt ff.quòd metus cau l.metum.§.ex hoc edi-
cto.& §.cùm autem.& l.sed & partus.& l.quòd dixi
mus.§.vlt. Item & sextū & necessarium, quòd alius
inferat metum:& nō ipse sibi.vt ff.quod metus cau-
sa.l.si mulier.& hæc vera sunt in actióe quòd metus
causa directa,quod metus mortis desideratur:vt di-
ctum est nam & vani timoris nulla fit æstimatio: vt

a ff. de re iudi. l. si quis ab alio. Verum in actione vtili quòd metus causa: non est necessarius metos mortis: sed æquè simul: puta volebas côburere instrumenta status mei: volebas cognoscere filiam & filiorum meum: in hoc casu locum habet actio vtilis, quod metus causa: quia concordat sententia, licèt verba deficiant: vt ff. quod metus causa. l. isti quidem. subuenitur enim metum passo quinque actionibus directa & vtili, vt dictum est. Tertiò subueni tur ei per constitutiones: vt C. quod metus causa, si per impressionem. Quartò subuenitur etiam iodi-
b eis officio: vt in medico, qui volebat oculis infirmi apponere mala colliria: vt infirmus daret sibi vel promitteret. vt ff. de varijs & extraordina. cognitio l. medicus. Quintò ex generali clausula, si qua iusta causa mihi videbitur: vt ff. quòd metus caosa. l. mulier. §. vlti. Item septimum est necessarium, ad hoc vt actio ista detur. vt ille qui infert metum sit potentior te: aliàs non audieris: nisi probares metum esse illatum. vt ff. quòd metus causa. non est verisimile. Item octauò, quòd fuerit in tali loco, qoòd potuit iostè timere: si aotem in curia domini Imperatoris
c vel Papæ dicat metum illatum, non auditur. quia in comitatu Imperatoris vel Papæ nihil timere debuisti. vt argumen. C. de his qui metu iudic. non appel. Vnde in hac vtili rei vendicatione tales actor faciat positiones. *Positio actoris.* † Ego dico, quòd tu intuli-
2 sti mihi metum: & talem qui caderet in consta ntissimum hominem: quia habebas cultellum ad gulam meam. vel quia posuisti me in carcere. vt ff. quòd metus causa. l. qui in carcere. vel quia ligatum me renebas: & Teutonicæ me verberabas, & malè me tractabas. Item dico, quòd rem illam ipso metu tradi-
d di. Item dico, quòd res illa ad te peruenit: vel ad alium pro te. Item dico, quòd tu in ciuitate Aretij es me potentior. Item dico quòd tu in ciuitate illa intulisti mihi metum. Has positiones faciat ita si agat contra illum, qui metum intulit: si autem agat contra illum, qui rem meticulosi possidet, faciat similiter illas positiones: sed in tertia persona: vt ita dicat. Ego dico, quòd metus fuit mihi illatus &c. nec habet necesse designare certam personam: quia metus habet in se ignorantiam: vt ff. quod metus causa. si cum excep. §. in hac actione. de voluntate ergo pote
e rit dicere talis est qui intulit metum. Reus autem ta
3 les faciat positiones. *Positio rei.* † Ego dico, quòd vsque ad istã horã semper fuisti amicus meus: vel sic, vsque ad istam horam semper fui tuus amicus: & feci ea quę placuerunt tibi: si istud confitebitur actor, cadet ab intentione sua: quia nunquam amicus amico metum mortis infert. Item quòd eo tempore quo tu dicis metom tibi fuisse illatum, ego fui absens: si istud confitebitur actor, cadet ab intentione sua: vt argument. C. de contra. & cômitten. stipula. l. optimam. Item dico, quòd si intuli tibi talem me-
f tum: scilicet quia minatus fui tibi, quòd malè facerem tibi: secundum quòd minãtur homines: & non alium metum intuli: si istud confitebitur actor, succumbet: quia minæ potuerunt illusoriæ esse. nam, non semper feriet quæcunque minabitur arcus. vt ff. si cui plus quã per leg. fal. l. hæc autem satisdatio. in principio. & quia vani timoris non fit æstimatio: vt ff. de regulis iuris. l. vani. & de re iudicata. l. si quis ab alio. & quia debet talis esse metus, qui cadat in constantissimum hominem: vt supra dictum

g est. Item dico, quòd licèt intulerim tibi metum mortis: tu spontè tra didisti rem: si istud confitebitur actor, succumbet. vt C. quòd metus causa. l. secunda. Item dico, quòd tu es potentior me in persona, in amicis, & ædificijs, & in parentibus. si istud confitebitur actor, succumbet: vt ff. quod metus causa. l. non est verisimile. Item dico, quòd tu tibi metum hunc intulisti: si hoc confitebitur actor, succumbet. vt ff. quod metus causa. l. si mulier. Item dico, quòd rem illam non tradidisti mihi. Item dico, quòd qoando dicis metum esse illatum, eras in cu-
h ria Imperatoris vel Papæ. In hac autẽ vtili rei vendicatione, quæ datur metum passo: quæ est prætoria concipitur ita libellus. *Libellus.* † Vobis domino
4 B. potesta. Are. conqueror ego R. de M. qui iniustè detinet rem talem positam in tali loco, cuius fines sunt tales: vel rem mobilem talem, cuius signa sunt talia: quam tradidi Titio per metum mortis ex causa emptionis vel ex alia: vel rem quam Titio per metum tradidi & vendidi. vnde rem illam peto mihi restitui: & peto quòd mihi de dolo repromittat: ne fortè res deterior facta sit: vtili rei vendicatione. 3
i Quod ita debeat concipi libellus probatur: quia ista vtilis est in rem prætoria, quæ rem aduocat, & possessorem persequitur: vt instito. de actionibus. §. sequens. & ff. quod metus causa. l. metum. §. volenti. & §. ex hoc edicto. *Oppositio.* Sed opponitur, quòd actio ista sit malè intentata: certum est quòd iste qui per metum rem tradidit, quòd dominiũ transtulit: vt arg. institu. de rerum diui. §. per traditionem. & C. de pact. l. traditionibus. Si dominium est translatum: ergo ille desijt dominus esse. duo enim insolidum eiusdem rei domini esse non possunt: vt ff. de ac
k quiren. possess. l. possideri. §. ex plurimis. ff. commo. l. si vt certo. §. si duobus. Item si desijt dominus esse: quomodò intendit rei vendicationem: cùm rei vendicatio detur illi, qui verè est dominus de iure gentium, vel ciuili. vt ff. de rei vendicatione. l. in rem. in principi. Respondeo, quòd oppositio locum habet de iure ciuili. nam de iure ciuili dominium est translatum, & hic nullum habet auxilium. At de iore prętorio res per metum tradita remansit in bonis passi metum: vt ff. quod metus cau. l. metum. §. Iul. vnde propterea habet hanc actionem, quia non videtur
l re exclusus quem prætor in integrũ restituere. pollicetur: vt ff. de in integrum restitutio. l. nemo videtur. & ideò propter hanc vtilem rei vendicationem, necessaria est possidenti præscriptio: vt C. quod metus causa. l. iij. *Quæstio.* † Sed illud quæritur, an ista vtilis rei vendicatio sit vna & eadem cum prima:
5 quæ competebat directo: sicut eadem est illa vtilis quæ datur fideicommissario, cum illa directa quæ datur hæredi: vt insti. de fideicommiss. hære. Respondeo. Eadem est quò ad dominium: quia si primo fuisti dominus, & comperebat tibi directa: nunc etiam
m comperer tibi vtilis: sed alia est à prima: quia prima fuit ciuilis, ista autem prætoria: vt argument. ff. de noxalib. actio. l. election. §. ij. vnde si tu ageres actione vtili rei vendicatione contra eum qui intulit metum. cùm non posset referre quæstionem dominij, secure eam intendis: si verò contra aliũ, habe res fortè necesse probare omnia quæ probantur in rei vendicatione & plus: quia metum. vnde caue si fuisti dominus proponere: si non fuisti dominus, sed competebat tibi publiciana: tunc proponas vti-

a lem publicianā.& sic propones vtilem in rem: quia
omnis publiciana est vtilis in rem. Alia quæ sunt di
cenda circa actionem quòd metus causa personalē,
infra de actionibus quod metus causa notabo.

Si aliquis vocatur ad successionē de iure prætorio & fuit admissus: quia data est sibi bonorum possessio, poterit petere bona defuncti peti. hære. possessoria.

De possessoria hæreditatis petitione, Rubrica.

1 *Possessoria hæreditatis petitio ad hoc ut competat, quæ exigantur.*
b 2 *Positiones actoris & rei in dicta actione quæ.*
3 *Libelli in dicta actione quomodò formentur.*

SI aliquis vocatur ad successionem de iure præto-
rio vt emancipatus: quia ius ciuile eos non cogno
uit: vt institutio. de hære. quæ ab intest a. defetun. §.
emancipati. & de exhæredandis liberis. §. emanci-
patos: non potest habere directam petitionem hære
ditatis, sed habet prætoriam: puta defensoriam hęre
ditatis petitionē, quæ tantum operatur quantum di
recta petitio hæreditatis: vt ff. de pos. hære peti. l. j. &
ij. & ideò dicitur possessoria: quia datur bonorū pos
c sessori. prætor enim non potuit facere hæredem: sed
fecit pro hærede seu bonorum possessore: vt institu.
de bonorum possessioni. in principio. licèt hodie a-
ctio ista scilicet possessoria petitio hæreditatis locū
non habeat secundū quosdam: cùm æqualiter succe
dant hodie emancipati sicut & sui: vt in authent. de
hæredit. quæ ab intest. col. ix. & est posita in C. de le-
gitimis hęred. authen. defuncto. & authen. cessante.
sic dicunt hanc actionem hodie esse voluntariā, &
nō necessariam: nisi in casibus in quibus etiā hodie
possessiones bonorum necessariæ sunt vt notaui in
d summa de bonorū possessione. Domino tamen meo
videtur, quòd actio ista hodie sit necessaria: nam li-
cèt hodie sit sublata inæqualitas in successione: non
tamen est sublata in modo: quia emancipatus succe
dit insimul cum suo: sed tū cum suo modo: id est sicut
antea vocabatur: vt notat dominus meus in prædi-
ctis authen. cessante, & defuncto. † Vnde ad hoc vt
1 actio ista competat tot sunt necessaria. Primū, quòd
aliquis sit de illis personis, quæ vocātur de iure præ
torio: vt emancipatus vt institu de bonorum posses-
sioni. in principio. & institu de hære. quæ ab intesta
e to defer. §. emācipati. Secundū est necessarium, ꝙ si
testator facit testamentum, quòd iste in illo testamē
to sit præteritus vel exhæredatus: & quòd illud testa
mētum sit rescissum. Primò enim debet testamentū
rescindi per contra tabulas, quando est præteritus fi
f lius emancipatus: vel per querelā, quando est exhæ-
redatus: & postea proponetur petitio hæreditatis di
recta vel possessoria: vt ff. de inofficio. testamento. l.
qui de inofficioso. vbi notat dominus meus plenè.
Tertium est, quòd si defunctus non fecit testamen-
tum, quòd sit filius & emancipatus, qui vocetur per
f vnde liberi: vel sit agnatus, cuius agnatio de iure ci-
uili desijt esse: puta per emancipationem. vt C. de le-
giti. tuto. frater. & C. de legiti. hære. l. de emācipatis.
& institu. de legiti. agna. ture. in fine. Quartū quòd
illi qui hanc actionem proponunt, probare debent
sibi bonorū posses. datam esse: vt ff. de posses. hæred.
petitio. l. j. & hoc olim: hodie probabit se admissum
esse: vt C. de cura. furiosi. l. vlti. & C. qui admitti ad
bonorum posses. pos. l. vlti. Vnde in hac actione a-
2 ctor faciat tales positiones. *Positio actoris.* † Ego di-
g co sacramento meo, quòd ego fui filius talis testato
ris vel agnatus vel cognatus. Item dico, quòd fui e-
mancipatus ab illo. Item dico, quòd ipse in testamē
to suo me præterijt, vel exhæredauit. & illud testa-
mentum ego per contra tabulas, vel inofficiosi que-
relam expugnaui. Item dico, quòd bonorum posses
sio vnde liberi, vel vnde agnati, vel vnde cognati
fuit mihi concessa. Econtra reus faciat tales positio
3 nes. *Positio rei.* † Ego dico sacramento meo, quòd tu
non es filius talis testatoris, nec cognatus vel agna-
tus eius. Item dico, quòd tu fuisti iustè exhęredatus.
Item dico, quòd illud testamentū adhuc non est ru
h ptum. Item dico, quòd adhuc es in potestate, & fui-
sti: vnde nō proponet possessoriam, sed directam. In
hac autem actione concipitur ita libellus. *Libellus.*
4 † Vobis domino Ber. conqueror ego Ros. de M. qui
iniustè detinet hæreditatem Titij quondam, cuius
hæred. mihi pos. vnde liberi, data est à prætore: vel
vnde cognati: vel vnde agnati. & hoc quando ab in
testato. Si autem ex testamento, dicas hoc modo: cu
ius possessio contra tabu. vel querela inofficiosi te-
stamenti data est mihi: quam hæreditatem peto mi-
i hi restitui, & ad hoc propono possessoriam hæredi-
tatis petitionem: & super hoc peto mihi iusticiā ex-
hiberi. Verum quia hodie non est necesse, quòd ali-
quis petat bonorum possessionem, sed quòd tantū
agnoscat, secundum quòd dictum est. Formatur ho
5 die libellus ita & melius. *Libellus.* † Vobis domino
B. conqueror ego R. de M. qui iniustè detinet hære
ditatem Titij: cuius bonorū possessio. agnoui. vnde
liberi: vel vnde agnati. & hoc quando ab intestato.
Si autem ex testamento dic vt supra. vnde illam hæ
reditatem dico mihi debere restitui. & ad hoc propo
k no possessoriam hæreditatis petitionem. Quod li-
bellus iste fuerit rectè cōceptus: & probant superio-
ra & probatur ita. Nam petitio hæreditatis tàm di-
recta quàm vtilis mixta est, & in rem & in personā:
vt C. de peti hæredi. l. hæreditatis. & insti. de actioni
bus. §. sequens. vnde meritò res omnes per hanc a-
ctionē petuntur. & illa omnia veniunt in hac actio-
ne, quę veniunt in directa: vt ff. de posses. hæred. pet.
l. j. & ij. & de peti. hæredi. item veniunt. §. vlti. *Oppo-
sitio.* Verumtamen videtur quòd iste libellus sit ine-
ptè conceptus vel superuacuò: nonne sublata est dif
l ferentia emancipationis: quia æqualiter succedunt:
vt in authen. de hæred. quæ ab intestato. vnde cùm
habeat locum ius ordinarium scilicet ciuile: non est
recurrendum ad extraordinarium scilicet prætoriū:
vt arg. ff. de minor. l. in causæ. vel si habet etiam ho-
die locum superuacua est: vt Insti. de bonorū posses.
circa principium. Responde: & dic vt & supra eadē
actione dixi. licèt enim superuacuò secundum quos
dam proponatur: tamen nihilominus tenet: vt arg.
ff. de seruituti. quoties l. & ar. C. de testam. l. testamē
tum. & est mihi electio, an velim agere de iure præ-
m torio an ciuili: vt arg. C. de libe. pręter. maximùm. &
ff. nautę caupo. l. iij. §. vlti.

Si aliquis fecit testamentum, & instituit aliquē hæredē: & rogauit eum ut restitueret tibi hæreditatem: & ille restituit tibi, potes bona defuncti petere fideicommissaria hæreditatis petitione.

De fideicommissaria hæreditatis peti-
tione, Rubrica.

1 *Hæreditatis directa petitio quare alicui non competat.*

a 1 *Actio fideicommissaria hæreditatis petitione ad hoc ut cõ petat quot necessaria sint.*
3.4 *Positiones actoris & rei in dicta actione quæ.*
5 *Libellus in dicta actione quomodò formetur.*

VERVM quia est alia petitio hæreditatis prætoria, quæ vocatur fideicommissaria: ideò de ea videamus. Si enim aliquis facit testamentum, & te hæredem instituit, & rogat te per fideicõmissum vt hæreditatem mihi restituas, & restituis: competit nunc mihi fideicommissaria hæreditatis petitio. *Quæstio.*
1 †Sed quare non competit mihi directa petitio hæ-
b reditatis? Respondeo: ideò quia tu qui fuisti institutus hæres: etiã restituendo de iuris subtilitate remanes hæres: vt ff. de mino. ait prætor. §. restitutus. aliàs l. & si fine. §. sed quòd Papinianus. in fin. Sed quia ego quò ad effectum sum hæres: vt ff. quòd cum eo, qui in aliena po. l. si filiusfa. ideò ius prætorium hãc petitionem hæreditatis mihi dedit. & ideò habeo eã fideicõmissariam: quia per fideicomis. est mihi hære
2 ditas restituta. † Ad hoc ergo vt actio ista competat tot sunt necessaria. In primis ꝙ testamentum alicuius præcesserit vel etiam codicillus: in quo licèt non
c posit quis hæres directo institui: potest tamen per obliquũ: scilicet rogari ꝙ hæreditatem restituat: vt C. de codicillis. l. hæreditatem. potest etiam hoc fieri in testamento: vt C. de impub. & alijs substitu. l. ij. & C. ad trebel. l. iij. & per totum. & ff. ad trebel. l. j. §. hoc autem. Secundum est necessarium: vt si est testamentum quod sint ibi septem testes & rogati. vt C. de testamentis. hac consultissima. vel si codicillus, ad minus quique rogati vel non: vt C. de codicillis. l. vlti. Tertium, ꝙ talis fuerit persona, quòd potuerit rogare restitui bona sua: quia potest facere testamẽ
d tum: vt institu. de testamentis. & institu. quibus non est permis. facere testamentum. & C. quando prouo. non est necesse. l. ij. & arg. ff. de dona. inter virum & vxorem l. cùm hic status. §. si maritus vxori. Quartũ quòd sit talis persona, cui posit fieri restitutio hæreditatis: id est, quòd non sit indigna: scilicet quòd possit ex testamento capere, aliàs non: vt arg. ff de proba. cùm tacitum. & ff. de iure fisci, non intelligitur. §. si quis palam. & ff. de his quibus vt indignis, l. cũ qui. Quintũ, ꝙ sit facta restitutio vel re, vel verbo, vel patientia, vel ratihabitione: & siue fiat restitutio
e tibi, siue alij: vt ff. ad trebel. l. restituta. Vnde in hac actione tales positiones faciat actor. *Positio actoris.*
3 †Ego dico sacramento meo, quòd talis in testamento vel codicillo talem hæredem instituit: & eum rogauit, quòd mihi restitueret hæreditatẽ suam. Item dico, ꝙ in illo testamento septem testes interfuerũt: Si negauerit reus: prosequere. dico quòd interfuit Titius, M. & R. & Seius, & Sẽpronius, & Mæuius. & sic pro cuiuslibet nomine poterit actor facere vnã confessionem. Item dico, quòd talis fuit qui potuit condere testamẽtum. Item dico, quòd ille qui fecit
f testamentum, fuit maior ann. xiiij. Item dico, quòd sum talis persona quæ possum ex testamẽto capere. Item dico, quòd Titius hæres institutus & rogatus restituere hæreditatem mihi restituit. Econtra reus
4 faciat tales positiones. *Positio rei.* † Ego dico sacramẽto meo, quòd ille qui fecit testamẽtum, fuit minor xiiij. ann. tempore testamenti. si istud cõfitebitur actor, excludetur ab intentione sua: quia minor non potest facere testamentũ: vt instit. quibus nõ est permis. facere tes. C. quando prouo. non est ne. l. ij. Item
g dico, ꝙ testes tantum interfuerunt quatuor. si istud confitebitur actor, excludetur: cum in testamẽto septem testes: in codicillis quinque interuenire debẽt: vt dictum est superius. Item dico, ꝙ septem qui interfuerunt, non fuerũt rogati. si hoc cõfitebitur actor, succumbet: vt C. de proba. authent. rogati. Item dico, ꝙ non interfuerunt vno contextu temporis: & si confitebitur actor, succumbet: vt C. de test ament. hac consultissima. Item dico, ꝙ pater tuus cõmisit crimen læsæ maiestatis. si istud cõfitebitur actor, ca-
h det, aliàs succumbet: cùm sibi legari non potest. C. ad l. Iul maie. l. quisquis. Item dico, ꝙ tu es hæreticus. si confitebitur actor, cadet seu succũbet. cum hæretico legari non possit: vt C. de hære. l. omnes. & l. ij. Itẽ dico, ꝙ tu es filius sacerdotis: & in sacerdotio genitus. vnde non potuit tibi relinqui: vt C. de natura. liber. l. j. & sic possunt fieri omnes positiones, per quas aliquis indignus non potest capere ex testamẽto: quas causas notat dominus meus Azo in summa C. de his quibus vt indig. Item dico, ꝙ talis institutus non adiuit hæreditatem nec spontè nec coactus:
i & si adiuit, nõ restituit tibi nec re nec verbo. si istud confitebitur actor, cadet. In hac autem actione fiet
5 ita libellus. *Libellus.* † Vobis domino A. potestati. Ate ti. conqueror ego R. de M. qui iniustè detinet hæreditatem talem, quæ fuit quondam Titij: quæ hæreditas fuit mihi restituta per authoritatem senatuscõsulti trebelliani ab hærede in testamento Titij instituto. vnde illã hæreditatem peto mihi restitui: & ad hoc propono fideicõmissariã hæreditatis petitioné. Quòd autem iste libellus sit de iure conceptus probatur institu. de fideicommis. hæreditatibus, & ff. ad
k trebel. l. j. & etiã per ea quæ dicta sunt. & omnia quæ veniunt in petitione hæreditatis directa, veniunt & in fideicõmissaria: vt ff. de fideicommis. hæredi. peti. l. j. & ij. possunt etiam peti fructus percepti & percipiẽdi, si fuit malæfidei possessor: si fuit bonæ percepti tantũ: & hi in quib. factus est locupletior: & hoc ante lit. contesta. post lit. verò contestationẽ omnes veniunt nõ facta distinctione possessoris: vt ff. de peti. hæredita. l. sed. & si l. §. cõsuluit. & §. si ante litem. & l. si à patre. §. ꝙ tempore. Et notat hoc plenè dominus meus. Azo in sommo. C. de rei vendi. versi. scien
l dum est igitur. & notabitur j. de peti. hære. cũ libellũ supe: ipsa concipiã. Si ergo vis petere fructus, dicas: & peto fructus perceptos & percipiendos. Itẽ ita cõcipies libellũ, quando vis petere totã hæreditatem. si autem partem ita concipies: Peto hæreditatem quõdam Titij: seruatis alijs quæ in libello continentur. *Oppositio.* Sed videtur quòd libellus iste sit malè cõceptus. In primis quia dicis hæreditatem tibi restitutam per senatuscons. trebel. cùm fortè spontè fuit restitutio facta: vnde non fuit necesse ꝙ quis per trebel. compellatur. ꝙ tunc locum habet quando ali-
m quis non vult adire, quòd compellatur inuitus adire: & aditam hæreditatem restitui. vt institu. de fideicommis. hæredit. §. si vero totam. & ff. ad trebellion. l. prima. & l. quia poterat. *Oppositio.* Item & secundo malè videtur conceptus libellus: tu dicis mihi restitutam tibi hæreditatem: hoc stare non potest. cũ enim hæreditas ista possideatur ab alio: quo modo potest, seu potuit res ista restitui tibi; cùm traditionibus dominia rerum transferantur: vt institut. de rerum diui. §. per traditionem. & C. de pactis. l. traditionibus. Respondeo primæ quæstioni: quia bene

a bene concipitur. licèt enim aliquis spontè adeat hæ
reditatem,& restituat:nihilominùs habet locum tre
bellianica. eius enim quatuor sunt remedia. Pri-
mum,quòd aliquis compellatur adire. Secundum,
quòd aditam hæreditatem spontè vel coactè resti-
tuat. Tertium, quòd omnes actiones quæ fuerunt
in persona hæredis directæ transeant in fideicom-
missarium vtiles. Quartom, qoòd hæres si spontè
adijt,quòd retineat quartam: vt probantur ista insti
tuta de fideicommiss. hæreditate & ff. ad trebellia-
num.l. prima & l.quia poterat. & l. ex asse. vnde li-
b cèt non habuerit locum trebellianica per primum
auxilium,scilicet, vt quis compellatur adire : habet
tamen locum propter alia auxilia: scilicet, vt aditam
hæreditatem restituat. & quòd iura omnia transeāt
in fideicommiss. Secundæ quæstioni respondeo. di-
co enim quòd in adeunda hæreditate non est necess-
saria possessio vel traditio: quia in sola voluntate
consistit: vt ff. de acquirenda hæreditate. l. aditio. &
ff. de acqoirenda possessione cum bæredes. vnde
cum institutus fuerit dominus: & sic restituendo in
me ex auctoritate trebelliani transierunt omnes a-
c ctiones: vt dictum est.

*Si libertus alicuius uel uasallus gerat se pro ingenuo ne-
gans aliquid tibi debere nomine operarum præstare : potes
agere contra illum actione in rem præiudiciali de libertini-
tate uel uasallia: ut ita loquar.*

De actione in rem præiudiciali pro liber-
tinitate vel vasallia seu vasallini-
5 tate. Rubrica.

1 *Actio in rem præiudicialis pro libertinitate ad hoc ut cō
petat, quot necessaria sint.*
2.3. *Positio actoris & rei in dicta actione quæ.*
d 4 *Libelli in dicta actione quomodò formentur.*
5 *Actio in rem pro libertinitate quomodò præiudicialis
dicatur.*
6 *In actione in rem pro libertinitate iudicis officiam quod
erit.*

SI libertus meus gerat se pro ingenuo: quia præiu
dicatur mihi, possum contra eum agere actione
in rem præiudiciali: quę ita vocatur actio in rem prę
iudicialis pro libertinitate: per quam actionem ip-
1 sum reuoco in libertinitatem. † Sed ad hoc: vt actio
illa competat tot sont necessaria. In primis quòd ali
c quis sit seruus meus, & ipsum manumiserim: is enim
dicitur libertus, qui ex iusta seruitute manumissus
est: vt institu. de libertinis in principio. Item est ne-
cessarium, quòd ille se proclamet in libertatem : &
dicat se ingenuum. Vnde in hac actione actor faciat
2 talem positionem. *Positio actoris.* † Ego dico sacra-
mento meo, quòd tu fuisti seruus meus. Si hoc confi
tebitur, bene est. si autem negabit, dicas : ego dico,
quod tu fuisti natus ex ancilla mea. & si hoc confi-
tebitur : sequitur quòd sit seruus. vt institutа. de in-
genuis. & C. de rei vendi. partum. Item dico, quòd
f tu passus es te venundari patri meo, vel mihi igno-
ranti ad pretium participandum : & pretium es par
ticipatus: & maior fuisti. xx. annis. vt institu. de iu-
re personarum. §. serui aotem. & ff de liber. cau. l. li-
beris. & ff. qoibus ad libertatem procla. non lic. l.
vlt. l. C. de libera. causa. non ideo. Item dico, quòd e-
go vel pater meus te manumisimus. Item dico, quòd
recusas te esse liberium meum & geris te pro inge-
nuo, E contra reus faciat tales positiones. *Positio rei.*
3 † Ego dico, quòd ego sum natus ex libera matre. Si

g istud confitebitur actor, succumbet: vt insti. de inge
nuis. §. sed & si quis. Item dico, quòd ego militao
& te sciente. si istud confitebitur actor, succumbet:
vt C. qui mili. non pos. super seruis. lib. xij. Item ego
dico, quòd fui natalibus restitutus, & te sciente. si
istud confitebitur actor succumbet: vt ff. de natali-
bus restitu. l. quæris. Item dico, quòd fui seruus Ti-
tij, & ab eo manumissus: vnde quantum ad te me ge
ro pro libero. nam si habeo ædes, quæ debent serui-
tutem Titio : quantum ad Titium habeo: illas ser-
uas: quantum ad alios, liberas habeo : vt ff. si serui-
b tus vendi. l. loci corpus. §. cuios. Vnde in hac actione
4 ita concipitur libellus. *Libellus.* † Vobis domino
Are. conqueror ego. R. de. M. quem dico meum li-
bertum esse. vel quòd cùm sit libertus meus, gerit se
pro libero: vnde ipsum in libertū meum peto : & ad
hoc propono præiudicialem in rem actioné. Quòd
ita rectè concipiatur libellus, habes insti. de actio. §.
prę iudiciales. nam est prę iudicialis in rem per quam
quæritur liber sit, an ingenuus, vel libertus. *Opposi-
tio.* Sed videtur quòd libellus sit malè conceptus:
tum ratione actoris: tum etiam quia illa actio est in
i rem: & quia cùm sit realis contra posidentem inten
tatur. Certum est quòd actio ista debet potiùs dici
præiudicialis in personā quàm in rem. Contra per-
sonam enim ago, & personam vendico : vnde debet
dici potiùs prę iudicialis actio in personām. Respon
deo: non est ita. nam ius est istud quod peto in liber
to: & omne ius res est incorporalis : vt institu. de re-
bus incorpo. vnde meritò dicitur in rem ratione iu-
ris quod peto, & ratione iuris in ipsam rem. *Quæstio.*
5 † Item alio modo quęritur tu agis præiudiciali : at
hic nulla alia actio primò proponitur. ergo non po-
k tes eam dicere præiudicialem, cùm nulli præiudicet.
Respondeo: dicitur præiudicialis per aptitudinem,
& non in actu: id est, non quòd semper præiudicet:
sed est apta ad præiudicandum, si cum alia concur-
rat: vt in Imperatore qui dicitur Augustus. & in iu
sticia quæ dicitur ius suum &c. & in matrimonio
quòd dicitur coniunctio indiuidua &c. quæ omnia
per aptitudinem dicuntur. vel dicitur præiudicialis,
id est fauorabilis: quia si modicum quid fecerit pro
libertate, pro ea senteriatur. prætores enim multum
fauent libertatibus: vt ff. de alienatione iudicij mu-
l tan. causa, l. iij. *Oppositio.* Item alio modo opponitur
nonne qui intentat actionem realem alius est qui
petit : alius à quo petitur : aliud quod petitur : certè
sic. sed hic alius qui petit : alius à quo petitur : idem
& quod petitur. & sic non videtur in rem. Respon. li
tera insti. de actio. d. §. præiudiciales. soluit quæstio
nem: quia dicit quatū vna fere legitimā habet cau-
sam, scilicet quando aliquis petitur in seruituté : de
quo dic vt in summa de actionibus. in pręditcto. §. no
6 taui. † In hac aūt actione officium iudicis erit : quod si
constiterit eum esse libertum: pronunciabit illū esse
m libertum meū. vel si constiterit ingenuum: pronun-
ciabit eum ingenuū. & ista sententia trahit executio
nē secū. Quòd si libertus noluerit parere: postea for
tè reuocabitur in seruitutē. sed hoc durū est: vt C. de
liberali cau. l. solo. Vnde fortè castigabitur. vt ff. de
iure patro. l. j. & ff. de offi. præsidis. l. j. secundum di-
stinctionem, quę notatur. C. de libertis & eorū liber.
l. non est ignotum, vel compelletur captis pig. vt ar-
gumen. ff. de ventre in pos. mitten. l. j. & ij. & institu
ta de satisda. tutorib. §. penult. vel fortè imponetur

a mulcta à iudice: vt ff. si quis ius dicent. non obtem. l. prima.

Si filius uel nepos non agnoscatur à patre, uel auo, uel quia non prebet sibi alimenta: potest compellere ipsum ut sibi prouideat per actionem in rem praeiudicialem de partu agnoscendo.

De actione in rem præiudiciali de partu agnoscendo. Rubrica.

1 *Actio in rem praeiudicialis de partu agnoscendo praetoria est.*
b 2 *Actio dicta ad hoc ut competat. quot necessaria sint.*
3 *Positiones actoris & rei in dicta actione que.*
4 *Mulier quare infra triginta dies post diuortium denunciare debeat se esse pregnantem: & si postea denunciauerit, audiri non debet.*
5 *Libellus in dicta actióne quomodo formandus sit.*

SED quia est & alia præiudicialis, quæ vocatur
de partu agnoscendo: ideò de ea videamus. Si er-
go aliquis sit filius qui à patre non exhibetur, vel
non agnoscitur: habet actionem in rem præiudicia-
lem de partu agnoscendo. Item locum habet etiam
c in nepote contra auum, & in pronepote: & sic dein-
ceps. Et econtrà locum habet vt filius agnoscat pa-
trem: & nepos auum. Et ita quòd competat actio
ista dicit lex. instituta de actionibus. §. preiudiciales
& ff. de liberis agnoscendis. l. fine. §. primo. sic enim
pater tenetur alere filium, qui aliàs non est sibi suffi
ciens. Ita econtrà filius patrem tenetur alere: vt ff. de
liberis agnoscẽdis. l. si quis à liberis. & C. de alendis
liberis. l. à patre. Item habet locum etiam ista preiu-
dicialis quando pater vult vendicare filium in sua
potestate. Item etiam habet locum tertio modo:
d quando vxor fuit prægnans: & Maritus suspicans
de ea sinistrum quasi quòd ex eo non esset prægnás
reijcit eam, & non fecit ventrem custodiri in præiu-
dicium sui: dicit lex quòd filium compellitur agno-
scere: vt ff. de ventre inspiciendo. l. prima. & C. de pa
tria potest. l. nec cuiquam. Sic ergo in tribus casi-
bus habet locum ista præiudicialis de partu agno.
quando filius petit agnosci à patre: vel nepos ab
auo. ad hoc vt dentur eis alimenta. Item quando
pater vult petere filium: vel auus nepotem. Item
quando partus non fuit custoditus. vt dictum est.
e Veruntamen istud nota, † quòd actio ista est præto
1 ria & præiudicialis in rem: per quam quæritur si sit
filius, vel non. & de hac ita tractatur. Illa autem
per quam quæritur si sit in potestate vel non: simili-
ter præiudicialis est: sed ciuilis. & de hac tractabi-
2 mus infra in tractatu ciuilium. † Vnde ad hoc vt ista
preiudicialis prætoria competat tot sunt necessaria.
Primum in illa per quam petuntur alimenta: quòd
ita intellige quòd tunc locum habeat hæc actio,
quando dubium est, si sit filius vel non: & tunc pe-
tuntur alimenta hac actione non principaliter, sed
f secundario. vt ita dicat. agnosce me filium tuum, &
mihi in necessarijs prouide. vt infra dicam in libel-
lo. Verum si esset certum de filiatione: tunc petentur
alimenta officio iudicis. vt ff. de agnoscendis libe-
ris. l. si quis à liberis. §. si vel parens. & C. de alendis
liberis. l. à patre. est enim illud necessarium, quòd
iste sit filius, & ille pater. & iste sit nepos, & ille auus
vt ff. de liberis agnoscendis. l. si quis à liberis. §. si uel
parens neget filium. Item secundum, quòd sit fi-
lius vel nepos legitimus & naturalis: vel naturalis
g tantum ex concubinatu: vt ff. de liberis agnoscen-
dis. l. si quis à liberis. §. idem rescripsit. & in autẽtica
collat. septima. quibus modis naturales effi. sui. §.
si quis igitur habens filios legitimos. colla uo septi-
ma. Si enim filius vel nepos sit illicitus: nunquã pe-
tet alimenta: vt in autentica. quibus modis natura-
les efficiantur sui. collatione. septima. §. vlti-
mo. Item si est vulgò conceptus: à patre non petet
alimenta: quia non habet patrem: nam cui pater est
populus: vnus est sibi pater. & omnis vnus in rerum
h natura omnis putatiuus: & cui pater est populus,
non habet ille patrem: vt institu. de nuptijs. §. penul
timo. à matre autem petet alimenta, etiam vulgò
quæsitus: vt ff. de liberis agnoscendis. l. si quid à libe
ris. §. idem in liberis quoque nam & filius spurius ha
bet querelam inofficiosi testamenti cõtra testamen
tum matris. vt ff. de inofficio. testamẽto. si. l. institu.
§. de inofficio. Sed respondeo ista sunt vera si mu-
lier non erat illustris: tunc enim secus est: vt C. de le-
gitimis hæredibus. instit. l. si qua mulier. Itẽ quartũ
est necessarium, quòd filius nõ habeat vnde alatur:
i si enim potest se substẽtare: pater eum alere non co-
gitur: vt ff. de liberis agnoscendis si quis à liberis. §.
sed si filius possit. & sunt alendi filij & nepotes. siue
sint masculi siue fœminæ: siue sint nati ex masculo
siue ex fœmina: siue filij emancipati siue in potesta-
te. vt ff. de liberis agnoscẽdis. si quis à liberis. in prin
cipio. sed nepotes ex filia ita tenentur alere, si non
sit pater vel auus eorum, vel sint etiam egeni: vt ff.
de liberis agnoscendis l. penultima. Item in illa præ
iudiciali: quando pater petijt filium, vel auus nepo-
tem. tot sunt necessaria. Primum, quòd sit filius vel
k nepos. Secundum, quòd sint ex legitimo matrimo-
nio nati aliàs enim illiciti vel nati ex concubina nõ
possunt nec à patre nec ab auo vendicari. est enim
naturalis in potestate curiæ, cui curiæ pater illius est
suppositus. vt C. de naturalibus liberis. si quis seu li-
ber. & in autentica quibus modis naturales efficiun
tur sui collatione vij. Item tertium est necessarium,
quòd filius vel faciat controuersiam sui vel ab alio
detineatur & volens: alioquin si inuitus locum ha-
bet interdictum de liberis exhibendis. vt notat do-
minus meus has diuersitates ff. de rei vendicatione.
l l. j. Et notaui in summa insti. de actionib. §. præiudi-
ciales. in illa præiudiciali in rẽ de partu agnoscẽdo,
tot sunt necessaria. Primum, quòd diuortium sit se-
cutum inter virum & vxorem: & quòd filius nasca-
tur post diuortium. si enim nascatur constante ma-
trimonio, omni modò alendus est. vt ff. de liberis ag
scendi. l. siue. §. primo. Secundum est necessarium:
vt mulier denunciet marito se esse prægnantem. de-
nunciet dico infra triginta dies continuos nume-
randos à tempore diuortij: vel etiam post triginta
dies: sed causa cognita: vt ff. de liberis agnoscendis
m l. prima. Tertium est necessarium quod facta de-
nunciatione à muliere non contradicat maritus:
cæterum si contradicat: scilicet suam vxorem non
esse ex se prægnantem: non compellitur alere filiũ:
illum vt ff. de alendis liberis. l. prima. Vnde in hac
actione quæ in tribus casibus competit vt dictum
3 est: tales faciat actor positiones. *Positio actoris.* † Ego
dico, quòd sum filius tuus vel nepos. & hoc si a-
gat filius. Si verò pater, dicat: ego sum pater tuus
vel auus. si hanc negauerit aduersarius, dicat po-
stea: ego dico ꝙ talia mulier. scilicet Berta fuit tua
vxor

a vxor legitima. ſi hanc negauerit, dicat: ego dico
quòd tractabas eam vt vxorem. ſi iſtud confitebitur
ſufficit: vt ff. de donationibus. l. donationis. Si verò
negauerit, dicat: Ego dico quòd illa mulier ſcilicet
Berta: erat & eſt libera mulier: & ad eam habui-
ſti & habebas & habes acceſſum. ſi iſtud confitebi-
tur, præſumitur vxor: vt ff. de ritu nuptiarum. l. in li-
bere. Item dico, quòd tempore illo quando cum ea
vtebaris, quòd ex ea natus ſum. Et econtrà in perſo
na ſecunda pater faciat tales poſitiones: & obtine-
bit: vt argumen. ff. de in ius vocan. quia. In illa præ-
b iudiciali, de partu agnoſcendo, quę verè dicitur in
partu agnoſcẽdo: id eſt, vt agnoſcatur partus. Actor
4 facit tales poſitiões. *Poſitio actoris.* † Ego dico, quòd
diuortium fuit ſecutũ inter te & vxorem tuam Ber-
tam. Item dico, quòd Berta poſt diuortium denun
ciauit tibi infra triginta dies, quòd erat prægnans
ex te: & tu non contradixiſti: vel ego dico, quòd etiã
poſt triginta dies tibi denunciauit: quòd infra illud
tempus triginta dierum ignorabat ſe eſſe ſeu fuiſſe
prægnantẽ. & hoc eſt quod dicit lex. ff. de liberis a-
gnoſcen. l. j. §. ſi mulier. quòd cauſa cognita poſt tri-
c ginta dies auditur. Et iſtud nota, quòd in iſta vltima
præiudiciali ſolus filius vel nepos agit contra patrẽ
vel auum. Non autem pater vel auus poterunt age-
re contra nepotem & filium. & ita dicit lex agendũ
eſſe cum auo præiudiciali de partu agnoſcendo: vt
ff. de agnoſcendis liberis. l. fine. & ita intelligitur in
ſtitu. de actionibus. § præiudiciales. Reus autem ta
5 les faciat poſitiones. *Poſitio rei.* † Ego dico, quòd il
la mulier ſcilicet Berta. de qua dicis te eſſe genitum:
ita ponatur. ſi pater dicat, vel filius vult facere quan
do aget contra illum: ex qua dicis te me genuiſſe:
d fuit concubina Titij: dicat patenter. ſi confitebitur
filios: ſequitur quòd non ſit filius iſtius. Item dico,
quòd fui abſens per tot annos de domo mea. reuer-
ſus inueni te natum anniculum: ſi iſtud confitebi-
tur filius, non erit filius: vt ff. de ſtatu homi. l. filium.
Item dico, quòd in tali tempore licèt habuerim eam
vxorem ſemper fui infirmus: & generare non potui:
nec coite. ſi iſtud confitebitur, reus ſuccumbet: vt in
prædicta l. filiom. de ſtatu hominũ. In ſecunda prę-
iudiciali de partu agnoſcendo dicat reus. Ego dico,
quòd illa Berta facto diuortio ante peperit quàm
e mihi denunciaret: vel ante erat venter eius tumens
antequàm mihi nunciaret ſe ex me eſſe prægnan-
tem. Si iſtud confitebitur actor, ſuccumbet: quia de-
nunciare debet infra triginta dies à tempore diuor-
tij vel poſtea: ſi iuſta cauſa fuerit: ſicut expoſitũ eſt:
vt ff. de liberis agnoſcend. l. j. Item dico, quòd tali
die fecit mecum diuortium: pone in Kalen. Maij. &
infra Kalen. Auguſti nunciauit mihi: ſe ex me fore
prægnantem. ſi iſtud confitebitur actor, ſuccumbet:
quòd iam ſunt vltra triginta dies. Vnde non eſt ve-
riſimile, quòd de ſuo quõdam viro conceperit: ſed
f alius medio tempore tignum immiſerit. *Quæſtio.*
6 † Et quæ eſt ratio, quare infra triginta dies mulier
poſt diuortium deberet denunciare ſe eſſe prægnan
tem: & ſi poſtea denunciat nõ auditur: niſi iuſta de
cauſa. Reſpondeo: ideò: nam mulier habet men-
ſtrua: vnde ſtatim ex quo concepit incontinenti nõ
habet menſtrua: quia manet conceptus ex illo pu-
trido ſanguine nutritur. Vnde ſi hodie ſeparatur v-
xor à viro: ſi poſt ſeparationem infra triginta dies

g non habet menſtrua, ſcit vel ſcire debet eſſe ſe ex il-
lo quondam marito prægnantem. In hac autem
7 actione ita fit libellus. *Libellus.* † Vobis domino R.
conqueror ego B. de M. de tali patre meo: vel ego
pater de tali filio meo: vel ego auus de tali nepote
meo: vel ego nepos de tali auo meo, qui cùm ſim
ſuus vel nepos vel pater vel auus denegat mihi ali-
menta: & me denegat filium ſuum. Vnde vt alimen
ta præſtet, & me agnoſcat filium ſuum, vel patrem
auum, vel nepotem: actionem in rem præiudicialem
propono. Vel propono officium veſtrum domine
h iudex. Quod enim ita rectè concipiatur libellus di-
cit lex, ff. de rei vendicatio. l. prima. Quòd etiam ali
menta petantur officio iudicis, habes. C. de alendis
liberis. l. ſecunda. Quòd etiam officium iudicis re-
ctè intentetur pro filio vendicando: dicit l. prima ff.
de rei vendicatio. Nam ibi dicit, quòd locum habet
actio prætoria. quam nos appellamus officium iudi
cis. *Oppoſitio.* † Sed videtur quòd iſte libellus ſit ma
lè conceptus: ideò quia tu proponis in libello præiu
dicialem in rem: quæ non videtur locum habere.
nam actio dicitur prę iudicialis, quę alij præiudicat.
i cùm ergo nullam actionem ſeu quæſtionem. inten-
tet pater vel auus: quomodò filius intentabit præiu
dicialem? Reſpondeo: dicitur præiudicialis, id eſt,
fauorabilis: quia & ſi modicum quid faciat, pronũ-
ciabit pro filio iudex: quòd filius alatur: vt ff. de car
bonian. edicto. l. Carbon. §. cautæ. Vel aliter præ-
iudicialis dicitur per aptitudinem: & non in actu. ſi
cut lex aquilia dicitur pœnalis per aptitudinem, &
non in actu; vt inſtituta ad legem aquiliam. & Impe
rator dicitur Auguſtus per aptitudinem: & matri-
monium dicitur indiuiduum per aptitudinem. ſi e-
k nim cum alia concurreret: bene actio iſta præiudi-
caret. Verbi gratia: ſi filius ageret contra patrem de
aliquo: pater diceret filio: non potes agere, quia fi-
lius meus es. & ideò ad te vendicandum actionem
in rem præiudicialem propono. licèt ergo propona-
tur in modum actionis: & aliæ non ſunt primo pro-
poſitæ: dicitur tamen præiudicialis. & ſicut hæc a-
ctio intentatur pro filio, vt dictum eſt, ita dicit domi
nus meus quòd intentatur pro colonis & adſcripti
tijs & ſimilibus. ſicut etiam Abbas monachum &
poteſtas ciuem ſuum poteſt vendicare: vt argumen.
l ff. ad municip. l. de iure. Pro vxore autem non cre-
do actionem præiudicialem in rem competere. quia
de iure romano non eſt in poteſtate mariti: ſed in e-
ius tantum officio: vt C. qui potio. in pignor. l. aſſi-
duis. & ff de operis liberto. ſicut patronus. Compe-
teret tamen interdictum de vxore fortè exhibenda
& dedocenda, ſi ab aliquo detineretur: vt ff. de libe-
ris exhiben. l. imò? quod interdictum forte de vxo
re ſua exhibenda: quidam dicunt quod ſit proprium
nomen actionis. Alij quòd nocetur per vtile inter-
dictum de libero homine exhibẽdo. Si tu opponas.
m non habet locum: vt ff. de libero homine exhiben.
l. iij. §. ſi quis eum. Reſpon. imò nam dolo facit pa-
ter, qui iura concordantis matrimonij turbare deſi-
derat: vt ff. de liberis exhiben. l. prima. in fin. & hoc
quando vxor ab alio detinetur: quòd auertat à no-
bis deus. Si autem vxor faciat ipſam contro
uerſiam ſui, & recedit à marito: ideò fortè, quia
miſer maritellus ſibi ſeruire non poterat, quia
non legerit titulum de concuſſionibus: locum

habet officium iudicis etiam secularis: vt argumen.
C. de institut. & substitu. l. reprehendenda. licèt ho-
die iure canonico per iudicem ecclesiasticum com-
pellatur vxor ad maritum redire: vt extra de sponsa
li. & matrimonijs. cap. non est. Iure autem lombar-
dorum cùm mulier sit in potestate mariti, si habeat
mundum ipsius fortè posset habere locú iu rem prę-
iudicialis: vt in lombarda, de spousalib. & in lom-
barda de succes. si sorores. in fi.

Si debitor alienat in fraudem creditorum, possunt credi-
tores reuocari per actionem paulianam.

b

De actione pauliana. Rubrica.

1 *Actio pauliana ad hoc ut competat, qaot sunt necessa-*
ria.

a *Bona sua si quis uen lat: ut maleficium committat: an re*
uocatoria competat.

DEBITOR aliquando alienat in fraudẽ cre-
ditorum. Qualiter fiat ista alienatio, habes ff.
quæ in frau. creditorum. l. j. & notat dominus meus
Azo in summa, C. de his quæ in fraudem credito.
aliàs incipit de reuocan. his quæ in fraudem credit.
c alienata sunt. & competit actio ista tam contra alie
nantem quàm contra illum qui ab alienatore rece-
pit: vt ff. de his quæ in fraudem creditor. l. j. Sed con
tra alienatorem in casu quando bona sunt ita dis-
persa, quod non potest sciri vbi sint: vt ff. de his qui
1 in fraud. creditor. l. vlti. §. vlti. † Sed ad hoc vt a-
ctio ista competat tot sunt necessaria. In primis,
quòd debitum subsiteiuile & naturale: & tale quòd
possit exigi: vt ff. de action. & obligation. is cui.
2 *Quæstio.* † Quid enim si aliquis alienat bona sua
vt committat maleficium: sicut tota die de facto vi-
d demus: nunquid competat reuocatoria: certè de iu-
re stricto non credo. quia necesse est, quòd credito-
res primò pręcedant: & postea alienatio subsequa-
tur in fraudem ipsorum: non autem in fraudem cre-
ditorum, qui non sunt: alienatio reuocatur. De fa-
cto tamen potestates nostri temporis, & per bonum
regimen tales alienationes omnes reuocant: & bo-
na taliter alienata deuastant: non obstante aliena-
tione, quorum factum & consiliú approbo, ad hoc
scilicet, vt terreantur à maleficijs peccatores, vel vo
lentes delinquere: & sicut scio & multis dissuasi mul
e ta maleficia remansere quæ commissa fuissent. est
enim occurrendum malicijs hominum: vt ff. de rei
vendicat. l. in fundo. De iure tamen scripto & si ma
leficium sit commissum etiam si capitale sit malefi-
cium: tamen alienatio facta valet: & etiam donatio
nes: vt ff. de donation. post contractum. nisi sit do-
natio causa mortis: quæ non valet: vt ff. de donati.
causa mortis. l. si aliquis. nisi sit crimen læsæ maiesta
tis. tunc enim alienatio reuocatur: vt C. de bonis pro
script. si quis. & C. ad leg. Iuliam maiestatis l. vlti.
C. de donatio. inter virum & vxorem, l. tes. *Opposi-*
f *tio.* Sed si tu opponas de l. ff. de verbo. significatio.
l. creditores. vbi creditor appellatur: & cui deberur
ex causa criminali, ergo alienatum in fraudem ip-
sius reuocatur. Respondeo non sequitur. verè est e-
nim creditor tuus cui commisisti maleficium: quia
obligaris ex maleficio: vt institutа. de obligatiõ.
quæ ex delic. nas. non tamen reuocat alienata in suã
fraudem: quia prætor considerauit ibi fraudem: id
est damnum pecuniarum, quod creditori ex causa
ciuili contingere potest: quia damnum est diminu-

g tio rei uostræ: vt ff. de damno Infecto. l. iij. & argu.
pro hoc. ff. ad exhiben. si liber homo. & ff. de seru. ex
por. l. si venditor. Secundum est necessarium, quòd
creditores fraudentur cõsilio & euentu. vt ff. de his
quæ in fraudem credito. l. ait pretor. §. ita demum. si
mile in reuocanda libertate data in fraudem credi-
torum: vt institu. qui manu. pos. vel nou. §. in frau-
3 dem autem. *Quæstio.* † Sed quis probabit fraudem
vel cõsilium alienatoris. Respondit dominus meus:
aut alienauit omnia bona sua: & tũc eo ipso, ex quo
scit se creditores habere, præsumitur fraus contra
h ipsum: vt ff. de his quæ in fraudem credito. l. omnes.
§. Lucius. Si autem partem bonorũ alienet vel rem
aliquam singularem cessat præsumptio. & creditor
habet necesse probare quòd debitor alienauit in
fraudem: vt ff. de probatio. l. patronus. & l. quoties.
§ qui dolum. & ita notauit dominus meus in sum-
ma tituli istius. Tertium est necessariũ, quòd prius
excutiantur bona alienãtis. vt C. de his quæ in frau.
credi. ali. l. j. quod voluit intelligere dominus Ioan.
in eo casu quando creditores fraudantur euentu so
lo: si autem consilio & euentu: tunc est electio credi
i toris, an velit primò excutere bona alienãtis, an a-
gere contra illos qui bona possident ex alienatio-
ne. Credo tamen indistinctè, quòd primo debeant
bonam alienantis excuti: vt in l. prædicta. C. & insti.
de actio. §. item si quis in fraudem. Quartum est ne
cessarium: quòd ille qui accipit ab alienatore, si ac-
cipiat ex causa non lucratiua: quòd fuerit conscius
fraudis illius, aliàs non tenetur: vt ff. de his quæ in
fraudem credito. l qui autem §. hoc edictũ §. & pre-
terea. si autem possideat ex causa lucratiua: tunc si
sit conscius fraudis vel non: indistinctè tenetur: vt
k ff de his quæ in fraudem credito. l. qui autem. §. si-
mili modo. & C. de his quæ in fraudem credi. l. igno
ti. Quæ aũt sunt illa quæ dicuntur alienata in frau-
dem creditorum leguntur. ff. e. l. j. ij. iij. & iiij. In hac
autem actione faciat actor tales positiones. *Positio*
4 *actoris.* † Ego dico sacramento meo, quòd ea quæ pe
tij in libello quòd de iure possum petere. Item dico,
quòd Titius fuit debitor meus in xx. ex causa mu-
tui: vel ex alia causa. Item dico, quòd illud debitum
fuit efficax, & sine omni exceptione. Item dico,
quòd Titius fuit debitor meus consiliatus: taliter
l quòd alienatione me fraudaret. Item dico, quòd sci
uisti fraudis consilium. Item dico, quòd re tali alie-
nata non inuenitur tantum in bonis, quòd possit sa-
tisfieri mihi. Item dico ꝙ rem alienatam tu habes,
tenes & possides. Econtra reus faciat talem positio
5 nem. *Positio rei.* † Ego nego quod petis. Item dico,
quòd illi tuo debitori fecisti pactum de non peten-
do. Item dico, quòd ille soluit tibi. Item oppono ex-
ceptionem non numeratæ pecuniæ: sicut infra bien
nium potest: vt C. de non numerata pecu. l. penulti.
Item dico, quòd ille tuus debitor alienauit propter
m necessitatẽ rei familiaris: vt per hoc excludatur. frau
dis consiliũ. Itẽ in hac actione ita cõcipitur libellus.
6 *Libellus.* † Vobis domino, B. potestati Are. conque-
ror ego R. de M. qui possidet prædium tale, vel do-
mum talem: cuius tales confines sunt: quòd prædiũ
alienauit Titius debitor per fraudem vel fraudis cõ
silio: vt me fraudaret debito meo. & fraudatus sum:
quia bona ipsius non sufficiunt ad debitum meum
exoluendum ipso M. possessore sciente, & fraudem
participante: ideò rem prædictã reuoco cum fructi-
bus

a bus & omni causa: & ad hoc propono paulianam:
vnde peto mihi iustitiam exhiberi. ita cócipies si vis
dicere quòd pauliana sit proprium nomen actionis.
Si autem es in ea sententia, vt est dominus meus,
quòd non sit nomen actionis, sed adiectio: vt nota-
uit in summa. C. de his quæ in fraudem credi. ita po
ne in libello. ad hoc propono actionem in factú pau
lianã. sicut dicimus. peto. x. actióe exépto. de peculio
mãdati, de peculio depositi: vt ff. de peculio. l. licet. §.
si seruus. & l. deposui. in prin. Quod enim sit ita cóci
piendus libellos: probatur ff. de his quę in fraudē cre
b dit. l. j. § j. & l. qui aút. §. hoc edictú. & l. ait prætor. §.
per hanc. quod enim actio in factum sit proponen-
da dicit lex ff. e. l. hac in factum. *Oppositio.* Sed vide-
tur quòd libellus iste non sit bene conceptus. Primò
quia hæc actio, scilicet pauliana, vel in factum, est
personalis. ergo non potest rem aduocare. Respon-
deo. verum est quòd nulla personalis rem aduocare
debet de ordine & regulari iure. Sed tamen multæ
personales rem aduocant, vt ista, & actio caluisiana
& fauiana: de quibus dicemus infra. & actio quod
metus causa: personalis est: & tamen rem aduocat.
c vt ff. quod metus causa. l. metum. §. cùm autem hæc
actio. & institu. de actionibus. § præterea. *Quæstio.*
7 † Item actio ista personalis si intenditur contra me:
quo iure intenditur. Nam nó sum obligatus neq; ex
contractu vel quasi, nec ex maleficio, vel quasi: ergo
nullo iure: vt institu. de obligationibus. Respódeo.
in eo casu quãdo emptor participatus est fraudem:
est obligatus ex quasi maleficio, dicit Yrnerius. Vn
de meritò tenetur: sed donatarius qui obligatur:
quo iure, certè nullo. Vnde dicas, quòd licèt istę sint
personales: habent tamen naturam realium: in qui-
d bus nulla obligatio est necessaria. Nam eùm eo agi
mus & experimur: qui nullo iure nobis est obliga-
tus: vt institu. de actionibus. in principio. *Oppositio.*
Item videtur quò ad fructus quòd sit malè conce-
ptus. Aut enim intelligas de fructibus perceptis: &
tunc debet lucrari, sicut in rei vendicatione: vt in-
stitu. de rerum diuisione. §. Si quis à non domino.
vel saltem lucratur. sicut in petitione hæreditatis: vt
ff. de petitione hæreditatis. l. item veniunt. §. eas
autem. Item à percipiendis excusatur ratione titu-
li: vt C. de rei vendicand. si fundum. extantes ergo
e in fundo restituet tantùm. Respondeo: imò tenetur
ad omnes fructus consumptos perceptos & perci-
piendos: quia quòd quis lucratur fructus in rei ven-
dicatione locum habet in bonæ fidei possessore. at
malæ fidei possessor tenetur de omnibus: vt C. de
fructibus & litium expensis. l. ij. & C. de rei vendi-
catione, certum. Item id quod dicitur, quòd titulus
excusat à percipiendis. verum est, si titulus habeatur
pro titulo: aliàs si titulus haberet pro nó titulo, tene
tur etiã de percipiédis: vt hic. Idem de actione, q me
tus causa: vbi titulus habetur pro non titulo: vt ff. q
f metus causa, sed & partus. Idem est C. de sacro-
sanct. eccles. auth. quæras iam dictas. Item vbicun-
que quis emit contra legum interdicta: vt C. de a-
gricolis & censitis. quemadmodum. Vtrum autem
hæc actio sit propriè nomen actionis. item & quæ
sunt dicenda quere in summa de his quæ in frau.
credito. & quęre in summa de actio. institut. §.
si quis in fraudem. quam ego composui, & ibi in-
uenies.

Si libertus alienat in fraudem patroni: poterit patronus
g *alienata reuocare per actionem fauianam.*

De actione fauiana, Rubrica.

1 *Actio fauiana ad hoc ut competat: quot necessaria sint.*
2.3. *Positiones actoris & rei in fauiana actione quæ.*
4. *Libellus in fauiana actioné quomodò concipiatur.*
5 *Iuratur in litem in fauiana actione.*

VERVM quia non solùm fraudantur credito-
res per alienationem debitorum: sed etiam frau-
datur patronus & per alienationem libertorú: ideò
1 competit eis fauiana: per quam patronus reuocat
h alienata in fraudem suam. † Quę actio vt competat
tot sunt necessaria. In primis quod sit patronus: pa-
tronum intellige siue manumittat ex voluntate, si-
ne ex necessitate: vt ff. de suis & leg. l. intestato. dum
modo non sit patronus, qui vendidit seruum rece-
pta pecunia à quodam extraneo: tunc enim iste nul
lo modo esset patronus, nisi quò ad reuerentiam: vt
C. de operis libertorum. l. si suis. Secundum est ne-
cessarium, quòd libertus sit maior centenario. id ęst
vt habeat vltra. c. aureos in bonis: vt institu. de suc-
cess. liberto. §. sed nostra constitutio. Si enim sit mi-
i nor centenario, & moriatur: ex testamento nullum
ius patronus habet ad bona illius: sed tantum ab in
testato. & tunc fortè reuocaret alienata: vt instit. de
success. liber. dicto. §. sed nostra constitutio. Tertium
est necessarium, quòd libertus dolo patroni alienet.
scilicet ad hoc vt diminuat dolo tertiam partem pa-
trono debitã: alias autem si cessat dolus liberti: ces-
sat actio: vt ff. si quid in fraudem patroni. l. j. in prin
cipio. nec enim exigimus, quòd ille qui accepit à li-
berto fuerit conscius fraudis vel non. & hoc de alie
natione facta inter viuos: in donatione autem causa
k mortis: & si non alienet dolo libertus: nihilominus
fit reuocatio: vt ff. si quid in fraudem patroni. l. j. §. j.
Et habet necessè probare patronus fraudem: vt ff. de
proba. patronus. fallit si dotem pro filia dat. & fallit
si remuneret bene merentes amicos, in quibus à iu-
re conceditur liberto: vt ff. si quid in fraud. patroni.
l. j. §. sed si libertus filiã. & l. diuus. In hac autem a-
2 ctione actor facit ta. po. *Positio actoris.* † Ego dico sa
cramento meo, quòd ea quæ petij in libello, de iure
petere possum. Item dico, quòd ego solus sum patro
nus filius Titij. si negauerit reus, prosequatur in po
l sitionibus omnes illas causas, quibus aliquis est pa
tronus: vt ff. de suis & legit. l. in testamento. Item di-
co, quòd libertus ille qui alienauit erat diues: & ma
ior erat centenario. Item dico, quòd rem illam alie-
natam habes & tenes & possides. Item dico, quòd
ipse & dolo & fraude alienauit, ad hoc vt minueret
partem meam. scilicet tertiam à iure mihi debitam:
tunc enim competet tantùm fauiana. si enim aliena
ret in fraudem legis, vt minorem faciat se centena-
rio: tunc ipso iure non valet alienatio: & perinde pa
tronus admittitur, ac si alienatio facta non esset: vt
m ff. de iure patronatus. l. si libertus. Et est sciendum,
quòd ista actio differt à superiori: quia illa in totum
reuocat: hæc non reuocat nisi pro parte tantú. idest
pro tertia. vt ff. si quis in fraudem patroni. l. j. Reus
3 autem ta. fa. positio. *Positio rei.* † Ego nego quod pe-
tis: si negare potest. Item dico, quòd Titius qui do-
nauit mihi vel vendidit, natus fuit ex libera matre:
si enim confitebitur actor, succumbet: quia liber
est: & ingenuus natus ex libero ventre: vt institut.
de ingenuis. §. sed & si quis. Item si istud negabit

a actor, dicat reus. Ego dico, quòd ille Titius factus miles te actore sciente. si istud confitebitur actor, succumbet: quia & si fuit seruus, fit liber: & si libertus fuit, multo magis fit ingenuus, vt C. li. xij. qui mil. nó pot. super seruis. Item dico, quòd Titius qui alienauit, tantùm propter necessitatem rei familiaris alienauit: vt si istud confitebitur actor, succumbet: sequitur quod nõ fuit facta dolo: & ita succumbet.
4 Item dico, quod Titius ille erat cẽtenarius. † In hac aũt actiõe ita cõcipitur libellus. *Libellus.* Vobis domino. P. do. are. conqueror ego A. Catarẽsis de M. qui
b possidet domum talem: vel tale prædium: cuius tales sunt confines: quam rem Titius libertus meus alienauit in fraudem meam: ad hoc vt me suum patronum fraudaret de tertia parte, quã de iure habeo in bonis ipsius. Vnde rem illam pro tertia parte pro indiuiso peto mihi restitui & assignari cum fructibus & omni causa: & ad hoc propono fauianã. vnde super his peto mihi iustitiam exhiberi: ita dicas si es in ea sententia, vt fauiana sit proprium nomen actionis; sin autem dicas actionem in factum, fauianam propono. De fraude autem quis debeat proba
c re, dic vt in superioribus actionibus dixi: quod ita concipiatur libellus rectè, & quòd fauiana patrono detur, dicit lex ff. si quid in fraudem patron. l. j. §. dolum. & l. quicumque. in principio, quòd fructus omnes possunt peti per hanc actionem, dicit lex ff. si quis in fraudem patroni. l. j. §. vltimo. & l. in fauiana. *Oppositio.* Sed videtur quod libellus iste non sit bene cõceptus. primò, quòd fauiana est personalis; vt ff. si quid in fraudem patroni. l. j. §. hæc actio. quomodò ergo rẽ aduocat? Respondeo, & dico vt in superiori quæstione: & omnes alias quæstio
d nes quas in superiori quæstione aliâs actione notaui hic repete. † Illud nota, quòd in hac actione & in superiori iuratur in litem: vt ff. si quid in frau. patro. l. tenetur.

Si aliquis arroget aliquem filium: & posteà alienet aliquid de rebus suis in fraudem filij arrogati: poterit filius arrogatus reuocare per utilem caluisianam, uel fauianam, uel utilem in factum.

De vtili caluisiana vel fauiana, Rubrica.

1 *Actio utilis caluisiana uel fauiana ad hoc ut competat, quæ requirantur.*
e 2.3. *Positiones actoris & rei in utili caluisiana uel fauiana actione quæ.*
4 *Libellus in dicta causa quomodò concipiatur.*
5 *Caluisiana uel fauiana nunquid filio legitimo & naturali competat. si pater alienet, & det, ut filius suus non habeat aliquid.*

EST autem & alia actio quasi caluisiana & quasi fauiana quę appellatur vtilis caluisiana, vel vtilis fauiana, vel vtilis in factum. de qua in arbore domini Ioan. non tractatur: & est illa quę datur filio arrogato in bonis patris arrogatoris; scilicet si ali
f quid alienet pater arrogatorum ad hoc vt diminuat quartam quam debet filio arrogato per constitutionem diui pij de bonis suis: vt ff. de adopt. l. si arrogator. §. sed impuberi. & ff. si quid in fraudem patro
1 ni. l. vlti. † Quæ actio ad hoc vt competat, tot sunt necessaria. In primis quòd arrogatio sit facta legitimè, id est quod præcedat interrogatio ipsius qui arrogat: & illius qui vult arrogari. vt institu. de adoptio. & quod alia interueniant, quæ desiderantur in adoptionibus: vt habes ff. de adoptioni. l. si pater. §.

g in arrogato, & legib. sequentibus. & sic de omnibus illis possunt fieri positiones: quæ vt credo, septẽ sunt vel octo. Vnde in hac actione actor fa. ta. posi. *Posi-*
2 *tio actoris.* † Ego dico, quòd Titius me arrugauit. Item dico, quòd arrogatio illa fuit facta legitimè. Item si istud negauerit reus, dicat illa quæ in arrogatione desiderantur: vt continentur in legib. prędictis. Item dico, quòd rem illam alienatam tenes &
3 possides. E contrà reus facit talem positionem. † *Positio rei.* Ego dico quòd tua arrogatio fuit minus legitima: & quare fuit minus legitima: ponat omnes il
h las causas quæ continentur in legibus. ff. de adopti. puta, quòd tu es maior quàm fuerit pater tuus. Item dico, quòd tu es diues vel pauper: & alias causas ponat, quæ in legibus illis numerantur. In hac autem
4 actione ita formatur libellus. † *Libellus.* Vobis domino B. potestati aretino conqueror ego R. de M. qui possidet res tales, quas Titius pater meus arrogator in fraudem meam alienauit: vt quarta debita mihi ex constitutione diui Pij diminueretur. Vnde peto res prædictas mihi assignari cum fructibus & omni causa: & ad hoc propono vtilem caluisianam, & vti
i lem fauianam: vel propono vtilem in factum caluisianam: & super his peto mihi iustitiã exhiberi. De fraudatione quis debeat probare, dic vt superioribus actionibus dixi. Quod ita sit concipiendus libellus: & quod ille actiones competant dicit lex ff.
5 si quid in fraudem patroni. l. vlti. *Quæstio.* † Sed nunquid filius meus legitimus & naturalis, si ego pater alieno & do, vt filius meus non habeat aliquid: nunquid competet sibi caluisiana vel fauiana. Respondeo: non. nam nec filio nec patri in casu tali prouidetur: vt ff. si quis à patro. fue. manu. l. j. in fine. & l.
k ij. & est argu. ad idem quòd maius ius habet filius arrogatus, quàm filius legitimus & naturalis. nam arrogatus etiam si proponat querelam contra testamentum patris arrogatoris, nõ amittit quartam debitam sibi ex constitutione diui Pij: imò habet eam. Sin autem filius sit legitimus & naturalis, si proponat querelam, amittit debitum bonorum subsidiũ. ff. de inoffi. testa. lege contra veterani. §. meminisse. & §. si impubes. & §. conditioni.

Si libertus uel debitor alienet in fraudem patroni seu creditoris, possunt alienata reuocari per act. caluisianam.

l De actione in factum caluisiana. Rubri.

1 *Actio caluisiana ad reuocandum quid sit.*

1 EST & alia actio † quæ competit ad reuocandũ: scilicet caluisiana; quam quidã dixerunt soli patrono competere. vt dicit lex C. si quid in frau. pa. l. vltima. Sed dominus meus Azo. dicit hanc actionem cómunem creditori & patrono: vt notauit in summa. C. si quid in frau. pa. versiculo, reuocatur autem alienatio. & C. de reuocan. his quæ in frau. cred. alie. sunt versiculo, est aũt sciendũ. Item dicũt fauianam communem per legem ff. de vsur. l. vl-
m deamus. §. in fauiana. Sed bene diceretur, si esset ibi litera per quas: sed ibi est litera per quam, quæ refertur ad paulianam: pauliana autem secundũ omnes est creditoris. sic ergo secundũ dominum meum fauiana solius patroni: pauliana solius creditoris: caluisiana communis. sed quod caluisiana detur creditori, cautum legibus non inuenimus: secundũ alios caluisiana solius patroni; pauliana solius creditoris: fauiana communis. vnde dicitur calui. pa. datur. pau. cre. fauia. datur vtriq;. Hæc diuersitas sine fructu est

a est in solo nomine. vnde differentia nominis perti-
naentibus relinquamus: vt C. de constitu. pecun. l. ij.
siue ergo dicas, quòd detur soli patrono: serua illa
quæ diximus in actione fauiana: siue dicas, quod detur
creditori: serua illa quæ diximus in pauliana, & eo-
dem modo forma libellos: & concipias.

Si prædicta alienatio fiat à prædictis personis in fraudem prædictorum: poterit reuocari per act. in factum.

De actione in factum reuocatoria. Rubric.

1 Actio pauliana reuocatoria in factum quid sit.
b *2 In quibus actionibus vel adiectionibus in litem iuratur.*

EST & quarta actio reuocatoria in factũ, scili-
1 cet pauliana: † quã dicit dominus meus solã esse
reuocatoriã, & propriũ nomen actionis: alias prędi
ctas dicit adiectiões: vt in actiõe de peculio notauit:
sed per eam dicit reuocari corporalia & incorpora
lia iura & actiones: vt ff. de his quæ in fraud. cred. l.
hac in factũ. & ita notauit in summa. C. de his quæ
in fraud. cre. circa prin. & dicitur hæc actio in factũ
pauliana: quia à Paulo authore inuenta: & dicitur
actio in factũ pauliana p approbationẽ: idẽ in calui
siana, & fauiana, & aliàs pe. hære. dicitur prætoria
per approbationem: vt ff. si pars hæredita peta. l. j. &
c actio in factum de pauperie dicitur prætoria per ap
probationem: tamen inuentione omnes sunt ciui-
les: vt ff. de petitio hęred. l. itẽ veniunt. §. pridiè. & ff.
si quadrupes pauper. fecis. dica. l. j. Antiqui tamen
doctores dixerũt, quod nomina prędicta erant propria
nomina actionũ: & hãc assignabant differentiã in-
ter prædictas: & act. in factũ: quia prędictas dicebãt
cõpetere ad reuocãda corporalia. actiões in factũ di
cebant cõpetere ad reuocanda incorporalia iura &
actiones: vt ff. quæ in fraudem credit. l. hac in fa-
d ctum. † In his autem omnibus actionibus vel adie
2 ctionibus iuratur in litem: vt ff. si quid in fraud pat.
tenetur. §. j. Qualiter autem concipiatur libellus, &
qualiter fiãt cõfessiões per superiora liquere potest.

Si aliquis equũ emerit, vel aliud animal, quod sit in causa redhibitionis: poterit agere cõtra venditorẽ redhibitoria.

De actione redhibitoria. Rubric.

1 Actio redhibitoria ad hoc ut competat quot requirãtur.
2 Redhibitoria directa seu utilis in quibus cõpetere nõ põt.
3.4 Positiones actoris & rei in dicta actione quæ.
5 Libellus in dicta actione quomodò concipiatur.

e SEQVITVR in arbore domini Io. de actio-
ne redhibitoria. vnde si aliquis vẽdat equum, qui
quidem est retrogradus, vel alio modo vitiosus, cõ-
petit quidem emptori redhibitoria contra vendito-
1 tem. Vnde † ad hoc vt actio ista competat, tot sunt
necessaria. In primis, quòd venditio fiat, vel alius
contractus: vt permutatio, quæ est similis venditio-
ni: vt ff. de ædil. edict. l. j. in princip. & l. sciendum. §.
deinde. hoc si ab aliquo priuato: aliud si à fisco de-
tur: vt ff. de ædili. edict. l. j. §. illud. ad res autem do-
f natas non pertinet redhibitoria: vt ff. de ædil. edict.
l. ad res donatas. Secundum est necessarium: quòd
in re vendita insit morbus vel vitium: quæ duo non
cadunt nisi in seruis & animalibus, & corporibus
ipsorum: vt ff. de ædil. edict. l. ob quæ. §. idem Pom-
ponius. Tertium est necessarium ad hoc vt tenea-
tur venditor de vitio: quod est animi: quia morbus
est corporis, quòd venditor specialiter de vitio illo,
quod promiserit absit: vt ff. eo. ob quæ. §. cùm autẽ.
de morbo autem corporis tenetur venditor siue pro
mittat vel non: siue sciat rem habere morbum vel
g non: vt ff. ea. l. j. §. causa. Quartum est necessarium,
quòd emptor ignoret rem emptã habere morbum
vel vitium: aliàs non aget: vt ff. eod. l. j. §. si intelliga
tur. nam ipse se decepit: nec videtur deceptus, qui
sciuit: nec certiorare debuit, qui non ignorauit, &c.
vt ff. de action. empt. l. j. & scienti volenti non infer-
tur dolus: vt C. de transact. l. cũ donationis. Quæstio.
2 Sed quid † dicemus de prædio vendito in quo est vi
tium, si vitium dici potest: quia nascitur ibi herba
pestibula seu pestifera. Quid de libro vendito, qui
ferè totus inuenitur falsus? Quid de tigno vitioso
h vendito? Quid de carne mala & lęprosa vẽdita? nũ-
quid habet locum redhibitoria? videtur quòd sic: vt
ff. eod. l. j. in princip. nam & ad res soli, & ad mobi-
les, & ad immobiles & se mouẽtes locum habet: vt
C. de ædili. edict. l. si prędium. Respondetur non ha-
bet locum directa redhibitoria: sed vtilis. & quæri-
tur quare: quia ædiles fecerant mentionem de vitio
& morbo: vt dictum est: quæ in rebus prædictis non
habẽt locum. vnde vtilis redhibitoria locum habet:
vt notat dominus meus ff. eod. l. j. in princip. sed pro
prædictis rebus nõ agitur redhibitoria, sed quantò
i minoris: nisi pro fundo tantùm: vt ff. eod. l. si tamen.
§. vlti. & l. etiam. & C. e. l. si prædium. & ff. de action.
empt. Iul. §. j. Et nota, quod vbicũque habet locũ redhi
bitoria, locũ habet quantò minoris: nõ tamen ecõ-
uerso. nam in rebus prædictis locũ habet quãtò mi
noris: nõ tamẽ redhibitoria. Itẽ pro quibusdã causis
agitur quãtu minoris: non autẽ redhibitoria: vt ff. e.
l. §. vlt. & l. ob quæ. Quintũ est necessarium, quod mor
bus sit latens: si enim sit patens, non agit redhibito-
ria: vt ff. eod. l. j. § si intelligatur. & argum. ff. de con
trahend. emptio. l. ea quæ commendandi. Item sex-
k tum est necessarium, quòd vitium fuerit ante vendi
cationẽ non post: nisi specialiter de omni vitio pro-
miserit: vt C eadem l. si apud. & emptor probare de-
bet, quòd vitium istud fuerit ante. vt argum. ff. ea-
dem. l. quæro §. penultim. aliàs §. vltim. Vnde in hac
actione actor faciat tales positiones. *Positio actoris.*
3 Ego †, dico sacramẽto meo, quod illa quæ peto de iure
petere possum. Itẽ dico, quod tu vẽdidisti mihi equum
talem, vel permutasti. Item dico, quòd equus ille est
retrogradus, vel habet superosa, vel gallas vel aliũ
morbum. Item dico, quod morbus ille est vel erat
l latens, & nõ apparebat tempore venditionis. Item
dico quod morbus ille fuerit ante venditionẽ. Econ
4 tra reus facit ta. posi. † *Positio rei.* Ego nego, si nega
re potest. Item dico, quòd equum istum vendidit
Titius. si istud confitebitur actor, non aget redhibi
toria. Item dico, quòd istud vitium erat patens tem
pore venditionis. Item dico, quod tu cognouisti si ha
beret aliquã magagnam: si istud cõfitebitur actor,
non aget redhibitoria: vel quia cognouit: vel quia
dicit se magistrum in cognitione tali, nõ aget. Item
dico, quòd morbus ille fuit post venditionẽ. Item
5 dico, quòd bene transiuit iam annus vtilis à tempo
re venditionis, & cognitimorbi: vt ff. eo. sciendum.
& l. cùm sex. In hac autem actione concipiatur tali
modo libellus. † *Libellus.* Vobis domino B. pote. cõ-
queror ego R. de M. qui vendidit mihi equum ta-
lis coloris: puta rubei, vel albi: qui equus est retro-
gradus: vel alio modo morbosus: vel seruum mor-
bosum. vnde quia prædictus equus vel seruus est in
causa redhibitionis: ideò ad ipsum redhibẽdum, quod
omnia retro agantur cum accessionibus suis: actio

a nem & redhibitoriam propono: & super his peto
mihi iustitiam exhiberi. Quod ita rectè cócipiatur
libellus, probatur per l. ff. eod. l. j. & l. redhibere. & l.
cùm autem. §. Iul. & l. bouem. & in pluribus legibus
illius tituli. *Opposito.* Sed videtur ꝙ libellus iste nó
sit bene conceptus. nam propter vitia ista nó debet
venditio rescindi: cùm id quod ab initio legitimè fa
ctum est, superueniente aliquo casu vel vitio nó de-
bet rescindi: vt C. de administra. tutor. sancimus. &
ff. de itinere ac. que priua. l. nec enim. sic ergo debet
agere ad suum interesse propter ista vitia: vt arg. ff.
b de eo quod cert. loco. l. non vtique. §. item Iul. Re-
spondeo quod opponis locum habet quando em-
ptor iste cognito vitio nihilominùs empturus esset:
sed minori pretio propter vitium: aliâs autem si nó
esset empturus propter tale vitium in totú fieret re-
6 dhibitio: vt ff. eod. l. bouem. §. aliquādo. † Illud au-
tem nota, ꝙ si venditor nó restituet pretium empto-
ri, & non restituit omnia illa quæ notantur in sum-
ma domini mei: vt C. de ædil. act. tenebitur empto-
ri restituere illa in duplum: vt ff. eod. l. redhibitoria.
Quæstio. Sed nunquid dabitur alia sentētia. Respó-
c deo & dico, ꝙ sic. Sed nunquid alius libellus dabi-
tur: ita puto, & iterum iurabitur de calumnia: & alia
8 dabitur sententia. † *Quæstio.* Sed quid si in hac se-
cunda causa negabit quod in prima concessit: cer-
tè non permittetur sibi: quia eadem est causa, idem
ius agendi, eadem persona: vt arg. ff. de exe. rei iud.
l. cùm quæritur. nec admitto sententiam quorun-
dam, qui voluerunt dicere ꝙ hæc actio sit arbitra-
ria: ideò quia accrescit pœna nolentis parere senten
tiæ: vt in actionibus alijs arbitrarijs: vt ff. quod met.
d causa. l. si cum exceptione. sicut in actione de dolo:
vt ff. de dolo. l. arbitrio. nam cùm hæc actio sit perso
nalis: ergo non arbitraria: nulla enim personalis est
arbitraria: nisi de qua cautum legibus inuenitur: vt
ff. de in litem iuran. l. in actionibus. vt actio de dolo
9 ad exhiben. & quod metus causa: & quædam aliæ.
Quæstio. † Sed quomodò iurabitur iterú de calum-
nia: nonnè eadem est causa: vt dictum est: cùm ho-
die semel & non sæpiùs sit in eadem causa iurandū:
vt C. de iureiuran. propter calumniam. authenti. ibi
posita Respondeo. verum est, ꝙ in eadem causa iu-
ratur semel, id est, in eadem instantia. verū si sit alia
instantia, iterum iuratur. Formatur autem libellus
e hoc modo. † *Libellus.* Vobis domino B. potestá. Are.
10 conqueror ego R. de M. qui vendidit mihi equum
vitiosum seu retrogradum: vel alio modo vitiosum
propter quod fuit mihi condemnatus in redhibito-
ria: vt restitueret mihi pretium & accessiones, & re-
stituere noluit: ideò duplum pretium & duplam ac-
cessioné peto: ad ista propono redhibitoriam actio-
nem, si in ea sententia es, ꝙ redhibitoria sit propriú
nomen actióis: si autem dicas propono in factum
redhibitoriam: secundum quod hæc diuersitas nota
tur in summa domini mei. C. ædil. act. inn. in qua di-
f uersitate eligit ipse, ꝙ non sit proprium nomé actio
nis. Quod ita rectè concipiatur libellus dicit l. ff. de
ædil. edict. l. redhibitoria. Audiui tamen à domino
meo, quòd in omnibus arbitrarijs, vbi duæ dantur
sententiæ, ꝙ in secunda sententia non est necessa-
rius alius causę processus: sed sufficit primus proces
sus pro vtraque sententia: vt nota. per eum. ff. de rei
vendicatio. qui restituere.

Si aliquis emat animal quoddam, uel seruū, qui habebat
g *vitiū uel morbū, & erat aliâs empturus propter illud uitiū*
uel morbū, sed minori pretio, habet actionē quāti minoris.

De actione quanti minoris. Rubric.

1 *Actio quanti minoris ad hoc ut competat, quot necessa-*
ria sint.

2 *Libelli in dicta actiōe quomodò cócipiantur. cū plu. seq.*

EST & alia actio & ipsa prætoria, scilicet quan
tò minoris res est: licèt sit alia quantò minoris
empturus esset, si sciuisset, quę est ciuilis: vt .de ædi-
li. edict. l. quod si nolit. §. si quis egerit. & de action.
empt. l. Iul. §. j. & ff. de except. rei iud. si is qui. § est in
h potestate. † Et cōpetit actio ista quādo propter vi-
i tium vel morbum res minùs valet: pone si nó habet
res illa morbum vel vitium valet illa viginti, nunc
propter morbū valet res illa quindecim, & aliquan-
do istud minus potest esse totū: si propter illum mor
bum fortè res illa omninò inutilis: vt ff. de ædil. edi-
cto. l. bouem. §. aliquando. Et ad hoc vt actio ista có
petat omnia sunt necessaria, quæ in actione superio
ri dixi: & eædem positiones pro actore & pro reo
2 fiant. † vnde in hac actione ita concipias libellum.
Libellus. Vobis domino B. Aret. conqueror ego R.
i' de M. qui vendidit mihi seruū vitiosum scilicet qui
est erro vel fugitiuus: vel seruum morbosum: puta
hydropicum, vel equum morbosum, qui habet gāl-
las, vel superossa, vel quia retrogradus: vel librū qui
est corruptus in textu, vel codicillatus, seu cancella
tus, vel abrasus, vel fundū qui ducit herbā pestibu-
lam: vel carnem quæ nó fuit sincera. vnde quia pro-
pter dictum morbú vel vitium res prędicta decé mi-
nùs valet quàm valeret, si illo morbo vel vitio care-
ret: ideò illa decem peto: quia res illa tantò minoris
est ad prædicta propono actioné quātò minoris res
k est: si es in ea sententia, ꝙ quantò minoris sit pro-
prium nomen actionis. si autē propono actionē in
factū quantò minoris res est: & super his peto mihi
iustitiam exhiberi. Et quod ita sit cócipiendus libel
lus dicit l. ff. de ædil. edict. l. quod si nolit. §. si quis e-
gerit. quod etiam vitium vel morbus debeat inseri,
dicūt leges ff. eod l. ob quæ vitia §. cum. & l. itē Offi
lius. & multæ leges titul. illius: & de vitio attende:
quòd nunquā tenetur venditor, nisi in tribus casi-
bus. quādo nominatim promisit: & tunc agetur ex
stipulatu: vt ff. eod. ob quæ. §. animi. & tunc conci-
l pies libellum ita. *Libellus.* † Vobis domino B. Aret.
3 conqueror ego R. de M. qui mihi vendidit seruum:
& promisit quod nó haberet vitiū animi: vnde quia
habet vitiū, scilicet tale: propter quod est deterior in
decē, quę magis valeret, si istud vitium nó haberet.
ideò illa decē peto certi cōdictione ex stipulatione:
noli dicere actione ex stipulatu: quia licèt interesse
fuit incertū factū est modò certū: vt ff. si cert. peta. l.
certi condic. §. j. Itē tenetur & in alio casu quando
sciebat seruū habere vitiū venditor: & emptoré nó
m admonuit: & tunc tenetur ex empto, vel quod redhi
beatur, vel quod teneatur ad interesse: vt ff. eod. l. j.
§ exempli. & §. aiunt. & sic cócipies libellū. *Libellus.*
4 Vobis † domino B. potesta. cóqueror ego R. de M.
qui vēdidit mihi seruū vitiosum & sciens. vnde quia
me nó certiorauit: ideò peto seruū redhiberi actiōe
ex empto redhibitoria, vel actiōe ex empto ad meú
interesse: quòd enim redhibitio contineatur vel in-
teresse empti iudicio dicit l. ff. de act. emp ex empto.
§. j. Itē tenetur in tertio casu vēditor propter vitium
animi, quod seruus habebat: si vitiū animi sit mixtū
vitio corpo

a vitio corporis: vt ff. eod. l. ob quę. §. in summa. *Oppositio.* Sed videtur ꝙ primus libellus malè sit conceptus. Nam licèt sit res minoris pretij nō deberet alicui subueniri: nisi illud sit minus dimidia: vt C. de rescin. vendi. l. rem maioris. Respōdeo illud legis auxiliū locū habet quādo aliquis decipitur re ipsa in pretio. Verū si inueniatur læsus ratiōe morbi vel vitij: tūc propter edictū ædilitiū subuenitur quātumcū que seu qualiscūq; minor inuenitur læsio. *Oppositio.* Sed videtur ꝙ nec redhibitoria, nec quāto minoris habet locū. Certū est enim ꝙ redhibitoria. vj. mēsi-
b bus vtilibus tollitur, & quātò minoris anno vtili: vt ff. e. l. sciendū. §. vlt. & emptor qñ emit vel cognouit morbū vel vitiū, & tunc nō aget: vt ff. eo. l. j. §. si intelligatur. & l. quęritur. §. vlt. Aut ignorauit morbū habere animal tempore vēditionis: & tunc prędictæ actiones locū non habēt: quia dicit lex prædicta, sciendū est à tēpore vēditionis currere illa tēpora vtilia: si sunt vtilia: ergo scienti currunt & ignorāti nō: quia nullū vtile tempus currit ignorāti: vt ff. de diuersis & temp. præscrip. l. j. & lex alibi dicit, ꝙ à tēpore scientię currunt illa tempora:
c vt ff. e n. l. cū sex. Respōdit dominus meus: imò locū habent actiones prędictæ: & tunc locū habent tempora illa, quādo vterque sciebat. & venditor & emptor: sed emptor supiniùs ignorauit: vt in prędicta l. cū sex. & l. ædiles aiunt. §. idē refert Ofiliū. & quod dicitur ꝙ quantò minoris res est, ꝙ sit prætoria: & quātò minoris empturus esset: ꝙ hæc sit ciuilis: verba sunt doctorum: non autem lege cauetur.

Si res vendita sit redhibita propter vitiū vel morbū, & nō præstantur à venditore vel emptore, ea quę ad inuicem sunt præstanda, competit actio in factum ædil.

d De actione in factum ædilitia, Rubric.

1 *Actio ædilitia in factum, quando competat.*

2 *Libellus in dicta actione quomodò formetur: cū plu. seq.*

SEQVITVR alia actio in factū ædilitia quæ
1 competit in multis casibus & diuersis: † cōpetit enim in primis quādo facta fuit redhibitio, & pretium nō restituitur emptori cū accessionibus & alijs quæ iubent ædiles. Item cū venditori nō restituuntur ab emptore, quæ sunt quæsita per seruū, & alia quæ præcipiunt ædiles: & in hoc casu nō quæritur si vtraque res sit in causa redhibitionis, vel nō. Item
e si fuerit redhibita intra legitima tēpora, vel nō: sed istud solummodò quæritur an redhibitio facta sit: vt ff. e. l. quod si nolit. §. in factū. Et quo, seu quanto tempore durat? Respōdeo, illam credo perpetuā iu hoc casu, cū sit rei persecutoria: vt ff. de act. & oblig. l. in honorarijs: licèt in alijs casibus vbi cōpetit minori tēpori tempore tollatur: vt infrà notabitur. Po sitiones in hac actione nō sunt necessariæ: vnde ita
2 cōcipies libellum. *Libellus emptoris.* † Vobis domino potest. Aret. cōqueror ego R. de M. qui vēdidit mihi equum morbosum vel seruū: cuius equi cū facta
f sit redhibitio, & pretium nō sit mihi restitutū, & accessiones: puta decē, ideò prędictū pretium cū mihi nō sit restitutū, peto: & ad ista propono actionē in factū ædilitiam. & ita cōcipitur iu personā emptoris: in persona autē venditoris cōcipitur hoc modo.
3 *Libellus venditoris.* † Vobis domino pot. Aret. cōqueror ego R. de M. cui vēdidi equum morbosum, nomine cuius equi egit redhibitoria contra me: & redhibitio facta est: sed quia mihi nō restituit quęsita per seruū vel equum, & accessiones: puta talia: ideò contra ipsum ago, vt prædicta mihi restituat: & ad

g ista propono actionē in factū ædilitiam. Quod iu vtroque casu cōcipiatur rectè libellus dicit l. ff. eod. ꝙ si nolit. §. in factū. Item cōpetit quādo vēditio facta est, vt nisi res vēdita placeat vel displiceat, quòd reddatur: nec ... non esset perpetua sed tēporalis vsq; ad xl. dies. vt de ædil. edict. l. ꝙ si nolit. §. si quid. in fine. Vnde iu hac actione ita cōcipietur libellus.
4 *Libellus.* † Vobis domino M. po. Are. cōqueror ego R. de M. qui vēdidit mihi rem talem, vt nisi placeret mihi redhiberetur: vnde quia nō placet peto fie-
h ri redhibitionē: ad prædicta propono actionē iu factum. Quod ita cōcipiatur rectè libellus dicit l. prędicta *Oppositio.* Sed nō videtur ꝙ libellus debeat de iure stare: nam talis vēditio nō valet, si cōferatur in arbitriū alterius cōtrahētis: vt C. de cōtra h. empt. l. iu vendentis. Respōdeo: verū est ꝙ nō valet, si cōferatur in arbitriū substantia cōtractus. s. pretium, vel ipse cōtractus: puta vendā si voluero: emam si voluero. vel emam, vel vendam pro eo pretio, ꝙ placuerit mihi: verū accidens potest conferri in alterius arbitrium: puta vendo pro x. & si displiceat, restituas mi hi: vt insti. de cōtrah. empt. §. pen. Item cōpetit etiā
i pro ornamētis restituendis ab emptore: vel etiā de mācipijs redhibēdis propter ornamēta: ꝙ si nō vult vēditor tradere seruū vel mācipium ornatū, vt ostēdit, fiet redhibitio etiā iumentorū: & ita fiet redhibitio rei principalis propter accessoria: & in his casibus cōpetit infrà xl. dies: vt ff. eo. l. ædiles aiunt. iu prin. & ita fiet redhibitio pro ornamētis: si ornatus eius erat tēpore vēditiōis: aliàs nō. In hac autē actio
5 ne ita cōcipietur libellus. *Libellus.* † Vobis domino B. potest. Aret. conqueror ego R. de M. cui vendidi equum vel seruū ornatū talibus ornamētis: & facta
k redhibitione equi vel serui ornamēta mihi reddere vel restituere recusat: vnde ipsa peto mihi restitui per actionē in factū ædilitiā. Quòd ita debeat cōcipi libellus probatur. ff. eo. ædiles aiunt. in princ. Si autē emptor vult proponere propter ornamenta actionē ad equū redhibendū concipiat ita libellum.
6 *Libellus.* † Vobis domino M. pot. cōqueror ego R. de M. qui vēdidit mihi equū ornatū tēpore vēditionis cum sella & freno deaurato: quę ornamēta quia mihi nō pręstat: ideò restituere sibi equū volo: & peto vt restituat mihi denarios meos: propono ad hoc
l actionē in factū. Quod ita debeat cōcipi libellus dicit lex prędicta. *Oppositio.* Sed videtur ꝙ libellus iste stare non possit. Nam certum est, ꝙ per rem minorem nō debet fieri pręiudiciū rei maioris: vt ff. de iu di. l. per minorē. & ff. de in integ. restit. l. scio. Respōdeo. Istud cōtingit propter stultitiā & cōtumaciam venditoris. & quia fortè emptor aliàs empturus nō esset: vt arg. ff. de in diē adiec. ꝙ si vno. Item cōpetit ista actio in factū quando in ea parte qua vulgò iter sit habet quis canē: verrē: aprū: vrsum: pantherā vel leonē: aliudve animal quod nocere possit siue li-
m gatū siue solutū sit: vt ff. de ædil. edict. hi enim. & l. seq. iu hoc casu poterit ita formari libellus. *Libellus.*
7 Vobis † dño B. pot. Aret. cōqueror ego R. de M. in loco prohibito, & in quo iter est publicū habet canem vel verrē aliudve animal quod nocere potest & nocuit iam: quia homo talis occisus est: & quia cōtra vtilitatē reipublicæ vel bonus populi est: peto eum condemnari in ducētos solid. ad hoc propono actionē in factū. & sic aget nō tanquā priuatus: sed tanquàm quilibet de populo. Hæc enim hęc actio popularis: vnde aliquis posset a gēte tanquā quilibet

a de populo propter damoum datű alij:& etiam propter damnum datű sibi:& quãdoquè publica est téporalis:quãdoquè publica est perpetua: & quando nociiű est liberu homini condemnatio fit inquantum bonű & equű iudici videbitur: finaoté in alijs rebus fit in duplum cődemnatio:vt in legibus prædictis.ff.de his qui deie vel effu.l.j.& l.si verò.§.hęc autẽ actio.ff.de popularibos act.l.vlt. Reliqua quæ ad hanc actionem pertinent die,vt in summa C.de ædil.actio.

b *Si aliquis præpoaat aliquem negotiatiõi nauali: & quis contrahat cum illo præposito, teneatur dominus actione exercitoria.*

De actione exercitoria, Rubric.

1 Actio exercitoria ad hoc ut cõpetat quot necessaria sint.
2.3 Positioaes actoris & rei ia dicta actioae.
4 Libellus in dicta actione quomodò formetur.

SI aliquis haberet nauẽ fluuialem vel marinam vel stagni & præponat in eam magistrum vt contrahat: tenetur iste qui præponit magistrű ratione exercitoria & denominatur hic exercitor:dominus ille qui præponit ad quem quotidianus nauis quęstus pertinet:vt ff.eo. l. j.§.exercitorem.& §.nõ au-
c tem.& §.nauẽ.licèt institoria appelletur à præposito:vt in sequẽti actione notabo.Sed ad hoc vt actio
1 ista cõperat,tot sunt necessaria.† Primű ꝙ sit negotiatio nauali:vt ff.e.l.j.in princ.& accipe naualem quæcűque sit nauis:vt ff.e.l.j §.nauẽ. Secundum ꝙ sit præpositus generaliter:finauẽ ad speciem vnã.s. ꝙ locet vecturas nauis tantű:de alijs dominus non tenetur:nec haberet locű exercitoria:vt ff.e.l.j.§.magistrű. & §. igitur præposito. Tertium ꝙ dominus præponat illum magistrű expresśim vel patiatur negotiari in naui quẽ præposuit magistrű nauis:vt ff.eo.l.j.§.magistrű.& ita in exercitoria patientia consensum inducit. Quartű, ꝙ si plures sunt magistri, & nõ diuisa sint officia:& si cű vno cõtrahã,omnes obligo insolidű:si diuisa: nõ obligo aliquẽ nisi pro parte illius:vt ff.e.l.j.§ si plures. Quintű ꝙ nauis tẽpore illo indigeret refectione: vt ff eod.l.vlt. Vnde actor in hac actione tales faciat positiones. *Positio*
2 *actoris.* † Ego dico vel propono ꝙ Titiű pręposuisti negotiationi nauali. Itẽ dico, ꝙ tu passus es Titium in naue negotiari. Itẽ dico, ꝙ nauis tẽpore illo
e refectione indigebat. Econtrà reus faciat tales positiões. si negare potest, neget:si nautẽ dicat. *Positio rei.*
3 Ego dico, † ꝙ præposui naui Semproniű:si hoc cõfitebitur actor, succumbet:quia iam cõtractus habitus cű Titio nõ ligat dominű,cùm nõ fuerit Titius pręposìtus. Itẽ dico, ꝙ pręposui Semproniű ad hoc vt locaret vecturam & nõ aliud.si hoc confitebitur actor,succumbet. In hac autẽ actione cõcipitur ita
4 libellus. *Libellus.* † Vobis domino B.potest. Aret.cõqueror ego R.de Martin.qui cű Titium pręposuerit naui suæ,cű ipso Titio magistro nauis cõuenit,
f ꝙ portaret me cű rebus meis vltra mare ad subsidiű terræ sanctæ:vnde quia fidẽ fregit,peto ab ipso e.solidos:cű tantű mea intersit:ad hoc propono exercitoriam.& hoc si tenes illam sententiã,ꝙ exercitoria sit propriű nomen actionis:sinautẽ dicas propono actionẽ ex cõducto exercitoriam quasi ꝙ hęc sit adiectio:quare agis ex conducto.ideò quia nauem exercenit ille cű quo cõtraxi. Quod ita rectè cõcipitur libellus:dicit lex ff.de exercit.l.j & l.si seruus.& instit.de actio.§.sequẽs. & §.omnes. & §. ex cõtractu.cű enim fuerit contractus inter me & magistrű

g nauis:de iure ago. *Oppositio.* Sed videtur ꝙ libellus iste nõ sit rectè cõceptus. Certű est enim ꝙ actio ex cõtractu cõtra illum cű quo cõtraxi,cõpetit,vel cõtra eius hæredẽ:vt ff.de actio.& oblig.l.ex cõtractibus.quomodò ergo datur actio contra dominű per contractű habitű cum magistro:cű etiã ex cõtractu filij non teneatur pater:& econuerso: vt C.ne filius pro patre.qui æstimantur vna persona: vt C.de impub.& al.sub.l.vlt. Respondeo, ꝙ cõueniatur dominus propter cõtractű magistri:hoc facit mandatum domini. Nam ex cõtractu procuratoris domi-
h nus tenetur & obligatur:vt ff.de act. empt.l.Iul.§.si procurator. & ꝙ cõueniatur dominus dicit lex esse mihi electionẽ, ꝙ cõueniã ipsum magistrű ex locato iure directo:quia cű ipso cõtraxi: an dominű nauis:quia ipse illű posuit:vt ff.e.de exerciro.l.j. §. ecõtrariò.Sed illud nota quod ago contra dominű nauis ex cõducto propter cõtractű magistri: ipse autẽ dominus nõ habet actionẽ contra me propter contractum illius magistri: nisi ille magister cedat sibi actionẽ conuẽtos à domino act ex locato vel mandati.& quare istud,ex ipsa reddit rationẽ.ff.e.l.j.in
i fin.primi responsi.& §.econtrariò.

Si quis præponat aliquẽ negotiatiõi vel tabernæ: & aliquis cõtrahat cű præposito, tenetur dñs actione institoria.

De actione institoria, Rubric.

1 Actio institoria ad hoc ut locű habeat quot necessaria sint.
2 3 Positioaes actoris & rei in dicta actione.
4 Libellus in dicta actione quomodò formetur.
5.6 Actione institoria contra dominum ex contractu procuratoris an agi posit.

ALIQVANDO dominus vel alius præponit seruum vel filiű liberű hominẽ alicui taber-
k bernæ vel stationi vel negotiationi:si cõtraho cum illo præposito:agam cõtra dominű vel patrẽ actio-
1 ne institoria. † Quę actio ad hoc vt locű habeat tot sunt necessaria:scilicet tria. Primű ꝙ ille qui pręponit sit maior xxv.annis: vel si pupillus est,ꝙ pręponat eum cű authoritate tutoris:vel minor authoritate curatoris:vt ff.eo.tit.l.verű.& l.quicűq; §.fin. Secundum est necessariű,ꝙ in illa merce contrahatur ad quã fuit præpositus:vel ꝙ sequatur etiã occasione illius mercis:vt ff.eo.tit.l. quicűq; §.non tamen. Tertiű,ꝙ ille sit prępositus.s. ꝙ possit cõtrahere: si
l enim esset præpositus vt imperaret discipulis, vel operarijs,vel ꝙ esset villicus:puta vt recolligat fructus & redditus:nõ haberet locű institoria: vt ff. eo. tit.l.j.si cű villico. Vnde in hac actiõe actor fa.ta.po.
2 *Positio actoris.* † Ego dico sacramento meo ꝙ cű sit maior xxv. annis,vel pupillus cű tutoris authoritate talem.s.pone Titiű merci oleariæ pręposuisti. Itẽ dico, ꝙ in illa merce:puta in oleo cõtraxi secű: quia mutuaui sibi tot denarios, vel emi ab eo tantű olei. Itẽ dico, ꝙ tu quãdo illű pręposuisti, eum pręposui
3 sti vt cõtraheret. Econtrà reus faciat ta.po. † *Positio*
m *rei.* Ego dico, ꝙ sum minor xxv. annis. vel quãdo tu dicis, ꝙ fuit Titius præpositus:ego tutorẽ nõ habebam,cű essem pupillus. Itẽ dico, ꝙ pręposui Seium illi merci,& nõ Titiű.si istud cõfitebitur actor,succumbet:quia cõtraxi cű Titio. Itẽ dico, ꝙ ego pręposui Titiű in tali merce.s. vt locaret operas suas. si istud cõfitebitur actor,succűbet: quia nõ est in merce illa.s.olearia cõtractű:vt ff.e.l.quicunq;.§.nõ tñ. Item dico, ꝙ scripsi publicè, & in loco publico in quo poterat legi,ꝙ nullus contraheret secű: si istud cõfitebitur actor,succűbet:vt ff.eo.l.sed si pupillus. §.proscribe.

a § proſcriberem. In hac autem actione formatur ita
4 libellus. *Libellus.* † Vobis dño M.po.Piſt. cóqueror
ego R.de M.à quo peto xx. li. quę mutuaui Titio
in merce olearia: quẽ Titium pręposuit ipſe M.in
ipſa negotiatione:ad prædicta propono inſtitoriam
actionẽ:ſi es in ea ſententia, ꝙ ſit proprium nomen
actionis:ſi autẽ es in ea ſentẽtia, vt nõ ſit proprium
nomen actiõis:ſicut etiã dominus meus, vt in ſum-
ma huius tit.notauit:tunc dicas:propono certi cõdi
ctionẽ de mutuo inſtitoriã. *Oppoſitio.* Sed videtur ꝙ
libellus iſte ſit malè cõceptus. In primis certũ eſt, ꝙ
b actio ex cõtractu contra illũ datur & cõpetit illi qui
cõtraxit. quomodò ergo aget cõtra dominũ, qui nõ
contraxit? Reſpon.dic vt in ſuperiori actione nota-
5 ui, *Queſtio.* † Sed illud quęritur an poſsit agi cõtra
dominũ ex contractu procuratoris. Reſpondeo ſic.
Queſtio. Sed nunquid ipſe poteſt agere ex cõtractu
procuratoris cõtra illum cũ quo cõtraxit procura-
tor. Martinus indiſtinctè admiſit ꝙ ſic.do. Io.& do.
meo videtur, ꝙ nõ poſsit agere niſi in caſu quando
inſtitor nõ eſt ſoluẽdo: vt ff. e.l.ij. & ita intelligunt
leges.ff.de præto.ſtipu.l.in prætorijs.de quo dic ple
c nè vt notaui ff.de act.emp. Iulianus.§.ſi procurator.

Si aliquis contrahat cum ſeruo vel filio alicuius tenetur dominus merces peculiares cõferre creditoribus, id eſt dare tantũ cæteris creditoribus quantũ ſibi retinet: & hoc per actionem tributoriam.

De actione tributoria, Rubric.

1 *Actio tributoria ad hoc ut competat: quot requirãtur.*
2 *Poſitiones actoris & rei in dicta actione.*
3 *Libellus in dicta actione quomodò formetur.*

ADHVC etiam cõpetit propter contractũ fa-
d ctum cũ filio vel ſeruo alicuius vel libero homi
ne bona fide poſſeſſo, vel ſeruo in quo vſufru.habe
mus. alia actio quę vocatur tributoria per quã cõſu
litur cõtrahẽti cũ prędictis perſonis, ꝙ vocetur dñs
in tributũ. i. vt communicet omnibus creditoribus
merces peculiares: & tantũ tribuat cuilibet credito
ri, quãtũ ſibi retinet pro rata debiti: vt ff.e.l.j. Vnde
1 ad hoc † vt actio iſta cõpetat tot ſunt neceſſaria. In
primis, ꝙ perſonę cũ quibus cõtractũ eſt, ſint in po-
teſtate alicuius modo prædicto: vt ff.e.l.j.§.vlti. Se-
cundũ, ꝙ cõtractus ſit factus in merce peculiari: a-
liàs non cõpetit: vt ff.e.l.j.§.licèt. Tertiũ vt dñs ſciat
ſeruũ in merce peculiari negotiari, & nõ cõtradicat:
e vt ff.e.l.j.§.licèt. & §.ſcientia. Item quartũ, ꝙ illa tã-
tùm merces venit in tributũ in qua contractũ eſt. &
ſic ſi ageret hac actione in qua nullũ habet priuile-
gium dñs: ſecus autẽ in actiõe de peculio, in qua ve-
niet cõſideratio totius peculij: & in qua dñs priuile
gium habet, ꝙ deducet illud quod ſibi debetur: &
quod debetur etiã his quos ſecũ habet: vt ff.e.l.pro-
cu.§.nõ aũt.& l.aliquãdo.ff.de pecu.l.peculiũ autẽ.
Itẽ quintũ exigimus. ſ.ꝙ verè ſit dñs: vel ſaltẽ bona
fide poſsideat, vt habeat ius in re: vt fructuarius: a-
lioquin ſi eſt tutor, qui habetur loco dñi: vt ff. pro
f empto.l.qui fundũ.§.ſi tutor.& ff.de furt.l.interdũ.
§.qui tutelã: cuius ſcientia vel dolus non ſpectatur:
ſed ſpectari debet ſcientia tutoris & pupilli & adul
ti & curatoris: vt ff.eo.l. ſi ſeruus.§.j.& vlt.quod ſic
intellige quãdo pupillus eſt maior ſeptennio, & eſt
præſens: aliàs ſi minor ſeptennio vel abſens tũc ſo-
lius ſcientia tutoris ſufficit: vt arg.C.de iure delib.l.
potuit.& l.ſi infanti.& ff.de adminiſtr. tut. l.j.& ff.
ad Treb.reſtituta. Fallit hoc quod diximus in pro-
g curatore, qui licèt nõ ſit dominus: vt ff.de procu.l.j.
tamen eius ſcientia ſpectatur: vt ff.e.l. procuratoris.
in prin.& ff.de doli except.l.apud Celſum.§.quæſi-
tum. Vnde in hac actione actor fa.ta.po. *Poſitio acto
ris.* † Ego dico meo ſacramẽto ꝙ Titius eſt ſeruus
tuus: vel filius: vel eum poſsides bona fide: vel habes
in eo vſumfru.ſi cõfitebitur reus, habet iam partem
confeſsionis: ſi negat eum ſeruum ſuum eſſe, facias
alias poſitiones. Ego dico, ꝙ fuit natus ex tali ancil
la.ſi cõfitebitur: ergo ſequitur, ꝙ ſit ſeruus ſuus: vt
C.de rei vend.partũ. Item de filio, ſi neget, ꝙ ſit fi-
h lius ſuus, dicas. Ego dico, ꝙ domina Berta fuit vxor
tua: vel eam maritali affectione tractabas. Itẽ dico,
ꝙ Titius fuit natus ex illa Berta poſtquã fuit tua
vxor. Itẽ dico, ꝙ tu ſemper vocaſti, & eum vocas fi-
lium: vnde ſi iſta cõfitebitur cõſtat, ꝙ ſit filius ſuus:
vt arg. ff.de doua.l.donationes.& ff. de quæſtio. l.j.
Itẽ dico, ꝙ negotiatus fuit in merce tali: puta, quia
vendidit cerã vel pannos. Itẽ dico, ꝙ negotiari ſcie
bas in merce tali, & non contradicebas. Itẽ dico, ꝙ
illa merces eſt apud te: vel dolo feciſti quominùs
eſſet.ſi cõfitebitur: cõdemnabitur: vt ff.e.procurato
i ris.§.per hãc actionẽ.& l.illud.§.minùs. Itẽ dico, ꝙ
in illis pãnis vel illa cera ego cõtraxi cũ illo Titio:
quia vendidi ſibi cerã vel pannos: vel emi pannos:
& inueni illos inter tales aliàs interpolatos: vnde
tenetur vẽditor: vt ff. de cõtrah.empt.l. Labeo. §. ſi
veſtimẽta. Itẽ dico, ꝙ Titius eſt ſeruus, vel bona fi-
de poſſeſſus: vel habet in eo vſumfruct.ille pupillus
vel adultus. Itẽ, ꝙ ipſe pupillus vel adultus, tutor &
curator ſciuerũt illũ ſeruũ cõtrahere in merce tali.
Itẽ dico, ꝙ talis eſt tuus procurator, qui ſciuit Ti-
tium in merce peculiari cõtrahere. Econtra reus fa.
k ta.po. *Poſitio rei.* † Ego nego, quod negare poſſum
3 ſalua cõſcientia mea. Itẽ dico, ꝙ Titius ille cũ quo
dicis cõtraxiſſe, eſt filius Seij, vel ſeruus, vel ab alio
poſsidetur, vel ipſe in eo habet vſumfru.ſi iſtud con
fitebitur actor, cadet à cauſa: quia cũ nullũ habeat
ius in eo, nõ poterit conueniri: ſicut dictũ eſt in prin.
Itẽ dico, ꝙ Titius vendidit carnes vel tenet tantũ
tabernã.ſi iſtud cõfitebitur actor iam non proderit
ſibi: ſi cõtraxit cũ eo in cera, vel in pannis, ad hoc vt
agat tributoria: ſicut dictũ eſt. Item dico, ꝙ fui ab-
ſens iam eſt annus vel bienniũ à ciuitate beneuẽta-
l na, vel ab illo loco vbi dicis te cõtraxiſſe: ſi iſtud cõ
fitebitur actor, obtinet reus: quantũ ad hoc vt pręſu
matur, ꝙ ignorauerit, ſi tẽpore ſuæ abſentiæ cœpe-
rit Titius negotiari. ſed ſine hac poſitione pręſumo
ſemper reum ignorare, niſi probetur eius ſciẽtia: vt
ff.de adminiſt.tut.l.hoc autẽ.ff.de proba.veriùs. In
4 hac actione cõcipitur ita libellus. *Libellus.* † Vobis
domino M.poteſt.Piſt. cõqueror ego R.de M.qui
merces tales: puta cerã vel pannos, quos apud ſe ha
bet: in quibus mercibus cũ Titio ſeruo ſuo vel filio,
m vel ab eo bona fide poſſeſſo, vel quia in eo vſumfru
ctum habet, cõtraxi eo non contradicẽte & ſciente:
vnde peto ꝙ mihi cõtribuat: vel ſi fortè cõtribuit, &
nõ ad plenũ: dicas ꝙ merces minùs cõtribuit. vnde
vt ad plenũ cõtribuat ago: & ad hoc propono tribu
toriã: ſi vis dicere ꝙ ſit propriũ nomen actionis: ſin-
autẽ dicas actionẽ ex empto tributoriam. Quod ita
rectè cõcipiatur libellus dicit l.j. ff. eod.tit. & inſti e.
quod cũ eo qui in alie. pote. *Oppoſitio.* Sed videtur,
ꝙ libellus iſte ſit malè cõceptus. Certũ eſt ꝙ contra
illũ agimus, qui nobis eſt obligatus ex cõtractu vel

a quasi ,ex maleficio vel quasi:vt instit. de obligat.at
hic nō est obligatus aliquo modo de prędictis.ergo
cōtra eum nō agimus. Respōdeo: verū est quod op
ponis de iure ciuili : sed de iure pretorio secus est:
quia ius pretorium facit eum teneri:ex quo merces
sunt apud eum : vt ff.de exercitoria.l.si eum. §.vlti.
Est autē sciendū,ꝙ apertè hic dn̄s M.errauit : dice-
bat enim nō habere locū tributoriam:nisi quando
contributū est:& mala fide vel nō plenè:vt arg.ff.e.
l.vlti. Itē dicebat nō iure actionis à principio cōpel
li aliquē ad contributionē:sed per officiū iudicis:si-
b cut & aliàs circa collationē faciendam: quę fit iudi
cis officio:vt C.de colla.l.j.& ff.de colla.bonorū. l.
j.quę collatio si fiebat & malè : tunc habebat locū
posteà tributoria. Sed cōtra dicimus:nam habet lo
cum tributoria etiā si nihil tribuatur:vt ff.e.l. illud.
§.minus.& ff.de verb.signi.l.minùs. vnde & à prin-
cipio tributoria posset intentari.

Si ex contractibus habitis cum seruo uel filio aliquid sit uersum in utilitatem domini , uel patris: tenetur dominus, uel pater actione de in rem uerso.

De actione de in rem verso, Rubric.

c 1 *Actio de in rem uerso ad hoc ut procedat, quot necessaria sint.*
2.3 *Positiones actoris & rei in dicta actione.*
4 *Libellus in dicta actione.*
5 *Actione de in rem uerso quomodò agens contra dominum agat: cùm non contraxit uel quasi.*
6 *Actione de in rem uerso cōtra te an agere possim: si aliquis liber homo gerebat negotia tua: & pecuniā sibi mutuaui: & illam in tuam utilitatem expendit.*

PROPTER contractus prædictos habet lo-
cum etiā alia actio quę nominatur de in rem ver
d so,quæ locū habet quādò illud quod dedi: puta mu
tuando filio vel seruo vel ab eo emēdo vel aliàs cō-
trahendo versum est in rem patris vel domini: quæ
actio cōpetit insolidū. i. eatenùs , quatenùs versum
est.Sed ad hoc vt cōpetat actio ista tot sunt necessa
1 ria.† In primis ꝙ seruus vel filius gerat negotiū pa
tris vel domini voluntate: & tunc siue vtiliter siue
inutiliter geratur habet locū hæc actio etiam si de-
beant emi vnguēta ad luxuriæ materiā.sin autē sine
voluntate : tunc eatenùs tenetur quatenùs versum
est:tali.s.distinctione cōsiderata:vt si illud negotiū
e fuerit voluptuariū:tenetur dn̄s ad hoc vt patiatur il
las voluptuarias impēsas tolli:nisi res illa sit promer
calis: vt ff.e.l.iij.§.negotia.& l.si res.§ quod seruus.
& l.iij.§.si furtiua.& ff.de impensis in rebus dotali-
bus. quod si hęres . vel nisi dn̄s habeat ratum: quia
tunc tenetur insolidū:vt ff.eo.l.iij § si mutua. & l. si
res.§.quod seruus.si verò illud negotiū fuit necessa
rium vel vtile,tenetur dn̄s:etiā si nō sit versum ad eā
quantitatē quā dn̄s solebat ministrare:puta,si emit
frumēta pro familia sua:vt ff e. l.iij.§.vlti.& l. si res
nō necessarias.Secūdum est necessariū,ꝙ seruus vel
f filius accipiat pecuniā ad hoc vt vertatur in rem do
mini:& quod vertatur : aliàs nō datur : nā curiosius
debet esse creditor,quod vertatur pecunia in rē pa
tris vel dn̄i:vt ff.eo.l.iij.§. sed si mutuatus. Tertiū,ꝙ
ita demū datur de in rem verso , si durat versum. i.si
non solutū sit seruo vel filio:vt ff. e.l. si pro patre. §.
versum. Vnde in hac actione actor faciat ra.po. *Po-*
2 *sitio actoris.* † Ego dico,ꝙ Titius est tuus seruus vel
filius:si cōfitebitur reus,bene est:si autē negauerit,
procede in cōfessione:vt in superiori actiōe notaui.

g Item dico, ꝙ iste Titius erogauit in frumentū pro
alenda familia tua xx.lib.pro ea vestienda : vel sol-
uit tuo creditori:vel emit togā filio tuo: vel dedit in
dote pro filia tua : vel expēdit in illas expēsas volu-
ptuarias:vel tu mādasti,vt emeret vnguēta ad luxu
riæ materiam: & emit de illis xx. si istud cōfitebitur
reus, stat bene : quia pro his omnibus potest agi de
in rem verso.vt ff.e.l.iij.& l.filiusfa. & l.vlti. Itē di-
co,ꝙ illa xx.illi Titio mutuaui ad hoc vt illa in tuā
vtilitatē cōuerteret,& cōuertit. Itē dico,ꝙ illa vigin
ti adhuc debētur ab illo seruo, cū non ipse soluerit,
h nec alius pro eo. Reus fa.ta.po. *Positio rei.* † Ego di
3 co,ꝙ ille Titius est seruus vel filius Seij.si istud cō-
fitebitur actor,succūbet:cū nō sit in eius potestate.
Itē dico,ꝙ denarios illos quos à te accepit mutuò,
ipse seruus amisit in foro rem: vel viuēdo luxuriosè
cōsumpsit.si istud cōfitebitur actor, succūbet: quia
nō fuit expēsa pecunia in vtilitatē dn̄i. Itē dico,ꝙ il
los denarios solui Titio seruo vel filio meo. si istud
cōfitebitur actor,succūbet. In hac autē actiōe cōci-
4 pitur ita libellus. *Libellus.* † Vobis dn̄o po. Aret. cō-
queror ego R.de M. à quo peto xx. quę seruo ipsius
i Titio.s.vel filio mutuaui, vel aliàs cū eo cōtraxi: q̄
pecunia in sui vtilitatē fuit conuersa: vnde illā peto
mihi restitui:ad hoc propono actionē de in rē verso:
si dicis, ꝙ sit propriū nomē actiōis:sin autē dicas cer
ti cōdictiōe de in rē verso: vel actiōe ex vēdito de in
rē verso. Quod ita rectè cōcipiatur libellus dicit lex
ff.e.l.j.& instit.quod cū eo qui in alie.po.† *Quæstio.*
5 Sed illud quęritur quomodò hic agit cōtra dn̄m,cū
non contraxit vel quasi. Respondeo vt in superiori
actione notaui. † *Quæstio.* Sed illud quęritur : pone
6 quod aliquis liber homo gerebat negotia tua, & pe
k cuniā sibi mutuaui: & illā expēdit in tuā vtilitatem:
vtrū possim agere cōtra te actiōe de in rē verso? Re-
spōdeo: potes: quia vtilis de in rē verso cōpetit: quia
sentētia cōcordat: licèt verba deficiant; vt arg. C.ꝙ
cū eo.l.si quis.& C.de ꝓcu.l.si pretiū.& de hac quę-
stione not. dominus meus plenè in summa C.si cer-
tum petatur.

Si pater uel dominus iubeat quod quicūque uellet cū filio uel seruo suo cōtraheret , teneatur actione quod iussu.

De actione quod iussu, Rubric.

1 *Actio quod iussu ad hoc ut cōpetat, quot exigantur.*
l 2.3 *Positiones actoris & rei in actione quod iussu.*
4 *Libellus in actione quod iussu quomodò concipiatur.*

SI aliquis iubet seruo vel filio , ꝙ contrahat , vel
etiā iubeat alicui in genere,ꝙ ita dicat: quicūq;
volet cū seruo meo cōtrahat, vel filio : habet locum
1 hæc actio, quæ vocatur quod iussu insolidū. † Quæ
actio ad hoc vt cōpetat , tot sunt necessaria. In pri-
mis, ꝙ persona, cū qua contrahitur, sit in potestate
patris vel domini : vt ff.e.l.j.& l.si tutoris. §.si iussu.
Secūdum , ꝙ mandatū sit ipsi seruo vel filio vel illi
personę quę debet cōtrahere: vel ꝙ subscribat: vel ꝙ
ratū habeat: vt ff.e.l.j.§.iussum.& §.si ratū. Tertiū,
m ꝙ sit cōtractū in merce peculiari: at si in dn̄ica, locū
habet mādati:vt ff.eo.l.j.& C.mādati.l.si tibi. Vnde
2 in hac actione actor fa. ta. po. *Positio actoris.* † Ego
dico, ꝙ Titius est seruus tuus, vel filius.si hoc confi
tebitur, cōstat ꝙ sit in potestate, nisi probet qualiter
sit emācipatus vel manumissus : vt instit. de his qui
sui vel alieni iuris sunt. & ff.de his qui sui vel alien.
iur. sunt.l.vlti. sin autē neget : faciat positiones sicut
in tributoria. Itē dico, ꝙ tu mādasti illi Titio vt ac-
quireret

a quireret denarios mutuò, vel emeret rem talẽ &pro
mercede peculiari. Itẽ dico, ꝙ tu mãdasti, ꝙ quicun
que vellet cõtrahere cũ illo Titio. Itẽ dico, ꝙ secũ
cõtraxi mutuãdo sibi xx. vel vẽdẽdo codicẽ pro xx.
Itẽ dico, ꝙ illũ cõtractũ, quẽ feci secũ, ratũ habui-
sti: vel illi instrumento subscripsisti. Ecõtrà reus fa.
3 ta. po. *Positio rei.* † Ego dico, ꝙ ille Titius est seruus
vel filius Seij: si hoc cõfitebitur actor: cõstat ꝙ nõ sit
suus filius vel seruus: vnde secũ agi nõ potest. Itẽ di
co, ꝙ illũ Titiũ seruũ vel filiũ meum: ego manumisi,
b vel emãcipaui. Itẽ dico, ꝙ res illa vbi mandaui ꝙ fi-
lius meus vel seruus acciperet denarios mutuò est
dominica vel paterna. Itẽ dico, ꝙ Gaius mutuauit
sibi illos denarios. si istud confitebitur actor: sequi-
tur ꝙ ipse nõ possit agere, cũ non mutuauit. Itẽ di-
co, ꝙ ego cõtradixi filio vel seruo: ex quo sciui illũ
accepisse illos denarios mutuò. si istud cõfitebitur
actor, nõ poterit dicere, ꝙ reus habuerit ratũ. arg. ff.
ad Maced. si filius. Itẽ dico, ꝙ tantũ in illo cõtractu
fideiussi. si istud confitebitur actor, non aget quod
iussu. ff. e. l. j. §. quid ergo. In hac autẽ actione ita re-
4 ctè cõcipitur libellus. † *Libellus.* Vobis dño M. pote.
Pist. conqueror ego R. de M. qui debet mihi xx. ex
c cõtractu mutui vel emptionis: quẽ contractum eius
iussu cũ eius seruo vel filio feci. vnde ꝙ prędictã pe-
cuniam mihi soluat, vel reddat ago cõtra ipsum: &
ad hoc propono actionẽ quod iussu. Si dicas, ꝙ sit
proprium nomen actionis: si autẽ dicas certi condi
ctione quod iussu. similis oppositio & solutio potest
fieri, sicut in superioribus actionibus notaui.

Si quis contrahat cum filio uel seruo alicuius, tenetur pater uel dominus actione de peculio.

De actione de peculio, Rubric.

d 1 *Actio de peculio ad hoc ut procedat, quot necessaria sint.*
2.3 *Positiones actoris & rei in dicta actione.*
4 *Libellus in dicta actione quomodò concipiatur.*

COMPETIT etiã propter cõtractũ filij vel
t serui actio quę vocatur de peculio. † Quę actio
vt cõpetat, tot sunt necessaria. In primis, ꝙ persona
sit in potestate: puta filius vel seruus: vt ff. e. tit. l. j. in
princ. Secũdum, ꝙ seruus vel filius habeat res in pe-
culium de dñi vel patris voluntate: quidã dicũt ex-
pressa: nos dicimus tacita vel expressa. Res dico se-
paratas à rebus dñicis vel paternis: vt ff. e. l. peculiũ.
e & l. depositi. §. vlt. & l. quã Tuberonis. §. sunt qui-
dam. Tertiũ, ꝙ dominus sit maior xxv. annis: & nõ
minor: vt ff. e. l. licèt. §. idem adijcit. & l. quã Tube-
ronis. In prin. Item quartũ, ꝙ seruus viuat vel nõ sit
manumissus: vel si est manumissus, vel mortuus, ꝙ
nondũ transierit annus vtilis: vt ff. quãdo de pecu-
lio actio annalis est. l. j. sed cõtra dominũ nõ agitur:
vt ff. e. & ancillarũ. §. si seruus. Quintũ, ꝙ nil domi-
no debeatur, vel his quos secũ habet: alioqui primò
deduceretur illud totale debitũ: vt ff. e. l. sed si damnũ.
§ peculiũ. & §. huic. & §. prætereà. Itẽ aliud, ꝙ causa
f sit ciuilis, vel agatur ex peculio: ex criminali enim
nõ agitur nisi quatenùs peculium auctũ est: vt ff. de
his qui deie. vel effu. l. j. §. cũ seruis ff. eo. l. licèt. §. ex
causa. Vnde in hac actione actor fa. ta. po. † *Positio*
2 *actoris*. Ego dico, ꝙ Titius est seruus tuus, vel filius:
si confitebitur reus, bene est: si autẽ procede vt dixi
in tributoria. Itẽ dico, ꝙ in talibus rebus ille Titius
contrahebat te sciente & nõ contradicente. Itẽ illa
res habebat Titius separatas à rebus dominicis. Itẽ
dico, ꝙ tu pater vel dominus illius Titij es maior

g xxv. annis. Item dico, quòd Titius in potestate tua
adhuc est & adhuc viuit: vel si est mortuus vel ma-
numissus vel emãcipatus dicas, ꝙ septẽ menses sunt
transacti à tempore mortis vel manumissionis vel
emancipationis. Item dico, ꝙ illud peculium est li-
berũ ab omni ære alienũ, præterquàm à meo. Item
dico, ꝙ debitum quod debui tibi, vel his quos tecũ
habuisti, quod tibi solutũ est. Ecõtrà reus fa. ta. pot.
3 *Positio rei.* † Ego dico, ꝙ Titius est seruus vel filius
Seij. si istud cõfitebitur actor, absoluetur reus: cùm
non sit eius filius vel seruus. Item esto, ꝙ Titius sit
h seruus vel filius Seij: dicat. Ego dico, Titius ille sem
per & tantũ in rebus dominicis vel patris contra- d
hit. Itẽ dico, ꝙ ego dominus eius vel pater sum mi-
nor xxv. annis. Item dico, ꝙ in peculio illius sunt
tantùm triginta. Item, ꝙ mihi vel alijs filijs meis vel
pupillis vel adultis quos habeo in tutela vel cura
debet xxx. Itẽ dico, ꝙ Titium manumisi vel eman-
cipaui. Item dico, ꝙ iam sunt sex anni, ꝙ mortuus
est, vel emancipatus, vel manumissus. Item dico, ꝙ
tu sciuisti quando fuit mortuus, vel manumissus,
vel alienatus, vel emãcipatus. Item istas positiones
i ideò faciat reus: quia in hoc casu actio de peculio
competit infrà annum vtilem, qui vtilis aliquando
vltra tres annos extenditur: & qui annus nõ currit
nisi à tempore scientiæ: vt ff. de diuersis & temp. pręscript. l. j. In hac actione cõcipitur libellus. *Libellus.*
4 Vobis † domino M. po. Pist. conqueror ego Ro. de
M. à quo peto viginti: quę Titio seruo ipsius, vel fi-
lio mutuaui. vnde vt mihi dictã pecuniam reddat,
propono contra ipsum actionem de peculio: si es in
ea sententia, quòd actio de peculio sit proprium no-
men actionis: si autem dicas certi condictionem ex
k mutuo & de peculio. *Oppositio*. Sed videtur, ꝙ libel-
lus iste sit malè conceptus. Certum est, ꝙ peculiaris
est debitor & creditor: vt ff. eod. l. iiij. vnde qualiter
ago contra dominum & patrem. Respondeo: ideò
quia filius eius vel seruus contraxit: vnde dominus
vel pater licèt nõ obligentur de iure ciuili: obligan
tur tamen de iure pretorio: vt ff eo. l. j. §. verba. & in
princ. nam qui cũ seruo contrahit totũ serui vel filij
peculium intuetur: vt ff. e. l. hîc quęritur. lj. respõso.
Quod autẽ rectè concipiatur libellus, dicit l. ff. e. l. j.
& instit. quod cum eo, qui in alie. po. est. & ff de his
l qui deiece. vel effu. l. j. §. cùm seruus.

Si quis se debitorem cõstituerit pro aliquo, tenetur ipse actione de constituta pecunia.

De constituta pecunia, Rubric.

1 *Actio de constituta pecunia ad hoc ut locũ habeat, quot debeantur.*
2.3 *Positiones actoris & rei in dicta actione.*
4 *Libellus in dicta actione quomodô fiat.*
5 *Actio de cõstituta pecunia an sit propriũ actiõis nomen.*

SI aliquis pro aliquo debitorem se constituat, ha
bet contra ipsum actionem de cõstituta pecunia.
m Quæ actio ad hoc vt locum habeat tot sunt neces-
saria. † In primis, quòd debitum subsit vel natura-
1 le tantùm, vel naturale & ciuile: & quod sit in rebus
debitum, id est, quod non sit eneruatum per exce-
ptionem, pro quo sit debito constitutum: vt ff. eod.
l. j. §. debitum. & l. quòd si maritus. §. si quis autem.
Ex quocunque contractu sit debitum nõ curo: siue
bonæ fidei: siue stricti iuris: siue nominato siue in-
nominato: vt prędicta l. quod ita intellige si ille cõ-
tractus sit vtilis secundum iura: alioquin si non p. f

a set agi ex illo contractu, non valet ista constitutio:
vt ff.eo.l.j.& argu.ff.de verbo.oblig. l. generaliter.
& l.vlt.& argu.ff.de leg.j.si quis inquilinos.& arg.
ff.de eden.l.si vnus.ex arg.§.pactum. Item quòd fiat cō
stitutio à tali persona,quæ posśit se obligare: ergo
non pupillus:nó furiosus:nó is cui bonis interdictū
est:non minor sine curatore curatorem habens: vt
instit.de autho.tuto.ff.de verborum obliga.l.is cui.
& C.de in integr.restit.l.si curatorem habens. & ff.
eo.l.j.§.de pupillo. Item tertium est necessarium, quòd
fiat constitutio per pactum nudum: alioquin si per
b stipulationem nó habet locum actio de constituta.
vt institu.de actio.§.de constituta.& ff. eo.l.j.§.eum
qui. Quartum, quòd fiat constitutio illa personaliter:
puta constituo me debitorem, vel soluturū pro tali:
alioquin si dicat bene satisfiet:ista cōstitutio nulla
est:quia est impersonalis:vt in authē.vt cū de appel.
cognos.§.vlti.& est posita in C.eo.authē. §. sed ita.
Vnde in hac actione actor fa. ta. po. *Positio actoris.*
2 Ego dico, † quòd Titiut fuit debitor meus in x. ex
tali causa:puta,quia sibi mutuaui: vel aliā adijciat
causam:puta,quia promisit:causam enim debet in-
c serere: quia debitū debet esse vel ciuile & naturale:
vel naturale tantùm,vt dictum est:& quia nuda ra-
tio non facit aliquē debitorem:vt ff.de dona.l. nu-
da. Item dico,quòd Titius est maior vigintiquin-
que annis,& sanæ mentis:istud ideò:quia si esset fu
riosus vel pupillus,obligatio illius nó teneret:vnde
non valeret constitutio. Item dico,quòd constitui-
sti te debitorem pro illo Titio in illis decem. Item
dico,quòd tu es maior vigintiquinque annis & bo
mo sanæ mentis. Item dico, quòd ego dixi tibi, si
d velles te cōstituere debitorem pro Titio, qui debet
mihi decem,& tu dixisti ego constituo: ecce verba
nudi pacti. Item dico,quòd tu ita dixisti,ego me cō
stituo tuum debitorē in illis decem, quæ debet tibi
3 Titius. Econuersò reus fac.ta.po. *Positio rei.* † Ego
dico,quòd Titius ille quem dicis tuum debitorem,
tibi soluit. Si istud cōfitebitur actor, succūbet: quia
omnis obligatio tollitur solutione eius, quòd debetur:
vt instit.quib.mod.obig. tollitur. Si tollitur princi-
palis:ergo & accessoria,scilicet de cōstituta: vt ff.de
regul.iur.l.cū principalis.& ff.de fideiuss.l. Vranius.
Item dico, quòd tu fecisti sibi pactum de non petendo
antequàm ego constituerem me pro eo. Item,quòd
e tu compulisti eum per metum:vel dolo induxisti ad
promittenda tibi decem, antequàm constituerē me
debitorē. si istud cōfitebitur actor, succumbet: quia
nulla est constitutio ex quo primum debitum est
inefficax per exceptionem: vt ff eod. l.j.§.debitum.
& l.quòd si maritus. §.si quis autem. Item dico me
minorem vigintiquinque annis: vnde si istud confi
tebitur actor, succumbet: quia minor restituetur.
Item,quòd tu fuisti stipulatus à me illa decē,& ego
tibi promisi. si istud confitebitur actor, succumbet:
quia actio de constituta per nudum pactum oritur.
f vt institu. de actio.§. de pecunia autem constituta.
In hac autē actione ita concipitur libellus. *Libellus.*
4 Vobis † domino M.potesta. Aretin.conqueror ego
R.de M. qui se mihi constituit debitorem in x. pro
Titio, à quo Titio mihi illa decem debebantur ex
causa mutui: vel quia mihi promisit etiam ex nudo
pacto. vnde quod illa decem mihi soluat, ago cōtra
illum: & ad hoc propono actionem de constituta.
Quod ita rectè concipiatur libellus probatur per l.

g instit.de actio.§.de pecunia autem constituta. & ff.
eod.l.j. *Oppositio.* Sed videtur, quòd libellus iste sit malè
conceptus. si enim debitum illud primum fuerit tan
tùm naturale,vt ponitur in libello:nó videtur quòd
valeret constitutio:non enim plus debet esse in ac-
cessorio, quàm in principali: vt ff.de fideiuss. l. Vra-
nius.& l.hæres. At cùm ex prima nó posset agi,quia
naturalis:vt ff.de pact.l.iuris gentium.ergo nó pos-
set agi ex ista accessoria. Respōdeo: imò potest agi
quod enim opponis:quia plus nó potest esse in ac-
cessorio, quàm in principali. verū est, si accipis illud
h plus re vel quantitate: fortiùs autem obligatur fi-
deiussor quàm principalis:quia etiā pro eo qui na-
turaliter est obligatus interuenit fideiussor,& con-
uenitur:vt ff.de fideiuss.l.j. Item in actione de con-
stituta est casuale, quòd ex nudo pacto agatur: vt insti.
de actio.§.de constituta autem pecunia. nam ex nu
do pacto non oritur actio: lex est dotem promissam
vel donū cōstituentē verbis & vsuras naualéq; sub-
traiectitiū fœnus: & sic cessat obiectio quę forma-
5 ri posset: quomodò hic aget ex nudo pacto. † Illud
nota,quòd secūdum nos & etiam dominum Ioan.
i actio de constituta est proprium nomen actionis: li
cèt alij dicant, quòd non est proprium nomen actionis:
quorum sententiam reprobo: quia si non esset pro-
prium nomen actionis,sed adiectio: cuius actionis
esset adiectio. Cōtra videtur, quòd nulla sit: quia ex nu
do pacto obligatur. quod enim sit proprium nomen
actionis dicit l.C.eo.tit.l.j.& ij.

*Si rem quam possidebas, quam dicebam meam esse ex ali-
qua causa: & te deferente iuraui meam esse: datur mihi uti
lis actio ex illa causa, ex qua iuraui contra te. uerbi gratia:
si iuraui meam esse ex causa emptionis, datur mihi utilis ex
k empto. idem est in alijs causis. unde intitulatur.*

De vtili actione ex ea causa, ex qua
iuratur. Rubric.

1 *Actio utilis ex causa ex qua iuratur, ad hoc ut procedat,
quæ necessaria sint.*
2.3 *Positiones actoris & rei in tali actione.*
4 *Libellus in dicta actione quomodò concipiatur.*

SI rem aliquam possidebas quā ego dicebam ad
me pertinere causa adiecta: puta, quia emi à te,
vel quia mihi donasti: vel quia fuit mihi legata à te
statore tuo: vel ab aliquo: & tu detulisti mihi sacra-
l mentū, quòd ego iurarē: & ego iuraui, quòd tu mihi vēdi-
disti: cōpetit mihi vtilis ex empto. Itē si iuraui quòd res
illa fuit mihi legata te deferente cōpetit mihi vtilis
ex testamēto. Itē si petebā à te viginti, quia tibi mu
tuaui: & te deferēte iuraui: quòd illa xx. tibi mutuaui:
cōpetit mihi vtilis certi condictio ex mutuo. Idē est
& si alia causa proponatur vel depositi vel alia: quia
dabitur mihi vtilis actio ex eo cōtractu, ex quo age-
bā: vt ff.de iureiur.l.sed & si pos.§.itē.& §.si cū.& de
hac vtili tractatur hic, quādo fuit iuratū formiter.i.
m causa adiecta.s.cū causa vel forma. si autē iuraui te
deferēte informiter.i.sine causa: pone petebā à te x.
tu detulisti mihi sacramentū, quòd iurarem: iuraui non
adiecta causa: cōpetit mihi actio in factū: de qua di-
citur infrà. Vnde ad hoc vt actio ista competat, tot
1 sunt necessaria. † In primis, quòd sit facta petitio de re
illa de qua est iuratum: vt ff. eod. l.sed & si pos. Se-
cundum, quòd ego iurauerim te deferente, aliàs si
iurem, non valet: vt ff.eod. l.ait prætor. in fine. Item
tertium: quòd iurē causa adiecta: puta peto x. quia
vendidi tibi equū: vt ff. e.l.si duo.§ si quis vēdidisse.

Quartum

a Quartum ꝙ persona quæ detulit sacramẽtum non
sit pupilius vel minor:licèt in iurante nulla sit diffe-
rentia si sit pupillus vel non,vel fœmina,vel mascu-
lus:vt ff.e.l.qui iurasse. Quintum est notandũ,ꝙ si
iuro me emisse,quod mihi detur actio ex empto vti-
lis contra te:&tibi ex vendito vtilis contra me:vt ff.
e.si duo.§.si quis vẽdidisse. vnde in hac actiõe actor
2 fa.tal.posi.† *Positio actoris.* Ego dico, quòd petebã à
te x.ex causa vẽditionis vnius equi. Item dico,quòd
ex voluntate tua tu mihi iuramentũ detulisti,ꝙ ego
iurarẽ,ꝙ tibi vendidissem equũ illum pro prædictis
b x. Item dico,ꝙ te deferente iuraui cum hac causa.s.
quia tibi vendidi equum illum. Item dico, te homi-
nẽ sanè mentis, & maiorẽ xxv.an.istud dico, ne pos
sit petere restitutionẽ vt minor. Item dico sanæ men
tis:quia furiosus,vel mente captus,vel cui bonis es-
set interdictũ non obligaretur: vt arg.ff. solu. matr.
l.ij.& ff.de iure codici.l.ij.& ff.de opti.lega.l.si tibi.
§.furiosus.ff.de verb.obli.is cui. Reus autem fa.tal.
3 posi. † *Positio rei.* Ego dico, ꝙ illa x.quæ dicis à me
petiuisse,tu petebas à Titio: si istud confitebitur a-
ctor,succumbet:quia ex quo à Titio sequitur quòd
c non petisset ab eo.arg.ff. de iudic.cùm prætor.& ff.
de condi.& demon.cùm ita.& C.de procu.maritus.
Item dico,quòd tu iurasti,quòd tu mihi vendideras
tua voluntate me cõtradicente:& innuit: si istud cõ
fitebitur actor,succumbet:quia non valet sacramen
tum præstitũ à nullo deferente : vt ff.e. ait prætor.in
fi.Item dico, ꝙ detuli tibi iusiurãdum vt iurares ad
sancta Dei euangelia:& tu iurasti per animã tuam,
vel per sanctũ aliquẽ,vel per crede mihi:si istud con
fitebitur actor,succũbet:quia ita debet iurari,vt de-
fertur:vt ff.e.l.ait prætor.in fi.cum leg.seq. Item di-
co,quòd eo tẽpore quando detuli tibi sacramentũ,
d eram minor.xxv.ann.si cõfitebitur,petet restitutio-
nem: vt dictum est : si negauerit : dicat tali tempore
detuli iusiurandũ tibi:quãdo talis potestas erat in ci
uitate Pistorij. Item ab eo tempore ex quo fuit po-
testas ille sunt tot anni. Item in numero annorũ in-
uenies me minorem. Item dico,ꝙ mihi fuit bonis in
terdictũ tempore illo quando tibi detuli vt iurares.
In hac autem actione ita concipitur libellus. *Libel-*
4 *lus.*† Vobis d. M.po.Pisto.conqueror ego R.de M.
à quo peto x.vtili ex empto: quia dum illa x. ab illo
peterẽ actione ex empto:ipse mihi detulit sacramen
e tum,quòd iurarem,ꝙ sibi vẽdidissem equũ pro illis
x. vnde quia ego te deferente iuraui:ideò ab illo illa
x.peto:& ad huc propono vtilẽ actionem ex empto.
Quòd ita rectè cõcipiatur libellus,dicit l.ff. si duo.
§ si quis vendidisse.& istud nota,ꝙ ita concipitur li
bellus in hac actiõe ex empto,quãdo iuratũ est acto
re deferente:ita etiã posset concipi super qualibet a-
ctione,super qua iuratũ est adiecta causa,vt dictum
est. *Oppositio.* Sed videtur ꝙ libellus iste non sit be-
ne conceptus:licèt igitur te deferente iurẽ, & causa
adiecta,nunquã propter hoc debet mihi actio dari
f vtilis ex eo cõtractu primo, ꝙ ex sacramento nõ da
tur actio nisi qñ operę promittũtur à liberto:vt ff.de
liber.causa.l.vlt.& ff.de oper.lib.l.vt iurisiurãdi. Itẽ
si debet oriri actio, quomodò vtilis ex eo cõtractu
oriatur videtur mirũ. Rñd. verũ est quòd ex iureiurã
do nõ oritur actio,nisi ex iureiurãdo delato,vt dictũ
est. & ꝙ oriatur vtilis iusta est ratio:quia licèt verba
deficiãt,sentẽtia tamẽ cõcordat: vnde vtilis locũ ha
bet:vt ff si quadrupes pau.feci.di.l.penul.& ff.de iu

g iurisd.om.iud.l.si quis id quod.ex quo enim causam
adieci.s. vẽditionis, & iuraui, perinde habetur ac si
probassem:cùm sacramentũ loco probationis succe
dat:vt ff.e.l.sed & si possessuri.§.penul.

*Si petebam à te x.quæ mutuaui tibi:& tu in iudicio con
fitearis te debere:datur mihi utilis certi cõdictio contra te.*

De vtili certi condictione, Rubri.

1 *Actio utilis certi cõdictiõe ad hoc ut ueniat quæ exigãtur.*
2 *Positiones actoris & rei in dicta actione.nu.3.*
4 *Libellus in dicta actione quomodò fiat.*

CONTINGIT sæpiùs, ꝙ petitur aliquid
h in iudicio:puta,peto x.certi condictione ex mu-
tuo:reus cõfitebitur in iudicio:datur vtilis actio cõ-
tra ipsum.s.vtilis certi condictio:vt ff.ad leg. Aquil.
proinde.§ j.& ij.nec admitto quòd actio vtilis detur
contra illum qui ante lit.contesta. respondit in illis
xj.casibus,qui notãtur ff.de interrog.act.quod qui-
dam voluerunt dicere per l.ff.de interro.acti.l.edict.
& l.voluit.& l. de ætate. §. qui interrogatus. & l.si
quis in iure.per illas enim cõfessiones nec plus nec
minus conuenitur ille qui respõdit. nam licèt respõ
deam me hæredem:nunquã propterea constat de in
i tentione tua ad hoc,vt ego sim condemnãdus:vnde
propter illas confessiones vtilis actio non cõpetit:
sed propter illas cõfessiones tantùm quę in iudicio
& post lit.contesta.fiunt:vt dicit l. prędict. proinde.
& C.de confessis.l.vnic.& ff.de confess.l.j. & l.Iul.
& l.si is cum quo.& l.certum. *Oppositio.* Sed ostẽdo
apertè,ꝙ hæc actio non est necessaria:imò stultũ vi
detur ea tractare:nam qui cõfitebitur in iure, secun
dum quosdã,est ipso iure damnatus : adeò ꝙ iudex
nõ debet ferre sententiã:nam nullę sunt partes iudi
cis in cõfitentẽ:vt ff.ad l. Aqui.l.proinde.adeò ꝙ ita
k currãt dies,qui dãtur condẽnatis illis,qui cõfitẽtur:
sicut qui dãnantur:vt ff.de re iud.l.debitoribus. Itẽ
si non est ipso iure dãnatus,sed est adhuc cõdemnã-
dus:secd̃m nos & dñm Io.& dñm meũ:vt ff. de cõfe.
l. Iul.& ff de custo.& exi.reor.si cõfessus. quare ne-
cesse habeo agere cõtra illũ:nisi ꝙ dicerẽ iudici:dñe
procedàtis in causa secd̃m officiũ vestrũ : ex quo ille
cõfessus est. Rñ. secd̃m iura nõ videtur ꝙ actio prędi.
locũ habeat ꝑ ea quę dicta sunt. Nã aut iudex ille co
rã quo fuit cõfessus iste,viuit&durat in eod.officio:
& tũc petã ab eo ꝙ procedat:vt dictũ est,aut est mor
tuus,vel remotus,& alius subrogatus: & tũc petã à
l successore,sicut à primo:vt ff de iud.cũ proponeba-
tur. & l.si iudex cũ sit idẽ iudiciũ.& sic hęc sunt vera,
qñ eadẽ durat instãtia iudicij:pone infra trienniũ. At
si instãtia perijsset,nõ valẽt cõfessiões prędictę:quia
perijt instãtia iudicij quò ad oĩa: & si aliquę confes
siones remanẽt,viribus euacuãtur:vt C.de iud.l.pro
perãdũ.§.sin autẽ. in fi.veruntñ credo veriùs,ꝙ secd̃m
iura posset habere locũ hęc vtilis in tali casu. Pone
ꝙ agebã cõtra te certi cõdictiõe ex mutuo:fortè mu
tuũ ita probare nõ poterã: tu fuisti in iudicio cõfes-
sus:ego tñ fui negligens, ꝙ non institi: qđ dureret
m sentẽtia infra triẽniũ:& ita triẽniũ est elapsum:volo
agere vtili certi cõdictiõe ex mutuo,& ex illa cõfes-
sione bene possum:nam non pereunt acta corã illo
iudice,licèt pereat instantia:quia acta vel gesta re-
dacta in publica monumenta habere volumus per-
petuam firmitatem:vt C.de re iudi.l.vlti.nam & ea
quæ fiunt coram arbitris,licèt illud dissoluatur: ta-
men prosunt in iudicio ordinario: vt C.de arbitr.l.
penulti.in fin.posset etiam habere locum hæc actio

a hodie de facto per statuta ciuitatum, in quibus non
procedente finitur iurisdictio iudicis per annum suc
cedit alius actor iterum facit libellū: sed tamen om-
1 nia quæ fuerunt coram primo gesta valent. † Vnde
ad hoc vt actio ista competat, tot sunt necessaria. Pri
mum est necesse, quòd petitio facta fuerit de illis x.
Secundum, quòd lis sit contestata: vt dictum est.
Tertium, quòd fuerit iudex talis qui potuerit de
hac causa cognoscere: aliàs litis contestatio & pro-
cessus nullus: vt C. ne de statu defun. post quinquē-
nium quæra. l. si pater. Quartum, quòd in iure fa-
b cta fuisset ista confessio: ita dicit l. C. de confessis,
confessos in iure. sicut dictum est supra. Quintum,
ꝙ in loco illo sit facta confessio illa, vbi iudex ius
reddit, vel reddere cōsueuit: vt ff. de iustitia & iure.
l. penul. puta, iudice sedente pro tribunali: vt ff. quis
ordo in bono. posses. seruet. l. j. §. dies. alioquin si co-
ram procedente iudice fiat talis confessio non præ-
iudicat: vt arg. C. de dila. l. à procedente. Nec obstat
si opponis l. ff. de interroga. actio. l. voluit. in fin. vbi
videtur innui, quòd etiam in itinere facta confessio
valet. Respondeo. ibi loquitur de illis confessioni-
c bus quę fiunt in xj. casibus ante lit. contesta. in qui-
bus non desideratur causæ cognitio: in alijs confes-
sionibus vbi causę cognitio desideratur: secus per ea
quæ dicta sunt. Vnde in hac actione acto. facit tales
2 po. † *Positio actor.* Ego dico, ꝙ Titius fuit iudex hoc
anno de ciuitate Pistorij. Idem dico, quòd coram eo
ego reclamaui de te: & petij decem certi cōdictione
ex mutuo. Item dico, quòd super illa petitione lis
fuit contestata. Item dico, quòd in processu causæ
tu fuisti cōfessus te debere mihi illa decem. Item di-
co illa confessio facta fuit coram prædicto iudice in
d palatio communis, vbi ipse residebat pro tribunali,
3 Econtra reus fac. tal. posi. † *Positio rei.* Ego dico, ꝙ
Titius fuit electus à communitate Pistoriæ: ad hoc
vt cognosceret: de terris & terminis: si istud cōfitete
bitur actor, succūbet: qa nō fuit iudex in illa causa,
& si fuisset, nō posset cognoscere: & si cognouisset;
non valeret sicut corā incompetenti iudice facta cō
fessio: vt C. ne de statu defun. l. si pater. nec valet si
dicas, quia fuit in eum consensum: imò fuit erratū:
vnde error litigatorum non dedit ei iurisdictionem:
vt ff. de iurisdict. om. iudi. l. si per errorem. & ff. de iu
e di. l. ij. Item dico, ꝙ tu reclamasti de me de illis x.
coram Sempronio: si istud ennfitebitur actor, suc-
cumbet: quia ille Titius non fuit iudex. Item dico,
ꝙ super illis x. tantū libellus fuit datus: si istud confi
tebitur actor, succumbet: quia iam lis non fuit cnn-
testa. vnde sequitur quòd nulla confessio facta fuit.
per solum libellum lis non contestatur: vt C. de li-
tisconte. l. j. & auct. de litig. §. omnem verò. Item di-
co, ꝙ illa x. fui confessus quando iudex ibat per viā:
si confiteatur actor, succūbet per ea quæ dicta sunt.
Vnde in hac actione actor ita concipiat libellum.
4 *Libellus.* † Vob do. M. pnte. Pisto. conquer. ego R.
f de M. qui fuit coram iudice cōfessus se mihi debere
x. cum illa x. peterem ab eo ex causa mutui. vnde ꝙ
illa x. mihi soluat, ago contra eum, & propono vtilē
certi condictionem ex mutuo. Quod ita rectè conci
piatur libellus dicit l. ff. ad leg. Aquil. proinde. *Oppo
sitio.* Sed opponitur, mirū videtur quomodò datur
vtilis per illam confessionem solū imò debet dari in
factū, vt argu. ff. de præscrip. verb. quotiens. Respō.
imò de iure datur vtilis. si enim contra illum probas

g sem, fortè daretur mihi directa propter cōfessionē: si
detur vtilis nō est mirū, sicut in superiori actiōe dixi.

*Si aliquis gerat negotia sine tuo mandato & spontè: lo-
cum habet contra eum actio negotiorum gestorum.*

De actione negotiorum gestorum, Rubri.

*Actio negotiorum gestorum ad hoc hoc ut competat: quot
necessaria sint.*
2 Positiones actoris & rei in dicta actione quæ. nu. 3.
4 Libellus in dicta actione quomodò formetur.
5 Negotium quid sit: & quotupliciter dicatur. nu. 6.
*7 Actio negotiorum gestorum ad hoc, ut procedat, quæ re-
h quirantur. nu. 8.*
11 Libellus in dicta actione quomodò concipiatur.
*12 Solutionem aliquam si ratam habui, cum non possim ali-
quid exigere: quia non es soluendo: nunquid contra
debitorem agam.*

SI aliquis te absente gerat negotia tua, oritur in-
directa negotiorū gestorum, quę cōpetit cōtra ge
storem. Quæ actio ad hoc vt competat tot sunt ne-
1 cesseria. † In primis, ꝙ negotia absentis gesta sint:
vel pręsentis & ignorantis: vt insti. de oblig. ex qua-
si contractu. alioquin si præsentis & patientis locū
i habere mādati: vt ff. e. l. ij. & l. mandasti. j. & l. si remu
nerandi. § si passus. & l. qui patitur. & l. ex mādato.
§. vlt. Secundum, ꝙ quis gerat spontè: aliàs si necessi
tate vel suspitione necessitatis habet locū vtilis ne-
gotior gest. vt ff. e. l. ait pretor. §. hac actione. Tertiū
ꝙ gerantur negotia quæ fuerunt alicuius viuentis:
alioquin si post mortē non habeat locū nego. gesto.
vt ff. e. l. ait prætor. in princ. Quartum, ꝙ omnia ge-
rat quādo eo animo concedit: vel quādo alius erat
gesturus: aliàs sufficit si vnū negotiū gerat: vt ff. e. l.
si pupilli. & l. Pompo. §. ij. Vnde in hac actor fa. tal.
k posi. † *Positio actoris.* Ego dico, sacramento meo, ꝙ
2 ego fui absens in tempore tali. Item dico, ꝙ illo tē-
pore tu administrasti negotia mea. Item dico, ꝙ fui
præsens in ciuitate tali tēpore: & tu administrasti ne
gotia mea me ignorante. Item dico, ꝙ mea negotia
1 quę administrasti in mea præsentia vel absentia vt
dictū est, spontè administrasti. Ecōtrà reus fac. tal.
3 posi. † *Positio rei.* Ego dico, ꝙ tali tēpore quādo tu
dicis, ꝙ ego administraui negotia tua: ego fui ab-
sens: si istud cōfitebitur actor, succūbet: quia cōstat
ex quo fui absens, ꝙ ego non potui gerere. arg. C. de
l contrah. & cōmit. stipu. l. optimā. Item dico, ꝙ quę-
dam negotia, quę gessi: ego gessi te mādante, vel te
sciente, vel præsente & patiente: si cōfitebitur istud
actor, absoluetur reus propter ineptā actionē: quia
habet locū actio mādati: vt ff. si agri mēsur fal. mo.
dix. l. j. & extra de cōfir. vtili vel inutil. c. vlti. in fi. Itē
dico, ꝙ negotia quę administraui, gessi suspitione
necessitatis: quia credidi me tuū curatorem: si istud
confitebitur actor, succūbet: quia locū habet vtilis
vt dictū est. Vnde in hac actione ita concipitur libel
4 lus. † *Libellus.* Vob. d. & c. cōque. eg. R. de M. qui ges
sit negotia mea & malè: quia dolum vel culpā adhi
m buit: vnde quia per eius gestionē negotia mea dete-
riorata sunt in c. ideò c. ab ipso peto. & ad hoc pro-
pono actionem directā nego. gest. ita cōcipies libel
lum si vis agere quòd administrauit & malè: si autē
administrauit & benè, & habet fortè c. de bonis tuis
quę vis vt restituat tibi cū vsuris: ita cōcipies libellū.
5 *Libellus.* † Vo. d. & c. conqu. ego R. de M. qui gerēdo
negotia mea absente vel præsente me ignorāte per-
cepit ex bonis meis c. vnde ꝙ illa c. mihi reddat ago
contra ip

a cõtra ipsum:& ad hoc propono, negotiorum gesto-
rum directam. Quod ita debeatur concipi proba-
tur per l. ff.eod.l.j.& ij.& institu. de obligatio. quæ
ex quasi contract. *Oppositio.* Sed opponitur, quòd
primus libellus & secundus sit malè conceptus:
& actio talis non potest intentari: quia certum est,
quòd actio negotiorum gestorum est personalis &
bonę fidei. vt instut. de actio. §. actionum.si perso
nalis,quomodò propter gestioné oritur: & si oritre-
tur,deberet oriri actio realis: cùm ipsum gerere est
reale,& facti:vt ff.de cur.furio.l.cõsilio.Item in pri
b mo libello:qoia dolũ cõmisit vel culpã, nõ deberet
dari nego. gest. maximè io eo casu quãdo dolo vel
culpa aliqua non gessit:imò potiùs deberet dari a-
ctio nõ.nego.gest.si posset dici. Item in secũdo libel
lo si habet.c.deberẽ posse véddicare actione vtili.s.
rei vẽdi.quia qđ ex re mea superest,meũ est:vt ff. de
rei vend.l.solũ.§.vlti.& ff.ad exhib.l.de eo. Rñdeo:
imò de iure cõpetit actio:ex gestiõe enim qđ oriatur
actio personalis,nõ est mirũ.hoc enim vides in tute
la quę actio personalis ex ipsa administratione ori-
tur. Sed illud exẽplum posset pati calũniã.vnde me-
c lius potest in deposito & cõmodo poni:quia cõtra-
ctus re cõtrahitur:vt insti.quib.mod.re contrahitur
obli.&tamen actiones quę oriũtur personales sunt.
de iure enim intentatur actio ista personalis:siue de
eo qđ est omissum vel malè administratũ:vt & aliàs
in actione tutelæ:vt C.arbi.tut.quicquid.siue de eo
quod habet gestor apud se:vt & aliàs.ff.mãd.ex mã
6 dato.† Veruntamen nota,ꝙ in hac actione aliquã-
do debet quis cõcipere libellũ.si tantũ aliquid dolo
malo est:aliquãdo si tantũ leuis culpa est : aliquãdo
d si leuissima:aliquãdo si casu fortuito seruatis omni-
bus quę superiùs dicta sunt:nã aut gestũ negotium
alicuius desertũ est:ad qđ gerendũ nullus erat acces
surus: & tũc tenetur gestor de solo dolo & lata cul-
pa:vt ff.e.ait prætor.§.interdũ. aut gerit quis nego-
tium alicuius cõsuetum.i.quod absens cõsueuit ge-
rere:& tunc tenetur de dolo & lata & leui culpa: vt
C.e.l.tutori.interdum de leuissima,si alius diligen-
tior erat accessurus,vel quãdo gestor erat in suis di-
ligentissimus:vt ff.e.si pupilli.§.videamus.aut gerit
quis negotiũ insolitum.i.quod nunquã absens con
sueuit gerere:puta emendo vasa vitrea:tunc tenetur
e de dolo lata leui & leuissima: & etiã de casu fortui-
to:vt ff.e.si negotiũ absentis. Itẽ & alijs casibus te-
netur de formato casu: & omnibus illis quę gessit:
puta si specialiter promissus fuit fortuitus casus: vt
C.e.l.negotiũ. Item quãdo accedit animo deprędã-
di:vt ff.e.l.si pupilli.§.sed & si quis negotia. Item qñ
culpa gestoris pręceditur casum fortuitũ:vt ar.ff.cõ
mo.l.si vt certo.§.qđ verò se.& arg.ff.ad leg. R hod.
de iact.l.qui leuãdæ.§. si ea cõditione. Vnde secũdum
ea quę dicta sunt vario modo possunt fieri cõfessio-
nes,quãdo dolus detegitur:& quãdo lata culpa vel
f leuis vel leuissima,vel casus fortuitus sit commis-
sus. Item & notare potes per prædicta confessiones
vel libellos qualiter debeas facere in omni actio-
ne nego.gest.siue negotiũ sit tuũ re ipsa:siue ipso ge
sto:siue ratihabitione:siue cura & sollicitudine. istis
enim quatuor modis dicitur negotiũ alienũ: vt ff.e.
7 si pupilli.† Negotiũ dicitur re ipsa tuũ, vt dictũ est,
quãdo ego gero negotia tua, vel dicitur re ipsa tuũ
quod ipso gesto tibi quęritur:puta quãdo refeci in-
sulã tuã:vt ff.e.si pupilli.§.quid ergo. Et qualiter in

g hac actione fiũt confessiones dictũ est superius. Ne
gotiũ est alienum ipso gestu : qñ ego facio quod tu
habebas necesse facere : puta, quia solui denarios
tuo creditori:vnde mihi datur actio contra te: vt mi
hi soluas illam pecuniã quã solui: vt ff.e.l. si pupilli.
& l.soluendo. Est negotiũ alienum ratihabitione ge
stum:puta,quãdo tu egisti aliquid nomine meo; &
habeo ratã illã exactionẽ,datur mihi actio nego.ge
8 sto.vt ff.e.si pupilli.§.itẽ quęritur. † Vnde ad hoc vt
actio ista cõpetat, est necesse ꝙ exegeris illũ vel ab
illo x. Itẽ ꝙ noĩe meo exegeris:aliter nunq̃ posset ha
h bere ratũ illud negotiũ:vt ff.de precario.l. si seruus.
nisi in tribus casibus re vsucapta vel præscripta vel
perempta:in quibus negotiũ non meo nomine ge-
stũ possum ratũ habere: reprobãta M. sentẽtia, qui
dicit:negotiũ etiã nõ meo nomine gestũ possum ra
tum habere:de quo dic, vt notat plenè dñs meus in
summa. C.de nego.gest. Item tertiũ,ꝙ ratum habue
rim.vt ff.e.si pupilli.§.item quęritur. Vnde in hac a-
9 ctione act.fa.ta.posi. † *Positio actoris.* Ego dico,ꝙ
tu à tali exegisti x. Item dico,ꝙ illa x. quę exegisti,
i nomine meo exegisti. Itẽ dico, ꝙ illã exactionẽ ha
10 bui ratã. E contra reus fa.ta.posi.† *Positio rei.* Ego di
co,ꝙ dic quod dicis,ꝙ exegi, ego fui absens: si istud
cõfitebitur actor,succũbet:vt dictũ est in prima. Itẽ
dico,ꝙ x.quę exegi,meo nomine exegi:si confitebi
tur actor,succũbet:quia non fuerunt exacta nomi-
ne meo. Item dico,ꝙ illa x.quę tu dicis me exegisse,
exegit Titius. In hac autẽ actione ita concipitur li-
11 bellus. † *Libellus.* Vob.d.&c.cõqu.e.R.de M. quia
Ioan.nomine meo x.exegit & illam exactionem ra
tam habui:ideò cõtra ipsum ago,ꝙ illa x.mihi sol-
uat:propono act.nego.gest. Quod ita rectè cõcipia
k tur libellus,dicit l. ff eo.l. si pupilli.§. item quæritur.
Oppositio. Sed opponitur,si aliquis exigat, qui iuri
nostro non est subditus: nihil nobis acquirere põt:
vt ff.de act pig.l.solutũ.§.per liberã. & C. per quas
personas nobis acqui.l.j. ergo quomodò hic extra-
neus exigẽdo etiã nomine nostro etsi ratũ habemus
non potuit nobis actio quæri. Respondeo: duobus
modis. Primò,quòd circa petitiã est casuale:quod
per aliam personam nobis quæratur actio: siue illa
credatur nomine nostro:vt ff.si cert.peta.l. singula-
ria.& C.si cer.petat.l.si absentis. siue exigatur noĩe
l nostro,vt dictũ est:vel aliàs nõ acquiritur tibi actio
per istã liberam personã, sed per eius ministeriũ: si-
cut habes ff de cõstit. pecu.l.licet. & ff.de vsuris. l. si
quis solutioni.§.vlti. *Oppositio.* Item adhuc obijci-
tur quomodo potuit extraneus ille exigere pecuniã
nomine meo:cũ exactio dicatur fieri ab inuito.vt ff.
de leg.iij.fideicõmissa. Respõdeo: vel quia fuit con
iuncta persona,quæ sine mãdato admittitur. vt ff.e.
l.si nautẽ.ff.de procur.l.sed & hæ. vel fortè,quia pe-
tijt nomine meo:& ille à quo petebantur illa.x. sol-
12 uit. † *Quæstio.* Sed quæritur si habui ratam illã solu
m tionẽ cũ nõ possum aliquid exigere à te:quia es nõ
soluẽdo: nũquid agã contra debitorẽ: videtur quod
sic.per ar.ff.de eo.per quẽ factũ est.l.vlt.& ff.de leg.
j.l.planè.ij.Sed cõtra credo.nã ex quo ratã habui so
lutionẽ factã nomine meo,incõtinẽti fuit debitor li
beratus:& pecunia fuit facta mea. vt ff.e.l.si ego.vn
de licèt ille sit non soluẽdo: tamẽ debitor liberatus:
nam habeo actionẽ licèt inanem: & bonum nomen
facit creditor,qui inopem debitorem admittit. vt ff.
13 mandati.l.inter causas.† *Quæstio.* Itẽ quæritur si ha

a bui ratã solutionẽ nõ meo nomine factã, an possim agere contra debitorẽ primũ. R ñd. secundũ nos & d. Io. qui dicimus, ꝙ negotiũ non meo nomine gestum quod nõ possum habere ratũ, nõ prẹiudicatur mihi: vt ff. de pac. l. si cũ te. at secundũ M. incontinẽ ti debitor liberatur, & mihi prẹiudicabitur.

Si aliquis est tutor uel curator alicuius, ergo gero negotia pupilli sui uel minoris, teneor actiõe negotiorũ gesto.

De actione negotiorum gestorum, Rubr.

1 *Actio negotiorũ gestorũ ad hoc ut cõpetat, quæ exigãtur.*

2 *Positiones actoris & rei in dicta actione. nu. 3.*

b 4 *Libellus in dicta actione quomodò formetur.*

EST & negotium alienum gestum cura & sollicitudine: puta qñ aliquis ast tutor vel curator alicuius: & ego gero negotia quę debebãt ipsi ex officio gerere: vñ habet locũ actio neg. gest. ff. e. si pupil

1 li. in princ. † Vnde ad hoc vt actio ista cõpetat, tot sunt necessaria. In primis, ꝙ ille fuerit tutor vel curator, vel testamẽtarius, vel legitimus, vel datiuus. Scdm, ꝙ gesserim negotia pupilli vel adulti illius tutoris vel curatoris. Tertiũ, ꝙ contẽplatione illius gesserim. s. tutoris vel curatoris: vt in prędict. l. si pu-

c pilli. Vñ in hac actione act. fa. ta. po. † *Positio actoris.*

2 Ego dico, ꝙ talis est pupillus meus, vel adultus cuius curã gero. Item dico, ꝙ tu gessisti negotia ipsius pupilli vel minoris. Itẽ dico, ꝙ negotia quę gessisti, ideò gessisti. s. ne ego tutelæ vel curæ possem cõueni

3 ri. E contra reus fa. ta. pò. † *Positio rei.* Ego dico, ꝙ illequẽ dicis pupillũ habet. xiiij. ann. si istud confitebitur actor, succũbet: quia iã desijt esse pupillus pubertate adueniente: vt insti. quib. mo. tu. fi. in fin. Itẽ dico, ꝙ iã est annus, ꝙ ille pupillus cõpleuit xiiij. annos. Itẽ dico, ꝙ illo anno gessi negotia sua. Item dicas in minore: si cõfitebitur actor, succũbet: quia iã

d est maior: vt dictũ est. In hac actione cõcipitur ita li

4 bellus. † *Libellus.* Vo. d. &c. cõq. e. R. de M. qui mei contẽplatione gessit negotia pupilli vel adulti mei: vñ quia ex illa administratione vel gestione percipit xx. vel fortè omisit quędã, quæ debuit facere dolo vel culpa: ideò contra ipsum ago & peto illa xx. sol. ui mihi: & ad hoc propono actionẽ negotiorũ gestorũ. Quod ita cõcipiatur libellus dicit l. ff. e. si pupilli. siue ergo adijciatur contẽplatione, siue nõ: habet tñ locum actio prędicta: si pupilli vel minoris negotia sunt gesta: vt ff. e. l. ait prætor. §. & si furiosi.

e *Si aliquis eum credens se tutorem uel curatorem gerat negotia minoris: tenetur utili actione negotiorũ gestorum.*

De vtili actione negotiorũ gestorum, Rubric.

1 *Actio utilis negotiorũ gestorũ ad hoc ut procedat, quot requirantur.*

2 *Positiones actoris in dicta actione. & nu. 3.*

4 *Libellus in dicta actione quomodò fiat.*

EST & alia actio quæ appellatur negotiorũ gestorũ vtilis: & hæc cõpetit adulto, qñ curator gerit negotia sua. Itẽ cõpetit qñ quis suspitione necessitatis gerit credens se curatorẽ, cùm nõ sit. vnde lo-

f cum habet vtilis scdm P. Quod enim ista vtilis cõpetat in tali casu dicit l. ff. e. ait prætor. §. si furiosi. & § curatori. & C. e. l. curatoris. Quę actio ad hoc vt

1 habeat locũ, tot sunt necessaria. † Primũ, ꝙ aliquis fuerit curator vel credẽs se curatorẽ. Secundũ, quòd gesserit: vt C. arbitriũ tu. l. quicquid. & legib. prędic. Tertiũ, ꝙ gerendo omisit aliquid dolo vel lata culpa vel leui, vel aliquid apud se habeat: vt in prędict.

2 l. quicquid. Vñ in hac actione act. fac. tal. posi. † *Po-*

g *sitio actoris.* Ego dico, ꝙ tu fuisti curator meus. Item dico, ꝙ tu credidisti te esse curatorẽ meum. Item dico, quòd tu meus curator administrasti vel credens te meũ curatorẽ gessisti. Itẽ dico, ꝙ tu gerendo omisisti talia dolo, lata culpa, vel leui. Item dico, ꝙ ex illa gestione est apud te valens. x. lib. E contrà reus fa.

3 tal. po. *Positio rei.* † Ego dico, ꝙ tibi tantũ Titius fuit curator: si istud cõfitebitur actor, succũbet: quia ex quo fuit Titius curator tantũ: ergo nõ iste. Item dico, ꝙ plures fuimus curatores, & oẽs sumus soluendo: & fuimus tpe depositi officij: si istud cõfitebitur

h actor, non poterit cõuenire istũ nisi pro parte sua: vt C. de proba. l. ex persona. Item dico, ꝙ Titius solus administrauit, & est soluẽdo: si istud confitebitur actor, succũbet: quia primò cõuenitur qui administrauit, quã qui nõ administrauit: vt C. si tutor nõ gesserit. l. j. & ij. & ff. de tutel. & ratio. di. l. j. §. nunc tractemus. & C. de diui. tu. l. ij. vel e sto, quòd reus administrauit dicat. Ego dico, ꝙ bene administraui: si istud confitebitur actor, non poterit cõqueri de mala administratiõe. In hac aũt actione cõcipietur ita libel

4 lus. *Libellus.* † Vob. d. &c. cõq. e R. de M. qui fuit cu

i rator meus, vel datus in testamento, & cõfirmatus legitimus, vel datiuus: vel credens se meum curatorẽ administrauit negotia mea, & malè. vnde ꝙ reddat mihi rationẽ administrationis ago cõtra ipsum: vel quia dolo, vel culpa sua lata vel leui cõmissa ab eo in administratione sum dãnificatus in x. vel quia ex ipsa administratione habet x. ideò illa x. peto ad prædicta propono vtilẽ actionẽ neg. gest. Quod ita rectè cõcipiatur libellus dicit l. C. de neg. gest. l. cura

5 toris. † Nota ꝙ in hac actione ago siue sit finita ad-

k ministratio curatoris, siue non: vt ff. rem pu. sal. fo. l. iiij. licèt tutelę non possit agi, nisi finita tutela. vt ff. de tutel. & ratio. distrahen. l. j. in fi. & l. sed nõ dãtur.

Si tu geras negotia alicuius, & aliquid impendisti in illa gestione, potes repetere per actionem negotiorum gestorum contrariam.

De cõtraria actione negoti gestorũ. Rubr.

1 *Actio contraria negotiorum gestorum ad hoc ut ueniat, quid recipiendum sit.*

2 *Positiones actoris & rei in dicta actione. nu. 3.*

4 *Libelli in dicta actione quomodò formentur. nu. 5.*

VERVM sicut domino negotiorum competit actio negotiorũ gestorum in prędictis casibus:

l ita & ei qui gerit negotia cõpetit contraria negotiorum gestorum propter impensas quas fecit: vt insti. de obliga. quę ex quasi contractu nasc. §. j. & ff. e. ti. l. ij. ideò de ea videamus, quãdo in prędictis casibus cõpetat. † Veruntamẽ facimus differentiã si agatur hac actione contra pupillũ vel cõtra maiorẽ: si contra pupillũ inspicimus quatenùs pupillus locupletior est, si agatur contra ipsum: alioquin si pupillus agat cõtra gestorẽ insolidũ, cõpensabitur ipsi pupillo quicquid expẽsum est: vt ff. e. l. ait prætor. §. pupillus. Secundũ inspicitur, ꝙ sit locupletior tpe litis cõ

m testa. vt ff. e. l. litis. sed hoc intelligas in gestiõe rei vtilis: alioquin in gestione rei necessariæ, non inspicimus tẽpus lit. cõte. sed tantũ principiũ: vt si in principio erat res illa necessaria pupillo: & si habuit euẽtũ aduersũ, nihilominus tenetur pupillus: vt ff de solu. l. in pupillo. & ff. de excep. l. in pupillo. Si aũt agatur cõtra maiorẽ, oportet ꝙ à principio geratur vtiliter negotium etiã si postea habuerit aduersum euentũ: vt ff. e. sed an vltro §. j. & ij. Itẽ scdm est necessarium, tam in eo

a tã in contraria quæ cõpetit cõtra pupillũ, quã in ea
quę cõpetit cõtra maiorẽ, qđ impẽsę, quę factę sunt,
nõ sint factę cã pietatis: nã tũc nõ possunt repeti: vt
C.e.l.j.& l.alimenta.& l.si paterno.& ff.e.l. Nesen-
nius. Item ꝙ non fuit factum paterno affectu: vt in
prędict.l.si paterno. Item ꝙ non fuit amicitia.ff.e.is
qui.sed hoc intelligas de amicitia intima, quę quidẽ
paternę assimilatur: vt dicit l.is qui.nõ intelligas de
qualibet: quia alioqui nunq̃ cõpeteret actio neg.ge
sto.semper enim negotia amici gerimus, & non ini-
mici. vnde illa leuis amicitia non impedit actionem
b neg.gest.vt ff.e.l.si pupilli.§.si quis seruus meus. Itẽ
ꝙ in illa gestione nõ interuenerit culpa: vt ff.e. si ne
gotia.& l. cũ lisitanis.§.vlt. Item ꝙ non interuenit
prohibitio: vt ff.e.si ex duobus.& C.e.l.istum. Vñ in
2 hac actione act.fa.ta.po.† *Positio actoris.* Ego dico,
ꝙ gessi negotia tua, & spõtè te absente, vel te pręsen
te & ignorãte. Ego dico, ꝙ per illã administrationẽ
ego expendi in rebus illis xx.de meis bonis. Itẽ dico
ꝙ ego sum obligatus Titio creditori in xx. pro illa
administratione: vñ illa pecunia videtur abesse ge-
stori: vt ff.e.l.si quis mandato Titij.§.vlt. Itẽ ego ex
c pendi illa.x.& à te petij: & noluisti mihi soluere: istã
confessionẽ facit ad hoc vt dñs negotiorũ deprehen
datur in mora: & sic teneatur ad vsuras. veniũt enim
vsurę in contrarijs actionibus: vt ff.de vsuris.l.in cõ
traria.& illę quę frequentãtur in cõsuetudine regio
nis: vt ff.de vsuris.l.j.& ff.mãd.l.ideóq;. Itẽ si talis est
persona, quæ fortè pręsumeretur, qđ fecisset cã pieta
tatis: dicat ita: in confessione ego dico, ꝙ has expen
sas ego redegi in codicẽ rationum mearũ vel in qua
ternis meis: vel ego protestatus fui ꝙ faciebã istas
expensas animo repetendi. si istud cõfitebitur reus:
d repetuntur impẽsæ cessante præsumptione: vt ff. e.l.
Nesennius.& ff.de relig.l.at si quis. Itẽ dico, ꝙ vtilẽ
erat tibi maiori quòd domum talẽ tibi reficerẽ. Itẽ si
est pupillus dicat: ego dico, ꝙ per necessariò domum
talẽ tibi fulsi. Itẽ dico, ꝙ emi equum tibi pro xx.&
erat tibi vtile, quòd emeretur: & adhuc habes equũ
3 illum. Ecõtrà reus fa.ta.po.† *Positio rei.* Ego dico, ꝙ
tu gessisti negotia patria affectione: si confitebitur
actor, succumbet. Item dico, ꝙ tu causa pietatis ges
sisti illud negotium: si istud cõfitebitur actor, succũ-
bet, vt dictũ est. Itẽ dico, ꝙ domus illa quã tu refeci-
e sti erat mihi onerosa ad reficiendum: si istud confite
bitur actor, succumbet: vt dictũ est: quia non fuit fa
ctum vtiliter. Item dico, ꝙ licèt vtiliter incœperis: ta
men tua culpa domus illa perijt: si istud cõfitebitur
actor, succumbet: vt dictũ est: quia nõ debet esse pœ
na prœmium: vt ff.solu.ma.l.si ab hostibus. Itẽ si est
pupillus, ita dicat: ego dico, ꝙ res illa quam emisti,
fuit mihi inutilis: & res illa mortua est: si istud confi
tebitur actor, succũbet: vt dictũ est. vel si fuit vtilis di
cat, ego dico, ꝙ tu vtiliter equũ illum cõparasti: sed
perijt ante lit.contest. si istud confitebitur actor, suc
f cumbet: cùm tẽpore lit.cõtest.non inueniatur locu-
pletior. In hac autem actione ita concipitur libel. si
vis agere pro eo quod soluisti pro illa administra-
4 tione.† *Libellus.* Vob.d.&c.cõq.e. R.de M. cuius ne
gotia eo absente vel etiã pręsente & ignorãte admi-
nistraui & spõtè: in qua administratione xx. de bo-
nis meis erogaui. vnde vt illa xx. mihi soluat ago cõ
tra ipsum, & peto vsuras, quę cucurrerunt à tpe mo
ræ: ad pręd icta propono contrariã nego.gest. act. Si
autem non expendisti aliquid de tuo, sed es alij obli
gatus pro illa administratiõe ita cõcipies libel. *Libel*
g *lus.* † Vob.d.&c.cõqu.e. R.de M. cuius negotia eo
absente vel pręsente & ignorãte gessi: pro qua ge-
stiõe sum Titio obligatus in xx. vñ ꝙ ab illa gestio
ne me liberet, ago contra ipsum: & ad hoc propono
cõtrariã neg.gest.act. Quod enim cõpetat actio, vt
me liberes, & agã ad factũ, non vt aliquid des dicit
l.ff.mãd.l.si mãdato meo.§.quoties. Quod enim pri
mus libellus rectè cõcipiatur dicit l.ff.e.l.ij.& insti.
de oblig.quę ex quasi contr.in prin.ij.oppo. Sed vi-
detur ꝙ actio ista nõ cõpetat: nec libellus iste sit bñ
cõceptus. certũ est ꝙ cõtraria neg.ges.nõ cõpetit qñ
h quis amicitia ductus negotia gereret alterius: vt ff.
e.l.is qui.at iste qui gessit, tanq̃ amicus gessit: vñ nõ
cõpetit. Rñd. vt dictũ est superius in hac actiõe. *Op
positio.* Itẽ dari vel donari videtur, qđ nulla necessi
tate cogente cõceditur: vt ff.de do.l.j.& l. cuius per
errorẽ dati repetitio est, eius cõsultò dati donatio est.
ff.de reg.iu.cuius. at iste nõ cogebatur gerere: vñ si
gessit, impẽsas nõ recuperat: quomodò ergo propo-
no cõtrariã neg.ges.actionẽ, quod restituantur im-
pensę. Rñd. qđ opponis locũ habet in eo, qui dona
re voluit. at hic impẽsas fecit animo repetẽdi. *Oppo
i sitio.* Item quomodò repetuntur vsurę iure actionis,
imò deberent peti officio iudicis: vt ff.e.l.quia. Rñ-
deo. imò iure actionis petũtur vsurę: qñ enim ibi im
ploratur officium iudicis, non tanquã principale:
sed tanquam executor vel mercenarius est.

Si aliquis credens se tutorem uel fingens se tutorem gerit negotia alicuius, cõueniri potest ab eo cuius negotia gessit actione pro tutelæ.

De actione pro tutelæ. Rubri.

1 *Actio pro tutelæ ut locum habeat, quæ requirantur.*
2 *Positiones actoris & rei in actione pro tutelæ, nu. 3.*
k 4 *Libellus in actione pro tutelæ quomodò concipiatur.*

SI aliquis credens se tutorem cùm non esset, vel
sciẽs tutorem non esse, fingit tñ se tutorẽ: & gerit
negotiũ alicuius, cõueniri põt ab eo cuius gerit ne-
gotia act.pro tutelę. vt ff.de eo qui pro tuto.negotia
1 ger.l.j.§.j.& ij. † Quę actio ad hoc vt locũ habeat
tot sunt necessearia. Primũ, ꝙ quis credat se tutorẽ,
vel sciens se tutorẽ non esse, fingit tñ se tutorẽ, vt di
ctum est: siue sit liber, siue sit seruus non curo: vt ff.e.
l.j.§.proinde.& §.si seruus. Secundum ꝙ gesserit, vt
det.rub.de eo qui pro tutore.l.j.§.cum eo. Tertiũ, ꝙ
l pupillus sit ille, cuius negotiũ gestum sit: vt ff.eo.l.j.
Quartũ ꝙ oĩa gesserit: alioquin si quędã gessit, &
quędã nõ: tenetur, si alius esset gesturus: vt si sciuit
non esse se tutorẽ, & abstinuit, nec certiorauit neces
sarios populli: vt ff.e.l.j.§.vlt. Vñ in hac actio.ac. fa.
2 ta.posit. † *Positio actoris.* Ego dico, ꝙ tu credidisti te
qñq; meũ tutorẽ esse vel fuisse. Itẽ dico, ꝙ tu sciebas
te meũ tutorẽ nõ esse: sed tñ te meũ tutorẽ fingebas
esse. Itẽ dico, ꝙ tu gessisti negotia mea. Itẽ dico, ꝙ
ex illa gestione apud te est valẽs.c.libris. Itẽ dico, ꝙ
vtilia potuisti gerere, & omisisti: vñ sum affectus dã
no in c.lib. Itẽ dico, ꝙ post q̃ sciuisti te nõ esse tuto-
m rẽ: tu omisisti certiorationẽ negotiorũ pupilli. Econ
3 trà reus fa.ta.po.† *Positio rei* Ego dico, ꝙ tpe illo qñ
gessi tu eras maior xiiij.annis: si istud cõfitebitur
actor, succumbet: quia nõ habet locum, nisi quãdo
negotia impuberis gesta sunt: vt ff.eod.l.j.§ si cura-
tor. Item illa negotia gessi, vt curator à prætore da-
tus: si confitebitur actor, succumbet: quia locum ha
bet vtilis neg. gest. vt ff.e.l.j. Item dico, ꝙ negotia
tua quę gessi, ego gessi tanquã amicus: si istud con-
fitebitur actor, succũbet: quia locũ habet acti.neg.

a geſt.vt ſ.in hac actione neg.geſt.tractaui. Si aũt nõ
geſsit iſte, & vult ſe defendere, dicat. Ego dico, ꝙ Ti
tius tm̃ geſsit negotia tua, credẽs ſe tutorẽ, quẽ dicis
tuũ eſſe: ſi iſtud cõfitebitur actor, ſuccũbet: propter
illud verbũ: quid ſi ille tm̃ geſsit: ergo ſequitur ꝙ iſte
nõ geſsit. In hac aũt act. ita cõcipitur libel. *Libellus.*
4 Vob. † d. &c. cõq. e. R. de M. qui tanquã tutor geſsit
negotia mea, cũ nõ eſſet: ex qua geſtione ſunt c. apđ
eũ. vel ex illa geſtiõe me dãnificauit in c. vnde illa c.
peto, & ad hoc propono actionẽ pro tutelę. Quod
ita rectè cõcipiatur libel. dicit l. ff. e. l. j. *Oppoſitio.* Sed
b opponitur cũ ſpãlis actio ſit edẽda, nõ videtur ſpãlis
edita. nã iſta verba nõ videtur notare propriũ nomẽ
actionis, ſed adiectionẽ: vt in actione de peculio di-
ximus ſ. vñ debet dicere: ago actiõe neg. geſt. pro tu
telæ. & ita videtur cõcipiẽdus libel. Reſpõd. imò eſt
proprium nomẽ actiõis. ſi nõ eſt aliquis verus tutor
tenetur tutelę: ita ſi aliquis ſe tutorẽ credat, tenetur
pro tutelę ſicut vides in hærede: ſi aliquis eſt hæres,
tenetur vt hęres: ſi aũt ſit pro hęres, tenetur pro hęre
de: ita qđ iſta verba: ꝓ tutor ꝓ hæres: ſunt vna pars
ſicut bonorũ poſſeſſor: vt ff. de vſuc. pro hęrede. & ff.
c de peti. hær. l. pro hęrede. Illud aũt attẽde, ꝙ ſicut
datur pro tutelę cõtra ipſum: ita debet dari vtilis ne-
go. geſ. cõtra illũ qui curatorẽ ſe credit & gerit. nec
videatur alicui mirũ ꝙ hic tractatur de actione pro
tutelę: cũ nõ ſit tractatũ de actione tutelę: quia iſtud
ideò: quia hęc eſt pretoria: illa ciuilis. ꝙ ſit pretoria
dicit l. ff. eo. l. j. & ideò cùm de pretorijs primò tracte
mus: ideò primò de ea dicimus.

*Si aliquis credens ſe tutorem, cùm non eſſet, al quid im-
pendit in adminiſtratione pupilli: poteſt petere per contra-*
d *riam pro tutelæ actionem.*

De contraria pro tutelæ actione. Rubr.

1 *Actio cõtraria pro tutelæ actione ad hoc ut ueniat, quot
requirantur.*
2 *Poſitiões actoris & rei in actiõe cõtraria pro tutelæ. nu. 3.*
4 *Libellus in dicta actione quomodò concipiatur.*

QVIA ſicut cõpetit actio pro tutelę qñq; pupillo:
ita cõpetit cõtraria pro tutelę illi qui geſsit: vt
1 e. l. vlti. ideò de ea videamus. † Vñ ad hoc vt cõpetat
illa, ſunt neceſſaria quę diximus in actiõe ſuperiori.
Itẽ ꝙ impẽſas fecerit in rebus illius pupilli: vt ff. de
eo qui pro tu. e l. vlt. & ff. de cõtrario tutelę iudi. l. j. §.
e hęc actio. Itẽ aliud ꝙ pro tutor iſtę non obiecerit in
modũ cõpenſatiõis impẽſas quas fecit: vel ſi cõpen-
ſauit, iudex nõ reprobauit: vt ff. e. l. j. § pręterea. Itẽ
illud qđ impẽdit qđ fuerit vtile pupillo: licèt aduer-
ſum habuerit euẽtum: vt ff. e. l. quid ergo. §. ſufficit.
Itẽ nõ ſolũ pro impẽſis agit: imò & pro eo quicquid
abeſt pro pupilli negotijs: vel etiã ſi ſit obligatus: vt
ff. e. l. vlt. Itẽ & aliud, ꝙ illud qđ exigit per cõtrariũ
pro tutelę iudiciũ nõ poſsit exigi per aliã actionẽ: vt
ff. e. l. j. §. an in hoc iudicio. Itẽ aliud, ꝙ officiũ pro tu
telę ſit finitum: vel etiã non finitum: vt ff. e. l. j. §. fini-
f to. Vñ in hac act. actor fa. ta. po. † *Poſitio actoris.* Ego
2 dico, ꝙ tanq̃ tutor adminiſtraui negotia tua. Item
ego adminiſtraui, & in ipſa adminiſtratiõe expendi
xx. Itẽ dico, ꝙ pro illa adminiſtratione ſum obliga-
3 tus in xx. E cõtrà reus fa. ta. po. † *Poſitio rei.* Ego dico
ꝙ tpe illo qñ gerebas negotia ego eram maior xxv.
annis: ſi iſtud cõfitebitur actor, ſuccumbet: quia nõ
habet locũ neq; pro tutelę, neq; cõtraria: vt in ſupe-
riori actiõe dixi. Itẽ dico, ꝙ tu voluptatis cã incepi
ſti gerere: ſi cõfitebitur actor, ſuccũbet: quia nõ fuit
negotiũ vtiliter cœptum: vt dictũ eſt. Itẽ dico, ꝙ ſpõ

g te geſsiſti: ſi iſtud cõfitebitur actor, ſuccũbet: quia lo
cũ habet neg geſt. ſicut ſuperius dixi in actiõe neg.
geſt. Itẽ dico, ꝙ qñ egi actiõe pro tutelę cõtra te, ꝙ
voluiſti mihi cõpenſare: & iudex cõpenſationẽ repro
bauit: ſi iſtud cõfitebitur actor, ſuccũbet: vt ff. e. l. j.
4 §. pręterea. In hac actiõe cõcipitur ita libe. † *Libellus.*
Vob. d. &c. cõq. e. R. de M. cuius bona adminiſtraui
credẽs me tutorẽ illius: in qua adminiſtratiõe expen
di xx. ideò illa x. peto per cõtrariã actionem tutelę.
Quod rectè cõcipiatur iſte libel. dicit l. ff. de contra
rio iud. tu. l. j. *Oppoſitio.* Sed videtur, quòd actio iſta
h nõ competat. certum eſt quod hic erat pupillus cu-
ius negotia geſta ſunt: quomodò potuit obligari
ſine authoritate tutoris? certè non: nam ſi obligatur
ſaltem naturaliter obligatur: vt ff. de nouat. l. j. §.
vlt. quę ſola naturalis non prodeſt ad agendũ: vt ff.
de pact. l. iuriſgẽtium. Sed rñdeo, ꝙ obligari potuit
cum authoritate iſtius quaſi tutoris. rñſio nõ valet:
quia cum authoritate veri tutoris pupillus ipſi tuto
ri obligari nõ põt: vt ff. de autho. tut. l. j. ita ergo rñ-
deas & dicas, ꝙ pupillus obligatur & etiã furioſus:
i & hoc propter geſtionẽ. nã vbicũq; ex re obligatio
venit, ſicut hæc: obligatur pupillus & furioſus. vt ff.
de act. & oblig. l. furioſus. & leges quas in lucis, lo-
quuntur in actiõe perſonali, in qua pupillus nõ obli
gatur ciuiliter & naturaliter ſine tutore: ſi ipſe pupil
lus contrahat. vñ loquuntur in cõtractu: in quaſi cõ
tractu ſecus: vt dictum eſt. *Oppoſitio.* Itẽ opponitur,
actio pro tutelę eſt perſonalis: quia & directa & oĩs
cõtraria eſt perſonalis. ſi ergo perſonalis, quomodò
ergo oritur ex re? Rñd. & hoc alibi: pignoratitia eñ
ex re oritur: vt inſt. quib. mo. re cõtra. ob. §. creditor.
ſed tñ perſonalis eſt: vt C. de diſtra. pig. l. ſi. & ff. de
k pact. l. ſi tibi. x. §. de pignore. *Oppoſitio.* Itẽ adhuc op
ponitur: tutor eñ vel pro tutor, ſi creditor eſt, & non
proteſtetur ab initio, ſuſtinet iacturam actionis. ſ.
quia agere non põt: & hoc ſi ab initio fuit creditor.
ſi autẽ fiat poſteà creditor, non adminiſtrabit ſine
adiuncto curatore: alioquin ex illa actione nõ aget:
vt in authen. vt hi qui perhibent ſe re. mi. ob. habe-
re. col. v. & eſt poſita in C. qui dari tut. poſ. authen.
minoris debitor. ſi ergo actione priuatur, vt dictum,
eſt: quomodò ergo intẽtabit actionẽ cõtrariã pro tu
telę vel contrariã actionẽ tutelæ? Reſpõd. quod di-
l cit authent. de eo qui fuit creditor minoris, ꝙ non
poſsit agere: ſubaudi, ex alia cauſa ſi fuerit creditor:
non autẽ ſi fiat ratione ipſius adminiſtrationis: quia
alioquin tutor & curator expẽdãt: & ita fiãt credito
res minorũ vel pupillorũ: & iã deberet dari vel adiũ
gi ſemp curator, qđ non eſt verũ: quia niſi in certis
caſibus tutorẽ habẽti, nec tutor, nec curator datur:
vt C. quib. cauſ. tut. habenti tutor vel curator dari
poteſt. de quibus caſibus iſte caſus non eſt.

*Si depoſuiſti apud aliquem res tuas cauſa timoris incen
dij, ruinæ, naufragij, ſeu tumultus: & ipſe non uult reſtitue*
m *re, habes actionem depoſiti.*

De actione depoſiti. Rubri.

1 *Actio depoſiti ad hoc ut procedat, quot neceſſaria ſint.*
2 *Poſitiones actoris & rei in actione depoſiti. nu. 3.*
4 *Libelli in actione depoſiti quomodò formentur. nu. 5.*

QVIA deponunt aliqui res ſuas: aliquãdo timo
re incendij in locũ vicini tutiorẽ: vt ſit Bono-
nię, vbi ſæpè incendiũ cõtingit: vel cauſa tumultus:
puta propter ſeditionẽ populi: vt apud Aretinos ſæ-
pè accidit: vel cauſa naufragij, vt in his qui per ma-
re vadũt cum nauibus: ſicut Venetijs: vel cauſa rui-
næ, quans

a nę,quādo domus aliqua minatur ruinā: ſicut apud
Meſſarium aliâs Meſſanā:in omnibus iſtis caſibus
competit actio depoſiti:& eſt prętoria: ideò de ea vi
1 deamus.† Vnde ad hoc vt cōpetat tot ſunt neceſſa-
ria. In primis quòd aliquis illorū caſuū interueniat.
Item ſecundum quòd res illa fuerit depoſita: vt ff.
depoſiti.l.quod tumultus.& l.j.§.j.&institu.de acti.
§.ſequens. Tertiū ꝙ metus ille fuerit iuſtus,qui ca-
deret in hominē conſtantē:aliâs nō haberetur ratio
vel æſtimatio vani timoris:vt ff. de re iud.l ſi quis ab
alio.in princ.ff.de dān.infe.l.in hac.§.in eadē.ff.loc.
b & condu.l.habitatores. Quartum ꝙ ille inficietur,
apđ quē deponitur ad hoc vt detur i duplū,alioquin
in ſimplū datur:vt in legib. prędic.ff.depoſiti. Vñ in
hac actiōe actor facit tales poſitiones. *Poſitio actoris.*
2 Ego†dico,quòd tali die vel nocte fuit incendium in
domo mea. Item tali die ſum paſſus naufragiū vel
imminebat mihi. Itē in tali die domus mea minaba
tur ruinā. Item tali die populus Aretinus mouebat
ſeditionē cōtra me. Itē in tali die ſum paſſus incen-
dium in domo mea. Item tali die nauis vbi erā,paſſa
fuit naufragium. Item ego dico,ꝙ tali die depoſui
c apud te res tales:puta pannos vel denarios. Itē dico
ꝙ res tales,mihi negaſti reddere,quādo petebā. Itē
dico,ꝙ iuſtus fuit metus illius ruinę vel tumultus vel
naufragij:vel incendij:quia domus vicina cōbure-
batur:vt ff.ad leg. Aquil.ſi quis fumo. Nam tua res
agitur,paries cū proximus ardet. Ecōtrà reus fa.ta.
3 po. † *Poſitio rei.* Ego dico,quòd incendiū illud vel
ruina vel tumultus vel naufragiū fuit die tali.ſ. an-
tequā ille ponat de die ſuo. Si iſtđ cōfitebitur actor,
ſuccūbet:quia non fuerūt depoſitę illo die quo dice
bat actor:vt arg.C. de cōtrahē.ſtip. l.optimā. Itē di-
co, ꝙ quādo die illa fuit ortū incendiū: tu res illas
d quas à me petis,& dicis te poſuiſſe apud me,tu depo
ſuiſti apud Titiū,ſi iſtud confitebitur actor, ſuccū-
bet:quia ex quo apud illū fuerunt depoſitę:ſequitur
quod non apud me.vt arg C.de procu.l.maritus &
ff.de iud.cū pętor. Itē dico,quòd illud incendiū nō
appropinquauit domui tuę per quatuor domos. ſi
iſtud confitebitur actor,ſuccūbet:vt ff. quod vi aut
clā.l. ſi alius.§.eſt aūt. Item dico,ꝙ ſemper volui tibi
reſtituere res illas quas apud me depoſuiſti. ſi iſtud
confitebitur actor,nō poterit agere ad pœnā dupli.
Itē dico,ꝙ res illas quas apud me depoſuiſti,ego re
e ſtitui tibi.ſi iſtud cōfitebitur actor, ſuccūbet: quia
nihil eſt quod pōt ab illo peti. In hac aūt act.cōcipi-
4 tur ita libellus.† *Libellus.* Vobis d.&c. conquer.ego
R.de M.apud quē depoſui res tales tēpore incendij
vel ruinę,vel naufragij vel tumultus:quas res negat
ſe à me habuiſſe in cauſam depoſiti,&reddere cōtra
dicit:vnde res illas prędictas peto mihi in duplū re-
ſtitui:ad prędicta propono actionē depoſiti. Quod
ita rectè cōcipiatur libellus probatur ff. depoſiti.l.j.
t §.j.& l.quod tumultus.& inſti.de act §.ſequēs. *Op-*
poſitio. Sed videtur quod ſit malè cōceptus, quantū
f ad pœnā.nā dicit lex inficiādo quis depoſitū furtū
nō cōtrahit.vt ff.de fur.l.inficiādo: quomodò ergo
punitur hic in duplū, cū furtū non committatur: R ñ.
ꝙ non cōmittitur furtū,niſi inficietur quis depoſitū
in prędictis quatuor caſibus,vel aliter non cōmitti-
tur furtū:nam iſtud duplū in furto totū pœna eſt ſi-
ne rei perſecutione. hic aūt ſimplū eſt pœna: vnde
non venit in actione furti:ſed venit vt alia pœna ſi-
cut venit ſimplū:vt pœna in actione in factum,quę

g cōpetit cōtra publicianā:vt ff.de publi.l.j.vel ſi non
negauit à principio, & times ne neget in proceſſu
5 cauſę dicat ita. † *Libellus.* Vobis d. &c. cōque.e. R.
de M.apđ quē depoſui res tales,propter incēdiū rui
nā,naufragiū,vel tumultū. vñ peto res illas mihi re
ſtitui per actionē depoſiti.& ſi ipſe fuerit res illas
inficiatus:peto res illas in duplū mihi reſtitui: & ad
hoc propono actionem depoſiti:nec admitto, quod
quidā voluerūt ſimpliciter admittere,ꝙ fieret libel-
lus.ſ.quòd res tantū reſtituentur: quaſi quod ſi po-
ſteà negauerit poſt lit.cōteſt.quòd pertineat ad offi
h ciū iudicis:quòd in duplum condēnet.arg.ff.de iud.
l.ſolemus.vt ff.de ædil.edi.l.ædiles.§.ſciendū. *Oppoſi*
tio. Sed videtur ꝙ ſecundus libellus ſit malè conce-
ptus: nam quilibet actor certus debet eſſe de iure
ſuo:vt ff.de aequi.hære.l.cū falſum. quomodò ergo
hic ſub alternatione proponet? Reſpōd. hoc contin
git propter reſponſionē illius conuenti, de quo incer
tus eſt,qualiter debeat reſpondere: ſicut & aliàs ff.
quorū leg.l.j. Et eſt notandū,ꝙ iſta actio depoſiti in
his quatuor caſibus eſt prętoria::in alijs autē ciuilis.
vt ff. depoſiti.l.j. Prædictis modis poſſet cōcipi lib.
i omnibus caſibus his,qui creſcunt in litē per inficia-
tionē:vt C.de condi.inde.l.ea quę. ſicut eſt actio le-
gis Aquil. vt ff.ad leg. Aqui.inde Neratius.§.hęc a-
ctio ſicut legatum relictū venerabili loco:ſi intenta
tur actio ex teſtamento: vt inſtitu. de actio.§ in du
plum.& inſtitu.de oblig ex quaſi contract.§ vlt. &
C.de non nume.pecu.authen.contra qui propriam.

Si vicinus tuus in agrum tuum viam publicam reiecit: tu
potes agere contra ipſum actione viæ reiectæ.

De act. viæ reiectæ Rubr.

1 *Actio viæ reiectæ ad hoc ut cōpetat: quot neceſſaria ſint.*
k 2 *Poſitiones actoris & rei in actione viæ reiectæ. & nu.3.*
4 *Libellus in dicta actione quomodò concipiatur.*
5 *Actione viæ reiectæ agens, ſi vellet agere, ut via remoueatur: quid iuris.*
6 *Actor dicta actione agens, ſi egit primò contra vicinum: qui viam publicam in fundum ſuum reiecit, & fuit cōſecutus intereſſe: an poſtea claudere poſſit.*
7 *Viam priuatam ſi aliquis reijciat per fundū vicini ſui: nunquid prędicta actione aget.*

SI VICINVS in agrū ſui vicini viam publi-
cam reiecerit,agere poteſt is cuius per fundū ve[...]a
publica facta eſt actione viæ reiectæ ad ſuū intereſſe
l i quanti intereſſet ſua,quòd via publica per fundū
illius facta non eſſet:vt ff.de via publ.l.ſi in agrum.
quā actionē dicunt quidā eſſe propriū nomen actio
nis:& ita eſt in arbore actionū in ſpeciali circulo.&
Ita bene ſonat actio viæ reiectæ.i. propter viam reie
ctā:ſicut & nomē alterius actionis. Alij dicūt,ꝙ non
ſit propriū nomē actionis,ſed eſt adiectio,ſicut de pe
culio eſt:& qđ legitur in prędi.l.ſi in agrū.ff. de via
public.ꝙ datur actio vię reiectę.i.propter viā reiectā
datur actio.ſ.legis Aqui.vtilis,vel actio in factū: ſi-
cut & aliâs dicitur:datur actio de dolo.i.propter do
m lū datur actio.ſ.mandati.vt C.de dol.l.j.† Vnde ad
1 hoc vt actio iſta competat,tot ſunt neceſſaria. Pri-
mum ꝙ viam publicā quis fecit per fundum vicini
ſui. Secundum quòd fundus ille ſit vicini. Tertium
quòd propter hoc damnum ſit illatum illi vicino,
per cuius fundū via publica facta eſt:ſicut hæc om-
nia colliguntur ex.l ff de via public l. ſi in agrum.
2 Vnde act.facit tal.poſi †*Poſitio actoris.* Ego dico,ꝙ
via publica ſolet ire, & debet ire per tales partes.

a Item dico quòd illam viam tu vicinus reiecisti, vel
immisisti eam per fundum meum. Item dico, quod
per talem viam missam damnum mihi illatum est
seu datum bene in c.lib. Econtrà reus fac.tal.po-
3 si. † *Positio rei.* Ego dico, quòd via publica it, vel va
dit, vel ire debet per tales partes. Item dico, quòd in
partes illas vel fines est fundus meus. Item dico, ꝙ
per talem viam publ. ita immissam conditio tua fa-
cta est melior: & modò enim per viam & stratá publi
cam potes vendere mercimonia tua: & per viá tran-
seuntibus rompetis. In hac autem actione si dicis
b quòd sit proprium nomen actionis, ita concipies li-
4 bellum. † *Libellus.* Vobis do. &c. con. e. de M. qui in
agrum meum viam publicá reiecit, seu immisit: pro-
pter quod interest mea in c. ne illa via ita reiecta
sit. vnde illud meum interesse peto: & ad hoc propo-
no actionem viæ reiectæ. Quod ita rectè concipia-
tur libellus: & ad interesse & actionem propositam
dicit lex ff de via publi. le. penu. Si autē sis in ea sen
tentia, quòd non sit proprium nomen actionis, reti-
neas omnia in libello posita: & dicas ad hoc propo-
no actionem in factum, vel vtilem Aquil. subsidia-
c riam. *Oppositio.* Sed opponitur quòd actio non
sit bene proposita. videtur enim quòd compe-
tat ad hoc vt via reiecta moueatur: non autem ad
interesse. Respondeo: imò ad interesse competit, vt
5 dictum est. † *Quæstio.* Quid ergo si vellet agere ad
hoc vt via remoueatur? Respondeo, non crederem
actionem prędictam competere: sed credo, quòd pos
set sua authoritate claudere, ita quòd populus inde
transire non possit: sicut sæpè de facto videtis. argu.
ff. ad leg. Aquil. quēadmodum. §. si prorectum. & ar.
6 C. de alluuio. l. j. †. *Quæstio.* Sed quid si egit is pri-
d mò contra vicinum, qui viam publicam in fundum
suum reiecit, & fuit consecutus interesse: nunquid
posteà poterit claudere, sicut dictum est. videtur ꝙ
sic. arg. ff. de solutionibus. l. Stichú aut Pamphilum.
§. dolo. Cótrarium credo: quia cùm ipse habuit pre-
tium: & pretium loco rei succedit: vt ff. de petiti. hæ-
redi. l. si & rem & pretium ergo videtur fundum ha
7 bere: vnde non potest remouere. † *Quæstio.* Sed illud
quæritur: si aliquis reijciat viam priuatá per fundú
vicini sui: nunquid aget prædicta actione? Respon-
deo: credo vtilem locum habere: posset etiam inten-
e tare negatoriam, si est dominus fundi: vt ff. si serui.
vendi. l. ij. si autem non est dominus fundi: sed fortè
publiciana competit, datur sibi vtilis negatoria vel
publiciana: vt ff. de publ. l. si ego.

Si aliquis te cópellat per metú, ut sibi rē tradas uel pro mittas, habes contra illum actionem quod metus causa: per quā ab illa obligatione potes liberari, & rem recuperare.

De actione quod metus causa. Rubri.

1 *Actio quòd metus causa ad hoc ut requiratur: quod exigantur.*

2 *Libelli in actione quod metus causa, quomodò cōcipiantur. cum plu. seq.*

f

COMPELLIT quis aliquem per metum,
qui caderet in hominem constantissimum, qui
continet corporis periculum, & animæ cruciatum,
vt rem aliquam sibi tradat, vel donet, vel eum ab
obligatione liberet, vnde metum passo succurritur
per actionem quòd metus causa, quæ personalis est
& prætoria, & quemlibet possessorem rei persequi-
tur: vt insti. de acti. §. sequens. & ff. eod. l. metum. §.
1 volēt. l. & §. hæc actio. † vnde ad hoc vt actio ista có-
g petat, tot sunt necessaria: quę diximus supra in actio
ne vtili in rem, quæ datur similiter metum passo: cō-
fessiones actoris & rei ibi inuenies. Verum quia in
actione personali est diuersitas sententiarum inter
Pla. & dominum Ioan. s. vtrum vtraq; sententia sit
diffinitiua, vel prima interlocutoria, secunda diffini
tiua: quód vltimum admisit Plac. & dominus Ioan.
primum. ideò diuersis modis concipiuntur libelli.
2 Vnde secundum Plac. concipitur libellus ita. † *Libellus.* Vobis d. &c. conque. ego R. de M. qui rem ta
lem per metum mihi abstulit: vnde rem illam peto
h mihi restitui: & quòd mihi de dolo repromittat: ne
res illa deterior facta sit: & si restituere contradicit,
peto ipsum mihi in quadruplum condēnari: ad prę-
dicta propono actionem quod metus causa. Quod
ita rectè cōcipiatur libellus, probatur Institu. de a-
ctio. §. sequens. & ff. eod. l. metum. §. ex hoc edicto.
& l. si cum exceptione. §. si quis nō restituit. sicut &
habet fieri libellus in actione ad exhibendum: vbi
3 concipitur libellus ita. † *Libellus.* Peto rem talē mi-
hi exhiberi: & exhibita mihi vendico: vt probatur
ff. ad exhi. l. iij. & hoc admisit Pla. causa minuenda-
i rum litium: cùm sit boni prętoris lites minuere: vt ff.
si certum peta. l. quidam. Domino meo, & domino
Ioan. videtur, quod vtraq; sentētia sit diffinitiua: &
4 sic secundum eos duo fient libelli: primus ita. † *Libellus.* Vobis domi. &c. conqueror ego R. de M. qui
rem talem per metum mihi abstulit. vnde rem illam
peto mihi restitui: ad prædicta propono actionem
quod metus causa facta condemnatione. s. quod re-
stituat: si postea restituere contradicit. Formatur a-
5 lius libellus in hunc modum. † *Libellus.* Vobis do.
&c. conqueror ego R. de M. qui rem talem mihi per
k metum abstulit: & ad eam restituendam condemna
tus restituere contradicit: vnde ipsum peto in qua
druplum condemnari: ad prędicta propono actioné
quod metus causa. si enim cōcedis quòd vtraq; sen-
tentia sit diffinitiua: necesse habes concedere, quòd
duo libelli dentur, cùm sit impossibile, quòd senten-
tia diffinitiua sine libello & alijs solemnitatibus fer
ri possit. Tertij admittunt libellum Pla. verumtamē
dicunt primam sententiam non interlocutoriá, non
diffinitiuam, sed admonitoriam quandam: sicut prę
cedit admonitio: vt in authen. de hær. & fal. col. j. &
l est posita in C. de fideicommis. authē. hoc amplius.
mihi tamen videtur ꝙ prima sit diffinitiua. & quia
libellus datur & iuratur de calumnia: & omnia fiūt
quæ in diffinitiua exiguntur: & quia finem contro-
uersiæ imponit. vt ff. de re iudic. l. j. De secunda autē
videtur quòd non sit diffinitiua: sed sit executio pri
mæ. nam prima datur in restitutione simplici, quòd
per metum fuit oblatum: secunda sententia datur
ad pœnam: quia pœna imponitur. s. tripli. vt ff.
eod. l. si cum exceptione. §. si quis non restituit. & §.
quadruplatur. & §. quatenus. nam si quis rem resti-
tuat, subaudi ex prima sententia, in quadruplum cō
m demnatur: subaudi ex secunda sententia, computa-
to primo simplo in quo fuit per primam sententiam
cōdemnatus. ita intelligitur l. si cum exceptione. §.
j. & §. quadruplatur. in fi. quomodò enim possunt di
cere aliqui, quod prima sententia fuit interlocu-
toria: imò est diffinitiua: nam & libellus datur, &
lis contestatur, & iuratur de calúnia, & alia interue-
niunt in processu causæ: sicut & in alia diffinitiua.
Item & fertur in scriptis, & finem controuersiæ im-
ponit: &

A ponit:& appellatur ab ea:& dantur tēpora quadrimestria, sicut & in alijs diffinitiuis: vt ff. eod. si cum exceptione. §. quod si hmo. nec enim possunt dicere, quòd secunda sit diffinitiua: quia in secunda sententia non datur libellus: nec iuratur de calumnia: nec alia fiūt sicut desideratur in alia diffinitiua: nisi quod fertur in scriptis: nam qua ratione diceres istā secundā diffinitiuā sententiā: eadem ratione diceres secundā sententiā, quæ datur in realibus & in arbitrarijs. ſ. de iureiur. in lit. vel de soluendo interesse, ꝙ sit diffinitiua: vt ff. de rei vend. l. qui restituere. & ff.

B de pig. l. si fundus. §. in vendicatiōe. † Quæstio. Qua

6 liter ergo secundū sententiā meam cōcipietur libellus? Rn̄deo: approbo ꝙ cōcipiatur secundum quod dixit Pla. vt s. notaui: vel aliàs concipietur libellus simpliciter vt dictū est: vt rem mihi restituat, quam per metum abstulit: vt s. dictum est, nec faciā aliquā mentionē de pœna: nec concipiā libellū secundum quòd ad pœnā: vt dixit do. Io. imò iudex ex officio cōdēnauit in illo triplo vel quadruplo illo simplo cōputato, in quo fuit cōdemnatus in prima sententia etiā nullo alio libello porrecto: sicut video in iusiurā

C do in litē quod interponitur loco pœnæ propter eō tumaciā nō restituētis. vt ff. de in lit. iur. l. j. quod ius iurandū in litē nunquā petitur in libello. nec etiam posteà ad hoc vt libellus de nouo formetur: & tamē iudex ex officio suo condēnat: vt ff. de rei vend. qui restituere. de pig. si fundus. §. in vendicatione. For-

7 matur enim libellus ita. † Libellus. Agit Titius cōtra Seium à quo rem talē petit sibi restitui rei vendi. nec adijcit in libello: & si nō vult restituere, sum paratus in litē iurare: ad quod ipsum condēnetis: hoc tamē habet secunda sentētia: licèt nec sit verè diffinitiua, per ea quę dicta sunt: habet tamē quędam

D similia diffinitiuę: quia credo ab ipsa posse appellari: & quia datur condēnato quadrimestria. Oppositio. Sed libellis omnium sic opponitur: actio ista ꝙ metus causa in persona est: vt ff. e. l. metum. §. volenti. quomodò cùm sit personalis, rem persequitur. Respondeo: hęc actio licèt sit in persona: tamen imitatur naturā realiū: sicut ad exhibendū, & eiusiana, & pauliana, & fauiana: quæ licèt personales sint: tamen persequūtur possessores, & imitantur naturā realium. Et hec vera sunt si vis rem quę fuit per metum tradita auocare. Si autem velles per metum fa-

E ctū vel obligatiōnē auocare, concipies ita libellum.

8 Libellus. † Vob. do. &c. conqne. ego R. de M. qui per metum cōpulit me, vt sibi venderē, vel promitterem talē rem: vnde ꝙ à dicta obligatione me liberet, ago cōtra ipsum: & propono actionem ꝙ metus causa. Quod locum habeat hæc actio siue negotiū sit perfectum siue imperfectum: & etiā in obligationibus sescindendis dicit l. ff. eod. l. metum. §. sed quod pręto r. & § ex hoc edicto.

Si aliquis dolo te decipiat in contractu, siue ex proposito, siue ex incidenti: habes contra illum actionem de dolo.

F De actio. de dolo, Rubri.

1 *Actio de dolo ad hoc ut procedat: quæ requirantur.*
2 *Positiones actoris & rei in actione de dolo. & nu. 1.*
4 *Libelli in actione de dolo quomodò formentur. cum pluribus sequen.*

QVIA hodie temporibus nostris de dolo actio locum habet: quia vnus nititur decipere aliū: & in contractibus bonæfidei & in contractibus stricti iuris: ideò videamus quando locum habet hæc

G actio: quid autem iuris sit quādo dolus dat causam contractui bonæfidei, vel stricti iuris, vel quando incidit: dic vt notatur in summa domini mei. C. eod. ti.

1 Vnde † ad hoc vt actio ista competat, tot sunt necessaria. In primis, quòd dolus intercesit, vel dans causam contractui vel incidens in contractu: verbi gratia, dat causam contractui, quando ego nullo modo eram contracturus tecum: pro nullo enim pretio vēderem codicem meum: tu mihi tota die suadebas ꝙ venderem: ego semper contradicebam: tu dicebas, ꝙ glosulæ malæ sunt: & ita inutilis. Item Impera-

H tor veniet qui destruet codices antiquos, & faciet nouas leges. ego tali suasione inductus vendidi tibi, & tunc dolus dedit causam contractui: si est bonæfidei, ipso iure nullus est contractus: si stricti iuris tenet: & dabitur actio de dolo. & ff. de dolo l. elegāter. C. de inutili. stipulation. l. dolo. Potest etiam poni exemplum per l. C. de hære. vel acti. vend. l. qui nondum certus. incidit in contractu quando ego venditurus sui codicem, tu mihi dissuasisti, propter quod ego minori pretio vendidi: puta, valebat xx. dedi pro vij. tunc si contractus est bonæfidei purga-

I tur dolus vsq; ad vltimū denariū per actionem ex illo contractu: vt ff. de acti. empt. & vend. l. Iulianus. § per contrariū. nisi sit contractus stricti iuris: ita dabitur de dolo. si sit quantitas maior duobus aureis: vt ff. eo. tit. l. si oleum. in fi. & l. idem. Secundum est necessarium, ꝙ quando dolus est incidens in cōtractu stricti iuris sit vltra duos aureos: licèt in contractibus bonæfidei: non distinguo, vt dictum est. Tertium est necessarium, ꝙ ego ignorē dolum mihi cōmitti eo tempore quando cōmittebatur, aliàs nō agerem: quia scienti vel volenti dolus non infertur: vt C. de trāsact. l. cùm donationis. & arg. ff. de aqua

K plu. arcen. l. in diem. Item tertium, ꝙ persona aliàs contra quā dolus est cōmissus, non sit vilis luxuriosa vel humilis vel plebeia, cùm alius sit honestę vitę vel nobilis: vt ff. e. ti. nō debet cū legib. seq. Quartū ꝙ licèt dolus sit cōmissus, ꝙ bienniū non sit transactū: vt C. e. ti. l. vlt. Quintū ꝙ alia actio non cōpetat: nā si alia cōpetit, ista nō datur: vt ff. e. l. ij. & C. e. l. de dolo. Sextum ꝙ designetur certa persona, quę dolū cōmisit: licet in acti. quod metus causa, cōtra: vt ff. e.

2 l. sed si dolo. §. vlti. Vnde actor fac. tal. posi. † Positio actoris. Ego dico, ꝙ tu multū suasisti mihi, ꝙ ego vē-

L derem tibi codicē meum, vel hęreditatē: dicendo ꝙ minima erat illa hæreditas, & codex ille erat inutilis. Item dico, ꝙ propter tales suasiones ego tibi vendidi: aliàs non venditurus: & iste cōfessiones fiunt, si dolus dedit causam cōtractui. Si autem fuit dolus incidens, ita dicas. Ego dico, ꝙ cùm ego proponerē vendere codicem vel hæreditatē: tu mihi intantum suasisti, quòd valeret modicō, quod ego vēdidi tibi pro x. minus. Item dico, quòd codex seu hæreditas valet xl. ego vendidi pro xxx. pro tuis suasionibus. Item dico, quòd credebam vera esse, quę dicebas mi-

M hi: & de hæreditate, quod esset modica, & etiam de pretio. Item dico, quòd sum honestæ vitæ & nobilis. Item dico, ꝙ est annus iam quod hęc facta fuit.

3 E contra reus facit tales positiones. † Positio rei. Ego dico, quòd tu eras venditurus codicem seu hæreditatem aliàs: si istud confitebitur actor, succumbet: nec poterit dicere dolum dedisse causam contractui. Item dico, quòd res quam vendidisti, vēderetur pro decem cōmuniter apud omnes homines: si istud cō-

A fitebitur actor,ſuccũbet:ex quo non poſſet plus ha-
beri. Nam res valet tantùm quantùm vendi poteſt:
vt ff. ad leg. falcid. pretia. & ff. de dona. cauſa mor. l.
mortis cauſa. Item dico, quòd tu ſciebas ea quę tibi
ſuadebam:ſi iſtud cõfitebitur actor, non poterit cõ-
queri de dolo: quia ſcienti & volenti non infertur
dolus. Item dico, quòd tota deceptio non excedit
xx. ſolid. Item dico, quòd nobilis ſum & legalis ho-
mo. Itẽ dico, quòd tu es mercator & aleator:ſi iſtud
confitebitur actor, ſuccumbet: & non habet actio-
nem de dolo:vt ſupra dictum eſt. Item dico, quòd
B actionem ex vendito habes ad recuperãdum tuum
intereſſe:ſi iſtud cõfitebitur actor, ſuccumbet:vt ſu-
pra dixi. veruntamen huic poſitioni iuris non tene-
tur reus reſpondere. Item dico, quòd iam eſt trien-
nium elapſum, quòd nec venditio facta fuit: ſi iſtud
confitebitur actor, non habet actionem de dolo, cũ
tempora ſint elapſa:vt C. eo. tit. l. vlti. In hac actione
4 concipitur ita libellus. † *Libellus.* Vobis do. &c. con
queror ego R. de M. qui me dolo induxit, ad hoc ſi-
bi venderem codicem meum vel hæreditatem: vnde
quia ſibi vendidi peto contractum ipſo iure reſcin-
C dendum: & ad hoc propono actionẽ de dolo. Quod
enim contractus ſit ipſo iure nullus dolo dante cau
ſam contractui bonæ fidei, dicit l. ff. eo. eleganter. in
princip. *Oppoſitio.* Sed probo apertè, quòd libellus
iſte nullo modo poteſt ſtare: ſi enim propter dolum
dantem cauſam contractui ipſo iure contractus nul
lus eſt:ergo non poteſt reſcindi: quod enim ruptum
eſt ſemel, vlterius rumpi non poteſt: vt ff. de iniuſto
& irrito facto teſtamento. l. nam & ſi ſub conditio-
ne. Reſpondeo: verum eſt quod opponitur: quia li-
D bellus eſt malè conceptus: vnde dicas ita dolu dante
cauſam contractui: aut ſtatum eſt in finibus contra
ctus bonæ fidei: aut vltra proceſſum eſt. ſ. ad traditio
nem: ſi ſtatum eſt in finibus: tunc nullus libellus eſt
neceſſarius: quia ipſo iure actor, nullã habet actio-
nem: ſi autem ſit vltra proceſſum: quia res eſt tradi-
ta: tunc res recuperatur per actionem de dolo: & cõ-
5 cipitur ita libellus. † *Libellus.* Vobis do. &c. conque
ror ego R. de M. qui me dolo induxit, quòd vende-
rem ſibi codicem meum, aliàs non venditurus: & il-
lum codicem ſibi tradidi. vnde vt illum codicem mi
hi reſtituat ago contra ipſum: & ad hoc propono a-
E ctionem de dolo. Quòd ita rectè concipiatur libel-
lus dicit l. ff. eo. eleganter. in princip. *Oppoſitio.* Sed
opponitur: nõ videtur quòd habeat locum actio de
dolo: nam habet locum ex vendito: vt ff. de action.
empt. l. Iulianus § per cõtrarium. ſi habet locum ex
vendito, non habet locum de dolo: vt ff. de in integ.
reſtitutio. l. penultim. & ff. de dolo. l. ij. & C. de do-
lo. l. de dolo. Reſpondeo: lex illa locum habet, ſcili-
cèt. ff. de acti. empt. quando dolus incidit in cõtra-
ctum: & tunc locũ habet ex empto: & ceſſat de dolo.
At quãdo dolus dat cauſam cõtractui: cum contra-
F ctus ſit ipſo iure nullus: nullam actionẽ parere pôt.
Oppoſitio. Sed opponis: nam cõtractus eſt nullus, &
datur tamẽ actio: vt ff. de acti. empt. l. ex empto. §. his
qui vina. Reſpõdeo: ibi cõtractus aliquis fuit ab ini
tio, licèt fuerit reſciſſus ex poſt facto: vnde non vi-
detur nullus fuiſſe, qui nititur primordio veritatis:
vt ff. de lega. ij. l. cùm filius. §. hæres. *Oppoſitio.* Item
opponitur adhuc: actio de dolo perſonalis eſt: quo-
modò datur ad rem perſequẽdam? Reſponden: hoc
etiam in alijs inuenies, vt in actione commodati &

G depoſiti: quæ licèt perſonales ſint, tamen rem proſe-
quuntur: & ita concipitur libellus, ſi dolus dat cau-
ſam contractui: ſi autem dolus incidit in contractũ
bonæ fidei: tunc non proponitur libellus, vt dictum
6 eſt, ſed ita. *Libellus.* † Vobis do. &c. conqueror ego
R. de M. qui cùm proponerem vẽdere codicem pro
xx. ipſe dolo ſuo incidente contractui me decepit in
duobus denarijs: ideò vt illos denarios mihi det &
ſoluat ago contra ipſum, & ad hoc propono actio-
nem ex vendito. Quòd ita rectè concipiatur libel-
lus etiam pro minima quantitate dicit lex de actio.
H empt. l. Iulianus. §. per contrarium. Si autem incidat
in cõtractum ſtricti iuris: tunc ſi quantitas eſt vltra
duos aureos, dabitur actio de dolo. Et ſic concipies
7 libellum. *Libellus.* † Vobis d. &c. conqueror ego R.
de M. qui in promiſsione quam ſibi feci, decepit me
in tribus aureis: vnde actione de dolo ago contra ip
ſum, vt prædictam quantitatẽ mihi reſtituat. Quòd
ita rectè concipiatur libellus dicit lex C. de inutil. ſti
pula. l. dolo. Si autem det cauſam contractui ſtricti
iuris: tunc tenet contractus: ſed obſtat exceptio: &
I ſi proceſsit ad traditionem locum habet actio de do
lo: & concipiatur libellus ſimiliter ſicut ſuprà. Hæc
actio de dolo arbitraria eſt, ſicut & ſuperior: & in
ea iuratur in litem: & ſic duo libelli vel vnus, ſecun-
dum quod ſuperius diximus, concipiuntur. Quòd
enim ſit arbitraria dicit l. ff de dolo. l. arbitrio. & qꝫ
iuretur dicit ff. de in litem iurand. videamus. §. in
actione.

Si aliquis rem tuam auferat tibi: & tu eum in eo delicto deprehendas, habes contra illum actionem furti manifeſti.

De actione furti manifeſti, Rubr.

1 *Actio furti manifeſti ad hoc ut ueniat, quot exigantur.*
K 2 *Poſitiones actoris & rei, cum plur. ſeq.*
6 *Libelli in actione furti manifeſti quomodò concipiantur. nu. 7.*
8 *Actione furti manifeſti ciuiliter & criminaliter agi põt.*
9 *Actione furti manifeſti an in eodem libello & ciuiliter & criminaliter agi poßit.*

QVIA actio furti eſt prætoria: vt inſtit. de noxa
libus. & de perpetuis & temporalibus actio. §.
furti autem manifeſti. licèt actio furti nec manifeſti
ſit ciuilis: vt inſtitu. de noxal. actio. §. ſunt autem. de
hac dicemus infra in tractatu ciuilium: videamus er
L go quando actio iſta furti manifeſti competat. † Et
1 ad hoc vt actio iſta competat, tot ſunt neceſſaria. In
primis, quòd res ſit aliena. Secundum, quòd res illa
contrectetur, & dolo. Tertium, quòd ipſa contra-
ctetur contra voluntatem domini. & hæc tria pro-
bantur ex diffinitione ipſius furti. Furtum eſt con
trectatio rei alienæ inuito domino fraudulosa: vt in
ſtitu. de obliga. quæ ex malefi. ori. §. furtum. & §. in
ſumma. & ff. eod. l. j. quæ omnia ſi vis diligenter pro
ſequi: dic vt notatur in ſumma do mei. tit. C. Quar-
tum eſt neceſſarium, quòd ille qui vtitur re illa, ſciat
M ſe vti contra domini voluntatem: alioquin ſi credat
dominum permiſſurum, & ſi falsò, excuſatur tamẽ
à vitio furti: vt inſtitu. de obliga. quæ ex delict. naſc.
§. pœna manifeſti. in fin. & ff. eod. l. inter omnes. §.
rectè. Qualiter autem quis vtatur cõtra domini vo-
luntatem quæritur. Reſpondeo plura exempla po-
nuntur inſtitu. eod. §. pœna. & ff. eod. titul. Et intel-
ligamus voluntatem domini contrariam niſi probe
tur, quòd dominus conſenſit: vt ff. eod. qui vas. §. ve
tare. Quintum eſt neceſſarium, quòd is qui agit fu.
ti, interſi.

A ri, interſit ipſius ex honeſta ſeu iuſta cauſa rem illã
ſaluam eſſe:vt ff.e.tit.l.is cuius.& inſtitu.e.tit.§.fur-
ti autem actio. Sextum eſt neceſſarium & præcipuũ
in hac actione,ꝙ fur deprehendatur,antequã perue
niat ad locum deſtinatũ:perueniat eo die dico,quo
furtum factum fuit. Quid enim ſi volebat ire Hiſpa
niam cum re illa: & hodie deprehẽdatur in Tuſcia,
vbi furtum factum fuit:ſufficit:vt ff.e. fur eſt mani-
feſtus.& l.ſequen.vel etiam ꝙ videatur, quãdo rem
illam aſportauit:nam ſi videatur antequàm perue-
niat ad locum deſtinatum,fur manifeſtus eſt:vt in-
B ſtitu.e.§,manifeſtus.nec diſtinguo à quo deprehen-
datur,vel videatur:vel vtrum de loco publico an pri
uato:vt dicunt leges alleg.& ff de vſur.l. ſi quis ſo-
lutioni.§.mora. Septimũ,quòd res ſit mobilis:vt in-
ſtitu.de vſuc.§ furtiuæ. Hęc ſufficiunt ſi agatur con
tra illum,qui furtum dicitur principaliter commiſiſ
ſe. Si autẽ contra illum, qui pręſtitit opem vel auxi-
lium:& iſta ſunt neceſſaria. Et octauũ ſcilicet,ꝙ prę
ſtiterit opẽ vel cõſilium:vt ff.e.in furt. acti. & inſtit.
e.§.ope & cõſilio. Nec obſtat,ꝙ in eod §.dicitur,ꝙ
qui dat conſilium non tenetur : ſubaudi quãdo ille
C aliàs tenetur quis furti,& ſi ſolum conſiliũ dedit: vt
ff,e.in fur.acti.§.conſiliũ. Sed licèt quis dedit conſi-
lium vel opem:non tamẽ conueniri poteſt furti ma-
nifeſti actione:ſed nec manifeſti:vt ff.e.is qui opem.
Et ꝙ diximus de eo qui opem pręſtat,quòd tenetur:
intelligas quãdo ſciebat,cuius rei gratia opẽ pręſta
bat:vt inſti.e.§.ope.in fi. Vnde in hac actione actor
2 fac.ta.poſi. † *Poſitio actoris.* Ego dico, quòd codex
ille meus eſt:vel intereſt mea illum codicem habere
ex honeſta cauſa: puta commodati vel depoſiti: vel
quia fui formator vel ſarcinator vel fullo illorũ ve
D ſtimentorũ. Item dico,ꝙ tu illum codicẽ vel illa ve-
ſtimenta cõtractaſti. Item dico, te contractaſſe illa
veſtimenta vel illũ codicem in alium vſum quã do-
minus eſſet permiſſurus vel cõceſſurus. Item dico,ꝙ
conceſsi tibi rem illã,vt vtereris vſq; ad Florẽtiam:
& tu fuiſti vſus vſq; Are. in hoc caſu ſi confitebitur
reus,ſuccumbet:licèt dicat ego credidi dominũ per-
miſſurum:vt ff.e.tit.l.qui iumenta.& ff.de cõdi.cau
ſa da.l.pe.ex quo enim ad certũ vſum rem tibi con-
cedo,vel ad certũ locum: & tu vteris alio modo vel
ad aliũ ſcire debes vel ſcis te vti cõtra meã volunta-
E tem. Item dico, ꝙ deprehendi tecũ re tali, antequã
peruenires ad illũ locũ,quo venire debeas: vel alius
te apprehẽdit. Itẽ dico,ꝙ vidi vel talis:puta Titius
te codicẽ illum meum deferentem,antequã perueni
res ad locum deſtinatũ.ſ.ad illũ locum, quo ire vole
bas illo die:iſte cõfeſsiones fiunt: ſi agatur furti ma
nifeſti,contra illũ qui cõmiſit furtum. Cæterùm cõ-
tra illum qui præſtitit cõſilium vel opem tales fac.
3 poſition. † *Poſitio actoris.* Ego dico,quòd tu ſuaſiſti
Titio,vt codicem meum mihi ſubtraheret, vel fora
retur. Item dico,quòd tu ſciebas Titium velle mihi
F codicem ſubtrahere. Item dico,quòd præſtitiſti ſibi
opem apponendo ſchalas circa parietem. Item dico
quòd Titius eſt ope tua mihi furatus meum codi-
4 cem. Econtrà reus facit tales poſition. † *Poſitio rei.*
Ego dico, quòd codex ille, quem dicis ſubtractum
à Titio, Sempronij eſt. Item dico, quòd codex ille
tempore illo quando fuit amiſſus, fuit cõmodatus
Sempronio, vel apud eum depoſitus,vel ſibi pigno-
ri obligatus:ſi iſtud confitebitur actor, abſoluetur
reus:quia ammodò cum ſua non interſit, actionem
G furti non poterit intentare,ſicut dictum eſt. Item di
co,quòd tua voluntate fui vſus codice, illo vel ve-
ſtimentis illis. Item dico,quòd credidi te permiſſu-
rum mihi,quòd vterer illo codice, vel veſtimentis
illis. Item dico,quod eſto quòd animo contractan-
di illum codicem acceperim: tamen ſine apprehen-
ſione alicuius vel viſu primo ad locum deſtinatum
perueni:ſi illud confitebitur actor,excuſabitur reus
à pœna quadrupli:quia in duplo erit condemnatio:
vel quod verius puto, fiet abſolutio propter ineptã
actionem: vt ff. ſi agri men. falſum modum dixerit.
H l.j.& extra de confirma.vtil.vel inutil.e examinata.
in fin. Iſte confeſsiones fiunt ſi conueniatur aliquis
quòd furtum fecerit. ſi autem quia præſtiterit opem
5 vel conſilium: dicat ita. † *Poſitio rei* Dico,quòd Ti
tius qui fecit furtum, aliàs erat facturus etiam ſine
conſilio meo. Item dico,quòd ignorans præſtiti o-
pem,quando ille Titius dicitur,quòd fecit furtum.
In hac autem actione concipitur ita libellus ſi vis
6 agere ciuiliter ad pœnam quadrupli. *Libellus.* † Vo-
bis d.&c.conqueror ego R.de M.qui codicem meum
mihi ſubtraxit,vel furatus eſt : & antequã cum illo
I codice perueniret ad locum deſtinatum.ſ.quo ire vo
lebat,fuit deprehẽſus vel viſus cum illo codice à me
vel Titio vel ab aliquo : vnde mihi peto ipſum in
quadruplũ condẽnari & ad hoc propono actionẽ fur
ti manifeſti. Quod ita rectè cõcipiatur libellus dicit
lex inſti.e.ti.§.manifeſtus.& ff e.ti.l.fur manifeſtus.
Oppoſitio. Sed opponitur in eo qđ dicitur in libello
deprehẽſus vel viſus ab aliquo:quid operatur illud:
eſto qđ ſit:nũquã tñ poſſet mihi actio quęri:quia ex
cepta cauſa poſſeſsionis nihil nobis acquiritur per
procuratorẽ: vt C.per quas perſonas no.acquiri.l.j.
K Reſpõdeo.bene quæritur mihi actio,nõ per illũ,ſed
per miniſterium illius:vt ff.de vſur.l.ſi quis ſolutio-
ni.§ mora. Si autem velles criminaliter agere ex fur
7 to cõmiſſo concipies ita libellum. *Libellus.* † Coram
vobis do.&c.conquer.ego Rof. Beneuen.iuris ciui
lis profeſſor de T. anno dominicæ incarnationis
1257. menſe Maij.x.die intrante regnante domino
F. Romanorum digniſsimo Imperatore: & accuſo
& defero reum.ſ. Titium:qui codicem meum quem
habebam in domo mea poſita in ciuitate Piſto. ipſe
per furtum ſubtraxit tẽpore veſtrę poteſtarię in men
L ſe aprilis: & antequàm ad locum deſtinatum perue
niret:ego ipſum apprehendi,vel vidi vel alius: vnde
peto ipſum criminaliter condemnari & puniri:cùm
interſit reipublicę ne maleficia remaneant impuni-
ta:& ſubſcribo me iſtum libellum dediſſe, & pœnã
calumnię ſubiturũ:ſi in probatione defecero. Quod
ita rectè cõcipiatur libellus,dicit l.ff.de accu.l. libel
lorum. Quod etiam in priuatis criminibus ſic con-
cipiatur libellus:& ſit facienda ſubſcriptio:& etiam
pœna calumniæ imponatur, dicit l ff.de furt. l.vlti.
Quæ autẽ pœna imponatur:iure Romano extraor
dinarię coercetur:quia nihil abſcinderetur : ſed ali-
M ter caſtigabitur:vt in authentic.vt nulli iudic.li.ha.
ſo.ſer.col.viij.& eſt poſita in C.de ſer. fugitiuis. au-
thenti. ſed nouo. iure tamen longobardo ſi agitur
tantùm furto ciuiliter non facta differentia ſit ma-
nifeſtum vel non:imponitur pœna ciuilis in octo-
ginta libr. aliàs in octo gilis. & ſic te computata
fiet condemnatio in nonum. Sic igitur criminaliter
pro primo furto amittit oculum:pro ſecũdo naſum:
pro tertio ſuſpenditur ſeu moritur. & ita multæ ciui

A tates ſeruāt de facto: ſicut & Bononia: vt in Lon-
bardia de furt.l.ij.& iij.& l.ſi quis per perditorem.l.
ſi quis aurum.& l.ſi quis latro.de vno furto. Hodie
tamen ciuitates Tuſciæ & Lombardiæ,& etiam be
neuentanæ,& vbique ferè iſtud ſeruatur: quòd ſi de
crimine agitur criminaliter vel ciuiliter, nunquam
fit talis libellus: ſed ſimpliciter accuſatio per iura-
mẽtum accuſatoris:& ſic deſcribitur poſteà in qua-
terno communis. Talis ſuo ſacramento accuſat ta-
lem,& ſic libellum non faciunt interuenire: & fa-
ciunt iurare præcisè, ſcilicet ita eſſe: ſed licèt non de-
B tur libellus: tamen ſi criminaliter agitur: omnia de-
bent ſeruari in ſacramento, quæ diximus In libello
8 debere ſeruari. † Quæſtio. Sed illud quæritur an poſ
ſit agi ex crimine ciuiliter & criminaliter: dicimus
q ſic: vt C. quando ciuil. actio. præiudi. criminali.l.
vnic.& ff. de furt.l. vlti. reprobata P. ſentẽtia: qui vo
luit dicere, q in priuatis nõ poſſet agi: niſi ciuiliter
vel criminaliter tantùm: vt ff. de furt. l. interdum.
§. qui furem.& C. ne tuto. vel cura. vec. con. ſicut de
hoc notat dominus meus in ſumma. C. quando ciui
9 lis actio præiudicat criminali. Quæſtio. † Sed nun-
C quid poteſt in eodem libello vtraque via agi & ciui
liter & criminaliter. Reſpondeo: non credo: quia in
terim donec agitur ciuiliter, non poteſt agi crimina
liter: quia intentata vna fit interim præiudicium al-
teri per aliam: vt ff. vi bonor. raptor.l. prætor ait.§.
ex hoc edicto.

*Si nauta, caupo, ſtabularius, vel aliquis de eorum fami-
lia furto tibi res ſubtraxit, habes contra eos furti actionem
in duplum.*

De actione furti aduerſus nau. caup. ſtab. Rube.

1 *Actio furti aduerſus nautas, caupones, ſtabularios, ad
D hoc ut procedat, quot ſunt neceſſaria.*
2 *Poſitiones actoris & rei in dicta actione. & nu. 3.*
4 *Libelli in dicta actione quomodò concipiantur. & nu. 5.*

EST ET alia actio quæ ratione cuiuſdam fue
ti competit, quæ vocatur in factum: & eſt in du-
plum re computata: puta, ſi aliquid mihi ſurripitur
à nautis, cauponibus, ſtabularijs, vel ab aliquo libe
ro homine, cuius opera vtebatur nauta, caup. & ſta
bularius: & competit in duplum: vt ff. e.l.j. hanc au-
tem approbauit dominus Io. eſſe prætoriam, cùm
eam in numero prætoriarum poſuerit. veruntamen
E videtur quòd ſit ciuilis: nam omnis actio eſt ciuilis,
niſi inueniatur prætoria: vt ff. de orig. iu. l. ij. in ſi. pri
mæ col. ſed certè prætoria eſt: vt ff. e.l.j. in ſi. primi re
ſponſi, & quod dicit rubr. furti aduerſus nautas, no
li intelligere q tractetur ibi de actione furti manife
ſti: ſed ita expone furti aduerſus nau.i. de actione in
factum, quæ eſt in duplum, & prætoria, quæ datur
1 aduerſus nautas, propter furtum factum. † Vnde ad
hoc vt actio iſta competat, tot ſunt neceſſaria. In pri
mis, q ille qui recepit merces ſit nauta, caupo, vel
ſtabularius: vt ff. e. tit l.j. in princip. & in rubric. Se-
F cundum, quòd ille res intromiſit, qui conqueritur il
las amiſſas. Tertium, quòd furtũ ſit factum vel ab
exercitore, vel ſua ope & conſilio, vel alicuius eorũ
qui in naue erant cauſa nauigãdi. Quartũ eſt neceſ
ſarium, quòd naut. cau. & ſtabu. non ſuſceperit cu-
ſtodiam rerum. hæc omnia probantur ff. furt. aduer
ſus nau.l.j §.j. Item & q furtum ſit factum ab his,
qui habitãdi cauſa ſunt cũ cau. vel ſta. ſi enim à via-
toribus, vel ab his qui vehũtur in naue factum fuit:

G tũc non tenetur exercitor prędicta actione, ſed alia
in factũ, de qua infra dicemus. Si autem fiat furtũ à
prędictis preſonis, quas ſecũ habet: tunc principales
perſonę tenẽtur furti: exercitor autẽ actione in factũ
ex illo edicto nau. cau. vel ſtab. vt recepta reſtituãt:
& tenetur exercitor nau. cau. & ſtab. iſta actione in
factũ quę eſt in duplũ nomine furti: hęc probãtur ff.
e. tit. l.j.§.j.& ij. vlti.& pen. ff. nau. caup. ſtab. licet.§.
in factũ. Item, q certa deſignetur perſona, quæ dici
tur furtum cõmiſiſſe: vt ff. e. ti. licet.§. in factũ. Vnde
2 in hac actione act. fac. ta po. † *Poſitio actoris.* Ego di
H co, q anno tali, & die tali, & mẽſe tali tu eras nauta
vel exercitor nauis: eras caupo vel ſtabularius, & in
domo tali. Itẽ dico, q illo anno mẽſe & die ego in-
traui nauẽ illã, cuius eras nauta, vel cuius eras exer
citor: vt irem vltra mare. Eo die anno & mẽſe intra-
ui caup. vel ſtab. vt hoſpitarer apud te. Item dico, q
illo die immiſi merces meas in naue illa cau. vel ſta.
quæ merces tales fuerunt. Item dico, q illas merces
quas ego immiſi in naue cau. vel ſta. ſubtraxiſti: vel
aliquis qui erat in naue cauſa nauigandi: puta, Ti-
tius: vel qui erat tecum cauſa inhabitandi in ſtabu-
I lo vel in cau. Item dico, q res illę erant ſub mea cu-
ſtodia & meo periculo: hanc cõfeſſionẽ facio ſi fur-
tum fiat ab alio exiſtente in naue: cau. vel ſtab. Cæ-
terùm ſi ab ipſo nau. caup. vel ſta. vel executore: non
eſt neceſſaria illa confeſſio. E contrà reus fa. ta. poſi.
3 *Poſitio rei.* † Ego dico, q illo anno mẽſe & die Ti-
tius erat nauta vel exercitor nauis: ſi iſtud confitebi
tur actor, abſoluetur reus: quia ſequitur qđ iſte qui
cõuenitur, nõ fuerit & ita abſoluitur. Item dico, q
amore Dei te miſi in nauim vt trãſires vltra mare, cũ
pauper eſſes: ſi iſtud confitebitur actor, ſuccumbet:
ex quo enim pauper erat, & nihil habebat: ergo mer
K ces non intulit. Quia cantabit vacuus coram latro
ne viator. & eius periculo nihil eſt: qui nihil habet:
ff. de fur. l. itaq;. Item dico, q illas merces quas intu
liſti: ego nau. vel caupo, vel ſtabul. ſuſcepi ſub meo
periculo & cuſtodia: ſi iſtud confitebitur actor, non
habebit actionem furti, cùm res non ſit eius pericu-
lo & ſua non interſit: vt ſupra dictum eſt. Item dico,
quòd merces illas tibi ſublatas à viatore vel à vectis:
ſi iſtud cõfitebitur actor, ſuccũbet: quia non tenebi-
tur reus: vt ſ. dictũ eſt. In hac actione cõcipitur ita li
4 bellus. *Libellus.* † Vobis domino conqueror ego R.
L in cuius naue caupona vel ſtabulo res ſeu merces
intuli ſeu immiſi: quæ res mihi ſurreptę ſunt à tali:
vnde contra cauponem ago actione in factum ex il
lo titul. furti, aduerſus naut. caupo. & ſtabu. vt rece-
pta reſtituat: & peto duplum per prædictam actio-
nem: & hoc quãdo ago contra nautam, cauponem,
vel ſtabularium. Si autem vis agere contra illum,
5 qui ſurripuit, poteſt: vt ita dicas. † *Libellus.* Vob. do.
&c. cõquer e. R. de M. qui merces ſeu res quas intu
li ſeu immiſi in nauẽ vel caup. vel ſta. Titij res illas
ſeu merces ipſe mihi ſubtraxit. vnde nomine prædi-
M ctarũ merciũ in duplum ago cõtra ipſum: & ad hoc
propono actionẽ furti manifeſti vel nec manifeſti:
ex illo tit. furti aduerſus nau. Quod in vtriuſq; per
ſona rectè concipiatur libellus dicit l. ff. e. tit. l. vnic.
Sed quæritur circa primum libellum quomodò in
factum poteſt agi contra nau. caup. vel ſtabu. pro-
pter furtum commiſſum ab his quos ſecum habent:
cùm peccata tantùm ſuos debent tenere authores:
nec vlterius progrediatur pœna, quàm inueniatur
delictum

A delictũ:vt C.de pœnis.l.sancimus.cùm etiã maritus
propter vxoris delictũ & ecõuersò non teneatur: vt
C.ne vxor pro ma.l.ij.Rñdeo: verũ est quod oppo-
nitur de iure cõmuni. At in casu isto vbi familiaris
meus cõmittit delictũ: ego teneor insolidũ nomine
illius delicti:vt ff.si serui.vend.l.is cuius. & ff. de vi
& vi arma.l.j.in princ.& ratio redditur: ideò tenen-
tur:quia vtũtur operibus malorũ hominũ:&quia to
ta die se non abstinent ab huiusmodi fraudibus: &
ideò, vt cõpescatur eòrum malitia,istud inductum
fuit:vt ff.e.tit.l.vna.& ff.nau.cau.sta.l.j.& l.iij.§.18.

B *Si nauta caupo uel stabularius res quas immisisti in na-
uem caup.uel stabul.non restituerit:sed fortè dicit eas amis
sas:tenetur actione in factum ex illo edicto nautæ caup.sta-
bu.ut recepta restituant.*

De actione in factum ex illo edicto nautæ caup.
stabul.vt re.resti. Rubri.

1 *Actio in factum ex edicto, nautæ caupones &c. ad hoc ut
competat, quot necessaria sint.*
2 *Positiones actoris & rei in dicta actione. & nu.3.*
4 *Libellus in dicta actione quemodò formetur.*
5 *Furatus si aliquis fuit aliquas res:quare nauta, caupo,*
C *uel stabularius teneatur.*
6 *Actione furti & actione in factum an aduersus nautam
cauponem uel stabularium agi posit.*
7 *Actio furti manifesti. quæ actio esse dicatur.*
8 *Actio pretoria in factum quæ ad interesse cõpetat, quæ
actio.*

QVIA adhuc etiam propter furtum factum his
qui sunt in naue caupona vel stabulo, vel etiã
propter res amissas competit alia actio in factũ:quę
quidẽ est prętoria:& in simplum tantũ competit: &
cõtinet rei persecutionẽ. Secũda ex quasi maleficio
D & in duplũ competit, cõputata rei persecutione: vt
ff.nau.cau.stab.l.iij.§.vlti.& l.vlti.§.hæc actio.& ff.
furti aduersus nau.cau. stab. ideò de illa videamus:
licèt in arbore domini Io. nihil de illa tractatũ sit.
1 Quæ † actio ad hoc vt cõpetat, tot sunt necessaria.
Primò, quòd ille sit nauta cau.sta. Secundò,quòd
res immiserit in nauem cauponam vel stabulum: vt
ff.e.l.j. Tertium est necessariũ, ꝙ res illas receperit
saluas fore nau.caup.vel stab.:vt ff.e.l.j. Quid cõti
neatur appellatiõe nautę dicit lex ff.e.l.j.§. qui sunt
igitur. videtur autem recepisse, siue expressim:puta,
E quod sibi assignatę sint siue in nauẽ immissæ, vel si
in littore,vel in caupona,vel stab.vel coram:vt ff.e.
titu.l.j.§.vlti.& l.& ita.in princip.Et istud pręcipuè
consideramus in hac actione in factum, quæ oritur
ex quasi contractu & in simplũ:adeò ꝙ dicit domi-
nus meus,ꝙ etiã si eo ignorãte res illę immissæ sint,
ꝙ teneatur naut.cau.vel stab.imò ita demũ tenetur
si sciente eo:vt arg.ff.locati.& condu.l.cũ in plures.
§.locator.& arg.ff.de iure do.si ego.§.vlti.& arg.ff.
de vsuc.sequitur.§.tũc. Ideò & quartum est necessa
rium.s.ꝙ eo sciente merces sint illatæ. Vnde in hac
F actione act.fac.tal.posi. † *Positio actor*. Ego dico, ꝙ
2 tu fuisti nau.caup.vel stab.tali anno mense vel die.
Item illo die anno mẽse ego immisi merces tales in
tua naue cau.vel sta. Item dico, ꝙ res illas tu recepi
sti.Item dico,ꝙ te sciẽte immisi res illas in nau.cau.
3 vel stab.E contrà reus fac.tal.posi. † *Positio rei*. Ego
dico, ꝙ Titius fuit naut. caup. vel stabu. tali anno
mense & die:si istud confitebitur actor,succũbet: vt
supra dixi.Item faciat alias positiones : vt supra di-
xi.Item dico,quòd prędixi cuilibet,vt res suas custo

G diret:& vos concessistis:si istud confitebitur actor,
succumbet:vt ff.eod.titul.l.debet.§.j. Item dico, ꝙ
quãdo immisistis res tales seu merces:ego eram ab-
sens: si istud confitebitur actor, succumbet: quia
præsumitur ignorare,nisi probetur scientia:vt ff.de
administra.tuto.l.hoc autem.& ff.de proba. verius.
4 In hac autem actione ita concipietur libellus. † *Li-
bellus*. Vobis domi. &c. conqueror ego R.de M.in
cuius nauem caupo.vel stabularium immisi vel in-
tuli eo sciente merces tales, quas ipse nauta caupo,
vel stabular.vel alius abstulit vel subtraxit mihi:pu
H ta talis: vnde quòd res illas restituat ago contra ip-
sum:& ad hoc propono actionem in factum ex illo
edicto nautę caupo.stabular. Quod ita rectè conci
5 piatur libellus dicit l.ff.eod.titul.l.j. *Quæstio*. † Sed
quæritur quare si alius fuit mihi furatus res illas te-
netur nau.caup.vel sta. Respõdeo,sicut in superiori
6 actione notaui. *Quæstio*. † Sed illud quęritur an pos
sit agi actione furti & actione in factũ. Respondeo:
non. vt ff.e.l.iij.§.vlti.& quare cùm vna sit persecu-
toria pœnæ,& alia rei.dominus meus ibi rationem
assignat:quia si loqueris de actione furti nec mani-
I festi cùm illa sit ciuilis,& ista in factũ prætoria: ele-
cto auxilio iuris ciuilis videtur contẽptum auxiliũ
7 prætoris: & econuersò:vt ff.de minor.l.si filius. † Si
quæris de actione furti manifesti,cũ illa sit prætoria
sicut ista. Respondeo:ideò quia actio furti est auxi-
lium commune actio in factum est auxilium specia
le:vnde quis eligẽdo cõmune,videtur contẽnere spe
8 ciale:& ecõuersò. † Illud enim nota,ꝙ in hac præ-
toria in factũ,quæ ad interesse competit,& datur in
in simplum,& oritur ex quasi contractu propter re-
cepta,tenetur nauta caupo. vel stabularius siue res
K illę amittantur per illos qui sunt in naue caup.stab.
siue etiã per viatores : vt ff.e.l.j.in fi.& l.ij.& l.iij.in
princ. In illa autẽ actione in factũ,quæ est prætoria
& in duplũ:quia vnũ simplũ est rei persecutio,aliud
pœna:& oritur quasi ex maleficio non tenetur exer
citoria vel nau.vel cau.vel stab.si viatores vel iter a-
gẽtes res illas subtrahãt : vt ff.furti aduer.nau.l.vni.
in princ.& in fi.& ff.nau.cau.l.licèt.§.in factum.

*Si tu corrupisti seruum alicuius, teneris actione serui
corrupti.*

De actione serui corrupti, Rubric.

L 1 *Actio serui corrupti ad hoc ut competat, quot necessaria
sint.*
2 *Positiones actoris & rei in actione serui corrupti. nu.3.*
4 *Libellus in actione serui corrupti quomodò fiat.*
5 *Actio quæ detur pro homine libero corrupto.*
6 *Interesse in actione serui corrupti quomodò probetur.*

QVIA furta domestica aliquãdo corruptela ser
uorum præcedit: ideò de actione serui corrupti
adiecit dominus Io.in arbore actionum:si ergo ha-
bes seruum,& ego animum eius corrumpo faciẽdo
de bono malũ,& de malo deteriorem: habet locum
1 hæc actio:vt ff.eod.tit.l.j in princip.& §.vlti. † Vn-
M de ad hoc vt actio ista cõpetat, tot sunt necessaria.
In primis,quòd aliquis dolo malo corrumpat seruũ
alicuius. Cæterùm si sine dolo:puta,per iocum non
tenetur:vt ff.e.tit.l.dolo malo.Secundum,ꝙ seruus
sit alienus:alioquin si seruum meum corrumpo, vel
illum quem bona fide possideo non teneor:vt ff.eo.
l.j.in princip. Tertium,quòd ex illa suasione seruus
ille fuerit deterior:vt ff.eod.l.i §.persuadere. sed per
Iustinianũ etiã si seruus non fiat deterior, nec corrũ

A parit:tamen agit cõtra persuasorem serui corrupti:
vt C.de furt.l. si quis seruo. Qualiter autem seruus
dicatur corruptus persuatione alicuius, habes exem
pla. ff.eod.l.j.§. vlti.& l.corrumpitur. Quartum est
necessarium quòd ille qui vult agere ista actione di
recta, sit dominus, si autem vtili: quod vsurarius vel
creditor habeat ius in seruo, vt fructuarius: vt ff.eod.
l.si quis seruum.§.in seruo. Si autem sit bonæ fidei
possessor notauit dominus meus in summa istius ti.
quòd nõ habeat actionem illam: vt ff.eo.l.j.in prin-
cipio domino tamen præceptori meo Rogerio vide
B tur, quòd bonæfidei emptor habeat actionem serui
corrupti vtilem: sicut & prædictæ personæ. Nam si
detur fructuario: ergo multò fortius bonæfidei pos-
sessori: cùm plus iuris habeat bonæfidei emptor,
quàm fructuarius. vt ff.de vsur. qui scit.§.in alieno.
& ff.de acquirend.rerum dominio.l.bonæfidei. In
hac actione fit condemnatio in interesse serui & æ-
stimatione rerum quas seruus subtraxit; & est in du
plum: vt C. de furt.l. si quis seruo.& ff.eod.l.j. Vnde
in hac actione actor faciat tales positiou. *Positio a-*
2 *ctoris.* † Ego dico sacramento meo, quòd ille seruus
C meus est: & habeo in eo vsumfructũ vel vsum: vel
sum creditor: vel ipsum bonafide posideo: secun-
dum R. licèt secundũ dominũ meum, ista positio de
bonęfidei possessore nõ reciperetur. Item dico, ꝙ tu
persuasisti illi seruo: vt me cõtemneret: vel vt fugeret
vel vt furtũ faceret, vel vt amator esset meretricũ. &
alia exempla habes ff.eod.l.j.in fine. & l. vel luxu-
riosum. Item dico, quòd propter talem suasionem
seruus ille factus est malus cùm fuerit bonus: & si
fuerit malus, factus est deterior. Item dico, ꝙ tot res
D asportauit seruus ille. Econtrà reus facit tales posi.
3 *Positio rei.* † Ego dico, quòd seruus ille est Titij, &
quò ad dominium, & quò ad possessionem, & ple
no iure: si istud confitebitur actor, succumbet: quia
cũ sit Titij: ergo non est actoris: quia si res est istius:
per consequentiam probatur, quòd non sit illius: vt
ff.de procurato.l. Pomponius.§ j. Item dico, quòd il
lam suasionem feci per locum: si confitebitur actor,
non tenebitur reus: vt ff.eod.l.dolo malo. Item dico
quòd bonafide suasi prædicta: si istud confitebitur,
obtinet reus: quia si bona fide fecit: ergo dolus ces-
sat. In hac actione concipietur ita libellus. *Libellus.*
E Vobis † domino &c. cõqueror ego R. de M. qui ser
uum meum corrupit suadendo sibi dolo & fraude
vt me contemneret, vel subtraheret mihi res meas:
puta, tales: propter quod seruus est deterioratus in
x. ideò illa x. peto: & etiam res quas mihi subtraxit:
& ad hoc propono actionem serui corrupti. Quod
ita rectè concipiatur libellus dicit l.ff. eod.titul.l.j.
& l.si quis seruum.§.vlti. Hęc quę dicta sunt, locum
habent in seruis. Si autem aliquis corrumpat filium
tuum vel filiam: locum habet vtilis actio serui cor-
rupti: vt ff.eod.titul.l.& tantùm.§.de filio, & conci-
F pies libellum vt superius dictum est. *Oppositio.* Sed
ad quid competit hæc actio pro libero homine, scili
cèt pro filio tuo: nõ videtur: nam actio ista ad inter-
esse competit: vt ff.eod.l.si quis seruum.§. datur au-
tem hæc actio. at liberum corpus nõ recipit æstima-
tionem: vt ff.de his qui deiece. vel effude.l. vltim. &
ff.si quadrupes paupe fecis.dica.l. ex hac. Respon-
deo: verùm est, quod opponis, si de directa actione
quæramus. At si de vtili, secus: sicut in lege Aquil,
quæ directa pro membro abscisso non cõpetit: quia
G nemo est dominus membrorum suorum: sed habet
vtilem: vt ff.ad legem Aquil.liber homo. Eadem a-
ctio vtilis competit, si aliquis fortè corrumpet capsa
rium meum vel socium meum: & posset hoc suade-
5 ri, quòd competeret vtilis. † *Quæstio.* Sed ad quid
competit pro libero homine corrupto? Respondeo:
6 ad interesse, vt dictum est. † *Quæstio.* Sed qualiter
probabitur istud interesse? Respondeo: per sacramẽ
tum actoris: cùm enim petatur ratione delicti: inter-
esse probatur per sacramentum: vt ff. quod vi aut
clàm, semper.§. in hoc edicto. cum taxatione tamen
H iudicis: vt argumen. ff. de iniur.l. constitutionibus.
ff.de custod.& exhib.reor.l.si quis reum.& argu. ff.
de dolo.arbitrio.& C. vnde vi.l.si quando.

Si quis res aliquas mobiles per rapinam tibi abstulit: habes contra eum actionem ui bonorum raptorum.

De actione vi bonorum raptorum, Rubr.

1 *Actio ui bonorum raptorum quare in triplum quò ad pœnam ueniat: actio furti manifesti in quadruplum.*
9 2 *Actio ui bonorum raptorum ad hoc ut procedat, quot exigantur.*
I 3 *Positiones actoris & rei in actione ui bonorum raptorum. & nume.4.*
10
5 *Libellus in actione ui bonorum raptorum quomodò concipiatur.*
6 *Actio ui bonorum raptorum an intentari poßit, si furtum sit manifestum, uel nec manifestum.*

SI ALIQVIS rem tuam mobilẽ per violen-
tiam tibi auferat: habet locum hæc actio vi bono
rum raptorũ, quę quidem est in quadruplũ re com-
1 putata: vt institu.eod.tit.§.quadruplum. † *Quæstio.*
Sed quęritur hìc vnum: quare vi bonorũ raptorum
sit in triplum quò ad pœnam: & actio furti manife-
K sti in quadruplum quò ad pœnam: vt in superiori
actione furti manifesti notaui: duplex ratio assigna
tur. Prima per legem: nam fur manifestus manifesta
tur per alium: & ideò grauiùs punitur. Hìc autem ra
ptor seipsum publicat: & ideò minus punitur: vt ff.
eod.l. prætor.§.in hac actione. in fi. sicut & aliàs mi-
nus punitur qui seipsum defert, quã qui defertur ab
alio: vt ff.de iure fisci.l.edicto.in princi. Est & alia ra
tio magistralis: ideò in actione furti manifesti, puni
nitur grauiùs, si agatur ciuiliter: quia si agatur cri-
minaliter, minùs punitur quàm in vi bonorum ra-
L ptorum: ideò leuiùs punitur si ciuiliter agatur: quia
si criminaliter agatur punitur grauiùs: puta leg. Iul.
de vi priuata, quæ imponit pœnã tertiæ partis bono
rũ, si vis fuit sine armis: si cũ armis leg. Iul. de vi pu-
bli.& imponit pœnã deportatiõis: vt insti.de publ.
iudi.§.item lex Iul. & sic in qualibet prædictarum
actionum pro vno commodo sentit quis aliud incõ
modum, & econuerso: vt argumen.ff.de iureiu.eum
2 qui.& de aqua pluuia.arcend. l.j, in fin. † Vnde ad
hoc quòd ista actio competat, tot sunt necessaria.
In primis, quòd res illa quę est ablata sit mobilis: vt
M institu.eod.titu.§.melius. nam mobilia dicuntur ra-
pi: immobilia dicuntur inuadi seu occupari: vt ibi
probo hoc alio modo quicũq; committit rapinam
committit furtum: vt ff. eod. titul.l.j. & institu.eod.
titul §.si furtum committitur. ergo necesse est quòd
res sit mobilis: quia abolita est sententia dicentium
fundi lociuè furtum fieri: vt Insti.de vsucap.§. item
alijs quoque modis. Secundum quòd res sit aliena:
cæterùm si propriam quis rapiat, non tenetur vi bo-
norum raptorum actio: vt ff.eod.l. prætor.§. hoc au-
tem. & in-

A tem.& insti.e.in prin. Tertium ꝙ dolo malo rapiat:
aliàs si eredit licere sibi, nó punitur: vt ff.e.l.prætor.
§ hac actióe.& insu.e.§.j. Quartú ꝙ vis illa sit abla
tiua: ex hac enim oritur actio ista: vt ff.e.l.prætor.§.
hac actione.in fi.& §.j. Quintò, ꝙ ille qui hác actio
nem intétat propter rem illá ablatá doceat suá sal-
té modicè interesse, ꝙ res illa sit de bonis suis: licèt
non fuerit in bonis, puta: quia cômodata vel depo-
sita: vt ff.e.l.prætor.§.in hac actione.& §.si quis igi-
tur.& instit.e.§.sanè. Aliud est enim rem in bonis es
se, aliud ex bonis: in bonis dicitur res illa esse cuius
B rei nomine vel actionem vel exceptionem habe-
mus: vt ff.de acquir.rer.do.l.rem in bonis. ex bonis
dicitur res cuius rei nomine nec actionem nec exce-
ptionem habemus: sed tantú quia tenemur: vt in re
cômodata & deposita, sunt exempla posita. Compe
tit autem hæc actio siue tu rapias bona: siue familia
tua: nec habeo necesse docere, quis de familia ra-
puit. ff e.l.prætor.§.hæc actio.licet in furto habeam
necesse designare personá quæ furtum cômisit: vt ff.
nau. caup. stabu. l.licèt. §. in factum.& in actione
de dolo idem vt certam personam designemus: vt ff.
C de dolo.l.sed si ex dolo.§.vlti. idem in actione iniu-
riarum: vt ff.de iniurijs.l. prætor edixit. sed fortè in
hac actione illa est ratio: quia violétia fortè talis in
se cótinet metum: vnde sicut in actione quod metus
causa non habeo necesse designare certá personam:
quia metus habet in se ignorantiá: vt ff.quod metus
caus.l.si cùm ex.§.in hac.& de dolo.l. sed si ex dolo.
§.vlti. Vnde si familia alicuius fecit rapinam: tene-
tur dominus in tantú ac si vnus liber fecisset.s.tantú
vnum quadruplú: vt ff.eod. l.prætor.§. hęc actio.si-
D cut & aliàs in furto: vt ff.si famil.fur.feci.dica.& ff.
ad leg.aqu.illud. Sextú est necessariú, vt sciá illa bo
na mihi esse rapta: istud ideò ad hoc vt pręscribatur
huic actioni, & ideò desideratur sciétia: quia vtilis
annus currit: quia infra annum vtilem est in quadru
plum: post in simplú: vt ff.e.l.prętor.§.in hac actióe.
si ergo annus vtilis: ergo desideratur sciétia: vt ff.de
diuer.& tépo.pręscri.l.j. Vnde in hac actione act.fa.
3 ta.posi. † *Positio actor.* Ego dico, ꝙ res illa quam mi
hi rapuisti, est codex: vestimentú: est bos vel asinus:
vt per ista probetur ꝙ res ista sit mobilis: vt ff.de ver
bo.signi.mouentium. Item dico, ꝙ res illa est mea:
E vel saltem mihi fuit cómodata vel deposita. Item di
co, quòd per vim abstulisti mihi res illas: si respon-
deat sic. ergo cóstat quòd fecit dolú: vt ff.e.l.prætor.
§.doli mali. Item dico, quòd sunt tantùm sex méses,
quòd prædictam rapinam mihi fecisti. E contrà reus
4 fac.ta posi. † *Positio rei.* Ego dico, quòd res illa quá
tu me dicis rapuisse, est mea: si istud con fitebitur a-
ctor, absoluetur reus: quia non habet locum actio
ista sicut dictú est. Item dico, quòd rem illam quam
tu me dicis rapuisse: ego credens mihi licere, accepi
rem illam. Item dico, quòd ex quo accepi tu sciuisti
F quando accepi. Item dico, quòd post quam tu sciui-
sti me accepisse iam tráśiuit annus & vltra. Item di-
co, quòd in illo anno potestas reddidit tibi: si istud
cófitebitur actor, absoluetur reus: cùm annus sit vti
lis iam elapsus; in quo potuit quis habere copiam
prætoris: vt ff. quis ordo in bonorú possessione ser.
l.j.§.dies.& ff.de diuers. temporalib.præscriptio.l. j.
5 In hac autem actione ita concipietur libellus. *Li-
bellus.* † Vobis domino &c. conqueror ego R.de M.
qui per violétiam abstulit mihi codicem meum: vel

G mihi cómodatum vel depositum: vnde peto ipsùm
in quadruplum condénari: ad quod propono actio-
nem vi bonorum raptorum. Quod ita rectè cócipia
tur libellus dicit l.institu.eod.tit.§.j.& ff.eod.titu.l.
j.& l.prætor. Et scias quia quadruplicabitur verum
rei pretium non interesse: vt e.l.prætor.§.in hac au-
tem actione: sicut in actione furti: vt ff.de furt.l. in
6 hac actione. † *Quæstio.* Sed istud quæritur, an possit
actio ista intentari, si furtú sit manifestú: vel nec ma
nifestú: quandocúq; dixeris: concludo. Nam aut di-
cis raptorem esse furem manifestum vel non mani-
H festum: si dicas eum manifestum: ergo tenetur actio-
ne furti manifesti. sed dicit lex eum nec furti manife
sti teneri: vt ff.eod.l.j. Item dicit lex generaliter ex
quibus causis in re clam facta actio furti non mani
festi competit ex eisdem causis me habere actioné
vi bonorum raptorú: vnde colligitur, quòd raptor
sit fur nec manifestus: vt ff.eod.prætor.§. & genera-
liter.& institu.eod.§.vlti. E contrà videtur, quòd sit
fur manifestus. Nam lex dicit nullus improbior
fur quàm qui rapit: vt institu.eod.titu.in princip. &
I ff.eod.l.prętor.§.damni quidem.pręter inquit, si his
improbrior. ergo vltra quàm manifestus: vt bona
sit comparatio. Item lex dicit, quòd raptor publicat
ipsemet suum delictum: vt ff. eod. titul. prætor.§. &
generaliter.in fi. Item dicit lex raptorem furem ma
nifestum: vt ff.de furt.l.si vendidero.§. cùm raptor.
Respódeat, qui potest respódere: qń raptor aliquis
committit rapinam, aut aliquo præsente vel viden-
te, vel deprehendente, aut nemine: in primo casu di-
co illum furem manifestum & furti manifesti: & vi
bonorum raptorum conueniri potest, in eo quòd
vna excedit aliam: vt ff.de furt.l.si vendidero.§.cùm
K raptor. Si autem nemine vidente vel apprehendente
erit fur nec manifestus, & furti non manifesti, & vi
bonorú rapt.cóueniri potest: vt ff.de furt. si quis ex
domò.& ff. vi bonorú rapt.l.j.& de hoc dic pleniùs
vt not.in summa institu. de action. §.ex maleficijs.

*Si aliquis fecit tibi iniuriam dicto facto seu scripto præ
terquàm in tribus casibus: quando quis est pulsatus & uer
beratur, domúsue sua ui introita: habes contra eum actio-
nem iniuriarum prætoriam.*

De actione iniuriarum prætoria, Rubr.

1 *Actio iniuriarum prætoria ad hoc ut competat, quæ re
L quirantur.*
2 *Positiones actoris & rei in actione iniuriarum præto-
ria & nume.3.*
4 *Libellus in dicta actione quomodò fiat.*
5 *Actione iniuriarú an ciuiliter & criminaliter agi posit.*
6 *Libellus suprà positus in actione iniuriarum an bene
compositus sit.*
7 *Iuramenti forma in actione iniuriarum quæ sit.*
8 *In actióe iniuriarú homo auarissimus quomodò iurabit:*

SI ALIQVIS intulit mihi iniuriam, conue-
niri potest actione iniuriarú prætoria, præterquá
M in tribus casibus: quando quis est pulsatus: verbera-
tus: domus sua vi introita: quia tunc conuenitur
iniuriarum: & actio erit ciuilis: de qua dicemus in-
fra tractatu ciuilium: vt ff.e.l.lex Cornelia. & insti-
1 tu.eod.titul. † Vnde ad hoc vt actio ista competat,
tot sunt necessaria. In primis, quòd persona quæ di
citur fecisse iniuriam, sit talis quę possit facere: puta
cópos mentis: & pupillus doli capax: aliàs auté non
tenetur iniuriarú, qui fecit iniuriam: vt arg. ff.de rei
véd.quod infans.& ff.ad leg.Corn.de sica.l.infans.

A & ff.e.tit.l.illud. Item secundũ, ꝙ ille qui facit iniu
riam, faciat animo iniuriandi: nam voluntas & pro
positum distingunt maleficia: vt ff.de furt.l.qui in-
iuriæ, aliàs si per iocum faciat, non tenetur iniuria-
rum: vt ff.e.l.illud. nam nec stipulatio contracta per
iocũ tenet: vt ff.de act. & obli. obligationum substã
tia § vlti. nam si percussissem te pugno vel lapide,
cùm vellem percutere alium, iniuriarum nõ teneor.
vt ff.eo.l.illud. Tertiũ est necessarium in hac actio-
ne, quòd iniuria fiat dicto vel scripto: si autem facto
locum habet lex Corn. iniuria & illa ciuilis est: vt s.
B dixi. & ff.e.l.j.§.iniuriam. & l.lex Cornel. & instit.e.
tit. Fit autem dicto, si quis cantet de me malam can
tionẽ, vel si aliquis verbũ iniuriosum dicat: puta, fi-
lius meretricis es tu: vel tu es cucurbita. Scripto si ali
quis scribat famosum libellum de te: vt C. de famo.
libellis.l.vnic. & ff.e.l.nõ solum.§.si quis in libello.
& de hoc plura exempla notantur in summa domini
mei tit.istius. Quartum, quòd illud conuiciũ quod
dico canto, vel scribo non sit in persona illius, cui
conuicium dico: alioquin si dicam te cucurbitã, &
in veritate es: & dico te filium meretricis: & ita est:
C non teneor iniuriarum: quia peccata nocentiũ nota
esse expedit & oportet: vt ff.e.l. eum qui nocentẽ.§.
j. & C.e.l.si non es nunc actor. Quintum, quòd ille
qui iniuriarum vult agere, nõ dissimulauerit à prin
cipio: tunc enim non aget: quia iniuriarũ actio dissi
mulatione aboletur. ff.e.l.non solum.§. iniuriarum
actio. Sextum, quòd persona illa cui fit iniuria, libe
ra: alioquin si seruus sit, non teneor iniuriarum: nisi
iniuria sit atrox, & nisi faciam in contumeliã domi
ni: vt institu.e.tit.§ si seruus. & ff e.l. item apud La-
beonem.§.prætor. & §.si quis fecit. & §.item si liber.
D Septimum, quòd ille qui conqueritur, conqueratur
de certa iniuria: vt ff.e.l.pretor ait.in princ. Octauũ,
quòd ille qui facit iniuriam faciat tanquàm priua-
tus: aliàs si tanquã magistratus, præsumitur quod
prima facie iniuriarũ non teneatur: nisi probaretur
quod animo iniuriandi fecisset. vt ff.e. tit.l. iniuria-
rũ actio.§.is qui. & § si quis quod decreto. & § quæ
iure potestatis. & ff eo.nec magistratibus. Nonum,
quòd iusta sit causa quare illam iniuriam dicere ti-
bi non debuerim. nam si vidi quandam dominam
indutam veste meretricali, & ipsam dixi meretri-
E cem: non teneor iniuriarum: vt ff eo.tit.l.item apud
Labeonem.§. si quis virgines. Decimum, quòd in
hac actione prætoria iniuriarum non transierit an-
nus: vt institu.de perpe. & tempora.acti. & C.de iniu
rijs si non conuicij. Vnde in hac actione act fa.tales
2 positi. † *Positio actoris.* Ego dico, quòd tu es compos
mentis & maior.xij.annis. Item dico, quòd animo
iniuriandi tu dixisti mihi tale cõuicium: puta, filius
meretricis: vel cucurbita. Item dico, ꝙ tu cantasti de
me carmẽ famosum: vel cantasti de me malã cantio
nem: puta, dicebas me adulterũ vel aleatorem. Item
F dico, ꝙ ego sum honestus homo, & religiosus. Item
dico, ꝙ statim ex quo dixisti illam iniuriã mihi: ego
illam iniuriã ad animũ reuocaui. Item dico, ꝙ sum
liber homo. Item dico, ꝙ talem iniuriã, quã dixisti,
mihi dixisti cũ omni careres officio. Itẽ dico, ꝙ ibã:
vt matrona: & tu meretricẽ me dixisti. E contra reus
3 fa.ta po. † *Positio rei.* Ego dico, ꝙ sum furiosus: vel
minor ix.ann. Item dico, ꝙ tali die feci tibi, vel dixi
illud verbũ per ludũ. Item dico, ꝙ tali die feci tibi,
vel dixi illud verbũ qđ tu dicis iniuriosum: & cu die

G comedimus: vel posteà. si istud cõfitebitur actor, suc
cumbet: quia non videtur reuocasse ad animum per
argumen.l.ff.de adimendis legatis.l.iij.in fin. & in-
stitu.de suspect.tutorib.§.inimicitiæ. Item dico, ꝙ
si dixi te meretricem, ideò dixi: quia vt meretrix pro
cedebas induta. Item dico, quòd tali tempore quan
do dixi illam iniuriam eram potestas ciuitatis Pi-
sto. Item dico, quòd iam est annus, quòd illa iniu-
riam tibi dixi. Item in hac autem actione concipie-
4 tur ita libellus. † *Libellus.* Vobis domi. &c. conque-
ror ego R. de M. qui mihi dixit talem iniuriam, scili
H cet me vocauit filium meretricis, vel cucurbitam:
vel cantauit malam cantionem de me: vnde propter
dictam iniuriam ago iniuriarum contra ipsum: quã
iniuriam nollem mihi dixisset vel de me cantasset
pro c.lib. Pisanorum: vel scripsisset pro c.libr. Pisa-
norum: quas lib. peto mihi dari vel prestari. Quod
ita sit concipiendus libellus, probatur instit. de in-
iurijs.§.in summa. Quod ita certę iniurię mentio sit
in libello concipienda, dicit lex ff.eod.titu l.prætor
edixit.in princi. & hoc si ciuiliter vis agere. si autem
criminaliter: poteris similiter agere: & fiet libellus
I in hac criminali: sicut supra diximus in actione fur-
ti: hoc tamen mutato, quòd in hoc libello ponam:
quia proponam actionem iniuriarum cum ibi pro-
5 posui actionem furti. † *Quæstio.* Sed illud queritur,
an possit vtroque iudicio agi etiam ciuiliter & cri-
minaliter? Respondeo non puto: quia licèt in omni
bus alijs publicis & priuatis delictis posset agi & ci
uiliter & criminaliter, vt notaui supra de actione
furti: hic tamen nõ: quia actio ista competit ad vin
dictam: vt ff.de colla.bonorum.l.cùm emancipati.
si egeris ciuiliter vel criminaliter iam consecutus es
K vindictam. & ideò vtraque agere non potes: vt C.
quando ciuilis actio, præiudic.criminal l.vnic. Quæ
6 sti o. † Sed quæritur: quia non videtur libellus bene
compositus: & ostendo: ecce si facio tibi iniuriam:
vel dico tu vis agere contra me, scilicèt in c. libris
Pisano. vt dicis in libello: certè nõ potes agere: dicit
enim lex, quòd nemo est dominus membrorũ suo-
rum: vt ff.ad legem Aquiliam. liber homo. si ergo
non eris dominus: ergo non potes agere: ergo neq;
pro c. libris: neque pro aliquo, nec habetur ratio
deformitatis si alicui euulsi oculum: sed tantùm
L propter operas: vt ff.ad legem Aquiliã.l. qua actio-
ne. Item ista c. quæ petis, nullo modo potes petere:
quia aut illud crimen est in tua persona: & tunc in-
iuriarum non ages: vt ff.eod.titul.l eum qui nocen-
tem. & C.eod.si nuntiator non es. aut non est in tua
persona: & tunc similiter non ages: quia dicit lex
quotiẽs nec hominum nec prædiorum interest, age-
re non possumus: vt ff.de seruitu.l.quotiens. & ff.de
pactis.l.nemo. & interesse accipimus pecuniarium
non ratione vindictæ: vt ff. de serui. exportand. l si
venditor.in fin. Respondeo: verum est quod oppo-
nis: si tractamus de illis actionibus quę ad interesse
M competunt, vel pro interesse. At actio ista competit
ad vindictam: vt dictum est: & ideò cessat oppositio.
In hac autem actione notatur diuersitas inter do-
ctores circa æstimationem faciendam sacramento
passi iniuriam: quæ sit forma illius sacramenti: di-
7 cũt enim quidã ꝙ ita debet iurare. † *Forma sacramenti.*
Ego iuro, ꝙ prius nollẽ lucrari c quã si aliquis fecis
set mihi hãc iniuriã: vel ego iuro, ꝙ pro c.libr. quas
mihi dedisset aliqs, ego nollẽ pati hãc iniuriã. Dñs
meus ta

A meus rñ putar ita debere iurari. Ego iuro, ꝙ prius
vellem amittere tantã summã scilicet centũ libr. de
bonis meis, quàm pati talem iniuriam. nam cùm in
pœnis potius miriores esse debeamus: vt ff. de pœ-
nis. l. penulti. ideò istud ita iurare melius procedit:
quia plus dolet aliquis amittere vnum denarium, de
hoc quod haber, quàm lucrari duos denarios: qua-
litercunque iuretur in quacunque actione iniuria-
rum, scilicet vel hac prætoria, vel ciuili semper cum
taxatione iudicis iurabitur: vt ff. eo. l. constitutioni-
bus. & de hoc notat dominus meus in summa istius
B titu. Si autẽ iudex sit timidus, & nolit præcipere vt
iuret, quod dictum est, stet in generalibus verbis: &
dicat: pro quanto noles hanc iniuriam pati: sicut &
notat dominus meus in summa C. eod. tit. Dominus
tamen Pil. dicit debere iurare pro tanto nollem pa-
ti tantam iniuriam. Respondet autem vt iuret: ego
priùs tantũ vellem amittere de meo. sed videtur, ꝙ
nõ procedat: quia pone ꝙ aliquis esset nobilis, qui
modicum haberet: quomodò diceret iste, ego plus
8 vellem amittere tantũ de meo: cũ eius periculo nil
est, qui nihil habet. vt ff. de furt. l. itaque. † Itẽ pono
C quòd iste qui passus est iniuriam sit auarissimus:
qui priùs vellet carere oculo, quã amittere denariũ:
quomodò iurabit iste, ꝙ priùs vellet tantùm de suo
amittere: & sic remanerẽt maleficia impunita: quod
est cõtra legem ff. ad leg. Aquil. ita vulneratus. sed
in vtroque exemplo defendendo sententiam domini
mei, sicut fidelis discipulus: vt fecit Cassius, qui sen
tentiam sui doctoris Sabini excusat: vt ff. de arbi. di
cere, aliàs l. qualem. §. dicere. Nam in primo exem-
plo sustentari potest & defendi, ꝙ iuretur, ꝙ tantũ
vellet amittere de suo non habito respectu ad id
D quod habet: sed ad id quod haberet: in secũdo exem
plo posset poni optime: ex quo enim sciret, quod de-
beret lucrari ex illa iniuria, iam citò iuraret.

Si damnum det tibi vicinus tuus in rebus tuis à corpore suo in non corpus: vel à non corpore suo in non corpus: vel à non corpore in corpus: tunc habes cõtra eum actionem in factum subsidiariam legis Aquil. vel utilem legis Aquiliæ.

De actione in factũ subsidiaria legis Aqui-
liæ: & de vtili actione legis Aquiliæ, Rubr.

1 *Actio in factum subsidiaria ad hoc ut ueniat, quot exigantur.*
E 2 *Actio in factum subsidiaria: an bonæ fidei possessori competat.*
3 *Actio in factum subsidiaria an etiam creditori competat.*
4.5 *Positiones actoris & rei in actiõe in factũ subsidiaria.*
6.7 *Libelli in actione in factum subsidiaria.*

SI aliquis det damnum in rebus tuis, potes agere
contra ipsum aliquando leg. Aquil. de qua, quia
ciuilis est, infrà in tractatu ciuilium dicemus: & ista
tunc competit quando datur damnum à corpore in
corpus: vt institu. ad leg. Aquil. §. cæterùm. Si autem
F damnum datur à non corpore in corpus: veluti si
panno rubeo fugaui armenta vel iumenta: & aufu-
gerunt & præcipitata sunt: teneor vtili actione legis
Aquiliæ: quia sententia concordat, licèt verba defi
ciant, scilicet quia damnum datum est: sed nõ à cor
pore: sed tantùm præstiti occasionem damni. vnde
damnum videor dedisse: vt ff. ad leg. Aquil. qui occi
dit. §. in hac quoquè. Item teneor & in factum: vt ff.
de furtis. l. in furti actione. §. vlti. Item posset poni
exemplum quando à nõ corpore in corpus damnũ
datum est: vt si pecora tua inclusi: & propter illam

G inclusionẽ famæ pecora tua mortua sunt: vt institu.
ad leg. Aquil. §. cæterùm. Si autem damnum detur à
corpore in nõ corpus: tunc habet locum in factum:
non illa generalissima, quæ cõpetit quotiens aliæ
deficiunt. vt ff. de præscrip. verb. quotiens. quę com
petit ex multis & varijs & diuersis articulis. vt C. de
sacrosanct. eccles. l. sancimus. sed in factum subsidia
ria legis Aquil. quæ est prætoria. vt ff de præscript.
verb. l. quia actionum. instit. ad leg. Aquil. §. vltim.
verbi gratia: excussi annulum de manibus tuis au-
reum: cecidit in mari vel flumine: damnum datũ est
H de corpore meo in nõ corpus: quia aureus annulus
stans in aqua nõ est factus deterior. Si autẽ damnũ
datur à non corpore in non corpus: tunc locum ha-
bet actio prædicta in factum. verbi gratia. solui ser-
uum tuum cõpeditatum misericordię causa: seruus
ille posteà fugit: constat enim quia corpus non est
læsum. Item constat, quòd à corpore meo non dedi
damnum: sed propter sequentem fugam damnum
tibi illatum est: competit in factum. vt instit. ad leg.
Aquil. §. vltim. Et salua authoritate domini mei ti-
cet notat in summa C. ad legem Aquil. hanc credo
I differentiam inter istam vtilem & in factum: quia
vtilis locũ habet vbicunque corpus lęsum est: dum-
modò non lædatur à corpore: quia tunc habet lo-
cum directa. Si autem detur damnum in nõ corpus,
locum habet in factum: & illam vtilem credo ciui-
lem istam in factum credo prætoriam: sed vbicun-
que competit vtilis Aquil. locum habet in factum:
vt ff. ad legẽ Aquiliam l. item si obstetrix. §. si quis
hominem. & l. quemadmodum. §. magistratus. &
ff. vi bono. rapto l. ij. § si publicanus. & C. ad legem
1 Aquiliam. l. de pecoribus. † Vnde ad hoc vt actio
K ista vtilis vel in factum competat, tot sunt necessa-
ria. In primis, quòd sit dominus qui has actiones
intentat: vel sit vsuarius: vel fructuarius. vt ff. ad le-
gem Aquiliam. item Mela. §. legis Aquil. & §. vlti.
non enim intentat eam commodatarius: vt in præ-
2 dicta l. §. eum cui vestimenta. † Quæstio. Quid de
bonæ fidei possessore: nunquid sibi competit? Re-
spondeo: si habet titulum, sic: aliàs non. vt ff de ser.
cor. l. j. §. j. & ff. de reli. & sumptib. funer. l. ij. §. in lo-
cum. quæ leges videntur velle, vt bonæ fidei possess.
non competat: si autem habeat titulum: competunt
L & in eo casu intelliguntur leges. ff. ad legem Aquil.
l. item Mela. §. sed si seruus. & l. si dominus. & ff. de
3 ædilitio edict. l. iustissimè. §. vltim. † Quæstio. Quid
in creditore. Respondeo: datur in duobus casibus:
si debitor non sit soluendo: vel quando amisit actio
nem. vt ff. ad legem Aquiliam. qui occidit. §. pigno
ri. Secundum, quòd damnum datũ est dolo vel cul-
pa saltem leuissima. quia in lege Aquilia etiam le-
uissima culpa venit. vt ff. ad legem Aquiliam. l. in
lege. Tertium, quòd damnum sit datum vel à cor-
pore in nõ corpus: vel econtrà: vel à non corpore in
M non corpus: vt superiùs dictum est. Quartum, quòd
datum sit in re tali, quæ æstimationẽ recipiat: alio-
quin si do damnũ in membris tuis: puta effodi ocu-
lum: vel abscidi manum: non agis directa vel vtili:
vel in factum ad interesse: seu æstimationem oculi
vel manus: quia liberum corpus non recipit æsti-
mationem: vt ff. si quadrupes pauperiem fecisse di-
catur. l. ex hac. & ff. de his qui deiec. vel effu. l. vlt.
& quia nemo est dominus membrorũ suorum: vt ff.
ad legem Aquil. liber homo. aget tamen ad operas,

A quas interim amisit, vel amissurus est: vt ff. ad legẽ
Aquil. qua actione. Quintum, ꝙ ille qui agere vult
lege Aquil. directa vel vtili, vel in factum, nõ sit in
eadem culpa vel maiori, quã ille qui dederit damnũ
& vt ponitur exempla. ff. ad leg. Aquil. l. item si ob-
stetrix. §. vltim. & l. item Mela. in princip. nam quo-
tiens duo sunt in pari culpa, deterior est agẽtis con-
ditio: & beatus qui tenebit: vt ff. de verborũ obliga.
seruum. § sequitur. Sextum, ꝙ si aliquis confiteatur
dedisse damnum, licèt nõ ipse dederit, ꝙ saltem ab
alio sit damnum datũ: vt ff. ad leg. Aquil. l. inde Ne-
B ratius. §. vlti. & legib. sequentibus, scilicet hoc aper
tiùs. l. proindè. Septimum, quòd nõ sit infans vel fu-
riosus ille qui dedit damnum. vt ff. de rei ven. quod
infans. ideò enim omnia ista in his actionibus con-
sidero: quia omnia quæ veniunt in directa, veniunt
& in his actionibus. nam cùm sint subrogatæ in lo-
cum directæ: vt ff. de præs. verb. l. quia in omnibus
eas subrogauit prætor. vt ff. si quis testamento liber
esse iussus l. j. §. Scæuola. & ff. de dona. l. qui id quod. &
ff. si quis caut. l. si quis eum. §. qui iniuriarũ. sicut vi-
des in publiciana, quæ est vtilis rei vendicatio. quia
C omnia veniunt in ea quæ veniunt in rei vendi. vt ff.
de publicia. l. eum qui. §. publi. Vnde in his actioni-
4 bus actor facit tales positiones. † *Positio actoris*. Ego
dico, quòd seruum illum vel annulum vel animalia
ego emi bona fide, vel habeo in eo vsumfructũ, vel
vsum, vel sum dominus illius serui: vel habeo pigno
ri. & debitor meus liberatus est à me actione tempo
re: vel non est soluendo. Itẽ dico, ꝙ tu inclusisti ista
animalia: & ita fame mortua sunt: vel seruus ille
mortuus est. Item dico, ꝙ tu dolum cõmisisti vel la
tam culpam vel leuẽ vel leuissimam. Item dico, ꝙ
D seruus ille valuit tantùm iam est annus: quia habe-
tur repetitio anni ex primo capite: vel etiã illa ani-
malia tantũ valuerunt retrò iam est annus: quia in
homine mortuo vel animalibus quæ gregatim pa-
scuntur occisis vel mortuis locũ habet annus: & pri
mum caput leg. Aquil. vt ff. ad leg. Aquil. l. ij. & in-
stit. ad leg. Aquil. §. j. Item dico, ꝙ tu es homo sanæ
mentis & maior quatuordecim annis. Item dico, ꝙ
seruus ille vel animalia ista à te vulnerata intra an-
num: infrà triginta dies, tanti fuerũt. habetur enim
ratio ex tertio capite in seruo vulnerato, & animali
E bus vulneratis, quæ gregatim pascuntur: vt ff. ad le-
gem Aquil. si seruus seruum §. huius legis. instit. eo.
titu. §. caput tertium. Item dico, ꝙ tu fuisti confes-
sus in iure te occidisse seruum vel animalia. Itẽ dico
ꝙ animalia vel seruus occisa fuerunt. Econtrà reus
5 facit tales positiões. † *Positio rei*. Ego dico, ꝙ seruus
ille vel animalia illa sunt vel fuerunt Titij. si istud
confitebitur actor, actiones illas nõ intẽtabit: quia
si sunt Titij: ergo non sunt actoris: quia duo insoli-
dùm eiusdem rei domini esse nõ possunt: vt ff. de ac-
quiren. posses. possideri. §. ex plurimis. & ff. cõmoda
F ti. l. siue certo. §. si duobus. Itẽ dico, ꝙ tu sciebas illa
animalia vel illum seruum quẽ possidebas ad aliũ
pertinere. si istud confitebitur actor: non poterit di-
cere quasi ego sum bonæ fidei possessor. volo agere

G Item dico istum seruũ vel ista animalia pleno iure
ad Titium pertinere. si istud confitebitur actor: se-
quitur, ꝙ non possit habere actionem legis Aquiliæ
tanquam vsuarius vel fructuarius. Item dico, quod
debitor tuus, cuius est seruus, quem dicis me vulne-
rasse, est soluendo: & non adhuc præscripsit actioni
tuæ. si istud confitebitur actor, nõ intentabit legem
Aquil. vt creditor. Item dico, ꝙ tu trãsibas per cam
pum ioculatorium, vbi nos ludebamus, quãdo ego
percussi te. si confitebitur actor: nõ proponet legem
Aquil vt ff. e. l. si obstetrix. in fin. Item dico, ꝙ sum
H furiosus vel minor quatuordecim annis. Item dico,
ꝙ tu stabas in via publica, & faciebas tibi tondere
capillos tuos, quando ego te vulneraui. si confitebi
tur actor, succumbet: vt ff. l. item Mela. in princip.
Item dico, ꝙ seruus ille quem confessus fui me occi
disse vel vulnerasse, ꝙ seruus ille viuit, vel sanus est:
& fuit sine aliqua læsione iam est annus. si istud cõ-
fitebitur actor, succũbet. vt ff. eo. l. inde Neratius §.
vlti. & legibus sequentibus. Item dico, ꝙ seruus iste
non valuit vltra decem iam est annus si istud confi
tebitur actor, non aget ex repetitione anni quate-
nus melior fuit. In hac autem actione ita concipie-
I tur libellus. *Libellus*. † Vobis domino, &c. cõqueror
6 ego R. de M. qui panno rubeo fugauit armentum
meum: vel pecora mea inclusit: & ita fame mortua
sunt: qui quidem iam est annus ꝙ valuerũt centum:
vnde ꝙ illa centum mihi præstet, ago cõtra ipsum:
& ad hoc propono vtilem actionem legis Aquil. vel
in factum. Quod ita rectè concipiatur libellus, pro-
batur institu. eodem titu. §. cæterum Et hoc quãdo
damnum datum est à non corpore in corpus. Si au-
tem damnum datum sit à non corpore in non cor-
K pus: vel à corpore in non corpus: concipies ita libel-
7 lum. † *Libellus*. Vobis domino, &c. conqueror ego
Rofre. de M. qui seruum meum Titium, quem po-
sueram in compedibus soluit: & ita ille seruus aufu
git: qui valuit quadraginta iam sunt triginta dies.
vnde ipsa quadraginta peto: & ad hoc propono a-
ctionem in factũ subsidiariam legis Aquil. vel quia
annulum meum vel denarios excussit de manibus
meis: & deuenerunt in flumine vel in mari: quẽ an-
nulum æstimo centũ solidos. Vnde vt illos centum
solidos det mihi contra ipsum ago, & ad hoc propo
L no actionem in factum subsidiariam legis Aquil.
Quòd his duobus exemplis rectè concipiatur libel
lus, dicit l. ff. de præs. verb. l. quia actionũ. *Oppositio*.
Sed videtur ꝙ libellus iste sit malè cõceptus. In pri
mis id enim deberet peti, quod est in obligatione:
vt instit. de actio. §. sic itaque. At in obligatione nõ
est nisi ipsum factum, quod occidisti vel vulnerasti:
quomodò ergo tu petis interesse. Respondeo: esto
quod factum sit in obligatione: tamen interesse po-
test peti: vt ff. de re iudi. si quis ab alio. & ff. de verb.
obligat. l. vbi autem. §. qui id quod. & ff. si certum
petatur. l. certi condictio.

M

Explicit tractatus de prætorijs actionibus.

INCIPIT TRACTATVS DE INTERDICTIS, QVAE ET ipsa prætoria sunt, cum procemio & summa omnium interdictorum.

B 1 *Interdicta omnia prætoria sunt.*
2 *Interdictis in omnibus sex desiderantur.*
3 *Interdicta omnia personalia sunt.*
4 *Interdictorum priùs de possessione, quàm de proprietate cognoscitur.*
5 *Annalia quæ sunt ad agendum, sunt perpetua ad excipiendum.*
6 *Libelli in interdictis omnibus quomodò formentur.*
7 *Interdicta unde dicta sint.*
8 *Rrligionis causa dignior est.*

PERNATAVIMVS
C aliquàtulum profunda
pelagi: & iam per Dei
gratiam fœlici nauicu-
la prætoriatũ actionum
sulcantes littora, ipsarũ
portum tetigimus salu-
taic: dum eleustis velis
vellemus nauigare ad
ciuiles actióes: quę sunt
ex iegibus introductæ: vt ff. de origi. iur. l. ij. clama-
uerunt interdicta ex parte alia: cur nos doctor dese-
D ris: aut cui nos desolatos relinquis? inuadent enim
1 gregem pretoris lupi rapaces. † Nam & ipsa inter-
dicta omnia prætoria sunt. vt institu. de interdictis.
in principio. nisi enim de nobis tractaueris: venient
simplices & legibus imperiti: & malè de nobis eán-
tabunt coram iudicibus: & proponent: cũ nos igno
rent: & nostra nomina: nescient formare libellos:
vel actinnes subijcere legibus cópetentes. Ideò ego
Rofred. Beneuentanus iuris ciuilis professor: códi-
tor præsentis operis: ad profectum & vtilitaté scho-
lalium attendens, quòd iustè petentibus nó est de-
E negandus accessus: vt ff. de seruitu. rustico. prædio.
l. Attilicinns: ideò de eis tractare intendam: expri-
mendo naturam cuiuslibet interdicti: & qualiter li-
belli & confessiones in interdictis singulis propo-
nuntur. Vnde autem dicantur interdicta: & quibus
verbis proponantur: & cum qua solennitate: quæ
vel qualis sit diuisio interdictorum, notatur plenè
in summa domini mei, in titul. de interdictis: ideò
hic non tractabo ad plenũ. sed aliquantulum infrà
2 tangã. † Sex tamen nota: quæ desiderantur in om-
nibus interdictis: quatuor negatiuè. Primum, quòd
F omnia interdicta prætoria sunt: vt institu. de inter-
dictis. in princip. Secundum, quòd nullum interdi-
ctum infamat: vt ff. vnde vi. l. neq. Tertium, quòd
nullum interdictum hodie cum solennitate propo-
nitur: sicut nec quęlibet actio: vnde omnia interdi-
cta & actiones dicútur hodie extraordinaria: vt in-
stitu. eod. titu. §. vltim. & institu. de successionibus
subla. & de senatusconsul. claudi. Quartũ, quòd in
nullo interdicto habetur ratio fructuum ante litis
contest. præterquàm in interdicto vnde vi. vt ff. eo.
H l. in interdictis. & de vi & vi arma. l. j. §. ex die. Quin
tum, quòd nullum interdictum redditur inter non
3 sibi subiectos: vt C. eod. l. ij. † Item tria affirmatiuè:
quia omnia interdicta personalia sunt: & tamen in
rem scripta sunt: quia & dantur contra quemlibet
possidentem: vt ff. eod. tit. l. j. § penult. Item in omni
interdicto habetur ratio fructuum post litis cótest.
vt ff. eod. l. antepenulti. Item loco cuiuslibet inter-
dicti redditur actio in factum: vt institu. eod. in prin
4 cipio. §. vltim. & C. de actio. empt. l. vltim. † Item &
potest adijci quartum, quòd per interdicta priùs co
I gnoscatur de possessione, quàm de proprietate: vt
C. eod. titu. l. incerti. & C. quorum bonorum. l. vlti.
& C. quorum leg. l. j. Quidam addunt quintum, ꝙ
omnia interdicta dẽtur noxaliter. quod falsum est:
cùm certum sit, ea duntaxat dari noxaliter: quæ ex
delictis oriuntur: vt ff. eo. l. vltim. quædam enim In-
terdicta nó oriuntur ex maleficio: vnde constat eos
malè & falsum dixisse. Sed illud quintum est gene-
rale in omnibus interdictis, † quòd ea quę sunt an-
5 nalia ad agendum, perpetua sunt ad excipiendum:
vt C. de exce. licet. & arg. ff. de doli exceptio. l. purè.
K §. vlti. Item & sextum, quòd illa quæ annalia sunt,
scilicet de eo quod non peruenit ad violentum: po-
ne, ꝙ animalia sunt mortua. vinũ effusum est, per-
petuò cópetút de eo quod ad violentũ perueniunt:
vt eod. titu. l. penult. Hæc notat dominus meus in
fine summæ titu. de interdictis. in summa. Et ideò in
hoc opere illa posui, quæ vtilia sunt, & prębent no-
titiam omnium interdictorum. Item illud attenden
dum est in omnibus interdictis, ꝙ multi dicunt: &
etiã hodie vidi & audiui iudicantes de facto & pro-
6 ponentes in libellis. † *Libellus.* Ego talis propono
L actionem in factum subrogatam in loco interdicti,
vnde vi, vel vti possidetis. Vnde cùm iudices vident
interdictum vnde vi in libello propositum, absol-
uunt reum propter ineptam actionem dicétes actio
nem in factum subrogatam in locum interdicti de-
bere proponi: non autem ipsum interdictum. vt in-
stitu. eod. titu §. vltim. Mihi tamen videtur contra-
rium: & aduocatos & iudices, si tales inuenero, Iu-
dæos reputo: ipsi enim adhærent litteræ, vt Iudæi.
Dico enim hodie rectè & de iure libellum concipi
tali modò. *Libellus.* Ago contra talem qui me expu-
M lit de possessione fundi talis: vnde vt restituat mihi
possessionem dicti fundi, & omnem causam damni
dati: propono interdictum vnde vi. & meliùs quàm
si dicerem propono actionem in factum subroga-
tam in locũ interdicti vnde vi. Istud enim esset redi-
re ad ius antiquum: secundum quod proponeban-
tur formulæ & solennitates verborũ. Meliùs enim
sonat, propono interdictum vnde vi, quàm si dicat
propono actionem in factum subrogatã in locum
interdicti vnde vi. Quod ergo legitur institu. de in-

A terdictis.§.vltim.non est necesse reddi in terdictum:
& ita ius dicitur sine interdictis:atque si vtilis actio
ex causa interdicta reddita fuisset: expone: non est
necesse reddi interdictum,scilicet cum illa solenni-
tate antiqua,cum qua olim proponebantur:secun-
dum quam solennitatem hodie omnia iudicia di-
cuntur extraordinaria: vt dicit litera infrà eod.titu.
& eod.§.& dicit l. institu. de successionibus subla-
tis. Interdicta enim nihil aliud erant, nisi quædam
formula & solennis conceptio verborum: quibus
prætor aliquid fieri iubebat,aut prohibebat: quod tunc
B maximè fiebat quando de possessione vel quasi in-
ter aliquos contendebatur: vt institu. eod. in princ.
sed secundum hoc idem erat actio,scilicet quædam
verborum formula: vt C. de formulis.& C. de eden-
do.notauit dominus meus in summa. Respondeo.
non quia illa solennis formula interdictorum est
inducta à iure ciuili: sed solennis formula inter-
dictorum est inducta à iure prætorio. Item & alia
differentia: quia illa verba solennia in actionibus
non formantur in personis certis aliquorum: sed
generaliter concipiebantur in personis omnium.
C Verba verò in interdictis quot erant homines qui
volebant illa proponere, tot eis petentibus & desi-
derantibus formabant verborũ conceptiones: qui-
bus in causis cõtra suos aduersarios vterentur: quæ
interdicta vocabantur quasi inter duos dicta: hoc
potest copiosus lector attendere: quia in interdictis
plerunq; specificabãtur specialia nomina persona-
rum facta demonstratione personarum: licèt non
specificentur propria eorum nomina: vt ff. de tabu-
lis exhibend. l.j.& ff. ne quid in loco public. fi.l.j.&
ff. de vi & vi arma. l.j. † Dicta sunt autem interdi-
D cta quasi inter duos dicta: quia inter duo dicta red-
7 duntur: licèt quidam dicant quod dicantur ab interdi-
cendo,id est,prohibendo. vt institu. eod. titu. § sunt.
Hodie autẽ inter interdicta & actiones nullam pu-
to esse differentiam: est enim interdictum actio præ-
toria: nam actionis verbo,etiam interdicta cõtinen
tur: vt ff. de actio. & obligation. l. actionis verbo. Et
quia de omnibus interdictis dicturi sumus: primò
de interdictis tractemus: quæ causam religiõis tuen
8 tur: † quia dignior est causa religionis: vt argum. ff.
communia de seruitutibus. præd. l. caueri. & argu.
E C. de sacrosanct. eccles. l. sancimus. Et ideò tracte-
mus de interdicto de mortuo inferendo: quia cau-
sam religionis tuetur: sicut quædã alia: vt ff. de in-
terdictis. l. ij. §. j. de quibus posteà dicemus domino
concedente.

*Si aliquis uult inferre mortuum in sepulcrũ, uel de no-
uo uult facere sepulcrum in locum suum, & ab aliquo pro-
hibeatur: habet interdictum de mortuo inferendo contra
ipsum.*

De interdicto de mortuo inferendo, Rubric.

*1 Interdictum de mortuo inferendo ad hoc ut competat,
F quæ requirantur.*
2.3 Positiones actoris & rei in tali interdicto.
4 Libelli in tali interdicto quomodò formentur.

SI aliquis vult sepelire vel inferre mortuum in se-
pulcrum, ad quod sepulcrum sibi ius competebat
inferendi mortuum: vel de nouo velit facere sepul-
crum in locũ suum purũ: & prohibeatur ab aliquo:
poterit agi interdicto de mortuo inferendo, quod
prohibitorium est: vel actione in factum subrogata
in locum illius interdicti: vt institu. de interdictis. §.
G prohibitoria. & ff. de interdictis. l.j. & ff. de mortuo
inferendo. l.j. verum si fuit prohibitus, locum habet
prædictum interdictum ad interesse: & habet lo-
cum actio in factum ad interesse: vt per eam tan-
tùm cõsequatur actor, quantùm interfuit eius pro-
hibitum non esse: in qua computatione cadit loci
empti pretium, aut conducti loci merces. Item & ve
nit ius loci puri pretium: quem quis nisi, quia fuit
prohibitus nõ fecisset: vt ff. de reli. & sump. fu. libe-
1 rum. & ff. de mortuo inferend. l.j. † Vnde ad hoc vt
interdictum seu prædicta actio cõpetat, tot sunt ne-
H cessaria. In primis, quòd locus ille ad quẽ volebat
inferre mortuum sit suus: vel in quẽ habeat ius infe
rendi mortuos in sepulcrum illud: vt ff. de mortuo
inferẽdo. l.j. § hoc autẽ interdicto. & §. item si mihi.
Habet autẽ ius inferẽdi mortuum is cuius ius illud
legatum est: vel is qui est de familia testatoris: vt C.
de reli. & sumptib. fune. l. sepulcrum. & l. ius familia
rium. & l. ius sepulcri. Secundum, quod si locus sit alie-
nus: quod domini voluntate immiseris vel immitte
re deberes: vt C. de reli. & sumptib. fune. l. ij. Tertiũ,
quod volẽdo inferre mortuum prohibitus fueris: vt ff.
I de mortuo inferendo. l.j. quæ prohibitio habet lo-
cũ siue aliquis te prohibeat in ipso loco siue in ipsa
2 via: vt in l. prædicta. † Vnde in hoc interdicto actor
fa. ta. po. *Positio actoris*. Ego dico sacramẽto meo, quod
talis consanguineus meus tali die decessit. Item di
co, quod dictũ meum cõsanguineũ in talẽ locũ volebã
sepelire. Item dico, quod tu me volentem inferre prohi
buisti. Item dico, quòd locus ille in quo volebã se-
pelire, meus est: vel mihi ius cõpetit inferendi mor-
tuum: quia ius illud fuit legatum: vel quia sum de
familia vel hæres illius qui mortuum poterat infer-
K re. Item dico, quòd locus ille, licèt sit alienus: tamen
ego inferebam domini voluntate. E contrà reus fa.
3 ta. po. † *Positio rei*. Ego dico, quòd ille qui decessit,
fuit tibi extraneus & ignotus. Item dico, quod libẽter
vteris mundanis, nec pontem facis: nec hospitale:
nec es consuetus sepelire mortuos: si ista confitebi-
tur actor succumbet: & hoc ciuiliter patet. Item di-
co, quòd ille qui fuit mortuus, fuit tuus inimicus: si
istud confitebitur actor, succumbet: quia nõ est ve-
risimile, quòd aliquis inimicum suum velit sepelire.
Item dico, quod tu es impius, & sine omni pietate, vel
L aliqua opera pietatis: si istud confitebitur actor, suc
cumbet: quia qui sepelit, maxima pietate mouetur:
vt ff. de religio. & sumptib. fune. l. at si quis. Itẽ dico,
quòd locus ille vbi volebas inferre mortuum, meus
est: si istud confitebitur actor, succumbet: vt suprà
dixi. Item dico, quòd Titius tantùm prohibuit. si
istud confitebitur actor, succumbet. In hoc autem
interdicto vel actione cõcipitur ita libellus. *Libellus.*
4 Vobis domino, &c. † conqueror ego R. de M. qui
me prohibuit inferre mortuum in locũ talem, cuius
M fines sunt tales, in quem locũ mihi ius competit in-
ferendi mortuum: vnde interesse meum peto: quod
æstimo tantũ, ad istud propono interdictũ de mor.
inferend. vel actionem in factum subrogatam in lo
cum illius interdicti. Quod ita sit formandus libel-
lus dicit l. ff. de mortuo inferend. l.j. & ff. de religio.
& sumptib. funer. l. liberum. *Oppositio*. Sed nõ vide-
tur libellus iste bene conceptus: nam istud interdi-
ctum prohibitorium est: vt ff. de mort. inferen. l.j. &
ff. de relig. l. liberum. nam ibi dicitur, quòd sim pro-
hibitus: ago vt cesset illa prohibitio. verum si volo
alias inferre

A aliâs inferre possum: sed ago posteà in factũ. Vnde
5 dicunt quidam cõcipiendũ ita libellum. † *Libellus.*
Ago cõtra talem: ne prohibeat me inferre: ad istud
propono actioné in factũ subrogatã in locũ interdi
cti de mortu. inferen. vel propono interdictũ de mor
tuo inferend. *Oppositio.* Si tu opponas eis quomodò
stabit mortuus, ne sepeliatur donec cognoscatur, ha
beat ius ille inferẽdi vel nõ: fortè fuit interim putri-
dum. Respõdent ipsi, & dicũt, ꝙ eodẽ die & incõti-
nenti finietur istud iudiciũ, cũ celeritatẽ desiderent
vt causa damni infecti. vt ff. de damno infect. l. j. ve-
B riùs tamẽ puto libellũ debere cõcipi, sicut primò for
maui. Et istud interdictũ ad duo cõpetit. s. si volo te
prohibere ne prohibeas: & est prohibitoriũ: & si nõ
possum petere interesse per illud interdictũ: vt ff. e. l.
liberũ. & quasi ratio hoc suadet. quis enim cũ sit do
lens de morte sui cõsanguinei, iret ad potestatẽ, vt
prohiberet illũ prohibentẽ, & proponeret libellũ &
iuraret de calumnia. possent enim de facili pessima
verba oriri, & seminari inter eos. Itẽ iam secũdũ eos
tollitur istud interdictũ fortè vno die: cũ omnia in-
terdicta ad minùs annalia sint. vt institu. de perpe-
C tuis & temp. act. & præterquã interdictũ de glande
legenda: quod finitur tertio die: vt ff. de glan. legen.
l. j. & ij. Si autẽ mortuum alio intulisti: potes agere
prædicto interdicto: & cõcipere libellũ, vt dictũ est:
vel agere in factum. Et tunc concipies ita libellum.
6 *Libellus.* † Vobis dño, &c. conqueror ego R. de M.
qui me prohibuit inferre mortuũ in locũ talem, in
quo mihi erat ius inferẽdi. Vnde propter illã prohi-
bitionẽ intuli in aliũ locũ purũ: vel cõduxi pro tan-
to pretio, scilicet x. quod interesse dicti loci æstimo
xx quę peto actione in factũ. Quod ita rectè conci-
D piatur libellus dicit l. ff. de relig. l. liberum. aliâs si
quis liberum.

Si aliquis vult ædificare sepulcrũ, ad quod ædificandum sibi ius cõpetebat: & ab aliquo prohibebatur, habet cõtra eum interdictum de sepulchro ædificando.

De interdicto de sepulchro ædificando, Rubric.

1 Interdictum de sepulcro ædificando ad hoc ut procedat: quæ exigantur.
2.3 Positiones actoris & rei in tali interdicto.
4 Libellus in tali interdicto quomodò concipiatur.

EST & aliud interdictũ, quod vocatur de sepul
E cro ædificãdo: quod est prohibitorium, & causa
religionis cõpetit. si enim aliquis volebat ædificare
sepulcrũ ad quod ius sibi cõpetebat: & tu eum prohi
beas ædificare habet locũ interdictũ de sepulcro ædi
1 ficãdo: vt ff. de mort. infe. l. j. §. prætor ait. † Vnde ad
hoc vt cõpetat istud interdictũ, tot sunt necessaria.
In primis, ꝙ aliquis possit ædificare de iure. i. ꝙ ha
beat ius ædificãdi: fortè quia ita cõuenit stipulatio-
nem in loci traditione: vt ff. de relig. & sump. fu. l. ꝙ
si locus. Secũdum, ꝙ aliquis ædificaret vel ædifica-
re vellet: puta cõgregabat materiã operi necessariã:
F vel homines necessarios operi: vt ff. de mort. inferẽ.
l. j. § prætor ait. & §. ædificare. vel etiã purgabat lo-
cum in quo vellet ædificare: & alius eum impediuit:
vt arg. ff. de noui ope. nun. l. stipulatio §. opus. & ar-
gu. ff. de pollicit. l. j §. cœpisse. Tertiũ. s. ꝙ aliquis te
prohibuerit: vt in legibus prædictis. Quartũ, ꝙ se-
pulcrũ non sit factum sed faciendum: aliâs non ha-
bet locum: vt ff. de mort. inferen. l. si proprias. nam
tunc habet locum interdictum quod vi aut clam: vt
in l. prædicta, si proprias. Vnde in hoc interdicto
G actor facit ta. posi. † *Positio actoris.* Ego dico, ꝙ vo-
2 lebam ædificare sepulcrũ in tali loco. Item dico, ꝙ
in eo loco habebam ius ædificãdi. Item dico, ꝙ con
gregabam ibi lapides, & arenam & calcem: vt ibi
ædificarẽ, vel locum purgabam. Item dico, ꝙ tu me
prohibuisti volentẽ ædificare. Ecõtrà reus fa. ta. po.
3 *Positio rei.* † Ego dico, ꝙ tu volebas ibi ædificare do
mum. si istud cõfitebitur actor, succumbet: quia nõ
habet locũ interdictum: quia cõpetit tantùm pro-
pter sepulcrũ: sicut suprà dictum est. Item dico, ꝙ tu
materiam illam quã congregabas faciebas cõgre-
H gare ad vtilitatẽ Titij. si istud cõfitebitur actor, suc
cumbet: quia nõ interest sua. Item dico, ꝙ locus ille
in quo volebas ædificare, est meus. si istud confite-
bitur actor, succumbet: quia potuit de iure prohibe
re: vt ff. ad legem Aquil. l. quemadmodum. §. si pro-
tectũ. Item dico, ꝙ Titius te prohibuit. si istud con-
fitebitur actor, succumbet: quia de violentia illata
ab alio cõtra me agere nõ posset: cũ pœna tantùm
suos teneat authores: vt C. de pœnis. l. sancimus. In
4 hoc autẽ interdicto ita cõcipitur libellus. † *Libellus.*
Vobis domino, &c. cõqueror ego R. de M. qui pro-
I hibet me volentẽ ædificare sepulcrum in loco tali,
cuius fines sunt tales: in quo loco est mihi ius ædifi
candi sepulcrũ & mortuum inferendi. vnde ne ipse
me impediat in futurũ, ago contra ipsum: & ad hoc
propono act. in factũ subrogatam in locum interdi
cti de sepulcro ædificando vel ipsum interdictum.
Quod ita rectè concipiatur libellus dicitur in l. ff.
de mort. inferen. l. j. § prætor. & legibus sequentib.
Oppositio. Sed videtur, quòd libellus non sit bene
conceptus. nam si agitur quod nõ debeat prohibe-
re eum in futurum; hoc stare nõ potest. nam de his
K quæ futura sunt, iudicium esse nõ potest: vt ff de iu-
dic. l non quemadmodum. & quia non pertinet ad
iudicis officium tractus futuri tẽporis: vt ff. de vsur.
l. j Respondeo. quod nõ de futuro est iudicium, sed
de præsenti. violentia enim præsens erat quæ infere
batur: vnde de illo præsenti agitur, quod remouea-
tur: & quod in futurũ etiam prohibeatur: ne necesse
habeat singulis annis litem contestari: vt argum ff.
ad legem Aquil l. in lege Aquilia, si deletum. & ar-
gument. C. de præscript. triginta annorum. l. malè.
& ff. si seruitus vendice. l. egi.

L *Si aliquis immittat aliquid in loco sacro, tenetur interdicto ne quid in loco sacro fiat, immittatúrve.*

De interdicto ne quid in loco sacro fiat, immittatúrve, Rubric.

1 Interdictum ne quid in loco sacro fiat: ad hoc ut ueniat, quæ requirantur.
2.3 Positiones actoris & rei in tali interdicto.
4.5 Libelli in tali interdicto quomodò fiant.

SI ALIQVIS ædificat vel aliquid immittit
in loco sacro, locum habet interdictum ne quid
M in loco sacro fiat, immittatúrve: vt ff eodem titul. l.
1 j. in principio. † Vnde ad hoc vt istud interdictum
locum habeat tot sunt necessaria. In primis, quòd
locus ille sit sacer. ff. eod. l. j. dicitur autem locus sa-
cer qui ritè per pontifices Deo consecratus est: vt
ff. de rerum diuisiona. l. sacra. Secundum, quòd illud
quod ponit, pertineat ad incommodum, vel ad de-
formitatem, non ad ornatum: vt ff eodem. l j. §. in-
terdictum. Vnde in hoc interdicto actor facit tales
2 positiões. † *Positio actoris.* Ego dico, quòd locus ille,

A qoi eſt ita confinatus, eſt ſacer. ſi confitebitur reus:
bene erit. ſi autem negauerit, dicat, dominus Epi-
ſcopus conſecrauit illum locũ: vel dedicauit in ho-
noré ſancti Iacobi. Itẽ dico, ꝙ tu ædificaſti vel im-
mittere vis ibi in loco illo res tuas, vel cornices io
parietibus domus illius ſacræ. Itẽ dico, ꝙ per ea quę
immittere vis, locus ille turpis apparet. Econtra reus
3 fa.ta.po. † *Poſitio rei.* Ego dico, ꝙ locus ille cuius cõ
fines ſunt tales, eſt locus priuatus. ſi iſtud confitebi
tur actor, ſuccumbet: quia ex quo eſt priuatus, non
poteſt eſſe ſacer: cũ de loco priuato fiat ſacer. Item
B dico, ꝙ Titius immiſit vel immittere voluit. ſi iſtud
confitebitur actor, abſoluetur reos: quia propter fa-
ctum Titij ipſe cõueoiri nõ poteſt. Itẽ dico, ꝙ illud
quod immiſſum eſt vel immitti debet, ad ornatũ lo
ci illius ſpectat. ſi cõfitebitur actor, abſoluetur reus:
vt ff.e.l.j.§.j. In hoc autẽ interdicto concipiatur ita
4 libellus. † *Libellus.* Vobis dño, &c. cõqueror ego. R.
de M. qui vult immittere in loco ſacro, cuius fines
ſunt tales: propter quã immiſsionẽ locus ille turpis
& deformis apparet. vnde ne immittat vel immitti
faciat: peto ipſum prohiberi. ad hoc propono actio-
C nem in factũ ſubrogatam in locũ interdicti: ne quid
fiat in loco ſacro, immittatúrve, vel ipſum interdi-
ctum. Quod ita rectè cõcipiatur libellus, dicit lex ff.
eo.tit.l.j. & ita cõcipitur libellus. ſi aliquis vult im-
ponere, vel immittere aliquid. ſi autẽ eſt immiſſum
aliquid fa.ta.po. quia immiſiſti, vt in litera ponitur
ſuprà. Si autẽ vis facere primas poſitiones, facias vt
interliniatũ ſeu declaratũ eſt. Secũdo autem modo
5 concipietur ita libellus. † *Libellus.* Vobis dño, &c. cõ
queror ego R. de M. qui immiſit in loco tali ſacro,
cuius fines ſunt tales: propter quã immiſsionẽ lo-
D cus ille turpis & deformatus apparet: vnde vt illud
quod immiſit, remoueat a go & cõtra ipſum: ad hoc
propono interdictũ, ne quid in loco ſacro fiat immi
tatúrve: vel actionẽ in factũ ſubrogatam in locũ pręç
dicti interdicti. Quod ita rectè concipiatur libellus
dicit lex ff. ne quid in loco pub. l.ij.§. locorũ. & lex
illa nõ eſt poſita in titu. ne quid in loco ſacro. & ſic
vtiliùs mihi fuit viſum ponere iſtud ſub hoc inter-
dicto: vt ſi aliquid ſit immiſſum, vt tollatur, cùm per
idem interdictũ vtrunque fiat: quia prohibitorium
eſt, vt nõ immittatur: & eſt reſtitutoriũ: vt ſi aliquid
E fuerit immiſſum, quòd tollatur: licèt dñs Io. in ſua
arbore poſuerit ſeparatim & ſub alia rubrica. vnde
dat intelligere, ꝙ ſint duo interdicta: imò potiùs cre
do vnũ: licèt ſit ex prima parte prohibitoriũ: ex ſecũ
da reſtitutorium. Iura tamen velle videntur, ꝙ duo
ſint: quia in diuerſis titulis & ſeparatim ponũtur: vt
ſuprà dixi. *Oppoſitio.* Sed videtur ꝙ in vtroque mo-
do ſecundũ quod cõcipitur libellus, ꝙ nõ poſsit per
apponentẽ proponi: certũ eſt, ꝙ loca ſacra in bonis
ſunt nullius: vnde nec poſsideri poſſunt, nec ſeruitu
tes recipiunt: vt ff. de rei vend. l. in rem actio. §. loca.
F & ff. cõmunia de ſerui. l. caneri. quomodò ergo po-
teſt aliquis prędicta interdicta proponere: cũ inter-
dicta cõpetant ratione intereſſe: vt ff. de interdictis.
& ad priuatas cauſas non ad publica cõmoda: vt ff.
de iniurijs. l. ſanè. Reſpõdeo. prædicta proponi poſ-
ſunt à prælatis eccleſiarũ. illi enim cũ poſsint vendi-
care loca prędicta; vt C. de ſacroſanct. eccle. l. ſanci-
mus. meritò etiam interdictum poterunt intentare.
Quod enim tu obijcis, interdicta cõpetũt ad inter-
eſſe. Reſpondeo. Verũ eſt: & iſtud ad intereſſe cõpe

G tit. vnde intereſt pręlati, ꝙ locus ille nõ deformetur,
propter illud quod immitti debuit vel immiſſum eſt:
imò dico, ꝙ quilibet priuatus agere poteſt, & pro-
ponere prædicta interdicta. Omniũ enim intereſt,
ꝙ fiant oratoria, vbi poſsint peccatores Deum pro
peccatis ſuis orare: vt in authenti. vt liceat matri &
auię. col. viij. §. quia verò ita cõperiontur. & ita om-
nes poſſunt interdicta proponere. Quòd autẽ dicis
ꝙ interdicta pertinent ad cauſas priuatas. Reſpon-
deo. verum eſt quędam: non tamen omnia. vt ff. de
interdict. l. j.

H *Si aliquis ponat aliquid in uia publica, uel loco publico,*
uel ædificat, uel immittit, tenetur interdicto, ne quid in loco
publico.

De interdicto ne quid in loco publico fiat, Rubric.

1 *Interdictum ne quid in loco publico fiat, ad hoc ut com-*
petat, quæ requirantur.
2.3 *Poſitiones actoris & rei in tali interdicto.*
4.5 *Libelli in tali interdicto quomodò concipiantur.*

FREQVENTIVS contingit, ꝙ aliquis io
via publica vel in itinere publico aliquid ædifi-
cat vel immittit: ideò ioterdictũ proditũ eſt, ne quid
I fiat in loco publico, vel via, vel itinere publico. & ſi
factũ fuerit, quod tollatur: & ſic eſt iſtud interdictũ:
vt ſuprà dixi, ex prima parte prohibitoriũ: ex ſecũda
reſtitutoriũ: vt ff. eo. tit. l. ij. in prin. & §. hoc interdi-
ctum. & §. pretor ait. vel ſicut viſum fuit dño Io. &
videtur hoc ex lege probari: duo ſunt interdicta:
vnũ prohibitoriũ, ne fiat: aliud reſtitutoriũ, ſi factũ
fuerit vt tollatur. Ego tamen cauſa melioris intelle
ctus in vno trado notitiã vtriuſq;, & etiã in libello:
1 cũ ex eadẽ cauſa vtrũq; cõpetat. † Vnde ad hoc vt
iſta interdicta dentur, tot ſunt neceſſaria. In primis
K ꝙ via illa vel locus ille ſit publicus, nõ priuatus, vel
vicinalis. Qualiter autẽ via vel locus dicatur publi
cus vel priuatus vel vicinalis: dic vt ff. e.l. prętor ait.
§. publici. & §. viarũ. & §. vicinales. Secũdum, ꝙ po-
natur aliquid in loco illo: vt ex litera illius legis col
ligitur. Tertiũ, ꝙ nõ ſit appoſitũ de licẽtia principis.
Quartũ, ꝙ ſi eſt poſitũ cũ licentia principis, ꝙ con-
ditio alterius nõ fiat deterior. vt ff. e. tit. l. prętor ait.
§. meritò. & ſi quis à principe. Quintum, ꝙ ille qui
agit hoc interdicto nõ habeat ædificatũ in publico:
alioquin nõ aget; vt ff. e.l. prętor. §. idẽ ait. Sextũ, ꝙ
L illud quod poſitũ eſt, vel ſtatim noceat vel nocere in
anteà poſsit: vt ff. e.l. prętor. §. deindè ait prętor. Se-
ptimũ, ꝙ ad hoc vt tollatur neceſſe eſt, vt nõ ſit ædi
ficium: alioquin ſi domus ſit, non tolletur: ne ruinis
vrbs deformetur: nõ tolletur dico niſi publicus vſus
impediatur: vt ff. e.l. prętor. §. ſi quis nemine. Itẽ nõ
tolletur per interdictũ: tolletur tamen per officiũ iu
dicis. vt in d. §. ſi quis nemine. & l. vlti. adeò ꝙ nec
etiã pontẽ licet quidẽ facere ſupra viã: vt ff. e.l. prę-
tor. §. deinde tractarũ. & ff. de fluminibus. l. vlt. quia
cœlũ. i. aër, quod ſupra ſolũ eſt, liberũ eſſe debet: vt
M ff. de ſerui. l. vlti. §. ij. Octauũ, ꝙ locus publicus fiat
deterior: & tũc locũ habet interdictũ directũ. Cęterũ
ſi incõmodetur locus priuatus alterius locũ habet
vtile: vt ff. e.l. prętor. §. cũ quidam. & §. meritò. in fi.
Nonũ, quia ſufficit quantũ ad hoc vt interdictũ lo-
cum habeat ſiue ipſe poſuit, ſiue poſitũ ab alio ha-
bet. vt ff. eod. l. prętor. §. hoc interdicto. Vnde in hoc
interdicto ac. fa. ta. po. ſiue cõfeſsiões. *Poſitio actoris.*
2 Ego dico, ꝙ locus ille, cuius fines ſunt tales, eſt pu-
blicus. Itẽ dico, ꝙ tu aliquid immiſiſti, vel vis im-

mittere tua

A mittere tua authoritate sine licētia principis. Item
dico, q licèt Imperator tibi concesserit ita ædificare
vel immittere in publico: per talem immissioné in-
cõmodatur vsus alterius', de iure agit & priuato &
publico nomine, adeò q si priuato nomine agit, po
test dare procuratoré liti: licèt secus, si agatur publi
co nomine: vt ff. de procur. l. licet. Item dico, q ego
qui ago hoc interdicto, omni careo ædificio posito
in loco publico, Itē dico, q illud quod posuisti vel
vis ponere nocet loco pubblico vel nocere potest in
antea. Item dico, q illud quod posuisti vel vis im-
B ponere est aliud quàm domus. Item dico, q domus
illa quam ædificasti in pub. nocet multùm loco pu
blico. Item dico, quòd tu suprà locū publicum pon
tem posuisti. Item dico, q opus factū in loco publi-
co tu possides. Itē dico, q per tuum opus quod feci-
sti in loco publico: lumen quod habebam à publi-
co, tu mihi abstulisti. *Oppositio*. Sed oppones quòd
ista confessio non sit recipienda quasi sit mihi lici-
tum auferre tibi lumen: vt ff. de damn. infect. l. pro-
cul. Respondeo: licitum est tibi mihi auferre lumen
quod habebam à loco priuato, qui mihi seruitutem
C non debebat. vnde potes altiùs ædificare, & lumen
meum obscurare: vt C. de seruit. l. altiùs. & ff. de serui
tu. vrbano. præd. l. binarum. Econtrà reus fa. ta. po.
3 *Positio rei*. † Ego dico, quòd via illa vel locus ille est
vicinalis, vel priuatus. si istud cõfitebitur actor, suc-
cumbet: quia sequitur quòd non sit locus ille publi
cus. Item dico, quòd illud quod posui vel ponere
volo feci cum authoritate principis: & ecce priuile-
gium. Item dico, quòd illud quod posui vel ponere
volo, cum priuilegio principis est sine incommodo
alicuius. Item dico, quòd tu qui proponis istud in-
D terdictum habes ædificatum in loco publico. Item
dico, quòd illud quod volo imponere vel imposui
est sine incommodo loci public. Item dico, q illud
quod ædificaui est domus & sine incommodo ali-
cuius loci publici. Item dico, quòd opus prædictum
desij possidere sine culpa vel dolo. Item dico, q lu-
men tuum quod per ædificium obscuraui, habebas
à loco meo priuato. In hoc autem interdicto conci-
4 piatur ita libellus. † *Libellus*. Vobis domino, &c. cõ-
queror ego R. de M. qui vult ponere vel imposuit
in loco publico: cuius tales sunt fines: tale quid per
E quod locus public. deterioratur & deformatur: pu-
ta, faciendo pontem. vnde ipsum prohiberi peto ne
ponat. Vel si posuit dicas in libello. vnde vt positum
tollat, ago contra ipsum: & ad hoc propono actio-
nem in factum subrogatam in locum interdicti: ne
quid fiat in loco publico, & si fuerit factū, quod tol
latur, vel etiam ipsum interdictum. Caue tamen, q
quando vis agere quod prohibeatur, ne ponat: pro-
ponit in libello actionem in factū subrogatam in
locum interdicti: ne quid in loco public. fiat: vel ip-
sum interdictum: quia tunc prohibitoriū est ne fiat.
F Si autem vis agere vt illud quod positum est tolla-
tur: dicas propono actioné in factū subrogatā in lo-
cū interdicti: vt si aliquid fiat in loco publico, quod
restituatur: vel ipsum interdictū, quod est restituto
riū. Quod ita rectè cõcipiatur libellus dicit lex ff. c.
l. ij. §. j. & §. hoc interdictū. & §. prætor ait. Si autem
per illud quod factū est in loco public. propria tua
lędatur vtilitas: puta, quia lumina obscurātur: cõci
5 pies ita libellum. *Libellus*. † Vobis domino, &c. con
queror ego R. de M. qui tale quid vult ponere, vel

G ponit in loco publico. puta, pontē: cuius fines sunt
tales: per quod lumina mea obscurātur: vnde quod
ne fiat ago cõtra ipsum: vel si fecit dicas: ago q re-
moueat: ad hoc propono vtile interdictum, ne quid
fiat in loco publico: & si factū fuerit, q remoueatur
vel actioné in factum subrogatam in locū illorum
interdictorū. *Oppositio*. Sed videtur, q vltimo casu
nō possit de iure agi: nā lumina tua possum obscu-
rare: vt C. de serui. l. altiùs. & ff. de seruit. vrba. prę. si
bonatū. Respõdeo. Lumen quod habeo à tuo loco
priuato, possum obscurare: cùm seruitutem non de-
H beam: vt legib. prędictis. At si habeo à loco publico
lumen, secus: vt ff. de damn. infect. fluminū. §. vlti. &
l. procul. sicut superiùs dixi. *Oppositio*. Sed quæritur:
quia nō videtur, q aliquo modo locū habeat istud
interdictū: nam licitū est cuilibet ædificare, & pone
re in loco publico. ff. de acqui. rer. do. l. statua. Verū
est quando ponuntur statuæ. s. nō in loco publico,
vel si fuerunt in loco publico positæ: nō impedieba
tur locus publicus: vnde quod ponitur, non remoue
bitur, sicut suprà dictum est.

Si aliquis in flumine publico vel ripa ipsius ponat ali-
I *quid, tenetur interdicto: ne quid in flumine publico vel ri-*
pa eius ponatur.

De interdicto, ne quid in flumine publico
vel ripa eius ponatur, Rubric.

1 *Interdictum, ne quid in flumine publico ad hoc ut proce*
dat: quæ requirantur.
2 *Flumen publicum quod dicatur.*
3. 4 *Positiones actoris & rei in tali interdicto.*
5. 6 *Aedificat si quispiam in flumine publico: ita quòd non*
sit factum deteriùs ad nauigandū: vel nō fluat aliter
quàm in æstate priori: sed per illud ædificiū alicuius
K *molendinū impedit: quo iure contra illum agi poterit.*
7 *Libelli in tali interdicto quomodò formari debeant.*

SAEPE contigit, q aliquid vult immitti ab ali-
quo in flumine publico vel ripa ipsius. Item con-
tingit, q etiam aliquid in flumine vel ripa eius im-
mittitur seu aliqui immittūt: ideò prodita sunt duo
interdicta: quorū vnum est prohibitoriū. s. ne quid
fiat in flumine pub. vel ripa eius. Aliud restitutoriū,
scilicet quòd si factū fuerit restituatur, vel tollatur.
Probātur hæc ff. c. l. j. in prin. & §. deindè ait prętor.
1 & ff. de flu. l. j. † Vnde ad hoc vt ista interdicta cõpe
L tant, tot sunt necessaria. In primis, q flumen illud
sit publicū: vt ff. c. l. j. in princ. flumen autē publicū à
riuo magnitudine sua secernitur: vt ff. de flu. l. j. §. flu
men. Secudum, q aliquid debeat poni vel ponatur
in flumine publico vel ripa ipsius: vt ex legib. prędi
ctis. Tertium, q tale sit illud quod ponitur propter
quod flumen nō sit nauigabile. vt ff. de flumi. l. j. in
prin. Et secūdum hoc. Quartū est necessariū, q flu-
men illud sit magnū, ita q sit nauigabile: vt ex ver-
bis prętorijs apparet: vt in l prędicta, & etiā in rubr.
Quintū exigitur, q per illud factū flumē illud fluat
modò aliter quàm fluxerit in priori æstate: vt ff. ne
M quid in flumine pub. l. j. in prin. & in ipsa rubr. Hæc
est enī differētia inter alias rubricas, quia prima de
fluminibus habet locū ne aliquid fiat in fluminib.
publicis vel ripa ipsorū, quo peius possit nauigari:
vt dicit rub. & dicūt verba prętoris posita. ff. de flu. l.
j. in princ. & habet locū q si aliquid factū fuerit, q
tollatur: vt ff. de flu. l. j. §. deindè ait prętor. secūda ru
brica ne quid fiat in loco publico, ripave eius quo
aliter aqua fluat, quàm priori æstate: vt ff. ne quid

A in flumine public.l.j. in princip. & locum habet, vt
si aliquid factum fuerit quo tollatur: vt ff. ne quid
in flumin. public.l.j.§.deindè. nec facias vim in ver-
3 bo quod dicitur, publicum. † *Quæstio.* Quia quære-
ret aliquis, quod flumen esset publicũ. Respondeo:
omnia flumina publica sunt: vt instit. de rerum di
uisio. & ff. de rerum diuisio. l.j. sed ita sunt perhen-
nia: vt ff. de fluminibus. l.j.§. fluminum. Vnde sextũ
exigitur propter ista interdicta: scilicet, ꝙ flumen sit
perhenne. Si autem non sit perhenne: sed priuatum
pro eo interdictum istud non competit: vt ff. eod. l.j.
B §. hoc interdictum. perhenne autem flumen dicitur,
quod semper fluit vel currit in hyeme & in æstate: vt
ff. eod. l.j.§ perhenne. Septimum est necessarium, ꝙ
aliquid fiat in illo flumine publico, non autẽ vt ali
quid fiat in veteri alueo: vel etiam in insula nata in
medio fluminis: quia tunc non habet locum inter-
dictum: vt ff. eod. l.j.§. si insulam. Octauum, ꝙ illud
vel tale quid fiat propter quod flumen fiat deteriùs
quo peius possit nauigari. & si fiat in ipso flumine
vel ripa: si autem in alijs fluminibus fiat, quæ naui
gari non possunt, non habet locum interdictum di-
C rectum: sed vtile. ff. eo.l.j.§. in fluminibus. aliàs si in
mari. Item si fiat in mari, locum habet similiter dire
ctum interdictum. si autem in alijs fluminibus, quę
nauigari non possunt, locum habet vtile: vt ff. eo. l.j.
§. si in mari. & §. sed si in flumine. Nonum, ꝙ siue tu
feceris siue alius, & tu possideas, sufficit: vt ff. eod. l.
j.§. vltim. Qualiter autẽ dicatur impediri locus quo
minùs nauigetur, dicit lex ff. eod. l.j. §. prætor. Vnde
5 in his interdictis ac. fa. ta. po. † *Positio actoris.* Ego
dico, quòd flumen cuius tale est nomen, est publi-
cum. Item dico, quòd tu vis ponere vel posuisti in
D illo flumine vel ripa eius tale quid. Item dico, quòd
propter illud quod imposuisti, flumen non est naui
gabile: vel aliter fluit, quã fluxerit in priori æstate.
Item dico, quòd per illud flumen naues transeunt.
Item dico, ꝙ illud flumen perhenne est, id est, con-
tinuę currit seu fluit, & in hyeme & in æstate. Item
dico, quòd illud quod posuisti: posuisti in illo flumi
ne. vel sic dico, ꝙ illud quod tu posuisti in illo flumi
ne, facit flumen innauigabile, vel fluxum fluminis
à cõsueto more fluendi auertebat. Item dico, quòd
locum illum factum in flumine tu possides. Econ-
E trà reus fa. ta. po. *Positio rei.* † Ego dico, quòd flumẽ
4 quod dicis flumen, est riuus. Itẽ dico, ꝙ illud quod
posui, posui extra flumen & eius ripam. vel sic, illud
quod posui, nõ facit flumen in nauigabile: vel dico,
ꝙ flumen illud in quo pos... sine nauigio. Item
dico, ꝙ per illud quod imposui, vsus nauigij est ita
bonus, sic ut & primo: & ita nunc possunt naues ita
transire sicut & ante. Item dico, quòd flumen illud
ita currit modò sicut & in priori æstate. Item dico,
quòd flumen habet modicam aquam. Item dico, ꝙ
illud quod fuit positum, nec possideo, nec dolo de-
F sij possidere. Patet ergo per ea quæ dicta sunt: quia
tunc locum habent interdicta quando flumen est
nauigabile, & vsus nauigij impeditur: vel quando
aliter fluit, quàm priori æstate fluxerat. Verum si ali
quid fiat in flumine, sicut sæpè contingit, propter
quod fortè molendinũ alterius instagnatur: vtrum
hoc liceat. quæstio est sabbatina. & credo secũdum
interdictum locum habere vtiliter. In his autẽ inter
5 dictis concipitur ita libellus. † *Libellus.* Vobis domi
no, &c. conqueror ego R. de M. qui tale quid po-

G suit in flumine tali, propter quod flumen nõ est na-
uigabile: vel propter illud per fluuiũ nauigari non
potest. vnde quòd remoueat ago contra ipsum: vel
si nondum posuit, sed vult ponere. dicas ita in libel.
qui vult ponere. vnde peto ipsum prohiberi: ad hoc
propono interdictum de fluminibus. & ne quid in
flumine publico fiat, ripave eius quo peius nauige-
tur: vel actionem in factum subrogatam in locum
illius interdicti. Quod ita rectè cõcipiatur libellus,
dicit lex ff. de fluminibus. l.j. in princip. & §. deindè
ait prætor. Si autem vis agere ex alio interdicto, sci
H licet ne quid fiat in flumin. public. concipies ita li-
6 bellum. † *Libellus.* Vobis domino, &c. cõqueror ego
R. de M. qui in flumine publi. tale quid posuit, quo
flumen illud aliter fluit, quã fluxerat in priori æsta-
te: vnde vt remoueat cõtra ipsum agõ: vel si vult po
nere, dicas: ago contra ipsum, ne ponat. ad hoc pro-
pono interdictum, nè quid in flumine publico fiat
quo aliter fluat, quã fluxit in priori æstate: vel actio
nem in factum subrogatam in locum ipsius interdi
cti. Quod ita rectè concipiatur libellus. l. ff. ne
quid in flumine publico. l.j. in princip. & §. deindè.
I *Quæstio.* † Sed illud quæritur, si aliquis ædificat in
7 flumine publico, ita ꝙ nõ sit factũ deteriùs ad naui-
gandum, vel non fluat aliter quàm in priori æstate:
sed per illud ædificium tuum fortè molendinũ im-
peditur, quo iure poteris agere cõtra illũ, hæc quę-
stio est sabbatina: in quęstiõibus domini Pilei. cre-
do tamen quod possit agi cõtra illum qui tale quid
facit in flumine publi. propter quod impeditur cur-
sus molendini mei. Nam si aliquis impetret à princi
pe: vt in loco publico ædificet: videtur cõcessum pri
uilegium, vt ædificet sine incommodo alicuius: vt
K ff. ne quid in loco public. l.ij.§. si quis à principe. ita
demũ debes vti iure tuo, vel iure tibi cõcesso: quod
non officias alieno: vt ff de aqua pluuia. arcend. l.j.
§. de eo opere. Vnde ita concipies libellum. *Libellus.*
8 Vobis † domino, &c. conqueror ego R. de M. qui
iniustè tale opus vult facere vel immittere: vel fecit,
vel immisit in flumine tali, propter quod damnum
mihi infertur: quia molendinum meum nõ ita cur-
rit, nec ita fluit sicut consueuerat: vnde ne ponat vel
mittat: vel si posuit dicas, quòd remoueat, ago con-
tra ipsum: & ad hoc propono vtile interdictum, ne
L quid fiat in flumine publico, vel ripa eius quo ali-
ter fluat quàm in priori æstate. & si factum fuerit, ꝙ
restituatur: vel actionem in factum subrogatam in
locum illius interdicti. Quod ita rectè concipiatur
libellus, dicit lex ff. ne quid in flumine publico. l.j.
§. deindè. Quare dico vtile interdictum: ideò credo,
quia directum interdictum, ne quid in flumi. publi.
locum habet quando quis agit de publico, verũ de
priuato commodo locum habet vtile: quia quando
verba deficiunt, sententia locum habet. In primis
enim libellis agitur quando de publico, quis vult
M agere, cùm interdicta illa sint publica, dicit lex ff de
interdictis. l. j. §. publicè. *Oppositio.* Sed opponitur
quòd libellus iste sit malè cõceptus: nec aliquo mo-
do possit agi. si enim istud interdictũ est publicum,
vt dictũ est: quomodò agit iste de priuato damno.
Respondeo. benè vt dicit lex ff. de procur. l. licèt. §.
j. & sicut in superiori dicto ootaui. Item opponitur:
quia videtur ꝙ aliquis licitè possit facere vel im-
mittere in flumine publico: & si præstetur impedi-
mẽtum tuo molendino: nam possum cooperire, vel
aperire venas

A aperite venas in puteo meo & si tuæ siccentur venæ
putei nullo modo ages contra me. vt ff. de dã. infect.
l. fluminum. §. vlt. & l. proculi. Respondeo. leges illę
nõ obstant: quia lõquũtur quandu aliquis immittit
in suo loco, qui est priuatus: at si in pu. secus. vt ff. ne
quid in loco pub. l. ij. §. damnum. vel aliter. Refert
vtrum immittam in tuo vel publico, & tũc non pos-
sunt: aut in meo:, & tunc mihi licet. vt dictum est.

*Si aliquis conducit prædium uel domum à fisco, uel à re-
pub. alicuius ciuitatis: & conductor impeditur re conducta
frui: habet contra impedientem interdictum de loco publico*
B *fruendo.*

De interdicto de loco publico fruendo, Rubri.

1 *Interdictum de loco publico fruendo ad hoc ut exigatur: quot necessaria sint.*
2. 3. *Positiones actoris & rei in tali interdicto.*
4 *Libellus in tali interdicto quomodò formetur.*

QVIA sæpe vectigalia publica locantur: & con-
ductores in illis vectigalibus inquietantur:
ideò est proditum interdictũ de loco publico fruen-
do: quo interdicto prohibetur ne aliqui conducto-
1 res illos prohibeant quo minus possunt vti frui. † Ad
C hoc quòd istud interdictum locum habeat, tot sunt
necessaria. In primis, quòd res illa, quę datur in loca
tione, sit publica. id est reipublicæ cuiuscumque ci-
uitatis. vt argumen. ff. si ager vect. vel emphy. pet. l. j.
ij. & iij. vt infra notabitur. Secundum, quod pensio
soluatur: alioquin est locatio nulla sine pretio. vt ff.
locati & con. l. ij. Tertium, quòd ille qui prohibetur
vtatur secundum legem locationis: alioquin si con-
tra legem vel vltra legem locatiõis vellet vti: posset
prohiberi. vt ff. e. l. j. in fi. Quartũ secundum d. meũ,
quòd ille qui conduxerit, conduxit id ad modicum
D tempus: vt in prædicto titu. notat: & assignat ratio-
nem. nam si conduxerit ad non modicũ etiam à pri-
uato haberet interdictũ vti possidetis: & ne vis fiat
ei qui in posses. missus est & rei ven. vtilem. vt ff. si a-
ger vect. l. j. ij. & iij. ff. & de superficiebus. l. j. in
prin. & §. quòd autẽ ait. ergo vt sit casuale in loco pu
blico, quòd detur conductori istud interdictum de-
bet conducere ad modicũ tempus. Scilicet hoc quar
tum domini mei credo probabile scilicet non neces
sarium. nam esto quòd quis conducat à republica
rem aliquam non modicu tempus: credo etiam tunc
E habere locum illud interdictũ de loco publico fruen
do. si autẽ ad modicum tempus conduxerit, ibi nul-
lo iuuatur interdicto. nam conductor nullam habet
possessionem. nam rei locatæ possessionem & pro-
prietatem retinemus. vt ff. locati & cõ. colonus. nec
viuo nec mortuo domino vllam habet possessionem
vt ff. de vsuc. l. non solum. §. quòd vulgò. vnde ha-
beret prædictum interdictum. Et sic ex his quę dicta
sunt: videtur quòd habeat locum istud interdictum
tantum in rebus pub. ciuitatis Romanæ tantum: ꝙ
sic vel probo secundum d. meum: dicit enim ad hoc
F vt differat à conductione priuati, quòd cõducat quis
ad modicum tempus. ergo non loquitur in rep. cu-
iuslibet ciuitatis secundum ipsum: quia respublicę
priuatorum vice funguntur: vt ff. de ver. sig. eum qui
vec. Respondeo verum est, quòd directum interdi-
ctum de loco pub. fruendo habet locum in repub. ci
uitatis Romanę: vt dictum est. quia verba & senten
tia concordant: in re autẽ pub. alterius ciuitatis locũ
habet vtile: quia concordat sententia, licèt verba de
2 ficiant. Vnde ac. fa. ta. po. *Positio actoris.* † Ego dico,
G quòd locus ille est reipublicæ ciuitatis Romanæ,
vel talis ciuitatis. Item dico, quòd locum illum con
duxi à republica pro. x. solidis seu libr. Pisano-
rum singulis annis soluendis. Item talis publi-
canus locauit mihi prædicto pretio. Item conduxi
à republica ciuitatis Romanæ vsque ad biennium
vel triennium. hanc positionem facies secundum d.
meum, vt superius dixi. Item dico, quòd vsque ad x.
annos conduxi locũ istum. Item dico, quòd tu pro-
hibes me vti vel frui illo loco pub. Econtrà reus fa-
H cit tales positio. *Positio rei.* † Ego dico, quòd locus il-
3 le de quo dicis est Titij. si istud confitebitur actor,
absoluetur reus: quia sequitur quòd nõ sit locus pu
blicus. Item dico, quòd locus ille fuit locatus Titio
insolidùm. Si istud confitebitur actor, absoluetur
reus: quia duobus insolidùm locari non potest: nisi
essent duo rei debendi: secundum quod ex omni cõ-
tractu potest fieri. vt ff. de duobus reis. l. eandẽ. Item
dico, quòd tu pro illo prædio debes soluere pro om-
ni anno frumentum. si istud confitebitur actor ab-
soluetur reus: quia locatio non est sine pretio. vt ff.
I locati & conduct. l. ij. & ff. depositi. l. j. §. si se uum:
tunc posset tamen locum habere vtile interdictum.
Item dico, quòd Titius tantum tibi intulit violen-
tiam. si istud cõfitebitur actor, absoluetur reus: quia
si Titius tantum intulit tibi violentiam: sequitur
quòd non intulit iste reus, qui conuenitur. In hoc
4 autem interdicto concipies ita libellũ. *Libellus.* † Vo-
bis. &c. con. e. R. de M. qui non permittit me vti &
frui loco publico, cuius fines sunt tales: quem locũ
à tali publicano ciuitatis Romanæ conduxi: vel al-
terius ciuitatis pro pretio. x. lib. Pisanorum singulis
K annis soluendarum. vnde ne prohibeat ago contrà
ipsum, & ad hoc propono interdictum de loco publi
co fruendo: vel act. in factum subrogata in locum
illius interdicti. Quòd ita rectè concipiatur libellus
dicit lex ff. de loco pub. fru. l. j. *Oppositio.* Sed oppo-
nitur ꝙ istud interdictũ non cõpetit. nam aut is qui
conduxit, cõduxit ad nõ modicũ tempus: aut ad mo
dicum. si conduxit ad nõ modicum tempus, ille qui
conduxit, habet ius in re, & est vtiliter dominus. vt
ff. si ager vectig. pet. l. j. ij. & iij. ff de superficiebus. l.
j. Si ergo habet vtilem rei ven. & est vtiliter domi-
L nus: ergo non potest dici, quòd re illa vtatur & frua
tur: cum res propria nemini seruiat: vt ff. de serui. vr-
banorum prædiorum. l. in re communi. & ff. si vsu-
fru. pet. vel ad alium pertineat. l. vti frui. Item si cõdu
xit ad modicum tempus nullum ius habet: quia est
simplex colonus: nec quò ad proprietatem nec quò
ad possessionem, sicut superius dictum est. Respon-
deo: in vtroque casu loquitur & potest concipi libel
lus. nam si conduxit ad non modicum tempus licèt
vtiliter dicatur dominus: tamen potest rei illius ha-
bere vsumfructum. nam cùm alius directò sit domi-
M nus, ego possum dici fructuarius habito respectu ad
illum: & vti dicor rebus alienis. nec obstat quòd di-
citur: res sua nemini seruit. Respondeo verũ est, res
mea mihi non seruit, si sit directò mea: scilicet vtili-
ter sit mea: tunc possum habere vsumfructum & ser
uitutem: sicut vides in simili ratione: directò rem suã
nemo potest condicere præterquàm à fure. vt ff.
vsufruct. quemad. ca. l. vlt. in fi. rem autem meam vti
liter condico. vt ff. de donat. caus mor. l. qui mortis.
& G. de do. quæ sub mo. l. j. Item & alibi similè ha-
bes: rem directò meam non possum habere pignori.

A vt ff. de reg. iu. l. neque pignus. & ff. de excep. rei iud.
l. ex sextãte. §. Latinus Largius. in fi. rem autem vti
liter meam retineo pignori. vt ff. l. ad trebel. debitor.
& ff. de actio. empt. Iulianus. §. offerri. Itẽ si cõduxit
ad modicum tempus, habet ius quò ad possessionẽ:
& sic est speciale. vt superius notaui secundum d.
meum. Et not. in hoc interdicto quoddam mirabile,
quòd propter violentiam illatam socio etiam socius
agit. vt ff. de loco pub. l. j. & aliâs simile ff. pro socio.
l. adeo. aliâs contra. vt ff pro socio. l. iij. in prin.

B *Si aliquis uult reficere uiam publicam, & ab aliquo impeditur, habet contra impedientem interdictum de uia publica, uel itinere publico reficiendo.*

De via pub. vel itinere publico reficiendo, Rubrica.

1 *Interdictum de uia publica ad hoc ut procedat, quot necessaria sint.*
2. 3. *Positiones actoris & rei in interdicto de uia publica.*
4 *Libellus in tali interdicto quomodò concipiatur.*

CONTINGIT aliquãdo, quòd aliquis vult
C reficere viam publicam & ab alio impeditur: &
ideò proditum est interdictum de via publica & iti-
1 nere publico reficiẽdo. † Quod interdictũ ad hoc vt
cõperat, tot sunt necessaria. Imprimis, ꝙ via illa sit
publica, vel iter publicũ. Secũdum, quòd aliquis ve
lit reficere. Tertium, quòd reficiendo non mutetur
status primitiuus viæ publicæ. Quartũ, quòd alius
te impediat volentẽ reficere vel purgare viam. Hæc
quatuor probantur ff. de via pub. & itinere pub. refi.
l. 4. Vnde in hoc interdicto ac. fa. ta. po. *Positio actoris.*
2 † Ego dico, quòd via illa vel locus ille est publicus.
D Item dico, quòd locus ille vel via indiget refectiõe.
Item dico, quòd viam illam volebã reficere vel pur
gare. Item dico, quòd tu me prohibuisti & prohibes
Item dico, quòd reficiendo antiquum retinebã sta-
3 tum. Econtrà reus fa. ta. po. *Positio rei.* † Ego dico, ꝙ
locus ille est Titij: si istud cõfitebitur actor. absolue
tur quia sequitur, ꝙ non sit publicus. Itẽ dico, quòd
tu reficiendo volebas & vis facere viam illam pu-
blicam latiorẽ & longiorẽ & altiorẽ & humiliorem
quàm antea. si istud confiteatur actor absoluetur
reus: quia de iure possum prohibere quotiescumque
E primus status mutatur. vt ff e. tit. l. j. §. ij. Item dico,
quòd Titius tantũ intulit tibi violentiã. si istud con
fiteatur actor, reus absoluetur: quia ille tantũ s. Ti-
tius intulit violentiam tibi: ergo nullus alius. In hoc
4 autem interdicto ita concipietur libellus. † *Libellus.*
Vobis d. &c. con. e. R. de M. qui me volentem refice
re vel purgare iter publicũ vel viam pub. prohibeat:
vnde vt cesset à tali iniuria vel violentia, ago contra
ipsum, & ad hoc propono actionem in factum sub-
ro. in locum interdicti de via pub. & itinere pub. re-
ficiendo: vel ipsum interdictum. Quòd ita rectè con
F cipiatur lib. dicit l. ff. e. t. l. j. Si autem propter illam re
fectionem vertebatur propria & specialis vtilitas
actoris, potes libellum prædicto modo concipere, &
adijcere in libello, & quod interest mea specialiter
propter domum meam non esse prohibitum: ideò
illud meum interesse peto: & ad hoc propono prædi
ctum interdictum: vel dictam actionem in factum
quod enim istud possit actor petere in libello dicit
l. ff. e l. j. §. vlt.

Si aliquis uult ire per uiam publicam, uel uult aliquid du
G *cere, uel agere: & impeditur ab aliquo: habet contra eum interdictum, ut liceat ire agere per uiam publicam.*

De interdicto vt liceat ire agere per viam publicam, Rubrica.

1 *Interdictum ut liceat ire &c. ad hoc ut ueniat, quot requirantur.*
2. 3. *Positiones actoris & rei in tali interdicto.*
4 *Libellus in tali interdicto quomodò fiat.*
5 *Pedagia quod non colligantur, an tali interdicto prohiberi poßint.*

H QVIA sæpè quis vadit per viam publicam, vel
vult aliquid ducere, vel agere, & ab alio im-
peditur: ideò proditum est interdictum vt liceat ire
agere via publica & nulla violentia volenti agere in
1 feratur. † Vnde ad hoc vt istud interdictum compe-
tat, tot sunt necessaria. In primis, quòd via illa sit pu
blica, qualiter autem via dicatur publica dicit l. ff.
ne quid in loco pub. l. ij. §. viarum. Secundum quòd
prohibeatur ille, qui volebat ire vel agere per viam
pub. vt ff. ne quid in loco. l. ij. §. vlt. & nunquam ali-
bi reperitur de hoc interdicto, nisi in lege illa: per
viam enim priuatam si aliquis vult ire prohiberi po
I test negatoria. vt ff. si ser. ven. l. ij. Vnde in hoc inter-
2 dicto ac. fa. ta. po. *Positio actoris.* † Ego dico, quòd via
talis est publica. Item dico, quòd ibam per viam il-
lam. Item dico, quòd tu me prohibuisti & prohibes
me euntem, & volentem agere vel ducere per viam
3 illam. Econtra reus fa. ta. po. † *Positio rei.* Ego dico, ꝙ
via illa priuata est. si istud confiteatur actor absol.
reus. quia impunè potest eum prohibere. Item dico,
quòd locus ille est meus: vnde tu dicis viam esse pu-
blicã. si istud cõfitebitur actor, absoluetur reus: quia
possem te prohibere impunè, ne vadas per fundum
K meum. Item dico, quòd Titius tantum intulit tibi
violentiã. si istud cõfi. actor, absoluetur reus. In hoc
autem interdicto concipietur ita libellus. † *Libellus.*
4 Vobis d. &c. con. e. R. de M. qui me volentem ire vel
agere ducere tale quid per viam publicã prohibuit,
vel prohibet. vnde ne me prohibeat, ago hoc ipsum:
& ad hoc propono contra ipsum interdictum vt li-
ceat ire vel agere & ducere per viam publicam: vel
actionem in factum subsidiariam in locum ipsius in
terdicti. Quòd ita rectè concipiatur lib. dicit l. ff. ne
5 quid fiat in loco publi. l. ij. §. vltim. *Quæstio.* † Sed
L quæritur de his qui colligũt huiusmodi pedagia ab
his, qui vadunt per viam publicam, an posit de iu-
re prohiberi per hoc interdictum, quòd pedagia nõ
colligant. Respondeo: credo quòd sic: impediunt e-
nim euntes agentes per viam publicam. vnde faciũt
contra iura: nisi habeant priuilegium à principe vt
C. noua vect. insti. non posse. l. j. ij. & iij. & C. de ve-
ctigalibus l. omnium. Vnde nec ciuitates per sua
statuta possunt huiusmodi pedagia imponere. vt C.
no. vect. insti. non poss. l. vec. & sic nec ciuitates nec
M aliqui nobiles impedire possunt iter. agentes: nisi ha
beant priuilegium principis de eius conscientia pro-
pter pedagia: & nisi quando patria est tenuis. & tũc
de facili priuilegium conceditur: vt noua vecti. pos-
sint à ciuitate exigi: sed per priuilegium. C. noua ve
cti. insti. non pos. l. j. licèt hodie de facto contrarium
faciant ciuitates & nobiles homines & potentes.

Si aliquis uult reficere ripam publici fluminis, & ab aliquo prohibetur: habet contra illum interdictum: ut liceat ripam publici fluminis reficere uel munire.

Interdi-

A De interdicto vt liceat ripam publici fluminis reficere vel munire, Rubrica.

1 *Interdictum ut liceat ripam etc. ad hoc ut competat quot necessaria sint.*
2.3. *Positiones actoris & rei in tali interdicto.*
4 *Libellus in tali interdicto quomodò concipiatur.*
5 *Interdictum de ripa fluminis ex iurisconsulti interpretatione in ripa stagni & lacus locum habet.*

PROPOSITO interdicto ne quid in flumine public. vel ripa eius fiat, sicut superius notaui.
sed quia aliquando aliquis vult reficere ripam publi
B ci fluminis: & ab alio prohibetur reficere: ideò pro-
ditum fuit interdictum, vt liceat ripam publicam re
1 ficere vel munire. † Vnde ad hoc vt istud interdictú
competat, tot sunt necessaria. In primis quòd flumé
sit publicum, quòd autem dicatur pub. supra notaui
ne qnid in flumine pu. ripa ve eius fiat: & de fluminibus. Secundú est necessarium, quòd ripa sit in causa refectionis. Tertium, quòd per illam refectionem
iter nauigij vel ipsa nauigia nõ impediantur. Quartum, quòd ille qui reficit, satisdet vel caueat vicinis
habentibus prędia prope trans flumen secundú qua
C litaté personæ vsq; ad x. annos nomine dãni infecti.
Quintum ꝙ opus non sit factú, antequam satisdatio petatur. postea auté si damnũ detur, agetur lege
aqnilia. Sextum, quòd ille qui vult reficere vel munire, quòd impediatur. Hæc omnia probantur ff.
de ripa muni. l. vnic. Vnde in hoc interdicto ac. fa. ta.
2 po. *Positio actoris.* † Ego dico, quòd tale flumé est publicum. Item dico, quòd ripa talis fluminis in loco
tali indiget refectione. Item dico, quòd illa refectio
fit sine aliquo impediméto nauigij. Item dico, quòd
ego volo satisdare vel cauere vicinis habentibus præ
D dia trans flumen vsque ad x. annos secundnm quòd
mandat prætor. Item dico, quòd me prohibes volé-
tem dictam ripam reficere vel munire Econtra reus
3 fa. ta po. *Positio rei.* † Ego dico, qnòd flumen illud est
priuatum. Item dico, quòd ripa huius fluminis est in
consueto statu, & sustentari potest sine aliqua refectione. Item dico, quòd per illam refectionem impeditur vsus nauigij. Item dico, quòd illud flumen est
nauigabile. Item dico, quòd quando petij cauere
vel satisdare à te: vt satisdares mihi nomine damni
infect. quòd tu recusasti cauere vel satisdare. si istud
E confiteatur actor, absoluetur reus: quia possum te
prohibere volétem reficere. Item dico, qnòd Titius
tantnm prohibuit. si istud confi. ac. absoluetur reus.
In hoc autem interdicto concipitur ita libellus.
4 *Libellus.* † Vobis d. &c. con. e. R. de M. qui me volentem reficere vel munire ripam fluminis sine aliquo
impedimento nauigij: cum essem paratus satisdare
vel cauere nomine damni infe. vsque ad x. annos, secundnm mandatum prætoris prohibuit & prohibet
vnde ne me prohibeat, ago contrà ipsum: & ad hoc
propono interdictum: vt liceat ripam fluminis refi-
F cere vel munire: vel actionem in factum subrogatã
in locum ipsius interdicti. Quòd ita rectè concipiatur libellus dicit lex ff de ripa. muni. l. vnica. *Oppositio.* Sed opponitur. nam non videtur, quòd prædictú
interdictum competat. nam ripæ fluminis sunt illorum qui propè flumen prædia posside nt. vt ff. de re.
diuis. l. riparum. si ergo sunt illorum: aut illi volunt
reficere: aut alij: si illi volunt reficere, bene possunt:
& hoc planum est: sin autem alij volunt reficere ripas: illi de iure prohiberi possunt, nec habét aliquod
G interdictú: eum si aliquis vult aliquid facere in meo
possem mea auctoritate prohibere. vt ff. ad leg. aquil.
quemadmodum. §. si protectum. Respondeo. & si alij volunt reficere & prohibetur, habent interdictú.
nam licèt riparum ipsarum proprietas sit illorum
qui propè habent prædia riparum: tamen vsus publicus est: ita ꝙ quilibet potest ibi retia siccare, & naues applicare. vnde propter hoc quilibet potest ri-
5 pas reficere. vt in l. prædicta, riparum. † Nota quòd
illud quod dictum est de ripa fluminis, idem intelligas de ripa stagni & lacus ex interpretatione iuris-
H consulti: vnde quia senteñtia interdicti locum habet,
licèt verba deficiant. vt ff. de rip. mu. l. vnic. in fi. credo vtile prædictum interdictum locum habere. nam
vbicumque sententia edicti locum habet, & verba
deficiunt, locú habet vtile interdictum. vt ff. si qua.
pau. feciss. dicat. l. pen.

Si aliquis in flumine publico uel stagno publico, uel lacu publ. uel fossa public. nauigare uel piscari prohibeatur: habet interdictum: ut in flumi. publico liceat nauigare.

De interdicto vt in flumine publico liceat nauigare, Rubrica.

I 1 *Interdictum ut in flumine publico: &c. ad hoc ut procedat, quot exigantur.*
Positiones actoris & rei in tali interdicto. & nu. 2.
2 *Libellus in tali interdicto quomodò formetur.*

QVIA sæpè cõtingit quòd aliquis in flumine publico vult nauigare vel piscari vel in stagno
publico vel lacu pub. vel fossa pub. similiter vult nauigare vel piscari & ab alio prohibetur: ideò proditum fuit interdictum vt in flumine pub. & stagno &
1 lacu & fossa liceat nauigare. † Vnde ad hoc vt istud
interdictum competat, tot sunt necessaria. In primis
K quòd flumen, stagnum & lacus vel fossa sint publica si enim sint priuata, possunt impunè prohiberi. vt
ff. eo. vt in flu. pub. liceat na. l. j. in prin. & §. si priuata. Secundum quòd vult nauigare vel piscari. Tertium, quòd ab alio prohibeatur: vt in l. prædicta colligitur. Quartum, quòd ille qui prohibet piscari, nõ
sit vsus piscatione in flumine publico per priuilegium principis: tunc enim impunè prohibet: vel etiã
si sit vsus piscari in flumine publico per longissimú
tempus. vt ff. de diuer. & temp. præscri. si quisquã in
flumine pub. nec obstat l. de vsuc. l. vlt. j. responso. vbi
L dicitur qnòd piscari in flu. pub. non acquiritur tempore longo. Respondeo: verum est, quòd non vsucapitur ius piscandi lõgo tempore. vt in l. j. de vsuc. sed
longissimo sic. vt in l. de diuer. & tempora. pręscrip.
vel aliter: lex illa de vsucap. loquitur quãdo quis nõ
habet priuilegium. si autem habet priuilegium: tũc
quæritur longo tempore. vt in prędicta. l. de diuer. &
tempora. præscrip. vel aliter in l. illa de vsuc. lædebatur puc. vtilitas. & ideò non currit præscriptio longi
temporis. si autem lædatur priuata currit: vt in prædicta. l. de diuer. & temp. præscrip. vt argu. ff. de via
M pub. l. viam. & C. de operibus pnb. l. præscrip. ideò enim istud quartum exigo: quòd non habeat ius priuatú. Si em̃ haberet ius priuatú per Imperatoré: fortè tunc posset te prohibere. vt ff. de iniur. l. sanè. &
hoc interdictum locum habet si aliquis prohibeatur piscari in flu. Si aũt in mari nullum interdictum
locum habet. sed actio iniuriarú. vt ff. ne quid in loco pnb. l. ij. §. aduersus eum. & ff. de iniurijs. l. iniuriarum. §. si quis me prohibeat: adeò, quòd si prohibeã
aliquem piscari etiã ante domú meam vel prætoriú:

A ille iniuriatum poterit agere. vt ff. de iniur. l. iniuria-
rum. §. vlti. In hoc interdicto ac. fa. ta. po. *Positio acto-*
2 *ris.* † Ego dico, ꝙ flumen tale seu stagnum lacus vel
fossa public. sunt. Item dico, quòd in illis vel in illo
volebam nauigare. Item dico, quòd tu me prohibui
sti & prohibes ibi nauigare vel piscari. Itē dico, ꝙ tu
tale ius habes in illo flumine & in illis locis quale &
ego. Item dico, ꝙ annus est, ꝙ tu in illis locis vel in
illo loco incepisti piscari. E contra reus fa. ta. po. *Po-*
3 *sitio rei.* † Ego dico, ꝙ flumen illud vel loca illa sunt
mei iuris. Itē dico, quòd illa loca sunt mihi cōcessa
B per principem. Item dico, ꝙ in illis locis ego sum pi
scatus iam sunt. xxx. anni. Item dico, ꝙ Titius tan-
tùm te prohibuit. In hoc aūt interdicto cōci. ita lib.
4 *Libellus.* † Vobis d. &c. con. e. R. de M. qui me prohi-
buit & prohibet nauigare vel piscari in flumine tali
vel stagno vel fouea vel lacu: vnde ne me prohibeat
ago cōtra ipsum: & ad hoc propono interdictū: vt in
flu. pu. lacu vel stagno vel fossa liceat nauigare: vel
actionem in factum subrogatam in locum prædicti
interdicti. Quòd ita rectè concipiatur libellus dicit
l. ff. vt in flu. pub. liceat na. l. j. & sic per ea quæ dicta
C sunt in hoc interdicto patet: quòd malè faciunt mul
ti Beneuētani, & alij qui prohibēt me piscari in flu.
pub. Imò vendūt aquas, id est, ius piscādi piscari vo
lentibus, & in mari coram domibus. sed tamē ita est
vsu obtentum: vt arg. ff. de iniu. l. iniuriatum. §. vlti.

Si aliquis mittitur in pos. causa rei ser. vel in tenutā. & aliquis prohibet illum esse in pos. vel tenuta: ideò habet interdictum contra illum ne vis fiat ei qui in pos. missus est.

De interdicto ne vis fiat ei qui, in possessionem missus est, Rubrica.

1 *Interdictum ne vis fiat ei, &c. ad hoc ut ueniat, quot re-*
D *quirantur.*
2. 3. *Positiones actoris & rei in tali interdicto.*
4 *Libelli in tali interdicto quomodò concipiātur. cum plurimi sequenti.*
5 *Sentētiæ in talibus interdictis quomodò formari debeāt.*

QVIA mittuntur aliqui ex multis causis & va-
rijs sæpiùs in tenutam seu possessionem cau-
sa rei seruandæ: & aliqui prohibent illos: & quia
non habebant nec vnde vi nec si quis in tantā: quia
nec possidebant. vt ff. de acquir. pos. possideri. §. vlt.
& ff. quorum leg. l. j. §. quæsitū. & ff. vti pos. l. si dno.
E §. creditores. & ff. de acqui. pos. l. si quis autem cōdu
xerit. §. j. & ideò necessariū & in subsidiū fuit istud
interdictum inuentū. vt ff. ne vis fi. ei qui in pos. mis-
1 sus est. l. j. † Vnde ad hoc vt istud interdictum compe
tat, tot sunt necessaria. In primis, quòd causa aliqua
sit quare aliquis petat mitti in possessionē: puta vel
legati vel dotis: vel quacumque alia causa propter
quam mittatur in pos. causa rei ser. ff. eo. l. j. §. est aūt
generale. Secundū, quòd causa illa sit iusta & vera:
alioquin nulla est missio. ff. eo. l. j. §. hæc verba. Ter
tium, ꝙ sit missus vel iussus mitti. Quartū, quòd sit
F prohibitus, & dolo malo. vt ff. e. l. j. in prin. Quintū
quòd ille qui prohibet non sit furiosus: nō pupillus:
non doli capax: nō dominus vel pater, qui iussit: tūc
enim accusantur qui paruerunt. vt ff. e. l. j §. hoc edi-
cto. & §. & domini. Et est notandū, quòd nisi dolus
interueniat, quando aliquis prohibet: sed credat si-
bi licere, vel rem suam esse, vel sibi obligatam, vel
quòd non fuerit debitoris: non tenetur hoc interdi-
cto. vt ff. e. l. j. §. si quis ideò. Item nota, quòd ei qui
est prohibitus competunt tria auxilia propter illam

G prohibitionem. Primùm, scilicet antequā venerit in
pos. si prohibeatur venire: habet interdictum, ne vis
fiat ei qui in pos. missus est, id est, mitti iussus. Habet
secundum vt manu militari inducatur in pos. rei il-
lius à qua fuit prohibitus: vel in bona prohibentis,
si post sex menses noluerit satisdare pro legato, vel
pro alia re petita, vel noluit venire respōsurus. vt ff.
e. l. j. in prin. & l. si quis missus. in prin. & §. constitu-
tum. & C. vt in pos. leg. l. certa. Habet tertium auxi-
lium scilicet act. in factū: per quam consequitur quā
ti ea res est, id est, totùm interesse illius, qui est prohi
H bitus. vt ff. eo. l. j. §. j. & §. hæc verba. Hæc omnia au-
xilia potest habere antequàm mittatur in pos. Post
quam autē missus fuerit similiter habet omnia præ-
dicta auxilia. est enim illud interdictum restitutoriū
vt ff. e. l. j. in prin. §. hoc interdictum. & §. est autem.
& l. si quis missus. §. cùm prætor. & l. vlti. §. prætor. li
cèt quidam dicant vt dominus & præceptor meus
R. Beneuentanus, quòd interdictū ne vis fi. &c. nō
sit restitutorium nisi in casu quando mulier fuit mit
ti iussa nomine ventris. vt in prædicta l. si quis mis-
sus. in alijs autem dicit non esse restitutoriū, sed tan
I tum prohibitorium. vnde si aliquis expellatur, nō di
cit eum iuuari per interdictum: sed per actionem in
factum. Quare autem sit restitutorium quando mu
lier mittitur in pos. nomine ventris, ratio est: quia cū
mulier nomine ventris mittitur: omnia debent ei ex
hiberi sine quibus mulier ad partum produci nō po
test. vt ff. de ventre in pos. mit. l. j. §. si mulier. & l. cu-
rator. Et sic secundum eum tria tantum auxilia cō-
petunt ante missionē, scilicet interdictum prohibito
riū: per ꝙ cōsequitur actor ne vis fiat sibi. Item ac. in
factū per quā cōsequitur suū interesse, quantū sua in
K teresset nō esse prohibitū. Itē officiū iudicis, scilicet
vt per manum militarem in pos. Inducatur. vt ff. e. l.
si quis missus §. j. Postquā autem venerit in pos. ha-
bet duo auxilia, scilicet ac. in factum & officium iu-
dicis. Ego autem non defendens sententiam domi-
ni & præceptoris mei R. sicut fecit Cassius, qui
sententiam sui doctoris Sabini optimè excusauit. vt
ff. de arbitris. l. dicere, aliâs l. qualem. §. dicere. imò si
bi si audeo contradicens: dico interdictum ne vis fi.
ei qui missus est competere, etiam postquàm aliquis
fuerit inductus in pos. & fuit inde expulsus: dico e-
L nim interdictum istud restitutoriū & prohibitoriū.
vt in l. prędicta. si quis missus. §. cùm prætor. Et quòd
ibi de muliere dicitur: gratia exempli notatur: sicut
aliâs Iurisconsulti faciunt, quando multis abundāt
exemplis, vnum tantùm notant. vt ff. ad leg. aquil. l.
ita vulneratus. circa finem. & ff. de vi & vi armat. l. j.
§ quod vulgò. & ff. ad l. cor. de fal. l. si quis obrepse-
rit. Item verba interdicti faciunt pro sententia mea:
ne vis fi. ei qui in pos. missus est: non autē dixit mitti
iussus: licet ipsi ita exponant: quia concedo, quòd si
aliquis iubeatur mitti in posses. si fiat sibi violentia,
M quòd locum habeat interdictum: & etiam locum ha
beat postquam fuerit missus. Item dicit Vlpianus:
parum essent prætorem mittere aliquem in pos. nisi
missum tueatur tuetur enim eos ex quacumque cau
sa mittantur. & siue prohibitus sit venire aliquis in
pos. siue postquam fuerit immissus fuit expulsus: ha
bet hoc interdictum, vel actionē in factum subroga
tam in locum ipsius interdicti. Hæc probantur ff. e.
l. j. §. hoc interdictum. & §. est autem. &. §. hæc actio.
2 Vnde in hoc interdicto ac. fa. ta. po. † *Positio actoris.*
Ego dico,

A Ego dico, quòd talis iudex communis: vel talis po-
testas præcepit, quòd ego mitterer in pos. taliũ rerũ.
Item dico, quòd ideò iudex præcepit, ꝙ noluisti ve-
nire citatus legitimè: vel quia noluisti mihi cauere
nomine ventris: vel noluisti satisdare nomine lega-
torum. Item dico, quòd tu prohibuisti me ire in pos.
Item dico, quòd postquàm habui tenutam seu pos.
tu me expulisti de illa pos. Item dico, quòd expulsio
nem dolo fecisti. Item dico, quòd tenutam quam de
dit mihi iudex, iustè dedit. Item dico, quòd tu es sa-
næ mentis. Item dico, quòd tu es maior. xiiij. an. Cõ
B tra reus fa. ta. po. *Positio rei.* † Ego dico, quòd ego de
3 bitum, pro quo petijsti missionem in bonis meis tibi
solui: vel legatũ quod tibi pater meus reliquit in te-
stamento: quòd ipse in alio testamento ademit: vel
ego satisdedi tibi nomine dan. infect. si ista confi. ac.
ab. reus: nam illa missio non fuit iusta: & sic de iure
nulla: vt supra dictum est per l. ff. eo. l. j. §. hæc verba.
Oppositio. Nec obstat si opponis, quòd illa sit legiti
ma tenuta: cùm iudex præcepit. vt ff. de acqui. pos. l.
iustè. Respondeo: verum est, quòd est iusta seu legi-
tima si iudex iustè præcepit causa scilicet præceden-
C te vel quò ad officiũ eius pertineat. vt ff. de reg. iur.
l. factũ. nam & si præcipiat iudex quid impossibile:
non valet eius præceptum: vt ff. quæ sententiæ si-
ne ap. rescind. l. vlti. Item dico, quòd Titius tantùm
te prohibuit. Item dico, quòd tu es in ciuitate ista
potentior quàm ego. si istud cõfiteatur actor, absol-
uetur reus: quia non est verisimile, quòd aliquis mi-
nus potens inferat iniuriam vel violentiã alicui po-
tenti. vt ff. quod metus causa, l. non est verisimile.
Item dico, quòd ego dixi malum tibi: vel oculos tã-
tum extorsi: propter quòd tu effugisti. si confi. ac. ab.
D reus: quia vani timoris nulla sit æstimatio. vt ff. de re
iudi. si quis ab alio. Item dico, quòd illo tẽpore quã
do dicis me violentiã intulisse, erã furiosus. Itẽ ego
erã minor. xiiij. an. & sine capacitate doli. si. n. esset
pupillus & doli capax teneretur. vt ff. de reg. iur. l. pu
pillus. Itẽ dico, ꝙ dominus meus vel pater mihi præ
cepit, ꝙ ego illã violentiã tibi inferrẽ. & si cõ. ac. ab.
reus: vt superius dictum est. per l. ff. eo. l. j. §. si domini
Oppositio. Nec obstat si opponis, quòd serui in atro-
cioribus dominis non debent parere. vt ff. de act. &
obli. serui. Respõdeo: verum est in atrocioribus: sed
E istud non est atrox prohibere hominem volentem
adipisci pos. vel expellere aliquem qui sit in pos. Itẽ
dico, quòd ego credebam hoc mihi licere. Item cre-
debam, quòd illa res esset mea vel mihi obligata. In
4 hoc autẽ interdicto conci. ita libellus. † *Libellus.* Vo-
bis d. &c. con. c. R. de M. qui prohibuit me ire in pos
sessionem talium rerum, scilicet Seij: in quarum re-
rum pos. iudex me mittendum decreuit. vnde ne me
prohibeat, ago cõtra ipsum, & ad hoc ꝓpono inter
dictum, ne vis fi. ei qui in pos. missus est. vel actionẽ
in factum subrogatam in locũ ipsius interdicti. Vel
F si vis petere tuũ interesse, scilicet quanti tua interes-
set non esse prohibitum: serua omnia quæ in prædi-
cto li. dixi: & adijcias istud. Vnde quia interest mea
in eentũ nõ esse prohibitum: ideò istud interesse pe
to: & ad hoc propono actionem in factũ descenden
tem ex eo edicto, ne vis fi. ei qui in posses. missus est.
Quòd ita rectè conci. lib. dicit lex ff. e. l. j. in prin. §.
ij. & iij. & §. hæc verba. Si autem non vis prædictas
actiones proponere: potes tertio modo conci. lib. vt
5 dicas. *Libellus.* † Vobis d. &c. con. c. R. de M. qui me

G in pos. rei talis Seij scilicet, prohibuit: in quarum re-
rum pos. iudex me mittendum decreuit. vnde quod
in pos. rerum illarum mittat manu militari officium
iudicis propono: & vestrum officium domine iudex
imploro. Quòd ita rectè concipiatur lib. dicit l. ff. e.
l. si quis missus. §. j. & ibi dat consilium Vlpianus: ꝙ
melius sit agere officio iudicis quàm proponere in-
terdictum. & quare melius: ideò vt puto quia tũc iu-
dex nõ recipiet lib. imò ex officio suo de plano pro-
cedet & mittet te in pos. vel ipse per se vel per nun-
cium: imò sæpius manu militari. & ideò dicitur me-
H lius: quia sine expẽsis procedit ista petitio & sine ma
gna dilatione: quę multotiens interuenit in causis &
sine timore, qui multotiens contingit: cùm euentus
litis sit dubius. vt ff. de minoribus. l. minor. xxv. an.
cui fideic. & ff. vt lega. seu fideic. no. ca. l. etiam. & ff.
de peculio: quod debetur. Et istud puto quòd vbicũ
que imploratur officium iudicis, quòd non sit dan-
dus libellus. licèt hic ideò concipi libellum propter
quosdam iudices: qui etiam sicut vidi sæpè de facto
non audiunt aliquem: & si proponat officium iu-
dicis nisi libellum cõcipiat: vt si eris coram eis scias
I libellum concipere *Oppositio.* Sed videtur quòd pri-
mus libellus sit malè conceptus: imò non videtur ꝙ
locum habeat istud interdictum ne vis fi. &c. Primò
qui mittitur in tenutam, nullam habet pos. sed est in
pos. causa rei ser. vt ff. de acqui. pos. l. possideri. §. vlt.
& ff. quorum lega. l. j. circa si. primæ columnæ. & ff.
vti pos. si duo. §. creditores. Si ergo non possident: er
go interdictum non habent: cùm interdicta siue sint
retinendæ siue recuperãdæ siue adipiscendæ semper
dantur ratione possessionis: nam & colonus & in-
quilinus, qui non possident: sed tenent propter tenu
K tam non habent interdictum: nisi post possessionẽ
interuersam. vt ff. de vsuc. non solum. §. quòd vulgò.
& ff. de vi & vi ar. l. colonus. & l. cũ fundus. Respõd.
esto, quòd aliquis mittatur in tenutam quacunque
de causa quò ad possessionem nullum ius habet: sed
quò ad petitoriũ sic: nam acquiritur sibi ius pigno-
ris, quòd vocatur prætorium. vt C. de prætor. pig. l. j.
& ij. & C. qui potio. in pig. habe. l. ij. & iij. & C. vt in
pos. leg. l. si postquam. & l. qui lega. Respondeo verũ est quòd opponis. nam istud interdictũ non da-
tur ratiõe possessionis. si enim aliquis mittatur in te
L nutam: verum est quòd non possidet: sed est in pos-
sessione. longè enim aliud est possidere & in posses-
sionem esse: vt dicunt leges allegatę & ideo propter
summam necessitatem fuit inuentum istud interdi-
ctum: vt quia de iure communi iuuari non poterant
illi: qui mittuntur in pos. ideò prętor istud auxilium
inuenit: vt quos mittebat in pos. iuuet istius benefi-
cio interdicti. vt ff. e. l. j. Si autem aliquis fuit missus
6 in pos. & postea expellatur, conci. ita libel. † *Libellus.*
Vobis d. &c. con. c. R. de M. qui prohibuit me esse in
pos. rerum Seij: quę res tales sunt &c. vel expulit me
M de pos. talium rerum. Seij: in quam pos. iudex me mi
serat. vnde vt illa pos. mihi restituatur ago contra ip
sum: & ad hoc propono interdi. ne vis fiat ei qui in
pos. missus est: vel act. in fact. subro. in locum ipsius
interdi. Si autem vis petere tuum interesse: serua om
nia quæ in prædicto libello dixi: vsque ad verbum
vnde &c. & istud addas: vnde quia interest mea nõ
esse prohibitum vel expulsum in c. ideò illud interes
se peto: & ad hoc propono ac. in fact. descendentem
ex eo edicto, ne vis fiat ei qui in posses. missus est.

A Quod ita rectè concipiantur libe. isti, probatur ff.e.
l.j.§.j.& ij.& iij. & §. hęc actio. Tertio etiam modo
7 potes libellum ita cócipere vt superiùs dixi. † *Libel-
lus.* Vobis d.&c. conqueror ego Rogerius de Marc.
qui me prohibuit, vel non permisit vel expulit, de
poss. rerum talium Seij: in quam poss. iudex me mi-
serat. vnde quòd in illa poss. mitar manu militari:
officium iudicis propono.& super hoc officium ve-
strum imploro domine iudex. Quod ita rectè con-
cipiatur libellus dicit l. ff.eodem. l. si quis missus. §.
primo. Oppositio. Sed opponitur quòd nec primus
B nec iste libellus videtur bene conceptus: nam aut
vis adipisci possessioné, quam non habuisti: aut re-
cuperare quam habuisti: si vis adipisci, nunquam
propones istud interdictum: quia non est adipiscen
dæ: nisi tantùm interdictú quorum bonorú: vt instit.
de interdictis.§.adipiscendæ. si vis recuperare pos.&
ita formare secundo loco lib. non videtur quòd có-
petat. nam nullú interdictum inuenimus recuperan
dæ nisi vnde vi, vt insti.de interdi.§.recuperádæ. Re
spondeo verum est quod opponis, si tractaremus de
pos.adipiscenda vel recuperanda. At hîc non tracta
C tur de eo qui velit recuperare pos. sed de eo qui sit in
pos. sicut superiùs dictum est. Illud autem est scien-
dum, quòd multi aduocati adijciunt in libellis cau-
sam quare iudex dederit eis tenutam: quia dicunt in
quam possessionem iudex me misit, vel pronuncia-
uit mittendum propter talem causam, vel legati vel
debiti & similium: si vis apponere bene potes: & pro
cedat ita lib. sine calumnia, cum causa sit in lib. inse
renda: vt dixi supra, de causa agendi. si autem nó vis
apponere: nihilominùs rectè concipitur libellus si-
8 cut superiùs dictum est. † Illud autem no. quòd qui-
D dam iudices quando dant tenutá, vel aliquem mit-
tunt in pos. vel secundum iura vel secundum consti
tuta ciuitatum, malè formant sententias: nam ita di
cunt. *Forma sententiæ.* Nos tales iudices: quia Sęius le
gitimè à nobis citatus, coram nobis non comparuit
vel quia de legato relicto Titio noluit satisdare: vel
quia noluit cauere nomine dáni infect. ideò Titiú
mittimus in pos. bonorú eius.& talé nunciú damus
qui Titium mittat in tenutá. lata fuit sententia hęc
Pistorij in domo tali, vbi curia tenebatur pręsentib.
talibus dominis. Dico hanc sententiam malè forma
E tam: quia dicunt: nos mittimus: nisi exponeres, id est
mitti iussimus sicut superiùs exposui. & sic restituis-
set exponitur, id est, restitui iussus. vt ff.de rei vendi.
l. is à quo. Item malè pronúciant propter aliud: quia
dicunt nos mittimus & damus executorem talem. si
ergo mittunt: quare dicunt nos damus talem execu
torem vel nunciú. Item dicunt: nos mittimus: & for
tè res est per x. miliaria extra ciuitatem. quomodò er
go iudex cùm sit apud Pistoriú mittet eum in tenu-
tam de re illa: cú nec ante constituatur illud pignus
prætorium: nec acquiratur tenuta antequàm ventú
F sit in pos. vt ff.de act pig. non est mirum. Vnde con-
9 sulo quod ita forment sententias. † *Forma sententiæ.*
Nos tales iudices pronunciamus Titium mitten-
dum in possessionem rerum Seij. & ideò damus ta
lem nuncium, qui eum mittat in tenutam. *Opposi-
tio.* Item vltimo loco opponitur, quòd nunquá actio
in factum locum habeat. nam actio ista in factum
pænalis est. vt ff.co.l.j.§.vlt. quomodò ergo compe-
tit ratione recuperandæ vel habendæ illius tenutæ.
Respódeo: verum est ꝙ pænalis est respectu rei: sed
G ratione actoris est persecutoria interesse: sicut aliâs
sæpè inuenitur quòd actio aliquando est pænalis re
spectu soluentis: ex parte recipientis non: vt ff. de eo
per quem factum est. l.j. §. si plures. Item not. quòd
ista actio in factum est annalis, prætterquàm quádo
competit pro legati satisdatione: vt ff.e.l.j.§. vlt.

*Si aliqui succedant aliquibus ex testamento uel ab intesta
to, & uolunt bona defuncti petere, quæ ab alijs poßidétur,
quò ad possessionem: habent interdictum quorum bonorú.*

De interdicto quorum bonorum, Rubrica.

1 *Interdictum quorum bonorum ad hoc ut competat: quot
H requirantur.*
2 *Filiatio per filiationis possessionem probatur.*
3 *Interdictum quorum bonorum, an sit possessionis adipi-
scendæ, retinendæ uel restituendæ.*
4.5 *Positiones actoris & rei in tali interdicto.*
6.7 *Libelli in tali interdicto quomodò concipiantur.*
8 *Res singularis quæ fuit patris mei, si à te possideatur:
quo iure illius rei possessionem auocare poßim.*

QVIA multotiens aliqui vocantur ad successio
nem alicuius ex testamento vel ab intestato:
& volunt possessionem hæreditariá rerum à posses-
I soribus recuperare vel aduocare: ideò qualiter eis
consulatur fuit inuentum à prætore hoc interdictú
quorum bonorum. cùm per petitionem hæreditatis
siue directam siue possessoriam non aduocetur pos.
1 sed ipsarum rerum proprietas, & sic est vna differen
tia inter istud interdictum & petitionem hæredita-
tis: sunt & aliæ sicut infra notabo. † Vnde ad hoc vt
istud interdictum competat, tot sunt necessaria. Pri-
mum: quòd si aliquis vult proponere istud interdi-
ctum ab intestato, necesse est, quòd ipse probet se fi-
lium defuncti, vel agnatum seu cognatú proximio
K rem. vt C e.l.j in fi.& l.ij.& iij. Secundú, quòd quan
do ab intestato proponit istud interdictum, quòd pe
tierit bonorum possessionem vnde liberi: vel vnde
agnati: vel vnde cognati. Tertium, quòd fuerit con
cessa ista bonorum pos. vt C.e.l.j.& ff.e.l.j. Sed istud
quod dicimus de bonorum posses. petita. attende:
non vt olim cum solennitate, sed tantùm simpliciter
à pręt ore. vt C. qui admitti ad bo. possess.& C.de cur.
furiosi. l. vlt. in fin. primæ columnę. Quartum, quòd
ad hoc vt directum competat, necesse est, vt succe-
dat de iure prætorio: nam cùm interdictum sicut &
L alia sit prætorium directum competit ei qui de iure
prætorio succedit. quia & verba & sententia interdi
cti concordant. At si succedat aliquis de iure ciuili,
non habet locum interdictum directum, sed vtile:
quia concordat sententia, verba deficiunt: quia suc-
cedenti de iure ciuili non datur ex edi. prætoris bo-
norum possessio. nam vbi verba & sententia locum
habent, directum auxilium competit: vbi sententia
sola, vtile. vt ff. si quadru pau. fe. di. l. penul. & hoc e-
tiam sentit dominus Azo. & ita notauit in summa ti
tuli istius circa prin. licèt quidá dicant hodie, ꝙ dire
M ctú cópetit maximè ab intestato: ná cùm hodie sit su
blata differétia sexus & emácipationis patriæ pote
statis: vt in authé. de hære. ab intestato veni e. §. nullá
verò. co. viij. sequitur ergo ꝙ oía fuerút exequata: er
go sicut de iure pręrorio datur directú: ita & succedé
ti de iure ciuili. sed dominus meus dicit hodie esse su
blatam differentiam in hoc: quia vnus alteri nó præ
fertur. sed nó est sublata quin hodie qui succedit de
iure pretorio, nó succedit per vias suas consueras &
iura. Vnde secundum eum hodie etiam vtile istud in
terdictum

A terdictum datur succedenti de iure ciuili: quòd ma-
gis approbo. Quintum, quòd aduocet vniuersitatē:
& non res singulas: vt ff.e.l.j. Sextū, quòd agat quis
interdicto contra possessorem rerum corporalium:
non contra debitores hæreditatis: vt ff.e.l.ij. Si antē
testamentum fecit ille propter cuius bona aliquis
vult proponere interdictum: si iste qui vult propone
re, fuit institutus in illo testamento: & erat talis qui
vocatur de iure prætorio petita bo.pos. secundas ta-
bulas, quam proponeret de voluntate non de neces
sitate. vt insti. de bo.pos. §.j. aliàs, aliquando tamen.
B & notaui in summa de bo.pos. habebit istud interdi
ctum quorum bo. directum. si autem erat talis qui
de iure ciuili tantùm succedat. habet istud interdi-
ctum vtile. si autem in illo testamento fuit filius eius
præteritus: primò debet petere bo.pos. scilicèt con-
tra tabulas, per quam subuertat testamentum: & po
stea proponat interdictum quorum bo. quandiu e-
nim testamentum tenet, ab intestato hæreditas adi-
ri non potest. ff. de acqui. hæredit. l. quamdiu. & ita
intelligitur lex C. eod. l. j. reprobatis alijs clausulis:
quę dicunt, quòd aliam bo. pos. petierit ibi filius pręç
C teritus. vel si fuerit exhæredatus: si fuit emancipatus
petet bo.pos. extraordinariam. de qua habes insti. de
bo. pos. §. septima. vel petet bo.pos. quæ vocatur ge-
neralis gratia agnoscendæ litis. de qua habes ff. de
inoffi. testamento. Papinianus. §.j. per quas bo.pos.
redigetur in locum suum: & postea proponet quere
lam inofficiosi testa. & sic rupto testamento propo-
net posteà interdictū propter rationem quam supe-
riùs assignaui. per legem ff. de acquiren. hære. l. quā
diu. Si autem filius erat talis qui de iure ciuili potest
vocari, quia in potestate, si sit exhæredatus, propo-
D net primò querelam: & sic rupto testamento propo-
2 net postea interdictum. † *Quæstio.* Sed quæritur cir-
ca ea quę dicta sunt duobus modis. Primò quia dixi,
quòd debet probare se filium: videtur enim quòd
hæc probatio sit inutilis vel impossibilis. vt ff. de cō-
di. & demonst. l. Lucius. Respondeo: probabit se fi-
lium, scilicèt stando in pos. semper filiationis, vt ar.
ff. de dona. l. donationes. & ff. de quæst. l. j. & C. de
nuptijs. l. si vicinis. Itē secundo quæritur circa prędi
cta, qui vult proponere interdictū istud quorū bon.
debet probare se bonorū possessionē amisisse: vt su-
E periùs notaui: si enim habuit bonorū pos. ad quid pro
ponet interdictū: cùm istud interdictū pos. rerum ad
uocet. vt superiùs dixi. Respondeo: si petijt bo.pos.
& habuit illam: quid iuris est. nam bonorum posses
sio est ius acquirendi patrimonij retinendiué, quod
fuerit cùm moritur is: vt ff. de bo.pos. l. iij. §. bonorū.
igitur per interdictum auoco pos. bonorum. per bo.
pos. vnde liberi. vel aliàs auoco bo.pos. qui valdè dif
3 ferunt. vt ff. de bo pos. l. j. & l. iij. §. hæreditas. † *Quæ-
stio.* Item quæritur, an hoc interdi. sit adipiscendæ
pos. vel retinendæ vel restituendæ. Respondeo: lex
F videtur velle quòd sit adipiscendę pos. & quòd sit re
stituendæ. vt ff e. l. j. §. vlt. quam legem quidam intel
ligunt, quòd sit adipiscendæ possessionis in extra-
neis hæredibus: in suis autem hæredibus sit restitu-
torium: vt insti. de interdictis. §. restitui. & quia pos.
coniuncti descendit ad suos hæredes: vt ff. ex quibus
causis maio. in inte. rest. l. cū miles. in extraneos aūt
non descendit posses. nisi personaliter apprehenda-
tur: vt ff de acquir. hære. l. cùm hæredes. dominus au
tem & præceptor meus R. dicit hoc interdictū esse

G adipiscendæ posses. & restitutoriū adipiscendæ pos.
inspecta persona eius, qui ex nouo vult possidere. re
restitutorium autem est inspecta eius persona qui re
stituit. sic legitur de interdicto quorū leg. quòd dici
tur adipiscendæ pos. vt ff. quorum legat l. j. in prin.
inspecta persona eius qui de nouo adipiscitur pos.
ex parte autem eius qui restituit, dicitur restituto-
rium. vt ff. quorum leg. l. j. in prin. nec obstat l. ff. ex
quibus cau. maio. l. cum miles. quia quod ibi dicit
posses. coniuncti descendit ab hæredes: ita intellige,
id est, vsucapio quæ sine posses. non procedit. vt ff.
H de vsucap. l. sine posses. & hoc est quòd dicit ibi in le
ge illa cùm miles litera sequens: ideo adita hæredita
te completur, scilicèt vsucapio, & sic ponitur id per
quod sit, pro eo quod fit: vt aliàs sit de errore calcu-
li, id est, de errore computationis factæ vel faciendę
per calculum. Vnde in hoc interdicto actor. fa. posi.
4 *Positio actoris.* † Ego dico, quòd ego sum filius Titij,
si confi. reus, iam constat de filiatione: si autem ne-
get: dicat ego dico, quòd Titius me habebat pro fi-
lio suo. Item dico, quòd ipse me vocabat filium.
Item dico, quòd Berta fuit legitima vxor Titij.
I Itē dico, quòd ego fui natus ex illa Berta. Item di-
co, quòd illa Berta est mulier libera. Item dico, ꝙ
Titius iam sunt. xx. anni, quòd accessit ad eam: &
eam in domo retinebat. si istud confitebitur reus, cō
stabit de filiatione. vt ff. de ritu nup. l. in libere. & ff.
de adoptio. l. quia. Item dico, quòd Titius est mor-
tuus. si istud confi. reus, ecce bene: quia potest inten
tari interdictum quorum bonorum alioquin si viue-
ret, secus: quia non debet quis esse sollicitus de hære
ditate viuentis. vt ff. de vulg. & pupil. substit. l. ij. nec
bo. posses. viuentis peti potest. vt C. de cap. & postli.
K re. l. nec nos. Item dico, quòd petij bono posses. vnde
liberi: vel aliam: vt supra dixi. Item dico, quòd domi
nus Orlandinus de port. Pist. pote. mihi concessit il
lam. Item dico, quòd fui emancipatus ab illo Titio.
Item dico, quòd aduoco posses. omnium rerum quę
fuerunt Titij, Econtra reus fac. ta. positio. *Positio rei.*
5 † Ego dico, ꝙ fuisti filius Seij. si istud confiteatur a-
ctor, succūbet quia nō fuit filius Titij. Item dico, ꝙ
Titius ille de quo dicis te filium viuit. si hoc confi.
act. ab. reus: vt supra dixi. Item dico, quòd tu omisi-
sti petere bo. posses. Item dico, quòd tu petijsti bo.
L posses. & fuit denegata. Item dico, quòd Sempro-
nius possidet omnia bona illius Titij. In hoc autē
6 interdi. cōcipitur. ita libellus. *Libellus.* † Vobis d. &c.
conq. e. R. de M. qui tenet & possidet omnia bona
quæ fuerunt quondam Titij: cui Titio ego ab inte
stato vel ex testamento successi. vnde eorum posses-
sionem peto mihi dari vel tradi. & ad hoc propono
interdic. quorum bo. & ac. in fac. subsidiariam in lo
cum interdicti. Quod ita rectè conci. lib. dicit l. ff. e.
l. j. & institut. de interdictis. §. adipiscendæ. Multi
tamen sapientes concipiunt libellos hoc modo. *Li-*
M *bellus.* † Vobis do. &c. con. ego. R. de M. qui iniustè
7 tenet seu possidet bona quæ fuerunt quondam Ti-
tij: cui Titio ab intestato vel ex testamento ego suc
cessi: & quorum bo. pos. per vnde liberi petij: & fuit
mihi concessa: vnde illorum bo. posses. mihi restitui
peto, & ad hoc propono interdic. quorum bono. vel
act. in fact. subsidiariam in locum ipsius interdicti.
Quod ita rectè conci. lib. iste probatur per iura pro-
ximò dicta. & per l. C. e. l. j. *Oppositio.* Sed iste liber pa
titur calumniā. In primis, quòd superuacuè ponitur

A in libello iniustè. Item & superuacuò ponitur. quia
petij bo.pos. vnde liberi, & fuit mihi concessa. Item
malè ponitur: peto illorum pos. mihi restitui: cùm in
persona actoris sit adipiscendæ, & non restituendæ:
vt ff.e.l.j. Sed respondeant ipsi sicut & dominus Pi-
leus Modicensis voluit notare: ꝙ bene est restituen
dæ possessionis habito respectu etiã quantũ ad per-
sonam actoris: quia eadem persona testatoris & hæ
redis est: vt in authen. de iureiur. à mo. prę. circa prin.
Sed d. meus Azo. aliter dicit, ꝙ ibi verbum, restitue-
re ponitur impropriè: & propterea non reprobatur
B libellus: nã & mihi restituitur, quòd nunquã habui,
sicut & aliter dicitur mihi quis reddere, ꝙ nunquam
habui: sed de nouo datur. vt ff. de verbo. sig. l. verbũ
reddendi. & ff. de leg. ij. l. cùm quidam. & sic impro-
priè ponitur ibi, propriè autem restituere dicitur mi
hi quod aliquando habui. Veruntamen attende, ꝙ
quando proponitur interdictum ab eo qui succedit
ab intestato, & de iure prætorio, proponat interdi-
ctum directum: si autem de iure ciuili proponat vti-
le, sicut superiùs dixi. Istud autem interdictũ compe
8 tit ratione vniuersitatis: vt superiùs diximus. † Quæ-
C stio. Sed quid si res singularis quę fuit patris mei à te
possideatur: quo iure possum reuocare pos. illius rei.
Respondeo credo vtile interdictum quorũ bo. cõpe
tere: nam directum pro vniuersitate cõpetit: vt supe-
rius dixi. pro re ante singulari credo locũ habere vti
le: cùm licèt verba deficiunt, sententia tamen locum
habet: & idem est in toto quò ad totum, quòd in par
te quò ad partẽ: vt ff. de rei ven. quæ de tota. & ff. de
admi. tu. l. si duo. Illud autẽ in fi. nu. ꝙ, istud interdi
ctum differt à petitione hæreditatis & ab edicto di-
ui Adriani, seu condictione ex lege Iustinia. vt C. de
edicto diui Adria. tol. Istud enim interdictum est de
D iure prætorio: vt ff.e.ti.l.j. petitio hæreditatis de iure
ciuili: vt ff. de peti. hære. item veniunt. §. pridiè. Item
istud interdictum directũ vendicat vniuersitatem tã
tùm. vt ff.e.t.l.j. Petitio hæreditatis directa vendicat
etiam rem minimam: vt ff. de pec. l. regulariter. & l.
licèt minimam. Item istud interdictũ non datur con
tra debitores hæreditarios: sed tantùm contra corpo
ralium possessores. ff.e.l. vlt. petitio autem hæredita-
tis datur cõtra debitores, si se contendant heredes. vt
ff. de peti. hær. si debitor. & l. quod si. Itẽ istud inter-
dictum est possessoriũ: petitio hære. petitorium. Ab
E edi. & consti. diui Adri. differt, ꝙ istud prætorium, il
lud ciuile. Item istud interdictum de eo ꝙ nõ perue-
nit ad possessorem, annale est: illud perpetuum. hãc
differentiam multum appro. quia cùm vterque petit
mitti se in posses. corporalẽ: aliàs corporũ: nõ posset
dici ꝙ infrà annum detur. Item istud interdictũ di-
rectum datur succedentib. de iure prętorio: illud da-
tur succedentibus de iure ciuili. Istud interdictũ nõ
datur nisi aliquis probet se filium, & petijsse bo. pos.
& ad illam admissum. In illo autem edicto non ha-
beo necesse probare me esse filium: vt arg. C. de edi-
F cto diui Adria. tollem. l. ij. *Oppositio.* Sed opponitur
imò habeo necesse probare me heredem. vt C. de edi
cto diui Adria. tollem. l. vlti. Respondeo non ita ple
nè sicut in interdicto quorum bono. Concordat aũt
vtraque. quia vtrumque possessorium datur contra
corporum possessores: & aliæ sunt differentiæ quas
peritus per se poterit inuenire.

*Si legatarius sua auctoritate occupauerit ante aditã hæ-
reditatem rem sibi legatam: tenetur hereditatem illam resti-*
G *tuere per interdictum quorum legatorum.*

De interdicto quorum legatorum, Rubrica.

1 *Interdictum quorum legatorum ad hoc ut procedat, quot necessaria sint.*

2.3. *Positiones actoris & rei in interdicto quorum legatorum.*

4 *Libellus in interdicto, quorum legatorum quomodò fieri debeat.*

5 *Testatori non dominus si proponant publicianam, quã testatori competebat: quam actionem proponere debeat.*

H *Legatarius si post aditam hereditatem ab herede rei legatæ possessionem apprehendat: quid iuris.*

9 *Interdictum quorum bonorum in quo differat ab edicto diui Marci uel à constitutione si quis in tantam: uel à constitutione, cùm quærebatur.*

SAEPE contingit, ꝙ legatarij occupant posses-
sionem legatorum sibi rerùm in testamẽto vel co
dicillis sua autoritate sine hæredis voluntate: ideò
qualiter hæres posit à legatario possessionem auo-
1 care: succurrit prætor per interdictũ quorum legato
rum. † Vnde ad hoc vt istud interdictũ locũ habeat,
I tot sunt necessaria. In primis, ꝙ testamentum vel co
dicilli sint facti. Secũdum, ꝙ sint facti codicilli vel
testamentum à tali persona, quę testari potuit: nõ er
go filiusfa. etiam patre volente. vt ff. de dona. causa
mortis l. tam his. & inst. quibus non est permis. face-
re testa. in prin. & ff. de do. inter virũ & vxo. l. cũ hic
status. §. miles. non ergo minor. xiiij. anno. vt C.
quando prouo. non est ne. l. ij. non furiosus: nõ is cui
bonis interdictum est. vt C qui testa. fa. pos. si frater
patruelis. & l. furiosum. & ff. qui testa. fac. pos. l. qua
ætate. & l. qui in potestate. & l. filiusfa. non ergo ob-
ses, vel ille qui de statu suo dubitat, vel qui est seruus
K vel apud hostes. vt ff. qui testa. fa. pos. obsides. & l. ob
sides. & l. de statu suo. Tertium, ꝙ illi codicilli sint fa
cti de iure. vt ff. qui test. fa. pos. l. si quæramus. Quar
tum, ꝙ legatarius occupauit pos. rerum legatarũ si-
ne voluntate hæredis: vt ff.e.l.j.§.j. Quintum, ꝙ oc-
cupauit ante aditam hæreditatem ab hærede. alio-
quin si post, puniretur ex toto: quia amitteret legatũ
illius cuius pos. occupauit. vt C. de leg. l. non est du-
bium. licèt multæ solutiones dentur: hanc tamen ap
probauit dominus meus in summa istius titu. Sextũ,
quòd si hæres accommodat voluntatem ante aditã
L hęreditatẽ: alioquin si post cessaret interdictum. vt
ff.e.t.l.j.§. ꝙ ait prætor. Septimũ est, ꝙ in hæredita-
te illa nõ sit falcidia. si enim esset falcidia in hęredita
te: cessaret interdi. & hoc multi sapiẽtes approbaue-
runt: & etiam approbat dominus meus sicut not. in
summa istius ti. & probatur hic per iura. nam per i-
stud interdictum hęredi cõsulitur: si successio sit ex-
hausta legatis propter quartæ retentionem: vt C.e.
tit. l. vnica. Item istud interdi. hęredi datur ad interes
se. vt ff.e.ti.l. vlt. §. ex hoc interdicto. at in alio nõ pos
set interesse hæredis nisi rationem falcidiæ: vt proba
M tur per arg. ff. eo. l. j. §. si quis ex mortis. Octauum, ꝙ
hæres satisdet, vel sit paratus satisdare legatario, sci-
licèt quòd deducta falcidia restituat legatũ legata-
rio: aliàs nisi satisdet: hoc interdictum non intenta-
bit: vt ff. eod. l. j. §. quod ait prætor nisi satisdat. & l.
vltima. §. quòd ait prætor. & § fina. adeò est hoc ve-
rùm, quód & si legatarius missus sit in possessionẽ
ex decreto iudicis: & hæres vult satisdare, quòd ha-
bet locum interdictum: si legatarius non occupa-
uerit

A uerit sua auctoritate: sed habuerit prætoré authoré:
vt ff. e.l.j.§.quæsitũ est. Nonum, quòd perseueret hæ
res satisdare. nam si aliquando voluit satisdare: &
nunc non vult, nũquam habebit interdictum istud.
ad prædictum enim interdi.aliâs ad tempus euim in
terdicti vos referimus: vt tunc si hæres paratus sit sa
tisdare. vt ff.e.l.vlti.in fi. Item ita attende, quòd te-
neatur hæres satisdare: nisi legatatius fuerit conten-
tus repromissione sola: vt ff.eod.l.vlt.§.si legatarius.
Decimum, quòd taliter sit satisdatũ, quòd sit acqui-
sita actio legatario ipso iure, id est, per seruũ: vel per
B seipsum: vel acquiri possit saltem per actionem man
dati: puta per procuratorem: vt ff.e.l.j.§. satisdatum.
quid autem differat istud interdictum à constitutio
ne si quis in tãtam: & alio edicto diui Marci: & à cõ
stitutione eũ quærebatur. infra dicemus. In hoc au-
a tem interdicto ac.fa.ta.posi. *Positio actoris.* † Ego di-
co: ꝙ Titius fuit paterfa. & maior.xiiij.an. Item di-
co, quòd semper ipse fuit in ciuitate. Itẽ dico, ꝙ ipse
fuit liber. Item dico, quòd fuit homo sanæ mentis.
istas confessiones ad cautelam facio: nam & si non
fiant, præsumo quemlibet posse testari: nisi econtra
C probetur qualiter testari non potuit: vt C. de codi-
cil.l.nec furentem. & ff. de proba.ab eã parte. Item
dico, quòd ipse fecit testamentũ vltimum, in quo ti-
bi domum talem reliquit. Item dico, quòd antequã
adirem hæreditatem, tu propria authoritate posses-
sionem illius rei occupasti sine voluntate mea. Item
dico, quòd licèt accommodauerim tibi voluntatem
meam, accõmodaui antequàm adirem hæreditaté.
Item dico, quòd tantùm tibi & alijs legauit Titius
testator, quòd falcidia mihi deest. Item dico, quòd
ego tibi satisdedi pro legato tibi præstando: vel sum
D ego paratus satisdare. Item dico, quòd ego satisdedi
3 tuo procuratori, vel sibi sum paratus satisdare Econ
tra reus fa.ta posi. *Positio rei.* † Ego dico, quòd rem
illam legatam mihi in testa. Titij occupauit Seius.
si istud cõfi.ac.ab.reus. Item dico, ꝙ rem illam quã
apprehendi: apprehendi de tua volũtate. Item dico,
quòd tu fuisti à Titio institutus. Item dico, quòd Ti
tius mihi legauit domũ suam in testamento vel co-
dicil. Item dico, quòd apprehendi posset domus il-
lius mihi legatæ de voluntate tua, quam accommo-
dasti post aditam hæreditatem. Item dico, quòd tan
E tum est in hęreditate, quòd potes tibi consulere in le
ge falcidia. Item dico, quòd tu recusasti mihi satis-
dare. Item dico, quòd tu satisdedisti Titio qui est tã
tùm procurator Tiberini. Item dico, quòd iam vo-
luisti mihi satisdare: sed quãdo petij, tu recusasti mi-
4 hi satisdare. In hoc interdicto cõcipitur ita libellus.
† *Libellus.* Vobis d.&c. conqueror ego R.de M.qui
domum talem: cuius fines sunt tales, legatam sibi in
testamento Titij, cui Titio ego ex testamento suc-
cessi, sua authoritare iacente hęreditatem occupa-
uit. vnde prędictę domus possessionem mihi dari vel
F tradi peto: vel prędictam domum mihi dari peto. ad
hec propono interdictum quorum leg. vel actio. in
fact. subsidiariam in locum ipsius interdicti. Quòd
rectè concipiatur libellus, dicit lex ff. eod.l.j.in prin
ci. Multi ramen sapientes ponunt in libris, cuius
domus possessioné: vel quam domum peto mihi re-
stitui: cùm istud interdictum dicatur restitutorium:
vt ff. eod.l. prima, in princip. sed hoc cum calumnia
procedit. & qualiter dicatur restitutorium eadem
hęc repetas, quę notaui in superiori interdicto circa

G libel. Sed illud nota, quòd hoc interdictum datur cõ
tra iuris quasi possessores, scilicèt pro seruitutibus.
vt ff.eo.l.j.§. ꝙ ait prętor. licèt superiùs interdictum
non competat, nisi contra possessorem rerum cor-
poralium. Item illud not. quòd istud interdictum da
tur contra titulo possidentem: licèt superiùs detur
contra illos qui possident pro hęrede vel pro posses-
sore: vt ff. quorum bonorum.l.j. vnde antequàm ali-
quis proponat hoc interdictum. procedit de consi-
lio sapientis. vt quęrat aduocatus frater rem istam
quam possides: possides pro legato: si respondet pos
H sideo pro legato: & tu bene scis quòd possessionem
rei illius occupauerit hęreditate iacente: pone con-
tra ipsum istud interdictum quorum leg. Si autem
dicit & respondit ego possideo ex alia causa: puta
pro dote: pro emptore: & non vt legatarius: tũc istud
interdictum non datur: sed cùm hęres adiuerit hęre-
ditatem: & sic factus dominus per aditionem: vt ff.
de acquiren. possessione.l. cùm hęredes vendicet il-
lam rem per petitionem hęreditatis, vel per rei ven-
5 dicationé à possessore. *Quęstio.* † Sed quid si testator
non fuit dominus: proponat publicianam, qua testa
I tori competebat: quia illud ius transit in hęredem. si
autem nec publiciana competebat defuncto in fa-
ctum proponat. vt ff de præscript. verbis. quor. si au
tem possessor non vult respondere: aduocatus pro-
ponat petitionem hęreditatis. & istud interdictum,
quorum legatorum. sicut lex dat consilium: vt ff. eo.
l.j.§.ij. Sed istud interdictum locum habet in eo ca-
6 su quando hęreditas non fuit adita. † *Quęstio.* Sed
quid si legatarius post aditam hęreditatem ab hęre-
de possessioné. sibi rei legatę apprehendat: diximus
supra ꝙ dominiũ amittat. per leg. C. de leg.l. non est
K dubium. & ita sentit dominus meus. *Opposito.* Sed
videtur quòd stare non possit: nam adita hęreditate
dominium rei legatę transit in legatarium: vt ff. de
furtis, à Titio. & ff de leg.ij.l. legatum. quomodò er
go cũ sit dominus factus, debet puniri in aliquo, cũ
res illa apud neminem fuerit quò ad pos. & ita cesset
oppositio de debitore: qui licèt sit dominus: tamen
punitur, si rem subripuit creditori: vt ff. de vsucapio.
l. sequitur. §. si rem. & ff. si fur.l. itaque fullo. §. sed
& si res. & sic cessat oppositio etiam legis: si quis in
tantam. & edictum diui Marci. nam ibi posses erat
L apud illos: & ideò inuasor seu occupator punitur.
Respondeo l. illa non est dubium. intelligitur non
de legatario occupante: sed de hęrede. quasi dicat,
quòd si hęres subtraxit aliqua de hęreditate, dene-
gatur ei: scilicèt hęreditat. acti. scilicèt legis falcidię
retentio seu petitio pro legatis. vt ff. ad legem falci-
diam.l.vlti. si loquitur in legatario occupante locũ
habet quando fuit ab hęrede appręhensa possessio,
sicut ibi not. dominus meus. vel aliter lex illa, non
est dubium. loquitur in casu illo, quando res fuit le
gata in genere non in specie. & sic cùm nõ potuerit
M transire in legatarium dominium rei legatę in gene
re: meritò punitur legatarius, si occupet. *Quęstio.*
7 † Si quæris quid differat ab edicto diui Marci. Re-
spondeo. istud interdictum consulit tantùm hęre-
di: & possessio rei legatę auocat: illud edictum
consulit debitori aduocanti sibi rem à creditore:
& imponit pœnam iuris, quòd habebit ibi cre-
8 ditor. † *Quęstio.* Item quid differt à constitutione si
quis in tantam furoris. Respondeo: quia illa consti
tutio loquitur, quãdo res inuaditur: cuius possessio

A erat apud illum constituta.† Quæstio. Quid differat
9 à constitutione cum quærebatur. quæ loquitur, quá
do aliquis inuasit rem: cuius possess. vacabat: vt C.
vnde vi. conquerebatur. Respódeo: illa loquitur in
possess. vacantem absentium & viuentium: hoc auté
interdictum loquitur de possessione vocáte rerum,
quæ fuerunt defuncti.

Si aliquis fecit testamentum: & illud ab aliquo tenetur: & tua interest illud testamentum tibi exhiberi: potes agere contra ipsum interdicto de tabulis exhibendis.

De interdicto de tabulis exhibendis, Rubrica.

B *1 Interdictum de tabulis exhibendis ad hoc ut locum habeat, quot requirantur.*
2.3. Positiões actoris & rei in interdicto de tab. exhibé[n]dis.
4.5. Libelli in tali interdicto quomodò concipiantur.
Interdictum de tabulis exhibendi. quemadmodum testa. ap. item ab actione ad exhibendum.
6.7. Item à lege aquilia: in quo differat.
8.9. Interdictú de tabulis exhib. an alicuius momenti existat.
10 Interdicto de tabu. exhi. si testes qui testamento interfuerant, non comparent: nec actor eos inuenire potest: quomodò iudex ad interesse condemnabit.
C *11 Interdictum de tabulis exhi. quare competit: etiam si plures tabulæ factæ sint ab eodem.*

QVIA multotiens contingit fieri testamenta, &
petuntur ab aliquo exhiberi: ideò fuit prodi-
tum seu inuentum interdictum de tabu. exhib. vnde
quid differt ab actione ad exhibendum, vel ab edi-
1 cto quemadmo. testam. ape. infrà dicemus. † Vnde
ad hoc vt istud interd. competat, tot sunt necessaria.
In primis, quòd testamétum seu codicilli sint facti:
siue sint perfecti siue inperfecti: siue veri siue falsi: si-
ue ab initio valeant siue postea rupti dicantur siue
D facti sint ab eo qui habuit factioné testamé. siue nó
habuit: siue sint primæ tabulæ siue sint vltimæ. item
siue sint vnæ tabulæ siue sint plures. hæc probantur
ff. e. l. j. §. hoc interdictum. *Opposito*. Sed videtur mira
bile quomodò hoc interdictum cópetit pro illis tab.
exhi. quæ falsæ sunt: cùm falsum testamentú abusi-
uè dicatur testamentum. vt ff. quemad. te. ap. l. ij. &
quòd falsum est, nihil est: vt ff. de verbor. signific. l.
Paulus respódit. Item quomodò cópetit pro illis ta-
bulis: quæ nullę sunt: vel quia priores: vel quia rup-
tæ: vel ab eo factæ qui factionem testamenti non ha
E buit: vt supra dictum est. nam non videtur interdi-
ctum cópetere. nam omnia interdicta dantur ratio-
ne interesse: & etiá istud: vt ff. e. locú. §. condénatio.
qúo ergo condénabitur ad interesse, cú nihil inter-
sit testa. falsum vel ruptum vel imperfectú exhiberi.
Respondet d. & præceptor meus R. quia contem-
nit prætoris imperium & decretú, qui non exhibet:
non em̃ dicit iudex apud qué agitur exhibere testa.
quasi videatur approbare testamentú illud, sed cùm
ab actore verum illud dicatur testamentum: prætor
iubet exhiberi: si ille non exhibet, condénabitur pro
F pter suam contumaciá posteà, ac si illæ tabulæ fuis-
sent veræ. & quia hoc præsumo, ex quo nó exhibuit:
& quia contempsit prætoris imperium. nam si nun-
cio nouum opus: & tu contempta nunciatione tene
ris destruere: & si de iure ædificabas, & ego ius nun
ciandi nó habebam: ideò teneris destruere, quia fui-
sti contumax. & quia est pręsumptio pro me iuris &
de iure: quia iustè nunciassem: & quia contempsisti
prætoris imperium. vt ff. de no. oper. nun. l. prætor. §.
interdi. Item vide optimú simile. nam vocabam ali-

G quem in ius per calumniam: tu eum per vim à iudi-
cio exemisti: certè teneberis mihi ad totú quod æsti-
manero: non auté ad illud, quòd mea in veritate in-
terest. vt ff. ne quis eum qui in ius vo. fu. vi exi. l. pe.
2 j. responso. & l. vlti. aliàs etiam punitur quis, ideò
quia contemnit prætoris imperium: vt ff. de interro.
ac. l. de ætate. §. qui tacuit. domin. tamen Otto aliter
voluit respondere quæstioni prædictæ: verum est, quod
opponis, quod istud interdictum competit ratione inte
resse, quantum ad diffinitiuam sententiá, cùm ab ali
quo petitur interesse: nec enim diffinitiuè cõdemna
H tur reus, nisi actoris intersit: sed actor interlocutori
potuit condemnari: si habuerit facultatem exhiben
di: & sic manu militari compelletur: vt ff. de rei ven.
qui restituere, si autem de interesse tractemus in hac
interlocutoria in nullo condemnabitur: cùm nihil
actoris intersit: & hoc dicit dominus meus Otto.
Sed dominus meus R. veretur huic sentétiæ consen
tire: quia iam esset illusoria sententia iudicis: si im-
3 punè ei non paretur: & concedatur condénato eam
negligere: vt arg. ff. ne vis fi. ei qui in pos. mis. l. j. §. est
auté. & ff. de iudi. si prætor. & ff. ne quid in loco pu.
1 l. vlti. in fi. Verum sententia prædicta his poterit iu-
uari argumentis. nam si quis re preciosam pro modi
co obliget, conuentus debitor hypotecaria in pigno
ris restitutione damnatur: & si non vult parere senté
tiæ in qua fuit condénatus: non condénatur in plus
nisi quatenus creditoris intersit: & si fuerit in plus
condemnatus, dando tamen quod interest actoris libe-
4 ratur: vt ff. de pig. l. si inter colonum. §. & si res & l. si
fundus. §. si pluris. Item interdicto quorum legatorú
totum legatum iubet iudex hæredi legatarium resti
tuere, sed si iudici non paretur, non damnabitur hæ-
K redi legatarius: nisi quantum hæredis intersit: vt ff.
quorum lega. l. vlt. §. ex hoc. Secundum est necessa-
rium, quod ille qui habuit tabulas, neget tabulas apud
se esse: vel nó posse exhibere: alioquin si cófiteatur:
sed non vult exhibere. non habet locum hoc interdi
ctum: sed edictum quemadmodú testamenta aperiá
tur: vt ff. e. l. j. §. si quis forté. Vnde cauti aduocati an
tequàm proponant hoc interdictum, faciunt à iudi-
cibus interrogari reum. domine quęratis si ipse testa
mentum vel codicillos Titij habet. & si negauerit:
concipiet libellú, proponendo hoc interdictum: vel
L proponet edictú, quemad. test. ape. Et si tu dicas, nó
deberet fieri ista interrogatio ante lit. conte. dico quod
sic ex illa. xij. clausula vbicumque æquitas mouerit
iudicem: vt notat dominus meus. ff. de interrog. act.
l. j. Tertium, quod ille cuius tabulæ petuntur exhiberi,
sit mortuus: vt ff. e. l. j. §. vlt. & ff. quéad. te. ape. l. ij. §.
si dubitetur. Quartum, quod testamentum vel codicilli
sint facti in scriptis: aliàs non habet locú. quomodò
enim tabulæ possunt exhiberi, quæ scriptæ nó sunt.
vt ff. e. l. j. §. hoc interdi. & ff. quemad. te ap. l. j. & ar.
ff. de bono. pos. secundú tab. l. j. Quintú, quod tabulę il
M læ signatę sint hoc secundú dominú meum azonem:
sicut notauit in summa istius ti. verb. tabulæ aút. &
hoc probat per l. ff. e. l. ij. §. hoc interdi. quod credo locú
habere s. vt locú habeat istud inter. in tabulis signa-
tis. & credo etiam locum habere in tabulis non si-
gnatis: dúmò in scriptis redactæ sint, salua pace dñi
mei. & hoc colligo ex verbis prætorijs positis. ff. eo.
l. j. in princ. Si enim desideretur, quòd sint seu essent
signatæ iam nó haberet locum istud interdi. nisi pro
solenni testamento: quòd est contra, vt supra dixi.

Quod

A Quod em̃ dicit Vl.ff.e.l.iij.§.hoc interd.quid ibi no
tat de signatoribus not.ideò vt det intelligere, quid
intelligatur verbo isto exhi.sequitur postea,id est,ꝙ
facit copiam tangendi legendi & scribẽdi. & etiam
quòd testes si sunt signati, recognoscant sigilla sua:
vt in l.prædicta.& ff.quemad.testa.ape.l.ij.§.inspe-
ctio.& etiã ff.ad leg fal.l.pe.& vlti. Sextũ,quòd ille
qui conuenitur , tabulas possideat : vel dolo fecerit
quò minùs possideat:vt ff.eo.l.j.in prin. Septimum,
quòd ei qui intentat istud interdictum sit aliquid re
lictum in tabulis : vt ff. e.l.locum.§. solent. Vnde in
B hoc interdi.act.fa.ta.po. *Positio actoris.* † Ego dico,
2 quòd Titius fecit testamentum vel codicil. Item di
co , quòd tu illas tab.tenes vel possides. Item dico,
quòd in illo testa.vel codicil.reliquit mihi.xx.Item
dico, quòd tu illas tabulat dolo malo desijsti possi-
dere seu habere.Item dico, quòd quando tu fuisti à
iudice interrogatus.ante li.conte. tu negasti illas ta
bul.te possidere vel restituere posse. Item dico,quòd
illud testamentũ vel codicilli in scriptis redacti sunt
Item dico,quòd tab. illæ signatæ sunt. vij. testibus.
Hanc positionem facias secundũ do . meum, qui di
C cit tantùm in signatis habere locum hoc interdi. de
quo dic vt notaui suprà.E contra reus fa.ta.po.*Posi-*
3 *tio rei.*†Ego dico,quòd Titius decessit ab intesta.id
est sine omni testamento. Item dico,quòd licèt Ti-
tius fecerit testamétum vel codicillos, fecit sine scri
ptura, id est, tantùm corã testibus. Item dico, quòd
illud testa. vel codicillos quos dicis Titium in scri-
ptis fecisse,ego non possideo nec dolo desij posside-
re. Item dico, quòd in illo test. vel codicil. nihil fuit
tibi relictum:quia tantum fuit talibus relictum:pu-
ta Titio & Seio. Item dico,quòd quando iudex me
interrogauit:an ego haberem tab.illas,ego dixi me
D habere,& me velle ostendere. Item dico,quòd tabu
lę illę sunt sine signis testium. In hoc autem interdi.
4 sic conci.libel.† *Libellus*. Vobis domino po.&c.con.
ego. R. de M.qui testa. vel codicillos Titij, in quo
vel quibus mihi legatum fuit relictum non exhibet.
vnde vt exhibeat ago cõtrà ipsũ:& ad hoc propono
interdi.de tabul.exhi.vel ac.in factum subsidiariam
in lo.ipsius interdi. Quòd ita rectè concip. lib. dicit
l.ff.e.l.j.& l.locum.§.solent. Multi tamen sapientes
5 ita notant lib. *Libellus*.† Vobis do.&c. conq.e.R de
M.qui test.vel codicil. in quibus sunt mihi xx. lega
E ta:cùm posset exhibere,non exhibet:vnde quia inte
rest mea in xx.ideò prędictum meum interesse peto:
& ad hoc propo.interdi.de ta.exhi.vel ac.in fa.subsi
diariã in lo.ipsius interd.Quòd ita rectè cõcipiatur
lib.dicit lex ff.e.l.j.& l.locum.§.condemnatio.*Oppo*
sitio.Sed quod apponitur in lib. de quantitate lega-
ta:ideò istud ponunt, quia fortè certi sunt per testes
qui interfuerũt in testamento vel codicil.aliâs quo-
modò potest quis certam quantitatem petere , cùm
certus quis esse non possit, nisi inspectis & cognitis
verbis testamenti.vt ff.de transf.l.de his.& ff. quem-
F adm.testa.ap.l. j. istud satis sustineri potest. *Opposi-*
tio.Sed quod dicitur de interesse videtur pati calum
niam. nam per interdictũ agitur de sui natura quòd
quis exhibeat.& ita dicunt verba prætoris . & ff.eo.
l.j.licèt fortè illo nolente exhibere condemnetur ad
interesse.ff.e.l.locum.§. cõdemnatio. *Oppositio*. Sed
hoc quomodò posset esse:vt si peto codicillos exhi-
beri,& iudex te condemnauit ad interesse: quod nõ
fuit petitum:cùm iudex ita condemnare deberet se-
G cundum,quòd est facta petitio.insti.de ac.§.curare.
C.de sententijs quę sine certa quant.profer.Respõ-
deo.sustineri potest , quòd interesse in libello peta-
tur:cùm istud interdi. sicut & alia,contineat interes
se:vt supra dixi.*Quæstio*. Sed quid si petitum non sit
interesse,an potest iudex condemnare. Respondeo:
non in prima sententia:sed ita pręcipere quòd exhi-
beret:vt ita dicat.Ego iudex talis habito sapientum
consilio Seium vt exhibeat testamentũ Titij seu co
dicil.condemno. si non vult exhibere vel parere pri-
mæ sententiæ:tunc in secunda sententia condemnet
H eum ad interesse.& ita intelligo. §.condemnatio ff.
e.l.locum per l.ff.de rei vend.qui restituere.nam illa
sententia & lex generalis est ad omnia interdicta:vt
in fi.l.illius notatur. & notaui supra in actu.de dolo.
6 †*Quæstio*. Itẽ quæritur:quid differt istud inter. ab alio
edicto. quem. testa.ap. Respond.istud locum habet
contra negantem se habere tabulas , vel confitentẽ:
sed dicentẽ se non posse restituere.vt ff.e.l.j.§.si quis
fortè. Illud edictum locum habet quando quis con
fitetur se habere tabulas,& non patitur eas legi, in-
spici vel describi.vt ff.quemadmo.te apet.l.j.& ij.Et
I sic per ea quæ dicta sunt in hoc interdicto facilè om
nia liquere possunt, quæ sunt dicenda in illo edicto
quemad. testa. ap. & ideò non de eo prosequatur.
7 *Quæstio*.† Quid autem differt ab actione ad exhibẽ
dum. Respondeo.in hoc differt: quia illa nunquam
legatarijs competit:sed tantùm hæredi.vt ff.ad exhi.
l.iij.§.si quis extra hæredem. Item si quis fecit testa-
mentum vel codicillos,& apud aliquem deposuerit:
ipse non repetit per hoc interdi. sed per actionem ad
exhibẽdum:vt ff.e.locum.§.si ipse testator: Et no.ꝙ
ideò appellatur hoc interdictum de tabulis: quia an
tiqui omnia in tab. scribebant : sicut & alibi dicitur
K boñ.pos.secund. tab.vt ff.de boñ.pos. secũd.tab. l.j.
Posset tñ dici interdi.de chartis exhibẽdis: vel de te.
exhibendo seu codicil. Item no.ꝙ in hoc interdicto
qui nõ exhibet, cõdẽnatur ei cui debeat exhibere in
suo interesse:siue legatũ sit purum:siue sit cõditiona
le.vt ff.e.locum.§ condemnatio.& fiet incontinen-
ti condemnatio & exactio. At in lege aquil.fiet qui-
dem condemnatio incontinenti propter debitum cõ
ditionale: exactio quidem differtur in euentum con
ditionis : vt ff.ad leg.aquil.l.in lege aquil. si deletũ.
8 †*Quæstio*.Et quare aliud in lege aquil. Respondeo:
L in lege aquil.aliquis persequitur damnũ.vnde si dã-
num nõ detur:aquil.locũ nõ habet:vt ff.ad le.aquil.
si seruus seruum.§. rupisse. vnde meritò competit ex
actio. At in isto interdicto delictum committitur in
continenti eo ipso,quòd non exhibet.vnde compe-
tit,& si non intersit actoris:vt ff.e.l.j.§. hoc in factũ.
Quæstio. Sed illud quæritur, quare actio ad exhibendũ
competit hæredi pro tabulis exhib. & nõ competit
legatariis.vt ff.ad exhi.l.iij.§ si quis extra hæredem.
Respondeo:quia in actione ad exhi.hoc est casuale
in instrumentis & chartis:quia ille intẽtat actionem
M ad exhi.qui est dominus instrumẽti vel chartæ.vt ff.
ad exhi.l.iij. §.interdũ. vnde cùm hæres sit dominus
& non legatarius. ideò hæres solus intentat act . ad
9 exhi. †*Quæstio*.Sed illud quæritur : nõ videtur quòd
istud interdictum sit alicuis momenti.nam is qui cõ
uenitur hoc interdicto,aut exhibet,& tũc liberatur:
quia tũc oĩa iudicia sunt absolutoria.vt inst.de per-
pe.& tẽp.ac.in fi.aut nõ exhibet, & tũc in nullo fiet
cõdemnatio: nã iudex debet ad interesse cõdẽnare:

A vt superius dictum est. si ergo non exhibet reus: quo
modò ergo iudex condemnat: cùm ignoret iudex
quid sit legatum. Respondeo: hęc quomodò expedi
tur ff. de edendo argẽtarius. §. cùm autem. ff. de fur.
quidam tabularum. quia poterunt induci testes quę
testamento interfuerunt ab eo qui proponit interdi
ctum. & ita dondeinnabitur, qui prætori non paret.
30 † Sed quid si testes qui testamento interfuerunt non
comparent: nec actor potest eos inuenire: quomodò
iudex condemnabit ad interesse cùm sit incertus: ex
quo verba tabularum non comparent. vt ff. de tran
B sac. l. de his. & ff. quemadmo. testa. aperi. l. j. Respon
deo: & si testes non cõparent, & reus dolo desijt pos
sidere: dabit iudex sacramentum actori, quòd iuret
in litèm. vt ff. de rei ven. l. qui restituere. & sic proba-
bit suum interesse. Ceterùm si culpa desijt possidere,
non tenebitur hoc interdicto: quia demùm ille tene
tur, qui tabulas possidet: seu dolo fecit quo minus
31 possideret. vt ff. e. l. j. † *Quæstio.* Sed illud quæritur:
quare hoc interdictum competit etiam si plures ta-
bulæ factæ sint ab eodem: & competit etiã pro prio
ribus tabulis. vt ff. e. l. j. § hoc interdi. & §. proinde.
C At bo. pos. secũdum tab. conpetit nisi ex his tabulis
quæ vltimæ sunt & autenticæ. vt ff. de bo. pos. secun
dum ta. l. j. & §. j. & §. si quis in duob. Respõdeo: bo
no pos. secundum tab. respicit ius. nam nõ competit
nisi ex his tabulis, quæ de iure valẽt, & factæ sunt ab
eo qui habuerit factionẽ testamenti. vt ff. de bo. pos.
secundũ tab. l. j. in prin. & §. exegit prætor. quòd in
hoc interdict. non attenditur vt supra dixi. & quare
quia hoc interdict. competit ad factũ, scilicet quòd
exhibeat: cùm exhibere & talia facere facti sint. vt
ff. de cura. furi. consilto. At bono. pos. ius respicit. vt
D ff. de bono. posses. l. iij.

Si filius tuus ab aliquo detinetur inuitus, potest agere cõtra illum interdicto de liberis exhibendis.

De interdicto de liberis exhibendis, Rubrica.

1 *Interdictum de liberis exhiben. ad hoc ut ueniat, quot necessaria sint.*
8. 9 *Positiones actoris & rei in interdicto de exhibẽdis reis.*
4 *Libellus in tali interdicto quomodò concipiatur.*

QVIA sæpè contingit filios nostros ab alio de-
tineri: & eos videre non possumus: ideò prodi
E tum est interdictum de liberis exhibendis. Istud in-
1 terdictum ad hoc vt locum habeat, tot sunt necessa
ria. In primis, quòd ille de quo ad exhibendum agi
mus, sit filius noster. vt ff. e. l. j. in prin. Secundum, ꝙ
sit in potestate ipsius: aliàs non habebit hoc interdi
ctum. ff. e. l. j. in prin. & §. hoc interdictum. & §. pari
modo. Tertium, ꝙ filius qui detinetur, detineatur in
uitus: aliàs si volens, nũquam habet locum istud in-
terdictum, nisi qui detinet [d]icat se patrem esse. vt ff.
e. l. vlt. Quartum, quòd ille qui detinet, non habeat
iustam causam detinendi: puta, quia mater quando
F sæuus est pater & crudelis circa filium. vt ff. e. l. j. §.
si verò mater. & l. deinde. §. & si maximè. Item posset
esse iusta causa illius qui detinet filium meum: pone
quòd mater est & filius. ille minor est triẽnio: quia
tunc apud matrem debet ali: nisi superinduxit vitri
cum: vt C. de patria po. l. nec minorem. & C. vbi pu-
pilli debent æducari. l. ij. Item posset esse iusta causa
si filia mea sit cum marito suo: nec enim possum ha
bere pro filia illa interdictum de liberis exhibendis
& concordantis matrimonij iura turbare: vnde ha-
G bet gener meus contra me exceptionem: nam & ha
beret contra me actionem, scilicet interdictum vtile
de lib. exhi. vel interdictũ proprium de vxo. exhi. vt
ff. e. l. j. in fi. & imò. Vnde in hoc interdicto ac. fa. po.
2 *Positio actoris.* † Item dico, ꝙ Titius est filius meus.
si cõcesserit: ecce bene: sin aũt neget: dicas ego dico,
ꝙ Berta est vxor mea. Item dico, quòd ex illa Berta
natus est ille Titius. si confiteatur, erit bene: sin aũt:
procede: ego dico, quòd semper habui ipsum vt filiũ
Item dico, quòd ille filius meus est in potestate mea.
ista confessio fit de superhabundanti: nam si nõ pro
H batur quomodò sit emãcipatus, semper præsumitur
in potestate. vt ff. de his qui sui vel ali. iu. sunt. l. vlti.
Item dico, quòd illum filiũ meum detines. Item di-
co, quòd ita detines illum contra voluntatem ipsius
Item dico, quòd semper benignè tractaui illum filiũ
meum. Item dico, quòd licèt sis mater: quæ detines
tu tamen es separata à me. Item dico, ꝙ tu superin-
duxisti filio meo vitricum. E contra reus faciat posi
3 tio. *Positio rei.* † Ego dico, ꝙ Titius ille de quo dicis
esse tuum filium: est filius Semprononij. si istud con
fitebitur actor absoluetur reus: quia duo patres eius
I dem filij esse non possunt. Item dico, ꝙ illum Titiũ
tu emancipasti. Item dico, quòd olim fuit cõtrouer
sia inter me & te: & fuit istud iudicatum Titium nõ
fuisse tuũ filium. Item dico, ꝙ ego sum mater istius
Titij. Item dico, quòd ego sum maritus istius filiæ
tuæ. Item dico, quòd ille filius tuus vel filia est spon
tè apud me. In hoc autem interdi. conci. ita libellus
4 *Libellus.* † Vobis d. e. &c. con. e. R. de M. qui Titium
filium meum in potestate constitutum inuitum deti
net: vnde peto illum mihi exhiberi, & ad hoc propo
no interdic. de lib. exhi. vel ac. in fac. subro. in locum
K ipsius interdic. Quòd ita rectè cõci. lib. dicit l. ff. e. l. j.
in prin. §. j. & §. in hoc interdicto. *Opposito.* Sed vide-
tur, quòd istud interdictũ non competat: nam ad exi
bendum agit is cuius pecuniariter interest. vt ff. ad
exhi. si liber. At pro nostro filio nõ potest nostra pe
cuniariter interesse, cùm sit libera persona: & libera
persona non recipiat æstimationem. vt ff. si quadru.
pau. fe. di. l. vlt. & ff. de his qui deie. vel effu. l. vltim.
Respond. quòd opponis locum habet: si ageret quis
actione ad exhibendum. at si quis vult agere interdi
cto de liberis exhi. nõ agit, quòd sua intersit. sed cau
L sa iuris sui cõseruandi, idest, ratione paternę potesta
tis quam habet in filium: vt ff. de interdictis. l. j. §. iu-
ris. Illud autem no. quòd pro nostris filijs iura mul-
ta nobis succurrũt: locũ enim habent quatuor auxi
lia. Primũ, præiudiciale in rem, quæ est in prætoria.
de hac re diximus supra in tractatu prætoriarũ. Se-
cundũ cognitio prętoria, quã appellamus officiũ iu
dicis. vt ff. de li. exhi. l. deinde. §. hoc aũt interdictum.
Tertiũ, scilicet interdictũ de liberis exhi de quo hic
tractamus. Quartũ, s. rei vẽdicatio adiecta causa de
iure quiritũ. hæc omnia leguntur ff. de rei ven. l. j de
M singulis tamen dicemus suo loco. Nota tamen diffe
rentiam inter ista, si filius à nullo detinetur: sed ipse
facit controuersiam sui: quia negat se filium: locum
habent tria auxilia. Primum, cognitio prætoria,
scilicet officium iudicis. vt ff. de liberis exhibendis.
l. deinde. §. hoc autem interdictum. Secundũ autem
scilicèt præiudicialis actio in rem, quæ dicitur rei
vendicatio præiudicialis. vt institut. de acti. §. præ-
iudiciales. Tertium scilicèt interdictum de libero-
rum ęducatione, & in casu scilicèt si dicebam mihi

pet eum

A per eum fore hęreditatem quęsitam:& ille negabat.
vt ff. de lib.exhi.l.pe. Si autē filius detinetur ab alio
& volens:locum habent quatuor auxilia. Primū,of
ficium iudicis:& cessat interdictum. vt ff. de lib. ex-
hi.l. deinde.§.hoc autem interdictum. & etiam l. vlt.
Secundum, præiudicialis actio in rem:quia apud sei
psum videtur esse: vt ff.de rei vendi.l.j.§.j. Tertium
rei vendicatio adiecta causa de iure quiritum, quæ
ciuilis est ratione possessionis quam alius habet: vt
ff.de rei ven.l.j.§.j. Quartum.s.interdictum:& in ca
su, si vterque se patrem cōtendat:tam ille qui tenet,
B quàm ille qui petit filium:tunc habet locum interdi
ctum de lib.exhi.vt ff.de liberis exhi.l.vlt. Si autē sit
filius apud alium & inuitus habet locum interdictū
de lib exhi.vt ff e.ti.l.j.& rei ven.adiecta causa de iu
re quiritū:quæ etiam datur & competit ratione pos.
quam alius habet seu detentionis. Cessant autē alia
duo auxilia. scilicet præiudicialis in rē prætoria: &
officium iudicis:quia ista tantum contra filiū com-
5 petunt. Quæstio. † Quæritur autem quæ sit differen-
tia inter illam præiudicialem in re:& rei vend.adie-
cta causa de iure quiritum. dominus meus Rog.di-
C cit illā esse in gremio naturę. mihi autem videtur ꝙ
sit differētia:quia in illa præiudiciali debet quis pro
bare tantum filium suum esse:& sufficit, si probo te
filium meum. In hac ciuili debet quis probare illū
esse filium, & in sua potestate: & hoc ex eo probo.
quia in hac ciuili intenditur adiecta causa de iure
quiritū. Si hęc ergo causa adijciatur:ergo debeo pro
bare illum esse filium in potestate: quia romani ha-
bent filios in potestate. vt ff. de his qui sui vel ali.iu.
sunt l.iii.& insti.de patri.potest. Item est & alia diffe
rentia sicut ex prædictis colligitur. scilicet quia præ
D iudicialis contra filiū: alia contra alium intentatur.

Si filius alicuius ab aliquo detinetur, & exhibetur patri: poterit pater intentare contra illum interdictum de liberis deducendis.

De interdicto de liberis deducendis, Rubrica.

1 *Interdictū de liberis deducendis ad hoc ut procedat, quot exigantur.*
2 *Libellus in interdicto de liberis deducēdis quō formetur.*
3 *Interdictum de liberis exhibendis per procuratorem intentari potest.*

QVIA filio exhibito pater petit ipsum deduci:
E ideò inuentum fuit aliud interdictū circa idē:
quòd vocatur de liberis deducendis: parum enim es
1 set filiū exhiberi, nisi exhibitus deduceretur. † Vnde
ad hoc vt istud interdictum cōpetat, tot sunt neces-
saria quot diximus in superiori. Et easdem facias po
sitiones: nam cum primum interdictum. s. de liberis
exhib. sit præparatorium:quæ cumque dicta sunt in
illo & hic intelliguntur repetita: & ex quibus illis
causis competit.& istud. vt ff.e.tit.l.deinde §.j. Item
sicut nec illud datur contra filium: nec istud:sed ha-
bet locum officium iudicis. vt in prædicta l.§.hoc au
F tem interdictū. Vnde in hoc interdicto concipies ita
2 lib. *Libellus.* † Vobis d.& c.cō.e. R.de M. qui me volē
tem ducere filium meū prohibet, & impedit me du-
cere:vnde ne me prohibeat vel impediat, ago cōtra
ipsum: & ad hoc propono interdictum de liberis de
ducendis: vel actionem in factum subrogatam in lo
cum ipsius interdicti. Quod ita rectè cōcipiatur lib.
3 dicit l.ff.e.l.deinde.§ j.& §.Hoc aūt interdictū. † Et
est sciendum ꝙ superius interdictū intentari potest
per procuratorem:quia non inuenitur prohibitū: er

G go potiùs admissum. vt ff.ex quibus cau.ma.l.necnō
& ff.de proba.ab ea parte. istud aūt interdictum nō
per procuratorē intentatur nisi habeat speciale mā-
datum. vt ff.de procur.l.Pomponius.§.j.

Si liber homo detinetur ab aliquo inuitus: potest intentare contra detentatorem interdictum de libero homine exhib.

De interdicto de libero homine exhibendo, Rub.

1 *Interdictum de libero homine exhibendo ad hoc ut competat, quot necessaria sint.*
2.3. *Positiones actoris & rei in interdicto de libero homine exhibendo.*
4 *Libellus in interdicto de libero homine exhibendo, quomodò concipiatur.*
H

QVIA aliquando liber homo ab aliquo detine-
tur inuitus: & non datur sibi libera facultas re
deundi quo velit:& sic nō distat multū à seruo:ideò
fuit proditum interdictū de libero homine exhib. ꝙ
cuilibet de populo competit. vt ff e.l.j.& ij.& l.ꝙ &
1 lex.§.hoc interdictum. † Vnde ad hoc vt istud inter-
dictum cōpetat, tot sunt necessaria. In primis, ꝙ ille
qui petitur exhiberi, sit liber: alioquin si dubitatur
de statu ipsius: vtrum sit liber an seruus: non cōpetit
interdictum. vt ff.e. tit.l.iij. §.hæc verba.& §. planè.
I Secundum, ꝙ ille apud quem sit homo liber, nō ha-
beat ille ius in eo:puta, quia redemit eum ab hosti-
bus:vel quia habet eum in potestate: vel si aliam ha
beat iustam causam, quare retineat eum:tunc nō da
tur istud interdictum:quæ iusta causa videbitur iu-
dicanti. vt ff.eo.l.iij.§ is tamē. & §.si quis eum. &.§.
si quis. Tertium, quòd ille qui habet illū sciat apud
se esse: alioquin si ignoret, secus: quia non tenetur
hoc interdicto nisi certioratus. vt ff.eo. l.iij.§. is qui
nescit. Quartum, ꝙ ille liber homo detineatur inui
K tus:alioquin si volens, nō dabitur contra detinentē
istud interdictum, nisi illa voluntas sit immissa do-
lo seu calliditate detinentis. vt ff.e.l.iij. § si quis vo-
lentem. Quintum, ꝙ ita exhibeat, ꝙ in publicū pa-
teat copia tangendi & videndi vt ff.e.l.iij. § exhibe
re. Sextum, ꝙ si mulier sit vel pupillus quę hoc inter
dictum, velit proponere, ꝙ agant pro cognato suo
vel agnato. vt ff e.l.iij.§.hoc interdictum. & hoc est
mirabile, ꝙ pupillus hic admittatur, qui non habet
legitimā personā stādi in iudicio. vt C.qui legi. per-
son.habet stā.in iudi.l.j.&de auctoritate tu l.j. Septi
L mum, ꝙ si plures veniant ad proponendū hoc inter
dictum, illū eliget prætor qui ex fide ex dignitate ex
conuentione magis idoneus sit. vt ff.e.l.iij.§.si tamē
plures. Octauum, ꝙ hoc interdicto non sit adhuc a-
ctum: nam ampliùs q̄ semel hoc interdicto agi non
potest:& si semel sit actū, ꝙ doceatur de crimine præ
uaricatoris. vt ff.e.l.iij.§.si tamen postea q̄. Vnde in
2 hoc interdicto ac.fa.ta.po. *Positio actoris.* † Ego dicō,
ꝙ Titius est homo liber. Item dico, quòd tu illum
Titium detines. Item dico, quòd tu scis illum Titiū
apud te esse. Item dico, quòd illum Titium inuitum
M detines. Item dico, quòd tu exhibuisti eum in secre-
to. Item dico, quòd te certioraui. scilicet quòd illum
apud te habebas. Item dico, ꝙ dolo vel suasionibus
induxisti Titiū vt spōtè eū detineres. Itē dico, quòd
ille Titius est meus agnatus vel agnatus. Item dico,
quòd ego sum dignior omnibus illis qui veniunt ad
accusandum. Item dico, quòd in hoc interdicto ego
tantū incipio agere modo. Item dico, ꝙ in hoc inter
dicto Titius qui egit hoc interdicto, fuit præuarica
3 tus. E cōtra reus fa.ta.po. *Po.rei.* † Ego dico, ꝙ Titius

A quem petis exhiberi seruus est. Item dico, quòd de
statu eius dubitatur: quia mota est status controuer
sia. Item dico, quòd ille Titius est filius meus. Item
dico, quòd in mea potestate est. ista confessio est su-
peruacua: quia ex quo filius est. præsumitur in pote
state, nisi probetur emancipatus. vt ff. de his qui sui
vel alie. iuris sunt. l. patre furioso. Item dico me igno
rare vtrū sit Titius apud me. Item dico, quòd ille Ti
tius sua spontè est apud me. Item dico, quod Sem-
pronius est dignior te: qui similiter accusat. Item di
co quòd Sempronius egit contra me hoc interdicto:
B & sum absolutus: si ista confiteatur actor, subcūbet.
quia reus absoluetur cum sententia lata in populari
bus actionibus alijs præiudicet: nisi doceatur de cri
mine præuaricantis. vt ff. de præuari. l. præuaricatio
nis. Idem in iureiu. vt ff. de iureiu. eum qui. §. in po-
pularibus. In hoc autem interdicto concipitur ita li
4 bellus. *Libellus.* † Vobis d. &c. con. e. R. de M. qui Ti
tium liberum hominem inuitū detinet: & sibi liber-
tatem recedendi quo velit nō præstat. vnde quòd il-
lum Titium exhibeat petit & ad hoc propono inter
dictum de libero ho. exhi. vel acti. in fac. subrogatā
C in lo. ipsius interdi. Quòd ita rectè conci. lib. dicit l.
ff. e. l. j. & ij. & hæc omnia plana sunt. *Oppositio.* Ve-
runtamen vnum videtur in hoc interdicto mirabi-
le: quia si reus non vult exhibere, quia actor iurat cō
tra eum in litem: & nihilominus conuenitur postea,
vel ab eodem vel alio. vt ff. e. l. iij. §. si tamen reus.
Hoc videtur mirabile propter duo. In primis quo-
modo in hoc interdi. iuretur in litē, cū istud interdi-
ctum detur pro re illa. s. pro libero homine qui est
in bonis nullius. ff. de interdictis. l. j. in prin. maximè
cùm dicat lex alibi, quòd si volumus habere ratio-
D nem interesse semper, pecuniarium commodum in-
spicimus. vt ff. ad exhiben. l. si liber homo. Præterea
libertas res inæstimabilis est. vt ff. de his qui deie. vel
effu. l. penul. & ff. si quadrupes pau. fe. dic. l. j. quomo
dò ergo fiet hæc litis æstimatio. Item esto, quòd præ
dicta admitterent: quomodò tamen ex quo consecu
tus est hic actor litis æstimationē, poterit iterum age
re. & non obstat sibi exceptio: cùm iura communia
dicant, quòd litis æstimatio loco rei succedit. vt ff.
pro emptore litis. & ff. de rei ven. quòd si possessor.
his obiectionibus respondeat qui potest: responderi
E posset ꝙ hæc quę dicta sunt: sunt dicta propter odiū
non exhibentis, & propter priuilegium libertatis.

Si tu possidebas domum, uel fundū, uel aliquā rem immo bilem & aliquis te expellat à pos. illius rei: potes recuperare pos. illius rei per inter. unde ui.

De interdicto vnde vi, Rubrica.

1 *Interdictum unde ui ad hoc ut procedat, quot exigantur.*
2 *Possidens animo solo quomodò à possessione repelli possit.*
3 *Possessione se posse repelli si quis suspicetur, & uadat ad fundum: & non admittatur: an interdictū unde ui*
F *locum habeat.*
4 *Interdictum unde ui, an naturaliter possidenti concedatur.*
5 *Interdictum unde ui, an usufructuarius & similes persona obtineant.*
6 *Colonus si de possessione expellatur per interdictū unde ui, an naturalem possessionem, uel ciuilem, uel utrāque dominus amiserit.*
7 *Colonus qui habet corporalem possessionem: si corpore suo de fundo exijt: an eam retineat. Item ipso de fun-*
G *do exeunte, an dominus possideat ciuiliter & naturaliter, uel naturaliter tantum.*
8. 9 *Positiones actoris & rei in interdicto unde ui.*
10 *Libelli in interdicto unde ui, quomodò formentur: cum plu. seq.*
19 *Appellare an possit condemnatus in condemnatione, si quis in tantam.*
20 *Sententiæ forma in interdicto unde ui.*
23 *Actio cōpetens domino qui iuribus uel reditibus suis spoliatus fuit: quæ & qualis competat.*
24 *Iuribus incorporalibus quæ nec possideri possint quomo-*
H *dò quis expelli dicatur.*

QVIA sæpiùs & multotiens violentiæ cōmittun
tur: & inter omnes alias vis expulsiua frequē
tius cōmittitur: ideò de ea videamus. Si ergo aliquis
expellatur de pos. rei immobilis quam ipse possidé-
bat, succurritur sibi per interdictū vnde vi. per quòd
fit restitutio pos. cum omni causa damni dati. vt ff. e.
1 l. j. in prin. & §. j. † Vnde ad hoc vt istud interdictum
cōpetat tot sunt necessaria. In primis, quòd aliquis
possideat: vt ff. e. l. j. §. hoc interdictum. & propterea
dicitur insti. e. tit. quòd sit recuperandæ pos. intelli-
I gas quantum ad hoc interdictum aliquem possíde-
re siue corpore, siue animo & si non corpore. vt ff. eo.
2 tit. l. j. §. siue corpore. *Quæstio.* † Sed quæritur quo-
modò aliquis animo solo aliquid possidens, possit
ab illa pos. repelli. certum est quòd illa pos. est solius
animi: quomodò potest aliquis illā pos. sine animo
meo mihi auferre? nam si corpore possideam. certū
est, quòd illam pos. quis potest mihi auferre. Itē alia
ratione instatur: expellere facti est: possessio autem
animi iuris est: quomodò ergo illa cùm sit iuris, & vi
deri non potest nec palpari: quomodò ergo potest
K quis me ab illa expellere: certè nullo modo. Respon
deo: immò de iure habet interdictum: nam illa pos. re-
tenta per animum quæ propter retentionem ciuilis
dicitur: est illa eadem quam habebā existens in fun
do: & de iure gentium dicitur naturalis: vt notat. d.
meus de hoc plenè in summa. C. de acqui. pos. versi.
hæc talis possessio. &c. si ergo est illa: ergo per expul
sionem possum illam amittere. Prætereà solum factū
aduersarij non est in causa: quare illam pos. amittā:
sed animus meus cum facto aduersarij: nam statim
ex quo vadens vel alius pro me nō admittor: vel nō
L admittitur incontinenti amitto: quia fui ita vilis,
quòd nolui ipsum expellere. Item statim illo ingres
so, & ego scio & suspicor me posse repelli incontinē
ti pos. priorem, quam in animo retinebam: vt ff. de ac-
quir. pos. clam possidere. in fi. & l. sequenti. sed & si
nolit. & l. si id quòd. §. vlt. & ff. e. l. colonus. & l. cùm
fundum sic vides in noui operis nunciatione, vbi si
nuncio nudo sermone, possessionem amitto. vt ff. de
operis no. nunc. l. de pupillo. §. meminisse. cùm eadē
sit causa acquirendi, quæ & amittendi ducta in con
trarium. vt ff. de verbo. oblig. l. inter stipulantem. &
M arg. ff. de solu. l. penul. & de reg. iur. l. nihil. *Quæstio.*
† Sed in hoc vltimo quæritur an si aliquis suspicetur
se posse repelli. & non vadat ad fundum, & non ad-
mittatur, an habeat interdictum. Respondet. Pla. ꝙ
non: nam qui proponit interdictum tria debet pro-
bare: & se possedisse & per violētiam deiectum esse,
& pos. amisisse: licèt enim per suspitionē possess. amit
tat, vt dictū est: tū nō habet interdictū: quia nō vide
tur deiectus qui nō iuit: sicut is qui aufugit. & deinc
nō expectauit. vt ff. ꝙ metus causa. l. metū. § ii. Vnde
dicebas

A dicebat Pla. tūc cōpetere interdictū quando ego ex
pellor vel vadens non admittor. Alij dicunt, quòd
interdictum nō competit: ex quo enim suspicor me
posse repelli incontinenti possessionem amitto: ex
quo alius interuenit, sicut dictū est: vnde habeo in-
terdictum: nam dicit lex, si aliquis intrat posses. fun.
mei, & ego suspicor me posse repelli: habeo interdi-
ctum vnde vi. vt ff. e. idemque. §. qui armati. & l. j. §.
idem Labeo. Nec obstat l. quòd metus causa l. me-
tum. nam ideò ibi euenit, quia est necessaria ibi vo-
luntas saltem coacta tradentis. vt ff. quòd metus cau
B sa. si mulier. *Quæstio.* † Item quæritur: an hoc inter-
4 dictum datur naturaliter tantùm possidenti. & qui-
dam minus intelligentes admiserūt, quòd sic, & ha-
bent l. ff. eo. tit. l. j. §. deijcitur. si ergo datur naturali-
ter possidēti: ergo & colono, quod est contra legē: vt in
fi. §. illius dicitur: quia colonus nō habet istud inter
dictum. vt ff. e. l. j. §. hoc interdictū. Item ratione alia
non habet colonus: quia nullam possessionem nec
viuo nec mortuo dño habet. vt ff. de vsuc. non solū.
§. quòd vulgo si non possidet: ergo non habet inter-
dictum: vt ff. e. l. j. §. interdictū añt hoc. Si tu obijcias
C de duabus legib. eo. tit. cum fundum. & l. colonus.
non obstant: quia leges illæ loquuntur postquā co-
lonus interuerterat possessionem. vnde quia tūc in-
cipiunt possidere, ex quo interuerterāt: ideò habent
coloni interdictum. si postea expellantur, non ante.
Quod autem legitur in prædictu. §. ff. e. l. j. §. deijci-
tur. siue quis ciuiliter siue naturaliter possideat, &
expellatur habet interdictum. Expone ita: siue ciui-
liter, id est iuste: siue naturaliter. id est iniustè: quasi
is sit intellectus: datur istud interd. posses. siue posses
sor ille sit iustus: siue iniustus. nam violento datur.
D vt §. e. l. j. §. qui autem. Et hoc est quòd dicit litera il-
la in prædicto. §. deijcitur: naturaliter id est iniusta.
& pro suo. id est iusta possessio ad hoc interdictū per
tinet. & hoc etiam exemplum de viro & vxore posi-
tum in eodem. §. ostendit: quia maritus donādo vxo
ri: vxor non habet iustam causam possidendi: quia
contra iura: & tamen habet interdictum. non autem
intelligitur de naturali sola: quia in eodem. §. dici-
tur in fi. quòd colonus non habet hoc interdictum.
Vel aliter: naturaliter. id est corporaliter tenenti: ita
quòd per me teneam datur interdictum: & hoc est quod
E dicit litera in eodem. §. naturaliter. & pro suo. id est
ita naturaliter, quòd eam habeat per se, vnde colo-
nus excluditur: quia licèt habeat naturalem: non ta
men habet eam nomine suo, sed nomine alterius:
vt ff. de acquiren. posses. quòd meo. & C. de præscr.
xxx. an. l. malè. Quòd aūt dicit ciuiliter. id est animo
solo. vt ff. e. l. j. §. siue aūt corpore. Vel tertio modo ex
pone. §. prædictū: eijcitur siue naturaliter: ita quod natu
ralis detur ratione iuris: vt vsufructuario & vsua-
rio & superficiario: isti. n. naturaliter possident. vt ff.
de acqui. pos. l. naturaliter: ideóque habent interdi-
F ctum. vt ff. e. l. idémque. §. vnde vi. siue ciuiliter ex-
5 pone vt dictum est. *Quæstio.* † Circa prædicta quæ
ritur, vsufructuarius & similes personæ habent hoc
interdictum: vt dicit lex ff. e. l. idémque. §. vnde vi.
qua de causa datur eis: verū ratione possessionis vel
ratione iuris: quodcūque dixeris concludo. si enim
dixeris ratione possessionis: instatur certū est quòd
vsufructuarius tantum naturaliter possidet. vt ff. de
ac. pos. l. naturaliter. si tantum naturaliter possidet,
& stat in fundo, & expellatur, habet hoc interdictū.

G & de hoc nulla dubitatio est. sed quando reuertitur
dicit l. prædicta, idemque. quòd habet interdictum.
si dicis ratione naturalis possessionis stare non po-
test. illam enim naturalem statim ex quo exit de fun
do amittit: nam ius naturale. id est gentium, non ad
mittit aliud nisi vt possessio acquiretetur animo &
corpore interueniente. vt ff. de acqui. pos. l. j. & l. quē
admodum. postquam autem de fundo exeo illā pos
sessionem de iure gentium amitto: nec ius gentium
mihi subuenit in retinenda posses. sed tantum ius ci
uile. & hoc est quòd dicunt iura, quòd possessiones
animo retinētur. vt C. de acquir. pos. licet. vnde tali-
H ter retēta dicitur ciuilis. Si ergo tantū ius ciuile mihi
subuenit in retinendo: hoc in fructuario stare nō po
test: quòd fructuarius illam suā naturalem quā ha-
bebat existens in fundo, quòd retineat de iure ciui-
li ex quo exijt de fundo: & quare non, vide rationē.
nam proprietarius possessionem illam de iure ciuili
animo retinet: & sic ciuiliter possidet: vnde fructua
rius, āmodo possidere non potest: quia insolidū duo
possidere non possunt. vt ff. de acquir. pos. l. posside-
ri. §. ex plurimis. Vnde respondent quidam & dicūt,
imò ciuiliter fructuarius possidet: quia quod dicit
I lex duo insolidùm pos. non possunt. Respondeo ve-
rum est eodem iure: at diuerso iure possident: quia
iste vt fructuarius: ille vt proprietarius horum respō
sio nulla. quia secundum eos non possident iure di-
uerso: imò eodem scilicet ciuili. sed secundū eos pos-
sident ex diuersis causis. nam vterque illorum possi-
det ciuiliter: & sic eodem iure: sed ille vt fructuarius:
& ille vt proprietarius, istæ sunt causæ. *Oppositio.*
Sed adhuc opponitur huic solutioni: ex diuersis
causis plures possidere eandem rem non possunt.
K vt ff. de acqui. pos. l. possideri. §. econtrario. Respon-
dent ipsi, verum est quòd ille §. loquitur de natura-
li pos. quæ apud duos esse non potest insolidum. &
hoc exempla posita eodem. §. ostendūt. at ciuilis po
test apud duos esse: cum animi plurium possint ad plu
ra extendi. Alij dicunt & respondent quæstioni: quod
fructuarius illam suā naturalem de iure gentium re
tinet: licèt in alijs sit contra. & quare assignāt ratio-
nem: quia cum fructuarius habeat modicum iuris:
& minus quàm proprietarius: ideò magis sibi succur
runt iura. quomodo magis: ita quia proprietario ius
L gentium non subuenit: vt possit possessionem de iu
re gentium retinere: sed tātum ius ciuile. At fructua
rio subuenit, quòd possit fructuarius illam natura-
lem de iure gentium retinere. sicut & alibi vides:
quia iura magis subueniunt ei qui habet minimum
iuris: quàm ei qui maius. Pater circa dotem filiæ quā
sibi dedit habet maius ius quàm habeat auia: si dedit do
tem proneptæ: quia pater & si non stipuletur sibi in
solidum reddi, habet tamen actionem pro dote pro
dimidia. auia autem nullā actionem habet nisi spe-
cialiter stipuletur. Et propterea dicunt iura actio de
M dote est communis patri & filiæ. vt ff. soluto matri.
l. ij. & de procura. l. filiusf. & ff. so. ma. l. quotiens. &
C. de rei vxo. actione. §. accedit. & sic habet minus iu
ris auia, quàm pater: vt dictum est: vnde iura potiùs
succurrunt auiæ circa dotem: nam ecce, si pater det
dotem, & paciscatur sibi reddi: nullā habet actionē
ex illo pacto: auia autē si apponatur valet pactum:
& aget ex eo. vt C. de iure dotium. auia. Sed huic ar-
gumen. contradicit auctoritas: omni habenti dabi-
tur, & abundabit: ei autem qui modicū habet: & quod

A modicũ habet auferetur ab eo. & alij dicunt; in qua
opinione est dominus & pręceptor meus Rogerius,
vt detur sibi interdictum, id est fructuario ratione iu
ris quòd habet: vt pro quasi possessione iuris cõpe-
tat sibi interdictum vtile: quia cum iura incorpora-
lia non possunt verè posideri: scilicet quasi. vt ff. de
acq. rer. do. seruus. §. incorporales. & ideò habet lo-
cum vtile. nam Vlpia. dicit dari interdictum ei qui
fuit in pos. vt ff. e. tit. l. si plures. §. deiectũ. Et si tu op-
ponas: quia nemo de via mero iure detruditur. vt ff.
de vsuc., sequitur. §. si viam. Respondeo verum est:
B quia non potest verè detrudi: scilicet quasi. & ideò
dicit vtile interdictum fructuario dari. Sic ergo vt di
ctum est illud necessariũ est, quòd aliquis posideat
corpore suo vel animo suo: si ante posideat animo
suo & corpore alieno: puta per colonum: tũc ad hoc
vt istud interdictum detur illi est necesse quòd colo
nus expellatur: si autem ego expellor: & non colo-
nus: non habeo interdic[illegible] im. ff. e. l. j. §. si quis me. &
6 §. quòd seruus. *Quęstio.* † Sed illud quæritur: si expel
litur colonus, habeo interdictum: sicut dictum est:
quam possessionem amisi, vtrum naturalem tantũ
C vel ciuilem: vel vtramque. Respondent quidam, ꝙ
amitto naturalem tantum, quam habebam per co-
lonum. ciuilem autem amittere non possum: nisi cõ
trarius animus meus interueniat: puta, quia suspi-
cor me posse repelli: vel vadens non admittor. sicut
superius dictũ est. Domino tũ Io. visum fuit, ꝙ vtrã
que possessionẽ amitto: multũ etiã refert vtrũ posi-
deam animo meo solo: & tunc nõ amitto: nisi in duo
bus casibus, quãdo vadens nõ admittor, & quando
suspicor me posse repelli: nunq̃ enim ignorãs amit-
terẽ, nisi in duob. vel etiã tribus casibus, qñ mittitur
D aduersarius in pos. ex causa danni infe. ex secundo
decreto: & quando per alluuionem: & quando per
censatores, ex quo cessaui soluere tributum. vt ff. de
dam. infe. si finita. & ff. de acqui. re. do. l. quid ergo.
Et in hoc casu intelliguntur leges ff. de acqui. pos.
l. clam posidere. in fi. & in sequenti l. & l. si id quod.
quando animo tantum nostro posidemus. si autem
posideo corpore meo nunquam amitto: nisi in ca-
su quãdo expellor. vt ff. e. ti. l. j. si autem animo meo
& corpore alieno illam quam habebã animo: amit-
to statim, ex quo colonus deijcitur. vt ff. e. ti. l. j. §. si
E quis me vi deiecerit, & est ratio: illa enim mea ciui-
lis ita est connexa illi naturali quam habeo per co-
lonum, quòd illa amissa & ista amittitur: & illa re-
tenta & ista retinetur: & vide rationẽ mea pos. reten
ta per animum. dicitur ciuilis: & ideò quia retinetur
animo: sed quæ retinetur illa quæ est naturalis
in persona coloni. vnde ex quo illam amitto quam
habebã corpore coloni, & illa ciuilis similiter amit-
titur. Nec placet illorum opinio qui dicunt, quòd
amittam tantum naturalem. si enim remanet posses
sio ciuilis apud me, quæritur quæ esset illa posses-
F sio quam retinerem. certè nulla; quia illa sola retine
tur quæ fuit in persona coloni. Item si posiderem,
istud interdictum mihi non daretur: quia non datur
posidenti, sed spoliato. & ideò dicitur recuperan-
dæ possessionis: sicut superiùs dictum est. Et sic no.
quòd nunquam possum posidere animo & corpo-
re meo, nisi animo meo & corpore alieno: vt in colo
no dictum est: & sic nunquam possum ex persona
mea habere nisi naturalem tantum, quando sum in
fundo: vel ciuilem tantum, quando exeo de fundo:

G & animo retineo. quandiu enim sum in fundo: ha-
beo solam naturalem: quia licèt vtrumque interue-
niat: & animus & corpus: tamen non interuenit ibi
animus, secundum quòd iudicatur pos. ciuilis: puta
propter retentionem: quia tunc dicitur ciuilis quan
7 do acquisita per animum retinetur. *Quęstio.* † Sed
istud quæritur an colonus qui habet corporalẽ cor
pore suo si exijt de fundo: an eam retineat. Item &
eo exeunte de fundo, an tunc ego posideam ciuili-
ter & naturaliter: vel naturaliter tantum. Quidam
respondent quòd colonus exiens de fundo retinet il
H lam naturalem de iure gentium: sicut de vsufructua
rio diximus: & sic ego habeo vtramque possessionẽ
& ciuilem & naturalem. Alij dicunt, quòd colonus
exiens non retinet naturalem nec de iure ciuili nec
de iure gentium: sed incontinenti amittit quan-
tum ad se: dominus tamen subuenit colono, quòd il
lam naturalem dominus retinet animo suo. & sic sol
uitur quæstio alia. quia colono existente in fun-
do, dominus habet ciuilem animo suo naturalem ex
persona coloni: & sic posidet ciuiliter & naturali-
ter: colono exeunte non posidet nisi ciuiliter. Ter-
I tium est necessarium, quòd posideat quis rem imo
bilẽ: alioquin si deijciatur de possessiõe rei mobilis,
non habet locũ interdi. sed vel vi. bo. rap. vel consti-
tutio si quis in tantam. vt ff. e. l. j. §. illud vtique. & §.
si quis de naue. & institu. vi bo. rap. & C. vnde vj. si
quis in tantam. Quartum, quòd tempore violentiæ
posideas. Quintum, quòd ab illa pos. expellaris: vt
ff. e. l. j. §. hoc interdictum. Vnde per hoc reprobatur
quorundam aduocatorum opinio: in qua fuit etiã
P. quia si aliquãdo probo me possedisse rem quæ ad
te peruenit: præsumitur & me posidere: vel à te vio-
K lentiam mihi illatam nisi probes qualiter posideas
sine vitio per argumen. l. C. de proba. siue. Sed nos le
gem illam admittimus in dominio: non autẽ in pos.
& est ratio. nam si fui dominus præsumor dominus,
nisi probes contrarium in possessione contra. quia
possessio citiùs amittitur quàm dominium: vt ff. de
acqui. pos. si quis vi. §. differentia. Sextum, quòd ille
qui intulit violentiam: non intulerit animo suę pos.
recuperandæ. nam tunc si incontinenti fecerit, non
tenebitur hoc interdicto: quia vim vi repellere om-
nes leges omniáque iura permittũt. vt ff e. l. j. §. vim
L vi. & ff. ad leg. aquil. scientiam. §. ij. & ff. de iusti. &
iur. vt vim. Cęterum si ex interdicto expellam ipsum
violentum: nihilominus habet interdictum. vt ff. e. l.
j. §. autem à me vi posidebat. Sed quod dixi inconti
nenti attende ita, vt fiat cum moderamine inculpa-
tæ tutelæ: quod moderamen attenditur circa tria: ꝙ
incontinenti, & ꝙ fiat ad repulsandum vim, & non
ad vindictam. & quod si ille cum armis, & tu cum ar
mis: sicut de his plenè notat dominus meus Azo in
summa ti. istius, versiculo habeat autem locum hoc
interdi. & ver. item moderamen adhibetur &c. Se-
M ptimum, quòd si aliquis nomine meo deiecit, quòd
ego habeam ratum. vt ff. e. l. j. §. quotiens. Octauũ,
quòd si aliquis de familia mea deiecit, quòd ad me
peruenerit illud: vt ff. e. l. j. ait prætor. Vnde in hoc in
8 terdicto ac. fa. ca. po. *Positio actoris.* † Ego dico, quòd
talem terrã vel talem domũ ego posidebam. Item
dico quòd tu ab illa pos. me expulisti. si confite. reus
ecce bene. si autem negabit: tũc procede. Ego dico,
quòd die tali posidebam. Item dico, quòd die illa
intulit mihi violentiam. Item dico, quòd illa die me
à possessio-

A à possessione priuasti. Item dico, ꝙ dum in illa do-
mo esset colonus meus vel inquilinus tu illũ expu-
listi. Item dico, ꝙ Titius me expulit à posses. fundi
talis nomine tuo. Item dico, ꝙ habuisti ratã expul-
sionem illam. Item dico, ꝙ quis de familia tua: pu-
ta Titius, expulit me de fundo. Itẽ dico, ꝙ ille fun-
dus peruenit ad te. E contrà reus facit tales positio.
9 *Positio rei.* † Ego dico, ꝙ fundum illum de quo di-
cis possidebat insolidùm Titius. si hoc confitebitur
actor, absoluetur reus, quia duo insolidùm posside-
re non possunt. vt ff. de acquir. posses. l. possideri. §.
B econtrariò. Item dico, ꝙ illũ fundum iam est annus
ꝙ Seio tradidisti. si ista confitebitur actor, absolue-
tur reus: quia amodò seu ad præsens non possidet.
Item dico, ꝙ in illo fundo à quo dicis te deiectum,
adhuc sunt coloni tui & pro te. Item dico, ꝙ Seius
tantùm illam violentiam tibi intulit. si hoc confite-
bitur actor, absoluetur reus propter illud verbum
tantũ. Item dico, ꝙ tu me à possessione fundi illius
primò expuleras. Item dico, ꝙ incontinenti ab illa
possessione te deieci. si hoc confitebitur actor absol
uetur reus: quia non videtur violentiam inferre: sed
C suam possessionem recuperare. Item dico, ꝙ tali die
quo dicis tibi illatam violentiam, Seius erat in pos-
sessione illius fundi. si istud confitebitur actor, ab-
soluetur reus. quia qui proponit interdictum, proba
re debet possedisse tempore deiectionis: sicut suprà
dictum est. In hoc autem interdicto concipietur ita
10 libellus. † *Libellus.* Vobis domino, &c. cõqueror ego
R. de M. qui me expulit de possessione fundi talis:
cuius fines sunt tales: quem fundum possidebam:
vnde quòd restituat mihi possessionem fundi præ-
dicti, & omnem causam damni dati, ago contra
D ipsum: & ad hoc propono interdictum vnde vi:
vel actionem in factum subrogatã in locum ipsius
interdicti, & ita concipies libel. quãdo fuisti expul-
sus, cũ esses in fundo. Si autẽ vadens non fuisti ad-
11 missus: dicas ita. † *Libellus.* Ago cõtra G. qui posses-
sionem fundi talis intrauit: quẽ fundum ego possi-
debam: & vadens ad fundum prædictũ me non ad-
misit: vnde ꝙ restituat, &c. sertia omnia quæ in su-
periori libello dixi. Si autẽ suspicatus fuisti te posse
12 repelli: dicas ita in libello. † *Libellus.* Ago contra ta
lem qui possessionẽ fundi talis quem fundum ego
E possidebam, intrauit: & ego suspicatus sum vel fui
me posse ab eo repelli: vnde vt restituat, &c. dicas vt
in superiori libello dixi. Si autẽ non fuisti expulsus:
sed fortè vel colonus aut emptor alius cui vendide-
ras vel locaueras: vt dicit lex. ff. e. colonus. & l. cùm
13 fundum. cõcipias ita libellum. † *Libellus.* Vobis do-
mino, &c. conqueror ego R. de M. colono meo, qui
Titium, cui fundum talem vendiderã vel locauerã,
& iusserã ipsum emptorẽ seu locatorẽ apprehende-
re possessionẽ fundi illius: ipse M. ipsum volentem
intrare nõ permisit. vnde quia me possessione priua
F uit: ago contra ipsum vt restituat. &c. Si autem non
fuisti tu expulsus: sed colonus tuus dicas in libello.
14 *Libellus.* † Ago contra talem: qui colonos meos: pu
ta, tales qui erant in possessione fundi talis expulit
violenter de ipso fundo. vnde ꝙ restituat, &c. dicas
alia quæ in libello dixi. Quod ita rectè concipiatur
libellus dicit lex ff. eo. l. j. §. j. & §. quotiens. & §. siue
autẽ. & §. rectissimè. & §. penul. & l. cùm fundum. &
l. colonus. Si autem tu me non expulisti: sed familia
tua, vel aliquis nomine tuo: & tu ratum habuisti, di
G cam ita. † *Libellus.* Ago contra talem, cuius familia
15 vel Titius nomine suo me expulit de possessione ta
lis fundi, quem ego possidebam: & illam expulsio-
nem ratã habuit: vel fundus ille peruenit ad ipsum.
vnde vt restituat mihi, &c. Si autem sit fructuarius
vel superficiarius vel alij similes: puta, feudatarius
16 vel emphyteota: concipiatur ita libellus. † *Libellus.*
Ago contra ipsum qui me de possessione fundi ta-
lis, quem fundum vt vsufructuarius seu superficia-
rius, seu emphyteota vel vasallus possidebam. vnde
quòd restituat, &c. Quód isti rectè concipiantur li-
H libellus dicit lex. ff. eod. idémque. §. vnde vi. & prędi
ctis modis concipitur libellus, quando interdictum
vnde vi proponitur. Si autem velles proponere con
17 stitutio. si quis in tantam: dices ita. † *Libellus in con-
stitutione si quis in tantam.* Vobis domino, &c. conque
ror ego R. de M. qui me de possessione fundi talis
expulit, cuius fines sunt tales: vnde quod restituat
mihi possessionem fundi prædicti cum omni causa
damni dati, ago contra ipsum. & ad hoc propono
constitutionem si quis in tantam. vel conditionem
ex illa l. si quis in tantam. *Oppositio.* Sed opponitur:
I de natura constitutionis est, quòd fiat restitutio pos
sessionis & pœna imponitur: quia aliud tantũ quã-
do nõ fuit dominus: vel si fuit dominus, cadit à iure.
quomodò ergo possum petere per constitutionem
vt restituatur mihi omnis causa damni dati. certè
non: cùm illud petam per ipsum interdictum. Item
& alio modo quæritur, cùm constitutio, si quis in
tantam: fuerit facta in supplementũ interdicti: puta,
propter mobilia in quibus non habet locum inter-
dictum, habet locum constitutio. vt institu. vi bono
rum raptorum. ergo malè proponitur constitutio, si
K quis in tantam: ad recuperandam possessionem rei
immobilis. Respondeo: quidam vt P. omnia admi-
serunt prædicta quæ in quæstionibus sunt posita,
scilicet vt fructus non possent peti per constitutio-
nem, si quis in tantam: nec quod competat pro pos-
sessione rei immobilis recuperãda. Nos tamen con-
trarium dicimus, scilicet quòd competat pro posses
sione recuperãda rei mobilis & immobilis: Impera
tor enim nõ fuit auarus succurrere tàm egentibus:
quã nõ egentibus: sicut & prętor facit in possessiõe:
secũdum tabulas. vt instit. de bon. posses. Item dici-
L mus quòd etiam per constitutionem, si quis in tan-
tam: possem petere restitutionem totius damni: &
hoc probo: nonnè cõstitutio, si quis in tantam: con-
tinet restitutionem: sic: ergo & fructus restituentur,
& omnis causa: cum verbo restitutionis omnia ista
prædicta contineantur. vt ff. de vsuris. l. videamus.
§. ij. & ff. de verborum significatio. l. restituere. & l.
vltim. Et sic concipietur libellus, quando volo age-
re per constitutionem, vt tantùm fiat restitutio pos
sessionis Si autem vis agere vt ille puniatur, dicas
18 ita. † *Libellus.* Ago contra M. qui me expulit de pos
M sessione fundi talis: cuius tales sunt fines. vnde vt
restituat mihi possessionem fundi prædicti cum pœ
na constitutionis ago contra ipsum. Alij magis ex-
primunt. vnde quod restituat possessionẽ mihi fun-
di prædicti: & æstimationem ipsius fundi soluat mi
hi, si non est dominus: vel si non habet ius in re,
vel est dominus, vel si habet ius in se, quod ca-
dat à dominio, vel à iure quod habet: ago contra
ipsum. & ad hoc propono constitutionem, si quis in
tantam: vel conditionem ex l. illa si quis in tantam.

A Quod ita rectè concipiatur libellus, dicit lex C. eo.
19 si quis in tantam. † *Quæstio.* Quæritur autẽ, an con
demnatus in constitutione si quis in tantam: possit
appellare. Respondeo: si intentatur tantùm ad resti
tutionem possessionis: non potest appellari. vt C. si
de possessiõe & eius mod. si autem ad pœnam: quia
in parte illa credo petitorium esse: posse appellari
puto. vnde interim possessoriũ differtur: sicut hęc &
plures aliæ quæstiones notantur in l. prędicta: quas
hic non repeto. Qualiter autem dicti libelli impu-
gnẽtur per quæstiones prædictas patere potest. Vnũ
B tamen non omitto, quod multi iudicantes erant a-
20 pertè in sententijs: quia quando cõdemnant dicũt.
Forma sententiæ. † Ego talis iudex cognitor litis &
controuersiæ, quæ est inter talem & talem Titium
ad restitutionem fundi cõdemno. malè condemnãt
& stulti sunt. sicut etiam iudex ille fuit stultus de
quo legimus: vt C. de fideicommissa. libert. l. vltim.
Veruntamen eorum sentẽtia posset sustineri si in li-
bello fuit dictum: ago ad restitutionem possessio-
nis fundi: & iudex dixit restituas fundum, videtur
condemnasse secũdum petitionem: vt C. de sentent.
C quæ sine cert. quant. profer. l. pen. & vlt. Vnde ita cõ
21 demnaui: si tantùm ad restitutionẽ possessionis aga
tur. † *Forma sententiæ.* Condemno M. ad restitutio-
nem possessionis fundi talis: cuius fines sunt tales,
&c. Est enim aliud pretiũ rei: aliud possessionis: vt
22 ff. vti pos. si duo. §. vltim. Si autem volunt condem-
nare vel pronuntiare in pœna, dicant ita. † *Forma
sententiæ.* Ego condemno M. ad restitutionem fundi
talis: & quòd soluat æstimationem ipsius fundi: po-
ne triginta: vel dominium quod ibi habet: vel posses
sionem: vel ius amittat. Item illud in fin. nota, quòd
D multi ponunt in libellis, ita peto restitutionem pos-
sessionis fundi talis: & propono, si quis in tantam:
nunquid reus sit in pœna constituta condemnan-
dus. Respondeo, non credo: cùm potiùs pœnæ sint
molliendæ quàm exasperandæ: vt ff. de pœnis l. pen.
& cùm sint odiosæ: ergo restringendæ. vt ff. de lib.
& posthum. cùm quædam. Item circa interdictum,
& constitutionem dant aliquando consilium sa-
pientes: non possum probare quomodò fui expul-
sus: & possum probare quomodò possedi: vnde vt
probem quomodò sim expulsus, quòd vadam ad
E fundum & ducam testes & tabellionem, & intrem
fundum: aut ille qui possidet permittit, & sic posses-
sionem habeo: aut me volentem intrare non admit-
tit: & sic incontinenti me possessione spoliat: & in-
continenti possessionem amitto: vt ff. de acquiren.
possessio. l. clam. §. vltim. & l. quod si nolit. & l. si id
quod habeo interdictum. & de hoc faciam fieri in-
strumentum à tabellione. nam si probo quòd olim
hoc anno possederim. illam possessionẽ animo reti
nui quod semper de quolibet præsumo, scilicet q
animo retineat: nisi fortè videres alium possidere,
F vt ex tua patientia comparetur tibi præiudicium:
vt C. de acquirend. possessin. minus. & nisi longum
tempus transierit quo fuit ille in possession. nam ex
23 longo tempore obliuio sequitur. vt ff. de vsucapio.
furtum. † *Quæstio.* Quæritur circa interdictum: &
est quæstio ista vtilis: & multùm de ea tota die dubi
tatur. habet aliquando quis certos redditus & ser-
uitia, quæ præstant sibi rustici: habet etiam iura: pu
ta, colligendi pedagium: vel iura patronatus: vel
alia iura similia à quibus iuribus dominus spolia-
G tur: quia rustici reddere contradicunt: quæritur q
ius vel actio competit illi domino, qui fuit ab illis
iuribus seu redditibus spoliatus? Respondeo: aduo
cati mei temporis & iudices ita seruãt hodie vt pro-
ponant vtile interdictum vnde vi: vel vtilem actio-
nem subrogatam in locum ipsius interdicti: vel vti-
lem constitutionem, si quis in tantam. & quare pro-
ponunt ista vtiliter & non directò: rationem assi-
gnant: quia interdictum & constitutio locum ha-
bent quãdo quis à possessione rei expellitur. at cùm
ista sint iura quę verè nõ possunt possideri: sed qua-
H si. vt ff. de acquirend. rerum dominio. l. seruus. §. in-
corporales. ideò dicunt interdictum & constitutio-
nem vtiliter habere locum: quia sententia interdicti
habet locum, licèt verba deficiant. vt argumen. ff. si
quadrupes pauperiẽ fecisse dicatur. l. penult. Vnde
24 ita concipiunt libellũ. † *Libellus.* Vobis domino con
queror ego R. de M. à quo peto restitutionem pos-
sessionis, vel quasi restitutionem talium iurium, sci
licet vt præstet singulis annis caponẽ: & quòd red-
dat mihi vnam spallam & alia seruitia. Item resti-
tuat possessionem vel quasi restitutionem iurispa-
I tronatus: vel etiam colligẽdi pedagium: à quibus iu
ribus & redditibus patrem meum spoliauerunt vel
quasi: vel me spoliauerũt vel quasi. Vnde restitutio-
nem vel quasi omnium prædictorũ & singulorum
peto: ad hoc propono interdictum vtile vnde vi: vel
directum, vel actio. in factum vtilem, vel directam
subrogatam in locum interdicti vnde vi: vel consti-
tutionem, si quis in tantam: vtilem vel directam.
Quod ita rectè concipiatur libellus probant & di-
cunt. certum est, quòd pro iuribus turbatis compe-
tit interdictum quasi vti possideris: vt ff. de seruitu.
K l. quotiens. ff. si seruitus vendicetur. sicuti. §. Aristo.
Sicut ergo cõpetit quasi vti possidetis, pro iuribus
turbatis: ita etiam competit quasi vnde vi, pro iuri-
bus spoliatis: sicut dictum est. Item dicunt bene con
ceptũ in eo quòd proponitur: quasi restitutio quasi
possessio. quia cùm iura verè non possunt possideri:
nec potest quis verè ab illa possessiõe detrudi: vt ff.
de vsucapio. l. sequitur. §. si viam. & ideò ponunt in
libello quasi restitutio quasi possessionis. *Oppositio.*
Sed videtur q libellus iste nullo modo stare possit.
aut enim petitur restitutio iuris illius, quod est pr
L stitum & præteritũ: aut verò petitur restitutio futu-
ri: quodcunque dixeris, concludo: nam illius quod
est præstitum, non petitur restitutio, cùm illud ha-
buerim: futuri iuris non posset peti restitutio, cùm
restitutio non respiciat futurum tempus, sed præte-
ritum. quia est prioris status reintegratio. vt ff. de
minor. quòd si minor. §. restitutio. Prætereà quomo
dò petis restitutionem illius iuris, quod nunquàm
habuisti. Respondeo: quæstio fuit tractata de facto
Bononię. Canonici ecclesię sancti Petronij Bonon.
petebant quasi restitutionẽ cuiusdam annuæ pro-
curationis ab Abbate sancti Stephani: & intenta-
M bant quasi restitutorium: Abbas se debere negabat
& dicebat malè esse intentatum possessorium resti-
tutorium, quasi restituendæ quasi possessio. ratio-
nibus prædictis: sicut in ea causa allegabat domi-
nus meus pro Abbate sancti Stephani. Prætereà au
tem petitur quasi restitutio illius iuris, quod est de-
tentum ab Abbate, & illius iuris nullo modo po-
test peti restitutio. nam illius quod detentum est,
nunquàm habuisti possessionem vel quasi. quomo

dò ergo

A dò ergo petis restitutionem vel quasi:cùm certè restitutio est prioris status reintegratio:quomodò ergo hic reintegraretur prior status illius possessionis quem nunquàm habuisti. Vnde his rationibus dicit dominus meus,quòd nunquã possessorium reintegrandæ nec restituendæ nec retinendæ possessionis competit pro his iuribus spoliatis seu turbatis: & semel consultus in alia quæstione de eo qui spoliatus erat iure colligendi pedagium:dixit interdictum vnde vi, nec vtile, nec directum locum habere:nec etiam si turbetur,locum habere interdictum

B quasi vti possidet.dicit tamen locũ habere vel actionem in factum vel officium iudicis:ex quo alia iura deficiunt:quia tunc illa locum habent : vt ff.de minor.l.in causę.ff.de præscrip.verb.quotiens.Et vide subtilissimam rationem quam dominus meus assignat:vt ita distinguat:aut cõpetit mihi ius in vero: vt fortè quia constitutum est mihi inter viuos vel in testamento alicuius:vel acquisitum est mihi tempore:quia seruitus illa habet continuam causam.vt ff. si seruitus vendic. si quis diuturno. & tunc pro istis iuribus competit mihi,si turbentur interdictũ quasi

C vti possidetis:& si ab illis iuribus quasi spolier,competit mihi interdictum quasi vnde vi: quia est ius quod turbatur.& à cuius quasi possessiõe expellor. & in eo casu loquuntur iura prædicta, quæ dicunt pro iure,id est,seruitute turbata competit quasi interdictũm vti possidetis. quia seruitus illa de iure mihi competit:& in hoc casu de iure formatur prędictus libellus.Item est & alia ratio in iure expressa. certum est si aliqua seruitus mihi competit de iure, quia constituta : & turbetur mihi possessio vel expellar:quòd habeo illa interdicta vtiliter : & quare:

D vide rationẽ.certum est,quòd seruitutes per se possideri vel haberi non possunt: quia nõ sunt in bonis, nec extra bona.vt ff.de vsufruct.legar.l.j. Quod verbum ita attende:non sunt in bonis nec extra bona, subaudi corporalia:sed sunt in bonis vel extra bona scilicet incorporalia.vel aliter:non sunt in bonis vt per se possideri possint. sunt tamen in bonis : quia ille dicitur seruitutes possidere , qui ædes possidet. vt ff.de seruitu.vrbanorum prædiorum.l. si ædes. in fine.Et propterea dicitur alibi,nemo potest constituere seruitutem nisi habẽs prædium.vt ff. commu-

E nia de seruitu.l.j.& institu.de seruitu.circa princip. vnde cùm ille videatur seruitutem habere,qui ædes possidet.sicut dictum est, habet aliquid quod turbetur: & aliquid à quo expellatur. Vnde admittit dominus meus,quòd si ius aliquod mihi competat circa seruitia,vel quia sunt promissa vel constituta,vel circa annuos redditus: vt si turber in iure illo vel

25 quasi expellar: habeam interdictum quasi vnde vi, & quasi vti possidetis. † Quæstio. Sed illud quæritur, quomodò in iuribus illis dicatur quasi possessio

F alicuius quasi torbari,vel ab illa quasi possessione expelli:cùm sint incorporalia:nec possunt possideri,sicut dictum est.Respondeo: tunc dicuntur mihi iura ista turbari:verbi gratia : debet mihi aliquis dare caponem singulis annis, vel libram piperis vel ceræ vel spallam vel denarios nomine pensionis: vel habeo ius recolligendi pedagium mihi ab Imperatore concessium:& aliter non possum habere. vt C.de vectigal.& commi.l.j.& C.noua vectiga.institu.non posse.l.j.& ij.imò excommunicari debeo iure canonico:vt extra de treuga & pace.c.penulti.

G tu quid facis: venis , non permittis colonum meum apprehendere caponem vel emere piper vel ceram vel spallam , vt mihi det : vel post quàm venit meus colonus cum istis, & mihi vult dare , non permittis eum intrare vel venire ad me vel ad meam domum: vel volebat mihi numerare denarios pro pensione vel pedagio:tu non permittebas eum numerare:vel muliones volentes venire per locum vbi recolligebam pedagium , tu auertisti. Item in iure patronatus:ego patronus volebam eligere,tu stabas & non permittebas me cõsiliari, vel me electionem facere:

H & ita puto vim turbatiuam,& in iuribus committi, sicut in rebus corporalibus committitur. Vis turbatiua est,quando aliquem nõ permitto arare nec seminare.vt ff.de vi & vi arma.l. vim facit. & ita turbatur possessio iuriũ ab illo extraneo: puta , ab illo Titio , qui non dicit se ius habere in rebus illis. Si autẽ dicat se ius habere : & ita opponat se mihi aduersarium:& dicat se possidere iura illa: tunc dicuntur iura illa quasi turbari,quando contradicit colono vel illi inquilino vel illi meo homini,vt non soluat nec præstet mihi annua illa seruitia.Et sic vidi-

I sti exemplum qualiter quis turbetur in possessione iurium. Vide exemplum qualiter quis expellatur: pone in persona ipsius rustici,qui debet mihi prędicta seruitia. Ego peto,ipse mihi reddere & soluere contradicit:videor quasi spoliatus incontinenti: sicut vides ratione aperta in hoc simili.si habeo eiuslem possessionẽ quam animo retineo , vadens non admitto , incontinenti possessionem illam amitto: vt in eodem hoc titulo notaui suprà. Sicut ergo per contradictionẽ coloni amitto quasi possessionẽ rei corporalis, quam animo possidebam, & ita amitto

K quasi possessionem iurium statim ex quo rusticus mihi soluere contradicit. In extraneo, id est, in tertio qualiter me expellat:pone exemplum. Recolligebam illa seruitia : venit quidam & abstulit mihi illa seruitia,quæ præstabãtur à colonis: & facit sibi solui:nec liberatur rusticus per talem solutionem. vt ff.de condiction.indebit.l.si vrbana. & hæc vera sunt,quando sunt seruitia in vero cõstituta,& mihi debentur.si autem seruitia mihi constituta nõ sunt, nec promissa:sed certis annis fortè soluta: puta, decem,vel viginti nullum tunc ius mihi acquiritur.vt

L C.de pactis.l.si certis annis. & quia tempus non est modus inducendæ obligationis.vt ff.de actionibus & obligationib.l.obligationum.§.placet.nisi velis dicere,quòd soluta per longum tempus præsumantur promissa.vt ff. de vsur.cùm de in rem verso. hoc verum est in personis aliorum:sed in personis rusticorum,nõ præsumuntur debita,nisi soluantur tempore triginta annorũ.C.de agrico.& censi. libr. xj. l.litibus.In hoc autem casu dicit dominus meus, si turbetur quasi possessio, vel quasi expellaris ab illa quasi possessiõe,quod nullo iuuaris interdicto nisi

M vel actio in factum, vel officio iudicis , vt dictũ est. & allegabat hic in causa sancti Stephani contra canonicos. Veruntamen dominus Hugo, qui iudex & assessor erat in causa iudicauit & pronuntiauit pro illis annuis procurationibus,licèt non probentur debitæ vel constitutæ, canonicos spoliatos esse restituendos:& sententiam suam defendit tali modo Hugo. Nonnè differt petitorium à possessorio: certè sic.in petitorio debet probare quæ dicit dominus meus:sed in possessorio sufficit si probo me pos

A sediſſe: & vim mihi illatam eſſe: vt ſuperiùs dictum
eſt. vnde ex quo probata eſt quaſi poſſeſsio illius iu
ris: & ſi non probem mihi cóſtitutum: nihilominùs
eſt facienda quaſi reſtitutio. & ita dicit Hugo. &
eum hodie multi ſapientes ſequuntur. Sed reſpon-
dit dominus meus verum circa poſſeſsionem quæ
facti eſt. vt ff. ex quibus cauſis maior. in integrum
reſtitu. l. deniquè. quòd ita ſufficit, ſi probo me poſ-
ſediſſe. At in huiuſmodi reditibus & iuribus ſi ius
mihi non competit, quod ſit mihi cóſtitutum: cuius
rei peto quaſi reſtitutioné: certè nullius. nam illius
B iuris non poſſum petere, cùm non ſit mihi quæſitũ.
quomodò ergo dicam: peto reſtitutionem iuris ta-
lis: certè nullo modo dicere poſſum: quia illud ius
nunquàm mihi cõpetijt. Item reſtitutionem ipſius
poſſeſsionis nó peto: niſi illa poſſeſsio ſit gratia rei
alterius. At hæc non poſſum dicere, peto reſtitutio-
nem quaſi poſſeſsionis talis iuris: cùm illud ius nun
quàm mihi competijt, nec competit. Prętereà pro
ipſa poſſeſsione non poſſem petere reſtitutioné vel
quaſi: quia nec pro præterita & priſtina, nec pro
præterita & non præſtita, nec pro futura vt dictum
C eſt. Veruntamen in huiuſmodi annuis ſeruitijs ſi
ſunt præſtita ſaltem per decem annos ab alijs: à ru-
ſticis per triginta poſſet ita formari libellus: quòd
daretur & quaſi vnde vi, & quaſi vti poſsidetis. vt
26 ita dicas. † *Libellus.* Vobis domino, &c. conqueror
ego R. de M. qui me à talibus ſeruitijs: puta, capone
vel libra piperis debitis mihi & anteceſſoribus meis
& ab ipſo & ab anteceſſoribus ſuis: & ſoluta per tri
ginta annos, quam ſolutionem allego ad probáda
prædicta ſeruitia debita me quaſi ſpoliauit contra-
dicendo mihi ſoluere ſeu reddere. vnde vt quaſi re-
D ſtituat mihi quaſi poſſeſsionem illorum ſeruitiorũ:
ago contra ipſum, & propono ad hoc vtile interdi-
ctum vnde vi, vel actio in factum vtilem ſubroga-
tam in locum interdicti: vel vtilem condictionem,
l. ſi quis in tantam. Si ita concipiatur libellus etiã ſe-
cundum dominum meum poſſum ꝓprimè petere:
quia eſt ius debitum ſaltem præſumptione tempo-
ris: cuius iuris peti nó poteſt quaſi reſtitutio: nec eſt
locus oppoſitioni: quia ſolum tempus non inducit
obligationem. Reſpõdeo. verum eſt ſolum tempus:
ſed obligatio inducta præſumitur ratione tempo-
E ris: vt dictum eſt. Vnde de conſilio ſapientis proce-
dit, quòd ſemper pro huiuſmodi reditibus agatur
poſſeſſorio & non petitorio: quia petitorium durũ
eſſet fortè probare: niſi ita temporis præſumptione,
vt dictum eſt. In huiuſmodi ſeruitijs vel affictis,
vel reditibus credo ſi fortè iam ſunt centum anni,
quòd fuerunt cõſtituta: quòd in petitorio recipiam
teſtes de publica fama: ex quo illius contractus te-
ſtes non ſuperſunt: ſicut lex dicit ff. de probation. ſi
arbiter. Nec dico in actiõe aquæ plu. arcen. caſuale:
imò rationem legis illius conſidero: quia dicit ex
F quo factum memoria nõ tenetur, &c. maximè cum
publica fama probet. vt ff. de teſtibus. l. teſtiũ. nam
ibi facit fidem: aliâs numerus teſtium: aliâs conſen-
tiens & frequens fama. & ita quò ad probationem
parificatur ibi publica fama numero teſtium: quòd
enim ſola fama probet dicit lex ff. de fluminibus. l.
ij. §. j. ne flumen appellatur: ſed æſtimationem cir-
cumcolentiũ. vt ff. de fundo inſtru. vel inſtruct. leg.
l. cùm de lanionis. §. aſinam molendinariam. Oppoſi
tio. Sed opponitur prædictis libellis interdictũ vnde

G vi, non habet locum niſi pro re immobili. vt ff. eod.
l. j. §. ſi quis de naue. At huiuſmodi ſeruitia & redi-
tus huiuſmodi iura non ſunt immobilia: ſicut lex
dicit ff. de re iudica. l. à diuo Pio. nam ibi ſit primo
miſsio in mobilibus: & poſteà in immobilibus: vlti-
mo loco in nominibus. vnde cùm nomina non ſint
mobilia vel immobilia: quomodò ergo interdictũ
vnde vi, habet locum pro huiuſmodi ſeruitijs quæ
quaſi nominibus comparantur. Reſpondeo: imò
iſta ſeruitia, & iſti reditus benè computantur inter
immobilia. vt C. de ſacroſanctis eccleſijs. iubemus.
H nam ibi inter immobilia eccleſiæ computantur an-
nui redditus & annonæ ciuiles. Vel propone l. ſi
quis in tantam. quæ habet locum in mobilibus. &
ita ceſſat obiectio. & hæc tanquàm magis vtilia cir
ca interdictum vnde vi, notaui.

*Si aliquis poſt tuã denuntiationẽ, uel te celante aliâs ce-
lato ædificauit: potes agere contra ipſum interdicto quod
ui aut clam.*

De interdicto quod vi aut clam, Rubric.

1 *Interdictum quod ui aut clam, an ſint duo uel unum in-
terdictum.*
I
2 *Diſiuncta quomodò cõmodiùs pro coniuncta accipiatur.*
3 *Interdictum quod ui aut clam ad hoc, ut competat, quot
neceſſaria ſint.*
4.5 *Poſitiones actoris & rei in interdicto quod ui aut
clam.*
6 *Libelli in tali interdicto quomodò concipiantur. cum
plu. ſequen.*
10 *Interdictũ quod ui aut clam, an ſuperfluum eſſe dicatur.*
11 *Interdictum quod ui aut clam ad quid detur.*
12 *Exceptio aliqua aduerſus interdictum quod ui aut clam,
K an obſtare poßit.*

SED quia frequentiùs vis inquietatiua interue-
nit, ex qua oritur interdictum quòd vi aut clam:
ideò de ea videamus. Si ergo aliquis contra tuam
denuntiationem aliquid facit in tuo: ſiue denuntia-
tio fiat per iactum lapilli, ſiue alio modo videtur
vim facere. Item ſi quis te celante quem ſuſpicatur
ſibi controuerſiam moturum, vel ſuſpicari debuit
aliquid in tuo ſolo faciat, videtur clam facere: vnde
competit interdictum quòd vi aut clam. vt ff. eod. l.
L j. §. ſi vi. & l. vim facit. & ff eodem titu. prohibere. §.
clam. & l. ſeruitus. † *Quæſtio.* Illud tamen in primis
1 quęritur: an iſta ſint duo interdicta vel vnum. Et vo
luit notare P. quòd ſint duo interdicta, & habet le-
gem pro ſe. ff. de offic. præfect. vrb. l. j. §. ex interdi-
ctis. Prætereà alia ratione mouebatur Placentinus.
aliud eſt factum quod ſit vi: aliud quod ſit vi aut
clam: & diuerſa ſunt facta. vnde dicebat duo eſſe in-
terdicta. Dominus tamen meus Azo, Io. & Ruge.
dicunt vnum eſſe interdictum. vt ff. de mortuo infe-
rend. ſi proprias. & ff. eodem tit. l. j. nam verba præ-
M toris ſunt ſimul in hoc interdicto poſita. ergo eſt
vnum. ſi enim eſſent plura: ſeparatim verba pone-
rentur in edicto prætoris. Item Imperator coniun-
xit verba ad denotãdum quòd ſit vnum. nam illud
aut, pro &, ponitur. vt C. de verborum ſignificatio.
2 l. cùm quidam. † *Quæſtio.* Sed illud quæritur: quia
Imperator illam diſiunctiuã aut, pro coniunctiua
poſuit. meliùs enim acciperetur pro diſiũctiua. nam
quod vi fit, nõ ſit aut clam: & econuerſo. vnde cùm
facta ſint inter ſe diuerſa, meliùs poneretur illa
diſiunctiua aut, in vim diſiunctiuæ, quàm in vim
coniunctiuæ.

A coniunctiuæ. Respondeo: illa disiuncta accipitur
pro coniuncta. quia gratia eiusdem rei vtrunque di-
ctum est, scilicet si in re ipsa fiat aliquid vi, restitue-
tur: & si clam, restituetur: nō autem clam intelligas,
quòd vtrunque. s. vi aut clam simul & semel eodem
momento contingere possint: cùm sint illa duo fa-
3 cta contraria: vt dictum est. † Vnde ad hoc vt istud
interdictum cōpetat, tot sunt necessaria. In primis,
quia istud opus quod vi aut clam, fit: fiat in solo vel
in his quæ solo continentur: sicut in ædificijs & ra-
mis arborum: non autem in fructibus. vt ff. eodem l.
B j. §. hoc interdictum. & l. si alius. §. vlti. & l. nam ori-
go. & l. nam & si ramos. Secundum, quòd nuncia-
tio fiat per lapilli iactum. Tertium, quòd ille posteà
faciat opus. vt ff. eod. l. j. §. quod fit vi. Item etiam
attende quòd videatur vi factum, si fecit quis quò
minùs sibi denuntiatem: & denuntiationem attē-
de: siue verbo prohibeat: siue lapillum iaciat: siue
etiam manum apponat. vt ff. eodem. l. vim facit. in
principio. & §. prohibitus. Item attende siue ego te
prohibui siue etiam mercenatius meus, vel quæuis
libera persona. vt ff. eodem. l. prohibere. *Oppositio.*
C Nec obstat si opponas quomodò per liberam perso
nam quæretur mihi actio: cùm excepta causa posses-
sionis nihil nobis acquiri potest per liberam perso-
nam, quæ iuri nostro est subdita. vt C. per quas per-
sonas nob. acqui. l. j. Respōdeo: hęc actio mihi quę-
ritur magis ex facto delinquētis, quàm ex facto de-
nunciantis: sicut hæc ratio redditur in l. prædicta. ff.
eodem. l. prohibere. Et alia similis est ratio. ff. de vsu
ris l. si quis solutioni. §. vltim. & propterea dicit l. ali
bi. per procurationem non semper acquirimus: sed
aliquando retinemus. Item nec excusatur ille qui
D ædificauit postquàm fuit prohibitus: si dicitur quòd
fecit verbo potestatis. nam præsidi locorum procu-
ratio committitur: non autem concessio est ei con-
cessa: nisi fortè lex municipalis hoc concederet, vel
Imperator ipsi præsidi. Quartum est necessarium,
quòd duret prohibitio: cæterùm si postquàm prohi
bui sibi ædificare concessi. vel procurator qui habe
bat generalem & liberam administrationē vel tan-
tùm specialem: vel tutor vel curator: habet ille qui
ædificauit exceptionem: vt ff. eodem. prohibere. §.
sed & si promiserit. & l. vim facit. §. tandiu. Quin-
E tum, quòd ille qui fuit ædificare prohibitus, non sit
paratus defendere: tunc enim si posteà ædificauit,
non videtur vim committere. vt ff. eodem. l. prohibe
re. §. si quis paratus. Sextum est necessarium, quòd
ille qui intentat hoc interdictum pro opere aliquo
quod fiebat: quod illud opus non fecisset, vi aut
clam: alioquin non intentabit hoc interdictum. vt
ff. eodē. l. si alius. §. bellissimè. Septimum, quòd ille
qui fecit aliquid in tuo ædificio, non fecit causa ar-
cendi incendij: tunc enim non haberet locum inter-
dictum: vt distinguit Celsus. ff. eodem. l. si alius. §. est
F autem & alia. Octauum, quòd illud opus quod fe-
cit quis prohibitus in agro, nō faciat conditionem
loci meliorem: alioquin non daretur interdictum.
vt ff. eodem. l. si alius. §. si aliquis aceruum. Nonum
est necessarium, quòd qui interdictum proponit, sit
dominus vel sua intersit. vt ff. eodem. l. qui in puteñ.
§. vltim. & l. deniquè §. si ex focijs. fructuario tamen
& colono datur istud interdictum, si aliquid fiat in
solo, propter quod lædatur fructus: puta, quia arbo-
G res sunt succisæ. vt ff. eodem. l. quanquàm. & l. deni-
què. §. j. Decimum, quòd annus non sit transactus:
qui annus currit postquàm opus perfectum est: aut
fieri desijt. vt ff. eodem. l. semper. §. hoc interdictum.
qui annus vtilis est ratione principij: quia non cur-
rit nisi scienti: continuus est tamen ratione cursus:
quia ex quo incipit currere, currit sine intermissio-
ne. ff. eodem. l. semper. §. hoc interdictum. in fine. &
§. si quis reipublicæ. Vndecimum, quòd in eo quod
clam desideratur, quòd celante aduersario quem su
spicabatur sibi controuersiam moturum iste ædifi-
H cauerit: siue hoc suspicatus fuerit: siue suspicari de-
buit: ne melioris conditionis sit stultus, quàm peri-
tus. vt ff. eodem. l. prohibere. in fi. & l. seruitus. Vnde
4 in hoc interdicto actor faciat tales positiones. † *Po
sitio actoris.* Ego dico, quòd tu fecisti tale opus vel
ædificium in tali solo vel in tali ædificio. Item dico,
quòd ego nuntiaui tibi ne faceres. Item dico, quòd
nuntiauit tibi mercenarius meus: pone Titius vel
filius meus, vel etiam Titius amicus meus ne tale
opus faceres. Item dico quòd illa talis prohibitio
semper durauit sine remissione vel concessione.
I Item dico, quòd dum tibi dicerem, quod tu te de-
fenderes: tu te defendere contempsisti. Item dico,
quòd istud solum meum est. Item dico, quòd mea
interest ne istud opus in prædicto solo fuisset fa-
ctum. Item dico, quòd illud ædificium in quo tu
ædificasti post meam prohibitionem ego ædificaui
sine omni violentia seu clandestinitate. Item dico,
quòd propter illud opus, quod tu fecisti in agro
meo: ager ille factus est deterior. Item dico, quòd
iam sunt sex menses tantùm, quòd tu prædictum
opus fecisti. Itē dico me ignorasse opus illud fuisse
K factum. Item dico, quòd tu celante & suspicāte tibi
cōtrouersiam moturam ædificasti. Item dico, quòd
tu suspicari debuisti controuersiam me moturum.
5 Econtrà reus facit tales positiones. † *Positio rei.* Ego
dico, quòd illud opus feci in naue vel circa fructus
arborum, vel circa aliam rem mobilem. si hoc confi
tebitur actor, absoluetur reus: quia nō habet inter-
dictum pro eo quod fit in re mobili. vt ff. eodem tit.
l. vim facit. §. quod in naui. Item dico, quòd ego de-
nuntiaui tibi quòd volebā facere opus in tali loco.
& die tali & nullus comparuit mihi qui interdice-
L ret. Item dico, quòd prædictam nunciationem feci
tibi aut amicis tuis aut domui tuæ. si istud confite-
bitur actor, absoluetur reus. vt ff. eodem. l. aut qui
aliter. §. si quis denuntiauerit. Et ita nota, quòd in
hoc casu sufficit si fiat denuntiatio domui, sicut &
aliâs. ff. de damno infecto. l. dies. §. abesse. & C. de
annali exception. l. vt perfectiùs. Item dico, quòd
postquàm denuntiasti mihi ne opus facerem: per-
misisti mihi quòd facerem: vel procurator tuus vel
tutor. si hoc confitebitur actor, absoluetur reus ex
posteriori confessione: sicut superiùs dictum est.
M Item dico, quòd solum istud vel ædificium in quo
illud opus feci, est Titij insolidùm tantùm in pleno
iure. si confitebitur actor, absoluetur reus: quia iam
illud solum non est actoris, nec eius interest: & ideò
interdictum non proponet. Item dico, quòd pro-
pter istud opus quod feci: fundus tuus factus est me-
lior. Item dico, quòd annus iam transijt, quòd ego
illud opus feci. Itē dico, quòd tu sciebas illud opus
factū esse. si hoc confitebitur actor: absoluetur reus:

A quia restat probatum quòd iam sine clandestinatione factum sit. Item dico, quod illud opus, quod feci: feci causa arcēdi incendij. In hoc autem inter-
6 dicto concipietur ita libellus. † *Libellus.* Vobis domino, &c. conqueror ego R. de M. qui vi vel clam me inuito & ignorante & celante seu suspicante me sibi cōtrouersiam moturum in tali loco meo, cuius fines sunt tales: quem locum dico ad me pertinere iure dominij, vel quasi: vel ratione vsufructus vel alterius interesse: opus post meam denuntiationem & probibitionem fecit vel fieri fecit: vnde vt illud
B opus in pristinum statum suis expensis patiatur restitui, ago contra ipsum: & ad hoc propono interdictum quod vi aut clam, vel actionē in factum subrogatam in locum ipsius interdicti. Quod ita concipiatur libellus dicit lex ff. eodem. l. j. in princip. §. hoc interdictum. & l. semper. §. hoc interdicto. & l. cōpetit. §. vlti. Ita cōcipias libellū, si ipse fecit opus vi & clam: quod esse potest partim vi & partim clam. vt ff. eodem titu. l. is qui in puteum. §. hoc interdictum. & l. semper. Si autem opus fecit aliquis vi tantùm, scilicèt post tuam denuntiationem &
C probibitionem concipies ita libellum. † *Libellus.*
7 Vobis domino, &c. conqueror ego R. de M. qui vi me inuito & cōtra meam probibitionem & denunciationem in tali loco cuius fines sunt tales: quem locum dico ad me pertinere iure dominij vel quasi: vel ratione vsufructus: vel alterius interesse opus fecit, vel fieri fecit post meam denūtiationem & prohibitionem. vnde vt illud opus remoueat, & in pristinum statum patiatur restitui suis expensis, ago contra ipsum: & ad hoc propono interdictum quod vi aut clam: vel actionem in factum subrogatam in
D locum ipsius interdicti. Quod ita rectè concipiatur libellus dicūt iura prædicta: ita ponas in libello suis expensis: & quod ponatur quando fecit ille opus illud quod fieri fecit & possidet. Si autem opus fecit, & non possidet, in libellu omnia prædicta ponas vt istud solùm mutes: vnde vt impensas quibus prædictum opus destruatur & in pristinum statum reuertatur præstet, ago contra ipsum: & ad hoc propono, &c. Si autem possidet, & alius fecit opus: concipies
8 ita libellum. † *Libellus.* Vobis domino, &c. conqueror ego R. de M. qui opus infectum à Titio in loco
E tali, cuius fines sunt tales: quem locum dico ad me pertinere iure dominij, vel quasi, vel ratione vsufructus, vel alterius iuris: post meam prohibitionem & denunriationem possidet. vnde vt prædictum opus patiatur destrui, & in pristinum statum restitui, ago contra ipsum, & ad hoc propono interdictum quod vi aut clam, vel actionem in factum subrogatam in locum ipsius interdicti. Quod ita concipiatur libellus dicunt iura prædicta: & ita distinguit lex ff. eodem. l. competit. §. vltim. Si autem fecit opus te igno
9 rante & celante concipies ita libellum. † *Libellus.*
F Vobis domino, &c. conqueror ego R. de M. qui opus fecit in loco tali, cuius fines sunt tales: me ignorante & celante & suspicante seu suspicari debente me sibi controuersiam moturum: quem locum dico ad me pertinere iure dominij, vel quasi, vel ratione vsufructus, vel alterius iuris. vnde quòd prædictum opus patiatur destrui suis impensis & in pristinum statum restitui: ago contra ipsum. vel si non possidet dicas sicut in superiori libello notaui: & ad hoc
G propono interdictum quod vi aut clam, vel actionem in factum subrogatam in locum ipsius interdicti. Quod ita rectè concipiatur libellus dicit lex ff. eodem. l. j. in principio. & l. prohibete. §. clam. l. Seruius. *Oppositio.* Sed quæritur. nam videtur, quòd omnes isti libelli sint malè concepti propter vnum. nam si tantùm vi factum est: malè proponitur in libello interdictum quod vi aut clam. Item si clam, tantùm factum est similiter, malè proponitur quod vi aut clam: cùm deberet proponi interdictum de vi: aut interdictum quod clam. Respondeo: hoc
H contingit propter naturam & identitatem interdicti, quod vnum est: vnde meritò proponitur, licèt aliquando habet locum ex ea parte, quod vi: aliquando ex ea parte, quod clam: & hoc ostendo apertè. Nam in lege ff. de mortuo inferend. l. si propiùs. opus erat factum clam: & tamen dicit interdictum quod vi aut clam competere. *Oppositio.* Item quæritur. videtur enim, quòd prædicti libelli de iure non intententur: si ille qui fecit opus, habuit ius faciendi. Respondeo: nihilominùs habet locum interdictum etiam si ius habet ille ædificandi. tueri
I enim debuit ius suum non iniuriam committere. vt ff. eodem. l. j. §. hoc interdictum. *Oppositio.* Item non videtur quòd aliquo modo competat hoc interdictum. nam aut ego possideo locum in quo prædictum opus factum est: & sic est meum, etiam illud opus: quia quicquid ædificatur in solo alterius, totum cedit domino soli. vt ff. de acquirendo rerum dominio. adeò. aut ille possidet, qui ædificauit: & sic debeo locum vendicare: aut possidet extraneus: & sic debeo locum similiter vendicare, in quo prædictum opus factum fuit: sed vendicando ille oppo
K nit doli exceptionem nisi expensæ facti operis restituantur. vt ff. de rei vendicatione. l. in fundo. & ff. de condictione indebit. l. si in aliena area. Respondeo: si ego possideo nihilominùs habet locū interdictum: quia cùm illud opus noceat fundo: volo, quod tollat suis impensis: vt dictum est. Si autem ipse vel alius possidet: nihilominùs datur interdictum: vt dictum est: nec opponet doli exceptionem: quia illud locum habet in bonæ fidei possessore. At iste qui contra denuntiationem ædificauit: non videtur bonæ fidei possessor: sed malæ fidei: cùm denuntiatio
L faciat malæ fidei possessorem. vt C. de rei vendicatio. si fundum. & ff. de petitione hæreditatis. l. item
10 veniunt. §. petitam. & §. à quo. *Oppositio.* † Item non videtur, quòd habeat locum istud interdictum ex ea parte, quod vi. non videtur superfluum, cùm competat interdictum de noui operis nuntiatione, si aliquis post denuntiationem ædificat: adeò quod compellitur destruere etiam si iustè ædificauit. vt ff. de operis noui nuntiatione. l. prætor ait. *Quæstio.* Vel si non est superfluum quæritur in quo differat vnum ab alio. Respondeo: bene videtur prima fa-
M cie istud interdictum superfluum: vel illud de operis noui nuntiatione. sed tamen neutrum est superfluum: imò multùm differunt inter se: licèt in quibusdam concordent. Differūt enim in primis. nam interdictum de operis noui nuntiatione, est perpetuum. vt ff. de operis noui nuntiatione. l. prætor ait. §. hoc interdictum perpetuò. interdictum autē quod vi aut clam, est annale. vt ff. eodem. l. semper. §. hoc interdictum. Item interdictum de operis noui nuntiatione.

A tiatione.vt ff.de operis noui nuntiatione.l.ait prætor. in principio. §. hoc interdictum. Istud autem interdictum locum haber siue fiat opus, siue factum destruatur.vt ff.eodem.l.j.Item interdictum de operis noui nuntiatione] nõ habet locũ in re communi:vt ff.de operis noui nuntiatio.l.in prouinciali. §.j.Interdictum autem quod vi aut clam datur etiá socio in re communi.vr ff.eodem titu.l. deniquè. §. si ex socijs. Item fructuarius non habet suo nomine interdictum de operis noui nuntiatione.vt ff.eodem.l.j.§.vsufructuarius. Interdictum autem quod
B vi aut clam fructuario datur.vt ff. eodem.l.is qui in puteum. §. vltim. & l. quanquàm.& l. deniquè.§.j. Item interdictum de operis noui nuntiatione, non datur babenti rusticam seruitutem. vt ff. de operis noui nuntia.l. qui viam. Interdictum autem quod vi aut clam datur habenti rusticam seruitutem. vt ff.eodem.l.deniquè.§.si ex socijs .& l.semper.§. hoc interdictum.& aliæ etiam differentiæ à quolibet diligenter notari possunt. Illud nota, quòd hoc interdictum datur alicui etiam postquam desijt esse dominus fundi: vt ff.eodem.l.is qui in puteum.§.si po-
C steaquàm. Quæstio. Sed ad quid datur sibi. Respondeo.ad suum interesse. sed quod erat suum ius siue interesse cùm iam vendiderat prædium? Respõdeo: in hoc videtur sua interesse quod prędium vendidit pretio viliori: vt in prædicto §.dicitur. Sed ratio ista videtur nulla: nam & si non vendidit pretio viliori: nihilominùs habet venditor interdictum. vt ibi. Sed in hoc casu videtur interdictũ cessare, cùm tantùm sit fundus venditus quanti fuisset venditus, si vi aut clam factum non esset: ideóque nihil interesse videtur. Respondeo: non sequitur: quia dominus nihil
D pro damni æstimatione consecutus est: pretium autem illud videtur ex negotiatiõe percepisse: vt aliâs. ff.de hæreditate vel actione vendita. l. venditor. & aliâs ff.ad legem Falcidiam.si hæres. hic autem nõ debet cedere lucro eius, qui deliquit: quia iam delictum illius remaneret impunitũ: quod iura nolunt. vt ff.de fideiussor.si quis areo. & ff.de solutionibus. l.Stichum aut Pamphilum §.j.& ff.ad legem Aquiliam.ita vulneratus. Item illud nota, quòd hoc interesse, quod venit in hoc interdicto non probatur per testes: sed per iusiurandum actoris. vt ff. eodem
E l.semper. §. hoc interdicto. & hoc est generale vbicunque interesse petitur ex maleficio: vt hic. & C. vnde vi. si quando. si autem petitur ex contractu: tunc debet probati per testes. vt institu. de verborũ obligationibus.§.vltim.& ff.de prætor.stipulation. l.vltim. Multi tamen aduocati concipiunt libellos in hoc interdicto alio modo, quàm cõceperim ego. vt ita dicant. *Libellus.* Vnde peto illud opus in pristinum statum restitui. & quanti interest mea id opus factum non esse restaurati & præstari peto: & ad hoc propono interdictum quod vi aut clam. & hoc
F probatur per legem ff.eodem.l.semper.§. hoc interdicto. *Oppositio.* Sed iste libellus non potest vllo modo stare. Certum est enim, quòd illud petitur, quod est in obligatione: vt patet ex diffinitione actionis. vt institu.de action.in princip. interesse autem non est in obligatione, sed in condemnatione: sicut vides. prætor enim dicit, quod vi aut clam factum est restituere.vt ff. eodem.l.j. in principio. si est restitutorium: ergo id restituetur quod factum fuit malè ergo petitur interesse. Prætereà lex ff. eodem. com-
G petit.§.vltimo. distinguit ad quid teneatur quis in hoc interdicto. aliquando ad patientiam tantùm: aliquando ad expensas tantùm: aliquando ad patientiam & impensas. vnde sequitur quòd male petitur interesse. quid ergo petam? petam scilicèt opus destrui, & in pristinum statum restitui. & istud est in obligatione tantùm ex delicto ædificantis commisso. interesse autem est in condemnatiõe. quia iudex si videbit, ꝙ nõ vult restituere, cõdemnabit posteà ad interesse. vt ff.de interdict.l.vlt. sicut & aliâs in rei vẽdicatione cõtingit: vt ff.de rei ven.l.qui re-
H stituere. sicut & aliâs in actione de dolo. ff de dolo, arbitrio. & l. prædicta. qui restituere. in fine. dicit, ꝙ illa sententia est generalis ad omnia interdicta. *Oppositio.* Illud autẽ in fi. quæritur. legitur ff.e.l.j.§. j. quòd hoc interdictum restitutorium sit: vnde ex illa litera apertè colligitur, quòd omnes libelli sint malè concepti. quod ita probo: est restitutorium: ergo datur tantùm possidenti: alioquin non diceretur restitutorium. vnde qui hoc interdictum proponit: oportet quòd dno probet: & quòd possideat, & quòd vis inquietatiua sibi sit illata. sicut in inter-
I dicto vnde vi, duo quis probat, quòd possederit, & quòd sit expulsus. vt ff.de vi & vi armata.l.j.in principio.& §.siue autem corpore.& argumen.ff de itine.actúque priuato.l. j.hoc autem à superiore. Sed est contra. nam hoc interdictum datur conductori & colono. vr ff.eod. l.is qui in puteum.§. penultim. & l.quanquàm. certum est enim quòd isti nec viuo, nec mortuo domino vllam habent possessionem. vt ff.de vsucapio.l.non solùm.§.quòd vulgò. Quid ergo. Respondeo: hoc interdictum dicitur restitutorium respectu condemnati. nam restituit in statu
K pristino: quod vi aut clam fecit: non autem respectu actoris. nam datur ei qui nõ possidet, si sua interest. vt ff eodem.l.competit. sicut & aliâs vbicunque vides simile interdictum quorum bonorum, & quorum legatorum restitutoria sunt respectu condemnati: respectu tamen actoris sunt adipiscendæ possessionis. vt ff.quorum bonorum.l. j. & quorum legatorum.l.j.§. j. Ratione enim interesse datur hoc interdictum quod nulli alij datur, nisi ratione dominij seu proprietatis vel seruitutum, vel vsus, vel vsufructus. vt ff.eodem.semper.§. in hoc interdicto.
L Sed diuerso modo datur istis personis. nam ratione dominij datur seu proprietatis si ratione dominij interest ratione seruitutis, si seruitus est amissa, vel impedita fructuario, vel vsuario & colono ratione fructuum. vt ff.eodem.l. is qui in puteum. §. vltim. & l.quanquã. & l.deniq;.§ j. Datur etiã ratione alterius iuris, si fiat vi vel clam in loco publico. vt ff. eodem. vim facit. §. vltim. vel si aliquid vi vel clam fiat in monumento, vel in sepulcro proprio, vel auferendo statuam positam in sepulcro: vel si aliquid vi vel clam fecerit suprà cœlum, quod est suprà se-
M pulcrum: quod debet ex toto liberum. vt ff. eodem. is qui in puteum.§.ij.& l.semper.§ si in sepulcro. & l.vltima.§.penultim. non ergo quis dicat hoc interdicto competere ratione possessionis: licèt dicatur
2 restitutorium: quia non respicit causam possessionis, sed proprietatis. vt ff. de interdictis. l. j §.quædam. quod verbum sic intelligitur: respiciunt quædam interdicta causam proprietatis, scilicet quò ad probationem. nam sicut in rei vendicatione debet quis probare: ita & in his. Sed hæc ratio est nulla:

A nam hac ratione omnia interdicta continent cau-
sam proprietatis: sed ideò continent causam pro-
prietatis, quia in his ius quoddam vẽdicatur: quod
ius etiam venit in directa rei vendicatione. Sunt
enim interdicta quæ continent rei persecutionem
ista: interdictum de itinere actuq; priuato: subau-
di ex secundo capite. & interdicta quæ de locis
sacris & religiosis proponuntur. Ista enim quia
propriè religiosa & sacra sunt, non sunt in bonis,
nec continent veram causam proprietatis: sed qua-
si. Item interdictum de liberis exhibend. ista enim
B interdicta causam proprietatis continent: nec est
mirum si quædam interdicta ad rem familiarẽ per-
tinentia proprietatis non possessionis causam ha-
bent: & licèt illa ponantur, sunt & alia: sicut quod
vi aut clam: vt dictum est. Quædã autem alia sunt
interdicta quæ ad familiarem causam respiciunt, &
sunt possessoria. sicut hæc omnia leguntur ff. de in-
terdictis. l. j. §. quidam. quæ verba ita intelliguntur,
continent rei persecutionem & causam proprieta-
tis, & non possessionis. verbi gratia. sicut rei vendi-
catio & publiciana. ff. de public. l. eum qui publicia
C na. nam non sufficit, quòd quis probet se possedisse
in interdicto de itinere actúque priuato ex secundo
capite: nisi probet sibi deberi seruitutẽ. vt ff. de iti-
nere actúque priuato. l. iiij. §. hoc autẽ à superiore.
In interdicto ne quid in loco publico, nó sufficit si
probet se possidere: sed debet probare sibi permis-
sum ædificare vel à lege vel à senatusconsulto vel à
principe. vt ff. ne quid in loco publico. l. ij. §. j. In in-
terdicto ne quid fiat in loco sacro: non sufficit si ali-
quis probet, quòd quasi possideat locum illum: sed
debet probare, quòd principis authoritate. idem in
D muris & portis ciuitatis. vt ff. ne quid in loco sacro.
l. vlt. Item in interdicto de mortuo inferendo: non
sufficit si probet quis se aliquando intulisse: sed de-
bet probare se habere ius inferendi. vt ff. de mortuo
inferendo. l. j. Item in interdicto de liberis exhiben.
non sufficit si probet quis, quòd habuit aliquando
illum secum: sed debet probare illum filium suum
esse, & in sua potestate. vt ff. de liberis exhibend. l.
deinde. §. hoc interdictum. Item in interdicto quod
vi aut clam, de quo hìc tractamus: nó sufficit si quis
probet, quòd possederit: sed debet probare, quòd
E sua interest: sicut suprà dixi. simile in rei vendicatio
ne & publiciana: in quibus non sufficit si quis pro-
bet, quòd possederit: sed debet probare se à domino
emisse, vel quasi domino: & rem sibi traditam: &
quod habuerit bona fide. vt C. de probationib. cùm
res. & ff. de publiciana. eum qui. §. publiciana. Item
fortiori etiam ratione probo: quod interdictũ, quod
vi aut clam, respiciat causam proprietatis: omne in-
terdictum exceptis publicis & sacris, & pro libero
homine exhibendo, & liberis exhibendis respicit
causam familiarem: si respicit causam familiarem:
F ergo aut causam proprietatis aut possessionis. vt ff.
de interdictis. l. ij. §. quædam. & §. hæc autem. sed
non respicit interdictum quod vi aut clam causam
possessióis: ergo respicit causam proprietatis. Octo
enim sunt interdicta, quæ causam possessionis respi
ciunt: in quibus non habeo aliquid necesse probare
de iure meo: sed possessionẽ solam. & quod violen-
tia sit illata vel prohibitio. Primum est recuperato-
rium possessionis, & vocatur vnde vi. sunt duo reti-
nendæ; & vocãtur vti possidetis, & vtrobi. tria sunt
G adipiscendæ, scilicet quorum bonorum, quorum le
gatorum, & quorum saluianum. duo prohibitoria,
de itinere actúque priuato ex primo capite. & de
aqua quotidiana & æstiua. & de æstiua: maximè
quia si duxisti æstate præterita vno die vel nocte ha
bes interdictum directum: si hac æstate habes vtile:
sicut hoc probatur ff. de interdictis. l. ij. §. quædam.
& §. hæc autem. & institu. de interdictis. §. quædam.
& ff. de itinere actúque priuato. l. j. §. j. & ff. de aqua
quotidiana & æstiua. l. j. § quod autem. & §. qui hac
æstate. Quædam autem istorum interdictorum quę
respiciunt causam possessionis, respiciunt tempus
præteritum: sicut interdictũ vnde vi. de itinere actú-
H que priuato. & de aqua quotidia. & æstiua. quędam
præsens tempus. vt vti possidetis & vtrobi. quędam
futurum. vt illa quæ sunt adipiscendę. vt ff. de inter-
dictis. l. j. §. interdictorum quædam. Caue tamen ti-
bi in interdicto de itinere actúq; priuato, ex primo
capite si aliquis iuit hoc anno triginta diebus. & in-
terdicto de aqua æstiua, quod ista interdicta isti dan-
tur, vt non prohibeantur interim donec de iure suo
doceant: non quòd propterea sibi seruitutem acqui
rant. Item si interdictum quod vi aut clam, cõtinet
causam possessióis: ergo ille solus tenetur, qui vi vel
I clam aliquid fecit: sicut in interdicto vnde vi: quod
datur cótra illum tantùm qui vim commisit, & non
contra alium. vt ff. de vi & vi armata. l. cùm à te. At
istud datur contra possessionem operis: licèt alius
ædificauerit. vt ff. quod vi aut clam. l. semper. §. j.
11 Item † interdictum vnde vi, non datur neque colo-
no neque inquilino nisi possessione interuersa: vt
ff. de vi & vi armata. l. colonus. & l. cùm fundum.
quia non possident: at istud datur colono, vt supe-
riùs dixi. Item alia ratione probo: prætor vocat hoc
interdictum quod vi aut clam, restitutorium purè
K & simpliciter. ergo eo ipso respicit causam proprie-
tatis. Illa enim interdicta quæ sunt possessoria, non
appellauit ea prætor restitutoria: licèt per interdi-
ctum vnde vi fiat restitutio possessionis, & per quo-
rum bonorum: & quorum legatorum. sed appella-
uit ea adipiscendæ vel recuperandæ possessionis. si-
mile rei vendicatio, petitorium iudicium & etiam
restitutorium dicitur: vt ff. de rei vendicatione. quæ
petitorio. l. qui restituere. & sic dico omnia interdi-
cta quę simpliciter appellantur restitutoria, causam
L proprietatis respicere: vt suprà dixi. Quæstio. † Item
12 quæritur in eo quod habetur ff. quod vi aut clam. l.
j. §. deniquè. super illo verbo. nam aduersus vim vel
quod clam factum est, nulla iusta exceptióe se quis
tueri potest. nam videtur quòd multæ iustæ exce-
ptiones possint obstare: si permissu tuo fecero: non
videor fecisse vi vel clam. vt ff. eod. l. j. §. sed Aristo.
idem est si permissu procuratoris tutor. cura. præsi-
dis, procuratoris reipublicę. etiam in publico: si hoc
habet à lege municipali: vel permissu principis, vel
illius cui Imperator hoc concesserit: vt ff. l. prohi-
M bere. §. sed si permiserit. idem est etiã si aliquis non
prohibuerit impeditus ab alio non à te. quia pro-
pter imbecillitatẽ noluit te defendere vel illum qui
te magnificabat: vel etiã si prohibuerit armis alius
& non tu. vt ff. eodẽ. l. j. §. si quis imbecillitate. Item
si sum paratus me defendere in iudicio, scilicet quod iu
stè ædifico. vt ff. eodem titul. l. prohibere. §. si quis
paratus. Item si quis perfunctoriè aut obscurè denũ
tiauit: nó cópreheudens diem & horam & locũ: &
opus quod

A opus quod fiebat:vel si in vltima hora diei se arcta uit vt denuntiatet:vt ff.e.l. aut aliter. §. si aliquos denuntiauerit. In nouo enim opere tàm soli quàm cæli mensura considetanda est:vt ff.e.l.si opus.§. in opere. Item si tu ædificasti mãdato alterius,tu excusaris, & ille tenetur:vt ff.e.l. aut qui aliter.§. si quis seruus.& l.is qui puté.§.si tutoris. Item si remissio denuntiationis sit facta:vt ff.e.l.si alius.§. ait Iulianus.Ité si paratus est satisdare:vt si appareat se iniustè ædificasse, quod destruet:licèt enim quòd ammodò possessor constituatur quantum ad hoc, vt
B non videatur violentiam committere: vt ff.e.tit.l.si alius.§.ait Iulianus.Item si tu ædificasti contra me vi aut clam:vt ff.e.si alius. §.bellissimè. Item si causa arcendi incendij: vt ff.eo. si alius.§. est autem & alia.Item si causa colendi agri aliquid factum sit: vt ff.eo.si alius.§.si quis aceruum. Item si annus vtilis transactus sit:vt ff eo. semper.§.hoc interdictum. Item est & alia exceptio iusta. ff.eod.l. vlti. §.si ad ianuã. Alias exceptiões studiosus per se inueniat:& de his licèt tetigerimus supra in hoc eod.interdicto: tamen ideò quędam repetij: vt verba ista diligen-
C tiùs exponerem:quę verba sic exponuntur.ista sunt duo dicta.Primum si aliquid vi vel clam factum est. Secundum, vt nulla iusta exceptione se tueri posit. si primum est verum:secundum non habet locum, & ecõuersò:nam si certum est vt aliquid sit factum vi vel clam:& hoc est verum: ergo sequens dictum non habet locum.nam quæ exceptio posset cõpetere certè nulla. Item si exceptio iusta locum habet vt §.diximus. ergo non videtur esse aliquid factum vi aut clàm.

Si aliquis turbat te in possessione tua, & nõ permittit te
D *pacificè possidere.habes contra eum interdictum uti possidetis.*

De interdicto vti posidetis, Rubric.

1 *Interdictũ uti possidetis ad hoc ut procedat,quot requirantur.*
2 *Interdictum quasi uti possidetis quomodò pro iuribus turbatis concedatur.*
3 *Positiones actoris & rei in tali interdicto.& nu.4.*
5 *Libelli in tali interdicto quomodò concipi debeant: cum pluribus sequen.*
E 6 *Interdictum uti possidetis, an uni uel pluribus competat.*
7 *Interdictum uti possidetis, quantum temporis competat.*
8 *Interdictum uti possidetis in passo uiolentiam ultra annum an competere possit.*
9 *In interdicto uti possidetis quomodò anni computari debeant.*
10 *In interdicto uti possidetis, an uterque possidẽs uincere possit cum sequen.*
12 *Negatiua in interdicto uti possidetis, an & quomodò*
F *probari possit.*
13 *Interdictum uti possidetis, an pro ascriptitijs & rusticis,qui quasi colonaria conditione detinentur, competat.*
14 *In interdictum ad hoc ut ascriptitijs &c.competat:qualiter possessio turbari dicatur.*
28 *Possessio iurium uel quasi qualiter turbetur.*
22 *Interdicto uti possidetis, si æqualiter probetur: iudex quid facere debeat.*
23 *Violentia turbatiua si alicui inferatur:& agatur contra*

G *ipsum interdicto uti possidetis:ut à turbatione cesset: ipse uerò sit contumax, & turbet: qualiter à iudice procedendum sit.*

QVIA interuenit & committitur vis turbatiua: quia nõ permittit te vicinus pacificè posidere, non arare,non seminare:vt ff.de vi & vi arm. l. vim facit.ideò proditũ est interdictũ vti posid.per quod possessionẽ habitã retines.& propterea dicitur reti-
1 nẽdę posses.insti.de interdictis.§.retinẽdę. † Ad hoc vt istud interdictum cõpetat,tot sunt necessaria. In primis,ꝙ aliquis posideat.Secundum,ꝙ posideat
H rẽ immobilẽ. Tertiũ,ꝙ res illa sit talis,quę posideri posit:nõ ergo sacra,nec religiosa:nõ illa quæ nõ est in cõmercio:vt respublica:vt ff.e.l.j.in prin.& §. hoc interdictũ in omnibus. Et propterea dicitur alibi res prędictas non recipere vsucapionem: vt ff.de vsuc.l.vsucapionẽ.quare:quia posideri nõ possunt & ideò nec vsucapi: quia vsucapio sine possessione nõ procedit:vt ff.de vsuca.l.sine possessione. Quartum, ꝙ vis turbatiua inferatur:vt ff. de vi & vi ar.l. vim facit.& ff.e l.j.§ huius autẽ interdicti. Quintum,quòd ille qui posidet,nõ posideat vi vel clam
I vel precario: vt ff. eodem.l. j. in princip. Sextum, quòd non posideat vi clam vel precario ab aduersario:licèt ab alio posidear, vi vel clam vel precario:vt ff.eodem.l. prima.§. vltimo. Septimum, ista talis possessio sit habita tempore litis contestatę. vt institu. de interdictis. §.sed hodie.& C.eodem.l. vnic.& ff.eodem. l.j.§.vlti. Octauum,quòd si sint iura, quod quasi posideantur: nam verè non possunt posideri, sed quasi: vt ff. de acquirend.rerum domin. seruus. §.in incorporales. vnde tunc competit interdictum quasi vti posidetis: vt ff. de serui.
K l.quoties.& ff.si seruitus vẽdi.l.sicuti.§.Aristo.Fructuarius enim habet interdictum hoc:vt ff.eo.l.vlti.
2 *Quæstio.* † Sed quæritur qualiter pro iuribus turbatis detur interdictum quasi vti posidetis. Item qua de causa detur interdictũ vti posidetis fructuario? Respondeo:dicas sicut in superiori interdicto notatu. Qualiter autem detur interdictum istud pro iuribus:infra in quæstione libelli dicam. Vnde in hoc
3 interdicto actor fac.tal.posit. † *Positio actoris.* Ego dico,quòd domũ talem, cuius fines sunt tales, ego posideo. Item dico,quòd res illa quam posideo,est
L immobilis. Item quòd res illa est talis,quę potest esse in commercio. Item dico, quòd illius rei possum habere commercium: vt ff. de verborum obligatio. l.multum interest. Item dico, quòd in illa domo, vel in illo fundo non permittis me pacificè posidere. Item dico,ꝙ in illa domo vel fundo,quẽ ego posideo,tu turbas me non permittẽdo me arare vel seminare. Item dico,ꝙ illam domũ posideo sine vi, clam vel precario. Item dico,ꝙ ego posideo sine vi clã vel precario à te. Item dico,ꝙ ego posideo modo prædicto tempore litis contestatę. Item dico, ꝙ
M vsumfructum habeo in tali fundo. Item dico, quòd turbas me volentem vti frui. Item dico, quòd talis seruitus cõpetit mihi. Item dico,ꝙ me volentẽ vti illa seruitute,tu turbas, vel sic, tu turbas,me volentẽ
4 vti seruite illa. Ecõtrà reus facit tales posi. † *Positio rei.* Ego dico, quòd domum illam de qua tu dicis Titius posidet eam insolidùm: si hoc confitebitur actor, absoluetur reus:quia duo insolidùm posidere non possunt:vt ff.commoda.si vt certo. §. si duobus.& de acquirend.posses.posideri. §.econtrariò.

A Item dico, quòd domus illa est religiosa: puta, ho-
spitale: vel sepulta sunt corpora: si hoc confitebitur
actor, absoluetur reus: quia non possunt talia esse in
commercio priuatorum, vt superius dictum est. &
& ff. communia de seruitu. l. caueri. Secus autem si
hospitalarius intentaret istud interdictum, seu præ-
latus ecclesiæ: illi enim possent intentare, saltem vti
liter: sicut alia loca sacra & religiosa vendicari non
possunt à laicis: vt ff. de rei vendica. l. in rem actio.
§. loca. à prælatis tamen ecclesiarum sic: vt C. de sa-
crosanctis ecclesi. l. sancimus. Item dico, quòd tu es
B hæreticus: si hoc confitebitur actor, absoluetur reus:
quia nullius rei potest haberi commercium: vt C. de
hæretic. l. ij. Item dico, quòd illam violentiã quam
dicis me tibi inferre, Titius tãtùm infert tibi: si hoc
cõfitebitur actor, absoluetur reus propter istud ver
bum tantùm. Item dico, quòd domum illam pos-
sides à me vi: quia me expulsisti: vel clam vel pre
cario: si confitebitur actor, absoluetur reus: vt dictũ
est. Itẽ dico, ꝙ domus illa omni iure pleno pertinet
ad Titiũ, & quò ad dominiũ & quò ad possessionẽ:
si hoc cõfitebitur actor, absoluetur reus: quia nec ra
C tiõe possessiõis, nec ratiõe seruitutis aliquod ius ha
5 bere pôt. Vnde in hoc interdicto cõcipietur ita libel
lus. † *Libellus.* Vobis domi. &c. conqueror ego Ro-
fredus de M. qui me vel colonos, vel inquilinos
meos in possessione domus talis vel fundi talis: cu-
ius fines sunt tales: inquietat & turbat: non permit
tendo me domum illam vel fundum pacificè possi-
dere: quam domũ vel fundũ ego possideo: vnde ne
me turbet vel inquietet, ago cõtra ipsum: & ad hoc
propono interdictum vti possidetis, vel actionem in
factum subrogatam in locum ipsius interdicti.
D Quod ita rectè concipiatur libellus, dicit ff. eod.
l. j. in princip. & institu. de interdictis. §. retinendæ.
Vel sic concipias libellũ. *Libellus.* Vob. d. &c. cõque
ror ego Rog. de M. qui me in tali fundo, cuius fi-
nes sunt tales, quem possideo inquietat & turbat:
non permittẽdo me pacificè possidere. Vnde ne vim
turbatiuam vel inquietatiuam mihi inferat: nec ali
quo modo inquietet possessionem meam prohibe-
ri peto: & ad hoc propono interdictum vti posside-
tis: vel actionem in factum subrogatam in locũ ip-
sius interdicti. Quòd ita rectè concipiatur libellus
E dicunt iura prędicta: nam ibi expressim dicit prętor
vim fieri veto. Multi tamen aduocati adijciunt in
prædicto libello hoc: seruatis omnibus quæ ibi posi
ta sunt peto ipsum prohiberi: & quantum interest
mea non inquietari peto præstari. & ad hoc propo-
no: vt supra &c. & habent legem pro se. ff. eod. l. j. in
fin. primi responsi, & verborum prætoris. *Oppositio.*
Sed hic opponitur. Illud potest peti quod est in obli
gatione: vt institu. de actioni. in princip. & ff. de acti.
& obligatio. l. obligationum. in princip. Interesse
autem non est hic in obligatione: sed tantùm vt pro
F hibeatur, & hoc ex natura ipsius interdicti. quomo
dò ergo peto interesse mihi præstari? Respondeo: be
ne potest illud interesse peti per illud interdictum:
nam prętor etiam quò ad interesse dat agendi facul
tatem actori infra annum vtilem: vt ff. eod. titul. l. j.
vel aliter dicas, quòd interesse non posset peti per
interdictum: sed veniet in causa condemnationis:
nam si ille nõ vult ab inquietatione cessare, dat præ
tor experiundi facilitatem, quòd possit in tuo inter-
esse tibi condemnari: vt ff. de rei vendica. l. qui testi-
G tuere. Sed hæc vltima expositio non placet: nam ver
ba prætoris dicuntur posita. ff. eod. titul. l. j. quod dat
potestatem experiundi intra annum & actori age-
re permittatur: vnde prima expositio videtur verior.
Nec obstat si dicis interesse non esse in obligatio-
ne. Respondeo: imò est, statim enim ex quo me in-
quietas in possessiõe mea: statim es obligatus mihi:
sicut aliâs statim ex quo contrahis obligatus es ex
contractu: vt ff. de iudicijs, omnem. & es obligatus
mihi ad meum interesse: sicut dicunt verba præto-
6 ris. † *Quæstio.* Item quæritur, non videtur ꝙ istud
H interdictum vni tãtùm competat: sed pluribus: quia
dicit vti possidetis: cùm sit hæc locutio pluralis: &
ad minus duos requirit: vt ff. de testibus vbi. Respõ
deo: imò & vni & pluribus competit. quod enim di
citur vti possidetis: in persona vnius dicitur causa
honoris. sicut & Lombardi dicunt semper in sermo
nibus suis: nam si vni loquantur, semper dicunt vos
& sicut & aliâs: & si vnum hominem inuenimus, di
7 cimus sibi, domine bene veniatis. † *Quæstio.* Sed
circa illud quod dicitur. ff. eod. l. j. quòd hoc interdi
ctum intra annum vtilem competit, quæritur. Ecce
I hodie turbaui te in possessione tua: transiuit annus
vtilis: tu non egisti contra me interdicto: possum te
ammodò turbare, nec tibi competit interdictum:
cùm intra annum vtilem detur, vt dictum est. Item
quò ad retinẽdam meam possessionem perpetuam
debet mihi competere interdictum vti possidetis:
cùm istud interdictum sit retinendæ possessionis.
Quomodò ergo vltra annum non datur, cùm ego
video aliter in cõuerso casu, ꝙ alia interdicta, quæ
sunt annalia de sui natura, fiunt perpetua: de eo
quod ad violentum peruenerit: vt ff. de interd. ctis l.
K ex quibus causis Respondit dominus meum Roge
rius, & dicit: quòd dicitur interdictum hoc intra an
num competere: intellige respectu primæ inquietatio-
nis: de qua post annum per hoc interdictum age-
re non potes: sed tantùm infra annum agere potes
in hoc, quòd ita interest non esse inquietatum. sed
cùm agitur in hoc, vt retineatur perpetuum est in-
8 terdictum. † *Quæstio.* Item quæritur: an aliquo mo
do possit consuli isti qui passus est violẽtiam, & an-
nus vtilis transijt: ad hoc vt post annum possit
agere ratione præteritæ inquietationis. Respon-
L dit mihi dominus meus Roger. quòd potest sibi cõ
suli: non per interdictum: quia nihil peruenit ad vio
lentum: sed pro qualitate cõmissorum, id est, vtrum
damnum à corpore in corpus &c. & tunc vel lege
Aquil. vel in factum etiã post annum potuerit age-
9 re. † *Quæstio.* Item quæritur: an computetur ille an-
nus vtilis à tempore vltimę inquietatiõis vel primę:
vel an pro singulis inquietationibus nascatur istud
interdictum? Respondit dominus meus Rog. inter-
dictum à prima inquietatione oriri. & eo proposito
habetur ratio in eo interdicto singularum inquie-
M tationum, quanti interesset mea non esse inquie-
tatum: nam vnum est furtum, licet in pluribus re-
bus committatur: nam si infans subripiatur, & fiat
adolescens apud furem, vnũ est furtum: licèt & in-
fantis & adolescentis committatur: vt ff. de furtis l.
inficiãdo. § si infans. & argumen. ff de verbor. obli-
gatio. l. si sic. & argumen. pro eo. ff. de furtis l. eum
qui. in princip. & ff. ad legem Iul. de adulte. l. mari-
ti lenociniũ. §. sex mensium. & § quinquẽnium. Sed
hoc ita attende, vt ex prima violentia oriatur: & ex
illo inter-

A fillo interdicto propter illam violentiã agi posit. verùm si annus transeat,& post annum violentia fiat: cùm ex secunda violentia oriatur interdictum vti posidetis:& potest agi sicut dominus meus Azo tractat in negatoria, quæ pro prima intentione non cõpetit,& sic tollitur per triginta annos,pro secũda autem competit:& pro illa non tollitur: vt notat in summa.C.de vsufructu.versicu.quæritur autẽ quan
10 to tempore tollatur negatoria &c. † Quæstio. Item quęritur in eo,quòd lex dicit.Nam si tu posides nõ vi non clam nec precario à me: & ego similiter pos-
B sideo non vi non clam non precario à te, quòd neuter nostrum vincet in hoc interdicto:nam & tu posides & ego:vt ff.e.si duo.§ j.quomodò posset istud de facto cõtingere. Respõ.quidã est vsufructuarius in fundo,alter proprietarius:ego vi clã vel precario posideo à fructuario:& nõ à proprietario:si proprietarius velit agere contra me hoc interdicto nõ vincet cõtra me:quia à nõ proprietario nõ posideo vitiosè:& ille posidebit & ego.proprietarij enim nihil interest propter hãc meã possesionẽ,cùm ipsum nõ
11 prohibeam vti iure suo. † Quæstio. Item quęritur
C l.prædicta. ff.eod.titul.l. si duo. in primo. §. dicit, quòd si ego posideo non vi non clam non precario à te:& tu similiter non posideas à me: quòd neuter nostrum vincet, & in C.eod.tit.l.vnic.dicitur: quia qui probat se non vi non clam non precario posidere,quòd vincet. & sic secundum legem Codicis vterque nostrum vinceret.ex quo æqualiter probauimus:quòd neuter ab altero vi clam vel precario posideat:secũdum digesta neuter vinceret: ista iura videntur cõtraria. Rñdeo. ista interdicta sunt duplicia: quia in his quilibet actor & quilibet reus.vt
D instit.de act.§ quędã.& insti.de interdict.§ pen.vnde neuter vincit in eo q quilibet est actor:vterq; vincit in eo quòd vterq; est reus.actorẽ enim vincere nihil aliud est,quàm reum sibi in eo quod competit condemnari.& sic in hoc neuter vincit.quia neuter alteri condemnatur. Reum enim vincere est à peti-
12 tione actoris absolui:quod hic procedit.† Quæstio. Item quęritur: in hoc interdicto debet quis probare se non vi non clam non precario possedisse,vt dictum est.quæritur quomodò ista possunt probari, cùm sit negatiua:vt C.de proba.actor. Respondeo,
E similis quæstio notatur.in seruitute quærenda,quæ habet continuam causam. vt quia ibi habet quis necessè probare similiter.vt ff. si seruitus vendic.si quis diuturno.vnde ita dicas: non probo illam negatiuam:sed probo eius affirmatiuam.verbi gratia: probo me non posidere vi vel clam:quia probo quòd ego posideo fundum illum domino sciente & vidente & non contradicente:& ita non posideo vi.quia si vi posiderem, per injuriam posiderem:at non est iniuria quæ fit in volentem:vt ff.de aqua.plu.arcẽ. l.in diem.imò videtur mihi tradidis-
F se possesionem,vt argumen.C.de acquiren.possess. minus.Item & illo probato restat probatum quòd non clam:quia clam ille posidet, qui eo celante posidet, quem suspicatur cõtrouersiam moturum. vt ff.de acquirend. possesione. l. clam. Item probo,quòd non precario posideo:quia induco testes per quos probo quomodò talis induxit me in posses sionem rei illius à quo causam habeo:vel aliter:semper restat probatũ pro me,q iustè posideã:nisi pro-
G betur per aduersariũ quòd iniustè: vt argumen. C. libr.vndecim.qui milita.non possunt.l.super seruis, & ff.de fideic.liber.l.si cùm seruum.§.placere. Quæ-
13 stio. † Quæritur an hoc interdictum competat pro ascriptitijs seu censitis nostris: seu huiusmodi rusticis,qui nobis quasi colonaria condictione detinentur. Respondeo:credo quòd sic. nam isti tales inter immobilia computantur:vt ff.de diuers. & tempo. præscript.l.longe.& hoc quamdiu inherent aliàs coherent solo: postquam autem à solo sunt separati, inter mobilia computantur:vt ff.de furt.l.si certè.&
H argumen.ff.communi.diuid.l.arbor.& ff.pro socio. l.penul.Pro huiusmodi tamen rusticis nostris, qui non sunt verè ascriptitij neque censiti,sed fortè possent esse coloni seu originarij: credo locum habere
14 hoc vtiliter. † Quæstio. Sed quæritur qualiter istorum possesio dicatur turbari, ad hoc vt competat hoc interdictum:vt dictum est. Respondeo. turbatur à tertio hoc modo. Ascriptitius meus vel censitus:originarius meus, seu colonus stant in fundo: tu vadis & turbas eos: non permittis eos arare nec seminare nec facere seruitia consueta. Vnde ita con
I cipies libellum. † Libellus. Vobis domi.&c.conque-
15 ror ego Roger.de M.qui tales meos ascriptitios seu colonos vel originarios seu censitos,quos posideo in tali solo,cuius fines sunt tales: inquietat & turbat, non permittendo eos explicare,quę eorum incũbunt officio pacificè & quietè: nec permittendo mihi pacificè & quietè præstare consueta seruitia. Vnde ne me inquietet in possesionẽ ascriptitiorũ dictorũ,ago contra ipsum,& ad hoc propono, interdictum vti posidetis:vel actionem in factum subrogatam in locum ipsius interdicti. Quod ita rectè cõ
K cipiatur libellus dicunt iura prædicta. Sic autẽ pro huiusmodi rusticis quos hodie habemus in Tuscia & in Lombardia:posset hoc modo concipi libellus:
16 Vt ita dicas. † Libellus. Vobis domino &c.conqueror ego Ro.de Mar. qui tales rusticos meos,seu manentes seu colonos seu originarios, quos posideo: non permittit esse pacificè & quietè, nec permittit pacificè & quietè præstare mihi seruitia ab eis debita: vnde ne me in possesionem prædictorum turbet seu inquietet: ago contra ipsum, & ad hoc propono interdictũ vti posidetis vtile vel actio. in
L factum vtilem subrogatam in locum ipsius interdicti:vel interdictum vtrobi. Quare autem apponunt hoc interdictum vtile. Respondeo: quia directum vti posidetis habet locum in ascriptitijs & censitis qui censentur res immobiles:vt dictum est. At isti nostri rustici non sunt res immobiles verè: ideò quia sententia locum habet,sed verba deficiunt: locum habet vtile vti posidetis,vel interdictum vtrobi. si vis dicere quòd isti rustici sint res mobiles.Si autem isti rustici nos turbent in posses.sui ipsorum:tunc cõ
17 cipies ita libellum. † † Libellus. Vobis domi.&c.conqueror ego R.de M. qui cùm sit meus colonus seu
M manẽs: & ipsum posideam: turbat me in possesione sui ipsius:quia nõ permittit me vti pacificè & quietè posidere ipsum:& seruitijs ab eo debitis: vnde ne me turbet:ago cõtra ipsum,& propono interdictum vtile vti posid.vel interdictũ vtrobi, vel actionẽ in factum subrogatam in loco ipsorũ interdictorum. Quod ita rectè concipiatur libellus, dicunt iura superiùs allegata. *Oppositio.* Sed opponitur, certum

A est quòd isti rustici liberi sunt: nam & ascriptitij
sunt liberi, cùm possint testari: vt C. de episcop. &
cleric. l. si quis presbyter. & l. quisquis. & argumen.
in authent. de sanctissimis episcopis. §. ascriptitios.
nam clerici fieri possunt: vt in legibus prædictis: qui
si essent serui, non possent facere: vt ff. qui testamen
ta facere possunt. l. ad testium. §. seruus. & ff. de
verborum signific. l. paterfamiliâs. & C. communi.
de succes. seruus. & in authentic. de sanctis. episcop.
§. seruus. si ergo ascriptitij sunt: ergo & rustici liberi
sunt. Nec obstat si dicas imò serui videntur: quia cu
B ius ipsi sunt & sua omnia esse cognoscantur seu re-
cognoscuntur: vt C. libr. vndecimo, in quibus cau-
sis coloni censi. capite dominos accusare non pos-
sunt. l. coloni. Respondeo: sunt sua, quò ad iurisdi-
ctionem: quia dominus est iudex ordinarius illorũ:
vt in authentic. de quæstore. colla. vj. §. si verò for-
san. sicut & alia omnia bona priuatorum dicuntur
principis: vt C. de quadrien. præscript. bene à Zeno-
ne. scilicèt quò ad iurisdictionem: sicut & aliâs: litto
ra sunt populi Romani: scilicet quò ad iurisdictio-
nem: in quo populus habet iurisdictionem: vt ff. ne
C quid in public. l. litrora. si ergo sunt liberi: ergo pos-
sideri non possunt: vt ff. de acquirend. posses. l. cùm
hæredes. §. fina. & ff. de vsuca. l. vsucap. Respondeo:
verum est quòd liber homo possideri nõ potest: qui
sit ex toto liber. at si sit liber, & habeo aliquod ius
in eo, ratiõe illius iuris illũ liberũ possideo: sicut in
redempto ab hostibus, qui licèt sit liber: nihilomi-
nus tamen eum possideo, propter vinculum pigno-
ris: vt ff. de cap. & postlimi. reuers. l. etiam. & C. de
cap. & postlimi. reuers. l. vltim. sicut & filium quem
dicor possidere ratione iuris quod habeo in eo ra-
D tione patriæ potestatis. *Oppositio.* Item opponitur
in omni petitione necesse est quod aliud sit quod pe
tam, & aliud à quo petam: hic autem quomodò pe-
tam possessionem tuijpsius à teipso? Respõdeo: hoc
contingit propter rem ipsam quæ petitur: nam & in
hac causa si ageretur petitorio: similiter rem illam à
teipso petã. & propterea dicitur ferè habere legitimã
causam: vt institu. de actio. §. præiudiciales. & de
hoc dic sicut in summa tituli de actio. notauj in præ
dict. §. præiudiciales. *Quæstio.* Item quæritur, an ha
beat locum istud interdictum pro seruitijs & iuri-
E bus debitis seu præstitis aliquo tempore, si turben-
tur: qualiter autem iura & seruitia, seu redditus de-
biti possint turbari, notaui supra in interdicto vnde
vi. & respondeo & dico, quòd sic: & competit tunc
quasi vti possidetis: vt ff. de seruitu. quoties. & ff. si
seruitus vendic. l. sicuti. §. Aristo. Vnde concipiatur
ita libellus contra extraneum, si turbat mihi illa iu-
ra vel redditus, seu seruitia quæ debentur mihi à ru-
18 sticis. † *Libellus.* Vobis domi. &c. cõqueror ego R.
de M. qui nõ permittit me pacificè & quietè posside
re vel quasi seruitia talia & tales redditus qui pręstã
F tur mihi à talibus rusticis. vnde quòd me nõ turbet
in illa possessione vel quasi, ago contra illum: & ad
hoc propono interdictum vtile vti possidetis, vel a-
ctionem in factum vtilem subrogatam in locum ip-
sius interdicti. Quod ita rectè concipiatur libellus,
dicunt iura allegata. ff. de seruitu. & si seruitus ven-
dicetur. Si tamen isti rustici te inquietant vel tur-
bant in illa possessione, vel quasi illorum seruitio-
rum seu redditũum concipias ita libellum. *Libellus.*

G Vobis † domi. &c. conqueror ego Roger. de M. co
19 lono vel manente meo: qui me in possessione vel
quasi talium redditũum & seruitiorum, quę mihi
ab eo præstantur, & debentur inquietat seu turbat
non soluendo nec præstãdo illa mihi pacificè: vnde
ne me turbet ammodò seu inquietet, & vt soluat in
futurum, ago contra ipsum, & ad hoc propono in-
terdictum vti possidetis vtile: vel actio. in factum
subrogatam in locum ipsius interdicti. Quod ita
rectè concipiatur libellus dicunt iura prædicta. &
ff. si seruitus vendicetur. l. egi. Sed fortè illa clausula
H & quòd in futurum præstet: non apponitur in pos-
sessorio, sed in petitorio: quod puto verius, & sic re
ctè concipitur libellus, si illa seruitia & redditus de-
beantur: quia sunt constituti. Alioquin si aliquibus
annis sint præstita: quia tamen propterea non de-
bentur: sicut de his copiosè tractaui supra in interdi
cto vnde vi, cõcipias ita libellum, si sunt præstita de-
cem annis à quolibet præterquàm à rusticis, in qui-
20 bus triginta annis consideramus: vt supra in inter-
dicto vnde vi notaui. ita dicas. † *Libellus.* Vobis do
mi. &c. conqueror ego Roger. de M. qui me in pos-
I sessione vel quasi talium seruitiorum, & ab ipso
M. debitorum & solutorum per decem annos, vel
triginta, quam solutionem & tempus allego ad pro
banda prædicta seruitia turbat & inquietat nõ per-
mittendo me pacificè & quietè possidere: vnde ne
me turbet: ago contra ipsum: & ad hoc propono in-
terdictum vtile vti possidetis vel quasi: vel actio in
factum vtilem subrogatã in locum ipsius interdicti.
Quòd ita rectè cõcipiatur libellus dicunt iura prę-
21 dicta: vt ff. de vsur. l. cùm de in rem vers. † *Quæstio.*
Qualiter possessio iurium vel quasi turbetur: & ta-
K lia quæ sunt dicenda quęre copiosiùs supra in inter-
22 dicto vnde vi. † *Quæstio.* Sed quæritur si in hoc in-
terdicto vterque æqualiter probat, quid sit iudici fa
ciendum: in sequenti interdicto tractatur, alias quę
stiones circa hoc interdictum quære in summa do-
23 mini mei in hoc titul. † *Quæstio.* Sed illud quæritur
& quæstio ista de facto sępè contingit. Aliquis infe
rebat mihi violentiam turbatiuam: contra ipsum
ago interdicto vti possidetis, vt cesset à turbatione:
ille est cõtumax, venire nõ vult: & nihilominus tur-
bat: qualiter actori consuletur: & qualiter erit iudi-
L ci procedendum. Respondeo: iure canonico excõ-
municarer ipsum: ex quo causa est talis, quòd in pos
sessionẽ causa rei seruandæ mitti non potest: vt ex-
tra, vt lite non contesta. cap. quoniam frequenter.
Iure tamẽ ciuili posset iudex mulctam indicere per
illud interdictum, si quis ius dicen. non obtempera-
uerit, vel posset actor taxare suum interesse secun-
dum quod continet natura huius interdicti. & pro
illo interesse fit missio in possessionem bonorũ ad
instar cuiuslibet alterius personalis actionis: vt in
authentic. de exhibend. & intro. reis. Vel melius: ex
M quo contumax turbator non venit: iudex ex officio
suo prohibebit illi ne turbet, quamdiu de iure suo
probet: & interim faciet te possessorem pacificè gau
dere & possidere: vt argumen. ff. de oper. noui nunt.
l. si priusquam. & argumen. ff. de vsufru. l. cuiuscun-
que. & argumen. ff. de optio. lega. mancipiorum. &
argumen. C. de inge. & ma. l. diffamari. & C. de re-
missi. pignor. l. si programmate. & argumen. C. qui
accusa. non poss. l. si ca.

Si posses-

A *Si possessio alicuius rei mobilis turbetur, habes contra turbantem interdictum utrobi.*

De interdicto vtrobi, Rubric.

1 *In interdicto utrobi, dictio utrobi, quid sonare habeat. & nume. 2.*
3 *In interdicto utrobi, actor & reus, & si æqualiter probent, quid iudici faciendum sit. & nu. 4.*
5 *Libellus in interdicto utrobi, quomodò concipiatur.*
6 *Rei mobilis possessionē quomodò aliquis turbare possit.*
7 *In interdicto utrobi, qualiter inter duos possit esse quæstio, quis eorum possideat.*

B SED QVIA aliquando possessio rei mobi
lis turbatur seu inquietatur: ideò inuentum fuit
interdictum vtrobi: vt ff. de interdicto vtrobi. l. vnic.
& institu. de interdictis. §. retinendæ. In quo interdi
cto omnia veniunt quæ diximus in superiori, & hic
possunt repeti. illa tamen sola est differentia, quòd
illud in rebus immobilibus: istud in rebus mobili-
1 bus locum habet. † Vnde quæcunq; circa naturam
interdicti & circa possessiones & quæstiones supe-
2 rius diximus: in hoc interdicto repetas. † *Quæstio.*
quæritur tamen: in hoc interdicto quid sonent hæc
C verba, vtrobi, dominus meus ita exponit: sicut in in-
terdicto vti possidetis, verba sunt concepta pro pos
sidente: scilicet vti possidetis ita possideatis: ita ver-
ba sunt hæc concepta contra turbantem vel inquie
tantem: scilicet vtrobi, id est, habuistis ita habeatis,
id est, vti venistis ita recedatis. Dominus tamē meus
Roger. Beneuentanus dicit, istud sonat vtrobi, sci-
licet vter ex binis possideat: quia & hoc in interdi-
cto vti possidetis, & in hoc illud quæritur quis ex
duobus possideat: quia naturalis facit ratio, vt vnus
possideat: & alius à possidente petat: vt instit. de in-
3 terdictis. §. retinendæ. † *Quæstio.* Sed illud quæritur
D in hoc interdicto & in superiori: si ambo æqualiter
probant in omnibus & circa possessionem, & per
ita bonos, testes vnus sicut alius, quid iudici sit fa-
ciendum: qualiter debet sententiare. Dicunt quidā
quòd ita pronunciet vti possidetis ita possideatis.
certè si hoc dicet, iam non feret certam sententiam:
imò inuitabit eos ad arma & rixas: & ponet gladiū
in manu vtriusque: quod est contra iura: quia cura-
re debet iudex vt certam ferat sententiam: vt institu.
de actio. §. curare. nec debet pati prętor eos ad arma
& rixas venire, quos sua potest iurisdictione compe
E scere: vt ff. de vsufruct. equissimum: imò laborare
debet vt respirent à controuersijs litigantes: vt ff.
de operis noui nuntia. l. j. in fin. primę columnæ. Do
minus meus dicit & consulit iudici, abstinendum à
iudicando: quia ex sua sententia si proferret, seque-
retur quoddam impossibile, vt dictum est: vnde sen
tentia non valeret: vt ff. quę sententię sine appel. re-
scind. l. impossibile. *Oppositio.* Si tu opponis de qua
re cognouerit iudex, de qua pronuntiare debet: vt
ff. de iudicijs. l. de qua re. Respondeo: verum est, si
potest. at hìc non potest: & ideò non tenetur. Sed
F ostendo quòd iudex debet pronuntiare saltem pro
reo. nonne in hoc interdicto, licèt ab initio vterque
actor vterque reus: tamen ille dicitur actor, qui pri-
mò ad iudicium prouocauit: vt ff. de iud. l. in tribus.
si ergo ille qui ad iudicium prouocauit, non proba-
uit melius quàm ille de quo prouocauit, imputet
sibi: vnde est pro reo ferenda sententia. Respondit
dominus meus Azo in hoc interdicto non mutatur
natura quin vterque sit actor vterque reus: licèt
G enim sit actor, actor qui primò ad iudicium prouo
cat est actor quò ad quædam. Quid ergo si vterque
æqualiter probet: lex dicit, quòd iudex pronuntiet
vti possidetis: vt ff. eod. l. si duo. & sic videtur lex pro
prima sententia facere. Respondeo: lex illa loquitur
quando duo probant æqualiter se possidere iure di-
uerso: vnus vt fructuarius, alius vt proprietarius:
tunc quia neuter ab altero vi clam vel precario pos-
sidet: pronuntiet ita iudex: & assignet causas posses
sionis cuiuslibet: vt dicat: quia constitit mihi Ti-
tium vt proprietarium: & Seium vt fructuarium pos
H sidere: & neuter possidet ab altero vi clam vel preca
rio: ideò pronuntio vti possidetis ita possideatis.
4 *Quæstio.* † Sed quid in alijs possessoribus quorum
neuter ab altero possidet vi clam vel precario. Do-
minus meus Azo dicit iudici abstinendum à senten
tia: vt supra dictum est. Dominus tamen meus Ro-
gerius dum Placentiæ regeret: & duo ad inuicem
contenderent se possidere, & intentabant interdi-
ctum vti possidetis, æqualiter in omnibus & per
omnia probabant: & per tot testes vnus sicut alius:
dedit consiliū suo clientulo: quia in causa illa erat
I aduocatus, dixit sibi: quis vestrum est potentior: di-
xit clientulus domini mei Roger. ego in duplo: vn-
de dixit: vocate amicos & eatis eras ad locum illum:
vnde est contentio de possessione: & sis ibi aduersa
rio tuo vidente, quòd fecit: aduersarius autem ti-
muit ire: quia fortè suspicabatur se posse repelli:
iuit ad iudicem: & apposuit incontinenti interdi-
ctum vnde vi: quia dicebat se illa possessione spolia
tum. Dominus meus Rogerius respondebat ego te
possessiōe nō spoliaui: sed mea possessiōe sum vsus.
& sic fuit clientulus domini mei Roger. absolutus
& ab interdicto vti possidetis: & ab interdicto vnde
K vi. In hoc autem interdicto concipietur ita libellus.
5 *Libellus.* † Vobis domi. &c. conqueror ego R. de M.
qui me rem talem mobilem, cuius signa sunt talia,
non permittit pacificè possidere turbando mihi pos
sessionem rei illius: vnde ne me turbet & permittat
pacificè possidere, ago contra ipsum: & ad hoc pro-
pono interdictum vtrobi, vel actionem in factum
subrogatam in locum ipsius interdicti. Quòd ita re
ctè concipiatur libellus dicit l. ff. eod. l. vnic. & insti
6 tu. de interdictis. §. retinendæ. † *Quæstio.* Sed quæri-
tur in primis, & circa ipsum interdictum, & circa li-
L bellum: quomodò aliquis potest turbare possessio-
nem rei mobilis. Respondeo: habeo equum: tu
non permittis me illum equum equitare vel duce-
re quo volo. habeo & possideo librum: volo ibi le-
gere: tu me non permittis, vel volo ibi glossare, vel
7 ibi scribere: tu me non permittis. † *Quæstio.* Itē quę-
ritur quomodò in hoc interdicto possit esse quæstio
inter duos, quis possideat: nā si ego solus dico me
possidere: & tu me turbas in illa possione: hoc planū
est. Sed qualiter posset esse, quod & tu possides, & ego
rem aliquā mobilē: vt inter nos sit contentio de pos
M sessione, certè nullo modò. nam ex quo est res mobi
lis, aut rem illā possideo: & tūc quomodò potes pos
sessionē rei illius habere: aut tu possides: & tūc quo-
modò possum possessionē rei illius habere: cū duo
insolidū rē eandē possidere nō possunt: vt ff. cōm. si
vt certo. §. si duobus. & ff. de acqui. poss. possideri. §.
ecōtrariò. Respon. bene possunt poni exēpla: verbi
gratia: tu possidebas, & bene hoc probabas: ego ta-
men dicebā: quia illā rem possidebas nomine meo:

A quia tibi cõmodaui, cuius rei & possessionẽ & proprietatem retineo: vt ff. cómo. l. rei. vel quia apud te deposui: cuius rei similiter & possessionẽ & proprietatẽ retineo: vt ff. depositi. l. licèt. §. rei. vel quia ibi lócaui: & sic nullã habes & possessionẽ: vt ff. de vsuca. non solũ. §. quod vulgò: tu aliter ecõtra dicebas, tè tuo iure possidere, & sic vides quomodò, vel te, vel me possidentẽ rem mobilẽ: est quæstio de pos. Item posset etiã poni exẽplum, ꝙ esset quęstio de possessione rei mobilis in extraneo. i. tertio possidente: verbi gratia: possidebat aliquis equum, vel librum, vel
B aliam rem mobilem; tu inquietabas eum in possessione rei illius ego agebam contra te, ne tu inquietares eum in possessione rei illius: quia dicebam illum nomine meo possidere. Econtrà dicebas tu illũ nominè tuo possidere: & sic posset esse quęstio de possessione rei mobilis circa interdictum vtrobi. vt argumen. ff. de acquirẽ. posses. l. interesse. & argumen. ff. de precario. l. certę rei.

Si imposuisti superficiem in solo alieno: & alius turbet in superficie illa habes interdictum de superficiebus.

C De interdicto de superficiebus, Rubric.

1 *Interdictum de superficiebus ad hoc ut competat, quot necessaria sint.*
2 *Interdictum de superficiebus quare introductũ est: cùm superficiario interdictum uti poßidetis sufficiat.*
3.4. *Positiões actoris & rei in interdicto de superficiebus.*
5 *Libellus in interdicto de superficiebus quomodò formari debeat.*

QVIA multotiens aliquis habens superficiẽ positam in alieno solo: & illam superficiem habet & possidet: & alius venit & turbat possessionẽ
D illius superficiei: succurritur isti superficiario per interdictum de superficiebus: vt ff. eod. l. j. in princip.
1 Quod † interdictum ad hoc vt competat, tot sunt necessaria. In primis, quòd aliquis habeat superficiem in solo impositam. Secundum, quòd illud solum sit alienum. Tertium, quòd iste superficiarius superficiem illam possideat. Quartum, quòd possideat non vi non clam non precario ab illo qui infert violentiam. Quintum, quòd contractus locationis vel alius præcesserit. Sextum, quòd conduxerit ad non modicum tempus. sicut hæc omnia pro-
E bantur ff. eod. l. j. in princip. & §. ij. & §. proponitur. & §. quod ait prætor. & l. vlti. Sed hoc vltimum, ꝙ conductio sit facta ad non modicum, non puto desiderari quantum ad hoc possessorium, scilicet ad interdictum de superficiebus: sed desiderari ad vtilem rei vendicationem, quę competit superficiario: tunc quando conduxit à domino ad non modicum tempus. In hoc casu loquitur. ff. eod. l. j. §. quod ait prætor. & ff. si ager vectiga. vel emphyte. pet. l. j. ij. & iij.
2 *Quæstio.* † Sed illud quæritur: quare fuit inductum istud interdictum de superficiebus: cum superficia-
F rio interdictum vti possidetis sufficiat: quod superficiario datur. ff. vti possidetis. l. si duo. §. Labeo. Item videtur istud interdictũ superuacuũ: cũ omnia quæ desiderantur in interdicto vti possidetis desiderẽtur in hoc. vt ff. e. l. j. §. proponitur. Respondeo: superficiarius habet tria auxilia; duo quæ sunt possessoria. scilicet retinendæ possessionis, & vti possidetis: & interdictum de superficiebus habet tertium auxilium, quod est petitorium, scilicet vtilis rei vendica. de qua in tractatu prætoriarum copiosè tractaui
G vt ff. eod. l. j. §. proponitur. & §. quod ait prætor. & ff. vti possidetis. si duo. §. Labeo. Interest enim nostra plures actiones habere & plura auxilia: vt argumen. ff. de liber. lega. l. ij. in fin. Funiculus enim triplex difficilius rumpitur. Item licèt nobis etiã quædam habere licèt sint inutilia: vt ff. de serui. l. ei fundo. Item & bene inuenimus quãdoq;, ꝙ etiam auxilia sunt inuẽta: & de superuacuo: vt est in bono. possession. secundum tabulas: quæ datur instituto de superabũdanti: cùm sibi datur petitio hæreditatis: vt institu. de bono. possessi. circa princip. Item ideò
H fuit inuentum istud interdictum: quia magis debet timeri quod speciali quàm quod generali sponsione conceditur. dicit capitulum de hęreticis extra. si aduersus. & alias ea quę notabiliter fiũt, si non specialiter notentur: videntur quasi neglecta: vt ff. de iniurijs l. item apud Labeonem. §. ait prætor. nam in dicto. §. quærit iurisconsultus: quare prætor fecit mentionem de aliquo infamando. & sic videbatur illud superfluum: cùm sufficeret generale edictum de iniurijs: & dicit quòd non est superuacuum: nam ideò specialiter dicit prætor: quia quæ notabiliter fiunt
I &c. Vnde in hoc interdicto actor facit tales positio-
3 nes † *Positio actoris.* Ego dico, quòd illud solum ita terminatum est Titij. Item dico, quòd illud solum ego conduxi ab illo Titio ad superficiem imponendam. Item dico, ꝙ ego superficiem imposui. Item dico, quòd illam superficiem possideo sine vi clam vel precario. Item dico, quòd tu illam superficiem me turbãdo non permittis pacificè possidere. Item dico, quòd illud solum conduxi vsque ad decem annos: vel quinque ad minus. Nam istud est non modicum tempus sicut notaui supra de vtili rei vendic.
K quæ datur superficiario in tractatu prætoriarum.
4 Econtra reus facit tales position. † *Positio rei.* Ego dico, quòd illud solum est Mæuij: si hoc confitebitur actor, absoluetur reus: quia iam non habet ius in illa superficie, cùm ipse conduxerit à Titio. Item dico, quòd illud solum à me conduxisti: & à me illã superficiem habes ibi precario vi vel clam: si hoc cõfitebitur actor, absoluetur reus: vt patet per ipsa verba prætoris posita. ff. eod. l. j. in princi. & quia si rem habes à me precario: quandocunque volo possum auocare: vt ff. de precario. l. ij. §. hoc interdictum. &
L l. cum precario. Item dico, quòd illam superficiem, de qua tu dicis, possidet Titius: si istud confitebitur actor, absoluetur reus. Item dico, quòd illam superficiem imposuit Mæuius in illo solo pro se tantùm: si hoc confitebitur actor, absoluetur reus: quia iam ipse non imposuit. Item dico, quòd in illa tua superficie Gaius tantùm te inquietat: ergo non iste. Item dico, quòd illud solum tu conduxisti vsque ad annum tantùm: si hoc confitebitur actor, absoluetur reus: quia necesse est secundum quosdam quòd conduxerit vsque ad non modicum tempus: quod non puto: sicut superius dixi in hoc eod. titu. In hoc
M autem interdicto actor ita concipiet libellum. *Libel-*
5 *lus.* † Vob. d. &c. cõque. e. R. de M. qui me superficiẽ positã in tali solo, cuius fines sunt tales, quod solũ ad superficiem imponendam à Sempronio domino ipsius soli cõduxi, pacificè possidere non permittit: imò me in possessione ipsius superficiei turbat & inquietat. vnde ne me turbet, ago cõtra ipsum, & ad prædicta propono interdictum de superficiebus, vel actionẽ in factum subrogatã in locum ipsius interdicti. pos-

A dicti posset etiã proponi interdictum vti possidetis.
Quod ita recte concipiatur libellus dicit l.ff.e.l.j.in
princ.& §.proponitur.& ff.vti possidetis.l.si duo.§.
Labeo. Quidã tamen dicunt adijciendo in libello:
quod solum ad non modicum tempus conduxi:quod
non puto:quia illud est necesse in vtili rei vend. *Op-
positio.* Sed videtur quòd hoc interdictum non com
petat nec ratione possessionis,nec etiã ratione pro-
prietatis:ratione possessionis non. nam iste superfi-
ciarius superficiem imponendo fecit superficiem il-
lius,cuius est solum:vt C.de rei vendi.l.si inferiorẽ.
B & instit.de rerum diui.§.cùm quis.& de acquir.rer.
do.l.adeò.Si ergo superficies est facta illius, & quò
ad dominium:vt dictũ est.& pone quod habuit pos.
soli dominus:ergo facta est illius,quò ad possessio-
nem.Si ergo dominus ille possidet:quomodò pote-
rit superficiarius possidere : cùm duo possidere non
possunt eandem rem insolidùm. Item si dominus so
li factus est dominus:quomodò superficiarius pos-
set fieri dominus. Respõdeo:quod obijcis de posses
sione verum est quòd vterq; possidet.si tu dicis duo
insolidùm non possunt possidere:verum est vno eo-
C démq; iure:at diuerso iure secus.dominus enim pos
sidet de iure ciuili:superficiarius de iure prætorio,si
cut & aliud simile.ff.de precario. & habet. Alteri
quæstioni respõde sicut supra de vtili rei vend. quæ
datur superficiario tractatu:& quæ ibi dixi:& supra
de vti possideris hic possunt repeti.Nec admitto qđ
quidã malè voluerunt dicere, ꝙ hoc interdictũ non
sit interdictum:sed vocetur quasi vti possidetis:pro-
pter legẽ primam ff.e.§ proponitur.quia ibi dicitur
omnia quę desiderãtur in interdicto vti possid. desi
D derantur & in hoc:nã si vnũ esset istud cũ vti possid.
frustrà diuersa vocabula his interdictis attribueren
tur:vt & aliâs C.de codicillis.l.si idem.

Si tu iuisti hoc anno per fundum alicuius per xxx.dies & impediaris illo itinere uti , uel turberis : habes interdictum de itinere actúq; priuato.

De interdicto de itinere actúq; priuato, Rubr.

1 *Interdictum de itinere actúq; priuato ad hoc ut compe-
tat:quot necessaria sint.*
2 *Positiones actoris & rei in interdicto de itinere actúq;
priuato.& nu.3.*
4 *Libellus in tali interdicto quomodò fiat.*
E 5 *Interdictum de itinere &c.an competat pro uia uel actu
debito alicui domui seu prædio urbano.*
6 *Interdictum de itinere &c.quare non detur pro seruitu-
te urbana,sicut pro rustica.*

QVIA sæpè contingit, quòd aliquis vadit per
fundum alicuius priuati hoc anno, non tamẽ
iure seruitutis: & venit alius,& prohibet ipsum vo-
lentem ire agere:ideò proditum est sibi interdictum
possessorium,quod est retinendæ possessionis.s. de
1 itinere actúq; priuato:vt ff.e.l.j.in princip. † Quod
interdictum ad hoc vt competat,tot sunt necessaria.
F In primis,ꝙ aliquis sit vsus hoc anno vel itinere vel
actu per fundũ suum,vel ad minus xxx. diebus hoc
anno sic vsus:vt ff.e.l.j.in princ.& §.hoc interdicto.
Secundum,quòd sit vsus non vi non clam non pre-
cario:vt ff.e.l.j.in princ.& §.ij. Tertium, ꝙ vtatur
quasi iure seruitutis, si enim alio modo iuisti: puta,
quia propter riuum qui erat, aut quia via publi-
ca erat interrupta,& ita ad tuum fundũ ire non po-
teras,per fundum vicini iuisti:nullum ius tibi quæ-
ritur:vt ff.eod.l.j.§.vlti.& l. vltim. Quartum, quòd
G via rustica vel itinere vel actu ad prædium rusticum
sit vsus:non autem ad prędium vrbanum:quia hoc
interdictum tuetur tãtummodò rusticas seruitutes.
vt ff.eod.l.j.§.hoc interdictum. Quintum,quòd ali-
quis sit vsus sicut dictum est:nec consideratur si fue
rit constituta seruitus:vel debeatur,vel non: vt ff. e.
l.j.§.hoc interdictum.Sextũ,ꝙ hic qui fuit vsus hoc
anno,vt dictum est,vt sit prohibitus.ff.e.l.j. in prin.
§.j.& ij.Vnde in hoc interdicto actor facit tal.posi.
2 *Positio actoris.* † Ego dico,quòd prædium tale quod
est sitũ in tali loco,est meum. Itẽ dico, ꝙ tale prędiũ
H quod est iuxta illud:est Titij. Quare facio has con
fessiones:quia nemo potest habere hoc interdictũ:
nisi & alius habeat prædium: & ipse etiam habeat:
sicut nec aliam seruitutem prædialem quis habere
potest,nisi habeat prædium:nec debetur nisi habenti
prædium:vt institu.de seruitu.& ff.communi.de ser
uitu.l.j maximè cùm interdictum tueatur rusticas
seruitutes:vt ff.eod.l.j. Item dico, ꝙ per illud tuum
prædium iui ad prædium meum hoc anno ad minus
per triginta dies. Item dico,quòd ego iui sine vi clã
I vel precario. Item dico,quòd iui eo anno vt seruitu
tem mihi quęrerem. Item dico,quòd illud prædium
meum ad quod iui,& tuum prædium per quod iui
est rusticum. E contrà reus facit tales posi. *Positio rei.*
3 Ego † dico,quòd inter prædium meum & tuum est
aliud prędium medium,quod est Titij:si hoc confi
tebitur actor,non poterit agere,& quare:vide ratio
nem,hoc interdictum est proditum ad tuendas rusti
cas seruitutes:vt dictum est supra eod.titul. At me-
dium prædium,quod non seruit, impedit seruitutẽ.
vt ff.de seruitu.rustic.prædi.l.qui sella § si. Item di-
co, ꝙ tu illa via itinere vel actu es vsus à me vi clam
K vel precario. Item dico,ꝙ per meum prædium tu iui
sti hoc anno semel tantum vel decies: si hoc confite
bitur actor,succũbet:quia ad minus debet vti xxx.
diebus:vt dictum est. Item dico, ꝙ per prædiũ ideo
iuisti propter impedimentum riui: vel ideò quia via
publica per quã primo ibas, fuit interrupta: si hoc
confitebitur actor, absoluetur reus : vt supra dixi.
Item dico , ꝙ illud prædium , quod dicis rusticum
ego dico,quòd ibi est domus : & prædium quod est
ibi, gratia domus illius fuit ibi: si hoc confitebitur
actor,succũbet:quia amodò est prędiũ vrbanũ:& tũc
L nõ habet locũ interdictũ qđ est inductũ ad tuendas
rusticas seruitutes tantũmodo : vt dictũ est:nam prę
dium vrbanũ à rustico non loco sed qualitate secer
nitur:vt C.de prædijs minorũ.l.si prędiũ rusticũ. In
4 hoc aũt interdicto ita cõcipietur libellus. † *Libellus.*
Vob.d.&c.cõque.e.R. de M. qui me volentẽ vti &
vtentẽ via itinere vel actu per talem fundum , cuius
fines sunt tales, prohibet qua via itinere vel actu
xxx.diebus & vltra vsus sum hoc anno,nõ vi,nõ clã,
non precario:vnde ne me prohibeat ago contra ip-
sum:& ad hoc propono interdictũ de itinere actúq;
M priuato,vel actionem in factum subrogatam in lo-
cum ipsius interdicti. Quod ita rectè cõcipiatur lib.
dicit lex ff.eod.l.j. Multi tamen apponunt in libello
in quantum mea interest non prohiberi, vel impedi
ri,condemnari eum mihi peto,& hoc probant per le
gem ff.eod.l.vnde §.in hoc interdicto.quod non cre
do posse de iure poni in libello. s. quod vtrumq; pe-
tas,scilicèt ipsum prohiberi ne inferat violentiam
& condemnari ad interesse. Quomodò enim illud
stare posset,quod vtrumq; deberetur: stare non pos

A sei: vt argu ff. de pœnis. sanctio. & arg. ff. nautæ cau
po. stabu. l. licèt. Item in pœna apposita in contra
ctu hoc videmus: quod vtrumque non potest peti:
nisi actum esset, quod vtrunque deberetur: vt ff. de
doli except. apud Celsum. §. Labeo. Præterea si peto
interesse: videtur quòd nó possum petere ipsum pro
hiberi: nam interesse seu pretium loco ipsius rei vel
facti succedit: vt argumen. ff. quod metus causa. vi-
deamus: & argumen. ff. de petitio. hæredita. l. sed &
si lege commissoria. & argumen. ff. pro empto. l. litis
æstimatio. Itẽ ex natura interdicti colligitur quod
B tantùm prohibitio sit in obligatione vt patet in ver
bis prætoris. ff. eod. l. j. in princip. Quid ergo dicitur
ff. eod. l. vnde. §. in hoc. quod fit condemnatio ad in-
teresse. Respondeo: sicut & supra de interdicto
quod vi aut clam, notaui. Nam iudex potest condē-
nare in illo interesse, si sibi nõ pareatur in illo quod
mandat, scilicèt vim non fieri. In prima sententia
quam dat in interdicto: vt ff. de rei vendi. qui resti
tuere. Prætereà esto quòd actor obtineat in hoc in-
terdicto: quęritur quid prosit sibi victoria. Nam ego
reus qui fui in hoc interdicto condemnatus, incon-
C tinenti intentabo negatoriam, per quam te prohibe
bo ne vadas vel vtaris. Quid ergo proderit tibi in
hoc possessorio obtinuisse? Respódeo: multum pro-
dest in hoc possessorio obtinere. Primò quia dicit
authoritas: beatus qui tenebit: vt argumen. ff. de
verbor. obliga. si seruum. §. sequitur. Item vtilius est
possidere, quàm petere: vt ff. de rei vendica. l. is qui.
nam quotiens sunt dubia vtriusque iura, remanet
suo loco possessor: vt institu. de interdictis. commo-
dum. Item poterit esse, quòd ille non probabit se do
minum fundi illius habere per quem iui: quod ne-
cesse est in negatoria: vt ff. si serui. vendice. l. ij. Quia
D dominium rei alicuius probare difficilimum est: vt
C. de probatio. l. cùm res. Item multum prodest ista
possessio: quia interim iste vtetur illa via itinere vel
actu, donec ille probet de iure suo: & tenetur caue-
re isti vtenti, quòd eum non impediat, quamdiu de
iure suo probauerit actor in negatoria: vt ff. de vsu-
fruct. l. cuiuscunque. Vnum tamen verè fateor: quia
in omnibus possessorijs parum est obtinere, ex quo
actor in petitorio obtinet: & propterea quæstio pos-
sionis dicitur momentanea: vt C. si de possessio. &
5 eius momenta. fuerit iudicatum. † *Quæstio.* Item
E quæritur, an istud interdictum competat pro via vel
itinere vel actu debito alicui domui seu prædio vr-
bano. Respondeo: non credo: quia tantùm ru-
6 sticas seruitutes tuetur. ff. eod. l. j. §. ij. † *Quæstio.* Sed
quæritur quare non datur pro seruitute vrbana si-
cut pro rustica. Respondeo, magis iura consulunt
alicui habenti rusticam seruitutem, quàm vrbanam
sicut & alia notatur differentia in prędijs rusticis &
vrbanis: vt C. loca. & condu. l. certi. *Oppositio.* Item
non videtur quòd libellus sit bene conceptus pro-
pter prædicta: nam in hõc interdicto duo quis debet
F probare, scilicèt se vsum hoc anno, & sibi ius esse ita
habere: vt ff. eod. l. vnde. §. hoc autem. Respodeo: il-
lud verum est in secundo interdicto de itinere actū-
que priua. reficiendo. de quo incontinenti infra di-
cemus.

Si tu habes seruitutem viæ vel itineris vel actus: & vis reficere locũ illum, vnde iter tibi debetur, & ab aliquo prohibearis: habes contra illum interdictum de itinere actúque priuato reficiendo.

G De itinere actúque priuato reficiendo, Rubric.

1 *Interdictum de itinere reficiẽdo ad hoc ut procedat, quot exigantur.*
2 *Positiones actoris & rei in tali interdicto. & nu. 3.*
4 *Libellus in tali interdicto quomodò fiat.*
5 *Interdictum de itinere reficiendo, an sit aliud ab interdicto de itinere actuq; &c.*
6 *Interdictum de itinere reficiendo intẽtare quid prodest.*
7 *Interdicto tali quare probare sit necesse se per annum usum fuisse.*
8 *Interdicto huiusmodi si possessio probetur cur necessarium sit seruitutem constitutam probari.*

H CVM habes ius viæ itineris vel actus: & vis il-
lam viã iter vel actum reficere: vt possis ire age-
re: ideò proditum est interdictum de itinere actuque
priuato reficiendo: per quod prohibetur ne quis im
pediat vel prohibeat te volentem reficere viam iter
1 vel actum: vt ff. eod. l. vnde. §. ait prætor. † Vnde ad
hoc vt istud interdictum competat, tot sunt necessa
ria. In primis, quòd aliquis sit vsus hoc anno. Secun
dum, quòd sit vsus non vi non clam non præcario.
Tertium, quòd probet seruitutem sibi deberi seu cō
I petere. Quartum, quòd debeat cauere nomine dam
ni infecti propter opus quod vult facere in refectio-
ne: vt probantur ista ff. eod. titu. l. vnde. §. ait prętor.
& §. hoc autem. Quintum, quòd ille qui vtitur vta-
tur iure seruitutis: vt ff. eod. l. vlti. Sextum, quòd refi
ciat quis vsque ad modum consuetum impositæ ser
uitutis: vt ff. eod. l. vnde. §. hoc autem. Septimum, ꝙ
impediatur ille qui vult reficere: vel quod reficiat:
vel quòd apponat ea quæ sunt necessaria ad reficiē
dum: vt ff. eo. l. veteres. Octauum, quòd aliquis qui
vult reficere non portet ea quę sunt necessaria ad re
fectionem longiori itinere vt deteriorē causam eun
K di faciat. Tunc enim impunè poterit prohiberi: vt
ff. eo. ti. l. veteres. §. fi. Nonum, quòd ille qui vult re-
ficere portet ea quæ sunt necessaria per eam partem
agri per quam eum minori incōmodo domini fun-
di portari possunt. alioquin impunè poterit prohibe
ri: vt ff. eod. ti. l. apparet. Decimum, quòd habeat ser
uitutem constitutam: vt dictũ est. vel habeat vsum il
lius viæ vel itineris cuius non extet memoria: vt ff.
eod. l. apparet. §. vlti. Et quod dicit ibi longæ posses
sionis: expone, id est, longissimæ: & talis cuius non
extet memoria: nam cùm seruitus viæ non habeat
L causam continuam: vt ff. de seruit. l. seruitutes. ideò
tempus longissimum est necessarium, ad hoc vt illa
seruitus acquiratur: vt ff. de aqua plu. arcen. l. j. in fi.
& l. ij. §. ij. & iij. Si autem sit seruitus, quę habet con-
tinuam causam: tunc quęritur tempore longo. vt ff.
si seruitus vendi. si quis diuturno. & C. de seruitu. l. si
per fundum. Vnde in hoc interdicto act. fa. tal. posi.
2 *Positio actor.* † Ego dico, quòd per talem tuum fun-
dum iui ad fundũ meum. Item dico, ꝙ ego iui sine
vi clam vel precario. Item dico, ꝙ est mihi ius eun-
di agendi per titĩ fundum ad fundũ meum. Item di
M co, ꝙ volui tibi cauere nomine damni infecti pro-
pter opus quòd volebam facere in dicta via causa
refectionis. Item dico, quòd quando ego fui vsus:
fui vsus iure seruitutis. Item dico, quòd ego volebã
reficere secundum modum debitæ seruituts dictæ
viæ seu itineris. Item dico, ꝙ tu impedis me volen-
tem reficere. Item dico, quòd tu impedis me & pro-
hibes vel meos apportantes necessaria ad refectio-
nem. Item dico, quòd via vel itinere ita temoto sicut

& primum

A & primum ego vtor ad refectionem illius viæ seu iti
neris. Item dico, quòd ego portabam ea quæ erant
necessaria ad refectionem illius viæ vel itineris per
fundum tuum cum minori dãno illius fundi. Item
50 dico, ꝙ illa via vel itinere ego & maiores mei sumus
vsi per fundum tuum longissimo tempore: cuius tẽ-
poris non extat memoria. Econtrà reus facit tales
3 positio. † *Positio rei.* Ego dico, quòd tu iuisti per fun
dum meum ad fundum tuum tantùm vno anno. si
actor confitebitur hoc, succumbet: quia non pôterit
allegare quòd sit vsus tanto tempore, cuius non ex-
B tat memoria. Item dico, quòd fundus meus est li-
ber ab omni seruitute: si hoc confitebitur actor, suc
cũbet: quia non poterit ammodò probare se seruitu
tem habere. Item dico, quòd ego perij à te vt caue-
res mihi nomine damni infecti: & tu mihi cauere re
cusasti. Item dico, quòd tu fuisti vsus via illa itinere
vel actu vi clam vel præcario à me. Item dico, quòd
tu fuisti vsus remoto animo acquirendę tibi seruitu
tis. Item dico, quòd tu vis vltra modum reficere de-
bitæ seruitutis. Item dico, quòd Titius tantùm te
impedit. Item dico, quòd tu portabas ea quæ erant
C necessaria ad refectionẽ illius viæ itineris, vel actus
per illam partem agri per quam ager meus fiebat
deterior. Item dico, quòd tu afferendo necessaria
ad illam refectionẽ longiori via vel itinere per fun-
dum meum vtebaris. In hoc autem interdicto concl
4 piet actor ita. libr. † *Libellus.* Vobis domino pote.
Pist. conque. ego R. de M. qui me volentem reficee-
re viam seu actum: quam vel quem habeo per fun-
dum talem: cuius fines sunt tales de iure mihi cõsti-
tutam & debitam impedit & prohibet reficere: vn-
de ne me impediat, ago contra ipsum, & ad hoc pro
D pono interdictum de itinere actúque reficiendo:
vel actionem in factum subrogatam in locum ip-
sius interdicti. Quòd ita rectè concipiatur. libe. di-
cit lex ff. end. l. vnde. §. ait pretor. nec admitto, quòd
ponatur in libello, & quanti mea interest non pro-
hiberi ipsum in illo interesse condemnari peto: quia
12 licèt iudex possit in interesse condẽnare: non tamen
est in obligatione, sicut in superiori interdicto no-
5 taui. † *Quæstio.* Sed quæritur, an istud interdictũ sit
aliud à primo: ita quòd sint duo, vel sit vnũ interdi-
ctum habens duo capita? Respondeo: duo sunt in-
E terdicta. Nam verba prætoris separatim ponuntur
in primo & secundo interdicto. Item dicit lex ff. eo.
l. vnde. §. hoc autem interdictum distat à superiore.
ergo est aliud. Item sunt duo: quia in primo habeo
necesse probare tantùm me vsum hoc anno ad mi-
nùs xxx diebus: vt superius notaui. In hoc autẽ de-
beo probare me vsum hoc anno, & seruitutem mihi
debitam. Item primum competit pro possessione tã
tùm retinenda. Istud autem interdictum continet
causam proprietatis quodammodò. vt ff. de interdi-
ctis. l. ij. §. quædam. quia sicut aliàs in rei vendica.
F non sufficit probare me possedisse, nisi & probem
me dominũ: ita & in hoc interdicto nõ sufficit pro-
bare me possedisse, nisi & probem seruitutem mihi
constitutã. vt ff. eo. tit. l. vnde. §. hoc autẽ. Alij dicũt
vnum est interdictum habens duo capita: sicut &
aliàs lex Aquil. dicitur vna habens duo capita: pri-
mum & tertium. vt instit. ad leg. Aquil. & ff. ad leg.
Aquil. l. ij. Item & lex Iulia dicitur vnica habens
quinque capita. vt ff. ad leg. Iul. de adult. l. capite. &
lex Velleia dicitur vna: & tamen habet tria capita.

G vt ff. de liberis & posthu. l. Gallus Aquilius. Item
& conditio dicitur vnica habens duas partes. vt ff.
6 de conditio. & demonstra. l. hæc scriptura. † *Quæ-
stio.* Item quæritur in hoc secundo interdicto si ha-
bet necesse probare seruitutem sibi constitutam, si-
cut dictum est: quid differat à confessoria, vel quid
prodest istud interdictum intentare: nam in confes
soria oportet quòd quis probet seruitutem sibi con
stitutam: vel testamento: vel pactionibus & stipula-
tionibus: vel longo tempore: vel longissimo, cuius
non extet memoria. vt. s. eod. in hoc interdicto no-
H taui. vt probatur hoc instit. de actio. §. æquè. & insti.
de seruit. §. vlti. & ff. si seruitus vendi. l. ij. & l. si quis
diuturno. ita etiam in interdicto sicut dictũ est. Re-
spondeo: hæc est differentia: interdictum de itinere
actúque priuato reficiendo competit tunc tantùm,
quando quis vult reficere, qui dicit sibi seruitutem
debitam, & vult reficere: aliàs autẽ si prohibeas alio
modo volentem vti seruitute, non credo interdi-
ctum locum habere, sed confessoriam. nam si vole-
bas vti seruitute: & ego negabam te volentem vti:
tu non habebis interdictum, sed confessoriam tan-
I tùm. & ita confessoria est genus quantum ad inter-
dictum de itinere actúque priuato: quia vbicunque
competit interdictum & confessoria. at vbi confes-
soria datur interdictum non competit: interdictum
autem est species: & ita interdictum habet locũ in
domicilio suo tantùm: scilicet quando aliquis vult
reficere vt dictum est. vt ff. si seruitus vendi. l. loci. §.
si quis. Item est & alia differentia: quia qui propo-
nit cõfessoriam sufficit si probet seruitutem sibi cõ-
stitutam esse: sicut dictum est: at qui proponit inter-
dictum duo debet probare: scilicet & se vsum hoc an-
K no: & seruitutem sibi constitutam: vt ff. eod. l. vnde.
§. hoc aũt. Vnde nõ credo esse vtile proponere inter-
dictum, cùm illa duo debeat probare: nisi quia spe-
cialiter volendo reficere, proponat interdictũ. Item
cõfessoria cõperit siue aliquis possideat fundum si-
ne non: vt ff. si vsufru. pet. l. fructuario. §. vlti. Inter-
dictum autem non nisi ei qui hoc anno fuit vsus: vt
dictum est. Et alias differentias quilibet studiosus
7 notare pôt. † *Quæstio.* Sed quæritur quare in inter-
dicto isto debet probare aliquis se hoc anno vsum
fuisse. nonne satis est si probaret seruitutem suam
L esse. vt ff. si seruitus vendi. l. loci corpus. §. si quis mi
hi. & ff. eod. l. vnde. §. hoc autem. Quædam verba
posita ibi inueniuntur. s. quæ dicunt ius sibi esse refi
ciendi &c. Item & aliud verbum quod ibi ponitur
s. & seruitutem cõpetere &c. & aliud verbum quod
ibi ponitur. s. fieri autem potest, vt quis ius eundi ha
bet &c. Rñdeo: posset dici, ꝙ duo sunt necessaria, ꝙ
quis probet si à primo incipiatur. s. à possessione vel
vsu: secus aũt si incipias ab altero. s. à seruitute: nam
tũc illã tantùm probare sufficit: sicut & aliàs nulla
possessio amittitur, nisi corpus & animus interue-
M niat ff de acquiren. possessio. l. quemadmodum. Ve
rum est si à corpore incipias: alioquin si ab animo
sufficit solus animus. ff. de acquirend. possessio. pos
sideri § in amittenda. Item & aliàs dicit docere de-
bet actor sua interesse in actione ad exhiben. & tem
pore litis contestatę, & tempore sententiæ. Verum
est si ante litem contestatam incipias: alioquin si à
tempore sententię sufficit: vt ff ad exhibend. l. tigni.
§. vltimo. Sed huic responsioni obstat quod dicitur
in prædicta l. vnde. §. hoc autem. ff. eod. titu. l. ibi al-

A teiutrum si desit: sed fortè proponitur pro altero: vt
& aliâs ponitur similiter secundum quosdam. ff. de
leg. j. si ex toto. §. j. sed aliâs in confessoria si velim re
ficere satis est si probem seruitutem meam esse: vt ff.
si seruitus vendic. l. loci corpus. § si quis mihi. sed in
interdicto hæc duo probari debent vt dictum est: &
sic nihil prodest iudicio meo agere interdicto: sed
tantùm confessoria, in qua minori onere probatio
8 ne. Quæstio. † Item queritur in hoc interdicto si pro
bo me esse in quasi possessione viæ vel itineris vel
actus: quare habeo necesse probare, quod seruitus sit
B mihi constituta: nonne sufficit sola possessio: cú &
hoc aliâs in rebus corporalibus videas: ná si probo
me possidere: non habeo aliud necesse probare: nisi
enim actor probet quod intendit, re manet apud me
possessio: vt C. de rei vend. l. vlt. Item & hoc vide in
causa liberali quæ res fauorabilis est: vt ff. de regu-
lis iuris. l. libertas. & prætores etiam fauét libertati-
bus: vt ff. de ali. iudic. mutandi causa fac. l. iij. & ta-
men si possideo aliquem seruum: & ille dicat se libe
rum, habet necesse se liberum probare: nec ego ha-
beo necesse probare illum esse seruú, cùm sufficiat
C mihi sola possessio: vt C. de proba. l. si de possessio.
& l. vis eius. cùm fauorabilior sit causa personarum
quàm rerum: vt C. de sacrosanct. eccl. sancimus. Re
spondeo: ratio est in promptu: qui seruitutem dicit
sibi deberi semper in alienu molitur: & in re aliena
intédit sibi, illam deberi: alioquin si esset res propria
in ea: seruitutem non peteret nec possessi. vt ff. de ser
uitu. vrbano. prędior. si domus. & ff. si vsusfruct. pet.
l. vti frui. Vnde ex quo certum est, quòd seruitutem
mihi assero in alieno, quòd causam debeam proba-
re, qualiter debeatur, vel pactionibus, vel stipulatio
D nibus, vel testamẽto, vel longo tempore, vel longis-
simo: sicut supra dictú est: maximè cum quodlibet
prædium præsumatur liberú, nisi seruitus probetur
imposita. At in rebus corporalibus sufficit mihi so-
la possessio: maximè secundum Placentinum, qui
præsumpsit me dominum ex quo possideo: licèt hoc
nó amittamus: nam si possideo, quare haberem ali-
quid necesse probare, cùm de actoris intentione nó
constet: certe nullo modo, alioquin si constaret de
intétione actoris: tunc possessor haberet necesse pro
bare, qualiter res illa esset sua: vt ff. de rei vendica.
E officium. maximè ex quo possideo pręsumor vtique
esse dominus: quia à possessione dominium ince-
pit ex iure gentium: vt ff. de acquirend. possession. l.
j. in princip. At quando ego dico mihi seruitutem
deberi: licèt illam quasi possideam: tamen quia có-
stat de intentione aduersarij, scilicèt quia prædium
est suum: habeo necesse probare seruitutem mihi có
stitutam, vel alio modo debitã, & hic est casus: vbi
qui possidet actoris partes sustinet: vt institu. de acti
in prima colum. Ire enim per fundum meum cuili-
bet liberum est: dummodò iure seruitutis nó vadat:
F possum tamen ipsum volentem ingredi prohibere:
& si introierit, tenetur iniuriarum: postquam tamen
ingressus fuerit, illum prohibere non possum, si sine
prohibitione introiuit: vt ff. de iniur. l. iniuriarum. §.
vlti. & institu. de rerum diuisione, in secunda colú.
Item de seruo prouocante in libertatem, non est lo-
cus oppositioni. & vide rationem: ex quo enim ser-
uus est in possessióe seruitutis: & proclamat in liber
tatem dicit se liberú: & affirmatiuam proponit. vn-
de meritò debet probare se liberú. At in seruitutibus

G cótra. si enim possideo, & dńs prędij intétat negato
riá contra me: & ego ecótrà dicá ius est mihi eundi
agendi: cùm affirmatiuam propono, debeo illam
probare. idem est & in seruo. seruus enim proclamat
in libertaté: ego nego ipsum esse liberum: quia sim-
pliciter factum nego: non teneor probare: sed suffi-
cit sola possessio. ille autem quia dicit se esse liberú
cùm affirmatiuam proponat: tenetur ipse probare:
sicut de his copiosiùs dicemus infra in tractatu de
confessoria & negatoria.

Si habes ius aquæ quotidianæ ducẽdæ ad prædia tua, &
H *ab aliquo prohibearis aquam illam ducere: habes contra il-*
lum interdictum de aqua quotidiana.

De interdicto de aqua quotidiana, Rubr.

a *Interdictum de aqua quotidiana ad hoc ut ueniat, quot requirantur.*
a *Positiones actoris & rei in tali interdicto. & nu. 3.*
4 *Libellus in tali interdicto quomodò formetur.*
5 *Interdictũ de aqua &c. quomodò duret seruitute amissa.*
6 *Interdicto tali quomodò ius alicui quæri possit.*
7 *Interdicto huiusmodi, an lex ultim. ff. eodem titul. contradicat.*

I QVIA sæpè habent multi ius aquæ quotidianæ
ducendæ ad prædia sua: & ab alijs prohibẽtur
ducere: ideò interdictú de aqua quotidiana est pro-
ditum: quod est prohibitorium: & est retinendæ
possessionis semper: sed aliquádo est restitutorium
puta, si aliquid fiat ad impediendam quasi posses-
sioné aquęductus: quòd illud debet destrui: vt ff. e. l.
1 j. in princip. & § Labeo. † Vnde ad hoc vt istud in-
terdictum competat, tot sunt necessaria. In primis
quòd aqua illa sit quotidiana: quotidianam intelli-
ge non quæ quotidiè fluit, sed quam quis quotidiè
K posset ducere, si vellet: vt ff. eodem. l. j. §. hoc interdi
ctum. Secundum, quòd aqua illa sit vsus hoc anno,
non vi, no clam, non precario: ad minus vna die vel
vna nocte. Cæterùm si ante annum duxisti: non ha-
bes interdictum, nisi infra illum annum aqua per se
fluat: vt ff eod. l. j. in princi. §. quod autem scriptum
est. & § quæsitú. Tertium, quòd aqua illa sit peren-
nis, id est, perpetua, vel id est, quod nullo tempore
desiccetur. nulla enim aqua duci potest: nisi quæ pe
rennis est: vt ff. eod. titu. l. j. §. loquitur. Quartum, quod
aquam illam ducat à capite non aliundè. caput au-
L tem aquæ est vnde aqua nascitur, si ex fonte: ipse
fons: si ex flumine principia fossarum quibus aqua
ex flumine ducitur: vt ff. eod. l. j. §. hæc interdicta.
Quintum, quòd ille qui ducit aquam putat se de iu
re ducere: si autem sciat vel putet se non de iure du-
cere: non habet hoc interdictum: vt ff. eod. l. j. §. si iu-
re. & §. Aristo. Sextum, quòd in illa aqua ducenda
non excedat ampliorem modum: vel quòd non du-
cat per aliam regionem, quàm vnde solitus sit duce
re: vt ff. eod. l. j. §. illud. Septimum, quod illã aquam du-
cendo aliam nó admisceat: alioquin non habet in-
M terdictum: vt ff eod. l. j §. illud Labeo dicit. Vnde in
2 hoc interdicto actor facit tales positiones. † *Positio*
actoris. Ego dico, quòd aqua quæ exit de tali fonte
vel flumine est quotidiana: quia quotidiè posset
fluere. Item dico, quòd illa aqua sum vsus hoc an-
no sine vi clam vel precario. Item dico, quòd ego
sum illa aqua hoc anno saltem vna die vel vna no-
cte vsus. Item dico, quòd aqua illa semper est peren
nis. i. nullo tépore desiccatur. Item, quòd aqua illa
oritur à tali fonte vel à tali flumine. Item dico, quod
ab illo

A ab illo fonte vel flumine aquam duco. Item dico,
quòd ego duco aquam illam:quia credo iure serui-
tutis vti,& iure meo. Item dico,quòd ego duco ita
sicut & primo ducebam. Item dico,ꝙ illam aquam
per eundem locum duco, sicut & ducere solebam.
Item dico,quòd illam tãtùm aquam ducere solitus
sum:duco sine alia. Econtra reus facit tales positio.
3 *Positio rei.* †Ego dico,quòd aqua illa currit tantùm
in hyeme,& in æstate siccatur:si hoc confitebitur a-
ctor,absoluetur reus:quia aqua non est quotidiana
nec perennis. Item dico,quòd aqua illa non est vsus
B Titius tantùm:si hoc cõfitebitur actor, succumbet:
quia si Titius tantùm fuit vsus:ergo non ipse. Item
dico,quòd illa aqua fuisti vsus vi clam vel præcario
à me. Item dico,quòd aquam illam quam ducis: à
tali loco ducis. Item dico,ꝙ locus ille est tantùm re
motus à fonte vel à flumine: vnde aqua illa habet
initium:si hoc confitebitur actor, succumbet: quia
non ducit aquam à capite. Item dico, quòd tu scis
seu credis te contra ius & iniustè aquam istam duce
re. Item dico,quòd aquam istam ducis per aliam re
gionẽ,quàm hoc anno duxeris. Item tu hãc aquam
C ducẽdo aliam aquam admisces. Item in hoc autem
4 interdicto cõcipiet actor ita libellum. † *Libellus.* Vo
bis domi.&c.conqueror ego R. de M. qui me pro-
hibet ducere aquam per fundum talem, cuius fines
sunt tales:quam aquam duxi hoc anno non vi,non
clam,non precario:vnde ne me impediat seu prohi
beat,ago contra ipsum:& ad hoc propono interdi-
ctum de aqua quotidiana: vel actionem in factum
subrogatam in locum ipsius interdicti. Quod ita re
ctè concipiatur libellus dicit lex ff.eod.l.j.in princi.
Quidam tamen apponunt in libello & petunt inter
D esse:vt ita dicant:& quia in xx.interest mea non es-
se prohibitum:ideò ipsum ad interesse meum con-
demnari peto: & ad hoc propono prædicta iura &
probant hoc:vt ff.eod.l.j.§. preterea. sed non credo,
quòd possit petit per interdictum: licèt in illis con-
demnari possit iudex, sicut in superioribus interdi-
ctis notaui. Nec obstat.§.ille præterea quia ibi pro-
pter factum tuum amiserim ius aquę ducendæ vnde
quia in hoc casu est restitutorium:ideò mihi restitui
5 tur illud interesse. † *Quæstio.* Sed quæritur in illo §.
quomodò interdictum duret seruitute mihi debita
E aquæ ducendæ amissa: maximè cùm interdicta sint
annalia de eo quod non peruenit ad violentum:
vt ff.de interdictis.l.penu.& seruitus non amittatur
nisi decem annis ad minus:vt ff.de vsucap.sequitur.
§.si viam.nam si aquã duxi in hoc anno,seruitutem
non amisi: si non duxi, interdictum non competit.
Respondeo:tempore illarum legum seruitus bien-
nio amittebatur,sicut & dominia rerum immobiliũ:
vt institu.de vsucap.in princip. licèt hodie tempora
sint prorogata: vnde ita dicas: ꝙ lis fuit contestata
super interdicto: & ita interdictũ est perpetuatum:
F actio tamen pro seruitute competens est amissa, &
sic fiet cõdemnatio in interdicto habita ratione ser-
uitutis amissæ.& sicut & aliàs de eo qui restituit ho
minem vsucaptum post rei vendicationem intenta-
tam:vt ff.de rei vendicatio.l.si post acceptum iudi-
cium. Nec obstat si opponis cõtestata lite super in-
terdicto,quòd videatur actio pro seruitute compe-
tens perpetuata, non est verum: nam interdictum
quoddã est præparatorium ad confessoriã quæ pro
seruitute competit:vnde propterea non perpetuatur
G cõfessoria propter litis cõtest.super interdicto:sicut
nec perpetuatur rei vẽdic. lite cõtesta.super actione
ad exhibendũ:vt ff.ad exhiben.l.Iulianus.§.quæsi-
tum.& ita respondit dominus meus Rogerius Be-
6 neuẽtanus. † *Oppositio.* Sed videtur mirabile,quòd
interdictum competat propter vsum aquæ quotidia
nę ductæ per noctem vnam vel diem.quomodò vn-
quam mihi ius posset quæri? Respondeo. quantum
ad causam possession. non refert quo tempore quis
vel quanto tempore: sed an vtatur: licèt quò ad peti
torium illud consideretur:sicut & aliàs habes in in-
H terdicto de itinere actùque priuato: quod competit
si tu iusti saltem triginta diebus: vt superius nota-
ui. *Quæstio.* Item quæritur:quia non videtur quod
sit hoc interdictum alicuius vtilitatis.ecce dominus
intentat negatoriam contra istum:iste habet neces-
se probare de iure suo:qualiter sit sibi seruitus con-
stituta:aliàs hoc interdictum vel in modico vel in
nullo sibi proficiet:quia licèt in seruitutibus aliquis
possideat:necesse habet probare de iure suo:vt insti
tu.de action.in prima colum. Respondeo: dic vt no
taui supra de interdicto de itinere actùque priuato,
I In hoc enim prodest:quia aut est in possessione ser
uitutis ille qui vult ducere aquam,aut non: si est in
possessione,licèt agatur cõtra eum negatoria, caue
bitur sibi quòd non impedietur ducere aquam quã-
diu de iure suo probauerit. Si autem non sit in pos-
sessione:cauebit ipse qui petit seruitutem,quòd illa
seruitute non vtatur:quandiu de iure suo probet si-
ne præiudicio seruitutis amittendæ:vt ff.eod. titul.
7 si de via. † Item quæritur: adhuc dictum est supra
in hoc interdicto, quòd eodem modo & loco debet
quis aquam ducere:alioquin posset impunè prohi-
K beri.videtur lex vellle in contrarium.ff.eod.l.vltim.
nam ibi dicitur per quancunque partem fundi po-
test riuũ facere ille qui habet ius aquæ ductus:dum
modò aquę ductus non interuertatur: & ff.eod.l.j.
§.illud tamen. quia non debet ducere aquam per
aliam regionem. Respõdeo: lex illa loquitur quan
do alicui de iure competebat seruitus:& ideò potest
riuum ducere qua parte fundi velit,subaudi ab ini-
tio:postquam autem elegit, non ducet per alias par
tes:vt ff. de seruitu.l.si cui. At l.j.§.illud. loquitur
quando ius aquæ ductus mihi non competebat:sed
L tantùm eram vsus.vnde per aliam regionem nõ du-
co. Et sic si rectè consideres,idem est in vtroque:con
siderato initio,sicut dictum est.

Si habes ius ducendi aquam æstiuam ad locum tuum: & ab aliquo impediris, seu aliàs impedieris: habes contra eum interdictum de aqua æstiua.

De interdicto de aqua æstiua, Rubric.

1 *Interdictum de aqua æstiua ad hoc ut procedat, quot exigantur.*
2 *Positiones actoris & rei in interdicto de aqua æstiua. & numer. 3.*
M 4 *Libellus in tali interdicto quomodò cõcipiatur. & nu. 5.*
6 *Interdictum utile & non directum quo casu competat.*
7 *Interdictum de aqua quotidiana,nũquid sit aliud ab interdicto de aqua æstiua.*
8 *Interdictum de aqua quotidiana an eo casu cõpetat quãdo competat interdictum de aqua æstiua.*

VERVM quia propter aquã quæ æstate tan-
tùm ducitur:est proditum aliud interdictum de
aqua æstiua:ideò de eo videamus. Si ergo aliquis du
xit aquam in priori æstate:& modo vult ducere:sed

A impeditur ab aliquo habet istud interdictũ de aqua
1 æstiua: vt ff. e. l. j. §. deinde ait prætor. † Vnde ad hoc
vt istud interdictum competat, tot sunt necessaria.
In primis, quòd aqua illa sit quotidiana: nam æsti-
ua à quotidiana differt vsu, nõ iure: vt ff. e. l. j. §. quo-
tidiana. Secundum, quòd aquam illam duxeris in
priori æstate: hoc est non in ista æstate: sed in præce-
denti: alioquin si in hac æstate locum habet vtile in
terdictum de aqua æstiua: vt ff. e. l. j. §. quod autem
diximus. & §. qui hac æstate: quæ æstas durat sex
mensibus. s. quia incipit ab equinoctio veris: & fini-
B tur in equinoctio autumnali: vt in prędicto. §. dici-
tur. alia tempora sunt hyemis: vt patet in versibus
istis. *Versus.* Festum Clementis hyemis caput est
orientis. Cedit hyems retro: cathedrato Simone Pe-
tro. Ver fugat vrbanus, æstatem Simphorianus. Id
tibi quod restat autũni tempora pręstant. Benedixit
ꝙ aqua æstiua debet esse quotidiana. nam omnis a-
qua quæ de æstate currere potest est quotidiana. om
nis enim aqua quę currit, in æstate currit & hyeme.
sed nõ cõuertitur. Multę enim aquæ currunt in hye
me, quę in æstate desiccantur. Tertium, ꝙ duxeris
C saltem vna nocte vel die: sicut & in superiori interdi
cto dixi: cùm hæc aqua distet à quotidiana non iure
sed vsu, vt dictum est, & omnia quæ ibi dixi, hic re-
petas. Quartum, quòd duxeris non vi, nõ clam, non
precario: vt ff. eod. l. j. §. deinde ait prætor. Vnde in
2 hoc interdicto actor fa. tal. posi. † *Positio actoris.* Ego
dico, quòd illa aqua quæ est in fonte tali seu flumi-
ne, est quotidiana: quia quotidiè fluit, vel posset
fluere. Item dico, quòd illa aqua ego fui vsus priori
æstate. Item dico, ꝙ ego duxi illam aquam saltem
vna nocte vel die. Item dico, ꝙ duxi illã sine vi clam
D vel pręcario. Item ego duxi ab illo loco vnde oritur
aqua. Item ego duxi credẽs me ius habere: oẽs enim
confessiones, & omnia quæ desiderantur in superio
ri interdicto, desiderãtur, & hic. E conuersò reus fac.
3 tal. posi. † *Positio rei.* Ego dico, ꝙ hęc aqua in æsta-
te siccatur. Item dico, ꝙ iam sunt duo anni, quòd a-
quam illã duxisti. Item dico, quòd tu duxisti illam
aquam vi clam vel precario à me. Item dico, quòd
tu duxisti illam aquam credens te ius non habere.
In hoc autem interdicto concipiet actor ita libellũ.
4 *Libellus.* † Vobis domi. &c. conqueror ego R. de M.
E qui me prohibet vel impedit ducere aquã æstiuam
ad fundum meum ad irrigandas teneras cucumel-
las: vel citreolas: vel faseolos: vel alia vti aquam il-
lam duxi priori æstate. vnde ne me impediat vel pro
hibeat, ago contra ipsum, & ad hoc propono inter-
dictum de aqua æstiua: vel actionem in factum sub
rogatam in locum ipsius interdicti. Quod ita rectè
concipiatur libellus: dicit lex ff. eod. l. j. §. deinde ait
prætor. Si autem in priori æstate non duxisti: sed in
hac æstate, & impediris concipiatur libellus modo
5 prędicto: vt istud. † *Libellus.* Qui me impedit seu pro
F hibet ducere aquam sicuti in hac æstate duxi. vnde
ne me impediat ago cõtra ipsum, & propono inter-
dictum vtile de aqua æstiua, vel actionem vtilem in
factum subrogatam in locum interdicti. Quòd ita
rectè concipiatur libellus dicit lex ff. eodẽ. l. j. §. qui
6 hac æstate. † *Quæstio.* Sed quęritur, quare in hoc ca
su competat vtile & non directum. Respondeo: sen
tentia locum habet, & verba deficiunt: prętor enim
dixit, vti aquam duxisti priori æstate: vt ff. eod. l. j. §.
deindè ait pręetor. At iste duxit hac æstate & nõ prio

G re, & ideò sententia concordat, sed verba deficiunt:
vt in eadem. l. § quod autem. & §. qui hac. Sicut &
aliâs vbi sententia locum habet, locum habet vtilis
ex quo verba deficiunt: vt ff. si quadr. paupe. fecis. di
7 catur. l. penul. † *Quæstio.* Item quęritur, quare istud
interdictum sit factum, cùm sufficeret primum: &
nunquid sit aliud: cum aqua æstiua à quotidiana
non iure distet: sed vsu: vt ff. eod. l. j. §. quotidiana.
Respondeo: ideò fuit factum: quia in speciali casu
loquitur, scilicèt, quãdo aliquis vult ducere aquam,
quam in æstate duxit. & etiã differunt inter se quan
H tum ad factum: vt ff. eodem. l. j. §. quod autem. licèt
autem omnia quę requiruntur in vno, requirantur
in alio: vt dictum est. Fuit autem istud ideò inuen-
tum: quia vtile erat aquam ducere in æstate propter
hortos ad irriganda ea quę ibi sunt: nec facias vim
in verbo, quod dixi ad irrigãdas: quasi non habeãt
locum interdicta alia: imò habent. nam & si alia de
causa ducta sit aqua: nihilominùs competunt inter-
dicta: vt ff. eod. l. j. §. idem Labeo scribit, etiam si prę
8 tor. † *Quæstio.* Item quęritur, an interdictum de a-
qua quotidiana competat in eo casu, quando com-
I petit interdictum de aqua æstiua: videretur quòd
sic: quasi quod illud sit genus, istud species, sed non
puto: quia doli clausula non pertinet ad ea de qui-
bus specialiter cautum est: vt ff. de verbor. obligati.
l. doli. & argumen. ad idem. ff. de pœn. l. sanctio.

Si ducis aquam per castellum, id est, per receptaculum quoddam ad locum suum, & impediris illam aquam ducere: habes interdictum de aqua ex castello ducenda.

De interdicto de aqua ex castello du-
cenda, Rubrica.

1 *Interdictum de aqua ex castello &c. ad hoc ut compe-*
K *tat, quot requirantur.*
2 *Positiones actoris & rei in tali interdicto. & nu. 3.*
4 *Libellus in tali interdicto quomodò concipiatur.*

SED QVIA aliquando aqua ducitur ad præ
diũ alicuius vel domũ ex receptaculo illo quod
aquam publicam suscipit, quod vocatur castellum:
ideò proditum est interdictum de aqua ex castello
ducenda. Vnde si aliquis habet ius aquę ducendę
ita ex castello: & prohibeatur ab aliquo illã aquam
ita ducere: habet hoc interdictum de aqua ex castel
lo ducenda: vt ff. eod. l. j. § ait prętor, quo ex castello.
L Vnde † ad hoc vt istud interdictum competat, tot
1 sunt necessaria. In primis, quòd ius aquę ducendę
sit tibi concessum ab eo qui concedere potuit: puta,
ab Imperatore vel senatu. nulli enim aquam duce-
re ex castello, id est, ex receptaculo, quòd aquam pu
blicam suscipit, conceditur: nisi sibi à principe vel se
natu concedatur: vt ff. eod. l. j. §. hoc interdictum ne-
cessarium. & ff. de fluminibus. l. quo minus. Secun-
dum, quòd violentia tibi inferatur, aliâs non com-
petit: vt ff. eod. l. j. §. ait prætor quo ex castello. Ter-
tiũ, quòd si de nouo vis ducere ex illo receptaculo
M seu castello quòd tu caueas nomine damni infecti
vicinis: vt ff. eod. l. j. §. ait prętor quo ex castello. in
fin. Quartum, quòd receptaculum ex quo aqua du
citur sit tale, quòd aquam suscipiat publicam: vt ff.
eod. l. j. §. hoc interdictum necessarium. Et istud no-
ta, quòd licèt prędicta interdicta, scilicet de aqua
quotidiana, & de aqua æstiua sint possessoria: istud
tamen interdictũ respicit causam proprietatis: quia
si est tibi concessum seu assignatum ius à principe
vel à senatu: habes tu hoc interdictum: non autem
habes, l-

A habes,licèt vsus fueris tempore tanto cuius non ex-
tes memoria:vt ff.eod.l.j.§.vltim.& l.hoc iure.§.du
ctus aquę.& sic ille.§.intelligitur de ductu aquę à
flumine publico.Cęterũ si aliundè deducatur aqua
& habet continuam causam,quæritur seu acquiri-
tur seruitus illa tempore longo:vt C.de seruitu.l.ij.
Quintum est necessarium,quòd ille qui vult duce-
re:ducat ita quod vicinis non noceat: vt ff.eodem ti
tul.l.hoc iure.§.ex flumine. Princeps enim qui con-
cedit alicui vt ducat aquam,videtur concedere sine
damno aliorum,vt & aliàs ff. ne quid in loco publi.
B l.ij.§.meritò. Rescripta enim principis & priuilegia
sine cuiusquam iniuria concedi solét:vt C.de eman
cipa.liber.l.nec auus. Vnde in hoc interdicto actor
2 facit tales positiones. † *Positio actoris.* Ego dico,q̄
in tali loco est, quoddam receptaculum: in quo col
ligitur aqua publica. Item dico,quòd locus voca-
tur castellum. Item dico,quòd dominus Imperator
vel senatus concessit mihi ducere aquam ex illo lo-
co. Item dico, quòd tu me prohibes illam aquam
ducere. Item dico,quòd quando volui ducere aquã
volui satisdare nomine damni infecti. Item dico,q̄
C illam aquam duco & volo ducere sine damno ali-
cuius vicini. Econtrà reus facit tales positiones. *Po-*
3 *sitio rei.* † Ego dico,quòd locus ille vbi aqua recipi
tur,est priuatus. Item dico, quòd tu ducis aquam
seu vis ducere sine omni priuilegio principis vel se-
natus. Item dico,quòd quando volebas ducere a-
quam, ego petij vt caueres mihi nomine damni in-
fecti, & tu recusasti cauere. Item dico,quòd tu vis
ducere aquam cum incommodo meo & vicinorum
meorum. Item dico,quòd Titius tantùm infert ti-
bi violentiam. In hoc autem interdicto actor facit
D ita libellum. † *Libellus.* Vobis domi.&c. conqueror
4 ego Roge.de M.qui iniustè prohibet me,seu impe-
dit aquam ducere ex castellu:& ex illo tali recepta-
culo,quod continet aquam publicam: ex quo loco
ius est mihi seu competit aquam ducere: vnde ne
me prohibeat,ago contra ipsum: & ad hoc propo-
no interdictum de aqua ex castello deducenda, vel
actionem in factũ subrogatam in locum ipsius in-
terdicti. Quod ita rectè cõcipiatur libellus dicit lex
ff.eo.l.j.§.ait prætor,quo ex castello. *Oppositio.* Sed
quæritur:nam non videtur, quòd istud interdictum
E habeat locum. Nam ista est ratio istius interdicti,
quòd aliquis non ducat aquam publicam sine licẽ-
tia principis:vt supra dictum est. Sed probo, quòd
etiam sine licentia principis possum ducere aquam
publicam:nam ecce flumina publica sunt: vt ff. de
fluminibus.l.j.§.ij.& iij. & tamen possum mea au-
thoritate ducere aquam: dummodò Imperator vel
senatus non prohibeat:vt ff.eod. titul.l. quominùs.
Respondeo:bene verum est, quòd tu potes ducere
aquam ex flumine publico,etiam sine principe: sed
aquam publicam,id est,publico vsui destinatam,id
F est,vsui reipublicæ: nõ potes ducere sine priuilegio
principis.vt ff.de fluminibus.l.quòminùs.Et in hoc
casu attende quod dicit hoc interdictum de aqua
ex castello ducenda,id est, ex eo receptaculo, quod
aquam publicam suscipit:vt ff.eodem. l.j.§.ait prę-
tor,quomodò ex castello.Vel aliter vt puto, loqui-
tur fortè hoc interdictum: habeo prædiũ meum vel
domum iuxta flumen vel riuum inter prædium seu
domum meam est via publica, volo ducere aquam
supra viam publicam ad prædium vel ad domum
G meam:& sic facere castellum, id est, receptaculum
quod suscipiat illam aquam publicã. certè hoc non
possum facere sine mandato principis. Quod ita sit
intelligẽdum illud interdictum dicit lex ff.de aqua
pluuia arcend.l.si in loco publico.§.sine iussu. Vel
ita pone exemplum:habeo domum ex vna parte vię
publicę:& aliam domum ex alia. volo facere pon-
tem inter vtranque domum: vt capiam aquam plu-
uialem pro cisterna: & ita facere castellum, id est,
receptaculum quo recipiam aquam pluuialem:cer-
tè non possum facere sine licẽtia principis: nam pon
H tem supra viam publicam facere nulli conceditur:
vt ff.ne quid in loco publico fiat.l.ij.§.tractatum.ad
hoc facit lex ff.eod.l.j.§.permittitur.

Si tu habes riuum,per quem aquam ducis: & per illum impediris ab aliquo aquam ducere:habes contra illum interdictum de riuis.

De interdicto de riuis, Rubric.

1 *Interdictum de riuis ad hoc ut procedat,quot exigantur.*
2 *Positiones actoris & rei in interdicto de riuis. & nu. 3.*
4 *Libellus in interdicto de riuis quomodò concipiatur.*
I 5 *Interdictum de riuis an rectè in libello proponatur,quãdo concipitur libellus:ut aqua per septa,uel specum, uel cuniculum,uel de puteo ducatur.*

SI ALIQVIS habet aliquem riuum,per
quem riuum ducit aquam:& prohibetur ab ali-
quo ne ducat: vel vult reficere riuum, vel purgare,
& ab aliquo prohibetur:ideò proditum est interdi-
ctum de riuis:vt ff.eodem l.j.in princip. Idem etiam
si aliquis habeat specus,vel septa in flumine: vel ha
beat incilia vel puteum, & vult ducere aquam vel
reficere,vel purgare:si ab aliquo prohibeatur:habet
K hoc interdictum de riuis:vt ff. eodem.l.j. in princip.
Quid autem differant inter se attende. Riuus enim
est locus pet longitudinem depressus,quo aqua de-
currit.Specus est de quo aqua despuitur, aliàs despi
citur,scilicèt quando aqua ducitur per locum coo-
pertum:vt ff eod.l.Seruius. in princip. vnde & spe-
ctacula dicta sunt.Septa sunt quæ ponuntur ad inci
le fluminis aquæ deriuandę vel compellendę causa:
siue linea siue lapidea,vel de alia materia ad conti-
nendam aquam & transmittendam. Incile autem
dicitur locus iuxta flumen:& dictum est: quia inci-
L ditur lapis,vel terra:vnde primum aqua ex flumine
agi duciué possit: sicut hæc probantur.ff.eod.l.j. in
1 princi.& §.riuus.& §.specus.& §. septa.& §.incile.
Vnde † vt istud interdictum competat, tot sunt ne-
cessaria. In primis,quòd riuus ille sit factus causa
ducendę aquæ:vt ff.eodem.l.j.§.aquæ. Secundum,
quòd illo riuo sit vsus hoc anno vel in priori æstate
vt ff. eodem.l.j.in princip §. hoc interdictum. Ter-
tium,quòd sit vsus non vi, non clam,non precario.
vt ff.eod.l.j.§.j.& §.hoc interdictum etiam. Quar-
tum,quòd aliquis te prohibeat volentem ducere a-
M quam vel reficere vel purgare illum riuum:vt ff.e.l.
j.in prin. Quintũ,q̄ eo modo ducat & per eundẽ lo
cũ,sicut duxit hoc anno seu priori æstate: alioquin
impunè prohibetur: vt ff.e.l. j.§.sed si quis terrenũ.
& §.sed si eundem. Veruntamen nouum canale vel
fistulas ponere poterit in riuo,licèt nõ habuerit:dũ-
modò non incommodetur ager illius per quem a-
qua ducitur:vt ff.eodem.l.Seruius.§.si quis nouum.
Et est sciendum quòd licèt nuntietur nouum opus
illi qui volebat reficere riuum: non valet nuntiatio

A quò minùs possit reficere: licèt per negatoriam pos-
sit prohiberi: vt ff. eodem. l. Seruius. §. si quis riuum.
nec facio differentiam si sit riuus in publico an in
priuato: siue sit riuus aquę frigidæ siue calidæ. nam
etiam pro riuo per quem aqua ducitur in vaporibus
balnearijs locum habet hoc interdictum vtile: vt ff.
eod. l. Seruius. §. hoc interdictum. vtile autem ideò
datur: quia sententia concordat, verba deficiunt: si-
cut sæpè dictum est. *Quæstio.* Sed illud quæritur: vo-
lo reficere riuum: aduersarius intentat contra me
negatoriam: sum ego à refectione prohibendus? vi-
B deretur quòd sic: vt ff. eod. l. Seruius. §. hoc interdi-
ctum. Sed econtrà videtur, quòd non sum repellen-
dus: quia & nuntiatio noui operis impunè conten-
nitur, vt dictum est: quia interest reipublicę riuos re
fici, ne homines siti moriantur: vt ff. eod. l. vltim. Re
spondeo: aut ille qui vult reficere est in possessione
illius riui: & tunc non credo eum prohiberi per ne-
gatoriã quò minùs reficiat: aut non est in possessio
ne, & tunc credo eum prohiberi: vt distinguit lex. ar
gumen. ff. de aqua quotidiana & æstiua. l. si de iure
re. nisi in eo casu, quando riuus ille esset necessarius
C propter sitim: tunc enim non facta distinctione pos
sessionis crederem ipsum reficere posse, etiam si ne-
gatoria ab aduersario intentatur. Vnde quod Ioan.
dicit ff. eod. titu. l. Seruius. §. si quis riuum. quòd pos
sum eum prohibere per negatoriam: attende hoc ve
rum esse: quando non publica causa volebat refice-
re, scilicet propter sitim. Vnde in hoc interdicto act.
2 facit tal. positiones. † *Positio actris.* Ego dico, quòd
riuus talis: cuius fines sunt tales: est factus causa a-
quę ducendę. Item dico, quòd per riuum illum duxi
aquam hoc anno, vel hac priori æstate. Item dico,
D quòd illam aquam duxi sine vi clam vel precario.
Item dico, ꝙ tu prohibes me volentẽ vti aqua illa:
seu valentẽ reficere. Item dico, ꝙ eo modo & loco
volo ducere prędictã aquam sicut duxi hoc anno.
Eędem etiam confessiones possunt fieri quando ali
quis vult ducere aquam per specum, vel septa, vel
de puteo: vel etiam ad balneum per cuniculos, sicut
superiùs dixi & ff. eodem. l. seruitus. Econtrà reus fa
3 cit tales positiones. † *Positio rei.* Ego dico, ꝙ riuus
ille est minus idoneus ad suscipiendam aquam: si
hoc confitebitur actor, absoluetur reus: quia nõ est
E propter aquam recipiẽdam, sicut superiùs diximus.
Item dico, quòd per riuum illum iam sunt duo an-
ni quòd tu desijsti ducere aquam: si hoc confitetur
actor, succumbet: quia iam non duxit hoc anno vel
priori æstate. Item dico, quòd tu aquam illam duxi
sti vi clam vel precario à me: si hoc cõfitebitur actor,
succumbet: quia amodò malè est vsus. Item dico,
quòd Titius tantùm te prohibuit volentem ducere
aquam vel reficere. In hoc autem interdicto conci-
4 piet actor ita libellum. † *Libellus.* Vobis dom. H. po.
Pist. conqueror ego R. de M. qui me prohibet & im
F pedit ducere aquam per riuum, vel septa, vel per spe
cum, vel ducere aquam de puteo, sicut priori ætate,
vel hoc anno duxi, vel reficere. vnde ne impediat vel
prohibeat ago contra ipsum: & ad hoc propono in-
terdictũ de riuis: vel actionẽ in factum subrogatam
in locum ipsius interdicti. Quod ita rectè concipia
5 tur libellus, dicit lex, ff. eod. l. j. in princip. † *Quæstio.*
Sed illud quæritur quando concipio libellum vt du
cam aquam per septa vel specum vel cuniculum vel
de puteo, an rectè proponatur in libello interdictũ
G de riuis. Respondeo: fortè quòd sic, cùm nomen ri-
ui sit quoddam nomen generale: & omnia prædicta
sub se comprehẽdat, vel si velles dicere, quòd po-
nens in libello interdictum de specu, quando velles
agere de specu: vel interdictum de puteo: quando
velles agere de puteo: vel interdictum de septis, quã-
do velles agere de septis, vel quando vis agere pro
talibus, dicas: propono vtile interdictum de riuis: vt
argumen. ff. eod. titul. l. Seruius. §. hoc interdictum.

Si aliquis habet usum auriendæ aquæ de puteo uel de fon
te, uel piscina, uel lacu, & ab alio impediatur: habet contra
H *illum interdictũ de fonte. Et si uult reficere puteum uel fon-*
tem, & ab alio impediatur: habet interdictum de fonte re-
ficiendo.

De interdicto de fonte reficiendo, Rubri.

1 *Interdictum de fonte reficiẽdo ad hoc ut competat, quot necessaria sint.*
2 *Positiones actoris & rei in interdicto de ponte reficiendo. & nu. 3.*
4 *Interdictum tale an locum habeat in locis ubi tantùm cisternæ inueniuntur: & aliquis cisternam purgare uelit & illa aqua uti.*
I 5 *Libelli in huiusmodi interdicto quomodò fiant. cum plurib. sequen.*
7 *Interdictum tale an locum habeat, si quispiam nõ illo anno, sed alio usus fuerit.*
8 *In libello si dicatur, usus sum hoc anno: an de toto anno uel de media anni parte intelligatur.*

SAEPE contingit, quòd quis habet vsum auriẽ
dæ aquę de fonte, vel de puteo, vel de piscina, vel
de lacu: & ab alio impeditur vti: ideò proditum est
interdictum de fonte, & quia aliquando quis vult
reficere fontem, puteum, piscinam, vel lacum: quo-
K rum aqua vtitur, & ab aliquo prohibetur reficere
vel purgare: ideò fuit proditum interdictum de fon
te reficiendo: vt ff. eod. titul. l. j. in princip. & §. dein-
dè ait prętor. Et licèt dominus Ioan. fecerit duos cir
culos in arbore actionum de istis duobus interdi-
ctis: ego tamen coniunctim de vtroque tracto pro-
pter connexitatem: quia quæ desiderantur in vno &
in alio, præterquã quòd primum interdictum requi-
1 rit vsum: secũdum requirit refectionem. † Vnde ad
hoc vt ista interdicta competant, tot sunt necessa-
ria. In primis, quòd fons sit, seu puteus, lacus, vel
L piscina. Secundum, quòd in illis sit aqua viua: alio-
quin non habet locum istud interdictum: vt ff. eod.
l. j. in princip. & §. hoc interdictum de cisterna. Ter
tium exigitur, quòd aliquis te prohibeat: vt ff. eod.
l. j. §. hoc autem interdictum locũ habet. & habet lo
cum siue quis prohibeatur haurire aquã: siue pecus
appellere: vt prædicto §. Quartum, quòd quis velit
purgare fontem, lacum, puteum, seu piscinam: vt ff.
e. l. j. § deindè. Quintum, quòd ille qui fuit vsus, fue-
rit vsus hoc anno non vi, non clam, non precario:
vt ff. eod. l. j. in prin. & §. deindè. Sextum, ꝙ ita quis
M vtatur vel purget dummodò sicut consuetus est vti
seu purgare: vt ff. e. l. j. §. hoc interdictũ eandem. Siue
ergo velit quis purgare fontem seu coercere aquã
fontis ne fluat vel dilabatur: cõpetit sibi hoc interdi
ctum: vt ff. e. l. j. §. vlt. Vnde in hoc interdicto act. fa.
2 tal. posi. † *Positio actoris.* Ego dico, ꝙ in tali loco, cu-
ius fines sunt tales: est fons, puteus, seu lacus, vel pi-
scina. Item dico, ꝙ in illis est aqua viua: quare faci-
mus hanc confessionem: quia si non sit aqua viua,
sicut in cisterna, nõ competit hoc interdictum: vt ff.
e. l. j. §.

A eodem.l.j.§.hoc interdictum de cisterna. † *Quæstio.*
3 Quid ergo si sumus in partibus illis, vbi aqua viua
non inuenitur,sed tantùm cisternę:& vbi aquę emi
& vendi solēt:sicut est in Apulia plana in quibus-
dam locis:vt ff.de alimentis & ciba.lega.l.vltim.&
volo purgare cisternam,vel volo haurire aquam,&
vti aqua illa sicut fui vsus hoc anno, non vi, non
clam,non precario. Respondeo:credo vtile interdi-
ctum de fonte locum habere:quia sententia concor
dat,licèt verba deficiant,& quòd denegatur inter-
dictum pro cisterna. ff. eod.l.j. intelligas denegari
B directum. Item dico, quòd tu prohibes me vti illa
aqua,vel reficere fontem illum, vel appellere oues
ad haustum aquę. Item dico,quòd ego volebam vti
sicut fui vsus. Item dico,quòd ego fui vsus hoc an-
no illa aqua sine vi,vel clam,vel precario. Econtrà
4 reus facit tales positiones. † *Positio rei.* Ego dicò,
quòd in tali loco fuit fons, licèt desijt esse: si hoc cō
fitebitur actor,succumbet: quia non inuenitur fons
pro quo interdictum competat. Item dico, quòd in
illo loco est aqua collecta imbribus: si confitebitur
actor,succumbet: quia non competit interdictum,
C nisi pro aqua viua, vt dictum est. Item dico, quòd
Titius tantùm te prohibet vti aqua illa,vel purga-
re fontem. Item dico, quòd tu vsus fuisti aqua illa
hoc anno vi clam vel precario à me. Item dico, ꝙ
tu vis vti aqua illa seu purgare fontem in alio statu
& alia forma vel modo quàm fueris vsus. Item di-
co,quòd vis venas quærere seu aperire. In hoc autē
5 interdicto concipiet actor libellum. † *Libellus.* Vo-
bis domi.H.po.Pist.conqueror ego R. de M. qui
me prohibet vel impedit vti aqua de fonte,lacu, pu
teo,vel piscina tali,cuius fines sunt tales : qua aqua
D vsus sum hoc anno non vi,non clam,non precario,
vnde ne me impediat vel prohibeat vti aqua illa,si-
cut hoc anno vsus sum:ago contra illum : & ad hoc
propono interdictū de fonte : vel actionē in factum
subrogatam in locum ipsius interdicti. Quod ita re
ctè concipiatur libellus dicit lex ff.eod.l.j.§.deindè.
Si autem vis concipere libellum pro reficiendo fon
6 te dicas ita. † *Libellus.* Vobis domi. &c. conqueror
ego Rog.de M.qui me prohibet vel impedit purga
re fontem vel reficere piscinam, vel lacum, vel pu-
teum: cuius fines sunt tales. Vnde ne me impediat
E purgare prædicta,sicut ius est mihi purgādi, & vsus
sum hoc anno non vi, non clam, non precario:ago
cōtra ipsum: & ad hoc propono interdictum de fon
te reficiendo, vel actionem in factum subrogatam
in locum ipsius interdicti. Quod ita rectè concipia-
7 tur libellus,dicit lex ff.eod.l.j.§. deindè. † *Quæstio.*
Sed quæritur quare in libello ponitur vti sum vsus
hoc anno. quid ergo si non hoc anno sed alio fui v-
sus:nunquid locum habet hoc interdictum? Respō
deo:non puto: maximè cùm omnia interdicta sunt
annalia,de eo quòd non peruenerit ad violentum
F vel ad prohibentem: licèt de his quæ peruenerunt
perpetuò competant : vt ff. de interdictis. l. penul.
8 *Quæstio.* † Item quęritur de eo quod dicit vsum hoc
anno:quare non dicit quot diebus debeo hoc anno
esse vsus:vtrum per totum annū an pro media par-
te anni. Respondeo: idem puto quod in interdicto
de itinere actùque priuato supra notaui.

Si uis cloacam tuam purgare:& ab alio impediris. Item si uis cloacā de nouo facere:& ab aliquo prohiberis. Item si aliquis immisit cloacam in tuo, habes contra eum interdi-
G *ctum de cloacis.*

De interdicto de cloacis, Rubric.

1 *Interdictum de cloacis ad hoc ut ueniat, quot requirantur.*
2 *Positiones actoris & rei in interdicto de cloacis. & numer.3.*
4 *Libelli in interdicto de cloacis quomodò formentur. & numer.5.*
6 *Cloacam de nouo facere in alienas ædes, an liceat in tantum, ut si nuntiatio fiat, an talis nuntiatio contemni possit.*

H QVIA multotiens aliquis vult reficere cloa-
cam suam vel purgare, & ab alio prohibetur:
ideò proditū est interdictum de cloacis,idem etiam
est si aliquis vellet cloacam de nouo facere,& ab a-
lio prohibetur. Item & quia sæpè aliquis immittit
in cloacam meam, quod immittere non debet, vel
quod immissum cloacam impedit : ideò proditū est
interdictum restitutoriū:quo iubetur auferri, quod
immissum est, & sic primum prohibitorium est, se-
cundum restitutorium:vt ff.eod.l.j.§.j.& §. deindè.
& l.vlti.Et licèt videar Trebatio & eius sententiæ
I consentire: ex quo de cloacis tracto, qui fuit verè
aliâs amicus stercorosus:& cuius sententia præua-
luit in sterquilinio:vt ff.de actio.empti.l. fundi.§.ij.
tamen nihilominus de cloacis tracto : quia tracta-
tus de cloacis ad salubritatem & tutelam ciuitatum
pertinent:nam cælum pestilens & immundum fa-
ciunt immundiciæ cloacarum : idem & si non refi-
ciantur. Et hac ratione sic & ego possum dici Tre-
batius:ita Vlpianus, qui edidit legem primam : &
etiam Neratius,qui cōdidit legem vltimam de cloa
cis. Quod ista sit vtilitas maxima dicit lex ff. eod.
K tit.l.j.§.curauit. Vnde licèt dominus Io.fecerit duos
circulos in arbore actionum de his duobus interdi-
ctis:tamen vnicum feci interdictum causa breuita-
1 tis.† Vnde ad hoc vt ista cōpetant,tot sunt necessa-
ria. In primis,quòd sit cloaca. Est autē cloaca locus
cauus per quem colluuies quędam fluit:vt ff. eod.l.
j.§.cloaca. Secūdum,quòd aliquis prohibeat te pur
gare cloacam factam vel reficere: vel si aliquid est
immissum per quod vsus cloacæ impediatur, quòd
remoueatur:vt ff.eod.l.j.in princip. Tertium, quòd
ille qui vult reficere vel purgare, caueat vicino de
L damno infect.vt ff.e.l.j.§.si quis purganti. Et illud
nota,ꝙ habet locum istud interdictum:si quis velit
purgare ipsam cloacam siue fistulas,seu meatus,seu
tubum,id est,foramen cloacæ: vnde purgatur col-
luuies aquæ:vt ff.e.l.j.§.cloacę. Item & nota, quòd
etiam si aliquis habeat vsum cloacę vi clam vel pre
cario,ꝙ non nocet sibi. Item & si nuntietur nouum
opus:contemni potest nuntiatio:vt ff.e.l.j.§.hoc in-
terdictum quod primum.& §.si quis purganti. Vn-
2 de in hoc interdicto act.fac.ta.posi. † *Positio actoris.*
Ego dico,ꝙ inter me & te in loco tali est cloaca.
M Item dico, quòd illam cloacam ego volebam refi-
cere vel purgare. Item dico,quòd tu me prohibuisti.
Item dico,quòd ego volui tibi cauere nomine dam
ni infecti,& volo. Item dico, quòd tu immittis tale
quid per quod vsus cloacæ meæ impeditur. Econ-
3 tra reus facit tales positiones. † *Positio rei.* Ego di-
co,quòd inter me & te in loco in quo dicis, consti-
tuisti mihi seruitutē,scilicèt vt nihil posses ibi proij
cere: si hoc confitebitur actor, absoluetur reus. Item
dico,quòd quādo volebas reficere vel purgare cloa

A cam, quòd ego petij à te, vt caueres mihi nomine dã
ni infecti. item dico, quòd tu cauere mihi recusasti.
Item dico, quòd Titius tantùm prohibuit. In hoc
4 autem interdicto concipiet actor ita libellum. † *Li-
bellus.* Vobis domi. &c. conqueror ego Roger. de
M. qui prohibet me purgare vel reficere cloacam
meã, quæ est in loco tali inter me & ipsum: vnde ne
me prohibeat vel impediat ago contra ipsum: & ad
hoc propono interdictum de cloacis: vel actio. in fa
ctum subrogatam in locum ipsius interdicti. Et ita
concipies libellum: quando vis purgare vel refice-
B re. Si autem aliquis immisit per quod impediatur
5 vsus cloacæ aliàs ita. † *Libellus.* Vobis domi. &c. cõ
queror ego R. de M. qui in cloacã, qui est inter me
& ipsum in loco tali immittit alia per quæ vsus
meus in cloaca illa impeditur: vnde quòd remoueat
ago contra ipsum: & ad hoc propono interdictum
de cloacis, vel act. in factum subrogatam in locum
ipsius interdicti. Quod ita rectè cõcipiatur libellus
dicit l. j. in princip. *Oppositio.* Sed quæritur aliâs op
ponitur: nam non videtur quòd locum habeant ista
interdicta: & non posit libellus cõcipi: nam aut cõ
C petit mihi ius habendi cloacam, aut non: in primo
casu si ius mihi competit: possum prohibere illũ qui
me impedit reficere vel purgare: vel aliquid immit-
tit per negatoriam, vel possum habere confesso-
riam ad vendicandã illam seruitutem liberè: vt arg.
ff. de vi & vi arm. l. idéque. §. vnde vi. Ad quid ergo
habeo istud interdictũ. Item si non competit mihi
ius nonne ille potest me per negatoriam prohibere
quasi non sit ius mihi in suas ædes vel in communi
solo: aliquid en inuito immittere: cùm in re cõmuni
melior sit conditio prohibentis: vt ff. cõmu. diui. Sa
D binus. Item econuersò videtur, quod & si ius non
habeat quòd nihilominùs posit facere cloacã: nam
in hoc interdicto etiã si quis vtatur vi clã vel preca-
rio, ꝙ nihilominùs habet interdictum: quod in alijs
interdictis secus est: vt superiùs notauimus: vt ff. e. l.
j. § hoc interdictũ. Respõd. in vtroq; casu posset in-
telligi. i. siue ius habeat siue non: si enim habet ius,
& cõpetit sibi propter id cõfessoria: nihilominus ha
bet hoc interdictũ: quia cõfessoria petitoriũ cõtinet
hoc aũt interdictũ possessoriũ: & hoc vide in fructua
rio: nam licèt habeat cõfessoriã: nihilominus habet
E tamen interdictũ vnde vi: vt ff. de vi & vi ar. l. idéq;.
§. vnde vi. Si aũt nõ habet ius: est sibi vtile & nec essa
riũ hoc interdictũ: sufficit em̃ sibi qualisqualis pos-
sessio. Nec moueatur aliquis: quia prætor fecit men
tionẽ in interdicto de hoc verbo pertinet: vnde vide
tur quod pertinet saltẽ iure dominij: vel quasi ratio
ne iuris: vt ff. de verb. signifi. l. verbũ pertinere. Re-
spondeo: prætor exponit istud verbũ: vt illud verbũ
pertinet, non extẽdatur ad ius dominij vel quasi, vel
iuris. Sed extenditur ad factũ. s. pertinet. i. dirigitur:
peruenit: extẽditur: vt ff. e. l. j. §. quod ait prætor. *Quæ
F stio.* † Sed illud quæritur: an liceat mihi cloacam de
6 nouo facere inter ædes meas & tuas te inuito & cõ
tradicente seu nuntiãte nouum opus possum illam
nuntiationem contemnere. Respondeo: vtique:
vt ff. eod. l. j. §. si quis purganti. & l. vlti. dum tamen
si in via publica vis cloacã facere, quod facias per-
mittente illo cui viarum publicarum cura commit-
titur: vt cauetur ff. eod. titul. l. vltima.

*Si rem tuam concessisti alicui precario: & ille non vult
tibi rem tuam restituere: habes interdictum de precario con*
G *tra illum.*

De interdicto de precario, Rubric.

1 *Interdictũ de precario à titulo cõmodati in quo differat.*
2 *Res aliqua si alicui concessa fuerit: & dubitetur, utrum
precario uel in causam commodati concessa sit: quid
præsumetur.*
3 *Interdictum de precario ad hoc ut competat, quot requi-
rantur.*
4 *Positiones actoris & rei in interdicto de precario. &
numer. 5.*
6 *Libellus in interdicto de precario quomodò cõcipiatur.*
H 7 *Interdictum de precario utrum respectu possessionis uel
proprietatis detur: & quid per illud interdictũ actor
consequatur.*
8 *Interdictum quare restitutorium dicatur de precario.*

QVIA sæpè & multotiens res conceduntur in
precario: & tota die de facto istud frequenta-
tur: ideò de eo videamus: vnde si aliquis rẽ suã preca-
rio alicui concedit: potest tamen recuperare per in-
1 terdictum de precario: vt ff. eo. tit. l. j. † *Quæstio.* Sed
quæritur quid differat iste titulus à titulo cõmodati.
In primis in hoc quod precariũ ad certum tempus
I non cõstituitur: imò si ad certũ tempus concedatur
etiã post tẽpus durat precariũ: vt ff. e. tit. l. in rebus. §.
meminisse. Cõmodatũ autem semper ad certũ tem-
pus conceditur: vt C. eod. titul. l. eum qui tempora-
lis. Item precarium conceditur sine aliqua præfini-
tione certi vsus: puta, quia dico: concedo rem istam
tibi precario. Commodatum autem semper ad cer-
tum vsum vel locum: puta, quia dico: commoda mi- 2
hi equum tuum vsque ad villam: vel ancillam vt fa
ciam cum ea vindemiã: vel tabulas vt in eis faciam
mihi cauere debitorem: vt C. eod. tit. l. eum qui tem-
K poralis. & ff. commodati. l. in commodato. §. j. & ij.
& l. si vt certo. Item commodatum ante tempus re-
uocare nõ possum. ff. commodati. l. in commodato.
Si autem precarium ante tempus reuoco, etiam si
pactum sit appositum, vt vsque ad pascha habeas:
tamen ante pascha reuoco: vt ff. eodem titul. l. cum
precario. Item in commodato venit dolus, lata le-
uis leuissima culpa: vt ff. commod. l. si vt certo. §. j. &
ij. In precario non tenetur quis, nisi de solo dolo &
lata culpa: vt ff. eod. tit. l. quæsitum. §. eum quoq;. Et
quæ est ratio. Respondeo: lex prædicta assignat ra-
L tionem: quia hoc totũ, ꝙ teneatur interdicto de pre
cario procedit ex liberalitate eius qui precario con
cessit. *Oppositio.* Sed hæc eadem ratio attenditur in
cõmodato: ex sola enim liberalitate illius, qui cõmo
datur, peruenit: nullus enim compellitur cõmodare:
vt ff. cõmo. l. in commodato. §. sicut autem. quare in
precario quod intercedit gratia tui tantùm, non ve-
nit leuis & leuissima culpa sicut in commodato. Re
spondeo: pro hoc commodo habet aliud incommo
dum. s. quia reuocatur precariũ ab eo ante tempus,
vt dictum est: quod in commodato contrarium est.
M vnde si pro vno commodo sentit aliud incommo-
dum, æquo animo debet tollerare: vt argumen. ff.
quod metus causa. l. si cum exceptione. §. quatenus.
& ff. de iureiuran. eum qui. in princi. Quidam ta
men voluerunt dicere, ꝙ sit differentia in solo nomi
ne: si dico precor te vt rem istam mihi concedas pre
cario, erit precarium. ff. eo. l. ij. §. vlti. Si autem dico
comoda: erit commodatum. Non approbat hoc do
minus meus, sicut notat in summa tituli commoda
ti. & in titul. de precario: quia iam essent imposi-
ta iura

A ta iura verbis, & non rebus. vt C. communia delegar.l.omne verbum.sed quia differẽtia est in nomine: ideò differentiã nominis pertinacibus relinqua
2 mus. vt C.de constituta pecunia.l.ij. † *Quæstio.* Sed ponamus:rem aliquam tibi concessi: sumus in dubio:vtrum precario vel in causam commodati concessero:quid præsumemus?præsumemus commodatum vel precarium? certè posset responderi quod neutrum præsumatur:& sic in casu isto non ius deficit sed probatio. vt & aliàs.ff. de testament. tutel. l. duo sunt Titij: Quidam tamen dicunt aliàs distin-
B gunt:vtrum sit res mobilis, & tũc præsumitur commodatum:an immobilis,& tunc præsumitur præcarium:licèt enim mobilia & immobilia, & etiam iura possunt commodari:& in precario concedi.vt ff. eodem titu.l.ait prætor.§.vltim.& l.habet.§. precario. & l.in rebus.tamen ad ea quæ frequentiùs accidunt,iura adaptantur.vt ff.de legib. & constitutio. nam ad ea.nam istud frequentiùs contingit, quòd mobilia commodantur: immobilia precario conce
3 duntur. † Vnde ad hoc vt istud interdictum competat,tot sunt necessaria. In primis quòd tu me rogas
C ses, quòd rem aliquam tibi precario concederem: vel me rogasset filius tuus, vel seruus, vel alius nomine tuo:& tu ratum habuisti. vt ff.eodem. l.j.& ij. in principio.& l.in rebus.§.meminisse.& l.Titio.§. si procurator. & l.si seruus. Secundum, ꝙ rem illam cõcesserim tibi precario: vt ff.e.l.ij.in princ. Tertiũ, ꝙ res illa quam rogas habere precario, non sit tua: tunc enim precarium nullum.rei enim suę precariũ non tenet. vt ff.eod.l.in rebus. § meminisse. Quod ita attende, quòd sit tua, & ratione proprietatis & possessionis.alioquin licèt res sit tua ratiõe proprie
D tatis:non tamen ratione possessionis,tenet precariũ rei tuæ. Sicut exemplum ponitur in creditore & debitore:vbi tenet precariũ in persona debitoris propter possessionem, quæ est apud creditorem: licèt proprietas sit debitoris:vt ff.eodem.l.certè.§. vltim. & C.de action.pignor.pignus. & ff. de acquirenda possessio.quę pignoris. & l.rem pignoris. Et hoc potes notare in scholaribus qui suos libros obligant creditoribus:& posteà retinent precario: licèt enim tu sis dominus rei:si tamen rem illam possideam & concedam tibi precario: valet precarium. vt ff. eod.
E titu.l.sed si eam rem.sicut in emptione dicitur: emptio enim rei propriæ nulla est: nisi teneat respectu possessionis, quæ apud alium erat. vt ff.de contrahenda emptio.l.suæ rei.& l.si in emptione.§.rei suę. Quartum, quòd ille qui concessit rem illam precario velit rem illam auocare, scilicet quod mutauerit voluntatem suam. vt ff.eodem.l.j.in principio.& l.ij.§.hoc interdictum.& l.cum precario. Quintum, quòd ille qui concessit precario non fecerit sibi specialiter caueri de re restituenda: tunc enim non ha-
F bet locum hoc interdictum. vt ff.eodem. l.& habet. §.cùm quis. Vnde in hoc interdicto actor faciat ta-
4 les positiones. † *Positio actoris.* Ego dico, quòd tu rogasti me, quòd rem talem tibi cõcederem precario. vel rogauit seruus tuus vel filius tuus vel procurator tuus vel talis amicus tuus ex parte tua: & tu ratum habuisti. Itẽ dico, ꝙ tu rem illam tibi vel illis concessi precario. Item dico, quòd res illa quam tibi vel illis precario cõcessi, est mea. Itẽ dico, ꝙ ego volo reuocare rem illam quã tibi cõcessi precario. Itẽ dico, ꝙ rem illã quomodò cõcessi, precario cõ-
G cessi sine omni cautione de illa restituenda. Ecõtrà
5 reus faciat tales positiões. † *Positio rei.* Ego dico ꝙ ego rogaui te vt rem illam mihi concederes precario:& tu mihi concedere recusasti. Item dico, quòd rem illam Titio insolidùm concessisti precario. si hoc confitebitur actor, absoluetur reus: quia duo insolidùm rem eandem non possunt precario possidere. vt ff.eodem.l.duo insolidùm. Item dico, quòd res illa quam cõcessisti mihi precario, est mea: nam rem illam nomine meo possidebas: puta, quia tibi commodaui: vel quia apud te deposui. Item dico,
H quòd quando rem illam concessisti mihi precario: ego promisi de ea restituenda. In hoc autem inter-
6 dicto concipiet actor ita libellum. † *Libellus.* Vobis domino, &c. cõqueror ego R. de M. cui rem talem concessi precario:& eam mihi reddere contradicit. vnde quòd mihi restituat, ago contra ipsum; & ad hoc propono interdictũ de precario, vel actionem in factum subrogatam in locum ipsius interdicti. Quod ita rectè concipiatur libellus dicit lex ff. eodem. l.j.& ij. Multi tamen adijciunt in libello: & ipsum mihi ad interesse cõdemnari peto. & sumunt
I argument. ex l. ff.eodem titu.l.quæsitum. §. hoc interdictum. quod non credo. nunquàm enim puto, quòd interesse sit in obligatione: ergo nec in petitione. quod ergo legitur in l. prædicta, quæsitum. verum est, quod est interesse in condemnatione, scilicèt quia cũ in omnibus interdictis duæ dentur sententiæ: si non pareatur primæ, potest iudex posteà ad interesse condemnare. vt ff. de rei vendicatione.
7 l.qui restituere.& sicut notaui suprà. † *Quæstio.* Sed illud quæritur, ad quid intentetur interdictum de precario: vtrũ respectu possessiõis, an respectu proprietatis.& quid per illud interdictum actor conse-
K quatur. Respondeo. intentatur ratione possessionis.& ideò lex dicit eum esse restitutorium: vt ff.eo-
8 dem. l. ij. §. hoc interdictum. † *Quæstio.* Sed quare dicitur restitutorium: nam sic videtur quòd possessio sit apud eum qui precario rogauit. Respondeo: bene est aliquando possessio apud eum qui precario rogauit, si hoc specialiter petijt. vt ff.eodem.l. & haber. §. eum qui precario. & sic quia naturalis est apud illum, qui precario rogauit: ideò dicit restitutorium: quia restituetur mihi illa naturalis posses-
L sio. Si autem non rogauit, vt possideret: tunc dicitur restitutorium ratione detentationis, quæ erat apud illum qui rogauit precario.

Si arbor uicini tui pendet suprà domũ tuam uel agrum. Item si arbor illa superexcrescit & damnum inferat fundamentis tuæ domus habes contra illum interdictum de arboribus cedendis.

De Interdicto de arboribus cedendis, Rubrica.

M 1 *Interdictum de arboribus cedendis ad hoc ut competat, quot requirantur.*
2 *Interdicto tali an quis sibi authoritate ius dicere possit.*
3. 4 *Positiones actoris & rei in tali interdicto.*
5 *Libelli in tali interdicto, quomodò formẽtur. cũ plu. seq.*
9 *Interdictum de arboribus cedendis quare inductum fuit.*

QVIA multotiens arbor vicini pendet suprà domum vicini vel agrum, & damnum sibi infert: vel etiã superexcrescens infert damnũ fundamentis domus vicini: ideò fuit proditũ interdictum

A de arboribus cedendis. per quod consulitur ei qui
habet arborem, quòd eam succidat: alioquin ille in
cuius domum vel agrum pendet, potest sua authori
tate totam succidere, & ligna tollere: si pendeat in
domo. Si autem in agro, poterit illam arborē degla
bare per quindecim pedes connumerandos à terra
vbi pendet. & quod dicit deglabare, id est, succide-
re vel remouere. & sic istud interdictum habet duo
capita. vnum pro ædibus: & aliud pro agro: quan-
do arbor pendet, vt dictum est. vt ff. eodem. l. j. & §.
ij. & iij. & §. differentia. Est & interdictum vtile de
B arboribus cedendis, scilicet quia sententia locum ha
bet, licèt verba deficiant, scilicet quando arbor su-
perexcrescens nocet fundamentis domus tuæ: & nō
superimpēdet: sicut in ciuitatibus & villis videmus
huiusmodi ficulneas vel vlmos afferre talia impedi
menta. vel locū habet condictio ex l. C. de interdi-
1 ctis. l. j. † Vnde ad hoc vt istud interdictum compe-
tat, tot sunt necessaria. In primis, quòd arbor illa
pendeat in domo, vel agro tuo, vel etiam quòd radi
ces afferant damnum fundamentis domus tuæ: vt
ff. eodem. l. j. in principio. & C. de interdictis. l. j. Se-
C cundum, quòd arbor illa officiat. ff. eodem. l. j. §. si
arbor. Tertium, ꝙ tu sis dominus domus vel fun-
di vel habeas ius in ea: puta vsufruct. cui domui vel
fundo nocet arbor illa. vt ff. eodem. l. j. §. nō solùm.
Quartum, quòd per te stet quò minùs arborē illam
tollas: alioquin ego quoniam domui vel fundo no
cet, possum eam succidere vsque ad radices quæ no
cent domui: vel deglabare vsque ad quindecim pe-
des, quæ nocet agro mea authoritate. & si tu prohi-
beas habeo hoc interdictum: scilicet de arboribus
cedendis: scilicet ne me prohibeas succidentem vel
D deglabārem. vt ff. eodem. l. j. §. ait prætor. † *Quæstio.*
2 Sed quæritur quomodò possum hic mea authorita-
te ius dicere: nonnè incido in edictum diui Marci
vel fortè alio modo sum puniendus? Respondeo
non. quia qui peccat iuris vel legis authoritate non
peccat. & quòd legitimè factum est, pœnam nō me-
retur. vt C. de adulter. Graecus. & ff. de concubinis.
l. ij. nam & aliâs possum mea authoritate dicere mi
hi ius: puta, si ducebas aquam per domum meam ci
tra seruitutem, possum mea authoritate traiectum
E aquæ interdicere. vt ff. ad legem Aquiliam. quem-
admodum. §. aliud. Quintum, quòd illud nuntiem
illi cuius arbor pendet: quòd debeat eam tollere: ad
hoc vt per talem denuntiationē eum deprehēdam
in mora. vt ff. de vsuris. l. mora. Quomodò enim di-
ceretur per istum non stare si sibi denuntiatum non
esset: cùm prætor exigat vt per illum stet cuius ar-
bor pendet, sicut dictum est. Vnde procedit de con-
silio sapientis, quòd habeas tabellionem & testes:
& coram illis denunties illi cuius arbor pendet, ꝙ
debeat eam succidere vel deglabare: & facias inde
F fieri chartam: si succidet erit bene: si autem habe-
bis posteà interdictū. Vnde in hoc interdicto actor
3 facit tales positiones. † *Positio actoris.* Ego dico, ꝙ
domus mea vel fundus est iuxta domū tuam. Item
dico, quòd in domo tua vel fundo est arbor. Item
dico, quòd illa arbor pendet suprà domum meam
vel agrū. Item dico, quòd propterea mihi damnum
infertur. Item dico, quod ego denuntiaui tibi, quòd
arborem illam tu remoueres. Item dico, quòd remo
uere tu omisisti. Item dico, quòd ego volui arbo-
rem illam succidere vel deglabare. Item dico, quòd

G tu prohibuisti mihi ne succiderem: vel deglabarem.
4 Econtrà reus faciat tales positiones. † *Positio rei.*
Ego dico, quòd domus mea vel fundus est remotus
à domo tua vel fundo. si hoc confitebitur actor, ab-
soluetur reus: quia arbor amodò pendere non po-
test, vt damnum afferat. Item dico, quòd arbor illa
rectè stat sine aliqua appenditione. Item dico, quòd
licèt illa arbor pendeat: pendet tamen sine damno
tuo. Item dico, quòd tu mihi modo primo denun-
tias tantùm, quòd illa arbor inferat tibi damnum:
ideò quia pendet. Item dico, quòd tu quando vo-
H luisti succidere vel deglabare arborem illam: quòd
ego permisi tibi, & tu recusasti. Item dico, quòd ar-
bor illa pendet super agrum tuum vltra quadragin
ta pedes: si computentur à terra rectè sursum. In hoc
autē interdicto concipiet actor ita libellum. *Libellus.*
5 Vobis † domino, &c. conqueror ego R. de M. qui
arborem positam in domo sua vel area: & penden-
tem suprà domum meam non vult succidere, nec pa
titur quòd ego succidam: vnde quod me succiden-
tem vel incidentē patiatur, ago contra ipsum: & ad
hoc propono interdictum de arboribus cedendis:
I vel actionem in factum subrogatam in locum ip-
sius interdicti. Quod ita rectè concipiatur libellus,
quando arbor pendet in domo tua dicit lex ff. eod.
l. j. in principio. Si autem pendeat in agro concipies
6 ita libellum. † *Libellus.* Vobis domino, &c. conque-
ror ego R. de M. cuius arbor posita in prædio suo
pendet suprà prædium meum: quam arborem ipse à
terra vsque ad quindecim pedes deglabare nō vult.
vnde ne me prohibeat deglabare volentem vsque
ad prædictum legitimū modum, ago contra ipsum:
& ad hoc propono interdictū de arboribus ceden-
K dis ex secundo capite, vel actionem in factum sub-
rogatam in locum ipsius interdicti. Quod ita rectè
concipiatur libellus dicit lex. ff. eodem tit. l. j. §. dein
dè ait prætor. Si autem arboris radices fundamen-
tis domus meæ damnum afferant, concipiam ita li-
7 bellum. † *Libellus.* Vobis domino, &c. conqueror
ego R. de M. cuius arbores sitæ in area sua vel do-
mo, fundamentis domus meæ damnum afferunt:
quam arborem & radices non remouet: vnde quòd
patiatur me radices illius arboris succidere, ago cō
tra ipsum: & ad hoc propono vtile interdictum de
L arboribus cedendis: vel actionem in factum subro-
gatam in locum ipsius interdicti: vel condict. ex l.
C. de interdictis. l. j. Quod ita rectè concipiatur li-
bellus, dicit l. j. C. de interdictis. Si autem arbor sit
inclinata vento suprà prædium meum vel domum
concipiam ita libellum. † *Libellus.* Vobis domino,
8 &c. conqueror ego R. de M. cuius arbor posita in
suo solo & vento inclinata pendet in prædiū meum:
vnde nego ius illi esse ita arborē ibi habere. ad hoc
propono negatoriam: vel condict. ex l. vltim. ff. eo-
dem titu. nam quoties per legem inducitur quòd
M agere possimus: & nō est cautum quo genere actio
nis experiamur, condictione ex lege agendū est. vt
ff. de condictio. ex lege. l. j. Quod ita concipiatur li-
bellus dicit lex ff. eodem titu. l. vltim. † *Quæstio.* Sed
9 illud quæritur: quare istud interdictum fuerit indu-
ctum: quod enim damnum afferre potest arbor, si
in domum pendet? Respōdeo: maximum: quia ob-
scurat fortè lumina mea. vt ff. de seruitu. vrbanor.
præd. si arborē: vel fortè si haberet arborē illam per
tantum tempus: puta. x. vel xx. annis acquireretur
sibi serui-

A sibi seruitus, cùm habeat continuam causam: & ita
non possem altiùs ædificare. vt ff. si seruitus vendi-
cetur si quis diuturno. & ff. de seruitu. vrbanorum
prædiorũ. foramen. In agro autem posset damnum
inferre quòd fructus non crescerent propter vmbrã
arboris: radices inferunt damnum fundamentis do
mus: & ita domus caderet, sicut sæpè de facto vidi:
vnde multùm vtilia sunt interdicta.

Si fructus arborum suarum cadant in fundum uicini tui:
& uis illos fructus colligere: sed uicinus tuus te prohibet:
B *habes contra illum interdictum de glande legenda.*

De interdicto de glande legenda, Rubric.

1 *Interdictum de glande legẽda ad hoc ut ueniat, quot ne-*
cessaria sint.
2 *Interdictum tale quare post tertium diem non detur.*
3.4 *Interdicto huiusmodi quando dies currere incipiunt.*
5 *Positiones actoris & rei in tali interdicto.*
6 *Libellus in tali interdicto quomodò concipiatur.*
7 *Interdictum tale quomodò alicui competat.*

C VERVM quia propter arbores ita vicinas ali-
quãdo fructus cadunt in prędium vicini: & ille
cuius fuerũt fructus vult intrare prędiũ vicini, vt col
ligat fructus, & à domino prædij prohibetur: ideò
vt possit fructus illos colligere: fuit inductum pro
eo interdictum de glande legenda, per quod prohi-
betur dominus prędij inferre vim illi quò minùs fru
ctus possit colligere. vt ff. eodem titu l. vnica. Vnde
1 ad hoc † vt istud interdictum competat, tot sunt ne
cessaria. In primis, quòd prædiũ illius vicini sit pro-
ximum tuo. Secundum, quòd arbor sit in prędio il-
lius vicini. Tertium, quod arbor illa sit talis quæ
D producit fructus. Quartum, quòd illi ceciderint in
prædium tuum. Quintum, quòd ille voluerit lege-
re, id est, colligere, & tu eum prohibeas. Sextum, quòd
2 tres dies nõ sint transacti: alioquin post tertium diẽ
non competit: sicut hæc omnia probãtur ff. eodem.
l. vnica. † *Quæstio.* Sed quęritur: quare post tertium
diem nõ detur istud interdictum cùm saltem omnia
interdicta ad minus annalia sint. vt ff. de interdict.
l. penult. Respondit dominus meus: ideò quia glan
des vsque ad tertium diem colliguntur ex quo inci
piunt colligi. nam citiùs colliguntur quàm cæteri
E fructus. sed hæc expositio est nulla: nam istud inter-
dictum nõ loquitur de glande tantùm: sed de omni
bus fructibus. nam glandis appellatione omnes fru
ctus continentur. vt ff eodem. l. vnica. in fin. Vel di-
cas, quòd ideò triduò durat: quia pro maiori parte
ex quo fructus cadunt ex arbore, & iacent in terra
per tres dies corrumpuntur, & fiunt terra: & ideò
inutile esset posteà interdictum. vnde dicit dominus
meus, bene dico istud interdictum durare de sui na-
tura perpetuò vel vsque ad annum saltem: sed quia
non interest actoris vltra tertium diem ratione pręę-
F dicta: ideò triduò competit. si enim fructus essent ta
les, qui per triduum nõ corrumperentur: credo istud
interdictum pro illis competere fructibus vltra ter-
3 tium diem. † *Quæstio.* Item quæritur: quandò inci-
piunt currere isti dies. Respondeo: ab eo tempore
ex quo fructus ceciderunt. Vnde in hoc interdicto
4 actor faciat tales positiones. † *Positio actoris.* Ego
dico, quòd prædium meum est vicinum prædio tuo.
Item dico, quòd in illo prædio meo est arbor talis.
Item dico, quòd arbor illa ducit fructus tales. Item
dico, quòd iuxta prædium meum est vicinum præ-
G dium tuum. Item dico, quòd ex illa arbore mea ce-
ciderũt fructus in prædium tuum. Item dico, quòd
duo dies sunt tantùm, quòd fructus illi ceciderunt.
Item dico, quòd volui colligere illos fructus, & tu
me prohibuisti. E contrà reus faciat tales positiões.
5 *Positio rei.* † Ego dico, quòd prædium meum est re-
motum à prædio tuo. Item dico, quòd illud præ-
dium tuum est sine arboribus. Item dico, quòd ar-
bores quæ sunt ibi, sunt sine fructu. Itẽ dico, quòd
iam sunt octo dies, quòd fructus illi ceciderũt. Item
dico, quòd quando voluisti colligere fructus illos:
Titius tantùm te prohibuit. In hoc autem interdi-
6 cto actor concipiet ita libellum. † *Libellus.* Vobis
H domino, &c. conqueror ego R. de M. qui fructus,
qui ceciderunt ex arbore mea in agrum suum, non
patitur me colligere: vnde ne me prohibeat volen-
tem colligere, ago contra ipsum: & ad hoc propo-
nõ interdictum de glande legenda, vel actionem in
factum subrogatam in locũ ipsius interdicti. Quod
ita rectè concipiatur libellus. dicit lex. ff eodem tit.
7 l. vnica. † *Quæstio.* Sed illud quæritur: quomodò
hoc interdictum possit mihi competere: quomodò
enim possum intrare interdictum vel ius aliquod,
quòd te inuito possim intrare in domum tuam vel
I prædium tuum: imò si intrauero contra tuam vo-
luntatem teneor iniuriarum. vt ff. de iniurijs. l. iniu-
riarum. §. vltim. Respondeo: bene possum intrare
in domum tuam te inuito: causa rei meæ quærendę:
quam dico esse in domo tua. vt ff. ad exhibendũ l.
thesaurus. & argumen. ff. de seruis fugitiuis. l. diuus.
sic & in hoc interdicto competit mihi facultas in-
grediendi: ad hoc vt possim fructus meos colligere.

Si ab aliquo domum cõduxisti. & modò res uis inde ex-
trahere: & dominus te prohibet. habes contra eum interdi-
K *ctum de migrando.*

De interdicto de migrando, Rubric.

1 *Interdictum de migrando ad hoc quòd competat, quot*
exigantur.
2.3 *Positiones actoris & rei in tali interdicto.*
4 *Libellus in tali interdicto quomodò concipiatur.*
5 *Interdictum de migrando quomodò competat.*

QVIA multotiens inquilini volunt à domo cõ
ducta recedere, & res suas remouere: & nõ pa
titur locator ipsum recedere, vel res suas extrahere:
L ideò inquilino proditum est interdictum de migran
1 do. vt ff. eodem. l. j. † Vnde ad hoc vt istud interdi-
ctum competat, tot sunt necessaria. In primis, quòd
locatio interuenerit. Secundum, quòd domus sit
quæ sit locata, ad hoc vt istud interdictum directò
competat. si enim sit prædium locatum, non com-
petit istud interdictum directum, sed vtile. vt ff. eo-
dem. l. j. §. j. & ij. Tertium, quòd res illa sit inducta
in domum illam de conuentione locatoris siue ex-
pressa siue tacita. vt ff. eodem. l. prima. in principio.
& C. in quibus causis pign. tacit. contra. l. si non in-
M ducta. Quartum, quòd pecunia debita nomine pen
sionis sit soluta locatori: vel per inquilinum non
stet quò minùs soluat: puta, quia paratus est dare:
& ille non vult recipere. vt ff. eodem. l. j. § j. Sed hoc
ita est necessarium: vt competat hoc interdictum
& directò: alioquin pro habitatione data gratuitò
competet interdictum, sed vtiliter. vt ff. eodem. l.
prima. §. si tamen gratuitam. Item nec exigo si sit
res propria conductoris, vel habeat ius in re illa.
nam etiam pro aliena inducta vel deposita vel com

A modata datur hoc interdictũ. vt ff. e. l. j. in fi. & l. vlti.
Quintum, quod locator inferat tibi violentiam: sci-
licet. quod non permittat res illas tibi extrahere. vt
ff. eodem. l. j. in princip. & §. hoc interdictum. Vnde
in hoc interdicto act. faciat tales positiones. *Positio*
2 *actoris.* † Ego dico, quod ego cõduxi à te talem do-
mum, Item dico, quod ego conduxi illam domum
pro decem, ideo istam confessionem facio: quia lo-
catio sine pretio nulla est. vt ff. locati & conducti.
l. ij. Item dico, quòd in domũ illam ego induxi res
tales. Item dico: quòd pecuniam debitam nomine
B pensionis ego solui vel sum paratus soluere. Item
dico, quod volebã migrare vel exire de illa domo,
& res meas alibi portare vel afferre. Item dico, ꝙ tu
intulisti mihi & infers mihi violentiam, quod non
permittis res illas mihi extrahere. Econtrà reus fa-
3 ciat tales positiones. † *Positio rei.* Ego dico, quòd
Titius conduxit à me domum tantum. si hoc confi-
tebitur actor, succumbet. Item dico, quòd ego loca-
ui tibi sine aliqua inductione rerum facta in domo
illa. Item dico, quòd pro conductione domus illius
tu debes mihi dare frumẽtum. si confitebitur actor:
C non habet locum interdictum istud directum, sed
vtile: quia non est locatio sed alius contractus inno-
minatus. vt ff. depositi. l. j. §. si quis seruum. Item di-
co, quòd tu vis recedere ante tempus, sine solutione
totius mercedis. Item dico, quòd tu fecisti mihi pa-
ctum, quòd non recederes ante tempus: si ista confi
tebitur actor, succumbet: vt ff. eod. tit. l. j. Item dico,
ꝙ Titius tantùm infert tibi violentiam: ne res illas
possis extrahere. In hoc autem interdicto concipiet
4 actor ita libellum. † *Libellus.* Vobis domino, &c. cõ-
queror ego R. de M. qui talem domũ mihi locauit,
D cuius fines sunt tales: pro x. solidis: vel etiã gratuitò
concessit: in quam domum res tales intuli, quas me
extrahere non permittit: nec me liberè exire cum re-
bus meis permittit. vnde ne me impediat ago con-
tra ipsum, & ad hoc propono interdictũ de migran
do: vel actionem in factum subrogatam in locum
ipsius interdicti. Quod ita rectè cõcipiatur libellus.
dicit l. j. §. j. & §. hoc interdictũ. & §. si pẽsio. *Quæstio.*
5 Sed quæritur, † quomodò hoc interdictum compe
tat: nonnè habet locum officium iudicis. itẽ nonnè
habet locum actio ex conducto vt ff. locati & con-
E ducti. l. sed addes. § si inquilinus. ergo non videtur
necessarium. Respondeo: re vera nõ est necessariũ.
& propterea lex dicit hoc interdictũ esse infrequẽs,
id est, quia non frequentatur: cùm soleant potesta-
tes facere hoc ex officio suo. vt ff. eodem. l. j. §. hoc
interdictum. Interest enim nostra habere plura au-
xilia. vt argumen. ff. de legat. iij. in fin. & argument.
ff. de seruitu. l. ei fundo. sed licèt tantùm inquilino
detur hoc interdictum, non colono: colonus tamen
habet hoc interdictum vtile. vt ff. eod. l. j. §. hoc in-
terdictum. & concipiet libellum modo prædicto,
F prærerquàm quòd ponet in libello: qui locauit mihi
fundum: & quia proponet vtile interdictum de mi-
grando.

*Si colonus tuus intulit res in fundo, uel inquilinus in do-
mo: & res illæ à colono uel inquilino uel ab alio possidean-
tur: potes possessionem illarum rerum auocare per interdi
ctum saluianum.*

De interdicto saluiano, Rubric.

1 *Interdictum saluianum ab actione seruiana seu hypothe-*
G *caria in quo differat.*
2 *Interdictum saluianum ad hoc ut competat, quot requi-
rantur.*
3. 4 *Libelli in interdicto saluiano quomodò concipiantur.*

QVIA colonus aliquãdo conducit fundum sub
pensione debita annua seu annuatim soluen-
da: & infert aliqua in prædiũ, quæ domino pro pen-
sione obligantur, quæ dominus vult petere, vt sibi
obligata, & saltem ratione possessionis vult auoca-
1 re: ideò fuit proditum interdictum saluianum. vt ff.
eodem titu. l. j. & C. eodem titu. l. j. † *Quæstio.* Sed
H illud quæritur quid differt istud interdictum saluia
num ab actione seruiana seu hypothecaria: cũ hoc
interdictum possessionem auocat. vt dictum est: &
hypothecariam solam possessionem auocat. vt ff.
de euictio. l. si cùm venditor. §. j. Respondeo: hæc est
differentia: quia illa petitoriũ & istud possessorium.
Item illa in rem, hæc autẽ in personam: sicut & alia
omnia interdicta personalissima sunt: & vt breuiter
dicam pro maiori parte omnia desiderantur in ser-
uiana, desiderãtur & in hoc interdicto saluiano, si-
cut & suprà tractaui in tractatu de seruiana, id est,
I de hypothecaria. † Verum ad hoc vt istud interdi-
2 ctum competat omnia sunt necessaria quæ diximus
esse necessaria in seruiana. Item est & aliud necessa
rium, quòd ipse colonus vel eius hæres possideat: ad
hoc vt istud interdictum directò competat. vt C. eo-
dem titu. l. j. si autem alius possideat: tunc competat
vtile. vt ff. eod. l. j. *Oppositio.* Si ergo eadem sunt hic
necessaria quæ & in hypothecaria: & illa possessio
auocat vt dictum est: & hoc interdictum etiam auo
cat possessio. quare ergo fuit inductum: videtur su-
perfluum. Respondeo: non est superfluum. nam in
hoc interdicto minùs habeo necesse probare quàm
K in hypothecaria. nam in hoc interdicto sufficit si
probem rem fuisse possessam à colono meo vel eius
hærede: eo tempore quando locaui sibi fundum. &
hoc si ago contra extraneum. si autem cõtra ipsum
colonum vel eius hæredem sufficit si probem illum
possidere vel possedisse. vt ff. eodem. l. j. In hypothe-
caria autem oportet, quòd colonus meus possede-
rit vel induxerit: & ꝙ res illa fuerit in bonis illius
coloni. vt ff. de pignorib. l. & qui nondum sunt §.
quod dicitur. Vnde & ea quæ sunt necessaria in ser-
L uiana, id est, hypothecaria: & etiam confessiones
hic repetas. In hoc autem interdicto concipitur ita
3 libellus. † *Libellus.* Vobis domino, &c. conqueror
ego R. de M. qui res tales mihi obligatas à colono
meo tali pro pensione fundi talis quem sibi locaui
pro decem, tenet seu possidet. vnde quòd mihi pos-
sessionem rerum prædictarum tradat: ago contra
ipsum: & ad hoc propono interdictum vtile saluia-
num, vel actionem in factum subrogatam in locum
ipsius interdicti. Quod ita rectè concipiatur libel-
lus dicit lex ff. eodem titu. l. j. & C. eodem. l. j. Si au-
M tem vis agere contra ipsum colonum vel eius hære-
4 dem: dicas. † *Libellus.* Vobis domino, &c. conque-
ror ego R. de M. cui locaui prædium tale pro de-
cem nomine pensionis mihi soluendis: pro qua pen
sione res suæ tales fuerunt mihi obligatæ: vnde ꝙ
illas res tradat mihi ago contra ipsum: & ad hoc
propono interdictũ saluianum directum, vel actio-
nem in factũ subrogatam in locũ ipsius interdicti.
Quod ita rectè concipiatur libellus dicit lex ff. eod.
l. j. *Oppositio.* Sed videtur, ꝙ libellus sit malè con-
ceptus: ideò

A ceptus: ideò quod dicit tradat mihi res tales: cùm
deberet dicere: vt tradat mihi possessionem rerum
talium: cùm hæc sit natura istius interdicti, scilicet
quòd possessionẽ auocet. Respondeo: quodcunque
dicatur non est vitiũ: siue enim dicas, vt tradat mihi
rem istam per tale interdictum, non intelligo nisi, ꝙ
tradat tibi possessionẽ illius rei. talia enim sunt prę-
dicata qualia subiecta permittunt. vt ff. locati & cõ
ducti. l. si vno tempore. siue dicas possessionem re-
rum talium: de iure cõcipitur libellus & magis pro-
priè: cùm aliud sit pretium rei, aliud possessionis. vt
B ff. vti possideris. si duo. §. vltim.

Si alicui uolenti in tuo solo ædificare, tu denuntiasti ne ædificaret: & ille post denuntiationem ædificauerit: habes contra eum interdictum de noui operis nuntiatione.

De interdicto de noui operis nuntiatione, Rubrica.

1 *Nouum opus quare nuntiatur, tres causæ esse dicuntur.*
2 *Nuntiatio noui operis tribus modis fieri debet.*
3 *Per iactum lapilli si nuntio, quare possessionem retineo: si autẽ nudo sermone. possessionem amitto: & si per*
C *prætorem nequaquàm.*
4 *Interdictum de noui oper. nuntia. ad hoc ut procedat, quot necessaria sint.*
5 *Seruitutem rusticam habenti, an tale interdictum competat.*
6 *Nuntiet si unus nouum opus: quare alij non nuntient: & si uni nuntiatur, omnibus nuntiatur.*
7 *Actor si unus solus egit. quid fieri debeat.*
8 *Nuntiatio an teneat: si nuntiatio operi fiat: & in re præsenti nullus in opere fuerat.*
9 *Nuntietur si nouum opus opificibus: illi autem non ab-*
D *stinent, quò minùs ædificent: postea dominus reuertitur: & scit nuntiationem factam esse: an opus quod factum est eo ignorante: post nuntiationem tamen, destruere debeat.*
10 *Nuntiatio facta opificibus quid prodest, si dominus absens fuerit.*
11 *Positiones actoris in tali interdicto.*
12 *Causam naturalem uel publicam, uel impositiuam habere in tali interdicto quid prodest.*
13 *Positiones rei in tali interdicto.*
E 14 *Libellus in tali interdicto quomodò concipiatur.*
15 *Aedificet si quis iustè post nuntiationem, an opus destruere teneatur.*
16 *Per iactum lapilli quare in libello apponatur.*
17 *Interdictum de noui operis nuntiatione, an perpetuò durabit.*

CVM SAEPE contingat, quòd aliquis vult
ædificare, vel ædificat in solo alieno: & ille qui
jus habet in solo denuntiat sibi ne ædificet: ille nihi
lominùs ædificat spreta denũtiatione: ideò iura suc-
currunt nuntianti: per quę compellitur ille, qui ædi
F ficauit, ædificium destruere suis expensis: etiam si iu
stè ædificauit. & propterea datur sibi interdictum de
noui operis nuntiatione. vt ff. eod. l. j. in principio.
& l. prætor ait. in princip. verum quia de hac mate-
ria multotiens probabiliter dubitatur: ideò diligen
ter attendas ea, quæ in hoc interdicto notabo. No-
1 tabis ergo † in primis, quòd tres sunt causæ quare
nuntiatur nouum opus. Prima naturalis. Secunda
publica. Tertia impositiua. Naturalis est quotiens
aliquid in tuas ædes immittitur vel in tuo ædifica-
tur. vt ff. eodem. de pupillo. §. Sextus Pedius. & §. na
G turalem. Publica est quotiens leges vel senatuscon-
sulta constitutionésq; principum operis noui nun-
tiatione. tuentur. vt ff. eod. titu. l. de pupillo. §. publi
ca. qualiter autem opus fiat contra legem: & pro-
ptereà fiat nuntiatio: habes ff. finium regundorum.
l. vltim. & est lex illa græca. Senatusconsulta prohi-
bent Aula & Pansa consulibus: puta quando ali-
quis vult destruere ædificia iam facta: & sic ruinis
vrbs deformaretur. vt ff. de contrahend. emptio. se-
natus. & ff. de legat. j. l. cætera. Constitutiones prin-
cipum prohibent: quando vult aliquis ædificare do
H mum iuxta domum alterius non seruatis finibus &
terminis, qui continentur in C. de ædificijs priua. l.
meniana. Impositiua est quotiens aliquis imponit
sibi seruitutem: & post illam seruitutem impositam
contra eam aliquid facit: potest ille cui debetur ser-
uitus opus nouum nuntiare: si aliquid fiat contra
seruitutem impositam. vt ff. eodem. l. de pupillo. §.
impositiua. Ad prædicta concordat quod alibi dici-
tur: quòd nuntiatio noui operis habet fieri, vel gra-
tia iuris nostri conseruandi, vel damni depellendi,
vel causa tuendi publici iuris, scilicet ne aliquid fiat
I in loco sacro religioso vel publico. vt ff. eodem. l. j.
2 §. nunc videamus. † Et sicut tribus de causis fit nun
tiatio: ita tribus modis habet nuntiatio fieri. Primò
fit nuntiatio nudo sermone. Secũdò fit per prætorẽ.
Tertiò fit per iactũ lapilli. Nudo sermone fit: quan-
do ego inuenio aliquem nouum opus facientem, &
dico sibi verbo tantùm, quòd non ædificet: & pro-
ptereà dicitur fieri nudo sermone: quia verba tan-
tùm intercedunt: & nihil aliud. ista nuntiatio facit
aduersarium incontinenti possessorem: licèt anteà
non possideret: si modò habeat animum & affectio
K nem possidendi. vt ff. eodem. l. j. §. nuntiatio. & §. in
operis noui. Fit per prætorem quando aliquis ædifi
cabat nouum opus: vado ego ad prætorem: & dico
sibi; domine ad vestrum officium pertinet mala ex-
tinguere, & homines ad cõcordiam reuocare: quia
non debet pati prætor eos ad arma & rixas venire:
quos potest sua iurisdictione cõpescere. vt ff. de vsu-
fructu. æquissimum. talis ædificat nouum opus in
solo meo, mittatis citò denuntiando, quòd non ædi
ficet: quia nisi feceritis, vi debitis quid faciam: ideò
enim ad vos recurri. quia nõ debet quis propria au-
L thoritate sumere vltionem: cùm ideò sit iudicialis
vigor in medio constitutus. vt C. de Iudæis. & cœli
colis. l. nullus. ista nuntiatio conseruat nũtianti pos
sessionem & omnia iura: quia vadit nuntius com-
munis: & dicit ædificanti: ex parte potestatis dico
tibi, quòd tu non ædifices: & sic nuntio tibi nouum
opus. Fit nuntiatio per iactum lapilli, quando ego
vado cum testibus seu cum tabellione: & dico itat
nuntio nouum opus: & ita projicio lapillum quen-
dam minimum: & hoc solùm sufficit. Veruntamen
hodie nuntiantes projiciunt tres lapillos minimos:
M primò vnum posteà secundum, & tertio alium. &
dicit ille qui projicit: nuntio nouum opus: nun-
tio nouum opus: nuntio nouum opus. ista nuntia-
tio retinet nuntianti possessionem: sicut hęc omnia
probantur ff. eodem. l. de pupillo. §. si quis ipsi præ-
tori. & §. meminisse. & sit lapillus iste minimus vel
paruulus & projiciatur in ipso opere, non autem sit
maximus: nec projiciatur in capite alicuius opera-
rij: sicut contingit in causa Abbatis sancti Proculi:
qui præcepit cuidã Monacho, ꝙ denũtiaret nouum

A opus per iactum lapilli: qui iuit & proiecit maximú
lapidem, & percussit vnum de magistris: quem ferè
3 interfecit. † Quæstio. Sed quęritur quare per iactum
lapilli retineo possessionem si nuntio: si auté nun-
tio nudo sermone possessioné amitto: & si per pręto
rem nuntio, non amitto possessionem. Respondeo:
quando per prætorem vel lapillum nuntio: videor
audax & probus, & nó timidus: vnde possessionem
retineo, & per prętorem, & per lapillum: quia per la
pillum videor retinere possessionem. At quádo nu-
do sermone nuntio, videor timidus & miser: vnde
B meritò possessioné amitto. de hoc notat dominus
meus in summa tituli istius. Illud autem procedit
de consilio sapientis, ꝙ quando nunciatur nouum
opus, ꝙ ille qui nuntiat, habeat secum tabellionem
& testes: & coram testibus & tabellione faciat men
surari ædificium in longitudine & latitudine & al-
titudine. sicut ego feci fieri in causa canonicorú de
Aretio, quam habebant de quodam molendino cú
Abbate sancti Floris. & erit hoc tutum. ideò quia
cú opus, quod post nuntiationé factum est, debeat
destrui, etiam si iure sit ædificatum. vt ff. eo. ait præ-
C tor. in princip. scietur posteà quantú post nuntiatio
nem sit ædificatú. vt ff eod. l. non solum §. qui opus
4 nouum. † Vnde ad hoc vt istud interdictum compe
tat tot sunt necessaria. In primis, ꝙ aliquæ prædi-
ctarum causarum interueniant. Secundum, ꝙ opus
non sit factum sed futurú: aduersus enim facta ope-
ra competit interdictú quod vi aut clam. vt ff. eod l.
j. §. hoc auté edictum. Tertium, ꝙ opus aliquod fiat
in solo: ratione enim soli istud interdictú competit.
vnde si aliquis faciat messem vel vindemiam aliás
vineam succidat, nó habet locú nuntiatio. vt ff. eo.
D l. j. §. hoc autem interdicto: nó omnia. Quartum, ꝙ
quis faciat opus de nouo: alioquin si antiquum ful
ciat, nó habet locum nuntiatio: vt ff. eo. l. j. §. si quis
ædificium. sicut & Iudæi qui nouá synagogam nó
possunt facere: veterem autem possunt fulcire. vt C.
de Iudæis & cælicolis. l. hac valitura. & idem in fru
ctuario. vt ff. de vsufru. l. vsufructuarius nonus. qui
enim reficit, non videtur de nouo facere: sed veteri
sustentamentum adhibere. vt l. prædicta. ff. e. & arg.
ff. de donatio. inter virum & vxorem. l. si donare. §.
vltim. Sed ita intelligas de refectione: ita ꝙ illa refe
E ctio non mutet faciem operis primitiuam: alioquin
habet locum nuntiatio. vt ff eo l. j. §. opus nouum.
Quintú est necessarium, ꝙ aliud auxilium tibi nun
tianti non competit. si enim competit, non habet lo
cum nunc actio. vt ecce fructuarius habet confesso
riam per quam petet vsumfructum: si aliquid fiat in
ipsius præiudicium. Item si in re communi aliquid
fiat, socius non nuntiat: quia habet aliud auxilium,
scilicet communi diuidundo. vt ff. eo tit. l. in prouin
ciali. §. si in loco. l. j. §. vlti. & l. ij. *Oppositio*. Sed econ
trà videtur: vt qui habet aliud auxilium, ꝙ nútiare
F possit nouum opus. nam ecce cui debetur seruitus
viæ vel itineris per fundum tuum: si tu ædificas de
nouo, poterit te prohibere & nútiare nouum opus:
vt ff si seruitus vendice. l. & si forte. §. sciendum. & l.
si en loco. §. j. & ij. Item si seruitus luminis debeatur
mihi: & tu aliquid facias contra illam seruitutem,
possum tibi opus nouum nuntiare. vt ff. de seruitu.
vrban. prædio. l. inter seruitutes. §. j. & ij. Item & ille
qui habet rem communem cum alio, si aliquid fa-
ciat aliquis in re illa cómuni, pro ea re rectè socius

G nuntiat sibi nouum opus. vt ff. familiæ erciscundæ.
l. in familiæ erciscundæ. l. iudi. Econtrá videtur, ꝙ
nó possit nuntiare nouum opus, qui seruitutem ha-
bet. vt ff. eod. titu. l. qui viam. Item probo apertè, ꝙ
nunqiàm habet locum istud interdictum. si est ve-
rum illud quod dictú est, id est si aliud auxilium ha-
bet locum. nam ecce: tu ædificas in meo: nonnè pos-
sum agere contra te negatoria, ꝙ nó ædifices. certè
sic. vt in legibus prædictis. ff si seruitus vendic. quo-
modò ergo intelligemus ista iura cótraria? Respon
deo: verum & id non approbo, ꝙ si aliud auxilium
competit, ꝙ non habet locum nuntiatio noui ope-
ris: vt ff. eod. l. in prouinciali. imò dico, ꝙ & si aliud
H auxilium competit, ꝙ habet locum nuntiatio noui
operis: vt patet per leges allegatas. Nec obstat si op
ponis de fructuario. vt ff eod. l. j. in fine. & l. ij quod
nuntiare non potest. Respondeo: verum est: domi-
no autem extraneo bene nuntiat. vt in legibus prę-
dictis & ff de remissionibus l j. §. ius autem. quare
domino nó nuntiat, ratio assignatur. quia quando
nuntiat extraneo: nuntiat vt procurator. vt ff. eo. l. j.
§. vltim. at procurator domino nuntiare nó potest:
& ideò fructuarius domino non nuntiat. Item nec
obstat, vt ff. e l. in prouinciali. Respondeo: ideò ibi
I contingit, quia cú socius possit tantùm per prohibi
tionem illum socium remouere: quia in re commu-
ni melior est conditio prohibentis. vt ff. communi
diuidundo. l. Sabinus. Vnde cú per solam prohibi-
tionem meam possum ego socius facere ne me inui
to in re communi aliquid facias, vt dictum est. ideò
noluit prætor mihi per hoc interdictú subuenire: li-
cèt alibi fuit largus prætor, qui tàm egétibus, quàm
non egentibus subuenit. vt circa bonorú possessio.
secundum tabu. & circa alia bonor. posses. vt instit.
de bonor possess. at alij qui habent alia auxilia, non
K habent talia sicut socius, ꝙ possit tantùm prohibe-
5 re: ideò meritò datur eis hoc interdictum. † Quæstio.
Sed illud quæritur, an ei qui habet seruitutem rusti
cam competat hoc interdictum? lex videtur velle,
ꝙ non detur. vt ff. eod qui viam. & hoc admiserunt
doctores antiqui: licèt admiserunt, quòd ei qui ha-
bet vrbanam detur. vt ff de seruitu. vrbanorum prę-
diorum. l. inter seruitutes. Sed reprobatur eorum so
lutio per legem ff familiæ erciscundę. l. in hoc iudi-
cio. vbi dicitur, quòd in vtraque potest nuntiari, sci
L licet in rustica seruitute & in vrbana. vnde dicimus,
quòd & qui habet rusticam seruitutem, potest no-
uum opus nuntiare. vt ff. familiæ erciscund. l. in hoc
iudicio. nec obstat l. ff. de noui oper. nuntiatio. l. qui
viam. quia legem illam ita intelligo reiectis omni-
bus alijs notulis ibi notatis. dicas enim, quòd ille
qui habet seruitutem viæ, & nuntiat opus nouum
ædificanti: aut ille qui ædificat confitetur istum ha
bere seruitutem; & tunc nuntiare potest. vt in l. illa
in hoc iudicio. aut negat me seruitutė habere: tunc
debeo me probare habere: sicut in iudicio familię er
M ciscundæ, & communi diuidundo. vt ff. familiæ er-
ciscundæ. l. j. & ff. de exception. l. fundi. & in hoc ca
su intelligitur lex ff. de noui operis nuntiatio. l. qui
viam. Sextum, ꝙ quádo fit nuntiatio, fiat in re pię-
senti, id est, in eo loco vbi opus fit: siue quis ædificet
siue inchoet ædificare. Dicitur autem inchoare ædi
ficium, quando locum purgat. vt ff. de pollici l. j. §.
cœpisse. & ff. eod. l. de pupillo. §. nuntiatione. & § si
quis fortè. l. operis noui nuntiatione. & l. cuilibet.

Septimum,

A Septimum, ꝙ si res sit plurium, sufficit nuntiatio fa
cta vni: & omnibus videtur facta. Si autẽ vnus nun
tiet, non videtur nuntiatio facta ab omnibus. vt ff.
6 eo. l. de pupillo. § si plurium. † Quæstio. Sed quæ est
ratio quare si vnus nuntiat, non nuntiant alij: si vni
nuntiatur, nuntiatur omnibus. vt in prædicto §. Re-
spondeo: ratio est in promptu: ideò videtur omni-
bus nuntiatũ, quando vni nuntiatur: quia cũ nun-
tiatio fiat in re præsenti, vt dictum est. ergo rem affi
cit: adeò ꝙ etiam tenetur emptor propter nuntiatio
nem factam venditori. vt ff. eod. l. penult. ideò vide-
B tur omnibus nuntiatũ. At quãdo vnus nuntiat: illa
nuntiatio quantũ ad nuntiantẽ personalis est: vnde
socijs non potest acquiri. vt C. per quas perso. no.
7 acqui. l. excepta. † Quæstio. Quid ergo erit quando
vnus solus egit. Respondeo: agat ille & prosequa-
tur causam: & sic victoria sua proderit alijs posteà.
vt argu. ff si seruitus vendice. l. loci corpus §. si fun-
8 dus. † Quæstio. Sed quid si quãdo nuntiatio fit ope-
ri & in re præsenti nullus erat in opere: nũquid nun
tiatio tenet: vel si tenet, quid valebit? Respondet do
minus Ioan. & dicit nuntiationẽ valere per argu. l.
C ff. de damno infect. l. dies. §. totiens. & C. de annali
except. l. vt perfectiùs. & ff. quod vi aut clam. l. aut
qui aliter. § ij. in fi. Valet autem illa denuntiatio, ꝙ
postquàm dominus venerit & sciuerit nuntiationẽ
factã, ꝙ deberet abstinere ab ædificando: vel si ædi-
ficauerit, tenebitur destruere. indignum enim vide-
tur si dominus tenetur destruere quod ædificauit,
ignorans factam esse denuntiationem. Nec obstat,
quod opponis ff. eo. operis. quia quod ibi dicit & in
l. sequenti, ꝙ tenet nuntiatio facta alicui etiã igno-
ranti: nam ibi ponit de furioso, qui magis quàm
D alius dicitur ignorans. vt ff. de ritu nuptiarum. l. in
eo. §. iniustum. Respondeo: tenet de mero iure, scili-
cet quòd videatur nuntiatio facta de iure: & ab eo
tempore habeat vires: ex quo domini scientia inter-
uenit, vt dictũ est: vel dic tenet in præiudicium tuto-
ris & curatoris si sint soluendo. vt argu. C. de iudic.
9 properãdum § vlt. Quæstio. † Sed illud quæritur: nũ-
tio nouum opus fabris & opificibus: illi non absti-
nent, quò minùs ædificent: posteà dominus reuerti-
tur: scit nuntiationem factam esse: quæritur an opus
quod factũ est eo ignorãte, post nuntiationẽ tamen
E debeat destruere. Respondeo: & dico, ꝙ nõ. vt ff. e.
l. de pupillo. §. si quis forté. illud autẽ opus quod fe-
cit dominus postquã sciuit nuntiationẽ factã illud
10 tenetur destruere. † Quæstio. Ad quid ergo prodest
hodie facere nuntiationẽ fabris seu opificibus, si do
minus sit absens. Respõdeo circa duo. Primò pro-
pter illud quod dixi: quia si dominus postquã sciuit
ædificat, tenetur destruere. Secundò, ꝙ hodie opifi-
ces quando eis nuntiatur, incontinenti abstinent:
quia credunt commodum esse domini. Octauum,
ꝙ ille qui nuntiat iuret animo calumniandi non
F nuntiare: sed ita si hoc sacramentum exigatur: vt ff.
eod. l. de pupillo. §. quis opus nouum: sicut & aliàs.
vt ff. de iureiurand. l. iusiurandum & ad pecunias. §.
qui iusiuran. Nonum, quòd si fiat nuntiatio in par-
te ædificij, quod fiat demõstratio partis illius: secus
si fiat nuntiatio in totum. vt ff. eodem. l. de pupillo.
§. totiens. & aliàs simile. vt ff. quod vi aut clam. l. at
qui aliter. §. si quis se. Decimum, quòd ille qui nun-
tiat, non remiserit nuntiationem: alioquin non ha-
bet locum interdictum. vt ff. eodem. l. j. in principio.

G & ff. de remissionibus. l. j. sed in l. j. in princip. ff. eod.
dicitur, ꝙ si remittat eatenùs tenet remissio: quate-
nùs is qui prohibuit ius nuntiandi non habuerit: &
alia litera dicit habuit & contrarium videtur. ff. de
remissionibus. l. j. Qualiter autem verba ista intelli-
gantur dicemus in sequenti interdicto. Vnde in hoc
11 interdicto actor facit tales positio. † Positio actoris.
Ego dico, quòd tu de nouo vis immittere tigna in
ædes meas: & sic ista positio pertinet ad causam na-
turalem. Item dico, quòd tu de nouo ædificas con-
tra leges vel senatusconsulta: vel quia vis destruere
H domum. ista positio pertinet ad causam publicam.
Item dico ꝙ tu de nouo ædificas contra seruitutem
viæ quæ mihi debetur per locum talem. hæc positio
12 fit per causam impositiuam. † Quæstio. Sed quæri-
tur, non videtur quòd istæ causæ multùm faciant:
nam & si nulla prædictarum causarum probatur: ta
men ex quo nuntiatur nouum opus, & si iniustè
aliàs nuntiaui, & tu iustè ædificabas: si post nuntia-
tionem ædifices: destruere cogeris. vt ff. eod. l. præ-
tor. in princip. Quid ergo prodest mihi: vtrum ha-
beam causam naturalem vel publicam vel imposi-
I tiuam? Respondeo: proderit mihi habere causam
non in casu prædicto, sed in alijs: pone, quòd facta
sibi à me nuntiatione ille abstinuit ab ædifican-
do, vel satisdedit: vt si apparet iniustè ædificatum,
quod destrueret: nunc in casibus istis in processu
causæ prodest mihi nuntianti habere causam ali-
quam quare nuntiaui: alioquin aduersarius obtine
bit. Item dico, quòd vis facere tale opus. Item dico,
quòd tu vis facere tale opus in tali solo. Item dico,
ꝙ illud opus vis de nouo ædificare seu facere. Item
dico, quòd tu es socius Titij in re illa. si hoc confite
bitur reus, iam non poterit sibi obijcere aliquid de
K lege. ff eod. l. in prouinciali. Item dico, quòd quan-
do nuntiaui nouum opus: ego nuntiaui in re ipsa
vbi illud opus fiebat. Itẽ dico, quòd licèt sit res illa
communis tibi & alijs: ego tibi nuntiaui nouum
opus in re præsenti. Item dico, quòd ego iuraui ani
mo calumniæ nouum opus non nuntiare, vel etiam
fui paratus iurare. Item dico, quòd ego nuntiaui
opus nouum in tali parte ædificij vel in toto ædifi-
cio. Item dico, quòd quando nouum opus opifici-
bus nuntiaui seu magistris, tu sciuisti nũtiationem
L factã. E contrà reus faciat tales positiones. † Positio
13 rei. Ego dico, quòd tale solum, in quo ego ædifico
pleno iure Titij est: si hoc confitebitur actor, absol-
uetur reus: quia nulla causa pertinet ad actorẽ: nec
naturali nec publica nec impositiua. Item dico, ꝙ
opus quod ego feci iam est annus, quòd feci. Item
dico, ꝙ tu nuntiasti iam sunt duo menses tantùm. si
hoc confitebitur actor, absoluetur reus: cùm opus
non sit futurum sed factum. Item dico, quòd solum
istud in quo ædifico, est mihi & tibi commune. si
hoc confitebitur actor, absoluetur reus propter le-
M gem illam ff eodem titu. l. in prouinciali. Item dico,
quòd tali ædificio sustentamentum adhibeo. quia
illud ædificium iam erat factum. si hoc confitebi-
tur actor, absoluetur reus. Item dico, quòd opus
quod facio, est riuus vel cloaca. si hoc est verum,
iam non habet locum nuntiatio. vt ff. de riuis. l.
j. & ff. eodem. l. de pupillo. §. si quis. Item di-
co, quòd quando petij à te vt iurares, quòd ani-
mo calumniandi non nuntiasses te iurare recusasti.
Item dico, quòd quãdo nuntiasti nouum opus ego

A eram absens. Item dico, quòd priusquàm redirem opus illud completum fuit. si hoc cõfitebitur actor, absoluetur reus: quia nesciuit quando illa nunciatio facta fuit. Item dico, quòd licèt tu nunciaueris: tamen illam nunciationem remisisti. Item dico, quòd tu nunciasti mihi tantùm: & in loco tali tantù. Item dico, quòd in loco alio tale fiebat opus. si hoc confitebitur actor, absoluetur reus: quia non fuit facta in re præsenti. In hoc autem interdicto cõcipies ita li-
14 bellum. † *Libellus.* Vobis domino, &c. cõqueror ego R. de M. qui postquã nuntiaui nouum opus in ædi-
B ficio tali per lapilli iactum, ipse ædificauit: vnde peto illud quod post nuntiationem ædificauit, quòd destruat, & suis expensis. ad hoc propono hoc interdictum de operis noui nuntiat. vel actio. in factum subrogatam in locum ipsius interdicti. quod ita sit concipiendus libellus dicit lex ff. eod. l. j. & l. prætor ait. in principio. & hoc quãdo possidet ille qui post nuntiationẽ ædificauit. Si autem alius ædificauit, & alius possidet: tenetur ille qui possidet præstare patientiam: vt ff. eod. l. penult. & vltim. si est, dixi su-
15 prà in interdicto quod vi aut clam. † *Quæstio.* Sed
C illud quæritur, si aliquis iustè ædificat tenetur opus destruere, si ipse ædificauit post nuntiationem: vt dicit lex illa ff. eod. l. ait prætor. cùm videam aliàs, quòd si aliquis vocatus sit, qui venire non tenebatur, & non venit: quia non incidit in edictum. vt ff. ne quis eum qui in ius voca. fuer. vi exi. l. ij. & arg. ff. de iudi. l. nõ videtur frustrandę. Respondeo: ideò compellitur destruere: quia videtur contempta authoritas prætoris, qui præcepit post nuntiationem abstinendum ab opere. Et si tu opponas: nam in legibus allegatis videtur contempta prætoris authoritas, & ta-
D men non punitur? Respondeo: quòd hic quod dicimus locum habet in dubio. At si certum esset, quòd aliquis per calumniam nuntiasset: & si non credo, quòd ille qui post nuntiationem ædificauit, quòd debeat destruere. vt argumen. ff. ne quis eum qui in
16 ius vocatus fuer. vi exi. l. j. † *Quæstio.* Item queritur, quare apponitur in libello per lapilli iactũ. Respondeo: ad hoc vt denotet talem nuntiationem esse factam per quam possessionem non amiserim, sicut su-
17 prà in hoc eodẽ interdicto distinxi. † *Quæstio.* Item quæritur: nam iura videntur inter se contraria. nam
E lex dicit C. de ædificijs priuatis l. de operis. quòd nuntiatio noui operis debet finiri infrà tres menses. lex autem ff. eod. prætor. §. hoc interdictum. datur perpetuò hæredi: & cæteris successoribus: & contra hęredes in id quod ad eos peruenit. si ergo debet finiri istud interdictum tribus mensibus: quomodò durabit perpetuò? Respondeo: secundum Bulgar. & Aluar. qui dicunt, quòd est in arbitrio nuntiantis. si offertur satisdatio ab eo cui nunciatio facta est: & qui nuntiauit, recipit illam satisdationem: ille cui nuntiatum est poterit ædificare. & tunc quandocunque
F poterit nuntiator probare, quòd iniustè ædificauit, & poterit agere: & in hoc casu interdictum perpetuò competet: & contra illum cui nuntiauit: & contra hæredẽ eius. Si autẽ non vult recipere satisdationem: sed vult incontinenti procedere & probare de iure: & tunc causa illa debet finiri intra tres mẽses. vt dicit lex C. de noui oper. nũtiatio. de operis. Vel aliter secundum R. & secũdum Ottbo. ille cui nunciatio facta est, si satisdat vel satisdare paratus est, incontinenti finita est nuntiatio. Verũ est si statum

G est in finibus nuntiationis. sed si vult nuntiator in causa procedere: tunc debet causa illa finiri infra tres menses. vtraque solutio ad idẽ tendit. *Oppositio.* Sed adhuc opponitur. lex dicit ff. e. l. prętor. §. hoc interdictum. quòd datur hoc interdictum hæredi & contra hæredem in id quod ad eum peruenit. & alibi: vt ff. eod. l. non solùm. §. morte. dicit, quòd hoc interdictum finitur morte eius qui nuntiauit: quomodò ergo datur hæredi. Respondeo, intelligo. §. illum, morte. quando ille qui nunti auit, decessit nondum aliquo opere facto ab eo, cui nũtiauerat: vnde mor-
H te nuntiantis finitur nũtiatio. & sic hæres habet necessè iterũ nuntiare. Si autem post nuntiationẽ ille cui nuntiatio facta est aliquid ædificauit: tunc istud interdictum datur nuntianti, datur etiam & hæredi eius. Quare autem finiatur nuntiatio morte nuntiantis, ratio suadet: quia finitur: sicut & finitur mãdatum morte mandantis. vt institu. manda. & ff. de iurisdictione omnium iud. l. & quia. *Oppositio.* Item adhuc opponitur de lege ff. eo. l. de pupillo. §. is cui. vbi dicitur, quòd debet satisdare illi qui nuntiauit. quod ex eo colligitur: quia dicit ibi in fin. §. quòd
I remittit necessitatem adeundi prætorem. & lex dicit alibi, quòd est satisdandum vrbicariæ præfecturæ, vel prouinciali. vt C. de noui oper. nũtia. l. de operis. quæ videntur inter se contraria. Respondeo: si ille qui nuntiat, est pręsens, ei deberet satisdari: si autem sit absens, deberet satisdari prouinciali seu vrbicapræfe. sicut & aliàs in satisdatione interponẽda circa iudicia. vt C. de litiscontesta. authen. libell. & sicut & aliàs, ff. rem pu. sal. fore. l. iij. Si tibi nũtiatum est nouum opus: & tu satisdes de opere destruẽdo: si apparuerit te iniustè ædificasse: & posteà prohiberis
K ædificare: habes contra impedientem interdictum vt liceat ædificare ei cui nuntiatũ est, si satisdederit.

De interdicto vt liceat ædificare ei cui nuntiatum est, si satisdederit, Rubric.

1 Interdictum ut liceat ædificare, &c. ad hoc ut competat: quot requirantur.
2 Cautio uel satisdatio interposita in tali interdicto, quare non duret.
3 Prohibitio in huiusmodi interdicto quomodò remittetur: si is qui nuntiauit, ius prohibendi non habuit.
L *4. 5 Positiones actoris & rei in tali interdicto.*
6 Libellus in tali interdicto quomodò concipiatur.

VERUM quia occasione nuntiationis factæ impeditur opus ne fiat: & si factum fuerit, quòd destruatur: vt superius dictum est. & sic per superius interdictum succurritur nuntianti: vnde inuentum est aliud interdictũ, per quod consulitur ei cui nuntiatio facta est: vt non obstante denuntiatione possit ædificare, scilicet ex quo satisdedit, vel paratus sit satisdare, vel nuntianti si præsens est: vel vrbica-
M riæ præfecturæ, vel prouinciali si nũtians sit absens, scilicet vt si apparuerit eum iniustè ædificasse, quod debeat destruere. Et est istud interdictum prohibitorium, scilicet ne vis fiat ei qui satisdedit de opere destruendo, si vult ædificare: vt ff. eod. l. prætor ait. §. deindè ait prætor. & §. hoc interdictum. † Vnde ad
1 hoc vt istud interdictum competat, tot sunt necessaria. In primis, quòd denũtiatio noui operis facta sit. Secundum, quòd ille cui nuntiatum est, satisdederit, vel voluerit satisdare, vel sit paratus satisdare illi nuntiauti, scilicet quod si apparuerit eum iniustè ædificasse

A ædificasse, quòd destruet. vt ff. e. l. prętor. §. deinde. &
§. hoc interdictum. Sed illud nota, ꝙ quãdo aliquis
ædificat, aut ædificat in publico: & tunc tenetur si
nunciatur sibi cauere tantùm, id est, repromittere si
ne fideiussore. vt ff. e. l. non solum. §. si cùm possem.
aut ædificat in loco priuato: & tunc tenetur satisda-
re: & si repromittat, non valet aliquid repromissio
quò minùs habeat locũ interdictũ de operis no. nũ.
vt ff. e l. prætor § deinde. & §. hoc interdictum. & §.
proinde. Quę autem sit ratio, quare in publico si ali
quis ædificat, teneatur cauere: si in priuato, teneatur
B satisdare: lex assignat rationem talem. quando ego
nuncio nouũ opus alicui ædificanti in publico nun
cio iure alieno, & in re aliena, & non meo iure, nec
in re mea: vnde repromissione contẽtus esse debeo.
At quando tu ædificas in loco meo priuato, & ego
nuncio nouum opus: iure meo nuncio, & in re mea:
vnde si mihi debeas satisdare, non est mirum vt hæc
ratio assignatur. ff eo. ti. l. non solũ. §. si cũ iure. Ter
tium, quòd illa satisdatio vel cautio duret: alioquin
non videtur cautio nec satisdatio illa præstita: vt ff.
eo. tit. l. prætor ait. § proinde. sicut & aliâs in actione
C de in rem verso: quæ ita demũ competit, si duret ver-
sum. ff. de in rem verso. l. si pro parte. §. versum. & ar.
ff quòd cuiusque vniuersi. l. item eorum. in fi. primi
2 respon. † *Quæstio.* Qualiter autem cautio vel satis-
datio interposita non duret, quæritur. Respondeo:
quia fortè fideiussores dati mortui sunt, vel habe-
bant priuilegium reuocãdi forum, vel fortè mulier
erat. vt & aliâs. ff. qui satisdare cog. l. quotiens. & ff.
ad Velle. l. non putat. §. si conuenit. Quartum, quòd
ille cui est satisdatum, quòd prohibuerit illũ, & im-
pediat ædificare: vt ff. eo. l prętor. § deinde. Quintũ,
D quòd annus non exierit: vt ff. eo. l. prætor. §. hoc in-
terdictum. *Oppositio.* Sed opponitur. nonne interdi-
ctum de operis no. nun. perpetuum est, certè sic: vt in
superiori interdicto, notaui, quomodò ergo illud in
terdictum est annale. Respondeo: ratio est in prom-
ptu. istud interdictum est annale, ideò quia violẽtia
committitur: vnde hoc interdictum sicut & alia est
annale: de eo quòd non peruenit ad violentũ. supe-
riùs aũt est perpetuum: ideò quia peruenit ad violen
tum, scilicèt quia ædificauit post denunciationem.
vnde ideò est perpetuum: sicut & alia sunt perpetua:
E de eo quòd ad violentos peruenerit. Illud autem est
in hoc interdicto & in superiori, quòd facta nun-
ciatione noui operis, opus incontinenti inhibetur,
id est, quòd non ædificetur: vel si ædificatur, inhibe-
tur opus, id est, destruetur: siue iure siue iniuria illud
opus fiat. deinde prohibitio remittitur eatenus qua
tenus haberet ius nunciandi is qui prohibuit. alia li
tera dicit, non habere ius nunciandi; qui prohibuit
&c. sicut hæc leguntur. ff e. l. j. in prin. quę verba sic
intelligimus: si est litera siue non, scilicèt si remitti-
F tur prohibitio remittitur vel per pactum vel per con
uentionem. quia ille qui nunciat dicit. Ego remitto
tibi nunciationem: vel remittitur prohibitio satisda
tione prestita ab eo cui nunciatio facta erat: quia ex
quo satisdatur poterit ille cui nũciatio facta est, ædi
ficare. Vnde si ista prohibitio remittitur eatenus te-
net remissio quatenus ille qui nunciauit habuerit
ius nunciandi: nam ibi tenet remissio vbi tenuit nũ
ciatio. & ibi tenuit nũciatio, vbi ille qui nunciat, ius
habuit nunciandi. vt ff. de remissionibus l. vnica. §.
j. Si habes literam eum, non eatenus, tenet remissio

G quatenus prohibendi ius qui nunciasset, non habe
3 ret. † *Quæstio.* Quæritur quomodò litera illa stare
possit. Nam quomodò remittitur prohibitio, si is
qui nunciasset, ius prohibendi non haberet. sic vide
tur quòd litera illa stare non possit: cùm dicatur ff.
de remissionibus. l. vnica. remissionem ibi demũ te-
nere, vbi tenet nunciatio: & nunciationem ita de-
mùm valere, vbi est ius nunciandi. & hoc dicitur ius
prohibendi, qui nunciauit, non habuit: ergo non te
nuit nunciatio: vnde nec remissio valet. qualiter er-
go hic remittitur. Respondeo deceptio est in equi-
H uocatione vocabuli. nam hæc verborum conceptio
istæ non habet ius prohibendi, dupliciter intelligi-
tur. vno modo, quia quò ad ipsam veritatem prohi-
bere non debet. nam aduersarius habet ius ædifican
di. Idem tamen dicitur habere ius nunciandi: quia
ius ei nunciare permittit: ad hoc vt nũciatio teneat.
quo casu si aduersarius satisdedit, remittitur nuncia
tio in eo quod ius prohibendi nõ habuit, id est, in eo
quod nunciare non debuit. & sic intelligitur quod
hic dicitur. Si verò non satisdedit, destruitur ædifi-
cium: quia contempsit edictum. & quia nunciatio te
I nuit, licèt nunciare non debuit: quinimò & si per ca
lumniam denunciauit, contẽpta denuntiatione de-
struitur ædificium. vt arg. ff. ne quis eum qui in ius
voc. fu. vi. exi. l. si quis alium. Dicitur & alio modo
nõ habere quis ius nũciandi: quia si debet nunciare
vel non: tamen sic nunciat, vt nunciatio teneat. pu-
ta quia non fit in re præsenti. vt ff de noui operis nũ
l. de pupillo. §. nũciatione. & ita loquitur ff. de remis
sionibus l. j. & tunc non fit remissio: quia non tenet
nunciatio. ita intelligitur litera hæc: cùm non sine
non planè legitur. quia remittitur nunciatio, quate-
K nus habeat ius prohibendi, qui nunciauit & hoc ve
rum est præstita cautione vel satisdatione: quare de
beret remissio fieri. Itẽ nota secũdum dominũ meũ,
quòd ille cui nunciatur nouum opus: potest interro
gare nunciantem: qua de causa nunciet. & si nuncia
tor causam non exprimat: impunè ædificabit: secun
dum Azo. nam qui petit missionem in bonis, dicere
debet causam quare petat, aliâs non auditur: vt C.
de edicto diui Adri. tol l. vlti. & stipulatio sine causa
concepta non ligat aliquem cum effectu. vt ff. de do
li excep. l. ij. ff. de dona. l. nuda. & arg ff. de acqui. re.
L do. l. nunquam nuda traditio. & sine causa volentẽ
transigere neminem audiet prætor. ff. de transact l.
cùm hi. in fin. primę columnæ In hoc autem inter-
4 dicto act fa. ta. posi. † *Positio actoris.* Ego dico, quòd
tu nũciasti mihi nouum opus. Item dico, quòd ego
satisdedi tibi vel caui: quòd si appareret iniustè me
ædificasse, ꝙ ego destruerẽ. Item dico, quòd fui para
tus tibi satisdare. ista enim sunt paria siue satisdedi:
siue voluerim satisdare. Item dico, ꝙ tu me prohibes
volentem ædificare post satisdationẽ à me præstitã.
Item dico, ꝙ est minus anno, quòd hanc prohibitio
M nem fecisti. E contra reus fa. ta. posi. *Positio rei.* † Ego
5 dico, quòd ego nunciaui nouum opus tibi. Item di-
co, quòd ego petii, quòd mihi satisdares. Item dico,
quòd tu mihi satisdare recusasti. Item dico, quòd iã
annus transijt ab eo die ex quo dicis, quòd ego te
prohibui volentem ædificare. In hoc autem interdi-
6 cto concipietur ita libellus. † *Libellus.* Vobis domi-
ne &c. conqueror ego Rofred. de M. qui cùm de-
nunciasset mihi nouum opus: & sibi satisdederim
de opere demoliendo, si appareret me iniustè ædifi-

A casse: vel paratus essem satisdare, & nunc velim ædi
ficare: me prohibere & impedire quò minùs ædificé
non cessat: vel me impedit ædificare. vnde ne me im
pediat, ago contra ipsum, ad hoc propono interdi-
ctum de operis noui nuncia. quo cauetur, vt satisda
tione præstita ab eo qui nunciatur nouum opus, nó
impediatur quò minùs ædificet, vel in factum actio
nem subrogatam in locum ipsius interdicti. Quod
ita rectè concipiatur libellus, dicit l. ff. e. l. prætor. §.
deinde. *Oppositio.* Sed opponitur. non videtur quòd
libellus iste sit bene conceptus. certum est quod iste
B qui vult ædificare: aut possidet. & túc habet vti pos-
sidetis interdictum ex quo non permittatur sibi ædi
ficare. vt arg. ff. de vi & vi arm. l. vim facit. vel habet
interdictum quòd vi aut clam. vt ff. quòd vi aut clá.
l. is qui in puteú. in fi. Aut non possidet: & tunc qúo
habet istud interdictú, cú istud interdi. tueatur possi
détem. s. ne impediatur ædificare. sicut patet per l. ff.
eo. l. prætor. §. deinde. Respondeo: iste libellus est be
ne conceptus. verum est enim quòd istud interdictú
datur possidenti vel tenenti: & licèt haberet fortè lo
cum interdictú vti possidetis, vel quòd vi aut clam:
C nihilominùs datur & istud: licitum enim est nobis
babere plura auxilia. vt arg. ff. de liber. leg. l. ij. & ar.
ff. de seruit. l. ei fundo.

Si debitor alienet in fraudem creditoris: habet creditor ad reuocanda alienata interdictum fraudatorium.

De interdicto fraudatorio, Rubriea.

1. 2. Interdictum fraudatorium an sit proprium nomen inter
G *dicti: & quæ interdicta fraudatis creditoribus competant.*

CONTINGIT quòd aliquãdo debitor alie
nat in fraudem creditoris: propter quòd compe-
tit creditori interdictú fraudatoriú. vt ff. de solutioni
1 bus. l. pupilli debitor. in princ. † Item cópetit credito
si caluisiana & pauliana seu fauiana secundú diuer
sitates sentétiarum, de quib. plenè diximus supra in
proprijs rubrieis. vnde quæ dicta sunt in illis, intelli
gantur & in hoc interdicto tacitè repetita. hęc enim
2 notatur diuersitas. † Nam quidam dicunt, quòd sit
H proprium nomen interdicti, & babent pro se legem
prædictam de solutionibus. in nulla enim alia lege
inuenitur nomen ipsius interdicti. Alij dicunt, quòd
non sit proprium nomen interdicti: imò, quòd dici-
tur ff. de solu. l. pupilli debitor interdicto fraudato-
rio. intelligunt fortè, quòd est ff. de his quæ in frau.
credi. l. j. sicut probatur per legé eiusdem tituli, de his
quæ in frau. credi. l. iij. vbi est litera: siue numerauit
&c. in hoc videtur consentire dominus meus, quòd
non sit proprium nomen interdicti. sed siue sit pro-
prium nomen interdicti: siue non, concipias libelú
I sicut concepi supra in tractatu de caluisiana & pau-
liana & fauiana. & quot requirútur in illis pro ma-
iori parte & etiam circa confessiones, tot requirun-
tur in isto interdicto. vnde hic repetas ea quę supe-
riùs notaui.

Explicit tractatus de interdictis.

INCIPIT TRACTATVS DE EDICTIS, QVAE ET IPSA prætoria sunt: cum procemio & summa omnium edictorum.

1 *Ius pretorium per actiones, interdicta & edicta diuisum est.*
E 2 *Actiones inter pretorias, interdicta & edicta quæ differētia sit.*
3 *Edictum quid propriè esse dicatur.*
4 *Actio in factum loco cuiuslibet interdicti conceditur.*
5 *Actio omnis ex edicto descendens pretoria est.*

VM DE INTER
dictis omnibus plenè
& copiosè sit tractatú:
restat vt de actionibus
ciuilibus differamus.
F Verú quia edicta sunt
prætoria, sicut interdi-
cta: ideò primò de edi-
ctis tractantes, posteà
de ciuilib. differemus:
quia concedente diuina gratia prætorij iuris tàm in
actionibus quàm in interdictis cursum peregimus:
esset absonum si impertractatam circa edicta parté
iuris prætorij sineremus. Ideò de edictis videamus.
1 † Sciendum est in primis, quòd ius prætorium sit tri
partitæ collectum seu diuisum: per actiones & per
interdicta, & per edicta. Cùm ergo sit plenissimè tra
L ctatum de actionibus prætorijs & de interdictis: re-
2 stat vt de edictis copiosissimè differamus. † *Questio.*
Quæritur in primis quæ sit differentia inter actio-
nes prætorias & interdicta & edicta. cú omnia actio
nis verbo cótineantur. vt ff. de actio. & obli. l. actio-
nis verbo continentur. Respondeo: quæ sit differen
tia inter actiones prætorias & interdicta, diximus su
pra de interdictis in prin. Inter edicta autem & inter
dicta talis est differentia: in omnibus enim interdi-
ctis aliquid præcisè præcipitur vel fieri prohibetur.
puta: vnde vi illum expulisti, illuc eum restituere vti
M possi. eas ædes nec vi nec clam nec præcario ab ad-
uersario vim fieri veto. & sic in omnibus alijs præci
sè aliquid præcipitur vel prohibetur: sic quilibet stu
diosus diligenter poterit considerare. In edictis aút
non præcipitur aliquid ita pręcisè: sed sub quadam
cóminatione. Præcipitur enim in primis ne aliquid
fiat: & si factum fuerit, actionem in factum pollice-
tur. Pręcipitur enim ne aliquis corrúpat album præ
toris: sed si corruperit, dat actionem in factum con-
tra corrúpentem. vt ff. de iuris. omnium iudi. l. si quis
id quod.

A id quod. Item pręcipit & prohibet prętor ne aliquis
habeat positum in subgrunda.sed si habuerit actio-
nem in factum prætor ex suo edicto pollicetur.vt ff.
de his qui deie.vel effu.l.si verò plures.§.prætor ait.
sicut etiam in alijs edictis quilibet studiosus potest
3 attēdere: de quib. infra dicemus.† Item nota quòd
edictum est constitutio vel cōstitutum prætoris vel
alterius qui iurisdictioni præest.vnde etiam dicit au
thoritas. Exijt edictum à Cæsare Augusto. Item in
edictis prætor aliquantulum moderatè loquitur. di
cit enim in titulo de minoribus, si eùm minore.xxv.
B an.nam contractum est:quæ res erit animaduerten-
da.vt ff.de minoribus.l.ait prætor. Item in titulo ge
4 nerali de restitu. dicit se daturū restitutionem. † Itē
nota, quòd loco cuiuslibet edicti datur actio in fa-
ctum: nisi speciali nomine aliquod edictum nuncu-
5 petur.† Item nota, quòd omnis actio ex edicto des-
cendens est pretoria: sicut hæc per singula edicta o-
stendemus. Verùm quia de edictis sumus tractaturi:
primò videamus de eo quòd vindicat contemptam
maiestatem pretoris: & quia fit per edictum de albo
corrupto: ideò de eo videamus.

C *Si quis corruperit uel deleuerit album prætoris: loco cu-
ius hodie sunt quaterni communis: uel abraserit: punitur in
quinquaginta aureis per edictum de albo corrupto.*

De edicto de albo corrupto, Rubrica.

1 *Statuta sua & citationes prætores ubi scribebant.*
2 *Delegati alij qualiter citare habeant.*
3 *Actori quare non liceat id quod reo licet.*
4 *Edictum de albo corrupto an hodie locum habeat.*
5 *Interdictum tale ad hoc ut cōpetat: quot necessaria sint.*
6 *Culpa lata an dolo comparetur.*
7.8. *Positiones actoris & rei in tali interdicto.*
9 *Libellus in tali interdicto quomodò concipiatur.*
D 10 *Interdicto huiusmodi quare in libello ponitur utile.*
11 *Interdictum tale an hodie ut olim locum habeat.*
12 *Pœna huiusmodi interdicti, an in totum communis sit:
uel rei publicæ: uel an debeat dimidiari inter actorem
seu accusatorem & fiscum.*
13 *Aduocatus si corrumpat, an probare potero illum dolo
corrupisse.*

SCIENDVM est in primis quare vocatur albū
prætoris: & qualiter aliquis dicatur corrumpere:
1 & quare pœna imponatur.† Vnde attende, quòd se
cundum iura prætores in curijs suis habebant locū
E quendam dealbatum: pone parietem, vel tabulam,
vel quid aliud. & in loco illo scribebant prætores ci
tationes, quas faciebāt, & statuta sua: & ita dicebba-
tur in litera illa vel scriptura.prætor citat talē, vt die
tali veniat coram eo. Item prætor præcipit, quòd ta-
le quid non fiat. si aliquis fecerit cōtra, ita puniatur.
Vnde hæc talis citatio quæ fiebat per edicta, non po
test fieri à pedaneis iudicibus. vt C. de iudi. l. sanci-
mus. in fi. nec etiam à delegatis ab alijs iudicibus. vt
in authent.col.v.de exhibend.& intro.reis. §.si verò
non administret.nisi esset delegatus à principe: qui
F quidem poterat per edicta citare. vt in authen. de li-
tigiosis col. viij. §. omnem verò. in versicul. edicta
2 verò.† Quæstio. Quid ergo facièt alij delegati: qua-
liter citabunt. Respondeo: possunt requirere, id est,
mittere nuntium, quòd litigātes veniant coram eo.
vt in prædicta l. sancimus. *Oppositio.* Sed opponitur.
videtur enim authentica dicere, quòd delegatus de
nunciet delegationi: vt delegans citet absentem. vt in
authen.de exhi. & intro.reis. §.si verò non admini-

G stret. Respondeo: intelligas quòd dicit authen. ante
lit.contes.post lit.autem cōtest.potest ipse delegatus
requirere in quo casu loquitur lex prædicta, sanci-
mus. sicut prædicta authent. videtur distinguere in
prædicto. §. *Oppositio.* Item opponitur de prædicta
authent. de litigiosis. §. igitur. vbi videtur notare quòd
quilibet delegatus possit dare inducias, & mittere
actorem in possessionem, id est, præcipere quòd mit
tatur. nullus enim re ipsa posset immittere, nisi habe
ret mixtum vel merum imperium. vt ff. de iurisdict.
om. iudic. l. iubere. & ff. ad municip. l. magistratus
H municipales. & l. ea quæ. iubere autem possunt, vt
mittatur aliquis in pos. vt ff. de officio eius cui man
da. est iurisdictio. l. j. §. vlt. sicut de his notaui copio-
sè suprà, quæ causæ possint delegari vel non. si ergo
potest mittere in pos. id est, præcipere quòd mitta-
tur, & dare inducias: multò fortiùs citare. vnde vide
tur quòd quilibet delegatus possit citare. & sic vide
tur corrigi quòd dicitur in prædicta authen. §. si ve-
rò non administret. & quòd dicit lex C. de iudi. l. san
cimus. Sed si ita dicimus: occurrit authen. de litigio-
sis §. edicta. vbi dicitur, quòd nullus delegatus cita-
I re potest, nisi sit à principe delegatus. vnde ita respō
deas. Citationes tres sunt, & tribus modis fiunt. pri-
ma per preconem: qui ad citandum reum sufficit. vt
in authent. col. v. vt omnes obediant iudicibus. § si
verò neque ipse apparuerit. & est posita in C. vbi de
criminibus agi oportet. authent. qua in prouincia. li
cèt talis citatio non sufficiat ad citandum actorem:
imò specialiter debet ad eū mitti nuncius, vt veniat.
3 vt dicit authent. de litig. §. omnem verò. † Quæstio.
Sed quare aliud in actore quàm in reo: non nè dicit
regula iuris: non debet licere actori, quod reo non li
cet. vt ff. de regulis iuris. l. non debet. Respondeo: ra
K tio est in prōptu. Reus enim multotiens citatur per
nuncium, quòd veniat responsurus. vnde ad conuin
cendam maliciam eius sufficit citatio per preconē.
actor autem nunquam citatur, imò alium facit cita
ri. vnde per specialem nuncium, & non per præconē
est citandus. Est & alia citatio quę fit per nuncium:
sicut tota die de facto videmus, quòd venit nuncius
potestatis seu cōmunis, & dicit: venias coram pote-
state, istas duas citationes quilibet iudicium potest
facere. Est & tertia citatio, quę fit per edicta: quę edi
cta non fiebant, nisi à maximis iudicibus: & scribe-
L bantur in albo, sicut scribebantur in illo albo nomi
na decurionum & dignitatum. vt ff. de albo scriben
do. l. j. & ij. Quis autē locus dicatur album pretoris,
4 dictum est supra in prin. † Quæstio. Sed quæritur: nō
videtur, quòd istud interdictum locum habeat. ho-
die enim nō est album prætoris tale. vnde nec locus
est pœnæ, quæ per hoc edictum imponitur. Respon
deo: imò credo hodie locum habere, & si nō directò,
vtiliter tamen habet locū. nam licèt hodie in desue-
tudinem abierit tale albū prætoris: tamē loco ipsius
albi successerūt hodie constituta ciuitatum, & qua-
M terni, qui tota die conficiuntur in cōmuni. vnde cre-
do, quòd si aliquis corrumpat hodie constitutū ciui
tatis vel quaternos communis, quòd habeat locum
5 hoc edictum vtiliter. † Vnde ad hoc vt istud interdi-
ctum competat, tot sunt necessaria. In primis, quòd
aliquis sit pretor, vel talis qui possit edicta facere. vt
C. de offic. prætor. orient. & illicir. l. formā. Secun-
dum, quod habuerit locum illum, scilicèt parietem
dealbatum ad scribenda edicta. Tertium, quòd edicta

A sint proposita, & causa perpetuę iurisdictiõis. Quartum, quòd aliquis corruperit album illud: sicut hæc omnia probãtur ff. de iurisd. om. iud. l. si quis id quod & locum habet hoc interdictum siue sit scriptum in loco, qui vocatur album prætoris, siue in charta vel in alia materia. vt in l. prædicta. & hæc est pœna ciuilis. Si autem vellet quis criminaliter agere, posset illum accusare de falso. vt ff. de falsis hodie. Et nota quòd huiusmodi edictũ est populare. vt l. prædicta. si quis id quod. Quintum, quòd dolus interueniat: non autem lata culpa, leuis vel leuissima. vt in l. prę
B dicta. si quis id quod. † *Quæstio.* Sed nonnè lata cul-
6 pa comparatur dolo. vt ff. depositi. quòd Nerua. Respondeo. verum est quòd cõparatur in contractibus & quasi contractibus: at in delictis nunquã lata culpa comparatur dolo. vt ff. ad l. cor. de sicarijs. l. si lege cor. Item si lata culpa interfeceris hominem: nõ teneris vt homicida: quia dolus cessauit. vt C. ad l. cor. de sica l. & in furto si quis latam culpam cõmittat: non tenetur: sed de dolo tantùm. vt ff. de furtis. l. j. & l. inter omnes. in fi. primæ colũnæ. Vnde in hoc edicto, scilicèt quilibet de populo faciat tales posi.
C *Positio actoris.* † Ego dico, ꝙ Titius est prætor, vel se
7 nator, seu potestas ciuitatis Pistoriæ. Item dico, ꝙ ipse fecit scribi in tali loco, vel in talibus quaternis communis ita, scilicèt aliquod capitulũ. Item dico, quòd tu iuisti & corrupisti hoc album, vel illos quaternos cõmunis. corrũpere autem dicitur quis, siue ita corruperit vt legi nõ possit: siue interlineauerit. vt ff. ad l. acqui. qui tabulas: siue raserit siue incidat vel mutet. vt ff. de falsis. l. quid sit. Econtra reus fa-
8 ta. posi. † *Positio rei* Ego dico, quòd potestas, siue prętor, siue senator qui scripsit in loco illo vel quaternis
D scripsit sine consilio ciuitatis: vel solus senator sine alijs senatoribus. vnde si hoc cõfi. ac. reus puniri nõ potest. solus potestas hoc faceret sine consilio. vt ff. ad municip. quòd maior. & ff. ꝙ cuiusque vniuer. l. item eorum. & ff. de regu. iu. l. aliud. §. refertur. & C. de aduocatis diuersorum iud. l. restituendũ. Item dico, quòd adhuc illi quaterni cõmunis sunt in prima figura. si hoc cõfi. ac. absoluetur reus. quia sequitur, quòd non sit neque cancellatũ nec abolitũ, quod est in prima figura. vt C. de edicto diui Adri. tol. l. vlti. Item dico, ꝙ Titius corrupit tantùm quaternos: si
E hoc confi. ac. absoluetur reus propter verbum illud tantùm. In hoc edicto concipiet actor ita lib. talem siue accusator. † *Libellus.* Vobis do. &c. cõ. ego R. de
9 M. qui quaternos cõmunis siue libellos siue confessiones vel dicta testium posita in quaternis cõmunis ipse corrupit, vel abradendo, vel mutando, vel intercidendo; aliâs interlineãdo. vnde ipsum peto puniri in quinquaginta aureis. ad hoc propono actionẽ in factum subrogatam in locum edicti de albo corrupto vtilem: vel ipsum edictum de albo corrupto vtile. Quòd ita rectè cõcipiatur libellus dicit lex ff. de iuris. om. iud. l. si quis id quod. & insti. de actionibus
F §. pœnales. † *Quæstio.* Illud autẽ quęritur, quare po-
10 nitur in libello &c. Respondeo: directũ edictum nõ credo hodie locum habere: cùm hodie non sint prætores, vel tales qui possint condere iura: ne fiant huiusmodi scripta in albis: nisi fortè dominus Imperator faceret, qui solus iura condit: vt C. de leg. & consti. l. humanum. & l. vlt. vel posset hodie locũ habere directum, si aliquis corrupit aliquod edictũ prętoris positũ in aliquo titulo digestorũ. Vtile dixi ideò ha-
G bere locum: quia licèt verba edicti deficiant: tamen habet locũ sententia edicti. vt arg. ff. si quadiu p. iu.
11 se. di. l. pen. † *Quæstio.* Item quæritur: non videtur ꝙ hodie vel olim potuerit habere locũ. Nã ita dicitur: Si quis id quod causa perpetuæ iurisdictionis: quomodò aliâs: quia nũquam posset esse vel iurisdictio prætoris vel alicuius potestatis perpetua: nonnè annuum erat prętoris imperiũ: & hodie etiam potestates per annum eliguntur. vt insti. de perpe. & temp. act. quomodò ergo eorũ statuta possunt esse perpetua. cũ lex dicat alibi: ꝙ potestates seu præsides non
H possunt aliquem dãnare perpetuò, & vltra tẽpus suę iurisdictionis. vt ff. de pœnis. l. mortis. Respondeo. verum est, ꝙ per annum durabat eorum officium. veruntamen eorum statuta perpetuò seruabãtur & seruãtur hodie: non tamen vltra annũ durant. Nam omnis actio prætoria & pœnalis annalis est: præter actionem furti manifesti. vt insti. de perpe. & temp.
12 act † *Quæstio.* Sed illud quæritur an ista pœna sit in totũ cõmunis vel reipublicæ, vel an debeat dimidiari inter actorẽ seu accusatorem & fiscũ. & hæc quæstio posset notari ferè in omnibus inferioribus edi-
I ctis, nisi vbi edicta illa sunt publica, & pœna debetur ex illis. Iura enim videntur inter se variare. nam quædam leges dicunt, ꝙ tota pœna sit danda cõmuni vel fisco. vt C. de sepul. vio. l. qui sepulchrũ. nã ibi dicit, ꝙ pœna illa infertur fisco. Item lex ff. de termino amoto. l. agraria. nã pœna quinquaginta aureorum datur in publico. Econtra lex videtur velle, ꝙ sit illius qui accusationem intentat tota pœna: nam lex dicit, ꝙ in actionibus popularib. cẽsetur creditor qui litem est cõtestatus. vt ff. de verborũ signi. si cui. Itẽ lex alibi videtur velle, ꝙ pœna debeat dimidiari
K inter fiscum & accusatorẽ. vt C. de assesso. l. nemo. & ff. ad sillan. l. lege. §. j. & ar. de thesauro inuẽto cuius medietatẽ habet fiscus: medietatẽ inuẽtor. vt ff. de iure fisci. l. nõ intelligitur. §. vl. Respõdit dñs Yrnerius ꝙ dimidiã fiscus, & dimidiã accusator accipiat: per leges prædictas. & hoc etiã sentit dominus Vuer. aliâs Vber. & etiã dñs meus Azo. Dominus aũt Otto dixit, ꝙ tota pœna sit accusatoris, per legẽ prædictã. si cui. Nec obstat quod dicit lex de sepulchro violato. Ibi enim dicit speciale propter atrocitatem delicti eius, qui mortuos quadam sceleris immanitate
L in pace dormire nõ sinit. vt C. de episcopali audiẽ. nemo. Nec obstat lex ff. de termino moto. quia ꝙ ibi dicit, datur in publico, id est, cuilibet agenti de populo. Vnde dicebat ipse, ꝙ vbicunque pœna debeatur ex aliquo edicto: ꝙ semper detur accusatori, & non fisco: nisi lex dicat, quòd debeat dimidiari. vt legibus prædictis Et nota, ꝙ licèt prima facie non videatur aliqua vtilitas istius edicti: tamẽ maxima est hodie, propter maliciã aduocatorũ: qui quaternos communis corrũpunt, & libellos immutant, & confessiones: & acta: & dicta testium: sicut sæpè vidi de
M facto contingere. Sed nos dicimus, ꝙ dolo malo de
13 bet album corrũpi † *Quæstio.* Sed quid si aduocatus corrũpat: nunquid probabo ipsum dolo corrupisse. videtur, ꝙ sic. nam qui dolum dicit: dolũ probare debet. vt ff. de proba. quoties. §. qui dolũ. & lex dicit, dolus ab actore perspicuis insidijs probari debet. vt supra de dolo. l. dolus. Sed contrarium credo in parte ista. si certũ esset, quòd aduocatus abrasisset vel corrupisset: præsumeretur ꝙ dolo fecerit. & ita dicerem hîc dolum præsumi: sicut & aliâs ff. de admi. tu. l. tutor qui

A tor qui repertorium. Quod aũt supra notaui, quòd
lata culpa hîc non comparetur dolo: & quod lex di
cit, quòd parcitur rusticitati. vt in lege prædicta. si quis
id quod. Respõdeo: verum est in principali: aliud in
aduocato: qui sciuit iura vel scire debuit quomodò
posset dicere, quòd fecit hoc per ignorantiã vel simplici
tatem: certè nullo modo. Verũtamẽ si aduocatus ab
raderet, ad hoc vt emendaret: sicut aliquando multi
faciunt, & hoc esset certum: non credo eum puniendum.
sed de consilio meo procedit: vt si vult hoc fa-
cere maximè in libello, & ante lit. cõtes. dicat iudici:
B & iudex faciat: vel mãdet tabellioni fieri. alioquin
si aduocatus mandaret tabellioni, quòd abraderet:
& ille abrasit, vterq; tenetur. vt in l. prædicta. si quis
id quod.

Si quis iudici nõ obtemperauerit, vel in principio, vel in medio, vel in fine: iudex potest eum mulctare ex illo edicto.

Si quis ius dicenti non obtemperauerit, Rubric.

1 *Edictum si quis ius dicenti, &c. an locum habeat in potestatibus & iudicibus nostri temporis.*
2 *Mulcta modica quæ intelligatur.*
3 *Pœna seu mulcta per banna an imponi possit.*
C 4 *Banni ignorantia an aliquis excusari possit.*
4 *Edictum si quis ius dicenti ad hoc ut competat, quot requirantur.*
5.6. *Positiones actoris & rei in tali edicto.*
7.8 *Libelli in tali edicto quomodò concipiantur.*
10 *Libellus in tali edicto quare duobus modis concipiatur.*
11 *Pœna huiusmodi edicti an locum habeat.*
12 *Edictum tale ab alijs inferioribus edictis an differat.*

CONTINGIT sæpius, quòd litigantes iudici-
bus non obtemperãt: & ideo introductũ est edi-
ctũ, per quod imponitur mulcta illi, qui iudicãti nõ
obtemperat: quæ mulcta continet quanti ea res est.
D vt ff. si quis ius dicenti nõ ob. l. vnica. † *Quæstio*. Sed
1 illud quæritur: an hodie istud edictum habeat locũ
in potestatibus & iudicibus nostri tẽporis. videtur
in primis quòd nõ: nam omnibus magistratibus est
permissum defendere iurisdictionem suam pœnali,
id est mulctali iudicio: non tamen duumuiris. vt le-
ge prædicta: quòd verbum duũuiris, exponit domi-
nus meus sic, id est, ciuitatum defensoribus, seu mu-
nicipiorum. vt C. de iudi. l. vlt. Item lex dicit, defen-
sores ciuitatũ non indicunt mulctas. vt C. de defen-
soribus ciuitatum. l. defensores nihil. Sed dominus
E meus dicit, & olim & hodie posse defensores ciui-
tatum mulctas indicere & defendere suã iurisdictio
nem mulctali iudicio. nam cùm & olim & hodie ha
bebant & habeant iurisdictioné. ergo habebant co
hertionem & habẽt: cùm iurisdictio sine cohertione
nulla est. vt ff. de offi. eius cui manda. est iur. l. j. & l.
vlt. Item cùm hodie possint audire leuia crimina. vt
in authen. de defensoribus ciuitatũ. col. iij. §. audiẽt.
ergo multò fortiùs possunt mulctas imponere. Præ-
tereà vide rationé expressam. esto quòd potestas vel iu-
dex aliquis præcipiat aliquid tanquam iudex: & liti
F gator nõ vult parere: quid erit. certè iam esset inane
& delusorium prætoris imperiũ: quod iura nolunt,
vt ff. de iudic. l. si prætor. & ff. ne quid in loco publ.
fiat. l. vlt. hodie tamẽ videmus de facto quòd, & po-
testates & iudices communis indicunt mulctas liti
gatoribus nolentibus eorũ parere præceptis: & sic &
de iure & de facto videtur bona sententia domini
mei. Nec obstat lex ff. si quis ius di. non ob. vbi dici-
tur, quòd non potest duumuir defendere suam iuris
G dictionem pœnali iudicio. Respondeo: verũ est pœ
nali, si corporaliter puniat. vel aliter & melius, id est
mulctari: subaudi imponendo maximam mulctam:
de qua mulcta loquitur lex C. de modo mul. l. vlti.
potest tamen indicere mulctam modicam. & ita re-
2 spondeo. l. præ. de defensoribus ciuitatũ. † *Quæstio*.
Sed illud quæritur: quam intelligemus modicã mul
ctam. Respondeo: secundum qualitatem cõtemplæ
iurisdictionis: & secundum cõditionem personæ: &
secundum ciuitatem in qua præest. & dicitur maxi-
ma mulcta vel modica in Lombardia, vbi potesta-
H tes habent liberum arbitrium in potestarijs indicũt
mulctam non modicam, sed maximã. nam sæpè vi-
di pro modico delicto, scilicèt quòd potestati nõ ob-
temperauit, imponi pœnam & mulctam scilicèt c. li
brarum imperialium. & sic imponitur mulcta vltra
quam dicat lex C. de modo mulc. l. vlti. In Tuscia
autem vbi nolũt ciuitates, quòd potestates sint libe
ri domini quò ad mulctas, & quò ad pœnas imponẽ
das indicũt modicas mulctas. Nam apud Pistorium
ciuitatem fertilem nobilem & probissimam, pote-
stas sine consilio non potest punire vltra. xx. solid.
I cum voluntate consilij potest punire quantum vo-
3 luerit potestas cum cõsilio. † *Quæstio*. Sed illud quæ
ritur: de illis bannis quæ mittuntur hodie per præco
nes: ita potestas præcipit, quòd quicunque iuerit cũ
armis, sit in pœna. c. lib. quæritur an talis pœna seu
mulcta possit imponi. sicut etiam Comites & Baro
nes in Apulia faciunt, qui indicũt mulctas. c. vnciatum.
& sic indicunt mulctam vltra legem. C. de mo-
do mul. l. vlt. Respondeo: de iure si quærimus talis
mulcta imponi non potest. nam per legem illam ma
ior mulcta quæ imponitur nõ excedit sex vncias au
ri: & hoc quando maximus est iudex: quæ sex vnciæ
K auri faciunt. xxxvj. aureos qui. xxxvj. aurei faciunt
bene. xxxuij. libras pisano. & hic ita colligo. lxxij.
aurei: accepto feruntur in libram auri. vt C. lib. x. de
suscep. & arcarijs. l. quotiens. libra auri valet xij. vn
cias. vncia autem auri valet quatuor libras & dimi-
diam. vel c. solidos ad plus: & sic poteris cõputatio-
nem trahere, si sciuisti de abbaco: & sic semper in le-
gibus nostris ponitur solidus pro aureo, & conuer-
sò. Vnde quidam stultus iudex apud nobile castrũ
de Tuscia, scilicèt montem pollic dona. ccc. librarũ
factam sine insinuatione reuocauit: & dixit nullam
L vsque ad. xxv. libras: & faciebat talem computatio
nem: donatio non valet vltra quingentos solidos: vt
C. de dona. sancimus. & l. si quis argentum quingẽ
ti solidi faciunt. xxv. lib. & ideò donationem. xxv. li
brarum valere iudico: vltra pronuncio nõ valere. &
sic iudex ille fuit deceptus specie rei: & sic sciuit de
iure, id est, de brodio. ideò istud recitaui, vt sciãt sibi
cauere iudices nostri temporis: ne malè iudicent, si-
cut ille. veruntamen de facto hodie potestates in Lõ
bardia & Tuscia: & Comites & Barones in Apulia
4 indicunt mulctas & imponũt. † *Quæstio*. Item istud
M quæritur: ecce bannum missum est per totam ciuita
tem: aliquis venit & fecit contra bannum: dicit mo
dò ego non incidi in pœnam: quia ignoraui bannũ
fore missum. & ita dicit se iudici vel potestati tamẽ
obtẽperasse: quia contra non fecit: cùm sua sit igno
rantia excusatus. nunquid econuersò debet probari
illum bannũ sciuisse fore missum: videtur quòd sic.
quia qui aliquẽ vult de scientia arguere; ille proba
re debet, qui dicit sciuisse: nõ qui dicit se ignorasse.

A vt ff.de prob. verius. & ff.de adm.tu l.hoc aût. Itē &
est aliudar.nā vox pręcouia paucis innotescit.vt au
then.qui semel.C.quomo. & qu iudex.& est in au-
authtē.de litig.col.viij.§.omnem verò.Præterea lex
dicit,quòd decretum factū ab ordine, non tenet ni-
si scientem:non autem ignorantem.vt ff.de decretis
ab ordine faciendis.l.vlt. nam & si quis ignorans te
statorem occisum testamentū aperuit,non punitur.
vt ff.ad silan.l.si quis nisi graui.§.si quis ignorās.&
non contemnit disciplinam qui ignorauit militem.
vt ff.loc.& conduc.l. si quis igno. Econtrà videtur,
B quòd aliquis non possit excusari propter ignoran-
tiam:nam lex dicit,quòd sufficit si sit aliquis præco
nia voce citatus:vt in authent. qua in prouincia C.
vbi de crimine agi oportet.& est in corpore anthen.
vt omnes obediant iudicibus. colla.vj. Præterea lex
dicit:quòd licèt aliquis se ignorasse dicat: nihilomi
nùs incidit in pœnam vectigalis.vt ff.de publ.l.vlti.
§. licèt quid ergo dicemus? Respondeo:& dico: ali-
quem in bannum incidere: & si dicat se ignorare.si
enim bannū fuit generale per ciuitatem:& ipse fuit
in terra:non potest allegare se ignorasse illud quod
C omnes de ciuitate vel maior pars sciuit: & esset eras
sa ignorantia. vt ff. de iur. & fa.igno.l.regula.& de
insti.l.sed si pupillus.§.proscribere. verū si vellet di-
cere,℗ eo die fuit absens:quo bannū fuit missū audi
rē illū & excusaretur à pœna.vt C.de cōtrahenda &
cōmit. stip.l. optimā.& in eo casu attēde quod dicit
lex de decretis ab ordi. faciēdis.& ℗ dicit authē.qa
non sufficit si sit pręconia voce citatus. verū est quā
do præco mittitur ita per totam ciuitatem: tunc nul
5 lum credo à banno excusari.† Vnde ad hoc vt istud
interdictū cōpetat, tot sunt necessaria. In primis, ℗
D aliquis sit magistratus. Secundum, quòd aliquis sit
subiectus iurisdictioni illius:alioquin nō tenetur pa
rere:vt ff.de iuris.om.iud.l.vl.& ff.de bonis authen.
iud.pos.l.cùm vnus.§. is qui. Tertiū,℗ aliquid fue-
rit mandatum subiecto iurisdictioni siue à iudice.
Quintum,℗ ille non obtemperauerit.sicut hæc pro
bantur ff.si quis ius di.non ob.l.vnica. Et dicitur ali
quis non obtemperare,siue non obtemperat in prin
cipio: puta,iudex dicit,exhibeas rem: vel venias die
tali ad curiā:siue in medio causæ:siue in fine. in qua
cumque ergo parte causæ actor vel reus nō paret iu
E dici:nō videtur obtemperare.& ideò iudex eum pu-
nire potest per hoc edictum. & licèt dicat lex prædi-
cta,℗ is videtur non obtemperare:quia quod est ex
tremū in iurisdictione,non implet:& ita videtur ca-
ueri quòd vltimam partem iudicij respiciat: sicut &
multi errantes in hac opinione fuerūt. Dominus ta
men meus dicit extremum vocari quamlibet partē
iudicij: sicut ipse notat in prædicto titulo in notula
sua hoc modo hic ponūt quidā extremū pro vltimo:
& vltimum vocant executionē sententiæ,& missio-
nem rei quæ petitur, id est, quæ vltimo fit post voca
F tionem:& quod sequitur in l.prædicta. veluti si quis
rem mobilem à se vendicare non est passus &c. non
ad positum,sed ad subauditum refertur.quasi dicat:
is demum incidit,qui non paruit vltimo:non is qui
non paret primo. Is autem primo non paret, qui in
iudicio rem à se peti nō patitur:quia absentat se:sed
patitur rem sibi auferri.hic paret vltimo.hic non in
cidit in edictum.ceterum si &c.quasi di.vltimo non
paret:& qui recusauit sequentia:hic punitur:*Opposi
tio*. His potest obijci quod est in e.l.§.non solū. nam
G ibi dicit,quòd hoc locum habet in actore & reo.sed
secundùm eos non habet locum huius nisi in reo:
quod falsum est.præterea ratio viua confundit eos.
si enim non patitur rem à se vendicari:& sic non po
test lis vendicatione contestari: quomodò patietur
rē à se vēdicari. hoc esset impossibile . vnde dicimus
extremū dicitur primū & vltimū iurisdictionis.nam in
sillogismis extremū dicitur primus & vltimus termi
no medio cōiūcto:puta,in hoc exēplo. omnis homo
est animal.sed omne risibile est homo.ergo omne ri
sibile est animal. nā quod prædicatur in cōclusione
H & propositiōe,scilicèt hoc nomē,animal,dicitur vna
extremitas:& maior. quod autem subijcitur & assu
mitur in assumptione & conclusione: est alia extre-
mitas:minor,id est,hoc nomē,risibile. medius quòd
subijcitur in prima,subijcitur in secunda.scilicèt ho
mo. & quod dicit in littera veluti si quis à se rem vē
dicare passus non est &c.ponitur exemplū de eo qui
nō paret ei quod primū est in iurisdictione.& quod
dicit litera , sed duci &c. si sequentia . & cùm ponit
exemplū de eo qui nō obtēperat ei quod est vltimū
in iurisdictione. In hoc aūt edicto, actor faciat ta-
I les positio. *Positio actoris.* † Ego dico,quòd dominus
6 Vgolinus de portaria est potestas Pistorij. Itē dico,
quòd dominus Inforus est iudex communis Pisto-
rij. item dico, quòd ipse tibi præcepit, quòd die tali
esses coram eo: vel quòd rem exhiberes : vel ℗ rem
restitueres.vel aliquid tale. item dico, quòd tu con-
tempsisti tale præceptum. Item dico, quòd tu es de
ciuitate Pistorij:vel de eius districtu. Itē dico,quòd
tanti mea interest: pone in. x.quòd tu illud præce-
ptum seruasses : hanc vltimam confessionem facio,
quando actor vult petere suū interesse: per illud edi
K ctum quod potest : sicut infra notabimus , si autem
vult agere ad pœnam : tūc dico illam confessionem
non esse necessariam. Econtra reus faciat ta. posit.
7 *Positio rei.* † Ego dico,quòd dominus Vgolinus fuit
potestas per annum, à Kalendis Ianuarijs vsque ad
annum. Item dico, quòd ipse dominus potestas præ
cepit mihi eo tempore quādo successor aduenit vel
fecit mihi istud mandatum post Kalēdas Ianuarij
finito anno:si hoc cōfitebitur actor,absoluetur reus
quia præcipere eo tempore quo priuatus est,non po
test: vel eo tempore quo successor aduenit. vt ff. de
L iurisd.om.iudi.l.eum qui. & ff.de offi.proconsul.&
leg.l.meminisse.Item dico, quòd ego sum Pisanus.
si hoc confite. act. absolue. reus per d. ff. de iurisdi.
om.iudi.l.vlt. Item dico,quòd illud præceptum ego
adimpleui. Item dico, quòd illud mandatum fecit
Titio tantùm.si hoc confitebitur actor, absoluetur
reus. Item dico, quòd licèt præceperit mihi,quòd vs
que ad talem diem:ego tale quid facerē:& ego post
diem illum feci,quod tu præcepisti. si hoc confitebi
tur actor,absol. reus per l. ff.si quis cau. l. ij. §. ij.&
ff.de eo quod certo loco.l.vlti. In hoc autem edicto
M concipitur ita libellus. † *Libellus.* Vobis do.H. po.Pi
8 stor.con.e.R.de M.qui vocatus à tali iudice cōmu-
nis Pist.quòd veniret coram eo ad meam petitionē,
quòd mihi responderet,venire contēpsit. vnde quia
non venit,interest mea in tantùm:pone in.x. ideò il
lud interesse peto: & ad hoc propono edictū,si quis
ius di.non ob. Quod ita rectè concipiatur lib. dicit
lex ff.si quis ius di.non obtemp.l.vnica.ita concipi-
tur libellus.si aliquis vult petere suum interesse, quā
do aliquis vocatus non venit ad iudicem : vel man-
datum

darum sibi factum à iudice ad petitionem meã non seruauit: vt ita dicas; quòd mandatum de re exhibenda vel restituenda vel pecunia soluenda non seruauit. vnde quia tanti interest mea &c. Si autem vis cõcipere libellum, quòd iudex eum puniat, id est, mul-
9 ctet pœna pecuniaria cõcipies ita libellũ. † *Libellus.* Vobis d. &c. con. c. R. de M. qui mandatũ sibi à vobis factum non adimpleuit: & sic vobis non obtemperauit. vnde vt ipsum puniatis ago. & ad hoc propono actionem in factum ex edicto: si quis ius di. nõ obtem. Quod ita rectè cõcipiatur libellus, dicit lex
B prædicta. † *Quæstio.* Sed illud quæritur: quare duo-
10 bus modis concipitur in hoc edicto libellus. Respõdeo: quia per hoc edictum duplex via agendi conceditur. per vnã cõsulitur actori: & poterit petere quãti ea res erit, id est, quanti sua interest. quod enĩ dicitur hic iudicium non ad id quod interest, scilicèt singulariter: sed quanti ea res erit, id est, quanti interest. nam hæc verba, licèt ad veram rei æstimationem referantur: vt ff. de verbo. sig. l. inter hæc verba. tamen hic aliter accipiũtur. scilicèt pro vero interesse actoris. sicut alibi hæc verba accipiũtur. vt ff. ne vis ei qui
C in pos. missus est. l. j. §. hæc verba. continent ergo illa verba interesse actoris, scilicèt quantum re vera expendit dando aduocatis: vel si aliàs poterit probare, quod sua intersit. sicut & aliàs. ff. qui satisd. cogan. l. ij. §. vl. & C. de iudi. l. sancimus. fatuum enim esset dicere: vt vera rei æstimatio præstetur vni ab altero: ideò quia vel actor vel reus non venit: & est alia via per quam imponitur pœna ei qui non obtemperauit: & illa pœna datur fisco vel communi. C. de modo mulct. l. mulctarum. & hoc dicit ff. si quis ius di. nõ obtem. l. vnica. §. hoc iudicium. nam quod dicit: hoc iudicium non ad id quod interest: sed quanti ea
D res erit, inducitur: loquitur quãdo ex hoc edicto agere potest actor ad suum interesse: vt dictum est: in eo quod sequitur in eo. §. & cùm merã pœnã cõtineat: loquitur quãdo petitur mulcta, quæ fisco præstatur vt dictum est. & illa mulcta exacta vel exigẽda dicitur mera pœna ex parte soluentis: quia soluit illud quod nunquã ad se peruenit. fiscus recipit quod nũquam sibi abfuit. At si velles intelligere vltimã partem. §. de interesse. de eo quod loquitur principium: §. stare non posset. quia interesse non est mera pœna: quia licèt sit pœna quantum ad soluentem: quia
E soluit quod nunquam sibi affuit: tamen quãtum ad recipientem non est pœna: sed interesse: quia recipit illud quod sibi abfuit: & hęc est vera expositio illius §. sicut ibi notaui. licèt dominus meus legat illum §. primò, quòd totus loquatur de interesse actoris. & quod dicit meram pœnam: impropriè ponitur: sicut in titulis suis antiquis notauit. Secundo modo legitur. §. quod totus loquatur de mulcta, quæ à iudice potest imponi: ideò quia sibi non fuit obtemperatũ & hoc dicit litera: non ad interesse: scilicèt actoris: sed quanti ea res erit: scilicèt, ad mulctam. & hoc di-
F cit propter sequentia. & cùm meram pœnam &c. & sic notauit ipse in nouis notulis. Sed sic legimus. §. prædictum, quòd loquatur & de interesse actoris, & de mulcta à iudice imponenda. & hoc patet ratione euidenti. Nam quòd loquatur de interesse totius, stare non posset: quia dicit quòd non datur post annum: imò debet dari perpetuò: cùm sit rei persecutoria, id est, interesse. vt ff. de actio. & obli. l. in honorarijs. nisi fortè diceres, quòd ideò non datur post an-
G num: quia cùm sit ex edicto actio: & non peruenit aliquid ad illum, qui non obtẽperauerit: non debet vltra annum dari. vt ff. de interdictis. l. penultima. *Quæstio.* Quæritur: quomodò ex hoc edicto aliquis bis puniatur: cùm iura dicant non debere de delicto eiusdem hominis sæpiùs quæri. vt ff. nau. cau. stabula. l. licèt & Deus non iudicat aliquem bis in ipsum. quare ergo hîc bis punitur ex hoc edicto: vt dictum est? Respondeo: ideò contingit: quia contra vtrumque deliquit: contempsit iudicem: quia vocatus non venit, & nõ veniendo lęsit alteram partem:
H cùm oportuerit ipsam facere expẽsas. vnde si bis puniatur, non est mirum: nam plura delicta plures exigunt pœnas. vt ff. de act. & obl. l. nunquam. & l. qui seruum. §. vlti. & ff. de priuatis delictis. l. nunquam. Quod enim dicit, non debet de delicto sæpius quæri: subaudi ab eodem: sed à diuersis secus: nam & hæreticus punitur à Deo: & nihilominùs ab Imperatore. vt C. de summa trinita. l. j. & hoc etiam potestates nostri temporis attendunt. Nam si aliquis nõ obseruat sua mandata, puniunt contemptorem in x. soli. sicut Pistorij. & faciunt prætereà sua mandata ser-
I uare. † *Quæstio.* Item quæritur. non videtur, quòd ha-
11 beat locum pœna istius edicti. nam si aliquis non paret iudici, actor potest petere, quòd mittatur in possessionem. & hoc satis est: vt ff. de in ius vocan. l. satis. Respondeo: vtrumque potest actor petere: scilicèt & missionem in bonis, & quod petit suum interesse, per hoc edictum. & hoc multi adnuserũt. Dominus meus aliter sentit. dicit enim, si aliquis nõ venit: aut ideò quia est præsumptiuè contumax, & tũc locum habet lex illa satis si enim sit verè contumax, puta: quia contemnit actorem vel iudicem, secus est: & habet locum pœna istius edicti. & ita notauit ibi
K dominus meus. *Oppositio.* Item multa videntur huic edicto contradicere: nam prætor mortuus ordinariam pœnam inducit in eum, qui iudici non obtemperat, scilicèt quanti ea res est: quę pœna mulcta est: expressa tamen non est. Item ff. si quis in ius vocat. non ierit. l. ij. dicit eum qui non obtemperat, esse mulctandum pro iurisdictione iudicis: & illa pœna ordinaria non est. Item qui iussus est rem restituere, & iudici non paret: contra eum iuratur in litem. vt ff. de rei vendic. qui restituere. Item in actione quod metus causa: qui non paret iudici, punitur in qua-
L druplum. vt instit. de actionibus. §. item actio quod metus causa. & ff. quod metus causa. si cùm ex. §. ij. Prætereà si iudex aliquem in possessionẽ mitti iusserit: & iudici non obtemperauerit: datur cõtra illum, qui non paruit, actio ad interesse illius qui iussus est mitti. vt ff. ne vis fiat ei qui in possessionem missus est. l. j. §. hæc verba. Item contumacia eius qui iudici non paret: damno litis cohercetur. vt ff. de re iudicata l. contumacia. si ergo aliæ & diuersæ pœnæ imponuntur per leges vt dictum est ei, qui non paret iudici. quare ergo per illud edictum pœna indu-
M citur: vel quare istud edictum fuit inuentum? Respondit dominus meus. R. quòd per alia auxilia litiganti succurritur. quia illę pœnæ litigatori præstantur: per istud edictum inducitur mulcta, quę fisco datur: secundum quòd & dominus meus legit. §. istum vt istud edictum totum loquatur in mulcta: vt supra notaui. Vel aliter & melius. titulus iste vt generalis ponitur de eo qui iudici non obtemperat. aliæ leges loquuntur specialiter, ita quòd quælibet in do-

miciliu suo, vnde nuu superabundat: sicut uon superabundat cunstituno si quis in tantam. quæ puuit violentiam: licèt aliæ leges violentiam puniant. & sanctio legum quæ generalem pœnam imponit: non superabundat propter leges quæ specialem pœuam imponunt: imò nec ad alias pertinet: vt ff. de
12 pœnis.l.sanctio.& argumen.ff.de verbor.obligat.l. dolt clausula.† *Quæstio*. Item quæritur quæ sit differentia inter istud interdictum & inferiora edicta, scilicèt si quis in ius voca.non ierit.& ff.de in ius vocā
B do,& ff. in ius vocat.vt eāt.& ff. ne quis eū qui eum in ius voca.&ff.qui satisda.cogā.& ff.de eo per quē factū est quominùs quis in iudicio sistat: vnde attēde quę sit differētia inter ista:nā ista edicta videntur inter se variare, & quò ad materias & quò ad pœnas. Nam edictum, si quis ius di.non obtemp.& edictum in ius vocati vt eant:videntur ad eandem materiam pertinere:sed differunt inter se:quia edictum in ius vocati vt eant: clariùs & apertiùs loquitur: quàm edictum si quis ius dicen. Item in eo edicto: in ius vocari vt eant, plus ponitur quàm in alio edicto,
C si quis ius dic. nam in eo ponitur de eo qui vocatur ad extraordinarium iudicem.quod in illo edicto nō est. Item edictum si quis ius di.nun obtemp.est generalius: nam & pro mulcta. & pro expensa datur. illud autem tantùm pro mulcta. Vel quod est verius secundum dominum meum in illo edictu:in ius vocati vt eant, nullum decretum interpunitur de mulcta præstanda.sed tantùm agitur ex stipulatione.per istud edictum, si quis ius dicen. nuu obtemp. imponitur mulcta. Sed salua pace domini mei: cuutrariū est. nam & per illud edictum, in ius vocati vt eant
D inducitur mulcta.vt ff.in ius voca.vt eant.l.ij. §.vlt. Item edictum in ius voca.vt eant. & edictum qui satisdare cogan.differunt inter se.quia in edicto, in ius voca. punitur de cautione iudicio sisti tantùm interponenda. In edicto, qui satisdare cogātur, loquitur & de illa cautione, & de cautione iudicatum solui: & copiosiùs. Item edictum illud, ne quis eum qui in ius voc.fu.& edictum, de eo per quem factū est, differunt: quia edictum ne quis eum &c.locum habet, quando quis exemit aliquem vi non committendo dolum contra exemptum: sed tantùm contra in ius
E vocantem. Edictum autem de eo per quem factum est:locum habet quando quis exemit aliquem à iudicio:nō per vim:sed alia de causa & dolo. Item per illud edictum, ne quis eum: &c. punitur eximens in toto singulari interesse actoris: quia iuratur contra illum in litem.vt ff ne quis eum qui in ius vo. fu. vi. exi.l.per alium.& consulitur tantùm actori. Per edictum de eo per quem factum est, imponitur pœna. scilicèt quò ad interesse verum, non singulare: quia uon iuratur in litem.& est ratio:quia ibi minus deliquit, cùm vim committit: & consulitur & vocato &
F vocanti: sed vocanti in eo quando actio suo tempore est perempta. vt ff de eo per quem factum est.l. ex hoc edicto. Inter edictum autem si quis ius dic. & edictum si quis in ius voeatus non ierit: hæc est differentia quò ad pœnam: quia per hoc edictum, si quis ius di. imponitur mulcta tantùm per illud edictum, in ius vocati vt eant: non imponitur mulcta. Et quando dicitur in eodem titul. l. ij. quia à iudice mulcta imponitur: subaudi, non per illud edictum: sed per illud scilicèt si quis ius di.licèt aliæ differentiæ notentur inter ista duo vltima edicta: sicut su-
G prà eudem titulo notauimus.

SI aliquis temerè uocauerit aliquem in iudicio, quem uocare non licet: punitur in quinquaginta aureis: ex edicto, si quis aliquem uocauerit, quem uocare non licet.

De edicto: si quis temerè vocauerit aliquem in ius, quem vocare non licet, Rubric.

1 *Edictum si quis temerè, an de filio emancipato, uel in potestate constituto disponat.*
H 2 *Hæres extraneus liberti quare nocet patronum in ius sine uenia: libertus autem non possit uocare patroni hæredem etiam extraneum.*
3 *Edictum tale: si quis temerè uocauerit &c. ad hoc ut cōpetat, quot necessaria sint.*
4 *Interdictum huiusmodi an locum habeat, si discipulus uocet magistrum in ius sine uenia: uel aliquis mucenis senem.*
5.6. *Positiones actoris & rei in edicto: Si quis temerè uocauerit aliquem in ius, quem uocare &c.*
7 *Libellus in tali edicto quomodò conscipiatur.*
I 8 *Libello huiusmodi quare apponatur clausula, & litem contestatus fuit.*
9 *Pœna in huiusmodi edicto apposita, an hodie locum habeat.*
10 *Veniam à potestate si quis petierit, & postea patrē uel patronum in ius uocauerit, an excusandus sit: ubi etiā quid in filio.*

QVIA multoties vocantur aliqui in ius, qui per edictum vocari nō possunt: sicut sunt parentes & patroni siue venia: ideò per edictum de in ius vocando: impunitur pœna filio & liberto quin-
K quaginta aureorum, si vocauerit sine venia patrem vel patronum. vt C.de in ius vocan.l.ij.& ff.eu.titu. l.penult. Qui autem intelligantur appellatione parentis & patroni, legitur ff.eod. l.quoque cum legibus sequentibus. & l.adoptiuum.& l. is quoque. & l. sed si hac. Et de hac materia copiosè dic vt notat
1 dominus meus in summa huius tituli.† *Quæstio*. Sed illud quæritur circa filium, an istud edictum loquatur de filio emancipato vel in potestate constituto, quòd nun possit vocare patrem in ius sine venia? Respondeo: & dico, quòd loquitur de filio emancipato. ille enim non potest vocare patrem in ius sine
L venia. si enim erit in potestate: tunc nullo modo etiā cum venia posset vocare. quia qui in potestate patris agunt, aduersus eos experiri non possunt. vt C. eod. titul.l.qui in potestate.& ff. de iudic.l.lis nulla. Nam quando est in potestate magis prohibetur, vocare patrem in ius iure patriæ potestatis, quā præceptu prætoris.vt ff.eod.titu.l.adoptiuum. præterquā in casibus, in quibus filius durante patria potestate vocabit patrem in ius: sed tunc credo cum venia. Ecce enim filius fa. agit contra patrem: si petat emanci-
M pari: quia pater imposuit sibi necessitatem peccandi: vt C.de episcopali audien.l.si lenones, vel si aliàs sit pater durus & sęuus & crudelis circa filium: sicut & de multis inuenitur. vt ff. si quis à pat. fue. ma.l. vlt. Item si legatum sit relictum patri, vt emancipet filium, & agnoscat legatum pater. vt ff. de condit. & demon. l. si cui. Item si hæreditas sit relicta patri, vt filio restituat. agit filius contra patrem: ad hoc vt pater sibi caueat de hæreditate illa non dissipandat vel quòd restituat sibi. vt ff. ad trebellianum l. Imperatur

A ratot. Item & agit vt præstet sibi alimenta. vt ff. de
liberis agnoscendis.l.si quis à liberis.& C.de patria
potestate.l.nec.Et econuersò:pater agit contra filiũ
pro alimentis.vt C. de alendis liberis:& intentat in-
terdictum contra eum de liberis exhibendis & dedu
cendis.vt ff.de liber.exhiben.l.deinde.& l.si eum.&
rei vendicationem præiudicialem, adiecta causa de
iure quiritum. vt ff. de rei veodicatione l. j. & insti-
tu.de act.§.præiudiciales.Item & alio casu C. de pa
tria potesta.l. j. & criminari potest filiũ.vt ff.ad leg.
cor.de sicar.inauditum.Item in castrensi peculio.vt
B ff.de iudic.l.lis nulla.& ff. de in ius vocan.l.adopti-
uum.Et ad hoc attende:quia hoc quod dico in filio.
locum habet etiam in nepote & pronepote,in omni-
bus descendentibus. vt ff.eodẽ.l.sed si hac lege §.li-
beros. Hoc etiam attende in liberto & eius filijs:
sed in extraneo liberti secus:quia potest patronum
liberti sui testatoris in ius & sine venia vocare: quia
hæres extraneus liberti omnia iura ingenui habet
quò ad patronum. vt ff. de obsequijs à liber. patro.
2 præstandis l. hæres. † Quæstio. Quæritur ergo quæ
sit ratio quare extraneus hæres liberti vocat patro-
C num in ius sine veoia:libertus autem nõ poterit vo-
care patroni hæredem etiam extraneum sine venia.
vt C.eod.l.ij.Nec obstat lex C.de operis liber.l.liber
ti libertæque. quia lex illa loquitur de operis artifi-
cialibus seu fabrilibus, & de his quæ consistunt in
faciendo has operas nõ debet libertus extraneo hæ
redi patroni:at operas quæ coosistunt in non facien
do,vt nõ vocare,illas debet libertus etiam extraneo
hæredi patroni. Respondeo:ratio est in promptu:ex
parte patroni est fauor,ex parte liberti odium. vnde
cùm sit fauor ex parte patroni, meritò prorogatur
D ad eius extraneum hæredem:& ex parte liberti cùm
sit odium,meritò restringitur.vt ff. de liberis & post
hu.l.cùm quidam.in fi. & ff.de ventre in posses. mit
tendo. l. j. §. j. meritò extraneus hæres liberti vocat
patroonum in ius sine venia. Sed licèt libertus non
possit patronum vocare in ius sine venia. Respon-
deo.verum est nomine suo, etiam si patroous sit tu-
tor vel curator alterius: at libertus tutorio nomine
bene vocat patronum in ius & sine venia: vt ff.eod.
3 tit.l.sed si hac lege.§.vlt.& l.quæsitum. † Ad hoc vt
istud edictum habeat locum, tot sunt necessaria. In
E primis,quòd aliquis sit parens vel patronus. Quali
ter aotem aliquis dicatur parens vel patronus dici-
tur ff.eodem.l.qnique. & l.adoptiuum. Secuodum,
quòd filius sit emancipatus, sicut superiùs dictum
est. Tertium, quòd filius vel libertus litem fuerint
cootestati.alioquin per solam dationem libelli non
puniuntur,si postea pœniteant.vt ff.eod.titu.l.liber
tus.Sicut nec quis per solam dationem libelli, si de-
sistat incidit in turpillianum. vt ff.ad se con. turpil-
lianum.l.quæsitum. Et maritus propter solum libel
lum datum contra vxorem non prohibetur de iure
F vxorẽ in matrimonio retinere. vt C.ad leg. iul.de a-
dul. l. sine metu. ad idem facit lex ff. rem ra. hab. l.
4 amplius noo peti.† Quæstio. Sed illud quæritur, an
istud edictum habeat locum si discipulus vocet ma-
gistrum in ius sine venia:vel aliquis iuuenis senem.
& videtur quòd sic. vt ff. eodem l. generaliter. eas
personas quibus reuerentia est præstanda non pos-
sumus vocare in ius sine venia.at seni debetur reue-
rentia,vt ff.de iure immunitatis.semper.& etiam do
ctori: vt ff.de donation. l. Aquiliua regulus. Respon
G deo: non est verum in sene, vel in doctore. Quod
enim dicit lex prædicta generaliter personæ qui-
bus reuerentia debetur, subaudi iure paternitatis,
seu patrooatus: noo possuot in ius vocari sine ve-
nia. Quartum, quòd vocatio in ius fuerit facta
sine venia, alioquin si conueniat, non punitur. vt
ff. eodem l. vltima. & penultima. Vnde in hoc edi-
5 cto, actor faciat tales positio. † *Positio actoris*.
Ego dico, quòd ego sum pater tuus vel patro-
nus: sed licèt lex dicat de patre adoptiuo, vt dicit
lex ff. eodem, adoptiuum. verum est iure veteri: sed
H hodie secus. quia non transit in potestate. & ideò
posset eum vocare in ius cum venia: Item dico,
quòd tu es filius meus vel libertus. Item dico, quòd
te emancipaui. Item dico, quòd tu iuisti ad pote-
statem, & fecisti querimoniam de me. Item dico,
quòd potestas misit pro me nuncium communis.
Item dico, quòd tu fecisti libellum reclamationis
de me coram potestate. Item dico, quòd sine omni
venia petita à potestate tu fecisti prædictam recla-
mationem. Item dico, quòd in prædicta causa tu fui
sti litem contestatus. Econtrà reus faciat tales posi-
I tiones. † *Positio rei*. Ego dico, quòd iui ad potesta-
6 tem vt facerem de te coram eo querimoniam:& pe-
tij ab eo licentiam, vt possem de te reclamare. Item
dico, quòd potestas mihi dedit licentiam, vt possem
de te reclamare. si hoc confitebitur actor, iam non
poterit petere pœnam.quia non vocauit eum in ius
sine venia. Item dico, quòd pro prædicta reclamãtio
ne tantùm libellum dedi. Item dico, quòd ab illa re
clamatione ego destiti ante lit. contem. In hoc au-
7 tem edicto concipietur ita libellus. † *Libellus*. Vo-
bis d. &c. con. ego R. de G. qui me patrem suum
K seu patronum vocauit in ius sine venia concessa sibi
à prætore seu à potestate:& in dicta vocatione litem
fuit contestatus: vnde ipsum in quinquaginta au-
r:is condemnari seu puniri peto: & ad hoc propono
actionem in factũ ex edicto de in ius vocan. Quòd
ita rectè concipiatur libellus dicit lex. ff. eod. l. pe-
nulti. & vltim. & C. eodem titul.l. ij.& instituta de
8 actio.§.pœnales.† Quæstio. Sed quæritur, quare ap-
ponitur in libello, & litem contestatus fuit. Respon
deo:ad hoc vt pœna cum effectu committatur, sicut
9 & supra notaui † Quæstio. Sed illud quæritur, an ha-
L beat locum hodie ista pœna: si vocentur illæ perso-
næ in ius sine veoia, quæ personæ numerantur ff.
eodem titulo.l.ij. Respondeo: non puto: quia tunc
pœna ex hoc edicto inducitur: quando vocantur il-
læ persooæ quæ sunt à iure prætorio vocari prohibi
tæ: non autem quæ prohibentur vocari de iure ciui-
10 li: vt illæ quę in lege secunda continentur † Quæstio.
Item quęritur, an hodie si petatur venia à potestate.
incidat in pœnam si postea vocauerit patrem vel pa
tronum cum illa venia. videretur quòd non excusa
retur: quia à prætore est petenda venia. Ita enim di-
M cit ne quis sine promissu meo &c. Respoodeo: excu
so eum à pœna, si vocauerit cum licentia potestatis:
licèt enim dicat sine permissu meo. idem intelligo
& sine permissu cuiuslibet iudicis. Nam nomen
prætoris est ibi nomen generale: sicut & aliâs no-
men pgræsidis. vt ff. de officio præsidis. l. iij. Il-
lud autem nota, quòd si oon habet libertus, vn-
de soluat quinquaginta aureos, quòd debet in
11 corpus torqueri. vt ff. eodem l. si sine. † Quæ-
stio. Sed nunquid idem in filio. Respondeo:

A idem: quia hoc est generale iure romano, quòd vbicumque aliqui pecuniariã pœnam propter egestatẽ eludunt: in corpus torquendi sunt: vt ff. de pœnis l. j.

Si aliquis uocatus fuerit à iudice: & ipse non uadat ad eum: potest iudex eum punire secundũ iurisdictionem suam, ex edicto si quis in ius uocatus non ierit.

Si quis in ius vocatus non ierit, Rubrica.

1 *Edictum si quis in ius uocatus, ad hoc ut procedat, quot exigantur.*
2 *Iudex Pistoriensis si mittat pro aliquo florentino, quòd ueniat coram eo: & non uenit: an ui huiusmodi edicti eum punire poterit.*
B
3 *Aliquis quod sit de aliqua iurisdictione, si in dubiũ uertatur: quis de hoc dubio cognoscet.*
4 *Iurisdictionis aliene existens, & non ueniens, an & quo modò puniri debeat.*
5.6. *Positiones actoris & rei in edicto, Si quis in ius uocatus non ierit.*
7.8 *Libelli in tali edicto quomodò concipiantur.*
9 *Dictio temerè, quare in libello apponatur.*

SAEPIVS vocati in ius non vadunt: & ideò edi
C ctum est propositum: si quis in ius vocatus non ie
rit: qui potest à iudice puniri secũdum iurisdictioné
suã. vt ff. e. l. j. & ij. de iure enim fuit propositũ istud
edictum: quia iudicium redditur in inuitum. vt ff. de
1 verborũ oblig. l. inter stipulantẽ. in fine §. j. † Vnde
ad hoc vt istud edictũ cõpetat, tot sunt necessaria. In
primis, quòd aliquis sit vocatus. Secundum, quòd sit facta
vocatio de mãdato iudicis. hoc dico propter malos
nuncios: qui aliquando vadunt ad vocandũ aliquẽ
propter preces vocantis: dicentes se vocare de mandato iudicis. Tertium, quòd ille vocatus sit suppositus
D iurisdictioni iudicis. Quartum, quòd vocatus non veniat. Quintũ, quòd non sit rusticus. Sextũ, quòd intersit vo
cantis: aliâs non cõmittit pœnã: nisi hæc omnia interueniãt. sicut hæc omnia probãtur ff. si quis in ius
vocatus nõ ierit. l. j. & ij. † Quæstio. Sed quæritur: mit
2 tit iudex Pistoriensis pro aliquo Florentino, quòd veniat coram eo: non venit: poterit eum punire: vel ha
bet locũ istud edictũ? Respondeo: aut certum est, quòd
sit florentinus, nec aliqua de causa fuit sortitus forũ
iudicis Pistoriensis: & tunc vocatus non tenetur ire
nisi ex vrbanitate: & si vocatus non vadit, non puni
E tur ab isto iudice, nec posset: nec habet locũ hoc edi
ctum. vt ff. de iuris. om. iudi. l. vl. Si aũt sit dubiũ vtrũ
sit Florentinus vel nõ: vel vtrũ contraxit, vel aliqua
causa interuenerit quare sortitus sit forũ: tunc voca
tus ire debet: & allegare priuilegia sua. vt ff. de iudi.
si quis ex aliena. & si non ierit vocatus: puniri potest à iudicante. vt ff. eo. l. ij. † Quæstio. Sed illud quę
3 ritur: esto quòd sit dubiũ, vtrum sit de aliena iurisdictio
ne, quis cognoscet de hoc dubio? Respõdeo: voluit
notare. P. & dominus Otto quòd ipse iudex cognoscet
F examinãdo: non tamen pronũciando: quia iam fer
ret sententiam in causa sua: quod iura nolunt. vt C.
ne quis in sua causa iudicet, vel ius sibi dicat. sicut etiam dicunt in incidenti vbi iudex cognoscit, id est,
examinat: non tamen diffinit secundum eos. Sed secundum eos qui cognosceret, si ipse idem iudex nõ
deberet sententiare? certè nullus. vnde dicemus, quòd
ipse idem iudex cognoscet & examinãdo & senten
tiando: an sit sua iurisdictio. & si videbit quòd vocatus
sit suæ iurisdictioni suppositus, dicet: cõpello te vt respondeas: & pronũcio me esse tuũ iudicem in causa

G istà. Si autẽ videbit, quòd vocatus sit alienæ iurisdictio
ni suppositus, pronunciabit: ab obseruatione mei iu
dicis te absoluo, & pronuncio te non esse meæ iuris
dictioni subiectũ. *Oppositio*. Sed tu oppones: erit er
go iudex in causa sua. Respõdeo: non est verũ. nam
causa propria dicitur alicuius ad quem illius causæ
spectat cõmodum & incõmodum. vt ff. quando ap
2 pel. sit l. j. §. in propria. At nec cõmodũ nec incõmo
dum iudicis est in causa illa: ideò cessat obiectio. si iu
dicis, imò est sua causa: & est suũ cõmodum propter
salarium. quia secundũ iura duos aureos debent ha
H bere in principio causę: & duos in fine. vt in authen.
de iudi. col. vj. § audiemi. Respõdeo: propterea cau
sa non dicetur sua principaliter; sed secundario. &
ideò non repelletur propterea à iudicando: sicut nec
legatarius à ferendo testimonio pro testamento in
quo fuit sibi relictum legatũ: vt insti. de testamentis
ordi. §. legatarijs. Et vẽditor etiã admittitur pro emptore. vt ff. finium regundorũ. eos. & tutor etiã præ
stat authoritatẽ pupillo in sua causa. vt ff. de autho.
tu. l. quod dicimus. & ff. de cõtrahen. emp. l fistulas.
† *Quæstio*. Sed pone, quòd in hoc dubio vtrũ sit de iuris
I dictione istius iudicis non venit: nunquid habet lo
4 cum istud edictum admiserunt quidam, quòd nõ. quia
non ex necessitate, sed ex vrbanitate venire debet.
Dominus tamen Otto dicit eum mulctandũ: contẽ
nit enim prætorẽ: & ideò punietur: sicut in nũciatio
ne operis in qua punitur contempta authoritas prætoris ff de operis noui nunciatione. l. prætor. in prin
cipio. Sed de quo punietur. Respon. si inueniet ali
quid de suo in sua iurisdictione. sin autem: nihilomi
nùs dabit sententiam, & eum mulctabit secundũ quòd
sibi videbitur. & si tu dicis: non valet sententia: quia
K à non suo iudice dicta. vt C. si non à compe. iudi. fue
rit iudi. Respondeo: imò à iudice suo fuit lata sentẽ
tia. est enim factus suus iudex ratione contemptus:
sicut in excommunicatione dicimus. vbi excõmuni
catio ab initio facta sine causa nõ obligat. posteà si
contemnat, incontinenti est ligatus. vt extra de sen
tentia excõmunicationis. c. cùm medicinalis. Qui
dam tamen dicunt, quòd iudex qui mulctabit eum, mit
tit ad iudicem istius, quòd suam sententiã mandet exe
cutioni. per ar. l. ff de bon. authoritat. iudi. possi. l. cũ
vnus. §. is qui. & quomodò tenebitur ille parere huic
L mandato iudicis: cùm par in parẽ nõ habet imperiũ.
vt ff. de arbi. l. nã & magistratus. ff. ad trebel. l. ille à
quo. §. tẽpestiuũ. Rñ. tenetur fortè sibi parere: sicut
& aliâs ordinarius tenetur delegato parere. vt extra
de officio & potestate iud dele. c. si quãdo. Vel fortè
nõ facit hoc ex mãdato, sed occasione istius mãdati
exequetur sententiã iure suo ordinario: sicut & aliàs
vbi præses iure suo exequitur sententias iudicũ dele
gatorum. vt ff. de re iudi. l. à diuo pio. §. j In hoc au
5 tem edicto actor fa. ta. posi. † *Positio actoris*. Ego di
co, quòd ego iui ad iudicem communis, scilicèt Ti
M tium: & reclamaui coram eo de te, de pecunia quam
tibi mutuaui. Item dico, quòd ad instantiam meam
iudex ille fecit te vocari. Item dico, quòd nuncius
te vocauit de mandato iudicis. Item dico, quòd tu
es de ciuitate Pistoria, seu districtu. Item dico, quòd
tu vocatus non venisti. Item dico, quòd tu es nobi
lis. Item dico, quòd tu es astutus & callidus. Item
dico, quòd intererat mea, quòd tu coram iudice ve
6 nires. E contrà reus fa. ta. posi. † *Positio rei*. Ego dico,
quòd tu coram iudice communis reclamasti de Sem

pronio

A pronio tantùm. si hoc confi.ac. absoluetur reus pro-
pter illud verbum tantùm. Item dico, quòd tu iuisti
ad iudicem, vt de me reclamares: & à reclamatione
destitisti. Item dico, quòd iudex recusauit mittere
nuncium pro me. Item dico, quòd nuncios commu
nis qui me citauit: citauit me sine mandato iudicis.
Item quòd pecuniam illã pro qua reclamabas. ego
solui tibi. si hoc confiteatur actor, absoluetur reus:
cùm actoris non intersit. Item dico, quòd ego voca
7 tos veni. In hoc aũt edicto conci. ita lib. † *Libellus.*
Vobis do.&c. con.e. R.de M. qui vocatus à iudice
B tali scilicèt Titio: non venit coram eo: cùm esset iu-
risdictioni ipsius suppositus. vnde peto ipsum condẽ
nari secundum vestram voluntatem: & ad hoc pro-
pono actionem in factum ex eo edicto, si quis in ius
vocatus non ierit. Quod ita rectè concipiatur lib. di
cit lex ff. si quis vocatus in ius nõ ierit. l. ij. Et omnia
quæ dicta sunt in illo edicto, si quis ius dicen. nõ ob-
tem. & etiã diuersitates hic intelligantur tacitè repe
ritæ. *Oppositio.* Sed non videtur petitio ista bene cõ-
cepta. Nam ista mulcta datur in publicum. vt C. de
modo mulct. l. mulctarũ. ad quid ergo ago, cùm meũ
C nullum sit commodũ: vnde non sum audiendus: ex
quo alij volo obesse, & mihi non prodesse. vt ff. de
rei vendi. in fundo & ff. sol. ma. l. ij. in princi. & ff. de
aqua quotidi. & æstiua. l. ij. §. illud. & §. Laheo. & ff.
de serui. si cui. & ff. de his quę in frau. credito. l. vlt.
Respondeo: & si non sit meum commodum: tamen
possum agere ad hoc vt puniatur: cũ intersit reipub.
quòd malesicia non remaneant impunita. vt ff. de fi
deiusso. si quis à reo. & ff. de solu. Stichum aut Pam
philũ. & ff ad leg. aqui. ita vulneratus. Et satis est mi
hi si video inimicum meũ puniri in rebus vel in per-
D sona. Nec obstant leges allegatæ: quia loquũtur in
ciuilibus: & quando maleficium non erat ex altera
parte commissum. Illud autem non obmitto, quòd
ex hoc edicto non inducitur actio ad pœnam: sed ex
superiori: si quis ius dicen. non obtem. & quod dicit
l. ij ff. e. condemnabitur, subaudi, nõ per hoc edictũ:
sed per superius. vnde dicunt in arbore domini Io.
non debere esse notulã nec circulum. Ad quid ergo
est appositum secundum eos: qui dicunt quod indu
citur per hoc edictum, quòd si pœna sit promissa, po
test peti per actionem, ex stipulatu: vt ff. e l. vlti. & se
E cundum hoc nõ esset alicuius vtilitatis vel modicæ:
cùm & aliàs præter istud edictũ posset agi ex stipu-
latu ad pœnam. vt insti. de ver. obli. circa prin. Vnde
melius est vt dicamus quod sit edictũ. & per hoc in-
dicatur mulcta. & per illud supra. si quis ius dic. quę
autem sit inter ea differentia supra si quis ius dicen.
non ob. notauimus. Illud autem nota ꝙ in rubrica
istius edicti tractatur. & si quis vocauerit eũ qui ex
edicto vocari non debuit: puta, quando voco illum
qui non est subiectus iurisdictioni iudicis. Et quid
iuris sit: supra diximus in vocato. Nũc autem videa
F mus in vocante: nunquid punitur qui vocat me ad
iudicem non meũ. Respondeo: quòd punitur in om
nibus expensis quas ego feci. vt ff. de iudi. l. eum quẽ
temerè. & C. de fruc. & liti. expen. l. non ignorat. &
extra de rescrip. c. cæterùm. Vnde in hoc casu conci-
8 ples ita lib. † *Libellus.* Vobis d. &c. cõ. e. R. de. G. qui
me temerè vocauit ad iudicẽ non meũ propter quòd
feci expensas: puta, xx. vnde illas expensas peto mi-
hi restitui seu solui: propono cõdictionem ex l. ff. de
iud. eum quẽ temerè. vel ex l. C. de fructibus & litiũ

G exp. l. nõ ignorat. Quod enim rectè proponatur ex
lege condictio probatur: nam quoties cautũ est per
legem, quòd agere possumus. nec est cautũ quo ge-
nere actionis experiamur, condictione ex lege agi-
tur. vt ff. de condi. ex lege. l. vnica. & ar. ff. de adul. l. si
9 postulauerit. §. vlt. & l. quod autem † *Quæstio.* Sed il
lud quæritur. quare apponitur in libello temerè: nõ
nè idem esset, & si non temerè: dum tamen esset con
demnatus: scilicèt quòd non debuisti me vocare ad
iudicem non meum. Respondeo: non est idem: quia
condẽnatus in litis tantùm sumptibus, id est, in his
H quę in ipsa lite expenduntur sportulis & salario ad-
uocatorum deber puniri: nõ autem in viaticis, id est,
in his quæ in via expenduntur. at vbi vocat temerè,
& in prędictis expensis punitur: & etiam in viaticis.
vt dicit lex illa eum quem temerè. vel dic vbi teme-
rè vocat etiam non lata sententia punietur: in viati-
cis: vt puta fecit alium vocari pro alio etiãs tamen:
cùm autem vocatus venisset, dixit actor nõ sensi de
isto: sed de vicino eius qui eodẽ nomine vocabatur.
hic certè dãnabitur vocato in viaticis: non tñ dãna
bitur in his expensis, quę circa cibaria faciet vel fe
I cit. vt ff ad exhib. l. sed si hæreditas. §. quo aũt loco.

Si aliquis noluerit recipere fideiussorem pro illo qui de-
5 *bebat satisdare iudicio sisti, punitur in quinquaginta aureis*
ex edicto de eo qui nõ accepit aliquem fideiussorem pro reo
principali.

De edicto de eo qui non accepit aliquem fide-
iussorem pro reo principali, Rubric.

1 *Edictum de eo qui non accepit aliquem &c. ad hoc ut cõ*
petat: quot necessaria sint.
2 *Actor quare fideiussorem recuset: & à pœna adeo excu*
setur, ut legitima causa esse possit.
K 3. 4. *Positiones actoris & rei in tali edicto.*
5 *Libellus in tali edicto quomodò concipiatur.*

QVIA vocati in ius, si non sunt possessores rerũ
immobilium satisdare compelluntur, scilicèt
iudicio sisti. vt ff. qui satisd. cog. l. sciendum, ideò vo
cati volunt satisdare, id est, dare fideiussorem, quòd
stabũt iudicio: & actor fideiussorem illum recusat, & aliũ
petit. Ideò productum est edictum per quod pœna im
ponitur ei quinquaginta aureorũ vt ff. in ius vo. vt
1 eant. l. ij. † Vnde ad hoc vt istud edictum competat,
tot sunt necessaria. In primis, ꝙ aliquis de aliquo re
L clamauerit. Secundum, ꝙ reus vocatus veniat. Ter
tium, ꝙ ille vocatus voluerit dare fideiussorẽ. Quar
tum, ꝙ actor recuset recipere illũ. Quintum, ꝙ sine
causa legitima recuset illum recipere: sicut hæc om-
2 nia probantur ff. eo. l. j. & ij. † *Quæstio.* Sed illud quę
ritur quæ potest esse causa legitima, quare actor re-
cuset fideiussorem: & ita excusetur à pœna. Respon
deo propter triplicẽ causam. In primis, si fideiussor
datus non sit locuples secundũ qualitatẽ rei petitæ:
puta, petebã à re c. sol. argenti. das mihi fideiussorẽ
qui no habet in bonis 50. vt ff. eo. l. j. & ff. de verbo.
M signi. l. quos nos hostes. §. locuples. Secundũ, ꝙ fide-
iussor sit habilis ex cõueniẽdi facilitate: vt ff. qui sa
tisd. cogã. l. ij. §. j. Tertiũ, ꝙ sit fideiussor fide dignus
& nõ sit maliciosus: qui ponit omnia in negatiua. vt
ff. de verbo. obli. l. si stipulatus. §. vi. Quartũ etiã pos
set addi, ꝙ habeat rei notitiã seu causæ. vt ar. C. vt tã
omnes tam mili. quã ciui. iudi. l. vnica circa fi. quod
non credo: lex enim illa loquitur in procuratore or-
ordinato ad causam. & hic fideiussor datus habet
rei notitiam: quia bene scit contractum præcessisse:

A & se in illo contractu fideiussisse. Hęc ita sunt vera, quòd excusetur propter prædicta: nisi quòd interueniat pro necessaria persona, quæ conuenitur: tūc enim qualiscumque fideiussor recipi debet: vt ff. eod.
3 l. ij. & iij. Vnde in hoc edicto actor fa. ta. posi. † *Positio actoris.* Ego dico, quòd tu de me fecisti reclamationem coram talibus iudicibus de c. sol. quos dicebas me tibi debere. item dico, quòd ego vocatus ab illis iudicibus veni. Item dico, quòd iudices prædicti petierunt à me, quòd cauerem iudicio sisti. Item dico, quòd ego præsentaui talem fideiussoré. Item
B dico, quòd ille fideiussor habet c. sol. in bonis. Item dico, quòd tu illum fideiussorem sine legitima causa recipere recusasti. Item dico, quòd fideiussor est habilis ad conueniendú. Item di co, quòd fideiussor
4 ille est homo fidelis. Econtra reus fa. ta. posi. † *Positio rei.* Ego dico, quòd ego de te reclamaui. Item dico, quòd tu voluisti mihi dare Titium in fideiussorem, vt stares in iudicio. Item dico, quòd ille Titius habet in bonis. l. tātùm. Item dico, quòd ille Titius est homo infidelis: & omnia negat, si quæreretur ab eo per sacramētum. Item dico, quòd ille Titius vix
C posset conueniri. In hoc autem edicto concipiet a-
5 ctor ita libellum. † *Libellus.* Vobis d. &c. con. e. R. de M. qui à me fideiussorem iudicio sistendi causa paratum dare locupletem, & fide dignum, & habilem ad conueniendú sine causa recipere recusauit: cùm de iure recusare non debuit. Vnde ipsum códemnari peto in . l. aureos. & ad hoc propono acti. in factū ex eo edicto in ius vocati vt eant. Quòd ita rectè cōcipiatur lib. dicit l. ff. in ius vocati vt eant. l. ij. Sed illud queritur, an ista pœna sit actoris insolidū, vel pro parte. Dic de hoc vt notaui supra de albo corrupto.

Si aliquis ui exiuit aliquem uocatum ad iudicium: in quātum actor in litem iurauerit, tenetur ex edicto, si quis in ius uocatum ui exemerit.

Si quis in ius voca. vi eximat, Rubrica.

1 *Edictum si quis in ius uocatum &c. ad hoc ut procedat, quot requirantur.*
2. 3. *Positiones actoris & rei in tali edicto.*
4 *Libellus in tali edicto quomodò concipiatur.*

SAEPE contingit, quòd in ius vocati vi ab alijs eximuntur, ne ad iudicium veniāt: ideò edictum inducitur contra eos ne quis eum qui in ius vo. fuc.
E vi exi. per quod imponitur pœna eximenti, quòd cō demnetur: quāti actor in litē iurauerit. vt ff. ne quis eum qui in ius vo. fu. vi exi. l. j. & l. si per alium. respō
1 so. j. † Vnde ad hoc vt istud edictum competat tot sunt necessaria. In primis, quòd aliquis sit vocatus ad iudicium. ff. eo. l. iij. §. vlt. Secundum, quòd vocatus vadat. Tertiū, quòd eximat eum per vim & aliquo modò eum impediat: ne ille vocatus iret ad iudicium. vt ff. e. l. iij. §. vlt. Quartum, quòd talis sit persona quæ fuit exempta, quæ potuisset in ius vocari:
F alioquin eximens nō tenetur. vt ff. eo. l. j. §. j. & §. vlt. & l. ij. in princi. §. vlt. & l. iij. Quintū, quòd à tali iudice quis vocetur, qui poruerit aliquem in ius vocare. vt ff. eo. l. quòd si quis. §. si quis. Vnde in hoc edi-
2 cto ac. fa. ta. po. † *Positio actoris.* Ego dico, quòd ego reclamaui corā tali iudice cōmunis de Titio. Item dico, quòd Titius vocatus veniebat ad iudicium. Item dico, quòd Titius est talis persona, quę potest in ius vocari. Item dico, quòd tu illum vocatum vi exemisti ne ad iudicium veniret: vel alio modo eum prohibuisti. Item dico, quòd propter ea actio mea tem-

G pore est amissa. Item dico, quòd iudex, qui fecit vocare Titium, est iudex ordinarius: & potest citare ex officio tuo. Econtrà reus fa. ta. posi. † *Positio rei.* Ego
3 dico, quòd Seius tātùm reclamauit de Titio: si hoc confi. ac. ab. reus: quia si ille scilicèt Seius tantùm reclamauit: ergo non habet locum hoc edictum quantum ad istū actoré. Item dico, quòd Titius vocatus non venit. Item dico, quòd Titius fuit detentus, ne veniret ad iudiciū tantum à Sempronio. Item dico, quòd ille Titius, quem faciebas vocari, erat tuus parens vel patronus. Item dico, quòd iudex ille qui fe
H cit te vocari, est pedaneus. In hoc autem edicto cō-
4 ci. ac. ita lib. † *Libellus.* Vobis domi. con. eo. R. de M. qui Titium à me vocatum ad iudicium, vi seu dolo malo exemit: vnde quanti in litem iurauero, in tantum in ipsum peto condemnari: vel aliter, vnde meū singulare interesse peto & æstimo. c. sol. & ad hoc propono actionem. in factum ex illo edicto ne quis eum qui in ius vo. fu. vi exi. Quòd ita rectè concipiatur lib. dicit l. ff. e. l. j. & ij. & iij. & l. pe. *Oppositio.* Sed videtur quòd libellus nō sit conceptus de iure: nam dicit, peto ipsum cōdemnari quanti in litem iurau-
I ro: vel peto meum singulare interesse: nō videtur quòd posisit peti, cùm illud non sit in obligatione. Respōdeo: imò de iure concipitur. ille enim delinquendo tenetur mihi ex maleficio, & sic ad singulare interesse obligatur, ex quo in hoc edicto iuratur in litem. vt ff. eo. l. pe. & ff. de in litem iurando l. j.

Si aliquis dolo malo uocatum ad iudiciū eximat, ne ad iudicium ueniat: tenetur actione in factum ex illo edicto, de eo per quem factum est quò minus quis in iudicio sistat.

De actione in factū ex illo edicto: de eo per quē factum est quò minùs quis in iudicio sistat, Rubr.

K 1 *Edictum de actione in factum: &c. ad hoc ut ueniat, quot necessaria sint.*
2. 3. *Positiones actoris & rei in tali edicto.*
4 *Libellus in tali edicto quomodò concipiatur.*

CONTINGIT etiam sæpè, quòd aliqui impediunt vocatos ad iudicium venire, non vi sed dolo: idcò qualiter teneatur ille qui dolo malo vocatum ad iudicium eximit, edictum de en per quem factum est quò minùs quis in iudicio sistat euidenter ostendit: per quòd edictū iàm vocato exemptio, quàm etiam vocanti consulitur contra eximentem:
L sicut notaui supra de edicto, si quis ius dicen. nō ob.
1 † Vnde ad hoc vt istud edictum cōpetat, tot sunt necessaria. In primis, quòd reclamatio sit facta de aliquo in curia. Secundum, quòd ille qui vocatus erat, iret ad curiam. Tertium, quòd aliquis dolo aliquid dixerit isti vocato, per quod vocatus nō iuit ad iudicium: sicut hæc omnia probantur ff. de eo per quem factum est. l. j. Qualiter autem dicatur dolus cōmitti ponuntur exempla, scilicèt siue per se siue per aliū qui sciret vel ignoraret, non curo quare vocatus exi meretur siue per seruos suos. Item si denunciauit ali
M quid triste sibi: puta, mortuus est pater tuus: vel amasia tua, quam super omnia diligebas: sicut hæc exépla ponuntur ff. e. l. j. §. j. & ij. Quartum est necessarium, quòd multum intersit vtrum qui vocabat exemerit, vel alius pro eo: an alius quā qui vocat. In primo casu habet vocatus exemptionem: in secūdo sit distinctio, quòd ille qui fuit exemptus aut à priuato cōtra quē agere potest: aut ab aliqua publica persona cōtra quam nō posset agere. in primo casu nō habet exceptioné vocatus, in secūdo sic: vt ff. si qs cau. l. ij. §. vlt.

A l.ij.§.vlti. & arg.ff.ad leg.rhodiam. de iac.l. vlti. &
arg.ff.loca. & cond. l. si fundus & l. hæc distinctio.
2 Vnde in hoc edicto ac.fa.ta. po.† *Positio actoris.* Ego
dico, ꝙ ego cóquestus fui potestati de trucel. Itē di-
co, ꝙ ille vocatus veniebat ad curiã. Itē dico, ꝙ dolo
tuo ille fuit impeditus quò minùs veniret. Ite dico,
ꝙ denunciasti sibi aliquid triste, propter ꝙ non ve-
nit. has positiones faciat actor contra impedientē.
3 E contrà reus scilicèt impediens fa. ta.posi. † *Positio
rei.* Ego dico, quòd tu vocasti Titiũ. si hoc confi.ac.
succũbet: quia ille conquerebatur de Trucellino vo
B cato & exempto. Item dico, ꝙ ille quē tu fecisti vo-
cari, vocatus venire omnino recusauit: si confi. act.
succũbet: quia nõ potuit dolo eximi. In hoc aũt edi
4 cto fa.ac.ita libellũ.† *Libellus.* Vobis do. &c cõ.ego
R.de G.qui impediuit dulo malo Trucel. quò mi-
nùs in iudiciũ veniret, vt mihi in iure meo responde
ret: vnde quia mea interest in xx. id factũ non esse:
ideò ipsum G. in prædictis.xx.condēnari peto: & ad
hoc propono actionem in factũ ex edicto de eo per
quē factũ est &c. Quod ita debeat formari libellus
contra eximentē probatur ff.de eo per quē factũ est.
C l.j.in prin. Quòd interesse si declaratur in libello be
ne est: siue declaratur postea in processu causæ. *Op-
positio.* Sed videtur, ꝙ actio ista sit modicæ vtilitatis
contra eximentem: & libellus contra eum nõ possit
concipi: nam aut actori saluũ est ius contra reu quē
vocabat: aut nõ est: si est saluũ esto ꝙ nõ veniat vno
die vocatus ad iudiciũ reus quid interest actoris, vel
nihil vel modicũ: si non est saluũ ius: ergo frustrà vo
cabat: quia fortè actio sua perēpta erat: & ita nõ po
terat sine actione experiri. vt ff de admini.tut.l.quo
ties. Si ergo vocatus nõ tenebatur venire: & ille qui
D exemit, non videtur, ꝙ possit teneri. vt ff. ne quis eũ
qui in ius vo.fue.vi.exi.l ij §.vlt. Respondeo: omni
bus modis potest agere actor contra eximentē. nã si
eēt actio sua sit salua contra reũ, habet tamen actio
nem cõtra ipsum ad interesse suũ. puta, erat actor for
tè alicuius artis opifex, sicut sunt Florentiæ infiniti.
oportuit eũ ire & stare tota die ad curiã. & ita ami-
sit fortè. x.sol. quia non sine magno incõmodo à no
stris negotijs auocamur. vt ff. quēadm. testa. aperi.
l.si quis ex signatoribus. Item cõduxit fortè aduoca
tum qui locauit operas suas diurnas sicut multi fa-
E ciũt: & ita oportuit eum ipsum actorē soluere. x.sol.
Oppositio. Nec obstat si opponis quãdiu quis tutus
est ordinario iure non debet recurrere ad extraordi-
narium. vt ff.de minori. in causæ? Respondeo: illud
locũ habet contra eandē personã: contra diuersas se
cus. vt C.si tu.vel cu.inter.l.etiã. Vel aliter ibi loqui-
tur de illo extraordinario auxilio: quod nõ habet qs
iure actionis, sed tantùm officio iudicis. vt ff.de mi-
nor.l.ꝙ si minos.§.vlt. Hic aũt habeo vtrumq; auxi
lium & ordinariũ, & iure actionis: vnũ cõtra reum,
aliud contra eximentē. *Opposito.* Itē opponitur pro
F pter modicũ interesse iudex non deberet audire cau
sam cõtra eximentē: sicut nõ audit causam minoris
volentis restitui propter modicã summã. vt ff. de in
integ.resti.scio. Respon. imò & minimæ causæ au-
diuntur: vt in authē.de manda. prin. §.si: tibi quoq;
studium col.iij. Quod enim non datur restitutio ra
tione modicæ summæ, illa est ratio: quia fieret præ-
iudiciũ maiori: cũ rescinderetur illud quod actũ est:
vt aliàs ff.de iudi.l. per minorē. Itē & si actio nõ est:
salua contra reũ nihilominùs agit contra eximentē:

G quia quando actor vocabat ad iudiciũ: actio sua sal
ua erat. tamen propter exemptionem actori fuit præ
scriptum. & sic maximũ est interesse actoris contra
eximentem. *Oppositio.* Si tu opponis: hoc non habet
locum: quia fuit per executorem qui citauit reum fa
cta interruptio: vt C.de præscrip.triginta annorũ. si-
cut in rē. & sic actio perpetuata est. vt C.de præscrip.
triginta annorum.l.vlt. Respondeo tēpore harũ le-
gum non fiebat per executorem interruptio. hodie
etiam locum haberet in actionibus prætorijs pœna
libus, eisque annuis, id est, annalibus. vt C. quãdo li
H bellus.l.vl. Vel esto ꝙ fiat interruptio: nihilominus
agit contra eximentem: vt dictũ est: ne ipsius male-
ficium remaneat impunitum: ꝙ iura nolunt. vt ff.ad
leg.aquil.ita vulneratus. Item cum necesse habeat
probare dolum: hoc difficile erit actori: cũ dolus per
spicuis insidijs probari consueuit. vt C.de dolo, do-
lum. Et sic vidimus qualiter succuratur vocanti.
Qualiter autem succurritur vocato, queritur. Po-
ne quòd vocatus propterea quia non iuit, & fuit
detentus: iudex eum in aliquo mulctauit: in quo
non mulctasset, si iuisset: vel fortè promisit pœnam,
I si non iret certo die ad iudicium: detentus committit
pœnam: aget contra illum. vt ff.e.l. ex hoc edicto.§.
5 sed & si stipulator.† Illud aũt nota de summa æqui
tate in hoc edicto, quòd si actor amisit actionem suã
cõtra reum propter eximentem, & eximens sit non
soluendo, quòd restituetur actio, quæ fuit perempta
contra reum liberatum. vt ff.de leg.j.plane.

*Si aliquis habeat instrumenta tua propria vel com-
munia vel rationes: & eas tibi non exhibuit: potes contra
eum agere ad tuum interesse actione in factum ex edicto de
edendo.*

K De actione in factum ex edicto de
edendo, Rubric.

1 *Edictum de actione in factum ad hoc ut procedat, quot
requirantur.*
2 *Nummularijs & campsoribus nostri temporis an secun-
dum iura idem sit quòd olim in argentarijs erat.*
3.4. *Positiones actoris & rei in tali edicto.*
5 *Libellus in tali edicto quomodò concipiatur.*
6 *Ratio à capite edi debet: & illa solùm considerari.*

LICET editio fiat actionis instrumentorum &
rationũ per diuersa iura: vt notat dominus meus
L in summa de edendo: tamen in hac actione in factũ
non tractatur: nisi quando instrumēta vel rationes
non fuerunt exhibita: & agis ad tuum interesse con
tra non exhibentē. Vnde si aliquis habet instrumen
ta tua propria vel communia: vel habet rationes cõ
munes: & tu petas illas exhiberi vel edi: potes ea pe-
tere tibi edi per officium iudicis. vt ff.de edend.vbi.
primo respõso. vel sicut notat dominus meus in sum
ma: possunt peti edi per actionem in factum. vt ff.de
præscrip. verb. quotiens. illo no edēte succedit actio
ista in factum ex hoc edicto: quæ competit ad inte-
M resse.† Vnde ad hoc vt actio ista competat, tot sunt
5 necessaria. In primis, quòd aliqua sint data & acce-
ta adinuicem inter te & argentarium, vel nummula
rium: aliter enim rationes esse non possunt. nam si
contineatur pignus tantùm in scriptura vel manda
tum, illa non compelluntur edere. & si non edide-
runt, non incidunt in hanc actionem: quia illa talis
scriptura est extra officium argentariæ. vt ff.eod.l.si
quis ex argentarijs. §. rationem. Quod ita intelli-
go saluo dicto præceptorum meorum: nisi pignus

A illud vel mandatum interuenisset occasione argentariæ. sicut video in constituta vel in prædicta lege; & prædicto.§.in fi. Item intelligo ꝙ ut tantùm data & accepta contineantur in rationibus, quòd rationes dicantur & debeant edi, & si non edantur, quòd actio ista in factum locū habeat. & quòd legitur in prædicta lege & prædicto. §. frequentiam. potiùs denotat quàm contrariū sensum inducat: vix enim potest esse, ꝙ pecuniā habeam apud argentariū, quod inde non recipiam: & non det mihi aliquādo de suo. Nec obstat ꝙ in prædict. §. dicitur. nec si pignus &c.
B ibi non loquitur de pignore vel mandato suscepto gratia argentariæ: sed extra. alioquin durū esset si argentarius haberet à me accepta. c. vel mihi dedisset vel scripsisset in rationibus suis, ꝙ non deberet edere: cùm maxima fides habeatur rationibus eorū. vt ff. de edendo l. quædam. §. nummularios. in fi. Secundum est necessarium, quòd ille qui habet huiusmodi rationes, fuerit argentarius vel numularius; vel successor illorum iuris, id est, vniuersitatis nō rei. vt ff. eo. l. argentarius. in prin. & l. quædam. §. nihil. Nihil enim refert siue ipse argentarius exercuerit argē
C tariam per se: siue per procuratorem: siue per filium: siue per seruum: vel volūtate ipsius patris, vel domini. vt ff. eo prætor. §. si & filius. & l. si quis ex argēta. §. ex hoc. & §. procurator. Tertium, ꝙ sit masculus argentarius & non mulier. vt ff. eo l. fœminæ. Quartum, quòd alia actio non competat per quā quis cogatur edere. nam si per alias actiones cōpellitur quis edere, & non officio iudicis: nō tenebitur ista actione in factum si non edidit: sed illis quibus petebatur editio: & si non edatur per illas condemnatur ad interesse. vt ff. eo. l. quædam. in §. j. Quintum est necessarium, quòd ille qui petebat editionem, nō habeat
D instrumentum vel rationes. nam si haberet nō tenetur aduersarius exhibere. & si non exhibuit non tenetur postea ista actione in factum. vt ff. eo. l. si quis ex argen. §. vlt. Sextum quòd qui petet exhibitionē iuret: quòd animo calumniæ non petat. nam si calūniosè petebat edi, non tenebitur hac actione qui nō edidit. nam docere debet actor qui agit hac actione: ꝙ sua interfuerit illo tempore quando exhibitionē petebat, licet modo sua non intersit. vt ff. e. si quis ex argentarijs. §. exigitur. & l. vbi §. vlt. & l. argen. §. vl.
E Septimum, ꝙ rationes non fuerunt editæ: vel maliciosè editæ: vel minùs quā oportuit editæ: puta quia à capite non fuerunt ostensæ. vt ff. eo. l. j. §. edere. & l. argen. §. edi. *Quæstio.* Sed illud quæritur: quæ sit ratio quare in rationibus ostendendis deberet ostendi dies vel edi; in editione instrumentorū non. Respōdeo: lex assignat rationē: in rationibus ideò dies editur, quia data & accepta aliâs sciri non possunt, nisi dies ostendatur. In instrumentis aūt dies nō editur, quia die ostenso aliquid mali die prælato, vel prolato: quia duplex est ibi litera fieret, vel ideò ne quid
F fraudis excogitetur edito die, & prælato die fiat. vt
2 ff. eo. l. j. § editiones. & §. rationes. † *Quæstio.* Itē quæritur, an idem sit hodie in nūmularijs nostri temporis & campsoribus sicut erat in argentarijs & nummularijs secundum iura, vt ad fidem rationum ipsorum decurratur. videtur sic. vt ff. eo. l. quędam. & ar. quia vbi eadem ratio idem ius. vt C. de const. pecunia l. ij. in fi. Sed contra putat dominus meus. non enim instrumenta priuata ad probationem sufficiūt. vt C. de proba. l. rationes. & l. instrumēta. & l. exem-

G plo. Iura enim loquuntur de argentarijs & nommularijs habentibus publicū officium: qui eligebātur & iurabāt omnia fideliter facere, cū sit eorū officiū publicum. vt. ff. eo. l. argentarius. primo responso. Contra dicunt tamē dominus Io. & B. dicūt enim ꝙ est officiū publicum: nec eligebātur à cōmuni sed approbabātur. At hodie campsores nostri temporis seu nummularij modicam habent fidem: nec ab aliquo eligūntur, nec iurant: imò quicumque habet pecuniam, vt possit fenus committere, incontinenti ef
3 ficitur campsor. Vnde in hac ac. fa. ta. posi. † *Positio*
H *actoris.* Ego dico, quòd tu eras vel es argentarius vel nūmularius: vel exercebas argentariā per te: vel per procuratorem: vel per filiū: vel per seruum: vel es successor vniuersitatis illius argētarij vel nummularij. Itē dico, quòd propter data & accepta inter nos ad inuicem rationes confecisti. Item dico, quòd tantū data & accepta inter nos facta sunt sine omni alio contractu. Item dico, quòd tu habes huiusmodi rationes. Itē dico, quòd ego à te petij vt exhiberes mihi rationes: & tu noluisti mihi exhibere vel edere. Item dico, quòd exhibuisti rationes sed maliciosè.
I Item dico, quòd si habuissem rationes vel instrumē
4 ta obtinuissem in tali causa. vnde in xx. interest mea. Econtra reus fa. ta. posi. *Positio rei.* † Ego dico, quòd ego sum tantū iuris professor. si hoc cōfitebitur act. succum. quia non fuit argentarius. Item dico, quòd tu deposuisti apud me pecuniā. si confit. ac. suc. quia non poterit petere quòd sibi ederetur. Item ꝙ quando petebas à me rationes tibi edi; tu habebas similes. Item dico, quòd sum mulier vel mulieri successi.
5 Item dico, ꝙ quando petijsti edi: fui paratus edere. In hac autem actione conci. ac. ita lib. † *Libellus.* Vo
K bis dn. &c. con. e. R. de M. qui rationes mihi vel instrumenta mea propria vel communia cum ab eo petij non exhibuit vel edidit & maliciosè: quia minùs plenè. Vnde quia propter illas rationes vel instrumē ta non edita, vel maliciosè edita sum dānificatus in xx. ideò illa xx peto. Vel si nō vult facere certū: dicat peto meū interesse. & ad hoc propono actionē in factū ex edicto de edēdo. Quòd ita rectè cōcipiatur li. probatur ff. e. l. vbi. §. si & l. argentarius. §. vlt. *Opposito.* Sed quæritur: nam non videtur quòd actio ista in factum propter rationes non editas possit ad inte
L resse intendi. Certum est, ꝙ rationes aut petebantur contra alium ostendi, vel edi: aut contra ipsum argētarium. si contra alium esto ꝙ argentarius non ederet: quomodò potest interesse actori, cū ex illis rationibus cōtra illum agi nō possit. Nam quomodò ex instrumēto etiā publico inter me & te cōtracto potest alij prẹiudicari: cū res inter alios acta nō prẹiudicet. vt C. res inter alios acta. & lectio rationū aliâs instrumentorū non adiuuet recitantē. vt C. de proba. ad probationem vti dominij. In instrumentis enim nō editis posset locū habere actio ista. nam alio agē
M te cōtra me vel me cōtra aliū de aliquo ædificio potuissem obtinuisse si instrumenta fuissent exhibita. quia probassem loci proprietatē fuisse meā. sicut lex dicit ff. de actio pig. l. vl. Respōdeo rationib. optimè nō exhibitis vel editis rectè datur actio ista in factū. nā creditur rationib. argētarij: sicut instru. pub. vt ff. e. l. argētarius. j. respo. poterat esse ꝙ in rationib. cōtinebatur quòd ego solui. xx. Titio. quę accepi à te argētario quia tu argētarius sibi de mādato meo solueras & ita probo ex ratiōib. *Opposit.* Se. quęritur in eo quòd

A quòd dicit lex ff.eo.vbi & l.argentarius. quòd licèt
modo mea non intersit, cùm ago actione in factū:
sed interfuit mea tunc cùm petebam edi, quòd be-
ne possum agere ista actiōe. at in ff.ad exhi. l.tigni.
§.vlt.dicit, quòd vtroque tempore deberet interesse
actoris: & tempore iudicij: & tēpore illo quo fit con
demnatio. Respondeo: reiectis omnibus alijs solu-
tionibus, quòd ibi agebatur ad exhiben. quæ licèt
personalis sit: est tamen præparatoria rei ven. vnde
sicut in illa ita in ista vtrunque tempus spectatur si
à lite contesta. incipias. cæterùm si à tempore senten
B tiæ, sufficit illud tempus. vt ff.de rei vendic. si autem
& agebatur in lege illa tigni. vna actione scilicèt ad
exhiben. vnde si tempore sententię non interest, fiet
absolutio. At in hac actione in factū adhibetur alia
consideratio: quia primò fuit actum officio iudicis:
vt rationes ederentur, & non fuerunt editæ: imputā
tur illi qui voluit edere: vnde ago modo alia actio-
ne ratione illa: quia eo tempore quādo petij: noluit
6 edere: & ideò consideratur illud interesse. † Illud au
tem nota, quòd à capite ratio edi debet: & illa sola
pars rationum deberet considerari: quę ad instruen
C dum pertineat. vt ff.eo.l.argentarius. §.edi. Itē istud
sciendum: quòd hæc actio vltra annum continuum
non datur: vt ff.eo.l.vlt. quem annum credo currere
postquam argentarius requisitus noluit edere. ne-
que datur contra hæredem: nisi quatenus ad eum
peruenit. vt in l.prædicta. *Oppositio.* Vnde videtur ꝙ
sit ex maleficio sicut est in omnibus ex maleficio ve
nientibus. vt ff.de calūniato.l.in hęredem. Item ecō
tra videtur, quòd sit ex contractu: quia datur de pe-
culio. vt ff.de edendo.l. prætor. §.si seruus. ergo non
ex maleficio. vt ff.de his qui deiece. vel effu. l.j. §.cū
D seruus. Item si esset ex contractu: ergo contrà hęre-
dem daretur perpetuò. vt ff.de act. & oblig l.ex con
tractibus. Respondeo: dico istam anormalam: vel
est ex contractu. nam & in alijs quibusdam hoc idē
est. vt ff.si quis cautio. si eum. § qui iniur. & ff. de tri
buto.l.quòd in hæredem. vt ff.de ædilit. edi. l.scien-
dum §.vlt.

De actione in factum ex edicto de calumnia-
toribus, quæ datur in quadru-
plum, Rubrica.

E 1 *Actio in factum ex edicto de calum. &c. ad hoc ut com-
petat, quot requirantur.*
2.3. *Positiones actoris & rei in tali edicto.*
4.5. *Libelli in tali edicto quomodò concipiantur.*
6 *Actione huiusmodi si pecunia non sit data, sed promissa
nunquid quadruplum petetur.*
7 *Actione huiusmodi nunquid imponetur Pœna comiti
rerum priuatarum: præter istud quadruplum, quod
parti datur.*
8 *Dator an actionem in factum habere possit.*
9 *Quadruplum huiusmodi totum an sit pœna infra an-
num.*
F 10 *Actionis huius annus quomodò continuus esse dicetur.*

CONTINGIT autem sæpè, quòd aliquis
dat pecuniam alicui vt moueat contra te nego-
cium vel causam per calumniā, id est, vt calumnio-
sè vocet te corā iudice: vel dum vellet aliquis te vo-
care calumniosè coram iudice dedi sibi pecuniam,
ne te vocaret: in vtroque casu datur actio in factum
ex edicto de calumniatoribus in quadruplum infra
1 annum: post annum in simplum. † Vnde ad hoc vt
actio ista competat, tot sunt necessaria. In primis, ꝙ
G aliquis daret pecuniam, ad hæc vt alij causa calum-
niosa moueretur. vt ff.eodem. titulo.l.j. & intelligas
nominæ pecunię omnem rem: vel etiam aliquod
compendium: vt ff. eod. tit. l. j. in fin. & l. ij. & l.
& generaliter. & habet locum siue iudicium iam e-
rat cæptum, siue non ab eo qui calumniosè cau-
sam mouebat. vt ff. eod. l. j. & habet locum tàm in
ciuilibus, quā in criminalib. causis: licèt in crimina
libus locum habeat lex Iulia repetundarum. vt in le
ge prædicta. & ad hoc punitur, & tenetur ille qui ac
cipit, quòd etiam si non instituat calumniosam cau
H sam: nihilominùs punitur. vt ff.eod.l. & generaliter.
j.responso. In secundo casu quando dedi pecuniam
ne tibi fieret negocium per calumniam, est necessa-
rium, quòd ille per calumniam causam moueret. Se
cundum, quòd ego dederim sibi pecuniā: & siue mo
ueat siue non, tenetur. sed in primo casu quando de
di pecuniam vt alij fieret negociū per calumniā ille
habebit repetitionē, s. qui causam calūniosam debe
bat sustinere. ego aūt non repetā: quia turpiter dedI
in secūdo casu. s. qn̄ dedi ne fieret. & ego & tu habe-
bimus repetitionem. vt ff.eo.l. & generaliter. §. illud
I erit. & l. si quis ab aliquo. hęc vera sunt in eo, qui per
calūniam litem mouebat. & idem in eo qui turpiter
paciscitur, scilicèt pecunia data cùm accusaretur de
crimine. verum si bona fide transigat, & aliquid re-
cipiat: ille non punitur. sordibus enim concussioni-
bus non transactionibus est interdictum. vt ff. eo. l.
j. §. vlt. & l. & generaliter. §. hoc. & ff.de his qui not.
infa. quoniam. vnde glosauit dominus Rogerius,
qui per calumniam insistit vel resistit: nō prodest &
si transigat. in resistente nō admittimus glosam do-
mini R. vt notatur ff.de condi. inde. l. in summa. &
K pecunia videtur data siue detur calūniosè, siue alij
de mandato suo, siue ipso ratum habente. vt ff. eod.
2 tit. l. ij. Vnde in hac actione act. fa. ta. posi. † *Positio
actoris.* Ego dico, quòd tu recepisti pecuniam à Ti-
tio, vt mihi negotium per calumniam faceres. Item
dico, quòd tu recipisti aliquid vel sensisti propterea
aliquod compedium. Item dico, quòd Titio te man
dante fuit data vel te ratum habente. Item dico, ꝙ
tu volebas Titio calumniosè mouere quæstionem:
& ego dedi pecuniam tibi ne moueres. Econtra reus
3 fa. ta. posi. † *Positio rei.* Ego dico, quòd causam iustā
L fouebam contra te, scilicèt fortè de actione in factū
quæ oritur ex re iudicata. Item quia agebam tecum
ex vendito. si confitebitur actor, succumber. quia nō
per calumniam insistebat. oportet enim quòd duo
interueniant: & quòd per calumniam moueat cau-
sam. & quòd pecunia detur, vt dictum est. Item di-
co, quòd pecuniam quam mihi dedisti: ex causa trā-
sactionis dedisti. In hac autem act. concipiet actor
4 ita libellum. *Libellus.* † Vobis do. &c. con. e. R. de M.
qui xx. sol. pisanorum recepit à G. vt mihi quæstio-
nem talem calumniosè moueret. vnde illos xx. soli-
M dos mihi solui in quadruplum peto. & ad hoc propo
no actionem in factum, quæ oritur ex edicto de ca-
lumniatoribus. Quòd ita rectè concipiatur lib. di-
cit lex ff.e.l.j. & iij. Ita formatur libellus quando pe
cuniam accepisti: vt mihi negotium per calumniam
faceres. Si verò accepisti ne mihi calumniā faceres:
5 concipiam ita libellum. † *Libellus.* Vobis do. &c. cō.
ego. R. de. M. qui recepit à G. xx. soli. ne mihi calum
niosam quęstionem moueret. vnde illos xx. solidos
in quadruplum mihi solui peto: & ad hoc propono

A actionem in factum, quæ descendit ex edicto de ca-
lumniatoribus. Quòd ita rectè concipiatur libellus
dicit lex ff. de calumnia. l. si quis ab aliquo. Sed pri-
mò nota, quòd in toto titulo de calūniatoribus, vbi
ponitur negotium. accipias id est. iudicium. vt C. de
iur. & facti igno. error facti nōdum finito negotio,
id est, iudicio. & C. de errore aduocato. sententijs. fi-
nita negotia, id est, iudicia. *Oppositio*. In primo libel
lo opponitur. quomodò possum agere contra M. &
petere ab eo vt mihi in quadruplum soluat quod ac
cepit: non videtur. Nam mihi non est obligatus ex
B contractu vel quasi: nec ex maleficio vel quasi: er-
go non possum agere cōtra eum. vt ff. de act. & obli.
l. j. nam esto quòd M. calumniosè agat contra me, in
hoc malè facit: & iudex fortè puniet eum de calum-
nia: maximè in criminalibus. vt ff. ad turpil. l. j. tamē
in eo q accepit pecuniā à Gaio: quare ego possū pe-
tere ab eo in quadruplū: cū ex re inter alios acta. &c.
vt C. res inter alios ac. R ñ: voluit prętor q propter li
tes cōpescēdas quę sunt odiosę: vt C. de iudi. properā
dum. & in authē. de liti. & propter calūniatores. quia
multi etiam sine causa eis data pecunia hodie inue
C niuntur: cùm propter hoc etiam nec hodie ab huius
modi illicitis abstineant, sicut lex alibi dicit in nau
tis & stabularijs. vt ff. nau. caupo. stabu. l. j. §. j. vt ille
cui debeat calumnia fieri, habeat repetitionē: & est
hic actio ista datiua, & nō natiua: datur enī ex sum
ma æquitate prętore. sicut & aliâs ff. de pac. l. iuris gen
tiū. §. j. & C. de trās. l. cū mota. *Oppositio*. Item adhuc
opponitur: ille qui dat pecuniam est in turpi causa:
& ille qui recepit similiter. vt ff. eo. l. & generaliter.
vnde pecunia quæ repetitur ab accipiente: vt ab in-
digno repetitur. ergo debet applicari fisco secūdū re
D gulam C. de incestis nupt. l. qui contra. & ff. de inof
fic. testamento. l. Papinianus §. meminisse. & ff. de
donatione inter virum & vxorem. l. cùm hic status.
in vltima columna. Respondeo: frater, hic est vnus
de casibus, vbi quod ab indigno aufertur, fisco non
applicatur. sicut aliâs C. de episco. & cleri. authen. si
captiui. & ibi multi casus notantur: nec enim quod
ob correptionem motum induicimus fisci videtur ha
bere rationem: dicit Imperator C. de secundis nupt.
l. j. *Oppositio*. Item quæritur in eo quod dictū est su-
pra: quòd locum habet actio ista in factum etiam si
E negotium per calumniam non fecisti: non videtur
verum. nam quid obfuit conatus cum iniuria nullū
habet effectum. vt ff. quòd quisque iur. l. j. Respon-
deo: imò hic iniuria habuit effectum: quia nō est sta
tum tantùm in finibus conatus: imò pecunia data
fuit, & promissum vt calumnia fieret: & sic pecunia
malo more residebat apud accipientem: vnde meri-
tò repetitur: & in quadruplum. *Quæstio*. Quid in
dante pecuniam nūquid ille punitur sicut accipiēs?
arg. quòd sic. quia sunt in pari causa. vt C. de epis.
& cle. si quemquā. in fi. & C. de pœna iud. qui malè
F iudi. authen. nouo iure. quare ergo non posuit de eo
prætor. Respondeo: quia ille qui accipit indistinctè
tenetur: ille qui dat non tenetur nisi quando dat vt
calumnia fiat. vt ff. e. l. & generaliter. & l. si quis ab
aliquo. & hoc dominus meus. Azo dicit. † *Quæstio*.
Quid si pecunia non sit data, sed promissa: nunquid
petetur quadruplum per hāc actionem. Respōdeo:
videtur quòd sic. quia idem est cauere, quòd soluere:
vt C. ad leg. fal. l. vlti. & ff. de dona. si patronus. Sed
contra ff. ad Macedonianum. l. vlti. Sed ibi obsta-
G bat odium ex parte agentis, scilicèt Macedoniani. &
ideò non est idem cauere quòd soluere. Alij dicūt,
quòd cum non sit positum in edicto prætoris, nisi tā
tùm de accipiente promissorem non puniunt. nam
cùm pœnæ sint odiosæ: ergo meritò restringendæ: vt
ff. de pœnis. l. pe. & arg. ff de lib. & post hu. l. cùm qui
dam. Tertij dicunt, quòd promissor puniatur hodie
secundum, quòd dicit authent. C. de pœna. iud. qui
7 malè iudi. authent. nouo iure. † *Quæstio*. Sed nūquid
imponetur etiam pœna per hoc edictum comiti rerū
priuatarum, præter istud quadruplum, quod datur
H parti. videtur q sic. quia cùm noua lege pœna impo
nitur priscę accedit seueritati: nisi nominatim prima
tollatur: vt dictum est de pœna sepulchri violati. vt
C. de sepulchro violato. l. iij. ff. de act. & oblig. l.
quoties. nec est nouum aliquem duas pœnas præsta
re: scilicèt ei quē lędere voluit in publico. vt & aliâs
ff. de incen. rui. l. iij. §. vlt. & C. de his qui à non domi
no ma. l. vlt. vel possumus dicere, q authent. non lo
quitur, quando dabatur, vt calumnia fieret: sed quā
do dabatur iudici, vt secundum iusticiam iudicaret,
vel pro eo in bona causa sententiam daret: vel cùm
I datur testi, vt verum testimoniū diceret. sic ergo ibi
cùm neminem voluit lædere: nulli priuato dabitur
repetitio. & hoc secundum yr. *Oppositio*. Secundo li-
bello opponitur. Si tibi. x. dedi, ne causam per calū-
niam moueres Titio. quare Titius habet actionem
in factum ex hoc edicto in quadruplum. vt ff. eo. l. si
quis ab aliquo. etiā si Titius non habeat ratū quod
dedi. Respondeo: secundum quòd dixi supra actio
datiua est ista: non natiua. vnde statim ex quo acce-
pisti. x. ne moueres negotium per calumniam com-
missum est delictum contra Titiū accipiendo, scili-
K cèt vt desisteres ab eo, quòd sine omni acceptione fa
cere non debebas. & ideò sibi incontinenti compe-
8 tit actio. *Quæstio*. † Sed nunquid ille qui dedit pos-
set habere actionem istam in factum: non: sed habet
cōdictionē ob turpem causam, vel sine causa Titio
non habente ratum: quia contra dantem nullū ma-
leficium neque cōmittebatur nec fuit commissum.
Nam si ratò habet Titius: ego qui dedi nullam ha-
beo repetitionem. quia ipse videtur dedisse: vt in prę
9 dicta l. si quis ab aliquo. † *Quæstio*. Illud quæritur,
an totum istud quadruplum sit pœna infra annum.
L Respondeo: dominus meus R. & dominus meus
Azo. & dicunt, quòd nō: sed triplum est pœna: quia
si totum quadruplum esset pœna: post annum actio
ista in simplum competit: istud simplum est de qua-
druplo, & postea non est. quia hęc actio tantùm in-
fra annū est pœnalis. vnde sequeretur, q post annū
esset pœnalis: si totum quadruplum esset pœna. Sed
contra ar. ff. e. ti. l. si quis ab aliquo. nam ibi videtur
quòd totum quadruplum sit pœna. nam dicitur ibi.
& ego qui dedi repeto: & tu agis in quadruplū. Re-
spōdeo: verum est, quòd vtrique datur actio. verum
M vno agente ad simplum, alter in eo simplo non aget.
10 † Illud autem nota in anno huius actionis: quia est
continuus ratione principij, scilicèt in eo casu quan
do dedisti pecuniam ne mihi faceret Titius nego-
tium per calumniam. vt ff eo. l. annus.

De actione in factum subrogata in locum actio
nis de dolo post biennium, Rubrica.

1 *Actione in factum subrogata. &c. si defunctus, qui com
misit dolum ultra biennium uiueret: hæres de dolo non tene
retur.*

Quia

A QVIA actio de dolo infrà biennium competit
& non vltrà. vt C. eod. l. vlnm. post biennium
contra ipsum dolosum in eo in quo locupletior est:
in factū actio inducta est in locum actiōis de dolo,
quæ perpetuò cōpetit. vt ff. de dolo. l. itaquè. in qua
actione sunt omnia illa dicēda, quæ diximus suprà
1 in actione de dolo. † Et nota mirabile. quia defun-
ctus qui cōmisit dolum, si viueret vltra biennium,
de dolo non teneretur. hæres tamen eiusdem de eo
quod ad eum peruenerit, tenetur perpetuò actione
B de dolo: cū totum econtrà videretur magis verum.
Sed Sabinus respondit. quia si defunctus teneretur
vltra biennium actione de dolo, infamaretur: quod
in hærede non est: quia contra hæredem agitur ra-
tione calculi, non ratione maleficij. vt ff. e. l. itaque.
& l. Sabinus. & sic in casu isto actio de dolo nō in-
famat propter prædictam rationem. & quia nomi-
ne alterius damnari videntur. vt ff. de his qui notan
tur infamia. l. furti. Vel dic, quòd eadē est actio ista
de dolo cùm illa in factum, licèt mutet nomen: vt ff.
de hęred. instit. l. iij. §. qui fideicom.

C De actione in factum subrogata in locum
actionis de dolo cōtra parētes & personas
coniunctas, Rubric.

1 *Actio in factum subrogata, &c. ad hoc ut competat, quot necessaria sint.*
2 *Actione huiusmodi in proponenda, an mentio bonæ fidei haberi debeat.*
3. 4 *Positiones actoris & rei in tali actione.*
5 *Libellus in tali actione quomodò concipiatur.*
6 *In exceptione doli quare diuersum sit, ubi contra hæredem ab hærede non opponitur doli exceptio: sed in*
D *factum.*
7 *Actio de dolo, quæ datur hæredibus & contra hæredes prædictorum, an sit illa in factum: quæ uerbis temperanda est contra personas prædictas.*
8 *Actionem de dolo ex post facto nasci, quod bonum est: cùm supersit actio in factum iure hæreditario.*
9 *Actio in factum cùm in defunctum detur in hæredem autem de dolo: unde actio de dolo nascatur.*

EST & alia actio in factū subrogata in locum
actionis de dolo, quę datur liberis & libertis de-
ceptis à patre & patrono cōtra ipsos: humili aduer-
E sus eum qui in dignitate excellit: plebeio contra
consularē præcipuæ authoritatis: luxurioso & pro-
digo: & aliàs vili contra hominem vitæ eminentio-
1 ris. vt ff. e. l. nō debet. † Quæ actio ad hoc vt compe
tat, necesse est in primis, ꝙ sint illæ personæ de qui-
bus dictū est. Secūdum, ꝙ dolus sit ab eis cōtra prę-
dictas personas cōmissus, vel dans causam contra-
ctui, vel incidens: contra patrē enim vel patronum
nec actio famosa: nec exceptio debet proponi. vt ff.
de doli exceptio. l. apud. §. aduersus. quia eorū perso
nę sanctę & reuerendę debent videri filijs & liber-
F tis. vt ff. de obsequijs à libertis patro. pręstādis. l. ho-
nori. & l. pen. Tertium est necessariū in hac actiōe:
vt quàdo proponitur, proponatur cū temperamen-
to verborū: vt bonæ fidei mentio habeatur. vt ff. eo.
2 nō debet. in fi. † *Quæstio*. Sed quęritur: si in propo nē
da actione haberi debet mentio bonæ fidei: ergo
actor se ipsum excludit. quia dicet se nō deceptum.
quid ergo proderit sibi actionē istam intētare? Re-
spondeo: quàdo lex dicit, vt debeat haberi mentio
bonæ fidei: intelligas vt notat dominus meus per
abnegationē, scilicet vt nō fiat mentio fi dei, id est,
G ꝙ non habeatur mētio doli: licèt dicas te ab eo de-
ceptum: quasi ꝙ talibus verbis vtaris: Domine pote
stas ego cū patre meo cùm sim emancipatus cōtra-
xi: quē contractū nunquàm fecissem, nisi quia ipse
mihi suadebat tota die, ꝙ secum contraherē. vnde
peto vt rescindatur: sicut statim videbis in libello.
Simile nota ꝑ abnegationē: si te meruerit. l. si, te nō
offenderit. ff. de leg. iij. l. fideicō. §. si quis ita. & ff. de
leg. ij. cū pater. §. rog ff. de minori. l. pen. Cōtra arg.
ff. de inof. testa. l. etiā. & l. qui repudiàtis. & l. Papin.
§. meminisse. Vnde in hac actiōe act. fa. ta. position.
3 *Positio actoris*. † Ego dico, ꝙ sum filius tuus. Itē di-
co, ꝙ sum emancipatus. Item dico, ꝙ tecū contraxi.
H Item dico, ꝙ illum contractū feci tuis suasionibus,
aliàs non cōtracturus. Item dico, ꝙ in cōtractu illo
quē aliàs eram facturus, tu decepisti me in xx. soli-
dos, & hic dolus fuit incidens. E cōtrà reus fa. ta. po.
4 *Positio rei*. † Ego dico, ꝙ tu rem istam volebas ven-
dere. Item dico, ꝙ volebas dare pro x. Itē dico, ꝙ x.
tibi solui: si ista cōfitebitur actor. sufficiūbet. quia nec
dolus interfuit dans causam cōtractui, nec incidens
ex quo tantū soluit, quod habere potuit: cū res tan-
tùm valeat, quantū vendi potest. vt ff. ad leg. Falcid.
l. prætereà. ff. ad leg. Aquil. si seruus. In hac autem
I actione cōcipiet actor ita libellum. † *Libellus*. Vobis
5 domino, &c. cōqueror ego R. de M. patre meo cùm
sim emancipatus: vel de M. patrono, qui suis suasio
nibus tota die mihi suadendo induxit me vt vende
rem sibi digestum meum aliàs non venditurus: vel
dum proposuissem vēdere, suo dicto vēdidi sibi pro
x. minùs quā valeret. vnde ꝙ mihi digestum meum
restituat, vel illa x. mihi soluat, ago contra ipsum: &
ad hoc propono actionē in factum, qui cōtra tales
personas verbis temperatur. Quod ita rectè conci-
piatur libellus dicit lex ff. de dolo. vt in prędicta l.
K nō debet. *Oppositio*. Sed quęritur. nam nō videtur, ꝙ
actio ista possit contra prædictas personas intendi.
nam actio ista subrogatur in locū actionis de dolo:
vt in prędicta l. non debet. ergo subrogata esset in
omnibus. vt ff. qui testam. liber iussus fuerit. l. j. §.
Scęuola. & ff. de dona. qui id quod. & ff. si quis cau.
si quis eum. § qui iniuriarū. ergo sicut illa infamat:
ita & ista. vnde sicut illa non datur: ita nec ista dari
debet. Respondeo: licèt subrogetur in locū actionis
de dolo: nō tamen subrogatur in omnibus. quia nō
L quò ad infamiā. Actio enim de dolo ideò infamat:
quia ibi habetur mentio fraudis. At in hac actione
cùm nō fiat mentio fraudis: imò verbis temperatur.
vt dicit lex ff. eo. tit. nō debet. ergo nō infamat: quia
agitur tantū de calculo. ergo cessat mentio fraudis:
sicut econuerso: aliàs in actione de dolo. vt ff. e. ita-
què. & argu. ff. de fur. si quis vxori. primo responso.
vbi cessat actio furti: & datur actio in factū contra
patrē: & hæc actio in factū datur prædictis personis
cōtra prædictas personas: donec viuūt. hęredibus ta
men prędictarū personarū cōtra hęredes prędictorū
M datur actio de dolo. vt ff. e. l. hęredibus. quę actio nō
infamat: vt diximus suprà propè in alia actiōe in fa-
ctū contra prædictas personas. sed omnia seruantur
hic, quę diximus in actiōe in factū, quę datur cōtra
prædictas personas. † *Quæstio*. Sed quæritur: quare
6 aliud sit in exceptione doli vbi contra hæredem ab
hærede nō opponetur doli exceptio: sed in factū. vt
ff. de doli exceptio. l. apud. §. aduersus. dominus Yr.
respondit hoc ideò: quia in exceptione doli habe-

A tur mentio perfidiæ defuncti: & excipitur contra hę
redem, ꝙ aliquid apud eum fit. fed quia defunctus
dolum cómitit:meritò ergo in factũ excipitur. At in
actione de dolo nõ habetur ratio perfidię cõtra hæ-
redem: fed calculi. ff. e. itáq;. prætereà dicitur contra
hæredẽ, quãdo de dolo agitur: quia aliquid ad eum
peruenit. fic ergo non tam propter dolum defuncti,
quã propter id quod ad eum ꝑuenit, cõuenitur. Yr.
7 *Quæstio.* † Sed illud quæritur: an hæc actio de dolo,
quæ datur hæredibus & cõtra hęredes prędictorum
fit illa in factũ, quę verbis temperãda est cõtra prę-
B dictas perfonas. & Papin. refpondit aliam effe quæ
datur in factũ: ficut alia est in factum actio quę pro
modica fumma datur, id eft, vfq; ad duos aureos. vt
ff. eod. l. idem eft. & alia eft in factũ, quæ datur poft
biennium, quę finitur de dolo actio etiã & in ipfum
dolofum poft biennium de ipfo quod ad eum perue
nit. vt ff. e. l. itaq;. At fi quęris quãdo nafcatur. Re-
fpondeo: fatuum eft eredere eam nafci antequã ali-
quis hæres exiftat: cũ de eo duntaxat detur quod ad
hæredem peruenit: nec defuncto nec contra defun-
ctum cõpetit. cũ nullus igitur fit qui ea tenetur: ergo
C nafcitur: cũ quid ad hæredem peruenit. vt actiones
autẽ non ab initio fed ex poft facto nafcãtur in mul
tis contingit: quorũ duo ponere contentus ero, fcili
cet cũ aliena pecunia datur mutuò. vt ff. de fideiuff.
fi quis pro eo. & ff. fi cert. peta. l. non omnis. §. fi pu-
pilius. hoc etiã in delictis. ff. de folutio. l. Stichũ aut
Pamphilum. circa prin. Item fi dominus ferui con-
tractum longè poft cõtractum celebratũ approba-
uit vel ratũ habuit. ff. quod iuffu. l. j. & pignoratitia
8 fecũdum quofdam. † *Quæstio.* Item quæritur, ꝙ bo
num eft nafci actionem de dolo ex poftfacto: cũ fu-
D perfit eis, & contra eos in factũ actio iure hęredita-
rio. Refpondeo: de dolo actio iuramentũ in litem
admittit: cũ fit arbitraria. vt ff. eo. arbitrio. & etiam
contra hæredem: fi hæres arbitrio non pareat. quod
9 non puto de actione in factũ. † *Quæstio.* Item quęri
tur: cũ in defunctũ datur actio in factũ: in hæredem
de dolo: vnde nafcitur hæc actio de dolo: non enim
nata eft ex dolo defuncti: quia alia actio nafcitur in
factum cõtra defunctum: & nata fuit cõtra eum. Et
verũ eft, ꝙ actiões quędã ex cõtractibus cõtra hære
E des incipiunt. C. vt actio ab hærede. & contra hęre-
dem incipi. l. j. Refpõdit dominus meus Azo, & di-
cit fortè eadem eft actio de dolo cũ actione in factũ
in fubftantia: licèt alio nomine nuncupetur. vt arg.
ff. de hęred. inftit. l. iij. §. qui fideicom. & ita ex dolo
defuncti nata eft. & cõtra hęredem agitur & cõpe-
tit. Vel meliùs duę nafcuntur: & de dolo & in factũ.
vt arg. ff. de damno infect. l. fi proprietarius.

De actione in factũ defcendente ex illo edi
cto de alienat. iudi. mu. caufa facta, Rubr.

F 1 *Actio in factum ad hoc ut cõpetat: quot neceffaria fint.*
2 *Interdictum fi intentetur, quòd non refpiciat nec domi-
nium, nec quafi dominium fed perfonali aliqua aga-
tur: quid iuris.*
3. 4 *Pofitiones actoris & rei in tali edicto.*
5. 6 *Libelli in tali edicto quomodò concipiantur.*
7 *Actio talis an ad iftud edictum competat, antequàm ali-
quid expendatur.*
8 *Actio talis an intendi poßit: fi reus iudicium fufcipere
paratus fit: perindè ac fi poßideret.*

SI contra aliquẽ volebas intentare actionem rei
vendi. vel aliam actionẽ realem: vel aliquã perfo-
G nalem, quæ fit in rem fcripta: vt quod metus caufa.
l. metũ. §. cùm autẽ. & interdicta omnia. vt ff. de in-
terdictis. l. j. §. interdicta. & ille qui rem illam poffi-
debat caufa futuri iftius iudicij mutandi, alienauit
in alium: mutãdi dico quantũ ad fe, & quod ab alio
fufcipiatur cui alienauit. nam rem vult habere: fed
litem ad alium transfert: vt moleftũ aduerfariũ pro
fe fubijciat. habes contra iftum alienantẽ actionem
in factũ à prętore per quã tuum intereffe confeque-
ris: referuata tibi rei vendicatio vel alia reali cõtra
poffefforẽ: cùm poffeffio fubijciat aduerfariũ actio-
H ni in rem. vt ff. e. l. j. §. j. & l. item. in fi. & C. eo. titu. l.
1 vnica. † Vnde ad hoc vt actio ifta cõpetat, tot funt
neceffaria. In primis, ꝙ iudicium debeat moueri,
Secundum, ꝙ rei vendicatio deberet intentari, vel
alia realis, vel perfonalis in rem fcripta. Tertium, ꝙ
ille qui rem poffidebat: rem illam vel poffeffionem
vel feruitutẽ realem vel perfonalem alienauerit: li-
cèt P. diceret, ꝙ pro fola poffeffione tranflata non
cõpeteret: ficut dñs meus not. in fumma iftius tituli.
ficut hæc probãtur ff. e. l. j. & l. nõ folũ. §. j. & §. ad iu
ra. Quartũ, ꝙ ille qui alienat, alienet, ꝙ rem habere
I velit: litẽ tamen ad alium transfert, vt moleftũ ad-
uerfarium pro fe fubijciat. vt ff. eo. l. itẽ. in fi. Quin-
tum, ꝙ iudicium fit futurũ & nõ cœptũ. vt ff. eo. tit.
l. ex hoc. §. ait prætor. fi enim cœptũ eft & ageretur
de dominio, vel quafi res facta effet litigiofa: & ideò
prohibetur alienari: vt in authẽ. de litigiofis. primo
refponfo. & C. de litigiofis. l. vltim. † *Quæstio.* Quid
2 autem fi iudicium intentetur ꝙ nõ refpiciat nec do
minium nec quafi dominium, fed agatur perfonali
aliqua: ficut dicit dominus meus Azo. & ita notat
in fumma iftius tituli, ꝙ cùm res nõ fit litigiofa, lo-
K cum haberet hoc edictum: cùm plus videatur delin-
quere iam conuentus, quã non cõuentus. Dominus
meus alius fcilicet R. dicit etiã per actionẽ perfona
lem fieri rem litigiofam. vt C. cõmuni diuid und. l. j.
& ff. famil. ercifcun. l. alienat. nam fi fola hypothe-
caria à litigiofi vocabulo excipitur. vt in auth. de li-
tigio. §. ad hoc. ergo alijs actionibus fit res litigiofa.
Nec obftat quod dicit auth. de cuius dominio, &c.
Refpondeo: verũ eft quãdo agitur reali: fed fi perfo
nali agatur, dicit actionẽ fieri litigiofam. Otto Pa-
pien. cõtra & concordat cũ domino meo Azo. Nec
L obftat lex C. cõmuni diuidun. & ff. famil. ercifcun.
quia ibi cõtingit propter authoritatẽ iudicij diuifo
rij: & quia illa iudicia funt mixta. vt inftit. de act. §
quędam. Vnde quia in rem eft actio: & ideò fit liti-
giofa. ideò autẽ defideratur in hac actione, ad hoc
vt alienans teneatur: vt litem ad alium transferat:
quia etiã fi dolo malo alienaret, ex toto nõ tenere-
tur: puta, quia lites execratur, vel ob valitudinẽ, aut
ætatẽ, aut occupationes neceffarias, vel redhibẽdo
venditori fuo, vel foluẽdo cui tenebatur foluere ho-
minem petitũ, vel hęredem inftituendo, vel legãdo.
M vt ff e. l. item. §. poteft. & l. nõ folùm. §. fi quis autem.
& l. ex hoc. §. ait prætor. & §. vlti. & l. quia redhibi-
to. & l. nam & fi obligatus. Sextũ, ꝙ alienatio non
fit reuocata. nam fi quis alienauerit & poftea recé-
perit: aliàs reuocauerit feu recuperauerit: hoc edi-
cto nõ tenetur: vt ff. e. l. ex hoc. §. fi quis alienauerit.
Septimũ, ꝙ interfit agẽtis: aliàs nõ datur: vt ff. eo. l.
nõ folùm. §. hæc actio. quod intereffe attẽditur cir-
ca perfonã cui res alienata eft: puta, ꝙ potẽtior eft:
aut malitiofus attenditur circa locum: vt fi alienaue

A ris bomini alterius prouinciæ. Circa causam: quia
hominẽ quem volebam petere, manumisisti. Circa
rem: puta, si locum alienaueris in quo opus feceras,
propter quod volebã agere interdicto quod vi aut
clam, aquę plu. arcẽ. aut interdicto de oper. no. nũc.
quia si tu possideres tuis expẽsis tolleres: nunc alio
possidẽte meis expẽsis tollã. vt ff. e. l. j. in fi. & l. ij. &
l. iij. §. j. ij. & iij. Octauũ, ꝙ res alienata supersit: cęte
rùm si sine culpa alienantis decessit, non tenebitur
ille, qui alienauit. vt ff. e. l. nõ solũ. §. hæc actio. Vnde
3 in hac actione actor fa. ta. posi. † *Positio actoris.* Ego
B dico, ꝙ ego volebam intendere cõtra te rei vendica
tionẽ, vel aliam realem actionẽ. Itẽ dico, ꝙ tu causa
euitandi futuri iudicij rem illam quam possidebas
alienasti Titio. Itẽ dico, ꝙ tu alienasti propter hoc
vt Titium supponeres mihi aduersarium, cùm res
esset ad te reuersura. Itẽ dico, ꝙ tu alienasti nec re-
uocasti adhuc. Itẽ dico, ꝙ in xx. mea interest te non
4 alienasse. Econtrà reus fa. ta. posit. † *Positio rei.* Ego
dico, ꝙ tu nomine rei talis cõtra Sempronium tan-
tùm volebas instituere iudicium. si hoc cõfitebitur
actor absoluetur reus: quia nõ debebat mouere con
C tra ipsum. Item dico, ꝙ rem illam cuius nomine vo
lebas mouere iudicium: ego nullo tempore possedi,
nec dolo feci quò minùs possiderẽ. Item dico, ꝙ ve-
rè alienaui rem illam: vel quia concessi ex toto: vel
quia vendidi. Item dico, ꝙ alienaui de necessitate
redhibendo vel soluẽdo cui tenebar. Itẽ dico, si alie-
naui, ego recuperaui rem. Itẽ dico, ꝙ paratus sum
suscipere iudicium, ac si possiderem. certè si hoc
vult reus, excludet actorem. vt ff eo. l. quia. §. vlti. In
5 hac autẽ actiõe cõcipiet actor ita libellũ. † *Libellus.*
Vobis domino, &c. cõqueror ego R. de G. qui cau-
D sa mutãdi à se iudicij rem talem, cuius nomine vole
bam agere cõtra ipsum, alienauit & dedit Titio: cũ
res illa sit ad eum reuersura: qui Titius est potẽtior,
quàm aduersarius meus G. vel est alterius prouin-
ciæ, vel est homo malitiosus: vnde quia propter ta-
lem alienationẽ interest mea in xx. ideò illud meum
interesse peto: & ad hoc propono actionẽ in factum,
quæ descendit ex edicto prætoris de alienatiõe iud.
mutãdi causa facta. Quod ita rectè cõcipiatur libel
lus dicit lex ff. e. l. j. & ij. & l. itẽ. §. vlti. Et ita cõcipiet
libellum. quãdo interest mea ratiõe personæ in qua
E alienatio facta est: vel ratione loci. Verũ si ratione
6 causę, tunc cõcipiet ita libellũ. † *Libellus.* Vobis do-
mino, &c. cõqueror ego R. de M. qui seruum quem
possidebat, cuius nomine cõtra ipsum volebã age-
re rei vendicatione, vel alia reali actione: ipse manu
misit: vel locũ in quo ædificauerat vi vel clam: vel
pro quo nuntiaueram nouum opus: vel cõpetebat
mihi actio aquæ plu. arcẽ. Lucio alienauit: quę res
sunt reuersurę. vnde quia propter talem alienatio-
nem interest mea in xx. ideò illud interesse peto: &
hoc propono actionẽ in factũ ex edicto de alienatio
F ne iudi. mut. causa facta. Quod ita rectè cõcipiet li-
bellum dicit lex ff. e. l. quia. §. j. ij. & iij. & l. itẽ. §. vlti.
Oppositio. Primò libello opponitur: nam non vide-
tur ꝙ actio ista sit necessaria, vel prosit actori. nam
facta alienatione dominus habet cõtra possidentẽ
rei vendicationem: cùm possessio pariat aduersario
actionẽ in rem. vt C. eo. l. vnica. Itẽ habet etiã aliam
actionẽ contra alienantẽ, scilicet vtilem rei vendica
tionẽ quod ita probo. actio ista locũ habet quando
dolo facta est alienatio. vt ff. e. l. j. & l. itẽ. primo re-

G sponso. & l. non solùm. §. si quis autẽ. sed dolus sem-
per pro possessione habetur. vt ff. de peti. hæred. sed
si. l. cõmisso. §. perindè. Itẽ & is qui dolo desijt possi-
dere tenetur vtili rei vendicatione. vt ff. de rei vend.
l. si nautẽ. & ff. de noxa. l. electio. Respõdeo: licèt illa
duo auxilia habeat de iure cõmuni: & cõtra illũ qui
alienauit: & cõtra illum in quẽ alienatio facta est:
tamen nihilominùs habet istud: nam illa non datur
ad id ad quod datur ista. nam illa duo rem auocant
cũ accessionibus: hæc autẽ actio interesse prosequi-
tur: quod interest actoris propter talem alienationẽ.
H *Oppositio.* Itẽ quęritur per istud edictũ inducitur re-
stitutio iure actiõis. nam omnis restitutio semper fit
per officiũ iudicis. vt ff. de minor. l. quod si minor.
§. vlt. prçterquã in quatuor casibus, vbi fit iure actio
nis in actione quod metus causa: de dolo: de capite
minutis & per hoc edictũ. vnde cũ habeant locũ illa
duo auxilia de iure cõmuni: ergo istud extraordina
rium dari nõ debet. vt ff. de mino. l. in causę. Respõ-
deo: tunc habet locũ quod opponis: quãdo ad idem
dantur auxilia cõmunia ad quod datur & extraor-
dinariũ. At hic dãtur ad diuersa: sicut superiùs dixi.
I *Quæstio.* † Itẽ quęritur an actio ista cõpetat ad istud
7 interesse antequã aliquid expendã. Respondet dñs
meus Azo ita: quia videtur aliquid mihi abesse: cũ
ego quodãmodò ad id expẽdendũ cõpellar. vt ff. e. l.
iij. §. itẽ. & ff. de neg. gest. l. si quis mãdato. Sed cõtra
arg. P. ff. de peculio. l. licèt si damnũ. §. itẽ deducetur.
vers. Marcellus. nam nõ agitur pro eo quod interfue-
rit, sed pro eo quod interest. licet em̃ videtur abesse:
nõ tamen abest. & ita iudicia de his quę debẽtur, &
peti possunt intẽtantur: nõ de his quæ possunt debe
ri. Nec obst. lex de neg. gest. quia ibi obligatus erat
ex quasi cõtractu. sed hęc responsio nulla. nã & hic
K alienans obligatur ex maleficio. Vnde quantũ con
tra ipsum ex delicto oritur. & ideò nõ datur contra
hęredẽ, licèt rei persecutionẽ cõtineat. & ideò datur
hęredi. vt ff. e. l. nõ solũ. in fi. & l. vlt. & l. quia. *Opposi
tio.* Itẽ nõ videtur, ꝙ actio ista posit intendi maxi-
mè quãdo alienatio facta est in potentiorẽ: quia nõ
valet nec quò ad alienantẽ, nec quò ad eum in quẽ
alienatio facta est. vt C. ne liceat poten. l. j. & ij. imò
cadere debet à iure quod habet. Respõdeo: nulla est
oppositio: & hoc duplici ratiõe. In primis, ꝙ hic lo-
L quitur de potẽte. i. de eo qui in ciuitate habeat ma-
iorẽ potentiã: ibi loquitur de illis potẽtioribus, qui
habet merũ imperiũ in subiectos. Vel aliter. titu. iste
loquitur in reo & possessore cedente rem quã possi-
debat: titulus ille loquitur in actore cedẽte actionẽ
8 seu iura sibi cõpetẽtia. vnde se nõ tangũt. † *Quæstio.*
Itẽ quęritur in eo quod dictũ est suprà: ꝙ si reus sit
paratus suscipere iudicium, perindè ac si possideret:
ꝙ actio ista nõ potest intẽdi. Sed nonnè semper co-
gitur: & sic deficiat hęc actio: cũ dolus sit pro posses
sione. vt & suprà dixi. Respõdeo: si paratus sit, defi-
M cit: secus si nõ esset paratus. vt ff. de dolo. l. elegãter.
§. si dolo malo. vnde cũ paratus est, releuat me à pro
batione: cũ ego tenear probare ipsum dolo desijsse
possidere. & hoc dicit dñs meus Azo. Vel aliter secũ
dum eum etiã hoc. sic intelligo: quando eandẽ cau-
sam & cõditionẽ promittit se prçstaturũ qui aliena-
uit, ac si possideret. verbi gratia. dicit: ego promitto
me restituere rem si vincis: & hoc sub pœna. M. soli-
dis. alioquin si diceret rem nõ restituã: quia nõ ha-
beo: sed quãti tua interest vel quãti in litẽ iuraueris

A prestabo:secus esset.nam & si hoc nõ offerret,tene-
tur tamen ad idem.& hoc secũdum dominũ meum
Azo.dñs autẽ alius meus R. dicit nõ ideò contin-
gere, quia paratus est: sed quia nihil interest eius,
cũ valeat sine incõmodo agere cõtra eum, qui alie-
nauit:& sic nõ habet duriorẽ aduersarium. Itẽ dicit
ipse hanc actionẽ cessare si cõtra alienatorẽ inuitũ
actionẽ proponat vtilẽ aduersarius:quia nõ est alius
oppositus aduersarius. At dicet aliquis:ergo semper
cessat hęc actio,cũ semper inuitus cogi valeat is qui
B alienauit vtilẽ actionẽ suscipere. Respondeo:nõ est
ita.quia dñs mauult plerũq; rẽ suã habere quã æsti
mationẽ recipere,& re sua carere. vt ff.rerũ amotarũ
l.nõ em. vel finge eũ qui alienauit, nõ esse soluẽdo
quantũ ad interesse huius actoris. Respondeo. Hęc
actio vltra annũ nõ datur.vt ff.e.tit.l.vel post annũ.

De actione in factum ex edicto naut. caupones stabularij. & de illa in factum, quæ est in simplũ,& ex quasi cõtractu, Rubr.

1 *Actio in factum ex edicto naut.caupon.stabu.ad hoc ut in simplum competat, quot necessaria sint.*
C 2.3 *Positiones actoris & rei in tali actione.*
4 *Libelli in tali actione quomodò concipiantur.*
5 *Peregrinus qui redit uel uadit ultra mare: si intret nauem,tabernã,uel stabulum:& nõ ostendat prẽ hospitum timore,res quas habet:demũ de amißione cõqueratur:qualiter procedetur.*
6 *Peregrinus si res aßignauerit,nõ numerãdo singulas, sed in sacculo,uel in pera, uel in folle immiserit: an eius sacramento standum sit.*
7 *Res si nõ restituantur:& fuerint aßignatæ in mala, uel immissæ:quid petetur; utrum mala uel res quæ in ea*
D *continentur.*
8 *Balneum si dominæ ingressæ fuerint: & pelles suas intromittant:an si amittãtur.ipsa balneator teneatur.*
9 *Amicus si amicum recipiat: & amicus receptus res suas amittat:quid iuris.*
10 *Actio in factum huiusmodi quid differat ab actio.aduersus nautas,&c.*

SI aliquis intrat nauẽ cum rebus suis, vel caupo-
nam,vel stabulum:& de rebus suis amittat, præ-
tor duabus actiõibus sibi succurrit. Primò per actio
nem in factũ,quæ in simplum cõpetit ad res recupe
E randas cõtra naut. caupo.vel stabula. quę est ex cõ
tractu vel quasi.& de hac primò videbimus. Secun
dò per actionẽ in factũ aliam,quę cõpetit in duplũ:
& est ex quasi maleficio.Prima verò ex cõtractu: &
vtraque cõpetit cõtra prædictas personas.vt ff.e.l.j.
1 In prin.& l.vlti.§.hęc actio. † Vnde ad hoc vt actio
ista in factũ in simplum cõpetat,tot sunt necessaria.
In primis,ꝙ aliquis sit naut.cau.vel stabula. Secun
dum,ꝙ res intromiserit. Tertiũ,ꝙ illi receperint sal
uum fore:nam si renuntiauerũt,custodię nõ tenen-
tur. Quartũ,ꝙ res amiserit: sicut hæc probãtur ff.e.
F l.j.§.j.& §.ait pretor.& l.debet.j.responso.intelligas
nautã largẽ,scilicet dominũ nauis vel exercitorẽ.vt
ff.eo. l.j.§.qui sunt.& ff.de exercitori.l.j.§.exercito
rem.& magistrũ nauis,vel illum cui cõmissa est na-
uis custodia; imò videtur etiã omnium nautarũ &
vectorũ.vt ff.e.l.j.§.sed de exercitore.& § vlt. *Oppo-
sitio.* Sed opponitur: nam dñs nauis nõ obligatur si
per remigẽ.i.qui melius scit nauigare, aliquid rece-
ptum sit.vt ff.e.l.j.§.sed de exercitore.in princ. Re-
spõdit dñs meus Azo:quod dicitur in §.sed de exer-
citore.de remige,corrigitur:in fi.l. Vel melius. in §.
G sed de exercitore.loquitur cũ extra nauẽ damnũ da-
tum sit in fi.l.cũ in naui. Vel aliter:in §. prędicto lo-
quitur vbi nauta cõtraxit & recepit:nõ exercitor vel
eius magister. vnde nullo modo tenetur exercitor.
vbi verò exercitor cõtrahit:quia sibi res assignãtur.
de nautarũ facto tenetur:& etiã vectorum.vt in fi.l.
Sed licèt pretor de maximis nauibus fecerit mentio
nem:idẽ & in paruulis.vt ff.e.l.j.§.de exercitoribus.
Et quod dixi de rebus quas amiseris: intelligas ge-
neraliter res.vt ff.eo.l.j.§.ait pretor. Et quod dixi,ꝙ
recipiãt saluũ fore:intellige eos recepisse saluũ siue
eis sunt assignatę res,siue nõ:dummodò in nauẽ im
missę sunt:adeò ꝙ postquã vel assignasti,vel in na-
H uem sunt immissæ: & oportuit aliqua de causa res
illas extrahi:& si in littore pereant tenẽtur.vt ff. e.l.
j.& l.ita.in prin. Itẽ quod dicitur de cauponibus &
stabu.intellige caupones vel stabu.s. exercẽtes cau-
ponã vel stabu.putà,quia ad eos quotidianus taber
nę vel stabuli questus pertinet: vt aliàs in exercito-
re lex exponit.ff.de exercito.l.j §.exercitorẽ. Item si
aliqui sunt instituti ab istis:sed & factũ etiã viatorũ
quos in hospitijs recipiũt prestãt.vt ff.e.l.j.§.caupo-
nes.& l.sicut & caupo. Nec obstat quod in prędicto
§.caupones.dicitur, quod nõ continetur qui opera
I mediatoris aliàs mediastini fungitur: & atriarij &
focarij? Respõdeo:verũ est,ꝙ nõ cõtinẽtur nomine
cauponũ vel stabulariorũ,vel nomine illorũ,qui ab
eis instituũtur. Cęterũ nomine illorũ tenẽtur caup.
vel sta.maximè cũ illi in domibus eorũ vtãtur:nã cũ
prestãt factũ viatorũ multò fortiùs & illorũ. In hac
2 actione actor fa.ta.po. † *Positio actoris.* Ego dico,ꝙ
tu es nauta caup.vel stab.vel institutus ab eis. Item
dico, ꝙ ego in naui tua vel taberna vel stabulo res
tales intromisi. Item dico,ꝙ res illas tibi assignaui.
Itẽ dico,ꝙ res illas in nauẽ cauponã vel stabulũ im
K misi. Itẽ dico,ꝙ res illas amisi. E cõtrà reus fa.ta.po.
3 *Positio rei.* † Ego dico,ꝙ Titius tantũ exercebat na
uem illã: cauponã: vel stabulũ in qua dicis res tuas
immisisse.si confitebitur actor succumbet. quia ille
reus nõ fuit caupo:nau.vel stab. Itẽ dico, ꝙ ego prę
dixi vobis, ꝙ quilibet custodiret res suas. Itẽ dico,
ꝙ claues scrinij ego dedi tibi:si cõfitebitur actor suc
cumbet:quia tacitè videtur renũtiasse custodię:sicut
& dñs Io.notat in locatore per l.ff.de cõtrahẽ.emp.
clauibus.& not.hoc in tit.ff.locat.l.i. dñs horreorũ.
L In hac autẽ actione cõcipitur ita libellus. † *Libellus.*
4 Vobis dño,&c.cõqueror ego R.de M.nauta caup.
seu stabu. in cuius naue domo seu stabulo res tales
amisi. vnde quia res illas nõ vult restituere:interesse
meũ,quod æstimo xx.peto:& ad hoc propono actio
nem in factũ ex edicto naut.caup.stab.vt recepta re
stit. Quod ita rectè cõcipiatur libellus.dicit lex ff.e.
l.j.in prin.& l.& ita.§.hæc actio. *Oppositio.* Sed nõ vi
detur,ꝙ actio ista possit intẽdi:quia cũ sufficiat ciui
lis ex locato & cõducto:si interuenit pretiũ:si nõ in-
teruenit pretiũ,sed aliqua species,fuit cõtractus in-
M nominatus. & sic cõpeteret prescriptis verbis. vt ff.
depositi.l.j.§.si quis seruũ in pristinũ. Itẽ si gratis su
scepit res preferẽdas cõpetit depositi. Miratur ergo
Vlpia.quare ista sit inducta. Respondet ipse Vlpia.
propter duo fuit inducta.primò ad hoc vt pretor a-
geret curã reprimẽdę malitię istorũ:nam ea quę no-
tabiliter fiunt,nisi specialiter notẽtur,videtur quasi
neglecta.vt ff.de iniurijs.l. itẽ apud Labeonẽ.§.ait
pretor. Et plus solet timeri quod speciali quã quod
generali

A generalı sermone cócluditur.dicit capitulum extra
de hæręti.ſi aduerſus. Secūdò:quia in cōtractu loca
ti & in innominato venit dolus, lata culpa & leuis:
cū contrahatur gratia vtriuſq;.vt ff.cómodati. ſi vt
certo.in prin. In depoſito venit dolus & lata culpa.
vt ff.depoſiti.quod Nerua.at in iſta actióe venit do
lus,lata,leuis & leuiſsima culpa: nó tamen venit ca
ſus fortuitus.ſic reſpōdit & examinat Vlpia.vt ff. e.
tit.l.& ita.j.reſpōſo.& quod ibi dicit:etiá ſi ſine cul-
pa: intellige lata vel leui:leuiſsima tamen interue-
nit.Oppoſitio. Itē non videtur ꝙ adhuc cópetat imò
B eſt ſuperflua:nam aut vult agere propter maleficiū:
& tunc ſuccedet rubrica illa furti aduerſus nautas.
& alia actio in edictn. ff.eo.l.debet.§.hæc actio.aut
vult agete ex cōtractu:& tūc cópetet vel exetcitoria,
vel inſtitutoria.vt ff.de exercito.l.j.& ff.de inſtit.l.j.
Reſpōdeo:actio iſta nō ſuperabūdat. nā hęc loqui-
tur qñ ex cōtractu vel quaſi agitur:cū naut.cau.ſta.
ſcilicèt de rebus tantū illatis. In rubrica furti aduer
ſus naut.& ff.eo.l.debet.loquūtur quādo agitur ex
maleficio:& de exercitoria & inſtitoria: loquuntur
quādo agitur ex contractu vero habito cū eo:puta,
C quia emit:quia pmutauit: vel ſimilia fecit. hic autē
de alio cōtractu.ſ.quia res inferendo vel aſsignādo:
5 videtur cū eo cōtrahere,vel quaſi.† Quæſtio. Itē quę
ritur:ſi peregrinus qui redit vel vadit vltra mare,in-
trat nanē tabernā vel ſtabulum:& non oſtendit res
quas habet:demū cōqueritur de amiſsiōe: timet em̄
oſtēdere propter illos qui hoſpitātur:qualiter proce
detur.hāc qęſtionē de facto vidi. Reſpō.in multis
locis eſt optima cōſuetudo in peregrinis:nō autē in
alijs. vt ſi vult iurare peregrinus,ꝙ tm̄ amiſerit,cre-
detur ſacramēto ſuo:& poſſet probari per iura:nā cū
D ipſe venit vel vadat vltra mare pro animę ſuę ſalute
nō eſt pręſumptio ꝙ deieret:& velit res pręferre ani
mæ:imò animā rebus.vt arg.C.de ſacroſan.eccle.l.
ſancimus.& C.ad leg. Iul.repe.l.vlti. de iure tamen
ſtricto & ſcripto ſi quęrimus nō ſtaretur ſacramēto
peregrini:cū actore nō probāte reus abſoluatur. vt
C.de edendo.qui accuſare.niſi ꝙ cōpellerē nautam
cau.vel ſta.ad iurandum,ꝙ tales res nō ſubtraxerit,
nec fecit ſubtrahi.ſicut purgatur quis per ſacramen
tum:qñ quęritur ab eo de ſua mala cōſcientia.vt C.
E de his qui ad eccleſ.confu.l.ſi.& C.de iure do.impe.
l.vlt.& C.de bonis autb. iud.poſ.l.vlt.Quæſtio. Quid
ſi nauta caupo vel ſtabu.ſint homines malę opinio
nis. Reſpōdeo:ſi ſciuit peregrinus,imputet ſibi qua
te ad eum declinauit: quia mala electio fuit in cul-
pa:cū potuiſſet apud aliū hoſpitari.vt ff.ſi agrimen.
l.j.& de act.& oblig.l.ij.& pro ſocio.ſi ſocius. Si au
tem ignorauit: tunc in modica ſumma quā appello
modicā cōſiderata perſona peregrini.vtrū eſſet Ba-
ro:Comes: vel aliquis nobilis: vel veniret eques an
pedes:vel an ſit pauper:tūc ſtatē ſacramēto peregri
F ni.per arg.l.ff.de rebus credit.& iureiur.l.in bonę fi
dei.& dn̄s meus not.in ſumma.vbi propter pręſum-
ptionē iudex in modica ſumma dat ſacramētum a-
ctori. & hic eſt pręſumptio.ſ. peregrinatio & mala
6 opinio hoſpitis vel nautę. † Quæſtio. Quid ergo ſi
res aſsignauit nō expreſsè, ꝙ numeraret omnes &
ſingulas:ſed ita in ſacculo, vel in pera, vel in folle,
vel etiā ſi ita immiſit:licèt nó aſsignauerit, videtur
ꝙ debeat credi ſacramēto peregrini vel viatoris: vt
arg ff.de furt.l.in actióe.ff.de in litē iurā. l.in actiōi
bus.§.vlt.& ff.depoſiti.l.j §.ſi quis argenteū. Reſpō
G deo:hęc ita diſtinguo:aut ſunt aſsignatę res:aut tā-
tùm immiſſę.ſi aſsignatę ſunt,& ſignatę ſunt cū ſi-
gillo:tunc ſignatę cū ſigillo reddantur:vel ſi immiſ
ſas & ſignatas inueniat:tunc nō habet de quo poſ-
ſit cōqueri peregrinus.ſi autē nō ſignatæ reddantur
& fateantur nauta caupo.ſtabu.ꝙ ſignatas recepe-
rint:vel ſignatæ ſint immiſſæ:tūc iudice taxāte ſtarē
ſacramento peregrini: nam ex quo pera vel mātica
ſine ſigillo inuenitur,delictū commiſſum eſt ab illo
nauta caupo.vel ſtab.quādo eis aſsignatę ſunt res:
vel quādo immiſſę ab aliquo ex familiaribus. vnde
H cōpetet actio in duplum: etiā ex hoc edicto de qua
proximo dicemus.hanc reſponſionē probo per legē
ff.depoſiti.l.diem ſponſaliorū.§.qui pecuniā. Nam
agāt gratias peregrino qui cōtra eos nō agit ex ma
leficio.vnde ſatis reputet ſibi fieri ſi reddit ſimplum
per ſacramentū peregrini.vt C.depoſiti.l.ſi depoſiti.
Quod em̄ deberet credi ſacramēto actoris ex quo
delictū committitur:dicit lex ff.quod vi aut clam.l.
7 ſemper.§.in hoc interdicto. † Quæſtio. Itē quęritur:
ſi res nō reſtituantur & fuerūt aſsignatę in mala,vel
immiſſę:quid petetur:vtrū mala vel res quę cōtinen
I tur in ea? Reſpōdeo: hāc quęſtionē diſputat Vlpia.
ff.depoſiti.l.j.§.ſic iſta ſignata.& ſecūdum Treba-
tium mala eſt petenda nō res:ex quo res nō fuerunt
oſtenſæ.ſi autē res fuerunt oſtenſæ : tunc & res ſunt
petendę. Labeo cōtradicens Trebatio dixit de re-
bus agendum. Vlpia.dixit cōcordans vtrunq;, ꝙ &
8 mala & res peti poſſunt. † Quæſtio. Item quęritur:
an idem ſit in balneatore:ſicut diximus in nau.cau.
ſtab.vt ſi vadunt dominę, & intrāt balneū:& intro-
mittūt pelles ſuas:an teneatur,ſi amittātur? Reſpō-
deo:iura dicūt,ꝙ ſi ſint data balneatori,& mercedē
K accepit pro ſeruādis veſtibus,agetur locati:ſi autem
nō recepit mercedē agetur depoſiti.vt ff. depoſiti. l.
j.§ ſi veſtimenta. Si autē nō ſint data balneatori,ſed
tantū immiſſa:idem dicit dn̄s Io.in eo quod in nau.
cau. ſta. nam ita accipit pretiū ob lauacrū pro bal-
neo: ſicut nauta pro naui: & caupo pro taberna: &
ſtabular.pro ſtabulo. vt argu. ff.naut.caup.ſtabu.l.
nauta. Domino tamē meo Azo.videtur cōtra : nam
omnia quę dicuntur in titu.naut.caup.ſtab.ſpecia-
lia ſunt,& aliud in balneatore.quia dominę quę va
dunt ſemper habent ſeruientes ſuas quę cuſtodiunt
L res earum. Actio iſta perpetuò cōpetit.Sed illud at-
tende,ꝙ ſi tu egeris aliqua alia pretoria:vt furti ma
nifeſti:vt inſtit.de perpe. & temp.actionibus.vel ci-
uili:vt furti nō manifeſti,vel cōdictione furtiua ad-
uerſus nau.quod iſta tollitur.vt ff.e.l.& ita.§.vlt.&
quare:dominus meus ibi rationem aſsignauit:quia
cùm iſta ſit prætoria alia ſit ciuilis,eligendo ius prę
torium renuntiat iuri ciuili & ecōuerſo. Sed in actio
ne furti manifeſti,quę ſimiliter eſt pretoria, quæri-
tur quare vtraque non cōpetet, maximè cùm vna ſit
perſecutoria rei, & alia pœnæ. ergo neutra deberet
M tolli per aliā. vt ff. de furt.ſi pignore.§ cùm furti.&
C.de cōdictione furti.l.j. Reſpondeo:actio furti eſt
commune auxilium contra delinquentē & ordina-
rium actio in factum licèt ſit prætoria , tamen quia
extraordinaria contra naut.caupo.vel ſtabu.ideò
vnum per aliud tollitur:vt argum. ff.de ſepara.l.j.§.
illud ſciendum.& ff.eod.licèt.§.vltim. Et non mire-
tur aliquis: ſi de hac actione alibi in hoc opere tra-
ctaui: nam propter quęſtiones emergentes ideò ite-
rum tractaui.† Quæſtio. Sed quid ſi amicus amicum

A recipiat: & amicus receptus res suas amittat. Respondeo: nõ credu hanc actionẽ locum habere: quia cessant omnia, quę in titulu dicuntur: licèt sit cõtra. arg. ff. e. tit. l. licèt in prin. rubricę de actiõe in factũ ex edicto naut. caup. stab. vt recep. resti. & est in duplũ. Sed & propter huiusmodi res amissas competit alia actio, quę est in factũ & in duplum: siue res sint subtractæ à nau. caup. vel stab. siue ab alijs: ita ꝙ vnum simplũ sit pœna: aliud rei persecutio. vt ff. naut. cau. stabu. l. licèt. §. in factũ. & l. debet. §. hęc actio. Vnde quicquid dicẽdum est in hac actione totũ inuenies
B notatum suprà in hoc eodem opere de prętorijs in
10 rubrica, furti aduersus nautas. † *Quæstio*. Sed illud quęritur, quid differat actio ista in factũ ab illa rubrica aduersus nautas. nam videtur idẽ dicere: vnde videtur alterũ superabundare. Respondeo: dicunt quidã, si agitur ex illo tit. furti aduersus naut. quod illud duplum totũ est pœna: si autem ex hac actione in factũ vnum simplum est pœna: aliud rei persecutio: & habetur arg. ff. de act. & oblig. l. ex maleficio. §. vlt. Ego autẽ nullam credo inter illas actiones differentiam: quia vtraque est ex quasi maleficio: licèt
C differãt à superiori: quia superior aliquando est ex contractu vel quasi. Quare ergo tractatur de hac actiõe: ibi furti aduersus naut. & hic. Respon. ratio sua sit ibi: cũ tractatus generalis de furt. precesserit: meritò tractauit & de speciali furto: sicut & de alio speciali tractat: posteà si familia furt. fe. di. & hic similiter iustè tractauit: quia tractat de delicto cõmisso, qualiter sit agẽdum ciuiliter: iustũ fuit vt tractaret qualiter ageret criminaliter: vel aliter ea quę notabiliter fiunt, nisi specialiter notẽtur, vidẽtur quasi neglecta. vt ff. de iniurijs. l. Itẽ apud Labeonem. §.
D ait prætor. sicut & in superiori actione notaui.

De actione in factum de his qui deiecerunt vel effuderunt, Rubr.

1 *Actio in factum de his qui deiece. &c. ad hoc ut competat, quot requirantur.*
2. 3 *Positiones actoris & rei in actione in factum de his qui deiecerunt, &c.*
4 *Libelli in tali actione quomodò concipiantur cum seq.*
7 *Actor in tali actione si uiuat: uel minùs uita præsumpta: le æstimatione soluta pro operis: si minùs uixit: quid erit.*

E SI aliquis deijciat vel effundat ex domo: & sic illud quod deijcitur, cadat super aliquẽ transeuntem: & sic vestimenta sua vel aliæ res suę deterioratæ sint: ille qui damnum passus est, habet actionẽ in factum ex illo edicto de his qui deiec. vel effu. & est actio ista in duplum. si autẽ ex illa deiectione liber homo pereat: dabitur prædicta actio cõtra deijcientem, & erit condemnãdus in quinquaginta aureis. sicut hæc probantur ff. e. l. j. §. j. & ff. de act. & oblig. l. ex malefi. §. his quoque. si autẽ libero homini alio modo intulit damnum in persona sua: puta, quia ca
F put suum fractum est: vel fortè monoculus indè factus est, vel mancus: tunc dabitur actio quantum æquum videbitur iudicanti: quod determinatur à lege. s. quia habebitur ratio expensarũ & mercedũ, quas soluit medicis: & operarũ, quibus & caruit & cariturus est, si fortè factus sit inutilis: cicatricũ autẽ & deformitatis nõ fiet æstimatio: quia liberum corpus nõ recipit æstimationẽ. vt ff. e. l. j. § j. & §. sed cũ homo liber. & l. vlt. & ff. si quadru. paupe. fecis. dica. l. vlt. sicut in l. Aquil. vt ff. ad leg. Aquil. l. sed si quę-
G cunq;. in fi. & l. qua act. & l. liber homo. § j. † Vnde
1 ad hoc vt actio ista cõpetat, tot sunt necessaria. In primis, ꝙ aliquid sit deiectũ vel effusum. Secũdum, ꝙ damnum datũ sit, aliquo modo prędictorũ. Tertium, ꝙ locus in quẽ deiectum est: & per quẽ ille qui damnum passus est transibat, ꝙ fuit talis per quem vulgò iter fiat. Cęterũ si locus iste sit secretus, cessat actio, etiã si deiectum sit, & damnum sit datũ. ff. e. l. j. primo responso. & §. summa. sicut in lege Aquil. ff. ad leg. Aquil. si putator. Quartũ, ꝙ deiectio illa vel effusio facta sit de die nõ de nocte: sed sufficit si fiat
H interdiu. i. inter diem & noctẽ: quasi summo mane in crepusculo. nã si de nocte deijciatur, cessat actio. vt ff. e. l. hoc edictum. §. Labeo. Vnde in hac actione actor facit tales positiones siue confessiones. *Positio*
2 *actoris*. † Ego dico, ꝙ ex tali domo, cuius inhabitator tu es, fuit proiectũ vel effusum: vnde vestimenta mea vel merces meæ deterioratę sunt in xx. Itẽ dico, ꝙ ex illa deiectione talis liber homo mortuus est. Itẽ dico, ꝙ ex illa deiectione caput meum fractũ est vel manum amisi: vel oculum. Itẽ dico, ꝙ tot expensas feci: tot mercedes solui medicis: tot operas amisi,
I & amittã: quia inutilis factus sum. Itẽ talis deiectio fuit in loco tali: vnde publicè & vulgò transitur: & ego per illum locũ transibã. Item talis deiectio fuit
3 facta de die vel interdiu. † Econtrà reus fac. ta. posi. *Positio rei*. Ego dico, ꝙ domus illa ex qua dicis esse effusum, & est, & fuit: iam est annus sine omni habitatore. si cõfitebitur actor succumbet. quia ex quo nullus fuit habitator: ergo damnum dari nõ potuit. Itẽ ex illo loco vnde tu transibas, nullus solet transite: nam ex vulgò iter fit indè. Item deiectio fuit fa-
4 cta de nocte. † In hac autẽ actione concipiet actor ita libellum. *Libellus*. Vobis dño, &c. conqueror ego
K R. de M. ex cuius domo tale quid est deiectum vel effusum: cũ ipse domum illam inhabitet: vnde vestimenta mea vel merces deterioratæ sunt in xx. vnde illa xx. in duplũ mihi pręstari peto: & ad hoc propono actionem in factũ ex illo edicto: de his qui deie. vel effu. Quando autẽ liber homo fuit per emptus concipiet ita libellum. † *Libellus*. Cõqueror ego R.
5 de M. ex cuius domo, quã ipse inhabitat, tale quid fuit deiectũ vel effusum: vnde pater meus mortuus fuit: vnde ab eo quinquaginta aureos mihi præstari peto: & ad hoc propono actionẽ in factum, ex edi
L cto de his qui deie. vel effu. Si autẽ ex illa deiectiõe corpus liberi hominis læsum sit, cõcipiet ita libellũ. *Libellus*. † Conqueror ego R. de M. ex cuius domo,
6 quam ipse inhabitat, tale quid est effusum vel deiectum: vnde corpus meum læsum est: propter quã læsionẽ tot expẽsas feci: tantùm solui medicis: tot operis carui & sum cariturus: quas operas æstimo viginti vnde. ꝙ omnia prędicta mihi pręstet ago contra ipsum: & ad hoc propono actionẽ in factum, ex edicto de his qui deie. vel effud. Quod ita rectè concipiantur libelli isti dicit lex ff. e. tit. l. j. § j. & l. pen. & ff. de actio. & oblig. l. ex malefi. §. his quoq;. Et illud attende, ꝙ quãdo actio ista cõpetit pro damno dato in vestibus vel mercibus, actio perpetua est quæ datur hęredi: sed nõ in hęredem, quãdo cõpetit pro eo ꝙ liber homo perijt, tunc est annalis: quę nõ datur in hæredem nec hæredi vt hæredi: quia nõ est in bonis: sed datur sibi vt proximiori. quãdo autem cõpetit pro eo quod corpori liberi hominis nocitũ sit: tunc ipsi libero homini erit perpetua: suo verò hęredi annalis.

A di annalis. vt ff. cod. tit. l. si verò. §. hęc autem actio. *Oppositio.* Primo libello opponitur: nam actio ista nō debet intentari cōtra inhabitatorē: sed cōtra illum qui deiecit: vnde videtur malè concipi: & etiam alia ratione: quia debet designari persona quę deiecit: sicut in actione iniuriarū. vt ff. de iniur. l. prętor edixit. & sicut in actione de dolo. vt ff. de dolo. l. sed si ex dolo. §. vlt. Respōdeo: ꝙ datur in habitatorem etiam nō designata persona: iusta est ratio. quia tenetur habitator prestare culpā suam & suorū: vt ff. B c. l. pen. §. habitator. Debuit enim eos admonere ne aliquid malè proijcerēt. quod personā non designē ratio est. quia ego per viam vado intérius circa rem meam: ille proijcit: ego sentio mihi damnum datum ex tali deiectione: is qui proiecit, facta proiectione se remouet: vnde ipsum videre nō possum. *Oppositio.* Secūdo libello opponitur: Certū est ꝙ liberum corpus nō recipit ęstimationē, sicut superiùs dixi. quare ergo petuntur quinquaginta solidi vel aurei: aut pro ęstimatione, quod nō cōcedis: aut pro pœna, si pro pœna: mirabilis est pœna: cū pro vno forte C Comite Barone vel nobili occiso dentur quinquaginta aurei, sicut pro vno equo mortuo: cū pœna ratione delicti deberet imponi: vt C. de pœn. l. sancimus. & ff. de pœnis. l. respiciendū. Respondeo: quinquaginta aurei, qui petūtur, nō prȩstātor ratione ęstimationis: sed pœnę. & licèt sit modica pœna ratione delicti: tamen ita placuit anthori. aliquādo enim vbi minor pœna deberet imponi: imponitur maior: & cōuersò. nam abigeatus crimen modicū est: & maxima tamen imponitur pœna, ꝙ debēt relegari: aut bestijs subijci. vt ff. de abigeis. l. j. Itē conuersò D qui effregerit parietē, & subripit pecuniā, quinquēnio relegatur. vt ff. de effracto. l. j. Itē ecōtrà: vbi maximum fuit delictū: & modica pœna imponitur: vel ideò ita illa breuis imponitur pœna: quia delictum illud forte fit sine dolo. Et sic legistę Romani non derideant legistas Longobardos: qui dicunt liberū hominē interfectū recipere ęstimationē vsq; ad ccl. solidos. vel ccc. quando se defendendo quis occidit alium: vt dicit Lombarda de homicidijs. recolimus. quia ibi prȩstatur illud quod prȩstatur loco pœnę nō loco ęstimationis. *Oppositio.* Super libello tertio E opponitur de operis futuris: quomodò ille possunt peti, cùm sint futurę, nō videtur. vt ff. de iudi. l. non quemadmodū. Itē quomodò possunt ęstimari operę futurę: vel vsq; ad quod tempus ęstimabuntur. Respōdeo: possunt peti operę licèt sint futurę. Certum est, ꝙ delictū est cōmissum, ex prȩsenti delicto agitur: licèt aliquid sit futurum. tamen quia propter delictū iudicium fuit intentatum: sicut si habes ff. si seruitus vendic. l. harū. & l. egi. & ff. ad leg. Aquil. l. in lege Aquil. fiet autē computatio operarū futurarum secundum ęstimationē vitę: & aliàs fit ff. ad F leg. Falcid. l. hereditatum cōputationem. Sed in lege illa fit duplex ęstimatio vitę. quia alio modo fit in alimētis, alio modo in vsufruct. & minore quam computatione seruabimus? Respondeo: illam quę fit in alimētis, quę maiorē prȩsumont vitā. vt quod facit fauor ibi in alimentis: hoc faciat idem odium 7 ratiōe quasi delicti. † *Questio.* Sed quid si actor ille vlterius viuat vel minùs vita prȩsumpta: quid erit de ęstimatione soluta pro operis: si minùs vixit: repetitur quod est solutum. si minùs accepit: petet id quod posset peti pro ęstimatione futurarū operarū.

G Respondit dominus meus Azo, repeti posse, quando minùs vixit: id quod vltra habuit per conditionem sine causa: quādo vltra vixit: potest petere actor quod debetur adhuc pro operis futuris: sicut in vsufruct. reipublicę relicto. vt ff. ad leg. Falcid. l. hereditatū cōputationē. §. sic denique. *Oppositio.* Sed nonnè obstabit exceptio rei iudicatę: nam pecunia soluta ex causa iudicati nō solet repeti. vt C. de cōd. indeb. l. j. & ff. mandati. l. si fideiussor. §. in omnibus. Nec multi metu istius quęstionis dicūt: nec ab isto posse pecuniā repeti, si minùs viuat: nec illum posse agere, si viuat vlterius. Ego autē defendo sententiam domini mei: & dico optimè dixisse ipsum. Quod oppo H nis, ꝙ obstat res iudicata. Respondeo: non est verū: nam iustis causis interuenientibus repetitur solutū ex causa iudicati: & datur exceptio. vt ff. de condi. sine causa. l. si fullo. & C. de re iud. l. j.

. De vtili actione pro socio quę cōpetit: cū plures socij in eodē cœnaculo habitant: & vnus fortè deiecit vel effudit: si vnus soluat pœnam pro alio, alius tenetur hac actione, Rubric.

s. 1 Libelli in tali actione quomodò fiant.

I *3 Actio in factum qui datur conductori cōtra discipulum vel hospitem, non est illa in factum: quę descendit ex edicto de his qui deie. & c.*

VERVM quia cōtingit sępè ꝙ plures in eodē cœnaculo habitant: & vnus fortè deiecit vel effudit: vnde damnum datū est: & oportuit conuictos alios soluere: iura soluētibus succurrunt, quod vtili pro socio actione possunt ab illo repetere: vel actione in factū ex hoc edicto descēdente. vt ff. e. l. j. in fi. & l. cū sane. & l. & quidē. & l. perceptione. hęc quādo simul habitant: aliàs si separatim: tunc ille solus tenetur ex cuius cœnaculo effusum est. vt ff. e. si verò. in prin. Vnde arg. legū prȩdictarum notat dñs meus K Azo: ꝙ scholaris scholari teneatur: & pro expensis factis & ne turbet eū in hospitio: volendo alios inducere: vel alijs repetere: datur vtilis pro socio & nō directa: quia non contrahunt societatē scholares in festo sancti Michaelis: ad cōmodiorē vsum & vberiorem quęstū. & si locum habet sententia: non habent locū verba. vnde habet locū vtilis. vt ff. si quadru. paup. fec. dica. l. j. & l. pen. & ita ipsum de facto consului, eùm essem arbiter inter quosdam socios meos. & ita ipse mihi respōdit: licèt alij dicāt ꝙ ego L scholaris impeditus à socio meo nullā habeo actionem cōtra impedientē: sed habeo actionem contra ob nomen locatorē ex conducto: vt ipse prohibeat socium meum. vt arg. ff. ad leg. Rhodiā. de iac. l. ij. responsū. j. & ff. locati & cōdu. l. maritus. vel vt quidam libri habent. l. cùm in plures. §. messem. Item & contingit sępè, ꝙ aliquis conducit hospitium, vt habeat ibi merces suas: vel habitaret: vel vt ibi operaretur cū discipulis suis. iste etiam conductor recepit fortè ibi secū aliquem hospitē, qui moretur cum eo M vsque ad annum vel medium: modò hospes ille receptus: vel aliquis de discipulis dat damnum: conductor iste tenetur actione in factum ex hoc edicto de his qui deiec. vel effu. illi cui damnum datum est ex tali deiectione. vnde de iure datur actio in factū isti conductori cōtra illum hospitē vel discipulum, qui deiecit: propter cuius deiectionem damnatus est: & hoc quando nō conduxit operas discipuli vel hospitis: tunc ex conducto daretur actio. vt ff. e. l. si verò. §. cùm autē lex Aquil. Et quod dicit ibi ex locato

A expone, id est, ex conducto. ista enim verba promiscuè ponūtur. vt ff. de act. empt. veteres. licèt in §. illo sit alia litera damnandus: & tunc agit: sed qualiter agit cū nihil ei absit. Respondeo. abesse videtur id in quo quis obligatus est, vt & aliâs ff. de neg. gest. l. si quis mādato. In hac actione intelligas repetita
1 omnia quę diximus in actiōe superiori. † Vnde concipies ita libellum. *Libellus.* Vobis dño, &c. cōqueror ego R. de M. discipulo vel hospite meo, qui de domo quā inhabito, tale quid proiecit: quód damnū dedit Titio in vestimentis eius, vel mercibus in xx.
B vnde propterea sum cōdemnatus in duplum illi Titio, quod duplum mihi ab hospite meo vel discipulo in prestari peto. & ad hoc propono actionē in factū. Quod ita rectè concipiet libellum dicit lex ff. e. l. si verò. §. cūm autē. Et ita etiā cedes concipi libellū rectè: quādo iste condemnatus soluit. Alioquin si nō soluit, sed damnatus est, vel damnandus: tunc seruatis
2 omnibus de libello dicas. † *Libellus.* Vnde quia propter deiectionē suam in duplum sum damnandus illi Titio vel damnatus: ideò vt ab illa condemnatione facta seu facienda me liberet, ago cōtra eum,
C & ad hoc propono actionē in factum. Quod sic debeat cōcipi libellus quādo nō soluit, sed tenetur soluere dicit lex ff. mandati. l. si mandato. §. quotiens. *Oppositio.* Sed opponitur. nam non videtur, quod actio ista posit cōtra cōductorē intēdi propter effusionē factā à discipulo, vel hospite. quia peccata tantùm suos debēt tenere authores. vt C. de pœ. l. sancimus. si ergo iste cōductor nō potest teneri illi cui damnū datū est: ergo conductor cōtra discipulum non habet actionē. malè ergo actio ista intenditur. Respondeo: actio ista quæ descendit ex hoc edicto est pretoria,
D & est extraordinaria, & ex quasi maleficio: vnde sicut diximus in actione in factū, quæ descendit ex edicto naut. caup. stab. quę est in duplū: & ex quasi maleficio datur extra ordinē contra inhabitatorē. & illa cōtra dominum ex delictis cōmissis à familiaribus. sicut ergo teneor propter factū tuum extra ordinē, & per pretorē: ita iustū est vt tu tenearis mihi. *Oppositio.* Sed queritur. nam cōductor contra hospitem nullam habet actionem. vt ff. eo. l. j. §. pen. malè ergo cōcipitur libellus contra hospitē: & malè dicit
E lex ff. e. si verò. §. cū autem. Respondeo. l. j. loquitur in hospite repentino, qui in sero hospitatur, in mane recedit. l. si verò. loquitur de hospite qui morabatur
3 cum conductore ad tempus. † In fine illud nota, quod actio ista in factū, quæ datur cōductori contra discipulum vel hospitē, non est illa in factū quæ descendit ex illo edicto de his qui deie. vel effu. sed est illa in factū cuius tenor in multis & varijs articulis locum habet. vt C. de sacrosanç. eccles. l. sancimus. & ita sentit dñs meus Azo. & ita ibi not. alij volunt dicere, quod descēdat ex illo edicto, cū in illo sit posita.
F De actione in factum quæ datur cōtra illum qui aliquid habet appensum in subgrunda, vel ex cœnaculo, ex quo damnū contingere posit. Rubr.

1 *Actio in factū que datur, &c. ad hoc ut procedat, quot exigantur.*
2.3 *Positiones actoris & rei in tali actione.*
4 *Libellus in tali actione quomodò concipiatur.*
5 *Impositū si quispiā habuit: cuius casus facilis esse posset: si in pœnā incidit semel & habuit & remouit, an teneatur.*

CONSVLVIT etiā pretor per aliud edictū, simile predicto, ne aliquid mali contingere posit hominibus euntibus per viā. s. ne aliquis habeat aliquid ita impositū in subgrūda seu domo, vel cœnaculo, vel aliquo alio ædificio, quod si caderet posset nocere. & si quis cōtra fecerit punit eum in decē aureis. vt ff. e. l. si verò. §. pretor ait. & ad hoc etiā inducit actionē in factū. † Vnde ad hoc vt actio ista
1 cōpetat, tot sunt necessaria. In primis, quod aliquis imponat, vel impositū ab alio patiatur ita stare, & quicunque sit inquilinus, vel dñs inhabitet vel nō, nō curo: vt ff. e. l. si vero. §. pretor. & §. hoc edictum. & §. accipere. Secūdum, quod sit supra illū locū positū: vnde
H vulgò iter fit, vel homines cōsueuerunt stare in aliqua parte ciuitatis vel vici. Tertiū, quod si caderet posset damnū dare. vt ff. e. l. predicta. & l. pen. in prin. In hac autē actione nō exigitur, vt damnū sit dātū: sed an dari posit: quod si damnū est datū, quia cecidit: tunc ageret cōtra illū, qui imposuit ille, qui damnū passus est: præter pœnā istam qua tenetur ipse suum posuit & impositum habet: si autē ille imposuit, & alius posidet: qui imposuit tenetur de damno dato si cecidit: & ille qui impositū habet, tenetur pœna x. aureorū. vt ff. eo. si vero. §. pretor. & §. si quod. Vnde
I in hac actione actor fa. ta. posi. † *Positio actoris.* Ego
2 dico, quod tu imposuisti tale quid suprà illū locū: vnde vulgò iter fit, & in loco tali. Itē dico illud, quod imposuisti de facili cadere posset. Itē illud impositum cecidit, & tale damnū mihi dedit. Itē si caderet, dam
3 num posset dare. E cōtrà reus fa. ta. posi. † *Positio rei.* Ego dico, quod Titius tantū imposuit: & Seius tantū impositū habet. si hoc cōfitebitur actor succumbet: quia ergo nō est iste. Itē illud, quod est impositū, est impositū suprà locū, vnde nullus transit. Item illud quod est impositū, nunquā cadere posset. In hac au
K tem actione cōcipitur ita libellus. † *Libellus.* Vobis
4 dño, &c. cōqueror ego R. de M. qui in ea parte vel loco, vnde vulgò iter fit impositū habet: quod si caderet, damnū dare posset: vnde ipsum in xx. aureos cōdēnari peto: & ad hoc propono actionē in factū ex edicto, ne quis aliquid habeat positū in subgrunda. Quod ita rectè cōcipiatur libell. dicitur ff. de ijs qui deie. vel effu. l. si vero. §. pretor. *Oppositio.* Sed opponitur. nam nō videtur quod actio ista posit intendi: quia iam omnes ferè de ciuitate tenerētur, cū omnes habeāt impositū suprà locū, vnde vulgò iter fit. Re
L spondeo: edictū intelligitur, & actio locū habet contra illos qui habēt ita imposita, vt de facili cadere
5 posset. † *Questio.* Itē queritur: si aliquis habuit impositū cuius casus facilis esse posset, an quia semel incidit in pœnā: si habuit & remouit: an teneatur. Respōdeo: hāc questionē inter alias quæstiōes meas sabbatinas tractatā: & ideò dic vt ibi notaui. Illud not. quod hęc actio popularis est: & heredi datur, nō vt heredi sed vt cuilibet de populo: in heredē autem non datur: & credo infra annum. vt ff. eodem. l. si vero. §. vlt.

M De actione in factū quę datur contra agrimensorem, qui mentitus est in modo renuntiandi, Rubric.

1 *Actio in factum quæ datur contra agrimensorem, &c. ad hoc ut competat, quot necessaria sint.*
2.3 *Positiones actoris & rei in tali actione.*
4 *Libellus in tali actione quomodò concipiatur.*
5 *Contractus mensurationis cùm fiat gratia illius, qui mittit ad metiendum, & agrimensoris qui beneficij loco aliquid recipit: quare agrimensor de dolo & lata culpa non teneatur.*

Contractus

A 6 *Contractus per se & innominatus.s. do ut facias, an lo-
catio sit.

CONTINGIT sæpiùs q aliquis vult eme-
re x. statiola de alicuius tenemeuto: vel quæstio
est de finibus: & sic agrimensor vadit ad locum vt
metiatur: vadit & metitur, renũtiat falsum modum
vel plus, vel minus, ita quòd nocet emptori vel ven-
ditori: vel mihi vel tibi in iudicio finiũ reguudorum:
vel renuntiauit falsam mensurã, vel ædificij frumen
ti vel vini: vel latitudinem iteneris: vel de seruitute
immittendi & proijciẽdi aliàs prohibẽdi siue aream
B lapidẽ: vel tignũ metiẽdo metitus fuerit vel etiam
in cuiuslibet rei mensura nos fefellerit: ideò prætor
induxit actionẽ iu factum per quã ab illo agrimen-
sore nostrũ interesse cõsequi possumus: vt ff. si agri-
men. fals. mod. di. l. j. & l. si mensor. §. hoc iudiciũ. &
l. siue. & l. vel eius. & ad exẽplum agrimeusoris te-
netur architectus & redemptor. i. qui suis cemeutis
opus ædificat: & debebat mihi murare vsq; ad xx.
pedes. tenetur etiã tabularius si me iu cõputatione
fefellit. ff. e. l. vlti. Sed contra primos. s. quando renũ
tiant falsum modũ in finibus, vel in agro: cõpetit di
C recta in factũ: in alijs casibus cõpetit vtilis. † Vnde
5 ad hoc vt actio cõpetat, tot sunt necessaria. In pri-
mis, quòd quæstio sit de finibus inter aliquos: vel
emptio sit facta de aliquo prædio. & emptor vult es-
se certus quãtę mensurę sit prędiũ emptũ. Secundũ,
q agrimensor eligatur. Tertiũ, q vadat agrimẽsor,
& metiatur. Quartum, q metiatur & malè: & sic re
nuntiat falsum modum. Quintum, q dolo vel lata
culpa fecerit prędictam mẽsurã. Sextum, q non cõ-
petat mihi actio cõtra te emptorẽ, cùm plus habeas
de meo prędio: vel mihi emptori cõtra te venditorẽ
D à quo possum condicere prętiũ: ex quo minùs habui
de modo vel de finibus: & quomodò posset esse: qa
fortè personę sunt non soluendo: prӕterquã in casu
vbi actio solùmodò cõpetet contra agrimensorem,
puta, perij à te qui vendideras mihi x. iugera vnũ iu
gerum, quod mihi minùs solueras. tu dicebas te to-
ta soluisse: fuit missus agrimensor, renuntiauit tota
x. iugera contineri in eo quod ti aditum erat: absolu
tus fuisti. habeo modo actionẽ contra agrimensorẽ
tantùm, & non cõtra te: quia obstat exceptio rei iu-
dicatæ: sicut hęc probantur ff e l. j. §. j. ij. iij. & vltim.
E & l. si duobus. §. cõpetit. & §. idem Põponius. Septi-
mum, q agrimensor sit in illa arte peritus, aliàs im-
puta tibi, qui eum elegisti: vt ff eo l. j. Vnde in hac a-
2 ctione act. fa. ta. posi. † *Positio actoris*. Ego dico, q
volebam emere à Titio x. iugera prędij: vel quęstio
finium erat inter me & Titium. Item volebã scire,
an illud prædium esset x. iugerum, vel an fines mei
vsq; ad talem locũ protenderẽtur. Item istum agri-
men. elegi. Item tu iuisti, & fuisti metitus & malè.
Item renuntiasti mihi prędiũ esse x. iugerũ: vel fines
meos in minùs protendi. & inueni minora esse iuge
F ra: vel plus esse in finibus. Item venditor cui solui
pretium, est factus nõ soluẽdo. Item tu es peritus in
agris mensurãdis. Item dolo tuo vel lata culpa ma-
lè mensurasti: & malè renuntiasti. Ecõtrà reus fa ta.
3 positio. *Positio rei.* † Ego dico, quòd tantùm Sem-
pronius egit cum Titio de finibus: vel voluit ab eo
emere iugera decem. Item dico, quòd imperitè me
gero circa mensuranda prædia. Item & iu prędio il-
lo sunt tantùm decem iugera. Item fines tui vsque
ad talem locum tantùm proteuduntur. Item ego re

G nuntiaui illa esse decem iugera: & fines tantùm pro
tendi. Item venditor, qui tibi vendidit, est soluendo.
Item dico, me sine dolo & culpa lata mensurasse: id
est, bona fide. In hac autem actione concipiet a-
4 ctor ita libellum. † *Libellus.* Vobis domino, &c. con-
queror ego R. de M. qui malè dolo vel lata cul-
pa renunciauit mihi: cùm ipsum mitterem ad men-
surandum iugera vel fines: renuntiaui enim decem
iugera & minora inueni, renuntiauit fines vsque
ad talem locum tantùm protendi: qui vlterius pro-
ducuntur: vnde interesse meum peto, ab eo quod
H æstimo decem & ad hoc propono actionem in fa-
ctum ex illo edicto si mensor falsum mod. di. Quod
ita rectè concipiatur libellus dicit lex ff eod. l. iij. §.
j. *Oppositio.* Sed quęritur: nam non videtur quòd a-
ctio ista competat: nam si emptor vel venditor seu il
le qui habuit finale prędium, tecum est soluendo: &
tunc cùm habeam auxiliũ contra illos: contra agri-
mensorem non ago: vt ff. eod. l. iij. § competit. Re-
spondeo: actio ista est subsidiaria illis personis exi-
stentibus non soluendo: vt in l. prædicta: & in casu
etiam competit: licèt illæ personę sint soluendo: vt
I in hac actione notaui: vt ff. eod. l. iij. §. idem Pompo
5 nius. † *Quæstio.* Item quæritur cum contractus sci-
licèt mensurationis fiat gratia vtriusque: & illius
qui mittit ad metiendum: & agrimensoris qui rece-
pit aliquid loco beneficij. quare non tenetur agri-
mensor de dolo, lata & leui: sed de lata tantùm: cùm
secundum regulam vbicunque contractus fit gra-
tia vtriusque: tenetur quis & de leui culpa: vt ff. cõ-
modati. l. si vt certo. §. j. Respondeo: regula illa est
vera, vt regula: habet tamen exceptionem: vt hic
nam & aliàs secundum regulam vbi contractus fit
K gratia tui tantùm, tamen non teneris nisi de dolo so
lo & lata culpa. ff. de precario. l. quæsitum. §. cum
quoque. Item aliàs secundum regulam si cõtractus
fit gratia mei tantùm, teneris de solo dolo & lata
culpa: vt in deposito: fallit tamen in procuratore
qui tenetur de leui & leuissima: secundũ diuersitatẽ
6 dominorũ: vt C. manda. l. à procuratore. † Item not.
q hic est quidam contractus per se & innominatus.
s. do vt facias. & licèt videatur locatum: non tamen
est: etiam si interueniat merces: quia id quod datur:
datur gratia remunerationis: vt ff. e. l. j.

L De actione in factum ex edicto, quando aliquis
in fundum alterius eo inuito mortuum sepeliuit,
quę contra sepelientem dat, Rubric.

1 *Actione in factũ qñ quis in fundũ alterius mortuũ sepe*
liuit: cuius erit electio redimẽdi: inferẽtis, an dñi loci.
2 *Positiones actoris & rei in tali edicto. & nu. 3.*
4 *Libellus in tali edicto quomodò concipiatur.*
5 *Actione tali quid sit in obligatione: utrum loci pretium,*
an quòd mortuus remoueri debeat.

QVIA secundum iura mortui in ciuitate sepeli-
ri non debent: nec in castello nec vico, sed tan
M tùm extra: quia corrumpitur aër à cadaueribus mor
tuorum: & ita homines infirmarentur: ideò pœna
statuta est in eos quadraginta aureorum: contra il-
los qui faciunt: vt ff. de sepulchro viola. l. prætor. §.
diuus Adrianus. & ideò cõtingebat sæpè quòd ego
sepeliebam mortuum in fundum tuum: & ita vide-
batur tibi loci vsus auferri: ideò quia ibi humatus
homo iacebat, inuenta est actio in factum à præto-
re: per quam, vel dabis mihi pretium loci, & stabit
ibi mortuus: vel auferas inde sepultũ: vt ff. de religi.

A & sumptib. fune. l. is qui. † *Quæstio.* Sed cuius erit
1 electio inferentis, vel domini loci: videtur quòd inferentis: vt ff. de iure dot. l. plerunque. §. vlti. videtur tamẽ iniquum: vt ff. rer. amo. non enim. & C. de his qui à nõ dominis ma. l. j. Domino tamen meo Azo. videtur quòd sit electio inferẽtis: quia cogitur quis vendere fauore religionis: vt ff. de religio. & sumpt. fune. l. si quis sepulchrũ. Nam regulariter nemo cogitur vendere, nisi hic: & in socio manumittente: vt C. de communi seruo ma. l. j. & in hoc concordabat dominus meus cum domino H. licèt domino P. vi-
B sum fuerit contrarium: per argumenta prædicta. Verum quia actio ista hodie de facto vix posset locum habere: cùm hodie de consuetudine mortui in ciuitatibus castris & villis sepeliantur: vel si extra: sepeliuntur in ecclesijs. Ideò in ea parum insistamus. Verum ad hoc vt competat, tot sunt necessaria. In primis, ꝙ aliquis sit dominus loci vel ius habeat ibi: puta, vel seruitutem vel vsumfru. vt ff. eod. l. ij. §. ij. & §. si vsufru. & l. ossa. §. in hac actione. Secundum quòd locus ille sit purus, id est, neq; sacer, neq; religiosus: vt ff. eod. l. ij. §. purus. Tertium, quòd inuito loci do-
C mino sit illatus: aliàs cessat: vt ff. eo. l. ij. §. si vsumfr. & §. locus. Quartum, quòd inferatur mortuus causa perpetuę sepulturæ: vt ff. eod. l. ij. §. de ea. Quintum, quòd tantùm locus in quo corpus humatũ est, æstimetur: vt ff. e. l. ij. §. Celsus. In hac autem actio-
2 ne actor fa. ta. po. † *Positio actoris.* Ego dico, quòd talis locus meus est, vel ius habeo in eo. Item locus ille purus fuit vsq; ad talẽ diem. Item dico, quòd me
3 inuito intulisti in eo mortuum tuum: & causa perpetuę sepulturę. E contrà reus fa. tal. posi. † *Positio rei.* Ego dico, ꝙ locus ille de quo dicis, est tantùm Ti-
D tij. Item dico, ꝙ per horam intuli mortuum: nam postea alibi sepeliui. Item dico, ꝙ intuli te consentiente. In hac actione concipies ita libellũ. † *Libellus.*
4 Vob. do. &c. cõque. ego R. de M. qui in locum meũ purũ talem me inuito intulit mortuum. s. talem: vnde aut ipsum mortuũ remoueat: aut mihi illius loci pretiũ, quod æstimo decem, pręstet, peto: ad hoc propono actionem in factum ex edicto illo qui intulit mortuum in locum alienum. Quod ita rectè concipiatur libel. dicit lex ff. e. l. is qui. Et ita concipies li-
E bellũ, si dicis electionẽ esse inferentis. Si autem esset
5 domini loci, electio ponet alterũ tantùm in libello. *Quæstio.* † Sed illud quæritur secundũ omnium sententias, quid sit in obligatione: vtrum loci pretium: an ꝙ mortuus debeat remoueri? Respondeo; vtrúq; esse in obligatione; alterum tantùm in solutione: sicut in alternatiua promissione: vt ff. de verb. oblig. l. si duo rei. in fi. Et hoc si es in ea sentẽtia, vt electio sit inferentis. Si autem est electio domini loci: tunc illud erit in obligatione & solutiõe, quod eliget dominus: & petet in libello. Sicut vides quando est ele-
F ctio alicuius expressa: puta promitto tibi rem istam aut illam quam voles: vt ff. de verbor. obliga. si quis stipulatus Stichum aut Pamphilum.

De actione in factum funeraria, quæ datur funeranti pro expensis funeris, Rubric.

1 *Actio in factum funeraria ad hoc ut procedat, quot necessaria sint.*
2 *Positiones actoris & rei in actione in factum funeraria, & numer. 3.*
4 *Libellus in tali actione quomodò concipiatur.*
5 *Actio in factum funeraria contra prohibentem datur: li-*
G *cèt in actione negotiorum gestorum oppositum sit.*

QVIA multoties aliquis sepelit mortuũ, & in eius funus facit impensas: ideò prætor. ad recuperandos sumptus succurrit funeranti per actionem funerariã, quam quidam dicunt ita speciali nomine vocari, alij dicunt ꝙ non sit proprium nomen actionis, sed sit adiectio: & vocetur actio in factũ funeraria: sicut dominus meus notat in rubri. mediæ summæ de relig. & sumpt. funer. & posset adduci in arg. in actione de peculio, quę non est proprium nomen actionis, sed adiectio: vt s. in actiõe de peculio
H notaui. Quod actio ista detur ad recuperãdos sumptus dicit lex ff. de relig. & sumpt. funer. l. si quis se-
1 pulchrũ. §. prætor. † Quę actio ad hoc vt competat tot sunt necessaria. In primis, ꝙ aliquis sit mortuus. Secundum, ꝙ in funus illius mortui sint facti sumptus. Tertium, ꝙ animo recuperandi fecerint: sicut hæc omnia probãtur per leg. prędictam. Sumptum ita intelligas, siue fiat in mortuo sepeliendo, vel custodiẽdo. sicut cõtingit de his qui moriuntur in sero. postea datur pretium mulieribus quę custodiunt eum in nocte: vel in ducẽdo mortuo: puta, quia vult
I sepelliri peregrè. Sicut multi qui vadunt ad monasteria multum remota: vt ibi sepeliãtur: siue fiat vt presbyteri de nocte vel de die cùm custodiunt cantene psalterium pro anima mortui: vel si quid impẽsum est in marmore, vt ibi sepeliantur: vel in stamina: & breuiter quicquid impẽsum est circa corpus in talibus, dicitur impensa funeris: non autem dicitur impensa, si aliquid in vestibus pretiosis impensum est: vt cum eis sepeliretur, sicut faciunt simpliciores & gazari, qui dicunt: cum quibus vestibus sepelitur aliquis, cum talibus resurget in die iudicij:
K vt hæc probantur per legem. ff. eodem. l. at si quis. §. funeris. & l. funeris sumptus. Quartum, quod fiat sumptus secundũ dignitatẽ mortui: vt neq; plus imputet, quã factum est: neq; quantũ factum est, si est immodicè factũ: quia habetur ratio facultatũ defuncti: neq; statur voluntati testatoris: si immodicè pręcepit. ff. e. l. at si quis. § æquũ. Quintum, ꝙ in sumptum habeatur ratio tẽporis: vt in prędicto. §. vt si fecit tẽpore hyemali in quo plus impẽdit quis quã in æstate. Sextũ, ꝙ fiat protestatio à funerante, ꝙ facit animo repetẽdi sumptus: vt in prędicta l. §. sed inter-
L dũ. Septimũ, ꝙ alia actio non cõpetat: nã tunc ista nõ datur: vt ff. e. at si quis. §. si quis dum. Octauũ, ꝙ sumptus fiãt secũdm dignitatẽ & facultatẽ defuncti. nã si modici sumptus fiant, in eõtum etiã defuncti facti esse dicũtur: cũ defunctus esset locuples: sumptus ille nõ repetitur: vt ff. e. l. at si qs. §. sed interdũ. in fi. Vũ
2 in hac acti. ac. fa. ta. po. seu cõfes. † *Positio actor.* Ego dico, ꝙ Titius mortuus fuit vel est. Item in funus illius tantũ expẽdi: siue quia ipsum sepeliri feci, vel custodiri, vel peregrè deferri. Item sumptus feci eo animo, vt repeterẽ. Itẽ feci sumptus secundũ dignitatẽ
M & facultatẽ defuncti. Itẽ sum protestatus, qđ aio repetẽdi faciebã. Item in hyeme feci sumptus. E cõtrà
3 reus fa. ta. po. † *Positio rei.* Ego dico, ꝙ Titius viuit. si confiteatur actor, succũbet. Item si fuit mortuus: Seius tantũ fecit sumptus. Item tantùm causa misericordiæ fecisti sumptus. Item tu fecisti sumptus gerendo negotium hæredis. Item tu habes actionem familiæ ercis. contra hæredẽ Titij. Item Titius mortuus fuit diues & nobilis: & tu paruos sumptus in eius funus fecisti. In hac autem actione concipiet actori ta

A actor ita libellũ. † *Libellus.* Vobis dño.&c.conque.e.
4 R.de M.à quo peto mihi solui xx. quæ expendi in
funus sui patris,cuius est hæres: ad hoc propono a-
ctionem funerariam,vel actionem in factum fune-
rariam. Quod ita rectè cõcipiatur libellus dicit lex
ff.eo.si quis sepulchrum.§.prętor ait.&l.at si quis.
§.hęc actio. *Oppositio.* Sed opponitur:nam hęc actio
nullo modo videtur, quod competat:nam certũ est
quòd si alia actio competit,quòd ista datur:vt s. no
taui:sed probo quod semper cõpetat alia.s.nego.ge
storum.nam si sepelio defunctũ:gero negotiu,quod
B ipso gestu respicit hęredem:& vtiliter gesti.ergo da
tur neg.ge.actio:vt ff.de neg.ge.si pupilli.§.si quis.
&l.Põponius,si negotium.Sed posset fortè respon-
deri: istud verũ est adita hæreditate:ante aditam au
tem secus:& tunc locum habet funeraria. *Oppositio.*
Sed opponitur:nam à tẽpore mortis videtur succes-
sisse defuncto:non ex quo adijt:vt ff.de stipu.seruo-
rum.l.si ex re domini.§.illud. Respõd.lex illa fictio-
nem considerat:hic autem rei veritas consideratur.
nam in rei veritate hæres antequàm adeat, hæres di
ci non potest:pro alijs autẽ negotijs etiam iacente
C hęreditate datetur actio nego. gest.sed pro hoc nõ:
& est ratio.Nam alia negotia gesta iacente hęredi-
tate potuerunt esse defuncti dum viueret: istud au-
tem non. nam habita relatione ad pręsens tempus:
non potest istud negotiũ dici defuncti,cum non su-
perfit habita relatione ad præteritum tempus: simi-
liter non potest dici defuncti: quia eo viuente illud.
negotium explicari non potuit: multò ergo minùs
potest dici hæredis:quia iacente hæreditate nõdum
erat hæres.vt ff.de neg. gest.l. ait prætor.§.hæc ver-
ba.&l.siue hæreditaria.Nec obstat quod legitur ff.
D eo.l.j.qui propter funus impendit cum defuncto cõ
trahere videtur nõ cum hęrede. Respon. verum est:
quia cum defuncto videtur contrahere, vt videatur
creditor hæreditarius esse:& ita habeat beneficium
separationis:vt ff.de separationibus l.j. & ita notat
5 dominus meus in summa de religiosis. † Illud autẽ
not.ꝙ hæc actio datur etiam contra prohibentem:
licèt in actione nego.gest.sit contra.vt ff.eod.l.at si
quis.§.idem Labeo. Item nota,quòd omne æs alie-
num præcedit.vt ff.eod.l.penult.

De actione in factum per quam consulitur dño
E cuius locus religiosus venditus est pro puro:& pro-
hibetur ab emptore ne ibi inferatur mortuus, Rub.

1 *Actio in factũ &c.ad hoc ut cõtrahatur,quot exigãtur.*
2 *Positiones actoris & rei in tali actione.& nu.3.*
4 *Libelli in tali actione quomodò cõcipiantur.& nu.5.*
6 *Actio huiusmodi quomodò contra hæredem detur.*
7 *Actio talis quomodò fructuario,uel habenti seruitutem concedatur.*

CONTINGIT sępè,ꝙ quis locum religio
sum vẽdit pro puro:& emptor imponit,vel ædifi
cium,vel aliud in loco illo,vel prohibet dñm loci re
F ligiosi inferre ibi mortuos: ideò cõsulitur domino
loci religiosi per actionẽ in factũ cõtra illum, vt tol
lat posita:imò vt pręstet sibi suum interesse, quate-
nus interesset sua illa non fuisse imposita: vel illum
non fuisse prohibitum: imò etiam & loci pretium:
vt ff.de religio.l.ossa.§.si locus. & l. liberum.& l.is
qui emptorem. aut habet actionem ex empto con-
tra venditorem,licèt venditio non valuerit quãtum
ad rem ipsam:vt ff.de contrah.empti.l.officij.§.qui.
& hoc quando emptor fuit ignorãs: vt prædicta l.

G † Vnde ad hoc vt actio ista cõpetat,tot sunt necessa
3 ria. In primis,ꝙ locus ille fuit religiosus. Secundum,
quòd sit venditus & pro puro. Tertium, ꝙ ille qui
agit hac actione,sit dominus,vel fructuarius,vel ha
beat seruitutem:puta,inferẽdi mortuũ: quia de alio
non posset intelligi:vt ff.commu.de seruit.l. caueri.
sicut hæc probantur ff.de religi.l.ossa.§. si locus. &
2 §.in hac.Vnde in hac actione act.fa.ta.po. † *Positio actoris.* Ego dico,ꝙ talis locus est religiosus. Item di
co,ꝙ tu vendidisti eũ pro puro. Itẽ locus ille ad me
pertinet,vel in eo habeo vsumfr.vel seruitutẽ. Econ
H tra reus fa.ta.po. † *Positio rei.* Ego dico,quòd locus
3 ille vacat omni sepultura:si confitebitur actor, suc-
cumbet:quia iam non erat religiosus. Item dico,ꝙ
illum locum Titius vendidit tantùm. Item illius lo
ci Sempronius est dominus pleno iure:si confitebi-
tur actor,succumbet. In hac autem actione actor ta
4 lem concipiat libellum. † *Libellus.* Vob.do.cõquer.
ego R.de M.qui locum meum.s. talem religiosum
pro puro emẽs,talia imposuit,vel mortuos meos in-
ferre prohibet:vnde vt imposita tollat,vel interesse
meũ mihi pręstet,quod æstimo xx. ago cõtra eum:
I & ad hoc propono actionem in factum. Quod ita
rectè cõcipiatur libel. dicit lex ff.e.l.ossa.§ si locus,
& l.liberum.& l.is qui. Potest etiã concipi libellus
5 contra venditorem illius loci,vt ita dicas. † *Libellus.*
Vob.do.&c.conqueror ego R.de M.qui meum lo-
cum religiosum pro puro vendidit Titio: qui in lo-
co prædicto ædificauit. vnde mortuos meos liberè
inferre non possum:vnde ago contra ipsum vt præ-
dicta imposita faciat remoueri:vel mihi meũ inter-
esse præstet: ago contra ipsum: & ad hoc propono
actionem in factum. Quod ita rectè concipiatur li-
K bellus dicunt leges prædictę. *Oppositio.* Sed opponi
tur.nam non videtur quòd contra emptorem possit
libellus concipi.certum est quòd emptor non tene-
tur sibi,nec ex contractu vel quasi:nec ex maleficio
vel quasi:cùm ignorans emerit: ergo actio cõtra eũ
intentari non potest.vt ff.de act.& oblig.l.j. Item si
emptor imposuit ædificium posset agere,ꝙ ædificiũ
esset suum: cùm quicquid imponitur solo cedat: vt
ff.de acqui.rer.domi.l.adeò.& institu.de rer.diui.§.
cùm in suo. Item si imponit alia circa sepulchrũ:pee
actionem in factum illa petet, cùm religiosa facta
L sint:vt ff.de rei vendica.l.quę religiosis. Respõdeo.
contra emptorem rectè intenditur actio prædicta:
& pro prędictis:nam si aliquid imposuisti in sepul-
chro meo me inuito,volo quòd tollas. Et hæc ratio
suadet. Item quod venit in loci pretium:& hęc ratio
suggerit:quia hoc est quod dicit in prædicto.§. si lo
cus. iureconsultus: cùm quasi ex empto actionem
cõtineat.i.sicut illa continet interesse:ita & ista:cõ-
tra venditorem autem de iure cõcipitur libellus iste
pro prędictis. Sed vnde oritur in hoc casu:credo illã
oriri ex maleficio. delictum enim est vendere quem
M alienam rem pro sua. Item religiosam pro pura: vt
argumen.C.de pactis.l.de quæstione.§.vltim. *Quæ*
6 *stio.* † Sed quomodò datur contra hęredẽ:vt in prę-
dicta l.is qui.& l.liberũ. Respõ.quia ex quo defun-
ctus vendidit locũ meum,& habuit pretiũ: videtur
rem habuisse:cùm pretium loco rei succedat: vt ff.
de peti.hær. si & rem & pretiũ: & sufficiat semel ad
eũ peruenisse:vt & aliàs.ff. quod met. caus.l.videa-
7 mus. † *Quæstio.* Sed illud quęritur:qualiter ista actio
detur fructuario:vel habenti seruitutẽ,vt superiùs di

A xi; nam certũ est, ꝙ ea quę humani iuris esse desinũt:
vt sunt religiosa seruitutẽ non recipiunt: vt ff. cõmu.
de seruitu. l. caueri. R ñdeo: non recipiunt seruitutẽ,
vt ad certũ modum monumentũ extollatur, vel cer-
tus numerus hominum habetur: vt in l. prędicta: ve
runtamen seruitutẽ recipere potest. s. quod licitũ sit
tibi in monumentũ meũ inferre mortuos. Itẽ & mo
numenti mei relinquere possum tibi vsumfructum.

De actione in factum quę descendit ex iureiuran
do informiter delato, qñ est quæstio inter petitoẽ
& possessorẽ: & vnus defert sacramentũ alij, Rubr.

B 1 *Actio in factum quæ descendit &c. ad hoc ut competat, quot necessaria sint.*
2 *Libelli in tali actione quomodò concipiantur. & nu. 3.*
4 *Possessore deferente iusiurandum actori: re actori tradita, quare actor contra omnes publicianam habeat.*

CONTENTIO est sępè inter petitorem &
possessorem de re aliqua, quã petitor informiter
i. sine causa petit: quia dicit suam esse, verbi gratia:
quia dicit peto rem istã quẽ dico ad me pertinere: &
non dicit ex qua causa: vel possessor dicit ad se perti
nere: eadẽ contẽtio est de vsufru. fortè vel de hęredi-
C tate: vel de rebus alijs. & sic aliquãdo possessor de-
fert sacramentũ actori. iura quòd res ista sit tua: &
ego illã tibi restituã: vel actor dicit possessori: iura
quod res ista sit tua: & ego credo tibi. vnde in hoc ca
su prætor induxit actionẽ in factum, quæ oritur ex
hoc iureiurando delato: per quam consulitur iuran
ti, ꝙ possit rem aduocare: sed aliter possessor & ali-
ter petitor: nam possessor habet exceptionẽ contra
petitorẽ: habet etiam actionem contra eum si fortè
possessor à possessione cecidit: & peruenit ad petito
rem: petitor autẽ tantũ contra possessorem habet a-
D ctionẽ, qui detulit sacramentũ: non aũt habet actio
nem contra alios: quia res inter alios acta alijs non
præiudicat; sicut hæc probantur. ff. de iureiur. l. nam
& posteà. §. vlti. & l. sequenti. & l. sed & si possesso-
ri. per tot. l. *Oppositio.* Sed opponitur. ff. de public.
l. eum qui. §. si petenti. nã ibi dicit delato sacramen-
to à possessore actori: actor habet publicianam: hic
autẽ dicit quòd habet in factũ. R ñdeo: distingue tẽ
pora, & concordia erit: nam hodie ego possessor de-
tuli tibi petitori sacramentũ, tu iurasti: habes cõtra
me actionẽ in factum vt rem tradam: postquã autẽ
E tibi tradidero, si à possessione cecideris: & illa posses
sio peruenit ad me: habes cõtra me publicianã: quia
publiciana non datur ante possessionẽ traditã: nisi
in casibus: vt ff. de public. l. j. & ij. & iij. Alij dicũt qđ
nos admittimus: & ꝙ publiciana nõ est propriũ no
men actionis: sed est adiectiuũ: vnde non cõtradicit
l. illa: quia datur in factũ publiciana. Sed possessiõe
tradita petitori: quare non habet publicianã contra
oẽs, sed tantùm contra deferentẽ: vt in prędicto. §. si
petenti. cũ ex iusta causa habeat: vt instit. de acti. §.
alię. & ff. de public. l. j. R ñdit dñs meus: & dicit, ꝙ
F bene cõpetit iurãti publiciana contra oẽs, cùm sibi
ex iusta causa sit tradita: puta, ex delatione iurisiurã
di: sicut si data esset sibi ex causa dotis vel permuta-
tionis vel legati: sicut istę causæ assignãtur. ff. de pu
blici. l. j. & sequentib. Et illud duntaxat, quod poni
tur in prędicto. §. nõ excludit quin detur contra oẽs
possessores: sed excludit tantũ dñm: quia cõtra eum
nõ datur: vt ff. de public. l. pen. Et sic exponitur aliâs
verbũ soli. C. de leg. & consti. si imperialis. & verbũ
hoc solũ simile inuenitur. ff. de iureiurã. l. non erit.

G §. dato. & l. nã posteà. §. iureiur. † Vnde vt actio ista
1 cõpetat, tot sunt necessaria: quot sunt necessaria in
actione vtili, ex qua iuratur, de qua tractauimus s.
inter prætorias: & ibi inuenies. in omnibus enim cõ
cordat ista cum illa: & illa cum ista, pręterquã: quia
illa locum habet, qñ fuit adiecta causa in sacramen
to delato: hæc autẽ locum habet qñ causa non adij-
citur: & ideò dicitur iurari informiter: quia causa
non adijtur: & verbum istud informiter, est verbum
magistrale, non legale: & quare: quia cùm causa sit
iusta, & ratio quare actio inducatur, aliàs non valet
H obligatio: vt ff. de doli excep. l. ij. de cõdict. sine cau-
sa. l. qui sine. si causa: ergo est substantia actionis &
obligatiõis. ergo est forma: nã forma rei, est esse rei:
vt ff. ad exhi. l. Iulianus. §. si quis hominẽ. & §. sed &
si quis rem. & hoc est quod dicit lex alibi, cautionẽ
indiscretè loqui: qa sine causa: vt ff. de proba. l. cũ de
indebito. §. vel. licèt enim dicã quod ad me pertinet:
causa propterea nõ inseritur: propter dubium ipsius
verbi non pertinere: vt ff. de verb. signi. l. verbũ perti
nere. Vnde oẽs confessiones quę fiunt in prædicta
actione possunt & in hac fieri. In hac autẽ actione
I concipitur ita libellus. † *Libellus.* Vob. d. &c. conqu.
2 e. R. de M. qui cum ab eo rem talẽ peterem, quã di-
cebã meam esse: vnde eo deferente iuraui rem illam
esse meã: quã rẽ mihi tradere recusat. vnde vt tradat
mihi & assignet ago contra illum: & ad hoc propo-
no actionem in factum ex iureiurando informiter
delato descẽdente. Quod ita rectè concipia. libel. di
cit lex ff. de iureiur. l. nam & posteà. §. vlt. cum l. seq.
& l. sed & si possessori. per totã legem. qualiter autẽ
libello obijciatur, quare in prædicta actione vtili ex
qua iuratur de qua tractaui s̃. Si autem possessor à
K possessione cecidit, & res deueniat ad petitorẽ: qui
3 detulit: cõcipiat ita libellum. † *Libellus.* Vob. do. cõ-
queror ego R. de M. qui cùm rem à me peteret: quã
dicebat suã esse: ipso deferẽte iuraui rem illã meam
esse: vnde cum à possessione rei illius ceciderim: &
ad ipsum peruenerit, rem illam mihi pręstari peto:
ad hoc propono actionẽ in factum ex iureiurando
informiter delato. Quod ita rectè concipiatur li-
bellus dicit lex ff. de iureiurando. l. sed & si possesso-
ri. in princip. & hoc verum est quando possessor
iurauit rem suam esse: secus si iurauerit rem petito-
L ris non esse: tunc nullam haberet actionem: sed tan-
tùm exceptionem: vt in l. prędicta: & est ratio, qua-
re in primo casu habet actionem: in secundo non.
Nam quotiens iuro rem meam esse: per consequen-
tiam iuro tuam non esse. & ideò datur actio & ex-
ceptio: quod in secundo casu non est: vt ff. de pro-
4 cu. l. Põponius. §. ij. in fi. † *Quæstio.* Sed istud quęri-
tur quę sit ratio quare possessore deferente iusiuran
dum actori, re actori tradita habet actor publicianã
contra oẽs, vt superiùs dixi: actore autem deferente
sacramentũ possessori: & re apud illum dimissa: non
M habet actionẽ in factũ cõtra oẽs, sed tantùm contra
deferentẽ: vt ff. de iureiurã. l. nã & posteà. §. vlti. R ñ-
dit dñs meus, actor ideò habet publicianã cõtra oẽs:
quia & causa iusta pręcedit: & traditio sequitur. quę
publicianã inducũt: vt s̃. dixi. & dicit lex ff. de publi
cia. l. traditio. reo aũt iurante res nulla sibi traditur:
sed tantùm ex transactione apud eum remanere vi-
detur, addo arg. oppo. C. de transa. l. si pro fundo.

De actione in factũ ex illo edicto: si mulier ventris
no. calũ. causa in pos. missa esse dicatur, Rubr.

Actio in fa-

A 1 *Actio in factũ ex illo edicto &c. ad hoc ut procedat: quot requirantur.*
2 *Positiones actoris & rei in tali actione. & nu. 3.*
4 *Libellus in tali actione quomodò concipiatur.*
5 *Actione tali mulier quæ est missa in possessioné: licèt non possideat: fructus tamen percipit.*

CONTINGIT sępè ꝙ aliquis moritur: vxor illius dicit se ex mortuo pręgnanté cùm nó esset
vel erat pręgnãs ex alio: & ita per calumniã petit no
mine ventris mitti in posses. bonor. quondã sui ma-
riti: & vt interim fruatur, & pinguis fiat rebus alie-
B nis. vnde prætor succurrit hęredi venięti ex testamẽ
to: vel ab intestato contra illã mulieré per actionem
in factũ ex illo edicto, si mulier ventris nomine: quę
datur cõtra illã ad interesse: vt ff. si mulier ventr. no.
1 in poss. calum. caus. missa esse dicatur. l. j. † Vnde ad
hoc vt actio ista cõpetat, tot sunt necessaria. In pri
mis, ꝙ aliquis sit, qui habuerit vxoré. Secundum, ꝙ
habuit bona. Tertiũ, ꝙ sit defunctus. Quartum, ꝙ
mulier per calumniã petat missionem in bonis illis.
Quintum, ꝙ missa sit. Sextum, ꝙ annus vtilis nó sit
elapsus: sicut hęc omnia probãtur. ff e. l. j. §. j. ij. & iij.
C ideò enim dixi, ꝙ fuerit vxor: quia aliàs non posset
petere: ita enim demũ petitur missio, quotiés ille qui
gestatur in ventre esset legitimus successor nascere-
tur. vnde interim nó aditur hęreditas: vt ff. de acqui.
hęr. l. cùm quidã. Item ideò dicit rubr. si mulier cau
sa calumnię: quia si cessat calumnia: cessat hęc actio
contra mulieré: & interim sine causa aletur nomine
ventris rebus alienis: vt ff. eo. l. j. ij. & iij. potest enim
esse sine calumnia: si fortè credebat se pręgnantével
asseuerabatur, pręgnãs ab obstetricibus: puta, quia
fortè cessauerunt menstrua, & habebat dolores: ha-
D bebat fastidiũ. Tertium si aliquo sero multum co-
medisset de faba: & ita venter intumuit: non debet
credere se pręgnanté: vt ff. de acq. hęr. cùm quidã. ff.
de his qui not. infa. l. notatur. & l. cũ nó pręgnãs. & l.
debuit. & l. ea. & l. nũ alia. In dubio quid pręsume-
mus? Rñdeo: pręsumo missam sine calumnia: vt ar.
ff. de his qui not. infa. l. non alia. In hac aũt actione
2 act. fa. ta. po. † *Positio actoris.* Ego dico, ꝙ tu dña fui
sti vxor Titij. Item Titius multa reliquit tpe mor-
tis. Item post morté eius habebas menstrua. Item tu
ex tali cõcepisti. Item tu dicebas te pręgnanté, cùm
E esses sine omni cõceptione. Item annus vtilis adhuc
durat. Item tantũ percepisti ex illis bonis. Item pe-
tijsti missioné in illis bonis. Item fuit tibi concessa.
Econtra reus fa. ta. po. † *Positio rei.* Ego dico, ꝙ cre
3 didi me pręgnantem & iustè. Item dico me castã vi
tam semper duxisse pręterquã cum marito meo. Itẽ
obstetrices dicebant me pręgnanté. Item fui in vte-
ro prægnans. Item feci abortum: vel natus est filius
vel filia. In hac aũt actione concipiet actor ita libe.
4 *Libellus.* † Vob. d. conquer. ego R. de M. vel de do-
mina Berta: quę fingés se grauidam, cùm non esset:
F vel esset non ex viro suo: per calumniã petijt missio-
nem in bonis Titij quondam viri sui: & missa fuit:
de quibus bonis percepit quod valet c. vel multa de
illis bonis diminuta sunt: quæ valent xx. vnde cùm
sim hęres Titij: ideò contra prędictã dominam ago:
& prædicta peto: & ad prędicta propono actionem
in factum ex illo edicto. si mulier ventris nomine in
pos. missa esse dica. Quod ita rectè cõcipiatur libel.
dicit lex ff. eo. l. j §. j. & §. cõpetit. & §. vlti. *Oppositio.*
Sed videtur, ꝙ actio ista contra mulieré intendi non
G posuit: & sic ineptè concipitur libellus. Nam mulier
quę petebat missionem in bonis nomine vẽtris: aut
fuit tibi obiectum, ꝙ per calumniã peteret: aut non
si fuit obiectum, & prętor non obstante obiectione
eã in pos. misit: frustra modò litigat aduersarius de
calumnia mulieris: nam mulier posset habere exce-
ptioné rei iudi. Si nó fuit obiectũ de calumnia quã-
do petebat missioné in bonis: nec modò potest obij
ci: quia cùm fuerit perẽptoria, debet ante sententiã
opponi: vt C. sententiã rescin. non posse. l. perẽpto-
rias. Respó. quãdo mulier petebat missioné in bo-
H nis iusta videbatur pro ea causa, ꝙ non per calũniã
peteret: vnde si actor tunc nó obijcit: non fuit quod
tibi imputaretur: & ideò dicimus quod opponis lo-
cũ habet in his quę causę cognitionẽ desiderant. at
hic plena causę cognitio non desideratur: vel fortè
actor protestatus fuit de calũnia: & ideò auditur, vel
esto, ꝙ nó fuerit protestatus: modo ex post facto ap
paret de calumnia præterita: quę decepit prætorem:
& ideò actor admittitur: vt ff. de his qui not. infa. l.
5 debuit. † Et sic not. in hac actione, ꝙ mulier, quæ
est mis. in pos. licèt non possideat: vt ff. de acqu. pos.
I l. possideri. in fi. tamen fructus percipit: vt hic: & ff.
vt in pos. legatorũ. l. quę legatorum. quod alibi non
est pręterquã in petitione hæreditatis: vt arg. ex qui
bus causis in pos. eatur. l. Fulcinius. §. vlti.

De actione in factum ex illo edicto, si mulier vẽ-
tris no. in pos. missa: dolo malo ea possessio ad aliũ
translata esse dicatur, Rubric.

1 *Actio quæ interdicta habeat contra illum, qui habet pos sessionem à muliere translatam.*
2 *Actio in factũ ex illo edicto &c. ad hoc ut cõpetat, quot necessaria sint.*
K 3 *Positiones actoris & rei in tali actione. & nu. 4.*
5 *Libellus in tali actione quomodò concipiatur.*
6 *Interdictum uti possidetis quomodò in actione talis he-res habeat: cùm nullam possessionem habuerit.*
7 *Possessioné quomodò heres apprehédere potuerint: cũ interim muliere pregnante hereditas adiri non põt.*
8 *Interdictum unde ui, quomodò competeret: si mulier missa in possessionem non possidet.*

QVIA aliquando mulier peccat non solũmodò
prędicto: imò & alio: quia postquã missa est in
posses. nomi. vent. ipsa possessioné illã in aliũ trans-
L fert: & sic dãnificabitur hæres, qui de iure succedere
potest: quia fortè bona fide fructus consumit: vel si
mala fide, non est soluendo: ideò hęres habet actio-
nem in factũ contra mulieré ad interesse suum: licèt
contra illũ qui missus est, habeat actor ordinarium
auxiliũ. s. interdicta: vt ff. si vent. no. in pos. mis. eadẽ
pos. do. ma. di. esse transla. l. j. §. j. & ij. & §. non solũ.
& §. necessario. Et hęc est vera sententia, ꝙ hęres ha
beat interdicta cõtra illũ qui missus est: nó aũt mu-
lier habeat interdicta: qa cũ ipsa trãstulerit, quomo
dò haberet interdicta. Vnde expositio illorũ nó pla
M cet mihi, sicut dñs meus ibi not. † *Quæstio.* Sed illud
1 quęritur, quę interdicta habeat actor cõtra illũ qui
habet possessioné à muliere translatã? quidã dicunt
vti possidetis, vel vñ vi, vel interdictũ. ff. si vẽtr. no. in
pos. mis. & ea pos. ad aliũ do. ma. di. esse trãs. qa in e.
ti. l. j. dicit prętor: vt qui per dolũ venit in pos. coga-
tur discedere. Alij glossauerũt, qđ habet interdictũ
ne vis fiat ei qui in pos. sed malè: qa illđ datur mulie
ri, quę est iussa mitti in pos. & alius vel ipse actor eã
in posses. prohiberet: puta, quia nó admittit vel iere

A cit vel expellit:vt ff.ne vis fiat ei qui in pos.per totũ.
2 Vñ † ad hoc vt actio ista cõpetat,tot sunt necessaria.
In primis,ꝙ mulier sit in posses. missa. Secundũ,ꝙ
poss.illã ad alium dolo malo transtulerit,vel cõcla-
mauerit circũscribendi alterius causa:vt per quan-
dam machinationẽ in possessionẽ alius introduca-
tur.vt ff.e.l.j.& ij. Item intelligas istam actionẽ ita
demũ cõpetere contra mulierem:vt detur hæredi ve
nienti ex testamento:vel ab intestato quãdo mulier
per calumniã missa fuit in poss.vt in superiori actio
ne notaui: vel qñ fuit missa ratione vẽtris: & sicq̃nõ
B per calumniã,sed fecit abortũ: alioquin si nascere-
tur,& esset in rerum natura,qui portabatur in ven-
tre:quare ageret,qui poterat aliàs esse hæres contra
mulierẽ:sed in hoc casu posset agere cõtra mulierẽ
partus posteà editus.alioquin titulus iste nõ habet
3 locũ. Vnde in hac actione actor.fa.ta.posi. † *Positio
actoris.* Ego dico,ꝙ sum hæres Titij ex testamento
vel ab intestato. Item tu domina fuisti missa in pos
sessionẽ bonorũ nomine ventris ipsius Titij, & per
calumniã:vel fecisti abortũ. Item dico,ꝙ tu illam
poss.ad alium transtulisti. Econtrà reus fa.tal.posi.
C *Positio rei.* † Ego dico,ꝙ Sẽpronius tantũ est hæres
4 Titij:si hoc cõfitebitur actor,succumbet. Item ego
fui missa in poss.nomine vẽtris & peperi filiũ: & fi-
lius & ille viuit. In hac actione concip.act.ita libel.
5 *Libellus.* † Vob.d.H.&c.conquer.c.R.de Berta quę
missa in poss.bonor.quondã Titij:cui hęres sum ex
testamento vel ab intestato: illam possessionẽ dolo
malo ad aliũ transtulit:vnde interest mea in c.quod
interesse peto: & ad hoc propono actionẽ in factum
descendentẽ ex illo edicto, si mulier ventris no.in
poss.missa & eadẽ posses.ad alium dolo malo dica-
D tur esse translata. Quod ita rectè cõcip.libel. dicit l.
ff.e.l.j.primo responso. *Oppositio.* Sed quęritur:non
videtur quod libellus iste contra mulierẽ rectè con-
cipiatur:nam iste qui se dicit hæredẽ, habet ordina-
rium auxiliũ.s.interdictũ:vt superius notaui,contra
illũ qui habet possessionẽ: vt ff.e.l.j.§. necessario. si
ergo habet ordinariũ auxiliũ cõtra illũ: ergo extra-
ordinario vti cõtra mulierẽ non debuit, sicut in mi-
nore legitur. ff.de minor.l.in causæ. Respõd. hoc ve
rũ esset cõtra eandẽ personã:at cõtra diuersas vtroq;
auxilio vtor:vt C.si tutor vel curator interuenerit.l.
E etiã. Item quod opponis locũ habet quãdo ordina-
riũ auxiliũ alio iure cõpetit quã extraordinariũ: at
hic vtrũq; auxiliũ eodẽ iure cõpetit:vnde vtroq; vti
põt:sicut & aliàs habes arg. ex quibus caus. in poss.
6 eatur.l.apud Iulianũ. † *Quæstio.* Item quęritur,quo
modò habet hæres interdictũ vti possid.vel vnde vi:
cùm nullã habuerit pos.nã licèt hęreditatẽ adiuerit,
oĩa iura trãseunt.possessio aũt nõ nisi specialiter ap
prehẽdatur:vt ff.de acqu.pos.l.cũ hęredes. Respõd.
si sustinere vis ꝙ illa interdicta locum habeãt:dicas
quod possessionẽ apprehẽderũt:aliàs vti possidetis,
F vel vnde vi habere nõ possent. † *Quæstio.* Sed adhuc
7 quęritur quomodò potuerũt apprehẽdere posses. cũ
interim muliere pręgnãte hęreditas adiri nõ põt.ff.
de acq.hęre.l.cũ quidã.§.j. Respõdeo: mulier ab ini
tio non dicebat se pręgnantẽ: sed posteàquã isti adi
uerũt hæreditatẽ, & possessionẽ apprehẽderũt. *Quæ
stio.* † Item quęritur,quomodò cõpeteret istis inter-
8 dictũ vnde vi,si mulier missa in pos.non possidet: vt
ff.de acq.pos.l.possideri.§.vlti.si non possidet quo-
modò ergo illa assignãte alijs poss.fuit hęres posses

G sioẽ priuatus:nã nõ potuit plus trãsferre quã ipsa ha
beret:at ipsa nõ habuit possessionẽ. ergo nõ potuit
ad aliũ transferre:vt ff.de reg.iur.l. nemo plus.& ff.
de acqu.re.do.l.traditio. Respõdeo:mulier inducta
in posses.licèt non possideat:tenet tamẽ: ita tamẽ ꝙ
ista detẽtio operatur in tantũ:vt hęres ciuilẽ habeat
& animo:naturalẽ per istã.vnde muliere tradẽte prs
natur dñs & verus possessor possessione sua:vt de co
lono legitur,qui licèt non possideat sed teneat: tñ si
tradat,priuat dominũ possessioẽ:vt ff. de acqu.pos.
peregrẽ.§.quibus explicitis. *Oppositio.* Si opponis
H de l.C.de acq.pos.l.vlt.dico,ꝙ l.illa loquitur in duo
bus casibus:colono negligẽte vel prodẽte:tũc nullũ
fit pręiudicium dño. at colono expulso vel tradẽte,
dñs possessione priuatur,sicut etiã ibi notatur.

De actione in factũ ex illo edicto, quod falso tu-
to.auth.nego.gest.esse dicetur: quę cõpetit cõtrahẽ
ti cum pupillo contra ipsum fals.tutorẽ, Rubri.

1 *Actio in factum ex illo edicto &c. ad hoc ut competat,
I quot exigantur.*
2 *Positiones actoris & rei in tali actione.& nu.3.*
4 *Libellus in tali actione quomodò concipiatur.*
I 5 *Actio talis quid differat ab actione protutelæ, &c.*
6 *Actio talis datur heredi:non autem cõtra heredem atq;
principalem post annum.*

SI aliquis sciens se non esse tutorem dolo malo di
cit se tutorẽ: & ita eius authoritate alius cum pu-
pillo cõtrahit:quẽ contractũ apparet posteà non te-
nere:vel rem aliquã pupilli vẽdidit: quę venditio re
uocatur: & sic dãnificatur qui cõtraxit,& aget cõtra
illũ ad totũ suũ interesse per actionẽ in factum,de eo
quod cum falso tutore authore esse gestũ dicitur:in
quo interesse habebitur ratio etiã sumptuũ,quos fa
K cturus est in iudicio restitutorio:vt ff.e.l.j.& l.nouis
simè.§.Põponius.aget etiã pupillus cõtra illum si in
aliquo dãnificatus est.de qua actione dicemus sta-
1 tim in sequẽti. † Vnde ad hoc vt actio ista cõpetat,
tot sunt necessaria. In primis,ꝙ aliquis sit pupillus.
Secundũ,ꝙ aliquis sciẽs se tutorẽ nõ esse,se in ipsius
negotijs interponat. Tertium,ꝙ dolo malo hoc fa-
ciat. Quartũ,ꝙ eius sit authoritate cõtractũ. Quin
tum,ꝙ ille qui cõtraxit,ignoret istũ esse falsum tu-
torẽ:imò credat illũ esse verũ. Sextum, ꝙ cõtractus
ille non sit cõfirmatus tuitione prętoris:nã tũc licèt
L ipso iure non valeat:valet tamen tuitione prętoris:
sicut hæc oĩa probantur ff.e.l.j.§.j.& §.vlt.& l.ij.§.
vlt.& l. nouissimè.Septimũ,ꝙ tantũ falsus interue-
niat:nã si interueniret falsus cum vero,valet contra
ctus:vt ff.e.l.j.§.interdictum. aliàs sed Pomponius.
2 Vnde † in actione act.fa.ta.po. *Positio actris.* Ego di
co,ꝙ Titius est pupillus. Item dico,ꝙ tu dicebas te
tutorẽ illius. Item tu sciebas te nõ esse tutorẽ, & sic
dolo malo asserebas te tutorem. Item ego contra-
xi cum illo pupillo te authorisante. Item contra-
ctus ille fuit rescisus. Item ego damnificatus fui pro
M pter contractum illum in c. Econtrà reus facit ta-
3 les positiones. † *Positio rei.* Ego dico, quòd tu aliàs
& præter meã authoritatem eras contracturus cum
illo pupillo. Item licèt ego præstiterim authorita-
tem meam, alius tutor verus interfuit. Item tu sci-
uisti me falsum tutorem. Item fuit tibi denũtiatum
me esse falsum tutorem: & tu denuntiationi fidem
adhibuisti. In hac autem actione concipiet actor
4 ita libellum. † *Libellus.* Vobis domi. conqueror ego
Roger.de M.qui dicens se tutorem pupilli Titij cu

iusnon

A ius non erat: imò sciens non esse tutorem falsò asse-
ruit, & dolo malo se tutoré esse: vnde cum ipso & cú
dicto pupillo eo authorisante contraxi: vnde cú fal
so tutore authore côtractus habitus non teneat: &
me côtraxisse cum vero tutore interesset in xx. ideò
illa xx peto: & peto etiam sumptus quos facturus
ero in iudicio restitutionis quam minor petet con-
tra me: quos æstimo c. ad hoc propono actionem in
factú: de eo quod falso tutore auto. gestum dicitur
esse. Quod ita rectè concipiatur libellus dicit lex ff.
eodem l. j. §. j. & l. nouissimè. & l. etiam, aliâs. §. Pom
B ponius. *Oppositio.* Sed videtur, quòd actio ista con-
tra istum falsum tutorem non competat: nam iudi-
cium non potest esse in pendenti, sicut fideiussoris
obligatio: sed pro eo intenditur quod debetur: & pe
ti potest: vt ff. de iudicijs. l. non quéadmodum. quo-
modò ergo hic cùm contractatus duret: & minor
non sit restitutus: petet suum interesse, & illas ex-
pensas quas est facturus in iudicio restitutionis: cú
nondum fecerit. Respondeo: hoc contingit propter
dolum illius, qui dicebat se tutoré, cùm falsus esset:
sicut & aliâs: in simili in eo qui sciens vendidit rem
C alienam, vbi emptor agit contra eum ad interesse a-
ctione ex empto, antequàm res euincatur ab eo: vt
ff. de actio. empt. & vendi. l. seruus. §. sciens. *Quæstio.*
5 Item † quæritur quid differat actio ab ista actione
pro tutelæ: de qua suprà tractauimus in tractatu prę
toriarú. Respondeo: quidem illa locum habet quan
do quis credebat se tutoré cùm non esset. ista quan-
do sciebat quòd non erat. Et hæc responsio tollitur:
nam illa etiam actio tunc locum habet quádo quis
scit se non esse tutorem: vt ff. de eo qui pro tuto. l. j.
Vnde dicimus quòd illa locum habet, quando quis
D ignorauit vel sciuit: sed sine dolo malo se asseuera-
6 bat tutorem: hic autem quando dolo malo. † Item
nota, quòd actio ista datur hæredi non autem con-
tra hæredem: neque côtra principalem post annum:
quia factum punitur, & in dolum concipitur: vt ff.
eod. l huius. §. vlti.

De actione in factum ex illo edicto, quod falso
tuto. autho. neg gest. esse dicetur. competenti pupil-
lo contra falsum tutorem, Rubric.

1 *Libellus in tali actione, quomodò formetur.*

VERVM quia aliquádo propter falsum tutoré
E interpositú damnificatur impubes: ideò prętor
impuberi succurrit; vt côtra illú habeat actioné vti
lé in factú ex edicto quod fals. tuto. gestú esse dice-
tur. ff. eod. tit. l. vlti. Vnde in hac actione repetas om
nia quæ in superiori diximus. Concipies autem ita
1 libellum. † *Libellus.* Vobis domi. B. conqueror ego
R. de M. qui dicés se meum tutorem, cùm non esset,
in iudicio quod cum Titio habebam confessus est
talia: propter quę damnificatus sum in c. vnde illa
c. peto. ad hoc propono actionem in factum vtilem,
ad exéplum edicti quod falso tuto. autho. Quod ita
F rectè concipiatur libellus dicit lex ff. eo. l. vlti. vel si
deceptus sit impubes in contractu: dicat in libello:
cuius anthoritate in tali contractu deceptus sum
in x. vnde illa x. peto. *Oppositio.* Sed videtur quòd
actio ista non possit intédi: nam si damnificatus est
pupillus in contractu, habet contra illum restitutio
nem com quo contraxit: sicut legitur C. si aduersus
vendi. si ergo habet restitutionem contra illum: er-
go actionem contra istum non habet: quia si habe-
ret actionem, restitutio denegaretur: vt dicit lex ff.

G de minoribus l. in causæ. Respondeo: hoc locum ha
bet contra eandem personam: at contra diuersas se-
cus: vt C. si tutor vel curator inter l. etiam. *Oppositio.*
Item quæritur, si tutor confitebitur: non nocet pu-
pillo: vt ff. ad leg. Aquil. proinde. §. si tutor. si ergo
non nocet confessio: qualiter ergo aget contra illú.
Respondeo: confessio non nocet pupillo ipso scili-
cet petente restitutionem: vnde quia interest mino-
ris litis sumptibus nôvexari: vt ff. de minoribus. l. mi
noribus. ideò aget contra illum.

De actione in factum descendente ex illo edicto,
H Si quis omissa causa testamenti côtra illum qui hę
reditatem illam omisit, Rubric.

1 *Actio si quis omissa causa, &c. ad hoc ut procedat, quot requirantur.*
2 *Possidere quomodò quis ex causa lucratiua possit.*
3 *Positiones actoris & rei in tali actione. & nu. 4.*
5 *Libelli in tali actione quomodò formentur. & nu. 6.*

QVIA multi aliquando qui totum cômodum
volút sibi acquirere: vel legatarios & alios qui
bus sunt in testaméto legata relicta fraudare: omit-
tunt hæreditatem, quam ex testamento possunt adi
I re: & adeunt ab intestato: quia fortè est filius vel a-
gnatus vel cognatus: prætor succurrit legatarijs per
actioné in factum descendenté ex illo edicto: si quis
omissa causa testaméti: contra illú qui hęreditatem
illam omisit: vt perinde teneatur ac si non omisisset:
vt ff. e. l. j. §. j. & § penul. Quidá tamen in nomine a-
ctionis dissentiút: dicunt enim non actioné in factú
côpetere: sed vtilé ex testamento: & habent iura pro
se: nam iste si non omisisset, locum haberet actio di
recta ex testamento contra illum: vt C. cômu. de le-
ga. l. j. sic ergo modò per dolú cômissum locum ha
K ber vtilis contra eum, sicut aliâs inuenitur in actio-
ne noxali: vt ff. de noxalibus. electio. §. neq;. Pro pri
ma sententia facit l. ff. si ventris nomine mulier in
posses. mis. eandem poss. ad alium dolo malo trans.
l. j. nam ibi prætor dat actionem. glossat dominus
meus Azo, & dicit in factú tradens pro regula: quia
sicut condictione ex lege agitur vbi cautú est per le
gem, ꝙ agere possimus: de nomine auté actionis nô
ponitur. ff. de condicti. ex leg. l. j. ita vbicunq; inue-
nis in aliquo edicto prętorem dare actionem: & no-
men actionis nô ponitur: intelligas de actione in fa
L ctum: & ita notat ibi dominus meus: & facit pro eo
ff. de prę scrip. verbis. l. quotiés. & C. de sacro sanct.
eccles. l. sancimus. sed quia differentia est de nomi-
ne: differentiá nominis pertinacibus relinquamus:
vt C. de consti pecu. l. ij. Vnde ad hoc vt actio ista cô
1 petat, tot sunt necessaria. † In primis, ꝙ testamentú
sit tale ex quo potuit adiri hæreditas, vel bono. pos.
peti: aliâs qui omittit, non tenetur: quia túc iudiciú
defuncti nô vsurpatur: sed ad irritú iuris ratione vo
catur: vt ff. si omissa causa testaméti. l. ij. Secundú, ꝙ
hereditaté quá ex testamento adire potuit: si eá pos
M sidet: ꝙ ipse eá possideat, siue ab intestato siue alio
iure legitimo: nô aút si possideat ex alia cá, ex qua
testator fortè erat sibi obligatus: puta, per fideicô.
ab alio relictú, vel ex alio aliquo tit. totiens enim lo
cum habet hæc actio, quotiens hæreditatem omis-
3 sam possidet: vel quasi legitimus: vel quasi bono-
rum possessor: aut quasi prædo, fingens sibi ali-
quem titulum ab intestato: vt ff. si omissa causa te-
sta. l. j. §. non quærimus. & l. vlt. Tertiú vel ꝙ possi-
deat, vel qđ pecuniá acceperit, vt ad aliú tráfmittat:

A ex tūc enim tenetur: sed in hoc casu vltimo tenetur
loco sequenti: vt primò excutiatur possessor hæredi
tatis, si lucratiuam habet causam, aliâs ipse primo:
vt ff.eod.l.si quis pecuniam.& l.licèt.& l. vltim. &
C.eod.l.j. In hoc casu intellige quod dicitur ff. eod.
l.j.§.vlti. quando omisit pecunia accepta, vel aliter
vt statim dicemus. si autem gratis omiserit hæredi-
tatem: non tenebitur legatarijs respondere: vt ff.eo.
l.si quis pecuniam. in h. primi responsi. & l. si quis
2 omissa. † *Quæstio.* Sed quęritur quomodò ex causa
lucratiua potest quis possidere: ex quo pecuniam re
B cepit ille qui omittit hæreditatem: vt supra dictum
est. Respodeo: potest exēplum notari ita, quòd for-
tè alius dedit pecuniam illi instituto: vt non adiret
hæreditatē, & ita perueniret ad me: qui aliâs ab inte
stato eram venturus, vel aliter, esto quòd ego solue
rim pecuniam illi omittenti: nihilominùs cōueniar
ego: sed postea: quia primò conuenietur omittens,
vt dictum est. Et quòd dicit lex ff.eod.ti.l.licèt. in fi.
maximè si lucratiuam, ibi illud maximè, superabun
dat: sicut & aliâs. C.de testam.manu.l. vlti. & sic ibi
notat dominus meus. & si pecuniam recipio primo
C conueniar ego actione directa ex testamēto: & pos-
sessor posteà vtili: vt ff eod. si quis pecuniam.l.fin.j.
respons. quia causam habet non lucratiuam: aliâs
si habet causam lucratiuam: primò cōuenietur pos-
sessor: vt prædicta l.licèt. Si autem pecuniam non re
ciperat, sed fraude omittat: tunc tenetur: & sic intelli-
gitur ff.eod.l.j.§.vltim. quia quod dicitur in eodem
titul. si quis pecuniam non acceperit: simpliciter au
tem omisit &c. simpliciter.i. sine pecunia, & sine do
lo, aliâs tenetur: vt dictum est. *Oppositio.* Sed quęri-
tur: nam non videtur quòd ille qui ab intestato pos
D sidet data pecunia sit conueniendus, sed omittens
tantùm. nam cùm pretium loco rei succedat: vt ff.
de peti.hæredi.l.si rem & pretiū. ergo cùm pretium
habeat ille tantùm videtur conueniendus, & non
possessor: vt ff.eod. si quis pecuniam.§.vlti. Respon
deo: re vera conuenitur ille primò: sed illo inuento
non soluendo recursum habēt legatarij contra pos
sessorem: vt & aliâs. ff.de lega.j.l. planè. in ij.§.j.&
argu. ff.de per quem factum est.l.vlti. vel fortè omit
tens habebat valdè exiguam pecuniam: vnde non
expediebat legatarijs agere contra eum. sicut &
E aliâs. ff.de petitio.hæred.l. etiam.§. idem. Sed hanc
vltimam responsionem non approbo: nam ibi roga
tus erat restituere modico recepto pretio: vnde non
tenetur: hic autem propria voluntate omisit. Quar
tum, quòd dolo amittat vel fraude: vt ff. eod.l.j. in
princ. & §.vlti. Intelligitur autē dolo omittere, qui
quocunque modo potuit acquirere hæreditatem,
& non acquisiuit: vt ff.eod.l.j.§.j.& §.qui sub condi
tione. Quintum, quòd de voluntate testatoris non
omittat: nam tunc non tenetur si omittit ex testamē
to, & adijt ab intestato: vt ff.eod.l.j.§.si proponatur.
F & l.qui autem.§.j. Vnde in hoc interdicto act. facit
3 tál.posi. † *Positio actoris.* Ego dico, quòd talis fecit
testamentum. Item dico, quòd in eo interfuerūt se-
ptem testes, & alia quæ in testamento desiderantur.
Item dico, quòd in illo testamento te hæredem in-
stituit. Item mihi legauit decem. Item illam hæredi
tatem omisisti ne adires. Item hæc dolo & fraude fe
cisti. Item vt omitteres pecuniam recepisti. E contrà
4 reus facit tal.posi. † *Positio rei.* Ego dico, quòd Ti-
tius fecit testamentum minùs solemne. Item ego o-
G misi hęreditatem: quia testamentum solemnitate ca
rebat. Item testator voluit, quòd si vellem adire ab
intestato: quod possem. Item gratis & bona fide il-
lam hęreditatem omisi. In hoc autem edicto conci-
5 piet actor ita libellum. † *Libellus.* Vobis domi. H.
conqueror ego R. de M. qui cùm fuisset hæres insti
tutus à Titio, qui mihi in testamento xx. reliquit: in
fraudem legatariorū hęreditatē illam omisit, & ab
intestato possidet. vnde ac si ex testamento adijsset,
peto mihi legatum præstari ab eo: ad hoc propono
actionem in factum descendentem ex illo edicto. si
H omissa causa testamenti, vel vtilem actionem ex te-
stamento. Quod ita rectè concipiatur libellus dicit
l.ff.eod.l.j.& l.de libertatibus.§.hæredes. Ita conci-
pies libellum, quādo hæres, qui fuit institutus, omi-
sit: & ipse possidet, quòd si nó possideat: sed per frau
dem omisit: concipies libellum modo prædicto: vt
remoueas, & ab intestato possidet: & sic rectè conci
pietur libellus: vt ff.eo.l j.§.vlti. *Oppositio.* Sed huic
libello opponitur: quia non videtur quod actio præ
dicta possit intendi. Nam ea quæ in testamēto relin
quuntur, ita demùm valent & peti possunt si ex te-
I stamento adeatur hæreditas: vt C.de fideicommis.l.
eam quam. at iste non adiuit ex testamento: ergo le-
gatum non potest peti. Respódeo, verum est, quòd
non potest peti actione directa ex testamēto: at hac
actione vtili, vel in factum peti potest: vt dictum est.
nam regula illa in xj. casibus fallit: quorum primus
est, de quo tractamus. Secundus C.de fideicommis.
eam quam. Tertius in authen. vt cùm de appellatio
ne cognoscitur.§. si quis de prædictis. Quartus ff de
lega.ij.l.cùm pater.§.filius. Quintus ff. de bonorū
possessio.contra tab.l.j.& ff.de leg præstan. contra
K tab.bonor.posses pe.l.j. Sextus ff.de his quę in testa
men.delen.l.proximè. Septimus institu.de eo cui li-
ber.causa bona. Octauus ff.ad Silleianum l.fisco.
Nonus ff.de fideicommis. liberta. l. in testamento.
Decimus. C.de codillis l.vltim. Vndecimus ff.de hæ
redibus instituendis.l.item Et est ratio quare iste te
neatur: quia cū dolo omittit: & dolus pro possessio-
ne habeatur: vt ff.de rei vendic. sin autem meritò ille
qui dolo omittit, tenetur. Si autē possideat ille qui
omisit: nec dolo fecit, quòd omitteret: imò gratis o-
misit: & alius modò possidet: cōcipies ita libellum.
L *Libellus.* † Vobis do. conqueror ego Rog. de M. qui
6 possidet hæreditatem omissam à Titio instituto hæ
rede in testamento Sempronij: qui testator mihi in
illo testamento xx. reliquit. vnde quod illa xx. mihi
præstet ac si hæres esset: ago cōtra ipsum: & ad hoc
propono actionem in factū descendentē ex illo edi
cto si omissa causa testamenti: vel vtilem actionem
ex testamento. Quod ita rectè concipiatur libellus.
dicit lex ff.eod.titul.l.si quis pecuniam.§.j. *Opposi-
tio.* Sed non videtur, quòd libellus iste rectè conci-
piatur. Certū est, ꝙ legatarius, si petit legatum agit
M ex quasi contractu: vt institu.de oblig. quę ex quasi
cōtractu.§.hęredes. & si agit ex quasi cōtractu, agit
contra hæredē: & hæredē appello siue quis sit insti-
tutus, siue substitutus: vt insti.de vulg.& pupill.sub
stitu. At iste possessor hæreditatis, nec hęres est, nec
institutus, nec substitutus: ergo cōtra eum agi non
potest. Respondeo: de iure ciuili procedit rectè op-
positio: at de iure prætorio, quod voluit voluntates
testatorum prorogari: tenetur ille: vt ff. eod.l.j. sicut
& aliâs contingit, vbi quis de iure ciuili non tene-
tur: de iure

A pretorio sic: vt in actione quod metus causa: vt ff.
quod metus causa.l.metum.& idem contingit in eo
qui dolo desijt possidere, qui de iure ciuili non tene
tur: de iure tamen prætorio sic.vt ff. de noxalibus.l.
electio.§.ij.

De actione in factum descēdente ex edicto,
De publicanis, Rubric.

1 *Actio de publicanis ad hoc ut competat, quot exigantur*
2 *Positiones actoris & rei in tali actione. & nu. 3.*
4 *Libellus in tali actione quomodò concipiatur.*
5 *Actione in factum quæ est in duplum, an contra publica*
B *num agi posit.*
6 *Actionem si quispiam contra publicanum intētauerit di*
cendo: domine ago contra publicanum & peto ab eo
mihi ablata: seu extorta secūdum legem restitui: quæ
actio in iudicium deducta uideatur: & si iudex ipsum
condemnauerit: in qua actione ipsum condemnasse di
catur.
7 *Actio de publicianis quando pœnalis est: utrum ab initio*
an in iudicio crescat.

QVIA aliquādo publicani, qui & exactores tri-
butorū appellantur, exigūt vltra debitū: ideò
C prætor contra eos actionem in factum ex edicto de
publicanis induxit: per quam compellitur plicanus
restituere in duplum infra annum: post in simplum:
ei à quo exegit, siue familia sua publicani nomine
computato illo simplo, quod exactum est, in illo du
plo: vt ff. de publicanis.l.j. & accipias hic publica-
nū, qui publico fruitur.i. qui aliquid habet à fisco,
siue vt procurator, siue quia pro illo publico soluit
pensionē, siue quia colligit tributa: & omnes illi qui
aliquid à fisco cōducunt rectè publicani appellātur:
vt ff.eod.l.j.§.hic titulus. Idem intelligas in eo qui à
D republica alicuius ciuitatis conduxit: vt ff. eod. sed
& hi.§.præterea. publicani etiam, appellantur qui
sunt hodie baiuli: qui propter occasionem illus offi
1 cij multa illicita extorquet. † Vnde ad hoc vt actio
ista competat. tot sunt necessaria. In primis, quòd
aliquis sit publicanus. Secundum ꝙ nomine publi-
cani, id est, nomine illius officij publici exegerit.
Tertium, quòd vi exigat: siue vis illa sit ablatiua si-
ue compulsiua. sicut hæc probantur ff. eodem.l.j.§.
j.& ij.& l.licitatio.§.quod illicitè.& C.quod metus
causa.l.si per impressionem. Vnde in hac actione a-
E ctor faciat tales positiones. † *Positio actoris*. Ego di-
2 co, quòd tu es publicanus. Item dico, quòd tu publi
cani nomine decē à me extorsisti. Item dico, quòd
illud quod extorsisti, per vim extorsisti. Ecōtrà reus
3 facit tales positinnes. † *Positio rei*. Ego dico, quòd
Titius tantùm fuit publicanus: si istud confitebitur
actor succumbet: quia contra illum non aget, cùm
non sit publicanus. Item dico, quòd illud quod per
cepi pro tributo illius prædij percepi. Item illud de-
bebas soluere. Item tantùm redditur de illo prædio
quod à te possidetur. In hac autem actione conci-
F piat actor libellum. † *Libellus*. Vobis domi. conque-
4 ror ego R. de M. publicano domini Imperatoris
vel rei publicę qui nomine publicani sciēs me nihil
debere, exegit à me decem: vnde illa decem peto in
duplum mihi restitui: & ad hoc propono actionem
in factum ex edicto de publicanis. Quod ita rectè
concipiatur libellus dicit lex ff. de publicanis.l.j.
& l.sed hi.§.præterea. *Oppositio*. Sed videtur, quòd
actio ista non possit competere: nonne publicanus
si per vim aliquid extorsit, tenetur vi bonorum rapt.

G vel etiam furti: vt C.de furtis.l. etiam. & argumen.
ff.de condicti. furtiua.l.quoniam. item nonnè tene
tur actione in factum de calumniatoribus: vt ff.de
calumnia.l.si quis ab alio.§.cùm publicanus. Item
nonnè tenetur quòd metus causa: vt C. quod metus
causa.l.cum te.& l. si impressionem. quod ergo bo-
num est actori istam actionem intendere: cùm ma-
iores pœnas per illas actiones possit consequi. Item
prætor quare istam actionem induxit: videtur enim
& superflua, cùm prædicta sufficiant? Respondeo:
sicut & iurisconsultus respondet: quia hoc edictum
H induxit contra publicanos: ideò quia mitiùs: & dat
eis facultatem restituendi vsque ad sententiam:
quod in alijs non est: præterquàm in actione quod
metus causa ff. eodem.l.j. §. hic titulus. & ff. quod
metus causa. si cùm exceptio. secundo respōso. Item
propter aliud induxit prætor hanc actionem: quia
solet plus timeri quod specialiter inducitur, quàm
quod generali clausula fit inductum. hoc dicit cap.
extra. de hæreticis. cap. si aduersus. & dicit Labeo.
ea quæ notabiliter fiunt: nisi specialiter notentur,
videntur neglecta. vt ff. de iniurijs.l. item apud La-
I beonem.§. ait prætor. † *Quæstio*. Sed nunquid po-
5 test agi actione in factum, quę est in duplum, & alijs
prædictis actionibus contra publicanum. Respon-
det Iurisconsultus quòd sic: ne sit melior conditio
publicanorum: vt ff. eodem.l.j.§. hic titulus. ita ta-
men ex alijs potest agi vt consequatur id quod plus
est in alijs actionibus: vt ff. de actionibus & obliga-
tionib.l plura. & de priua. delict. l. nunquam. ff. de
6 actionibus.l. qui seruum. † *Quæstio*. Sed illud quę-
ritur si aliquis egerit contra publicanum. ita simpli
citer. Domine ago cōtra publicanum, & peto ab eo
K mihi ablata seu extorta mihi restitui secundum le-
gem: quæ actio videatur in iudicium deducta. & si
iudex ipsum cōdemnat: in qua actione videtur eum
condemnasse? Respondeo, in minori, scilicèt in ista
actione in factum quæ minor est: & ita videtur in
iudicium deducta. nam si iudex condemnauit de vi
minori: scilicèt de priuiata: videtur condemnasse:
& in pœnis mitiores sumus: vt ff. de pœnis.l. si præ-
ses.& l. interpretatione.& argumen. ff. de suspectis
7 tutor.l. hæc enim. † *Quæstio*. Item quæritur in eo
quod dicit pretor de hac actione: quia infra annum
L competit in duplum: & dat reo facultatem restituē-
di vsque ad sententiam, vt liberetur à pœna: quan-
do actio ista sit pœnalis vtrum ab initio an crescat
in iudicio: sicut & illę quæ crescunt in litem per infi
ciationem: vt lex Aquil. & aliæ actiones. vt ff. ad le-
gem Aquil. inde Neratius. & institu. de actionibus.
§. in duplum. & ff. de iureiurando. eum qui. primo
responso. Respondeo: ab initio est actio ista in du-
plum, licèt prætor clementer agat cum eo: quia dat
sibi restituendi facultatem vsque ad sententiam, vt
liberetur à pœna. sicut in actione quod metus cau-
M sa, quæ ab initio est quadrupli: licèt prætor det infe-
renti metum facultatem restituendi vsq; ad senten-
tiam: vt ff. quod metus causa.l. si cum exceptione.§.
satis. nec obstat quod in ead. lege dicitur. in fin.§. sa
tis. scilicèt quia non statim ab initio quadrupli est.
Respondeo. verum est sine remedio.

De actione in factum descendete ex illo edicto,
De liberali causa quæ datur & compétit contra il-
lum qui passus est se venundari ad pretium partici-
pandum, Rubrica.

Dom. Rofred. Beneuent.

A 1 *Actio de liberali causa ad hoc ut ueniat, quot necessaria sint.*

2 *Positiones actoris & rei in tali actione. & nu. 3.*

4 *Libellus in tali actione quomodò formetur.*

ALIQVANDO euenit, quòd aliquis liber patitur se venundari ad pretium participãdum & sic omnibus concurrentibus liber seruus efficitur, scilicèt quòd ille qui patitur se venundari, sit maior xx. ann. Secundum, quòd patiatur se vendi ad hoc vt habeat partem pretij. Tertium, quòd habeat partem pretij. Quartũ, quòd sciat se liberum. Quin B tum, quòd vendatur alicui qui credat illum esse seruum: & sic ignoret conditionem illus: sicut hæc probantur ff. de liberali causa. & l. liberis. & l. cùm pacto. & l. qui sciens. & C. de liberali causa. l. non ideò minùs. & institut. de iure personarum. §. serui. Alioquin si ista non interueniũt, vel aliquod desijt: ille qui patitur se venundari ad pretium particulandum: bene potest proclamare in libertatem: vt legibus prędictis. Verum quia emptor inuenietur deceptus, si illa venditio irritetur: ideò prætor emptori succurrit per edictũ suum: & dat sibi actionem in fa C ctum contra illum, qui modò proclamat in libertatem, & passus est se pro seruo venundari: cùm esset liber: quæ actio tantùm infra annum competit, & in duplum: quia solam pœnam pecuniariam continet contra illum: in quo duplo habetur ratio, & pretij dati, & illius quod pretio dato accesfit, vt totum duplicetur: puta si propter emptionẽ istam aliquid detur alicui: vel mutuauit: vel compensauit: vel obligatus est: vt ff. de liberali causa. rectissimè. & l. in tãtùm. & l. vel. & l. non solùm. §. vlti. Præter hanc autem actionem nihilominùs ago contra venditorem D quasi euictione secuta ad duplum: si duplum promisit. nec vna tollit aliam: cùm prima quæ datur contra illum venditorẽ sit pœnalis: vt ff. de liberali causa. l. vel obligatus. & l. vtiq;.
5 † Vnde ad hoc vt actio ista competat, tot sunt necessaria. In primis, ꝙ venditio illius facta sit. Secundum, quòd facta sit ita, ꝙ de iure non teneat. Tertium, quòd ille proclamet in libertatem. Quartum, quòd ille proclamet de iure: ita quòd obtineat: sicut hæc probantur ff. de libera. causa. l. rectissimè. Quintũ, quòd ille qui emit, igno E ret ipsum esse liberum: alioquin si sciat, indignus videtur omni auxilio: quia ille proclamabit in libertatem: nec iste habet aliquam actionem: vt ff. de liberali causa. l. liberis. & l. qui sciens. Vnde in hac a-
2 ctione actor fa. ta. posi. † *Positio actoris.* Ego dico, quòd Titius te vendidit mihi pro decem. Item iu proclamasti ad libertatem. Item pronuntiatum fuit pro te. Item quando te emi, credebam te seruum fore vendentis. Econtrà reus fac. tal posi. † *Positio rei.*
3 Ego dico, quòd quando Titius me tibi vendidit pro decem, tu sciebas me liberum hominem esse. Item F tuus procurator per quem me emisti, sciuit me liberum: ideò autem pono de sciẽtia procuratoris: quia tunc quando per procuratorem emo, & incertum hominem: puta, vade & eme mihi hominem: tunc spectatur scientia procuratoris. Cæterùm si certum hominem mandem emi: tunc spectatur sciẽtia mea. & in primo casu loquuntur ff. de liberali causa. imò & ff. de cõtrahenda empti. l. huiusmodi. & ff. de edili. edict. l. cùm mancipium. in princ. In secundo casu loquuntur iura. ff. de liberali caus. l. in seruo. & ff. de ædil. edict. l. cùm mancipium. §. sed si seruus. Et ea-

G dem locum habent, quãdo quis emit per filium vel per seruum: quando non peculiarij nomine. sicut de hoc notat dominus meus in prædicta l. cùm mancipium. Item nota, quòd ea quæ diximus de actione pœnali, quòd non competant emptori scienti. verũ est quãdo emptor à principio sciuit, scilicet tempore emptionis. alioquin posterior sciẽtia sibi non nocet: vt ff. de liberali causa. l. non solùm. §. penul. In hac autem actióne concipiet actor ita libellum. *Li-*
4 *bellus.* † Vobis domi. conque. ego R. de M. qui sciés se liberum se ad pretium participandum venunda- H ri passus est à Titio mihi ignoranti suam conditionem, & credenti eum seruum esse: & ipse posteà ad libertatem proclamauit: & obtinuit: cùm omnia ea quæ debuerunt interuenire non interuenerunt. vnde cùm pro emptione ipsius mihi centũ absint: ideò illa mihi in duplum solui pero: & ad hoc propono actionem in factum inductam ex edicto prætoris de liberali causa. Quod ita rectè concipiatur libellus dicit l. ff. de liberali caus. l. rectissimè. & l. in tantùm. & l. vel obligatus. *Oppositio.* Sed opponitur: nam non videtur quòd actio ista competat contra illum I qui modò proclamat in libertatẽ. Certum est enim quòd quãdo ipsum emi: illum mihi obligare nolui. si ergo nolui obligare, quomodò mihi datur contra illum actio: non videtur: vt argu. ff. communi diui. l. in hoc iudicio. Respõdeo. quod opponis locum habet in actione quæ ex cõtractu vel quasi descendit. at in actione ex maleficio, secus: quod delictum commisit ille à principio: & nunc quando proclamauit, delictum illud consummauit.

De actione in factum descendente ex illo edicto, De bonis autho. iudic. posśid. quæ datur contra il- K los qui in possessionem missi sunt, & fructus percipiunt, Rubric.

1 *Actio de bon. autho. iudi. possi. ad hoc ut procedat, quot requirantur.*

2 *Positiones actoris & rei in tali actione. & nu. 3.*

4 *Libellus in tali actione quomodò concipiatur.*

5 *Actio dicta an competat pro damno dato in rebus illis in quibus missio facta fuit.*

QVIA multotiens aliqui mittũtur in possessionem bonorum alicuius ex varijs causis: ali-
1 quando propter legata: de quo habes rubricam spe L cialem: vt in possessione legatorum: aliquando etiã propter alia: vt rubricam damni infecti: vt ff. de dãno infecto. l. si finita. §. vlti. ff. de acquir. posses. l. possideri. §. vlti. & ff quorum legato. l. j. aliquando propter contumaciã conuenti actione reali vel personali: vt C. de bonis authó. iudic. poss. l. per totum. & ff. e. tit. & ff ex quibus causis in pos. eatur. & in authẽ. de exhibẽd. & introducen. reis. col. v. & C. de præscr. xxx. annor. si quis emptionis. §. penul. qui omnes si mittantur in posses. non posśident: sed tantùm tenẽt vt in legib. prædict. preterquam in actione reali, vbi M est dissensio, an missus in poss. infra annũ posśideat de quo alibi diccemus. nec possunt fructus percipere. nisi contingat ratione personę: puta, filia neptis, pro neptis, vxórue. ita tamen si nupta non sit: nec suum quicquam habeat: vt ff. vt in posses. lega. l. pe. & nisi contingat ratione causę: puta, in petitione hæreditatis. vbi ille qui mittitur in poss percipit fructus & lucratur. vt ff. ex quibus cau. in pos. eatur. l. Fulcinius. §. vlti. Verum quia isti taliter missi aliquando percipiũt fructus & damnũ dant: ideò pretor succurrit ei in cuius

A in cuius bonis missio facta fuit per actionem in fa-
ctum:per quam fructus perceptos creditor sibi tene
tur restituere, & damnum emendare: vt ff. de bo-
nis author.iudic.possi.l.prętor ait.primo responso.
5 Vnde † ad hoc vt actio ista competat, tot sunt ne-
cessaria. In primis, quòd causa aliqua pręcedat: pu-
ta, debiti: vel legati: vel alterius causę propter quam
creditor petat in bonis missionẽ: vel quód petebat
creditor, & debitore inuento contumace facta est
missio. Secundum, quòd illud petat à iudice. Tertiũ
quòd iudex mittat illum in posses. Quartum, quòd
B iudex fuerit talis, qui potuerit mittere: sicut hæc pro
bantur per leges superiores. & ff. ne vis fiat ei qui in
poss. miss. l. j. §. hæc verba. & ff. de iurisd. om. iud. l. iu
bere cauere. & ff. ad municipales. l. ea. & l. magistra-
tus. Quintum, quòd percipiat fructus vel damnum
det: vt in prædicta. l. prætor. Vnde in hac actione act.
2 fa.ta.posi. † *Positio actoris.* Ego dico, quòd tu pete-
bas à me decẽ. Item vocatus à iudice non veni. Item
iudex misit te in pos. talis prædij. Item ex illo prędio
tot fructus percepisti, vel damnum dedisti. Econtrà
3 reus fac.tal.posi. † *Positio rei.* Ego dico, quòd hoc
C anno fuit sterilitas. Item in illo fundo in quo fui
missus in possessi. venerunt locustę & brucus. si ista
confiteatur actor succumbet. quia ex quo fuit steri-
litas, fructus non potuerũt percipi: vt ff. locati. & cõ
duct. l. ex conducto. §. si vis. & C. loca. & condu. l. li-
cèt. In hac autem actio. concipietur ita libellus. *Li-*
4 *bellus.* † Vobis do. H. conquer. e. R. de M. qui cùm
missus esset in posses. talis prædij mei vel domus: vel
rerum mearũ: fructus tot ex illis rebus percepit: vel
res deteriores fecit. vnde vt fructus illos mihi resti-
tuat, vel damnum datum resartiat: ego cõtra illum
D & ad hoc propono actioné in factum ex edicto prę-
toris de bonis autho.iudi.possid. Quòd ita rectè cõ
cipia. libellus, dicit lex ff. de bonis autho.iudi possi.
l. prętor ait. j. responso. *Oppositio.* Sed opponitur. nã
non videtur, ꝙ actio ista pro fructibus possit inten-
tari. nam cùm actio in factũ sit subsidiaria: vt C. de
sacrosan. eccl. l. sancimus. & ff. de præscr. verbis. quo
tiẽs. si ergo alia competat, ista locum non habet: at
hic locũ habet. s. furti: vt argu. ff. de furt. l. inficiian-
do. §. vlti. nam sicut ibi colonus post tẽpora locatio
nis finita si percepit fructus: tenetur furti: ita & hic
E ergo & ista locum habere non potest. Respondeo:
non est locus oppositioni. nam ad id quod datur a-
ctio furti quæ datur ad pœnam: ad idem non datur
ista: quia ad rem ipsam. *Oppositio.* Si tu opponis: ad
rem ipsam: & in hoc casu datur condictio furtiua,
quæ est rei persecutoria: ergo ista non datur. Respõ
deo: cõdictio est de iure ciuili. at ista est de iure prę-
torio. vnde eodem iure non datur. hoc etiam vides
in actione de dolo quæ tunc demùm competit cum
alia, scilicèt pecuniaria ad rem ipsam non supersit. si
autem alia detur & criminaliter, nihilominùs datur
F & de dolo: vt ff. de dolo. l. ij. & l. si quis affirmauerit.
vel aliter leges illę de quibus opponis, quòd tunc
demùm datur illa actio in factum, quando alia non
superest: de ciuili actionę in factum loquuntur: at
prætoria actio in factum sicut ista, bene cum alijs
5 posset concurrere. † *Quæstio.* Item quæritur in eo
quod dicitur, quòd actio ista competat pro damno
dato in rebus illis in quibus fuit facta missio. Nam
non videtur, quód ista detur: cùm alia supersit, scili-
cèt legis Aquil. actio, vel vtilis Aquil. vel in factum
G vt distinguitur: institu. ad legem Aquil. §. vlti. Re-
spondeo: licèt lex Aquil. posset competere: nihilomi
nùs & ista competit: quia cùm ista in factum, sit prę
toria: nihilominùs & cùm alia concurrit: sicut in su-
periori quæstione dixi.

De actione in factum ex eodẽ edicto, per quam
creditor missus in possessionem recuperat expensas
factas in re illa, Rubric.

1 *Actio per quam creditor, &c. ad hoc ut ueniat, quæ exi-*
gantur.
2 *Positiones actoris & rei in tali actione. & nu. 3.*
H 4 *Libellus in tali actione quomodò fiat.*

SICVT succurritur debitori cõtra creditorem:
qui fuit missus in possessionem: vt fructus recupe
ret: & sibi damnum emendetur, vt in superiori actio
ne diximus: ita succurritur isti creditori, qui missus
in possessioné rerum illarum fecit expensas per prę
torem: qui sibi dat actionem in factum: per quam
recuperat omnes sumptus factos sine dolo: vt ff. de
bonis autho.iudi.possid. l. prætor. primo responso.
1 Vñ † vt actio ista cõpetat, tot sunt necessaria, quot
diximus in actione superiori: præterquàm de fructi-
I bus, & de damno dato. Item necessariũ est & aliud
quòd iste qui est missus in possessio. sine dolo malo
faciat illas impensas, etiam si illę impensæ non sunt
necessarię vel vtiles illi, in cuius bonis factę fuerũt
illę impensæ: vt ff. de bonis autho. iudi. possi. l. præ-
tor ait. § quod ait prætor. Quod sic intelligo quod
recuperat impensas: & si non profuit erogatio ex-
pensarum: subaudi respectu exitus: considerato ta-
men principio debent illę expensę esse saltem vtiles:
vt argu. ff. de nego. gest. sed an vltro. Nam si datur
in factum cõntra creditorem: & omne id venit in eo
K quod in actione nego. gestor. attenditur: vt ff. de bo
nis autho.iudic. possi l. creditores. §. vltim. ergo &
quando datur creditori omne id debet considerari
quod venit similiter in actione negotio. gestor. vt
cõtrariorum eadem sit ratio. Prætereà creditor illas
impensas recuperat, quas fecit sine dolo: vt in l. præ-
dicta, prætor. in manifesto ergo esset dolo creditor
qui voluntarias faceret. & ideò saltem ratione prin
cipii debent esse vtiles: vt dictum est. Est & aliud ne-
cessarium ad hoc vt actio ista competat, quòd locus
ille, in quo fuit impensum, pertineat ad iubentem:
L aliàs missio nulla: vt ff. de bonis autho.iudic. possi.
l. cùm vnus. §. is qui. Vnde in hac actione actor fac.
2 tales posi. † *Positio actoris.* Ego dico, quòd ego con
questus fui de te coram tali iudice. Item tu citatus
noluisti comparere. Item iudex misit me in posses.
rerum tuarum. Item dico, quòd res illæ sunt de di-
strictu illius ciuitatis. Item dico, quòd in rebus illius
feci tales expensas. Econtra reus facit tales positio.
3 *Positio rei.* † Ego dico, quòd tu fuisti conquestus de
me. Item citatus veni paratus respondere. Item iu-
dex ille sine citatiõe te iussit mitti in possessionem.
M Item res illæ in quarum possessione iussit te mitti,
sunt in iurisdictione alterius iudicis. Item expensæ
quas fecisti fuerunt voluntariæ. In hac actione act.
4 concipiet ita libellum. † *Libellus.* Vobis domi. H. cõ
queror ego Roge. de M. qui cùm fuissem missus in
posses. bonorum eius vel rei talis ex causa contuma
ciæ eius, vel ex alia causa expendi in rebus illis. c.
quas expẽsas mihi restitui peto: & ad hoc propono
actionem in factum ex edicto prætoris de bonis au-
thor.iudic.possi. Quod ita rectè concipiatur libel.

A dicit lex ff.de bonis autho.iudic.posſi.l.prætor.pri-
mo reſpóſo.§ quod ait. *Oppoſitio.* Sed videtur,quòd
nunquam iſtæ impenſæ repeti poſsint. Certum eſt,
quòd creditor iſte,qui miſſus eſt in poſſeſ.habet mo
do prętorium pignus:vt ff.de acti.pigno.non eſt mi
rum.& C.vt in poſſeſsioně legatorum.l.ſi poſtquá
& l.qui legati.& C.qui potiores in pignor.habean.
l.ij.& iij.non tenetur facere expenſas : quia tenetur
tantùm de dolo & lata culpa : licèt conuentionalis
teneatur etiam vel leui:vt ff. de bonis author.iudic.
poſsi.l.prætor.§.prætereà. & C.de actio. pigno.l. ſi
B creditor.& l.ſi nulla.ſi ergo non tenebatur, & ſciés
impendit,videtur donaſſe:vt inſtitu. de rerum diui.
§.ex diuerſo.& ff.de acquiré.rerum domi.l.adeò. &
argumen.ff.de regul.iur.l.cuius. Prætereà mirabile
eſt,quod dicit:quia recuperat expenſas: etiam ſi illa
erogatio in nihilum profuit debitori. Reſpondeo:
non eſt locus oppoſitioni : nec ſequitur iſtud argu.
non tenetur facere impenſas:ergo ſi fecit,non repe-
tit.nam fallit.nam negotiorum geſtor, non tenetur
negotiũ gerere:tamen ſi fecit expéſas , repetit etiam
ſi non habuit bonum euentum:dummodò à princi-
C pio fuerint vtiles:vt ff.de nego. geſt.l.ſed an vltro.
& C.de nego.geſt.l.tutori. hoc etiam vide in hære-
de,qui non tenetur reficere res quarum relictus eſt
vſufruct.tamen ſi refecerit:habet actionem negotio
rum geſto.contra fructuarium:vt ff. de vſufru.l.ſed
cùm fructuarius.§.nó magis.& l.ſi abſente fructua-
rio.nam hoc generale eſt, quòd quotienſcunque fa
cio expenſas in re aliqua: ſi facio tãquam in re mea
tantùm retentionem habeo,& non actioně:quia ne
minem mihi obligare volui.at ſi in re aliena, habeo
actionem negotiorum geſtorum:vt ff.communi di-
D ui.l.in hoc iudic.§. impendia. *Oppoſitio.* Item non
videtur,quòd actio iſta competat, cùm ſit ſubſidia-
ria.ſi ergo alia competit:iſta non debet dari:ſicut in
ſuperiori actione diximus. At competit alia, ſcilicèt
contra pignoratitia,quæ datur creditori,ſi facit ex-
penſas in pignore:vt ff.de pignor.action.l.ſi ſeruos.
Reſpondeo : illa pignoratitia iſti creditori nunquã
poſſet competere:quia illa oritur ex quaſi cõtractu:
vt argu. inſtit.quibus modis re cont.ob. §. creditor.
& inſtr.de obl.quę ex quaſi contractu naſcuntur.§.
Item ſi inter alios.&datur creditori conuentionali:
E quia cùm habeat pignus ex conuentione: & per ius
ciuile habet etiã actionem illam de iure ciuili indu-
ctam. At iſte creditor cùm habeat pignus prætoriũ
non poſſet ſibi actio,quæ eſt de iure ciuili compete
re:niſi fortè quis vellet dicere,quòd competeret illa
vtiliter:& ſic daretur iſti vtilis pignoratitia.vnde tã
quam ſubſidiariã prætor huic creditori hanc actio-
nem in factum pro impenſis dat.

De actione in factum deſcendente ex illo edicto,
Si quis teſtamento liber eſſe iuſſus fuerit:quę datur
contra ſeruum ſurripiẽtem aliquid poſt mortem do
F mini ante aditam hæreditatem, Rubrie.

1 *Actio ſi quis teſtamento &c. ad hoc ut competat , quot neceſſaria ſint.*

2 *Poſitiones actoris & rei in tali actione.& nu. 3.*

4 *Libellus in tali actione quomodò formetur.*

QVIA aliquando ſeruus ſpe libertatis in domi-
ni teſtamento relictę poſt mortẽ domini & an-
te aditã hęreditaté aliquid de bonis defuncti ſubtra
hit:vel defuncto rem pignoratam:vel rem aliquam,
quam intererat hæredis nõ eſſe ſubtractam:& quia
G deficiebãt omnes actiones ciuiles:ideò prętor actio
nem in factum dat hæredi contra illum,& intra an-
num vtilem: per quam duplum ab illo ſubtractę rei
hæres conſequitur:quod duplum eſt tantùm pœna:
quia nihilominùs hęres poteſt rem vendicare, ſicut
iſta probãtur.ff. ſi quis teſtamento liber eſſe iuſſus.
l.j.primo reſponſo.& §.hæc actio.& §.in ſumma. &
illud.Et ſicut datur pro rebus ſubtractis:ita etiã da-
tur pro damnis datis in hæreditate ab illo ſeruo: vt
ff.eo.tit.l.j.§.nõ tantùm.& competet ſimiliter in du
t plum intra annum vtilem. † Vnde ad hoc vt actio
H iſta cõpetat,tot ſunt neceſſaria. In primis,quòd ali-
quis condat teſtamentum & legitimum.Secundum
quòd in eo,det libertatem ſeruo ſuo purè,vel ſub cõ
ditione,quæ poſt aditam hæreditatem citò exiſtat.
Tertium,quòd ille teſteſtator moriatur. Quartum,
quòd ſeruus ille libertati donatus res ſubtrahat an-
te aditam hęreditatem.vel damnum det. Quintum,
quòd dolo malo vel lata culpa det illud damnum
vel res illas ſubtrahat.Sextum,quòd hæres ſuturus
ſciat aliquid eſſe amotum vel corruptum ab illo ſer
uo:aliàs ignorantia domini non induceit hanc actio
I nem.Septimum,quòd annus vtilis non ſit elapſus.
ſicut hæc omnia probantur.l.ſi quis teſtameoto lib.
iuſ eſſe.l.j.reſponſ.primo.§.itaque.& l.ſi paulo.& l.
vlti.Quod autẽ dixi de hæreditate: intelligas quan
do à nullo hæredum ſit adita:nam ſi vnus adijt tan-
tùm:& poſt ſeruus ille ſubtrahat res : non competit
actio iſta,cùm iam ſit liber:vt ff.e.l.j.§.ante. In hac
2 autem actione actor facit tales poſitio. † *Poſitio acto
ris.* Ego dico,quòd Titius fecit teſtamentum. Item
me in illo hæredem inſtituit. Item in illo teſtamen-
to tibi reliquit libertatem purè. Item teſtator ille
K mortuus eſt. Item ex illa hæreditate res tales ſubtra
xiſti. Item dolo malo vel lata culpa damnum in re-
bus hæreditarijs dediſti. Item poſt iſta ego adij hæ-
reditatem. Item quando tales res amouiſti, vel dam
nũ dediſti ego ſciui. Item reſtat adhuc de anno vtili
ex quo iſta feciſti.Ecõtrà reus facit tales poſitiones.
3 *Poſitio rei.* † Ego dico,quòd Titius reliquit mihi li-
bertatem ſub conditione. Item viuẽte domino meo
Titio tales res ſubtraxi,vel damnum , quod dedi te
ignorante feci. Item in dando leuem tantùm culpã
commiſi. Item iam annus vtilis trãſit. In hac autem
L actione concipiet ita libellum. † *Libellus.* Vobis do.
4 H.conqueror ego Rog.de M.qui cùm in teſtamen
to Titij,quondam domini ſui relicta eſſet ſibi purè
libertas:cui Titio ego purè ſucceſsi: quia me in illo
teſtamento hæredem inſtituit : poſt mortem ipſius
Titij ante aditã hęreditatem res tales ſubtraxit: vel
damnum in rebus hæreditarijs in tantùm dedit do-
lo vel lata culpa: me ſciente illum res illas ſubtrahe
re,vel damnũ dare:vnde ipſum in duplum mihi cõ-
demnari peto: & ad hoc propono actionem in fa-
ctũ ex edicto prætoris,ſi quis teſta.liber.iuſ. Quod
M ita rectè cõcipiatur libellus dicit lex ff.eo.l.j.reſpon
ſo primo.§.itaque.& §.non tantùm.& l.penul. *Op-
poſitio.* Sed opponitur:quia non videtur,quòd actio
iſta detur:cùm competat accuſatio criminis expila-
tæ hæreditatis,quod crimen committitur , quando
aliquid ex hæreditate iacente ſubtrahitur ante adi-
tam hæreditatem: vt ff.de crimine expi. hæredita.l.
ij.Reſpondeo.illa accuſatio hic locum habere non
poteſt. Nam hæc regula eſt: quòd vbicunque furti
agi non poteſt: nec illud crimen locum habet: vt ff.
de crimine

A de crimine expilatę hæredi.l.ij.at in easu isto contra
seruum furti agi non potest: vt ff. si quis testamen-
to liber iuſ. est.l.j.responso primo. & ideò actio ista
locum habet.

De actione in factum descendente ex illo edicto,
Cuius dolo malo damnum in turba datum esse di-
cetur, Rubric.

1 *Actio cuius dolo malo &c.ad hoc ut requirantur, quot*
necessaria sint.
2. *Positiones actoris & rei in tali actione.& nu.3.*
4 *Libellus in tali actione quomodò concipiatur.*
B 5 *Actione proposita, si quispiam libellasset: ago contra ta*
lem: cuius dolo damnum in turba mihi datum fuit: un
de rationem peto.

CONTINGIT sæpè, quòd turba coaduna
ta damnum alicui datur: ideò prætor actionem
in factum dat damnum passo, contra illum qui dam
num dedit: quæ actio infra annum vtilem competit
in duplum: post in simplum: vt ff. vi bonorum rapto
1 rum.l.pretor ait.primo responso. † Vnde ad hoc vt
actio ista competat, tot sunt necessaria. In primis, quod
aliqua sit turba: & ad hoc vt sit turba, necesse est,
C quod sint decem homines, aut plures. Nam decem
homines faciunt turbam, & est cõtra illud: nos duo
turba sumus. & duo homines committunt rixam: vt
ff.eodem.pretor ait.primo responso. & §.neque.tres
homines faciunt collegium. vt ff.de verbor. signifi.
l.Neratius Priscus. decem oues faciũt gregem: & v.
porci vel quatuor faciunt gregem: vt ff.de abigeis.l.
vltim. Secundum, quòd dolo alicuius factum sit, quod
à turba damnũ daretur: siue fuerit præsens, siue ab-
sens: siue fuerit auctor turbæ siue in turba venit, ne-
que enim exigit prætor vt ab ipso sit turba conuoca
D ta: sed hoc vt dolo alicuius à turba damnum datum
sit: sicut sunt multi, qui in tali coadunatione turbæ
dãna maxima inferũt inuidis suis in bonis suis vel
clamãdo, vel dicẽdo, pereat talis: destruatur eius do
mus, vel destruãtur eius bona. ff.e.l.pretor.§.neq;.&
§.hoc edicto.& §.si quis aduẽtu suo. Tertiũ, quod dãnũ
sit datũ: vel aliquid amissum: vel aliquid corruptum
scissum fortè vel fractum: alioquin si raptum: non
habet locum hæc actio: sed vi bonorum raptorum:
vt ff.eodem titu.l prætor.§.idcirco. Quartum, quòd
damnum sit datum, & in turba: alioquin si alibi quã
E in turba, cessat hęc actio: vt ff.eodem.l.prætor.§.hęc
actio. Quintum, quòd vtilis annus non transierit:
nam infra annum est in duplum: post in simplum:
vt ff.eod.titul.l.pretor.primo responso. Vnde in hac
2 actione actor facit tales posit. † *Positio actoris.* Ego
dico, quòd decem homines vel vltra fuerunt congre
gati in loco tali. Item dolo tuo factum est, quòd illa
turba dedit mihi damnum. Item tu fuisti in illa: &
ad clamorem tuum, vel dictum: turba illa intulit mi
hi damnum. Item propter insultum illius turbæ dã-
num datum est mihi in c. vel talia amisi: vel sunt scis
F sa vel fracta. Item illa cõtingerũt mihi in illa turba.
Item adhuc superest de anno vtili, quòd ista omnia
3 facta sunt. E contrà reus facit tales positiones. † *Po-*
sitio rei. Ego dico, quòd illi qui fuerunt congregati
in loco tali fuerunt viij. tantùm: si hoc confiteatur
actor, succumbet: quia decem homines & non mi-
nùs faciũt turbã. Itẽ ab illa turba bona tua remãse
rũt illesa. Item illud quod amisisti, extra turbã ami
sisti. Item à tpe illius turbæ trãsijt tam annus vtilis.
4 In hac aũt actione concipiet actor ita libellũ. † *Li-*
G *bellus.* Vobis dom l. conqueror ego Roger. de Mart.
cuius dolo malo in turba damnum datum est mihi
in tantùm, vel tantùm amisi: vel talia scissa sunt: vel
fracta vel rupta: vnde illud in quo damnum passus
sum, vel ea quæ amisi: vel scissa sunt: vel fracta: vel
corrupta: in duplum mihi emendari peto: & ad hoc
propono actionem in factum ex edicto prætoris, cu
ius dolo malo damnum in turba factum esse dice-
tur. Quòd ita rectè concipiatur libellus dicit lex ff.
vi bonorum raptorum.l.pretor.primo responso. *Op*
positio. Sed non videtur quòd actio ista sit necessa-
H ria: imò superflua. nam propter damnum datum, vel
aliquid amissum scissum fractum vel corruptum cõ
petit actio legis Aquil. vt ff.ad legem Aquil.l.j.& l.
si seruus.§. huius legis & §.inquit lex. & §.rupisse.
& §.si quis vestimẽta. Respondeo: actio ista non est
superflua: imò necessaria. nam competit ista tãtùm
quando dolo alicuius amissum est: vt suprà dixi. lex
autem Aquil. competit etiam quando leuissima cul
pa interuenit: vt ff.ad legem Aquil. l.in lege Aquil.
vel esto quòd concurrat cum leg. Aqui. quãdo dam
num datum est dolo: quid mali. nam prætor nõ fuit
I auarus tàm egentibus quàm non egentibus succur
rere vel subuenire: sicut & aliàs in bono. possessi. se-
cundũ tabul. quia de sola voluntate induxit, & dedit
5 eam instituto: vt instit. de bonor. possess.§.j. † *Quæ*
stio. Item quęritur si aliquis egisset ita ago contra
talem, cuius dolo damnum fuit datum mihi in tur-
ba. vnde peto rationem quæ actio videatur proposi
ta. Respõdeo legis Aquil. actionem videtur propo-
suisse, quæ minorem condemnationem continet, si-
cut & diximus supra de actione in factum contra
publicanum.

K De actione in factum ex illo edicto: de incen rui.
naufrag. quæ datur cõtra illum qui dedit damnum
vel surripuit orto incendio, ruina, naufragio, naue
expugnata, Rubric.

1 *Actio de incendio ruina naufragio, &c. ad hoc ut compe*
tat: quot requirantur.
2 *Res omnes in tali actione utrum in quadruplum æstimẽ*
tur: an tantùm æstimentur.
3 *Pœna in tali actione quomodò ultra quadruplum impo-*
natur: cùm lege contrarium cautum sit.
4 *Clauum unum tantùm subtrahẽs: quare omnium rerum*
L *nomine teneatur.*
5 *Positiones actoris & rei in tali actione. & nu. 6.*
7 *Libellus in tali actione quomodò concipiatur.*
8 *Quadruplum totũ in tali actione an pœna esse dicatur.*
9 *Naufragio conquerens, quòd naufragium passus sit, in-*
fra annum probare debet.
10 *Naufragio si ex inundatione res de mari expulsas aliquis*
post naufragium abstulerit: furti tenetur.
11 *Subtractor rerum si non cognoscatur: attamen aliqua ex*
naufragio amissa fuerint: à possessionibus vicinorum
prædiorum prædicta recuperari possunt.
M 12 *Naufragio si criminaliter agatur: quæ pœna esse dicatur.*

QVIA aliquando orto incendio ruina, vel nau
fragio imminente aliqui res aliquas surripiũt,
vel recipiũt dolo malo: vel damnum dant: idem est
in rate nauéque expugnata. ideò pretor contra præ
dictos actionem in factum inducit: per quam tene-
tur infra annum vtilem in quadruplum: & post in
simplum. vt ff de incend. rui. & naufrag. l.j.§.j. Vn-
1 de † ad hoc vt actio ista competat, tot sunt necessa
ria. In primis, quòd incendium sit vel ruina: vel nau

A fragium: vel nauis vel ratis expugnetur, & sic pro-
pter istum tumultum: vel damna dentur vel res sub-
trahantur: siue in ipsis prędijs, vbi est incendium vel
ruina: siue ex adiacētibus: sola enim suspitio incēdij
vel ruinæ hanc actionem non inducit: vt ff. eodem
titul. l. j. §. ex incendio. & §. item ruinæ. & §. si suspi-
tio. & §. item ait prętor. & l. ij. & l. quo naufragium.
primo responso. & §. deinde. & l. Pedius. primo re
sponso. Secundum, quòd res subtrahantur, vel reci-
piantur: vel damna dentur & dolo malo: vt in prædi
cta l. quo naufragium. §. quod ait prætor. Tertium,
B quòd annus vtilis non transeat ad hoc vt detur in
quadruplum: vt ff. eodem tit. l. j. primo responso. Sed
illod not. quòd in hac actione in factum quę compe
tit pro naufragio sunt duo specialia. Primùm, quia
propter vnum clauum de naui subtractum tenetur
nomine omnium rerum quę sunt in naui: quia om-
nes ille æstimabuntur: & in omnibus fiet condem-
2 natio: vt ff. eod. l. quo naufragium. §. senatus. † Quæ
stio. Sed vtrum omnes res æstimentur in quadru-
plum, si agatur infra annum: an res tantùm æstimē-
tur quæritur. Respondeo: non puto res quadrupla-
C ri. nam cùm pro vno clauo teneatur nomine rerum:
satis maxima pœna imponitur pro tam modico de-
licto: maximè cùm pœnę sint molliendę: vt ff. de pœ
nis. l. penul. Est & secundum casuale, quòd ille qui
deliquit in quantum priuato tenetur: puta, infra an
num in quadruplum, post in simplum intantum te-
nebitur fisco: & sic punietur in octuplum: vt ff. eod.
3 l. quo naufragium. §. vltim. † Quæstio. Sed quæritur
nam lex dicit, quòd pœna à lege imposita vltra qua
druplum non excedit: vt institu. de actio. §. omnes ve
rò actiones. vel in simplum, quomodò hęc pœna vl
D tra imponitur? Respondeo. quod ibi dicitur locum
habet quando pœna vltra quadruplum non exce-
dit. subaudi, respectu eiusdem personæ, cui pœnę cō
demnatio est præstāda. respectu tamen diuersarum
personarum contra quas delictum committitur, ex-
cedit pœna quadruplū: & vnum præstatur ei cuius
res subtractę sunt: aliud fisco, qui læsus est: cùm rei-
publicæ interfit nihil capi ex huiusmodi casibus, si-
cut & alibi punitur ille qui manumittit coram prin
cipe seruum alienum: quia duo mancipia compelli-
tur domino dare: & tria fisco: vt C. de his qui à non
4 dominis manu. l. vlt. sed quicquid dicas, casuale est.
Quæstio. † Sed quæ est ratio quare pro vno clauo te
netur nomine omnium rerum. Respōdeo: quia pro
pter vnum clauum subtractum tota merx posset pe
rire: & ideò habetur ratio rerum omnium: & sic ra-
tione delicti æstimatur aliquid secundum quod po-
test esse: sicut & alibi. ff. de furt. l. eum qui emit. §. Pa
pinianus. & ff. quod metus causa. l. isti quidem. §. si
his. Alij dicunt, quòd lex illa non loquitur de omni
5 clauo subtracto: sed de illo qui nauem sustinebat.
F In hac actione actor facit tales positiones. † *Positio
actoris*. Ego dico, quòd in domo mea ortum fuit in
cendium. Item orta fuit ruina. Item passus fui nau-
fragium. Item nauis vel ratis mea fuit expugnata.
Item ex tali incendio ruina vel naufragio vel naue
expugnata res tales subtraxisti. Item annus super-
est adhuc quod ista fecisti. Econtrà reus facit tales
6 positiones. † *Positio rei*. Ego dico, quòd timor fuit
de incendio vel ruina vel naufragio: sed domus tua
insolidùm salua in omnibus remansit: & similiter
nauis. Item omnes res quę erant in domo tua, vel na

G ui, saluæ in omnibus remāserunt. In hac actione ita
7 concipietur libellus. † *Libellus*. Vobis domi. H. con-
queror ego R. de Mar. qui dolo malo recepit vel ra
puit res tales, vel in eis damnum dedit: quando do-
mus mea fuit passa incendium, vel ruinam: vel quā-
do nauis mea fuit passa naufragium, vel fuit expu-
gnata: vnde in quadruplum eum mihi condemnari
peto. & ad hoc propono actionem in factum ex edi-
cto prętoris de incendio ruina naufragio. Quod ita
rectè concipiatur libellus dicit lex. ff. eod. l. j. respon
8 so primo. † *Quæstio*. Sed illod in primis quęritur: an
H istud totum quadruplum sit pœna, similem quęstio
nem & solutionē quęre supra de actione quod me-
tus causa. & supra de actione in factum de calum-
niatoribus. *Oppositio*. Sed obijcitur: nam non vide-
tur, quòd actio ista locum hodie habeat propter cō
suetudinem: nam cōsuetudo est partibus maritimis,
quòd si aliquis patiatur naufragium: quicunq; po-
test recipere de rebus illis capit, & suum facit: dicen
tes: Deus sibi malè fecit, & nos faciamus reddentes
afflictionem afflicto: quod est contra iura: vt C. de
episcopal. audien. l. tā dementis. Respondeo: quic-
I quid de consuetudine vel de facto obtineat: de iure
tamen actio ista intenditur. Nec obstat si est cōsue-
tudo: quia non debet obstare: vt ff. ad legem R ho-
diam de iactu. l. deprecatio. absurdum est enim in
persona fisci & omnium quod de aliena calamitate
& re tam luctuosa lucrum sentiant: vt C. libr. xj. de
9 naufragijs. l. j. † Sed illud nota, quòd si aliquis vult
conqueri de naufragio: quod naufragium sit passus
infra annum debet probare se naufragium passum:
& causam posteà finiat infra alium annum. & sic de
bet lis incipi probari causa & finiri infra biennium:
K vt C. de naufragi. lib. xj. l. ij. & l. penul. & sic licèt a-
ctio in simplum post annum duret: tamen instantia
perit biennio: licèt aliâs triennio pereat: vt C. de iu-
10 dic. properandum. † Illud etiam not. quòd si ex nau
fragio ex inundatione res de mari expulsas abstule
rit aliquis, si post naufragium acceperit: tenetur fur
ti. si autem in ipso naufragio, tenetur actione prædi
cta: vt ff. eod. l. j. in fin. & l. ij. & l. iij. in princip. & l. si
11 quis ex naufragio. §. iacētem. † Itē not. quòd si sub
tractorē non cognosco: & res aliquas ex naufragio
amisi: quia possum à possessoribus, qui vicina prædia
L possidēt, recuperare prædicta: vt ff. eo. tit. l. ne quid.
Qualiter aūt dicatur nauis expugnata dicit l. ff. e. l.
expugnatu. siue cū spoliatur: siue cū mergitur: siue
dissoluatur: aut pertūdatur: aut funes eius pręscindū
tur: vel vela conscinduntur: aut anchoræ inuoluan-
tur in mari: pro omnibus his potest agi infra annū
12 in quadruplum. † *Quæstio*. Si quęras quæ sit pœna
si agatur criminaliter? Respondeo: si aliquis accu-
satur, quòd per eum passa est nauis naufragium te-
netur leg. Cornelia de sicca. vt ff. ad leg. Cornel. de
sicca. l. eiusdem. §. alio. Si verò criminaliter agatur
M contra illos qui res surripiunt: tunc imponitur pœ-
na secundum distinctionem legis. ff. eod. l. Pedius. §.
diuus. vbi fit distinctio personarum & rerum, scili-
cèt an fuerunt tales, quæ seruari possunt: aut non.
Si verò agatur contra aliquem de incendio quod fe
cerit in domo: vel de aceruo frumēti iuxta domum:
si dolo victus: igni concrematur vel necari iubetur:
si per negligentiam debet emendare damnum si po
test: si nō fustibus castigabitur: vt ff. eod. l. qui ædes.
De alijs si criminaliter agatur: extraordinaria erit
pœna: nec

A pœna.nec mireris si prætor hanc actionem induxit, & fecerit in ea priuilegia quædam: nam & aliâs in similibus casibus quædam specialia induxit in actio ne depositi:vt ff.depositi.l.j.& l.quod tumultus.

De actione in factum descendente ex illo edicto, de sepulchro violato, Rubric.

1 *Actio de sepulchro uiolato ad hoc ut procedat, quot necessaria sint.*
2 *Positiones actoris & rei in actione de sepulchro uiolato. & nu.3.*
4 *Libelli in tali actione quomodò formentur.& nu.5.*
B 6 *Actio absenti quo casu non restituatur.*
7 *Actione de sepulchro uiolato: si quis dicat nolle agere pœnitentia acta:antequã lis ab alio contestetur: agere potest.*

CONTINGIT aliquando,quòd aliquis sepulchrum violat:vel spoliãdo mortuum: sicut & de facto quæstionem vidi,vel amouendo aliquid de sepulchro:siue illud esset illi affixũ siue non:ideò prætor cõtra illũ actionẽ in factũ inducit: & accusatioñe:per quam si agit ille cuius interest:puta agna
C tus,vel cognatus,vel heres:cõsequitur totũ interesse quãtùcunq; sit illud ex iniuria,quę sibi facta est propter illud: vt ff.de sepulchro violato.l.prætor.§.qui de sepulchri.etiam si ascenderet vsque ad mille aureos:si autem sit modicum,consequetur ad minus c. aureos.Si autem iste non vult agere cum primò admittatur:admittitur quilibet extraneus: & datur sibi actio prædicta vsque ad centum aureos: vt ff. de sepulchro viola.l.prætor ait.primo responso.& hoc est quod dicitur.ff.de sepulchro violato.l. prætor.§. qui de sepulchri.Si autem aliquis inhabitauerit se-
D pulchrum,tenetur actione in factum in ducentis au reis:& erit actio ista popularis:vt cuilibet de populo detur sine delectu personarum:vt ff.eod.l.prętor. in fi primo responso.& §.vltim. licèt prima actio in factum primò detur quibusdam personis,vt dictum est:in super decem pondo auri fisco cogetur inferre: vt C.eodem titul.l.qui sepulchra.Sed dominus P.legem illam intellexit, quando quis de materia sepul chri ædificat,vel vendit: sed dominus meus intelligit legem illam generaliter:sicut in summa huius tituli notauit:& imponetur pœna centum aureorum.
E vel ducentum,& punietur in decẽ pondo auri: quia illa pœna pristinæ seueritati accedit,vt in l.prædict. & argu.ff.de actionbus & obligationibus.l. quotiens. accusatio enim inducitur contra illum: & pœna imponitur:vt ff.e.l.prętor.§.aduersus.& l.vltim.
1 Vnde † ad hoc vt actio ista competat,tot sunt necessaria.In primis,quòd aliquis sit mortuus. Secundũ, quòd in aliquo loco sepeliatur quod dicatur sepul chrum. Tertiũ,quòd humetur & cum capite: aliâs non esset sepulchrum nec locus religiosus: & hoc colligo ex significatione ipsius vocabuli, de sepul-
F chro violato: nisi enim esset religiosus, violari non posset:sola enim religio violatur:vt ff.eod.in ipsa rubric.& l.ij.& l.prætor.& ff.de religiosis & sump.funer.l.cùm in diuersis. Quartum, quòd illud sepulchrum sit violatum:vt in l.prędicta prætor.Et nomine sepulchri intelligas omnem sepulturæ locum: vt in prædicta l.prætor.§.sepulchri. Quintum,quòd non fuerit hostis ille qui fuit sepultus:vt ff.eod.titu. l.sepulchra. Vnde in hac actione actor faciet tal. po-
2 sitiones. † *Positio actoris.* Ego dico, quòd talis mor-

G tuus est. Item in sepulchro tali fuit sepultus,& cum capite. Item tu violasti illud. Item ego sum agnatus vel cognatus illius:vel vnus de populo:sed hoc vltimum non est necessarium. E contrà reus facit talea
3 positiones. † *Positio rei.* Ego dico, quòd Titius decessit.Item ille fuit hostis Romanus. si hoc confiteatur actor,succumbet:quia non tenetur de sepulchro violato.vt ff.eod.titu.l.sepulchra.& ff.de relig. cum loca. Item tu qui agis fuisti extraneus illi defuncto: si hoc confitebitur actor, succumbet: quia non poterit agere ad suum interesse. Vnde in hac a-
H ctione cõeipiet actor ita libellũ. † *Libellus.* Vob.do.
4 H.conqueror ego Roger.de Marti. qui dolo malò violauit sepulchrum tale:puta,spoliando mortuum ibi sepultum:vel lapides seu statuas remouendo: vnde cùm ex illa violatiotione iniuria fit mihi illata & defuncto:& damnum dedit tantùm:& tantùm asportauit: quæ omnia vt facta non essent interest mea in ducentis aureis. Vnde illud interesse meum peto:spoliando mortuum ibi sepultum: vel lapides seu statuas remouendo:vnde.cùm ex illa violatione iniuria fit mihi illata & de functo:& damnum dedit
I tantùm: & tantùm asportauit. quæ omnia vt facta non essent interest mea in ducentis aureis: vnde illud interesse meum peto:& ad hoc propono actionẽ in factum ex edicto de sepulchro violato. Quod ita rectè concipiatur libellus,dicit lex ff.eo.tit.l.prętor. in princip.& quòd omnia illa cõsiderentur dicit lex ff.eod.titul.l.prætor.§.qui de sepulchri. Verum posset etiam bene concipi libellus etiam si illa non apponerẽtur:vt retentis alijs dicat:meum interesse peto,quòd æstimo tantùm.nam prædicta lex dicit illa æstimanda esse à iudice:non autem esse in petitione
K ponenda:& sic cõcipitur libellus, si velit agere is cuius est interesse.Si autem sit extraneus: tunc dicas.
5 *Libellus.* † Conqueror ego Roge.de Mart. qui dolo malo violauit tale sepulchrum: vnde ipsum in centũ aureis cõdemnari peto:& ad hoc propono actionem in factũ ex edicto de sepulchro violato. Quòd ita rectè concipiatur libellus dicit lex prædicta. *Oppositio.* Sed videtur quòd primus libellus non possit concipi:quomodò enim defuncto posset inferri iniuria:cùm mors omnia soluat:vt in authen.de nuptijs.coll.iiij.§.deinceps. Item ita demũ potest quis
L agere iniuriarum si illam reducat ad animum: vt ff. de iniur.l.non solùm. §. iniuriarum. defunctus autem nec velle nec nolle potest:nec ad animum reuocare:vt C.de sacrosan.eccle.l.j. Item ex persona sua non potest iniuriarum agere:quia ille qui violat sepulchrum isti iniuriam facere noluit: iniuria enim ex affectu iniuriantis æstimatur: vt de iniurijs. l.illud relatum.& argu.ff.de furtis.l.qui iniurię causa. Respondeo:ex persona vtriusque. nam ex persona defuncti agitur:quia defuncto fit iniuria:vt institu. qui manu. poss.vel non.§.j.multæ etiam qualitates
M viuorum mortuis attribuuntur.nam & ipsi dormire dicuntur:vt C.de episcopali audi.l. nemo. ex persona sua etiam habet actionem propter prędicta.nam interest nostra quod nostris defunctis iniuria non inferatur:cùm intersit etiam nostra imagines auorum nostrorum non videre auulsas:vt C.de admini. tut.l.lex,quæ tutores. *Oppositio.* Item secũdo libello opponitur. nam dicit quod agitur ad interesse.sed cũ de interesse tractemus pecuniariũ attẽdimus:vt ff. ad exhib.l.si liber homo.& ff.de serui.quoti. Respó

A deo: agētis hac actione interest: & principaliter pro
pter tria: & quia iniuria est illata: & quia lucrū cen-
sit. qui violauit: & damnum est illatū, & temeritas
violantis: vt ff. eodem titul. l. prætor. §. qui de sepul-
chris. Illud autem nota in hac actione quòd si plu
res volunt agere: ille primò admittitur: cuius iustior
causa videtur: vt ff. eod. l. prętor. §. j. Idem in interdi-
cto de libero homine exhib. vt ff. de libero homine
exhib. l. quod & lex. §. hoc interdictum. hoc enim in
qualibet publica actione contingit: vt ff. de accusa.
l. si plures. Item illud etiā nota ꝙ etiam si extraneus
B primò egerit: & sententia lata est: alius cui præsenti
primò daretur actio: si posteà vult agere non audi-
tur etiam si reipublicę causa fuit absens: siue senten
tia sit lata condemnatoria: siue absolutoria: vt ff. eo.
l. sepulchri violati. & ff. de iureiurando. l. eum qui. §.
6 in popularibus. & ff. de præuaricatorib. l. iij. † Quæ-
stio. Sed cùm absenti causa reipublicę & reuerso om
nia restituantur: quia non debet obesse vel prodesse
quod euenit: vt ff. ex quibus causis maio. l. j. & cùm
officium suum publicum vel priuatum nemini de-
bet esse damnosum: vt ff. ex quibus caus. maior. l. vi-
C delicet. & ff. de furtis. l. seruus communis. in fin. pri-
mæ colum. quæritur quare hæc absenti actiō etiàm
competens militi restituitur: nec permittitur eo tem
pore quo fuit absens: vt ff. ex quibus causis maior. l.
si qua. Respondeo: lex assignat rationem: quia cùm
actio ista non ad rem familiarem: sed ad vltionem
pertineat: ideò militi non restituitur: vt ff. de sepul-
chro violat. l. sepulchri. nam nulla accusatio absen-
ti militi causa reipublicę restituitur: vt ff. ex quibus
causis maior. l. sciendum. & ff. de minoribus auxi-
lium. §. j. & quod dicit lex prædicta, ex quibus cau-
D sis maior. si qua accusatio. l. actio. & sic C. de edendo
qui accusare. vel aliter: actio restituitur militi quæ
tantùm tempore expirauerat. & hoc est quod dicit
lex illa: si qua actio militi competat tempore quo
rei publicę causa abfuit non pertinet. Verum si res
non sit integra: quia absentia lata est, vt est hic: tūc
non restituetur. Nec obstat lex ex quibus causis ma
ior. l. sciendum. quia ibi loquitur de actione pœna
7 li. vt in l. sequenti, deniquè. † Item illud nota, quòd
si quis hac actione dicat nolle agere: potest pœnitē-
tia acta antequā lis ab illo cōtestetur, agere: vt ff.
E de sepulchro violato. l. prætor. §. si is cuius interest.
Sed mirum videtur: cùm alibi dicār iura, postquam
liti motæ de prædio renuntiasti, instaurari semel li-
tem omissam iura prohibent: vt C. de pact. postquā,
maximè cùm hæc actio vindictam contineat, vt di-
ctum est instaurari non deberet. Respondeo: hic ca
suale est, vt & aliàs in Tertulliano: vt ff. ad Tertuli.
l. filij. vel aliter, hoc ideò euenit propter verbum ex-
tensum, nollet: vbi sola prima voluntas eum non im
pedit, si posteà vult agere: sicut & alibi in suo simpli
ci contigit: scilicèt volet: vbi prima voluntas eligen
F ti non nocet: vt ff. de verbor. obligatio. si quis stipu-
latus sit.

De prætorijs stipulatio. s. de stipu. damni infecti:
rem pupilli saluā fore: & rem ratā haberi iudi. solui:
vt legatorum seu fideicommiss. nomine cauea. & de
operis noui nuntia. & iudicio sisti, Rubric.

1 Stipulationes quot sint.
2 Stipulationibus sub exemplo iudicialium quare ponātur stipulationes de dolo.
3 Stipulationū omnium prætoriarum quatuor tantùm in-
G *star actionis habere dicuntur: & per eas nouatio fit.*
4 Stipulationes quare se ad instar actionis habeant.
5 Libellus in dictis quatuor stipulationibus, an necessarius sit.
6 Nouatio qualiter per prædictas actiones fiat.
7 Regulæ in prætorijs stipulationibus.
8 In stipulationibus prætorijs an de calumnia iuretur.
9 Stipulationes prætoriæ quo tempore tollantur.

DE PRAETORIIS stipulationibus
videndum nobis in fine edictorum occurrit:
in quibus dominus Ioan. in arbore actionum circu
H lum actio. non posuit: sed vocauit istas prętorias no
1 tas: ideò quia actiones non sunt: sed instar actionū
obtinent: vt ff. de actionibus & obligationibus. l. a-
ctionis verbo. ex qua lege reprobatur Martini sen-
tia, qui voluit dicere has esse actiones, & ex alia le-
ge reprobatur. ff. de minoribus. quod si minor. §. vlt.
Quę prætorię stipulationes multę sunt: scilicet, sti-
pulatio de dāno infecto: hęc petitur in forma actio-
nis: & in ea cōcipietur libellus: vt infra notabo. Est
2 & † stipulatio rem pupilli saluam fore: in hac non
formatur libellus: sed de plano expeditur: quoties
I tutor legitimus interuenit: vel datus sine inquisitio
ne: testamētarius etenim: & datiuus cum inquisitio
ne non satisdant: vt ff. rem pupil. sal. fo. l. j. & institu.
de satisdatione tutor. ista enim interponitur statim
ex quo tutor admittitur. verum si ex hac stipulatio-
ne posteà agitur. s. finita tutela: quia ante nō potest.
vt ff. rem pupil. saluam fore. l. non quasi. §. generali
ter. non erit actio illa ex stipulatu prætoria: sed ciui-
lis: de qua actione ex stipulatu generaliter dicemus
infra in tractatu eiusdem. & specialiter in sua rubri
ca. Si autem tutor interuenisset, & administraret si-
K ne satisdatione pręstita: tunc posset peti in locum a-
ctionis: & daretur libellus agēte ipso pupillo vel ser
uo publico: vt ff. rem pupilli saluam fore. l. ij. iij. &
iiij. & v. & l. seruum pupilli. Est & stipulatio rem ra
tam, haberi quę interponitur à procuratore actoris.
quoties dubitatur de mandato. C. de procuratori-
bus l. j. Est & stipulatio iudicatum solui, quæ inter-
ponitur à procuratore rei: vt ff. de procuratoribus.
l. qui proprio. §. qui alium. & l. minor. §. is qui. de
quibus duabus stipulationibus plenè notat domi-
nus meus in summa de procuratoribus. In his enim
L non datur libellus: sed de plano expeditur: ante
enim non admittitur procurator vel ad agendum
vel ad defendendum quàm dictæ satisdationes &
stipulationes interponantur: & ante litem contesta
tam: vt in prędictis legibus. & ff. eodem titul. l. Pom
ponius. §. rati. Est & stipulatio quæ interponitur: vt
legatorum seu fideicommissorum nomine caueatur:
quæ & ipsa prætoria est: vt ff. de actionibus &
obligation. l. actionis. In hac enim necessarius est
libellus: si non vult hæres de plano satisdare de qua
statim dicemus. Est & stipulatio de operis noui nun
M tiatione prætoria, scilicet quæ interponitur ab ædi-
ficare volente facta sibi nuntiatione noui operis: vt
si appareat eum iniustè ædificasse, quod debeat de-
struere. Verum aliquando satisdat, quoties nonciatur
ne quid in loco priuato ædificet: & cauet, quo-
tiens nunciatur nouum opus: ne quid in loco pu-
blico ædificet: & quare in primo satisdat: in secun-
do cauet: ratio assignatur: quia quotiens nuntias
mihi quando in priuato ædifico: debeo tibi satis-
dare: quia iure tuo agis. at quotiens nuntias in

publicode

A publico de opere illo destruendo; iure alieno contendis: & non suo: vnde tanquã alieni iuris petitor repromissione contentus esse debes: vt ff. de prætorijs stipula. l. j. §. j. & §. stipulationum. & ff. de operis noui nuntia. l. non solùm. §. si cum iure. In hac non datur libellus: si de plano non expeditur: quia statim ex quo nuntiatur nouum opus mihi: ego interponam huiusmodi stipulationẽ, scilicet de destruendo, si apparuerit me iniustè ædificasse: & de hoc plenè notaui suprà de interdictis in speciali interdicto, vt liceat ædificare cui nũtiatũ est, &c. quod est in
B pen. rubri. in tractatu interdictorũ. Est & stipulatio prætoria. s. quæ interponitur & præstatur ab eo, qui in ius vocatur, vt sistat iudicio, & vocatur iudicio sisti, quæ ab eo interponitur qui non est possessor rerum immobilium: vt ff. de prætór. stipula. l. j. §. cõmunes. & ff. qui satisdare cogun. l. sciendum. In hac non formatur libellus: sed de plano expeditur. vt C. de sacrosanct. eccle si. sed hodie. Istæ autem omnes stipulationes prætoriæ sunt: vt ff. de prætor. stipula. l. j. Verum licèt omnes istæ dicantur prætoriæ: diuiduntur. quia quædam dicuntur iudiciales: quædam
C cautionales: quædam cõmunes, id est, & quæ à prætore inducuntur & à iudice interponuntur: vt instit. de diui. stipu. §. vlti. & ff. de prætor. stipul. l. j. verũ institu. de diui. stipula. fit alia diuisio: quia quædam sunt iudiciales: quædam prætoriæ: quędam conuentionales: quędam communes, scilicet tàm prętorię quàm iudiciales. & etiam varia exempla ponuntur.
2 Quæstio. † Vnde quæritur: quare in instit. sub exemplo iudicialium ponuntur & stipulationes de dolo, scilicet quãdo quis restituit seruum post vsucapionem cõpletam cauet de dolo, scilicet ne corruperit
D animũ serui: vt ff. de rei vend. l. si post acceptum iudicium. & l. si homo. Item & stipulatio de persequẽdo seruo qui in fuga est restituendóve pretio, secundùm quod habes exemplum ff. de rei vendic. si verò custodiendus. in §. autẽ. de prętor. stip. l. j. §. iudiciales. sub iudicialibus ponuntur exempla rem ratam haberi, iudicatum solui, & de operis noui nuntia. in instit. de diui. stipu. in vltim. §. dicuntur prędictę stipulationes cõmunes. Respondeo; ratione diuersorum respectuum ista nomina sortiuntur: nam in instit. dicuntur istę stipulationes iudiciales, scilicet à
E iudice: quia iudex iubet illas interponi: in ff. dicũtur iudiciales à iudicio: quia propter iudicium ratũ habendum interponuntur. dicuntur etiam cõmunes:
3 quia prętor induxit & iudex decreuit. † Illud autẽ nota, quod omnium istarum prætoriarum stipulationum quatuor dicũtur habere instar actionis: & per eas fit nouatio. scilicet stipulatio de legato: stipulatio de tutela, scilicet quando stipulatur quis à tutore legitimo rempublicam sal. for. & stipulatio rem ratam haberi: & damni infecti. vt ff. de prætoria sti-
4 pulatio. l. j. §. cautionales † Quæstio. Circa quę quę-
F ritur qualiter habeant instar actionis? Respondeo: ita quòd sicut per actiones petimus aliquid nobis præstari vel dari: ita agimus, vt stipulationes nobis præstentur: & concordat ff. de actionibus & obliga
5 tionibus. l. actiõis. † Quæstio. Nunquid ergo in omnibus illis quatuor necessarius est libellus. Respondeo: in tribus credo: sed in stipulatione rem ratã haberi non: sicut superiùs dictum est. Vnde circa diuisionem prętoriarũ stipulationũ ita sentit dominus meus R. stipulatio iudicatũ solui: & de oper. noui

G nuntia. interponuntur: vt iudicium ratum sit, id est, vt mandetur executioni quod iudicatũ est. & in hac significatione dicuntur iudiciales. stipulatio autem iudicio sisti cõmunis est, & sic iudicialis: sed alię quidem interponũtur, non vt mandetur executioni iudicium, sed vt iudicio stando reus iudicium explicetur & terminetur: sed ipsa de rato iudicialis dicitur in tertia significatione, id est, vt iudiciũ non infirmetur: sed in sua firmitate perduret. Sanè dicitur quędam cautiones & instar actionis habẽt, id est, specialiter petũtur. sicut aliquid per actionẽ petitur. vt cau
H tio legatorũ: & damni infecti: & rem pupil. sal. for. à tutore legitimo. sed iudicio sisti, & iudicatũ solui, & de oper. noui nuntia. & de rato: instar actionis non habent: nam principaliter nõ petuntur: sed tantùm contra aliquẽ agitur: & aliquid petitur præstantur cautiones prędictę vt superiùs dictũ est: & sic secundum equiuocationẽ nominum dicũtur etiam cau-
6 tionales hæ. † Quæstio. Itẽ quæritur qualiter per prędictas actiones quatuor fiat nouatio: vt dicit lex in ff. de prętor. stipul. l. j. §. cautionales. Respondeo: fit nouatio, id est, noua actio attribuitur: nõ quod pri-
I ma tollatur: sicut habes in simili: actio in factũ nouat primam, id est, tanquàm noua primę adijcitur: vt C. de vsuris rei iudic. l. vltim. & vide qualiter nouæ actiones attribuantur. Fit nouatio in legati stipulatione. verbi gratia: legatum erat mihi sub conditione relictum: adueniente conditione ad petendum legatum multas habeo actiones. ex testamento hypothecaria rei vendicat. vt C. communia de legat. l. j. ff. de legat. ij. cùm filius. §. varius. tamen si hæres promittit præstare legatum mihi adueniente cõditione. vt ff. vt legato. vel fideicõmisso. nomine
K caueat l. j. habeo ego legatarius modò nouã actionem ex stipulatu. De tutela fiat nouatio, scilicet quãdo stipulor rem pupilli sal. fo interponitur: quia nouatio, scilicèt ex stipulatu, adijcitur actioni tutelæ: quæ quidem pupillo competit pro his quę quondam malè sunt administrata: nec admitto quòd prima actio scilicèt tutelæ tollatur ex toto, si pupillus post pubertatẽ habuit ratam illam stipulationẽ. vt ff de nouationib. si pupillus. nam ibi tollitur actio tutelę per exceptionem: cùm ad idem ambæ actiones rei persecutoriæ non competant: vt ff de tribu.
L quod in hæredem § eligere: vel ibi interesse fit stipulatio rem pupilli saluam fore, animo nouandi. Rem ratam haberi stipulatio nouat, id est, noua adijcitur indebiti condictioni: quæ competeret, & competit etiam si hæc interposita nõ fuisset. ff. rem ratam haberi. l. si sine. & l. vltima. Damni infecti stipulatio nouat, id est, noua adijcitur interdicto quod vi aut clam, competenti. Item noua adijcitur actioni legi Aquiliæ, quæ quidem competit damno dato ex opere eius qui promittere debuit, & non promisit. vt ff. de ripa munienda: vel non adijcitur actio
M ni in factum: vel cõdictioni ex lege, quæ competit.
7 vt ff. de damno infecto. prætor. §. vltim † In prætorijs autem stipulationibus, nota quasdam regulas generales. Primò quòd omnes prætoriæ stipulationes: aut rei restitutionem continent: aut certã quantitatem. ff. eodem. l. prętoriæ. item in omnibus prętorijs stipulationibus satisdatur pręterquàm in causa damni infecti: vt suprà diximus. vt ff c. generaliter. Item quia personas pro se desiderãt interuenientes: vt ff. eod. l. prætoriæ. nec tenetur dare pecuniam ar-

A gentum vel aurũ depooere. tamen citiùs reciperem
prædicta, quàm fideiussores: vt in l. prædicta. Vnde
quæsiuit dominus M. aliàs Otto, vtrũ pignoribus
inuito actori cauere valeat. Respondeo: ipse mini-
mè. argument. contra. vt ff. vt lega. nomi. caueat. l. fi-
lio. sed lex illa specialiter in patre loquitur: nec ob-
stat quod loquitur ff. de collatio. bonor. l. j. §. iube-
mus. nam illud duntaxat inter fratres vel aliàs con-
ferentes loquitur: vel fortè cautio illa noo est præ-
toria: sed quòd non sit pignoribus cauendum inui-
to stipulatore innuitur. ff. quorum legatorum. diuer
B sum. §. si legatus. sed in l. prædicta prætoria: manife-
stè ostenditur: licèt maior cautio sit in rem, quàm in
personam. vt ff. de regulis iuris. l. plus. Item præto-
riæ stipulatiooes sæpiùs interponuntur ex quo cau
tum esse desijt sine culpa stipulatoris. vt ff. eodem. l.
prætoriæ stipulatioois. Item in prætorijs stipulatio-
oibus: si procurator meus stipulationes interponat:
& sit oon soluendo, datur mihi vtilis: vt ff. eodem. l.
io omnibus. Item in prætorijs stipulationibus si ali
quod verbum sit dubium prætoris est interpretatio.
vt ff. eodem. in prætorijs. Item omnes prætoriæ non
C sunt actiooes: sed instar habent actionum: vt ff. de
actionibos & obligationibus. l. actionis verbo. si
enim habent instar actionis: ergo non sunt actio-
nes. Nam vt dicit Aristotel. nihil est id cui idipsum
est simile. nam ratihabitio retrotrahitur, & manda-
to comparatur. vt C. ad Macedonia. l. vltim. non ta
men est mandatum: quia ex ratihabitione oritur
neg. gest. act. vt ff. de neg. gest. Pópo. scribit: si nego
tium. ex mandato oritur mandati. vt instit. eodem.
§. maodati. Ad istas ergo stipulationes ioterponeo-
das interponitur officium iudicis: & per illud exi-
D gam cautiones illas seu stipulationes interpooi: si-
cut & restitutio solo officio iudicis petitur: oisi in
quatuor casibus: puta, in actione de dolo: quod me-
tus causa: de alienatione iudicij mutandi causa fa-
cta. & de capite minutis, in qoibus fit restitutio iure
actionis: vt ex rubricis proprijs apparet: vt ff. de mi-
noribus. l. quod si minor. §. vltim. licèt enim stipula-
tiones prædictæ dicãtur prætoriæ iudicis officio pe
tuntur interponi. actiones tamen ex illis posteà de-
scendentes ciuiles suot: quia ex stipulatu oriuntur,
præter omnes stipulationes prædictas. quia ex stipu
E latu ciuilis est: vt instito. de actionib. §. de pecunia.
Aliquãdo etiam prætor super ciuilibus etiam se in-
8 terponet: vt ff. commodati. l. j. † Quæstio. Sed illod
quæritur: an in prætorijs iuretur de calumnia. Re-
spondeo: quòd sic: vt C. de iureiurã. propter calum-
oiam dando. l. j. ff. de damn. infect. prętor. in princi-
pio. & l. qoi bona. §. vltim. Item quæritur, an in his
stipulationibus iuretur in litem? videtur quòd sic.
nam & in realibus iuratur in litem iurand. l. videa-
mus. §. in actionibus. & ff. de pignoribus. l. si fun-
dum. §. in vendicatione. ff. de dolo arbitrio. & de rei
F vendicatio. qui restituere. Respondeo: non iuratur
in litem præterquàm in arbitrarijs personalibus. &
hoc dicit lex ff. de in litem iurando. videamus. §.
in actinnibus. & præterquàm in actione ex stipu-
latu, quando fuit homo promissus: & fuit mor-
tuus vt ff. de in litem iurand. l. alias. Verum quia io
duabus prætorijs stipulationibus necessarius est li-
bellus, scilicet in stipulatiooe dãni infecti, & vt le-
gatorum nomine caueatur: vt diximus suprà. ideò
de eis videamus. & primò de stipulatiooe, de damno
G infecto. † Quæstio. Sed illud in vltimis quæritur quo
9 modò tempore tollantur istæ prætoriæ stipulatio-
nes. & videtur in primis, quòd in quadriennio, &
hoc ratione doli: cùm enim prætoriæ stipulationes
officio iudicis petaotur: vt ff. de prætorijs stipulatio
oibus. l. j. & institu. de diui. stipulat. ergo continuo
quadriennio tolluotur. nam & restitutio quæ peti-
tur officio iudicis: vt ff. de minoribus. quod si mi-
nor. §. vltim. continuo qoadriennio officium iudi-
cis tollitur, quo datur restitutio: vt C. de minoribus
in integrum restito. l. vltim. si hoc dicimus: iam se-
H quetur absurditas: quòd ecce domus tua iam est
quadrieonium, quòd minata est ruinam. si oon pos
sum vltra quadriennium petere caueri. Item iam
est quadriennium, quòd relictum fuit mihi lega-
tum, & sub conditione: & hæreditas fuit adita &
conditio nondum extitit: ergo amodò non possum
petere caotionem. Respondeo: non credo, quòd in
casibus istis: hoc est in prætorijs stipulationibos.
quæ iudicis officio interponuntur, quòd quadrien-
nio tollantur. & hæc vide in simili: alimenta petun-
I tur officio iudicis: vt C. de alendis liberis. l. liberis. l.
ij. ff. de liberis agnoscendis. l. j. & ij. pone ergo, quòd
filius non petijt alimenta à patre iam sunt qoaroor
anni: amodò petet: certè si hoc diceres, summa esset
iniquitas, & filios iam fame periret: puto, quòd vs-
que ad viginti annos. licèt enim officium iudicis
non sit actio: vt ff. de minoribos. l. quod si minor. §.
vltimo. tamen operatur idem quod operatur actio.
vnde generaliter sumptum nomen actionis pro of-
ficio iudicis supponit. ff. de actionibus & obligatio
nibus. l. actionis. & ibi etiam dicitur quòd prætoriæ
K stipulationes obtineant etiam instar actionis. &
aliud in restitutione pro qua officiũ iudicis compe-
tens quadriennio tollitur. ibi enim vult rescindere
quis, quod fecit: sioe de minore siue de maiore lo-
quamur: vt ff de minor. §. restitota. Vnde cũ habeat
fieri ad læsionẽ alterius partis: vt ff. de minor. l. verũ.
ideò certis tẽporibus limitatur: sicut & aliàs limita-
tur certis tẽporibus in accessorijs: quia vno die. vt ff.
de re iud. Paulus. At in istis stipulationibus præto-
rijs per quas ius meum cõpetiturũ prosequor: nõ est
mirũ si vsq; ad annos xxx. aodior: sicut in cæteris a-
L ctionibus personalibus: vt C. de constitu. pecu. l. ij.

Si ædificiũ alicuius minatur ruinam: potest dñs alterius ædificij uicini petere ut sibi caueat nomine damni infecti.

De damno infecto, Rubrica.

1 *Aedificium alicuius si minetur ruinam ædificio uel prædio alterius: potest dominus uicini ædificij à domino ædificij minantis ruinam petere, quòd sibi nomine damni infecti promittat.*

2 *Aedificij minantis ruinam cautio ad hoc ut peti possit, quot requirantur.*

M 3-4 *Positiones actoris & rei in tali actione.*

5 *Libelli in tali actione quomodò formentur.*

LICET dominus Ioao. in arbore actiooũ cir-
culum super stipulatione damni infecti non po-
suerit: tamen cùm sit digoa circulo: & ipsa causa ce
leritatẽ desideret: vt ff. de damn. infect. l. j. ideò bene
est, quod ei celeriter succurramus: eam discutientes ad
plenũ: quando locum habeat: & qoãdo debeat in-
terponi. † Sciendũ est, quod si ædificiũ alicuius mina-
1 tur ruinã ædificio vel prædio alterius potest domi-
nus vicini ædificij à domioo ædificij minãtis ruinã
petere, quod

A petere, quòd sibi promittat nomine damni infecti,
quæ stipulatio continebit totum interesse illius vi-
cini: si fortè posteà damnum ex illo ædificio ruino-
so contingat: vt ff. eod. in hac stipulatione venit. &
l. sed & si condicere. & l. damni infecti stipulatio.
Quę stipulatio si nõ interponatur, mittitur ille qui
debebat stipulationem recipere in possessione ædi-
2 ficij ruinosi: vt ff. e. l. dies cautioni. §. ij. & iij. † Vnde
ad hoc vt cautio & stipulatio possit peti oportet ꝙ
multa interueniant. In primis, ꝙ ædificiũ sit ita rui-
nosum, ꝙ damnum ex illo vicinus timere possit: &
B ita quòd damnũ sit futurũ: propterea dicitur stipula
tio damni infecti, id est, nondum facti. ff. e. l. ij. Ideò
dico de damno futuro: quia si damnum esset datũ,
haberet locũ lex Aquil. vt ff. eod pretor. §. hoc edi-
ctum. instit. ad leg. Aquil. §. vlti. contingit tamen
vt damno dato non agatur: quia cautio nõ fuit in-
terposita, si ædificium cadat ante interpositã stipu-
lationem: imò dominus liberatur à præstatione seu
restitutione damni illius, si omnia rudera habet pro
derelicto. verum si vult illa rudera tollere, nõ potest:
nisi caneat tàm pro præterito qoàm pro futuro dam
C no: imò ei qui passus est damnum consulitur, quòd
agat contra illum per interdictũ cuius nomen non
habemus: & ideò dicimus, quòd ibi interdictũ poni
tor pro actione in factũ. vt ff. de præscriptis verbis.
l. sunt. & sic cõpelletur dominus ruinosi ædificij vel
tollere rudera: & cauere de damno tàm præterito,
quàm futuro: vel totas ædes pro derelicto habere. vt
ff. eodem. l. eucuit. & l. prætor ait. §. vlti. Intellige ita
damnũ. si contineat ademptionem seu diminutio-
nem patrimonij. vt ff. eod. l. damnum. lucri enim nõ
habetur ratio. vt ff. e. l. fluminum. §. vlti. & l. sequen-
D ti. & l. proculos. & hęc omnia locum habent, tàm in
prædio vrbano quàm rustico. vt ff. eod. titu. l. si fini-
ta. §. ex hoc edicto. & l. emptor. §. si agitur. Secundũ
vt illud damnum quod potest contingere, cõtingat
vitio operis quod priuati sit loci, & ædium in vrba-
no. in rustico sufficit vitium soli: siue damnũ contin
gere possit, tunc cũ opus fit siue posteà. Cæterùm si
vi ventorũ vel alia vi diuina aliquod damnũ detur:
stipulatio non committitur: nisi ædes sint ita vetu-
stissimæ, quòd de facili cadere possint ex qualibet
E vi ventorum. vt ff. eod. fluminum. §. j. & §. vitium. &
§. item scruns. & §. item apud Iulianum. & l. damni
infecti quidam. Ideò dixi de opere quod fit in loco
priuato: quia si fiat in loco publico, princeps vel pręses est adeundus: vt prohibeat per interdictum, ne
quid in loco publico fiat. vt ff. eod. fluminum. §. j. &
ff. ne quid in loco publico. l. j. & ij. Tertiũ vt denon
cietur illi cuius est domus vel ager si est præsens, vt
cautionem interponat: alioquin denuntietur do-
mni, vel procuratori, vel inquilino illius: ad hoc vt
F posteà si damnũ contingat, possit agere contra do-
minum ædificij ruinosi. vt ff. eodem. l. dies. §. præ-
tor. & §. totiens. Quartum, vt postulet quis caueri
sibi pro tribunali, aliàs non aget. vt ff. eodem. l. dies.
§. hoc autem iudicium. Quintum vt is qui petit
sibi caueri: iuret de calumnia primò. vt ff. eod. præ-
tor. & l. qui bona. §. qui damni. & §. vltimo. Sextum
vt si est dominus qui debet promittere: tantùm pro-
mittat: si non est dominus satisdet: vt ff. eodem. præ-
tor. & l. damni infecti stipulatio. nisi sit dubium sit
dominus nec ne: tunc sub exceptione promittet. vt
si constabit illum non esse dominum, satisdet. vt ff.

G eodem. qui vias. semper enim possessor conuenien-
dus est, & si nõ sit dominus: vt stipulationem inter-
ponat: vt ff. eod. inter quos. §. si dominus. Septimum
vt dies apponatur, intra quem diem duret cautio. vt
ff. eodem. dies. in principio. & l. qui bona. §. vlti. &
ff. eodem. l. diem. dies autem ille statuetur arbitrio
iudicis. vt ff eodem. prætor. in princip. præterquàm
si fiet opus in flumine publico vel loco publico: vel
ripa ipsius: tunc tempus decem annorum statuitur
infra quod duret satisdatio. & hoc ideò: quia fit in
publico. vt ff. eodem. si finita. §. deindè. Octauum,
H vt alio modo quis non possit sibi consulere. alio-
quin stipulationẽ non petet interpous. & si interpo-
sita fuerit, nõ tenet. vt ff. eod. si ædibus. & l. qui bo-
na. §. de illo. & l. damni. §. ei cui. & §. et qui. & l. inter
fructuarium nisi in casu: vt in inquilino. vt ff. cod.
inter quos paries. Nonum, vt ille qui petit cautio-
nem non sit qui iam cessit ædibus ruinosis. vt ff. eo-
dem. qui bona. §. si quis quia sibi. Decimum vt no-
mine illarum ædium tantùm committatur stipula-
tio: quæ fuerunt tempore interpositæ stipulationis:
licèt de rebus posteà inductis in domo teneatur &
I committatur stipulatio. vt ff. eodem. damni. §. si is
qui vicinas. Vndecimum quòd iustè habeat ædifi-
cium pro quo petit satisdari sibi: aliàs si illicitè ædi-
ficauit, stipulationem petet. vt ff. eodem. qui bona.
§. si quis iusta. Et nota, quòd pro opere priuato est
satisdandum in alieno: cauendum in proprio. in pu
blicis de vitio operis tantùm: vt ff. eodem. si finita.
§. deindè. & l. hoc amplius. § quæsitum. & l. flumi-
num. §. primo, & secundo, & tertio. Duodecimum,
vt si non satisdet vel caueat, mittatur actor in pos-
sessionem ædium ruinosarum. vt ff. eodem. si finita.
K §. ex hoc edicto. vt tedio affectus veniat cauturus
vel satisdaturus, & hoc ex primo decreto: & sic do-
minus non deijcietur. Si autem fiat missio ex secun
do decreto fiet dominus, si ille fuit dominus: alio-
quin paratur sibi vsucapiendi cõditio. vt ff. eodem.
si finita. §. Iulianus. & postquàm vsoceperit vel fa-
ctus est dominus, non erit locus cautioni vel satis-
dationi. vt ff. eodem. si finita. §. postquàm. Verum si
ille in cuius domo debebat fieri missio, si prohibeat
tenebitur actione in factum ad interesse ex illo in-
terdicto, ne vis fiat ei: per quam actionem si sit con-
L secutus interesse non aget ad cautionem. vt ff. co-
dem. damni. §. si pupillus. & §. Cassius. & §. si man-
dato. & §. non solùm. Tertiumdecimum, vt insoli-
dùm caueatur vel satisdetur. vt ff. eodem. stipulatio.
Quartumdecimum, vt si stipulatio sit interposita:
& posteà damnum detur: quod detur vel contingat
culpa ædificij: vel ipsius qui cauit, vel satisdedit:
aliàs non committitur stipulatio. vt ff. eodem. flu-
minum. §. quanquàm. & §. Cassius. & §. item apud
Iulianum. Quintumdecimum, vt si plures sint, qui
debent stipulari nomine damni infecti, vel stipula-
M tionem recipere: stipulationem recipiant sine adie-
ctione partis: puta, promittis nobis nomine damni
infecti: de sua quilibet parte stipulari videtur: alio-
quin si quilibet stipuletur: pone pro tertia: cũ tres
essent domini: pars adiecta partim partem faceret,
id est, quia stipulatus videtur de tertia tertiæ. Cæ-
terùm si plures sint, qui debent stipulationem inter-
ponere: quilibet promittat pro tertia pro indiui-
so. pone quòd tres domini erant pro indiuiso illarũ
ædium ne si aliter promittant, videretur quilibet

A insolidùm obligatus. vt ff. eod. plures. cùm ex omni
contractu possunt fieri plures rei debẽdi. ff. de duo-
bus reis. l. eadem. Eodem etiam modo credo in plu-
tibus debentibus recipere stipulationem. si dicunt.
ita promittas mihi pro tertia totius domus pro in-
diuiso: alioquin ratio diuersitatis reddi non posset.
3 Actor autẽ his positionibus vtatur. † *Positio actoris.*
Ego dico, ꝙ ædificium tale est ita ruinosum, ꝙ dam
num de facili continget. Itero illud damnum vitio
operis continget: si nõ est datum: si est datum dicat.
B contingit. & hoc si agatur de vrbano ædificio. Cæ-
terùm de rustico prędio dicas in positione vitio soli.
Item denũciaui tibi vt caueres mihi vel satisdares:
vel denuntiaui domui tuæ, cùm te non inuenissem.
Item petij coram iudice vt mihi caueres, vel satisda-
res. Itẽ ego iuraui vel paratus sum iurare, ꝙ calum-
niæ animo non peto cautionem interponi. Item ꝙ
tu promisisti mihi vel satisdedisti nomine damni in-
fecti. Item iudex apposuit certum diem infra quem
debet cautio ista durare. Itẽ hoc solo remedio con-
sulitur mihi. Item istas ædes habebam ego vicinas
C tempore interpositæ stipulationis, & tot res habebã
in domo. Item tale ædificium iustè habebam iuxta
tuum ruinosum. Item quia noluisti mihi cauere: fui
missus in possessionem ædium ruinosarum: ex pri-
mo vel ex secundo decreto: tu me prohibuisti. Item
cùm sis dominus insolidùm, tu mihi cauisti pro ter-
tia. Item damnum, quod cõtigit: contigit culpa tui
cauentis, vel vitio ædificij. Item tu cauisti pro ter-
tia: quia pro tertia dominus eras. Econtrà reus vti-
4 tur istis positionibus. † *Positio rei.* Ego dico, ꝙ ædifi
cium meum est bene munitum: si istud confiteatur
D actor, succumbet. quia iam ruinam non minatur.
Item illud damnum quod dicis illatum: datum fuit
ex maxima vi ventorum. Item mihi denuntiasti, cũ
irem ad scholas, & sic extra iudicium. Item cũ à te
peterẽ, vt de calumnia iurares, iurare renuisti. si hoc
confitebitur actor, succumbet. vt C. de iureiurando
propter calumniam. l. ij. Item dico, ꝙ post diem à iu
dice appositum damnum contigit. Item tu potes ha
bere contra me actionẽ communi diuidundo: cùm
res ista mihi & tibi cõmunis sit. Item ædes istas pro
quibus agis, tu emisti post interpositam stipulatio-
E nem. Item illas domos illicitè ædificasti. Item volui
cauere, & tu cautionem recipere recusasti. Item tu
es pro tertia parte dominus: & ego caui tibi pro ter-
tia parte tuæ partis: nec miretur aliquis de istis va-
rijs positionibus: quia vna videtur alteri contraria,
ideò euenit, quia hlc tractatur de tribus: de cautio-
ne vel stipulatione interponenda: de damno dato
post cautionẽ interpositam. Item si non fuerit cau-
tum, quid faciat iudex. & si prohibeatur postquàm
missus fuerit, quid fieri debeat: vnde positiones si va
rio modo fiant, non est mirum. In hac autẽ actione
F concipiet actor ita libellum. In primis quando vult
5 petere caittionem interponi. † *Libellus.* Ago ego R.
contra M. quia ædificium suum minatur ruinã ædi-
ficio meo: vel cũ habeat ædificium ruinosum iuxta
ædificium meum: & posset de facili mihi damnum
contingere: quòd mihi caueat nomine damni infe-
cti: vel satisdet: & ad hoc propono officium iudicis.
Quòd ita rectè concipiatur libellus, dicit lex ff. eo. l.
j. & l. dies. & l. prætor ait. §. j. & ff. de prætor. stipu. l. j.
& institu. de diui. stipu. ita concipietur libellus pro
cautione interponenda. *Oppositio.* Sed opponitur, ꝙ
G videtur libellus malè conceptus. In primis lex dicit,
quòd sine actione nemo experitur: vt ff. de admini-
stratio. tuto. l. quotiens. §. si temporali. ff. de negotijs
gestis. si pupilli. §. fin. ff. quod metus causa. exiat. hic
autem & si sit propositum officium iudicis: non est
actio. vt ff. de minoribus. l. quod si minor. §. vltimo.
Respondeo: Similis oppositio posset fieri in omni-
bus in quibus imploratur officium iudicis: vt in re-
stitutionibus: & in causa alimentorum: secundum
quòd dicit vnum generale iudicis officium. Vnde
respondeo. nemo sine actione experitur: vel sine illo
quod obtinet vicem actiõis: sicut in officio iudicis.
Oppositio. Item adhuc opponitur. Certum est, quòd
H quicunque nobis obligatur: aut ex contractu vel
quasi: aut ex maleficio vel quasi. vt institu. de obli-
gatio. & ff. de actio. & obligatio. l. j. hic autem oullo
iure mihi obligatus est: ergo contra eum non ago.
Respondeo: vera est regula vbicunque ago contra
aliquem actione personali cùm peto aliquid mihi
præstari ex iure meo. at quando intento iudicis offi
cium, nil intento quod iure meo mihi competit: sed
quoddam auxilium ab ipso iudice imploro. In rea-
libus ago contra illum qui nullo iure est mihi obli-
I gatus: sed ideò quia rem habet seu possidet. vt insti-
tuta de actio. §. j. & ita hic si nullo iure sit mihi obli
gatus: sic tamen in hoc ago cũ ædificia ruinosa pos-
sideat. sicut enim actio in rem possessorem persequi
tur. vt C. de alienat. iudi. mutand. causa facta. l. j. ff.
de rei vendicatio. officium. ita & hic: vt ff. eod. inter
quos. §. si dominus. Simile etiam habes in actione in
factum de pauperie: quæ non oritur nec ex contra-
ctu vel quasi: nec ex maleficio vel quasi. animal enĩ
non dicitur delinquere, cùm sensu careat: sed tamen
tenetur qui habet animal. vt ff. si quadrup. pauper.
K fecisse dicatur. l. j. & lex etiam in causa damni pacifi
cat ista duo, scilicet ædes & animalia: vt nõ sint no-
bis vltra eorum æstimationem damnosa. vt ff. eod.
prætor ait. §. hoc edictum. *Oppositio.* Item non vide-
tur, quòd aliquo modo possit dominus ædificij rui-
oosi cõueniri etiam ad cautionem. nam si ædificium
meum minatur tuo ruinam: quare volo cauere no-
mine damni infecti, de damno posteà contingente:
cùm ædificium sit res quæ spiritu caret; licèt qua-
drupes spiritum habeat. vt ff. eod. prætor. Respon-
L deo. Iusta est ratio: nonnè diximus suprà, quòd ad
istam cautionem agimus: quotiens propter vitium
operis damnum contingit. vel ædium: ergo culpa
domini præcessit in ædificando opere: quare ad cau
tionem tenetur. Vnde cùm habeas electionem vel
cautionem interponere: vel ædes pro derelicto ha-
bere: si cautionem vis præstare, habebis ædes tuas
sicut suprà diximus. Si autem vis concipere libel-
6 lum, quia damnum sit secutum: ita dices. † *Libellus.*
Ego R. ago contra M. qui cùm mihi promisisset no
mine damni infecti, propter ædificium suum ruino-
M sum quod erat iuxta ædificium meum: illud cecidit
& totũ meum ædificixm destruxit: vnde quòd præ-
dictum damnum mihi emendet: vel resarciat ago
contra ipsum: & propono actionem ex stipulatu.
Quòd ita rectè concipiatur libellus dicit lex ff. eo-
dem. prætor ait. §. primo, & secundo. Si autem fui
prohibitus quando debui mitti ex primo decreto,
vel ex secundo: qualiter concipiatur libellus quæ-
re suprà. ne vis fiat ei qui in possessionem missus est
& ibi inuenies.

Si legatum

A *Si legatum relinquatur, legatarius potest petere ab hæredе caueri, seu satisdari de legato illo præstando: & hoc per officium iudicis.*

De satisdatione legatario præstanda per officium iudicis, Rubric.

1 *Satisdatio legatario præstanda ad hoc ut peti possit: quot requirantur.*

2 *Satisdatio dicta semel interponitur & non sepiùs, nisi noua causa allegetur.*

3 *Mißio in poßeßionem, multis de causis impediri potest.*

4 *Legatarij plures si in poßeßionẽ mittantur: licèt unus*
B *primò, alter secũdò: nullus erit potior altero: sed omnes ius equale habebunt.*

5 *Ex legatarijs unus si mittatur in poßeßionem, cur sibi prodest, non autem alijs: creditoribus autem econtrà.*

6.7 *Positiones actoris & rei in tali satisdatione.*

8 *Libelli in tali actione quomodò concipiantur.*

9 *Legatum quando porè relictum est: ab adita hæreditate dominium in legatarium transit: cur tamen non petit legatum sibi dari per actionem ex testamẽto, uel certi condictionem: uel quare non auocat pèr rei uendicatio-*
C *nem, uel hypothecariam.*

QVIA nihil est magis quod debeatur homini-
bus quàm vt supremæ voluntatis liber sit sti-
lus: & licitum quod iterum nõ redit in arbitrium. vt
C. de sacrosanctis eccles. l. j. & cũ legata à testatore
relinquuntur: hæredes ea præstare nolunt: legatarij
agunt contra hæredes: vt pro legatis præstandis siue
puris siue sub conditionibus relictis, siue in diem: &
pro illis maximè caueant sibi, id est satisdent. & si sa
tisdate nolunt: mittuntur posteà in possessionẽ rerũ
D hæreditatis: & etiam aliquãdo hæredis. vt infrà di-
cemus. vt ff. vt lega. seu fideicom. nomine ca. l. j. & l.
1 etiam. † Vnde ad hoc vt ista satisdatio possit peti: si
non præstetur, quod fiat missio, oportet quod multa inter-
ueniant. In primis, quod relicta sint legata siue in testa
mento, siue in codicillis, hoc est, ab intestato. vt ff. e.
l. postquàm §. si dies. & l. etiam. §. vlti. Secundum, quod
hæreditas sit adita: alioquin si certũ sit hæreditatem
non aditam, vel repudiatã, vel omissam, vel necessa
rios abstentos satisdationi non est locus: nisi sit du-
bium aut sit adita. vt ff. vt in posses. lega. l. j. §. vlti. &
l. ij. Illud autẽ not. quod præstatur hæc satisdatio etiam
si hæres locupletissimus sit, præterquàm in fisco: qui
E non satisdat, si sit hæres institutus. & in republi. sed
caueret. vt ff. e. l. j. in princip. & §. si ad fiscum. & l. si
quando. §. vlti. Tertium vt legatarius nõ sit lit. con
testatus pro legato præstando: tunc enim cessat sa-
tisdatio. vt ff. e. l. j. §. nõ solùm. Ideò enim fuit inuen
tum istud remedium satisdationis pro legatis: siue
puris: siue conditionalibus: siue relictis ex die certa:
quia pro conditionalibus bonum est, quòd sit cau-
tum legatario: vt adueniente conditione vel die ha
beat legatum pro puris. ideò quia petendo legatum
nonnullas moras habet exceptio iudicij: vnde si est
F tibi cautũ, es magis securus: licèt præstita satisdatio
ne omnis exceptio sit salua hæredi contra legatariũ
agentem ex stipulatione: sicut si ageret pro legato.
vt ff. e. l. stipulatio. & l. etiam. & l. j. §. si quis sub con
ditione. Quartũ vt iuret in primis legatarius de ca-
lumnia quod generale est in omnibus satisdationi-
bus: nam si hęres dicit hodie cõstat de fideicõmisso:
hodie agamus. audiendus est. vt ff. vt in pos. leg. si is
à quo. §. j. & ff. e. postquã, §. si dies. Quintũ, vt nõ sit
prohibitus legatarius satisdationem petere: potest
G hæc satisdatio à testatore remitti: cũ fauore suæ vlti
mæ voluntatis sit inducta: licèt satisdatio de vtendo
fruendo arbitrio boni viri remitti non possit. vt C.
eod. tit. l. j. & l. scire. & ff. eo. l. licèt. Adeò quidem, quod
si persona hæredis sit suspecta, & totã substantiam
dissipet? non potest cõpelli ad satisdationem: cũ sit
sibi remissa: imò & si interposuit, potest condicere:
vt ff. eo. l. vlti. & ff. vt in posses. leg. l. j. in prin. nec est
cõtra. ff. ad Trebel. imperium. vbi filius agit ad cau
tionem interponendam contra patrem si pater sub-
H stantiam dissipet. nam ibi nõ fuerat satisdatio à te-
statore remissa. Sextũ vt legatarius petat sibi caueri:
non enim debet offerre hęres: sed petenti morã nun
facere. vt ff. eo. l. j. §. nõ exigit. satisdatio ista est præ-
standa legatario vel suo successori in puro legato:
verũ in conditionali successore non caueo: quia le-
gata cõditionalia ad hæredes nõ transmittimus. vt
2 ff. eo. l. j. §. non solùm. & §. si quis sub conditione. &
ff. de reg. iur. l. quæ legata cõditionalia. † Item no-
ta, quod satisdatio ista semel interponitur, & non sæ-
piùs: nisi noua causa allegetur. puta: quia fideiussor
I decessit: aut inopinatè patrimonium suum amisit.
nõ autẽ erit ita si receperit egenos fideiussores: quia
bonum facit nomen. vt ff. vt in pos. leg. si is à quo. §.
vlti. & l. planè. & ff. de fideius. l. j. & ff. man. inter cau
sas. Adeò quidem hoc est verũ, quod si legatum relin-
quatur: vt si legatarius amiserit totiens, quod rursus ha
beat vel quotiens amiserit habeat non præstabitur
cautio nisi semel. vt ff. eo. l. j. §. si quis ita. & § de his.
ff. de legat. iij. fideicommissa. §. si quis decem alicui.
Si autem hæres satisdare non vult, mittitur legata-
rius in possessionẽ rerum hęreditariarũ: vt tedio hæ-
res affectus veniat satisdaturus: & interim legata-
K rius erit in illa possessione: licèt non possideat, nisi
causa custodię: & custodiet fructus, ne consumãtur
ab hærede. Verum si hæres non vult tollere: poterit
legatarius posteà tollere, & seruari fructus: & ven-
dere, si tales erant, quos expediebat primo tempore
vendere: & qui seruando seruari non possunt, & pre
tium seruare: non tamen eos diminuet causa vescen
di: nisi sit filia: neptis: proneptis & vxor: nec habeat
aliquid de suo: & nisi mittatur filius agendo petitio
L ne hęreditatis, tunc enim fructibus vtitur. vt ff. vt in
possessionem legatorum. si is cui. §. j. & §. quod lega
torum. & l. quæ legatorum. & ff. ex quibus causis in
possessionem eatur. Fulcinius. §. penultim. & ff. de
3 acquirenda possessione. possideri. § penultim. & ff.
quorum legatorum. l. j. † Missio tamen impeditur
multis de causis. Ecce si venter sit in possessione vel
si vxor prægnans. vt ff. vt in possessionẽ legatorum.
l. cùm venter. Item impeditur si calumniæ causa pe-
tatur. vt ff. vt in possession. legatorũ. l. is à quo. Item
4 impeditur si fuerit à testatore remissa cautio vt supe
riùs diximus. † Sed illud nota, quòd si plures lega-
M tarij mittuntur in possessionem, licèt vnus primo:
alter secundò: nullus erit potior altero: sed omnes
æquale ius habebunt: hoc verum est si sint eiusdem
tituli: aliquando secus. vt ff. vt in possession. legato
rum. is cui. §. qui prior. & ff de priuileg. creditorum.
priuilegia. C. qui potiores in pignor. habeantur. l. ij.
& iij. & C. de bonis author. iudic. possid. l. j. Quæstio.
5 Sed illud † quæritur: quare si vnus ex legatarijs mit
titur in possessionem, sibi prodest, & non alijs: vnus
autem de creditoribus si mittatur, quod prodest om
nibus: vt ff. vt in possessionem legatorum. l. is cui.

A §. si plures. & C. de bonis autho. iudi. posid. l. vltim.
Respondeo: ideò missio creditoris vnius prodest cæteris: quia certant de damno euitando: sed legatarij de lucro captando. arg. C. de iure deliberand. sancimus. § licentia. & C. de codicillis. l. vlti. Sed hæc ratio tollitur. Nam & hi qui mittūtur in possessio. ex causa damni infecti, mittuntur causa damni euitandi: & tamen missio vnius non prodest cæteris: vt ff. de damno infecto. si finita. §. si plures. vnde si aliud est in creditoribus, non est mirum: in causa damni infect. est quod imputetur negligētiæ illius, qui po-
B tuit petere quod sibi caueretur, & non fecit, videndo domum ruinosam: quod creditoribus alijs imputari non potest. In hac autem satisdatione petenda
6 actor fa. ta. posi. † *Positio actoris.* Ego dico, quod talis in testamēto vel codicil. mihi rem talem legauit. Item ipse instituit te hæredem: & tu adiuisti hæreditatem illius. Item modò in primis à te satisdari peto. Item ego sum paratus iurare, quòd animo calumniæ non peto. Item dico, quod testator sine aliqua prohibitione præcepit mihi legata præstari. Econtrà, reus fa. ta.
7 positio. † *Positio rei.* Ego dico, quòd talis fuit minor
C xxiiij. annis. si hoc confitebitur actor, succumbet. quia talis fuit, quod non potuit testari. vt instit. de testamen. & C. quando prouoc. non est necesse. l. ij. Item talem tantùm hæredem instituit. Item ab intestato decessit sine testamento & codicill. Item hæreditas fuit omissa vel repudiata ex testamēto, & adita fuit ab intestato. si cōfitebitur actor, succumbet. quia ea quæ in testamēto relinquuntur, ita demùm valent: si ex testamento adeatur hæreditas. vt C. de fideicō. eam quam. Item tu incepisti à me petere legatum. Item petij vt iurares de calumnia: & tu recusasti. si
D hoc confitebitur actor, succumbet. vt C. de iureiurand. propterea. ca. dam. l. ij. Item testator prohibuit satisdari. Libellus concipitur ita. † *Libellus Actoris.*
8 Vobis domino H. cōqueror ego R. de M. qui cùm sit institutus hæres in testamento talis, & mihi res talis sit à testatore legata: & hæreditatem adiuerit: & mihi satisdare noluit peto vt mihi satisdet de illa re legata præstanda: ad hoc propono officium iudicis: vel hoc peto fieri per officium vestrum domine iudex. Quòd ita rectè concipiatur libellus dicit lex
E ff. eod. titu. l. j. & l. etiam. & ita concipitur libellus quando legatum relictum est purè. † *Quæstio.* Sed illud quæritur: quando legatum relictum est purè, nonne ab adita hæreditate dominium transit in legatarium: vt ff. de furt. à Titio. & ff. quemadmod. seruitu. amitta. si partem. §. ij. quare ergo nō petit legatum sibi dari per actionem ex testamento vel certi condictione. vel quare non auocat per rei vendic. vel hypothecariam: vt suprà cōmunia de leg. l. j. ff. si certum peta. l. certi condictio. in prin. & ff. de leg. ij.
F cùm filius §. varijs. Respondeo: lex assignat rationem: quia nonnullas moras habet exceptio iudicij: & ideò quia lites prorogātur: ideò vtiliùs est, quòd satisdatio interponatur: nec habet locū aliqua exceptio, nisi esset paratus in continēti probare: quasi diceret: hodie cōstat, hodie agamus: vt ff. vt in posses. lega. seu fideicom. si is à quo. Item euentus litis dubius est, & incertus: vt ff. de peculio: quod debet. Si
10 autem legatum fuit sub conditione relictum: retineas omnia & dicas. † *Libellus.* Cùm talis mihi rem talem sub conditione reliquit: & satisdationem petijt: & noluit mihi satisdare, peto, quod satisdet mihi vt

G adueniente cōditione mihi debeat legatū præstare: & hoc peto mihi fieri per vestrum officium domine iudex. Quòd rectè concipiatur libellus dicit lex eo. ti. l. j. *Oppositio.* Sed opponitur: nō videtur, quod libellus iste sic posset concipi: ante enim cōditionis euentum nullus transigit creditor, nec vllum ius habet: siue quæramus de conditionali legato: siue de cōditionali stipulatione: nisi quod hoc plus est in stipulatione: quia illam spem transmittimus ad hæredes: in legato conditionali nō: vt institu. de verb. oblig. & ff. de regu. iur. quæ legata conditionalia. Respondeo:
H non est creditor vt possit petere: vt ff. si certū peta. l. certi condictio. §. ij. & ff. quando dies vsusfru. leg. cedit. l. j. in fi. & ff. de verb. sig. l. cedere. creditor tamen est quantū ad hoc, vt petat sibi satisdari. vt ff. de act. & obliga. l. cui. & ff. de verb. signi. creditores. & ff. de iudi. l. in omnibus bonæ fidei.

In quibus actionibus primum & secundum decretum interponatur, Rubric.

1 *Contumax propriè quis esse dicatur.*
2 *Decretum primum cur interponatur.*
3 *Decretū primum an tam in personalibus quàm in realibus actionibus locum habeat.*
I
4 *Decretum primum quid in personalibus actionibus operetur.*
5 *Decreto primo detētatio quid prodest: licèt alijs noceat.*
6 *Missus in possessionem ex primo decreto, an habeat aliquod ius petitorium, seu possessorium: si fortè per eum expellatur, uel nō admittatur.*
7 *Missus quis in personali ex primo decreto licèt fuerit dominus: tamen usque ad annos xxx. audiatur: postea verò nequaquàm.*
8 *Missus ex primo decreto in possessionem nō possidet: nec dominus de possessiōe eijciendus est: imò simul stabūt.*
K
9 *Missus in personali, an interim fructus percipere possit: & si percipit, an eis uti possit: & si utatur, an aliquo iure teneatur.*
10 *Decretum primum interponitur, quotiens quis uocatus non respondit.*
11 *Decretum secundum quando & à quo interponatur.*
12. 13. *Decretum secundum an in realibus & personalibus locum habeat.*
14. 15. *Decretum secundum quando interponatur: & infra quod tempus.*
16 *Decretum secundum iudicantis arbitrio interponitur.*
L
17 *Pauper in secundo decreto secundum legem a cautione exoneratur.*
18 *Decretum secundum ad interponendum: an aliud tempus expectetur: si uocatus dicat: non satisdo.*
19 *Decretum secundum an utraque parte præsente interponendum sit.*
20 *Decretum post secūdum si dominus dixerit, quòd illi nō fuit cautum, an audiri debeat.*
21 *Decretum secundum quo iure interponi petatur.*
22 *Decreti secundi effectus quis sit.*
23 *Vsucapio in secundo decreto ad quid necessaria sit.*

M QVIA in titulo superiori de damno infecto: & in proxima rubrica facta est mētio de primo decreto & secūdo: quia si nolunt cauere missio fit in primis ex primo decreto: & posteà si adhuc in cōtumacia perseueret, missio fit ex secūdo: vt ff. de dam. infect. l. prætoris officiū. & l. prætor. & l. si finita. §. Iulianus. & ff. vt leg. vel fideicom. no. ca. l. j. & ff. vt in pos. leg. l. ij. & C. e. tit. l. certa forma. Ideò videamus in quibus actionibus vel primum vel secūdum decretum interponatur: & infra quod tempus debeat interponi:

A interponi: & à quo. quid etiam operetur primũ decretum: & quid operetur secundum: & qua actione vel iure secundum decretũ vel etiam primũ petatur interponi. Respondeo: multi voluerũt dicere & notare: quod nunquàm interponatur secundum decretũ, nisi in causa damni infecti. quia in ea tantũ actione dicunt se inuenire, in alijs nõ esse cautum: si enim legislatori placuisset interponi iussisset secũdum decretum. arg. C. de cadu. tollend. l. vnica. circa finẽ. Et inducunt talem errorem: vt missus in possess. in per-
B sonalibus pro mensura debiti declarati: vt C. de bonis autho. iudi. authen. ei qui iurat. & est in corpore authen. de exhiben. & introd. reis. colla. v. Et in alijs vt tedio affectus veniat responsurus: vt C. de iudicijs properandũ. quia non possidet. ff. de acquir. pos. possideri. §. vlti. & ff. quorũ legato. l. j. §. quæsitum. & ff. vti possidetis: si duo. §. creditores. Et ideò nõ vsucaperet seu præscriberet: cũ vsucapio seu præscriptio sine possessione nõ procedat. ff. de vsucap. sine possessione. Vnde etiam audietur dominus quãdocunque venit etiam post annos xxx. Et hæc ita probo:
C ille qui fuit in possessione causa rei seruandæ: nihil sibi per illam præscriptionem & possessionem quæsiuit: ergo ego dominus nihil amisi. quia nõ videtur amissum quod alteri acquisitũ non est: vt ff. ex quibus causis maior. l. deniquè. Contrarium credimus. Nam secũdum decretum habet locum in omnibus personalibus actionibus. & hæc ita probo. certũ est: quod propter contumaciam citati interuenit primũ decretũ: vt tedio affectus veniat satisdaturus: vel in iudicio responsurus: vt statim copiosè dicemus. Et
1 in hoc loco omnes consentiunt. † Qu s autẽ dica-
D tur cõtumax, dicũt iura: qui respondere renetur: & sine iusta causa citatus tribus edictis vel vno peremptorio pro omnibus præsentiã sui facere cõtemnit: vt ff. de re iudica. l. contumacia. & l. contra. Nec est cõtra quod in eadem lege dicitur in principio: quia contumacia litigatoris damno litis coërcetur. quia principium legis respicit tempus post litẽ contestatam contingens. & ita exponimus damno litis: quia condemnatus non appellat: & si obtinet expensas à victo non recuperat. vt C. de iudicijs properandum. Et sic iste missus ex isto primo decreto in actiõe per-
E sonali. pone certi conditione de mutuo: vel de generali certi cõditione: vel ex empto: vel ex alia statim non possidet, & stabit ita vt vmbra. & toto tempore vitæ suæ stare posset, & stabit. verũ medio tempore postquàm fuit missus ibit ad iudicem. domine adhuc est contumax: respondere non vult: peto pet secundum decretum fieri possessor. & sic ille iudex te audiet, vt statim copiosè dicemus. Quod enim habeat locum in personalibus lex dicit: ecce agebas noxali actione cõtra dominum nomine serui: & sic personalis: nulla enim noxalis inuenitur realis: sed
F omnes sunt personales: & ex maleficio serui nascuntur: vt ff de noxalibus actio. l. j. dominus absens: in iudicio non comparuit citatus: mitteris in possessionem ipsius serui. Primò vt tedio affectus veniat responsurus. si posteà non veniat: ex secundo decreto assignabitur tibi seruus, vt fias possessor. ita vt si nõ fuit dominus ille qui est absens: incipias vsucapere. si fuit dominus: fias dominus incontinenti. vt ff. de noxali. actio. electio. & §. si absente. & ff. si ex noxali causa agatur. l. ij. in fine. Stultum enim esset dicere vt ex primo decreto illa cõtingerent. Item quæ esset

G maior ratio quare in causa damni infecti posset: vnde quia nõ possunt omnes articuli legum laqueis comprehendi. ff. de legib. & constitu. non possunt. ideò bene est vt de similibus ad similia procedamus. vt ff. eodem titu. & ideò. Item modica esset vtilitas primi decreti nisi deberet secundum interuenire. sicut & aliàs parum esset iura esse condita: nisi essent constituti & illi qui iura defenderent. vt ff. de origi. iuris. l. ij. §. deindè. & parum esset aquam habere in puteo: nisi hauritorium haberemus. In omnibus et go personalibus habet locum secundum decretum: præterquàm in conditionalibus: vbi licèt primum decretum locum habeat, scilicet vt mittaris in possessionẽ, si ille non vult cauere: vt dictum est suprà.
H & dicit lex ff. de actio. & obligatio. is cui. Secũdum tamen interuenire non potest: quia nihil est quod debeatur: sed tãtũ spes est debitum iri. & hoc etiã in cõditionalibus stipulationibus cõtingit. vt institutu de verbor. obligatio. §. si sub conditione. Item nonnẽ multotiens in personalibus res per iudicem dantur in solutum: vt ff de publici. l. sunt & aliæ. in fin. & l. vel soluendi. & l. vel ex causa. & l. item quod non haber fieri ex primo decreto sed ex secũdo. stultus enim esset iudex qui ex primo decreto daret in
I solutum licèt quidam dicant, quòd in alijs personalibus statim iudex ex primo decreto facit actorem possessorem vel dominum: quod satis stultum reputo: sicut suprà dixi. Nunc videamus quãdo interponatur primum decretum: & quid operetur. & posteà
2 dicemus de secundo. † Sciendum est quòd primum decretum interponitur propter contumaciam alicuius. Ecce aliquis citatur: inuenitur contumax: vt suprà dixi: non vult respondere: non vult satisdare vel cauere: mittitur actor in possessionem causa rei seruandæ: vt ille tedio affectus veniat responsurus,
K vel satisdaturus. vt ff. vt in possessio. legato. esse. l. j. §. j. & ff ex quibus causis in possessione eatur. l. j. & ij. & iij. vt suprà dictum est. Et sic not. quòd ista possessio quæ datur causa rei seruãdæ dicitur primum decretum: quia primò decernitur per iudicem: & hoc est primum quod inuenitur ad puniendum contumaciam citati nolentis in iudicio comparere. & sic remouetur quorundam stulta quæstio: qui querunt
3 quid sit primum decretum. † Quæstio. Sed illud quæritur an istud primum decretum habeat locum tàm
L in personalibus, quàm in realibus actionibus. Respondeo, ita. C. de iudicijs properandum. C. de præscriptione triginta anno. si quis emptionis. §. vltim. diuerso tamen modo. Nam missus ex primo decreto, non possidet: vt suprà dixi, si mittatur pro personali actione: cæterùm si pro reali possidet: nam reus veniens infra annum recuperat possession. vt C. de præscript. xxx anno. si quis emptionis §. vlti. si recuperat: ergo amiserat. Item post annum in reali missus fit verus possessor. vt in l. illa. sicut quando post litem contestatã, vel quasi mittitur. vt C. vbi in rem
L actio. l. ij. C. de iudicijs. l. properandum. nunquid ergo annus transfert possessionem: certè nõn: cùm possessio facti sit: licèt aliquando trahat aliquid à iure. vt ff. ex quibus causis maior. l. deniquè. & sine facto transferri non possit. Nam in aditione hæreditatis video vbi ius ciuile non potuit facere, vt possessio transiret: nisi fuerit specialiter apprehensa. vt ff. de acquirenda possessione. l. cùm hæredes. ergo iam illud sequeretur absurdum: si di-

A ceres, missus in reali non possidet. quod vel secundum decretum esset necessarium in realibus; quod nunquàm memini me legisse vel audiuisse: rursum vel quod tempus induceret & transferret possessionem. At tempus non est modus tollendæ vel inducendæ obligationis. vt ff. de actio. & obliga. l. obligationum. §. placet. vel quòd ille qui est missus faceret se possessorem, & sic sibi ius diceret authoritate propria: quod esse nò potest. vt ff. de acquir. posses. si ex stipulatiõe. Vnde firmissimè credo missum ita in reali incòtinenti possidere: & etiam fructus perci
B pere posse: sicut in creditore conuentionali: vt C. de pigno. actio. l. ij. licèt hic non teneatur de percipiendis, vt ille: sed de perceptis tantùm. vt arg. si contumax infra annum possessionem recuperat. ff. de bonis author. iudic. possiden. l. pretor. §. ij. & §. est præterea. nec admitto errorem quorundam qui dicunt: ꝙ tantùm operatur annus in reali: quantũ secũdum decretum in personali. istud est diuinare: & sic assumo quod in realibus interuenit primum decretum: licèt secundũ nò interueniat: nec sit necesse. *Quæstio.*
C Quæritur † autem in personalibus quid operatur primum decretum? Respondeo: operatur hoc: quia ille qui mittitur, erit onerosus debitori ratiõe cuius contumaciæ mittitur. & hoc est quod dicit: vt tedio affectus veniat responsurus, vel satisdaturus: vt ff. vt in posses. lega. l. is cui. & si dominus iuerit in camerã, & iste in cameram. si dominus in cellarium, & iste in cellarium. & sic persequetur eum vt læpra: non tamen possidet ex primo decreto: nec dominus est de possessione deijciendus: vt ff. de damn. infect. si fini-
D ta. §. Iul. ff. de acquiren. posses. possideri. §. vltim. ff. quorum legato. l. j. §. quæsitum. † Item quęritur ad
5 quid prosit talis detẽtatio, licèt alij noceat. vnde nò est audiendus, cùm nihil sibi prosit, nisi vt officiat: vt ff. de rei vendic. in fundo. Respondeo: imò multũ ei prodest: quia per hoc compellit illum: vt respon-
6 deat vel satisdet. † *Quæstio.* Item quæritur: an taliter missus habeat aliquod ius petitorium seu possessorium: si fortè per vim expellatur, vel nò admmittatur. Respondeo, si de pretorio quęrimus, habet hypothecariam. vt ff. de pignor. actio. l. nò est mirum. habet enim ex tali possessione prætorium pignus, quare & habet hypothecariã: vt C. qui pos. in pign.
E l. ij. & C. vt in pos. legato. l. si postquàm. & l. qui legato. possessorium habet, siue nò admittatur, siue admissus expellatur: vt ff. ne vis fiat ei qui in possessio. missus est. l. j. & ff. vt in posses. legat. l. is cui. §. missus.
7 & ff. de damn. infect. l. dies. §. ij. † *Quæstio.* Itẽ quare stabit iste in possessionem missus in personali ex primo decreto: & non possidet, vt dictum est: vsque ad triginta annos auditur dominus: post xxx. ann. nõ nam cùm habeat condictionẽ ex lege ex illa authẽ. de exhiben. & intro. reis. colla. v. quæ est in C. de bonis autho. iudi. possiden. l. pen. & omnis cõdictio est
F personalis: vt institu. de actio. §. sic itaque. & omnis personalis ferè vsque ad xxx. annos durat. vt C. de constituta pecunia. l. ij. meritò ergo post xxx. annos non auditur. *Oppositio.* Nec obstat si opponis quomodò hic præscribit, cùm non possideat: & vsucapio seu præscriptio sine possessione non procedit. vt ff. de vsucap. sine posses. Respondeo: In realibus habet locum: at in personalibus currit præscriptio sine omni possessione. sufficit enim si per annos xxx. nõ petas. hic autem personalis actio competit illi, scili-

G cet ex lege condictio. Item tollitur istud ius: scilicet vt oblata cautione possit recuperare illam tenutam, sicut tollitur ius offerendi in persona secundi creditoris. vt C. de præscript. xxx. annorũ. cùm notissimi. Itẽ esto, ꝙ sint transacti xxx. anni, & dominus non possit expellere istum: etiam si velit cautionem offerre commodum habet iste post annos xxx. non videtur quòd habeat plus iuris: nisi quod primò habuit circa possessorium & petitorium vt dictum est. Respondeo. Verum est, ꝙ non habet plus iuris: sed sibi imputet, quare non iuit ad iudicem medio tem-
H pore: & ex secundo decreto fuisset verus possessor: seu dominus constitutus. vnde sibi imputet. dam nũ enim quod quis sua culpa sentit, de se quæri debet.
8 vt ff. de regu. iur. quod quis. † Attende ergo, ꝙ missus ex primo decreto nò possidet: vt dictum est: nec dominus est deijciendus de possessione: imò simul stabunt. ff. de damno infect. si finita. §. si quis autem in possessione. licèt quidam malè intelligentes statim ex quo mittũt aliquem in possessione causa rei seruandæ: incontinenti expellunt dominum: sicut si mitteretur ex secũdo decreto. adeò, ꝙ vidi multos
I stultos: vt faciãt iurare homines castri: in cuius possessione fuit missus aduersarius: fidelitatem & homagium quod errorem cõtinet. ad minus & si malè vellent facere, iurarent reddere redditus & seruitia, quæ domino reddebant: sed hoc etiam approbo: sicut dixi: quia dominus primus de possessione nò est deijciendus, vt dixi: adeò est hoc verũ: vt pretor permiserit magistratibus municipalibus cognitionem ex primo decreto & dare possessionem: non autem commisit eis vt darent possessionem ex secundo decreto: quia illud est mixti imperij: vt ff. de iurisdict. omnium iudic. l. iubere. & ff. ad municipa. l. ea quæ.
K & l. magistratus. cognitio tamen & datio ex primo decreto: ratione contumaciæ & celeritatis est facta hodie iurisdictionis: & commissa est magistratibus municip. vt ff. de damno infect. l. dies §. duas. & §. si fortè. & ff. de offi. eius cui manda. est iurisdictio. l. j.
9 *Quæstio.* † Sed illud quæritur, an missus in personali possit interim percipere fructus: & si percipit, an possit eis vti: & si vtitur, an teneatur aliquo iure. Responden: aut ille in cuius bonis mittitur vult col
L ligere fructus: aut negligit. In primo casu dominus percipiet fructus: in secundo iste qui missus est in possessione, ita ꝙ fructus non diminuat: & si seruando conseruari non possunt vendet: sed in primo casu dicimus in re legata: non in alijs, id est, ꝙ legatarius custodiet: ne hæres fructus cõsumat: & est fortè ratio: quia in legatis & fideicõmissis veniunt vsuræ & fructus à tempore moræ. vt ff. vt in posses. legato. l. is cui. §. qui legatorum. & C. de vsuris & fruct. leg. & fideicom. l. j. & ij. *Oppositio.* Sed opponitur de eo quod habes ff. de bonis autho. iudic. possid. l. pretor ait. in princip. & §. est præterea. nam ibi videtur, ꝙ
M missus in possessio. percipiat fructus. sed quod dixi intellige negligẽte percipere domino: alioquin domino volente percipere missus in possessione non percipiet. domino tamen negligente ideò percipit: quia omnis custodia ad eum pertinet. & ideò tenetur de dolo & lata culpa: licèt creditor conuentionalis possideat: & fructus percipiat; & teneatur de dolo & culpa lata & leui: vt C. de pigno. actio. l. j. & ij. & ff. de pigno. cùm & sortis nomine. ff. de acquiren. posses. l. qui pign. & l. rem pignoris. & C. de partu.

pigno. l. j

A pignor. l. j. & ij. fructus autem non diminuet etiam
causa vescendi. nisi sit filia: vxor: neptis: proneptis:
nec de suo habent. vt ff. vt in posses. leg. l. qui legato
rum. & præterquam in petitione hæredita. vt ff. ex
quibus causis in posses. eatur. Fulcinius. §. vlti. aliàs
autem si fructus percipit tenetur per actionem in fa
ctum restituere. vt ff. de bonis author. iudi. possid. l.
prætor ait. in principio. est & alius casus vbi missa in
posses. lucratur fructus: si mulier mittatur nomine
ventris, nisi per calumniam fuit missa. vt ff. si mulier
ventris nomine. l. j. & ij. & ff. de ventre in posses. mit.
B l. j. † Et vt breuiter comprehendam. primum decre-
10 tum interponitur quòd quis vocatus nõ respondit:
nec defenditur: siue in actione in rem: siue in perso-
nam: siue etiam cautiones postulentur. vt pro dam.
infec. & legatis, & etiam fideicon. & non vult hęres
satisdare. vt ff. ex quibus cau. in poss. eatur. l. j. & ij. &
iij. & C. de pręscrip. xxx. anno. si quis emptionis. §.
vlt. & ff. de dam. infec. l. dies cautioni. & ff. vt in pos.
l. is cui. A magistratu municipali interponitur. vt ff.
de dam. infect. l. dies §. duas. missus non possidet. vt
11 ff. de acquiren. posses. possideri. §. vlt. † Videamus er
C go de secundo decreto & in primis à quo interpona
tur: & certè interponitur secundum decretũ à maio-
re iudice: à pręfore: à pręside prouincię: à iusticiario:
magistro camerario, & ab omni illo qui habet me
rum imperium vel mixtum. vt ff. de iurisdict. om. iu-
di. iubere cauere. & ff. ad munici. ea quę. & ff. de dã.
infe. l. dies cautioni. § si fortè. est enim res ista mixti
Imperij: & quia cognitionem habet pecuniariam: &
quia delegari non potest. vt ff. de officio proconsul.
12 nequicquam. & ff. de regu. iur. omnia. † *Quęstio*. V-
trum locum habeat in realibus? Respondeo non vt
D supra. † *Quęstio*. Vtrum locum habeat in personali-
13 bus. Respondeo sic: vt supra in principio dixi. † *Quę*
14 *stio*. Quando interponitur? Respondeo: tunc cũ ap-
paret: contumacia nolentis respondere vel cauere:
15 vt ff. de dam. infec. l. dies. §. si fortè † *Quęstio*. Infra
quod tempus? Respondeo: cautum legibus non in-
uenimus, relinquitur ergo arbitrio iudicantis. vt ff.
16 de iure deliberandi. l. j. §. vlt. † *Quęstio*. Sed quod erit
iudicantis arbitrium? Respondeo: secundum quali-
tatem personarum & quantitatẽ petitam. argumen.
ff. de re iud. l. ij. ff. de iud. nonnunquam. Lex autem
E dat aliquod spacium: sed non diffinit: vt ff. de dam.
infec. si finita. §. non aũt. quod magis intellectu quã
elocutione exprimi potest. vt ff. de solutionibus. ra-
tum. ff. rem ratã haberi. l. j. vel dicas, quòd detur post
annum. vt C. de præscrip. xxx. anno. si quis emptio-
nis. §. vlti. vel post biennũ. vt arg. C. de iu. domi. im-
petran. l. vlt. vel dic quod loquitur de eo tempore, quod
habes in C. de bonis author. iud. possi. l. cum propo-
nas. vel dic tempore quatuor mensium. vt C. de vsu.
rei iudi. l. ij. vel duorum. vt ff. de re iudi. debitoribus.
& ff. de iudi. si debitori. vel x. dierum. vt ff. de consti.
F pecunia. l. promissor. vel post quinquennium. vt ff.
de separationibus. l. j. vel post biennium. vt ff. locati
& conducti. l. quęro vel post triennium. vt C. de iure
emphyteutico. l. ij. Sed omnia ista tempora mihi in
parte ista non placent: sed sto primæ sententię: vt cõ
17 mittatur arbitrio iudicantis. † *Quęstio*. Sed quid si
aliquis pauper est, lex eũ exonerat à cautione. vt ff.
de col. bonorum. l. j. §. cum duobus. & sic non videre
tur, quòd esset in contumacia satisdandi, cùm satis-
dare non possit: & is videtur contumax, qui potest

G aliquid facere & non facit. cęterùm qui facere non
potest, contumax non videtur. vt ff. de re iud. contu
macia. nunquid ergo in casu isto interponetur secũ
dum decretum? Respondeo: ita. Verùm paupertas
excusat aliquem à satisdatione: & quia nõ punitur:
in his autem omnibus cauet ferè & non satisdat: vn-
de pro nulla paupertate excusari potest, quin satis-
18 det vel caueat. † *Quęstio*. Quid autem si vocatus di
cat non satisdo: & ita verè est contumax: certè non
expectabo aliud tempus ad interponendum secun-
dum decretum: cùm in incertis & nõ certis locus est
H coniecturis: vt ff. de verborum obligation. conti-
nuus. & in authent. de restitu. & ea quę parit. colla.
iiij. Item illud secundũ decretũ interponitur causa
cognita: vt ff. de dam. infect. l. dies. §. si fortè. & hoc
generaliter vbicunque decretum exigitur, quòd de
sideratur causę cognitio. vt ff. de bo. posses. l. iij. §.
pen. & ff. de re iudi. l. de vnoquoque. & quidem ver-
titur in causę cognitione: vt inspiciat iudex an ab-
sens sit absens causa reipub. nam si allegabatur iu-
dici illius absentia: & probabitur: non debet iudex
properare ad secundum decretum: & si properat da
I tur restitutio: vt ff. de damno infect. si finita. §. si for-
tè. & l. eum. & ff. ex quibus cau. ma. ab hostibus. §.
si damni. *Oppositio*. Sed opponitur. C. de restitut. mi-
litum. l. ignorare. Nam illorum qui reipub. causa
absunt bona possidentur, si non defendantur. Res-
pondeo verum est, quando non fuit allegata ipsius
absentia: tunc bona possidentur ex quo non defen-
duntur: allegata tamen eius absentia, non compelli
tur se defendere. vt ff. si certum petat. eius qui in
prouin. isti. §. j. *Quęstio*. Sed obijcitur non allegata
ipsius absentia fit missio in posses. certè sic: vt dictũ
K est. sed ex ista missione contrahitur prætorium pi-
gnus. vt ff. de priui. credi. l. eum qui. Respondeo: nõ
contrahitur pignus tale quale in rebus aliorum. sci
licèt quòd possit procedi ad venditionem per legem
C. de iure do. impetran. l. vlti. tamen pignus contra-
hitur sicut dictum est. Item ita demùm interponi-
1 tur istud secundum decretum: si perseueret dominus
in contumacia: si non vult respondere vel cauere vt
dictum est: & interponitur verbo & facto: pro nun-
ciabit enim iudex interponi, & interponet re ipsa, id
est, inducet in posses. realiter. vnde ideò dicit iubere
L cauere & in possessio. mittere & potiùs est imperij
quàm iurisdictionis. vt ff. de iuris. om. iudi. l. iubere.
& si non admittetur per viatorem eum inducet. vt
ff. vt in posses. leg. is cui. §. missus. sed & actionem
in factum habet aduersus eum qui non admittit eũ.
19 vt ff. de dam. infe. l. damni. § pe. † *Quęstio*. Sed illud
quæritur, an vtraque parte pręsente debeat interpo
ni secundum decretum? quidam negauerunt: alij ad
mittunt quòd sic. Nam vbicunque desideratur cau-
sæ cognitio, debet fieri vtraque parte pręsente: vt ff.
de re iud. de vnoquoque. & argumen. ff. de mino. ve
M rum. §. causa. & argumen. ff. de adopti. l. nam. & C. si
vt se ab heredi. abstineant. authen. ibi posita, omnes
& admonebit eum si vult cauere: & si respondebit,
volo: cessabit secundum decretum. Si autem dixerit
nolo: quia contumacia est expressa: vt C. vbi de cri-
minè agi oportet. authentica qua in prouincia. de
re iudicata. contumacia tunc interponet secun-
dum decretum: & sic vtraque parte præsente inter-
ponit: quòd iterum sit facienda admonitio dicit
lex C. de iudicijs authentic. iubemus. & ff. de.

A iudi.& post edictũ. † Oppositio. Sed illud quæritur: si post secũdum decretũ velit dicere dominus, quòd illi non fuit cauendum. Respondeo: non auditur, quia & si sit l. peremptorias. post secũdum decretum non potuit quasi nec post sententiam: vt. C. senten tiam rescindi nõ posse, l.peremptorias.nisi essent mi nores vel absentes causa reipublicę: vel per ambitio nem sit interpositum secundum decretum.arg. ff. de iudi.si prætor.& ff.de his qui sui vel ali. tut. vel cur. sunt l. magis § penul.& ff.de damno infe.si finita.§.si for-
21 te† Quæstio. Item quæritur quo iure petatur secun-
B dum decretum interponi. & videtur quòd per actio nem in factum:vt ff. de damno infecto inquilino.& quia non ex expressum de nomine actionis. vt ff.de præscriptis verb. quoties. scilicèt meliùs est, vt per officium iudicis petatur secundum decretum interponi: & quod dicit lex inquilino actio, id est, ius quo cautio petitur:& sic ff.de actionibus & obligationibus. l. obligationis verbo. & argument. ff. de suc-
22 ces.edicto.l.j §. decretali.† Quæstio. Quæritur in fine quis sit effectus secundi decreti. Respondeo: maximus.nam si est dominus in cuius bonis fit missio:
C iste missus incontinenti fit dominus:si non est domi nus,fit possessor iste qui mittitur:& paratur sibi vsu capiendi conditio:vt ff.si ex nox.causa agatur.l.ij.& ff.de noxali.electio.§.vlt.ff.de damno infect. si fini-
23 ta.§. vltim.& §.si de vectigalibus † Quæstio. Sed illud quæritur:an vsucapio sit necessaria:propter do-

G minum non videtur necessaria:quia iste post secundum decretum nõ videtur audiendus,cùm sit modo in contumacia duplicata:fuit enim in prima contumacia ratione primi decreti. Item secunda quando secundum decretum fuit interpositum: vnde modo non auditur. vt argument. quomodò & quando iudex.authent.qui semel.in fi.& argument. C.de plus peti.l.vnica: in fi.& C. ad vellianũ. antiquæ. & authent.siue à me. Item alio argumen. nonnè quando dominus fuit ille: in cuius posses.missus est: missus in continenti fit dominus: vt dictum est: & sic nun-
H quam vendicabit, cùm iam amisit dominium: multò ergo minùs vendicabit ille qui non est dominus. Pro alijs non videtur vsucapio necessaria. nam si erat creditor qui habebat ius in re hypothecaria non tolletur vsucapione. vt C. de pignori. vsucapio. Respondeo: ideò est necessaria vsucapio propter illos qui habent ius in re: sicut in seruo redempto ab hostibus: qui licèt fiat redemptis: tamen vsucapio est necessaria: vt excludantur omnes ius habẽtes in re. vt ff.de capt.& postli.reu.l.in libello.§. si quis ser uum. Nec obstat si opponis,hypothecaria non tolli
I tur vsucapione. Respondeo: verum est breui: puta tricennio:at longa tollitur. vt C. si aduersus creditorẽ.l.j.nomen tamen vsucapionis promiscuè ponitur multotiens.

Et sic sit finis huius tractatus.

ACTIONVM CIVILIVM TRACTATVS CVM PROOEMIO, ET SVIS summarijs ad vnum quodque caput appositis, occipit.

1 *Ius prætorium est uiua uox iuris ciuilis.*

E TRACTATVS nostri propositi nauiculã cohibẽtes prætoriarum omnium interdictorum & edictorum omnium, quæ & ipsa prætoria sunt:vt instit. de interdictis. portũ transiuimus: nunc necesse est, quòd ad portum ciuilium nauigemus: quem cum intrauerimus, ibi remos colligemus: & omnes ibi anchoras collocantes: nec ibi
F amodò vagabundi:nec mirũ si sunt primò præmissæ prætoriæ: & si eas dominus Ioan.sub ipsius dextro latere collocauit: hoc non ratione dignitatis cõsiderata,quod digniores sint prætoriæ quàm ciuiles: sed quia numero plures debuerunt sub dextro latere tanquam sub fortiori meritò collocari:ideò enim sunt primò præmissæ: † Quia cum ius prætoriũ sit viua vox iuris ciuilis. vt ff. de iusti. & iure. l.nam & ipsum: ideò tanquam præco pręcedens dominũ primò prætoriæ præcesserunt. Est & alia ratio:quia cũ prætoriæ sint ciuilium actionum pedissequæ: vt C.
L de veteri iure enu. l. tanta. secunda columna. Sicut etiam earum ministræ. vt in constitutione fforum. omnem reipublicæ. §. hæc autem. & consuetudo est, quòd in hyeme maximè pręcedant seruiferi: & postea domini subsequuntur.ideò de ciuilibus tanquã de dignioribus videamus. Verum quia dominus Io. in arbore actionũ primò tractauit de rei vendi. cum venit ad tractatum ciuilium.ideò de rei vendicatione videamus:quia & ipsa ciuilis est.vt ff. de rei vendicat. l. j.

M *Si aliquis rem aliquam possideat seu teneat: & eam dicis tuam esse, potes eam uendicare.*

De rei vendicatione, Rubrica.

1 *Actio de ciuilibus actionibus ad hoc ut competat, quot necessaria sint.*
2 *Possidebat ab initio aliquis: & sic contra eum actione directa: lite contesta. dolo desijt possidere: an sit condemnandus, uel absoluendus.*
3 *Detentatio sicut sola, an ita sola possessio actioni in rem aduersarium subijciat.*
4.5. *Positiones actoris & rei in tali actione.*
6 *Libellus*

A 6 *Libellus in tali actione quomodò formetur.*
7 *Libello in tali actione an alia causa inserenda sit ex qua causa dominium ad actorem pertineat.*
8 *Libello in tali actione an proponi debeat: peto rem istã: quam dico ad me pertinere iure dominij, uel quasi: & an talis libellus recipiendus sit.*
9 *Signa rei fortè mobilis, quam uolo uendicare, an dicenda sint.*
10 *Fructus in tali actione quo iure petantur.*
11 *Iudex in sententia rei principalis, si nihil de fructibus dixerit: nunquid postea dicere possit.*
B 12 *Iudex in sententia si neutrum faciat: nunquid de suo restituere tenetur ei qui expensas uicit.*
13 *Vendidit si quispiam rem alienam alicui bonæ fidei emptori: & bonæ fidei emptor de fructibus nõ teneatur: nunquid uenditor tenebitur.*
14 *Rei uendicatio in quo loco agitanda sit, an ubi res est: siue res sit mobilis: siue immobilis: uel ubi possessor domicilium habeat: & si res alibi fuerit: & conuentus ubi domicilium habeat dicit se non teneri subire iudicium: sed ibi: ubi res est.*
15 *Res si quis alieno nomine teneat: ubi & quomodò iudicium tractari debeat.*
C 16 *Reiuendicatio an possit intendi contra commodatarium depositarium: colonum: uel inquilinum: si dominus ab eis rem uendicare uelit.*
17 *Rei uendicatio si contra prædictos intentetur: an propter rei eos dominus possessores faciat.*

SI ALIQVIS rem aliquã posside at, cuius rei
dicis ad te pertinere dominium: & eam vis ab eo
vendicare: rei vendicationem intentabis. vt ff. de rei
1 ven. l. j. & l. in rẽ. & instit. de act. §. j. † Quæ actio ad
hoc vt competat tibi, tot sunt necessaria: siue loqua
D mur de directa quæ datur contra possidentem vel
tenentem: siue de vtili: siue quę datur contra illũ qui
dolo desijt possidere: quia & ipsa ciuilis est, sicut in-
frà dicemus. In primis, quòd ille qui intẽtat, oportet
2 quòd sit dominus de iure gentium vel ciuili. De iure
gentium per traditionem, & per alios multos & di-
uersos modos: qui notãtur per totum titulum. ff. de
acqui. re do. & specialiter in l. illa adeò. & instit. de
rerum diui. De iure ciuili per vsucap triennij, secun-
dum dominum Ioan. & Azo. secundum M. etiã per
præscriptionem. x. vel. xx. annorum: vt ff. e. ti. in rem.
Pro domino Io. inducuntur: quia per præscriptionẽ
E decennij non acquiritur dominium: sed exceptio. vt
C. de præscrip. x. vel xx. ann. l. super longi. Vnde dif-
finitur, pręscriptio est exceptio causam sumens ex tẽ
pore: per vsucapionem acquiritur dominiũ: quia vsu
capio est acquisitio dominij per continuationẽ pos
sessionis tẽporis lege diffiniti. vt ff. de vsuca. l. iij. &
C. de pactis l. traditionib. Pro M. inducũtur leges. C.
seru. l. si per fundum. & etiã ad. diffinitio quę secun-
dum quod traditur communis erit, tàm vsucapionis
breuis quàm lõgæ. Iustinianus enim nihil aliud im-
mutauit nisi, quia tempora prolõgauit: quia res mo
F bilis vsucapiebatur anno: res immobilis biennio: sta
tuit postea, vt mobilis triennio. res immobilis. x. vel
xx. anno. vt insti. de vsucap. in prin. & C. de vsucap.
transfor. l. vna. Nec obstat, quòd præscriptio voca-
tur exceptio: in l. illa super longi. quia etiã vsuca. vo
catur exceptio. vt C. de iure dot. l. in rebus. §. omnis
authen. Dominus R. sequitur etiã M. & in hac sen-
tentia ego sum. Item si de iure gentium vult se dice-
re dominum, & ratione contractus: quia omnes

G contractus sunt de iure gentiũ inducti exceptis qui-
busdam scilicèt contractu emphyteutico, & literarũ
obligatione. Nunquã enim de his duobus inuenies
tractatum in ff. nisi in C. & insti. & ff. de iusti. & iure
l. ex hoc iure. & instit. de iur. natu gen. & ciuili. licèt
actiones sint de iure ciuili. vt ff. de orig. iur. l. ij. in fi.
primæ columnæ. Si ex contractu emptionis oportet,
quòd ista interueniant scilicèt, quòd cõtractus prę-
cedat. Secũdum, quòd precium numeretur: vel aliâs
satisfiat venditori: vel fides sit habita emptori de prę
cio. Tertium, vt res sit tradita. Quartum, quòd ven
H ditor fuerit dominus: sicut hæc probantur C. de pro
ba. cùm res. ff. de pig. l. si superatus. & l. & quæ non-
dum sunt. §. quod dicitur. Quare autẽ ista quatuor
desiderantur non sine causa. si enim contractus non
præcedat: secuta traditione dominiũ nõ trãsfertur.
vt ff de acqui. rer. do. l. nunquam nuda. sicut & aliâs
nuda ratio non facit debitorem. vt ff. de dona. nuda
Secundum, quòd preciũ numeretur: vel fides habea
tur: vel aliâs satisfiat: non requiritur: quia aliâs non
transmittitur dominium. vt ff. de tribu. l. procuratio
nis. §. sed si dedi. & ff. de contrahenda emptio. quod
I vendidi. Tertium vt res tradatur: ideò quia sine tra-
ditione dominiũ non transfertur: nisi in casibus vbi
sine traditione transit dominium. arg. C. de pactis. l.
traditionibus. & C. de hæredita. vel actione vend. l.
qui tibi hęreditatem. & ff. de rei vendi. si ager. in ca-
sibus enim specialibus tàm in cõtractibus quàm in
alijs dominium sine poss. quæritur seu sine traditio-
ne. vt in l. cõmissoria, & in pacto adiectionis: in diẽ.
vt ff. de rei vend. d. ẽ. § si quis hac leg. & ff. de in diẽ
adiectione l. vbi autem. & ff. de leg. cõmisso. & si fun
K dus. Item in societate omnium bonorũ omnes cor-
porales res incontinenti communicantur sine tradi
tione: exceptis quæ in nominibus cõsistunt. vt ff pro
socio. l. j. & ij. & iij. Item in donatione per retentio-
nem vsufructus: vt C. de dona. l. quisquis. Item si cõ
stituo me rem tuo nomine possidere quã donaui vel
vẽdidi. vt ff. de rei ven. quædã mulier. & ff. de acqui.
pos. l. quod meo. Itẽ si ostendo tibi fundũ de turri: per
inde est ac si pedes finibus intulisses vt ff. de acqui.
pos. quod meo. §. si venditorẽ. Itẽ si ostendo tibi rem
quam vendo: quæ propter magnitudinẽ suã se mo-
uere non potest. Item si trado claues coram cella: vi
L detur facta traditio omnium merciũ. vt ff. de acqui.
poss. l. j. § penul. & l. quarundam & ff. de contrahen.
emp. clauibus. Sed in his omnibus, licèt non inter-
ueniat traditio: interuenit tamen quasi traditio.
vnde ita glosauerunt doctores nostri: traditioni-
bus vel quasi dominia rerum transferuntur. In alijs
etiam dominium acquiritur sine traditione: vt in le-
gato, cuius dominiũ recta via adita hæreditate tran
sit in legatarium: vt ff. de fur. à Titio ff de leg. ij. l. le
gatũ. & ff. de publi. l. j. imò legatario ignoranti quæ
ritur. vt ff. quemadmodum seruitus amit. l. si partem
M §. si per fundum. ff de testib. filius §. vlti. Item in cõ
tractu habito cum ecclesia. vt C. de sacrosanc. ecc. l.
vt inter diuinũ. Item in omnibus bonor. possessioni
bus quæ ius tribuunt, quæ concessis & habitis incon-
tinenti dominiũ acquiritur. vt ff. de bo. pos. l. j. & iij.
§. bonorum. Item in hæreditate adita. vt ff de acqui.
poss. l. cum hæredes. Item in restitutione trebelliani
ca. vt ff. ad trebel. l. facta. Sufficit ergo ad translatio
nem dominij sola traditio etiã si possessio vacua nõ
tradatur. vt ff. de fundo dotali. si fundus quem Ti-

A tius. secundùm quòd verè ponitur ibi casus. Nec ob
stat quod dicitur C. de probationibus. cùm res. quia
dicitur ꝙ debet tradi vacua. verbũ illud, vacua, rect
tatiuè ponitur, & non assertiuè: sicut aliàs C. de di-
strac. pig. qui prædium. Quod sufficiat sola traditio
dicit lex ff. de act. empt. l. ex emp. in prin. Vel aliter.
possessio debet tradi vacua à venditore quãtum ad
hoc vt liberetur ab actione ex emptor. vt ff. de act.
empt. l. ratio. in prin. Quartũ ideò desideratur, quòd
venditor sit dominus: quia si non est dominus: domi
nium quod non habet, transferre non posset: nemo
B plus iuris ad alium transferre potest, quàm ipse ha-
bet. vt ff. de acquiren. rer. do. l. non est nouum. & ff.
de officio proconsul. obseruare. §. vlti. Nec est locus
oppositioni de creditore, vt cùm non habeat domi-
nium, quod transferat. vt l. prædicta. non est nouum.
& insti. quibus alie. licèt. Respódeo: est verum: quia
ipse non transfert: sed debitor per eum sicut per mini
strum. vt ff. de diuersis & temp. præscript. l. accessi. §.
vlti. Quod dictũ est in contractu emptionis de quar
to probato: scilicèt quòd venditor fuit dominus. At
tende verum, si agatur contra tertiũ. Cæterùm si cõ-
C tra venditorem tantùm tria probare sufficit: & hoc
notauit dominus Iohan. arg. ff. de rei ven. si à Titio.
In alijs autem contractibus ex quibus transferun-
tur dominia: vt dotis, permutationis, donationis tra
ditione interueniente: sed longum esset illos tracta-
tus prosequi. vnde aduocatus sit cautus, & videat il
lum contractum: ex quo vult dicere clientulũ suum
dominum: & illum prosequatur. Ad minùs enim in
omnibus contractibus oportet, quòd ista duo inter
ueniant: scilicèt quòd contractus præcedat: & quòd
traditio sequatur. Prosequi etiã omnes casus ex qui
D bus sine contractu acquiritur dominiũ de iure gen-
tium prolixum esset: licèt illæ causæ ad rei ven. perti
neant. Vnde etiã aduocatus sit cautus, vt videat cau
sam illam: & consideret ex qua vult dicere clientulũ
suum esse dominum: vtrum iure specificationis, vel
inuentionis, vel ex alia: & causam illã prosequatur:
quas causas inueniet ff. de acqui. re. do. ferè per totũ.
& specialiter in l. illa adeò. & instit. de rerum diuisi.
Sunt & alia necessaria ad hoc vt rei védicatio com-
petat, de quacumque re loquamur: siue ex cõtractu
siue ex alijs causis de iure gentium res illa debeat vẽ
E dicare. Est enim necessariũ, scilicèt quòd res illa quę
debet vẽdicari, sit corporalis. Incorporalis enim nõ
vendicatur: quia cùm nec possideatur nec possideri
possit: ergo non potest vendicari: cùm possessio sub
ijciat aduersarium actioni in rem. vt ff. de acqui. re.
do. seruus §. incorporales. & C. de aliena. iudic. mu.
causa fac. l. vnica. & ff. de rei ven. l. j. §. per hanc. Op-
positio. Sed opponitur: nam nó videtur hæc ratio suf
ficiens: non potest possideri: ergo non potest vendi-
cari. quod ita probo. dicit lex partẽ incertã nó posse
possideri. vt ff. de acquir. poss. l. possideri. §. incertã.
F sed pars incerta vẽdicatur. ff. de rei ven. quæ de tota.
§. & incertæ. ff. communi di. & l. si non omnes §. j. &
ff. de rei vendi. Marcellus. in fin. & ff. si pars hęredit.
pe. l. j. in fin. Respond. nó obstat his quę dicta sunt:
nam verum est, quòd in casibus incerta pars vendi-
catur propter rationes quę in legibus illis reddũtur.
& subaudi quantum ad hoc, vt recipiatur libellus.
In processu tamen causæ & in ipsa sententia debet
fieri certum. vt insti. de act. § curare. C. de sententijs
quæ sine certa quantitate proferun. l. vnic. Non ta-

G men sequitur quòd incerta portio possideatur. & est
hæc sophistica: aliàs sophisma secundum accidens.
Nam incerta res vendicatur, id est, incerta substãtia
quia non possumus esse certi quantum vendicemus:
non tamen sequitur, quòd res incerta possideatur: li
cèt possessio subijciat aduersariũ actioni in rem. Si-
cut vides in hoc simili hæc statua est artificialis, id
est, in hoc quòd est statua: non in eo quòd es. Secun
dum quòd res illa sit singularis vel generalis vel vni
uersitas facti: non quæ iuris sit. Verbi gratia hæredi
tas cùm in se iura & actiones contineat, vt dicũt iu-
H ra: quia est successio in vniuersum ius quod defun-
ctus habuit. vt ff. de verb. sig. hæreditas. & alibi hęre
ditas sine vllo corpore per se iuris intellectũ habet.
vt ff. de peti. hære. hæreditas. Item bonorum posses-
siones, quę ius continent. vt ff. de bonorũ poss. l. iij.
§. bonorum. & l. j. Item peculiũ in quo sunt iura. vt
ff. de pec. l. quã Tuberonis. §. in peculio. & §. si quid
furti. & tunc actiones quæ sunt in peculio intenta-
bis: res autem corporales vendicabis. Cæterùm si sit
vniuersitas facti: sicut grex equitũ: ista talis vniuersi
tas vendicatur. vt ff. de rei ven. l. j. §. per hanc. & l. vẽ-
I dicatio. Nec admitto quorundã errorem, qui volue
runt vocare: quòd quęcumque res vendicari potest,
illa non possit peti per petitionem hęreditatis: & ad
ducunt arg. ff. de peti. hęre. & non tantùm. §. quod si
pro emptore. Sed malè dicunt. Certũ est, quòd in pe
ti. hæredi. veniunt etiam res propriæ testatoris: licèt
etiam veniant aliæ vt pignoratæ commodatæ depo
sitæ. vt ff. de petitione hæreditat. Item videndum. §.
vltimo. & l. non tantùm. & l. item veniunt. Item res
singularis per peti. hæredi. auocatur. vt ff. de peti. hæ
redi. l. regulariter. & l. licèt minima. quòd si res illa
K fuit propria testatoris: nihilominùs venit in petitio
ne hæreditatis: & nihilominùs vendicatur: cùm hæ-
res ab adita hæreditate sit factus dominus: vt ff. de
acquiren. poss. cùm heredes. Nec obstat l. & non tan
tum. §. quod si pro emptore. quia ita intelligo illud
verum esse si hęres ipse vsucapit: vnde cum vendica
re potest rem, quod nũquam potuit defunctus: ideò
non habet petitionem hęreditatis cæterum si defun
ctus potuisset vendicare: nihilominùs hęres etiã ven
dicabit, & aget petitiones hęreditatis vt dicit l. ff. de
peti. hęr. l. quod si in diem. §. sed si negotium aliàs, de
L nique. & nisi ita intelligeres: mala esset ratio, quę
assignatur in prędicto. §. quod si pro emptore. quia
vẽdicari potest: ideò nó potest peti petitione hęredi
tatis: nisi vt dictum est. Tertium, vt res illa, mobilis
vel immobilis quę debet vendicari, sit talis, quę pos
sit esse in cõmercio nostro: non ergo sacra: non reli-
giosa: vt ff. de rei vend. l. in rẽ. §. loca. & l. quę religio
sis. nisi in casu in quo vẽdicatio datur: puta prelator
vt C. de sacrosan. eccle. sancimus. Quartũ exigitur,
vt aduersarius possideat seu teneat, vel dolo desierit
possidere: vt C. de alie. iudi. mu. causa fac. l. vnica. &
M ff. de rei vendi. officium. & l. fin autem. & ff. de noxa
electio. si enim dolo desijt possidere, cõueniri potest
rei vendicatione an directa vel vtili. respond. vtili.
quia verba deficiunt: sed sententia locum habet: vt
arg. ff. de iurisd. om. iudi. si quis id quod. & ff. si qua-
dru. pau. fe. di. l. penulti. Hęc autem vtilis erit pręto-
ria an ciuilis: dicunt quidam pretoria: vt ff. de noxa.
electio. §. Item si ex pluribus. & § si is quem. sed do-
minus meus dicit eam ciuilem: vt no. in prin. summę
de rei vendi. Nec obstat l. illa, electio. §. j. quia quod
ibi vocatur

A ibi vocatus prætoria, subaudi extensione, nõ autem inuentione: sicut & aliàs de petitione hæreditatis: quę dicitur prętoria per approbationem. vt ff. si pars hęredit. peta. l. j. & de act. neg. gest. vt ff. de neg. gest. ait prætor. & de act. commodati. vt ff. de commoda. l. j. quæ omnes ciuiles sunt: nam & aliàs acceptilatio quæ est inducta per legem xij. tabularum dicitur de iure gentium per approbationem. vt ff. de accep.
2 l. an inutilis. §. vlt. † *Quæstio.* Sed illud quæritur: aliquis ab initio possidebat: & sic contra eum actione directa. scilicèt rei ven. lite. contest. dolo desijt possi-
B dere: an sit condemnandus vel absoluẽdus: ideò quęro: quia vt dictum est, qui dolo desijt possidere conuenitur vtili: videtur, quòd sit condemnandus: certũ est, quòd dolus habetur pro possessione: vt ff. eo. sin autem. sicut ergo si possideret cõdemnaretur: ita & si dolo desijt possidere: vt ff. de noxa. actio. §. ij. Item si non condemnaretur sed absolueretur: iam esset in potestate cuiuslibet eludere iudicium: quod iura nolunt: vt ff. de arbitris. l. si rem quã. Item stultus esset quilibet conuentus qui post lit. conte. rem dolo non alienaret. Item melioris cõditionis essent stulti quã
C periti: quod iura nolunt. vt ff. quod vi aut clam. l. Seruius. Item esset melioris conditionis malæfidei quã bonę fidei: quod esset absurdũ: vt ff. de no. l. nõ solũ. Itẽ iam titulus de litigiosis nõ haberet locũ, per quẽ rei litigiosę prohibetur alienatio: vt C. de litig. l. j. & vltim. & ij. Econtrà videtur, quòd absoluendus sit. Certum est, quòd primum conueniebatur directa rei vendicatione quia possidebat: nunc aliter: quia dolo desijt possidere: cõuenitur vtili: & prima est ciuilis secundùm quosdam: secunda prætoria: licèt secundùm nos sit vtraque ciuilis, & dicatur prætoria
D extensione: vt supra dictum est. Item si fieret cõdemnatio, non posset: nam super prima actione nõ: cùm non possideat: super hac vtili rei vendicatione non posset condemnatio fieri: quia super hac non fuit libellus datus, nec contestatio facta. super quo ergo daretur sententia diffinitiua, super eo quod non fuit in iudicium deductũ, quod esse non potest: cùm post lit. contest. contingit: ideò alia interpellatione opus est: vt ff. de iudi. l. nõ potest. Respõdeo: illum qui desijt dolo possidere condemnandum puto: & fortè posset dici in ista vtili rei vẽdicatione: nec mirum si
E quæ fuit directa actio: fiat vtilis ratione delicti illius scilicèt doli: cùm & aliàs inuenio quòd propter factum alterius actio mea mutatur: nam & noxalis fit directa manumisso seruo: & directa fit noxalis libero facto seruo: vt instituta de noxalibus. & ff. de pœnis. l. prima. Sed & vt verum dicamus, hæc actio non mutatur: sed qualitas in noxali & directa. vt ff. de noxa. in delictis. §. si detractat. vnde dico, quòd non condemnatur in vtili sed condemnabitur in directa proposita: & verba condemnationis erũt talia. scilicèt quia primò faciet actorem in litem iu-
F rare: & sic quantitatem taxata incerta quantitate damnabit. vt ff. de rei vendi. qui restituere. & quod dicit lex ff. eod. l. sin autem. §. sed & si is. quòd qui dolo desijt possidere, quod teneatur ac si possideret: & quod teneatur vtili: vt dicit lex ff. de noxali actio. locum habet ante lit. contest. alioquin obtinerent post litem, quæ superius dicta sunt: & hoc dicit
3 l. illa, sin autem. §. sed & si is. † *Quæstio.* Quæri solet: an sicut sola detentio ita sola possessio subijciat aduersarium actioni in rem. vt C. de alie. iudi. mu. cau-
G sa facta. l. vnica. & ff. de rei vendi. officium. an idem si aliquis ciuiliter possideat, quòd rei vendicatione teneatur: puta, quando aliquis solo animo possidet. Et admittit dominus meus quòd sic: vt notauit in summa de rei vendicatione. Nam si sola detentio subijcit: ergo multò fortius & ciuilis. Si tu objicias: non videtur hæc bona ratio: quia vt dicit l. illa, officium. locum habet propterea quia habet facultatẽ rei restituendæ: quod circa traditionem ipsius rei cõtingit. at qui habet ciuilem, quomodò potest tradere? Respondeo: tradet illis modis quibus possessio
H transfertur. Nam aut habet tantùm ciuilem, scilicèt animo suo solo: aut ciuilem suo animo: & naturalem ex persona coloni: & sic in omni casu potest restituere. In hac autem actione actor faciat tales posi-
4 tiones. † *Positio actoris.* Ego dico, quòd talis vendidit mihi rem talem. Item rem ipsam tradidit mihi. Item pro illa re pretium numeraui. Item ille qui vẽdidit fuit dominus. Item res ista est singularis. Item est vniuersitas. Item rem illam tu tenes vel possides vel dolo fecisti quò minùs possideret: dicas aliquid istorũ nõ omnia. Item rem istã emi à Titio: & eam
I tenui per triennium: quando mobilis: vel x. annis quando immobilis. Econtrà reus faciat tales posi-
5 tiones. † *Positio rei.* Ego dico, quòd Titius vendidit mihi rem istam. Item dico illum fuisse dominum. Item rem istam, quam dicis te emisse, tu adhuc pro illa pretium debes. Item res illa fuit mihi tradita. Item rem illam Titius possidet & insolidùm. Item res ista vniuersitas est iuris. In hac autem actione cõcipiet actor ita libellum. † *Libellus.* Vobis d. H. iustitiariæ seu camerariæ con. e. S. de M. qui tenet domũ talem sitam in loco tali cuius fines sunt tales: ex vna
K parte possidet Titius: ex altera Sempronius: ex alia via publica: & ex alia Gaius: quam domum dico ad me pertinere iure dominij: vnde quòd domũ illam mihi restituat, ago contra ipsum & propono rei vendicationem. Vel ita vnde peto dnmũ prædictã mihi ab eo restitui cũ fructibus inde perceptis & percipiendis. & ad hoc propono rei vendi. Quòd ita rectè cõcipiatur lib. dicit lex ff. de rei vendi. l. in rẽ actio. & l. j. & C. de aliena. iudi. mu. causa fact. l. vnica. & in titu. de actio. §. ij. & ff de exceptio. rei iudi. si mater. §. eandem. in fin. ad idem ff. de rei vendic. officium.
L *Oppositio.* Sed opponitur: non videtur libellus benè conceptus in primis. Certum est, quòd contra illum agimus, qui obligatus est nobis ex contractu vel quasi: vel ex maleficio vel quasi: vnde si nullo iure obligatus est nobis contra eum non agimus: vt institutæ de obligationibus. & ff. de actionibus & obligationibus. l. prima. at qui rei vendicatione agit, cum illo agit, qui nullo iure ei obligatus est: sed ideò agit quia rem tenet: vt institu. de actio. §. ij. Respondeo: quod oppositio habet locum in personalibus. At in realibus secus: vt in prędicto titu. de actio.
M in prin. & proptereà quãdo contra personam intento actionem: dico personam mihi obligatam: & sic contra ipsam actionem intento: & secundùm hoc dicitur actio ius persequendi in iudicio quod nobis debetur. vt institu. de actio. in princi. & propter hoc dicitur alibi, obligatio in hoc consistit, non vt aliquid faciat meum, sed mihi debitũ: vt ff. de actio. & obligationi. obligationum substantia. at quando in rem agimus: nihil petimus à persona: sed contra rem ipsam principaliter intendo. & si de natura daretur fa

A cultas loquendi ipsi rei conuentæ ipsa deberet mihi
in iudicio respondere: verùm tenenti vel possessori
datur facultas, quòd rem illam defendat. vnde dici-
tur, cùm in rem agimus: agimus cum eo qui nullo
iure nobis obligatus est: sed ideò agimus: quia rem
tenet & habet restituendi facultatem: vt insti. de a-
ctio. in prin. & ff. de rei vendicatio. officium. & pro-
pterea dicitur etiam actio in personam: petitio in
rem: persecutio in vtroque modo. In generali autem
significatione actio in rem dicitur actio: nam etiam
interdicta continentur generali nomine actionis. vt
B ff. de action. & obligationib. l. actionis verbo. & l.
7 actio. † Quæstio. Item quæritur, an alia causa sit inse
renda in libello: vt dicatur ex qua causa dominium
ad actorem pertineat: cùm causæ dominij multæ
sint & esse possunt: licèt ex vna parte tantùm contin
gat: vt ff. de acquirenda possessione, possideri. §. ex
plurimis. & ff. de exceptione rei iudicatæ. l. & an ea-
dem. §. actiones. videretur quòd sic, sine causa enim
neminem transigentem audiet prætor: vt ff. de tran-
sactio. l. cùm hi. §. in hoc argument. C. de edicto di-
ui Adriani tollend. l. vltim. & C. li. x. de apochis pu-
C blicis. l. j. Econtrà videtur, quòd causa non sit inse-
renda. Nam sufficit si dico rem istam meam esse, &
in rem actionem propono: licèt verba illa non deno
tent nomen actionis: sicut nec illa si certum petat. vt
ff. de triticaria. l. j. & ff. de eo quod certo loco. l. j. &
institutа de actionibus. §. j. Item dicendo rem meam
esse: videor omne ius meum in iudicium deduxisse,
vndecumque & qualecumque habui: vt ff. de excep.
rei iudi. si mater. §. eandem. in fine. Nec obstant iu-
ra allegata: quia omnia locum habent in personali-
bus: at in realibus secus: vt ff. de exceptione rei iu-
D dicatę l. & an eadem. §. actiones. si velles dicere,
quòd causa alia erit inserenda. Respondere posses
legibus istis, & dicere: verum est quando causa spe-
cialis fuit incerta, aliàs non: cùm generalitas pariat
obscuritatem: vt ff. de iure fisci. l. ita fidei. in parte i-
sta dicimus, quòd sufficit libellus in rei vendicatio-
ne: si dicatur peto rem istam quam dico ad me perti
nere iure dominij: & de hoc dic vt notaui supra de
8 causa agendi. & supra de actione speciali. † Quæstio.
Item quæritur an debeat in libello proponi: peto
rem istam quam dico ad me pertinere iure dominij
E vel quasi: & si sic proponatur an talis libellus sit re-
cipiendus: de hoc dic vt notaui. supra in rubrica de
publiciana. & an sit contraria publiciana cum rei
9 vendicatione dic vt ibi. † Quæstio. Item quęritur: an
omnia signa rei fortè alicuius mobilis quam volo
vendicare dicẽda sint: dicemus quòd sic: de quo dic
vt notaui supra eodem act. speciali. Qualiter etiam
libelli sint concipiendi in qualibet re vendicanda
ibi inuenies. *Oppositio.* Quod autem de fructibus di
citur in libello non videtur quòd rectè proponatur:
quia nõ possunt peti. Certum est quòd si aliquis rei
F vendicatione cõueniatur, & habeat titulum, & fuit
bonæ fidei, quod semper præsumo: vt ff. de fideicõ-
miss. liber. si eum seruum. §. vlti. semper lucratur fru
ctus perceptos ante lit. contest. vt institut. de rerum
diuisione. §. si quis à non domino. & ff. finium regũ.
sed & loci. §. & post litem. Respondeo: bene oppo-
nis in bonæ fidei possessione, habente titulum vt fru
ctus non petantur ante litem contestatã percepti: li-
cèt post litem fructus non petantur ante lit. conte-
sta. percepti: licèt post litem fructus percepti veniant

G vt in prædicta. l. finium regum. & est ratio: quia post
litem contestatã omnes possessores pares fiunt: vt ff.
de petitione hæreditatis, sed si lege commissoria. §.
si ante litem. verum si possessor habuit titulum: sed
habuit malam fidem: tunc tenetur etiam de fructi-
bus perceptis: titulus enim solummodo à percipien-
dis eum excusat. C. de rei vendicatione. l. si fundum.
& l. certum. multò ergo fortius tenetur possessor, qui
non habet titulum de perceptis & percipiendis. Bo-
num est ergo vt petantur fructus in libello: in pro-
cessu enim iudicij apparebit an teneatur vel non de
H fructibus possessor. † Quæstio. Sed illud quæritur:
10 quo iure petantur fructus vel veniant. Respondeo:
si loquimur de extantibus & pendentibus illi petun
tur cum re ipsa & eadem actione: quia fructus pen-
dentes pars fundi esse dicuntur. vt ff. de rei vendica.
fructus. & est alibi simile vt res mobilis quamdiu in
heret solo, dicatur immobilis: separata dicitur mobi
lis. in arbore habes. ff. communi diui. arbore. in lapi
de: vt ff. pro socio, l. penultima. in grano. vt ff. de act.
empt. l. granaria. in certa. ff. de furtis si certę. idem in
ascriptitio: vt ff. de diuer. & tẽporali. pręscri. longè. Si
I aũt fructus sint separati, & extent. illi petũtur per rei
vendica. & erit illa ista reiuendicatio, quę datur pro
fructibus: ab illa quæ datur pro re principali, &
quod detur rei vendicatio, probatur per l. C. de con-
di. sine causa. l. maleficium. & argument. ff. ad exhi-
bendũ l. de eo. §. si quis ex vuis. C. de crimine expi-
latæ hæreditatis aduersus. in fin. Si autem fructus
consumpti sint à malę fidei possessore petuntur per
condictionem sine causa: à bonæ fidei possessore pe-
ti non possunt: quia ens lucratur: vt dictum est. per-
cipiendi autem & omnes post litem contestatã fru-
K ctus contingentes veniunt officio iudicis, vt ff. de
rei vendicaticatione, ex diuerso. §. petitor. & sic
secundùm ista cautus aduocatus pro fructibus pe-
tendis proponat actionem, quam sibi melius videri
expedire secundùm qualitatem negotij sicut dictum
11 est. † Quæstio. Sed illud quæritur. Si iudex in ipsa sen
tentia rei principalis nihil dicit de fructibus: nun-
quid possit posteà dicere? Respondeo: eadem die si-
cut ff. de re iudicata. Paulus respondit. vel nisi dicãt
iudices in sententia sua, sicut multotiens faciunt: de
fructibus autem cum nobis non liqueat, distulimus
L iudicare: tunc pronunciare possunt, aliàs non: vt C.
12 de fructibus & litium expen. l. terminato. † Quæstio.
Quid si iudex neutrum faciat: nunquid de suo tene
tur restituere ei qui vicit expensas. si velles sequi
exemplum expensarum diceres quòd sic: vt C. de iu
di. properandum. §. sin autem alterutra. contra con-
demnatum enim nullã habes actionem: vt C. de fru
13 ctibus & litium expensis, l. terminato. † Quæstio. Sed
quæritur. Quidã vendidit rem tuã alicui bonæ fidei
emptori: nos dicimus bonę fidei emptorẽ non teneri
de fructibus: nũquid venditor tenebitur? Respõdeo:
M non credo. † Quæstio. Vltimò quæritur in quo loco
14 rei vẽdicatio sit agitanda: vtrũ vbi res est: siue loqua
mur de re mobili: siue immobili, an vbi possessor ha
bet domicilium: & si res sit alibi: & cõuẽius vbi habet
domiciliũ dicit, non teneor subire hîc iudicium, sed
ibi vbi res est: vel è conuersò. Et videtur quòd ibi vbi res
est: vt C. vbi in rem actio debeat exerceri in rubrica,
& in legibus illius tituli. Item quia res subiacet in-
spectioni & visui iudicantis: vt ff. finium regund. si
irruptione. In fine. quomodò ergo posset subiacere
visui

A visui maximè in re immobili, nisi vbi res sita est. Itē
in re mobili videtur idem: nam res deposita ibi de-
bet reddi, vbi est: vt ff. depositi. l. si in Asia. Item ar-
bitraria. vt ff. quòd certo loco. l. quod si Ephesi. §. in
terdum. Item in re legata: vt ff. de leg. j. l. si seruus le-
gatus. §. j. Hoc idem in editione rationum vel instru
mentorum: vt ff. de edendo, l. prætor. in fine. & l. si
quis ex argentarijs. §. j. Item in actione ad exhiben-
dum: vt ff. ad exhibendum: l. sed si hæreditas. §. quo
autem loco. Respondeo: quod si possessur vult subi-
re iudicium, vbi res sita est: potest: siue sit mobilis: si-
B ue immobilis: non tamen compellitur. Compellitur
autem vbi habet domicilium: vt ff. de iudicijs. l. hæ-
res. in rei vendicatione non considero vbi res sit: sed
vbi quis habet domicilium: pro rebus enim positis
vltra mare potest hæc rei vendicatio intentari: vt C.
de præscript. x. vel xx. anno. l. vltim. & propterea di
citur in C. vbi in rem actio debeat exerceri: & non
dicitur vbi oporteat: sicut dicit in alijs superioribus
rubricis, vbi de crimine agi oportet. vbi de possessio
ne agi oportet: quasi diceret: vbi in rem actio debet
exerceri, id est, possit. Si ergo aliquis cum re mobili
C transeat per terram tuam: sicut vidi de facto: & vel-
les ab eo vendicare rem, bene potes: per l. ff. de iudi-
cijs l. si quis legationis. Respondeo: lex illa non ob-
stat: quia illud contingit ratione contractus. dico er
go conuentum habere ius reuocandi forum: & hoc
iure Romano verum est: siue quis conueniatur pro
re mobili vel immobili & proprio nomine: quia ipse
15 detinet nomine proprio. † *Quæstio.* Quid autem si
alieno nomine teneat: tunc idem: verùm hoc plus quod
dantur sibi induciæ infrà quas dominum in iudicio
præsentabit: vt C. vbi in rem actio debeat exerceri. l.
D j. & ij. quam legem intelligimus: siue habeat ius in
re: siue nō, qui possidebat. vt ff. de rei vendicatione,
officium. & ad idem. ff. de iudicijs l. venditor. lege ta
men longobarda aliter in re mobili: quòd ille qui
est conuentus, debet ire cum actore pariter ad gua-
rentem vsque ad tertium guarentem, si vult & ter-
tium comitatum & non vltra: vt in longobarda de
rebus intertiatis. l. vltima. in re mobili guarens lau
datus debet emptorē defendere in foro emptoris: vt
in longobarda de euict. l. vltima. de vno tamen ca-
ueas quod faciunt aliquando imperiti iudices: quia
E si in libello continetur peto rem quam tenes. si hæc
verba deficiant: quam tenes: quod absoluunt ab a-
ctione proposita: licèt dicant peto rem talem: cuius
fines sunt tales quam dico ad me pertinere iure do-
minij: sed malè dicunt. aut enim reus possidet: aut
non: si possidet: ecce bene non est refutandus pro-
pterea libellus: si nō possidet, & offert se liti: perinde
damnatur ac si possideret: vt ff. de rei vendicatione.
is qui se liti. & ff. de petitiōe hæreditatis, l. qui se liti.
Item multi simplices simpliciter dicunt, quòd si in li
bello proponatur: peto rem istā mihi restitui: quòd
F videatur possessorium intentatum: cum verbum, re-
stituere, ad possessionem pertineat. ff. de vi & vi ar.
l. j. in princ. quod non est verum: imò verbum, resti-
tuere, largissimum est & ad petitorium & ad posses
sorium pertinet. vt ff. de rei vendicatione. l. qui resti-
tuere. & ff. de vsuris. videamus. §. ij. verba ergo præ-
cedentia in libello posita hanc significationem non
admittunt: vt si petatur res restitui, videatur posses-
sorium propositum: cùm aliud sit pretium rei: aliud
possessionis. vt ff. vti possidetis. si duo. §. vltim. & ta-
G lia sint prædicata, qualia subiecta permittunt. † *Quæ-*
16 *stio.* Sed illud quæritur in rei vendicatione, an possit
intendi contra commodatarium: depositarium: co-
lonum: vel inquilinum: si vult dominus ab eis rem
vendicare. videtur quòd non: nam rei commodatæ
proprietatem & possessionem retinemus: vt ff. com-
modati. l. rei hoc in deposita: vt ff. depositi. licèt. §. rei
hoc in re conducta: vt ff. locati. non solet. & ff. de
vsucapione, non solum. §. quod vulgò. si ergo possi-
deo: ergo vendicare non possum. primò: quia cùm
aduersarius non possideat: ergo non potest subijci
H actioni in rem. vt C. de alienatione iudicij mu. cau-
sa facta l. vnica. Item si possideo: non habeo rei ven
dicationē: quia possidenti non datur actio in rem. vt
institut. de actio. §. ij. Respondeo: admitto quòd pos
sit dominus à prædictis rem vendicare. Nec obstat
quod dicis, quòd isti non possident: non curo: dum-
modo rem teneant: cùm sola detentatio sufficiat
quantum ad hoc vt rei vendicatio possit intentari.
vt ff. de rei vendicatio. officium. quod enim contra
commodatarium detur rei vendicatio. dicit lex ff.
commodati l. ij. Nec obstat in institu. de actionib.
I quia non datur actio in rem possidenti: loquitur de
negatoria. vel si velles intelligere de rei vendicatio-
ne propter verba quæ apponuntur in eodem. §. sa-
nè vno casu. dicas quòd possidenti & tenenti non
datur actio in rem: at licèt possideam, non tamen
teneo, nihilominùs datur mihi rei vendicatio: vt in
17 exemplis superioribus. † *Quæstio.* Sed quæritur: si in
tentatur rei vendicatio contra prædictos, an propte-
rea faciat eos dominus possessores: videtur quòd sic.
nam si nuncio nouum opus sermone, facio aduersa
rium possessorem. vt ff. de operis noui nuncia. de pu
K pillo. §. meminisse. Respondeo: non est verum: nam
non videtur interdicto vti possidetis renunciare, qui
cepit rem vendicare. vt ff. de acquirenda possessio-
ne l. naturaliter. §. vltimo. & in talibus personis præ
dicta regula intelligitur. Nec obest institu. de actio.
quia non datur actio in rem possidenti: loquitur de
negatoria. vel si velles intelligere de rei evndicatio-
ne propter verba quæ ponuntur in eodem. §. sanè
vno casu &c. dicas, quòd possidenti nō datur actio
in rem: & tenenti. at licèt possideam: cum nō tamen
teneam: nihilominùs datur mihi rei vendicatio: vt
L in exemplis superioribus.

*Si alicui sit seruitus constituta, & sibi debeatur: si impe-
diatur uti seruitute illa, habet actionem in rem confessoriam
pro ea uendicanda.*

De actio. confessoria in rem, Rubrica.

1 *Seruitus multis modis constituitur.*
2 *Vicinus an dare teneatur, si in uia priuata mari: uel flu
mine res perierit.*
3 *Tempus cuius in contrarium memoria nō extat: qualiter
probari debeat.*
4 *Seruitutibus non habentibus continuam causam quare
M in probationibus xxx annorū tempus non sufficiat.*
5 *Actio cōfessoria ad hoc ut cōpetat: quod necessaria sint.*
6.7 *Positiones actoris & rei in tali actione.*
8 *Libellus in tali actione quomodò formentur cum plu. seq.*
14 *Actio talis quare confessoria dicatur.*
15 *Confessoria & negatoria unde oriantur.*
16 *Actio confessoria qualiter in rem dicatur*
17 *Actionem confessoriam habere quid prodest.*
18 *Actio confessoria ab interdicto quod ui aut clā, in quo
differat.*

A *19 Actio confessoria quid differat ab interdicto de itinere actuq; priuato.*

20 Verba legis, foramen, quomodò intelligi debeant.

21 Lex seruitus ff. de seruitu. quomodo accipi debeat.

22 Actus quare non recipiant diem: quæ ratio sit.

23 Seruitus ususfructus quare diuidua sit: & aliæ indiuiduæ.

24 Seruitus si ad certam partem pro diuiso constituta sit: nunquid ingrediens ad alias partes ire poterit.

25 Legetur si simpliciter uia alicui per fundum: an legatarij sit electio per quam fundi partem ire libuerit.

26 Testator si legauit suũ fundum: qui fũdo hæredis seruiebat: & heres hæreditatẽ adeat: an dominiũ uel legatæ
B *ab adita hæreditate in legatarium transeat: uel dominium penes hæredem remaneat.*

27 Seruitutum cum non sit uacua traditio: interdicta an uel uti possessoria prodita sint.

28 AEdificare altius an seruitus uel libertas sit.

29 Aream iuxta palatium alicuius si quispiam habuit per annos. xxx. & postea ædificare uelit: an sibi prohiberi possit.

30 Altius tollere quomodò seruitus rustica dicatur: cùm in urbanis dicatur potiùs libertas.

C *31 Seruitutem si quis non deberet: an alte ædificare possit: ut alterius lumina obscurentur.*

32 Seruitus ab eo qui prædium non habet: an cõstitui possit.

33 Seruitus protegendi quomodò urbana uel rustica esse dicatur.

34 Pontem in uia publica, an & quo casu mihi facere licitum sit.

35 Seruitus omnis quare spatio. x. annorum inter præsentes .xx. autẽ inter absentes tollatur.

36 Foramina quædam si quispiam obturauit: & quædam non in pariete illo in quo seruitus tigni immittendi
D *habebatur: an seruitus in totum: uel pro parte amittatur: uel in totum retineatur.*

37 Confessoria si contra aliquem agatur: qui prohibuit aliquem: uel familiã suã uti seruitute sibi debita: & ille contumax sit: qualiter iudici procedendum sit: & qualiter eius contumacia puniatur.

38 Agatur si confessoria, quæ est in rem: & fiet missio in bonis causa cognita: quæ causa cognitio fiet.

39 Possessiones nunquid habebuntur sicut quando in reali mittitur: & quo casu.

40 In seruitutibus: quæ causam continuam habent: an in earum præscriptione titulus requiratur.

E *41 Negatoria & confessoria quomodò possessori dentur: & ad quid.*

42 Negatoria quomodò detur iuris possessori & petitori: cũ illa soli domino detur: & dominus non seruitutẽ sed proprietatem possideat.

SI alicui seruitus debeatur: & posteà impediatur vti seruitute illa: habet actionẽ in rem cõfessoriá: per quá poterit seruitutẽ vendicare: siue sit seruitus rust. siue vrbana. ff. si serui. ven. l. j. & ij. §. j. ꝙ aũt cõfessoria sit in rẽ, dicit lex instit. de act. in j. col. & ff. si serui. vendi. l. ij. §. hæc aũt. Item si seruitus etiá sit per
F sonalis: vt vsus & vsufr. vt ff. de seru. l. j. locũ habet hęc actio cõfessoria. vt ff. si vsufru. pe. vel ad aliũ pertinere negetur. l. fructuario §. sicut fructuario. & l. vti frui. verũ, vt pleniùs disseramus de cõfessoria: de qua hic tractamus, & etiã de negatoria: de qua dicemus in sequenti rubr. oportet ꝙ sciamus in primis quę vel quales sunt seruitutes pro quibus confessoria cõpetit: & certè vt breuiter respõdeas pro seruitutib. realibus & personalibus cõpetit: & tã pro rusticis quàm
G vrbanis: vt dictũ est: quæ aũt sunt personales & reales rusticæ vel vrbanæ: legitur insti. de serui. & ff. de serui. l. j. & ff. de serui. vrba prędio. l. j. & ij. & ff. de serui. rusti. prę. l. j. & ff. cõmunia de serui. l. j. Secũdo est sciendũ quando vel qualiter dicatur seruitus cõstituta ad hoc, vt cõfessoria cõpetat: nisi enim esset ser-
1 uitus debita: cõfessoria nõ habet locũ. Constituitur enim serui. multis modis inter viuos & in testa. inter viuos, pactionibus & stipulationib. i. pactionalibus stipulationibus, vt sit ibi endiadis. vt insti. de serui. §. penul. & vl. quę cõstituitur inter viuos per quasi tra
H ditionẽ. i. per patientiã: quia alio modo traditio fieri non potest: cùm sit res incorporalis. vt insti. de rebus incorporal. & ff. de acqui. re. do. seruus. §. incorporales. ff. de vsuca. l. sequitur. §. si viã. Seruitutis enim vacua traditio esse non potest. vt ff. de serui. l. quotiés. & ff. de serui. vrba. prę. l. j. §. traditio. Si aũt in testa. legetur seruitus: incontinenti ab adita hæredi. quæritur: adeò ꝙ legatarius ignorans amittit. vt ff. quẽad. seruitus amit. l. si pattẽ. §. si per fundũ. Itẽ est & aliud necessariũ, ꝙ qui cõstituit seruitutẽ faciat hoc volẽs alioquin constitutio ab inuito est nulla. vt ff. de ser-
1 ui. vrba. præ. inuitũ. in casu tamen fortè quis inuitus cõpellitur: vt si via publica impetu fluminis vel alia causa sit amissa: vicinis vel proximis tenetur dare viam fortè vendendo vel donãdo. vt ff. quemadmo. serui. amit. si locus § j. quod donet habes ar. quia cũ pro cõmodo quod habet ex ipsa via: si habet hoc incommodũ substineat. vt ff. de iureiur. eum qui. si vis dicere, ꝙ pro pretio dato: quæritur à quo. Respon. à publico. vt C. pro quibus causis serui. pro premio li
2 bertatem acci. l. penul. † Quæstio. Quid in via priua-
K ta si mari vel flumine perijt: tenetur vicinis dare: sed dato fortè pretio: vt ff. de religio. l. quis sepulchrum. & ar. idem in iure priuato quod in publico C. de peti. hære. l. j. & ff. quod cuiusque vniuersitat. nomi. l. j. & ff de iur & facti ignoran. l. regula. tamen in lege illa, de religio. illud operatur fauor religionis. Constituitur etiam seruitus per consuetudinẽ temporis: & in hoc distinguas: aut agitur de ea seruitute quæ habet continuam causam: puta, luminis: foraminis: tigni immissi. aquæductus, si continuò ducitur stillicidij altius nõ tollendi: ita vt in hac seruitute currat decenniũ vel vicenniũ ab eo tẽpore quo ille voluit
L ædificare & postea fuit prohibitus: alioquin ædificabit tunc omnes hæ seruitutes longo tempore quæruntur: vt x. annis inter præsentes. xx. inter absentes: si is qui vtitur non vi non clam non precario sit vsus: & sic desideratur bona fides, titulus non. & sic in seruitutibus acquiritur nobis ius sine titulo. At in rebus corporalibus non est: vt spacio longi tẽporis sine titulo acquiratur dominium. vt ff. de seruitutibus vrbanorum prædiorum. l. foramen. C. de seruitut. l. ij. ff. quemadmodum seruitu. amittat. l. si quis diuturno. & ff. de seruitutibus vrban. prędio-
M rum, l luminibus. & C. de serui. l. altius. Si autem seruitus non habeat continuã causam sicut viæ: actus: itineris: nullus enim tam continuè ire potest, vt nullo momento interpellari possessio eius videatur: tunc oportet quòd præscribãtur tanto tẽpore cuius non extet memoria. vt ff. de aqua plu. ar. l. j. in fi. & l. in summa in prin. & §. Cassius. & §. item Labeo. & l. vlti. & ff. de seruit. l. seruitutes prædiorum. & ff. de itinere actúque priua. l. apparet. §. si quis seruitutem. & quod ibi dicit longo, expone longissimo scilicet.

cuius non

A cuiusnon extet memoria. vel longo dicas, propriè:
dummodò intelligas de seruitute quę habet causam
continuam. vt ff. de aqua quotidiana. & æsti. l. hoc
3 iure. §. ductus. † *Quæstio*. Si autem quæratur qualiter
debeat probari ille tempus cuius non extet memo-
ria: lex dicit quòd non sit requirendus dies vel con-
sul facti operis, id est, quo die factum fuerit. Item nõ
requiritur an aliquis viderit opus illud fieri vel au-
diuerit, quando fuerit factum: sed hoc requiritur, vt
dicant testes: domine nos vidimus semper istud ita
factum esse: nec vidimus illos qui fecerant: nec audi
B uimus aliquos, qui dixerint quòd tales fecerunt: &
sic vsque ad superiores, id est, ad antecessores no-
stros & ad descẽdentes nostros. vt ff. de aqua plu. ar.
l. in summa. §. item Labeo. & ff. de proba. si arbiter.
Admittit tamẽ dominus meus, & ita notauit in sum
ma de seruitu. quòd in seruitutibus, quæ nõ habent
continuam causam: si aliquis ex titulo præcedenti
dicat sibi seruitutem constitutam: nec id posit pro-
bari per testes vel instrumenta, & in adminiculum
suæ intentionis adducit, quòd sit vsus seruitute illa
domino sciente & non contradicente per annos. x.
C vel xx. pręsumitur seruitus debita ex ea causa, quę al
legatur. vt ff. de aqua plu. arcen. l. j. §. vlti. & ar. ff. de
vsur. cùm de in rem verso. C. de bonis quæ liberis. cũ
oportet. §. si autem. ff. de iure dotium, cùm post di-
uortium. C. de petitione hæredita. l. filius. *Oppositio*.
Grauis autem insurgit obiectio. Tu dicis quòd ser-
uitus quæ non habet continuam causam, non po-
test quæri lõgissimo tempore, scilicèt, xxx. annorũ:
nec longo scilicèt. x. vel. xx. sed illo cuius non extat
memoria: ergo secundum hoc nulla res posset vsuca
pi: vel triennio: vel x. annis. vel xxx. nonnè in omni-
D bus istis præscriptionibus desideratur continua pos
sessio. sic. vt C. de vsuca. transfor. l. vnica. adeò quòd
si naturalis sit interruptio, præscriptio interrumpi-
tur, & omnibus prodest. vt ff. de vsuca. l. naturaliter.
& ff. de iti. actúque pri. l. j. §. si propter. Idem & in ci-
uili interruptione quæ habet fieri per lit. contest. li-
cèt profit tantùm contestanti. vt C. de pręscrip. x. vel
xx. anno. l. j. C. de rei vend. l. more litis. quis ergo pos
set ita tanto tempore continuè stare & possidere: vt
alio non diuerteret? Item testes qui volunt probare
continuam possessionem: ego ostẽdo, quòd omnes
E mentiuntur: si dicant nos vidimus istum possedisse
per xxx. an. semper: quomodò posset hoc esse: si sem-
per viderunt: ergo non dormierunt: saltem non iue-
runt ad alias partes: certè sic: videtur ergo per ratio-
nes prædictas. & per legem ff. de seruitu. l. seruitutes
prædiorum. quòd nullus continuè posit possidere:
& nulla continua possessio probari posset: vel si po
tes reddere rationem prædictorum: redde rationem
quare aliud in seruitute. Respondeo: bene possum
continuè possidere non obstantibus prædictis obie
ctio. Certum est quòd si possessio mihi quæritur cor
F pore & animo interueniente. vt ff. de acquir. poss. l.
quemadmodum. illa naturalis quæsita animo reti-
netur: quæ retenta dicitur ciuilis. vt C. de acqui. pos.
licèt. vnde de plano procedit ratio quòd possum cõ-
tinuè possidere. Si enim vadã vltra mare, vel ad san-
ctum Iacobũ: possessionẽ animo meo retineo: licèt
ergo ita sit ita possidẽte & præscribente, ꝙ posit cõ
tinuè præscribere. Respondeo: in testibus, testes di-
cunt quòd viderunt istũ possidere cõtinuè per xxx.
an. aut testificãtur de naturali possessione aut de ci-
G uili quæ animo retinetur. Sed ostẽdo quòd de nulla
possunt testificari: de corporali, & naturali nõ: quia
illa cõtinua esse non potest, vt dictũ est: sic ergo dice
rent impossibile: si de ciuili, id est, de retenta per ani
mum: nihil dicunt: certum est ꝙ debent dicere se vi-
disse. vt C. de testibus. testium. & in authen. vt liceat
matri & auię. §. qui aũt. col. viij. & in authẽ. de hęr. &
fal. §. hinc nobis. col. j. sed quomodò testes possunt
deponere se vidisse illũ animo possedisse: cùm talis
possessio inuisibilis sit. Respõdeo: refero me ad prin
cipium: testes viderunt ipsum hodie possidere corpo
H raliter: & sic habet naturalẽ. viderunt etiã eum mul
tis vicibus possidentem similiter: & sic à prima pos-
sessione sunt. xxx. anni: quia dicunt à tali die vs-
que ad ann. xxx. vidimus eum possidere: hoc pręsu-
mimus, ꝙ possessionem acquisitam corpore & ani-
mo retineat: nec est præsumendũ quòd possessione
illa carere velit. vt ff. de proba. cùm de indebito: vn-
de cùm à principio probetur, quòd possederit mul-
tis vicibus postea: & modo præsumitur, quod om-
nibus medijs temporibus possederit animo: & sic
continua possessio partim probatur verè vt dictum
I est, & per testes: partim præsumptiuè probatur per
2 legem: & alio modo non credo probari posse con-
tinuam possessionem: qui autem aliter sentit: res-
4 pondeat argumento qui potest. † *Quæstio*. Sed
quæritur quare non idem in seruitutibus quę nõ ha
bent continuam causam, vt eodẽ modo probari pos
sint: & sic sufficiat tempus xx. anno. & non deside-
tur illud tempus cuius non extat memoria. Respon
deo: ideò seruitutis natura multa habet diuersa &
specialia, quæ non desiderantur in natura rei corpo
ralis mobilis vel immobilis. In primis quia posside
K ri non potest si ille dicitur seruitutẽ habere, qui ædes
possidet: vt ff. de serui. vrba. prædio. l. si ædes meæ. §.
vlt. Secundò ꝙ huius iuris non est vacua traditio: vt
ff de serui. l. vlt. Tertiò in eo cõsistat vt patiatur qui
seruitutem debet: non vt aliquid faciat: & propterea
patientia inducit traditionẽ. vt ff. de serui. l. quotiẽs
nec hominũ. §. fi. & ff de serui. rusti. prædio. l. j. §. vlt.
propterea quia possideri non possunt per se statim
ex quo seruitute vtor & desino vti incontinenti illa
quasi possessio interrumpitur. vt ff. de serui. l. seruitu
tes prædiorum. & sic quartũ attenditur. Item quin-
L tò: quòd in præscriptione non desideratur titulus si-
cut superius dictũ est. & propterea dicitur quòd ser-
uitus non est in bonis, nec extra bona. vt ff. de vsu-
fru. l. j. cùm ergo possessionem non potui acquirere
corporalem, & sic naturalẽ possessionem: vt dictum
est: ergo non potuit retineri animo quod acquisitũ
non est: id enim retinetur quod acquiritur: vt C. de
acquirenda possessione, l. licèt. si ergo interrumpi-
tur illa quasi possessione seruitut. non est mirum vt
dicit lex illa seruitutes. & sic contingit in seruituti-
bus, quæ nõ habent continuã causam. at in his quę
M habẽt continuã causam, secus: nam ibi habeo pos-
sessionem corporalẽ non ipsius seruitutis: sed illius
per quod mihi seruitus quęritur. hoc videre potes in
aquæductu, quę aqua continuè fluit: hoc in stillici-
dio quod tota die superimpendet: hoc in lumine: &
hoc in seruitute tigni immissi. vt ff de serui. vrbano.
prædiorum foramen. & l. hæc autem. & ff. si serui.
vendide. sicuti. §. distant. vnde cũ quæratur possessio
corpore, meritò potest animo retineri: & sic cõti-
nua procedet vsucapio. & hęc est vera ratio omnib.

A alijs refutatis. † Ad hoc ergo vt confessoria compe-
5 tat, tot sunt necessaria. In primis quòd seruitus sit
constituta aliquo prædictorum modorum: vt dictũ
est. Secundùm, quòd constituatur ab habente præ-
dium: aliâs enim non potest constitui. vt institut. de
seru. & ff. communia de seru. l. j. Tertium, vt insoli
dùm constituatur: pro parte enim acquiri non po-
test, nec imponi. vt ff. de seru. l. pro parte. Quartũ, vt
prædia sint vicina: ita quòd sint coniuncta: alioquin
prędijs rusticis, impedit seruitutem mediũ prædium,
quod non seruit: vt ff. de seruitut. rustico. prædio-
B rum. l. qui sella. §. vltimo. nisi medium prędium sit ta
le, quo vti possim liberè: & si non debebat seruitu-
tem: puta, quòd erat via publica, vel locus publicus:
nec per vsum meum noceretur transeuntibus. si e-
nim noceret non posset constitui: vt in aquæductu:
vel erat proprius meus fundus, vel simile: sicut notat
dominus meus in summa de seruitu. per legem ff. de
seruitu. l. seruitutes. §. publico. & §. vltim. & ff. de ser.
uitut. rusticorum prædiorum, l. si mihi. §. penultimo.
& l. tria. ff communia prædiorum. l. in tradendis. §.
interpositis. Quintum, quòd ille cui cõstituitur ser-
C uitus: de reali intelligas: vel qui petit illam seruitu-
tem, oportet quòd sit dominus fundi, cui seruitutem
deberi dicit. vt ff. si seruitus vendi. l. ij. §. hæc autem
actio. intelligas hic dominum largè, vt contineat &
bonæfidei emptorem, vel emphyteotam, vel superfi
ciarium. vt ff. de pignorib. si ab eo. ff. de superficie-
bus. l. j. §. vltimo. vel speretur in proximo dominus:
vt in emptore, qui ante traditionem seruitutem im-
ponit empto prædio deberi alij prædio quod tu reti
nes vt ff. de seruitut. vrbano. prædiorum l. qui duas.
ff. communia prædiorum. l. iij. & l. si quis duas. j. res-
D ponso. & ff. de seru. l. ex fundo. Sextum, quòd si mul
ti sunt qui volunt eorum fundo seruitutem impone
re: oportet quòd omnes consentiant: alioquin vno
solo non concedente, & si omnes consentiant, non
valet constitutio seruitutis. vt ff. de seruitutib. ru-
sticorum prædiorum. l. per fundum. & ff. commu-
nia prædiorum. l. fine. Vnde in hac actione actor
6 faciat tales positiones. † *Positio actoris*. Ego dico,
quòd talis mihi constituit, vel inter viuos, vel in
testamento secundùm quod contingit. Item dico,
quòd seruitus ista habet continuam causam. Item
E decennio inter præsentes: vicennio inter absentes
continuè vsus sum. Item tale prædium meum est ad
quod aquam duco. Item insolidùm vsus sum serui-
tute tali. Item insolidùm fuit mihi constituta. Item
omnes domini illius fundi mihi constituerunt. Item
prædium meum est immediatè vicinum prędio tuo.
Item habeo ius in illo prædio ad quod aquam du-
7 co. Econtrà reus faciat tales positones. † *Positio rei*.
Ego dico, quòd Titius quem dicis tibi concessisse
seruitutem, illam concessit Sempronio: si hoc confi-
te. act. succum. quia duobus insolidùm eadem serui-
F tus concedi non potest: sicut duo insolidùm possíde
re vel habere dominium: quia vnus incommodum
patitur per vsum alterius. alioquin si separatim &
non incommodatur vnus per alium: pluribus serui-
tus concedi potest. vt ff. de seruit. rusti. prædio. l. per
quem. & ff. communia de seruitu. l. qui per certum.
& ff. de aqua quotiadiana & æsti. l. Locio. argumẽ.
ff. de acquiren. possessione, possideri. §. ex plurimis.
ff. commodati, si vt certo. §. si duobus. Item dico ego
infra x. annos moui quæstionem contra te de hac

G seruitute, vel naturaliter interrupi: quia aquam aliò
duxi: si confiteatur actor, succom. quia siue fuit ciui
lis, siue naturalis interruptio: vsucapionem allegare
non potest, vel præscriptionem. vt C. de præscriptio.
longi temporis. x. vel xx. ann. l. j. ff. de vsucap. l. natu
raliter. Item illa seruitute fuisti vsus vi clam vel pre
cario. si hoc confiteatur actor, succum. vt ff. quemad
modum seruitus amit. l. si quis diuturno. Item præ-
dium illud ad quod aqua ducitur: est Titij insoli-
dùm. Item omni iure cares in illo prædio. Item plu-
tes sunt domini illius prædij à quo dicis tibi seruitu
H tem deberi. Item dico, quòd Titius non concessit.
si hoc confiteatur actor, succum. vt ff. de aqua plo.
arcen. l. in concedendo. Item illud prędium est tuũ:
est medium prædium Titij quòd est liberum. In hac
8 autem actione concipiet act. ita lib. † *Libellus*. Vobis
do. H. &c. conq. ego R. de M. qui me prohibet ire
agere per talem fundum positum in tali loco: cuius
fines sunt tales: per quem fundum dico mihi ius esse
eundi agendi. vnde ne me prohibeat ago contra ip-
sum: ad hoc propono confessoriam. Ita concipitur
libellus quando debetur seruitus viæ seu itineris. Si
I autem debeatur seruitus aquæductus, dicas in libel
9 lo. † *Libellus*. Ago contra talem qui me prohibet du
cere aquam per fundum suum positum in tali loco:
cuius fines sunt tales: per quem fundum mihi ius est
aquam ducere: vnde ne me prohibeat ago contra il
lum: & propono confessoriam. Eodem modo conci
pitur pro omnibus alijs seruitutibus: quarũ omnia
exempla prosequor: sed sufficit me ita posuisse exem
pla. Si autem vis cõponere libellum super seruitute
10 personali: puta, vso vel vsufru. dicas. † *Libellus*. Ago
contra talem qui me prohibet vtifrui fundo in tali:
K in quo fundo ius est mihi vtendi fruendi: vnde &c.
& sic breuiter quot modis concipitur negatiuè: eis-
dem modis concipitur affirmatiuè in confessoria:
& sic his modis concipias libellum in seruitutibus
quæ sunt constitutæ in testamento: vel inter viuos
pactionibus vel stipulationibus: vel quæ habent cõ
tinuam causam. si autem seruitus sit, quæ non habet
causam continuam: puta, viæ vel itineris: tunc mul-
11 ti adijciunt in libello. † *Libellus*. Ago contra talem
per cuius fundum cùm iuerint antecessores mei, &
ego per tantùm tempus, cuius non extet memoria:
L & seruitus mihi sit quæsita: vnde ne me prohibeat
volentem ire agere, ago contra ipsum, & propono
confessoriam. sed non credo esse locum his anfracti
bus: sed credo benè conceptum libellum, vt primò
dixi: hoc enim vltimo modo nõ approbo libel. quia
nihil quæritur tempore. cùm tempus non sit modus
inducendæ obligationis, vt hoc notaui plenè infra
de actione ex stipulatu pręsumpta ex tempore: & ita
concipitur libellus. postquam seruitus fuit tibi quæ
sita. Cæterùm si promisi tibi seruitutem in fundo
meo: vel legaui in testamento: & vis agere contra
M me: vel antequam sit tibi acquisita: malè propone-
res contra me confessoriam: sed debes proponere a-
ctionem personalem ex stipulatu, vel ex testamen-
to: adeò quòd etiam ante ista non habet interdictũ
fructuarius. vt ff. de vi & vi ar. l. idémque. §. vnde vi.
postq̃ enĩ traditio vel quasi interuenit extũc habes
confessoriã, & nõ ante. & hoc est quod dicit lex tra
ditio. & pro. i. patiẽtia inducit officiũ prętoris, quod
debet seruire in actione cõfessoria: vt ff. de serui. ru-
sti. prædiorum. l. j. §. vlt. de quo officio loquitur lex.
ff. si serui-

A ff.si seruitus ven.l. harum & l.egi.& ff.de act. empt.
ratio.§.fi.l.inter.vel aliter inducit officium prætoris
patientia, id est,officium iudicis. vt detur confesso-
ria post traditionem:& pro,id est,patientia. Nec ob
loquitur ff.de vi & vi armat.l.iij.§. vnde vi. vbi dicis
videtur ante quasi traditionem & patientiá dari ven
dicationem. Respõdeo: ibi legatus fuit vsufructus.
vnde ab adita hæreditate transiuit vsufruct.in perso
na legatarij:sicut & quodlibet aliud legatum. vt ff.
de furtis.à Titio.ff. quemadmodú seruitutes amitt.
l.si partem. §.si per fundum. vel aliter quod dicit ibi
B vendicare, id est, personali actione petere, scilicèt
ex testaméto: vel ex stipulatu.& hoc secundú Iohã.
vel aliter, id est, sicut in rei vendicatione officium
iudicis est: vt probanti suam intentioné iubeat rem
restitui.vt ff.de rei vendi.officium.ita in seruitu.vbi
probaui seruitutem mihi debitam ex testamento,sti
pulatione vel præscriptione iudex iubeat aduersa-
rium seruitutem mihi præstare:vt ff. si seruitus ven-
di. l.harum. & l. egi. Postquam enim quasi traditio
interuenit locum habet confessoria, ante non. vt ff.
si seruitus vendi.si à te.& argumen. ff.de serui.l.quo
C tiens ff.de vsufruc.l.ij.§.dare.*Oppositio*.Sed his libel
lis sic opponitur: quia non videntur benè concepti.
Certum est quòd confessoria est in rem:vt ff.si serui
tus vendic l.ij.in prin.& ff.si vsufru. peta.l.fructua-
rio.si est in rem: ergo dari debet cõtra posidentem,
& non contra prohibentem dantur interdicta, quæ
prohibitionem cótinent:possessio enim subijcit ad-
uersarium actioni in rem.vt C.de alie.iudi.mu.cau-
sa fact l. vnica. actio enim in rem est ex possessio-
ne:vt ff.de iudicijs. l.non aliâs. Item si est in rem: er
go in hac fiet restitutio alicuius rei. Quæ res ergo
D restituetur ? certè nullius rei restitutio potest fieri:
vt ff.de peti.hæred.l.item & l.non tantùm.§.vltimo.
Respondeo: verum est quòd confessoria est in rem:
si tu infers. ergo datur contra posidentem: non est
verum:nam hæc competit pro iuribus,id est, seruitu
tibus, quæ cùm sint res incorporales, non possunt
posideri.vt ff.de acquirend.rerum do.l.seruus.§.in-
corporales.& ff.de vsucap.sequitur. §.si viam. Illud
enim quod opponis, locum haber pro rebus corpo-
ralibus quæ posideri possunt: quod possessio sub-
ijcit aduersarium actioni in rem:sicut in rei vendica
tione dictum est: & in hypothecaria quæ in rem est:
E vt C.de pig.l.pignoris.& tamen nudam possessioné
auocat,id est,rem possessam nudam à dominio debi
toris reuocat: vt ff. de euict. l.si cùm venditor.§.j.C.
de pignorat. act.l. pignus. Cùm ergo ab aliquo ista
iura non possunt posideri:sed ille dicatur quasi pos
sidere, qui me inquietat in illa seruitute volentem il
la seruitute vti:nec alio modo posset conueniri, nisi
me prohiberet vti: ideò ratione cuiusdam similitudi
nis: vt dictum est: sicut in rebus corporalibus actio
in rem intenditur contra posidenté: sic ista in rem
intenditur contra prohibentem in corporali vt rem
F restituat: in hac incorporali: vt non inquieret, vel
non impediat:vt colligi potest per legem ff. si serui-
tus vendi. l. harum. & l. egi. & sic soluitur quæstio.
Quid per hanc actionem in rem restituatur:nihil e-
nim mihi restituitur corporale, sed te cessantem: vt
me non turbes: non inquietes:non probibeas volen
tem vti seruitut eius mihi competens remanebit inte
grum & saluum, vt posim amodò vti liberè: & sic
G cùm intendo confessoriam:hoc intendo vt posim li
berè vti illa seruitute sine cõtradictione tua: sicut &
in negatoria, quæ similiter est in rem, nihil conse-
quar: nisi vt prædium meum remaneat liberum: &
tu amodò illa via vel itinere vel seruitute nõ vtaris:
vt notabo infra in negatoria.vnde multi metu istius
quæstionis libellum sic concipiunt in confessoria.
12 † *Libellus*. Ago contra talem, vt patiatur me ire age-
re vel ducere aquam per fundum talem, cuius fines
sunt tales: per quem fundum ius est mihi eundi agé
di vel aquam ducendi: propono confessoriam. hoc
H ideò dicunt: quia patientia inducit officium præto-
ris:vt dixi,omnis enim qui debet seruitutem, ad ni-
hil aliud tenetur, nisi vt præstet patientiam: non e-
nim tenetur aliquid facere, nisi in vnica seruitute.
scilicèt oneris ferendi: in qua seruit. ago vt debeat
eleuare parieté talé, vel reficere vt posit onera mea
sustinere:sicut hæc probantur.ff.de seruit.quotiens.
§.vlti.& ff.si seruitus vendic.l.& si fortè. §.etiam de
seruit.sed bene concipitur libellus contra illum,qui
debet seruitutem. Sed nunquid contra alium? Re-
spondeo bene concipies. † *Libellus*. Ago contra talé
I vt patiatur me ire agere vel ducere aquam per fun-
dum talem, per quem ius est mihi ire agere vel aquá
ducere,vel vtifrui:propono confessoriam. Quod ita
rectè cócipiatur libellus dicit lex ff. de seruitu. quo-
13 tiens. §. vlti. † *Quæstio*. Item quæritur quare hæc a-
ctio vocatur confessoria:licèt enim dicatur mihi ius
esse eundi agendi, vel vtifrui propter dictum meum
non debet mihi dari confessoria:vel propterea quia
confiteor mihi ius esse:nunquam enim ex confessio
ne mea ex parte actoris maximè vel ex parte rei ali-
K qua actio confessoria datur: sed oritur actio specia-
lis:vt in factum,vel ex eo contractu:vt notabo infra
de actione in factum:vel vtili,quæ oritur ex confes-
sione:& hoc probamus per legem ff. ad leg. aquil.l.
inde Neratius.§.vltim.& l.proinde.§.si procurator.
vbi inuenimus confessoriá actioné. & nó sumimus
illa verba propriè:sed alio modo exponimus sicut di
cetur infra de actione in factum,quæ oritur ex con-
fessione. Quomodò ergo hæc actio appellatur con
fessoria? Respondeo: legislatores studuerunt pro
posse inuenire actionum nomina secundùm quali-
tatem factorum:licèt plura sint negotia quàm voca
L bula.vt ff.de præscri. verbis l.j.§.j.& l.natura.vnde in
seruitutibus ideò inuenerunt ista duo nomina:vt de
norent propriú nomen actionis, scilicèt confessoria
pro seruitute vendicãda: & negatoria pro seruitute
depellenda: non enim ex confessione mea vel nega
tione actio illa oritur: sed quia confitendo ius mihi
esse eundi agendi: implico & intendo mihi seruitu-
tem constitutam vel debitam. Item quando nego
ius tibi esse eundi,vel agendi: non tamen nego, sed
implico meum prædium liberum: quæ libertas sal-
tem probatur à tempore Adæ: vt dicemus infra in
M negatoria: ideò non potuerunt alia nomina magis
conuenientia inuenire pro his seruitutibus quam
confessoria & negatoria: & ideò cùm pro iuribus
ista cõfessoria sit speciale nomé actionis in alijs casi
bus ex confessione aliqua actio specialis non com-
petit quæ vocetur confessoria: sed alia: vt dicemus
infra de actione in factum quæ oritur ex confessio-
ne. Ité pro nulla alia re corporali inuenies quod de
tur negatoria, nisi pro iuribus. Ité pro nulla alia re

A corporali datur actio possidenti: hęc autem datur
vt institu. de act. §. ij. & sicut multa sunt casualia
15 in his iuribus, vt notaui supra hac eadem act. † Quę-
stio. Si tu quęris vnde oritur confessoria & negato-
ria, infra, in tractatu de negatoria dicemus. Itē quo
16 etiam tempore tollitur ibidem dicemus. † Quęstio.
Item quæritur: quomodò & qualiter hæc actio dica
tur in rem. Respondeo: ideò quia pro iure competit,
scilicèt pro ser. quæ ius est incorporale. vt insti. de re
bus incorpora. sicut & in rem vocatur actio, quæ cō
petit pro filio vendicando. vt ff. de rei vendica. l. j. si-
B cut infra in speciali actione dicemus. Item non vide
tur quòd aliquo modo competat confessoria: si for-
tè aliquis nō patiatur, vel prohibet te volente vti ser
uitute illa: sed vel habebit locum interdictum quod
vi aut clam: quod locū habet etiam pro iuribus. vt
ff. si serui. vendic. l. & si fortè. §. sciendum. ff. quod vi
aut clam. l. denique. vel haberet locum interdictum
de itinere actúque priuato ex secundo capite. vt ff.
de itinere actúque pri. l. vnde. §. hoc autem à superio
re. Respondeo: & si illa interdicta locum habeant:
nihilominùs & confessoria locum habet. interest e-
C nim nostra plura habere auxilia, & plures actiones.
vt ff. de liber. leg. l. iij. licèt illa auxilia sint nobis inu
17 tilia. vt ff. de seruit. l. ei fundo. † Quęstio. Si tu instes
& quæras quid prodest nobis habere confessoriam,
& illa interdicta: & quæ sit inter illa differentia? Re
spondeo: Interdictum quod vi aut clam locū habet
quotiens vis inquietatiua mihi infertur: & quotiens
eo celante aliquis facit quod suspicatur controuer-
siam ei moturū: vt notaui suprà de interdicto quod
vi aut clam. posset etiam habere locum edictum de
ope. noui nun. puta, si aliquis volebat ædificare in lo
D co vnde via mihi debebatur: & ego denunciaui no-
uum opus per lapilli iactum: ille nihilominùs ædifi-
cauit. vt ff. si seruitus vendi. l. & si fortè. §. ij. verum
posset esse quod violentia nō fuisset illata: neq; clande
stinitas: neq; nunciatio per iactū lapilli: & sic nullū
prædictorū auxiliū habet locum: & tñ haberet locū
cōfessoria: si fortè ædificatū sit in loco vnde mihi de
bebatur via: & sic ire non possum. vel aliter, Interdi
ctum quod vi aut clam locū habet ad ea opera quę
fiunt in solo, vel circa solū: vt notaui supra de inter-
dicto quod vi aut clā. & sic si aliquis infert tibi vio-
E lentiam, quia nō permittit te ire vel aquam ducere,
vel vti frui: nō faciendo aliquod opus: non habet lo
cum interdictum: sed tamen locum habet confesso-
ria. Sed nonnè locum habet quasi vti possideti. ff. de
seruituti. quotiens. ff. si seruitus ven. sicuti. §. Aristo.
Respondeo: fortè sic. si quasi possessio seruitutis tur
baretur locum habet quasi vti posside. quò ad posses-
sionē: vt confessoria quò ad ius seruitutis vendican-
dæ. Sed si non turbaris: sed quasi expelleris ab illa
quasi possessione serui. locum habet confessoria. *Op
positio.* Si tu opponis: à seruitute nemo mero iure de
F truditur. vt ff. de vsuca. sequitur. §. si viam. quomodò
dicit ergo quòd aliquis possit à iure expelli; posset
fortè dici, quòd quasi expellatur. nam iura non pos
sunt possideri sed quasi. vt ff. de acquiren. re do. l. ser
uus. §. incorporales. sed si ita dicis: ergo quomodò ha
bet interdictum locum quasi vnde vi? Respondeo:
pro iuribus interdictum vnde vi; nec vtile nec dire-
ctum locum habet. sicut de hoc notaui supra de in-
18 terdicto vnde vi. † Quęstio. Si tu quęris quid differat

G confessoria ab interdicto quod vi aut clam? Respō-
deo: dixi vnam differentiam: dico & aliam inter di-
ctum personale. vt ff. de interdictis. l. j. §. interdicta.
Item annale & infra annum vtilem competit. vt ff.
quod vi aut clam. l. semper. §. hoc interdictum. con-
fessoria autem in rem: vt supra dixi: & perpetuò cō-
19 petit. vt notabo infra de negatoria. † Quęstio. Item
si quæras, quid differat ab interdicto de itinere actú
que priua. ex secundo capite: cùm in illo non suffi-
ciat, quòd aliquis probet se possedisse: sed debet pro
bare seruitutem sibi constitutam, vel debitam. vt. ff.
H de itinere actúque priuato. l. vnde. §. hoc autem à su
periore. hoc etiam idem videtur in confessoria: quia
ad hoc vt competat, debet probare seruitutem sibi
debitam seu constitutam: vt supra notaui. Respon-
deo: differunt in his interdictum personale confesso
ria in rem. Item interdictum singulare pro itinere a-
ctúque priuato: confessoria generalis pro omnibus
seruitutibus personalibus & prædialibus rusticis &
vrbanis. Item illud interdictum tantùm ad rusticas
seruitutes tuēdas pertinet: si etiam agatur ex primo
capite pro itinere actúque priuato. vt ff. de itinere
I actúque priua. l. j. §. j. cōfessoria autem pro omnibus
seruitutibus. Item in illo interdicto hoc plus habet
actor: quia interim durante causa & litè nihilomi-
nùs possidet. hoc autē in confessoria non est. Et qua
re est? quia actor in interdicto duo debet probare: se
vsum illo anno. xxx. diebus: & seruitutem sibi debi-
tam: vt probatur per l. illā, vnde. §. hoc autem. & sic
respicit causam proprietatis. *Oppositio.* Item insta-
tur fortiter. Nam siue seruitus habeat continuā cau
sam: siue nō, quòd eo tempore vtraque seruitus quæ
ratur, scilicèt decennio inter præsentes & vicennio
K inter absentes: certum est quòd seruitus quæ habet
continuam causam quæritur longo tempore. vt ff. si
seruitus vendi. l. si quis diuturno. C. de seruit. l. ij. quę
non habet continuam causam quæritur tanto tem-
pore cuius non extat memoria. vt ff. de aqua plu. ar.
l. j. §. vlti. & l. in summa. §. Cassius. & §. idem Labeo.
& l. qui principis. §. vlti. & l. vlt. & ff. de itin. actúque
priua. l. apparet. §. penul. ff. de aqua quo. & æsti. l. hoc
iure. §. ductus aquæ. quę aūt sint illę seruitutes quæ
22 habent causam continuam notaui supra in hac ea-
dem actione: & notatur. ff. de seruit. vrba. præ. l. fora
L men quæ sunt illæ quæ non habent continuam dici
tur ff. de seruit. seruitutes. nam apertè probo, quòd
omnis seruitus habet continuam causam: vel nulla
seruitus habet causam continuam. si autem habes
respectum ad ipsam seruitutem omnis seruitus ha-
bet continuam causam: & si non per actum: habet
tamen per aptitudinem. nam ecce habito respectu
ad ipsam viam seruitus illa cōtinua est: licèt aliquis
continuè non possit vti: sicut vides in aqua quotidia
na: quia licèt quotidiè non ducatur: quia tamen du-
ci potest, quotidiana dicitur. vt ff. de aqua quoti. &
M æsti. l. j. §. duo autē genera. & sic habito respectu ad
ipsam viam, & ad ipsam viam, & ad ipsam seruitu-
tem: omnis seruitus dicitur continuam causam ha-
bere: licèt quædam habeant actu & aptitudine: vt
seruitus luminis: stillicidij: aquęductus, si tota die
currat: seruitus protegendi: seruitus tigni immis-
si. quædam tamen seruitutes habent continuam
causam aptitudinè, sed non actu ratione itine-
ris: vt seruitus viæ itineris, aquæductus, quæ
non con-

A non continnè ducitur. si ante vis habere respectũ ad
hominem, qui seruitute vtitur, & eius seruitus debe-
tur: nulla seruitus habet continuam causam. Quis
enim est qui aliqua seruitute continuè vti possit: cer
tè nullus. sic locum habet ratio illius l. ff. de seruit. l.
seruitutes. Si autem velles habere respectum ad præ
dia quibus seruitus debeatur de prędialibus loquor
omninò: seruitus ad minus per aptitudinem dicetur
habere causam continuam. vides ergo quòd secun-
dum diuersos respectus vel omnis seruitus habet cõ
tinuam causam vel nullam. Item probo fortissimo
B argumen. quòd potiùs factum hominis debeo con-
siderare in seruitute quærenda tempore quàm consi
derare naturam ipsius seruitutis. Nam certum est,
quòd in præscriptione necessaria est possessio & cõ
tinua: vt ff. de vsucap. l. siue posses. & C. de vsucap.
transfor. l. vna. & possessio factum hominis requi-
rit præter eà possessio non est in hęreditate vacante,
& non adita: vt ff. si quis testamẽto liber esse iussus
fue. l. j. §. Scæuola. Præterea hęreditas in his quæ fa-
cti sunt non sustinet vicẽ defuncti: vt ff. de acquiren.
rerum do. l. hæreditas. præterea ab adita hæreditare
C possessio in nos non transit, nisi specialiter apprehẽ
datur. vt ff. de acquir. possessione. l. cùm hæredes. li-
cèt aliâs hæreditas sustineat vicem defuncti tantùm
in his quæ iuris sunt. vt ff. quod vi aut clam. l. deni-
que §. quęsitum. Si ergo factum hominis considero:
ergo quid ad me: vtrũ seruitus habeat causam con-
tinuam vel non: dum homo non possit continuè ali
qua seruitute: sicut dictum est: & sic habito respectu
ad hominem nulla seruitus dicitur causam conti-
nuam habere: sic nulla quæritur tempore longo.
Item vide aliud argumen. quia potiùs factum homi
D nis cõsideramus quàm naturam seruitutis. Nam ad
hoc vt aliquis seruitutẽ sibi quęrat tempore oportet
quod iure seruitutis vtatur: alioquin nõ quæreret si-
bi seruitutem, nec etiã interdictũ pro seruitute: vt ff.
quẽadm. serui. amit. l. vl. ff. de itinere actúq; priuato
l. vlti. & ita intelligimus illud verbum, quod ibi est:
Nam ad hoc vt interdictum competat, ius fundi pos
sedisse oportet. Respondeo: secundum Io. ad hoc vt
seruitus tẽpore quęratur: oportet, quòd habeat cau
sam perpetuam & naturalem non facto hominis in
teruueniente: si enim factum hominis sit necessariũ,
E non dicitur habere vlla seruitus causam perpetuam
quia homo perpetuò vti non potest: & sic potiùs cõ
sidero naturam seruitutis quàm factum hominis. vn
de argumen. tua deceptibilia sunt: sicut hæc proban
tur ff. de serui. vrban. prædio. l. foramen. §. j. & §. om-
nes seruit. prædiorum perpetuas causas habere de-
beat. sed licèt hoc vt potissimum consideremus non
sufficit hoc solùm: sed oportet quòd aliquis conti-
nuè vtatur. & sic interueniat factum hominis: eo sal
uo quòd de stillicidio dicitur cuius seruit. vti quoti-
diè non possimus. sed sufficit quòd ita stet. vel aliter
F omnes etiã seruitutes debent habere perpetuas cau-
sas &c. scilicèt quò ad hoc quòd perpetuò non vta-
tur. quia seruitutes ad tempus: neque ex tempore cõ
stitui possunt. vt ff. de ser. l. seruitutes. vnde sequitur:
in l. illa foramẽ. quod neq; ex lacu neque ex stagno cõ-
cedi aquæ ductus potest ad hoc vt habeat continuã
causam: quia sæpè arescunt: vnde ipso iure extingui
tur seruitus, licèt restituatur. vt ff. de serui. rusti. præ.
l. Atilicinus. vel aliter: omnes seruitutes habere de-
bent perpetuam causam: scilicèt quòd ex ea causa
habeat.

G statuantur ex qua possunt perpetuò retineri. Sed di
stingue, vt omnis recedat oppositio: quædam serui-
tutes habent causam continuam, perpetuam, natu-
ralem: vt seruitus aquæductus, quæ tota die currit:
ista quæritur tempore longo. vt C. de seruit. l. si per
fundum. Quædam habent perpetuam & natura-
lem, sed non continuam: vt seruitus stillicidij. ista
tempore longo quæritur. vt ff. de serui. vrban. præ-
dio. formen. ff. si seruitus vendi. l. si quis diuturno.
Quædam habent perpetuam & nõ naturalem, nec
continuam: sicut seruitus viæ & itineris: vnde acqui
H ritur tempore tanto cuius non extat memoria: sicut
probaui per ista superiora. omnes ergo seruitutes,
quæ habẽt causam perpetuã & naturalẽ, siue conti
nuã, siue nõ: quærũtur tẽpore lõgo: & ita scripsit do
minus Ioã. distinguendo per illam l. foramen. licèt
seruitus quæ habet continuam causam longo tem-
pore quæratur: & sic infero, quòd omnis seruitus
quæ habet causam continuam habet perpetuam:
sed non conuertitur: habet naturalem & perpetuã:
& ideò bene dicimus, omnis seruitus quę habet con
tinuam causam quæritur longo tempore. Item &
I benè dicitur, omnis seruitus quæ habet perpetuam,
& naturalem, & si non continuam: tamen longo
tempore quæritur: sicut dictum est. vnde ad intelle-
ctum cõfessoriæ actionis ista sufficerent. verũ quia
tractatus tàm confessorię quàm negatorię subtilissi
mus est, & totus contractus seruitutũ: ideò in fine a-
ctionis confessoriæ quasdã quæstiones sicut vtilissi
20 mas & subtilissimas tractare prætudi. † Quæstio. In
primis quæro super. l. illa, foramẽ. de qua lege proxi
mè habuimus mentionem. legitur ibi, quòd si in fo-
ramen cadit aqua de cælo, licèt non assiduè: tamen
K seruitus illa naturalis est, & perpetuam habet cau-
sam. At si in foramen non cadat aqua ex cælo, non
est causa illa naturalis nec perpetua: ideò quia ma-
nu fit, quid volunt sibi illa verba, & quæ sit ratio il-
lorum verborum? Responsio facilis: & hoc sonant
verba illa si tu foramen fecisti, id est, quoddam in-
strumentum per quod volebas ducere aquam causa
abluendi triclinij tui fortè per cannales: si aqua ista
quam debebas ducere erat pluuialis: quia veniebat
à cælo tantùm, seruitus illa quæritur longo tempo-
re: quia habet causam perpetuam & naturalem per
L aptitudinem: & si non continuam: & si dicitur: fora-
men non est flumen, id est, quod habet causam con-
tinuam, quòd licèt non habet causam quæritur tem
pore longo. at quando aqua aliundè debebat duci
ita non ex cælo; sed ex Fonte quem habebam iuxta
me: vel ex lacu & certis temporibus ista aqua non
potest duci sine facto hominis: & ideò non dicitur
habere causam perpetuam, nec naturalem. quia fa-
ctum hominis necessarium est, quod perpetuum esse
non potest: & ideò non quæritur tempore longo: vt
21 in eadem lege sequitur. † Quæstio. Item quæritur in
M eo quod dicitur ff. de seruit. l. seruitutes ipso iure ne-
que ex tempore: puta, à pascha in antea: neque ad
tempus: puta, vsque ad pascha: neque ex conditione
puta, si nauis venerit ex Asia: neque ad certam cõdi
tionem: verbi gratia quamdiu volam, constitui pos-
sunt: sed frustrà adijciatur: puta, vel doli exceptio op
ponetur, qui vult vendicare seruitutẽ cõtra placita:
vt ibi: sed nõne obligatio & ex die & ad diẽ: & ex tẽ
pore & ad tẽpus: & sub cõditione cõtrahi potest. cer
tè sic: vt instit. de verbo. obligat. §. omnis stipulatio;

A ff.de actio.& obligat.l.sub conditione.& l.quod in
diem.ff.de condi. inde. l.in diem debitor. ff. de ver-
bo.obligatio. l.in illa.& l.hoc iure. & l. ante calen-
das. & l. eum qui calendis. & l. qui hoc anno. & l.
centesimis.& l.si ita quis stip.& l.adijcit.& l.stipula
tus. Item & possessio sub conditione trāsfertur,quę
facti est:vt ff.de acquiren. posses.l.qui absenti.§.qui
possessionem. ff. ex quibus causis maiores . l. deni-
que. Item mandatum & sub conditione & ad diem
& ex die contrahi potest:vt ff. mandati.l. si mādato
Titij.§. Paulus. Legatum etiam simili modo relin-
B quitur:vt ff.quando dies le.ce. l.si post diem. & l.hu
iusmodi. Itē vsufructus.etiam qui seruitus est,ex die
dari potest:vt ff.de vsufru.in multis. & l. quoties.ff.
quādo dies vsufruc.legati cedit.l. vnica.Potest etiā
constitui ex certo tempore, & vsque ad certum tem
pus:vt ff.famil.erciscun.l.si alia. Respondeo : verba
prædicta posita in illa l. seruitutes. sic intelligimus.
Seruitus ipso iure non constituitur ex tempore , id
est,vt vtaris à pascha in anno. quasi quòd non incō
tinenti oriatur obligatio : imò incontinenti oritur
obligatio,licèt obstet exceptio:neque ad tempus,id
C est,vsque ad pascha vtaris: & sic finiatur obligatio
non est ita:nam in perpetuum durat obligatio,licèt
obstet exceptio: vt institut. de verbo. obligatio.§.in
diem. & ff. de verborum. obligationib. cū quis ita.
§. qui ita.ff.de actio.& obligatio. l. obligationum.
§.placet.ff. de lega.j. nemo. sic ergo si constituta sit
seruitus à pascha in annū:ante pascha potest agi:sed
obstat exceptio. idem est si sit post pascha constitu-
ta:peti enim potest post pascha:sed obstat exceptio:
& hoc est quod in illa l.seruitutes dicitur, sed si hoc
adijcitur exceptione pacti vel doli occurritur.& hoc
D etiam indicat.§.vlt. prędictę l.vbi dicitur,interualla
dierum & horarum non ad temporis causam: id est,
vt ad tempus vel ex tempore videatur cōstituta : sed
ad modum pertinent iure constitutæ seruitutis: con
stitutę dico perpetuò,neque sub conditione,subau-
di potestatiua: scilicèt si volā. nam hic ipso iure nul-
la constituitur obligatio.vt ff.de actio. & obligat.l.
sub hac. ff.de verbo.obliga.l.stipulatio non valet in
alterium rei promittendi collata conditio.& l.cente
simis.§. vlti.in fi. licèt valeat stipulatio sic concepta
cùm volueris;vt in prędicto.§.illius l.centesimis. sci-
E licèt , vt quādo voluerit dare sit in eius potestate nō
ipsum dare:vt ff.de rebus dub. l.vtrum.§.penulti.ff.
de pac.do.l.vl.§.vlt.& hoc notat ibi dominus meus;
neque ad certam conditionem:puta, quandiu volā;
vt in prædicta l.seruit. sub alijs aūt conditionib. re-
ctè constituitur:sicut patet per leges quæ in opposi-
tione no.& sic idem in vsufru. quod in alijs seruitu.
licèt quidam dixerint,quod aliud in vsufru.aliud in
alijs seruit.quia seruitus vsufr.habet quędam casua
lia:sicut & illud.quia seruitus vsufru. est diuidua:li
cèt alię sint indiuiduæ:vt ff ad leg.falc. l.j.§.si vsuf-
F fru.ff.de leg.ij. cùm filius.§. dominus. & habet etiā
aliud casuale in se.aliæ enim seruitutes si sint consti
tutæ ex tempore,& ad tempus, & in diem, & ex die:
& ante tempus & diem & post oritur, & durat obli
gatio:licèt obstet exceptio in vsufru. secus:quia cō-
stitutus & ex die & ex tempore simul & credit & ve
nit dies: nec ante dicitur vsufruct.item post tempus
vsufru non dicitur,si ad tempus constituatur: vt ff.
quando dies lega.ced. l.vnica. prior tamen intelle-
ctus melior est.quia eisdem modis constituitur sicut

G & vsufruct. vt ff.de seruitutibus. l. via. nec admitto
quod quidam simplices voluerunt notare: ideò ser-
uitutes neque ex tempore :.neque ad tempus : neque
ad diem vel ex die vel sub conditione constitui pos-
sunt:quia sunt actus legitimi.ideò hoc contingit:vt
ff.de re.iud.actus legitimi.sed certè talia dicentes in
duobus errant. In primis , quòd credunt omnem
actum legitimum non percipere nec diem nec con-
ditionem. secundo quia credunt seruitutes esse de il
lis actibus legitimis,qui non recipiunt diem vel cō-
ditionem : sed in vtroque errant . nam siue voces a-
H ctus generaliter & etiam pro contractibus siue spe-
cialiter:vt dicit Labeo.ff.de verbo.signifi.l.Labeo.
omnes pro maiori parte recipiunt diem & conditio
nem sicut supra not. in eadem quæstione. Nouatio
autem quę actus legitimus est,recipit conditionem,
vt ff.de noua.l.nouatio autem. quid ergo dicit regu
la iuris: ita attende,quòd quidam actus sunt,qui nō
recipiunt diem vel conditionem : & sic non dicit de
omnibus. nam dicit actus legitimi qui non recipiūt
&c. & statim exēplificat & ponit de v.sicut est emā-
cipatio:acceptilatio:hæreditatis aditio : serui optio:
I tutoris datio : subaudi à iudice : à testatore secus. vt
institu.qui dari tuto.possunt. est & sextus legitimus
actus qui non recipit diem vel conditionem. scilicèt
auctoritas tutoris:vt ff.de auctori. tuto.l. & si condi
tionalis . Est & septimus, scilicèt sententia quæ non
debet ferri sub conditione , licèt lata tempore illius
legis valeat:vt ff.quando appel.sit.l.j.§.biduum.ma
trimonium etiam licèt possit contrahi sub conditio
ne:tamen non credo quod recipiat diem. scilicèt re-
cipio te pro vxore vsque ad pascha : sic in adoptio-
ne. Nam non licèt nobis habere filium tempora-
K lem vel vxorem:vt ff.de adopt.quæsitum.caue tamē
quòd illi.v. actus non recipiunt conditionē , neque
tacitam neque expressam,vno solo excepto, scilicèt
acceptilatio:quia recipit tacitam:sicut in eadem re-
gula dicitur:nec est locus oppositioni.ff.de tutelis l.
mutuo.§.ij.vbi tenet datio tutoris etiam à iudice : si
dicat: do te tutorem si satisdederis:quia illud,si,non
notat conditionem seu admonitionem : alioquin si
notaret conditionem non valeret datio:sicut in leg.
22 illa dicitur. † Quæstio. Si tu quæras à me quæ sit ra-
tio quare prædicti actus non recipiant diem vel cō-
L ditionem. Respondeo: quilibet studiosus aduertere
potest de emancipatione: ideò ne leges fiant ludi-
brio, vt & aliàs C. de bonis quæ libr. l.vlti. vel ideò
quia ex quo filius est sui iuris, nunquam potest redi
re in potestate patris:nisi in duobus casibus:vno ho
nesto puta,per adoptionē:alio inhonesto : puta, per
ingratitudinem : vt ff.de adop. l.qui liberatus. C.de
ingratis lib. l. vnica. ergo si emancipatio fieret ad
diem , iam die transacto rediret in patria potestate:
quod est absurdum.de acceptilatione: quia cū sit ima
ginaria solutio.ff. de acceptilatio.l.j. iā si fieret ad
M diem,illud sequeretur absurdum,quod iam debitor
liberatus per solutionem illam imaginariam re obli
garetur nulla causa interueniente vel obligatione
naturali vel ciuili:item obligatio quæ fuit extincta
per acceptilationem, resuscitaretur : quod iura no-
lunt:vt ff.de solutionibus.quæ res.§.aream. De hæ-
reditatis adoptione ratio : quia iam emergeret,
maxima confusio: vt omnia iura & dominia & obli
gatio , quæ ex quasi contractu inducitur in per-
sona hæredis : ff. de acquirenda possessione . cùm
hæredes

A hæredes. & instit. de oblig. quæ ex quasi contractu.
iam recederet ab isto & transiret in alium: quod iura nõ patiuntur, nisi beneficio trebelliani: alioquin si hoc admitteremus, quòd ad diem esset quis hæres obligatus vsque ad pascha: iam dies sine aliqua restitutione faceret actiones & iura transire, quod esset contra iura: cùm saltim restitutio oportet quod fiat re vel verbo: vt ff. ad trebel. l. restituta. Item si hæres diceret: volo adire hęreditatem vsque ad pascha: vel volo esse hæres & adire hæreditatẽ vsque ad pascha si nauis venerit ex asia: hoc esse non posset: quia cũ
B aditio hæreditatis in sola voluntate consistit: vt C. de iure delibera. quoniã sororem. ff. de hæred. instit. l. iam. quomodò posset esse cùm sim iã hæres, quòd die adueniente desinerem: vel conditione deficiente non essem. vnde propterea dicitur: hæreditas neo ex die nec ad diẽ dari potest: sed remoto vitio tẽporis remanet institutio: vt ff. de hæredi. insti. l. hæreditas. Et not. quòd lex dicit hæreditatem non posse adiri sub condi. vel ad diẽ: vel ex die: non aũt dixit hęredẽ non posse institui sub cõditione: sub cõditione enim quis posset hæres institui: vt ff. de hæredibus instit. l.
C l. suus. & l. sub cõditione. & l. iã dubitari. & ff. de bo. pos. secundum ta. l. j. miles autem propter priuilegiũ suum & ad tempus hæredem instituit. vt ff. de mili. testamento. l. in fraudem. §. vlt. De optione serui ratio: quotiens optio seruorum relinquitur: compellitur legatarius optare, & infra certum tempus datũ à iudice: vt possit hæres facere de alijs seruis residuis quod vult: vt ff. de opti. leg. l. mãcipiorum. & l. sicut. ideò ergo nec recipit diem nec conditionẽ: quia hęres remaneret impeditus in alijs in quo esset vitium. De datione tutoris datiui ratio: quia cùm datur cũ
D causæ cognitione: & sic quoddam decretum seu sententia interueniat: ideò nec ad diem nec sub conditione fier. De auctoritate tutoris ratio: quia auctoritas statim ipso negotio perfecto, vel in ipso negotio debet interuenire. vt institu. de auctori. tuto. vt ff. de acquiren. hære. l. si quis mihi bona. §. iussum. De matrimonio & adoptione supra reddidi rationem. De sententia ideò quia potest esse certa, & imponere finem: & non debet esse in pendenti. vt institu. de act. §. curare. ff. de re iudi. l. j. ff. de iudi. l. non quemadmodum. *Oppositio.* Item quæritur, dicitur ff. de seruit. l.
E ad certam partem. fundi seruitus tàm remitti quàm constitui potest. Item dicitur in eodem titu. l. vt pomum. §. vlt. quòd seruitus ab initio per partes acquiri non potest: licèt per partes acquisita retineatur: sed in eod. tit. dicitur in l. pro parte dominij acquiri seruitus nõ potest. imò si quis habet fundum & viã stipuletur: & postmodum partem fundi alienet: corrumpit stipulationem deducendo stipulationem ad eum casum à quo incipere non posset: pro parte quoque neque legari neque adimi potest: & si factũ est, neque legatũ, neque ademptio tenet: & sic iura ista
F videntur inter se contraria. Respondeo: nulla est cõtrarietas. Nam ad certã partem fundi pro diuiso seruitus constituitur, & remittitur. vt ff. de seruit. rusti. præd. l. certo generi. & in hoc casu loquitur illa l. ad certam. ad partem autem fundi pro indiuiso, & sic ad incertam partem seruitus acquiri nõ potest: quia nescitur cui parti acquiritur, & sic nulli: & in hoc casu loquitur l. vt pomum. §. vltim. eodem modo intelligitur pro parte dominij, scilicèt pro indiuiso seruitus non potest acquiri. & est alia ratio: quia sicut
G vnus socius pro parte nõ potest seruitutem imponere nec acquirere: vt ff. de seruitu. rusticorum prędiorum. l. si vnus. & ff. communia de seru. l. proprium. quod autem legitur in l. ista, pro parte. quod aliquis alienando partem fundi, corrumpit stipul. viæ, illud ideò quia nondum erat seruitus constituta, sed promissa: alioquin si constituta esset: tunc facta alienatione partis duraret seruitus ex toto: vt in prędicta l. vt pomum. §. vlti. & vbicunque inuenias seruitutem pro parte acquiri vel retineri: intelligas facta relatione ad prædictum prædium: non autem ad seruitutẽ:
H quia omnis seruitus est indiuidua præterquàm seruitus vsufru. vt ff. ad leg. fal. l. j. §. si de vsufructu. † *Quæstio.*
23 Si tu quęras quare seruitus vsufruct. diuidua sit, & aliæ indiuiduæ. Respondeo: si habeas respectum ad ius etiam seruitus vsufru. est indiuidua: si habeas respectũ ad viam seruitutis: omnes sunt indiuiduę excepta seruitute vsufruct. nam quomodò posses pro parte vti via vel alijs? vsufructu autem pro parte vti potes: & hoc colligo ex prædicta l. ff. ad l. falci. l. j. & ff. de lega. ij. l. cùm filius. §. dominus. ff. de seru. l. vię. itineris pars in obligatione nõ deducitur: quia vsus
I eorũ indiuiduus est: & ideò si quis habẽs viam decedit pluribus relictis hæredibus: quilibet eorum habebit viam insolidùm ad partem: hæreditariam fundi. vt in prædicta l. viæ. ff. fami. ercisc. l. hæredes. §. an ea. & est argumen. pro patronatu ecclesiæ quòd quilibet hęredum insolidùm sit patronus: vt ff. de verb. obliga. l. ij. etiam si in æqualibus partibus sint insti-
24 tuti: vt ff. de operis lib. l. vt iurisiurandi. † *Quæstio.* Sed illud quæritur si ad certã partem pro diuiso seruitus sit constituta: nunquid ingrediens ad partes alias poterit ire. Respondeo: videtur quòd sic: si nul
K lum damnum detur seruituti fundo: vt ff. de aqua quotidiana & æsti. l. j. §. illud. domino tamen meo hoc visum est quòd non liceat domino cõmeare gratia aliarum partiũ: sed eius partis tantùm gratia cui debetur seruitus, ne fiat grauior seruitus: vt ff. de serui. vrba. prędio. l. seruitutes. §. si stillicidium. ff. de serui. rust. prędior. l. ex meo. & l. qui duo. † *Quæstio.* Itẽ
25 quęritur: legitur ff. de seru. l. si cui simplici. quòd si simpliciter legetur via per fundum tibi quòd tui legatarij est electio per quam partem fundi ire libeat. at in titulo de seruitu. rusti. prędio. l. si via. dicitur
L quòd electio hęredis est. item ff. de serui. rusti. prędi. l. certo. §. si totus. dicitus arbitrum debere determinare locum per quem via debeatur: quę iura videntur inter se contraria. Sol. dicebat R. quòd ab initio semper quando aliquid simpliciter legatur est hęredis electio: sed si fuerit hęres in mora transfertur electio in legatarium. argumen. eius quod dicitur ff. de solutionibus l. j. & ij. & iij. & argumen. ff. de vino & oleo lega. l. iiij. & argumen. ff. de lega. iij. qui concubinã. §. j. & arg. C. de donatio. sancimus. §. ne aũt. & est optimũ argu. pro R. ff. de lega. j. cùm res. §. sed si
M Stichus. Nostri verò doctores dicunt totũ cõtrariũ: qui dicunt electionem esse legatarij ab initio: sed si fuerit in mora, est hęredis electio. vnde si legatarius non eligat: sed si hodie vadat per vnum locum eras per alium: poterit hæres certum ei locum determinare. & facit pro nobis ff. de lega. j. legato generaliter. ff. famil. erciscund. l. hęredes. §. si in certo homine. & institut. de lega. §. si generaliter. Non obstat argu. bonũ pro R. ff. de legat. j. l. cùm res. §. sed si Stichus. quia loquitur quando erat sub alternatione legatũ:

A quo casu est electio hæredis: vt ff. de iure do. plerunque. in fine. Ioan. B. Verùm si hæres quando sua est electio, velit præstare viam legatorio: qua via legatarius vti sine maximo incômodo non posset: vel si legatarius vellet eligere viam cum hæredis incômo
26 do: tunc arbiter eligetur. † Quæstio. Item quæritur: legitur ff. de serui. l. Pap. quòd si testator legauit suũ fundũ, qui seruiebat fundo hæredis: & hæres adeat hæreditatem, quòd per aditionem sit confusio serui tutis: vnde legatario agenti rei vendi. vel actione ex testamento, obstat doli exceptio, nisi patiatur serui
B tutem imponi: & sic videtur quòd dominiũ rei legatæ non transeat in legatarium ab adita hęreditate: imò dominium remanet penes hęredem: & sic demũ transeat in legatarium. tunc ergo acquiritur quando legatarius vult sibi acquiri, & sciat. Sed côtra legitur. ff. de peculio: sed si damnum. §. sed & creditor. quòd nullo momento legati remanet dominium penes hæredem. Item leges alibi dicunt, quòd legatũ acquiritur legatario, ignoranti: vt argu. ff. quemad. seruitur amit. l. si partem. §. si per fundũ. & C. quando dies lega. ce. l. vlti. ff de actionibus & obliga. l. si à
C furioso. & ff. de legat. ij. cùm pater. §. fundo. & ff. de testam. filijfamil. in fi. Respon. bene dicit dominus meus, & est verum acquiri dominiũ legatario ignoranti: nec aliquo momêto facit morã in persona hęredis. nec obstat l. Papinianus. quia duobus modis intelligitur. Primò, quãdo fundus proprius testatoris fuit legatus sub conditione: & ideò medio têpore fuit facta confusio seruitutis cũ prædio hæredis, cui seruitutem debebat: quia interim res sub conditione legata in dominio hæredis est. vt ff. de rei vendi. l. non ideo. & ff. de condi. fur. l. si seruus. vnde inte
D rim non potuit dominium transire in legatariũ: vel aliter si fundus hæredis debeat seruitutem fundo testatoris: & fundus hæredis fuit legatus, meritò confunditur seruitus: quia dominium prædij legati, cũ non fuerit testatoris, non potuit in legatarium tran
27 sire. † Quæstio. Item quæritur: legitur ff. de seruituti bus. l. quotiens. quia seruitutum non est vacua traditio: & ideò interdicta veluti possessoria prodita sunt: qua quæritur, quæ sunt illa. Respondeo: interdictum quasi vti posidetis: vt ff. si seruitus vendi. l. sicuti. §. Aristo. Interdictum de itinere actúque pri
E ua. vt ff. de itinere actúque priua. l. j. Interdictum de aqua æstiua. vt ff. de aqua quoti. & æsti. l. j. §. quid autem. & propreteà quia iurium nõ est vacua traditio, ideò si venditur actio, habet emptor vtilẽ actionem: vt C. de hære. vel actione ven. l. vlti. at in re corporali, in qua potest interuenire traditio: emptor ante rei traditionẽ nullam habet actionem nec vtilem
28 nec directã. † Quæstio. Item quęritur: legitur ff. de seruitutibus vrban. prædi. l. j. quòd altius ædificare libertas est. ff. de serui. vrba. prędio. l. cum eo. & l. Marcellus. & C. de serui. altius. Respondeo: altius ædifi
F care seruitus est in casu: puta, quando debebas sustinere onera & trabes domus meæ: & paries tuus erat depressus ita quòd non erat locus æqualis loco illi in quo erant trabes meæ: ago contra te vt altius tollas & sustineas trabes: in hac enim seruitute scilicèt oneris ferendi, tenetur facere qui seruitutem debet: vt ff. si seruitus vendi. l. & si fortè. §. etiam aliàs quili
29 bet potest altius ædificare & sic est libertas. † Quæstio. Sed quęritur: pone, quòd tu habuisti areã iuxta palatium meũ: & fortè per annos. xxx. modo vis ædi
G ficare. ego prohibeo, te quòd altius non ædifices: nũ quid possum. videtur quòd sic: seruitus enim videtur mihi quęsita: scilicèt altius non tollendi: vt ff. de ser ui. vrb. prædio. l. j. Item seruitus videtur quęsita tempore longo: quia habet causam continuã: vt suprà dixi. Item tertia ratio, quòd ille qui vult ædificare, seruet morem: formam: ac statũ antiquorũ ædificiorum: vt ff. de seruitu. vrba. prædio. l. qui luminibus. Respondeo: dicit dominus meus. exponit formã ac statum, id est, formalem statum, qui seruitus est: alioquin si per mille annos haberes areã sic depressam
H posses altius ædificare. Si tu dicis seruitus ista têpore quæritur cùm habeat causam continuam. Respondeo: & dico quòd verum est: sed ab eo tempore incepit currere pręscriptio ex quo volebat ille altius ædificare & tu prohibuisti; ex tunc videris incipere seruitutem altius non tollendi acquirere: & illa quasi vti: quia nullus potest acquirere seruitutem nisi illa vtatur & credat se iure serui. vti. vt ff. quemadmodũ
30 seruitus amit. l. seruitu. † Quæstio. Item quæritur altius non tollere dicitur seruitus vrbana: altius tollere dicitur seruitus rustica: vt ff. de serui. vrba. prędio
I l. j. & ff. de serui. rusti. prædio. l. ij. licèt etiam seruitus non tollendi dicatur seruitus vrbana. vt dixi. Quęritur ergo quomodò seruitus dicatur rustica altius tollere. cùm in vrbanis dicatur potiùs libertas, vt dixi. Respondeo: ideò in prædijs rusticis altius tollere dicitur seruitus: quia propter vtilitatẽ frugum nõ potest aliquis ædificare: vt vẽtũ auferat: vt C. de seruit. l. vlt. vnde altius ædificare seruitus est quantũ ad re,
31 qui habebas areã iuxta. † Quæstio. Item quęritur an si nõ deberes seruitutẽ posis ædificare alte: vt posis obscurare lumina mea? Respõdeo. & dico quòd sic
K pręterquam quando habeo lumen à publico: vt ff. ne quid in loco publico l. ij. §. damnum. alioquin côtra. vt ff. de dam. infec. l. fluminũ. §. vlti. & l. sequen. & l. Proculus. pręterquam in domo in qua habeo vsumfru. tunc tantum altè ædificabis quantum volueris, dummodò in toto non obscurentur lumina: sed tantum luminis mihi relinquas quòd sufficit habitanti: vt ff. de serui. vrb. prędio. l. binas. & l. si is qui
32 binas. † Quæstio. Item quęritur, lex dicit prędiales seruitutes neminem posse côstituere vel habere: nisi ab habente prędium habenti prędium: vt ff. commu
L nia de serui. l. j. & insti. de serui. at legitur. ff. fami. ercis. l. hæredes. §. an ea. quòd viam promittere potest etiam is qui fundum non habet: & sic videtur quòd posit constitui seruitus ab eo qui nõ habet prędiũ. Respondeo: quòd ille qui nõ habet fundum potest promittere viam, scilicèt ad hoc vt teneatur ex promisione: non autem quantũ ad hoc, vt dicatur ser
33 uitus, si non habet prædiũ: vt dictum est. † Quæstio. Item quęritur seruitus protegendi dicitur seruitus vrbana. vt ff. de seruitu. vrba. prędio. l. ij. & dicitur etiam seruitus rustica. vt ff. de serui. rusti. prędio. l. ij.
M quomodò ergo eadẽ dicitur seruitus vrbana vel rustica. Respondeo: Seruitus dicitur rustica vel vrbana habito respectu ad locum cui debetur seruitus si rustico prędio debetur, dicitur rustica: si vrbano
34 vrbana. † Quæstio Sed quęritur: habeo domũ ex parte ista: in medio est via publica: vis mihi concedere, vt posim facere pontẽ: vel ex vtraq; parte habeo domum: in medio est via publica: possum facere pontem. Respondeo: In primo casu non: vt ff. de serui. l. vlt. in secunda etiam quęstione dico, q non possum facere

A ſacere ſine licentia principis:quia illud ſolum publi
cum liberum debet eſſe vſque ad cælum. & eſt l.ad
hoc ff.ne quid in loco publico ſi.l.ij.§.ſi quis à prin-
5 pe.& §.tractatum eſt. & ff.de flum.l.vlti. † Quæſtio.
Item quæritur, quæ ſit ratio quare omnis ſeruitus
tollitur ſpatio decem annorũ.inter præſentes:& vi-
ginti inter abſentes: ſi aliquis illa ſeruitute nõ vta-
tur:ſiue ſeruitus illa ſit quæ habet continuam cau-
ſam:ſiue non: & non eſt eadem ratio in acquiſitio-
ne ſicut ſuprà notaui:vt ff.quemadmodum ſeruitus
amit.l.ij.& l.ſi partem.& ff.de vſucapio.ſequitur.§.
B ſi via.& §.vlt.& C.de præſcript.longi tempo.l. vlti.
in fin. Reſpondeo: Ratio eſt: quia citiùs amittitur
aliquid quàm aquiratur. & eſt ratio quare amitta-
tur.quia ſiue habuit cauſam cõtinuam ſeruitus,ſiue
non:ergo ex quo ſeruitus eſt acquiſita, eſt ius quod
poſsit tolli:licèt in acquirendo nõ poſsit ita dici: &
ſic omnis ſeruitus non vtendo amittitur,etiam ſi ſit
ſeruitus perſonalis:puta, vſusfructus, vt inſtitu. de
vſufru.ff.quibus modis vſufruc.amittatur.l.placet.
& l.ſi vſusfruc.C.de ſeruitu.l.penul.niſi vnica ſola:
puta, iter ſepulcro debitum. vt ff. quemadmodum
C ſeruitus amitta.l.iter. & eſt ratio.quia non moritur
tota die aliquis vt illũ poſsim inferre:ſed licèt vtra-
que amittatur tàm ruſtica quàm vrbana: vt dictum
eſt:aliter tamen & aliter : quia vrbana ſeruitus non
amittitur:niſi & ille qui vult vendicare libertatem,
aliquid faciat:vt dicit lex ff.de ſeruitu.vrbano.præ-
dio.l.hæc autem iura.& credit dominus meus quòd
in illa libertate vendicanda neceſſaria ſit bona fi-
des.arg.C.de præſcript.longi tempor.l.vlti.in fin.&
ff.communia prædio.l.pen.§.cęterũ.licèt in ſeruitu-
te ruſtica amittenda nihil debeat facere ille qui li-
D bertatem acquirit:ſed hæc ſunt vera,quando ſerui-
tus eſt conſtituta ſimpliciter:cæterũ ſi ſic ſit conſtitu
ta:vt alternis annis quis vtatur: tunc duplicato tem
pore amittitur: vt ff. quemadmodũ ſeruit. amitta.ſi
ſic. Sed quid ſit alternis ſeptimanis vel diebus vel
menſibus:dicit idem dominus meus:quia odia ſunt
reſtringenda,ſcilicèt pręſcriptionum.vt ff.de liberis
& poſthu.cùm quidam.dicit idem etiam ſi ſit conſti
tuta ſeruitus in vno tantùm die in quinquẽnio quis
vtatur.vt C.de ſeruit.l.vlti.In vſufruc. autem lega-
to ſingulis annis vel alternis annis primi anni tan-
E tùm amittitur vſusfructus:& ſic tot ſunt neceſſariæ
pręſcriptiones quot anni. vt ff. quibus modis vſuſ-
fruct.amit.l.j.§.ſed quæ eſt ratio. Reſpondeo: quia
cũ ſeruitus vſusfructus ſit diuidua quantũ ad vſum:
vt ſuprà dixi:ille ſolus amittit,cui eo tempore com-
petebat:at in alijs ſeruitutibus contra : quæ indiui-
36 duæ ſunt. † Quæſtio. Quid tamen ſi quędam fota-
mina obturaſti:& quędã non, in pariete illo in quo
habebam ſeruitutẽ tigni immittendi. amittitur ſer-
uitus in totũ:vel pro parte,vel in toto retinetur. Re-
ſpondit dominus meus etiam poſſet dici, ꝙ fauore
F libertatis in totũ ſeruitus amittitur: vt argu.ff.de re
iudic.inter pares. ff. quemadmodum ſeruitus amit.
l.ſtillicidij.& hoc in ignorante:in ſciente poſſet di-
ſtingui:vt ff.quibus mod.vſusfruc.l.is qui vſus. vel
ſaltẽ pro parte in his quę obtuſa ſunt : vt eadem ſit
ratio totius ad partem. ff.de vſucap. pro derelicto. l.
an pars vel melius in nihilum amittitur:vt ff de ſer-
uitu.ruſtico.prædiorũ.l.vna eſt via.& C.de agric.&
cenſit.l.cũ ſeruus.§. vlti. Oppoſitio. Sed quęritur de
lege quadam mirabili.ff.ſi ſeruitus vend.ſi cũ meus.

G ibi dicitur,quod ſi tibi conſtitui ſeruitutẽ tigni im-
mittendi,& immiſiſti:& poſteà velis noua immitte
te,ꝙ non es audiendus:& ſic non videtur ꝙ poſsis
tigna vetera extrahere,& noua immittere. Reſpon
deo,ille eſt intellectus:vt ſi tigna immiſi neceſſariat
& poſteà volo noua fotamina facere : non poſſum:
alioqnin poſſum vetera extrahere,& noua immit te
37 re.Quæſtio. † Item quęritur:ſi ago confeſſoria con-
tra aliquẽ qui prohibuit me,vel familiam ſuam vti
ſeruitute mihi debita:& ille ſit contumax, qualiter
ſit iudici procedendum:& qualiter cõtumacia eius
H puniatur. Reſpondeo:lex ſcripta eſt, & eſt mirabi-
lis:quia iudex mittet te in poſſeſ.bonor.& ſi ille re-
uertatur:nõ ante diſcedam de poſſeſsione,quã mihi
conſtituatur ius aquę ducẽdæ, & totũ damnum re-
ſarciat mihi,quòd propter prohibitionẽ ſuam con-
38 tingit:vt ff.ſi ſeruitus vendic.is cuius.† Quæſtio.Sed
circa multa inſtatur:ago ego confeſſoria, quę eſt in
rem ff.ſi ſeruitus vend.l.j. fiet miſsio in bonis cauſa
cognita. Quę cauſę cognitio fiet? Reſpõdeo:ſum-
maria:ſicut quãdo quis mittitur in poſſeſsio. cauſa
cognita,fiet miſsio.vt C.de bonis autho.iudi.poſsi-
I dend.authẽ.& qui iurat.ſicut & alibi fit ſummaria.
39 ff.ad exhibendum.l.iij.§.ſciendum. † Quæſtio. Item
quæritur quæ bona poſsidebũtur:olim omnia. Ho-
die autem & olim cũ ſit in rem loca illa poſsidebun
tur per quę ſeruitus viæ debebatur: alia bona pro
damno dato poſsidebuntur pro menſura debiti de-
clarati:vt in prędicta authen.& qui iurat. ſed nun-
quid habeo poſſeſsiones ſicut aliàs quando mittor
in reali. Reſpondeo ſic: vt notaui ſuprà de ſecundo
decreto.Sed mirum eſt quod dicit,ꝙ tu reuerſus de-
beres mihi conſtituere ius ſeruitutis. Sed nunquid
K infra annũ vel poſtquã fuiſti reuerſus. Reſpõdeo:
lex illa indiſtinctè dicit : ſed ſi volumus exemplum
realium ſequi,dicemus infra annũ:vt C.de pręſcrip.
xxx.anno.l.ſi quis emptionis. §.vltim. & hoc puto.
Item illud videtur mirabiliſsimum,quod non diſce
dam de poſſeſsione antequã conſtituas mihi ius ſer
uitutis:cùm alibi legatur, ꝙ miſſo in poſſeſsionem
non debet aliud reſtitui niſi impenſæ:vt C.de bonis
author.iudic.poſsiden.authen.ei qui iurat. & C.de
iudi.l.ſancimus.C.quomodò & quando iudex. au-
then.ſemel. Reſpondeo.non conſtituet ſeruitutem:
L ſed ita cõſtituet ſubaudi, per cautio.ſcilicet quia ca
uebit illi miſſo in poſſeſsio.ꝙ eum nõ impediet illa
ſeruitute vti:ſi de iure ſuo probauerit,id eſt, ꝙ ſerui
tus ſit ſibi conſtituta: & cõtinebitur plus in illa cau
tione ꝙ permittet aquam currere,ſicut currebat : vt
argu.ff.de vſufru.l.cuiuſcunque.§.ſi fundus. & ff.ſi
ſeruitus vendic.l.& ſi fortè.§.etiam.de ſeruit.&hoc
approbat dominus meus Azo. Et quare hoc in his
ſeruit. ideò propterea quia incorporales ſunt, ſicut
& aliàs.ff.de operis noui nuntia. l. ſi prius.& quod
leg. ibi de familia, intelligas quando domino iu-
M bente familia prohibuit:alioquin nõ teneretur do-
minus de facto familiæ, niſi inquantũ ad eũ perti-
nit:vt ff.de vi & vi arma.l.j Has quæſtiões ve vtiliſ
ſimas ſuper cõfeſſoria tractare præmiſi : huic adde
quod inuenies infrà de actio. ex ſtipulatu, propter
denuntiationem noui operis de opere deſtruendo.
Quæſtio. † Sed quæritur ſuper l. illa. ff. ſi ſeruitus
40 vendic.l.ſi quis diuturno.nam lex illa videtur in ſu-
perficie velle quod in ſeruitutibus,quæ habent cau
ſam continuam quod in earũ præſcriptione titulus

A ooo requitatur: sed videtur ꝙ ftare oō pofsit. Nam
ad hoc vt feruitus fit, oportet ꝙ conftituatur vel pa
ctionibus vel actiōibus inter viuos vel in teftameo-
to; vt inftit. de feruit. item nō fufficit, fi aliquis pro-
bet fe vti: nifi & probet feruitutem fibi cōftitutam.
vt ff. de itinere actuq; priua. l. vnde. §. hoc aoté à fu-
periore. Refpondeo: ratio eft quare titulus non defi
deratur. Nam in feruitutibus nō poffunt fequi iura
communia: ideò multa habent irregularia, quorum
vnum eft hoc: & quædam alia: ficut notaui in hoc
tractatu de confefforia: propterea fuit dictum: ꝙ fer
B uitutes nō funt in bonis nec extra bona. vt ff. de vfu
fruc. lega. l. j. Item eft & alia ratio: quia cùm in vno
onere, fcilicèt vt probem cōtinuam: in alio releuor:
vt non probem titulum: & eft arg. pro hoc ff. de iu-
reiur, eum qui. fed nonnè idem in præfcriptione rei
corporalis immobilis: quia debeo probare, quod cō
tinuè poffederim: vt C. de vfucap. transfor. l. vnica.
Refpondeo: ibi de alia continua & alio modo pro-
batur, quàm hic: ibi de continua quantū ad te vten-
tem quæ probatur partim verè partim præfumptiuè:
ficut notaui in hoc tractatu confefforiæ. hic autem
C probo verè, & de cōtinua ratione ipfius rei quæ ha-
bet caufam continuam. Vel aliter: ideò titulus non
exigitur: quia vera traditio interuenire non potuit:
vnde fola patientia inducit officium prætoris. vt ff.
de feruit. rufti. prædio. l. j. vnde fi te patiente vtor, vi-
deris mihi tradidiffe: vt C. de feru. l. ij. & quod dicit,
ꝙ debeo probare conftitutā: verum eft illis modis,
vel etiam tempore: vt hic. & in l. fi quis diuturno. &
in illa de itinere actúq; priua. non obftat: quia loqui
tur in feruitute itineris & actus: vt dicit regula: quæ
feruitutes nō habent cōtinuam caufam: vt ff. de fer-
D uitu. l. feruitutes. ideò nō fufficit vfus nifi probetur
conftitutio. Vel aliter: vt dicam requiri tit. in feruitu
tibus; & quod hic legitur, nō eft neceffe, &c. fubau-
di tantū: fimile tantùm fubauditū habes ff. quorum
bonorū. l. j. §. vlti. vbi dicitur, hoc interdictū non ad
fingulas: fubaudi tantū. Nam pro fingularibus etiā
competit, vt ff. de feruitu. l. hoc ampliùs. Vel aliter:
idem in feruitutibus quod in rebus corporalibus: &
hoc inde. Nam feruitus vfusfru. non videtur nifi ꝙ
quis fuo iure credit vti. vt ff. quemadmodum feruit.
amit. l. vltim. & ita intelligas de credulitate quę eft
E confona iuri: & cōmoda: puta, quia iufto errore du-
ctus eft. vt ff de vfucap. l. iufto. Vel dicas nō requiri
titulum ficut in præfcriptiōibus alijs: & quare. Re-
fpondeo; quia dominiū non tollitur nec directū nec
vtile, fed quoddam ius conftituitur. At in præfcri-
ptione rei mobilis dominium acquiritur directū vel
vtile fecūdum quofdam: & ideò fi defideratur titu-
lus non eft mirū: vt arg. ff. de acquirē. poffef. l. fi quis
vi. §. differentia, Vel aliter titulus debet allegari: &
poftea probare tempus cōtinuum, per quod præfu-
mitur titulus præceffiffe: vt argu. ff. de vfuris. l. cū de.
F in rem verfo. † Quæftio. Sed quęritur de vtraque tàm
41 negatoria quā confefforia quomodò datur poffef-
fori: & ad quid: nam tria tempora noto ante feruitu
tem quafi traditā per patientiam: vt ff. de feruitu. l.
quoties. & ff. de feruitu. ruftico. prædio. l. j. nō habet
locū confefforia: fed vel ex ftipulatu, vel ex teftamē
to: vt inftit. de feruit. & ff. de vi & vi arma. l. idémq;.
§. vj. in fi. & quod ibi dicit vēdicare, id eft, perfonali
actione agere; vel vendicare per confefforiam: quia
habuit quafi poffef. & amifit. Item fecundum tem-
G pos poft traditionem vel quafi: tunc habet locū con
fefforia: fed aut pofsides & turbaris: & tunc habet
locū interdictum vti pofsidetis: vt ff. fi feruitus ven-
dice. l. ficuti. §. Arifto. & ff. de feruitu. l. quoties. aut
non turbaris: & tunc nullum habes auxilium: quia
nō eft neceffe. Item tempus tertium fi habuifti pof-
fefsionē vel quafi: & poffefsio illa vel quafi perue-
nit ad alium: tunc habes confefforiā: ficut in rei ven
dica. dicimus quę mihi non competit quò ad exerci
tium quandiu fum in poffef. nifi cū poffefsio perue
nit ad alium. vt ff. de iudic. l. nam alias. & C. de alie-
H natione iudi. mutan. caufa fact. l. vnica. Refpōdeo:
pono vnicū exemplum in confefforia vbi pofsideo,
& habeo confefforiā: vt ff. fi feruitus vendic. l. ficut.
§. fciendum. & quod dicit ædificantē, id eft, ædifica-
re volentē: alioquin fi ædificaueris: tunc non pofsi-
deo: licèt habeam cōfefforiam: vt in fi. §. præallega-
ti. fciendū. in alio aotē cafu nō inuenio quare con-
42 fefforia poffeffori detur. † Quæftio. In negatoria for
tiùs quæritur: quomodò detur poffeffori iuris & pe-
titori, cū illa detur foli domino: & dominus nō pof-
fidet ius, id eft, feruitutē, fed proprietatē: vt ff. fi vfuf-
I fruct. petatur. l. vti frui. §. ij. & ff. fi feruitus vend. l. ij.
& ff. e. l. j. quid ergo eft illud quod dicitur in eo. tit. l.
ficuti. §. fciendū. & inftit. de act. §. j. & ff. fi vfusfruct.
peta. l. fructuario. quod poffeffori cōpetit? Refpon-
deo: poffeffori fundi non iuris: aliter autē in negato
ria errares: & fic nota, ꝙ pro incorporalibus pofsi-
denti datur actio: vt ff. fi feruitus vendi. l. & fi fortè.
& l. ficuti. §. fciendum. & inftit. de act. §. fanè. vno ca
fu. & ff. fi vfusfru. peta. l. fructuario. §. vlti. aliàs pro
re corporali pofsidenti nō datur actio in rem: vt in-
fti. de act. in j. col. & ff. vti pofsidetis. l. j. §. interdictū.

K De actione ciuili in rem quę vocatur negatoria,
quæ datur dño prędij, feu domus contra illum, qui
vult vti feruitute in prędio fuo feu domo, Rubri.

*1 Actio ciuilis in rem ad hoc ut competat, quot neceffa-
ria fint.*
*2 Prædium an fit liberum uel feruum: quomodò in dubio
præfumendum eft.*
3.4 Pofitiones actoris & rei in tali actione.
5 Libelli in tali actione quomodò formentur: cum plu. feq.
*12 Inueniat fi quifpiam aliquē per fundum fuum euntē: &
ille dicat fe ire caufa uenandi: fed fortè ibat, ut fibi
L feruitutē quæreret: an cōtra illū negatoria agatur.*
*13 Confefforia quæ pro feruitutibus habentibus caufam
perpetuam competit: unde ortum habeat.*
14 Negatoria unde oriatur.
15 Negatoria an fit actio neceffaria uel utilis.
16 Negatoria quo tempore tollatur.
17 Negatoria unde nomen traxit.
*18 Negatoria an alicui concedatur: fi quifpiam prædij do-
minus non fit: quia fortè à non domino emit.*
19 Negatoria an creditori concedatur.
*20 Sententiæ uerba in confefforia & negatoria qualiter iu-
M dex formare debeat.*
21 Sententiæ forma in confefforia.
22 Sententia in negatoria.
*24 Cautiones omnes requifitæ, an in talibus actionibus præ
ftari debeant.*

QVIA aliquis vult vti feruitute in fundo alte-
rius: puta, viæ: itineris: actus: aquæductus: vel
in domo mittere tigna: vel auertere ftillicidiū, vt ca
dat in domo vel area eius: vel vt in alijs feruitutibus
quæ multæ funt. vt ff. de ferui. vrb. pręd. l. j. & fi fer-
uitus vendi.

A uitus védi.l.ij.& ff.de seruit.rusti.præd.l.j.ideò vt seruitus talis depellatur, prodita est de iure ciuili actio quædam in rem, quæ vocatur negatoria, quæ datur dño prædij seu domus cótra illu qui seruitute prædij seu domus vti velit, ad hoc vt seruitus illa non imponatur. & sicut datur prima pro seruitute quęrenda, quæ vocatur cófessoria: ista & ista datur pro seruitute depellenda, & vocatur negatoria: & de his duabus seruitutibus tractatur: vt ff. si seruitus vend. vel ad aliũ pertinere negetur, in ipsa rubrica: & per totũ titu. in eo enim quod dicit rubrica: si seruit. vendic. id est, de cófessoria, per quã védicatur seruitus:
B in eo quod dicit: vel alium pertinere negetur, id est, de negatoria per quã negatur seruitute deberi: adeò enim sonant illa verba: si seruitus, &c. quemadmodum si dixisset de negatoria & cófessoria: quod hęc sint vera dicit lex. ff. si seruitus vend. l. ij. in princ. & instit. de actio §. ij. Et est notandũ, quod vtraque cópetit tàm pro personali seruitute: vt vsu & vsufructu, quã pro seruitute reali: de quibus dixi in principio: sicut habes instit. de act. §. ij. quòd seruitutũ quędã dicũtur reales: quædã personales: habes ff. de seruit l. j. Vnde
C ad hoc † vt actio ista competat, tot sunt necessaria.
1 In primis, quod aduersarius tuus vtatur iure seruitutis: vt instit. de actio. §. ij. & in illo versiculo, & contra quoque. Secundum, quod sit dominus soli vel ædificij, qui negatoriam intentat. vt ff. si seruit. vendic. l. loci corpus. §. cópetit. & ff. si vsusfru. peta. l. vti frui. §. j. & l. si fluctuatio. §. vlti. sicut enim confessoria datur domino prædij: cui prædio seruitus acquiri debet: quia nemo seruitutẽ vrbani vel rustici prædij acquirere potest: nisi habeat prædium. nec quis debere, nisi habeat prædium. vt instit. de seruitu. §. inter rusticorũ.
D ita & negatoriæ dantur domino prędij, quãdo vult seruitutẽ à prædio depellere: vt dictũ est. nec admitto sententiam P. qui voluit dicere, quod tunc demũ locum habeat negatoria, quãdo seruitus fuit constituta ab initio: sed fuit amissa: quia iam secundum eum tertium desideratur in negatoria ad hoc vt cópeteret, scilicèt quod seruitus esset constituta & amissa: sed non est verũ, quod tunc demũ detur: licèt in casu illo detur: & detur etiam quãdo nunquã fuit seruitus constituta. nam si nunquã fuit constituta seruitus, nec potuit esse: vt quia locus erat publicus, da-
E tur negatoria: vt ff. si seruitus vendi. l. loci. §. competit. & l. fistulas. interueniẽte enim loco publico nec itineris vel viæ vel actus seruitus interponi potest: vt ff de seruit. l. vlt. Item nec admitto errorem quorundam qui dicere voluerunt, quòd negatoria tunc demũ detur: cùm aliquis sibi seruitutem defendit: & aliquid agitur contra seruitutem: & sic dicunt quod cófessoria datur ad vendicandam seruitutem: negatoria datur ne quid contra eam fiat. Si autem seruitus non est imposita: tunc datur vtilis negatoria: vt ff. de seruitu. vrbano. præd. l. quidam Hiberus. &
F ff. si seruitus vendi. l. fistulas. & l. si quando. § j. & §. vlti. Si autẽ seruitus est imposita: tunc datur directa negatoria: ne aliquid cótra seruitutẽ fiat. vt ff. si seruitus vendi. l. si quãdo. §. cùm in domo. Nos autẽ dicimus negatoriam non cópetere ei qui seruitutem sibi defendit: sed ei duntaxat, qui sibi asserit libertatem: vt ff. si seruitus vendi. l. ij. in princ. & l. loci corpus. §. cópetit. & instit. de actio. §. ij. & hoc etiam collige ex fructibus qui in vtraque actione veniunt. vt ff. si seruitus védi. l. loci. §. in confessoria: nec obstat
G lex j. & si quãdo. §. cũ in domo. quia ibi proponitur confessoria verbis negatiuis: no autem proponitur ibi negatoria, sicut infrà in hac eadem actione plenè notabo: & sic secundum istos quartum est necessarium: quod tunc daretur quãdo aliquid fieret contra seruitutẽ. Tertium ergo secundũ nos est necessarium, quod prædiũ illud sit liberum pro cuius libertate cótendo: alioquin si seruitus sit imposita pactionibus, vel stipulatióibus, vel debita: quia legata in testaméto. institu. de seruit. §. vlt. & ff. quemad. seruit. amit. l. si pro parte. §. si per fundũ. vel acquisita tempo-
H re: sicut est illa, quę habet cótinuam causam: vt seruitus luminis, stillicidij & foraminis: quæ longo tẽpore quæruntur. vt ff. de seruit. vrba prædio. l. foramen. vel acquisita tanto tempore cuius non extat memoria: vt in seruitutibus quæ non habent continuam causam: vt seruitus viæ: vt ff. de serui. l. seruitutes & ff. de aqua plu. arcen. l. j. in fi. & l. in summa. §. j. & §. Cassius. & §. idem Labeo. & alius §. idem Labeo. tunc negatoria locum habere non posset. si enim habet locum confessoria: negatoria tollitur: & econuersò, cũ sint immediatè contrariæ: & con-
I trariorum natura est talis, quòd posita se ponũt: & perempta se perimunt. Nam si locum habet vnum: incontinenti cessat reliquum. nam si pronuntiatur rem meam esse, per consequentiam pronuntiatur tuam nó esse: vt ff. de procur. l. Pomponius. §. ij. arg. ff. ijs qui sunt sui vel alie. iur. l. j. & arg instit. de obliga. quę ex quasi delic. nascũtur. § furtorũ. insti. qui-
a bus mod. ius patrię po. sol. circa prin. † Quæstio. Sed illud quæritur: quid in dubio pręsumemus quod prędium sit liberum vel seruum? Respondeo. præsumo liberum saltem à tempore Adę potiùs pręsumo ali-
K quem liberũ, quàm seruum: potiùs bonũ quàm malum præsumu. arg. ff de fideicó. libertatibus. si eum. § placere. *Oppositio*. Si tu opponis ita: ille est in possessione seruitutis qui asserit sibi seruitutem deberi: ergo sufficit pro eo sola possessio: sicut aliâs in reali: vt C. de rei vend. res alienas: sicut etiam in seruitute alicuius hominis: nam si est in possessione seruitutis cùm proclamat in libertatem, ille debet probare se liberũ: & sufficit mihi sola possessio. C. de probatio. si de posses. & arg ad id ff. si vsusfruct peta. l. vti frui. § j. quod enim in seruitutibus, qui est in posses-
L sione fungatur munere possessoris, dicit lex ff. si seruitus vendice. l. sicuti. §. distant. Respondeo. licèt in seruitutibus aliquis sit in possessione, vel quasi: si ego probo me dominum prædij: nó prodest sibi possessio, nisi doceat de iure suo, scilicèt seruitutem sibi deberi: hoc dicit lex ff si vsusfruc. peta. l. vti frui. §. j. & hoc est quod dicit aliâs legislator sanè vno casu, qui possidet, actoris partes sustinet: vt institu. de actionib. § ij. nec obstat lex illa, sicuti. quia fungitur munere possessoris, quò ad quædam, scilicèt vt habeat maiores inducias: & non prius iuret de calum-
M nia. & quò ad quædam alia: non autem intelligas quantùm ad seruitutem, scilicèt non vt si probet libertatem quod restet probata seruitus: imò contra: cùm enim fuit prædium aliquando liberum: & nunc præsumitur, nisi contra probet: vt argument. C. de probationib. siue possidetis. & C. de pignora. actio. nec creditores. nec est aliud in libertate hominis: imò idem: nam si sum in seruitutis possessione: multùm prodest ista possessio. quia oportet quòd probes te dominum fundi ad hoc vt possis negato-

A riam intentare, vt dictum est: Ita etiam & in seruo
prodest mihi possessio: quia oportet ꝙ ille probet se
liberum: nisi ex alia parte probauero seruum: vter-
que enim probat: vt ff. de probat. circa. ita etiam in
seruitute probasti te dominum fundi: & sic per con
sequentiam liberum: oportet ꝙ probem seruitutem
ad hoc vt mihi confessoria competat: & ideò non
prodest mihi sola possessio in seruitutibus. In hac
3 autem actione actor fa. ta. po. † *Positio actoris*. Egó
dico, ꝙ tu vteris seruitute tali: puta, viç vel actus in
prędio meo. Itẽ ego dico, ꝙ istud prædium quo vis
B vti seruitute, est meum proprium. Item dico, ꝙ mo-
dò solùm vis vti seruitute tali: hoc ideò pono vt ex-
cludatur tempus longissimum. Econtrà reus facit
4 tales positio. † *Positio rei*. Ego dico, ꝙ prædiũ istud
in quo volo vti seruitute est Titij: si hoc confitebi-
tur actor succumbet: quia est Titij: ergo negatoria
nõ dabitur sibi, cùm nõ sit dominus prædij. Itẽ ego
dico, quòd seruitutem mihi cõstituisti pactionibus
& stipulationibus. Itẽ dico, quòd decennio habui
stillicidium meum: vel lumen: vel foramen. Itẽ vsus
sum ego cũ meis antecessoribus ista via tanto tem-
C pore cuius non extat memoria. si ista confitebitur
actor, succumbet: quia ex quo seruitus est constitu-
ta, negatoria non habet locum. In hac autem actio
5 ne actor cõcipiat ita libellum. † *Libellus*. Vobis do-
mino cõqueror ego R. de M cui cũ non sit ius eun-
di per fundũ meum, peto ipsum prohiberi ne amodò
viatur via: ad hoc propono negatoriam. Quod ita
rectè concipiatur libellus dicit lex ff. si seruitus ven
6 dice. l. ij. & l. loci. §. competit. † *Libellus*. Vel aliter.
Ago contra talem qui iniustè vult vti seruitute viç
per fundum meum: vnde ne amodò viatur, ago cõ-
D tra ipsum: ad hoc propono negatoriam. † *Libellus*.
7 Vel sic. Ago contra talem qui vult vti seruitute viç
per fundum meum me inuito: quam seruitutẽ non
habet: vnde ipsum vti prohibeo & prohibẽdum pe-
8 to. Ad hoc propono negatoriam. † *Libellus*. Item &
alio modo, ago contra talem dicens ipsum non ha-
bere ius vtẽdi fruendi vel eundi per fundum meum
vel habitandi in domo mea: vnde ipsum prohibeo
ne vtatur fruatur fundo, vel eat per fundũ meum:
E vel inhabitet domũ meam: & prohiberi peto: & ad
9 hoc propono negatoriam. & quod sic concipiatur
libellus probat lex ff. si vsusfruc. petatur. l. vti frui. j.
responso. † *Libellus*. Vel alio modo: ago contra ta-
lem negans vsumfructũ fundi mei Titiani ad eum
pertinere, vel viam per fundum Titianum: vnde pe-
to ne viatur fruatur vel vadat per prædictum fun-
10 dum: & ad hoc propono negatoriam. quòd sic rectè
concipiatur libellus dicit lex ff. si vsusfruct. peta. vel
ad alium pertinere, ne in ipsa rubrica. † *Libellus*. Itẽ
alio modo: ago cõtra Titium negans ipsum habe-
F re seruitutem viæ in tali fundo meo: vel negans me
talem seruitutem debere: vnde ago contra eum ne-
11 gatoria. † *Libellus*. Vel sic. Ago contra talem dicens
non esse sibi ius immittere tigna, vel immissa in pa-
rietem meum habere: vel immittere fumum in do-
mo mea: vel non est ius sibi stillicidia de domo sua
in mea area cadere: vnde peto ne prædicta faciat: &
ad hoc propono negatoriam. Quòd sic cõcipiatur
probatur ff. si seruitus vendice. l. sicuti. § Aristo. &
l. egi. §. fistulas: & arg ff. ad leg. Aquil. quemadmo-
dum §. si protectũ. *Oppositio*. Omnibus tamen istis
libellis sic opponitur. Nõ enim videtur libellis benè

G concepti: in primis sic: aduersarius tuus vtitur seruis
tute aliqua: & sic est in possessione vel quasi: tu di-
cis: non est tibi ius: ideò videris proponere duo con
traria. Nam in possessione non inquirimus vtrũ iu-
stè vel iniustè possideat: sed an possideat. Item non
inquirimus habeat ius vel non, quare possideat. si
enim possessor nullum ius habet: vincet tamen eo
iure, quo possessores sunt potiores: vt ff. si vsusfruct.
peta. vel ad alium pertinere negetur. l. vti frui. vnde
mala & incõpetens videtur clausula: cùm dico non
est tibi ius, &c. & primo præmiserim: quia tu vteris:
H tu vadis per fundum. Respondeo: imò bene conci-
piuntur: ex tali enim possessione vel quasi ius inci-
pit quæri vtendi seruitute illa siue habeat continuã
causam, siue nõ: vt superiùs dictum est. vnde si mihi
iura succurrunt, ꝙ actionem intentem non est mi-
rum. in personalibus enim possessiõibus aliàs in pe-
tis possessorijs non inspicitur causa quare quit pos-
sideat, vt interdictum vnde vi & alijs: sed in realli-
bus secus. sicut in hac actione quæ in rem est: vt in-
stito. de actionibus. §. ij. & ff. si seruitus vendice. l. ij.
in princip. Quare autem exquiritur hic causa suprà
I propè notaui. vel aliter, si tu intrares & ires per fun-
dum meum non iure seruitutis: nunquàm contra te
agerẽ negatoria: quia licèt ab initio possum te pro-
hibere ne intres: & si intraueris post prohibitionem
possum agere iniuriarum: tamen si non prohibitus
intrasti: possum posteà cõtradicere: non: imò quod-
cunque ceperis in fundo meo tuum erit: vt ff. de ac-
quiren. rerum domi. adeò. & ff. de seruitu. rusti. prę-
dio. l. diuus pius. & ff. de iniurijs l. iniuriarũ. § vlti.
& instit. de rerum diuisio. § ferè igitur. at si in fundo
meo vtaris vel intres iure seruitutis: & ita non sim-
K pliciter, sed vt iustè habere contendas vel acquirere
velis meritò mihi negatoria datur: vt dictum est.
12 *Quæstio*. † Sed quid erit: inueni aliquẽ per fundum
meum euntem: ille dicebat se ire causa venandi, &
fortè ibat vt seruitutẽ sibi quæreret: quid erit? agam
contra illum negatoria? Respondeo: ex prima ratio
ne non: quia ibat causa venandi. si autẽ posteà vult
mutare causam, non potest: vt plerisque videtur: vt
C. de acquirend. possessione. cùm nemo. *Oppositio*.
Item alia ratione instatur: certũ est, quòd ista actio
& superior sunt in rem: vt ff. si seruitus vendice. l. ij.
L in princip. & instit. de actio. §. ij. videntur tamen ex
possessione oriri. Nam in confessoria propono: est
mihi ius vtendi, fruendi, vel eundi in fundo tuo: id
est, quia vado vel vtor: est mihi ius, &c. Item in ne-
gatoria non est tibi ius vtendi vel eundi, id est, quia
vadis vel vteris non est tibi ius. Respondeo non est
verum. & similis oppositio occurrit in rei vendica-
tione in qua dicitur, ꝙ possessio subijcit aduersariũ
actioni in rem: vt C. de alien. iudi. mutand. causa fa-
cta. l. vnica. quod oriatur ex possessione nõ est ve-
rum. dico ergo ꝙ cõfessoria oritur ex iure mihi ac-
M quisito descendente ex obligatione, quando est con
stituta pactionibus & stipulationibus, vel ex testa-
mento: ex pacto enim & ex stipulatione, & ex testa-
mento oritur obligatio: & ex illa obligatione ori-
tur ius: quod ius cum patientia sequẽti inducit con
fessoriam: sicut in rei vendica. ex contractu obliga-
tio: & ex obligatione ius competens traditione se-
cuta pariunt rei vendicationem, & intelligo legem
ff de pactis, si tibi decem. §. de pignore. Sola patien-
tia enim cum aliquo titulo præcedente inter viuos
pactionali

A pactionali stipulatione, vel ex testamento inducit
confessoriam, & officium prætoris: vt ff. de seruitu.
rustico. prædio. l. ij. § vlti. & ff. de seruit. l. quotiens.
13 Quæstio. † Si tu quæras vnde oriatur cõfessoria quę
pro seruitutibus habentibus causam perpetuam cõ
petit? dico, quod oritur ex iure quod est mihi acquisitũ
ratione bonæ fidei meæ & continui tẽporis. & ideò
mihi vtilis competit præcedente titulo pro suo: licèt
quidam malè dicant, quòd non debeat requiri titu-
lus in seruitute, quæ habet causam perpetuam. sed
verum est specialiter: generaliter autẽ probari de-
B bet. ita intelligitur lex si seruitus vendic. si quis diu-
tuino. & ff. quemadmo. seruitus amit. l. vlt. Quæstio.
14 Si tu quæras † negatoria vnde oritur. Respondeo:
quòd ex iure quod competit mihi vt vero domino.
nam dixi suprà, quod negatoria datur domino prædij
volenti depellere seruitutem: ex quo enim sum do-
minus prędij ex iure dominij hoc procedit, vt te pro
hibeam vti seruitute. optimum argum. ad hoc C. de
rebus alien. non alienan. l. vlti. ex quo enim res ali-
qua mea est: mea esse debet & libera. arg. ff. de serui
tu. l. vlt. ff. de aqua pluuia. arcen. l. suprà iter. Si ergo
C tu infers, quod oritur ex possessione. Respondeo: non
est verum: sed tua possessio vel quasi est causa, vel
tuus vsus: quare contra te intentetur actio negato-
ria, sicut in rei vendicatione habeo rei vendicationẽ
pro libro meo: etiam si librum meum habeam: & sic
habeo per aptitudinẽ: quò ad actum autem vel exer
citium, tunc habeo, quando tu possides: vt dictum
est. & propterea dictum est in realibus possidenti &
tenenti, subaudi non est actio prodita. vt institu. de
actio. § ij. Oppositio. Item opponitur: non videtur quod
negatoria possit habere locũ. Certum est quod lex
D dicit, quod negatoria datur domino proprietatis, si non
possidet: item & possessori datur: hoc videtur mira-
bile, quod eadẽ actio detur possessori & nõ possessori:
vt ff. si vsusfru. peta. l. fructuario. § vlti. ff. & si serui-
tus vendice. & si fortè. § j. & l. si eo loco. Respõdeo:
& verba illa intellige datur negatoria si non possi-
det: subaudi vsumfructũ: possidet tamen fundum:
& hoc est quod sequitur. nam & possessori compe-
tit. Oppositio. Si tu obijcias quomodò datur actio
ista, cùm sit in rem possidenti: cũ actiõi in rem subij
ciat aduersarium possessio vel detentatio quam ha-
E bet: vt C. de aliena. iudic. mutãdi causa facta. l. vni-
ca. & ff. de rei vendicatio. officium. Respondeo: ve-
rum est in realibus, quę pro rebus corporalibus cõ-
petũt: at pro incorporalibus secus: vt instit. de actio.
§ ij. quare autem nõ sufficit sola possessio vel quasi
15 volenti vendicare seruitutem: dic vt notaui suprà.
Quæstio. † Item quæritur: non videtur, quòd nega-
toria sit actio, nec sit necessaria, vel vtilis. Si enim a-
liquis vult vti seruitute per fundum meum: sufficit
mihi dicere, nego me seruitutem tibi debere: quare
ergo negatoria fuit inducta. si enim tu agis contra
F me confessoria: & ego dico non est tibi ius vti hac
seruitute: hæc verba simpliciter inducũt negationẽ:
& nullũ ius agẽdi significãt: sed solã inficiationẽ rei
continẽt. Si ergo hæc verba simpliciter inducãt ne-
gationẽ: quare significant actionem: cùm cõtra te
principaliter intendo, scilicet nõ esse tibi ius: cùm
nec verba immutẽtur, nec significatio. Respõdeo:
cũ à te cõuentus respondeo, nõ est tibi ius eundi: nil
peto: sed tantũ me defendo. at eũ aduersus te propo
no, licèt eadẽ verba dicã: & illa sola nec significatio
G nem mutent: tamen libertatẽ vendico: & cõsequor,
vt prohibearis ab eundo, & satisdes ne eas: & con-
sequor interesse quatenùs interest mea non iuisse:
vt ff. si seruit. vendi. l. harũ. & l. egi. & ff. si vsusfruct.
petatur. l. vsufructuario. § vltim. & ff. de aqua quo-
tidia. & æstiua. l. penulti. præiudiciales etiam actio-
nes in modum exceptionis proponuntur & princi-
paliter intenduntur: vt institu. de actio. § pręiudicia
les. & ff. de agnoscen. liber. siue. § j. hoc etiam in rei
vendicatio. contingit, quæ etiam in modum exce-
ptionis opponitur: vt ff. de publicia. l. Paulus notat,
H exceptio. hoc etiam in quærela inofficiosi testamen
ti quæ in modũ exceptionis opponitur: vt ff. de inof
ficioso testamen. l. Papinianus. § si filius exhæreda-
tus. & ita respondit huic quæstioni dominus etiam
pręceptor meus. Audiui tamen à domino meo Azo
quòd etiam si in modum exceptionis proponatur,
& non principaliter, quòd nihilominùs negatoria
intentatur: vt ff. si seruitus vendice. l. sicuti. § j. in fin.
verum hoc plus consequor, quando in modũ actio-
nis propono quærelam, consequor vt mihi caueas,
sicut dictum est: quod non consequor quãdo in mo
I dum exceptionis propono: tunc enim tantùm à tua
16 petitione absoluar. † Quæstio. Item quæritur quo
tempore tollatur negatoria: si tollatur triginta vel
quadraginta annis. vt C. de præscriptio. triginta vel
quadraginta annor. l. sicut. & l. omnes. & l. cùm no-
tissimi. Otto Papiensis respondit minimè: quia le-
ges illæ de iure affirmatiuo nõ de iure negatiuo lo-
quuntur: iam enim diceres, quòd ius eundi ad san-
ctum Iacobũ tolleretur. domino & præceptori meo
R. hæc sententia displicebat: imò dicebat eam tolli:
sed hoc modo: si agatur de ea seruitute quæ tempo-
K re quæritur: vt aquæductus stillicidij, & omnis illa
quæ habet cõtinuam causam: si verò agatur de via
vel itinere: vel de alijs quę non habent causam con
tinuam: vt ff. de seruitu. seruitutes. dicebat eam non
tolli nisi tanto tempore cuius memoria non extat:
non enim amisi libertatem, cùm tibi seruitus nõ sit
quæsita: vt argument. ff. ex quibus causis maior. l.
necnon. Cùm itaque negatoria domino competat
neganti seruitutem deberi: meritò dabitur quãdiu
seruitus non sit quæsita. at dicet aliquis: licèt serui-
tus nõ sit quæsita: tamen negatoria nõ rectè inten-
L ditur: vt ff. de seruitu. rustico prædiorũ. per fundum.
Respondeo: ibi ideò contingit, quia pendet prima
cessio, donec sequatur vltima, quæ confirmat pri-
mam: vnde species est seruitutis quærendæ: at tem-
pus nõ est modus seruitutis quærẽdæ: sicut nec obli
gationis inducendæ: vt ff. de actioni. & obligatio. l.
obligationum. § placet. aliter enim dicere ridicu-
lum esset: vt ecce iuisti per fundum meum semel vel
bis, cepit mihi negatoria competere: si post triginta
annos ire tentes, quòd non cõpeteret mihi negato-
ria quasi sit præscripta. & sic in hac sentẽtia fuit do-
M minus meus R. & sic secundùm eum tribus tempo-
ribus tollitur negatoria: sicut tribus tẽporibus con-
fessoria quæritur: si tu bonam fidem habes & titu-
lum: licèt quidam dicant contrarium: vt suprà pro-
pè notaui. & si seruitus est talis, quæ habet conti-
nuam causam tollitur decem annis inter pręsentes,
viginti inter absentes: quia tanto tempore seruitus
quæritur: & inducta est cõfessoria. si verò cesset bo-
na fides: tunc quæritur seruitus triginta annis: &
negatoria illo tempore tollitur. vt C. de præscript.

A decem vel viginti annorum.l.vlti. in fi. & C. de ser-
uitu.l.ij.ff.si seruitus vend.l.si quis diuturno.si verò
seruitus non habet causam cótinuam:quæritur ser-
uitus & inducitur confessoria tanto tempore cuius
non extet memoria,vt ff.de aqua plu.arcé.l.j.§. vlt.
& l.in summa.§.j.& §.idem Labeo.& sic illo tempo
re tollitur negatoria. & vt breuiter notes, quando
quæris quo tempore tollatur:videas an confessoria
sit nata:tunc enim ista tollitur:aliàs nó. Domino ta
men meo Azo.videtur ꝙ negatoria tollatur spatio
xxx.ann.licèt alteri seruitus non sit quæsita: & hoc
B propter negligentiã tuam. Vel aliter dicit ipse etiã,
ꝙ post annos xxx.durat negatoria, nó ex pręterita
itione,quæ facta est iam sunt xxx.anni:sed pro prę-
senti itione vel sequẽti: nec enim prima itio est vna
cú hac itione:& econuersò:vt ff. de verb obli. si sic.
nec est vnius itionis cótinuatio ad aliã.vt ff.de ser-
uit.seruitutes.quod sic esset: nó potes assignare in
possessióe rei meę quã per xxx. annos nó possedisti
propter cótinuationẽ possessionis, quã semper ha-
bui saltẽ animo,huic nihil aduersatur:nisi ꝙ tot sint
actiones, quot sunt itiones. Vel dic, ꝙ licèt plures
C sunt itiones:causa tamen minuendarũ litiũ vna est
actio,sicut in familię ercíscũdę,& pro socio:vbi pro
pluribus hæreditatibus & societatibus vnica suffi-
cit actio:vt ff.famil.ercíscũ.l.hęredes.§.de pluribus.
& ff.pro socio,cum duobus.§. si plures. & secũdum
hoc si actione intentata propter itionẽ vnam absol-
uaris: & iterũ te ex alia itione conueniam,nó obsta
bit exceptio rei iudicatæ:sicut in rei vẽdicatione nó
obstabit si absoluaris:quia nó possides, & iterũ re-
periris in possessione.vt C.ad exhibẽ.neq;.sicut co-
piosè notat dominus meus in summa,C.de vsufruc.
D *Quæstio.* † Itẽ quare dicatur negatoria, Placent.di-
7 xit:ideò negatoria dicitur, quia proponitur verbis
negatiuis:confessoria quia proponitur verbis affir-
matiuis.sed nó est verũ:imò dicitur negatoria quia
per eam vendico libertatẽ,& nego seruitutẽ: cófes-
soria ideò quia per eam vẽdico seruitutẽ.cófessoria
enim aliqñ proponitur verbis negatiuis: & negato
ria verbis affirmatiuis.vt in seruitute altiùs nó tollẽ
di vel tollẽdi.vt ff.si seruitus vendi.si qñ.§.cũ in do-
18 mo.& §.j. † *Quæstio.* Itẽ quęritur si aliquis nó sit do
minus prædij:quia fortè emit à non domino: an de-
E tur sibi negatoria:cũ suprà dictũ sit,ꝙ hęc actio da-
tur domino. Respódeo:datur vtilis.vt ff.de publi. l.
19 si ego.§.si de vsufruc. † *Quæstio.* De creditore quęri-
tur an detur sibi negatoria:credo ꝙ detur,cũ ad om
nem controuersiam tàm facti, quã iuris possideat.
vt ff.de vsucapio. serui nomine. De superficiario &
emphyteuta & de vasallo & de omnibus habẽtibus
ius in re:dico,ꝙ datur eis vtilis negatoria: sicut eis
datur vtilis rei vẽdicatio.vt ff.de rei vendic.superfi-
ciario.& ff.si aget vectiga. l.j. & ij.& iij. & ff.de su-
20 perficiebus.l.j. † *Quæstio.* Vltimò quęritur qualiter
F iudex debeat formare verba sentẽtiæ in cófessoria,
& qualiter in negatoria:nunquid condemnabit vel
absoluet sicut in alijs actionibus realibus vel perso
nalibus. Respondeo: In confessoria ita formabit.
21 *Forma sententiæ.* † Cóndemno Titiũ,vt permittat Seiũ
vti frui, vel ire agere per fundum suum vel ꝙ parie-
tem reficiat, ꝙ possit onera ferre: & ꝙ caueat, ꝙ in
futurũ eum nó impediat:nec per se:nec per hæredes
suos quò minùs Seius possit vti frui, vel ire. & ꝙ pa
rietẽ reficiat Titius ipse in futurũ : & ꝙ pręstet illi
G decẽ pro suo interesse:quia tanti interest se illa ser-
22 uitute nó fuisse prohibitũ. † *Forma sententiæ.* In ne-
gatoria hoc modo cóndemno Seiũ vt nó vtatur fruatur fundo Titij,vel ne vadat per fundũ eius, vel ne
onus in parietẽ ipsius imponat. & ꝙ caueat ꝙ in fu
turũ eum nó impediat vtẽdo fruendo,vel eundo,vel
onus in suum parietem imponẽdo: & quòd pręstet
sibi decẽ,nomine interesse. quia tanti interfuit Ti-
tij Seium nó fuisse vsum & fruitũ,vel non iuisse per
fundum suum. Quod in his tribus sit cóndemnãdus
quis tàm in cófessoria,quã in negatoria dicit lex ff.
H si vsusfruc.peta.l.fructuario.§.vlt. & ff.si seruit.ven
dic.l.harũ.& l.egi.& l.loci corpus.§.in confessoria.
Idẽ est si iudex nó dicat condemno:sed dicat pręci-
pio vel pronũtio.licèt enim lex dicat,ꝙ sentẽtia nul
la est quę nó continet cóndemnationẽ:vt C.de sentẽ
tijs & interlocuti. l. præses. subaudi vel verba simi-
lia:vt ff.de re iudi.in summa. & argu. ff. de arbitris.
quid tamen.§.si arbiter. Idẽ est & si dicat ne inquie-
tet eũ:quemadmodũ si dicat ne impediat : vt in pręr-
dicta l.fructuario. in fi. Ita formabit verba sentẽtiæ
iudex,quãdo cóndemnare vult. Cęterũ si absoluto-
I riam vult proferre,dicet:sicut in alijs talẽ à petitio-
ne talis absoluo. Quod dictũ est de cautione,intel-
ligo de nuda promissione. vt C.de verbo.sig.l. san-
23 cimus. † *Quæstio.* Sed quęritur an simul debet præ-
stare omnes istas cautiones? Respondet dominus
meus Azo ꝙ sic.arg.ff.de vsufruc.quemadmo. ca.l.
24 j.& ff.de iudi.l.in omnibus. † *Quæstio.* Quid autem
si cóndemnatus nó vult aliquid facere, vel vult face-
re primũ,nó autẽ vult facere secũdum. Respondeo:
Si nihil vult facere cóndemnatus,& nó appellat,có-
demnabit eum iudex quãti actor in litẽ iurauerit.vt
K ff.si seruit.vendi.l.harũ.in fi. In secũdo cópellitur ca
ptis pignoribus ad cautionẽ officio iudicis interpo
nendã:vt instit.de satisd.tut.§.sciendum. Si tu dicas:
ergo tractus futuri tẽporis pertinet ad iudicẽ: vt prę
cipiat cautionẽ interponi futurã: vt ff.de vsuris. l. j.
Respódeo:illud cótingit in vsuris.& est ratio. quia
pro futuris vsuris nullũ ius mihi cópetit:sed hoc có-
petit mihi ius. vel aliter. licèt non caueat pro vsuris
pręter cautionẽ post quadrimestre tẽpus currit vsu-
ra centesima:vt C.de vsur.rei iudi.l.ij. Vel aliter re-
fert vtrũ agatur pro corporalibus:& tunc nó caue-
L tur pro futuro tẽpore:quia corporalia verã traditio
nem & plenã recipiunt:incorporalia autẽ quia tra-
ditionẽ non recipiũt, sed sola patientia inducit tra-
ditionẽ.vt ff.de seruitu.quoties.& ff.de seruit. rusti.
præd.l.j.ideò si cautio interponatur,nó est mirũ. In
bonæ fidei enim cótractibus & stricti iuris, & aliàs
interponitur cautio pro futuro tẽpore.vt ff.de aqua
plu.arcend.l.si tertius.& ff.de iudi.l.in omnibus. &
ff.vt legato.vel fideicom.nomine cau.l.etiam. & ff.
de ædil.edict.quod si nolit.§.quia assidua.

M De actione in rem præiudiciali qua quæritur,an
aliquis habeat filium in potestate, Rubrie.

1 *Actio in rem præiudicialis ad hoc ut procedat,quot exigantur.*
2 *Matrimonium contractum qualiter probari debeat.*
3 *Longobardi an filios in potestate habeant.*
4 *Hispani Galli & alij ultramontani qui non sunt de imperio, an filios habeant in potestate.*
5.6 *Positiones actoris & rei in tali actione.*
7 *Libelli in tali actione quomodò cócipiantur cũ plu. seq.*
9 *Actio in rem præiudicialis unde ortum habeat.*

Actio præiu-

A 14 ***Actio præiudicialis in rem pretoria, quid differat à rei uendicatione, quæ datur adiecta causa.***

QVIA quatuot sunt actiones præiudiciales &
in rem: quarum duæ sunt prętoriæ. prima per
quã dicitur, an aliqs sit libertus vel ingenuus. secun
da de partu agnoscẽdo. i. per quã dicitur an aliqs sit
filius vel nõ, & de his duabus diximus. s. in tractatu
prętoriarũ. Sunt etiã duę alię ciuiles. prima pręiudi-
cialis in rem per quã dicitur an aliquis sit filius in
potestate mea, vel nõ: vt ff. de rei vendi. l. j. est & alia
præiudicialis in rem per quã quęritur an aliquis sit
B liber vel seruus: vt infrà de act. §. pręiudiciales. Ideò
de ea primò videamus. s. de præiudiciali in rẽ: quan
do quæritur an aliquis habeat filiũ in potestate vel
1 nõ. Vnde ad hoc † vt actio ista locũ habeat, tot sunt
necessaria. In primis oportet, ꝙ vxorẽ habuerit. Se-
cundò, ꝙ ex illa vxore natus fuerit iste filius: vt in-
stit. de patria po. ff. de his qui sui vel alie. iuris sunt. l.
2 itẽ. & l. filiũ. † *Quæstio*. Sed qualiter probabitur ma-
trimoniũ contractũ. Respõdeo: per testes qui interę-
fuerũt vel per instrumẽta dotalia: in dubio quid pręę
sumemus: certè si illa domina libera est, & iste liber,
C pręsumimus matrimoniũ: vt ff. de ritu nupt. l. in libe
re. Vnde qui natus ex illa pręsumitur tuus filius: vt
C. de nupt. l. si vicinis. & arg. ff. de quęstion. l. j. circa
prin. maximè si illã dominã maritali affectiõe tracta
bas. vt ff. de dona. donatiões. Ideo dico de legitimo
matrimonio, ꝙ si aliàs ex cõcubina: tũc nõ essent in
potestate patris sed curiæ loci illius: vt C. de natura
lib. liberis. l. si quis feu. & ff. ad municip. l. j. Sufficit
ergo probare matrimoniũ contractũ per cõsensum:
licèt fortè nuptiarũ solennitas nõ probetur, vel ꝙ
fuerit per sacerdotẽ benedicta illa sunt de solennita
D te nõ de substantia matrimonij: vt ff de reg. iur. nu-
ptiæ. & ff. de don. inter virũ & vxo. l. cùm hic status.
§. si mulier. Tertiũ, ꝙ nõ liberaueris eum à tua pote
state per emãcipationẽ, & hoc aliquãdo volũtariè:
vt instit. quib. mod. ius patro. pote. soluitur. & C. dę
emãci. l. vlt. aliquãdo ex necessitate, si necessitatem
peccandi imposuisti illi: vt ff. si quis à parente fuerit
ma. l. j. C. de episcopali aud. si lenones. vel si legatũ
recepisti, vt illũ emãcipares: vt ff de cõdi. & demon,
si cui. & emãcipasti. Quartũ, ꝙ sit talis quod potue
ris filium habere: alioquin si eras de frigidis & ma-
E leficiatis, ꝙ vxori tuæ nõ poteras legere tractarum
de cõcussionibus: nec repetere tractatũ de tigno in-
iuncto, ille nõ erit tuus filius: vt ff. de his qui sui vel
alien. iuris sunt. l. filiũ. Item quintũ, ꝙ tanto tempo-
re pręcedas illũ, ꝙ possit esse tuus filius. alioquin ri-
diculũ esset, ꝙ maior esset filius quã pater: vt instit.
de adop. §. maiorẽ. Sextũ, ꝙ steteris cum vxore tua:
alioquin si multo tẽpore fuisti absens & reuersus in-
uenisti anniculũ: ille nõ erit tuus filius: nec in pote-
state. vt ff. de his qui sui vel alie. iur. sunt. l. filiũ. ꝙ eã
F cognoueris: hoc probare nõ debes, cùm testes in tali
facto nõ interueniant. Septimũ, ꝙ sis subiectus Ro
mano imperio: hoc est quod dicit lex. instit. de patr.
po. nulli enim sunt homines, qui talem potestatẽ ha
beant qualem nos habemus, id est, qui sunt subiecti
Romano imperio: noli intelligere de Romanis. so-
lùm. † *Quæstio*. Quid dices de Longobardis: habẽt
3 filios in potestate. Respõdeo: sic. hoc etiã iure Lon
gobardo cauetur: quia nepos moritur in sinu aui. i.
in potestate: vt in Lõbardia. de successio. l. si qs ha-
4 buerit filios. † *Quæstio*. Quid de Vltramõtanis Hi-
G spanis: Gallis: qui modò nou sunt de imperio. Re-
spondeo: habent filios in potestate. Gallia enim &
Hispania sunt de imperio: vt C. de offi. pręfec. pręto.
Africæ. l. j. & l. ij. Gallia enim & Prouincia, & Sici-
lia inter cõtinentes prouincias numerantur: vt ff. de
verb. sig. notionẽ. §. j. In hac autẽ actiõe actor fa. ta.
5 posi † *Positio actoris*. Ego dico, ꝙ ego cõtraxi matri
monium cũ tali: vel talis est vxor mea. Item tu fuisti
natus ex illa domina. Itẽ cũ ea fui cõtinuè per mul-
tos annos: & tu infrà illa tẽpora natus es. Itẽ pręce-
do te plena pubertate. Itẽ sanus sum & cognoscere
H possum mulierẽ. Itẽ semper te tractaui vt filiũ. Item
ego sum Romanus, vel de Romano imperio. Item
semper fuisti in potestate mea. E cõtrà reus fa. ta. po.
6 *Positio rei*. † Ego dico, ꝙ talis domina est vxor Ti-
tij, si cũfitebitur actor, succũbet. qa ipse dicebat, ꝙ
erat vxor sua: hoc esse nõ potest. quia eadẽ domina
eodem tẽpore duobus nupta esse non potest: vt ff. de
his qui not. infa. l. j. & instit de nup. Itẽ ex illa domi
na natus fui. Itẽ tu es frigidus & maleficiatus. Item
absens fuisti de terra per x. annos: & ego infra illa
tẽpora natus fui. Item imposuisti mihi necessitatẽ
I peccãdi: vel famæ me afficiebas: vel verberabas: vel
legatum recepisti propter quod me emãcipares, &
emãcipasti. Itẽ tu spontè me emãcipasti. Itẽ ego ha
beo tot annos, quot tu habes. Itẽ tu es Barbaræ na-
tiõis. In hac actiõe actor ita cõcipiet libellũ. *Libellus*.
7 Ego R. ago † cõtra talem, cùm sit filius meus, & in
potestate mea, mihi denegat exhibere reuerentiã fi-
lialem: vnde ipsum in potestatẽ meam vẽdico actio
ne in rem præiudiciali. ꝙ sic rectè concipiatur libel-
8 lus dicit lex ff. de rei vend. l. j. §. j. Vel sic formabis li-
bellum. † *Libellus*. Ago cõtra talem, qui cũ sit filius
K meus, & in potestate mea mihi obedire recusat. vnde
ipsum in potestatẽ meã vendico adiecta causa de iu
re Quiritũ. Quòd ita rectè cõcipiatur libellus dicit
lex ff de rei vend. l. j. §. si quis ita petit. *Oppositio*. Sed
videtur primus libellus malè cõceptus. Nam pater
proponit præiudicialẽ in rẽ: quomodò dicitur pręiu
dicialis cũ nulla actio sit ex altera parte proposita:
respectu ergo cuius diceretur præiudicialis. Respõ-
deo: & dicas: præiudicialis per aptitudinẽ: vel pręiu-
dicialis. i. fauorabilis: vt notaui suprà in tracta. pręę-
toriarũ: de pręiudiciali quę datur filio: & vocatur de
L partu agnoscẽdo. *Oppositio*. Itẽ non videtur, ꝙ actio
ista cõpetat. Certũ est, ꝙ actio ista præiudicialis est
in rem: vt instit. de actio. §. præiudiciales. & ff. de rei
vendi. l. j. quomodò est in rem quã vel qualem rem
vendicat? certè nullam: quare ergo dicitur in rem.
Item si nõ est in rem: in personã non est: quia filius
nõ est obligatus patri, nec ex cõtractu vel quasi, nec
ex maleficio vel quasi: ergo nullo modo: vt ff. de a-
ctio. & obliga. l. j. Respondeo: est in rem: ideò quia
rem vendicat, hoc est ius patriæ potestatis in filio,
quod ius res appellatur: omnia enim iura res appel-
M lantur, vel vocãtur etiam incorporales: vt instit. de
rebus corporalibus & incorporalibus. Nam cõfesso
ria & negatoria in rem sunt: ideò quia iura, quę sunt
res, vendicãtur, scilicèt seruitus & libertas: vt instit.
de actio. §. eiusdẽ. † *Quæstio*. Si tu quæras vnde de-
9 scendit actio ista: vel vnde oritur? dico à iure ciuili:
ideò quia sum pater, ius ciuile hanc actionem mihi
pręparat, & incontinenti. nam ex quo sum pater,
habeo filium in potestate, quem in potestate vendi
dico eodem iure ciuili: & hoc est quod ponit in se-

A cundo libello adiecta causa de iure Quiritum. Nec
admitto illorum sententiam, qui voluerunt dicere,
ꝙ sit in personã: quia ponitur inter personales. insti
tu. de actio. Sed ideò dicuntur in rem, id est, genera-
les: sicut exceptio doli ex parte rei est in rem, id est,
generalis: vt ff. de doli excep. l. ij. Et actio quod me-
tus causa personalis est: sed in rem scripta est, id est,
generalis. ff. quod metus causa. l. metũ. §. cùm autẽ.
nam si esset personalis ista præiudicialis vnde orire
tur: certè nõ posses dicere, nisi ꝙ esset datiua: sicuti
& multæ inueniuntur: vt C. de transactio. cũ mota.
B in fi. *Oppositio.* Si tu ergo opponas, ꝙ nõ bene respõ
des, ꝙ oriatur à iure ciuili. Nam sic omnis actio da-
tur à iure ciuili: vt ff. de origine iuris. l. ij. §. deindè ex
his. Respõdeo: ita attende ex iure ciuili inducitur ꝙ
ius habeam in filio meo: quod ius appellatur patria
potestas. ex isto ergo iure quod habeo in filio, ori-
tur illa præiudicialis in rem: sicut ex iure quod de-
scendit ex cõtractu oritur rei vẽdicatio & hypothe-
caria, licèt sint in rem: vt ff. de pactis. si tibi decem. §.
de pignore. *Oppositio.* Secũdo libello sic opponitur.
Tu dicis, ꝙ ista præiudicialis est in rem: quare ergo
C adiecit in libello adiecta causa de iure Quiritũ: ma
la est adiectio, cũ in realibus nõ sit necesse, ꝙ causa
adijciatur. sed sine causa admittitur quis ad agen-
dum: cũ omne ius suum videatur actor in iudicium
deduxisse: vt ff. de exceptio. rei iudi. si mater. §. ean-
dem. in fi. Respondeo: Licèt in reali nõ sit necesse,
ꝙ causa inseratur: tamen si causa inseratur, nõ no-
cet actori: quia posteà poterit agere ex alia causa: vt
in prædicta l. si mater. ij. & iij. responso. & C. de peti-
tio. hæredita. l. hæreditas. vel illud habet locũ in rea
li actione, quæ pro rebus corporalibus intentatur.
D At in reali quæ pro rebus incorporalibus intenta-
tur, causa debet inseri: sicut & aliâs in confessoria &
negatoria, vbi causa inseritur: cũ sit mihi ius: vel cũ
non sit tibi ius, &c. Eodem modo concipiet libellũ
potestas, si vult vendicare ciuem suum: vt ita dico.
10 *Libellus.* † Ago contra talem, qui cũ sit ciuis de tali
terra, cuius sum ego potestas vel consul: denegat
mihi, vt suo potestati vel cõsuli obedire: vnde ipsum
in potestate mea vendico vtili præiudiciali in rem
adiecta causa de iure omnium incolarũ. vel de iure
ciuitatis. ꝙ sic rectè concipiatur libellus dicit lex ff.
E ad municip. de iure omnium incolarũ. Eodem mo-
do concipiet Abbas libellũm cõtra monachum, vel
prior contra canonicũ regularem. vt dicat. *Libellus.*
11 Ago contra talẽ, † qui cũ sit monachus vel canoni
cus illius monasterij vel ecclesiæ cuius sum Abbas,
vel prior mihi vt suo prælato obedire recusat: vnde
ipsum in meam potestatẽ peto vtili præiudiciali in
rem adiecta causa de iure canonum. ꝙ ita rectè con
cipiatur libellus dicit lex prædicta. Eodem modo cõ
cipiet libellum dominus cõtra vasallum: verbi gra-
12 tia. † *Libellus.* Ago cõtra talẽ qui cũ sit homo meus
F seu vasallus mihi vt domino obedire recusat, & in-
tendere de his quæ vasallus domino suo intendere
tenetur: vel vt subueniàt mihi in exercitu pro mari-
tagio: pro emenda terrã: pro corredo domini Impe-
ratoris: pro libertate personæ meæ: pro militia: vnde
vt mihi in prędictis intendat & obediat tanquã do-
mino, ago contra illum: peto etiam ipsum & vendi-
co in vasallum meum proponens actionẽ vtilem in
rem præiudicialem adiecta causa de iure vasallorũ,
vel de iure feudorum: & sic rectè libellus cõcipitur.

G *Oppositio.* Omnibus tamẽ istis libellis sic obijcitur:
& non videtur ꝙ aliquis prædictorum ad instar pa-
tris posiit actionẽ in rem præiudicialem proponere.
Certum est, ꝙ licèt monachus abbati: priori canoni
cus: ciuis potestati obedire teneatur: & hoc est de iu
re gentiũ: vt ff. de iustitia & iure. l. j. in fi. & l. veluti.
& est etiam de iure ciuili: vt in authẽ. vt omnes obe
diant iudicibus. collatio. vj. tamen nec Abbas mo-
nachum: nec prior canonicum: nec potestas ciuẽ ha
bet in potestate: nec dominus vasallum. Imò sicut
notat dominus meus: quia per monachationẽ filius
H non liberatur à patria potestate: cùm certi sint modi
per quos filius liberatur à patria potestate: vt in
authentica. constitutio quæ de dignitatibus, & C.
libro decimo. de decu. l. vltim. inter quos modos ni-
hil de monachatione ponitur: imò notat dominus
meus Azo, ꝙ vsusfructus non amittitur monacha-
tione: vt notat in summa: quibus modis vsusfructus
amit. non enim caput ipsius minuitur, sed augetur:
quomodò isti vendicabunt in sua potestate prædi-
ctos, cùm in eorum potestate non sint? Respondeo:
imò sunt in potestate: sed aliter quàm sit filius in po
I testate patris. Vnde tres noto potestates: domi-
nicam: patriam, & prędictam. Optimè ergo pro-
ponitur rei vendicatio præiudicialis in rem vtilis.
quia sentẽtia locum habet: licèt verba deficiant: vt
aliâs ff. si quadru. paupe. fe. dica. l. penult. *Oppositio.*
Itẽ adhuc opponitur. Tu proponis actionẽ in rem
& vtilem & præiudicialem contra prædictos, quid
vendicas ab eis? certè ius nullum, licèt pater aliquid
vẽdicet, scilicèt patriam potestatẽ, vt dictum est: isti
tamen quid vendicant? Respondeo: imò saltẽ illud
ius vt eis obediant & intẽdant quod ius appellatur
K potestas. Multi tamen metu istarũ quæstionũ pro-
ponunt in libellis contra prædictos officiũ iudicis,
quod aliâs appellant notionẽ pręioriam: vt ff. de rei
vend. l. j. *Oppositio.* Item adhuc opponitur. Tu dicis,
ꝙ præiudicialis ista est in rem: vt suprà dictũ est. In
omni reali oportet ꝙ tria interueniant: quod alius
sit qui petit: & alius à quo petatur: & aliud sit quod
petitur: hic autem bene est alius qui petit, & alius à
quo petatur: tamen nõ est aliud quod petitur: quia
teipsum à teipso peto. Respõdeo: in rebus corporali
bus locũ habent ea quæ opponis: in incorporalibus
L quãdo ago de iure personarum secus vt vides. quid
est tamen quod legitur instit. de actio. §. præiudicia
les. quia vna præiudicialium ferè habet legitimam
causam. Respõdeo. Ferè dicit, propter prædicta quę
opponis: quia idem est quod petis: & à quo petis. s.
quãdo vendicas aliquẽ in seruitutẽ: vel quãdo quis
se vẽdicat in libertatẽ: de quo dicemus in sequenti
rubrica: ideò hęc pręiudicialis dicitur habere cau-
sam legitimã. quãdo. s. peto aliquẽ in seruitutẽ: non
quãdo prouocat ille in libertatẽ: quia tũc ita vendi
co dominiũ in seruo, sicut in qualibet alia re. & hic
M est intellectus illorũ verborũ: vt excludatur alius in
tellectus quasi ꝙ illa sola sit ciuilis & nõ ista: de qua
tractauimus. Cõcipies ergo tu pater libellũ in hac
actione cõtra ipsum filiũ, si ipse faciat cõtrouersiam
sui: eandẽ actionẽ intẽtabis: & si sit aliquis, qui filiũ
tuum detineat volentem vel inuitum: vbi ita dicas.
13 *Libellus.* † Ago contra talem qui filiũ meum qui est
in mea potestate detinet. vnde ipsum filiũ meũ ven-
dico adiecta causa de iure Quiritũ: & ad hoc propo
no pręiudicialem rei vendicat. adiecta causa de iure
quiritum.

A quiritū.ꝙ ita rectè cócipiatur libellus dicit lex ff.de
rei vēdi.l.j.Vnde vt breuiter cōprehendas omnia no
ta,sicut notat dńs meus:si filius à nullo detinetur: si
ipsę sui controuersiā facit: locū habet cognitio prę
toria quam appello officium iudicis: vt ff. de liberis
ęxhibē. l.deinde.§.hoc interdictū. locum etiá habet
præiudicialis in rem actio,quæ dicitur rei vēdicatio
pręiudicialis & prætoria : vt insti. de actio.§.prę iu-
diciales.locū habet etiā ista pręiudialis actio in rem
adiecta causa de iure quiritū,quę est ciuilis, de qua
dictū est: & hoc mihi videtur: licèt dño meo videre-
B tur,ꝙ hęc non daretur in casu isto, nisi quādo filius
ab alio detinetur:quod non est verū:vt j.notabo. In
terdictū de liberis deducēdis, non habet locū nisi in
vnico casu,quādo dico hęreditatē per eum quęsitā
mihi:vt ff.de libe.exhi.l.pe. Si aūt ab alio detinetur
filius,& volēs,locum habet officiū iudicis,& cessat
interdictū:vt ff.de libe.exhi.l.deinde.§.hoc. & l.vlt.
locū habet etiā præiudicialis actio in rem, quæ est
prætoria:vt ff.de rei vēdi.l.j.quia apud seipsum esse
videtur:locū habet actio in rem quæ est rei vēdica-
tio adiecta causa de iure quiritium ratione posses-
C sionis,quam habet alius:vt ff.de rei vendi.l.j. Inter-
dictū autē dabitur quādo vterq; se patrem contēdit:
vt ff.de libe.exhi.l.vlti. Si ab alio detinetur inuitus
locū habet interdictū de libe.exh.l.vt ff.de libe.exhi.
l.j.locum habet rei vēdicatio adiecta causa de iure
quiritū.vt ff.de rei vendi.l.j. Nam ista datur ratione
possessionis,quam alius habet: pręiudicialis cessat:
quia illa datur cōtra filiū,quando cōtrouersiā sui fa
cit. Item cessat officiū iudicis: & hoc secundū domi
14 nū meū Azo.† Quæstio. Queritur aūt quid differt il
la pręiudicialis in rē prętoria ab ista rei vendi. quæ
D datur adiecta causa de iure quiritū. Itē quęritur qua
re illa est prętoria:vt insti.de acti.§.pręiudiciales.&
ff de rei vēdi.l.j.§.per hāc.Secūda est ciuilis:vt ff. de
rei vend.l.j.§ per hāc.& §.si quis ita. Item si ista ciui
lis in rē,quę proponitur adiecta causa de iure quiri-
tum:quare dicatur pręiudicialis:sicut & illa prętoria.
dńs & præceptor meus R.quare illa ciuilis alia præ
toria,hęc ratio in gremio naturę cōsistit: sed multū
te video mihi dńe in hoc dubitabilē,cū non cōsueue
ris: sed ego sicut fidelis discipulus te excusabo: sicut
Cassius,qui sententiam sui doctoris Sabini excusat:
E vt ff.de arbi.l.diem. R ñ. etiā alij quęstioni,qua quę
ritur quare illa prętoria fuit inducta, cùm sufficere
videbatur sola ciuilis. R ñ.Ciuilis in rem à prętoria
in hoc differt secundū dominū meum: quia præiudi
cialis prætoria datur tantū contra filiū,quādo à nul
lo detinetur:si ipse sui facit cōtrouersiā:rei vēdicatio
adiecta causa de iure quiritū datur ratiōe possessio-
nis,quam habet alius seu detentationis:quia libera
persona possideri nō potest:vt ff.de acquir. poss.cū
hæredes.§.vlt. Ego autē dico vtrāq; cōpetere etiam
alio possidente seu tenēte filiū. Item & vtraq; cōpe
F tit etiam contra filium,qui facit controuersiam sui.
nam cùm vtraq; sit in rem,quare magis datur con-
tra possidentem ciuilis & non prętoria. Item quare
magis daretur cōtra filium prætoria, quam daretur
ciuilis:cùm per vtranq; ius vendicetur, quòd est pa-
tria potestas:vel ipse filius vēdicetur iure patriæ po
testatis. Item quare magis prętoria dicitur pręiudi-
cialis quàm ista:vtranque ego dico præiudicialem:
vt supra dictum est. vtranq; dico competere tibi cō-
tra filium quam alium tenentem filiū. Si tu quæras,

G quę sit differentia inter illas:dico quòd nulla. Si tu
dicas,quare ergo prætoria fuit inuenta. Rēspódeo:
sicut in bon.posse.secundum tabul.quę datur insti-
tuto.& sic prętor induxit auxiliū tàm egētibus quā
non egentibus:vt institu.de bon.poss.posset tamen
allegari differentia:quia in prętoria non est necesse
ꝙ causa adijciatur:in ciuili sic:vt dictum est.

De actiōe in rē præiudiciali per quā dńs seruū in
suam potestatem & dominiū vendicabit, Rubric.

1 *Actio in rem præiudicialis per quam &c.ad hoc ut com petat, quot necessaria sint.*
H 2 *Possessio sola in causa liberali quare sufficiat : in seruitutibus autem nequaquam.*
2 *Positio actoris & rei in tali actioae.& nu.4.*
5 *Libellus in tali actione quomodò fiat.*
6 *Actione in rem quid uendicatur: utrum ipsum: an ius dominicæ potestatis.*
7 *Actio in rem an prætoria uel ciuilis esse dicatur.*

SI SERVVS tuus se gerat pro libero: & tibi
domino obedire recusat:habes cōtra eum in rem
actionem pręiudicialem, per quā ipsum in tuam po
testatem & dominiū vendicabis: vt ff.de rei vendic.
I l.j.& insti.de acti.§.præiudiciales.Et not. in primis,
ꝙ licèt aliæ dicātur pręiudiciales : hæc tamē dicitur
pręiudicialis,& sic rè dicitur habere legitimā causam
vt in prędicto.§ dicitur.quod quare dicatur notaui
supra in actione superiori. Vnde ad hoc vt actio ista
1 competat,tot sunt necessaria. † In primis quòd tu
sis dominus,& ille seruus:quod multis modis con-
tingit,vel iure gentium,vel iure ciuili:vt institu. de
iure personarum.& ff.de statu. hominū l.libertas.&
l.seruorū.Secundū,ꝙ sit in possessione libertatis: &
tibi respōdere recuset:siue sit bona fide in possessio-
K ne libertatis: siue mala fide:vt ff.de liberali causa.l.
quod aūt.& l.licèt.& l.agitur. si enim in possessione
seruitutis sit,& proclamet in libertatē : stultus esset
dńs qui contra eum ageret aliqua actione reali : cū
sufficit sibi sola possessio: & ille seruus habeat neces
se probare se liberū:vt C.de probatio.si de possessio
2 ne.& l.vis eius. † Quæstio. Sed quæritur quare hóc
sit,ꝙ sufficit sola possessio in causa reali, & necesse
habeat probare se liberū ille qui in libertatē procla
mat:in seruitutibus autē rerū non sufficiet sola pos-
sessio,nisi probet se seruitutē habere: cū idē deberet
L esse in seruitute hominis: cùm homo sit dignissima
creaturarū: & eius gratia sint oīa cōparata:vt insti.
de rer.diuisi §.in pecudū.& ff.de vsur.l.in pecudum.
Respódeo: & dic vt notaui s.in negatoria. In eo aūt
quod dixi,ꝙ detur hæc actio: & si sit in possessione
dolo malo:videtur quibusdā ꝙ tūc nó esset necessa
ria:quia perinde habetur tūc ac si esset in possessio-
ne ipsius:vt prędictis legib.ff.de liberali causā.& C.
de proba.vis eius. ego aūt puto nihilominùs illā a-
ctionē etiā in casu illo cōpetere. In hac autē actione
3 act fa.ta.posi. † *Positio actoris*. Ego dico,ꝙ ego sum
M dńs tuus. Item tu es seruus meus.si hanc negauerit,
descendet singulariter ad omnes illas causas quæ
faciunt aliquem seruum de iure gentium vel ciui-
4 li,& vtatur positionibus illis. Item tu geris te pro
libero. Item mihi vt tuo domino obedire recu-
sas, Econtrà reus facit tales positiones. † *Positio rei*. Ego dico,quòd ego sum natus de tali muliere.
Item mulier illa libera est: si hoc confiteatur actor,
succumbet:quia qui nascitur,sufficit si aliquo tem-
pore matrem liberam habuit: vt instit de ingenuis.

A & prosequitur singulariter omnes modos quibus
aliquis censetur liber. Item si fortè est seruus: dicat
ego sum seruus talis: si hoc confiteatur actor, succū-
bet: quia qui suam causam alienam dicit, seipsum
excludit: vt ff. quando appellandum sit. l. si procura
torio. In hac actione concipiet actor ita libellum.
5 *Libellus.* † Ago cōtra talem seruum meum, qui cùm
sit seruus meus tanquam liber se gerit, & mihi do-
mino suo obedire recusat: vnde peto ipsum in serui
tutem meam subijci: & mihi vt domino suo obe-
diat. ad hoc propono actionem in rem præiudicia-
B lem. Quòd ita rectè cōcipiatur libellus, dicit lex in-
stitu. de actio. § præiudiciales. *Oppositio.* Sed vide-
tur quod actio ista locum habeat in tali casu. Certū
est quod ordinata causa liberali, ille habetur loco libe-
ri: vt ff. de liberali cau. l. ordinata. & C. de libera. cau
sa. l. litē. ideò cū sit in possessione libertatis: & dñs pe
tet in seruitutem procuratorem rectè dabit: vt C. de
assertio. tollenda. l. j. Item & aliàs de Spartano legi-
mus: qui erat in possessiōe libertatis gerens se pro li
bero, paratus suscipere liberale iudicium à domino
non posidebatur: imò habetur loco liberi: vt ff. de
C acquirend. possessio. posideri. §. si seruus. Si ergo
loco liberi habetur: quomodò liber homo vendica-
tur, cùm nec in stipulatione deduci potest: vt ff. de
verbor. oblig. inter stipulantem. §. sacram. & l. liber
homo. nec posideri posit. vt ff. de acquiren. posses.
cùm hæredes. Respondeo: licèt habeatur loco libe
ri: non tamen liber est. habetur autem loco liberi
quò ad quædam: vt posit dare procuratorem: vt di-
ctum est: vt posit stare in iudicio, cùm aliàs si esset
seruus, non posset: vt C. de iudic. seruus. & ff. de iudi.
l. vix. sicut & aliâs habes: qui habet tigna immissa
D fungitur commodo possessoris quò ad quædā: vt ff.
si seruitus vendic. l. sicuti. & notaui suprà in negato
ria. *Oppositio.* Item videtur libellus malè conceptus
Certum est quòd si seruum volo vendicare: habeo
directam rei vendicationem: vt C. de rei vendic. par-
tum. & l. cùm super vetris. quare ergo intento actio
nem præiudicialem? Respondeo: si alius posidet
seruum tuum: tunc haberet locum rei vendicatio di
recta: quia omnia concurrerent: quia alius qui pete
ret: & alius qui posideret: & aliud quod peteretur.
at quando seruus tuus se gerit pro libero à nullo pos
E sideretur: non etiam à domino, vt legitur de Sparta-
no. ergo directa non potest intentari: cùm deficiat
possessio ab alio habita, quę subijcit aduersarium
ad actionem in rem: vt C. de alie. iudicij mutan. cau
sa facta l. vnic. nec dicitur esse in possessiōe suipsius
quia sicut nullus dicitur dominus membrorum suo
rum: vt ff. ad leg. Aquil. liber homo suo nomine. §. j.
ita nec sui possessor: sicut etiam aliàs seruus non di-
citur esse in peculio suijpsius: vt ff. de peculio leg. l.
Stichus habet in peculio. propterea dicitur quod vna il
F larum præiudicialium ferè habet legitimā causam.
vt insti. de acti. §. præiudiciales proterea dixi ferè: qa
illud deficit qđ dictū est, s. possessio habita ab alio:
aliæ tamen causæ conueniunt, quę desiderantur in
rei vendicatione: quia & dominium vendicatur: &
alius est qui petit: & alius à quo petitur. tamen ipse
idem est quem peto, & à quo peto: vt in superiori a-
ctione notaui. † *Quæstio.* Tertiò quæritur quid ven
dicas per hanc actionem in rem: vtrū ipsum seruum
an ius dominicæ potestatis? Respondeo: ipsum ser-
uum vendico ratione iuris dominicæ potestatis: vt
G in libello continetur. † *Quæstio.* Quęritur etiam an
ista actio in rem dicatur prætoria vel ciuilis: & cer-
tè dominus Ioan. eam credidit ciuilem, & eam in-
ter ciuiles posuit: sed hæc nō est bona ratio: nam de
sepulchro violato tractatur inter priuata delicta, cū
sit publicum. Et crucifixus est Iesus inter duos ne-
quam: cùm ipse sit sanctus & iustus, de iure si quæris
dubitari posset & secūdùm iura. Respondeo: quòd
ciuilis est: vt in prædicto. §. præiudiciales. quia cùm
tractet ibi de tribus præiudicialibus: scilicet per quē
quæritur, an aliquis sit liber. subaudi vel seruus, per
H quem quæritur, an aliquis sit libertus subaudi, vel
ingenuus: per quem quęritur, an aliquis sit filius an
non: & hoc dicit de partu agnoscendo: & posteà di-
cit, quòd vna illarum per quē quæritur, an aliquis
sit liber vel seruus, habet legitimā causam: id est, de
iure ciuili inducitur: alię substantiam capiunt à præ
tore: suaderi tamē posset, quòd esset pretoria, & hoc
dicit quod ferè habet legitimam causam, & intelligo
quò ad dominium: quia per hanc vendicatur res ra
tione dominij: in alijs non: & quod dicit cæterę ca-
piunt substantiā à prætore subaudi, in totum.

I De actione in rem præiudiciali contraria, quę da
tur seruo proclamanti in libertatem, vel ascriptitio,
seu vasallo, Rubric.

1 *Actio in rem præiudicialis contraria &c. ad hoc ut ue-
niat, quot necessaria sint.*
2 *Positiones actoris & rei in tali actione. & nu. 3.*
4 *Libelli in tali actione, quomodò formētur. cum plu. seq.*
10 *Ascriptitius alicuius uasallus uel uilanus si intētet actio
nem in rem præiudicialē &c. uel officiū iudicis: an si dñs
erat in possessione: uel quasi seruitiorū & redditu ū: uel
homagij: debeat medio tpe prohiberi: ne iure suo uta-
K tur: donec inter ipsum uillanū & dñm iudiciū duret.*

LICET dominus Ioan. non tractasset de su-
periori actione in arbore actionū: nec de ista de
qua tractamus ad præsens: tamen quia viles sunt:
ideò de eis tractaui. Cōtingit sæpè, quòd seruus pro
clamat de possessione seruitutis in libertatem: vel
ascriptitius, vel censitus, vel vasallus suus dicit se ex
toto liberum: nec debere tibi in aliquo respondere:
ideò videamus quæ actio sibi competat. & certè da-
tur eis contraria præiudicialis in rem. quod ita pro-
bo. Certum est quod dominus contra illos habet actio-
L nem in rem pręiudicialem, de qua diximus suprà in
superiori secunda rubri. sicut domino datur directa
in rem: ita istis debet dari contraria in rem, cùm ea-
dem sit causa ligandi & soluendi ducta in contra-
rium: vt ff. de verbo. obli. inter stipulantē. §. sacram.
Alij dicūt, quòd debet dari vtilis in rem pręiudicia-
lis: quia sententia locum habet, licèt verba deficiāt.
quia qua ratione datur dominis contra eos directa
vt dictum est ad vendicanda iura in eis: ita & illis da
ri debet vtilis: & vendicare se in libertatem. nunquā
enim dicūt cōtrariā in rem inueniri: inuenitur enim
M cōtraria personalis: vt de nego. gest. vel cōtra de pi-
gnora. action. vel contraria, commodati: vel contra
ria, depositi: vel contraria mandati. Alij dant prædi-
ctis personis negatoriam, per quā intendat non esse
dominis ius eos ad seruitia præstanda cogere: &
adducunt legem ff. si seruitus vendic. l. sicut. primo
responso. Sed dominus meus dicit negatoriam non
posse cōpetere; & hoc hac ratione. Certum est quod illa
datur domino & pro seruitutibus depellendis præ-
dialibus: at nemo est dominus suijpsius, nec mem-
brorum

A brorum suorum:vt ff.ad leg. Aquil.liber homo, Alij
dant prędictis personis officium iudicis loco princi
palis actionis, non q aliecui actioni deseruiat: vt in
C.lib.xj. in quibus causis coloni censiti.l.ij.Sed pri
mā vt veriorē dñs meus admittit. Vtilis enim in rem
nō posset habere locum:quia si daretur t daretur ad
vendicandū,& tu diceres:& hæc datur ad vendican
dum:quia vendicat se in libertatē:non est verū:quia
libertas non potest vendicari:cū non sit in bonis:cū
æstimationē non recipiat:vt ff.si quadru.paupe.fec.
dica.l.penul.& ff.de his qui deiecerūt vel effu.l.vlti.
B Si autem dantur duæ superiores præiudiciales, non
est mirū:quia vēdicātur talia quę possunt esse in bo
nis. *Oppositio.* Sed secundū hoc opponi pōt sentētię
domini mei:tu dicis,quòd datur cōtraria in rem prę
iudicialis. quando datur ista in rem licèt contraria,
quid vēdicat. Posset responderi simile in negatoria,
quę dicitur contraria actioni cōfessorię:vt ff.si serui
tus vēd.sicut.j.respōs.vt quia per eam vendicatur li-
bertas, sicut per cōfessoriā vendicatur seruitus. Sed
hęc ratio non sufficiēs:quia libertas prædiorū æsti-
mari potest:vt ar.ff.de actu.empt.si tibi liberū. & ff.
C de ædil.edict.l.quoties.& ff.de euict.l.quod attinet.
libertas autem æstimari non potest:vt dictū est. Re-
spódeo pro dño meo, q datur cōtraria in rem, quæ
ideò dicitur cōtraria:quia est cōtraria illi actioni in
rem,quę proponitur pro parte dñi:quia sicut per il-
lā vult me vēdicare in seruitutē: sic per istā volo me
vēdicare in libertatē,vel eximere me ab illis iuribus
& sic hoc respectu idem operātur istę duæ, q operā-
tur negatoria & cōfessoria:ideò dicitur in rem:quia
per hāc libertatē vedico, quæ est res & incorporalis
vt ff.de dona.quæ statu libe.& illā vendico, licèt sit
D inestimabilis:nam & datur vendicatio pro rebus sa
cris,licèt res sacrę æstimationē non recipiant: vt C.
de sacrosan.eccle.l.sancimus.& ff.cōmu.de seruitu.
l.caueri.& ff.de verb.oblig.inter stipulantē.§.sacrā.
nec iudicis officiū habet locū loco principalis actio
nis secundùm dominū meum: sed tanquā mercena-
rius qui deseruit actioni:sicut in acti.quod met.cau.
vbi iure actionis fit rei restitutio. sed dicitur officio
iudicis fieri tanquam per executorē:vt ff. quod me-
1 tus caus.metum § volenti.& §. ex hoc. † Vnde ad
hoc quòd actio ista competat, tot sunt necessaria.
E In primis, q iste qui in libertatem proclamat, sit li-
ber.ad hoc enim vt proclamatio fiat cū effectu,opor
tet q ille sit liber. qualiter autem quis probabat se
liberum:si probat se natū ex libera matre:ideò pro-
bat se liberū:quia est in possessione seruitutis: aliàs
aduersarius probaret ipsum seruum:vt in superio
ri actione dixi. In persona adscriptitij similiter, q sit
liber. Idem in censito, & in personis hominū & va-
sallorum nostrorum, quòd nullo modo teneātur: &
sint liberi ex toto. Vnde in hac actione act.fa. ta.po.
2 *Positio actoris.* † Ego dicò, quòd natus sum ex libera
F matre : si reus confitebitur, succumbet : quia pro
actore ferretur sententia, q sit liber. Item dico me li
berum:si reus confiteatur,obtinebit actor:quia non
erit ascriptitius:licèt enim ascriptitius habeat quæ-
dam iura liberi:vt quia testari potest:vt C.de episco
pis & cleric.si quis presbyter. & quia potest fieri cle
ricus:vt C.eod.tit.quisquis. & authen.ibi posita, ad-
scriptitij tam à seruis nihil penè differunt: vt C.de
agric.& censi.l.cùm satis.& non habent omnimo-
dam ingenuitatem, sicut verè liberi. Item ego dico

G me ex toto liberum, & absque omni seruitio: si hoc
confitetur dominus, obtinebit actor, & iam vasal-
lus in aliquo non respondebit domino. E cōtrà reus
3 facit tal.posi. † *Positio rei.* Ego dico, quòd tu es ser-
uus meus:si confitebitur actor, succūbet. Item tu te
obligasti mihi per duas scripturas, quod esses meus
ascriptitius:si cōfiteatur actor, succumbet. vt C.lib.
xj.de agric.& censi.l.cùm scimus. Item tu debes mi
hi tales redditus omni anno præstare : si hoc confi-
teatur actor, succumbet. In hac autē actione actor
concipiet ita libellum secundùm dominum meum.
H & in ista contraria actione in rem prędicialis. † *Li*
4 *bellus.* Ago ego R. contra talem, qui cùm sim in pos
sessione libertatis: vel cùm sim liber: ipse me impetit
& statum meum diffamat: dicēdo me suum seruum
esse: vnde meipsum in libertatē vendico: & ne amo-
dò me in libertate mea impediat nec statum meum
diffamet, ago contra eum proponens contrariam
actionem in rem præiudicialem. Quòd ita rectè cō
cipiatur libellus patet per ea quæ in principio istius
actionis notaui. *Oppositio.* At sic opponitur: non vi
detur quod actio talis competat : certū est q omnis
I cōtraria dicitur respectu directę: cū ergo directa nul
la ex aduerso intenditur cōtraria non habet locum:
sed si intentatur ex parte domini directa, contraria
posset intentari. Respondeo: non est verum: quoties
enim competit contraria illa actio potest intentari
sine omni directa: vt ff.de nego. gestis. sed an vltro.
Oppositio. Item alia ratione non videtur, quòd com
petat. nullus seipsum vēdicare potest. cùm ergo ipse
sim qui vendicem: & à quo vendicem: & quem ven-
dicem? Respondeo: non est verum: confiteor planè
quia ego sum qui vendico: ab alio tamen vendico:
K scilicet à te qui diffamas statum meū, dicendo tuum
seruum esse: & in hoc ego à te vendico: libertatem ta
men vendico, & sic aliud. *Oppositio.* Sed sic opponi
tur: aut iste qui vendicat, habet libertatem: aut non:
si habet ergo eam non vendicat: quia quod habeo,
vendicare non possum: vt argu. institu. de actio. §. j.
& quod meum est, ampliùs meum fieri non potest:
vt institu. de leg. §. sed si rem. si nō habet libertatem,
ergo nunquam poterit eam vendicare : quomodò
enim quis vēdicat quod non habet: certè nullo mo-
do: vt argumen. ff. de rei vendica. l. in rem. §. j. & §. lo
L ca. Respondeo: oppositio est sophistica. dico enim
quòd habet libertatem & eam vendicat: quare quia
aliquid deest ad plenam libertatem: scilicet diffama
tio status illius, sicut & aliàs licèt rem habeant: rem
tamen peto. vt ff. de solu. etiam. hoc etiam vide in rei
vendica. nonne rem habeo, id est, dominium: & ta-
men quia alius illam detinet, propter hoc quod mi-
hi abest: scilicet detentatio sola vendico rem ab illo
ratione dominij: ita hic vendico meipsum in liber-
tatem ratione illius libertatis quam habeo: & sic
vendico me in plenissimā libertatē. In ascriptitio &
M censito formabis ita libellū. † *Libellus.* Ago contra
5 talem qui me dicit ascriptitiū seu censitū suum esse,
cùm sim liber & ingenuus: vnde me ipsum in inge-
nuitatē & libertatē vendico: ad hoc propono cōtra-
riam actionem in rem præiudicialē. Pro vasallis cō
6 tra dominos sic. † *Libellus.* Ago cōtra talem qui me
dicit vasallum suum esse vel vult mihi imponere
talia seruitia, quæ sibi facere non debeo, cùm sim li-
ber & ingenuus: vnde me in libertatē vendico propo
nens contrariam actionem in rem præiudicialem.

A Secundū alios ita concipies. † *Libellus.* Ago contra
7 talē rem, cui cùm nō sit ius me dicere seruum suum
vel adscriptitium, vel censitum, vel exigere à me ad-
iutoria redditus seu seruitia: & specificet ea: cum sim
liber & ingenuus. vnde quod cesset amodò & mi-
hi talia seruitia adiutoria seu reddus non imponat:
vel ne me libertate mea impediat, vel statum meum
infamet ago contra eum, & proponens vtilē negato
riam: vel officium iudicis. Quod ita rectè concipia-
tur libellus patet per ea quæ dicta sunt. Vel si vis cō
cipere libellum pro seruitijs adiutorijs redditibus
B quæ imponuntur depellendis, qui libellus tota die
8 occurrit præmanibus sic concipies. † *Libellus.* Ago
contra talem, cui cùm non sit ius imponendi seu pe
tendi exigēdi talia seruitia talia adiutoria tales red-
ditus: cùm sim homo liber & ingenuus quod cesset
ab impositione seu exactione seu petitione talium
adiutoriorum seruitiorum seu redditruum. ad hoc
propono vtilem negatoriam vel officium iudicis: &
hoc quando aliquid tibi ablatum non est prætextu
illorum seruitiorum. si autem aliquid est ablatum
9 dicas & adijcias in libello. † *Libellus.* Ago contra ta
C lem, cui nō sit ius exigere petere seu imponere talia
seruitia: & ipse mihi imposuit, & exegit à me tan-
tum quod æstimo decem: vnde quòd exacta mihi re
stituat, & cesset amodò in futurum exigere, petere
seu imponere: ago contra ipsum, & propono vtilem
negatoriam, vel officium iudicis. Quod sic rectè cō
cipiātur libelli probatur ff. si seruitus vendic. l. si cui
§. j. & C lib. xj. in quibus causis coloni censiti l. j.
10 Quæstio. † Sed illud quæritur: si adscriptitius meus
vasallus villanus intētet hanc actionē, vel officiū iu
dicis: an si dominus erat in possessiōe vel quasi serui
D tiorum & redditrum, vel homagij: debeat mediò
tēpore prohiberi: ne iure suo vtatur: maximè donec
durat iudicium inter ipsum villanum & dominum:
multi simplices iudices faciunt hoc: & prohibent
vt dominus medio tempore nihil exigat à villano.
mouentur his argumētis: nam ordinata liberali cau
sa debet haberi loco liberi: vt C. de liberali causa. l.
lite. & ff. de liberali causa ordinata sed malè faciūt:
nam quis sine causa nō est suo iure priuandus. ar ff.
de regu iu. quod nostrum quod enim lex dicit, ser-
uum haberi loco liberi intelligas quò ad quædam.
E scilicet quod possit stare in iudicio: cùm aliàs inter-
esse non posset: vt C. de iudi. seruus. non tamen quò
ad omnia: nam ita acquirit domino sicut ante acqui
rebat: vt ff. de liberali causa. si cui. § si tibi.

De petitione hæreditatis, Rubric.

1 *Actio petitionis hæreditatis ad hoc ut competat, quot requirantur.*
2 *Petitio hæreditatis quare non detur contra titul. possidentem.*
3 *Poßidens rem minimam qui hæreditatis petitione tenetur, an in tota hæreditate condemnari debeat: uel tan*
F *tùm in re illa quam poßidet.*
4 *Poßitio actoris & rei in tali actione. & nu. 5.*
6 *Libelli in tali actione quomodò concipiantur. cum pluribus sequentibus.*
7 *Petitio hæreditatis quomodò intentari poßit quando aliquis rem minimam poßidet.*
19 *Petitione hæreditatis quæ res uenire dicantur.*
21 *Feuda an in petitione hæreditatis ueniant.*
22 *Petitio hæreditatis quare cōtra quasi possessores detur.*
23 *Petitio hæreditatis, an & quomodò intentari poßit.*

G FREQVENTER contingit, quòd aliquo
decedēte: aliquis sibi succedit ex testamento: vel
ab intestato: quia proximior est: & isti succedenti de
iure ciuili competit directa hæreditatis petitio: quæ
etiam ipsa ciuilis: vt ff de petiti. hęred. l. item veniūt.
§ pridie & ff de rei vendi l. j. nam succedenti de iure
prætorio, aliæ petitiones hæreditatis cōpetunt. s. pos
sessoria & fideicōmissoria. de quibus diximus. s. in
tractatu pretoriarum in specialibus rubricis. Nunc
videamus de directa hęreditatis petitione. † Quæ
ad hoc vt competat, tot sunt necessaria. In primis, q
H ille sit mortuus de cuius hæreditate tractatur: non
enim debemus esse solliciti de hæreditate viuentis.
vt ff. de vulgari & pupilla. subst. l. ij. Secūdum q de-
beo ego scire illum esse mortuum. vt C. de captı. &
postli. reuer. l. nec nos. & C. qui admit. ad bono. pos.
l. quandiu. Tertium, quòd debeo scire verū sic mor-
tuus ex testamento vel ab intestato: adeò quòd in-
tra ipsa iuris auspitia teneor eligere vtrum ex testa-
mento vel ab intestato agam: adeò q vna electa ad
aliam redire non possum: nisi sim ex parentibus vel
liberis agnatis vel cognatis vsq; ad quartum gradū:
I cui non nocet electio quòminùs ad aliud redire pos
sim: vt C. de codicil. l. vlt. & ff. de petitio. hęred. l. j. ij.
& iij. Quartum, quòd si ex testamento, volo succe-
dere, quod sit institutus. Quintum, quòd testamen-
tum sit legitimum, vel quòd postea non rumpatur
querela: vel agnationem post humi, quibus modis
testamenta rumpūtur: vt institu. de testa. ord. & in-
stitu de hon. poss. & C. de testa. si vnus. & l. ex imper
fecto. & l hac consultissima. & C. de sacrosan. eccle.
l generaliter. Sextum, quòd si ex testamēto volo suc
cedere, quòd ille fuerit talis, qui potuisset facere te-
K stamentum: vt C. qui testamenta facer. poss l. si fra-
ter patruelis. & l. furiosum C. quando prouocare nō
est necesse. l. j. ff. qui testamenta facere poss is cui bo
nis Septimum, quòd ego institutus sim capax: alio-
quin non possum hæres institui: vt C. de hæredibus
instituen. l. 1. & ff qui testamenta face. poss l. si ab in
testato. Octauum exigitur, quòd ego sim proxi-
mior in linea transuersali: in qua locum habet re-
gula, qui potior est in gradu, potior est in successio-
ne: licèt in linea descendenti fallat. ibi enim æquali
ter succedunt: vt institu. de hęredi. quę ab intestato.
L defer. & insti. de legi. agna. succe. Fallit in fratris fi-
lio, qui æqualiter succedit cum patruo ad bona al-
terius fratris pręmortui: licèt non sit in eodem gra-
du: vt C. de leg. hęre. authen. post fratres fratrumq;
filios. Nonum, quòd si ab intestato debeo me scire
proximiorem: alioquin non admittar: vt ff. de iuris
& facti igno l. j. Decimū, quòd si alij fuit delata hæ
reditas, quòd eam repudiauerit: vt arg. C. qui admi.
ad honor. possessio. l. vlti. & ff. de edicto suc l j & ff.
de suis. & leg l. j. Vndecimum, quòd hæreditatem
illam adierim: quę aditio in sola animi voluntate
M consistit: vt ff de acqui. hæred. l. aditio. Duodecimū,
quòd ille qui hæreditatem possidet: non habeat titu
lum: alioquin non dabitur contra eum petitio hære
ditatis: nisi in casibus puta, quando venditor non
comparet: vel quando fuit in modico distracta: vel
quando quis emit à fisco: hi tres casus notantur. ff.
de petiti. hęredi. etiam §. quod si quis. & §. idem erit.
& §. item si quis à fisco. licèt quando quis emit à fi-
sco incontinenti sit secutus: & ille habeat actionem
contra fiscum: vt C. de quadrienni præscriptio. l. 1. &
ij. & l. be-

A ij.& l.bene à Zenone. † *Quæstio.* Hic autem quæri
2 titur quare petitio hæreditatis non datur contra ti-
tulo posſidentem:vt dictũ eſt:& habes C.de petitio,
hæredita.cogi.rei autem vendicatio datur contra ti
tulo poſsidentem:vt ff.de publicia.l. Paulus notat.
exceptio. argu.pro hoc.C.de rei vẽdic.l.res alienas.
& ff.de petitio.hæredi.ſed ſi.l.commiſſa.§.ſenatus.
ff.famil.erciſcund.l.hæredes.§.quod pro emptore.
Reſpondent,quidam quia cùm duret vſque ad an-
nos xxx.vt C.de petitio.hæredita.l.hęreditatis. iam
impediretur vſucapio,quæ eſt de bono publico in-
B troducta:vt ff.de vſucapio.l.j.Sed dominus meus di
cit,ideò non datur petitio hæreditatis contra titulo
poſsidentem:quia qui proponit petitionem hęredi-
tatis,dicit ſe hęredem ex teſtamento vel ab inteſta-
to.& dicit rem hęreditariam eſſe:non tamen dicit ſe
dominũ illius rei:vt ff.de petiti.hęre.l.& non tantũ.
at qui rei vendicationem proponit allegat titulum,
& dicit ſe dominum:meritò ergo datur contra titu-
lo poſsidentem.Nam ſi probo me dominum, quid
operatur titulus tuus?certè nihil.Sed nonne etiã res
proprię teſtatoris veniunt:vt ff.eod.& non tantùm.
C Reſpondeo ſic.Sed nonne tunc dico titulum domi
nij.ergo debet dari contra titulo poſsidentem. Re-
ſpondeo ſecundum dominum meum, non eſt verũ.
nam licèt veniãt res proprię teſtatoris:nõ propterea
allego titulum vel cauſam dominij:ſed tantùm me
dico hęredem:& ideò licèt teſtator fuerit dominus,
illam cauſam vnde fuerit dominus,non proſequor,
nec in iudicium deduco:ſed illam ſolam:quia me di
co hęredem. Tertiumdecimum, quòd aduerſarius
poſsideat totam hæreditatem,vel partem,vel etiam
rem minimam:vt ff.eod.titul.regulariter.& l.licèt.
D & ff.ſi pars hæredita.peta.l.j.§.j.vel etiam ius: vt in
prædicta.l.regulariter. quòd ita intelligas.i. actio-
nem hæreditariam:puta, quia vendidit rem hæredi
tariam bona maláue fide:vt ff.eod. titu. nec vllam.
§.vlti.& l.Iulianus.vel iuſ.i.quia debitor eſt hęredi
tarius,& contendit ſe hęredem:aliâs non tenetur:vt
ff eod.ſi debitor.noli ergo intelligere iuſ. i. ſeruitu-
tis:talis enim non tenetur petitione hęreditatis: vt
ff.eod.titul.& non tantùm. §. vlti. quod dictum eſt
poſsidet,ſubaudi quaſi, impropriè enim dicitur: vt
ff.de petitio.hæredi.Item videndum.§ ſi quis eum.
E & l.quod ſi in diem.§ penul.non enim incorporalia
poſsidentur:ſed quaſi:vt ff.de acquiren.rer. domi.l.
ſeruus.§.incorporales.& ff.de acquir.poſſeſ. poſsi-
3 deri. † *Quæſtio.* Quod autem dictum eſt illum qui
rem minimam poſsidet,teneri petitione hęreditatis
quęritur an debeat in tota hæreditate condemnari:
vel tantùm in re illa quã poſsidet? Reſpondeo:qui-
dam illum de ſtricto iure in tota hæreditate reſtituẽ
da teneri,& ad totam debere condẽnari:ſed de æqui
tate in re illa condemnantur tantùm:vt ff ſi pars hę
F redi.peta.l.j.in princ. adducũt arg.pro ſe.ff.de pecu
lio,quæſitum.ſed dominus meus contra. dicit enim
ꝙ iure ſtricto poſſet quis teneri ad totã hęreditatem
quam nec habuit,nec dolo deſijt habere: vnde talis
obligatio:vnde iſtud ius ſtrictum:vnde dicit ipſe il-
lum in re illa tantùm condemnandum, & quod di-
cit lex ff.ſi pars hæreditatis peta.l.j. ꝙ totam hęredi
tatem vendicabis ab eo i licèt vnam rem poſsideat
intelligo,id eſt rem illam inſolidùm vẽdicabis:quia
inſolidùm ſe dicit hęredem. de hoc plenè notat do-
minus meus in prędicta l.ſi pars hæredita.peta. Op-
G *poſitio.* Item opponitur:Nam nõ videtur ꝙ qui rem
aliquam poſsidet, quod poſsit conueniri petitione
hęreditatis:certũ eſt ꝙ hęreditas eſt res incorpórea,
cùm cõſiſtat in iure:vt ff. de petitio. hęred.l.hęredi-
tas.& inſti.de rebus incorporalibus.at res corporea
non eſt portio rei incorporeæ: vt ff. ſi omiſſa cauſa
teſta.l.quamuis.malè ergo cõciperes libellum, ſi di
ceres,cùm ſim hęres à te rem iſtam peto. Vnde reſpõ
deo: cùm ego ſim hæres ago contra te petiti. hęred.
qui bona defuncti poſsides:& ſic rem illam non pe
to,licèt veniat in reſtitutione.nam ſi rem illam tan-
H tùm peterem, poſteà ſi inciperes aliâs poſsidere:illa
non veniret:quòd falſum eſt:vt ff.eod.titu.l. iiij. In
4 hac autem actione actor fa.tal.poſi. † *Poſitio actoris.*
Ego dico,quòd Titius mortuus eſt. Item Titius il-
le teſtamentum fecit. Item in illo teſtamẽto me hę-
redẽ inſtituit:vel ſi fuit mortuus ab inteſtato dicas.
Ego dico,quòd Titius ab inteſtato deceſsit. Item
ego ſum ſibi in gradu proximior. Si hanc negauerit
reus:faciat actor gradatim poſitiones de parentela,
quomodò ille fuit natus ex talibus conſanguineis.
& ego ex talibus. Item quando ex teſtamento. Ego
I dico,quòd illud teſtamentum fuit legitimum. Item
ego ſum inſtitutus talis qui poſſum inſtitui. Item
Titius ille fuit talis, qui potuit cõdere teſtamẽtum.
Item hæreditatem illam ego adiui. hęc confeſsio ſa
tis probatur ex ſola petitione hęreditatis,quę inteo
tatur. Item poſsides hęreditatem illius Titij vel to-
tam vel partem: vel aliquam rem vel ius: & te hære-
5 dem contendis. Econtrà reus facit tales poſiti. † *Poſi
tio rei.* Ego dico, ꝙ Titius ille viuit. Item ſi mortuus
eſt dicat. Ego dico,quòd Titius ille fecit teſtamen
tum,& inſtituit hæredem Sempronium. ſi hoc confi
K teatur actor,ſe ipſum excludet. Item Titius ille mi-
nor erat.xiiij.annis tẽpore mortis. Item ſi maior fuit
dicas in illo teſtamento interuenerunt tantùm.v.te-
ſtes:ſi hoc confiteatur actor,ſuccumbet:quia in co-
dicillis hęreditas neque dari neque adimi poteſt: vt
C.de codici.l.hęreditatem:& inſtitu.de codi.§. vlti.
Item ille Titius fuit inteſtabilis. Item tu inſtitutus
nõ es capax:quia eius perſona illicita:ſi hoc confite
bitur actor,ſuccumbet:vt ff.qui teſta.fa.poſ.l.is cui.
& l.eum lege. Item quando ab inteſtato dicas. Ego
dico,quòd Gaius fuit proximior Titio, quam tu.
L Item ille Gaius adiuit hęreditatem Titij. Item ego
nihil de bonis illius Titij poſsideo. Item illud quod
poſsideo,emi. In hac autem actione actor concipiet
6 ita libel. † *Libellus.* Ago ego contra Titium qui poſ
ſidet ſeu tenet hęreditatẽ Lucij Titij ſeu bona quæ
fuerũt Lucij Titij,cui Titio ex teſtamẽto vel ab in-
teſtato ſucceſsi tanquã proximior:vnde ꝙ ipſam hę
reditatẽ ſeu bona reſtituat:ago contra ipſum: & ad
hoc propono petitionẽ hæreditatis. Quod ita rectè
concipiatur libellus, dicit lex. ff.e.l.j.ij. & iij.nec cre
dat aliquis ꝙ in eodem libello proponat vtramque
M ex teſtamento,vel ab inteſtato: quia hoc eſſe non
poſſet:vt C.de codicill l.vltim . ſed alteram tantùm
cauſa tamen breuitatis in libello vtraque compre-
henditur:dominus tamen meus dicit,quòd in nulla
reali debet apponi in libello, ꝙ reſtituat:ſed tantũ
debet dicere. peto rem ipſam vel ipſam hæreditatẽ
peto:ſi enim dixeris peto,quòd reſtituas: iam agis
contra eum ad factum,cùm nulla realis factum cõ-
tineat: imò contra eum ago, qui nullo iure mihi
obligatus eſt:vt inſtitu. de action.§. j.tunc enim ad

A factum agimus, quòd quis restituat, vel aliquid fa-
ciat quoties est obligatio personalis: vt ff. de re iudi.
si quis ab alio. restitutio enim fit in realibus non iu
re actionis sed officio iudicis: vt ff. de rei vendic. offi
cium. & l. qui restituere. quod officiom seruit actio-
ni: vt C. depositi. si depositario. quotidianus tamen
vsus iudiciorũ exigit, quòd sic concipiatur libellus
vt in realibus apponitur, scilicet ꝙ restituat: quia
possessio subijcit aduersarium actioni in rem: vt C.
de alie. iudi. mut. cau. fact. l. vnic. & hæc actio ex pos
sessione est: vt ff. de iudic. l. non aliàs. i. possessio est
B causa quare hæc actio intentatur: hoc notat domi-
nus meus. C. vbi in rem actio. l. j. Item in hac vniuer
sali, & famil. erciscund. quę similiter vniuersalis est,
non est necesse quòd fiat mentio fructuum & expẽ-
sarum: quia omnia veniunt iure actionis: ideò quia
mixtæ. In finium regundorum & cõmuni diuidũ-
do licèt mixtę sint: oportet ꝙ fiat mentio fructuum
& expẽsarum: quia singulares sunt, vt notabo infra
cõmuni diuidũdo. *Oppositio*. Sed videtur ꝙ libellus
sit malè cõceptus. In primis, quia in libello res non
specificantur: & sic continet incertũ. vnde admittẽ-
C dus nõ est: cùm generalitas obscuritatẽ pariat: vt ff.
de iure fisci. l. ita fidei hæredis. maximè cùm res sint
specificandę: vt ff. de rei vendica. l. si in rem. & ff. de
furtis. l. actione. & ff. de censibus. forma. & C. lib. xj.
de apochis publ. l. j. Respondeo: hæc locum habẽt
in singularibus actionibus: in vniuersalibus autem
sicut est petitio hæreditatis, & in generalibus, si-
cut tutelę non est necesse, ꝙ res specificentur. vtrum
autem sint specificandę in processũ iudicij. vel quid
operetur sententia lata ita super incerto notaui su-
pra in hoc eodem libello in illa rubrica qualiter li-
D bellus concipiendus in vniuersalibus. *Oppositio*. Se-
cundò quęritur: nam non videtur ꝙ petitio hæredi-
tatis posit intendi vel proponi? Certum est, ꝙ peti-
tio hæreditatis est mixta in rem & in personam: vt
C. eod. titu. l. hæreditatis. & institu. de actionibus. §.
quædam actiones. Si ergo est in rem, quid vendico
quando dico peto hęreditatem, quã possidet talis:
non videtur libellus bene conceptus: cum hęreditas
sit ius & nomẽ iuris cõtineat: quomodò ergo actio-
ne reali petes illud quod est incorporale: vnde vide-
tur ꝙ res specificarentur. Respondeo: hoc non est
E absonum, ꝙ actione reali quę ius est petantur incor
poralia, quę in iuribus cõsistunt. hoc in confessoria
& negatoria patet. *Oppositio*. Tertiò quęritur: quia
videtur quod malè stet in libello, qui possidet vel te
net hæreditatem. Nam aut dices quod illud verbũ,
hæreditatem, supponat pro eo quod hæreditas con-
sistat in iure, & tunc non bene dicitur: istæ possideri
non possunt: vt supra diximus: si autem supponit
pro rebus corporalibus, quę sunt in hæreditate: ne-
cesse habebis dicere, quòd res debeãt specificari: ne
alioquin res corporea sit portio rei incorporeæ: vt
F ff. si omissa causa testamenti. quamuis. Respondeo:
pro vtroq; potest supponere: vt instit. de rebus incor
poralibus: & sic supponit pro incorporalibus & cor
poralibus: nec est mirũ cùm sit vniuersalis, sed quan
do pro incorporalibus dicas illud verbum possidet:
impropriè poni. ponitur ergo pro quasi: quia incor-
poralia non possidẽtur, sed quasi: vt dictũ est: si sup-
ponit, pro corporalibus benè sedet: quia illa posside
7 ri possunt. † *Quæstio*. Quæritur quomodò potest
intentari petitio hæreditatis: quando aliquis possi-

G det rem minimam: si dicis in libello: ago contra ta-
lem qui possidet, seu tenet hæreditatem Titij: cer-
tè malè diceres: quia reus in cõtestatione optime ne
garet se hæreditatem Titij possidere. Idem est si po
nas in libello bona quę fuerunt quondam Titij.
vnde multi metu istius quæstionis dicunt libellum
8 sic concipiendũ. † *Libellus*. Ago cõtra talem qui pos
sidet seu tenet rẽ quæ est de hæreditate Titij: cui ab
intestato, quam proximior successi, vel ex testamen
to. vnde quod mihi restituat, ago contra eum, & pro
pono petitionẽ hęreditatis. Sed si hoc esset, quomo-
H dò responderes. ff. eo. tit. l. iiij. vbi dicitur, quòd si hę
reditatem petam ab eo qui vnã rem possidebat, de
qua sola controuersia erat: etiam id quòd cœpit po
steà possidere, restituet. Respondent ipsi hoc conuin
git propter naturam vniuersalis iudicijs quod resti-
tuentur ea qui etiam petita non sunt: quia metitur
ius nõ ex eo quod quis possidet: sed ex eo quod pe-
titio habet: vt ff. si pars hæredi. pe. l. j. Nec obstat l. ff.
de iudicijs. non potest. quia illa loquitur in singula-
ribus iudicijs. *Oppositio*. Sed istis opponitur quomo
dò condẽnabit iudex in rebus illis quæ petitæ non
I sunt: tu petijsti vnã rem licèt egeris vniuersali iudi-
cio: scilicet petitione hæreditatis: super alia nõ fuit
facta cõtestatio litis, nec iuratum de calumnia, nec
testes inducti. qualiter ergo iudex vel quomodò pro
nunciabit? Respondeò, ita intelligas illũ possesso-
rẽ condemnandum, si actor probauerit rem illã quã
inceperit posteà possidere fuisse hæreditariã: & suf-
ficere dicunt primum libellũ, & primam cõtestatio-
nem: & illud sacramentũ calumniæ præstitũ, & hoc
propter naturã ipsius iudicij, cũ vniuersale sit. Nam
& aliud mirabiliùs contingit, ꝙ vniuersaliter ago
K in libello & processu iudicij: & in sententia nunquã
res exprimentur: & tamẽ omnia tenent: vt notaui su
prà qualiter libellus in vniuersali cõcipiatur. Mihi
9 tamen videtur libellũ ita concipiendum. † *Libellus*.
Ago contra talem qui possidet bona quæ fuerunt
quondã Titij cui Titio ab intestato, vel ex testamẽ
to successi: vnde ꝙ mihi restituat, ago cõtra eum: &
propono petitionẽ hęreditatis. in hoc libello nõ in-
uenitur aliqua dubitatio. nam generaliter peto ra-
tionem mei & rationem tui generaliter. vnde iustè
procedit quòd in rebus à te posteà possessis debeas
L cõdemnari: vt ff. de petitione hæreditatis. l. si hęredi
tatem petitam. & l. si quo tempore. & ff. si pars hære
dita. peta, l. j. *Oppositio*. Si tu opponis, quòd ille con
testando litem negabit se bona Titij possidere. &
hoc etiam idem in sacramẽto calumniæ dico, quòd
negare potest vniuersalem vel generalem seu indefi
nitam: quia non possidet bona: sed ego descendam
posteà ad specialem, an possideat aliquid de bonis:
vt ff. de rebus dubijs. l. si is qui. §. vtrum: in fine: se-
cundum hoc cessat omnis calumnia. Nec admit-
to, quod quidã simplices admiserunt, ꝙ in totum te
M neatur de iure stricto: sed de æquitate liberatur pręę
stando rem illam quã possidet: vt ff. de petiti. hæred.
l. licèt. & ff. si pars hæredita. peta. l. j. argo. ff. de pecu
lio. quæsitum. contrarium credo vt supra in hac ea-
dem actione notaui. addo leges ff. de pecul. quotiès.
10 ff. de liber. lega. l. si quis reum. §. Iulia. † *Quæstio*. Sed
quęritur: in hoc vniuersali iudicio veniunt hę res hę
reditarię: id est, quę fuerunt illius mortui: hoc pla-
num est. veniunt etiam non hæreditariæ. s. pignori
datæ defuncto commodatę seu depositæ: vt ff. eo. ti.
quòd si pos.

A ꝙ si possessor.§.vlti.& l.non tantùm. quomodò ve-
niūt res istę probo apertè, ꝙ nullo modo venire pos
sunt: certum est,quòd petitio hæreditatis est mixta
in rem & in personam:vt instit. de actio.§. quędam,
& C.de petitione hæredita.l.hęreditatis petitio. nul
lo ergo iure per illam actionem res prędictæ petun-
tur : nam rei depositę proprietatem & possessio-
nē retinet,ille qui deponit:vt ff.depositi . licèt §.rei:
hoc in re cōmodata.vt ff.commodati.l.rei.hoc in re
pignori data quò ad dominiū: vt C.de actio.pigno.
l.pignus.licèt non idem quò ad possessionem: quia
B creditor possidet:vt ff.de acquir. posses.l.qui pigno
ris.& l.re pignoris.& ff.de vsucap.l. serui nomine.
si ergo defunctus non habuit nec possessionem nec
proprietatem,quomodò hęres ad illa bona petenda
intentabit petitionem hæreditatis in eo ꝙ in rem:in
eo ꝙ in personam intentare non potest : quia nulla
vtilitas in obuentionibus & fructibus pertinet præ-
dictis personis sed dominis: vt C.de furtis.l.inter.&
si creditor recipit fructus , recipit ad vtilitatem debi
toris:quia sortem extenuant & vsuras:vt C.de actio
ne pigno.l.j.& ff.de actio.pignor.l.cùm & sortis. &
C C.de pactis pigno.l.j. Respondeo:quòd omnes res
prędictę venniūt hac de causa qui proponit petitionē
hęreditatis:licèt sit in rem: quia mixta & res aduo-
cet:nō tamen ideò aduocat,quod ius aliquod in re-
bus habeat ille hęres,quod dominium respiciat:sed
ideò aduocat:quia vel iste fuerunt in bonis testato
ris:& fuerunt in bonis saltem quò ad exceptionem:
licèt creditor solus habeat actionē: vt dicit l. illa, &
non tantùm. Rem autem in bonis habere dicimus,
cuius rei nomine habemus actionē vel exceptionem
vt ff.de acquiren.rer.domi.l.rem in bonis. Item si à
D nobis bona fide possideantur, etiam si superficiaria
sint.quicquid etiam est in actionibus petitionibus
persecutionibus:hæc enim omnia in bonis esse vidē
tur:vt ff.de verbo.signifi.l.bonorū.§.in bonis. cùm
ergo prędictæ personæ habeāt saltem exceptionem
in rebus illis:& qui proponit petitionē hæreditatis
dicat rem fuisse in bonis:meritò illa veniunt in peti
11 tione hęreditatis. † Quæstio. Item quęritur nūquid
feuda veniunt in petitione hęreditatis. Respondeo
sic:si talia sunt quæ ad heredes transmittantur: mul
12 ta enim sunt quæ non trāsmittūtur. † Quæstio. Item
E quęritur quare cōtra illos quasi possessores iuris de
tur petitio hæreditatis:vt ff.eo.tit. quòd si possessor.
§.vlti.& l.si debitor.& l.regulariter. non autem da-
tur contra quasi possessorem seruitutū:vt ff.eod.tit.
l.& non tantū.§.vlti. Respondeo:ideò pro seruituti
bus non intētatur petitio hęreditatis:quia non pos-
sunt venire in restitutione, cùm sint incorporales.
& quia nihil eorum nomine potest restitui, sicut in
alijs corporalibus.vt in prędicta l.& nō tantū.§.vlt.
hęc ratio redditur: & quia seruitutes non sunt in bo
nis nec extra bona subaudi corporalia,vel quod per
F se censeantur:vt ff de vsufructu lega.l.j.licèt illi di-
cantur seruitutes possidere , qui ædes possident : vt
ff de seruitu.vrbano prædio.l.si ædes meę. §. vltim.
sed hoc idem posset dici etiam in alijs iuribus. Re-
spondeo etiam in alijs iuribus hoc attendæ: quia il-
la veniunt quæ per se censeri possunt: & ita demùm
veniunt,quādo aliquis est quasi possessor iuris, quā
de se contendit hæredem:vt ff. eodem titul. si debi-
13 tor:alràs non. † Quæstio. Vltimo quæritur.nam non
videtur quòd petitio hæreditatis possit intētari.Cer
G tum est,quòd ante aditam hæreditatem petitio hæ-
reditatis non competit. Item post aditam non vide-
tur,quòd competat.adita enim hęreditate inconti-
nenti fit dominus hæres omnium illorum quorum
testator dominium habuit: vt ff.de acquiren. posses
sione.cùm hęredes. Si ergo factus est dominus peti-
tionem hęreditatis nomine illorum quorum habet
dominium non intentabit:vt ff.de petition.hæredi-
tatis.l.& nō tantùm § quod si pro emptore. Respon
deo:licèt hęres fiat dominus per aditionem, vt dictū
est:nihilominùs rem illam petet per petitionem hæ
H reditatis.nec obstat.§.ille,quòd si pro emptore.quia
ibi loquitur quando quis de nouo quęsiuit domi-
nium,quod nūquam testatori competijt: rem illam
amodò vendicabit.ex quo ergo factus est dominus
& iure suo:quare pro re illa vult intentare petitionē
hęreditatis.& de hoc dic vt notaui supra de rei ven-
dicatio. Sed ad remouendum quorundam errorem:
nota quòd libellus iste malè concipitur . & tota die
errant iudices de facto iudicantes. Verbi gratia. *Li-*
14 *bellus.* † Peto bona talia quę dico ad me pertinere iu
re paterno dicunt tamen petitionē hęreditatis intē-
I tatam argu.habent.C.de rei vendicatio. l. domum.
sed dico,quòd libellus ille incertus & generalissi-
mus est. Verbum enim, pertinere, generalissimum
est:vt ff.de verbor.signifi.l.verbum pertinere. Item
iure paterno generalissima sunt:nam iure paterno
posset esse,quòd res pertinerēt ad patrem meum iu-
re rei vendi.quia fuit dominus vel directò vel vtili-
ter:vel quia fuit emphyteuta vel superficiarius, vel
vassallus:& sic mihi hęredi illa eadem iura possent
competere. Nam & succedendo hęredi competit rei
vendicatio. vt ff.de acquiren.possessi. cùm hæredes.
K Item publiciana etiam hęredi competit: vt ff.de pu-
blicia.l.& non tantùm . multi tamen adijciunt: pe
15 to bona talia quę dico ad me pertinere:quia succes-
si patri meo, & ad me pertinent iure paterno: nun-
quam propterea dico,quòd petitio hęreditatis intē-
tetur,nisi specificetur:vt in hoc libello notaui.

Quia sæpè habētes prædia confinia quæstiones inter se mouent & faciunt:ideò prodita est actio finiū regundorū.

De actione finium regundorum, Rubric.

1 *Actio finium regundorum ad hoc ut procedat , quot requirantur.*

L 2 *Actio finium regundorum an detur:si aliquod ædificium sit medium inter utrunque prædium rusticum.*

3 *Actio finium regundorum,an locum habeat, si unus prædium rusticum habeat:aliud autem urbanum.*

4 *Actio finium regundorum,an detur si uia uel flumen interueniat.*

5 *Positiones actoris & rei in actione finium regundorum. & nu. 6.*

7 *Libelli in tali actione quomodò formētur.cum plu.seq.*

12 *Fines qui admouet,an lege agraria conueniri poßit.*

QVIA sæpè habentes confinia quæstiones in-
M ter se mouent & faciunt:siue quia vnus de fi-
nibus alterius occupat: siue quia non patitur vici-
num fines imponere:siue quia exarauit fines vel re-
mouit in totū vel in partem: ideò subuenitur ei per
actionem finium regundorum.i.regundorum:vt ff.
1 eod.l.j.& l.sed & loci.§.sed & si quis. † Quæ actio
ad hoc vt competat,tot sunt necessaria . In primis,
quòd ille qui hanc actionem proponit,sit dominus
id est , quod directum habeat dominium vel vtile:
sicut in prædio vectigali ; vel ius habeat in re , sicut

A fructuarius & creditor: vt ff.eod.titul.l.j. & l. ſed & loci.§.finium regundorum. ſi autem quis emit à nó domino prędium habet vtilem hanc actionem ſicut & habet vtilem rei vendicationem, ſcilicèt publicianam: vt in ſpeciali rubrica de publiciana. Secundũ, quòd prędia ſint ruſtica: pro vrbanis enim cõpetit. vt ff.eod.l.hæc actio.in princip.& l.ſed & loci.§.vlt. prædia autem vrbana non dicuntur confinia, ſed vicina: & parietibus communibus determinantur: vt in prædict.§.quę prędia à ruſticis non loco, ſed quãtitate ſecernuntur: vt C.de prædijs minorum. ſi præ-
B dium ruſticum. & ff.de verb.ſignifi.vrbana. Tertiũ quòd ſint confinia.i.quòd aliquid non ſit medium: puta, via publica, vel flumen publicum. Cæterùm ſi ſit riuus priuatus non nocet: tunc enim magis eſt in confinio via vel flumen quàm vicini prædium: vt ff. eod.titu.ſed & loci.§.vlti.in fin.& l. quia magis. &
2 l.ſed & ſi riuus. † *Quæſtio*. Quid autem ſi aliquod ædificium ſit medium inter vtrunq; prædium ruſticum, datur hæc actio. Reſpondeo: ſic. vt ff.eod.tit.l. hæc actio.in princip.nec obſtat quod dicitur ff.eod. titu.ſed & loci.§.penul.vbi dicitur, quòd ſi ædificia
C interueniant, q̀ non habet locum hæc actio ſubaudi directa: vt in l.illa.vtilis autem habet locum: vt ff. eod.titu.l.ij.vel aliter & melius.aut vtrunque eſt ruſticum: & tũc locum habet etiam ſi interueniat ædificium: aut vnum ruſticum, & aliud vrbanum. & tũc ſi interueniat ædificium non habet locum: & hoc notat dominus meus in ſumma.C.iſtius tituli. *Quæ-*
3 *ſtio*. † Quid ſi vnus habet prædium ruſticum alius vrbanum: nunquid habet locum actio iſta finium regundorum? Reſpondeo: poteſt dici quod non habet locum directa, ſed vtilis: vt ff.eod. l.ij. primo re-
D ſponſo.& l.iiij.§. hoc iudicium: vel dic quod vtrũq; ceſſat & directum & vtile, quod autem dicitur in l. ij.locum habet quando vtrunque prædium erat ruſticum: ſed ædificium erat medium: vt notat domi-
4 nus meus in ſumma iſtius tituli. † *Quæſtio*. Item quęritur ſi interueniat via vel flumẽ non agitur finium regundorum: vt dictum eſt: ſi volo diſtinguere fines prędij mei contra quem agam. Reſpondeo: prætor ſeu pręſes prouinciæ eſt adeundus, vt ſaciat illos fines diſtingui: ſicut & aliàs cauſa damni infecti. vbi contra nullum datur mihi actio: ſed prætorem adeò
E vel pręſidem, vt ſuper hoc debeat prouidere: vt ff. de dãn. inſe.l.ſi finita.§.ſi publicus locus.& l.fluminũ. §.j. Quartum, quòd ille qui vult agere hac actione ſua authoritate non occupauerit fines: alioquin punietur: quod agere non poſſet: vt C.eod.titu.l.ſi conſtiterit.quintum, quòd fines tui ſint occupati ab alio vel prohibitus fueris deponere vel appoſiti ſint remoti: vt ff.eod.l.j.& l.ſed & loci.§.ſed & ſi quis. In
5 hac actione actor facit tales poſition. † *Poſitio actoris*. Ego dico, quòd tale prędium ruſticũ meum eſt
F vel ius habeo in illo: quia vſufructuarius ſum, vel creditor, vel habeo in emphyteuſim. Item illud prędiũ eſt cõfine tuo prędio. Item immediatè illud adhęret prędio tuo. Itẽ fines illius prędij protẽduntur vſq; ad talẽ locũ. Itẽ tu occupaſti fines illos. Item cũ volebã ponere fines prædij mei, ſecundũ quod prętẽdebantur, tu me prohibuiſti. Item terminos tales puta, arborem, vel lapidem remouiſti. E contrà reus facit
6 tales poſitiones. † *Poſitio rei*. Ego dico, quòd prędium illud cuius nomine impetis me actione finiũ regundorum eſt vrbanum. Item illud prędium ple-
G no iure eſt Titij: ſi hoc cõfiteatur actor, abſoluetur reus: quia non poſſet dari actio illi actori, ſi pleno iure Titius eſſet dominus. Item inter prędium illud & meum eſt via publica vel flumen. Item fines prędij mei protenduntur vſq; ad talem locum ita quòd ita includant locum de quo ille vult agere: & ſic ſi cõfitebitur illum excludet. Item tu authoritate propria fines quos tuos dicis eſſe occupaſti. In hac a-
7 ctione concipiet actor ita libellum. † *Libellus*. Ago ego Roge. contra Titium, qui me volentem ponere fines inter prędium meum & ſuum, quæ ſunt con-
H finia me prohibuit: vnde quòd commodis finibus diſtinguantur, & ne prohibeat me volentem fines diſtinguere, ago contra eum: & propono actionem finium regundorum. Quòd ſic rectè concipiatur libellus, probatur ff.eod.l.j.& inſtitu. de officio iudicis.§.finium regundorũ. Sed nunquid ſit mentio fructuum vel expenſarum? dic vt infra in actione com-
8 muni diuidundo. vel aliter. † *Libellus*. Ago cõtra Titium, qui occupauit fines prędij mei, quod eſt prędio ſuo cõfine: vnde quod ipſos fines mihi reſtituat ago contra eum: & propono actionẽ finium regun-
I dorum: vt ff.eod.l.j. Vel ſic. † *Libellus*. Ago contra
9 talem, qui fines appoſitos inter prędium meum & ſuum confinale: puta, arborem, vel lapidem remouit ſeu ſuccidit. vnde quòd prædictos fines in loco ſuo debeat ponere ago contra ipſum & propono actionem finium regundorum: vt ff.eod.titu.l. ſed & loci.§.ſed & ſi quis. Si autem prędia non ſint diſtincta finibus vel fuerunt fines appoſiti, ſed vix diſcernitur & poſſunt melius apponi: concipies ſic libel-
10 lum. † *Libellus*. Ago contra talem, qui cùm habeat prędium confine prędio meo: & illa prædia non ſint
K finibus diſtincta, vel propter fines appoſitos nó poſſunt bene diſcerni: vnde quod fines apponantur, vel fines appoſiti in melius reformentur, ago contra eum & propono actionẽ finium regũdorum. Quòd ſic rectè concipiatur libellus dicit lex inſtitu.de officio iudicis.§.finium regundorum. Si autem ſit creditor vel fructuarius vel emphyteuta eodem modo ſecundum varietates factorum concipiant libellos:
11 adijcient tamen hoc. † *Libellus*. Ago contra talem qui cùm habeat confine prædium tali prędio, cuius habeo vſumfructum, vel quod eſt mihi obligatum,
L vel habeo in emphyteuſim &c. ſicut ſupra. *Oppoſitio*. Sed in omnibus libellis ſic opponitur: nam non videtur quòd actio iſta competat. iſta actio mixta eſt in rem & in perſonam: vt inſtitu.de actio.§ quędam. ſed non videtur quòd ſit in perſonam nec in rem. in perſonam non: quia non oritur nec ex contractu vel quaſi: ergo non eſt in perſonam. omnis enim perſonalis oportet quòd oriatur ex maleficio vel quaſi, vel ex contractu vel quaſi: vt ff. de action. & obliga.l.j. inſtitu.de obliga.& inſtitu.de actio.in princ. Item in rem non eſt. vnde enim oritur: ex do-
M mino non: quia rem non vendicas ratione dominij: quare ergo dicitur quod ſit mixta. Dominus meus in ſumma iſtius ti. notauit q̀ metu iſtius quęſtionis, quòd actio iſta eſſet datiua & non natiua, ſicut & aliàs C.de tranſact.cùm mota.ff.de pactis iuriſgentium.ſecundo reſpõſo. Sed opponitur domino meo actiones famil. erciſcun. communi diuid.petitio hęredita.mixtę ſunt: vt inſtitu.de actio. §. quędam. & tamen dicuntur in eo quod in perſonam ſunt, quòd ſint ex quaſi contractu: vt inſtitu.de obliga.quæ ex quaſi contra-

A quasi contractu.§.item.& §.quędam.& notat domi
nus meus in summa de petiti.hæred.cùm ergo actio
finiuni regundorũ sit mixta,sicut & illę:quare in eo
quod in personã non oritur ex quasi contractu. Re-
spondere posses,quod licèt in vno cõueniant.s.quia
sunt mixtę:non tamen cõueniunt in alio.s.quia præ
dictæ sunt bonęfidei:vt instit.de actio. §. actionum.
ista autem est stricti iuris:quia inter bonæfidei iudi-
cia non numerátur.& alias.ff.de donatio.l.eum qui
donationis:ita respondeo sustinens sententiá domi-
ni mei. Sed licèt dñs meus dixerit hác datiuá nõ na-
B tiuam,imò dico eam natiuá.nam in eo ꝙ in persona
est,dico eam oriri ex quasi cõtractu,sicut & illę: nec
est maior ratio quare petitio hæreditatis magis oria
tur ex quasi contractu & in eo quod in persona quã
ista. Item in eo,quod in rem,dico eam oriri ex domi
nio,sicut enim rei vendic.oritur ex dominio:vt ff.de
rei vẽdi.l.in rem actio.ita & ista oritur ex dominio:
vt ff.finium regundorũ.l.j. coheret enim hæc actio
quæstioni proprietatis:vt species generi:vt C.eod.l.
si quis dominium.ergo est causa vnde oriatur finiũ
regundorum.si tu quęras vnde oriatur dominium?
C dico quod oritur ex obligatione quę oritur ex con-
tractu:non tamen sequitur ꝙ oriatur ex quasi con-
tractu.& ita intelligo l.ff.de pact.si tibi.§. de pigno
re.nec admitto quod quidã simplices admiserant,ꝙ
actio ista ideò dicatur in personam ratione contro-
uersię quã alius facit pro finibus : nam hac ratione
rei vendicatio diceretur personalis ratione contro-
uersiæ quá alius facit de proprietate:quod esset ab-
surdum:ideò ergo dicitur in personam: quia veniũt
in eam personales prestationes. *Oppositio*. Item ad-
huc obijcitur: actio ista licèt sit in personam proven
D dicatione rei est:vt ff.eod.l.j.§.j.si est pro vendicatio
ne,malè concepisti libellum. Ago contra talem qui
prohibet me volentẽ distinguere fines:cùm rei ven-
dicatio non sit talis naturę quòd cõtra prohibitorẽ
detur:sed contra tenentem seu possidentem:vt C.de
aliena.iudic.mut.cau.fact.l.j.& ff.de rei vendic.offi
cium.in eo autem casu quando quis occupat fines,
vel exarat de iure intenditur. Respondeo: licèt sit in
rem de iure intentatur cõtra illum qui me prohibet
apponere fines:nam & hoc in realibus alijs contin
git,sicut in cõfessoria : vt supra in rubric.de confes-
E soria notaui. † *Quæstio*. Item in eo libello quando
12 quis mouet fines nonne posset conueniri, qui remo
uit lege agraria, quæ ciuiliter impooit pœnam.l.au
reorum.quæ datur in publicũ,si criminaliter impo-
nit pœnam pro conditione personæ : nam splendi-
diores relegantur ad aliquod breue tempus:si senes
si iuuenes in longiùs alij castigantur verberibus.
& ad opus dantur biennio:si autem per ignorantiã
fiat aut casu fortuito verberibus ceduntur : vt ff. de
termino amo.l.ij.& l. agraria. quare ergo agitur fi-
nium regundorum. Respondeo: ex omni ferè crimi
F ne potest agi ciuiliter & criminaliter & vtraque pœ
na imponitur per illum titulum de termino amoto,
quæ vtraque pœna non contingit agentem: quia si
criminalis imponitur ratio publicæ disciplinæ hoc
exigit:vt ff.de publician.l. licitatio.§. quod illicitè.
altera pœna ciuilis.l.aureorum datur fisco : in hoc
nulla esset vtilitas actoris:ideò finium regundorum
agitur.petitio enim pro termino amoto vel ciuilis
vel criminalis publica est:vt ff.de termino amoto.l.
agraria.nec obstat quod legitur in eo.titu.de termi
G no amoto.l.j.quia pro termino auulso non est pœ-
na pecuniaria,subaudi ante aduentum Cæsaris:po-
steà Cęsar imposuit pœnam.s. mulctam pecuniariã
l.aureorũ:vt ff.de termino amoto.l.vlt.in princ.hoc
etiam aliàs considerauit in tit.ad legẽ Iuliã.de vi pu
blic.per illam rubr.imponitur pœna crimioalis,per
interdictum vnde vi,consulitur spoliato.

Quando hæredes uolũt diuidere inter se hæreditatem, habent actionem famil. erciscundæ.

De actione famil.erciscundæ, Rubric.

1 *Actio familiæ erciscundæ ad hoc ut ueniat , quot requi-*
H *rantur.*
2 *Actio fami.erciscundæ,an bonorũ possessoribus cõpetat,*
3 *Positiones actoris & rei in actione familiæ erciscundæ. & nume.4.*
5 *Libelli in tali actione quomodò concipiantur.rũ sequen.*

QVIA hæredes siue instituti:siue venientes ab
intestato volunt hæreditatẽ diuidere,vel om
nes,vel aliquando vnus:vt ff.eod.l.ij.§. dubitandũ.
quia nemo inuitus detinetur in communione:vt C.
cõmu.diui.l.vlti.& quia absurdũ esset,vt quod pos-
set peti non posset diuidi:vt ff.de peti.hæredi.l.sed si
I lege commis.§.penul.ideò inuenta est actio famil.
erciscun.vt hæredes volentes à cõmunione recedát
1 vel discedant: vt ff.famil. ercisc.l.j. † Vnde ad hoc
vt actio ista cõpetat,tot sunt necessaria. In primis,
ꝙ aliquis sit hęres ex testamento vel abintestato si-
ue ex l.xij.tabu.pura agnatis & suis,vel ex testamẽ-
to,vel ab intestato:ille enim successiones per l.xij.ta
bul.deferuntur:vt C.de legi.hæred.per totum.& C.
de suis & legi.per totum.& instit.de legi. agna.suc.
& ff.de peti.hæredi.l.j. & ij.& ff.de verb.signifi.l.le-
ge.siue etiã ex lege aliqua deferatur hæreditas: vt l.
K Papia quę deferatur hęreditatem patrono: vt insti.
de success.libertorum.§.posteà. vel ex senatucõsul-
to Orphiciano & Tertuliano,vt C.ad Tertulia.&
C.ad Orphicianum,vel ex constitutione subaudi,
per quam vocatur nepos ad successionẽ auiæ:vt C.
de legi.hæred.l.penul.& vlti.ꝙ his omnibus compe
tat actio famil.ercisc.dicit lex ff.eod.l.ij. & l.etiam.
2 & l.cùm putarem. † *Quæstio*. Sed illud quæritur: an
bonorum possessoribus cõpetat actio famil. ercisc.
inter se. Quidam admiserunt ꝙ competat vtile non
directum iudicium:cùm directum competat de iure
L ciuili succedentibus:& quia non numerantur inter
prędictos:posset tamen suaderi quod detur eis dire-
ctum:quia cuiuscunque hęreditas peti potest,& di-
uidi. Item qui neque hæres est,neque bonorum pos
sessor non habet iudicium familiæ erciscundę.dire-
ctum sed vtile:vt ff.eod. l.ij. primo responso. & § si
quarta. Item lex dicit, quòd inter bonorum posses-
res competit hoc iudicium: vt ff.eod. sed & eius.§. fa
milię erciscund.fideicommissarij enim quibus resti
tuta est hæreditas inter se habent vtile:vt ff.eod.tit.
si ex asse.dominus meus notat circa princip.summę
M istius tituli.dari omnibus succedentibus de iure præ
torio vtile familiæ erciscun.iudicium. & de hoc dic
plenè vt ibi.& quando ex testamento vel ab intesta
to oportet,quòd conueniant omnia illa quæ diximus
conuenire,ad hoc vt petitio hæreditatis detur
sicut diximus de petitione hæredita. Secundum est
necessarium, quòd quando vnus intentat, vt alij fa
teantur eum cohęredẽ: vel quod iste possideat.alio-
quin,si negauerint eum cohęredem, vel non possi-
deat non intentabit hanc actionem: sed petitionem

A hæreditatis: vt ff. eodem. l. j. hoc etiam idem in communi diuidundo: vt ff. de exceptio. l. fundi. & l. fundus. & sic in petitione hæreditatis probabit se cohęredem. *Oppositio.* Sed opponitur quod lex dicit non interest quo genere iudicij res euincantur: vt ff. de euictionib. si mancipium. Respondeo ibi, ideò euenit: quia non fuit opposita exceptio, nec imputatur ei cùm hęc exceptio intentionem agentis non remoueret nisi ad tempus: nec liceat ei de iuris apicibus disputare: vt & aliàs. ff. mandati. l. si fideiussor. Tertium, quòd aliàs sit in hæreditate præter nomina: illa enim non veniunt diuidenda, sed assignanda cū
B ipso iure sint diuisa: vt ff. eodem. l. ij. §. vltim. & l. planè. & C. eodem titul. l. ea quæ. & C. si certum peta. l. j. aliquando hereditas tota consistit in nominibus hoc est, quod dicit lex hæreditas sine vllo corpore etiam per se iuris intellectum habet: vt ff. de petitione hæreditatis. l. hæreditas. Quartum, quod illa quę sunt in hæreditate non sint malè quæsita: nec ex peculatu: nec ex sacrilegio: aut latrocinio: aut aggressura: pro talibus enim non intentabitur actio familiæ erciscundæ: vt ff. eodem. l. cæterę. hac ergo ratio-
C ne hęreditas vsurarij non posset diuidi. Quintum, quòd res ille non possideatur titulo: quod enim pro emptore vel donato à cohęrede possidetur in familiæ erciscundę iudiciū non venit: vt ff. e. l. hæredes. §. pro emptore. & est ratio: quàdo vnus cohęres possideret, & titulo possideret rem illā in solidū: & sic dicit se in solidùm dominū: & negat aduersarium cohæredem: & aduersarius non possidet. vnde primò debet rem vendicare: vt superiùs dixi. Sextum, quòd non sit ampliùs intentatum. nunquam enim potest intentari ampliùs quàm semel: vt ff. eodem. si filia. §.
D familiæ erciscundę. Septimum oportet, quòd faciat tanquam hęres illud quod facit aliquis ad hoc: vt veniat in hoc iudicio: vt ff. eod. l. si alij. §. vltim. Octauum, quòd res hæreditariæ non fuerunt primò diuisæ per testatorem: tunc enim non diuiderentur iterum: sum quasi diuisioni supremi iudicij stabitur: vt ff. eodem. si filia. §. si patet. Nonum, quòd nō sit præscriptum illi actioni: si enim steterunt aliqui in communione per triginta annos, nunquàm amodò diuiderent. vt C. de annali exceptio. l. j. §. ad hoc. & hoc secūdùm dominum Ioan. & dominum meum: licèt
E M. visum fuerit, quod tunc incipit currere pręscriptio quando est nata actio ista: non autem nascitur antequam voluerunt cohęredes diuidere: vt ff. eodem. l. j. & hoc quando vterque cohęredum possidet: cæterùm si alius tātùm possideat, tunc bene tollitur spacio triginta annorum, & sic intelligebat legem C. de annali exceptione. quomodò enim diceebat ipse curret pręscriptio quando aliquis possideret: possidenti enim non cutrit pręscriptio: vt C. de pręscriptio. triginta annorum. l. malè. sed contra nō
F possidentem & sui iuris contemptorem & de fidem: vt C. de annali exceptione. l. vlti. in fi. Item pactum non potest operari ne vnquam fiat diuisio: vt ff. cōmuni diuidun. l. in hoc iudicio. §. si cōuenerint. ergo nec tempus: vt ff. quemadmodum seruitus amittatur. l. nam satis. Item nemo inuitus in communione detinetur: vt ff. communi diuidun. l. vltim. Sed dominus Ioan. omnibus istis rationibus respōdet. primæ quod tunc comperat quando volunt diuidere. verum est quò ad exercitium, non autem quantum ad natiuitatem actionis. iam enim illud sequeretur

G absurdum, quòd actio oriretur ex voluntate: quod iura nolunt: vt ff. de nego. gest. l. Pomponius si negotium. imò statim ex quo adiuimus hæreditatem incontinenti orta est actio familiæ erciscund. & incipit competere: & ideò dicitur ex quasi contractu. vt institu. de obliga. quæ ex quasi contractu. secundę rationi Mart. quòd tunc tollatur quàdo alter tantùm possideat, non est verum: quia tunc cùm solus possideat, nec fatetetur eum cohęredem familię erciscund. non competit: sed hæreditatis petitio: vt in hac eadem actione notaui. Tertię, quòd possidenti
H non currit pręscriptio: sic quòd in actionibus non habet locum, sufficit enim, quòd actioni tuæ opponam obstaculum. Quartæ si pactum non operatur: ergo nec tempus: non est verum: quia aliquando talia operatur tempus quæ pactum operari nō potest: nam si conueniat ne vnquam diuidamus: tale pactū non valet: vt ff. communi diuidun. l. in hoc iudicio. §. si cōueniat. tamen si stetimus in communione triginta annorum: nunquam posteà diuidemos: vt C. de annali exceptio. l. j. §. ad hæc. Item pacto fieri nō potest, ne liberta nubat: tamen posset habere tem-
I pus tantùm quod non posset nubere: secundū quod in l. illa, Papia, prohibetur in maiore sexagenaria: licèt hoc sit immutatū: vt ff. qui & à quibus manumis. liber. non fiant. l. penul. & ff. de iure patrona. adigere. & C. de nuptijs. l. sancimus. quis enim stultus & maximè iuuenis cum sexagenaria & octogenaria contraheret: cùm in annis illis plurimum laboris & doloris sit. Decimùm, quòd res illæ sint tales, quę possint diuidi. si enim sunt indiuiduæ vt iura seruitutum, & talia: ista non veniūt in hoc iudicio: cùm
K cuilibet hæredum dentur in solidùm: sicut & religio sa: vt ff. eodem. fundus. & omnis seruitus sit in diuidua pręter seruitutē vsusfructus: vt ff. eodem. l. hæredes. §. an ea. & ff. ad legem falcidi. l. j. §. si vsusfructu. Vndecimùm, quòd in hoc iudicio condemnationes & absolutiones faciat iudex in personis omnium: alioquin non posset sententia pro parte valere & pro parte non: nihil enim debet iudex indiscussum relinquere: vt ff. eodem. l. in hoc iudicio. & l. hæredes. §. iudex. In hac autem actione actor faciat tales
3 positiones. † *Positio actoris.* Ego dico, quòd talis decessit. Item ego sibi successi ex testamento vel ab in
L testato, vel alijs modis: vt supra dictum est. Item ego sum tuus cohęres. Item hęreditatem Titij pro dimidia pro indiuiso possideo. Item in hac hęreditate, sunt res mobiles & immobiles. Item res omnes hæreditarias, vt hęredes possidemus: vt sic excludas omnem alium titulum. Item modò in principio intento hoc iudicium. Item tanquam hęres feci talia vel fecisti vel fecimus. Item hęreditas tota remansit indiuisa. Item annus est, quòd testator mortuus est: vt sic per hoc excludatur pręscriptio. Item omnes res hęreditarię diuiduæ sunt. Econtrà reus facit ta-
M les positiones. † *Positio rei.* Ego dico, quòd talis de-
4 cessit & me hęredem instituit solùm: si hoc confiteatur actor, succumbet: quia hęc actio non datur nisi hęredi. vt ff. eodem. l. j. & l. cùm putarem. Item ego possideo omnes res hęreditarias illius. Item decessit ab intestato. Item ego sum proximior. Item sunt in hac hęreditate sola nomina. Item sunt in hac hęreditate sola iura, quę sunt indiuidua. Item testator diuisit inter nos. Item ego pręscripsi. Item omnia ista quę possideo: possideo titulo donationis. Item istud iudi-

A istud Iudicium propositum & finitum. In hac actio
5 ne concipiet actor ita libellum. † *Libellus.* Ago ego
Roger. contra te cohæredem meum vt hæredi-
tatem Titij quę inter nos est communis diuidamus:
cui Titio ab intestato vel ex testamento succesi-
mus: ad hoc propono actionem familiæ erciscundę.
6 vel sic. † *Libellus.* Ago contra Titium, qui cùm sit
cohęres meus in hæreditate Seij cui ex testamento
successimus, vel ab intestato: ipsam hæreditatem
mecum non vult diuidere, vel in ea diuidenda se-
cum conuenire seu concordare non possum. Vnde
B hæreditatem illam diuidi peto: propono actionem
familię erciscundæ. Quod ita recipiatur libellus di
cit lex ff. familiæ erciscun. l. j. & institu. de officio iu
dicis. §. cùm familiæ erciscundę. *Oppositio.* Sed op-
ponitur: quia non videtur quòd actio ista familiæ
erciscundę competat: certum est, quòd actio ista est
mixta: vt institu. de actionib. §. quędam actiones. si
ergo est mixta in eo quod in rem est malè intendi-
tur: ago contra te vt diuidas: quia in omnibus reali-
bus non debet agi vt diuidam vt restituant: quia sic
agẽdo ągitur ad factum, quod petitur quoties obli
C gatur quis, & quotiens agitur personali aliqua: &
quotiens agitur pro omnibus faciendis obligatio-
nibus: vt ff. de re iudic. si quis ab alio. at in realibus
nullus obligatur: sed ideò ago cõtra eum quia rem
tenet: vt institu. de action. §. j. & C. de aliena. iudic.
mut. causa facta. l. vnic. & ff. de iud. non aliàs. Item
in eo quod in personam nõ possum agere. nam ideò
dicuntur iste actiones mixtę & in personam: quia
in eis veniunt personales pręstationes: vt institu. de
officio iudicis. §. eo quoque nomine. ff. eod. si aliter.
& l. denique. & l. damno. Item ex diuerso familię er
D ciscundę enim iudicium constat ex duobus, id est,
ex rebus & pręstationibus: quæ sunt personales; a-
ctiones: vt ff. famil. erciscundę. l. item Labeo. §. fami
lię erciscundę. Item in eo quod in personam: non vi
detur, quòd competat. nam omnis actio in personã
aut ex contractu vel quasi: aut ex maleficio: vel qua
si: vt institu. de action. §. j. & ff. de action. & obliga.
l. j. nam quod in ipsa l. j. dicitur ex varijs figuris cau-
sarum appellantur quasi contractus, & quasi malefi
cia: at actio familiæ erciscundæ non oritur ex con-
tractu vel quasi, nec ex maleficio vel quasi. vnde er-
E go dicitur in personam. Respondeo: imò oritur ex
quasi contractu: & ideò est in personam: vt institu.
de obliga. quę ex quasi contractu. §. idem iuris. vn-
de cùm oriatur ex quasi cõtractu meritò eam inten-
to quod diuidas: nec propterea dicitur in personam
tantũ, quod veniant in eam personales pręstatiões:
sed ideò quia quis obligatur, & tenetur diuidere: vt
ff. eodem. l. j. nec credat aliquis quòd ipse teneatur
diuidere: & ego actor tenear recipere: quia hoc non
est lege cautum: imò te per iudicem compello prędi
cta actione proposita, qui dabit nobis iudicem, qui
F diuidet inter nos: vel ipse inter nos diuidet: vt ff. eo-
dem. l. in hoc iudicio. & l. vltima. & institu. de offi-
7 cio iudic. §. familię erciscundę. † *Quęstio.* Item quę
ritur in eo quod in rem, vnde oritur: quia si oritur ex
quasi contractu, vt dictum est. ergo debet esse per-
sonalis vt dixi: quia ex quasi contractu non oritur
nisi personalis. Respondeo: non est verum: imò in-
uenio quòd ex contractibus oritur realis: imò plus
dico, quòd generaliter omnes ferè reales: ex contra-
ctu vel quasi oriuntur, & hoc vide in hypothecaria,
G quę ex solo contractu oritur: imò ex solo consensu:
vt ff. de actio. pigno. l. j. & ff. de pignor. contrahitur.
& ff. de pactis. si tibi decem. §. de pignore. quod ita
attende ne incidat in errorem: actio in rem ex con-
tractu oritur, id est, ex obligatione quæ ex contra-
ctu oritur. nam omnes contractus facti sunt: vt ff. de
curato. furio. consilio. ex cõtractu obligatio oritur:
vt institu. de obliga. ex obligatione actio: vt institu.
de action. in princip. vnde legislator dicit, duo de pi
gnore oritur ex pacto actio hypotecaria: vt ff. de pa-
ctis. si tibi decẽ. §. de pignore, id est, ex pignoris obli
H gationibus. In rei vẽdicatione quid dices, vnde ori-
tur. Respondeo: oritur ex dominio: vt ff. de rei ven-
dication. l. in rem actio. quod dominium oritur ex
contractu præcedente. & quia venditor fuit domi-
nus: & quia traditio est secuta: vt C. de pactis. l. tradi
tionibus. ff. de acquiren. rerum domin. l. nunquam.
& sic nota respectum habendum circa diuersa. nam
si loqueris de realibus vnde oriantur habito respe-
ctu quantum ad personam actoris oriuntur vt dixi.
habito respectu quantum ad personam possessoris
seu detentatoris non oriuntur ex aliquo: vt institu.
I de actio. §. j. at in personalibus secus: ideò enim con
tra te intento: quia dico te mihi obligatum: vnde
hæc est ratio quare personalis non intentatur, nisi
contra eum cum quo contraxi. reales autem inten-
tantur contra quoslibet possessores.

Si aliquis uult diuidere rem communem habet actionem communi diuidundo.

De actione communi diuidundo, Rubric.

1 *Actio communi diuidundo ad hoc ut competat, quot requirantur.*
2 *Actio communi diuidundo, an locum habeat, si ager uecti*
K *galis sit.*
3 *Actio communui diuidundo, an usum habentibus competat.*
4 *Positiones actoris & rei in actinro cõmuni diuidund. & numer. 5.*
6 *Libelli in tali actione quomodò fiant. cum plu. seq.*
7 *Libello actione communi diuidundo, an ratio fructuum expensarum & damni dati habeatur.*

SI REM aliquam habes cum aliquo commu
nem: siue ex societate subaudi contracta: siue ex
alia causa, puta, ex societate incidenti: vel quia tibi
L & illi res est legata, vel alio modo est communis, &
vis à communione discedere: & rem illam pro parte
diuisam possidere, competit tibi communi diuidun
do actio: vt ff. cõmu. diuid. l. j. & ij. sicut enim inuitus
non compellitur ad cõmunionẽ: vt ff. de condi. in-
debi. si non sorté. §. si centum. in fi. ita nullus inuitus
in cõmunione detinetur: vt C. cõmu. diuid. l. vlt. nisi
pacti tenor & facti ad tempus cõtradicat: vt ff. e. in
hoc iudicio. §. si cõueniat. & ff. pro socio. l. idem erit.
nisi xxx. ann. spacio steterit in cõmunione: vt C. de
annal. except. l. j. §. ad hoc. item nisi sint iura quędã
M quę etiã inuitis socijs remanent cõmunia: vt iura li-
bertorum & sepulchrorũ: vt ff. famil. erciscun. quæ-
dam. C. de reli. si sepulchrũ. competit etiã hęc actio,
& si aliquid de personalibus præstationibus socius
vltra perceperit, vel damnũ dederit: vt ff. cõmu. diui.
l. in cõmuni diuidundo. propterea enim vocatur a-
ctio ista mixta, sicut & tres proximę superiores: vt in-
1 sti. de acti. §. quędam actiones. † Vnde ad hoc vt a-
ctio ista cõpetat, tot sunt necessaria. In primis, quod res
aliqua sit cõmunis. si enim non est cõmunis non cõ

A petit: vt ff.eo.l.j.& C. cōia vtriusq; iudi.l.familię ercifcūdę.subaudi nō cōpetit directū,sed vtile: vt ff.e. si quis putās.in prin.& l.sed & postquā.& l.in summa.nec credat aliquis, ꝙ eadē sit actio cū actio ne pro socio:imò ex toto differunt. Nam actio pro socio ad personales prestationes pertinet, non ad re rum diuisionē:vt ff.e.l.j.& quod dicit ibi magis ponitur electiuè, & non cōparatiuè: vt & illud magis volo esse diues, quā pauper. Item pro socio actio intenditur vt res non cōmunis cōmunicetur cōmuni diuidundo, vt res cōis diuidatur:vt ff. pro socio.l. si

B quis societatē contraxit. & ff.cōmuni diui.l.per hoc iudiciū.§.hoc iudiciū. Item actio pro socio locū habet qn̄do tractatu habito ad cōmunitatē est societas, alioquin si in cōmunione incidimus, non erit locus actioni pro socio: sed communi diuidundo: vt ff.pro socio.l., vt si pro socio. & l.nam cum tractatu.& l.vt in conductionibus. & l.quibus casibus.& ff.communi diuidund.l.j.& ij. Item actio pro socio non admittitur ad iudicationē:vt ff.pro socio.l.si actū.actio cōi diui.sic.vt ff.cōi diui.l.cōi diui.§.si debitor.& insti.de offi.iudi.& C.cōi diui.l.j.& iij. Se-

C cundū est necessariū, ꝙ res, quę debent diuidi, sint corporales:vt ff.e.l.per hoc iudiciū.in prin.ea enim quę sunt in nominibus seu in iuribus quæ sunt res incorporales:vt ff.de acquir.rer.do.seruus.§.incorporales: & instit.de rebus incorporalibus: sunt ipso iure diuisa:adeò quod non veniūt diuidenda,sed adiudicāda:vt C.famil.ercisc.l.ea quę.prꝫterquā in iuribus libertorū & sepulchrorū, quę ipso iure remanēt indiuisa: vt ff.fami.ercifcun.quędam. & C.de relig. si quis sepulchrū.Si enim sunt iura, quę sunt incorpalia,illa non veniūt vt diuidantur:quia nulla iu

D ris cōmunio separatim intelligi potest.& ideò veniūt quæad vsum aut mensurā aut temporibus diuidun tur:vt ff.eo.l.arbor.§.si per eandē.§. aquarum. in fi. Tertium,ꝙ res illę nō sint vniuersitatis:vt ff.e.l. per hoc iudiciū. Quartum,ꝙ rei illius habeas dominiū: vt ff.e.l.per hoc iudicium.vel quod habeas ius in re: puta,quia emisti etiam à non domino. in quo casu cōpetit eis etiā publiciana:vel si sunt creditores: vt ff.e.l.cōmuni diui.§.qui in rem publicianā.& §.inter eos.& §.si debitor.& § si duo. Item si sunt duo fructuarij,qui intentabunt iudiciū cōmuni diuidū-

E do inter se:vt vtantur certis regionibus:vt ff.e.l.cōmuni diuid.§.cùm de vsufructu. Alij autem qui non habent ius in re,non habent iudiciū cōmuni diuid. vt sunt coloni:& qui precario habent. Item prædo-

2 nes:vt ff.cōmu.diuid.§.inter.& §.neque. † Quæstio. Quid si ager vectigalis sit:nunquid habet locum actio cōmuni diuidundo.lex dicit ꝙ sic. vt locum habeat per adiudicationem:non quod diuidatur:alioquin prestatio vectigaliū confunderetur:vt ff.e.l.cōmuni diuidundo.in princ.quod sic intelligit dominus meus quando vni facta fuit locatio & decessit:

F & plures sibi succedunt qui habentur loco vnius:vt ff.de conditi.& demon.cui fundus. Cæterùm si duobus ab initio locatus fuisset: quare isti inter se non

3 diuiderēt.non esset ratio. † Quæstio. Quid si aliqui habeant vsum,nunquid agent communi diuidund. Respondeo sic: non vt diuidant: sed fiet sic quòd vnus vtetur: & alius pro iure quod habet vtetur pretio.& hoc fit ex necessitate propterea, quia omnis seruitus est indiuidua, preterv sumfruct. seruitutis:vt ff.e.l.quāuis.§.si vsus.& ff.ad leg.falci.l.j.§.si de vsu

G fruct. Quintum, ꝙ non interuenerit præscriptio vel pactum,vel quod res non sit talis, ꝙ necesse est vt remaneat in cōmuni:vt in hac eadem actione s.notatur in princ. Sextum, ꝙ aduersarius meus fateatur rē mihi & sibi esse cōmunē. alioquin debeo rem illam probare, primò meam pro parte. & in alio iudicio. s. in rei vendicatione, & non in cōmuni diuid. vt ff.de except.l.fundus. & l.fundi.dūmodò non sim in possessione:vt arg.ff.famil.ercisc.l.j. Alioquin si confitearis rem cōmunem, datur siue possideam siue non vt ff.e.l.cōmuni diuidūdo iudicio. Septimum, quòd

H intenretur pro rebus cōmunibus: si enim volo pro re cōmuni & non cōmuni.s.vt res cōmunis non cōmuni seruiat, nec petere possum, nec potest hoc arbiter facere:vt ff.e.vt fundus. Octauum est necessariū si tractare volumus de personalibus prestationibus quę veniunt in hac actione mixta propter quæ dicitur hæc actio in personam:vt instit. de actio.§.quædam.& primò de impensis.s.quod illę impensę factę sint:vel fructus sint percepti in re cōmuni: si enim fiant antequàm res sit illa mea cōmunis ex secundo decreto pone:& fiant postquā missi sumus in posses-

I sione ex primo nō erat locus directo iudicio, vt vtili:vt ff eod.per hoc iudicium.§.vlti.& l.sed & si res. & ff.de damno infect.si finita.§. cùm autem plures. Nonum,ꝙ debeo scire rem esse communem alicui, pone, Titio vel alicui: pone ꝙ erraui credidi quod esset cōmunis mihi & Titio: & erat cōmunis Seio: alioquin si ignorem esse communē, & tanquam in rem propriam impendo sola retentione mihi subuenitur:quia neminem mihi obligare volui:vt ff.c. si quis putans.§.j.& l.in hoc iudicio.§.impēdia. & l. si quis cum existimaret. Decimum, ꝙ impensæ illæ

K non potuissent fieri pro parte: vel non ita cōmodè. alioquin non haberet actio nego.gest.vt ff.eo.si qs putans.§.siue autē.arg.ff.famil.ercifcun.hæredes.§. non tantùm. Vndecimum, quòd ad hoc vt directa competat oportet,quòd res remaneant communes: alioquin si desierunt esse,tunc dabitur propter personales præstationes: vt ff.e.l.in summa.& l. si non omnes.§.venit.& l.sed & postquam.& C.cōmunia vtriusq; iudicij.famil ercifcun. Duodecimum, ꝙ vel personales prestationes perceptæ sint: vel etiā damnum datū:vt ff.e.si quis putans.§.siue autem. & l.si

L conuenerit.& l.in summa. Tertiumdecimū, ꝙ si aliquid vis facere in re cōmuni, ꝙ non interueniat pro hibitio socij:quia in re cōmuni melior est conditio prohibētis:nisi qn̄ vidit sociū facientē,& non prohibuit:vt dicit Sabinus.ff.e.l.Sabinus. Itē nisi habeamus rem aliquā ad cōmunē vsum, & in eo vsu volo vti:me non prohibebis:& hoc vide in his exemplis: in purum locum cōmunem inuito socio non feram mortuum:vt ff eod.si quis putans.§. si quis in communem. in cōmune autem sepulchrum infero eo in

M uito:vt ff.de mortuo infe.l.j. & si habeamus parietē gratitium, qui ferat onera altero etiam socio inuito immittē.idem in area:vt ff.pro socio. cum duobus. §.item Mella.& §.idémque.& si area. & argu.ff. de damno infect.si ædibus.& l.in reficiendo. Nec obstat lex ff.de serui.vrba.pręd.l.parietem.ibi enim volebat deteriorare parietem communem:& ideò non

4 auditur. Vnde in hac actione actor facit tales posi. *Positio actoris.* † Ego dico, quòd res talis est communis mihi & tibi. Item res illa est mobilis seu immobilis. Item res talis: & sic singularis. Item res illa pro parte est

A parte est mea quò ad dominium,vel in illa parte ius
habeo:quia creditor:vel competit mihi publiciana:
vel illam rem vos & ego habuimus in emphyteu-
sim. Item tu etiam confessus es rem istam mihi & ti
bi esse communem. Item pro rebus cõmunibus hãc
actionem intento. Item res istę quas peto diuisibiles
sunt:& sic singulares. Item ego tantùm expendi. Itẽ
non potui negotium gerere pro parte . verum quia
hæc est negatiua:& nõ reciperetur: facias eam affir
matiuè sic. Item oportuit me istas expensas facere
in solidùm. Item res istę cõmunes adhuc extant: vel
B si perierunt,dicas ꝙ res illæ erant cõmunes quando
perierunt. Item rem istam habemus ad talem vsum
cõmunem. Item quod feci,ego feci te vidente & nõ
5 contradicente. Econtrà reus sa.tal.posi. † *Positio rei.*
Ego dico,quòd res quas petis diuidi in solidũ meæ
sunt. Item res istæ sunt iura. Item res istæ vniuersa-
tas sunt. Item res istæ Titij sunt & eius nomine te-
neo. Item dico, quòd in rebus illis nullum ius ha-
bes: imò nego eas tibi esse cõmunes. Item negotiũ
illud potuisti pro parte expedire. Item me prohiben
te fecisti. In hac actione actor concipiet ita libellũ.
C *Libellus.* † Ago ego R.cont. M.cum quo habeo rem
6 talem cõmunem, quam volo secum diuidere : vnde
eam diuidi peto:& propono actionem cõmuni di-
uid. Quod ita rectè concipiat libellũ dicit lex insti.
de officio iud.§.eo quoq; nomine.& ff. cod.l.j.& ij.
7 *Quæstio.* † Sed nunquid in hoc libello habebitur ra
tio fructuũ & expensarum & dãni dati. Respondeo
sic:& propterea dicitur mixta ista actio: vt insti. de
actio.§.quędam actiones.& notaui in actione & su
perioribus.s.petitio hęreditatis finiũ regundorũ,fa-
milię ercisecund.& ista cõmuni diuid. istę enim qua
D tuor mixtę sunt:hoc est in rem & in personã:in rem,
quia res petuntur & diuiduntur in personam : quia
personales præstationes veniunt, sunt etiam dubli-
ces,id est,quia in istis tribus quilibet actor & quili-
bet reus.s.familiæ ercisecund.communi diuidund.fi-
nium regundorum:non autem in petitione hæredi.
& quilibet præstat sacramentum actoris & rei : sed
ille intelligitur primò actor,qui primò ad iudicium
prouocauit.si autem ambo cõcurrerent, sorte res di
rimenda est:vt ff.communi diuidun.l.ij.§. in tribus.
& l.si cùm ambo. & ff.famil.ercisecund.l. inter cohæ
E redes.§.qui familię ercisecundę.& ff.de iudic.l.in tri
bus.& l.si cùm ambo. *Oppositio.* Sed quomodò pręstatur vtrumq; sacramentum non videtur. Nam aut
vnus agit tantùm:& tũc ille erit actor: & alius reus:
aut ambo veniunt ad agẽdum:& tunc ille erit actor
quem sors prætulerit,vt dictum est: & sic non inue-
nitur casus vbi vterq; sit actor vterque reus.ergo v-
trunque sacramentum alter eorum non præstabit:
sed alterum tantùm. Respondeo:vterq; istorum du-
plex sacramentum pręstat . ideò ex natura actionis
F vterque actor vterq; reus, & à principio, & ex post
facto : licèt enim qui primò prouocat , videatur a-
ctor quò ad quædam:scilicèt vt primò iuret de calũ-
nia:vt primò recipiantur probationes illius:nam &
si vnus tantùm agit:& ipse est actor & reus: & con-
uentus est actor & reus.nam quilibet illorum dicet
vnus alteri:& tu da mihi portionem omniũ rerum
communium,& tu habuisti tot fructus seu obuen-
tiones:seu etiam tu dedisti damnum. si aliquis vult
petere vt res tantummodò diuidantur: concipiet li-
bellum:vt diximus. Si autem vult petere aliquas res
G diuidi & fructus sic concipiat. † *Libellus.* Ago ego
8 R.contra talem,cum quo habeo tales res commu-
nes:quas res peto diuidi. Item peto fructus ab eo per
ceptos mihi ab eo dari pro dimidia: qui fructus fue-
runt tot modij frumẽti:tot ordei. Si autem fecisti ex-
pensas,dicas sic:peto etiam expẽsas mihi ab eo dari
pro dimidia,quas expẽsas feci in re communi : cùm
pro parte non possem cõmodè expensas facere:quæ
expensę fuerunt.c.taren. Si autem damnum datum
sit in rebus communibus adijcias sic. Item peto mi-
hi damnum ab eo datum in rebus cõmunibus resar
H ciri mihi pro dimidia,quod damnũ est in c.taren.ad
hoc propono actionem cõmuni diuid.ꝙ sic rectè cõ
cipiatur libellus dicit lex ff.c.l. in cõmuni diuidun.
& l.per hoc.§.sicut.& l.si non omnes.§.venit. Si au-
tem res desinant esse cõmunes etiam dolo vel lata
culpa,quæ dolo comparatur:vt ff. depositi. ꝙ Ner-
ua.habetur pro possessore: vt ff.de rei vendi.l.sinau
tem.& ff.de noxa.electio.concipias libellum, quod
proponas vtilem cõmuni diuid.acti.vbi dicas sic. *Li*
9 *bellus.* † Ago contra M.cum quo habui res tales cõ
munes,quas dolo vel lata culpa desijt possidere, vel
I cuius dolo vel lata culpa perierunt:vnde res illas pe
to pro dimidia:& fructus & expensas quas feci pu-
ta tantùm pro dimidia & dãnum & interesse peto
quod fuit tantùm:& ad hoc propono vtilem actio-
nem communi diuidun.vel si sine dolo & lata cul-
pa illius res sunt amissæ:& fructus tantùm percepit
vel expensas tantùm fecisti, vel damnũ datum fuit:
petes tantùm expensas fructus & damna. Quòd sic
rectè concipiatur libellus dicit lex ff.e.si quis putãs.
in princi.& l. in summa. *Oppositio.* His opponitur
sic.si aliquis dolo vel lata culpa desijt possidere, tu
K habes directum communi diuidundo iudicium con
tra possessorem:vt C.co.l.j.ij.& iij. Ad quid ergo vis
agere vtili:non videtur quòd tua intersit : & si tua
non interest,non ages:vt argu.ff.de seruit. quoties.
& ff.manda.si procuratorem.§. mandati. Respon-
deo:imò ago:nam & hoc in rei vẽdicatione contin-
git:vt ff.de noxa.election.§.j. & ij.interesse eui mea
nõ potest multum:vt quia tu eras homo fidei bonę
& fidelis,ille malitiosus potẽtior.in alia prouincia:
vt hęc considerantur etiam aliâs,vt ff.de alie. iudic.
mutan.cau.fact.l.vnic. Circa primum libellum quę
L re illa quę quæsiui circa libellum,in actione familię
ercisecundę.eodem modo cõcipies libellum in actio
ne finium regundorum pro fructibus & expensis in
damno.

Si aliquid certum ex aliqua obligatione debetur,petitur certi condictione generalißima.

De certi condictione generalissima, Rubric.

1 *Actio certi condictione ad hoc ut competat, quot necessaria sint.*
2 *Actione tali si res ostendi non posset: quid iuris.*
3 *Certi condictio ut proponatur:an sufficiat , si in libello*
M *petantur decem summata uini, frumenti,seu olei.*
4 *Libellus an nullus sit: dicendo , peto decem solidos : cum multæ & uariæ sint formæ denariorum:ut in theutonia & Lombardia.*
5 *Libellus an ualeat,si dicatur:peto decem solidos.*
6 *Certi condictio in pecunia promissa an locum habeat.*
7 *Rei uendicatio directa quare non concurrit cum conditione & econuerso.*
8 *Positiones actoris & rei in tali actione.& num.9.*
10 *Libellus in tali actione quomodò concipiatur.*

A 11 *Actio talis generalis, an pereat tanto tempore: quanto perit prima specialis: ut redhibitoria, & quanto minoris: quæ anno tolluntur.*
12 *Actio talis an crescat in litẽ per inficiationem: sicut crescit specialis.*
13 *Actio huiusmodi an sit ciuilis: licèt specialis prætoria sit.*
14 *Actio talis an sit perpetua: uel transitoria ad heredes.*
15 *Actione huiusmodi an causa ab obligatione deficiat.*
16 *Certi condictio an competat pro re commodata: deposita, pignori data: locata &c.*
17 *Certi condictio an competat ex cōtractu certo & in-*
B *certo.*
18 *Certi condictio legati causa quomodò competere possit.*

FREQVENTER contingit, quòd ex obligatione aliquid certum debetur: ideò prodita est certi condictio, quæ competit quotiens aliquid certum petitur ex omni obligatione, & omni causa: ex omni contractu siue certo, siue incerto, siue ex causa legati, siue ex lege Aquilia, siue ex causa furtiua, siue ex senatusconsulto certum quid debeat restitui, & vt breuiter dicam ex omnibus contractibus competit, & ex omnibus causis
C ex quibus certum petitur: vt probantur hæc ff. eod. si certum petatur. l. certi cōdictio. §. j. & §. competit. & §. sed & si ex senatusconsul. & §. quoniam igitur. sed demùm competit hęc condictio: si obligatio illa sit pura, non autem in diem, vel conditionalis: tunc enim ante diem vel conditionem non competit: vt ff. si certum petatur. l. certi condictio. §. j. in fi. In primis autẽ nota, quòd hic tractatur de certi condictione generalissima, quę competit vt superiùs diximus: & competit etiam quando nullus contractus pręcessit: sed quia res certa mea ad te peruenit, iustum &
D æquũ est illud mihi reddi à te cōdictiōe certi generalissima: vt ff. si certũ petatur. l. si & me & Titium. cōpetit etiam quando numeratio non est obligatoria: vt ff. eod. nam & si fur. & est magis ista generalis quàm triticaria: quia per illam non petitur pecunia numerata: vt ff. de triticari. l. j. per istam sic, & res certę: licèt per triticariam petantur res incertæ, quòd qualiter intelligatur, dicemus in tractatu de tritica
1 ria. † Sunt & aliæ duæ certi condictiones: vna quæ oritur ex stipulatione, quando certum deuenit in obligatione: vt institu. de verbor. obligatio. in prin-
E cipio. & ff. si certum petatur. si quid certum est. & alia quæritur ex numeratione, id est, ex mutuo. de qua habes: vt ff. si certum petatur. l. ij. & iij. & l. certi condictio. §. si nummos. & l. rogasti. & ferè per totum titulum: in toto enim titulo si certum petat. tractatur de certi condictione ex mutuo: parùm tangitur de certi condictione generalissima: de tribus enim tractat, primò de rebus creditis, secūdò de certi condictione, quæ oritur ex mutuo. tertiò, & vltimò tractat de certi cōdictione generalissima. vtraq; tamen istarum condictionum: tàm illa quæ oritur
F ex stipulatione quàm illa quæ oritur ex mutuo specialis est. de quibus in suis locis dicemus. Vnde ad hoc vt certi condictio generalissima competat, tot sunt necessaria. In primis, quòd certũ sit illud quod petitur. Certum est autem cuius species vel qualitas quę est in obligatione, versatur: aut suo nomine: aut ea demonstratione, quę proprij nominis vice fungitur, ostenditur qualis quāta quæ sit res: siue proprio nomine appelles: siue digito ostendas, & sic ad oculum: siue certis vocabulis & signis, quæ funguntur
G vice proprij nominis: vt ff. si certum petat. l. certum
2 est. † *Quæstio.* Quid autem si res certa ostendi non potest. dicit dominus meus, non aget certi cōdictione: nisi vellet iurare: tunc enim admitteretur. argu. pro eo adduco ff. de furt. l. in actione. quod non credo. in l. enim illa constabat de re: propter colorem autem de quo erat dubium interponitur sacramen-
3 tum. † *Quæstio.* Quid autem si petam in libello decem saumatas vini & frumẽti seu olei: nunquid sufficiet quantum ad hoc vt proposita videatur certi cōdictio? Respondeo non, nisi adijciatur optimi: li-
H cèt in denarijs secus: vt ff. de verbor. obliga. vbi autem non apparet. §. j. ij. & iij. & quare aliud in denarijs: ideò quia denariorum eadem est vis & potestas. vt ff. de eo quod certo loco. ideò & in l. prędicta, vbi
4 autem non apparet. † *Quæstio.* Quid autem hodie dicemus, cùm multæ & variæ sunt formæ denariorum: & maximè in Theutonia & Lōbardia & Tuscia & per singulas ciuitates: & ego dicerem in libello, peto decem solidos: certè libellus iste nullus est: nec attendas in casu isto aliud: sic in dena. quam in alijs speciebus hoc modo vt dicis. sed ideò aliud,
I quia in speciebus alijs si dico: peto decẽ sextaria frumenti incerta est petitio: quia bono melius inuenitur. at quando dico decem solidos imperialiũ: quòd quantitas adijciatur, tunc ista est certa: quia nunquam imperiales meliores inueniuntur alijs. & hoc est quod dicit lex prædicta certum cuius quantitatis &c. quia hoc verbum, quantitas: non solùm ad pecuniam: sed ad corpora refertur: vt ff. de lega. iij.
5 quisquis. † *Quæstio.* Sed quid si diceretur, peto decem solidos: de iure non valet talis libellus: posset tamen suaderi, quod valeret, & viderētur isti solidi pe
K ti qui in regione frequentantur: vt ff. de lega. j. l. si seruus plurium. §. vltim. vel si plures sint in eadem regione, exiguiores videantur petiti. vt ff. de lega.
6 iij. nummis. † *Oppositio.* Sed opponitur quòd non videtur, quòd locum habeat certi condictio: etiam in pecunia promissa. verbi gratia: tu promittis mihi te daturum decem solidos: in ista stipulatione interuenit factum hominis, scilicet dare, quod factũ est incertum: vt ff. de verbo. obliga. vbi autem non apparet. §. qui id quod in faciendo. ff. de re iudi. si quis ab alio. Respondeo: sophistica est oppositio: nam si
L ita intelligeres, nunquàm possent assignari aliqui casus: & si assignarentur, pauci essent: vt certi condictio haberet locum: intelligas quotiens aliquid deuenit in obligatione. si illud certum: tunc agitur certi condictione. si incertum ex stipulatu: vt ff. si certum petatur. l. si quis certum. licèt illud certum per factum hominis proueniat. Si ergo aliquis promittit mihi se facturum daturum vel traditurum aliquid certum: certi condictio competit: vt ff. de verb. obliga. vbi autem nō apparet. §. vlti. Si autem illud sit incertum: puta, promittit se facturum mihi do-
M mum vel incertum tradere: vel dare: & non est certum de qua domo: tūc agitur ex stipulatu. Idem est quādo factum hominis est in obligatione: puta, promitto me te non prohibiturum: tunc principaliter factum hominis est in obligatione: & illud est incertum: quia per factum hominis promittitur, quod dicitur incertum: ideò quia non potest assignari vtrũ species vel quantitas &c. vt dicit lex illa, certum. & sic intelligitur lex ff. de verbor. oblig. vbi autem nō apparet. §. qui id quod. & de re iudic. si quis ab alo.

Secundùm

A Secundum est necessarium, quòd res illa sit debita
tibi: non autem sit tua. nam posses condicere seu vē
dicare præterquàm à fure. nemo enim rem suam po
test condicere pręterquàm à fure: vt ff. vsufru. quem
admodum ca. l. vlti. in fin. rem dico directò suam. cæ
terùm si rem vtiliter meam condico: & sic vtilis rei
vendicatio concurrit cum cōdictione directa rei uen
dicatio nō cōcurrit: vt ff. de dona. causa mortis. l. qui
7 mortis causa. & C. de dona. quę sub modò. l. j. & C.
de donati. ante nup. l. cùm veterū. † Questio. Sed quę
ritur quę sit ratio quare vendicatio directa non con
B currit cum condictione, & econuersò: quia cui da-
tur vna non datur reliqua. Respondeo: rei vendica-
tio non datur domino: vt ff. de rei vendica. l. in rem
actio. condictio autem nulla, pręterquàm condictio
furtiua: & illa odio furis datur domino: nam qui in
tendit condictionem, intendit aduersarium dare o-
portere: sed dare est rem accipientis facere: ergo vi-
des, quòd quæ intendit condictionem nō petit rem
suam, sed sibi debitam: vt ff. de condict. furtiu. l. j. &
institu. de actio. § sic itaque discretis. & ff. de verbo.
oblig. vbi autem non apparet. §. vlti. & ff. de leg. in.
C non quocunq;. Item in alio casu rem tuam propriā
condicis. i. respectu possessionis: vt ff. de condict. in-
deb. l. indebiti. §. sed & si possessionē. Quare autem
concurrit cum condictione vtilis rei vendica. & ecō
uersò. Respōdeo: sic enim est in illis tribus casibus
s. in dona. cau. mor. in dona. ante nupt. tacitè insunt
conditiones s. si primo moriatur: vel nisi eum pœni-
teat. hoc in donatione causa mortis. In donatio. an-
te nupt. inest tacita, si matrimoniū sequatur: quod
ergo agitur facere tacitè inter cōtrahentes pro cau-
to habendum est: vt ff si certum peta. cùm quid mu-
D tuū. In donatiōe quæ fit sub modo inest expressa cō
ditio. s. vt istud facias. vnde meritò in illis tribus ca-
sibus res remansit vtiliter mea: & ratione prioris do
minij: & ratione condictionū tacitarum seu expres-
sarum, & sic quodam modo posset dici res illa mihi
debita: nam & in vtili rei vendic. quę datur metum
passo idem est: quia remansit in bonis passi metum
propter restitutionē, quę fit iure actionis quod met.
causa: vt ff. quod met. cau. l. metum. §. volenti. & ff.
in integr. restit. l. videtur. propter ista ergo glosauit
Yr. certi condictio competit ex omni causa &c. ex
E qua certum petitur: subaudi dari & non restitui: vt
excludat quęstiones quę possent notari in realibus:
quarum hic vnam noto causa exempli. qui rei ven-
dicationē proponit rem certissimā petit: vt ff. de rei
vendic. si in rem: si rem petit certam: ergo competit
certi condictio: vt dicit lex illa, certi cōdictio. quod
falsum est ratiōe pędicta: vel non esset opus ita glo
sare: vnde dicit Yr. nam litera illa illius l. certi con-
dictio. quæ dicit competit ex omni causa &c. datur
intelligi quod certi condictio competit ex cōtractu
vel quasi: vel ex maleficio vel quasi: & sic tolluntur
F quæstiones in realibus. nam quando agimus actio-
ne reali contra aliquem agimus cōtra eum qui nul-
lo iure nobis obligatus est: sed ideò quòd rem ha-
bet tenet seu possidet. vt insti. de actio. §. j. Tertium
est necessarium, quòd causa vel contractus vel qua-
si, vel delictum vel quasi interueniat ad hoc vt actio
ista competat: & hoc quando est natiua. vt dicit lex
illa, certi cōdictio. vel quādo datur sine omni causa
contractu, vel quasi maleficio, vel quasi est illud ter
tium necessarium, quod res illa ad te peruenerit: vt

G ff. si certum petatur. l. si me & Titium, in quo casu
quidam dicunt, quod est datiua. nam cum ista sit perso
nalis, oportet quod oriatur ex aliquo: at non oritur, er-
go est datiua: & datur tunc respectu possessionis. &
hoc multi prudentes admiserunt. Quartum est ne-
cessarium, quòd oportet, quod obligatio sit pręsens seu
pura: alioquin si in diem vel conditionalis: non cō-
petit ante diem vel condictionē: vt dicit lex illa, cer-
ti cōdictio. §. j. In hac autem actione actor facit tal.
8 po. † *Positio actoris*. Ego dico, quod res illa quam à te
peto talis est & certa. Item dico, quòd talem contra
H ctum feci tecum: puta, promisisti rem talem certam
ex tali contractu vel quasi: quia fuit mihi legata: vel
damnū mihi dedisti: quod æstimo decem, vel quasi
deliquisti. Item res illa certa quam peto ad te perue
9 nit. Econtrà reus facit tal. posi. † *Positio rei*. Ego di-
co, quòd res illa quam petis, incerta est. Item ego
promisi me facturum turrim, vel codicem. Item res
illa quam petis à me, est Titij. Item illam desij possi
dere sine dolo & culpa. In hac actione concipiet a-
10 ctor sic libellum. † *Libellus*. Ago ego R. contr. T. à
quo peto c. quę debet: quia premisit mihi vel ex tali
I causa: vel vt det mihi domum talem, cuius fines sunt
tales: quam domum vendidit mihi: vel vt det mihi
c. quæ legata sunt mihi in testamento Titij, cui Ti-
tio ipse successit, vel vt det mihi c. quæ dare debet:
quia damnum mihi dedit in re tali: quod damnū c.
æstimo, vel quod deiecit & damnū mihi dedit quod
æstimo v. vnde prædictam quantitatem seu rem pe-
to: propono certi condictionem. Quòd ita rectè cō-
cipiatur libellus probatur per l ff. si certum petatur
l. certi condictio. §. j. ij. & iij. Sed opponitur: nam nō
videtur quòd actio ista possit cōpetere. Certum est,
K quód in omni libello proponēda est actio, causa, &
res: vt ff. de tribu quod in hæredē § eligere ff. de rei
vendica. l. si in rem. ff. de lega. ij. cùm filius. §. varijs.
cur hæc actio inducta est: cùm sufficiant speciales
actiones? Respondeo: licèt dentur speciales: nihilo-
minùs & hæc competit: & expedit hanc dari: si for-
tè specialis infamat: ista autem non infamat: vt ff.
de acti. & obliga. cessat. vel aliter, licèt speciales cō-
perant: nihilominùs locum habet generalis: quia vt
ait Aristo. Species posita genus non excludit: imò
genus infert: & interest nostra plura iura habere: vt
L ff. de liber. lega. l. ij. in fine. & ff. de serui. l. ei fundo.
Sunt & casus vbi ista locum habet: & nulla specia-
lis: vt ff. si certum petatur. l. certi condictio. §. quo-
niam igitur. & §. idem erit. & l. nam & si fur. & l. si
à furioso. Sed exempla ista non placent: quia non lo
quuntur verè de certi condictione generali sed spe-
ciali: quæ oritur ex numeratione vel ex cōsumptio-
ne in l. illa. nam & si fur. & l. si à furioso. melius exē-
plum habes ff. si certum petatur. l. si & me & Ti-
11 tium. † Questio. Item quæritur nunquid perit hæc
generalis tanto tempore quanto perit & prima spe-
M cialis: vt redhibitoria, & quanto minoris, quæ tol-
luntur anno & sex mensibus: vt ff de ædil. edict. secē
dum. Respondeo: sic. vt argumen. ff. si quis testamē.
liber esse iussus fuerit. l. j. §. Scęuola. & ff. si quis cau
tio. si quis eum. §. qui iniuriarum. & ff. de donatio. l.
quid quod. & ff. de iureiurand. l. duobus. §. exce-
12 ptio. † Questio. Item quæritur an crescat in litem
per inficiationē sicut crescit specialis: vt lex Aquilia
& ff. ad legem Aquiliam. inde Neratius. §. hæc a-
ctio. & C. de condictio. indebi. l. ea quæ. Respōdeo,

A non: argumen. ff. de petitione hæreditatis. l. item ve
niunt. §. cùm prædiximus. & ff. de iureiurand. eum
qui. §. j. Item multùm profuit, quòd hæc generalis
fuit inducta. & hoc vide in hac quæstione, ago con-
tra quendam, qui rem mihi surripuit: vnde ago con
tra illum indistinctè, quòd faciat mihi rationem de
re tali, quam mihi per furtum vel rapinam surripuit:
quid videtur intentatum. Respondeo: certi condi-
ctio, quę infamat: vt ff. de suspectis tutorib. hę enim.
& ff. de pœnis. l. si præses. & ff. de his qui notan. in-
13 famia. l. ij. † *Quæstio.* Item nunquid hæc est ciui-
B lis: licèt specialis sit prætoria. Respondeo sic: vt in-
stitu. quod cum eo. §. vltimo. *Quæstio.* Item nun-
quid cócurret cum actione de dolo. Respódeo sic:
quia genus concurrit cum specie: imò posita infert
genus: quia ergo actio de dolo cum nulla alia con-
currit: sed specialis cũ generali sic. & ita intelligitur
lex C. donatio. l. donatio. & ff. de dolo. l. j. *Quæstio.*
Item nunquid est bonæ fidei. Respondeo non: quia
non connumeratur inter bonę fidei: vt institu. de a-
ctionib. §. actionum. & ff. de donatio. l. cùm dona-
14 tio. † *Quæstio.* Item nunquid est perpetua vel tran-
C sitoria ad hæredes. Respondeo: si ex causa descen-
dat quę est perpetua vel trãsitoria sic: alioquin non:
vt ff. quando actio de peculio est anna. l. cùm post
mortem. & ff. si quis cautio. l. si quis. §. qui iniuria-
rum. & ff. vt legator. seu fideicommis. nomine ca-
15 ueatur. l. j. §. belissimè. † *Quæstio.* Item quæritur in
eo quod dicitur condictio competit ex omni cau-
sa & ex omni obligatione ex qua certum petitur:
vt ff. si certum petatur. l. certi cóndictio. in principio.
nunquid aliud sit causa quàm obligatio? Respon-
deo non: sed est inculcatio verborum: pro eodem
D enim supponunt: vel causa criminalis: vel obliga-
tio ciuilis: vt argumen. C. de transactionib. causas.
16 ff. de testibus. l. j. † *Quæstio.* Item quæritur, an ista
certi condictio competat pro re commodata deposi
ta pignori data locata: videretur quòd sic. nam res illę
nobis debentur ex contractibus præcedentibus: &
1 actiones pro prædictis rebus singulis competunt: vt
institu. quibus modis re contrahitur obligatio. &
institu. depositi. & loca. & conduct. Respódeo: non
credo, quòd pro rebus illis competat certi cóndictio.
& est ratio: quia per certi cóndictionem intendimus
E cótra aliquẽ, vt oporteat eum dare facere: vt institu.
de actio. §. sic itaq; discretis. at in prędict. actionibus
nó possumus intẽdere. s. daro: nec quò ad possessionẽ
nec quò ad proprietatẽ: quia rei cómodatę proprie-
tatẽ & possessionẽ retinemus: vt ff. cómod. l. rei. hoc
idẽ in re deposita: vt ff. depositi. licèt. §. rei. hoc idẽ in
re locata: vt ff. loca. & cóndu. l. nó solet. hoc in re data
pignori quò ad proprietatem: vt C. de pignor. actio.
l. pignus. licèt non quò ad possessionem: vt ff. de ac-
quiren. possessio. l. qui pigno. & l. ro pignoris. prædi
F ctæ enim actiones licèt ex contractibus descẽdant:
tamen habent quandoque & rei persecutionem.
17 *Quæstio.* † Item quæritur de eo quod dicit l. certi
cóndictio. quod cópetit hæc cóndictio ex cótractu cer
to & incerto. de certo planũ est, quòd cópetit certi cõdi
ctio si certũ quid debeatur ex contractu: puta, certa
species vel certa quantitas. sed quomodò ex contra
ctu incerto posset competere certi condictio: cùm
certi condictio competat: & contractus incertus in-
certum contineat: & ita habent se vt opposita im-
mediata? respondeo: quidam dicunt metu istius quę
G stionis: & verba illa sic exponunt: siue ex contractu
certo, id est, nominato: siue incerto, id est, innomina
to: subaudi dummodò certum debeatur: vel aliter,
siue ex incerto cõtractu. i. cõtractu, qui cõtinet quid
incertum: puta factum hominis: vt ff. de verborum
obligati. vbi autem non apparet. §. quid quod. &
ideò incertus: quia continet interesse: quod tempo-
re contractus quantum erat ignorabatur: sed modò
cum agitur certum æstimabitur: & ideò non ad fa-
ctum: sed ad interesse: quod certum factum est, agi-
tur certi condictione. sed obstat ff. si quis in ius vo-
H catus non ierit. l. vltim. vbi dicitur, quòd cùm quis
iudicio sisti promisit, & sic factum: cum eo agitur
incerti: sed illud verbum sic exponimus, id est, ex in
certa stipulatione agimus certi condictione ad in-
teresse: vt prædicta l. certi condictio. *Oppositio.*
Sed instatur, quòd interesse non est in obligatione:
ergo peti non potest. Respondeo: imò est. ff. de re
18 iudica. l. si quis ab alio. §. vltimo. † *Quæstio.* Item
quæritur quomodò certi condictio potest compe-
tere ex legati causa: vt dicit lex illa, certi condictio.
stare non potest: Nam aut fuit legata res propria te
I statoris aut aliena: aut in specie aut in genere. si res
propria testatoris ab adita hæreditate transiuit do-
minium in legatarium: vt ff. de furtis. à Titio. ergo
pro illa re non habet condictionem: cùm nemo pos
sit condicere rem suam præterquam à fure: vt ff. vsu
fructuar. quemadmodum cauea. l. vlti. nisi diceres
respectu possessionis: vt ff. de condiction. indebi. l.
indebiti. si res fuit aliena legata: aut in specie: & tũc
non posset intentari certi condictio: cùm res legata
in specie talis debet dari qualis est: vt ff. de legatis j.
si à substituto. §. hæres. & sic non posset intentari
K condictio: cùm per condictionem teneatur quis da-
re quod oportet eum dare facere. institu. de action.
§. sic itaque discretis. & dare sit accipientis facere:
vt ff. de verborum obligatio. vbi autem non appa-
ret. §. vltimo. si in genere: siue fuit propria testatoris
siue aliena: certi condictio non potest competere,
cùm res relicta in genere incerta sit. Respondet do
minus meus & sic not. in lege illa, certi condictio.
quòd competit pro re aliena legata: quæ sententia
reprobatur: vt dictum est: nec admitto quod voluit
notare: quòd loquatur in re aliena legata in gene-
L re: ideò quia tũc hæres talem rem dare debet, quam
faciat accipientis: vt ff. de legatis primo. si à substi-
tuto. §. hęres. & ff. de legatis primo. si domus. §. de
euictione. nec hoc admitto propterea: quia res lega-
ta in genere est incerta: vnde certi condictio non ha
bet locum: dicas ergo quod loquitur in re propria
testatoris: quando fuit legata res incerta de certis.
verbi gratia: legauit seruum vnum de seruis suis, có
petit certi condictio, vt detur vnus de illis seruis: nec
potuit transire dominium: quia seruus certus non
fuit legatus, vel melius loquitur in quantitate lega
M ta: puta, legauit decem libras imperialium: quod le-
gatum certum est: qualiter autem quod est in quan
titate sit certum: nota. supra in hac eadem actio-
ne. ideò dico in quantitate relicta in genere: quia si
in specie: puta, denarios, quos in archa habeo:
tunc tale legatum ab alio legato speciei non dista-
ret: & esset eadem oppositio, quę & superior: vt ff. de
lega. j. si certus. & l. si seruus. qui quinque.

Si quis rem certam tibi promisit, tenetur certi condictio ne ex stipulatione.

A **De certi condictione ex stipulatione, Rubric.**

1 *Actio certi condictione ex stipulatione ad hoc ut compe tat, quot necessaria sint.*
2, 3 *Positiones actoris & rei in tali actione.*
4 *Libellus in tali actione quomodò concipiatur.*
5 *Res certa: puta, pecunia si in dotem promittatur vel detur: nunquid agatur certi condictione ex stipulatione.*
6 *Fideiussor an certi condictione teneatur.*
7 *Stipulatio cur valeat: si homo in genere promittatur.*
8 *Homo si generalis promittatur: qua actione petatur.*
B 9 *In stipulatione an causa inserenda sit.*

EST alia certi condictio de qua dominus Ioan-
non tractauit in arbore actionum: scilicèt, certi
condictio, quę oritur ex stipulatione. si enim aliquis
tibi certum quid promittit: locum habet certi condi
ctio ex stipulatione. vt institu. de verbo. obligatio.
1 in princ. & ff. si certum peta. l. si quis certum. † Vnde
ad hoc vt actio ista competat, tot sunt necessaria.
In primis, quod stipulatio interueniat. Secundum, quod
stipulatio fiat inter præsentes. vt ff. de verbo. obliga
tio. l. j. & C. de inuti. stipula. l. vt inter absentes. Ter-
C tium, quod stipulatio illa contineat quid certum: vt di-
cunt iura prædicta. quid autem sit certum: dicit lex
si certum petatur. l. certum. & ff. de verbo. obligatio.
vbi autem nõ apparet. §. j. Quartum, quod persona sit
talis, quæ possit obligari: non ergo pupillus sine tu-
tore. vt ff. de nouatio. l. j. in fi. non is cui bonis est in-
terdictum. vt ff. de verbor. obliga. is cui. & si qui si-
miles sunt: vt furiosus & mente captus. vt ff. de actio
nibus & obligatio. furiosus. Quintum, quod res talis
deducatur in stipulatione cuius possit haberi com-
mercium: vt ff. de verbor. obligat. moltùm interest.
D Sextum, quod verba obligatoria interueniant. si enim
noda, nulla daretur actio: nisi in casibus. vt institu.
de verbo. obliga. Septimum, quod se intelligant cõtra-
hentes, aut iustum habeant interpretem: vt ff. de ver
borum obligatio. l. j. in fi. Octauum, quod vnus interro
get, alius respondeat, & congruè & incontinenti. vt
ff. de verbo. obligatio. l. j. §. ij. iij. & iiij. Nonum, quod
causa interueniat quare fiat promissio: vt ff. de doli
exceptione. l. ij. & ff. de donatio. l. nuda. In hac autẽ
2 actiõe actor faciat tales positiones. † *Positio actoris.*
E Ego dico, quòd fui stipulatus à te centom libras.
Item tu me intellexisti. Item tu respondisti te illas
mihi daturum. Item tu es persona, quæ potes obli-
gari. Item quam mihi promisisti bene rei illius ha-
bes commercium. Econtrà reus faciat tales positio-
3 nes. † *Positio rei.* Ego dico, quòd inter nos verba nu
da interfuerunt. Item absens eram tali die qua dicis
stipulationem interpositam. Item persona sum, quę
non possum obligari: puta, pupillus vel talis. Item
res illa promissa non est in commercio nostro. Item
tuæ interrogationi ex interuallo respõdi. Item sine
causa tibi promisi. In hac autem actione concipiet
F actor sic libellum. † *Libellus.* Ago contra Titium
4 qui mihi interroganti promisit se daturum mihi de-
cem libras imperiales pro codice quẽ scripsi sibi vel
pro patrocinio quod sibi in causa præstiti. vnde vt
mihi det & soluat decem libras imperiales ago con
tra ipsum: & propono certi condictionem ex stipula
tione. quòd sic rectè concipiatur libellus dicit lex ff.
si certum petatur. l. si quis certum. & instit. de verbo.
obliga. in princip. *Oppositio.* Sed huic libello sic op-
ponitur: & posset hæc quæstio notari super prędicta

G certi condictione & etiam in sequẽti omnis qui in-
tentat certi condictionem: siue generalissimam: siue
hanc specialem: siue illam quę oritur ex mutuo rem
certam petit: alioquin non competeret certi condi-
ctio. vt ff. si certum petatur. l. certi condictio. si
competit: ergo pro certa certi condictio, vt dixi. vi-
detur econtrà quòd non competat. per condictio-
nem enim intendit aliquis cõtra aduersarium dare
facere: vt instit. de actio. §. sic itaquè discretis. & dare
est accipientis facere: vt ff. de verbo. obliga. vbi au-
tem non apparet. §. vlti. sed si res danda est certa ta-
H lis debet dari qualis est. non enim habet necesse fa-
cere debitor rem creditoris: vt ff. de lega. j. si à substi
tuto. §. si certus homo. argument. ff. de action. empt.
ex empto. in principio. quomodò ergo pro re certa
intentatur certi condictio: nõ videtur. Respondeo:
frustratoria est quæstio: qui enim promittit se datu-
sum certum seruum: tenetur ad certum: & tenetur
dare. vnde meritò intentatur certi cõdictio: cùm te-
notur facere accipientis: vt ff. de verbor. obligatio.
vbi autem. §. vlti. at in legato secus: in quo si res spe
cialiter legetur: hæres non tenetur eam dare sed tra-
I dere: vt in l. prædicta, id est, de lega. si à substituto. §.
si certus. & sic pro homine certo legato non compe
tit certi condictio: vt in superiori actione notaui.
5 *Quæstio.* † Item quæritur si res certa: puta, pecunia
promittatur in dotem vel detur: nunquid agitur cer
ti condictione ex stipulatione. videretur quòd sic, ra
tionibus prædictis: & per legem ff. de verborũ obli-
gationib. stipulationum quædam. contrarium pu-
tat dominus meus, & etiam dominus Placentinus.
imò dicũt, quòd detur ex stipulatu. hoc dicit lex C.
de rei vxor. actione. l. vnica. & quare ad certum da-
K tur actio ex stipulatu? Respondeo: ideò quia si dare
tur certi condictio pro dote: iam esset conditio mu-
lieris deterior: quia esset stricti iuris: licèt actio ex sti
pulatu sit bonæ fidei: vt institu. de actionib. §. actio-
6 num. † *Quæstio.* Itẽ quid si dices de fideiussore: nun-
qoid tenetur certi condictione? Placentinus dixit,
quòd non. dominus meus tamen cõtrarium sentit:
vt dicas, ad quid tenetur fideiussor: verũ ad certum
vel ad incertum: vt in primo casu cõpetat certi con-
dictio: in secũdo casu ex stipulatu. nec est idẽ quod
est in dote: quia tam actio ex stipulatu, quàm cer-
L ti condictio est stricti iuris. † *Quæstio.* Item quæ-
7 ritur quę sit ratio quare stipulatio teneat, si promit-
to hominem in genere. nam si promitto fundum in
genere, non valet: vt ff. de verborũ obligationibus.
vbi autem. § primo. Respondeo: ideò stipulatio te-
net in homine: quia homo certas partes habet quæ
immutari nõ possunt: & ideò si stipulatio tenet non
est mirum. ad minus dabis mihi hominẽ talem qua-
lem: qualem etiam vespilionem: vt ff. de solutio. qui
decem. §. penultim. at in fundo ideò, quia fundi de-
stinatione patres familiæ constituuntur: vt ff. de le-
M gat. j. quod in rerum. §. penultim. vnde nulla esset sti
pulatio: quia posset dare vnam glebam, quam non
expediret habere. hac ergo ratione considerata sti-
pulatio etiam teneret si domus promittatur: sicut in
homine dicimus: cùm domus habeat certas partes:
vt ff. de vsucapion. enm qui ædes. ff. communia prę-
diorum. si quis ædes. §. si quis partem. sed ita demùm
tenet promissio vel legatum in domo, si testator
vel promissor habeat domos: vt ff. de legatis pri-
mo. si domus. in principio. esset ergo idem in pro-

A missione hominis: vt ita demùm valeat si promissor
habet homines. Respondeo, non. sed in domo ideò,
quia quando aliquis legat domum, & nullam ha-
bet: derisorium est legatum. deridetur enim ille &
miser est, qui domum non habet. at in hominibus
hoc non est. multi enim sunt probi, qui homines nõ
habent: & ideò stipulatio indistinctè tenet in homi
8 ne in genere: vt dictum est. † Quæstio. Item si homo
promittatur generaliter, qua actione petitur. Re-
spõdeo: actione ex stipulatu. cur autem aliud si de-
cem solidi promittantur, qui petuntur certi condi-
B ctione: vt ff. de verborum obligationibus. l. stipula-
tionem quandam. & l. vbi autem. Respondeo: ideò
quia denariorum eadem est potestas: licèt in homi-
nibus sit secus: sicut in superiori actiõe notaui. Quæ-
9 stio. † Item quæritur, an in stipulatiõe sit causa in-
serẽda: puta, promitto tibi decem ex tali causa. Re-
spondeo: multi sapientes admittũt, quòd non: quia
lex dicit indistinctè, si aliquid certum promittatur:
agitur certi condictione: si incertum ex stipulatu: vt
institut. de verborum obligationibus. in principio.
& ff. si certum petatur. l. si quis certum. & de verbo-
C rum obligationibus. stipulationum quædam. & l.
vbi autem si enim contrarium placuisset legislato-
ri, apposuisset de causa: vt argument. C. de caducis
tollendis. l. vnica. circa finem. Item vbi lex non di-
stinguit, nec nos distinguere debemus: vt ff. de lega
tis præstandis. petita bonorum possessione cõtra ta
bulas. l. prima. & ff. de publician. l. de pretio. & ff. de
aleatorib. l. prima. Item si requireretur causa in sti-
pulatione: iam requireretur causa causæ. & sic res
abiret in infinitum: quod euitatur in iure: vt ff. de re
iudicata. à diuo Pio. §. si post adiectum. & ff. de dam
D no infecto. l. qui bona fide. circa finem. Item causa
causæ non exigitur: sicut nec obligatio ex obliga-
tione: vt ff. de re iudicata. si se non obtulit. §. ij. sicut
nec lis ex lite: vt C. de fructibus & liti. expens. l. ter-
minato. Item lex dicit institu. de verborum obliga-
tionibus. quòd si stipulatio sic contrahitur: promit-
tis: promitto: facies: faciam: dabis: dabo: nunquàm
tamen de causa fiat mentio. mihi tamen videtur cõ
trarium: & hoc etiam sentit dominus meus, quòd
causa debeat inseri in stipulatione: puta, promitto
tibi ex tali causa: alioquin stipulatio nulla quò ad
E effectum: quia agenti obstat exceptio doli. Item o-
bligatio sine causa cõdicitur: vt ff. de doli exceptio.
l. secunda. §. circa. & ff. de condictione sine causa. l.
qui sine causa. & ff. de probationibus. cùm de inde-
bito. §. vltimo. Item nuda ratio non facit aliquem
debitorem: vt ff. de donatio l. nuda. & ff. de peculio.
non solùm. in fine. nec potest dicere, quòd præsuma
tur stipulatio facta animo donandi: non est verum.
nunquàm enim præsumo donationem nisi in casi-
bus vbi iura dicũt: quos casus notat dominus meus
ff. mandati. l. idem Labeo. Item vbicunque causa
F non interuenerit, nihil est quod agitur: vt in transa-
ctione: vt ff. de transactionibus l. cũ hi. §. in hac cau-
sa. Item si petatur missio causa inquiritur: vt C. de
edicto diui Adriani tollendo. l. vltim. Idem est in a-
pocha. vt C. de apochis public. libr. x. l. prima. non
obstat si dicis legislator nõ expressit. verum est in li-
bro institutionũ, qui factus est propter rudes: sed ex-
pressit in libris. ff. vt dixi alibi cùm actio editur. vt
C. de edendo. l. edita. non tamen sufficit, si non eda-
tur causa: vt suprà notaui de causa agendi. quod

G enim ponitur de verbis: puta, promittis: promitto.
Ponitur ideò quò ad obligationem: vt ligeris per sti
pulationem: quasi dicat verba illa ligant: non ta-
men cum effectu: nisi causa præcedente: vt dictũ est.

*Qui mutuat pecuniam suam, uel id quod cõtinetur pon
dere uel mensura: habet certi condictionem ex mutuo.*

De certi condictione ex mutuo, Rubric.

*1 Actio certi condictione ex mutuo ad hoc ut ueniat,
quot necessaria sint.*
*2 Contractus certi condictione ex mutuo à contractu per
mutationis, & aliis innominatis quomodò differat.*
H *3 Mutuum quare contrahitur in rebus illis tantùm: quæ
pondere, numero uel mensura constant.*
4 Mutuum quomodò consumptione reconsilietur.
5. 6 Certi condictione ex mutuo unde oriatur.
7 Pecunia quomodò usucapi possit.
*8 Pecuniã post usucaptã, si creditor petijt pecuniã à debi-
tore: & debitor restituat: quia nec retinere potest: an
dominus pecuniã ab illo creditore uendicare poterit.*
2 *9 Stipulatio quomodò possit esse tanti ualoris, ut actio
illa quæ debet oriri ex numeratione, ex stipulatione
oriatur: & actionẽ domino cõpetentẽ auferre possit.*
I *10 Actio unde oriatur ex numeratione, an ex stipulatione:
si numero alicui pecuniam meam, & stipulor eam
mihi reddi.*
11 Libellus in tali actione quomodò concipiatur.
*12 Actione tali annũ uetus pro musto uel econtrà, an pete
re possim uel etiam debitor soluere possit.*
*13 Aurum pro imperialibus uel ecõtrà: uel pro marcha ar-
genti sterlini: uel Venetiani uel Genuenses, an peti
possint.*

EST & tertia certi condictio specialis quæ spe-
cialiter datur pro mutuo. si enim alicui mutuasti
pecuniam tuam: vel illud quod continetur pondere
K vel mensura: tenetur tibi restituere illud certi condi
ctione ex mutuo. vt ff. si certum petatur. l. j. & ij. &
institu. quibus modis re contra. oblig. in principio.
Vnde † ad hoc, quòd actio ista competat: tot sunt ne-
1 cessaria. In primis, quòd interueniat cõtractus mutui:
hoc est res ipsa interueniat: contractus enim iste re
contrahitur. vt instit. quibus mod. re contra. oblig.
in princip. Secundum, quòd res illa quæ datur mutuo
sit talis, quæ consistit pondere: numero: vel mensu-
re: vt in prædictis legibus. Tertium, quòd res illa sit mu
tuantis: & sic, quòd fiat de meo tuum: alioquin mu-
L tuum nõ est à principio, nisi reconcilietur posteà sti
pulatione: consumptiõe: vel vsucapione. vt C. si cer-
tum petatur. l. quamuis. ff. de fideiussor. l. si quis pro
eodem. §. si nummus consumptione. vt ff. si certum
petatur. l. nam & si fur vsucapione. argument. ff. de
iure dotium. Proculus. & ff. de donatio. causa mort.
l. qui aliena. & l. si aliena. Quartum, quòd persona
quæ dat mutuum, sit talis, quæ possit obligari: non
ergo pupillus nec furiosus. vt ff. si certum petatur. l.
nam & si à furioso. Quintum, quòd in eadem bo-
nitate reddatur. vt ff. si certum petatur. l. cùm quid.
M & hoc est quod dicit l. ij. si certum petatur: quia ma-
gis recipit functionẽ in genere suo per solutionem,
quàm per speciem: quasi dicat res soluta in eodem
genere: quia pro frumento frumentum, pro vino vi-
num: videtur species data mutuo soluta: quod non
est verum, quòd illa species sit soluta, quæ fuit data mu
tuo: quia illa est consumpta: sed propter omnimo-
dam similitudinem videtur eadem species soluta in
eodem genere frumenti: quia ita bonum redditur &
reddi debet. Sextum, quòd ideò interueniat nume-
ratio: vt

A ratio: vt ille qui recepit, incontinenti obligetur: vt excludatur donatio causa mortis, & datio ob causam. vt ff. si certum petatur. l. non omnis. Septimum, quòd non sit erratum in cōtractu: nam si credo mutuare: & tu recipere ex causa donationis vel econuersò: mutuum non contrahitur. vt ff. si certum petatur. si ergo. † *Quæstio*. Circa prædicta de multis

2 quæritur: & primo sic. contractus iste dicitur re contrahi. Item etiam in contractu permutationis & alijs innominatis. vt C. de rerum permutatione. l. ex placito. & ff. de præscriptis verbis, naturalis. quæ est

B ergo differentia inter istos contractus? Respondeo: contractus iste & similes: vt depositum commodatum re ipsa contrahuntur: nec ante oriuntur, quàm res ipsa interueniat: hodie res interuenit: hodie oritur contractus. contractus autem permutationis & alij innominati concipiuntur sic: quia primò interuenit pactum nudum de permutando, quod naturalem tantùm induerit: posteà interuenit res: rei interuentus operatur, vt ex naturali præcedente agatur: hoc dicit l. prædicta ex placito. non intelligas, quòd rei interuentus induat actionem, sed pactum nu-

C dum præcedens, & rei interuētus subsequens inducit: & propter hoc contractus innominatus dicitur vestiri rei interuentu: secundùm quòd notat dominus meus in summa. C. de rerum permutatione. circa principium. † *Quæstio*. Secundò quæritur, quare

3 mutuum contrahitur in rebus illis tantùm, quę constant pondere, numero, vel mensura: vt dictum est. Respondeo: quia res istę propter omnimodam similitudinem & eandem bonitatem in suo genere recipiunt functiones. vt ff. eodem. l. secūda. quasi, quòd eadem species videtur soluta: vt si mutuo tibi decē

D solidos imperiales: & tu restituas mihi decē solidos imperiales: propter omnimodam similitudinem & bonitatē vidētur quasi illi primi solidi redditi. sed si hoc est, quòd in his quæ consistunt pondere numero vel mensura cōtrahatur mutuum: ergo in omnibus rebus de mundo contrahitur mutuum: cùm omnes res de mundo contineantur, vel pondere, numero vel mensura. nam non est res aliqua, quæ nō possit ponderari vel numerari vel mēsurari: ergo in omnibus in equo in pane consistit mutuum. Vnde multotiens quæritur circa ista: nunquid oues numerari

E possunt: pone centum, & illas tibi dem, est ne mutuum? Item quid si vnum panē. Item quid si libros ad pondus recepturus librum in eodem genere & pōdere, & oues in eodem numero, & alium panem. Respondeo: in omnibus talibus non contrahitur mutuum. In mutuo enim tria consideramus: naturam: consuetudinem & aptitudinem, quæ naturæ adaptatur. est enim natura pecuniæ, vt semper detur ad numerum: & sic dico in frumento, & in his quæ consistunt pondere numero vel mensura. libri enim nō sunt ad hoc inuenti, vt dentur ad pondus:

F imò secundum bonitatē æstimationis. idem in ouibus, & similibus. nam si do tibi vnum bouem, vt alium mihi des: nunquàm dabis mihi bouē eiusdem bonitatis. Item quartum considera in mutuo, scilicèt actum. vt si do pecuniam in sacculo, non erit mutuum: quia sacculum mihi reddere debes, & non pecuniam in quantitate: & sic ex his quæ dicta sunt, pater, quòd in pane nō est mutuum neque commodatum: quia vsu consumitur. vt ff. commodati. l. iij. §. si erit ergo contractus innominatus do vt des, &

G hoc notat dominus meus in summa si certum peta-

4 tur. † *Quæstio*. Item in eo quod dictū est suprà, quia mutuum reconciliatur consumptione: quæritur quomodò hoc esse posset. non videtur, quòd reconciliari possit: ab initio enim mutuum nullum fuit: quia pecunia fuit aliena: & sic non potuit fieri de tuo meum. vt ff. si certum petatur. l. secunda. & insti tu. quibus mod. re contra. oblig. circa principium. si ergo à principio nullum fuit: ergo tractu temporis ex postfacto non conualescit. vt ff. de regulis iuris. quod ab initio. Item tam in cōtractibus, quàm de-

H lictis respicimus initium, vtrum debeant valere vel non. vt ff. mādati. si procuratorem. primo respondeo. & ita determinat dominus meus generale illud initium spectandum. Respondeo: re vera recōciliatur mutuum consumptione. vt ff. eodem. nam & si fur. nec obstat regula, quod ab initio, &c. quoniam tunc obtinet illa regula, quādo solùm tempus allegatur ad confirmanda prima quæ fuerunt inutilia: at hic allegatur aliud, scilicèt vtilitas quę secuta est inde, scilicèt quia ille debitor pecuniam illam expendit; & adeò tibi profecit: sicut in rei veritate fuisset cre-

I ditoris: & sic propter istam vtilitatē quæ secuta est, non inspicimus initium sed finem. & ita soluitur

5 oppositio. ff. mandati. si procuratorem. † *Quæstio*. Itē secundo quęritur circa consumptionē, vnde oritur certi cōdictio. ex numeratiōe no: quia fuit pecunia aliena. ex consumptione nō: quia nō est modus connumeratus in iure, ex quo aliqua actio oriatur. Respondit dominus meus hic, quòd oritur ex numeratione præcedente, i tamen secuta, scilicèt consumptione. nam ex condictionali stipulatione demùm post condictionem oritur actio: nō tamen ex

K cōdictione sed ex stipulatione. vt ff. qui potiores in pignore habeantur. l. potior. & sic respondit alteri quæstioni, quæ similiter notatur in eo qui accepit pecuniam mutuò à furioso: quem credo hominem compotem & sanæ mentis. vt ff. eodem. si à furioso. † *Quæstio*. Vnde oriatur illa certi condictio: vtrum ex numeratione, an ex cōsumptione? ex numeratio ne non: quia numerationem præcedere debet consensus, quod in furioso non est. vt ff. de optione legata. si tibi. & ff. soluto matrimonio. l. secūda. in fin. nec enim potest dicere, quòd expressim vel tacitè

L possit furiosus consentire: maximè hic vbi desideratur consensus expressus, vt aliàs. ff. locati. qui ad certum. ex consumptione non: quia non est modus connumeratus in iure, ex quo actio oriatur. vt suprà dixi. Item lex videtur velle, quòd ex numeratio ne. vt ff. de fideiussorib. si quis pro eo. §. si nummos. si ergo non oritur ex contractu: certum est quod ex maleficio non oritur, vel quasi. Dominus Ioannes respondit, & dixit dare vtilem furioso: vt argumento C. de actionibus & obligationibus. l. prima. dominus meus prædictis rationibus non consentit:

M imò dicit in hoc casu dari certi condictionem generalem vel sine causa: vt ff. si certum petatur. l. si & me & Titium. Item in eo quod dictum est, suprà, quòd mutuum reconciliatur vsucapione: sicut in donatione causa mortis: quādo res aliena causa mortis donatur. vt ff. de donatione causa mort. qui alienā. & l. si alienā. & sicut in donatiōe, ita & in dote: quādo res aliena datur in dotē. vt ff. de iure doti. Proculus. *Quæstio*. Quæritur in primis qn pecunia data mutuò possit vsucapi. Nam si pecunia data mutuò sit

A de mea tua: ergo vsucapio cessat: vt ff. de poblician.
l. prima. Item si potest vsucapi: ergo non fuit mu-
tua. malè ergo dicitur mutuum reconciliari vsuca-
pione. Respondeo: re vera non est mutuum: quia lo
quitur de pecunia aliena data mutuo: sed est motuū
quò ad intētionem & propositum mutuantis, quod
bene reconciliatur: sicut habes in hoc simili. donari
non potest nisi sit eius cui donatur. subaudi quan-
tum ad propositum donantis: vt ff. de donation. l. in
ædibus. §. vlti. tamen res aliena donatur & vsucapi-
7 tur. † Quæstio. Secundò quæritor, quomodò posset
B pecunia vsucapi? Respondeo: benè. & notabis sic. il-
lam pecuniam quam tibi mutuaui, non expendisti:
sed habuisti eam in archa vsque ad triennium: & sic
vsucepisti: & sic amodò non potest vendicari: & sic
mutuum reconciliatur: sed secūdum hoc nō est ne-
cessaria vsucapio. nam ecce habes pecuniam meam
& non vsucepisti. nunquid potero vendicare. per
quos testes probabo, quòd illi denarij fuerunt mei?
certè impossibile est. sed certè in casu isto, si non pō-
test probare non ius deficeret, sed probatio: vt ff. de
testament. tute. l. duo sunt Titij. Quidam tamen di
C xerunt, quòd posset sic vendicari pecunia & proba-
ri dominium, quando illa fuit in quodam sacculo
sic signata quam testes viderunt poni in sacculo: &
hæc pecunia erat illius fortè, quia eam recepit à do-
mino pro vēditione cuiusdā rei. certè nec hoc exem-
plum est aliquod: quia si quæreretur à teste quomo
dò ille, qui numerauit pecuniā, fuit dn̄s pecuniæ:
certè nullus hodie diceret. Itē alia ratione: qui ha-
buit pecuniam sic signatam, quomodò posset eam
dare mutuò, nisi eam numeraret: & sic remoueretur
sigillum: & si motuaretur sic sigillata, & non esset
D mutuum: quia esset data in specie: non in quātitate:
vt argum. ff. de legat. j. si seruus plurium. in fin. & l.
8 sed & si certos. † Quæstio. Item pone post vsu-
captam peconiam creditor petijt pecuniam à debi-
tore: debitor restituit: quia nec retinere potest. vt ff.
de donat. causa mortis. l. qui alienā. & l. si alienam.
& ff. solut. matrimo. l. si alienam. poterit posteà do-
minus vendicare pecuniam ab illo creditore similis
quæstio notatur C. de pigno. vsucap. si dicis sic. ob-
star, ꝙ debitor vsucapiēdo factus fuit dominus: igi-
tur desinit ipse esse dominus: cū duo insolidùm do-
E mini esse non possunt: vt ff. commodati. si vt certo.
§. si duobus vehiculum. Item si vni est aequisitum:
ergo alius amisit: vt ff. ex quibus causis maior. deni-
què. si dicis, ꝙ non possit vendicare: iam creditor
ille locupletabitur cum aliena iactura: quod est cō-
tra ius: vt ff. de condictio. indebi. nam natura. & ff.
de iure dotium. l. iure succursum. Respōdeo: admit-
to dominum ad vēdicandā illam pecuniam: si pro-
9 bare potest pecuniam esse suam. † Quæstio. Item in
eo quod dictom est, reconciliatur stipulatione. quę-
ritur qoomodò stipulatio potest esse tanti valoris,
F vt actio illa debeat oriri ex numeratiōe: oriatur mo
do ex stipulatione: & actionem domino competen-
tem possit sibi auferre. vt C. si certū petatur. l. quā-
uis. Respondeo: stipulatio operatur vt mutuum va-
leat inter istum creditorem & debitorem: non quòd
domino præiudicetur: nam dominus cuius pecunia
data est mutuò, poterit peconiam ab isto debitore
condicere: & sic iste desinet teneri illi creditori: vt ff.
10 de stipu ser. l. j. §. sed si seruus communis. † Quæstio.
Item quæritur: numero tibi pecuniā meam, eam sti-

G pulor à te mihi reddi: sicut tota die faciunt credito-
res. vnde oritur actio ex numeratione, an ex stipula-
tione? Respondeo: ex stipulatione: vt ff. de nouatio
nibus. si ita stipulatus §. vltimo. & l. cùm enim. & ff.
de precario. & habet §. cùm quis. hoc si stipulatio
vtilis est. si autem stipulatio inutilis sit: quia puta,
stipulor alteri: tunc ex numeratione oritur: vt ff. de
verborum obligationib. l. qui Romæ. §. Chrisogo-
nus Candidus. & §. Flauius Hermes. In hac actio-
11 ne actor concipiet sic libellum. † Libellus. Ago ego
contra M. à quo peto decem libras imperialium: vel
H decem marchas arsi, quas sibi motuaui. vnde quòd
prædictas marchas mihi soluat: ago contra ipsum:
propono certi condictionem de mutuo. quòd sic re-
ctè concipiatur libellus dicit lex ff. de triticaria. l. j.
Oppositio. Sed huic libello sic opponitur. Tu petis
quòd ego reddam tibi decem libras, quas mihi mu-
tuasti: non potes aliquo modo petere. certum est, ꝙ
illæ factæ sunt meæ: vt ff. si certum petatur. l. secun-
da. Item illa consumpsi vel immiscui: & ita viden-
tur extinctæ illæ libræ: vt ff. de solutionibus. si pecu
niam. Si ergo illas petis, impossibile petis. Respon-
I deo: verum est, quòd veritate inspecta nō peto illas,
quas tibi mutuaui in vero: sed video iuris fictione
propter omnimodam similitudinem. & quia eodem
genere recipiunt functionem: illas easdem videor
petere. vt ff. si certom petatur. l. secunda. Oppositio.
Item opponitur adhuc. Nam non videtor, quòd cer
ti condictio benè sit intentata: imò debuit intentari
actio quæ proprio nomine vocatur, si certum peta-
tur. vt dicit lex de triticaria. l. prima. nam qui certā
pecuniam petit numeratam, illa actione si certum
petatur vtitur. debuisti ergo in libello proponere
K actionem si certum petatur. Respondeo verba illa
actionem non denotant: secundùm dominū meum:
licèt domino M. visum fuerit contrarium: imò illa
verba sic exponemus, si certum petatur. si pro quia:
quia certum petitur: agendum est certi condictione
quæ pro mutuo competit: vt dictum est. simile alibi
dicitur. Si Titius rem suam intēdit petere: in rem est
actio. subaudi proponenda: scilicèt rei vendicatio-
ne: nō tamen intelligas, quòd actio in rem sit actio:
vt institut. de actionibus § primo. in fine. Oppositio.
Item obijcitur, quòd non competit hæc certi con-
L dictio. certum est, quòd si debeo decem vncias, te-
neor in genere non in specie. vnde hæc ratio quare
incendium ære alieno non exuit debitores: vt C. si
certum petatur. l. incendium. & quod est in genere,
non est certum: vt ff. de solutionibus. quæ homi-
nem. & l. cùm quis. § penultim. quomodò ergo pro
decem vncijs debitis in genere quæ incertæ sunt in-
tentatur certi condictio? Respondeo; verum est,
quòd decem vnciæ debentur in genere: tamen ideò
certæ dicuntor propter omnimodam similitudinem
& æstimationem & bonitatem: cùm totius pecu-
M niæ eadem sit vis atque potestas: vt ff. de eo quod
12 certo loco. l. & ideò. † Quæstio. Item quæritur
nunquid pro musto possum petere vinum vetus vel
econtrà: vel debitor possit soluere. Respondeo: pro
veteri nouum non: nisi ex voluntate communi pro-
cedat: nec ecōtrà. hoc dicit lex ff. si certū peta. l. cùm
quid mutuum. Paopertimus tamē quidā tructanus
dixit: ꝙ pro vino veteri meliùs volebat ipse mustū:
sic dicens. Versus Est meliùs mustum, quàm vinum
credo vetustum. Hoc dico iure si quæcie sit tibi eu-
ræ. Mens

A ræ. Mens paupertini veteris libamine vini, Torpet:
sed mustum facit hunc sermone venustum. Quæstio.
13 Nunquid † pro imperialibus aurum vel ecõtrà vel
pro marca argenti sterlinos vel Venetianos vel Ge
nuenses vel ecõtrà. videtur ꝙ sic. ff. de auro & argẽ.
legat. l. j. in fin. sed l. videtur contra. ff. de solutioni.
Paulus. Respondeo creditorem. sed l. illa Paulus. lo
quitur quãdo damnum passurus est creditor. si ergo
non patitur damnum audiri debet pro marca argen
ti. si dentur venetiani auditur: quia non est aliquod
æs admixtum. In alia fortè pecunia secus. & quia
B damnum esset passurus creditor: & quia aliud pro
alio solui nõ potest creditore inuito: vt ff. si certum
peta. l. ij. exceptis quibusdam casibus. C. de solutio.
authen. nisi. & C. de sacrosan. eccle. authen. hoc ius.
& in causa noxali: vt ff. de re iudic. l. miles. §. decẽ. &
in re aliena lega. vbi potest hęres dare pecuniam: vt
ff. de lega. j. si domus. §. in pecunia. idem in seruo le-
gato: vt eadem l.

Si aliquis promisit alicui rem certam uel incertam: corporalem uel incorporalem: si aliquis poßideat res prædi-
C *ctas, tenetur condictione triticaria.*

De certi condictione triticaria, Rubric.

1 *Libellus in condictione triticaria quomodò formetur.*
2 *In actione triticaria quomodò æstimatio fiat: utrũ ad tẽpus litis contestatæ: uel alterius rei iudicatæ.*
3 *Actione tali res, uel intereſſe, uel æstimatio quoties petitur: & cuius temporis conſideratio haberi debeat.*

SICVT prima conditio est generalis: sic est &
alia generalis quæ vocatur triticaria, per quã pe-
titur res omnis: siue certa: siue incerta: siue corpora-
D lis siue incorporalis præter pecuniam numeratam:
ff. de tritica. l. j. §. j. vnde si quæritur quare actio ista
fuit inuenta: cũ sufficeisset illa generalis certi condi
ctio. Respondeo: non est verũ. Nam habent se ista
inter se vt excedentia & excessa: quia vincũt & vin-
cuntur: ista est generalior illa Nam per istam petũ-
tur res certæ & incertæ: vt ff. eod. l. j. per illam tantũ
certæ: vt ff. si certum petatur. l. certi condictio. Item
per istam res corporales & incorporales: puta, serui
tutes petuntur, quæ incertæ sunt: vt ff. de verb. obli-
gatio. vbi autem nõ apparet. §. qui id quod. & l. ea-
E dem stipulatio. §. Caro. Per illam autẽ petuntur spe-
cies vel quantitates: vt ibi diximus. Item per istam
petimus corporalia si nostra non sunt: præterquàm
in casibus. Incorporalia autẽ petuntur siue sint no-
stra siue nobis debita: vt ff. eod. l. j. §. vlti. & l. ij. & l. j.
§. generaliter. in fin. & hoc denotat sequens. §. aduer
satiua autem. ait enim rem aut suam, &c. & hoc no-
tat dominus meus in summa istius tituli. Certi autẽ
cõdictio generalior est ista: quia per illam etiam pe-
titur pecunia numerata: per istam non: vt ff. eod. l. j.
in princip. concordant autem: quia sicut illa pro cer
F tis, ita & ista. sicut illa ex contractu vel quasi, sic &
ista. vnde quocũque diximus, quòd sint necessaria,
ꝙ actio illa competat: eadem desiderantur & in hac
actione, quæ omnia in illa actione quære: & sic illa
desiderãtur si pro re certa debet intẽtari. Item sicut
illa intentatur contra furem: vt ff. vsusfruc. quemad
modum ca. l. vlti. & sic ista contra furẽ & raptorem:
vt ff. eo. l. j. §. vltim. & l. ij. Si autẽ pro re incerta desi-
deratur, ꝙ res illa incerta sit tua, vel tibi debita: vt
in seruitutibus: vt dictum est. Eædem positiones pos

G sunt hic fieri ex parte actoris & rei: sicut factæ sunt
in certi condictione generali: quas ibi inuenies. In
hac autem actione concipiet actor sic libellum. *Li-*
1 *bellus.* † Ago contra talem à quo peto rem talem: pu
ta, equum talem: & sic pro re certa: vel peto equum:
& ita in genere: & sic pro re incerta, quẽ equum mi
hi debet ex tali causa: puta, quia promisit: vel aliam
causam adijcies. vnde quod prędictũ equum mihi
soluat, ago contra eum: & propono condictionem
triticariam. quod sic rectè concipiatur libellus dicie
lex ff. eodem. l. j. Eodem modo concipies libellum
H pro re mobili & immobili: pro iuribus & pro alijs:
ideò dixi in libello pro re tibi debita proponi triti-
cariam: quia rem tuam per hanc actionem non po-
tes, nisi ex causa furtiua condicere, vel re mobili vi
arrepta: vel pro re quam quis per violentiam occu-
pauit, si dominus fuit: alioquin solam possessionem
condicet: vt ff. eodem. l. j. §. vlti. & l. ij. omnia autem
quæ dicta sunt circa libellum in certi condictione
2 generalissima: hic etiam notari possunt. † Illud au
tem in hac actione notandum est, ꝙ iura videntur
variare cuius temporis fiat æstimatio: vtrum ad tem
I pus litis contestatæ, vel alterius, vel rei iudicatæ, vel
alterius: & sic hac occasione sumpta nota breuiter
quicquid obtinet tàm in bonæ fidei contractibus,
quàm stricti iuris: & hic dico breuiter quia copiosè
3 notat dominus meus. ff. de tritica. † In hac actione
quoties petitur res vel interesse vel æstimatio: quæ-
ritur cuius temporis debeat haberi consideratio: re-
fert ex quo contractu agatur: ex bonæ fidei aut stri-
cti iuris: si ex bonæ fidei, tunc habetur consideratio
à tempore moræ: vt ff. de action. empti. ratio §. si per
venditorem. & vsque ad tẽpus sententiæ: vt ff. com-
K modati. l. sed & mihi. §. in hac actione. vt quocũque
tempore res fuerit maioris pretij æstimetur. Idem in
stricti iuris, si agatur contra aliquem ob dolum: vt
ff. de triticaria. l. in hac actione. si verò agatur ex cul
pa in cõtractibus bonæ fidei: serua quod dictum est.
in stricti iuris habetur ratio à tempore moræ vsque
ad litis contestationem, vt quocunque tempore res
fuerit maioris pretij præstetur. de tempore autem
post litis contestationem non habetur ratio in con-
tractibus stricti iuris: quia illud venire non potest
iure actionis, nisi illud tantùm quod petitum est. &
L hæc omnia vera sunt quoties petitur res, interesse
vel æstimatio: verum si petãtur accessiones: si in bo
næ fidei à tẽpore moræ: in stricti iuris: aut peto quod
meum fuit: & tunc à tempore moræ: aut mihi debi-
tum: & tunc à tempore litis contestatæ. vt ff. de vsu-
ris. videamus. intelligas de accessionibus naturali-
bus: puta, de fructibus. ciuilis enim accessio nun-
quàm præstatur in contractibus stricti iuris: nisi vin
culo stipulationis: vt C. de vsuris. quamuis. C. de con
dictione indebiti. l. prima. Nec obstat, quod l. dicit,
quòd vsuræ vicem fructuum obtinent: vt ff. de vsu-
M ris. l. vsuræ. Respondeo: verum est in contractibus
bonæ fidei. *Oppositio.* Sed primæ distinctioni vide-
tur obstare lex ff. mandati. l. hominẽ. Nam ibi in
stricti iuris iudicijs non habetur ratio moræ contin
gentis ante litem contestatã. sed tantùm illius tem-
poris quo agitur. Sed respondeo ibi illud de iure est:
vt si agatur mandati contraria cum fideiussore, &
repetatur homo solutus: habetur ratio æstimationis
eius temporis quo soluit, nõ quo agit: cùm fortè eo
tempore erat homo mortuus, vel multum deterio-

A ratus: non enim debeo conſiderare qualis ſit homo
ſolutus, nunc eo tempore quo ago: ſed qualis fuerit
quãdo ſolui. per cuius ſolutionem te liberaui: adeò
hoc eſt verũ, ꝙ ſi homo factus eſſet melior: non po-
tes à me petere, niſi illud, quod ſoluiſti. in ſtipulatio
ne autẽ ſi peto hominẽ mihi dari, quẽ promiſeras: ta
lem debes dare, qualis eſſet: niſi fuiſti fortè in mora:
tunc eñ debet cõſiderari tẽpus anterius. & hoc dicit
litera ſequens. in fin. in eadem l. hominẽ. & quod di
cit ibi aliter, verũ eſt in illo caſu quando illud ſolui
mandato debitoris: aliàs autẽ in vtroque iudicio: &
B bonæ fidei & ſtricti iuris habetur ratio illius moræ:
quæ contingit ante litis conteſta. vt dictum eſt.

Si des aliquid alicui propter aliquam cauſam: & cauſa illa non eſt ſecuta, habet locum condictio ob cauſam.

De condictione cauſa data cauſa
non ſecuta, Rubric.

1 *Actio in condictione cauſa data ad hoc ut cõpetat, quot neceſſaria ſint.*
2 *Contractus innominatos quare pœnitentia reſcindit.*
3. 4 *Poſitiones actoris & rei in tali actione.*
5. 6 *Libelli in tali actione quomodò concipiantur.*

C SI DAS aliquid alicui propter aliquã cauſam:
& cauſa illa nõ ſit ſecuta: repetere potes quod de-
diſti per condictionẽ ob cauſam: vt ff. de condict. ob
turp. cauſam. l. j. §. ob rem. Illud autẽ in primis nota,
ꝙ cauſa propriè dicitur de præterito; res dicitur de
futuro: vt ff. de conditio. & demon. l. ſi ita legatũ ſit.
in fin. & ff. de cõdict. indebi. damus. vnde debet dici
potiùs ob rem: ſed impropriè ponitur cauſa pro eo
quod futurũ eſt: nam iſta reſpicit futurum: cõdictio
indebiti reſpicit præteritũ. † Vnde ad hoc vt actio
1 iſta competat, tot ſunt neceſſaria. In primis ꝙ con-
D tractus innominatus interueniat: ſed non omnis. vt
notat dominus meus in principio ſummæ iſtius titu
li: ſed tantùm in do vt des: & in do vt facias: vt ff. de
præſcript. verbis, naturalis. §. at cũ do. & ff. de rerum
permutatio. l. j. in fin. Item in tertio contractu inno-
minato; in do vt non facias; vt C. de condi. ob cau-
ſam. l. ea lege. in facio enim vt facias: & in facio vt
des: ideò non habet locum: quia cùm hęc condictio
datum repetat; meritò habet in primis caſibus locũ:
quia datum poteſt repeti; at factum nunquàm repe
ti poteſt: vt ff. de condi. indebi. ſi non ſortem. §. liber
E tus. quia factæ cauſæ infectæ fieri nulla ratione poſ
ſunt vlla iuris conſtitutione: vt ff. de capti. & poſt-
lim. reuerſ. l. in bello. §. factæ. Item aſsignatur alia
ratio in facio vt des; quia cùm ibi oriatur de dolo.
vt ff. de præſcriptis verbis. naturalis. §. quòd ſi fa-
cio. quæ non admittit ſecum aliam actionem ſpecia
lem: vt C. de dolo. l. de dolo. & ff. de dolo. l. ij. licèt a-
ctio de dolo cum generaliori concurrat, id eſt, cum
condictione certi generaliſsima, & cum triticaria.
In contractibus enim nominatis non habet locum:
vt probatur ff. de rerum permutatio. l. j. in fine. licèt
F M. dixerit contrarium. argument. ff. de actin. empt.
l. ex empto. & l. is qui vina. ſed ibi loquitur non in
contractu venditionis, ſed in cõtractu arrarum, quæ
eſt ſpecialis contractus per ſe: vt C. de fide inſtrumẽ.
l. contractus. In vnico enim cõtractu nominato, ſci-
licèt donationis, qui hodie nominatus eſt, habet lo
cum condictio ob cauſam. vt C. de dona. ſi quis ar-
gen. ff. de rerum permu. l. j. §. item emptio. imò & rei
vendic. datur. vt C. de dona. quę ſub modo. l. j. Secũ-
dum, ꝙ cauſa apponatur ob quã illud datur. Ter-

G tium, ꝙ cauſa illa futurũ tempus reſpiciat. alioquin
ſi præteritũ, habet locũ cõdictio indebiti. ſi enim ta-
citè gerit in mente non inducit condictionẽ: vt ff. de
condict. ob turp. cauſam. l. j. §. ob rem. & C. de condi
ctio. ob cauſam. l. ſi repetendi. Quartũ, ꝙ cauſa illa
ſit honeſta & non impoſsibilis: & non cõtra bonos
mores, & quod ſit finalis non impulſiua. vt ff. de cõ
di. cauſa da. l. j. & l. ij. & C. eod. dictam. & ff. de condi
ctio. ob turp. cauſam. l. j. §. ob rem. & ff. de dona. l. ij.
§. vlti. & ff. de condi. inſtit. l. filius. & ff. de actioni. &
oblig. non ſolùm. & ff. de verbo. oblig. impoſsibilis.
H Quintũ, ꝙ ad hoc vt iſta condictio locum habeat,
oportet ꝙ cauſa illa deficiat, id eſt, nõ ſit ſecuta. &
ſic quicquid datur ob cauſam: cauſa nõ ſecuta, repe
titio cõpetit: vt ff. de condict. ob turp. cauſam. l. j. §.
ob rem. & hoc intelligas quando nõ ſequitur culpa
accipientis. verũ ſi deficiat caſu fortuito: non eſt lo-
cus repetitioni. vt C. de cõdi. ob cauſam. l. penult. &
vlti. Sextũ, ꝙ pœnitentia interueniat. & hoc eſt no-
tatu dignum: ꝙ pœnitentia cõtractus innominatos
reſcindit: ſiue gratia mea & tua: ſiue mea tantùm:
dummodò tu conſerueris indemnis: vt ff. de cõdict.
I ſine cauſa. l. ſi pecuniam. j. reſponſo. & §. ſed ſi acci-
pit. & l. dedi. §. j. Item dummodò non inchoaueris:
vt ff eod. l. ꝙ Seruius. cõtractus autẽ nominatos pœ
nitentia non reſcindit: vt C. de actio. & oblig. l. ſicut.
& C. de vſucap. pro donato. l. irritam. prærerquã in
mandato, ſocietate & depoſito. vt ff. depoſiti. l. j. §.
pen. & inſtit. mandat. §. rectè. & inſtitu. pro ſocio. §.
manet. & eſt ratio in mandato: quia nõ damnifica-
tur dñs vel procurator: vt ff. mandati. ſi procurato-
rem. §. mandati. & l. ſi mandauero tibi. §. vltim. In
ſocietate agitur ad intereſſe. vt ff. pro ſocio. l. ſed &
K ſocius. §. vlt. In depoſito, nõ tenetur depoſitor depo
ſitario, ne reuocet hæc exemp. not. dominus meus
in ſumma iſtius titul. primum in mandato. & vlti-
mum in depoſito placeret mihi: in ſocietate illud vi
tiatur: quia hoc idem eſt in omni contractu: quia ſi
me pœnitet, teneor ad intereſſe: in illis autem duo-
2 bus nullo modo teneor. † *Quæſtio.* Sed quæritur,
quæ ſit ratio quare pœnitentia reſcindit contractus
innominatos. Dominus meus hanc rationem aſsi-
gnat: quia cùm ſint debiles in contrahenda obliga
tione, ita & in ea retinenda. Illud autem nota, ꝙ in
L cauſa ſecuta ſit propter quam aliquid datũ eſt, nun
quàm datum repetitur: ſiue cauſa illa concipiatur
affirmatiuè: puta, vt aliquid facias: ſiue negatiuè:
puta, ne ad iudicẽ vadas. quãdiu enim nõ itur: pecu
nia data nõ repetitur: nec tenetur ille cauere, qui pe
cuniã recepit: niſi actũ ſit, vt caueret: vt ff. de condi-
ctione cauſa data. l. dedi. nec eſt locus mutianæ cau
tioni: quia illa locum habet in relictis: vt ff. de con-
ditionibus & demonſtrationibus. l. mutianę cautio
nis. caſus tamen eſt vbi ſi aliquid do: & cauſa ſequi-
tur, locum habet repetitio me pœnitente. ſ. ſi ſdedi,
M vt parerem conditioni: quia fui inſtitutus ſub con-
ditione: vt ff. eodem. l. parendi. ſed ibi ideò euenit,
dicit dominus meus: quia tacitè agebatur ab vtro-
que. vt ſi vellet, pœniteret. Placentinus autem aliter
dixit: refert quotiens datur: aut vt aliquid fiat: &
tunc illo facto non datur repetitio: aut vt aliquid
obtineat; nihilominùs repetitur. vt ff. de donation.
cauſa mortis. l. ſenatus. in fi. j. reſponſo. In hac autẽ
3 actiõe actor fa. ta. poſitio. † *Poſitio actoris.* Ego dico,
ꝙ dedi. x. tibi vt Capuam ires. Itẽ cauſa illa fuit ho-
neſta &

A nesta & possibilis. Item fuit finalis: quia aliâs non
essem daturus, nisi ires Capuam. Item pœnitet me,
& nolo ꝙ vadas. Item causa illa propter quã dedi,
4 nõ est secuta. Ecõtrà reus fa.ta.po. † *Positio rei.* Ego
dico, ꝙ causa pro qua dedisti fuit turpis turpitudi-
ne ex parte tua interueniente. Itẽ causa illa fuit im-
possibilis. Item fuit cõtra bonos mores. Item stetit
per casum fortuitum. Itẽ causa illa fuit impulsiua:
nam aliâs eras mihi daturus. Itẽ ego iam inchoaui.
In hac autẽ actione actor cõcipiet sic libellum. *Li-*
5 *bellus.* † Ago contra Titium, cui cũ dederim decem
B vt Capuam iret: vel seruum suum manumitteret: ꝙ
cũ non fecerit. x. quę dedi peto mihi restitui: & pro-
6 pono condictionẽ ob causam. † *Libellus.* Vel sic: ago
contra Titiũ, cui cùm decem dederim, vt Capuam
iret: vel vt seruum in manu mitteret: & me pœnitue
rit re integra: & sic causa propter quam dedi secuta
nõ sit. illa decẽ peto mihi restitui: propono cõdictio
nem ob causam. Quòd sic rectè concipiatur libel-
lus, dicit lex ff de condi. ob turp. causam. l. j. §. ob rẽ.
& ff. de condictio. causa data. dedi. & l. si pecuniam.
Oppositio. Sed opponitur. nõ videtur, ꝙ aliquo mo-
C do habeat locũ hęc actio. nam aut causa fuit fina-
lis: aut impulsiua propter quam datũ est: si fuit im-
pulsiua, hæc actio non habet locũ: sed in finali sola:
vt ff de dona. l. ij. sed si fuit finalis, non habet locũ.
de quo enim propter illum nõ stat qui recipit perin
dè est ac si fecerit. & quantũ ad illum debet haberi
conditio pro impleta. vt ff de contrahend. emptio. l.
Labeo, si mihi bibliothecam. Respõdeo: verum est
quod opponis in contractibus nominatis: at in in-
nominatis secus: vbi attenditur pœnitentia dantis:
& quare hoc fit, dic vt suprà in hac eadem actione
D notaui.

Si aliquid datur alicui ob turpem causam turpitudine ex parte accipientis interueniente locum habet condictio ob turpem causam.

De condictione ob turpem causam, Rubric.

1 *Actio de condictione ob turpem causam ad hoc ut procedat, quot exigantur.*
2.3 *Positiones actoris & rei in actione de condictione ob turpem causam.*
4 *Libellus in tali actione quomodò concipiatur.*
E 5 *Promittens quid facturus est: si ob turpem causam decẽ non soluta: sed permissa fuerint.*
6 *Turpitudo si ex parte accipientis uertatur: quid tali casu faciendum sit.*
7 *Actione pignoratitia, an uendicari uel peti posit: si ex parte utriusque turpitudo interuenerit.*
8 *Datũ si quid fuerit propter iudicium, an quasi ob turpem causam repetatur.*
9 *Recipiat quare aliquis licitè ut iudicet: illicitè autem ne iudicet.*

DAT aliquis aliquando ob turpẽ causam tur-
F pitudine interueniente ex parte accipientis: &
tunc solutũ repetitur per condictionẽ ob turpẽ cau-
1 sam: vt ff. de condi. ob turp. causam. l. j. §. vlt. † Vndè
ad hoc vt actio ista competat, tot sunt necessaria. In
primis, ꝙ propter turpẽ causam illud dederis: si cau-
sa sit futura: puta, ne homicidium cõmittas: ne fur-
tum: ne sacrilegiũ: ne mihi iniuriã facias: ab his eñ
teneris abstinere, etiã sine aliquo dato propter prę-
cepta decalogi: nõ occides: nõ furtũ facies: nõ mœ-
chaberis: & ideò dicitur causa turpis. f. futura quæ
G debebat fieri: & turpis est causa ideò quia accipis: li
cèt accipiendo quid bonum sit secutum: quia male-
ficium est cõmissum. vt ff eod. l. ij. meritò dixi de tur
pitudine ex parte accipientis tantũ: quia si ex parte
tantũ dantis: puta, quando pecuniam do meretrici:
illa turpiter facit, quia meretrix: non tamen turpi-
ter recipit, cùm sit meretrix: nõ habet locum repeti-
tio. vt ff. de cõdi. ob turp. causam. l. idem. §. sed quod
meretrici. vñ propter vtilitatẽ sui libido in meretri-
ce nõ punitur. vt C. ad leg. Iul. de adulte. l. quę adul
terum. Nec obstat ff. de fur. l. verũ est. quia ibi non
H turpitudo meretricis spectatur: sed eius qui ad eam
accessit. illud etiam esset vt cessaret repetitio, si tur-
pitudo versaretur ex parte vtriusque: puta, si darem
pecuniam non meretrici, vt eam cognoscerẽ: vel ali
cui vt homicidium cõmitteret. vel iudici vt pro me
pronuntiaret siue in bona causa, siue in mala. omni
bus enim his modis videor corrumpere iudicem: &
Imperator litẽ perdere constituit: omissa illorũ sen-
tentia, qui voluerunt dicere me non dare ex turpi
causa, si do iudici, vt in bona causa pronuntiet: non
est verũ: ab omni enim specie mali abstinendum est.
I vt extra de vita & honesta. clerico. c. j. & hęc omnia
possunt fingi: vt aliâs ff. de transac. cũ hi. §. si cũ lis.
vbi dicitur. fingi enim lites potuerunt: prohibeor
enim iudici indistinctè dare: vt in authen. vt litig. iu
rent. colla. viij. & C. de pœna iudic. qui malè iudic. l.
j. & ff. de condi. ob turp. causam. l. ij. & sic nullo mo-
do dabo iudici: nisi iustum suum salarium duos au-
reos in princip. & duos in fine causæ. vt in authẽ. de
iudi col. vi. ne fiat cõtra legẽ alia via, quam lex fieri
noluit. vt ff de tutor. & cura da. ab his. l. Seiæ. meri-
tò ergo cessat repetitio vbi ex parte vtriusque turpi
K tudo versatur: qa in pari causa turpitudinis melior
est conditio possidentis: vt C. de condi. ob turp. cau
sam. l. ij. sed licèt in hoc casu cesset repetitio quantũ
ad dantem: non tamen qui recipit, poterit retinere:
quia locus est fisco. vt ff. de dona. inter virũ & vxor.
l. cùm hic status §. vltim. In casu tamen repetit ille
qui dedit ob turpem causam: licèt & alius accipiat
etiam ob turpem causam: puta, adulter in adulterio
deprehensus, si aliquid soluit: repetit non per condi
ctionem ob turpem causam: sed per actionem, sci-
licèt quod metus causa. potuit enim saltem non
L iure occidi: vt ff. quod metus causa. l. nec timo-
rem. vnde dicitur, si reuersus petat id quod dederat
deprehensus adulter prætor adulterium non videt,
imò metum. Secundum est necessarium ad hoc vt
cõdictio ista ob turpem causam locum habeat pro
repetitione, quòd causa sit futura: vt superiùs dictũ
est. si enim causa sit præterita, bene consideratur in
condictione ista, scilicèt vt solutum non repetatur:
imò soluti repetitio denegetur. & attende dari hanc
actionem tantùm turpitudine interueniente ex par
te accipientis, si contractus sit stricti iuris. cæterũ si
M sit bonæ fidei, & hæc datur, & actio ex eo cõtractu.
2 vt ff eod. titu. l. vltim. In hac autem actione actor
faciat tales positiones. † *Positio actoris.* Ego dico,
quòd tu volebas facere homicidium, vel adulte-
rium, Item ego dedi tibi decem ne committeres.
3 Econtrà reus faciat tales positiões. † *Positio rei.* Ego
dico, ꝙ Titius volebat illud committere. Item illi
dedisti illa x. si hoc confiteatur actor excludet seip-
sum: qa ex quo dedit Titio: reus cõuentus absolue-
tur. In hac autẽ actione cõcipiet actor ita libellum.

A *Libellus.* † Ago cõtra Titium cui dedi decem ne me
4 occideret, vel ne tale maleficium committeret. vnde
illa decem repeto: & propono condictionem ob tur
pem causam. Quod sic rectè concipiatur libellus, di
cit lex ff. eod. l. j. *Oppositio.* Sed opponitur. nam nõ vi
detur, quòd aliquo modo locum habeat ista condi-
ctio Nam aut est turpitudo ex parte vtriusque: aut
dantis tantùm: & sic cessat vt superiùs diximus. Itẽ
si ex parte accipientis similiter nõ habet locũ. Nam
si ego dedi tibi, ne maleficium faceres: nulla turpis
causa est secuta: imò est secutum summum bonum,
B quod ego feci, ne tu fieres malus: quomodò habet
locum actio ista vel condictio. Item iste fortè illud
maleficium non fecisset: & sic vanè credidi seu ti-
mui, vel extimaui. vnde istius vani timoris nulla sit
æstimatio: vt ff. de re iudica. si quis ab alio. Respon
deo: licèt in duobus primis exemplis non habeat lo
cum hæc condictio: in tertio tamen habet locũ; nec
obstat, quod turpis causa nõ est secuta: quia quantùm
ad hoc vt repetam illud considero. nunquid tu reci-
pias ob turpem causam, quæ turpis est quantùm ad
te: quia sine omni dato tenebaris abstinere: vt in prin
C cipio dixi. Nec obstat, quod vani timoris, &c. quia il-
lud locum habet in casibus aduentitijs, qui nõ æsti-
mantur: vt ff. qui & à quibus ma. liberi non fiunt. l.
Iulia. & in actione quod metus causa. ff. quod met.
5 causa. l. nec timorem. † *Quæstio.* Quid ergo in hoc
casu, si ob turpẽ causam decem non soluta, sed pro-
missa sunt: quid faciet qui promisit: videtur quod pos-
set obligatio illa condici per condictionem ob tur-
pem causam: sicut enim per hanc actionem vel con-
dictionem solutum repetitur: sic & obligatio condi
citur: cùm idem sit cauere, quod soluere: vt C. ad le-
D gem Falcid. l. vltim. & ff. de donatio. si patronus. cre
do tamen hanc condictionem non competere: & si
competeret aliqua, cõpeteret sine causa: vt ff. de cõ-
dic. sine causa. quod sine. hic tamẽ nulla competit:
quia ab initio stipulatio & obligatio fuit nulla, sci-
licèt quòd ex ea possit agi: vt ff. de verbo. obligatio
6 nibus. l. si plagij. † *Quæstio.* Quid si pignus datum
est in tertio exemplo: quia ex parte accipientis ver-
titur turpitudo. Respondeo: repetitur per hanc con
7 dictionem. † *Quæstio.* Quid si pignus datum sit tur-
pitudine interueniente ex parte vtriusque: nunquid
E poterit vendicari, vel peti actione pignoratitia. Re-
spondent M. & Aldri. quod non. argum. ff. ad Macedo
nianum. l. sed & si paret. in princip. Sed certè meliùs
est, vt dicamus pignus posse vendicari: quia vendi-
catio contra eum, sicut contra quemlibet alium in-
stituitur: vt ff. ad exhibendũ. de eo exhibẽdo. §. pen.
& vlti. & ff. si quadrupes pauper. fecisse dicatur. l. j.
§. vltim. secus verò in re principali soluta: quia eius
dominium translatum est in accipientem, quod nul
la condictione seu actione repetitur. idem in pigno
re, si agatur pignoratitia, id est, ex contractu turpi-
F ter celebrato: posset tamen indue i contrarium argu
ment. quod non admittatur, vt quilibet propter contra
ctum cum eo initium. vt C. de dolo. l. j. & hoc notat
8 dominus meus C. eodem titul. l. ij. † *Quæstio.* Item
quid si datum sit propter iudicium repetitur quasi
datum ob turpem causam. Respondeo: vt si tibi do,
vt indices mihi furem, honestè recipis: nec enim te-
neris indicare: vt ff. eodem titu. l. idem quia. §. si tibi
indicium. & ff. de præscript. verb. solent qui nocue-
runt. licèt potestates compellant indicare ex officio
G suo: vt ff. de offic. prætor. l. congruit. Cæterùm si à
iure recipias ne ipsum indices: turpiter recipis: &
ego dominus si à seruo meo fugitiuo receperis, pos-
sum condicere. vt ff. eodem. l. iiij. §. vltim. & sic à ser-
uo. *Quæstio.* † Sed quæ est ratio quare licitè reci-
9 pis: vt indices: illicitè recipis ne indices. Respon-
deo: in primo casu: quia nemo compellitur ad
accusandum, & sic nec ad indicandum: vnde licitè
recipis. In secundo casu ideò illicitè: quia interest
reipublicæ ne maleficia remaneant impunita: vt ff.
de fideiussoribus. si quis à reo. & ff. de solutionibus.
H Stichum aut Pamphilum. & ff. ad legem Aquiliam.
ita vulneratus.

Si aliquid soluatur sine causa, repetitur per condictionẽ sine causa.

De condictione sine causa, Rubric.

1 *Actio condictionis sine causa ad hoc ut competat: quot requirantur.*
2. 3 *Positiones actoris & rei in actione condictionis sine causa.*
4 5 *Libelli in tali actione quomodò concipiantur.*

MVLTOTIENS euenit, quod nulla causa
1 præcedente quis promittit alicui x. vel credens
se teneri ad illa decem, soluit illa: vel fortè causa ali
qua iusta præcedente tenebaris ad illa decem causa
facta iniusta: vt habes exemplum in fullone: vt ff.
de condict. sine causa. l. ij. In omnibus istis casibus
succurritur obligato seu soluenti, vt obligationem,
vel solutum per condictionem, sine causa condicat:
vt ff. de condic. sine causa. l. nihil. & l. j. & l. qui sine
2 causa. † Vnde ad hoc vt actio ista cõpetat, tot sunt
necessaria. In primis, quod aliquis se obliget: puta, pro-
mittendo: vel soluat, pone aliquid. Secũdum, quòd
K causa nulla præcedat, vel si præcesserit fuit iniusta,
vel tendit ad iniusta. vt suprà dictum est. Tertium,
quod quando soluit, & sine causa: non soluit sciens se
non teneri, sed credens se teneri: alioquin non repe-
tit: quia videtur voluisse donare: vt ff. de regul. iur.
cuius per errorem. Ista enim cõdictio generalis est,
& concurrit cum cõdictione indebiti, si aliquid in-
debitum solutum est. Item concurrit cum cõdictio
ne ob causam: quando causa fuit aliqua ab initio: si
illa secuta non est: vt ff. eod. l. j. §. si ob causam. idem
in debitore qui spe futuræ numerationis scripsit se
L accepisse pecuniam, quam non accepit: nam infrà
biennium condicet cautionem: vt C. de non nume-
rata pecun. l. si quasi acceptori. Item cõcurrit cum
condictione ob turpem causam interueniente tan-
tùm turpitudine ex parte accipientis: vt in superiori
actiõe notaui. fuit enim causa illa ab initio iniusta:
& sic concurrit cum ea: vt ff. de condic. sine causa. l.
nihil. In casu tamen habet locum vbi nulla alia po
test locum habere: puta, quando quis nõ soluit, sed
tantùm se obligat. nam omnes condictiones soluti
repetunt: hæc sola concurrens cum illis vt dixi, obli
M gationem factam condicet: vt ff. de cõdi. sine causa.
l. qui sine causa. nec obstat ibi, quòd hæc condictio
vocatur incerti: ideò dicitur quia datur ad interesse
quod incertum est: vt ff. de re iudica. si quis ab alio.
vel vt dicunt quidam, est nomen proprium actionis
si incertum est quod in obligatione deuenit: vt ff. de
actio. empti. l. si quis tibi liberum. *Oppositio.* Sed op-
ponitur: idem est cauere quod soluere: vt ff. de dona
tio. si patronus. C. ad legem Falcid. l. vlti. sicut ergo
condictio datur indebiti pro soluto repetendo: ergo
& pro cau

A pro cautione repetenda. Respondeo: non est verum illa tibi condictio tantùm ad soluta indebita repetēda competit: non autem ad obligationem repetendā: vt dixi licèt enim sit solutio similis cautioni: subaudi, quantum ad repetitionem: quia sicut repetitur solutum: ita & obligatio: non tamen eodem modo vel iure, sed diuerso: nec enim idē est cauere per omnia quod soluere: vt ff. ad mace. l. vlti. *Oppositio.* Itē opponitur: tu dicis quòd debitori datur condictio ista, & infra biennium, quando spe futuræ numerationis se obligat: probo contrarium. Certum est, quòd B omnis condictio est in personam, vt institu. de act. §. sic itaque. si personalis: ergo perpetua: vt C. de consti. pecu. l. ij. quomodò ergo tollitur biennio? Respōdeo: quia subrogatur in locum exceptionis non numeratæ pecuniæ, quæ biennio tollitur: vnde naturā illius sortitur: vt ar. ff. si quis cau. l. si quis eum. §. qui iniuriarum. & ff. si quis testamento liber esse iussus. l. j. §. Sceuula. & ff. de dona. qui id quod. In hac autem actione vel condictione actor fa. ta. positiones.

2 † *Positio actoris.* Ego dico, quòd tibi sine causa promisi. Item causa propter quam ego promisi, facta est C iniusta: quia promisi propter vestimēta tua, quę ego fullo amisi, & modo inueni. Item causa illa propter quam ego promisi, fuit iniusta. Econtrà reus faciat tales positiones.

3 † *Positio rei.* Ego dico, quòd tu promisisti mihi & causa expressa. Itē causa illa fuit iusta. Item propter vestimenta illa pro quibus condēnatus fuisti mihi illa combusta fuerunt penes Titium. In hac autem actione conci. act. sic libellum.

4 † *Libellus.* Ago ego, R. contra Titiū cui. x. sine causa promisi. Vnde ipsam obligationem cōdico, & ad hoc propono condictionem sine causa. vel sic, quòd D debeat me ab illa obligatione liberare: ago contra ipsum. Quòd sic rectè concipiatur libellus: probatur per l. ff. de condictione sine causa. l. qui sine causa. *Oppositio.* Opponitur: non videtur libellus iste bene conceptus: nec quòd in hoc casu competat hęc condictio: ex quo enim confitetur actor iste quòd x. promisit: esto quòd causa non inferatur alia sufficit tamen: quia eo ipso, quòd dico promitto tibi. x. in verbo promitto, continetur causa promissionis: sicut in dono causa donationis. Vnde si certum est quod promittitur, agitur certi condictione. si in E certum, agitur ex stipulatu: vt ff. si cer. pe. l. si quis certum. & insti. de verbo. obli. circa princ. Iam enim si in promissione requireretur causa: iam requireretur causa causæ: & sic in infinitum: quia qua ratione requiritur vna causa vnius causæ: eadem ratione quæreretur & alia, quæ infinitas euitatur: vt ff. de dam. infec. qui bona. §. vlti. nec debet obligatio oriri ex obligationibus: vt ff. de re iudi. si se non obtulit. nec lites ex litibus. vt ff. de fructibus & liti. expē. l. terminato. Respōdeo: multos vidi sub hac specie recti sic errare: vt dicant in promissione causam non requiri: F cùm causam in se habeat promissio, vt dixi: sed tamen dico vobis nescio talia dicentes. Imò dico libellum bene conceptum: vbicumque inuenio stipulationem sine causa præcedente: vel obligatio ipsa cōdicitur vel agenti obstat doli exceptio: vt ff. de doli except. l. ij. §. circa. & ff. de condict. sine causa. l. j. & l. qui sine causa. in quibus legibus omnia ista ponuntur: siue quis sine causa promittat: siue ex iniusta: siue ex iusta, & illa recidit ad iniustam. Item cautio indiscreta, id est, sine causa loquēs nō valet nisi cau-

G sa sit ibi expressa. vt ff. de probatio. cùm de indebito. §. vlti. Item nuda ratio non facit aliquē debitorē: vt ff. de dona. l. nuda. sine causa eum transigentē neminem audiet prætor: vt ff de transact. l. cùm hi. & sine causa non fit missio: vt C. de edi. di. Adri. tollen. l. vl. In apochis enim desideratur causa: vt C. li. x. de apochis, quicūq; adde idē de cēsibus forma. quod enim ipsi dicūt, quòd promissio habet in se causā, nō est verū, cōtrarium dicūt leges. nā verba id operantur, vt quis obligetur verbis: & bene dico eum obligatum, sed sine causa: & hoc est quod dicitur qui sine causa obli H gantur &c. siue enim dicas dabis mihi. x. vel promittis mihi. x. vel facies mihi domum. licèt enim verba obligationem inducāt: quia tamen causa non inuenitur, obligatio non est efficax: sicut dixi per iura superiùs allegata. *Oppositio.* Secundò opponitur in eo quod dicitur in libello obligationem cōdico: quomodo obligatio potest condici, cum lex dicat obligationem non condici: vt ff. de condic. sine causa l. j. Respon. obligationem condico. id est, ago in personam, vt ab obligatione illa liberet: vt ff. de condi. sine causa. l. qui sine. Sic concipies libellum, quan I do intenditur ista cōdictio pro obligatione cōdicenda. Verùm si intentetur pro repetendo soluto, quando aliquid indebitè soluitur: vel ex iniusta causa: vel fuit iusta, & recidit ad iniustam dices sic.

5 † *Libellus.* Ago contra, C. cui sine causa solui. xx. libras ex iniusta causa: vel quia causa secuta non est: vel quia causa facta est iniusta. vnde illa. xx. soluta repeto: propono condictionem sine causa. Quod sic rectè concipiatur libellus dicit l. ff. de condic. sine causa l. j. & l. qui sine. *Oppositio.* Sed non videtur, quòd libellus iste sit bene conceptus. Certum est quòd in casibus K illis locum habet condictio indebiti, vel condictio ob causam, vel ex iniusta causa: ergo quod hæc competat nulla est vtilitas. Respondeo: imò locum habet. hæc enim condictio quantum ad alias genus est. nam vbicumque competunt illæ & ista. & sic vt generalior cum suis speciebus cōcurrit: sicut & aliâs diximus supra de condi. certi. generalissima. *Oppositio.* Item opponitur. aut sciuisti causam illam iniustam, vel te nō teneri, quādo soluisti: aut nō sciuisti. si sciuisti non potes repetere: quia cuius per errorem dati eius repetitio est: eius consulto dati donatio est: L vt ff. de reg. iu. cuius per errorē. & ff. de cōdi. inde. l. j. si ignorasti: nō habet locū talis ignorātia: cū nō admittatur ignorātia in proprio facto: vt ff. ad vellea. quanquā. Respō. in ignorāte loquitur: quæ ignorātia licèt sit factū propriū: tamen admittitur: vt C. de condi. inde pro dubietate. & est ratio quare admittatur: ne aliquis moretur in damno. sicut & aliâs pro damno euitando admittitur ignorātia iuris. vt ff. de iur. & fac. igno. l. iuris.

Si aliquid soluitur indebitum, repetitur per condictionem indebiti.

M De condictione indebiti, Rubrica.

1 *Actio condictionis indebiti ad hoc ut ueniat, quot requirantur.*

2. 3 *Positiones actoris & rei in tali actione.*

4 *Libellus in tali actione quomodò formetur.*

5 *Actio condictionis indebiti, an nomē proprium actionis esse dicatur.*

6 *Exceptionibus duabus. s. uelleiani & pacti conuenti tutus quare solutum repetit: tutus aut exceptione macedoniani & rei iudicatæ solutum non repetit.*

A 7 *Teneatur si quispiam alicui ciuiliter & naturaliter & absoluatur a petitione: quo casu in debitum omninò non faciat.*

8 *Dominium an quispiam trãsferat: soluendo indebitum.*

SI aliquis soluat quid indebitum, succurritur soluenti: quia potest solutum repetere per condi. indebiti. Verũ attende primò quid sit indebitũ: hoc dicitur tribus modis: siue ciuiliter & naturaliter, id est, quãdo nullo modo tibi debebatur: siue ciuiliter tantũ: naturaliter tñ erat indebitũ: puta, quãdo me obligo spe futurę numerationis & tum infra biẽniũ. Pro
B primo indebito habes exemplũ, quãdo tenebar tibi sub conditione: de qua non est certum, ꝙ sit extituta: vt ff. de ver. signi. cedere. & ff. eo. sub conditione. si vsuræ vltra duplum promittãtur: vel aliud contra legem: vt ff. e. si nõ sortem. §. supra. & C. de pact. l. pacta. vel si nesciens emerim rem meam: vt ff. e. l. seruũ. nisi gratia possessionis. vt ff. de contrahen. empti. l. si in empt. §. rei suæ. Pro secundo indebito habes exẽplum positum & legem de hoc C. de non num. pe. l. si quasi. Idem est quando ciuiliter & naturaliter, & creditor fecit mihi pactum de non petendo tollitur
C naturalis, & remanet sola ciuilis: vt ff. de solut. Stichum. §. naturalis. & insti. de excep. §. prętereà. Idem est & si creditor legat in testamẽto debitori liberationẽ. vt ff. e. si nõ sortẽ. §. adeo. Indebitũ tñ ciuiliter naturaliter debitũ: puta per pactũ nudũ solutũ nõ repetitur: quia naturalis causa inhibet repetitionẽ: vt ff. e. l. Iulianus. hęc exẽpla notat dominus meus in summa de cõdi. inde. in prin. † Vnde ad hoc vt actio ista
1 cõpetat, tot sunt necessaria. In primis, ꝙ aliquid sit indebitũ aliquo prædicto modorum vel ciuiliter, vel naturaliter. Secũdò, ꝙ indebitũ si solutũ. Tertiũ, ꝙ sit solutũ & ab ignorante: præsumitur enim semper ignorantia, nisi probetur scientia: vt C. qui mili. non
D possunt. l. pe. & ff. de admi. tu. hoc autẽ. ff. de probat. verius. cæterùm si sciens soluit, non repetit: vt ff. eo. l. j. & ij. de reg. iur. cuius. & est hoc nota. dignũ, ꝙ quacumque ignorãtia quis laboret siue facti, siue iuris, & etiam in facto proprio. vt ff. e. sed & si me putẽ. & l. eleganter. j. responso. & ff. de iur. & fac. ign. l. pe. locum habet hæc actio. iuris enim ignorantia non nocet in damno euitando: vt ff. de condi. ex lege. l. vlti. & C. de non num. pec. si quasi. & l. pe. & C. de pac. l. debitori. ff. de condi. inde: qui excep. §. vl. & l. si quis iurasset. & l. cũ is qui. §. j. & l. si fideiusso. & ff. de iur.
E & fac. igno. l. antepe & l. iuris ignorantia. & ff. de iureiur. l. vlt. Quartum, ꝙ naturalis causa non interueniat in debito illo soluto: tunc enim non repeteretur vt dixi: ponit multa exempla dominus meus de naturali causa in summa C. eo. tit. In primis de seruo & filio, qui patri & domino naturaliter obligãtur: vt ff. e. naturaliter. & l. frater. §. quæsitũ. & l. si id quod dominus. naturalis obligatio vertitur inter hæredẽ & legatarium legato relicto in minùs solenni voluntate: vt C. de testa. l. non dubiũ. Item naturalis obligatio est quoties falcidia debet interuenire in legatis relictis in solenni testamento: vt ff. e. fideicõmissum. &
F C. ad leg. falci. error. Item naturalis obligatio est in contractibus innominatis: cùm neque stipulatione, neque rei interuentu sint vestiti: vt C. de rerum permu. ex placito. Item naturalis obligatio est in pupillo proximo pubertati. Infans autem nec naturaliter obligatur: vt ff. eo. qui pupillus. & ff. de actionibus & obligationi. pupillus. & ff. de noua. l. j. in fi. In o-

G mnibus istis debitis naturalibus si fiat solutio, cessat repetitio: vt ff. eo. l. Iulia. & ibi not. de alia naturali. Quintum quòd ignorantia facti sit probabilis: etiã si propria. Verum si non esset probabilis, non admittitur: vt C. ad l. falci. errorem. C. de iuris & fac. ignoran. l. cùm quis. & ff. de iuris. & facti ignorantia l. penulti. §. sed & facti ignoran. & ff. eo. fideicõmissum. Sed licèt dixerimus de naturali, intelligas de illa quæ oritur ex vi pacti. est tamen quædam naturalis quæ non oritur ex vi pacti, sed naturali ratione: puta, propter beneficium manumissionis: vt in operis
H obsequialibus debitis à liberto patrono quæ debentur sine aliqua impositione: vt notatur ff. e. si nõ sortem. §. libertus. Est & alia naturalis quæ non oritur ex vi pacti: sed naturalis ratio eam inducit vt benefactori nostro benefaciamus. & hoc est quod dicitur donatarium obligari ad antidora vt ff. de peti. hære. sed si lege commi. §. consuluit. ex his duabus naturalibus solutum non repetitur. vt in prædi. l. si non sortem. §. libertus. nam non est donatio sed debiti solutio: vt ff. de dona. l. hoc iu. §. si quis. Sextũ, quòd licèt exceptionis ope sit factum indebitũ, quòd excep
I tio illa sit fauorabilis: vel velleiani: vel inducta de æquitate prętoris, vt pacti conuenti: ex his enim duabus tutus soluens repetit. vt ff. e. qui exceptionem. &
4 C. de pactis. debitori. si autem exceptio esset inducta odio: vt macedoniani: vel de rigore iuris ciuilis, vt rei iudicatæ soluens non repeteret: licèt indebitum solueret: vt ff. e. qui excepta. & l. Iul. Si autem exceptio esset temporalis, tutus ea non repetit: vt ff. de solut. quòd in diem. & ff. e. ti. in diem. nisi dubium temporalis esset an perpetua: vt ff. e. sufficit. Septimum, ꝙ non interueniat aliquod illorũ, qui faciunt hanc cõ
K dictionem cessare. In primis, scientia. vt supra dixi: vt ff. e. l. j. & ij. & ff. de reg. iur. cuius. Item authoritas rei iudicatę. vt ff. e. l. Iul. & ff. e. l. j. quãdo fui tibi condẽnatus nũquã deberẽ: nisi falsò aliud allegasti, propter quod condemnatus fui: tunc restituar: vt ff. de iud. si prætor. vel nisi causa iudicati recidit ad iniustam causam, vt ff. de condictio. sine causa. si fullo. Item iusiurandum. vt insti. de act. §. item si quis postulante. & ff. de iureiur. l. non erit. §. j. & l. nam postea. §. j. Item transactio. vt C. de transact. l. ij. nisi fiat per calumniam insistentem: vt ff. eod. l. in summa. & nisi
L iam sit iudicatum: tũc postea transactio interueniẽs nulla: vt ff. eo. eleganter. & ff. eod. eleganter. & ff. de trãsac. & post rem. Item causa pietatis: vt ff. e. l. cum his. si mulier. nisi in casu: vt C. de nupt. si vt proponis. Item causa quę crescit in litem per inficiationem: vt C. eo. ti. l. ea quæ. Item debitum ab alio cuius nomine solutum est: vt si ego possessor solui nomine veri hęredis vt ff. eod. l. repetitio. In hac actione act. fa. ta.
a posit. † *Positio actoris.* Ego dico, quòd ego solui tibi xx. Item illa fuerunt indebita. Item illa ignorãs solui. Item sine naturali & ciuili causa solui. Item sine
M naturali. Item tutus exceptione pacti cõuenti solui. Item tutus exceptione velleiani. Ecõtra reus faciat
3 tales positiones. † *Positio rei.* Ego dico, quòd tu sciẽter soluisti. Item illa. xx. tibi matuaui. si hæc confit. actor, succumbet quia modo non fuerunt indebita. Item tu fuisti tutus exceptione rei iudicatæ, cũ ante fueras debitor meus. Item tu fuisti tutus exceptione macedoniani. Item ex causa transactionis tu soluisti. Item ex causa pietatis: puta dotis. Item nomine veri hæredis. In hac autem actione concipiet actor

me debere

A sic libellum.† *Libellus*. Ago e. contra R. cui credens
4 me debere. xx. solui, cùm nõ deberem. Vnde illa xx.
soluta sibi ab eo repeto: propono condictionem in-
debiti. Quòd sic rectè concipiatur libellus, proba-
tur ff. e. l. j. & ij. & ferè per totũ titu. multi tamen ad-
uocati apponunt causam in libellis sic. cui credens
me debere ex tali causa: puta mutui, vel alia &c. nõ
curo siue apponatur: siue non. *Oppositio*. Sed non vi
detur, ꝙ libellus sit bene conceptus: nam nõ potest
locum habere cõdictio: nam aut sciuisti iste qui sol
uit: & tunc non repetit, vt dictum est: aut ignorauit:
B & tunc hæc ignorantia non admittitur in proprio
facto: vt ff. ad velleia. quanquam. Respondeo: in su
periori quæstione hanc quæstionem determinaui.
Item sic cõcipiet libellum: si certum est illud quod
solutum est: si autem sit incertũ: puta, iter vel actus:
vel aliquid quod est in faciẽdo: quia omne factum
hominis incertum est: vt ff. de ver. obl. l. vbi autem
non apparet. §. qui id quod. tunc proponitur incer-
ti condictio. vt ff. eod. sed & si me. §. j. & l. qui exce-
5 ptione. §. pen. † *Quæstio*. Sed illud quæritur, an sit
proprium nomen actionis: dominus meus notat in
C summa de condictio. indebit. quòd sit proprium no
men actionis. qua enĩ ratione dicitur certi cõdictio,
quando quid certum in obligatione deuenit. vt ff si
certum petatur. l. certi condictio. eadem ratione
dicitur incerti cõdictio: vbi incertũ deuenit in obli-
gatione. domino meo visum fuit contrarium, quòd
nulla condictio dicatur incerti, ita quòd sit propriũ
nomen actionis. nam & cõdictio sine causa dicitur
cõdictio incerti. vt ff. de cõdic. sine cau. l. qui sine. &
actio ex empto dicitur incerti: vt ff. de act. emp. si tibi
liberũ. quæ ideò dicatur incerti propter interesse. vt
D ff. si quis in ius vocatus non ierit. l. vlti. quod enim
omninò interesse dicatur incertũ probãt duę leges.
ff. de re iudic. si quis ab alio. ff. de verborum obliga
tionib. vbi autem non apparet. §. qui id quod. licèt
illud interesse incertum posset fieri certum in peti-
tione. vt ff. si cer. pet. l. certi condictio in principio.
& sic in priori actione de certi condictione genera-
lissima notaui. Si enim esset propriũ nomẽ actionis
condictio incerti iam posita esset rubrica in corpo-
re iuris: sicut & de alijs condictionibus positę sunt:
sed non inuenitur. Item in arbore actionum quam
E fecit dominus Io. non inuenitur circulus in illa a-
ctione. ergo fatuum esset dicere quòd esset propriũ
nomen actionis: sicut & aliàs inueniuntur verba si
milia. qui certam pecuniam petit numeratam, illa
actione vtitur si certum petat. vt ff. de tritica. l. j. non
tamen illa verba sunt actio. & aliàs qui rem suam
esse dicit, in rem est actiu: non tamen illa verba sunt
proprium nomen actionis. vt institut. de actio. § j.
6 *Quæstio*. † Item quæritur quare quis tutus duabus
exceptionibus: scilicèt, velleiani & pacti conuenti
solutum repetit. tutus exceptione macedoniani &
F rei iudicatæ solutum non repetit: vt in hac eadem
actione notaui. Respondeo: primę duę sunt fauora
biles. vnde fauores prorogamus: & sic soluens repe
tit. aliarum duarũ prima est odiosa: & ideò restrin-
genda: vt ff. ad macedo. l. j. & ff de liber. & posthu.
cùm quidam. ff. de ventre in poss. mit. l. j. exceptio e-
tiam rei iudicatę posset dici odiosa quodammodò:
& ideò soluens non repetit: quia non debent oriri
lites ex litibus. vt C. de fruc. & liti. expen. terminato.
& quod sint odiosę lites arg. C. de iudi. properandũ.

G & in authent. de litig. §. omnem verò. vel in except.
rei iudi. est aliud. vt in sequenti quæstione notabo.
7 *Quæstio*. † Item quęritur si nullo modo tibi tenebar:
& per sententiam iudicis sim tibi cõdemnatus: ego
sum debitor & cum effectu teneo: & agetur contra
me actione in factum: & sic res iudicata facit debi-
tum, quod omni iure fuit indebitum: quare ergo nõ
operatur contrarium: vt si ego tenebar tibi ciuiliter
& naturaliter: & absoluar à petitione tua: quare nõ
facit omninò indebitum. sicut hæc probantur. arg.
C. de rebus creditis. l. actori. ff. de bonis liberto. pa-
H tronus. §. si quis mala mente. C. de re iudic. l. j. ff. de
condi. inde Iul. Respondeo: quòd res iudicata facit
debitum: ideò procedit, quia pro veritate accipitur:
vt ff. de reg. iu. l. res iudicata. & ff. de statu ho. l. inge
nuum. & ideò datur actio ex re iudicata. Ideò au-
tem non potest facere omninò indebitum: quia si
ego teneor ciuiliter & naturaliter & postea absol-
uar: res iudicata de iure ciuili non potuit tollere ni-
si solam ciuilem: naturalem non potuit tollere: quia
ciuilis ratio ciuilia corrumpere potest: naturalia au
tem non. vt instit. de iure. natu. gentium & ciuili. §.
I pe. & ideò soluens non repetit: quia natura reman-
sit debitor: vt in prædi. l. Iul. Illud autem notabile
in fine istius quæstionis non omitto: quia per hanc
condictionem solummodò solutum indebitè repeti
tur: ciuilis accessio sicut vsura non veniet: vt C. e. l.
j. licèt Yr. dixerit contrarium per l. ff. de vsur. l. in fi-
deicom. sed illud in naturali actione, est intelli-
gendum. nec obstat etiam l. ff. de vsuris. vsuræ vicẽ
fructuum obtinẽt, subaudi in bonæfidei non in cõ-
tractibus stricti iuris. Item illud nota quòd aliquã-
do soluo partem indebitè, & totum solutum repe-
K to: vt si debeo. c. putans me. cc. debere: dedi tibi inso
lidum fundum. cc. totum repeto me alioquin inui-
tus, & cum inuito remaneam in communione: ager
tamen interim loco pignoris retinebitur donec. c.
soluantur. secus in casu posito si aliquid solui in põ
dere numero vel mensura: tunc partem repeto. vt ff.
e. si non sortem. §. si centum. & §. idem Marcellus.
Item not. quòd si soluo aut repeto sicut indebitum
vt dictum est: aut non repeto, sed liberor, si est debi
tum: vt insti. quibus modis tol. oblig. vtrumque ta-
men non potest operari eadem solutio & liberatio
L nem & repetitionem: vt ff. eo. si non sortem. & l. elẽ
ganter. Nisi in casu. vt ff. de solu. l. in numerationi-
bus. In casibus tamen si soluitur non repetitur: nec
contingit liberatio. & illum casum inuenit Nera-
tius: vt qui promisit hominem in genere, soluit sta-
tu liberum. vt ff. eod. ti. l. Neratius. Hæc omnia pro
maiori parte sunt in summa domini mei C. eod. tit.
8 *Quæstio*. † Sed illud quæritur an aliquis soluendo
indebitum dominium transferat. Respondeo: sic in
omnibus enim condictionibus præterquàm in con
dictione furtiua, dominium transfertur: quia pes il-
M las non aduocamus res nostras: sed nobis debi-
tas. obligati sunt enim re quibus soluimus. vt insti.
qui mo. re. contrahi. obli. Et sic obligatio non facit
rem nostram: sed nobis debitam. vt ff. de acti. & o-
bli. obligationum substantia. nam nemo condicit
rem suam præterquàm à fure: à raptore: ab inuaso-
re: vt vsufru. quemadmo. ca. l. vlt. in fi. & ff. de tritic.
l. j. Sed probo contra: & maximè in condictione in-
debiti. nam ille qui soluit, iuuatur si errans soluit: vt
supradictum est: sed nemo errans trãsfert dominiũ.

A vt ff. de acquiren. rerum dominio. l. si procurator. &
l. cùm in corpus. & argumen. ff. si cer. pet. si ego. &
ff. de contrahen. empt. in venditionibus. maximè e-
nim qui errat non consentit. vt ff. de iurisdict. om.
iu. si per errorem. Respondeo: hic qui soluit, domi-
nus erat rei solutæ: & voluit transferre dominium:
& persona fuit quæ potuit transferre in quem vo-
luit, licèt erraret in facto seu in qualitate. In lege il
la, si procurator erratum fuit in persona: quia procu
rator rem suam putabat non vt suam, sed vt domi-
ni: in alijs legibus interueniunt errores iuris vel in
B alijs: vt notat dominus meus in prædict. l. in ve ndi-
tionibus.

Si aliquis rem aliquam surripiat, tenetur illam rem resti tuere condictione furtiua.

De condictione furtiua, Rubrica.

1 *Actio furtiua ad hoc ut competat, quot necessaria sint,*
2. 3 *Positiones actoris & rei in tali actione.*
4. 5 *Libelli in tali actione quomodò concipiantur.*
6 *Condictio furtiua quomodò concurrat cum condictione indebiti.*
C 7 *Actione tali si soluens & is cuius nomine solutum est: concurrant: quis præferetur.*
8 *Condictio furtiua unde ortum habeat.*

EST & alia cōdictio, quę appellatur furtiua: quę
quando competat, & ex sui prædicatione potest
colligi. si enim aliquis aliquam rem mobilem per
furtum surripuit, habes contra furem multas actio
nes: habes pœnale scilicèt furti manifesti quadrupli
nō manifesti dupli. habes rei vēdi. vel publicianā. ha
bes ad exhibēdum & cōdictionem furtiuam: & ideò
istud vt fur pluribus actionibus teneatur. vt institu.
de act. §. sic itaque. nec vna istarum persecutoriarū
D intentata soluitur pœnalis & econuersò: vt ff. eo. si
pro fure. §. furti actio. & C. e. l. j. Ideò de re mobili di
co: quia rei immobilis non fit furtum: vt institut. de
vsucap. §. j. & ij. Si enim aliquis à possessione rei im
mobilis expellatur: rem illam condicet per tritica-
1 riam: sicut supra in actione tritica. notaui. † Vnde
ad hoc vt actio ista competat, tot sunt necessaria.
In primis, quòd aliquis sit dominus illius rei vel lo
co domini sicut tutor: soli enim domino competit:
vt ff. eo. l. j. & suis hæredibus. tutori etiam credo cō-
petere, cùm sit loco domini: vt ff. de fur. interdum. §.
E qui tutelam. & ff. pro empt. qui fundum. §. si tutor.
Si autem non sit dominus, sed habeat ius in re sub-
repta: quia puta, creditor vel similis datur ei condi-
ctio incerti: vt ff. eod. l. & ideò. §. vlti. quam quidam
dicunt proprium nomen actionis licèt non sit: vt in
superiori act. notaui: sed cùm nō credam proprium
nomen actionis: dico, quòd datur incerti in casu
isto, id est, sine causa. Si ante non sit dominus nec
habeat ius, in re, sed habeat rei possessionem, ha-
bebit triticariam: vt ff. de triti. l. ij. Si autem non sit
dominus, nec habeat ius in re: nec possessionem, sed
F detentationem habuit: vt quia commodatarius vel
depositarius colonus vel inquilinus vel similes om-
ni actione videntur destituti de iure communi: &
ideò succurritur per actionem in factum: vt C. lib.
xj. de agri. & censi. si coloni. datur etiam condictio
furtiua hęredi domini. vt ff. eo. sed nec. licèt Placen.
de hoc dubitauerit. Secundū, quòd res sit furto sub-
tracta: alioquin furtum non committitur: nec actio
furti nec condictio furtiua locum habet. Tertium
est necessarium, quòd sit fur, id est, qui rem ipsam

G contractet: si enim præstitit opem vel consilium, li-
cèt teneatur actione furti: non tamen tenetur condi
ctione furtiua. vt ff. eod. cùm ex causa. §. proinde.
Quartum, quòd condictio non sit nouata: nam si
stipulor à fure, quòd mihi ex cōdictione furtiua da
re facere oportet animo nouandi nouatur condi-
ctio. Verum si stipulor à fure animo nouandi rem
meam non est facta nouatio: & est ratio, quia in pri
mo casu stipulor, quod mihi debetur, scilicèt interes
se, quod sum habiturus ex cōdictione furtiua. In se
cundo casu stipulor rem meam quæ stipulatio nul-
H la est. vt ff. de verbo. oblig. scire. §. vlti. & l. nemo. &
ff. de solut. qui decem. §. cùm meo. Quintum, quòd
res per furtū sublata nō sit oblata ipsi cui subrepta
fuit: oblata dico à fure, vel ab alio: siue res sit præ-
sens: siue absens: vt ff. eo. parui refert. Tollitur enim
condictio furtiua per nouationem: per oblationem:
per delegationem: vt in eadem l. in fi. tamen hoc in-
telligas de oblatione, quòd tollatur condictio si res
illa pereat. Et est hoc mirabile, quòd per solā obla-
tionem liberatur fur ab interitu rei: cùm sit odibilis:
cū aliâs fures & rapatores semper sint in mora nec,
I liberantur propter interitum rei: vt ff. e. l. in re furti-
ua. arg. ff. de vi & vi arm. l. j. §. rectissimè. & hoc verū
est, si obtulit: non autem ita si paratus sit offerre, vel
suscipere iudicium: vt ff. eo. l. vlt. Si autē res non pe-
reat: sed sit in rebus humanis, non credo per obla-
tionē tolli cōdictionem furtiuā: licèt per nouationē
& delegationem tollatur: sed in eo casu quādo res
interijt, vt dictum est, & arg. ff. de solu. si solutus us.
& l. qui decem. §. j. Nec obstat illa de solut. qui x. §.
cùm mihi. in fi. vbi dicit non videtur seruus oblatus
propter absentiam. Solutio duplex, quòd ibi dici-
K tur intelligas, quādo stipulatio interuenit, & nō ani
mo nouādi: tunc stipulatio nō habetur pro oblatio
ne, ex quo seruus mortuus erat: & sic nō videtur ob
tulisse propter absentiā: Cæterùm si interueniret sti
pulatio nouandi animo, siue sit præsens seruus, siue
absens videtur facta nouatio: vt in prædi. l. parui.
Sextum est necessarium, vt dominium non sit muta
tum: & si est mutatum, non sit mutatum ex volun-
tate sed ex necessitate: nam hæres pendente con-
ditiōe si res legata subripiatur: nihilominùs habeat
condictionem furtiuā, & rei vendi. vt ff. e. l. & ideò.
L & ff. de rei vend. l. non ideò minùs. & ff. e. siue. & l. si
seruus furtiuus. Idē est quòd ex necessitate recedit:
pone, quòd tu prouocasti non ad iudiciū cōmuni di
uidūdo, & res fuit tibi adiudicata: nihilominùs ha-
beo condictionem pro parte mea: licèt nūc mea nō
intersit, sed interfuit: licèt si mihi essent adiudicata,
fortè tibi nō daretur: vt ff. e. l. & ideò. In hac autem
2 actione act. fa. ta. positio. † *Positio actoris.* Ego dico,
quòd sum ego dominus rei talis. Item rem istā per
furtum subtraxisti. Item fuisti fur principalis rem
meam contractando. Item multotiens petij & recu
M sasti reddere. Item Titius me prouocauit ad iudiciū
3 cōmuni diui. E cōtra reus fa. ta. po. † *Positio rei.* Ego
dico, quòd Titius fuit dominus rei talis. si confi. ac.
excludit seipsum: qui enim rem suā alienā dicit, sei-
psum excludit. vt ff. quando appellan. sit procurato
rio. Item Seius rem istā solus contractauit. Item cō
dictionem tibi cōpetentē nouasti. Item rē furto sub
tractam obtuli. Item res illa non est in rebus huma
nis. Item tu prouocasti ad iudiciū communi diuidū
do, & fuit socio tuo adiudicata res. In hac act. actor

concipiat sic

A conci.sic libellum. † *Libellus.* Ago ego R. contra Ti
4 tium, qui mihi surripuit codicem meũ: vnde ipsum
codicem ab eo condico: propono cõdictionem fur-
tiuam. Quod sic rectè concipiatur libellus dicit l.
ff.eo.l.j.& l.cùm ex causa.& ideò dixi meum: quia
hæc soli domino datur. sic concipies libellum quan
do aliâs tua non interest: nisi quòd res illa restitua-
5 tur tibi. Sed si tua interest, dices sic, † *Libellus.* Ago
contra Titium, qui mihi surripuit seruũ meum, qui
fuit institutus hæres à Titio: & eius hæreditatẽ adi
re non potuit: propterea quòd subtractus fuit à te:
B vnde ipsum seruũ condico, & ad interesse meum hę
reditatis illius quod æstimo.c. propono condictio-
nem furtiuam. Quod sic rectè concipiatur libellus
dicit l.ff.eo.l.si condicatur seruus. *Oppositio.* Sed op
ponitur: qui proponit condictionem dicit aduersa-
rium oportere ei dare: quod est accipientis facere: vt
ff.de verbo.obli.l.vbi autem non apparet.§.vl.& tu
dicis in libello: condico rem meam, si est tua: ergo
amplius tua fieri non potuit. vt institut. de legat.§.
sed si rem legatam.& instit.de actionibus.§.sic ita-
que.malè ergo dicimus, condico rem meã: cùm sem
C per rem mihi debitam condicam. Respondeo: verũ
est quod opponis contra alios, & nõ contra furem:
vt ff.vsufruc.quemad.ca.l.vlti.in fi. odio enim furis
inductum est, vt pluribus actionibus teneatur: vt li
cèt dare non possit: intentatur tamen contra eum,
te oportere dare: & sic intentatur condictio furtiua:
sicut & aliâs in triticearia: vt insti.de actio.§. sic ita-
que discretis.& ff.de tritica.l.j. *Oppositio.* Item in eo
quod interesse petitur, opponitur. Certum est quòd
in actionibus & in iudicijs illud interesse considera
mus, quod est circa rem & circa damna: nõ autem
D circa lucra. hic autem actor petit interesse, quod est
in lucro & non in damno: cùm damnum sit diminu
tio rei nostræ: vt ff.de dam.infec.l.ij.& in bonæfidei
actionibus nõ habetur ratio lucri: nedũ enim quod
habeatur in condictionibus, quæ sunt stricti iuris:
vt ff.de act. empt.l.si sterilis.§.cùm per venditorem.
Respondeo: generaliter verum est, quod opponis:
tamen in casibus ratio habetur lucri vt hic ratione
odij delinquentis. Secundò in leg.aquil.vbi amisis-
se videor quod lucrari potui: vt ff.ad leg.aquil.si ser-
uum meum. Tertiò in actione rerum amotarum: vt
E ff.rerum amo.si mulier.§.rerum. Quartò in actione
furti: vt ff.de fur.l.si is cui commodaui.§.vlti. Quin
tò in actione arbitraria, quoties quid certo loco pro
mittitur: vt ff. de eo quod cert.loco l. non vtique.§.
vlt. in fi. Sextò in rem ratam haberi stipulatione: vt
ff.rem ratam habe.l.si commissa. Septimò in actio-
ne locati: vt ff.loca.l.si in lege.§.colonus.& l.in quo
venit & l.si fundus quem.in fi. aliâs non habetur ra
6 tio lucri: vt ff.ad leg.rho.de iact.l.ij.§ portio. † *Quæ*
stio. Item quæritur. leges videntur velle quòd cõdi
ctio furtiua concurrat cùm condictione indebiti. &
F hoc notatur in persona procuratoris soluentis pro
parte mea alicui, qui dicebat se creditorem, cùm nõ
esset. nam & procuratori datur cõdictio furtiua: &
mihi domino ratum habenti datur condictio inde-
biti. vt ff.eod.quoniã. hoc etiam notatur in persona
falsi procuratoris recipientis nomine creditoris: quod
condictio indebiti detur illi, cuius nomine solutio
facta est: si habebit ratum: & condictio furtiua da-
tur soluenti vt dicit l. ff. de fur. si vendidero. §. vlti.
non enim videtur quòd istæ duæ concurrant. in cõ
G dictione furtiua non dico trãslatum dominium, vt
superiùs dixi. in condictione indebiti dominium di
co translatum. ergo eiusdem rei dico translatũ do-
minium, & non translatum. & hoc esse non posset,
quòd eiusdem rei esset translatũ dominium, & non
translatum. Respon. hoc contingit propter diuersi-
tatem personarũ: nam quò ad solutionem non trãs-
fertur dominium: & sic datur sibi condictio furtiua
quantum ad alium, cuius nomine soluta est, domi-
nium translatum est: & sic datur sibi indebiti condi
ctio: non tamen competit vtraque, sed vna tantùm:
H quia vna intentata altera locũ non habet: cùm vtra
que detur ad rem persequendam: vt ff.de condi.fur.
7 l.quoniam, in fi. † *Quæstio.* Sed illud quæritur: si cõ-
currant isti duo, & soluens & is cuius nomine solu
ta est, quis præfertur? Respondeo: dominus cuius
nomine solutio est facta: si habebit ratũ sibi acqui-
ritur incontinenti condictio indebiti: & ipsum cre-
8 do præferri. † *Quæstio.* Sed illud quæritur, vnde oria
tur ista condictio furtiua: nam non oritur ex contra
ctu vel quasi: hoc certũ est: nec ex maleficio vel qua
si: sicut infra videbis. Respõdeo: dicunt quidã eam
I oriri ex varijs figuris causarum. nũquam enim cau-
sæ variæ conueniunt ad pariendam actionem ali-
quam: sed tantùm vna causa. vel erit contractus vel
quasi: vel erit maleficium vel quasi: & verba illa qui
bus ipsi decipiuntur. aut ex varijs figuris causarum:
quæ habes ff. de act.& ob.l.j. sic expono varijs figu
ris causarum, id est, quasi contractus vel quasi male
ficia: quia dixerat quòd actiones oriuntur aut ex cõ
tractu, aut ex maleficio, aut varijs figuris causarũ,
id est quasi contractu & quasi maleficio. similia ver
ba sunt in l.i.insti.de actio §.j. & alijs quibusdã mo-
K dis. dominus tamen meus sic notat in fine summæ.
C.e.ti. dicit eam bene oriri ex varijs figuris causarũ:
nam propter multa specialia, quæ in hac actione de
siderantur, dicit eam ex varijs figuris causarum ori
ri. nam non sortitur naturam earum quæ sunt ex de
licto vel quasi: quia illæ dantur noxaliter, etiam in
manumissum, quod hic nõ est: vt ff.e.quod ab alio.
Item illę non dantur in hæredes, si nihil ad eos per-
uenit: vel nisi lis sit contestata cum mortuo: vt ff.de
act.& obliga.l.constitutionibus & C.ex delict.de-
fun.in quantũ hæredes conueniant.l.vnica.& ff.de
L calumnia.l.in hæredem. hæc autem datur in hære-
dem: & sic nihil ad eum peruenit: vt instit. de oblig.
quæ ex delic.nas.§ vlt. nec obstat ff.de compensa.l.
si ambo. §. quoties. cùm enim dixerit supra cõpen-
sationem locũ habere in actione quæ oritur ex ma
leficio: & subijcit idem est & si condicatur ex causa
furtiua: ergo condictio furtiua nõ est ex maleficio.
Item non imitatur naturam illarum quę sunt ex cõ
tractu vel quasi: quia illæ non dantur noxaliter: vt
ff.de his qui deie.vel effud.l.j.§.cùm seruus. hæc sic
pro seruo: vt ff.eod.si seruus. omnibus tamen argu-
M mentis sic inductis potest dari instantia. Nam non
sequitur argu. quòd non sit ex maleficio: ideò quia
datur contra hęredes etiam si nihil ad eos peruenit.
nam repetundarum datur contra hæredes etiam si
nihil ad eos peruenit: vt ff.ad leg. Iul.repet.l.j. ergo
non est ex maleficio: non est verum. Item alij arg.
quod inducitur: do instantiam. datur ad interesse:
ergo non est ex maleficio: vt ff.e.si ex falsa causa. in
terdictum quod vi aut clam, & actio de dolo datur
ad interesse: ergo non sunt ex maleficio: vt ff.quod

A vi aut clam.l.denique.§.si socijs.& ff.de dolo, & ae
bitrio. Idem in eadem actione in factum, quæ de-
scendit ex edicto', de eo per quē factum est quo mi-
nus &c. quæ datur ad interesse, & est ex maleficio.
vt ff.de eo per quem factū est.l.vlti.illi argumento
datur instantia: datur noxaliter: ergo non est ex cō-
tractu. fullo seruus ex ante gesto non tenetur: sed ta
men si pecuniam pro libertate promittit, tenetur. er
go nō ex contractu: vt C.an seruus ex suo facto post
manu.l.promissæ. In hac cōdictione multa sunt ca
sualia. nam tenetur infans & furiosus quotiens fu-
B ri succedunt: licèt eum bis agi non possit. vt ff. e.l.ij.
Item semper deprehendit morā quanta res vnquā
plurimi fuit: vt ff.eo l.in re furtiua. Itē & si impensa
fiet à fure in re furtiua, nō deducetur: imò condēna
bitur mihi fur: habito etiā respectu ad id quanti res
melior facta sit: vt ff.eo.ex argento. Item quicquid
est residuum condicatur: nam & boue mortuo con
dicuntur cornua. & etiam de vuis vinacia. vt ff.eo.
si seruus furtiuus.§ penul.& vlti.sunt alia casualia,
vt superiùs dictum est.

C De condictione ex lege, Rubrica.

1 *Condictio ex lege, cum ex legibus nouis semper compe-
tat: quare compositores illam in rubrica posuerunt.*
2 *Libellus in actione condictionis ex lege, quomodò for
metur.*
3 *Condictio ex lege, an sit rei persecutoria, pœnalis uel
mixta.*

EST & alia condictio, quæ appellatur condictio
ex lege: quæ competit in eo casu, quoties enim
per legem inducitur obligatio: & nō est cautum in
lege quo genere actionis experiamur, condictione
D ex lege agitur. vt ff.de condictio.ex lege.l.j.† Quæ-
3 stio. Sed illud quæritur: cùm ferè ista condictio com
petat semper ex legibus nouis: vt infra videbitur in
expensis. quare compositores posuerunt illā rubri-
cam in ff veteri. Respondeo: ideò ne videant illum
librum imperfectum fecisse: licèt enim nullum exē-
plum habeas de ff. veteri: tamen cùm tractauerunt
in illo libro de condictionibus: apposuerunt & de
ista. & breuiter & modicè notemus exempla: sicut
& notat dominus Io. in quibus locum babeat hæc
condictio ex lege. Competit hæc condictio in vasis
E sacris sine causa vēditis. vt C. de sacrosanct.ecclesijs
l.sancimus pro arbitrio, quod non est pœna valla-
tum: transactis decem diebus oritur ex lege condi-
ctio: vt C. de arbitris. l.ne in arbitris. Pro salario ad-
uocatorum, quando nudo pacto promittitur: vt C.
de iudi. properandum. in fine. Pro suffragio, quod
datur suffragatoribus, qui propriè aduocati non di
cuntur: vt C. de suffragio.l.vnica.& ff.de varijs &
extraordinarijs cogni.l.j. pro supplemento quartæ
quando pater minùs legitima portione filio dereli-
quit. vt C.de inoffi. testamento l.sancimus. Pro re-
F uocanda inofficiosa donatione: vt C. de inofficio.
donatio.l.si totas. Pro hæreditarijs negotijs: vt quā
do possessor hæreditatis conuentus ab eo qui non
erat hęres, & pronunciatum est pro petitore qui nō
erat hæres: repetit ea quæ soluit creditoribus: nam si
verè esset hæres etiam iure veteri, haberet actionem
negotiorū gestorū. vt C.de petitio. hæredi.l.vlt. con
tra seruum actorem manumissum vt reddat ratio-
nem villicationis suæ: vt C.de peti.hære.l.vlti.§.vlt.
Pro inuasionibus contra omnes inuasores: vt C.si.

G regun.l.si constiterit. C. vnde vi.meminerint.& l.si
quis in tantā.& l.non ab re.& l.cōquerebatur. Pro
vsuris promissis pacto nudo ciuitati. Pro frumento
vel ordeo nudo pacto promisso: & pro nautica pe-
cunia, & quando datur pecunia pugnatori athletę
vel piscatori: in quibus casibus ex nudo pacto debe
tur vsura: aliâs nō debetur citra vinculū stipulatio.
prætereā in contractu bonæfidei. vt C.de vsur. frumē
ti.& ff.de vsu.l.etiā.& ff.de nauti.fenore, periculi.&
C.de pactis inter empto.& vendi.l.initio. Pro duplā
dis arris, si pœnitet venditorem: vt C.de fide instru.
H contractus. Pro duplandis etiam arris sponsalitijs,
si pœniteat sponsum: vt C. de sponsa.& arris spon.
l.vlti. Pro antipochis faciendis à debitoribus credi-
toribus: vt C.de fide instru.l.plures. Pro reuocando
filio à patre vendito. vt C. de parentibus qui filios
distraxerūt.l.vlt. Pro contractu emphyteotico vt C.
de iure empby.l.j. Pro rebus locatis si non vult resti
tuere conductor: vt C. loca.& conduct.l.penult.&
C.vnde vi.l.non ab re. Pro donis repetendis à spon-
sa, quando matrimonium non completur: vt C. de
donation. ante nupt.cùm veterū. Pro rebus eroga-
I tis causa pietatis: vt C. de nupt.l.patrem. Pro lucro
quartæ quando celebratur diuortiū: vt C. de repu-
dijs.l. vlti. Contra subreptorem fugitiui ad pœnam
petendā: vt C.de fugitiuis.l.quicunque. contra de-
bitores creditoribus hęreditarijs: vt C.de iur. delibe.
sancimus.§ si verò. Ad petendam missionē in bonis
quondam testatoris: vt C.de edic. diui Adriani tol-
len.l.vlt. contra illum qui perperàm manumittit &
contra perperā manumissum: vt C. de his qui à non
do. manu.l. vlt. Pro possessionibus alicuius viuen-
tis vacantibus occupatis. vt C.vnde vi.conquereba
K tur. cōtra donatorem vt cōpleat donationem. vt C.
de donatio.si quis argentū.& instit. de actio.§.alię.
Pro donatione reuocanda. vt C. de reuocand. do-
nati.l. vlt. contra illū qui retinet liberū hominē pro
debito: vt in auten. vt nulli iudi.§. quia verò. Pro cō
pendijs litigiosi contractus. vt C.de litigio.l.vlti.cō
tra illum qui pignorat aliū pro alio. vt in authent.
vt pignor.non fiant. Pro seruis etiam tortis. vt ff.ad
leg. Iul. de adulte.quod ex his. & sic nullum casum
habes in digesto in quo cōpetat condictio ex lege:
nisi illum pro seruis. & breuiter vbicūque secundū
L iura nostra oritur actio ex pacto nudo: præterquàm
in cōstituta vbi oritur specialis actio de constituta.
vt instit.de actio.§.de constituta. ibi locū habet cō-
dictio ex lege. Vnde in hac condictione ex lege nō
potui sequi tractatus aliarū condictionū: faciendo
positiones pro actore & reo.& dicendo ad hoc vt lo
cum habeat, tot sunt necessaria: cùm in multis casi-
bus cōpetat. vnde quilibet studiosus per se videndo
naturas aliarū actionū poterit positiones formare.
libellum tamen non omitto: & vnicū noto pro om-
nibus gratia exēpli vt fecit Iulianus, qui cū multis
M abundaret exēplis vnū ponere contentus fuit: vt ff.
ad leg.aquili.ita vulneratus.& ff.ad leg. cor.de fal-
sis.si qs obrepserit.& ff.de vi & vi arma.l.j.§. quod
2 vulgò.† *Libellus.* Ago e.contra Titiū, qui cùm mihi
vēdidisset equū talē pro decem: & ego dederim sibi
pro arris tria: & nunc à venditione pœniteat: arras
ipsas mihi duplari peto: & propono cōdictionē ex le
ge. vt C.de fide instru. cōtractus. Itē ago cōtra talē
qui rem mihi talē donauit. vnde quod eam mihi reddat
ago cōtra eū, propono condictionē ex lege. vt C.de
dona.

A dona.si quis argen.& insti.de acti.§.aliæ.† Quæstio.
3 Sed illud quæritur, nunquid ista condictio ex lege
sit rei persecutoria, vel pœnalis, vel mixta. Item vtrū
sit possessorium iudicium vel petitorium. Item vtrū
detur hæredi, vel in hæredem, vel non. Respondeo:
de sui natura omnis condictio est personalis & ciui
lis. vt insti. de actio.§.aliæ.& §.sic itaque. in casibus,
inuenitur rei persecutoria seu rerum persecutoria-
rum naturam habere inuenitur. in contractibus em
phyteoticarijs: in donationibus perficiendis: in do-
nationibus rescindendis: in donis à sponsa repeten-
B dis & consimilibus vt superiùs diximus. Item inue-
nitur pœnalis hæc condictio ex lege in lucro quar-
tæ: quando interuenit diuortium. In perperàm ma-
numissis: vbi oportet quòd soluant duo vel tria mā
cipia. si liber homo detinetur pro debito: mixta in-
uenitur persecutoria rei, vt pœnæ in inuasionibus:
in arris duplandis ex contractu emptionis: in arris
sponsalitijs duplandis: in rebus locatis vel precario
concessis petendis: in fugitiuorum & susceptorum
pœnis: in compendijs litigiosis contractus: in pi-
gnorationibus pro alijs perpetratis: in seruis tor-
C tis: in possessoria: in inuasionibus factis in rebus lo
catis, seu precario concessis retentis: in possessione
hæreditatis quādo petitur missio: in possessione va
cante occupata. Quædam & pro maiori parte dan
tur hæredibus & contra hæredes. hæredi autem non
dantur illa quando reuocatur donatio contra hære
des, non dantur pœnales.

Si aliquis possideat rem tuam: vel si tua non est, habes tamen ius in ea, & eam velis vendicare, potest agere contra eum actione ad exhibendum.

De actione ad exhibendum, Rubrica.

D 1 *Actio ad exhibendum ad hoc ut competat, quot requirantur.*
2 *Possideat si quispiam actione ad exhibendum quomodò contra ipsum agi possit.*
3.4 *Positiones actoris & rei in actione ad exhibendum.*
5 *Libelli in tali actione quomodò concipiantur.*
6 *Vendicare si quispiam aliquam rem velit: & agere ad exhibendum: utrum primò ad exhibendum agere debeat: & posteà rei uēdicatione: an eodem libello utrū que tractare debeat.*
E 7 *Sententiæ duæ in actione ad exhibendum si simul ferantur: an una possit esse interlocutoria: alia diffinitiua: uel contrà.*

SI aliquis rem aliquam tuam mobilem: vel si tua
non est, ius tamen habes in ea: vel aliàs tua inte-
rest: & sic vis eam vendicare: vel alio modo pro re il
la agere potes. Primò ad exhibendum actione, per
quam actionem exhibebit tibi reus rem illam, vt ha
beas copiā rei videndæ, palpandæ, tangendæ & co-
gnoscendæ: quæ exhibitio fiet coram iudice: vt ff.e.
l.j.& ij. Vnde hæc actio necessaria est propter ista: vt
dicit lex eo. l.j. *Oppositio*. Sed non videtur necessa-
F ria. nam & rem meam mobilem vendico: & sic non
ago ad exhibendum. Respondeo: est necessaria: &
propter vtilitatem & necessitaté in casibus: vt vbi
inclusa sunt aliqua vel immissa: pro quibus ago, vt
exhibeantur primò: & exhibita eximantur: nun-
quam enim possem aliter vendicare: vt ff. eo.l.gem
ma. fallūt ista in tigno immisso in ædificio pro quo
non agitur ad exhibendum: sed de tigno iniuncto:
vt in prædi.l.gemma. & est ratio: ne dirutis ædificijs
vrbs deformetur: vt ff. ne quid in loc.publ.l. fi.in fi.

G & ff de tig.iniunc.l.j.& ff.de rei ven.l.in rem actio.
& hoc si bona fide tignum immittit: cæterùm si ma
la fide: videtur lex velle quòd teneatur ad exhiben-
dum: vt in prædi.l.in rem.& de tig. iniun.l.j.in fine.
quasi quòd dolo desierit possidere: sed tunc tenetur
non vt eximat: sed vt prætium restituat pro interesse
suo: vt ff de sol. qui res.§.vlti.in fi. pro alijs in rebus
adiunctis & immissis per applumbaturam fuit hæc
actio necessaria, vt separentur primò: secus si per fer
ruminationem: vt ff.eo.tigni.& insti.de redi.§.cùm
in suo.& ff.de rei vend.l.in rem. Item & in alio casu
H est necessaria: quando vnus de seruis tuis dedit mi-
hi damnū: ignoro nomen eius. totam familiam ex-
hibebis, vt illum agnoscam: vt ff.e.l.iij.§.si quis no-
xali. propter vtilitatem: vt rem illam ostendam testi
bus, quos inducere debeo pro re illa, quam postea
petiturus sum, vt rem illā recognoscant: aliàs actio
1 ista est necessaria.† Vnde ad hoc vt actio ista com-
petat, tot sunt necessaria. In primis, quòd intersit
agentis hac actione vti: vt ff.eod.l.iij.§.j.ij.& iij. vbi
multa notantur exempla.& §.sciendum.& §.Pom-
po. Secūdum, quòd intersit agentis & pecuniariter:
I vt ff.e.si liber homo. Tertium, vt intersit agentis ex
iusta causa: vt ff.e.l.pe. Quartū, quòd intersit agen
tis, vtroque tempore lit.conte.& tempore sententię:
vt ff.eo.l.tigni.§.idem scribit. quod intelligo si à li-
tis contest. tempore incipias: quod vtrūque tempus
consideratur. cæterùm sufficit si tua intersit tempo-
re sententiæ: sicut iam dicemus in positionibus: & si
cut vides in hoc simili nulla possessio amittitur nisi
interueniat corpus & animus: vt ff. de acquirenda
possessione. l. quemadmodum. hoc verum est, si à
corpore incipias: verùm si ab animo sufficit, so-
K lus animus ad amittendā possessionem: vt ff. de ac-
quir. possess. l. possideri.§. in amittenda. in alijs aūt
personalibus sufficit si interfuit actoris saltem tem-
pore lit. conte. vel sententiæ. vt ff. de ser.corrup.l.do
li.§.vl.& ff.de fur.inter omnes.& ff. si quis cau. qui
autem nouo.§.illud & ff.de edendo.l.vbi.§.is autē.
Quintū, quòd res sit mobilis. de qua agitur ad exhi
bendum. pro re enim immobili non potest agi: nec
potest ab aliquo exhiberi. ipsa enim se exhibet: vt
C.li.x. quando & quibus quar.pars de bo.decur.de
be.l.j.§.sed vbi. Sextum, quòd actor habeat nota si-
L gna rei per quæ reus possit esse instructus: vt ff.e.l.
in hac actione. in prin. quid autem si actor signa rei
non nouit: admittit dominus meus, quòd sibi iuran
ti succurratur: vt aliàs, ff.de fur.l.in actione. & ff.de
positi.l.j.§.si cista.& ff.de rei ven.l.si in rem notaui.
& nihilominùs tenetur exhibere: vt ff. eod. l.iij.§.si
quis noxali. Septimum est necessarium ex parte rei,
quòd reus ille possideat siue ciuiliter & naturaliter:
siue naturaliter tantùm: siue ciuiliter tantùm: vt ff.
e.l.iij.§.vltim.& l.nam cum eod.& l.si quis merces.
Octauū, quòd ita possideat, quòd habeat facultaté
M rei restituēdę: alioquin licèt possideat: si tamē nō po
test restituere, nō tenetur vt exhibeat: sed vt caueat
se exhibiturum, si in potestatem eius peruenerit: vt
de seruo in fug. constit. vt ff.e.si quis merces. §.vlti.
Nonum, quòd possideat tempore lit.conte.& sentē
tiæ. hoc verum est si à tempore lit. contest. incipias.
cæterùm si à tempore sententiæ sufficit: vt ff.eo.l.ti-
gni.§.pe.& vlt. imò datur ad exhibendū contra illū
qui tantùm tenet sicut contra illum, qui mittitur in
poss. causa rei seruandæ: vt ff.e.l.si quis merces ij. re

A spóso. Item cómodatarius depositarius colonus seu
inquilinus rei mobilis: licèt impropriè dicantur: sed
possent dici conductores, qui non possident: vt ff.
cómodati. l. rei. & ff. depositi. l. licèt. §. rei. & ff. loca.
& códu. nó solet. & ff. de vsucap. nó solū. §. q vulgò.
Itē creditor qui possidet. Itē fructuarius qui nó pos
sidet, subaudi ciuiliter: naturaliter tñ sic: vt ff. de ac
qui. possess. naturaliter. & ff. de vi & vi ar. l. idémq;.
§. vnde vi. Item missus in possess. causa rei seruandę
qui non possidet, sed tantum tenet: vt ff. de acquir.
poss. possideri. §. vlt. omnes isti tenentur ad exhiben
B dum actio. siue sit singularis persona: siue vniuersi-
tas: vt ff. eo. si quis merces. §. j. ij. & iij. & l. iij. §. vlti.
aliter tamen & aliter tenentur isti actione ad exhi-
bendum: creditor enim tenetur vt possessionem det
debitori: alij sic tenentur exhibere vt ipsi remaneāt
in possessione causa rei seruádæ: & fructuarius vta-
tur & fruatur. vt ff. eo. si quis merces. §. idem Iulia-
2 nus. † *Quæstio*. Sed quæritur quomodò contra præ-
dictos agitur ad exhibendū præterquàm contra cre
ditorem. Certum est, quòd licèt aliquis mittatur in
possess. causa rei seruandæ: tamen dominus non est
C de possessione deijciendus: imò possidet. vt ff. de dá.
infec. si finita. §. si quis autem. si ergo dominus pos-
sidet: quomodò agit ad exhibendum. Similis quæ-
stio circa prædictas personas posset notari in rei vē-
dica. cùm possidenti actio non sit prodita. vt instit.
de actio. in prin. Respondeo: Actio ad exhibendum
habet locum pro re mobili. vnde licèt dominus ha-
beat ciuilem: tamen quia illi rem illam tenent: ideò
domino datur actio. quod ergo dicitur possidenti
non datur actio, subaudi & tenenti: vel nō datur ne
gatoria: nisi in casu, vt ibi dicitur. Decimum, quòd
D dolo desinat possidere: tunc enim tenebitur vtili ad
exhibendū, ac si possideret: sicut & tunc tenetur vti
li rei vendi. vt ff. e. l. Iulia. scribit: si hominē. in princ.
& ff. de noxa electio. §. j. Vndecimum, quòd rem illā
exhibeat in eadem forma in qua fuit: licèt res illa sit
deterior: nam tunc agitur actione in factum pro de
terioratione. vt C. eo. u. l. exhibitionis. si enim est in
alia forma, non videtur exhibita: quia forma rei est
esse rei: vt ff. eo. tit. Iul. scribit. §. sed & si quis. Duo-
decimum, quòd exhibeat rem in eodē statu & cau-
sa in qua fuit cùm iudiciū acciperetur in nullo casu
læsam: si ergo exhibeat vsucaptā nō videtur exhibe
E re: vt ff. eo. tit. l. Iul. scribit. §. quantū. Tertiumdeci
mum: quòd ibi exhibeatur, vbi fuit res cū lis conte-
staretur periculo & impendijs actoris perferéda: ni-
si fortè dolo possessoris res translata sit aliò: tūc suis
sumptibus adducet, vt distinguitur ff. eodem. l. sed
& si hæreditas. §. quo autem loco. Quartumdeci-
mum, quòd possessor nullam iustam causam obij-
ciat quare repellat actorem: vt ff. eod. l. iij. §. ibidem.
puta, pacti rei iudicatæ: quam incontinenti debet
probare aliàs non audiretur. Quintumdecimum
ex parte actoris: scilicèt quòd probet se dominum si
F vult agere ad exhibendū pro instrumento: aliàs a-
get in factum: pro instrumento dico non sit testamē
tum: vt ff. eodem. l. iij. §. interdum. pro testamento e-
nim solus hæres agit ad exhibendū & nullus alius.
alij vt legatarij habent interdicta: scilicèt contra ne
gantem de tabu. exhibend. contra confitentem. quē
admodum testamenta aperiantur & describantur
vt ff. eo. l. iij §. si quis extra hæredem. & ff. quemad-
modum testa. aperiantur. l. j. §. vlti. & hoc casuale in

G carta, quòd debeo probare me dominum. Sed quali
ter probabo sic: quòd emi cartam, & dedi tabellio-
ni: & ipse in ea scripsit instrumentū. nam literæ car-
tæ cedunt: vt in prædicto. §. interdum. & institu. de
rerum diuisio. §. literæ. Item in hac actione, quòd
tua intersit summatim debet Iudex cognoscere: vt
ff. e. l. iij. §. sciendū. Sed qualiter accipimus hic, sum-
matim: dicit dominus meus per sacramentum: vt ff.
e. l. thesaurus. Vnde in hac actione actor faciat tales
3 positiones. † *Positio actoris*. Ego dico, q res illa pro
qua ego ad exhibendum ago, mobilis est. Item inte
H rest mea: vel quia dominus: vel quia creditor: vel
quia aliâs ius habeo in re. Item interesse illud pecu
niarium est. Item interest mea tempore sententiæ.
Item res illa talia signa habet. Item rem illā tu pos-
sides seu tenes. Item rei illius habes facultatem re-
stituendæ. Item rem illam dolo tuo desijsti possid[e]-
re. Item rem illam in alia forma exhibuisti. Item rē
illam exhibuisti vsucaptam mihi. Item ego sum do
minus instrumenti illius. Item ego dedi cartam,
tabellioni, in qua scripsit illud instrumentū. Econ-
4 trà reus fa. tales positio. *Positio rei*. † Ego dico, quòd
I res illa quam petis immobilis est. Item tua deijt in
teresse. Item res illa habet talia signa: & prorsus di-
uersa à signis tuis. Item rem illam possidet seu tenet
Titius. Itē deest mihi facultas rei illius restituere.
Item in eadem forma rem illā exhibui. Item in ea-
dem causa. Item tu fecisti mihi pactum de non pe-
tendo. In hac autem actione concipiet actor sic li-
5 bellum. † *Libellus*. Ago contra talem qui rem talem
tenet seu possidet, quam dico meā esse: vel mihi pro
xx. obligatam à tali: vel quia in ea vsumfructum ha
K beo. vnde rem illam ab eo exhiberi pero: propono
actionem ad exhibendum. Quòd sic rectè concipia
libellus dicit lex ff. eo. In hac actione. §. iij. Ideò di-
co rem talem vt desinet signa. Item ideò pono mul-
tas causas: quia potest tua multipliciter interesse:
vnam causam tamen prosequeris. *Oppositio*. Sed nō
videtur, quòd actio ista possit intentari: & in primis
actio ista personalis est. vt ff. eodem. l. iij. §. est autē.
quomodò ergo datur contra possessorem: cùm na-
tura personaliū non sit talis? Respondeo: sunt quæ-
dam personales, quæ habent realium naturam, si-
cut ista: sicut condictio furtiua; sicut Caluisiana:
L Pauliana in factum fauiana. sicut interdicta quæ-
dam quæ ipsa personalia sunt: sicut actio quod me-
tus causa, quæ personalis est: & tamen omnes illę
rem persequuntur. vt ff. de condictione furtiua. l. j.
si pro fur. §. condi. & l. in re. & ff. de his quæ in frau-
dem creditorum. ait prætor. & ff. de interdictis l. j. ff.
quod metus causa l. metum. §. volenti. & §. cùm au-
tem hæc actio. In merè autē personalibus bene op-
ponis. Item si personalis vnde oritur ex contractu
vel quasi: vel ex maleficio vel quasi. Respondit do-
minus meus in finæ summæ istius tituli, quòd sit ex
M quasi contractu. licèt quidam dicant illam anorma
lam seu pantomimam: id est, irregularem: & quidā
dicūt, quòd sit in rem. dicitur tamen in personā pro
pter personales præstantiones, quæ veniunt in eam
6 sicut in summa domini mei de his notatur. † *Quæ-
stio*. Illud etiam quæritur, si aliquis vult rem vendi-
care: & vult agere ad exhibendum: vtrū primò de-
beat agere ad exhibendū: & postea rei vendicatio-
ne: an in eo libello possit dicere rem talē, quā dico
meam esse: peto mihi exhiberi, & exhibitā vendico.
vel sic ago

A vel sic ago cõtra talem vt rem mihi talem exhibeat:
cuius rei nomine rei vendicationem propono: vel
vt exhibeat mihi rem talem, quam rem vendico:
quia dico illam ad me pertinere iure dominij: & sic
actionem ad exhibendu & rei vendicationem pro-
pono. Respondeo: quidam dicunt, quod talis libel-
lus non admittatur vt insimul proponantur: sed hic
est ordo vt primò proponatur ad exhibendum: &
illo iudicio finito intentetur rei vendicatio: ei enim
actio datur ad exhibendum, qui in rem acturus est:
non ei qui agit: vt ff. eo. l. iij. §. est autem. Alij dicunt
B talem libellum admittendum. argu. ff. commodati.
l. ij. & de peculio. l. depositi. § j. & ff. e. l. Iulianus §.
penulti. ita quòd primò procedatur in actione ad
exhibendum: & postea in rei vendicatione sub ea-
dem tamen instantia: vt ff. e. l. iij. & sic respondent:
qui in rem acturus est, proponit hanc actionem: &
ille qui in rem agit: & hoc gratia minuendarum li-
tium. *Oppositio.* Sed apertè ostendo: quia istius actio
nis nulla erit vtilitas illo aduersario nolente exhibe
re. pone, quòd exhibere non vult: quid faciet actor?
posses dicere, quòd iuraret in litem: vt ff. eo. l. iij. §.
C prætereà. & ff. de in litem iurando. l. in actionibus.
Sed quomodò iurabit in litẽ nomine illius rei quę
non apparet, nec licuit iudici quæ vel qualis fuerit
res illa, vt posśit quantitatem illius taxare. Item il-
lud sacramentum in litem tunc defertur, quãdo ali
quis dolo exibere non vult: vt ff. de in litem iuran-
do. l. ij. & l. si iudex. Oportet ergo me primò proba-
re, quòd rem talem posśidet: cuius talia signa sunt:
& eam mihi exhibere nõ vult, & dolo: vel quòd do
lo eam desierit posśidere: quia qui dulum dicit, do-
lum probare debet. vt ff. de probatio. quotiẽs. § qui
D dolum. Si ergo possum scire qualis sit res illa, vt di-
5 ctum est: & oportet quòd sciam: quid operabitur
ista actio ad exhibendum. Item quomodò iurabi-
tur in litem, quod posset esse suum singulare interes
se, quod in eo sacramentum præstatur: vt ff. de in li-
tem iurando. l. j. nec credat aliquis, quòd inconti-
nenti præstetur iusiurandũ in litem statim ex quo
reus non exhibet. Nam & in rei vendicatione,
non statim defertur illud iusiurandum, nec statim:
cùm de intentione actoris constiterit: imò post sen-
tentiam de re restituenda: secũdùm, quòd lex distin
E guit: vt ff. de rei vendicà. qui restituere. Respondeo:
Instituas ita iudicium: & cessabit obiectio. volo
agere ad exhibendum: veniet aduersarius: quæretur
ab eo vtrum rem talem, cuius talia sunt signa, pos-
sideat. Respondere debet: si dixerit, non posśideo:
oportet te probare illum posśidere: sicut in rei ven-
dicatione. vt ff. de rei vendi. l. in rem actio. omnes e-
nim interrogationes quæ fiunt ante litem contesta
tam in rei vendicatione vel in rem actione, omnes
illæ fient in hac actione ad exhibendum, vtrum pos
sideat: & pro quota parte posśideat: vt notat domi-
F nus meus. in summa istius titu. Si autem responderit
se posśidere: agam contra eum actione ad exhiben-
dum, vt exhibeat: si non vult exhibere, & lis non est
contestata: mittat in possessionem bonorum eius
pro mensura debiti, id est, interesse mei declarati per
sacramentum: sicut in qualibet alia personali: cùm
ista actio personalis sit: vt ff. eo. l. iij. §. est autem per
sonalis. vt C. de bonis auct. iudi. posśi. authentic. ei
qui iurat. Si autem lis est contestata: tunc probabo
summatim meum interesse: dicit dominus meus per

G sacramentum. vt ff. eod. thesaurus. & C. de fide in-
strument. l. vltima. & hoc generaliter dicit vbicun-
que lex dicit summatim fieri probationem: vt in rei
iudicatæ executione. vt ff. de re iudicat. à diuo Pio.
§. iij. & in carboniano: vt ff. de carbo. l. Carbonianũ
& sic facta tali probatione per sacramentũ meũ de
meo interesse, quod interest mea, iudex condẽnabit
reũ ad exhibendũ: & si ille adhuc nõ exhibet, defert
mihi iusiurãdũ in litẽ: & sic iudice taxãte iurabo: vt
ff. ad exhi. l. iij. §. ij. & ff. de in litẽ iura. l. in actionib.
& sic in hac actione dãtur duæ sentẽtiæ sicut in om
H nibus realib. & in arbitrarijs & bonæfidei: in quib.
omnibus iuratur in litẽ: vt in prædi. l. in actionib. &
ff. de pig. si fundus. §. in vẽdi. ff. ꝙ met. cau. si cũ ex-
cep. & ff. de dolo, arbitrio. & ff. de rei vẽdi. qui resti
tuere. quę lex in fine dicit. hęc sentẽtia generalis est
ad omnia interdicta, & ad actiones in rẽ, & ad actio
nes in personam: ex quibus debet restitui aliquid ar
bitrio iudicis: nisi constet iudici, quòd aliquid dolo
desijt posśidere: tunc vnica sententia terminabit,
scilicèt per delationem iurisiurandi in litem. & sic
no. quod omnes actiones reales dicuntur arbitrarię
1 hoc respectu: scilicèt quia dependet ex arbitrio iudi
cis hoc sacramentum deferre: vt ff. de in litem iur. vi
deamus. § iurare. & l. in actionibus. versic. si iudex.
licèt alio modo dicuntur arbitrariæ: vt dicemus in-
fra de act. ex stipulatu, quando aliquid certo loco
7 promittitur. † *Quæstio.* Sed istę sententiæ quæ sic fe
runtur, an est vtraque diffinitiua: vel vna diffiniti-
ua alia interlocutoria, varij varia notauerunt: qui-
dam dicunt quòd prima est diffinitiua: quia finem
controuersiæ imponit: vt ff. de re iudi. l. j. & quia om
nis solitus ordo iudiciorum seruatur, secundam sen
K tentiam dicunt executionem prioris. Alij dicũt pri-
mam interlocutoriam: secundam dicunt diffiniti-
uam. alij dicunt primam esse quandam admonito-
riam: secundam dicunt diffinitiuam. argument. C.
de fideicom. authen. hoc amplius. alij dicunt vtram-
que diffinitiuam. *Oppositio.* Si tu opponis, in secun-
da non interuenit solitus ordo iudiciorum: dicunt
quòd primus solennis ordo sufficit etiã pro secũda.
Nam & pluribus hæreditatibus sufficit vnũ famil.
erciscundæ iudicium: vt ff. famil. erciscundæ, hære-
des. §. de pluribus & pro pluribus. societatibus suffi
L cit vnica actio pro socio: vt ff pro socio. l. cum duo-
bus. §. si plures. & hæc vltima sententia videtur sine
minori calumnia: vnde ab vtraque potest appella-
ri: & si appellatum sit à prima: ad secundã iudex nõ
procedet. Illud autem nota, quòd multis actioni-
bus petitur exhibitio per actionẽ ex stipulatu, si pro
misit aliquis exhibere: & ideò ex stipulatu, quia cõ-
tinet factum hominis, quod est incertum: vt ff. de
verborũ obligationib. vbi autem. § quid quod. &
institu de verbo. obligationib. in prine. Item actio
ne ex testamento contra hæredem: vt exhibeat in-
M strumentum rei legatę, & etiam ipsa instrumenta si
legata sint. C. de fideicommiss. l. instrumenta. & C.
ad l. falci. si prædiorum. Item actione ex empto con
tra venditorem: vt exhibeat instrumenta pro quę-
stione proprietatis vel quęstione finiũ regũdorũ. vt
ff. de act. emp. l. Titius hęres. Itẽ in omni contractu
vt actio ex eo proponatur si instrumenta illa debẽt
exhiberi. Itẽ cõdictiõe ex lege si manumissus. petat
instrumentũ manumisśiõis à domino. vt C. de liber.
cau. l. sicut datã. Item cõdictio sine causa, si debitor

A soluta pecunia petat instrumentum à creditore: &
hoc quando instrumentum erat creditoris: quia
soluerat pecuniam tabellioni. vt C. de condictione
ex lege. l. d soluta. si autem instrumentum esset de
bitoris ageret ad exibendum. vt C. ad exhiben. l. vlt.
Item actione famili. erciscun. cohęres contra hære-
dem: vt ff. eo. si quę. & l. oratione. §. vlt. & l. Pompo
nius. Item actione pro socio: socius contra socium.
Item actione mandati contra procuratorem. Item
actione tutelæ contra tutorem. Item actione nego-
tiorum gestorum contra gestorem. hęc exempla ha
B bes ff. de edendo. l. quædam. in prin. Item per actio-
nem in factum contra argentariũ & nummulariũ,
& contra tabellionem, qui eis est similis. vt ff. de edẽ
do. l. quædam. § pe. Item per interdictum de libero
homine exhibendo. vt ff. de libe. homi. exhi. l. j. ij. &
iij. Item per interdictum de liberis exhibendis. vt ff.
de libe. exhiben. l. j. & ij. Item per interdictum de ta
bulis exhibendis contra illum qui negat se tabulas
habere: vt ff. de tabu. exhiben. l. j. & ij. Item per edi-
ctum quemad. testamenta aperiantur. contra illũ,
qui confitetur habere tabulas: verumtamen dicit
C se exhibere non posse: vt ff. quẽadmo testa. aperi. l.
j. & ij. Item per actionem ad exhibendũ de qua tra-
ctauimus. hæc omnia notat dominus meus in sum-
ma istius tituli. Item officio iudicis quoties instru-
menta petuntur exhiberi à reo vt C de edendo l. vlt.

Si aliquis rem aliquam ab aliquo emerit: competit ei con
contra uenditorem actio ex empto.

De actione ex empto, Rubrica.

1 *Actio ex empto ad hoc ut competat, quot exigantur.*
2 *Venditor in actione ex empto si pauper fuerit: & tenea*
D *tur soluere: quid fiet.*
3. 4 *Positiones actoris & rei in actione ex empto.*
5 *Libelli in tali actione quomodò formentur cum pluri-*
bus seq.
8 *Interesse singulare in actione ex empto quomodò proba*
ri debeat.
9 *Interesse singulare in re uẽdita quomodò uenire potest.*
10 *Testes in actione ex empto quomodò deponere debeant.*

SI rem aliquam emisti ab aliquo: quod frequẽter
& tota die contingit, tibi emptori competit a-
ctio contra venditorẽ: vt vel rem tradat, vel tibi in-
E teresse præstet. secundũ quod infra dicemus. & vo-
catur actio ista ex empto. vt ff. de actio. emp. & ven.
l. j. & l. ex empto. in princ. venditori autem datur ex
vendito: de qua dicemus in sequenti Rubrica. No-
ta tamen, quòd quædam sunt communia vtriusque
actionis ad hoc vt vtraque locum habeat: licèt quæ
1 libet habeat per se quędã specialia. † Vnde ad hoc
vt istæ actiones locum habeant, ista debent interue
nire. In primis, quòd contractus emptionis interue-
niat: scilicèt, quòd vnus vendat & alius emat. Secũ-
dum, quòd ex parte vẽditoris sit res vel merx: ex par
F te emptoris pretium: vt ff. de rerũ permuta. l. ij. & ff.
de contrahen. emp. l. j. §. penul sine pretio enim nul
la est emptio: vt ff. de contrahen. empti. l. ij §. fine. &
C. de contrahen. empti. l. empti. Substantia enim to
tius emptionis est pretiũ vt ff. de contrahen emptio.
l. pacta conuenta. Tertium, quòd pretiũ illud consi
stat in quantitate seu in pecunia, non autem in spe
cie: vt puta, do tibi istos denarios, qui sunt in hoc
sacculo, vel in ista archa. tunc videtur species, & nõ
quantitas: & tunc erit contractus innominatus: vt
G ff. de condictio. cau. da. l. vlt. argu. de lega j. si certos.
nec obstat lex ff. de contrahen. empt. hæc venditio.
vbi dicitur, quòd est venditio, si dicatur pro tanto
pretio quantum in archa habeo: sed intellige quan
do interueniebat in quantitate, aliàs no esset vendi
tio: & sic no. dominus meus ibi. Quartum, quod il-
la res vel merx sit certa siue præsens siue futura: vt
partus ancillæ & fructus futuri anni: nisi forte sola
spes ematur: vt in iactu retis vel alea: vel iactus missi
lium: tũc enim tenet emptio etiam si nihil capiatur:
licèt enim res non interueniat: est tamen emptio
H spei & tenet: vt ff. eodem. nec emptio. & l. si debi-
tor. §. vltimo. & ff. de actio. empti. si sterilis. in prin
cip. & ff. de hæredita. vel actio. vendi. l. cùm hęredi-
tatem. & l. quòd si nulla. & l. in venditio. & ff. de cõ
ditio. & demonstra. l. j. in fin. & ff. de verbo. oblig.
inter stipulantem. §. sacram. intelligas rem interue-
nire siue demonstretur ad oculũ, siue ad intellectu:
vt vendo tibi pro indiuiso tertiã partem istius præ-
dij: vel equum in genere: vel certum numerũ tegula
rum: siue res illa sit corporalis siue incorporalis: vt
ff. eodem. l. conuenit. & l. si debitor. Item intelli-
I gitur de re si extat: alioquin si desierit esse, nulla
est emptio: vt ff. de contrahenda emptione. l. & si
consensum. & l. domum. Quintum, quòd res il-
la non sit propria emptoris. tunc enim est venditio
nulla: nisi respectu possessionis. vt ff. de contrahen.
emptione, l. suæ rei. & l. si in emptionem. §. rei suæ.
Sextum, quòd res illa sit talis quæ venditur, quod
possit illius rei habere cõmercium: alioquin vendi-
tio nulla inter scientes: vt ff. de contrahen empt. sed
& Celsus. § j. & l. si in empt. §. omnium. & §. hominẽ
liberum. & l. in modicis & argument. ff. de verborũ
K oblig. inter stipulantem. §. sacram. inter ignorantes
fortè tenet. vt ff. de libe. causa, liberis §. si duobus. &
argu. ff de contrahen. emptio. domum. & l. qui offi-
cij. admittit etiã dominus meus in re mobili per fur
tum subtracta non posse inter scientes contrahi em
ptionem: licèt in vi possessa sit secus: quia in primo
casu committitur furtum ratione contractus: in se
cundo non: vt ff. de contrahen. emptio. si in emptio-
ne. §. item si emptor. vt notat dominus meus in sum
ma de contrahen. emptio. Item in rebus adiunctis
domui non valet venditio: quia non potes habere
L cõmercium: imò pœna imponitur: vt ff. de contra-
hen. empt. senatus. & ff de lega. j cętera. Septimum,
quòd personæ quæ contrahunt sint tales quæ pos-
sunt contrahere alioquin venditio nulla: vt ff. de cõ
trahen. emptio. l. ij. in prin. & l. nõ licèt. & l. qui offi
cij. Octauũ, quòd consentiant contrahentes. vt in-
institu. de obligatio. quæ ex consen. contrahuntur.
si enim interueniatur dissensus vel error, nulla est
venditio. quid enim tam cõtrariũ est consensui quã
error, qui imperitiam detegit. vt ff. de iurisdi. om. iu-
di. si per errorẽ. sex enim dissensus seu errores impe-
M diunt contractũ emptionis. si sit erratum in contra-
ctu: vt ff. si certum peta si ego. si in pretio: vt ff. loca.
& conduc. si decem. si in corpore: vt ff. de contrahẽ.
emptio in venditionibus. si in materia vel in substã
tia: vt si argentũ pro plũbo: vel econuerso, vel acetũ
pro vino: vt ff. de contrahen. emptio. l. in venditioni
bus. §. idem quæritur. si in sexu: vt ff. de contrahen.
emptio. & venditione l. alioquin. si in essentia: vt
ff. de contrahenda emptione. l. domum emi. No-
num, quòd venditio non sit facta in scriptis, nec
sub condi-

A ſub conditione, ſed purè : tunc enim anteqoàm in-
ſtrumentum eſſet ex toto completum, vel ante con
ditionem non poſſet agi: vt C. de fide inſtrumento.
contractus.ff.de pericu.& commo.rei ven.l.quod ſi
pendente. Decimum, in his quæ deguſtationem exi
gunt, qnod ſit facta deguſtatio & approbata: vt ff.
de contrahen.emptio. l.ſi in emptione. §. alia. Iſta
decem ſunt cōmunia tàm actioni ex empto, quàm
etiam actioni ex vendito. Actio tamen ex empto
alia deſiderat. Primùm, qoòd res illa vendita nō ſit
tradita.ſi enim eſſet tradita, nunquam actio ex em-
B pto competeret: vt ff.de acti.empti.l.j.& l.ex empto
in princi.& C.de actionib. empti.ſi traditio. Secun-
dum, quòd ita ſit tradita, vt fiat potior emptor in iu
dicio poſſeſſorio: id eſt, quod vacua poſſeſsio trada
tur: quòd nollus ſit ibi vel legatorom ſeruandorum
caoſa, vel vt creditor miſſus : vt ff.de actio.empti.l.
empti.l.ij.& l.ex empto. §.j.licèt omnes illi non poſ
ſideant: vt ff.de acquirenda poſſeſsione poſsideri.§.
vlt.non enim habet neceſſe venditor facere rem em
ptoris: licèt emptor neceſſe habeat facere pretiū ven
ditoris: vt ff.de actio.empt.ex empto.§.j. & ff.de re-
C rum permuta.l.ij.Si quæratur quæ ſit ratio. Reſpon
deo: quia vēditor tenetur emptori in ſpecie : & ideò
talem deberet dare qualis eſt : emptor aotem tene-
tur venditori in genere. vnde rem talem debet dare,
quòd eam faciat accipientis: vt ff. de legatis j. ſi
quis à ſubſtituto. §. hæres. Tertium, quòd emptor
offerat pretium venditori & inſolidùm: alioquin ex
empto nō poteſt intentari actio, licèt nata ſit à prin
cipio: vt ff.de actio.empt.l. Iulianus §. offerri.& ar-
a gument.in eodem titul.l.qui pendentem. † *Quæſtio.*
Quid autem ſi venditor pauper eſt, timeo ſoluere
D pretium, quid fiet? Reſpondeo: locus eſt caotioni,
id eſt, ſatiſdationi. vt ſi ſolueris pretium, quòd tibi
debeat rem dare. vt ff.de ædilit. edicto.l. videamus.
& quòd ibi dicitur, locus eſt caotioni: id eſt ſatiſda
tioni. vt & aliâs vſufroctuarius quemadmodū ca-
ueа.l.quemadmodum ſatiſdet. vel vt ait Placent de
ponant penes aliquem, quando parum fidei adin-
uicem ſibi habent. vt ff.de ſolu.l.ſoluturus. alioquin
prius debet ſolui pretium: vt argument.ff.commu-
nia de ſeruit.l.venditor fundi. Vnde in hac actione
ſ actor faciat tales poſitiones. † *Poſitio actoris.* Ego di
co, quòd tu vendidiſti mihi rem talem. Item tu &
E ego in tali venditione conſenſimus. Item pro certo
pretio: puta, pro viginti. Item illud pretium, vt pre-
tium ſeu vt quātitas interuenit. Item res illa quā mi
hi vendidiſti, fuit certa. Item res eſt talis cuius po-
teſt haberi cōmercium. Item res illa fuit tua. Item
tu es talis qui potes bene contrahere. Item vendidi
ſti mihi purè. Item ſine ſcriptis. Item ſine conditio-
ne. Item ſæpiùs te requiſiui, quòd rem venditam mi
hi traderes : & tradere recuſaſti. Item in poſſeſsio-
nem rei illius, quā mihi vendidiſti, miſſus fuit cau-
ſa legatorū Titios. Item pretium tibi ſolui, vel pa-
F ratus ſum ſoluere. Econtrà reos faciat tales poſitio
4 nes. † *Poſitio rei.* Ego dico, quòd rem illam vendidi
Sempronio & tradidi. Item tu & ego in hac vendi
tione diſſenſimus : ego ſentiebam de codice : to de
digeſto. Item ſpeciem debebas mihi dare pro re il-
la: & ſic non erat emptio. vt ff. depoſiti.l.j.§. ſi quis
ſeruum in priſtinum. Item rei illius denegator tibi
commercium : quia cùm ſis Iudæus volebas emere
mancipium chriſtianum. Item ego ſum pupillus.

G Item ſub conditione vendidi, ſi nauis veniret ex A-
ſia: & conditio nondum venit. Item contractus fuit
celebratus in ſcriptis : & ſcriptura non eſt facta. Itē
quæſiui pretium ſæpiùs, & ſoluere denegaſti. In
hac actione concipiet actor ſic libellum ſecundùm
M. qui fuit in ea ſententia, quòd teneatur venditor
5 præciſè ad rem tradendam. † *Libellus.* Ago ego R.
contra Titiū à quo peto vt reddat mihi talem rem
vel codicem, quem emi ab eo pro decem: faciátque
me potiorem in poſſeſsionem: propono actionem
ex empto : qoòd ſic rectè concipiatur libellus dicit
H lex ff.de actionibus empti. l.ex empto in princip. &
l.facio.§.j.& l.tenetur. *Oppoſitio.* Sed opponitur: nō
videtur quòd rei traditio ſit in obligatione, ſed tan
tum intereſſe: & tu dicis quòd venditor tenetur tra
dere: & ſic ergo tenetur ad factum: cùm traditio fa-
cti ſit. vt ff.de cura.furio.l. conſilio. ſi tenetur ad fa-
ctum : ergo ad intereſſe: vt ff.de re iodicat. ſi quis ab
alio. ſi ergo intereſſe eſt in obligatione : illud debet
peti: cùm illud ſit petendum quod nobis debetur: vt
inſti.de acti.in princi. & ff.de verborum obligatio-
nib. ſi ſeruum.§ penult. Reſpōdeo: pro M. quòd rei
I traditio ſit in obligatione : vt dictom eſt. & proba-
tur per leges inſtituta de donationib. §.eſt & aliud.
& argument.ff.de rei vendicatione.l.qui reſtituere.
C.de fideicōmiſs.liberta.l.vlt. Nam ibi manu mili-
tari res aofertur præciſè etiam compellitur dona-
tor rem tradere, ſicut & venditor: vt in prædict.titu-
lo de donatio.& C.de donatio. ſi quis argentum.§.
peno. Nec obſtat qoòd intereſſe ſit in obligatione:
verum eſt vbicunque factum eſt in obligatione: pu
ta, promiſiſti te facturum domum vel prohibiturū:
K vt ff. de verborum obligation. vbi autem. §. qoi id
quod in faciendo. & ſic dicit lex illa, ſi quis ab alio.
qood contingit in omnibus faciendi obligationi-
bus. at tradere non eſt factum : licèt per factum ho-
minis procedat. *Oppoſitio.* Item obijcitur, quòd nō
poteſt emptor petere rem tradi : ſed tantū intereſſe.
nam ſi res vendita non tradatur: ad id quod inte-
reſt agitur. vt ff. de actionib. empti.l.j.& ſi traditio
præcaria venditoris non fiat : ad intereſſe agitur. vt
C. de actio. empt. ſi traditio. & ſic intereſſe videtur
quod peti debeat: & ſit in obligatione. Reſpon. pro
M. quòd verùm eſt, quòd intereſſe eſt in obligatio-
L ne, ſed ſequenti loco. nam primo rei traditio eſt in
obligatione: & ſi vult eam præſtare, liberatur ab
intereſſe: alioquin intereſſe præſtabit. nam ſi intereſ
ſe eſſet in obligatiōe: quomodò liberaretur vēditor
rem præſtādo emptori inuito: cū aliud pro alio cre-
ditori ſolui nō poteſt. vt ff. ſi certū peta.l.ij. *Oppoſitio.*
Item adhoc opponitur. ſecūdùm hoc vtrūque eſt in
obligatione: & rei traditio & intereſſe: ergo vtrum-
que poteſt peti: cùm non debeatur ſub alternatione
tunc enim alterum tantùm peteretur, & eſſet ele-
ctio diſiunctiui debitoris: vt inſtituta. de actio. §.
M plus. verſiculo, re. & ff.de iure dotiū. plerumquè. §.
vltimo. Reſpondeo: multi metu iſtius quæſtionis
dicunt nolentes adhærere M. vt rei traditio ſit in
obligatione : intereſſe præſtatio in exſolutione : ſi-
ſicut in actione noxali, vbi damni æſtimatio eſt in
obligatione : noxæ deditio in exſolutione : vt ff.
de re iodicat miles. §. decem. & inſtituta de officio
iudicis. §. primo. Sed malè dicunt : imò ſecurè pro
Martino reſpondeo, qoòd vtrumque eſt in obliga
tione ſucceſsiuè: vt dixi: non tamen vtrūque poteſt

A peti,ſed alterum:ſcilicèt rem tradi primò:ſi nō vult,
ſtatim peto intereſſe: ſicut in ſimilibus,ſed non per
omnia. Nam ſi pacto ſit ſubiecta pœnalis ſtipula-
tio: vtrumque eſt in obligatione. & quod in pacto,
& quod in pœnali ſtipulatione deuenit:non tamen
vtrumque petetur,ſed alterum: vt ff.de pactis,reſcri
ptum.§.ſi pacta ſubiecta. & ff.de trāſactio.l. penul.
& ff. de doli exceptio. l.apud Celſum. §. Labeo. &
C.de tranſactio.l.cùm proponas. & eſt hìc quoddā
mirabile,quòd licèt obligatio nō ſit alternatiua ſe-
cundùm M. eſt electio debitoris: licèt in prædictis
B exemplis ſit electio actoris,vt petat quod velit: vt in
prædictis legibus, ſecundùm dominum meum con
6 cipietur ſic libellus. † *Libellus.* Ago contra Titium
à quo emi codicem vel rem talem pro decem:quam
cùm nolit mihi tradere, intereſſe meum ab eo peto:
quod æſtimo. xx. propono actionē ex empto. quod
ſic rectè concipiatur libellus dicit lex ff. de actioni.
empti.l.j.& C.de act.empt.l.ſi traditio.*Oppoſitio*.Si
opponatur domino meo de lege ff. de rei vendi. qui
reſtituere. Reſpondeas: quòd lex illa loquitur quā
do peto illud quod fuit aliquando meum: cæterùm
C ſi mihi debitum ſecus.cùm obligatio non in hoc cō
ſiſtat,quòd aliquid faciat meum: ſed nobis debitū:
vt ff.de actio.& oblig. l.obligationum.in princi.&
hoc dicit B. licèt dominus meus aliter legem illam
intelligat.dicit enim quòd iudex non debet pręcipe
re:ſed ſi præceperit:debet manu militari auferri. cō
tingit enim in obligationibus perſonalibus & non
ſolùm in realibus, vt lex illa loquitur, quòd iudex
præcepit reſtituere: & quis tenetur ad damnum. vt
ff.de verb.oblig.vbi autem non apparet.§.vlti.& in
cauſa donationis: vt inſti.de dona. §.eſt & aliud.&
D ſic ſecundùm dominum meum non tenetur vendi-
tor rem tradere præcisè,ſed cauſatiuè:præcisè enim
tenetur ad intereſſe ſecūdùm M. præcisè tenetur ad
ad rem tradendā,cauſatiuè ad intereſſe:& ſic de cō-
ſilio ſapientis procedit vt emptor venditorem requi
rat ſi vult ſibi tradere.ſi tradit: ecce bene: ſi nō:agat
poſtmodùm ad intereſſe: vt dictum eſt. Alij libellū
7 ſic concipiunt.† *Libellus.* Ago contra talem qui vē-
didit mihi rem talem pro decem: vnde quòd rem il-
lam mihi tradat, & potiorem me in poſſeſsionem fa
ciat:vel intereſſe meum,quod eſt.xx.pręſtet:ago cō
E tra ipſum,& propono actionem ex empto.quod ſic
rectè concipiatur libellus,probatur per legem ff.de
actio.empt.l.j.& C.e.ti.ſi traditio.*Oppoſitio*.His op
ponitur. nunquam ſic agitur ſub alternatione: niſi
quando eſt alternatiua promiſsio: puta, promittis
mihi Stichum aut Pamphilum. hìc autem cùm res
tantùm ſit empta:quomodò libellus cōcipietur ſub
alternatione. Mirum videtur,cùm videas aliâs in a-
ctione noxali vbi noxæ deditio eſt in exſolutione:
quod tantùm ad damni æſtimationem agitur: vt ff.
de re iudi.miles.§.decem. Reſpondent ipſi hoc con
F tingere propter naturam actionis, quæ tacitè in ſe
continet, ſcilicèt quòd venditor vel rem tradat, vel
intereſſe: vt dictum eſt. Sed quod omnes dicunt de
intereſſe:intelligas ſingulari & nō communi: & ita
quòd illud ſingulare intereſſe non excedat duplum
intereſſe communis.verbi gratia:ſingulare meū in-
tereſſe eſt, id eſt, c. communiter intereſt cuiuſlibet
in.xx.conſequar.xl.vt ff.de act.emp.l.j.§.vl.nec ob
ſtat ff.eo.tit.l. Titius.§.vl.& in ſeq.l.quę leges vidē
tur velle,vt vſque ad duplum dati pretij:ſed leges il
G læ corrigunt per legem ſequentem, idem Iulianus.
8 *Quæſtio.* † Sed qualiter probabitur hoc ſingulare in
tereſſe?quædam dicunt ſacramento: vt arg.ff.de do
lo in arbitrio.& ff,quòd vi aut clā.l.ſemper.§.in hoc
interdicto.& argu.C. vnde vi.ſi quando.hoc etiam
contingit vbicunque contra aliquem iuratur in li-
tem:ibi venit, & probatur ſingulare intereſſe ſacra
mento.vt ff.de in litem iuram.l.j.& l.in actionibus.
& ff.de rei vendi.qui reſtituere.ſed hoc admitto vbi
cunque intereſſe petitur ratione delicti.at ſi petatur
ex contractu:tunc per teſtes. vt ff. de præto.ſtipul.l.
H vlti.& inſti.de ver.oblig.§.vj. In illis etiam caſibus
& contractibus in quibus iuratur in litem: contin-
git ratione cuiuſdam maleficij. puta, quando quis
dolum commiſit: vt ff.de in litem iurā.l.ij.& l.in a-
ctionibus. In hac autem actione tenetur venditor:
etiam ſi culpa leui rem non tradidit: vt inſti.de con
tra.empt.§.quòd ſi fugit homo qui venit: & tamen
venit ſingulare intereſſe iure actionis: licèt in alijs
veniat per iuſiurandum in litem, & officio iudicis.
Vnde dicit dominus meus in hac actione nō iurari
9 in litē.† *Quæſtio.* Sed quomodò poteſt in re vendita
I venire ſingulare intereſſe? Reſponderi poteſt: pone
quòd emi domum, quæ eſt coniuncta domui meæ:
magis eſt mihi cara,quòd alicui de domo. Item cō-
modaueras codicem: habui illum in ſcholis: poſui
gloſulas, & illum mihi vēdis. carior eſt mihi quàm
alicui:& ſic venit ſingulare intereſſe. † *Quæſtio.* Sed
10 quomodò deponent teſtes? quilibet dicet ſic: ſi do-
mus illa eſſet mihi coniuncta: vel ſi illum librum
habuiſſem in ſcolis,ego darem tantùm:& ſic quili-
bet reſtificando:ad minus duo probabunt intereſſe
meum ſingulare. Idem in communi, quod ſic
K probetur: quia diceret quilibet: ego tantum da-
rem de re tali: aliter enim intereſſe per tales pro-
bari non poteſt. Sed ſi ſingulariter alicuius non
intereſt: veniet intereſſe commune, in quo habetur
ratio intereſſe circa rem: & aliquando etiam extra
rem: ita quòd non habeatur ratio lucri. vt ff. de a-
ctio. empt. Iulianus. & l. ſi ſterilis. §. cùm per ven-
ditorem.

Si quis uendidit rem aliquam pro certo pretio, poteſt petere pretium ab emptore per actionem ex uendito.

L De actione ex vendito, Rubrica.

1 *Actio ex uendito ad hoc ut competat, quot neceſſaria ſint.*

2 *Poſſeſsio ſi pro tradita habeatur: etiam ſi precario à uē ditore emptori tradita fuerit: cur lex in litera poſita de precaria poſſeſsione locatur.*

3 *Emptor fructus precariæ poſſeſsionis quomodò facit ſuos: cùm per precariam poſſeſsionem ſeruis & tuis operis non acquiratur.*

4 *Libelli in actione ex uendito quomodò concipiantur.*

M SICVT emptori per actionem ex empto iura
ſuccurrunt: ſic & venditori ſuccurritur per actio-
nem ex vendito ad pretium petendum ab emptore:
vt. ff. de actionibus empti. l. Iulianus. §. ex vendi-
to. Quæ actio ad hoc vt competat: omnia illa ſunt
neceſſaria quæ diximus ſupra de actione ex empto.
† Verum iſta actio ex vendito multa continet.
In primis de ſui natura competit ad pretium pe-
tendum: niſi fortè ſit informata propter pactum nu
dum appoſitum in contractu: tunc enim daretur
ad illud

A ad illud quod in pacto deuenit: & sic capit nouam
formam: quia datur ad aliud quàm de sui natura de
tur vel informatur: quia cùm sit de sui natura bonę
fidei: tunc erit stricti iuris. vt institut. de actionib. §.
actionum. & ff. de donationibus. eum qui donario-
nis. quòd sic informetur dicit lex ff. de pactis. l.
iurisgentiũ. §. quinimò. & C. de pactis inter empto-
rem & venditorem. l. ij. ad hoc ergo vt cõperat opor
tet, quòd pretium non sit solutum. si enim esset solu
tum, non competeret: secundò admittat vsuras pre-
tij ab eo tempore ex qoo res fuit tradita emptori.
B nam ex quo emptor re fruitur, equum est illum vsu
ras dependere: vt ff. de act. empt. & vendi. l. Iul. §. ex
vendito. *Oppositio.* Sed opponit sic dominus meus,
quare vsurę veniunt postquam res traditur empto-
ri: imò deberent venire à tempore contractus: oon-
nè fructus pertinent ad emptorem venditione con-
tracta. vt C. de act. empt. l. curabit. & l. fructus. ergo
ab eo tẽpore debent præstare vsuras. cùm enim hoc
ipsum solùm debeat spectari an habeat facultatem
percipiendi. vt ff. de act. empt. Iuli. §. possessionem.
emptor verò potest facere vt possit. ergo iam intel-
C ligitur posse. vt ff. de reg. iur. qui potest. Respõdeo:
quidam vt Otto Papiensis dixit, interest an emptor
percipiat fructus per se: vt tunc teneatur ad vsuras:
etiam à tempore cõtractus: an per alium: vt tunc te-
neatur à tempore traditionis tantùm. arg. ff. de act.
pig. si pignora. §. si prædio. in fi. vel melius est in ar-
bitrio emptoris accipiat fructus à tempore vendi-
tionis: vt tunc à tempore contractus præstet vsuras:
quia ex quo fructus sequuntur. cùm à tempore ven
ditionis perinde habeantur ac si tradita fuissent, an
relinquat eos à & tũc pręstabit eos tẽpore traditio-
D nis: nec potest vẽditor obijcere culpã emptori, quod fru
ctus nõ percepit: cũ ex culpa lucrũ sentiat. vt ff. de iu.
doti. cũ in fundo. § quod si mulier. & hoc in l. p ęd.
2 Iulianus notat dominus meus. † *Quæstio.* Circa hoc
quæritur: legitur in prædic. § possessionẽ. quòd pos
sessio habetur pro tradita: etiam si precario tradita
sit à venditore emptori: cùm enim venditor debet il
lum facere potiorem in iudicio possessorio. vt ff. de
act. empt. ex emp. & l. ij. quare loquitur de precaria
possessione? Respondet dominus meus: & ibi no-
tat quantum ad hoc teneatur ad vsuras: non tamen
3 liberatur venditor act. ex empto. † *Quæstio.* Sed quo
E modò emptor fructus precariæ possessionis facit
suos: cùm per precariam possessionem serui sex eius
operis non acqoiratur: vt ff. de peri. & commod. rei
ven. l. serui. & ff. de acqui. re. do. l. quæsitum. si ergo
non acquiratur ex opera: ergo non debet facere fru
ctus suos: cùm hæc duo simul traduntur. vt in præ-
dic. l. quæsitum. Respondeo: tunc illa duo simul tra
duntur, quando emptor possidet ciuiliter & natura
liter: at quando naturaliter tantùm: vt quando præ-
cario: tunc habet lex illa serui. nec contradicit l. prę
di. serui. quia non acquirit seruus ibi qui precario
F habetur aliqd extrinsecus. cęterũ de naturali acqui-
sitione secus: cùm fructus sit accessio naturalis. vt
ff. de vsur. l. fructus. Tertium admittit sumptos fa-
ctos in re vendita ab emptore. vt ff. de actio. empt. l.
Iul §. præterea. *Oppositio.* Sed opponitur, quòd non
sit locus repetitioni sumptuum. aut enim impendit
in re propria, quæ adhuc est vẽditoris ante quã tra-
dat. vt C. de hæredi. vel act. ven. qui tibi. & tunc non
potest repetere. vt argumen. ff. de vsufruct. si absce-

G te. & quia neminem sibi voluit obligare, nec potuit.
ff. communi diui. l. in hoc iudicio. §. impendia. & ff.
de condict. inde. si in aliena area. Item si res vendi-
ta, pone quòd sit aliena: sumptus nõ repetit vẽditor:
quia qui in rem alienam impendit, videtur velle do
nare. vt ff. de acquiren. rerum dominio. l. adeò. &
insti. de rerum diui. §. cùm quis. Respondeo: imò re-
petit: & hoc ideò, tenetur enim venditor emptori in
re vendita adhibere custodiam vsque ad traditio-
nem. vt institu. de contrahenda emptione. § quòd si
fugerit homo, qui venijt. & hoc est de custodia etiã
H in re vendita facere expensas necessarias vel vtiles
in reficiendo parietem: curando seruũ egrorũ: quas
expensas mihi simile est emptorem facturum. vt ff.
de act empt. Iulianus §. pręterea. maximè cùm qoi-
libet etiam malæfidei in rem propriam factam si im
pendat expensas deducit. vt C. de rei vendicatione
domum. *Oppositio.* Sed expensas factas in seruo nõ
videtur, quòd possit repetere: quia interim vtitur
ministerio serui. vt aliàs dicitur in marito & vxore.
vt ff de donatione inter virum & vxor. l. si id quod.
§. si quis impunis. maximè cùm seruire nobis intelli
I gantur hi quos curamus egros. vt ff. de statu lib. cũ
hæres §. penul. Respondeot tunc fortè haberet lo-
cum obiectio, quando seruus fuisset sanus. infirmi
enim nullæ operæ esse possunt. vt ff. de ope. liber. l.
nec audiendus. & l. medicus. & l. interdum. & ff. de
operis seruo. l. vlt. nec obstat l. illa, cùm hæres. quia
illud est casuale propter fauorem libertatis: quia li-
bertas erat relicta illi seruo, si decem annis seruiret:
ex qoo per eum non stat seruire videtur. & quantũ
ad eum habetur conditio pro impleta. vt argu. ff de
K condi. instit. qui sub conditione. & argu. ff. de con-
trahen. emp. l. Labeo, si mihi bibliothecam. si etiam
ponas, quòd seruus esset sanus, repeteret sumptus:
quia operas serui cùm contineantur in vsufructu te
neretur emptori venditor præstare. vt supra dictum
est: eadẽ quæstio contingit in domo refecta propter
sumptus: & pro pensione: quia eam inhabitat ven-
ditor. Quartum admitto quòd est mirabile: quia si
vendidi tibi fundum, quem habebam cum alio cõ-
munem: & agente socio sit mihi adiudicatus: totum
habes necesse emere: & pro toto petam pretium a-
ctione ex vendito. vt ff. de act. emp. Iuli. §. fundi. ar.
L ff. commu. diui. l. communi diuidundo. §. si debitor.
Positiones in hac actione facies sicut in actione su-
periori. In hac actione concipiet venditor sic libel-
4 lum † *Libellus.* Ago ego R. contra Titium cui ven
didi equum vel librum vel domũ pro decem: vnde
vt soluat mihi illa decem, ago contra eum: propo-
no actionem contra eum ex vendito. Quòd sic re-
ctè concipiatur libellus dicit lex ff. de actio. emp. Iu
li. §. ex vendito. sic concipias, quãdo emptor non te-
netur ad aliud: nisi tantùm ad pretium. verum si te-
netur ad vsuras, quas vis petere: vel ad sumptus, adij
M cies in libello sic. † *Libellus.* Ago contra talem cui
5 vendidi seruum Titium pro decem libris. vnde vt
soluat mihi istas decem libras & vsuras: videlicèt
tres libras, quæ cucurrerunt ex mora post traditio-
nis diem. Item quatuor libras quas impendi in re-
fectione domus vel in infirmitate serui: ago contra
eum: porpono actionem ex vendito. Et quòd sic re-
ctè concipiatur libellus dicit lex ff. de act. empt. Iul.
§ ex vendito. & §. possessionem. & §. præterea. & ff.
de vsuris. l. liberalitatis. *Oppositio.* Sed videtur,

A quòd libellus circa vsuras stare non posit. vsuræ enim hodie peti non possunt, etiam iure canonico: mutuum dantes nihil inde sperantes: & iure veteris & noui testamenti. iuxta illud: qui pecuniam suam non dedit ad vsuram & sic iure canonico prohibentur: vt extra de vsuris c. ij. & iij. & per totum tit. prohibentur etiam iure ciuili: quia non dedignantur nostræ leges sacros canones imitari: vt in authent. de eccle. titu. Respondeo: quod opponis locum habet in vsuris, quæ vinculo stipulationis veniunt. vt C. de vsur. quamuis. non autem in his quæ veniunt

B ex moratione interesse: vt bonæfidei iudicijs. *Oppositio.* Si tu opponas: tantùm valent illæ vsuræ quantum & illæ. vt ff. de neg. gest. quia tantundem. Respondeo: verum quò ad quid, vt exigantur: non tamen eodem modo: quia promissę exiguntur iure actionis: secundę officio iudicis. & primæ nó pereút: licèt actio principalis pro sorte sit perempta. vt C. de iudi. l. j. secundę verò pereunt si principalis actio pro sorte non subsistat. vt C. depositi l. iiij. Item istę vsuræ in bonæfidei iudicijs quæ veniunt ex mora, non veniút vt vsurę: sed vt interesse. vt ff. pro socio.

C l. socium qui. Sed quicquid dicamus vsura est, quocunque iure veniat, quia quicquid accedit sorti, vsura est. vt extra eo. per totum. & sic nó videtur quòd posset hodie vsura peti. multi tamen per hoc cautè faciunt, quòd in libello non petunt vsuras, sed petunt interesse. In eo autem casu quando venditori fuit fundus adiudicatus: concipies sic libellum. † *Libellus.* Ago contra talem cui vendidi pro decem libris partem fundi quam cum Titio habebam communem pro indiuiso. & Titius ille prouocauit me ad iudicium communi diuidundo: pars illius fuit

D mihi adiudicata pro decem libris: vnde ago contra eum vt soluat mihi viginti libras pro parte mea quã vendidi decem, aliâs pro parte Titij mihi adiudicata: propono actionem ex vendito: quòd sic rectè cócipiatur libellus dicit lex ff. de actio. empti. l. Iul. §. fundi. *Oppositio.* Sed opponitur: non videtur quòd pro parte adiudicata posit venditor agere contra emptorem inuitum: cùm inuitum emere iura nó cópellant. vt C. de contrahen. empt. l. inuitus. & argu. C. de iure delibe. nec emere. Respondeo: imò inuitus compelletur emptor emere. & est ratio: quia vé-

E ditor gesit emptoris negotiú. ipse enim emptor habuit necesse hoc facere: si possedisset ad communi diui. iudicium prouocatur. In alijs casibus, & quis compellitur vendere: & quis compellitur emere. vt ff. communi diui. l. communi diui. §. si debitor. & C. de commu. ser. manumiss. l. j. & ff. de reli. & sumpti. fune. l. si quis sepulchrú. & ff. de his qui sui vel alie. iur. sunt, l. ij. & ff. quemadmodum serui. amit. l. si locus. *Oppositio.* Item opponitur, quòd fructus nó possunt peti per actionem ex empto. quia dicis quod quicquid accedit sorti, vsura est: nó est verum quic-

F quid accedit ciuiliter: naturalis enim accesio accedit & præstatur: vt supra dictum est.

Si colonus uel inquilinus domum uel prædium conducit: & dominus non uult rem conductam præstare: habet contra eum actionem ex conducto.

De actione ex conducto, quæ datur conductori contra locatorem, Rubrica.

1 *Actio ex conducto quæ &c. ad hoc ut ueniat, quot exigantur.*

2 *Actio ex conducto quæ &c. de quæ seruitute intelligenda sit.*

G

3 *Seruitus urbana quare habenti uicinam domum locari non potest.*

4 *Sterilitas quando dicatur.*

5. 6 *Positiones actoris & rei in actione ex conducto.*

7 *Libelli in tali actione quomodò fiant. cum plu. seq.*

10 *Violentia aliqua si colono: uel inquilino simplici inferatur: uel quia turbatur in possesione: uel quia expellitur: quo iure illi subueniatur.*

COLONVS aliquis vel inquilinus conducit domum vel fundum: & locator non vult rem lo-

H catam tradere: vel esto, quòd tradat: non vult cætera præstare ad quæ tenetur: ideò prodita est actio ex conducto, quę datur conductori contra locatorem. vt insti. locati & conduct. & ff. eo. ti. l. ex conducto.

1 † Quæ actio ad hoc vt cópetat, tot sunt necessaria. In primis, quòd consensus interueniat locatoris & conductoris: & hoc etiam in actione ex locato exigitur. multa enim habent communia inter se istę actiones ex locato & conducto: licèt etiam quædam habeát propria & specialia, quæ prosequemur. multa etiam cómunia habent cum actione emp. & ven.

I sicut apparebit. vt ff. locati & conducti. l. j. & ij. Secundum, quòd interueniat pretium: sicut in venditione. si autem interueniat merx vel alia species, nó erit locatio: sed alius contractus innominatus. vt ff. locati & conducti. l. ij. & ff. depositi. l. j. §. si quis seruum. & ff. communi diui. si conuenerit. sic ergo cótra colonum, qui nummis colit, dabitur actio ex locato, propter pecuniam quę interuenit: contra partiarium dabitur præscriptis verbis, vel pro socio: vt locati & conducti. l. si merces. §. apparet. quod dico de consensu, intelligas expresso vel tacito: de tacito

K habes exemplú: vt si ad certú tépus locaui: & postea patiorte in sequéti anno ibi esse: videtur recóductio facta saltem in nudo consensu seu tacito: nisi conductor incipiat furere: tunc enim videtur reconduxisse. ff. locati & códu. l. qui ad certum. facta tamen distinctione rustici prædij & vrbani. nam in rustico prædio si prima locatio fuit facta per lustrum: si finito lustro conductor in conductione remaneat: non videtur reconductio facta nisi vsque ad annú in prędio vrbano: puta, in domo videtur reconductio facta quatenus quisque inhabitauerit: nisi fuerit con-

L ductio facta in scriptis: tunc non videtur conductio facta tacito cósensu: quia actus priori similis debet interuenire. vt arg. C. quando lice. ab emptione discedere. l. post perfectã. & arg. ff. de reg. iu. nihil tam. ff. de solu. l. prout. & ff. de verbo. oblig. inter stipulã tem. in fi. j. col. hæc omnia leguntur ff. loca. & condu. l. item quæritur. §. qui impleto. quod verbú, quatenus inhabitauerit, exponitur tribus modis. Primò in vrbanis non videtur reconductio facta: & sic inhabitauerit, erit verbum futuri temporis: vel videatur reconduxisse quatenus inhabitauerit. Secundò:

M vt si vno die inhabitauit vel mense, videatur illo die vel mense recóductio facta. & sic inhabitauerit, erit verbum pręteriti temporis: vel videatur reconduxisse quatenus inhabitauerit. s. primò. & erit similiter verbum pręteriti temporis. vt si in prima conductione fuit tempus quinquennij: in secunda tacita conductione idé tépus videatur tacitè repetitú: sed licèt sic vario modo in prędio vrbano dicatur: tñ in rustico videtur facta recóductio vnius anni, & nó minori tépore. & quæ est ratio? Rñ. qa totius anni vnus est fructus:

A est fructus: vt ff. soluto. mat. diuortio. §. penultimo.
Tertiò, quòd qui locat, & qui conducit, sit persona
quæ potuit obligari: non ergo furiosus qui con-
sentire non potest, nec expressim, nec tacitè. vt ff.
loca. & conduct. l. qui ad certum. & argumen. ff. de
opt. leg. si tibi. Quartò, quòd debet tàm locator quàm
conductor consentire in pretio. Cæterùm si errent,
locatio nō est. vt ff. loca. & condu. si decē. Quintò,
quòd pretium consistat in aliqua quantitate. alioquin
si in nummo vno quis cōducat, nulla est cōductio.
vt ff. loca. & condu. l. si quis conduxerit. & ff. de ac-
B qui. poss. l. si quis ante conduxerit. §. vl. Sed videtur,
quòd locatio seu venditio teneat in nūmo vno: vt
ff. de iure dot. l. si vsusfructus. sed ibi fit ex necessita
te: cùm alio modo vsusfructus restitui non possit.
vel vt alij dicunt, nulla est conductio vno nummo:
quando vna res erat digna maiori pretio: alioquin
secus. nam bene possum conducere securim vel ser-
ram, vel aliud ferramentum à fabro pro vno dena-
rio: vel bene possum emere vnam denariatam olei:
licèt alij dicunt quòd sit contractus innominatus.
do vt des. vt ff. de præscri. verbis. l. naturalis, cū om
C ne pretium debeat constare ex numero: nūmus aūt
non est numerus sed initium numeri: vt diximus. su
prà in certi condi. de mutuo. Sextum, quòd res illa
quam conduco, non sit mea: alioquin locatio & cō
ductio nulla. vt ff. de reg. iur. neque pignus. & C. lo
cati. & conduc. l. ad probationem. nisi fortè diceres
respectu possessionis. vt aliàs in emp. vt ff. de contra
hen. emp. si in emptione. §. rei suæ. nam nec præca-
rium: nec depositum: nec emptio: nec pignus: nec lo
catio rei propriè est: vt dicit l. ff. de reg. iur. neque pi-
gnus. Septimum, quòd res sit talis, quæ possit loca
D ri. & quòd illius rei quis possit habere commerciū:
aliàs contractus nullus: vt ff. de ver. oblig. l. multū.
& ff. loca. & condu. l. locare seruitutem nemo po-
2 test. † Sed quæritur de qua seruitute intelligamus.
quidam intelligunt de seruitute reali: cæterū in ser-
uitute personali, vt vsusfructus, aliud est: seruitus e-
nim illa locari potest: vt ff. de vsufruc. arboribus. §.
vsusfructuarius. & §. non solum. Item de reali intel-
ligas, quando seruitus est vrbana: cæterùm si rustica, secus: illa enim locari potest ei qui habet vicinū
prædium. vt ff. de pignorati. l. si is qui bona. §. vl-
timo. & l. sed an viæ. Sed quæ est ratio, quare
E aliud in seruitute personali. Respondeo: vsusfru-
ctus seruitus personalis est: & personæ debetur. vt
ff. de seruitutib. l. prima. & ff. de vsufructu l. si quis
vnas. vnde locari potest: subaudi personæ, cui debe
ri potest vsusfructus. at in seruitute rustic. vide quod
etiam constitui non potest nisi ab habente prædiū
habenti prædium. vt instit. de seruit. & ff. commu
nia prædior. l. j. sicut ergo non potest constitui, sic
nec locari: quia nulla esset vtilitas conductoris.
3 Quæstio. † Item quæritur quare seruitus vrbana no
potest locari etiam habenti vicinam domū. Respō
F det: dominus meus si locaretur seruitus vrbana, ti-
gni forte immittendi: & postea finita locatione de-
beret conductor tignum eximere, iam ruinis vrbs
deformaretur: quod iura nolunt. vt ff. ne quid in lo
co publi. fiat l. vlt. Item si lex admitteret locationē:
& postea quis non posset eximere tiam circumueni
retur ille authoritate legis, quod esset cōtra legem.
arg. C. de his qui ven. æta. impe. l. vlti. Item si posset
eximere, iam fieret alia via contra legem, quòd lex

G fieri noluit: quod esse non potest. vt ff. de tut. & cu-
rato. da. ab his l. Seiæ egressæ. & ff. de vulga. & pupil.
substi. l. verbis ciuilibus. sed hanc rationem admit-
to in his seruitutibus, ex quarum dissolutione illa
contingerent, quæ dicta sunt. cæterùm si esset serui-
tus talis vrbana: puta, viæ, quæ posset dici vrbana,
si prædio vrbano deberetur. omnis enim seruitus fe
rè potest dici vrbana, quæ prædio vrbano debetur.
& omnis ferè potest dici rustica, si rustico prædio de
betur. & hoc vide in exemplis positis. ff. de serui. ru-
sti. prædiorū. l. j. & de ser. vr. l. j. nam ferè eadem exē-
H pla in eisdem legibus ponuntur. Quædam tamen
sunt propriæ actionis ex conducto. Primum scilicèt
quòd locator conductori nō præstet rem conductā:
vel si præstat non patitur eum vti re tota vel aliqua
parte: vel non præstat aliquid quod præstare conue
nit. vt ff. e. ex conducto. §. j. Item & si fuit prohibi-
tus ab ipso domino, vel ab alio quem dominus po-
tuit prohibere: & tunc tenetur ad totum interesse: si
autem prohibeatur ab alio quē locator potest pro-
hibere non potest: tunc tenetur ad exonerationem
mercedis. vt ff. e. l. si fundus. & l. perinde. & l. hoc dif
I finito. Item si non præstat locator omnia illa quæ
numerantur. ff eo. sed addes. Secundùm si vult pete
re remissionē mercedis quòd interuenit sterilitas:
nec anno sequenti sit secuta vbertas & hoc intelli-
ge in conductore prędij rustici, & in colono qui nū
mis colit: cæterùm in partiario secus: quia ille esset
socius damni & lucri. Item in prædio vrbano nō po
test contingere sterilitas, nisi diceremus de ruina. vt
ff. e. ex cōducto. §. si vis. & C. eo. tit. licèt. & l. excepto.
4 & ff. eo l. si vno. † Quæstio. Quæritur autem quando
K dicitur sterilitas. Respondet quidam quando colo-
nus nihil ex fructibus percepit: sicut mulier dicitur
sterilis, quę nullum filium habet. cæterùm si vnicum
filium habet: non dicitur sterilis. Vnde cùm quidam
conquererentur de exiguitate fructuum: non fuerūt
auditi. vt ff. eod. si vno. §. cùm quidam. vel dicitur ste
rilitas, quando nascuntur fructus: sed semen non per
cipitur. vt ff. eo. ex conducto. §. si vis. & l. si vno. §. vbi
cunque dominus autem Io. intelligit sterilitatem se
cundùm vulgi opinionem: vt quando dicunt rustici
malum tempus est hoc anno: vt arg. ff de flumi. pub.
l. j. § flumen. argu. ff. de fundo instru. & instru. legat.
L l. cùm lanionis. § asinam molendinariam. eodem mo
do intellige de vbertate. licèt quidam dicant, quòd
tunc dicatur, quando bis tantùm percipitur. & intel-
lige de illa facilitate quę non consueuerat semper ac
cidere: alioquin non teneretur locator. vt ff. eo. ex cō
ducto. §. sed & si labes. & §. vlti. Tertium, quòd loca-
tor non patiatur exire colonum, nec suas res portare
finito tempore conductionis. vt ff. e. sed addes. §. in-
quilinus. vnde in hac actione, quæ veniant copiosè
dic vt in summa huius tituli notat dominus meus.
Vnde in hac actione vtitur actor sic positionib. suis.
M † Positio actoris. Ego dico, quòd tu locasti mihi domū
5 talem vel fundum talem. Item tu consensisti in tali
locatione. Item illam rem locasti mihi pro x. Item tu
es persona, quæ potes de iure obligari. Item res illa
quam mihi locasti fuit tua. Item res fuit talis quę po
test locari. Item rem illam non tradidisti. Item re illa
non permittis me vti: quia prohibes. Item sum pro-
hibitus per talem re illa frui. Item ille est talis quem
tu prohibere potes. Item hoc anno fuit sterilitas.
Item tu contradicis mihi volenti res illa extrahere.

A Econtrà reus vtatur talibus positionibus. *Positio rei.*
6 † Ego dico, quòd domum illam vel fundum de quo
dicis, ego locaui Titio: & ille modo inhabitat. Item
in pretio domus vel pensione dissensimus. Item tu
volebas mihi dare pro pensione speciem vel libram
ceræ vel aliquid tale annuũ. Item ego sum talis, cui
hoc anno fuit mihi bonis interdictũ. sed licèt nemi-
ni sit honestum allegare turpitudinem suam. vt C.
de libera. causa. si liberum. & C. de his quæ in frau.
credi. filios. & C. de transact. cum donationis. & C.
de ser. pignorat. dato, si creditores. tamen multi alle-
B gant vt velint euitare pecuniariam condemnationẽ
proponentes pecuniarium commodum suæ æstima
tioni. Item rem quam tibi locaui, permisi inhabita-
re per totum tempus conductionis tuæ. Item qui te
prohibet inhabitare est maior magistratus, quẽ pro
hibere non possum. Item in hoc sequenti anno fuit
vbertas.. Item tu colonus es meus partiarius. Item fi
nito tempore conductionis permisi tibi res omnes
tuas extrahere. In hac actione concipietur sic libel-
7 lus. † *Libellus.* Ago ego contra talem, à quo conduxi
domum talem vsque ad annum vnum pro viginti
C solidis: quam domum mihi ad habitandum assigna
re contradicit. Vnde quòd ipsam domum mihi ad
habitandum vsque ad annum assignet, ago contra
eum: propono actionem ex conducto. quòd sic rectè
concipiatur libellus probatur per l. ff. eo. ex condu-
cto. *Oppositio.* Sed opponitur actio ex conducto simi
lis est actioni ex empto: vt ff. eo. l. j. at per actionem
ex empto quis non potest præcisè petere, vt res sibi
tradatur. vt dixi supra de act. ex empto. nec ergo in
ista actione possum præcisè petere, quòd res mihi as
signetur. Respondeo: fortè libellus iste bene conci-
D pitur: & potest quis agere hac actione, ꝙ res sibi as-
signetur ad habitandum: nec est locus oppositioni.
est similis emptioni hæc actio: ergo seruetur omnia
quæ seruantur in ea. Respondeo: non est verum. est
similis quò ad quædã: quia vtraque bonæfidei. vtra-
que personalis: in vtraque pretium: in vtraque con-
sensus, & alia vt diximus supra. Non tamen est simi
lis quò ad omnia. nam per illam transfert venditor
dominium, si dominus fuit. vt ff. de act. empti. §.
j. per istam non: quia posset locatio dominium mu-
tare. Item in illa nõ habetur ratio lucri. vt ff. de act.
E empt. si sterilis. § cùm per venditorem. in ista aũt ha
betur. vt ff locati & conducti. si fundus. multæ etiã
aliæ notantur differentiæ quas non curo prosequi.
vnde cùm transferatur dominium per illam actionẽ
si fortè ad rem tradendam præcisè non intentatur,
non est mirum. in ista autem quod præiudicium fit
locatori, si cõductori assignat, cùm & proprietatem
& possessionem retineat. vt ff. e. non solet. & arg. ff.
communi diui. l. communi diui. §. neque colonus. &
ff. de vsuca. non solum. §. quod vulgò. sicut in com-
modato & deposito in quibus proprietatẽ & posses
F sionem retinemus. vt ff. commodati. l. rei. & ff. depo-
siti. l. licèt. §. rei. Et optimum simile induco: diuisio
vicem & similitudinem emptionis habet: vt C. com
munia vtriusque iudi. l. j. quò ad quędam: non tamẽ
quò ad omnia: quò ad hoc similes sunt. scilicèt vt do
minium transferant, si fuerint domini: si non, vt de
euictione teneantur. vt C. communia vtriusque iu-
di. l. si fratres. & C. familię. ercisc. l. si famil ercisc. &
ff. de actio. empt. ex empto. non tamen sunt similes:
quia ex pacto diuisionis non datur actio: vt C. de re-
G rum permuta. ex placito. ff. de pactis. l. diuisionis. ex
contractu emptionis datur actio empti seu venditi.
8 Alij alio modo concipiunt libellum sic. † *Libellus.*
Ago contra talem, à quo conduxi domum vel fun-
dum pro. x. vnde quia domũ illam vel fundum præ-
stare mihi seu assignare cõtradicit ad habitandum
seu colendũ: ideò interesse meum quod æstimo. xx.
ab eo peto, & propono actionẽ ex conducto. Quòd
sic rectè cõcipiatur libellus dicit lex ff. eo. si fundus.
Oppositio. Sed opponitur: quia interesse non potest
peti, cùm non sit in obligatione, licèt veniat in con-
H demnatione: vt ff. de re iudicata. si quis ab alio. §. vl.
Respondeo: imò est in obligatione: sicut est in actio
ne ex empto. vt ff. de act. empti. l. j. & hæc actio simi
lis est emptioni. vt ff. locati & conducti. l. j. Multi ta
men metu istarum quæstionum dicunt libellum de-
9 bere concipi sic. † *Libellus.* Ago contra talem, vt do-
mum quam ab eo pro decem conduxi, tradat mihi
seu assignet ad inhabitandũ: & si tradere non vult,
peto interesse meum: quod æstimo viginti. ad quod
propono actionem ex conducto. Quòd sic rectè con
cipiatur libellus, probatur arg ff. de actio. ex empt. l.
I j. Quæ autem veniant in actione ex conducto non
curo ad vnguẽ prosequi: quia plenè notat dominus
meus in summa C. locati & conducti. l. ex cõducto.
10 † *Quæstio.* Sed illud quæritur: aliqua violentia infer
tur colono vel inquilino simplici: vel quia turbatur
in possessione: vel quia expellitur. quo iure subueni
tur illi certum est: quod non habet interdictum, nec
constitutionem si quis in tantam. illa enim possidẽ-
ti competunt. vt ff. de vi & vi arm. l. j. & C. vnde vi. l.
si quis in tantam. & ff. vti possi. l. j. at inquilinus nõ
possidet: vt ff. de vsucapioni. non solùm. §. quod vul
K gò. Respondeo: agit contra dominum actione ex
cõducto: vt dominus agat contra violentũ, vt cesset
à violentia: vel vt restituat possessionem ablatam:
vt ff. locati & conduc. cùm in plures. §. messem. & ff.
ad leg. Rhodi. de iac. l. ij.

Si rem aliquam tibi loco: ut rem illam mihi reddas: compe tit actio ex locato.

De actione ex locato, Rubrica.

1 *Pensio quo tempore soluenda sit.*
2 *Conductionis tempore si domus ita erat necessaria usi-bus domini sicut modò: uel locationis tempore ita in-*
L *digebat refectione sicut modò: quid agendum.*
3 *Conditio an pro impleta habeatur, si aliquis soluere pa-ratus sit, licèt non soluat.*
6 *Pensio pro rata temporis nunquid admitti debeat, quan do quis ante tempus expellatur.*
5 *Superficiarius an propter aliquas causas expelli possit.*
6 *Prædio in rustico, an idem quòd in urbano esse debea-tur.*
7 *Locator conductorem finito locationis tempore, an alia quo casu propria authoritate expellere possit.*
8.9 *Positiones actoris & rei in tali actione.*
M 11 *Libelli in tali actione quomodò concipiantur. cum plu. sequen.*
14 *Lex, non ab re. & lex, cõductores. in litera adductæ quid differant inter se: an utraque intentetur uel altera: & an alia superabundet.*
15 *Conductor si incontinenti probare uelit rem illam sibi locatam suam esse locatore agente contra illum: an audiendus sit.*
16 *Operas suas quispiam si duobus locauit: cui primo satis faciet.*

17 Operæ

A 57 *Operas suas in perpetuum si quispiam alicui locauit: an talis locatio valeat.*
58 *Scriptor vel alius si locauit operas: & per scriptorem non stat quominùs scribat: & scholaris non vult sibi dare ad scribendum, quid iuris.*
59 *Aduocatus si operas locauit: & per ipsum non stat, &c. an salarium petere possit.*
60 *Locauit si quispiam operas suas, vel in fabrica, vel in vinea, vel in agro ad seminandum: & postea eadem die fuit pluuia, vel alius fortuitus casus contingit: an totam mercedem conuẽtam, vel saltem pro rata diei, qua laborauit, petere possit.*

B
SICVT ex conducto datur actio cóductori: ita
ex locato datur locatori. Quæ actio ad hoc vt cõ
perat, ferè tot sunt necessaria: de quibus diximus in
actione superiori. verũ quædam alia specialia assu-
mit actio ista: ad hoc vt competat saluis his quę su-
periùs diximus. Est enim necessarium vt pensio nõ
sit soluta: vel illud quod in locatione deuenit: vt C.
eodem. l. si in lege. §. si domus. & l. dominus § vltim.
adeò autẽ hoc est verum, vt si locator pactũ faciat
conductori, & pœnam promittat de illo non expel-
C lendo: poterit tamen eum impunè expellere, nisi sol
uerit pensionem infrà biennium. vt ff. eod. l. quæro.
1 §. inter. & l. cùm domini. † Quæstio. Si quæras quo
tempore sit pensio soluenda? Respondeo: quædam
leges videntur velle, quod in principio: nam si non
soluit, potest expelli. vt C. eo. l. ij. Quędam ꝙ in me-
dio: sicut in salario, quod fiscus dat aduocato suo:
vt C. de aduocatis diuers. iudic per hanc. §. centum
aurei. Quædam: ꝙ in fine: sicut & cùm aliquid de-
betur in diem: vt ff. de verb. obliga. l. qui hoc anno.
& ff. de migrando. l. j. §. si pensio. Dominus meus pu
D tat id esse seruandum, quod actum est. quod si non
apparet: seruabo morem regionis. sed si is non appa
ret: quia varius est ad id quod minimum est erit cau
sa reducẽda, id est, vt exigatur in fine anni tantùm:
vt ff. de regul. iuris. semper in stipulationibus licèt
enim dominus non possit exigere ante: inquilinus
tamen si non offerat & satisfaciat: dominus potest
illum expellere vt dictũ est. & hoc notat dominus
meus circa principium summæ huius tituli. Item si
res locata sit necessaria vsibus domini: vel si illam
velit reficere: vel si malè versetur in rem locatam in-
E quilinus: vt C. eo. l. ædem. † Quæstio. Sed quid si tem
2 pore conductionis erat ita necessaria vsibus domi-
ni, sicut modò. pone, quod locator aliam domũ non
habet. Item quid si tempore locatiõis ita indigebat
refectione sicut modò. Respondeo: nõ credo domi-
num audiendum. ex quo enim res erat in tali statu,
videtur legis beneficio renuntiasse. vt ff. de vacatio.
numerum. l. præter eos. §. si post caussam actã. Item
hoc posse sibi euenire prospicere debuit. vt ff. eod.
titu. l. si quis domum. Item intellige de refectione,
quæ non possit differri vsque donec finiatur tẽpus
F locationis. † Quæstio. Item quid si non soluit para-
3 tus tamen est suluere. Respõdeo: satis est: quia quã-
tum ad eum habetur conditio pro impleta: vt argu-
ment. ff. de contrahen. emptio. l. Labeo, si mihi biblio
thecam. licèt sit argum. contra: quia satisfecisse pro-
dest: velle satisfacere nõ prodest: vt ff. quibus mod.
pignus vel hypothec. sul. l. item liberatur. §. qui pa-
ratus. licèt in eo. §. in principio sit arg. pro: quia qui
paratus est soluere, meritò pignus liberasse videtur:
vt in eod. §. Item quod dictum est. si malè versatus

G sit: intelligas nimiũ malè: si enim modicè malè ver-
saretur, non posset expelli, sicut nec conductor age-
ret pro modico damno: vt ff. eodem tit. l. habitatore.
4 Quæstio. † Sed nunquid in casibus istis quãdo quis
expellitur ante tẽpus, debet remitti pensio pro rata
temporis. Respondent quidam, & dicunt, ꝙ in duo
bus casibus fiet remissio. s. quando debet refici: &
quãdo est necessaria vsibus domini. In alijs duobus
casibus quãdo malè versatur, & quãdo pensionem
nõ soluit, nõ fit remissio: cũ ex delicto suo expella-
tur. arg. C. de sacrosanct. eccles. authẽ. qui res. domi-
H nus tamen Io. in omnibus dicit remissionẽ pro rata
temporis faciendã. & satis est quod punior, ꝙ ante
5 tempus expellor. † Quæstio. Item nunquid idẽ in su
perficiario, ꝙ possit expelli propter illas quatuor
caussas vel aliquã illarũ? Respõdeo: in superficiario
cũ habeat ius in re per triennium si nõ soluit: si ali-
quid debet soluere, potest expelli: vt C. de iure em-
phyteo. l. ij. & in alio etiã casu audirem dominum, si
esset necessaria vsibus ipsius. In alijs autem duobus
nõ credo ipsum expellẽdum, cũ ad eum refectio per-
tineat: & cũ nõ posset dici malè versari in re locata:
I cùm totũ quò ad superficiẽ illius sit damnũ vel com
modũ quod cõtingit: vt ff. de superficiebus. l. j. Quæ-
6 stio. † Itẽ nunquid idem in prædio rustico, quod in
vrbano. Respondeo: nõ videtur idem in omnibus.
nam videtur ꝙ nõ sit idem, si necessarium sit vsibus
dñi: & aliud in domo: quia turpe est in domo alie-
na cõducenda pompa p[illegible] e[illegible]: & familiaris
rei detegere paupertatẽ: vt C quãdo & quibus quar
ta pars de bonis decurio. debeatur. l. ij. lib. x cũ & sit
alia differẽtia inter prędia rustica & vrbana. vt C. e.
certi. & ff. ex quibus causis pignus tacitè cõtrahitur.
K l. eo iure. & C. in quibus causis pignus tacitè contra
hitur. si nõ inducta. ego tamen crederẽ idem quò ad
hoc: vt si sit necessariũ vsibus dñi: & si pensionẽ non
soluit. & si fortè malè vtatur maximè in vinea: quia
eam tẽpore suo nõ colit. Tertiũ, ꝙ dolum latã vel le
uem culpam cõmittat colonus vel inquilinus in re
conducta de leuissima non tenetur nisi nominatim
promittat, vel mercedem recipiat pro custodia: nec
etiã tenetur de casu fortuito, nisi specialiter promit-
tatur: vel nisi pręcedat culpa vel mora: vt C e. l. in iu
dicio. & ff e. si merces §. vis maior. & l. videamus. §.
L si hoc. & § vlti. & l. si quis fundum § j. responso j. &
l maritus. & l. vlti. & ff e. l. itẽ quęritur. §. itẽ Iulia-
nus. & § fullo. & §. itẽ si pallĩũ. & vt pleniùs notes,
quęre in summa. C eod. tit. § ex locatiõe. ibi videbis
quę veniant in actiõe locati: & quę cõtineantur no
mine culpę vel negligẽtię. Quartũ, ꝙ cõductor no-
lit rem restituere, quã sibi locauit: tunc si culpa non
restituit: tenebitur ad interesse locatoris. vt ff eo. vi-
deamus §. qui vinum. Si autem per contumaciã iu-
rabitur cõtra illum in litẽ: vt ff e. si cui. § j. ff de in li-
tem iurãdo in actionibus agi etiã potest cõductione
M ex lege cõductores. per quã consequor & rem loca-
tam, & eius æstimationẽ: vt C. e. l. si quis cõductiõis.
& l. cõductores. & C. vnde vi. l. nõ ab re. venit enim
restitutio rei locatæ nisi actũ sit vt tantundẽ redda-
tur. duo sunt enim genera locationis tunc ad tan-
tundẽ agitur: vt ff eo. tit. l. in naue Saufelli. Quæstio.
7 Sed illud † quæritur, an possit locator cõductorem
finito tẽpore locatiõis vel in casibus prædictis in le-
ge illa eadem sua authoritate expellere. Dominus
meus admittit, ꝙ sic dicens, ꝙ simplex colonus vel

A inquilinus oon posſidet: vnde poteſt expelli: vt ff. e.
cũ in plures. §. hęredẽ. & ff. de acquir. poſſ. qui vni-
uerſas. §. qui per colonũ. & ff. de viueap. nõ ſolũm. §.
quod vulgò. & C. eo. tit. emptorem. niſi colonus vel
inquilinus interuerterit poſſeſsionẽ: tunc nõ poteſt
expelli: vt ff. de vi & vi arma. l. cũ fundus. & l. colo-
nus. & niſi colonus vel inquilinus habeat ius in re:
quia cõduxit ad nõ modicũ tempus: vt ff. ſi aget ve-
ctigalis l. j. & ij. & ff. de ſuperficiebus. l. j. & C. lib. xj.
de fondis patrimo. l. iubemus. & ſic notauit in ſum-
ma iſtius tituli. credo tamen tutiùs eſſe & cõſultiùs
B ſi fecerit hoc authoritate prætoris: vt argo. C. de pi-
guo. l. creditores. In hac actione actor fa. ta. poſitio.
8 *Poſitio actoris.* † Ego dico, quòd domum talem vel
fundum ego locaui tibi vſque ad annum: vel duos
annos pro decem. Itẽ illa decem mihi non ſoluiſti.
Item anni illi finiti ſunt. Item res illa quã tibi loca-
ui, eſt mihi neceſſaria. Itẽ in re illa malè verſaris, q a
eam deſtruis. Itẽ res illa indiget refectione. Itẽ iam
eſt cõpletũ bienniũ, & tu recuſaſti mihi ſoluere pen
ſionẽ. Item rem tibi locatam recuſas mihi reddere.
9 Econtrà reus fa. ta. po. † *Poſitio rei.* Ego dico, ꝙ rem
illam locaſti ſoli Titio: ſi hoc cõfitebitur actor, ſuc-
C cumbet. quia iam iſtum cõuenire nõ poteſt, cũ alij
locaſſet. Itẽ ſi mihi locaſti pro decẽ: illa decẽ tibi ſol
ui: vel alij pro te: vel tuo creditori: vel tuo mandatori
vt ff. de pigno. actio. l. ſolutã. §. ſolutã. Itẽ adhuc du-
rat tẽpus cõductiõis. Itẽ quãdo mihi domũ locaſti,
ita erat tibi domus neceſſaria ſicut modò. Itẽ hone-
ſtè & cõmodè habito in domo quã mihi locaſti. Itẽ
rem iſtã conduxi ad decẽ annos. In hac actione con
cipietur ſic libellus. † *Libellus.* Ago cõtra talem cui
10 locaui domũ meam pro x. vnde vt illa x. mihi ſoluas
D propono actionẽ ex locato, ꝙ ſic rectè cõcipiatur li
bellus pro pẽſione petẽda quãdo nõ eſt ſoluta dicit
lex ff. e. ſi in lege. §. ſi domus. & l. dñs §. vlt. Si autẽ fi-
nitũ eſſet tẽpus cõductionis, & nõ vult rem reſtitue
re dices ſic. † *Libellus.* Ago cõtra talem cui cũ locaue
11 rim domũ meam pro decẽ vſq; ad annũ & finitũ ſit
tempus cõductionis, ꝙ illã domũ meam mihi reſti-
tuat propono actionẽ ex locato. ꝙ ſic rectè cõcipia
tur libellus dicit lex ff. e. videamus. § qui vinũ. & C.
eo. tit. ſi quis cõductiõis. Vel ſi vult in caſu iſto pro-
ponat cõdictionem ex lege illa cõductores. & dicit
ſic. † *Libellus.* Ago cõtra Titiũ, &c. vnde quia rem
E illam nõ vult reſtituere: ago cõtra eum vt reſtituat
12 & pręſtet mihi æſtimationẽ pone decẽ: propono cõ
dictionẽ ex l. cõductores. vel condictionem ex lege.
C. vnde vi. l. nõ ab re. ꝙ ſic rectè cõcipiatur libellus
probatur. C. locati & conducti. l. conductores. & C.
vnde vi. l. nõ ab re. Si autẽ neceſſaria ſit vſibus domi
ni: vel quia malè verſatur in re locata: vel quia in-
diget refectione: vel quia penſionem non ſoluit
dices ſic. *Libellus.* † Ago contra talem eũm locaſ-
13 ſem domum talem pro decem vſque ad triennium:
& domus illa ſit neceſſaria mihi: quia aliã domum
F nõ habeo, quã inhabitẽ: vel cũ ſit neceſſaria domus
illa refectione: vel quia malè verſatus eſt in domo
illa: vel quia iam eſt bienniũ, ꝙ penſionẽ nõ ſoluiſti:
vnde domum illam mihi à te reſtitui peto: propono
actionẽ ex locato ꝙ ſic rectè cõcipiatur libellus di-
cit lex C. eo tit. ædem. & ff. locati & cõducti. quæro.
Oppoſitio. Sed omnibus iſtis libellis ſic opponitur:
certũ eſt quod rei locatæ proprietatem & poſſeſsio-
nem retinemus: vt C. locati & cõducti. l. nõ ſolet: &

G ff de vſucapio. non ſolùm. §. quod vulgò. ergo mihi
nõ debet dari actio: poſsidẽti enim nulla actio pro-
dita eſt: vt inſtit. de actio. §. eiuſdẽ generis. Reſpon-
deo: imò datur actio poſsidenti: vt in cõmodato &
depoſito: nam illarũ proprietatẽ & poſſeſsionẽ reti-
nemus: vt ff. cõmodati. l. rei. & ff. depoſiti. l. licèt. §.
rei. & tamen actiones illæ intentantur cõtra depoſi
ſarios, & contra cõmodatarios: nihilominùs etiã ab
his poſſet res vendicari. quod ergo dicit §. ille. ꝙ poſ
ſidenti nõ datur actio ſubaudi & tenẽti: vt ff. de rei
vendic. officiũ. vel aliter poſsidenti nõ datur actio
H negatoria: & hoc inducit litera ſequens in eodem §.
præterquã in ſeruitutibus: vbi poſsidẽti datur actio
negatoria: vt ibi. & ff. ſi vſusfruct. peta. l. fructuario.
14 §. vlti. † *Quæſtio.* Item quãdo agitur condictio ex l.
illa, nõ ab re. vel ex l. illa, cõductores. quęritur quid
differant: & an vtraque intentetur vel altera: & an
alia ſuperabundet. Reſpõdeo: vna tantũ locum ha-
bet quã actor vult, & neutra ſuperabundat: quia lex
illa conductores. loquitur tantũ in duobus caſibus:
quãdo quis precario & ex cauſa cõductionis deti-
net. lex illa non ab re. eſt generalis in omnibus alijs
I rem alieno alienare nomine detinẽtibus. *Oppoſitio.*
Itẽ in alijs caſibus videtur malè conceptus libellus
in quibus debet proponi cõdictio ex l. illa, ædem. &
ex lege illa, quęro. & ff. de cõdictione ex lege. l. vna.
ſi enim in caſibus illis proponitur ex locato, videtur
cõtractus ille approbãdus: ſed in caſibus illis reprо
batur ſicut aliàs dat arg. l. C. de furtis l. j. Reſpõdeo:
imò in caſibus illis benè proponitur ex locato: actio
cõperit etiã iſta ad diſſoluendum contractũ ſicut &
aliàs cõperit actio ex empto ad diſtrahendã emptio
nem: vt ff. de action. empt. l. ex empto. §. is qui vina.
K *Quæſtio.* † Itẽ quęritur ſi cõductor vellet incõtinen
15 ti probare rem illam ſibi locatã ſuam eſſe agẽte lo-
catore contra illum: an ſit audiendus? videtur ꝙ ſic:
nam exceptio iſta iuſti dominij cuilibet actioni pręferſ
fertur: vt ff. de public. l. Paulus exceptio. econtrà vi-
detur, ꝙ nõ ſit audiendus: vt C. locati & cõducti. l. ſi
quis cõductionis. Reſpondeo: dicunt quidã vt Pla-
centi. aut ille eſt paratus in cõtinẽti probare: & tunc
audiendus eſt, aliàs non audiretur: vt argumẽt. ff. vt
in poſſeſsionem leg. ſi is à quo. in princ. & arg. C. de
cõpenſa. l. vlti. & ff. de iure fiſci. l. auferetur. § quę cõ-
L penſationẽ: & arg. ff. ad exhibendũ. l. iij. §. ibidem. &
arg. ff. ad Trebellia. ille à quo. §. ſi de teſtamẽto. &
ff. ad Carbo. l. Carbonianũ. §. duæ & arg. C. de bo-
nis quæ liberis. l. vlti. in fi. & ff. de eo quod certo lo-
co. ꝙ ſi Epheſi §. interdũ. & ff. de collatin. bonorũ. l.
j. §. vlti. & l. alt. & pro hac etiã ſententia facit regula,
quæ dicit, ꝙ dolo facit, qui petit quod reſtiturus
eſt. ff. de doli exceptio. l. dolo facit. Item & ſi datur
actio ſibi ad vendicãdum poſsidente locatore: mul-
to fortiùs ſibi debet tenẽti dari exceptio: vt ff de ſu-
perficie. l. j. & ff de regu. iur. inuitus. §. j. & l. in con-
M demnatione. §. vlti. Alij vt dominus meus dicunt &
conſonant Placen. niſi lex dicat poſſeſsionem prius
eſſe reſtituendam: tunc debet primò reſtitui. Tertij
diſtingunt: vtrùm habeas à me cauſam: & tunc non
ſeſeres quęſtionẽ dominij maximè, ſi ago actiõe ex
cõtractu: licèt ſi agã rei vẽdicatione poſſet mihi re-
ferri: quia tunc nõ agꝰ contra te tanquã contra ha-
bentẽ: ſed tanquàm cõtra rei poſſeſſorẽ: vt arg. ff. ſo-
luto matrimonio. l. ſi aliena. & ff. de actio pigno. l. ſi
pigno. §. ſi prædo. & arg. C. de nõ numera. pecun. l. j.

Si autem

A Si autem non haberes à me causam, potes mihi re-
ferre quæstionẽ dominij: vt dictum est. posset etiam
distingui, nisi vnũ obstaret: quia hic possessorio nõ
agitur: licèt hoc quidam dicere voluerunt in illa le-
ge, si quis cõductionis. propterea quia dicit posses-
sionẽ, debet primò restituere: sed petitorio, si petito-
rium dici potest agendo quis personali vel actione
ex locato, vel cõdictione ex lege illa, si quis condu-
ctiõis. sed impropriè dicatur petitorium, quãdo agi-
tur in rem. vt ff. de rei vẽdic. qui petitorio. quod pos-
sessorium intentetur vtrũ recuperandę an adipiscen
B dæ. si recuperandæ nulla exceptio opponitur: nam
nec criminis: vt C. de dona. inter virum & vxo. si ma
ritus. & leges illæ omnes quæ dicunt si incontinẽti
probat qui tenet, ꝙ audietur: intelliguntur in posses
sione adipiscenda. in possessione enim adipiscenda
nõ ita subuenitur alicui: vt arg. C. de acquir. posses.
16 l. vlti. † Quæstio. Quid si aliquis locauit operas suas
duobus, cui satisfaciet primò? Respondeo: cui pri-
17 mò locauit: vt ff. eod. tit. l. in operis. † Quæstio. Item
quid si aliquis locauit suas operas in perpetuum, an
valeat talis locatio? videtur ꝙ nõ: quia esset in preiu
C dicium libertatis: cũ non haberet liberã facultatem
faciendi quod velit: vt institu. de iure personarum.
Item quia nõ multum distaret à seruo, ex quo non
daretur libera facultas sibi recedendi quò velit: vt
ff. eo. titu. l. ij. & ff. de conditio. & demonstra. Titio.
& ff. quarũ rerum actio nõ datur. l. j. & arg. quod a-
liàs habes de vsufruc. qui in perpetuum non posset
constitui: ne proprietas esset inutilis: vt ff. de vsufru.
l. iij. §. ne in vniuersum: & si fiat pactũ ne vnquã di-
uidamus: tale pactũ non valet: si autẽ ne infra certũ
tempus diuidamus: tale pactũ valet: vt ff. cõmuni di
D uidun. l. in hoc iudicio. §. si cõueniat. & arg. C. loca-
ti & cõducti. l. si hi. cõtra quos dominus meus dicit,
ꝙ locatio in perpetuum valet etiam de operis liberi
hominis: quia potest se liberare pręstando interesse:
vt ff. de re iudicata. si quis ab alio. §. vltim. vel potest
seruire per substitutũ: vt C. de Episcopis & clericis. l.
quisquis. & l. ad similitudinẽ. & in authẽ. de sanctis-
simis Episcopis. col. ix. §. j. hominis enim liberi ope-
rę legari, & in stipulatione deduci possunt: vt ff. de
vsufruct. lega. l. iij. præbet argu. C. libr. xj. de validis
18 mendicantibus. l. vnica. † Quæstio. Itẽ quid si ali-
E quis scriptor vel alius locauit operas, & per scripto-
rem non stat quò minùs scribat: & scholaris nõ vult
dare sibi ad scribendum: quid erit. Respondeo: po-
terit scriptor petere totum pretium ex quo per eum
non stat: vt ff. locati & conducti. l. qui operas. & ar-
gu. ff. de annuis legat. l. Mœuia. dummodò operas
suas alijs nõ locauerit: scriptor enim tunc non pete-
ret: vt ff. eo. tit. sed addes. §. vlti. & ff. de offic. asses. l.
diem functo. Quid si stetit fortè per mensem, ꝙ scri
ptor nõ scripsit, & per eum nõ stetit, & operas suas
non locauit alij: nunquid petet interesse suum ratio
F ne illius mensis? Respondeo sic. vnde concipiet sic li
19 bellum. † *Libellus*. Ago contra talem cùm locassem
operas meas sibi pro decẽ ad scribendum codicẽ: &
per me nõ stetit quò minùs scribam, decẽ ab eo mi-
hi solui peto: & quia iam est mensis, ꝙ à scribendo
vacaui, cũ per eum staret quò minùs scriberem, &
mea propter hoc interfuit in quinque: ideò illa quin-
que peto: propono actionem ex locato: & ꝙ sic re-
ctè concipiatur libellus, dicunt iura allegata. ff. eo.
qui operas. & l. sed addes. §. vlti. & ff. de officio asses.

G l. diem. † Quæstio. Sed nunquid est idem in aduoca-
20 tis. Respondeo sic: vt C. de condictione causa data.
l. aduocati. & ff. locati & conducti. qui operas. §. vlt.
hoc excepto: quia nõ potest dici propriè locatio in
aduocato. vt C. de postulando. quisquis. & ff. de va-
rijs & extraordin. cogni. l. j. §. est quidem res sanctis
sima. & aliud excipio: quia licèt operas suas, si operę
dici possunt, locet alijs: nihilominùs petit salarium:
& quare aliud in scriptore vel fabro: & aliud in ad-
uocato: ratio est in promptu: quando scriptor vel fa
ber locat alij operã, alij operari non potest: quia ne-
H mo potest duobus dominis seruire licèt sit cõtra. ff.
de operis libertorũ. l. duorum libertus. at aduocatus
multis potest ex officio suo seruire: maximè in eadẽ
21 curia. † Quæstio. Sed quid si locaui tibi operas meas
ego magister vel faber vel operarius vel in fabrica,
vel in vinea vel in agro ad seminãdum: & posteà in
eadem die fuit pluuia, vel alius fortuitus casus con
tingit: an petam totam mercedem conuentam: vel
saltem pro rata diei, quia laboraui? videtur ꝙ totam
petat mercedem ex quo per eum non stat, sed per ca
sum fortuitum: vt arg. ff. de conditio. instit. quę sub
I cõditione. §. quotiens. in fine. & ff. de leg. j. Turpia.
§. Titiæ. & ff. locati & conducti. qui operas. & ff. de
annuis lega. l. Mœuia. argu. optimũ ff. de statu libe.
l. cũ hæres. §. Stichus. Ecõtrà videtur ꝙ pro rata de-
beatur pretium: cũ tàm labor quàm pecunia diuisio
nem recipiant: vt ff. de annuis legatis. l. Seio amico
meo fidelissimo. verum in tali casu dominus Yr. fa
cit optimam distinctionẽ, quę sic incipit. locat quis,
&c. quam quia vtilis est: ideò huic operi inserui.
Distinctio. Locat quis quandoquè vecturas: quãdo-
què operas: quãdoquè rem & operã. cùm rem suam
K locat siue stetit per eum, siue per casum fortuitum
ex ipsius parte contingentem quominùs conductor
re conducta vtatur, tenetur actione locati. sed in
primo casu. s. quãdo stat per eum, tenetur ad inter-
esse in quo lucrũ etiã cõtinetur: vel ad pœnã quam
promisit: si cõductor pẽsionibus paruit, & vt opor-
tet coluit; nec malè in re locata vsus fuerit: vt C. e. l.
iij. & l. si ex fundo. & ff. e. ex cõducto. & l. quęro. & si
vno. §. vbicũque. & l. si fundũ. & l. si in lege. §. colo-
nus. In secundo casu. s. quãdo stetit per casum for-
tuitũ agitur: vt pro rata pẽsio remittatur: aut redda-
L tur. veluti si ædes locatæ vel ager terræ motu corrue
rit: vt ff. eo. si quis domum. & l. ex conducto. & l. sed
addes. §. quidam. & l. si vno. §. item cũ quidam. & l.
qui insulam. §. ædiles. Idem est si locator rem loca-
tam propter necessitatem fuerit demolitus vel pro-
prijs vsibus probauerit necessariam: vel conductor
iusto timore migrauerit: vel vti frui ab eo prohibea-
tur: quem locator propter vim maiorem aut poten-
tiam eius prohibere non potest: vt ff. e. qui insulam.
& l. si fundus. & l. perindè. & l. hęc distinctio. & l. ha
bitatores. & C. eo. l. ædem. Si verò steterit per condu
M ctorem vel casum fortuitũ contingentem ex parte
ipsius quominùs re locata vtatur solidã pensionem
præstare cogitur: vt ff. e. l. colonus. cùm autem quis
operas suas locat, vel rem & operam: nec per eum
stat quominùs eas soluat: sed per conductorem: li-
cèt casu fortuitò impeditum inere edem totius tem-
poris consequitur: vt de eo qui mancipia vehenda
conduxit: & de hærede aduocati, à quo non repeti-
tur salarium: quia per eum non stetit quominùs cau
sam ageret: vt ff. de varijs & extraordi. cogni. l. j. &

A ff.eod.sed addes.§.cùm quidam.& l.qui operas.& l.
si fundus.& ff.ad legem Rhod.de iactu.l.si vehēda.
Si verò steterit per locatorem quominùs operas prę
stet vel per casum fortuitum in sua persona contin-
gentem. In primo casu tenetur ad interesse: & vt pen
sionē remittat etiam per rata temporis, quo eas prę-
stitit. vt C. eo. tit. si hi. & ff. c. itē si vno. §. item. & C.
de cōdictione ob causam. l. aduocationis. Ymer. Et
isti notulę addit hoc dominus meus. si opponitur
quòd casus fortuitus non debet in bonę fidei iudi-
cijs venire: scilicet, vt teneatur locator operarij ad
B interesse: nec solitam pensionem petere potest: quia
casus fortuitus non debet cōductori nocere, & pro-
desse locatori. Diceret quis nonnè venditor etiam
si res vendita casu fuerit amissa pretium consequi-
tur: ergo iste mercedem licèt casu fuerit impeditus
pręstare operas: Respondeo: aliud est in venditore,
qui certat de damno euitando: nam si non haberet
pretium damnum rei suę pateretur conductor: auc
certat de lucro, cū nihil de suo amiserit: ar. ff. de con
ditio. & demonstr. Titio §. j. *Oppositio.* Item videtur
contra quod est. ff. de varijs & extraordi. cogni. l. j. §.
C pe. & ff. de statuliberis. cùm heres. §. penult. Respō-
deo. speciale est in aduocatis & libertatibus: nec ob
stat quòd dicitur C. de cōdi. cau. da. l. pe. quia vt su-
prà dictum est, loquitur, cū contingit in conducto-
re casus: secus si in locatore. vt C. de cōdi. causa da. si
militem. *Oppositio.* Item videtur contra. ff. de condi.
causa data. l. si pecuniam. primo responso. ibi cùm
per te non stetit, &c. Respondeo illud disputando
dicit. est enim alia ratio repetendi. vt in eo. tit. l. vlti.
& l. si pecuniam. §. vlti. *Oppositio.* Item contra ff. de
condict. causa dat. l. iij. §. quòd si ita. sed ibi cōtingit
D casus non in manumittente: sed in manumittendo:
vnde distinguitur vtrum fuerit in mora vel non. Itē
pro hoc. ff. ad leg. Rhod. de iactu. l. qui leuiandę. §. si
vehenda. & in ea. l. est ar. contra. §. si ea.

Si conductor recepit in se periculum rei conductæ, tenetur actione oneris aduersi.

De actione oneris aduersi, Rubrica.

1 *Actio oneris aduersi, ad hoc ut competat, quot necessaria sint.*
2 *Casus fortuiti cum præuideri non poßint: quomodò specificari ualeant.*
E 3.4 *Positiones actoris & rei in actione oneris aduersi.*
5 *Libellus in tali actione quomodò formetur.*

CONTINGIT sępè q̄ cōductor recipit
in se periculum rei cōductę speciali pacto inter-
ueniente: aliàs autem periculum, si in re locata con
tingit respicit locatorem: cùm conductor non tenea
tur nisi de dolo lata & leui culpa. vt ff. eo. ex condu-
cto. & ff. commodat. l. si vt certo. §. j. & C. loca. & cō-
du. l. in iudicio locati propter quod inuēta fuit actio
specialis, quę dicitur oneris aduersi: ideò quia onus
aduersitatis. i. casus fortuiti seu periculum in se reci
F pit: vt ff. loca. & con. opus quod in auersione. & l.
in naue Saufelli. quam actionē dominus meus dicit
hodie locum non habere: & ita sentimus. licèt R. di
xerit locum eam habere: verum quia dominus Io.
eam posuit in arbore & in ordine actionū: ideò ali-
quid de ea dicamus & breuiter. † Ad hoc enim
1 quod competat, oportet, quòd illa pro maiori parte
interueniant, quę diximus suprà in actione ex cōdu
cto. quædā etiā specialia sunt necessaria. In primis
quòd conductor in se recipiat periculū: vt ff. c. opus

G Secundum, quòd casus & pericula specificentur se-
cundùm dominum meum: aliàs quis de casu fortui-
to non tenetur: vt ff. si quis cau. sed & si quis. §. quę-
situm. & C. de nego. gest. l. negotium gerentes. & est
ratio, quòd non debeant specificari: quia illos non
potest pręuidere vllum humanę sortis iudicium: vt
ff. de admi. rerum ad ciuita. pert. l. ij. §. si eo tempore.
& propterea non veniunt etiam in iudicijs bonę-
fidei: vt C. de actio. pig. quæ fortuitis. quòd debeant
specificari ar. sunt C. ad Velleia. iubemus. C. quan-
do mulier tu. officio fungi potest. l. vlti. & ff. si quis
H in ius vocat. non ierit. l. j. & ff. de procurator. l. Pom
po. in prin. & l. qui duos. & ff. de mino. illud. §. si ta-
lis. & in authenti. de nupt. col. iiij. §. soluto. & ff. de
legat. iij. vxorem. §. fœlicissimo. in omnibus enim
istis legibus specialia desiderantur: sed secundùm
M. non est secundum istud necessarium: sufficeret
enim pactum generale, quòd omne periculum quis
pręstaret: & sic dicebat, quòd venient omnes casus
fortuiti. arg. inducebat pro se ff. de pactis. l. iurisgen
tium. §. sed & si quis. ff. commodati. l. si vt certo.
§. ij. & ff. mandati. & Aristoni. & ff. de contrahen.
I emp. fistulas. §. vlti. & ff. loca. & condu. si quis fun-
dum. & l. Item quęritur. & l. opus. & in authenti.
collatione vij. & sine prohibitione. §. quia verò. in
authent. col. v. vt omnes obediant iudicibus. §. an-
tepenulti. C. quando mulier tu. officio fungi po. l.
vlt. & respondent legibus inductis à domino meo,
quòd casuale est circa iudicia, cum & multa sint ca
sualia: vt in. c. ti. ff. si quis cau. quilibet aduertere po
test pro domino meo. R. quia leges quæ dicunt,
pactum valere in quo quis promittit de omni peri-
culo: subaudi quòd cura & diligentia potuit pręui-
K deri. & sic expono omne periculum: id est omnem
culpam. & quòd dicit authent. vt sine prohibitio-
ne: casuale & speciale est in priuilegijs, quę faciliùs
tolluntur vt valeat pactum si quis renunciet omni
priuilegio: sicut & aliàs ratione delicti omne priui-
legium cessat. vt in authent. vt omnes obediant iu-
2 dicibus. circa fi. † *Quæstio.* Sed quomodò casus for
tuiti cùm pręuideri non possint, vt dictum est, quo-
modò possunt specificari. Respondeo: non possunt
pręuideri ne contingant: possunt tamen pręuideri,
vt si contingant, quòd quis non teneatur: & sic no-
L ta argument. pro quęstionibus conductorum, qui
conducunt equos & promittunt omne periculum:
sed sententia domini placet, & ei consentit domi-
nus & preceptor meus. R. Tertium est necessariū,
q̄ aduersitas cōtingat in prędictis legibus, in naue.
3 & l. opus. Vnde in hac actione act. fa. ta. po. † *Positio
actoris.* Ego dico, quòd tu conduxisti opus tale à
me tuo periculo. Item tu specificasti omnes casus
fortuitos & omnia pericula. Item illa pericula con
tigerūt: & sic, quòd opus illud peremptū est. Econ-
4 trà reus vtatur talibus posit. † *Positio rei.* Ego dico,
M quòd opus tale locasti mihi sine auersione. Item
tu retinuisti in te periculum. Item casus fortuitos
& pericula generaliter recepi in me sine specifica-
tione. Item aduersitas nō contingit: quia illud sanū
tibi restitui. In hac actione concipiet actor sic libel-
lum. † *Libellus.* Ago contra talem, qui cùm à me tale
5 opus: puta domum, vel turrim ędificandā à me con-
duxerit suo periculo: & specialiter omnes casus &
pericula fuerunt specificata: puta ruinæ, casmatis,
incendij &c. & nunc illud opus casmate vel ruina

A perierit:ago contra eum &peto interesse meū quod
æstimo xx. quatenùs interesset mea aliud opus non
esse peremptū:propono actionē oneris aduersi: vel
ago cōtra eum & peto vt domū mihi vel turrim suo
periculo faciat,vt cōuenit: propono actionē oneris
aduersi. Quod sic rectè cōcipitur libellus,dicunt le-
ges ff.locati & cōducti.in naue.& l.opus.*Oppositio.*
Sed libellus& actio reprobatur secundùm dominū
meū sic.Nam actio ista locū non habet: vt in prędi-
cta l.in naue.sequitur ergo ꝙ libellus sit malè con-
ceptus. nam si actio proponatur inutilis , nec tenet
B agentis intentio:vt ff.si agri messor fals. mod. dixe-
rit.l.j.assignari etiam potest ratio quare actio præ-
dicta nō potest locū habere.Certum est, ꝙ licèt pa-
ctum apponatur de casu fortuito:& cōtractus acci-
piat legem ex cōuentione:vt ff.depositi.l.j.§.si con-
uenerit : tamen propter conuentionē non mutatur
actio ex illo cōtractu descendens imò cōpetit: quia
si hoc esset iam si aliquod pactum apponeretur, vel
accidentale vel naturale vel substantiale nō infor-
maret actionē ex eo cōtractu:vel nouam induceret
præscriptis verbis:vt ff. de pactis.l.iurisgentium. &
C C.de pactis inter emptor.& vendi.l.ij.licèt ergo pa-
ctum aduersionis ponatur,nō agitur actione oneris
aduersi:sed agitur ex locato:vt in prędicta l.in naue
si enim hoc esset,ꝙ per pactum oneris aduersi indu
ceretur actio specialis oneris aduersi:iam & si pactū
faceres de scribendo codicē de bono incausto,dice-
retur actio de scribendo codice de bono incausto.
dominus tamen Py.scripsit & dicit hanc esse specia
lem actionem:quare autē motus fuerit tu diligens,
& studiosus aduerte.

Si aliqui inter se faciūt societatē,agūt actiōe pro socio.

D De actione pro socio, Rubric.

1 *Actio pro socio ad hoc ut competat:quot requirantur.*
2 *Societas an ualeat:si pactum fiat, ut unus habeat duas partes lucri,& alius tertiam:eodem modo damnum.*
3 *Conferens operam an de communi expensas sumat:*
4 *Conferens operas & habens facere expensas ,de communi:quas expensas facere debeat.*
5 *Pecuniam qui contulit:nunquid caput saluum habere debeat: idest sortem: & lucrum ex ea prouenient communicare.*
6 *Societas an duret:pecunia amissa.*
E 7 *Pactum de lucro de aliqua parte præstanda si fiat,an idē de damno factum esse dicatur.*
8 *Actio pro socio an competat societate durante.*
9 *Societas quare unius morte soluatur:unius autem dissensu non.*
10 *Societas an dissoluatur : si multi secum in hospitio sint: & unus recedat sicut soluitur uno moriente.*
11 *Socij si plures fuerint:unus autē inuitis alijs sociū intro ducere uult : uel omnes socium introducere uolunt: uno tamen inuito : maximè si camera uacet:quæ fuit illius recedentis : an fieri posit.*
F 12 *Actio pro socio quare nomina admittat.*
13.14 *Positiones actoris & rei in tali actione.*
15 *Libelli in tali actione quomodò cōcipiantur.cū plu.seq.*

QVIA sæpè contingit, ꝙ societas inter aliquos
contrahitur:ideò de actione pro socio videa-
mus:quę actio ad hoc vt competat,tot sunt necessa-
1 ria.† In primis, ꝙ consensus interueniat: vt institu.
de oblig.ex consensu.& ff.de actio.& oblig.consen
su.Secundum, ꝙ personę sint tales , quæ potuissent
obligari,vt diximus suprà.in actiōe ex empto. Ter-
G tium , ꝙ societas ista cōtrahatur ad commodiorem
vsum & vberiorē quęstum:ad hoc vt locū habeat di
recta actio. & hoc inuenitur in Marco Tulio:licèt
verba ista expresśim in legibus nō inueniātur.æqui
pollentia tamen ponūtur. nam dicitur in societate
vnius socij industriā multū conferre. & sic propter
vnum fit cōmodior vsus alterius:&quęstus vberior.
& multotiens habetur ratio damni &lucri:vt ff.pro
socio.si nō fuerint.§.ita.& §.vlti.in fi. & l. Mutius.
vtilis enim actio pro socio aliquādo locū habet in-
ter scholares & inter aliquos habitātes simul in eo-
H dem cœnaculo: qui nō contrahūt societatē ad com
modiorē vsum & vberiorē quęstum.societas tamen
inter eos negari nō potest. & ideò locū habet vtilis:
vt ff.de his qui deie.vel effu.l.perceptione.& sic per
hanc legem determinauit dominus meus quæstio-
nem : quæ aliquando sæpè inter scholares vertitur:
quādo vnus fortè nō vult cōmunicare quod debet,
vel facere duodenam:imò plus dixit , ꝙ si scholaris
vnus in eodē hospitio vel in eadem camera turbat
alium, ꝙ ille legere non potest : vel quia repetit alij
vel sibi.& ita alta voce, ꝙ alius studere nō potest di
I xit ipse agendum cōtra illum vtili actiōe pro socio.
per quam cōpellam eum vt desistat:cū enim sit bo-
næfidei veniunt ea de quibus neque actū neque co-
gitatū est.vel in casu isto sicut ab alijs sapiētibus au
diui habet locū actio ex cōducto contra dominum:
vt ipse ex locato ageret cōtra scholarē impedientē,
ꝙ ab illo impedimēto cesset:vt arg.ff. locati & con
ducti.cū plures.§.messem. & ff.ad leg. Rhod.de iac.
l.ij.hæc quæ dicta sunt intelligas in societate cōtra-
cta.aliquādo tamen est societas incidens:puta,in re
cōmuni: vt ff.c.vt sit. & ff. familię erciscū.l.hęredes.
K §.nō tantùm. dicitur enim aliquādo quasi societas
inter cohabitantes & inter scholares, vt dictum est.
& inter virū & vxorem:vt C.de crimi. expi. hæredi.
aduersus.& hoc propter debitū carnis. inter domi-
num etiam & colonū:vt ff.locati.si merces.§. vis. vt
hoc notat dominus meus in prin.summæ pro socio.
Quartū, ꝙ res illa super qua cōtrahitur societas sit
honesta:vel nō contra bonos mores:vt ff.e.nec prę-
termittendum. Quintū , ꝙ societas non cōtrahatur
animo donandi , quasi ꝙ ego nihil sim habiturus:
tunc enim nō valet talis societas:vt ff.e. l. societatē.
L §. vlti. nam & si fiat pactum vt vnus habeat totum
damnū &alius totum lucrū:talis societas nulla erit:
quia esset leonina : vt in fabula Esopi dicitur. quia
leo societatē contrahens cū vulpe & lupo capta prę
da totā retinuit.vnam tertiam quia socius : aliā ter-
tiam quia maior & fortior : aliam tertiam quia do-
2 minus:vt ff.e.si nō expedierit.§. vlt.† *Quæstio.* Quid
autē si fiat pactū vt vnus habeat duas partes lucri,
& alius tertiam.idem dicimus & de damno nūquid
valet talis societas.videretur in primis ꝙ sic.quia cō
tractus ex conuētione legē accipiunt:vt ff.e.l.j. §. si
M conuenerit.cū & prętor dicat pacta seruari:vt ff. de
pactis iurisgentium. §. ait prętor. dominus tamen
meus vt circa principium summę pro socio notauit.
dixit tale pactum nō valere.propterea quia societas
ius fraternitatis obtinet: vt ff.pro socio. verum nisi
fortè vnus adhiberet maiorē operā vel diligentiam:
tunc enī admisit huiusmodi pactū valere. vno enim
conferente pecuniam,alio operā societas rectè con-
trahitur:vt C. eo.l.j.cū opere pretium artis sit vel a-
mentum:vt ff.eo.titu.cū duobus.§.si in coëundo. &

A illud authoris materiam superabat opus. aliquãdo
enim opera pretiosior est pecunia: vt ff.eo. societas.
3 Quæstio. † Sed quæritur an ille qui contulit operã,
sumat expensas de cõmuni? Respondeo: si quis ve-
lit exemplũ liberti sequi dicet: quod qui debet ope-
ram suam victu & vestitu illam præstare debet: vt ff.
de operis liberto. suo victu. puto tamen veriùs, ꝙ de
cõmuni sumptus faciat: cũ operæ intelligantur, quę
supersunt iustis deductis sumptibus: vt ff. de operis
seruorũ. l. fructus. Nam cũ lucrum est commune: &
sumptus debẽt esse cõmunes: vt ff. e. l. ij. & l. cũ duo-
B bus. §. si quis. & quod dicis de operis libertorũ, loqui
tur de operis incertis: alioquin si certę sint, vt in ca-
su isto, præstantur sumptu patroni: vt ff. de operis li
bertorũ. l. operæ. & possunt ista notari pro vasallo,
qui debet seruitium præstare in exercitu, cuius ex-
4 pensis seruiat. † Quæstio. Sed quas impensas faciet
iste, qui debet conferre operã: & debet expensas fa-
cere de cõmuni: nunquid ibit eques: comedet capo-
nes & phasianos, & talia: vel ibit pedes comedet pa
nem & caseum vel cepas. nam caseus & cepę veniũt
ad prandia sæpè. pisces & caro veniunt ad prandia
C raro. subaudi alicuius miseri & auari. Respondeo:
istud attende secundum qualitatẽ personę: vt sic vel
vadit eques vel pedes: vel caseum comedat vel car-
nes. impensæ enim debẽt fieri bona fide: in qua etiã
necessariæ imputãtur: vt ff. mandati. l. si quis alicui.
§. impendia. & l. idémq;. §. idem Labeo. & ff. de ad-
ministra. toto. l. à tutoribus. §. vlt. licèt litera illa pos
5 set trahi in argumentũ, quod expensæ non sunt de-
ducendæ. † Quæstio. Item quæritur nunquid qui pe
cuniam contulit, debet habere caput saluum, id est,
sortem: & lucrũ ex ea proueniens cõmunicare. do-
D minus Ioan. dixit considerandum quid actũ sit: vt si
actum sit, ꝙ esset cõmunis, cõmunicetur: si nõ: non
communicabitur: cũ contractus ex conuentione le
gem accipiunt: vt ff. depositi. l. j. §. si conuenerit. In
dubio quid præsumemus? nũquid præsumemus illa
cõmunicata vel nõ? videretur in primis ꝙ non. quia
meliùs est meum quàm nostrũ: vt dicit prouerbiũ.
& est argu. ff. de probatio. cùm de indebito. Sed cer-
tè communicata videtur: vt ff. e. l. j. §. vlti. & l. ij. non
obstat, ꝙ leges illæ loquuntur in societate omnium
bonorum. nam idem iuris est in toto quò ad totũ, &
E in parte quò ad partẽ. vt ff. pro derelicto. an pars. &
ff. de rei vendicatio. quę de tota. & ff. de administra.
tuto. si duo. & secundùm leges. verũ de consuetudi-
ne semper isti qui conferunt pecuniã, caput saluum
exigunt & habent. & sic soluitur alia quæstio: nun-
quid amissa pecunia tenetur ille qui contulit ope-
ram pecuniam refundere pro rata. certè si est cõmo-
nicata refundet. si nõ nil mihi refundet: vt vbi emo-
lumentum ibi & onus: vt institu. de legiti. patrono.
6 tute. & C. de furtis. l. vlti. † Quæstio. Nunquid amis-
sa pecunia societas durat. Respondeo: non. nam nõ
F tenetur exhibere operam: cùm opera pecuniam exi-
gat. vt institu. eo. §. item si alicuius. & ff. eo. l. verũ. §.
vlti. Dominus tamen Aldericus admisit pactũ vale-
re, vt vnus habeat tàm partem lucri, quàm damni: &
si non valet iure societatis. vt ff. e. si non expedierit.
§. j. & insti. e. valet tamẽ iure pacti. & sic pro Alderi.
potest induci curialiter. nam conuentio talis vt alte
rius sit solum: & alterius superficies, nõ valet de iure
ciuili: vt ff. de actionibus & obligatio. l. obligatio-
num ferè. §. placet. iure tamen prætorio valet talis

G conuentio: vt ff. de superficiebus. l. j. † Illud autem
7 nota, ꝙ si de lucro fiat aliquod pactũ de aliqua par-
te præstanda: idem pactum videtur factũ & in dam-
no: vt instit. eod. tit. & econuersò. cũ contrariorum
eadem sit ratio: vt ff. de legat. iij. l. vlti. & ff. de verb.
obligat. inter stipulantem. in fin. primæ columnæ.
Sextum, ꝙ societas contracta sit dissoluta: quæ ha-
bet dissolui multis modis: durante enim societate
non agitur pro socio: vt C. pro socio. l. tandiu. & ff.
pro socio. l. actione. sicut in pignoratitia: vt ff. de a-
ctio. pigno. l. si rem alienã. §. omnis. quod multi sim-
H plices admittunt: & ideò secundũ eos, istud textum
requiritor excipientes vnicũ casum, scilicèt vectiga
lium, in quo dicitur, ꝙ potest agi pro socio durante
societate: vt ff. pro socio. l. actione. §. nonnunquàm.
sicut est & aliud casuale in vectigalibus. quia in se-
quenti anno quis tenetur recõducere, si primo anno
habuit quis maximos fructus: vt ff. de publica. & ve
ctigalibus. l. cũ te. §. vlti. licèt istud hodie remittatur.
vt ff. de iure fisci. non intelligitur. §. penult. Ego au-
tem dico nõ esse casuale in vectigalibus: imò causa
exempli ponitur. vt ff. e. l. actione. §. nonnunquàm.
I Quæstio. † Si autem quæris vtrum actio pro socio
8 competat durante societate. Respondeo: ꝙ sic. vt in
prædicta l. actione. §. nonnunquã. & vides hoc vbi-
cunque socius in societate non contulit, quod de-
buit conferre. debebamus cõferre centum: ego con-
tuli mea quinquaginta: tu nõ vis conferre tua Item
ego socius feci duodenam meam: tu non vis facere
tuam: cõpellam te vt facias, licèt inter socios sit vti-
lis actio pro socio. Item cõtuli ego pecuniam: tu nõ
vis conferre operam quam debebas conferre: agam
contra te actione pro socio. ꝙ enim competat socie-
K tate durante dicit lex ff. e. l. cum duobus. §. Papinia
nus. §. item ex facto. §. Pomponius. §. idem respõdit.
§. si quis societatẽ §. item Mela. §. item si in cõmunẽ.
§. si quis ex socijs. Oppositio. Si tu opponis de actio-
ne pro socio distrahitur societas: vt ff. e. l. actione. in
princ. Respondeo: actio pro socio ad plura intenta-
tur: aliquando vt compleas, quę debebas complere
in societate: & tunc competit durante societate, vt
dictum est. aliquãdo vt societatem dissoluamus: &
quæ sunt communia diuidamus posteà per commu
ni diuidundo: & tunc non cõpetit nisi dissoluta so-
L cietate: & sic nota ꝙ vna & eadem actio operatur
duos contrarios effectus: nõ tamen circa idem. nam
& hoc aliâs in actione ex empto quæ datur ad con-
firmandum contractum conditionis: quando ego
emptor peto pretium: aliquando datur ad distrahen
dam emptionem: quãdo actum fuit vt dissoluatur:
vt ff. de actio. empti. l. ex empto. §. is qui vina. & sic
discite sanari per quem didicistis amare: vna manus
nobis vulnus opẽmq; tulit. Dissoluitur enim socie-
tas multis modis. ex personis: si moriatur vnus de so
cijs: multò fortiùs si omnes. Ex rebus idem si res pu-
M blicatæ sunt, vel res perierunt propter quas societas
contracta fuit: ex voluntate expressa, quãdo omnes
dissentiunt. non autem si vnus dissenserit ex volun-
tate tacita: puta, si actio pro socio intentetur. secun-
dùm quod suprà dixi: vt ff. eo. l. verum. §. soluitur. &
l. itaque. & l. actione. §. j. & §. diuus. §. morte. §. si ali-
cuius. §. item publicatione. † Quæstio. Si tu quæras
9 quare societas morte vnius soluitur, & vnius dissen
su nõ: vt dictum est. Respondeo: vnius dissensu non
potest dissolui: quia ex quo communi consensu est
contracta

A contracta societas: communi dissensu debet dissol-
ui:quia nihil tam naturale est,quàm eo genere dis-
solui,quo ligatú est:vt ff.de reg.iuris.nihil. & prout
quis ligatur,ita solui debet. vt ff.de solutionibus. l.
prout.& eadem causa est litigãdi & soluendi ducta
in contrarium:vt ff.de verborum obligatio.inter sti
pulantem.in fine primæ columnæ. vno ergo dissen-
tiente non soluitur:quia qui dissentit: alios quidem
à se liberat.ipse autem non liberatur ab eis:vt ff.eo.
actione.§.item qui societatem.morte vnius ideò sol
uitur:quia ab initio quatuor numero fortè contra-
B ximus.& sic nos omnes: modò non sumus omnes:
quia verum est vnum decessisse:maximè cùm socie-
tas contemplatione certarum personarum contra-
10 hatur:vt ff.eodem.adeò. † Quæstio. Sed quid si mul-
ti secum in hospitio sunt:recedit vnus:dices societa
tem dissolui sicut vno moriente. Respondeo non:
imò dico societatem durare,sicut quando vnus dis-
sentit:nũquid tenebitur socijs.dico quod sic.de curiali-
tate tamen non mouetur quæstio talis. imò omnes
socij recedentem pro sapienti multùm honorant:
equitando eum eo.& quadam vice iui cũ socio meo
C habẽdo equum qui farinã portabat ad molendinũ:
11 quia aliũ habere non potui. † Quæstio. Item quid si
plures sunt socij: vnus inuitis alijs vult in hospitio
introducere sociũ:vel omnes volunt introducere so
cium aliũ vno inuito:maximè si fortè camera vacat:
quę fuit fortè illius recedentis. Respódeo & dico,quod
nunquàm socius inuitus cæteris vel inuito vno po-
terit introduci.qui enim introducitur eis inuitis,so-
cius erit ei qui introducit. non tamen erit socius có-
tradicentibus:vt ff.eodem.qui admittitur.& l.nam.
& l.quicquid.& l.qui ex contrario.& l.de illo.& ar
D gument.ff. communi diuidundo. l. Sabinus. Septi-
mum,quòd res illa quæ petitur non sit communis,
sed communicanda: siue agatur durante societate,
siue iam dissoluta: puta, quia siue res siue pecunia
peruenit ad te ex illa societate:siue simus socij om-
nium bonorũ:siue alicuius negotiationis, & ex illa
negotiatione peruenit:vt ff. eodem. si quis societa-
tem contraxerit.& argument.ff.pro socio.si actum.
sed in socio omnium bonorum intellige leges istas
vel in aliqua specie,dummodò ad speciem illam res
illa pertineat:alioquin non tenetur communicare:
E vt ff. communia vtriusque iudicij. si patruus. Item
in socio omnium bonorum attende statim omnia
communicari corporalia: incorporalia autem non
quæ separari non possunt: vnde in omnibus fient
inuicẽ socij procuratores in rem suam, vt habeant
vtiles:vt ff.eodem.l.j.ij.& iij.& argument. ff. de pe-
culio.quis ergo casus.& ff.familiæ erciscund.l.ij. in
fine.& l.planè. communicari debent omnia acqui-
renda: siue hæreditates siue legata, vel quicquid a-
liud.secus si sint socij bonorum: quia tunc indefini-
ta non æquipollet vniuersali. quia tunc communi-
F cari debent quæ perueniunt ex lucro & quæstu: &
quæ proueniunt opera & sollicitudine ipsorum: nó
hæreditates:non legata:vt ff.eodem.coiri.& l. quę-
stus. & l. nec adiecit. & l. quia. & l. sed nec æs. & l.
sed & si adijciatur. Item istud septimum quod dico
requirendum attende in speciebus,hoc est in aliqui
bus rebus,quæ ad societatem pertinent: sed tantùm
socio quæsitæ sunt: puta, quia sibi soli fuit aliquid
traditum:ipse solus concepit stipulationem. non au
tem intelligas in omnibus:nec in personalibus prę-
G stationibus:puta, si fecisti sumptus: si recepisti fru-
ctus vel pecuniam ex societate,rectè petã per actio-
nem pro socio partem istorum mihi præstari: & sic
in his non agam vt ista communicentur, & postea
diuidantur: quia illud tantùm locũ habet in rebus
& speciebus,quæ sunt communicandę: & nó sunt
communes, vel habitæ ex re communi: tunc enim
pro socio competeret, nó vt res communes diuidan
tur:sed propter personales præstatióes: vt si aliquid
percepit, quòd det tibi partẽ tuam. & hoc est quod
dicitur,si actum est pro socio, tollitur communi di-
H uidundo iudicium,& econtrà. & hoc est quod dici-
tur:aliâs actio pro socio magis electiuè admittit per
sonales præstationes. & hoc est quod dicitur, etiam
quia non admittit adiudicationes: vt ff. eodem. pro
socio.§.vltim.& l.si actum.& ff.communi diuidun-
12 do.l.j. † Quæstio. Sed illud quæritur: quare actio pro
socio admittit nomina:vt ff. eodem. si actum. com-
muni diuidundo,familiæ erciscundæ non: vt C.fa-
miliæ erciscundæ. ea quæ. Respondeo nomen po-
test esse propriũ ita,quòd tibi tantùm sit quæsitum:
quia tu socius nomine tuo es stipulatus: vnde bene
I possum agere,quòd communices: statim facta com
municatione incontinenti per legem diuiditur: vt
C.si certum petatur. l. j. & ideò cum sit diuisum per
legem non potest iterum diuidi per actiones.nó au-
tem intelligas nomen ipsum diuidi in eo quod no-
men:quia cùm sit ius:ergo indiuiduum: vt ff.de le-
gat.ij.l.cùm filius. §.j. & ff. ad legem Falcid. l.j.§.si
de vsufructu.illud tamen diuiditur, quod ex actióe
debetur. Octauum, quòd societas sit contracta. &
ita oportet,quòd res illa quæ vel est communis vel
debet communicari,sit communis ex societate, vel
K ex contractu. alioquin si alio modo sit res commu-
nis:puta,incidenter: quia nobis duobus fuit res le-
gata:tunc non habet locũ pro socio actio:sed com-
muni diuidundo. vt ff.eodem.l. vt sit pro socio. hoc
est verum,nisi placuerit nobis habere societatem in
rebus illis:tunc enim socij erimus: & competit actio
pro socio:vt ff.eodem.nam & contractu.& l.in con
ductionibus. & ff. communi diuidundo. l.ij. Quid
autem differat actio ista à communi diuidundo.ha-
bes suprà in actione cómuni diuidundo. In hac au-
tem actione actor faciat tales positiones. † *Positio*
L *actoris.* Ego dico, quòd ego contraxi tecum societa-
13 tem. Item concessisti. Item tu es persona quæ con-
sentire potuisti. Item gratia commodioris vsus, &
vberioris quæstus contraximus. Item super re hone
sta contraximus societatem. Item societas illa quæ
fuit inter nos cõtracta,dissoluta est: vel quia renun
tiamus, vel alijs modis de quibus dixi suprà in hac
actione quibus modis soluitur societas. Item tu de-
bes adhuc conferre in societate viginti. Ecótrà reus
faciat tales positiones. † *Positio rei.* Ego dico, quòd
14 tu contraxisti societatem cum Titio: & me pro so-
M cio reprobasti: si hoc confitebitur actor succumbet:
quia nedum quod interuenit consensus: imò expres
sus interuenit dissensus. Itẽ tu requisisti me de hac
societate: & ego negaui seu contradixi. Item tu de-
bebas habere totum lucrũ. si hoc confitebitur actor
succumbet: quia est leonina, vt suprà dixi. Item su-
per re turpi societatem contraximus. Item societas
adhuc durat. Item omnia contuli quæ debui con-
ferre. In hac actione actor concipiet sic libellum.
13 *Libellus.* † Ago ego Titium contra Sempronium

A quondam socium meum: cum quo societatem con-
traxi omnium bonorum: de qua societate perue ne-
runt ad eum res tales: vnde vt illas mihi pro parte
debeat communicare ago contra illum & propono
actionem pro socio. ꝙ sic rectè concipiatur libellus,
quando aliquid est cõmunicandum quod non est
commune: sed tantùm socio fuit quæsitũ: licèt ad so-
cietatem debeat pertinere: dicit lex ff. cõmuni diui-
dundo. l. j. & ff. pro socio. si quis societatem contra-
xit. & sic vides quod actio pro socio competit, vt res
non cõmunis communicetur: quæ communicanda
B est. licèt cõmuni diuidundo cõpetat vt posteà com-
municata diuidatur. *Oppositio.* Sed opponitur: aut li
bellus concipitur quando societas omnium bono-
rum est contracta: aut quando rerum singularium:
in primo casu stare non potest: quia cũ omnia sint
communia: vt ff. pro socio. l. j. nõ potes petere quòd
iterũ communicentur: sed in secundo casu stare nõ
potest: quia nõ potes agere vt cõmunicentur: vt C.
communia vtriusque iudicij, si patruus. Item actio
pro socio competit societate dissoluta. C. pro socio.
tandiu. & hoc etiam implicas in libello. si ergo di-
C cis societatẽ dissolutam, quomodò petis vt rem cõ-
municem: cũ per communionem videatur societas
potiùs cõtrahi: quàm dissolui? Respondeo: in socie-
tate omnium bonorũ dico libellum sic concipien-
dum. & rectè ago vt res non cõmunis quæ tibi soli
quæsita fuit cõmunicetur. nec obest l. j. ff. eo. quia l.
illa loquitur in rebus quæ ante erant illorũ: & ideò
illæ cõmunicãtur. Cæterũ si posteà res aliqua quę-
ratur, illa est cõmunicanda: vt in l. prædicta. si quis
societatẽ. & ff. eo. l. iij. §. vlti. Si autẽ contracta sit so-
cietas rei singularis, vel etiam omnium bonorũ. &
D aliqua percepit socius, vel aliqua expendit: tunc nõ
intentabitur actio pro socio: vt res non communis
cõmunicetur: sed vt debeat præstare partẽ perceptio
rum vel refundere partẽ expensarum quas socius fe
cit, & concipitur sic libellus. † *Libellus.* Ago contra
16 Titium quondam sociũ meum, cũ quo habui vel cõ
traxi societatẽ omnium bonorũ vel rei talis: ex qua
societate tot fructus percepi: vel tantam pecuniam:
vel tot expẽsas feci. vnde vt partẽ illorum vel ipsius
pecuniæ mihi præstet, ago cõtra illum: & propono
actionẽ pro socio. Quòd sic rectè cõcipiatur libel-
E lus dicit lex ff. cõmuni diuid. l. j. & ff. eo. pro socio. §.
vlti. & l. si actio. & l. cũ duobus. §. si quis ex socijs. Si
autẽ libellum clariorẽ vis facere, dicas: peto dimi-
diam: si fuistis duo socij: licèt si non apponitur, benè
stat libellus: quia nomen partis indistinctè prolatũ
pro dimidia supponitur: vt ff. de verb. signi. nomen.
§. portionis. & ff. de vsufru. l. etiã. Et sic per ista quæ
dixi nota, ꝙ actio pro socio de sui natura generali-
ter pro personalibus præstationibus cõpetit: vt par-
tem consequaris personalium præstationũ: & pro-
pterea iudicatur merè personalis: cõpetit etiã in so-
F cietate omnium bonorũ, vt rem non cõmunem cõ-
municet. & certè hæc personalis est: aliàs hoc specia
le est. Item & durante societate si agatur vt confe-
ras, quod non contulisti: vt suprà dixi. Eodẽ modo
concipiet libellum si per socium damnũ contingit
in societate. † *Libellus.* Ago contra Titium quondã
17 socium meum, cũ quo societatem contraxi, in qua
propter eum tale damnũ illatum est: vel etiam mihi:
vnde vt damnũ datũ mihi emendet: ago contra eum
& propono actionẽ pro socio. Quòd sic rectè conci
G piatur libellus dicit lex ff. pro socio. l. cũ duobus. §.
damna. & §. vlti. & ff. cõmuni diuidun. l. si is cũ quo.
imò & si damnũ datũ sit mihi aliàs dum irẽ pro cõ-
munibus negotijs societatis: vt in prædicta l. cũ duo
bus. §. damna. & §. si qs ex socijs. licèt aliud in pro-
curatore, cuius officiũ debet esse gratuitũ: vt ff. eo. l.
inter causas. §. nõ omnia. & societas ius fraternita-
tis obtinet: vt ff. pro socio. verũ. His omnibus sic cõ
sideratis restat verũ quod lex dicit, actio pro socio
habet rationẽ nominũ: & nõ admittit adiudicatio-
nes: vt ff. c. si actũ. & quare? Respondeo: quia adiudi
H cationes habent fieri in diuisionibus. vt ff. cõmuni
diuidun. l. si quis putans. §. officio. & instit. de offic.
iudic. at per actionẽ pro socio nõ fit diuisio: vt ff. cõ
muni diuid. l. j. & ibi illud magis ponitur electiuè.
ergo ideò adiudicationes non admittit.

Si aliquis mandat tibi ut eius negotia geras: & tu mandatum suscipis, teneris sibi actione mandati

De actione mandati, Rubric.

1 *Actio mandati ad hoc ut competat, quint necessaria sint.*
I 2 *Vasallus si domino mandet: nunquid ab initio ad suscipiendum mandatum compelli possit.*
3 *Mandet si quispiam: ut pro eo penes meretricem fideiubeas: nunquid si solueris: habes mãdati actionẽ contrariam: uel nunquid mandatum tenuit.*
4. 5 *Positiones actoris & rei in actione mandati.*
6 *Libellus in actione mandati quomodò formetur.*

QVIA multotiens mandatum interuenit: & a-
ctio mandati frequens est: ideò de ea videa-
1 mus. † Vnde ad hoc vt competat: tot sunt necessa-
ria. In primis, quòd mandatum præcedat: quod per
K omnem idoneum verbum contrahitur: siue rogo:
siue volo: siue mando. vt ff. eodem. l. j. Quod autem
dixi, quòd per verbum rogo, inducitur mandatum:
intelligas hoc esse verum, quando quis ea mente, vt
velit obligari: sicut de proxeneta. nam & si laudet
nomen vel mãdat suscipi: laudare potiùs quã man-
dare videtur. vnde nõ tenetur mandati, nisi dolo &
calliditate creditorẽ circumuenerit: tunc enim tene-
tur de dolo. vt ff. de proxeneticis. l. ij. ille enim qui
rogat, vt admoneat, nõ tenetur: vt ff. e. l. idémq;. §. si
quis ea. idem est & si cõmendat: vt ff. e. si verò. §. cùm
L quidã. & C. quod cũ eo. l. vlti. Idẽ est si hortetur: vt
ff. de his qui notã. infa. l. ob hoc. idẽ etiã & si tantũ
persuaderet: vt ff. depositi. l. j. §. idẽ Pomponius. Idẽ
est & si quis rogat animo admonẽdi: vt ff. de negot.
gest. l. si serui mei rogatu. In dubio, quid præsume-
mus? Respondeo: si inuenio, ꝙ talis rogauit talem
præsumo mãdatũ cũ à significatione verborũ nõ re-
cedã. vt ff. de leg. iij. nõ aliter. & in dubijs meliùs est
verbis edicti seruire: vt ff. de exercitoria. l. j. §. pen. si-
cut de hoc notat dñs meus in summa tit. istius: nec
admitto quorundã errorẽ, qui dicunt, vt si dñs Im-
M perator vel dñs Papa vel aliquis superior mittat in-
feriori & dicat: præcipio, iubeo vt iussus & præceptũ
necessitatẽ imponat: si verò dicat mãdo vel volo nõ:
& argumẽtatur sic: vbi est iussus: est necessitas: & nõ
expirat morte delegati: vt ff. quod iussu l. j. & in au-
then. vt nulli iudi. liceat loci serua. ha. §. & hoc verò.
col. ix. Si autẽ dicat mãdo: expirat tunc morte man
dantis, & non imponit necessitatem: vt ff. de iurisdi
ctione omnium iudicum. quia. Respondeo: non est
verum: imò dico, quòd omnia necessitatem impo-
nunt. Versus.

A nunt. *Versus*. Nam est rogare ducum specias violen
ta iubendi. Et quasi mandato supplicat ense po-
tens. Nec obstat. §. & hoc. quia ibi non fuit nomen
speciale in literis legationis: sed generaliter scribi-
tur iudici prouinciæ. Vnde successor cognoscit:
vel res non erat integra: aliàs expiraret: siue di-
cat iubeo precipio volo vel mando: quicunq; more
retur delegatus vel delegans: vt extra de officio &
pro iudi. deleg. quoniam abbas Leicestrię & c. gra
tum: & c. relatum. Secundum, quòd ille cui mandat
quòd suscipiat mandatum & consentiat. ab initio
B enim liberum est mãdatum in suscipiendo: postquã
susceptum est, necessitatem continet in consum-
mando: vt ff. commodati. l. in commodato. §. si-
cut. obligatur enim quis hac actione: non quia
gessit, sed quia negotia gerenda suscepit: vt ff. eod.
2 si remune. §. j. † *Quæstio*. Quid ergo si dominus
mandat vasallo: nunquid ab initio compellitur ad
suscipiendum mandatum: videtur, quòd sic: dummo
dò nõ sit atrox: vt ff. ad leg. Aquil. l. liber homo. ar.
ff. de his qui not. infa. quid ergo. & ff de action. &
oblig. l. serui. sed fortè non compellitur, nisi in his
C in quibus domino tenetur obedire vasallus. loqui-
tur ergo hic de illa actione mandati, quæ datur quo
tiens inter aliquos liberos homines ex toto liberos,
quòd non teneatur vnus alteri: vt in vasallis & do-
minis mandatum interuenit. Tertium, quòd perso-
næ sint tales, quæ possint consentire, & quę possint
obligari: cùm contractus iste consensu cõtrahatur.
vt institu. mandati. & institu. de obliga. quæ ex con
sensu contrahuntur. quæ autem sint personæ istæ di
xi suprà in actione ex empto. & dominus meus no-
tat in summa de pactis. Quartum, quòd istud man-
D datum sit gratuitũ: alioquin si pecunia interueniat,
esset locatio vel si aliud: esset contractus innomina-
tus: & præscriptis verbis daretur actio: vt ff. eod. l. j.
& ff. deposi. l. j. §. si quis seruũ. hoc intelligas ab ini-
tio. cæterùm si ex post facto animo remunerandi in-
teruenerit aliquid: non vitiatur mandatum: vt ff. eo.
si remunerandi. Quintum, ꝙ fiat de re honesta: alio
quin rei turpis non est mandatũ: vt ff. e. si remunerã-
di. §. rei turpis. & l. si mãdauero. §. qui ædem. & insti.
e. §. illud quoq;. Sextum, ꝙ causa sit tua vel mea tan
tùm: vel aliena tantùm: vel mea & aliena: vel tua &
E aliena: vel mea & tua: vt institu. e. & ff. e. l. ij. † *Quæ-*
3 *stio*. Quid si aliquis mandet vt pro eo penes meretri
cem fideiubeas: nunquid si solueris habes mandati
contrariam: vel nunquid tenuit mandatum: videtur
ꝙ non: vt ff. e. l. si verò. §. si adolescens. sed lex illa lo-
quitur in adolescente, qui minor erat. Quid in ma-
iore xxv. ann. talia mandante: quidã dixerunt idem
ꝙ in minore. ff. de vsuca. pro empto. si quis cum. sed
lex illa loquitur in illo maiore, qui mẽte captus erat:
vel cui bonis erat interdictum, qui non potuit ven-
dere: vt ff. de verb. obliga. l. is cui. vel ibi dicitur quẽ
F mala fide emisse quantũ ad impediendã vsucapionẽ
aliàs mandatũ tenet: eũ dare meretrici nõ est turpe:
licèt ipsa meretrix turpiter faciat: ideò quia mere-
trix: vt ff. de condi. ob turpem causam. l. iij. vnde & si
soluat, locum habet cõtraria mandati. arg. ff. de in
rem vers. l. ꝙ si seruus. §. necnon & illud. & arg. ff. de
annu. leg. l. cum qui. in minore tamen cõtra: vt ff. de
minori. l. ꝙ si minor. §. pe. & in hac opinione est dñs
meus: sic notat in summa tituli istius. Septimum, ꝙ
interueniat dolus lata culpa vel leuis vel leuissima:

G aliàs nõ habet locũ actio mãdati. C. e. à procuratore.
& ff. e. si procuratorẽ. §. vlt. quod ita intelligas, vt nõ
oriatur actio mãdati interueniẽte dolo vel culpa: sed
ab initio oritur statim ex quo aliquis suscepit mãda
tũ, nõ eo propterea ꝙ gerit: vt ff. e. si verò. §. ij. dolus
posteà vel culpa interueniẽs facit ꝙ ille teneatur. O-
ctauũ, ꝙ intersit agentis: aliàs nõ habet locũ: vt ff. e.
l. si procuratorẽ. §. mãdati actio. & ar. ff. de serui. quo
tiens. Veruntamen quidam dicunt, ꝙ in mandato
non interuenit leuissima culpa, & quod dicit l. à pro
curatore. C. eo. ꝙ exigimus dolum & omnẽ culpam
H i. omne genus culparũ. s. latã & leuem iuxta distin-
ctionem l. ff. cõmodati. si vt certo. §. j. & sic compre-
hendit genera singulorũ, & non singula generum:
sicut & illud: omnis tutor potest accusari de suspe-
cto: vt instit. de suspect. tuto. in princ. i. omne genus
tutorum: non tamen quilibet tutor. Credo autem à
procuratore leuissimã culpã exigendã: vt in prędict.
l. à procuratore: & est exceptio distinctiõis illius. ff.
cõm. si vt certo. quia durũ est contra stimulũ calci-
trare: cũ litera dicat omnẽ culpã exigendã. Nouũ, ꝙ
non sit finitũ mandatũ. Finitur autẽ multis modis:
I morte interueniente re integra contrario mandato:
vt ff. de iurisdict. om. iudic. & quia. C. mãd. l. manda-
tum re integra. Aliquãdo tamẽ finitur mandatũ &
durat actio mãdati: vt ff. e. l. inter causas. quibus au-
tem modis finitur mandatũ, notat dñs meus in sum
ma tituli istius. In hac autẽ actione act. fa. tal. posi.
4 *Positio actoris*. † Ego dico, ꝙ mãdaui tibi vt faceres
tale quid. Item tu suscepisti mandatum. Item tu es
persona quæ potes obligari. Item res illa quam tibi
mandaui, fuit honesta. Item tua culpa res illa est in
tantũ deteriorata. Item tantũ interest mea. E contrà
K reus sic ponat. † *Positio rei*. Ego dico, ꝙ tu mandasti
5 rem illam gerendã Titio. Item tu mandasti mihi: &
ego renuntiaui. Item sum persona quæ non posset
obligari: quia pupillus: quia bonis fuit mihi interdi
ctum. Item rem mandatã diligenter fui executus.
Item quod mihi mandasti fuit turpe. In hac autem
6 actione concipiet actor sic libellũ † *Libellus*. Ago cõ
tra Titiũ cui mandaui, vt negotia mea gereret: vel
equũ vel librũ emeret: ipse mandatũ suscipiens: ne-
gotia mea non gessit: vel gessit, & malè: vel equum
vel librũ mihi non emit: vel emit & malũ. vnde quia
L mea interest pone in x. ideò illud interesse peto: &
propono actionẽ mãdati. ꝙ sic rectè cõcipiatur libe.
dicit l. ff. mand. si procuratorẽ. §. mandati actio. & l.
si remunerãdi. §. j. *Oppositio*. Sed videtur in hoc libel
lus malè cõceptus: quia licèt mea nõ intersit: possũ
tñ agere actiõe mãdati. ff. mãda. l. si remunerandi. §.
si tibi mãdauero. Respond. ibi est duplex litera. vna
est sine nõ, & tũc non est locus oppositioni: si est ibi
nõ: tũc procedit oppositio: sed respõdeo: mea nõ in-
tererat tũc quãdo mãdaui: sed cæpit postea mea in-
teresse: puta, quia hæres fui illius pro quo ego mãda
M bã: vel non intererat mea rõe dñij: vel principaliter.
Intererat tñ mea aliàs: q̃a q̃dã mãdauit mihi vt ne-
2 gotia sua gererẽ: & ego tibi mãdaui vt illa gereres.
vt ff. de neg. gest. l. si quis mãdato: vel mea nõ inter-
esset, si nõ gessisses: sed tñ q̃a gessisti ago. has tres po
sitiones notat dñs meus in l. illa. si remunerandi. pri
mæ duę procedũt sine calũnia: vltima calumniã pa-
titur: quomodò enim posset dari, si mea nõ interest:
esto, quòd negotia mea gesta sint, si mea non inter-
erat, quòd gerentur: sed excuso dominum meum vt

A fidelis discipulus: vtens exemplo Cassij, qui senten-
tiam magistri sui Sabini diligenter excusat: vt ff. de
arbitris. l. diecre. dico enim quòd in eo quod man-
dauí tibi vt negotia Titij gereres: fuit negotium ge-
stum Titij, saltem quò ad propositum: vnde si non
gessisti: ago; quia hæc obligatio, ff. negoti. gesto. ex
re ipsa venit: vnde etiam pupillus & furiosus obliga
tur: vt ff. de nego. gest. l. ij. & ff. de actio. & obligati.
l. furiosus. si ergo gessisti ego teneor Titio: & tu te-
neris mihi sicut est argumen. ex l. illa. ff. de nego. ge-
stis. si quis mandato. *Oppositio.* Item opponitur, q.
B actio mandati locum habere non potest: certum est,
quòd si mandasti mihi vt ego tua geram negotia: &
ego gessi & malè: quomodò potes agere cótra me:
cùm lex dicat, quòd sibi quis imputare debet quòd
tali sua negotia administranda mandauit vel com-
misit: vt ff. de minoribus. l. cùm mandato. & alibi di
cit generale, quòd mala electio est in culpa: vt ff.
si mensór falsum modum dixerit. l. j. & ff. de action.
& obliga. l. ij. & qui negligenti amico rem custo-
diendam tradidit, suæ facilitati debet imputare: vt
institu. quibus modis re contrahitur oblig. §. præte-
C reà. & qui parum diligentem socium sibi acquirit,
de se queri debet: vt ff. pro socio. l. socius socio. & in-
stitu. pro socio. §. vltim. Respondeo, locum habet a-
ctio mandati: nam pone, quòd ignorabam te esse ne
gligentem: vnde opposita non contra dicunt: quia
loquuntur in sciente: vel esto, quòd scirem quòd es-
set locus actioni mandati in his quæ dolo vel for-
tè lata culpa commissa sunt: nam licèt ego fuerim
in culpa committendo negotia alicui minùs dilige-
ti; ille dolo vel lata culpa aliquid faciendo nihilo-
minùs tenebitur: quia dolus culpæ præponderat: vt
D ff. ad legem Aquiliam. l. item si obstetrix. in fin. alio.
quin culpa cum culpa compensaretur. ff. ad legem
Aquil. item Mela. in primo responso. & ff. de com-
pensatio. si ambo. & fortè actio mãdati locum non
haberet, nisi aliqnid penes procuratorem ex illo mã
danto esset: tunc sine distinctione locus esset actio-
ni mandati: cùm ex mandato nihil penes procurato
rem remanere oportet: vt ff. mandati. l. ex mandato.
& ff. de procura. l. qui proprio. §. vt in cæteris.

*Si aliquis propter mandatum sibi iniunctum aliquas ex-
pensas faciat, habet contrariam actionem mandati.*

E De actioone mandati contraria, Rubric.

1 *Actio mandati contraria ad hoc ut procedat, quot exi-
gantur.*
2 *Actiones contrarie multiplices inueniuntur.*
3 *Actio nulla contraria quare non infamet: nisi mandati.*
4 *Actiones quatuor tantùm contraria. s. mandati deposi-
ti tutele & pro socio, quare infament.*
5 *Positiones actoris & rei in actione mandati cõtraria. &
numer. 6.*
7 *Libelli in tali actione quomodò fiant. cum plu. seq.*
8 *Bone sue quando aliquis dilapidare incipiat.*

F SICVT directa actio mandati datur domino:
ita & contraria datur procuratori contra domi-
num: vt ff. mandati. l. si verò non remunerandi. §. cõ
1 trario. † Quæ actio ad hoc vt competat: tot sunt ne
cessaria fere quot diximus in actione superiori. & li
cèt dominus Ioannes in arbore actionum non tra-
ctauit nec de ista nec de aliqua contrariarum: vnde
mirandum est cùm sint valdè vtiles. Ego tamen de
hac tractabo: & statim post tractatum directè sup-
ponam de tractatu cõtrariæ: summulam tamen bre
G uem trado de contrarijs. † Sciendum est, quòd actio
2 nes contrariæ quinque inueniuntur: prima contra-
ria mandati: & sic intitulatur mandati vel contra: vt
ff. eod. l. si verò non remunerandi. §. cótratio. Secun
da contraria depositi. & sic intitulatur depositi vel
contra: vt ff. depositi. l. ei apud quem. Tertia con-
traria tutelæ; vt in specialibus titulis tàm in C.
quàm in ff. de contrario tutelę iudicio. Quarta con
traria commodati, & sic intitulatur commodati
vel contrà: vt ff. commodati. l. in commodati con-
traria. Quinta pignoratitia contraria: & sic in-
H titulatur de pignoratitia actione, vel contraria: vt
ff. de pignor. actio. l. tutor. §. cõtraria. Hæ autem cõ-
trarię ideò intitulantur insimul cum directis: quia
ferè eiusdem naturę sunt: ferè ideò dixi: quia tres pri
mæ directę infamant; vt institu. de pœna temerè liti
gantium. §. ex quibusdam. & ff. de his qui not. infa.
l. j. Et est dignum no. quòd nulla actio ex contractu
vel quasi descendens quæ sit ciuilis infamat: nisi il-
læ tres: & actio pro socio est ex vtraq; parte directa:
nulla autem contrariarum infamat præterquàm cõ
traria mandati; vt ff. de his qui not. infam. l. furti. §.
I mandati. & §. vlt. & contraria mandati. In vno tan
tùm casu quando datur fideiussori: vt in prædicta. l.
3 furti. § mandati. † *Quæstio.* Sed quæritur quare nul
la contraria infamat, nisi mãdati etiam in casu illo.
Resondeo: in nulla cõtra agitur de perfidia, nisi ibi:
sed in alijs contrarijs agitur de calculo sicut hæc ra
tio reddit in l. illa. furti. §. vlti. quæ ratio illud sonat.
in contraria mandati quæ datur fideiussori agitur
de perfidia. i. de fide rupta: nam ex quo mandas mi-
hi vt pro te fideiubeam: & ego fideiussero, & solui:
quia hoc etiam mihi mandasti vt soluerem: vt ff. de
K condict. indeb. l. indebitum. rectè infamaris: quia ve
nis contra fidem tuam. In alijs autem cõtrarijs agi-
tur de calculo. i. de aliquibus expensis, vel de aliquo
interesse quod deducitur per rationem faciendam
per calculum: sicuti & aliàs de errore calculi. i. com
putationis factæ per calculum. Sed eodem modo vi
detur in contraria mandati vt agatur ibi de calcu-
lo & de interesse: quare ergo infamat, quòd enim in
contraria mandati agatur de interesse dicit lex ff.
mandati. l. si verò non remerandi. §. contrario. Re-
spondeo: licèt ibi veniat interesse: agitur tamen mã-
L dati de perfidia: nam in nulla contrariarum de perfi
dia potest agi: sed tantùm de expensis: & sic de inter-
esse. In hac autem agitur de vtroque: nam si depo-
no non videor mandare nisi custodiam: vt ff. deposi
ti. l. j. §. j. non autẽ videor mandare vt aliquid facias
vel expendas: licèt si expenderis aliquid repetas per
contrariam actionem depositi. hoc idẽ in omnibus
alijs contrarijs. in sola contraria mandati & in casu
illo tantùum venit perfidia: quia fideliter mandas
mihi vt fideiubeam & vt soluam: vt supradictũ est.
vnde cùum graue sit probo viro fidem frangere: vt
M ff. de consti. pecu. l. j. ideò meritò damnatus de per-
4 fidia infamatur. † *Quæstio.* Item quæritur: qua-
re ille quatuor actiones tantùm infamant scilicèt
mandati, depositi & tutelæ. & pro socio. cum etiam
sint aliæ actiones bonæ fidei, quæ debent simili-
ter infamari: vt instit. de actio. §. ac. Respondeo. li-
cèt in alijs desideratur bona fides: & in illis qua-
tuor desideratur maior bona fides: & est ratio. quia
in mandato in deposito in tutela in societate in
istis quatuor de omnibus hominibus re specialiorẽ
eligo &

A eligo & magis in te confido quàm de aliquo alio:
& ideò iſte procedit quod ſequatur infamia. Sed cũ
ſint quatuor quæ infamant: quare dicit de tribus a-
ctionibus. Reſpondeo: ideò de illis tribus: quia illæ
tres habent contrarias. pro ſocio: licèt infamet: vt C.
ex quibus cauſis infa. irro. l. fidem rumpens. tamen
non habet contrariam: imò eſt ex vtraque parte di-
recta: vt inſtitu. de pœna temerè litigantiũ. §. ex qui-
buſdam. Item nota, quòd omnes contrariæ ſunt ci-
uiles: nam cùm ſint actiones: ergo ciuiles: vt ff. de ori
gi. iur. l. ij. in fin. primæ colum. ſolam contrariam tu
B telæ inuenimus prætoriam: & ideò de ea in articulo
ſpeciali inter prętorias tutelę tractaui. Videamus er
go de contraria mandati actione, quæ ad hoc vt cõ-
petat, tot ſunt neceſſaria. In primis, quòd mandatũ
ſit completũ: ſi ego mãdaui tibi vt fundum emeres:
& ſi pretiũ nondũ ſolueris, ages contra me vt pretiũ
ſoluã, pro quo tu emeris: & ego agam contra te vt ce
das mihi actionem ex empto. & ſic in hoc caſu com
pletum eſt mandatum: quia emptio ſimul atque de
pretio fuit conuentum, completa eſt. Si autem man
daui vt iudicium pro me ſuſciperes, non ages cõtra
C me niſi finito iudicio. Si autẽ mandaui vt obligatio
nem meam animo nouandi accipias: antequàm prę
ſtes vel dãnatus ſis: ages cõtra me: quia ego ſum libe
ratus: ſecus ſi pro me fueris fideiuſſor, cõſtitutor ſeu
mãdator. nunquã enim ages antequã ſoluas, vel ſis
condemnatus: vel diu ſteteris in obligatione. quod
intelligo ſecundùm arbitrium iudicis: & ſecundùm
cõditionem & qualitatem perſonarum: vt ff. de iu-
re deliberãdi. l. j. nec admitto de quinquennio: vt ff.
qui ſine mand. ad libel. l. ſi eum fideicõmiſ. §. Ariſto.
nec de biennio: vt ff. locati & conduct. l. cùm domũ.
D vel niſi bona mea dilapidem: vel niſi aliter fuerit a-
ctum inter nos. ff. eod. Lucius. & C. eod. ſi pro eo. &
ff de fideiuſſorib. l. fideiuſſor pro venditore. & l. fide
iuſſor qui minori. & eſt ratio. quia fideiuſſori vi-
deor vtrumq; mandare, ſcilicet quod ſe obliget, &
ꝙ ſoluat: vnde nõ videtur impletum mãdatum, niſi
vtrumq; fiat: vt ff. de cõdict. indeb. l. indebitam. cùm
iuuari non decipi beneficijs nos oportet: vt ff. com-
modati. l. j. §. ſicut. Secundum vt fines mandati di-
ligenter cuſtodiat is qui vult agere contraria actio-
ne mandati: aliâs non competit: vt ff. eod. l. prętereà.
E & l. ſi proculus. & l. ſi diligenter. Tertium, quòd pro
te fideiubeam præſente etiam ſine mandato: alio-
quin locum habet nego. geſto. vt ff. eod. ex manda-
to. §. j. & l. qui fidem. Quartum vt meum mãdatum
interueniat: alioquin ſi me vetante vel in rem tuam
vel animo nouandi non habet locum cõtraria man
dati: vt ff. eod. ſi remunerandi. §. ſi paſſus eſt. §. vlti.
Quintũ, vt non ſis in culpa cui mãdaui: puta, quod
ſeruaſti omnia quę ſeruare debuiſti: alioquin ſi omi
ſiſti exceptionem peremptoriam & ſciens tibi com-
petentẽ ex perſona mea mandati cõtraria non ages
F ſicut de hoc copioſè notat dominus meus in ſum-
ma tituli iſtius: & notantur hæc. ff. eod. ſi fideiuſſor.
§. vlti. In hac autem actione actor facit tales poſi-
5 tiones. † *Poſitio actoris.* Ego dico, quòd tu mandaſti
mihi vt emerem tibi domum: vel vt pro te fideiube-
rem. Item ego emi vel fideiuſsi. Item emendo vel fi-
deiubendo fines mandati cuſtodiui diligenter. Ecõ
6 trà reus facit tales poſition. † *Poſitio rei.* Ego dico,
quòd ego mandaui Titio, quòd domum mihi eme-
ret. Item ille mihi emit? Item tibi prohibui ne eme-
G res: vel ne pro me fideiuberes. Item omiſiſti fines
mandati: quia tibi mandaui de emenda domo Ti-
tiana: & tu emiſti Seianam. Item tu in culpa fuiſti
omittendo exceptionem peremptoriam: puta, pacti
conuenti, competentem tibi ex perſona mea. In hac
autem actione vario modo cõcipietur libellus. nam
ſi procurator ſeu fideiuſſor agit contraria mandati
7 pro eo quod ſoluit cõcipietur ſic libellus. † *Libellus.*
Ago ego contra Titium qui cùm mihi mandaſſet
vt domum ſibi pro viginti emerẽ: & ſolui illa vigin
ti: vt cùm mandaſſet mihi vel pro eo fideiuberem pe
H nes talem creditorem in decem fideiuſsi & ſolui: vn-
de vt viginti ſeu decem quæ ſolui mihi præſtet: ago
contra ipſum, & ad hoc propono contrariam actio-
nem mandati. Quòd ſic rectè concipiatur libellus,
dicit lex ff. eod. l. ſi verò non remunerãdi. §. contra-
rio. *Oppoſitio.* Sed non videtur quòd actio talis in
hoc caſu poſsit competere. Nam certum eſt quòd fi
nes mandati diligenter ſunt cuſtodiendi: vt ff. eod.
l. diligenter. at ego mandaui, vt emeres, vel vt fide-
iuberes: non autem mandaui vt ſolueres: vnde ſi ſol
uiſti, tibi imputa: cùm in pecunia ſoluenda non in-
I teruenisset mandatum: ſatis eſt enim ſi emiſti: ſi fide
iuſsiſti. argumen. ff. de iureiurand. l. iuſiurandum &
ad pecunias. §. procurator. ff. iudica. ſolui. l. iam ta-
men. §. in hac. vnde potiùs videtur, quòd locum ha-
beret actio nego. geſt. Reſpõdeo: imò locum habet
contra mandati. mandatum enim interuenit de ſol-
uendo. nam ſi mando, vt fideiubeas, videor manda-
re vt ſoluas: vt ff. de condict. indeb. l. indebitam. ſo-
lutio enim procedit ex conſequentia prioris manda
ti. argu. ff. de minori. denique. ſecundo reſpon. & C.
ad Velleia. l. antiquę. Si autem fideiuſſor non ſoluit
K ſed eſt obligatus creditori ex fideiuſsione: & agit cõ
tra dominum in quatuor caſibus: vt ſuperiùs dixi cõ
8 cipitur libellus ſic. † *Libellus.* Ego R. ago contra
M. qui cũ mãdaſſet mihi vt pro eo fideiuberẽ penes
talem creditorẽ in x. fideiuſsi: vnde cùm ipſi credito
ri ſim condemnatus in illis decem: vel cùm diu ſtete
rim in obligatione: vel cùm ipſe incipiat dilapidare
bona ſua: vel quia hoc actum eſt inter nos: ago cõ-
tra ipſum vt me ab ipſa obligatione liberet: propo-
no actionem contrariam mãdati. quòd ſic rectè con
cipitur libellus dicit lex ff. eod. l. ſi mandato meo. §.
L quoties. Quod autem in iſtis quatuor caſibus poſ-
ſit quis agere contrária, antequàm ſoluat notaui ſu
pra in hac eadem actione. *Oppoſitio.* Sed videtur ꝙ
libellus ſit ineptè conceptus. nam lex dicit abeſſe
mihi videtur pecunia in qua obligatus ſum: vt ff. de
nego. geſt. ſi quis manda. in fin. & argu. ff. ad leg.
falcidiam, quod de bonis. §. ex donatione. iſta enim
duo paríficantur: ſiue quis ſoluerit: ſiue debeat: vt
ff. de negoti. geſt. l. ſi quis. § qui mandato. & argu.
de hæreditate vel actio. vend. l. ij. §. vlti. & argumen.
ff. de iure do. l. profectitia. §. ſed & ſi paret. & argum.
M ff. de peculio. l. ſi noxali. in princip. Vnde cùm iſta
ſint paria debuit libellus ſic concipi. Ago contra-
ria mandati vti ſoluat etiam ſi pecunia non fuerit à
me ſoluta. Reſpondeo: licèt iſta duo habeantur vt
paria: non tamen quò ad omnia. nam licèt pecu-
nia in quam obligatus ſum, videatur abeſſe: non ta
men abeſt in veritate: vt ff. ſoluto matrim. l. facere
poſſe. videtur ergo mihi abeſſe ad hoc vt agam mã-
dati: ſed non vt ſoluam: ſed vt obligatione li-
beret: vt dixi: ſimile habes, idem eſt cauere quod

A soluere: vt ff. de dona. si patronus. & C. ad legem fal
cidiam. l. vltim. non tamen quò ad omnia: vt in Ma
cedoniano. nam filiusfamiliâs si soluat, factus pa-
terfamil. non repetit: si caueat habet exceptionem:
vt ff. ad Macedo. l. sed & Iulianus. §. vlti. & l. sed &
si patet. & l. vltim. *Oppositio*. Item nó videtur, quòd
possim agere in duobus casibus antequàm soluam.
scilicèt quando fui condemnatus: & quando diu ste
ti in obligatione: quia mihi imputare debeo quare
pro tali fideiussi: in alijs autem duobus casibus de
iure ago: & quia est pactum quod dat formam con
B tractui: vt ff depositi l. j. §. si conuenerit. & quia inci
pit fieri non soluendo: & in quo etiam casu vxori
consulitur: vt C. de iure dot. l. vbi adhuc. & argumē.
ff. in posses. legato. l. planè. Respondeo: imò etiam
in illis duobus casibus debet mihi subueniri: nam
non debeo esse pro te perpetuò obligatus: vt ff. de
damno infect. qui bona. §. vltim. sufficit ergo si diu
steti. Item sufficere debet si fui condemnatus: & tot
labores in causa sostinui: cùm non sine magno in-
commodo à nostris negotijs auocamur: vt ff. quem-
admodum testamē. aperian. si quis ex signatoribus.
C & maximè cùm sufficiat si cui vel in paucis amici la
boribus consulatur: vt C. de nego. gest. l. tutori vel
9 curatori. † *Quæstio*. Item quæritur quando aliquis
dicatur incipere dilapidare bona sua? Quidam di-
cunt quando incipit dare danda & non danda: sicut
de prodigo: vt ff. de curato. furio. l. j. sicut fecit iuue-
nis ille qui destruxit patris substantiam viuendo lu
xuriosè: qui ergo tota die per meretrices: per taber-
nas: ludendo ad aleas: dando ioculatoribus vadit:
istum dicunt dilapidare: vel quando homines dicūt
iste malè fecit facta sua vel factum suum: consumit,
D dilapidat sua: vt ff. de fluminibus publicis. l. j. §. flu-
men. & ff. de fundo instructo, & instrumen. lega. l.
cùm de lanionis. §. asinam.

Si aliquam rem deposuisti penes aliquem: habet locum actio depositi ad rem repetendam.

De actione depositi quæ datur deponenti
contra depositarium, Rubric.

1 *Actio depositi ad hoc ut competat, quae necessaria sint.*
2.3 *Positiones actoris & rei in actione depositi quae &c.*
4 *Libelli in tali actione quomodò concipiatur.*
5 *Actio ista an personalis esse dicatur.*
E 6 *Actio depositi pretoria cuius naturæ sit.*

SI REM aliquā penes aliquē deposuisti: ad eā
repetendam cōpetit tibi actio depositi: vt ff. depo
siti. l. j. & institu. quibus modis re contrahitur obli-
1 gatio. † Quæ actio ad hoc vt competat, tot sunt ne-
cessaria. In primis, vt res interueniat, quæ depona-
tur: & propterea dicitur contractus iste re contrahi:
vt in prędictis legibus. Secundum, vt custodia rei ad
illum pertineat, apud quem deponitur: vt ff. eod. l. j.
§ j. nec admitto quorundam errorem, qui voluerūt
dicere, quòd propterea quia depositarius tenetur
F præstare custodiam, quòd teneatur mandati & de-
positi: & habent argumen. ff eod. l. j. §. si te rogaue-
ro. sed ibi ideò euenit: quia ibi mandatū primò præ-
cesserat: & ideò mandati agitur habens & custodiæ
legem: propterea quia in contractibus spectamus
initium: vt ff. mādati si procuratorem. §. j. alia enim
custodia desideratur in deposito: quia tenetur de do
lo & lata culpa: vt ff. eo. quod Nerua. nisi in casibus
vbi tenetur de leui culpa quando conuenit: vt ff. eo.
l. j. §. si conuenerit. Item tenetur de casu fortuito, si

G nominatim conuenit: & specificauit casus: & si ob-
tulerit se deposito: vt ff. eod. l. j. §. sæpè euenit. si fuit
in mora reddendi depositum: vt ff. eo. & si in alia §.
quemadmodum. culpa præcedēs casum fortuitum
facit etiam depositarium teneri de casu: vt arg. ff cō
modati. l. si vt certo. §. qui verò. & ff. eod. quod Ner-
ua. dolus etiam commissus in re deposita obligat de
positarium de casu fortuito: vt ff. eod l. j. §. si rem de-
positā. si sui gratia idem: vt ff. si certum peta. si quis.
in fi. Item si pretium pro deposito accepit, tenetur
etiam de casu: vt ff. vi bon. rapt. l. ij. §. quæritur. in fi.
H In mandato autem venit leuissima: vt C. manda. l. à
procuratore. & ff. mandati. si procurator. §. vlti. & ff.
cōmo. si vt certo. §. j. Tertium, quòd pro re deponen
da nihil detur: tunc enim non erit contractus depo
si: sed alius, vel locati, vel præscript. verbis: vt ff. e. l. j.
§. si quis seruum. statim enim ex quo pecunia inter-
uenit, mutatur natura depositi: vt ff. deposit. l. Lu-
cius Titius. Quartum, vt rei depositę proprietatem
& possessionem retineamus: vt ff eod. l. licèt. §. rei. Si
autem dominium rei transeat in depositarium, non
erit depositum, sed alius contractus: puta mutui: vt
I ff. e. t. Lucius Titius. *Oppositio*. Sed opponitur. ff. e.
l. die sponsaliorum. §. vlti. ibi enim transfertur domi
niū, & tamē depositi agitur. Respōdeo: referas te ad
principium: vt si in principio fuit deposita: & tunc
conuenit, vt vteretur propter principiū: depositi agi
tur: vt in l. illa die. si autem ex interuallo: agitur de
mutuo. vel aliter & melius in l. illa, Lucius Titius.
primus cōtractus fuit mutui: quia seruus tuus mihi
numerauerat: vel vt dicit dominus meus casuale est:
vt licèt dominium transferatur, quòd agatur depositi:
vt in l. illa. possessio tamen in casu non retinetur,
K quādo deponitur apud sequestrum: vt ff. eod. l. licèt.
§. vlti. Quintum, quòd res deposita nó reddatur, vel
reddatur & deterior: vt ff. eod. l. j. §. si res deposita. &
§. si rem. Sextum, quòd res sit mobilis vel se mouens,
quę deponitur: pro re enim immobili non datur: vt
notat dominus meus in princip. summę tit. istius. &
hoc ex illo colligitur. omnia enim exempla quę po-
nuntur in tit. de rebus mobilibus & se mouentibus
tractant. & præterea. l. j. in prin. ff. e. dicit depositum
dicitur quod ponitur: at res mobilis dicitur deponi.
Sed quare res immobilis sicut commodatur non sic
L deponitur: vt ff. cómod. l. j. licèt dominus meus de re
mobili tantùm intellexerit. Septimum, quòd res nó
sit propria illius apud quē deponitur: tunc enim nó
tenet depositum: vt ff. eo. l. qui rem. & ff. de regu. iur.
neq; pignus. & ff. de precario. certè. §. vlt. & ff. de cō
trahen. empti. suæ rei. & l. si in emptione. §. rei suę. &
C. loca. & conduct. l. qui rem. Octauum, quòd quando
petitur res deposita, quòd sint dicenda signa rei: vt
ff. eo l. j. §. si quis aurum. & l. sequen. Nonum, quòd
res deposita sit in rerum natura: alioquin si naturali
interitu pereat, liberatur depositarius: nisi fortè in
M casibus illis vbi tenetur quis de casu fortuito: vt ff.
eodem. l. si plures. §. penulti. Vnde in hac actione a-
2 ctor facit tales positiones. † *Positio actoris*. Ego di-
co, quòd rem talem deposui penes te. Item rem il-
lam tu recepisti. Item rem illam tu recepisti in tua
custodia & gratis. Item rei illius proprietatem, &
possessionem ego retineo. Item rem illam tu non
vis mihi reddere. Item reddidisti & deteriorem.
Item res illa quam deposui, fuit mobilis. Item
res illa mea est. Item rei illius signa talia sunt.
Econtrà

A Econtrà reus vtatur talibus position. † *Positio rei.*
3 Ego dico, ꝙ rem illam tu deposuisti penes Titium.
Item rem illam recusaui recipere. Item rei illius in
me trãstulisti dominiũ. Item pro re illa deposita sol-
uisti mihi pecuniam. Item res illa mea est. Item rei il
lius sunt talia signa & diuersa à primis. In hac autẽ
4 actione cõcipit actor sic libel. † *Libellus.* Ago cõtra
Ti. penes quẽ deposui rem talem: cuius signa sunt
talia: vnde vt rem illam mihi restituat, ago cõtra ip
sum & propono actionem depositi. ꝙ sic rectè con-
cipiatur libel. dicit lex ff. e. l. j. §. j. & §. si rem. §. si qs
B aurum. *Oppositio.* Sed videtur, ꝙ actio ista non pos-
sit intentari. Certum est quod rei depositę proprie-
tatem & possessionẽ retinemus: vt ff. e. l. licèt. §. rei.
& hoc in re cõmodata: vt ff. cõmo. l. rei. hoc in actio
ne ex locato in re locata: vt ff. loca. & conduct. l. nõ
solet. & ff. de vsucap. nunquam. §. quod vulgò. Si er
go res est mea, vt dictũ est: ergo res non est mihi de-
bita. vnde in obligationibus res est mihi debita: &
non mea: vt ff. de actio. & oblig. l. obligationum. in
princ. & eadem quæstio potest notari in actione cõ-
modati & locati. Respõdeo: imò locum habet. non
C enim intento actionẽ depositi, vt rem illam mihi de
beas vel des. i. ꝙ facias accipientis: cùm verbum da
re, hoc sonet: vt ff de verb. oblig. l. vbi autem non ap
paret. §. vlt. & institu. de act. §. sic itaq; discretis. quia
res deposita mea est: non intẽto eam vt rei ipsius pos
sessionẽ in me transferat: quia rei ipsius possessionẽ
habeo: vt dictũ est. sed ideò eam propono ratione il-
lius detentationis quam habet depositarius vt mihi
rem illam præstet: & si non vult rem illam mihi red
dere: non cõdemnabitur in interesse solo illius de-
tentationis, sed quãti res illa tota æstimabitur: adeò
D quòd iurabitur in litẽ: vt ff. e. l. j. §. in depositi. & hoc
simile in condictionibus: nemo potest cõdicere rem
suam præterquàm à fure: vt ff. quemadmo. vsufruct.
caue a. l. vlti. verum est ratione proprietatis: ratione
tamen possessionis condicet: vt ff. de condi. indeb. l.
indebiti. *Oppositio.* Sed nonnè ista datur prædoni. vt
ff. eo. l. j. §. si prædo. imò etiam furi: vt ibi: sed si datur
quomodò ergo intentabunt: vt dicant se proprieta-
tẽ & possessionẽ retinere, cùm non sint domini? Re
spondeo: licèt non sint dñi: tamen qui habet: habet
ab eis in depositũ proprietatẽ. i. ipsam rem: nõ domi
E nium & possessionẽ retinet: nec audet referre quæ-
stionem dominij cùm ab eis habeat causam: maxi-
mè cùm agat actione ex cõtractu: vt ff. solu. mat. l. si
res aliena. & C. loca. & cõduct. l. si quis cõdu. & est
hinc mirabile, ꝙ depositario nolente restituere iura-
bunt isti in litem: & fiet æstimatio illius rei. Et qua-
re: cùm non sint domini: & lex assignat rationem:
ideò quia ipsi tenentur rem illam restituere: vt ff e.
l. j. §. si prædo. Actio enim ista habet quædam casua
lia in se: & quia cõpensationem non recipit: vt C. de
compẽsa. l. vlti. & quia nullus præter dominum in-
F terdicere potest restitutionẽ depositi: vt C. depositi.
authen. sed iam cautum est: & est in authen de depo
5 sito & denuntiationibus. † *Quæstio.* Sed illud quæ-
ritur: an actio ista sit personalis? & respõdetur ꝙ sic:
vt ff e. si quis inficiatus. §. vlti. nam ibi dicit, ꝙ tene-
tur cõdict. i. actione personali: cùm omnis cõdictio
sit in personam actio: vt institu. de acti. §. sic itaque.
Sed probo quod est in rem. Certum est, quòd cõtra
ctus iste re contrahitur: vt instit. quib. mod. re cõtra-
hi. propterea lex dicit, ꝙ dolus descẽdit in hac actio-
G ne ex prosecutione contractus & rei: vt ff. eod. si ho-
minem. § datur. ergo videtur, ꝙ sit in rem actio: ma
ximè cùm rem ipsam prosequatur. Respondeo: non
est in rem: sed in personam: vt dictũ est: licèt enim re
cõtrahatur. i. propter rem quę interuenit: persona ta
men quę suscipit obligatur ad rem illam restituen-
dam: sicut & aliàs dicitur creditor re obligatur. i. pro
pter rem: vt instit. quib. mod. re cõtra obl. §. creditor.
obligatur dico pignoratitia ad rem illam restituen-
dam: quę actio personalis est: vt C. de distra. pigno.
l. si. præterea lex dicit, ꝙ in actione depositi propter
H dolũ à defuncto cõmissum tenetur quilibet pro hæ-
reditaria portione: vt ff. e. si hominẽ. §. datur. & ff. de
actio. & obliga. ex depositi. licèt si ageretur pro re il
la recuperanda ageretur cõtra illũ tantũ, qui rem il
lam tenet. sicut in actio. cõmo. vt ff. cõmo. l. iij. §. hæ-
6 res. † Est & alia actio depositi prętoria, quę cõpetit
quoties aliquid ratione incẽdij ruinę, vel tumultus
deponitur: vt ff. e. l. j. § ij. & l. quod tumultus. de qua
diximus s. in tractatu prætoriarũ in speciali rubric.
Si aliquis in re penes se deposita expensas faciat locum habet actio depositi contraria.

I De actione depositi contraria, Rubric.

1 *Actio depositi contraria ad hoc ut competat, quot exigantur.*
2 *Libellus in tali actione quomodò formetur.*

SICVT actio directa depositi cõpetit deponẽti:
sic cõtraria actio depositi cõpetit depositario pro
pter expensas vel alia quæ expẽdit in re deposita: vt
1 ff. e. ti. l. ei apud quem. & l. actione depositi. † Vnde
ad hoc vt actio ista cõpetat, tot sunt necessaria, quot
ferè diximus in directa: pręterquã quia in directa iu-
K ratur in litem: vt ff. eod. l. j. §. in depositi. in hac non
iuratur sicut in l. illa, ei apud quem. sicut nec in qua
libet alia contraria iuratur præterquàm in cõtraria
mandati: vt ff de his qui not. infa. l. furti. §. cõtrario.
& § mandati. & de hoc dixi supra in contraria a-
ctione mandati. Est & aliud necessarium, quòd ille
fecerit expensas & vtiles: aliàs non habeat locum:
vt in l. illa. & argu ff. de nego. gest. l. sed an vltrò. &
2 ff cõmo. in rebus. § possunt. † Vnde in hac actione.
non sunt positiones necessarię. *Libellus.* Libellus au
tem concipitur sic. Ago ego R. contra M. qui cùm
L deposuisset penes me rem talem: puta equum, vel ser
uum: in illo equo vel seruo impendi decem: vnde vt
illa decem mihi restituat vel præstet ago contra ip-
sum: & propono actionem depositi contrariam.
Quod sic rectè concipiatur libellus, dicit lex ff. eo. l.
ei apud quem. & l. actione. *Oppositio.* Sed opponi-
tur: quòd non possit actio ista pro expensis propo-
ni. Certum est, quòd depositarius tenetur de dolo &
lata culpa: vt ff. depositi. l. quod Nerua. ergo non
tenetur facere expensas sicut nec creditor, qui est
missus in possessionem qui tenetur tantùm de dolo
M & culpa lata: non tenetur si expensas non fecerit:
& res illa pereat in cuius possessione missus est: vt ff.
de bon. authorita. iudic. posid. l. prætor. §. est præte-
rea. si non tenetur, & fecit in re aliena & sciens vide
tur voluisse donare: sicut & ille qui sciens in alie-
no impedit: vt ff. de acquirend. rerum domi. l. adeò.
§. ex diuerso. & instit. de rer. diui. §. cùm quis in suo.
arg. etiam. ff de reg. iur. l. cuius per errorẽ. Respon-
deo. Certũ est depositarium tantùm teneri de dolo
& lata culpa: nisi in casibus vt dictũ est: impensas ta

A men.factas nihilominùs repetet contraria actione
depositi. Nec obstat obiectio: quia tunc imputatur
mihi, quando nulla præcedit causa vel titulus: vel
quãdo non habeo rem domini volũtate: vel quãdo
de nouo sciens in alieno impẽdi. cæterùm in casibus
prædictis repetet expensas sicut in casibus prędictis
in omnibus cõtrarijs: & quando in rem iam factam
Impendo & sciens: vt C. de rei vendic. domum. sicut
& ille repetit, qui accedit animo deprędandi: vt ff. de
nego. gest. l. si pupilli. §. uj. sicut etiam in fructuario:
vt ff. de vsufruct. l. si absente.

B *Si aliquis tutor fuit: & tutela finita est: potest cõueniri actione tutelæ.*

De actione tutelæ, Rubric.

1 *Actio tutelæ ad hoc ut exigatur: quot necessaria sint.*
2 *Positiones actoris & rei in actione tutelæ. & nu. 3.*
4 *Libellus in tali actione quomodò fiat.*
5 *Actione tali, an aliquis eorũ ad libitũ conueniri poterit.*

QVIA frequenter tutores tutelã administrant:
ideò cõtra eos prodita est actio tutelę: de qua
actione duę rubri. sunt C. arbitriũ tutelæ: & actio tu
telę. & intitulatur ibi rubric. per accusatiuũ. q. d. vi-
C deamus quale sit arbitriũ: & qualis sit actio tutelę: li
cèt aliç rubricę intitulẽtur per genitiuũ: vt quorũ bo
norũ: aliç per gerundiũ: vt famil. ercis. & cõmuni di-
ui. aliç per ablatiuum cum præpositione precedente
vt de accusationibus. aliç per verba defectiua: vt vn
de vi, &c. sicut dñs meus nnt. in princ. summæ istius
titu. & alia rubric. quæ de hac actione tractat. ff. de
1 tute. & ratiõibus distra. † Quæ actio tutelæ ad hoc
vt cõpetat, tot sunt necessaria. In primis, ꝙ aliquis
sit tutor: siue testamentarius: siue legitimus: siue da-
tiuus: vt ff. de tutel. & rationib. distra. l. si tutor rei pu
D blicę. §. si duobus. & §. si testamento. & l. posthumo.
& C. arbitr. tutelę. l. j. Secundùm, ꝙ in his quę fecit,
quę facere non debuit cõmiserit dolũ latã vel leuem
culpã: siue non fecerit: quæ facere debuit: vt C. eod.
quicquid. ff. e. l. j. in princ. de his qualiter quis cõmit
tat & in quibus dolũ latam vel leuẽ culpã per leges
positas sub rubricis patet. Tertiũ, ꝙ tutela sit finita,
quæ finitur multis modis: vt ff. e. tutor reipublicę. §.
ij. iij. & vlti. durante enim tutela secundũ dominum
meũ actio ista non nascitur, sed demùm tutela fini-
ta: vt ff. e. l. nisi. & l. si tutor rei. §. vlti. & l. hæc non dã
E tur. & l. cùm tutor. § vlt. licèt alij dicãt eam nasci du
rante tutela, sed non cõpetere: nisi finita: quorũ sen-
tentiã reprobat dñs meus: sed salua authoritate do-
mini mei, aliorũ mihi placet opinio. Certũ est ꝙ tu-
tor obligatur ex quasi cõtractu: vt institu. de oblig.
quæ ex quasi cõtractu, durante tutela malè admini-
strat dolo malo vel leui culpa: quis nõ diceret actio
nẽ tutelæ natã esse. dico ergo illã nasci durante tute
la: sed eam non cõpetere nisi finita, & hoc est quod
dicunt leges allegatę de cõpetẽtia actionis: sicut in
actiõe pro socio & pignoratitia & alijs. nam lex di
F cit actio pro socio nasci post dissensum: vt C. pro so
cio. l. tandiu. intelligo quantũ ad cõpetentiam, & ad
exercitium actionis: nam etiã durante societate ori-
tur actio pro socio: vt ff. pro socio. l. adeò. & sic intel
ligo. l. ff. pro socio. l. actione. distrahitur societas. §.
quia ex quo intentatur, volunt societatẽ soluere: si-
cut & aliàs. ff. de repu. l. vlti. Item in pignoratitia nã
soluta pecunia nascitur pignoratitia. §. quò ad exer
citium: vt ff. de acti. pigno. l. si rem alienam. §. omnis
ante autẽ nascitur. vt institu. quib. mod. re cõtrahi.

G ob. §. creditor. simile habes ecõtrà: actio dicitur ex-
tingui quò ad exercitiũ, non autem quò ad ipsum
actio: vt C. de iur. deli. scimus. §. si autẽ. & ipse: & ff.
de fideiuss. l. Vranius. si enim sententia domini mei
obtineret, ꝙ actio ista tutelæ oriretur: tũc cùm tute-
la est finita: ergo finis administratiõis pareret actio
nem: quod esset valdè absurdum: cùm hæc actio in-
ducatur, & oriatur ex quasi cõtractu: iam oriretur se
cundum dominũ meum ex distractu: sicut in cõdi-
ctione indeb. vt insti. quib. mod. re contra. obli. §. is
quoq;. sed illa condictio indebiti oritur non ex di-
H stractu, sed quasi contractu: quia videtur quædam
obligatio extra id quod agitur tacitè induci: vt in
prædicto tit. & ff. cõmo. l. si is qui. Vnde in hac actio
2 ne actor fa. tal. posi. † *Positio actoris.* Ego dico, quòd
tu fuisti tutor meus testamẽtarius, legitimus vel da
tiuus. Item in administratione vel non administra-
tione cõmisisti dolũ vel latã vel leuem culpam. Item
3 tutela finita est. Econtrà reus fa. tal. posi. † *Positio rei.*
Ego dico, ꝙ solus Titius fuit tibi tutor relictus in te
stamento. Item optima fide administraui sine omni
culpa. Item adhuc durat tutela. In hac autẽ actione
I cõcipiet actor libel. † *Libellus.* Ago ego R. cõtra M.
4 olim tutorem meum testamentariũ legitimum seu
datiuum: vt reddat mihi rationem administratę tu-
telę per eum: vel ab eo propono actionẽ tutelę, ꝙ sic
rectè concipiatur libellus dicit lex ff. de tutelis: & ra
tio. dist. l. j. §. *Oppositio.* Sed opponitur, ꝙ non vide-
tur libel. bene cõceptus: si enim tutelam administra
uit: non propterea obligatur pupillo: sed obligatur
si malè administrauit: vel si aliqua ex administratio
ne sunt apud eum. Item si non administrauit, non
ideò agitur quia non administrauit: sed ideò debet
K agere: quia propter administrationẽ non factã dam
nificatę sunt res pupulli: vt ar. C. arbitriũ tutelę. l. si
defunctus: & sicut alibi habes simile vbi quis habet
ratum negotiũ malè gestum: quia etiam posteà agit
nego. gest. non propter verbum quod gessit: sed pro
pter aduerbium: quia malè gessit: vt ff. de neg. gest.
l. Põponius. si negotiũ. non ergo deberet concipi li-
bellus, vt reddat rationẽ: sed deberet dicere: tu malè
administrasti: propter quod sum damnificatus in e.
vel quia non administrasti negotia mea, facta sunt
deteriora in e. ideò illa e. peto: propono actio. tutelę
L Respõdeo: multi simplices metu istius quõis dicũt li-
bellũ hoc vltimo modo cõcipiẽdũ: sed malè. cõfiteor
enim qđ de malè gestis tenetur: & de male neglectis:
hoc enim est verũ in sentẽtia: sed quò ad petitionẽ re
ctè formo sic libellũ, quomodò enĩ possum scire quę
benè vel malè gesta sunt, si à capite rationẽ oĩm nõ
reddat: vt & aliàs habes: qa à capite ratio est edẽda:
vt ff. de edẽd. l. argẽtarius. §. edi. & etiã totã rationẽ
tenetur edere: vt ff. de edẽdo. l. j. §. edere. & l. vbi. §. j.
in fin. *Oppositio.* Item opponitur ex conceptione li-
belli videtur: vt æqualiter conueniatur administrãs
M & non administrans: sed non est ita: sed causa bre-
uitatis libellus sic concipitur: vt quando administra
uit, reddat rationem de administratis: quando non
administrauit reddat rationẽ de non administratis,
& hoc quãdo vnicus est tutor, qui administrauit vel
non administrauit. si autem plures fuerunt similiter
5 & contra eos cõcipitur libellus. † *Quæstio.* Sed quos
cõueniam: vtrum omnes simul an aliquem illorum
prout mihi placuerit quæritur. Certè distinguitur:
aut omnes ministrauerunt cõmuniter: aut separa-
tim. Item

A tim. Item aut quidam gesserunt: quidam non. si omnes administrauerũt cõmuniter: & omnes sunt soluendo: omnes poterit conuenire pupillus vel vnum eligere: ita quòd actionem tutelæ transferat in electum contra alios pro portione illorum: vt C. de diui. tute. l. ij. sed hoc ita si se conuenire patiatur: alioquin exemplo epistolæ diui Adriani poterit implorare remedium epistolæ fideiussorum vt ff. de tutelis & rationi. distr. l. j. §. tractemus. & ff. de fideiusso. l. inter fideiussores. imò & si actio tutelæ non ceditur electo: & soluat pro omnibus habet cõtra eos vtilem actio

B nem nego. gest. subsidiariam: vt in prædicto. §. nunc tractemus. Et quare aliu din fideiussore: qui si soluat solidũ contra fideiussorem nullam habet actionem: vt C. de fideiussorib. l. cùm alter. Respondeo, fideiussor si nõ habet contra fideiussorem ideò est: quia habet mandati contrariam contra debitorem pro quo fideiussit & soluit. tutor autem contra pupillum non habet actionem: quia non soluit pro eo: sed pro contutore: & ipsi pupillo soluit: ideò habet subsidiariam actionem nego gesto. contra tutorem & hoc quod dico de actione cedenda, & quòd age-

C re possit contra contutores quãdo ex communi culpa lata vel leui conuenitur. Cæterùm si ex dolo communi conueniatur, nec potest petere quod actiones sibi cedantur: nec habet actionem contra tutorem: vt ff. de administration. tuto. si plures. & ff. de tutel. & rationib. distra. l. j. §. nunc tractemus. Si autem omnes administrauerunt & separatim, aut diuise runt ipsi per se: & tunc perinde est ac si communiter gessissent: aut fuit facta diuisio per testatorem, vel per iudicem: in quibus casibus neuter pro altero cõ uenitur: sed tantùm quilibet pro sua administratio

D ne: nisi in quinque casibus, tres notantur C. de diui. tutel. l. ij. §. quando contutorem suspectum non remouit: vel remouit & tardè: vel remouẽdo prodidit iura pupilli. Quartus casus inuenitur quando non satis exigitur à contutore. vt ff. de administra. tuto. quotiens. §. constat. Quintus casus inuenitur quando tutor administrat: & in administratione inuenit rationes ad aliam administrationem pertinentes, & cõtutorem non certiorauit: vt ff. de administr. tuto. Titium. §. tutores. & si vis rectè considerare in omnibus istis quinque casibus, nõ tenetur quis ob alie

E num negotium: sed ratiõe suæ negligentiæ: & quod dico istum teneri quando alienatio est diuisa, intelligas si est diuisa in eadem prouincia: vel in eodem loco hoc dicit l. ij. C. de diui. tutel. præterquàm in rationibus inuẽtis. Cæterùm si in alia prouincia sit facta diuisio per testatorem vel iudicem: tunc in illis quatuor casibus vnus pro alio non tenetur. vt C. de pericul. tuto. l. ij. Si autem istorum qui gesserunt quidam sunt soluendo: quidam non: soli illi qui soluendo sunt, conueniuntur: nisi omnes fuerint soluendo tempore depositi officij, tunc enim imputet sibi mi-

F nor. vt C. de diui. tutel. l. j. & vlt. & C. de probatio. l. ex persona. Si autem quidam administrauerunt: & quidam non: tunc primò conueniuntur administrãtes. Secundò magistratus qui nominauerunt vel satis exegerunt: hoc dico in legitimis & datiuis: & nõ in testamentarijs. Tertio loco qui non administrauerunt: vt ff. de tute. & ratio. distra. l. j. §. nunc tractemus. nisi in prædictis quinque casibus, in quibus primò conueniuntur non administrantes, quàm magistratus: vt ff. de administr. tut. l. etiam. & l. Aemelius.

G in fine. l. tres. §. vlti. Si autem vnus gessit: & alius aliqua gesserit conuenitur vterque pro omnibus antequàm magistratus: vt ff. de magistra. con. l. duu. & ff. de administr. tut. l. Lucius. §. penulti. dicitur ergo subsidiaria actio ista plerumquè per aptitudinem.

De actione contraria tutele, Rubrica.

1 *Actiones omnes de iure ciuili inductæ sunt.*

SICVT contra tutorem datur actio tutelę: ita & ipsi tutori competit contraria propter expensas quas fecit in administratione illa. vt ff. de contrario iud. tut. l. j. in qua actione omnia illa deside-

H rantur, quę in actione superiori: hoc plus quod expensas faciat. verum de hac ad præsens non tracto: quia tractaui supra de actione tut. & pro tute. cõtraria in tractatu prętoriarum: cum illa sola contraria sit pretoria: licèt aliç contrariç sint ciuiles: & quare. Respondeo. semper actionem iudico ciuilem, nisi illam inueniam in edicto pretoris. † omnes enim

1 actiones sunt à iure ciuili inductę. vt ff. de origi. iu. l. ij. in fine j. colum. at in contraria actione tutelę inuenio, quod eam prętor induxit. vt ff. de contrario tu. iud. l. j. in principio.

I *Si quis commodauerit rem alicui, tenetur eam sibi restituere per actionem commodatam.*

De actione commodati, Rubri.

1 *Actio commodati ad hoc ut competat, quot requirãtur.*

2. 3 *Positiones actoris & rei in actione commodati.*

4 *Libellus in tali actione quomodò concipiatur.*

5 *Res commodata cum alicuius sit: quomodò eam obligationis iure petere posit.*

6 *Actio talis an pretoria uel ciuilis esse dicatur.*

FREQVENTER contingit, quòd rem tuam vel etiã alienã quã possides alij commodasti

K & ille vult tibi restituere locũ habet actio cõmodati: vt ff. cõm. l. j. & l. cõmodati. & l. ita. & insti. quibus

1 mo. re contra. obli. §. itẽ is quoque cui. † Quę actio ad hoc vt cõpetat tot sunt necessaria. In primis, ꝙ res concedatur alicui in causam commodati. Secundum, ꝙ concedatur gratia alicuius vsus: siue res sit mobilis siue immobilis & etiam incorporalis: adeo quòd ante completum tempus vsus illius rem illam auocare nõ possum. licèt in precario sit secus: quia precariũ conceditur sine prefinitione alicuius vsus. vt ff. e. l. j. & l. in commodato. & C. eo. l. eum qui. &

L ff. de precario. l. cum precario. & quare aliud in precario ratio assignatur: quia cum in precario sit vnũ pro eo cui res precario conceditur: vt licèt gratia sua fiat: non tamen tenetur nisi de solo dolo et lata culpa. vt ff. de precario. l. j. §. ij. alibi etiam pro vno cõmodo sustinet quis aliud incõmodum: vt ff. de iureiuran. l. eũ qui incõmodato. aut durius agitur cõtra illũ: qa tenetur de dolo, lata culpa leui & leuissima: vt ff. eũm. l. si vt certo. §. j. ideò si hęc gratia fiat ei, iustum est, ꝙ ante tẽpus non reuocetur: licèt quidã &

M malè dicãt hanc esse differentiã inter cõmodatũ & precariũ: quia commodatum dicitur, quãdo quis dicit cõmodo: precarium: quando quis dicit concedo precario: verum non approbo: quia esset imponere legem verbis, & non rebus: quod iura nolunt: vt C. cõmunia de lega. l. omne verbũ. Tertium, quòd concedatur res & gratis: alioquin si pecunia interueniat erit locatio: vel alius contractus innominatus si spes aliqua debebat dari: sicut in madato. vt ff. mãda. l. j. & insti. mãda. §. pen. & ff. cõmo. l. si vt certo. §. nũ evidendũ. Quartũ: ꝙ rei cõmodatę proprietas &

A possessio remaneat penes cõmodantem: vt ff.com-
moda.l.rei. Quintum, vt gratia tui tantùm interue-
niat commodatum ad hoc vt tenearis de dolo, lata,
leui & leuissima. de fortuitu enim casu non teneris,
nisi culpa præcesserit casum: & nisi specialiter fuerit
pactũ expressum: alioquin si gratia mei tantũ cõmo
do, tunc non teneris nisi de dolo solo, & lata culpa:
vt ff.cõmod.l.si vt certo.§.cõmodatũ. §.quod verò.
& §.custodiã. & §.sed interdũ. & ff.e.interdum pla-
nè. Sextum, quòd res non reddatur vel reddatur de-
terior. vt ff.eod.l.iij.§.ij. Septimum, quòd in re non
B reddenda vel deteriori reddita interueniat do-
lus, lata, leuis vel leuissima culpa commodatarij: vt
dictum est. Vnde in hac actione actor faciat tales
2 positiones.† *Positio actoris.* Ego dico, quòd tibi rem
talem cõmodaui pro tali vsu. Item vsus ille finitus
est. Item gratia tui tantùm tibi commodaui. Item
gratis illam tibi commodaui. Item illius rei proprie
tatem & possessionem retineo. Item rem illam non
reddidisti vel reddidisti deteriorem. Item in hoc tua
culpa saltim leuissima interuenit. Econtrà reus fa-
3 cit tales positiones.† *Positio rei.* Ego dico, quòd rem
C talem tu commodasti Titio & insolidùm: & sic te-
stat quod sibi non commodauerit: licèt possint fieri
duo rei insolidùm in commodato: vt ff.eod. si vt cer
tò.§.si duobus. Item tu cõmodasti mihi ad certum
vsum: & vsus ille adhuc durat: puta, pro vindemijs.
Item ego dedi tibi decem: vt rem illam mihi cõmo-
dares. Item illius rei in me transtulisti dominium &
possessionem. Item tantùm gratia tui commodasti.
Item res illa perijt naturali interitu sine malo meo
& culpa lata, leui vel leuissima. In hac autem actio
4 ne concipiet actor sic libellum. † *Libellus.* Ago ego
D R. contra M. cui commodaui equum meum vt iret
vsque ad Capuam: vnde cùm iuerit & redierit, vt mi
hi equum meum restituat: ago contra ipsum propo
no actionem commodati: vel simpliciter propono.
Ago contra talem cui rem talem cõmodaui: vnde
vt mihi restituat &c. quod sic rectè concipiatur libel-
lus dicit lex ff.eod. l.j.& l.iij.& institu.quib modis
re contra.ob.§.item is cui. *Oppositio.* Sed opponitur
quia non videtur, quòd actio ista competat hoc mo
do: certum est quod actio commodati personalis est: vt
C.quibus non obest long.temporis præscrip.l. neq;
E mutui. ergo debet contra personam intendi: si ergo
contra personam intenditur: debet peti interesse:
cùm per actionem realem soleat fieri, & non per a-
ctionem personalem: vt ff.de rei vendicatione offi-
cium.& l qui restituere. Respondeo: non bene op-
ponis, quod in omnibus personalibus debeat peti
interesse: non est verum: imò id debet peti quod est
in obligatione. aliquando ipsum factum, si factum
est in obligatione: aliquando res ipsa, etiam si dari
non potest; puta quia mortua est; interesse tamen ve
niet in condemnatione, si factum & res ipsa præsta-
F ri non poest: vt in prædicta l si quis ab alio.& ff. de
verbor.obliga.l.si seruum.§.vltim.& l.vbi § vlt ad
idem ff.de dolo.l.arbitrio. Hoc etiam in realibus
idẽ; quod veniat res ipsa de sui natura in restitutio-
ne: aliàs si res non potest restitui, veniet singulare
interesse per iusiurandum in litem: vel cõe interes-
se: vt in prædict.l.qui restituere. *Oppositio.* Sed huic
responsioni videtur obstare.l. stipulatio. §.siue aũt.
de operis no.nũt. nam ibi videtur, quod sit electio acto-
ris quid petat in personali; vel vt res defendatur; vel

G vt res restituatur: vel vt interesse consequatur. Re-
spondeo: multi fugiẽtes dicunt casum illum specia-
lem sicut & multa alia sunt specialia in titulo illo.
nos autẽ subtilissimè cuncta rimãtes locum illũ sic
intelligimus: nec vos decipiat sicut multos decepit
& decipit: dicimus quod ibi ideò euenit: quia ibi inter-
posita fuit stipulatio ab ædificãre illi qui nunciaue-
rat nonũ opus: vt si appareat eũ iniustè ædificasse,
quod destruat: de hac stipulatione loquitur lex illa
in princip.& prosequitur hanc materiam vsque in
fi. Sic ergo dicit.§.ille. siue autem ex quo satisdedi-
H sti mihi de opere destruendo: nisi appareat te iustè
ædificasse: & tu ædificasti te nõ vis defendere: quia
volo docere qualiter iniustè ædificasti, teneris de-
struere: vel pronunciatum est te iustè ædificasse tene
ris destruere: & sic manu militari fiet destructio ope
ris. verum si mihi actori, id est, stipulatori placuerit
quòd debeas mihi dare interesse, audior forte: & si
tu vis imò etiam & si non vis forte ne ruinis ædifi-
cij vrbs deformetur, vel ideò quia videtur factũ con
tra probibitionem prætoris: & prætor videtur te de-
tulisse qui fecit tibi per stipulationem caueri: ideò
I ne eius authoritate decipiatis: vt argumen.C.de his
qui ve.æta.impe.l.eos qui. ideò feci tibi hãc gratiã.
ergo cæci fuerunt & minùs intelligentes, qui illum
§.inducunt, quod interesse sit in obligatione, vel in
petitione: imò falsum: quia est in solutione: vt ibi a-
5 pertè dicitur. † *Quæstio.* Item quæritur: quomodò
cùm res commodata tua sit: petis eam obliga inie.
vnde videtur, quod sit debita tibi & non tua: si tua,
ergo non tibi debita. hãc quæstionem solui in actio
ne depositi. sic concipitur libellus quando res illa
non redditur. Verum si reddatur: sed deterior, quali-
K ter cõcipies libellum. nunquid petes rem ipsam: vel
damni æstimationẽ & sic interesse: & videtur quod rẽ
ipsam petere debeas: vt ff de solution.l.etiam. Item
non videtur res reddita, quæ deterior redditur: si nõ
videtur reddita. ergo res ipsa petitur: vt ff.deposi l.j.
§.si res. Item si aliquid desijt: puta, cautio de euictio
ne, fundus ipse petitur: vt ff.de verbo. obliga.l. Iul.
in fin.& si vsufruct. desijt legato fundo fundus peti-
tur: vt institu.de verbo.obliga.§.si cui. nam & gene
rale vnum dicit rem habeo, & rem peto. Econtrà vi-
detur, quòd tantùm interesse petatur: vt ff. commo.
L dati.l.iij.§.j. Item solum interesse petitur, ex quo res
principalis soluta est: vt ff.de eo quod certo loco.l.
non vtique.§.Iul.tractat. Item si res tradatur, & ma
lè solùm interesse petitur: vt ff.de dolo.eleganter.§.
non solùm. Circa ista distinguit dominus meus in
solutione generalium: in solutione illius generaliũ
rem habeo, & rem peto, cùm rem mihi debitam sol-
uat quis: & res mihi aufertur propter illud quod fecit
debitor: vt quia alij obligauerat, vel in emphyteu-
sim dederat vel similia fecerat: rem ipsam peto actio
ne primitiua: quia non videtur soluta quæ ita solu-
M ta est: vt retineri nõ possit: vt ff.de lega.j.l.non quo-
cunque.& ff.de solutionibus.l.si quis alienam rem.
& l quod sic.& l.qui res.j.respons.& l. si hominem.
& ff.de actio.empt.ex empto.§.inde Neratius. & ff.
de lega.iij.qui concubinã.ij.responso. idem est etiã,
quòd ipsam rem petam, & actione primitiua si ali-
quid desit in re illa siue de ipsa re principali: siue de
eo quod ad eam pertinet: vt ff.de solutioni.l.etiam.
& in superioribus exemplis. Si verò res tota soluatur
& nihil in ea desijt sed soluitur & deterior si quidẽ
ex contractu

A ex contractu bonæfidei: actio prima intētabitur: sed
pro interesse non pro re illa: ita si interesse venit iu-
re actionis: sicut in bonæfidei: vt in actione commo
dati & depositi: vt ff. eod. l. iij. §. j. & ff. depositi. l. j §. si
res. Idem in his quæ imitantur naturā bonæfidei: si-
cut in actione ex testamento, quæ imitatur naturam
bonæfidei: vt C. in quibus causis in integr. resti. non
est necessaria. l. in minorum. & C. de vsur. & fructi-
bus leg. l. j. argu. præbet pro hoc ff. de solutionibus.
l. qui decem. §. qui hominem. Idem in actione stricti
iuris, quæ est arbitraria ratiōe loci: vt ff. de eo quod
B certo loco: non vtique. §. item Iulianus. licèt domi-
nus meus aliter intelligat locū illum: vt ibi notatur:
nam ibi dicit non posse peti interesse, cùm non ve-
niat iure actionis, sed officio iudicis: illud enim in-
teresse re soluta non petitur quod venit officio iudi
cis: vt ff. de eo quod certo loco. l. non vtique. §. nunc
de officio iudicis. & l. censum Capuæ. & l. vlti. & C.
depositi. l. iiij. Si enim ex contractu stricti iuris, tunc
pro interesse actio prima non intentabitur, sed agi-
tur de dolo: vt ff. de dolo. l. eleganter. §. non solùm.
sed contradicit ibi. ff. de solutio. qui sibi. §. qui Sti-
C chum. vbi dicitur, quòd qui hominem vulneratum
tradit quem dare debebat: non liberatur ab actione
prima? Respondeo: dicit dominus meus R. euidens
læsio est in vulnerato: & ideò agitur prima non ita
si latens: & ideò agitur de dolo: vel aliter, quòd di-
cit ibi nō liberatur, subaudi ab actione de dolo: vel
aliter hominem vulneratum tradendo. i. dare volen
do: non tamen dedit. *Oppositio.* Item contradicit l.
C. ad exhib. l. exhibitionis. vbi agitur in factum, in-
telligas contra parentes & patronos: alioquin age
tur de dolo: vel ibi liberatur ab actione prima: quia
D iam res erat exhibita: vt ff ad exhibend. l. ij. & sic se-
cundùm ista aliquando petes interesse: aliquando
6 rem ipsam. † *Quæstio.* Sed illud quæritur: an actio
ista sit prætoria vel ciuilis. dominus Io. & dominus
meus eam dicunt ciuilem: vt ff. commod. l. in com-
modato. §. ij. & eam inter ciuiles posuit. non obstat,
quia prætor tractatum fecit in ea: vnde quidam vo-
luerunt dicere, quòd sit prætoria: sed non est verum:
quia prætor fecit in ea tractatum per approbationē:
sicut & in petitione hæreditatis in qua prætor fecit
tractatū per approbationē: tamen est ciuilis, & non
E prætoria: vt ff si pars hæredi. peta. l. item pridiè.

De contraria actione commodati, Rubric.

1 *Actio contraria commodati ad hoc ut procedat, quot exigantur.*
2 *Commodator an ad ipsam rem precisè teneatur.*
3 *Positiones actoris & rei in tali actione. & nu. 4.*
5 *Libelli in tali actione quomodò formentur. & nu. 6.*

QVIA commodatario datur contraria commo-
1 dati: ideò de ea videamus. † Quæ actio ad hoc
vt competat, tot sunt necessaria, quot in actione di-
recta diximus supra. Est & aliud necessarium, quòd cō-
F modatarius faciat expensas alias in re commodata
præter cibaria. expēsas autem cibariorum non resti-
tuet is qui rem cōmodauit: quia est in seruitio cōmo
datarij: vt ff. cōmoda. l. si vt certo. §. sumptus. & l. in
cōmodato. §. contraria. & l. in rebus. §. possunt. mari
tus etiam non recuperat cibaria, quæ fecit in seruū
dotalem: quia habet eum in ministerio suo: vt ff. de
dona. inter virum & vxorem. l. si id quod. §. si quas
operas. Item venit etiam in cōtraria commodati, si
commodator vasa vitiosa nobis cōmodauit: & pro-
G pterea damnum habuimus: cùm iuuari non decipi
beneficijs nō oporteat: vt ff. commodati. l. in cōmo
dato. & l. in rebus §. vltim. Item venit etiam in con-
traria ne intempestiuè reuoces: vt ff. eod. in commo-
dato. §. j. Item si commodator rem cōmodatam mi-
hi subripuit: & ego ignorans illum subripuisse præ-
stiti æstimationem: re comperta habeo actionem
commodati contrariam, ad interesse. vt ff. eod. l. rem
cōmodatam. actionem autem furti non habeo nisi
intererat mea propter expensas propter quas retine
re poteram rem illam: vt ff. de furtis. l. si is cui cōmo
H dati. Si aūt nō subripuit eam cōmodator, sed alius
deinde pro ea pretium dedi: & res illa perueniat in
potestate commodatoris, tenetur contraria com-
modati cōmodator: vt aut rem mihi præstet: aut prē
tium, quod dedi: vt ff. eod. in commodato. §. vltim.
2 *Quæstio.* † Sed cuius erit electio: videtur enim quòd
commodator præcisè ad rem teneatur, sicut in vēn-
dicante rem qui accipit rei æstimationem à posses-
sore: vt ff. eod. si vt certo. §. j. & ff. de rei vendica. si vē
culpa. nam & si extraneus possideret, cederet mihi
commodator actiones suas: vt ff. de re iudic l. in de-
I positi. vel si malit tenebitur ad pecuniam: vt ff. de cō
dictio. sine causa. l. ij. Venit etiam in cōtraria inter-
esse meum, si sciēs commodasti mihi seruum furem:
vt ff. eod. l. penul. Quæcunq; autem diximus venire
in contraria: veniunt in directa in modum cōpensa-
tionis: sed si non fuerint compensata, veniunt etiam
in contraria, vel etiam cōpensata: verùm iudex non
admisit: non tamen reprobauit: vt ff. eod l. in rebus.
§. quod autem. & l. in commodato. § j. & ff de nego.
gest. l. si autem. §. si quocunque modo. & ff. de com-
pensatio. l. quod in diem. §. si ratione compensatio-
K nis. & hoc notat dñs meus in si. summæ tit. istius. Vn
3 de in hac actione actor facit tales positio. † *Positio
actoris.* Ego dico, quòd tu commodasti mihi rem ta
lem. Item in illa feci expensas præter cibaria. Item
res illa quam mihi cōmodasti, fuit vitiosa. Item tu
sciuisti, sed hoc non videtur necessarium, cùm tenea
tur ignorans de vase vitioso locato: vt ff. loca. & cō
duct. sed addes. imò est necessarium: quia in locato
ideò tenetur etiam ignorans: quia celebratur gratia
vtriusque: in commodato ideò sciens: quia interces
sit gratia sui tantùm. Item rem commodatam mihi
L surripuisti. Item pro ea tibi pretium dedi. Item talis
surripuit mihi rem commodatam. Item postcà rem
habuisti. Item ad certum vsum mihi commodasti.
Item non est finitus. Econtrà reus facit tal. positio.
4 *Positio rei.* † Ego dico, quòd rem talē tantùm Titio
commodaui. Item expensę quas fecisti in seruū fue
runt tantùm cibaria. Item commodatum interces-
sit gratia tui tantùm. Item seruum fidelem cōmoda
ui tibi. In hac autem actione cōcip actor libel. sic,
5 *Libellus.* † Ago ego R. cōtra M. à quo peto mihi sōl
ui xx. nomine expensarum, quas feci in seruo, quem
M mihi commodauit: propono actionem commodati
contrariam. Quod sic rectè concipiatur libellus di-
cit l. ff. eod. l. in rebus. §. possunt. & l. in cōmodato. §.
contrariam. Item pro alijs causis prædictis secun-
6 dum qualitates causarū pones in libello. † *Libellus.*
Ago contra talem: qui sciens commodauit vasa vi-
tiosa, vel seruum furem: vnde vinum fuit effusum,
quod valuit x. vnde illa x peto: vel subtraxit mihi
res tales: vnde pro rebus illis propono actionem cō
modati contrariam. Quod sic rectè concipiatur li-

A bellus dicunt leges prædictę. *Oppositio.* Sed videtur
ꝙ libellus nō sit benè formatus: si enim fecit expen-
sas in re aliena, & sciens: videtur voluisse donare: vt
ff. de acqui. rer. domi. adeò. & institu. de rerum diui.
§. cùm in suo. vnde nō repetit: vt ff. de reg. iur. l. cuius
per errorē. huic quæstioni respondeo: quòd licèt in
rem alienā impendi: nihilominùs repeto. Nam cùm
teneor de leuissima culpa: & culpa est quæ à sapien
te potuit præuideri, & non est prēuisa: vt ff. e. l. si vt
certo. & ff. ad leg. Aquili. si putator. meritò repetet:
quia si non faceret expensas, teneretur.

B *Si aliquis debitor obligat rem pignori creditori: & si pe
cunia sit soluta: uel aliter sibi satisfactum, datur debitori
pignoratitia.*

De pignoratitia actione, Rubri.

1 *Actio pignoratitia ad hoc ut ueniat, quot exigantur.*
2 *Constitutio pignoris, an teneat: si causa præcedens inu-
tilis fuerit.*
3 *Pecunia si à campsore probata fuerit: an debitor libera-
tus sit.*
4 *Creditor si pecuniam pro proba expendat: an quia non
reddit reprobam: expelli debeat.*
C 5 *Positiones actoris & rei in actione pignoratitia.*

QVIA frequenter cōtingit, ꝙ debitor soluta pe
cunia creditori vel alio modo sibi satisfacto:
vnde pignus liberatum videtur: propterea datur de-
bitori pignoratitia per quam tenetur creditor sibi
restituere pignus: vt ff. de pign. act. l. si rem alienam.
§ propriè. & §. omnia. & instit. quib. mod. re contra.
1 obli. §. vlti. † Quæ actio ad hoc vt cōpetat, tot sunt
necessaria. In primis, ꝙ res interueniat. i. ꝙ posses-
sio pignoris trāsferatur in creditorē: & hoc propriè
dicitur pignus à pugno. i. à traditione: & maximè in
D rebus mobilibus. Hypotheca autem dicitur quādo
solo consensu contrahitur: & maximè in rebus im-
mobilibus: vt ff. eod. l. si rem. §. propriè. & l. cùm for-
tis. §. vlti. & institu. quibus mod. re cōtra obli. §. vlti.
& institu. de acti. §. inter pignus autē. & ff. de pigno.
contrahitur. § j. Confiteor tamen, ꝙ tàm in mobili-
bus, quā in immobilibus cōsistit pignus & hypothe
ca. *Oppositio.* Sed obijcitur: inter pignus & hypothe
cam nulla est differentia: vt ff. de pigno. l. contrahi-
tur. § inter. & institu. de actio. §. inter. Respōdeo, ve-
rum est quantum ad hypothecariam actionē: quan
E tum autem ad pignoratitiā est differētia: quia si tra
ditio non interueniat non habet locum pignorati-
tia: propterea dicitur creditor re obligari: vt institu.
quibus mod. re contra. obli. §. vlti. Est & alia diffe-
rētia: quia pignoratitia de qua tractamus, datur de-
bitori, & est personalis: vt C. de distract. pign. l. j. se-
cundum Placi. Hypothecaria est quæ ex solo con-
sensu inducitur: datur creditori & est in rem: vt C. de
pign. l. pignus. licèt etiam creditori cōpetat hytheca
ria pignoris possessione tradita: vt ff. de acti. pigno.
l. j. & hoc est quod dicitur ibi pignus. i. obligatio pi-
F gnoris cōtrahitur non sola traditione, sed etiam nu
da cōuentione. adeò autem est necesse quòd res in-
teruenit in pignoratitia, quòd vidi dubitari sic: po
ne quòd rem meam obligaui creditori solo cōsensu,
& nō tradidi: res illa peruenit ad creditorem sine vi-
titio suo: an incidat in edictū diui Marci: vt ff. quod
metus causa. l. extat. soluta pecunia qua actione re-
cuperabo rem illam: certum est, quòd pignoratitia
locum non habet ex quo res non interuenit: vt di-
ctum est. Audiui quosdam respondentes quòd ha-

G bet locum vtilis actio pignoratitia: vt ff. vt in posse.
lega. l. is cui. §. quæri poterit. dn̄s meus dicit in casu
isto competere actionem in factum: vt ff. de præscri.
verb. l. quotiens. Secundum, quòd pecunia sit solu-
ta, vel alio modo satisfactum ad voluntatem credi-
toris, ad hoc vt nascatur pignoratitia: vt ff. eod. l. si
rem alienam. §. omnis. & ff. si certum petat. l. si quis.
§. res pignori. & l. grægè §. vlti. & ff. quibus modis
pignus vel hypo. sol. l. item liberatur. Vnde secundū
hoc putauit dominus meus Ia. & dominus Io. ꝙ an
te solutam pecuniā pignoratitia nō nascatur. Si tu
H opponis: ergo ex solutione oritur. Respondeo non:
nō enim orietur ex solutione, sed ex contractu præ
cedenti: multæ enim sunt actiones quæ nō nascun-
tur à principio sed post: ex contractu tamen oriun-
tur: vt in pecunia aliena mutuo data, & pecunia da
ta mutuo à furioso seu pupillo: si posteà cōsumatur
oritur certi condictio: non ex consumptione, sed ex
contractu præcedenti: vt ff. si certum peta. l. nam &
si fur. & l. si à furioso. Hoc idem in permutatione: vt
C. de rer. permuta ex placito. Optimum simile ff. de
solutioni. sub conditione: vbi dicitur, ꝙ si debitori
I sub conditione accepto feratur: posteà conditio-
ne existente intelligitur iam olim liberatus: ergo li-
beratio procedit beneficio acceptilationis primò in
terpositæ. verum conditio existens facit quod libe-
ratio inducitur: vt ff. de noua. quotiens. domino au-
tem M. & domino meo visum est contrarium: vt pi-
gnoratitia statim nascatur, quādo pignus datur cre
ditori: & hoc dicit instit. quib. mod. re contrah. obli.
ꝙ creditor obligatur re: si obligatur: ergo ex illa obli
gatiōe aliqua actio orta est: sed nulla alia potest ori
ri nisi pignoratitia: quod ergo dicit lex illa: si rē alie
K nam. quòd soluta pecunia nascitur: scilicèt quò ad
exercitiū: sicut notaui supra in actione tutelæ: & sic
secundùm dominū meum pignoratitia tollitur spa-
tio xxx annorum computato tempore à die dati pi-
gnoris: & per regulam iuris: vt ff de regu. iur. qui po
test facere. secundū dominum B tollitur ius offeren
di: vt C de præscrip xxx. annorum. l. cùm notissimi.
§. ij. & sic vario modo intelligitur lex C. de annali
except. l. j. § ad hęc. & C. quibus non obijcitur long.
temp præscrip l. neque mutui. Tertium, quòd causa
aliqua præcedat, vel obligatio pro qua pignus in-
L teruenit: cùm enim accessio sine principali esse non
potest: vt ff. de actio. pigno. l. si alienam rem. §. rj. &
l. solutum. § si quasi. pignus enim ideò datur credi-
tori, vt sibi magis sit in tuto: vt institu. quib. mod. re
contra. obli §. vlti. cùm melius sit pignori incumbe-
te, quàm in personam agere: vt ff. de superficiebus. l.
j. §. ij. & instit. de oblig. quę ex delict. nasc. §. furti. vn
de propterea tenet remissio etiam constante matri-
monio: vt C. ad Vellei. etiam constāte. propterea re-
mittēdo debitor pignus nō videtur alienare in frau
dem creditorum: vt ff. de his quæ in fraudem cred. si
M pignus. sicut & aliàs habes in actione de constituta.
oportet enim quod primò præcedat aliqua obliga-
tio, cui actio de constituta accedat. vt ff. de constit.
pecu. l. j. Idem in obligatione fideiussoris saltem na
turalis, debet præcedere: vt ff. de fideius. l. j. intelligo
causam præcedentem siue quòd fuerit, & desijt esse:
puta, debiti: siue debebat contrahi: tamen pecunia
numerata non fuit: vt C. de non numera. pecu. l. j. &
C. si pignoris conuen. numeratio secuta non fuerit.
2 l. j. † *Quæstio.* Sed nūquid si causa præcedēs est inu-
tilis, tene-

A tilis,tenebit constitutio pignoris: non videtur cùm
sdem iuris quod est in principali,est in accessorio:vt
ff.de regu.iur.cùm principalis.& argu.C. ad Vellei.
l.si fine.Sed contra videtur C. de prædijs minorũ.l.
& si is.vbi causa principalis nulla:& tamen pigno-
ra data tenentur:sed ibi loquitur de pignoribus da-
tis à tutore. Quartum est necessariũ secudum quos-
dam, quòd res fuerit propria debitoris: vt C. quæ
res pigno.obli.possunt l.qui liberos.sed hoc verum
est quantum ad hypothecariam: quãtum autem ad
pignoratitiam etiam pro re aliena intentatur: vt ff.
B eod.si rem alienam.§.penul.& l.si pignore.§.si præ-
do. Quintum, quòd pecunia quę soluitur,sit proba:
alioquin si pecunia sit reproba:non liberat soluen-
tem:nec habet locum pignoratitia:vt ff.eo.l elegan
3 ter.§.ij. † Qgestio. Sed hoc quærit dominus meus,
quid si pecunia fuerit à cãpsore probata:videtur in
primis,quòd debitor sit liberatus,ad locũ habet pi-
gnoratitia. argu. ff.de condit.& demonst.l. quam-
uis.quia sibi debet imputare qui malum cãpsorem
elegit, quòd illam pecuniam approbaret:vt ff.si mẽ
sor fals.mod.dixe.l.j.ff.de act.& oblig.l.ij. & ff. pro
C socio,socius socio.& ff.loca.& condu.ea leg.§.vlti.
& ff.manda.inter causas.§.abesse.& ff.de fideiusso.
l.iij.in fine.& l.quod debitorem.& ff.vt in poss.leg.
l.si is à quo.Sed cõtrà videtur, vt deficiat electio vel
solutio sicut & venditio,cùm erratum sit in substan
tiali qualitate:vt ff.de contrahen.emptio.l.in vendi
tionibus.& ff.de opti.leg l.ij.§.vlti.Dominus meus
putat illum qui certat de damno vitando potiorem
esse.vt arg.ff.de minor.l.verum §. vlti.& l.si minor
4 xxv.annis filio. † Qgestio. Item quid si creditor ex-
pandit eam pro proba: videtur quòd repellatur sal-
D tem,quia non reddit reprobam:vt ff.eod.l.elegan-
ter.§.ij.& ff de solutionibus.l.sicut seruus.& l. cùm
quis.§ quod.Sed videtur contra : quia reprobæ po-
test reddere æstimationem : & quia à debitore de-
bet habere debitum non caust.C.de inofficio.testa.
l.scimus.& quia habet ex sua negotiatione:vt ff.ad
legem falcid.l.iij.& quia his quibus soluit,adhuc te
netur sicut hoc notat dominus meus in l.illa elegã-
ter.adeò autem est hoc verum, vt soluat pecuniam,
quod si ab initio sit actam pignoratitia,& pecunia
non sit soluta,quod non videtur rectè actum : vnde
E habet necesse offerre , vt rectè videatur egisse: vt ff.
eod.si rem alienam §. vlti. neq; admitto quod qui-
dam stulti notant,quòd oblatio debeat fieri in iudi
cio:non est verũ:quod ergo ibi dicit in iudicio,ideò
dicit:quia sic de facto contingebat:vel ideò quia a-
ctum erat in iudicio:ideò in iudicio facta fuit obla-
tio. Item nota vnum mirabile, quòd iudiciũ à prin-
cipio nullum,post radificatur:sicut & aliâs.ff.rem ra
tam habe.l.iij § vlti.& l.Paulus.& ff.de iudic.licèt.
& C.lib.x.de filijsfam.l.ad public.mu non vo.l.j. In
5 hac autem actione actor facit tales position. † Posi-
F tio actoris. Ego dico, quòd tu mutuasti mihi decem.
Item pro illis decem obligaui tibi codicem meum.
Item illa decem tibi solui. Item pro illis x.tibi satis-
feci. Item illa x.fuerũt proba. Econtrà reus facit ta-
6 les positiones. † Positio rei. Ego dico, quòd petijsti à
me decem mutuo:& ego dare tibi recusaui. Item il-
la decem quæ tibi dare promisi,dedi Titio. Item il-
la decem quæ tibi numeraui mihi denegas soluere.
Item illa quæ soluisti fuerunt reproba. In hac actio
7 ne actor concip.sic libellum. † Libellus. Ago ego R.

G contra T. cui obligaui codicem meum pro decem
vncijs,quas mihi mutuauit:quas vncias cum sibi sol
uerim,peto vt illum codicem mihi restituat: propo-
no actionem pignoratitiam. Quòd sic rectè conci-
piatur libellus dicit lex ff.eo.l.si rem alienam.§.om
nis.& institu.quib.mod.re contrah.oblig.§.credi-
tor. Oppositio. Sed opponitur:quia videtur,quòd a-
ctio ista non competat pro codice recuperando.Cer
tum est quòd pignoratitia est in personam: vt C.de
distra.pigno.l.secũdum placiti. Si est in personam:
ergo res per eam non auocatur:vt institu.de acti §.
H j.Præterea est in aliud:quia mirum videtur, quod pi
gnoratitia sit in personam,quæ oritur ex re:vt insti.
quibus mod.re contrah.oblig.§.vlti.Hypothecaria
quæ etiam aliquando oritur ex consensu:vt ff. de pi
gno.contrahitur. ff.eod.l.j.est in rem:imò potiùs de
bet dici personalis,& tamẽ est in rem:vt C.de pign.
l.pignoris Respondeo:omnis actio posset dici rea-
lis hac ratione generali cõsiderata:quia volo vt res
aliqua mihi detur: in omnibus enim personalibus
& si veniat interesse:tamen res est:ergo omnis actio
potest dici realis.Item omnis actio quæ est in rem,
I potest dici in personam:quia contra personã inten-
do: quia peto rem talem à tali &c. Sed ita attẽde, &
considera contractum,vel quasi præcedentem: vt si
præcedunt, oriatur actio personalis. Item si malefi-
cium vel quasi præcedat:vnde sic ago cõtra te vt mi
hi pignus restituas:dico te mihi obligatum ad hoc:
& sic ratione obligationis dicitur actio personalis,
non ratione rei,quæ fuit restituenda. Item actio rea
lis ideò dicitur:quia persona non est obligata,à qua
peto:sed ideò tenetur quia possidet:vnde rem illam
peto: licèt possessori cõpetat rei illius defensio:vt ff.
K de iudic.l.non aliâs.& C.de aliena.iudi.mutan.cau.
fact.l.vnic.& institu.de actio.§.ij. licèt enim sit per-
sonalis,habet tamen rei persecutionem:vt ff de act.
pignora.l.si rem alienam.§ vltim. Sic enim inutilis
est,vt actio ad exhib quæ est personalis:& habet ta
men persecutionem.ff.ad exhib.l.iij.§ est autem.l.
de eo.§ vlti.Hoc in actione quod metus causa:vt ff.
quod met.cau.l.metum §.cùm autem hæc actio.

De contraria actione pignoratitia,quæ da-
tur creditori, Rubric.

L 1 *Actio cõtraria pignoratitia quæ creditori datur: ad hoc ut competat,quot requirantur.*

2 *Actione tali an stellionatus crimine aliquis teneri possit.*

3 *Stellionatus crimen,an & quo casu infamet.*

4 *Positio actoris & rei in tali actione. & nu. 5.*

6 *Libelli in tali actione quomodò concipiantur.cum plur. sequentib.*

9 *Libellus an possit concipi cõtra aliquem:ut det sibi æquè idoneum pignus:cùm illud inter eos non conuenit.*

QVIA creditori competit contraria pignorati-
t tia:ideò de ea ponimus. † Quæ actio ad hoc
M vt competat,tot ferè sunt necessaria, quot diximus
in directa.Sunt etiam alia necessaria videlicet,quòd
creditor fecisset impensas in pignore:dummodò nõ
sint maximę nec onerosæ:quia neque delicatus de-
bitor:nec onerosus creditor audiendus est: vt ff. de
pigno.action.l.si seruus.& C.de pigno.l.in summa.
Posset etiam competere cõtraria pignoratitia,si de-
cepit debitor creditorem dando æs pro auro pigno-
ri:vt ff.e.l.j §.vlti.vel ponendo aliquem qui pignus
reciperet:quasi pecuniam soluturus: vt ff.e.l.si quasi

A vel si rem alienam dederit pignori: vt ff. e. tutor. §. cõ-
trariam: vel si obligauit rem alicui obligatã: quæ res
non sit suffectura duobus: vt §. e. si quis in pignore.
2 *Quæstio.* † Sed nunquid in casibus istis tenebitur cri
mine stellionatus. Respondeo: si sciuit alienam te-
netur: aliàs non. Item si non sufficit res vtrique debi
ta tenetur: aliàs non: vt in prędictis legibus tutor. &
3 l. si quis in pignore. † *Quæstio.* Sed nunquid in casu
isto stellionatus infamat: lex videtur velle quòd sic.
ff. de his qui not. infa. l. quid ergo. §. vlti. At lex alia
dicit cõtra, quòd non infamat. ff. de crimine stellio.
B l. ij. Respond. si ex causa famosa descendat, vt quan
do ex dolo famosum est: vt ff. de dolo. l. si quis fami
liæ. Cæterùm si non ex causa famosa descendat: vt
quãdo ex pignore tunc non infamat: vt ff. de pigno
rati. actio. tutor. *Quæstio.* Item quæritur: quare qui
obligat rem duobus crimine stellio. tenetur: vt dicit
lex illa si quis in pignore. & C. de crimine stellio. l. j.
qui autem vendit duobus etiam tenetur crimine fal
si: vt ff. ad leg. Cornel. de falsis. qui duobus. & C. de
rei vendi. quotiẽs. quare ergo hæc. Respondeo: plus
peccat, qui vendit duobus: quia voluit vtrumq; face
C re dominũ: quod falsum cõmittit: qui autẽ obligat
duobus, ius vtrisque quærit quod minus est: vnde te
netur crimine stellionatus: vt dictum est. *Oppositio.*
Sed videtur: qui vendit duobus de iure pœnam non
debet mereri: vt C. ad leg. Iuli. de adult. l. Gracchus.
& ff. de cõcubinis. l. j. Respon. legitimè vendit duo-
bus, vt se obliget ad interesse vtriq; actione ex em-
pto: non autem legitimè vẽdit, quod excusetur à cri
mine falsi: sicut aliàs mulier quæ intra tempora lu-
ctus accepit maritum: tenet matrimonium: vnde in
hoc non punitur: sed nimia tantùm festinatione: vt
D in authen. de restitu. & ea quæ pa. coll. iiij. Item &
posset agere pignoratitia si aliud præstitit conuen-
tus de euictione vẽditi pignoris: quam euictionem
promisit: vel quia de consuetudine erat: vel quia ma
iori prætio vendidit: & minùs consecutus est quàm
esset debitum: vt ff. e. l. si pignore. §. vlti. Item vt pos-
sessionem pignoris quam precario rogauit, debitor
vt sibi restituat: vt ff. eod. si pignore. §. possunt. Item
si seruũ suum obligasset pignori, & damnum dedit
creditori: vt ff. eod. si seruus pignori. In hac autem
4 actione actor faciat tales posi. † *Positio actoris.* Ego
E dico, quòd in seruo quem obligasti mihi feci tales
expensas. Item tu obligasti mihi rem alienam. Item
de pretio quod recepi ex venditione pignoris tan-
tùm minus habui. & hoc quando habuit potesta-
tem vendendi ex pacto vel ex lege. Item precario cõ
cessi tibi pignus. Item sciens seruũ tuum furem obli
gasti mihi: & seruus ille abstulit mihi tantùm. Econ
5 trà reus facit tales posi. † *Positio rei.* Ego dico, quòd
res illa quam tibi obligaui, fuit & est mea propria:
ergo potuit obligari: vt C. quæ res pigno. oblig. pos.
l. qui liberos. in fi. Item impensæ quas fecisti fuerũt
F voluntariæ. Item pignus fuit obligatum pro x. tan-
tùm: & tu vendidisti pro xj. Item obligaui pignus
sine potestate vẽdendi. Item seruum bonũ & fidelẽ
obligaui tibi. In hac autem actione cõcipitur libel.
6 ita. † *Libellus.* Ago ego R. contra M. qui cùm obli-
gasset mihi codicem pro decem, qui est alienus, vel
alij obligatus, & non sufficit vtrique pro debito, vt
det mihi pignus equè idoneum: propono contrariã
pignoratitiam. Quod sic rectè concip. libe. dicit lex
per argu. ff. de constitu. qui autem. §. pen. Vel secun
G dum dominũ meum petet in libello hoc meo inter-
7 esse. † *Libellus.* Ago contra M. qui obligauit mihi
codicem alienum pro x. vel alij obligatum, qui non
sufficit vtriq; pro debito: vnde quia mea interest for
tè in xx. ago contra eum: propono actionem pigno-
ratitiam contrariam. Interest enim mea agere hac
actione, etiam si debitorẽ habeamus locupletem: vt
ff. e. l. cùm debitorem. Interest enim mea: quia peri-
culum est ne facere posse desinat: vt ff. de nego. gest.
diuortio. & quia fortè ob pecuniam chirographariã
possem retinere: vt C. etiam ob chirographariã. In
H alijs autẽ casibus cõcipitur sic libel. † *Libellus.* Ago
8 contra talem qui cùm obligasset mihi codicem pro
decem feci in eo impensas pone v. vel vendidi codi-
cem illum pro v. & v. alia cùm desint mihi illa peto:
propono actionem contrariam pignoratitiã. Quod
sic rectè concipitur libellus dicit lex ff. e. si pignore.
§. penu. & l. si seruos. *Oppositio.* Sed opponitur: quòd
primi libelli non sint benè concepti. Certum est, quod
pignus datur creditori vt magis sit sibi tutum: vt in-
stitu. quib. mod. re cõtrah. oblig. §. vlti. quomodò er
go agitur ad interesse, præterea quòd rem alienam
I pignori dedi: vel alij obligatam: & non sufficit duo
bus: petam ergo interesse meum quasi quod magis
sit cautum: satis videtur mirabile hoc interesse. Re-
spõdeo: potest poni exemplũ quomodò potest mea
interesse, sicut supra propè dixi in hac eadem actio-
ne. Vel aliter potest esse quòd debitor ille homo ma
litiosus erat: melius esset mihi habere pignus, quàm
agere contra eum: quia meliùs est pignori incumbe
re, quàm in personã agere: vt ff. de superfic. l. j. *Quæ-*
9 *stio.* † Item quęritur quomodò potest concipi libel.
contra me vt dem tibi equè idoneum pignus, cùm
K hoc inter nos non conuenit. Respondeo: imò nam
ex quo cõuenimus vt dares mihi pignus talem rem
debes mihi dare, quę posset pignori obligari: vt C.
quæ res pign. obli. possunt. l. qui liberos. vnde quo-
dammodò videtur pignus euictũ à creditore: vnde si
aget nõ est mirũ: quia nõ videtur aliquid datũ quod
ita datũ est, vt retineri nõ possit: vt ff. de lega. j. l. nõ
quocunq;. & ff. de lega. iij. si cõcubinam. *Oppositio.*
Item alij libello opponitur, quòd non sit locus re-
petitioni impensarum: quia sciens in alieno impen-
dit: vnde videtur donasse. huic quæstioni respõdeo,
L sicut in superioribus contrarijs notaui.

De actione in factum præscriptis verbis, Rub.

1 *Actio omnis præscriptis uerbis est in factum: non autem econtrà.*
2 *Actio talis ad hoc ut competat, quot necessaria sint.*
3 *Cõtractu illo innominato: facio ut des, quare actio in factum non oriatur: sed de dolo.*
4 *Positiones actoris & rei in tali actione. & nu. 5.*
9 *Libellus in tali actione quomodò concipiatur.*
7 *Actio talis quare actio incerti esse dicatur.*
8 *Actio in factum præscriptis uerbis, quando ex pacto in*
M *contractu adhibito oritur: an bonæfidei uel stricti iuris esse dicatur.*

LICET de actionibus in factum dixerimus su-
prà de interdictis, & de edictis: quia loco cu-
iuslibet interdicti proponitur actio in factum: vt
instit. de interdictis. §. vlti. & ex quolibet edicto ori-
tur actio in factum: sicut & supra de edictis notaui.
Nunc de alijs actionibus in factum dicemus: & pri-
mò de actione prescripris verbis. Secundò de actio-
ne in factum generalissima & subsidiaria. Tertiò
de speciali

A de speciali.s.de actione in factum descédente ex re
iudicata. Sed primò videamus de nomine:& quid so
nent hæc verba, actio in factum:& quid sonent alia
verba, præscriptis verbis. & núquid verba ista sunt
propria nomina actionis. Propter hoc sciédum est,
quòd cùm plura sint negotia quã vocabula:& defi
cientibus vulgaribus actionibus, cùm nomen pro-
prium inuenire non possimus: recurrimus ad actio
nem in factum. ff. de prescriptis verbis. l.j.ij. iij.&
iiij. Vnde vocatur actio in factum.i.actio ex tali fa-
cto: verum quia non possum habere proprium no-
B men, in subsidium propono hãc actionem in factũ:
& sic est proprium nomen actionis ab ipso facto no
men sumens: vel aliter actio in factum.i.actio in de-
fectum.i.loco deficientis actionis: propono actioné
in factũ.i.factum loco actionis:& sic secundum hoc
non esset proprium nomen actionis. Sed primum ve
1 rius. † Nota etiam illud, quòd omnis actio prescri-
ptis verbis est in factum: non tamen omnis actio in
factum est præscriptis verbis:& hoc vide etiam ex
ipsa expositione verborum: tunc enim locum habet
actio in factum præscrip. verbis: quando ex contra-
C ctu precedente oritur:& hoc sonant talia verba: pre
cesserunt inter me & te: quòd ex illis verbis bene ori
retur actio si nomen speciale habere possemus: vnde
quia non habeo propono actionem in factum pre-
2 scriptis verbis. † Vnde ad hoc vt actio ista compe-
tat, tot sunt necessaria. In primis, quòd contractus
aliquis precedat nominatus vel innominatus: diuer
so tamen modo: quia in contractibus innominatis
prætetquàm in vno, scilicèt in facio vt des: oritur in
factum præscriptis verbis.s.in do vt des: in facio vt
facias:& in do vt facias. vt ff. de præscrip. verbis na-
D turalis. † Quæstio. Et quare ex illo contractu facio
3 vt des: non oritur hæc, sed de dolo. Dicit dñs meus
ideò: quia in do vt des,& in do vt facias potest repe
ti datum:& ideò si datur in factum præscriptis ver-
bis non est mirum. At in facio vt des: ideò, quia fa-
ctum non potest repeti: vt ff. de captiuis & postlimi.
reuer.l.in bello.§.factę.& ideò quia inuenitur dece
ptus, qui fecit locũ habet de dolo. Oppositio. Sed in-
insurgit oppositio in facio vt facias: vbi secundum
rationem predictã debet dari de dolo. Sed dñs meus
respondit hoc ibi contigere propter inæqualitatem
E obligatiõis: vbi nullus alio magis posset decipi. pos
set autem alia ratio reddi meliọr, quod in duobus
contractibus innominatis videlicèt do vt des:& do
vt facias: ideò oritur præscriptis verbis: quia datum
potest repeti. In alijs autem duobus.s.in facio vt des
& in facio vt facias, dico idem.s. quod detur prescri
ptis verbis si tale est factum, quod mihi absit & tibi
adsit. ff. de præscrip. verbis. l. solent. imò si tibi adest,
& mihi non abest: datur præscriptis verbis actio: vt
in l. illa, solent. Si autem tale est factum, quod mihi
absit & tibi non adsit, datur de dolo. Oppositio. Sed
F opponitur per leg. illam, naturalis. in fin. vbi ex fa-
cio vt facias nõ aderat tibi:& datur præscriptis ver-
bis. Respond. imò adest saltem ratione affectionis:
si autem non adesset, aliquid daretur de dolo tunc:
vt C. de dolo. cùm proponas. si ante cótractus nomi
natus præcedat. Est & secundũ necessarium, quòd
aliquod pactũ apponatur in contractu illo inconti-
nenti, vel parũ ante contractũ: vel in ipso cótractu:
vel parum post: siue sit cõtractus bonæfidei siue stri
cti iuris: verbi gratia: vendis mihi codicem tuum: fa
G cio tibi pactum, vt debeam tibi cómodare pro exem
plo: ecce istud pactum parit nouã actioné in factum
prescriptis verbis:& informat veteré: vt ff. de pact.
l. iurisgentiũ. ff. si certum peta. l. lecta est.& C. de pa-
ctis inter empto.& vendi. l. ij. Tertium, ꝙ in contra
ctibus innominatis pactum nudum interuenerit, &
non stipulatio: sicut & aliàs in actione de constitu-
ta: vt C. de rerum permu. l. ex placito.& insti. de acti.
§. de pecunia.& ff. de consti. pecu. l. j. tunc enim age
retur ex stipulatu. Quartum: ꝙ contractus sit vesti-
tus ex parte actoris interuentu rei: aliàs non habet
H locũ actio præscriptis verbis in factum: vt C. de rer.
permu. ex placito.& l. rebus. In hac autem actione
4 act. fa. tal. posi. † *Positio actoris.* Ego dico, ꝙ vendi-
di tibi codicem meum. Item conuenisti mihi incon
tinenti pacto nudo, ꝙ illum mihi commodares pro
exemplo. Item illũ codicem tibi tradidi. In contra-
ctibus autem stricti iuris eiusdé vtetur positionibus.
5 Econtrà reus fac. tal. posi. † *Positio rei.* Ego dico, ꝙ
tu vendidisti mihi codicem purè,& sine aliquo pa-
cto apposito. Item pactum quod fuit appositum ex
interuallo. Item vendidisti mihi tali die. Item post
I tres dies fecimus pactũ. Item védidisti mihi codicé:
sed adhuc codex est penes te. In hac auté actione cõ
6 cipiet actor sic libellum. † *Libellus.* Ago ego R. con-
tra M. cui cùm vendidissem codicé meum pro x. in
ipso contractu incontinenti cóuenit mihi quòd illũ
cõmodaret mihi pro exemplo: qué codicem cùm si-
bi tradiderim, peto vt illũ codicem mihi ad exéplum
concedere debeat: propono actioné præscriptis ver-
bis, ꝙ sic rectè cóncipiatur libellus dicit lex ff. de pre
scriptis verbis naturalis.& C. de rer. permu. l. rebus.
& l. ex placito. Oppositio. Sed opponitur: nõ videtur
K quòd actio ista competat. Certum est quòd quan-
do pactum apposui, res erat mea: ergo pactum nul-
lum est: scilicèt vt rem meam mihi commodes: quia
neque precarium, neque pignus, neq; cómodatum
proprie tenet: vt ff. de reg. iur. l. neque pignus. Item
tempore illo quo dedi ego tibi codicem: pactũ non
apposui ex quibus præscriptis verbis oriretur ista a-
ctio in factum: sicut aliàs quando volo constituere
seruitutem in re mea, quam tibi volo tradere: opor-
tet quòd constituatur in contrahendo & tradendo:
alioquin nulla est seruitus: vt ff. de seruitu. vrba. præ
L dior. l. si binarum. Respondeo: pactũ appositum be-
nè valet, vt inducat actioné præscriptis verbis: quia
ea quæ dicuntur in præfationibus videntur in stipu
latione repetita: vt ff. de verbor. oblig. Titia. Quod
enim vtroq; tempore desideratur impositio; seruit in
re mea: verum est si ab obligatione incipias: cæterũ
si à traditione, sufficit tempus traditionis: vt & alias
ff. de aequi. poss. quemadmodũ.& argu. ff. de publi.
l. eum qui. §. publiciana. In questione enim presen-
ti ferè idem si à traditione incipias: vel ideò aliud in
seruitute propter quandam impossibilitatem: quia
M tempore contractus res erat mea, quæ mihi seruire
non posset: vt ff. de seruit. rusti. prædio. l. in re cómu-
ni. Oppositio. Si tu opponis, stipulor rem meam mi-
bi cómodari. vnde non tenet stipulatio. Respó. non
est verum: quia non stipulor eo casu in quo est mea:
sed in quo desinet esse mea:& ideò tenet stipulatio:
7 vt ff. de verbor. obli. l. nemo. † Quæstio. Item quare
actio ista vocatur incerti: vt C. de rerum permuta. l.
rebus. si est incerti: quomodò ago ergo, vt commo-
det: cùm certum sit illud quod peto? Respond. actio

A ista vocatur incerti:propterea:quia ad factum inten
ditur quod factum incertum est:vt ff.de verbo.obli.
l.vbi autem.§.qui id quod.& incertum dicitur pro-
pter interesse:vt ff.de re iudic.si quis ab alio. simile
alibi,quòd propt[illegible] actiones vocantur incertæ:
vt actio depositi.[illegible] positi.l.penul.& ff.de con-
dictione sine causa.l.qui sine.& actio ex empto:vt
8 ff.de actio.empt.si tibi liberũ. † *Quæstio*. Item quæ-
ritur an quando actio ista in factum præscriptis ver-
bis oritur ex pacto adhibito in contractu, nunquid
sit bonæfidei vel stricti iuris? Respond.est stricti iu-
B ris:ideò quia inter bonæfidei non numeratur:vt in-
stitu.de acti.§.actionũ. In duobus enim casibus est
bonæfidei,quando ex permutato & æstimato pro-
ponitur:vt ibi & arg.ad idem.ff.de dona.cùm ex do
natione. Item in tertio casu est bonæfidei, quando
proponitur ex interdicto de precario.ff. de precar.l.
ij. Neque est locus oppositioni: oritur ex contractu
bonæfidei:ergo bonæfidei est. Fallit quoties pero
pretium rei quã vendidi,competit actio ex vendito
& certi condictio:ergo & certi condictio est bonæfi
dei:certè non:non enim oritur ex contractu bonæfi
C dei,sed ex pacto apposito in contractu: satis ergo o-
peratur contractus qui illum vestit,vt sic possit intẽ
tari. Item si stipulatus sum vacuam possessionẽ dari
vel tradi in contractu venditionis,nunquam ex sti-
pulatione erit bonæfidei:quia in ea veniunt fructus:
vt ff.de actio.emp.ratio.§.ij.arg. tamen possent in-
duci quod esset bonæfidei: quia actio subrogata in
loco alterius actionis sortitur naturã illius in cuius
locum subrogatur:vt ff.si quis testamento liber esse
ius.fue.l.j.§.Scæuola.& ff.vt lega. nomine caue.l.j.
§.bellissimè.& ff.si quis cau.si quis cum.§.qui iniu-
D riarum.& ff.de dona.qui id quod. Neque est locus
oppositioni,quod ex primo cõtractu oriatur actio vna:
quæ est stricti iuris:& alia quæ est bonæfidei : nam
non oritur præscriptis verbis ex contractu, & ex pa
cto licèt pactum vestiatur.

Si res aliqua datur uendenda pro decem datur actio præscriptis uerbis æstimatoria: ut uel res, uel decem reddantur.

De actione præscriptis verbis æstimatoria, Rubric.

1 *Actio præscriptis uerbis æstimatoria ad hoc ut ueniat, quot requirantur.*
E 2 *Positiones actoris & rei in actione præscriptis uerbis æstimatoria. & nu. 3.*
4 *Libellus in tali actione quomodò formetur.*
5 *Res æstimata uendenda quando datur, cuius erit periculum: illius qui dat uendendam: an illius qui recepit.*

SI RES aliqua datur alicui vendenda pro de-
cem;neq; res,neque x.reddantur:cõpetit danti a-
ctio præscriptis verbis æstimatoria:per quam aut res
1 aut x.reddãtur:vt ff.de æstimatoria actio.l.j.† Quæ
actio ad hoc vt competat,tot sunt necessaria. In pri
mis,quòd res aliqua detur vendenda. Secundum,quod
F æstimetur. Tertium vt certo pretio æstimetur. Quae
tum vt neque res neq; pretium sit restitutum ; sicut
hæc omnia colliguntur ff.eod.l.vnic. Vnde actor sic
2 ponet. *Positio actoris*. Ego dico,quòd rem talem de-
di tibi. Item pro decẽ illam rem æstimaui:vt vel rem
vel ipsa x.mihi restituas. Item recusas reddere mihi
3 rem vel ipsa x. Econtrà reus facit tales posi. † *Positio
rei*. Ego dico,quod rem illam dedisti vẽdendam Titio,
Item rem ipsam habes. Item pretium dedit tibi. In
4 hac autem actione erũt tales libelli. † *Libellus*. Ago
G ego R.cõtra M.cui dedi codicẽ meum vendendum
pro x.vnde vt illa x.mihi præstet, vel ipsum codicem
incorruptũ : ago cõtra illũ:propono ad hoc actionẽ
in factũ præscriptis verbis æstimatoriam. Quòd sic
rectè cõcipiatur libellus dicit lex ff.de æstima.l.j.*Op
positio*. Sed opponitur,quod libellus sit malè conceptus
& quòd actio ista nullo modo locum habeat. In pri
mis tamen quæro quid sit in obligatione vtrum pre
tium vel res ipsa vel vtrunq;. Si dicis alterum tantũ
ergo malè dicis in libello,vt vel præstet x. vel rem ip
sam:si vtrunq; est in obligatione:sic instatur. Aut
H æstimatio quæ facta est,fuit vera:& tunc qui acce-
pit fit dominus:vt C.de iure dot. quotiens. & ff. pro
empt.l.litis. Aut æstimatio fuit interposita,vt scire-
tur si tantùm posset haberi:sicut & aliàs fit æstima-
tio,vt sciatur quãti res deterior fiat, quę æstimatur
in vtroq; casu non facit venditionem: neq; transfer
tur dominium:vt C.de iure dotium.l.si inter virum:
& C.de vsufruct.l. interest. & ff.de iure dotium.
l.plerunque.§.penultim. & ff.commodati. l.si vt
certo.§.commodatum.& sic in primo casu quando
fuit certa æstimatio,nõ potest peti pretium : vt dicit
I lex illa quotiens. In secundo, quãdo non fuit vera:
non potest peti nisi res ipsa, vt dicunt iura prędicta:
malè ergo vtrum petitur in libello. Respondeo & di
co non esse,vtrunq; in obligatione,sed alterum tan
tùm & successiuè. Si tu quæras quid? Respondeo: si
res non est vendita,est res ipsa: si vẽdita est,pretium:
quare ergo vtrunq; peto in libello considerata natu
ra actionis. & tunc concipietur sic libellus, quando
incertũ est vtrum res illa sit vendita vel non: & quo-
modò potest esse incertum? Respondeo: bene: quia
ego quærebam à te:frater vẽdidisti rem illam, & tu
K respondere nolebas propter tuam stultitiam:conci-
piam libellum super vtroq; . alterum tamen conse-
quar,sicut & aliàs in optimo simili,quando quis cõ
uenitur non vult respõdere vtrũ pro hærede aut pro
possessore possideat: rectè contra illum instituo &
petitionẽ hęreditatis & interdictum quorũ lega.pro
testando tamen velle me consequi ex altero quod
me contingit:vt ff.quorum lega.l.j.§.qui autem. Vn
de in hac actionę sic dico : faciat iudex conuentum
etiam se venire,& quęrat ab eo,si rem illam vendide
rit an non.nam vbicunq; æquitas mouet iudicem,
L partes debet interrogare:vt ff. de interroga. actio.l.
vbicunq;.& si respõderit quod non vendidit, actor
in libello petet tantùm incorruptũ codicem sibi re-
stitui. Si autem respondit se vendidisse,& pro x. pe-
tat actor tantùm pretium:& sic hoc modo vtrunque
dico successiuè esse in obligatione nõ pręcisè sicut
in alternatiua promissione, quando promitto Sti-
chum aut Pamphilum:vt ff.de verbor.obliga.l.vlti.
Oppositio. Item non videtur quòd actio ista compe
tat:nam aut tu qui suscepisti rem istam vendendam
fecisti hoc gratis:& sic competit actio mandati : vt
M ff.mandati.l.j.aut recepisti pretium & certũ:& tunc
est ex conducto quasi quòd ego cõduxerim operas
tuas:vt ff.loca.& conduc.l.j.& ij. Aut pretium fuit
incertum quod debebam tibi dare: & tunc habet lo
cum actio præscriptis verbis : etiam si non dicatur
æstimatoria:vt ff.depositi.l.j.§.si quis seruum. Re-
spondeo hæc quæstio examinatur. ff. eod.l. vnic.in
ipso textu.& respõdet,quòd causa dubitationis tol-
lendę datur ista in factum pręscriptis verbis æstima
toria. Et in quo casu:in illo videlicèt,quãdo iste qui

recepit

A recipit vendendam rem, debuit habere pretium: sed
incertũ pro suo labore: sicut tota die cõueniunt isti
triculi: ideò in subsidium datur ista in factum præ-
scriptis verbis, quæ dicitur æstimatoria ex acciden-
ti, quando res æstimatur. Cæterùm si non fuisset da
ta æstimata: tunc daretur in factum præscriptis ver-
bis. Item & si certũ pretiũ daretur isti: tunc haberet
5 locũ actio ex conducto: vt dictũ est. † Questio. Sed
quæritur: quando res æstimata vendenda datur cu-
ius sit periculũ: vtrũ illius qui dat vẽdendã, an illius
qui recipit? Respondeo. ff. e. tit. l. j. videtur indistin-
B ctè dicere, ꝙ periculum sit illius qui recipit. Sed de
quo periculo intelligitur? Respõdent quidã de om-
ni: etiam de casu fortuito: vt ff. cõmod. si vt certo. §.
damna. Alij de eo periculo, quod cura & diligentia
potuerit euitari: non tamen de casu fortuito: vt ff.
pro socio. l. cùm duobus. §. damna. & ff. loca. & con-
duc. opus. & ff. de donati. inter virum & vxor. quod
autem. Et hoc credo potiùs: ergo secundũ hoc pro-
pter æstimationem tenetur quis de leuissima culpa:
cùm aliâs non debet teneri nisi de leui: cùm sit cele-
bratus iste contractus gratia vtriusq;: vt ff. cõmod.
C l. si vt certo. §. j. & hoc operatur æstimatio: licèt P. di
xerit, quòd plus operatur & vltra leuissimam dixit
enim aliquod esse mediũ inter fortuitum casum &
leuissimã culpam. argu. pro se ff. nau. cau. stab. l. iij.
§. ex hoc edicto. j. responso. in fin. sed quid sit illud
medium, non video: nec posset esse aliquod mediũ:
sicut inter duo opposita immediata: nam culpa est
quę potuit præuideri: vt ff. ad leg. Aquil. si putator.
casus fortuitus qui pręuideri non potest: vt ff. de ad-
ministr. ret. ad ciui. perti. l. ij. & C. de acti. pigno. quæ
fortuitis. inter sic autem & non nihil est mediũ: lex
D illa. ff. nau. caup. stabu. sic intelligitur, si sine culpa:
subaudi lata vel leui: leuissima tamen interuenit: sic
ego intelligo quod habes institu. de contrahend.
emptio. §. si fugerit homo. Verum in quęstione ista
cuius sit periculum, licèt hæc lex non distinguat. ff.
e. l. j. leges tamen aliæ distingnnt, & diuerso modo:
& alia iura statuunt. legitur. ff. si certũ peta. l. roga-
sti. verum rem illam habui venalem: & tunc est peri
culum meum: aut non: & tunc tuum est. Item alia
lex. ff. de pręscriptis verbis. l. si gratuitã. §. si Margari
tam. distinguit: aut ego rogaui te: & tunc est meum
E periculũ: aut tu rogasti me: & tunc erit periculum
tuũ. Item alia contradictio: quia lex illa, rogasti. ff. si
certũ peta. dicit, ꝙ si vendidisti, & habes pretiũ, erit
pecunia mutua. lex autem. ff. de præscriptis verbis,
rogasti. dicit in eodem casu dari actionẽ pręscriptis
verbis. Respondeo: ista vltima cõtradictio sic solui-
tur in tit. si certum peta. recepit pecuniã, pro qua
rem vendidit: in tit. de pręscript. verbis. pecuniã non
receperat: & ideò datur pręscrip. verb. Item secundũ
veritatẽ aliâs intelligas quod legitur de periculo. ff.
de rer. permu. l. si aliâs. l. j. ff. de æstima. actio. vbi do-
F minus Io. distinguit, vtrum conuenit de præstando
æstimationẽ rei: aut rem: aut etiam de præstandis x.
aut rem: vt in primo casu locũ habeat distinctio. l. si
gratuitã. in secundo teneatur omninò ad æstimatio
nem: siue culpa siue casu perierit. Sed salua authori-
tate tanti viri, non videtur, ꝙ aliqua sit differentia:
quid enim differt quò ad periculum dicere pręsta-
bis æstimationem rei, aut rem: aut decem: verè dico,
quòd in his omnibus in primis attende distinctio-
nem l. ff. si certum petatur. l. rogasti. Si autem res sit

G venalis, tunc secundùm distinctionem. l. illius. si gra
tuitã. attẽde quod legitur in distinctione ff. e. l. vnic.

De actione pręscriptis verbis quæ ex permu-
tatione oritur, Rubric.

1 *Actio præscriptis uerbis, quæ ex permutatione oritur,*
ad hoc ut procedat, quot requirantur.
2 *Contractus permutationis quare fuit inuentus: cùm sit*
nominatus: & ex ipso præscriptio oriatur.
3 *Contractus permutationis, quare contractus innomina-*
tus sit.
4 *Positiones actoris & rei in actione præscriptis uerbis,*
H *quæ ex permutatione oritur. & nu. 5.*
6 *Libellus in tali actione quomodò concipiatur.*
7 *Rei interuentus si non incontinenti: sed ex interuallo se-*
quatur, an dici posit, quòd insit.

SI conuentio sit facta de permutando codice tuo
cum digesto meo: & ego tradidi tibi digestũ meũ:
& tu non vis tradere codicem: competit mihi actio
pręscriptis verbis, ex permutato seu ex permutatio-
1 ne: vt ff. eod. l. ij. & C. eod. l. ex placito. † Quæ actio
ad hoc vt competat, tot sunt necessaria. In pri-
mis, quòd fiat conuentio de permutando, & pacto
I nudo: alioquin si stipulatio interuenit, ageretur ex
stipulatu: vt C. eod. ex placito. sicut in actione de cõ
stitu. vbi agitur de constituta, si nudum pactum in-
teruenit: non autem agitur de constituta, si stipula-
tio interueniat. ff. de consti. pecu. l. j. & instit. de act.
§. de pecunia autem. Secundum, quòd res certa pro
certa: vel incerta pro certa: licèt hoc expressum secũ
dum iura non habeamus: sed tamen hoc tradunt do
ctores nostri: & quia vbicunq; fit mentio de permu-
tando, semper de re certa lex loquitur: vt C. eod. l.
quoniam. & hæc est differentia inter contractũ per
K mutationis & contractum illum innominatũ do vt
2 des: omnis enim permutatio est do vt des. † Questio.
Quare ergo contractus permutationis fuit inuen-
tus, cùm vterq; contractus sit innominatus: & ex v-
troque oriatur pręscriptis verbis, & condictio ob
causam: vt ff. eod. l. ij. & C. eo. l. ij. iij. & iiij. Respon.
propter illud quod dixi, quãdo res certa &c. Vel ali
ter: quia quando ex permutatione, vt in re certa, vt
dixi, erit tunc bonęfidei: vt institu. de actio. §. actio-
num. In alio autem casu quando res certa pro incer
ta erit stricti iuris: sed quod dico de re intelligas cõ-
L sistente in specie: & sic alicubi inuenis permutatio-
nem contrahi: & si ex vtraque parte sit pretium. ff. e.
l. ij. & intelligas pretium certum. s. in specie non au-
tem in quantitate: quia tunc esset venditio vel loca-
tio: potest enim esse, quod est pretiũ, & habetur pro
specie: vt quando quis legat vel promittit nummos
quos habet in archa pro corpore vel pro specie alia
legata vel promissa accipienda sunt & fundo lega-
to comparantur: vt ff. de lega. j. l. planè. §. ij. & l. sed
& si certus. & ff. de verbor. obliga. l. si certos. Sed mi
rum videtur quod legitur. ff. eod. l. ij. quod in permu
M tatione si ex vtraque parte est pretium vtriusq; rem
fieri oportet: si merx erit subaudi: ex vtraque parte
nutrius subaudi rem fieri oportet. Sed quare? Respõ
deo, quòd ibi dicit, si vtrunque est pretium, quod
res vtriusque fieri debet: si merx, nutrius: subaudi:
quod illud dicit disputãdo: alioquin non posset red
di ratio quare aliud in pretio & aliud in merce, ex
quo de certo pretio loquimur in quo casu locum
habet actio ex permutato scilicet pręscriptis verbis.
Vel aliter ideò illa verba ponuntur de pretio & mer

A ce dimissa de translatione dominij. ad hoc, vt notet
differentiam inter contractum istum & contractũ
venditionis: quia in hoc contractu potest ex vtraq;
parte interuenire pretiũ dummodò certum, & merx
dummodò certa. At in vẽditione secus, scilicet quia
ex vna parte pretium debet esse: & ex alia merx. Ter
tij voluerunt alio modo notare, vt dicant si ex vtra-
que parte est pretium: ideò quilibet tenetur facere
rem. i. pretiũ alterius: quia licèt sit certum pretium
puta istos tarenos: tamẽ quodammodò assimilatur
ei qui tenetur in genere: vnde debet facere rem acci
pientis: at in merce tenetur in specie specialissima.
vnde talem debet dare qualis est: vt & aliàs vendi-
tor non tenetur facere rem emptoris: sed sufficit, si
de euictione se obliget. Et quare: quia tenetur in spe
cie: emptor autem tenetur facere pretium vendito-
ris: quia tenetur in genere: vt ff. de actio. empti l. ex
empto. simile ff. de lega. j. l. si à substituto. §. hæres. &
l. non quocunque. & l. si domus. §. fi. de euict. Illi au
tem qui dicunt, quod verba illa ponuntur disputan
do: sumunt argu. ex litera inferiori. l. illius. de rerum
permu. quia dicitur ꝙ in re aliena potest permuta-
C tio cõtrahi: licèt Pedius aliter senserit & malè. Quæ-
3 stio. † Item quæritur quare contractus permutatio-
nis est contractus innominatus: vt ff. eod. l. ij. circa
fi. & quęritur quare: cùm ita benè sonet: permutatio
sicut emptio. Rñdeo: ideò quia nomẽ permutatiõis
est nomẽ generalissimũ: oẽs enim cõtractus cõprehẽ
dit: cùm ergo sit genus, nõ potest dici species. Quod
sit nomen generale dicit l. ex ff. de contrah. empti. l. j.
Vel aliter: cõtractus illi dicuntur nominati, qui sta-
tim cùm nascuntur seu fiunt, dant actionem: vt ff.
de rerum permuta. l. ij. In hoc autem contractu sta-
D tim non oritur actio: sed tũc demum cùm res posteà
interuenit: quia quando conuenimus de permutan
do oritur sola naturalis propterea dicitur cõtractus
iste vestitus rei interuentu: vt C. de rerum permuta.
l. ex placito. Si tu opponas de contractu depositi &
commodati qui re cõtrahuntur nec anie dicũt quã
re contrahantur: vt institu. quibus mod. re contrah.
obliga. & tamen dicuntur contractus nominati: vt
ff. de pact. l. iurisgentium primo responso. Respon-
deo: ibi ex quo fiunt, oritur actio vnde simul fiunt:
simul oritur actio, & ideo dicuntur re vestiri: sicut
E quando contractus vestitur consensu, statim ex quo
oritur dat actionem: sicut hoc plenè notat dominus
meus ff eod. l. ij. & in summa de rerum permut. Ter
tium est necessarium secũdum quosdam: vt res quæ
datur in permutatione sit propriè tradẽtis: alioquin
dicunt permutationem non contrahi: & in hac etiã
opinione fuit Pedius: vt ff. eo. l. ij. sed non est verum
vt glosauit ibi. & hoc nimiũ prosecutus est Pedius.
vnde & in re aliena contrahitur permutatio, sicut
& vẽditio: vt C. e. l. j. & ff. de cõtrah. emptio. l. res alie
na. sed quod dixit Pedius ff eo. l. ij. re euicta non cõ
F trahi permutationem: verum est cum effectu: quia
non videtur datũ, quod ita datur, quod retineri non
potest: vt ff. de lega. j. non quacunq;. Quartò, quòd
vnus debet: vt C. eod. l. ex placito. In hac autẽ actio
4 ne actor facit tal. positio. † *Positio actoris*. Ego dico,
quòd nos conuenimus inter nos de permutando, sci
licèt quòd dares mihi codicem tuum: & ego darem
tibi digestum meum. Item codex ille certus erat, &
digestum meum certum. Item ille codex meus fuit:
& illud digestum tuum fuit. Item ego dedi tibi dige

G stum: & tu non vis dare mihi codicem. Ecõtrà reus
5 facit tales positiones. † *Positio rei*. Ego dico, quod à
conuentione facta de permutãdo discessimus. Item
multotiens petij à te codicem, & dare mihi recusa-
sti. Item codex ille alienus erat. Item incertum fuit
de quo codice actum esset inter nos. In hac autem
6 actione concipiet actor sic libellum. † *Libellus*. Ago
ego R. contra M. qui cũ conuenisset mecũ de q; per-
mutando codice suo tali, videlicet cum tali digesto
meo: & ego dederim sibi digestum: codicem prædi-
ctum mihi dare recusat: vnde vt illum codicem mi-
H hi det, ago contra illum: propono actionem in factũ
pręscriptis verbis ex permuta. ita concipias, quan-
do vis habere digestum: cæterùm si velles agere ad
interesse, posses: vt diceres: vnde quia codicem mihi
dare recusat: ago ad interesse meum, quod æstimo
decem, & propono actionem in factum præscriptis
verbis ex permutatione. Vel si vis repetere digestum
potes, scilicèt per cõdictionem ob causam, quòd sic
concipiatur libellus: & quòd ista tria auxilia com-
petant dicunt iura C. eod. titu. l. cum precibus. & l.
quando. & l. rebus. & l. penul. & vlt. & ff. eod. l. j. &
I l. ij. *Oppositio*. Sed opponitur: nam nõ videtur, quòd
aliquo modo cõpetat actio præscriptis verbis: nam
non videtur, quòd possit oriri. Certum est, quòd in
permutatione præcedit nudum pactum ex quo pa-
cto non agitur nisi in casibus: vt ff. de pactis. l. iuris-
gentium. & C. de pactis. legem. Item ex rei interuen
tu non potest actio oriri: vnde ergo oritur ista præ-
scriptis verbis. Respondẽt quidam, & dicunt: si pa-
ctum fuit nudum, & res incontinenti interueniat:
oritur ista actio pręscriptis verbis ex contractu isto.
id est, pacto quod est vestitum rei interuentu. Quæ-
K sti. † Quid si non incontinenti, sed ex interuallo
7 sequatur interuẽtus rei, non potest dicere quòd in-
sit: vt ff. de contrahen. emptio. l. acta. & ff de pactis.
l. iurisgentium. Dominus meus ita respondit, quòd
rei interuentus posteà secutus facit quòd nascatur
actio, non ex ipso rei interuẽtu sed ex pacto dudum
habito: & inducit similia. ff. de peculio. quæsitum.
§. is qui. & l. quoties. § si simul. & hoc in mutuo: vt
vt ff. de fideiuss. l. si quis pro eo § si nummos. & ar-
gumen. ff. si certum petatur. l. si à furioso. & l. nam
& si fur. idem in actione tutelæ & pro socio qui li-
L cèt dicantur nasci finita tutela, & dissoluta societa-
te: vt ff. de tuto. & ration. distrah. l. si tutor. §. vltim.
& l. sed nõ datur. & l. nisi. & C. pro socio. l. tãdiu. nõ
tamẽ ex dissolutiõe oriũtur, sed à principio. Item in
mãdato iurisdictionis: vt ff de offic. procõsu. l. obser
uandũ. §. vlti. Idem in actione ex stipulatu pro dote,
quæ dicitur nasci soluto matrimonio: vt C. de rei
vxor. act. l. vnic. arg pro hoc & cõtra hoc C. de repu.
l. j. & ff. de bonis dam. l. sed &. & ff solu. matri. l. hęc
actio. *Oppositio*. Sed opponitur: actio quæ ab initio
non potest oriri, posteà non oritur: vt ff. de furt. l. ser
M ui & filij. j. responso. Respondeo: non potest oriri ni
si aliquid interueniat quod pręstet adminiculũ prio
ri, quod faciat illã oriri: vt not. hoc dominus meus.
C. eod. titu. l. ex placito. Sed salua pace domini mei
omnia exempla posita possunt pati calumniam.
Verius tamen puto, quòd nec ex solo pacto proce
dit: nec ex rei interuentu ista actio oritur: quia
vtrunq; imperfectum ad actionem pariendam. Sed
ista duo imperfecta constituũt vnum perfectum. s.
originem actionis: sicut & aliàs faciunt duo quod

nequit

A nequit vnum: & quæ non prosunt singula: multa iuuant: vt arg. C. de transact. si quis maior. & C. de testamentis. l. sancimus.

De actione in factum generalissima & subsidiaria, Rubric.

1 *Actio in factum subsidiaria ad hoc ut cōpetat, quot requirantur.*

2 *Libelli in tali actione quomodò formentur. cū plu. seq.*

4 *Actio in factum generalissima & subsidiaria, an sit datiua uel natiua.*

B 5 *Legum multarū solutio quæ inter se cōtrariæ uidentur.*

1 EST & subsidiaria quædam actio, quę vocatur in factū: † quæ actio tunc competit, quādo iura suadent actionē dari, sed nō dant aliquā specialem, tunc in factū agitur. Idem est & in exceptione: nam quotiens deficit actio vel exceptio: vtilis actio vel exceptio danda est: vt ff. de præscript. verb. quotiēs. Quę actio differt ab actione in factū præscriptis verbis, sicut suprà diximus. & quid sonent hęc verba in factū: ibidem notaui. Ideò autē subauditur: & iura suadent actionē dari: aliàs autē si iura nō suaderent, C actio mihi nō daretur: nam pro capa tua: pro domo: pro vinea: actio mihi deficit: nō tamen dabitur in factum, ideò quia iura hęc nō suadent: notemus ergo exempla. In primis tamen scias, quòd hęc est illa in factum cuius tenor in multis & varijs iuris articulis est admissus: vt C. de sacrosan. eccles. l. sancimus. & caue: quia ibi de tribus actionibus loquitur. de rei vendicatione subaudi, quādo vasa extant. de condictione ex lege illa, subaudi, quando res desijt esse de actione in factū scilicet quādo actio rei est mutata: D quia forma rei est esse rei: vt ff ad exhibend. l. Iulianus. Vel ibi vltimū corrigit: quasi quod in factū detur & nulla aliarū, sicut & alias: vel corrigitur de in litem dando tutore, vel curatore. istud vel corrigit: quia curator datur, & non tutor. Sicut in l. illa, lancinius est exemplū. l. illius, quotiens. quia ibi datur in factū. Secundum exemplum ff. de rei vendi. l. quę religiosis. & l. in rem. C. locati. Tertiū exemplum ff. de rei vend. l. in rem. § locati. & § item quęcūque. in quibus legibus pro religiosis & ferruminatis agitur in factū, cùm nulla alia cōpetat. Quartū exemplum quādo datur certis personis tēperandæ vebis: E vt ff. de dolo, nō debet. Quintū, quādo aliquid ad te de rebus nostris peruenit. ff. si certū peta. si & me & Titium. Sextū quando mater reuocat donationem à filio ingrato: vt C. de reuocā. dona. l. his solis. Septimū, quādo creditor possidet pignus non traditum sibi à debitore: sed possidet sine vitio suo soluit pecuniā: debitor nō habet pignoratitiam, quæ oritur re interueniente, vt institu. quib. mod. re contra. oblig. §. creditor. & ideò cōpetit in factū: sicut notatur. C. de pigno. l. vsucapio. Octauum: in creditore F absente qui habet actionē in factū contra creditores præsentes, qui se tantū creditores existimauerūt, & pretium perceperunt ex bonis debitoris curatore bonis constituto: vt ff. mandati. l. si mādauero. §. si curator. in fi. Nonū exemplum notāt quidam sic: possedi rem aliquā bona fide spatio decennij sine titulo, res ista peruenit ad te sine vitio tuo, qui nullū ius habes: actio mihi deficit, quia nō publiciana datur: datur mihi in factum de æquitate. Decimum, quòd quando quis vult agere pro instrumento scripto in carta sua: vt ff. ad exhiben. l. iij. §. interdum. Vndecimum, G quando quis intulit mortuum in locum alienum: vt ff. de religiosis. l. is qui. Sed hoc exemplum non approbo: quia est illa in factū ex edictis. Duodecimū ff. de præscriptis verbis. l. qui seruandarū. §. vltim. Alia exempla studioso inue nienda relinquo. Exempla notemus quando datur exceptio in factū. Primū exemplum habetur. ff. ad Macedo. l. vlti. vbi si pater familiàs factus per ignorantiam facti facta nouatione promittat si conueniatur exceptione in factū iuuatur. Secūdum ff. de vsufruc. quemadmo. ca. l. si fructuarius. vbi si fructuarius proprietatem H acquisiuit, si conueniatur ex stipulatu: poterit in factum excipere. Tertium ff. de except. rei vend. & traditæ. l. j. §. si seruus. vbi si seruus merces peculiares emerit: & dominus priusquā proprietatem rerū nancisceretur, eum liberū esse iussit: & sibi peculiū prælegauit: si conueniatur postea habebit exceptionem in factum. Quartum, vbicunque ex pacto alicuius non potest alteri acquiri exceptio pacti & datur in factum vel doli: vt ff. de pactis. l. & hęredibus. §. j. & ij. Quintum exemplum, vbicūque doli exceptio nō potest dari, puta: quia ex altera parte est patet vel I patronus in factū excipitur: vt ff. de doli exceptio. l. apud Celsum. §. aduersus. Alia exempla curiosus, & diligens inueniat. In hac autē actione non curo notare sicut in alijs, quę sint necessaria ad hoc vt competat longum esset & prolixum comprehendere: cùm non ex vna causa, sed ex multis descendat, vt dictum est. Et ideò etiam nec positiones pono. Libellum autē gratia exempli vnicū notabo. *Libellus.*

2 Ego R. ago † contra M. qui cementa mea posuit in sepulchro suo: quod sepulchrum dissolutum est: vnde illa cementa mihi peto restitui per actionem K in factum. Quòd sic rectè concipiatur libellus probatur ff de rei vendicatio. l. quę religiosis. quam legem in principio intelligo domino ædificante, vel alio de sua voluntate vel mandato: & ita imposita facta sunt religiosa, alioquin dissoluta posset domus vendicare. Meritò ergo aget actiōe in factum. Constante autem sepulchro ageretur de tigno iniuncto, si sine voluntate domini fuisset impositum. & hoc dixit dominus meus Otto: quia sicut domus viuorum non deberet destitui: ita nec domus mortuorum. Vltima autem pars illius legis intelligitur, L quando iniunxit sine domini voluntate. In ferruminatis autem plantatis & seminatis competit etiam actio in factum ad pretium: vt in prędicta l. ff. de rei vendicatione. l. in rem. Et tunc concipies libellum.

3 *Libellus.* † Ago contra M. qui brachium meum argenteum per ferruminationem adiunxit statuę suæ argenteæ vel frumentum meum seminauit, videlicet vnum corbem: vel plantam meam plantauit: quæ æstimo decem: vnde vt prædicta mihi decem soluat, ago contra ipsum, & propono actionem in factum. Quod sic rectè cōcipiatur libellus dicit lex M prædicta ff. de rei vendicatione. l. in rem. *Oppositio.* Sed non videtur, quòd in prædictis casibus locum habeat actio in factum: nam religiosa non sunt in dominio nostro: vt ff. de rei vendicatione. l. in rem. §. locati. nec vendi nec obligari possunt: vt C. de religio. & sumptibus funerū. l. ij. nec seruitutem recipiunt: vt ff. communia de seruitu. l. eatenus. & ff de aqua pluuia arcē. l. si priùs. §. vlt. quomodò ergo eū non videantur esse in bonis nostris: nisi quòd ad hoc vt possimus inferre: dabitur actio in factum: cùm

A actio sit ius persequendi in iudicio, quod nobis de-
betur: vt institu. de actio. in princ. Item seminata &
plantata statim sunt domini soli: vt ff. de aequi. rerũ
domi. l. adeò. & institu. de rerum diuisio. §. cũ in suo.
quomodò mihi domino primitiuo dabitur actio in
factũ. Respondeo: dabitur modò pro ferruminatis,
& satis: plantatis ad pretium: omnia enim quæ op-
ponuntur locũ habent in rebus principalibus: pro
pretio enim habeo actionẽ in factum: vt ff. de relig.
4 l. is qui. † Quæstio. Item quæritur an actio ista sit da
tiua an natiua. Respondeo: datiua. ff. de præscriptis
B verbis. quoties. sicut & aliâs actio est datiua. C. de
transac. cũ mota. & ff. de pactis. l. iurisgentium. §. ij.
5 Quæstio. † Vltimò quæritur, & cũ instantia petitur
solutio seu viua ratio multarũ legum, quæ inter se
videntur contrariæ: multa enim sunt iuris auxilia,
quæ videntur subsidiaria, & tunc cõpetere quoties
alia non cõpetunt: ecce actio ista in factũ tunc da-
tur, quoties aliæ non cõpetunt: vt ff. de præscriptis
verb. l. quoties. Item actio de dolo, tunc datur, quo-
ties alia non competit: vt C. de dolo. l. dolo. & ff. de
dolo. l. quoties. Item condictio ex lege tunc datur,
quoties alij auxilio per ipsam legẽ locus non est: vt
C ff. de condic. ex lege. l. vnica. Item restitutio tunc lo
cum habet, quoties ordinarium auxilium deficit: vt
ff. de minor. l. in causæ. Item officiũ iudicis tunc lo-
cum habet, quoties nulla actio cõpetit: vt ff. de mi-
nor. l. quod si minor. §. vlti. Item querela inofficiosi
testamenti: tunc demũ datur, si nullo alio modo ad
bona defuncti venire potest quis: vt instit. de inoffi-
cio. testam. §. tàm antè. Respondeo: omnia prędicta
auxilia subsidiaria sunt: & in diuersis casibus com-
petunt: nec aliquo modo se contingunt: nec inter se
concurrunt. si enim concurrerent, tunc optima esset
D quæstio, quomodò ista dicuntur subsidiaria. Et vi-
deamus de singulis: & primò de actione in factum.
ista enim quãdo competit dixi suprà in hac eadem
actione: & tunc quando hæc subsidiarissima cõpe-
tit nullum prędictorum auxiliorũ: nec aliquid aliud
posset competere. Actio de dolo tunc cõpetit & in
subsidium quãdo maleficium cõmittitur in contra-
ctu, scilicèt dolus: siue fuerit incidens, siue dans cau
sam cõtractui: siue sit contractus bonæ fidei siue stri
cti iuris, secundùm distinctionẽ quam notaui suprà
in actione de dolo: tunc quia maleficium est cõmis
E sum, scilicèt dolus: qui dolus necesse est vt puniatur
& non sit alicui lucrosus: vt ff. de dolo. l. ne ex dolo.
si ciuiliter agitur in subsidium inuenta fuit actio de
dolo. si criminaliter locũ habet crimen stellionatus
vt ff. de crimine stellio. l. iij. Item condictio ex lege,
tunc datur quando nulli alij auxilio locus est. quia
lex noua illam obligationẽ induxit: quę quando cõ
petat, & in quibus casibus suprà de condi. ex lege
notaui. Item restitutio, quæ petitur officio iudicis
similiter subsidiaria est. quia tunc nullo iure subue-
nitur mihi: quia quãdo habeo actionem, habeo ius
F meum: & oportet quòd iudex huic iuri meo. i. actio-
ni tanquã dominæ vt mercennarius seruiat. Cæterũ
quando peto restitutionẽ vel imploro officium iu-
dicis: vt in multis casibus & circa alimenta: vt C. de
alendis liberis. l. j. & circa indebita seruitia quę im-
ponit dñs censito: vt C. lib. xj. in quibus cau. colon.
censi. l. lege. & in alijs casibus qui notantur in gene
ralibus domini mei: iudicis officium, &c. sub illo ge
nerali de iudicibus & præsidibus: tunc peto iudicis

G misericordiam. & illud tunc loco actionis imploro:
licèt nõ sit actio: vt in prędicta l. quod si minor. §. vlt.
Itẽ querela inofficiosi testamẽti cũ sit odiosa: ideò
vltimò paratur. & sic cũ aliud nõ cõpetat illa nõ da
tur. Attẽde ergo per ea quę dicta sunt, ꝙ quęlibet di
citur subsidiaria in domicilio suo: sic adinuicem nõ
concurrunt nec possunt sicut dictum est.

De actione in factum quę datur ex
re iudicata, Rubric.

1 *Actio in factũ, quæ datur ex re iudicata: ad hoc ut proce
dat, quot exigantur.*
H *2. 3 Positiones actoris & rei in tali actione.*
4 Libellus in tali actione quomodò concipiatur.
5 Actione qua potiùs agatur: utrum prima uel secunda.

INVENTA est & alia actio in factũ, quę ori-
tur ex re iudicata, de qua habes in C. de rebus cre
di. & iureiur. l. actori. verũ alibi vocatur actio iudi-
cati: vt ff. de re iudi. l. si se non obtulit. in prin. & l. mi
les. §. decẽ. & §. vlti. & C. de re iudi. l. j. quæ verba sic
intelligimus. actio iudicati. i. actio in factũ, quę ori-
5 tur ex re iudicata. † Quę actio ad hoc vt cõpetat, tot
sunt necessaria. In primis, ꝙ fuerit actor & reus. Se-
I cundũ, ꝙ sit lis cõtestata: iuratũ de calumnia: & alia
omnia interuenerint, quæ in processu iudicis deside
rantur. s. quòd constiterit de intentione actoris per
testes vel instrumenta vel allegationibus: sit conclu
sum & probationibus renuntiatũ: vt dicit authen.
posita in C. de iudi. authẽ. iubemus. Tertium, quòd
sit lata sententia cõdemnatoria, & sic pro actore: vel
tali modo, quod condẽnationẽ contineat: vt ff. de re
iud. in summa. & C. de sentẽtijs & interloq. l. pręses.
Quartũ, ꝙ sentẽtia illa ritè lata sit nõ contra leges:
nõ pretio. vt ff. de re iud. l. si se nõ obtulit. §. cõdem-
K natũ. & arg. ff. ad Tertullia. l. j. §. vltim. & C. quãdo
prouoca. nõ est necesse. l. venales. & ff. de appella. si
expressum. ff. quę sentẽtię sine appe. rescin. l. j. Quin
tum, ꝙ sit lata sentẽtia ab eo qui fuit iudex in causa
illa, & cui iudicãdi ius fuit: vt ff. ad Tertul. l. j. §. vlt.
& C. si à non cõpetenti iudi. fu. iudi. l. vlti. ff. de iniu
sto & irrito testa. l. si quis exhęredato. circa fin. Sex-
tum, ꝙ ab eius sentẽtia nõ sit appellatum: alioquin
pendente appellatione nihil innouabitur: imò ap-
pellatione interposita extinguetur pronunciatũ: vt
ff. nihil inno. appel. pẽdente: & C. de appel. l. iij. &
L ff. ad Turpil. l. j. §. vlt. & ff. ad Tertul. l. j. in fi. Septi-
mũ, ꝙ res sit iudicata, quę finẽ cõtrouersię imponat
vt ff. de re iud. l. j. Octauũ, ꝙ cũ ista solẽnitate sit pro
lata, quę à iure desideratur. vt C. de sentẽt. ex pericu-
lo reci. l. j. & ij. & vlt. & arg. §. de arbitris. si feriatis.
Nonũ, ꝙ actio in factũ ex re iudicata nõ sit nouata:
vt C. de excep. rei iudi. l. si causam. Dec imũ, ꝙ nõ sit
prolata sentẽtia cõtra solitũ ordinẽ iudiciorũ: vt C.
de sentẽ. & interlo. l. ꝓlatã. Oppositio. Sed opponitur
nam sentẽtia lata cõtra solitũ ordinẽ videtur, ꝙ te-
neat: vt C. de appel. l. j. ij. respõso. Respõdeo: ꝙ ibi iu
M dex pręcauit inter causam & causam: quia primò pro
nuntiauit de vna, cũ debuit de alia pronuntiare: &
sic intermissus fuit ordo inter causam & causam.
Cęterũ si in eadem causa intermittatur ordo: pone
ꝙ primũ fuit iuratum de calumnia. & posteà fuit lis
contestata sententia est ipso iure nulla. Oppositio.
Item opponitur: quia videtur, ꝙ sentẽtia lata cõtra
legem teneat: vt ff. de re iudi. l. pręses. & l. cùm prola
tã. Respondeo: ideò in l. illa pręses dicit dominus
meus quod nõ iudicauit expressim contra legẽ, sed
tacitè. nam

A tacitè.nam non dicit condemno Lucium in vsuras
vsurarũ:sed dixit in centum,quæ centum faciebant
vsuras vsurarũ.argu.ff.quæ sententiæ sine appel.re-
scin.l.j.& sic etiam respondit legibus alijs in eo. tit.
cum prolatis.Sed secundùm hoc opponitur in l. illa
dicitur,ꝙ Lucius non appellauit secundùm legem:
imò appellatio tenuit:vt ff.quę senten. sine appella
tione rescind.l.j. Respondeo:non appellauit secun-
dùm l.j.infrà biduum: vel aliter vt tollantur omnia
contraria,dicas,ꝙ sententia fuit ipso iure nulla lata
in vsuras vsurarũ:& Lucius appellauit de facto ,li-
B cèt non appellasset secundùm iura: quia appellatio
non erat necessaria:vt ff.de appel.si expressim.& ff.
quæ senten.sine appel.rescin.l.j.& sic vsque ad lite-
ram illam nullum est cõtratium: & quod dicit in fi.
agi potest iudicati, subaudi non pro vsuris sed pro
sorte:& hoc est quod dicit ibi Modestinus:si senten
tia certam quantitatẽ contineat:puta sortis:quia iu
dex condemnauit in sorte & in vsuris vsurarũ. Agi-
tur modò iudicati quantũ ad sortem:& sic nõ vitia-
tur sententia propter inutile.i.condemnationẽ vsu-
rarum. Vel aliter in fine superabundat vna negatio-
C in eo quod dicit nihil non : quasi dicat,iudicati agi:
non potest.similiter alibi superabundat de damno
infec.l.fluminũ.in princip.& ff.de appel.l.j.in prin.
legi autẽ illi,cũ prolatis.ita respondeo, ꝙ ibi iudex
non iudicauit contra legẽ sed cõtra ius litigatoris:
hoc modo erant prolatæ constitutiones imperiales,
quæ sunt leges:& his similibus causis iudex pronũ-
tiauit contra illas:ideò quia nõ putabat causam de
qua iudicat per eas iuuari hoc modo:quia non cre-
didit probatũ,ꝙ constitutiones locum haberent:&
sic pronuntiauit cõtra constitutiones tacitè seu in-
D directè:directò tamen cõtra ius litigatoris:vnde sen
tentia tenet,nisi appelletur. nam facti qualitas est
in arbitrio iudicantis.i.videre si sit probatũ vel non:
vt ff quæ senten.sine appel.l.j. & ff.ad munipa.ordi
nem. & ff.ad Turpillia.l.j. Vnde in hac actiõe actor
2 fa.ta.posi. † *Positio actoris*. Ego dico, ꝙ conueni te
coram iudice Titio de decẽ quę tibi mutuaui. Item
super hac petitione fuit lis cõtestata, & iuratum de
calumnia. Item de intentione mea probaui per te-
stes seu per instrumenta. Itẽ allegationibus & pro-
bationibus conclusimus & renuntiauimus. Itẽ iu-
E dex Titius condemnauit te mihi in illis decẽ. Item
Titius ille fuit iudex vester. Item in illa sententia
fuit seruatus ordo solitus,iudiciorũ & omnis solen-
nitas. Item ab illa sententia non fuit appellatum.
3 Ecõtrà reus faciat tales positiones. † *Positio rei*. Ego
dico,ꝙ illa decem tu petijsti Titio. Item si à me pe-
tijsti,iu renuntiasti:& sic non fuit lis cõtestata. Itẽ
remissum fuit iuramentũ de calumnia expressim.
Item in probatione defecisti. Item iudex erat Ca-
ptanus:& nos sumus Beneuẽrani. Item ab illa sen-
tentia appellaui. Itẽ post illam sententiam nouatio
F intercessit. Itẽ in illa sentẽtia fuit intermissus ordo
solitus iudiciorum. Item contra iura sententia lata
fuit &specificet in quo. Item omissa fuit iuris solen
nitas:quia sine scriptis: vel quia die feriato, vel per
procuratorem pronuntiauit,cùm non esset iudex il-
lustris. Item per pecuniam corruptus iudex senten-
tiam tulit. In hac actione actor concipiet sic libel-
4 lum. † *Libellus*. Ago ego R.cõtra M.à quo peto de-
cem solui:& dari,in quibus fuit mihi per sententiã
Titij iudicis cõdemnatus:propono actionem in fa-
G ctum quæ oritur ex re iudicata. Quod sic rectè con-
cipitur libellus dicit l.C.de rebus credit. & iureiurã
do.l.actori.ff.de re iudica.l.si se non obtulit. in prin
cip.& l.miles.§.vlti. ideò dico in libello dari, ꝙ ita
illa decẽ solui debent,ꝙ fiant accipientis: aliàs non
liberatur.vt argu.ff.de lega.j.non quocunque.& ff.
de re iud.si se non obtulit.§.pen. *Oppositio*. Sed oppo
nitur,ꝙ non videtur,quòd actio ista possit intenta-
ri:certum est,ꝙ sentẽtia lata quod fuit dubium de-
clarauit:vt ff.de rei vendica.ex diuerso.§.vlti.& ff.si
seruit. vendic.sicuti.§.distant. quomodò ergo actio
H ne proposita:quod fuit certum, fiet dubium conte-
statione interueniente: maximè cùm omnis res &
causa fiet per negationem & contestationẽ litis du-
biæ:vt C.quibus ad liber.procla.non licèt. l. vlti.ff.
si cui plusquã.per leg. Falcid l.j.in fin. Respondeo:
verum est,ꝙ sententia fecit clarũ, quod fuit dubiũ:
& ꝙ illud fuit iterũ dubium,hoc non procedit ex vi
tio sententiæ:sed propter malitiam cõdemnati:con
tra quẽ iudicium redditur in inuitum: vt ff. de verb.
oblig.l.inter stipulantem.in fi.j.responsi. fecit enim
sentẽtia ius inter partes, & veritati præiudicauit. vt
I ff.de regu.iur.l.res iudicata:& ideò actionem parit,
scilicèt in factum. *Oppositio*. Item adhuc opponitur:
non videtur,quòd actio ista sit alicuius vtilitatis:&
stultum reputarem actorem, qui hanc actionẽ pro-
poneret:actor enim qui obtinuit petere potest sen-
tentiam executioni mandari: vt ff. de re iudicata.l.à
diuo.& C.de execu.rei iudicatæ.l. si causam iudica
ti.& per totum.quare ergo tanquàm stultus propo
nit hanc actionem in factum:in quo iudicio multæ
exceptiones & multæ possunt esse contentiones.
Respondeo: non obstat obiectio: licèt enim actor
K possit petere sententiam executioni mandari: nihi-
lominùs habet aliud auxilium, scilicèt hanc actio-
nem in factum. Interest enim nostra plura habere
auxilia,etiam si nobis inutilia sunt:vt ff. de seruitu.
l.ei fundo.ff.de liber.lega.l.secunda.in fine.sicut a-
liàs video:filius in potestate constitutus præteritus
dicere potest ipso iure testamentum nullum de iure
ciuili.& si vult laborare de iure prętorio habet con
tra tabulas:vt C.de liber.præteri.l.vltima. Item po-
no exemplum vbi daretur in factum ex re iudicata.
& ideò posset petere, quòd mandaretur sententia
L executioni.pone quòd nõ comparent mobilia, nec
immobilia,nec nomina condemnati : vt dicit lex à
diuo. quid faciet? quid obtinebit. in hoc casu aget
in factum ex re iudicata : nihilominùs etiam posset
agere prima actione si vellet: quia per hanc actio-
nem prima non nouatur. Et quod dicitur C.de vsu-
ris rei iudicatæ.l. vltima. quòd prima actio noua-
tur. Item & primæ actioni noua adijcitur in factũ:
nam non solet deterior illorum conditio fieri, qui
litem contestantur, quàm qui non contestantur:
vt ff.de regulis iuris.l.non solet. & ff. de nouation.
M l.aliam. Consulo tamen quòd potiùs agas hac a-
ctione in factum, quàm prima: quia ista est ma-
gis expedita in quam non sine rubore de calum-
nia iurabit. *Oppositio*. Sed adhuc ostendo, quòd
hac actione non potest agi: certum est, quòd sen-
tentia lata contra sententiam est ipso iure nulla:
vt C. sententiam rescindi non posse. l. prima. &
C.quando prouocare non est necesse. l.j. Respon-
deo:verum est,si sententia ferretur contra primam:
esset ipso iure nulla. sed si feratur circa idem: tunc

A etiam secunda tenet. Opposito. Item ostendo, quod nullus erit litiū finis: & sic est cōtra leg. C. de transacti. fratris. Item res abijt in infinitum: cùm infinitas sit euitanda. vt ff. de dam. infect. qui bona. §. pen. nam pone quod fuit condemnatus, & nō vult satisfacere. Item magis iterū condemnatur: & sic iterum & iterum. quid ergo erit? stultum reputarem actorem qui totiens ageret, & plura expenderet in litis sumptibus, quàm posset de lite consequi: & si vult agere potest, licèt procedat res in infinitū quantumcunque potest. Quæstioni etiam primæ posset alio mo

B do responderi: quia vtilis est actio ista in factū: quia post quadrimestre tempus veniet vsura centesima: vt C. de vsur. rei iudic. l. ij. & veniet illa vsura iure a-

5 ctionis. † Quæstio. Item si tu quæras qua potiùs actione agatur: vtrum prima an secunda: dico quod secunda: quia in prima si erat stricti iuris, veniunt expensæ & fructus officio iudicis. in hac venient iure actionis, licèt enim ista noua adijciatur primæ: non tamen in eius locum subrogatur. & licèt primę venient expensæ officio iudicis & fructus: vt ff. de rei vendica. qui restituere. hîc tamen venient iure a-

C ctionis: nec enim possunt peti officio iudicis: cùm officium iudicis lata sententia finitum sit: vt ff. de re iudica. l. iudex. ex illa enim re iudicata, quæ pro veritate accipitur, oritur ius, id est, actio in factū: quę actio in factum comprehendet tàm sortē, quàm fructus, & expensas. Et sic si tu quæris vnde oritur actio ista in factū? Respondeo: & dico, quod oritur ex rigore iuris ciuilis. Si tu opponis lata sententia durat officium iudicis: vt ff. de rei vendica. qui restituere. Respondeo: durat, sed non circa prima: sed circa aliud & non eiusdem iudicis: nisi habeat merū imperium.

D quod enim executioni mādat ex dignitate meri imperij hoc procedit: vt ff. de re iudic. l. à diuo. quidam tamen dicunt eam oriri ex quasi contractu: vt ff. de peculio. licet.

De actione in factum vel vtili, quæ oritur ex confessione, Rubric.

1 *Actio in factum siue ex confessione, siue ex iureiurando vbi causa inserta nō inuenitur, quomodò oriri possit.*

2 *Actio in factum ad hoc ut competat: quot requirantur.*

3. 4. *Positiōes actoris & rei in actione in factum quæ, &c.*

5. 6 *Libelli in tali actione quomodò concipiantur.*

E 7 *Sententia cōtra confessum, an danda sit: uel ipso iure pro damnato habeatur: ut sententia necessaria non sit.*

8 *Confessum errorem suum, an mutare, & corrigere possit ante litem contestatam, uel post.*

9 *Confessio facta in iudicio, an plus quàm extra operetur.*

EST & alia actio in factū de qua dominus Io. non tractauit in arbore actionum. verùm quod omittitur per legē: per ipsum non omittitur religione iudicantis: vt ff. de testi. l. quæsitū. & quod oratio ne deest per iudicātem suppletur: vt ff. de sponsa. l. oratio. & ideò de ea tractemus. Est enim illa quę ori

F tur ex confessione. si enim aliquis confitetur se debere tibi x. ex hac confessione oritur actio in factū; & ideò in factum: quia confessus fuit informiter. i. causa non adiecta. Si autē confessus esset formiter, id est, causa adiecta: puta se debere ex causa mutui: tunc dabitur vtilis certi condictio contra illum, sicut daretur directa ex vero contractu: vt ff. de interrog. actio. l. de ætate. § qui interrogatus. simile in iureiurando delato: vbi si iuratur formiter causa adiecta datur vtilis actio ex eo cōtractu: si iuratur infor-

G miter. i. sine causa: tunc datur in factū. vt ff. de iureiuran. l. nam posteà. § pen. & vlt. & l. sed & si possessori. & l. si patroni. § pen. Quidam tamen dicunt, quod ex confessione oriatur vtilis cōfessoria: vt ff. ad leg. Aquil. perindè. §. si tutor. sed non est verū: nam illud sic intelligimus vtilis confessoria. i. vtilis ex eo contractu vel in factum ex ea confessione: confessoria enim sola pro seruitutibus est inuēta: vt suprà in spe

1 ciali actione de confessoria notaui. † Quæstio. Sed illud quæritur: quomodò potest oriri ista actio in factum siue ex confessione: siue ex iureiurā. vbi causa

H nō inuenitur inserta: cū etiam obligatio emissa sine causa cōdicitur: vt ff. de condic. sine causa. l. qui sine causa. imò etiā agenti sine causa ex obligatiōe obstat doli exceptio: vt ff. de doli excep. l. ij. Itē & transactio sine causa circa alimēta vitiatur: vt ff. de transactio. cū hi. §. vlti. Apocha enim sine causa nō recipitur: vt C. li. x. de apoc. quicunque. quando etiam scriptus hæres in possess. mittitur causa requiritur: vt C. de ædict. diui Adria. tollen. l. vlti. Respondeo: in iureiur. operatur hoc authoritas religiōis. s. sacramenti. idem dicūt contingere propter authoritatem

I iudicis, & potestatē ipsius cōfessionis: quia sua sententia se damnat: vt ff. de cōfes. l. j. quę cōfessio multa inducit: quia facit aliquē haberi pro condemnato. vt C. de confes. l. vnica. Itē confessio licet & condemnato statim tēpora duorū mensium: hodiè quatuor cōputantur: vt ff. de re iud. l. debitoribus. & ff. de confes. l. certū. §. si alia. & §. alias. post re enim iudicatā vel iureiur. decisam vel confessionē in iure factam nihil quęritur: quia in iure cōfessi pro iudicatis habētur. vt ff. de re iudi. l. post rem. Cū ergo parificetur ista tria sententia, iusiurandū, & confessio:

K vt in prędicta l. post rem. ergo ex confessione etiam causa nō adiecta oritur actio in factū sicut in sacramento: & in sentētia in quibus oritur actio in factū: etiā si causa nō adijciatur, vt dictū est. & in hac opinione fuerūt plurimi prudētes: specialiter dominus meus R. Alij dicūt vt notat dominus meus in summa C. de nō nume. pecu. circa princ. quod cōfessio cum causa prędicat, vt detur vtilis ex confessione quę daretur ex cōtractu directa: & in hoc cū aliis cōcordat vt dictū est. Cæterùm si aliquis confiteatur sine causa non præiudicat per argumētū prædicta: in qui

L bus causa requiritur. & per l. expressam. ff. de probatio. cū de indebito. §. vlt. quod enim legitur in l. illa, post rem. intelligitur quādo in cōfessiōe fuit causa expressa. Itē inducit aliud arg. qui cōfitetur, obligatur quasi ex cōtractu: vt ff. de interro. act. de ætate. § qui interrogatus. at in cōtractu requiritur causa: ergo in cōfessiōe. sed ipsi respōdent, quod nō est per omnia similitudo: sed in hoc tantū quoad obligationē: nō autē quantū ad modū: qa in cōfessiōe obligatur qs sine causa in cōtractu nō: & est simile. Estote perfecti sicut & pater vester cælestis est perfectus. Vnde

M ad hoc † vt actio ista competat, tot sunt necessaria:

2 sine queramus de vtili, siue de in factū. In primis, quod aliqs cōfiteatur se debere. Secundū, quod in iure. Tertium, quod cōtra se. Quartum, quod sit maior xxv. anni. Quintum, in causa ciuili & pecuniaria. Sextum certam quantitatem, vel speciem, vel factum. Septimum, quòd ius & natura non respuat. Octauum, quòd de eo actio esse possit cum alio in rem eandem. Nonū, quod nullus error facti interueniat. Decimum, quod pręsente aduersario: quę omnia dicit Yme. in notula

A in notula sua breuissima cōprehendit confessos in
iure contra se maiores xxv. annis in causa ciuili &
pecuniaria certam quantitatē speciem vel factum,
quod ius & natura non respuat: de quo cū alio actio
esse potest, vel rem eam esse: nullo facti errore inter-
12 ueniente præsente aduersario pro iudicatis haberi
placet Yrner. quę verba breuiter cōsequar. licèt do-
minus meus in summa de confessis copiosè fuerit
prosecutus: ideò primū & secundum exigo. ꝙ confi
teatur se debere & in iure: quia si extra ius nō præiu
dicat, nisi corā quinque testibus rogatis: licèt Iaco.
B doctor antiquus dixerit confessionē factā extra ius
corā paucioribus preiudicare per auth. quā falso po
suit in C. de cōfess. hęc probatur ff. de interrog. act.
l. j. in fi. C. de confes. l. vna. ff. de confes. l. ij. & iij. nisi
confessio facta extra ius vim pacti obtineat: puta,
confiteor me debere decē tibi: & promitto illa tibi
redditurū vsq; ad pascha. vel quę soluā tibi vsq; ad
pascha: tunc enim facta corā duobus pręiudicat: vt,
notat dominus meus per l. C. de nō nume. pecu. l. ge-
neraliter. & hoc plenè notat in summa titul. istius.
Tertium ideò dicitur cōtra se: quia si pro se nō pro-
C dest. vt ff. de interro. actio. de ætate. §. j. & C. de pro-
batio. l. rationes. & l. instrumēta. & l. exemplo. Quar-
tum, de maiore ideò dicitur: quia si minor, posset pe-
tere restitutionē: vt ff. de confes. certum. §. minorem.
Quintū in causa ciuili & pecuniaria. ideò dicitur:
quia in criminali confessus, secūdum omnes, nō est
ipso iure ex sua confessione damnatus, sed est per
sententiā damnandus: vt ff. de cust. & exhi. re. si con-
fessus. Hoc ita nisi cōfessio sit secuta formidine tor-
mentorū: nam tunc nō præiudicat, nisi post tormen-
ta in ipsa confessione perduret: vt ff. de quęstion. l. j.
D § diuus. & l. si quis vltrò. Itē sicut quidā dicūt, ideò
factū fuit in causa ciuili: quia in causa liberali sibi
non præiudicaret quis: vt C. de libe. causa. l. interro-
garam. sed ibi fuit extra iudicium: alioquin si in iu-
dicio præiudicaret etiam in causa liberali: vt C. de
libera. causa. l. iubemus. Sextum, certam quantita-
tem speciem vel factū: ideò dicitur: quia si incertum
non præiudicat incōtinenti: sed ad hoc vt teneatur
confiteri certum: vt ff. de confes. l. certum. Septimū,
quòd ius & natura non respuit: ideò dicitur: quia si
confessio sit iuri vel naturæ contraria, non præiudi-
E catur iuri: vel si cōfitear me seruum cùm sim liber na
tota: si confiteatur quis filium suum qui est maioris
ætatis: factæ enim confessiones cū naturalibus de-
bent cōuenire. vt ff. de interro actio. l. cōfessiōibus.
& l. si is cuius. & l. si seruus. Octauum, de quo cum
alio actio esse potest, vel rem eam esse: ideò dicitur:
quia si confiteor me occidisse illū qui viuit: vel dum
sim impubes me commisisse adulterium: vel si virga
vel genitalibus carerem, non præiudicat: vt ff. de in-
terro. actio. l. si is cuius. & ff. ad leg. Aquil. l. inde Ne
ratius. §. vlti. & l. hoc apertiùs. & l. perindè. & ff. de
F confes. qui Stichum. & ff ad legem Aquil. Iul. & ff.
de adulter. l. si minor. Nonum nullo facti errore in-
teruenięte: ideò dicitur: quia si errat in facto, potest
probare contrarium vsque ad sententiam, & ita sibi
non præiudicat. vt ff. de confes. l. non fatetur. & C.
de iuris & facti ignoran. l. error. Decimum pręsente
aduersario: ideò dicitur: quia tàm de confessione in
iudicio, quàm extra, ad hoc vt præiudicet oportet
quòd aduersarius sit præsens. vt ff. de interro. actio,
l. vlti. non enim solet quis obligari absenti. vt ff. de

G confes. l. certum. §. si quis. Hæc omnia per ordinem
fui prosecutus sumendo illa ex summa domini mei
de confessis. quæ ibi copiosiùs inuenies. In hac au-
3 tem actione actor fa. ta. posi. † *Positio actoris*. Ego di
co, ꝙ tu fuisti cōfessus in iure te debere mihi decem.
Item tu es maior xxv. annis. Item illa causa erat ci-
uilis. Item certa fuit quantitas illa. Itē seruus meus
occisus est, quem fuisti confessus te occidisse. Item
confessus fuisti ex certa scientia & sine errore. Item
me præsente. Vltimò, adijciam causam. Ego dico, ꝙ
ex tali causa ad hoc vt oriatur vtilis ex illo contra-
H ctu: aliâs orietur in factū, secundùm quosdam: licèt
secundùm alios, nulla vt suprà dixi. Econtrà reus fa
4 ciat ta. po. † *Positio rei*. Ego dico, ꝙ extra ius fui cō-
fessus. Item corā duobus. Itē sum minor xxv. annis.
Item si seruus tuus viuit. Item erraui in facto. Itē te
absente. In hac autē actione concipiet actor libel-
5 lum sic: & primò in actione in factū. † *Libellus*. Ago
ego R. contra M. à quo peto x. vel rem certam mihi
dari & solui: quæ decē fuit confessus in iure vel ex-
tra ius corā rogatis quinque testibus me præsente,
se mihi dare debere: & propono contra eum actio-
I nem in factū ex confessione: in actione autē vtili cō
6 cipit sic. † *Libellus*. Ago ego R. cōtra M. à quo peto
mihi decē solui & dari: quę decē fuit confessus in iu
re vel extra ius coram quinque testibus rogatis me
pręsente se mihi debere ex cōtractu venditionis vel
mutuo: propono cōtra ipsum vtilem certi cōdictio-
nem de mutuo, vel vtilem actionē ex vēdito. Quod
sic rectè concipiantur libelli probatur per ea iura
quæ in principio huius actionis notaui. *Oppositio*.
Sed nō videtur, ꝙ aliqua istarū cōpetat: & primò de
actione in factū. Certum est, ꝙ hęc actio aut est da-
K tiua aut natiua. quæcūque sit: Quęro vnde oriatur,
vel quare detur: cū enim cōfiteor me tibi debere &
causam nō adijcio, quomodò potest oriri actio? cū
omnis actio oriatur ex obligatiōe: vt patet ex diffi-
nitiōe obligatiōis. vt instit. de oblig. Itē si nō est da-
tiua, qua ratione datur, cū nulla causa subsit. Itē de
vtili esto quòd causam adijciam, quare ex cōfessio-
ne inducitur vtilis. Respondeo: quidam dicunt de
actione in factum, quòd sit datiua. & iusta est ratio
quare detur propter confessionem tuam: quia tua
sententia te damnasti. vt suprà dixi. & si est natiua,
L nascitur ex confessione: sicut actio oritur ex cōtra-
ctu. in vtili plana est ratio: vt sicut directa ex contra
ctu ita vtilis ex confessione: præsumimus enim con
tractum interuenisse ex quo confiteris: & sic senten
tia locum habet, licèt verba deficiant: sicut aliâs. ff.
si quadrupes pauperiem fecisse dicatur. l. penultim.
7 *Quæstio*. † Illud etiam quęritur an contra confes-
sum sit danda sententia vel habeatur ipso iure pro
damnato, vt sententia non sit necessaria. iura quæ-
dam videntur velle vt sententia non sit necessaria.
nam ipse sua se sententia damnauit. vt ff. de confes.
M l. prima. Item nullæ sunt partes iudicis in confiten-
tem. vt ff. ad legem Aquiliam. proindè. Item confes
sus habetur pro condemnato. vt ff. de confes. l. j. & l.
iij. in fine. & C. de confes. l. vna. Item confesso sicut
& damnato datur tempus ad soluendum. vt ff. de
re iudicata. l. debitoribus. & ff. de confessis. l. cer-
tum. §. si alia. in fine. Item non est confessi causa
tuenda rei. Ecōtrà videtur vt confessus sit damnan-
dus. ff. de confes. l. vltim. Item si quis confessus fue-
rit in causa criminali damnandus est: vt ff. de custo.

A reo.l.si quis cõfessus.& quod dicitur nullę sunt par
tes iudicis:subaodi,quò ad causæ examinationem,
non autẽ quò ad condemnationem: condemnatio
enim necessaria est. Item iura allegata dicunt, ꝙ cõ
fessus habetur pro cõdemnato.ergo nõ est damna-
tus,sed damnandus. nam nihil est id cui est simile,
vt dicit Aristo.nam ratihabitio habetur pro manda
to:vt C.ad Macedo.l.vlti. non tamen est mandatũ.
Respondeo:dominus meus R. dicit confessum de-
bere damnari:& quod dicit l debitoribus.&alia iu-
ra similia locum habent quando debitor fuit à cre-
B ditore interpellatus, & dilationem petet: tale debet
tempus dari sibi quale cõdemnato datur. Dominus
meus distinguit vtrum iudex cœpit audire causam
per libellum & ordine iudiciario:tunc confessus est
damnandus. Si autẽ sine libello & iure extraordina
rio:sicut faciunt potestates quãdoq; in Lombardia
& Tuscia: puta, habeo debitorẽ meum: duco eum
coram potestate & dico: domine quære à debitore
meo,si debet mihi viginti:& ille confitetur, tunc nõ
est damnandus: sed statim potestas dat tempus ad
soluendum, sicut & condemnato. † *Quęstio*. Item
C quæritur vtrũ confessus errorem suum posiit muta-
8 re & corrigere ante litẽ contestatã vel post? Respon
deo: ante litẽ contestatã pœnitere potest & reuoca-
re quod fuit confessus, si ignorat idquod confite-
tur falsum esse:alioquin si sciat, non reuocat: post li
tem autẽ contestatam nõ reuocat: nisi probet quòd
iusta fuit ignorãtia: vt ff de interro. actio.de ætate.
§ qui iusto. In casu autẽ ante litem contestatã non
reuocat:puta quando actor à certa persona volebat
petere: & reus voluit pœnitere cũ captione actoris:
puta vsucapione completa à possidente: vt ff. de rei
D vend.is qui & l.si autẽ. † *Quęstio*. Vltimò quæritur
9 quid operetur plus cõfessio facta in iudicio, quàm
extra: aut enim cõfitetur causa adiecta, & tunc siue
in iudicio siue extra corã quinque testibus rogatis
confessio præiudicat: & hoc secundum illos qui di-
cunt confessionẽ sine causa non præiudicare. Re-
spondeo: fortè nihil: vel assignari posiit, hæc ratio,
ꝙ plus operetur in iudicio quàm extra, & hoc plus:
quia quando in iudicio vbi sine causa confiteor, ꝙ
teneor causam exprimere: sicut quando confiteor
incertum, teneor exprimere certum: vt ff. de cõfess.
E l.certum.

De actione ex stipulatu, quę datur marito pro pe
tenda dote: & actione ex stipulatu, quæ datur vxori
pro repetenda dote, Rubrica.

1 *Actio ex stipulatu ad hoc ut ueniat, quot requirantur.*
2 *Matrimonium ubi esse non potest: nec etiam dos.*
3 *Stipulatio si intercedat: quod ex noua stipulatione aga-
tur: quæ utilitas esse potest.*
4 *Dotem nullam si uir recepit: an de iure fori uel poli uxo
rem alere teneatur.*
5 *Positiones actoris & rei in tali actione. cum plu. seq.*
F 9 *Libelli in tali actione quomodò formentur. cũ plu. seq.*
12 *Dilatio anni an marito dabitur: si res mobiles uel se mo
uentes extiterint.*
13 *Anni dilationẽ an maritus habere debeat: si diues & benè
soluẽdo sit: res aũt mobiles & se mouẽtes nõ existãt.*
14 *Maritus si diues non fuerit: uel hæredes sui dilationẽ ta
men anni habent: quis ipsi mulieri alimẽta præstabit?*
15 *Actio ex stipulatu an rectè intentaretur: si certa quanti
tas in dote data fuerit: cùm actio ex stipulatu ad incer
tum competat.*
G 16 *Dotem an maritus restituere teneatur: si uxor decedat:
& filij ex eodem matrimonio supersint.*
17 *Actio ex stipulatu quãdo nascatur: quæ actio datur uxo
ri pro dote repetenda.*

CVM inueniatur duplex actio ex stipulatu pro
dote: prima quæ datur marito ad petendam do-
tem: secunda quæ datur vxori, vel hæredi ipsius ad
repetendam dotẽ matrimonio soluto morte viri vel
diuortio: ideò de vtraque simul tractemus: & primò
de ea quę datur marito pro dote petẽda. Quę actio
ad hoc vt cõpetat, tot sunt necessaria. In primis, ꝙ
H matrimonium contractũ sit: nam sine matrimonio
dos esse nõ potest: licèt matrimoniũ possit esse sine
dote: vt ff. de iure dot.l.iij. Secundũ, ꝙ matrimoniũ
2 sit de iure: † alioquin vbi matrimonium esse nõ po-
test, nec dos: vt in l. prædicta. Tertium vt nuptiæ se-
cutæ sint: vt ff. de iure dot.l.nõ enim.& l.promitten
do. Quartũ vt dos sit promissa: siue stipulatio inter-
uenerit vtilis vel inutilis: vtilis dico ratione conce-
ptionis non ratione rei vel dissensus. nam si tu dice
bas vt darem tibi domum in dotẽ, & ego constitui
fundum, nihil est: siue etiam pactũ nudum vel polli
I citatio interuenerit agitur ex stipulatu: vt C. de rei
vxo.actio.l.vnica.circa princip. si enim dos à datio-
ne inciperet: & sic esset tradita: hæc actio locũ non
haberet, nec petere posset: cũ omnis obligatio sit su
blata solutione eius quod debetur: vt institu. quib.
mod tolla.obli. etiam si res data fuisset euicta. Item
quando à datione inciperet, non ageret ex stipula-
tu per l.C.de iur.dot.l.j. *Oppositio*. Sed videtur con-
tra per l C.de rei vxo.actio.l.vnica.circa princi. vbi
agitur ex stipulatu etiã si nulla stipulatio intercesi-
sit: sicut & aliàs ff.de adopti.l.his verbis.& ff. si cui
K plusquã.per leg Falci.nisi §.itẽ sciendũ & ff de fide
iussor.l.vlti. sed dñs meus dicit leg C.de iur dot.nõ
corrigi per l.C de rei vxo.act. quia in principio lo-
quitur in persona mulieris: sed cõtra stimulũ calci-
trare durũ est: imò loquitur tàm in persona mariti,
quã vxoris: cũ dicat omnes dotes, &c sicut statim in
seq § plenius subiungit: vbi tàm marito quã vxori
dat lex tacitã hypothecã: habet ergo maritus actio-
nem ex stipulatu à lege inductã in omnibus casibus
& habet hypothecã in bonis dantis dotẽ, etiã re eui-
cta, quę fuit in dotẽ data per l.C.de rei vxo.actio.§.j.
L & ij.remota l.C.de iur. dot.l.j. & hoc mihi videtur
3 verius. † *Quęstio*. Sed quę vtilitas si intercedat stipu
latio quod agatur ex stipulatione ista noua. Respõ
deo: quia prima esset stricti iuris: hæc esset bonæ fi-
dei: vt in prędicto tit.de rei vxo.act.licèt enim habe-
ret locũ hęc distinctio: vt si interueniat stipulatio a-
geretur ex stipulatu: vbi pollicitatio condi. ex lege,
idẽ & si pactũ nudũ: nam ad exactionẽ dotis qualia-
cunque verba sufficiũt: vt C.de dot.promis.l.ad exa
ctionẽ. Si autẽ à datione inciperet nulla actio cõpe-
teret vbi bona fide res fuit tradita: nisi quãdo dolo:
M tunc enim propter coniunctionẽ personarũ daretur
in factũ: sicut distinguitur. C.de iur.dot.l.j.tamẽ ho-
die per l.prędic. de rei vxo.his anfractibus locũ esse
nõ credo: & ideò tantũ fauorẽ cõcedo marito pro-
pter onera matrimonij quę sustineat: cũ ipsa dos o-
neribus matrimonij seruire debeat: vt C.de iur. dot.
pro oneribus ff de iure dotium.l.dotis fructus ff.fa-
miliæ ercisccund.l.si maritus.& l.si filius. pro quan-
titate enim dotis tenentur eam alere: vt ff soluto ma-
4 trimonio.l.si dotem.§.sin autem. † *Quęstio*. Quid si
nullam

A nullam dotem recepit:videretur de iure fori,ꝗ non
tenetur eam alere:sed de iure poli contra: ita ꝗ po-
terat excõmunicari,sicut ibi not.dominus meus. &
hoc est de summa æquitate, cùm sit in ipsius obse-
quio. vt C.qui potio.in pign.hab.l.assiduis. & alio-
quin cõpelleretur fortè meretricari.nam cũ sint duo
in carne vna:quomodò pars corporis esuriet,&pars
alia saturetur:vt extra de biga.debitũ. & de diuort.
gaudemus.& imputet sibi qui vxorẽ sine dote reci-
pit non attendens:illud ne accipias vxorẽ sub nomi
ne dotis. Quintũ vt dos sit certa, quæ sit promissa:
B hoc consilium est,non tamen est necesse. nam tenet
constitutio dotis incertæ:vt sit posteà constituenda
dos secundùm modum facultatũ,&dignitatum na-
talium:vt ff.de iure doti.l.cũ post.§.gener. Vnde ma
5 ritus his positionibus vtetur. † *Positio actoris*.Ego di
co,ꝗ contraxi matrimonium cũ Berta. Item illud
matrimonium de iure tenet. Item eam duxi ad do-
mum meam. Item pro illa conuenisti mihi dare in
dotem viginti.Econtrà reus promittens dotẽ faciat
6 tales positiones. † *Positio rei*.Ego dico, ꝗ tu propo-
suisti contrahere matrimonium cũ Bertha,&posteà
C repudium interuenit: & sic remansit imperfectum.
Item illa Berta est tibi coniuncta in tertio gradu.
Item sine dote recepisti illam vxorẽ. Actio autẽ ex
stipulatu quę cõpetit vxori vel eius patri vel eius hę
redi soluto matrimonio ad hoc vt cõpetat, tot sunt
necessaria:quot sunt illa quæ diximus in hac actio-
ne superiori ex stipulatu,quæ datur marito. Est etiã
aliud necessarium,ꝗ matrimonium sit solutũ mor-
te alterutrius,seu diuortio. cõstante enim matrimo
nio dos non repetitur à parte viri:nisi in casu:puta,
marito vergente ad inopiam:vt ff.de rei vxo. actio.
D l.vnica.C.de iure doti.l.vbi.& ff.solu.matri. si con-
stante.& C.solu.matri.per totum.qualiter autẽ ma-
trimonium soluatur diuortio,& quibus de causis le
gitur. C. de repud. Item aliud exigitur, ꝗ soluatur
dos in vero vel interpretatiuè: puta, si maritus fuit
confessus se recepisse dotem: & tempus sit transactũ
aliquando anni, aliquando biennij secundũ quod
taxatur à iure.C.de dot. cau.non nu.l.vlti. & in au-
then.de tẽpore nõ so.pec.col.viij. & est posteà in C.
in prędi.ti. quod re ipsa probari debeat solutio do-
tis dicit lex.C.de do.cau.l.j.& argu C.qui potio. in
E pign.hab.l.vlti.& C.de bon.dam.l.si quis post hac.
Hæc ita sunt vera nisi pactũ factum sit de dote lu-
cranda muliere primò decedente in totũ vel in par-
te:vt C de pact.con. tàm super dote. l.pen.& per to-
tum.& in authen.de æquali.doti.col.vij.& nisi for-
tè mulier amisit repetitionem dotis ratione delictu
puta, pro adulterio: tunc enim maritus lucrifacit
dotem: vt C.de repu.l.consensu.& l.penultim.& in
authen.vt liceat matri & auiæ.§.quia quidam vero.
& in authen.vt nulli iudic.§.adulteram.imò mulier
F amittit dotẽ,si diuortium fuerit factũ sine causis ex-
pressis in prædicta authen.vt liceat matri & auię.&
lucrifaciunt filij:vel si nõ sint, lucrifaciat maritus.
In hac autem actione actor faciat tales positiones
supradictas,quas etiam dixi suprà.& dicet sic. *Posi-*
7 *tio actoris*. † Ego dico, ꝗ tu maritus vergis ad ino-
piam. Item ego dico, quòd matrimonium solutum
est diuortio interueniente bona gratia. Item centũ
solui tibi marito pro dote. Item tu fuisti confessus
te recepisse dotem:& tempus legitimũ transijt. Ecõ-
trà maritus vel hæredes sui vtentur talibus positio-

G nibus. † *Positio rei*. Ego dico, quòd matrimonium
8 adhuc durat. Item bene facio factũ meum. Item tu
intentasti diuortium culpa tua. Item tu commisisti
adulterium. Item tu promisisti dotem & non solui-
sti. Item matrimonium fuit contractum sine dote.
Item dotem tibi solui constante matrimonio:in his
casibus in quibus potest solui constante matrimo-
nio:vt ff.de iure dotium.mutus.§.manẽte. aliàs dos
non posset solui:vt C. si constante matrimo dos so-
luta fuerit. In actione prima maritus concipiet sic li
9 bellum. † *Libellus*. Ago ego R.cõtra M.qui promi-
H sit se daturum centum in dotem pro tali vxore mea:
quam dotem mihi soluere & dare recusat: vnde ꝗ
illa centum mihi soluat & det,ago contra ipsum:&
propono actionẽ ex stipulatu. Quod sic rectè con-
cipiatur libellus dicit lex C.de rei vxor.actio. l.vni-
ca.circa princip. *Oppositio*. Sed opponitur, ꝗ actio
ista sit malè proposita. Certũ est, quòd quoties cer-
tum in stipulationẽ deuenit,quòd agitur certi con-
dictione ex stipulatione: non autem actione ex sti-
pulatu:vt institu.de verborum obliga.in princip.&
ff.si certum peta.l.si quis. at si centum quis promisit
I nomine dotis:ista stipulatio continet certum: vt ff.
de verborum obligation.l.vbi autẽ non apparet. &
ff.si certum peta.l.certum.ergo debet agi certi con-
dictione ex stipulatione:non autẽ ex stipulatu. Re-
spondeo:actio ista ex stipulatu habet multa specia-
lia in se:& hoc vnum est, quòd licèt certum veniat
in stipulatione,quòd nihilominùs agatur ex stipu-
latu:& hoc ideò quia est bonæ fidei: licèt in omni-
bus casibus sit stricti iuris: quod etiam est casuale,
& alia casualia habet sicut notat dominus meus in
titu.de rei vxori actio. Eodem modo soluitur quę-
K stio alia,quare actio ista fuit inuenta: cùm sufficiat
actio ex stipulatu:vel certi condictio ex stipulatio-
ne. Mulier autem vel pater vel hæres eius concipiet
10 sic libellum. † *Libellus*. Ago ego Berta contra talem
maritum meum cui dedi in dotem centum: & tunc
cùm matrimonium bona gratia diuortio solutum
sit:illam dotẽ mihi restitui peto: propono actionem
ex stipulatu. Quod sic rectè concipiatur libellus,
quando matrimonium diuortio bona gratia separe
tur dicit lex C.de rei vxo.act l.vnica. quãdo etiã se-
paratur bona gratia, & sit locus repetitiõi dotis est
L exemplum,quando fit monachus,tunc enim repeti-
tur dos:vt C.de Episcop.& cleric. l. vlti. & hoc iure
fori,quod etiam vxore inuita fit:iure poli nõ nisi vo
lente vxore & vouẽte castitatem vel monasterium
intrante. non enim potest vna pars ad Deum transi-
re:& alia in seculo remanere:vt in decre.xxvij.quę-
stione ij.can.multorum.& can. Agathosa. Si autem
soluatur matrimonium morte mariti, tunc dicet sic.
11 *Libellus*. † Ago ego Berta contra tales hæredes ma-
riti mei, vt reddant seu soluant vel restituant cen-
tum, vel domos vel vineas quas inæstimatas dedi
M in dotem Titio viro quondam meo cum fructibus
inde perceptis: propono actionem ex stipulatu.
Quod sic rectè concipiatur libellus dicit l. eadem.
C. de rei vxoria actione. §. exactio. & §. fructibus.
saluo eo quod de fructuum diuisione dicit lex ff.so-
lu.matrimo.diuortio.ideò posui in libello de rebus
inæstimatis:quia illæ propriæ dicũtur dotales: vt in
prędicta l.C.de rei vxo.actio.§.cùm autem. Si enim
darentur res æstimatæ: tunc res non possent peti,
sed æstimatio sola: vt C.de iure dotium. quotiens.

A nisi sit electio mulieris. vt ff. de iure doti. plerunq;. &
nisi facta sit ęstimatio, vt sciat quàti deterior fundus
factus sit: vt C. de iur. do l. si inter virú. Illud autẽ est
in hærede mariti, ꝙ res immobiles incontinenti re-
stituit: res mobiles anno transacto: vt C. de rei vxor.
12 l. vna. §. exactio. † Quæstio. Sed quid si res mobiles
vel se mouẽtes extant: nũquid dabitur dilatio anni?
Respondeo: nõ puto: quia vbi eadem ratio & idem
ius: vt C. de constit. pecu. l. vlti. & vbi ratio diuersita
tis reddi non potest, idem ius st atuendum: & C. de
libe. præte. vel exhære. l. iij. licèt ille. §. exactio. indi-
B stinctè loquatur. † Quæstio. Sed esto, ꝙ res mobiles
13 & se mouentes non existant: maritus autẽ homo ille
diues sit & bene soluendo: nũquid habebit dilatio
nem anni. Respondeo: non puto: arg. instit. de offi.
14 iudic. in princ. † Quæstio. Sed pone, ꝙ non est diues
habet dilationem anni ipse maritus vel hęredes sui:
mulier interim quid faciet: quis dabit sibi alimenta
maximè si tota dos consistat in mobilibus. videtur
in primis, ꝙ nõ debeat maritus seu sui hæredes dare
alimenta: cũ enim habeat dilationem illud tempus
habet à fructibus dependendis: vt ff. de vsur. l. in fi-
C deicommiss. §. in his quoque. Item tempus illud ap-
ponitur ad cõmodum debitoris: vt ff. de regul. iur. l.
cũ tempus. & ff. de leg. ij. si ita. §. Pegasus. quod esset
cõmodum si vellet dare alimenta vxori cũ fortè illa
esset deuoratrix. Ex aduerso videtur vt interim de-
beat habere alimẽta. nam cũ remanet dos penes ma
ritum: ergo cũ suo onere, scilicèt vt debeat dare ali-
menta: quod est vnũ de oneribus matrimonij: vt ff.
de iure doti. l. dotis fructus. & C. de iur. dotiũ. l. pro
oneribus. & argu. ff. de acquir. rer. do. l. traditio. prę-
tereà habet emolumentũ in hoc vt interim non sol-
D uat: ergo habet onus, scilicèt alimẽtorum iuxta re-
gulam: vbi onus ibi & emolumentũ: vt instit. de leg.
patr. tu. & C. de fur. l. vlti. præterea mulier ali debet
secundùm quantitatem dotis: vt ff. solu matri. l. si cũ
dotem. §. sin autẽ. quam dotẽ mulier ad suos victus
suásque alimonias possidet: vt C. qui potior. in pi-
gno. l. assiduis. Item arg. pro hoc ff. ex quib. caus. in
posses. ea. Fulcinius. §. vlti. & ff. de priui. credi. l. vlt.
Mihi videtur, vt licèt mulier non sit amodò in obse
quio mariti, in cuius obsequio esse debet: vt C. qui
potio. in pigno. haben. l. vlti. & ff. de oper. liberto. si-
E cut patrona. & hoc est vnum de oneribus dotis, ꝙ
debet alere vxorem: vt ff. famil. erciscun. l. si filia. §. si
filius. & l. si maritus. cũ ergo matrimonium sit solu-
tum: cuius matrimonij onera sustinebit? certè nul-
lius: tamen si vxor nihil habeat ne compellatur me-
retricari cũ sit abstinendum à malo, & ab omni spe-
cie mali: vt extra de vita & honestate clerico. si eùm
ab omni. & cũ auferenda sit occasio delinquendi:
vt argum. ff. de eo quod certo loco. l. j. & C. de Indi.
vidui. l. ij. & C. vnde vi. l. meminerint. tamen si non
habeat quid mãducet: debet interim habere alimen
F ta. arg. ff. vt in posses. legat. l. qui legatorum. & arg.
ad idem ff. de inoffi. testa si instituta. & ff. de iur. de-
liberan. l. ait prætor. in fi. & l. filius. & arg. C. de ord.
cogni. l. vlti. & argu ff. de libe. agn. l. si quis à liberis.
15 Quæstio. † Item quęritur an actio ex stipulatu rectè
intentaretur si certa quãtitas fuerit in dotem data:
cùm actio ex stipulatu cõpetat ad incertum. de hoc
dicas sicut in hac eadem actione notaui. nec mireris,
si actio suam mutet naturã propter priuilegium do-
tis. nam & aliâs actio quæ est bonæ fidei, de sui na-
G tura propter pactum appositũ incontinenti mutat
suam naturã: quia fit stricti iuris: licèt pariat nouã,
tamẽ primã informat: vt ff. de pact. l. iurisgentium.
§. ij. & §. adeò. & C. de pact. inter empto. & vend. l. ij.
16 Quæstio. † Item quæritur an maritus teneatur resti
tuere dotem si vxor decedat: & filij ex eodem matri
monio supersint. Respondeo: refert de qua dote lo-
quaris: aut de aduentitia: aut de profectitia. si de ad-
uentitia in qua nõ est dissensio inter doctores: tunc
si extraneus ille qui dat dotem, stipuletur vel paci-
scatur illam sibi reddi: ille solus habet actionem &
H sibi soli restituetur: alioquin sola mulier vel hære-
des sui puta filij, habebunt: & intellige dotem ad-
uentitiam quã dat aliquis extraneus. & extraneum
intellige omnem personam præter illam quæ habet
personã dotatam in ꝑpotestate. vt C. de iur. dot. auia.
& C. de rei vxor. actio. §. accedit. & §. extraneum. in
extraneo etiam dante dotem loquitur lex ff. de con
di. causa data. l. si extraneus. & ff. solu. matri. si cùm
dotem quæ leges videntur contrariæ: sed non sunt.
nam in l. illa, si extraneus. verbũ distributiuum, quis
quis fuit appositũ: vt ff. de hæredib. instit. quisquis.
I & ideò omnes casus continentur in l. illa, si cũ do-
tem. vnus casus fuit exceptus: & ideò in alijs nõ vi-
detur præiudicasse: vt aliàs ff. de euictio. l. qui liber-
tatis. alias solutiones quęre quas notauit ibi domi-
nus meus. Si autem dos sit profectitia, in qua docto
res dissentiunt: & quæ sit profectitia loquitur ff. de iu
re dotium. profectitia. & l. hanc quæstionem. tunc si
pater qui dat dotẽ stipulatur incõtinenti illam sibi
soli reddi: sibi reddetur etiam filijs extantibus. vt ff.
solu. matri. l. quotiens. Si autẽ non stipulatur, tunc
actio de dote erit cõmunis patri & filiæ. vt ff. soluto
K matrimo. l. ij. Et tunc quæritur quare extraneus vel
mater vel auus ex solo pacto quęrit actionẽ, scilicèt
præscriptis verbis: pater autẽ non nisi stipuletur: vt
in prædicta l. auia. & ff. soluto matr. l. quotiens. Re-
spondeo: quia magis fauent iura extraneo paciscen
ti, qui mulierem dotare nõ cogitur, quã faueant pa-
tri: qui filiã dotare cogitur. vt C. de dotis pro. l. vlti.
est & alia ratio: patri cõpetit ipso iure actio, vt dictũ
est: quę actio nõ potuit innouari per pactũ: sicut hoc
notat dominus meus in summa de rei vxor. action.
circa princip. In hoc etiam casu quando nõ stipula-
L tur sibi soli reddi in quo est maior dubitatio si de
profectitia loquitur: ad patrẽ redire debet. & siue fi-
lij extent siue non, filia in matrimonio mortua. &
hoc sentit B. & dominus Ioan. & dominus meus fa
ciunt iura pro eis C. soluto matri. l. dos à patre. quæ
lex indistinctè dicit dotẽ redire ad patrẽ. Item aliud
argu ff. de iure doti. iure succursum. Itẽ C. de bonis
quæ liberis. l. ij. & C. de rei vxor. act. l. vnica. § sileat.
& ff. de dote prælega. l. j. responso primo. & ff. de pa-
ctis dot. l. si conuenerit. & l. si pater. & ff. solu. matri.
l. si dotali. patri enim dos debet restitui ratione pa-
M cti, vel etiã pro dimidia saltẽ quę sibi cõpetit: vide-
licèt beneficio legis, domino tamen M. & P. videba
tur: vt dos profectitia reuertatur ad patrẽ, quando li
beri non extant, & quando mulier in matrimonio
decedet: aliàs liberi extantes illi succedunt: & dos
remanet penes patrẽ ipsorũ quasi penes legitimum
administratorẽ: vt C. de bon. mater. l. j. Quia filij suc
cedant est ratio. Certũ est ꝙ dos est propriũ patri-
monium mulieris: vt ff. de minor. l. denique. ergo fi-
lij succedunt in dicto patrimonio, sicut in patrimo-
nio matris

A nio matris: cùm in succesſione ab inteſtato prima
cauſa ſucceſsionis ſit filiorum.vt inſti.de hære.quæ
ab inteſt.deſer.& in authen.eo.ti.Item aliud arg.ff.
ſol.ma.l.poſt dotem.& C.de collat.l.illam merito.
nam nepotes ex filia coguntur conferre dotem: er-
go cunſtat quòd filij & non pater in doté ſuccedũt.
§.ille ſileat.C.de rei vxo.act. intelligitur quãdo ma
trimonium ſolutum eſt diuortio: tunc enim mulier
habet doté etiam ſi pactum eſſet factũ ve dos apud
maritum remaneret filijs ſuperſtitibus.vt ff.de dote
præleg.l.j. reſponſo j. Tu elige de iſtis duabus ſen-
B tentijs quæ tibi placet. & hoc notat dominus meus
in ſumma de rei vxor.act.& in ſumma.ſolu.matri.
17 *Queſtio.* † Illud autem quæritur quando naſcatur
actio ex ſtipulatu,quę datur vxori pro dote repeten
da.de illa enim.quæ datur marito pro dote petenda
non eſt dubium: quia incontinenti naſcitur.de hac
diſſentiunt doctores.quidam dicunt quòd naſcitur
ſtatim dote data: ſed non intenditur niſi ſol.ma.&
vtuntur his argumentis, quotiens aliquid debetur
ſub conditione, quæ omni modo eſt extitura inte-
rim orta eſt obligatio,& actio: adeò quod ſolutum inte
C rim non repetitur quaſi debitè ſolutum.vt ff.de con
di.inde. nam & ſi.& l. quod ſub conditione.& reli-
ctum ſub tali conditione,quæ omninò eſt extitura,
traſmittitur ad heredem.vt ff.quando di.lege.ce.l.ſi
cùm hæres. ſed dos debet reddi ſub conditione quæ
omninò eſt extitura,ſcilicèt ſoluto matrimonio:er-
go interim naſcitur obligatio & actio. domino ta-
men Io.viſum eſt eam naſci demũ ſoluto ma.ſicut ſi
mile not. ſupra in actione tutelæ & actione pigno-
ratitia.

Si facias aliquod opus propter quòd aqua pluuia nocere
D *poteſt: competit contra te actio aquæ pluuiæ arcendæ.*

De aqua pluuia arcenda, Rubrica.

1 *Actio de aqua pluuia arcenda ad hoc ut competat, quot neceſſaria ſint.*
2 *Prædio ſuo ruſtico actio talis quare locum habeat.*
3 *Fructuarius ſi fecit aliquod opus in fũdo: ubi uſumfructũ habebat: nunquid tali actiõe teneatur uel ſi fecit aliud opus in ſuo: unde fundo fructuario nocere poßit: nunquid fructuarius agit.*
4 *Colonus uel procurator ſi in fundo domini opus fecerit: quis conuenietur.*
E 5 *Extraneus ſi fecit opus, an teneatur præſtare patientiam: cùm ſit ille cui hæres extitit.*
6 *Secundus ſi non immitat: ſed patiatur: ut per fundum ſuũ tertius immittat: quid iuris.*
7 8 *Poſitiones actoris & rei in tali actione.*
9. 10 *Libellus in tali actione quomodò formetur.*

SI facias aliquod opus propter quod aqua pluuia
nocere poteſt: competit contra te actio aquæ plu
uiæ arcendę. Cõtingit ſæpè,quòd propter opus ma
nu factũ in agro alicuius alterius prædio aqua plu-
uia, id eſt, pluuia quæ eſt aqua: vel aqua pluuia, id
F eſt aqua pluuialis nocere poteſt.vnde cõſulitur do-
mino illius prędij,cui aqua illa nocere poteſt per a-
ctionem ſpecialem,ſcilicèt per actionem aquę plu-
uię poſt lit.conteſt.contingens emendare. Si autem
poſteà opus ab alio factum tenetur præſtare patien
tiam,vt deſtruatur: vt ff de aqua plu.ar.l.j.§.j.& ij.
& §.in ſumma.& l.ſi tertius.§.pe.& vlti. Illud tamẽ
in primis nota ſecundũ quod notat dominus meus,
quod rubrica iſta ſic intitulatur. De aqua & aqua plu-
uia arcenda,& de actione aquæ pluuię arcendæ. &
G ita multi libri habent: ſicut etiã habebat dominus
Rogerius.ſecundũ hoc rubrica iſta tractat de aqua
quæ non ſit pluuia vel pluuialis: & de aqua pluuia.
de prima aqua dicit lex ff.eo.tit.l.ſi prius.j.reſponſo
& ij.de alia aqua tractat totus titulus: tractat etiam
de interdicto de actione aquæ pluuiæ arcendæ. Alij
1 libri habent rubricã, De aqua pluuia arcẽda, ſed idẽ
eſt. † Vnde ad hoc vt actio iſta cõpetat, tot ſunt ne-
ceſſaria. In primis, quòd aliquis opus manu faciat:
vt ff e.l.j.§.hæc autem actio. Secundũ, quod in loco ſuo
faciat. Cæterùm ſi opus de natura loci ſit hæc actio
H non habet locum. Item & ſi in publico non habet
locum ſimiliter hæc actio: vt ff.eodem l.j. §. hæc au-
tem actio. in fi. l. apud Trebatium. §.aquæ pluuiæ.
Tertium, quòd propter illud opus aqua nocere poſ
ſit: non tamen quòd nocuerit, niſi poſt litem conte-
ſtatam.vt ff eo.l.j.§ j.& ij.& l.ſi tertius. §. officium.
& ff.de ſtatu libe.ſcilicèt Labeo. Quartum, quod aqua
illa ſit pluuialis vel pluuiali admixtam, ad hoc vt lo
cum habeat hęc actio directa: ſi autem alia aqua dã
num dabit: habet lõcum vtilis ſecundũ quoſdã: ſecũ
dum alios locum habet negatoria: vt ff.e.l.j. & ij.&
I l.ſi pluſquã.§.j.& ij.&.§.placuit.& l.j.§.item ſcien-
dum.vel in factũ datur: vt ff.de pręſcrip.ver.quotiẽs
aqua autem pluuia dicitur, quæ de cælo cadit aut
imbre exereſcit: aut colorem mutat: vel increſcit
aqua illa cui aqua pluuia iungitur: ſicut contingit
in multis fluminibus: vt ff.e.l.j.§. aquã pluuiã.& §.
in ſumma. Quintũ, quòd aqua illa poſsit nocere a-
gro: non aũt ſi ædificio vel oppido vel domui: tũc e-
nim locum habet negatoria: vt ff.e.l.j.§.item ſcien-
dum.locũ enim habet hęc actio: dũmodò prędio ru
ſtico aqua nocere poſsit propter illud opus: ſiue o-
K riatur aqua in loco priuato ſiue in publico ſiue in
2 fundo locato: vt ff.eod.l.j.§.ſciendum.& §.Caſsius.
& §.apud Labeonem. † *Queſtio.* Sed illud quęritur
quare pro prędio ruſtico locũ habet hęc actio? Re-
ſpondeo: ideò quia pro prędio ruſtico tãtùm hęc a-
ctio cõpetit: & eſt ratio. cũ enim aliquid quis faciat
in ſuo contra eum nullã habeo actioné: vnde pro fu
turo damno ſpecialiſsimã hãc habeo actionem. In
prędijs aũt vrbanis locũ habet negatoria, quę locũ
habet quotiens quis facit in re aliena, quod iure ſer
uitutis facere non poſſet: vt ff. ſi ſeruit. ven.l.ij.j.re-
L ſponſo. & hęc not. dominus meus: poſſet fortè etiã
habere locum negatoria. Sextum, quod cauſa nocendi
vicino factum ſit opus illud. Cęterùm ſi agri colen-
di & arandi & fructus percipiendi factũ ſit: non ha-
bet locũ hęc actio. vt ff.e.l.j.§.de eo opere. ſicut nec
habet locũ quando iuſſu publicę authoritatis opus
factũ poſsit nocere: vel quãdo vetuſtas excedit me
moriam: vel natura loci, vel etiam pactũ. vt ff.eo.l.j.
§.hęc autẽ actio.& § illud huic.& § vlt.& l.in ſum-
ma.§.j.& §. Caſsius.& §. item Labeo.& §.vlti.& l.
vlt. Item ceſſat hęc actio ſi iuſſu principis aut ſena-
M tus aut illorum qui primò conſtituerunt agros.ſcili
cèt quãdo nõ extat memoria: vt ff.e.l.j.§.qui iuſſu.
Septimum, quòd opus illud ſit factũ ignorante illo
cuius prędio aqua nocere poſsit.cęterũ ſi eo ſciente,
ceſſat hęc actio.vt ff.e.l.Labeo.& l.ſed hęc ita. & l.
in concedendo. Octauũ, quòd dãnum futurũ timea
tur.cęterũ lucrũ tibi auferre poſſum.nam ſi opus fa
cio in meo: & ſic venę putei tui pręciſę ſunt; non te-
neor hac actione: vt ff.e.l.j.§. hęc aũt actio.& §.de
eo opere.& §.idem ait.& §.denique.ſimile ar. ff.de

A dam.infec.l. Proculus. cùm damnũ dicatur diminu
tio rei meę: vt ff.de dam.infect.l.ij. ideò aũt dixi, ꝙ
dominus faciat in suo: ad hoc vt locum habeat dire
3 cta actio cõtra eum qui opus facit.† *Quæstio.* Quid
autem si fructuarius fecit illud opus in fundo, vbi
habebat vsumfructũ: nunquid tenebitur hac actio-
ne: vel nunquid si fecit aliud opus in suo, vnde fun-
do fructuario possit nocere: nunquid fructuarius
aget? Respõ. directa nõ aget, nec tenebitur: vtili aũt
actione æquę pluuię arcẽdę & aget & tenebitur: vt
4 ff.e.l. apud Trebatiũ. §. vl. & l. si vsusfructus. † *Quæ*
B *stio.* Quid si colonus vel procurator fecit opus in
fundo domini quis conuenietur? Respondeo: si fe-
cerit sciente domino: dominus tenetur hac actione,
quòd destruat: quòd si eo ignorante tantũ pręstabit
patientiam, vt opus illud destruatur: vt ff.e.l. quan-
quam. §. j. & §. idem. & §. vlti. & l. si colonus. ipse au
tem colonus seu procurator tenebuntur interdicto
quod vi aut clam pro impensis pro toto interesse: vt
5 in prædi. legibus. † *Quæstio.* Quid si extraneus fecit:
teneor pręstare patientiam, nisi sit ille cui hæres ex
titit: vt ff.eo. si Titius. §. vlt. Quid si socius. Quid si
C venditor meus, tunc patientiam præsto: vt ff.e. l. em
ptor. & l. si venditio. Quid si tertius mediante alio
& immittente alio opus faciat. Respondeo: cũ vtro
que agere possum hac actione: vt ff.eo.l. si tertius in
6 prin. † *Quæstio.* Quid autẽ si secundus non immit-
tat: sed patiatur, vt per fundũ suũ tertius immittat?
non videtur quòd possit agi contra secundũ: quia
nullum opus fecit: vt ff.eod.l. j. §. hæc autem actio.
Respondeo: contra tertium tãtùm agi potest: vt ff.
e.l. suprà iter alienum. §. vlt. hic enim qui patitur a-
lium ducere, non suo nomine patientiam seu volũ
D tatem accõmodat: ideòque nõ tenetur hac actione.
Item nec negatoria: quia non dicit seruitutem sibi
deberi: posset tamen distingui: vt ff. ne quid in loco
pub. fi. l. j. §. si quis cloacam. & hoc notat dominus
meus in l. illa, si tertius. Illud aũt no. quòd quotiens
operæ manufacta aqua fluit aliter quàm natura so
lita sit fluere: locum habet hæc actio: siue immittat
aquã vel faciat maiorẽ vel citiorẽ vel vehementiorẽ
vel cõprimendo facit eã redundare: vt ff.e.l. j. §. hæc
autẽ actio. vnde si aliquis plantat salicta: & propter
hoc aqua restagnat, & vicino nocere posset: cõpetit
actio aqua plu. ar. vt ff.e.l. j. §. de eo opere. in fi. Vn-
E de quærit dominus meus quomodò in hoc casu cõ-
petere posset actio aquę plu. arc. imò potiùs deberet
competere actio aquę plu. nõ arcen. nam posset agi
contra eum, vt non arceat. Respõdeo: actio ista pro
ponitur pro aqua arcenda, & pro aqua nõ arcenda
nec ob. quòd vocatur actio aquę plu. arcen. nam &
actio ad exhibendum & rei vendicatio contra dolo
sos & contra eos, qui mala fide tignum iniunxerũt
proponitur, nõ vt res exhibeatur vel vendicetur: sed
vt iuretur contra eos in litem: licèt nomen aliter in-
sinuat: vt ff. de rei vendi. l. qui restituere. & ff. de tig.
F iniũc. l. j. §. vlt. Item actio communi diui. pro sumpti
bus & fructibus perceptis, nõ pro diuisione facien-
da plerũquè proponitur: vt ff. cõmuni diuid. l. iij. §.
sicut. Item actio ex empto competit ad complendã
emptionem, & ad dissoluendum. vt ff. de act. emp. l.
ex empto §. j. & §. is qui vina. idem in acti. pro socio.
vt ff pro socio. l. actio. §. j. & §. nonnunquã. vnde dif
ferentiam nominis pertinacibus relinquamus: vt C.
de consti. pe. l. ij. In hac autem actione act. fa. ta. po.

G *Positio actoris.* † Ego dico, ꝙ tu fecisti opus manũ in
7 prædio tuo. Item propter opus aqua plu. nocere po
test prædio meo. Itẽ prædiũ illud cui nocere potest,
est rusticum. Item illud opus fecisti animo nocendi.
Item illud opus me ignorante fecisti. Item proptec
opus illud aqua pluuia damnũ mihi inferre potest.
8 Econtrà reus fa. tal. positio. *Positio rei.* † Ego dico, ꝙ
istud opus naturaliter se ita habet. Itẽ tu fecisti mi-
mihi pactum illud ædificium ita babere. Item tãto
tempore stetit sic ædificium, cuius non extat memo
ria. Item illud ædificium tãtùm tibi lucrum aufert.
H Item domus tua cõiuncta est illi prædio in cuius lo
co illud ædificiũ factum est. Item illud opus feci te
9 sciente. In hac autem ac. concipiet act. libellũ. † *Li-*
bellus. Ago ego R. contra M. qui tale opus fecit in
prædio suo, propter quod aqua pluuia damnum da
re potest agro meo, vel prædio meo nocere potest:
vnde opus illud in pristinũ statum peto restitui: vel
peto illud opus amoueri: & damnum quod post li-
tem contestatam contingit resarciri peto: pro opere
destruendo: propono act. aquæ plu. arc. pro damno
postea contingente propono officiũ iudicis. Quòd
I sic rectè conci. libellus dicit lex ff. eo. tit. l. j. §. j. & ij.
& §. de eo opere. & §. in summa. & l. si tertius. §. offi-
cium. *Oppositio.* Sed non videtur, quòd libellus be-
ne concipiatur propter duo. In primis propter legẽ:
quia non potest videri in iudicium venisse vel veni
re: quod post lit. cõtest. cõtingit: ideóque alia inter-
pellatione opus est: vt ff. de iudi. l. non potest. Item
de his rebus quæ venturæ sunt iudiciũ institui non
potest: vt ff. de iudi. l. nõ quemadmodũ. Respõdeo:
l. prædie. nõ obstat: quia loqnirur in re prorsus alia.
K cæterùm si in eadem secus: vt ff. de aqua plu. arcen.
Atteius. §. vlti. & ff. de ædili. edict. l. ædiles. etiam. §.
item sciendum. Item l. illa, non quemadmodum. nõ
obstat: quia res illa non venit in iudicio quæ nullo
modo aduenit. Cæterùm si incipiat deberi venit in
iudicio etiam id quod futurum est: vt ff. de pecul. l.
quæsitum. §. j. & ff. depositi. l. j. §. non tantùm. In a-
ctione autẽ præsenti quæritur quare venit id quod
futurum est: ideò propter naturã ipsius actionis quę
tantùm futura damna respicit: licèt omnes aliæ re-
spiciant præterita. vt ff.e.l. Atteius. §. in hoc iudiciũ.
& hoc ideò quia opus iam factum erat: ideò si futu
L rum damnũ venit quod post lit. contest. continget,
non est mirum: imò etiam plus quod in hac actione
ideò admittitur actor: quia solùm futurũ damnũ ti-
metur: vt dictum est. *Oppositio.* Item etiam alio mo-
do opponitur: esto quòd damnũ post lit. contest. cõ
tingens veniat officio iudicis: vt dictũ est: quare ha
betur expressa mentio de officio iudicis in libello:
non videtur propter duo. In primis, quia etiã si nõ
petetur in libello: nihilominus tamẽ si damnũ post
lit. contest. contingeret officio iudicis veniret: sicut
generaliter est in omnibus: & maximè in his vbi of
M ficium iudicis deseruit actioni: nam dicit rubrica,
ꝙ ea quæ ante lit. contest. contingunt nominatim
sunt cõprehendenda. quę autem posteà contingunt
valdè pertinent ad officium iudicis: sicut in hoc exẽ
plo in fructibus & expensis & alijs: quasi dicat val-
dè pertinent: quia si non petantur in libello dũmo-
dò fiat mentio in iudicio nihilominùs veniunt: vt
ff. de ædil. edi. ædiles etiam. item sciendum. *Opposi-*
tio. Item & alio modo opponitur vbicumque actio
proponitur cui officium iudicis deseruit, sufficit si

A sola actio proponatur.vt in act. quod metus causa: vt ff. quod me.causa,metum.§.ex hoc edicto. & C. depositi.l.iiij. multi per metum istarum quæstionũ
10 dicunt libellum simpliciter sic concipiendum.† *Libellus.* Ago a c.aquæ plu.arc. vt opus factum debeat amouere:propter quod aqua plu. prædio meo nocere potest: propono actionem aquæ plu. ar. non faciunt mentionem in libello de officio iudicis: dicũt tamen si damnum contingit post litem contest.postea dicunt iudici: domine iudex damnum tale contingit post lit. contestatam: reducimus hoc ad memoriam
B vestram, vt vestro officio debeatis eum etiam in æstimatione illius damni condemnare. Nobis autem videtur libellum de iure bene esse conceptum. In omnibus enim vbicumque aliquid veniet officio iudicis, rectè in libello proponeret officium iudicis. verbi gratia: vnicum causa exempli exemplum notabo. In rei vendicatione veniunt fructus officio iudicis & nõ iure actionis:quia si iure actionis veniunt, iam esset mixta & bonæ fidei,sicut petitio hæredit.sed illa est stricti iuris: & tamen officio iudicis veniunt fructus etiam percipiendi à malæ fi
C dei possess.& fine tit.vt C.de rei vendic. l.centum.& ff.de rei vendicat.l.qui restituere. vnde si in rei vendicatione diceremus sic: rem talem peto per rei vendic.cum fructibus percipiendis:pro rei vendicatione propono: pro fructibus officium iudicis. certè non erraremus.

Si immittis animalia tua in prædium alterius,ut frumentũ depascant: dubitur contra te actio de pastu pecoris.

De actione de pastu pecoris, Rubrica.

1 *Actio de pastu pecoris ad hoc ut procedat, quot requirantur.*
D 2.3 *Positiones actoris & rei in actione de pastu pecoris.*
4 *Libellus in tali actione quomodò concipiatur.*
5 *Damnum datum in frumentum dum est herba quomodò æstimari debeat.*
6 *Dominus dando animalia noxæ,an liberari possit.*

SI immittis animalia in prædium alterius, & frumentum comedant: dabitur contra te actio de pastu pecoris: si aliquis immittit oues vel alia animalia in prædio tuo: & depascantur frumentum tuum vel ordeum vel alios fructus vel glãdem: competit cõtra eũ actio quę vocatur speciali nomine de pastu pecoris:vt ff. de præscrip. ver. l.qui seruandarum.§.
E vlt. in qua l. solummodo de nomine istius actionis inuenies:& intelligas nomine glandis, omnes fructus contineri:vt ff de glan. leg. l.vnica.licèt l.illa, qui seruandarum.de glande tãtùm loquatur. Item licèt loqitatur de pecore: intelligas etiam de omnibus animalibus, quæ pascuntur:cùm nomen pecoris,sit nomen generale comprehendens oues & boues & vniuersa pecora campi:vt ff.de ædil.edic.l.æ
1 diles aiunt. §. iumentorum. † Vnde ad hoc,vt actio ista competat tot sunt necessaria. In primis, quòd aliquis immittat pecora in prædio tuo. Secundum,
F quòd in tuo pascantur glandes: alioquin si glans tua cecidisset in prædio meo vicino:& ego immisso pecore depasco,non habet locum de pastu pecoris: sed habet locum in factum:vt ff.de præscrip. verb l. qui seruandarum. §. vlti. & hoc quando sine dolo: alioquin si dolo immisi: locum habet act. ad exhiben.vt ff ad exhiben.l. Iul.§. glans. *Quæstio.* Quid autem si oues meæ depascantur in tuo sine mea immissione:nunquid habet locum hæc actio? Respõ-

G det dominus meus quod locum habeat vtilis actio de pauperie: directa enim non habet locum: quia damnum non est datum contra naturam: & sic verba deficiunt.cùm ergo sententia locum habeat, vtilis locum habet.vt & al.às,ff.si quadru.pau.fec. di. l.pe.de pastu pecoris non locum habet: quia oportet vt tuas oues intromittas, vt dictum est. actio legis aquil.non habet locum: quia illa tunc locũ habet,quando damnum fit per iniuriam: vt institu.ad leg.aquil.circa prin.& animalia non possunt damnum dare iniuria,cum sensu careat: vt ff.si quadru.
H pau.fe.di.l.j. In hac act. actor sic ponet. † *Positio a-*
2 *ctoris.* Ego dico,quòd tu immisisti pecora tua in prędio meo. Item illa pecora comederunt glandes
3 meas. E contrà reus sic ponat. † *Positio rei.* Ego dico, quòd pecora quę depasta fuerunt glandes tuas fuerunt Titij. Item pecora mea per se intrauerunt. Iẽ glandes tuæ saluæ sunt. In hac act.concipiet act. sic
4 libellum. † *Libellus.* Ago ego R. contra M. qui immisit pecora sua in prædium meum: & glandes meas vel frumentum vel ordeum meum depasta sunt,vel pauerunt,vel comederunt: vnde damnũ illud quod
I æstimo.x.mihi resarciri peto: propono actionem de pastu pecoris. Quòd sic rectè concip. libellus dicit lex ff. de præscrip.ver.qui seruandarum §.vlt. *Oppositio.* Sed videtur quòd actio ista non possit competere: nec possit esse de pastu pecoris proprium nomen actionis. Certum est, quòd damnũ datum est à corpore in corpus: quia pecora quæ corpus sunt dederunt damnum in frumentum meum,vel in glãdes meas: & sic locum habet directa actio legis aquil. vt instit.ad leg.aquil.§.vlt. Respondeo:nõ est
K verum hoc. quòd enim dicis damnum datum à corpore &c. verum est à corpore hominis: quia homo potest damnum iniuria dare.cæterũ si corpore animalis: tunc locum habet de pauperie. sed quare nõ habeat locum in hac eadem actione not. *Oppositio.* Item adhuc opponitur. Nam videtur agendum vtilis aquil.ad exemplum enim l.aquil.ago de his quæ pasta sunt.vt C.ad legem aquil.de his Respondeo, quod ibi dicit ad exemplum, intellige de pastu pecoris.q.d.ista de pastu pecoris ad similitudinẽ legis aquil. est inducta: directa enim actio nec vtilis possit locum habere:quia corpus non est læsum: frumẽ
L tum enim ideò est inuentum, vt comedatur: vinum vt bibatur. in quo casu si homo dedisset hoc damnum,locum haberet vtilis.vt ff.ad leg aquil.qui occidit.§.si quis vinum. Cæterùm si animal,locum habet de pastu pecoris: quam dico esse proprium nomen actionis ex l.xij.tab descendentis:vt in prædic. l.qui seruandarum. & in hoc etiam consentit dominus meus: licèt antiqui dixerint, quòd non sit proprium nomẽ actionis: sed dicatur vtilis legis aquil. actio per l. C. ad l. aquil. de his. sed l. illa loquitur quando glandes immaturæ fuerunt:tunc forte vti-
M lis aquil.locum habet: sed maturę tunc de pastu pecoris:vt ff.ad l.aquil.si seruus seruum.§.vlti. vel dic
5 vt supra dixi in hac eadem actione.† *Quæstio.* Item quæritur quomodò debeat æstimari damnum datũ in frumentum,dum est in herba. R. duobus modis. vel spectabitur tempus messiũ, vt sciamus quantum ex simili frumento habebitur: vel considerabitur fructus quantus in anno præterito habitus fuit.pro primo exemplo habes argument. ff. ad l. aquil.in l. aquili.si deletum.& de tab.exhi.locum.§.condem-

A natio.† Quæstio. Item nũquid dominus dando ani-
6 malis noxæ posset liberari. io. respondit si ipse im-
misit,non aliàs credo contrariũ.vt instit.si quadru.
pau.fe.di.& ff.de nox.l.in delictis.

Si alicui relinquantur legata:petet illa actione ex testamento.

De Actione ex testamento, Rubrica.

1 *Actio ex testamẽto ad hoc ut ueniat quot exigãtur.*
2 *Codicillos si quis faciat: in quibus nõ potest directò hæredem instituere:quid iuris.*
3 *Hæres primus institutus si hæreditatem adire nolit:qualiter consulitur illi: cui hæreditas restitui debet: & qualiter legatario.* B
4 *Legatarius quid faciet:si ille cui debet hæreditas restitui: nolit primum compelli,ut sibi restituat:primus etiam non adijt.*
5 *Institutus in codicillis ut alij restituat: uel ille cui debet restitutio fieri:si proximus sit: quid ab intestato succedere potest:quid iuris.*
6 *Legatarij quem conuenient:si nullus in codicillis institutus sit:ut restituat: sed tantum in codicilis legata relicta sint.*
C 7 *Legata relicta an peti poterunt : si testator hæredem instituat:non coram septem:sed quinque testibus.*
8 *Legatarij quem conuenient:si aliquis non instituit hæredem sed tantùm legata reliquit: putà in codicillis:quibus reliquit aliquem distributorem & c.*
9 *Distributor si loco hæredis fuerit : quas actiones intentabit:& quibus teneatur.*
10 *Hæres uel distributor,an teneatur dare instrumenta legatario:quæ rei legatæ pertinent.*
11 *Libellus in tali actione quomodò concipiatur.*
12 *Fructus & usura an à tẽpore moræ uel litis contestatæ ueniant.*
D 13 *Legatario quomodò simul pro re legata petenda detur rei uendicatio,& hypotecaria.*

FACIVNT aliqui aliquando testamentũ, &
hæredes instituunt,& legata relinquunt:& hęre
des nolũt legatarijs soluere:ideò legatarijs iura suc
currũt,scilicèt tribus actionibus, scilicèt actionę ex
testamento,quę personalis est:actionę in rẽ,scilicèt
rei vendi.& actione hypothecaria, per quas legata
consequuntur ab hærede. vt C. cõmunia de leg.l.j.
& ff.de leg.ij.l.cùm filius.§. varijs. de prima videa-
E mus,scilicèt de actione ex testamento.de alijs dice-
mus aliqua: quia plenè diximus de natura ipsarum
generaliter supra, scilicèt de rei vẽ. & de actione hy
1 pothecaria. † Vnde ad hoc vt actio ista cõpetat tot
sunt necessaria. In primis, ꝙ aliquis faciat testamẽ
tum.Secundum,ꝙ persona sit talis,quę posset testa
ri. quæ autẽ sunt illæ personæ quæ testari non pos-
sunt,legitur insti.qui. nõ est per. fa.test.& ff.qui te.
fa.pos.l.si filius §.vlt. Tertium, ꝙ in illo testamẽto
instituerit sibi hæredem, qui est caput & fundamẽ-
tum totius testamenti.de hęre. instit.& ar.ff.de pig.
l.si superatus.& ar. C.de fideicõ.l.cam quã. Quar-
F tum,ꝙ talis sit persona legatarij,quæ possit capere
ex testamento:alioquin legatũ non valent. vt ff. de
leg.ij.si Titio.la prima. Quintum, ꝙ testamentum
sit factũ secundũ iura. vt ff.qui test. fa.pos.l.si quæ-
ramus.Qualiter autẽ fiat testamentũ coram vij.ro-
gatis testibus:& qualiter aliæ solennitates debeant
interuenire dicit lex C. de testa.l. hac cõsultissima.
Sextum, ꝙ illud testamentũ sit vltimum. alioquin
si primum fiat & mutetur,statur secũdo:vt in prędi.
G l.hac consultissima. imò plus ꝙ si in secundo testa-
mento cõfirmatur primum, nunquã agetur nisi ex
2 secundo.vt ff.ad trebel.l.si quis priorem.† Quæstio.
Quid aũt si aliquis faciat codicillos,in quibus non
potest hæredem directò instituere:vt instit.de codi.
§.vl.& C.de codi.l.hæreditatẽ.in codic. si relinquat
legata,qua actione relicta legata petentur. Respon
det dominus meus vtili ex testamento, vel condic.
ex lege:vt C.de codi.l.vl.pro prima actione facit ra
tio.Certum est,ꝙ legata relicta in testamento petũ
tur directa actiõe: testamentũ enim in quo est hęres
H institutus,est vlt.nostrę mentis sententia:vt ff.de te
stamen.l. j. testamentum enim dicitur vetus codex:
codicillus aũt dicitur paruus codex, in quò licèt sit
nostræ mẽtis testatio quò ad legata,& quò ad alia:
non tamẽ est nostrę mentis testatio ad id quod ma-
ius est scilicèt ad instituendũ hęredem, id est,domi-
num loco nostri.pro secunda actione facit lex ff.de
codi.ex lege.l.vnica.hęc quęstio procedit in codicil
lis, quando aliquis per obliquũ relictus est hæres:
puta per fideicom. quia est persona aliqua possum
petere legatũ, & quando bona testatoris possidet.
I † Quæstio. Quid aũt si primus institutus nolit adire
3 qualiter consulitur illi cui debet hęreditas restitui:
qualiter etiã cõsuletur legatario. Respondeo illi cui
debet fieri restitutio per fideicõmissum consuletur
vtili beneficio trebelliani: vt ff. ad trebel.l.j.§. hoc
aũt scilicèt senatuscon. & sic facta sibi restitutione
4 legatarius ab eo petet legatũ.† Quæstio. Quid autẽ
si ille cui debet hæreditas restitui, nolit primum cõ-
pelli.vt sibi restituat:primus etiã non adijt:quid fa-
ciet legatarius. Respondeo: idem quod in testamẽ-
to,vt non possit legatũ petere:quia ea quæ in testa-
K mento vel in codicillis relinquũtur, ita demũ valẽt
si ex testamẽto vel ex codicillis adeatur hæreditas:
5 vt supra dixi. † Quæstio. Quid si fortè institutus in
codicillis vt alijs restituat, vel ille cui debet restitu-
tio fieri sit proximus,qui potest ab intestato succe-
dere: & idcò de tali aditione nõ curat: sed bona ab
intestato possidet. Respõdeo:tunc legatarius petet
legatum per edictũ si quis omis.causa te.vt ff.si quis
6 omiss.causa te.l.j.† Quæstio. Quid autẽ si nullus in
codicillis sit institutus, vt restituat: sed tantùm le-
gata quis in codicillis reliquit: quid facient legata
L rij, quem conuenient: quam actionẽ intentabunt.
Certum est enim ꝙ in codicillis sola legata possunt
relinqui: & specialiter propter legata relinquenda
sine institutione hęredis inuenta fuit solennitas co
dicillorum:vt insti.de codi. Respondeo:in hoc ca-
su tale inuenio consiliũ:ꝙ aut bona testatoris possi
dentur ab aliquo,aut non.si non possidentur prom
ptum est remediũ.vel peteret missionẽ in bonis au-
ctoritate iudicis:vt ff.ex qui.cau.in pos.e.l.j.vel pe-
teret dari tutorem bonis,quem loco hæredis cõue-
nient.vt ff.de cur.bo.dam.l.ij. si autem bona possi-
M dentur ab aliquo:tunc legatarij agunt hypotheca-
ria.cùm enim tres actiones competant legatario,vt
dictum est. ista sola cõpetit quæ datur vi beneficio
legis:sicut pupillo in rebus tutoris.vt C.de admi.tu.
pro officio.& sicut in dote.vt C.de rei vxo. ac.l.vni
ca.& sic in alijs casibus C.& ff.in quibus cau pign.
ta.cõtra. prima enim scilicèt ex testamento dari nõ
potest. illa enim cùm sit personalis,solummodò cũ
tra hæredem datur: quia est obligatus legatario ex
quasi contractu.vt instit. de obli.quæ ex quasi con-
tractu

A tractu ori. Item rei vendic. nó posset cópetere: quia
tunc illa competit quando hæreditas est adita: tunc
dominiũ rei legatæ transit in legatariũ. vt ff. de fur.
l. à Titio. quod hîc non est. Item illa tunc locũ habet
quando propria testatoris fuit res legata: tunc
transit dominium, in re aliena habet publicianam:
vt ff. de public. l. j. si tamen fuit quantitas relicta rei
vendicatio non habet locum. restat ergo vt sola hy
7 pothecaria competat. † *Quæstio*. Quid autem si hæ
redem instituat, & non coram. vij. pone nunquid le
gata relicta poterunt peti. Respondeo non: quia vo
B luit facere testamentũ, & non codicillum. vt C. de
testa. l. nó codicillũ. nisi rogati fuerint veniẽtes ab in
testato. vt C. de fideicom. eam quam. vel nisi dictum
sit, si non valet hæc voluntas iure testamenti: valeat
saltem iure codicillorum: tunc peteretur vtili ex testaméto,
sicut ex codicillis, vel cõdi. ex lege: vt dixi
C. de codicil. l. vlti. quam l. quidã malè intelligunt:
quia dicunt, ꝙ si aliquis egerit ex testamento, non
potest agere ex codicillis: & ecóuersò. non est verũ:
imò lex illa loquitur quãdo ex eadem voluntate vo
lebat agere ex testaméto, & ab intestato: quod pro-
C hibetur in l. illa. alioquin cùm sint diuersa auxilia,
si egi vno auxilio, possum agere postea alio. vt C. de
codicil. l. si idem. C. de inoff. test. eum qui. & l. cótra.
8 † *Quæstio*. Idem quid erit sicut sæpè cótingit, ꝙ aliquis
non instituit hæredẽ, sed tantùm reliquit lega-
ta: puta in codicil. in quibus reliquit aliquem distri
butorem, per quem vult omnia legata solui: quẽ cõ
uenient legatarij: nũquid illi fideicómissarium, &
qua actione: nunquid ille distributor erit loco hære
dis. hãc quæstionem de facto tractaui. & videtur ꝙ
ille distributor habeatur loco hæredis, præterquàm
D ad falcidiam: vt C. de epis. & cleri. l. si quis ad decli-
nandam. & in authen. de eccle. ti. §. si autem aliquis
colla. ix. & C. de dona. l. si quis pro redẽptione. optimum
ar. est ff. de ali. lega. l. pecuniæ. & l. alio. cõpel-
li enim potest talis distributor: vt in authẽ. de eccle.
ti. §. si quis autem facere iussus. arg. etiam ad idem
ff. de leg. j. l. si seruus. §. qui margaritam. & ff. de leg.
ij. l. si quis Titio x. Econtrà videtur vt nõ sit loco hę
redis, nec possit compelli. quod probatur per l. ff. ad
trebel. l. Lucius Titius. §. Mœuia. Item non potest
compelli: quia quantũ aliquem honoramus, tantũ
eum possumus onerare: vt ff. de leg. ij. l. Imperatur.
E Item si testatori placuisset eum fortè hæredẽ fecis-
set. vt C. de cadu. tol. l. vnica. circa fin. & quod alle-
gas pro parte alia in casibus specialibus loquitur
propter fauorem vel captiuorũ vel pauperũ, vel ali
mentorum. quod potuit ergo testator, scilicèt face-
re hæredem noluit: ꝙ voluit ordinare distributorẽ,
vt sit loco hæredis non potuit: & sic locũ habet ru-
brica C. si quis alteri vel sibi, multum. videtur tamẽ
mihi, ꝙ distributor ille quem in Apulia vocant epi
tropon: ꝙ sit hæres: & ipsum possint legatarij cõue
nire per iura prædicta. In hoc tamen non est hæres,
F ꝙ quartã non possit retinere: quia hoc testator non
videtur voluisse. minùs enim est, quàm hæres quan
tum ad hoc vt falcidiã nõ possit retinere. Item quã
tum ad hoc vt non possit vendere vel distrahere: vt
lex dicit ff. de ali. lega. l. alio. Item quantũ ad hoc,
quia nudo ministerio vtitur. vt ff. de leg. ij. si quis
Titio. Plus est quam hæres: quia potest cõpelli, vt
adeat & bona distribuat: vt in authen. de eccle. ti. §.
si quis autem facere iussus. licèt aliàs alius hæres nõ

G possit compelli vt adeat: vt C. de iur. deli. l. nec eme
re. cùm aditio hæreditatis in sola animi voluntate
consistat: vt ff. de acqui. hæred. l. aditio. & hæc est ra
tio quare per procuratorẽ adiri non potest. vt in eo.
ti. per procuratorẽ. Item dico istũ distributorem cõ
pellendum ex quo debet alij restituere: vt in alio hę
rede, qui compellitur per trebellia. adire & restitue
re: vt ff. ad treb. cogi. Item ratio est quare alius hæ-
res non possit cõpelli: quia cùm possit contrahere
emolumentũ quo ad falcidiam, potest illi renuncia
re. nec ob. l. ad treb. Lucius. §. Mœuia. quia nepotes
H quibus debebant bona restitui non peruenerũt ad
xxv. an. & ideò contra fideicõmissarium, nõ agent
illi distributores: aliàs agent actione ex testamẽto:
9 sicut patet per iura superiora. † *Quæstio*. Sed si est lo
co hæredis iste distributor quas actiones intentat,
& quibus tenetur. Respondeo: credo ipsum habere
vtiles & teneri vtilibus: sicut in fideicõmissario cui
est restituta hæreditas. vt insti. de fideicõ. hære. & ff.
ad trebel. in legatario etiã habes quod habet vtilẽ
actionẽ quam testator habuit directã. vt C. de leg.
ex legato. & ff. de procura. l. pater. Ex quo enim te-
I stator illum relinquit distributorẽ, videtur sibi cõ-
misisse quod agat & conueniatur: quia talis est lex
obligationis. ar. ff. de solut. l. vl. Quantum enim ad
liberum effectũ hæres est præterquã in illis de qui-
bus diximus. vt ar. ff. quod cũ eo. l. si filius. alioquin
si distributor nec ageret nec conueniretur: & hære-
ditas esset in nominibus, quod est aliquando: vt ff.
de peti. hære. hęreditas. iam nullus esset qui conue-
niret debitores hæreditarios: quod esset iniquum.
credo ergo firmiter distributorem haberi loco hęre
K dis propter argu. prædicta. & quia videò, ꝙ curator
datus bonis, habetur loco hæredis: vt ff. de cura. bo.
dãd. l. ij. Item cui bona adijciuntur causa libertatũ
cõseruandarũ habetur loco hæredis: quia habet vti
10 les actiões. vt ff. de fideicõ. liber. l. ij. & iij. † *Quæstio*.
Item quæritur an hæres vel distributor teneatur in
strumenta legatario, quæ pertinent rei legatę dare:
videtur ꝙ non: vt C. de fideicõ. l. instrumeta. sed lex
illa intelligitur, quando pars prędiorũ legata erat:
vnde cùm maior pars remanebat penes hæredem,
ideò dat sibi exẽpla. Aliàs si vnicũ prædium sit lega
tum: credo hæredẽ dare debere instrumenta legata
L rio: cũ hæres de euictione non teneatur: vt dicemus
infra ar. ff. famil. ercis. cæterę. in fi. & l. si quæ sunt.
& ff. de fide instrumẽtorũ. si tabulis. Nec obstat lex
ff. de act. emp. l. Titius hæres. & l. creditor. quia te-
netur venditor exhibere & non dare: quia venditor
de euict. tenetur. dico ergo hęredem dare debere in
strumẽta legatario. ar. C. de liberali causa, sicut. &
C. ad leg. falci. si prędiorũ. secundũ ꝙ vno modo l.
illa intelligitur. In hac aũt actione conci. ac. lib. sic.
11 † *Libellus*. Ago e. R. contra M. hęredẽ Titij, qui Ti
tius mihi in testamento suo rẽ talem legauit vel xx.
M quã rem mihi dari peto: propono contra eum act.
ex testamento. ꝙ sic rectè cõci. lib. dicit lex C. com-
munia de legat. l. j. & ff. de legat. ij. cùm filius. §. va
rijs. sic concipiet lib. quando hæres nõ fuit in mora
vt sic non debebat haberi ratio fructuum. Cęterũ si
ipse fuit in mora retenta prima forma libelli addes:
Peto rem illã mihi dari cũ fructibus inde perceptis
& percipiendis. Et si fuit quantitas legata dicas: Pe
to illã quantitatẽ cum vsuris. sed quæ venient, quæ
frequentantur regionis consuetudine: vt ff. de vsur.

A l. vsurę. & l. j. *Oppositio*. Sed huic libello sic obijcitur:
aut est legata res certa: puta talis domus: vel tale prę
diū: aut incerta: puta, lego. Stichū: vel lego fūdū: aut
quātitas, puta. x. Itē aut res legata fuit ꝓprio testa
toris: aut aliena. Item quādo aliena: aut legauit eā
scienter: aut ignorātet. si res fuit legata certa, & pro
pria fuit testatoris, incontinenti legatarius ab adita
hæreditate habet rei legatæ dominiū: vt ff. de fur.
à Titio. & ff. de lega. ij. l. legatum. si ergo dominiū
habet: ergo habet rei vendicatio. C. cōm. de leg. l. j.
si ergo res est sua, quomodò rem suam petet actio-
B ne personali ex testamento: cùm res nostras reali a-
ctione petamus: vt insti. de ac. §. j. Item si fuit aliena
habet legatarius publicianam: vt ff. de publi. l. j. in
fi. & l. ij. & illa est in rem. & similis est obiectio, &
hoc quando legauit scienter personæ non coniun-
ctæ. Cæterùm si coniunctę: siue sciuerit, siue ignora
uerit valet: vt C. de lega. l. cùm alienam. & hoc in re
quæ est alterius non hæredis: tunc siue sciuerit siue
ignorauerit fore hæredis tenet legatū: vt ff. de lega.
ij. l. vnum ex familia. §. si rem. Item si fuit res incerta
legata, putà lego fundum vel domum: non videtur
C quòd valeat legatum. vt ff. de iure dotiū. l. cùm post
diuortium. §. gener à socero. Item si fuit relicta quā
titas pone x. aut fuerunt illa relicta in specie: aut in
genere. si in specie: putà. x. quæ sunt in archa, tantū
valet istud legatum quemadmodū si res certa fuis-
set testatoris legata: vt ff de leg. j. l. sed si certos. Ea-
dem insurgit oppositio sicut in re aliena legatą. Si
autem incerta. x. putà in genere, fuerunt legata: nō
videtur quòd valeat legatum rei incertę sicut dictū
est. & ita breuiter concludo, quòd nō videtur quod
in aliquo casu possit actio ex testamento compe-
D tere. Respondeo: licèt subtiles sint oppositiones:
tamen in omnibus casibus locum habet actio ex te
stamento: vbicumque enim legatum tenet, actio ex
stamento intenditur: & sic de singulis videamus. Si
enim res propriæ testatoris legatur, & dominiū trā
seat ab adita hæreditate in legatarium, vt dictū est:
tamen actio ex testamento cōpetit contra hæredē,
vt legatario pos. assignet: licèt enim dominium le-
gatario sit acquisitum: tamen possessio non acqui-
ritur, nisi specialiter possessio sibi tradatur, sicut
aliàs in hærede adeunte. vt ff. de acquir. poss. l. cùm
E hæredes. & ff si qs testa. libe. esse ius. fu. l. j. §. Scæuo
la. Eadem responsio est in re aliena relicta. Item si
fuit res relicta incerta locū habet actio ex testamen
to. Nec obstat quod opponis, res incerta non potest
legari. Respondeo: imò potest. vt ff. de leg. j. l. cùm
incertus. & l. legato. §. j. Et quod legitur ff. de iure
do. cùm post. intelligo duobus modis. vel quando
testator volebat relinquere certum, & sic legauit in
certum: vt aliàs ff. de verbo. obli. l. ita stipulatus. vel
tunc non valet quando nec domū nec fundum ha-
bet cæterùm si habet, tunc valet, vt ff. de leg. j. si do-
mus. §. j. Et est alia ratio quare legatū incertum nul
F lum in domo, si nullam habet: quia derisorium est
magis quàm vtile: & hoc dicit lex illa, si domus. In
fundo ideò quia cum destinatione patrisfamiliâs
constituantur prædia. vt ff. de leg. j. quod in rerum.
posset enim digitum terræ, vel ita modicum dare,
quòd non expediret legatario. In rebus autem alijs
relictis in genere tenet legatum, & intentatur actio
ex testamento: & sic cessat oppositio in quantitate
relicta. *Oppositio*. Item in eo quod apponitur in li-

G bel. de fructibus & vsuris sic opponitur. quia non vi
detur quòd aliquo modo possit peti. Certum est
quòd actio ex testamento stricti iuris est: quia non
connumeratur inter bonæfidei iudicia. vt institu. de
actio. §. actionum. & ff. de dona. l. eum qui donatio-
nis. vnde non admittit nec fructus vt in prædicta l.
cum qui dona. nec vsuras: quia in stricti iuris iudi-
cijs non petuntur citra vinculum stipulationis: vt
C. de vsur. quamuis. in solis enim contractibus bo-
næfidei vsuræ veniunt ex sola mora officio iudicis.
vt ff. de nego. gest. si pupilli. §. vj. & l. quia. quę vsu-
H ræ petuntur quasi interesse. vt ff. pro socio. socium
qui. Respondeo: actio ista licèt sit stricti iuris: tamē
imitatur naturam bonæfidei: quantum ad hoc vt
veniant fructus & vsuræ. vt C. in quibus causis in
integrum restit. non est necessa. l. in minorum perso
na. propterea & intitulatur rubrica C. de vsuris &
fruc. legat. & fideic. & hoc ideò contingit in hac a-
ctione propter summum fauorem, qui debetur te-
statori. vt C. de sacrosanc. eccle. l. j. cùm publica vti-
litas hoc exposcat voluntates testatorum comple-
12 ri. vt in authen. de hære. & fal. † *Quæstio*. Item quæ-
I ritur quomodò veniant hic fructus & vsura à tem-
pore moræ: imò videtur quod à tempore litis con-
test. vt C. de vsuris & fructibus le. & fideic. l. j. ij. & vl.
Præterea si peto rem: aut peto rem, quæ fuit mea: &
tūc veniūt fructus à tempore moræ. Si aūt peto rem
mihi debitam: tunc veniunt fructus non vsura post
lit. contest. vt distinguit lex ff. de vsuris. l. videamus.
At res legata est nobis debita: maximè si quantitas
sit legata: & maximè quando petitur actione ex te-
stamento, de qua tractamus: & hæres est obligatus
ex quasi contractu: vt dictum est. & obligationum
K substantia in hoc consistit, non vt res fiat nostra sed
nobis debita. vt ff. de actio. & obligat. l. obligatio-
num substantia. Respondeo in hac actione veniūt
fructus & vsuræ tempore morę. & ita notat domi-
nus meus in summa. C. de vsur. & fruc. leg. & fidei-
com. per l. ff de lega. j. cùm res. in prin. & ff. de lega.
ij. si quis seruo. & l. Titia Seio. §. vsuras. & ff. vt leg.
seu fideicommis. no. l. j. § bellissimè. & ff. de vsuris l.
equis. & l. Herennius. & l. alia. Herennius. quod er
go fuit visum quibusdam & malè, quod post litem
veniant per iura. C. de vsuris. & fructibus. non est
L verum. ita enim intelligimus illa iura, quòd veniāt
post lit. contes. subaudi quando ante lit. non fuit in
mora hæres. Exemplum ponitur, quòd hæres non
sit in mora. C. de vsuris & fruct. l. ij. & ff. si cui plus-
quàm per l. falcid. l. cùm falcidiæ. imò plus quòd te
netur hæres præstare fructus post diffinitiuam sen-
tentiam in tempore quadrimestri, quādo non fuit
appellatum: vel etiam si fuit appellatum tempore
etiam appellationis: imò in quadrimestri tempore
tenetur de fructibus percipiendis, si ante lit. conte.
hæres fuerit in mora: licèt sit difficile, vt mora non
M præcedente perueniatur ad iudicem. vt ff. de vsur. l.
13 in fideicom. prestatione. † *Quæstio*. Item vltimo quę
ritur quomodò legatario detur simul pro re legata
petenda rei ven. & hypothecaria: si enim res est mea
illam vendico. ff. de rei vendi. l. in rem. & l. solum. §.
vlti. ff. de auro & arg. leg. l. Quintus. §. argento. si
ergo res est mea, mihi pignori esse non potest. vt ff.
de reg. iur. l. neque pignus. vt ff de except. rei iu. l. ex
sextante. §. Latinus Largius. Respondeo: duobus
modis, Primò, quòd in diuersis casibus competāt:
quando

A quando res propria testatoris legatur: tunc cōpetat rei vendicatio, quando res aliena tunc detur hypothecaria. Vel aliter datur rei vendicatio pro re legata. hypothecaria in aliis rebus testatoris per quam cōpellam hæredes, vt mihi soluant legatū? Vel habeo hypothecariam quando quantitas legatur. Vel aliter, etiam pro eadem re habeo rei vēdicationem & hypothecariam: nec est mirum quod in casu isto hoc cōtingit: nam alibi est, quod etiam res mea mihi est pignori: & pro eadem re mihi datur rei vēdicatio & hypothecaria. C. de iure do. l. in rebus. & C.

B ad trebel. authen. cōtra rogatus. & C. cōmunia de lega. authen. res quę subiacet restitutioni. vt. ff. de actio. emp. l. iulianus. §. offerri. Quòd autem dixit in libello rem legatam peto dari: duo nota. Primum φ hęc actio in simplū competit, nisi in casu quando legatum fuit relictū venerabili loco: tunc datur actio in duplū contra negantem. vt instit. de obli. quæ ex quasi contractu ori. § fi. & C. de fideicom. quæstionem. & insti. de fideicō. hære. & instit. de actio. §. itē mixta. Secundū quòd hæres debet rē talē dare quā faciat accipientis: eùm verbū dare, sit accipientis fa

C cere. vt instit. de actio. §. sic itaque discretis. & ff. de verbo. obliga. vbi autem non apparet. §. vlt. tenetur ergo dare & non tradere. Nunquid ergo si res legata euincitur tenetur, hæres de euictione illi legatario. Respō. aut res legatur in genere, aut in specie. si in genere, tunc de euictione tenetur. quia non videtur res data, quæ ita datur, quod auocatur. ff. de leg. j. nō quocūque. §. j. & l. si domus. ff. de euie. l. hæres seruus. Si autem relinquitur in specie, tūc de euictione non tenetur: talem enim rem debet tradere qualis est: vt ff. de lega. j. si à substituto. §. heres. & l.

D seruū filij. §. pe. & l. si seruus. in easu tamen ista fallunt in C. de inoffi. testa. l. scimus §. j. vbi extraneo instituto filiofamiliās res data si euincitur, agitur de euic. Item & in alio casu, quando res prælegatur in genere vni filiorum filijs institutis. vt ff. de leg. ij. l. cùm pater. §. euictis. vt res prælegata euincitur de euictione non agit: vel quia fortè res in specie fuit prælegata & euicta: ideo de euictione non agitur: quia hoc prælegatum inuidiā & liuorem inter fratres parit.

Si aliquis promittit alicui aliquid incertū: cōpetit cōtra eum actio ex stipulatu.

E De actione ex stipulatu, Rubrica.

1 *Actio ex stipulatu ad hoc ut competat, quot necessaria sint.*
2 *Libellus in actione ex stipulatu, quomodò formetur.*
3 *Stipulatione qui tenetur: an ciuiliter & naturaliter teneatur.*
4 *Ex stipulatu agitur: si aliquis stipuletur aliquid fieri: puta, domum ædificari: uel codicem scribi.*
5 *In obligatione quid ueniat: si factū in promissiōe deuenit.*
6 *Promittat si aliquid quispiam sub pœna: an utrumque peti possit.*

F 7 *Promittat si aliquis quidquam se facturum: & si non faciat: promittit pœnam, quid in obligatione ueniat: utrū illud quod promittit: an pœna tantū: uel utrūq.*
8 *Stipulari pœnam quid prodest: si tantū est in pœna quātum in forte: & utrunque peti non posit.*
9 *Stipulatio pœnalis quando promittatur.*
10 *Pœna promissa quid prodest: si reus quod promisit, dare non potest: & per consequens purgando moram pœnam euitare poterit.*

G 11 *Fideiussor omnis conuenitur ex stipulatu: licèt reus debeat certum uel incertum. & alia multa de similibus stipulationibus.*
12 *Libelli in tali actione quomodò concipiantur.*
14 *Stipuletur si quis Stichum aut Pamphilum: & alius unum se daturum, an stipulatio ualeat.*
15 *Stipulatio an teneat: si quis aliū sisti in iudicio promittit.*
16 *Promittens dolum malum abesse, absuturūue esse, quid promittere habeat.*
17 *Pœna an insolidùm committatur: si aliquis promittit aliquid dare uel facere: & sub pœna.*

H 18 *Pœna an insolidùm committatur: si plura capitula deuenerūt in cōtractu: uel in arbitrio: & pœna promissa sit: & quia contra unum capitulum faciat.*

CONTINGIT frequēter, quòd aliquis promittit alicui aliquid incertum: puta, facere domum: scribere codicem: cōpetit contra illū actio ex stipulatu. vt insti. de obli. in prin. & ff. de ver. obli. l.

1 vbi autē nō apparet §. j. † Vnde ad hoc vt actio ista cōpetat, tot sunt necessaria quot diximus supra de certi condi. quæ oritur ex stipulatione. Est & aliud necessarium, quòd illud sit incertum, quod in stipu

I latione deuenit: vt dictum est. vnde positiones ita nota in hac actione, sicut & in illa. In hac autē act.

2 concipiet actor sic libellum. † *Libellus.* Ago e. R. cōtra M. qui mihi promisit se scripturum codicem, vel facturum mihi domum: vnde cùm non fecerit: ago contra eum, & propono actionē ex stipulatu. quòd sic rectē cōcipiatur lib. probant iura prædicta. Multi tamen ignorantes iura proponunt actionē ex stipulatione: sed malè: imò debet proponi act. ex stipulatu. vt insti. de ver. ob. in prin. ex stipulatu enim est

K hoc proprium nomen actionis: ex stipulatione, non est nomen proprium: nam promittis, promitto: hic est stipulatio. ex hac ergo stipulatione oritur actio ex stipulatu, si incertum in obligatione deuenit.

3 † *Quæstio.* Sed quæritur in primis an qui tenetur ex stipulatiōe, teneatur ciuiliter & naturaliter. Dominus meus admittit quot sic. nam omnis stipulatio est conuentio: & omnis conuentio habet naturalē obligationem in se. vt ff. de pactis. l. j. & ff. de fideiussori. heres. §. seruo. ergo omnis stipulatio habet naturalem. Al. autem dixit illū obligari sola ciuili per l. insti. de actio. § de pecunia autem cōstituta. & ff.

L solu. ma. l. ex diuersō. §. j. Item si stipulatio habet cō sensum naturalem, & naturalē obligationem: qua re dicitur ergo de iure ciuili. Respondeo propter solennitatem verborum, quæ fuit inuenta à iure ciuili. nam cùm aliquid addimus vel detrahimus ius ciuile efficimus, vt ff. de iustitia & iure. l. ius ciuile. *Oppositio.* Item huic libello sic oppoaitur: nō enim videtur, quòd actio ex stipulatu competat sed condictio incerti: quod sic probo. Ex stipulatione duæ oriuntur actiones: si certum, certi condictio: si incertum deuenit in stipulatione, debet oriri cōdictio in

M certi eadem ratione. vt ff. si cer. pe. si quis certū. nam vbi eadem ratio, & idē ius. vt ff. de iniusto & irrito testamento. l. iij. & C. de consti. pe. l. vl. Respondeō: de plano cōcederē, nisi ista incerti cōdictio tanquā meretrix cuilibet vocāti adhæreret: nō est enim proprium nomen actionis. nam inuenio condictionem indebiti vocati condictionē incerti. vt ff. de condic. inde. l. sed & si me putē. §. vlt. Itē inuenio condictio nē sine causa vocari incerti. vt ff. de cōdi. sine causa. qui sine. & actio ex vēdito vocatur incerti cōdictio.

A ff.de actio.empt.l.ſi tibi liberum.& actio ex ſtipula
tu vocatur actio incerti.vt ff.de vſur.l.ſtipulatus.§.
j.& actio ex teſtamento vocatur incerti.vt ff.de viu
f.u.earum rerum quæ vſu conſu.l.tribus. & in hac
opinione eſt dominus meus. Item dominus meus
Azo dicit cōdictionē incerti eſſe ꝓpriū nomē actio
nis,quoties incertum eſt in obligatione:vt in prædi
ctis legibus præterquā vbi incertū deuenit in ſtipu-
latione:tūc enim dicit dari ex ſtipulatu, ſicut notat
in prædicta l.de cōdictione indebiti, ſed & ſi me pu
tem . ergo ſecundū omnes vbi incertum deuenit in
B obligatiōe agetur ex ſtipulatu. Quod aūt in prædi
cta. l. notat dominus meus, nō videtur verū,qđ in
alijs caſibus incerti condictio eſſet propriū nomen
actionis, præterquam in ſtipulatione.quia nō eſſet
ratio, quare in ſtipulatione non debet oriri incer-
ti condictio.per iſta tamen non eſt ſatiſfactum quæ
ſtioni vel quęrenti. Reſponderi tamen poſſet,quòd
hæc ſit ratio: certum eſt ꝙ cōtradicere eſt priſca lin
gua denūciare.i.te dare facere oportere:vt inſtu.de
actio.§. ſic itaq; diſcretis. ſi ergo pro re certa intēta
tur certi cōdictio planū eſt.qa res eſt quæ poteſt da
C ri,& cuiuspoteſt trāſferri dominiū.vt ff.de ver.obli.
l.vbi aūt.in prin.& §.vlt. & ff.ſi cert.peta.l.certū.Si
aūt res incerta deuenit in ſtipulatione ſicut dictum
eſt, quomodò rem illam condicerē cùm ſit incerta.
quomodò poſſum dicere, da mihi rem & trāſfer do
minium:cùm res illa non cōparet, & non ſit certa?
certè nullo modo.& ideò de ſumma neceſsitate fuit
inuenta actio ex ſtipulatu, quoties incertū in obli-
gationem deuenit:alioqnin oriretur incerti condi-
ctio,ſi incertū deuenit in obligatiōe:ſicut oritur cer
ti condictio quando certū in obligatione deuenit.
D Quidam tamen voluerūt notare, ꝙ vnica ſit actio
ex ſtipulatu ex ſtipulatione deſcendens: ſed dicun-
tur duæ propter certū & incertū:ſed nō placet:quia
iam plures ſtipulationes dicerentur pro pluribus re
bus boue & aſino, & alijs ſi plures eſſent res in ſti-
pulatione. Nec obſtat ff.de verbo.oblig.ꝙ dicitur,
tot ſtipulationes quot res i.tot petitiones ſicut in e.
ti.l.plures. *Oppoſitio.* Item opponitur.nam nō vide-
tur ꝙ actio ex ſtipulatu poſſet aliquo modo inten-
tari:certū eſt,ꝙ tunc habet locū vt dictū eſt quotiēs
incertum in obligationē deuenit. at ſi incertū deue
E niat,non videtur ꝙ ſtipulatio valeat ſicut legatū.ff.
de iure do.l cū poſt diuortiū. § gener à ſocero. & ſi
ſtipulatur quis vſuras incertas puta,ſi quę cōpetie-
rant, nullius momenti eſt ſtipulatio. vt ff de vſur.l.
quod in ſtipulatione . Reſpondeo : imò valet ſi in-
certum aliquid deuenit in ſtipulationem. vt ff. de
verbo.oblig l.in ſtipulationibus.& l. vbi aūt nō ap
paret § j.& §. qui id quod in faciendo. Nec obſtat
lex ff.de vſur.quia illud contingit propter odiū vſu
rarū,quę non poſſunt peti, niſi certæ & legitimæ &
ſine vinculo ſtipulationis.vt ff.de vſur.l. placuit &
F C.de vſur. l. quamuis.lex aūt illa de iure dotiū non
obſtat:qa duobus modis intelligitur: vt in ſuperio
4 ri proxima actione notaui.† *Quæſtio.* Item quęritur
ſi ſtipulor aliquid fieri:puta domū ædificari: vel co
dicem ſcribi illud factū incertū eſt,& agitur ex ſti-
pulatu.vt in prædicta l vbi aūt.§.qui id quod in fa-
ciendo. Quare factū ſi deueniat in obligatione,di-
citur incertū? Reſpondeo : ideò ꝙ ſi certū eſt quod
quid qualecūq; ſit,aut nomine ſuo,aut ea demōſtra
tione,quę fungitur vice proprij nominis oſtēditur;

G vt ff.de ver.obli.l.ſtipulationū quędā. ff.ſi cert.pet.
l. certū. Reſtat ergo ꝙ ſi aliquid factū deueniat in
obligatione,quod illud ſit incertū.quia ſi debes mi
bi facere domum: quomodò poſſum ſcire qualis ſit
vel quanta vel quæ,cùm nondū ſit ædificata ? Nec
admitto errorem quorundā qui dixerunt,ideo factū
hominis vocari incertū,& agi ex ſtipulatu.quia ne
ſcio an tu qui promittis facere poſsis:cùm ſtatus ho
minis ſit in perpetuo motu.vt C. de veteri iure enu.
l.ij.§.ſed quia diuinæ. & in authen. de non alie.aut
permu.rebus eccleſi. collatio.ij.§.de cęterò.& mul-
H ta mortalibus accidunt,quę nec dici nec enumerari
poſſunt.vt C.de præſcri.xxx.anno.l.vlt. *Verſus.* Om
nia ſunt hominū tenui pendentia filo: Et ſubito ca
ſu quæ valuere ruunt. Nam ludit & humanis diui-
na potentia rebus, Et certā præſens vix habet hora
fidē.vel ideò dicitur certū factum : quia neſcis quid
ſim conſecuturus:vtrū ipſum factū aut intereſſe. &
hæc ratio mala eſt,quia etiā certi cōdictio diceretur
ad incertū cōpetere,cū multotiens cōſequitur quis
intereſſe, & non illud certū quod fuit promiſſum.
5 *Quæſtio.*† Subſequēter quæritur ſi factū in promiſ-
I ſione deuenit : puta, promiſit domū facere vel ali-
quid:an poſsit actor præcisè petere factū an intereſ
ſe:& ſic per conſequentiā, quæritur quid ſit in obli
gatione?videtur ꝙ vtrūque : ſecundū ꝙ actori pla-
cet.vt ff.de ope.no.nūc l ſtipulatio de operis § ſiue
autem. & ff.de re iud.l.ſi quis ab alio.§. vlt.& ff.de
procura.nō cogēdū §. Sabinus.& l.ſed hę perſonę.
§ pręter.& hoc etiā multi ſequūtur. Dominus meus
dicit,ꝙ intereſſe ſit in obligatione.vt ff.de ver.obli.
l.quotiens quis alium. & ff. rem ratā haberi.l.ſi pro
curator.& l.ſi ſtipulatiōe.& l ſi ſine.& ff.de euictio
K l.ſi ita quis ſtipulāti. in omnibus enim iſtis legibus
factū erat in promiſsione, & tamē intereſſe petitur.
Item ꝙ intereſſe ſit in obl gatione probatur:nā lex
dicit,ꝙ in ſtipulationibus adijcitur pœna, ne fortè
ratione intereſſe ad exiguā ſummā deducatur res:vt
ff.de præto.ſtipu l.vlt.& inſti.de verbo. obli.§.vlti.
Alij dicūt,ꝙ factum ſit in obligatione: intereſſe in
exſolutione,ſicut in actione noxali vbi damni reſti
tutio eſt in obligatione ſeruit deditio noxæ eſt in ſo
lutione:vt ff.de re iudi.miles § decem. Qualiter au
tem reſpondeatur legi.de ope.no.nunc quęre ſuprà
L de actione cōmo. Legi aūt de procu. Reſpondetur,
quòd ſpeciale ſit ne ſpes aduerſarij conuenti à pro-
curatore actoris circūueniatur. de hac aūt materia
quęre ſuprà de actione ex empto, & ſuprà de actio-
ne commodati . Super autem actione ex ſtipulatu
multæ poſſunt notari quæſtiones: quaſdam tamen
6 vt vtiliores notaui & notabo. † *Quæſito.* Quæritur
ſi promitto aliquid & ſub pœna, an poſsit vtrumq;
peti. Reſpondeo oō:niſi actum ſit, quòd vtrumque
debeatur vt C.de pactis,cùm proponas & C.de trā-
ſact.l.cùm proponas.& ff.de pactis.l.reſcriptum.§.
M ſi pacto.& ff.de tranſact l.qui fidem & l. pacto con
uento.& ff de doli excepti. apud Celſum.§. Labeo.
ſed quando non eſt actum,quòd vtrumque debea-
tur ita demùm non poteſt peti,niſi alterum tantùm
aliàs quando concurrunt quantitates. Cæterùm ſi
plus eſt in pœna quàm in ſorte,vel econuerſò: tunc
petetur illud quod plus eſt.ff pro ſocio.l.ſi quis à ſo
cio. & l. quod ſi.& ff.de act.empt.l. prædia. Vnum
tamen quæritur quòd poſſet notari per l. illā, præ-
dia, quare ſi concurrunt quātitates, & actum ſit ex
venditu:

A vendito: tollitur per except. actio ex stipulatu pro
pœna. si autem actū sit ex stipulatu pro pœna actio
ex vendito ipso iure tollitur: quare ergo non tolli-
tur per excep. Respondeo: ibi notat diuersitatis ra-
tionem dominus meus, si actio ex vendito tollitur
ipso iure: ideò euenit, quia citò oritur, citiùs tollitur,
quod non est in actione ex stipulatu, quæ cum diffi
cultate oritur: puta, per stipulationē & verba obli-
gatoria: vnde si tollitur per exceptionem nō est mi-
7 rum: aliàs etiam respōsiones ibi notat. † Quæstio. Itē
quæritur: si promitto aliquid me facturum: & si nō
B faciam, promitto pœnā, ꝙ sit in obligatione: vt cū
illud quod promitto me facere an pœna tantū, vel
vtrūque: & videtur ꝙ pœna tantū sit in obligatio-
ne, quod promitto me facere in exsolutione: vt ff. de
act. & oblig. l. obligationū ferè. §. vlt. & ad idē ff. de
penu. lega. l. j. nā ex legibus istis colligitur ꝙ noua-
tio prioris: & sic tantū ex vltima agitur. Respō. ego
dico, ꝙ vtrumque est in obligatione successiuè ta-
men: primum illud quod debui facere, secundū pœ
na hoc modo: si ego qui debui facere fui in mora:
potes à me petere illud qd' debui facere: sin aūt po-
C tes petere pœnā: ita videtur l. illa. j. de penu. lega. vel
le distinguere. & etiā alia l. accedit ff. ad leg. fal. l. j. §.
itē si ita. sed mirū est quod dicit lex illa de ver. obli.
l. obligationū. §. vlti. in fi. ꝙ fiat nouatio prioris: cū
stipulator ideò non pœnā adijciat, vt primā stipula
tionem tollat: sed vt metu pœnæ promissor stet pri-
mæ: consequēs ergo est, vt ex vtraque agatur: vt ff.
pro soc. si quis à socio. & de act. emp. prædia. Respō
det dominus meus H. ꝙ non sit vera nouatio: quia
prima ipso iure non tollitur, sed per exceptionē: trās
fertur itaque potestas agendi in secundam: & ex so
D la secunda causa agatur. si hoc actum est, vt non fa
cto quod in promissione deuenit, sola pœna debea
tur: vt ff. de verbo. obligat. si ita stipulatus. in fi. aut
dicas leges de act. empt. & pro socio loqui cum non
affirmatiuè stipulatio contrahitur: sed tantùm con
tractus affirmatiuè cōtrahitur. deinde secuta est sti
pulatio negatiuè: & faciliùs stipulatio in stipulatio
nem transfertur quā contractus. Alij dicunt noua-
tionem fieri secūdum illa iura vetera: quia quotiēs
aliquid additur vel detrahitur obligationi primæ
semper nouatio fiebat: hodie tamē his anfractibus
E non est locus: quia nunquam fiet nouatio: & si hoc
inter se agant contrahentes, nisi expressim dicatur,
quòd fiat animo nouandi. vt C. de noua. l. vlt. & in
8 stit. qui mo. tol. ob. §. preterea nouatione. † Quæstio.
Sed si tantùm est in pœna quantū in sorte: quid pro
dest stipulari pœnam, si non potest vtrumque peti.
Respondeo in hoc potest: quia in actione pro stipu
latu poterunt esse fideiussores vel pignora. Itē pro-
pter aliud prodest stipulari pœnam: quia fortè in a-
ctione principali potest esse quòd fortè condemna-
retur promissor eatenus quatenus facere potest: vt
ff. pro soc. verū. in prin. & ff. de re iudi. sunt personę.
F at ex stipulatu actione cōdēnatur insolidū. Item in
actione principali habet quis necesse interesse pro-
bare, ꝙ aliquando difficilimū est probare: at in act.
ex stipulatu pœnali si non probat quis interesse nisi
quantitas in stipulatione sit deducta. vt ff. de pręto.
stipul. l. vlt. & insti. de ver. obli. §. vlti. & insti. de inu
9 ti. stip. §. alteri. † Quæstio. Item quęritur quando pœ
nalis stipulatio cōmittitur. i. quando pœna quę pro
mittitur possit peti. dominus meus in summa de pa

G ctis. & in l. si pacto quo pœnam. copiosè notat. Bre-
uiter dico, ꝙ in parte ista tres sunt sententiæ distin-
ctione tamen, primò habita: vtrū pœnalis stipulatio
incipiat à cōditione, an à præcedenti pactione quā
do à cōditione, tūc nulla dissensio inter doctores: quia
tunc cōmittitur, cū quis desijt possidere: vt ff. de ver.
obli. ita stipulatus. præterquā in quibusdā casibus.
Primus de fideiussore: vt ff. de fideiuss. l. fideiussoe
obligari. §. vlt. vbi stipulatio incipit à cōditione: ta
men cōmittitur statim. ex quo reus fuit interpella-
tus. Sed respondeo: ꝙ licèt à cōditione incepisset in
H personā fideiussoris: tamen à rei principalis obliga-
tione incepit. & ideò illud cōtingit in persona fide-
iussoris: cū rei principalis & fideiussoris eadē sit obli
gatio: vt ff. de ac. & obli. l. j. §. verbis. Secūdus casus
excipitur. ff. de ver. obli. Titius & Seius. vbi incipit
à cōditione, & cōmittitur statim, ex quo iudiciū ac
cipitur. Respōdeo: illud cōtingit propter implicitas
stipulationes & perplexas: sicut cōtingit in institu-
tionibus perplexis: vt ff. de cōdi. instit. si Titius. vbi
institutio vitiatur. Cæterū si incipit à præcedenti. s.
pactione hic sunt tres sententię. Prima est: vt statim
I cōmittatur pœnalis stipulatio. i. statim cū potuit fa
cere & nō fecit: vt ff. de ver. ob. ita stipulatus. & hoc
secundū R. & P. Alij dicunt, ꝙ cōmittitur tunc de-
mū post lit. cōtest. vt C. de cōtrahē. & cōmit. stip. nu
da. & hoc Aldri. Sed Vber. dixit ꝙ cōditio illius l.
nuda declaratur extitisse olim à tēpore morę. domi-
nus H. & Io. & dominus Az. distinguūt: aut pactio
præcedens fuit obligatoria: & tunc cōmittitur à tē-
pore moræ: & sic cōsonāt Vber. & P. per l. illā ita sti
pulatus. at si præcedens pactio fuit nuda: & tunc cō
mittitur post lit. conte. vt in prædi. l. nuda. & sic cō-
K sonant Aldri. Opposito. Sed opponitur: si pręcedens
pactio fuit nuda: quomodò super illa nuda potuit
lis cōtestari: cū ex nudo pacto nō possit agi: vt ff. de
pac. l. iurisgentiū. & C. de pac. legē. Respondeo: de-
buit saltē de facto proponere vt videret, an promissor
vellet adimplere quod cōuenit. simile vbi etiā de fa
cto proponitur actio: vt ff. de rei ven. l. ex diuerso. §.
vbi aūt fundus. & ff. de ver. obli. si dotem. Alioquin
nulla intelligeretur mora. & sic nō cōmitteretur pœ
na vbi nulla petitio. vt ff. de verbo. oblig. si pupillus
10 Quæstio. † Sed quid prodest ꝙ pœna ista cōmittitur
L non potest reus qui promisit dare quod in prima cō
uentione deuenit: & sic moram purgare, & pœnam
euitabit. Respondeo: in hac purgatione moræ simi
liter tres sunt sententiæ. Prima est Gosianorum, qui
dicunt omnem morā purgari: & sic pœnalem stipu
lationē nō posse cōmitti, nisi in duobus casibus pu-
ta, si intersit agētis. & si lis sit cōte. vt ff. de ver. obli.
l. interdū. §. Stichi promissor: & l. si ita §. Seia. & ff. si qs
caut. & si post. & ff. de arbi. l. si cū dies. §. vl. & l. Cel-
sus. & C. de fideius. sancimus. Alij dicūt sicut P. ꝙ
nunquā pœnalis stipulatio possit purgari, quę non
M cōtinet pœnā sed interesse: vt ff. de ver. ob. si insulā.
& l. si ita. §. Seia. Cęterū si pœna sit apposita in cōtra
ctibus non est licitum purgare pœnam. vt in l. illa
si ita. §. Seia. aliàs l. traiectitiæ. §. de illo. ff. de. ac. &
obli. & de cōtrahē. & cōmit stip. magnā. In iudicijs
autē & in arbitris licitū est purgare pœnam: vt in
prędi. legibus de arbi. & de fideius. & si quis cautio.
Et quare aliud in iudicijs iusta est ratio, ne lites o-
riantur ex litibus. vt C. de fruct. & liti. expen. l. ij. &
de his omnibus copiosè no. dominus meus in sum-

A ma de pact. † *Quæstio.* Item quæritur: legitur ff. de
11 ver. obli. vbi aut non apparet. §. qui verò à Titio.
ꝙ si stipulor à te, ꝙ ex testamento mihi debes, incer
tum in obligatione deduco: licèt ex testamento cer
tum quid debeatur. Itē si stipulor à te, ꝙ mihi Seius
debet, incertū deduco in obligationem, licèt certū
qd mihi debeat. Itē & de fideiussore qui cōuenitur
ex stipulatu: licèt reus certā quātitatē mihi debeat:
& in his omnibus casibus agitur ex stipulatu: imò
videtur ꝙ debeat agi certi cōdictione, & non incer
ti: quia non incertū imò certū in obligatione deue-
B nit. Nam tu promittis quod ille mihi debet: & ille
debet certū: ergo tu promittis certū: non enim titu-
lus actionis tuæ vel obligationis, sed debiti princi-
palis causa consideranda est: vt ff. de fideiu. tutor.
§. j. causam enim & originē pecuniæ constitutæ nō
iudicij potestatem præualere placuit. vt ff. de dona.
qui id quod §. j. ar. est de causa primordiali inspiciē
da: vt ff. de le. ij. cùm filius. §. dominus. Præterea. i. di
cit. Si iudex aliquem condemnet, vt quod habet ex
testamento Titij restituat: sic accipiendum est, ac si
quantitatē nominauerit, quæ in testamento relicta
C est: vt ff. de re. iu. l. ait prætor §. si iudex. in eadē etiā
l. vbi aūt. ff. de ver. ob. similis mutatur obiectio per iu
risconsultū Vlpia. & sic est valdè notabile, quod om
nis fideiussor conuenitur ex stipulatu debeat reus
certum vel incertū. Respondeo: hoc ideò cōtingit:
quia is qui promittit factū suū promittit. i. se factu-
rum, ꝙ ille det, quod factū incertū est. in d. l. vbi. §.
qui id quod. licèt ergo tu dicas, ꝙ in prima obliga-
tione deuenit certū & non titulus actionis: subaudi
tātum non curo: quia iste non promisit illud certū,
quod promisit ille: sed factū suum: scilicèt se facturū
D quod ille det: ꝙ & hoc in fideiussore quod ille tibi
debet tibi fide mea esse iubeo. vnde si agitur ex sti-
pulatu non est mirū. in sententia aūt fiet postea cer
ta condemnatio. Nec obest, ꝙ incertū est in oblig.
& sententia postea feratur sub certo: nam hoc con-
tingit ꝓpter officiū iudicis, qui debet curare vt cer-
tam ferat sententiā: vt insti. de act. § curare. Itē hoc
alibi cōtingit, quod plus est: ꝙ aliquando aliud pe-
timus: & aliud consequimur. vt ff. de verb. obli. l. in
12 executiōe. Vel aliter, petitio erit talis. † *Libellus.* Ago
e. R. con. Ti. qui ꝓmisit mihi quòd Seius debet vel
E fideiussit: vnde ꝙ soluat mihi ago contra eum pro-
pono actionem ex stipulatu. Si iudex quæret quid
Seius debet: dicā certū vel aliquid incertū: & si volo
possum adijcere in libello, ꝙ melius est ad maiorē
13 cautelam. † *Libellus.* Ago contra Titiū qui promisit
mihi vel fideiussit se soluturū quod Seius debet mi
hi c. vel hominē in genere. vnde ꝙ illa. c. vel homi-
nem soluat mihi: ago contra eū. Sententia erit talis:
ex quo constat mihi, ꝙ tu sic promiseris: condēno
te vt soluas actori, quod Seius debuit sibi. Sed si est
incertū in obligatione: Iudex in sentētia specificet,
F si non fuit specificatū in processu iudicij vel in libel
lo: alioquin sententia esset ipso iure nulla. vt C. de
sen. quæ si cer. quanti profe. cùm incertitudo rerum
obscurā faciat sententiā. vt ff. de iu. fi. l. ita fidei hęre
14 dis. † *Quæstio.* Item quæritur ff. de ver. obli. inter sti
pulantē. quia qui stipulatur Stichū aut Pamphilū:
& tu vnū te daturū respondeas: nō tenet stipulatio:
si autem stipulor Stichū & Pamphilū: & tu vnū re-
spondeas, stipulatio tenet: & potiùs videtur ecōtrà.
Respondeo: cū stipulor illud aut illud, vnica est sti-
G pulatio. vnde ideò nō valet stipulatio: quia ad partē
non ad totā stipulationē respondes. at quando sti-
pulor illud & illud: tot sunt stipulationes quot sunt
res: vt ff de ver. obli. quod dicitur. vnde si responde-
15 tur vni, stipulatio tenet. † *Quæstio.* Item quæritur ff.
de ver. obli. inter stipulantē. & l. stipulatio ista habe
rē licere. ꝙ nemo factū alienū promittendo obliga-
tur. at in e. t. l. quotiens quis dicitur, ꝙ si quis alium
sisti in iudicio promittit, tenet stipulatio: quia pro-
mittit se facturū vt stet. Respondeo, est speciale cir
ca iudicia, ne lites oriantur ex litibus, vt in prędicta
H l. de fructi. & lit. expen. l. ij. Sicut & aliàs tenet stipu
latio propter iudicia, quando quis promittit rem ra
16 tam aliū habiturū. † *Quæstio.* Item legitur in prędi.
l. inter stipulantē, ꝙ qui promittit dolū malū abesse
abfuturúmue esse, non simplex abnutiuū spondet.
quid sonent illa verba? Respondeo duobus modis.
primo. i. nō promittit dolū malū abesse ab omni ho
mine, quod videbatur ꝓmissum propter verba infi
nitiui modi, quę cōprehendunt omne tēpus prœteri
tum & futurū: & sic non promittit generale abesse
vel abnutiuū: sed suū tantū heredis sui. & hoc sentit
I dominus meus R. sicut ibi notat. Vel aliter, nō pro
mittit simplex abnutiuū, i. non simpliciter annuit. i.
concedit de suo dolo: imò de dolo cuiuslibet: se ta-
men curaturū, vt dolus malus absit ab omni homi-
17 ne † *Quæstio.* Item quæritur, si aliquis promittit ali
quid dare vel facere sub pœna: & posteà pro parte
faciat, vel pro parte det: nunquid pœna insolidū cō
mittitur: exigitur aūt pro parte. Item nūquid sit idē
in personis hæredū? Respondeo, aut pœna promit-
titur loco interesse: aut loco pœnæ. si loco interesse:
tūc iuxta æstimationē facti vel nō facti: dati vel nō
K dati cōmittitur & exigitur. Cęterū si loco pœnę: tūc
insolidū cōmittitur & exigitur, intersit vel nō: quia
in stipulatione pœnali nō inspicimus quid intersit:
sed agentis sit quantitas in stipulatione deducta. vt
institut. de inuti. stipulat. §. alteri. vt ff. de verborum
obligationib. stipulatio ista habere licere. §. alteri.
& hoc sentit dominus meus Ro. sed salua pace sua,
videtur mirabilis ista distinctio. In primis, quia
dubium videtur vtrū loco pœnę vel interesse pœna
promittatur: quia difficillima esset probatio. pręte-
reà non semper pœna cōmittitur insolidū: nec inso
L lidùm exigitur, sicut statim dicemus. Refert enim
vtrū dare vel facere sit in obligatione. si dare: tūc si
pro parte fiat contra pœna insolidū cōmmittitur &
exigitur adeò ꝙ si de marcha restat vnus denarius
ad soluendū: pœna insolidū cōmittitur, & exigitur.
vt ff. de verbo. obli. stipulationū aliæ iudiciales §. si
fortē. & l. in executione. §. pe. & arg. C. de dist. pig.
quādiu. hoc ita: quando aliquid dandū est ab vno.
Cæterū ista pluribus: tunc pro parte cōmittitur &
exigitur: vt ff. de condi. & demon. qui duobus. & l.
qui heredi. §. Plaucius. & l. cui fundus. hoc ita nisi il
M li plures habeantur loco vnius: vt in prædicta. l. cui
fundus. & ff. de verbo. obligat. l. ij. Si autem factum
sit in obligatione: aut diuiduum: aut indiuiduum.
si diuiduum, tunc pro parte committitur & exigi-
tur. si indiuiduum, tunc insolidùm committitur &
exigitur. vt ff. de verborum obligationib. stipula-
tionum quædam in dādo. & l. eadem. §. Catho. Fal
lit tamē in quodam facto, in quo pœna cōmittitur
insolidùm, & pro parte exigitur. vt ff. si quis cautio.
si seruus. §. si plurium. sed illud casuale est propter
iudicia.

A iudicia, vbi pœna committitor insolidùm, pro parte exigitur: quia habito respectu ad iudiciũ indiuiduom continet. omne enim iudicium est indiuiduum: vt ff. de re iudi. l. de vnoquoque. & ff. fa. ercis. l. to hoc iudicio. habito respectu ad seruos factum illud est diuiduum. Sed secundum hoc idem quando dare est in obligatione: vt habito respectu ad stipulationem, quæ etiam ius contineat indiuiduum, habito respectu ad dare diuiduum. Vnde dicas, quòd ideò euenit in l. illa, si seruus. quòd pœna committatur pro parte: quia pendet ex facto alieno. sicut &
B alias pręstatur pœna propter factum alienum: vt C. de fideios. sancimus. licèt in facto proprio secus: vt ff. si quis caut. & si post tres. vel aliter in l. illa, si seruus. operatur hoc spõtanea oblatio debitoris: sicut & aliàs ff. de dolo eleganter. §. si dolo. & ff. de iur. fisc. l. edicto. Sed quãdo dare est in obligatione: puta. x. ita ista x. possunt diuidi: sicut & quando factũ diuiduum est in obligatione, sic ergo pœna debet pro parte committi & pro parte exigi: vnde malè videtur suprà distinctum. Respondeo: imò bene: nam quotiens debes dare. x. si minos soluas quàm x. er-
C go meritò pœnalis stipulatio non committitur pro parte, sed insolidùm: insolidùm enim x. danda sunt, sicut & factum diuiduum est in obligatione. facit pro prima distinctione. ff. fa. ercis. l. hæredes. De hęredibus autem si qoæris nunquid mutatur obligatio propter illos: iura variare videntur. legitur ff. de ver. obli. l. stipulationũ quędam. §. j. quod ex personis hæredum conditio obligationis non mutetur. at in eo. ti. l. eadem § Cato. in illo versi. sed ideò cautum est. dicit, quòd mutatur. Respondeo: tunc mutatur: quia illud qund erat in non faciendo erat di-
D uiduum. in hoc caso loquitur. l. illa. eadem. cęterùm si indiuiduum: quia homo promissus in genere pro parte præstari non potest: vel erat indiuiduũ: vt via præstari vel nõ impedire volentẽ ire agere: nõ mutatur cõditio obligatiõis propter personas hęredũ: & ideò posuit iuriscõsultus, nõ mutatur cõditio obligationis, dixit in obligatione, ꝙ cõditio obligationis non mutatur cõditio, dico si sit indiuisibilis: at si diuisibilis cõtra. *Oppositio.* Sed opponitur ff. e. stipulationum. §. vlr. nam ibi factum est diuisibile: & tamen si vnus soluat, pœna committitur insolidùm.
E Respondeo: ibi etiam non mutator conditio in personis hæredum: nam ibi licèt illud quod debebatur erat diuiduum natura: non tamen erat diuiduũ pręstatione: nam nec debitor auditur si velit particularem solutionem facere: vt ff. de vsur. tutor. §. Lutius ita distinguo secundùm dominom meum. Dominos tamen Io. alio modo distinxit ab vno, quid sit dandum vel faciendom: puta promisi tibi vel legaui, si quid dares vel faceres: an à pluribus. Si ab vno: agere non potest ad aliquid, nisi totum quod iniunctum est faciat: excipere tamen potest, vt non tenea-
F tur nisi pro parte: vt ff. si quis caut. si seruus. §. si plurium. & ff. de condi. & demon. qoi duobus. & l. qui hæredi. Si autem à pluribus distingue i sit pecunia, aut species, vel factum. Si pecuniã, dare debet quisque pro parte: quia ad partem quisqoe tenetur, & pro parte soluta agit: vt ff. de condi. & demon. l. cui. Si verò speciem, pro parte quidem tantùm tenetur: sed nnn liberatur, nec agit pro parte solnta: vt ff. de verbo. obli. l. ij. §. qoædam partis. & l. in executione. § pro parte. Si verò sit faciendũ aliquid à pluribus,
G necesse est vel ab vno vel omnibus adimpleri: vt ff.
18 de test. ma. si ita fuerit seruus. secundum Io † *Questio.* Quid autem si plura capitula deuenerunt in cõtractu vel in arbitrio: & pœna sit promissa: & quis faciat contra vnũ capitulũ, an pœna cõmittatur insolidũ & exigatur? Respondeo: pro parte credo pœnam committi & exigi: quia quot sunt capitula, tot sunt diuisiões illius pœnalis stipulatiõis: sicut aliàs quot sunt res, tot sunt stipulationes: vt ff. de ver. ob. quod dicitur. sicut ergo quis si veniret cõtra omnia? pœna cõmitteretur in totũ: ita si veniat contra par-
H tem, pro parte pœna cõmittatur: vt idem iuris sit in toto quò ad totom, & in parte quò ad partem: vt ff. de vsuca. pro dereli. an pars. & ff. de rei vend. quę de tota. & ff. de admi. tu. l. si duo. Propter istud ergo datur à lege consilium: vt si vis ꝙ pœna pro vno capitulo cõmittatut insolidùm apponatur in stipulatione. promittis istud & istud sub pœna tali: & si quid prædictorum non erit, dabis pœnam. vnde tabelliones nostri temporis scribũt sic: tu promittis omnia prædicta te seruaturum & singula. & si contra prædicta vel aliqood prædictorum veneris, dabis tantũ
I nomine pœnæ dabo: vt insti. de verbo. obli. §. vl. In vltimis tamen istud nota, ꝙ siue tractemus de certi condictione non ex stipulatione, siue de act: ex stipulato oportet ꝙ quis cõcipiat verba in persona sua, ad hoc vt acqratur certi cõdictio ex stipulatiõe, vel actio ex stipulatu: puta, ꝓmittis mihi: & ille dicat ꝓmitto: vel ꝓmittis mihi ꝙ dabis illi. Itẽ si mea interest, valet stipulatio: puta, qđ ille cui debebat solui erat creditor meus: vel si mea nõ interest debeo pœnã adijcere: tũc si nõ detur illi ago ad pœnã: vt ff. de ver. ob. l. stipul. ista habere licere. §. alteri. & insti. de
K inuti. stip. §. alteri. & hic est verior intellectus. multi tamen dicũt, ꝙ vbi mea interest: vel vbi pœna adijcitur, ꝙ stipulatio sic concepta teneat. promittis illi xx. quod nõ est verum, nisi in casibus: vt in tutore vel curatore minoris vel furiosi, & in actore municipum: in serno & filio: aliàs principali oportet ꝙ promittas: vt ff. de consti. pe. l. eum qui. §. Iulianus. & ff. de ver. obli. stipulatio ista. §. alteri. & l. si procuratori præsentis. Has quęstiones vt vtiliores in hac act. ex stipulatu tractare pręuidi: alias subtilioribus alijs trãctandas relinquo.
L *Si quis promittat tibi se daturum uel facturum aliquid certo loco: competit actio ex stipulatu arbitraria: ubi incertum: si certum, certi condictio ex stipulatione arbitraria.*

De actione ex stipulatu arbitraria: seu de certi condictione ex stipulatione arbitraria, Rubrica.

1 *Actio ex stipulatu ad hoc ut competat, quot exigantur.*
2 *Pactum solum appositum in contractu stricti iuris de loco, quare facit actionem stricti iuris arbitrariam.*
3 *Locus in pacto si non adijciatur: in quo loco solutio peti potest.*
M 4 *Alternatiua in cõtractu apposita quomodò sumi possit.*
5 *Stipulationibus quæ tacitæ insunt: cur non semper sint in rei potestate.*
6 *Reus qui certo loco promittit: an alio in loco conueniri possit.*
7 *Reus in certo loco promittens, an alibi inuito stipulatore conueniri possit.*
8 *Liberatio an contingat si promisisti alicui: aut Titio soluere Ephesi: & Titio alibi soluatur.*
9 *Positiones actoris & reum tali actione.*

A 10 *Libelli in tali actione quomodò concipiantur. cum plu. sequen.*
14 Stipulatus si quispiam fuit ab aliquo centum Capuæ: & datus fuit sibi fideiussor: an ita poßit agi arbitraria contra fideiussorem. si fuerit in mora sicut contra reũ principalem: & si agatur an habeatur ratio utilitatis ipsius fideiussoris & rei actoris.
15 Reus si in mora fuerit: & non fideiussor: an obligatio fideiussoris augeatur: ut per hoc poßit agi contra eum arbitraria.
16 Sorte soluta quo casu interesse rei peti poßit.

B EST & alia actio ex stipulatu: vel certi cõdictio
ex stipulatione: de qua dominus Io. non tracta-
uit in arbore actionum scilicèt quando aliquis ali-
quid se daturũ vel facturũ certo loco promittit: quę
actio ex stipulatu seu certi condict. est arbitraria: &
est alterius naturæ quàm superior: vt insti. de actio.
§. præterea quasdam. & ff. de eo quòd cer. lo. l. ij. &
1 per totum ti. ideò de ea videamus. † Vnde ad hoc vt
actio ista cõpetat, tot sunt necessaria, quot in act. ex
stipulatu: & quot in act. certæ condictionis ex stipu
latione. Est & aliud necessarium, ꝙ illud debeat da
C ri vel fieri certo lo. vt patet per iura allegata. si certũ
quid promittatur, certo loco agetur actiõe ex stipu
latu arbitraria. Istud tamen nota præcipuũ, ꝙ om-
nis actio stricti iuris ratione loci fit arbitraria. actio
autem bonæ fidei non fit arbitraria ratione loci. ff.
de eo quod certo loco. l. si hæres. & l. aut. & l. in bo-
næ fidei. Sed quæritur quę sit ratio? Respõdeo actio
bonæ fidei propter adiectionẽ suam naturã nõ mu-
tat. vnde potiùs expedit agere actiõe bonę fidei quã
arbitraria, quæ est stricti iuris: cùm in bonę fidei lat
giùs posit iudex officiũ suum ostendere: vt insti. de
D ac. §. actionũ. quia in bonæ fidei iudex augere & mi
nuere potest: & veniunt ea quę sunt moris & cõsue
tudinis: vt ff. de ædil. edict. ꝙ si nolit. §. qui assidua.
quod in arbitraria & stricti iuris nõ est. Item in ac.
bonę fidei venit interesse iure actionis, & sic iure or
dinario: vt ff. de actio. emp. l. j. & ff pro so. socium. In
arbi. venit officio iudicis: & fit iure extraordinario
vnde hoc est ratio quare bonæ fidei nõ fiat arbitra-
ria ratione loci: quia interesse quod venit iure ordi
nario, iã veniret iure extraordinario: quod iura no-
lũt: vt ff. de mino. in causæ. & hoc secundũ illã literã
E cõdicturũ: vel secundũ illã literã cõducturũ: quę est
in e. l. in bonæ fidei. dicas ꝙ omnis actio bonę fidei
fit arbitraria ratiõe loci. Et quare in j. parte illius l.
dicitur cõtra. R ñ. qa interuenit pactũ nudũ, quod
nõ sufficit etiã si sit vestitũ coherẽtia cõtractus: sed
stipulatio necessaria est: vt in e. l. aliàs etiã simile C.
de vsu. quãuis. & ff. de reli. quod si locus. & C. de iu.
2 do. auia. † Quæstio. Sed quare solum pactũ appositũ
in contractu stricti iuris de loco facit actionẽ stricti
iuris arbitratiã: bonę fidei non. Respondeo. quia il
la est frigida: & statim ex quo sentit calorẽ modicũ:
F ex illo pacto fit calida. i. arbitraria: quod in bonę fi
dei non est: quæ verò est multò calida non multi ca
loris. i. stipulatio facit eam calidã. i. arbitrariam: si-
cut in vase argẽteo & ligneo in quibus apponitur
de aqua calida. Item & masculo & muliere instin-
ctu luxuriæ: qa frigidior masculus calidior est qua
libet muliere: sed prior expositio magis placet. *Op-
posito.* Item adhuc instatur: in omni actione venit
interesse: aliàs actio non posset intentari: vt ff. de
seruit. l. quoties. & ff. de neg. gest. si qui negotia. &

G ff. mandati. si procuratorem. §. mãdati. si in actione
stricti iuris venit interesse officio iudicis: & in arbi-
traria venit similiter officio iudicis: vt ff. de eo quod
cer. lo. non vtiq;. §. nunc de officio. quare ergo actio
stricti iuris ratione loci dicitur arbitraria. Respon-
deo ideò, quia licèt in alijs stricti iuris habeatur ali
quando ratio interesse officio iudicis: & hoc simili
ter iudicis officio vt dictũ est aliter tamen & aliter:
nam in omnibus actionibus stricti iuris habetur ra
tio interesse officio iudicis tantùm ex parte actoris:
in hac aũt habetur ratio interesse vtriusque, scilicèt
H tam actoris quã rei: vt ff. quòd cer. lo. l. ij. In hac aũt
habetur ratio interesse circa rem & præter rẽ: vt ff.
e. l. iij. §. nunc de. In alijs aũt habetur ratio interesse
circa rem præterquã in casu. vt ff. de ac. emp. Iul. Itẽ
in alijs stricti iuris actionibus habetur ratio interes
se circa damnũ. In hac aũt actione damni & lucri:
vt ff. de eo quod cer. lo. l. non vtiq;. §. pe sicut in qui
busdã alijs. vt in actione tutelę. vt C. arbi. tute. quic
qd. & in actione rerũ amota. vt ff. re. amot. si mulier.
§. rerum. & in actione locati & cõduct. vt ff. lo. & cõ
duc. l. si in lege. §. colonus. & l. in quo etiã. & l. si fun
I dus quem. in fi. actione ex stipulatu rem ratã habe-
ri: vt ff. rem ratã habe. si cõmissa. in l. aquil. vt ff. ad
leg. aquil. si seruus seruũ. Sed in actione tutelę & lo
cati quæ sunt bonæ fidei, quod habetur ratio lucri
extra naturã aliarum actionũ est: vt ff. de act. emp. l.
si sterilis vel aliter actio stricti iuris ratione loci sic
arbitraria in hoc modo: vt sicut in actionibus bonę
fidei venit interesse iure actionis: ita & in hac re ar-
bitraria: propterea actio bonæ fidei ratione loci nõ
fit arbitraria: quia nõ posset interesse plus iure actio
nis arbitrarię venire, quàm veniat. & sic intelligitur
K l. ff. de eo quod cer. lo. l. non vtique. §. nũc de officio
quòd officiũ iudicis deseruiat actioni arbitrariæ: si-
cut deseruit actioni bonæ fidei. vt ff. de neg. gest. l.
quia tantumdẽ. Et mirabilissimo modo seruit offi-
cium iudicis: nam in hac actione seruit duobus mo
dis: quia per officiũ iudicis venit interesse: & quia
postea seruit sicut & mercenarius: & in alijs actioni
bus seruit vt mercenarius: nõ quòd interesse veniat
officio iudicis. Sed mirum videtur quomodò in hac
actione posit haberi ratio interesse vtriusque, scili-
cèt tam actoris quàm rei in vno eodémque iudicio
L & in vno eodẽque casu. Ioan. summæ auctoritatis
homo glossauit, quòd habeatur ratio vtriusq; alio
& alio casu: æstimauit enim quòd in diuersis casi-
bus posit haberi ratio vtriusque. Dominus meus
æstimauit in vno eodémque casu posse haberi ra-
tionem interesse vtriusque. verbi gratia, interest a-
ctoris: puta, quòd alicui sub pœna in loco destina-
to promiserat: vt ff. e. l. non vtique. §. pe. Respondeo
interest: quia est minoris pretij, ibi vbi promisit,
quàm vbi conuenitur: si ergo plus actoris quàm
rei interest: in superfluum fiet condemnatio. Vbi er
M go sors est. c. interesse actoris. x. rei interesse v. con-
demnabitur reus actori in c. & v. Actoris autem di
co in hac actione rationem habendam: ita demùm
si culpa vel mora posit reo imputari. alioquin cur
puniretur reus? Sed habenda est ratio semper: quia
aufertur ei locus, quem habuit ex pacto: vt ff. eo.
quòd si Ephesi. §. j. & hoc secundùm dominũ meũ
Azonem. Et ad notitiam huius actionis secun-
dum est, quòd aliquando est alternatiua promissio
serum: puta, promitto Stichũ aut Pamphilum: vtra
que te exi-

A que te existente in rerum natura semper promisso-
ris est electio, & ante petitionem rei, & post. vt ff.e.
l.non vtique §.ij. & ff.de iur. do.l. plerumque.io fi.
& ff.de verb.obli.l.eum qui. §.j.aliquando est alter
natiua promissio locorum:puta, promitto tibi piscẽ
Capuæ vel Venetijs: tunc ante petitionem rei est
electio vbi soluat:postea autem licèt non sit sua ele
ctio vbi soluat: habetur tamen ratio interesse rei
quatenus sua interesset ibi soluisse. Idem est quan-
do est alternatiua promissio locorum & rerum:pu-
ta promitto Ephesi.x.aut hominem Capuæ: vt ff.e.
B l.non vtique.§. j.& ij.;vsque ad.§. si quis ita stipule-
tur. Si autem stipulatio non contineat locum:puta,
promitto tibi Stichum:tunc non erit arbitraria, sed
continebit interesse. Si autem locus sit adiectus:
3 tunc erit arbitraria, vt dictum est. † Quæstio. Sed
quid si locus non adijcitur in quo loco potest peti.
Respondeo:vbi habet domicilium, vel vbi contra-
xit. contraxisse autem videtur eo loco vbi quis se so
luturum constituit:vt ff.de iudi.l.hæres.& ff.de bo.
auct.iu possid. l.iij.& ff.de act.& obli. contraxisse.
Quædam tamen quæstiones concurrunt hic tan-
C quàm vtiles.† Quæstio. Legitur ff. eo.l.ij.§.hæc au-
4 tem actio.vbi est & alternatiua promissio rerum &
locorum, qood non potest experiri altero loco de-
tracto,ne auferat ei loci vtilitatẽ.& lex illa Vlpiani
est. Legitur postea in e.tit.l. non vtique.in illo ver.
quæritur & in proposito &c. quod potest peti alte-
ro loco: & sine loci adiectione habet actor electio-
nem petitionis, vbi petat:reos vbi soluat.vnde in al
ternatiua locorum & rerum actoris est electio:& in
rem propter locum, id est, qoia habet electionem lo
ci vbi petat, habet elect. rei qua petatur: alioquin
D tollis ei actionem, id est, tolleres: si reo vis seruare
optionem.& illa l.onn vtique. Scęuolæ est respon-
sio.multi dicunt, quòd Sceuola corrigit Vlpianum:
sed non est verum:imò secundum prædicta in diuer
sis casibus loquuntur:quod enim dixit Vlpi. vt pos
set conueniri sine loci adiectione: ita intelligo vt
reus non habeat electionem quo loco cõueniatur.
5 † Quæstio. Item quæritur quid est quod dicit Scęuo
la.ff.e.l.non vtique.in princ.quòd ea quæ tacitè in-
sont in stipulationibus non semper sunt in rei pote
state:cùm enim legatur alibi: quòd ea qoæ tacitè in
E sunt contractibus: & quod agitur tacitè pro cauto
habẽdum est: vt ff.si cer.peta.l. cùm quid mutuum.
vnde videtur, quòd sit in potestate actoris. Respoo
deo.lex Scęuolę sic intelligitur.ea quę tacitè insunt
stipolationibus:verbi gratia.si promitto Ephesi vel
Capuę:tacitè hoc inest stipulationi vt reus si conue
niatur, soluat in quo loco velit vel Ephesi vel Ca-
puæ:hoc non semper, id est, omni tempore est in rei
potestate:sed quãdo est in rei potestate, scilicèt ante
petitionem actoris, postea non: hoc est quod sequi-
tur Scęuola, est in potestate rei qood debeat:subau
F di ante petitionem actoris.ideò locum dicit nõ esse
in arbitrio rei, vt eligat quo loco conueniatur:quia
iam esset in potestate sua an debeat, quod iura no-
lont. Hoc etiam dicit idem. Scæuo.in e.l.in verb.il-
lo. proinde inquit &c. Nec obest l.cùm quid. quia
loquitur de alijs quæ tacitè insunt. scilicèt vt in ea-
6 dem bonitate mutuum reddatur. † Quæstio. Item
qoæritur. legitur ff.eod.l.j.& per totum. quòd reus
qui certo loco promisit: potest in alio loco conue-
niri:ergo in quolibet:vt vbi te inueniq, ibi tę iudica

G bo.videtur quòd sic: vt ff. de iudic. l.eum qui.& ff.
de condict.iode.l.qui certo. Dominus meus R.di-
cit, quòd non in quolibet loco, nisi vbi habeat do-
micilium. & qood legitur in prædictis legibus quo
libet loco posse coouenire:subaudi idoneo.i. vbi ha
beat domicilium:vt supra in hac actione notaui.&
sic est argument.ff.de mune.& ho.l.vt gradatim.§.
& si lege.& ff.de constit.pecu. quod autem. in fine.
7 † Quæstio. Item quæritur:legitur ff.e.l.j. & per totũ
titu.quòd qui certo loco promittit, quòd alio loco
conueniri potest. at in eodem titul. legitur. l.is qui
H certo loco promittit: in nullo alio loco potest solue
re inuito stipulatore, quã in eo loco in quo ꝓmisit:
sic multomagis nullus reus potest cõpelli vt soluat
in alio loco, quàm in quo promisit:maximè cũ reus
fauorabilior sit quàm actor.vt ff.de reg.iu. fauora-
biliores. Respondeo:quòd reus alio loco cõuenia-
tur quàm vbi promisit, iusta ratio est, qoæ assigna-
tur in l.j.quia nunquam ad locum illum accederet:
quod contingeret:quia alijs locis fortè distinguere
tur, vel data opera nunquam iret. si ergo inuitus cõ
pellitur de iure procedit: sicut & aliâs iudicium red
I ditur in inuitum:vt ff de verborũ obligationib. in-
ter stipulantẽ.in fi.j.col. In iudicijs enim magis cre
ditur actori: vt ff.de iudic.si qois intentione. Quia
aotem inuito stipulatore in alio loco reus non pos-
sit soluere:ideò procedit:qoia actum est expressim,
vt in eo loco soluatur. In casu autẽ audiretur reus
si vellet in alio loco soluere, si offerret iodemnita-
tem: & hoc secundùm quosdam. vt argument.ff.de
de verbo.obligat.qui Romæ.& ff.de sol.l. Paulus.
8 Quæstio.† Item qoæritur:legitur ff. eo. oon vtiqoe.
§.idem Iul.quòd si promisisti mihi aut Titio solue
K re Ephesi, & Titio alibi soluatur: dicit Iul. libera-
tionem non contigisse: & ideò dicit solùm interes-
se petendom. Dicit dominus meus, vel quærit qua
actione petatur, cùm non sit io obligatione:nam a-
ctio primitiua sublata erat per solutionem:vt insti.
qui mo.tol.obli. & sic interesse amodò peti oon po
test, quod venit officio iudicis, cùm nõ inueniat
actionem cui seruiat:vt in eo.titu.l.centum Capuę.
& l.vlti.& C.depositi.l.iiij. Respondeo: potest dici
quòd est ratio: quia quod est pro sorte solutum:&
pro ioteresse videtur solotum.vt in eo.tit.l.vlt. Nec
L obstat quòd hæc opi.in fio.eiosdem legis reproba-
tur:quia non loquitur in eo casu: & reprobat eam
vbi mihi & non adiecto soluta est: tunc enim rece-
pta sorte frustrà de pœna laborem. Facias ergo sic
computationem sors erat.c. interesse.xx.si.c. solui-
sti Titio, videtor esse solutum pro. v. partibus pro
sorte restat sexta soluenda pro interesse: & hoc secũ
dum dominum meum Azo. Nec placet opinio do-
mini mei: quia ille qui soluit: eo animo soluit pro
sorte tantùm: & sic nulla actio posset intentari pro
interesse illo: sed licèt dominus meus sic respõdeat,
M qoęstioni tameo & quærenti non satisfacit. Respon
deo.ergo quòd actionem primitiuam intentabo:&
petam totum, quod in stipulatione deuenit: non ta
men fiet cõdemnatio oisi in interesse: vt aliâs ff.de
verb.oblig.l.in executione. Et qood dicit l.noo vti
que. solùm interesse petendum:subaudi condemna
tione inspecta:nam totum petitur, & in solo interes
se fiet condemoatio:vt ff.de pe.hæred.licet. propte-
rea ergo quia adiecto solutum est: remanet actio
primitiua integra: propter quam solutionẽ condi-

A tio mea non debuit fieri deterior. Aliâs etiam contingit, quòd propter pignus remanet actio primitiua, quæ solutione erat sublata: vt ff. ad trebellianũ. l. debitor. aliâs nullum auxiliũ videtur competere: cùm actio primitiua erat solutione sublta: & officium iudicis non posset seruire actioni, quę non superesset: vt C. depositi. l. iiij. & l. vl. ff. eo. non obstat, quia ibi fuit facta solutio, in quo debuit: & non alibi: & hoc notat dominus meus & pręceptor meus.
9 *Positio.* † positiones autẽ tam pro actore quàm pro reo collige ex illis positionibus quas not. suprà de-
B certi cõdictione quę oritur ex stipulatione. Libellũ autem sic cõcipes quãdo est alternatiua promissio
10 rerum. † *Libellus.* Ago. e. R. contra. M. qui promisit mihi Stichum aut Panphilum: vnde vt soluat mihi Sticum aut Pamphilum ago contra eum: & propono actio. ex stipulatu. Quod sic rectè con. lib. dicit Lex ff. de ver. obli. l. vbi autem. §. qui illud. *Oppositio.* Sed non videtur, quòd talis petitio admittatur propter duo. In primis quia actor rem certam debet petere: vt ff. de rei vendic. si in rem. Item certa sententia non posset proferri quam certam iudex
C proferre debet. vt instit. de action. §. curare. Itẽ propter aliud: quia licèt duo deueniãt in obligatione: vtumque tamen certum est: vnde debuit agi certi condictione ex stipulatione: vt ff. si cer. pet. l. si quid certum. Respõdeo. hoc cõtingit propter alternatiuam obligationem, quòd certa res non potest peti: & certa non potest proferri sententia: sed oportet quòd sentẽtia & petitio feratur secundum quod est natura obligationis: vt ar. insti. de ac. §. huic autem qui loco. Quod autem obijcis: quia certum videtur in stipulatione venire: hoc verum esset, si electio sti-
D pulatoris esset: verum, si est electio promissoris tunc incerta est: quia licèt vterque sit in obligatione: alter tamen est in exsolutione: vt. ff. de verb. ob. l. vbi autem. §. qui illud. in fi. & ff. de sol. qui. x. §. qui Stichum aut Pamphilum. & ff. de ac. & obli. l. obligationum ferè. §. conditio. In promissione alternatiua
11 locorum sic libel. cõcipies. † *Libellus.* Ago. e. R. con. M. qui promisit mihi piscem Capuæ vel Neapoli, ago cõtra eum: propono actionem ex stipulatu arbitrariam, quando res est incerta. Cęterùm si certa res promissa fuerit dicam: propono certi condictio-
E nem ex stipulatione arbitrariam. Quod sic rectè cõcipiatur libel. dicit Lex. ff. eod. l. ij. & l. non vtique. *Opositio.* Sed hoc videtur mirum: quare opponitur in libello vt soluat mihi Capuę vel Neapoli. Aut enim peto in alio loco, quod possum vt dictum est: & tunc sufficit, si dico, peto mihi piscem dari vel solui: aut peto Capuę vel Neapoli similiter: tũc sufficit, nam possum petere sine loci adiectione. vt dicit Sçuola in illa l. non vtique. & supra dixi. Respondeo. imò illud debeo adijcere in libello quantum ad hoc: vt quia in condemnatione debet haberi ratio
F interesse rei. ideò peto mihi solui piscem Capuę vel Neapoli, id est vt habeatur ratio mei & rei quatenus sua potius interfuisset soluisse ibi. Si autem stipulatio sic alternatiua locorũ & rerum: sic libellum
12 concipies. † *Libellus.* Ago ego R. contra M. qui promisit mihi Ephesi. x. aut hominem Capuæ: vnde q soluat mihi x. Ephesi aut hominem Capuæ ago contra eum & propono actionem ex stipulatu arbitrariam. Quod sic rectè conci. libellus. dicit lex ff. e. nõ vtique. §. proinde. *Oppositio.* Sed huic libello similis
G insurgit obiectio. & eodem modo hic respondeas. Vel aliter esto, quòd non adijcias hoc in libello: satis intelligitur esse adiectum. simile arg. de ver. obli. l. vlt. in illo verbo. alioquin cùm ita stipulor. Sed in omnibus libellis in quibus agitur arbitraria sic opponitur. *Oppositio.* In hac act. habetur ratio interesse ex parte actoris vt dictũ est: quomodò potest haberi ratio in sentẽtia de interesse ex quo petitum nõ est: siue veniat illud interesse iure actionis: siue officio iudicis. Respondeo bene conceptus est libellus si fortè actoris intererat: quia fortè pœnã alteri pro-
H misit, vt illud Titio daret, quòd tu sibi promiseras certo loco, & sic mea intererit: vel fortè intererat
13 sua ratione lucri. tunc in libello potest adijcere. † *Libellus.* Ago contra M. qui promisit mihi soluere x. Ephesi aut hominem Capuæ: quem hominem Capuæ promisi Titio sub pœna. xx. vel si hominem mihi soluisset vendidissem. c. vnde illud interesse meũ peto & propono actionem ex stipulatu arbitrariam, pro homine propono officium iudicis. vt ff. e. l. ij. & iij. §. nunc de officio. Quòd sic rectè concipiatur libellus dicit l. ff. e. l. ij. & l. non vtique. §. nunc de offi-
I cio. Vel sic. peto hominem mihi solui, & illam pœnam, vel illud interesse pręstari. vt ff. e. quòd si Ephesi. §. j. *Oppositio.* Item adhuc obijcitur. actio ista dicitur arbitraria: vt ff. eo. l. arbitraria. & instit. de act. §. pręterea quasdam. & §. loco. quomodò actio ista dicitur arbitraria cùm alię actiones dicantur arbitrarię: vt in prædi. §. præterea. quæ est causa. Respondeo: vt notes notitiam istius tituli scire debes: quòd licèt omnis actio stricti iuris possit fieri ratione loci: tamen in toto ti. ff. e. non tractat nisi de tribus: puta, si promissum est aliquid certo loco, certum vel in-
K certum: vt ff. e. l. j. Item si testator aliquid dari iussit certo loco: vt ff. eod. si hæres. Item si pecunia datur mutuo reddẽda cer. loco: vt ff. e. & si. & sic actio ista dicitur arbitraria ratione loci, quotiens aliquid petitur: non in eo loco in quo est promissum: sed alibi. tunc enim iudex habet rationem loci illius, vbi est promissum: & extendit ibi officium suum: vt ff. eod. non vtique. §. nunc de officio. Si verò petatur in eo loco in quo promissum est: tunc officiũ iudicis cessat, nec petitur nisi summa promissa: & si aliquid interest ratione temporis: vt ff. eo. quòd si Ephesi. Alię
L autem actiones dicuntur arbitrariæ alio respectu: vt not. in summa de act. & quilibet studiosus ex natura ipsarum colligere potest. In fine istius actionis intentionem. l. centum Capuæ. & l. vltima tractare prævidi. Duæ quæstiones formantur in l. illa cen-
14 tum. † Prima talis: stipulatus fuisti à me. c. Capuæ: dedi tibi fideiussorem. quæsitum est, an ita possit agi arbitraria cõtra fideiussorem, si fuerit in mora: sicut contra reum principalem: & si agat, an habeatur ratio vtilitatis ipsius fideiussoris & rei actoris. Respondeo, agi posse arbitraria & haberi rationem
M vtilitatis omnium. † Ponitur secunda quæstio: an si
15 reus sit in mora & non fideiussor: augeatur obligatio fideiussoris: vt per hoc possit agi contra eum arbitraria. Respondet quòd non, & ad verbum illud, nec oportebit, &c. notatur responsio, licèt quæstio non teneatur: aliâs non moueatur: & formetur obiectio cõtra responsionem: tu dicis obligationem fideiussoris non augeri. sed videtur cõtra: nam si sit debitor aliqs, qui debeat debitũ sub vsuris promissis per stipulationẽ: si reus non soluat debitum:

committitur

A committitur obligatio vsurarú contra fideiussoré:
& ita angetur obligatio fideiussoris propter morá
rei. nam mora rei fideiussori nocet: vt ff. de ver. obli.
l. mora. & no. ff. de vsur. l. mora. Respódeo: ibi aliud
ideò: quia duæ erant stipulationes: vna sortis, alia
vsurarum: hic aút vna scilicèt certi cōdictio pro pe-
cunia credita certo loco reddenda. Et quòd sit aliud
adducit exemplum ar. si aliquis soluat partem pecu
niæ, id est, sortis principalis, pro ea parte tollitur o-
bligatio quò ad interesse. At si soluatur pars sortis:
non perijt obligatio quò ad vsuras. In l. vlti. ff. eo. si
B post moram duę quęstiones notantur: sed non sol-
uitur prima quæ talis est: dictum est in l. illa centú.
quòd si aliquis dedit fideiussorem antequàm fuisset
in mora, quòd ex posteriori mora non augetur obli
gatio fideiussoris: núc ponitur quādo reus iam fue-
rat in mora: & dum creditor vult illum arbitraria
cóuenire dedit fideiussorem: quęritur an fideiussor
teneatur pro isto interesse, quod iam incepit deberi
& potest accedere officio iudicis: ad hanc quæstio-
nem non respondetur in lege. Sed respondit domi-
nus meus Ioan. aut hic fideiussor simpliciter inter-
C cessit, & tunc tenetur: vt ff. de fideiussori. l. si quis
pro eo. §. si númos. aut pro sorte tātùm vel interesse
tantùm: & tunc vltra non tenetur nisi quantú inter
cessit: vt ff. ad municipales l. libertus in fi. nó admis
sa distinctione. P. qui dixit debeatur interesse, iu-
re actionis vel officio iudicis: vt not. dominus meus
15 ff. loca. & conduc. l. quæro. † Ponitur & alia quæ-
stio, an soluta sorte posśit interesse rei peti postea: &
incipit quæstio ab illo versic. adeo vt nunc. & licèt
aliquis posśit dicere, quòd illud quod est solutum,
videtur esse solutú, pro sorte interesse & pro vsuris
D non admisso tali dicto. Respondetur ꝙ soluta sorte
interesse non petetur. Nec est contra. ff. e. l. iij. §. idé
Iuli. quia hic soluit principali: vnde ratio est, quòd
sibi imputetur, quare recipit: quia videtur renuncia
re interesse: ibi autem soluit adiecto.

De actione ex stipulatu ex tempore
præsumpta, Rubrica.

1 *Actio ex stipulatu ex tempore præsumpta ad hoc ut pro cedat: quot requirantur.*
2 *Libellus in tali actione quomodò concipiatur cum plur. sequen.*

E SVPEREST & alia actio ex stipulatu pręsum
pta ex tempore: de qua dominus Io. nō tractauit
in arbore. tamen de ea tractare præuidi. Si enim ali
quis soluat aliquid longo tempore. x. an. inter præ-
sentes. xx. inter absentes: præsumitur quòd stipula-
tio præcesserit, & agitur ex stipulatu. de qua actio-
ne habes ff. de vsuris. l. cùm de in rem verso. quod e-
nim de tanto tempore intelligatur. est arg. C. de pręſ
scrip. x. vel xx. anno. l. vl. & ff. de dam. infec. si finita.
1 §. si quis aut mea. † Quæ actio de hoc vt competat,
sunt pro maiori parte necessaria quę diximus suprà
F de certi condictione ex stipulatione. Secundum, ꝙ
solutio facta sit, vt dixi longo tépore: & hoc quādo
non erat rusticus. in rustico enim desideraretur so-
lutio per tempus longiśsimum: vt C. de agrico. & cē
sitis. l. litibus. lib. xj. & licèt l. illa: cùm de in rem ver
so. loquatur in vsuris: idem dicit dominus Ioan. in
alijs præstationibus & seruitutibus acquirendis.
Positiones aút in hac actione tam pro actore quam
pro reo facillimę sunt: & ideò eas hic non pono. In
2 hac autem actione concipiet libellus actor sic. † *Li-*

G *bellus.* Ago ego R. contra M. vt soluat mihi vsuras:
videlicèt solidùm vnum pro qualibet libra singulis
mensibus: quas vsuras mihi promisit se soluturum:
& soluit per x. annos: & ad hoc propono certi con-
dictionem ex stipulatione. Quare dico ex stipula-
tione? ideò quia vsurę fenebris pecuniæ citra vincu
lum stipulationis peti non possunt: vt C. de vsur. l.
quamuis. pro annuis autem præstationibus dicam
3 sic. † *Libellus.* Ago ego R. contra T. vt pręstet mihi
libram ceræ vel piperis: vel caponem vnum pro an-
no pręterito: & quòd caueat se soluere in futurú sin
H gulis annis: quam caponem vel libram piperis ante
cessores sui & ipse mihi promiserunt & antecessori-
bus meis annuatim soluere pro tali pręedio ꝙ à me
tenet vel pro alia causa: & quod promiserint propo
no antecessores suos & ipsum antecessoribus meis
& mihi soluisse per x. annos: propono actionem ex
stipulatu præsumptá ex tempore. quod sic rectè con
cipiatur libellus dicit l. prędic. cùm de in rem verso.
Quòd causa sit inserenda propter quam petitur: no
taui supra de certi condi. quę oritur ex stipulatione.
Quòd ad cautionem agam pro futuris temporibus
I probant iura ff. de iudi. l. in omnibus. & hoc in bo-
nę fidei: vt dicit lex illa. & etiam in stricti iuris. ff. si
serui. vendi. l. eg i. & de ser. vrb. prædi. l. qui ædificiú.
& ff. de peti. hę redi. quòd si in diem. & ff. de pigno. l.
grege. §. si sub conditione. vt ff. vt in posses. lega. l. e-
tiam. & ff. de iurisdi. om. iudi. l. & si susceperit. in fi.
& ff. pro socio l. pro socio arbiter. & ff. si cui plus
quam per. l. fal. l. j. in princ. ff. de aqua plu. arcen. si
tertius. & de eo quod cert. lo. quòd si Ephesi. *Oppo-*
sitio. Sed oppo. non videtur quòd pro futuro tempo
re posśit agi: cùm tractus futuri temporis non perti
K nent ad iudicem: vt ff. de vsur. l. j. & est ar. ff. de iudi.
l. non quemadmodùm. Respódeo: quod legitur de
vsur. quod enim &c. legatur interrogatiuè, & respó
deatur affirmatiuè. quid enim pertinet? Respódeo.
quòd pertinet sicut aliàs. quid enim municipes do
lo facere possunt vel faciunt: & dicimus, ꝙ faciunt:
vt ff. de dolo. sed si. §. sed an in municipies. ff. quod
metus causa. l. metum. §. ij. & aliàs si sacerdos pecca
uerit quis orabit pro eo: & certè erit alius sacerdos.
Vel aliter vt notauit dominus Ioan. in l. j. de vsuris.
non pertinet odio vsurarú: licèt aliàs pertineat. Vel
L melius in nullo casu pertinet: vt in prædic. l. de vsu-
ris. & de iudic. nisi accidat ratione præcedentis vel
præsentis iuris tractus qui in futurum respicit: vnde
ibi tractus futuri temporis spectat ad iudicem ratio
ne præsentis iuris. vt ff. si vsufruc. pe. l. pe. & §. vltim.
Item & in alijs potest videri: vt ff. si ser. ven. l. harú.
& ff. communi diuidundo. §. cùm de vsufructu. & ff.
de aqua pluuiá arcenda l. Atteius. & l. vicinus loci.
vnde in annuis præstationibus pensionum vel alia-
rum rerum: puta reddituum seu seruitiorum in futu
rum condemnat: quia ratione præsentis contractus
M vel obligationis quę in futurum recipit fit: nec plus
actor petere intelligitur cùm vult reum condemna
ri in præsentem præstationem & futuram suo tem-
pore soluendam: quod si ratione contractus futuri
temporis vellet aliquem condemnari, qui ei forsan
in futuro promissurus est hoc ad iudicé nó specta-
re: quia tunc nullum ius vel contractus presens ad
hoc iudicem induceret. Similiter & in l. j. de vsuris.
non est aliquod ius vsurarum pręsens scilicèt in his
quę ex sola mora veniút: vt posśint ille vsurę peti. vñ

A nec iudex super illas partes debet imponere. *Opposi*
tio. Sed adhuc opponitur. ff. de admi.tu. l. tutor qui
repertoriū. §. si deponi. nam ibi etiam iudex pro fu-
turo tēpore & pro iure nō cōpetēti in præsenti inter
ponit partes suas & cōminatur: & propter cōmina-
tionē iudicis legitimè posteà præstantur vsuræ. Re-
spondeo: illud decretū iudicis vel prætoris est: sicut
& illud. ff. de tute. l. muto. §. j. constat enim iudicem
posse quem iubere quid facere: quod si non faciat:
condēnat vel mulcat prout vult. vt ff. si quis ius di.
non obt. l. j. & hoc secundùm Iohan. *Oppositio*. Sed
B huic libel. sic opponitur: Tempus non est modus in
ducendæ obligationis sicut nec tollendæ: vt ff. de a-
ctio. & obli. l. obligationum ferè. §. placet. ar. ad idē
inducitur C. de pact. l. si certis annis. quod enim tē-
pus obligationem non inducat iusta est ratio. Om
nis enim obligatio aut oritur ex contractu vel qua-
si: aut ex maleficio vel quasi: vt insti. de oblig. & ff.
de actionibus & obligationibus. l. j. non autem nu
meratur ibi tempus: quomodò ergo possum dicere
vt soluat vel caueat se soluturū in futurū quod sol-
uit. x. annis non videtur. Respondeo: fateor hoc de
C plano esse verùm, quòd hoc tempus solū non est mo
dus inducendæ obligationis: vt C. li. x. de fun. patri.
l. ius. vnde si aduocatus sic poneret. Ago contra ta-
lem vt mihi soluat in futurum: vel caueat se solutu-
rum in futurum: quia soluit mihi. c. annis vel mille.
malè ageret: cùm solū tempus allegaret: nō causam
præsumptā ex tempore, scilicet stipulationis: quam
ideò præsumpsit Imperator in l. illa, cùm de in rem
verso. quia ex quo aliquis soluit longo tempore prę
sumitur, quòd soluerit debitū: quis enim toties sol-
ueret illud quod ad soluendum non tenetur: cū ne-
D mo sit promptus ad iactandū pecuniam suā. vt ff. de
probati. cùm de indebito. Prætereà exigimus in per
sona rustici solutionem per xxx. an. quia per l. illā,
cùm de indebito. præsumitur soluere indebitū: mul
ta enim pręsumimus ex tempore. pręsumimus enim
voluntate patris hæreditatem aditam, & sibi cōmo
dum acquisitum si filiusfami. hæreditatem longo tē
pore detinuit: vt C. de petitione hæredita. l. si filius.
præsumitur etiam, quòd pater emancipauit filiū cū
longo tempore passus sit res sui filij: vt patrissa. tuto
res administrare: vt C. de patria pot. l. j. Præsumitur
E etiam donatio per longū tempus si pater passus est
rem donatā filium possidere: vt C. de bo. quæ lib. l.
cùm oportet. in fi. j. col. Præsumitur etiam ex longo
tēpore fideicons. remissum: vt ff. de proba. Procula.
Quidam tamen dicunt, quòd in l. illa, cùm de in rē
verso. Imperator bene præsumpsit, sed malè iudica-
uit: & maximè propter odium vsurarū: sed licèt ma-
lè iudicauerit: sequenda est sententia Imperatoris
in omnibus similibus. vt C. de leg. & cōst. l. vlt. & ar.
ff. de vsu. l. in fideicōmissi. *Oppositio*. Sed in omnibus
his opponitur: tota die dicimus tempus non est mo
F dus inducendæ obligationis. & adducitur l. illa, tan
quam meretrix obligationum §. placet. sed lex illa
non dicit nec dedicit: sed hoc dicit, quòd obligatio
non potest ad tempus constitui sicut nec legatū. ex
qua litera & ex sequenti ille intellectus assumitur:
vt tempore obligatio non finiatur: nec tempus obli
gationem tollat. Respondeo: ex litera illa hoc sumi
mus, si tempus non tollit actionem: ergo non indu-
cit: & est locus à maiori. citiùs enim deberet tollere
quàm inducere: cū reus sit fauorabilior quā actor:

G & etiam absolutio quàm condemnatio. vt ff. de act.
& obligatio. Arrianus. & multū facit pro verbo illo
notabili: tempus non inducit obligationē l. prędic.
C. li. x. de fun. pa. l. ius. *Oppositio*. Sed opponitur huic
verbo notabili. nam videtur quòd tēpus obligatio-
nē inducat: vt C. de fideicon. l. j. Respondeo: illud
operatur geminus fauor & vltimæ voluntatis & ali
mentorū vel relicta erant alimenta in minus solen-
ni testamento: vnde cùm sciens soluerit, tenetur cō-
plere: vt C. de testa. nō est dubiū. *Oppositio*. Item ad
huc opponitur: tēpus enim obligationem inducit,
H & actionem parit: nonnè seruitus quæ habet conti
nuā causam longo tempore quęritur: vt ff. si seruit.
vend. l. si quis diuturno. ff. de ser. vr. prædi. foramen.
& C. de serui. l. ij. Respondeo: non est locus opposi-
tioni: licèt enim seruitus quæratur: & actio mihi cō
fessoria detur: non tamen sequitur, quòd obligatio
sit acquisita: omnis confessoria in rem: vt ff. si serui.
ven. & si fortè. §. vlti. & quod ibi dicit magis in rem
electiuè ponitur: vt in eo titu. l. ij. in princ. si est in rē,
ergo obligatio nulla oritur: quia actione in rem agi
mus, cum eo qui nullo iure nobis est obligatus: vt
I insti. de act. §. ij. vel melius ex quo te sciente transeo
per fundum tuū seruitutem illā quę habet continuā
causam videris mihi concessisse: cū seruitus pactio-
nibus & stipulationibus constituatur: vt institu. de
serui. quod per tuam patientiam videaris tua volun
tate in me transferre: est ar. C. de acquir. pos. minus.
ff. de aqua plu. ar. l. Labeo. cum l. seq. & sic non solū
tempus inducit obligationem: sed tua patientia &
tua voluntas pręsumpta ex tempore: & sic per hanc
solutionem soluere potes multas obiectiones. Item
in eo quod dicit, ꝙ tēpus nō est modus actionis tol
K lendæ, est locus obiectioni, de omnibus illis quæ lo
quūtur de vsucapiōibus & pręscriptiōibus. Nā vsu
capio est acqsitio dominij: vt ff. de vsuc. l. iij. Itē prę
scriptione maximè xxx. an. & xl. oīs actio tollitur:
vt C. de pręscri. xxx. an. sicut in rē. & l. cū notissimi.
Itē est locus obiectiōi quie qd de actiōe de dolo quę
biēnio tollitur: vt C. de dolo. l. vl. quicquid de redhi
bitoria & quāto minoris quæ tollūtur sex mēsibus
& anno: vt ff. de ædil. edi. sciendū. Et sic vt breuiter
excludā quicquid posset opponi de omnibus actio-
nibus quæ certo tempore limitantur: per quod infer
L tur vt tempus sit modus actionis tollendæ. Respon
deo: tempus non est modus tollendæ actionis ipso
iure ita vt ipso iure nullę reliquiæ remaneant: tol-
litur autem tempore per exceptionem: & est ratio:
quia tempus non potest tollere actionem & obliga
tionem primitiuā: ideò quia in prima obligatione
erat naturalis, quæ non potest tolli per tēpus, quod
est inductū à iure ciuili: puta propter præscriptionē:
sed ciuilis quæ fuit in prima obligatione eliditur
modo per præscriptionem: propterea l. dicit, qui prę
scripsit similis est soluenti: vt ff. de admi. tu. l. si pupil
M lus. similis est in hoc, quia non potest conueniri: dis
similis est tamen: quia qui soluit liberatur ipso iure
qui præscribit liberatur per exceptionē. Item dissi-
milis: quia qui soluit, si iterum soluit, repetit secun-
dò solutū vt indebitum: vt ff. mand. si fideiussor. qui
præscribit, si soluit, non repetit: quia naturalis cau-
sa inhibet repetitionem: vt ff. de condi. inde. l. Iulia-
nus. & argu. ff. de fideiuss. l. vbicūque. *Oppositio*. Sed
opponitur. ff. de fideiuss. l. si quis postquàm tempore
vbi reus liberatus pręscriptione, si dedit fideiussorē:
fideiussor

A fideiussor nó tenetur:ergo post præscriptionem re-
manet:si enim remansisset,illi accederet fideiussor:
cùm omni obligationi fideiussor accedat: vt ff.de fi
deius.l.j. Respondeo: ibi ideò fideiussor datus non
tenetur:quia fuit datus per errorẽ:ille enim qui de-
dit, credebat se ciuiliter & naturaliter obligatum:
& ideò dedit:& hoc est quod dicitur in eadẽ l. quo-
niam erroris fideiussio nulla est, aliàs fideiussor te-
netur:licèt vtatur exceptiõe,quæ competit reo prin
cipali:vt ff.de except.l.omnes. Quidam tamen vo-
luerunt distinguere vtrũ loquamur de actione reali
B an personali.si de reali dicunt, quòd ipso iure tolli-
tur:& est ratio: quia ex tempore inducitur: vt in rei
vendicatione:& per tempus ipso iure tollitur:vt ea-
dem sit causa ligandi & soluendi ducta in contra-
rium:vt ff.de verbor.obliga.inter stipulantem.in fi.
j.col.Si autẽ sit personalis,tollitur per exceptionem
sed non est verum: non enim solum tempus inducit
rei vendicationem per vsucapionẽ: sed alia præce-
dentia, scilicèt contractus & continuata possessio,
& negligentia non petentis, nec hypothecaria quæ
est in rem.vt C.de pignn.l.pignoris.oritur ex tempo
C re:sed ex consensu.vt ff.de actio.pigno.l.j. & ex pa-
cto: vt ff. de pac. si tibi decem. §.de pignore.si enim
solùm tempus induceret,bona esset illatio:ergo so-
lum tempus auferret: sed est falsum. Sic ergo assu-
me:tempus non est modus inducendę obligationis,
nec tollendæ ipso iure: sed per exceptionẽ. vnde se-
quitur quod ad tempus obligatio non posset consti
tui nec etiam legatũ:vt dicit l.illa obligationum.§.
placet.nam & si promitto tibi decẽ quò ad viuam,
etiam post mortẽ meam durat obligatio. & hæres
meus potest conueniri, licèt habeat exceptionem.
D Idem si promitto tibi vsque ad calendas Ianuarij.
Idem si concedo tibi seruitutem quò ad viuam, ꝙ
etiam post tempus & post mortẽ durat obligatio, li
cèt obstet exceptio pacti:quia tacitè videtur pactus,
ne post mortẽ vel tempus petat:vt ff.de verbo.obli-
gatio.eum qui ita.§.qui ita. *Oppositio.* Sed opponi-
tur:videtur ꝙ obligatio & legatũ ad tempus possit
constitui:nam si dico:dabo tibi decẽ singulis annis
vsque ad decimũ:& post decimum ipso iure non pe
titur.quod hac ratione probatur: hic sunt decẽ sti-
pulationes,decem summarũ: vt ff. de verbor.oblig.
E l.pluribus.§. de hac. & C.de præscriptione triginta
annorum.l.cùm notissimi. §.in his. vbi cauetur, ꝙ
tot præscriptiones sunt necessariæ, quot sunt anni,
& quot actiones:& sic post tempora statutorũ anno
rum nulla præscriptio necessaria est. Respõdet do-
minus meus R. ꝙ si cui hæc sententia placet: vt tot
sint stipulationes quot anni,dicet nulla præscriptio
est necessaria,scilicèt cum effectu: nam post annos
durat actio:licèt doli vel pacti obstet exceptio.vt ff.
de verbor.obligatio.l.eum qui ita.§.qui ita. institu.
de verbor. obligatio.§.at si ita. sed de legato maior
F quæstio sequitur.nam tot sunt legata quot anni: vt
ff.quãdo dies legati cedat.l.cùm in annos.& l. nec.
ff.de donatio.causa mortis.l.senatus. §. vltim.adeò
quòd primi anni legatum est purũ, ita ꝙ legatarius
transmittit legati petitionẽ ad hęredem: sequẽtium
annorum cõditionalem,id est, ꝙ ita demũ transmit
tit,si legatarius vixerit:vt ff. de annuis legat. l. cùm
in annos. cùm ergo tot sint legata quot anni: ergo
post annos finitos nullum legatum,& sic nulla pe-
titio:vt ff.de verbo.obligatio.l.& ideò.§. cùm stipu
G lamur.aliàs l.si Stichũ.§.stipulatio huiusmodi. Re-
spõdet dominus meus R. ꝙ hìc dicitur, ꝙ legatum
non possit ad tempus constitui: intelligo vt si in te-
stamento legauit alicui.c.vel fundum: & dixit hæ-
redem post tempus non teneri: quia sic non potest
obligatio legati ad tẽpus constitui, vt ipso iure tem
pore finiatur:vt ff.de lega.j.nemo.

Si quis rem tuam cõtractet, te inuito, tenetur actione fur ti nec manifesti.

De actione furti non manifesti, Rubric.

H 1 *Actio furti non manifesti ad hoc ut ueniat, quot exigã tur.*
2 *Agat si pater nomine filij: filius autẽ non: quoniam liber homo æstimationem non recipit: quid duplicabitur.*
3 *Opere ex affectione quare plus æstimantur in patre quã in matre: cùm æqualis sit pietas quæ parentibus debetur: licèt eorum potestas non sit æqualis.*
4 *Res sacra si furto surripiatur: quis furti agere debeat.*
5 *Actio furti manifesti quare prætoria sit nec manifesti autem ciuilis.*
6 *Libelli in actione furti non manifesti quomodò formentur. cum plu. seq.*
I 8 *In actione furtiua quid dupletur: & q̃d duplũ petatur.*
10 *Creditori si pignus surripiatur: an actione furtiua agere debeat.*
11 *Creditor si pignus contractet: an furti teneatur.*
12 *Pullo in actione furtiua teneri possit.*
13 *Colonus uel inquilinus pro fructibus surreptis, an furti teneantur.*
14 *Fructuarius: usuarius. superficiarius: & feudatarius an furti teneantur.*
15 *Actio furti an assidua contractatione nascatur.*
K 17 *Hæreditatem post aditam si aliquis rem surripiat, & ante apprehensam possessionem ab hærede: an furti teneatur.*

SI QVIS rem tuam mobilem contractet te in-
uito,tenebitur actione furti nec manifesti: licèt
possit conueniri actione furti manifesti, si in furto
deprehenditur:de qua actione suprà diximus, de a-
ctione furti manifesti,quæ est prætoria: hæc autem
actio non manifesti ciuilis est:& sicut ibi nota.ideò
dixi de mobili tua contractata: quia si non esset res
mobilis,nó posset furtum cõmitti: abolita est enim
sententia dicẽtium fundi locive furtum fieri: vt in-
L stitu.de vsucap.§.ij. Quæ autem sunt necessaria ad
hoc vt actio ista competat, suprà dixi de actio. furti
manifesti.veruntamen sicut dominus meus plenissi
mè not.in summa de fur.quæ sunt necessaria in hac
actione, quæ ex diffinitione furti pro maiori parte
colligimus inseram illa in hoc opere, propter paupe
res scholares maximè quibus hoc opus vtilissimum
est:cùm non possint habere copiam librorũ: domi-
no tamen sua dicta ascribam.dicit enim sic. furtum
est contractatio rei fraudulosa,alienæ mobilis cor-
M poralis quæ fit inuito domino animo lucrandi,scili
cèt gratia,rei,vel possessionis,vel vsus quod iure na
turali prohibitum est admittere:vt ff. eod. l.j.§.vlti.
& institu.de obligatio.quæ ex delic.nasc.§.ij. Colli
t ge ergo † sex necessaria in hac actione. Primum, ꝙ
interueniat contractatio. Secundum, quòd res sit
aliena. Tertium,quòd sit mobilis. Quartum, quòd
sit corporalis. Quintum,quòd inuito domino con-
tractet. Sextũ,quòd sit fraudulosa & animo lucran-
di. Videamus de singulis. Fraudulosa ergo dicitur
quia si credat sibi licere rem suam suscipere, furti

A non teuetur: vt habes institu. vi bon. rapto. Item si
credat facere domini voluntate, non tenetur furti:
vt statim dicemus: quia non facit dolo cõtrectatio:
ideò quia sine ea furtum fieri non potest: sola enim
voluntas vel inficiatio non facit furtũ. vt ff. eod. l. j.
§. j. & l. si quis vxori neque. & l. inficiando. & l. fal-
sus. §. si quis nihil. Contrectationem: intellige verá
vel interpretatiuam. De vera est exemplum quãdo
res portatur de loco ad locũ: vel re illa vteris, vel illã
vendis. De interpretatiua est exemplum: puta, quan
do falsus procurator volens debitũ exigere, alij de-
B legauit soluẽdum esse se præsente. nam propter prę-
sentiam suam contractasse videtur: vt ff. eo. falsus. §.
sed & si is qui. & de interpretatiua est exemplũ, qñ
alieno seruo dico vade: & vadit: veni, & venit: fac,
& facit: vt C. eod. alienũ. Intelligã ergo cõtrectatio
nem generalissimè omnẽ abductionẽ baiulationẽ:
vt ff. e. si quis vxori. §. si qs asinũ. Rei alienę, ideò po
nitur: quia rei quæ plenissimè mea est, nõ facio fur-
tum: ideò dico plenissimè: quia si est cõmunis: vel si
alius habet ius in ea: vel si alij est obligata, contre-
ctando furtũ committo: vt ff. eod. si socius. & ff. pro
socio. l. rei communis. & ff. eo. l. cũ æs. §. j. & l. si quis
C rem pignori. in princ. & ff. de vsucap. l. sequitur. §. si
rem. & ff. pro empto. l. si rem. Item ideò dico alienæ:
quia si nullius esset: puta, hæreditarię, non fiet furtũ
nisi ratione cõmodati: vel pignoris: vel vsusfructus:
vt ff. eo. l. hæreditariæ. & l. verũ est ꝙ plerique. Cor-
poralis ideò dicitur: quia incorporalia tradi nõ pos
sunt: & sic nec contrectari: vt ff. de acquir. rer. domi.
seruus. §. incorporales. Inuito domino: ideò dicitur:
quia si credit dominũ concessurũ, nõ tenetur furti:
& est in culpa si nõ fuit iusta credulitas: quia non
debuit putare dominũ concessurum: vel in tali cau-
D sa vtatur, in qua nullo modo dominus concederet:
tunc enim & si non teneatur furti: tenebitur tamen
cõmodati vel depositi: si commodatũ vel depositum
præcessit. vt ff. eod. l. qui re. & ff. de condi. causa dat.
l. vlti. Si autẽ puto me facere inuito domino, & fa-
cio eo volente: licèt furtũ sit, furti nõ tenetur: vt ff. e.
inter omnes. §. pen. licèt quidam dicãt ꝙ verba illa
correctiuè ponantur, scilicèt quę sequuntur: verun-
tamen, &c. esset enim cõtra regulam vt volenti do-
mino fieret furtũ, nisi dicas casuale: vt C. eo. titu. l. si
quis. verũ in l. illa, inter omnes. est quoddam verbũ,
E quod multos in errorẽ induxit: quia siue verè siue
falsò puto dominũ permissurũ, ꝙ non teneor furti.
vnde est cõtra illud quod propriè diximus, ꝙ debet
esse iusta credulitas. Respõdeo illud verbũ duobus
modis intellige: ꝙ siue verè siue falsò credo domi-
num permissurũ excusor à furto, quid enim dolo fa
cit, qui putat dominũ permissurũ? sed alio modo te-
netur, sicut dixi, vel aliter: quia si verè credebam do-
minum permissurũ, & verum erat, siue falsum: quia
credebam dominũ permissurũ: & hoc falsum erat:
quia nunquàm dominus permitteret, tunc excusor
F à furto: siue iusta causa pręcedat quare debeam hoc
credere sicut dixi: alioquin furtum cõmitto: & ita
intelligitur institu. de obligationibus quæ ex delic.
nasc. §. pœna autem. Item ideò dicitur inuito domi
no: quia si eius voluntate vtar, furti nõ teneor: vt si
rem habuit pro derelicto: quia eam proiecit vel de-
dit potestatem mihi vendendi pro debito: vt ff. eod.
falsus §. si quis. & §. si iactum. & l. cũ creditor. & C.
de pignor. l. creditores. Fraudulosa animo lucrãdi:

G ideò dicitur: quia si non habet animũ fraudandi &
lucrandi, non cõmittit furtum: nisi in casu, vt ff. eo.
qui saccum. Si enim non animo lucrãdi, sed damni
dandi vel libidinẽ exercendi cum meretrice ancilla
aliena: nam secus est in non meretrice: furtum non
committitur: vt ff. eod. l. verum. & l. fullo & sarcina
tor. §. si quis ancillam. Item eorum nomine tenetur
furti quę quis accepit animo lucrandi: vt dicitur de
vnionibus & aceruo frumenti: vt ff. eo. vulgaris. &
l. si quid fur. primo responso. & secundo. & l. verum
est. & sic est arg. vt quis teneatur furti ratione vsus.
H Gratia rei vel possessiõis vel vsus ideò dicitur: quia
vbi rem ipsam contrecto furti teneor æstimata re
tota vbi vsum rei volui contrectare, & cõntrectaui
nõ rem: tunc teneor furti ratione vsus: vbi possessio
nem teneri furti ratione possessionis: & hoc dicunt
quidam & fortè benè. argu. legum prædictarũ. Alij
contra: & dicunt æstimari proprietatem plenam:
quia non potest sic separari vsus rei à re, sicut fru-
mentũ ab aceruo: vt ff. eod. qui iumenta. & l. si ven-
didero. §. cùm autẽ. Sed melior videtur prima senten
tia: & non sine causa posuit, gratia rei possessionis
I vel vsus: & possum contractare rem & non vsum.
verbi gratia, quando rem tuam vendidi. Itẽ possum
contrectare vsum rei & non rem: quando cõmoda-
sti mihi equum vsq; Beneuentũ duxi vsq; Troiam.
Item possessionẽ contrecto, & non rem vel vsum:
quando rem mobilem possidebas vt te possessione
priuarẽ illam furto subtraxi. Quod lege naturali:
ideò dicit, id est, lex diuina: natura enim dicitur ipse
Deus: vt institu. de iure naturali gentiũ & ciuil. Et
alibi: Hanc Deus & melior litẽ natura diremit. lex
ergo diuina dicitur naturalis. Deus enim præcepit
K inter vnum de decem præceptis decalogi. Non occi
des. Non furtum facies. Vel lege naturali, id est, iu-
re gentium: quod dicitur naturale: vt institu. de re-
rum diuisione. §. singulorum. non intelligas iure na
turali primęuo: quia illo iure nihil meum nihil tuũ.
sed Domini est terra & plenitudo eius: & sic non po
terat furtum cõmitti. hoc secundum dominũ meum
Azo. sicut in summa notat & compendiosè notaui.
Addo tamen diffinitioni, ꝙ res illa mobilis sit talis
cuius possit haberi commercium: vnde liberi homi
nis non fit furtum: vt ff. eodẽ. mater. & l. eum qui. §.
L vltim. & institu. de obligatio. quæ ex delic. nascun.
§. interdum. Legitur tamen, quòd agitur furti nomi
ne liberi hominis: puta pater agit furti, si filius in po
testate constitutus surripiatur. Respondeo: leges
illæ loquuntur in patre. Sed quare aliud in patre, &
aliud in matre? Respondeo: propter patriam pote-
statem pater agit furti mater non: quia non habet
filium in potestate: vt ff. de vulg. & pup. sub. l. ij. &
ff. de suis & legitimis hæredi. l. nulla fœmina. pater
etiam habet actionem vtilem serui corrupti pro fi-
2 lio. vt ff. de seru. corrupt. l. & tantùm. † *Quæstio*. Sed
M quid duplicabitur si pater agit furti nomine filij: fi-
lius ipse non: quia liber homo nõ recipit æstimatio-
nem: vt ff. de his qui deiecerunt vel effuderunt. l. vlt.
& ff. si quadrupes pauperiem fecisse dicatur. ex hac.
Item si tu dicis quòd æstimabitur patria potestas:
malè dicis: quia patria potestas inæstimabilis est: vt
ff. de legat. j. filius. §. secundum vulgarem. Respon-
deo: æstimabuntur operæ quibus caruit & caritu-
rus est: vt in dictis legibus de his qui deiecerunt. &
si quadrupes pauperiem fecisse dicatur. & ff. ad leg
Aquil. qua

A Aquil qua actione. Itē æstimabitur affectio in prę-
sentia filij sicut aliàs æstimatur amenias & gestatio:
vt ff. quod vi aut clam, cōpetit. aliàs æstimatur affe-
3 ctio: vt ff. mand. cū seruus. † *Quæstio*. Sed quare plus
æstimantur operæ ex affectione in patre, quā in ma
tre: cùm æqualis sit pietas, quę debetur parentibus:
licèt eorum potestas non sit æqualis. vt ff. de curato
ribus fu. l. furiosi. Respondeo. de operis ideò in pa-
tre: quia quicquid filius acquirit: acquirit patri &
non matri. vt institu. per quas personas no. acqui.
de affectione idem: maior enim est affectio in filiū
B patris, quàm matris. quis est enim amor qui vincat
paternū? vt C. de cura. fu. l. vlti. mater autem mutat
affectionem filij: pro marito maimè secundo: vt C.
4 de administr. tuto. l. lex quę tutores. † *Quæstio*. quid
si res sacra furto subripiatur sicut sępè cōtingit quis
agit furti? Respondeo. aget prę latus licèt laico nō
datur actio, sicut & prælato datur rei vendi. pro re
sacra: vt C. de rei vēdi. sancimus. Positiones autē pro
actore & reo easdem facias, quas notaui suprà in a-
5 ctione furti manifesti. † *Quæstio*. Si tu quęras qua re
actio furti manifesti sit prętoria: ista nec manifesti
C sit ciuilis: vt institu. de nox. Respondeo. ius prętoriū
fuit posterius, quàm ius ciuile, & est viua vox iuris
ciuilis: vt instit. de iur. natu. gen. & ciui. & ff. de iu-
sti. & iur. l. ius autē ciuile. & l. nam & ipsum. Vnde
fuit inductum istud ius causa adiuuandi & corrigē-
di & supplendi: ius ciuile tractauerat tantùm de fur
to nec manifesto: de furto autem manifesto nihil di
xerat: & ideò ius prętoriū suppleuit: sicut & in actio
ne iniuriarum quę ciuilis est in tribus casibus: quā-
do aliquis dicit se pulsatum, verberatum & domū
suā vi introitā: vt ff. de iniur. l. lex Cornelia. & sic ius
D ciuile punit iniuriā, quę fit de facto: ius autem prętoriū
rium suppleuit, & punit iniuriā quę fit dicto: & ideò
illa prętoria: vt ff. de iur. l. sed si vnius. §. filio. In hac
6 autē act. conci. ac libellum. † *Libellus*. Ago e. R. cō-
tra M. qui rem talem, puta librum, vel equum mihi
furtiuè subtraxit seu me inuito contrectauit: vnde
ipsum equum peto mihi restitui cū pęna dupli: pro-
pono actionem furti nec manifesti, & condictionē
furtiuā: cōdictionē pro re, actionē furti pro pœna.
Quòd sic rectè cōci. libellus dicit lex ff. eo. si pigno-
re. §. cū furti. & l. in furti actiōe. ideò istā formā libel
E li pręmisi: quia sic quotidiè formātur libelli. quot has
actiōes similiter ponūt cōdictionē furtiuā & actio-
nem furti. *Oppositio*. Sed huic libello sic opponitur:
certū est quod plures actiōes nō possunt in eodē libello
proponi. sed vna tantùm est proponēda: vt ff. de tri
bu. quod in hęredem. §. eligere. & ff. de leg. ij. cùm fi
lius. §. varijs. & ff. quo. lega. l. j. Respondeo. non ob-
stāt leges illę: quia loquntur quando vtraque actio
quę proponitur vel est persecutoria rei vel pœnę: vt
ff. de act. & ob. l. qui seruū. & l. plura. & ff. de priua.
F deli. l. nunquam, verum si vna sit persecutoria rei &
alia pœnę: vt hic vtraque proponitur eo saluo quod ha
betur ff. nau. cau. stab. l. iij. §. vl. quod ibi ideò vna electa
altera tollatur: quia quis eligendo ius ciuile vel cō-
mune, renunciat iuri prętorio. vt de confectione in-
uentarij legitur C. de iu. deli. sancimus. Si concipias
libellum tantū in actione furti dicas. † *Libellus*. Ago
7 contra talem qui digestum meum, vel equum mihi
furto subtraxit: vel clàm contractauit me inuito: vē
dendo vēdo vel alio modo: vnde ipsum mihi in du-
plum cōdemnari peto: propono actionē furti nec ma
G nifesti: vel duplum mihi solui ab eo peto. Quòd sic
rectè conci. libel. dicitur insti. de oblig. quę ex deli.
8 nasc. §. pœna. † *Quæstio*. Sed quęritur: illud certū est,
quòd duplum est pœna in actione furti non manife
sti: & quadruplum in actione furti manifesti prę ter
rei persecutionem: vt in prędic. §. vlt. Sed illud quęri
tur quid dupletur: & quando dicis peto duplum, quod
duplum petas? Respondet dominus meus circa fi-
nem summę. C. eo. & dicit, quod quicquid est simplan-
dum in condictione furtiua: hoc duplatur in actio-
ne furti nec manifesti hoc quadruplatur in actione
H furti manifesti: in condictione autem æstimatur res
quāti plurimi fuit vel cępit esse à tēpore morę. Item
æstimatur quòd lucrari iustè potuit sine alterius in-
iuria: vt hęreditates & legata quę per seruum acqui
siuissem, si mihi nō esset subtractatus. Item æstima-
tur damnum pœnarum vel consimilium in quod in
cidit propter furtum: damnum autem hoc. s. quod
vsucapionem non compleuit, impeditus non cōpu-
tatur: vt ff. de cōdi. furt. & in re furtiua. & ff. e. si quis
vxori. §. vlti. & l. inficiēdo. §. j. & ij. & l. si is cui. §. vlti.
In tabulis autem amotis non tantùm pretium tabu
I larum debet æstimari: sed etiam summa quę cōtine
tur in eis: si tamen non sunt alię probationes de lite
pecuniaria: vt ff. eo. qui tabulas. & l. quidam tabula
rū. Et subijcit dominus meus regulam generalem:
quòd vbi defertur alicui actio furti ratiōe dominij:
dominū & prędictę vtilitates æstimantur: vbi autē
defertur ratiōe interesse: interesse solùm æstimatur:
vt ff. e. si vēdidero. §. eùm autem. *Oppositio*. Sed huic
regulę domini mei obijcitur de eo quod dicitur. ff.
eo. l. in furti actione. nō quod interest quadruplatur
vel duplatur, sed verū rei pretium. Respondeo l. illā
K intelligo sic: non quadruplatur vel duplatur quod
interest: subaudi tantum: vt ff. eo. l. qui tabulas. sed
verum rei pretium. Vel aliter in lucro nō æstimatur
interesse: vt ff. e. si is cui. §. vlti. nisi de illo lucro vt su
perius dixi: sed æstimatur verū pretium rei. i. verū in
teresse circa damnum. & hoc dicit l. tādem in furti.
in illa litera, sed & si res & c. Sed secundùm prędicta
9 rectè formaretur sic libellus. † *Libellus*. Ago contra
te, qui mihi seruum meū clam subtraxisti, & ipsum
contractasti me inuito vēdendo Titio vel aliàs vtē
do: quem seruum meum promisi Titio dare sub pœ
na centum in die tali. vnde quia nō dedi, in pœnam
L incidi: vnde & mihi duplum pręstes, tam æstimatio-
nis quę valet. xx. quā etiam illorum. c. quia in pœ-
nam incidi, ago contra te, & propono actionem fur
ti nec manifesti. Quòd sic rectè cōcipiatur libellus,
10 probāt iura pędicta. † *Quæstio*. Quid autem de cre-
ditore dicimus, si pignus sibi subripiatur: aget actio
ne furti: & videtur quòd sic. omnis enim ille agit ba
ctatione cuius interest. vt ff. e. l. is cuius. s. cùm ex ho
nesta causa: quod ideò dico propter furē: furis enim
M interest rem sibi non surripi: sed tamen non aget, cū
sit odibilis. & ne ex improbitate sua consequatur a-
ctionem. vt ff. e. eum qui. §. is autem apud quem. nisi
in casu. vt ff. e. l. ita. §. sed furti. & l. qui vas. §. si ego.
Respondeo. quòd creditor aget aliquando: credi-
tor enim pro quātitate pecunię habuit obligatum
pignus, quando sine culpa sua admittit furto. verū
si culpa, tunc aget insolidùm. & est ratio: quia in pri
mo casu non tenetur restituere pignus: cùm pignus
pereat debitori: vt C. de act. pig. l. pignus. & ideò nō
agit nisi pro summa debiti. In secūdo casu tenetur

A restituere pignus: vt C. de ac. pig. l. si nulla. & l. si cre
ditor. & ideò insolidùm agit pru summa totius pi-
gnoris: vt ff. eo. l. creditoris. & l. creditori. Et hęc ve-
ra sunt quando ab extraneo: cęterùm si à debitore
subripiatur: tenetur tantũ in summa debiti: vt in. j.
l. creditori. licèt enim non fiat furtiuum pignus de-
bitore pignus subtrahente tamen furti tenetur: vt
ff. de vsucapionib. sequitur. §. si rem pignori datam.
11 & ff. eo. l. itaque. §. sed & si res. † *Quæstio.* Quid si cre
ditor contractat pignus. Respondeo. furti tenetur:
vt ff. eo. l. si pignore. sed obstat l. ff. e. cùm creditor.
B Respondeo. cum creditor pignus aufert: subaudi,
quando habebat potestatẽ accipiendi auctoritate
propria: vt C. de pignor. l. creditores. non videtur cõ
tractare, sed suo pignori incumbit: quia pręsumitur
quòd iure suo vtatur: vt ff. de distra. pignor. l. j. & ff.
de seruo corrupt. si quis seruum. nisi contrariũ pro-
betur, vt faciat animo contractandi: tunc enim fur-
12 ti tenetur sicut alibi legitur. † *Quæstio.* Quid de ful
lone. Respondeo. si est soluẽdo, aget furti: alioquin
agit dominus: & sic actio furti erat ambulatoria: vt
ff. e. l. itaq;. & insti. de oblig. quæ ex delic. nascun. §.
C item si fullo. *Quæstio.* Quid de commodatario: tunc
dominus electionem habet: si velit agere contra cõ
modatarium actione commodati: vel contra furem
13 actione furti. vt distinguit l. vlti. C. eodem ti. † *Quæ-
stio.* Quid de colono vel inquilino: & maximè in
fructibus subreptis leges variare videntur. videtur
enim quòd non potest agere: vt ff. loca. & condu. l.
cùm in plures. §. messem alia iura videntur, vellè
quòd agant furti pro fructibus: vt ff. e. fullo. §. frugi
bus. Respondeo. multi licet malè voluerunt distin-
guere: colonus partiarius non agit furti: vt in prędi.
D l. cùm in plures. Cęterùm si colonus nummis colit,
agit furti: vt ff. eodem. l. si apes. §. vlti. sed malè di-
cunt. quod enim legitur in lege, cùm in plures. quod
colonus non potest fructus condicere: subaudi con
dictione furtiua, quę soli domino datur: vt ff. de con
di. furti. l. j. & loquitur ibi de vtroque colono: quan
do fructus tantum erant in spicis vel in segete? &
nondum erant secati: alioquin vterque colonus a-
geret condictione furtiua: quia facti essent eorum
statim, ex quo essent à solo separati. Vnica tamen
est differẽtia inter partiariũ, & illum qui nummis
E colit: quod partiarius agit furti pro parte sua: qui
colit nummis agit insolidùm: vterque tamen ha-
bet actionem furti & condictionem furtiuam. &
quod legitur in prędicta l. cùm plures. §. messem. ex-
pone. i. segetem. omnes tamen prędicti excepto cre-
ditore, quicquid consequuntur ex actione furti, to-
tum lucrantur: creditor autem debito imputat: vt
C. eodem l. vlt. & insti. de obligat. quę ex delic. nas.
. §. quę de fullone. & ff. de act. pignor. l. si pignore. &
ff. loca. l. is qui. Sed tamẽ quæritur quæ sit ratio. Re-
spondeo. creditori datur pignus, vt sibi magis sit in
F tuto. vt insti. qui. mo. re contrahi. ob. §. vlti. & sic nul
lam vtilitatem amittit: commodatarius autem &
conductor vtilitatem vsus amittũt. vnde si nõ resti-
tuunt non est mirum. Sed in fullone restat obiectio.
Respõdeo. propter sollicitudinem & curam officij
fullonis, si magis ei prouideatur non est mirum.
4 *Quæstio.* † Quid in fructuario: in vsurario: in super-
ficiario: in feudatario. Respõdeo: omnes isti agunt
furti: vt ff. de vsucap. l. si homo. Et vt notes cui detur
actio furti: scias quòd actio furti datur omni illi
G cuius interest ex honesta causa & probabili ratione
dominij vel quasi: vel ratione possessionis vel custo-
dię: vt in personis prędictorũ apparet: multorũ enim
interest ex honesta causa: & tamen furti non agunt
vt emptoris & illius cui res illa promissa fuit. Item
fideiussoris colonorum & creditoris cirographarij,
quibus res obligata non fuit: & mulieri in rebus
dotalibus tutoris curatoris procuratoris negociorũ
gestoris, licèt enim omnium istorum intersit: tamen
furti non agunt: vt ff. e. is cuius. & l. eum qui. §. ne-
que enim inquit. & l. quę iniurię. §. qui alienis. & l.
H is cuius. hanc responsionem plenè sequitur domi-
15 nus meus in summa in eodem titu. † *Quæstio.* Item
quęritur an actio nascatur assidua contractatione.
Respondeo. si à principio contracta fuit assidua cõ
tractatione non oritur. vt ff. eodem l. eum qui. §. j.
Cęterùm si à principio non fuit nata: vt pote seruo
tuo contractante postea oritur: non ex quo nata
est ex posteriori contractatione in libertate iterum
16 oriretur: vt C. de noxa. act. l. j. † *Quæstio.* Item quęri-
tur, an si aliquis rem surripiat post hęreditatẽ aditã,
& ante apprehensam possessionẽ ab hęrede: an te-
I neatur furti. leges videntur velle quod sic: vt C. de
furti. l. de his. Sed respondeo quod ibi dicit post a-
ditam hęreditatem agi furti: subaudi & post appre-
hensam possessionem: vel furti non aget. vt ff. de
vsucap. l. si homo. & ff. de crimi. expi. hęre. l. ij. & ff.
re. amò. l. contra. in. fi. Sed mirum videtur quod le-
gitur in prędi. l. si homo. in fin. quòd si fructuarius
vtatur & seruus in quo habeat vsumfructum surri-
piatur, quod etiã hęres agit furti: cùm possessio fru-
ctuarij sibi tantùm proficiat: & hæres agit furti,
nisi possessione apprehensa. Respondeo. fortè pos-
K sessionem hęres apprehendit. Vel aliter possessio
fructuarij proficit hęredi quò ad hoc vt hęres agat
furti: sicut econtrà fortè possessio proprietatis pro-
dest fructuario: vt ff. de vi & vi ar. l. si de fundo. Vel
aliter: hęres non agit furti nomine illius rei quæ à
nemine detinetur post aditam hęreditatem. Cęte-
rùm ab aliquo detineatur agit: vt ff. eodem. l. hęre-
ditarię. cum legibus sequentibus: & ff. si quis testa.
lib. esse ius. fuerit. l. j. §. Scęuola. & ita sentit domi-
nus meus. has quęstiones vt vtilores super actione
furti notaui.

L *Siquis tignum tuum in ædibus suis iniungit, uel iniunctũ
habet, uel poßidet: tenetur actione de tigno iniuncto.*

De actione tigni iniuncti, Rubrica.

1 *Actio tigni iniuncti quare inducta fuerit.*
2 *Actio furti an locum habeat: si aliquis furtiuè alienum tignum in unxit.*
3 *Actio tigni iniuncti ad hoc ut competat, quot requirantur.*
4. 5 *Positiones actoris & rei in tigni actione iniuncti.*
6 *Libellus in tali actione quomodò formetur.*
7 *Tignum si aliquis non iniunxit, sed iniunctum poßidet:*
M *an ad pœnam teneatur.*
8 *Tignum impositum si quispiam eximere uellet, an à pœna liberetur.*
9 *Tigni iniuncti pœna an in uilla locum habeat.*
10 *Tigni dominus an uendicare poterit: si aliquis bona fide iniunxit: & per xxx. annos ædificium stetit: posteà dissolutum fuit.*
11 *Tignum malæ fidei poßeßor, an uendicare poterit.*
12 *Tigni siue rei uendicatio quomodò domino post annos xxx. contra bonæ fidei poßeßorem reseruetur.*

Sicut

A SICVT actio furti est in duplum & tantùm pœ
nam persequitur: sic actio de tigno iniuncto est
in duplum: licet vnum simplum sit pena. Si enim ali
quis tignum tuum in ædificium suum coniecit sine
voluntate tua tenebitur tibi ad duplum: vt ff. de tig.
iniun. l. j. & ff. de rei ven. l. in rem actio. & insti. de
rerum di. §. cùm quis. & ff. de acquir. re. do. l. adeo.
Idem intelligas & si alia sint iniuncta: ita vt appel-
latione tigni, omnis materia ædificio necessaria vel
1 vineę contineatur: vt in prędi. legibus. † Quęstio. Si
quęras quare actio ista sit inducta: iustissima ratio
B assignatur. ff. de tig. iniuncto l. j. ne ædificia diruan-
2 tur, & culturę vineę turbarētur. † Quęstio. Si tu quę
ras, an actio furti locum habeat, si aliquis furtiuè
tignum alienum iniunxit. Respondeo: sic. sed cùm
vtraque ad penam competat: vna intentata altera
tollitur in vno simplo. vt ff. de tign. iniuncto l. vlti.
3 Vnde † ad hoc vt actio ista cōpetat, tot sunt necessa
ria. In primis, quòd tignum sit alienum. Secundum,
quòd aliquis immittat ædificium vel habeat iniun-
ctum. Tertium, quòd cōtra voluntatem domini vel
eo ignorante: sicut hęc omnia probantur per leges
prędic. Vnum tamen est mirabile, quod hac actio-
C ne punitur tàm malæ fidei quàm bonæ fidei. vterque
enim tenetur in duplum: vt ff. de rei vend. l. in rem.
§. tignum. cum hęc actio videatur oriri ex maleficio
non mireris: quia & hęc alibi contingit in actione
quod metus causa: vt ff. quod metus causa. l. metū.
hoc idem in alijs qui deie. vel effu. vt ff. de his qui
deie. vel effu. si vero. hoc idē in restitutione fructuū
post lit. cōtes. vt ff. de peti. hęre. l. sed & si lege. §. si an
te litem. & ff. de rei vend. vtique. & est ratio in hac
actione & in omnibus alijs. hęc enim ió: quia si cō-
pelleretur eximere, iam maius damnum sentiret cir-
D ca aliud tignum reponendum. In hac autem act. ac.
4 fa. ta. posi. † Positio actoris. Ego dico, quòd tale ti-
gnum est meum. Item tu illud iniunxisti tuo ædifi-
cio. Item hoc fecisti me inuito, vel me ignorante. ex
quo enim me ignorante fit, dicitur factum me inui-
to. vt ff. de fur. qui vas. §. vetare. Item illud tignum
est iniunctum in ædificio & tu possides illud ædifi-
cium: sufficit enim quantū ad hanc actionē, quod
possideas, etiā si ab alio sit iniunctum: vt ff. ne quid
in lo. pub. fi. l. pretor ait, quod in via. Econtrà reus
5 fa. ta. posi. † Positio. rei. Ego dico, quòd tignum illud
E fuit Titij. Item illud tignū ego immisi de volunta-
te tua. Item tu remisisti mihi omnem quęstionem.
6 In hac autem act. conci. ac. lib. sic. † Libellus. Ago e.
R. contra M. qui tignum meum suis ædibus contra
voluntatem meam iniunxit: vel quando non iniun-
xit: dicas qui tignum meū ædibus suis cōtra volun-
tatē meam iniunctum eū ædibus suis habet: quod
tignum æstimo. x. vnde mihi in duplum ipsum con-
dennari peto: propono actionem de tig. iniuncto.
Quod sic rectè conci. libellus dicit l. ff. e. l. j. & ff. de
rei ven. l. in rem. § penult. Oppositio. Sed opponitur:
F videtur enim libellus malè conceptus. Nam actio
ista de tigno iniunct. aut est in rem: aut in personā.
si esset in rem, quomodò posset contra istum inten-
tari: cū nō possideat: vt ff. de vsuca. l. eum qui ædes.
& l. rerum mixtura. si ergo non possidet: ergo actio
in rem contra eum intentari non potest: vt C. de a-
lie. iud. mut. l. vnica. & ff. de iud. l. non alias. Item si
est in personā & in duplum: vt insti. de rerum di. §.
cùm in suo. Vnde oritur aut ex contractu vel quasi:
G aut ex maleficio vel quasi. Respōdeo. & dico quòd
libellus benè concipitur: & sic distinguo: aut iste bo
na fide iniunxit: aut mala fide. si bona fide, dico quòd
actio ista est ex quasi delicto: & perinde patitur quā
tùm ad hanc actionem, sicut mala fide: vt supra in
hac actione notaui: & ita est in duplū, quod vnum
simplum sit rei persecutio: aliud pœna. si verò mala
fide iniunxit, hæc actio est ex maleficio, & in pœnā
& in duplum: imò aliæ competunt, scilicèt ad exhi-
bendum & rei vendicatio. non quòd possideat, sed
quòd dolo desierit possidere: competit etiam actio
H furti & condictio furtiua: sed istæ omnes actiones
non cōcurrunt cum effectu: nam rei vendicatio cō-
dictio furtiua & fortè ad exhibend. quia rem perse-
quuntur, vna intentata & facta exactione aliæ tol-
luntur. & credo actionem de tigno iniuncto in eo
quod continet, scilicèt simplum tolli. In hoc autem
simplo quod est pœna non tollitur: nec etiam tolli-
7 tur actio furti: vt ff. eodem. l. vltim. Quęstio. † Item
quæritur quomodò si aliquis non iniunxit sed in-
iunctum possidet, tenetur ad pœnam: sicut superiùs
dixi. Respondeo: ideò quia cùm non possit restitue
I re sine suo grauissimo incommodo, si duplum prę-
stat non est mirum: vt ff. de his qui deiecerint, vel ef
8 fuderunt. l. si verò. §. accipere debemus. † Quęstio.
Sed nunquid liberatur à pœna si vellet eximere ti-
gnum? Respondeo: quòd non: quia non sui quomo
dò est inductum, sed propter publicam vtilitatem,
scilicèt ne ruinis vrbs deformetur: vt ff. eodem. l. j. &
ff. ne quid in loco publico. l. vltim. ergo nō est in po
testate sua renuntiare vel immutare: vt argumen. ff.
de oper. liberto. cerdonem. & ff. de administra. tuto.
quidam decedens. quidam verò contra sentiunt, sci
K licèt quòd sit audiendus. argum. ff. de vsufruc. l. cùm
fructuarius. Alij distinguunt vtrum sit malæ fidei
qui iniunxit: vt tunc non audiatur, si vult eximere:
si autē sit bonæ fidei sit audiendus: cùm in hoc me-
lioris conditionis debeat esse bonæ fidei quàm ma-
9 læ fidei: vt ff. de noxa. l. nō solùm aduersus. Quęstio.
Item quæritur an idem sit in villa? Respondeo: non
videtur. vt suprà ne quid in loco publico. l. vltim. &
ff. de legat. j. l. senatus. Dominus meus tamen admit
tit, quòd idem sit in villa, propter generalia verba,
quæ sunt vt tignum ædibus alienis iniunctum non
L cogatur quis eximere: vt institu. de rerum diuision.
§. cùm in suo. & locus rusticus ab vrbano non loco
sed qualitate secernitur. vt ff. de verbo. significatio.
l. vrbana. & l. prædia vrbana. & C. de prædi. minor.
10 l. si prædium. † Quęstio. Itē quid si aliquis bona fide
iniunxit, & per triginta annos stetit ædificium: &
posteà fuit dissolutum: nunquid poterit dominus ti
gni vendicare. Respondeo & dico quòd sic: vt ff. de
acquiren. rerum domi. l. adeò. §. cùm in suo. Certum
est enim, quòd dissoluto ædificio tignum vendicari
potest: vt ff de rei vendicatio. l. inter. & instit. de re-
M rum diuisio. §. cùm in suo. & ff. de acquirend. rerum
domi. l. adeò. sed nonnè obstat pręscriptio triginta
annorum, ita videtur: quia omne ius tollitur spatio
xxx. annor. vel quadraginta. vt C. de pręscript. xxx.
vel xl. anno l. sicut. & l. omnes. quomodò ergo post
triginta anno. Respondeo: ideò quia omnis pręscri
ptio currit actioni competenti. si autem non com-
petat, præscriptio non currit: vt C. de præscript. tri-
ginta annor. l. cùm notissimi. §. illud autem. & C. de
annali exceptio. l. j. in fin. vnde cùm non posset ven-

A dicare, præscriptio non currit. † Quæstio. Quid di-
11 ces in malæ fidei? Respondeo: post annos triginta
non poterit dominus vendicare. erit ergo deterioris
conditionis bonæ fidei quàm malæ fidei. Respon-
deo non: imò est deterioris: quia durãte ædificio ille
conuenitur rei vendicatione bonæ fidei non: vnde
est aperta ratio, quòd rei vendicatio tollatur post
12 annos triginta. † Quæstio. Item quomodò rei vendi
catio post annos xxx. reseruatur isti domino contra
bonæ fidei possessorem? Respondeo: rei vendicatio
infrà xxx. annos interim dormit, & cessat: nõ tamen
B tollitur: vt & aliàs actio cessat: vt ff. de solu. qui res.
§ areã. & aliàs ff. de serui. rusti. præ l. & Atilicinus.

De actione arborũ furtim cæsarum, Rubric.

1 *Actio arborum furtim cæsarũ ad hoc ut procedat, quot exigantur.*
2 *Actio legis Aquiliæ cur fructuario detur: actio autẽ arborum, &c: ipsi denegetur.*
3 *Arbores si plures ceciderint, an contra ipsos insolidùm agi debeat.*
4 *Arbor cæsa si pluriũ fuerit, cur una tantùm pœna præstetur.*
C 5 *Vicino an arboris radices rescindere liceat, si in fundum ipsius radices porrexerit.*
6 *Arbor si alatur radicibus fundi uicini: cuius arbor illa esse dicatur.*
7.8 *Positiones actoris & rei in actione arborum furtim cæsarum.*
9.10 *Libelli in tali actione quomodò concipiantur.*
11 *Interesse quomodò petitur: cùm proponitur actio arborum furtim cæsarum.*
12 *Actio talis quare inuenta fuit.*
13 *Actio talis an criminaliter intentari poßit.*

D CONTINGIT frequẽter, ꝙ aliquis furtiuè
incidit arborem alterius: & sic domino arboris
dat maximum damnum: & sibi parum cõmodi ac-
quirit: propterea de iure ciuili prodita est actio, quæ
vocatur actio arborũ furtim cæsarum ab ipso facto
nomen assumens: & est in duplũ: quia duplatur in-
teresse exceptis lignis. verbi gratia antequã esset ar
bor incisa valebat decẽ, nunc ligna arboris valent
duo: deductis istis duobus æstimabuntur illa octo.
veruntamen dic licèt sit dupli vnũ simplum est pœ-
na: quia in casu isto concurrit lex Aquil. verũ si vna
E egeris pone leg. Aquil. & cõsecutus sis interesse tuũ,
ages per hanc actionẽ & consequeris reliquum, id
est, illud simplum: nõ autẽ econuersò: quia si egeris
primò hac actione Aquil. cessat. & sic est vnũ sim-
plum pœna. de lignis autẽ arboris si cõtractabũtur
agetur furti. hæc omnia probantur ff. arbo. furt. cæ-
sa. l. j. & ij. & l. furtim. § vlti. & l. faciendа. & l. pen. li
F cèt quidam in hac actione errent † Vnde ad hoc vt
actio ista competat, tot sunt necessaria. In primis, ꝙ
aliquis incidat. Secundùm ꝙ incidat arborem. qui
autem dicatur arbor legitur ff e. l. vitem arboris ap
F pel. contineri. & ff. de arbor. cædend. l. j § ij. vnde vi-
tes, hederæ, arundines, salicta arborum numero con
tinẽtur. Tertiũ, ꝙ arbor illa radicibus cõtineatur:
siue stet in radicibus: siue habeat radices non stans
erecta: vt si est auulsa vento vel extirpata vt reponi
possit. nulla enim arbor dici potest quæ radices nõ
habeat. vel si est tracta, vt loco sit recto. Vnde quidã
aduocatus malè proposuit actionẽ arbo. furt. cæsa.
contra quẽdam rusticum, qui ligna inciderat cuius-
dam, quæ iacebant in trunco euulsa sine radicibus:

G nec etiam haberet locũ lex Aquil. sed pro lignis cõ-
tractis haberet locũ fortè actio furti. sicut hæc pro-
bantur. ff. e. vitem. & l. certè. Quartũ, ꝙ aliquis inci
dat furtim. Cæterũ si sciente domino & per vim non
tenetur hac actione. vt ff. e. l. furtim. in princ. & l. fa-
cienda. aliàs furtim. ij. §. vlti. sed tunc tenetur actio-
ne vi bonorum raptorum, vel Aquil. vel interdicto
quod vi aut clam, vel leg. Iul. de vi public. si cum ar
mis: vel priuata si sine armis. vt ibi notat dominus
meus. furtim intellige ignorante domino & eo ce-
lante. non enim est hæc actio furti: vt scilicet perse-
H quatur rem vel possessionẽ lignorũ vel arboris: sed
persequetur interesse: vt suprà dixi. vel non est actio
furti vt ipsa demũ habeat locum seu animo lucrandi
succidit seu contractando: imò & sine furto habeat
locũ hæc actio: pone ꝙ incidit arborẽ & dimittit il
lam sic incisam: vt ff. e. l. furtim. & dicitur aliquis in-
cidere, etiã si radicitùs arborẽ euellat: siue succidat:
siue feriat: siue vrgeat: siue deglabet: & quasi arcu
circa ramos tollat siue secet & excoriet arborẽ: & sic
videtur cortex quasi quidam cingulus: illud est cin-
gere: & posuit legislator verbũ secuisse, scilicet com
I prehendens tẽpus plusquàm præteritũ: modò posuit
secare. i. vt cõprehenderet præsens tempus: quia iam
non cõtinẽtur posteà, qui secuit, sed qui secat: quod
esset iniquum. sicut hæc probãtur ff. e. furtim. & l. ce
dere. Quintũ, ꝙ ille qui agit hac actione sit directò
dominus vel vtiliter vt emphyteota: fructuarius au
tem hac actione nõ agit: directa subaudi: vtili sic: vt
ff. e. l. cedere. §. vlti. & ita intelligimus quod ibi dici-
tur, ꝙ fructuarius hac actione nõ agit: subaudi dire
2 cta sed vtili: sicut dixi. † Quæstio. Vnde ibi quærit do
minus meus cur datur fructuario Aquil. vt ff. ad le-
K gem Aquil. Item Mela. §. vltim. ista autẽ fructuario
actio denegatur: vt in prædict. l. cedere. Respondeo:
dicit ipse, & hanc habet vtilem: vt ff. de aqua plu. ar.
l. si vsusfructus. Quid ergo differt vsusfructuarius
ab emphyteota: in hoc, quia emphyteota habet dire
ctam: quia habet vtile dominium: & ideò l. xij. tabu
larũ dat sibi actionem directã: fructuarius autẽ cum
non sit dominus nec vtiliter nec directò: ideò habet
3 vtilem, vt dictũ est: & hoc secũdum Azo. † Quæstio.
Itẽ quæritur quid est quod legitur ff. e. l. si plures ce-
ciderũt arborẽ. ꝙ cũ singulis agitur insolidum, non
videtur. nam si vnũ simplum est pœna: vt suprà dixi.
L & ff. e. l. pen. in illo solo simplo debere teneri insoli-
dùm: sed in alio simplo, quod continet interesse: in
illo solo simplo vno deberẽt alij liberari: vt ff. de eo
per quẽ fac. l. vlti. & ff. eo. ad leg. Aquil. item Mela.
Respondeo: verũ est quod opponis: & ita intelligi-
4 mus l. illam, si plures. † Quæstio. Adhuc etiam quæri
tur in l. si plures. dicit, ꝙ si plures incidant cũ singu-
lis insolidũ agitur. at si arbor sit plurium vniuersis
duntaxat vna & simul pœna præstabitur. sed cur nõ
M præstãtur tot pœnæ quot sunt domini arboris, sicut
& quãdo plures incidunt. Respondeo: loquitur in
eo casu, quãdo arbor plurium est incisa ab vno. Cæ
terùm si à pluribus, plures insolidùm pœnam solue-
5 rint: vt dictũ est. † Quæstio. Item ad hoc quæritur in
illa l. si plures. §. si arbor. apertè dicitur, ꝙ nõ licèt vi
cino incidere radices arboris si in fundum vicini ra
dices porrexerit. totũ contrarium legitur ff de arbo.
cæd. l. vnica. §. vlt. Respondeo l. illa, si plures. loqui-
tur ante denuntiationẽ: post denuntiationẽ autẽ lo
6 quitur l. de arbo. cæd. † Quæstio. Item iterũ quæritur
in §. vlti.

A in §.vlti. illius l.si plures.dicitur, ꝙ si arbor alatur ra dicibus fundi vicini: arbor illius est in cuius fundo origo est arboris.totũ contrarium legitur.institu.de rer.diuisio.§.adeò.nam si arboris radices alantur ex terra vicini illius est arbor. Respõdeo:in l.illa, si plu res.licèt alatur arbor ex terra vicini:habebat tamen tot radices in terra vnde ducit originẽ, quod etiã ex illis poterat viuere:& ideò origo spectatur.institu.nõ habebat radices ex quibus posset viuere nisi in solo vicini.vel aliter quod legitur institu. quod sit illius ex cuius terra viuit, subaudi pro parte dimidia:quia

B pro alia dimidia est illius ex cuius fundo ducit originem. vel aliter de iure gentium est illius ex cuius fundo ducit originẽ.de iure ciuili est illius ex cuius terra viuit:& hoc dixit M.vel institu.immittit radices in directũ.in ff.per latitudinẽ.& hoc dicit dominus meus Azo.faciunt pro his solutionibus.ff.de ac quir.rer.dom.l.adeò.§.vlt.& l.pro regione.& l.qua ratione.in prin.& ff.cõmuni diuid.l.arbor.& ff pro socio.l.pen.Illud autẽ nota, ꝙ hæc actio locũ habet siue quis cedat suis manibus siue imperet alicui vt incidat:siue sit seruus siue liber:vt ff.eo.l.furtim. In

C hac autẽ actiõe actor sa.ta.po. † *Positio actoris.* Ego

7 dico, ꝙ tu incidisti in tali loco talem arborẽ. Item illa arbor radicibus cõtinebatur, si radices habeat. Item illam arborẽ incidisti & furtim. Item me celante & ignorãte quod semper præsumo, nisi probe tur contrarium:vt ff.de furt.l.qui vas.§.vetare.& ff. de proba.verius.& ff.de admi.tuto.l.hoc autẽ. Item illius loci & arboris ego sum dominus. Ecõtrã reus

8 vtatur talibus positionibus † *Positio rei.* Ego dico, ꝙ illam arborẽ incidit talis. Item illo die quo incidit: ego eram Beneuẽ. Itẽ ille incidit Neapol. Item illa

D arbor radicibus caret. Item illam arborem incidi te volente. Item te sciente & nõ contradicente. Item illius loci & arboris dominiũ pertinet & pleno iure Titio: ergo iste nõ aget. quia duo in solidũ domini esse non possunt:vt ff.cõmodati.§.vt certo §.si duo bus. & ff.de acqui.poss.l.possideri §.ex plurimis. In hac autẽ actione cõcipiet actor libellum sic. *Libellus.*

9 Ago † ego R.cõtra M.qui furtim succidit vel inci dit arborẽ meam talem:puta oliuam, quã arborem æstimo decẽ solidos pro interesse meo exceptis ipsis lignis: vnde mihi ipsum M. in duplum ipsius inter-

E esse peto cõdemnari.s.in xx.propono actionẽ arborum furtim cæsarũ:& hoc ita quãdo non cõtracta uit ligna sed tantũ incidit. Cæterũ si ligna contracta uit, sicut multotiens euenit:adijcias in libello sic. & quia ipsa ligna contractauit, quæ æstimo duos solidos.ideò ipsum in duplũ ipsorũ lignorũ cõdemnari peto.& ad hoc propono actionẽ furti nec manifesti. Quod sic rectè cõcipiatur libellus probatur ff.eo.l. furtim.§.vlti.& l.facienda. Concipies alio modo li-

10 bellum. † *Libellus* Ago cõtra Titium qui furtim mi bi incidit arborẽ talem, ex cuius incisione damnifi-

F catus sum in x.quę x.mihi in duplum ab eo pręstari peto:propono actionẽ arbor.furt.cęsa.& quia ligna cõtrectauit, quę valent duobus, &c. *Oppositio.* Huic libello sic opponitur. Nam nõ videtur, ꝙ in eodem libello possit quis duas actiones proponere:vt ff.de lega.ij.cũ filius.§.varijs.& ff.de tributo.quod in heredem.§.eligere. Respondeo:verum est si actiones illæ cõpetant ad idem. cæterũ si ad diuersa, vt hic secus, sicut suprà de actione furti manifesti notaui.

11 *Quæstio.* † Itẽ quæritur quomodò peto interesse cũ

G propono actionẽ arb.furt.cęs. videtur enim ex signi ficatione ipsius actionis, quod interesse non debeat peti:sed ipsa arbor in duplum: & sic duplare nisi li gna maximẽ cũ interesse non sit in obligatione, sed in condemnatione.vt ff.de re iudica.si quis ab alio. Respondeo:non est verũ, ꝙ per hanc actionem fiat æstimatio lignorũ:imò fit æstimatio interesse quate nus interesset meam arborẽ non esse succisam.& sic interesse est in obligatiõe, sicut est in omnibus alijs maleficijs, quę pro re familiari intentantur: vt nota uit P.C.quãdo ciuilis actio prꝫiudicat crimi.l.vnic.

H *Quæstio.* Item opponitur: legitur in ff.nau.cau.sta. l.licèt.quòd de delicto eiusdẽ hominis nõ debet sæpiùs quęri. Hoc idem habes ff.de pœnis.l.sanctio.& de vna re non debet pati quis duas calumnias: vt in Lombardia.depositi.l.vnica. nec Deus iudicat aliquem bis in idipsum. Respondeo: oppositio tua cessat:quia hic sunt diuersa maleficia.primũ, ꝙ incidisti arborem propter quod datur actio arb. furt.cæs. Secũdum, ꝙ ligna cõtractasti, ex quo cõpetit actio furti.vnde si plures pœnæ imponuntur, non est mirum:leges autẽ quæ opponuntur loquuntur quãdo

I vnicũ est delictum. † *Quæstio.* Item quęritur quare

12 fuit actio ista inuenta: sufficere enim debuit actio furti, si enim tu furtim arbores meas succidisti:actio ista furti debet cõpetere, in qua etiam venit totũ interesse:vt ff.de furt.l.is cuius interest. & notaui suprà de actione furti nec manifesti: & in illa duplatur quicquid esset simplandũ, vt ibi notaui. Respon deo:nõ est mirũ si actio ista fuit inuẽta:potest enim competere quando furtũ nõ fit:puta, aliquis incidit arborẽ: ligna nõ contractauit, vel ipsam arborẽ vel eius possessionẽ ad quid cõpeteret actio ista fur

K ti:certè ad nihilum:ideò actio ista fuit prodita:& in teresse duplatur.vt ff.e.l.furtim. Itẽ alia ratione arbor quãdiu solo cohæret, res immobilis est:vt ff pro socio.l.illud.& ff.communi diuid.arbor. vnde tunc pro arbore non potest dici cõmitti furtum: quia rei immobilis furtũ non fit:vt instit.de vsuca.§.ij.Item postquã incisa est, nõ fuit cõtractata:& sic furti agi non posset:tunc ergo agitur furti, quãdo ligna con tractãtur:quid est ergo quod dicitur arborũ furtim cæsarũ:furtim exponimus non quod furtum cõmit tatur: sed ratione cuiusdam similitudinis.nam fur-

L tum dicitur à furuo.vt instit.de oblig.quæ ex delic. nascun.& illud quod fit domino ignorãte & celan te ita hic.vt ff.e.l.fur.in prin.& l.facienda.§.fur.arborem.cędit qui clam cędit:igitur si cęciderit: & lucrifaciendi causa cõtractauerit:etiam furti tenebitur lignorũ causa:& cõdictione subaudi furtiua, & ad exhibẽdum, sicut ibi dicitur. cõpetit etiam actio ex locato, si colonus incidat:vt ff.e.si colonus.competit etiam lex Aquilia.vt ff.eo.l.j.cõpetit etiam interdictũ quod vi aut clam:vt ff.quod vi aut clam. l.deniquè.in prin.& l.cõpetit.§ si quis.& l.si imma-

M turam.& l.iudicium.& l.si vitem meam.& l.nam & si ramos.& l.is qui in puteum.§ si quis vineas meas. Sed illud quæritur quid differant istę actiones inter se. Respondeo:actio ista ad quid cõpetat suprà dixi in hac eadem actione: cõdictio furtiua ad interesse: vt ff.de condictio.furti.l.in condictione. actio ex lo cato similiter ad interesse:vt ff locati.& l.ex conducto.& l.item quæritur.lex Aquilia ad interesse & in simplum contra confitentem contra negantẽ in du plum & hoc plus: quia habetur ratio quanti pluri-

A mi tetrò fuit infrà triginta dies. vt ff. ad leg. Aquil. l.
indè Neratius. §. hæc actio. & l. si seruus seruum. §.
huius legis. & institu. ad legem Aquil. §. interdictū
quod vi aut clam. similiter ad interesse: & hoc plus,
quia forte habetur ratio amenitatis. vt ff. quod vi
aut clam. l. semper. §. vlti. & l. competit. §. vlti. vnde si
aliquis egerit aliqua istarum, & consecutus fuerit
interesse: aliæ actiones cessabūt: nisi in eo quod ex-
cedit legem Aquil. propter repetitionē triginta die-
rum: & in eo quod interdictū quod vi aut clam ha-
bet rationem amenitatis: sicut hæc probantur per l.
B illam, semper. in §. vlti. & ff. eod. l. j. Actio autē furti
solam pœnam & pro lignis actio ista arborum fur.
13 cę s. in duplum in vno simplo plus. † Quæstio. Item
nunquid posset agi criminaliter. Respondeo sic: vt
ff. eod. l. ij. & C. quādo ciuilis actio preiu. criminali.
l. vnica. Illud autem nota quod si duæ sint arbores
incisæ pro vtraque agitur. adeò vt si etiam iunctæ
sint, ita quòd iunctura sit infrà terram duæ censen-
tur. Cæterùm si iunctura sit suprà terram censetur
vna. vt ff. eod. si gemina. & hoc prodest notare pro-
pter statutum ciuitatis. dicit dominus meus si conti
neatur quod qui incidit arborem, quod soluat tantùm
C idem pro taxatione: vt si pœna apponatur qui con-
tra fecerit puta incidendo arborem sicut ibi notat.

Si uxor uel maritus dolo malo, uel causa diuortij res amouerit: tenetur eas restituere per actionem rerum amotarum.

De actione rerum amotarum, Rubric.

1 *Actio rerum amotarum ad hoc ut procedat, quot requirantur.*
2 *Actio talis quare matrimonio constāte non instituatur.*
3 *Condictio furtiua matrimonio constante cui detur: quādo uxor furtum committit: licèt furti non teneatur.*
D
4.5 *Positiones actoris & rei in actione rerum amotarum.*
6 *Libellus in tali actione quomodò fiat.*
7 *Actione furtiua si agatur: an condemnetur maritus uel uxor secundum priuilegium suum tatenùs quatenùs facere potest.*

MVLTOTIENS vxor marito & econtrà
res furantur & subtrahuntur: vnde quia actio
furti non competit, licèt furtū fiat sicut in filia, quæ
surripuit res paternales. Et quia actio famosa con-
stante matrimonio in honorem matrimonij non cō
E petit: ideò inuenta est propter res amotas actio spe-
cialis: quæ vocatur actio rerum amotarum: vt ff. eo.
l. j. & ij. C. de furtis. l. vltim. in fin. & C. rerum amota
rum. l. ij. Vnde ad hoc vt actio ista cōpetat, tot sunt
1 necessaria. † In primis, quòd matrimonium contra
ctum sit. Secundum, quod matrimonium illud contra-
ctum sit de iure, ita quòd teneat: alioquin si est con
cubina: vel contractum sit matrimonium contra le
ges, non habet locum huiusmodi actio: sed locū ha
bet actio furti. vbicunque enim cessat matrimoniū:
cessat hæc actio. vt ff. eodem. si concubina. & intelli
F ge hanc actionem competere contra vxorem amo-
uentem: & contra nurum & pronurum, si mariti eo-
rum sint in potestate. alioquin dabitur actio: vt ff. e.
titu. l. nihil. Tertium, quod res amouerit vxor vel mari-
tus. Quartum, quod dolo malo amouerit. Quintum, quod
res illæ sint mobiles vel se mouentes: alioquin eùm
pro rebus immobilibus non possit agi furti: vt insti
tu. de vsucapio. nec aget rerum amotarum. Sextum,
quòd causa diuortij. Septimum, quòd cōstante ma-
G trimonio amouerit: si enim post dissolutionem, ag e
ret furti: nisi post mortem viri & iacentem hæredita
tem: tunc non habet locum furti actio: quia rei hæ-
reditariæ nondum possessæ non fit furtum: sed ha-
bet locum rei vendicatio, vel hæreditatis petitio. vt
ff. eodem. contra. §. vltim. crimen enim expilatæ hæ-
reditatis contra vxorem non posset intentari: vt C.
de furtis. l. de his. & l. quamuis. & C. de crimine expi
latæ hæreditatis. l. aduersus. & ff. de crimine expila-
tæ hæreditatis. l. vxor. Nec est contra C. de crimine.
expilatæ hæreditatis. l. expilatæ. & l. si alij. nam in l.
H illa expilatæ. agitur contra vitricum, quādo vitri-
cus expilauit hęreditatem alterius, non matris priui
gni. in l. illa, si aui. non obstat: quia hæreditas auita
fuit à nouerca expilata, non vxore aui, sed vxore pa
tris. hæc omnia probantur ff. eodem. l. j. & l. contra.
& l. mulier. & l. penulti. & l. permittendum. & l. ni-
hil. & l. si concubina §. si res. & l. si diuortij. & l. rerū
quidem amo. & C. eod. titu. l. diuortij. Quod autem
dico de rebus amotis, intellige siue res sint illius cui
amotæ sunt: intellige illius siue sint propriç siue sint
sibi pignori datę siue ab alio bona fide possessę siue
I dotales siue quocunque alio titulo iustáque ratio-
ne dederint. vt ff. eodem. l. si concubina. §. vltim. & l.
ob res amotas. & l. si in rem. De dolo ideò dixi: quia
si cessat dolus, cessaret actio furti: vt ex diffinitione
furti. vt ff. de furtis. l. inter omnes. si cessaret actio
furti: & ista. nam vbicunque daretur actio furti, quę
extraneo datur: datur hæc actio cōtra vxorem: prę-
terquàm in casu: vt ff. eo. l. si mulier. §. si seruus nam
ibi cessat furtū: & tamen datur hæc actio. De causa
diuortij ideò dixi: quia si mulier alio modo amoue-
rit: puta marito existēte infirmo, cū de vita illius de-
K sperasset, locum habet vtilis hæc actio rerum amo-
tarum. vt ff. eodem. si mulier. §. j. dicitur autem mu-
lier amouere siue cōtractet siue celet siue consilium
siue auxilium datum est, vt res amouerētur ab alios
vt ff. eodem. si concubina. § res. & §. vlti. & l. diuor-
tio. & l. si rem quidā. & l. ob res amotas. Octauum,
quòd diuortium interueniat. constante autem ma-
trimonio hac actione nō agitur: adeò quòd si diuor
tium sit secutum: & matrimonium sit reintegratum
soluitur illud iudicium: vt ff. eodem. l. vltim. & si ite
rum fiat diuortium matrimonio reintegrato actio
L rerum amotarum intentabitur: vt ff. eodem. l. reinte
2 grato. † Quæstio. Sed quæritur quare actio ista con
stante matrimonio non instituitur: vt ff. eodem. l. ij.
& C. eodem. l. ij. & ff. eodem. rerum amotarum. qui-
dam. Respondent multi & dicunt: ideò quia dicunt
hanc actionem famosam: sed non videtur verum.
hæc enim actio condictio est: vt ff. eodem. l. rerum a-
motarum. actio condictio est. si est condictio: ergo
non est famosa: vt ff. de actionibus & obligationi-
bus. l. cessat. sed ipsi respondent: est condictio in per
sonam actio: vt C. de donatio. quæ sub modo. l. pri-
M ma. per quam actor sibi intēdit dare oportere. vt in-
stitu. de actionib. §. sic itaquè. & sic notat ibi domi-
3 nus meus. † Quæstio. Sed quæritur quare eùm detur
condictio furtiua constante matrimonio quandò
vxor surripit rem & committit furtum: licèt furti
non teneatur: vt ff. de furtis. l. si quis vxori. & ff. eo-
dem. l. quidem rerum amotarum. quare non datur
hæc actio constante matrimonio sicut dictum est:
maximè eùm sit condictio. Respondeo: ideò hæc a-
ctio non datur: quia hæc actio turpis est: vt dicitur
ff. eod. l. ij.

A ff.e.l.ij. & fortè infamat. Si enim tu dicis est condi-
ctio:expoone.i.est in personã actio:vt dixi.licèt qui-
dam dixerint quod ideò non datur: quia est pœna-
lis:vt C.eod.l.ij.sed hæc ratio nõ videtur bona:nam
actio rerum amotarum non est pœnalis, nisi velis
eam dicere pœnalem:quia in ea iuratur in litẽ:& ita
crescit æstimatio:vt ff.eod.l.penulti.& l.si cùm dos.
sed hæc ratio non est bona:quia eadem ratione: &
rei vendicatio erit pœnalis & aliæ actiones in qui-
bus iuratur in litem:vt ff.de rei vendicatione:qui re
stituere.&ff.de in litem iuran.videamus.§.in actio-
nibus.at rei vendicatio & aliç actiones intentantur
B contra vxorem, cùm non sint pœnales:vt ff. de do-
natio.inter virum & vxorem.l. si sponsus. §. vltim.
& l.vxor marito,cùm ergo non sit pœnalis nec fa-
mosa vt dixi:quare non datur constante matrimo-
nio? Respondeo:ideò non datur, quia est pœnalis
hac ratione tenetur mulier etiam si res omninò con
sumptæ sunt:vt ff.eod.l.& ideò. Item tenetur de om
ni damno quod maritus sensit, & de lucro quod nõ
fuit cõsecutus:vt ff.eod.si mulier.§.rerum. Item ces-
sat:quia eam credo turpem & famosam,cùm ex de-
C licto descendat:& quòd lex dicit,quod est cõdictio:
expone,vt supra. *Oppositio.* Item adhuc opponitur:
actio pœnalis cõstante matrimonio datur: nam lex
aquilia pœnalis est:& propter inficiationẽ: & pro-
pter repetitionem anni vel ex primo capite vel tri-
ginta dierum ex tertio: vt ff. ad legem aquili.idem
Neratius.§.hæc actio.& l.ij.& l.si seruus seruum. §.
maritus. Respondeo:lex aquilia datur cõstante ma
trimonio: non in eo quod pœnam continet,sed tan
tùm in simplum:sicut actio serui corrupti, qui licèt
sit in duplum constante matrimonio datur in sim-
D plum:vt ff.de seruo corrupto.l.vltim.ideò si istæ dã-
tur constante matrimonio &sine pœna planum est:
& quia non sunt famosæ:at actio rerum amotarum
cùm sit pœnalis & famosa, vt dixi:meritò datur so-
luto matrimonio:& ita intelligitur ff. de furtis.l. si
quis vxori.§.j.In hac actione actor facit tales posi-
4 tiones. † *Positio actoris.* Ego dico,quòd contraxi ma
trimonium tecum. Item illud matrimonium fuit le-
gitimum. Item tu amouisti res tales de domo mea.
Item dolo & fraude amouisti. Item res fuerunt mo
E biles: puta,panni, aurum, & argentum:vel se mouẽ
tes: vt equi seu alia animalia: vt ff.de verbor. signi.
mouentium. Item constante matrimonio res illas
amouisti. Item tu amouisti causa diuortij vel causa
mortis:quia credebas me moriturum, cùm essem in-
firmus. Item diuortium secutum est. E contrà reus
5 vtatur positio. † *Positio rei.* Ego dico,quòd fuit tua.
Item matrimonium quod fuit inter nos de facto
fuit contractum:quia eram tibi coniuncta in quar-
to gradu. Item res illas quas dicis me amouisse, tu
vendidisti. Item res illas ego habui bona fide, sicut
F vxor habet de bonis mariti. Item semper habui af-
fectionem retinendi matrimonium. Item semper
fuisti sanus. Item matrimoniũ adhuc durat. In hac
6 actione concipiet actor libellum sic.† *Libellus.* Ago
ego Roger. contra Mar. quondam vxorem meam
quæ dolo malo amouit res meas de domo mea, vel
loco tali causa diuortij vel spe mortis: vnde vt res il
las mihi restituat, ago contra ipsam:propono actio-
nem rerum amotarum, quando pro sperata morte
dicas: propono vtilem actionem rerum amotarum.
quòd sic rectè concipiatur libellus probatur ff.eod.

G l.j.§ primo,& l.si mulier.§.primo.& §. vltimo, & l.
ob res.& l.quidam.rerum amotarum. *Oppositio.* Sed
opponitur: Certum est, quòd actio rerum amota-
rum est personalis: vt ff. eod. l. rerum amotarum. si
est personalis: quomodò datur ad rem persequen-
dam,non videtur: vt institu. de action. circa princi-
pium. Item videtur aliud contrarium: hæc enim a-
ctio oritur ex delicto, scilicèt ex furto: vt ff.eod.l.j.&
l.si mulier.§.vltim.quomodò ergo rem persequitur?
Respondeo:in vtramque confiteor, quòd hæc actio
est personalis: quia condictio, & quod oritur ex de-
H licto. sed tamen habet quædam in se quç non habet
alia actio: scilicèt quia habet rei persecutionem: vt
in prædicta l.si mulier. §.vltim.& habetur in ea ra-
tio lucri: vt in prædicta l.si mulier.§. rerum. Simile
habes in condictione furtiua, quæ personalis est, &
oritur ex delicto:licèt quidam malè dicant eam ori-
ri ex varijs figuris causarum: vt notaui supra de cõ
dictione furtiua, & est rei persecutoria: & imitatur
naturam rei persecutoriæ: vt ff.eodem.l. ob res amo
tas. *Oppositio.* Item quæritur: non videtur quod lo-
cum habeat actio maximè iure poli.i.iure canonico
I seu diuino: quod non habeat locum sic probo, hæc
actio locum habet quando causa diuortij res admo
uentur: & diuortium secutum est: vt ff. eodem.l. re-
rum quidem. at iure diuino & canonico: quos Deus
coniunxit: homo nõ separet? nam si matrimonium
tenuit, nunquam potest separari, nisi propter adùl-
terium, & tunc non soluitur matrimonium quan-
tum ad vinculum matrimonij: sed quantum ad hoc
vt mulier non posit exigere debitum à marito: nec
maritus tenetur reddere: vt extra de diuortijs. can.
ij. Si autem matrimonium non tenuit: hæc actio nõ
K datur: vt ff.eodem.si concubina, nec dici potest di-
uortium, quãdo separatur iure cognationis vel affi
nitatis vel alijs causis quæ notantur in his versi-
bus. Versus.

Error conditio votum cognatio crimen:
Cultus disparitas ius ordo ligamen honestas.
Hæc socianda vetant connubia iuncta retractant.

Iuncta quidem de facto: imò declaratur matrimo-
nium à principio fuisse nullum. Respondeo: verum
est, quòd hodie iure poli hæc actio directa non pos-
set locum habere: cùm diuortium nullum possit in-
L teruenire: vtilis autem actio rerum amotarum pos-
set hodie locum habere quando res amouẽtur pro-
pter speratam mortem: siue maritus conualuerit: si-
7 ue moriatur. vt ff.eodem.l.si mulier.§.primo. † *Quæ-
stio.* Sed illud quæritur: an si agatur hac actione cõ-
demnetur maritus: vel vxor secundùm priuilegium
sui eatenus quatenus facere potest. Respõdeo non:
imò condemnabitur insolidùm. vbicunq; enim ex
delicto contra maritum vel vxorem insolidùm agi-
tur: insolidũ fit cõdemnatio. si autẽ ex contractu vel
quasi ibi priuilegiũ habet: vt eatenus cõdemnetur
M quatenus facere possit. vt ff.e.si mulier.§.vlt.& ff.de
re iudi.l.si rerum. Item nota in hac actione iurari in
litem:& crescit æstimatio communis propter deli-
ctũ illius.& quare quando iuratur in litem fit maior
æstimatio: assignatur ratio quç posset esse generalis
pro omnibus illis in quibus iuratur in litẽ; quia non
est æquũ aliquem inuitum suo pretio.i.iusto res suas
vendere: ideò veniet singulare interesse, & pretium;
vt ff.e.si cùm dos.§.vlti. & l.non enim.& ff.de in li-
tem iur.l.j. Item not. aliud quod est dignum notatu

A omnes Et ideò vtilis & necessaria fuit hæc actio. Et
ita notat dominus meus ff.e.l.ij. *Oppositio.* Sed op-
ponitur hęc actio ex delicto videtur pœnalis:& ideò
datur in hæredem: vt ff.eo.l.j.§.penul. At si tutor de
voluntate pupilli vel de notitia consanguineorum
pupilli, vel quia credebat sibi licere: pecuniam reci-
piat nõ committit delictum: quare ergo punitur in
duplum: non deberet teneri nisi in simplum: vt arg.
ff de administ.tuto.l.non existimo. Respõdeo: ideò
hęc actio pœnalis est: quia nõ debuit tutor pecuniã
illam auferre etiam de voluntate pupilli: quia illa
B voluntas nulla: vt ff.de aquir. possess.l. quamuis. &
quia eius ætas quid videat, ignorat: vt C.de fal. mo.
l.j. vel esto, quòd credat sibi licere: vbique tamen in
culpa est rem pupilli intercipiendo: & ideò si puni-
tur in duplum, non est mirum: & sic excuso dominũ
meum. Nec obstat.l.illa non existimo quia ibi à cõ
7 tutore pecuniam mutuo accepit & publicè. † *Quę-
stio.* Sed quid si animo furandi rem illam intercepit:
certè lex dicit eum furti teneri: vt ff. eod. l.ij. Sed in
dubio quid pręsumã: vtrum animo furandi vel non:
præsumerem fortè animo furandi: nisi fortè dicat il
C le se fecisse: quia credebat sibi licere, & iusta cã prę-
cedat quare debeat credere sicut notaui s. in actio-
8 ne furti. *Quęstio.* † Sed esto, quòd animo furãdi fe-
cit: potest vtraq; intentari & actio furti: & hęc actio
de rationibus distrahend. Respondeo: refert qua a-
ctione primò sit actum: si actione furti, tollitur actio
de rationibus distrahẽdis quãtum ad vnũ simplum,
quod est pœna: durat autem quantum ad aliud sim
plum quod est rei persecutio: vt ff.eod.l.ij.§.vlti. Si
autem sit primò actum actione de rationibus distra
hendis tollitur actio furti in vno simplo, in alio du-
D rat: & etiã tollitur cõdictio furtiua: & ita intelligi-
9 tur lex ff.e.l.j.§.in tutela.& l.ij. † *Quęstio.* Sed nun
quid concurret cum actione tutelæ: certè sic: & vna
intentata tollitur alia. Respondeo: si intentatur pri
mò hęc actio de rationibus distrahendis tollitur tu-
telę: si autem primò tutelæ sit actum, tollitur hęc a-
ctio in vno simplo: in alio durat. & ita intelligitur
lex ff eod l.j.§.in tutela.

Si damnum dedero in rebus tuis corpore meo, competit tibi contra me directa actio legis aquiliæ.

E De actione directa legis aquiliæ, Rubric.

1 *Actio directa legis aquiliæ ad hoc ut ueniat, quot necessaria sint.*
2 *Lex aquilia cũ sit plebiscitũ: quomodò ciuilis dici possit.*
3 *Actio legis aquil. directa quare & in quibus casibus detur*
4 *Seruus castratus quomodò pretiosior dicatur: cùm ille qui castrat, tenetur pœna legis Corneliæ de sicarijs: medicus pœna capitis: & si castrari patiens eadem pœna.*
6 *Libelli in tali actione quomodò formentur. & nu.7.*
8 *Damnum si quispiam dedit alterius iussu: an teneatur ille qui iussit: uel ille qui dedit damnum, an uterque.*
F 9 *Damnum quando unus soluit: & alij liberantur: an possit agere ille qui soluit contra illos, qui sunt liberati per solutionem illius, saltem actionem negotiorum gestorum.*
10 *Homine libero pro occiso, an lege aquiliæ agi possit.*
11 *Homo liber si incontinenti occisus fuit: & sic nulla impẽsæ sint factæ medicationc quid æstimabitur.*
12 *Homo occisus si nullam artem habebat: sicut multi inutiles inueniuntur: quæ operæ æstimari possint.*
13 *Hominis operæ quibus aliquis cariturus est, usque ad*
G *quod tempus æstimabuntur.*
14 *Certamen publicum quod esse intelligatur.*
15 *Actio directa uel utilis, an commodatario concedatur.*
16 *Creditoribus quo casu utilis aquilia detur.*
17 *Seruus stipulatione promissus si occidatur: an debitor liberatus sit.*
18 *Actione legis aquiliæ quomodò heredi queri possit.*
19 *Seruo occiso quare ante aditam hereditatem non agit legatarius lege aquiliæ, seruo autẽ uulnerato ante aditam hereditatem tenetur eam legatario cedere.*
20 *Actio bonæ fidei an possessori detur.*
H 21 *Titulũ non habens, an actione legis aquil. agere possit.*
22 *Bonæfidei possessor & non cõmodatarius, quare agere possit.*
23 *Seruus si sit heres institutus à domino: & liber occisus sit: an illius liberti heres lege aquiliæ agere possit.*
24 *Confessoria actio, id est, confessorius actus actione legis aquiliæ cui remitti debeat.*
25 *Actio legis aquiliæ an in similibus supradictis locum habere possit.*
26 *Condemnatio sit fiat in tabulis tantùm: uel in eo quod in eis continebatur, quid iuris.*
I 27 *Testes in actione legis aquiliæ quid dicere debeant.*
28 *Iudex in actione legis aquiliæ qualiter pronuntiare habeat.*
29 *Testes si iuuenes & robusti erant nunquid ante cõditionem euentus inducatur.*

SI DAMNVM datur tibi in corpus rei tuę à
corpore meo locũ habet actio directa legis aqui-
liæ per quam consequeris totum tuum interesse, nõ
quòd veniat singulare, sed cõmune: & consequeris
etiam quicquid lucrari potuisti, si damnũ illud non
esset datum: vt si occidisti seruum tuum, qui fuit hę
K res institutus: & sic hæreditatem amisisti quã seruus
occisus adire non potuit: nam amisisse videris quod
lucrari potuisti: vt ff.ad leg. aquil.l.si seruum meum
§.j.& l.in lege aquilia.& ff.ad leg.falcid.pretia.quę
lex aquilia, licèt sit plebiscitum: quia Aquilius tri-
bunus plebis eam edidit, quando discordia fuit or-
ta inter nobiles & populum: & populus contulit sę
in montem Auentinum: vt ff.eod.l.j. & ff.de origi.
1 iur.l.ij.§ deinde. cùm esset tantũ ciuilis est. † Quæ
actio ad hoc vt competat tot sunt necessaria, quot
diximus s.de vtili actione legis aquil.& de actio. in
L factũ subsid.leg.aquiliæ, in fine prætoriarũ: vnde &
easdem positiones assume tàm pro actore, quàm pro
reo. Quædam tamen prosequamur in actione dire-
2 cta quę in illis non fuimus prosequuti. † *Quęstio.*
Quæritur in primis cùm lex aquil sit plebiscitum, vt
dixi: quomodò potest dici ciuilis. Respondeo: dici-
tur ciuilis. i. à iure ciuili inducta: nam plebiscitum est
portio iuris ciuilis. nam omnia illa quæ connume-
rantur in institu.de iure naturali gentium, & ciuil.
§.cõstat. sunt de iure ciuili: imò vt veriùs loquar, illa
faciunt ius ciuile: & ita strictè sumo ius ciuile: si au-
M tem largè, & ius prætoriũ dicitur ciuile: & viua vox
3 eius: vt ff.de iusti.& iur.l. nam & ipsum. † *Quęstio.*
Quæritur etiam quare cum à corpore hominis in
corpus rei alicuius non dico in corpus hominis
datur damnum, datur directa de qua tractamus:
in alijs autem casibus datur vtilis leg. aquilię, sci-
licèt quãdo à non corpore in corpus: datur & in fa-
ctũ subsidiaria, leg.aquil. s. quando à nõ corpore in
nõ corpus damnũ datur: sicut de his casibus notaui
exẽpla s.de actione in fact.subsid.leg.aquil. Respõ.

A ideò hæc dicitur: quia verba & sententia edicti locũ
babent. plebs enim & Aquilios tribunus plebis sta
tutum fecerant quoties dabitur damnum à corpo-
re hominis in corpus rei alicuios: posteà pretores
Inuenerunt illam in factum subsidiariam: quia illa
vtilis eredo, quòd sit ciuilis, sicut & vtilis reivendica
tio, quæ datur cõtra illum qui dolo desijt possidere.
vt ff. de noxa. actio. §. ij. & quod dicitur ibi pretoria,
subaudi extẽsione: non autem inuentione: sicut &
aliàs ius ciuile Papirianum dicitur: non quòd Papi
rius aliquid de suo adiecerit: sed quia leges disper-
sas in vnum cõposoit: sicut etiam appellator ios ci-
B uile Flaoianũ: nõ ꝙ Flauius aliquid de suo adiece-
rit: sed qa librũ actionũ cõpositũ ab Apio, Claodio
per furtũ surreptũ popolo tradidit: vt ff. de orig. iur.
l. ij. §. vlti. & §. posteà cùm Apius. nam & acceptila-
tio dicitur iurisgentiũ, per approbationẽ: vt ff. de ac
ceptil. l. an inutilis. §. vlti. licet sit de iure ciuili per in
uentionem: vt institu. quibus mod. tol. obli. nam &
leg. falcidia prodita est à iure ciuili: dicitur tamen
prodita à diuo Pio. propterea quia traxit eam ad vo
luntatẽ ab intestato: vt ff. ad leg. falcid. l. j. & l. filius-
C familiàs. §. j. Quę autem sit differentia inter directã
leg. Aquil. & vtilem, & factum ex his collige, & ex
illis quę notaui s̃. de in factum subsidiaria leg. aqui
liæ. *Oppositio*. Sed non videtur, ꝙ lex aquilia sit ser
oanda. Certum est, ꝙ vanæ voces populi non sunt
audiendæ: vt C. de pœnis decurionũ. nec ille de iure
manomissus dicitur, qui ad vocẽ popoli manumitti
tur: vt ff. qui & à quib. manumit. lib. nõ fi. l. si ille pri
uatus. cùm ergo lex Aquilia sit staturom populi. er-
go non est seruandũ. Respondeo: imò seruatur: va-
nę enim voces populi non seruãtur, vt dictũ est: sed
D iustæ exaudiũtur: vt C. de offic. recto. prooin. l. iustis
simos. iustum enim fuit statutũ populi vt dãna non
inferantur, & si foerint illata, quòd puniantur: &
ideò lex aquilia iusta: vt ff. e. l. ita volneratos. Atten
dendum est tamẽ huius actionis duo esse capita: ho-
die primũ & tertioũ, quod hodie secundũ est. i. duo
esse capitula seu tractatus. Primum locum habet si
seruus alicuius vel animal quod gregatim pascitur
occidatur, siue pascatur sioe non: dummodò possit
gregatim pasci, & ex primo capite habetur ratio
E quanti melior fuit seruus retro infra annum con-
tinuum qui constat ex ccclxv. diebus: & aliquãdo
ex ccclxvj. diebos quando annus est bissextus: vt ff.
e. l. ij. & l. ita vulneratus. §. idq;. Tertium caput locũ
habet in alijs damnis illatis in rebus quibuscumq;.
vnde si seruus vulneretur, vel animal locum babet
tertium caput, & non primum: & fit ibi æstimatio
quanti seruus ille vel res læsa melior fuit retro infra
dies xxx. vt ff. e. l. si seruus seruum §. huius legis. &
§. si quis alteri. vnde P. iudicauit hanc actionem fa-
tuam: & habere oculos retro: fatui semper retro re-
F spiciunt. Sapiens autem recordatur de præteritis, &
ordinat pręsentia, & prouidet futura: quia culpa est
quod à sapiente poterit præuideri, & non est præui-
sum: vt ff. e. si putator. Dñs etiã meus assimilat leg.
aquil. Iano: qui depingitur, qui habet oculos ante
& retro: vt notatur in summa tit. istius. in casibus ha
bet oculos ante, qñ pro homine vulnerato vel oc-
ciso æstimãtur operæ in futurũ: vt ĩ. notabo. Ad hoc
autẽ vt directa ista cõpetat, & etiã illa vtilis l. aquil.
& illa in factum subsid. oportet qoòd damnum sit
datum: quia actio ista & quod metus causa damna

G exigunt, scilicèt commissa puniri: vt ff. quod metus
causa. sed & partus. & ff. eo. tit per totum. Cæterùm
si damnum non sit datum: quia res non est facta de
terior: vel res erit facta melior: hęc actio locum ha-
bet: vt ecce oliuam maturam decerpsisti: vel segetẽ
maturam secuisti: vel vineas maturas vindemiasti,
& fecisti inde mustum, non proijciendo vuas in ter-
ram: vel salictum maturũ incidisti: vel seruũ meum,
qui erat puer, castrasti, & pretiosiorẽ ipsum fecisti:
in his casibos nullum damnum est illatum, cùm im
pensas tibi donauerit. id est, donasse singatur à lege
H qui in collectione fructuũ vel in similibus impen-
derit: alio tamen iure posset conueniri qui hoc fecit
si enim collecta interceperat furti tenetur: pro ser-
uo castrato tenetur iniuriarum: aut ex edicto ædi-
liom: aut ex. l. duodecim tabola. in quadruplum
si autem hæc omnia immaturè essent collecta lo-
cum babet aquilia. vt ff. eod. si seruus seruum. §. ru-
pisse. & l. Iulianus. §. si salictum. & ff. de ædil. edict.
l. ædiles autem. §. sed enim. & sic no. dominus meus
4 in sum. istius titul. in princip. † *Quæstio*. Sed quæri-
tur quomodò seruus castratus dicitus præcisior. cũ
I ille qui castrat, tenetur pœna leg. cor. de sica. medi
cus pœna capitis ponietur: & eadem pœna qui pa-
titur se castrari: vt ff. ad l. Cor. de sic. l. eiusdem. §. qui
hominem. & l. lege. §. vlti. cùm maximè pro bono
opere quis non sit lapidandus. Respon. imò & pro
bono opere quis punitur aliquando: vt ff. de re mi-
litari l. iij. §. in bello. quod enim dicitur, quòd ser-
ous sit preciosior. verum est secundum diuersitates
locorum: sicut in Sicilia. in Italia verò minoris est
precij: & non sine causa mouentur Siculi: & fuit mo
tos iurisconsultus de seruo castrato: potiùs enim in
K terest habere in domo seruum castratum, quàm nõ
castratum propter dominam, quæ aliquando se ser-
oo supponit: quod liquere potest. Est aliqua pul-
chra domina, haber pulcherrimom maritum: nasci-
tur filius turpis: quare hoc contingit, nisi quòd ser-
uus non castratus dedit causam edicto: quod ergo
lex dicit castrantem teneri edicto leg. Cornel. de
sicca. hoc ideò quia de facili propter talem medici-
nam moriũtur. malè ergo glossauit dominus meos
qui dixit in l. illa, si seruus serunm. quòd in Apulia
castrantur: non est verùm: sed in Sicilia. in Apulia
L enim potentes sunt opere & sermone. Secundum
est necessarium quòd damnum detur facto homi-
nis ioterueniente. Cæterùm si per negligentiã dam-
num contingat, cessat directa aquilia: vt si fructua-
rius riuos patiatur corrumpi, vel vites non proscin-
dat: vt ff. de vsufr. l. si cuius. §. denique. probantur
ff. ad legem aquiliam. qui occidit. §. in hac. *Opposi-
tio*. Sed opponitur de eo qnod legitur. ff. eo. si seruus
seruũ. §. si fornicarius. & l. qui occidit. §. in hac. vbi
etiam damnum datum ex negligentia punitur leg.
aquil. & si non directa saltem vtili: vt ibi dicitur. Re
M spõdeo: Quòd dixi factũ interuenire debere, subau
di ad hoc vt detur directa: verum si negligentia ho-
minis, facto hominis pręcedẽte, locum babet vtilis
aqoil. vt in prędi. legib. de quibus opponis: & sic dã
num fuit datũ pretermittẽdo, & non in faciẽdo *Op-
positio*. Sed opponitur: si qois sit in culpa vel det dã
num pretermittẽdo: ꝙ locum habet de dolo: vt ff. de
dolo. l. cùm quis persuaserit. & l. eleganter. §. si qua-
drup. si locum habet de dolo: ergo non habet locum
aquil. quia si illa haberet locum de dolo cessaret: vt
C. de do-

A C.de dolo.l.de dolo.& ff.de dolo.l.ij. Respō. Quod legitur ibi, ꝙ detur de dolo.i.vtilis aquil.nomine do li. Vel aliter si damnū detur culpa hominis pręcedē te propter causam extrinsecā non ex vitio ipsius rei: habet locū vtilis aqūil.propter dānū tn pręrermittē do cōmissum:si aūt cōtingat dānū in pręrermittēdo propter vitiū rei ipsius agitur de dolo: nec est cōtra ff.loca.& cōd.l.qui domū.quia ibi denegatur actio directa leg.aquil.pro hac solutiōe facit ff.devsufru. si Titius.§.de pręteritis.sed huic solutioni multū cō tradicit.§.ille si quadru.nisi soluas vt primò. Tertiū

B quòd culpa interueniat: & sic damnū detur:multotiens enim dānum datur: & sine culpa: & sic non agitur aquil.puta si me defendendo feci & incōtinenti cum moderamine inculpatę tutelę:vel pro defensione, rerum mearum:vt ff.e.l.scientiā.§.qui cū aliter. & ff.e.l.iiij.& l.v.& l.si ex plagis.§.tabernarius.& ff.ad leg.Corn.de sica.fur.& ff.de iusti.& iure.l.vt vim. Idem est & si magistratus dedit damnū, cōtrahit iure magistratus tibi,qui sibi resistebas nō tenetur aqūil. vt ff.e. quemadmod.§.magistratus. nam quæ iure magistratus fiunt, ad actionem iniuria-

C rum non pertinent:vt ff. de iniurijs.l.iniuriarum.§. quæ iure magistratus. Alioquin si non iure magistratus tenetur: vt ff. de iniurijs.l. non licet. Idem est & si damnū detur causa iuris nostri cōseruandi cessat aquilia:vt ff.e.quēad.§.si proximū. Idem est ꝙ cessat aquilia si impulsu alterius vel vi ventorum dedi dānum:vt ff.e.quemadmo.§.si nauis. & l.si ex plagis.§.in cliuo. Idem est saltem si culpam leuissimam dedi:vt ff.eodem.l.in lege.& l.si putator.&l.si quandocunq;.§.j.& l.sententia.§.penul.item si dedi damnum culpa: & tu ei dedi damnum fuisti in

D culpa:nō ages aquil. quia culpa cū culpa cōpensatur:& in tali culpa deterior est agētis cōditio:cæterū si tu in culpa:ego in dolo: dolus culpę præpōderat,vnde retineo.hæc omnia probantur ff.e.item si obstetrix.§.vlti.& l.item Mela.& l.ex plagis.& l.si putator.& l.qui foueas.arg.ff.de verb. obl.l.si seruū. §.sequitur.& arg.de cōpensa.si ambo.&arg.ff.solu. matri.viro. Sed hic culpa quandoq; pręcedit factū: quādoq; sequitur:pręcedit vt in eo qui fecit foueas: & alius incidit. Item in mulione,qui non potuit retinere mulū ligando lora ad pollicē. Item in lapida

E rio qui malè aptauit lapides in plaustro. Item in eo qui obdormiuit ad fornacem: & in eo qui immisit ignē causa cōburēdę stipulę:vt ff.e.qui occidit.§. in hac.&l.qui foueas.& l.idem iuris.§.mulionem.& l. si seruus seruū.§.si ex plaustro. Quandoq; sequitur: vt cū medicus bene secuit & posteà dereliquit. Quādoq; est in ipso facto culpa:vt si medicus imperitè secuit:& in magistro qui effodit oculū discipulo forma calcei:vt ff.e.qua actione.§.vlti.& l.idē iuris.& l. sed & si quęcunq;.§.vlti.& ff.locati.l.item quęritur. §.si tutor puero:sed licèt dicamus de culpa: intelli-

F gas & de dolo:vt ff.e.l.sed & si quęcunq; §.iniuriā. & ar.ff.de mino.si ex causa.§.si mulier.sicut hæc omnia prosequitur dñs meus circa prine.sum.istius tit. & de hac action.si copiosè vis notare quęre in sum. Quartū,quòd res illa sit corrupta seu læsa:alioquin si eo modo re illa vtar vel vsu illo,nō teneor directa sed vtili:puta bibi vinū tuum:comedi panem tuum: vel carnes tuas:vt ff.e.l. qui occidit.§.si quis aliē. & ar.ff.e.tit.l.si seruus seruū.§. Iulianus scribit. In hac

5 autem actione concipiet actor libell. sic. † *Libellus.* Ago ego R.contra M.qui seruū meū Stichum occi

G dit vel vulnerauit:vel suo corpore re mea tali damnum dedit:quod damnū æstimo xx.vnde illa xx.mihi solì peto:propono actionē directā legis aquiliæ. Si autē seruus ille fuit melior retro, infra annū propter primum caput:vel res illa fuit melior infra xx.

6 dies retro propter tertiū caput adijcias: in libel. † *Libellus.* Ago e.R. cōtra M.qui seruū meū Stichū occidit,qui retro j.annū valuit,l.vnde illa l.peto:propo

7 no actionē directā l.aquil. Pro re alia sic. † *Libellus.* Ago contra M.qui corpore suo in re mea tali, puta

H domo vel vinea vel boue dedit dānum tale quæ res retro.i.dies xxx.valuit.xl.vnde illa xl.peto:propono actionē hanc directā legis aquil. Et in vtroq; lib.adijcias sic. Item si negauerit, peto illū mihi in duplū condēnari:qđ sic rectè cōcipiatur libel.probatur ff. e.l.ij.& l.si seruus seruū.§.huius.& l.idem Neratius. §.hęc actio.& instit.e.tit.§.vlti. *Oppositio.* Sed opponitur:certū est ꝙ actio ꝗ.leg.aquil.pro emēdatione dāni cōpetit.ergo dāni restitutio vel emendatio est in obligatione,non autē æstimatio:vt ff.de verbor. oblig.l.si seruū.§.vlt.nam si hominē mihi promisisti

I & illū occidisti,non petā æstimationē,sed hominē: vt ibi. Itē si peto damnū mihi emēdari, videtur ꝙ petam impossibile:& ita impossibiliū nulla obligatio: nulla petitio: nullum pretium:vt ff.de regu.iur. impossibiliū. & ff.quę sententię sine appel.rescin.l.vlt. quod autem sit impossibile ostendo. Ecce tu occidisti seruū meum:incidisti vineas meas:si peto mihi iā tūm dari dānū, videor petere vt homo mortuus rursum viuat:& ꝙ ligna incisa reducātur ad primū statum:quod nisi miraculosè fieri non posset. Respon. in vtraq; quęstione dico, quòd interesse sit petendū

K & illud ratione tui delicti esse in obligatiōe & illud debeo opponere. alioquin impossibilis videtur ista petitio,sicut dictū est:optimè facit pro hac solutione.l.ff.de euict.l.si ita quis stipulanti. vbi & similis quęstio. similis respōsio notatur per ipsum iurisconsultū.

8 solutū.† *Quęstio.* Item quęritur:si aliquis det damnū iussu alterius,an teneatur ille qui iussit: vel ille qui dedit dānū:an vterq;. Respond. lex videtur distinguere:vt si ille qui iussit, habuit ius imperandi:puta pater,vel dñs:tenetur tāțū ille qui iussit:si aūt nō habuit ius imperādi tenetur ille qui fecit.vt ff.e. liber

L homo.§.j.& ff.de reg.iur.l.ad ea.& ff.de iniur. l. nō solū.§. Proculus.& ff.de aqua plu.arc.l. si colonus. in si.institu.de noxa.omnis. Sed an teneatur ille qui iussit,si non habuit ius imperandi. Respō.sic. vt C. de aecu.l.non ideò minùs. sed quando non habuit ius imperandi vterq; tenetur. Sed nunquid vno satisfaciente alius liberatur: hoc quęre in pluribus cohęredibus dāti dānū:& videtur ꝙ alij non liberētur: nā in leg.aquil.si vnus soluat: alius nō liberatur:cū sit pœna:vt ff.e.l.item Mela.§ sed plures. Sed videtur contra ꝙ alij liberentur: vt ff. de eo per quē fact.est

M l.j.§.si plures.& ff. de his qui deie.vel effud.l.j.§.vlt. cum leg.sequētib. Ad soluenda igitur ista contraria & similia distinguc. Aut petitur res seu interesse:vel pœna:aut res & pœna.si petitur res vel interesse:vno soluēte liberantur alij:vt C.de condict.furt.l.j.& in prędict.legib.ff.de eo per quē factū est.& de his qui deie. Si autē petatur pœna tantū,& quę sit pœna ex parte soluētis:quia soluit qđ nunquā ad eum perue nit: & sic pœna ex parte recipientis: quia recipit illud quod nunquam sibi abfuit:sicut vides in actio-

A ne furti vbi duplũ vel quadruplũ totũ est pœna: tũc
vno satisfaciẽte alij nõ liberantur: imò à quolibet.
exigam insolidum vt ff. de furtis vulgaris quæstio.
in fi. & C. de condi. fur. l. j. in princ. Sed contradicit
l. ff. de admi. tuto. tres tutores. vbi vno soluente pe-
cuniam quam sunt furati, cęteri liberãtur: Respon.
ratio in ipsa lege redditur: quia non videntur pecu-
niam inuito domino contractare, vel perfidè agere;
vel ibi non conueniebantur actione furti sed actio
ne tutelæ. Si autem petatur pœna quæ sit pœna re-
spectu soluentis, sit autem interesse respectu peten-
B tis: sicut in titul. illo de eo per quem fac. & de his
qui deie. vel effu. tunc vno soluente, liberantur cæ-
teri. Sed contradicit l. illa, item Mela. vbi alij non li
berantur vno soluente. Respon. tunc non liberan-
tur cùm sit pœna. idest, quãdo est pœnalis, idest, pro
repetitione anni. vel. xxx. dierum: aliàs non satisfa-
ciente te cæteri liberantur. vt ff. de dolo. si plures. &
ff. de vi & vi ar. l. j. ff. ne vis fiat ei qui in pos. missus
est. l. si vt. & ff. quod metus causa. l. si cum exceptio-
9 ne. §. vlti. † Quæstio. Sed nunquid quando vnus sol
uit alij liberãtur; vt dixi: potest ne agere ille qui sol-
C uit contra illos qui sunt liberati per solutionem il-
lius: saltem negotiorũ gestorum actione. Respon.
non. quia quod soluit, licèt sit interesse quãrum ad
actorem: tamen ipse soluens pœnam suiipsius deli-
cti subijt. ar. ff. de admi. tuto. l. si plures. & ff. de tute-
lis & ratio. distr. l. si ex duobus. si verò rem restituit:
nihil de suo soluit: de quo ergo vellet agere certè de
nihilo. Si verò petatur res & pœna: vnius exactio
alterum non impedit. vt ff. de condi. fur. l. si pro fu-
re. *Oppositio*. Sed opponit sic dominus meus in l. illa
liber homo. sed qualiter is qui iussit habuit ius im-
D perandi. nam aut habuit ius imperandi is quis ius-
sit: & tunc non agetur aquil. quia non est datum in
iuria sed iure: aut nõ habuit ius imperandi: & tunc
non solùm qui iussit: sed etiam qui paruit tenetur.
cùm in damno dando & in pyratica facienda pare-
re non debuit filius patri, nec seruus domino. vt ff.
de actio. & ob. l. seruus. §. Iulianus. multo minùs ius-
sui magistratus vel præsidis: vt ff. de ar. l. si cùm dies.
§. ex compromis. vnde teneri debet. Item si ius impe
randi non habuit tenetur: vt ff. quod vi aut clam
l. aut qui aliter. §. si quid seruus. maximè cùm aliàs
E facturus non erat. vt ff. de iniurijs. l. nõ solùm. §. Pro
culus. Item si aliàs facturus erat tenetur, cùm non
oportet commendando augere maliciam: vt ff. de
ser. cor. l. j §. persuadere. & sic distinctio l. illius, liber
homo. nulla tenetur. Respon. in l. illa. pater vel ma-
gistratus ius imperandi aliàs habebat. non in ea re
quam iussit fieri. parenti autẽ subuenitur, ideò quia
non erat atrox delictum: nec enim occidere libe-
rum vel seruum iussit: vel furtum facere, vel rapi-
nam. est enim grauius delictum rapina quàm dam-
num datum in vinea. aliàs iniuria cùm ex ea quis
F criminaliter accusatur. Item puniuntur in quadru-
plum ex rapina ex furto in duplum vel quadruplũ.
sed ex damno ab initio in simplum est actio. Item
ex furto vel rapina non agitur nisi dolus interue-
niat: in l. aquil. secus: vt ff. eo. l. illud. huius autẽ qui
paruit dulus nõ affuit nec culpa. ff. de reg. iur. l. non
videtur. §. qui iussu. & l. is damnum. & ff. quod vi
aut clam l. aut qui aliter. §. si qui. & l. is qui in pu
teum §. si tutoris. Item ex pretio rei minus vel ma-
ius delictum videtur. vt ff. de incendio. l. Pedius. §. j.

G Sciendum est autem, quòd quędam sunt in quibus
debet parere filius vel seruus: vt ea in quibus nullũ
delictum versatur. alia sunt in quibus non cogitur
filius vel seruus parere, vel eius magistratui; si ta-
men pareant excusantur: vt in act. l. aquil. & inter-
dicto quod vi aut clam: alia sunt in quibus omninò
parere non debet. vt in atrocioribus. Quod autem
diximus superiùs si non habuit ius impetrandi tene
ri eũ qui fecit subaudi: & nihilominùs tenetur qui
iussit, vt dictũ est. & hoc secundũ dominum meum.
Oppositio. Sed opponitur: si necesse habuit obedire
H in l. aquil. & interdicto quod vi aut clam: ergo legi-
timè factum est. ergo pater vel dominus teneri non
debet: vt C. ad leg. iul. de adul. l. Grachus. & ff. de cõ
cubinis. l. j. Respon. dicitur legitimè factum, quan-
tum ad obedientes vt excusentur: non tamen vt pa-
10 ter vel dominus excusentur. † Quæstio. Item quærit
dominus meus, an pro libero homine occiso possit
agi leg. aquil. ipse admittit quòd sic: licèt B. dixerit
contrarium per legem ff. eo. hinc scripturæ. §. vltim.
sed dominus meus respondit, quod lex illa loquitur
in hærede, quod non possit assequi æstimationem
I sui testatoris. vt ff. e. si dominus seruum. & est nota-
bile quòd hæres non agit: licèt dominus & testator
agerent. facit etiam pro B. ff. de ædil. edicto. l. hæres
enim. §. deinde. sed respõdeo, quòd ibi damnũ erat
datũ à fera bestia. sed sentẽtia. B. videtur magis legi
bus cõuenire: sed esto quod sentẽtia domini mei ob
tineat, quòd debeat agi contra illum aquil. qui cau
sam malorum præbuit: vt C. ad leg. iul. de vi pub. l.
quem. & inducit etiam l. pro se. ff. eo. qua actio. §. si
quis in colluctatione. vbi quis non tenetur aquil. si
occidit liberum hominem: vel vulneret in publico
K certamine sicut Bononiæ & Pistorij. vbi fit ludus
7 gratitiorum: & Beneuenti & Neapoli. vbi fit ludus
forensium cum lapidibus & clauis. ergo si in priua-
to occidatur, agitur l. aquil. ideò dico de libero, quia
serui non solent certare. *Oppositio*. Sed opponitur
sic, ad quid agitur pro libero homine occiso. certè in
nullo videtur, quòd possit agi. Certum est, quòd li-
berum corpus nõ recipit æstimationem: vt ff. si qua
dru. pau. fe. di. l. pe. & ff. de his qui deie. vel effu. l. vlt.
sed respondeo & defendo opinionem domini mei
sicut Cassius sententiam domini sui: vt ff. de arbi-
L tris. dicere. quod potest agi pro libero homine occi-
so leg. aquil. sicut & cùm vulneratur. s. vt veniunt
præteritæ, mercedes, quæ dantur medicis. & omnia
impendia quæ in eius curatione facta sunt, & æsti-
matio operarũ quibus caruit pater & cariturus est.
libertatis autem ipsius vel membrorum vel cicatri-
cum non fiet æstimatio: vt ff. si quadru. pau. fe. di. l.
ex hac. l. sed si quecunque. in fi. & l. qua actione. &
l. liber homo. & ff. de his qui deie. vel effud. l. vltim.
iure tamen lombardo miserrimo fit æstimatio libe-
ri hominis, si occidatur: quia aliquando æstimat iu
M dex si aliquis nobilissimus occidatur. ccc. solidis:
alij mediocres. cc. alij populares. cl. vt in lombarda
de homicidio liberi hominis. l. recolimus. æstiman-
tur etiam membra singula. vt in lombarda de pla-
11 gis & feritis per totum ti. † Quæstio. Sed pone quòd
liber homo fuit incontinenti occisus: & sic nullæ
impensę sunt factę medicis. tunc quid æstimabitur.
R ñ. operę quibus cariturus est pater: vel si fuit pa-
ter occisus æstimabit hæres operas illas quas ami-
serit & potuit haberę temporę vitæ suæ: puta sartor
serit

A erat, vel pelliparius, vel mercator, vel aduocatus. Quæstio. † Quid si nullã artem habebat sicut multi
12 inutiles inueniuntur:& sic nullę operæ possunt æstimari. Respondeo:& tunc nullę æstimabuntur:vt arg. ff. de liberali causa l. vlt. & argu. ff. de vsufru. l. arboribus. §. de illo. † Quæstio. Sed vsq; ad quod tẽ-
13 pus æstimabuntur operę quibus quis cariturus est. Respõdeo vsq; ad tẽpus quo verisimile est illũ occisum potuisse viuere secundũ æstimationẽ legis: vt ff. ad falci. hæreditatũ computationi: vt est arg. ad idẽ ff. de transact. l. cùm hi. † Quæstio. Sed quod intelli-
14 gis publicum certamen. R. quod Imperator con-
B cessit: vel consuetudo loci: alia certamina intelligo priuata. ff. de fluminibus. l. j. §. j. & ff. de fundo instr. l. cũ de lanionis. §. asinã. arg. ff. quod vi aut clã. prohibere. §. sed cùm promisit. † Quæstio. Item quæri-
15 tur: an actio ista directa vel vtilis detur cõmodatario? dicit dominus meus ꝙ non: vt ff. e. l. item Mela. §. eum qui. licèt actio de pauperie detur: vt ff. si quadrup. pau. fec. dica. l. ij. Sed quęritur: quare. l. aquil. l. actio denegatur: de pauperie autem conceditur. Respondent quidam sic. quòd directa actio aquilię
C denegatur cõmodatario: vtilis cõceditur: sic non potest notari contra. Alij dicunt, quod si interesset cõmodatarij agit lege aquil. pro suo interesse: & sic in actione furti si non interest, non agit. & sic in vtraq; idem dicunt tam in actione legis aquil. quam in actione de pauperie: vt ff. de furt. l. eum qui. §. idem scribit. & l. creditor. alij dicunt vt dominus meus, ꝙ non datur aquil. nec vtilis: nec directa: ideò quia alterius naturæ est ista, quæ est pœnalis vel de pauperie ad interesse. sed consentio domino meo qui denegat actione legis aquil. cõmodatario dari: ratio ta-
D men sua mala. sicut & aliâs. ff. de exc. tutor. l. qui testamẽto: nam si ideò denegatur hæc actio, quia pœnalis, multo fortiùs debet denegari actio furti: sed illa cõceditur: ergo & ista: vt C. de furt. l. vlt. hanc autem quæstionẽ dominus Io. reputar friuolã, quare illa datur & ista non: sicut si aliquis quæreret quare condictio furtiua soli dño datur: vt ff. de condictio. furti. l. j. actio autem furti datur ei cuius interest: vt ff. de furtis. l. is cuius. Vnde remotis his omnibus prędictis hanc rationem assigno: & dico, quòd ideò de-
E negatur aquilia commodatario: quia directa datur domino: vtilis datur habenti ius in re: vt vsufrutario & fructuario creditori, cùm distinctiõe sicut dicam: vt ff. e. l. item Mela. §. lege aquil. & §. vlt. commodatarius autem nec dominus est, nec ius habet in re: & ideò non agit nec vtili nec directa: si autem de pauperię vel alię actiones quæ pro interesse competunt, datur commodatario plenum est. † Quæstio.
16 Quid de creditore dabitur sibi vtilis aquilia. Respondeo, aut loqueris de creditore, cui res est obligata, aut de alio cui fortè res fuit promissa, si fuit obli-
F gata, aget aquilia vtili in duobus casibus, si debitor est non soluẽdo: & si actionẽ temporalem tẽpore amisit: aliâs non: vt ff. e. qui occidit. §. qui pignori: licèt enim personalis actio sit sublata: durat tamẽ ius pignoris: vt C. de luitiõe pigno. l. intelligere. & ideò habet ius in re: alius autẽ creditor lege aquil. non aget, quia non habet ius in re: sed debitor. lege aquilia aget: & illam tenetur cedere creditori: vt ff. eod. l.
17 huic scripturæ. † Quæstio. Sed quid si seruus promissus occiditur: aget creditor, vel debitor est liberatus. Respõdeo: refert à quo occidatur: si à debitore per-

G petatur actio contra illũ & fideiussores: & contra patrem qui tenebatur ex filij persona: vt ff. de verbo. obliga. si ex legati. & l. si seruum. §. de illo. & §. vno. & §. an filius. si autem occidatur à fideiussore: si quidem post moram rei & suam vel post morã rei tantùm tenetur actiõe prima & directa: si verò post moram suam tantùm nõ tenetur prima actione sed vtili. si verò ante omnem morã suã: & principalis tenetur de dolo: vt ff. de dolo. l. si fideiussor. & ff. de vsur. l. mora. §. vlt. consideratur enim mora in persona cuiusque & rei & fideiussoris: vt ff. de fideiusso. l. si
H testamento. §. quæsitum. si verò occidatur à creditore antequã debitor sit in mora, liberatur quidẽ debitor, & aget contra illum lege aquilia. si autem post moram debitoris liberatur quidem debitor: sed non aget lege aquilia: vt ff. e. l. legis aquil. si autem occidatur ab extraneo liberatur quidem debitor: sed creditor aget de dolo cõtra occisorem: vt ff. de dolo. arbitrio. §. vlt. hæc ita se habent nisi occidatur seruus in casu licito à quocunq; occidatur: tunc enim liberatur debitor: vt ff. de verbo. obliga. qui seruum. & ff. de leg. j. quid ergo. §. si hæres. & sic intelligitur cum
I prędicta distinctione. ff. de verb. oblig. mora. Oppositio. Sed opponitur, cùm dicis debitorẽ liberari extraneum teneri de dolo, quãdo ille occidit: sicut dominus meus notat in summa istius tit. lex aquil. dicit liberatum debitorem, puta hæredẽ: & legis aquilię actio remanet in hæreditatem, & datur hęredi: vt ff. e. l. huic scripturæ. §. j. & sic durum videtur, quòd occisor extraneus teneatur creditori actionẽ de dolo: & hęredi debitoris teneatur lege aquilia, sic esset contra. ff. nau. caup. stab. l. licèt. & ff. de pœnis. sanctio. Respõdeo: multi distinguũt vtrũ in odium cre-
K ditoris occidatur seruus: & tunc locum habet ff. de dolo. arbitrio. aut in odium debitoris: & tunc locũ habet lex illa huic scripturæ: & est ibi ratio ꝙ legatarius non possit agere: quia nec dominus erat ante hæreditatẽ aditam: nec ius habebat in illo: & sic in casu isto moritur seruus cũ lucro hęredis: vt ff. aliâs: ff. de leg. j. l. filius. §. vlt. & hoc dixit dominus meus Azo. R. tamen dicit, ꝙ siue in odium creditoris vel debitoris vel hæredis vel legatarij semper acquiritur debitori actio: & tamẽ cogitur cedere legatario seu creditori, & ita illi agũt sibi actione cessa: quod
L enim legitur. ff. de dolo, arbitrio. § vlt. quòd agit de dolo creditor exponit R. propter dolum delinquẽ-
18 tis actione legis aquiliæ sibi cessa. † Quæstio. Sed illud quæritur quomodò potuit hæredi quæri: videtur quòd non: nam lex aquilia damnum consequitur: at hic non videtur pati damnũ, sed potiùs à debito liberatur interitu rei. cùm seruus si modo nõ fuisset occisus adita hęreditate legatarij fuisset: vt ff. de furtis. à Titio. Respondeo. hæredem ideò dico agere: quia eum non credo liberari: tũc enim liberatur rei interitu: cùm res naturali interitu decedit: at si fa-
M cto alterius non liberatur, cùm ipse contra eum habeat actionem. argu. ff. eo. proinde. in princip. & ff. si quis caut. l. ij. §. vlt. nam si liberatus esset hæres lege aquilia non ageret: vt ff. de dolo. arbitrio. §. vlt. non enim posset vna occisio & liberationẽ & actionem parere, sicut nec vna solutio: vt ff. de condicti.
19 indeb. cùm his. §. si fideiussor. in fi. † Quæstio. Item quęritur in l. illa huic scripturæ: quare seruo occiso ante hæreditatem aditam non aget legatarius l. aquilia seruo autẽ vulnerato ante aditã hæreditatẽ

A tenetur eam cędere legatario? Respondeo: illud in
vulnerato: & ideò quia seruus superest qui transit
20 in legatarium licèt vulneratus. † Quæstio. Item non
quid datur hæc actio bonæ fidei possessori. Respon-
deo lex dicit, quòd detur sibi in factum: vt ff. eod. l.
item Mela. § sed & si seruus se i fortè l. illa loquitur
quando titulum habet, quòd detur sibi in factum:
vt in l. prædicta. & ff. e. si dominus. licèt quidam di-
21 cant de vtili aquilia. † Quæstio. Sed quid si titulum
non habet videtur? quòd non agat: vt ff. de rel. g. i. l.
ij. §. j. & ff. de seruo corrup. l. j. sed tamẽ potest dici de
B quolibet possessore siue titulũ habeat siue nõ: nam
lex ibi generaliter loquitur: vt ff. de ædil. edict. l. iu-
22 stissimè §. vlti. † Quæstio. Sed quare agit bonæ fid.
posse. & non cõmodatarius vt dixi. Respõdeo: quia
bonę fidei possessor habetur loco domini: vt ff. de ac
quiren. rer. domi. l. bonæ fidei: sed ad quid agit in fa-
ctum. Respõdeo propter operas in quibus habetur
loco domini: vt in prędicta l. bonę fidei. Et sic solui-
tur alia quęstio quare bonæ fidei possess. aget, cùm
ipse teneatur lege aquil si seruus alij det damnum.
nam cùm teneatur aquil. nõ aget: vt C. de furt. apud
C antiquos Respõdeo propter diuersa tenetur bonę fi
dei possessor. agit enim propter operas non pro æsti
matione ipsius serui: ipse autẽ tenetur noxali: & ita
intelligimus leges ff. e. item Mela. & l. si dominus.
& l. si eo tempore. & quod ibi dicit lex aquil. i. in fa
ctum subsid. & sic generali illa in factum: vel in fa-
ctum subsidiaria. l. aquil. vt in prædictis legib. Item
Mela & l. si dominus. in omnibus enim damnis in
quibus quis non tenetur lege aquil. in factum actio
23 datur: vt ff. eod. si seruum meum. §. vlti. † Quæstio.
Item quæritur. ff. e. l. huic scripturę. §. si seruus. in fi.
D dicit, quòd si seruus institutus hęres à domino & li-
ber sit occisus, ꝙ hæres illius liberti lege aquil. non
agit. assignatur ratio duplex prima, quòd res perue
nit ad eum casum à quo incipere non potest: vt in l.
seq. licèt ratio illa videatur insufficiens per legẽ. ff. de
act. & oblig. quæcũq;. sed nõ est: quia actio illa nun
quam cõpetit illi facto libero: ergo nõ competit hę
redi. Item non competit domino: redditur & alia ra
tio: quia nõ debet hæres consequi æstimationẽ sui
testatoris. ergo loquitur de substituto ipsius serui:
vt ff. eod. l nam sicut. § si dominus. Item nec aget a-
E quil. substitutus seruo vel etiam legitimus hæres te-
statoris: vt ff. eod. inde Neratius. § si seruus. noli in-
telligere de legitimo ipsius liberti: quia non posset
habere legitimũ eùm hæreditatem non potuit trans
misisse: vt C. de iure deliberãdi. quoniam. licèt aliter
sit glossatum: cohæres tamen eius aget aquil: vt ff.
eod. nam sicut. §. vlti. quæ est ratio. Respondeo sub-
stitutus seruo & legitimus testatoris ideò non agũt:
quia ipsi nullum damnum habent propter quod a-
ctio ista competat: vt ff. eod. qui occidit. §. vlti. pro-
pter mortẽ illius commodum eis accreuit: quia ha-
F bent hæreditatem: cohęres tamen agit habito respe
ctu ad tẽpus vulneris nõ ad tẽpus mortis: & sicut eõ
cõpetijt testatori, cõpetit etiã cohęredi: vt ff. e. l. huic
scripturę. §. vlti. & l. si dñs. § fi. & l. Titia. cum l. seq.
aliàs non videtur, quòd posset etiam cohęres agere.
24 Quæstio. † Item quæritur quid est quod dicis lex ff.
eod l inde Neratius. §. vlti. quòd remittitur actori
confessoria actio. i. confessorius actus: ne necesse ha
beas docere eum occidisse: cæterùm à quocunq; ho
mine occisum esse oportet. Respondeo: verba illa

G duobus modis intelligo: si ille qui confessus fuit se
occidisse, paratus sit ostendere illum viuere: vel mor
tuum naturali morte, remittitur sibi confessio illa. i.
quòd propterea non damnatur: cùm ad hoc vt dam
netur oportet, ꝙ esset quis ab aliquo occisus. in hoc
enim confessio prodest actori: vt non habeat neces-
se docere, quòd ille occideris eum qui confessus est:
vt l. sequenti hoc apertius: & ff. de interrogato. acti.
confessionibus. vel aliter etiam remittitur actori cõ
fessoria illa. i. reo, qui est actor propter probationes:
quia probat illum viuere. ff. de proba. in exceptioni-
H bus. & ff. de except. l. j. non autem remittitur sibi il
la confessio, si vult probare ab alio occisum: & sic
per consequẽtiam non est à se occisus: quia ista pro-
batio non releuat ipsum, cùm sufficit à quocunq;
25 occisum. † Quæstio. Vltimò quæritur super lege illa
ff. eod. in lege aquilia: si deletum. & multis modis.
In primis non videtur, quòd locum habeat aquilia:
nam illud erat chirographum quod est priuata scri-
ptura. vt C. qui poti. in pigno. l. scripturas. si erat pri-
uata: ergo ad probationẽ non sufficiet: vt C. de pro-
bation. l. instrumenta. & l. rationes. & l. exemplo. si
I ad probationem non prodest. & si est deletum: ergo
nullũ est damnũ, maximè cùm rei veritas aliàs pro-
bari possit: vt ff. de fide instrumen. l. penul. arg. C. de
fide instru. l. cùm donationis. Respondeo: scriptura
illa licèt esset priuata: tamen mihi proderit contra
debitorem, qui eam fecit: quia licèt sibi non prosit
contra te tamen præiudicat: vt ff. de interro. actio. l.
de ætate. in princi. vel aliter illa priuata scriptura ha
beat subscriptionem trium testium: vnde ferè habe-
tur pro publica: vt C. qui pot. in pigno. scripturas.
vel fortè alijs adminiculis adiuuabatur vt dixit H.
K si adiuuentur: vel impropriè ponitur chirographum
pro publico instrumento. Item non videtur, quòd
aliquo casu possit agi lege aquilia contra debitorẽ:
& si agit in nullo casu poterit fieri exactio: quod ita
probo: aut enim deficiet cõditio: aut extabit. si defi-
ciet, nec iste tenetur qui deleuit: nec principalis de-
bitor: quia sicut in lege illa in lege aquil. si dele-
tum. cauetur: exactio differtur in tempus conditio-
nis: si extitit conditio, & debitor principalis est sol
uendo, potest agi contra debitorem: sed tũc agitur
quando debitor non est soluendo: vt notauit domi
L nus meus ff. de edendo, argẽtarius. §. cùm autem. &
ff. eod. qui occidit. §. j. & ff. de eo per quem factum. l.
vlti. & ff. de fur. qui tabulas si verò debitor sit insol
uendo: licèt dominus meus dicat in casu agi quan-
do debitor principalis est non soluendo: non vide-
tur verum. nam pone ꝙ propter chirographum de-
letum contra principalem non possum agere: vt ff.
de furt. itaque. & ff. de dolo. nam is cantabis vacuus
coram latrone viator. Respondeo & dico, quod agit
contra debitorem, si extat conditio, & debitor prin-
cipalis est souendo, qui inficiatur debitum: & testes
M eo tempore mortui sunt, per quos non possum pro-
barę cõtra debitorẽ princpalẽ. Si tu quæras nõ pos-
sum probare per attestationes illas contra debitorẽ
principalẽ. Respõdeo non: vt C. res inter alios acta.
& C. de fide instru. si veteris. l. denũciasse. § quẽ. & sic
apertè contradico domino meo. Item alia ratione
videtur ꝙ non habet locũ aquil. ex quo enim actor
habet testes, potest illos ante litẽ contestatam. indu
cere: sed hoc hodie: vt C. de vsur. pupil. l. vlti. & in au
then. de testib. coll. vij. §. pe. non autem poterat hoc
facere tem

A facere tempore harum legum. & hoc Io. imò etiam
tempore harum legum: vt ff. de testib. current. & ff.
de furt. l. quidam tabularum. Vel aliter istud in reo:
hoc in actore: vel aliter. illud extraordinarium auxi
lium de testibus producẽdis ante litem contestatã:
vnde mihi aduersarius non poterit imputare: sed il-
lud omitto: vt ff. de bonis auct. iudic. poisid. l. prętor
ait. §. penul. & ar. ff. e l. Stichũ. Item objicitur quod
debuit condemnari quanti nomen illud cõditiona-
le potuit vendi. vt ff. ad leg. falcid. l. hæreditatũ com
putationi. & l. pater filium. & ff. de furtis. l. si quis
B vxori. §. vlti. sed fortè in electione rei est quid velit
præstare. s. quanti vendi potest. an substinere condẽ
nationem in totum: vt ita deficiente condemnatio-
ne condemnatio alia euanescat: vel lex ista in l. me-
dium statuit. *Oppositio.* Item opponitur ex eo quod
legitur ff. de tabulis exhib. locum. §. condemnatio.
vbi si legatum sit sub conditione relictũ soluit illud
ille qui tabu. non exhibet, ac si purè esset relictum:
non expectato euentu cõditionis. Respõd. aliud in
interdictu: quia qui tabulas non exhibet, pœnã suæ
contumaciæ soluit: quia locum habet etiã si nullũ
C damnũ interueniat, lex autẽ aquilia nisi dammum
interueniat, cessat. vt ff. e. si seruũ. §. rupisse. *Quæstio.*
26 Item † quæritur si fiat cõdemnatio in tabulis tantũ
vel in eo quod cõtinebatur in eis. Respõd. de eo q̃d
cõtinebatur in eis: vt ff. e. de furt. qui tabulas. & arg.
C. quæ res pigno. oblig poss. l. eum qui emptores. &
C. de dona. l. j. & ff. de leg. iij. qui chirographũ. *Op-
positio.* Item opponitur ex eo quod legitur ff. de eui
ctio. l. non quemadmodum. Respondeo: in l. ista &
præsens erat obligatio, & præsens actio, præ-
sens causa, & pręsens sententia: sed non pręsens ex
D toto actio vel exactio: quod est mirabile, vel notabi
le & speciale: sicut sunt multa alia specialia. quid de
pœna inficiatiõis, & indebito repetẽdo, & de culpa
leuissima: illud non placet quod hic inducat testes
causa publicationis: quia secundũ hoc repelleret se
ipsum actor à lege aquil perpetuas sibi parãdo pro-
27 bationes. & sic respõdit dñs meus. † *Quæstio.* Item
quęritur quid debeãt dicere testes. Respõd. dico, ꝙ
nos scimus, ꝙ talis promisit Titio pro aliqua cau-
sa x. sub conditione, si nauis venerit ex Asia: & ex
hac promissione debitor fecit inde chirographum
E quod nec plus nec minus cõtinebat: istud chirogra
phũ iste deleuit, vel aliter esto quod habeat testes
qui interfuerunt promissioni: habet tamẽ qui vide-
rũt chirographũ istius debiti: isti dicẽt nos vidimus
istud chirographũ in prima figura in quo cõtineba
tur, ꝙ talis ex causa donationis promisit Titio x. si
nauis venerit ex Asia: quod chirographũ scripsit ta-
lis notarius. & istud chirographũ iste deleuit: & hoc
est quod dicit lex summatim probari debitũ: quia
non ex toto probo cõtinentiã instrumẽti per authẽ.
vt fratrũ filij. qui est in C. de eden. si quis in aliquo.
F *Quæstio.* † Item quæritur: qualiter pronuntiabit iu
28 dex. Respondeo: purè: sed executio differtur in tem-
pus conditionis. hoc etiam alibi contingit: vt ff. de
verb. oblig. l. interdum. quidam tamen imperiti di-
cũt sententiã ferendam sub conditione sed malè: nõ
enim fuisset aliquod dubiũ de executione, si senten
tia conditionalis fuisset ex hac lege: quidam minus
periti sumpserunt arg. vt testes ante litem contesta.
possunt produci: sed verum est, quod dicunt, sed nõ
per legem istam: hic enim agebatur contra damnũ

G dantem contra quẽ sicut dixi omnia sunt pręsentia:
si enim ageret contra debitorẽ ante conditionẽ age
retur vt cautio interponeretur: vt ff. de iure do. licet.
29 ff. de iudi. l. in omnibus. † *Quæstio.* Item quæritur si
testes erant iuuenes & robusti: nunquid isti inducẽ-
tur ante conditionis euentũ: dñs meus respondit &
dixit, ꝙ non intelligit l. de testibus illis quo verisimi
le est non existere tẽpore cõditionis: puta, senes erãt
& infirmi: & sic amittit in omnibus casibus, vbi an-
te litẽ contestatã inducuntur: vt de talibus testibus
intelligamus: & de illis etiam qui longinquo sunt
H abfuturi: vt ff. de furt. quidã tabularũ. & C. de vsur.
pupil. l. vlti. & ff. de testibus. curẽt. & in authẽ. de te-
stibus. § vlti. sed salua pace dñi mei non credo verũ
in l. ista: licèt verũ sit alias. nam in l. ista debitũ erat
cõditionale: & illa conditio casualis ante cuius euẽ
tum etiã robustissimi iuuenes possint mori: & hoc
est quod dicit lex ista ꝙ testes possunt non esse: nam
omnia sunt hominũ tenui pendentia filo. & ideò ge
neraliter de omnibus testibus intelligo. arg de furt.
l. cum qui § vltim. has quæstiones vt vtilissimas su-
per lege aquilia, tractare pręsidi.
I *Si quadrupes alicuius dederit damnum alicui, tenetur do
minus quadrupedis actione in factum de pauperie.*

De actione in factum de pauperie, Rubric.

1 *Actio in factum de pauperie ad hoc ut competat, quot requirantur.*
2 *Animal nocere solitũ quomodò cõtra naturam aliquid dedisse uidetur.*
3 *Delicto ex eodem quo casu bis aliquis puniatur.*
4 *Actio in factum de pauperie quo casu concedatur: & an alia actio locum habeat.*
5 *Actione legis aquiliæ pœna ducentorum solidorũ & aureorum quinquaginta cuius erit.*
K
6 *Quadrupes quæ aliam sit aggressa: si dubiũ sit: & utraq; sit mortua: neuter dominus alteri tenebitur.*
7 *Positiones actoris & rei in tali actione. & nu. 8.*
9 *Libelli in tali actiõe quomodò cõcipiãtur. cum plur. seq.*
14 *Actio legis aquiliæ an detur commodatario uel fulloni uel creditori.*
15 *Animal aliquod dans damnum si in segete alicuius reperiatur: quid faciendum sit.*
16 *Animal damnum dans si occidatur ab aliquo: an actione legis aquiliæ teneatur, qui occidit.*

L SI QVADRVPES alterius det damnũ ali-
cui: ille habet actionem cõtra dominum quadru-
pedis in factum de pauperie, per quam compellitur
dare tantùm damnum vel dare animal noxæ: vt ff. si
1 quadru. paupe. fec. dica. l. j. & instit. e. ti. † Quæ actio
ad hoc vt cõpetat, tot sunt necessaria. In primis, ꝙ
animal det damnum. Secundum, ꝙ animal istud sit
quadrupes, ad hoc vt locũ habeat directa: alioquin
si bipes, puta, gallina: locum habet vtilis: quia sen-
tentia edicti locum habet, licèt verba deficiant: vt
ff. eod. l. j. §. j. & §. ij. & l. penul. Tertium, quòd dam
M num sit datum contra naturam: vt ff. e. l. j. §. & gene-
2 raliter. & §. itaq; vt Seruius. † *Quæstio.* Sed qualiter
intelligitur contra naturam: lex prima ponit exem-
plũ: puta equus calcitrosus calce percussit: aut mul-
ta per nimiam ferociam calce percussit: aut bos cor
nu petere solitus, cornu petijt: aut si canis aliquem
momordit: sed si ita est quomodò contra naturam
damnum dat animal, quod erat solitum sic nocere:
imò non dat damnum contra naturam, sed secun-
dum suã naturam. & ideò hæc actio non debet habe

A re locum. Respondit dominus meus, & ita glossat
contra naturam, scilicèt sui generis: non contra na-
turam sui: alioquin si sua natura det damnũ, locum
habet vtilis actio in factum de pauperie, & sua na-
tura. i. sui: vel sui generis: vt ff. e. l. j. §. j. & institu. e. §.
j. & argu. ff. ad legem aquil. l. Quintus. & arg. ff. de
præscript. verbis. l. qui seruãdarum. §. vlti. & hoc do
minus meus: vnde subaudiendum est in litera maxi
mè, vt cornu petere solitus &c. subaudi maximè:
quia multomagis si non erat solitus cornu petere:
sic etiã glossauit. P. & dominus meus. *Oppositio.* Sed
B opponitur legitur ff. e. l. j. §. in bestijs. & institu. e. tit.
§. hæc autem actio. quod fugerit vrsus, & dederit dã
num: non potest quondam dominus cõueniri: quia
desijt esse dominus, vbi fera euasit, & si tu occideris,
corpus tuum erit: vt institu. eod. §. cæterũ. ff. de ædil.
edict. l. bi enim. & l. generaliter. & l. qua vulgò. ꝙ si
canis, vrsus, leo, & aliud animal quod nocere potest
eunti alicui per illam partem, qua vulgò iter fit, & si
liberum hominem occiderit, soluet ducẽtos solidos:
si noceat libero homini fortè in personam vel mem-
bris vel aliâs punitur dominus animalis quantum
C æquum fuerit visum iudicanti extraordinariam pœ
nam imponẽs: si verò in alijs rebus det damnum, te-
nebitur in duplum: siue animal illud sit solutum: si-
ue ligatum: sed præter illam pœnam habet locum
actio in factum de paupene: nec vna actio alteram
tollet. Respondeo: quod legitur ff. e. l. j. §. in bestijs.
loquitur quando damnum datum fuit ab vrso eo tẽ
pore quo aufugit: vnde meritò illud damnum non
requiritur. lex autem institu. eo. §. cæterùm. & ff. de
ædil. edict. loquuntur quando damnum dederunt:
& non in fuga. imò tunc cùm erant in custodia do-
D mini. † *Quæstio.* Item si tu quæras quare ille grauis
3 simè sic punitur, & quomodò ex eodem delicto quis
sic punitur, & bis: & sic contra iura: quia non debet
de delicto eiusdem hominis sæpeiùs queri. vt ff. nau.
caup. stabu. l. licèt. nec Deus iudicat aliquem bis in
idipsum: & sanctio legum nõ æstimat idem delictũ
varijs æstimationibus coërcendum: vt ff. de pœnis.
sanctio. & de vna re non debet quis pati duas calũ-
nias. vt in Lombarda, de depositio. l. vnic. Respon.
licèt vnum sit factum: plura tamen sunt delicta. pri-
mum ideò quòd habuit illa animalia in eo loco vn
E de iter fit. aliud quod nocuit libero homini, vel in re
bus suis, vel melius non est delictum vnum sed duo:
vnum, quia si nocuit libero homini: punitur domi-
nus propter illud in prædicta pœna ducentorũ so-
lidorũ: quia liberum corpus non recipit æstimatio-
nem: vt ff. e. l. penul. aliud quis aliâs damnum dedit
& non contra naturam: imò secundum naturam sui
generis prẹterquã in cane. omnes enim bestiæ aliæ
quæ ibi numerantur feræ sunt de sui natura: vnde
non habet locum directa actio in factum de paupe-
rie, sed vtilis. & primò pœna petetur condictione ex
F legibus illis. institu. eodem. §. cæterùm. & ff. de ædil.
edict. damnum autem quod est illatum petitur vtili
actione in factum de pauperie. *Oppositio.* Item ad-
huc opponitur: tu dicis, quòd liberum corpus non
recipit æstimationem, vt dictum est. quomodò ergo
pro libero homine occiso dantur ducentũ solidi: er-
go tàm iure Longobardo, quàm iure Romano libe
rum corpus æstimatur, vt in Lombarda de libero
homine. l. recolimus. quo etiã iure aliquando centũ
quinquaginta, aliquando cc. solidi: aliquando tricẽ
G ti solidi soluũtur pro æstimatione hominis. Respõ-
deo: non est verum, quòd liberum corpus æstimetur
iure Romano: vt dictum est: & ff. de his qui deiece.
vel effude. l. vlti. & illi. cc. solidi præstantur pro æsti-
matione liberi hominis: sed loco cuiusdam pœnæ:
sicut & soluitur pœna. l. aureorũ, quãdo ex deiectis
& effusis liber homo perijsse dicitur: vt ff. de his qui
4 deie. vel effud. l. j. §. j. & l. si verò §. hæc actio. † *Quæ-
stio.* Item quæritur si canis tuus comedat carnes
meas: vel equus tuus comedat herbas meas: vel por
cus comedat farinam meam: nunquid habet locum
H hæc actio directa vel vtilis: & si non habet locũ hæc
actio, quæritur quæ actio. Respondeo: non habet lo
cum directa: quia damnum non est datum cõtra na
turam rei consumptæ vel consumentis: ideò enim
est caro vt comedatur: herba & similiter farina: &
canis libenter comedit carnes: equus herbam: por-
cus farinam. *Oppositio.* Item non videtur, quòd lo-
cum habeat directa actio: quia tunc habet locum
quando quadrupes feritate mota nocuit: at come-
dere carnes: herbam: & farinam, non est hoc de feri
tate quadrupedis: & ideò non habet locum directa
I & sic vno modo exponitur illud verbum contra na
turam, licèt alio modo exponantur illa verba & pro
prius: vt supra dixi. credo autem quòd locum habet
vtilis: vt argu. ff. ad leg. aquil. l. qui occidit. §. si quis
alienum vinum. & l. si seruus seruum. §. vlti. & ff. de
præscriptis verbis. l. qui seruandarum. §. vlti. & C. ad
5 legem aquil. l. vlti. † *Quæstio.* Item quæritur prẹdi-
cta pœna cc. solidorum cuius erit: & similiter quæ-
ritur de pœna quinquaginta aureorum. & lex dicit,
quòd non sit hæredis imò est popularis, & datur ei
cuius interest magis, vel affinitate vel cõsanguinita
K te defunctum contingens: vt ff. de his qui deiece. vel
effud. l. si verò. § hæc autem actio. nec dabitur hære
di iure hæreditario: sed datur hẹredi, quasi vni de po
pulo. vt institu. e. in d. §. Respondeo: ꝙ datur agen-
ti: vt in l. prẹdict. dominus meus notat, quod dimidie
tur, quòd medietatem habeat fiscus: & dimidiam
aliam accusator: vt argu. ff. ad Silania. l. lege. §. vlti.
& C. de assessoribus. l. iij. Quartum est necessarium,
quòd quadrupes det damnum per se non instigatu
alterius, vel per factũ hominis: alioquin non agetur
contra dominũ animalis. sed agetur contra hominẽ
L cuius culpa quadrupes dedit damnũ: vt ff. eod. l. j. §.
ij. Idem est & si propter loci iniquitatem, hoc est du
riciam: vt ff. eod. l. j. §. quod si. & §. sed si instigatu. &
§. generaliter. nam & qui incitauit canem vt alium
morderet: ille qui incitauit, tenetur vtili aquilia: si-
cut hæc probantur ff. ad leg. aquiliã. l. item Mela. §.
item cum eo. & l. qua actione. §. sed & si quis plus iu
sto. & l. qui occidit. §. in hac. Quintum quòd illud
animal, quod dedit damnum, non fecerit se defendẽ
do. nam tunc non tenetur dñs animalis: vt ff. e. l. j. §.
cùm arietes. & est argu. quòd etiam iure Romano à
M me homicidium commissum causa me defendendi,
quòd non puniat: & hoc etiam in iure Lombardo:
6 vt in Lombarda de homicidio. l. si quis homo liber
se defendendo. † *Quæstio.* Quid si dubium sit quæ
quadrupes aliam sit aggressa: & vtraq; sit mortua:
neuter dominus alteri tenebitur: vt ff. ad leg. aquil.
scientiam. §. instrumenta. Sextum, quòd quadrupes
illa viuat eo tempore quo agitur: alioquin si mor-
tua sit: hac actione nõ tenebitur dominus, nisi post
litem contestatam, sit occisa ab alio: tunc enim tene
tur dominus

A tur dominus quadrup.ce.act. vt ff. eod.l.j.§. & cùm
in quadru.& §.post.& ff.de noxa.l.si plurium.§.sed
& si post.Illud autem no. quòd si quadrupes det dã
num libero homini in membris suis fortè,quòd ex-
cecauit eum: nõ habetur ratio deformitatis, sed ope
rarum amissarum & impensarum:vt ff.eod.l.ex hac
& ff.de his qui deiece.vel effud.l.vlti. In hac autem
7 actione actor fa.tal.posi.† *Positio actoris*. Ego dico,
quòd talis quadrupes tua est. Item illa quadrupes
tua est. Item illa quadrupes dedit mihi damnum ta
le. Item illud damnum dedit feritate naturali. Item
illud damnum dedit in quadrupedem meam super
B illam ambulando. Item illa quadrupes tua viuit.
8 Econtrà reus facit tal. posi. † *Positio rei*. Ego dico,
quòd illa quadrupes Titij est. Item quadrupes illa
dedit damnũ propter angustiam loci. Item dedit dã
num instingatu Sẽprouij. Item quadrupes illa mot
9 tua est. In hac actione concipiet actor libel.sic. † *Li
bellus*. Ago ego contra M. vt emendet mihi illud dã
num,quod sua quadrupes fortè asinus vel equus in
tulit in rebus meis mota naturali feritate: quod dã-
num æstimo xx.propono actionẽ in factum de pau-
C perie † *Libellus*. Vel sic. Ago cõtra talem, vt præstet
10 mihi & soluat æstimationẽ damni quam facio vel
æstimo xx.quod damnum intulit equus suus in te-
bus meis:puta fregit mihi vasa mea vel vegetẽ meã
calce fregit: & vinum est effusum naturali feritate
propono &c. Vel quãdo equus fregit crus calce vel
effodit oculũ: vel fecit aliquã plagam tibi dices sic.
11 *Libellus*. † Ago contra talem cuius equus calce me
percussit & fregit mihi crus seu brachium vel effo-
dit oculum: vel me vulnerauit:propter quã plagam
oportuit me dare medicis.x.& alia x.impẽdit in cu-
D ratione. & peto xx.pro operis tot quibus carui & ca
riturus sum.propono act.in factum de pauperie: sic
concipies libellum in directa : vt rectè probatur ff.
eod.l.j.§.j. & l.ex hac leg.& instit.e.§.j. In vtili autẽ
actione in factum de pauperie concipit sic libel. *Li
12 bellus*. † Ago contra talem cuius canis comedit
meas carnes:vel cuius equus comedit herbam meã:
vel cuius porcus comedit farinam meam : vel cu-
ius murilegus comedit lardum meum, quæ æsti-
mo xx.vnde illa xx.peto vt mihi soluat:propono a-
E ctionem in factum vtilem de pauperie. Quod sic re-
ctè concipi.libel.dicit lex.ff.ad leg. aquil. qui occi-
dit.§.si quis alienũ vinum.& alia iura sicut.s̃. dixi.
Oppositio. Sed omnibus libellis sic opponitur. nam
non videtur quod possit peti æstimatio damni : sed
vt animal detur noxæ, id est, detur actori pro noxa,
id est, pro delicto, & sic deditio noxæ est in obliga-
tione:ergo in petitiõe.lex enim tabul. voluit aut da
ri animal noxæ quod nocuit : aut offerat dominus
æstimationem noxę;vt ff.e.l.j.in princip ergo vide-
tur vt damni æstimatio sit in solutione : non autem
F in obligatione. Item videtur hunc sensum exprime
re ordo literæ:quia primò dicit lex xij. tabul. quòd
dominus det noxam, & posteà quòd offerat damni
æstimationem. Sed respondeo & dico, quòd damni
æstimatio est in obligatione: noxæ deditio in exso-
lutione, hoc probatur ex eo quod habes institu.eod.
titu.circa princip.& ff.de damno infect.l.prętor ait.
§.hoc edicto.& ff.de re iudic.miles.§ decem.& ff.de
petitio.hæred.l.item veniunt.§.cùm proximus.& ff.
de noxa.l. j. Multi tamen simplices dicunt libellum
concipiendum sic: & in actione noxali pro seruis
G sub alternatione vt dicas. † *Libellus*. Ago contra ta
13 lem vt emẽdet damnum vel seruum det noxę.& eo-
dem modo dicunt ferendam esse sentẽtiam propter
id quod habes institu.de officio iudic.in princip.sed
ex litera illa colligimus cõtrarium:nam ita dicit iu-
dex in actione noxali: Lucium Titium in decem cõ
demno.ecce scilicèt sententia aut noxæ dedat. illud
est consilium legis.sed hanc potestatem dandi noxę
dominus amittit,si negauerit quadrupedem in iudi
cio esse suam:vt ff.eod.l.j.§.interdum.& si cõuenia-
14 tur post quatuor mẽses post rem iudicatam:vt ff. de
H peti.hære.l.item veniũt.§ cùm prędiximus. † *Quę-
stio*. Sed nunquid hæc actio datur commodatario
vel fulloni vel talibus:vel creditori,puta conducto-
ri. Respond. & dico, ꝙ sic datur eis fortè vtilis: vt
ff.eo.l.hæc actio. & quare aliud in leg.quil. quæ nõ
datur commodatario: in superiori actione notaui.
15 *Quęstio*. † Item assiduè quęritur & maximè à sim-
plicibus. si inuenio animal alicuius in prato meo
vel in segete mea comedat & det damnum quid mi
hi faciendum sit? Respondeo: iure Romano prom-
ptum est auxiliũ:vt ff.ad leg.aquil.l. Quintus Mu-
I tius.quia non debeo illud animal ferire, nec inclu-
dere:imò si fecero tenebor:debeo enim istud animal
ducere tanquam meum & dominum admonere, vt
suum animal recipiat: & damnum mihi emendet:vt
in prædict.l.quintus. Sed quid si inclusi, an puniar
iure Romano. Respondeo:sic per edictũ diui Mar-
ci:vt ff.quod metus caus.l.extat.nisi fortè inclusero
causa custodię,redditurus domino si sciuissem:vt &
arg.ff.de furt.l.falsus.§.qui alienum quid iacens Et
sic soluitur alia quæstio. quid si ignorauerim do-
minum quadrupedis: tunc includam sicut meam
K donec dominum sciuero:vt dixi. † *Quęstio*. Quid si
16 occidatur anima sicut multi simplices faciunt:tene
tur qui occidit l. aquil.vt ff.ad le.aqui.quintus Mu
tius.& homo iure ro.iure tamen Lõgobardo aliud
est.quia si inuenit pecudem damnum facientem &
non cognoscat dominum cuius sit potest illam in-
cludere donec veniat certus dominus; sed interim
vadat ad iudicem.vt per prætorem faciat dici.quòd
inuenit equum: & si venerit dominus assignet sibi
dato fideiussore,vel pignore trium siliquarum & so
lidorum à domino equi:& si ille qui inuenit equum
L non vult restituere, punitur: & dicit lex ij. in Lom-
barda.de eo qui pecudem in damno inuenit. si au-
tem dominum cognoscat cuius sit,habet locum.l.j.
illius titul.si autem aliquis inueniat porcos in mes-
se sua, si inuenerit x.vel vltra.x. occidat vnum de il-
lis mediocrem: si verò minùs x. nõ occidat aliquem:
imò pro quolibet porco habebit.iij.sol.vt ff eo. tit.
l.de porcis.si in prato locum habet.l.vlti eiusdem
tit.si quis in porcos.si in silua locum habet.l.vlti. ti.
illius:si contra sit locum habet.l.penul.tit. illius le-
ges autem in Lombarda.de damno iniurię.l.si quis
M caballum. & l. si quis porcos.imponũt pœnam pro
præsumptione: excepto damno quod debet emen-
dari ex lege cornelia.

*Si aliquis uerberetur:uel pulsetur: uel domus eius ui in-
troita sit:uel etiam alio modo sibi inferatur iniuria, habet
actionem iniuriarum ciuilem.*

De ciuili actione iniuriarum ex leg.Cor. Rubr.

1 *Verberare an idem sit quod pulsare.*
2 *Iniuria facto cõmissa quare in aliquibus casibus per acti
onem legis corneliæ puniatur.*

A 3 *Actio ciuilis iniuriarum ad hoc ut competat, quot re-
quirantur.*
4 *Actio iniuriarũ si publica fuerit: & publico iudicio aga
tur, an postea ad pecuniarum condemnationem agi
possit.*
5 *Positiones actoris & rei in tali actione. & nu. 6.*
7 *Libelli in tali actione quomodò concipiantur. & nu. 8.*
9 *Filiusfamiliás si iniuriam passus fuerit qua actione age-
re debeat.*
10 *Actione iniuriarum quare pratoris inducta fuit: cùm ci-
uilis sufficeat.*
B 11 *Iniuriarum an dominus agere possit: si iniuria fiat merce
nario suo: uel capsario suo.*
12 *Seruo si iniuria fiat: an dominus iniuriarũ agere possit.*
13 *Iure Longobardo an omnis iniuria puniatur.*

LICET iniuria tribus modis committatur fa
cto, dicto & scripto, & tribus modis puniatur: in
iuria quę fit facto, punitur per legẽ xij. tabu. & est ci
uilis quæ fit dicto, punitur iure prætorio: & est præ-
toria, quę fit scripto: vt per libellum famosum puni-
tur per constitutiones imperiales pœna capitis: vt
C. de famosis libellis. l. vnic. De prima ergo videa-
C mus: quia de secunda s. in tract. pretoriarium. quod
enim iniuriarum actio sit ciuilis, quando de facto
infertur iniuria, & in tribus duntaxat casibus s. quã
do quis dicit se pulsatũ: verberatũ: domũ suã vi in-
troitã, dicit l. ff. e. lex Corn. & sic omnis iniuria quę
1 manu fit leg. Cor. cõtinetur: vt in l. præd. † Quęstio.
Sed nõnè idem est verberare, quod pulsare. Respõd.
non. verberare idem est quod pulsare cũ dolore: sed
est pulsare sine dolore: vt in prędict. l. §. j. Itẽ de qua
domo intelligimus. Respõ. generaliter de omni do
mo siue sua sit siue habeat domicilium: siue ergo in
D propria domo: siue in conducta vel gratis, vel in ho-
spitio quis inhabitet: siue in villa, siue in hortis: siue
etiã Romę causa studiorũ: vt in prędicta. l. §. j. & ij.
2 Quęstio. † Sed illud quęritur: quare facto commissa
iniuria puniatur, & in illis casibus. & per leg. Corn.
& io alijs non. Respond. ideò lex Corn. punit iniu-
riam, quæ facto cõmittitur: quia maior est quã iniu
ria verbis illata. vnde de illata verbis nõ curauit: &
ideò quia si aliquis dicit te cornutũ: & es in vero: nõ
tenetur ille qui dicit: quia verũ dicit: & peccata no
centũ nota esse expedit & oportet: vt ff. e. l. eum qui
E nocentẽ. si non es cornutus quid ad te? Ius autẽ prę
toriũ quod fuit factũ inductu in supplementũ iuris
ciuilis: vt ff. de iustit. & iure l. ius autẽ ciuile. §. vlti.
voluit iniuriã verbo illatã puniri: vnde iniuriarũ a-
ctio est prætoria. de qua diximus s. in tracta. præto-
riarum. & fuit ratio: quia aliquando per verba veni
tur ad verbera: & multũ habet hodie homo pro ma
lo verba iniuriosa: adeò quod multi stulti dicunt, ꝙ
melius vellent esse percussi de vno cutello, quàm ta-
le verbũ iniuriosum eis dixisse: sed à tali velle & tali
melioratione, libera nos dñe. In illis autẽ tribus ca-
F sibus ideò voluit l. xij. tab. puniri: quia domus cuiq;
tutissimũ receptaculũ est: vt de in ius vocã l. plerịq;.
& ff. de iniurijs. l. qui in domũ. & quia persona quæ
offenditur dignior est omnibus rebus: vt ff. de vsur.
l. in pecudũ. & institu. de rer. diui. §. in pecudũ. & ar.
C. de sacrosan. eccl. l. sancimus. & ff. de stat. hom. l. ij.
3 Vnde † ad hoc vt actio ista cõpetat, tot sunt necessa
ria ferè, quot diximus suprà de actione iniuriarum
pretoria. Et est aliud necessariò, quòd factum infe-
rat iniuria in aliquo casuum prędictorum. Item a-
G liud, ꝙ sit domus, quæ vi sit introita: si autẽ sit stabu
lum vel meritorium: vel viridarium non habet locũ
hęc actio etiã si per vim sit introitũ: vt ff. e. l. lex Cor.
§. j. & ij. in fi. *Oppositio.* Sed opponitur. nonnè si ali-
quis in hortis habitat: & domus eius vi sit introita,
locum habet hæc actio: vt s. dixi. quomodò ergo nõ
habet locũ hęc actio si meritoriũ eius vi sit introitũ.
Respondeo meritoriũ intelligas. i. de horto in quo
non erat domus. Item si domũ inhabitat, saltẽ per
aliquod tẽpus: non autem si habitauit per momen-
tum: tunc enim & si per vim sit introita non habet
H locũ hęc actio iniuriarũ: vt ff. e. l. lex Corn. §. j. in fi.
sed licèt per constitutiones puniatur iniuria scripto
illata, & pœna capitis vt dictũ est. videtur tamen ꝙ
puniatur per l. xij. tabu. & per senatuscõ. cuius no-
men non habemus. vt ff. e. l. lex Corn. §. si quis librũ.
& l. senatuscõsulto. ex quibus legib. collige act. iniu
riarũ esse publici iuris: & capitalem pœnã contine-
re quãdo per scripturã, & in notã alicuius fit iniuria:
& taliter cõdemnatus fit intestabilis: puta in notã
alicuius aliquis facit iniuriã qui carmen aliquod fa
cit puta cantionẽ: sicut faciũt ioculatores: & etiã si-
I ne scriptura, si in ignominiã alicuius seu etiã quid
aliud faciat, quod ad infamiam alicuius pertineat
siue prę sentis siue absentis. nam absenti fit iniuria:
puta si aliquid dicat, vt aliũ infamet: vel veste lugu-
bri vtatur, aut sordida: aut si barbã dimittat vel ca-
pillos submittat, aut proponat, aut cantet aliquid
quod pudorem alicuius lædat: puta dicit sic vadit ta
lis. In alijs autem casibus erit priuati iuris: & ille tã-
tùm agit, qui iniuriam passus est. in prędictis autẽ ca
sibus cuilibet de populo cõpetit actio: vt ff. eo. item
apud Labeonẽ. § ait prætor. & l. lex Cor. §. pe. & vlt.
K & l. quod senatus. sed quod dixi de veste lugubri
seu sordida & de barba & de capillis hoc attende
esse verũ si sit extraneus ille qui fecit: cæterũ si sit cõ
iuncta persona vt inuita in illum reum dicere testi-
moniũ non cogatur: & si fecerit, tamen iniuriarum
non tenebitur: vt ff. e. l. vestẽ. Et generaliter not. om
nem iniuriã, quæ fit manu leg. Cor. puniri. & esse a-
ctionẽ iniuriarum ciuilem: vt ff. eo l. lex Cor. §. j. Et
quod dixi de aliquo verberato, intelligas si sit verbe
ratus in vero. Quid enim si non sit verberatus à me:
sed contra ipsum manum leuaui vt percuterem: non
L tamen percussi eum: non tenebor leg. Cor. sed iniu
riarũ actione pretoria. ff e. l. item apud Labeonẽ. §.
4 j. † Quęstio. Sed quęritur quando actio iniuriarum
est publica vt dixi: si agit publico iudicio: si potest
postea agi ad pecuniarũ condemnationẽ. Respon.
põt agi vtroq; iudicio. verũ si egi vno iudicio nõ po
tero agere reliquo: vt ff. e. l. qđ senatus. Quidã tamẽ
minus intelligentes dixerunt ex quolibet publico
crimine posse agi ciuiliter & criminaliter: & hoc su
munt ex leg. ff. e. l. prætor. §. j. sed aptè errant. multa
enim sunt crimina publica ex quibus nõ potest agi
M nisi criminaliter ex homicidio: ex adulterio: ex l. Iu-
lia maiesta. & ex multis enim potest agi nisi crimi-
naliter. Item ex leg. fauia de plagiarijs, quod crimẽ
publicũ est sed pecuniaria in vsu esse desijt: vt ff. ad
leg. fale. de plagia. l. vlti. quidã tamen sunt publica
ex quibus potest agi ciuiliter & criminaliter: sicut
in lege Iulia, de vi publica vel priuata: ex quibus cri
minaliter dãnatus deportatur ex leg. Iul. de vi pub.
ex vi priuata damnatur in tertia parte bonorum: vt
insti. de public. iudi. si agatur ciuiliter, agitur ad re-
cuperan

A cuperandã possessioné:vt ff.de vi & vi arm.l.j. sed
hoc non est bonũ exéplum:quia non agit ciuiliter
ex eadẽ leg.sed alio iure bonũ est exéplum in crimi-
ne falsi:quia ciuiliter & criminaliter agitur:vt C.ad
leg.Cor.de falsi.l.damus.criminalis pœna est depor
tatio:ciuilis duplũ interesse:vt ff.ad leg.Cor.de fals.
l.j.§.vlt.& l.penu. Item in actione sepulchri violati
quæ publica est & pœna criminalis. si ossa extraxit
vltimo supplicio afficietur,aliàs relegatur, aut da-
tur in metallũ ciuiliter agetur ad interesse : vt ff. de
sepulchr.viola.l.prætor.in princ.& §.vlti. & l.de se-
B pulc.viola. l.vltim. & alia etiam inueniuntur, quæ
non curo prosequi.nec obstat lex illa ff.e.prętor. ꝙ
lex illa sic intelligitur ex quibus causis publica sunt
iudicia,ex his causis non esse nos prohibendos,quo
minùs priuato iudicio agamus.q.d.legislator illam
regulá vult assumere:vt ex publicis iudicijs ex qui-
bus:potest agi ciuiliter:si agatur criminaliter quod
posit agi ciuiliter:fallit in actione iniuriarũ ex qua
agitur tantùm ad vindictã: vt ff.de col. bonor.l.cũ
emancip.non autem assumit illam regulá, quòd ex
omnibus,criminibus publicis posit agi ciuiliter
C & criminaliter: quia hoc stare non posset & vt di-
xi.¶In hac autem actione actor facit tales position.
pro maiori parte quas diximus ŝ.de actio. iniuriarũ
5 prętoria,& faciat alias. † *Positio actoris.* Ego dico,
ꝙ tu me verberasti. Item domũ meam per vim intra
sti. Item me pulsasti. Item de me carmem famosum
scripsisti. Item malã cantioné cantasti. Item lugu-
bré vestem ad iniuriã mei portasti. Item cappillos
submisisti. Econtrà reus facit tal.posi.de quibus di-
6 ximus ŝ.in tractatu prętoriarũ: faciat & istas. † *Po-
sitio rei.* Ego dicò, ꝙ tantũ manũ leuaui. Item domũ
D illã tu conduxeras,vt stares ibi per momentũ. Item
ego sum frater tuus carnalis. Item domũ illã intra-
ui de voluntate tua. Item illud quod cãtaui vel scri-
psi verũ est. Item illã barbã vel illos capillos & ve-
stem sic portabas: & licèt modò non portes, nó er-
ro:ad tépus enim quo fiunt iniurię me refero:vt ff.l.
7 iniuriarũ. In hac actione concip.act.libel. † *Libellus.*
Ago e. R. cõtra M. qui iniuriosè & violenter intra-
uit domũ meã vel me pulsauit:vel verberauit,quam
iniuriã nollé sustinuisse pro x.libr.auri.vnde in prę-
dicta quãtitate illũ mihi cõdemnari peto : propono
E actioné iniuriarũ ciuilé ex leg.Cor. ꝙ ita rectè cóci-
piatur libel.dicit lex.ff.eo.leg. Cor.& l. prætor.& l.
item apud Labeoné.§.ait pretor. Eodé modo oppo.
huic l.sicut opposuit alio libel.ŝ.in action.iniuriarũ
prætoria. *Oppositio.* Item adhuc oppo. ꝙ non vide-
tur libel.bene cópositus,nec in ista: nec in actione
iniuriarũ prætoria.nam iniuria debet æstimari à iu
dice:vt ff.e.l.constitutionibus. & actor æstimat in
libello:ergo malè.vnde multi simplices metu istius
8 quæstionis dicunt libel.cócip sic. † *Libellus.* Ago cõ
tra talẽ qui me verberauit:vnde peto ciuiliter de ip-
F sa iniuria puniri & mihi condẽnari secundũ æstima
tioné à vobis dñe iudex faciendã propono actionẽ
iniuriarũ ciuilé ex leg.Corn. Alij tamen dixerũt, ꝙ
in actiõe iniuriarũ ciuili:vt in ista iniuria debet æsti
mari à iudice & ita dicũt,vt proximè dixi libel.fore
cócipiendũ:in prętoria auté dicũt æstimationé iniu
riæ fieri apertè:& ita cócipiet libel. sicut ibi notaui
& hoc dicunt per duas leges.ff.e. constitutionibus.
quã leg.intelligũt in ciuili. & hoc colligũt ex prin.
l.quia dicit cõstitutionibus prin.& per aliã.l. instit.

G e.tit.§.pœna,qué.§.intelligunt in præto.dñs tamen
meus & quicunq; rectè sapit, dicunt libellũ debere
cócipi sicut cóceptus est primò, & iã in ciuili quã
in prætoria:æstimari enim debet iniuria à parte pri-
mò iudice tamen taxãte,& ita dicit §.ille,pœna. in-
sti.e.tit. & hoc etiã idem est in omnibus illis vbi iu-
ratur in litem,quod pars æstimat: & posteà iudex ta
xat:vt ff.de dolo, arbi.& ita intelligimus l. ff. de rei
vendi.qui restituere.licèt hodie in iureiurãdo in lité
sit mutatũ:quia primò taxat iudex,& posteà iuratur
vt in authé.de iudi.col.vj.§.oportet.non aũt est im-
H mutatum vbi à principio sit æstimatio sicut hic: ma
ximè cũ æstimata iniuria ab actore meliùs proceda
tur:cùm certa quãtitas sit petita arbitrio iudicis po
steà moderanda: & sic quantum ad ista non est dif-
ferentia inter actioné iniuriarũ ciuilẽ & prętoriam:
aliàs enim est differẽtia.nam actio iniuriarũ præto-
ria tollitur anno cótinuo:vt C.e.tit.l. si non cóuitij.
nisi iniuria sit facta per metũ: tũc eñ tollitur anno
vtili:vt ff.quod met.caus.l.si enim exceptione.§.ij. si
autẽ sit actio iniuriarũ ciuilis descendens ex l.Corn.
illa est perpetua:vt insti.de perpe.& tép.acti. & hoc
I M.& sui sequaces, sed dñs Io. & dñs meus, & dñs
prędeceptor meus R.cósonant in actione iniuriarum
facta per metum, ꝙ anno vtili tollatur: & est casua
le,vt ibi notãt:aliàs omnis actio iniuriarũ siue sit ci-
uilis,siue sit prętoria tollitur anno cótinuo : nec est
mirum, ꝙ hęc actio ciuilis tollatur anno:quia ideò
procedit,quia cópetit ad vindictã:vt ff.de colla.bo.
l.cùm emancip. Ité secundũ quosdã est alia differen
tia inter ciuilé & prætoriã:nã certum est, ꝙ facta in
iuria vxori agit ipsa:agit maritus, agit pater, dñe si
sit in potestate ipsius:& facta iniuria filiofa. & ipsi
K patri & ipsi filio actio iniuriarũ cópetit siue sciebã
esse mulieré maritatã siue ignorabã: vt ff.e. l.j.§.pe.
& vlt.insti.e.tit. Vnde dicunt, ꝙ in actione iniuria-
rum ciuili etiã si pater sit pręsens, vel eius procura-
tor soli filio datur actio:licèt ipsi patri detur præto-
ria:vt ff e.l.Cor.§.illud quęritur. & §.in lege. In hac
acti.iniuriarũ pactum filij nó præiudicat patri:vt ff.
de pact.in personã. Huius act.ciuilis filius habet ex
ercitiũ:vt ff.de act.& obli.l.filiusfa.item filiusfa.in
hac acti.dabit procuratoré:vt ff.de procu.l. filiusfa.
§.filiafa.si dat procuratoré:ergo habet acti.suo no-
L mine, omnes enim qui habét actionem suo nomine
procuratorem dare possunt: vt ff. eod.l.sed si vnius.
§.idem Iul. pater etiã posset agere nomine filij in
hac act.ciuili:vnde satisdabit filiũ habiturũ ratum:
vt ff.rẽ rat.hab.l.si sinc.§ qui patris.de actione enim
cópetẽti filio loquitur.i.de ciuili:quia dicit ꝙ actio
illa redit ad filiũ. Cæterũ si loqueretur de actiõe præ
toria,patri cópeteret:si aũt actio iniuriarũ sit præto
ria:tũc ita filius agit si procurator patris non sit prę
sens vel ipse pater: nisi quando pater est vilis, filius
honestę vitę:tunc filius agit,aliàs non : & sic intelli
M gunt ff.de procu.filiusfa.§.j.& ff.de iudi.si longiùs.
§.penu.ff.e.l. sed si vnius. §.filiofa. alij indiferenter
intelligũt idem in ciuili & in prætoria:vt filius agat
absente patre vel eius procuratore:nisi pater pręsens
sit malæ vitæ vt dictũ est. & ita intelligimus ff.e.l.
sed si vnius.§.si filiofa.sed si egerit: subaudi & exe-
gerit.patri actio nó competit:ita intelligitur l.ff. de
pact. Imperator. ꝙ præiudicat patri,subaudi si vult
agere nomine filij:non autem pręiudicat si vult age
9 re nomine suo. † *Questio.* Sed illud quæritur quo-

A modò filiofami. passo iniuriam in personam: pone
ꝙ fuit verberatus re: non diceretur te dire, sed tran-
sire dicitur, ꝙ filius habet act. iniuriarum ex l. Corn.
quam pater nullo modo habet: ipse aũt pater habet
action. prętoriã: vt ff. e. l. lex Corn. §. illud quæritur:
quomodò esse potest. nã quomodò ex iniuria illata
facto locum haber prætoria: cùm illa locum habeat
quotiens iniuria fit dicto: vt s̃. dixi. Itẽ si habet locũ
prætoria, quare illa fuit inducta, cũ sufficeret actio
iniuriarum ciuili. Item quare illa ciuilis denegatur
patri. Respõ. hoc ideò euenit, ꝙ ius ciuile voluit in-
iuriarũ tantùm posse agere actione: vnde si datur a-
B ctio. l. Cor. filio non est mirum. pater aũt habet præ-
toriã: ideò quia cum persona patris & filij eadẽ repu
tatur. C. de impubet. & alijs substi. l. vlt. iniuriato fi-
lio iniuriatur & pater, vt dictũ est, & sic pater agit.
10 Quæstio. † Si tu dicis quare prætoria fuit inducta,
cùm sufficit ciuilis. Respõd. quia ea quę notabiliter
fiũt, nisi specialiter notẽtur, videntur quasi neglecta.
vt ff. e. l. item apud Labeonẽ. §. ait prętor. & quia prę
tor non fuit auarus tàm egẽtibus quã non egẽtibus
subuenire: vt aliâs in bo. pos. secund. tab. vt insti. de
C bo. pos. & sic malè quęrit dñs meus ff. e. l. lex Corn.
quare actio ciuilis iniuriarũ fuit inuenta, cũ sufficere-
ret prætoria: imò debuit quærere vt dixi, quare prę-
toria fuit inuenta cùm sufficeret ciuilis: cùm primò
fuerit ciuilis, quã prętoria: vt ff. de iustit. & iur. l. ius
autẽ. §. ius prætoriũ. & l. nã. & ff. de orig. iur. l. ij. in fi.
j. col. & respõdeas sicut s̃. dixi. Et sic no. ꝙ iniuria quę
facto cõmittitur, punitur etiã iure prętorio: & iniu-
ria etiã quę fit dicto & scripto, punitur per l. Cor. si-
cut s̃. dixi. Oppositio. Item quod legitur ff. e. l. j. §. si-
ue autẽ. siue scias filiũ meum vel vxorẽ meam, siue
D ignores quod habet actionẽ pater vel maritus: vt in
eo tit. l. eum qui. §. vlti. ꝙ sic ego credidi mulierẽ vi-
duã vel filiũfa. patrẽfam. ꝙ non teneor iniuriarum
neq; patri neq; marito. Respõ. l. j. ff. e. loquitur siue
sciui, siue ignoraui, cuius esset filius vel vxor sciui ta
men illum esse filiumfa. & illam maritatã. & in l. il-
la, eum qui. in fi. hęc ratio colligitur. si autẽ credidi
viduam vel patremfa. non teneor: sicut in præd. l.
eum qui. Item legitur. ff. e. l. eũ qui. §. si iniuria. ꝙ si
mihi fiat iniuria, qui sum Caius: & tu credebas me
E Lucium: non obstante tua credulitate ago iniuria-
rum actio. at in eo. ti. legitur in l. item apud. §. inter-
dum. quòd verberaui illum qui gerebat se pro libe-
ro, cùm esset seruus, vel cùm esset seruus tuus, credi-
di illum seruum Titij: tu dñs non ages iniuriarum.
Respond. in l. illa, eũm qui. ideò euenit: quia certus
sum, qui læsus sum: ideò si iniuriarum ago de iure
est. In l. illa, item ideò: nõ agetur: quia seruus ex sua
persona non agit: dominus non: quia non est iniu-
11 riatus. † Quæstio. Item quæritur: si iniuria fiat mer-
cẽnario tuo, vel capsario tuo: an tu dominus possis
F agere iniuriarum? Respõdeo, non videtur. nam pro
iniuria facta liberto non agit dominus: vt ff. eod. l. j.
§. Labeo. nisi fortè facta esset in sugillationem do-
mini: tunc enim fortè ageret: sicut quando fit iniu-
ria seruo in sugillationem: tunc dominus aget: vt ff.
eod. l. item apud. §. si quis sic fecit. & ita intelligitur
12 ff. e. l. sed si seruum. † Quæstio. Item quæritur si fiat
iniuria seruo. l. dicit dominũ posse agere: vt ff. eod. l.
item. §. prætor. vsq; in fi. at in eod. tit. legitur in l. ser-
uo autem manumisso, quòd de iniuria quam passus
est in seruitutem non aget. Item non videtur, quòd

G possit agere dominus: quia seruus non habet com-
munionem actus ciuilis vel prætoris edicti: vt ff. qui
testa. face. poss. l. qui testamento. §. seruus. ergo ne-
tia actione iniuriarum agi potest. Respondeo: bene
opponis si de omni iniuria intelligerem: sed cum in-
ueñis quod iniuriarum agitur nomine serui: intelli-
gas de atroci iniuria: secundum qualitatem & con-
ditionem personæ serui: vt distinguit l. illa. ff. eod. l.
item. §. prætor ait. sicut aliàs de patrono & liberto:
nam libertus non agit de omni iniuria sed de atroci
sic cõtra patronum: vt ff. de in ius vocan. l. sed si hac
H lege. §. penul. & argu. ad idem insti. de iniu. §. seruus.
quando ergo dñs agit iniuriarum, agit habito respe
ctu ad ipsum dominũ nõ ad ipsum seruum: vt in præ
dict. §. seruus. Illud autẽ nota: ꝙ tria faciũt iniuriarũ
actionem. factum: si aliquis verberetur vel vulnere-
tur: locus si fiat iniuria in toto: persona, si fuit magi
ster vel pater, vel patronus, qui passi sunt iniuriam:
vt ff. l. prætor. & instit. e. tit. §. atrox. † Quæstio. Item
an in iure Lombardo puniatur omnis iniuria siue
dicto, siue facto, siue scripto committatur: & vide-
retur, quòd sit distinguendum: vt in masculo pu-
I niatur iniuria vnica quæ fit dicto: puta tu vocasti
aliquem argum. i. cucurbitam seu cornutum, argus
enim est quidam secundũ Ouidium, qui habet mul
tos oculos ante & retro: ita cucurbita multa habet
cornua: quæ vxor sua sibi imponit die & nocte. hęc
probantur in Lombarda de conuitijs. l. vnic. In mu
liere autem punitur iniuria facto: si mulier verbere
tur, & etiam si sibi dicatur iniuria: puta, quia appel-
latur stria: id est, ianara: quia vadit de nocte sicut ca
nis: vt in fabulis inuenitur: & est mirabile vt quis te
neatur de iniuria iure Longobardo, quæ esse non
K potest: sicut hęc probantur in Longobarda, de iniu
rijs mulie. l. j. & ij. & iij. per totum. & in Longobar-
da, qualiter mun. à mun. l. ij. & iij. credo tamen vt iu
re Longobardo puniatur omnis iniuria: sicut in iu-
re Romano, pręterquàm quia illę iniurię de quibus
tractatur in Longobarda puniuntur in certa com-
positione: non per iusiurandum cum taxatione iudi
cis: sicut fit in iure Romano. aliæ autem iniuriæ pu
niũtur sicut in iure Romano: & hoc colligo ex Lõ-
barda qualiter diuersarum legum homo viuere de-
beat. l. j. & ij. quia de quibus causis de iure scripto
L aliquid non cauetur cõi iure. i. Romano viuamus.

De actione in factum quæ datur contra magi-
stratus, qui non dederunt tut. vel cur. pupil. vel mi.
vel dederunt minus idoneos: vel non exegerunt
rem pupil. vel mi. sal. fore: vel minus idoneę exege-
runt, Rubrica.

1 *Actio in factum, quæ datur contra magistratus &c. ad hoc ut competat, quot requirantur.*
2 *Libellus in tali actione quomodò fiat.*
3 *AEstimator substantiæ adulti, si minus æstimauit, & scriba minùs scripsit, scriba actione tali conuenietur.*

M FREQVENTER contingit: quòd pupilli
tutores non habent testamentarios: quia pater
ab intestato decedit: vel non habent legitimos: ideò
tutores eis dandi sunt à magistratibus: vt institu. de
atil. tuto. & ff. de tuto. & curat. da. ab his, qui dandi
tuto. ius habẽt. l. j. & l. ius dandi. verum magistratus
amoniti vt dent tutores pupillis vel curatores mino
ribus volentibus negligunt: & sic medio tempore
pupilli minores damno afficiuntur: vnde illi magi-
stratus tenẽtur de toto isto damno actione in factũ:
vt ff. de

A vt ff. de magistr. cōue.l.j.§.si curatores. Eodem modo tenentur, & si data opera distulerūt dare tutores seu curatores: donec in dignitate alij ei succederēt. vt ff.e.l.j.§.sciendum. Eodē modo tenētur si pupilli habebāt legitimos, & ab illis non satis exegerūt rem pupilli vel minoris saluā fore: vel exegerunt minùs idoneè. Idem est & si fuerunt dati tutores sine inqui sitione si ab eis magistratus nō exegerūt satisdationem: vel exegerūt minùs legitimè: vt ff.e.l.j.§.si curatores. & l. quod ad hæredē. & instit. de satisda. tuto. §.pen. & C.e.ti.l.si tu. Eodē modo teneutur si dederunt tutorē minùs idoneū: vt ff.e.l.j.§.præses. & insti

B tu. de satisd. tut. & ff. de priuile. cred. si creditores. Si autē receperūt fideiussorē idoneū vel tutorem idoneū dederunt & subitò lapsus sit facultatibus, nō imputatur magistratui: vt ff.e.l.j.§.si magistratus. *Oppositio*. Sed opponitor: legitur ff. vt in possess. lega. si is à quo.§. vlti. & l planè. quod si fideiussores ab ioi tio fuerunt minus idonei dati non tenentur, nec magistratus, nec ille qui dedit tenetur iterum satisdare: cæterùm si fideiussores lapsi sunt facultatibus, teneatur ille qui satisdedit, iterum satisdare. Respondeo:

C ibi ideò aliud: quia maior fuit qui petebat sibi satisdari nomine legatorū: vnde est φ suæ facilitati debeat imputari, qui tales fideiussores recepit: sicut in l. illa ratio redditur: & similis ratio redditur ff. de fideiussor. l. iij. & ff. mandati. l. inter causas. in princi. quas leges intelligimus quando ille qui recipiebat fideiussores, illos minus esse idoneos sciebat: alioquin subuenitur: vt ff. de iure dot. promittendo. §. si à debitore. & ita intelligitur l. ff. sol. matrim. l. pe. §. si vir. *Oppositio*. Sed quod dicimus, quòd magistratus tenentur hac actione, hoc videtur mirum: nam

D lex dicit, neq; præfectus vrbis, neq; præses prouinciæ, neq; quis alius cui dādi tutores ius est, hac actione tenetur, vt institu. de satisd. tuto. §. vlti. & ff. de magistra. conue. l. j. §. neq;. qui sunt ergo magistratus qui hac actione tenētur, si nō tenētur illi qui dāt tutores, vt dictū est. at oēs prædicti possunt dare tutores: nā si habēt merū & mixtū imperiū habēt & iurisdictionē. & est locus à maiori. quod enim possit, legitur. ff. de offic. præsi. l. j. & ij. & vlti. & ff. de offic. præfect. vi b. l. j. §. item solent. ff. de offic. præsid. l. præses. habēt enim cognitionem omniū illorū qui sunt de

E voluntaria & contentiosa iurisdictione. Respōdeo: leges illas, intellige secundum diuersitatem magistratuum: maximè enim magistratus: sicut sunt præfectus vrbis: prætor præses prouinciæ: benè possunt dare tutores cōsiteor: verumtamē ipsi non dant propter excellentiam dignitatis: sed committunt hoc magistratibus municipalibus. vnde hodie defensor ciuitatis si substantia pupilli sit vsque ad quingentos aureos: quorum septuaginta duo accepta ferun tur in libram auri: vt C. libr. x. de suscep. & archa. l. quoties. possit magistratus municipalis. i. defensor

F vna cum Episcopo loci vel alio iudice sine iussione præsidum dare tutorem: vt instit. de attil. tuto. §. pe. Si autem facultates pupilli sint maiores. tunc vel præsides dabunt si volunt: vel alij iussu præsidum secundum iura antiqua: vt in prædict. tit. de attil. tut. & ff. de admini. tuto. Lucius. §. cùm in testamento. & ita intelligimus l. ff de tuto. & cura. da. l. ius dandi tutoris. datum est siue præsidibus, si quantitas sit maior quingentis aureis: vel si sit minor datum est per ipsam l. magistratibus municipalibus. illi ergo

G magistratus hac actione tenentur, qui nominationem & satisdationem exigunt: vt sunt magistratus muncipales: vt institu. de satisda. tut. §. vlti. in fin. & argu. ff. de administr. tut. l. A Emilius. Quia ergo le guur. ff. eod. l. j. §. neq; hac actione tenetur is cui dādi tutores ius est, subaudit dominus meus tantùm non exigendi satisdationē: sicut dixit. *Oppositio*. Sed obijcitur: tu dicis, quòd tutelæ datio demandari potest: sed contra. ff. de tuto. & cura. da. ab his. nec man dante præside alius tutorem dare poterit. Respond.

H dominus meus alius qui nō sit subditus iurisdictioni præsidis: vt argu. ff. de iurisdi. om. iudi. l. si. & ff. de bon. auct. iudic. pos. cùm vnus. §. is locus. Vel alter: alius qui non habeat iurisdictionem: vt ff. de tut. & cur. da. ab his. l. j. & l. ius dandi. habenti tamen iurisdictionē mādare potest: vt insti. de attil. tutor. Vel aliter mandare non potest quasi delegare, sed iubere: quasi quod necessitatem importet: sic vt institu. de attil. tut. Differētia enim est inter mandare & iubere: vt C. quod cū eo. l. iij. & in auth. vt nulli iudic. §. & hoc verò iubemus. coll. ix. *Oppositio*. Item adhuc opponitur, tutelæ datio: neque imperij est, neq;

I iurisdictionis: sed ei nominatim competit, cui dedit hæc lex xij. tabularum: vt in præfecto vrbis: & prætore, & proconsule, & præside prouinciæ: sicut diximus suprà: vel senatusconsulto: puta, in l. illa, si impuberi. ff. de tuto. & cura. dat ab his. vel princeps. & de episcopo. audien. de creationibus. & institu. de attil. tuto. & ff. de tutelis. l. muto. quomodò ergo magistratus municipalis hoc habet: vt ff. de tuto. & cu ra. da. ab his l. j. & l. ius dandi. Respondeo: non est imperij: subaudi meri: neque iurisdictionis: subaudi,

K talis sicut sunt alia quę sunt de iurisdictione, scilicèt in ciuili & pecuniaria causæ cognitione non existentia: illa enim indifferenter delegantur, & cuicunque. tutelæ autem datio non est talis iurisdictio nis: tamen hæc est mixti imperij: si tu dicis demanda tur hoc fauore pupillorum: sicut & causa restitutionis: quę licèt sit mixti imperij: fauore tamen minorum delegatur: vt C. vbi & apud quem. l. vltim. & de hoc not. supra quæ causæ poss. delega. vel non. Vel sicut notat dominus meus: neque est iurisdictionis: subaudi: neq; imperij tantū: quia est vtriusq;. i. mixti imperij. de imperio mero habet: quia nulli alij demā

L datur: nisi magistratui sicut & Papa qui excommu nicationem clerico & nō laico demandar. de iurisdi ctione habet: quia cuilibet magistratui competit: vt

1 instit. de attilia. tuto. §. nos. † Vnde ad hoc vt actio ista competat, tot sunt necessaria. In primis, quòd aliquis sit pupillus vel minor. Secundum, quòd tutorem testamentarium non habeat: ille enim non tenetur satisdare: vt institu. de satisdatio. tuto. & C. de episco. aud. l. de creationibus. vel si habet datiuū non sit datus ex inquisitione: tunc enim non tenetur: vt institu. de satisda. tut. Tertium, quòd illi sunt

M de prædictis magistratibus, qui hac actione conueniri possunt: vt supra dixi. Quartum, quòd non dederint tutorem vel curatorem: vel dederunt & minus idoneum, vel satis non exegerūt: vel exegerunt satisdationē & minus idoneā sicut dixi. In hac autē

2 actione actor conciplet libellum sic. † *Libellus*. Ago ego Roger. contra Martin. qui cùm esset magistratus ciuitatis meæ: vel cùm gereret magistratum ciui tatis meæ: cùm fuisset sæpiùs requisitus à Titio amico meo, vt daret mihi tutorem vel curatorem: date

A neglexerit:vel distulit vel dedit tutorem vel curato-
rem minus idoneum: vel non exegit satisdationem
vel exegit & minùs idoneam. vnde propterea sum
damnificatus in centum: vnde illa centum ab eo mi
hi prestari & solui peto:propono actionem in factō
competentem & inductam contra magistratum.
Quod sic rectè concipiatur libellus probatur ff.de
magistra.conoe.l.j.§.si curatores.& §.sciendum.*Op
positio*. Sed videtur quòd actio in factum non pos-
sit intentari:nam de hoc nomine nō inuenimus: sed
iora de hoc variare vidētur.Nam leges quædam di-
B cunt magistratus conueniri actione subsidiaria : vt
ff.cod.l.j.§.j.& §.non tantùm.& institu. de satisda.
tuto.§.penul. Aliæ leges dicunt conueniri actione
vtili:vt C.de magistra. conue.l.j. & l. magistratus.
Aliæ leges dicunt eadem actione conueniri magi-
stratus,qua & conueniuntur & tutores.vt ff.de ma-
gistrati.conue.l.vlti.ergo conuenientur actione tu-
telæ.Aliæ leges dicunt cōueniri actione, & non de-
notant nomen actionis : vt ff.cod.l.j.§. neque. & §.
diuus Adrianus.j.§.exigere.& l.proponebatur. & l.
quod situ.& l.quod ad hæredem.& C.de magistra-
C ti.conue.l.in hæredem. Respondeo: licèt expressim
non ponatur de actione in factum : tamen de illa
intelligimus illam enim legimus subsidiariam cu-
ius tenor in multis & varijs articulis est admissus:
vt C. de sacrosanctis ecclesijs . l. sancimus . & ff.
de prescriptis. verbis , quoties. vbicunque ergo le-
ges dicunt dari subsidiariam vel vtilem, id est,
efficacem,vel subsidiariā de actione in factum in-
telligimus. Nec obest ff.eo.l.vlti.quòd eadem actio
ne conuenitur qua tutores:subaudi eadem in gene-
re quò ad actionem,non quò ad speciem:nam tuto
D res cōueniuntur actione tutelæ: magistratus autem
actione in factum:& est simplex relatio quò ad ge-
nus:sicut & alibi mulier quæ damnauit eadem sal-
uauit.& eadem herba quæ est in horto meo est in
tuo.& crucifixus est Iesus & duo alij nequam cum
eo.& arg.ff.de minori.patri simile. & ff. de duobus
re.l.iij.in fi.nam duorum reorum dicitur vna obli-
gatio:præter quædam,quæ dicūtur ff. de duob. reis
l.iij.sed tamen obligationes diuersæ sunt : vt ff. de
duobos reis.l.iij.§.j. *Oppositio*. Item opponitor quā
do dantur tutores vel curatores primò debent ipsi
E conueniri:vt ff.de tutel.& ra.dist.l.j.§. nunc tracte-
mos.& tunc magistratus in subsidium:vt institu. de
satisda.tut.§ penul. Respondeo.verum est:sed quan
do hoc fiat,& quo ordine : quære suprà de actione
3 tutelę. † Illud autem nota,quòd æstimator substan
tiæ adulti,si minus æstimauit:& scriba si minus scri
bit,hac actione cōuenientur: vt C.de magistratibus
conueni.l.vltim.

Si fuerit libertus ingratus patrono, uel filius patri : reuocatur libertus in seruitutem, & filius in patris potestatē per actionem uel accusationem ingrati.

F De actione vel accusatione ingrati, Rubric.

1 *Actio uel accusatio ingrati ad hoc ut procedat,quot requirantur.*
2 *Patronus aliquis si fuerit , qui manumittit pecunia sibi data ab extraneo , an posit libertum ut ingratum accusare: & eum in seruitutem reuocare?*
3 *Liberti filij an propter ingratitudinem propriam : uel saltem propter patris ingratitudinem in seruitutem reuocentur.*
4 *Patroni filius uiuente uel mortuo patrono , an poterit*
G *reuocare patronum libertum ut ingratum: si contra filium ipsum ingratitudinis causam commisit.*
5 *Pater aut filius an donationē inofficiosam uel quid aliud reuocare poterunt.*
6 *Filij in infinitū an libertum ut ingratū reuocare poßint.*
7 *Hæres extraneus patroni,an libertum ut ingratum reuocare poßit.*
8 *Patronus si amisit omnia bona sua:quia fortè fuit crimine perduellionis damnatus:uel fortè ciuitatē amisit: an filij libertorum iura salua habebunt.*
9 *Pater si alio modo patronatus ius in libero amittat:nū*
H *quid filius punietur.*
10 *Ius patronatus si pater in liberto amisit : quia libertum capitis accusauit:an liberi patroni puniantur.*
11 *Positiones actoris & rei in actiōe uel accusatione ingrati.cum plu.seq.*
13 *Libelli in tali actione quomodò concipiantur.*
14 *Reuocationes dictæ quo iure fiant.*
15 *Accusatio in dictis accusationibus quare dici poßit.*
16 *Sententia in talibus actionibus in cuius persona fertur: utrū in persona procuratoris liberti uel domini, uel in persona ipsius liberti uel domini.*
I 17 *Iniuriæ atroces uel acerbum conuitium quæ dicantur.*
18 *Emancipet si pater filiū recepto aliquo legato:an filium ut ingratum reuocare poßit.*
19 *Pater si filium emancipauit:quia imposuit sibi neceßitatem peccandi:uel quia durus erat & seuerus contra filium:an ipsum in potestatem reuocare poßit.*
20 *Filius si circa matrem ingratus fuerit:an in patris potestatem reuocetur.*

QVIA multotiens liberti sunt ingrati circa pa
tronos,& propterea reuocantur in seruitutem
& hoc fit per actionem vel accusationē ingrati: eo-
K dem modo etiam filij emancipati sunt ingrati circa
patrem,qui emācipat eos & reuocantur in patriam
potestatem per prædictam actionem:vt C.de lib. &
1 cor.libr.l.j.& C.de ingra.liber.l.vnic. ideò de ea vi
deamus,cùm sit vltima in arbore actionum. † Quę
actio ad hoc vt competat contra libertum , tot sunt
necessaria. In primis,quòd aliquis fuerit seruos. Se-
cundum,quòd fuerit manumissus. Tertium, quòd
à tali persona quæ potuit manumittere. Quartum,
quòd manomiserit ex voluntate non ex necessita-
te:puta,ex caosa fideicōmissi: vt C. de liber. & eor.
L liber.l.j. & argumen. C.de oper.libert.l.secunda.&
argumen.ff.de ritu nuptia.proximè. & ff. de operis
liberto.Cerdonē seruum meum. Quintum,ꝙ fuerit
ingratus. vt C. de liber. & eor.liber.l.ij. Sed de qua
ingratitodine intelligimus. Respondeo: dominus
meos distiguit in summa.C.de liber.&eorum liber.
quando libertus est ingratus . aot enim est ingra-
tus : quia fortè aliquod obseqoiom non facit pa-
trono : tunc non reuocatur in seruitutem : vt C. de
liberali causa.l.solo.nisi obsequium sit valdè neces
sarium : puta , quia alimenta non dedit patrono:
M cùm patronus egeret: vt C. de alendis liberis.l. ali-
menta . & l. si quis à liberis . §. solent . quæ ali-
menta patrono à liberto pauperi præstanda sunt,
etiam si libertus filios habeat : vt ff. de alendis li-
beris . l. vltima . licèt patronus existentibus filijs
nullum ius habeat in bonis liberti, vt ibi. Eodem
modo esset ingratus , vt reuocetur in seruitutem:
si res patroni vel tutelam filiorum non admini-
strauit: vt ff. de iure patrona. l. ingratus. Ingra-
tus libertus est qui obsequium patrono non præ-
stat:subaudi

A stat:subaudi necessarium: sed propter alia obsequia
denegata à liberto poterit sibi prætor comminari.
vt ff.de iure patro.l.j.§.j. ff.de officio præfect.vrb.l.
j.§. cùm patronus. & ff.de officio proconsul.l.nec
quicquam. §. de plano. licèt quidam intelligant
l.prædic.ingratus.de iure patrona. ꝙ non reuocetur
in seruitutem:sed comminetur sibi prætor.multa ta-
men videntur obsequia, quæ licèt libertus recúset,
erit impunis:vt puta, si prohibeat patronus liberto
exercere negotia licita:vt ff.de iur.patro.l.ij.Item si
probibeat patronus liberto vt in eadem colonia in
B qua ipse negotiatur,genus negotiationis non exer-
ceat.vt ff.de iur.patrona.l.quarto.Item si probibeat
liberto vti arte sua.vt ff.de iur.patro.l.vltim.Item si
dicat patronus liberto:volo vel nolo, ꝙ habites in
tali loco:vel volo, ꝙ habites mecum.vt ff.de oper.li
berto.l.qui manumittuntur. Licèt ergo dicant iura,
ꝙ libertus debet patrono omne obsequium nec de-
bet refragari voluntati patroni vel patronę.vt C.de
obse.patro.præstand.l.ij.& vlti.intelligas de obse-
quio iusto & probabili sicut dixi.Si autem sit ingra
tus:ideò quia iniuriam fecit patrono etiam propter
C iniuriam leuem reuocatur.vt C.de liber.& eo. libe.
& si manumissori.intellige leuem quò ad alios: ta-
men grauissima reputatur respectu personæ patro-
ni: crescit enim iniuria respectu personæ:vt ff.de in-
iur.l.prætor.in fin.aliâs etiam leuis offensa quò ad
alios grauissima reputatur secundùm quosdam: &
grauissimè punitur:vt C.lib.xij.de primicerio.l.j.&
C.de hære.l.ij.nisi remiserit ius patronatus: tunc ex
his causis reuocabit,ex quibus reuocantur donatio
nes.vt in auth.col.vj.vt liberti decæterò.§.illud. Cũ
autem ex necessitate manumittit: eadem fit distin-
D ctio,sed non eadem pœnæ impositio:quia vbi inof-
ficiosus est, quia non præstat obsequium, primum
comminatur ei prætor.secundò extra ordinem coër
tionem imponit. Sed si sit inofficiosus,quia fecit in-
iuriam:si quidem quò ad verba tantùm: damnatur
in exilium. Si verò ad factum: damnatur in metal-
lum.vt ff.de iur patron.l.j.& ff.de offic.pręfect.vrb.
l.j.§.cũ patronus.& ff.de offic.proconsu.l.nec quic-
quàm.§.de plano. Aliquando etiam pars bonorum
aufertur liberto,& datur patrono:aut ceditur fusti-
bus,& sic absoluitur. vt ff. de iure patronatus. l.di-
E uus. Vespasianus.§.mandatis.& §.interdum. Sextũ,
quòd patronus illam offensam nõ remiserit,vel ex-
pressim vel tacitè:puta,reuocando ipsum in gratiã:
vt argumen. ff.ad Sillanian.l. si quis in graui. ff.de
adimend.legat.l.quòd si inimicitiæ.& C.de reuocã.
donatio.l.vlti.j.responso.& l. his solis. Eodem mo-
do reuocatur in seruitutem, & punitur si fuerit in-
gratus vel inofficiosus circa filios patronorum, vel
circa vxorem:vt in prędictis legibus.& ff.de officio
2 præfect. vrb. l.j.§.cũ patronus. † Quæstio. Sed quid
si patronus sit aliquis qui manumittit pecunia sibi
F data ab extraneo, potest libertum vt ingratum ac-
cusare,& eum in seruitutem reuocare. Respondeo:
non. nam nec qui ex causa fideicõmissi manumit-
tit, reuocat:vt ff de libertis & eorum liber.l.j. & ar-
gument ff.de oper.liberto. si quis hac lege. & ff. de
bon.libert.l.etiam. & argumen.C.de operis liberto.
mater.sed contra argument.ff.de obsequi.à lib. pa-
trono. pręstan.l. Titius.Sed ibi fecit pactum cũ ser-
uo dominus de manumittendo:licèt ab extraneo pe
cuniam accepisset: licèt enim dominus faciat pa-

G ctum cum seruo de manumittendo:tamen non dici
tur manumittere ex necessitate, sed ex voluntate:
vnde obsequium præstat patrono.vt C. de obsequi.
patro.præstan.l.etiam. & C.de transact. l.interposi-
tas. & C.de liber.causa.l.cùm affirmes. licèt P.con-
trarium dixerit in l.illa,cùm affirmes.dixit hortabi-
tur & arrabitur. *Oppositio*. Sed opponitur: nam non
videtur,quòd libertus hodie propter ingratitudinẽ
possit in seruitutẽ reuocari: quia nemo propter ali-
quod supplicium sit seruus.vt in authen.de nuptijs.
col.iiij.§.quod autem. Respondeo:authen.loquitur
H de his qui benè ab initio nascuntur: vt in prædicto
§.In liberto autem secus:quia propter ingratitudi-
nem reuocatur in seruitutẽ, & matrimonium sepa-
ratur:cùm seruitus à morte non distet:vt in prædict.
authenti. de nupt.§ si verò qui.§.continuę. ponitur
3 post illum.§.qui autem. † Quæstio. Ecce diximus, ꝙ
libertus reuocatur propter ingratitudinem in serui
tutem. Quid autem dicemus de filijs eius nunquid
reuocantur propter ingratitudinem propriam: vel
saltem propter ingratitudinem patris. & videtur, ꝙ
propter nullã causam ingratitudinis possint reuo-
I cari:propter suam non: quia filius liberti siue natus
statim ex quo fuit manumissus siue posteà omnia
iura habet ingenui: & omnia iura habet integra ex-
tranei hominis.vt ff.de obsequi.à.libert.&libe.l.hæ
res.&intelligitur hęres.i.filius. nam & filius liberti
si vult agere iniuriarũ,potest:licèt patri,id est, liber
to non detur: quia filius liberti suo nomine experi-
tur.vt ff.de iniur.non solùm.§ penult. & sic cùm sit
extraneus quò ad patronum: ergo non dicitur esse
ingratus.nec obstat lex C.de liber.& eo.lib.l.ij.& l.
libertinæ.quòd filij liberti reuocantur:filij cũ patre
K manumissi:illi tantùm reuocantur: alij autem non
nisi qui fuerunt nati post causam ingratitudinis. vt
C.de libert.& eo.lib.l.ij.& hoc etiam sensit magnę
authoritatis homo Fileus, quòd propter ingratitu-
dinem patris nõ videtur,quòd possit reuocari: quia
nullum delictum patris innocẽti filio pœna esse de-
bet.vt ff.de decurion. l.ij.§.nullum.& ff.de pœnis.l.
crimen. Et posset hìc allegari,quod aliâs de posthu-
mo legitur: licèt non sit per omnia simile: nam po-
sthumus non est exhæredandus vitio suo, nec vitio
patris:quia non debet alieno odio alius prægraua-
L ri: vt C. de inofficio. testament.l.si quis suo.& ff.de
iure patronat. diui fratres. Sed dominus meus sicut
nota.in summa C.de libert.& eorũ libe.dicit, quòd
filij liberti: licèt sint ingenui,nec pariter cum patre
manumissi reuocantur in seruitutem propter suam,
non propter ingratitudinem patris:sed futuris filijs
etiam patris ingratitudo nocet: futuris dico, post
causam ingratitudinis commissam: vt C. de libertis
& eorum liberis. l. ij. §. filij. quod potest resolui in
fœmininum, id est, quando ancilla existit ingrata,
sicut etiam ponitur equus pro equa: vt ff. de vsuris.
M l.equis. Alioquin filij sequerentur conditionem ma
tris nõ obstante ingratitudine patris: nisi in muri-
legulis vel similibus, quorum filij sequuntur con-
ditionem patris. vt C. libr. xj. de murilegulis.l.vlti-
ma. & C. de rei vendicatione. partum. nec obstat
lex ff.de obsequijs.l.hæres. quia lex illa loquitur in
extraneo hærede liberti: vel loquitur post mortem
liberti: viuente enim liberto ita reuoco filium, si-
cut & patrem: sicut distinctum est. Nec valet,quod
ipsi dicunt, quòd rubrica loquitur: & leges etiam

A de filijs cum patribus manumissis: sed non est ve-
rum. nam frustrà adijceretur in rubric. de libert. &
eo. liber. cùm filij liberti manumissi cũ patribus ita
essent liberti, sicut & patres eorũ: & ita appellaren-
tur liberi. Simile si idẽ posset testamentum & codi-
cilus, cur diuersa vocabula his mandarentur: vt C.
de codicil. l. si idem. Prætereà confundit eos l. in C.
de liber. & eo. lib. l. libertinę. ex quo enim adijcitur
in rubric. & liberis, debet saltẽ adiectio aliquid ope
4 rari: vt & aliâs ff. de legat. j. si quãdo. † *Quæstio*. Sed
nunquid filius patroni viuente vel mortuo patrono
B poterit reuocare patronum libertũ vt ingratũ, si con
tra filiũ ipsum cõmisit causam ingratitudinis? Re-
spondeo sic: vt C. de liber. & eo. lib. l. vlt. & arg. ff. de
5 offic. præfect. vrb. l. j. §. cũ patronus. † *Quæstio*. Sed
quis reuocabit pater an filius. Respondeo: viuente
patre reuocat pater: siue filius sit in potestate: siue
sit emancipatus: mortuo autẽ patre reuocat ipse fi-
lius. Nam & aliâs si donatio sit inofficiosa quam fe
cit ipse pater nato filio reuocat ipse idẽ. vt C. de inof
ficio. dona. l. si totas. † *Quæstio*. Sed nunquid intelli
gimus filios in infinitũ, ꝙ illi possint reuocare liber
C tum vt ingratũ? videretur ꝙ sic. per l. ff. de execu. tut.
l. libertus. & ff. de in ius voc. l. sed si hac lege. §. libe-
ros. Respõdeo: in hoc casu nõ accipimus liberos nisi
liberos primi gradus: vt ff. de verb. sig. sciendũ. & in
authen. vt liberi de cætero. § illũ. In quatuor enim
casibus nõ continetur hæres hæredis: nisi tantũ pri-
mus hæres. tres casus notãtur in prædicta l. sciendũ.
quartus quãdo fuit relictus vsusfructus & tibi & hę
redibus tuis. vt C. de vsufruc. ambiguitatẽ. *Quæstio*.
7 Et quid † dices in extraneo hærede patroni: nũquid
D reuocat libertum vt ingratũ. Respondeo: non: vt ar
gu. C. de oper liberto. l. liberti libertæq;. Nam sicut
extraneus hæres liberti habet omnia iura extranei
hominis quò ad patronũ: idem & econuersò. vt ff.
de obsequi. l. hæres. P. tamen dixit cõtrarium. per l.
C. de lib. & eo. lib. libertinę. sed illud verbũ restringi
8 mus ad filios tantũ. † *Quæstio*. Sed illud quęritur de
filijs patroni: si patronus amisit omnia bona sua:
quia fortè fuit crimine perduellionis damnatus: vel
fortè amisit ciuitatẽ. nunquid filij habebunt iura li-
bertorũ salua. & videtur ꝙ non: vt ff. de inter. & re-
E leg. l. iij. Sed verum est de iure stricto olim hodie ex
æquitate & benignitate Imperatoris cõtra. vt ff. de
iure patro. l. iura. & C. de obsequi. li. l. etiã liberis. &
ff. de bonis damna. l. cũ ratio. §. sed plures. Hodie au
tem & sine omni æquitate pręterquã in crimine ma
iestatis: vbi seruamus l. illam, iura libertorũ nec alia
bona auferũtur liberis damnatorum. vt in authẽ. vt
nulli iudicũ. col. ix §. vlti. & est posita in C. de bonis
9 damna. auth. bona. † *Quæstio*. Sed quid si pater alio
modo amittat ius patronatus in liberto: nunquid fi
lius punietur: puta, quia adegit libertũ vel libertam
F ad iusiurandum ne nubat. certè lex videtur velle, ꝙ
filius nõ puniatur quasi innocens. vt ff. de in ius vo
can. l. adoptiuum. §. vlti. & iudex magis perpendet
innocentiam & merita filij, quàm delictũ patris. vt
ff. de bo. poss. cõtratab. l. iij. §. emãcipatus. Nam ibi
nepos nõ excluditur à successiõe auita propter deli
ctũ patris: nam peccatũ patris innocẽti filio pœna
nõ est: vt ff de decurio. l. ij. §. nullũ. & ff. de pœnis. l.
crimen. & filij Albini habuerũt bona patris damna
ti: nec eis fuit impedimẽto delictũ patris. vt ff. de bo.
damnato. l. vlt. §. si plures. Nam & reatus patris non

G obest filio quò minùs ad honores promoueri possit
vt ff. de mune. & hon. l. & qui ob negotiũ. §. quod
pater. & C. de inoffi. testam. l. si quis suo, & suo. & C.
de pœnis. sancimus. & argu. ff. de senatusc. l. filiam.
Econtrà videtur vt filius non admittatur obstante
sibi delicto patris. vt ff de iure patro. l. qui contra le-
gem eliescentiam adegit liberiã ad iusiurandum ne
nubat: nihil iuris habet, nec ipse nec liberi eius. Idẽ
est etiam C. de quæstio. l. diuortio. & ff. de interdic.
& rele. l. iiij. Respondeo: posset distingui de quo fi-
lio tractemus: vel de quo tempore. si filius est in po-
H testate viuente patre omninò repellitur durãte pa-
tria potestate. Si autem esset emancipatus vel pater
esset mortuus nõ repellitur filius. vt lex distinguit
ff. de bon. libert. l. quæritur. & ff. de bon. posses. con-
tratabul. l. iij. §. si emancipatus. Et pro eadem distin
ctione facit lex ff. de bo. lib. si filius. §. vlti. nam alio
iure quæsitis veniens admittitur. Vel aliter posset
distingui, quando pater delinquit adigẽdo ad iusiu
randũ ne nubat: si filij iam erant nati nõ amittũt ius
patronatus: si autẽ posteà nati fuerunt, tunc amit-
10 tunt. † *Quæstio*. Sed quid si pater amisit ius patrona
I tus in liberto: quia libertũ capitis accusauit: tunc li
beri patroni non puniuntur: licèt de hoc comperi-
mus à peritioribus dubitatum: vt ff. de iure patrona.
l. diui fratres. Et prosunt ista argum. natare pro quę
stione vasalli: vt licèt vasallus amitrat feudum, ꝙ fi-
lius eius non puniatur. In hac autem actione actor
11 vtitur his positionibus. † *Positio actoris*. Ego dico, ꝙ
tu fuisti seruus meus. Item te manumisi. Item fui do
minus tuus: & sic potui te manumittere. Item tu de-
negasti mihi alimenta. Item ego sum pauper. Item
tu verberasti me. Ecõtrà reus facit tales positiones.
K *Positio rei*. † Ego dico, ꝙ Titios fuit insolidùm do-
12 minus meus: & ego insolidùm fui seruus suus. Item
ille Titius me manumisit. Vel esto, ꝙ confiteatur,
quòd fuerit libertus meus dicat sic. Ego dico, quòd
illam iniuriã tu remisisti mihi. Item tu es patronus
meus, quia ex necessitate me manumisisti. In hac au-
13 tem actione concipiet actor libellum sic. † *Libellus*.
Ago ego R. contra M. liberum meum, qui mihi ta-
lem iniuriam intulit: fortè verberauit: vel turpia ver
ba mihi dixit: puta, latronem, vel cucurbitam. vnde
illum in seruitutem reuocari peto; propono actio-
nem ingrati. Quod sic rectè concipiatur libellus di
L cit lex ff. de procuratoribus. sed hæ personæ. §. patro
nus. & ff. de obse. l. per procuratorem. *Oppositio*. Sed
obijcitur ex legibus illis colligitur quòd debeat ac
cusatio proponi contra libertum ingratum & non
actio. & tu in libello dicis: ago: & dicit propono
actionem ingrati: ergo malè. Respondeo: imò be-
nè: non enim fit per accusationem reuocatio, sed
per actionem ingrati: vt C. de libertis & eorum libe
ris. § penultimo. secundùm vnam literam quibus
M ingrati actio competit. Sed secundùm aliam quid si
dices, quæ talis est: quibus ingratis, scilicèt liber-
tis existentibus competit actio: sed quæ lex illa non
dicit. Respondeo: quòd semper reuocatio in serui-
tutem habet fieri per actionem non per accusatio-
nem: si enim deberet fieri accusatio, necessaria esset
inscriptio. vt ff. de priua. delict. l. vltima. Quod fiat
per actionem secundùm vtranque literã dicit l. vlti.
C. de libert. & eorũ liber. Nec obstat lex de procura,
dicitur ꝙ accusat, id est, agit. vt C. de edendo. qui
accusa. Nam & aliâs querela inofficiosi testamenti
dicitur accusa.

A dicitur accusatio, quæ actio est. vt ff. de inoffi. testa.
in arenam. Si ergo tu quæras secundùm vltimam li
teram, an actio competat: dico ꝙ ingrati. vel aliter
dico ꝙ de ingratitudine liberti & filij & donatarij
14 ciuiliter agitur & non criminaliter. † Quæstio. Si tu
dicis quo iure fit reuocatio. P. dixit & scriptum reli-
quit per actionem vtilem in rem, ad instar donatio-
nis reuocādæ ab ingrato donatario. vt C. de reuoc.
donatio. l. his solis. & l. vlti. sicut datur vtilis in rem
ad reuocandam donationem quę facta est sub mo-
do: & modus non est seruatus. vt C. de donatio. quę
B sub modo. l. j. & sicut datur vtilis in rem ad reuocan
dam donationē causa mortis. vt ff. de donatio. cau-
sa mort. l. qui mortis. Et sicut datur vtilis in rem ad
reuocādam donationem sponsalitiam: vt C. de don.
ante nuptias. l. cùm veterum. sed fortè secūdum do-
minum meum R. non perperàm dicitur fieri per of-
ficiū iudicis. nam sicut filia & ancilla patria & do-
minica potestate per officium iudicis liberantur. vt
C. de Episcop. audien. si lenones. ff. de cōditio. & de-
monstratio. l. si cui. Filius quoque contra pietatem
tractatus cogit patrem per officium iudicis emanci-
pare: vt ff. si quis à patre fuer. manu. l. vltim. Sic & li-
C bertus officio iudicis in seruitutem reuocatur: vt cō
trariorum eadem sit ratio. vt sicut per officium iudi
cis liberantur à patria potestate, sic reuocētur. & pro
hoc facit quod legitur C. de liber. & eor. lib. l. j. ꝙ fit
reuocatio extra ordinē, id est, per officiū iudicis. offi
cium enim iudicis vocatur extraordinarium auxi-
lium: vt ff. de minori. l. in causę. Si ergo est actio quę
fuit dubitatio, ꝙ possit etiam per procuratorem li-
bertus argui. vt in prædictis legib. ff. de procurator.
sed hæ. & ff. de obse. l. per procuratorem. Respōdeo
hoc etiam in alijs dubitatur in quibus procurator
D non admittitur. vt ff. de procuratorib. nec ciuitatis.
Item nec impetratio veniæ ætatis. vt C. de his qui
ve. æta. impe. l. eos qui. ita videbatur & hic. sed con-
15 tra est. † Quæstio. Quare poterat vel posset dici ac-
cusatio. Respondeo: quòd tractabatur de libertate
adimēda: quæ libertas status & caput hominis cen
setur. vt ff de pœnis. capitalium. & ff. de regul. iuris.
l. seruitutē si ergo est hoc, quomodò interuenit pro-
curator? Respondeo: licèt possit dici quodam respe
ctu accusatio: tamen pecuniariam condemnationē
respicit: sicut accusatio suspecti. vt ff. de procurat. l.
E non solùm. §. vlti. † Quæstio. Sed quis condemnabi-
16 tur, vel in cuius persona feretur sententia: vtrum in
persona procuratoris liberti vel domini: vel in perso
na ipsius liberti vel domini. Respondeo: in persona
domini & liberti: non in persona procuratoris. vt &
aliàs C. de iniur. l. vltim. Dominus tamē meus Azo
videtur notare in summa C. de liber. in fi. quòd ista
reuocatio fiat actione proposita implorato officio
iudicis: quod non placet. Pro reuocando filio eman
cipato in potestate, ꝙ hæc erant necessaria. In pri-
mis, quòd filius fuerit in potestate. Secundò, ꝙ pa-
F ter emancipauerit eum. Tertium, quòd emancipa-
tio facta sit coram legitima persona: vt C. de eman-
cipa. liber. l. j. & l. penul. & vlti. Quartum, quòd fi-
lius commiserit causam ingratitudinis contra pa-
trem: vel propter acerbum conuiciū vel quancūque
iniuriam atrocē. vt C. de ingra. lib. l. vnica. Quæstio.
17 Sed quas † intelligemus atroces iniurias vel acer-
bum conuitium. Respondeo: illas propter quas do-
natio reuocatur. vt C. de reuoc. don. l. vlti. & hoc se-

G cundùm dominū meum Azo. Vel si est talis iniuria
propter quam filius potest exhęredari: vt in authen.
vt cùm de appel. cog. & sic filius nō reuocatur in po
testate, nisi propter atroces iniurias & acerbum con
uitium. libertus autē propter leuem offensam, vt di-
18 ctum est. † Quæstio. Quid autē si pater emancipet
recepto aliquo legato: vt ff de conditio. & demon. si
cui. dicit dominus meus istum patrē non posse reuo
19 care filium vt ingratū. † Quæstio. Quid si emancipa
uerit eum propterea quia imposuit necessitatē pec-
candi filio: vel quia durus erat & seuerus contra fi-
H lium. vt C. de Episco. audien. si lenones. & ff. si quis
à patr. fuer. manu. l. vlt. Respondeo: indignus est re-
uocare filium in potestate. † Quæstio. Sed nunquid
20 si filius sit ingratus circa matrem reuocatur in po-
testate patris. videtur ꝙ sic. nam lex dicit, si filius sit
ingratus contra parentes, verbum plurale ponitur:
ergo intelligitur de patre & matre & auo & pro-
auia: sicut etiam intelligimus de nepotibus & pro-
nepotibus. vt C. de ingra. lib. l. vnica. Item lex dicit:
ꝙ omnibus parētibus vna est seruanda reuerentia:
tam patri quā matri. vt ff. de in ius voc. l. parētes pie
I tas enim debetur æqualis, licèt non sit eorū æqualis
potestas: vt ff de cura. furio. l. furiosæ. Filius etiā mi
les indignus militia iudicandus est, qui patrē & ma
trem quibus se educatū dixit, maledicos appellauit.
vt ff. de obsequi. à libe. l. j. & vlt. Dicit enim sapiētia.
honora patrē tuū & matrē tuam, vt sis longęuus su
per terram. & alibi. qui maledixerit patri vel matri
morte moriatur. Econtrà videtur, quòd non reuoca
tur in potestate: ideò quia nulla fœmina filios in
potestate habet. vt ff. de suis & legiti. nulla. & ff. de
bono. posses. contra tab. illud. §. ad testa. si ergo non
K habet in potestate, quomodò reuocabit eos in pote
state. Respondeo: verū est, ꝙ si filius sit ingratus cir
ca matrē, ꝙ in potestate non possit reuocari. Sed cre
do eum aliàs grauissimè puniendū extra ordinē pro
motu iudicis. vt C. de pat. po. l. si filius. quę loquitur
in patre. & l. cōgruentius. quę loquitur in matre. Et
dicitur ꝙ sententiā obtinebit quam voluerit pater:
ideò quia mitissimè aget pater & mater circa filiū.
persona enim patris consiliū capit pro liberis. vt ff.
ad leg. Iul. de adult. l. nec in ea lege. Positiones faci-
limę sunt in hac actione vt dicat pater. *Positio patris.*
L Ego te † emācipaui. Itē mihi ingratus fuisti. *Positio*
21 *filij.* † Econtrà dicat filius. Ego semper benè seruiui
22 tibi. Item illam offensam remisisti mihi. Libellū au
23 tem cōcipies sic. † *Libellus.* Ago ego R. contra M. fi-
lium meum quē emancipaui: & ipse extitit mihi in-
gratus: quia acerbū conuitiū mihi dixit: vel me ver-
berauit: vel dixit mihi atrocē iniuriā. vnde illū filiū
meum in meam potestatē reuocari peto: propono a-
ctionē ingrati. vel officiū iudicis, quod melius est:
vt superius distinxi per l. C. de ingra. lib. l. vnica. Itē
in reuocāda donatione à donatario ingrato propo-
M netur vtilis rei vēdicatio, vel cōdictio ex lege. & cō-
24 cipies libellū sic. † *Libellus.* Ago ego R. cōtra M. cui
donaui res tales: & ipse immemor ac ingratus acce
pti beneficij me verberauit. vnde res mihi reddi pe-
to. vel res illas ab ipso reuoco, vt ab ingrato. ꝓpono
vtilē rei vēdicatio. vel cōdictionē ex lege. vt C. de re-
uoc. don. Quod sic rectè cōcipiatur libellus dicit lex
C. de reuoc. don. l. his. & l. vlt. & hoc est verū ex iure
Romano. Iure verò Lōbardo donatio rei singula-
ris non reuocatur per ingratitudinē: qa eū prędicetur

A res similis ab eo eo qui eecepit donationẽ quod vo-
catur laimeehil.quare debeat reuocare per ingrati
tudinẽ, cùm habeat tantundẽ. vt in d.tit.de donatio.
quæ cũ fingat vel laimeehil fuerit. l.penulti. & vlti.

*Si aliquis emat equum uel librum, uel aliud in quo est ui
tium uel morbus quo res ualeat minori pretio: agitur quan
tò minoris empturus esset.*

De actione ciuili quantò minoris, Rubric.

1 *Actio ciuilis quantò minoris in quo differat ab illa quæ
prætoria est.*
2 *Redhibitoria & quantò minoris res sit & quanti mino
B ris empturus essem, an sint propria nomina actionũ.*
3 *Actionum prædictarum an aliqua locum habeat.*
4 *Redhibitio & quantò minoris an perpetuò competant:
uel temporalia sint.*
5 *Actio ciuilis quantò minoris ad hoc ut competat: quot
necessaria sint.*
6 *Libelli in tali actione quomodò concipiantur: cum pluri
bus sequentib.*
7 *Actione quantò minoris si agatur: qualiter debeat esse il
lud minùs propter quod agatur hac ciuili quantò mi
noris empturus essem: uel illa quantò minoris res est.*
8 *Agere an poßit aliquis si sine dolo decipiatur.*
C 9 *Emptori an succurratur: si rem ultra dimidiam emerit.*
10 *Emit qualiter quis in fraudem ultra dimidiam.*
11 *Actio quantò minoris, an in permutatione: locatione: cõ
ductione, & in alijs contractibus bonæ fidei & stri-
cti iuris locum habeat.*
12 *Decepto in actione tali siue de uenditore siue de empto
re sermo sit qualiter succurratur.*
13 *Electio in actione tali cuius erit uenditoris an emptoris.*
14 *Rei restitutio: uel pretij supplemẽtũ, an in obligatiõe sit.*
15 *Decepto in actione tali quo iure subuenitur, uel quæ
actio proponatur.*
D 16 *Beneficium legis, rem maioris, an locum habeat in tali
actione: siue uenditor sciuit: siue ignorauit rem illam
ualere maiori pretio.*
20 *Fundus cum fructibus receptis, an in tali actione restitui
debeat.*
21 *Emptor si rem illam quam emit pro quatuor: cùm uigin
ti ualeret, uiginti alij uendidit: nunquid uenditor pri-
mus deceptus poterit agere cõtra illũ tertiũ, qui modò
poßidet: uel cõtra illum: cui primò uẽdidit: & si aget,
ad quid aget.*
22 *Res ut minus dimidia uendita dicatur, quod tempus con
E siderandum sit: utrum tempus quo agit: an tempus fa
ctæ uenditionis.*
23 *Res quòd sit uendita minus dimidia uenditionis tempo-
re: quid probandum sit.*
24 *Venditor si renuntiauit beneficio legis, rem maioris, &
consulatur ut specificet: ac uenditor dicat: ego renun-
tio: ne nullo tempore conueniam: etiam si res appa-
reat uendita minus dimidia: an contrauenire poterit:
maximè si iurauit.*
25 *Iuret si quispiam, quòd non contraueniet: & non renun-
tiauit: an pretium suppleri: uel restitui petere poßit.*
F 26 *Minor si iurauit, quòd non ueniet contra: nunquid le-
gis beneficio de qua in litera, uti poßit.*
17 *Maior si aliquis promittat pœnam: ne ueniat contra uen
ditionem: & non renuntiauit beneficio legis: de qua
in litera: an eius beneficio utatur: & poßit ab eo pœ
na peti: maximè si actum est, ut pœna præstetur con
tractu firmo manente.*
28 *Venditor si ignorans fuerit rem uenditam habere tale
uitium, uel morbum, ut emptor similiter, an ipse uen-
ditor teneatur.*

G SED LICET dominus Ioannes in arbore a-
ctionum non tractauerit de actione, quantò mi-
noris ciuili: licèt tractauit de actione quantò mino
ris prætoria. Et nos diximus de ea suprà in tractatu
prætor. tamen de actione ciuili quantò minoris vi-
deamus. De hac quãtò minoris tractat Iulianus in
ff. de actionib. empti. l. Iulianus. §. primo. & l. quæ-
1 ro. Quæstio. † In primis quæritur quid differat actio
ista quantò minoris, quæ est ciuilis ab illa, quæ est
prætoria. Respondeo in multis: illa prætoria, ista ci-
uilis. Item illa competit quantò minoris res est: ista
H quantò minoris esset. vt ff. de ædilitio edict. l. quod si
nolit. §. quod in procuratore. & ff. de action. empti.
Iulianus. & ff. de exceptione rei iudicatæ. l. si is. §. est
in potestate. Item quantò minoris prætoria durat
anno vtili: vt ff. de ædilitio edict. l. sciendum. §. vlti.
quantò minoris ciuilis durat perpetuò sicut & aliæ
ciuiles. vt institu. de perpet. & tempora. action. Item
istud minus potest esse totum aliqñ, si fortè propter
illud vitium vel morbũ nullo modo fuissem emptu-
rus Et ita est mirabile, quòd per hanc quãtò mino-
ris fit redhibitio: vt ff. de ædilitio edict. l. bouem. §. a-
I liquando. quod etiam admitto in illa quanti mino-
ris res est: si per illud vitium res illa non valeat dena
rium. vt in prædicta l. ff. de exceptione rei iudicatæ.
l. si is qui. §. est in potestate. nec mireris quomodò
propter hoc verbum minus, continetur hîc totum:
nam & alibi est hoc. ff. de tributoria l. illud §. minus
videtur tribuere, qui nihil tribuat: & minus soluere
dicitur etiam qui nihil soluit. sicut econuersò am-
pliùs dicitur ad aliquem pertinere, cui nihil debe-
tur. vt ff. de verborum significatione. l. minus. & l.
verbum amplius. & residui commemoratio totius
K verbi repetitionem inducit: vt C. de hæredibus insti
tuendis. l. secunda. nam & si fideiussor sit acceptus
quantò minus ex pignore cõsequi potest: tantò mi-
nus soluat totum tenetur soluere, si nihil haberi po-
test de pignore: vt ff. de fideiussor. l. amissi ruina pi-
gnoris. nam & nomine reliquorum, omnes cõtinen
tur: vt ff. de option. lega. l. cùm optio. & si legatarius
satisdat reddere quod ampliùs nomine legati acce-
perit, aliquando totum reddit: vt ff si cui plus quàm
per legem Falcidiam. l. j. §. hæc verba. Item non vi-
detur aliqua differẽtia inter has duas actiones quã-
L tò minoris res est: & quãtò minoris empturus essem:
nam idem sonare videtur: nam res quanti est, tanti
valet: & quanti est, & quanti valet, tanti emo, ma-
ximè cùm res tanti valeat, quanti vendi potest. vt ff.
ad legem Rhodiam. de iac. l. ij. §. portio. & ff. de do-
nation. causa mortis. l. mortis causa capimus. §. vl-
tim. & ff. ad legem Falcidiam. pretia. Respondeo:
non sequitur quod opponis: nam res aliquando va
let x. & ego emo eam pro viij. & aliquãdo ecõuersò,
licèt aliquando quis emat tanti quãti valet. & licèt
res valeat tanti quanti vendi potest: subaudi secun-
M dum cõmune pretium. & tunc etiã potest esse quod
res valet apud omnẽ hominẽ x. & ego eam emo ta-
men pretio minori: sic dico in re morbosa vel vitiosa
vẽdita: quod propter vitiũ res illa valet duo minus: ecce
quanti minoris est. Itẽ ego propter illud vitium de-
dissem quatuor minus, si illud sciuissem. ecce quan-
2 tò minùs empturus essem. † Quæstio. Item quæritur
an redhibitoria & quantò minoris res est, & quãtò
minoris empturus essem, sint propria nomina actio
num. & dñs meus admittit quod non sunt propria
nomina: sed

A nomina sed adiectiones: vt diximus de actione de
peculio, & de in rem verso, ꝙ sint adiectiones pro-
batur: nam & ciuilis actio ex empto dicitur redhibi
toria: vt ff. de actionib. empti. ex empto. §. redhibi-
tionem. hoc etiam aliâs in similibus: nam actio de-
positi dicitur sequestraria: vt ff. depositi. l. si in Asia.
§. cum sequestro. sic ergo actio ex empto vel in fa-
ctum dicitur redhibitoria: quia per eam fit redhibi-
tio. & ꝙ actio dicitur quãtò minoris res est propter
vitium. vt ff. de ædil. edicto. l. ꝙ si nolit. §. si plures. in
fin. & C. de ædil. actio. l. pen. & hæc eadem actio ex
B empto dicitur quãtò minoris empturus essem pro-
pter vitium. vt ff. de actio. l. Iulianus. Et hæc eadem
ex empto aliquando vocatur prætoria: sicut & hære
ditatis petitio: quandoq; dicitur ciuilis, quæ datur
hæredi: & hæc eadem dicitur prætoria quę datur fi-
deicommissario, vel bonorum possessori: & dicitur
possessoria & fideicõmissaria. vt ff. de posses. hæred.
petit. & ff. de fideicõmis. hęredi. l. j. & ij. & hoc secun
3 dum dominũ meum Azo. † Quæstio. Item quæritur:
nam non videtur, ꝙ hodiè aliqua actionum prædi-
ctarum locum habeat: imò videtur, ꝙ sint superfluę:
C nam redhibitio cõtinetur empti ciuili iudicio: vt ff.
de act. empt. l. ex empto. §. redhibitionẽ. Item quan-
to minoris cõtinetur sub actione ex empto. vt ff. de
actio. empt. l. Iulianus. § j. Respondeo: nõ obstat. §.
ille, redhibitionẽ. quia quod ibi dicit redhibitio: id
est, redditio. vt in eadem l. ex empto. §. si quis virgi-
nem. nam ibi dicit, ꝙ ex hac causa non est redhibi-
tio: licèt fiat redditio mulieris. Vel aliter esto quod
redhibitio contineatur empti ciuili iudicio: tamen
actiones ædilitiæ nõ sunt superfluæ. multa enim ve-
niunt in edicto ædilium, quę non veniunt in ciuili
D iudicio. Ecce enim ex duobus vitijs redhibetur ser-
uus: si sit erro vel fugitiuus: & si dictum sit aliquid
abesse & adest. vt ff. eo. ob quæ. §. animi. Item quò
ad cautiones, si non caueatur secundum edictum fit
redhibitio. vt ff. eo. l. venditor. Item si nõ dicatur de
natione mancipiorũ: vt ff eo. ꝙ si nolit. § qui manci
pia. Item si appositũ sit pactum, si displicuerit. & po
steà displicuerit, fit redhibitio. vt ff. e. quod si nolit.
§. si quis ita venierit. Item si non dat ornamenta: si-
cut ostensa sunt. vt ff. eo. l. ædiles. in prin. Item redhi
bitoria duplicem habet condemnationẽ. vt ff. eod.
E redhibitoria. si enim diceres has actiones superfluas
propter actionẽ ex empto generalem: ideò diceres
omnes actiones speciales quæ certũ continent pro-
4 pter certi conditionem generalem. † Quæstio. Item
quæritur: an quando fit redhibitio empti ciuili iudi
cio: & quando agitur quantò minoris empturus
essem, quæ est ciuilis. vt ff. eo. l. ex empto. §. redhibi-
tionem. & §. si quis virginẽ. & l. Iulianus. §. j. an ista
istra perpetuò competant: vel an sint temporalia, ꝙ
tollantur anno, vel sex mẽsibus vtilibus: sicut quan-
do agitur secũdum edictum prætoris: vt ff. eo. scien-
F dum. §. vlti. Respondeo: quidam admittũt alias esse
perpetuas: alias esse temporales. ita enim dicunt a-
ctiones ciuiles esse perpetuas: si causa ex qua com-
petũt, sit perpetua: aliâs si temporalis sit causa, pro-
pter quam competunt, temporales erunt. argumen.
ff. si quis cau. si quis eum. §. qui iniuriatum. & ff. vt
leg. seu fideicom. nomi. cauea. l. j. §. si quis. ff. de no-
uatio. si vsufru. & ff de donatio. qui id quod. & ff. si
quis test. li. esse ius. fue. l. j. §. pen. Pitto tamen cõtra:
ꝙ per actionẽ ex empto perpetuò fiat redhibitio: li-
G cèt ædilitiæ sint temporales. Nam & bonorũ posses
sio, quæ est de iure prætorio, est temporalis: aliquan
do centum dierum, aliquãdo anni. vt C. qui admit.
ad bono. posses. l. ij. & iij. Petitio autem hæreditatis
quæ est ciuilis perpetua est: vt C. in quib. caus. long.
tempor. præscript. l. hæreditatem. & C. qui. non ob.
long. tempor. præscript. l. nequè. Item interdictum
vnde vi, quod est prætorium, est annale: constitutio
5 si quis in tantam, quæ est ciuilis perpetua. † Vnde
ad hoc vt actio ista competat, tot sunt necessaria
quot diximus suprà in tractatu prætoriarũ. de actio-
H ne redhibitoria: & quantò minoris. Et easdem posi-
tiões rei notabis hic. Vnum tantùm desideratur in
hac quod nõ est in illa: scilicèt illud pretium quod
minus essem daturus, sicut suprà dixi. In hac autem
6 actione concipies libellum sic. † *Libellus.* Ago ego
R. contra M. qui vendidit mihi equum quendam
talis coloris: quẽ equum inueni retrogradum: pro-
pter quod vitium si ego sciuissem, ego dedissem duo
minùs. vnde vt illa duo mihi præstet, ago contra ip-
sum: propono actionem quantò minoris empturus
essem. Quod sic rectè concipiatur libellus dicit lex
I ff. de actio. empt. l. Iulianus. §. j. *Oppositio.* Sed nõ vi-
detur, quòd hæc actio possit intentari sicut proba-
tur per quæstiones prædictas. Etiam alia ratione:
certum est, quòd licitum est contrahentibus se deci
pere in pretio naturaliter, id est sine ingenio vel frau
de: vt ff. de minori. l. in causæ. & ff. locati & condu-
cti. l. item si pretio. Si ergo cum dolo vel fraude ven-
ditoris nõ sit emptor iste deceptus: quare agit. Re-
spondeo: leges allegatæ locum habent, quando res
vendita ratione sui minùs valet: quod toleratur: ibi
deceptio in pretio. deceptio dico re ipsa, dummo-
K dò non sit minùs dimidia iusti pretij: at quando de-
ceptio inest & re ipsa propter vitiũ rei vel morbum:
tunc subuenitur emptori: siue venditor fuit sciens
siue ignorans: quia nõ interest cur fallatur emptor:
vtrum ignorantia vẽditoris, an scientia. vt ff. de ædi
li. edict. l. j. §. causa. *Oppositio.* Item alia ratione non
videtur quod competat. Certum est, quòd aliquis
totum cõtractum vel debet approbare vel debet re-
probare vt ff. de administra. tutel. cùm quæritur. &
argumen. ff. de procurat. l. in causæ. & C. de iure deli
berand. l. quidam. & ff. de bonis libert. l. nam absur-
dum. Et sic iste emptor vult pro parte approbare, &
L pro parte vult reprobare, & conqueri quasi quod
iniqua sit illa vẽditio: nam hoc patrono etiam non
conceditur, vt obligationem comprobet pro parte:
& pro parte, quasi de iniqua obligatione queratur.
vt ff. de operis libertorum. si ita stipulatio. quæ lex
multùm accedit ad quęstionem istam. Respondeo:
in legibus allegatis iusta est ratio quare pro parte
aliquis non sit audiendus: sicut diligens & studio-
sus per leges ipsas aduertere potest. hic autem qua-
M re contingat ratio est: nam siue agatur hac quantò
minoris: quæ est ciuilis siue agatur quantò minoris
res est, quæ est prætoria: noluit ius ciuile & nolue-
runt prætores, vt deciperetur emptor. & sic propter
causam, id est, propter vitium vel morbum compe-
tunt: vt illud detur quantò minoris empturus essem
7 vel quantò minoris res est. † Quæstio. Item quæri-
tur, si agatur quantò minoris, qualiter debeat esse
illud minus, propter quod agatur hac ciuili quan-
tò minoris empturus essem: vel illa quantò mi-
noris res est. verbi gratia, res valeret viginti nisi

A vitium vel morbus esset: nunc propter vitium res va
let minùs duo vel vnum, vel duobus vel vno minùs
essem empturus: nunquid propter tam minimum
pretium locum habet hęc actio. videtur quòd non
de quacunque actione quantò minoris tractemus.
certum est, quod licitum est contrahentibus se de-
cipere in pretij quantitate: vt suprà dixi in hac ea-
dem actione. Item per rem minorem non debet fieri
præiudicium maiori. vt ff. de iudicijs. per minorem.
Item propter rem minimam non datur restitutio. vt
ff. de in integrum, restitutio. scio. Item de dolo non
B agitur si quantitas sit minor duobus aureis. vt ff. de
dolo. l. si oleum. in fi. & l. sequen. Respondeo: & di-
co, q natura actionis est vt pro minimo pretio de-
tur etiam pro vno vel duobus: sed stultus esset actor
qui pro re tam minima ageret, cùm plura expende-
ret, quàm cõsequeretur: cũ intersit nostra litis sum-
ptibus non vexari. vt ff. de minorib. l. minor. Et cùm
nonnullas moras habeat exceptio iudicij. vt ff. vt le
ga. nomi. cau. l. etiam. maximè cùm euentus litis sit
dubius & incertus. vt ff. de pecu. l. quod debetur. Et
si tu diceres, q recuperaret expensas: quia victus vi-
ctori, &c. & hoc nõ prodest: quia potiùs interest no-
C stra retinere, quàm solutum repetere: vt ff. de com-
pen. l. ideò. nec obstat si dicas. licitum est naturali-
ter, &c. id est, nõ interueniente dolo vel morbo vel
vitio. Item non obstat: quia dicis q pro minima re
non datur restitutio: nec hoc fit: nam contractus te-
net, sed agitur pro hoc minus. nec etiam alicui rei
maiori propterea fit præiudicium. *Oppositio.* Item
quæritur: si pretium minus datum sit venditori dolo
emptoris interueniẽte: modò propter vitium rei vel
morbum, an habeat locum hæc actio quantò mino
ris empturus essem; vel illa quantò minoris res est?
D Respondeo: ista quæstio superuacua videtur; nam
non habet locum nisi propter vitium vel morbũ rei.
sed dolo interueniente qualiter consuletur vendito
ri. Respondeo; si dolus dat causam contractui bonę
fidei; & statum sit in finibus contractus: contractus
ipso iure non tenet. vt ff. de dolo. elegãter. §. ij. si fuit
contractus stricti iuris, & statum est in finibus con-
tractus: tenet contractus; sed obstat exceptio; vt C.
de inutil. stipulatio. dolo vel metu. si autem sit vltra
processum in contractu bonæ fidei: reuocatur per
actionem de dolo. vt in prædicta l. eleganter. Vnde
E dixit B. dolo dantę causam contractui bonæ fidei
procedit venditio: vt infirma sequitur traditio infir
manda per actionem de dolo. vt C. de inutil. stipula
lationib. dolo. si autem dolus sit incidens in bonæ
fidei: agitur vsque ad vltimum denarium per actio-
nem ex eo contractu. vt ff. de actio. empt. Iulianus.
§. per contrariũ. si autẽ incidit in contractu stricti iu
ris: agetur actiõe de dolo, si sit vltra duos aureos: si
minùs ageretur in factum. vt ff. de dolo. si oleum. in
8 fin. & l. idem. & l. itaque. † *Quæstio.* Quid autem si
sine dolo aliquis decipitur nunquid agit? Respon-
F deo non; nisi sit deceptus venditor vltra dimidiam.
Sed tunc quæritur qualiter dicitur vltra dimidiam?
Respondeo quãdo res valebat x. vendidit pro qua-
tuor, & sic venditor nõ habet dimidium pretium rei
9 suæ. vt C. de rescind. vend. l. rem maioris. † *Quæstio.*
Sed nunquid emptori succurritur si rem emit vltra
dimidiam? Respondeo: q sic. vt ff. si quis in frau. pa.
10 l. j. §. si quis in fraudem. † *Quæstio.* Sed qualiter quis
emit in fraudem vltra dimidiam? dominus meus re-
G spondet: quãdo res valebat x. ego eam emi pro xvj.
nam v. sunt dimidia x. sed dominus meus B. ponit
exemplum sic, quando res valebat x. ego emi eam
pro xxj. nam nunc abest mihi vltra dimidiam iusti
pretij: quia de xxj. absunt mihi xj. & non habeo nisi
x. quia habeo rem quæ valet x. Cæterùm in exem-
plo domini mei, quando emo pro xvj. non possum
consentire: quia tunc de xvj. habeo x. quia habeo
rem quæ valet x. & sic habeo vltra dimidiam pretij:
11 quia nõ absunt mihi nisi vj. † *Quæstio.* Sed illud quę
ritur an locum habeat hoc in permutatione locatio
H ne conductione, & in alijs contractibus bonæ fidei
& stricti iuris? Respondeo sic; vt ff. de ædil. edict. l.
Modestinus. §. exercitorem. & ff. si quid in fraud. pa
tro. l. j. §. si quis in fraudem. & ff. de verbor. obliga. si
quis cùm aliter. & cũ ratio diuersitatis reddi non po
test, idem ius statuendum est. vt ff. de verbo. obliga.
l. actio. & ff. de iniui. & irrito testament. l. iij. eadem
enim æquitatis ratio diuersas species actionis non
excludit: vt C. de constit. pecu. l. vlti. & ff. de fideius
12 tor. l. si fideius. §. vlt. † *Quæstio.* Itẽ quæritur qualiter
succurratur isti decepto siue de venditore siue de
I emptore loquamur. Respondeo: vel res restituatur,
vel pretium suppleatur venditori: vel restituatur em
ptori quando emit vltra dimidiam. vt C. de rescind.
vendi. l. rem maioris. & ff. si quid in fraud patro. l. j.
13 §. si quid in fraudẽ. † *Quæstio.* Sed cuius erit electio
venditoris, an emptoris. Respondeo: quando vendi
tor est deceptus, est electio emptoris. vt in prædict. l.
rem maioris. quãdo emptor est deceptus est electio
venditoris: vt in prædicta l. si quid in fraud. patron.
vt C. si maior fac. l. j. & ff. de iur. do. si res æstimat. &
secundùm legem generalem: quia electio est semper
K disiunctiui debitoris: vt ff. de iure dot. plerunque. §.
vltim. quia tenetur emptor vel rem restituere vel pre
tium supplere. sed domino Io. visum est contra; vt
14 statim dicam. † *Quæstio.* Item quæritur, quid sit in
obligatione: vtrum rei restitutio, vel pretij supple-
mentũ: & sic quæritur quid debeat petere deceptus;
vtrum pretij supplementũ, an rem restitui, an vtrun
que: & sic per ista scies qualiter sit formandus libel-
lus. Respondent quidam vtrũque est in obligatio-
ne: alterũ autẽ in solutione, sicut in promissione al-
ternatiua. vt insti. de actio. §. sic itaq;. vnde dicũt in
L libello vtrũque peti: alterũ enim pręcisè peti nõ pos
set. Alij dicũt pretij supplementũ esse in obligatiõe:
& sic in petitione: sed malè: quia iam pretij supple-
mentũ non ageretur, vt vẽditio rescinderetur: sed vt
cõpleretur: & sic malè poneretur lex illa, sub titu. de
rescind. vendi. Dominus tamen Io. & dñs meus pu-
tant rei restitutionẽ esse in obligatione; & sic in pe-
titiõe: pretij supplementũ in exsolutiõe: sicut in act.
noxa. vbi damni æstimatio est in obligatiõe & peti
tione. noxę deditio est in exsolutione. vt ff. de re iu.
miles. §. decẽ. Et sic secũdùm dñm Io. friuola est quę
M stio cuius est electio sicut dixi suprà: imò dicit dece
pto cõpetere petitionẽ circa rem: & sic rem petendo
petit vẽditionẽ infringi, sic pertinet ad tit. *Oppositio.*
Sed multũ cõtradicit huic opinioni l. illa, rem maio
ris: sed R. literã legit sic. humanũ est te restituente
pretiũ emptoribus fundũ recipias ad quẽ pręcisè a-
gis: vel recipies supplementum iusti pretij, si emptor
elegerit: & ita pretiũ: vt in l. illa cõtinetur. Vel ideò
petitur pretium propter illud beneficiũ quod cõpe-
tit emptori. s. supplere iustũ pretiũ: & sic rei restitutio
secundùm

A ſecundùm dominum Io. eſt in obligatione.& hoc
conſequeris authoritate cõpetentis iudicis. & ſic li-
15 tera pro eo facit. † *Quæſtio*. Item quæ actio propo-
natur, vel quo iure ſubuenietur iſti decepto. Reſpõ-
deo: quidam dicunt officio iudicis: & hoc dicũt per
l. C. ex quibus cau. ma. l. in contractibus. & C. de re-
ſcind. vendi. l. rem maioris. & ſic ſecũdum eos iſtud
beneficium tolletur continuò quadriennio. vt C. de
tempori. in integr. reſti. l. vlti. Sed contra puto: imò
ſubuenitur ei actione ex eo contractu. in venditio-
ne, ex vẽdito: in locatione ex locato: & erit iſtud be-
B neficium perpetuum, cùm ſit perſonale. vt C. de con
ſtitut. pecun. l. ij. & C. qui. non obſta. long. tempor.
præſcript. l. neq;. nam actio ex cõtractu deſceodeos
venditionẽ reſcindit: & ad reſcindendum contractũ
competit: vt ff. de contrahen. empt. l. ſed & Celſus. §.
ſi fundum. & ff. de act. empt. l. ex empto. §. ſi is qui vi
na. Nec obſtat quod legitur in l. illa, rem maioris. &
in l. illa, in contractibus. ꝙ officio iudicis ſubueni-
tur. ponitur enim non loco principalis actionis, ſed
tanquã ſeruiens actiõi, ſicut mercennarius: ſicut a-
liàs vbi ſeruit actioni. vt ff. de nego. geſt. ſi autem.
C ſicut in actione quod metus cauſa. Vel ſit reſtitutio
iure actionis: & tamen lex dicit, ꝙ ſit reſtitutio offi-
cio iudicis, ꝙ actioni deſeruit: vt ff. quod metus cau
ſa. l. metũ. §. violenti. & §. ex hoc. Vel ſicut alij dicũt,
agitur cõdictione ex l. illa, rem maioris. & tunc ſimi
liter eſſet perpetua: quia omnis condictio perſona-
lis. vt inſtit. de actio. §. ſic itaquè diſcretis. Concipi-
16 tur ergo ſic libellus. † *Libellus*. Ago ego contra M.
cui vendidi fundum meum pro quatuor, qui valet
decẽ, vnde quia in illa venditione ſui deceptus vltra
dimidiam: peto cõtractum reſcindi: & dico illũ mi-
D hi reſtitui: propono actionẽ ex vendito. Vel ſecun-
dùm alios propono officium iudicis. Vel ſecundùm
alios condictionem ex l. illa. C. de reſciod. vend. rem
maioris. Quòd ſic rectè cõcipitur libellus dicuot le
ges ſuprà propè poſitæ. Vel ſecũdum alios dices ſic.
17 *Libellus*. † Ago contra M. cui vendidi ff. meum pro
quatuor, quod valet decẽ, vnde ago contra illum vt
vel ff. meum mihi reſtituat, vel iuſtum pretium, hæc
eſt ſex mihi ſuppleat: propono, &c. & hoc ſecũdùm
illos, qui dicunt vtrũque eſſe in obligatione. Secun
dum alios qui dicũt pretij ſupplementũ eſſe in obli-
E gatiõe, dices ſic. † *Libellus*. Ago ego R. cõtra M. cui
18 vẽdidi ff. meum pro quatuor, quod valet decẽ: vnde
ago cõtra ipſum: vt iuſtũ pretium quod eſt vj. mihi
19 ſuppleat: propono actionẽ. vt ſuprà. † *Quæſtio*. Item
quæritur an locũ habeat beneficiũ legis illius, rem
maioris. ſiue venditor ſciuit: ſiue ignorauit rem illã
valere maiori pretio. Reſpõdeo: locũ habet in igno
rante: aliàs ſi ſciret rem pluris eſſe vel maioris pretij
non ſubueniretur ei. vt C. de reſcin. vendi. l. vendi-
tor. quia videtur voluiſſe donare, & tanti rem ſuam
æſtimaſſe. vt arg. ff. de fideicom. liber. l. generaliter.
F §. ſi quis alienũ. & quia per l. illam, rem maioris. pur
gatur dolus, qui re ipſa committitur. meritò ſcienti
nõ ſuccurrimus: quia ſcienti & volenti non infertur
dolus: vt C. de tranſactioni. l. cùm donationis. & ar-
gument. ff. de aqua pluuia arcend. l. in diem. & quia
ſciens videtur voluiſſe donare. vt ff. de condict. in-
debi. l. j. & ff. de regul. iur. cuius. *Oppoſitio*. Sed op-
ponis. nam non videtur, quòd locum habeat l. illa,
rem maioris. in ſciente non habet locum, vt dictum
eſt: nec etiam locum habet in ignorante pretium rei

G ſuæ: cùm nullius talis ignorantia ſit audienda. vt ff.
de reſcind. vendi. l. quiſquis. Reſpondeo. l. illa, quiſ-
quis. loquitur ꝙ nullus, debet ignorare vires & emo
lumenta rei ſuæ vel merita: quæ verba illud ſonant,
id eſt, quia debeo ſcire vtrum prædia mea ſint bona
vel mala: vtrum producant herbam peſtibulam vel
bonam: vel vtrum ſint bona pro frumẽto vel ordeo
vel leguminibus. iſtæ ſunt vires & merita prædiorũ,
id eſt, redditus: vel quantum vinum vel quãtũ fru-
mentum ex vinea vel ex terra ſolet prouenire. vt ar-
gumẽ. C. de ædil. actio. l. ſi prædium. pretium autem
H rei meæ nõ teneor ſcire: quia aliquando plus habeo
rem caram meam, quàm valeat. vt ff. de fideicom. li-
berta. l. generaliter. §. ſi quis alienum. & l. alieno. &
proptereà dicitur ꝙ homines aliquãdo plus ſperant
habere, quàm habeant in ſuis facultatibus. vt inſti.
qui manu. poſ. vel nõ † *Quæſtio*. Item quæritur vtrũ
20 debeat reſtitui fundus cũ fructibus perceptis: quia
à percipiendis excuſatur propter titulũ: vt C. de rei
vendica. ſi fundus. Reſpondeo: ſi non vult ſupplere
pretium iuſtum emptor reſtituet fundum cum fru-
ctibus perceptis, & recipiet pretiũ quod dedit cum
I vſuris quæ frequentantur conſuetudine regionis,
quæ veniũt in bonæ fidei iudicijs. vt argu. ff. de vſu
ris. videamus. & ff. de verbo. ſignifica. l. penult. quia
verbum, reſtituere. plenam habet ſignificationem,
etiam fructuum, &c. argu. C. de actio. empti. l. cura-
bit. & ff. de actio. empti. l. Iulianus. §. ex vendito. &
21 ff. de rei vendicatio. emptor. † *Quæſtio*. Item quæri-
tur: ſi emptor rem illam quã emit pro quatuor cùm
valeret decẽ, vendidit alij. & pone viginti nunquid
venditor primus deceptus poterit agere contra illũ
tertium qui modo poſsidet, vel contra illum cui pri
K mò vẽdidit. & ſi agit: ad quid aget? & videtur in pri
mis, quòd contra nullum agat. nam contra tertium
nulla ſibi competit actio ſiue enim competat offi-
cium iudicis ſiue actio ex vendito ſiue ex lege con-
dictio: vt ſuprà dixi. omnia iſta ſunt beneficia perſo
nalia, non dirigentur contra rei poſſeſſorem, ſed tan-
tùm contra illum cum quo contrahit. & eſt argum.
ff. ad Trebellia. l. j. §. fuit quæſitũ. Item primus non
poteſt conueniri. ex iſta enim actione agitur contra
illum, vt res ſibi reſtituatur: vt dixi ſuprà. at iſte rem
non habet, nec dolo deſijt poſsidere: quia venden-
L do ſuo iure vſus eſt: & ſic non videtur, quòd poſsit
conueniri: quia conuentus deberet abſolui ſicut a-
liàs inuenio. quare ergo cõueniretur. vt ff. de rei ven
dicatione. l. ſi autem. vnde ex his poſſet dici, quòd
malè faciunt multi, qui literas impetrant re aliena-
ta à primò emptore: ſiue impetrante contra pri-
mum, ſiue contra tertium. Reſpondeo: in eo pre-
tio quod vendidit vltra quàm emit. vt argumento
ff. ex quibus cauſis maior. l. cùm miles. §. ſi is qui. ter
tium enim emptorem teneri non credo. vt argumen
to C. de reuocand. donatio. l. his ſolis. quidam ta-
M men minùs intelligentes dicunt primum emptorem
teneri ad totum pretium iuſtum quod deberet ſup-
plere: etiam ſi rem minori pretio vendidit: quia cùm
teneatur ad duo, ſcilicèt vel rem reſtituere vel pre-
tium ſupplere, ſi non poteſt facere primum, faciat
vltimum, ſcilicèt ſuppleat pretium. argument. ff.
de contrahenda emptione. ſi in emptione. §. ſi em-
ptio. ſed hoc reprobo: quia non tenetur ad duo:
ſed ad alterum tantùm: ſicut ſuperiùs dixi ali-
qui tamen minùs ſcientes tentauerunt dicere, quòd

A tertius teneatur. & dicunt intentari vel officium
iudicis vel condictionem ex lege illa, rem maio-
ris. & licèt sint personalia: tamen habent naturā rei
præstatiōis. sicut actio quod metus causa. & ad ex-
hibendum. & commodati. sed malè dicunt: quia in
prædictis actionibus ratio est, quare dantur contra
rei possessorem, quod hîc non est. sicut ex l. illa, rem
22 maioris. colligi potest. † Quæstio. Itē quæritur quod
tempus consideremus, vt res dicatur vendita minus
dimidia. vtrū tempus quo agit: an tempus factæ ven
ditionis: quia potest esse, ꝙ tempore vēditionis erat
B res vilior: nunc facta est carior vel econtrà. Respon
deo: inspiciam tempus factæ venditionis. vt argum.
ff. de contrahend. empt. l. Rutilia Polla. & l. in lege.
vniuscuiusque enim cōtractus initium esse spectan
dum & causam. vt ff. de regu. iur. l. non omnem. §. in
stipulationibus. & ff. mandati. si procuratorem. Re-
spondeo: & hoc etiam in quasi contractibus: vt ff. de
nego. gestis. Pomponius. & hoc quando agitur ex
beneficio legis istius. si autē agitur propterea quia
res est euicta, si agitur ex empto, inspicitur tempus
euictionis. vt ff. de euiction. l. euicta. sed si agatur ex
C stipulatu, inspicitur tempus celebrati contractus: vt
23 ff. de euictio. bonitatis. & l. ex mille. † Quæstio. Item
quæritur: qualiter probatur, ꝙ sit res vendita minus
dimidia tempore venditionis. Respōdeo: probatur
sic. dicūt testes ego scio, ꝙ res ista illo tempore quo
vendita fuit: puta, tali anno, tali mense valebat de-
cem, quæret iudex à teste quomodò scis sicut iam
quæsiui: dicet testis. domine si ante vendidisset, ego
tantùm dedissem & scio aliter: quia prædia vicina,
quæ non sunt meliora pro tanto pretio fuerint ven
dita. Item si ego habuissem denarios pro tanto pre-
D tio ego emissem: & omni tempore valeret in illo lo-
co illud prędium tantùm pretiū: & sic probatur per
plures. nec enim erit quilibet singularis in dicto suo
quia omnes cōcordāt in hoc tanti valere. & sic pro-
bantur hæc. & probantur etiam aliàs & commune,
& singulare interesse, vt dicemus in fin. actionum
antequàm veniamus ad contestationē litis. Quæstio.
24 Item quæritur: † si venditor renuntiauit beneficio
legis illius, rem maioris. & consulo ꝙ specificet: di-
cit venditor ego renuntio vt nullo tempore contra-
ueniam, etiam si res illa apparet vēdita minùs dimi-
E dia: nunquid poterit contrauenire: maximè si iura-
uit. Respondeo: & dico quòd non: cùm licitum sit
cuilibet renuntiare his quæ prò se introducta sunt:
vt C. de pac. si quis in conscribendo. & ff. de minor.
si iudex. cùm etiam non sit licitum alicui ad id redi-
re cui renuntiandum putauit. vt C. de rebus credit.
si quis iusiurandum. nec conceditur alicui infirma-
re quod voce propria protestatus est, testimonióq;
proprio resistere: vt C. de non numera. pecun. l. gene
raliter. & cùm non debeamus authores esse periurij.
25 vt C. de indi. vid. l. ij. † Quæstio. Item quęritur si ali-
F quis iurat, ꝙ nō veniat contra, & non renuntiauit,
an possit petere suppleri pretium vel restitui. P. ad-
misit quòd sic: non tamen venit contra sacramentū;
nec enim præcisè petet: sed sub alternatione vnum
vel aliud: & in potestate emptoris est quid debet. sed
Io. contra. argu. ff. de condi. instit. l. quæ sub condi-
tione. §. si quis. & quia quando iurauit non veniam;
contra id videor iurasse, vt non vtatur beneficio l.
istius: debet enim adiectio saltem aliquid operari: vt
ff. de legat. j. l. si quando. & ff. ad municipa. l. j. & C.
G de inofficio. testa. si quando. † Quæstio. Item si quis
26 minor iurauit, vt non veniat contra: nunquid vtitur
beneficio l. istius. Respondeo: & dico, ꝙ sic: quādo
enim minor iurauit, ꝙ non veniret contra tanquàm
minor iure restitutionis, & ab illo beneficio se ex-
cludit: vt in constitutio. domini Federici sacramen-
ta puberum. C. si aduersus vend. vtitur ergo benefi-
cio legis istius. argum. ff. de edic. sue. l. j. §. Largiùs.
nam qui amittit vnum beneficiū: non videtur aliud
amisisse. vt ff. de acquirend. hæred. is qui. & ff. de mi
27 lita. testamen. l. iij. † Quæstio. Item quæritur in maio
H re si aliquis promittat pœnam ne veniat contra ven
ditionem, & non renuntiauit beneficio legis istius:
an si vtatur beneficio legis istius possit ab eo pœna
peti: maximè si actum est, vt pœna præstetur contra
ctu firmo manente. Respōdeo: ꝙ sic: quia nullo alio
modo contrauenire posset: & sic pœna potest peti,
28 quia contrauenit. † Quæstio. Item quæritur si vendi
tor fuit ignorans rem venditam habere tale vitium
vel morbum: & emptor similiter ignorans, an ven-
ditor teneatur. Respondeo sic: tenetur enim igno-
rans quantò minoris empturus esset emptor in sex
I casibus: puta, in capitatione prædij. vt C. de action.
empt. l. si minor. secundo in vase non integro vendi
to. vt ff. locati & conducti. sed addes. §. j. sed in vase
non integro locato seu vendito ad totum agitur in-
teresse: vt in prædict. l. tenetur. pro vitioso aget quā-
tò minoris: & hoc meliùs est. quartò pro vestimētis
interpolatis. vt ff. de contrahenda emptio. l. Labeo.
quintò, pro seruo fugitiuo. vt ff. de actio. empt. l. Iu-
lianus. §. j. sextò, pro pecore morboso vēdito, & pro
tigno vitioso, vt in prædict. l. Iulianus. §. j. & sic mul
ti simplices dicunt in his casibus speciale esse, vt te-
K neatur venditor ignorans: aliàs dicunt eum nō tene
ri. sed dominus meus contra. nam semper venditor
ignorans tenetur prȩterquàm in duobus casibus: vt
in seruo fure, & prædio tributario. vt ff. de actionib.
empt. l. Iulianus. §. j. & l. si sterilis. §. si prædium. cùm
enim ipsi dicunt esse vt casualia: multò magis nos
duo dicimus: & hoc ideò: quia emptor scire debuit
eum furem esse, eoipso ꝙ seruus erat: maximè si erat
capsarius, qui libros portat. vt ff. de manu. vin. si col
lectaneus, qui vulgari nomine etiam à dominabus
Bononiensibus appellatur Cassius, dominis enim
suis multa furantur: & si aliud non possunt, saltem
L cineres surripiunt: & fur est nō solùm qui extraneo,
sed etiam qui domino furtū facit: vt ff. de ædil. edic.
quod si nolit. §. j. Item si prædium erat prouinciale
scire debuit tributariū: ideóque est, quod imputetur
emptori, vt non agat contra venditorem ignoran-
tem: qa emptor habetur pro sciente, vel ꝙ l. illa, Iu-
lianus. dicit non teneri ignorantem: subaudi adeò
quantū teneretur sciens. Nec obstat quod dicitur, li
citum est contrahentibus se decipere in pretij quan
M titate. vt ff. de minor. l. in causæ. & ff. locati. item si
pretio. quia hoc intelligitur in pretio non in vitijs
rei. & hoc sentit dominus meus. *Oppositio*. Sed oppo
nitur sic domino meo si seruus venditur prȩsumitur
fur eoipso, ꝙ seruus est sicut ipse dicit: ergo si vendi
tor fuit sciens siue ignorans non debet teneri: imò
emptor sibi imputet, quòd seruum emit, qui sciuit
vel scire debuit furem. quȩ ergo est differētia l. illius
Iulianus. vt venditor seruum sciens illum furem te-
neatur ad totū interesse. ignorans teneatur, quantò
minoris emptor esset empturus. Respondeo: omnis

seruus dicitur

A ſeruus dicitur fur ratione præſumptionis non in ve
to. quare ergo tenetur ille qui vendidit ſeruum furē
quando eſt ſciens: cùm ille qui emit ſcire debuit il-
lum furem. Reſpōdeo: quia venditor in maiori cul
pa eſt quàm emptor. nam venditor habet verā ſcien
tiam: quia in vero ſcit illum eſſe furem: emptor ha-
bet veram præſumptiuam. vnde maior culpa vendi
toris præponderat culpæ emptoris: ſic alias ff. ad l.
aqui. item ſi obſtetrix §. vlti. ſi ergo venditor igno-
rans, & emptor ignorans agit quanto minoris em-
pturus eſſet propter vitia rei ſicut dixi. quia vendi-
B tor debuit habere nota vitia ſerui, vtrū eſſet fur vel
non: & licèt in emptore præſumatur: tamen magis
aſcribitur venditori quàm emptori.

Si aliquis emit rem ultra dimidiam: quia res ualebat decem emit pro xxj. ſubuenitur ſibi per actionē ex empto quā to pluris.

De actione ex empto quanto pluris, Rubric.

1 *Actio ex empto an ſit proprium nomen actionis.*
2 *Actio ex empto ad hoc ut ueniat: quot exigantur.*
3 *Venditio ſi in ſe dolum habeat: quomodò emptori ſuccurratur.*
C 4 *Libelli in tali actione quomodò formentur cū pluribus ſequentibus.*

CONTINGIT ſæpè, quòd aliquis emit rē
pluris quàm valeat: videtur quòd ſuccurratur
emptori per actionē quanto pluris. vt ff. de act. emp.
l. Iul. §. ſi venditor. & §. per cōtrariū. de qua actione
licèt non tractauerit dominus Io. ego tamen nōn
1 omitto. † *Quæſtio.* Sed in primis quæritur, an ſit pro
prium nomen actionis, & videtur quòd ſic: nam ſi-
cut dicitur quanto minoris: eodem modo & con-
gruenter dicitur quanto pluris: ſed non credo quòd
D ſit propriū nomen actionis: ſicut nec quanto mino-
ris eſt proprium nomen actionis, vt dixi in ſuperio-
ri actione: eſt enim adiectio. vnde vocatur actio ex
empto quanto minoris, quādo emptor pluris emit:
vel ex vendito quanto pluris, quando venditor fuit
deceptus. vt ff. de ac. emp. Iul. §. ſi venditor. & §. per
contrarium. propterea iſta verba quanto pluris, nō
ſunt propriè nomina actionis ſicut & ſimile. fur te-
netur actione hac, ſi apparet eum dare facere opor-
tere: non tamen illa verba ſunt actio. vt inſtituta
de actionibus. §. ſic itaque. Item qui certam pecu-
niam numeratam petit, agit illa actione ſi certū pe-
E tatur: non tamen illa verba ſunt actio. vt ff. de triti-
2 ca. l. j. † Sed ad hoc quòd actio iſta cōpetat, tot ſunt
neceſſaria ferè, quot diximus in actione prætoria
quanto minoris res eſt: & quod dicimus in actione
ex empto. Eſt & aliud neceſſariū, quòd emptor do-
lo venditoris vel econtrà: dolo credo incidenti: vt
colligitur ex l. illa, Iul. in §. illo, ſi venditor. & § per
contrarium. idem dico, & ſi dolus dediſſet cauſam
contractui, & non ſit ſtatum in finibus contractus:
3 vt not. in ſuperiori rubrica. † *Quæſtio.* Sed quæritur,
quid ſi ipſa venditio habet in ſe dolum: puta: quia
F emit vltra dimidiam. certè ſuccurritur emptori: vt
diximus in ſuperiori rub. ſed tunc ad hoc vt ſuccur
ratur emptori, oportet quòd ſit vltra dimidiā dece-
ptus: puta, res valebat. x. & emit. pro xxj. ſicut in ſu-
periori rub. dixi: vnde poſitiones facillimæ ſunt. In
hac autem actione concipiet actor libellum ſic. † *Li*
4 *bellus.* Ago ego R. contra M. qui domum talem ven
didit mihi pro. xxi. cùm domus illa valeat. x. & ideò
pretium mihi reddi peto: cùm rem illā ſim paratus
G ſibi reſtituere: propono actionem ex empto, quanto
pluris. Quòd ſic rectè concipiatur lib. probatur per
l. ſi quid in frau. patro. l. j. §. ſi quid in fraudē. & ideò
ſic libellum concepi, & præcisè peto pretium red-
di: quia illud ſolummodò eſt in obligatione: ſicut
econuersò, quando vendidit minus dimidia ſola rei
reſtitutio eſt in obligatione: & illa ſola petitur vt in
ſuperiori actione notaui. Alij qui dicunt non tantū
pretium eſſe in obligatione: ſed vtrūque concipiūt
5 libellum ſic. † *Libellus.* Ago vt vel pretium ſuperfluū
hoc eſt. xj. quod ſibi dedi, reddat: vel rem recipiat &
H totam pecuniā: hoc eſt. xxj. mihi reſtituat: propono
actionem ex empto quanto pluris. hæc omnia econ
uersò latè examinauimus ſuprà in actione quanto
minoris. Si autem dolus venditoris interſit dicā ſic.
6 † *Libellus.* Ago e. R. contra M. qui dolo me induxit
ad emendā rem, vel hæreditatem pro x. quæ valet
viij. quia de artificio fuit mētitus: vel multa ſubtra-
xit, propter quæ. ſ. quia fidem adhibui: vel non cre-
debam aliqua ſubtracta emi rem illam pluris, quia
pro. x. vnde illa duo ſuperflua peto. propono actio-
nem ex empto. & quod ſic rectè concipiatur libel.
I dicit l. Iul. §. ſi venditor. & §. per contrarium.

De xiij. cautionibus quæ ex ſtipulatu proueniunt.

De actione ex ſtipulatu rem pupil. ſaluam fore, Rubric.

1 *Actio ex ſtipulatu ad hoc ut procedat, quot exigantur.*
2 *Tutor qui ſit qui in tali actione ſatiſdare debeat.*
3 *Tutor in tali actione cui ſatiſdare tenetur.*
4 *Solennitas illa, quòd ſeruus pupillo ematur, quare deſideretur.*
K 5 *Libelli in tali actione quomodò formentur. cum pluribus ſequentibus.*
6 *Actio ex ſtipulatu an prætoria uel ciuilis eſſe dicatur.*

SVNT etiam tredecim cautiones aliæ quę ex ſti
pulatione, proueniunt: & ex eis oritur actio ex ſti
pulatu: de quibus dominus Iohannes in arbore a-
ctionum non tractauit: ſed tamen de his dicemus.
Prima eſt ſtipulatio rem pupilli ſaluam fore. Secun
da l. ſtipulatio rem ratam haberi. Tertia ſtipulatio
iudicatum ſolui. Quarta ſtipulatio nomine damni
infecti. Quinta de opere deſtruendo: ſi appereat il-
lum cui nūciatio noui operis facta eſt iniuſtè ædifi
L caſſe. Sexta quę interponitur à fructuario de vtēdo
fruēdo arbitrio boni viri. Septima quę interponitur
de rebus, quę vſu cōſumūtur: vt ille fructuarius tot
res reſtituat vſufru. finito. Octaua quę interponi-
tur ab hærede pro legato præſtādo. Nona quę inter
ponitur ab eo qui arrogat, quòd reſtituet bona filij
arrogati his ad quos illa pertinent: & pręterea quar
tam partem. Decima quæ præſtatur ab eo qui roga
tus eſt ſi ſine liberis decederet reſtituere quod de hę
reditate ſupereſt cogitur cauere, vt ſeruet quartam.
Vndecima quando quis promittit vel de ſe vel de
M alio iudicio ſiſti. Duodecima quando venditor pro
mittit emptori de vitio & euictione. Tertiadecima
quæ interponitur à legatario, ſi eſt ſolutū ſibi vltra
1 quàm competat ratione legis falcidiæ. Videamus
de omnibus: ſed primò de prima. † Vnde ad hoc vt
cōpetat, tot ſunt neceſſaria. In primis, ꝙ aliquis ſit
tutor. Secundum vt ſatiſdet: ſicut habemus ff. rem
2 pu. ſal. fo. l. j. ij. & iij. & per totum. † *Quæſtio.* Sed quę
ritur de quo tutore dicimus, quòd debeat ſatiſdare.
Reſpondeo: de tutore legitimo & datiuo datq ſine

A inquisitione: isti enim satisdant tantú. testamenta-
rius non satisdat: quia fides eius satis est à testatore
approbata: & sufficit pro eo testimonium paternú.
vt insti. de satisda. tu. & C. de episco. audié. l. de crea
tionibus. tutor datus cum inquisitione nó satisdat:
quia ex quo est facta inquisitio, fides eius satis ap-
3 probatur: vt insti. de satisda. tuto. † *Quæstio*. Itè cui
satisdabit. Respondeo: si pupillus sit præsens & fari
potest. q aliquem habeat intellectú ipsi promittit
tutor: alioquin si est absens vel præsens & fari non
potest: tunc seruo ipsius satisdabitur: & fiet promis-
B sio: & si non habet seruú emendus est. si aút non sit
vnde ematur: aut si emptio nó sit expedita seruo pu
blico coram prætore satisdabitur. aut aliqué dabit
prætor cui caueatur: vt ff. rem pu. sal. fo. l. ij. & iij. &
l. seruum. ideò dixi de pupillo habente intellectú. i.
maiore. vij. anno. vt arg. C. de iur. delib. l. si infanti.
& ff. de admi. tu. l. j. alioquin si stipulationem inter-
poneret: cùm non intelligeret quid ageretur: nó va-
leret: cùm stipulatio non teneat, nisi inter cósentien
tes. ff. de ver. obli. l. j. §. vlti. & sic intelligimus l. illá,
seruum. ff. e. Tertiú, vt res pupilli salua nó sit. vt ff.
C e. l. non quasi. §. si quis curator. siue res illa sit corpo
ralis: & in patrimonio, siue in nominibus: vt ff. e. cú
pupillus. Quartú, vt tutela sit finita. ante enim non
4 agitur tutelæ: vt ff. e. l. j. † *Quæstio*. Sed quare deside-
ratur illa solennitas, q ematur seruus illi pupillo: vt
ff. eod. l. ij. Respondeo, ad hoc vt acquiratur directa
pupillo: alioquin acquireretur vtilis. vt ff. e. l. nó qua
si. Et sic nota, quòd differentia est inter vtilé & dire
ctá. Et no. q hæc satisdatio præstatur à tutore & cu-
ratore. & etiam à pro tutore: siue sit curatoris mino
ris siue prodigi, vel furiosi, vel mente capti. vt ff. eo.
D non quasi. §. vlt. imò & si ad speciem aliquá curator
datus sit locú habet: vt ff. eo. & si ad species. In ista
etiam & in alijs positiones omitto: quia propter ea
quæ in alijs diximus, quilibet facere potest. In hac
5 aút act. concipiet actor libellú sic. † *Libellus*. Ago c.
R. cótra M. quondá tutoré meú, qui mihi promisit,
vel seruo meo rem meá saluá fore. vnde quia non fe
cit saluá in hoc, quia talia mea bona cósumpsit, vel
in tantú me dánificauit fortè in c. vnde illa c. peto:
propono actionem directá ex stipulatu: Quando sa
tisdatum est seruo publico proponas in libello, pro
E pono actioné vtilem. Contra fideiussorem datú à tu
6 tore concipies sic. † *Libellus* Ago contra talem fide-
iussoré, qui promisit mihi rem meá saluá. fore admi
nistrandá à tali tutore meo quondá: vel qui fideius
sit pro tali tutore rem meá saluá fore. vnde quia ipse
tutor dánificauit me in c. ideò illa c. ab ipso fideius-
sore peto: propono actionem ex stipulatu directam
vel vtilem: secundú quod suprà dixi. Quod sic rectè
concipiatur libellus probatur ff. e. l. non quasi §. vl.
Oppositio. Sed opponitur: non videtur, quòd hæc a-
ctio sit aliquo modo vtilis vel necessaria: nam om-
F nia quæ veniunt in actione tutelæ, veniút & in ista:
vt ff. e. l. cùm pupillus. & sic potiùs expedit agere tu
telæ quæ est bonæ fi. vt insti. de act. §. actionú. at ista
ex stipulatu est stricti iuris: cùm inter bonæ fidei iudi
cia non numeretur: vt ff. de dona. eum qui donatio
nem. quare ergo interponitur, cùm videatur super-
uacua: & sic tutor superuacua cautione onerandus
non est: vt ff. vt leg. seu fideicom. no. ca. l. hæc stipu-
latio. Respondeo: non est superuacua propter duo.
In primis, quia in actione ex stipulatu datur fideius

G sor cùm satisdet: vt C. de ver. sig. sancimus. in actio-
ne tutelæ non: & sic potest interesse pupilli. Item &
propter aliud: quia timebit magis tutor ex quo sciet,
quòd promisit ré pu. sal. fore. quia dicit canon: plus
solet timeri quod speciale, quàm q generali spon-
sione concluditur: & ea quæ notabiliter fiunt, nisi
specialiter notentur, videntur quasi neglecta: vt ff.
7 de iniur. l. item apud Labeoné. §. ait prætor. † *Quæ-
stio*. Ité quæritur: an actio ista ex stipulatu sit prætoria,
an ciuilis. Et videtur q sit ciuilis. & eodé modo
quæritur de omnibus alijs ex stipulatu de quibus
H dicemus infrà. sed puto q sit prætoria, & à prætore
fuit inducta. vnde istam puto prætoriam & omnes
alias ciuiles: vt ff. de præto. stipulat. prætoriæ. & l. j.
licèt dixerim suprà de præto. stip. quòd ciuilis sit: vbi
8 de hoc dixi. † Si tu obijcias quare non tractaui de
his inter prætorias. Respódeo: deceptus specie recti:
quia credebam dominum Io. de his tractasse in ar-
bore actionum. sed quia non inueni tractatum: ideò
de eis inter ciuiles tractaui. & non collocaui inter
prætorias vt auxilium facere ciuilibus: & quia iam
opusculum istud publicú erat, licèt nondum perfe-
I ctum. multotiens enim iurisconsultus de vno tracta
tu habet mētionem in alio. vt ff. de vi & vi ar. l. vim
facit. quæ ponitur sub rub. de vi & vi arm. & tamen
pertinet ad titulum vti possidet.

De actione ex stipulatu rem ratam ha-
beri, Rubric.

1 *Persona coniuncta vsque ad quem gradum intelligatur.*
2 *Actio ex stipulatu rem ratam haberi, ad hoc ut compe-
tat, quot necessaria sint.*
3 *Actio ex stipulatu &c. an sit prætoria vel ciuilis.*
4 *Stipulatio talis quando interponi debeat.*
K 5 *Actione ex stipulatu procuratorem habere mandatum
quomodò dubitari potest.*
6 *Minor quinq; & uiginti ann. an procurator esse posit.*
7 *Actor ciuitatis & magister quomodò eligātur: & quo
modò decretum suum probent.*
8 *Domino ratum habente in actione ex stipulatu quomo
dò condictio perimatur.*
9 *Pecunia si debita soluta fuerit: quo casu eius repetitio
non competat.*
10 *Procurator falsus si per iudicem exegerit pecuniam inde
bitam: & dominus ratū habeat: stipulatio nō commit
titur: si autem ratum non habeat, bene committitur:
L & fideiussores tenentur.*
11 *Procurator falsus si per iudicem pecuniam exegerit: &
debitam præstiterit satisdationem: si dominus ratum
habeat: stipulatio committitur: si autem stipulatio
non committitur: si autem stipulatio committitur: &
fideiussores insolidùm tenentur.*
12 *Procurator si rectè petat: quia mandatum habuit, & sic
non fuit falsus: & nihilominùs satisdedit rem ratam
dominum habiturum: & sic debitor soluit: quid iuris.*
13 *Procurator si non teneatur in eo in quo est cōdemnatus
debitor domino perperàm agenti: quare saltem ad li
M tis impendia teneatur.*
14 *Procurator si rectè agat: & ei solutum fuerit: debitor
ipso iure liberatur: nec ratihabitione opus est: quare
procurator & fideiussores teneantur: & alia mul-
ta in ista q.*
15 *Procurator si exegerit: & dominus ratum non habeat
& succumbat agendo contra illum debitorem qui li-
beratus fuerat per solutionem factam illi procurato
ri: quid facere posit: & alia multa in ista q. no.*
16 *Debitor à domino conuentus si succubuit: & per iudicis*
iniuriam

A *iniuriam fuit dominus condemnatus: quomodò & à*
quo ei subuenietur.
57 Filius pulsatus uel uerberatus: uel etiam nepos quid pro
mittere habeant, & quomodò.

EST secunda ex stipulatu, scilicèt rem ratam haberi: quã interposuit ille qui agebat nomine alterius & dubitabatur de mandato: vt C.de procu.l.
j.vel erat cõiuncta persona, quæ admittitur ad agẽdum sine mandato: sed nihilominùs satisdat rem ratam patrem vel coniunctam personam habiturũ. vt ff.iudica.solui.l.iij.& ff.de cõpensa. filio. & ff.de
B procu.l.Pomponius.§.vlt. lex enim facit procurantes & non procuratores: ideò satisdant, vt dictũ est. Questio. Sed vsque ad quem gradũ intelligimus cõiunctam personam. Et videtur quòd vsque ad vnũ gradum in ascendente de patre, in descendẽte de filio, in trãsuersali de fratre carnali. & de affinibus accipias primum gradum: & de extraneis & familiaribus libertũ: vt ff.de procu.l.sed hæ personæ.sed verius puto quod ibi de illis personis dicit gratia exẽpli ponit. Idem est in alijs superioribus & inferioribus & ex linea transuersali & de affinibus: vt ff. de
C postu.l.j.in fi.cum l.seq.& ff.de lib.causa l.j.in fi.cũ legib. sequ. nã si ibi ad postulandũ honor est, quòd multò fortius debet admitti ad procurandum quod onus est: vt insti.de excepr.§.vl.postea dominus vel coniuncta persona venit & non habet ratũ quod factum fuit per illum procuratorem vel per illam cõiunctam personam: & sic stipulatio illa cõmittitur rem ra.ha.ad interesse istius cui præstita est. vt ff.rẽ
1 ra.ha.l.ij. † Vnde ad hoc vt actio ista cõpetat ex stipulatu, tot sunt necessaria. In primis, quòd aliquis veniat ad agendum pro alio. Secundum, quòd dubi
D tetur de mandato. Tertiũ, quòd stipulatio sit interposita. Quartum, quòd sit interposita ante litẽ, contest.vt ff.de procu.l.Pompo.§.rati. Quintum, quòd si aliquis vult agere pro minori, quod & promittat minorem non petere restitutionem: vt ff.rem ra.ha. l.iiij. Sextum, quòd dominus ille pro quo satisdatũ est non habeat ratum: vt ff.rem ra.ha.l.procurator. §.si procurator.& l.quo enim & l.si procurator. In
2 hac autem act.cõcip.ac.lib.sic.† *Libellus.* Ago e. R. contra M.qui promisit mihi Titium ratum habiturum iudiciũ, quod nomine Titij instruebat: vnde quia Titius non habet ratum veniendo contra, &
E petendo à me debitũ illud: à cuius petitione fui absolutus: ago contra ipsum; & peto meum interesse, quòd æstimo.x.propono actionem ex stipulatu: si illud interesse sit incertum: si autem certum dicas certi condictio ex stipulatione. Quod sic rectè concip. lib.dicit l.ij.ff.eo titu. *Oppositio.* Sed opponitur secũdum dominum meum: quia non videretur, ꝙ actio ista ex stipulatu hodie possit committi, & sic nõ debet interponi: vt ff.vt leg seu fideicom.no.ca.hęc sti
F pulatio. quod enim nõ possit cõmitti probo. Nam dominus reuersus aut habet ratũ, aut nõ, quod fecit ille procurator: si habet ratũ, non committitur, vt ff.e.l.Paulus. Respon. si non habet ratũ similiter non videtur, ꝙ possit cõmitti. nã aut ante li. conte. non habet ratum, aut post: quocũque tempore non habet ratum, debet lętari reus, & maximè si esset cõdemnatus illi ꝓcuratori; quia dominus necesse habebit iterum agere. In vnico tamen casu posset cõmitti, si fortè reus fuisset absolutus: tunc ageret ad suũ interesse, quãti interesset sua ꝙ dominus habuis
G set ratum, in quo interesse habebitur etiam ratio lucri: vt ff.e.l.si cõmissa. *Oppositio.* Item oppono, ꝙ nec etiam in hoc casu posset cõmitti similiter ante litẽ. nonnè hodie dominus habet necesse iurare de calũnia.vt C.de iureiu.propter calũniam.aut.principales.in quo ergo cõmitteretur, certè in modicũ vel in nihilum. Item nec etiam quando est satisdatum rẽ ratam haberi.quando petitur cautio nomine legatorum: vt ff.de procu.l.Põpo.§.si stipularetur. quia dominus non habet ratũ, liberatur reus satisdatione: & liberantur fideiussores. hoc idem in dãno vbi
H saltẽ liberatur reus à cautione quã interponit: quia tenetur cauere & non satisdare: vt not.suprà de dã. infec. Respondeo: imò in omnibus casibus cõmittitur etiam omnibus temporibus cõsideratis: & ideò interponitur. Si enim non habet ratum, & ante litẽ cõmittitur saltem in illo interesse meo: vel modicũ sit, vel maximum non curo: quia cũ sit prætoria stipulatio ad interesse cõmittitur. vt ff.e. prætoriæ. & l.vlt.posset enim esse maximũ: quia propterea veni ad iudicium: sustinui maximũ damnũ, vel amisi maximum lucrũ: quia habetur ratio lucri vt dixi: nã si
I ne magno incõmodo à nostris negotijs auocamur: vt ff.quemad.testa.ape.si quis ex signatoribus. & si non sit hic maximum interesse, saltem est modicum propter operas quas amisi: cùm essem cerdo vel pelliparius. & si tu dicis quòd debeo lætari: imò dolere: quia domino non habente ratũ iterum habeo necesse ad iudiciũ venire: quod est valdè fortè mihi laboriosum: & iterum necesse satisdare nomine legatorum: quòd fortè non possem habere fideiussores. Sed fortè aliquis responderet, quòd omnis cesset ob
K iectio: quia procurator iste interuenit post litem cõtestatam maximè in iudicio. Sed sic opponitur: si interuenit post litem contestatã nõ videtur ꝙ debeat satisdare. ista enim satisdatio ante litem conte. interponitur; vt ff.e.Pompo.§.rati. Respondeo: verũ est, quando procurator à principio interuenit: cæterũ si post litem interueniat: satisdare tenetur. vt C. de cõ
3 sor.einsdem lit.l.j.& ij.† Questio. Item quæritur an actio ista sit prætoria an ciuilis. Respõdeo: ego notaui supra de pręto.stipulationib.quod ista ex stipulatu rẽ ra. ha.scilicèt ꝙ sit ciuilis. Sed videtur ꝙ omnes istæ actiones ex stipulatu, de quibus tractauimus modò, ꝙ sint prætoriæ: quia à prætore sunt in
L uentæ. vt ff.de pręto.stipu.l.j.& in prętorijs. & l.pretoriarum.& l.prætoriæ.semper enim actionem iudico ciuilem, nisi inueniam ipsam à prætore inductã: licèt de quibusdam sit dubitatũ.nam omnes actiones sunt de iure ciuili: vt ff.de origin.iur. l.ij. in fi.j. col. Vnde dico, ꝙ actio ex stipulatu ciuilis est. i. de iure ciuili fuit inducta. verum postea prętor aliàs stipulationes certas interposuit in certis casibus. & sic actio ex stipulatu extenditur ad casus illos: & sic ratione extensionis ista & aliæ dicuntur prætoriæ. si
M cut & aliàs rei vendicatio ratione originis est ciuilis, propter extensionẽ tamen dicitur prætoria, quãdo datur contra illum, qui dolo desijt possidere: vt ff.de rei ven.l.j.ff.de noxa.l.electio.§. si is qui dolo.
4 Questio. † Item quæritur quando hæc stipulatio interponatur. Respondeo: quando certũ est aliquem habere mandatum non interponitur: vt C.de procura.l.j.quidam excipiũt duos casus. vnum ff. de ope. no.nun.l.de pupillo.§.qui procuratorio.sed exponimus, si verus sit procurator satisdat. verus. i. gene-

A talis. vel verus erat: dubitatur tamen de mandato: sicut aliàs in tutore: vt ff. de admi. tut. vulgò. Secundù casum ff. ad trebellia. qui ita. §. etiā absentis. & sic posset respóderi illi legi sicut dixi. Vel aliter, lex illa que ita loquitur secundum quod ibi notat dominus meus, quòd nō possit procurator compellere illum vt adeat, etiam si præstat cautionē de rato: hoc dicit finis. §. sed si adiuit, & dubitatur de mandato petet restitutionē hæreditatis, dummodò satisfdet de rato: & sic bene dico. Sed vbi certum est procuratorē mandatum habere, nunquā satisdabit de

B rato. vt quid enim perditio hæc? & inducitur lex C. de satisda. l. vnica. si autem certū sit procuratorem non habere mādatum, nunquam admittam etiam eum satisdatione: nisi sit coniuncta persona. Et si tu quæras quid speciale habet coniuncta persona. Respon. certè quia & si certum sit illā non habere mandatum, quòd admittitur cum satisdatione: vt ff. de procura. ex igēdi. & ff. iudica. sol. l. iij. & ff. de procu. Pomponius. §. vlt. & ff. de compensa. si eum filio. Si autem dubitetur procuratorem habere mandatum: tunc in hoc casu admittitur extraneus & cum satis

C datione. vt C. de procu. l. j. † *Quæstio*. Sed qualiter

5 potest dubitari non video, & sic nunquā satisdabit. nam aut procurator probat mādatum: & sic non satisdabit, vt dixi: aut non probat, & tunc extraneus non admittitur, licèt coniuncta persona admittatur, vt dixi: quomodò ergo potest dubitari? Respondēt quidā & dicunt, statim ex quo conuentus dicit: nego te habere mādatum, vel dubito: per negationem res fit dubia. vt C. quibus ad li. proela. non li. l. vl. & ar. ff. de pett. hæredi. si debitor. sed secundùm istos idem est quādo certum est aliquē non habere

D mandatum: & quando dubitatur. nam si negō pro curatorem habere mandatū, & ille non probat mādatum: certum est illum non habere mandatū. Respon. certum est aliquem non habere mandatum, quādo venit quis, & dicit se habere mādatum: ego dico illum nō habere mandatum, & ipse non probat: tunc certum est illum non habere mandatum. Sicut econtrà, certum est aliquem habere mandatum, quando cōstituturs est apud acta. vt C. de satisdatio. l. vnica. vel quando probat per literas missas aduersario vel iudici in quibus co ntinea tur aduer-

E sus quem & in quā causam procuratorē constituat, habēs ratū quod ipse fecerit. vt ff. de procu. l. si procuratorē. & ff. rem rat. habe. nec satisdatio. dubium, est aliquem habere mandatum, quando conuentus negat procuratorem habere mandatum: & procurator probat per testem vnum, vel per literas quarum sigillum non poterat bene legi: vel sigillū non erat domini, sed alterius autentice personæ: si enim esset sigillum autenticæ personæ: puta prælati, vel potestatis, vel alicuius personæ famosæ: puta episcopi, vel domini Papæ. vt arg. xj. q. iiij. cum re. xevj. di. no

F bilissimus. vel sigillum capituli cuiuscumque ecclesiæ & cuiuslibet prælati, abbatis vel archidyaconi, vel præpositi vel principis secularis vel iudicum de legatorum: tunc illis literis fides daretur: & scriptura illa habetur pro publica & pro autenticata. vt extra de fide instru. c. ij. & extra de testibus. cum A. de plano. xix. q. iij. statuimus & extra de eo qui mittitur in pos. causa rei ser. cū sicut accepimus. & C. de episc. & cle si qua per calumniā. & ff de cust. & exhi. reo. diuus. & ff. quādo appell. sit. l. j. & de probatio.

G cap. iij. Illud autem not. quòd hęc stipulatio tunc inter ponitur quādo est procurator actoris. & hanc solā præter in casibus, vbi præstat istā & iudicatum solui procurator rei. vt dicemus in sequēti rub. † *Quæstio*.

6 Sed nunquid minor xxv. an. possit esse procurator. Resp. sic pro parte actoris, & cū mādato: sed sine mādato nō: nec etiā ex parte rei. vt ff. de minor. cū mandato. & ff. de procura. l. minor. Sed quę est ratio? Respon. quia quando cū mandato est: ę sibi dominus debeat imputare, qui cōmisit: cæterùm quando sine mandato, vel quando pro reo oportet illum satisdare, in quo casu obligaretur: & ideò succurritur ei &

H fideiussoribus suis: vt in prędictis legibus nec admittol. illam, cum mandato. quæ loquitur in contractibus: licèt & in contractibus verum sit. & l. illa, minor. loquitur in iudicijs. Itē hęc stipulatio rem ratā haberi committitur quanti interfuit illius, qui stipulationem interposuit. vt ff. rem ra. haberi. l. ij. siue illud interesse sit circa damnum: siue circa lucrum. vt ff. e. si commissa. Item nota, quòd hęc stipulatio statim committitur, ex quo dominus non habet ratū, quod infra modicū tempus colligitur: quod potiùs

I intellectu quā locutione exprimi potest. vt ff. e. quo enim tutiore. licèt aliud sit in stipulatione amplius non petiri: quia non statim committitur: sed tunc demùm postquam in iudicio amplius petierit. vt ff. eo. l. amplius & est ratio, quòd citiùs committatur stipulatio rem ratā dominū ha. quia solo verbo cōtraria committitur: vt in prædicta. l. quo enim. & l Paulus respondit. Item nota, quod actor à tutore datus cauet rem ra. haberi dominū: actor ciuitatis: magistratus: vniuersitatis: curator bonis datus nō cauet: vt ff. e. actor. Sed quæ est ratio? Respondit dominus

K meus hic, actor à tutore constitutus tunc satisdat: etiam si habeat mandatum à tutore quādo dubium est an solenniter fuerit ordinatus: quia ordinari debet cum decreto: vt insti. de curato. §. vlt. aliàs si certum esset, quòd solēniter esset ordinatus, & constaret de decreto & de mandato nō satisdaret. Alij autem ideò non satisdār: si certū est de mandato: quia cum decreto non ordinantur: & sic glosat dominus

7 meus in l. illa, actor. † *Quæstio*. Sed instatur in actore ciuitatis & magistro vniuersitatis. nam isti solenniter eliguntur: & cū decreto totius ordinis, aut dua

L rum partium, aut amplius. vt ff. quod cuiusque vniuersi. no. l. item eorum. §. si decuriones. & in authet. de defen. ciui. col iij. ergo idem in istis quod in actore à tutore ordinato, si dubitaretur de decreto: vt ff. quod cuiusque vniuersi. l. item eorū. §. actor. Vnde alia melior ratio redditur: actor ciuitatis, vel magistratus vniuersitatis eo ipso probant decretū, quòd de mandato docent. in tutoris actore non ita: licèt enim actor probet mandatum tutoris: hoc nō sufficit. solus enim tutor actorem non potest constituere: nisi & decretum interueniat. vt dixi. in ipso etiā

M tutore hoc idem, quia si constat eum tutorē, non satisdat, nisi dubitetur. vt ff. de admi. tuto. l. vulgò. & C. de admi. tu. l. tutores debita. & l. vlt. §. defensionē. Sed in actore vniuersitatis si dubitetur de mandato & sic de decreto: tunc satisdat. vt in prædicta l. item eorū. & hoc fortè aliqs cōcederet ante litē: sed post litē cōtest. nō: quia posset tūc ordinare procuratorē. vt C. de procur. neque. nec admitto quod quidam errantes dicunt: quòd actor à tutore in iudicio constituatur siue decreto: vt in prędi. l. neque.

in negotijs

A in negotijs cum decreto. & ita intelligitur. §. vlt. in-
stit. de cura. malè dicunt. imò in iudicijs plus debet
desiderari decretum, quàm in negotijs: sicut aliàs
minor in negotijs si non habet curatorem obliga-
tur: sed restituitur. vt C. de in inte. resti. si curatorem
habens. in iudicijs nullo modo. vt C. qui leg. per-
son. l. j. & ij. Item circa negotia procurator procura
torem ordinat. vt ff. manda. l. si procura. §. j. in iudi-
cijs non: nisi post li. conte. vt C. de procura. l. post li
tem. & l. procuratoribus. dominus tamen R. prędi-
ctæ quæstioni aliter respódit: dicit enim quòd actor
B tutoris satisdat vt promittat certam pœnā si minor
restitui voluerit. vt ff. rem rat. haberi. l. iij. sed secun
dum eum iam idem esset in actore vniuersitatis: cū
vniuersitas vicè minoris fungatur, & restitutionem
possit petere. vt C. de officio eius qui vicem alicuius
iudic. l. j. & C. lib. xj. de iure rei publi. l. rem publicā.
ideō ꝓpter hoc dominus & pręceptor meus R. alio
modo respondit: concedit tamen in primis, quòd
quotiens quis interuenit pro ecclesia vel ciuitate, ꝙ
debeat eodem modo satisdare, sicut & quādo quis
interuenit pro minore. & l. illam, actor. sic intellige:
C actor à tutore datus ideò satisdat, licèt de decreto cō
stet: quia à non domino datur: & ob id procuratorē
non dat: quia dominus non est. vt C. de procura. ne
que. & hoc ante litem: post litem aūt contestatā &
actorem & procuratorem dat. actor autem vniuersi
tatis & magister ciuitatū à dominis constituuntur.
vnde non est mirum si à satisdatione releuantur, ex
quo à dominis constituuntur, nisi de decreto dubi-
taretur. Curator etiam à creditoribus datur bonis:
quia ratione iuris quod habent, constituūt. vt ff. de
cura. bo. dan. l. j. & ij. videtur quasi à dominis consti
D tutus: & ideò non satisdat. Item no. quòd hæc stipu
latio rem ra. ha. ex necessitate interponitur in iudi-
cijs, si ab initio petatur: vt supra dixi. & instit. de sa-
tisda. §. sciendum. In contractibus autē ex conuen-
tione interponitur, id est, ex voluntate: quod intelli
go, si cōstet de mandato: alioquin ex necessitate in
terponeretur: sicut in iudicijs: sed in vno casu pręsta
tur ex necessitate etiam si constet de mandato, quā
do mandaui procuratori, quod peteret in iudicio à
debitore meo: & debitor meus venit sibi soluere: vt
ff. eo. l. interdum. & l. vlt. & l. quo enim. & l. si com-
E missa. §. si sine. & ff. de pac. l. sed & si tantum. & ff. de
solu. l. hoc iure. Sed quæritur. legitur ff. rem ra. ha. l.
iij. quòd si aliquis agat pro minore & satisdedit pro
minore, scilicèt minorem rem ratā haberi si minor
petat restitutionem, quòd stipulatio de rato non
committitur: neque condictio indebiti habet locū
contra minorē: quia fortè minor pecuniā illam con
sumpsit & malè: & propterea fuit restiturus: at in ea
dem l. legitur, quòd procurator minoris aut habet
mandatum: & ideò debet satisdare. vt si minor fue-
F rit restitutus tantam pecuniam dabit. si autem non
habet mandatum debet satisdare rem ratam mino-
rem habiturum: & si noluerit satisdet: quòd si minor
fuerit restitutus, quod tantam pecuniā dabit. alio-
quin si hæc vltima satisdatio non præstatur, & mi-
nor petat restitutionem, quod procurator ille tene-
tur ex illa stipulatione primò interposita, scilicèt rē
ra. ha. quia verba cum effectu intelligimus. vt ff. qui
satisdare cog. l. quoties. & ff. quod quisq; iur. §. hæc
aūt verba. & nō videtur minor eū effectu habuisse
ratum ex quo restitutio petijt. Respódeo: re vera te

G netur procurator: etiam si nō promittat, vt dixi. nec
obstat principium legis quod dicit, quod stipulatio
de rato non cōmittitur, subaudi ex ea parte qua ra-
tum habet: committitur aūt ex eo quia minor petat
restitutionē. & hæc omnia serua. Si quis agit pro ec
clesia vel ciuitate, quòd eodem modo satisdet. licèt
multi hodie mirantur: quia non consueuerūt inter-
poni: sed interponantur: quia ita restituuntur, sicut
& minores: vt supra dixi, & extra de in integ. resti.
minoris. c. j. Illud aūt no. ꝙ stipulatio rem ra. habe-
ri cōmittitur insolidū: si insolidùm ratum nō habet:
H cæterùm si ex ea parte pro qua non habet ratum cō
mittitur. vt ff. si procurator. hoc intelligas quando
negotium erat tale quod poterat pro parte ratū ha-
beri: alioquin si esset indiuiduum, tunc licèt pro par
te non habeatur ratum: tamen insolidū cōmittitur.
vt ff. de ver. obli. l. eadem. §. Cato. vel licet non pos-
sit pro parte ratum haberi à defuncto: ab hęrede sic,
quando sunt plures hæredes. vt ff. de leg. j. legitur.
& sic fortè intelligitur quod legitur ff. famil. ercisc.
l. hæredes. §. illa. & §. an ea. Item not. quòd si falsus
procurator exigit pecuniam indebitam & sine iudi
I ce: & satisdat rem ratam haberi dominū: si non ha-
bet dominus ratum, fideiussores tenentur etiam illa
condictione qua procurator teneretur, si non fuis-
set interposita stipulatio perimitur. vt ff. eod. si sine.
Quæritur de qua cōdictione loquatur. Respōdeo:
dicit dominus indebiti, si soluens ea solutione se li-
beratum putauit. vt C. de cōdi. inde. creditoris. si de
dit vt falsus ille procurator faceret illū liberari da-
bitur ob causam. vt ff. de condi. causa da. si procura
tori. & si nolit in procuratorem trāsferre dominiū,
sed vt ministrum eum eligit, conuenitur rei vendi.
K & condi. furtiua & actione furti si contractauit &
habuit animū furandi. vt C. de fur. l. falsus. & ff. de
furtis. si vendidero. §. vlt. & ff. de cōdi. fur. l. quoniā.
Quæstio. † Item quid est quod dicit in prædicta l. si
8 sine. quòd domino ratū non habente cōdictio peri
mitur. Respondeo: ibi locum non habet. sic ff. de so
lutio. l. dispensatorem. circa finem: nam sublata est
actio neg. gest. dicit ibi lex locum non habet: sicut
etiam. ff. ad l. aquil. sed si seruus seruū. §. si calicē dia
tretum. vbi dicitur quòd res tollit ex locato actio. l.
locum non habet: sicut etiā ff. de condi. furti. l. quo-
L niam. in fin. sed altera condictione altera tollitur,
cum nō habet: nam cùm stipulatio rem ra. ha. inter
ponitur, non nascitur cōdictio indebiti. sicut in mu
tuo nō nascitur certi condictio ex numeratione cū
stipulatio interponitur. vt ff. de nouatio. l. si ita fue
ro. §. cùm pecuniam. nam condictio indebiti ex nu-
meratione nascitur. vt insti. quib. mo. re cōtra. obli.
§. is quoq;. & hoc sentit dominus meus. domino er-
go ratum non habente habet locum actio ex stipu
latu ad interesse: & ad impensas litis. vt in prædicta
M l. si sine. §. j. si autem habet ratum dominus: actio,
ex stipulatu rem ra. haberi nō habet locū: sed domi
nus tenetur condictione indebiti. vt in prædicta l. si
sine. §. quod si ratū. & C. de cōdi. furti. l. quoniā. vbi
dominus ex quo habet ratū cōdictio furtiua cessat,
& locum habet indebiti. & omnia prædicta locum
habēt in pecunia indebitè soluta. † Quæstio. Quid
9 in debita? Respōdeo idē, sed hoc plus: quia ex quo
dominus habet ratū: nulla repetitio pecunię cōpe-
tit. vt ff. e. si sine. §. ꝙ si procurator. † Quæstio. Quid
10 si per iudicem falsus procurator ille exegit pecuniā

A indebitam: si dominus habet ratum, in nullo cōmit
titur illa stipulatio: si autem non habet ratū cōmitti
tur, & fideiussores tenentur. vt ff. e. l. fi. §. quòd si
procurator in id quod stipulator actori præstiterit:
11 vt circa iudiciū expendit. † Quæstio. Quid si pet iu-
dicem exegit & debitam præstitit satisdationem: si
dominus habet ratum, ecce bene: si aūt non habet
ratum, fideiussores tenebuntur insolidū: quia sti-
pulatio ista committitur. vt in prædicta l. fi. fine. §.
12 quod si debitam. † Quæstio. Quid aūt si procurator
rectè petit: quia habuit mandatū: & sic non fuit fal
B sus: & nihilominus satisdedit rem ra. ha. dominū. &
sic debitor soluit. Respōdeo: dominus meus posteà
propriam petit: quia contra factum procuratoris ve
nit procurator: & fideiussores in nullo tenebuntur
illi domino nisi tātū ad impendia litis. quia iniuria
fieret per iudicē debitori qui soluit, scilicet quòd ite
rum solueret. non debet hoc imputari procurato-
13 ri: vt ff. eo. si fine. §. cùm aūt procurator. † Quæstio.
Quæritur si procurator nō tenetur in eo in quo est
condēnatus debitor domino perperā agenti, quare
tenetur saltē ad impendia litis. Respon. dicūt docto
C res nostri, quod impēdia litis non sunt ex sententia.
14 † Quæstio. Item quæritur procurator rectè agit: & ei
solutum est: debitor facto ipso iure liberatur, nec est
opus ratihabitione: vt ff. de condictione indebiti, si
procurator. quare ergo procurator & fideiussores te
nentur. potuit enim debitor cōuentus opponere ex
ceptionem rei iudicatæ: si opposuit & fuit condem-
natus, fuit illi facta iniuria. vnde iniuria facta illi
non cōtingit procuratori. vt ff. de eui. si per impru
dentiā. & ff. de fideiuss. l. exceptione. si non opposuit
omisit peremptoriā. ergo in nihilū debet agere, sed
D sibi debet imputare. vt ff. mādati. l. si fideiussor. Re-
spōdeo: hic debitor cōuentus exceptionē opposuit.
vnde quicquid sequatur de sententia, condēnetur
vel absoluatur: nūquam procurator tenetur, nisi ad
impēdia, quæ nō sustinuisset debitor, si dominus ha
buisset ratū: & quia impendia nō sunt de sentētia si
15 cut dictū est. † Quæstio. Sed pone ꝙ procurator exe
git: dominus modo non habet ratū: succūbit agen-
do contra illum debitorē, qui liberatus erat per so-
lutionem factam illi procuratori. quid faciet domi-
nus cōtra debitorem illū, non aget iterū: quia est ab
E solutus: cōtra procuratorē nō videtur, ꝙ possit age
re quia illā solutionem sibi factam ratā nō habuit:
vnde sequitur quod illam pecuniā faciat lucri pro-
curator: & dominus sibi imputet, qui noluit habere
ratam illā solutionem. vnde damnū quod quia sua
culpa sentit, sibi debet imputare. vt ff. de reg. iur. ꝙ
quis. respondet dominus meus R. quòd subueniur
huic domino contrà procuratorē per actionem mā-
dati: vel poterit illam pecuniā procuratori solutam
vendicare: quia illa pecunia facta fuit domini. vt ff.
de acquir. rer. do. si procurator. & l. traditio. §. vlt. &
F ff. de dona. qui mihi. & arg. ff. de neg. gest. l. si ego. &
16 arg. ff. de reg. iur. non debet actori. §. vlti. † Quæstio.
Item pone quod debitor ille conuentus à domino
succubuit & per iniuriam iudicis fuit domino con
dēnatus quomodò ei subuenietur, nunquid à debi-
tore isto dominus duplum consequitur: quod esset
contra iura: quia natura non patitur, vt bis idem ab
eodem exigatur. vt ff. de ver. obli. l. qui bis idem. &
ff. de reg. iur. bona fides. & ff. de leg. j. l. planè. respon
dit dominus meus R. si debitor iā soluat tenebitur

G creditor crimine stellionatus propter suam callidita
tem. ar. ff. man. si fideiussor. §. in omnibus. vel fortè
tenebitur creditor ille condictione sine causa. vt ff.
de condi. sine causa, si fullo. Si aūt nōdum soluit ex
æquitate debet ei subueniri propter callidītatē cre-
ditoris. vt ff. de iudi. si prætor. nam & datur replica-
tio doli contra rem iudicatā. vt ff. de dolo. cum à te.
Illud aūt no. ꝙ quoties stipulatio interponitur rem
rat. haber. dominū: vel amplius ab illo domino nō
peti, intelligit, & de illis personis illas, scilicet perso
nas ampliùs nō petere: & ratum habituras, ad quos
H ea res pertinet: continentur etiam hæredes. vt ff. de
ædil. edi. l. sciendū. §. deinde. & ff. e. si fine. §. si stipu-
latione. & l. procurator. & ff. de procura. seruū. §. ait
17 prætor. † Quæstio. Item quæritur in eo quod dicitur.
ff. e. siue. §. qui patris nomine agebat iniuriarū. ꝙ si
filius sit pulsatus vel verberatus debet promittere
rem ratam patri habiturū: & etiam filiū cui est illa-
ta iniuria. idem est si iniuria facta est nepoti: & ali-
quis agit nomine aui, debet promittere rem ratā ha
biturum auū patrem & nepotē: cui illata est iniuria
& assignatur ratio: quia si pater decederet, antequā
I sciret procuratorē egisse iniuriarū actio rediret ad
filium. & idem in nepote: vt ibi. nam non videtur ꝙ
nomine filij vel nepotis debeat de rato cauere. vt ff.
de procu. nō solū. §. si pater. nam aut intentat actio-
nem iniuriarū ciuilem cōpetentem filio, & ita non
deberet de rato caueri, vel satisdare patrē ratū habi
turū: aut intentat actionem iniuriarū prętoriā cōpe
tentem ipsi patri. & tunc non debet satisdare rem ta
tam haberi filiū nec nepotem, quando aūt actio in-
iuriarum competat patri & quando filio dixi suprà
de actione iniuriarū ex leg. cor. in tracta. ciuiliū. Re
K spondit dominus meus, ꝙ in l. illa, si fine. agebatur
de actione iniuriarū ex l. cor. quæ cōpetebat filio. vt
ff. de iniur. l. lex cor. si enim prætoria ageretur, quæ
cōpetit patri iure proprio non esset satisdatio neces
saria ex persona filij vel nepotis: quia illā habet pa-
ter nomine suo, etiam si volenti filio fiat iniuria. vt
ff. de iniur. l. j. §. iij. in quo casu loquitur l. ff. de pro-
cur. & quod de actione filio cōpetenti loquitur l. il
la, si fine. legitur in prædicto. §. qui patris. quia actio
redit ad filiū: quæ actio non diceretur redire, sed trā
sire, si de illa loqueretur, quę patri cōpetat. sed domi
L nus meus R. sic opponit: esto ꝙ in §. illo, qui patris.
loquitur de actione iniuriarū filio cōpetente. quare
satisdat filiū rem ratā haberi, cùm pater legitimā ad
ministra. gerat. & in actionibus cōpetentibus filio.
vt C. de bonis mater. l. j. & si soli si præsens sit actio
deferatur & donare potest. vt ff. de iniurijs. sed si v-
nus. §. si filio. & ff. de iudi. si longius. & ff. de procu.
filiussa. & ff. de pactis. l. in personam. Respond. hæc
vera sunt si sequitur ratihabitio patris. nec tenebū-
tur posteà fideiussores. licèt filius ratum habere no
lit nisi in sumptibus litis. vt ff. eo. si fine. sed patre an
M teà decedēte quam sciret: hoc est ratū haberet actio
redit ad filiū: ideò filij persona cōprehendēda est in
stipulatione. & sic æstimatur iudiciū non secūdum
quod est, sed secundū quod esse potest. & sic aduen
titij casus æstimātur. & sic contra ff. de furtis. cum qui. In
ma. liberi nō fiant. l. Iul. & ff. de furtis. eum qui. In
stipulatione rē ra. ha. teneretur fideiussor. vt ff. e. si fi
ne. §. si in stipulatione. quæ distinctio locū habet in
cæteris actionibus filio cōpetentibus. & hoc domi-
nus meus R. Illud in fi. not. ꝙ si stipulatio sit inter-
posita rem

A posita ré ra. dominú hab. quod dominns debet ha-
bere ratú intra tempus legitimú infra quod possit
ratú haberi: alioquin ratihabitio nihil operatur. vt
ff.eo. l.bonorum.& l.pater.§.vlti.

Si aliquis sit procurator rei, & satisdedit iudicatum solui: & posteà non defendat, uel defendendo committat dolũ, uel non soluat quod iudicatum est: conuenitur actione ex stipulatu pro illo soluendo.

De actione ex stipulatu iudicatum solui, Rub.

1 *Mandato si constet: quare procurator debet satisdare iudicatum solui.*

B 2 *Iudicatum solui sub conditione: quare aliæ duæ contineãtur. scilicèt de re defendenda, & de dolo malo non cõmittendo.*

3 *Lex, uel operis, de procurato. de qua ope. no. nũciatio. loquatur: &c.*

4 *Actio ex stipulatu ad hoc ut requiratur, quot exigantur.*

5 *Procurator in rem suam, an teneatur defendere illum nomine cuius actionem intentat.*

6 *Procurator dictus, an omnium actionum nomine defendere teneatur.*

C 6 *Procurator talis, an in perpetuum defendere teneatur.*

8 *Satisdatio si fuit præstita: & procurator defendere nolit: sed uult pati stipulationem committi: nunquid ad defendendum compelli poßit.*

9 *Procurator actoris ex quo satisdedit iudicatum solui præcisè: quare defendere compellatur: cum dominus eius conueniebatur: procurator autem rei non.*

10 *Certitudo in actione tali, quòd non poßit existere aliquis qui defendat: quomodò dari ualeat.*

11. 12 *Positiones actoris & rei in tali actione.*

13 *Libellus in huiusmodi actione quomodò concipiatur.*

D 14 *Stipulatione præstita iudicatum solui: si reus non defendatur: inquantum stipulatio committatur.*

15 *Procurator si ex mandato defendit: quid prodest agenti, fideiussores recipere: cùm procurator ex re iudicata non conueniatur.*

16 *Procuratorem: tutorem: curatorem stipulari posse iudicatum solui: quomodò intelligatur.*

17 *Fideiussores qui satisdant iudicatum solui: si defensionem omittant: quomodò ipsi domino mandati actione teneantur.*

EST & alia stipulatio iudicatú solui: quæ inter-
E ponitur hodie à procuratore rei, etiam si constet
eum habere mandatum. vt insti. de satisda. §. sed ho
die. & C. de satisdando. l. vnica. quam satisdationé
præstat etiam si ditissimus sit, & si consularis. alio-
quin non admittá eum ad defendendũ. vt ff. de pro-
1 cu. l. minor. §. vlt. & l. qui proprio. §. qui aliú. †*Quæ-
stio.* Sed in primis quæritur: quare si constat de man
dato debet satisdare iudicatú solui, vt dixi: procura
tor tamen actoris non satisdet de rato, si constat de
mandato: vt in superiori actione notaui. Respódeo
ratio est in promptu. procurator rei tenetur ad tria,
F scilicèt ꝙ defendat: & ꝙ in defendendo dolú nó có
mittat. & soluere iudicatú. quod litera sonat: has e-
nim tres clausulas cótinet iudicatú solui. vt ff. iudi-
catú solui. l. iudicatú solui. vnde ideò satisdat vt de-
fendat: & ꝙ in defendendo nó cómittat dolú. mãda
tum em̃ hoc operatur, ꝙ nó tenetur satisdare quod
litera sonat. i. soluere iudicatú: adeo ꝙ defendat, &
sine dolo actio iudicati non dabitur cótra procura-
toré, sed cótra dominú: propterea ꝙ defendat cú mã
dato: alioquin teneretur. vt ff. de procu. l. Plaucius
2 ait. & ff. de re iu. l. si se nó obtulit. †*Quæstio.* Sed illud

G quæritur quare sub hac códitione iudicatú solui có
tinentur illæ aliæ duæ. s. de re defendãda, & de dolo
malo. s. non cómittendo. Respódeo: ideó has duas
interpositiones assumit hæc stipulatio: ne qd in frau
dem huius stipulationis fiat cótra debitoré procura
torem nó defendente: vel ne debitor condemnetur
iniustè procuratore dolosè quid faciente. & hæc R.
est. & alia ratio: qui promittit iudicatú solui de ne-
cessitate promittit, & alia duo: quia sine illis ad sen
tentiam nunquã posset perueniri: & sic non videtur
aliquid promittere. nam quotiescunq; quis aliquid
H promittit & ea videtur promittere sine quibus pro-
missum expediri non potest. vt arg. ff. de iurisd. om.
iudi. l. iiij. & ff. de procu. l. ad rem mobilé. & l. ad le-
gatú. *Oppositio.* Item adhuc instatur: superfluè vidé-
tur illæ duæ clausulæ. s. de defendendo & de dolo: si
sint superfluæ: ergo non interponendæ. vt ff. de pro-
cura. l. nó cogendum. & ff. vt in pos. leg. si is à quo.
& ff. vt leg. no. ca. hæc stipulatio. ꝙ sint superuacuę
probo. Si enim procurator non defenderet, mittere
tur actor in possessioné vt ff. de bo. auth. iudi. pos. &
C. de bonis autho. iudi. possi. per totú. & ff. ex quib.
I causis in posses. eatur. l. j. & l. hoc nút. imò. lex dicit,
ꝙ videtur ꝓcurator defédere dominú: & si patiatur
in possessioné venire, vel ex causa dãni infecti, vel
ex operis noui nunciatione, vel legatorú, vel ex cau
sa noxali patiatur seruú duci: ita ꝙ satisdet rem ratã
dominó haberi. vt ff. de procura. l. sed hæ personæ. §.
vlt. & l. vel in operis. Respondeo: propter hoc quod
opponis nihilominùs defendendo debet stipulatio
interponi. potiùs enim interest actoris reú defendi
ad hoc, vt condénetur sibi reus: & si nó fuerit à sen-
tétia appellatú, mãdabitur executioni post quatuor
K menses. vt C. de vsuris rei iudica. l. ij. & vlti. & C. de
his qui ad eccle. confu. l. vlt. & ff. de re iudi. l. à diuo.
Si enim mittitur actor in possessioné ꝓpterea quia
reus nó defenditur: in personali quandocunque ve-
niens reus auditur vsque ad annos. xxx. vt C. de bo
nis author. iudi. possi. authent. & qui iurat. in reali
ante litem vsq; ad annú, post nó: vel post lité cótest.
non auditur. vt C. de præscrip. xxx. anno. si quis em
ptionis. §. vl. & C. vbi in rem actio. l. ij. & C. de iudi.
properandú. Item stipulatio de dolo videtur super-
flua: nam & propter stipulationé tenetur de dolo, si
L dolum cómittat: vt ff. de dolo eleganter. §. si procu-
rator. Respódeo: propter hoc nó est superflua. quia
plus obligatur & strictiùs per istã quàm per illã. nã
ista cú sit prætoria, desiderat personas pro se interue
niétes. vt ff. de præto. stipu. l. prætoriæ. quod in actio
ne de dolo non est. Item tertia clausula. s. soluere iu
dicatú. s. quãdo mandatú nó interuenit, nó est super
flua: imò necessarijssima: si enim illa non interueni
ret, iudiciú esset delusoriú, quod iura nolút. vt ff. de
iudi. si prætor. & ar. ff. ne quid in loco pu. l. vlti. in fi.
esset enim ita derisoriú: quia iudiciú tractatú nó pre
M iudicat absenti: ergo ad hoc vt ille teneatur. s. solue
re iudicatú, illam stipulationé interponit. Illud mi-
rabile videtur quod suprà dixi, per l. illã. ff. de procu
rato. sed hæ personæ. §. vlt. Respondeo: illud intelli
ge. quãdo expediebat potiùs domino, ꝙ aduersarius
mitteretur in possessioné, quã ꝙ in causa procedere
tur. *Oppositio.* Sed opponitur: in eo quod ibi dicitur,
ꝙ debet iste procurator, qui patitur, mitti aduersa-
riú in possessioné satisdare rem ra. dominú habitur.
vt in prædi. l. ff. de procura. l. vel in operis. cú apertè

A dicatur contra ff. de operis noui nunciatione l. de
pupillo. §. vltimo. & l. & ideò. sed soluit dominus
meus, quòd ibi dicitur cautionem rem ratam do-
minum habiturum non præstari, loquitur secun-
dum communes regulas quæ sunt: vt procurato-
res reorum non satisdant: hic autem dicit eam prę-
stari habito respectu, ad quasdam exceptiones. si-
cut & aliâs procurator rei satisdat in rei vendicatio
ne rem ratam haberi: vt ff. de procuratoribus. l.
Pomponius. § primo. quæ satisdatio ideò præstatur,
ne quod factum est, dominus posset infringere: sci
B licèt de missione in possessionem? vel de seruo du-
cto ex causa noxali. Vel melius vbi procurator pa-
titur me ire in possessionem: ibi satisdat rem ratam
haberi dominum. vt in C. de procurator. vbi autem
defendebat dominũ conuentũ vel seipsum: quia im
pediebat, tunc nó satisdat. vt institut. de ope. noui
nun. vel quod est verius in ti. de procurato. loquitur
quando nunciatio erat facta domino qui cauit de
opere moliendo si appareat iniuria ædificatũ: quæ
cautio cõmittitur siue sit iudicatũ: siue res nó defen
datur. vt ff. de ope. noui nuncia. l. stipulatio de ope-
C ris. §. habet aũt. Si ergo procurator cauit de defen-
dendo domino: qui sic cauerit, patietur aduersariũ
ire in posses. debet cauere de rato: & sic videtur do-
3 minum defendere. & hoc dominus meus. † *Quæstio.*
Item adhuc quęro de qua operis noui nunciatione
& cui sit facta, vel à quo loquatur. l. ff. de procura. l.
vel operis. ꝙ procurator satisdat rem ratã habiturũ
dominũ. Respondit dominus meus, in nunciatione
noui operis facta, ipsi procuratori, ne quid operis
noui faceret: nihilominùs agitur contra eum vt
tollat. ipso autem iure se non defendente mittitur
D aduersarius in possessionem operis: vt ff. de dam-
no infecto. l. à quo. Si autem procurator non-
dum fecit opus, cogitur nuncianti cauere, non
priùs se facturum quàm si probet se iustè facere. vt
ff. de operis noui nunciatione. si priùs. vel pone in
eo casu in quo obligatum est opus quod debet præ
stare patientiam nunciati: & ob id mittitur in pos-
sessionem procuratore eius patiente, cui alienatum
est. vt ff. de operis noui nunciatione. l. penultima
4 & vltima. & hoc dominus meus. † Ad hoc vt lo-
cum habeat ex stipulatu actio iudicatum solui, tot
E sunt necessaria, quot diximus suprà in actione ex
stipulatu. Est & aliud necessariũ, quòd ille qui hanc
stipulationem interponit, velit defendere: alioquin
inuitus non cõpellitur. vt C. de procura. l. inuitus. &
hoc in procuratore rei. procurator autem actoris de
simplici loquimur secundũ quosdam cõpellitur ad
defendendũ: sed hoc admitto causatiuè nó præcisè:
quia si non defendat, denegatur ei actio, quã inten
tat nomine domini: vel denegatur ei actio. s. contra
dominũ: quia non habet contra eũ contrariã man-
dati pro expensis: & hoc est pœna procuratoris: nã
F ꝙ denegetur ei actio quã nomine domini intentat
non est pœna, licèt fortè videtur pœna ex quo ali-
quis non potest facere quod vult: & sic intelligatur
vt ff. de procu. l. inuitus. §. pœna. & C. de procura. l.
5 actio. † *Quæstio.* Quid aũt de procu. in rem suã: nun
quid tenetur defendere illũ, nomine cuius actioné
intentat. Respó. si ex causa lucratiua sit factus pro
curator, tenetur: alioquin non: nisi ex causa necessa
ria esset factus in fraudẽ creditorũ: tunc enim tene-
tur defendere. vt ff. de procura. pater. & l. seruus. §.

G vlt. & l. si quis in rẽ suã. & hoc plenè notat dominus
meus in summa de procurato. ideò sub breuitate pro
6 cedo. † *Quæstio.* Sed quærit dominus meus, nun-
quid tenetur defendere, nomine omniũ actionum?
lex videtur velle quòd sic. vt ff. de procurat omniũ.
Sed ipse respondit omnium, scilicèt, præsentium
competentium tempore susceptæ procurationis &
tempore interpositæ stipulationis. vt ff. de nego-
tijs gestis l. nam & seruus. §. si viuo Titio. & ff.
7 de damni. infect. l. damni. §. si is qui. † *Quæstio.* Item
nunquid in perpetuũ tenebitur defendere. Respõ.
H non nisi vsque ad duos menses: vt C. de fideiussori.
l. penul. nam ibi aliũ staturũ: hîc aũt aliũ defensurũ,
vel tẽpus moderabitur à iudice. vt ff. de dãno infec.
qui bona. §. vlt. & l. infinita. Secundũ, ꝙ hæc stipu-
latio sit præstita: alioquin si aliquis admisit ad defẽ
dendũ aliquẽ, & non petijt satisdari: ille quidẽ sibi
imputet qui talẽ defensorẽ admisit. vt ff. iudicatũ sol
ui. l. iam tamen. §. nunc videamus. Tertiũ, ꝙ ista sti
pulatio petatur in ipso litis limine: hoc est ante litẽ
contest. cæterùm posteà non peteretur: sicut nec ra-
tihabitio. vt C. de satisdando. l. vnica in fine. & ff. de
I procura. l. Pompo. §. rati. † *Quæstio.* Sed pone ꝙ fuit
8 præstita hæc satisdatio: nũc procurator non vult de
fendere, sed vult pati stipulationẽ illam cõmitti: nũ
quid poterit cõpelli ad defendendũ? Respon. leges
inter se variare videntur. nam l. ff. de procuratori. fi
lius. §. vlt. dicit ꝙ cõpellitur nisi habeat iustas excu-
sationes. Item dicit l. ff. de procura. si defunctus. &
l. sed hæ personæ. §. præter satisda. & l. mutus. §. qui
nó cog. Sed in titu. de procu. in l. nó cogendũ, dicit
Sabinus nullas esse partes iudicis ad cõpellendũ de
fendere: sed satis est si patiatur stipulationẽ cõmitti.
K Sed respondeo: omnes leges prædictæ locũ habent
in procuratore actoris: quia actor agebat & conue
niebatur: & ideò satisdat iudicatũ solui. & ideò cõ-
pellitur vt defendat, siue dominus satisdedit pro eo.
vt in l. illa, filius. siue ipse pro se: vt in legibus illis.
sed hæ personę. & l. mutus. Procurator aũt rei si ipse
satisdedit non cõpellitur defendere. vt in l. illa, non
cogendũ. si aũt dominus satisdedit pro eo tũc cõpel
9 litur. vt in l. illa: si defũctus. † *Quæstio.* Sed illud quæ
ritur quare procurator actoris ex quo satisdedit iu-
di. solui pręcisè cõpellitur defendere, cùm dominus
L eius conueniebatur: procurator rei non. Dominus
meus respódit ideò quia procurator actoris ex quo
vult agere: nec enim aliter admittitur, nisi satisdet,
vt defendat: iam illo satisdante habet votum suum,
quòd possit agere: & ita quodãmodò pro vtilitate
agentis illa satisdatio interponitur. quod in procu-
ratore rei contrariũ est: vt notat dominus meus in
l. illa filius. in fin. Sed mirũ est, quod dicitur, quòd
procurator actoris præstat satisdationem iudicatũ
solui, cùm non teneatur præstare, nisi rem ratam ha
beri. vt in superiori actione notaui. Respon. vt ces-
M set dubitatio attende generaliter: procurator acto-
ris non satisdat nisi rem ratam haberi iudicatũ autẽ
solui satisdat quando sibi obijcitur vt defendat: vt
dictum est. in omnibus duplicibus iudicijs. scilicèt
communi diui finium regundorũ, famil. ercis. quia
in illis sustinet vicem actoris & rei: & ideò satisdat
rem ratam haberi dominum, & iudicatum solui. vt
ff. de procur. si defunctus. §. vlti. & ff. de iudi. l. in his.
& ff. famil. ercisc. inter cohæredes. § qui famil. Pro
curator autem rei satisdat generaliter iudicatũ sol-
ui: sed

A ui: sed rem ratam haberi satisdat in quatuor casibus. Primus in causa liberali: secundum quod vno modo ponitur casus. Secundus in causa restitutionis. Tertius in crimine suspecti in causa status: & in crimine suspecti non satisdat iudicatum solui: quia non posset cõmitti maximè ex vltima clausula. Sed quando committitut, & ad quid stipulatio de rato in causa status interposita. Respondeo quando pronūciabitur iste liber domino agente ad interesse ex pensarum, non libertatis, quæ est inestimabilis: vt ff. si quadrupes pauperiem fecisse dicatur. l. vltima.

B Quartus in rei vendicatione. vt ff. de procuratore. l. non solùm. §. si status. & §. est casus. & §. item ait. & l. Pompo. §. sed & his. In personali autem actione non satisdat, rem ratam haberi dominum, quia de bursa sua soluit. vnde habeat ratū vel non dominus, quo ad rem: solutum enim repeti nō potest. Quartū, quòd iste qui vult esse procurator ex parte rei, quòd non sit minor. xxv. annis: licèt procurator actoris possit esse minor: vt suprà in superiori actione notaui. & etiam quæ sit ratio. Quintum, vt ille idem iudex sit coram quo præstita fuit illa sti

C pulatio: alioquin si fit mutatus stipulatio illa non committitur. vt ff. iudicatum solui. l. si quis apud aliquem. & l. cùm apud Sempronium. Sextum vt non defendat si agit ex prima clausula: sed si agit ex secunda, vt dolum committat: si agit ex tertia sit condemnatus, & non sit appellatū: vt ff. iudicatum solui. l. ij. §. si reus. & l. iudicatū solui. Septimum q̃ lis illa duret: cæterùm si sit mortua, quia perijt instantia iudicij: puta triennio olim, hodie anno & dimidio. vt C. de iudic. properandum. & C. quomodò & quando iudex. authen. quod semel. non committitur

D illa stipulatio. vt ff. iudicatum solui. l. ij. Octauum, quòd si ex vna causa commissa sit: vel quia non defendat: vel quia dolum commisit: vel quia sit iudicatum, nunquam ex alia committi potest. vt ff. iudicatum solui. ita tamen. §. in hac stipulatione, quia plures. & l. cùm quærebatur. Nonum, quòd donec potest existere qui defendit, stipulatio ob rem non defensam nō committatur. vt ff. iudicatum solui. iam

10 tamen. §. ob rem. † *Quæstio*. Sed quæritur quomodò possum esse certus, quòd non possit existere aliquis qui defendit. Respondeo: si seruata sit solennitas le

E gis. ff. ex quibus causis in pos. eatur. l. hæc autem. & non appareat aliquis qui defendat: certum est illū non defendi: & sic ista stipulatio committetur. Decimum, quòd stipulator qui recipit satisdationem iudicatū solui non sit hæres ei qui satisdedit vel possessori. vt ff. eod. si prætor. In hac autem act. actor fa

11 cit tales positiones. † *Positio actoris*. Ego dico, quòd tu spontè talem defendisti. Item pro eo iudicatū solui satisdedisti. Item tu satisdedisti & ante litē. Item tu es maior xx. an. Item Titius erat iudex quando tu satisdedisti: & ipse idē adhuc durat. Item tu omi-

F sisti defensionem. Item dolum commisisti in defendendo. Item tu fuisti condemnatus: & non appellasti. Item tu defendisti sine mandato. Item lis adhuc durat. Item citati fuerunt omnes qui deberent defendere: & omnes defuerunt. Ecōtrà reus faciat ta-

12 les positiōes. † *Positio rei*. Ego dico, quòd ego defendi Titium. Item tu neglexisti petere satisdare tibi. Item ego sum minor. xxv. ann. Itē iudex ille primus qui de causa illa cognoscebat, mutatus est. Item lis illa perijt. Item ego defendi vsque ad sententiam &

G fideliter. Item sum absolutus. Item ab illa sentētia fuit appellatum. In hac autem actione concipiet a-

13 ctor l. bellum sic. † *Libellus*. Ago e. R. contra M. qui cùm Titium in iudicio defenderet, & satisdedisset mihi pro eo iudicatum solui, eum non defendit, vel in defensione dolum commisit: vel fuit mihi condēnatus, cùm sine mādato defendisset. vnde quia mea tanti interest, pone in decem, quod ille defendisset, vel quòd dolum non commisisset: ideò illa decem peto: propono condictionem ex stipulatione. Aut si vis agere ex vltima clausula sic dicas. vnde quia

H fuit condemnatus in xx. illa xx peto: propono certi condictionem ex stipulatione. Quod sic rectè concipiatur libellus dicit l. ff. e. iam tamē. §. iij. & l. cū quæ rebatur. & l. iudicatum solui stipulatio expedita. *Oppositio*. Sed non videtur, quòd libellus in aliqua prædictarum clausularum possit bene concipi. si enim ille qui satisdedit iudicatum solui, & sic defendendo, si nō defendit: quid interest mea quo modo possum scire quid mea intersit. certè non videtur. & sic ad nihilum videtur, quòd possit agi. Respōdeo: imò possum. Si enim defendisset, in tantum fuisset

I conditio mea melior: pone in x. quia habui testes illo tempore, qui fortè modò mortui sunt: vel fortè si cut vides per instrumenta mea obtinuisset contra illum qui eo tempore erat soluendo, modò factus est non soluendo. *Oppositio*. Item ex secunda clausula non videtur quòd possit cōcipi libellus, esto quòd commisit dolum in defensione, non videtur defendisse: & sic agit ex prima clausula quasi nō videretur defend. se. vt ar. ff. de arbitris. ita demū. Respondeo: imò agit: licèt enim quantum ad officium non videatur defendisse: defendit tamē: & ideo actio ex

K stipulatu quando interesse est incertum, vel certi cōdictio ex stipulatione, quando est certum locum habet: non habet locum de dolo: cū alia habeat. vt ff. de dolo. l. ij. & C. de dolo. l. de dolo. *Oppositio*. Item ex vltima clausula, scilicèt iudicatum solui non videtur quòd possit agi: neque cōtra illum qui defendit: neque contra fideiussores. & hoc probo his rationibus. Certum est, quòd omnis ille qui defendit, est condēnandus: vt ff. de neg. gest. liberto vel amico: siue interueniat defensor ab initio siue posteà: si ue defendat cum mandato siue sine mandato. vt C.

L de procur. l. nihil arbitramur. & ff. de his qui no. infa. l. furti. §. si quis alieno. & ff. de obsequijs à liber. pat. præst. l. ij. reprobata M. sententia, qui dixit procuratorem seu defensorē condemnandū, qui à principio interuenit. Cæterùm si posteà dominus debet condemnari, vt ar. C. de senten. & interlocu. omniū iudic. l. j. Sed nos subaudimus ibi maximè. licèt M. respondeat illi l. nihil arbitramur interesse quātum ad personam constituentis procuratorem cōstituti. Si enim condemnatur defensor, vt dictum est: quare competit actori sententiam executioni man-

M dari. vt ff. de re iudic. à diuo. & C. de executione rei iudic. l. ij. & hoc quando sine mandato defendit: vt ff. de procura. Plaucius. & ff. de re iudic. l. si se non obtulit. Item si defendit cū mandato: aut ille quomodò defendit, est non soluendo, & tunc idem: quia ipse cōuenietur: & sententia contra ipsum mādabitur executioni. aut est soluendo: & tunc sententia mandabitur executioni contra illū: vt superius dictum est. Respondeo: ex hac vlt. etiam potest agi: siue sine mandato defendit: & hoc planum est. siue

A cùm mandato, & ille dominus ſoluendo non ſit. Si
tu dicis, quare non petit ſententiam executioni mã
dari. hoc non obſtat. quia ſi habeo plura beneficia,
in poteſtate mea, quo velim vti: maximè cùm in-
terſit mea plures habere debitores, & plura auxilia.
vt ff. de libe. leg. l. iij. & eſt optimum arg. pro hoc ff.
de bonis author. iud. poſ. l. prętor. §. pe. Vel ideò agi
tur ex hac ſtipulatione contra illum qui promiſit &
contra fideiuſſores: quia non inueniebatur aliquid
mobile vel immobile, vel etiam nomina in quibus
poſſet ſententia executioni mandari. vt dicit l. ff. de
B re iudi. à diuo. Vel agit hac actione ex voluntate, ſi-
14 cut & C. de re iudi. l. ij. §. ſi autẽ. † *Quæſtio.* Sed quæ-
ſiit dominus meus & præceptor R. ſi præſtita ſa-
tiſdatione iudicatum ſolui reus non defenditur, in-
quantum ſtipulatio cõmittatur. dixi quòd ſi poſt li
tem conteſtatam ſtipulatio cõmittatur: dico ꝙ reus
poteſt contracto hciemoditio condẽnari: agi pote-
rit ſimiliter cõtra fideiuſſores inquantũ potuit ipſe
reus condemnari, ſi cauſam defenderet. vt ff. eo. l. cũ
quęrebatur. & l. iudicatum ſolui ſtipulatio. Si verò
ante litem conteſtatam reus non defendatur: quęri
C tur vtrum cõmittatur. Quidam dicunt nõ cõmitti.
vt ff. eo l. cùm quęrebatur. & ita ibi gloſſauit R. do-
minus meus R. putat cõmitti. vt ff. de procura. l. nõ
cogendum. Sed inquantũ committitur, quæritur. di
cunt quidam quia iudex non poteſt ante litem con
teſtatam ad condẽnationẽ procedere, vt cõmittatur
ratione ſumptuũ. Ipſe autem reſpondit ſic: fideiuſſo
rem ob rem non defenſam conueniã: & ſi putauerit
non defendere, condemnabitur in quantitate, pro
qua ſatiſdatũ fuit. ſi liquidè appareat iudiei condẽ-
nandum fuiſſe, ſi fuiſſet iudiciũ proſecutus. cõtinet
D enim eandem quantitatem illa clauſula ob rem nõ
defenſam: quam res iudicata. vt ff. eo. iam tamen j.
reſponſo: & l. iudicatũ. & l. cùm quęrebatur. & hoc
15 dominus meus. † *Quæſtio.* Item quæritur ſi procura
tor defendit ex mandato: quid prodeſt agenti reci-
pere fideiuſſores, cùm procurator nõ cõueniatur ex
re iudicata? Reſpondit dñs meus R. ſi fortè dñs nõ
ſit ſoluẽdo: cõuenietur fideiuſſores eũ effectu: vel li-
cèt nõ proderit quantũ ad clauſulã rei iudicatæ pro
derit ad reliquas clauſulas: quia dominus ex reli-
quis cõueniri nõ poteſt. vel ꝓdeſt ſi fiat nouatio ex
E iudicij exceptione, & hoc dominus meus R. † *Quæ-
16 ſtio.* Item quæritur procurator tutor curator ſtipula
ri poſſunt iudicatum ſolui de procuratore intellige
ſiue habeat ſpeciale mandatũ: ſiue vniuerſorum bo
norum: ſiue habuit ratum dominus. ſi autem coniũ
cta perſona agat ſine mandato & ei ſatiſdetur iudi
catum ſolui: & poſteà coniuncta perſona cuius no-
mine agebat, non habet ratum illud iudicatũ: ſtipu
latio iudicatum ſolui interpoſita nõ cõmittitur, ſed
ex integro debet cauere: licèt enim ſit cõiuncta per-
ſona, non tamen eſt procurator. vt ff. e. iam tamen.
F j. reſponſo. quid eſt quod ibi dicitur, quòd ſtipula-
tio non committitur. Reſpõdeo: non committitur:
ideò ex quo enim non habet ratum coniuncta per-
ſona illud iudiciũ, quod fecit hic procuratorio no-
mine: quare deberet illa ſtipulatio committi. Item
quod de tutore legitur: intellige ſi adminiſtrat: cęte
rùm ſi non adminiſtrat, non poteſt ſtipulari. vt ff. e.
iam tamen. §. ij. Sed mirum eſt quod hìc tutor, qui
non adminiſtrat, nõ poteſt ſtipulari, cũ aliàs tutor
& ſi nõ adminiſtrat: poteſt tamen pupillus eius au-

G ctoritate ſuam hæreditatem adire. vt ff. de acquirẽ.
hære. pupillum. Reſpõ. hæc eſt ratio. ſi tutor nõ ad-
miniſtrat videtur omnia ſibi denegata, quę in admi
niſtratione continentur: ſicut conceſſa adminiſtra-
tione conceduntur & omnia, quæ ad adminiſtratio
nem pertinent: ideò nec ſtipulationem poteſt exige
re tutor, qui non adminiſtrat: cũ exigere ſtipulatio-
nem ſit de adminiſtratione: quod in hæreditatis adi
tiõe nõ eſt: quia in ea acquirẽda pręſtet tutor aucto
17 ritatẽ nõ: ideò quia adminiſtrat, ſed qa tutor. † *Quæ
ſtio.* Itẽ quęritur: legitur ff. e. iã tñ. §. in hac. ꝙ fideiuſ
H ſores qui ſatiſdant iudicatũ ſolui, ſi defenſionem o-
mittant, quòd non tenentur mandati actione domi
no: hi enim in quantitatem interuenerunt: & hoc ſi
fuit illis mandatum non in defenſione: ſed quomo-
dò poteſt hoc eſſe, cùm ille promittit iudicatum ſol
ui videatur etiam promittere defenſionem. vt ff. e. l.
iu. ſol. Reſpondeo: hìc fideiuſſerunt tantũ pro vlti.
clauſula. i. ſol. iu. alioquin tenẽtur defendere, & do-
mino obligarentur act. mandati. & hoc dicit litera
ſequens. hi enim in quãtitate &c. Item illud not. ꝙ
ſi aliquis vult defendere aliũ, debet inſolidũ defen-
I dere: alioquin non admittitur. vt ff. e. l. ex. clau. cum
defendere ſit idem facere, quod dominus facturus
eſſet. vt ff. de procura. ſed hæ perſonæ. §. defendere.
Vnde plures hæredes debent vnum defenſorem cõ-
ſtituere actore hoc volente, ne defenſio per plures
ſciſſa incõmodum actori faciat: licèt hæredibus a-
ctoris nõ imponatur neceſsitas agere per vnum. vt
ff. e. iam tamen. §. pe. Sed hoc attende, quãdo vnica
actio proponitur ab actore: ſed ſi plures pro ſingulis
actionibus ſinguli erunt defenſores. vt ff. de procu.
l. omniũ. & l. non tamen. & ff. de exercitoria. l. j. in fi.
K & l. ſequẽti. Et ſic opponitur quod fauorabilior ſit
actor quàm reus: quod iura nolunt. vt ff. de reg. iur.
fauorabiliores. & ff. de ac. & ob. Arrianus. Reſpon
dent quidã, quòd aliquãdo contingit ſicut in præ-
dicto exemplo. & aliâs. ff. de iudi. ſi quis intentione
ambigua. Vel melius. non facit hoc fauor perſo-
næ, ſed fauor actionis: cùm enim actio ſit indiui-
dua: ideò non poſſunt defenſores plures exiſtere:
ſed plures actores ſic: quia ipſo iure diuiditur es a-
lienum. vt C. ſi certum petat. l. j. & ſic cuilibet ſua
quantitas debetur. vt ff. fami. erciſcũ. l. ij. & l. planè.
L Item no. quod ibi fieri debet defenſio vbi agitur. vt
ff. cod. tit. iam tamen. §. vlti. & ff. de iudi. l. venditor.
Item quæritur ſi quis aliquem defendit, nec ſatiſde
dit iudi. ſolui: quia non fuit ab actore petitũ in prin
cipio: vel ſi aliquis egit nomine alterius, & ſine mã-
dato nec fuit ab eo petita ſatiſdatio rem ratam ha-
beri dominum. & fuit procurator re condemnatus
vel procurator actoris ſubuenit, contra quem man
dabitur ſentẽtia executioni: aut quid faciet ille qui
obtinuit: nã videtur, ꝙ ſentẽtia ſit deluſoria, quod
eſſe nõ debet. vt ff. de iudi. ſi prætor. & ff. ne quid in
M loco pub. fi. l. vl. in fi. Quod ſit deluſoria probo: do-
mino abſenti nõ pręiudicat, niſi habeat ratũ: vt ff. de
procu. l. licèt. & ff. de iudi. l. licèt. & ff. rem ratã hab.
l. Paulus reſpondit. Cõtra procuratorẽ nõ ago: quia
mihi nõ ſatiſdedit, nec iudi. ſolui, nec rẽ ratã domi-
nũ habiturũ. Rñ. in vtroq; caſu ſentẽtia mãdabitur
executiõi cõtra illũ ꝓcuratorẽ, qui ſe liti obtulit: cũ
ſciret cautũ nõ eſſe. i. ſibi mãdatũ nõ eſſe, nec mihi
cauiſſe. vt ff. de ꝓcura. l. Plaucius. & ff. de re iudi. l.
ſi ſe nõ obtulit. ſicut in rei vendiea. in qua his qui ſe

vt ff. de

A vt ff.de petl.hære.is qui se liti.& ff.de rei vẽdi.is qui
8 se liti.& hoc sustineri potest in procuratore rei seu
defensore condemnato. Sed succũbente procurato
re actoris:quia reus fuit absolutus quid faciet reus?
Respondeo:& dico,ꝙ habebit acti.in factũ ad inre
resse suũ quatenus sua intersit, quod dominus ha-
beret ratũ.vt ff.de præscrip.verbis,quoties.Nam &
aliâs procurator actoris vel rei licèt satisdarent, &
postea succedant domino:licèt ex priori stipulatiõe
non possunt conueniri,cõuenientur posteà sicut hę
redes.vt ff.iudicatum solui.l.si ante.

B De actione ex stipulatu nomine dãni infecti in-
terposita ab eo, qui habuit domum vitiosam, Ru-
brica.

1 *Actio ex stipulatu ad hoc ut competat: quot necessaria sint.*

2 *Libellus in tali actione quomodò concipiatur.*

DE quarta stipulatione & actiõe ex stipulatu no
mine damni infecti non curo multũ prosequi:
quia plenè dixi suprà in tractatu de dãno infec. cir-
1 ca fi.† Hoc tamẽ addo:quia ad hoc vt ista cõpetat,
oportet quod omnia pręd icta ferè interueniãt,quę
C diximus ibi.Oportet etiam aliud interuenire,scili-
cèt quòd damnũ sit datum,scilicèt ꝙ domus ruino-
sa ceciderit.Secundum, ꝙ vitio operis damnũ contin
gerit, nõ si extrinsecus.vt ff.de dam.infec.l. damni.
§.Sabini.& l.fluminũ.hæc stipulatio.& §.idem Ser
uius.& §.quanquã. Et accipias sic damnũ diminu-
tionem rei nostræ:vt ff.eo.l.ij.non aũt lucrum.vt ff.
eo.l.fluminũ.in fi.& l. Proculus. Item hæc stipula-
tio continet interesse agentis: quod attẽditur circa
parietem,qui cecidit propter domũ ruinosam:& cõ
tinet fulturam ædificij.& pensiones inquilinorum,
D qui migrauerunt iusto metu ruinæ. Item & si iusto
metu ruinæ non potuit dominus locare hospitium.
& si quid mihi damni contigerit aquæ ducẽdæ cau
sa in fundo:vt ff.e.l.in hac.& l. sed si conducere. &
l.damni.Imò etiam si nouũ parietem ego refeci,qui
hactenùs cecidit propter ruinam:æstimabitur impẽ
sa refectionis moderata : quia illud consideratur ꝙ
habet modo meliorem parietem: non tamen habe-
bitur ratio incrustationũ, quæ fuerunt in antiquo
pariete.vt ff.e.l.inter quos.§.vlt. & l. ex damni. In
2 hac aũt ac.conci.sic libel.† *Libellus.* Ago c. R.cõtra
E M.qui cùm domus sua ruinosa minaretur ruinã do
mui meæ,promisit mihi.x.nomine dam.infec. vnde
quia domus illa cecidit, & domũ meam vel parietẽ
illum destruxit,quod damnũ æstimo.xx.ideò peto;
propono certi cõdictionẽ ex stipulatione. Vel si nõ
vis æstimare damnũ dicas : vnde illud damnũ mihi
resarciri peto:propono actionem ex stipulatu. Vel si
ædificaui parietẽ qui cecidit ꝓpter illã ruinã, in cu
ius refectione expendi.xx.vnde illa.xx.peto: propo
no certi condictionem ex stipulatione. Quod sic re
ctè concipiantur libelli probant iura prædicta.*Op-*
F *positio.* Sed opponitur: nam ꝙ nõ possit agi videtur
ad aliquid prædictorum:nam metu ruinæ dominus
ædificij ruinosi promisit mihi nomine dãni infecti;
vnde nihil certũ in promissione deuenit.sed non,vi
detur quod certi condictio possit intentari. Item cũ
damnũ mihi emendari nõ sit promissum : sed tantũ
nomine dãni infecti nihil videtur mihi promissum:
nam promisisti mihi nomine dãni nõdum cõtingẽ
tis:& sic promisisti nomine damni futuri. Respon-
deo:imò rectè ago.statim enim ex quo paries ruinp

G sus factus est,iam tũc dãnum accipere videor : vt ff.
e.l.damni infecti.§.Sabini.& l.pictor.§.hoc edictũ.

De actione ex stipulatu interposita ab ædificãte,
cui nunciatum est nouũ opus : si apparebit eum in-
iustè ædificasse, Rubrica.

1 *Actio ex stipulatu interposita:&c.ad hoc ut competat: quot requirantur.*

2 *Confessoria in tali actione rùm agebat: quomodò mißio fieri poterat:cùm confessoria sit in rem.*

3 *Aduersarius in tali actione si non caueat:nihilominus iu-
H dex ex officio suo mittit in possessionem faciendo ca-
ueri,fortè compellendo captis pignoribus:quid iuris.*

4 *Libellus in tali actione quomodò formetur.*

5 *Non defendi,qualiter quis dicatur.*

6 *Docere in huiusmodi actione quis debeat: utrum ille qui satisdat: quòd iustè ædificet:uel ille cui satisdatũ est: quòd iniustè ædificauerit.*

8 *Possesio sola an pro ædificante sufficiat: ut dicatur nunciantem probare debere.*

8 *Obligatione in tali actione quid sit:uel quid precisè peti debeat:utrum restitutio operis uel interesse.*

DE quinta ex stipulatu actione non multũ curo
I prosequi : quia plenè tractaui,suprà in tractatu
edictorum de operis no. nũcia. tamen addã aliqua.
1 † Vnde ad hoc vt cõpetat, sunt ferè illa necessaria,
quę diximus ibi.Est & aliud necessarium,quod ille
qui ædificauit, satisdederit, si in loco priuato : si in
publico ꝙ caueat : vt si appareat eum iniustè ædifi-
casse,quod debeat destruere.vt ff.de ope.no. nun.l.
prætor.§.hoc interdictũ.& §.deinde.& l. stipulatio.
Item est necessariũ,ꝙ sit iudicatũ illum iniustè ædi
ficasse:vel si nõ defendat se qui satisdedit vel cauit,
scilicèt ꝙ iustè ædificauerit.vt ff.e.l.stipulatio. §.si-
K ue aũt.*Oppositio.* Sed videtur mirum: vt ille qui satis
dedit,si nõ defendit, quod stipulatio cõmittitur. vt
in prædicta l.stipulatio.§.siue aũt,scilicèt vi boni vi
ri.i. iudicis arbitratu res restituatur : & sic destrua-
tur opus,si hoc pretori placuit:alioquin condẽnabi
tur reus ad interesse.vt in prædicto.§ sed hoc quali-
ter intelligitur, quęre suprà in actione cõmodati,in
tractatu ciuiliũ.Sed insurgunt iura contraria: nam
legitur ff.eo.ti.l.si priusquam. ꝙ aut defenditur ille
cui nunciatum est opus nouum:& tunc iudex præ-
cipiet , ꝙ caueat ille non priùs se ædificaturũ quàm
L vltrò egisset,id est,infra tres menses.vt C. de operis
no.nun.l.vnica. sibi ius est ædificare:si verò non de
fenditur ille,qui nunciat officium iudicis erit,vt ca
ueat ille qui nunciauit opus nouum, non nunciatu
rum,nec operi obfuturũ,id est, nociturũ : sed debet
de iure suo probare quomodò cõpetebat sibi ius nũ
ciandi, vel ex causa publica, vel ex naturali, vel ex
impositiua. vt ff.e.de pupillo.§.meminisse. & sic pu
nitur is qui non defenditur,ꝙ fiet de possessore peti
tor.vt in prædi.l.si prius.& sic secundũ hanc legem
non differetur opus, propterea quòd nõ defenditur
M aduersarius. Item alibi habetur & legitur ff. de dã-
no infect. l. à quo fundus petitur . quod si tu ædifi-
catum habes à me , qui peto fundum , id est seruj-
tutẽ fundi,talis petitio instituitur, scilicèt quia ago
ius non esse ita tibi ædificatum habere.& sic inten-
do negatiuis verbis confessoriam, quod possum: vt
ff.si seruitus vendicę. l.quãdo.§. cùm in domo.si
non defenderis in me non transferenda est posses
sio:non vt ædificium destruatur : hoc enim esset ini
quum demolitionem protinùs fieri: sed si infra cer-

A tum tempus hoc est infra tres menses, vt dixi, nó do
cueris te iustè ædificasse, posteà destruitur. & sic le-
gitur litera istius l. à quo. quòd verba tertiæ perso-
næ resoluantur in primam personam, vt in diuinis.
hic est discipulus ille quem diligebat Iesus &c. Itē
ita intellige vt exposui: si tu habes ædificatum à me
non ita vt multi stulti: & sic non incontinenti de-
struetur opus ꝓpterea', quia aliquis nó defenditur.
Oppositio. Item alibi legitur quòd si familia tua pro
hibeat aliquem vti seruitute, si non defendatis: vel
si non defendatur familia tua actor mittatur in pos
B sessionem bonorum aduersarij: nec actor ante disce
det de illa possessione quàm constituatur sibi serui
tus: & totum damnū sibi restituatur. vt ff. si seruitus
vendi. l. is cuius. Sed qualiter l. ista is cuius intelligā
tur, quęre suprà de cófessoria. in fi. Vnde absolutio
nem istorum contrariorum distingue: & intellige
quālibet legē in domicilio suo: in diuersis enim casi
bus loquuntur. lex enim, stipulatio. §. siue autem. lo
quitur quando ego nunciaui nouū opus illi qui æ-
dificabat: & ille satisdedit de opere destruēdo: si nó
defendatur, meritò opus destruitur: quia videtur de
C lusisse nunciationem & prætoris consiliū per quod
subuenitur ædificanti, vt satisdet & ædificet. vt ff. e.
l. prętor §. deinde. ne ergo malicia sua ei prosit: quod
esse non debet. vt ff. de rei ven. in fundo ideò destrui
tur, ex quo nó defenditur. legem autem, si priusquā
intellige quando ædificatum non erat: & hoc dicit
principium l. si priusquam ædificatum esset: & sic
nulla satisdatio præstita fuit ab illo cui nunciatum
fuit nouum opus. Legem illam de dam. infe. à quo.
intellige quando ille ædificauit nulla denunciatio-
ne interueniēte, vel præcedente: sed agebatur post-
D quam ædificauit cōtra illum confessoria verbis ne-
gatiuis scilicèt vt ædificium illud tollat. si enim est
contumax, qui ædificauit: quia se non defendit: mit
tar in possessionem illius ædificij: & nisi doceat in-
fra tres menses vt dixi. vel intra certum tempus à iu
dice statuendum: subaudi, quia vbi mentio tempo-
ris haberetur: si non sit certum, arbitrio iudicis com
mittitur: vt ff. de iure deliber. l. j. in fi. Meritò me pro
bante de iure meo, & illo absente per cōtumaciam
opus illud destruetur: & sic procedetur ad diffiniti-
uam sententiam, in confessoria etiam lite non con-
E testata vt in superiori. l. stipulatio. §. siue autē. Licèt
quidam voluerunt legem illam intelligere post litē.
propterea quia ponuntur illa duo vt paria: siue añt
iudicetur, scilicèt illum iniustè ædificasse, siue non
defendatur. Sed primum credo verius cū multa alia
sint casualia in confessoria, & quotiens agitur de il
lis iuribus: vt no. supra in cōfessoria. Legē illam ff.
si serui. vendi. is cuius. attende quando aduersarius
vel familia de voluntate domini prohibebat me a-
quam ducere: prohibebat dico de facto: si nó defen
datur, mittar in pos. bonorū illius, ex quo dominus
F mandauit familiæ: alioquin dominus tenetur de fa
cto familiæ nisi quatenus ad eum peruenit: vt nota
ui supra de confessoria. vnde mittor in possessionē
bonorū olim omniū: hodie pro mēsura debiti decla
rati. vt C. de bonis autho. iudi. possidē. authē. ei qui
2 iurat. † *Quæstio*. Sed cū agebatur cófessoria, quò fie
bat missio: cū confessoria sit in rem. Respódeo: fiet
missio in poss. illius rei, vnde aqua currit: ita quòd
nullo modo impediar: vt dixi suprà de confessoria.
Et sic mittar in pos. illius rei per cautionem præstā-
G dam mihi ab aduersario, vt non impediar aquā du-
cere, donec probet ille de iure suo: vt in prædict. l. si
3 priusquam. † *Quæstio*. Sed quid si aduersarius non
caueat: nihilominùs iudex ex officio suo me mittet
in pos. faciendo mihi caueri quando petitur: & for-
tè compellendo captis pignoribus: vt insti. de satis.
tu. si habet bona per quæ captis pignoribus possit
vrgeri. *Oppositio*. Sed omnibus his opponitur de l. ff.
de procu. sed hæ personæ. §. vlti. & l. sequenti. vel in
operis vbi aliquis videtur defendi. & si aduersarius
in possessionem mittatur. Sed qualiter leges illæ in
H telligantur quare suprà in actione ex stipulatu iudi
4 catum solui. In hac autem ac. conci. ac. lib. sic. † *Li-
bellus*. Ago e. R. contra M. cui cū nunciassem nouū
opus, quod faciebat in loco: & ipse mihi satisdedis-
set opus illud tollere si appareat eum iniustè ædifi-
casse: vnde quia apparuit posteà per sententiā iudi-
cis Sempronij illum iniustè ædificasse: vel quia cùm
vellem contra eum contendere, quia iniustè ædifi-
cauerat, se nó defendit: ideò propono actionem ex
stipulatu, vt prędictum ædificium tollat. Vel si mihi
actori placet dicam: vnde vt præstet mihi meum in-
I teresse ago contra illum: propono actionem ex sti-
pulatu. Quod sic rectè concip. lib. probatur per l. ff.
5 de ope. no. nun. l. stipulatio. §. siue autem. † *Quæstio*.
Sed quæritur qualiter quis dicatur nó defendi? Re
spondeo quotiens citatus non comparet. Item quo
tiens citantur amici, cognati, agnati, & affines nul
lus posteà defendit. vt ff. ex quibus cau. in pos. eat. l.
hæc autē. & ff. ex quibus cau. ma. l. item ait prætor.
6 §. penul. & vl. & l. ergo. † *Quæstio*. Itē quęritur quis
debeat docere: vtrum ille qui satisdat, scilicèt quod
iustè ædificet: vel ille cui satisdatum est. s. quod iniu
K stè ædificauerit. Respondeo: vtrumque admittā ad
probandū maximè cū vterq; affirmatiuā propon at
sicut etiam in causa criminali: vt C. ad l. cor. de fal.
7 vbi. † *Quæstio*. Sed nunquid pro ædificante sufficiat
sola possessio. vt sic dicamus nunciantē debere pro
bare. vel nunquid distinguemus de modo nuncia-
tionis fiat possessor. cui nunciatum est, vel nō: vt di-
xi suprà de interdicto de ope. no. nun. Respondeo:
licèt de hoc supra in tractatu de ope. no. nun. tracta-
uerimus: sic tamen dico & distinguo. Si nuncio no
uum opus, & non recipio satisdationem à te. Si nun
L cio iactu lapilli: vel per prætorem possessionem reti
neo: si ante possidebam: vnde ille qui ædificat, de-
bet probare se iustè ædificare debere. Si autē nudo
sermone, facio aduersarium possessorem: tunc de-
beo probare quod iniustè ædificat: & sic circa ista
credo operari cómodum possessionis: vt distinguit
lex ff. de operis nonun. l. de pupillo. §. meminisse. &
hoc aute satisdationem: post satisdationē idem cre-
do: licèt quidam dicant, quòd illæ qui satisdat sibi
præiudicauit: quia satisdedit se destructurum opus,
si appareat eū iniustè ædificasse: ergo videtur onus
M probationis in se transferre per satisdationem, vt
probet quòd iustè ædificauit. Sed durum videtur
hoc: quia non solet conditio illorum durior haberi
quàm qui non satisdant: imò melior: sicut & illorū,
qui litem contestantur. vt ff. de reg. iu. l. non solet.
maximè cùm stipulatio seu satisdatio soluendi de-
biti ita tempus interrumpit: sicut & contestatio fa-
cit actionem perpetuare. vt C. de præscript. xxx.
anno. l. cùm notissimi. & l. vlti. Alij dicunt econ-
trà: sed primum puto verius remotis his duabus
sententijs,

A sententijs. † Quæstio. Item vltimò quæritur, quid sit
8 in obligatione: vel quid debeat præcisè peti, vtrum
restitutio operis vel interesse? Respon. de hoc dic vt
notaui suprà in actione commodati in tractatu ciuilium.

De actione ex stipulatu quę cōpetit & datur proprietario contra fructuarium, vel vsuarium, si malè vtatur: vel quod restituat quod superest, Rubri.

1 *Actio ex stipulatu quæ competit: &c. ad hoc ut procedat: quot exigantur.*
2 *Fructuarius uel usuarius, an habeant ius utendi fruendi: uel an tales percipiendo fructus bona fide: faciant*
B *eos suos: antequam satisdationē præstent: & an ipsa satisdatio sit de substantia usufructus, uel de diffinitione.*
3 *Verba ista: usufructus ualet de iure ciuili: & per tuitionem prætoris. quid sonare habeant.*
4 *Fructuarius quid suscipere debeat.*
5 *Proprietarius qui est dominus rei, quare stipulatur sibi restitui: cùm nemo stipulando rem suā obliget sibi aduersarium: imò stipulatio nulla est.*
6. 7. *Positiones actoris & rei in tali actione.*
C 8 *Libelli in tali actione quomodò formentur cū plu. seq.*
9 *Fructuarius si utatur & fruatur, & non satisdat, sed damnum dat: qua actione proprietarius contra illum aget.*
10 *Actio ex stipulatu cùm sit ciuilis, quomodò prætoria esse dicatur.*
11 *Fructuarius si satisdare noluerit: quid faciet proprietarius: qua actione compellet illum ad satisdandum.*
12 *Proprietarius si satisdationē fructuario remiserit: quid iuris.*

DE sexta actione ex stipulatu, quæ competit pro-
D prietario contra fructuarium propter duas causas scilicèt si fructuarius non vtitur secundum arbitrium boni viri, id est, quia malè vtitur. Item secunda causa quando vsusfructus est finitus, quod restituat, quod ex re illa extabit. Vnde prima sæpiùs cōmittitur, & totiens quotiens malè vtitur fructuarius: secunda non committitur nisi semel: vt probā-
1 tur hæc ff. vsufruc. quemad. ca. l. j. §. cauere. † Vnde ad hoc vt actio ista competat, tot sunt necessaria. In primis, quòd vsusfructus vel vsus sit constitutus inter viuos, vel relictus in testamento. vt ff. vsufruct.
E quemad. ca. l. vsu quoque. Secundum, quòd fructuarius vel vsuarius satisdet se vsurum fruiturum arbitrio boni viri: & cùm vsusfructus vel vsus ad eū pertinere desierit, restituere quod inde extabit. vt ff. vsufruct. quemad. ca. l. j. in prin. Et licèt rubrica & leges multæ dicāt, quòd debet cauere: ita intelligas id est satisdare.: tenetur enim dare fideiussorem. vt C. de vsusfruct. l. vsufructu constituto. & ff. de vsufru. l. si cuius. §. 1. & ff. de vsufru. earū rerum quæ vsu con. l. tribus. & sic C. de procu. l. j. vbi dicitur cautio id est satisdatio. vt ff. de procu. seruus. §. ait prætor.
F Hanc autem satisdationem præstat vsufructuarius & vsuarius etiam si testator prohibeat. vt C. de vsufr. l. si vsusfr. & C. vt in pos. leg. l. scire. Ab hęrede autem remitti potest. vt ff. ad l. falsi. l. potest. & l. quod de bonis. §. vl. & ff. si quis cau. l. sed & si quis. §. vlti. Itē præstatur hęc satisdatio siue rei mobilis siue soli reliquatur vsufr. vt ff. vsufr. quēad. ca. l. j. §. hęc stipulatio. Sed intelligas de re mobili, quę vsu nō cōsumitur: alioquin alia satisdatio præstabitur, de qua dicemus in sequenti rubrica. Siue res illa sit mobilis
G quæ per se mouentur. vt ff. de ver. sig. mouentiū. Cōsilium autem dat legislator, siue pro re mobili, siue pro re immobili, quod proprietarius æstimet rem illam: vt posteà sciatur an res illa deterior fiat. vt ff. vsufruc. quemad. ca. l. j. §. cauere. Similis æstimatio fit in re data in dotem: vt C. de iure dot. l. si inter virum & vxorem. Aliquādo enim lex dat consilium: vt ff. de relig. & sump. fu. l. at si quis. §. sed interdum & ff. de rei ven. is qui. & ff. de inofficio. testamento.
2 l. j. † Quæstio. Adeo autem est necessaria ista stipulatio quod interponatur, quòd multùm dubitatum
H fuit: & adhuc etiam dubitatur verū fructuarius vel vsuarius habeat ius vtendi fruendi: vel si vsufructuarius percipiendo fructus bona fide an faciat suos antequàm præstet prædictam satisdationē. Et sic etiam quæritur an ipsa satisdatio sit de substantia vsusfru. vel de diffinitione. Respōdeo: dominus meus admittit quòd fructuarius habeat ius vtendi, & quòd sit vsufru. & quòd bona fide recipiēdo fructus faciat suos: & quòd illa satisdatio nō sit de substantia vsusfr. nec de diffinitione. *Oppositio.* Sed opponitur. illa verba vsusfructu s est ius vtendi fruen-
I di rebus alienis salua rerum substantia. vt ff. de vsufruct. l. j. quasi dicat, quod ita vtar quod rerum substantia salua sit. vt ff. de vsufruct. l. ij. & iij. & sic verba illa quandam restrictionem inducunt: & dominus meus suam sententiam his argumentis defendit, sicut & ibi notat: dicit si esset de substātia vel de diffinitione, oporteret, quòd cōuerteretur cum suo diffinito: nec ante esset vsusfructus quā cautio prętaretur & satisdaret vsufructuarius. vt ff. de vsufru. earum rerum quæ vsu. consu. l. hoc senatus. §. si pecuniæ, & ar. ff. quemad. seruitus amit. l. si partem. §.
K si per fundum. & ff. quando di. lega. ce. l. cùm ita. §. cum seruo. Præterea in quatuor casibus est vsusfructus, licèt nulla satisdatio præstetur. Primus casus est. ff. vsufruc. quemad. ca. l. vsufru. §. illud sciēdum. Secūdus casus est de bonis, quę lib. cum oporter. in fine primæ columnæ. & l. cùm non solū. §. hoc proculdubiò. Tertius cùm relictus est fisco, qui non tenetur satisdare: vt ff. vt le. no. ca. l. j. §. si ad fiscum. & ff. si cui plusquam per. l. fal. l. iij. §. item sciendum. Et quare non satisdat: quia semper est idoneus & soluendo. vt ff. de fundo do. l. ij. Et in quarto casu exco-
L gitato à domino lo. vt cū relictur sit tibi vsusfructus purè: & proprietas tibi relicta: cum amiseris vsumfructum ad instar illius l. ff. vsufruc. quemad. ca. l. si vsufru. §. illud sciendum. *Oppositio.* Sed videtur, quod non sit vsusfructus antequàm præstetur satisdatio: nec fructuarius percipiendo fructus suos faciat: & quòd sit satisdatio de substantia, vel de diffinitione vsusfructus: ante enim quā vsufructuarius satisdet, fructus suos nō facit. vt ff. de vsu fr. leg. l. vxori vsusfru. bonorum. Sed dominus meus l. illam intelligit, quando fructuarius credebat se teneri satisdare: &
M sic cùm non haberet bonam fidem, fructus non faceret suos: vt ibi notat. Item antequàm satisdet non habet actionem fructuarius: vt ff. de vsufructu. l. si vsusfructus. legatus. in prin. Item hæres rem vendicat perindè ac si vsusfruct. relictus non esset, ex quo fructuarius non satisdat: vt ff. vsufruct. quem. admod. ca. l. si vsusfructus nomine. Sed consentio domino meo. Nec obstat quod dicis, quòd non habet actionem fructuarius: & quòd hæres potest vendicare. Rèspondeo: nō habet actionem. i. quod possit.

A vsufructum petere nisi satisdet: satisdare enim tene-
tur: adeò quòd si vsufruc. sit traditus, stipulatio ista
condicitur, idest, petitur à proprietario per cõdictio
nem incerti vel sinecausa, vel ex lege: vt fructuarius
promittat & det fideiussorẽ de vtendo fruendo &c.
vt ff. vsufru. quemad. ca. l. iij. & l. si vsufruc. nomine.
& ff. de vsufru. earum terũ quæ vsu consumuntur. l.
hoc senatus. §. si pecuniæ. ante enim quàm satisdent
est vsusfructus, & habet ius vsufructuarius, sed po-
stea satisdare debet: nam fructus stantes & penden
tes maturi statim ad fructuariũ pertinent à die lega
B ti cedente. vt ff de vsufru. si pendentes. & arg. per l.
eiusdem tituli si vsufru legatus. Item prædicta satis
dario præstatur, siue vsusfructus sit cõstitutus, & va
let de iure ciuili per tuitionẽ prætoris: vt ff. vsufruc.
quemad. ca. l. si vsufru. §. illud. ad omnẽ enim vsum-
3 fru. pertinet: vt ff. de vsufru. l. si cuius. † Quæstio. Sed
quæritur de eo quod dicit ꝙ vsufru. valet de iure ci-
uili, & per tuitionẽ prætoris: quid sonent verba ista?
Respondeo: de iure ciuili valet constitutio vsusfru
ctus, quotiens constituitur inter viuos pactionibus
& stipulationibus, vel in testamẽto. vt ff. de vsufru.
C l. iij. & insti. de vsufru. tuitiõe pretoris valet vsusfr.
qui de iure ciuili nõ valet. vt si superficiarius vel em
phyteoticarius constituat vsumfr. ff. de superfi. l. j. §.
quod autẽ. & ff. quibus mo. vsufru. amit. l. j. §. j. Itẽ si
tibi legatus sit vsusfructus, vt alij restituas, & fit re
stitutus, ille habebit vsumfruc. tuitione prætoris, &
non iure ciuili: quia de iure ciuili vsusfruc. sine inte
ritu sui à persona non recedit. vt ff. de vsufru. leg. l. si
quis vsufru. & ff. famili. ercis. l. si seruo. Itẽ valet tui
tione prætoris quotiescũque legata valent iure præ
torio. vt ff. de iniust. rupt. test. l. posthumus prӕteri-
D tus. & ff de le. præ pe. bonorũ pos. contra ta. per to-
tum. & instit. quibus mo. te. infir. §. non tamen pee
omnia. & hæc exẽpla notat dominus meus. & quo-
tiens alicui constituatur vsusfructus à nõ domino:
multa enim valent tuitione prætoris, quæ iure ciui-
li infirmantur, vt dictũ est. & probatur per l ff quod
falso tu. l. j. § penul. quod ius pretorium factum fuit
gratia supplendi iuris ciuilis. vt ff. de iusti. & iu. l. ius
4 autẽ ciuile. † Quæstio. Item quæritur quid est quod
legitur ff. vsuf. quẽad. caueat. l. si vsufr. mihi. §. istud.
Quod aũt debeat cauere vsufructuarius, aut actio-
E nes suscipere primũ ꝓcedit sine calũnia: sed de secũ
do dubitatur, quas actiones suscipiet fructuarius?
Respõ. veluti rei ven. si rẽ proprietarius vendicare
vult à fructuario, vel cõdictione incerti: quã quidã
vt dominus meus dicũt esse propriũ nomẽ actionis:
alij dicunt eam vocari condictionẽ ex lege, per quã
stipulationem condicet. vt ff. vsufru. quemadm. ca.
si vsusfru. nomine. & ff. de vsufr. earũ terũ quæ vsu
consu l. hoc senatus §. si pecuniæ. & erit condictio
ex legibus prędictis. Tertiũ vt fructuarij malè vtan
tur: vel quòd finitus sit: vt vsusfru. & res existat quæ
F debeat restitui, in qua fuit vsusfructus. † Quæstio.
5 Sed quæritur quare proprietarius qui est dominus
rei stipulatur sibi restitui, quod inde extabit: cũ ne-
mo stipulando rem suam obliget sibi aduersarium:
imò stipulatio nulla: vt ff. de verb. obli. l. nemo. & l.
scire. §. vlt. Respondeo: legislator huic quæstioni re
spõdit: quia nõ stipulatur sibi dari, sed sibi restitui:
quæ stipulatio tenet: vt ff. vsufruc quemad ca. l. j. §.
6 vlt. In hac autem act. act. fa. ta posi † *Positio actoris.*
Ego dico, quòd rei talis tibi relictus est vsusfru. Itẽ
G nomine vsusfru. satisdedisti mihi te vsurum fruitu-
rum arbitrio boni viri. Itẽ tu male fuisti vsus & hoc
modo. Item vsusfrue. ille finitus est. E cõtrà reus fa
7 ciat ta. positio. † *Positio rei.* Ego dico, quòd illa re be
ne fui vsus. Item illa res est in illo statu in quo e-
rat quando fuit relictus mihi vsusfru. Item vsus ille
adhuc durat. In hac autem actione concipies libel-
8 lum sic. † *Libellus.* Ago e. R. contra M. cui cũ vsum-
fructũ talis vineæ vel domus constituissem: & satis-
dedisset mihi se vsurum fruiturum arbitrio boni vi
ri, & in re illa ita malè sit vsus: vt illud in quo malè
H est vsus mihi soluat, ago contra ipsum: propono a-
ctionem ex stipulatu. & hoc ita quando damnũ est
datum. Cæterũ pro re restituenda dices sic. *Libellus.*
Ago e. R. cõtra M. cui cùm vsumfructũ constituis-
sem in re tali, vel fuisset sibi constitutus vel relictus
à patre meo in re tali: & vsusfructus sit finitus, quia
mortuus, vel quia nõ fuit vsus per x. ãnos inter prę-
sentes: ideò rem prædictã peto ab eo mihi restitui:
propono actionem ex stipulatu. Quod sic rectè cõ-
cip. lib. dicunt iura ff. vsufruc. quemadm. ca. l. j. ff. de
vsufru. l. si vsusfructus legatus *Oppositio.* Sed oppo
I nitur: nam nõ videtur, quòd ista actio ex stipulatu
locum possit habere, nec committi: vnde stipulatio
non est interponẽda à fructuario, cùm superuacua
cautione quis onerandus non sit. vt ff. vt leg. seu fi-
deicom. no ca. l. hæc stipulatio. quod sit superuacua
probo: nam contra fructuariũ agitur in duobus ca-
sibus, si damnum dat in re illa, in qua habet vsum-
fructum: & quotiens vsusfructus finitus est, vt re-
stituat quod inde extabit. vt ff. vsufru. quemad. ca.
l. j. in prin. sed quando damnum datur à fructuario,
compereret proprietario actio. l. aquil. Item pro re-
K cuperando illo quod inde extabit cõpetit rei vendi
cario: quare ergo fructuarius satisdat de vtẽdo fruẽ
do arbitrio boni viri? Respondeo: non est superua-
cua propter fideiussorem quẽ dat fructuarius: quia
satisdat vt & aliâs. ff. ad l. fal. l. si is cuius fideicom.
Vel aliter multi casus sunt in quibus non habet lo-
cum l. aquil. & locum habet ex stipulatu: puta si dã
num sit datum in omittendo per negligentiam fru
ctuarij: puta quia vites nõ submisit: vel quia ductus
aquæ corruptus est. lex enim aquil. tunc locum ha-
bet quotiens datur damnum faciendo: vt quia ar-
L bores succidit. vt ff. ad l. aquil. qui occidit. §. in hac.
Et hanc rationem reddit legislator in prædicta l. si
cuius. & l. si vsusfru. legatus. sed nõ videtur hæc bo
na ratio: nam pro damno dato per negligentiá, vel
obmittendo locum habet lex aquilia: vt ff. ad leg.
aquiliam. si seruus seruum. §. si fornacarius. & §. si
ex plaustro. Respondeo: non habet locum actio
directa legis aquiliæ. pro damno dato in omittren-
do: sed locum habet vtilis vt in prędictis leg. *Oppo-
sitio.* Sed adhuc opponitur, quòd non videtur bo-
na responsio: nam propter damnum datum præter-
M mittendo locum habet de dolo. ff. de dolo. l. cum
quis persuaserit. si ergo locum habet vtilis: de dolo
cessat & econtra. vt ff. de dolo. l. ij. & C. de dol. l. de
dolo. Respondeo: quando damnum contingit præ-
termittendo aut ex ipsa re vel ipsius rei vitio: &
tunc agitur de dolo. vt C. de dolo. l. de dolo.
& ff. de dolo. l. cùm quis persuaserit. si autem
ex alia causa extrinsecus accidente locum habet
vtilis aquilia. vt ff. ad legem aquiliam. si seruus
seruum. §. si fornacarius. In prædicta autem l. de
vsufru. l.

A vsufru.l.si vsusfru.legatus: quia damnum cõtingit
ipsius rei vitio locum habet ex stipulatu: ideò de do
lo cessat. Item necessaria fuit etiã ex stipulatu: quia
si ageret proprietarius rei vẽdicatione, licèt fructua
rius teneatur, restituere officio iudicis, qđ deseruit
rei vendicationi. vt ff. de rei ven. qui restituere. tamẽ
quando stipulatio interuenit, tenetur restituere iu-
re actionis & ex contractu. & aliàs interest nostra
9 plures actiones habere. vt ff. de lib. leg. l. iij. † *Quæ-
stio*. Item quæritur pone quòd fructuarius vtitur &
fruitur & non satisdedit & damnũ dedit, qua actio
B ne agit proprietarius contra illũ. Respõdeo: si dãnũ
sit datũ in faciendo conuenietur lege aquilia, & in
terdicto qđ vi aut clã. vt ff. de vsufruc. l. vsufructus
legatus. §. de præteritis. Si autem damnum datũ sit
in prætermittendo puta quia non submittit si possi
det fructuarius conuenietur à proprietario rei ven-
dicatione: ff. de rei vendi. l. non solùm. si autem fru-
ctuarius nõ possidet, fortè quia amisit vsumfructũ:
tunc per acti. in factum vel officio iudicis proprieta
rio succurritur. vt ff. de præscript. verbis. quotiens.
& ideò ne recurrat proprietarius ad ista mẽdicata
C suffragia, necessaria est actio ex stipulatu. † *Quæ-
10 stio*. Item queritur cùm actio ex stipulatu sit ciuilis:
vt insti. de ver. obli. in princ. quomodò dicitur quòd
sit prætoria. vt ff. de vsufru. l. si vsusfructus legatus.
§. denique. Respondeo: dicitur prætoria per appro-
bationem, vel extensionem: quia pretor illam actio
nem ex stipulatu extendit ad fructuarium, vt aliàs.
ff. si quis hær. pe. l. j. & sic diximus in actione cõmo
11 da. & nego. gest. † *Quæstio*. Item quæritur si fructua
rius nõ vult satisdare, quid faciet proprietarius: qua
actione compellet illum ad satisdandum? Respon-
D spondeo: aut possidet proprietarius rem illam cuius
est relictus vsufructus, & tunc habet exceptionem,
vt non cõpellatur dare vel constituere vsumfru. nec
ipsi fructuario datur actio antequàm satisdet. vt ff.
de vsusfruc. l. si vsusfructus legatus. in prin. Si autẽ
fructuarius possidet: tunc proprietarius posset rem
vendicare perinde ac si vsusfructus relictus nõ esset
& si fructuarius exciperet de re vsufru. nomine tra-
dita: ille proprietarios replicabit: quia satisdatũ nõ
est. vt ff. vsufru quē ad. caueat. l. si vsufructu. Vel si nõ
vult rẽ vẽdicare, poterit stipolationẽ cõdicere: sicut
E & superius dictũ est. In qua actione con. act. lib. sic.
12 † *Libellus*. Ago e. R. cõtra M. cui cũ cõstitutus seu re
lictus esset vsusfru. in vinea vel domo tali: & ego vi
neã illã sibi tradidi nõ prestita mihi ab eo satisdatio
ne de vtendo fruẽdo arbitrio boni viri: vnde vt mi-
hi satisdet, prædicto modo ago contra ipsum: propo
no condictionem incerti vel condictionem ex lege.
ff. de vsufru. earum rerum quæ vsu. l. hoc senatus. §.
si pecuniç. & ex lege ff. vsusfru. quemad. ca. l. si vsus
fru. nomine. & l. si vsofru. §. illud. Alij dicunt aliter,
& sic: vnde ipsam obligationem condico, propono
condictionem incerti, vel condictionem ex lege: se-
F cũdum varietates opinionum: quia qoidam dicũt,
quòd condictio incerti non est proprium nomen a-
ctionis. sed de hoc dic vt notaui. suprà de actione ex
13 stipulatu. † *Quæstio*. Quid aũt si proprietarius hãc
satisdationem remiserit fructuario. Respondeo: nõ
valere remissionem ad instar sacramenti calumniç
vt C. de iureiur. propter calumniam. l. ij. §. sed quia
veremur. ego autem contrariũ credo per legem C.
vt leg. seu fideicommis. nomine ca. l. scire.

G De actione ex stipulatu quæ datur contra fru-
ctuarium pro rebus quæ vso consumuntur, Ru-
brica.

1 *Actio ex stipulatu, quæ datur contra fructuarium &c. ad hoc ut competat, quot requirantur.*
2 *Pecunia an quasi usufructus relinqui poßit.*
3 *Legatarius an cõtra debitores hæreditarios utiles actiones habeat.*
4 *Vsufructuarius an antequã caueat, aliquod ius habeat.*
5 *Libellus in tali actione quomodò concipiatur.*

DE septima actione ex stipulato, quæ similis est
H valdè superiori, & ferè in omnibus concordat.
vnde ea pauca dicemus. Datur enim proprietario
contra fructuarium, quando vsusfructus rei alicu-
ius relictus est, quç vsu cõsumitur. sicut in vino fru
mento oleo & pecunia: que actio ad hoc competit,
vt finito vsufructu tantũ restituatur: & in eadẽ qoa
litate aut æstimatis rebus certæ pecuniæ nomine
cauendum est, quòd vtilius est. vt ff. de vsusfructu
earum rerum que vsu consu. l. hoc senatus. & l. si ti-
bi vini. Superior autem datur quotiens vsusfructus
relinquitur rei immobilis vel mobilis, quc vsu non
I consumitur. † Vnde ad hoc vt actio ista competat,
1 tot sunt necessaria, quot in actione superiori dixi-
mus. Verum hic attende, quòd in his rebus quç vsu
consumuntur in totum, vt vinum oleum frumentũ:
vel minuentur propter vsum, vt vestis si relinquitur
vsusfructus nõ verè dicitur vsusfru. sed quasi. In ve
ro enim vsufructu est, salua rerũ substantia: hoc cũ
nõ possit esse salua: ideò senatus fecit prout potuit,
vt per cautiones remedium introduceret quasi vsu
fructu: non enim potuit naturalis ratio autoritate
senatus immutari. vt ff. de vsufru. earũ rerũ quæ vsu
K consu. l. j. & ij. † *Quæstio*. Quid dices de pecunia po
2 test quasi vsusfru. relinqui. Respõdeo sic. sed osten
do contrarium. certũ est, quòd pecunia non potest
vsu consumi sicut res prædictç: licèt enim ex re adi-
mitur: tamen durat eius substantia: vnde videtur, ꝙ
verus vsusfructus possit in pecunia cõstitui. Sed ta
men est ita. ita enim cõstituitur quasi vsusfructus in
pecunia: sicut & in alijs rebus, quæ vsu cõsumuntur
vt ff. e. l. hoc senatus. § pecuniæ. proprer difficilẽ eñ
separationẽ dicitur pecunia cõsumi. ff. de sol. l. si alie
ni. Iẽ not. ꝙ senatus fecit qđ potuit. s. per remediũ
L cautionis induxit, quasi vsumfructũ, sicut & alibi
fecit pro hærede: qa fecit bono. pos. cũ nõ potuit fa
cere verum hæredẽ. vt insti. de bo. pos. in princi. *Op
positio*. Sed ostendo ꝙ senatus fecit impossibile, &
quasi vsusfructus nihil est. certũ est, ꝙ antequã cor
pora ipsa tradantur, nullũ ius habet legatarius in
corporibus illis: post q̃ verò tradita sunt legatario:
legatarius factus est dominus. vt ff. e. si vini. Si ergo
est duminus: ergo in corporibus illis non potest ha-
bere nec vsumfr. nec quasi vsumfr. qui seruitus est:
cùm res propria nemini seruiat. vt ff. si vsufr. pe. l. vti
M frui. & ff. de serui. vrba. prædio. l. in re cõmuni. Re-
spondeo: prætor non fecit impossibile, nec etiã qua
si vsusfructus seruitus est. quod enim hoc induxit se
natus, fecit hoc ad cõmodũ legatarij: qa legatarius
alio modo cõmodũ rerũ illarũ nõ possit habere. Nã
si relinqoatur vsusfructus viæ, legatarius nõ habet
seruitutẽ. seruitus enim seruitutis esse nõ potest: sed
habebit cõmodum eundi agendi. vt ff. de vsufruct.
leg. l. j. Qualiter ergo aget legatarius contra hære-
dem, si fuit quasi vsusfructus prædictarũ rerũ sibi in

A testamento relictus: vel si mihi promisisti qualiter
agã contra te. Respondeo: sicut in vero vsufructu
actione ex testamento, vel ex stipulatu. Sed in hoc
dissimile: quia in vero vsufruc. constituo confesso-
riam. vt ff. si vsufruc. peta. l. j. hic autem habeo dire-
ctam rei vendi. cùm sim dominus corporum illorũ.
vt ff. eo. si tibi vini. Sed illud certum est, quòd nomi
num posit vsufructus relinqui. vt ff. eo. postquam.
3 † Quæstio. Sed quæritur: an legatarius habeat vtiles
actiones contra debitores hæreditarios. videtur quòd
sic, ad instar creditoris, cui obligata sunt nomina:
B vt C. quæ res pig. ob poss. l. nomen. & sicut legata-
rius nominis. vt ff. de procur. pater. C. de leg. l. ex le
gato. & sicut emptor nominis: vt C. de hære. vel act.
vend. l. postquam. & l. vlt. maximè cùm vsusfructus
in multis casibus pars dominij sit. vt ff. de vsufruc. l.
iij. Sed placet doctoribus nostris vt legatarius ha-
beat actionem ex testamento contra hæredẽ, vt hæ
res exigat pecuniam, & exactam illi fructuario præ
stet in quantum proprietas transibit præstita cautio
ne. vt ff. eo. si tibi vini. multotiens enim aliqui non
habent ipsi actionem contra debitores tuos: sed ha-
C bent contra te: & tu ages contra debitores tuos, &
eis solues. vt ff. loca. & conduc. l. Marcius. alias, cũ
in plures. §. messem. & ff. ad leg. rho. de iac. l. ij. & ff.
4 de lega. j. si seruus. §. qui margaritam. † Quæstio. Itẽ
quæritur: an iste vsufructuarius habeat aliquod ius
antequã caueat: & sic quæritur: an in his rebus cau
tio sit de substantia. M. respõdit quòd ante nullum
ius habet: & sic dixit esse de substãtia: & dixit plus,
quòd ab hærede non posit cautio ista remitti. con
trarium putãt doctores nostri, & idem hic quod di-
ximus in quæstione simile in actione superiori. Il-
D lud autem no. quòd in his rebus quæ vsu consumũ-
tur. idem est relinqui vsum, sicut & vsumfructum,
idem in pecunia, idem in silua, idem in bobus. vt ff.
e. hic senatus. §. vlt. & l. quoniam. & ff. de vsu. & ha-
bitat. plenum. §. sed si pecoris. & l. fundi. & l. diuus.
Easdem positiones pro actore & reo facies hic sicut
in speriori, præterquàm de illis quæ dixisti, quòd
malé vtatur: in his enim rebus propter abusum non
posset stipulatio committi. In duobus enim tãtùm
casibus amittitur vsusfruc. morte & capitis diminu
tione. vt ff. e. in stipulatione. & ff. vsufru. quemadm.
E ca. l. si vsufruc. nomine. §. vlt. Et quod ibi dicitur de
pecunia, intelligas de alijs rebus quæ vsu consumũ
tur: vsus enim verus multis alijs modis amittitur. vt
ff. quibus modis vsusfruct. amittit. per totũ: vt C. de
vsufruct. corruptionem. Sed hoc intelligas quando
vsusfru. rerum illarũ relictus est alicui priuato: cæte
rùm si ciuitati tunc vsque ad cẽtum annos. & sic in-
telligitur mors accedere ciuitati, vel si ciuitas patia
tur quasi capitis diminutionẽ: quia fortè destructa
est, sicut Cartago. vt ff. de vsufru. legat. l. si vsusfru-
ctus. & ff. de vsufru. l. an. In hac autem ac. conci. ac.
F lib. sic. † Libellus. Ago contra M. cui cùm relictus vel
5 constitutus fuisset quasi vsusfru. xx. vnciarum auri
vel xx. cophinorum frumenti, vel xx. sarcinarum vi
ni: vel tot vasorum olei: & satisdedit mihi de tot vn
cijs restituendis, vel vino oleo & frumento: & nunc
vsusfruc. sit finitus: quia passus est capitis diminutio
nem, peto tot vncias: vel vinum oleum & frumentũ
mihi solui: propono actionem ex stipulatu: vel me-
lius certi cõdictionem ex stipulatione: cùm certum
sit, quod in stipulatione deuenit: & quòd sic rectè

G concipiatur lib. dicit lex. ff. eo. si vini. & ff. si certum
pe. l. si quis certum. Si autem pro vestibus vel bobus
vel talibus dicas sic. vnde cùm finitus sit quasi vsus
fructus, & propter illum vsum res illæ tanti deterio
res sunt: ideò illarum æstimationem peto, scilicet s.
propono certi cõdictionem ex stipulatione. Quod
sic rectè petam dicit l. ff. eod. si vini. Oppositio. Sed
non videtur quòd actio ista sit bene proposita: cer-
tum est, quòd proprietas rerum istarum transit in le
gatarium. vt ff. e. si vini. quomodò ergo tenet stipu-
latio, quòd rem illam propriam legatarius mihi re-
H stituat. & sic contradicit lex ff. de ver. obli. l. nemo.
Respondeo: non est verum & malè opponis: licèt e-
nim res fiat legatarij, tamen tenet stipulatio, vt tan
tundem mihi restituat, vel illud quod inde extabit.
vt notaui supra in actione superiori.

De actione ex stipulatu quæ interponitur
ab hærede legatario, pro legato præ-
stando, Rubrica.

1 Actio ex stipulatu quæ interponitur &c. ad hoc ut tem
petat, quot necessaria sint.
2. 3. Positiones actoris & rei in tali actione.
I *4 Libellus in tali actione quomodò fiat.*
5 Actio ex stipulatu &c. quare inuenta fuit,

DE octaua actione ex stipulatu, quæ interponi-
tur ab hærede legatario pro legato præstando:
& quòd hæres satisdet dando fideiussorem cuiuscũ
que dignitatis sit & quaruncumque facultatum. vt
5 ff. vt leg. seu fideicommis. nomine caueatur. l. j. §. vi
deamus. † Quæ actio ad hoc vt locum habeat, tot
sunt necessaria. In primis, quòd legatum sit relictũ
in testamento vel in codicilis in quibus etiam lega
ta relinqui possunt. vt instit. de codicil. §. vlt. quod
K probatur. ff. vt leg. no. ca. l. j. in prin. Secundũ, quòd
persona fuerit talis quę potuisset facere testamentũ
vel codicilum. vt arg. ff. de do. inter vir. & vxo. l. cũ
hic status. §. si maritus. Tertium, quòd persona talis
cui potuisset legatũ relinqui, id est, quæ capere pos-
sit ex testamento. vt ar. ff. de leg. ij. l. qui Titio. x. &
ff. de his quæ pro non scriptis ha. l. iij. & l. pe. & om
nia illa requiruntur quæ diximus, suprà in actione
ex testamento. Quartum, quòd hæreditas sit adita,
vel bonorum possessio agnita: si enim est certum hę
reditatem repudiatam vel omissam. Vel hæredes
L abstentos, non satisdatur. Si autem dubium sit: an
sit hęreditas adita, vel non satisdatur. vt ff. vt in pos.
leg. l. j. §. vlt. & l. ij. Quintum, quòd constet de fidei
cõmisso, & proferat scripturam legatarius nisi scri-
ptus hæres dicat hodie constet: hodie agamus. vt ff.
vt in pos. leg. l. si dies. Sextũ, quòd legatarius iuret
se calumniæ causa non petere si hoc petatur ab hæ-
rede. vt ff. vt in pos. leg. si is à quo. Septimum, quòd
hæres satisdet, id est det fideiussorem legatario. Pi
gnus autem dare non cogitur nec aurum nec argẽ-
tum. vt ff. de prætorijs stipu. l. prætoriæ stipulatiões.
M & ff. de colla. bono. l. j. sed si vult dare pignus, licèt
non cogatur hæres: stultus esset legatarius si nõ re-
ciperet: cùm melius sit pignori incumbere quàm in
personam agere. vt ff. de superficiebus. l. j. Et quòd
audiatur ille qui debet satisdare, si vult dare pignus.
dicit l. ff. de colla. bono l. j. §. iubet. Debet autem sa-
tisdare se præstaturum legatum legatario die vel cõ
ditione adueniente, si legatum est cõditionale. vel
in diem. Vel vsque ad certum diem quando legatũ
est purũ: pro omnibus enim legatis locum habet sa
tisdatio

A tisdatio: pro conditionalibus & pro relictis in diem
& pro purè relictis: quia nónullas moras habet ex-
ceptio iudicij. vt ff. vt lega. no. ca. l. hæc stipulatio. j.
responso. Octauum, quod conditio vel dies adueniant
& legatū non sit præstitum: & quod legatarius viuat in
conditionalibus legatis. nam conditionalia legata
nó transmittūtur ad hæredem: vt ff. de regu. iur. quæ
legata purè relicta vel in diem certū transmittūtur.
vt ff. quādo dies leg. ced. l. si post diem. & C. de cadu.
tollen. l. vna. §. j. Itademū ista satisdatio ab hærede
præstatur, si legatū aliquod relinquatur, quod præ-
B stari posit, aliàs nó: puta, si debitori liberatio sit le-
gata nó est satisdandū: quia iam habet penes se le-
gatū. si enim cōueniatur exceptione doli vti potest:
vt ff. vt in pos. leg. l. j. §. si debitori. Nonum, quod hæres
in satisdatione promittat legatario dolum malum
suū abfuturū. s. quod nihil faciat dolo in traditione rei:
vt quia traderet seruū venenatū, vel fundo legato im
poneret seruitutē, vel similia faceret, vel dolo face-
ret, ne existeret cōditio. vt ff. vt leg. no. ca. l. j. respōso
primo. & l. iij. in fi. & ff. de dolo, eleganter. §. j. In ca-
sibus tamen quibusdam nó satisdatur, sed repromit
C titur voluntati defuncti statū iri: puta, si respublica
instituatur hæres, vel fiscus. vt ff. vt leg. nomi. ca. l. si
quando. & l. j. §. si ad fiscū. Item si instituatur hæres
vel pater vel dominus: & filio vel seruo sub cōditio-
ne legatū relinquitur: & ante conditionē manumit
tatur seruus: vel emancipetur filius si petant legatū
cauent pater vel dominus sub hypotheca rerū sua-
rum. vt ff. vt lega. no. ca. l. filio. Vnde in hac actione
2 actor fa. ta. posi. † *Positio actoris.* Ego dico, quod Titius
mihi legauit x. vel talem domū in testamēto suo, vel
codicillis, & sub tali cōditione. Item nomine illius
D legati conditionalis tu hæres satisdedisti mihi. Item
conditio illius legati existit, vel dies aduenit. Econ-
3 trà reus fa. ta. positio. † *Positio rei.* Ego dico, quod Ti-
tius ab intestato decessit sine testamento & codicil-
lis. Item esto, quòd faceret testamentū vel codicil-
los diceat. Ego dico, quod fecit testamentum, sed nó le-
gitimè: vt ex ipso testamento apparet. Item esto, quod
legatum fuit tibi relictum: ego tamen satisdare tibi
recusaui. Item esto, quod satisdedissem: nec dies nec le-
gati conditio extitit. & pro maiori parte facies illas
positiones pro actore & reo, quas notaui suprà, de
E actione ex testamento. In hac autē actione conci-
4 piet actor libellum sic. † *Libellus.* Ago ego R. cōtra
M. hæredem Titij, qui mihi stipulanti promisit sol-
uere decē, vel domum talem mihi legatam in testa-
mento, vel in codicillis per fideicom. ab ipso Titio:
vnde vt mihi soluat, ago cōtra ipsum: propono cer-
ti condictionē ex stipulatione: & hoc quando lega-
tum fuit purū. Si autem conditionale, vel in diem:
adijcias hoc: rem talem mihi legatā sub conditione,
si nauis ex Asia venerit, vel in diem: puta, kalendis
Ianuarii. & hoc quando dies est certa: si autem in-
F certa: puta, cùm filia nupserit, cùm talis fuerit con-
sul: adijcias. vnde cùm talis dies aduenerit. s. kalen-
darum, vel quia filia nupsit, vel ille fuit consul: peto
mihi prædictam rem legatam solui ab eo: propono
certi condictionē, &c. quod sic rectè concipiatur libel-
lus, dicit lex ff. vt lega. no. ca. l. cùm legatorū. & l. nó
tamen. & l. si à te. & l. hæc stipulatio. & l. etiam. & ff.
quando dies legat. vel fideicommiss. cedat. l. si post
diem. & l. si cùm dies. §. j. & vt leg. nomi. ca. l. j. §. qui
minorem. & l. si ab vno. Potest etiam quis adijcere,
G in libello & petere fructus seu pensiones quādo res
immobilis fuit legata, vel vsuras quando pecunia
legata fuit: quæ frequentantur in consuetudine re-
gionis, si hæres fuit in mora. Sicut enim veniunt in
actione ex testamento: ita veniunt in actione ex sti-
pulatu. vt C. de vsur. & fruc. lega. vel fideicom. l. j. &
ij. & iij. & ff. vt lega. vel fideicom. no. ca. l. j. §. bellissi
mè. *Oppositio.* Sed opponitur: nam nó videtur, quod hæc
actio ex stipulatu sit vtilis: cùm idē operetur actio ex
testamento & quò ad legatū, & quò ad fructus, &
quò ad vsuras: vt in illa actione notaui: quare ergo
H ista fuit inuenta. Respondeo: nó est superuacua vel
inutilis: quia in hac actione veniet fideiussor: quod
in actione ex testamento non est. vt ff. vt leg. no. ca.
l. j. Vel aliter interest nostra plures actiones habere.
vt ff. de liber. leg. l. iij. *Oppositio.* Item pro legato pu-
rè relicto non videtur, quod hæc actio sit multùm vtilis:
quia stultū reputo legatarium, qui hanc actionem
intentat, cùm possit actionem ex testamento inten-
dere, & legatum consequi. quare ergo intentat vt
sibi hæres caueat: & de duobus iudicijs quare nó fa
cit vnum cùm intersit nostra litis sumptibus nó ve-
I xari. vt ff. de mino. l. minoribus. xxv. annis. Respon-
deo: imò multū operatur hæc actio: quia legatarius
magis est securus, si sibi sit cautū ab hærede, & cùm
habeat fideiussorem, sicut suprà dixi in proxima
5 quæstiōe. † *Quæstio.* Item quæritur quare hæc actio
fuit inuenta? Respondeo: ratio redditur: vt ff. vt leg.
no. ea. l. j. §. j. quæ talis est: vt sicut hæres incūbit pos-
sessioni bonorum: sic legatarij nó careant bonis de-
functi: vnde prætor hanc stipulationem inuenit.

De actione ex stipulatu, quæ interponitur ab ar-
K rogatore, seruo publico, de restituendis bonis filij
arrogati, Rubrica.

s *Actio ex stipulatu, quæ interponitur ab arrogatore ser-
uo publico: &c. ad hoc ut procedat, quot requirātur.*
2 *Arrogetur si corā principe aliquis, qui est sui iuris, qui
sit maior: an debeat sibi caueri de quarta ab arroga-
tore danda.*
3 *Impubere arrogato si interponatur stipulatio de bonis
illius restituendis: nonnè mortuo filio arrogato: mino
ri succederet?*
4.5 *Positiones actoris & rei in tali actione.*
L 6 *Libelli in tali actione quomodò concipiantur. no. cum
plu. sequen.*
11 *Quartam an hæres arrogati, viuente arrogatore petere
possit.*
12 *Quarta an debeatur: utrum tempus factæ arrogationis:
an tempus mortis arrogatoris inspici debeat.*
13 *Quartas duas an hæres ab arrogatore institutus habere
debeat: si fortè restituere rogatus sit: uti hæreditas
per legata & fideicommissa diminuta fuerit.*

DE NONA ACTIONE ex stipulatu
quę interponitur ab arrogatore seruo publico,
M quòd restituat ea quæ ex bonis filij arrogati conse-
cutus fuerit illis: ad quos bona illa peruētura essent
si arrogatus permansisset in suo statu: & quòd det
sibi quartam de bonis suis si eum emācipauerit sine
causa: vel exhæredauerit eum sine causa. vt ff. eod. l.
nec ei. & legibus sequentibus. & l. si arrogator. §. j.
in fin. instit. eod. §. sed si decedens. & ff. de inofficio.
testamen. l. Papinianus. §. si quis impuberis. & ff. de
colla. bonor. l. j. §. si impubere. & ideò de ista videa-
5 mus. † Quæ actio ad hoc vt competat tot sunt ne-

A cessaria. In primis, quòd aliqui sint sui iuris. vt ff. de
adoptio. l. j. in fine. Secundum, ꝙ interrogetur ille,
qui adoptat, an velit sibi illum in suum filium facere:
& interrogetur ille qui debet arrogari, an hoc ve
lit: sicut fit in matrimonio contrahendo. Tertiú, ꝙ
fiat ista arrogatio coram præsentia principis: & hoc
est quod dicit lex, ꝙ fit authoritate principis, id est,
præsentia: alioquin etiam adoptio, quæ fit per magi
stratum fieret authoritate principis. vt arg. C. de ve-
ter. iur. enu. l. ij. ibi, meritò omnia nostra, &c. hęc om
nia loquuntur. ff. de adoptio. l. ij. & sic de authorita
B te quod de præsentia intelligatur, legitur ff. de au-
thori. tuto. l. iij. vel ex rescripto. vt C. de adopt. l. arro
gationes. Quartum, ꝙ si sit minor xxv. anñ. ꝙ inter
ueniat authoritas curatoris: vt ff. de adoptio. l. quod
nec curatoris. Quintum, ꝙ si est pupillus, ꝙ pater
arrogator caueat de danda parte quarta bonorum
suorum: & de restituendis bonis quæ ad eum perue-
nerunt de bonis filij arrogati illis quibus sunt resti-
tuenda: vt ff. de adoptio. nec ei. in fi. & l. non aliter.
cum legibus sequentib. & l. si arrogator. sed licèt ar
rogatio posit & debeat per principé statui: tamen
iudices Beneuentani sibi vsurpantes ea quæ prin-
C cipis sunt: quia & dant pignus creditori iure domi-
nij: mittunt etiam in possessionem ex secúdo decre-
to: quod nó possunt. vt ff. ad Municipa. l. ea. & l. ma
gistratibus. C. de iure dom. impe. l. vlt. & ff. de actio.
pignor. eleganter. in princ. coram se faciunt fieri ar-
2 rogationes. † Quæstio. Sed illud quæritur, an si arro
getur coram principe aliquis qui est sui iuris, qui sit
maiori an debeat sibi caueri de ista quarta danda
ab arrogatore. Respondeo: non credo. omnia iura
loquũtur de impubere. vt instit. de adoptio. §. cũ au-
tem impubes. & ff. de inofficio. testamen. l. Papin. §.
D si cùm impuberis. & ff. de adoptio. l. si arrogator. ar-
rogatus enim quærit patri arrogatori: quò ad vsum
3 fructum: vt institu. de acqui. per arroga. † Quæstio.
Item quæritur impubere arrogato interponitur hęc
stipulatio de bonis illius restituendis: nonnè mor-
tuo filio arrogato minori succederet. Item quid est
quod dicit: ꝙ propter hanc stipulationem prouide-
tur seruo substituto, & libertatibus & legatarijs: vt
ff. eo. his verbis. Respondeo: non sine causa hoc ca-
uetur. si enim stipulatio non esset interposita: fortè
filio arrogato decedente in pupillari ætate: & durã-
E te arrogatione succederet pater arrogator. vt instit.
de acqui. per arrogationem. Item si illa stipulatio
non interponeretur, iam legatarij non succederent
patri arrogati: & seruus substitutus cui relicta est fi
deicommissaria libertas, omni destituetur auxilio:
quia testamentum illud quod fuit impuberis arro-
gati substitutio: quę substitutio dicitur testamẽtum
pupillare: vt institu. de pupilla. substitu. finitur, pro-
pter capitis diminutionem. minimam filij arrogati
qui transit in potestatem patris arrogatoris. vt insti
tu. quibus modis testamenta infirmentur. §. alio. &
F §. non tamen. & ff. de adoptioibus. l. secunda & sic
cùm ex testamento rupto nihil posit peti: si more-
retur arrogatus durante arrogatione: quia si mo-
riatur sui iuris non nocet, quod medio tempore ru-
ptum fuit testamentũ: quia omnia consolidantur.
vt institut. quibus modis testamenta infirmentur.
§. non tamen. & ideò fuit inductum, vt stipulatio
interponatur: vt beneficio stipulationis prædictis
omnibus sit prouisum. *Oppositio.* Sed adhuc vide-

G tur, quòd hæc stipulatio non sit necessaria: nam &
si non interponitur, nihilominùs agitur ex stipulatu
vtili. vt ff. eodem. his verbis. Respondeo: ideo inter-
ponitur, vt actio quæratur. & licèt quæratur vti-
lis per seruum publicum, id est, tabellionem, qui di
citur seruus: quia omnibus seruit: non quòd sit ser
uus: quia seruus non potest esse tabellio. vt C. libr.
x. de tabula. l. generali. Respondeo: tamen si nó in-
terponitur vtilis datur à lege, & erit in casu isto da-
tiua & non natiua. vt C. de transactio. cum mei u. in
fin. & ff. de pact. l. iurisgentium. §. j. In multis enim
H casibus hoc contingit, vt si stipulatio fuerit omissa,
ꝙ agatur vtilt ex stipulatu. vt C. de rei vxor. actio. l.
vnica. circa princip. ff. de damn. infect. hoc amplius.
§. j. & l. si finita. §. eleganter. ff. si cui plusquã per leg.
Falcid. l. nisi. §. quamuis. & in authen. vt nulli iudic.
colla. ix. §. super hoc autẽ iubemus. ff. ad Municipa.
quotiens. & C. de contrahen. & commit. stipu. opti-
mam. ff. de fideiussor. tut. l. cùm ostẽdimus. §. fideius
sores. in fin. Et si rectè consideras quotiens stipula-
tio interponitur in persona serui vel officialis vtilis
quæritur, & non directa. vt ff. rem pu. sal. fo. l. ij. & l.
I non quasi. & C. de ædifi. priua. l. de operis. in fin. &
in authé. de execu. & qui conue. & recon. colla. viij.
& est posita. C. de litis contesta. aut hen. libellum. &
in authen. de liti. §. ad excludendam. colla. viij. & est
posita in C. de Episcop. & cleric. authẽ. generaliter.
sic & hic. Verum si nó interponatur stipulatio: dabi
tur vtilis quæ erit datiua & nó natiua: vt dixi. Sed li
cèt alijs legatarijs hęc stipulatio videatur vtilis: quã
tùm tamen ad seruum substitutum, & ad cæteros li
bertate donatos videtur inutilis: cùm seruus nó pos
sit agere nisi in certis casibus. vt ff. de iudi. l. vlt. si er-
K go est inutilis: ergo quantũ ad seruum substitutum
non erit interponenda. vt ff. de procura. l. nó cogen-
dum. §. vltim. & ff. vt lega. nomi. ca. l. hæc stipulatio.
Huic quæstioni dominus Otto respondit. quantũ
ad seruum substitutum nó committitur, vt agat ex
stipulatu, quia non potuit sibi quæri: sed ex vi sti-
pulationis iudicis officium implorabit: vt quia si-
mul concurrit vtrunque: condictio libertatis: & pe-
titio bonorum seruabitur ordo: vt officium iudicis
petat libertatem, quæ non potest sibi competere:
cùm primùm testamentum sit ruptum capitis dimi-
L nutione arrogati. deindè ex stipulatu agens res ex-
pedietur. vt argument. ff. vt legat. nomine ca. l. j. §.
si quid ita. Et sic secundùm Otto. stipulatio nó com
mittitur quantùm ad hoc vt ex stipulatione agatur:
sed ex vi stipulationis prætor ex officio suo arroga-
torem artabit vt substitutum seruum manumittat:
eique hæreditatem restituat: & cæteras libertates
præstet. Sed dominus & præceptor meus R. dicit:
cùm inter eundem casum & dies libertatis: & stipu-
lationis concurrant, id est, si impubes in pubertate
decedat: & cedit dies libertatis: & sic stipulationis
M dies vtiliter cedere videtur. vt ff. de legatis ij. si quis
seruo suo. substitutus itaquè manumissus prætoris
officio ex stipulatu aget propter hæreditatem. idem
dico & si cæteris seruis legatum sit: quòd si nuda
libertas his relicta est præceptor meus Azo consen-
tit. Quæ autem sunt necessaria in arrogatione, do-
minus meus not. in summa de action. In hac autem
4 actio. act. his vtetur posi. † *Positio actoris.* Ego dico,
ꝙ fui paterfa. Itẽ tu interrogasti me an vellem esse
filius tuus: quod ego consensi. Item tu arrogasti me
coram prin

A corã principe, vel eius rescripto. Item curatotis au-
thoritas interuenit. Item minor fui xiiij. annis. Ecó-
5 trà reus facit tal. positi. † *Positio rei.* Ego dico, ꝙ tu
fuisti in potestate. Item dum vellem te arrogare, tu
contradixisti. Item arrogatio fuit facta coram ma-
gistratu. Item curator tuus fuit absens. In hac actio
6 ne concipiet actor libellum sic. † *Libellus.* Ago ego
R. contra M. qui cùm me arrogauerit & satisdede-
rit mihi de restituẽdis omnibus bonis meis: & nunc
arrogatio sit dissoluta: quia me emancipauit: ideò
illa bona peto mihi reddi: propono actionem ex sti
B pulatu. Bona autẽ illa talia sunt, &c. sic cõcipiatur
libellus quando aliquis maior xiiij. annis arroga-
tur. Si autẽ pupillus arrogatur concipies libellum
7 sic. † *Libellus.* Ago ego R. contra M. qui cùm me ar
rogauerit, promisit tali seruo publico, ꝙ omnia bo-
na mea restitueret illis ad quos peruentura sunt: si
arrogatio facta non esset. vnde quia dissoluta est ar
rogatio: quia me emãcipauit: omnia illa bona mea
peto mihi reddi: propono vtilem actionem ex stipu-
latu: & quia me emãcipauit & sine causa peto quar
tam partem omnium bonorum suorum mihi ab eo
C prẹstari debitam ex cõstitutione diui Pij: ad quam
quartam petendam propono condictionem ex lege
vel ex constitutione diui Pij. Quod sic rectè conci-
piatur libellus probant iura superiora ff. si quid in
fraud. patron. l. constitutione diui Pij. & ff. de colla.
bon. l. j. §. si impubere arrogato. & ff. de inoffi. testa.
l. Papinianus. §. si qs impuberis. Si autẽ sit mortuus
pater arrogator: & filium arrogatũ exhæredauerit
sine causa, vel præterijt: eodem modo concipitur li-
bellus, petet omnia bona sua & quartã omnium bo
norum patris arrogatoris. vt instit. eo. §. si decedens.
D & dicet sic. † *Libellus.* Ago ego R. cõtra Titium hæ
8 redem M. patris mei arrogatoris, vt restituat mihi
omnia bona mea, quæ ad ipsum arrogatorem deue
nerunt, videlicèt talia: cùm arrogatio morte ipsius
arrogatoris sit dissoluta: propono vtilem actionem
ex stipulatu: & preterẹà peto quartã omnium bono
rum ipsius mihi debitam ex constitutione diui Pij:
cùm me præterijt, vel sine causa exhæredauit: pro-
pooo coodictionem ex constitutione diui Pij: sicut
suprà propè probaui. Si autẽ hæredes arrogati mor-
tuo arrogato impubere volunt agere, cõcipiant sic
E libellum, vel contra arrogatorem si viuit: vel cõtra
9 hæredes illius. † *Libellus.* Ago ego R. hæres Titij
cui ab intestatò successi: cõtra M. vt restituat mihi
vel reddat omnia bona, quæ fuerunt quondam Ti-
tij: quem Titium ipse M. arrogauit cauendo seruo
publico, vel bona restituat his ad quos peruentura
essent bona: si arrogatio facta nõ fuisset: vnde quia
illa bona tanquàm proximiori mihi pertinent: ideò
illius bona peto. s. talia propono vtilem actionem
ex stipulatu: prætereà peto quartam omnium bono
rum ipsius M. præstari debitã ipsi Titio arrogato,
F & mihi suo hæredi ex cõstitutione diui Pij ad quar-
tam. propono condictionẽ ex cõstitutione diui Pij.
Quod sic rectè cõcipiatur libellus dicunt iura prẹdi
cta. & ff. eo. tit. de adopt. si arrogator. Ideò dixi in li
bello, quia me exhæredauit & emancipauit sine cau
sa: quia si causa cognita facta fuisset emãcipatio vel
ẹxhæredatio cũ causa legitima: licèt bona arrogati
teneatur arrogator restituere: tamen arrogatus per
dit quartã. vt institu. e. §. sed si decedens. ff. si quid in
fraud. patr. l. vlti. Si autem legatarius vult agere cui
G relictum fuit legatũ in testamẽto pupillari. i. in sub-
stitutiõe pupillari: quẹ substitutio dicitur testamen
tum pupilli. vt instit. de pupil. substitu. in princip. &
ff. de inoffi. testa. l. cõtra veterani. §. sed nec impube-
ris. concipiet libellum vt statim dicam. Eodem mo-
do de substituto ipsi pupillo, & de libertatibus reli-
ctis in testamento pupilli. Si enim libertas seu lega-
tum fuisset relictum in testamento patris arrogati:
omnia ista deberentur nec perirẽt capitis diminu-
tione imò peterẽtur durãte arrogatiõe à patre arro-
gatore nomine pupilli. vt instit. de acquisi. per arro.
H Proptereà ergo quia substitutio pupillaris & lega-
ta à substituto relicta & libertates pereunt: ideò re-
medium satisdationis inuentum fuit: vt ff. eo. titu. l.
10 his verbis. Vnde sic cõcipies libellũ. † *Libellus.* Ago
ego R. cõtra M. qui cũ arrogasset Titium pupillũ
cui fui pupillariter substitutus: & promisisset ser-
uo publico. s. Mœuio, ꝙ restitueret omnia bona il-
lis ad quos peruentura essent, si arrogatio facta non
fuisset: & Titius ille mortuus fuit infrà pubertatẽ:
& sic bona ad me substitutum deuenerunt: peto illa
bona restitui: propono vtilem actionẽ ex stipulatu.
I Si vult specificare bona specificet: alioquin non co-
gam eum: quia hæc actio ex stipulatu vniuersalis
est, sicut petitio hẹreditatis, quod non est absonum.
11 *Quæstio.* † An possit petere quartã hæres arrogati
viuente arrogatore probabiliter quæritur. Sed licèt
parum suprà notauerim, ꝙ sic: secũdum ꝙ videba-
tur antiquis: tamen videretur mihi recedendum ab
opinione veterũ, sicut fecit Aristo. qui à veterũ opi-
nione recessit. vt ff. ad leg. Falcid. l. j. §. si de vsufruc.
& hac ratiõe ista quarta debetur filio arrogato per
constitutionẽ diui Pij in duobus casibus: puta, si ar
K rogator emancipat arrogatũ, vel sine causa exhære-
dauit. vt instit. eod. tit. §. sed si decedens. ff. si quid in
fraud. patro. l. vt cũ ergo. primò decedat arrogatus,
quã arrogator cui daretur quarta: arrogato non: qa
non viuit: hẹredi non: quia nõ fuit promissa: nisi tan
tùm ꝙ bona restituerẽtur, quæ fuerũt illius arroga-
ti. Prætereà arrogatus illud quod sibi non cõpetit
nõ potuit, ad hẹredẽ transmittere vt C. de iur. delib.
l. quoniã sororẽ. licèt sit arg. cõtra ff. de acquir. hẹre.
l. Pantonius auitus. & pro hac sentẽtia facit lex ff. e.
si arrogator. §. j. in qua lege cauetur, quod quarta
tunc datur hæredi arrogati quãdo arrogator prius
L decedit: & est quoddã simile in donatiõe causa mor
tis, vbi si priùs decedit ille, cui donatur, donatio re-
uocatur. vt instit. de dona. & ff. de dona. causa mort.
12 si mortis causa. † *Quæstio.* Sed quæritur, quod tẽpus
inspiciatur: vtrũ tempus factæ arrogatiõis, an tẽpus
mortis arrogatoris: vt sciatur an quarta debetur:
vtrũ bona illorũ quẹ fuerunt tẽpore arrogationis,
an tẽpore mortis: vt sic habeatur ratio bonorũ quẹ-
sitorũ posteà: vel etiã si fuerũt diminuta? Respõdeo:
M tẽpus factẹ arrogationis. vt ff. si quid in frau. patro.
l. vlti. Adeò vt si aliqd alienauerit arrogator in frau
dem filij arrogati quasi per caluisianã vel fauianã
actionẽ reuocandũ est. vt in prædict. l. in fi. & sic cõ-
petit arrogato caluisiana vtilis. Illud autẽ no. ꝙ ar-
rogator potest isti pupillo arrogato substituere, vsq;
ad pubertatẽ, & sic pupillariter. cẹterũ vltra nõ: quia
nõ iudicio defuncti: sed principis prouidẽtia ad ip-
sum peruenit, & quasi æs alienũ deducit. vt ff. e. si ar
rogator. §. vlt. & ff. de inoffi. testa. l. cõtra veterani. §.
si quis impuberis. Potest etiam substituere pupillari

A tet & etiam iu his quæ ad arrogatum occasione pa
tris arrogatoris obuenerunt. vt ff. de vulga. substit.
13 sed & si plures. §. in arrogato. † *Quæstio.* Sed nun-
quid institutus ab arrogatore habebit duas quar-
tas: si fortè rogatus sit restituere: vel hæreditas dimi
nuta sit per legata & fideicommiss. Respondent
quidam, ꝙ sic. vt argu. ff. ad leg. Falcid. l. pater filiã.
§. vlti. nam vnam quartã habet iure Trebellianicæ
seu beneficio Falcidiæ: aliam habet quasi æs alie-
num ex constitutione diui Pij. vt ff. de inoffic. testa.
Papinianus. §. si quis impuberis. Licèt aliud dicant
B in filio legitimo & naturali: quia illi sufficit habere
vnam quartam. vt C. de inoffi. testam. cùm quæti-
tur. Nobis tamen videtur contrarium: vt arrogatus
habeat vnicam quartã: scilicèt vel iure falcidiæ, vel
Trebellia. quando est institutus. quartam enim de-
bitam ex constitutione diui Pij habere non potest:
quia illam habet in duobus casibus, vt dictum est:
quando emancipatur sine causa: & quando exhære
datur sine causa. vt institu. eod. titu. §. si quis autem
decedens. At in isto casu quando institutus est secũ
dùm ius commune vẽdicat sibi locum: scilicèt quod
habeat aliquã de prædictis quartis. *Oppositio.* Item
C non videtur, ꝙ in omnibus prædictis casibus sit be-
nè conceptus libellus: nam isti qui agunt: agunt ex
stipulatione cõcepta in persona officialis: & sic nõ
videtur quod possint agere: quia alteri pacisci vel
stipulari nemo potest, nisi sua intersit: vt ff. de verb.
obliga. stipulatio ista. §. alteri. & institu. de inutil. sti
pula. §. alteri. Respondeo: hoc verum est generali-
ter: in casibus tamen propter publicum officium, &
in defectum per personam publicam stipulationem
cõtrahentis, & stipulatio tenet: vt in eadem actione
notaui. *Oppositio.* Item adhuc opponitur: non vide-
D tur ꝙ stipulatio interposita ab officiali: scilicèt ser-
uo publico cõcepta, quod istis acquiratur: nam ex-
cepta causa possessionis, nihil potest acquiri per li-
beram personam, quæ iuri nostro, &c. vt C. per quas
personas nobis acquiritur. l. j. Respõdeo: illud quod
opponis regulariter verũ est. In casibus tamẽ fallit,
vt hic: & hoc ratione publici officij: & ideò dicitur
seruus: cùm per officium suum alijs actiones vtiles
acquirantur: sic & aliâs ff. de constitu. pecun. l. eum
qui. Ephesi. §. Iulianus.

De actione ex stipulatu quæ datur fideicommis-
E sario contra illum qui rogatus erat restituere quic-
quid post mortem de hæreditate extabit, Rubric.

1 *Actio ex stipulatu quæ datur fideicommissario, &c. ad hoc ut procedat, quot requirantur.*
2 *Moriatur si primò ille: cui restitutio fieri debet: nũquid hæres illius habebit aliquod auxilium cõtra illum, qui restituere debebat.*
3.4 *Positiones actoris & rei in tali actione.*
5 *Libelli in tali actione quomodò formentur. cũ plu. seq.*
7 *Restituere rogatus quare promittat: cui iura succurrere debeant.*
F 8 *Actiones duæ, scilicèt rei uẽdicatio & hypothecaria pro eadem re, quo casu ridem competere possunt.*
9 *Rei uendicatio pro re alienata unde fideicõmissario concedatur.*
10 *Restituere rogatus si decesserit sine liberis: si monasterium ingrediatur: nunquid restituere teneatur.*
11 *Restituere rogatus si nolit adire: ad hoc ut restituat: qualiter fideicõmissario consulitur: cui restitutio facienda est.*

G DE DECIMA actione ex stipulatu videa-
mus: quæ competit quandò quis rogatur resti-
tuere: vt si sine liberis decesserit, restitueret quod de
hæreditate superest: qui cogitur cauere illi cui resti-
tutio debet fieri, vt conseruet et quartam partem. vt
in authen. de restitu. colla. viij. §. si quis enim. & est
posita in C. ad Trebel. authen. contra. Et est quod-
dam mirabile: quia hic qui oneratus est, poterit tres
partes consumere: dummodò non in fraudem illius
consumat, cui restitutio facienda est: quartam par-
tem compellitur reseruare. Verum si non consumit,
H quod superest tenetur restituere sola quarta institu
tionis reseruata instituto: sicut hæc omnia legũtur
in prædicta authen. §. nobis igitur. Et sic nota de tri-
plici restitutione. De vna dictũ est. de alia verbi gra
tia: si aliquis instituatur, & rogetur restituere: locũ
habet Trebellian. de illa restitutione loquitur ff. ad
Trebellian. l. j. & per totũ. & ff. quod cũ eo. si filius.
De tertia loquitur in auth. de restitu. & ea quę pa-
rit in xj. mense. col. iiij. in j. & ij. col. quãdo aliquis ro
gatur restituere post mortem suam: & medio tempo
re accepit vxorem cui donationem constituit pro-
I pter nuptias: cui magis consulatur, vtrum vxori an
illi cui restitutio facienda est: certè vxori. & est posi
ta ista authẽ. in C. cõmunia delega. authen. res quæ
1 subiacet restitutioni. † Vnde ad hoc vt actio ista lo
cũ habeat, tot sunt necessaria. In primis omnia illa
ferè quæ suprà diximus, scilicèt in actione ex testa-
mento. Et est secundùm necessariũ, ꝙ ille qui roga-
tus est restituere, quod debeat cauere se restiturũ.
Tertium, ꝙ existat casus quod moriatur ille qui te-
netur restituere: secundũ quod patet ex prędicta au
2 then. † *Quæstio.* Quid autem si primò moriatur ille
K cui restitutio debet fieri: nunquid hæres illius habe
bit aliquod auxilium contra illum qui debebat re-
stituere? Respondeo: videtur quod non. nam istud
habetur loco hæreditatis aditæ. vt ff. ad Trebellia.
qui quadringenta. at hæreditatem non aditam non
transmittimus ad hæredem. vt ff. de iur. deliberan. l.
quoniã sororem. ergo nec istud ius: nisi in iure deli-
berandi, quod ad hęredes transmittimus. vt C. de iu
re deliberan. l. cũ antiquioribus. & hoc notat domi-
nus meus in summa ad Trebellian. quod enim ha-
beatur loco aditæ hęreditatis probatur: quia ille cui
L hæreditas restituta est, quantum ad officium hæres
est: licèt de iuris subtilitate hęres remaneat, qui resti
tuit. vt ff. de minoribus. ait prætor. §. restitutus. *Oppo
sitio.* Sed videtur, ꝙ in hac restitutione maximè sti-
pulatione interposita, quod datur actio hæredi: li-
cèt primò moriatur ille, cui restitutio debeat fieri.
nam si fideicommissarius compellat hæredem vt a-
deat: licèt primò decedit fideicõmissarius, quàm hæ
res: nihilominùs hæredi fideicommissarij succurri-
tur per officium iudicis, vt compellatur hæres sibi
hæreditatem restituere. vt ff. ad Trebellian. l. apud
M Iulian. §. vtrum. & l. postulante. §. j. In hac enim re-
stitutione de qua tractamus adiuit hæres hæredita-
tem & stipulationem interposuit fideicõmissarius:
& sibi vigilauit. vnde multi prudentes dant auxiliũ
hæredi fideicommissarij: & dicũt sibi competere a-
ctionem ex stipulatu. Verum si quis vellet defende-
re primam opinionẽ, haberet argument. si quis cau.
si quis eum. §. qui iniuriatum. nam ibi actio ex stipu
latu non daretur: sed actio iniuriatum in cuius lo-
cum fuit illa subrogata: ita & hic. Tu autem dili-

gens & stu-

A gens & studiosus elige cui dicas: tu mihi sola pla-
ces. sed videtur, quod optima opinio æquitatem conti-
neat. In hac actione actor fa.ta.posit. *Positio actoris.*
3 Ego † dico, quod Titius fecit testamentũ. Item in illo
testamento rogauit patrẽ tuum, vt quicquid super-
esset de hęreditate sua restitueret mihi post mortem
ipsius patris tui. Item pater tuus mihi promisit se re-
stituturũ. Item pater tuus mortuus est. Ecõtrà reus
4 fa. ta.posi. † *Positio rei.* Ego dico quod Titius ab inte-
stato decessit. Item bona illius habẽt venientes ab
intestato, vel fiscus. Itẽ esto, quod sic dimisisset Titius
B in testamẽto: tamen pater meus fuit pauper. Itẽ ex
illis bonis diminuit causa viuendi. Item illam quar
tam diminuit pro dote pro donatione propter nu-
ptias. si hoc confitebitur actor, succũbet: quia licitũ
est sibi diminuere pro his causis: vt in authẽ. de resti
tu. colla. viij. §. si verò & ipsam quartã. In hac autẽ
5 actione cõcipiet act. libellũ sic. † *Libellus.* Ago ego
R. contra M. hęredẽ Sempronij, vt det mihi quartã
partẽ omniũ bonorũ quæ fuerũt quondã Titij: qui
Titius Sempronium hæredem instituit: & rogauit
illũ vt mihi restitueret quicquid de bonis suis post
C mortem Sempronij extaret: qui etiam Sempronius
de quarta mihi restituenda promisit: propono actio
nem ex stipulatu. Sic cõcipies libellũ quando Sem-
pronius bona diminuit vsq; ad quartam. Si autem
bona non diminuisset, concipies libellum pro tri-
bus partibus: quia quartã potest retinere. vt in præ-
6 dicta authen. dices sic. † *Libellus.* Ago ego R. cõtra
M. hæredem Sempronij, vt det mihi & assignet tres
partes omnium bonorum quæ fuerunt quondam
Titij: qui Titius Sempronium hæredem instituit &
rogauit illum vt mihi restitueret quicquid de bonis
D suis post mortem Sempronij superesset: qui Sempro
nius de bonis illis restituendis & ad minus quartã
promisit mihi: propono actionẽ ex stipulatu. Quod
sic rectè cõcipitur libellus bonis nõ diminutis pro-
bat prædict. authent. *Oppositio.* Sed opponitur. nam
non videtur, quod sit locus cautioni interponendæ: &
si interponitur videtur inutilis, & contra iura: vnde
ex ea agi non potest. Certum est, quod voluntas testato
tis quæ legibus non repugnat pro lege seruatur. vt
in authen. de hæred. & fal. §. j. & instit. ad leg. Falci.
in princ. adeò quod lex est. & secundum quod testator sta-
E tuit: ita ius sit: ita quod etiã imperiale rescriptũ contra
voluntatẽ testatoris nullũ sit. vt in authen. de nupt.
§. constitutionum & § disponat. cùm ergo testator
dicat restitui, quod tunc ex hęreditate superest: qua-
re statuimus de quarta sola cùm à verbis testatoris
non sit licitum recedere. vt ff. de leg. iij. non aliter. &
l. ille aut ille. Respondeo: Istud quod statuit legisla
tor, non statuit contra voluntatem testatoris: sed se-
cundùm voluntatem. voluit enim testator fidei com
missariũ aliquid habere: vnde quia posset esse incer
tum quid superesset: & quia totũ posset consumere,
F is qui rogatus est restituere: ideò in hoc dubio prę-
cepit legislator cautionem interponendam de quar
ta. Sicut & aliàs in dubio quartam petit actor. vt ff.
si pars hæredita. peta. l. antiqui. Et aliud etiam simi-
le contingit in leg. Falcid. quę inducitur nõ contra
voluntatem testatoris, sed secũdùm voluntatẽ præ-
sumptã à legislatore: vt ff. ad leg. Falcid l. j. in princ.
7 & instit. ad leg. Falcid. in princ. † *Quæstio.* Itẽ quæ-
ritur quare iste qui rogatus est restituere promittit.
nam & si non promittat, videtur quod isti cui res debe-

G bant restitui, iura succurrant. Nam si alienat pręter
quàm ex causa dotis, vel donatiõe propter nuptias,
vel alimentorũ, vel in redemptionem captiuorum
quãdo nõ habet vnde: aliàs faciat iste qui debet re-
stituere, poterit fideicõmissarius alienata vendicare
& petere per hypothecariã. vt in authẽ. de restit. col.
viij. §. pen. & in authen. de resti. & ea quę parit. in xj.
men. col. iiij. Respondeo: licèt illa iuris auxilia com
petant fideicõmissario, interest sua interponere sti-
pulationẽ vt habeat plures reos. vt ff. de lib. leg. l. iij.
Itẽ no. quod iure veteri taliter rogatus restituere, quod
H de hæreditate superfuisset: totum poterat alienare:
dummodò nõ alienaret in fraudem fideicõmissarij.
vt ff. de petitio. hæred. sed si lege cõmissaria. §. quod
autẽ quis. ff. ad Trebel. l. Titius. licèt alienatio ho-
die nouo iure prohibeatur: sed si alienat, obligatur
qui alienat: licèt nullum pręiudiciũ faciat illi cui re-
stitutio debeat fieri. vt in prędict. authen. & C. com-
munia de lega. l. vlti. in fi. & argu. ff. de pign. l. grege.
§. statuliber. & ff. ad Trebel. l. Marcellus. §. Pompo
nius. & l. si hæres institutus. & ff. de fideicommiss. li-
berta. l. generaliter. §. quotiens. & ff. de rei vend. l. nõ
I ideò minùs. & ff. de cõdi. furt. l. si seruus. & ff. quem-
admod. seruitus amitta. l. is cui. §. vlti. In casibus ta-
men si alienat hæres, qui est rogatus restituere, non
reuocat fideicõmissarius rem ipsam sed pretiũ: puta
si seruus qui debet restitui sit manumissus ab hære-
de: vt ff. ad Trebel. l. quidã. §. si quis filium, imò da-
tur electio ipsi liberto quẽ velit patronũ habere. vt
8 ff. de fideicõ. lib. l. generaliter. §. quotiens. † *Quæstio.*
Itẽ quæritur: quid est quod legitur in prædictis au-
then. quod pro rebus alienatis datur fideicommissario
rei vẽdicatio & hypothecaria: quomodò potest hoc
K esse, quod istæ duæ actiones pro eadem re cõpetant ei-
dem: cùm rei vendicatio detur domino. vt ff. de rei
vendicatio. in rem. & rei propriæ non consistat pi-
gnus. vt ff. de regu. iur. neque pignus. & hypotheca-
ria datur creditori, qui non est dominus. vt ff de act.
pigno. l. cùm & sortis. §. pignus & C. de act. pig. l. pi-
gnus. imò acquisito dominio à creditore hypothe-
caria tollitur. vt ff. de except. rei iud. l. ex sextante. §.
Latinus Largus. Respondeo: noli mirari. nam hoc
contingit in alijs casibus. nam & legatarius habet
rei vendicationẽ & hypothecariam pro re legata. vt
C. cõmunia de leg. l. j. ff. de lega. ij. cũ filius. §. varijs.
L vxor etiam pro re data in dotẽ habet rei vendicatio
nem & hypothecariã. vt C. de iur. dotiũ. l. in rebus.
hoc etiã in venditore rei propriæ nondũ tradita. vt
ff. de actionib. empt. l. Iulianus. §. offerri. Vel dicas,
quòd omnes prædicti habent istas actiones. nõ pro
eisdem rebus, sed pro diuersis. nam legatarius pro
re legata habet rei vendicationẽ: pro alijs rebus re-
stituendis habet hypothecariam, qui tacitè obligã-
tur pro legato. Idẽ in vxore quæ pro re dotali solu-
M to matrimonio: vel etiam constante marito vergen
te ad inopiam habet rei vendicationẽ: pro alijs re-
bus mariti habet hypothecariã, quæ tacitè obligan
tur pro dote. vt C. de rei vxo. act. l. vnica. & C. in qui.
cau. pig. ta. cõtrahi. l. satis. Venditor dicitur impro-
priè habere rem pignori, fideicõmissarius fortè pro
re alienata habet rei vendicationẽ: pro alijs nõ alie-
natis datur hypothecaria. Vel aliter: quod opponis
locũ habet in directa rei vendicatione, quę non con
currit cũ hypothecaria. vtilis autẽ rei vẽdicatio con
currit: sicut & concurrit vtilis rei vendicatio cũ con

A dictione.vt ff.de dona.causa mort. qui mortis. licèt
cũ directa nõ concurrat.vt ff.vsufruc.quemad. ca.l.
9 vlti.in fin. † Quæstio. Illud autẽ quæritur: vnde ista
rei vẽdicatio detur fideicõmissario pro re alienata:
& hæc quæstio notatur tàm in generali fideicõmis-
sario,quã in isto, cui debet restitui quicquid de hę-
reditate superest. Et subtilis videtur hæc quæstio:rei
vendicationẽ habent isti fideicõmissarij ante restitu
tam hæreditatẽ,quæ habeat fieri re vel verbo. vt ff.
ad Trebel.restituta.cũ rei vendicatio non soleat cõ
petere nisi domino,vt dixi:& dominiũ non transeat
B nisi traditione interueniente : præterquã io casibus
vt C.de pact.l.traditionibus. Respondeo: ipso iure
transfertur dominiũ sine traditione & sine restitu-
tione facta re vel verbo. Sicut & in alijs casibus ipso
iure fit restitutio: & actiones transferũtur. Primus,
quando ille qui rogatus est restituere ante litẽ con-
testatam:vel post dolo malo cõtumaciter se absen-
tat,ne hæreditatẽ restituat. Secũdus quãdo ille qui
debet restituere decessit sine vllo successore. Ter-
tius,quãdo primus fideicõmissarius oneratus est vt
secundò restituat. Hi tres casus continentur. C. ad
C Trebel.sancimus. Quartos est in rebus alienatis vt
dictum est.nam in alienatis nõ est necessaria restitu
tio:cùm enim hęres restitutione grauatus alienauit,
dominiũ transtulit nihil penes ipsum remãsit: & sic
non habet quid restituat: & hoc videtur dicere.l. cõ
munia de lega.l.vlti.& C.ad Trebel.authẽ.cõtra ro
gatus. Quintus casus est,cũ rogatus hæres est resti-
tuere duobus:vni purè,& alteri sub cõditione,& hę
res remittit totam hęreditatẽ illi cui purè debebat
restituere pendente cõditione alterius. vt ff. e.tit.l.j.
§.sed & quotiens. Ideò dixi in secũdo casu,quando
D decedit sine successore: quia si haberet successorẽ hæ-
res restitueret successor.vt ff.ad Trebel.si eius pupil
li.§.si quis rogatus. & hoc not. dominus meus in fi.
summæ ad Trebel. Sextũ casum adijcio, io quo ip-
so iure transeunt actiones etiã sine restitutiõe:puta,
si pater filium in potestate instituat : & restitueret:
& si se nõ immisceat,nihilominùs ipso iure: subau-
di transferuntur actiones in fideicõmissariom.vt ff.
10 ad Trebel.l.ita tamen. §. si pater filium. † Quæstio.
Illud autẽ quæritur:an iste,qui rogatus est restitue
re,si decesserit sine liberis, si ingrediatur monaste-
E rium:nunquid teneatur restituere? Respõdeo non.
filio enim nato assimilatur monasteriũ.vt in authẽ.
de sanctis.Episc.§.sed hoc præsenti.col. ix. Quæstio.
11 Item quęritur: † si rogatus restituere nolit adire:ad
hoc vt restituat:qualiter consuletur fideicõmissario
cui restitutio facienda est. Respondeo: si est pręsens
cõpelletur adire officio iudicis, & restituere. vt ff. ad
Trebel.l.ille à quo.§.tempestiuum. nec admitto vt
cõpellatur per actionẽ ex testamento: sicut quidam
dixerunt, cũ non sit hæres: licèt ipsi dixerint, ꝙ ali-
quando intentatur etiã contra illum qui nõ est hæ-
F res,vt cõtra illum qui est confessus se esse hæredem.
vt ff. de inter. act. l.de ætate. & hoc notat dominus
meus in fine summæ.C.ad Trebellia.

De actione ex stipulatu,quæ competit contra il-
lum,qui promittit aliquem iudicio sisti, Rubric.

1 *Actio ex stipulatu quæ competit cõtra illum: &c.ad hoc ut procedat,quot requirantur.*

2.3 *Positiones actoris & rei in tali actione.*

4 *Accusatus si aliquis fuerit: & non recipiatur,prout in litera:an etiam in priuatis causis locum habeat.*

G 5 *Actor iure ueteri & iure digestorum quare non caue-bat de iudicio sisti.*

6 *Libelli in tali actione quomodò formentur: cum plu.seq.*

9 *Dies si non fuit appositus:quo deberet quis in iudicio sisti: quantum tempus expectari debet ad hoc, ut actor suum interesse petere possit.*

10 *Fideiubet si aliquis pro aliquo in causa criminali : nunquid fideiussor conuenietur.*

DE VNDECIMA actione ex stipulatu vi
deamus,quæ cõpetit contra illum qui promit-
tit aliquem iudicio sisti: de qua actione loquuntur
H duæ rubricæ. ff.qui satisda.cogũ. & ff.si quis cautio.
quę stipulatio cũ frequẽter interponatur, quotidiè
1 locũ habet. † Vnde ad hoc vt actio ista cõpetat, tot
sunt necessaria. In primis, ꝙ tu voces me ad iudiciũ.
Secundũ, ꝙ iudiciũ teneat & ratione agentis & ra-
tione iudicis. vt ff.ne quis eum qui in ius voca. fue.
vi exi.l.j.in fi.& l. ij. & iij. §.si quis ad pedaneum.&
ff.qui satisda.cog.l.ij.§.si qui ex his personis.& arg.
ff.de excu.tuto.l.scire oportet. §. pen.in fi. & quali-
ter iudiciũ nõ teneat, not.dominus meus in summa
de iudi. Tertium, ꝙ stipulatio interuenerit iudicio
I sisti vel de se vel de alio.vt ff.si quis cau.l.ij.§.si quis
in iudicio.adeò etiã, ꝙ si nõ sit possessor rerũ immo-
bilium tenetur satisdare.i.dare fideiussorẽ, ꝙ stet in
iudicio.vt ff.qui satisda.cog.l.sciendum.& sic secũ-
dùm l.illam,intelligitur auth.nouissima offeratur.
quia nõ est nouum, ꝙ posteriores leges trahãtur ad
priores:vt intelligantur secũdùm distinctionẽ anti-
quarum legũ.vt ff.de legi.& cõstit.nõ est nouum.li
cèt quidã dicãt, ꝙ hodie iure authẽticorũ quilibet
conuentus satisdat iudicio sisti.vt in prædict.authẽ.
quod nõ credo. Et sic intelligo quod legitur insti.de
K satisda.§.sed hodie. Intende tamen diligẽter, ꝙ qui
promittit de se vel de alio, debet se promittere iudi-
cio sisti: & nõ debet promittere facere fieri rationẽ:
sicut multi stulti promittũt: quare ratio est: quia pri-
ma stipulatio finita sententia finitur.vt arg.ff. iudi.
solu.l.ij.& ff.si quis cau.l.ij.secunda stipulatio non
finitur,sed oportet ꝙ satisfaciat sententiæ. vt ff. de
verb.signifi.l.verbũ. fideiussor autẽ qui datur,debet
esse idoneus circa tria: ꝙ sit locuples secũdùm quan
titatẽ rei petitę.i. ꝙ tantũ habeat in bonis, quãrum
petitur.vt ff.de verb.signi.quos nos hostes. §. locu-
L ples.& ff.qui satisda.cog.l.ij.§.j. Secundũ ꝙ sit habi
lis ad conueniendũ. vt ff. qui satisda. cog.l.fideius-
sor.§.j. Tertiũ, ꝙ sit fidedignus.vt ff.de verb.oblig.
l.si quis stipulatus sit Stichũ aut Pamphilum.§.vlti.
Quartũ, ꝙ non steteris in iudicio,vt sic interesse cõ
mittatur agentis.vt ff.qui satisda.coga. l.ij.§.vltim.
Quintũ, ꝙ sit mutata conditio illius qui debuit in
iudicio sistere circa habilitatẽ conueniendi: vt quia
nunc cõtraxit æs alienũ.vt ff.si quis cau.l.& si quis.
§.j.& l.si quis quemquã.& l.qui autẽ. Sextũ, ꝙ inter
sit agẽtis: vel ꝙ ius actoris factum est ex mora dete-
M rius.vt ff.si quis cau. & si post tres.& in hoc iura va-
riare videntur.vt ff.si quis cautio.l.qui autem nouo
priuilegio vtitur, nõ videtur in eadẽ causa sisti.& ff.
de iudi.l.si quis posteà.vbi apertè dicitur: ꝙ si quis-
quam in ius vocatus est miles vel alterius fori esse
ceperit: in ea causa ius reuocandi forũ non habebit:
quasi pręuentus.ad idem facit ff.de iurisdict. omni.
iudi.cũ quędam puella. Item alię leges vidẽtur cir-
ca idẽ alio modo loqui.vt ff.iudic. solui.si reus post
iudicatũ solui ab eo datũ satisdationẽ in magistra-
tum sit assum-

A tum sit assumptus, nec inuitus in ius vocari nó pos-
sit:tamen nisi res boni viri arbitratu defendatur, fi-
deiussores tenétur. & sic prima pars l. illius, videtur
ꝙ respiciat l. illam. ff. si quis caut. quæ auté secunda
pars respicit l. illam. ff. de iudic. si quis posteà. Ité in
eod. tit. iudi. solui. legitur in l. vir bonus nó arbitra-
tur indefensam esse rem de qua prætor iudicium ac
cipere nó cogat. quæ lex contradicit fini legis illius
tito. si reus. Sed vt omia ista iura quæ videntur con-
traria cócordétur, sic soluit dñs meus. Quoties pri-
uilegiú fori cóceditur alicui: aut ad sui postulatio-
B nem: & túc nó prodest quominùs cóueniatur: & im-
putet sibi qui tale priuilegiú impetrauit. & in hoc
casu loquitur lex ff. de iudi. & de iurisd. om. iudi. ex
terú si sine sui postulatione priuilegiú fori alicui có
ceditur: túc habet locú l. si quis caut. qui auté. Et est
ratio pro hac respósione: quia improbus extorquet
sæpè negata sibi. & tanta est instátia petentiú ꝙ có
cedenda & nó cócedenda cócedimus. vt C. de peti.
bo. sub. l. j. lib. x. Sed contra est C. de fru. & lit. expé.
l. vlti. Vnde aliter soluit, si propter publicá causam
indultú est priuilegium, prodest: aliàs nó, & hoc idé
in milite si factus est ex necessitate, ꝙ prosit sibi pri
C uilegium, aliàs non. Vel aliter: qui nouo priuilegio
vtitur, non videtur in eadé causa sisti: subaudi inte-
rim: quia fortè ad tépus prodest sibi illud priuilegiú:
sicut in legato, cui tandiu prodest, quádiu est in le-
gatione: posteà nó. vt ff. de arbitr. nó distinguemus.
§. ité si quis Romæ. Vel aliter: qui impetrat priuile-
gium, vtitur nó vt inceptis, sed futuris causis respon
deat: tunc proderit. vt in l. illa, quę auté. si auté impe
trat priuilegiú vt in futuris nó respondeat: tunc de
præteritis respondere tenetur. vt in l. illa. de iudic. In
dubio præsumo ꝙ tantú ad futura priuilegiú prosit.
D vt C. de leg. & cóst. leges. Legé auté iudicatú solui,
similiter intelligo pluribus modis. Primò si reus qui
erat in magistratu cóstitutus post datá satisdationé
iudicatú solui, sit in magistratu. i. quia remásit in eo
& tali magistratu: subaudi maiori in quo inuitus in
iudiciú vocari nó pót. vt ff. de iudi. pars literarú. ta-
men si res nó defendatur: subaudi posteà. s. post fini
tú magistratú, fideiussores tenétur: subaudi posteà
tale posteà inuenitur. ff. de duob. reis. l. vlt. in fi. nam
ibi legitur: ꝙ si reo aqua & igni interdictú est: fide-
iussor ab eo. s. reo datus: subaudi antequá interdice
E retur reo aqua & igni, tenetur posteà. vel aliter intel
ligo l. illá si reus impetrauit priuilegiú, vt in alio so
ro debeat cóueniri: fideiussores nó vtéur illo priui-
legio: qa personalia iura fideiussoribus nó prosunt,
licèt reo cópetant. vt ff de except. l. exceptiones. Vel
aliter l. illam, qui anté. intelligit Irner. de priuilegio
quod nó est facti, sed iuris. quòd sic intelligo: quia
dignitaté acquisierit. ex qua dignitate puta, magi-
ster iusticiarius habet hoc à iure, vt nó conueniatur
tempore sui magistratus. Verú si de facto impetrat
priuilegiú vt non conueniatur: tunc locú habet l. de
F iudi. Lex auté illa, vir bonus. loquitur quádo capi-
talis inimicitia intercessit inter defensoré & illum
quem defendebat: vel alia iusta causa interuenerit,
propter quá non cópellitur defendere. vt ff. de pro-
cura. mutus. §. vlti. & l. nó cogédum. Vel aliter. si lis
finita sit sententia vel transactione vel iureiurando
prætor non cópellitur suscipere iudiciú: & sic res nó
videtur non defensa. Vnde in hac actione actor his
a vtatur positionibus. † *Positio actoris*. Ego dico, ꝙ te

G citari feci corá tali iudice. Item cótra te petitionem
institui. Ité tu promisisti iudicio sisti. Ité tu conrem
psisti stare in iudicio. Ité hodie conditio tua mutata
est ratione alterius fori. E cóuà reus dicat sic. *Positio*
3 *rei*. † Et si ego promisi iudicio sisti, iudiciú illud fi-
nitú est: vel triennij cursu: vel transactione, vel sen-
tétia, vel iureiurádo: vel quia alius iudex datus fuit:
vel quia primus mortuus, secúdus subrogatus. vt ff.
iud. solu. l. ij. & l. cú apud Semproniú. constat enim
per prædictas leges reum nó teneri. Ité si stare non
potuit: quia fuit iusto impedimento impeditus: de
H quo si cóstaret, habet exceptioné ne pœna cómitta
tur cú effectu: sicut multa patent exempla. ff. si quis
cau. l. ij. Ité in ea conditione sum in qua fui, quádo
4 promisi iudicio sisti. † *Quæstio*. Sed illud quæritur
lex dicit ff. si quis cau. sed & si quis. §. illud. qa si ali-
quis ideò nó stetit, ꝙ accusatus fuit crimine capita-
li, ꝙ nó habet exceptioné: contrariú legitur ff. de cu
sto. & ex. reo. l. ij. §. vlt. vbi cauetur: ꝙ si aliqs accusa
tus sit, posteà nó recipitur reus. i. accusari nó potest
posteà: quod etiá locú habet in priuatis causis, & no
minibus sub fideiussore factis: nisi accusatio tépora
I lis in periculú cadat. Respondeo: lex illa nó contra
dicit: nam multi fatui fatuè legé illam intelligút: &
ita simpliciter sicut sonat litera: sed nó est ita intelli
genda: sed si aliquis est exhibédus propter actionem
motá contra eum interim subaudi donec debet in-
tentari actio illa. s. illo die quo oportet accusatum
stare iudicio: nó debet de alio crimine eodé die accu
sari. & hoc etiá in ciuili causa seruatur. posteà verò
accusatur & cóuenitur etiá in ciuili. vt ff. de in ius
voc. quíque. §. j. & ita ibi scripsit dominus meus. &
sic l. si quis cau. loquitur quando die posteriori non
K stetit, quo potuit cóparere: aliàs dura res esset tàm in
criminali causa quá in ciuili: vt simul conuétus do-
nec causa illa nó finitur, quòd ab alio nó possit ac-
cusari vel cóueniri ab alio: cú iura illa quæ vidétur
loqui de hac materia loquuntur verum accusatus
suum accusatoré vel conuentus actoré reconuenire
possit: de alio auté quin possit legibus cautum non
est: vnde videtur cócessum, ex quo nó est prohibitú.
vt ff. ex quib. cau. ma. l. necnó. §. ij. & ff. de proba. ab
ea parte. & arg. ff. ad municip. l. magistratibus. in his
casibus loquuntur. C. qui accu. nó pos. l. negáda. in
L ciuili loquitur authé. & cósequéter. C. de sent. & in-
ter. om. iud. sed si rectè cósideras totus titu. ff. si quis
caut. & ff. qui satisd. cog. loquitur in reo absente &
satisdante iudicio sisti. sed de actore nó loquitur, an
actor teneatur satisdare: licèt in criminibus inuenia
mus, ꝙ accusator tenetur cauere iudicio sisti. i. se
perseueraturú vsq; ad sententiam. vt ff. de accusa. si
cui. §. j. hodie tamen iure authenticorú tenetur etiá
actor cauere iudicio sisti, etiá antequá det libellum
reo. & dicit authé. generaliter. C. de Episco. & cleri.
quæ est in corpore authé. de litig. col. viij. §. & exclu
M dendas. † *Quæstio*. Sed quæritur quare iure veteri &
5 iure dig. actor nó cauebat iudicio sisti. Respondeo:
illa erat ratio, quia actore absente nó contraheba-
tur hermodiciú, pręterquá in causa liberali. vt C. de
lib. causa. l. is qui in seruitute. ff. de lib. causa. l. diui
fratres. & pręterquá in causis, quę à delatoribus de-
ferebantur. vt ff. de iur. fisc. l. ex quibusdá. §. senatus.
& l. senatus. §. diuus. hodie auté contrahitur hermo-
dicium: siue actor absit: siue reus. vt C. de iud. prope-
randum. & ideò si vterque cauet iudicio sisti nó est

A mirum. In hac autẽ actione concip. actor libellũ sic.
6 *Libellus.* † Ago ego R. contra M. qui cũ promisisset
mihi iudicio sisti tali die. vnde quia nõ ipso die ste-
tit: & interest nostra in x. ideò illa x. peto: propono
certi condictionẽ ex stipulatione. Quod sic rectè cõ
cip. libel. dicit lex ff. si quis caut. l. qui autẽ. §. vltim.
Oppositio. Sed non videtur libellus bene cõceptus:
quia reus factũ promisit. scilicèt iudicio sisti tali die.
vnde ad factum agi debuit, & non ad interesse, cùm
sit in obligatione: & id debet peti quod in obliga-
tione est. vt ff. de verb. oblig. seruũ. §. vlti. & insti. de
B acti. §. j. & in diffinitione actionis idem est. & ff. de
verb. obli. vbi autẽ. §. vlti. Respõd. licèt factum sit in
obligatione: tamẽ interesse potest peti: vt ff. de iudic.
si quis ab alio. imò videtur ꝙ sit in electione actoris
vtrũ petat præcisè factũ an interesse: vt ff. de noui
oper. nunt. l. stipulatio de operis. §. siue autem. & de
hoc quere vt notaui s. de acti. cõmoda. sed posset re-
sponderi legib. illis, ꝙ non habent locũ. l. enim illa,
de re iudi. si quis ab alio. nõ loquitur in petitiõe, sed
in sententia. multoties enim aliud petimus: & aliud
consequimur. vt ff. de verb. oblig. l. in executione. &
C ff. de dolo, arbitrio. Item fortè lex illa de noui oper.
nuntia. specialis est. sed respõdeo: imò benè possum
petere interesse, quando factũ est in obligatione. id
enim videtur in obligatione venire. s. interesse. vt ff.
de euict. l. si ita quis. licèt aliud sit quãdo dare est in
obligatione: vt in actione cõmodati, notaui. Ita cõ
cipies libellum quãdo quis promisit pro se principa
liter, ꝙ stabit iudicio. Si autem promisit alium iudi-
7 cio sisti, concipies sic. † *Libellus.* Ago contra talem,
qui promisit mihi stipulanti Titiũ stare iudicio die
tali: vnde quia die tali nõ stetit, ago cõtra ipsum, &
D peto ab eo vt prę̃stet mihi x. quia tantũ mea interest
propono certi condictionẽ, quę oritur ex stipulatio
ne. vt ff. si quis cau. l. si quis quenquã. & per totũ tit.
qui satisda. cogãtur: & sic petes interesse si vis. Si au
tem vis petere, ꝙ sistat in iudicio: & nõ transit tantũ
tempus, ꝙ perijt instantia iudicij: puta triennium,
per l. properãdum. vel annus & dimidius per authẽ.
qui semel actionẽ proponit: potes petere ꝙ in iudi-
8 cio sistat, vt dicas. † *Libellus.* Ago contra talem, qui
promisit se vel Titiũ iudicio sisti. vnde ꝙ sistat ago
contra ipsum: propono actionẽ ex stipulatu. Quod
E sic rectè cõcipiatur libel. dicit lex ff. si quis caut. l. ij.
§. si quis iudicio. ff. de verb. obliga. vbi autẽ non ap-
paret. §. qui id quod in faciendo. *Oppositio.* Sed om-
nibus libellis sic opponitur maximè, quãdo quis pro
misit alium iudicio sisti: nam nõ videtur quod stipu
latio teneat, & sic ex ea agi nõ potest: nam nemo fa
ctum alienũ promittendo obligatur. vt ff. de verbo.
obliga. stipulatio ista habere licere. §. j. Respondeo:
in iudicijs stipulatio tenet etiã si quis promittat fa-
ctum alienũ: vt hic & in stipulatione rem ratã habe
ri, vt suprà in speciali rubric. notaui. & est ratio ne li
F tes oriantur ex litibus. vt C. de fruc. & lit. expen. l. ij.
in fi. & quia iudicia sunt odiosa. vt C. de iud. prope-
randum. in prin. & in authen. de litig. §. omnẽ verò.
sed hæc ratio nõ multũ bona est: quia hac ratione
teneret stipulatio in contractibus, ne obligationes
oriantur ex obligationibus. vt ff. de re iudi. si se non
obtulit. §. j. sed illa ratio est si stipulatio teneat: quia
qui promittit alium iudicio sisti, videtur promittere
se curaturũ, ꝙ ille stet: & ita videtur promittere fa-
ctum suum: vt ff. de verb. oblig. quoties quis alium.

G & sic quicquid dicas speciale est in iudicijs: at in cõ
tractibus secus. vt institu. de inutil. stipula. §. si quis
alium. cũ multa casualia sint circa iudicia, quę quili
bet studiosus in titul. si quis caut. colligere potest.
9 *Quęstio.* † Sed quid si dies nõ fuerit appositus quo
deberet quis in iudicio sisti: quantũ tempus deberet
spectari ad hoc vt actor possit petere suum interesse?
Respondeo: secundùm loci distantiam facias cõpu
tationẽ: consideratur enim quantùm distat domus
istius à loco iudicij: & sic per quemlibet diem den-
tur tibi xx. miliaria. vt ff. de verb. significa. l. j. & ff. si
H quis cau. l. j. ff. si quis or. in bonorum possessio l. ij. §.
si præsens. & institut. de excusatio. tuto. §. penultim.
& ff. de excusation. tutor. l. scire. §. hoc autẽ. In con-
tractibus enim aliter dantur induciæ: & aliter tem-
pora computantur: scilicèt per tantum tempus per
quantum homines tui sexus & ætatis & conditio-
nis ire possunt. vt ff. de verb. oblig. cõtinuus. Sed li-
cèt in iudicijs tempora sic computentur: duo tamen
dies subducuntur. primus in quo actum est. & alius
dies in quo quis debet sistere: & sic quodlibet milia
rium debet habere mille passus: qui mille nõ à mu-
I ro ciuitatis, sed à continentibus ædificijs numeran-
tur. vt ff. si quis cau. l. j. & ff. de verbo. significatio. l.
mille. continentia ædificia accipe suburbia: vt ff. de
verborum significa. l. vt Alphenus. & l. quę in conti
nentibus. vnde in quolibet miliario ponebant anti
qui lapidem, sicut vidi Veronę: & propterea iura di
cunt centesimum lapidem, id est, centesimum milia
rium. vt ff. de excusatio. tutor. l. propter. & institu. de
excusatio. tutor. §. penult. & ff. de offic. præfect. vrb.
l. j. Et prodest hoc notare pro Lateran. cõcilio, quo
cauetur, vt vltra duas dietas literæ non impetrentur
K nisi specialiter clausula illa inseratur: non obstante
illa constitutione, &c. vel de assensu partium sint li
teræ impetratæ: vt in concilio de literis non impe-
trandis vltra duas dietas. cap. vnico. ita enim acci-
pimus dietam, id est, viginti miliaria per diem. Ista
autem serua quando quis promittit iudicio sisti de
persona sua. cæterùm si aliquis promisit non se sed
10 alium iudicio sisti: tunc serua quod legitur C. de fi-
deiussor. sancimus. † *Quęstio.* Sed quid si aliquis fi-
deiubet pro aliquo in causa criminali: nunquid fi-
deiussor conuenietur? Respondeo sic: non vt punia
L tur criminaliter, sed pecuniariter: & habebit indu-
cias illius l. sancimus. vt C. de fideiusso. l. si Barsato-
ram. & ff. de custod. & exhib. reorum. si quis reum.
malè ergo faciunt officiales, qui dant cum fideiu-
bent personã pro persona: quia in hoc casu fideius-
sio nulla. sed in hoc caueant vtrũ accusatus sit com
mittẽdus fideiussoribus, & pœnam statuant quam
promittat fideiussor, si non representat. vt ff. de cu-
stodi. & exhib. reo. l. j. & l. diuus. & l. si quis reum.

De actione ex stipulatu, quæ interponitur pro
vitio, vel pro morbo seu euictione quando res ali-
M qua venditur, Rubric.

1 *Seruus si fur sit: an animi uitium sit.*
2 *Stipulatio an teneat si emptor uen. ditori dixit tu promit tis mihi furem non esse.*
3 *Actio ex stipulatu quæ interponitur pro uitio, &c. ad hoc ut competat: quot necessaria sint.*
4 *Libelli in tali actione quomodò formentur. cum sequen.*
6 *Actio propter uitia, an sit utilis uel necessaria.*
7 *Venditor in tali casu an compellere cauatur de dupla: uel dare fideiussorem: ne res euincatur.*

Lex bonita

A 8 *Lex bonitatis. de euictionibus cùm loquatur de actione ex stipulatu: quare ibi ratio alluuionis habetur.*
9 *Triplum si committatur: an perpetuò ex empto agi poßit.*
10 *Laudatio authoris iure Romano, an quolibet tempore fieri poßit.*
11 *Venditori præsenti in iudicio, an denuntiandum sit: si sciuit quæstionem moueri.*

DE DVODECIMA actione ex stipulatu
videamus, quæ interponitur frequentissimè à
venditore librorum, vel animalium, vel aliarum re-
B rum, vel prediorũ venditores enim promittũt sępiùs
de vitio & euictione: de qua actione loquuntur mul
ta iura. ff. de euictionib. l. si fundus. & l. euicta. §.
duplæ. & si seruus. & l. si seruum cuius. & l. si rem. §.
duplę. & l. si emptori. & l. si ita. & l. quia dicitur. &
l. emptori. & multæ leges in eod. titul. ff. de euicti. ff.
de ædil. edict. l. sciendum. §. dictũ à promisso. Quali
ter autẽ posset esse vitium in seruo vel in animali: vel
morbus in libro, vel in prædio notaui suprà in tra-
ctatu prætoriarum de redhibitoria. Vitia enim sunt
propriè animi, & cadunt in seruis & animalibus, pu
C ta, si seruus sit fugitiuus vel erro. vnde de his duo-
bus vitijs oportet, quòd vẽditor nominatim caueat
ad hoc vt agatur redhibitoria, vel ex stipulatu: aliàs
ageretur ex empto sicut agitur pro morbo corporis
aut corporis & animi. sicut & hæc, & habes ff. de
ædili. edict. l. ob quæ vitia. †. animi. & §. in summa.
1 *Quæstio.* † Quid autem si seruus sit fur: nonnè est
vitium animi? certè sic. quare ergo de fure non caue
tur in l. illa, ob quæ. sed tantùm de errone & fugiti-
uo? Respondeo: quia maius vitium est esse fugi-
tiuum quàm furem: cùm fugitiuum nobis habere
D non expediat: furem autem sic: vt ff. de action. empt.
2 l. Iulianus. § j. † *Quæstio.* Sed quid si emptor dixit
venditori: tu promittis mihi furem non esse: vel
quando dixit promittis mihi de vitio, scilicèt furti,
quod non sit fur: nunquid stipulatio tenet. Respon
deo sic: videtur interesse venire: vt ff de euiction. l. si
ita quis stipulanti. & argumen. ff. de pact. l. non im-
possibile. de fugitiuo ergo ideò ponitur & de erro-
ne: quia emptor ignorans seruũ fugitiuum agit, nisi
fuit sibi cautum per stipulationem quòd fugitiuus
nõ sit: vt ff. de dol. except. l. apud Celsum. §. Item La
E beo. de seruo fure non agit etiã si ignorãs: quia de-
buit scire illum furẽ: ex quo erat seruus: vt notaui s.
3 de actione quanto minoris ciuili. † Vnde ad hoc vt
actio ista competat, tot sunt necessaria. In primis, q
contractus interueniat. Secundum, quòd stipulatio
sequatur. Tertium, quòd vitium inueniatur vel mor
bus: vel etiam quòd sequatur euictio. qualiter res e-
uincatur non euro prosequi: quia notatur plenè in
summa domini mei. C. de euict. quòd ista sint neces
saria probatur ff. de ædili. edict. l. j. §. causa. & pro-
bant etiam iura prædicta: & illa quæ notaui supra
F de ædili. acti. & de redhibitoria, & quantò minoris.
Quę autem dicatur vitia, & qui dicantur morbi: le-
gitur ff. de ædil. act. l. j. §. penul. & vlti. cum legib. se-
quen. Vnde in hac actione illas easdem positiones
faciat actor & reus, quas facit in hac redhibitoria
vt ibi dixi. In hac autem actione cõcipi. actor libel.
4 sic. † *Libellus.* Ago ego R. cõtra M. qui cùm vendi-
disset mihi talem equũ, & promisisset mihi de vitio
& morbo & euict. & ille equus habeat tale vitiũ, vel
morbũ habet: quia calcitrosus vel galosus: vel quia

G est mihi euictus. vnde ago contra ipsum ad meũ in-
teresse, quod æstimo xx. propono certi condictionẽ
ex stipulatu: vt ff. de ædili. edict. ædiles aiunt. & l. bo
uem. Si autem seruus fuit venditus vel liber vel fun
5 dus dicat sic. † *Libellus.* Ago ego R. cõtra M. qui vẽ
didit mihi Stichum vel codicem vel talem fundum:
& promisit mihi de morbo, vitio & euictione qui
seruus fugitiuus, est vel erro: vel codex est mendax
pro maiori parte: vel fundus ille producit herbas pe
stibulas: vel illa sunt euicta, propter quod mea inter
sit in viginti: ideò illa viginti peto: propono certi cõ
H dictionem ex stipulatione. † *Quæstio.* Sed illud quę
6 ritur. nam non videtur quòd actio ista sit vtilis vel
necessaria: & sic superuacuò fuit inducta: nã & pro-
pter morbos & vitia etiam si non promittatur, agi-
tur: & si euincatur, agitur ex empto de euicti. vt ff. de
ædili. edict. ob quæ. §. penul. & vlti. & C. de euict. l.
non dubitatur. cùm ergo locum habeat redhibito-
ria quanto minoris res est, quæ est prætoria: vel quã
to minoris empturus essem, quæ est ciuilis, de qui-
bus supra diximus in specialibus rubricis: quare er-
go fuit inuenta ista? vel quare compellitur promit-
I tere, cùm committi non possit: & ideò interponen-
da non est: vt ff. de procur. l. non cogendum. & ff. vt
leg. no. caueat. l. hęc stipulatio. Respõdeo: multum
fuit vtilis & necessaria actio ex stipulatu: in multis
enim casibus fuit necessaria & propter multa: nam
ecce si aliquis sciens emit fugitiuum vel morbo-
sum, vel rem alienam: etiam si appareat vitium,
vel morbus: vel res euincatur: omni emptor destitui
tur auxilio. verùm si fuit sibi cautum per stipulatio-
nem agitur: vt ff. de doli exceptione. l. apud Celsum.
§. item Labeo. & C. de euict. si fundum sciens. Item
K necessaria propter quędam vitia, scilicèt, fugitiui &
erronis, propter quæ non ageret redhibitoria: li-
cèt agatur ex empto, nisi stipulatio interuenisset: vt
ff. de ædili. edict. l. ob quę vitia. §. animi. & §. in sum-
ma. & l. sciendum. §. dictum. Item est vtilis actio
ex stipulatu propter illud: quia si agit ex empto
venit tantùm interesse & in simplum. si agit ex sti-
pulatu fortè veniet duplum vel triplum vel quadru
plum quod fuit promissum. Item in stipulatione po
tuit esse fideiussor vel pignus quæ in actione ex
7 empto non veniunt. † *Quæstio.* Sed nunquid ven-
L ditor iunctus compellitur cauere de dupla vel da-
re fideiussorem, ne res euincatur? Respondeo, non
compellitur de dupla præstanda, nisi pro rebus pre-
tiosis: puta si margarita vel vestis serica vel or-
namenta pretiosa: vt ff. de euictio. emptori. & sic
talia mobilia accipio pretiosa. Quid enim de re-
bus immobilibus: fortè quodlibet immobile acci
pio pretiosum: quia rei mobilis vilis atque abie-
cta est possessio: vt ff. de acquirend. possession. l. si
rem mobilem. In alio etiam casu tenetur cauere
de dupla: si consuetudo loci hoc inducit: vt ff. de
M actio. pigno. l. si pignori. §. si creditor. fideiussorem
autem dare non cogitur, nisi euictio immineat in
limine contractus. vt ff. de pericu. & commod. rei
vendit. l. penul. si ergo non compellitur promittere
duplum, nisi vt dictum est: quid operatur hæc sti-
pulatio: cùm etiam simplum veniat in actione ex em
pto: immò plus: quia ibi venit singulare interesse: vt ff.
de act. empt. l. j. quod in actione ex stipulatu nõ est,
cũ sit psonalis: & in nulla personali stricti iuris prę-
terquã si sit arbitraria, iuratur in litẽ: vt ff. de in litau

A vbi sit:vt ff.de euicti.l.si ideò.§ pręsenti.& l.si dictū.
§.si præsenté.& ff.quod vi aut clam.l.j.§. sed Aristo,
1 & l.vim facit. † Quæstio. Sed nunquid præsenti ven
ditori in iudicio est denuntiandum si sciuit quæstio
nem moueri:videtur quòd non:vt ff. de action. em-
pti l.j.contraria tamen sunt argumen. ff.de euicti.si
ideò.§.præsenti.& ff.de adulte. denuntiasse. Respó
deo satis credo venditori denuntiandum:licèt enim
venditor sciat:tu tamen denuntiare teneris: sicut &
aliâs optimum simile induco in seruo iusso reddere
rationes:licèt reliqua reddat:non tamen liberatur,
B nisi rationes reddat hæredi:vt ff.de liber.leg.non so
lùm nostrū.§.is qui reddere rationes. Sed licèt aga-
tur de euict.vel ex empto: vel ex stipulatu: attende
tamen ad quid agatur,considera tamen primò qua
re res euincitur:aut ideò quia creditor est qui euin-
cit:tūc agit ex empto,vt obligatio dissoluatur: vt ff.
eod.euictus.si autem euincitur à domino:tunc agit
ad totū interesse,& ad duplum & ad quadruplum
si promissum fuerit:vt dictum est.In omni casu recu
perat pretium emptor à venditore non ab euincen-
te: vt C.de euicti. super empti.& C.de rei vendica.
C mater.contra C.de vxorib. militum.l. vlti.in fi.sed
ibi quia pretium versum erat in vtilitatem vendi-
cantis.

De actione ex stipulatu, quæ datur hæredi con-
tra legatarium,qui plus recepit,quàm lex falcidia
patiatur, Rubric.

1 *Actio ex stipulatu quæ datur hæredi contra legatarium &c.ad hoc ut procedat,quot requirantur.*
2 *Cautioni & satisdationi antequam hæres legatū soluat licèt locus sit:tamen & post legata soluta huiusmodi etiam satisdatio & cautioni locus erit.*
D 3 *Legatarius si postquam legatum recepit,satisdare nolit: qualiter cogetur,ac ipsi hæredi consulatur.*
4 *Positiones actoris & rei in tali actione.& nu.5.*
6 *Libellus in tali actione quomodò fiat.*

DE tertiadecima actione ex stipulatu videamus
per quam consulitur hæredi quotiès legatarius
petit ab hærede legatum:& dubium est vtrum falci
dia locum habeat, debet promittere & satisdare le-
gatarius hęredi,vt quod amplius accepit nomine le
gati,quàm patitur ratio legis falcidiæ quod hæredi
restituat: vt ff.si cui plus quàm per legem falci. lega
E tum esse dicatur.l.j.§.j.& l.nisi.§.hæc cautio.sed sti-
pulatio & satisdatio locum habēt in donationibus
causa mortis:vt ff.eod.l.j.§.hæc stipulatio,& non so
lùm pręstatur hæredi imò etiam præstatur fideicom
missario seu legatario, si ab eo relinquatur legatū:
vt ff.eod.j.§.in quibusdam.nisi malit legatarius cir
cuitu sublato hæredi caueri:vt ff.e.videamus. Item
pręstatur hæc cautio & satisdatio nó solùm si dubi-
tatur de leg falci.hæredi debita: sed si dubitatur an
locúm habeat portio patrono debita,quæ est hodie
tertia.per l.insti.de succes.libe.sicut probatur ff.eo.
F l.j.§.interdum. † Vnde ad hoc vt actio ista compe-
1 tat,tot sunt necessaria ferè, quot sunt necessaria in
actione ex testamēto,sicut ibi diximus.Est & aliud
necessarium quod dubium sit an lex falcidia locum
habet. Cæterùm si certum est legem falcidiam lo-
cum non habere:quia pręter legata tantùm erat in
bonis,quòd sufficiat hæredi ad falcidiam: huic sti-
pulationi & satisdationi locus non est: vt ff.eod.l.j.
§.j.etiam si certum sit legem falcidiam locum habe
re:vt ff.eod.l.ij.§.si in plures.Secundum est necessa-
G rium,quòd hæres offerat legatum integrum si satis-
dationé vult sibi præstari à legatario:aliâs non pręs-
stabit legatarius hanc satisdationem: imo eligētur
arbitri ad ineundam quantitaté bonorū:vt legata-
rius cósequatur legatū:quatenus patitur ratio legis
falcidiæ & sic vocātur oēs legatarij & fideicómissa
rij:sic tamé vt si nó vocarētur absentibus nó præiu-
dicaretur:vt ff.eod.l.j.§.Marcellus.denuntiatur etiá
creditoribus,vt de iure suo probent coram arbitris
illis vt ibi dicitur. Tertium, quòd testamentum sic
tale,in quo falcidia locū habet:aliâs si sit talis perso
H na in cuius bonis cessat falcidia: puta, quia miles,
vel quia testator prohibuit quartam deduci, cessat
hęc satisdatio:vt ff.e.l.j.§.in quibusdam.& C.ad le-
gem falcidiam.in testamento.& in authen.sed cùm
testator.quę est in corpore authe.de hæred. & fald.
col.j.sed licèt miles habeat hoc priuilegium: non ta
men habet hoc veteranus, licèt decedat infra annū
missionis:vt ff.ad legem falcid.l.ad veterani. & l. si
post missionem.& l.si impubes. Oppositio.Sed vide-
tur vt trebellianū habeat locum:vt ff.ad trebe.l.j.§.
vlti.Sed fortè aliud in quarta trebellianica.Vel me-
I lius alia remedia trebellia.locum habent.s. vt coga
tur adire & restituere: & quod actiones transeant:
non autem habent locum quò ad quartam:quia nó
esset ratio quare non haberet locum lex falcidia,tre
bellianū habebit locum. Oppositio. Sed videtur ho-
die iure nouissimo quòd habeat locum falcidia in te
stamento militis.vt in authē.de hære.& falci. coll.j.
§.vlti.Respond.quod ibi dicit de milite, intelligas
quando fuit miles institutus in testamento alicuius
priuati:non quando miles fecit testamentum.Sed li
cèt cessat satisdatio propter falcidiā, tamen non ces
K sat fortè si dubium sit de ære alieno, ꝙ primò debet
deduci, & propter pretia libertatum, quę etiam pri-
mò deducenda sunt:vt ff.eod.l.j.§.in quibusdam.&
C.ad leg.falc.l.in imponenda.& C. de iure deliber.
sancimus.§.licentia. Quartum, ad hoc vt cómitta-
tur cum effectu, quòd res legata sit in rerū natura,
alioquin non cómittitur stipulatio,nisi dolo legata
rij res illa pereat.vt ff.e.l.j.§.vlti.& l.etiam. & l.nisi.
Quintum,ꝙ ad hoc vt satisdatio ista pręstetur à le-
gatario, ꝙ magna res vel quantitas sit sibi relicta:
alioquin si minima vsq; ad x. aureos non pręstatur
L hęc satisdatio,sicut diui fratres in personam Pópeię
Faustinę rescripserunt.ff.eod.l. iij.§. quamuis. licèt
aliâs minima summa appellatur vsque ad duos au-
reos:vt ff de dolo.si oleum.in fi. & l.id est. Sextum,
quòd non sit fiscus legatarius: ille enim non satis-
dat,nec cauet:sed perindè conuenitur ac si cauisset:
omnes autem alij legatarij quicunq; sint cuiuscúq;
sint dignitatis satisdant:vt ff.eod.l.iij.§. item scien-
dum.Sed si quæris quę sit ratio,quare nó cauet? Re
spondeo:hęc cautio & satisdatio:ideò interponitur:
quia potest fieri non soluendo, is cui legatum solui
M tur:vt ff.eod.l.j.§.hęc stipulatio.at fiscus est semper
idoneus & soluendo.ff.de fun.dot.l.iij. Vnde cùm
cesset hæc causa:ideò cessat & hęc cautio.Item not.
quòd licèt cautio & satisdatio pręstetur pro restituē
do illo,quòd vltra falcidiam recepit legatarius: ta-
men si totum legatum appareat reuocandum: vel
propter æs alienum,vel propter alia totum reuoca-
bitur ex hac stipulatione: vt ff. eod.l.j. §.hęc verba
2 stipulationis.† Quæstio. Ité not.ꝙ licèt videatur esse
locus huic cautioni & satisdationi, antequā hęres

TRACTATVS SINGVLARIS ET AVREVS DE OFFICIO Iudicis: Qui quintum ordinis iudiciarij tractatus D N. ROFREDI BENEVENT. locum occupat, exorditur.

De officio Iudicis, quod loco actionis pro-
B ponitur, Rubrica.

1 *Iudicis officium cùm sit latißimum: an actio esse dicatur.*
2 *Iudicis officium cùm sit subsidiarium auxilium quomodò actioni deseruiet.*
3 *Iudicis auxilium quomodò actioni deseruiat.*

XPLICVIMVS
per Dei gratiam per or-
dinem arborem actionũ
secundum quod domi-
nus Io. tractauit per or-
C dinem ponẽdo naturas
omniũ actionũ positio-
nes actoris & rei: & li-
bellos, & etiã quæstio-
nes notando, quibus li-
belli reprobentur: & quibus etiam debeant appro-
bari: tractauimus etiã de multis actionibus de qui-
bus dominus Ioan. in arbore actionum mẽtionem
fecit. verum quia multa sunt iura, quę licèt non sint
actio: instar tamen actionum obtinent, sicut est offi
cium iudicis, bonorum possessiones: & senatuscon-
D sulta: ideò de illis tractabimus: quia ferè operantur
idem quod operantur aliæ actiones: post certamina
iudicij vsq; ad finem singulariter prosequamur. Sed
licèt iudicis officium latissimum sit, & ad multa pos
sit extẽdi: tamẽ hic de officio iudicis dicimus, quod
loco actionis proponitur. † *Quæstio.* Ecce in primis
quæritur, cùm officium iodicis sit latissimum: vt ff.
de iurisdi. om. iudi. l. j. & ad multa extendatur, an sit
actio? dominus M. & sui sequaces admittunt quòd
sic. & his rationibus hoc probant. In primis: quia
E idem operatur officiũ iudicis, quod actio: ita enim
si cõcipiam libellum proponendo officium iudicis
sequatur condemnatio in multis casibus: vt in hac
eadem rubric. dicemus, sicut & si proprium nomen
actionis. Item actionis, verbo officium iudicis con
tinetur: quia continentur stipulationes damni infe
cti & legatorum, quę solo iudicis officio interponũ
tur, & petuntur interponi: vt nota. suprà in speciali
rubric. de damno infect. & de prætorijs stipula. hoc
habetur. ff. de actio. & obliga. l. actionis. Item legi-
tur. ff. de rei vend. l. j. quod per rei vendicationem di
F rectam non petuntur filij, sed alijs actionibus: puta
notione prætoria, id est, officio iudicis. Item l. dicit:
quòd si alia actio superest: actio de dolo non datur
vt C. de dolo. l. de dolo. & ff. de dol. l. j. §. ait prætor.
& si supersit officium iudicis per quod datur restitu
tio, non datur de dolo. vt ff. de do. l. j. §. idem Pom-
ponius. ergo officium iudicis est actio: domino ta-
men R. & domino Ioan. & domino meo visum est,
quòd officium iudicis non sit actio: & in primis pro
bant ex diffinitione actionis. Nam actio est ius per
persequendi in iudicio quod mihi debetur: vt instit.
de actio. §. j. quod in officio iudicis, non est. Item in-
H ducunt. ff. de minor. ꝙ si minor. §. vlti. ex hoc edicto
nulla propriè proficiscitur actio: sed totum hoc pen-
dẽt ex prætoris cognitione: & certum est, quòd mi-
noribus datur restitutio officio iudicis: nec obstant
argumen. à M. inducta operatur officium iudicis
quantum & actio: ergo est actio. non sequitur. nam
& ratihabitio operatur quantum & mandatum: vt
C. ad Maced. l. vlti non tamen est mandatum: quia
ex ratihabitione oritur actio negotiorũ gestorum:
vt ff. de nego. gest. Pomponius si negotium. ex man
I dato oritur mandati: vt ff. manda. si procuratorem.
§. mandati actio. Item nec obstat quòd actionis, ver
bo cõtinetur officium iudicis. verum est si actio lar-
gissimè accipiatur: si autem strictè non est simile: a-
ctio in rem dicitur actio generaliter strictè i non tã-
men est actio: quia agimus cum eo actione in rem,
qui nullo iure est obligatus nobis: vt institu. de acti.
§. j. & ff de action. & obligati. l. actionis. sed tamen
propriè petitio dicitur: vt ff. de action. & obligati. l.
actio. nec obstat etiam quod opponitur ff. de dolo. l.
ij. & ff. de mino. l. in causę. vbi dicitur, & si alia actio
K &c. quia ibi fuit facta simplex relatio: vt & ibi cru-
cifixus est Iesus: & alij duo nequam cum eo: ipse ta
men non fuit nequam. & alibi, eadem mulier quæ
damnauit saluauit. & eadem herba crescit in horto
meo, quę crescit in tuo, & hoc etiam per iura legitur
in authen. qui semel actionem proponit. & aliud ei
anni spacium indulgetur: non tamen præcessit an-
nus. Item simile ff. de procu. non solùm. §. quęritur.
Item simile in authen. de manda. princip. §. oporter.
colla. iij. ibi in illo verbo, oportet igitur collatores
L &c. & authen. vt defuncti seu fener. in princ. vbi dici
tur milites & alios plurimos seruos: & tamen miles
non est seruos: vt C. qui mili. non possunt, super ser-
uis. & ff. ad Velleia. l. hæ actiones. & ff. de excu. tut.
sed & reprobari. §. si autem. & ff. de dona. inter vir.
& vxor. l. iij. § seruus. *Quæstio.* Si tu quæras quare
officiũ iudicis non sit actio? Respondeo: ideò quia
quãdo illud imploro pro singulis causis pro quibus
habet locum: vt infra dicemus: recurro ad dominũ
refugium ad vltimũ auxilium, & ad emendicatum
suffragiũ: & est in potestate iodicis denegare mihi
M vel cõcedere. At quãdo actionẽ propono auxilium
mihi competens de persona mea non aliundè. vnde
siue velit siue non: oportet, ꝙ iudex tanquam mer-
cennarius dominę suæ actioni meæ deseruiat: vt C.
depositi. l. iij. ff. de rei vendi. l. officium. & l. qui resti
tuere. & ff. quod metus causa. l. metum. §. ex hoc edi
cto. Item vide absurdum quod sequeretur si officiũ
iudicis esset actio: quia iam ipse sibi seruiret: cùm of
ficium iudicis teneatur actioni seruire: vt dictũ est.
Videamus ergo singulos & collocemus eos sub sin
gulis rubricellis vbi locum habeat & proponatur

A iure actionis, vt euidentios pateat intellectus. Et in-
primis videamus quoties intenttatus pro alimentis:
cùm causa alimentorũ sit fauorabilis: vt C. de fidei-
2 commiss. l. j. & ff. de transactionib. cùm hi. † *Quæstio.*
Item quomodò officium iudicis cùm sit subsidiariũ
auxilium deseruiet actioni: vt s. dixi. & probatur ff.
mandati. l. j. l. idémq;. §. ij. & ff. famil. ercisun. & pu
to officio. & ff. de eo quod certo loco. l. ait vtique. §.
nunc de offic. sed & s. diximus de actionib. & sic de
officio iudicis diximus: quare ergo intitulatur rubr.
specialis de officio iudicis? Rñd. officiũ iudicis la-
B tissimũ est, & ideò sapientissimũ: & nõ dixit longis-
simum. quia vix longũ inuenies sapiẽtem iuxta Sa
lomonem. nam vix vir paruus humilis: vir longus
cum satione: & ideò in longo nõ est sapientia: quia
stultitia sicut & longitudo in infinitum extenditur.
at qui latissimus est omnium circuncirca conspicit:
vt ff. de iurisdictione om. iudic. l. j. Et licèt ad multa
extendatur: hic tamen non tractatur nisi de officio
iudicis, quod loco actionis proponitur. Instit. enim
de offici. iudic. non tractatur de hoc, sed tractatur
quomodò officium iudicis deseruiat actioni: sicut
C patet in omnibus exemplis positis in rubric. † *Quæ-*
3 *stio.* Sed illud quæritur quomomodò officium iudi-
cis deseruiat actioni. Respondeo: deseruit: quia nisi
officium iudicis esset nec actio posset intentari: nec
ita procedi nec in ea pronuntiari nec mandari exe-
cutioni: nam parum esset iura in vrbe constitui, nisi
essent constituti qui iura defenderent: vt ff. de orig.
iuris. l. ij. §. post originem. & sic in omnibus casibus
vbi officium iudicis proponitur loco actionis neces-
sarius est libellus. Quanto autem tempore duret of-
ficium iudicis, quãdo loco actionis proponitur: dic
D vt not. s. in fi. edictorum. in rub. de præto. stipu. in fi.
Item quomodò officium iudicis cùm sit subsidia-
rium auxilium cum & alia multa auxilia inuenian
tur: & quando competat in subsidium: dic vt not. s.
in tractatu ciuilium in rub. de actio. in factum sub-
sidiaria. in fi.

De officio iudicis quo petuntur ali-
mensa, Rubri.

1 *Alimẽta à patre & matre quomodò filius petere possit.*
2 *Auus maternus an nepotem ex filia alere cogatur.*
3 *Maritus si nullã recepit dotem: an uxorẽ alere teneatur.*
E 4 *Alimẽtorum petitio in persona filij: uel patroni: uel alio*
rum: ad hoc ut locum habeat: quot interuenire de-
beant.
5 *Pater an negare poterit illum qui alimenta petit: esse fi-*
lium suum.
6 *Alimenta qualiter præstari debeant.*
7 *Alimentorum nomine quid contineatur.*
8 *Patronus si recepit pecuniam pro operis futuris: an ex*
toto ius patronatus amittat.
9 *Alimenta si sint legata uel constituta inter uiuos: nun-*
quid petantur. Item si detur alicui aliqua res: uel ali-
F *mẽta præstentur: nunquid alimenta peti possint.*
10 *Positiones actoris & rei in tali actione. & nu. 11.*
11 *Libelli in tali actione quomodò concipiantur. cum pluri-*
bus sequen.

CVM alimenta petantur officio iudicis: videa-
mus in primis quæ sunt personæ quæ possint &
debeant petere alimẽta: & à quibus personis petan-
tur alimenta: ecce filius petit alimenta à patre: siue
sit in potestate: siue emãcipatus: nepos ab auo: pro-
nepos à proauo: & sic de cæteris per virilem sexum
G descendentibus & ascendentibus. Item filius à ma-
tre maximè si sit vulgò quæsitus. Item & hi petunt
alimenta pater à filio: auus à nepote: proauus à pro-
nepote: mater à filio: sicut hæc probantur. ff. de libe.
agno. l. si quis à liberis. §. j. & ij. & C. de alend. liber.
à paren. l. j. & ij. Item neptis ab auo materno. Item
filia à patre: vt ff. de liber. agno. l. si quis à liberis. §.
idem rescripsit. duobus ergo modis filij petunt ali-
mẽta, si sint nati ex legitimo matrimonio, vel ex cõ
cubina vnica & in domo. cæterùm ex damnato coi-
tu quæ appellatur illicitus: puta nascuntur ex ama-
H sia cùm habeat quis vxorem: puta nascitur: quia cõ-
traxisti matrimonium cum aliqua cõsanguinea: pu
ta est filius sacerdotis. isti enim filij alendi non sunt:
vt in authen. quib. mod. natu. effic. sui. §. si quis. col.
vij. Isti tales filij illiciti ab omni beneficio excludũ-
tur. & si aliquis habuit filios legitimos, illi soli suc-
cedent patri etiam viuenti & sui iuris efficiũtur: ale
re tamen debent patrem: nam licèt peccauerit & in-
dignus sit, pater tamen est: vt in authen. de incest. &
inutil. nupt. col. ij. Naturalis ergo filius & licitus: pu
ta natus ex concubina, quam habuit vnicã & in do
I mo, ex indubitato affectu petet alimenta à patre: &
pater ab eo. Petet etiam frater alimenta à fratre suo
ligitimo & naturali, si superest: si autem quis habue
rit plures concubinas nati ex illis præter primum ali
menta non petet: quia sicut vna vxore ducta aliam
non potest quis superinducere: ita postquam quis
habet concubinam aliam non habeat: vnde posteà
nati sunt illi illiciti: vt in authen. quib. mod. natura.
effic. sui. col. vj. § si verò effusa. & §. si quis autẽ. vul-
gò autem quæsitus filius à matre petet alimenta ni-
si sit illustris: vt C. ad sena. consul. orfic. si qua illu-
K stris. & hoc ideò in matre: quia certa est, etiam si vul
5 gò pariat: vt argu. ff. de in ius voc. quia † *Quæstio.*
Sed quæritur quomodò filius petet alimenta à pa-
tre & matre, sicut superiùs dictum est? Item quomo
dò petet alimenta filius à patre auo & proauo. ab
omnibus ergo simul alimenta petentur. Respõdeo,
ita intelligas: quòd filius petat alimenta primò à patre:
cæterũ si pater nõ superest, vel supest, & pauper sit:
tũc petet à matre. Idem in auo & proauo: vt ar. in au
then. vt lice. mat. & auiæ. §. illud quoque. coll. viij. &
ff. de libe. agn. l. pen. vel aliter vtroq; existente & eo
L dem tempore petet filius alimenta ab vtroque sed
diuersis temporibus, à matre petet vsq; ad trienniũ,
donec lacte viuit: à triennio. s. petet à patre: vt C. de
patr. pos. l. nec filium. sed plerique prudentes nota-
uerunt, quòd etiam infrà triẽnium: donec est penes
matrem, quòd alatur expensis patris, scilicet, quòd
pater dabit alimenta matri, sicut daret nutrici. modi
ca tamen impendia: sicut lactis & castanearum &
aliarum rerum patri non imputantur. ita etiam in-
telligit dominus meus: & adducunt leges ff. de libe.
agn. l. si quis à liberis. §. si mater. & hoc intellige stã
M te matrimonio. cæterũ secuto diuortio: aliter alimẽ-
ta præstãtur: nam si pater causam diuortij præstitit,
& mater ad secundas non venerit nuptias, apud ma
trem aletetur patris tamen expensis. idem econtrà,
nisi fortè pater vel mater sit pauper: tunc enim à di-
uite petent alimenta, & apud eum morabuntur: vt
vt in authen. vt lib. mat. & auiæ. §. illud quoq;. col.
2 viij. & ff. de libe. agno. l. penul. † *Quæstio.* Item quę-
ritur: in eo quod dicitur, quòd auus maternus cogitur
alere nepotem ex filia: vt ff. de libe. agno. l. si quis à li
beris. §.

A beris.§.itē diuus Pius.at in e.xi.l.pe.dicitur,ꝙ onus
liberorū qui nascūtur ex fœmina patri nō auo perti
net:nā & immunitas data tibi & posteris ad natos ex
fœmina nō pertinet:vt ff.de iu.immu.l.j.patrē enim
tantū respicit onus alimētorū,quæ filijs exhibenda
sunt:& auū paternū:vt ff.fam.erc.l.si filia.§.si filius.
& l.si maritus. Respō.l.pe.de qua oppon.ff.de lib.
agno.tollit contrarium. nam ita dicit, non quemad
modū masculinorū onus ad nos pertinet:ita & in fœ
minis:nā manifestū est,ꝙ filia parit nō auo sed patri
suo.i.marito suo esse oneri,nisi pater aut non sit su-
B perstes aut egenus sit:& sic secundum quòd lex illa
distinguit,intelligas quod legitur in eod.tit. si quis
à liberis.de auo materno. Item petet alimēta,patro-
nus à liberto:vt ff.de libe.agno.l. si quis à liberis.§.
solent. Item petet etiam à liberta:vt in prædict.l.§.
si quis à liberta. Item liberi patronorum petent ali-
menta à liberto:vt in prædict.l.§. si libertum. Item
pater & mater patroni,si patronus & filij eius non
supersunt,petent alimenta à liberto,si diues sit:& ip
si pauperes:vt in prędicta l.§.vlti.si enim filius patro
ni & nepos supersunt,& diuites sint:primùm ab illis
C sunt alimenta petenda:sed licèt patronus petat à li-
berto:à libertis tamen liberti nō petet: vt ff.de libe.
agno.l.si quis à liberis.§.si quis liberti liberto.& est
arg.ꝙ à vasallo vasalli mei fidelitatē nō petā. Item
libertus à patrono nō petet alimēta:vt ff.de liber.a-
gno.l.alimēta. Et sic his argumētis,dico dñm petere
alimēta à vasallo, vasallū à dño.in bonis enim vasal
li & liberti superstitis nullū omninò ius quò ad ali-
menta habet patronus vel eius filius, nisi in summa
deducatur egestate:vt ff.e.l.vlt. Itē petet alimēta pu
pillus à tutore:vt ff.vbi pupil.ædu.debe.l.j.& per to
D tū.& C.de ali.pupil.præstā.l.j.& ij.de admi.tut.l.cū
plures.§.cū tutor. Itē petet alimenta vxor à marito:
sed lex modificat secundū quātitatem dotis:vt ff.so
luto matrimo.si cùm dotem.§.si autē.& concordat
ff.de iure do.dotis fructus.& C.de iure do.l.pro one
ribus.& ff.de doli.except.l.vltim.& ff.fami.ercisců.
3 si filia.§.si filius.& l.si maritus.† Quæstio.Sed quid si
maritus nullam dotem recepit nunquid alet vxorē?
Certè iure fori respōdit dominus meus, ꝙ non:sed
iure poli sic:adeò ꝙ potest excōmunicari maritus.
cùm enim sint duo in carne vna:nō debet pars satu-
E rari & alia esurire. Item petet alimenta patronus ec
clesiæ à prælato ecclesiæ:vt extra de iur.patr.c. vlti.
Item petet alimēta ille qui donauit res suas tibi, vt
annua alimenta sibi præstares:sed hic agitur condi
ctione ex lege:vt C.de do.quæ sub modo.l.j.omnes
autem prędicti petant alimenta sibi præstari officio
4 iudicis.† Vnde ad hoc vt locum habeat petitio ali-
mentorum in persona filij vel patroni vel aliorum
oportet quòd ista interueniant. Primùm, quòd non
neget illum filium vel libertum:si enim negat, non
dabit alimenta antequàm constet illum filium vel
F libertū esse:de hoc summaria fiet cognitio, scilicèt
an sit filius:vt ff.de agno.liber.l.si quis à liberis.§.si
5 vel parens.& §.solet.† Quæstio. Sed nunquid pater
semper poterit negare illum esse filium?Certè si hoc
est,nunquā pater dabit alimenta:quia semper hanc
exceptionē opponet:non es filius. Respondeo: non
semper potest negare.nam si maritus continuè stete
rit cum vxore,& fuit in possessione filiationis: licèt
pater neget illum filium:nihilominùs tamen dabit
alimenta,vt ff.de agno.liber. si quis à liberis.§.si cō

G stiterit.& l.quis neget.& argu.ff.de dona.l.donatio
nes.& ff.de quęstionibus.l.j.§.nec facili.& C.de nu
ptijs.l.si vicinis.& per constitu.factam à diuo Adri.
vt ff.de libe.agno.l.siue.§.quia.si autem diuortium
interuenit:& filius iam natus est, idem est. si autem
diuortium interuenit:& mulier est prægnans:habet
locum senatusconsult. Plaucianum, quod propter
duas species factum fuit. Prima vt parentes agno-
scant filios.i.quòd agnoscere debent. Secunda pro-
pter illos qui partum falsum subijciunt, id est,vt oc
currant fraudi illorū qui partus falsos vellēt subij-
H cere.occurritur enim eis per denuntiationes factas
à muliere viro: quia dicit se ex eo esse prægnantem.
Item propter renuntiationem factam à marito vxo
ri,scilicèt,quòd non sit ex eo prægnās. Item propter
custodiā apponendā circa ventrē & custodiādum
partum:propter quæ facta sunt alia duo senatuscō.
Primū de denūtiationibus & renuntiationibus prę
dictis,quod factum fuit à Plauciano senatore:& sic
vocatū fuit Plaucianū, quod pertinet ad prædictas
duas species,& ad filios qui nascūtur post diuortiū.
de hoc senatuscōsulto & de alijs denūtiationibus lo
I quitur l.j.ff.de agn.lib.l.siue.§.quia Paucianū.& sic
Plaucianū non loquitur de partu supposito:quia de
partu supposito loquitur l.ff.ad l. Cor.de fals.l.lege
Cornelia. & est in casu illo crimen illud priuatū.&
C.ad leg.Corne.de fals.l.j.& l.cū suppositi. Secundū
senatusconsultū factum fuit tēporibus diuorū fra-
trū:de quo loquitur ff.de ventre inspici.l.j. Est & ter
tium senatusconsultum quod factum fuit tempori-
bus diui Adriani,quod loquitur de partu edito cō-
stante matrimonio, vt agnoscatur à patre saltem
quantum ad alimenta.vt ff.de liber.agnoscend.l.si-
K ue.§.quia Plaucianum. Secundum, quòd ille qui
petet alimenta non sit sibi sufficiens: si enim habet
vnde se exhibeat,tunc alendus non est:vt ff.de libe
ris agnoscendis.l.si quis à liberis.§.alimenta. Ter-
tium, quòd illa persona quæ petet alimenta, licèt
pauper sit, sit infirma:si enim sit in bona valitudi-
ne, quòd possit operari,& ex operis sibi sufficere:
alimenta præstanda non sunt. argumen. ad hoc C.
libr.xij.de validis mendi.l.vnica.ff.de libe.agnosc.
l.si quis à liberis.§.idem rescripsit. quam legem in-
telligo de illa persona, cui non sit verecundum ope
L rari. Cæterùm si sit persona cui sit verecundum ope-
rari:quia nobilis:nō credo hoc locū habere. Quar-
tum,quòd persona illa quæ petit alimenta non de-
tulisset illam personam à qua petit alimenta: vt ff.
de liber.agnos.si quis à liberis.§.idē iudex.quā dila
tionē intelligimus si grauia dāna personā delata su
stinuit:vt in auth.vt cū de app.cog.col.viij.§.si dela
tor. Quintū,ꝙ persona quę petit alimēta, nō fuerit
ingrata:vt C.de alen.lib.l.vlt. qualiter aūt psona di
catur ingrata legitur in prędi.auth.& C.de reuo.do.
l.vlt.& in auth.de nup.col.iiij.§.ingratitudinē.& no
M taui s.de acti.ingrati. Sextū,ꝙ personę illę à quibus
alimēta petūtur,supersint:& illę personę quæ petūt
eis desit:si enim mihi petēti desit:& tibi à quo peto,
nihil superest,nihil dabis: vt ff.de libe.agn.l. si quis
à liberis.§. pe. Iniquū est enim patrē egere, cū filius
sit in facultatibus:vt ff.de libe.agn. si quis à liberis.
6 §.si impubes.† Quæstio. Sed qualia alimēta præsta-
būtur? Respō.secundū modū facultatū:vt ff.de libe.
agn.l.si quis à liberis.§.si libertum.& secūdum qualita
tem personę:vt ff.de admin.tut.l.cùm plures.§.cùm

A tutor. † *Quæstio.* Item quæro quid nomine alimen
7 torum contineatur? Responden: Continétur victus
calciamentum vestimentum babitatio aqua etiam
si sumus in partibus illis vbi aqua vendi solet: vt ff.
de alimentis & cibar. lega. l. j. & l. legatis. & l. vlti. &
ff. de verbor. signifi. l. verbo victus. hoc si tractemus
de alimentis constituendis: quia fauorem continet:
verum si de alimentis minuendis, non continentur
omnia ista nomine alimentorum: vt ff. de transact.
l. cùm hi. §. qui trãsigit. Septimum, quòd si patronus
petit aliméta non sit patronus manumittens ex cau
B sa fideicommiss. nec quòd libertus sit suis nummis
redemptus, nec quòd exegerit à liberto mercedem
pro operis, scilicèt futuris. quia pro præteritis potest,
& pro futuris in causa necessitatis: puta, patronus
est pauper exigit pro alimentis: vt C. de operis liber.
l. j. & l. si quam pecuniã. & l. nec patronus. sed si exi-
gat operas patronus libertus consequitur liberam
factionem testamenti: nec enim tenetur aliquid re-
linquere patrono: vt ff. de iure patrona. sicut. & ff. de
de operis liber. l. libertus qui operarum. & C. de ope
ris liber. l. si quam pecuniam. Item quòd patronus
C sit qui non accusauerit libertum crimine capitali: vt
ff. de liber. agno. si quis à liberis. §. si quis à liberti li-
8 berto. *Quæstio.* † Illud auté quæritur si patronus re-
cipit pecuniã pro operis futuris ex toto amittet ius
patronatus: vt ff. de liber. agnosc. l. si quis à liberis. §.
si à liberti liberto. nisi in duobus casibus, quãdo cau
sa necessitatis vt dixi: & quando libertus sponte of-
fert: vt ff. qui & à quibus ma. liber. non fi. l. vltim.
si autem recipiat pecuniam pro præteritis operis:
tunc non amittit ius patronatus, nec etiam quò
ad alimenta: nec quò ad alia præterquam quia non
D succedit siue pro futuris siue pro præteritis: vt dixi
vt C. de operis liber. l. j. & l. si quam pecuniã. & l. nec
patronus. & C. de bono. posses. contra tabu. l. patro-
nus. Responden ratio est in promptu: quia quando
pro præterito tempore pecuniã recipio, nihil debeo
amittere: quia præteritas operas non possem petere.
& sic pretium videtur quasi gratis & sponte solutũ:
at quando pro futuris recipio pro illis operis quas
petere possim: vnde habẽdo pretium habeo operas:
vt argu. ff. de petitio. hæred. si rem & pretium. & sic
exactio operarum facit me patronum ius patroni
E amittere. † *Quæstio.* Item quæritur nonnè si sint ali
9 menta legata vel constituta inter viuos petuntur?
Item si do tibi aliquam rem, vt mihi aliméta annua
præstes, nonnè petam alimenta: vt ff. de alimentis &
cibarijs lega. per totum ti. & ff. de transact. l. cùm hi.
& C. de fideicommiss. l. j. & C. de dona. quæ sub mo.
l. j. Item si dono tibi omnia bona mea: nonnè à te pe
tam alimenta? videtur quòd sic: vt in Lombarda. de
dona. quæ contignatione vel leonachil fuerit. l. ij. li
cèt alio modo. l. illa intelligatur: quare ergo de istis
suprà non habuimus mentionem. Respondeo: quia
F omnes prædicti petunt alimenta officio iudicis. isti
autem & si petunt alimenta, petunt alio iure, legata
rij actione ex testamento, si inter viuos petuntur a-
ctione ex stipulatu: & ideò de istis suprà exempla no
10 taui. Istas positiones facit actor pro se. † *Positio acto
ris.* Ego dico, quòd sum filius tuus: vel pater vel ne-
pos vel pronepos vel auus vel proauus vel mater vel
filia. Item ego sum patronus vel libertus. Item ego
sum pupillus, & in tua tutela. Egenus sum. Item tu
diues es. Item mihi deest: & tibi superabũdat. Item
G infirmus sum. Item arte careo. Item bene seruiui ti-
bi. Item semper habuisti me pro filio tuo. Econtrà
11 reus vtetur his positio. † *Positio rei.* Ego dico, quòd
tu es filius Titij: & sic de cæteris. Item tu es diues.
Item tantùm habeo quantum mihi sufficit. Item tu
es bene sanus. Item bene potest operari. Item tu me
accusasti crimine capitali. Itẽ tu me detulisti. Item
propter tuam delationem passus sum magna dispẽ
12 dia. Cõcipiet actor libel. sic. † *Libellus.* Proponit R.
contra patrẽ suum, quòd cùm ipse R. sit egenus vel
infirmus quòd operis nõ possit ei sufficere: & pater
H suus sit diues, quòd sibi debeat alimenta præstare:
proponit officium vestrum domine iudex. eodẽ mo
do concipiet libellum filia nepos & pronepos con-
tra auum & proauum: sicut dictum est: & prædictę
personæ similiter concipient econtrà si ipse indigẽt
contra filiũ nepotem & proneptẽ. Patronus autem
13 sic concip. libel. † *Libellus.* Proponit R. patronus cõ
tra M. libertum suum, quòd cùm ipse R. sit egenus
& libertus sit diues, quòd sibi alimenta præstet: ad
hoc proponit officiũ vestrum domine iudex. Quod
sic rectè concipiantur libelli probat lex prædicta si
I quis à liberis. non enim apponetur in libello, quòd
patronus sit infirmus, & quòd operis non possit si-
bi sufficere: quia hoc tantùm in filio dicit lex illa. si
quis à liberis. & quare? quia patronus plus iuris ha-
bet in alimentis petendis propter beneficium liber-
tatis, qui liberto præstitit. in liberto autem ita dica-
tur sicut in filio. *Oppositio.* Sed opponitur: nam non
videtur, quòd officium iudicis possit intentari. nam
certum est, quòd alimenta prædictis personis à præ-
dictis naturali iure debentur: vt ff. de iustiti. & iure.
l. j. & institu. de iure natura. gen. & ciuil. si ergo iure
K naturali debentur, soluta non repetuntur: vt ff. de cõ
dict. indeb. Iulianus. sed ex naturali obligatione nõ
agetur: vt ff. de pact. l. iurisgentium. & ff. de fideiuss.
fideiussor obligationi. §. fideiussor. & argumẽ. ff. ad
trebe. l. facta. §. si sub conditione. & l. quamuis. quo-
modò ergo intentatur officium iudicis? Respond.
licèt ex naturali obligatione non possit agi genera
liter: tamen agitur in casibus vbicunque agetur ex
pacto nudo, & hic etiam non iure actionis: sed offi-
cio iudicis, & quare non agetur ex omni naturali.
R nd. ideò quia naturalibus obligationibus omni-
L bus ius ciuile assistit: sed istis quibus adsistit, agitur
aliquãdo cõdictione ex lege: aliquãdo ex officio iu
dicis: vt hic: & sic notat dñs meus ff. de petitio. hære.
sed si lege cõmissoria. §. consuluit. Proponit auté pu
14 pillus sic. † *Libellus.* Proponit R. pupillus cõtra M.
tutorem suum, vt sibi alimenta præstet: ad hoc pro-
ponit officium iudicis: vt ff. de alimẽtis pupillo præ
standis. l. j. & sic per ista concipies libellum in perso
nis aliorum, sed licèt alimenta teneantur præstare:
non tamen tenentur soluere æs alienum contractũ
ab ipsis personis quibus alimenta præstantur: vt ff.
M de liber. agno. l. si quis à liberis. §. parens.

De officio iudicis quo datur restitutio minori, Rubric.

1 *Actio de officio iudicis quo datur restitutio minori ad hoc ut locum habeat, quot exigantur.*
2 *Minor quomodò sui facilitate decipiatur.*
3 *Minori quomodò subuenitur mero iure: & communi auxilio.*
4 *Vlpianus quomodò in lege, in causæ procedat.*
5 *Minor an per aliam actionem restitutionẽ petere possit.*

Positio·

A 6 *Positiones actoris & rei in tali actione. & nu. 7.*
8 *Libelli in tali actione quomodò concipiantur: cum pluribus sequen.*
10 *Minori quomodò detur restitutio contra tertium: cum quo non contraxit.*
11 *Minori an restitutio detur: si decretum interueniat & authoritas uel curatoris: uel etiam prætoris &c.*
12 *Probatio an minori uel neganti minoritatem incumbat.*

SVBSEQVENTER videamus de officio iudicis quo loco principalis actionis restitutio datur minori: vt ff. de minor. l. quòd si minor. §. vltim.
B nam de officio iudicis quo restitutio datur minori vidimus & diximus suprà in tractatu prætoriarũ,
1 de rescissoria. † Vnde ad hoc vt competat, in hoc casu tot sunt necessaria. In primis, quòd aliquis sit minor xxv. annis. ita quòd tempora computes de momento ad momentum: vt ff. de mino. l. j. & l. denique. Secundum, quòd sit læsus, videlicèt vel circunuentus ab aliquo dolo dante causam contractui, vel incidenti: vel læsus sui facilitate foret: quia amisit, quod habuit: aut amisit emolumentum quod habere potuit: aut obligauit se oneri quod non incipere
C licuit: vt de mino. l. non omnia. *Oppositio.* Sed opponitur: si dolus dat causam cõtractui vel incidit, nónè iuuatur quilibet maior: vt diximus s. de actione de dolo. Quare ergo de restitutione tractamus danda minori officio iudicis. Item si dolus dat causam contractui, contractus ipso iure nullus est: vt ff. de dolo. eleganter. in princip. ergo non debet minor restitui. vt ff. de minorib. l. in causæ. Respondeo: licèt iuuetur maior propter dolum dantem causam contractui: vel propter dolum incidẽtem: vt diximus suprà de actione de dolo: minori tamen succurritur, si-
D cut & maiori præterquàm in vno casu: quia quando dolus dat causam cõtractui, & processum est ad traditionem: maior habet actionẽ de dolo: vt in prędict. l. eleganter. minor restituitur: ex quo enim restitutio cõpetit, actio de dolo cessat: vt ff. de in integr. restitu. l. diuus. & ff. de dolo. l. ij. & C. de dolo. l. de dolo. In alijs casibus iuuatur vt maior: nam si dat dolus causam contractui, & sciatur in finibus cõtractus quod non procedatur ad traditionem: & est contractus talis bonæfidei: contractus ipso iure nullus est: vnde nec minor nec maior, habet necesse aliquod
E habere auxilium. Si autem est contractus stricti iuris, quid dices? Respõdeo idem: quia ibi licèt teneat cõtractus: obstat tamen exceptio: vt C. de inuti. stip. l. dolo. & si locum habet exceptio, cessat de dolo seu restitutio: vt ff. de dolo. l. ij. ff. de minorib. l. in causæ.
2 *Quæstio.* † Item quæritur quomodò sui facilitate decipiatur minor? Respõdeo: habes multa exempla tàm in C. quàm in ff. de minor. & specialiter quãdo emit plus iusto pretio, & vendidit minori, non vltra dimidiam vel minùs: quia tunc iuuatur quilibet maior per legem rem maioris. Item non intelligas de
F modico pretio: quia tunc non daretur restitutio, si fortè res valebat. xx. minor vendidit. xviij. vt ff. de in integr. restitu. l. scio. & ff. de minor. ait prætor. § quęsitum. & l. penu. qualiter autem lędatur minor in eo quod habuit & amisit habes in C. si vt ab hæredita. absti. Item qualiter lædatur in emolumento, habes C. si vt omis. hæred. vel bonorum posses. & ff. de minorib. ait prætor. §. quęsitum. qualiter circa onus, habes ff. de minori. l. ait prætor. ideò enim ista duo exiguntur, quòd sit minor, & læsus: quia si alterum tan-
G tùm interueniat, non datur restitutio: vt ff. de iureiurand. l. nam posteà §. si minor. hoc idem dicimus in ecclesia quæ vtitur iure minoris: vt extra de in integrum resti. ecclesię vel minoris. & hæc attendas esse vera in contractibus, in delictis autem non subuenitur minori, si agatur criminaliter, siue commisis à minore, siue commisis contra minorem: nisi quatenus miseratio ætatis adduxerit iudicem ad minorẽ pœnã: vt ff. de mino. auxilium. & ff. de termino moto. l. ij. & C. si aduersus delictum. l. j. & ij. Si autem ex crimine agatur ciuiliter, si quidem conueniatur ex
H culpa siue ciuiliter siue criminaliter restituitur: vt ff. de minori. l. si ex causa. §. nunc videndum. l. Papinianus. §. si in commissum. & quod legitur in ea. l. si ex caus. §. si mulier. ibi, cùm culpa &c. i. dolo. si autem delinquit dolo & cõuenitur ciuiliter: tunc eatenus subuenitur quatenus potuit confiteri & negauit, vt habeatur pro confesso: vt in leg. aquilia in qua inficiatio punitur in duplum: vt ff. ad legem aquil. inde Neratius. § hęc actio. vel eatenus subuenitur quatenus potuit haberi pro transacto, si certa fuit quantitas pro qua potuit transigere: alioquin pro tanta pe-
I cunia transactũ præsumitur: vt ff. de minor. si ex causa. §. nunc videndum. & l. Papinianus. §. si in cõmissum. & C. si aduersus delict. l. j. alij distinguunt vtrum minor delinquat cõmittendo, vel omittendo: vt cõmittendo non subueniatur, omittendo sic: sed hæc distinctio reprobatur per legem C. si aduersus delic. l. j. & ff. de minor. si ex causa. §. nunc videndum. & §. si mulier. & l. Papinia. §. si in commissum. & hoc notat dominus meus. ff. de minor. si ex causa. Tertium secundùm Ioan. vt minor non habeat aliam actionem: si enim minori ipso iure succurritur: vt quia ha-
K bet aliam actionẽ cessat restitutio. vt ff. de minori. in
3 causæ. † *Quæstio.* Quæritur circa ista in primis quãdo minori subuenitur mero iure & cõi auxilio. Item quãdo minori subuenitur, ꝙ habeat aliam actionẽ. Respondeo: mero iure. i. purè subuenitur minori: quando cõtractus est ipso iure nullus: puta cùm dolus dat causam contractui: & statum est in finibus contractus, tũc subuenitur minori mero iure, & pro idest communi auxilio. s. maiorum: quia tàm maiori quàm minori subuenitur in casu isto: & sic illa verba communi auxilio & mero iure posita in lege illa
L in causæ. idem sonant: & vltima sunt explanatiua priorum: & omnia ferè exempla posita in lege illa hoc indicant, vel aliter communi auxilio & mero iure tutus est minor quando pupillus contrahit sine tutoris authoritate, quod exemplum statim sequitur in lege illa. in causæ. in quo casu obligatur tantùm naturaliter: vt ff. de nouati. l. j. in fi. vel quando minor habens curatorem sine ipsius authoritate cõtrahit, in quo casu nullo modo obligatur: quia non est absimilis furioso: vt C. de in integrum restituti. si curatorem habens: hìc iuuatur minor communi au-
M xilio & mero iure, quomodò communi auxilio? Respõdeo, communi auxilio minorũ: secundùm quod simile dicimus alienatio rei ecclesiasticæ sine solemnitate iuris reuocatur communi iure, scilicèt ecclesiarum. Item mulier intercedens non in casibus specialibus communi iure iuuatur, scilicèt cõmuni iure fœminarum, id est, per Velleianum, in quo ergo casu isto nulla est inter doctores dissentio, scilicèt ꝙ ipso iure contractus non tenet: quia non datur restitutio: & est ratio: quia cùm restitutio rescindat, quo-

A modò potest rescindere quod ipso iure non tenet: vt
ff. de iniusto & irrito testamento. l. nam & sub con-
ditione. cæterùm si minori competat aliqua actio,
vtrum detur sibi restitutio. hìc doctores dissentiũt,
sicut infra dicemus: sed quando minori competit a-
ctio si quæras: habes exemplum ff. de dolo. l. j. & l.
eleganter. §. j. & ff. de minorib. l. in causæ. §. cùm qui
dam. in quo §. apertè colligitur secundùm Pompo.
quod datur minori condictio sine causa ad condicẽ
dam cautionem, quam non debuit minor interpo-
nere. cùm enim legatum conditionale non transit
B ad heredẽ pendẽte cõditione: meritò s. condicet cau
4 tionẽ per cõdictionẽ sine causa. † *Quæstio.* Sed illud,
quęritur quomodò Vlpian. homo autoritatis sum
mæ ita indissolubiliter discedit, & procedit in lege
illa: in causę. Nam primò dicit si alia actio compe-
tit, quòd cessat restitutio: & posteà per totam legem
non ponit exempla, quòd alia actio competat: sed
ponit quomodò contractus est ipso iure nullus. Re
spódeo: similitudinariè procedit quasi ponendo ista
vt paria: vt sicut minor habens actionem non resti-
tuitur: ita non restituitur, quando ipso iure iuuatur.
C & posteà ponit exempla quando iuuatur ipso iure
vel aliter, quod dicit in princip. alia actio & aliud
auxilium. qualiter autem aliud auxilium competat,
5 ponit posteà in superioribus exẽplis. † *Quæstio.* Sed
nunc videamus si minor habet aliam actionem, an
possit petere restitutionem. Respondeo, & dico, quòd
non: sed hoc attende circa eandem personam: cæte-
rùm si circa diuersas habet electionem minor, an ve
lit intentare actionem scilicèt tutelę cõtra tutorem
cuius autoritate cõtraxit & fuit deceptus an velit
contra te restitui, cum quo contraxit: vt C. si tu-
D tor vel curator inter. l. etiam. & l. vltim. Sed quia hìc
doctores dissentiunt inferamus argumenta quibus
vtraque iuuatur sententia: & videamus quę senten-
tia magis cum iure cõcordet. Dominus B. & domi-
nus Ioan. & P. & dominus meus sunt in hac senten
tia, vt si alia actio cõpeteret, quòd restitutio cessat.
& adducunt pro se l. istam, in causę. Item rationem
vnam allegant: si minor habet actionem sibi compe
tentem, quam potest intendere: cui actioni velit no-
lit oportet iudicem deseruire, tanquam mercenna-
rius ad quid iudicis officium imploraretur: cùm in
E potestate iudicis sit tunc facere gratiã vel non: nam
si hoc esset, iam læderetur minoris cõditio: quia iam
esset in iudicis potestate concedere vel denegare re
stitutionẽ, cũ cognitio sibi principaliter cõmittatur,
an minor sit captus vel nõ: vt ff. de minor. l. j. & l. ait
prætor. & l. in causę. Item officiũ iudicis in subsidiũ
& in defectũ actionis fuit inuentũ: quia loco princi
palis actionis intẽditur, vt diximus s. de officio iudi
cis: cùm ergo habeat minor ius cõpetẽs & ordinariũ
subsidiariũ & extraordinariũ nõ requiritur: vt quid
enim perditio hæc? & sic secundum istos in l. illa, in
F causæ. Pompo. adijcit corrigendo Aristonem. domi
nus verò M. & sui sequaces, & dñs prętor meus R.
dicũt, quòd licèt minor habeat actionem: nihilomi-
nus tamen restituitur & adducunt in primis l. illam
in causę. & dicunt Aristonẽ non corrigi per Pompo
niũ: imò plus adijcit nõ corrigendo dictũ Aristonis:
& quod dicit l. illa, in causæ. in princi. & si alia actio
&c exponũt & si aliud auxilium, id est, si communi
auxilio & mero iure: quasi dicat si iuuatur minor ip
so iure, tunc cessat restitutio, id est, si cõtractus ipso

G iure nullus est: & hoc indicant exempla sequentia.
si tamen fuisset in illa sententia quod si actio illa cõ
peteret, quòd non daretur minori restitutio postpo-
suisset exemplum de actione sicut posuit exemplum
quomodò & minor iuuatur ipso iure: pro se inducũt
argu. plura. C. si aduersus fiscum. l. j. & ff. de minor.
AEmilius. & C. de fideiussorib. minor. l. si ea. & ff.
de minorib. l. patri. §. penultim. & l. eum qui frau-
dem. aliâs l. Imperatores. ad l. j. si aduersus fiscum.
sic respondeamus pro B. & domino Ioan. quòd lex
illa loquitur quando minor contraxit, & deceptus
H fuit re ipsa minùs dimidia iusti pretij in qua maior
non iuuaretur: minor tamen de iure speciali restitui
tur, vt ibi. Sed contra hoc videtur. C. de dolo. si super
stite. vnde alio modo potes respondere, quòd lex il-
la loquitur quando dolus dedit causam contractui,
& secuta fuit traditio maiori succurretur per actio-
nem de dolo: minori succurritur per restitutionem:
vt suprà in hac eadem actione notaui. ad legẽ AEmi
lius. respondemus: quia ibi fuit datũ tempus minori
quod transactum est: vnde quia actio non super est,
meritò restitutio datur ad legem. C. de fideiussor. mi
I nor. Respondemus: quia ibi minori non datur resti
tutio, cùm habeat aliud auxilium: scilicèt cõdictio-
nem indebiti: & hoc est quod dicit lex illa in fi. con
stat esse consultũ in persona venditoris, scilicèt quia
habet condictionem indebiti. l. illa, patri. non con-
tradicit. lex illa, eum qui fraudem. intelligitur con-
tra diuersas personas, & intelligitur circa instãtiam
iudicij: vt ibi notatum est. Credimus ergo secũdum
dominum meum: vt si minor habeat aliam actionẽ
quod non detur sibi restitutio: quia non est opus sa
nis medico: sed malè habentibus: & hoc sic intelli-
K gas circa restitutionem, non circa alia: nam & alias
etiam si alia actio cõpetit: nihilominùs officium iu-
dicis competit vel locum habet: vt ff. de rei vendica.
l. j. & l. officium. & notaui suprà de præiudicialibus
actionibus. malè ergo dicũt aduocati, qui generali
ter dicunt vt ibi habet locum alia actio, quòd offi-
cium iudicis cesset. Sed quæritur secundùm domi-
num meum in restitutione minorũ, si habet locum
alia actio, quòd cesset officium iudicis: in alijs autẽ
casibus contra. Respond. ratio est in promptu: quia
quãdo tractat de officio iudicis, quo subuenitur mi
L noribus, contractus rescinditur: vnde ratio est: vt si
habet aliud auxilium minor, quòd non detur resti-
tutio: in alijs autem casibus ratio ista cessat. Vnde
6 istas positiones facit actor pro se. † *Positio actoris,*
Ego dico, quòd ego sum minor xv. vel xxv. annis.
Item tecum contraxi. Item in illo contractu sum læ
sus. & posteà specificet causam læsionis. Econtrà
7 reus facit tales positiones. † *Positio rei.* Ego dico te
maiorem xxv. annis. Item cùm te maiore contraxi:
vel esto quòd minor, dicat sic, tu iurasti corporaliter
te maiorem: & si hoc confitebitur actor, denegabi-
M tur sibi restitutio: etiam si esset minor & læsus vt C.
si minor se ma. di. l. iij. in fine. Item esto quòd non
iurasset se maiorem: sed iurasset quòd contra non
veniret, denegatur ei restitutio hodie per constitu-
tion. domini Frederic. sacramenta puberum. Conci
8 piet actor sic libellum. † *Libellus.* Proponit R. con-
tra Martin. quòd ipse Roge. sit minor vel esset mi-
nor vigintiquinque annis, cùm contraxisset cum
Mar. equum qui valebat viginti vendidit sibi pro
quindecim: vnde quia sui facilitate fuit deceptus
in pretio

A in pretio, petit pretium restitui: proponit officium vestrum domine iudex, quòd sic rectè concipiatur libellus dicit lex ff. de minor. l. tutor. & l. penul. & C. si aduersus vendi. l. j. & iij. Eodem modò concipies libellum vbicunque minor in contractu vel quasi læditur specificando tamen nomen contractus in quo læsus est, vel pignoris vel alterius contractus, vel quasi contractus: puta aditionis hæreditatis vel etiã iudicij: puta heremodicij: vt ff. de minorib. ait prætor. §. sed in iudic. & §. non solùm. & l. si fine. §. restitutus. & §. itẽ si nõ prouocauit. & §. item in hæremo

B dicijs. adeundo enim hæreditatẽ videtur quasi contrahere: vt ff. ex quibus causis in poss. ea. l. ait. §. si. in fi. vt videtur etiam quis quasi contrahere, qui iudicium suscipit: vt ff. de pecul. licèt. *Oppositio.* Sed opponitur: minor est deceptus in pretio, & petit restitui: videtur quòd malè petat: restitutio enim est prioris status reintegratio: vt ff. de minorib. quod si minor. §. restitutio. si ergo petat restitui: minor debet petere in libello rem illam sibi restitui, & ipse minor pretium restituat. vt C. de reputa. in iudic. in integr. restitu. faciendis. l. vnic. Respondeo: imò libellus be

C ne conceptus est. minori enim subuenitur in eo in quo læsus est. si ergo minor non est læsus: quia rem vendidit: sed est læsus, quia minori pretio vendidit: tamẽ expediebat sibi remvẽdere: restituitur in minoritate pretij & benè dici restitutio, ex quo peto pretium mihi suppleri, quòd minus habui: cùm pretiũ sit de substantia contractus emptionis: vt ff. de contrahend. emptio. l. pacta. hæc ita procedunt, quando minor decipitur in pretio. Si autem decipiatur: quia rem vendidit, quam non expediebat vendere: tunc

9 concipitur libellus sic. † *Libellus.* Proponit R. mi

D nor xxv. annis contra Marti. cui vendidit codicem suum pro decem petendo contractum illum rescindi: & codicem illum sibi restitui officio vestro domine iudex. quòd sic rectè cõcipiatur libel. dicit lex ff. de minor. l. in causæ. cum legibus sequen. ad leg. illã in causæ. Et not. secundum distinctionem dari restitutionem etiam contra tertium, & contra quartum, & vltra ad rem ipsam: sicut in illis legibus notatur in ipsa litera, ꝙ enim minori subueniatur aliquando in pretio, aliquando in re ipsa secundum quod læditur dicit lex ff. de iure dot. si res æstimata. §. penul.

E & hoc attende in re mobili, quæ sine decreto potest alienari. si autem sit talis res mobilis vel immobilis quæ sine decreto non potest alienari: vt C. de admini. tuto. l. lex quæ tutores. & ff. de reb. eorũ quæ sub cur. vel tute. l. j. tũc si nõ interuenerit decretũ suo iure vendicat minor, nec habet necesse petere restitutionẽ, nisi iurasset per cõstit. sacramẽta puberũ. si autem interuenisset decretum, & non iuramentum minoris: tunc est necessaria restitutio: vt ff. de minorib. l. tutor. & C. de predijs minor. l. & si præsens. & l. & si is. & l. & si prædium. & per totum titul. & C. si ad-

F uersus vendi. l. j. & ij. & hoc est quod dicit B. prestito sacramento decreto interueniẽte officio iudicis nõ vtere: non interueniente autem decreto nec prestito sacramento tuo iure vtere: pretor enim non tibi tuũ

10 sed tibi suum denegat auxilium. † *Quæstio.* Sed quæritur: quomodò minori datur restitutio ad rem ipsam contra tertium, cum quo non contraxit: vt in l. illa, in causæ. cùm restitutio sit beneficium personale. Respõd. hoc operatur hic fauor: quod aliàs odium in actione quod metus causa: vt notaui, suprà de a-

G ctione quod metus causa. & ff. quod metus causa. si

11 cum exceptione. † *Quæstio.* Item quæritur si decretum interueniat & authoritas tutoris vel curatoris, & authoritas pretoris. Item si datus est curator, & facta est inquisitio de quibus mandat lex. C. si propter publicas pensit. l. vlt. & ff. de rebus eor. qui sub tutel. l. j. & l. magis. & C. de predijs minor. per totum an detur restitutio minori? Respõdeo: datur. potest enim esse quòd omnia interuenerunt: sed tamen minor læsus est: quia fuit circũuentus pretor: vt in prędicta l. magis. & C. de prædijs mino. si prędium. At-

H tende tamen in his omnibus libellis: quia quàdo petit restitui minor: si minor est eo tempore quãdo petit, dicit sic. Ego talis minor &c. cum authoritate talis curatoris &c. Sed hoc non multùm expedit minori, scilicèt agere cum authoritate curatoris: sed expedit potiùs alteri: ideò in libello non curaui apponere: vt C. de procura. non ideò minùs. Si autem factus sit maior & vult petere restitutionem petat infra quadriennium post xxv. annum completum numerandum: vt ff. de in integr. restit. l. vlti. & tunc di-

12 cam hoc: quòd cùm essem minor. &c. † *Quæstio.* Sed

I illud quæritur: quis debet probare, an minor qui dicit: ego talis qui sum minor vel fui: an ego qui nego illũ esse minorẽ? Respõ. in parte ista iura variare videtur. ff. de mino. l. de ætat. nam ibi est duplex litera minorẽ, & alia litera maiorẽ. item. C. de in integr. restit. l. si minorẽ. Nam ibi est litera ostendens, ꝙ potest esse passiuum, & potest esse actiuum. item C. de proba. cùm te. & ff. de proba. cùm de ætate. nam ibi videtur, quòd vterq; probet: vt ff. de mino. xxv. ann. l. minor aspectu. & l. intra vtile. & sic per ista iura videtur, quòd minor probet vel aduersarius vel vterq;.

K Vnde nos sic distinguimus. refert quis agat vtrum minor petendo restitutionem, & dicendo, se esse vel fuisse minorem: & tũc ipse probet: sufficit enim alij parti negare: nisi vel hoc ad maiorem cautelam probetur. s. illum esse vel fuisse maiorem: tũc enim mos gerendus est: vt ff. de proba. eitca. Si autem aliquis agat contra minorem: & tunc dicit maiorẽ, ille probare debet: & ita hoc est verum: licèt alij distinguãt: si tempore contractus fuit minor præsumitur & adhuc minor: sed non est totum hoc admittendũ, cùm trãscursu temporis aliquis minor fiat maior: licèt in

L dominio sit contra: ꝙ qui erat dominus hodie dominus præsumitur: vt C. de proba. siue possidetis. & in patria potestate idem: vt ff. de his qui sui vel alieni iur. sunt. l. vlti. Itẽ & in alijs distingũtia vt respectu corporis præsumitur minor: & tũc aduersarius probat illum maiorem: aut aspectu corporis præsumitur maior: & tunc ipse probare debet se minorem: nec hoc admitto ꝙ multi sunt annosi, qui semper videntur iuuenes & econtrà. vnde dominus meus hoc totum committit arbitrio iudicantis. Illud autem attẽde tu iudex, qui de restitutiõibus cognoscis, quòd

M vtraq; parte pręsente de restitutione cognoscas: vt ff. de minorib. l. in causæ. j. §. causa enim. Hęc omnia quę dicta sunt, attende circa cõtractus vel quasi: & circa maleficia vel quasi. In temporalibus autẽ hodie non videtur: nam nec restituuntur in omnibus: quia ipso iure seruantur illęsi: vt C. in quib. causis in integr. rest. nõ est ne. l. vlt. Vnde vt cessent omnia cõtraria quæ signari possunt de tẽpore attende. Quædam sunt tempora quę currebant contra minorem, & non restituebatur, nec hodie restituitur: vt tempo

A ra quadraginta dierū in quibus accusat iure mariti.
vt ff. de minorib. l. auxilium. Item in quinquennio,
quod tuetur statū defuncti: vt C. ne de statu defun-
cto. si mater. Item in tempore statuto ad confectio-
nē inuentarij: vt in authē. de hęred. & fal. col. j. §. vlti.
Et in tempore quo durat instātia iudicij: sed in hoc
cum distinctione, si tutor sit soluendo: vt C. de iudi.
properandum. §. vlti. & ita intelligo l. de mino. l. &
si sine. §. idem. & §. si nō prouocauit. & §. item. & in
heremodi. Idem fortè in duebus cōstitutis ad appel
landum: vt dicit §. ille. item si prouocauit si tutor sit
B solnendo. Quædam tempora ipso iure non appro-
bantur, vt hodie currant: vt quinquenniū, quod da-
tur pro quęrela inofficiosi: vt C. in quibus causis in
integr. resti. non l. adolescentiæ. & ff. de mino. intra.
& C. si maior factus. l. vlti. & sic in his Iustinianus
nihil innouat: vnde contingit q̃ minori aliàs maio-
ri. xxix. annis subuenitur. Quædam verò tempora
currebāt: sed restituebatur minor: in his innouat Iu
stinianus vt ipso iure minor seruetur illæsus: & inno
uat similiter circa vsucapionem rerum mobilium,
vt ipso iure seruetur illæsus: licèt olim currebat: sed
C dabatur restitutio: vt C. si aduersus vsuca. In pręscri
ptione enim x. vel xx. anno. non innouat: quia in il
lis minor saruatur ipso iure illæsus: quia cum prohi
beantur alienari, & per consequens vsucapi: vt ff. de
verb. signifi. l. alienationis verbo. & notatur C. qui-
bus non obst. long. tempo. præscrip. l. non ignotum.
In pręscriptiōe enim xxx. anno. nihil mutatur: quia
sola pupillaris. ætas excipitur: remanet enim in suo
statu: vt C. in quibus causis in Integr. restitu. non est
ne. l. vlti. in fi. Quomodò remanet in suo statu quæ-
ritur? Respondeo, quidam dicūt sic: quia in his non
D restituuntur minores: currunt enim contra eos: & as
signant rationem: quia semper habēt initium à prę-
decessoribus. Vnde tanquā maioribus non datur re
stitutio: cùm eodem iure censeantur isti sicut & illi
quibus successerint: vt ff. si aduersus vendi. pigno.
l. ij. & ff. de minor. AEmilius. & arg. ff. de fundo do-
ta. si fundū. Sed nos contra. & exponimus sic: in suo
statu: id est, quia currunt: & statuuntur minores: vt
ff. de minor. ait prætor. etiam si cœpit à patre mino-
ris. vt ff. de mino. l. etiam. & C. de non nume. pecu. si
intra. minoribus ergo currit præscriptio: sed restituū
E tur: pupillis autem non currit: vt C. de pręscrip. xxx.
annor. sicut in rem. & l. cùm notissimi. Quæstio. Si tu
quęras: quare in contractibus minores læsi restituā
tur. in temporibus autem ipso iure seruantur illæsi?
Respondeo: ratio est in promptu: quia in contracti-
bus ipse minor seipsum dicit deceptū sui facilitate:
vnde satis est si cōtractus tenet, sed restituitur: quia
in contractibus ipse rescindit quod fecit. At in tem-
poribus minor seipsum nō lædit: quia nihil agit: sed
quia solùm tempus lędit illum: ideò si seruatur illæ-
sus non est mirum. Et sic per hæc quę dicta sunt no-
F ta, quòd plus prouidetur ecclesię quàm minori: quia
cōtra ecclesiam currit quadriennium: vt in authen.
quas actiones: & etiā vsucapio vt ibi. minor autem
in illis seruatur illæsus.

De officio iudicis quo petitur satisdatio nomi-
ne damni infecti, Rubrica.

1 *Cautio uel satisdatio ædificij ruinosi iudicis officio pe-*
titur.

QVIA propter ædificium ruinosum vicinus pe
tit à vicino sibi caueri vel satisdari nomine
G dāni infecti: † quæ cautio vel satisdatio petitur offi
1 cio iudicis: vt ff. de dam. infect. l. j. & l. dies. & l. præ-
tor. §. j. & ff. de pręto. stipu. l. j. ideò de illo videamus.
Sed quia plenè de hoc notaui s. in fi. edictorū post ru
bri. de pręto. stip. de illo nō prosequor: nā quęstiones
positiones & libellū & impugnationes ibi inuenies.

De officio iudicis quo petitur satisdatio nomi-
ne legatorum, Rubri.

1 *Iudicis officio multa principaliter expediuntur.*

QVIA propter legatū purè vel sub cōditione re
lictū petitur satisdatio ab hęrede: vt hæres satis
H det legatario, quod sibi debeat legatū pręstare: illa
satisdatio petitur officio iudicis: vt ff. vt leg. vel fi-
deicō. nomi. cauea. l. j. & l. etiā. de ea debere ad prę-
sens tractare. Sed quia ad plenū de hac materia tra-
ctaui s. in vltima rubricella edictorū iuxta tractatū de
secūdo decreto: ideò hic nō tracto. Ibi igitur natu-
rā positionū libellorū, & impugnationū inuenies.
1 Verū † quia sunt multa quę iudicis officio principa-
liter expediūtur sicut pręto. stipu. sed quia in omnibus
nō est necessarius libellus: illa ideò non prosequor:
sicut de hoc plenè nota. in fi. edictorū in rub. de pię-
I to. stip. ibi enim inuenies in quibus pretorius necess
sarios sit libellus, & in quibus non. licèt prætorię sti
pulationes officio iudicis interponantur.

De officio iudicis, quo consulitur patri cōtra fi
lium, qui ei obedire recusat, Rubric.

1 *Libellus in tali actione quomodò formetur.*

QVIA contingit sæpè, quòd filius qui est in po-
testate tua, ab aliquo detinetur, & volens; vel
ipse filius à nullo detinetur: sed per se moratur: & in
vtroque casu non vult tibi obedire: sed facit tibi cō-
trouersiam sui: vel quia negat se filium tuum vel in
K tua esse potestate: ideò proditum est officium iudi-
cis, quod appellatur notio pretoria: vt ff. de rei ven-
dica. l. j. §. per hanc. per quod officium iudicis pater
poterit filium petere. In quo casu concipitur li-
1 bellus. † *Libellus.* Proponit Roger. contra M. qui cū
sit filius eius & in sua potestate sibi obedire recusat:
vnde quòd sibi obediat, proponit officium vestrum
domine iudex. Quod sic rectè concip. libel. dicit lex
ff. de rei vendi. l. j. §. per hanc. & ff. de liberis exhibē.
l. deinde. §. hoc aūt interdictū. Naturā aūt & quæ-
stiōes, & positiōes & impugnatiōes quęre ad plenū
L in tractatu ciuiliū propè principiū in rubr. de pręiu-
diciali actione in rem: per quā quæritur, an aliquis
sit filius vel non. & ibi ad plenum inuenies.

De officio iudicis quo subuenitur censito & va
sallo, si dominus exigit vltra quàm debet exigere,
Rubrica.

1 *Iudicis officium: quo consulitur &c. ad hoc ut competat,*
quot requirantur.
2 *Ascriptitij an serui esse dicantur.*
3 *Ascriptitius uel censitus ascriptus an potest donare be-*
ne merentibus amicis: uel dotare filiam: uel permuta-
M *re: uel alio modo alienare pro necessitatibus suis.*
4 *Ascriptitius an quis ex prima scriptura constituatur.*

FREQVETER contingit, quòd domini à
colonis seu à vasallis exigunt plus quàm consue
uerunt, & plus quàm in anterioribus tēporibus ex-
actum est: vel plus quàm debeant exigere: & cum
nulla actio colonis & vasallis competat contra do-
minos, vt talia non committant: & vt exacta resti-
tuant: quia no habent actionem vi bonorum rapto.
quia violentia non inferebatur. Non quod metus
causa.

A causa:quia metus non inferebatur: nec etiã, si quis in tantam,quia similiter nulla violẽtia interueniebat:ideò in subsidium est in hoc casu officium iudicis,per quod subuenitur colonis & vasallis contra dominos:vt hęc talia facere dñi in posterũ probibeã tur:& ꝙ restituãt domini,quod perperã exegerunt, vt C.lib.xj.in quibus causis coloni censiti capire do minos accusare possunt.l.j. & in authẽ. de questori. col.vj.Et dñs meus notat copiosè in summa in spe-
s ciali rubric.de agricolis & censi. † Vnde ad hoc vt officium iudicis in hoc casu cõpetat, tot sunt neces
B saria. In primis,quòd aliquis sit colonus seu vasallus seu castaldus.Secundũ,ꝙ exigatur aliquid vltrà quàm sit cõsuetum:vt C.in quibus causis co. censi. l.j. Verũ vt aliqua notitia possit haberi de bursismo di colonis & censitis & vasallis,attẽde breuiter quę notabo:licèt dominus meus copiosè notet in summa in rubr. speciali de agricolis & censitis:quędam de illis sumam & in hoc opere ponam. Sciendũ est, ꝙ agricolarũ quidam sunt ascriptitij seu ascriptitiæ cõditionis. Quidam censiti seu natalibus ascripti. Alij perpetui. Alij conditionales coloni. Alij sunt
C inquilini. Alij originarij. Alij simpliciter coloni appellantur: quæ vel sunt partiarij: vel nũmis colunt. Et sic nomen agricolę genus est quasi colens agrũ: omnia alia nomina species sunt. Et sic intitulatur in rubric.primò genus,& posteà species:vt aliâs C. de hæreticis & mani.& C.de seruito.& aqua.C. de leg.& consti. Ascriptitius est qui per scripturam solo ascriptus est.i.cõstrictus quasi ascriptitius.i.ad solum per scripturã astrictus. Ad hoc enim vt aliquis constituatur ascriptitius, oportet ꝙ molta interueniant. In primis, ꝙ publica scriptura interueniat: in
D qua scriptura hoc contineatur, quod expressim pro mittat dño soli,quod nonquàm à solo recedat, nec puncto quidem à solo separari debet:vt C.de agricolis & cẽsitis.l.cùm scimus.§.j.& l. colonos nunquã. Secundum,quòd interueniat post illam scripturam alia scriptura in qua cõfiteatur vel deponat se ascriptitium esse:&ꝙ confessio interueniat sine omni necessitate: & tũc ex vtroq; genere obligationis.i.primę scripturę & secundę,scilicèt confessionis talem eum credimus qualem inter acta deposuit: vt in prędicta l.cùm scimus.§.j.nec enim sola scriptura suffi-
E cit:nec sola cõfessio:nec aliud adminiculum: nisi il la duo prędicta interueniant:vt in prędicta l. Quotiens enim plura desiderantur ad constitutionẽ alterius alterum interuenire non sufficit:vt ff.in quibus causis in poss.ea. Fulcinius.in fi.j.colum. *Oppositio.* Sed opponitur.C.de liberali cau.l.nec si volens. vbi dicitur:scripsisti te seruũ meũ, cùm esses liber, nullũ præiudicium iuri tuo comparasti. Item in e.tit.legitur quòd liberi priuatis pactionibus mutare conditionem non possunt:vt in eo.tit.l.liberi. Item in eo. tit.l.interrogatam & professam,apud acta,quòd sit
F ancilla, quę est libera:nihil sibi præiudicat: hoc idẽ in eod.titul.l.liberos. Item libertas res fauorabilis est:vt dicit regu.iur.ff.de regu.iur.libertas. Item prętores fauẽt libertatibus:vt ff.de alien. iud. mut.cau. fact.l.iij.qualiter faueant legitur.ff de re iudic.l.inter pares. Item cùm libertas sit de iure naturali:quomodò tali figmento iuris ciuilis tollitur: cùm ius naturale sit immutabile:vt insti. de iure naturali gentium & ciuil.§.penul. Item quomodò rei veritas si libet es obumbratur imagine scripturarum & con-

G fessionis:cùm scriptum sit,quòd veritas naturę imagine non potest obumbrari:vt ff.de liberis & post.l. filio. Item rei veritas non potest aboleri vel confundi propter subtilitatem iuris ciuilis:vt C.de iur.do. l.in rebus.ff.ad municipa.l. in summa. Item homines liberi detrahi ad deteriorem fortunam non debent:vt C.de agricolis & censitis.l.cùm scimus.Respondeo: omnia ista quæ opponuntur Iustinianus conditor legis illius,cùm scimus. longè ante prævidit.& in l.illa non dicit per ista talia fieri seruum illum qui liber est: sed fieri ascriptitiũ. Vel aliter om-
H nes leges allegatæ loquuntur vel in sola scriptura: vel in sola cõfessione:vt dicit eadem l. cùm scimus. Vel aliter in lege illa,cùm scimus.non dicit legislator,quòd aliquis liber possit fieri ascriptitius: nam licèt vtraque scriptura interueniat:si posset probare se liberũ in nullo prędiudicasset sibi.sed legislator respondit in dubio:ex quo enim apparet gemina scriptura & confessio:talem eum esse credimus vt dicit: non tamen in lege negatur quin possit probare se liberum: in dubio enim videmus, quòd transactio interposita super statu tenet.vt C.de transactio.l. vl
I ti.sed non elegãter posse intellectus iste ex lege illa cùm scimus assumi.Sed videtur domino meo,quòd verè liber possit fieri ascriptitius,sicut dictum est:& confessio multùm operator contra eum: sicut & aliâs.C.de liberali causa.iubemus.Nec obstant leges allegatę,quòd liber non possit fieri seruus: verũ est illis modis:alio tamen modo fit si pariter se venundari ad pretium participandum:vt institu. de iure personarum.& ff.de liberali cau.l.liber.C.de liberali cau.l.non ideò. Potest etiam liber fieri ascriptitius siue seruus,nec propterea ius naturale tollitur:
K licèt iste subiici patiatur. † *Quæstio.* Si tu quęras an
a ascriptitius seruus sit: videtur quòd sic: nam nulla instantia inter seruos & ascriptitios intelligitur: vt C.de agricol.& censi.l.ne diutius.& argu.C.in quibus causis coloni censiti.l.vlti. Respondeo tamen, ꝙ dico,quòd ascriptitij censiti & omnes prędicti liberi sunt. Nec obstat lex illa, ne diutius. quia quod ibi dicitur, quæ est enim differentia &c. intelligas quò ad quid:quia ascriptitius & seruus sunt in potestate domini:& quia sicut potest vendere seruũ cum peculio:ita ascriptium cum terra: vt in fine legis il-
L lius:aliâs autem magna differentia est . nam seruus vendi potest cum peculio & sine peculio: vt in prædicta l.ne diutius.& ff.de contrahen. empt.quotiẽs. ascriptitius autem nunquam venditur sine terra: vt C.de agricol.& censitis.l.ij. Item seruus potest esse quis & sine peculio: ascriptitius nunquam sine terra:vt C.de agrico.& censi.l.cùm scimus.& l.ij. Item seruus & si habet peculiom, potest esse sine eo & ab eo recedere: ascriptitius autem neq; puncto à terra recedet: vt C. de agricolis & censitis.l colonus nonquàm. & sic per ista videtur quod plus ligetur
M ascriptitius : tamen cùm volunrate domini & præter voluntatem. Quod præter quidam exponũt pro contra,sicut dominus Ioan. Alij intelligũt propriè. Potest fieri clericus in possessione in qua est ascriptitius:seruus verò minimè:vt in authen. de sanctis. episcop.colla.ix.§.ascriptitios.& C. de agricolis & censitis.l.cùm scimus. Item ascriptitij cum voluntate & sine voluntate domini matrimonium contrahunt: sed conditione non liberantur: vt C.de agricolis & censitis. l. vltim. serui autem si contrahunt

A matrimonium ſciente domino & volente cum aliqua libera muliere: vel ancilla cum aliquo libero, quam ancillam ille credebat liberã: vel quem ſeruũ illa credebat liberũ liberi efficiuntur & ingenui: vt in authen. de nup. colla. iiij. §. ſi verò ab initio. Item libera poteſt cõtrahere cum ſeruo, ſicut dictum eſt: veruntamen libera cum aſcriptitio nõ poteſt cõtrahere etiam volente domino. vt in authen. de nupt. colla. iiij. §. aſcriptitios. & ſi fiat nec matrimonium eſt: nec aliqua conſtitutio dotis, vt ibi dicitur. C. de agric. & cenſi. ſi quis aſcriptitij. Item aſcriptitio ſuc-
B cedit ſoboles: vt C. de agricol. & cenſi. l. vlti. ſeruo non: vt C. communia de ſucce. ſeruus. Item aſcriptitius teſtatur: vt C. de epiſc. & cler. l. ſi quis presbyter. ſeruus non: vt ff. qui teſtamen. face. poſſ. ad teſtamẽtum. §. ſeruus. Item aſcriptitius inter viuos non alienat: vt C. in quibus cauſis colo. & cenſi. l. penul. ſed quod dixi quòd teſtatur, intelligas de ſuo: nõ de his quę habet à domino: vt in prędicta l. quis presbyter.
3 *Quæstio.* † Sed nũquid aſcriptitius vel cenſitus aſcriptus potuit donare benemerentibus amicis: vel donare filiã: vel permutare: vel alio modo alienare pro
C neceſsitatibus ſuis? Videtur ꝙ non per l. vlti. C. in quibus cauſis colo. & cenſi. argu. C. de iure emphy. l. vlti. nam cùm in lege illa vlti. C. in quibus cau. colo. & cenſi. ſit prohibita alienatio: ergo & omnis actus dñij transferẽdi: vt C. de rebus alienis non alie. l. vlti. & C. de fundo dot. l. j. & ff. quando actio de peculio eſt an. l. j. §. in alienatiõe. E cõtra videtur, ꝙ alienare poſſet: nã libertus donat bene merẽtibus amicis, & dotat filiã: vt ff. de his quæ in fraudem patro. l. j. §. ſi tranſegit. & l. diuus. Nec obſtat quod dicit alienare non poteſt: ergo nec donare. fallit enim: nã
D fundus emphyteuticus prohibetur alienari: ſed tamen emphyteuta donare poteſt: vt C. lib. xj. de fundis patr. l. j. ſalua lege fiſci. dummodò penſio ſuis tẽporibus fiſco ſoluatur: vt ibi. Reſpondeo: ꝙ aſcriptitius donare poteſt vendere & permutare & donare: ſicut & quilibet liber, ſi habet res aliundè quæſitas: ſi autem non habet, non alienabit nec permutabit nec vendet: ſi tamen res habeat de peculio patroni quæſitas: in hoc enim peculio omnis eſt ei alienatio interdicta: vt in prędict. l. Et probatur hæc diſtinctio per l. ſi quis presbyter. C. de epiſcop. & cleri. Eadem
E in cenſitis & colonis & manentibus. Sed quidã dicunt ꝙ aliud in liberto, qui poteſt omnia prędict. & aliud in aſcriptitio & cẽſito: & quare aliud: quia omnia bona cenſiti & aſcriptitij dñi ſunt: vt in l. vlti. C. in quib. cau. colo. & cẽſi. In bonis aũt liberti habet dñs tertiã: vt inſti. de ſucc. lib. ſed primũ puto verius. Sed in dubio quid pręſumo vtrum illa quę habet aſcriptitius vel cẽſitus habeat de peculio dñi vel occaſione illius quæſita an aliundè? Reſpõ. pręſumo omnia acquiſita de peculio dñi ad inſtar vxoris: vt C. de dona. inter vir. & vxo. l. etiã. & ff. de dona. in-
F ter vir. & vxo. Quintus Mutius. Et ad inſtar epiſcopi præſumitur habere de bonis eccleſiæ. Idem in clerico niſi probet quod aliundè quęſierit: vt C. de epiſco. & cler. authẽ. licentiã. & extra de peculio creditorum. Et idem de iure Lombardo in actore regis: vt in Lõbarda. de acquiſitio. actorũ regis. l. j. Et ad idem in iure Lombardo in fratribus remanentibus in cõmuni cauſa poſt mortẽ partis quod pręſumuntur habere de bonis cõibus, niſi probent quod habuerint aliũd.: vt in Lõbarda de ſucc. ſi fratres. arg.

G C. arbitriũ tut. ſi defunctus. Item aſcriptitij & cẽſiti. agũt cõtra dominos & eos accuſant de publicis criminibus, ſi ſuã ſuorũq; iniuriã proſequuntur: vt C. in quibus cau. colo. & cenſi. l. j. & vlti. quod in ſeruis non eſt, niſi in caſibus: vt ff. de iudic. vix certis. & in ſeruo non cadit iniuria: vt inſti. de iniur. & ff. de iniur. l. j. niſi qñ põt recurrere ad ſtatuã: vt inſti. de his qui ſui vel alie. iur. ſunt. §. ſi. & ff. de his qui ſui vel a-
4 lie. iur. ſunt. l. ij. † *Quæstio.* Item quęritur vtrũ ex prima ſcriptura cõſtituatur quis aſcriptitius: an per ſecundã. Rñd. dñs meus notat in ſumma. C. de agric.
H & cenſi. ꝙ ex iſtis duabus ſcripturis probatur aſcriptitius: ſed tantũ ex prima cõſtituitur. & inducit ſimile. C. ad velleia. ſi mulier. nam ibi ex prima interceſsione mulier obligatur: ſed non cum effectu alia cautione ſequente verè cum effectu mulier incipit teneri. ſic etiã. C. de plus peti. l. vnic. Sed puto verius per l. C. de agri. & cenſi. ſancimus. quod poſt vtrãq; ſcripturã & non ante quis aſcriptitius fiat per confeſsionẽ: cùm enim ſola ſcriptura non ſufficit: vt dicit. l. prędicta. in princ. quomodò ſola prima ſcriptura facit illum aſcriptitium? certè nullo modo. Et ſic
I vidimus qui ſunt aſcriptitij ſeu aſcriptitiæ conditionis: quod idem eſt.

De colonis cenſitis, Rubric.

1 *Coloni cenſiti an teſtari poßint.*

NVNC videamus de colonis cẽſitis. Cenſiti dicũtur quaſi cẽſibus aſcripti: cõſtituuntur enim eiſdem modis, quibus aſcriptitij. ſ. gemina ſcriptura interueniente: licèt alij dicant, ꝙ vnica ſcriptura ſufficit, in qua ſcriptura oportet ꝙ obligetur ad certũ cenſum pręſtandum: & hæc eſt ſola differẽtia inter aſcriptitium & cenſitum: quod cẽſitus obligatur ad
K certum cenſum præſtandum: aſcriptitius ad incertum: puta, tertiam partem, vel quartam fructuũ ex fundo prouenientium. Quod cenſitus dicatur cenſibus aſcriptus: & ſic ſcriptura ſit neceſſaria, & de certo cenſu probatur per l. C. in quib. cau. colo. cen. l. ij. C. de apparitoribus magiſtrorũ militũ. l. iij. libr.
1 xij. C. de agric. & cenſi. lib. xj. omnes omninò. & C. lib. xij. de re militari. quicunq;. † *Quæstio.* Si quæras an teſtari poſſunt? Rñdit dñs meus, ꝙ ſic inter ſuos qui ſunt de familia ſua: inter extraneos non. C. de hæretic. & manicheis. cognouimus. & de inceſtis
L & inuti. nupt. l. ſi quis. Alij autẽ dicunt, ꝙ nullo modo teſtantur. arg. C. in quibus cau. colo. cenſi. l. vlti. & C. de agric. & cenſi. quemad. & l. ne diutius. & ſic idem ſunt cenſiti quod cenſibus aſcripti. *Oppoſitio.* Sed videtur ſecundũ hoc, ꝙ quilibet colonus qui recipit terrã ad certum quid præſtandũ, ꝙ poſſet dici cenſitus. i. cẽſibus aſcriptus: ſed ſi hoc eſſet iam quilibet caueret ſibi, ꝙ terrã alicuius non laboraret ſi deberet eſſe cẽſitus. Rñd. de his colonis iam ſtatim dicemus: nec debet aliquis propter hoc timere quod fiat cenſitus: ꝙ terrã laborat ad certũ cenſum pręſtã-
M dum: quia hoc ſolũ non facit illum cenſitum, niſi & ſcriptura illa gemina præcedat quã diximus pręcedere in aſcriptitio, ſicut ſ. diximus.

De perpetuis colonis, Rubric.

1 *Coloni perpetui qui dicantur.*

1 NVNC de perpetuis videamus: dicit dominus meus † quòd perpetui ſunt quos proditor ſtudioſus & diligens perpetuò fulciuit colonaru: erant enim antiquitùs ſtatuti pro miſeris & debilibus perſonis certi redditus ex publico deſignati tempore famis: tunc

A mis:tūc qui validi erāt, & bene sani, & fortes in mēbris simulabant eorporum miseriā, & demētiam & debilitatē: partem redditu͂ percipiebāt: & ita vetis miseris præbendā suam diminuebant: quos vulgariter spauados appellamus: hos proditor studiosus & diligens inquisitor, si hanc simulationē in publicū deduxerit: si erant liberi, qui talia fingebant in suo perpetuò habeat colonaru: si erāt serui, primus dñs eis carebat & proditori assignabantur. vt si dñs eo siliū nō dederit seruo, ꝙ hāc debilitatē simolaret: vt C. lib. xj. de validis mēdicantibus. l. vnic. *Oppositio.*

B Sed videtur hoc corrigi per authē. de quæstor. col. vj. §. si verò vitæ occasionem: quia ibi cauetur quod serui sunt dominis reddendi: & liberi in opus publicum dandi, Vel dicas, quòd authē. non corrigit. & quod dicit aut. loquitur de his qui nullā miseriam simulabāt à dispensatore tamen admittebantur: nam sæpè validi & inualidi admittuntur ad eleēmosinā. at l. illa de validis mēdicantibus loquitur de his qui debilitatem simulabāt: vt dixi, quod propter suum delictū perpetuò colonatui tradi debent. Vel aliter: auth. loquitur de his qui inueniūtur in ciuitate Cō-

C stantinopolitana: lex de validis & mendi. generaliter loquitur cùm sit genalis.

De conditionalibus colonis, Rubric.

1 *Coloni conditionales quomodò constituantur.*
2 *Colonus conditionalis ab ascriptitio in quo differat.*
3 *Colonus quare conditionalis dicatur.*

NVNC videamus de conditionalibus colonis qualiter constituantur. † Et quidam dicunt, ꝙ
1 coloni conditionales constituuntur hoc solo, ꝙ per xxx. ann. in solo sine cōtrouersia fuerunt. vt C. de agrico. & censi. l. cùm satis. §. cùm autē. & hæc consue-

D tudo est Bononię & in plutibus partibus. & hoc ad exemplū aliarum terū quas qui possiderit per xxx. ann. securus erit: vt C. de pręscrip. xxx. anno. cū notis simi. & l. sicut. Sed dño meo videtur hoc falsum propter generalē rationē positā in e. tit. de agric. & cēsi. cùm scimus. vbi dicitur ꝙ nō ex vno solo sed ex pluribus capitulis liberi homines ad deteriorē cōditionem trahēdi sunt. Idcircò ad hoc vt cōditionales coloni fiant, oportet quod procedat promissio in scriptis vel sine scriptis, ꝙ perpetuò iure coloni se esse in fundo promittant: & posteà per xxx. ann. in fun-

E do permaneāt: hos quidā putant esse ascriptitię conditionis: quasi nullā differentiam inter ascriptitios & istos colonos facientes: sed aperte dicunt cōtra iura. lex enim facit differentiā inter homines ascriptitios & homines colonarię conditionis: vt C. de episcop. aodi. authē. neminē. & C. de infantibus expositis l. vlti. Item aliud falsum dicūt: quia colonus cōditionalis & eius filius transcursu tēporis liberātur: vt C. de fundis rei priua. lib. xj. l. cū qui. nisi aliquis de sua cōmunione remanserit in fundo, qui agricultutam adimpleat: tunc enim non prodesset sibi pręs-

F scriptio: cùm pars in fundo remaneat: vt C. de agricol. & cēsi. l. cū scimus. §. fi. & sic intelligimus l. C. de pręscrip. xxx. ann. l. oēs. ascriptitius autē vel etiā eius filius sicut & illi qui ad curialē cōditionē vocantur nunquā aliqua lōgissima præscriptiōe possunt liberari: de agric. & cēsi. l. cùm satis. §. j. & C. de pręscrip. xxx. ann. l. pręscriptio. idem & in publica functione quæ pręscribi non potest: vt C. de pręscrip. xxx. ann. cōpetit. Item colonus cōditionalis cōditionē suam non immutat, & si solo sit ascriptus: vt C. de agrico.

G & censi. l. cùm satis. ascriptitius verò immutat: vt C. de agricol. & censi. l. ne diutiùs. sed quicquid dicat dñs meus ibi nulla vel modica differētia assignatur

2 inter ascriptitios & istos cōditionales colonos. † Si tu quæras quę differentia alia sit? Respōd. in ascriptitio desideratur gemina scriptura: hic nulla. Item ascriptitius non potest se à terra separare: vt s. dixi: hic autē sic. dummodò terram nō dimittat ex toto.

3 Si tu quęras, † quare dicatur cōditionalis colonus. Respond. quia aliquā conditionē habeo in persona istius coloni: & sic vulgari modo loquitur verbū

H quod vocatur, conditio personalis. C. de præscript. xxx. anno. l. omnes. sic idem sunt coloni conditionales & colonariæ conditionis.

De inquilinis conditionalibus, Rubric.

1 *Inquilinus cōditionalis quis sit: & unde dicatur. & n. 1.*

NVNC de inquilinis conditionalibus non de simplicibus: quia de simplici colono & inquilino infra iam propè dicemus: & quidē secundū quosdam nulla est differētia inter inquilinū conditionalem, & colonū conditionalē. & l. videtur pro eis facere. C. de agric. & censi. diffinimus. Sed dño meo vi-

I detur cōtrariū. † Nam colonus cōditionalis est propriē, qui cum sua familia in fundo inhabitat, sicut superius diximus: nec à fundo recedere pōt: inquilinus cōditionalis est ille, qui colēs fundū alibi inhabitat in suburbio fortè: & secundū dominū meum minimè est astrictus inquilinus conditionalis, quā colonus conditionalis: cùm in aliqua parte suburbij domū conducendo inhabitare possit: quod colono non licèt. Quidā tñ voluerūt aliā differentiam inter istos notare: nam lex illa, diffinimus. dicit licèt in nomine differunt, quantū ad originē vendicandā eadē

K penè videtur esse cōditio, penè dicitur propter hoc: quia inquilinus cōditionalis se præscriptione xxx. ann. defendit: quia eū alibi habitet, non potest dici ꝙ eius agnatio vel cognatio in fundo remaneat: vt C. de pręscrip. xxx. ann. l. oēs. & C. de fundis rei priuatę. eum qui. lib. xj. quod in colono cōtra, qui ex quo eius cognatio vel agnatio remanet in fundo nō potest se pręscriptione defendere: vt C. de agric. & cēsi. l. cùm scimus. §. vlt. Alij aliter: propter hoc dicit penè &c. quia inquilinus cōditionalis appellatur, qui conducit domū faciendā in agro: qui autē facit cō-

L ducit, ille dicitur colonus: sed istud friuolū est. mihi autē videtur ꝙ hęc sit differētia: vt sicut colonus cōditionalis dicitur ille de quo diximus s. qui hoc pacto fundū conducit, vt sibi perpetuò & posteà moratur ibi per xxx. ann. ita & inquilinus conditionalis dicatur ille qui pacto domū aliquā à me cōducit, vt ibi perpetuò moretur, & posteà moratur ibi per annos xxx. cōductor enī agri colonus dicitur conductor domus dicitur inquilinus: vt ff. de acquir. pos. l. tem pignoris.

De originarijs colonis, Rubric.

M 1 *Colonus originarius qui sit.*
2 *Colonus originarius unde dicatur.*
3 *Dominū suum si quispiam habeat: & accipiat fœminam quæ est de fundo alterius: & aliquis ex ea nascatur: cuius erit ille homo. & nu. 4.*
5 *Domino an licitum sit authoritate propria cōprehendere ascriptitium uel filium eius si in aliquo loco illum extra fundum inuenit: & maximè si fugitiuus sit.*
6 *Ascriptitium alienum qui recipit: illum cum fundo restituere tenetur.*

Do. Rofred. Beneuent. z iiij

A NVNC de originarijs colonis videamus. Dicit
1 dñs meus,† ꝙ originarius est, qui ex colono cō
ditionali nascitur: & secundū quosdam in ipso solo
aliter enim non esset originarius: vt C. de agrico. &
censi. l. cū scimus. circa fi. vbi dicitur, ꝙ in rure nati
&c. & in l. cū satis. §. cū aūt. vbi dicitur: & ipsa simul
in fundo nata &c. quod si esset verum, quod ipsi di-
cunt colonus semper posset dominū suum prole de-
fraudare. s. vxorē tēpore pariendi ad alia loca ducē-
do: vt igitur fraudē colonorū excludamus: dicimus
ꝙ siue in solo fuerint nati vel extra solū tanquā ori-
B ginarij propria, vel præsidis authoritate sunt redu-
cendi: nam sufficit ꝙ pater terram alicuius suscepit
colendam: vt C. de agri. & censi. l. si quis ascriptitiæ.
& l. cùm satis. nec obstat quod legitur in l. illa, cùm
satis. & l. cùm scimus. si in fundo fuerint nati subau
di maximè idem est, & si alibi nati sint: vt in l. illa,
cùm satis. §. j. & hoc notat dñs meus. Ego autem ap
pello originariū colonū omnem illū qui nascitur ex
prædict. siue ex ascriptitio, siue ex cēsito, siue ex per-
petuò, siue ex cōditioali colono, siue ex inquilino cō
ditionali. & ideò dicitur originarins: nō ꝙ in eo ori
C go incipiat: sed quia ratione suę originis. i. suorū prę
decessorū à quibus habet originē, tale ius in eoven-
2 dico. † Questio. Et quo nomine appelletur si quæ-
ras: vel dicetur originarius ascriptitius, vel origina-
rius censitus, vel originatius perpetuus, secundū ꝙ
fuerit pater eius: de his originarijs habes leges in
quibus hoc nomē originarij exprimitur. C. de agril.
& censi. l. mulier. & l. quemad. & l. originarios. & C.
lib. xj. de murilegul. l. edicimus. & C. lib. xj. de colo-
nis tracensibus. l. vnic. & C. de colonis illiricianis.
l. vnic. lib. xj. ad hæc satis accedunt leges. C. de agri-
D colis. l. cùm scimus. & l. cùm satis. & sic sicut per ista
iura probatur isti verè dicūtur originarij. Nam Or-
tus cuncta suos repetunt, matrēq; requitunt. Oppo-
sitio. Sed quæritur, quomodò filij istorū dicūtur ori
ginarij, nonnè sunt ingenui & liberi sicut in patri-
bus eorum s. propè notaui. & legitur C. de colonis
tracensibus. l. vnic. si nolunt habere bona patris &
nolunt succedere, quomodò cōpelluntur inuiti ter-
ram habitare, quā pater colendā suscepit: cùm cuili
bet licitū sit sibi hæreditatē delatā repudiare: vt C.
de iure delibe. nec dānosam. cùm aditio hæreditatis
E in sola animi volūtate cōsistat: vt C. de iure delibe-
rādi. si auia. Item video, ꝙ filius liberti & hæres om
nia iura habet ingenui quò ad patronū. & si pona-
mus, ꝙ iste filius patri succederet & velit renūtiare
illi terrę, ꝙ possit: vt ff. de obsequijs libertorum. l. hę
res. Item hæres filij ad ea pręstanda nō tenetur, quæ
pater pręstare tenebatur. vt ff. de libet. agno. l. si quis
à liberis. §. Item rescriptū est. Si ergo ita est: quomo-
dò respōdimus omnibus legibus quę prius propè po
sitę sunt in quibus cauetur, ꝙ non habet licentiā de
relicto iure in quo pater inhabitauit, ad alium locū
F migrare: sed semper terrę inheret quā patres eorum
colendam semel susceperūt: vt in l. illa, cū satis. §. cū
autē. sed hoc etiā idem habes. C. de colonis tracen-
sibus. l. vnic. Respondeo. omnia quæ oppons locū
habent de iure cōmuni, quòd nullus inuitus cōpelli
tur hæreditatē patris adire: sed intelligas de illo qui
verè liber est: hic autē originarius & pater eius: licèt
conditione primitiua videatur ingenuus, seruus ta-
men glebę censetur: & propterea non datur sibi re-
cedendi facultas quo velit: vt C. de colonis tracēsi.
G l. vnic. & sic non multum distat à seruo: vt ff. de libe
ro homine exhib. l. iij. & C. de agric. & cēsi. l. cùm sa
tis. Illud quæritur, si nascitur quis ex ascriptitia & li
bero, vel ecōuerso: an partus sit liber vel ascriptitius.
3 Item † quęritur si habeo dñm meum, & accipiat fœ
minā tuā, quę est de fundo tuo: & aliquis nascatur,
cuius erit homo ille tuus vel meus? Respōdeo pri-
ma facie de iure cōi semper partus quò ad libertatē
& quò ad seruitutē sequitur conditionē matris: vt si
mater est libera, partus liber: si mater ancilla, partus
seruus: vt insti. de ingenuis. & C. de rei vendi. partū.
H quò ad honores & onera sequitur cōditionē patris.
vt ff. de senatoribus. filium. & l. senatoris filius. & l.
4 emancipatum. & ff. ad muni. l. j. & l. assumptio. §. fi-
lius. & §. vlti. & C. lib. x. de munici. & originarijs. l. fi
lius. In filijs autem ascriptitiorū sic statutū est in iu-
re: vt si aliquis nascatur ex ascriptitia & seruo vel a-
scriptitio & ancilla semper partus sequitur cōditio-
nem matris: vt C. de agric. & censi. ne diutiùs. Si au-
tem vterq; tàm pater quàm mater fuerit cēsitus: vel
neuter fuit cēsitus: repete. si ascriptitius fuerit vterq;
tunc sequitur conditionē patris: vt C. de agri. & cen
I si. l. diffinimus. & sic verè lex illa intelligitur. licèt
quidam malè dicant, quòd lex illa, diffinimus. corri
gatur per legem, ne diutiùs. Si autem aliquis nasca-
tur ex ascriptitio & libera: siue sciente domino ascri
tij siue ignorante ascriptius coniunxerit illam sibi
vxorem, liber erit partus. Si autem ex ascriptitia
& libero nascatur: ascriptitius erit: vt C. de agricol.
& censitis. l. si ascriptitiæ. Hodie autem non potest
ascriptitius contrahere cum libera: siue dominus
sciat siue ignoret: imò matrimonium dissoluitur: vt
in authentic. de nuptijs. colla. quarta. §. ascriptitiæ.
K quidam tamen dicunt hodie corrigi per authentic.
constitu. quæ ex ascriptitio & libera natos liberos
esse vult: non is qui ante constitutionem nati, sunt:
sed qui post constitutionem prodesse. colla. quinta.
vbi in fine primi. §. videtur dicere, quod sint ex ascri
ptitia fortuna, & si ex liberis nascantur matribus:
sed non est verum: quia constitutio illa nihil aliud
innouat: secundum quod patet ex rubrica & ex
ipso textu: nisi quòd constitutio illa pertineat ad
illos qui nascuntur post constitutionem, & quod
dicit in fine illius §. ita puncta. hos esse sola ascri-
L ptitia fortuna incipe sic. Si ex liberis nascantur ma
tribus, omnem antiquū statum prętéritę legis serua
bunt: sed licèt non habeatur hoc ex authen. prædi-
cta: habetur tamen ex libro nouellarum, ex illo tit.
de his qui ex libera matre & ascriptitio patre nati
sunt, quòd liberi sint filij talium: sed salua pace illo-
rum propterea iura vetera non immutantur: vt si ali
quis nascatur ex ascriptitia & libero, quòd filius
non sit ascriptitius, imò ascriptitius est sicut dixi:
nam natus ex originaria & libero, filius origina-
rius est: vt C. de agricol. & censitis. l. mulierem. licèt
M quidam l. illam in ascriptitia originaria intelligāt:
sed durum est cōtra stimulum calcitrare: natus etiā
ex ingenuo & ex ancilla vel colono fiscali conditio
nem matris sequitur: vt C. lib. xj. de agric. & mācip.
ex ingenuo. In murilego habes hoc casuale, ꝙ si li-
bera mulier adhereat murilego: & ipsa sit eiusdē cō
ditionis & filius: vt C. libr. xj. de murilegulis l. inge-
nuæ. & l. edicimus. & l. hi quibus. & l. vlti. Verum si
ascriptitius liberam mulierē accepit: dñs ascriptitij
habet potestatē siue per se siue per pręsidē cōpetenti
moderata

A moderata castigatiõe corrigere & abstrahere à tali muliere:quod si neglexerit suo damno cedet huiusmodi desidia.vt C.de senatuscō. clau.l. vnica.in fi.& C.de agri.& censi.l.si qui ascriptitiæ.in fi. Sed quod dãnũ habebit, quia ascriptitius fiet liber. ad instar serui.vt in authē.de nupt.col.iiij.§.si verò ab initio.licèt in e.tit.§.ascriptitię.nihil de negligētia dñi dicat:iure tamen Lõbardo aliter seruatur:quia si libera recipiat seruũ pro viro:tunc dñs serui puni re poterit seruũ,& parētes puellę punire puellã extraordinariè:vt in Lõbarda.si seruus liberã mulie-
B rem in cõiugē acceperit.l.j.& hoc qñ eã nõ cognouit:si autē eam cognouisset:tũc dñs solueret pro seruo 50.libras:vt in Lõbarda de fornicatiõib. l. vlti. Si autē parētes fuerint negligētes ꝙ infra annũ distulerint:& sic de iure Lombardo ponitur tēpus in quo videatur quis negligēs:licèt iure Romano nõ ponatur:& ipse seruus &illa libera fiunt serui Re-
4 gis.vt in e.tit.l.pen.licèt l.vlt.faciat gratiã:quia restituit dñs. † Quæstio.Sed licèt multa dixerimus de hac materia:quęro tamē si homo meus accipiat fœminã tuã: & nascatur filius cuius homo erit nõ est soluta. Respondeo:& de iure & cõsuetudine regni
C quod si homo tuus accipiat fœminã feudi mei me volente:& illa erit fœmina tua: & natus ex ea erit homo tuus:ꝙ si me dño ignorãte, cũ ea homo feudi tui cõtraxit:& mulier remanet mea,& filius na-
5 tus ex ea.vt &probãt iura superiora.† Quæstio. Sed illud quęritur:an licitũ sit dño authoritate propria cõprehēdere ascriptitiũ vel filiũ eius si in àliquo loco illũ inuenietextra fondũ:& maximè si sit fugitiuus? Respõdeo:dñs meus notat, ꝙ sic authoritate propria.vt arg.C.lib.xij.de metatis.l.deuotũ.&per l.C.de agri.& cen.l.si quis ascriptitię. vel per pręsi-
D dem vt ibi.& C.de agri.& cen.l.omnes omninò.& l.si colono.& l. vlti. quia ibi dicit restituere cõpellantur.hoc idē C.de colonis tracēsibus.l.vnica.& C.de colonis illiricianis.l. vnic. Sed ego dist inguo vtrũ ascriptitius detineatur ab aliquo:& tũc per iudicē:an nõ detineatur:& tunc authoritate propria potest eũ capere ad instar fugitiui.vt arg.C.de agr.& cen.l.vlt.§ j.& arg.ff.de acqui.pos.l.j.§.per eũ.& arg.C.de seruis fugiti.l.j.& sic intelligimus.l.C.li.xj.de colonis palestinis.l.vnic.in fi.licèt quidã intelligãt indistinctè siue possideatur:siue nõ: quod põt
E dñs authoritate propria capere.&quod dicũt leges vel per pręsidē cõsiliũ est quasi dicat põt per se,& si nõ põt tũc per pręsidē. sicut C.de pign.l.creditores.& sic inducũt legē prędictã de colonis palestinis.& C.lib.xij.de metatis.l.deuotũ.& C.qñ li. sine iudice.l.j.& in authē.vt iudices sine quoquo suffrag.§.si quis autē.&C.de mãcipijs &colonis patrimonialium fundorũ.l.vlt.lib.xj.& C.de agri.& censi. per nos.& C.de iniur.l.pręτor.& de colonis fugiti.l.j.
6 Illud autē nota, † ꝙ qui recipit ascriptitiũ alienũ, restituit illũ cũ sobole.& si hoc facere supersederit,
F tenetur restituere omnes functiones medij tēporis, quo apud eũ moratus est.vt C.de agri.& cen.l.vlti.§.vlti.hoc idem in liberto.vt C. de operis liberto.l.vltim.§.fina. quæ autem sit pœna illorum qui recipiunt fugitiuos seruos vel colonos ascriptitios,vel alios quære in summa domini mei. C. de ser. fugitiuis.& ibi inuenies.

De colonis & inquilinis simplicibus, Rubric.

1 *Coloni uel inquilini simplices, qui dicantur.*

G NVNC de simplicibus colonis &inquilinis vi-
1 deamus: † & quidē simplices coloni vel inquilini sunt, qui sub annua mercede certa in pecunia numerata prædia colenda accipiũt:aliter enim sine pecunia non esset locatio.vt ff.depositi.l.j.§ si quis seruum. Horũ quidam coloni sunt partiarij: quidã ad nummum cõducunt:qui sunt partiarij etiã fructibus à solo separatis in ipsis nullum ius habēt. & si in eis furtũ factum fuerit nõ aget furti:sed cõpellet dominũ per actionē ex conducto ad agendum furti de fructibus.vt ff.locati &cõducti.l.cũ plures.
H §.messem.Si autē nummis cõduxit statim vt à solo separati sunt: vt vsufructuarius intelligitur factus dominus.vt ff.de vsufru.l.& si fur decerpserit.& ff.de furtis. si apes. & hoc dominus meus. *Opposito.* Sed opponitur l.ff.de fur.l.fullo.§.frugibus.ex fundo subreptis tàm colonus quã dominus furti agit. furti enim datur ei cuius interest.vt ff. de furtis.l.is cuius.&sic nulla videtur distinctio domini mei inter partiariũ colonũ,& illum qui nũmis colit:cùm videatur ꝙ vterq; possit & debeat agere furti. imò magis videtur,ꝙ agat partiarius furti, quã ille qui
I nummis colit. Vel si vis defendere dominũ meum assigna rationē quare magis agit furti qui nũmis colit,quã partiarius. Respondeo: & dico salua pace domini mei,ꝙ vterque agit furti. vt in prædicta l. fullo.& quod legitur in prædict.l.cũ in plures.intelligo partiariũ non agere furti subaudi insolidũ. cũ partiarius sit pro parte tamen agit. qui colit nũmis insolidũ agit : cùm totũ commodũ suum sit. & secũdùm hoc propriè accipias messem sicut vulgariter dicimus,hæc est bona messis quando fructus erant separati à solo. Si autē fructus erant stantes,
K tunc impropriè messis.i.seges : & tunc neuter aget furti:quia nõ fiunt coloni nisi postquã à terra sunt separati,vt dictum est : alioquin nõ esset ratio nec reddi posset quare magis ageret furti qui nũmis colit,quàm partiarius pro fructibus à solo separatis. isti ergo coloni & inquilini nulla cõditione tenentur. Sed licèt plenè, & ex summa domini mei,& ex his quę superaddidi plenè tractauerimus de ascriptitijs &alijs:tamen nõ videtur ꝙ hodiè tractatus iste sit vtilis:quia hodie de cõsuetudine tales ascriptitij nec censiti fiunt: nõ tamen nego quin & hodie
L possint fieri cum solennitate prædicta.

De villanis & manētibus & reddentibus & angarijs & perangarijs & hominibus aliorum,& de recommendatis, Rubric.

1 *Villani manentes qui dicantur.*

SED QVID dicemus hodie de villanis no-
1 stris, † quorũ quidam dicuntur reddentes : quidam angarij:quidã perangarij:quidam simpliciter vocantur homines nostri:quidam manentes : quidam recõmendati. Respondeo: secũdum diuersas & varias locorum consuetudines oportet nos istos
M accipere.

De reddentibus, Rubric.

1 *Coloni uel inquilini reddentes qui propriè dicantur.*

1 REDDENTES † qdã sunt qui nihil aliud dño faciunt:nisi quod reddũt gallinas,vel spallas porci, vel porcum,vel agnum, vel libram piperis,vel ceræ , vel aliquid tale in pasca domini vel in natiuitate.hos redditus quidam præstant pro prędijs,quæ habent à dominis: & est ille cõtractus innominatus,do vt des:quidã pręstãt pro personis, &

A si nulla prędia habeant à dño: sicut vidi in pluribus partibus. bi nullū aliud seruitiū domino faciunt.

De manentibus, Rubric.

1 *Coloni uel inquilini manentes, qui appellentur.*

MANENTES sunt qui in solo alieno manēt in villis, quibus nec liberis suis inuito domino licet recedere; sicut multi sunt Bononien: & villis Neapoli. isti manentes pręstant aliquādo certos reditus & faciunt certa seruitia. † Item manentes appellamus qui xxx. anno. in solo alicuius superfederint: & dom inus soli eos pro manētibus ha-

B buit: & manentia seruitia vel redditus, vel operas, vel collectas pro maritāda filia & pro alijs sicut dicemus de vasallis ab illis per xxx. annos receperit scientibus & patientibus. vel etiā si alibi habitant voluntate domini: manentia tamen seruitia dominus semper retinuit per annos triginta.

De angarijs, Rubric.

1 *Coloni uel inquilini angarij qui sint.*

1 ANGARII † sunt qui seruitiū faciunt proprijs expensis: puta tot operas in septimana: & sic vulgariter dicitur in multis partibus angaria: &

C tales villani qui faciunt operas cū persona & suis expensis vocantur vulgariter angarij. & quod suis expēsis faciant, est arg. ff. de operi. l. suo victu, vnde dicitur in diuinis in passione domini. & angariauerunt quendam Simonem Cireneum.

De perangarijs, Rubric.

1 *Coloni uel inquilini perangarij qui dicantur.*

1 PERANGARII † sunt qui operas faciūt suis expensis: & soluunt etiā redditus patrimonij. de istis habes C. de Episcop. & clericis. l. ij. §. ad perangariā. & C. de sacrosanct. eccle si. l. neminem.

D de angarijs habes. C. libr. x. quemadmodū ad ciuilia munera indicantur. l. j. & ff. de mune. & hono. l. munerū. §. patrimoniorū. Et quod ibi dicit de angaria, intelligas de perangaria; ne cōtradicat illi verbo quod ponitur circa principium eiusdem l. quod angaria sit munus personale. vnde quod repetitur in §. illo, patrimoniorū. & dicitur de angaria exponitur. i. perangaria. & sic in multis partibus inueni tales perangarios qui dant operas domino sumptu suo: & inueni & tales perangarios. Alij dicunt, ꝙ angaria est exhibitio vel pręstatio

E opere sine sumptu mercedis: quasi dicat quod tenetur angarius tibi dare operā, sed expensis tuis: nam si dono tibi brachia, nō tibi ventrē, dicit prouerbiū; & habent leges pro se. ff. de oper. liberto. l. operæ. & ff. de muneri. & hono. l. munerū. circa prin. nam ibi dicitur, ꝙ angariarū exhibitio: & ita debet esse in textu. alia litera est, prohibitio. & habes l. C. lib. x. quemadmodū ciuilia munera indicant. l. j. si personale munus est, dicūt ipsi: ergo pręstabit operā sine suo sumptu. nā quod personale munus est quod animi prouisione & corporalis laboris intentione

F sine aliquo gerētis detrimēto perpetratur. vt in princip. l. prędic. munerū. & §. patrimoniorū. & secundum quod legitur in eadē l. §. patrimoniorū. patrimoniorū quę sumptibus patrimonij & damnis administrātur expediūtur: vt ff. de mune. & bono. l. j. §. illud. & ff. de vacatio. mune. l. itē munera. de angarijs & intelligas de perangarijs. & sic dicūt perangaria: est exhibitio operæ cum pręstatione mercedis. & sic multotiens vidi in multis partibus multos

2 qui pręstāt tales operas expēsis patroni. † Sed ego

G credo ꝙ angaria sit munus & onus rei adhęrens i. personæ. vt dicit l. ff. de vacatio. muner. & primam expositionē credo veriorē. & credo quod in litera l. illius munerum. debeat esse prohibitio; adeò enim rei cohæret, quod neq; liberi, neq; meritα militiæ. neque vllum aliud priuilegiū excusationē ab angarijs tribuit. vt in prædicta l. sunt munera. imò etiam si alicui immunitas cōcedatur personaliū & ciuilium munerū ab angarijs nō excusatur. vt ff. de muner. & hono. l. munerū. §. pen. & C. de mune. patrimo. l. qui immunitatē. lib. x. nam ibi non excusatur

H ab hospite suscipiendo, quæ paria sunt. s. recipere hospites: & pręstare angarias. vt in l. illa, sunt munera. Naues etiā veteranorū angariantur, nec excusantur eorum priuilegio. vt ff. de veteranis. l. viæ. Et sic per ista iura probatur ꝙ omnes remisiōes quas faciunt dñi angarijs suis, quod nullę sunt: & priuilegia eis etiam concessa ꝙ nulla sint. *Opposito.* Sed opponitur: legitur ff. de vaca. mun. l. his oneribus. angariarū pręstatio & recipiendi hospitis necessitas militibus & professoribus liberalium artiū remissa sunt. hoc idē legitur ff. de muner. & honor. l.

I munerū. §. vlti. & l. tui. Respōdeo: re vera milites, & professores liberaliū artium habēt priuilegiū sicut dicunt illa iura: nec cōtradicit l. illa, sunt munera. quæ dicit nec merita militiæ. quia loquitur de veteranis. vt ff. de veteranis. l. viæ. & finis l. illius, sunt munera. tollit cōtrariū: quia dicit pręter eos quibus principali beneficio cōcessum est. & si qua sunt prędicta alia huiusmodi. *Oppositio.* Sed huic solutioni cōtradicit l. ff. de mune. & hono. l. munerū. §. pen. in fin. vbi dicitur ab angarijs nō excusatur cui immunitas est concessa: exceptis militibus & veteranis:

K sed respōdeo sicut dixi suprà est angaria & est perangaria. angaria cōsistit tantū in operis personæ: ab his angarijs excusantur milites & veterani: vt in prædic. l. munerū. §. pen. in fi. C. de vaca. mu. l. his oneribus. §. angariarū. perangaria cōsistit in operis personę & patrimonij de quibus habes multa exēpla ff. de mune. l. j. & l. munerū. §. patrimoniorū. & §. mixta. in prin. ipsius legis. ab his perangarijs neque milites, neque antur in eo veterani excus. quod perangaria tāgit onus patrimonij. & hoc dicit lex illa de vaca. mune. sunt munera. quę rei propriæ co

L hęrēt: vt prędiorū collatio: & vię sternēdę & angariarū exhibitio. i. perangariarū & hospitio suscipiē di: quę munera si cōsideras ratione prędiorū possessorij inducūtur: & hoc etiā dicit lex de veteranis. l. vię. & hęc est vera solutio. Scio ꝙ quidā dixerūt ꝙ l. illa, munerū, §. pen. loquitur exceptis militibus & veteranis quibus sunt fabaudi si immunitas cōcedatur, ꝙ excusantur: quasi dicat iduo sunt quę excusant illos. s. priuilegiū & immunitas cōcessa. qđ nō placet.

De hominibus aliorum, Rubric.

1 *Homines aliorum qui nominentur.*

M
1 HOMINES † aliorū vulgariter dicūtur homines feudi, qui nō sunt reddētes aliquid: nec sunt manētes: nec angarij: nec perangarij, sed sunt fideles & vasalli: isti nihil pręstāt, nisi quantū, & re vera sicut statim de vasallis dicemus.

De recommendatis, Rubric.

1 *Recommendati homines qui dicantur.*

1 RECOMMENDATVS dicitur qui venit de alienis partibus, & habitare vult in ciuitate tua: elegit patrocinium tuum: & dicit domine volo esse

volo esse tuus recomendatus, vt habeam tuam de-
A fensionē:&tibi singulis annis seruiam in pascha in natali.f.dando duas gallinas, vel librā piperis, vel quid aliud.de istis multos inuenies apud Neapolim in villis eorum,& Bononiæ.isti de iure nihil aliud debent cōferre:sed Neapolitani ab illis multa exiguut,& ferè omnia, quæ exigunt dñi à vasallis.

De vasallis, Rubrica.

1 s Vasalli qui propriè sint.

NVNC de vasallis videamus: † & quidem vasalli sunt qui rem aliquā ab aliquo in feudum recipiunt: sicut dominus Imperator à Papa habet
B regnum Siciliæ: & multi de imperio idem dicunt: Reges ab Imperatore: & principes & comites à Rege: Barones à comitibus: milites à Baronibus: &qui appellantur in regno Siciliæ Barones:in Tuscia & in Lombardia appellantur cathanei: quasi capitanei.quidā vocantur valuasores, qui habent feuda à cathaneis & baronibus: & quodam milites habent sub se.Item aliqui burgenses vel villani recipiunt rem in feudū à militibus secundū quod de hac materia copiosè tractatur in constitutionibus feudorum. Isti omnes qui appellantur vasalli
C propter feudum iurāt fidelitatē dominis suis. vnde etiam Episcopi & prælati omnes Archiepiscopi & clerici iurant domino Papæ & suis primatibus de gradu in gradum fidelitatē.vnde possent dici vasalli. habent enim quasi in feudum suos episcopatus & archiepiscopatus & abbatias à domino Papa & suis primatibus secundum gradum.

Sacramētum fidelitatis quod præstat dominus Imperator Papæ, Rubric.

1 *Sacramētum fidelitatis quod Imperator Romano pontifici præstat: qua forma fiat.*

D 2 *Sacramentum fidelitatis quo tēpore Papæ honorio Fredericus imperator præstiterit.*

VNDE videamus qualiter iuret fidelitatem.& primò de sacramento fidelitatis, quod præstat
1 dominus Imperator domino Papæ quod est tale: Tibi domino † Io. Papæ:ego Rex Otto promitto & iuro per patrē & filium & spiritumsanctū:&hoc lignū viuificæ crucis:& per has reliquias sanctorū: q̄ si permiserīte dño Romā venero sanctā Romanam ecclesiā,&te rectorē ipsius exaltabo secūdum meū posse:&nunquā vitā aut mēbra nec ipsum ho
E norē quē habes mea volūtate aut meo cōsensu aut meo cōsilio aut mea exhortatiōe perdes:& in Roma nullū placitum aut ordinationē faciā de omnibus quę ad te pertinēt vel ad Romanos sine tuo cōsilio:& quicquid de terra sancti Petri ad nostrā potestatē peruenerit,tibi reddam:&cuicunque regnū Italicum cōmisero,iurare faciam illum vt adiutor tibi sit ad defendendam terrā sancti Petri secūdùm suum posse.& hanc formā sacramenti habes in decretis.dist.lxiij. tibi dño. Hoc sacramentū præstatur legato domini Papæ eo tēpore quādo in Regē eligitur:posteà quādo venit Romā iurat Impera-
2 tor omnia prædicta manu propria: † sicut ego R: vide anno dñi M.cc.xx.mense Nouēbris: in dominica prima post octa.sancti Martini dñm Fredericum Dei gratia Romanorum Imperatorem Augustum Hierusalem & Siciliæ Regem iurantē in ecclesia sancti Petri viuente dño Papa Honorio.

De sacramento Episcopi, Rubric.

1 *Sacramentum fidelitatis:quod Episcopus domino Papæ*
G *præstat:qua forma fiat.*

FORMA sacramenti fidelitatis,quod pręstat Episcopus,talis est. Ego M. Episcopus ab hac hora in anteā fidelis ero sancto Petro sanctęq; Romanæ ecclesiæ dominoq; meo Papæ G.eiusq; successoribus canonicè intrātibus:nō ero in cōsilio neque in facto,vt vitā perdat:aut membrū,vel capiatur mala captione:cōsiliū quod mihi per se aut per literas aut per nuntiū manifestabit ad eorū damnū nulli pandam: papatū Romanæ ecclesiæ & regulam sanctorū patrū adiutor ero ad defendendū &
H retinendū saluo meo ordine cōtra omnes homines vocatus ad synodū veniā, nisi præpeditus fuero canonica prępeditione:legatū apostolicæ sedis, quē certū esse cognouero, in eūdo & redeūdo honorificè tractabo:&in suis necessitatibus adiuuabo:apostolorum limina singulis annis aut per me aut per certū nuntium visitabo: nisi vestra absoluar licentia:sic me Deus adiuuet,& hæc sancta Dei euangelia.hanc formā sacramenti habes extra de electione & electi potestate. c. ego M. Episcopus ex quo enim iurat sic.f.successoribus: non tenetur posteà
I iurare successoribus.vt extra de iureiurādo. c.veritatis & extrà de excessibus prelatorū.c. tetulit nobis Ideò dicitur canonicè,&c. quia si nō canonicè nō tenetur posteà obedire sibi: vt dicitur de consecratione distin.j.c.is ergo. Quod autē dicitur, vt vitam perdat,&c.hoc nō sufficit: imò vbicūq; senserit dominū periclitantē ad insidias prohibēdas debet occurrere.vt C.de his quibus vt indignis.l.pen. & ff.ad Silleian.l.j.& ij.& in decretis xxij.q.v.§.de forma.de quo capitulo multa cōtinētur & supplentur de sacramento fidelitatis,sicut statim dicemus.
K Itē ideò dicitur mala captiōe,&c. qa bona captione capi potest:puta,si freneticus sit vel furiosus. vt in decretis.xxiij.q.iiij.c.ipsa pietas.circa prin.Item q̄ dicitur cōsiliū,&c.i.strictū.more enim Italico loquitur.& q̄ dicitur cōsiliū nulli pandā,&c.intelligas de honesto cōsilio:quoniā consiliū malū tenetur reuelare tali personę quę possit prodesse & non obesse.vt in decretis xxij.q.vltim.can.hoc videtur. Quod dicitur saluo ordine,&c.i.secundū quod attinet ad mei honorem nō armis.vt in decre.xxiij.q: viij.quicūq; ex clero. Quē legatū cognouero, &c.
L dicit glosa siue per testes siue per literas alio modo, quia est nota persona vt xcvij.dist.nobilissimus & xliij.dist.quiescamus.sed cōtra: quia nō nisi per literas.vt C.de mād.princip.l.vnica &vij.dist.c.nolli meis.extrà de officio & potest.iudi.deleg.c.cū in iure.& extrà de fide instru c.scripta verò authentica. Et quod vltimū est apostolorū limina visitabo,&c. circa idus Maij:quādo tēpus sanū est.Et de illis intellige qui sunt intra Italiā. qui verò sunt de longinquo intelligas eos debere visitare secūdū quod habēt in instrumēto & cirographo:quidā semel in
M duobus annis:quidā semel in tribus secundū q̄ distant.vt in decre.93.di.c.iusta.Quilibet enī qui ad sacros ordines pmouetur,debet iurare obedientiā suo prelato.vt di.23.c.quanq̄ &extra.de iureiu.c.j.

Sacramentum cuiuslibet vasalli, & quæ contineat sacramentum fidelitatis, Rubric.

1 *Sacramentum quod omnes vasalli Imperatori præstant: qua forma fiat.*

3 *Vasalli propter feuda in quibus teneantur.*

4-5 *Positiones actoris & rei in tali actione.*

A 6 *Libelli in tali actione quomodò cõcipiantur. cũ plu. seq.*
9 *Vasallus qua actione contra dominum agere possit.*

NVNC generaliter de sacramento cuiuslibet
vasalli videamus: & quæ contineat sacramen-
tum fidelitatis; & est scriptus canon antiquus, qui
omnia cõtinet; quem canonẽ habes xxij. q. v. c. de
1 forma. Qui † dño suo fidelitatẽ iurat, ista vj. sem-
per in memoria habere debet. Incolume, tutum, ho
nestũ, facile, vtile, possibile. Incolume videlicet, ne
sit in damno domino tuo de corpore suo. Tutũ, ne
sit in damno de secreto suo; vel de suis munitioni-
B bus per quas tutus esse potest. Honestũ, ne sit ei in
damnum de sua iustitia: vel de alijs causis, quę ad
honestatem eius pertinere videntur: puta, si cogno
scat vxorẽ, filiam vel sororẽ domini sui, cui debet
excellentiam fidei: vt de pœn. dist. v. cõsideret. Vti-
le, ne sit ei damno de suis possessionibus. Facile, vel
possibile, ne id bonũ quod domino suo facere pote
rat leuiter: faciat ei difficile, ne ve & id quod possi
bile erat, reddat ei impossibile. Præter ista vj. debet
præstare auxiliũ & consilium domino suo, si benefi
cio suo dignius videri vult, & saluus esse de fidelita
te quã iurat. Dominus quoq; fideli suo in his om-
C nibus vicẽ reddere debet: quod si nõ fecerit, meritò
censebitur malè fidus: sicut ille qui in eorũ præuari
catione vel faciendo vel cõsentiendo fuerit perfi-
dus & periurus. Hæc omnia in prædicto ca. conti-
nẽtur de verbo ad verbũ. Hodie autẽ qualiter vidi
iurare principes domino Imperatori, & Episcopos
Lombardiæ & Tusciæ & alios prælatos & milites
& comites & barones quando veni cum domino
meo Imperatore Frederico ad coronandũ: & mul-
2 tis etiã sic cõputaui sacramentũ. † Ego talis iuro fi
delitatẽ domino meo Imperatori: & vasallagiũ &
D suis successoribus. nõ ero in facto seu cõsilio quod
personã aut vitam vel membrum aut honorẽ suum
amittat: aut ꝙ mala captiõe detineatur: & si ad no-
titiã meam peruenerit, ꝙ aliquis aliquid prædicto-
rum contra dominũ meum vellet committere, pro
posse meo disturbabo: alioquin citiùs quã potero,
vel per me, vel per nuntium meum, vel per literas
meas tibi nuntiabo. Imperium quod habet, & ter-
ram iuuabo pro posse meo manutenere & defen-
dere, & aliam tertiam aquistare: & consiliũ quod à
me petierit sibi fidele secũdum meam prouidentiã
E dabo. secreta mihi ab eo cõmissa nulli sine eius licẽ-
tia manifestabo: sic me Deus adiuuet, & hæc san-
cta Dei euangelia. Sic iurãt Barones comitibus, &
milites baronibus: hoc excepto, ꝙ omnes isti iu-
rant homagiũ salua fidelitate domini Imperato-
ris. prædicti autẽ iurant domino Imperatori dignũ
homagium: & hoc est dicere ligium homagiũ: quia
iurant Imperatori nullius alterius fidelitate salua:
quia alijs iuratur salua fidelitate Regis vel Impe-
ratoris: & ideò non est ligium. Multi tamen simpli
ces dicunt, ꝙ ligium homagiũ est quãdo vasallus
F mittit manus suas in manus domini quod nihil est.
3 Isti ergo † vasalli tenentur in sex propter feuda
quæ recipiunt à dominis obedire & seruire. Primò
pro exercitu imperiali; tenetur enim conferre vasal
lus secundùm qualitatẽ & quantitatem sui feudi,
quod vocatur adiuuamentũ: quia aliquando mul-
ti adiuuant se: & cõferunt. Secũdò pro corredo im
periali, vt quando dominus Imperator transit per
locũ dantur sibi expensæ: in his duobus seruit pro
G curia: in alijs quatuor seruit vasallus pro vtilitate
domini. Tertiò pro filia maritanda. Quartò pro se
vel pro filio milite faciendo. Pro filio autẽ vxoran-
do vasallus nõ confert: & est ratio; quia tunc domi
nus recipit: & sic fit ditior. Quãdo autẽ dat filiam
suam ad maritũ, tunc dat de suo & sic fit pauperior:
ideò si vasallus cõfert de iure est. Quintò si domi-
nus sit captus tenetur vasallus pro eo redimẽdo cõ
ferre. Sextò pro emenda aliqua terra. Vnde admit-
to, ꝙ in his quatuor qui principaliter tangunt do-
minum: & nõ dominum Regẽ vel Imperatorẽ; ꝙ
H dominus possit liberare vasallum; in primis duo-
bus nõ, quia illa duo sunt statuta pro vtilitate do-
mini Imperatoris. Si ergo dominus vult grauare
vasallum in alijs præter illa sex: vel etiã in illis sex
prædictis vltra quantitatẽ & qualitatẽ feudi, iuri: si-
cut censitus directò intentat officiũ iudicis, vt rele-
uetur ab illo onere: sic vasallus vtiliter intentabit
officium iudicis. quare dico vtiliter? quia vasallus
nõ est censitus: & sic cũ verba deficiant: quia sen-
tentia locũ habet: ideò datur officiũ iudicis vtili-
ter. vt argu. ff. si quadrup. paupe. fecisse dica. l. pen.
I & ff. de iurisd. om. iudi. si quis id quod. Positiones
4 autẽ sic faciat actor. † *Positio actoris.* Ego dico, ꝙ
ego sum censitus seu vasallus tuus. Itẽ hoc debeo
prę̃stare, vel cõueni nomine census, seu seruitij. Itẽ
tu exigis à me vltrà. E cõtrà reus his vtatur positiõi
5 bus. *Positio rei.* † Ego dico, ꝙ hoc, quod peto, tu cõ-
uenisti mihi propter tale tenimentum quod posteà
tibi dedi. Item ego tua sponte recepi. Item tu mihi
spontè soluisti, & obtulisti. Itẽ tu ex certa scientia
hoc plus mihi soluisti. Si hoc cõfitebitur actor, libe
ratur reus: quia cuius per errorẽ dati repetitio est;
K eius consulto dati donatio est. vt ff. de regu. iuris. l.
6 cuius. Libellus autẽ concipietur sic. † *Libellus.* Ago
ego R. censitus cõtra M. dominũ meum: qui à me
exegit decem plusquã consueuit exigere, & debue
rit: quia cũ debeam sibi nomine census x. ipse à me
exigit xx. & exigit etiam pro tempore futuro. vnde
peto, ꝙ illa x. exacta mihi restituat officio vestro
domine iudex: & ꝙ prohibeatur exigere in futurũ:
ad hoc propono officiũ iudicis. Vasallus autem sic
7 cõcipiet. † *Libellus.* Ago c. R. vasallus cõtra M. do-
minũ meum, qui à me talia seruitia exigit, vt coope
L riam domũ eius: vel portẽ literas vel talia, quę tibi
facere nõ cõsueui nec debeo: vnde peto ꝙ ꝓhibea
tur officio vestro dñe iudex talia à me exhibere in
futurũ. & ꝙ x. quę à me exegit nomine illius, ꝙ illa
mihi restituat: ad hoc propono officiũ iudicis. Vel
8 sic. † *Libellus.* Ago c. R. cõtra M. dñm meũ cuius va
sallus sum: qui considerata quãtitate & qualitate
feudi quod habeo & teneo pro seruitio seu corre-
dò imperiali, vel filia maritãda vel pro alijs exegit
à me x. plusquã debeam, & plus quã consueuerim
prę̃stare: cũ semper prę̃stiterim pro corredo imperia
M li vel pro exercitu x. & ipse à me exigit xx. vnde ꝙ
prohibeatur in futurũ à me exigere officio vestro
dñe iudex ago cõtra ipsum ad hoc propono officiũ
iudicis. Quod sic rectè cõcip. lib. dicit l. C. lib. xj. in
quibus causis colo. cen. l. j. & C. de agrico. & cen. l.
vltim. & in authen. de quęstore. col. vj. Eodẽ modo
ascriptitij & omnes prædicti concipient libellum.
Oppositio. Sed videtur, quòd libelli propter multa
debeant reprobari. In primis sic. Nam non videtur
ꝙ hic qui soluit, possit repetere: nam aut sciuit se
non debere

A non debere & soluit: aut ignorauit. si sciuit, non re-
petit: quia sciens soluit indebitum. vt ff. de condict.
indeb. l. j. & ij. & ff. de regul. iur. cuius per errorem.
Si dicas, ꝙ fuit ignorans: eius ignorãtiam in facto
proprio non admitto. vt ff. ad Velleia. quemquam.
& ff. pro suo. l. vlti. nec enim admittitur ignorantia
circa quantitatem rerum suarum. vt C. de rescind.
vend. l. quisquis. Respondeo: repetit, & dico, ꝙ sol-
uit: & sciens & non spontè, imò inuitus: vnde cessat
tua obiectio: quia quod opponis locum habet in
spontè soluente. ab isto autem fuit exactum: & est
B exactio, quæ fit ab inuito. vt ff. de verbor. significa.
l. debitor. & ff. de lega. iij. fideicommissa. §. si rem. &
argum. ff. de nego. gest. l. si autem. *Oppositio*. Item
adhuc videtur, ꝙ libellus sit malè conceptus: quia
dicis, ꝙ prohibeatur in futurum: & hoc dicis cõtra
legem: quia tractus futuri temporis nõ pertinet ad
iudicem. vt ff. de vsur. l. j. nec potest esse iudiciũ de
his rebus, quæ posteà in obligatione venturę sunt:
vt ff. de iudi. l. non quemadmodũ. Respondeo: imò
tractus futuri temporis pertinet ad iudicem in mul
tis casibus: & hic est vnus ex illis. & de hoc dic vt
C plenè notaui suprà de actione ex stipulatu pręsum
pta ex tempore. *Oppositio*. Item adhuc opponitur.
nam videtur ꝙ isti non possint agere contra domi
nos suos: maximè censiti, qui quodammodò serui
sunt: vt suprà notaui. maximè cùm domini eorum
sint eorum iudices. vt in authent. de quæsto. col. vj.
§. si verò forsan. Respondeo: de censitis & ascripti-
tijs contra dominos suos nõ agunt pro aliqua cau
sa ciuili, sed pro exactionibus. Item nec pro aliqua
causa criminali nisi, quando suam vel suorum iniu
riam prosequuntur. vt C. libr. xj. in quibus cau. co-
D lon. cen. l. vlti. Nec obstat quod legitur in authent.
de quæstor. ꝙ domini illorum sunt iudices. verũ est
si alij agunt contra censitos vel ascriptitios. Cæte-
rùm si ipsi censiti seu ascriptitij vel vasalli agunt cõ
tra dominos: domini nõ possunt esse iudices: quia
iam essent iudices in causa sua: quod iura nolũt. vt
C. vt nemo in causa propria iudic. l. vnica. & ff. de
arbitr. l. penult. Vasallus autem credo in causa ciui
li posset agere contra dominum: etiam pro causis
cùm liberi sint. in causis criminalibus idem de va-
sallis, quod de censitis.

E De officio iudicis per quod subuenitur illis qui
bus collecta imponitur vltra vires patrimonij: &
per quod subuenitur illis qui cùm sint inhabiles,
vel vocari non debeant, vocãtur ad officia, Rubr.

1 *Libelli in tali actiõe quomodò cõcipiantur. cũ plu. seq.*
3 *Ius idem quomodò vicis, & castris, & villis sicut ciui-
tatibus competit: cùm omnia ipsi ciuitati subiaceant.*
4 *Iudex in collectis quomodò officium suum interponet.*

CONTINGIT multoties, ꝙ collectores
pro collectis aliquando exigũt ab hominibus
suprà vires. patrimonij. Item quod aliquando vo-
F cantur ad officia, cùm sint inhabiles: ideò subueni-
tur officio iudicis personis talibus: vt à talibus one
ribus liberẽtur: vt ff. de vaca. mu. l. Sextumdecimũ.
§. vlti. & C. lib. x. quemad. ciui. mu. iudi. l. ij. iij. & iiij.
Vnde sub breuitate transeo, & omitto positiones:
1 & libellum cõcipies sic. † *Libellus*. Ago ego R. con
tra M. collectorẽ ciuitatis vel castri vel villæ qui
supra vires patrimonij mei mihi duas vncias indi-
xit cum habita ratione & collatione dominij mei
de collecta imposita cõtingeret me vnciam vnam:
G & imposuit mihi tres. vnde ꝙ tale indictũ tollatur,
& à me nihil exigatur: peto à vobis domine iudex,
& officium vestrũ propono. Quod sic rectè cõcip.
libel. & ꝙ locũ habeat tàm in ciuitatibus quàm in
castris & villis: dicit lex prędict. de vac. mu. Si autẽ
collector exegit adijcias in libello: & ꝙ vncias exa
ctas mihi restituat propono, &c. argum. C. lib. xj. in
quib. cau. colo. censi. l. j. Quãdo autẽ vocaris ad of-
ficium cũ sis inhabilis; vel cũ vocari non debeas: si-
cut frequenter aliquãdo fit malitiosè, concipies sic
2 libellum. † *Libellus*. Propono ego R. corã vobis do
H mine iudex: ꝙ cũ sim inhabilis ad officium consu-
latus: vel ad aliud, vel sim de altera prouincia: vel
vocatus ad munus tale: & ab illo appellauerim pẽ
dente appel. ad aliud munus me talis nominator
nominauit. vnde à tali nominatiõe per vos releua-
ri peto: ad hoc officium vestrũ propono domine iu
dex. Quod sic rectè concip. libel. dicit lex prędicta.
3 C. quemad. ciui. mu. † *Quæstio*. Sed quæritur: quo-
modò idem ius cõpetet vicis castris & villis sicut ci
uitatibus: cũ vici & castra ciuitatibus subiaceant.
vt ff. ad municip. l. qui ex vico. & C. de Episcop. &
I cleric. nulli licere. circa fin. & in authen. quib. mod.
na. effi. legi. §. si quis autem. col. vij. Respondeo: li-
cèt subiaceant: tamen iustũ est, ꝙ iure ciuitatis vtã-
tur: & si nõ subiaceant: nihilominùs habent illa iu
ra quę habent ciuitates: nam legata possunt ita re-
linqui vicis quemadmodum ciuitatibus. vt ff. de le
gat. j. l. si hæres. §. vicis. nam cũ quęlibet ciuitas ha-
beat ius inclytę vrbis quò ad institutiones & lega-
ta: quia possunt institui, & eis legata relinqui. vt C.
de hæred. instituẽ. hęreditas. non est mirũ si vici &
villæ vtuntur eodem iure quo & ciuitates, quò ad
K omnia: & ciuitatibus hæreditates per Treb. resti-
tuuntur. ff. ad Trebel. l. omnibus. & argu. C. lib. xj.
de fundis limitro. l. quicũque. nam & qui euiuę ali-
cuius ciuitatis vel collegio vel burgo vel cæteris
corporibus xxx. anno. seruierit in eo loco remane-
bit: nec poterit inquietari tanquã colonus vel in-
quilinus. vt C. lib. xj. de fun. rei priuat. eum qui cu-
4 riæ. † *Quæstio*. Itẽ quęritur: quomodò iudex in col-
lectis interponet officium suum, vt vltra iste talis
non grauetur. Respõdeo: facta æstimatione totius
collectæ impositæ: & facta æstimatione quantũ iste
L habeat in bonis, qui cõqueritur, & quãtùm sit sibi
impositum iudex peritus rem ad suam æquitatem
rediget: vt dictum est.

De officio iudicis per quod subuenitur dominis
ad exigẽdos redditus à colonis: vel ascriptitijs quo-
ties coloni dubitantur, an sint domini prædiorum,
qui redditus exigunt, Rubrie.

1 *Libellus in tali actione quomodò formetur.*

CONTINGIT sæpè ꝙ domini à colonis
seu ascriptitijs petunt redditus: siue essent in pe
cunia: siue in alijs speciebus: & coloni vt ascriptitij
M recusant soluere, dubitãtes an ipsi sint domini illo-
rum prędiorũ pro quibus petũt redditus: ideò suc-
curritur dominis per officium iudicis: vt coloni &
ascriptitij dent fideiussorem idoneum sub hac for-
ma: vt si domini probauerint, ꝙ prędia sint sua: &
ꝙ sint sui coloni & ascriptitij: & ab eis illa prædia
habeant, quòd redditus sine procrastinatione pręs-
tabunt. quę fideiussio renouabitur de triennio in
triennium: & sic coloni inquietabuntur. Si autem
fideiussorem pręstare nolunt: tunc per officium iu-

A dicis redditus exigentur, &deponentur in æde sacra: donec dominus de iure suo probet: &hoc fiet singulis annis, donec causa durabit &exigatur per illa tempora, per quæ coloni soliti erant soluere: & sic causa diffinita si de iure suo probauerint dabuntur illis: sin autem restituuntur colonis: & hoc quando redditus sunt in pecunia. Si autem in speciebus vendetur species per officium iudicis: & pretiũ deponetur sub forma prædicta. sicut hæc probantur C. lib. xj. de agricol. & cen. l. litibus. §. j. Si autẽ nõ sit quæstio tantùm de redditibus sed de publicis fun-
B ctionibus soluendis & coloni prædicto modo contradicunt, à quo exigetur functio pro illis prędictis: vtrum à dominis vel colonis. legislator distinguit: refert quis erat solitus soluere functiones: si coloni erant soliti soluere, ipsi soluent nullo præiudicio dominis generando: si autẽ dominus consueuerat soluere: quia partem soluebat pro publica functione: sibi partem retinebit. tunc si colonus vult dare fideiussorẽ sibi partem illam retinebit: quam dominus consueuerat pro se recipere: aliam partẽ soluet quæ debet dari pro functione. Si autem coloni fideiusso-
C rem non dent: tunc redditus omnes officio iudicis exiguntur, & dabunt domino: parte illorum reddituum soluta, quæ pro functionibus solui debebat: alia parte quæ domino erat soluenda sequestrata vsque ad euentum litis, sicut hæc leguntur in prędicta l. à medio vsque in fin. & hæc intelligas esse vera de illis colonis, qui non ex longissimo tempore redditus soluerunt. Illi enim non habent contradicendi licentiam. vt in princip. prædictæ l. litibus. & hoc est quod dicit l. ibi: qui non ex longo prolixóq; tẽpore vel lõginqua. &pro, id est, inueterara. In hoc
D autẽ casu omissis positionibus, quæ possunt colligi ex præcedenti rubrica. concipiet actor sic libellum.

1 *Libellus.* † Propono ego R. corã vobis dñe iudex: qui cùm ab M. colono meo vel ascriptitio redditũ decem librarum peterem: vel decem libras ceræ, vel aliquid aliud; quem redditũ mihi soluere debet pro talibus terris, quas sibi locaui pro prædicto redditu: ipse mihi soluere recusauit: dubitans an sim dominus earum rerum. vnde vel quòd det mihi fideiussorem de prædicto redditu soluendo mihi sine procrastinatione, si probauero me dominum illarum ter-
E rarum: vel prædictum redditum mihi soluat officio vestro: ad hoc propono officium vestrũ domine iudex. Quod sic rectè concipiatur petitio dicit l. prędicta litibus. *Oppositio.* Sed opponitur multis modis. In primis non videtur, ꝙ libellus sit benè cõceptus: quia dicit propono, &c. imò deberet dicere: ago cõtra talem, &c. sicut in superioribus libellis. si enim proponis iudici: quid habet facere tibi iudex, nisi ꝙ interponat officium suum? Respondeo: quocũq; modo concipiatur libellus iudicio meo bene concipitur: siue dicat ago contra talem: siue dicas, propo-
F no coram vobis, &c. ex quo enim factum denuntio, & officium iudicis propono: quod cõpetit sufficit. Multi tamen volentes subtilisare dicunt: quod vbicunque officium iudicis proponitur loco principalis actionis: non debet dicere ago contra talem: sed propono corã vobis domine iudex, &c. & assignant rationem: quia cùm officium iudicis non sit actio: vt ff. de minoribus. quod si minor. §. vltim. ergo contra partem non debes proponere: sed tantùm ipsi iudici: quando autem intentas actionem, tunc debes
G dicere, ago contra talem: quia tunc agis iure tuo sicut in principio in rubrica de officio iudicis notaui. sed nõ curo de talibus: quia nomine actionis generalissimo & officium iudicis continetur. vt ff. de actionibus & obligatiõibus. l. actionis verbo. vnde bene sedet: si dico: ago contra talem. *Oppositio.* Item obijcitur quòd lex illa litibus. videtur fatua, & fatuè loquitur: & fatuus esset clientulus & aduocatus, qui sequeretur legis illius consilium: & qui sic libellum proponeret, vt propositus est: & fatuus esset iudex qui compelleret partem alterã vel ad dandum
H fideiussorem: vel ad redditum soluendum. quod sic probo: nam aut locauit dominus terras istas illis colonis, vel ascriptitijs pro certa pensione soluenda in pecunia: aut fuit cõtractus innominatus, si alia species debebat solui: vt ff. depositi. l. j. §. si quis seruũ. & tunc si vult petere redditus: vel proponat actionem ex locato, vel præscriptis verbis. vt in prædicta l. depositi. vel si vult terras auocare, auocet possessionem per condictionem ex lege C. locati & conducti. l. si quis conductionis titulo. quare enim iste stultus dominus vellet de proprietate litigare, &
I probare se dominum. vt dicit l. prædict. litibus. cum possessiõe recuperata postcà si colonus vult de proprietate litigare, litiget. vt dicit l. si quis conductionis. & sic melius erit ei: quia fiet de petitore possessor secundùm consilium alterius legis ff. de rei vendicatio. l. is qui destinauit. & sic habebit maximũ commodum. vt C. de rei vendicatio l. vltim. & ff. si vsusfructus petatur. l. vti frui. & institu. de interdict. §. commodum. Item si non locauit: qua fronte quo iure de causa, dicet iudici, vel colono, vel quòd det fideiussorem, vel quòd soluat redditum: quomodò iu-
K dex onerabit colonum superuacua cautione; imò satisdatiõe, quod iura nolunt. vt ff. vt legator. seu fideicõmissorum nomine cauea. hęc stipulatio. & ff. de procuratoribus. l. non cogendum. vel quomodò compellet iudex colonum soluere, cùm non constet de debito. Respondeo: remotis multis solutionibus quæ per multos prudentes notatę sunt. dico prudentissimum esse consilium. l. illius, litibus. & in subsidium. Iustinianus ibi subuenit domino: nam non erat certum quod dominus locasset terras illas: si enim certũ esset, locũ habet quod opponis: sed colo-
L nus vel ascriptitius aliquibus annis illum redditum soluit illi domino: nõ dico xxx. vnde solutio illa & lapsus ille tẽporis inducit illud remedium: vt vel det fideiussorem colonus: vel soluat, sicut superiùs dixi, *Oppositio.* Si opponis: solutio aliquorum annorum non facit præiudicium soluenti. vt C. de pact. si certis annis. maximè cùm tempus solùm nõ sit modus inducendæ obligationis. vt ff. de action. & obligat. l. obligationum. §. placet. nisi fortè geminus fauor contrarium inducat. vt C. de fideicõ. l. j. Respondeo: & cõcedo, ꝙ solutio illorũ annorum nõ pręiudicat
M vt faciat redditus illos debitos, scilicèt quod teneatur quis propterea soluere in futurũ: sed in hoc prodest, vt vel des mihi fideiussorem: vel soluas: sicut & aliâs in interdicto de itinere actúque priuato. ex primo capite si iui hoc anno triginta diebus: hoc acquiro, quòd interim prohibendus non sim, quandiu de iure meo probem. vt ff. de itinere actúque priuato. l. tertia. & sicut in interdicto. C. de aqua quotidian. & æsti. quod mihi acquiritur. & si vna die per annum duxi, acquiritur quantũ ad hoc: vt interim nõ prohibeat. vt

A hibeat. vt ff. de aqua quoti. & æsti. l. j. §. quod autẽ. sicut & in facto electionis, vbi si interfuι in vno prælato eligendo: licèt non acquiratur mihi ius: tamen mihi multum facit possessio: quia electio valet. vt extra de causa possessio. & proprieta. cùm ecclesia.

De officio iudicis quo petunt salaria grammatici: retores: geometræ, aduocati & obstetrices, Rubr.

1 *Salarium in tali actione, ut peti poßit: quot exigantur.*
2. 3 *Positiones actoris & rei in tali actione.*
4 *Libelli in tali actione quomodò fiant. cum plu. seq.*
5 *Salarium incertum qua actione peti poßit.*
B 6 *Salarium quomodò incertum esse dicatur.*
7 *Libellus in tali actione quomodò concipi debeat.*
8 *Debitor an tali actione liberetur dando rem uilißimam.*
9 *Libelli in talibus actionibus quomodò diuersimodè formentur. cum plu. seq.*
11 *Promißio an ualeat: si aliquis hæreditatem uel feudum petebat: & nomine salarij alicui res aliqua de ipsis promittatur.*
12 *Promißio an ualeat: si alicui in casu uictoriæ promittantur x. in casu autem succumbentiæ quinque.*

NVNC de officio iudicis videamus, per quod loco principalis actionis subuenitur ad merce-
C des petendas & salaria pollicita præceptoribus liberalium artiũ. s. grãmaticis: retoribus: geometris. Itẽ medicis & obstetricibus & aduocatis: vt largè intelligas aduocatos & suffragatores: qui quoquo modo vel studio in causis operantur. Item nutricibus quæ dicuntur nutrices, donec pueri lacte viuunt. vt ff. de var. & extraor. cog. l. j. §. j. & per totam l. Philosophi autem & legum doctores non possunt salaria petere. primi quia hoc ex officio eorum profitentur. veri enim philosophantes pecuniam contemnunt. secundi propter scientiam legalem quã docent: quæ
D cùm sit res sanctißima, nummario pretio nõ debet dehonestari. vt ff. de var. & extraor. cog. l. j. §. ij. & ff. de vaca. mu. l. in honoribus. §. philosophi. & C. lib. x. de mu. patrimo. l. professis. *Oppositio.* Sed videtur, quòd à legũ doctoribus salaria promissa, possunt peti. vt C. lib. x. de profes. & me. l. medicos. sed quod dicit ibi finis l. illius de salarijs. referas ad alios: puta, medicos, & grammaticos: de quibus eadem lex mẽtionem facit. vel loquitur nõ de salarijs promissis à parte: sed de salarijs cõstitutis à publico. vt C. de postulan. l. pen. Hodiè tamen vsurpatum est: ita vt salaria
E promissa à scholaribus doctores exigant, & libros scholarium pro collectis capiunt: vt tutiùs sit eis pignori incumbere, quàm in personam agere. vt institu. quib. mod. re contrahi. ob. §. vlti. & ff. de superfi. l. j. sicut & vsurpatũ est, quod magistris ludi literarij dicatur eis ius pro salarijs eis promissis. vt ff. de var. & extraordi. cog. l. j. § ludi. *Oppositio.* Item similiter in aduocatis opponitur. Nam videtur quod salariũ eis promissum de iure non possunt petere, cùm non debeant esse viles atque degeneres. s. nec pecunia capi: sed illud tantùm debet recipere, quod sibi obtule-
F rit litigator. vt C. de postulan. quisquis. Salariũ autem non debet peti: sed offerri in initio sacramenti. & hoc est quod dicunt quædam verba dubia posita ff. de var. & extraord. cogn. l. j. §. an philosophi. dum in iudicio honor petitur, qui in ingressu sacramenti debuit offerri, quasi dicat, honor, id est, honorariũ petitur: & salarium in iudicio ab aduocato à clientulo suo scientia ciuili dehonestatur. qui honor, id est, quod honorarium, id est, salarium debuit offerri

G à clientulo illi aduocato in ingressu sacramenti: scilicèt aduocati: iurabat enim aduocatus in qualibet causa secundùm formam statutam C. de iudi. l. rem non nouam. § patroni. licèt hodie non iurent: quia vt ait B. quòd iuretur lege cauetur: sed in consuetudine non habetur: non autem debuit vel debet peti modò in iudicio. & hoc est quod dicit litera sequẽs in eadẽ lege: multa enim honestè accipiũtur, quæ inhonestè petuntur. Respondeo: non est verum quod opponis: nam salarium promissum aduocato petitur. vt C. de suffra. l. vnica. & ff. de var. & extraordin.
H cognitio. l. j. §. in honorarijs. & §. aduocatos. & §. vltim. Leges autem prædictæ hoc solùm remouent vt aduocati non sint importuni in petẽdis salarijs: sed exiguum munus cùm dat tibi pauper amicus accipias placidè: & grates referre memẽto. & remouent aliud: vt durante lite non faciat pactum cum clien-
1 tulis: sed ante litem contestatam. † Vnde ad hoc vt salarium istud possit peti, ista sunt necessaria. In primis: quòd aliquis sit medicus vel grammaticus, vel aduocatus, vel retoricus, vel geometra, vel obstetrix, vel nutrix. Secundũ, quòd doceant vel præstent me-
I dicinam vel patrocinium, vel nutriant vel seruiant ibi partum parientibus. vt ff. de var. & extraord. cogni. l. j. & C. de suffrag. l. vnica. Tertium, quòd salarium sit conuentum: aliàs non credo, quòd possint petere sicut statim notabo. Quartũ, quòd salarium conuentum maximè in aduocato nõ excedat quantitatem centum aureorum: etiam si quæstio esset de toto regno: pro alijs autem quæstiõibus minoribus salarium dicitur competens pro aduocati facundia: pro causæ qualitate, & secundùm consuetudinem fori. vt ff. de vari. & extraord. cogni. l. j. §. in honora-
K rijs. & §. aduocatos. Quod credo verum quãdo aduocati habebant salaria à publico: hodie autẽ cùm à publico nihil percipiant: credo iustum salarium etiam vltrà c. aureos. Illud semper attendo: quòd secundùm facũdiam aduocati & qualitatẽ causæ & consuetudinẽ fori præstetur salariũ. salarium enim centum aureorum non est magnũ salarium: nam lxxij. aurei accepto feruntur in libram auri. vt C. lib. x. de suscept. & archa. quoties. & ego ipse habui maiora salaria: & aliquando sexaginta vncias: aliquando quinquaginta. Quintum: vt non fiat conuẽtio lite
L pendente: sed ante litem. vt C. de postulan. quisquis. Sextum: vt fiat in quantitate maximè in aduocato, & non de alijs partibus litis: alioquin diffamaretur. vt C. de postulatio. l. quisquis. Septimum: vt sit certum salarium. vt ff. mãdati. salarium. Actor his vta-
2 tor positionibus. † *Positio actoris.* Ego dico, quòd sum grammaticus, retor, physicus vel medicus aduocatus. Item tu conuenisti mihi dare decem libras pro doctrina vel pro cura tua vel pro salario causæ. Item patrocinium illud tibi præstiti: vel curam tibi exhibui, vel docui. Itẽ causa illa fuit maxima: vnde
M contingebat mihi salarium decem librarum. Item consuetudo est in partibus istis, quòd talia salaria dentur. Econtrà reus his vtatur positionibus. *Positio*
3 *rei.* † Ego dico, quòd tu dicebas te esse grammaticum medicum seu aduocatum: & eras gramans medicellus & aduocatellus. si enim hoc cõfiteatur actor nõ fouebit iustam causam: quia turpe est patritio & causas tractanti ius in quo versatur, ignorare. vt ff. de origin. iuris. l. ij. circa fi. & quia reprobari potest etiam medicus semel electus, & grammaticus & do-

A ctor. vt ff. de mu. & ho. l. vt gradatim. §. reprobari. & ff. de excusatio. tuto. l. sed & reprobari. & C. de profes. & me. lib. x. l. grammaticos. Item gratis mihi exhibuisti patrocinium siue doctrinam vel curã. Item per te stetit quò minùs præstares. si hoc est verũ, salarium non petitur. vt ff mandati. l. j. & C. de condict. causa da. l. aduocati. Item multi faciunt hanc positionem. tu aduocatus vel medicus vel grammaticus præstitisti alijs patrocinium, vel docuisti, vel curasti alios: vnde videtur, ꝙ nõ possit salarium petere per l. ff. locati. sed addes. §. vlti. & ff. de assess. l. diem fun-
B cto. sed non credo. & aliud in comitibus legati qui vocãtur soldatherij. & in scriptoribus & in talibus: qui si locauerint medio tempore operas suas, quod salaria sua non petent ab illis qui primò eis tẽpore illo dare promiserint: qa ex quo locauerũt: nihil eis deperijt. In aduocato secus, qui licèt præstiterit patrocinium alijs non proptereà prohibetur petere salarium: quasi videtur eis deperire. eodẽ enim tẽpore nõ tamen eodẽ momento potest pluribus præstare patrocinium & curam sine impedimẽto causæ & personæ tuæ: quod in soldatherijs & in scriptoribus nõ
C est. Libellum autem sic concipiet actor. † *Libellus.*
4 Ago ego R. contra M. qui cùm pollicitus esset mihi decem libras pro patrocinio, quod ei præstiti in tali causa: vel cùm per me non stet quò minùs præstem: vel pro cura infirmitatis suæ quam ei præstiti: vel pro mea doctrina: illas decem libras mihi soluere recusat. vnde vt mihi soluat, ago cõtra ipsum: propono officium vestrũ domine iudex. Vel aliter. vnde vos domine iudex ex officio vestro cõpellatis ipsum mihi soluere illas x. libras: ad hoc propono officiũ vestrũ. Quod sic rectè conciperiatur libellus dicit lex
D ff. de varijs & extraordina. cognitio. l. j. §. in honoraria. & §. aduocatos. Et caue tibi: quia tunc proponitur officium iudicis, quando clientulus per pollicitationem quæ est solius offerentis promissio. vt ff. de pollicita. l. j. cõuenit dare tibi salarium. ceterũ si per pactum nudum, habet locum condictio ex lege. C. de suffragi. l. vnica. si autem stipulatio interuenit, & certa locum habet certi condictio ex stipulatione. vt notaui suprà de aduocat. circa principiũ. Multi tamen doctores voluerunt notare, ꝙ salariũ possit peti à prædictis officio iudicis, & si nulla pol-
E licitatio interuenit: neque conuentio. & sic glossauerunt. C. lib. x. de professorib. & medi. l. medicos. & ff. de vari. & extraordi. cognitio. l. j. & ideò dicunt, quod his personis dicitur ius extraordinarium: quia & si nulla sit facta pollicitatio, quòd salarium possit peti. Sed salua eorum reuerẽtia, sicut doctoribus debita contrarium credo. & satis esset mirabile, ꝙ illud salarium peteretur, de quo præstãdo nunquàm partes adinuicem cogitauerũt: & mirabilis esset ille extraordinarius ordo. Et mirabile esset officium iudicis, vt ad illud daretur, quod aliqua actio de
F sui natura dari non posset. iam esset potentius officium iudicis: quàm actio ipsa: quod esset satis absurdum. quod ergo dicitur in prędicta l. circa finem. personis prędictis extraordinariè subueniri: intelligo sic extraordinariè: quia non iure actionis, vt notaui suprà de officio iudicis. quo datur restitutio minor. vel aliter dicitur, eis ius extraordinariũ: quia de ordine & regulari iure ex pollicitatione non agitur: nisi in casibus notatis in titu. de pollicitationibus. l. totiens. & l. ob casum. ergo cũ in casu isto aga-

G tur ex pollicitatione extra ordinem & ius commu-
5 ne agitur. † *Quæstio.* Sed quæritur: an salariũ incertum: vel per stipulationem: vel per pactum nudum: vel per pollicitationem possit peti: vel per actionem ex stipulatu, vel per cõdictionem ex lege: vel officio iudicis. Respõdeo: lex videtur velle ꝙ non: vt C. mãdati. l. salariũ. & ff. manda. quo mutuam. §. salarium. & l. salarium. *Oppositio.* Sed opponitur: in legibus illis dicitur salarium incertæ pollicitationis peti nõ posse. sed quid si non fuit pollicitatio sed promissio. videtur ꝙ possit peti, saltem ex stipulatu. vt institu.
H de verborum obligat. in princ. Respondeõ: ꝙ idem est si interueniat stipulatio: non enim est illa ratio quare salarium non possit peti, quia pollicitatio interuenit: sed in illa, quia incertum. licèt enim pollicitatio interuenerit: nihilominùs salarium petitur, sicut superiùs dixi. Quare ergo in legibus illis dicitur pollicitationibus? Respondent doctores nostri: quia salarium frequentiùs pollicetur aduocato vel
6 procuratori quàm ipsi stipulentur. † *Quæstio.* Item quæritur quomodò salarium dicitur incertum. Respondent doctores nostri: quando re & genere est
I incertum: puta, quia dico ego bene faciam tibi. cæterùm si dico, ego dabo tibi raubam vnam: vel faciam te militem: vel dabo vnũ equum: licèt equum non certum promiserim, vel certam raubam: licèt fieri incertum sit militem: quia omne factum hominis incertum. vt ff. de verborum obliga. l. vbi autem non apparet. §. qui id quod in faciendo. tamen quia sunt in genere admittimus, ꝙ & in his casibus salarium non dicatur incertum: imò certum, & peti pos-
7 sit. *Quæstio.* † Sed quomodò petetur, & qualiter cõcipiam libellum. dicã sic. quia vel solue mihi vnam
K raubam vel vnũ equum: quam raubã quem equum petam: cùm semper res certa peti debeat, quoties iudicio singulari siue in rem siue in personã agatur. vt ff. de rei vendica. l. si in rem. & ff. de furtis. l. in actio-
8 ne. *Quæstio.* † Item quæritur: an liber eris mihi dando raubam vilissimam & de vilissimo panno: & forté de veteri: vel vilissimum equum in quo amittam ordeum, quod sibi dedero de prębẽda. nam qui promittit triticum, videtur quòd dando vilissimum liberetur. vt ff. mandati. l fideiussor. & argumen. ff. de legat. iij. l. nummis. & ff. de condict. indeb. l. cùm is
L qui Pamphilum. §. vltim. & ff. de vino & tritico, & oleo lega. l. cùm certum pondus. Sed cõtra videtur. nam qui vẽdidit seruũ, & dixit eum esse cocũ: debet præstare illum mediocrem cocum. vt ff. de ædil. edi. l. si quid venditor. §. vlti. licèt & finis legis illius faciat pro prima parte. Item & qui vult donare vsumfructum certum ex possessionibus suis: videlicèt x. saumatas boni vini. non dabit de deterioribus possessionibus, sed de mediocribus. Et si dono certum numerum seruorum, mediocres dare debeo: non illos quos expedit potiùs non habere quàm habere.
M vt C. de donatio. l. si quis argentum. §. j. & ij. & arg. ff. de legat. j. l. legato generaliter. & C. cõmunia de legat. si duobus. *Oppositio.* Item tu dicis, ꝙ si salariũ est certũ genere: & ꝙ possit, peti tanquàm certum, possit intentari certi condictio. Ponamus ꝙ stipulatio interuenisset: puta promitto tibi vnam raubam: videtur ꝙ sic. Si tu dicis, ꝙ sit certum. vt ff. si certum petatur. l. si quis certũ. vt dixi. quæ est illa rauba certa: imò potiùs videretur, ꝙ ageretur ex stipulatu. vt institu. de verborum obligatio. Respõdeo: ꝙ istud salarium

A salarium dicitur certum quò ad quid, scilicèt vt peti
posit: quia leges prædic. loquuntur de salario om-
nimò incerto: sed confiteor, quòd si stipulatio inter-
uenit ex stipulatu agatur: quantum enim ad natu-
ram actionis incertum est. Item dico, quòd salariú
peteretur hoc modo, vt constituatur certú & solua-
9 tur, verbi gratia. † *Libellus.* Ago contra talẽ qui mi-
hi pro patrocinio, quod sibi præstiti, conuenit vel
promisit: vel fuit pollicitus se daturum vnam raubã
vel vnum equum: vnde illam raubã saltem medio-
crem vel illum equum saltem mediocrem vt consti
B tuat, & constitutú mihi soluat ago contra eum: pro
pono actionem ex stipulatu, vel condictionem ex le
ge, vel officium iudic. & ita dicit dominus H. in di
stinctionibus. C. man. quia quando incertum sala-
rium promittitur: tunc agitur vt constituatur & cer
tificetur: sed salua sua actione sicut doctoris & do-
mini: & quare istos facimus anfractus, scilicèt vt
constituat & constitutum salarium mihi soluat. Sic
10 ergo agam. † *Libellus.* Ago cõtra talem &c. vnde vt
illam raubam vel equum saltem mediocrem mihi
soluat, ago contra eum &c. iudex enim æstimabit
C an rauba illa sit mediocris. nec admitto quod in
speciebus debitor dando pessimam, liberetur. quia
in l. illa, mandati: fortè creditor ex propria volunta
te recipit: nec erit locus oppositioni. vt ff. de lega. iij.
l. nummis. quia licèt exigniores soluantur: puta Ve
neti vel Veronenses saltem ad aliquem vsum pro-
sunt in fromento pestino & in alijs speciebus pessi
mis solutis nülla vtilitas esse posset. Item quare sa-
larium debet dari aduocato secundùm qualitatem
causæ sicut suprà diximus. Pone quòd l. petebat ad-
uocatus nomine salarij: promisi. xx. erit licita ista
D promissio. Dominus Ioãnes admisit quòd sic, licèt
etiam xx. faciant partem illorum l. quia non fue-
runt promissa sub nomine partis sicut stipulatio. ve
rum si sub nomine partis, fiat promissio: sicut multi
vilissimi faciunt, & sic fit promissio turpis, & contrà
iura: & ideò non tenet: & in aduocato & in procura
tore. vt ff. manda. l. j. in fi. & l. si remunerandi. §. vlti.
& C. de postul. l. si sub specie. & l. si quis. & l. quisqs.
& inducit simile: si rogatus hæreditatem restituere
partem retineat: pro illa creditoribus respondebit.
Si rem retinere iussus, & hæreditatem restituere: li-
E cèt illa retenta partem faciat: nunquã pro parte cre
ditoribus respondebit. vt institu. de fideicommis. hę
re. §. si quis vna re deducta. & aliàs ar. quia expressa
nocent. vt ff. de condi. & demon. l. nonnunquã. Ego
autem credo aduocato nó posse promitti de l. quòd
nomine salarij habeat xx. quia debet dari salarium
secundùm quantitatem rei petitæ. vt ff. de var. & ex
traor. cog. l. j. §. in hono. credo iustum salariú si for-
tè. v. vel. vj. promitterentur pro quantitate prędicta.
11 † *Quæstio.* Sed illud quæritur si petebas hæreditaté,
F vel feudum, vel beneficium: & promittas mihi no-
mine salarij rem aliquã de ipsis: an valeat talis pro-
missio? admittunt doctores nostri quòd sic: quia nó
videtur pars vel aliquid de lite promissum. & assi-
gnant hanc rationem. quia res corporea nó est por
tio rei incorporeæ. vt ff. si omis. causa testa. l. quam-
uis. credo tamen stipulationem turpem, & non vale
re quasi cõtra bonos mores & contra iura: quia nó
solùm à malo, sed etiam à specie mali abstinendum
est. vt extra de vita & hone. cleri. c. j. & non debet
1 fieri per aliam viam, quod lex fieri vetuit. vt ff. de tu.
G & cu. da. ab his. l. scire. & ff. de vul. & pu. substitu. l.
12 verbis ciuilibus. † *Quæstio.* Item quæritur: sicut fa-
ciunt multi aduocati, si valet talis promissio in con
stitutione salarij: si obtinueris, dabis mihi. x. si succu
bueris, dabis mihi. v. Respódeo: sic: quia licitum est
mihi stipulari aliquid vltra nomine salarij, aliàs pal
marij. vt ff. de var. & extraor. cogni. l. j. circa fi. Mul
tos tamen aduocatos vidi, qui econtrà stipulatio-
nem interponunt: quia si succumbunt volunt habe
re maius salarium. si obtinent minus, & cópensant
honorem victoriæ cum minoratione salarij: & vitu
H perium amissionis causæ cũ augmento salarij. Quã
do autem præstandum sit illud salarium dixi suprà
dè aduocatis. Et consilium est, quòd in principio. vt
C. de suffra. l. vnica. & C. de iudi. properandum. cir-
ca finem. licèt leges illæ alio modo exponantur. Et
do consiliũ quòd incontinenti faciant sibi solui, vel
al minus habeant pignora. quia melius est pignori
incumbere, quàm in personam agere. vt ff. de supel
fi. l. j. & ff. de reg. iur. inuitum. & quia si expectabút
vsque ad sententiam: fortè nunquam cósequentur:
I & maximè si succumbent. Et hoc idem in medico:
quia dicit Amphorismus: dum dolet accipe.

De officio iudicis quo petuntur fructus à
possessore, Rubrica.

1 *Fructus industriales quo casu aliquis suos faciat.*
2 *Fructus percepti quo iure ueniant, & petantur quate-
nus locupletior aliquis factus fuerit.*
3 *Locupletior quomodò quis intelligatur.*
4 *Libelli in tali actione quomodò formentur: cum plu. se-
quent.*
8 *Iudex si super principali sententiã tulerit: an posteà de
K fructibus pronunciare poßit.*

CVM officio iudicis petantur fructus tàm in pe
titione hæreditatis, quàm in rei vendicatione, &
alijs etiam actionibus: ideò de eo videamus. In pri-
mis tamen vt no. dominus meus in summa. C. de rei
vendi. videamus distinctionem fructuú & possesso-
rú. Fructuú enim quidã sunt naturales: quidã indu
striales. naturales sunt qui sola natura proueniunt:
vt poma: pira: cerasa. industriales sunt qui industria
hominis proueniunt, scilicèt cultura & cura cultu-
ræ: vt segetes: cura: vt lac: caseus: pilus: & lana: horú
L fructuum quidam dicuntur percepti, id est, perfectè
lecti, hoc est collecti: vel statim ex quo à solo separa
ti sunt. vt ff. de rei ven. l. eius fundi. §. perceptum. &
ff. de vsufru. l. si fructua. aliàs l. si fur decerpserit. &
& ff. quibus mo. vsufruct. amit. l. si fructuarius. Sed
not. vnum: quòd in legibus illis & specialiter in l. il
la, si fructuarius. quòd fructus ita fiunt fructuarij si
sint percepti ab eo, vel ab alio nomine eius, vel ab
alio perceptos ipse occupat: vt in fure, bo. fi. posses-
soris fiunt à quocunque sint à solo separati: vt in le
gibus prædi. & ff. de vsuris l. qui sit. §. in alieno. Alij
M dicútur percipiendi: & hoc duobus modis: siue quia
potuerút ab aliquo percipi, si sibi possidere licuis-
set, vel quia nondú potuerút percipi propter imma
turitatem fructuum: percipi tamen poterunt tempo
re procedente. Alij dicuntur consumpti, id est, qui
desierunt esse. Alij dicuntur extantes: & horum qui
dam dicuntur stantes, vt spice: quidam dicuntur pé
dentes, vt poma: quidam stantes dicuntur, qui non
continentur arista: vt spicę: sed continentur siliqua:
id est, pelle vel corio quodam: vt faba & lupinum.
vt ff. de rei vendicatio l. fructus pendentes. vt ff. de

A ver.sig.l.frugem. Tertio eodem modo dicuntur fructus extãtes generaliter, scilicèt fructus qui sunt percepti & non consumpti. Item possessorum sit distinctio. quia alij bonæfidei: alij malæfidei: alij cum titulo: alij sine titulo. *Oppositio.* Sed opponitur: quod nulla videtur distinctio fructuum naturaliũ & industrialium: si enim strictè consideramus omnes fructus, inuenies industriales. poma enim & cerasa proueniũt ex industria hominis, & cultura & cura. si enĩ arbores nõ pastinarẽtur & colerẽtur: nunquã poma prouenirent: & si nõ colerentur postea: sicut in vino
B quòd nunquam proueniret nisi vites pastinarentur & colerentur: sicut & in alijs: eadem ratione contingit in frumento, quod nunquàm perueniret nisi seminaretur & coleretur. quare ergo segetes dicũtur fructus industriales. poma autem dicuntur fructus naturales. nullus enim fructus hodie videtur naturalis. vel si sit, vtilissimus erit? Respondeo re vera ratione sic largè considerata omnes fructus videntur industriales prouenientes ex cura hominis, vel cultura: sed quia in quibusdam magis cõsideratur cultura, vt in segetibus: ideò dicuntur industriales. in
C pomis enim non tanta desideratur industria. si enim ponis arborem: & si aliã culturã non adhibeas, poma nascentur: in segetibus enim non sic. nam licèt semines, si aliam culturam nõ adhibeas, fructus nõ proueniunt: sicut vides in his similibus. omnis homo mendax. sed illũ dicemus mẽdacem, qui in hoc vitio laborat: & omnis homo comedit & bibit: sed illum dicemus comestorem & potatorem, qui magis comedit & bibit: & omnis homo melancolicus: sed illum dicemus magis melancolicum in quo abũdat melancolia: & in omnibus contractibus consi-
D deratur bona fides. vt C. de act. & obli. bonam fidẽ. sed illos contractus appellamus bonæfidei in quibus maior fides exigitur. in fructibus enim percipiẽdis magis vis corporis ex quo percipiũtur: quã vis seminis ex quo oriũtur aspicitur. vt ff. de vsu. l. qui scit. §. in fundo alieno. Fructus naturales nullus possessor facit suos: siue sit bonæfidei: siue malæfidei: siue habeat titulum siue non. vt ff. de vsur. l. fructus. *Oppositio.* Sed opponitur ff. de acqui. re. do. l. bonæfidei. §. ij. vbi dicitur, quòd bonæfidei possessor non tantũ illos fructus facit suos, qui diligentia & opera eius
E proueniunt: sed etiam omnes: ergo & naturales. sed respondeo: quod dicit ibi, omnes: intelligo alterius facto perceptos. vt ff. de vsur. qui scit. §. præterea. & hoc dicit dominus meus. Licèt antiqui dixerint, & fortè non malè, quòd bonæfidei possessor cum titulo faciat etiam naturales suos: & hoc facit titulus: & in hoc casu loquitur l. ff. de acqui. re. do. l. bonæfidei. si autem non habet titulum: tunc naturales nõ facit suos: & in hoc casu loquitur ff. de vsufruct. hos ergo fructus si existant, vendicabit petitor: & erit hic alia rei vendicatio pro fructibus, quàm illa quæ
F competit pro re principali. si verò consumpserit, nõ tenebitur rei vendicatione, cùm non possideat: nec dolo fecit quò minùs possideret: sed condictione sine causa tenetur: cùm consumpserit in eam causam in qua tantùm erat cõsumpturus de suo. vt ff. si cer.
s pet. l. si & me & Titium.† Industriales autem omnes fructus omnis bonæfidei possessor percipiendo facit suos: siue titulum habeat siue non. sed quidam dicunt non inueniri legem expressam: quòd bonæfidei possessor sine titulus facit fructus suos: nam om-
G nes leges loquuntur vbi habet titulum. vt instit. de re. diui. § si quis à non domino. & ff. de acqui. re. do. l. bonæfidei. & ff. de vsur. l. qui scit. §. in alieno. sed tamen posteà generaliter loqui videtur in omni bonæfidei possessore: & sic intellexerunt omnes iuris periti. & satis est expressum ff. quib. mo. vsufructus amit. l. si vsufructuarius. & ff. fini. reg. l. iiij. §. post litem. sed licèt percipiendo faciat suos: tamen si extẽt iudicis officio tenetur restituere: & hic proponitur loco principalis actionis: nõ autem tenetur rei vendicatione: quia percipientis sunt. vt C. de rei ven. l.
H certum. §. bona fide. in seruo autem possesso fiet acquisitorum restitutio ex opera non ex re: & tunc officio iudicis. & sic loquitur l. ff. de rei ven. l. prætereà. licèt P. contradixit. fructus stantes & pendentes petuntur cum ipsa re, & eadem rei vendicat. quia sunt pars rei tam à bonæfidei possessore sicut & à malæfidei. vt ff. de rei ven. l. fructus pendentes. de consumptis autem nullo modo tenetur. vt insti. de offi. iudi. §. si bonæfidei. & fortè nec ad precium: quia lex dicit eum lucrari, & eos lucrifacere propter culturam & curã. vt ff. fi. regũd. l. iiij. § post litem. bona fides
I tantùm in initio exigitur. vt ff. de vsur. l. qui scit. §. bonæfidei nisi in duobus casibus: quando repetit sumptus factos in re: & quando petit vsuras medij temporis: in his duobus casibus fit compensatio fructuum cum sumptibus & vsuris. vt ff. de rei vendi. l. sumptus. & l. emptor. Nec obstat lex ff. de acqui. re. domi. l. bonæfidei. §. in contrarium. quia ibi loquitur opponendo: imò dico etiam post litis contestationẽ percipiendo facit suos: licèt à tẽpore litis motæ sicut in petitione hæreditatis teneatur restituere. vt C. de rei vendi. l. certum. §. post litem. & ff. de peti.
K hære. sed si lege commissaria. §. sed si ante litem. Si verò fuerit malæfidei possessor: si quidem sine titulo, de consumptis tenetur cõdictione sine causa: de extantibus rei vendicatione. & erit alia ista pro fructibus quam illa quæ competit pro re vendicanda. licet in petitione hæreditatis sit secus: quia sub eadem petitione hæreditatis veniet hæreditas & fructus. vt suprà diximus: quòd veniant in rei vendicatione extãtes: dicit l. C. de condi. ex lege. l. mala fide. De percipiendis autem tantùm officio iudicis, id est, quos verus possessor percipere potuisset, tenetur. vt ff de
L rei vend. l. si nauis. §. vlt. & insti. de officio iudicis. §. sed si rem. potuisset dico percipere honestè. vt ff. de rei ven. l. fructus non modo. & ff. de vsur. l. generaliter. sed licèt non teneatur de fructibus inhonestè percipiendis quos fortè verus possessor habuisset: quia locasset domum meretrici: tamen si inhonestè percipiat, tenetur restituere. vt ff. de petitione hæreditatis. l. ancillarum. §. vlti. & l. si possessor ex hæreditate. & hoc tam in rei vendicatione quàm in petitione hæreditatis. Si verò malæfidei possessor sit cũ titulo de consumptis tenetur cõdictione sine cau-
M sa. de extantibus rei vendicatione. & erit alia pro fructibus quàm pro re principali. à percipiendis autem excusatur propter titulum. vt C. de rei vendicatione l. si fundum. Nisi in casibus: cùm emit ab eo quem scit vendere in fraudem vel in præiudicium creditorum. vt ff. de his quæ in fraudem creditorum l. ait prætor. §. per hanc. Item cũ emit inferendo metum venditori. vt ff. quod metus causa. sed & partus. Item cùm emit interdicta legũ: quia tũc tanquã malæfidei possessor tenetur. vt C. libro xj. de agri. & censi. l.

A censi.l.quemadmodum.& in authen.de non alien. aut permu.reb.eccle.§.si quis emere col.ij. Itē si fru ctus maturos patiatur corrumpi. vt ff.de rei vendic. l.si nauis.§.vlti. & sic voluit intelligere l.illam Placen. alioquin non tenetetur: nisi de fructibus quos potuit percipere præsens possessor non verus. argu. ad hoc ff.de leg.iij.patronus.& ff.de leg.j.l.apud Iulianum.vel intelligebat in illis quatuor casibus prędictis: hæc omnia per ordinem sic notata inuenies in summa Domini mei C.de rei vendic.verùm tanquàm vtile in hoc opere inserui & alia addo:quę di

B stinctio domini mei & antiquorum doctorum locū habet in fructibus ante litem contestatam cæterùm de fructibus post litem contestatā, indistinctè diximus,quòd veniant officio iudicis:& tūc omnes possessores pares fiunt,& prædonio more versantur. vt ff.de vsuris l.neque.& ff.de peti.hæredi.l. sed si lege commissoria. §. antè litem.& ff.fini. regun. l.sed & si.§ post litem.& C.de fruc.& lit.expen.l.ij.*Oppositio*.Sed opponitur:tu dicis,quòd si post litem contestatam ille qui fuit bonæfidei,fit malęfidei,& tenetur de omnibus fructibus. sed videntur leges illæ vel

C le contrarium. nam lite contestata qui fuit bonæfidei nihilominùs remanet bonæfidei.vt ff. de vsur. l. qui scit.§. bonęfidei autem. alibi legitur quòd post litem contestatam non remanet possessor. vt C. de acqui.posl.l.nemo ambigit.& alibi legitur quòd fit malæfidei:vt dicunt iura prædicta.& ff.de acqui.re. domi.l.bonæfidei.§.in contrarium. Respondeo:omnia iura allegata loquuntur in diuersis casibus:verum dico, quòd lite contestata remanet bonęfidei. quantum ad perceptionem fructuum:vt percipiendo faciat suos: & in hoc casu loquitur lex de vsur.

D Item nullo modo remanet possessor quantū ad pręscriptionem complendam: quia more litis causam possessionis non instruunt:quia tn prӕteritum æstimantur.vt C.de rei. vendi.l. more.& C.de præscrip. lon.temporis.l.j.& in hoc casu loquitur l. C.de acquir pos.nemo.leges aliç quę dicunt illum fieri malęfidei: subaudi quò ad restitutionem fructuū. Sed hęc omnia locum habent pro maiori parte in rei vendicatione, & in actionibus specialibus. In petitione autem hęreditatis bonęfidei possessor sine titulo & antè litem contestatam fructus tàm penden

E tes quàm stantes quàm etiam perceptos & extantes non consumptos iure actionis:hoc est petitione hęreditatis restituere cogitur: & erit vnica actio tàm pro re quàm pro fructibus:licèt in rei vendicatione sicut suprà dixi:alia fit rei vendicatio pro re: & alia pro fructibus perceptis & extantibus,& nō consumptis:quia in pendentibus & stantibus idem:& in petitione hęreditatis quod in rei vendicatione: quia cùm sint pars fundi, cum ipsa re & eadem actione petuntur:vt suprà dixi.& hoc est quod alibi legitur fructus augent hęreditatem & petitionem hęredita

F tis:quia iure actionis petuntur.vt ff. de petitione hęreditatis. l. item veniunt. §. fructus.de consumptis autem tenetur catenus quatenus locupletior factus est. vt ff. de petitione hæreditatis. l. sed si lege commissoria.§.consuluit.de percipiendis autem credo illum nullo modo teneri:quia ex quo de cōsumptis non tenetur: nisi eatenus quatenus locupletior vt dixi:quomodò diceres illum de percipiendis tene

2 ri?certè nullo modo.† *Quæstio*.Sed quęritur: quo iure veniant & petantur fructus percepti quatenus fa

G ctus est locupletior? Respondeo: licèt quidam dicant, quòd veniant & petantur petitione hęreditatis. & adducunt leges ff. de petitione hęreditatis. l. item veniunt.§.fructus.omnes augent hęreditatem dicit ibi.Sed ego respondeo.fructus omnes: scilicèt naturales. de illis enim loquitur: & hoc indicant exempla sequentia. Vel omnes augent hæreditatem aliter: quia percepti & extantes augent hęreditatē, id est quia augmentum præstant hereditati: & petuntur eadem actione: & quia vniuersalis & quia bonęfidei. Fructus percepti & consumpti augent

H hęreditatem quatenus possessor bonęfidei factus est locupletior:quod inspicimus tempore rei iudicatę.vt ff.de petitione hęreditatis.l.si à patre.§.quo autem tempore. Ego autem credo consumptos fructus catenus quatenus locupletior est possessor bonęfidei venire:& peti officio iudicis.vt ff.de petitione hæreditatis l. illud. §. prędo. & §. ad officium.

3 † *Quæstio*. Sed quomodò intelligitur locupletior? Respondeo: vbi expendit fructus illos in eandem causam in quam tantùm erat expensurus de suo. vt ff. de petitione hæreditatis. l. sed si lege commisso-

I ria.§.quod autem quis.Et sic nota,quòd in rei vendicatione bonęfidei possessor lucrifacit fructus consumptos etiam si factus sit locupletior: in petitione hæreditatis non ex toto, qui tenetur catenus quatenus factus est locupletior:vt dixi.Nec admitto errorem quorundam qui voluerunt dicere bonæfidei possessores non facere fructus suos in petitione hæreditatis, & errorem suum iuuant his legibus ff.de petitione hæreditatis. l. item veniunt. §. fructus. & l.sed si lege commissoria.§. vltim.& C. de petitione hæreditatis. l.ij.in fine.& C. de petitione hæredita-

K tis.illud.§ prędo.sed malè dicūt.dico enim cum domino meo bonæfidei possessores fructus suos facere: nam cùm acquirit sibi seruus hæreditarius ex re sua. vt ff.de petitione hæreditatis l.nisi.ergo fructus suos facit:quia hæc duo simul concurrunt, vbicumque ex re mea mihi quæritur, quòd fructus percipiendo facio meos . vt ff. de acquirenda rerum dominio l. quæsitum . quod ergo dicunt illa iura, quòd fructus augent hæreditatem,id est petitionem hæreditatis: quia fructus possunt peti, per petitionem hęreditatis,& aliquando alio iure,vt dixi:non

L tamen iura dicunt quòd bonęfidei possessor non faciat suos. Si verò bonæfidei possessor habeat titulum & verum, petitione hæreditatis non tenetur, sed teneretur rei vendicatione. vt C. de petitione hæreditatis.l. ij. & l. cogi. nisi in quatuor casibus. Puta, quando venditor non comparet: vel quando modicum distraxit. Item quando aliquis sciens emit hæreditatem, quam scit ad alium pertinere. Item & in eo qui emit à fisco hæreditatem: licèt hic vltimus casus hodie corrigatur per l.C.de quadrienni præscriptione. l. j. & ij. & l. bene à Zenone.

M qui omnes casus numerantur ff. de petitione hæreditatis l. etiam. §. quod si quis. & §. idem erit. & §. si quis sciens. & §. item si quis à fisco. vnde dic de fructibus sicut in rei vendicatione diximus. In prædictis autem casibus licèt teneatur petitione hæreditatis excusatur tamen à percipiendis propter titulum. Si autem sit malæfidei, de omnibus dico eum teneri petitione hæreditatis: de percipiendis etiam. & hoc dico etiam in eo casu, quandò quis sciens emit:& in eo casu quando emit post controuersiam

A motam, sciens illam cõtrouersiam motam esse. Sed
licèt diximus possessorem teneri de fructibus tàm
in rei vendicatione quàm in petitione hæreditatis.
habet tamen ille qui conuenitur, deducere omnes
impensas, quas fecit in fructibus seminandis: quærendis:
colligendis: conseruandis: quia nullus casus
interuenire potest qui hoc genus deductionis
impediat. vt ff. de petitione hæreditatis. l. si à domino
vel à patre. § fructus. & ff. soluto matrimonio l.
fructus. quæ autem sint expensæ pro quærendis col
ligendis & conseruandis fructibus: legitur ff. de
B fundo instruct. & instruct. l. instrumenta. Sic ergo
patet ex omnibus, quæ dicta sunt triplicis generis
fructus petuntur officio iudicis: primi à bono
fidei possessore: siue habeat titulum siue non, si fructus
extant: secundi scilicèt percipiendi quando scilicèt
malæfidei possessor non habet titulum: tertij
in petitione hæreditatis, quando consumpti sunt à
bonæfidei possessore: quatenus locupletior est.
Quarto etiam modo petuntur fructus officio iudicis
omnes scilicèt post litem contestatam. sicut etiã
notaui suprà de rei vendicatione. Vnde positioni-
C bus non insistam: sed concipies sic libellum. † *Li-*
4 *bellus.* Ago contra talem à quo peto rem talem, quã
dico ad me pertinere iure dominij vel quasi: quam
rem peto cum fructibus extantibus, scilicèt tot corbibus
frumenti vel vini: pro re ipsa rei vendicationem
propono: pro fructibus autem officiũ iudicis.
sic concipies contra bonæfidei possessorem. pro fructibus
perceptis & extantibus, & non consumptis.
Et quòd sic rectè cõcipiatur libellus dicit l. C. de rei
vendicatione. l. certum. §. bonæfidei. Contra malæfidei
possessorem, non habentem titulum pro
D percipiendis à veteri possessore: vt suprà dixi. conci-
5 pies sic libellum. † *Libellus.* Ago contra talem à
quo peto &c. quam rem peto cum fructibus percipiendis,
si mihi posidere licuisset, scilicèt tot corbibus
frumenti: pro re ipsa rei vendicationem propono:
pro fructibus propono officium iudicis. Quod
sic rectè concipiatur libellus dicit lex ff. de rei vendicatione
l. si nauis. §. vltimo. Contrà possessorem
bonæfidei in petitione hæreditatis, pro fructibus
consumptis de quibus factus est locupletior di
6 ces sic. † *Libellus.* Ago contra talem qui posidet hę-
E reditatem, quæ fuit quondam Titij: cui Titio ab
intestato succesi: vnde peto vt ipsam hæreditatem
mihi restituat cum fructibus perceptis & consumptis,
ex quibus factus est locupletior: videlicèt in tot
corbibus frumenti: pro hæreditate petitionem hæreditatis
propono: pro fructibus prædictis propono
iudicis officium. Quod sic rectè concipiatur libellus
dicit l. ff. de petitione hæreditatis. l. illud. §. prædo.
& §. ad officium. Contrà omnem possessorem
pro fructibus omnibus post litem contestatam con
7 cipiatur sic libellus. † *Libellus.* Ago contra talem à
F quo peto &c. cum fructibus perceptis post litem cõ
testatam vsque ad tempus restitutionis rei pro quibus
propono officium iudicis. Quod sic rectè con
cipiatur libellus dicit l. ff. de petitione hæreditatis,
sed si lege commissoria. §. si ante litem. & C. de rei
vendicatione l. certum. *Oppositio.* Sed omnibus libellis
sic opponitur: nam non videtur quod officium
iudicis posit intentari pro fructibus: nam suf
ficit rei vendicatio pro re ipsa: cui rei vendicationi
iudex tanquam mercenarius deseruiet circa fructus

G & maximè de illis, qui percipiuntur post litem con-
test. cùm illa quæ post litis contestationẽ emergunt
seu contingunt valdè pertinent ad officium iudicis.
vt ff. de rei vendicatione, qui restituere. & ff. de ædilitio
edictio. l. ædiles. §. fin. & §. item sciendum. nam
& si errore iudicauit in rei vendicatione & eodem
errore tenetur iudicare de fructibus. vt ff. de rei vendicatione
l. ex diuerso. §. vbi autem alienum. Respondeo:
confiteor quòd vbi fructus veniunt iure
actionis, quod iudex tanquàm mercenarius interponet
officium suum, & parebit suæ actioni sicut
H opponis: at in prædictis casibus fructus iure actionis
non possunt peti. & iusta est ratio, sicut ex superioribus
colligere potes. necessarium ergo fuit vt iu
dicis officio loco principalis actionis fructus petan
tur. *Oppositio.* Item super vltimo libello sic opponitur.
certum est quòd iudicia non instituuntur nisi
de præterito vel de præsenti: de futoro autem iudicium
esse non proponitur: quia de futuro iudicium
esse non potest. vt ff. de iudic. l. non quemadmodum.
nam de his rebus quæ posteà in obligatione
aduenturæ sunt, iudicium esse non potest vt ibi.
I Item quomodò possunt peti fructus, qui non sunt
percepti tempore motæ litis? Respondeo: dicunt
quidam quòd fructus omnes post litem contestatam
veniunt iudicis officio: non tamen quòd petan
tur iudicis officio loco principalis actionis: namq;
post iudicium acceptum omnis causa, & omnes
fructus & partus pertinẽt ad officium iudicis, vt ff.
de rei vendicatione l. qui restituere. licèt fructus autem
sint percepti seu percipiendi seu extantes nõ veniunt
in iudiciũ nisi petãtur. vt ff. de ædilitio ædicto
l. ædiles. §. item sciendũ. & ff. de vsur. partũ. & l. ne-
K que. † *Quæstio.* Item si tu quęras: an iudex lata sen-
8 tentia super re principali posit postea pronunciare
de fructibus: licèt de hoc notauerim suprà de rei
vendicatione circa finem. tamen distingui posset,
de quibus fructibus loquaris: nam de perceptis post
litem contestatam cùm illi non veniant, nec iure actionis
nec iudicis officio, quod interuenit loco
principalis actionis, sed veniunt iudicis officio tan
quàm mercennarij vel executoris: tunc eodem dic
supplere potest. vt ff. de re iudicata. l. Paulus respon
dit. nisi in sententia dicat de fructibus distuli iudica
L re: quia ad plenum mihi non liquebat: tunc de fructibus
posteà iudicabit. vt C. de fructibus & litium
expensis. l. ij. cæterùm si sunt fructus qui petarur iure
actionis vel officio iudicis, quod loco principalis
actionis intenditur: & tunc etiam de illis post
sententiam poterit iudicare: & est argument. C. de
iudicijs l. j. In primo autem casu ideò de fructibus
non pronunciat: quia sublata principali actione
non inuenit actionem cui officium iudicis deseruiat.
vt C. depo. l. iiij. vel si velles defendere libel
lum vltimum dicere potes, quod etiam de futuro
M potest esse iudicium: maximè de illo quod proximè
futurum est statim post litem cõtestatam. & de hac
dic vt notaui suprà de actione ex stipulatu pręsumpta
ex tempore.

De officio iudicis quo retinentur impensę de nouo factę, vel circa rem iam factam siue in rei vendicatione, siue in petitione hęreditatis, Rubrica.

1.2. impensarum distinctio quomodò fiat.

1 Possessor bonæfidei si de nouo ædificat: si poßideat, habet doli exceptionem: nisi omnes impensas restituat.

Nunc

A NVNC de officio iudicis videamus quò coosequantur impensæ: sed cum officio iudicis nō possint peti impensæ loco principalis actionis:sed tantum beneficio exceptionis:vt infra dicemus. quare
ergo hîc tractatur de officio iudicis: cùm non sit in
sentio tractare de alio officio iudicis: nisi de illo
quod ponitur loco principalis actionis.vt suprà di-
ximus de offi.iudi. Respondeo: ideò tractatur pro-
pter tollendam dubitationem multorum,qui crede
bant & credunt vt sunt Goliani,quod iure actionis
id est officio iudicis, quod loco actioois proponi-
B tur,possint peti impensæ. Item & propter aliud re-
mouendum: quia sicut fructus possunt peti officio
iudicis:vt suprà dixi. ita videbatur de impensis. sed
cōtrarium est sicut infra videbis. verum quia vtilis
est materia de impēsis ideò de ea videamus.† Scien
1 dum est,quòd impensarum sit talis distinctio. quæ-
dam circa fructus:quædam circa rem.quæ circa fru
ctus ille deducuntur à quolibet possessore siue bo-
næfidei siue malæfidei: siue cum titulo siue sine titu
lo,& quacumque actione conueniatur:siue rei ven.
siue peti.hære. Et deducuntur quæcunque expensæ
C fint:siue gratia quærendorum fructuum fiant: siue
colligendorum, vel percipiendorum,vel conseruan
dorum:vt in superiori rubrica notaui.*Oppositio.* Sed
opponitur de lege vlt.ff. de impen.in rebus dotalib.
fact. nam ibi maritus expensas factas circa fructus
non deducit. Respondeo ideò: quia cùm fructus fa
ciat lucri, nec eos restituit:vt dicit l.ff.de iure doti.l.
dotem fructus.&C.de iure dotium.pro oneribus.&
ff.solut.matrimonio,diuortio. ideò si expensas non
recuperat non est mirum. At omnes leges quæ lo-
quuntur de repetendis impensis circa fructus,vt su-
D pra notaui:loquuntur quando fructus debent resti
tui:tunc si recuperantur impensæ planum est.† Im-
2 pensæ quę fiunt circa rem distinguuntur: quod quę-
dam sunt necessariæ:quædam vtiles: quædam volu
ptariæ seu voluntariæ. Necessariæ sunt quibus non
factis res erat peritura vel deterior futura: vtiles quę
rem meliorem faciunt. voluptariæ quæ tantùm vo-
luptatis causa fiunt:vt incrustationes & picturæ.vt
ff.de ver.signi.l.impensæ.& ff.de impen. dotalibus.
l.j.& per totum titulum.& ff.de petitio.hæred.l.ple
nè.&l. vtiles. Item aliæ sunt impensæ quæ fiunt de
E nouo.aliud est enim facere, scilicèt de nouo facere:
aliud est reficere, scilicèt in rem iam factam im-
pendere. vt ff. de itinere. actúque priuato. l. iiij.
§.penultimo. verùm quia istæ impensæ alio mo-
do à bonæfidei, & alio modo à malæfidei dedu-
cuntur:& alio modo in rei vendicatione: & alio in
petitione hæreditatis: ideò de eis videamus. Et pri-
mò de rei vendicatione: quia frequētibus occurrit.
3 † Sciēdum est quod possessor bonæfidei si de nouo
ædificat: si possideat, exceptionem doli habet: nisi
restituat omnes impensas.si verò non possidet, nul-
F lam habet actionem.vt instit.de rerum diui.§. certè
illud constat.& argu.ff.de exceptio.l. Paulus.Sed li
cèt habeat exceptionem quando possidet: fiet tamē
quædam consideratio per iudicem circa illas expen
sas recuperandas: & secundùm conditionem perso
narum:& secundùm qualitatem & quantitatem ex
pensarum.vt ff. de rei vendicat. l.in fundo. Et caue
tibi in l.illa, in fundo. quia licèt de vtroque genere
impensarum loquatur,& de impensis factis in semi
ne,& de impensis factis in ædificio.ad impensas fa-
G ctas in semine non respondit: quia respondet:ff.fa-
mil.erciscun.fundus qui dotis nomine. sed respon-
det tantùm ad impensas factas in ædificio.vnde glo-
sauit ibi Yr. vt de vtroque genere impensarum. l.
illa loquatur:de impensis factis in semine:& de im-
pensis factis in ædificio: sed qualiter in impensis fa
ctis in semine procedat: non video.P. etiam glosa-
uit confidenter: per deuia Celsus ambulat. Item
quod diximus de bonæfidei possessore qui ab initio
fuit bonæfidei.& posteà fuit bonæfidei:quādo ædi
ficauit: cæterùm si fuerit à principio bonæfidei: &
H quando ædificauit fuit malæfidei: tunc eligitur me
dia via: vt sine damno domini rei tollat ædificium,
quod imposuit.vt ff. de rei vendi.l.si in aliena area.
aliâs Iulianus.quod intelligo, nisi dominus vult tā
tum dare, quantum esset habiturus ex illo ædificio
sublato.vt in eod.titul. in l.illa, in fundo. Sed licèt
nos dicamus malæfidei possessori actionem non da
3 ri. M. tamen dabat sibi actio.eatenus quatenus lo-
cus melior ex ædificio factus est: ad instar illius qui
aliena negotia animo deprædandi gesturus acce-
dit.vt ff.de nego gesto.l.si pupilli.§.ij.Sed nos con-
I tra: quia hîc neminē sibi voluit obligare:ibi sic. vt
ff.communi diui.l.in hoc iudicio.& ff. de condi.in
de.l.si in aliena area.Si verò ille qui de nouo ædifi-
cat,scit solum ad alium pertinere:& ita est possessor
malæfidei, omni caret remedio: quia qui sciens de
nouo in alieno impendit, videtur voluisse donare.
vt insti. de rerum diui.§.certè illud.& arg.ff.de reg.
iur.l. cuius per errorem. & hoc est quod legitur C.
de rei vendi.l.ij.in fi.vbi dicitur si non donandi &c.
quia malæfidei videtur velle donare: & sic materia
non rediret ad dominium.sed M.etiam huic malæfi
K dei ex sua æquitate dabat vtilem actionem negotio
rum gestorum quatenus fundus ille melior factus
est:sed reprobamus similiter vt supra. Si verò in rem
iam factam impendit bonæfidei possessor:& ille im
pensæ sunt necessariæ vel vtiles: tunc conseruat eas
exceptione doli opposita:si possidet.vt insti.de rerū
diuis.§ ex diuerso.& §.certè.& ff. de acqui.re. do.l.
adeo. voluptarias tollet sine læsione prioris status
rei:nisi dominus tantū vult dare,quantū esset habi-
turus his abrasis.vt ff.de rei vend.l.in fundo.hęc ita
nisi percepit ex fructibus quod sufficiat pro impēsis:
L tunc fiet compensatio.vt ff.de rei vendi.sumptus.Si
verò sit malęfidei & in rem iam factā impendit ne-
cessarias impensas conseruat si possidet:solo officio
iudicis: non autem doli exceptione opposita vtiles
tollit sine læsione prioris status rei.vt C.de rei ven.l.
domum.nisi dominus tantum vellet dare, quātum
esset habiturus his abrasis:sicut in voluptarijs dixi-
mus in bonæfidei possessore.vt ff de rei vendic.l.in
fundo. Quid dicemus de voluptarijs? Respondeo:
quidam dixerunt, quòd eas tollat sine læsione prio
ris status rei: nisi dominus tantum vult dare &c. &
M sic secundùm eos non est differentia inter bonæfi-
dei & malæfidei quantum ad voluptarias. & ha-
bent simile in actione quod metus causa. vbi æqua
liter tenetur, tàm ille qui intulit metum, quàm ille
qui non intulit: dummodò rem possideat. vt ff.
quod metus causa.si cum ex.§. in hac actione. & §.
hæc autem actio. & §. aliquando. idem in actione
de tig.iniuncto:in qua eodem modo tenetur in du-
plum tàm ille qui bonafide iniunxit: sicut & qui
mala.vt ff.de rei vendicatione l.in rem. Alij dicunt

A quorum sententia videtur verior: vt malæfidei pos-
sessor voluptarias amittat: quia non debet esse con
ditionis eiusdem in bonæfidei sicut & malæfidei. vt
ff. de noxal. l. non solùm. & stulti sicut & periti. vt
ff. quod vi aut clam. Seruius. Et quare in actione
quod metus causa, & in actione de tigno iniuncto,
sint eiusdem conditionis ratio redditur in legibus il
lis. Sed ita demùm tam bonæfidei quàm malæfidei
iuuantur in retentione impensarũ si possident: alio
quin omni carent remedio sicut superius dixi. & pro
bant iura insti. de re di. §. ex diuerso. & ff. de acquir.
B rer. do. adeò. & ff. de condi. indebi. si in aliena area.
hæc omnia quæ dicta sunt, locum habent in rei ven
dicatione: sicut ferè per eadẽ verba notat dominus
meus in summa C. de rei vendicatione. In petitione
autem hæreditatis bene fit eadem distinctio posses-
sorum & impensarum: sed non sunt eadem iura. nã
possessor bonæfidei de nouo ædificat: idem quod in
rei vendicatione, quia habet retentionem: & per ex
ceptionem doli in retentione impensarum sibi sub-
uenitur, si in rem iam factã impensas fecerit: si qui-
dem vtiles & necessarias conseruare potest doli ex-
C ceptione: licèt res non extet in qua impensæ vtiles
factæ sunt. voluptarias tollit sine læsione prioris sta
tus rei. vt ff. de petitione hæreditatis l. planè. & l. vti
les. nisi dominus esset paratus tantum dare quantũ
esset habiturus his voluptarijs sublatis: sicut in rei
vendicatione diximus. vt ff. de rei ved. in fundo. Si
verò fuit malæfidei possessor necessarias & vtiles
deducit officio iudicis, si res in qua impẽsæ sunt me
lior facta sit & extet. bonæfidei autem possessor li-
cèt res non extet: nihilominùs deducit etiã in alijs re
bus hæreditarijs. vt ff. de peti. hære. l. planè. & l. illud
D §. ad officium. voluptarias credo malæfidei amitte-
re, nec posse deducere. vt ff. de peti. hęre. l. vtiles. quã
legem sic verè intellige vt bo. fide. pos. non habeat
doli exceptionem in voluptarijs: sed possit eas tol-
lere: & sic finis l. respicit bonæfidei possorem. nam
dum fuit quęsitũ, an bonęfidei possessor in volupta
rijs possit vti doli exceptione: & certè non, sed tantũ
tollit: nam prædoni imputatur quare in alieno su-
peruacuas fecit impensas. Et sic is notatis tanquam
vtilibus: vt & dominus meus notat in summa de rei
vendicat. Positiones & libellum omitto: quia libel
E lus nõ potest concipi: cùm non succurratur eis, nec
iure actionis, nec officio iudicis, quod loco prin-
cipalis actionis intentatur: sed subuenitur eis bene-
ficio exceptionis: & tunc tantum si possident: alio-
quin omni carent remedio: sicut diximus suprà de
rei vendicatione.

De officio iudicis quo petuntur vsuræ quasi in-
teresse quæ currunt ex mora in bonæfidei iudicijs:
& in his quæ naturam bonæfidei iudiciorum imi-
tantur, Rubrica.

1 *Vsuræ sola mora quo casu præstentur.*
F 2 *Vsuræ quæ in tali actione veniunt, quæ sint.*
3 *Libellus in tali actione quomodò formetur.*
4 *Vsuræ ex mora currentes an peti poßint: si sententia su
per sorte lata fuerit.*

QVIA officio iudicis loco principalis actionis
petitur vsura in bonæfidei iudicijs: & in his
quæ imitantur naturam bonæfidei: sicut in legatis.
vt C. de in integ restitu. l. in minorum persona. & C.
de vsur. & fruc. le. & fideicom. l. j. & ij & iij. & ff de
1 vsur. l. vsuræ. ideò de illo videamus. † Sciendum est

G quòd in bonæfidei iudicijs & in his quæ imitantur
naturam ipsorum, vt dixi: ex sola mora præstantur
vsuræ: vt patet per iura allegata. & ff. de nego. gest.
l. si pupilli. §. vlt. & l. quia quæ vsuræ non veniunt vt
vsurę, sed tanquam interesse. vt ff. pro socio. socium
2 qui. † *Quæstio.* Si tu quęras quę vsuræ veniunt? Re-
spondeo: illę quæ frequentantur in consuetudine re
gionis. vt ff. de vsur. l. j. sed si in regione sunt diuersę
consuetudines, minimam sequimur: vt arg. ff. de re.
iur. l. semper in obscuris. & l. semper in stipulationi
bus. & ff. de admi. tut. l. tutor qui. §. tunc si à debito
H re. Hoc ita attende nisi à lege certus numerus vsura
rum fuerit pręfixus. vt C. de his quib. vt indig. l. j. *Op
positio.* Sed opponitur. nam non videtur, quòd ex so
la mora possit vsura petit. l. certum est. quòd vsura
fenebris pecuniæ citra vinculum stipulationis peti
non potest. vt C. de vsur. l. quamuis. quomodò ergo
ex sola mora petitur? Respondeo: quod opponis lo
cum habet in contractibus stricti iuris: quia loqui-
tur in contractu mutui. loquitur enim de pecunia fe
nori data: in contractibus autem bonęfidei ex sola
mora veniunt ex officio iudicis: & tantùm valet in
I bonęfidei iudicijs officium iudicis, quantũ ad vsu-
ras, quãtum in stricti iuris iudicijs eiusdem rei habi
ta est stipulatio. vt ff. de neg. gest. quia tantumdem.
& est ratio. quia in bonęfidei iudicijs veniunt ea de
quibus neque actum neque excogitatum est: & ve-
niunt ea quę sunt moris & consuetudinis. vt ff. de
ædil. edict. l. quod si nolit. §. qui assidua. *Oppositio.*
Item non videtur, quòd hodie possit hęc vsura peti
nec iure canonico nec ciuili. iure canonico non:
quia dicit canon mutuum dantes nihil inde sperã
tes. vt in decretis xiiij. q. iij. c. j. ij. & iij. & alibi. qui
K pecuniam non dedit ad vsuram. & alibi. maledictus
est vsurarius super omnem mercatorem, si prohibi-
tę sunt iure canonico: ergo & iure ciuili: quia no-
strę leges non dedignantur sacros canones imitari.
vt in authen. vt ele. apud pro. epis. coll. vj. §. vlt. & in
authen. quomodò oportet epi. col. j. §. j. & iure cano
nico prohibentur vsurę. vt extra de vsuris, per totũ.
& non solùm videtur hoc verum in vsuris ex mora
debitis: sed etiã debitis per stipulationẽ: & sic hodie
titulus de vsu. non videtur, quod locum habeat. Re
spondeo: si vis defendere vsurarios dicas, quòd ho-
L die vsurę possunt peti iure ciuili: licèt cõtrarium sit
iure cano. Nec ob. quod opponis: quia sacræ leges
non dedignantur imitari sacros canones: verum
est, qui facti fuerunt in quatuor cõcilijs, scilicèt Cõ
stantinopolitano: Ephesinu: Calcedonensi & Nice
no. vt in authen. de eccle. titu. Sed decretistę dicunt,
quòd in vno conciliorum illorum fuerunt vsurę pro
hibitę. & sic hodie non habet locum quod dicitur
hodie de vsuris. vt C. de vsu. l. j. quòd vsurę iure opti
mo debentur: imò iure iniquo consideratis his quę
diximus. sed iure diuino considerato debentur iure
M optimo, id est, iure actionis scilicèt certi condi. ex sti
pulatione. Iure bono quando pacto nudo: vbi licèt
non possint peti: solutę tamen iure ciuili non repe-
tunt. vt C. de vsu. l. quamuis. & iure meliori deben-
tur cõsiderato iure ciuili. quando ex sola mora offi
cio iudicis in bonęfidei iudic. de quibus tractamus
in hac rubrica. vt C. de vsu. l. in bonęfidei. Sed quic-
quid dicamus, hodiè prohibitę sunt vsurę etiam iure
ciuili. quia legitur in authent. quomodò oport. epi.
coll. j. quòd sacrę leges per omnia imitantur sacros
canones.

A canones.sed ipsi respondent quantum ad ecclesiasti
eas personas.sed non est verũ:sicut dixi.Est & aliud
fortissimum ar.vsuras prohibuit ipse Deus,qui crea
tor est & conditor omnium tàm in veteri testamen-
to quàm in nouo:quomodò ergo Imperator qui mi
nor est,posset tollere iura maioris: cùm par in paré
non habeat imperiũ.vt ff.de arbi.nam & magistra-
tus.multò fortiùs minor in maiorem.sed adhuc qui
dam defendentes vsurarios dicunt, vsuras esse pro-
hibitas quæ deuenerunt in pacto vel conuentione,
non autem quæ currunt ex mora:quia illæ non pe-
B tuntur vt vsuræ: sed petuntur vt interesse. vt ff. pro
so.l.sociũ qui. sed malè:quia dicit canon:quia quic
quid sorti accedit, vsura est. vt xiiij. q.iij.c. vltim.&
quodcumque sibi nomen imponas, vt ibi:sed mali-
ciosi qui vsurarios defendunt,dicunt ita quòd mu-
tuum dantes nihil inde sperantes. vt extra de vsu.c.
vlt.nihil inde sperantes vltra leges.& quòd dicitur:
quicquid sorti accedit, scilicèt vltra quam leges vo
lunt,quasi hoc solùm prohibeatur:sed durum est cõ
tra stimulum calcitrare. Sed quia secundum iura ci
uilia de his vsuris ex mora currentibus, quæ non vt
C vsurę sed quasi interesse petuntur:multa iura loquũ
tur C.de act.empt.l.curabit. C. de in integ. rest.l.in
minorum C.de vsur.in bonæ fidei.ff.de neg. gest. si
pupilli.§.vl.& l.quia.& ff.pro socio l.socium qui.&
de rei vendicat.emptor.& ff.de peri.hære.l.item ve
niunt.§.petitam.& ff.de vsuris.l.j.& ff.de act.emp.
l.vlti.& ff. de admi.tu.l.tutor qui repertorium. & l.
quotiens.& infinita sunt iura quæ de his loquũtur.
Ideò propter ista iura nota libellũ: positiones omit
3 to.† *Libellus*.Ago e. R. contra.M. qui cùm negoria
mea gessisset sine mandato vel cum mandato: vel
D cum fuisset socius meus:vel tutor: & tantam pecu-
niam conuertisset in vsus suos,vel quam penes se re
tinuit & in mora fuerit, quod noluit mihi soluere:
ideò propter moram prædictæ pecuniæ non solutæ
tantam pecuniam nomine vsurarũ ex mora curren
tium pręstari mihi ab eo officio vestro peto domine
iudex:ad hoc propono officiũ vestrũ domine iudex.
Quòd sic rectè concip.lib.probant iura pędicta.&
specialiter l.ff.de neg.gest.l.quia.& ff. pro socio.so
cium qui.*Oppositio*.Sed cùm petitio vsurarum sit ho
die prohibita, vt superius dictum est: quomodò for
E mas tu libellũ ad petendas vsuras. Respondeo:ego
formo secundũ iura ciuilia, secũdùm quòd possunt
vsuræ peti: iure verò canonico vel diuino vel secun
dùm iura ciuilia: illo modo quo non dedignantur
imitari sacros canones.talis petitio hodiè nõ admit
teretur: non vitio libelli: sed vitio rei quæ petitur.
4 † *Quæstio*. Sed quęritur secundùm iura ciuilia vsu-
ræ ex mora currentes petuntur officio iudicis, sicut
dictum est.ponè quòd lata est sententia super sortè:
potes petere istas vsuras, si fortè non sunt petitæ:
vel si sunt petitæ, & iudex de his non condemnauit.
F Et videtur quòd non.vt C.depo.l.si deposita.Ego ta
men distinguo de his vsuris: aut loqueris de vsuris
quæ currunt ex mora antè litem cõtestatã;aut post.
de illis quę sunt antè litem dico, quòd si petitę sunt
vel non sunt, quòd possunt peti: & iudex etiam su-
per his potest ferre sententiam: quia officio iudicis
petuntur,& sunt petitę quod loco principalis actio
nis intentatur:cæterùm si loquaris de his quę post li
tem currunt: iudex non pronunciabit amodò:quia
ibi officium iudicis interuenit tanquam mercena-
G rius vel executor actionis: sicut & aliâs nota. suprà
de offi.iu.quod intentatur pro fructibus.Et induco
optimum simile:quia vsuræ vicem fructuũ obtinẽt.
vt ff.de vsuris. vsuræ. Quæ regula habet locũ in bo
næfidei iudicijs: & in his quę imitantur naturam ip
sorum, vt ibidem dicitur:non in stricti iuris iudicijs.
Itẽ nec aliâs: quia vsura accessio est ciuilis: fructus
accessio naturalis.vt ff.de rei vendi.si nauis. & ff.de
verbo. signi.l.vsuræ.

De officio iudicis propter quod reuocatur res da
ta medico propter mala medicamenta apposita ab
H eo qui patiebatur in oculis, Rubrica.

1 *Iudicis officium &c. actione tali ad hoc ut cõpetat, quot requirantur.*

2 *Libellus in tali actione quomodò formari debeant cum plu. seq.*

EST & alius casus mirabilis. in quo officium iu
dicis loco principalis actionis locum habet:pu-
ta, Philippus qui patiebatur in oculis propter mala
& aduersa collyria,quæ medicus sibi apposuit in o-
culis rem suam vendidit medico: certè sanus factus
per officium iudicis rem inciuiliter venditam ab il-
I lo medico vendicabit. vt ff.de var. & extraor.co.l.si
1 medicus.† Vnde ad hoc vt in casu isto officium iu-
dicis locum habeat: tot sunt necessaria. In primis:
quòd ille fuerit infirmus. Item, quòd medicus appo
suerit mala medicamẽta. Tertio, quòd propter hoc
rem vendiderit: vel rem aliquam dederit: sicut hæc
omnia ex l.illa colligũtur. Vnde satis de facili actor
& reus colligunt po.suas.Concipiet act.sic lib. † *Li
bellus*.Ago e. R. contra M. qui cùm paterer infirmi-
tatem in oculis propter aduersa medicamenta,quæ
apposuit in oculis meis compulit me, quòd sibi vi-
K neam meam pro xx.venderem: & vendidi. vnde vt
rescissa prædicta venditione vineã meam mihi resti
tuat,officio iudicis ago contra ipsum:& ad hoc pro
pono officium vestrum domine iudex. Quod sic re
ctè concipiatur libellus dicit l. ff.de var. & extraor.
co.l.medicus.Si autem nõ vendidit, sed rem aliquã
2 dedit dicat sic.† *Libellus*. Ago e. R. contra M. qui cũ
paterer in oculis propter aduersa medicamenta quę
apposuit in oculis meis:compulit me vt talem librũ
vel æquum darem:vt rem illam mihi officio iudicis
restituat, ago conta ipsum: ad hoc propono officiũ
L vestrum domine iudex. Quòd sic rectè concipiatur
libellus probat lex prædicta.*Oppositio*.Sed opponi-
tur: nam non videtur quòd locum habeat officium
iudicis loco principalis actionis.nam cùm sit ius ex
traordinarium non habet locũ, si ordinarium cõpe
tit.vt ff.de mino.in causę.Sed videtur, quòd locum
habeat quod me. causa. quia propter corporis cru-
ciatum fecit quod fecit:vnde illa competit. vt C. de
transa.interpositas.& ff.quod met.causa l.ij.cum l.
seq. Respõdeo:non est verũ:quòd vbicunque inter
uenit corporis cruciatus, ꝙ locũ habeat actio quod
M me.causa.quinque enim modis subuenitur metum
passo:sicut notatur suprà in tract.prętoriarũ.in rub.
de vtili rei ven.quę datur metũ passo. hic enim licèt
interueniat corporis cruciatus: non interuenit ille
cruciatus,qui corpore inferentis inferatur:sed quod
dicitur: & renes suffocabat eũ:vel verberabat eum
teutonicè: hic autem apponendo collirium crucia-
tus non interuenit:imò videbatur à principio bonũ
posteà fecit ardorem sicut faciunt multi medici im-
periti: & ideò si officium iudicis locum habet de iu

A re procedit.fuerunt tamen qui dicebãt, ꝙ in hoc ca
su locum habet quod me.causa.& quod dicit l.illa,
medicus.de officio iudi.dicit tanquam de executo-
re & mercenario:non ꝙ proponatur loco principa-
lis actionis.simile ff.quod me.causa. metũ.§.ex hoc
edicto.officio iudicis fiet restitutio tanquam merce
narij & executoris nõ loco principalis act. & sic C.
de rescin. vend.l.rẽ maioris.vbi ponit de officio iudi
cis loco executoris,non loco principa.actionis:quia
iure actiõis subuenitur ibi decepto: vt notaui suprà
in trac.de ciuilibus in rub. de actione quanto mino
B ris.primam tamen sententiam puto veriorem.

De officio iudicis: quod datur in quinque casibus pro vsu aquæ: pro riuis & pro alijs vt sequitur, Rubrica.

1 *Libelli in actione tali quomodò concipiantur, cum plu. sequen.*

IN criminalibus & in alijs casibus cõpetit officiũ
iudicis loco principalis actiõis.Ecce habebã vsum
aperiendi vel auriendi vel ducendi aquam nõ dico
iure seruitutis:quia tunc competeret confessoria.vt
ff.de seruitu.ru.prędio. l.ij.tu illum vsum impendis,
C quòd non permittis me vti: licèt & in hoc casu cõ-
peteret fortè interdictũ quasi vti possidetis. vt ff.de
serui.quoties. nam pro seruitutibus turbatis intec
dicta veluti possessoria prodita sunt: vt ibi. & ff. si
serui.vend.sicuti. §.Aristo.vel fortè amouisti illum
vsum aquæ vel aquam: ita quòd non possum vti.&
in hoc casu mirabili,& valdè nota.cõpetit mihi offi
cium iudicis per quod vsum aquæ retineo in eo sta-
tu in quo fuit:quia iudex debet cohercere factũ ad-
uersarij, & cõpetentem formam rei dare. Item & in
alio casu locum habet officium iudicis loco princi-
D palis actionis: puta, riuũ aquæ,inciuiliter,id est,nõ
de iure ciuili nõ constituta seruitute tibi quæ est ap
probata à iure ciuili:instituisti modo.i.cõtra me per
prædium meum: & est illa constructio aliâs consti-
tutio acquisitoria in malum: sicut aliâs simile C.de
testi.si tibi,id est, contra te. dabitur mihi contra te
officium iudi. per quod remouebis riuum.& te co-
hercebit: & sic rei illi cõpetentem formã dedit: licèt
in casu isto competeret mihi negatoria directa:quã
do directò eram dominus prædij: vel vtilis,quando
vtiliter eram dominus prædij.vt ff.de serui.l.ij.& ff.
E de publi.l.si ego.C.de vsufru.l. vel si non erat domi
nus prædij vtiliter vel directò: tunc valdè esset mihi
necessarium officium iudi. Item & locũ habent prę
dicta auxilia:siue ille dicat illum riuum iure seruitu
tis se ducere:siue non.vt ff.si serui.ven.l.ij.& l.fistu-
las.& l.si cùm prius.& l.si quãdo. Cõpetit enim mi
hi negatoria si aliquis faciat in meo & non iure ser
uitutis.vt in illis legib. Item in tertio casu cõpetit of
ficiũ iudicis, loco principalis actionis quãdo tu sciẽ
ter possidebas aquam meam, quæ concepit & pepe
rit penes te. vnde reddes mihi eam equam cum fetu
F ipsius: licèt competeret fortè mihi vel directa rei
vendicatio vel publiciana. vt C. de rei vendic. par-
tum.& ff.de publiciana.l.si ego. Et quod dico de e-
qua: idem dico propter fetum: & similem expositio
nem notamus ff.de vsur.equis.i.equabus. ff.de vsu.
si aliena.§.Scæuola.vbi habes si bos. i. vacca. Item
in quarto casu locũ habet officiũ iudicis loco prin-
cipalis actionis, si immittantur animalia in prædiũ
meum: & damnũ mihi dent in segetẽ: maximè dum
est in herba vel in vinea: licèt locũ habeant aliæ a-
G ctiones,scilicèt l.aquil.vel de pastu pecoris:vt no.su
prà in specialibus rubricellis. Itẽ in quinto casu ha
bet locũ officium iudi.loco principalis actionis: pu
ta multi homines qui debẽt distribui per prędia plu
rium: quia fortè mutantur de loco ad locũ: vt in re-
gno Siciliæ de sarracenis qui erant in Sicilia: modo
sunt mutati in Apulia: & de terris alijs vniuersi ho-
mines sunt collocati: omnes in prædio meo vel tuo:
certè tunc interueniet iudex vt cõpetentẽ modũ red
det.i.ꝙ fiat æqua distributio. Hi. v.casus numeran
tur ff.de var.& extraor.cog.l.de vsu.& sic de primo
H & vlti.casu officiũ iudicis est necessariũ:in alijs tri-
bus voluntariũ.quia aliæ actiones cõpetũt: vt dictũ
est.*Oppositio.* Item opponitur: si aliæ actiones locũ
habẽt:quomodò officiũ iudicis ibi locũ habet:quia
enim habet locũ ordinariũ.vt ff.de mi.l.in causę. Re
spondeo:non est verũ:quia illud dicitur in causa mi
norum: in alijs aũt casibus etiã si actiones habeant
locum:vendicat sibi locũ officiũ iudicis.sicut suprà
de officio quod datur minoribus tractaui. Omissis
1 positionibus libellũ sic quis conci.in primo ca. † *Li-
bellus.* Ago ego R.cõ.M.qui vsum aquæ meæ auer-
I tit vel impedit: ita quòd vti non possum, vel ita ꝙ
me vtentẽ tali vsu aquæ impedit, ꝙ vti non possum:
vel cùm tali aqua vtar ipse vsum meũ impedit auer
tendo aquam vel alio modo.vel sic:qui aquã talem
cuius vsum habebã,vel qua vtebar auertit:ita ꝙ il-
la aqua vti nõ possum:vnde ne me impediat: vel ne
aquam illã sic auertat officio vestro prohiberi peto
ad hoc propono officiũ vestrũ domine iudex. Quod
sic rectè conci.lib.dicit l.ff.de var.& extraor. cog.l.
2 de vsu aquæ.in secundo casu protinùs dices sic.† *Li-
bellus.* Ago e.R.contra M. qui riuũ aquę per prędiũ
K meum instituit: vnde ꝙ remoueat nec amotũ insti-
tuat ipsum riuũ prohiberi peto officio vestro domi-
ne iudex:ad hoc propono officiũ vestrũ. In tertio ca
3 su concipies sic.† *Libellus.* Ago ego R.qui sciens e-
quam meã possidet: vnde vt illã mihi restituat & fe
tum ipsius ago contra ipsum, & propono officiũ ve
4 strum domine iudex. In quarto casu sic. † *Libellus.*
Ago ego R.cõtra M.qui animalia sua vel talia quę
non erant sua immisit in prædiũ meũ: & dãnum mi
hi in messe mea vel vinea dedit: quod dãnũ æstimo
xx. vnde vt illud dãnum mihi emendet, officio ve-
L stro ago cõtra illũ ad hoc propono officiũ vestrũ do
5 mine iudex. In quinto casu sic.† *Libellus.* Peto à vo-
bis domine iudex equã fieri distributionẽ hominũ
taliũ, qui cùm debebant per illa prędia distribui &
collocari: in prędio meo fuerunt collocati & distri-
buti: ad hoc propono officiũ vestrũ domine iudex.
Quod sic rectè cõcipiantur omnes isti libelli proba
tur per l.ff.de var.& extra.cogni.l.de vsu.*Oppositio.*
Sed secũdo libello sic opponitur. videtur ꝙ propria
auctoritate potest riuũ institutũ sua auctoritate re-
mouere: vt ff.ad leg.aquil.l.quemadmodũ.§.si pro-
M tectum. Respondeo:esto: quare ergo intentat actio
nem? Respondeo:quia fortè timidus erat,& aduer-
sarium suum timebat: quia potentior: cui par esse
non poterat: vt ff.de alie.iudi.mu.causa fa.l.iij. vn-
de magis vult agere in iudicio. nam & ille qui po-
test per lapilli iactum nunciare nouum opus sua au
ctoritate: tamen quia magis placet sibi per prætoẽ
nunciãt.vt ff.de ope. no. nun.l. de pupillo.§.memi-
nisse. & sicut creditor qui ex pacto sua auctoritate
potest intrare possessionem pignoris: tutiùs tamen
facit si

A faciat, si auctoritate prætoris hoc faciat. vt C. de pigno. l. creditores.

De officio iudicis quo petitur, ne aliquid fiat in via publica vrbana, propter quod quis ire nō possit: & si factum est, vt tollatur: & vt viæ reparētur: & ne aliquid immundum in eis projiciatur, Rubrica.

1 *Libelli in tali actione quomodò concipiantur, cum seq.*

EST & proditum officium iudicis in alio vsu: puta via publica, quæ in vijs aliàs vicis ciuitatum propter ædificium alicuius facta est angusta, vel est clausa nunc: vt in multis locis in terra mea hoc cō-
B tigisse vidi: & ita publicus cōmeatus est exemptus: vel via est coangustata: vel aliqua via est affluxior: quod nocet domino domus: vnde proditū est id officium iudicis ad hoc, quòd debeat illa via æquari: sicut & in multis locis in terra mea esset necessariū, quod repararētur deteriorata vel deāgustata. Item si per illam viam transire non potest nisi faciat pontem: compelletur vt pōtem faciat: vel fortè sicut aliquando contingit non emundant aliqui coram domibus suis, & sic aqua non potest labi. vnde vix aliquis transire potest. vnde domini domorū sic faciat
C quòd aqua possit labi: vt sic possit quilibet transire per viam. Vel fortè contingit sicut sæpè fit quòd aliquis effodit viam, vel subruit vel constituit aliquid propter quod quis transire non potest: vel etiam vehiculum inde transire non potest. Vel fortè projiciūt in vijs morticinia & stercora vel aliam immunditiam domus sicut multi miseri habent in consuetudine, quòd tantùm lutum fit in via publica: & est tātus fetor ibi quòd aliquis vix transit, & vix sustineri potest. in omnibus istis casibus proditum est officium magistratus: quod appello officium iudicis, vt
D ista talia non fiant: & si facta sunt, quòd remoueantur. vt ff. ne quid in lo. publi. fi. l. ij. §. hoc interdictū tantùm ad vias publicas. Vnde positiones non sunt
1 necessariæ: sed tantùm nota libellum sic. † *Libellus*. Ago contra talem qui in via publica ciuitatis in loco tali ædificauit: propter quod via aliquis ita vti non potest: vel etiam vehiculum ire: vel quòd clausit viam publicam, propter quod publicus commeatus est exemptus: vel proiecit morticinia vel immunda, propter quæ aliquis vix trāsire potest: vel subruit vel effoditviam publicam propter quod quis vix ire
E potest: vnde quòd prædictum ædificium tollat vel, quòd viam publicam emundet, & amodò non projiciat: ago contra eum & ad hoc propono officium vestrum domine iudex. Quod sic rectè conci. libel. probant iura prædicta & ff. de public. itine. & loc. l. j. & ij. & iij. Si autem concipiatur libellus vt aliquid
a faciat dices sic. † *Libellus*. Ago contra talem, quòd cum corā domo sua sit via publica ita plana, quòd aqua non potest discurrere quòd sic faciat quod discurrat, vel quòd coram domo sua sint multa immūda: propter quæ nec aqua discurrat nec aliquis vix
F trāsire potest. vel est ita locus proclinus, quòd aqua defluens nocet vicinis: vt pdicta immunda remoueat, quòd aqua possit fluere, vel locum sic compla net vt aqua non possit sic fluere. ago contra ipsum: ad hoc propono officium iudicis. Quod sic rectè cō cipiatur libellus, probant iura prædic. *Oppositio*. Sed opponitur nam non videtur, quòd in hoc casu locū habeat officium iudicis: quod sic probo officium iudicis est extraordinariū: sicut suprà de officio iudi. notaui: ergo locum nō habet, si ordinarium auxiliū

G locum habet. vt ff. de mino. l. in causæ. at videtur q locum habet ordinarium, scilicet interdictum. ff. de ne quid in loc. publi. fi. l. j. §. j. & §. vlt. & ff. de itine. publ. l. j. & ij. & vlt. Respondeo: non est verum: nam illa interdicta non habent locum ad vias publicas, sed tantùm ad rusticas: vt ff. ne quid in lo. pu. fi. l. ij. §. hoc interdictū tantū ad vias publicas. Si tu quęris quare? Respondeo: in ciuitatibus enim sunt magistratus, & officiales, & ædiles curules qui possunt de facili videre quid sit in vijs vrbicis emendādum: & ideò sunt eorum officium fit specialiter cit
H ea talia deputatum: non curauerunt prætores reddere interdictum, sed tantùm pro vijs publicis rusticis, quæ multo priuilegio gaudent. Et est quoddam notabile in hoc officio iudicis, quòd inquilinus tenetur aptare viam coram domo locata: & totū quod expendit imputabit domino domus in pensione. vt ff de via pub. l. iij. §. j. circa fi.

De officio iudicis quod competit, quotiens aliquis missus vel iussus mitti est expulsus, vel non est missus, Rubrica.

1 *Actio huiusmodi, an locum habeat in maximis iudicibus,*
I *qui habent merum imperium seu mixtum.*

INTERPONITVR & officiū iudicis quo consulitur alicui misso in possessionem vel mitti iusso: quo nō admisso vel verè misso, & expulso sue curritur officio iudicis: vt cùm præceperit aliquē in possessionem mittendum exequatur suum decretū, & aliquando fortè per manum militarem, id est, re ipsa, non tamen verbo. vt ff. ne vis fin. ei qui in poss. mis. est. l. fi. quis missus. sed de hoc non multū prosequor: quia copiosè inuenies notatū. suprà de interdic. in rubri. speciali. ne vis fiat ei qui in possessio.
K missus est. † Illud tamen nota quod quidam dixe-
1 runt, quòd locum habet in maximis iudicibus, qui habent merum imperium seu mixtum: de quibus loquitur l. ff. de re iu. à diuo. ppterea quia dicit, q ipsi exequuntur decretum suum, quod minores nō possunt: sicut sont magistratus municipales. vt ff. ad municipal. ea quæ. & l. magistratus, sed licèt hoc sit verū, in magistratibus municipalibus: quòd non possunt re ipsa exequi decretum suum: tamē verbo possunt exequi: & ita benè posset præcipere, quòd executioni mandetur, & suum officium circa hoc interpone
L re: sed primum puto verius. quid prodesset uetū pronunciare, quòd hi in possessionem inducantur: certè nihil, posset aūt quis concipere libellum. Sed qualiter concipiatur: & quæ sint dicenda circa hoc notatum inuenies suprà in illo interdicto: ne vis fiat ei qui in possess. missus est.

De officio iudicis quo petit filius emācipari à patre: vbi pater agnouit legatum, vt eum emanciper: & si eum malè tractauerit cōtra paternam pietatē, Rubrica.

1 *Actio talis ad hoc ut competat: quot exigantur.*
M 2. 3 *Libelli in tali actione quomodò concipiantur.*

CONTINGIT sæpè, quòd aliqui relinquūt legatum alicui, vt emācipet filiū suum qui legatum recipit, & non vult emācipare: certè cōpelletur extraordinariè. officio iudicis filium emancipare.
1 vt ff. de condi. & demon. l. si cui legatum. † Vnde ad hoc vt in casu isto competat tot sunt necessaria. In primis, quòd aliquis relinquat sibi legatum. Secundum, quòd agnouerit illud legatum. Tertium, quòd filium suum habeat in potestate. Quartum,

A quòd filius velit emācipari. ſicut ex l. illa omnia iſta poſſunt comprehendi: quia ſicut pater inuitus non compellitur emancipare: ita nec filius inuitus compellitur emancipare. vt ff. de adop. l. nō poteſt. & C. de emāc. li. nec auus. & ff. de his qui ſui vel alie. iur. ſunt l. vlt. Eodem modo etiam compelleret filius patrem quòd ipſum emancipet, ſi contra pietatem male tractauerit ipſum. vt ff. ſi quis à pa. fu. ma. l. vlt. In
2 his autem caſibus concipiet filius libellum ſic. † *Libellus.* Ago e. R. cōtra Titium patrem meū: cui cùm fuerit legatum relictum in teſtamēto Sempronij vt
B me emanciparet: cùm legatum agnouerit, me emancipare recuſat: vnde ꝙ me emancipet, peto ipſum cōpelli per vos domine iudex. & ad hoc propono officium iudicis. Quod ſi rectè concipiatur libellus dicit l. prædicta ff. de condi. & demon. Item alio modo
3 concipies ſic. † *Libellus.* Ago ego R. contra Titium patrem meum, qui me contra pietatē paternam malè tractat: quia tota die verberat me: & ſine offenſa me fame necat. vnde vt compellatis ipſum vt emācipet me domine iudex imploro officium veſtrū: & ad hoc officium iudicis propono. Quod ſic rectè cōci-
C piatur lib. dicit l. prædic. ff. ſi quis à pa. fue. ma. *Oppoſitio.* Sed his libel. opponitur. Certum eſt ꝙ lis nulla nobis poteſt eſſe cū his, quos in poteſtate habemus. vt ff. de iudi. l. lis nulla. quomodò ergo hic filius aget contra patrem. Reſpondeo: illud eſt regulariter verum: fallit in caſibus quantū vnus eſt hic: & alius circa alimenta, vt ſuprà de officio iudicis quo peta. alimen. vt ff. de liber. agn. l. ſi quis à liberis. intentat etiam interdictum de liberis exhibendis: vt ff. de li. exhi. l. j. & aliàs etiam. vt ff. ad treb. l. cogi. §. ſi pater. & arg. ff. de inoffi. teſta. filius. ſicut plenè notatur in
D prædi. l. de iudi. l. lis nulla. & quod dicit l. prædi. cogi. §. ſi pater. quòd filius compellat patrem: intellige de filio emancipato: aliàs autem in poteſtate conſtitutus non cōpellet patrem, niſi quò ad cautionem interponendam. Item nec cōpellet: quia videretur dilata reſtitutio in id tempus quo fiat ſui iuris. vt ff. ad treb. Imperator. & l. vbi purè. & ff. de leg. iij. fideicō. §. filium.

De bonis autoritate iudicis poſſidendis & venūdandis: & de ſeparationibus, Rubrica.

E 1 *Actio talis ad hoc ut competat, quot requirantur.*
2 *Debitor actione tali quis eſſe dicatur.*
3 *Creditor in huiuſmodi actione: quis eſſe dicatur.*
4 *Creditor conditionalis, an in poſſeßionem mitti poßit.*
5 *Libelli in tali actione quomodò formentur cū plu. ſequ.*
6 *Bona iudicis autoritate, quòd poſſideatur: uel quòd ipſius auctoritate mißio in poſſeßionem fiat: quid operetur.*
7 *Index infrà quod tēpus bona in actiōe tali uēdere debet.*
8 *Miſſus in reali an poßideat.*
9 *Miſſus in reali quare poſſideat: in perſonali autem non.*
F 10 *Index ſi dixerit ſimpliciter, mitto te in poſſeßionem: an miſſus poßideat.*
11 *Actione perſonali quid proſunt iſta uerba: mitto cauſa rei ſeruandæ: cauſa cuſtodiæ &c.*
12 *Actione perſonali an cauſa rei ſeruandæ: uel cuſtodiæ: uel tedio: &c. aliquis in poſſeßionem mitti debeat: uel pro menſura debiti declarati.*
13 *Clauſula debiti declarati quomodò intelligi debeat.*
14 *Mittitur quando quiſpiam in reali in poſſeßionem, an ſummatim de iure ſuo docere debeat.*

G 15 *Miſſus in actione reali in poſſeßionem, an fructus percipiet: & quando ille qui poßidebat de poſſeßione deijciantur.*
16 *Creditoribus per actiones reuocatorias quare non ſuccurratur.*
17 *Beneficium ſeparationis quare inductum ſit: & quæ eius utilitas ſit.*
18. 19 *Poſitiones actoris & rei in tali actione.*

MVLTOTIENS & ſæpè contingit, ꝙ bona debitoris non ſoluentis petit creditor poſſi-
H dere: & quia iſta procedunt ex officio iudicis: ideò de ea videamus. ita enim intitulatur de bonis auct. iudi. poſ. tam in C. quàm in ff. Iſtud tamen in primis nota: quòd in ff primò intitulatur rubrica. Ex quib. cauſis in poſſeſſio. eatur. & poſteà intitulatur rubrica, De bonis autori. iudic. poſſid. & venundandis: & de ſepara. & hoc ideò: quia ea cauſa præcedere ſolet per quam fiat miſſio in bonis debitoris: nam ſequitur miſſio: ſi non ſatisfacit, fiet poſteà venditio: & ideò addidit in rubrica, de venundandis, & de ſeparatio. ideò quia aliquando decedit aliquis debitor
I meus, cui ſuccedit heres, qui eſt non ſoluendo. peto ego creditor bona debitoris mei hæredis ſeparari à bonis defuncti. Hæc tria habent fieri etiam officio iudicis. Primùm, quòd bona poſſideantur. Secūdò,
1 quòd venundentur. Tertiò, quòd ſeparētur. † Vnde ad hoc vt iſtud officium in prædictis caſibus habeat locum, tot ſunt neceſſaria. In primis, quòd ego ſim creditor: & per cōſequentiam, quòd ille ſit debitor.
2 *Quæſtio.* † Sed quæret aliquis, quis eſt debitor. Reſpondeo. is à quo inuito pecunia exigitur. vt ff. de ver. ſig. l. debitor. & ff. de lega. iij. fideicom. §. ſi rem.
K *Quæſtio.* † Item quęritur quis dicatur creditor. Re-
3 ſpondeo omnis ille cui ex qualibet cauſa debetur: ſiue ex cōtractu vel quaſi: ſiue ex maleficio vel quaſi: dummodò non ex actione populari: quia tunc ante litem conteſtatam non eſt creditor, niſi probaretur proprium damnum: vt ff. de verb. ſig. l. creditor. & l. ſi cui. imò etiam creditores dicuntur quibus debetur aliquid ex quacumque actione vel petitione vel iure ciuili vel honorario: vel iure extraordinario: puta, officium iudicis ſine vlla exceptione: ſiue purè, ſiue in diem, ſiue ſub conditione. Item ſi eſt ci-
L uiliter & naturaliter debitum: alioquin ſi tantū naturaliter debitum: alioquin ſi tantū naturaliter vel tantùm ciuiliter, niſi poſt biennium: vt in exceptione non numeratę pecuniæ non ſunt creditores. vt ff. de ver. ſig. l. creditores. Sed mirūm videtur, quòd is cui debetur ſub cōditione, quod dicatur creditor: cùm ſibi ſolutum ab eo repetatur. vt ff. de condi. & demonſtra. l. ſub conditione. & ff. de verb. obli. decem. Reſpondent quidam & dicunt, quòd ſi conditio illa ſit certa: puta ſi morieris: tunc eſt creditor. vt ff de condi. inde l. quod ſi. & ff. de noua. ſi pupillus.
M §. qui ſub conditione. Cæterùm ſi ſit incerta: puta ſi nauis ex Aſia venerit: tunc creditor non eſt. alij nō diſtinguunt: vtrū ſit certa vel incerta: indiſtinctè enim dicūt creditorem eſſe illum cui ſub conditione debetur: quia ipſam ſpem trāſmittimus ad hęredes: & quia conditionalis ſpes venit in collatione: licèt in legato cōditionali ſit ſecus. vt inſti. de verb. obli. §. ſi ſub conditione. & ff. de act. & oblig. l. is cui. & ff. de colla. bono. l. iij. §. de illis. & ff. de regul. iuris. l. quæ legata. & in hac vlti. opinione fuit dominus
4 meus. † *Quæſtio.* Sed nunquid creditor conditionalis in poſſeſ-

A lis in possessionem mitti potest? Respondeo:&dico
quòd sic:vt ff.ex quibus causis in pos.eatur.l. in pos
sessionem.sed licèt mittantur:nō tamen possunt bo
na vendere.vt ff.ex quibus causis in pos.ea.l.in pos
sessionem.& ff.ex quibus causis in poss.ea. l. Fulci-
nius.§ si in diem. & ratio quare hoc contingat red-
ditur in ipso.§. De hac materia copiosè tractat, seu
notat dominus meus in summa C.de bonis auct. iu
di.possi. Secundum est necessarium, vt debitor ille
vocetur, & vocatus non veniat: tunc fiat missio in
bonis:facta tamen distinctione vtrum agatur reali:
B & tunc in possessioné rei petitæ.an personali:& tūc
pro mensura debiti declarati:vt in authen. de exhi-
ben.& intro.reis coll.v.& C. de iudicijs. properan-
dum.sicut de hoc suprà notaui in fine edictorum de
secundo decreto.Et in hoc casu non credo,quòd de
beat dari libellus: imò sine libello procedat iudex.
Tertium vt debitum illud quod petitur non possit
per exceptionem elidi:vt ff.de verbo.sig. creditores.
& quod dixi de creditore conditionali, quòd non
possit agere ad petendum debitum antè conditio-
nem:si tamē agitur, vt cautio sibi præstetur,scilicèt
C quod adueniente conditione sibi soluatur,audien-
dus est. vt ff.de iudicijs.l.in omnibus. Quartum est
necessarium,quòd vocentur etiam agnati:&cogna
ti:amici:affines:quos verisimile est defensionem il
lis non omissuros:siue sit maior:siue sit minor: siue
pupillus.Et quare isti citantur. vt forsan possit ali-
quis excitari & comparere ad sui defensionem.vt ff.
ex quibus causis maiores.l.item ait prętor.& l.ergo.
& ff.ex quibus causis in pos.catur.l.hæc autē. Item
etiam in eo qui reipubli.causa abest: quia si citatus
non defenditur,quòd bona ipsius possidebuntur.vt
D C.de resti.militum.l.ignorare.*Oppositio*.Sed oppo-
nitur.qui reipub.causa abest, non cōpellitur in pro
uincia se defendere. vt ff.quando appel.sit.l.vlt. Itē
si fiat missio in bonis illius non cōtrahitur pignus.
vt ff.de priui.credito.l.eum qui.quid ergo operatur
quod absens reipublicę causa citatur? item quid ꝓ
dest si nō veniat si fiat missio in bonis eius si pignus
non contrahitur? Respondeo: absens causa reipu-
blicæ cogitur se defendere causatiuè non præcisè.si
enim non defenditur,fit missio in bonis illius. ergo
cogitur se defendere si non vult missionem pati.*Op*
E *positio*.Sed opponitur.quia hoc idē in quolibet alio
absente: ergo quod est priuil. absentis causa reipu-
blicæ? Respondeo hoc:quia si allegatur eius absen
tia, non debet iudex properare ad missionem in bo
nis: sed si properat datur restitutio absenti reuersio.
vt ff.de dam.infec.l.si finita.§. si fortè. quod ergo di
citur,quod pignus non contrahitur. Respondeo:ve
rum est, quòd non contrahitur tale quale in bonis
aliorum absentium:nam res aliorum absentiū ven-
duntur:sed res istorum nō.vt C.de resti.milita.l.ig-
norare. Vnde quia ista expediuntur absente altera
F parte:& propter contumaciam,quæ nota est iudici:
ideò positiones non noto: quia notari non possunt:
imò quod plus est multi dicunt,quod etiam non sit
necessarius libellus: licèt enim expediantur officio
iudicis,quod fiat missio: non tamen dabitur libel-
lus: sed sufficit libellus alius datus in principali.Si
autem vultis aliorum sequi sententiam, qui dicunt
5 dandum libellum,concipietur sic.† *Libellus*. A vobis
domine iudex peto ex officio vestro mitti in posses.
bo. debitoris mei Titij pro x. quæ mihi debet: qui

G Titius cùm per vos citatus fuerit:contumax est in-
uentus:ad hoc propono officium vestrum. quòd sic
rectè concipiatur libellus dicunt iura ff. ex quibus
causis ma.l.item ait prętor.& l.ergo.& ff.ex quibus
causis in possessi. eatur l. hæc aūt.& l. in poss.& C.
de boni.auctor.iudi.possi.l.si bona. & l.cùm propo
nas.& l.vlt.& C.de præscrip.xxx. an si quis tempo[illegible]
6 nis.§.vlt.licèt lex illa loquatur in reali.† *Quæstio*. In
primis queritur:quid operatur hęc missio,vel quod
bona sic possidentur auctoritate iudicis? Respon-
H deo multum.quia habet prætoriū pignus.vt C. qui
potio.in pign.ha.l.ij.& C.vt in pos.leg.si postea.&
l.qui legati.&C.de prę.pig.l.vl.quod ita cōstituitur
si ventum sit in poss.vt ff. de ac.pig.non est mirum.
Hoc ideò dico propter stultos nuncios communita
tum & potestatum,seu iudicum: qui quotiens mit-
tunt aliquem in tenutam,vel vt possideat causa rei
seruandæ, mittunt ipsum in tenutam vnius rei di-
centes: nos mittimus te pro ista & omnibus alijs in
tenutam, vel damus ista & omnia alia causa rei ser
uandæ:& aliquando ostendūt omnia & aliquando
I non:sed quando ostendunt omnia,posset eorum ra
tio subleuari per l.ff. de acquiren.pos.l. quòd meo.
§.si venditorem.sed decepti sunt,quia lex illa loqui
tur in possidente:vnde per oculorum inspectionem
possessio transfertur: at nuncius qui tenutam dat,
nullam habet possessionem:quam ergo possessioné
transferret,quam nō habet:certè nullam.Et [illegible]
vtilitas:quia si debitor in personali loquor, non sa-
tisfaciat creditori misso: poterit posteà creditor pe-
tere à iudice: & hoc sine libello, quod possit bona
vendere in quorum possessionem missus est, ita de-
K mùm si latitat,id est,turpiter se occultat,nec defen-
ditur. vt C. de bonis auctoritate iudicum possi-
dendis. debitore. & l. cùm proponas. & ff. ex qui-
bus causis in possessio. eatur.l. Fulcinius. vnde ille
solus potest vēditionem impetrare, aduersus quem
latitat:alij non.vt in prædicta l. Fulcinius. in si pri-
mę columnæ.& ar.solu matri.l.etiam.§.licèt. & ar.
7 vt in pos.leg.l.iiij.§.si haberes. † *Quæstio*. Sed infrà
quod tempus iudex iubet bona vendi. Respondeo:
l.illa C.de bonis aucto.iudic. possi. cùm proponas.
non diffinit,sed bene potuit de tēpore.Sed licèt mul
L ta possent notari de diuersis temporibus:puta x.die
rum sicut in constituta.vt ff.de cōstituta pecu.l.pro
missor.vel duorum mensium.vt de re iudi.l.debito-
ribus.tamen his omissis vel dico esse in arbitrio iu-
dicis,vt videat qualitates & conditiones personarū
& quantitatem debiti: & sic coartet vel proroget tē
pus.vt ff.de iure deliberandi.l.j.§.vl.& ff.de re iudi.
l.ij.& ar. ff.de iudi. l. nunquam. vel seruemus illud
tēpus in hoc pignore prætorio vendendo,quod ser-
uamus in conuentionali, scilicèt pignore secūdum
distinctionem.l.vlt.C.de iure do.impetran.hoc autē
M de quotiens pignus prætorium venditur ex hac in-
terlocutoria. cæterùm si ex diffinitiua: tunc serua-
mus hodie quatuor menses,qui dantur condemna-
tis.vt C.de vsur.rei iudic. l.ij. & de hoc dic vt nota-
8 tur suprà de secundo decreto. † *Quæstio*. Item quę-
ritur multis modis cùm officio iudicis fiat missio tā
in reali quā in personali ꝓpter cōtumaciā partis ad
uersę.vt ff.de acqui.pos.possiden.§.vl.& ff.quorū le
ga.l.j.§.quod ait prętor.& ff.vt in pos.leg.l.is cui.&
in legi.prędictis C.de bonis auc. iud.pos.& ff.de bo
nis auc.iud. pos.& extra vt lite nō cōte.c.quoniā fre

A quenter.& in consilio latereanensi contingit.de do
lo & con. Et in primis sic an missus in reali possi-
deat: & hoc quęro antè lit.conte.quia post litem cō
testatam vel quasi sit verus possessor & irreuocabi-
liter.vt C.de iudi.properandum.& C.vbi in rem ac.
l.ij.Et quare quæro de reali, quia in personali non
est dubium:quia non possidet.vt in prædictis legib.
& ff.vti pos.si duo.§.creditores. Respondeo:repro-
batis opinionibus aliorū & domini B.& illorū ma-
ximè qui in iure canonico errant: qui dicunt & glo
sant, ꝙ missus in possessionē tàm in reali quā in per
B sonali,ꝙ non possideat: sed tantū custodit.vt extra
vt lite nō conte. quoniā frequēter.licèt in reali post
annum possideat.vt C. de præscrip.xxx.an. l.si quis
emptionis.§.vlt.dico cum M.ꝙ missus in reali poss.
antè lit.conte. quod possideat.& hoc sic probo.Cer
tum est,ꝙ si in reali mittor in possessionē & antè li.
conte. tu veniens infra annū rem recipis. vt in prędi
cta.l.si quis emptionis.§.vlt.si rē recipis:ergo amise
ras:alioquin non diceretis rē recepisse:sed diceretur
quod missus in pos.discederet de pos. Item si missus
in reali nō possideret illud sequeretur absurdum,ꝙ
C lapsus anni faciet eum possessorē: quod est impossi
bile:nā cùm pos.facti sit.vt ff.ex quibus cau.ma.de
nique nunquā lapsus anni illud quod facti esset in
alium transferret:nec etiā si volumus ad hoc posset
prodesse,aliâs nec etiā fictio iuris ad hoc posset pro
desse: & idē de similib. nā hęreditas licèt in his quę
sunt iuris,sustineat vicē defuncti in his tamē quę fa
cti sunt ,nō sustinent.vt ff.de acquir.re.do.l.hæredi
tas.& ff.de stipu.seruorum l.vsumfru. & ff.quod vi
aut clā deniq;.& ff.de acqui.re.do.l.in eo. illud enī
quod facti est:in hæreditate esse nō potest:& sic nec
D pos.vt ff si quis te.liber esse iussus.l.j.§.Scæuola.Itē
vide & aliud simile.nā fictio iuris postliminij ad om
nia illa quæ iuris sunt:prodest, ad illa quæ facti nō:
quia causa facti non cōtinetur postliminio.vt ff.ex
quibus cau.ma.l.deniq;.Item aliud sequeretur ab-
surdū,ꝙ ex quo annus lapsus esset,nō posset aliū in
possessionem transferre:imò ad hoc vt haberet pos-
sessionem , necessariū esset secundum decretū in a-
ctione reali,quod nunquā fuit auditū. Sed ipsi mise
ri errantes dicunt,quantū operatur secundū decre-
tum in personalibus : tantū operatur lapsus anni in
E reali:quod nec legibus nec ratione probant:imò a-
pertè est cōtra iura. nam si hæreditatē adeo, omnia
iura in me trāseunt. illud aūt quod facti est, scilicèt
possessio, non trāsit nisi specialiter apprehendatur.
vt ff.de acqui.pos.l.cùm hæredes. Nec obstat lex ff.
ex quibus causis ma.l. cùm miles.§.j. vbi dicitur,ꝙ
possessio cōiunctim descendit ad hęredes.ita intelli
ge. i. vsucapio quæ mediante possessione cōpletur.
vt ff.de vsuca. sine possessione illa cōiunctim cōple
ta descēdit ad hæredes:& ita si ab hęrede fuerit pos-
sessio apprehensa.vt ff.de vsuca.l.possessio.ergo ne
F cesse habes cōcedere quod missus in reali possideat
lapsus ergo anni facit illum possessorem irreuoca-
biliter; hoc dicas & teneas,si veritatem amas.sicut
aliâs simile respondit legislator.ff.de cōditio & de-
9 mon.l.cū ita.† Quæstio. Item quæritur:quæ sit ratio
diuersitatis : quare missus in reali possideat : in per
sonali nō. Respondeo:est ratio: quia quādo ago a-
ctione personali,ago cōtra illū qui est mihi obliga-
tus ex cōtractu vel quasi,vel ex maleficio vel quasi.
vnde si mittor in poss. pro mensura debiti declarati.

G vt in authē.de exhi.& intro.re col.v.circa aliud mi-
hi cōsulitur quā debeatur:& quodā iure extraordi-
nario mihi succurritur:quia vt ita loquar in posses-
sionē personę essem mittendus,quę erit obligata nō
in possessionem rei quæ obligata nō est: sicut in de
lictis persona est punienda non res, quę non delin-
quit:vt in authen.de manda.prin.coll.iij.§.oporter.
sed quia persona libera possideri nō potest, vt ff. de
acquir.pos.l.cùm hæredes.§.vlt.ideò succurritur mi
hi in rebus,vt nō possideam:sed sim causa custodię:
& vt tedio affectus:vel venias iudicium suscepturus
H vel satisdaturus. Et vbicumque iura dicunt sicut in
legibus prædictis.ꝙ mittitur in posses.causa rei ser-
uandæ:& quod custodiat,& quod tedio affectus id
intelligas in personali non in reali. In reali aūt ideò
missus possidet : quia quando ago in rem dico rem
esse meam : sicut in rei vendicat. vel mihi in re illa
ius cōpetere sicut in hypothecaria & confessoria:&
in alijs realibus: & tunc si ago contra personā, ago
contra illum,qui nullo iure mihi obligatus est: sed
ideò ago,quia tenet rem.vt instit.de actio.§.j. vnde
si persona citata non cōparet:si mittor in possessio-
I nem rei petitæ & possideo : iusta est ratio cùm hoc
sit ius ordinarium : vt ex quo non est qui ius defen-
dat, quod rem illam possideam quam dico meā vel
me ius habere in ea:sicut in noxali aliquo defendē-
te seruum noxiū datur mihi abducendi facultas.vt
ff.si ex noxali causa agatur.l.ij.in fi.arg.ff.de noxa.
l.electio.§.vl.in fi.malè ergo iudicant iudices quan
do pronunciant propter contumaciā in actione rea
li: & ante lit.conte. eo quod dicunt ego mitto te in
possessionem causa rei seruandæ:sed dicant simpli-
10 citer,mitto te in possessionem.† Quæstio.Sed quid si
K sic pronunciatur:nunquid missus possidebit? vide-
tur quòd non:nam iudex quod potuit,noluit, scili-
cèt dare possessionem:quia dixit causa rei seruandę
quod voluit,non potuit,scilicèt ꝙ missus in reali tā
tùm custodiret:cùm missos in reali possideat: & sic
loquitur regula,quod voluit non potuit &c.vt C.si
quis alteri vel sibi.l.multū. & extra de officio & po
testate iudi.dele.cùm super abbatia. Respondeo:li
cèt iudex ita pronunciet causa rei seruandæ:tamen
nihilominùs missus in reali possessione possidet:nā
cū dico mitto te in possessionē istā habes possessio-
L nem statim ex quo ventū est in possessionē & non
ante.vt ff.de pigno.actio.l.non est mirum.licèt adij
ciam causa rei seruandę.istud quod superabundat,
non vitiat possessionem:vt in regula iuris.ff.de reg.
iur.non solent.Nam si dico promittis mihi. x. & tu
dicas promitto arma virumque cano. quòd extrin-
secus adijcitur,non vitiat stipulationem:imò stipu-
latio de iure cōtrahitur.vt ff.de ver.obli.quæ extrin
secus. nec enim potuit iudex dicendo causa rei ser-
uandæ mutare formam antiquitùs constitutam : vt
ar.ff. de admi.tu. quidā decedens.& imperitia iudi-
M cantis non potuit mutare formam iurisdictionis: vt
ff. famil. erciscund. si filia. Nec sit amodò aliquis
iudex ita resupinus,qui sic pronūciet in reali:mitto
in possessionē causa rei seruandę:sicut de alio resu-
pino iudice habes C. de fideicom.liber. l. vltim. Et
hæc nostra sententia vtilis est iudicibus ipsis : quia
iudicia , eorum non debent esse delusoria . vt ff. de
iudic.si prætor.& ff.ne quid in loco publico l.vltim.
& vt res dubia potiùs valeat quàm pereat . vt ff. de
11 rebus dubijs quotiens. † Quæstio. Item quæritur in
in possessione

A actione personali quid prosunt ista verba: mitto cau
10 sa rei seruandæ causa custodię: vel vt tedio affectus
&c. Responden: puerilis est quęstio: sed puerilius
est ignorare. hoc sonat causa rei seruandæ q. d. vt
serues rem in qua mitteres in possessionē, id est, vt
non decipiatur ille qui primo possidebat. vt ff. de
damno infecto. si finita. §. Iulianus. & § si quis au-
tem. sed sis in possessione, & serues rem illā & custo
dias, & facias tediū illi cuius est prædiū: maximū e-
nim tediū debet habere, quādo tu cū illo in prædiū
suū intrabis, vel in domum: quia nō poterit aliquid
B facere quod non videas, vt dixi. Vel aliter causa rei
seruandæ: & custodias propter iura tua, scilicèt quia
conseruas ius tuum: quia per talem missionem ha-
bes prętorium pignus: & habes hypothecariam: &
si deijciaris habes interdictum ne vis fiat ei. vt nota
ui suprà de ij. decreto. & sic etiam rem tuam quo-
12 dammodò custodis: vt dixit etiam Cato. † Quæstio.
Item quæritur. non videtur quòd in personali a-
ctione mittat quis causa rei seruandę, vel custodię,
vel vt tedio &c. sed mittatur pro mensura debiti de
clarati. vt in authent. de exhibend. & introdu. reis.
C collat. v. Respondeo: mirabilis es in opinione tua.
quia ista non sunt contraria, nec diuersa. quia in
personali olim mittebatur in possessionem quis om
nium bonorum: hodie particulariter pro mensura
debiti declarati: sed licèt sic mittatur non possidе-
bit: sed erit ibi causa seruandę & custodię, & vt te-
13 dio &c. † Quæstio. Itē quęritur: quid sonent illa ver
ba debiti declarati: quō declarati, nūquid per testes
vel per instrumenta? R ń. notat dominus meus sum
matim per iusiurandum actoris: & adducit l. ad ex-
hibendum l. thesaurus. Sed salua pace domini mei
D non credo: quia iam inueniretur aliquis in causa
sua actor & testis: quod iura nolunt. vt C. de testi-
bus, omnibus. & l. illa, thesaurus. multùm facit à re
motis: nam non loquitur ibi de iureiurando quod
interuenit loco probationis, sed calumniæ. Quali-
ter ergo illud debitum declarabitur? Respondeo:
per testes vel instrumenta. Sed tu instabis: iam non
est summaria, sed erit plenissima: quia per testes vel
instrumenta. Item est & aliud vitium: quia testes in
ducūtur antè litis contesta. Item & aliud: quia antè
litis cōtestationē habebit necesse actor de iure suo
E docere. Respondeo: & dico, quòd summaria fiet co
gnitio: & in hoc satis concordo cum domino meo:
& licèt testes & instrumenta inducantur nihilomi-
nùs est summaria quantum ad hoc: quia recipiūtur
absente altera parte: quæ pars fortè opponeret mul
ta contra testes in personis & dictis per quæ repelle
rentur: quę omnia hic non fiunt: & similiter contra
instrumenta. Nec est mirum, si testes inducūtur hic
antè litis contestationē: quia & hoc in alijs casibus
contingit: quia timetur de morte: vt quia infirmi &
senes: valitudinarij: vel quia longinquo affuturi: vt
F extra vt lite non contest. quoniam frequenter. & in
authent. de testibus, coll. vij. §. vlt. & C. de vsur. pu-
pil. l. vlti. & ff. de testibus. l. curent. & ar. secundùm
quosdā ff. ad leg. aquil. in leg. aquilia, si deletū chi-
rographum. Item non est mirum si antè litem con-
testatam probat actor de iure suo: quia hoc est ho-
die generale, vbicumque vult actor quod procedat
cōtra absentem siue ad dandam possessionem, siue
ad procedendum ad diffinitiuam. vt in authen. qui
semel actionem proponet. & est in corpore authen.

G de liti. col. viij. Vel ad minus sit summaria sic, vt per
vnicum testem: vel etiā per priuatam scripturā fortè
quæ iudici aliàs non faceret fidem: tamen hic quia
non debet dari diffinitiua sententia fortè admitte-
14 retur. † Quæstio. Sed illud quæritur: an quando quis
mittitur in reali possessione, habeat necessè sum-
matim docere de iure suo: quomodò res illā ad illū
pertineat de iure dominij vel quasi: vel ꝙ habeat
ius in re: quia creditor. Respondeo: & dico quod sic.
vt C. vbi in rem actio. l. ij. Caueas ergo tu iudex vt
H non procedas ad dandam possessionem in actione
personali: neq; in reali, antequam actor summatim
vt dixi declaret debitū in personali: vel summatim
doceat de iure suo in reali. Item quæritur, quomo-
dò in reali iudex qui nullam habet possessionē nec
vllo modo possidet, vel per se vel per executorē: po-
test in me transferre propter contumaciam aduersa
rij mei: cum nemo plus iuris ad aliū transferre pos-
sit, quàm ipse habeat: vt ff. de re. iu. l. nemo. Item ne
mo ignorās amittit posses. rei suæ, quam suo animo
possidebat. vt ff. de acquir. pos. l. clàm. §. vlt. & l. pere
I grè. & l. si id quod. Item quod nostrū est, sine facto
nostro ad alium transferri non potest. vt ff. de reg.
iur. l. quod nostrum. & licèt iudex det illi possessio-
nem nomine meo, non teneor ratū habere: quia ne
gotium non fuit gestū vtiliter quātum ad me. vt ff.
de neg. gest. Pompo. Respondeo: in fluminibus cen
sitoribus propter tributa: iudicib. & executoribus.
hoc habemus, quod propter impetū fluminis & pro
pter offensam in officialis: & vt contumacia quod
est delictum, non remaneat impunita: hoc est inuen
tum vt possessio transferatur & dominiū: & in per-
K sonalibus ex secundo decreto. vt ff. de dam. infec. si
finita. §. Iul. & ff. si ex noxali causa agatur. l. ij. in fi.
& de nox. elec. §. vl. & de hoc est lex optima ff. de ac
qui. re. do. l. ergo. §. pe. vbi cauetur, quòd flumina in
transferendo dominio iure censitorum funguntur.
vt ff. de publica. & vec. l. commissa. Item factū tuū,
15 scilicèt contumacia est causa quare hoc fit. † Quæ-
stio. Item quęritur: nos dicemus quod missus in pos.
in act reali possideat: nunquid ergo percipiet fru-
ctus: & dominus ille qui possidebat deijcietur de
possessione? Respódeo: & dico, ꝙ sic: licèt enim per
L cipiat, nō tamen lucratur: nisi in petitione hęre. ꝓ-
pter nimiam contumaciam rei. vt ff. ex quibus cau-
sis in pos. eatur l. Fulcinius. §. vlt. Alius casus est in
muliere missa in possessionem causa ventris. vt ff.
si mulier ventr. nomi. l. j. §. interest. Alius est in mis-
sione facta per carbo. edictū. vt ff. ad carbo. l. sed si is
§. an aūt vescendi causa. Alius est in filia vel neptæ
vel vxore defuncti missa in possessionē legatorū rei
seruādę causa: quando filia neptis vel proneptis vel
vxor non habent vnde se sustentant aliàs. vt ff. vt in
posses. leg. l. qui legatorum. nam si venies infra an-
M num, rem recipis cū omnibus fructibus. vt C. de prę
scrip. xxx. an. si quis emptionis. §. fi. ne videatur peti
ta, si cōditio extiterit. vt ar. ff. de tribu. l. illud. & ff. de
peculio. sed & si damnum. §. vlt. & l. ex facto. §. vlt. &
ff. si cui plusquam per l. falcid. l. j. §. si legata. Sed li-
cèt creditores, conditionales impetrent separatio-
nem tamen creditores hæredis vendunt res à credi-
toribus defuncti separatos præstita cautione se re-
fusuros tibi, aliàs mirum videtur: nam & aliàs cre-
ditor conditionalis fructus percepit: licèt compu-
tet, & in sortem & in vsuris. vt C. de actione pigno.

A l.j.& C.de pactis pignorum & omni causa.l.j.& ij.
imò plus dico quod in personalibus actionibus mis
sus causa custodiæ percipit fructus,si dominus non
percepit.vt ff.de bonis auctorita. iudicū posside.l.
prætor.§.j.& §.est præterea. ad aliud respondeo,
quod in reali possessione possessor de possessione
deijcitur:in personali autem post secundum decre-
tum: vt in prædicta l.si finita. & est ratio: quia duo
insolidùm posidere non possunt.vt ff.de acquiren.
posses.posideri.§.ex plurimis.& ff.cōmodat.l.si vt
certo.§.si duobus vehiculum.& de hac materia co-
B piosè dicas vt notaui suprà de secundo decreto. &
notat dominus meus in summa de bonis auct. iud.
possi. Qualiter autem officium iudicis interueniat,
circa bona vēdita impersonalibus,quoties creditor
mittitur non insisto: quia expeditur illud sine libel
lo. Illud tamen attende quod talis modus seruabi-
tur sicut fortè in venditione rei ecclesiasticę & fisca
lis prædij tributarij:preco ibit per ciuitatem clamā-
do sic:talis debitor debet.x. Titio creditori suo:vn-
de bona ipsius pro rata illorum.x.debēt vendi: qui
vult emere veniat & emat:& fortè subhastabuntur.
C vt aliàs C.de fide instru. & iu. hastæ fiscalis per to-
tum.in x.lib.& C.de rescin.vendi.si quis.& C.si pro
pter publicas pensi. Qualiter autem bona separen-
tur:quia istud expedietur officio iudicis & per libel
lum:ideò de hoc tractabo. Vnde ad hoc vt in hoc ca
su competat:tot sunt necessaria. In primis, quòd de
bitor sit quis.& quòd alius sit creditor,qui vult im-
petrare separationem etiam ex die vel conditione:
vt ff.e.creditoribus.siue conditio sit extitura vel nō
vt ar.ff.ex quibus causis in pos.eatur.l.in possessio-
nem. Quis autem sit creditor: & quis dicatur debi-
D tor. suprà in hac eadem rubrica notaui. Secundum
est necessarium, quòd debitor decesserit. Tertium,
quòd aliquis sit hæres, & quòd hæreditatem adiue-
rit:alioquin succurritur creditoribus officio iudicis
vt curator constituatur bonis, sicut in sequenti ru-
brica dicemus.sicut hæc probantur ff. de separatio.
bo.l.j. Quartum, vt creditores qui volunt impetra-
re separentur: sint creditores defuncti & non hære-
dis.vt ff.de separa.bo.l.j.§.j.& §.econtrario.& ratio
redditur in ipso.§.quare creditores hęredis non pos
sint separationem impetrare:in casu enim vno pos-
E sunt separationem impetrare quando hæres in frau
dem suorū creditorum adiuit hæreditatem, quæ sol
uendo non erat: tunc extra ordinem subuenit illis,
id est per beneficium separationis quod interponi-
tur officio iudicis non iure actionis ex illo edicto de
his quæ in fraudem credito. sed hoc nō facile est ad
16 missum: & verè non facilè nisi probetur dolus:vt in
prædicto.§.in fine. † *Quæstio.* Sed mirum est quare
non succurritur creditoribus per actiones reuocato
rias ex illo edicto de his quæ in fraudem. ex quo hæ
res in fraudem creditorū adiuit.vt arg.ff.de his quę
F in fraudem creditorum.l.iij. Respondeo: ad hoc vt
illæ actiones locum habeāt,oportet,quòd dolus ex
vtraq; parte interueniat.vt ff.de his quę in fraudem
credito. l.qui aūt.§.hoc edictū.§.simili.& §.in hęc.
hic autem subuenitur dolo interueniente solūmo-
dò ex parte hæredis adeuntis in fraudem creditorū.
Quintum quòd alio modo non posit creditoribus
succurri:si enim habent cōtra alios actionem:sepa-
rationem fortè non impetrabunt. vt ar.ff.e.l.j.§.si fi
deiussa.in fi. Sextum, quòd creditores non sint secuti

G fidem hæredis: nam si sint secuti, fortè quia noua ue
runt:vel si vsuras ab eo acceperunt sequentes fidem
eius:vel si satisdationem ab eo acceperunt etiam fi-
deiussorem minus idoneum: vel si pignus ab hære-
de acceperunt: vel alio modo fidem hæredis sint se-
cuti,non posint impetrare seperationem.vt ff.e.l.j.
§.illud sciendum.& ff.si quis pignus. Quod dixi de
nouatione, intelligas voluntaria non necessaria cō
tra.vt ff.e.l.vlt.& est ratio vt in eadē l.dicitur.quia
facit hoc creditor. ex necessitate. & est ar.ff.de no-
ua.aliam. Septimum,ꝙ bona nō sint commixta: &
H intelligas,de illis bonis quæ commisceri possunt: si
cut sunt liquida & frumenta,& pecunia: prædia e-
nim & domus, quæ distinguntur pariete medio. vt
ff.communia de seru.si quis duas.§.si quis partem.
ista talia non commiscentur: & vix est quod posit
contingere.vt ff.eod.l.j.§.prætereà sciendum. & ar.
ff.de rei vendica.l.Marcellus.& l.quo quidem.& l.
idem Pomponius.& ff.de solutio.l.si alieni. Octauū
quòd adierit, & quòd ab adita hæreditate quinquē
nium non sit transactum.vt ff.e.l.j.§.quod dictū est.
Nonum,quòd petant separationem coram prętore
I vel præside:nullius enim alterius notio est: & sic nō
credo magistratus municipales posse concedere se-
parationem: & sic credo separationem ad mixtū im
perium pertinere.vt ff.e.l.j.in prin.§.de his aūt om-
nibus.& ff.ad municipales.l.ea quæ.& l.magistra-
tus. Decimum,quòd bona sint penes hæredem. Cæ-
terùm si sint vendita & sine fraude,non impetratur
separatio: nam quæ per hæredē medio tempore ge-
17 sta sunt rata conseruari solent.vt ff.eo.l.ab hærede.
† *Quæstio.* Illud autem quæritur:quare hoc benefi-
cium separationis sit inductum: & quæ sit vtilitas?
K Respondeo: ideò vt creditoribus hæreditarijs con-
sulatur: & vtilitas potest esse creditorum: & potest
esse damnū. vtilitas si bona testatoris sint soluendo,
& hæredis bona nō sint soluēdo:damnū quādo ecō
uersò: vt ff.eo.l.j.§.quæsitum.& l.si creditores.est
etiam vtilitas: quia quicquid hæres de hæreditate
habebit,totū dabit creditoribus illis: si aliundè ac-
quirit non:in prædicta l.si creditores. & ratio reddi
tur in ipsa l. Est & alia vtilitas: quia impetrata sepa
ratione potior est creditor qui impetrauit separatio
nem etiam si cirographarius sit, quàm ille cui ipse
L hæres rem illam pignoram obligauit. vt ff.eo.l.j.§.
sciendum est. Illud autem nota, quòd concessa se-
paratione non admittitur pœnitentia creditorum
si vellent pœnitere, & dicere se non debere impe-
trasse separationem,nisi iustissima ignorātiæ causa
allegata: & tunc eatenus meretur veniam temera-
ria petitio separationis: vt si aliquid supersit credi-
toribus hæredis,ad illud admittantur: non vt illud
quod factum est,reuocetur:nisi in casu quando fide
iussori debitor successit:& creditor petit separatio-
nem. vt ff.eod.l.j.§.vltimo.& l.debitor. In hac au-
M tem separatione petenda,vtatur actor talibus posi-
18 tionibus. † *Positio actoris.* Ego sum creditor Titij.
Item Titius est debitor meus in x. Item Titius il-
le decessit. Item tu successisti sibi vel ex testamen-
to vel ab intestato, non curo. Item bona Titij
sunt soluendo. Ecōtrà reus sic faciat positiones.
19 † *Positio rei.* Ego dico,quòd Titius illa.x. quæ tibi
debuit, soluit. Item adiuit: & bona sua sunt ita
commixta,quod separari non possunt. Item quin-
quennium trāsactū est, quod hæres hæreditatē adiuit.
Item hæ-

A Item hæres vendidit illa bona. Item tu es secutus si
10 dem hæredis. Actor coneipiet sic libellum. † *Libellus.* A vobis domine prætor vel præses vel magister iustitiariæ vel camerariæ. Ego R. peto separari ex officio vestro bona Sempronij hæredis Titij à bonis ipsius Titij, qui fuit debitor meus in x. & ad hoc pro pono officium vestrum. Quod sic rectè concipiatur libellus dicit l. ff. eo. l. j. *Oppositio.* Sed videtur φ libellus iste nihil operetur. Nam aut bona sunt talia quæ coniuncta separari non possunt seu commixta: vt sunt liquida: & frumentum & talia: & tunc of
B ficium iudicis nihil operatur: quia est impossibile quòd separentur. vt ff. e. l. j. §. pe. & si præciperet iudex tale præceptum nullum: quia impossibile. vt ff. quę sententię sine appellatione rescin. l. vlt. Item si bona sunt talia, quę commisceri nō possūt vt sunt prędia, domus & talia: & illa separata remanerent: quomodò per sum officio iudicis, cùm separata separari non possunt. Respondeo: tu opponendo factum de notas: & ego ad ius refero me: quàdo enim dico peto bona separari. hic est intellectus, quòd cum ego sim creditor testatoris nolo concurrere cum credito
C ribus hæredis, qui hæres fortè soluendo non est: sed tantùm volo esse contentus bonis testatoris. Vnde multi metu istius quęstionis libellum sic conceptiūt.
2 † *Libellus.* Cotam vobis domine. H. prętor vel magister iustitiariæ propono ego R. quòd Gaius fuit debitor meus in. x. qui cùm decessisset & successisset sibi Seius qui soluendo non est: ne coniunctis bonis cùm creditoribus ipsius cōcurram: ideò bona Gaij debitoris mei per officium vestrū separari peto. Sed quocūq; modo cōcipiatur libellus quęstio nō procedit. *Oppositio.* Item adhuc opponitur: persona testa
D toris & hæredis eadem reputatur: vt in authent. de iureiuran. à morient. coll. v. Item ab adita hæreditate dominium rerum hæreditariarum incontinenti transit in hæredem. vt ff. de acqui. pos. cùm hæredes. quomodò ergo possunt ex officio iudicis bona separari, quæ iā sunt infixa in persona hæredis, quæ est eadem persona cum testatore. Respondeo: de fictione iuris hoc est quòd eadem persona reputetur: & licèt hoc sit: & sit acquisitum dominiū per aditionem: beneficium tamen iuris, quantum ad effectū iuris, vt dixi, creditoribus non est ademptum.

E De officio iudicis, quo curator datur bonis alicuius qui cedit bonis: vel qui decedit sine hærede, vel cum hærede: qui nolit hæreditatem adire, Rubrica.

1 *Actio de officio iudicis: quo curator .&c. ad hoc ut pro cedat, quot requirantur.*
2 *Cessio in personam nihil habentis quid operetur.*
3 *Decedere quomodò aliquis sine hærede possit.*
4 *Hæres si dicerit se non aditurum quare sibi præiudicet.*
5 *Hæres an à prætore cogi possit: ut uel adeat quando est purè institutus: uel si sub conditione: ut conditioni*
F *pareat.*
6 *Hæres quomodò cogetur, si potest: ut cōditioni pareat.*
7 *Curatori quomodò utiles actiones contra hæredem dentur.*
8 *Curatores plures si bonis dati fuerint: & unus non attingat: quare non conueniuntur illi qui attigerunt, si cut in tutoribus fit.*
9 *Curator cui rationem reddet: quo casu debitori contrà eum actio non detur.*
10 *Libelli in tali actione quomodò fiant: cum pluf. sequen.*

G RESTAT vlt. tractare de officio iudicis quo curator cōstituitur bonis alicuius, qui cedit bonis: vel qui decedit sine hęrede: vel cū hærede, qui nolit hęreditatē adire: in qbus casib. solet curator bonis cōstitui ad instātiā creditorū, vt per eū bona vendā
1 tur, & creditorib. satisfiat. vt ff. de cur. bo. dā. l. j. & l. vl. † Vnde ad hoc vt officio iudicis curator bonis cō stituatur, tot sunt necessaria. In primis sicut in supe riori rub. notaui: φ aliquis sit creditor: & φ alius sit debitor. Secūdum, φ debitor cessit bonis illis. vt ff.
H e. l. vlt. qualiter autem quis cedat bonis, & quid ope retur cessio pauca dicam secundùm quòd dominus meus notat in summa C. qui bonis cedere possunt. In primis attēde, quòd cedere bonis nihil aliud est, nisi dimittere bona creditoribus ad instantiā & pe titionem creditorum: non dimittitur, quòd ipsi creditores habeant illa bona iure dominij: vel sua auctoritate diuidant inter se: sed vt bona vendātur: & ex pretio creditorib. satisfiat, vt C. qui bonis cedere possunt l. legis Iuliæ. & noli adhęrere verbo quod dicitur, bonis: quasi quod ille solus cedere posset,
I qui est soluendo: stultus esset enim qui posset solue re, quod bonis cederet: cùm bona intelligantur quę beant. i. faciunt homines beatos. vt ff. de verb. sig. l. bonorum. & sic verba simpliciter ponuntur: nam cedit bonis etiam qui nihil habet. vt C. qui bonis cedere possunt, eùm filijsa. & actio de peculio tenet etiam si nihil sit in peculio. vt ff. de peculio l. quęsitū. Petrus etiam dicitur reliquisse omnia, qui non reli-
2 quit nisi nauiculam & rete. † *Quęstio.* Sed quid operatur cessio in persona nihil habentis: operatur quòd ad omnia beneficia, quæ habet beneficium cessio-
K nis. Si tu quæras quæ sunt beneficia. Respon. olim duo: hodie vnum: olim enim nisi debitor cederet bonis, detrudebatur in carcerem: sicut etiam hodie fit in Lombardia: quæ dicitur esse multum prouincia libera: non attendentes verbū cathonis. Videto cui des. vt C. qui bonis cedere pos. l. j. imò vt dicit Aulus Gellius: dabatur creditoribus lacerandus: licèt hoc cautum legibus nō inueniatur. Hodie tamen istud beneficium non est necessarium: nam & sine cessione nunquid debitor qui non est soluendo propter paupertatem detrudetur in carcerem: nō imò credi
L tor qui retinuerit debitorem caderet à debito: vt in authent. vt nulli iudi. §. quia vero. coll. viij. & est posita in C. de actio. & obli. authen. imò nisi in casu C. de capti. & postli reuers. l. vlti. nec dicat aliquis quòd iure antiquo etiam erat illud per legem. C. de actio. & obligatio. ob æs. nam non est verum: quia iure veteri non seruiebat liber homo pro debito: sed nihilominùs detrudebatur in carcerem. Est & aliud beneficiū & olim & hodie: quia cedit bonis, posteà non potest conueniri nisi quatenus facere potest, ita est habita ratione sui, ne egeat, quod priuilegiū pau
M ci habent. vt ff. qui bo. ce. pos. l. is qui bonis cessit. & ff. de re iudi. l. sunt personæ. & ff. de re. iudi. l. in condemnationem. Sed quid est istud priuilegiū cum nihil aliud habeat: & sic eius periculo nihil est qui nihil habet. vt ff. de furt. itaque. & cantabit vacuus coram latrone viator. vt ff. de dolo. nam is. Respōdeo: habet hoc beneficium, si posteà aliquid acquisiuit: quia licèt cedat debitor, non propterea liberatur: vt C. qui bo. ce. possu. l. j. Nec est contra ff. eodem l. is qui. in fine. quia quod ibi dicit sedentem non posse inquietari, ab his quibus ptius debet: subaudi nisi

A postea de nouo peruenerit ad melioré fortunã, quod
aliquid acquisiuit: ita ꝙ acquisitum non sit modicũ,
quod æstimabat iudicis officio secundum quantita
tem. vt ff. qui bo. cedere pos. l. is qui bonis & l. qui
bonis. & l. si de bonis. Est secũdum necessarium ad
hoc vt admittatur cessio, scilicet vt debitor agnos-
cat debitũ: vel sit condẽnatus: vel cõfiteatur in iure:
ante enim quã aliquid istorum interueniat, si vult
cedere debitor nó auditur. vt ff. qui bo. ce. pos. l. pen.
& secundum hoc debet legi litera illa cum, nó: qui
bonis cedit, id est bonis cedere vult antequàm debi
B tum agnoscat soluendo forte vsuras: exponẽdo cau
tionem de soluẽdo debitum. vt ar. ff. de lege cõmis.
l. iij. & C. de iure do. impetran. l. ij. & C. de præscrip.
xxx. ann. cùm notissimi. vel petendo dilationem. vt
C. de re iudi. l. ad solutionem, vel soluendo partem
vt C. de non nu. pecu. cùm fidem cautionis. cõdem-
netur, vt per sententiam creditore agente: vel in ius
confiteatur audiri non debet: & sic lex illa legitur
cum non. Et secundùm hoc quæritur quæ sit ratio.
Respondeo: optima. sicut assignauit R. dominus
meus: quia interest reipublicæ ne quis re sua malè
C vtatur. vt instit. de his qui sui vel alieni iuris. §. fin.
quia multi sunt de facili facturi cessionẽ: ideò istud
statuitur: legitur etiam litera illa sine non: & erit ta
lis intellectus: aliquis est debitor: & alius est credi-
tor. petit creditor debitũ: debitor dicit: cedo bonis.
quæritur an audiatur antequàm agnoscat debitũ,
vel si condemnatus, vel confiteatur debitum. & re-
spondit ibi Vlpia. quòd auditur. & sic legitur sine
non. & quare auditur, quia tacitè videtur confiteri
de intentione aduersarij: quis enim stultus cederet
bonis, nisi debitor esset: cùm non præsumatur quis
D pecuniam suã iactare. vt ff. de probat. cùm de inde-
bito. & erat illa dubitatio l. illius: quasi quod tunc
demum admittatur cessio, quãdo constabit aliquẽ
debitorem vel agnoscendo, vel per condemnatio-
nem, vel per confessionem: adijcias quartum exem
plum, vel per cessionem. Nec est locus oppositioni
ff. de except. l. non videtur de intentione aduersarij
confiteri, qui exceptione vtitur. quia hic non vti-
tur exceptione: imò debitum cõfiteri videtur. Et sic
etiam respondeo alteri leg. C. de excep. l. si quidem.
Et sic intelligo leg. illam remotis omnib. alijs glosu
E lis, quæ summa videtur inducere: iudex enim in ces
sione admittendæ debet esse cautus, vt temerariam
cessionem non admittat. vt C. qui bo. cedere pos. l.
si quantitatem. Item licèt aliquis dicat si tamen ip-
sum pœnitet antequã bona eius vendantur & vult
se defendere, audiri debet. vt ff. de cessi. bo. qui bo-
nis. & l. quem pœnitet. si enim aliquis vocatus ali-
quando ad aliquod munus: dicit ego prius volo di-
mittere omnia bona mea, vel cedere bonis: non ad-
mittitur hæc cessio. vt C. e. l. propter. si enim vult ce
dere post administratum officium: tunc admittere-
F tur. vt C. e. si pater. Item nó desideratur solennitas
in cessione facienda, sicut faciũt Amalsitani qui ha
bent linteamen & pectem, & pectinant caput suũ
sedendo in terram: & dicunt cedo bonis: imò suffi-
cit sola voluntatis professio: siue extra ius: siue per
literas: siue per nuncium: vt ff. e. l. fi. & C. e. l. in om-
ni cessione. Item in cessione tali voluntas credito-
rum admittitur qui volunt dare inducias non illo-
rum qui volunt admittere cessionem vt C. eo. l. vlti.
Hac cessione facta petunt creditores dari curatoré

G bonis: vt ff. de cura bo. dan. l. vl. Vel petitur curator
dari bonis etiam si debitor non cedit: si moritur sine
hærede: vel cum hærede: hæres tamen repudiat & di
cit se nolle adire: creditores poterunt adire prætoré,
vt curatorem bonis constituat, per quem bona ven
dantur. vt ff. de cura. bo. dan. l. j. & ij. Idem etiam est
& si quis instituetur hæres sub conditione potesta-
tiua, vel quæ pendeat ex facto alterius: & infra sta-
tutum tempus à iudice conditio illa non extiterit,
creditores possunt petere vt curator bonis cõstitua
tur. vt ff. de hæredi. institu. l. si quis instituatur hęres
H in diem. † Quæstio. Circa ista tria exẽpla tribus mo-
3 dis quæritur: & primò sic: quomodo quis potest si-
ne hærede decedere: ad minus fiscum habet hæredé:
quia successor caducorum & bonorum vacantium
est. vt C. de bonis vacan. l. j. l. i. x. & ff. de peti. hære. l.
venient. §. cùm antequàm partes. Respondeo: posset
esse, quòd fiscus nollet succedere: quia forte ille nó
4 erat soluendo. vt ff. de iure fisci. l. j. §. an bona. † Quæ
stio. Secundò quęritur: quare sibi præiudicat, si dicat
hæres se nó aditurum: & si sub conditione sit insti-
tutus. Nam cũ non possit repudiare, nisi hæreditaté
I quã potest acquirere. vt ff. de acqui. hære. is qui. &
ff. de lega. ij. si ita. ergo si repudiatio mihi non nocet
nec nocet mihi si dico non adibo. at lex dicit quod
nocet: vt ff. de curator. bon. dand. l. j. Respondetur:
aliud est repudiare, quod fit sola voluntate repudiã
tis: & ideò quis iuri competituro renunciare non
potest: at cùm dicit quis non adibo creditoribus in
stantibus: illa verba nó habent vim pacti, per quod
pactum potest quis iuri competituro renunciare. vt
C. de pact. l. j. & C. de tẽporibus appel. l. fi. §. fi. & ff. à
quibus appell. non licet. l. j. §. si quis ante. Vel aliter
K licèt præiudicet vt curator detur bonis: non tamen
præiudicat vt hæreditatem videatur repudiasse. &
hoc notauit dominus meus R. sed hoc vltimum nó
approbo: quia constituto curatore bonis, & posteà
venditis quid faceret posteà hæres: certè nihil. cùm
ea quæ fiunt per curatorem datum bonis, rata sunt,
5 vt ff. de cura. bo. dan. l. ij. §. j. † Quæstio. Item adhuc
quęritur cum quilibet hęres possit deliberare. vt C.
de iure deliber. l. cum antiquioribus. & l. scimus. &
habeat certum tempus. vt in legibus illis & C. de
inofficioso testamento. l. penulti. quid est quod legi
L tur ff. de cura. bo. dan. l. j. quòd hæres cogendus est
à prætore: vt vel adeat quando purè institutus: vel si
sub conditione, oportet vt pareat conditioni, si po-
test: vel si non potest, oportet vt dicat se non aditu-
rum. Respondeo: quod in l. illa dicitur, intelligitur
quando deliberare noluit hęres: vel quando tempo
ra deliberandi transiuerunt. Constituetur etiam cu
rator bonis, si aliquis sit absens, & non sit qui de-
fendat: & bona sua deuastentur: vel fortè quia cap-
tiuus est. C. de cap. & postli. rer. l. iij. & ff. ex quibus
6 causis ma. in integ. rest. l. ab hostibus. §. j. † Quæstio.
M Item quæritur in eo quod dicitur. ff. de cura. bon.
dan. l. j. quòd hæres cogendus est conditioni parere
si potest: quomodò cogetur. Respondeo: causatiuè
non præcisè. s. si non vult ab hæreditate repelli: sicut
& mater cogitur petere tutoré filio impuberi. vt C.
ad Tertul. l. iij. & ff. qui pet. tu. l. ij, & sic parebit cõ
ditioni: si nó dabitur curator bonis. Attende tamen
multa quæ sunt notatu digna in hoc curatore con-
stituto. Primum quia ad instantiam omnium credi
torum vel maioris partis constituitur: vt per prætoré
Romæ,

A Romæ vel præsidem in prouincia: & sic credo per
magistratum municipalem: quia nomen præsidis
nomen generale est. vt ff. de officio præsidis. l. j. li-
cèt quidã dicant, quod strictè accipitur nomẽ pręsi
d s: vnde magistratus municipalis non dabit cura-
torem bonis: quasi ꝙ hoc sit mixti imperij. vt argu.
ff. ad municip. l. ea quæ. & l. magistratus. Secũdum,
ꝙ non creatur curator inuitus: sed volens, nisi ma-
gna necessitate imminente. & tunc ex mãdato Im
peratoris. Tertium, ꝙ nec agendo nec defendendo
caueat de rato: nec iudicatu solui. vt ff. rem ratam
B haberi. l. actor. Quartum, ꝙ omnes actiones quæ
competebant debitori vel contra eum directę: cura
tori competunt vtiles & contra eum. Quintum, ꝙ
omnia quæ acta, facta, gesta per illum curatorem
sunt: quod rata sunt. Sextum, ꝙ si plures sunt cura-
tores constituti, ꝙ quilibet agit & cõuenitur inso-
lidùm: nisi sint regiones diuisæ: quia vnus in Italia
alius in Prouincia: tunc quilibet pro regione sua
aget & conuenietur. Septimum, ꝙ quando plures
res constituuntur: licèt vnus nihil attingat: nihilo-
minùs tamen conueniri potest: hoc quando volens
C & spontaneus constituitur: non quando inuitus:
tunc enim ille qui nihil attingit non conuenietur.
Octauum, ꝙ nulla actio datur debitori, quem lex
vocat fraudatorem cõtra illum curatorem de ante
gesto: sicut hæc omnia leguntur ff. de cura. bo. dan.
l. de curatore. & l. si plures. & l. Imperatores. Quæ-
7 stio. Sed quæritur † quomodò isti curatori dantur
vtiles actiones, & contra eum: cùm non fuerit obli
gatus, nec ex contractu vel quasi: nec ex maleficio
vel quasi. Respondeo: hoc fit beneficio senatuscõ-
sulti, cuius senatus nomen non habemus. vt ff. de
D cura. bo. dan. l. Imperatores. sicut in Trebel. sena-
tuscon. cuius beneficio illi cui fit restitutio, & con-
tra eum competunt vtiles actiões. vt ff. ad Trebel.
facta. §. ita. l. ita tamen. §. qui ex Trebelliano. Quæ-
stio. Sed nunquid iste curator iurabit de calumnia?
Respondeo sic: quia principales personę iurant ho
die: vel ille ad quas negotium in medio migrauit,
sicut persona hæredis, & sicut tutores & curatores:
vt authen. principales. quæ est posita in C. de iure-
8 iuran. propter calumniã dan. † Quæstio. Item quæ-
ritur: si plures sunt curatores dati bonis: & vnus nõ
E attingat: quare nõ conuenientur primò illi qui atti
gerunt, sicut in tutoribus. vt C. de diui. tutel. l. ij. &
ff. de administra. tut. l. tutores, qui post sententiam.
§. curatores. & arg. ff. mãdati. l. creditor. §. duobus.
In creditoribus autẽ datis bonis etiam si vnus non
attingat: nihilominùs tamen conuenitur insolidũ:
vt dictum est. Respondit dominus meus & domi-
nus P. ꝙ aliud est in tutoribus & curatoribus sicut
ibi glosant. sed dominus R. qui subtiliter cuncta ri
matur, dicit sic quod legitur ff. de cura. bo. dan. l. ij.

G intellige si curator cõueniatur ab eo qui cõtra de-
functum vel debitorẽ se actionem habere dicebat:
cæterùm si ad rationem reddendam conueniatur,
quod in tutoribus & curatoribus dicitur; vt primò
conueniatur qui gessit: idẽ in hoc curatore obser-
9 uandum dico: & hoc secundùm B. † Quæstio. Sed
cui reddet rationem iste curator, cùm debitori con-
tra eum non datur actio. vt ff. eod. l. Imperatores.
Respondeo: verum est quod non datur actio, si ali
quid commisit fortè quia malè gessit leui vel leuis
sima culpa: cæterùm si dolo vel lata culpa quid co-
H misit: tunc tenetur. vt ff. de bon. auto. iudic. possid.
l. prætor. §. est præ. ereã. Et sunt similia argum. ff. de
pact. l. tres fratres. ff. de nego. gest. l. Pomponius, si
negotium. ff. mandati. l. creditor. ff. de administra.
tut. quidam decedens. & ff. de libera. legat. l. Aure-
lius. & l. Aurelio. & l. non solùm. in quibus omni-
bus legibus cauetur, quod illa videntur remissa,
quæ culpa leui commissa sunt, nõ quæ lata vel do-
lo. Concipiuntur autẽ creditores sic libellũ. *Libellus.*
10 Curam vobis † domine iudex M. ciuitatis A. pro-
ponimus nos creditores, ꝙ Titius debitor noster
I sine hærede decessit: & non est qui nostra persol-
uat debita: vnde per vos petimus curatorem bonis
quondam Titij constitui: ad hoc proponimus offi
cium vestrũ. Vel si hæres sit aliquis, qui nolit adire
11 vel nõ adiuit, dicãt sic. † *Libellus.* Quod cũ Titius
debitor noster decesserit: & Seius sit ibi hęres, qui
nondũ adijt: quẽ cõpellatis vt vel adeat: quãdu est
purè institutus: vel dicat se nõ adiuisse: vel cõditiõi
pareat, quãdo est institutus sub cõditione: quod si
nolit: petimus curatorem bonis constitui: & adhoc
proponimus officium vestrum. Quod sic rectè con
K cipiantur libelli, dicit lex ff. de curator. bon. dan. l. j.
Oppositio. Sed opponitur. nã non videtur, ꝙ aliquo
modo necessarius sit libellus. Nam curator nõ da-
tur inuitus vt dictũ est: & sic petes curatorem dari
bonis petitio ista nulla est: quia nõ hunc: nõ istum:
non illum: & si aliquem nominas, ille non compel
letur inuitus. Item si est volens aliquis, & vult crea
ri: ad quid necessarius est ille libellus: certè videtur
quod ad nihilum. Respondeo: licèt hoc multi ad-
miserint propter metum quæstionum: tamen ego
dico necessarium esse libellum: quia si nullum inue
L nire possum qui velit: tunc maximã credo necessi-
tatem & causam quod quis cõpellatur. sed cum re-
scripto principis primò habito: vel si est volens: ni-
hilominùs libellus dabitur, vt authoritas legitimè
interponatur: vt ff. de cura. bo. dan. l. ij. Hæc exem-
pla tanquàm vtilia tractare præuidi, vbi officium
iudicis intẽtatur loco principalis actiõis. alia exem
pla si qua inueniri possunt, studiosis tractanda &
inuenienda relinquo.

Huius tractatus finis.

Dom. Rofred. Beneuent. B

TRACTATVS DE BONORVM POSSESSIONIBVS, QVI SEXtam ordinis Iudiciarij Tractatus partem tenet, occipit.

De bonorum possessionibus, Rubric.

COMPLETO per Dei gratiam tractatu omnium actionũ secundum arborem domini Ioan. & multas actiones addidimus,
D quę non sunt in arbore: additum est etiã & de officio iudicis, quod non est actio: sed tantum quantum & actio in certis casibus operatur: vt suprà dixi. Restat vt de bonorũ possessionibus quæ licèt non sint actiones, operantur tantũ quantum & actiones, secundùm quod diligenter & per ordinem videamus breuiter. Sed licèt de bonorum possessionibus debuerim tractare post tractatum
E prętoriarum, & inter pretorias: quia omnes prętoriæ sunt: vt institu de bonorum posses. ideò tamen vltimò tractare præuidi: quia non sunt actiones:
1 ideò inter actiones illas inserere nolui. † Quæstio. Sed quæritur: quare bonorum possessiones nõ sint actiones: nam ex diffinitione videtur, quod sint actiones. bonorum possessio est ius persequendi retinendique patrimonij siue rei: quæ cuiusque fuerit, cũ moritur is. vt ff. de bonorum possessio. l. iij. Et actio est ius persequendi in iudicio quod nobis debetur. vt institu. de actio. in princ. ergo bonorum posses-
F siones sunt actiones. Respondeo. non est ita: nam est ius quod persequimur: sicut ius patriæ potestatis in filio. Est ius quo persequimur, sicut actio: & est ius propter quod persequimur sicut bonorũ possessio. & sic licèt bonorum possessio sit ius: non tamen est actio. Nam non est ius quo persequimur; sed est ius propter quod persequimur. nam etiã iure veteri quãdo impetrabantur, cũ maxima solennitate impetrabantur: sed hodiè non sit necesse: & hodiè etiam vbi sufficit sola petitio corã prætore: sed
H cum causa cognita. vt ff. de bon. posses. l. iij. §. si causa autem cognita. & §. vlti. & C. qui admitti ad bonorum possessio. l. vltim. & C. de curatore furiosi. l. vlt. & si cõcedantur bonorũ possessiones, nõ propterea res à possessoribus vendicabit: sed illud habet: quia acquirit sibi quoddam ius, propter quod poterit posteà agere, scilicèt possessoria hęreditatis petitione: quæ est actio per quam vendicabit bona à possidentibus. vt ff. de possessoria hæredi. peti. l. j. & ij. sicut de illa diximus suprà in tractatu pretoria
I rum in speciali rubricella: & est bon arg. ad hoc ff.
2 de inofficio. testamen. l. Papinianus. §. j. † Quæstio. Item quæritur à quo hodiè petẽtur bonorũ possessiones nunquid à magistratu municipali? Respondeo: refert de quibus loquaris, an loquaris de vijs ordinarijs quę ius tribuunt: aut de alijs quę ius nõ tribuunt: & extraordinariæ sunt. Primæ petẽtur, & concedentur ab his qui habent merũ vel mixtum imperium, & pro tribunali. vt ff. de bonorum possessione. l. iij. §. causa. & §. vltim. Aliæ conceduntur à magistratibus municipalibus. vt ff. de officio eius
K cui manda. est iurisd. l. pen. §. vltim. & secundũ hoc verba quæ sunt ibi: vt possessio bonorum detur: legas, quod sit vna pars: & volue literam. & dicas: vt bonorum possessio detur, scilicèt extraordinaria: quæ ius nõ tribuit: vt statim dicemus: vt carboniana: & quæ datur mulieri nomine vẽtris: & quæ datur gratia litis agnoscendæ secũdùm quosdam demãdari potest. Si autẽ vis dicere, quod sint duę partes: dicas, vt bono. pos. detur, id est, danda sit, vt in sequentibus exemplis nomine damni infecti, &c. istud demandatur: quia potest hoc delegari & cognoscere magi
L stratus municipalis an danda sit: sed dare re ipsa, id est, in possessionẽ mittere, hoc nõ demandatur: nec cognoscet de hoc magistratus municipalis. vt ff. ad municipal. l. ea quæ. & ff. de iurisdict. omn. iudic. l. vlt. Sciendũ est quod sicut tradit dñs meus in summa C. qui admitti ad bon. posses. bonorũ possessio vt sit vna pars diuiditur, quæ alia est ordinaria, alia extraordinaria. Ordinarię sunt vi. duę ex testamento. s. secundum tabulas: & cõtra tabulas. sed hęc est duplex. vna quæ datur filijs contra testamentũ patris: alia quę datur patronis cõtra testamentũ liber
M ti. Quatuor ab intestato. s. vnde liberi: vnde agnati: vnde cognati: vnde vir & vxor. vt instit. de bono. posses. §. j. & §. sunt. & §. cũ de testamentis. Est & septima extraordinaria: quę nũc ex testamẽto: nunc ab intestato competit, secundùm quod de qualibet in sua rubrica dicemus. vt instit. de bon. pos. §. sunt & §. de septima. & ff. si tabulę testamẽti nullę exta l. j. Dicuntur etiã extraordinariæ. s. carboniana, & illa quæ datur mulieri nomine ventris: & illa quæ datur gratia litis agnoscendæ: secundũ quod de qualibet in sua rubrica dicemus. vt ff. de carbon. edict. l. j. &,

A ff.si mulier ven.no.l.j.& ff.de inoffi.testa. Papinia-
nus. Quæstio. Sed illud quæritur quare bo.pos.dicun
tur quædam ordinariæ imò deberét dici omnes ex-
traordinariæ:cùm hodie sine solennitate petantur:
& extra illum solennem ordinem: vt suprà dixi. per
l.C.de curatore furio.l.vlt.§.j.& C.qui admit.ad bo
no.pos.l.vlt. Respondeo:dominus meus,ꝙ duabus
de causis dicuntur extraordinariæ. Illa septima di-
citur extraordinaria:quia nó est stabilita certa par-
te edicti.s.ex testamento tantú:vel ab intestato : sed
quasi larga nunc ex testamento , nunc ab intestato
B cópetit. Aliæ alia de causa dicútur extraordinariæ.
s.quia ius non tribuunt:vnde possunt dici quod fa-
cti sunt:vt ita loquar.s.illæ duæ carboniana,& quę
datur mulieri nomine ventris. Item & quia in eis cõ
cedendis non desideratur maxima causæ cognitio:
imò ferè sine causæ cognitione conceduntur:quod
in alijs ordinarijs cótrarium est : & ideò quia istud
intermittitur, dicútur extraordinariæ. vt ff. quis or.
in bon.pos.seruetur.l.ij.§. In boñ. & ff. de Carbon.
edict.l.iij.§.causę.& ff.de ventre in poss.mit.l.vbicú
que.§.interdùm.& ff.de inoffi.testa. Papinianus. fa
teor tamen ꝙ vno considerato. s. ordine solennita-
C tis antiquę omnes bonorú possessiones dicútur ex-
traordinariæ:sicut & actiones & iudicia. vt institu.
de successio.sublatis.& de senatuscon.clau.§.vlt.&
3 ff.de nego.gest.l.actio. † Quæstio. Ité quęritur quo-
modò bon.pos.contra tabu. dicitur ex testamento:
quia imò debet dici contra testamentú: cùm potiùs
testamentú impugnet quã iuuet. Respódeo:ideò di
citur ex testaméto non ꝙ testamentú confirmet:sed
quia contra testamentú datur: nam si testamentum
non esset factú,non cópeteret: ideò dicitur ex testa-
mento:quia quandiu cótra tabulas potest intenta-
D ri bonorú possessio secúdum tabulas intentari non
potest. vt ff.de bono.pos.cótra tab.illud.§.vlti.& ff.
de bo.pos.secúdum tabu.l.æquissimum. in princip.
4 Quæstio. † Item quæritur quare in ff.intitulatur pri
mò de bon.pos.cótra tab.& posteà secúdum tab. in
C.auté econuersò. Respondeo:in ff.cósiderauit le-
gislator rationem prędictã:quia quãdiu locú habet
contra tabu.secundú tabu.nó habet locú. in C.con
siderauit Imperator tractare primò secúdùm tabul.
quia dignior est,cú tueatur voluntaté defuncti:quã
5 contra tabu.quæ impugnat. † Quæstio. Item quęri-
E tur quare bonorú possessiones sunt inuétæ:nam suf
ficit hodie petitio hæred. siue loquamur de directa
petitióe hęreditatis:siue de possessoria: vel erunt su-
peruacuæ bon.pos.vel petitiones hęreditatis:vel as-
signa differétiam inter ista:nam si cópetit mihi peti
tio hæreditatis:quæ in sola animi voluntate consi-
stit. vt C.de cura.furio.l.vlti.& C.de iure delibe. l.si
auia.& ff.de acquir.hæred.l.aditio.quare vellem pe
tere bonorú posses.quæ mihi nó acquiritur,nisi con
cedatur à prætore:quare volo laborare,& ire ad cu-
riam cú nonnullas moras habeat exceptio iudicij.
F vt ff.vt legat.no.ca.l.etiam. Ité quare vellem petere
bonorú possessioné quæ tollitur aliquãdo anno:vt
in venientibus ex linea ascédenti: vel centú diebus
vtilibus: vt venientibus ex linea transuersali. vt C.
qui admit.ad bon.pos.l.ij.& l.emãcipata,& ff.quis
ord.in bon.pos.serue.l.vlt.cú possum hęred.petitio.
habere.quæ durat vsq; ad annos xxx.cú sit persona
lis & mixta. vt C.de constitu.pecu.l.ij.& C.de peti.
hæred.l.hæreditatis.& C.in quib.cau.ces.longi tem

G poris præscript.l.hęreditaté.& C.quibus nó obstat
long.téporis.l.neq;.& C.de edict.diui Adrian.tol.l.
vlt. Respódeo:multis modis.& primò,quia interest
nostra habere plura auxilia. vt ff.de liber.legat. l.ij.
quãuis etiã nobis inutilia sint. vt ff.de serui.l.ei fun
do. Vel aliter.bonorú possessiones sunt inuétæ pro
illis,qui aliter succedere nó poterant:nec habere pe
titioné hęreditatis:& illis sunt necessariæ:quia non
est opus sanis medico : sed malè habentibus. sicut
sunt emancipati quos ius ciuile nó cognoscebat. vt
instit.de exhęred.liberorú.§.emancipatos.& instit.
H de hæred.quę ab intest.defe.§.emãcipati.& ita vide
tur ꝙ in personis istorú bonorú possessióes sint ne-
cessariæ. vt instit.de bo.pos.§.sed & nostra. illi auté
qui sunt in potestate habere possunt, si volút: & ita
in personis illorú videntur voluntariæ. sicut in qua-
libet rubrica plenè dicemus:& ideò emancipati ha-
bere nó poterãt petitioné hæreditatis: quę est de iu-
re ciuili. vt ff.de peti.hæred.l.item veniunt.§. pridiè.
cú erant, vt dixi, iure ciuili incogniti.& hoc idem in
cognatis:& in viro & vxore. Sed nó videtur hæc bo
na ratio hodie iure nouo: nam sublata est differen-
I tia patriæ potestatis & emãcipationis:& etiã agna-
tionis & cognationis. vt in authé.de hęred. ab inte-
stato.col.ix.& in authen. vt fratrum filij.col.ix.quę
sunt positę in C.ad Tertul.authé.de suo&to.& C.de
legiti.hęred.authé.cessante.& authé.post fratres.&
auth.sicut.C.de legiti.tute. Respódeo:multi hoc de
plano cócedút. Sed dós meus R. qui subtiliter cun-
cta rimatur, dicit ꝙ auth. loquuntur quãdo volunt
ab intestato succedere.& tunc hoc solùm tollitur iu
re nouo:quod in potestate cóstitutus nó præferatur
emácipato:sed emancipatus succedet iure suo.& ita
K etiam hodie bonorum possessiones etiam ab inte-
stato locum habent : in successionibus autem ex
testamento iura noua non loquuntur : vnde quod
non mutatur, quare stare prohibetur. vt C. de te-
stamentis sancimus. & sic etiam ex testamento lo-
cum habent bonorum possessiones. Et sic per ista
quæ dicta sunt patet, ꝙ bonorum possessiones non
sunt superuacuæ:& differétia est inter illas petit.hę
6 redi. † Quæstio. Si tu quæras quæ sit differétia inter
bon.pos.& peti.hæredi. Respondeo: dicit dominus
meus in summa C.qui admitti ad bon.pos.ꝙ bono.
L pos.sunt de iure pętorio : petitio hęreditatis de iure
ciuili. vt instit.de bon.pos.& ff.de peti.hæred.l.item
veniunt.§.pridiè. Item illę téporales : illa perpetua.
Item ille pro hæredi.& bono.pos.illa verò datur hę
redi. vt instit.de bono.pos.§.j.& ff.de pen.hæred.l.j.
ij.& iij. Ité ille sunt ius propter quod persequimur:
& illa est ius quo persequimur: vt suprà dixi. Ité bo-
nor.pos.inuito nó acquiritur. vt ff.de bon. pos.l. iij.
§.inuito.hæreditas auté sic:licèt possit abstinere. vt
instit.de hæred.quali.& diffe.§.sui. Item scriptus hę
res hęreditaté adijt: licèt cótra tab. debeat intétari,
M quod in secúdum tab.bo.pos.nó est. Ité in illis desi
deratur authoritas prætoris: at in petitione hęredi.
ad hoc vt cópetat, nó desideratur:sed tantú additio,
quę in animo cósistit: vt s. dixi. Habet tamen quas-
dam similitudines:quia sicut hęreditas habet com-
moda & incómoda:sic bonorú possessio. nam & si
nó sunt soluédo bona dicitur hęreditas:vel bo.pos.
vt ff.ad leg. Falcid.l.iij.& ff.de hæredi. vel actione
ven.& cú hæreditas .cú legibus sequétibus.& ff. de
verb.sig.l.si hæreditatis appellatióe.& l.hęredis ap-

A pellatione. & l. bonorũ appellatio. sicut hereditas.
7 & ff. de bo pos. l. iij. §. hereditas. † Quæstio. Sed quę-
rit dñs meus si alicui fuit data bonorũ possessio se-
cundũ tabu. vel alia & causa cognita: quia proba-
uit se filium, nunquid alij venient. & probanti se fi-
lium, & illi cui data est patebit aditus ad petendam
bonorũ possessionẽ. videtur ꝙ nõ. arg. ff. de relig. at
si quis §. j. in fi. & ff. de aequi. pos. l. iustè. Sed contra
est: quia sub hac cõditione videtur prætor conces-
sisse. s. si filius est. ar. C. de diuer. rescrip. l. vniuersa. &
de insti. sub cõd. factis. generaliter. & quia res inter
B alios acta, &c. & quia hæc sententia nõ facit ius ge
nerale & cũ lex scripta ff. de inoffic. testam. l. filio. §.
vlti. Itẽ idem effectus videtur: quia ad idẽ tendunt:
8 licèt alio modo. † Quæstio. Item queritur, an istę bo
norũ possessiones repudiari possint: & certè videtur
in primis ꝙ nõ. nam omnis bo. pos. cõsideratis cer-
tis tẽporibus, vel est edictalis, quę ab edicto pręto-
ris inducitur: & sic omnis bon. pos. dicitur edictalis:
quia omnes sunt à iure prætorio. vt instit. de bonor.
pos. vel est decetetalis. puta quãdo vado ad pręrorẽ,
vt eam mihi concedat. & quia cũ causæ cognitione
C cõcedit interim donec deliberat illa bo. pos. est de-
cretalis. vel est decretalis. i. quia pręror decernit illã
bonorũ pos. mihi dari: nulla istarũ repudiari potest
edictalis & decretalis: nõ quia nõ sunt delata decre
ta. nõ quia acquisita: & quod est acquisitũ, repudia-
ri non potest: sicut hoc habes ff de suc. edicto. l. j. §.
decretalis. Itẽ econtrà videtur ꝙ repudiari possit. vt
C. de repu. bo. pos. & in rubrica. & in l. j. & ij. Itẽ re-
pudiatur & tacitè: vt si transeant centũ dies vel an-
nus. vt C. qui admit. ad bo. pos. l. ij. & l. si emãcipata.
Respondeo: dicũt quidã ꝙ bo. pos. repudiari nõ po-
D test: & quod dicitur in C. de repu. bo pos. intelligũt
de repudianda petitione bonorũ possessionis, & assi-
gnant rationẽ. is demũ potest repudiare, qui potest
acquirere. vt ff. de leg ij. l. si ita. §. sub cõditione. & ff.
de acquir. heredit. l. is potest repudiare. cũ ergo pos-
sim petere hãc petitionẽ repudio. sed bonorũ posses-
sio, quæ nondũ est mihi acquisita nec cõcessa: quo-
modò posset repudiari. & adducũt simile. pignorati
tia quę nõ cõpetit ante solutã pecuniã. vt ff. de actio
ne pign. l. si rem alienã §. omnis. nõ potest tolli pre-
E scriptione: sed tollitur ius offerẽdi pecuniã debitori
sicut & tollitur in persona secũdi creditoris. vt C. de
prescript. xxx. an. cũ notiss. mi. P. autẽ alio modo re-
spondit. dixit enim bonorũ possessionẽ nec decretã
nec agnitã repudiari posse. & sic dicebat edicta etiã
repudiari non posse. Itẽ decreta & agnita similiter
nõ repudiatur: quia pretor eã tibi concessit sine tua
petitione. & in hoc vlti. casu loquitur C. de repu. bo-
no. pos. Alij dixerũt edictalẽ posse repudiari: in quo
casu loquitur in C. decretalis autẽ & decreta nõ. &
hoc propterea, quia est deducta in iudiciũ. & sic de
F decretali & decreta propter authoritatẽ rei iudica-
tæ & sic loqitur ut ff. de succes. edicto. l. j. §. decretalis,
nunquã enim §. ille, facit mentionẽ de edictali vel
loquitur in C. de repu. bonorũ pos. s. quæ datur grã-
tia lit. agnosc. de qua habetur ff de inof. testa. Papi-
9 nianus quod friuolum reputo. † Quæstio. Sed cũ ho
die nõ seruetur tanta solennitas in petenda bonorũ
possessione sic iure antiquo. vt C. de curato. furio. l.
vlti. in 1 col. & C. qui ad bo pos. l. vlti. & ff. si ta. testa
menti nulle extab. l. 1. & ff. de bo. pos. l. iii § à muni-
cipibus. Diceretur ne hodie bo. pos. edictales decre-
G tales & decretæ. dicit dominus meus ꝙ nõ. & sic no
tatur in summa C. qui admit. ad bo. pos. nam dicit
hodie vocari edictalẽ & iudicialẽ: edictalem ab edi-
cto prætoris mortui: iudicialẽ à pręrore viuo. ex eo,
ꝙ accipit efficaciã ex pręsentia iudicis: nec est diffe
rentia inter decretã & decretalẽ. Sed salua pace sua
licèt non tanta desideretur solennitas: nihilominùs
etiam hodie posset dici decretalis & decreta. In eo
enim instanti quo decernitur dicitur decreta: in illo
quando cognoscit an sit danda dicitur decretalis:
hoc est decernẽda. Has quæstiões generales ad om-
H nes bonorũ possessiones pertinẽtes tractaui. Nunc
ad rubricellas singulas descẽdamus: & qualiter in
eis libelli cõcipiantur. & primò de bo. pos. secũdum
tabu. quæ dignior est. Hoc tamen nota in omnibus
bonorũ possessiõibus, quod quę ius tribuunt, ꝙ cũ
decreto, & nõ de plano: sed pro tribunali dantur. vt
10 ff. de bo. pos. l. iij. § si causa. † Quæstio. Sed queritur
ibi dñs meus nũquid præsente altera parte? Respon
di ita credo vbicũque tanta solennitas desideratur.
vt ff. de minn. verũ §. causa. & arg. ff de adopt. l nam
ita. & C. si vt se ab heredi. absti. authen ibi signata.
I Nec est cõtra ꝙ seruus admittitur. vt ff. de bon. pos.
seruus. qui in ordinarijs nõ consueuit admitti. vt C.
de iudi seruus. Respõdeo: imò in casibus. vt ff de iu
di. vix. & C. si per vim vel alio modo. l. j. & C. qui le-
gi. perso. l. momentaneę. & in hoc casu. Itẽ nec ob-
stat cõtra: quia victoria aliqãdo nõ proficit mihi.
vt ff. de leg pręst. and filiũ. § si quis. nam & hoc idem
in querela inofficiosi test. vt ff. de inoffic. testa. l. po-
sthumus. §. si quis. Et de hoc pleniùs dicemus infrà
de bonorum possessione contra tabul. circa finem.

De bonorũ possessione secundũ tabulas, Rubr.

K 1 *Actio bono. poss. s. secundum tabu. ad hoc ut competat, quot necessaria sint.*
2 *Bono. posses. secundum tabu. quare concedantur.*
3.4 *Positiones actoris & rei in tali actione.*
5 *Libelli in tali actione quomodò formentur, cũ plu. seq.*
6 *Bono. posses. secundum tabu. an hodie necessaria sit.*
9 *Testamentũ cũm ruptũ sit: quomodò alicuius uolũtate restaurabitur: cũ omnia ex integro facienda sint.*
10 *Tabulæ duæ testamentariæ si fuerint: quarum quæ posterior fuit: si nesciatur: quoniam eodem die diuersis hæredibus scripta apparent: an eorum aliquis admittetur: uel nullus.*

L

SI aliquis facit testamentũ, & te heredẽ instituat:
& vis succedere de iure pręrorio habes bonorum
possessionẽ secundum tabulas: quæ hodie posset ap
pellari bo. pos. secũdum cartam vel secũdum mem-
branam. vt ff. de bon. pos. secũdum tabu. l. j. §. j. ideò
enim dicitur secundum tabulas: quia antiqui quic-
quid scribebant, totũ scribebant in tabulis. vnde &
dicta sunt lex xij. tabu. si testamentũ sit factũ in scri-
ptis: alioquin si corã testibus: tunc dicetur secũdum
nuncupationẽ. vt C. de bo pos. contra tabu. l. j. Quę
M bonorũ pos. † ad hoc vt cõpetat, tot sunt ferè neces
1 saria, quot diximus. suprà de petitione hereditatis.
& de actione ex testamento. Item est & aliud neces
sarium, ꝙ ille qui fecit testamentũ, non prætetijsset
filiũ suum, cui datur contra tabulas. nam tunc quã-
diu cõtra tabulas locũ habet: bonorũ posses. secun-
dum tabulas non cõpetit. vt ff. de bono. pos. contra
tabu. l. illud. §. vlti. & ff. de bon. pos. secundum tabu.
l. æquissimè. in princip. saluo eo quod notaui infra
2 de carbon. edict. in fin. † Quæstio. Sed queritur quæ
sit ratio?

A sit ratio? Respondeo: in promptu est: nam si tales
sunt tabulæ quæ debent rumpi per contra tabulas:
quomodò bon.pos.secundum tabu. petetur secun-
dum quas tabu.certè secundum nullas.nam ita de-
mùm datur secundum tabulas,si tabulæ illæ nõ sint
incisæ: vel non rumpuntur. vt ff.si tabu.testamenti
nullæ extab.l.j.§ pen.& vlti. Item est aliud necessa
rium,ꝙ tabulæ illæ sint vltimæ.vt ff.de bo.pos.secũ
dum tabul.l.j.§.ij.& iij. & ꝙ sint instituti vtiliter.vt
ff.e.i.hi demũ. Item aliud, ꝙ in vtroque tẽpore ha-
beat ius faciendi testamentũ,& ille qui testamentũ
B fecit:& tẽpore illo cũ facit testamẽtum: & illo tem-
pore cũ moritur.vt ff.de bono.pos. secundum tabu.
l.j.§.exigit prętor.ver.sed si quis. Quintũ,ꝙ nomen
illius qui intentat secũdum tab. nõ sit consultò de-
letum:nam tunc non cõpetit. vt ff.de bo.pos.secun-
dum tab.l.æquissimũ.§.si consulto.& l.si ita.§. pen.
aliâs si casu nomen sit deletũ:vel ipsum testamentũ
fractum vel corruptũ à muribus, non nocet.vt ff. de
bo.pos.secundũ tab.l.j.§.si linum.& C.de testamen.
l.si vnus. Sextũ,vt sciat hæres tabulas extare, & sibi
delata bon.pos.vt ff.de bon.pos.secundum tabu.l.j.
C §.j.& ij.Septimũ, vt istæ tabulæ quę extant sint au-
thenticę: non exemplum: ex exemplo enim bo. pos.
secundum tab.non petitur,nisi testator ab initio in
duobus exemplaribus:vel duobus codicibus scribi
fecerit testamentum:tunc enim vtrunque illorũ ha
betur pro vno:& bon.poss.peti potest.vt ff. e.l.j.§. si
quis duobus.*Oppositio.* Sed opponitur ex eodẽ.§.exi
git prętor.in fine.quia dicit generaliter in omnibus
qui amittunt testamenti factionẽ:quod testamentũ
ante factum valet.& sic finis illius §.videtur cõtra-
dicere principio. Respondeo,scio,ꝙ dominus meus
D ibi in glosa sua multa notauit:sed illis omissis sic di
co,ꝙ licèt de vtroque tempore faciat mentionẽ prę-
tor: & quo testamentũ facit & quo moritur: primũ
tempus considero:vt dicit §. ipse in princip. Cęterũ
si posteà amittat factionem testamenti: & amittat
propter infirmitatem:vel quia bonis fuit sibi inter-
dictum:testamentum primum valet:quia quod legi
timè factum est, non debet ex euentu posteriori in-
firmari.vt ff.de itinere actúque priuat. nec enim. &
C.de admini.tutor.l.sancimus. nisi in casu quando
amittit capitis diminutionẽ: tunc si tempore mortis
E inueniatur sui iuris,& ciuis Romanus: licèt primò
ciuitatem & libertatẽ amiserit: & testamentũ inue-
niatur in suo statu, id est, signatum septem sigillis:
quando fuit solenne bonorũ pos. secundum tabul.
petitur:aliâs nõ.vt instit.quibus mod.testamen. in-
firmen §.non tamen.idem est & si sui iuris.dicat pri
mum velle valere.vt ff.e.qui ex liberis.§.vlti *Oppo-
sitio*.Sed ille cui bonis est interdictum quomodò te-
stamentũ illius valet. videretur enim ꝙ licèt ante fe
cerit,ꝙ deberet rumpi? Respondeo: illud interdictũ
non operatur illud quod operatur, capitis diminu-
F tio: quia status illius non mutatur: & non videtur
interdicta sibi administratio: quia posset testari. vt
argu.C de secũdis nupt.l.si quis prioris.Et sic rema-
net verum edictũ prætoris, ꝙ vtroque tempore de-
bet quis habere factionẽ testamẽti. vt si amittas vel
spontè:vel capitis diminutione minima: vel delicto,
vt media:si enim casu amittat,nõ nocet:vt dictũ est.
Octauum, ꝙ si petatur bonorum possessio ex pu-
pillaribus tabulis, ꝙ testamentum patris signatum
sit.vt ff.eo.l.vt bonorũ. In hac autem actione actor

G faciat ta.positio. quales pro maiori parte feci suprà
de petitio.hæred.& suprà de actione ex testamento:
3 faciat etiã has.† *Positio actoris*. Ego dico, ꝙ ille qui
me instituit, decessit sine liberis. Item istæ tabulæ
vltimæ sunt. Item ille qui fecit testamẽtum, habuit
factionem testamenti: & tempore illo quo fecit &
tempore mortis. Item istæ tabulæ authenticæ sunt,
& originales. Itẽ tabulę patris pupilli:cui fui substi
tutus,signatę sunt. Ecõtrà reus illis vtatur positioni
bus,quibus vtitur suprà de petitio.hęred.& de actio
4 ne ex testamento: dicet etiam sic. † *Positio rei.* Ego
H dico,ꝙ ille de quo dicis,qui fecit testamẽtum,quod
habuit tempore mortis filium. Item illum in suo te
stamento præteriuit. Item illud testamentũ fuit pri
mum. Item ille qui fecit testamentum, amisit testa-
menti factionem. Item quia passus est capitis dimi-
nutionẽ vel minimã vel mediam: de maxima enim
non dubito. Itẽ istæ tabulæ exemplares sunt. Item
tabulæ patris pupilli sine signis inueniuntur. In hac
5 autem bo.posses actor concipiet sic libel.† *Libellus.*
A vobis B.pote.Bononię vel Romanorum senato-
re peto ego R.mihi dari & concedi bonorũ posses-
I sionem secundum tabulas patrimonij: seu omnium
bonorũ quæ fuerunt quondam Titij tempore mor
tis:qui Titius me sibi hæredem in vltima sua volun
tate vel in suo testamẽto instituit. Quod sic rectè cõ
cipiatur libellus dicit l.iij.ff.de bono.pos. *Oppositio.*
Sed videtur,ꝙ stultus sit actor qui de talibus se in-
tromittit:nam cũ sit institutus: & potest hæreditatẽ
adire solo animo:vt C.de iur. delib.si aliam.in qua
aditione facta omnia iura incontinẽti transeunt in
illum.vt ff.de acquir.posses.cũ hæredes. quare vult
ire ad prætorem,& petere sibi hanc bonorum posses
K sionem cõcedi:quæ petitio non prodest sibi in dena
rio. Respondeo:secundũ ista si vult hanc bonorum
pos.petere, potest: & sic si vult facere factum suum
malè,& de suis expendere bene potest: quia prętor
non fuit auarus,tàm egentibus,quã non egentibus
subuenire.vt instit.de bono.pos.Et nonnè audiuisti
etiam de illo qui obtinuit in sentẽtia,& poterat sen
tentiam petere executioni mandari: & tamen ad a-
ctionem primitiuam voluit recurrere & actionẽ no
uare.vt C.de exe.rei iudic.l.ij. Item & de alio stulto
nõ audiuisti,qui facto inuentario securè potest adi-
L re:& tamen petijt tempus ad deliberandum.vt C.de
iure deliberand. scimus. Et sic confiteor, ꝙ multi se
intromittũt de lana caprina,& de inanibus sumpti-
bus: quod meliùs esset his si se inanibus sumptibus
non vexarent.vt ff.de inoffic.testam.l.j.cùm intersit
nostra litis sumptibus nõ vexari.vt ff.de mino.l.mi-
6 noribus. † *Quæstio.* Sed quæritur an hodie ista bo-
norũ possessio sit voluntaria: & sic modicæ vtilita-
tis esset vel nullius:an sit hodie necessaria: & sic ma
ximę vtilitatis esset:nam videtur quod sit necessaria
ista:& cõtra tabulas.vt instit.de bo.pos.§ sed nostra
M cõstitutio. Respondeo: & olim & hodie voluntaria
est. sed secundum quod dixit dominus meus P.non
fuit prætor auarus tàm egentibus quàm non egen-
tibus subuenire:cùm scriptũ sit:omne superuacuum
pleno de pectore manat. In sex tamen casibus & o-
lim & hodie est necessaria. verbi gratia. Primus ca-
sus est:feci testamentum in quo posthumum pręte-
rij,& alium institui.natus fuit posthumus:testamẽ-
tum rumpitur de subtilitate iuris ciuilis: si decedat
posthumus antequàm testamentũ rumpatur re ipsa

..ce est ꝙ aperiatur quod erat signatum: hæres insti
tutus necesse habet petere secūdum tabulas: & suc-
cedere de iure prætorio: cùm de iure ciuili non pos-
sit succedere: quia testamentum est ruptum. vt ff. de
iniusto & irrito testa. l. posthumus præteritus. Item
& in filio nato præterito si se à bonis paternis absti
net. vt ff. de iniusto & irrito testa. l. filio preterito. In
7 hoc casu cōcipiet actor sic libellum. † *Libellus*. A vo
bis domine a po. Romanorum senato. peto ego R.
darí mihi & concedi bonorū possessionem secundū
tabu. patrimonij & bonorum omnium quę fuerunt
B Titij tempore mortis suę: qui me heredem instituit:
& nō obstante ꝙ natus fuit posthumus, qui fuit in
testamēto illo preteritus: quia mortuus fuit posthu-
mus antequā testamentū re ipsa rumpatur. Quod
sic rectè concipiatur libellus probat l. prędicta. ff. de
liberis & posthu. l. posthumus. *Oppositio*. Sed oppo-
nitur. Certum est vt dicit lex prędicta, & instit. qui-
bus mod. testam. infirmen. ꝙ posthumus præteritus
natus rumpit testamētum: quomodò ergo quod ru-
ptum est, potest posteà consolidari seu reintegrari?
Respondeo: verum est de iure ciuili: sed de iure prę-
torio, quod fuit inductum gratia supplendi vel cor-
C rigēdi vel adiuuādi iuris ciuilis, secus. vt ff. de iusti.
& iure. l. ius autem ciuile. Secundus casus est, quan-
do aliquis fecit testamentū, & postcà dedit se in ado
ptionē vel arrogationē: & de adoptione intelligo
auo paterno in quē transeūt ciuilia & naturalia iu-
ra: quia tunc trāsit in potestatē: aliàs nō. vt instit. de
adopt. & C. de adopt. l. pen. de iure ciuili ruptū est te
stamentū per capitis diminutionē minimā: q̃a trāsit
in potestatē. sed si finita sit adoptio: & testamētum
signatū inuenitur bonorū possessio secundum ta-
bulas erit necessaria, vt instit. quib. mod. testam. in-
D firmē. §. alio quoque modo. Tertius casus est: quan
do aliquis passus est mediam capitis diminutionē,
quod primò fecit testamentū ruptum est de iure ci-
uili. sed si testamētum inueniatur signatum, & tem-
pore mortis inueniatur ille ciuis Romanus: bono-
rum possess. secūdum tabu. videtur necessaria. vt in-
stitu. quib. mod. testa. infirm. § alio quoque modo.
Quartus quando quis fecit testamentum, & dedit
se in arrogationem: ecce ruptum est testamentum
& olim & hodie: quia transit in potestatem. vt insti.
de acquisi per arroga. si posteà fiat sui iuris & dicat
E literis seu codicillis se mori illo testamento bonorū
possessio secundum tabulas erit necessaria: quia vo
luntas quæ defecit, iudicio recenti rediisse intelligi-
tur. vt ff. de bon. pos. secundum tab. qui ex liberis. §.
vltimo. In his tribus casibus concipies sic libelum.
8 *Libellus*. † A vobis domine senator peto ego R. &c.
retineas omnia vsque ad nō obstante quod fuit ille
Titius adoptatus vel arrogatus, vel ꝙ amisit ciuita
tem vel libertatē: quia factus est postcà sui iuris te-
stamento signato vel volens mori in illo testamen-
to decessit ꝙ sic rectè concip. libel. dicunt iura prę-
F dicta. *Quæstio*. † Sed queritur: quomodò cùm sit te-
9 stamentum ruptum: sola mea voluntate restaurabi
tur: cū omnia ex integro facienda sunt. vt ff. qui te-
stamē face pos. hæredes. Item sola voluntate primū
testamentum non tollitur, si testator dicat nolle va-
lere. vt instit. quib. mod. testa. infir. §. pen. ergo eadē
ratione testamentum non debet reintegrari: si dicat
testator, quod vult illud valere. Respondeo: verum
est de iure ciuili: sed de iure prætorio secus: vt dixi.

G Nec obstat. l. C. de testamentis, hæredes. ꝙ omnia
sunt facienda ex integro, subaudi quando volo pri-
mum testamentū mutare: sed non quando volo con
firmare. vt ff. ad Trebel. l. si quis priore. Itē nec ob-
stat vltimum argumentū: quia tunc tractatur de te-
stamento tollendo; secus si de eo confirmando: vt
hic. Quintus est, quando quis filium suum emanci
patum sub cōditione instituit: vt si Imperator intra
ret Italiam: vel sub alia casuali: ideò dico de eman-
cipato. quia in potestate constitutus sub tali condi-
tione non potest hæres institui. vt ff. de hęred. instit.
H l. suus. nisi sub potestatiua: vt ibi. & ff. de cōditio. &
demonstratio. l. Lucius Titius. nisi in defectum ca-
sualis exhæredetur. vt ff. de hæred. instit. l. iam dubi-
tare. iste emancipatus institutus sub illa conditione
medio tempore accepit bonorum possessionem se-
cundum tabulas, quod potest. vt ff. eo. l. j. §. si sub cō
ditione. posteà defecit conditio: quia de iure ciuili
non potest adiri hæreditas. vt arg. ff. de conditio. &
demon. l. publius. & l. quibus. & l. qui hæredi. de iu-
re prætorio necessaria est bonorum possessio secun
dum tabu. quæ conuertetur in contra tabulas & sic
I album cōuertitur in nigrum. vt ff. e. l. æquissimum.
§. sub conditione. & ff. de bon. pos. contra tab. l. non
tantùm §. si quis ex liberis. Sextus casus, quando fu
riosa fuit rogata restituere hæreditatem: certum est
quod de iure ciuili hæreditatem non potest adire fu
riosa nec eius curator. vt C. de curato. furio. l. vltim.
sed de iure prætorio curator petet bonorum posses-
sionem secundum tabulas & hæreditatem restituet.
vt ff. ad Trebel. l. cùm heres. instituta. *Oppositio*. Sed
opponitur in eo quod dictū est in quinto casu, ꝙ si
deficiat conditio quod habebit posteà contra tabu
K las: quia secundum tabulas conuertitur in cōtra ta-
bulas. vt dictū est. Quæritur enim quomodò potest
ista cōuersio fieri, quod bonorū possessio secūdum
tabulas conuertatur in contra tabu. Item quęritur
illa bon. pos. quam accepit medio tempore penden-
te cōditione vtrum fuerit facti an iuris? Respondeo
quidam dicunt, ꝙ facti est hoc casu. argumen. C. de
inofficio. testam. l. filijs. Dominus meus sic notat in
summa C. de bon. pos. secundum tab dicit, quia illa
iuris est: quia si extiterit cōditio, habebit efficaciam
suam. si autem defecerit cōditio, conuertetur in con
L tra tabulas vt dictum est: & illa conuersio fit de mi-
rabili æquitate prætoris. nam ex quo nunc defecit
conditio, inuenitur filius iste emancipatus pręteri-
tus. si ergo habet contra tabul. quæ datur pręterito
planū est sicut in sequenti rubrica dicemus. tunc au
tem quando accepit secundum tabu. sperabatur de
aduentu cōditionis. & sic secundum varietates tem
porum iura variantur. arg. in authen. de consangui
neis & vterinis fratribus. coll. v. *Oppositio*. Sed ad-
huc opponitur. ff. de bon. pos. secundū tabu. l. æquis
simū. §. si quis ita instituerit. in fi. vbi dicitur, ꝙ ante
M quā existat conditio bono. pos. secundum tab. peti
non potest. Respondeo nō potest pro dodrante: sed
pro quadrāte sic secundū ꝙ ibi ponitur exemplum
quam partē certum est illum omni modo habiturū.
arg. ff de hęredi. instit. liber homo. §. si ita scriptum.
Vel aliter. imò pro dodrante. vt in prædicta l. si sub
cōditione. & quod hic dicit, peti non potest; illa quę
iuris est: illa quę facti est, petitur conditione penden
te: vt ibi. Vel meliùs non potest peti pendente condi
ditione: vt illa habeat effectū iuris, quod non possit
auferri con

A auferri conditione deficiente: sicut ibi notat dominus meus. † *Quæstio.* Quæstio quædam fuit ble mo
10 ta per dominũ R. quę est vtilis: quod si fuerint duę tabulæ quarũ quę fuerit posterior nescitur: quia for tē scriptæ apparent eodē die diuersis hęredibus institutis: admittetur eorũ vllus vel nullus. Respondeo: si quidē simul signatæ huiusmodi tabulæ reperiantur dicemus duo testamēta dici debere: sed quia incertum est quę prior quę posterior: propter incertũ, dico vtrunque admitti. vt ff. de bo. pos. secundũ tab. l. qui ex liberis. j. responso. & ff. de rebus dub. l. qui duos. §. j. & ff. de vulgar. & pupil. substit. ex duobus.
B §. ij. vt sic non consideremus naturã penes quã omnia certa sunt: sed scientiam nostrã secũdum quam omnia futura incerta sunt. vt ff. de iudic. l. sed & si. §. vlt. At tamen multa cõtraria inueniuntur, ꝙ nullus admittitur: quia non est certũ, ꝙ testamentũ fuerit posterius. vt arg. ff. ad Trebel. si eum qui nouissimus. sed ibi mater ponebatur substituta. & sic cõtingit propter matris reuerentiã, vt nõ admittatur substitutus in parte sed mater. sicut & aliàs similis fictio toleratur propter patronalem reuerentiã. vt ff. de rebus dub. l. qui duos. §. si cũ filio suo. Item cõtra arg.
C ff. de rei ven. l. item Pomponius. §. vlti. nam si nõ est certũ de quo agro sit actum: nullius fiet condemnatio. nõ obstante l. de iudic. si quis intentione. quia l. illa, intelligitur quantum ad hocvt recipiatur libellus: non tamen quod in processu iudicij nõ habeat necesse probare de quo certo: sicut aliàs incertæ partis vendicatio datur quantũ ad hoc vt recipiatur libellus. certum tamen debet probare in processu iudicij. vt ff. de rei vend. l. quę de tota. §. in certæ. Sed in l. illa, item Pomponius. ideò cõtingit propter fauorem rei. & est quod imputetur actori: quare nõ pro-
D bauit. vnde actore nõ probante qui cõuenitur obtinet. vt C. de edendo. qui accusare. Item cõtra arg. ff. de liberis & posthu. l. ij. nam si dicit testator filium exhæredo: cũ plures essent: si nõ apparet quis sit exhæredatus, nullus exhęredabitur. sed illud propter odium exhęredationis quod restringitur. vt in e. tit. de liberis & posthu. l. et quidam. & ff. de ventre in pos. mit. l. j. Item cõtra arg. ff. ad leg. Aquil. scientiã. §. cũ stramēta. sed ibi ideò quia damnũ cum damno
E cõpensatur: ex quo non apparet quis fuerit aggressor: tunc enim teneretur aggressor. vt ff. si quadrup. paupe. fec. dica. l. j. §. cũ arietes. Item cõtra ar. ꝙ nullus admittatur nõ ratione iuris deficientis, sed ratione probationis. vt ff. de testa. tutel. l. duo sunt Titij. sed ibi ideò quia deterius est pupillo per plures tutelam spargi. vt ff. de admini. tut. l. ij. vnde cũ testator voluit vnũ dare tutorē & non duos: nullus illorum erit: quia poterit pupillo alio iure sueurri: quia dabitur sibi datiuus tutor. Item contra arg. ff. de hęredib. instit. l. in tempus. §. quotiens. nam ibi cũ testator haber multos amicos eiusdem nominis: & dixit
F Seium hęredē instituo: nullus erit hæres. Respõdeo ibi certũ est testatorē vnum voluisse habere hęredē: & ideò si omnes nõ admittuntur: nõ est mirũ. hic autem prę sumo contra: ex quo verũ testamentũ apparet. Item cõtra arg. ff. de hæred. instit. qui soluendo: & l. inuitũ. sed in l. illa, ratio redditur quare hoc cõtingat propter legē eliascentiã, quę voluit tantùm vnum manumitti ab eo, qui non est soluendo. vnde concurrendo se impediunt. Sicut & aliàs in legatarijs. C. de cadu. tol. l. vnica. circa mediũ. Et sicut vsu-

G fructuarij concursu se impediunt. vt ff. de vsufruc. l. quotiens. & ff. de lega. j. l. huiusmodi. §. vlti. Itē contra arg. ff. de reb. dub. l. si fieri. in qua l. multa ponuntur exempla: & tamen propter incertitudinē omnia vitiantur. Sed respondeò: ꝙ ibi ideò vitiantur: quia si omnia fierent, esset contra voluntatem testatoris: quod hoc non est. Item arg. pro & contra. ff. de leg. j. l. Titiæ textores. §. j. sed in l. ipsa redditur ratio. Præterea si vtrũque admittimus, iam faciemus contra voluntatē testatoris: qui noluit nisi vnũ hęredē esse: absurdum est enim plus tribui à prætore quàm
H testator voluit. vt ff. ad Trebel. facta. §. si sub conditione. & l. si cui purè. §. si autem à me.

De bonorum possessione cõtra tabulas, quę datur filio vel nepoti præterito contra testamētum patris vel aui, Rubrica.

1 *Actio bonorũ possessionis contra tabulas ad hoc ut procedat, quot requirantur.*
2 *Bonorum possessio contra tabulas quare concedatur.*
3 *Filius preteritus in potestate constitutus, an dicat testamentum null um ipso iure.*
4 *Filius institutus quare contra tabulas non habeat.*
I 5 *Fily in preteritione an causa inferenda sit sicut in exheredatione.*
6 *Exheredatus quare contra tabulas non habeat.*
7 *Emancipato qui est iure ciuili incognitus, quare detur querela inofficiosi testamenti que est de iure ciuili.*
8 *Bonorum possessio contra tabulas quomodò uitiosa esse dicatur.*
9.10 *Positiones actoris & rei in tali actione.*
11 *Libellus in tali actione quomodò formetur.*
12 *Filio in potestate quid magis expediat: dicere testamentum nullum de iure ciuili: uel rumpere de iure pretorio per contra tabulas.*
K 13 *Filius emancipatus si in contra tabulas obtineat: nũquid omnibus legata prestabit.*
14 *Filius testamentum defendendo, an hereditatē adire uideatur: que in sola animi uoluntate consistit.*
15 *Iure pretorio quare secundum tabulas locum non habeat: donec contra tabulas intentare possint.*
16 *Bonorũ possessio cõtra tabulas: que datur filijs preteritis, quare cõpetat: siue hereditas adita fuerit: siue nõ.*
17 *Preteritus quare cõtra tabulas habeat: querelã autē inofficiosi testamenti nequaquã: & quare exheredatus querelam habeat: contra tabulas autem non.*
L 18 *Emancipatus si exheredatus fuerit: quid fiet.*
19 *Testamentum prius si iure perfectũ fuerit: & ille filius exheredatus sit: & in secundo testamēto perfecto sit preteritus: quomodò contra testamentum contra tabulas habeat.*
20 *Bonorum possessor cõtra tabulas quod beneficium filio preterito afferat.*

NVNC de bonorũ possessione contra tabulas videamus: & in primis quibus cõpetat: & quãdo. Sciendum est, ꝙ cõpetit secũdum iura antiqua, tàm filijs legitimis & naturalibus, quã adoptiuis. vt
M ff. de bon. pos. cõtra tabu. l. j. §. j. & in multis legibus tit. illius: ex liberis enim oportet esse eos, vt hanc habeant bonorũ possessionē: vt ff. e. nõ putauit. §. ve autē. sed & omnibus etiã descendentibus ex illis: si alius eum in gradu antecedenti nõ præcedat de descendentibus. vt ff. e. nõ tantũ. §. j. sed hodie per Iustinianũ filio adoptiuo nõ daretur cõtra tabulas: eũ nullũ auxiliũ habeat in bonis patris adoptiui: nisi tantùm ab intestato: & hoc quãdo ab extraneo sic adoptatus. vt C. de adopt. l. vlti. & institu. de hæred.

A qnę ab inteſt.deſe.§.admonẽdi.cæterũ ſi ab auo ma
terno vel paterno in quẽ transeunt & ciuilia & na-
turalia iura:tunc fortè habet:& non cõpeteret tunc
tanquã adoptiuo:ſed tanquã filio:quia non videtur
tranſactus ſed redditus:vt potiùs veritas naturæ.ſ.fi
liationis,quã imago adoptionis cõſideretur.vt ff.de
liber.& poſtbu.filio. & cõpetit hæc bonorũ poſſeſ-
ſio ſiue filij ſint nati,ſiue naſcituri:vt poſthumus. vt
2 ff.e.l.j.§.ij. † Vnde ad hoc vt cõpetat, tot ſunt neceſ
ſaria. In primis, ꝙ aliquis ſit filius legitimus & na-
turalis:ſoli enim adoptiuo vel ſoli naturali non da-
B tur:vt dictum eſt. Sed opponitur.ff.e.l.j.in princ.vbi
lex videtur velle quod ſoli naturali detur:ſed ſubau
di,quod ibi dicit, ſiue naturales, ſubaudi & legiti-
mos:naturalis enim ſolus qui nõ ſit legitimus, nul-
lum ius habet in bonis patris naturalis decedentis
ab inteſtato: niſi quia ſuccedit tantũ in duabus vn
cijs.vt in authen. quib. mod. nat.effi.ſui.§.diſcretis.
col.vj.& eſt poſita in C.de naturalibus liber.authẽ.
ſed hodie.& de hoc dic vt plenè notatur. ſ. de offic.
iudi quo alimẽta petũtur. qualiter naturalibus ho-
die ſubuenitur vbicunque inuenitur quod naturali
C detur contra tabulas:intelligas de legitimo & natu
rali. Secũdum ꝙ ille qui fecit teſtamentum ſit pater
vel auus paternus:ſi enim ſit mater vel auus mater-
nus contra teſtamenta illorũ hæc bonorũ poſſeſſio
non cõpetit.vt ff.e.l.illud.§.ad teſtamenta fœmina-
3 rum. *Quæſtio.* † Sed quæritur quæ ſit ratio. Reſpon
detur in iure, ꝙ nulla fœmina poteſt habere filiũ in
poteſtate.vt in l.prædicta.& ff.de ſuis & legiti.l.nul
la.& C.de adopt.ſi mulierẽ. & ſic illi perſonę datur
cõtra teſtamentũ illius qui poteſt habere filiũ in po
teſtate:& ſicut aliàs in pupillari ſubſtitutiõe quam
D non poteſt aliquis facere,niſi perſonã illam habeat
in poteſtate.vt ff.de vulg.& pup.ſubſt..l.ij. Nec ob-
ſtat in eo.tit.l.ſi mater.quæ videtur innuere, ꝙ ma-
ter pupillariter ſubſtituat. Reſpondeo: nõ eſt verũ:
quia quod dicit ibi, ꝙ valet ſubſtitutio: intelligas
nõ pupillaris:ſed valet ſubſtitutio ab illa matre fa-
cta.i. quia illi filio ſuo ſubſtituit. Vel aliter & me-
liùs:cũ præteritio matris & omnium aſcendentium
per matrẽ habeatur pro exhæredatione.vt inſtit. de
exhæredatione liberorum. §. mater. & hæc bono-
rum poſſeſſio non datur exhæredato. vt ff. eodem,
E non putauit. § primo.ideò contra teſtamenta fœmi
narum non datur. vt ff. eodem.l.illud.§. ad teſta-
menta. & ſic notat dominus meus in ſumma. C.
de bono.poſſ.contra tabul. Et quare præteritio ma-
tris habetur pro exhęredatione,ratio redditur.inſti.
de exhęredatione libe.§ mater. Tertiũ, ꝙ iſte filius
vel nepos ſit emãcipatus.vt ff.e.l.nõ tantũ.§.ſi emã-
cipatus.& hoc quidã.ſed nõ admitto ſic indiſtinctè.
nam ſi emãcipatus tunc habet hanc bonorũ poſſeſ
ſionẽ vt neceſſariã.cæterùm ſi ſuus tunc habet etiã
hanc bon.poſ.licèt voluntariã.vt C. de liberis prę-
F teritis.l.maximũ.& hoc eſt quod dicitur ff. e.l.iij.§.
ſi emãcipatus,in illis verbis,obſcuris. nõ eñ per re-
ſciſionẽ.ſ.patrię poteſtatis,qui reſcinditur per emã-
cipationem,is qui eſt iuſtus filius:ſi nõ iuſtus filius
cũ reſciſſio.i.emãcipatio vel liberatio patriæ poteſta
tis facit:ſubaudi quò magis admittatur ad cõtra ta
5 bu.nõ quò minùs admittatur ad cõtra tab. † *Quæ-
ſtio.* Sed quęritur in eo quod dixi, ꝙ filio in poteſta-
te cõſtituto datur cõtra tabulas:nonne filius in po-
teſtate cõſtitutus pręteritus dicit teſtamentũ ipſo iu

G re nullum.vt inſtit.de exhęreda.libero.& ff.de libe-
ris & poſthu.l.Gallus.& l.inter cætera.& C.de libe
ris pręter.l.vlti.ſi teſtamentũ eſt nullum, quomodò
ergo filio in poteſtate conſtituto & præterito datur
cõtra tabulas:cũ hæc bonorũ poſſeſſio teſtamentũ
reſcindet,quod ipſo iure nullum eſt:& quod nõ eſt,
reſcindi nõ poteſt.vt ff.de iniuſt.& irrit.teſta.l.nam
& ſi ſub cõditiõe. Reſpõdeo verũ eſt, ꝙ teſtamentũ
eſt ipſo iure nullũ:imò nullius momẽti,in quo filius
eſt in poteſtate præteritus.vt ff. de iniuſt. & irrit.te-
ſta.l.j.cõſiderato iure ciuili:ſed cõſiderato iure pręto
H rio teſtamẽtũ tenet:ſed oportet, ꝙ reſcindatur: & ſic
habebit electionẽ ille filius: vtrũ velit ſuccedere de
iure ciuili,& dicere nullũ: an de iure prætorio & rũ-
pere per contra tabulas. Sed diceret quis ita ſtultus
eſſet,qui poſſet dicere nullũ:ſi vellet inanibus ſum-
ptibus vexare: & per cõtra tabulas rumpere?arg. ff.
de inoffi.teſt.l.iij. Reſpõdeo:& ſi ſtultus eſt: tamen
hoc poteſt facere:multotiens enim hoc inuenimus:
nonnè ſtultus fuit ille, qui poterat petere mandare
ſententiã executioni: & ipſe actionẽ illam in factũ,
ex re iudicata vel cauſam iudicati nouauerit?vt C.
I de execu.rei iudi.l.ij.imò licitũ eſt nobis etiã quędã
habere quæ inutilia ſunt. vt ff. de ſerui. l. ei fundo.
Item quod dixi, ꝙ filius in poteſtate præteritus di-
cit teſtamentũ ipſo iure nullum: ſi natus eſt. Cęterũ
ſi poſthumus etiã de iure ciuili teſtamentũ naſcen-
do rumpit.vt ff.de libe.& poſtb.l.quod dicitur. & l.
Gallus.& C.de poſtbu.hęre.inſti.l.j. Itẽ de vtroque
attende vt teſtamentũ ſit nullius momenti: ſi filius
natus præteritus hoc proponat. Verũ ſi à bonis pa-
ternis abſtinuit:licèt iuris ſubtilitas videatur refra-
gari: attamen voluntas teſtatoris ex bono & æquo
K tuenda eſt à prætore.vt ff.de iniuſt.& irrit.teſta.l.fi-
lio pręterito. Item in poſthumo ſi natus vel ipſe vel
alius pro eo petat hoc.ſ.teſtamentũ eſſe ruptũ.cæte-
rùm ſi ante decedat:licèt iuris ſcrupuloſitate nimiá-
que ſubtilitate teſtamentũ ſit ruptũ. de iure tamen
prætorio cõſolidatur.vt ff.de iniuſto & irrit.teſtam.
l.poſthumus pręteritus.& in his duobus caſibus bo
no.poſ.ſecũdum tabul.neceſſaria eſt:vt in ſuperiori
rubrica notaui. Quartũ, ꝙ filius ſit præteritus. i. ꝙ
nulla mentio de eo inſtituendo vel exhęredando fa
cta ſit:nam ſi ſit inſtitutus:ſiue purè: ſiue ſub condi
L tione,cũ habeat ſecundum tab.cõtra tabu.ſibi non
datur.vt ff.e.l.non tantùm.§. ſi quis ex liberis. Item
ſi eſt exhęredatus ſimiliter contra tabulas non ha-
bet locum. vt ff.eodem.l.non putauit.§.j.C.eodem.
4 l.ſecũda. † *Quæſtio.* Sed quęritur, quæ ſit ratio qua-
re inſtitutus filius nõ habet contra tabu. Reſpon-
deo:in prædicta lege ratio redditur:quia cũ ſit inſti-
tutus,quod bonũ eſſet dari ſibi cõtra tabulas: certè
nulla vtilitas:nam cũ datur cõtra tabul.cõtra teſta-
mentũ:quomodò poſſet cõtra teſtamentũ petere,in
quo inuenitur inſtitutus? & hoc attẽde niſi alius fra
M ter præteritus,qui committat edictum:tunc inſtitu-
tus habet contra tabulas:& ſi non beneficio ſui,ha
bet tamen beneficio alterius.vt in prædic.l.§. ſi quis
ex liberis.quaſi hîc ſit intellectus: vt ſi ſint duo filij
vnus inſtituatur:alius ſit præteritus:præteritus com
mittat edictum, id eſt, habet contra tabu.ex edicto
prætoris: & ſic propter hoc quod eſt valdè mirabile
inſtitutus,habet hoc beneficium,id eſt, quia poteſt
dicere & proponere contra tabulas. Item aliud mi-
rabile:quòd ſiue præteritus proponat contra tabul.
ſiue non

ſiue non: nihilominùs inſtitutus habet contra ta-
bulas ſi volt. vt ff. eodem. l. ſi poſt mortem. §. vltimo
& l. Labeo. § vltimo. & ſic illa ſecundum tabulas.
conuertetur in contra tabulas. ſed hæc conuerſio
ſibi non proderit: quia præſtabit omnibus lega-
ta illo præterito non proponente contra tabulas.
nec adeunte. vt ff. de legat. præſtandis. l. peti. de bo-
no. poſſ. contra tabul. l. nunquam. ff. eod. l. ſi poſt. §.
vlti. præterito enim adeunte poſtquam obtinuit in
cōtra tabu. ſi poſtea inſtitutus adeat: non præſtabit
omnia legata: niſi liberis & parentibus. vt ff. de leg.
præſtan. l. ſi is qui. §. ſed ſi ſcriptus. *Oppoſitio*. Sed op-
B ponitur. ff. eo. l. ſi duobus. §. ſed & illud. vbi videtur,
quod omnibus legata præſtat pro illa parte pro qua in-
ſtitutus eſt. Sed reſpondeo: quia ibi noluit propone
re contra tabu. ſed voluit ex teſtamento habere: &
ideò ſibi præiudicauit. Hodie autē his anfractibus
non eſt locus: quia ex cauſa præteritionis ſi ſit irritū
teſtamentū omnibus legata præſtantur. vt in authē.
poſita in C. de lib. præteri. authē. ex cauſa. vnde ho-
die non video expedire, quod inſtitutus propter aliom
præteritum cōmittentem edictū quod proponat cō-
tra tabu. niſi quò ad vnū: quia inſtitutus eſt ex mino
C ri parte per contra tab. reducetur illa portio ad viri-
lem. vt ff. eod. l. nō putauit. §. vlti. ſicut hoc notat do
minus meus in ſomma. C. de bon. poſſ. ſecondū tab.
5 *Quæſtio*. † Sed an in præteritione cauſa ſit inſerēda:
ſicut in exhæredatione: dicemus in rubr. de querela
inoffícioſi teſtamenti. Sed quod dixi de præterito,
quod detur cōtra tab. intelligas de præterito à patre
vel ab aſcendentibus per patrem: ſi autē à matre, vel
ab aſcendentibus per matrē non habet cōtra tabo-
las: qoia illa præteritio habetur pro exhæredatione.
vt ſuprà in hac bon. poſſ. notaui. Item quod dixi de
exhæredato attēde ita verū ſi exhæredatio ritè facta
eſt: vt ff. eod. non putauit. §. non quęuis. Sed quomo
do ritè? Reſpondeo. quidam dicunt, quòd commiſit
caoſam quare debet exhæredari: quod non credo:
quia tūc nullo iuuatur remedio. & litera dixiſſet re
ctè. dicas ergo ritè. ideſt purè. Cæterū ſi ſub conditio
ne ſit filios exhæredatus: de quacunque cōditione in-
telligas: tunc habet contra tabulas: licèt inſtitutus
ſub cōditione nō habeat: & quare ratio, redditur in
E ipſa l. ff eod. l. ſub cōditione. hoc de emancipato: &
in poteſtate cōſtituto idē. vt ſuprà de libe. & poſth.
l. & ſi pepercerit. §. filius. ſed hoc plus in filio in pote
ſtate conſtituto: quod ſi ſub conditione inſtituatur ſub
conditione caſuali: niſi in defectū ipſius exhæreda-
ret, non valet inſtitutio: licèt quādo inſtituit ipſum
ſub conditione poteſtatiua nō habet neceſſe ipſum
exhæredare in defectū ipſius. vt ff. de hæredi. inſtitu.
l. ſuus. & l. iam dubitari. & C. de inſtit. ſub cōditio.
6 fact. l. ſi pater. † *Quæſtio*. Sed illud quæritur: quare
exhæredatus nō habet contra tabulas. Reſpondeo
F in l. illa, non putauit. in princ. videtur ratio reddi: ſi-
cut nec iure ciuili teſtamentū parentū turbāt: ſed ſi
velint, poſſunt querelā inofficioſi inſtituere: ſed ra-
tio illa nulla: quia de iure ciuili nō habēt contra ta-
bulas. cū omnes bo. poſſ. ſunt de iure prætorio. vt in-
ſti. de bono. poſſ. Reſpondeo illud: ſicut non eſt per
omnia ſimilitudinariū: ſed quò ad quædam: ſicut ali
bi. Perfecti eſtote ſicut & pater veſter cæleſtis eſt
perfectus: non eſt ibi per omnia ſicut. & ſimiliter. ff.
de pig actio. ſi cū venderet. §. vlti. Sed hæc eſt ratio:
cum enim exhæredati de iure ciuili nullo alio modo
turbent teſtamentū patris niſi per querelā: & ſic po-
teſt emancipato exhæredato per querelam ſuccurri:
hic noluit prætor eſſe largus, vt daret ſcilicèt contra
tabulas. quę datur tantum præterito: in qua bonorū
poſſeſſione. tantum teſtamentum redarguo: ex quo
nō inuenio me inſtitutum neque exhæredatum: ſed
in querela quando inuenio me exhæredatum: tūc &
patrem meum accuſo, quod fecerit contra officium
pietatis: & etiam ipſum teſtamentum quod reſcin-
7 datur. † *Quæſtio*. Sed illud quæritur: quomodò emā-
H cipato qui eſt iure ciuili incognitus. vt inſti. de exhę
re. lib. §. emancipatos. & de hæreditatib. quæ ab inte-
ſtato. §. emancipati. datur quærela inofficioſi te-
ſtamēti, quæ eſt de iure ciuili? Reſpōdeo hanc quæ-
ſtionē determinabimus ſtatim in tracta. de querela
Inoffic. teſtamenti. Itē quod dixi de filio ritè exhæ-
dato, ideo dico: quia ſi non ritè, vel quia ſub condi-
tione vt dixi, vel quia tantū ab vna perſona exhęre
datur, habetur pro præterito. & ideo habet cōtra ta
bu. vt ff. de bon. poſſ. contra tabu. l. nō putauit. §. ſi
ab vno. & ff. de libe. & poſthu. l. & ſi pepercerit. § fi-
lius. eodem modo eſt vitioſa exhæredatio: quando
poſt aditam hæreditatē exhæredat: ſcilicèt quiſquis
I mihi hæres erit: filios meus exhæres eſto. Nam hoc
eſt impoſſibile, vt poſt aditam hæreditatem ſit exhę
redatus tantum: nam cum ante aditam hæreditatem
inueniatur præteritus: ergo habet contra tabulas.
vt ff. de libe. & poſth. l. & ſi pepercerit. § filius. in fi.
Sed quomodò quis exhæredat ab vna perſona? Re-
ſpōdeo. quando dico ſic. filiū meū exhæredo tan-
tum à Titio Mœuium mihi inſtituo: vt ff. de liber.
& poſthu. l. iij. §. filius. Item intellige ritè exhæreda
K tum, quando per alium ſcribitur exhæredatio. cæte-
rùm ſi manu ſua quis ſe hæredem ſcribit pro nihilo
eſt. vt ff. eodem. l. non putauit. §. ſi quis ſua manu.
8 *Quæſtio*. † Sed quæritur quare eſt vitioſa: nonne
poteſt ab vno gradu exhæredare. vt in l. prędic. qua
re non ergo ab vna perſona? Reſpondeo. ratio eſt
in promptu: quia quando exhæredat à gradu toto
contra totum illum gradum habet querelam: ſed
quando ab vna perſona exhæredat eſt inconueniēs
& hoc eſt vitium: quia iam idem gradus inuenire-
tur diuerſi iuris, ſcilicèt. quia contra vnam perſonā
L quę eſt in eodem gradu habet querelam à qua eſt
exhæredatus contra aliam haberet contra tabulas.
à qua eſt præteritus. Sed vt pleniùs intelligas de ex-
hæredatione & præteritione facta ſeu facienda: &
de gradibus ita diſtingue. Quod fit exhæredatio
ante gradus: fit inter gradus: fit poſt omnes grados,
& fit etiam intra gradum. gradum appello inſtitu-
tionem & ſubſtitutionem. Fit exhæredatio ante
omnes gradus ſic: teſtator quando incipit teſtari,
dicit ſic: & ſic incipit teſtamentum. filium meum
exhæredo Titium & Mœuium mihi hæredes inſti-
M tuo. ecce primus, ſi Titius & Mœuius mihi hære-
des non erunt: Sempronios & Caius mihi hæredes
ſunto. ecce ſecundus gradus ſcilicèt ſubſtitutionis.
Fit etiam exhæredatio inter gradus ſic. Titium &
Mœuium hæredes inſtituo: & filium meum exhæ-
redo, ſi Titius & Mœuius mihi hæredes non erunt,
Sempronius & Caius hæredes ſunto: ecce ſecun-
dus gradus ſcilicèt ſubſtitutionis. Fit exhæredatio
poſt omnes grados, ſic Titiū & Mæuiū mihi hęredes
inſtituo: & ſi hęredes non erūt: Caius & Sēpronius
hęredes ſunto: filiū meū exhęredo. Et ſic filius exhę

A ·edatus ante institutionem & substitutionẽ videtur
exhęredatus ante oẽs gradus, inter institutionem &
substitutionem exhęredatus, videtur intra gradus
ęxhæredatus. post institutionem & substitutionem
exhęredatus, post oẽs gradus videtur exhęredatus, vt
habes C. de libe. prętę. l. j. & ff. de libe. & posthu. l. iij.
ff. de bo. pos. cõtra tab. l. non putaui. Sed iura prędi.
inter se variare vidẽtur. nam l. illa de libe. & posthu.
in ff. dicit, ꝙ si exhæredatio fiat siue ante gradus, si-
ue post gradus, siue intra gradus: ꝙ ab omnibus gra
dibus videtur exhęredatus. l. autẽ. C. de lib. prętę. di
B xit, ꝙ quãdo post oẽs gradus fit exhęredatio: ita est
exhęredatus ab omnibus, si testator hoc expressit.
l. autẽ. ff. de bo. pos. contra tab. nõ putauit. §. aliqua.
& §. si ab vno. & §. si à primo. dicit ꝙ si filius fuit à
primo gradu pręteritus à secundo exhęredatus. &
qui sunt in primo gradu, non sint in rebus humanis
à secundo gradu incipimus: vt habeat querelam fi-
lius: quia contra tabulas non habet locum: hoc di-
cit ille. §. à primo. & hoc quando mortui sunt illi qui
erant in primo gradu, à quo filius fuerit præteritus.
Cęterùm si viuerẽt, & adire nolunt, vel nõ possunt:
C quia tẽpore sunt exclusi: tunc contra tabu. habent:
vt in ff. de bon. poss. contra tabu. l. non putauit. §. ali
qua. Sed nunquid contra secundũ gradum habebit
querelã? Respondeo non: & est ratio: quia substitu-
ti non possunt habere secundũ tabu. quandiu cõtra
tabu. possunt intentari: vt ff. de bo. poss. secund. tab.
l. æquissimum. in princ. & ff de bo. pos. secund. tab.
l. illud. § vlti. & si non possunt adire, querela inoffi-
ciosi non cõpetit: vt ff. de inoffi. testa. l. cõtra. §. si cõ-
ditioni. & C. de inoffi. testa. l. penul. Sed cùm aditio
hæreditatis consistat in sola animi voluntate: quis
D posset contradicere substitutis, quò minus animo
adeãt: & sic cùm sit adita hæreditas: vt C. de iure de-
libe. si auia. quare non cõpetit querela contra secũ-
dum gradum: & sic contra primum gradum habeat
contra tab. à quo est pręteritus: cõtra secundum ha-
beat querelam à quo est exhęredatus. Item fortior
insurgit obiectio ff de libe. & posthu. l. iij. §. vlti. quę
toto cõtradicit dicit enim, ꝙ si sit filius à primo gra
du pręteritus: à secundo exhęredatus: primo gradu
perẽpto à quo fuit præteritus: ab eo gradu exordiũ
capimus: vnde filius exhęredatus est. Respondeo in
E primis: ꝙ quidam nescientes respondere obiectis ad
mitterẽt, ꝙ contra primũ gradũ à quo est pręteritus
filius: habet cõtra tab. cõtra secundum à quo est ex-
hæredatus habet querelã: & quod legitur. ff. de libe.
& posthu. l. iij. in §. vlti. intelligunt secundum distin
ctionem quam notat l. illa, ff. de honor. posses. cõtra
tabu. non putauit. §. aliqua. & § si ab vno. & §. à pri
mo. Nos autem qui subtiliter cũcta rimamur: vt om
nia ista soluãtur sic dicimus, ꝙ si facta est exhæreda
tio siue ante gradum: siue intra: siue post: quod ab
omnibus videtur exhęredasse: vt dicit l. iij. de libe. &
F posthu siue testator exprimat: vt C. de libe. pręte. l. j.
siue non: quia videtur expressum à iure: quod autem
legitur in pręducta l. nõ putauit & de libe. & posthu.
l. iij. §. vlti. dicimus cum Io. quòd ibi exhęredatio fa
cta fuit intra gradum: tunc pręsumimus propterea:
quia exhæredationem intra gradum inclusit, quòd
tantùm ab illo gradu voluisset exhæredasse alios
præterijsse. nec admitto quod voluit notare domi-
nus meus & reprehendere hoc: quia iam videtur ex-
hæredare à persona: quod est prohibitum: sed non
G est verum: quia exhęredando intra gradum ab illo
toto gradu videtur exhęredasse, & non à persona so
la, sicut superius dixi: vel dicas vt dixit dñs G. ꝙ l.
illa tunc locũ habet qñ testator dicit se velle tantũ
ab vno gradu exhęredare: tũc ab vno gradu est exhę
redatus: ab alio pręteritus: alioquin si nõ exprimat
tantũ ab vno ab omnibus gradibus videtur exhęre-
datus. Illi autẽ oppositiõi an possit adire substitutus:
cùm aditio in sola animi voluntate cõsistat. Sic re-
spondetur ꝙ non: propter obstaculum bono. posses.
contra tabu. Item quod legitur in §. vlti. de liber. &
H posthu. in l. iij. intelligo, ꝙ primus gradus sit perem-
ptus ipso iure, quando filius est in potestate, qui di-
cit testamentum ipso iure nullum. Cęterùm si eman
cipatus: tunc intelligo secundum distinctionem l. il
lius, non putauit. Hæc omnia vera sunt in filijs iam
natis: cæterùm in posthumis secus. nam præteritus
posthumus natus gradum illum rumpit nascendo
etiam iure ciuili: à quo gradu pręteritus est: licẽt gra
dus ille nõ rumpatur à quo est exhęredatus: vt ff. de
liber. & posthu. l. iij. §. vlti. & de illo posthumo intel
ligas quòd rumpat de iure ciuili nascẽdo, qui natus
I esset in potestate patris vel aui futurus: alioquin si
esset nepos filij emancipati: ille nascendo non rum-
peret de iure ciuili: cùm ipse & pater eius sint iure ci
uili incogniti: sed natus haberet contra tabulas per
quã oportet illum rũpere: filius autem natus prete-
ritus gradũ illum à quo est præteritus imperio iurę
facit nullum. vt C de lib. pręte. l. vlti. Vbicũque ergo
inuenies quòd filius pręteritus ab vno gradu habet
cõtra tabulas: intelligas de emãcipato: vel si vis in-
telligere de suo: dicas ꝙ habet si vult succedere de
iure prętorio. vt in prędi. l. vlt. C. de lib prętę. vel ex-
K hęr. vnde posthumus si à primo gradu sit pręteritus
à secũdo exhęredatus: si illo tẽpore natus esset post-
humus quo aliqui sunt instituti à quibus est præte-
ritus: subaudi totum testamentũ ruptum est nã su-
blato gradu primo ipse posthumus facit sibi locum
id est, quia succedit substitutis exclusis: licet ecõtrà
sit secus. s. quando à primo gradu est exhæredatus: à
secundo præteritus nam tunc primus valet, licẽt se-
cundus rumpatur. vt ff de liber. & posthu. l. nam &
si sub conditione. §. vlti. & l. iij. §. vlt. Quintũ: vt tem
pore mortis tabulæ extent: & tales ex quibus possit
L adiri hęreditas: subaudi de iure ciuili: vel de iure prę
torio bonorum posses. secundum tabul. peti posset:
nam si omnes instituti ante testatorem mortui sunt
vel si hæres est institutus, qui capax non est contra
tabulas non habet locum: quia inanis esset & sine
effectu. vt ff. eod. l. quod vulgò. & quod ibi dicitur
contra legem esse dari bon. pos. contra tab. sic expo
nit ibi dñs meus: contra legẽ. s. prætoris. q. d. prætor
tuetur voluntatẽ testatoris, quãdo induxit bon pos.
secũdum tab. modò facit contra legẽ inducẽdo bo.
pos. cõtra tab. Vel aliter: ius pretoriũ est viua vox iu
M ris ciuilis. vt ff. de iusti. & iur. l. nam. vnde cõtra ip-
sum ius ciuile est: ꝙ bo. pos. cõtra tabu. detur cõtra
testamentũ: quod ius ciuile vltimas voluntates tue-
tur: cùm nihil sit, quod magis hominibus debeatur,
quã vt supremæ voluntatis liber sit stilus, &c. vt C.
de sacrosanct. eccles. l. j. & in authentic. de hęre. &
fal. col. j. Vel aliter contra l. j. contra voluntatem vel
præter voluntatem defuncti. quæ lex est vt in au-
then. de nuptijs. § disponat. colla. iiij. Oppositio. Sed
mirum est, quòd bonu. posses. contra tabul. non de-
tur contra

A tur contra testamentū,quod nullum est:cū alibi de-
tur cōtra testamentū qđ nullū est:vt C.e.tit.l.ij. Re-
spōdet dn̄s meus:refert,quare testamentū sit nullū:
vtrū fauore alicuius:puta,quia natus est posthumus
& ita ruptum:vel quia filius in potestate est preteri-
tus:vt in prędict l.& C.de libe.pręt.l.vlti.& tunc da
tur cōtra ta.an testamentū sit nullū:quia solēnitati-
bus caret:vel non superest, qui possit adire vt dixi-
mus:in hoc casu bo.pos.contra tab.non datur: vt in
prędict l.quod vulgo. Sextū, q̄ filius preteritus si le
gatū sit sibi relictū, quod illud nō agnoscat: siue sit
B legatū sibi,siue filio vel seruo ipsius: si enim agno-
scat,repellitur à cōtra ta.vt ff.e.l.nō tantū.§.vlt.& l.
si post mortē.§.si in adoptionē.& l.sub conditione.
§.vlti.& l.ex duobus.j. respōso. Fallit tamen tpe ha
rum legū in filio adoptiuo,cui dabatur cōtra tab.vt
in princ.dixi:nam si adijt hæreditatē in qua est insti
tutus iussu patris adoptiui:tunc emancipatus habe-
bit bo.pos.contra tab.& potiùs habebit hæreditatē
ipse quam pater adoptiuus.vt ff e. l.si post mortē. §.
si in adoptionē. Sed quare hoc? Rn̄d.quia tēpore ha
rum legum filius transibat in potestatē patris ado-
C ptiui:& ideò si adibat hæreditatē insolidū quęrebat
patri adoptiuo:hodie autē non sic:quia non transit
nisi cùm datur in adoptionē auo paterno vel mater-
no:vt institu.de adoptio.& C.de adopt.l. vlti. Item
hodie non quęrit aliquid patri adoptiuo: nisi in ar-
rogato,qui quęrit quò ad vsumfructum, quādiu du
rat arrogatio:vt institu.de acquisi.per arrogationē.
Sed mirum etiam est tēpore harum legū, quomodò
prędict.casu cùm filius sit institutus,q̄ posteà eman
cipatus habet contra tab.etiam si adiuit? Respōd.
hoc cōtingit propter stultitiā patris illum institue-
D tis:quia cùm sciebat illum adoptatū & ipsum insti-
tuebat, debebat scire,q̄ si adiret,quod patri adopti
uo quæreret.vnde debuit illum instituisse post emā
cipationē factam à patre adoptiuo,vel si fuerit emā
cipatus:nunc autem cùm emancipatus inuenìatur:
nihil habere:quia adeundo patri adoptiuo quęsiuit
meritò habet contra tabu.Sed hodie cū non quęrat
nisi quò ad vsumfructum:non haberet propterea cō
tra tabu.& ita not.dn̄s meus in princ.summę.C.e.ti.
Septimum,q̄ filij tales sint,q̄ possint hęredes insti-
tui: alioquin si sunt tales qui non possunt hæredes
E institui,eis non datur contra tab.quod totū conside
ratur tempore mortis testatoris:vt ff.e.tit.l.non tan-
tū.§ liberi. Sed qui sunt,qui non possint hęredes in-
stitui? Respō hæretici.vt C.de hęret.& ma.l.cogno
uimus.& qui sunt deportati:vt C.de hęre.institu.l.j.
Item damnati in metallū:vt ff. de his qui pro non
scrip.hab.l.si in metallū. Octauum,q̄ tēpora nō sint
transacta:puta,annus vtilis:vt C.qui admit.ad bon.
pos.l.emancipata.& q̄ sciuerint illum mortuū: alio
quin tēpora quasi sint vtilia,non cedunt ignoranti:
vt ff.de iur.&fact.igno.l.j.& ff de diuers.& tēpo.pręę
F scrip.l.j.& ff quis or.in bo poss.seru l.j. Sed mirū vt
detur,q̄ hęc bon.posses.cōtra tab.cōpetat infrà an-
num vtilē.nam l.illa,si emancipata.non loquitur ni
si de bo.poss. vnde liberi, quæ datur ab intestato:&
nō dicit de anno vtili:sed tantū de anno notat. Rn̄d.
non cures.nam bene dixi de anno:omniū enim bo.
possessionis tēpora æqualia sunt:nam pro omnibus
quę secund ta siue cōtra tab.siue pro alijs omnibus
ascendentibus datur annus vtilis in honorē sangui
nis:alijs ex linea transuersali venientibus c. dies vti

G les:vt in l.prędic.& C.qui admit.ad bo.pos.l.ij.& in
stit.de bo.pos.§.vlti.q̄ annus sit vtilis hinc assumo:
nam.c.dies sunt vtiles,qui dantur venientibus ex li
nea transuersali:qui non habēt ita pingue ius, sicut
ascēdentes & descēdentes:ergo annus erit vtilis : vt
ff.quis ord.in bo.pos.ser.l.ij. §.dies.& in princi.Nec
videatur tibi mirabile,si tantū beneficium tam bre
ui tēpore tollitur. Ratio est:nam cùm bonor. posses
siones sint pretorię:vt institu.de bon poss.& præto-
ris imperium est annale:ideò sunt annales:vt instit.
de perpe.& tēpora.acti.sed maximā gratiā fecit præ
H tor hic:& facit ius ciuile,cuius ius prætorium est vi
ua vox:vt ff.de iusti.& iur.l.nam & ius. q̄ cū annus
pretoris erat cōtinuus:q̄ hic annus erit vtilis,qui ali
quando extendi posset vsq; ad quadrienniū:& for-
tè vltra:quia non numerantur dies:nisi quibus ha-
buerim copiā pretoris:vt in prędict. l.quis ordo. &
verè magna est gratia:nā & aliâs cùm auxilia iuris
ciuilis perpetua sint:querela tamen quinquēnio tol
litur,& cōtinuò:vt dicemus in rubr.de querela inof
ficiosi testamenti. *Oppositio*. Sed opponitur vt insti.
de perpe.& tēpora.acti. nam ibi dicitur,q̄ actiones
I quę dantur bon.possessori,& illis qui sunt loco hę-
redis,perpetuę sunt. Rn̄d.l. illa loquitur de actione
in rem,quę dantur bonor.possessori:sicut est posses-
soria hęreditatis petitio & fideicōmissoria,quę dan
tur illi cui restituitur hęreditas,qui est loco hęredis.
vt ff.quod cū eo.si filius. sicut habes in specialibus
rubricellis.ff de pos.& fideicō.hęre.peti. Et si tu quę
ras quare? Rn̄d q̄ oēs actiones pretorię in rem sunt
perpetuæ:vt ff de acti.& obli.l.in honoratijs.in fi l.
vna sola personalis.s.furti manifesti,perpetua est:vt
insti.de perpe.& tēpora.actio. Actor autē vtetur his
K posi. † *Positio actoris*. Ego dico, q̄ Titius fuit pater
9 meus,vel auus meus:vel filius vel nepos. Et quare di
co de filio vel nepote. Respondeo:quia sicut datur.
filio vel nepoti pręterito contra tabu. testamentum.
patris vel aui: sicut suprà dixi : & econtrà datur pa-
tri vel auo si sunt pręteriti cōtra testamentū filij vel
nepotis emancipatorum.nam si sunt in potestate te-
stari non possunt etiā cōsentiente patre:vt institu.
quibus nō est permis.fa.testamen. & hoc intelligas
non in bonis castrensibus & quasi:nam cum testa-
menta in talibus non subiaceāt querelę : nec subia-
L cebunt contra ta .vt C de inoffi.testa.l.vlti.& C. de
episc.& cleric.l.cùm lege. & in authen. ibi signata.
presbyteros.nec contradicit finis illius authen. pres
byteros. vbi dicitur legitimā serāt partē p cōditio-
nem ex lege:licèt alij dicant cōtra hodie iure nouo.
Item ego dico, q̄ ille testator Seium in testamento
hæredem instituit,& me præteriuit. Item vj. menses
sunt,q̄ testator ille mortuus est. Econtrà reus sic po
10, nat. † *Positio rei*. Ego dico, q̄ talis fuit auus tuus ma
ternus. Item testator ille te exhęredauit vel instituit.
Item reliquit tibi legatum,&tu agnouisti. Item trā
M sacti sunt v.anni,quòd testator mortuus fuit. In hac
autem bonorum possessione sic petenda: sic conci-
piet act.libel. † *Libellus*. Corā vob.dn̄e Ar. Roma-
norum senatore vel corā T. præside prouinciæ vel
iustitiario vel magistro iustitiario propono e. R.q̄
cū pater meus Titius fecerit testamentū in quo sibi
Sēpronium hæredē instituit,& me præteriuit : quia
nec instituit , nec exhæredauit : ideò à vobis peto
mihi concedi bonor.pos. contra tab. per quā testa-
mento patris mei rescisso possim posteà bona vendi

A eare:& ad hoc propono officiũ veſtrũ:vel peto offi-
cio veſtro illud mihi debere cõcedi. Quod ſic rectè
concipiatur libel. dicit l. C. qui admit. ad bon. poſſ.
l. vlti. & C. de cur. fur. l. vlti. & ff. de bon. poſſ. l. iij. §.
ſi cauſa. Si autem fuit exhæredatus & non ritè: vel
fuit ſibi relictũ legatum: retentis omnibus dicat:&
me preteriuit:quia non inſtituit nec ritè exhęredauit
licèt mihi legaſſet, quod legatũ non agnoui. Quod
ſic rectè concipiatur libel. dicit l. ff. de bon. poſſ. con
tra tab. non putauit. §. non quiuis. & l. iij. §. vlti. *Op-
poſitio.* Sed obijcitur in primis ſic: nam non videtur
B ꝙ iſta bon. poſſeſ. ſit hodie neceſſaria. vnde ſuperua
cuè formatur libel. & petitur ſuperuacuò, ꝙ ſic pro-
bo. hodie nouo iure ſublata eſt differẽtia ſexus emã
cipationis & patriæ poteſtatis: vt in auth. de hæred.
ab inteſta. venientibus. colla. ix. ſi eſt ſublata, ſic in-
fero: filius in poteſtate præteritus dicit teſtamentũ
ipſo iure nullum: vt C. de libe. præte. l. maximũ. Si er
go ipſo iure nullum eſt, rumpi nõ poteſt: vt ff. de in-
iuſto & irri. teſta. l. nam & ſi ſub cõditione. R ñd. dic
vt dixi ſ. de bono. poſſ. Et hoc attẽde, quod filius ſi-
ue ſit emãcipatus, ſiue in poteſtate: & eſt præteritus
C habet contra tabu. Et ſi tu quęras: eſt voluntaria vel
neceſſaria. R ñd. in perſona filij in poteſtate cõſtitu
ti eſt voluntaria: quia habet aliud auxilium: quia ſi
vult ſuccedere de iure ciuili, dicet teſtamẽtum ipſo
iure nullum. quod eſt tutiùs: ſi vult ſucedere de iure
prætorio habet contra tab. vt in C. de libe. pręte. vel
exhęre. l. vlti. & ſic eſt voluntaria in perſona filij in
poteſtate cõſtituti: in filio emancipato eſt neceſſa-
12 ria: quia nullo alio remedio iuuari poteſt. † *Quæſtio.*
Sed quęritur quid magis expediat filio in poteſtate
dicere nullum de iure ciuili: vel rumpere de iure præ
D torio per contra tab. cum illo iure teneat. R ñd. ſi di
cit ipſo iure nullũ: hodie pręſtabit legata omnibus,
vt authẽ. ex cauſa pręteritionis. quę eſt in authen.
vt cũ de appel. cog. § aliud quoq;. ſi per contra tab.
non pręſtabit legata niſi liberis & parentibus: vt ff.
de lega. præſtan. de. bo. poſ. contra tab. l. j. & per to-
13 tum. † *Quæſtio.* In emancipato quid dices, ſi obti-
net in contra tabu. nunquid præſtabit legata omni-
bus. R ñd. ad hoc vt bene notes hãc materiã attẽde
diuerſitates noſtrorum doct. Dicit enim dñs meus,
& dñs Io. & B. ꝙ cùm pater exhęredat: aut præterit
E filium, aut inſerit cauſam in exhęredatione & pręte
ritione: aut non. ſi inſerit: aut eſt vera, aut falſa: ſi ve
ra: filius quicunq; ſit in poteſtate vel emancipatus
repellitur, & à querela inofficioſi teſtamẽti, & à con
tra tab. ſi falſa: tunc expugnato teſtamẽto per que-
relam nulla legata præſtantur: vt ff. de inoffic. teſta.
Papinianus §. vlti. expugnato per contra tab. pręſtã
tur legata liberis & parentibus: vt dixi: & ſic magis
begnignè ait prætor quàm ius ciuile. Si autem non
inſeratur cauſa: hodie teſtamentũ eſt irritum ipſo iu
re quantũ ad inſtitutionẽ hęredis: cætera firma per-
F manent: quia omnibus legata præſtabũtur: & ſecun
dum hoc vltimũ, quando cauſa non inferitur: dicũt
ex cauſa pręteritionis vel exhæredationis ſunt irri-
ta ipſo iure. Secundũ primum, quando cauſa inſeri-
tur: ſunt irrita. i. irritanda. ſimiles expoſitiones ſunt
C. de legi. & conſti. l. j. & C. ex quibus cau. infa. irro.
ſi Poſsidoniũ. & l. improbum. dño tamen M. & ſuis
ſequacibus viſum eſt: ꝙ ſiue inſeratur cauſa ſiue nõ,
dummodò inſerta non ſit vera: ꝙ teſtamentũ ſit irri
tum ipſo iure ex cauſa prætetitionis vel exhæreda-
G tionis quantũ ad inſtitutionẽ. cætera namq; firma
permanent: & vtinã eius ſententia hodie obtineret
& poſſet legibus defendi: quia iam ſicut & ipſe dice
bat tit. de inoffic. teſta. & quicquid de bon. poſſ. ho-
die dicimus tolleretur. Quidam tamen tenẽtes ſen-
tentiã dñi mei aliquantulũ diſcordant: & dicunt, ꝙ
in pręteritione non debet inſeri cauſa: tunc enim ve
rè dicitur quis præteritus, cùm de ipſo nulla mentio
habita eſt: & quod dicit authen. vt cum de appella.
cog. §. aliud quoq;. ꝙ non licèt parentibus exhære-
dare filios, aut præterire: niſi cauſa ingratitudinis in
H ſerue rint in teſtamento: dicunt ipſi referri ad exhę-
redationẽ, nõ ad præteritionẽ. non enim debet diſta
re ſenſu, quod verbo non diſtat: vt C de libe. pręteri.
l. iij. Quid enim eſſet aliud dicere: exhæredo filium
meum propter hanc cauſam, quã ſi diceret: pręte-
reo propter hãc cauſam. vel fortè intelligatur in pię
teritione facta à matre vel ab aſcendentibus per ma
trem, quæ habetur pro exhęredatiõe: vt inſti. de ex-
hęred. libe. §. vlti. Sed durum eſt cõtra ſtimulum cal
citrare. vnde magis iuri conſonat opinio dñi mei.
Oppoſitio. Item adhuc inſtatur fortiſsimè: & probo
I quòd non ſit neceſſarius libellus. lex dicit, ꝙ bono.
poſ. competit: ſiue ſit adita hæreditas, ſiue non, con-
tra teſtamentũ enim datur: vt ff. eo. l. illud. §. j. vnde
ſi hæreditas non eſt adita: contra quẽ concipiam li-
bellũ, & ad quid: quare non adeò ab inteſtato. R ñd.
ab inteſtato adire nõ poſſum: quia quãdiu locus eſt
teſtamẽtarię inſtitutioni, non eſt locus ab inteſtato:
vt dicit regula iuris. ff. de acquir. hęred. quandiu. &
ſi hęreditas eſt adita: planũ eſt, ꝙ citabitur hęres: &
dabitur libellus: ſi non eſt adita, nihilominùs hęres
inſtitutus citandus eſt: quia ex quo cauſa cognita
K debet dari: vt ff. de bo. poſ. l. iij. §. ſi tamẽ. ergo aduer
ſarij ſunt citandi: vt ſ. diximus de bono. poſſ. & ſic ci
tabitur hęres, vt defendat ſi vult teſtamentũ: & ſi nõ:
non compelletur. nam & aliàs contingit, quãdo pe-
titur curator dari bonis: vt ff. de cura. bon. dand. l. j.
14 *Quæſtio.* † Sed nonnè defendendo teſtamentum, vi
detur adire hæreditatem: quę in ſola animi volunta
te conſiſtit. vt C. de iur. deliber. ſi auiam. Reſpond.
ſatis videtur ꝙ vult adire, niſi fortè proteſtetur ſic
de iure ſuo. Dñe iudex ego delibero de adeũda hęre
ditate: ſed nõ volo vt propiereà pręſumar adire, eo ꝙ
L volo defendere teſtamentũ: & ſic iſta proteſtatio fa
ciet vt nõ videatur defendere animo adeũdi hæredi
tatẽ. ar. ff. de relig. & ſumpt. fu. at ſi quis. §. ſed inter-
dũ. & ſic leges loqui videntur. ff. de acqui. hęre. l. pro
hærede. & l. gerit. & C. vnde legi. l. non hoc. & C. de
iur. deli. l. j. & ij. in quibus legib. multa ponũtur exẽ-
pla per quæ videtur hæredi adita: tamẽ non aditur ſi
nõ fuit animus adeũtis velle adire: qđ melius fieri nõ
põt, quã per prædictã proteſtationẽ. Sed oſtendo ꝙ
aduerſarius citãdus nõ eſt: & ſic nõ debet dari libel
lus: certũ eſt, ꝙ quãdiu locũ habet cõtra tab. nõ ha-
M bet locũ: vt ff. de bo. poſ. ſecđm ta. l. illud §. vlti. & de
bo. poſ. cõtra ta. l. æquiſsimũ. §. j. & aſsigno rationẽ
quare hoc ſit. ſi ergo nõ habet locũ ſecũd. tab. & ſic
inſtitutus nõ admittetur: ad qđ ergo citabit, & quali
ter admittetur ad defendẽdũ teſtamẽtũ: cũ illa ſecđm
ta. nõ videtur ꝙ nata ſit: & ſi vellet adire: nõ poſſet:
& ſic nullũ ius ſibi cõpetit. Item ſi hoc cõcedis, quid
eſt quod dicit l. ff. de bo. poſ. cõtra ta. illud. §. j. ꝙ hęc
bonorum poſſeſ. cõpetit: ſiue hæreditas fuerit adita:
ſiue non: & ſic videtur ꝙ poſsit aditi hęreditas: licèt
contra ia.

A cōtra tab.debeat intentari. R nd.argumentatio tua
in superficiē procedit, & est deceptoria: nā ꝙ tu dicis
ꝙ donec intētatur cōtra tab. hęres institutus adire
non pōt. R nd. malè dicis de iure ciuili: nam illo iu-
re adiri pōt: & in hoc casu loquitur l.illa, illud. §.j. ve
rùm cōsiderato iure pretorio: quo nō est aditio: quia
quantū facit aditio de iure ciuil. tantū operatur bo:
possessio cōtra tabu. habita & cōcessa de iure præto
rio: tunc procedit oppositio tua: & illo iure cōsidera
to dico citandū hęredē, cùm sua intersit testamentū
55 defendere, sicut dixi. † Quęstio. Si tu quęras quare
B iure pretorio nō habet locū secūdum tabulas, donec cō
tra tabu. pōt intentari? R nsio est in prōptu. nam in
danda bon. poss. secundū tabul. de iure cognitio est
necessaria. vt ff. de bono. pos. cōtra tabu. l.iij. §. si eā.
vt quid perditio hęc: ꝙ hęc detur, quę fortè posset da
ri sine fructu: vt ar. ff. de bo. pos. cōtra tabu. l. qđ vul
gò. & ar. ff. de inoffi. test. l.j. quia cōtra tab. incōtinē
ti rescinderet: & ideò expectatur euētus illius bonor.
pos. quod de iure ciuili non est in hæreditate adita:
quia cùm illa in animi voluntate cōsistat: nulla solē
nitas ibi necessaria est. vel aliter cōtra tabu. & secū-
C dum tab. ista sunt duo opposita & immediata. & cō
trariorū hæc est natura: ꝙ si vnū sit verū, aliud esse
nō possit: & propterea cōtingit ꝙ probato vno, per
cōsequētiā restat probatū & reliquū. nā & posita se
ponunt: & perēpta se perimūt: vt ff. de his qui sui vel
alie. iur. sunt. l.j. & instit. de oblig. quæ ex delict. nas.
circa princ. & ff. de procu. Pōponius. §.ij. & ff. de ex-
cept. rei iudic. l. si inter me. Est & tertia ratio: si cōce-
deretur secundū tab. iam quodammodò approbare
tur testamentū, & sic fieret pręiudiciū bo. pos. cōtra
tab. quia iam quodāmodò pronuntiaretur in cōtra
D tabu. in qua pronuntiaretur testamentū rumpendū:
& sic tum propter pręiudiciū: sicut aliàs in petitione
hæred. vt ff. de peti. hęred. l. si quis libertatē. & C. de
peti. hæred. l. vlti. circa princip. tū quia sententia la-
ta cōtra sententiā, non tenet: vt C. quādo prouo. nō
est nece. l.j. & C. sententiā rescindi non pos. l.j. & sic
secund. tab. non habet locum donec cōtra tabu. pōt
intentari. Scio tamen ꝙ quidā volētes oēs istas quę-
stiones vitare: legunt l. illā. ff. de bo. pos. l.iij. §. si cau
sa &c. si iudex vult dare bonor. posses. cum causę co
gnitione: tunc aduersarius citatur: & pro tribunali
E expeditur: & tūc seruus nō interuenit: & sic ponitur
in illo. §. si causa cognita. cæterùm si vult dare sine
causę cognitiōe: tūc aduersarius non citabitur: nec
pro tribunali dabit: & tunc seruus interuenit. Sed
hoc mihi non placet: nam dico, ꝙ illud, si. non notat
cōditionē sed causam. i. quia vt aliàs. ff. de tute. l. mu
co. §. sub cōditione. & extra de elect. & elect. pot. si-
16 gnificasti. † Quęstio. Sed quęritur quę sit ratio qua
re bon. posses. contra tab. quę datur filijs præteritis
cōpetit, siue hęreditas sit adita, siue non: vt ff. de bo.
pos. cōtra ta. l. illud. §.j. bonorū autē poss. cōtra tab.
F quę datur patrono cōtra testamentū liberti, non da
tur nisi hęreditate adita: vt in pręd icta l. illud. §.j. in
fi. & ff. de bon. liber. etiā. §. vt patronus. & hoc idem
in querela de inoffi. testa. qui non nascitur: nisi adi-
ta hæreditate: vt ff. de inffic. testamen. l. contra vete-
rani. §. cōditioni. C. de inoffic. testa. l. pen. cùm enim
dentur omnes cōtra testam. & illa rescindant: debe-
rent esse eiusdē conditionis: vt in pręd icta l. illud. &
C. de libe. præte. l. vlti. & argu. ff. de bonor. posses. ex
testa. mili. l. vnic. Respō. ratio est iusta. querela inof
G ficiosi testamen. est de iure ciuili, & aditio hęredita
tis est de iure ciuili: vnde ideò expectat conditionē,
nec ante nascitur: quia si institutus non adijt: nō est
necessaria sibi querela: quia adibit ab intestato & ha
bebit omnia: si autē institutus adijt: tunc potest con
queri, vt rumpat testamentū, cùm exhęredatus sit.
Bonorum autē pos. contra tab. est de iure prætorio.
vnde de aditione non curauit pręt or: quę est de iure
ciuili. Vel aliter, magis fuit largus prætor quā ius ci
uile. nam & aliàs hoc fecit de sua largitate, qui sub-
uenit tam egentibus, quā non egentibus: vt institu.
H de bono. poss. & aliàs magis subuenit pręt or pręteri
to: quia dat sibi carbonianā: ius autē ciuile non dat
eam exhęredato: vt ff. de inoffici. testam. l. qui de in-
officio. & ff. ad carbo. l.j. §. & generaliter. & §. Pōpo
nius. Vel aliter, querela innfficiosi testamē. est subsi
diariū auxiliū: propterea, quia quodāmodò damna-
tur iudicium patris quasi furiosi. vt insti. de inoffic.
testa §.j. & ij. vnde cùm sit subsidiaria, sicut & de do
lo: si aliud auxiliū locum habet aut habere potest,
hoc cessat. vt C. de dolo. l.iij. vnde quia scripto hęre
de nō adeūte habet auxiliū illud quod adit ab inte-
I stato: ideò ante aditā hęreditatē non nascitur: quod
non est in contra tab. nam non est ita odiosa ista si-
cut & illa: minus enim peccat pręt ereundo, quā ex-
hęredando: vnde posset dici quodammodò hæc fa-
uorabilis, illa odiosa: vnde si contra tab. datur siue
adeatur hæreditas, siue non: de iure est. *Oppositio.*
Sed oppone de eo quod est institu. de inoffic. testa.
in princ. vbi dicitur tàm exhęredato, quā præterito
detur querela. R nd. ibi loquitur de pręteritis à ma
tre & ab ascendentibus per matrem, quorum præte
ritio habetur pro exhæredatione: vt institu. de hęre.
K libe. §. vlti. aliàs præteriti habent contra tabu. exhæ
redati habent querelam: vt ff. de bonor. possessi. con
17 tra tabu. l. non putauit. † *Quęstio.* Si tu quęras qua-
re præteritus habet contra tabu. & non habet quere
lam inofficiosi testamenti. & quare exheredatus ha
bet querelam & non habet contra tabulas. Respō-
dent aliqui, quòd hæc ratio in gremio naturæ consi
stit. Sed ego dico, ꝙ hæc ratio est de iure ciuili. om-
nis pater habet necesse filium suum in potestate cō
stitutū vel exhæredare vel hęredem instituere: vt in-
stitu. de exhęred libe. alioquin si pręterijt testamen
L tum ipsius erit nullū: vt in prædict. tit. C. de libe. præ
te. l. maximum. vnde exhæredatus in potestate cōsti
tutus habet querelam, per quam quodammodò pa
trem accusat: vel de patre conqueritur, quod fecerit
contra officium pietatis, quòd eum exhæredauerit:
& sic per quandam consequentiam dicit testamen-
tum debere rescindi, aliquando est præteritus: cùm
testamentū sit ipso iure nullum: quomodò posset ha
bere cōtra tab. qui testamentū de sui natura rescin-
dit: quod rescindi non posset, cùm rescissum sit: vt ff.
de iniu. & irrit. testa. l. nā & si sub cōditione. & ideò
M exhęredatus non habet contra tabu. sed habet que-
relam. Præteritus emancipatus non habet quere-
lam duabus de causis: quia cùm sit querela de iu-
re ciuili, & est emancipatus iure ciuili incognitus.
vt institu. de exhæredat. libero. §. emancip. & instit.
de hęre. quæ ab intesta. defer. §. emancipati. non pos
set illam habere. Est alia ratio: quia quādo pater pręt
terit non peccat in faciendo, vt ita loquar: sed in pręt
ermittendo: vnde non accusatur iudiciū illius quo
si furiosi: sed dicitur cōtra testamentū cōpetere: vt ff

A de bono.poss.cõtra tabul.l.illud.q.d.peto.testamen
tum rescindi in quo pater meus me pręterijt: quasi
ꝙ in testamento illo minus sit.s.quia non fuit filius
18 institutus. † Quęstio. Sed quid si emãcipatus sit ex-
hęredatus:quid fiet:omni videtur destitutus auxi-
lio:nam querelã non habet cũ sit iuri ciuili incogni
tus:vt dictũ est:cõtra tabu.nõ habet:vt ff.de bonor.
poss.cõtra tab.l.nõ putauit. R ñd.emãcipatus exhæ
redatus habet querelã:vt ff.de inoffi.testa.l.Papinia
nus.§.j.& l.si proponas.quia de filio emancipato lo
quitur ab illo versic.seq.hoc tamen faciet,ꝙ primò
B petet bonorũ possessionẽ quam quidã dicunt voca-
ri gratia litis ordinandę:vt in pręd.l.Papinianus.
alij dicunt eam vocari vnde liberi, quasi veniat ab
intestato:vt ff.vnde liberi.l.j.alij dicunt eam vocari
septimam extraordinariam.de qua habes institu.de
bono.poss.§.septima.quę bono.poss.nõ faciet aliud
nisi:quia rediget istum filium in locũ suorum: & sic
imponit in fronte eius signũ tau: quod signum im-
posuit angelus filijs Israel:quando percutiebantur:
ab angelo percutiente:quicunq; signabatur in fron
te ab alio angelo signo tau:qđ erat tale:& signabãt
C crucem domini nostri:ipse erat reductus inter fide-
les,nec percutiebatur ab angelo: sic & emãcipatus
per illam bonorum possessionẽ datam sibi loco tau:
quod verbum hębraicum tantũ sonat, quantum in
lingua nostra litera.t.redditur inter suos: & sic po-
steà habebit querelã:& alio modo habere non pos-
set:vt ff.de bono.poss.l.sed cùm patro.§.penul.in fi.
& de inoffic.testa.Papinianus. §.j.& l.si proponas.
& institu.de bon.poss.§.septima. *Oppositio.* Si tu op
ponis,quòd hodie sublata est differentia emancipa
tionis & patriæ potestatis:vt in authen.de hęred.ab
D intesta. Respondeo secundum nos verũ est ab inte-
stato:quia neuter alteri pręfertur:sed ex testamento
non:quia quilibet suo iure veteri succedat. *Opposi-
tio.* Item si tu opponas,ꝙ etiam iure veteri coniun-
gebatur filius emancipatus cum suo:vt ff.de coniũ-
gend. cùm emancip. liber.l.j.& per totum. & sic nõ
est necesse, ꝙ hæc bonorum possessio detur. R ñd.
titulus ille totus intelligitur post istam bonor. poss.
datam & concessam.i.postquam emacipatus redu-
ctus est in locum suorum:ante autẽ non: sed hodie
tit.ille non habet locum:quia rupto testamento res
E trahitur ad exitum intestati: in qua successione neu
ter alteri pręfertur vt dixi. Hęc verba de tau:ideò ex
posui:quia multi super verbis illis dubitauerũt:sicut
dñs Io.posuit super illa l.Papinianus;sed omnia pręç
dicta optimè reposita sunt : quare aliud in querela,
& aliud in contra tabul.quę datur filijs. Sed quare
aliud in contra tabu.quæ datur patrono cõtra testa
mentũ liberti,si sit pręteritus:vt non cõpetat nisi hæ
reditate adita:bonor.aũt poss.contra tabul.quę da-
tur filijs cõpetit:siue sit adita hæreditas siue non : vt
ff.de bono.poss.contra tabul.l.illud.& ff.de bon.li-
F ber.l.etiã.§.vt patronus. ad istud non est respõsum:
sed rñdeat,qui potest. Sed ego respõdeo.s.quia nihil
volo dimittere indiscussum. quod ideò aliud : nam
bonor.poss.contra tabu.quæ datur filijs, totum te-
stamẽtũ rescindit:illa quę datur patrono,nõ rescin-
dit testamentũ nisi pro tertia, quę debetur patrono
vt ff.de bon.pos.sed cum patrono.§.j.C.de bon.pos.
cõtra tab.quã pręt.liber.publi.l.j.& ij.& C.de bon.
poss.cõtra tab.liberti.l.j. vnde cũ non rescindat nisi
pro tertia.expectatur aditio: Ideò ꝗa si daretur ante
G aditam hęreditatẽ:ecce iam patronus haberet tertiã
de alijs duabus partibus quid fieret:certè esset quod
dã incõueniẽs:est & aliud:ideò noluit pręter illã da
ri patrono ante aditã hęreditatẽ: quia posset esse, ꝙ
patronus totũ haberet:scripto hęrede non adeunte.
19 Quęstio.† Item adhuc quęritur de eo quod legitur
ff.de bono.pos.cõtra tabu.si duobus. §. si prius. vbi
mirabile est,quod dicit ibi legislator:nam dicit,ꝙ si
priùs testamentũ sit iure perfectũ,& in illo sit exhę-
redatus filius:& in secundo testamento perfecto sit
pręteritus:quod cõtra testamentũ habet cõtra tab.
H quomodò potest hoc esse:cùm enim primũ testamẽ
tum teneat,in quo est exhęredatus:secundũ sit nul-
lum,& sic rũpi nõ potest:quomodò intẽtabit' cõtra
tabu. R ñd.ipse idẽ.§.in seq l. quę est ibi : si remoto
& c. soluit oppositionẽ:quia refert qui sint instituti
in secundo testamento imperfecto:aut filij testato-
ris.s.fratris illius pręteriti aut extranei. In primo ca-
su,habet pręteritus contra tab. & quare, ideò quia
illud testamentũ imperfectum:tunc quãdo instituũ-
tur filij,& in primo testamẽto erant instituti extra-
nei:tollit primũ. In secũdo casu filius pręteritus nõ
I habet cõtra tabu.quia secundũ non tollit primũ;&
scripti non possint hęreditatẽ obtinere:vt in pręd.
l.C.fami.ercis.l.vlti.& C.de testa.l. hac consultissi-
20 ma.§.vlti. † Quęstio. Vltimò quęritur, quid opere-
tur hęc bon.posses.cõtra tabu.quod beneficiũ affe-
rat isti pręterito. R ñd.hoc operatur:quia rũpit testa
mentũ:& parat sibi viã,per quã possit petere bona
quę fuerint patris sui:& hoc secundũ diffinitionem
bono.posses.quę est ius acquirendi &c.vt ff. de bo-
no.pos.l.iij.§.bonorũ.& sic poterit posteà petere bo
na non per hanc bono.posses.sed per possessoriã hę
K reditatis petitionẽ:vt ff.de pos.hęred. peti.l.j.& ij.&
sic erit maximũ beneficium isti pręterito. *Oppositio.*
Sed opponitur.nã videtur,ꝙ per hanc bonorũ pos.
omnia ista contingãt filio emãcipato:vt ff. de bon.
pos.contra tabu.l.emãcipatus.§.j. R ñd. ꝙ ibi dici-
tur,ꝙ scriptus hæres cogendus est pręstare hęredita
tem, & seruos hæreditarios & ius totũ tranferre in
filium quod accepit per bono.pos.subaudi, non per
bon.pos.cõtra tabu. sed per possessoriã hęreditatis
petitionẽ: & quod est vetus intellectus: aliàs in nul-
lo differret bo.pos.à peti.hęred.directa vel possesso-
L ria:quod non est verũ:licèt quantũ ad ius cõcordẽt:
vt ff.de bon.poss.l.iij.§.j.& sic not s.de bono.pos.

De bonorum possessione contra tabulas quę da
tur patri auo seu proauo, si sint pręteriti, cõtra testa
mentũ filij vel nepotis vel pronepotis, Rubric.

1 *Bonorum possessio cõtra tabulas, quæ datur patri &c. ad hoc ut procedat, quot necessaria sint.*
2 *Filius si aduocatus fuit: an idem esset.*
3 *Positiones actoris & rei in tali actione. & nu.4.*
5 *Libellus in tali actione quomodò formetur.*
6 *Aduersarius in tali actione an citãdus sit & an libellus ca-*
M *lumniam patiatur.*
7 *Pater præteritus quare non dicat testamentum ipso iure nullum: sicut & filius, qui est in potestate: quando est præteritus.*
8 *Pater cùm in potestate non sit: quære quando proponit querelam inofficiosi testamenti: non petit primò bonorum possessionem gratia litis ordinãdæ: uel aliquã aliam, antequàm querelam proponat.*
9 *Pater quare sic est iuri ciuili cognitus: filius autem emãcipatus incognitus.*

A EST ET alia bonorum possessio contratabulas: quæ datur patri præterito vel matri: quia licèt nō sit eadem potestas: æqua tamen pietas vtriq; debetur: vt ff. de cur. fur. l. furiosæ. cōtra testamentū filij emācipati vel auo præterito cōtra testamentum nepotis emancipati decedentis sine liberis: vt ff. de offi. testa. l. pater. ff. si quis à patr. fue. ma. l. j. Idem & in proauo & in pronepote. Quæ bono. possessio cōtra tabulas propter duo cōpetit personis prędictis. In primis propter solatium tristitię, quibus est merito cōsulendum: vt ff. de inoffic. testa. l. nam & si pa-

B rentibus. & C. de his qui ante aper. tabu. l. vnic. in fi. & arg. ff. de iur. dot. l. iure succursum. Secunda ratio assignatur. ff. si quis à patre fuer. ma. l. j. quę est propter pręmium emācipatiōis: sicut patronus propter pręmium manumissionis habet cōtra tabul. contra testamentū liberti: de qua proximè dicemus: nec videatur tibi mirabile si inuenitur in prædict. tit. ꝙ filius dicatur à patre manumissus: & hoc etiam in rubric. quia impropriè dicitur: nam filius dicitur emācipari, seruus manumitti: vt ff. quādo actio de pecu. est annal. l. j. similiter impropriè ponitur verbū, ma-

Ç numitti. quantum ad filios; vt ff. de offic. proconsul. l. ij. vel aliter ideò dicitur filius manumitti: quia filius quando emancipabatur olim propter iniuriosa rapismata deducebatur in quandam imaginariam seruitutem: vnde posteà meritò tunc dicebatur esse manumissus: hodie verò non sic. vnde dicitur emancipatus. i. à manu, quæ accipitur pro potestate dimissus, ꝙ manus dicatur potestas: habes ff. de iust. & iure. l. manumissiones, ꝙ sic manumissio & emācipatio fieret olim: licèt hodiè non habes. C. de emancip. lib. l. vlti. † Quæ bonorum poss. cōtra tabul. ad hoc

D vt prædictis personis competat tot sunt necessaria. In primis: quòd hic sit pater: & ille filius. Secundū, quòd sit legitimus & naturalis: aliàs si tantùm legitimus, vel tantùm naturalis hodiè non haberet ista beneficia: multotiens haberet si esset illicitus: vt C. de adopti. l. vlti. & in authen. qui. mod. nat. effic. legiti. coll. vj. & est signa. in C. de naturalibus liberis, licèt. & in authen. de incestis & inutil. nupt. coll. iij. & est signata C. de incest. nup. authen. incestas. Tertium, quòd filius iste sit emancipatus. Quartum, ꝙ fecisset testamentū. Quintum, quòd patrē prętermis-

E set: quare omnia ista sunt necessaria: ideò quia si fuisset in potestate non potuisset cōdere testamentum, etiam patre consentiente: vt institu. quibus nō est permis. face. testa. Item si non fecisset testamentum: sed decessisset ab intestato: pater hodie sibi succederet. vt in authen. de hæred. ab intesta. colla. ix. licèt olim occupabat bona iure peculij: vt ff. de castrē. pecu. l. ij. Item si fecit testamētum: & pater non fuisset præteritus: sed exhæredatus non haberet contra tabu. sed haberet querelā inofficiosi testamēti: sicut datur filio, quādo exhęredatur à patre: quia cōuersò

F mortalitatis ordine ita piè prouidebitur patri sicut & filio. vnde ait Bulga. Ordine turbato succedis Bulgare nato: vt ff. de inoffi. testa. l. j. & l. nam & si. Oppositio. Sed obijcitur: nam videtur quòd patri præterito detur quærela inofficiosi testamenti: vt ff. de inofficio testamen. l. pater. Sed respondeo sicut & ibi glossant doctores nostri. vnde quod dicitur per querelam non inofficiosi testamenti: sed per contra tabulas & hoc duabus rationibus: prima & optima: quia sicut filio præterito datur cōtra tabulas: ita &

G patri: vt ff. de inoffic. testamen. l. filio. §. vlti. & ff. si quis à patre fue. ma. l. j. si autem pater sit exhæredatus: tunc habet querelam: sicut & quando filius exhæredatur: vt ff. de inofficio. testamen. l. j. in l. autem illa, pater. nō fuit pater exhęredatus sed pręteritus: quomodò habere posset querelam inofficiosi testamenti? certè nullo modo. & quod dicitur ibi querela, vulgari more loquitur. i. lamentatio. nam & qui contra tabulas intentat conqueritur & querelam mouet: non tamē inofficiosi testamenti: sicut & alibi vulgari more loquuntur legislatores. ff. de iudic.

H qui prior appellat. & C. de probat. possessiones. Secunda est ratio, sed non bona: licèt sit assignata per doctores ibi. scilicèt quòd ideò nō habet quærelam inofficiosi testamenti: quia cùm sit subsidiaria, vt insti. de inoffi. testa. §. tam autem. ex quo habet contra tabulas, & sic aliud auxilium non habet querelam. Sed hoc nihil est: in primis, quia non posset habere querelam vt dixi. secundò, quia posset suaderi: vt glosat dominus meus Alex. quòd præteritio filij inducit exhæredationem, sicut vt præteritio matris. vt instit. de exhæ. lib. §. vlti. & si ex eadem causa da-

I retur & contra tabulas, & querela. & quod ibi dicitur huic datur querela: quia nullo alio iure. idest, ex alia causa iuuatur: sicut & simile actio quod metus causa datur si nulla actio competit. vt C. quod metus causa. l. si per vim §. vlti. sed tamen datur metū passo vtilis reivendicatio. vt ff. quod metus causa. l. metum. §. volenti. sed non dicitur alia: quia ex alio edicto non descendit. sed hoc omisso primum credo veriùs, quòd pater præteritus habeat contra tabulas, & non querelam. & adeò vendicat sibi hanc bono. pos. contra tabulas, auus cōtra testamentū emā-

K cipati nepotis in quo inuenit se præternum: vt etiā si arrogetur à patre suo: siue durante arrogatione: siue soluta decedat, & prætereatur: quòd locum habet hæc bono. possessio. vt ff. si quis à patr. fuer. mācipa. l. j §. j. Sextum est nessessarium: quòd pater emācipet filium suum gratis, spontè, & honestè: si enim pecuniam recipit: siue spontè emancipet pecunia recepta: siue inuitus cōpelletur: vt ff. de conditi. & demonstra. si cui. in hoc casu præteritus pater non habet contra tabulas: vt ff. si quis à patre fuer. man. l. j. §. si parens. Item si compellitur emancipare filium

L propter causam inhonestam: quia imponit necessitatem peccandi filio vel filię suæ idem est, scilicèt ꝙ non habet contra tabulas: vt C. de episco. audien. si lenones. & ff. si quis à pat. fuer. ma. l. vltim. multum enim operantur ista duo. s. receptio pecuniæ: vel cōpulsio delinquendi: vel alterum illorum. nam deponens recipiendo pecuniam pro deposito, perdit priuilegium: vt ff. depositi. l. si hominem. §. quoties. & patronus similiter punitur si recipit pecuniam à liberto: quia non habet contra tabulas: vt C. de bon. posses. contra tabulas liberti. l. vlti. & qui imponit

M necessitatem peccādi, amittit ius quod habebat: vt C. de cap. & post li. l. fedissimè. & ff. si man. ita ve. ne prostitua. per totum. Septimum: vt non recipiat à filio tantùm quod sufficeret ad tertiam patrem debitam. si enim recipit tantùm quantum satis est: & paciscatur ne iudicia filij inquietet: posteà præteritus à filio bonor. poss. contra tabulas non habet: vt ff. si quis à patre fue. manu. l. j. §. si parens. quod enim ibi dicitur, quantum satis est: hodie intelligas de tertia quia sicut augmentata est tertia in persona filij

A quæ olim fuit quarta, ita & in persona patris: vt in
authen. de trien. & semi. coll. iij. in fi. j. col. licèt qui-
dam glossent ibi, quod illud quod ibi dicitur hoc obser
uādo in omnibus personis qui de inofficioso &c. re
stringant tantùm ad filios nepotes & pronepotes: nō
ad fratres nec ad parentes: sicut habetur in nouell.
in eod. tit. qui liber authenticus non est. vnde durū
est cōtra stimulū calcitrare: & beneficium principis
quod largissimè interpretari debemus: vt ff. de con-
stitution. princip. l. beneficia. quod restringamus: &
si dominus fuit largus seruus non debet esse auarus
B restringendo. *Oppositio.* Sed opponitur: nam non vi
detur quòd propter hoc pater repellatur: & multis
rationibus. In primis: quia istud pactum videtur cō
tra bonos mores: quia de futura successiōe: & ideò
reprobatur: vt C. de pact. l. vlti. quia siue fuit pactū
de succedēdo reprobatur, vt ibi: siue de non succedē
do etiam reprobatur: vt C. de collatio. l. pactum dō
tali. siue de certo modo succedendi similiter non va
let: vt C. de pact. conuen. l. hæreditas. Licèt sint con-
traria argu. ff. de actio. empti. si seruus. ff. solu. matri.
si verò. § item quicquid. sed in legibus illis amittitur
C pactū illud de necessitate propter contractus præce
dentes. Item de directo contradicit l. C. de inoffic.
testamen. l. si quando. & ff. de suis & legi. l. vlti. vbi,
si filius res certas à patre recipiat, ne inquietet eius
iudicia: nihilominùs habet exheredatus quærelam:
& preteritus contra tabulas non obstāte pacto: nec
preiudicatur sibi propter res quas recipit. & assigna
tur ratio: quia filij sunt ad paterna obsequia meritis
prouocādi nō pactionibus adstringēdi. sed rñdent
doct. nostri: qđ pactū istđ ideò admittitur: quia licèt
quodāmodò videatur de futura successione, tñ tolle
D ratur quia pater habuit tertiā sibi debitā: quod satis
est: nam & iure authen. de trien. & semis. §. j. quocū-
que relicto titul. imputantur in tertiam. vnde meri-
tò pater repellitur non vi pacti: sed quia pater satis
habet. & est optima l. pro hac solu. C. de inoffi. testa.
l. cùm queritur. nam si aliquis habet quartam: hodie
tertia repellitur à quærela: ergo sola receptio tertiæ
repellit non pactum. in legibus autem alijs non ha-
bebat filius tantū quantū satis est: ideò si proponit
querelam vel contra tabulas non est mirum: & vo-
lunt iuuare solutionem hanc per illam l. si quando.
E §. generaliter. Sed hęc solutio nihil valet: quia hodie
si haberet vltra tertiam, si modò nō haberet iure in-
stitutionis: nihilominùs subuerteretur testamētum,
vel haberent locum prędicta auxilia: si haberet mi-
nus tertia & iure institutionis ageret ad supplemen
tū: vt in auth. vt cùm de appel. cognos. colla. viij. Est
& alia solutio secundùm eos: quòd omnes leges lo-
quuntur in filio, cui pactum nō præiudicat, propter
rationem assignatam in prędicta, l. si quando. nec
etiam præiudicat sibi, si aliquas res recipiat. hæc so-
la l. si quis à paren. loquitur in patre: & quare aliud
F in patre aliâs assignat rationem: quia non ita debe-
tur hæreditas filij patri sicut econuersò: nam vnica
causa dat patri hæreditatem filij, scilicèt solatiū tri-
stitiæ: vt suprà dixi. duæ autem sunt causæ quę dant
filio hæreditatem patris, scilicèt votum patris: & na
tura. votum: quia nihil aliud consistit in voto patris
nisi vt filios suos dimittat diuites: vt ff. de bon. liber.
l. nihil. vnde multi miseri offendunt Deum, & ani-
mam suam amittunt: quod non est in filio. Nam fi-
lius ante diem patrios inquirit in annos, victa iacet
G pietas. Est & alia ratio, scilicèt charitas naturalis:
nam ipsa natura suadet vt pater primò decedat: & fi
lius sibi succedat: hæc est charitas naturalis & ordi-
nata, vt carnem suam quis nō despiciat. sicut habes
ff. si tabu. testa. nul extab. l. scripto. in fi. & ff. de lib.
& posth. l. in suis. Solutio: bene verum est, quòd nul
lum pactum de futura successione valet: sicut di-
cūt iura signata contraria. & l. ista non dicit, quòd
valeat: vel non valeat: sed dicit patrem repelli ideò
quia recipit, quod dicunt hodie corrigi: quia nō ha-
bet iure institutionis vt dixi. Octauum, quòd tēpo-
H ra non præterierunt, s. anni vtilis: vt in superiori ru-
bric. no. Nonum, quòd filius ille non fuerit miles:
de vero milite intelligas, non de milite nostri tempo
ris. si enim fuerit miles: cessat contra tabulas: vt ff. si
quis à patre fue. ma. l. j. Est & aliud necessarium, sci-
licèt quòd in militia decesserit: aliâs non credo ces-
sare: vt insti. de mili. test. & C. de mili. test. l. nec qui-
2 dā. & l. milites. §. est & alius casus. † *Quæstio.* Sed quę
rit dñs meus: nunquid idem esset si filius ille fuit mi
les inermis: puta aduocatus vel talis: dicit ipse vide-
tur quòd sic: vt C. lib. xij. negotiatores ne milirent. l.
I vnic. & C. de aduoc. diuer. iudi. l. aduocati. & l. nemi
ni. & l. laudabile. Sed argumen. contra: quòd tantū
de armata: vt C. de his qui ve. æta. impe. l. vlti. & arg.
C. de nupt. sancimus. inclinat tamen quòd idem est:
quia beneficia principis largissimè sunt interpretā-
da: vt ff. de constitu. princip. l. beneficia. sed de hoc
die vt dixi in hoc ecōuersò latere, & not. in superio
ri rubri. In hac autem bonorū possessione sic suas
3 actor concip. posi. † *Positio actoris.* Ego dico, quod Ti-
tius fuit meus filius legitimus & naturalis. Item illū
emancipaui. Itē fecit testamentū. Item Seiū hæredē
K instituit, & me præteriuit. Item sex menses sunt tan
tū, quod filius meus mortuus est. Item filius meus pri-
4 uatus homo erat. Econtrà reus facit tal. posi. † *Posi-
tio rei.* Ego dico, quòd Titius fuit filius Sempronij:
si hæc confitetur actor succumbet: quia duo insoli-
dùm eiusdem filij patres esse non possunt, nisi vnus
verè, & alius præsumptiuè: sicut de multis cōtingit,
qui nutriunt filios alienos: sed sufficit bona fides.
Item si fuit filius actoris dicas. Ego dico, quòd fuit
filius naturalis, & illegitimus vel illicitus. Itē si fuit
verus & licitus dicas. Ego dico, quòd tu emancipa-
L sti ipsum pecunia recepta vel legato tibi relicto, vt
ipsum emāciipares. Item tu emancipasti ipsum inui
tus: propterea quia imposuisti sibi necessitatem pec
candi. Item tu fecisti pactum secum ne sua iudicia
inquietares, & recepisti ab eo tantū quantùm satis
est. Item filius ille fuit miles: & in militia decessit.
Itē iam sunt quatuor anni quòd filius tuos ille fuit
mortuus. In hac bonorum possessione concipiet a-
5 ctor sic libellum. † *Libellus.* A vobis domine pote.
Aret. vel à vobis domine senator vel magister iusti-
tiarie peto e. R. concedi mihi bonorum possessionē
M contra tabulas contra testamentum filij mei qui
Seiū instituit, & me preteriuit: ad hoc propono offi-
cium vestrū. Quod sic rectè concipiatur libellus di
cunt iura. C. qui admit. ad bonor. possessi. l. vltim. &
C. de cur. fur. l. vltim. & ff. quis ordo in bonor. pos-
ses. ser. l. j. Vel concipias libellum: sicut & in superio
ri rubr. notaui. Nec mireris: quia de potestatibus ci-
uitatum facio mentionem: quia multæ ciuitates ha
6 bent priuilegium mixti imperij & meri. † *Quæstio.*
Queritur: an sit aduersarius citandus: & an libellus
patiatur

A patiatur calumniam.omnes quæstiones quas contra libellum posui in superiori rubrica, hic repete: & an etiam causa sit inserenda in petitione partis, dic vt notaui in superiori rubric. Illud autē diligenter nota:ꝙ licèt superior bonorū possessio contra tabulas:quę datur filio,rumpat testamentū in totum: vt superiùs dixi:hæc tamen quę datur patri,non rescindit,nisi pro tertia patri debita.nisi in casu, scilicèt quando turpis persona est hæres instituta: tunc enim rescindit in torū: puta si meretrix. vt ff. si quis à patr.fu.ma.l.Papinianus ait.&sic in hoc vltimo ca
B su sic æqualiter prouidetetur patri sicut & fratri. vt C.de inoffi.testa.l.fratres. Si tu quęrat quę sit ratio. quia magis debetur hæreditas patris filio, quā ecōtrà:sicut superiùs dixi. Illud in fine nota:ꝙ licèt istæ bonorū possessiones dentur patribus, quando sunt præteriti:non tamen dantur reuocatoriæ actiones: siue filius alienet in fraudē patris:siue nō:sicut dantur patrono.& quare: quia ingenuit hominibus nō debet interdici rerum suarum alienatio.vt ff.si quis à patre fue.manu.l.ij.eo saluo,ꝙ si pater facit donationem immodicam quod subuenitur filio.vt C.de
C inoffi.dona.l.si liqueat.† Quæstio.Itē quęritur:quare pater præteritus nun dicit testamentum ipso iure nullum:sicut & filius,qui est in potestate,quādo est præteritus.vt C.de liber.præteri.l.vlti. Respondeo: ratione prædicta:quia magis debetur hæreditas patris filio, quàm ecōtrà. vnde vocatur filius ad bona patris,sicut ad propria bona.vt ff de edicto succe.l. j.§ Largius.& ff.de bonis liber.l.nihil. & intelligitur dominus filius in vita patris.vt ff.de liber. & posthu.in fin. Ideò si præteritus filius dicit testamen
8 tum ipso iure nullum.nō est mirum.† Quæstio.Item
D quæritur,cùm pater non sit in potestate filij: quare quando proponit querelam inofficiosi testamenti non petit primò bonorum possessionem gratia litis ordinandæ, vel aliquā aliam antequàm proponat querelam? Respōdeo: pater est iuri ciuili cognitus: ideò recta via venit ad querelam.vt ff.de inoffic.testam.l.j.quod in emancipato non est:qui est iuri ciuili incognitus.vt instit.de exhered.liber.§ emancipatos.& instit.de hęred.quę ab intest.defe.§.ema
9 cipati.† Quæstio. Sed quare pater est sic iuri ciuili cognitus:filius autem emācipatus incognitus.Re-
E spondeo:in patre nulla immutatio interuenit:pater fuit & pater est: at in filio capitis diminutio facit, scemancipatio: quod à iure ciuili non cognoscitur.

De bonorū possessione cōtra tabulas: quę datur patrono præterito cōtra testamentū liberti. Rubr.

a *Actio de bonorum possessione contra tabulas quæ datur patrono, &c. ad hoc ut competat, quot requirantur.*

a *Patronus omnis an bonorum possessionem contra tabulas habere dicatur.*

1 *Iurans quare quantū ad ius succedendi patronus nō sit.*

4 *Ius patronatus quare amittatur exigendo pretium pro*
F *futura opera:nisi quando ex necessitate & pro præterita non amittitur.*

5.6 *Positiones actoris & rei in tali actione.*

7.8 *Libelli in tali actione quomodò concipiantur.*

9 *Actio talis quare rescindit tantū testamentum pro tertia:illa autem quæ datur filijs,rescindit in totum.*

SICVT contra tabulas honorum possessio datur patri præterito contra testamentum filij vt supra diximus:sic & datur bonorum possessio contra tabulas patrono præterito contra testamentum li-

G berti: de qua habes titulum specialem in C.de bonorū possessione contra tabulas.liberti. & ff.si quis à patre fuerit manumi.l.j.& ff.de bonis liberto.l.j.
t & instit.de success.liber. † Quæ bonorum possessio ad hoc vt locum habeat,tria sunt necessaria. In primis quòd ille sit patronus, qui eam intentat: & ille sit libertus contra testamentum cuius intenta-
2 tur.vt in prędictis legibus. † Quæstio. Sed illud quęritur:an omnis patronus præteritus habeat hanc bonorum possessionem. Respondeo: hoc diligenter attende Nam multis modis quis fit patronus,si ha-
H beo seruum: vel quia emi: vel quia natus est ex ancilla mea:& ipsum spontè manumitto: sum patronus:si collusionem detexi.si pronūtiatum est, quòd sum patronus:si iuraui liberto deferēte,quòd essem patronus suus:si ex causa fideicommissi manumisi. Item si emi hac lege vt manumittam siue manumisi:siue per constitutionem fiat liber, sum patronus. hoc si meis nummis emi. verum si suis nummis hoc quantùm ad conniuentiam oculorum suis. vt ff. de manumi.l.s.l.s qui se suis.& nō manumisi, sed fidem
I fregi:licet per constitutionē fiat liber:non sum eius patronus. Itēm si vendidi ancillam, ne prostitueretur: & si prostitueretur fieret libera : ego ero patronus.hæc exempla ponuntur ff. de in ius vocando.l. adoptiuum.§.patronū.& l.is quoque.& l.sed si hac lege.§.j.& §.prostituta. omnes prędicti patroni habent ius succedendi,& habent hanc bonorum possessionem si sunt præteriti: excepto illo qui est patronus pro sacramento delato.ille enim non est patronus quātùm ad ius succedendi.vt ff.de suis & legitimis.l.intestato.& ff.de iure patronatus.l.si iurauero.& ff. de bonis liberto.l.quæ ex causa fideicom
K mis.Quæstio. † Sed quæritur: quare qui iurat nō est
3 patronus,quantùm ad ius succedendi. Respondeo: l.prædicta si iurauero.assignat rationem:quia iusiurandum nō facit patronum:licèt aliud sit in sententia.vt in prædicta l. Sed ad hæc instatur: sacramentum facit patronū.vt ff.de in ius vocan.adoptiuum. Item sacramentum habetur loco veritatis & rei iudicatę:vt ff.de iureiur.sed & si possessori.§.itēm si iurauero.& § si cū de hęreditate.ergo per sacramentū debet quis verè patronus constitui. Respondeo: licèt sacramētum delatū quòd ad alia faciat patronū:
L tamen quò ad duo non facit.s.ad ius succedendi ad hoc vt possit illum reuocare in seruitutem.&est ratio:quia cùm ista duo concedantur patrono quando verè manumittit &sponte vt ff.si quis à patr.fue rit manumis.l.j.& ff de bonis liberto.l.j.non tamen debent concedi alicui iuranti se patronum: quia de fictione iuris,& ꝙ habeatur pro veritate: nō tamen est verum.vt argu.ff de iureiuran.§.si duo patroni.§. j.in sententia ideò aliud:quia ibi interuenit authoritas ius dicentis.vnde si aliud statuatur, non est mirum. Et sic not de patronis,ꝙ ille qui gratis & spon
M te manumittit,habet omnia iura patronatus plenissima: & ꝙ non vocetur in ius sine venia. vt ff. de in ius vocan.l.ij.& l.adoptiuum. & quod contra eum non intenteiur nec doli actio nec exceptio. vt ff. de doli except.apud Celsum.§.aduersus.&ꝙ possit imponere operas.vt C.de operis liber.l.j.& ꝙ sibi succedat vt dictum est.& ꝙ possit alimēra ab eo petere si non habeat vnde se sustentet.vt ff.de alend. liber. l.si quis à liberis.§ pen.& ꝙ possit eum reuocare in seruitutem:vt ff.de libe.& eo.lib.l.si manumissor.&

A l.vlti.& C.de ope.libe.l.pe. Qui ex cā fideicō.manu
mitti omnia iura habet patronatus:pręterquā:quia
nō reuocat in seruitutē,& nec imponit operas:vt C.
de oper.lib.l.ij. Pro quo autē fertur sentētia, ꝙ fit pa
tronus ipsum credo omnia iura patronatus habere:
tantùm operatur authoritas iudicantis. Et ille qui
accepta pecunia manumittit, nō habet contra tab.
vt ff.de bon.lib.l.etiam.§.si quis nūmos.& ff.si quis
à pa.fue.manu.l.j.§.si parens. Secūdum, quòd liber-
tus sit maior centenario.i.quòd habuerit plusquam
c.aureos in bonis:si enim minus habet: licèt ab inte
B stato succedat patronus: impunè pręterit patronū:
nec habet patronus cōtra tabu.vt institu.de succes.
libe.§.sed nostra. Et quantū faciunt.c.aurei:scias, ꝙ
septuagintaduo aurei accepto feruntur in libram au
ri:vt C.de suscepto.& archa.l. quotiens.lib.x. Ter-
tium, quòd faciat testamentum in quo aliquem sibi
hæredem instituat. Quartum, quòd patronum pręte-
reat. Quintum, quòd non habeat filiū: filius enim
siue sit institutus siue pręteritus siue exhęredatus dū
modò iniustè patrono pręfertur: si enim iustè, non
nocet sicut hæc probantur institu. de succes. lib. si
C enim libertus ab intestato decederet sine filio, pa-
tronus insolidum succederet. Item si esset institu-
tus, cessaret contra tabu.quia datur tantùm præteri
to. Item si haberet filium patronus excluderetur: vt
in prædict.tit.& ff.de bon.liber.l.liberto. Quid di-
ces de patre liberti vel de fratre, vel de filio fratris,
an pęferantur patrono. Respōdeo, dominus meus
notat in fine summæ de bon.liber.C. ꝙ pater liberti
præferatur patrono:in fratre & filio fratris idem vi
detur etiam lex dicere, vt pręferantur patrono.insti.
de gra cog.§.illud.licèt quidam habeant rubricellā
D de seruili cognatione quidam tamen dicunt contra
vt ff.de bonis libe.l.liber sine liberis.& ff.de suis &
legi.l.intestato.& institu.de succes.libe.§.si autem
intesta.& institu.de leg.pa.tu. Ego suæ tamen sen-
tentiæ assentio, vt pater & frater pręferantur patro
no:& omnes leges loquentes vt patronus succedat
liberto decedenti sine liberis: subaudi & sine patre
vel fratre.satis enim euidenter ponit l. de gradi.co-
gna.§.illud.quòd frater excludat patronum:de filio
fratris ibi non notatur: vnde durum est dicere, nec
dominus meus notauit:licèt filius fratris eadem iu-
E ra habeat sicut & frater:vt in authen.vt fratrum filij
quod quidam de æquitate admittūt. Sextum, quòd
patronum non instituat nec legatum sibi relinquat
nec donet causa mortis:nec donet inter viuos liber
tus patrono vt sibi computent in debitam portionē
& adeò est hoc verum, quòd ex modica parte sit in-
stitutus, vel si legata nō sufficerēt:non proponet cō
tra tab sed aget ad supplementū cōdict.ex lege sicut
hęc probātur ff.de bo.lib.l.etiā si ius.§.totiēs.& §.si
patronus.& §.si debita.& §. vlt.& l.& si ex modica.
§.j.& § vlti.& l.nā.& insti.de succes.lib. Idē est & si
F filio patroni vel seruo aliquid sit legatū, & patro-
nus agnouit. nā tunc repellitur à cōtra tab. sed aget
ad supplementum, si non sufficiat ad tertiam: sicut
in legato relicto ipsi patrono. Et quod dixi de mor-
tis causa donatione, vel inter viuos: attende si post
mortem liberti agnouit: alioquin si in vita liberti,
non nocet:& quare:quia potuit sperare quòd liber
tus in testamento circa eum gratius fieret: sicut hæc
omnia leguntur ff.de bon. libe.l. si verò. § primo. si
patronus.& §.si seruo. Et hæc sunt vera, nisi sit mi-
G nor qui posset restitui: propterea quia post mortē li
berti agnouit:vt ff.de bon.lib.si verò.§.vltim. Septi
mum oportet, quòd sit adita hæreditas liberti: saltē
ab vno ex hæredibus: alioquin an aditam hęredita-
tem non competit:vt ff.de bon.libe.l.etiam.§.vt pa-
tronus.& §.libertus qui soluendo.& ff.de bono.pos
sessio.contra tabul.l.illud.& quare hoc sit:& quare
aliud in contra tabulas quæ datur filio dixi s̄.de bo
nor.posses.contra tabul.quę datur filio. Octauum,
oportet, quòd bona illa non sint quæsita in castris.
nam in illis bonis habet liberam factionem testa-
H menti, nec timet contra tabulas:vt ff.de bonis libe.
l.etiam.§.patronus.& ff.de mili. testamen.l.si à mili
te §.vlti.& l.sequēti. Nonum, quòd libertus ille nō
sit natalibus restitutus: vel impetrauerit à princi-
pe liberam testamenti factionem: tunc enim cessat
contra tabu.licèt non cesset quando impetrauit ius
aureorum anulorum:quod hodiè non habet neces-
se petere:vt ff de bon.libe.l.etiam.§.j.& § planè. Si
enim liberam testamenti factionem consequitur à
patroni filio per literas fortè ipsius: nihilominùs fi-
lius patroni habet contra tabul. & sic libertus non
I consequitur liberam testamenti factionem:vt ff. de
bonis liber.l.Paulus respondit ex hęreda.§. patroni
filius. Sed quęritur, quę sit ratio. Respōdeo:si vis ad-
dere literæ, posses ita dicere, quòd ibi filius patroni
viuente patrono concessit testamēti liberam factio
nem liberto. vnde propterea libertus non consequi-
tur liberam testamēti factionem. Cęterùm si patro-
nus ipse concederet fortè secus. Sed mirabilis esset
iste intellectus:nam sic non haberet aliquid necesse
relinquere filio patroni. vnde de filio loquitur pa-
troni qui patronus erat:quomodò ergo respōdebis?
K Respondeo:ideò illud contingit: quia concedere li
beram testamenti factionem non est, nisi solius im
peratoris:vnde alius priuatus si concedere non po-
test non est mirum. Vel aliter concedere liberam te-
stamenti factionem, hoc est de iure publico, quod
nec pactis transfertur:nec mutatur, nec conceditur
sicut habes simile:nam pater filio non potest conce-
dere testamenti factionem:vt instit.qui.non est per-
mis.facer.testa.quia testamenti factio est de iure pu
blico:vt ff.qui testa.fa.pos.l.testamēti factio. Vel ali
ter:concedere liberam testamēti factionem: hoc est
L de futura hæreditate concessio: quæ cùm sit contra
bonos mores, reprobatur:vt C.de pact.l.vlti.& non
solet pacto transferri nec concedi nec mutari:vt ar-
gumen.ff.de pact.con.l.hęreditas. *Oppositio.* Sed op
ponitur de eo quod habes in C.de inofficio. testa.l.
si quando.vbi dicitur, quòd si aliquis impetrauit li-
beram testamēti factionem à principe:nihilominus
debet testari secundum ius commune ita & hîc: li-
cèt libertus liberam testamenti factionem à princi-
pe impetret:nihilominus testari debet secūdum ius
cōmune.s.vt patronus habeat tertiam:maximè cum
M beneficia nō cōcedantur in alterius iniuriā: vt C.de
emancip liber.l.nec auus.& C.de precib. Imperato.
offerend.l.quoties. Respond.l.illa, si quando.loqui
tur quando concessa est libera testamenti factio ali
cui intes abili. Vel aliter:si concedatur testamēti fa-
ctio libera·hoc verbum non tollit solemniatem te-
stamenti de iure publico introductā: propter ratio-
nem redditam in C.de fideicommis.l. quæstionem.
sed tollit vt libertus non timeat contra tabu.in quo
potuit Imperator præiudicare patrono:& hoc quia
hbeo

A abeo habet, id eſt, à iure pretorio, quod eſt viua vox
principis & iuris ciuilis: vt ff. de inſti. & iur. nam vel.
qui patrono non infert damnum, ſed aufert lucrum
quod conceditur: vt ff. de damno infec. Proculus. &
argumen. ff. de acquir. poſſ. l. vltim. & quod tu oppo
nis, non ſolent cócedi priuilegia in alterius iniuriã?
Reſpondeo. verum eſt, non ſolét concedi de facili:
ſed ſi cõcedantur valent. Decimum, ꝙ patronus nõ
amittat ius patronatus: tunc enim non habet cõtra
tabu. quod contingit multis de cauſis. In primis ſi
denegat patronus alimenta liberto egenti: vt ff. de
B iur. patro. l. diuus Claudius. Item ſi adegit patronus
libertũ vel libertã ad iuſiurandum ne nubant dum-
modò nubere poſſent: alioquin ſi caſtratum vel for
tè ſexagenariũ faciat iurare ne nubat patronus nõ
punitur. & eſt ratio: quia non ſunt vtiles illi liberti
ad filios procreãdos: quia quinquagenarius partus
mirabilis eſt: vt C. de libe. hęre. ſi maiori. ſicut & a-
liàs contingit qui vendidit mulum caſtratum nõ te
netur redhibitoria: quia muli non ſunt apti ad gene
randum: vt ff. de ædil. edict. l. ædiles. §. iumentorum.
hæc leguntur. ff. de iur. patr. adigere. & l. qui contra.
C & eſt verum ſi habet ſocium patronus, ꝙ ſocius ha-
bebit inſolidũ ius patronatus: vt ff. de bo. lib. l. com-
muni. Item ſi patronus fuerit deportus & non reſti-
tutus: vt ff. de bon. libe. l. etiã. §. ſi deportatus. Item
ſi libertus ſimiliter fuerit deportatus. Item ſi patro-
nus vel libertus fuerit crimine perduellionis damna
tus: iura in filijs damnati non auferũtur ex indigna
tione Imperatoris: vt de iur. patr. l. iura. licèt de rigo
re iuris amittant: vt ff de ſuis & leg l. j. & ff de inter.
& relega. l. iij. & ſimilis benignitas facta eſt ab Im-
peratore: aliàs ff. de bonis dam l. cùm ratio. & ff. de
D inter. & releg. l. j. & ij. Item amittit propter negligẽ-
tiam ſuam, & propter probitatem ſerui ſi filius non
vindicauerit mortem patris: & ſeruus vindicauerit:
indignus eſt habere illum libertum: & ille fiet liber.
vt ff. de iure patro. l. pe. in princip. & C. pro quibus
cau. ſerui pro pre. acqui. liber. l. j. & ff. de bon. libe. ſi
necem. Item amittit ſi eo conniuente conſortium fe
cerit cum ancillis vel colonis domini Imperatoris:
vt C. de bon. lib. ſi liberti. Item amittit ſi exegit mer
cedem operarum: ſed diſtingue: quia aut fecit ad pre
ces liberti, cùm magis vult dare mercedem, quã ope
E ras: & tunc patronus nõ amittit ius patronatus: aut
patronus exigit mercedem ab inuito liberto: & tũc
amittit, ſi exegit pro futura: ſed ſi pro pręterita non:
quia accepit pretium operę: ſed & pro futura non
amittit, ſi facit contra ex neceſſitate: puta, quia non
habebat vnde ſe ſuſtentaret: ſicut probatur hoc ff.
de oper. liber. patronus. per totam l. & ff. de liber.
agnoſc. l. ſi quis à liberis. § ſi quis. & C. de ope. lib. l.
ſi qua pecuniã. & l. nec patronus. & l. j. & ff. qui & à
quibus manumi. non fi. l. li. & hoc notat dominus
4 meus in ſumma de bona. liber. † Quæſtio. Sed qua-
F re amittatur ius patronatus exigendo pretium pro
futura opera, niſi quando ex neceſſitate & pro præ-
terita non amittitur? Reſpõdeo: ratio eſt. nam cùm
tempus ſit pręteritum pro illo non poſſet petere: licèt
recipiam pretium: tamen mihi non præiudico: quia
illo tempore præterito nihil contingit quod patro-
nus petere poſſit: cùm tempus ſit pręteritum. at quã-
do pro futuris cùm videar habere operas ex quo hic
habeo pretium imò plus: quia tanti videor æſtimaſ-
ſe ius patronatus: vt argu. ff. de fideicom. libe. l. gene

G raliter §. ſi quis alienum. ideò ſi aliquid cõtingit vel
quòd moriatur libertus, vel quod indigeam omnia
amitto. & facit pro hac ſolutione. ff. de oper. liber. l.
patronus. in fine. Sed licèt ſic dominus meus diſtin-
guat vtrum pro futuro tẽpore, an pro pręterito. qui-
dam tamen in hoc diſcordant: quia ſi pro futuro tẽ-
pore, an recipiat pecuniam patronus, quòd amittat
ius patronatus quantum ad contra tabu. & ita intel
ligunt leges, de oper. lib. l. ſi quam. & l. nec. & C. de
bon. po. contra tabu. libe. l. fi. Si verò patronus exi-
gat operas, amittit contra tabul. nec inuenimus, ꝙ
H in aliquo alio puniatur: & ſic plus punitur recipien
do pretiũ pro operis, quàm operas: ideò quia recipiẽ
do pretium videtur tanti totum ius patronatus æſti
maſſe: vt dixi: vt probatur C. de bono. poſſeſ. contra
tabu. libe. l. patronus. & ff. qui & à quibus ma. non
lic. l. fi. & C. de oper. lib. l. ſi quam. Item amittit, ſi pa
tronus remittit ius patronatus vel in teſtamẽto vel
inter viuos. duo tamen iura ſibi remanent. ſ. honor
& reuerentia: & quòd reuocat illum in ſeruitutem.
vt C. de bon. lib. l. vltim. & in authen. vt liberti de cæ
tero. §. illud. colla. vj. Item amittit ſi libertum pœna
capitis accuſauerit: niſi hoc ex neceſſitate faciat.
Sed dominus meus vt not. in ſumma tit. de bon. lib.
I intelligit hoc vltimum eſſe verum in filijs patrono-
rum: ſiue eos accuſent: ſiue eos petant in ſeruitutem
& perſeuerent vſque ad ſententiam: & ſint maiores
xxv. ann. & nõ faciãt ex neceſſitate. vt ff. de bo. lib.
qui cùm maior. & per totam l. & l. in ſeruitutem. In
patrono autem dicit, quòd non punitur etiam ſi ac-
cuſauerit libertum pœna capitis: vt ff. de fideicom.
liber. l. ſi filius. §. erit. Sed l. illa patum facit: imò pu-
nitur & amittit ius patronatus, ipſe patronus liber-
K tum accuſans: vt ff. de iur. pa. l. eùm patronũ. & ff. de
bon. lib. l. quæro. Item amittit, ſi libertũ petat in ſer
uitutem: vt ff. de bon. liber. l. qui in ſeruitutem. & l.
in ſeruitutem. Vndecimum eſt neceſſarium in perſo
nam filij, quòd nõ ſit filius exhęredatus. ſicut enim
exhæredatato denegatur contra tabu. vt ff. de bon.
poſſeſ. contra tabu l. non putauit. ita & denegatur
iſta contra teſtamentum liberti, ſi filius ſit exhęreda
tus à patre: vt ff. de bon. liber. l. ſi ex patronis. §. fin.
& l. quod ſi pater. & l. ſi patronus. per totam l. & l. ſi
filius. in quibus legib. multa notantur de filio exhæ
L redato & nepote, an poſſint habere contra tabu. ad
libertorum ſuorum auitorum vel patronorũ teſta-
mẽta. & ad idem ff. e. l. ſi filius qui patri. Item quod
dixi de exhęredatione intelligas, ſicut & in alia cõ-
tra tab. ſi exhęredatio ſit legitimè facta: non quęnis
exhæredatio remouet filium à contra tabu. vt ff. de
bon. poſ. contra tabu l. non putauit. §. non quis. ita
& hic. nam ſi filius ſit exhęredatus non mala mente
parentis: ſed quia fortè furioſus, vel impubes: & ro-
gatus ſit inſtitutus ſibi reſtituere exhęredatio talis
non nocet: adeò, quòd etiam ſi pronuntiatum ſit il-
M lum exhæredatum, vel perperàm ſit exhæredatus id
eſt, non mala mente, non repellitur à contra tab. vt
ff. de bonis liber. l. ſi patronus. §. ſi quis non mala
mente. & §. ſi quis cùm eſſet. Et eſt quoddam mira-
bile, quòd licèt rebus iudicatis ſtandum ſit: vt in prę̀
dicto §. & ſtemus. tamen præſumimus pronuntia-
tum exhæredatum non mala mente: & ſic dubia in
benigniorem partem interpretantur: vt ff. de legi. &
conſtitu. l. benignius. Sed licèt exhæredatus à patre
repellatur à contra tabul. liberti: præteritus tamen

A non repelletur:vt ff.de bonis liber.l.Paulus respon-
dit,exhæredatus.§.vlti.nisi præteritus sit filius à pa-
tre milite:in quo casu præterisio habetur pro exhæ-
datione.& hoc idem in matre & in ascendentibus
per matrem:vt ff.de bonis liber.si patronus.& insti.
de exhæreda.liber.§.vlti.Duodecimum est necessa-
rium in persona filij:vt habeat contra tabul. contra
testamentum liberti,scilicet vt legitimus & natura-
lis: aliâs nõ:licèt in matre sis secus.nam vulgò quę-
situs habet contra tabulas contra testamentum li-
berti:& est ratio:quia certa est mater : pater autem
B is est quem nuptiæ demonstrant:vt ff.de bon. liber.
l.patronæ.& ff.de in ius vocan.l. quia. & simile in
querela inoffic.testa.vt ff.de inoffic.testa.l.si suspe-
cta.§. de inofficioso.In hac aût bo pos. fiãt tal.posi.
5 ex parte actoris. † *Positio actoris.* Ego dico,quòd Ti
tius fuis seruus meus. Item ipsum manumisi. Item
ipse libertus maior est centenario. Item fecit testa-
mentum. Item in illo Sempronium hæredem insti-
tuit. Item me patronũ suũ præteriuit. Item decessit
sine liberis. Item omnia bona quæ habet ipse liber-
tus quæsiuis negotiando.E contrà reus fac.tal. posi.
C *Positio rei.* † Ego dico, ꝙ Titius fuit seruus Mæuij.
6 Item ille ipsum manumisit.Item esto,ꝙ sis actor ve
cè patronus:dicas libertus ille fuis minor centena-
rio.Item ego fui filius illius liberti. Item tu patro-
nus amisisti ius patronatus: & facias positiones ex
omnibus illis causis propter quas quis amittit ius
patronatus:vt suprà in hac eadem rub.notaui.Item
libertus in suo testamento reliquit tibi tertiam iure
patronatus tibi debitam. Item reliquit tibi legatũ
vel seruo vel filio tuo:& tu agnouisti illud. Illud au
tem diligentiùs attende,quòd hæc bono. poss. con-
D tra tabul.non rescindit testamentum liberti in to-
tũ, sed vsq; ad tertiã quæ hodie patrono debetur:vt
C.de bo.pos.cõtra tab.lib l.j. sicut & illa cõtra tab.
quę datur patri.vt ff.si quis à pa.fu.ma.l.Pãtonius.
in prin.licèt cõtra tab.quæ datur filio in totũ rescin
dat:vt in superioribus rubricis notaui.Item & illud
nota quòd iure veteri dimidia debebatur patrono:
hodie autem tertia:& sic illo iure quædam societas
cõtrahebatur inter patronum & libertum: vt ff. de
bonis liber.l.j.& institu.de succes.liber. Concipiet
7 actor libellum sic. † *Libellus.* A vobis domine magi
E ster Iustic. vel domine potestas:peto ego R.conce-
di mihi bonorum possessionem contra tabul.cõtra
testamentum liberti mei Titij pro tertia parte mihi
debita de iure:qui cùm esset maior centenario in te
stamento suo me pręteriuit, & Caiũ sibi hæredẽ in-
stituit.Quod sic rectè cõcipiatur libellus, dicit l.C.
qui admit.ad bono.posses.l.vlti.& C.de cura furio.
l.vlti.& ff.si quis ord.in bonorum posses.serue.l.j.&
ij.institu.de succes.libe.& C.de bonorum posses. cõ
tra tabul.lib.l.j.Si autem relictum sit sibi aliquid di
8 cat.† *Libellus.* Peto suppleri:& concipiat sic libel.Co
F ram vobis domine potestas propono ego R.quòd
cùm Titius libertus meus,qui maior erat centena-
rio,fecisset testamentum , & talem sibi hęredem in-
stituit:& mihi viginti reliquit, quæ ad tertiam non
sufficiunt : vnde cùm decem mihi ad tertiam illam
non sufficiant:peto illa decem mihi ab hærede sup-
pleri:& ad hoc propono condictionem ex lege : &
hoc puto verius:vt suprà notaui. Quod sic rectè cõ-
cipi.libel.probatur institu.de succes libe.& ff.de bo
nis libér.etiam.§.si debita. Item illud nota pro ista

G tertia parte:quòd illa bona spectantur,quę fuerunt
tempore mortis liberti:vt ff.de bonis libertor.l etiã.
§.vlti.& l.si patronũ ex debita §.vlti. *Oppositio.* Sed
non videtur,quòd libellus sit necessarius:cùm enim
tantùm à prætore impetretur quare habeo necessa-
rio concipere libellum. Respõdeo. imò in omnibus
enim in quibus desideratur causæ cognitio necessa
eius est libel.vt s̃.de bonor.poss. notaui etiam si illa
debeant officio iudicis expediri. *Oppositio.* Sed op-
ponitur,omnia quæ causę cognitionem desiderant,
per libellum non explicantur:vt ff.de regu.iur. om-
H nia.& ff.de offic.procon.& lega.l.nec quicquam §.
j.Respondeo:frater deciperis specie recti, quod ibi
dicitur per libellum,noli intelligere per libellũ,scili
cèt quòd scriptura non sit tibi necessaria:sed per li-
bellum.i.breuiter quòd possit demandari:imò cau-
sa cognita & probata , & quòd nõ possit demãdari
& similia verba inuenies ff.de excusatio. tut l excu
sare.& C.de prędi. mino.l.in minorum. Libellus au
tem hîc est necessarius:quia oportet vt sit hæreditas
adita:ad hoc vt hæc bonorum possessio competat:
& sic veniet hæres & defendet:vt ff. de bon. liber.l.
I etiam.§.ij.& dixi s̃.de bonor possessi. contra tabul.
9 quæ datur filijs. † *Quæstio.* Illud autẽ quęritur,qua
re hęc rescindit testamẽtum tantùm pro tertia,vt di-
xi:illa autẽ,quæ datur filijs,rescindit in totum. Re-
spondeo:quia illa magis fauorabilis:& quia magis
debẽtur bona patris filio,quàm bona filij patri : vel
quàm bona liberti patrono, quæ non debentur nisi
pro tertia.

Si hæredatus sit aliquis de descendentibus,vel a-
scendentibus,vel frater consanguineus & vterinus
datur eis quęrela inofficiosi testa-
K menti, Rubric.

1 *Vlterinus an querelam habeat:cùm sit sublata differentia sexus & emancipationis & patriæ potestatis.*
2 *Vterini quare querelam non habeant: consanguinei autem sic.*
3 *Actio si exhæredatus &c.ad hoc ut competat: quot exigantur.*
4 *Causæ plures quare in persona patris requirantur : ut posit filium exhæredare:pauciores autem in filio: cũ totum econuersò esse deberet.*
L 5 *Filius an iure ueteri in supplementum agebat.*
6 *Positiones actoris & rei in tali actione.& nu. 7.*
8 *Libellus in tali actione quomodò concipiatur.*
9 *Querela in actione tali quare permittatur uariare : & negare quod primò affirmauit.*
10 *Testamentum inofficiosum qui dicit: quare legatum amittere debet sibi in testamento relictum.*
11 *Legatum post acceptum quare testamentũ inofficiosum dici non potest:falsum autem uel non iure factum sic.*

SED LICET tractemus de bonorum pos-
sessionibus quæ omnes prætoriæ sunt: vt institu.
M de bonorum possessio. tamen inserere volumus de
querela inofficiosi testamẽti , licèt ipsa ciuilis sit: vt
institu.de inoffici.testamen. & ideò quia ferè idem
operatur quod contra tabulas:nam testamẽtum re-
scindit:vt ff.de inofficio.testamen.l Papinianus § si
ex causa. Item sicut illa datur præteritis : tàm filio,
quàm patri:vt suprà diximus in superioribus rubri.
ita & ista datur exhæredatis:siue enim filius exhære
detur à patre vel à matre:imò & si à matre prætereа-
tur:vel ab ascendentibus per matrem datur eis que-
rela:quia

De querela inofficiosi test. vid. de
apud specul. in 3. part. in tit. de testamen.
[illegible] 591.

A rela:quia matris preteritio habetur pro exhęredatio
ne:vt institu.de exhęre.lib.§.vlti.siue pater, siue ma
ter vel ascendentes exhęredentur à filio emancipa-
to datur eis qoerela:vt ff.de inoffic. testamen.l.j. Et
sic nota,qnòd hæc quetela datur omnibus descen-
dentibus: siue sint masculi siue fœminę si sunt exhę
redati.nam licèt non sit eadem potestas materna:ea
dem tamen reuerentia & pietas est pręstanda matri
sicut & patri:vt ff.de cura.fur.l.furiosę.Ex linea au-
tem transuersali,etiam si sint exhęredati:non habēt
querelas,nisi fratres qui sunt consanguinei & vteri
B ni:& tunc quando turpis persona hæres est institu-
ta:intelligas turpem non in personam:sed turpem.i.
infamen.siue de infamia facti intelligas, siue de in-
famia iuris:vt ff.de inoffic.testa.l.j.& C.de inoffici.
testamen.l.fratres.& intelligas de cōsanguineo fra-
tre tantùm:vel consanguineo & vterino. solis enim
vterinis non datur querela:vt in prædict.legib. *Quę-*
1 *stio.* † Sed nunquid hodie vterinus habet querelam:
cùm sit sublata differentia sexus & emancipationis
& patriæ potestatis:vt in authentic.de hęred.ab in-
testa.col.ix. Respondeo:non habet:quia est subla-
C ta quantùm ad successionē ab intestato:non quan-
tùm ad causam testamenti: sicut & in superioribus
2 rub.notaui. † *Quęstio.* Sed illud quæritur quare vte
terini non habent querelam:consanguinei sic. Re-
spondeo,ratio est.vterinus enim est cognatus:& co
gnati sunt iuri ciuili incogniti, consanguineus est
agnatus qui iuri ciuili cognitus est. vnde si habet
querelam non est mirum:quæ est de iure ciuili. *Op-*
positio. Sed videtur,quòd etiam consanguineo non
detur:quia exhęredatio non cadit in extraneo, sed
in patre solo:vt ff.de verb.oblig.l.quidam. Respon
D deo:& si propriè non cadat in extraneo: tamen ni-
hilominùs si frater exhæredat fratrem vel præterit:
quia perinde habeo præteritum à fratre sicut à ma-
tre pro exhæredato habet querelam,vt dixi,& l.illa
quidam.si bene intelligatur deceptione inducitur.
3 Vnde † ad hoc vt querela inofficiosi testamenti cō
petat tot sunt necessaria. In primis, ꝙ aliquis sit de
linea descēdenti, vel ascēdēti:vel sit frater cōsangui
neus. Secundum,ꝙ ille qui decēdit,nō sit emācipa
tus:quia tunc oportet eum aliud petere remedium.
s. bonorum possessionem,quæ vocatur gratia litis
E agnoscendæ:vt diximus.s̃.de bo.pos.cōtra tab.quæ
datur filijs circa finem. Tertium est necessarium,ꝙ
ille qui decessit,fecisset testamentū in quo aliū sibi
hæredem instituat:& istum exhęredet: vel pręte reat
si est mater & frater:sicut hæc omnia probantur.ff.
de inoffic.testa.l.j.& ij.& l.Papinianus. & instit. de
inoffic.testa.& institu.de exhęre.lib.§.vlti. hoc etiā
dico in milite:quia silentiū militis habetur pro exhę
redatione:vt ff.de bon.libe.si patronus testamento.
& C.de mili.testa.sicut.nō tamen datur querela. C.
de inoffi.testa.l.de inoffic.& ff.e.si instituta.& ff.de
F mili.test.l.sicut. Quartum,quòd filius vel pater vel
frater non commiserit causas ingratitudinis:nam si
commisit & verum est cessat querela. Causę autem
propter qoas filius potest exhæredare patrē sunt se-
ptem.Et causę propter quas pater filium sunt.xiiij.
qua omnes numerantur in authen.vt cùm de appel.
cogn.§.aliud quinq;.colla.viij. Causæ verò propter
quas frater potest exhæredare fratrem sunt tres : vt
in authē.de nup.coll.viij.§.ingratitudinis. Quòd iu
stè exhæredati nō habent querelā,legitur ff.de inof
G ficio.testa.l.ij.& insti.de inoffi.testa. † *Quęstio.* Sed
4 quare plures causæ requirūtur in persona patris , vt
possit filiū exhęredare : pauciores autem in filio: cū
totum econuersò deberet esse,sicut s̃. diximus. cùm
magis debeatur hæreditas patris filio,quàm ecōuer
sò.arg ff.e.nam si.& ff.de bo.libe.l.pe.§.j.& ff.vnde
liberi.l.scripto. Respondeo, hoc contingit non ra-
tione bonorū,sed ratione personę.Sed plures causæ
requiruntur in persona patris:hoc ideò, quia perso-
na patris sancta & reuerenda debet filio videri:vt ff.
de obseq.à lib.pa.pręstā.l.liberto. Item præceptum
H est domini.Honora patrem tuum,& matrē tuam vt
sis longeuus super terrā.& alibi: qui maledixerit pa
tri vel matri,morte moriatur:non tamē ista sunt di-
cta de filio:ꝙ persona filij debeat videri reuerenda
patri: & quòd pater honoret filiū: & quòd qui dixe-
rit filio racha:morte moriator. De fratre autem non
curo rationē reddere:quia sufficiunt tres causæ nu-
meratę in authen.de nupt.& tunc si aliqua illarum
erit vera,etiam turpi persona instituta cessabit que-
rela:quia quando non est turpis,instituitur:& si nul
la illarum causarum interueniat:tamē cessat quere-
I la:vt s̃.dixi. Quintum,ꝙ pater dicat eos ingratos in
testamento quos exhęredat: nam si tantùm exhære-
dat,& nō dicit eos ingratos,aut sibi aliquid reliquit
& tūc nō licet hæredi instituto illos ingratos nomi-
nare:vel talē quæstionē inducere:imò agerēt filij ad
supplemētū,si aliquid hodie habēt iure institutiōis:
vt in authē.vt cùm de appel.cog.col.ix. si autem ni-
hil eis reliquit:& dicit eos ingratos:tunc enim hære
des instituti possunt probare causam ingratitudinis
aliâs non:& sic intelligimus quod dicitur tunc ve-
tera iura &c.sicut hic colliguntur ff.de inoffic.testa
K l.omnimodò.licèt quidam dicant,ꝙ faciat mentio-
nem in l.illa omnimodò. de l.alia in e. tit.liberi. sed
semper præsumo,ꝙ filij grata obsequia parti pręsti
terint:nisi contrariū probetur ab hęrede, & sic intel
ligo l.illā,liberi.& ff.e.l.nam & his. simile verbum
habes ff.de leg.iij.fideicō.§.si sic.& ff. de ma. testa.
l.seruos. Sextū,quòd hæreditas sit adita. ante enim
non nascitur querela:vt ff.de inoffi.testa. Papinia-
nus.§.si conditioni:vt C.de inoffic. testa.l. pe. Septi
mum,ꝙ non pręterierit quinquenniū continuū ab
adita hæreditate:vt C.de inoffi testa.l.pen.§. vltim.
L Octauū.s.ꝙ nō fuerit sibi relictū legatū: & si fuerit,
ꝙ illud nō agnouit:vt ff.de inoffic.testa.l.si pars iu-
dicantium.§.vlti.& l.nihil.& l.Papinianus.§.si con
ditioni.tunc enim repellitur à querela:ni legatum il
lud alij debuit restituere:vt in prędi.l.nihil.§ si cùm
filius. Nonum,ꝙ nō pręstiterit patrocinium alicui
petenti legatum in testamēto patris relictū illi clien
tulo:tunc enim cessat querela:vt ff.de inoffic.testa.
l.vlti. Decimum:si tractamus quòd detur hęredi ex-
traneo,quòd illa querela sit præparata:aliâs non cō
petit hæredi extraneo:licèt ad suum transmittat que
M relam,etiam non pręparatā vel cōminatam:vt C.de
inoffic.testa.l.pe.§.vlti. Et qualiter intelligatur prę
parata vel cōminata legitur ff.e.posthumus.§. vlti.
& l.quemadmodum. Vndecimum,ꝙ non sit sibi re-
licta legitima:vel si minus legitima hodie iure insti
tutionis:vt in authē.vt cū de appel.cog.§.aliud quo
que.collà.viij.aget ad supplementū:licèt olim quo-
quo relicti titulo cōputabantur in quartā: & ex-lu
debatur filius à querela:vt in authen.de trien.& se-
mis.collatio.iij.& C.de inoffi.testa.l. cùm quęritur.

A Quæstio. † Sed nonnè etiam iure veteri filius agebat
5 ad supplemétum: vt ff. de inoffi. testa. si non mortis.
quomodò ergo Iustinianus dicit, quòd ipse de nouo
induxit: vt C. de inoffic. testa. l. pen. Respondeo:
in l. prædict. si non mortis. fuit additum à cópositori
bus noui iuris. Duodecimum, quod aliud auxilium
non habeat locum: si enim habet aliud: cessat quere
la: vt institu. de inoffi. testa. §. tam autem naturales.
Decimumtertium, quòd ille qui fecit testamentum,
non fuerit miles: tunc enim filius eius siue sit præte-
ritus siue sit exhæredatus omni caret remedio siue
B auxilio: vt C. de inoffi. testam. l. de inofficioso. & de
hoc s. dixi: nisi fuerit veteranus: túc enim datur que-
rela contra tabulas ipsius ff. e. tit. contra. In hac au-
6 tem querela facit act. tal. posi. † *Positio actoris*. Ego
dico, quod Titius fuit pater meus. Item fecit testamen
tum, & Seium hæredem instituit. Item me exhæreda
uit. Item Seius hereditatem adiuit. Item duo anni
sunt, quod pater meus mortuus est. Item si filius exhære
dati vult proponere, dicat sic: pater meus hanc que-
relam fuit cóminatus, vel præparauit. Econtrà reus
7 sic ponat. † *Positio rei*. Ego dico, quòd Titius fecit
C testamentum: & illo testamento tibi reliquit lega-
tum. Item tu illud legatum agnouisti. Item tu præsti
tisti patrocinium petenti legatú ex testamento, quod
impugnare intendis. Item tu habes legitimam tibi
debitam de iure. Item quinquenniú transactum est
ab hæreditate adita. Ité pater tuus decessit sine præ-
paratione vel cóminatione querelæ. Concipiet act.
8 sic libellum. † *Libellus*. Coram vobis domine sena-
tor conqueror e. Rs. de Titio patre meo, qui in testa
mento suo Gaium hæredem instituit: & me filium
suum immerenté exhæredauit. vnde cùm ab ipso he
D rede sit hereditas adita: peto ipsum testamentum re
scindi per querelam inoffi. testa. & ad hoc propono
querelam inoffic. testa. Eodem modò concipiet pa-
ter vel mater, si sint exhæredati à filijs. Quod sic re-
ctè cócipiatur libellus dicit l. insti. de inoff. testa. &
ff. de inoffi. testa. l. j. ij. iij. iiij. & v. *Oppositio*. Videtur
autem libellus iste reprobádus multis modis: & illo
potissimè: quia querela nó est actio nec accusatio.
quod reprobetur libellus sic insisto: nam in libello
in quo conquereris de defuncto, qui ad maius adiu
torium est vocatus: qui defunctus & si vellet iniuriá
E committere, non posset: vt ff. si quis caut. l. si eum. §.
iniuriarum. Item proponis querelam quæ nó est a-
ctio: & sine actione nemo experitur: vt ff. de admini.
tuto. quotiens. §. item si temporali. & ff. quod metus
causa, extat. quod non sit actio sic probo. si enim esset
actio, cùm sit ciuilis, perpetuò daretur: vt C. de con-
stitu. pecu. l. ij. sed datur infrà quinquenniú. sed reci
pit instantiá. nam multæ sunt ciuiles & personales:
& tamen citiori tempore tolluntur. nam actio iniu-
riarum quæ ex lege cornelia descendit, ciuilis est: &
tamé secundú quosdam anno tollitur: vt notaui su-
F prà in actione iniuriarú. Item si esset actio quæ obti
neret, haberet commodum: quod in hac non est: vt
ff. e. posthumus. §. si quis. Item si esset actio, daretur
hæredi: quod in ea non est, nisi comminata vel præ-
parata sit: vt s. dixi. & institu. de perpe. & tépo. acti.
§. non omnes. Item accusatio non est, quia in ea nó
agitur de crimine. Item si esset accusatio, morte ac-
cusatio, morte accusati vel accusatoris finiretur: vt
C. si reus vel accus. mor. fu. l. j. & l. vlti. quod hic nó
est: quia aliquando datur hæredi, si est comminata.

G Item accusatio non est: quia non intentaret eam fi-
lius cótra patrem: vt quia lis nulla &c. vt ff. de iudi.
lis nulla. hanc tamen intentat: vt ff. e. l. filio. Item nó
est accusatio: quia aliquando opponitur in modum
exceptiónis: vt ff. e. Papinianus. §. filius. Item non est
actio: quia certé sunt actiones, quæ dantur filio suo
nomine: vt ff. de actio. & oblig. l. in factú. inter quas
hæ non numerantur. Vnde multi dicunt, quod querela
teneat quoddam medium inter actionem & accusa
tionem propterea. ff. e. in multis legibus inuenies eá
vocari accusationé: vt ff. e. posthumus. §. si quis insti
H tuta. & l. si instituta. & l. si suspecta. §. quamuis. & l.
vlti. in multis legib. vocatur actio: vt ff. e. quéadmo-
dum. & l. si suspectam. §. j. & §. ij. & l. aduersus. & in
multis vocatur querela: vt ff. e. contra veterani. & in
multis alijs legibus eius titu. vnde respondeo: quod his
non obstantibus libellus rectè cócipitur: licèt enim
de defuncto videar conqueri propter factum ipsius
ipsum non cóuenio: sed testamentum eius rescindi
peto: & licèt non sit propriè actio, nec accusatio: vt
dictum est: nihilominus intentatur. nam & officium
iudicis quod propriè non potest dici actio nec accu
I satio, & tamen intétatur. *Oppositio*. Item adhuc in-
tentatur: nam non videtur, quod hodie querela habeat
locum: quia ex causa præteritionis vel exhæredatio-
nis fiunt irrita testamenta: vt in authen. ex causa: &
est in corpore authen. vt cum de appel. cog. Respon
deo. de hoc die, vt notaui s. de bono. pos. contra tab.
quæ datur filio. *Oppositio*. Item adhuc instatur, quod
nó sit necessaria querela: nec videtur quod querela inof
ficiosi testamenti aliquid sit. nam qui proponit que
relam, nihil aliud proponit, nisi petitiuné hæredita-
tis: vt ff. e. quæ de inoffi. in fi. vnde quare tot sunt cir
K cuitus: veniam ergo & proponam petitionem hære
ditatis: quia dico me filium: & ille me excipiet de te
stamento: quia dicet se in testamento institutú: ego
possum replicare non curo: quia illud testamentum
fuit inofficiosum. Respondeo: non est verum, quod
qui proponit querelam, quod proponat petioné hære-
ditatis: imò falsum est: & sic probo, scriptus hæres
qui adijt, hæres est & insolidú: licèt desinat esse hæ-
res perlata querela: vt ff. de vulgari & pupillari sub-
stituti. l. in substitutione. & ff. e. eum qui. ergo alius
insolidú, vel ex parte hæres esse non potest. vt ff. de
L reg. iur. l. quod cótra. §. vni duo. pro nobis est ff. e. Papi
nianus. j. responso. & §. si filius. & l. posthumus. §. si
quis ex his. præterea hic non est hæres, qui proponit
querelam: quod patet: ex testamento non: quia non
est institutus. ab intestato non: quia adhuc testamé
tum tenet: vt ff. e. l. ij. nec enim locus est ab intestato
donec locus est testamétariæ: vt ff. de peti. hære. l. j. ij.
& iij. ff. de re iud. quádiu. & ff. de acqui. here. quádiu.
& sic nullo modo pót proponere petitioné heredi-
tatis. Ité petitio hereditatis proponitur cótra eú qui
pro herede: vel pro possessore possidet: vt ff. de peti.
M her. l. pro herede. & l. qui inter. & C. de peti. her. cogi.
hic aút institutus verè est hæres: & titulú habet peti
tio hæreditatis: ergo nó tenetur. Si aút objeiatur no
bis, quod duo sunt iudicia secundú hoc. s. querela inof-
ficiosi testamenti, & petitio hæreditatis. Respódeo:
verum etiá & licèt petitio hereditatis sit noua actio
quæ statim cópetit ex quo obtinuit in querela exhæ
redatus statim mandatur executioni quasi de ea sit
cognitum, sicut fit in actione in factú quæ oritur ex
re iudica. *Oppositio*. Sed objicitur nobis quod est C.
eod. tit. l.

A eod.tit.l.j.eum ibi querela datur contra fideicōmis-
sariū,ac si pro hærede vel pro possessore possideret.
R n̄d.querela inofficiosi testamēti,sicut & petitio hę
redita.datur cōtra eum,qui possidet pro hęrede, vel
pro possessore,alio tamē respectu: quia in petitione
hęreditatis titulus pro hęrede nō est verè titulus:sed
in querela verè quidē titulus est:quia scriptus est ve
rè,interim est verus hæres:sed fingitur quantum ad
querelā non hęres:quia nō videtur institutus: vt ff.
de in integr.resti. nemo. & non videtur quis posses-
sionē adeptus,qui ita habet vt restituere non possit.
B vt ff.de acquir.possess.l.non videtur. hoc notat dn̄s
meus.ff.de inoffic.testa.qui de inofficioso.Sed sunt
quidā errantes qui dicunt,quod qui proponit que-
relam,ꝙ proponit petitionem hæreditatis.facit pro
eis ff.e.Papinianus.§.si filius.in fi.ibi quēadmodū
ageret,si non possideret sed peteret: ergo videtur vt
agēdo querelā proponat petitionē hęred. Sed respō
deo,peteret subaudi testamento primo rescisso per
querelā,peteret posteà petitionē hęreditatis.Item fa
cit pro eis ff.e.Papinianus.§.si ex causa. nam ibi di-
citur rescissum est testamentū:& suus hęres erit.Sed
C respōdeo:rescisso testamēto per querelā istud sequi
tur quod erit suus hęres proposita posteà petitióe hę
reditatis. Item facit pro eis.e.tit. Titia.vbi dicitur:si
soror obtinuerit in centum virili iudicio: & actum
fuit ibi querela:& nullum aliud legimus centū viri
le iudicium nisi petitio hęreditatis:vt ff.de peti.hęre
dita.l.item veniunt.§.pridiè.& sic videtur quod pro
ponēdo querelā proponat petitionē hęreditatis. Re
spondeo:ibi loquitur de querela quā appello centū
virale iudicium. Vel si vis intelligere de petitio. hæ-
reditatis.intelligas rupto prius testamento per que-
D relam. Item facit pro eis ff.e.qui repudiantis. sed si-
milis est sensus. Item facit pro eis ff.e.qui de inoffi.
in fi.per quā l.videtur,ꝙ proponēdo querelā, propo
nat petitionē hæreditatis.& est simile ff.de dolo.l.j.
§.& si alia.& ff.de offic. proconsu. & lega.l.legati.
Sed respondeo:qui de inofficioso dicit, & obtinuit
subaudi,nullā aliā intētabit posteà nisi petitionē hę
redi.quia querela præparatoria est petiti. hæredita.
vel nullā aliā intētat subaudi quò ad propositū: qa
propterea intentat querelā, vt rescisso testamēto ve
nire possit ad petitionē hæreditatis:licèt aliquando
E habeat locum illud. Fallitur augurio spes bona sæ-
pè suo.& vide rationē euidentē quæ multū facit pro
nobis:si illorum erronea sententia obtineret,cur fa-
cti essent diuersi tituli:sicut aliàs de codicillo & testa
mento,si idem essent,frustrà diuersa nomina his vo
cabulis mādarentur:vt C.de codicillis.l.si idem. Itē
petitio hęreditatis est actio mixta: vt C.de petit.hæ
redi.l.hęreditatis.quod in querela non est. Item illa
res auocat:ista testamentum rescindit. Item illa in-
tenditur contra institutum:ista directò contra testa
mentū:vt ff.e.l.posthumus §.si quis instituta. Quæ-
F stio. † Illud tamē quęritur:quare permittitur in hac
9 querela alicui variare & negare, quod primò affir-
mauit,& ecōuersò:vt ff.e.contra.§.sed nec impube-
ris. Respondeo:hoc contingit propter varias perso-
nas agentium:& illorum de quorū testamentis agi-
tur:sicut & aliàs ff.ad leg.aquil.l.nam sicut.§.si do-
minus.§.vlti.nam ibi ratione diuersarum persona-
rum licitum est dicere,ꝙ ille qui est mortuus fuerit
seruus.& sic posset agi.l.aquil. & quod sit liber, &
sic agi non possit:hoc etiam habes aliàs ꝙ etiam ra
G tione vsusfructus:dicitur res extincta:ratione seruī-
tutis dicitur res durare : vt ff.quib. mod. vsusfruct.
amit.quid tamen.§.non tantu.& ff.de seru.vrb.prę
dio.l.seruitutes.§.si sublatu.& hic in illo §.sed nec im
puberis:habet conuentus mantellū ad omnem ven-
tum.nam si venit mater & proponat sic.substitutio
pupillaris est testamentū filij mei:in illo testamento
inuenio me pręteritum: ergo de iure possum habere
querelam:vt insti.de pupil.substi.& institu.de exhę
reda.libe.§.vlti.excludit mater : quia tunc haberet
locum quādo filius fecisset testamentū:& matrē prę
H teriuisset:at hic cū pater fecerit testamentū filio suo,
& expressim substituerit: licèt iuris fictione dicatur
pupillaris substitutio testamentū filij:tamen mater
excluditur:quia expressa pupillaris admittitur con-
tra matrem:vt ff.de vulga.& pupil.substi.l.Lucius.
& l.qui habebat. licèt in tacita sit aliud , pręterquā
in milite:vt notatur C.de impub. & alijs subst.l.pre
cibus.& sic excluditur mater excluditur frater pa-
tris & frater impuberis:hoc modo audiuit patris fra
ter.i.patruus:quia frater suus fecerat testamentū qđ
pupilli videbatur : dicebat frater meus me pręterit,
I expugno testamentū : repellitur hic frater:ꝗ quādo
frater instituit sibi filiū suum pupillum, & sibi pupil
lariter substituit,substituendo fecit honorē suo nō
imposuit sibi onus,vt in ead.l.§.si quis impuberi.vn
de frater pręteritus nō habet cōtra tabulas, nec etiā
querelam:nisi quando turpis persona est instituta:
vt s̄.dixi.audiuit frater impuberis,quòd testamentū
fuit fratris:veniebat ad querelam: sed fuit repullus,
& propter illam rationē:quia fratri non datur que-
rela,nisi quando turpis persona instituitur : & quia
istud testamentū patris est:vnde expugnet paternū
K & sic expugnatur pupillare,aliàs nō, vt in prædicto
§.est enim vnum testamentū duarum hæreditatum:
10 vt institu.de pupil.substitu. † Quæstio. Item quæri-
tur,qui dicit testamentum inofficiosum debet,amit
tere legatum sibi in testamento relictum:vt ff.e.con
tra.§.meminisse.si vsq; ad sententiā perseuerauerit:
alioquin si ante destitit nō punitur:vt ibi : imò si te-
stis fuit: & si adfuit:vel fideiussor fuit pro illo qui di
cebat inofficiosum vel falsum:vt ff.de his quibus vt
indign.l.post legatum.§.ætati. Idem est & si iudica
uit contra testamentum:vt ibi. In aduocato contra:
L vt e.l.§.aduocatum.& in tutore idem quod in aduo
cato:& quare:quia & pro officio & nomine aliorū:
vt e.tit.l.tutorem. Vnde quidam intelligunt idem in
iudice:vnde glossant in illo.§. ætati.quidam & præ
sidem indignum putant &c.subaudi:& malè putāt:
quia excusantur per officium:sicut aduocatus, & tu
tor:sed fortè posset intelligi de iudice,quòd amittat
legatum,quando contra testamentū pronuntiauit:
sed si pro testamento non credo ipsum puniendum
11 Quæstio. † Sed illud quęritur:quare post legatū acce
ptum non possum dicere testamentū inofficiosum:
M falsum aūt vel non iure factū possum dicere:vt ff.de
his quibus vt indig post legatum.§.j.cùm in vtroq;
casu ego amitto legatū:vt dictum est? Respōdeo, te
stamentum falsum abusiuè dicitur testamentum: vt
ff.quemadmodū testa.aper.& describ.l.j. vnde pro-
pter receptum legatum non potui hoc facere, quod
valeat istud:quod nihil est:vt solēnitas quę deest, vi
deatur suppleri:at in testamento inofficioso , quod
legitimū est,vnum solū superest . s. conditio mei ex-
hæredati qua incontinēti cessat,ex quo legatum re-

A cepi:vt dixi:& sic testamentũ remanet in suo statu:
& ideò contrauenire non possum:quia videor com
probasso. *Oppositio.* Sed contra hoc opponitur de
quadã lege mirabili ff.de peti.hęre.l. postquã. nam
ibi postquã legatum recepi,possum hęreditatẽ pete-
re.ecce vnũ mirabile:aliud ꝙ licèt restituã legatum
possessori hæreditatis, ille mihi cauet, quod si non
obtinuero,quòd legatum mihi reddat:sed ita demũ
petam hęreditatem post legatum receptũ,nisi mani
festa sit mea calumnia: & sic tribus modis instatur.
Primò sic.si legatũ recepi,possum hæreditatẽ pete-
B re;ante enim quã petam hęreditatẽ: aut dicam testa
mentũ inofficiosum:vel falsum vel irritũ:vel minus
solemne:si volo dicere inofficiosum,non possum,vt
dictum est:& sic in isto casu lex ista non loquitur:si
volo dicere falsum,legatum amitto: vt dictum est.
quare ergo possessor caueret mihi de legato restituẽ
do,certè nullo modò:cùm non teneatur mihi resti-
tuere:& sic nec cauere:& sic in casu isto lex ista non
loquitur,si volo dicere non iure factũ,quod possum
nec legatũ amitto, quod recepi, vt in prędict.l.post
legatum.§.j.& ij.quare legatũ restituo: & ipse mihi
C cauet de illo restituendo,quare fit iste circuitus,qui
euitari debet à iure.vt ff.de condi.indeb.l.dñs testa-
mento.& ff.si cui plus quã per leg. falci. videamus.
& C.per quas perso.no.acq.l.vlt.&sic videtur quod
debeam retinere legatũ,quod mihi in omnẽ euentũ
debet restitui.nam dolo facit qui petit quod restitu
turus est;vt ff.de doli excepti.l. dolo. in quo casu.l.
ista,postquam.loquitur:&in hac quęstione vidi im
peditum dñm meũ,cùm esset sibi oppositũ in cõuen
tu. Respondeo:ꝙ in vltimo casu loquitur lex ista &
non in alio:quare ergo restituit.dico ideò quia reti-
D nendo legatum & petendo hæreditatẽ,quodammo
dò videtur sibiipsi contrarius,vel fortè defunctus le
gauerat rem non hæreditariã: sed rem ipsius posses-
soris,non ipsi possessori:sed illi qui petit hæredita-
tem: vnde si in petitione hęreditatis obtineret res
apud ipsum non esset remansura.vnde si medio tem
pore res illa residet penes illum possessorem hæredi
tatis à quo est legata:non est mirum.*Oppositio.* Sed
illud quęro quare non admittit legatum, qui dicit
testamentũ non iure factum:vt in prædict.l. post le-
gatum.ego ostendo, ꝙ debet amittere. nam qui di-
E cit testamentũ non iure factum:dicit hæredem hære
ditatẽ non posse obtinere, & sic nec ipsam adire : &
per consequentiã dicit legata nõ valere.nam ea quę
in testamento relinquuntur, ita demũ valent, si ex
testamento adeatur hęreditas. vt C. de fideicõmis,
eam quam.Item qui dicit testamentum non iure fa
ctum,dicit rem redire ad exitũ intestati. Respõdeo;
quãdo dico testamentũ minus solemne,non peccot
nec sum mihi cõtrarius: imò dico testamentũ factũ
& legata relicta,quę possunt in minus solẽni volun
tate relinqui:vt in codicillis.vnde licèt dicam hære-
F dem non debere obtinere hęreditatẽ: tamen contra
legata nihil dico:quod in querela falsi contrarium
est:& quia quando dico falsum nec hęredẽ dico in-
stitutũ,nec legata relicta. *Oppositio.* Sed videtur qđ
idem sit in querela inofficiosi testamenti:sicut quã-
do ego dico irritũ,vel minus solemne: vt legatũ mi-
hi relictum non amittã:quia non pecco circa legata
sed tantũ circa hęredis institutionẽ.Sed ideò ibi cõ-
tingit:quia vt dixi s.in querela inofficiosi: testatorẽ
accuso quasi,ꝙ fuerit furiosus faciendo contra offi
G cium pietatis.vnde si legatũ amitto de iure est.Hæc
4 tanquã vtiliora tractaui de querela inofficiosi. reli-
qua quęre s.de bono. pos.contra tab. quæ datur fi-
lio præterito contra testamentum patris.

De bonorum posses. vnde liberi, quę datur filio
emancipato,quando pater decedit ab intestato. Et
de bonorum poss.vnde parentes, quæ datur patri fi-
lio decedente ab intestato. Et de bonor.posses. vn
de nepotes:& vnde aui.& sic deinceps in linea ascẽ-
denti & descendenti, Rubric.

1 *Verba unde liberi,quid sonent.*
H 2 *Liberorum appellatione quid contineatur.*
3 *Rubrica specialis unde parentes, quare posita non fuit.*
4 *Rubrica unde liberi,quare in plurali intituletur.*
5 *Rubricam talem quare legislator intitulauit.*
6 *Verba unde liberi,unde agnati,unde legitimi,unde cogna
ti,unde uir & uxor: secundum tabulas,& contra ta-
bulas,an sint propria nomina bonorum possessionis.*
7 *Actio unde liberi,ad hoc ut cõpetat,quot necessaria sint.*
8 *Mater si ab intestato decedat: per quam bonorum posses
sionem sibi filius succedit.*
9 *Libellus in tali actione quomodò fiat.*
I 10 *Bonorum possessio,unde liberi, an sit necessaria,uel uo-
luntaria.*
11 *Questio domini Ottonis subtiliter soluitur.*

VIDIMVS de bonorum possessionibus quæ
ex testamento cõpetũt,& de querela inofficiosi
testamẽti:nũc ad bonorũ possess.quę ab intestato cõ
petũt,stilũ & materiã conuertamus. Sed quia inter
illas prima est & dignior,vnde liberi:quia patre de-
cedente ab intestato prima successio est liberorũ:vt
in authen.de hæred.ab intestato.col.ix.& est ratio:
quia primò illi succedunt:quia eadem persona cen-
K sentur filij cum patre: vt C.de impuber. & alijs sub-
stitu.l.vlti.in fi.quod etiã intelligit dominus meus
in vita patris adeò ꝙ sola administratio sibi desit:
adeò ꝙ ille genitor & ille genitus nominatur: vt ff.
de liber.& posthu.l.in suis. & vocatur ad illa bona
quasi ad propria:vt ff.de edict.iuc.l.j.§ Largius.l.&
quasi ad debita.& C.de codicil.l.vlt. & vocatur pro
pterea votũ parentũ & naturalẽ erga filios charita-
tẽ:vt ff.e.l.nã & si parẽtibus.& ff. vnde liberi. l.seri-
pto.cũ omnia nostra liberis nostris paremus. ff.de
bon.lib.l.nihil.cũ dulciori nomine nõ possunt ap-
L pellari quã liberi:cũ propter eos nostri memoriã in
æuũ relinquamus:vt ff.de verb. sig.l.liberorũ. §.j.&
§.vlti.vocãtur enim quasi ad debitũ naturale, adeò
ꝙ descriptionis onus nõ timẽt: vt C.li.x de imponẽ.
lucra.descripti.l.j. ratio enim naturalis patris facit
filios successores:vt ff.de bon. dã.l. cùm ratio. Ideò
1 de bo.pos.vnde liberi, videamus. † In primis quęri-
tur,quid sonent ista verba, vnde liberi,defectiua em̃
videtur. Rñd.optimè facimus, si hũc stilũ tenemus:
nã & prętor fecit:vt ff. si tabo.testamẽti nullę ex tab.
l.j.verba aũt illa sic intelligas,licèt defectiua:est em̃
M quędam quasi interrogatio vulgaris : nam dicit ali-
quis alicui, vnde venis frater? Roma. vel si aliquis
recitat aliquos rumores,& aliquis dicit, vnde tibi
hoc?& ille dicit,q̃a ita vidi & interfui: vel si alquis
vadit põpatus,dicit aliquis, vnde tibi hoc?& ille di-
cit,q̃a diues:& ita,& hic venit aliquis filius & vult
succedere,patri ab intestato: dicit prętor vnde tibi
hoc?rñdit filius:dñe ideò quia liber.i.filius.i.ex qua
causa petis bo.poss.tibi concedi:hoc sonat hoc ver-
bum, vnde,& ille dicit ideò quia filius; vnde ita bene
sonat,

A fonat, vnde filij. quare ergo intitulatur vnde liberi? Respondeo: quia nomen liberorum est magis generale, quàm nomen filiorum: quia comprehendit etiã nepotes. vt ff. de verbo. signi l. liberorum. & ff de testa. tut. l. si quis filiabus: & l. quod si nepotes. & sic dicendo vnde liberi, comprehendit filios nepotes & pronepotes vel si velles alludere vocabulo, poneres in personam nepotis, vnde nepotes. Item pro nepo-
2 te vnde pronepotes † Quæstio. In superioribus quid dicis: appellatione liberorum, non continetur pater nec auus filio: ergo ab intestato decedente & eman
B cipato olim: quia si esset in potestate pater non dicebatur succedere, sed occupabat omnia iure peculij: licèt hodiè ab intestato filio in potestate succedat. vt ff. de castrensi peculio. l. ij. & in authen. de hæred. ab intestato. col. ix. Sed quæ erat ratio? Respondeo: quia olim filiusfamiliâs quicquid acquirebat, totũ acquirebat patri: ideò pater non poterat sibi succedere. hodie autem cùm in aduentitijs sit proprietas filij: & in castrensibus & quasi totum sit filij. vt C. de bonis quæ liberis. cùm oportet. meritò pater succedit filio. Qualiter ergo & per quam bonorũ pos-
C sessionem succedet? Respondeo: per vnde parentes: vel per vnde agnati: vel per vnde legitimi. & quia parens: quia qua ratione filius per vnde liberi: eadẽ ratione pater per vnde parentes: auus per vnde aui: proauus per vnde proaui. Item filius patri est agnatus proximus. vt ff. de suis & legitimis. l. filius. posset ergo pater habere vnde agnati. Item quia lex vocat eum, posset ergo habere vnde legitimi, quæ datur omnibus, qui per legem vocantur. vt ff. si tabulæ testamenti nullæ extabunt. l. vltim. ff. vnde legiti. l. ij.
3 §. vltim. † Quæstio. Si tu quæras quare non fuit ru-
D brica specialis vnde parentes. Respondeo: propter duo: quia dicẽdo vnde liberi: videtur per consequẽtiam vnde parẽtes, sicut dixi. vel aliter, ad ea quę frequentiùs accidunt iura ladaptãtur. vt ff. de legib. & constitutio. l. nam ad ea. frequentiùs enim accidit, quòd patri morienti succedat filius, quã econuersò.
4 Quæstio. † Item quæritur quare intitulatur in plurali, cũ pro maiori parte vnicus filius proponat sem per hanc bonorum possessionem? Respondeo: quędam in iure nostro in plurali numero proferuntur, sicut hîc: nam & quis dicitur habere filios etiam si
E vnicũ habet filium: sicut & pugillares & codicilli. vt ff. de verborum signifi. nõ est sine liberis. & l. eum quem. Sicut & aliâs actio vi bonorum raptorum nego. gestor. quæ locum habent, & si vnicus bos raptus sit. & vnicum negotium gestum sit. vt ff. vi bonorum raptorum. l. ij. & ff. de negot. gest. l. ait prætor. Hoc etiã in interdicto vti possidetis, quod etiã competit. & dicitur vti possideris, etiam si vnus possideat & alibi, indignati sunt discipuli propter effusionem vnguenti: cùm solùm Iudam inuenimus in-
dignatũ. Et alibi: lapidati sunt: cùm solùm Stepha-
F num inueniamus lapidatum. Eodem etiã modo in proposito has quæstiones repete in alijs sequentibus bonorum possessionibus vnde agnati: vel vnde
5 legitimi: vnde cognati: vnde vir & vxor. † Quæstio. Item quæritur quare sic intitulauit legislator. Respondeo: propter penuriã vocabulorũ cõtingit: qa plura sunt negotia quã vocabula. vt ff. de præscrip. verb l. iii. sicut & in interdictis, vbi propter penuriã vocabulorũ à primis verbis sumpsit rubricã, vnde vi:
6 vti possidetis: vtrobi. † Quæstio. Itẽ quæritur an hæc
G verba, vnde liberi: vnde agnati: vnde legitimi: vnde cognati: vnde vir & vxor: secundum tabulas: & contra tabulas: sint propria nomina bonorũ possessionum? Respondeo sic: nam legislatores ex ipso facto nomina actionum inuenerunt, sicut & in omnibus
7 quilibet studiosus per se inuestigare potest. † Vnde ad hoc vt ista bonorũ possessio competat, tot sunt necessaria. In primis, quòd sit filius siue legitimus & naturalis: siue tãtùm legitimus, id est, adoptiuus: durãte tamen adoptione & olim & hodie. vt ff. si tabulæ testamenti nullæ extabunt. l. j. §. prætor. & C.
H de adoptio. l. vlt. & ff. vnde liberi. l. ij. eodem modo requiritur, quòd sit pater vel auus vel proauus, qui vult intentare vnde parentes: vel vnde legitimi: vel vnde agnati. Secundum, quòd ille qui decessit, decesserit ab intestato: alioquin si ex testamento non habet locum hæc bonorum possessio propter regulam, quandiu locus est testamentariæ successioni, non est locus ab intestato. & ff. si tabulæ testamenti nullæ extabunt. l. j. §. ita autem. & ff. vnde liberi. l. j. & ff. de acquirenda hæreditate. quandiu. & de regulis iuris quandiu. Sed hæc ita sunt vera nisi insti-
I tutus repudiasset: tunc enim quia post repudiationem venire nõ potest, locus est ab intestato, & huic bonorum possessioni nec præiudicabit filius sibi, qui fuerit impubes, si medio tempore petijt Carbonianam. vt ff. si tabulæ testamenti nullæ extabunt. l. j. §. ita autem. Tertium est necessarium quando quis testatus decedit ad hoc vt ista bonorum possessio locum habeat, quòd sic filius præteritus proponat contra tabulas: vel si exhæredatus est proponat querelam: alioquin si permittat institutum adire. & tempora bonorum possessionis cõtra tabulas tran-
K seant: hæc bonorum possessio non habet locum. vt ff. si tabulæ testamenti nullæ extabunt. l. emancipatus. Quartum, ꝙ ille qui decedit sit pater vel auus paternus: & quare hoc dico ideò, quia cuicũq; prętterito datur cõtra tabulas, eidem ab intestato datur hæc bonorũ possessio. vt ff. si tabu. testa. nullę extra. l. j. §. prætor. at cõtra tabulas non datur filio à matre præterito cõtra testamentũ matris. vt ff. de bon. pos. contra tab. l. illud. §. ad testamenta. Sed quæ est ratio, quare ista denegatur filio, si vult matri ab intestato succedere: quia quare filio denegatur contra
L tabulas contra testamentũ matris. suprà de bonorũ pos. contra tabulas. quæ datur filio notaui. Respondeo: illa posset esse ratio secundum dominũ meum, quod denegatur filio hæc bonorũ possessio contra tabulas cõtra testamentũ matris: quia fœmina suos hęredes nõ habet. vt ff. de suis & legiti. l. nulla. adeò etiam, ꝙ non potest pupillariter substituere. vt ff. de vulgar. & pupillar. substitutio. l. ij. Et quare ergo ad bona patris habet, ad bona matris nõ, cùm & si non sit æqualis potestas eadẽ tamen reuerentia vtrique debetur. vt ff. de cura. furio. l. furiosę. Respõdeo: qa
M hæreditas patris magis debetur filio, quã hęreditas
8 matris. vt C. de repud. hæred. l. vlt. † Quæstio. Et sic secundũ hoc quęritur si mater ab intestato decedit, per quã bonorũ possessio. succedit sibi filius & cõtrà. Respõdeo: per vnde cognati: vel per vnde legitimi, nõ per vnde agnati: sed per vnde legitimi: quia lex vocat istos. vt ff. vnde legitim. l. ij. §. vlt. & l. iij. & ff. vnde cognati. l. j. Et sic secundum dominũ meum illud sicut est per omnia simile. vel similitudinariũ quod est ff. si tabulæ testament. nullæ extabunt. l. j.

A §.rectè autē prætor. sic sicut datur cōtra tabulas, da-
tur & hęc. & sicut illa denegatur, denegatur & hęc.
Quibusdam tamen videtur cōtrarium, quibus non
esset incōueniens cōsentire, quod filius matri dece-
denti ab intestato succedat per hanc bonorū posses
sionē vnde liberi. Nec obstat l. j. ff. si tabu. testamen
ti nullę extab. §. rectè autē prętor. nam ibi dicitur si-
militudinis causa. vt sicut datur cōtra tabulas pręte
rito: ita datur hęc ab intestato. & propterea notat si-
militudinē illā propter filios qui obtinēt primū gra
dum in successione: quia siue ex testamento siue ab
B intestato primi succedūt ipsi: nō tamen sequitur vt
cuicūque denegatur cōtra tabulas: denegetur hæc:
quia hoc esset valdè durū. similitudo em̄ nō est per
omnia attendenda: sic & aliàs ff. de actio. pig. l. si cū
venderet. nam ibi dicitur, ꝙ dolus & culpa venit in
pignore, vt in cōmodato, sed nō est verū: quia in pi-
gnore venit leuis: in cōmodato leuissima. vt ff. com
modati. si vt certo. §. j. & instit. quib. mod. re contra.
§. creditor. Itē in illa authoritate: estote perfecti, si-
cut & pater vester cœlestis perfectus est. Quintū est
necessariū, ꝙ status filij mutatus nō sit eo tempore
quo incepit sibi competere hęc bonorum possessio.
C nam si mutatus est, nō cōpetit: si enim primò cōpe-
tijt hęc bonorū possessio: & posteà mutat statū pro-
pter mediā capitis diminutionē nō nocet. vt ff. vnde
liberi. l. vlti. Sextū, ꝙ iste qui petit hanc bonorū pos
sessionem sit proximior, ita ꝙ nullus eum pręcedat,
nisi in quodā casu mirabili, vbi pater pręcessit nepo
tem tēpore mortis aui. & tamen nepos nihilominùs
habet hanc bonorū possessionē: puta: quando scri-
ptus hæres deliberauit: filius exhæredatus moritur:
institutus omittit: nepos admittitur, qui videbatur
repellendus: quia tēpore mortis aui pater eum pręce
D debat. Sed Vlpianus respōdit, ꝙ licèt ipsum præce-
deret: tamē quia dubiū erat propter institutū ne adi
ret, patri nō competijt bonorū possessio ab intesta-
to. vt ff. de suis & legiti. hęredi. l. j. §. pen. nūc autem
quando institutus omittit inuenitur solus nepos, &
primus qui meritò admittitur. vt ff. vnde cogn. l. j. §.
proximus. nā si hoc non diceremus, quòd nepos iste
auo succederet, qui nō est agnatus: subaudi proxi-
mus: nam sine dubio est agnatus: vt ff. de suis & leg.
l. filius. Nec obstat l. ff. vnde liberi. filius. quia ibi di
citur, filius proximus cognatus, loquitur de matre
E cui filius volebat succedere, sicut hæc leguntur ff.
vnde liberi. scripto. & hoc dicit l. illa, vsque ad ver-
bum, cæterùm, &c. ab illo verbo sic procedit, quòd si
sit exhęredatus nepos nihilominùs posset institutus
adire, & haberet nepos ex sua persona querelam.
ex persona enim patris non posset habere: quia hæ-
reditas non fuit adita: & quando adita, non fuit
pręparata: licèt hodie etiā non pręparata transmitti
tur ad suum hęredē. vt ff. de inof. testa. Papinianus.
§. si cōditiōi. & l. posthumus. & C. de inof. test. l. pen.
Quod aūt sequitur in eadē l. quare, &c. illud sonat
F quasi cōcludit dicēs, ex quo scriptus hęres nō adi-
uit: & sic nō obstat iure testati. i. iure testamēti. meri
tò hic nepos adibit ab intestato: quia videtur obsti
tisse. s. scriptus hęres: quia si adiuisset ex testamen-
to, obstaret huic nepoti: quia nō posset ab intestato
venire propter regulā ff. de acquir. hęred. quandiu.
oporteret enim primò testamentum expugnare per
quęrelā. Vel aliter, videtur obstitisse illi nepoti vt ab
intestato adire nō posset: sed non obstat. Septimū, ꝙ

G annus nō sit transactus, qui datur in honorē sangui
nis ascēdentibus & descēdentibus: sed istud nō mul
tum curo: quia succederet sibi ipsi in vnde cognati.
vt C. qui admit. ad bon. pos. l. iiij. & ff. de edicto suc-
ce. l. j. §. sed videndum. In hac bon. pos. concip. actor
9 sic libellum. † *Libellus.* A vobis domine senator ma-
gister iustitiarie peto ego R. mihi à vobis concedi
bonorū possessionē vnde liberi: per quā volo ab in-
testato patri meo Titio succedere. Quòd sic rectè
concip. libel. dicit l. ff. si tabul. testa. nullæ extab. l. j.
& ff de bono pos. l. iij. §. causa. & ff. quis ordo in bo.
H pos. serue. l. ij. & C. de cura. furio. l. vlti. & C. qui ad-
mit. ad bonorū pos. l. vlti. Positiones autē actoris &
rei quis notare potest eas secūdum modum superio
10 rum bonorum pos. † *Quęstio.* Sed illud quęritur, an
hodiè ista bonorū possessio sit necessaria vel volun-
taria: nam nō videtur multū expedire. Respondeo:
ista olim bonorū possessio in filijs emancipatis erat
necessaria, in suis erat voluntaria. vt instit. de exhę-
red. liberorum. §. emancipatos. & instit. de hæredit.
quæ ab intestato defe. §. emācipati. hodie autē cùm
sit sublata differentia sexus emancipationis & pa-
I triæ potestatis. vt in authen. de hæred. ab intest. col.
ix. hodie est voluntaria, si volunt proponere, si non
11 succedūt ab intestato. † *Quęstio.* Vltimò quęritur su
per l. illa. C. vnde liberi. l. qui se patris. nam ibi ne-
pos qui non vult succedere patri: sed vult succedere
auo, dicit quòd non potest nisi per bonorum posses.
vnde liberi. vnde quęsiuit ibi dominus Otto, aut pa
ter fuit in potestate, aut fuit emancipatus: occurrit
instantia, respondeat qui potest, quare fuit motus
ita dominus Otto: aut pater fuit in potestate: & tūc
ipso iure fuit hæres. vt ff. de suis & legitim. l. in suis.
K & sic bona perueniunt ad nepotem, tanquàm pa-
terna: non tanquàm auita, etiam si bonorum posses
sionem petat. Item si erat emancipatus nepos succe
det auo: siue se neget hæredem patris: siue non. quid
est ergo quod dicit l. illa, qui se patris negat hære-
dem. Respondeo: filius ille erat emancipatus: vnde
si nepos vult auo succedere potest. quia pater qui
eum præcessit, auo non successit: quia si succes-
sisset, iam esset commixtio bonorum. & ita non pos
set iam auo succedere, si succederet patri. negabat
ergo nepos se patris hæredem fortè propter debita
L quæ filius ille contraxerat, & volebat auo succede-
re: quod dubium videbatur. nam cùm hęreditas aui
defertur nepoti per filium quasi per medium. vt ff.
de bonis libertorum. l. si ex patronis. & ff. de interdi.
& relegat. l. iij. tamen nihilominùs succedit ex sua
persona. & quod dicit negabat, &c. subaudi maxi-
mè: quia siue neget siue non, nihil ad rem. & quare
dicit, non nisi per vnde agnati: & si tempora illa la-
psa erant, infra quæ bonorum possessio vnde liberi,
peti poterat quasi ipse sibi succederet, vt ff. de succes
sorio edicto. l. prima. Respondeo: iure veteri edi-
M ctum successorium non habebat locum in suis: li-
cèt hodie sit secus. vt ff. de successor. edicto. l. prima.
§. sciendum. & institu. de legitimis agnator. success.
sed hic nepos siue erat emācipatus, verum est quod
iure isto non poterat succedere nisi per vnde liberi:
quia ius vetus non agnouit emancipatos. vt instit.
de exhæreda. liberorum. §. emancipatos & institu. de
hæreditat. quæ ab intesta. deferū. §. emancipati. siue
erat suus de iure ciuili succederet. hodie autem siue
suus siue emācipatus posset de iure ciuili succedere.
quia sublata

A quia sublata est differentia emãcipationis.vt in authen.de hęred.quę ab intesta.col.ix.& quod dicitur ibi in l.illa,qui te patris.nõ nisi per bon.pos. vnde liberi. Respondeo:verum est de iure prætorio:licèt de iure ciuili secus,vt dictũ est.qualiter autem succedit vtrum in capita aut in stirpes quęre infrà de bonorum possessione,vnde cognati.

De bonorum possessione vnde agnati, vel vnde legitimi, Rubric.

1 *Vnde legitimi in duplici differentia sunt.*
2 *Rubrica unde legitimi:nihil de unde agnatis continet.*
B 3 *Actio de bonorum possessione unde agnati,ad hoc ut cõpetat,quot requirantur.*
4 *Libellus in tali actione quomodò formetur.*
5 *Bonorum possessio unde agnati: quare agnatis pateat: cùm ab intestato succedere possint.*
6 *Verba unde agnati,quid sonent.*

SECVNDO loco post liberos veniunt ab intestato agnati,qui sunt per virilem sexũ coniuncti. vt instit.de hęred.quę ab intestato desc.& instit. de leg.agna.suc.ideò de hac bo.pos. videamus. Sciendum est in primis,ꝙ tàm in ff. quã in C. intitulatur C rubrica sic,vnde legitimi:& nunquã inuenies rubricam vnde agnati:licèt in legibus positis sub rubric. inuenies hãc bono.pos.vnde agnati:quare ergo intitulatur vnde legitimi. Respondeo:ideò q: lex xij. tabu.vocat hos ad successionẽ, sicut ad tutelã. vt in 1 prędictis legib.& ff.de leg.tut.l.j. † Et nota, ꝙ hæc vnde legitimi duplex est: prima est vnde legitimi agnati de quã tractamus. & Est alia vnde legitimi, quę est generalissima, & datur omnibus illis,qui aliàs ab intestato veniunt ad successionẽ: siue sit patronus, qui possit habere vnde patroni: siue sit ma- D ter,quę possit habere vnde mater. vel vnde parẽtes: si prætores talia nomina inuenissent.vt ff.vnde legitimi.l.ij.& l.generaliter. & secũdũ hoc dicitur vnde legitimi. s. ꝙ lex approbet talẽ possessionẽ vel successionẽ.vt ff.de verb.sig.l.lege.de hac nõ tractabi- 2 mus:quia non est specialis per se. † Itẽ nota ꝙ licèt in C.intitulerut vnde legitimi: nihil tamen sub rubrica ponitur de vnde agnati.& multotiens hoc cõtingit in C.vbi de eo quod ponitur in rubrica nileõ tinetur in legibus.sicut habes s. de relig.&sump.fu. & de aleę vsu & de aleatoribus,sub qua rubrica ni- E hil ponitur de aleatoribus. Itẽ in C. de rebus credit. & de iureiur.sub qua rubr.nil ponitur de rebus creditis. Si tu quęras quare hoc: Respondeo:quia fortè in translatione quę fuit facta è gręco in latinum.vt C.de veteri iure enu.l.tanta.& in cõsti.ffortũ. omnę rei pub.leges erant in gręco sub illis rubri. & in gręco remanserũt: & in latino nõ habemus: nam domnus Burgundio Pisanus sub titulo de reli. posuit l. 3 gręcã de aleatoribus. † Vnde ad hoc vt ista bonorũ possessio cõpetat, tot sunt necessaria. In primis, ꝙ ille decesserit de cuius bonis tractamus:quia nõ de- F bet quis esse sollicitus de hæreditate viuẽtis.vt ff.de vulg.& pupil.subst.l.ij.& ff.de dona.l.quidã. & C. de cap.& postlimi.re.l.nec nos. Secũdum,ꝙ sit mortuus ab intestato.vt ff.vnde legiti.l.j.quod quatuor modis cõtingit.vt instit.de hęred.quę ab intesta. de se.& ff.de suis & legiti.l.j.si enim testatus moritur, hæc bonorũ possessio cessat.vt ff.si tabul. testamenti nullæ extab.l.j. Tertiũ,ꝙ nullus superſit de illis, qui sui sunt:illi enim preferuntur:vt ff.si tabu. testamẽti nullæ extab.l.j.nisi repudiassent.vt ff.e.l.ij.& l.in- G ter.Quartũ,ꝙ iste agnatus sit. i. per virilem sexum coniunctus.vt in princ.dixi.fallit tamen in quibusdam personis,quæ licèt sint cognatæ: tamen admittuntur,vt agnati.vt in filio sororis germanę:vel consanguineę vel vterinæ: quia licèt sint cognati cum agnatis admittũtur sicut agnati:vt C.de leg. hęred. l.lege.xij.tabu.§.vlt. Item fratrẽ emancipatũ fratri. Item filium emãcipati:quia licèt de iure ciuili desierunt esse agnati per emancipationẽ:tamen vt agnati succedunt nõ obstante emancipatione.& ideo di- H citur instit.de legi.agna.tut.quia agnatio plerũque propter fratres perimitur capitis diminutioe,&hoc per Anastasium maximè: quia fiebat emancipatio ex isto rescripto.vt C.de legiti.tuto. l.frater.& in C. de legiti.hæred.si ab eo.& l.de emãcipatis. & l. vlti. § j. Item frater vterinus vel soror insimul succedunt cũ consanguineo sicut agnati.vt C.de legi.hæred.l. vlti.§.pen.licèt hodie coniunctus ex vtroque patente præferatur ei qui ex altero tantũ parente coniunctus est.vt in authen.ibi signata.& est authẽ.de consanguineis & vterinis fratribus.col.v. Sed hodie cũ sublata differentia emancipationis,nõ curo de per- I sonis talibus,& de gradu cognationis translato in gradum agnationis.quia ita succedit cognatus sicut agnatus.vt in authen.de hæred.ab intestato.col.ix. Quintũ,ꝙ certum sit de illo qui mortuus est.vt cum decessit:& quod decesserit paterfa.vt ff.vnde legiti. l.ij.§.si quis decesserit. Sextum,ꝙ sit proximior:siue sit solus:siue cũ alijs:vt ff.de suis & legiti.l.j.§.exhęredatos.& ff.vnde cognati.l.j. §.ij. Septimũ,ꝙ tempora bonorum possessionis petendæ quæ sunt centum dierũ,non sint transacta.vt C.qui admitt.ad bono.pos.l.vlti.& instit.de bon.pos.§.vlti. neq; possit sibi ipsi succedere:quia fortè alius agnatus eum prę- K cederet. In hac autem bonorum possessione actor faciat tales positiones & reus similiter sicut & factæ sunt in alijs, Quod talis sit mortuus. Item quòd ab intestato. Item quòd sit sibi agnatus. Item, ꝙ proximior. Et econuersò reus faciat contrarias po- 4 sitiones. Libellus autem sic concipietur. † *Libellus* A vobis domine senator vel magister, iustitiariȩ peto mihi concedi bonorum possessionẽ vnde agnati, per quã volo succedere Titio agnato meo, qui ab intestato decessit: cùm illi Titio sim agnatus proxi- L mior: & Titius ille sine liberis decessit, & alijs descendentibus. Quod sic rectè cõcipiatur libellus di cit lex ff.quis ordo in bono.pos.serue.l.ij. & C.de curato.furiosi.l.vlti. & de bonorum pos.l.iij.§. causa. & ff.vnde legio.l.ij.& ff.de suis & legi.l. post con- 5 sanguineos.† *Quæstio.* Sed illud quęritur: quare hãc bonorum possessionẽ petunt cognati,cũ hodie possint ab intestato succedere: quia sublata est differentia emancipationis.vt in authen.de hæredib. ab intestato.col.ix. Respondeo:frater hodie bonorum possessio ista voluntaria est,& non necessaria:& o- M lim similiter: vt diximus suprà. de bonorum possess. *Oppositio.* Sed opponitur:quia videtur,ꝙ sit necessaria:vt instit.de bonorum pos.nam ibi dicitur,ꝙ bonorum pos.istæ necessariæ sunt. Respondeo: necessariæ sunt quædam:vt suprà dixi de bono pos. & in qualibet speciali rubric.notaui:vel sunt necessariæ 6 si vult aliquis succedere de iure prætorio:vt & alijs. C.de liberis præteritis.l.vltim. † *Quæstio.* Item quęritur quid sonent ista verba,vnde agnati. Respondeo:vt in superiori rubrica notaui.

A De bonorum possessione vnde cognati, Rubr.

1 *Libellus in actione unde cognati quomodò fiat, cũ pluribus sequentibus.*

2 *Bonorum possessio unde cognati, an sit necessaria uel uoluntaria.*

4 *Agnati potiùs quàm cognati, quare in tali actione succedant.*

5 *Lex octaui. unde cognati, quomodò intelligatur.*

6 *Tempus quod considerari debeat in tali lege.*

7 *Vnde liberi: unde agnati: unde cognati successio an in capita, uel in stirpes fiat.*

B 8 *Gradus in actione tali quomodò computetur.*

TERTIO loco stabilita est bonorũ possessio
vnde cognati: in qua bonorũ possessiõe eadem
ferè requiruntur, quę & in superiori, vnde agnati.
vnde non differunt nisi, quia ista datur illis qui per
fœmininũ sexum coniuncti sunt: & ita si sint proxi-
miores. & proximũ intellige, etiam si solus sit: sicut
hæc habes ff. vnde cognati. l. j. & ff. de suis & legi. l.
post cõsanguineos. hoc tamen plus habet hæc bo-
norũ possessio: quia datur siue cognati sint: siue le-
gitimi & naturales nati de legitimo matrimonio,
C siue non: pone: quia spurius est qui succedit: & cui
vult succedere nihilominùs succedit, quod in cogna
tis non est. vt ff. vnde cognati. l. si spurius. & l. Mode
stinus. ff. de inoffi. testam. l. si suscepta. §. de inoffi. &
ff. ad municip. l. j. nisi mulier sit illustris, cui est vere-
cundũ habere spurium: qui fortè tali matri nõ succe
deret. vt C. ad senatuscõsul. orfici. l. si qua. Quæ l. in
fine videtur notare mirabile, quod in alia muliere, quę
nõ est illustris filius naturalis æqualiter succedit cũ
legitimo: sed hodie credo correctũ iure authentico-
rum: vt in authen. posita in C. de naturalibus lib. au
D then. licèt. quę est in corpore auth. quib. mod. natu-
rales effi. legi. col. vj. & de hoc dic vt notat dominus
meus in summa C. de legitimis hęredi. Illud tamen
verũ est: quod matri succedũt filij etiã si ex diuersis ma-
trimonijs nati sunt. vt ff. ad Tertulianũ. l. matris in-
testatę. vnde quęcũque sunt dicta in superiori rubri
ca hîc intelligãtur repetita. Positiones actoris & rei
facilimè quis cõprehendet sicut in superiori rubric.
1 vnde liberi. Libellum autẽ sic cõcipiet. † *Libellus.* A
vobis domine senator seu magister iustitiarie peto
ego R. mihi cõcedi bonorum pos. vnde agnati. per
E quã volo succedere Titio cognato meo, qui ab in-
testato decessit: cũ illi Titio fuerim cognatus proxi
mior: & ille Titius sine ascẽdentibus & descenden-
tibus & agnatis decesserit. Quod sic rectè cõcipia-
tur libellus: dicũt iura ibi posita in superiori rubric.
& ff. vnde cognati. l. j. & ff. de suis & legi. l. post con
sanguineos. Mater filio ab intestato decedente &
ecõuersò petẽt hanc bon. pos. & formabũt libellos.
2 *Libellus.* † A vobis dñe, &c. peto ego mater mihi cõ-
cedi bonorũ pos. vnde cognati, per quã filio meo ab
intestato decedenti volo succedere: & sic in hoc ca-
F su est voluntaria. de hoc dic vt suprà de hac bo. pos.
3 extraordi. notaui. † *Quæstio.* Sed illud quæritur, an
hodie ista bonorũ possessio sit necessaria vel volun
taria? Respondeo: olim ista bo. pos. fuit necessaria:
quia ius ciuile nõ cognoscebat cognatos: sed tantũ
agnatos: cũ agnatio iuris ciuilis erat nomen. vt ff. de
gradibus cog. l. iure. circa princ. vt instit. de legi. pa-
ren. tutel. & instit. de legi. agna. suc. vnde de necessi
tare pretor eis subuenit: & habet nudã prætoris in-
dulgentiam hæc bonorũ possessio: nec enim à iure
G ciuili originẽ habet: & illos ad successionem inui-
tat, qui sunt iuri ciuili incogniti. vt ff. vnde cogn. l.
j. in prin. & instit. de succes. cogn. & ideò posui in li-
bello qui decessit sine agnatis: agnati enim exclu-
debant cognatos. vt instit. de leg. agna. suc. Sicut &
de iure Lombardo secũdum quod tantũ agnati succe-
dunt, secũdum multos, & cognati nullo modo: imò
deficientibus agnatis, admittunt fiscũ: sed errant iu
re illo: & credo cõtrarium. benè tamen hoc admit-
to, quod ita sit de iure Lombardo sicut & iure Roma-
no antiquo vt agnati præferebantur cognatis. nam
H quandiu aliquis ex agnatis superest in vltimo gra-
du pręferatur cognato, qui est in primo gradu. sed
illis deficientibus admitto etiã illo iure cognatos.
vt in Lombarda de succes. l. j. nam ibi de omni pa-
rentela loquitur, quod parens parenti vsq; ad septimũ
gradum succedat. Item filia matri cognata est & ta
men succedit. vt in Lõbarda de succes. l. si quis lon-
4 go. *Quæstio.* † Si tu quæras quare istis iuribus succe
dunt potiùs agnati quã cognati? Respondeo: quia
magis erant vtiles masculi quã fœminę ad pugnan
dum de die nõ de nocte: quia in pugna illa mulieres
I potentiores: & ideò masculi pręferebãtur & nati ex
eis. Hodie autẽ secundum iura codicis secũdum Iu
stinianũ loquor æqualiter succedunt masculi & fœ
minæ: quia nolumus esse accusatores naturæ, cur
non omnes masculos generauit: vel paterno vitio
hoc imputare. si vitium est: vel prolem innocentem
grauare: cũ enim natura vtrunque corpus edidit, vt
maneat suis vicibus immortale: & vnũ alterius sem
per auxilio eguit, vt vno semoto necesse est quod al
terum corrũpatur. vt C. de leg. hæred. l. lege xij. tab.
vnde hęc bonorũ possessio vnde cognati est volun-
K taria: & hoc etiã iure nouissimo secũdum quod subla-
ta est differẽtia sexus & emãcipationis. vt in authẽ.
de hæred. ab intesta. col. ix. Nec dicat aliquis, sicut
in cõtra tabulas diximus, quę datur filio quod illa
est necessaria: ergo & ista. & quod est sublata differen-
tia inter suos & emãcipatos, & inter agnatos & co-
gnatos est sublata quantũ in modo pręlationis, s. quod
vnus alteri nõ pręferatur: sed quilibet iure suo suc-
cedet: sicut notat dñs meus in fi. summę. C. de codi-
cillis, nõ est verũ. quia in contra tabulas illud obti-
net: at in istis nõ: quia quò ad successionẽ ab intesta
L to in omnibus parificatur, & quò ad pręlationẽ, vt
neuter alteri pręferatur: & in modo succedẽdi. licèt
ille sit agnatus & iste cognatus: dũmodò sint in eo-
dem gradu: licèt nõ in eodẽ genere. vnde hodiè pro-
ximior in gradu cognatus pręferretur agnato qui
est vlterior in gradu. De quadã tamen lege mirabi-
li volo quęrere, quę est ff. vnde cognati. l. octaui. nã
ibi dicitur, quod agnato qui est in gradu octauo, licèt
nõ extiterit hęres bonorũ possessio defertur: posteà
dicit totũ cõtrariũ: nam dicit, quod nõ defertur vt pro-
ximo agnato, quãuis extiterit hæres. Sed ad notitiã
M l. illius scire debes, quod agnati succedebãt vsq; ad deci
mum gradũ: cognati vsq; ad sextũ, nisi in sobrino &
sobrina: & nati ex eis qui succedũt vsq; ad septimũ.
vt insti. de suc. cog. §. vlti. licèt hodie secũdum dñm
meũ parificãtur agnati cognatis vt diximus: ita suc
cedebãt cognati vsq; ad x. sicut & agnati. & licèt P.
& alij prudentes contrarium dixerint vt notat do-
minus meus in summa C. de legit. hæredibus. in fin.
Vnde l. illam, octaui. valdè obscuram sic intellige
bonorũ pos. s. vnde cognati: quia de illa tractemus,
& sub illa

A & ſub illa rubrica ponitur, defertur agnato octaui
gradus.t.qui eſt in gradu octauo: licèt nõ extitit hę
res per vnde agnati,qui fortè repudiatione vel tem-
pore eſt excluſus,& quomodò habet vnde cognati:
habet quia ſibijpſi ſuccedit.vt ff.de ſucceſſorio edi-
cto.l.j.§. ſed videndum. Sed licèt deferatur hęc bo-
norum poſſeſ.ſcilicèt,vnde cognati:non tamen de-
fertur vt proximo agnato, ſed defertur vt proximo
cognato, quãuis hæres extiterit,id eſt, eſſe potuerit
per vnde agnati:vel quãuis extiterit hęres. i. exiſtat
5 per vnde cognati. † Quæſtio. Sed illud quęritur tem
B pore harũ legum & maximè ſecundum ſententiã P.
qui dixit cognatos nõ ſuccedere:niſi ad vij.gradum
per iura prædicta: quomodò lex illa ſtare poteſt: ſi
enim erat agnatus in octauo gradu:ergo & cogna-
tus in octauo.quia omnis agnatus & cognatus ha-
bent ſe vt genus & ſpecies: vt ff. de gradibus cog.l.
Iuriſcõſultus. §. ij.quomodò ergo omiſſa bon.poſ.
vnde agnati,poterat ſibi ſuccedere per vnde cogna-
ti:cũ agnatus ille qui & cognatus erat, fuerit in octa
uo gradu,cognati nõ ſuccedunt vltra ſeptimũ. Re-
ſpondeo:quod opponis locũ habet in his qui tantũ
cognati ſunt:at in illis qui ſunt agnati:& ſic cogna
C ti:licèt bonorũ poſſeſſio vnde agnati tollatur repu-
diatione vel tẽpore:tamen vnde cognati durat vſq;
ad gradũ x.vſq; ad quẽ durat agnatio:& ſic per cõ-
6 ſequentiã cognatio. † Quæſtio. Itẽ quęritur in ea. l.
octaui.§.vlti.vbi dicitur,ꝙ debet cõſiderari tempus
mortis: & à die illa debet haberi ratio. ad quod re-
ſpondeo propter ſtultitiã inſtituti,qui volebat ſuc-
cedere per vnde cognati,& omittere ex teſtamento:
ſed cõtingit ei ſecundum prouerbiũ.voluit cornua,
amiſit auriculas, qui totũ vult, totũ perdit.vt C.de
inof.teſta. ſi quis ſuo. quia illã bonorũ poſſeſſionẽ
D nõ poterat habere:quia à tẽpore mortis tẽpus centũ
dierũ tranſijt infrà quod debuit petere.vt inſtitu. de
bo.poſ.§.vlti.ſed ille ſtultus dicebat illud tẽpus eſſe
vtile,& nõ currere niſi à tẽpore ſcientiæ.vt ff. de di-
uer.& temp.præſcrip.l.j.ego incepi ſcire illũ conſan
guineum meum eſſe ſurdum nõ eſt menſis.cõtrariũ
ſibi reſpondetur, ꝙ à die mortis fiat cõputatio. nec
enim debuiſti ignorare infirmitatẽ illius tui proxi-
mi cõſanguinei.ſicut aliàs C.de in integr. reſtitu. l.
de tutela. ſed ſtultus erat & ſtulta allegatio ſua. qa
probati non releuat probantẽ. vt C.de probationi.
E ad probationẽ.& ſic cõſulo ſibi, vt nõ omittat ex te-
ſtamento, & habeat illã modicã partẽ in qua eſt in-
ſtitutus in pace: quia melior eſt bucella panis cum
gaudio,quã totus panis cũ triſtitia: nam licèt illum
teſtatorẽ probet ſurdum:nihilominùs tamen teſtari
potuit,ſecũdum quod diſtinguit l.C.qui teſta.face.
7 poſ.l.diſcretis.† Quæſtio. Vltimò quęritur vtrũ vnde
liberi:vnde agnati:& vnde cognati fiat ſucceſſio in
capita vel in ſtirpes. Itẽ vtrũ qui prior in gradu, po-
tior ſit in ſucceſsiõe. Reſpõdeo:iſtę duę regulę locũ
habent in ſucceſſiõibus:ſed diuerſo modo: in linea
F deſcendenti & aſcendenti nõ habet locũ,ꝙ prior in
gradu,potior ſit in ſucceſſione.nam nepos ex vno fi
lio ſuccedit auo ſimul cũ filio:in eadẽ tamen perſo-
na & linea locũ habet:vt ego filius prius ſuccedam
patri meo:quã filius meus,& filius meus primò quã
meus nepos. Itẽ alia regula locũ habet:quia fit ſuc-
ceſſio in ſtirpes, & nõ in capita verbi gratia: habui
duos filios ex vno, habeo vnũ nepotẽ ex alio x mi-
hi decedẽti ſuccedũt in ſtirpes: tantũ habebit ille ſu

G us nepos,quantũ & illi x. & quare quia ſuccedunt
in ſtirpes: ille in locũ patris ſui: & illi in locu patris
ſui. In vnde agnati:& in vnde cognati:& ſic in linea
tranſuerſali locũ habet regula: vt qui potior eſt in
gradu,potior ſit in ſucceſſione. pręterquàm in filio
fratris hodie,qui licèt in poſteriori ſit gradu,ſucce-
dit ſimul cũ patre:& fit ſucceſſio in capita, & nõ in
ſtirpes. vt in autben.de hęred.ab inteſta.& in aut hẽ.
vt fratrũ filij.col.ix.& inſtit.de legi.agna.ſucceſ. &
C.de legiti.hęredi.l.pen.& vlti.& ff.de gradibus co
gnationũ.l. Iuriſconſultus. Si tu quęras quare in li-
H nea deſcendenti. Reſpondeo: ratio eſt: quia hęredi-
tas aui defertur nepoti per patrẽ. vt ff. de bonis li-
berto. ſi ex patronis.quod in agnatis nõ eſt: imò mi
hi iure meo defertur.& ideò fit ſucceſſio in capita.
8 Quæſtio. † Item & illud quæritur circa iſta ſecun-
dum iura ciuilia oportet,ꝙ perſona generata adij-
ciat gradum.vt inſtitu.de gradibus cognationu: ſe-
cundũ iura canonica & Lombarda ſecus.nam per-
ſona generata ſola nõ adijcit gradum. Sed duę per-
ſonę generatę gradum adijciũt. Et ſic vt melius ſub
breuitate intelligas: ſcias ꝙ in linea aſcendenti ni-
I hil immutatur iure canon: co vel iure ciuili. In linea
tranſuerſali eſt differentia. nam de iure ciuili linea
tranſuerſalis incipit à ſecundo gradu. vt ff. de gradi
bus cognationũ.l.j.circa princ.& quare: propter re-
gulam prędictã: quia iure Romano oportet,ꝙ per-
ſona generans & generata faciant gradum per ſe.
ſemper enim generantes perſonę faciunt gradum
imparẽ: generatæ faciunt parem. verbi gratia. pater
& filius ſecũdum omnia iura ſunt in primo gradu:
duos fratres carnales ſecũdum Apulos: ſecundum
Lombardos in ſecũdo dicimus eſſe gradu: filij duo-
K rum fratrũ oportet,ꝙ ſint in quarto: nam ego frater
ſum filio tuo in tertio gradu: & tu filio meo in ter-
tio: ipſi inter ſe in quarto:& ſic deinceps:& ſic ſi be-
nè numeras iure Romanorũ non pertinebit ſucceſ-
ſio niſi conſanguineis & exiſtẽtibus in quinto gra-
du: licèt iura dicãt,ꝙ extendatur vſq; ad decimum:
nam ille decimus ſecundum iura canonica:& ſecun
dum iura Lombarda erit quintus. nam duo gradus
legales vnum canonicum gradum efficiunt. & ſic
ſecũdum illa duo fratres carnales ſunt in primo gra
du.& ſic linea tranſuerſalis incipit à primo gradu,
L ſicut & aſcendens: filij eorum ſunt in ſecundo & ſic
de cæteris.& ſic illis iuribus conſideratis, nunquàm
perſona generans facit gradum: nec perſona gene-
rata adijcit gradum. Sed perſonæ duæ faciunt per ſe
gradũ nam ſi ſumus tu & ego fratres carnales, ego
filio tuo carnalis ero in primo,& tu meo: & ſic non
mutarut nec genus nec gradus. ipſi tamen inter ſe,
ſcilicèt filius tuus & filius meus mutant gradum:
quia erunt in ſecundo & nõ genus: quia ſunt agna-
ti. Et ſi tu quæras quare ius ciuile ſe numerat & non
aſcendit vltra quintum gradum, qui eſt decimum
M iure illo:& ius canonicum vſque ad ſeptimum, qui
eſſent xiiij. ciuili iure. Reſpondeo: quia ius ciuile
conſiderauit in gradibus illam rationem propter
ſucceſſiones & tutelas. vt ff. de gradibus cognatio-
num.l.prima.§.ſed admonendi.& l. Iuriſconſultus.
in principio. Ius canonicum conſiderauit in gra-
dibus parentelam propter matrimonia contrahen-
da,quod non conſiderauit ius ciuile. nam duorum
fratrum vel ſororum liberi iungi poſſunt. vt inſtitu.
de nuptijs.§.duorum.licèt olim iure veteri lege mo-

A saica ita esset: & hodie est mutatum. vt in decreto.
xxv. q. j. cap. ij. & iij. hęc omnia copiosè quęre in de-
cretis. xxxv. q. v. c. ad sedē apostolicā. in ipso textu.
sed licèt iure canonico vsq; ad vij. gradū protendere
tur parentelæ prohibitio: hodiè tamen per conciliū
Lateraneñse stat prohibitio vsq; ad quartū gradum.
vt dicit constitutio extra de consanguinita. & affi-
nita. c. non debet reprehensibile: & sic in affinitate
vsque ad quartū gradū: vt ibi. Ius autē Lombardū
secutū fuit ius canonicū in numeratione graduum
in linea transuersali: & excedit ius Romanū in suc-
B cessione: quia defert successionē vsq; ad gradū. vij.
vt in Lombarda de successiōe. l. j. *Questio.* Quid au
tem sit de affinitate in rubrica sequenti dicemus.

De bonorū possessione vnde vir & vxor, Rubr.

1 *Astutia cuiusdam mulieris fingentis se testamentum facere: qualis fuerit.*
2 *Bonorum possessio unde uir & uxor, ad hoc ut competat, quot requirantur.*
3.4 *Positiones actoris & rei in tali actione.*
5 *Libellus in tali actione quomodò formetur.*
C 6 *Bonorum possessio unde liberi, an sit necessaria uel uoluntaria.*
7 *Bonorum possessio talis quare marito uel uxori deferatur.*
8 *Scientiæ affinitatis cognitio propter matrimonia necessaria est.*
9 *Mulier si ad secunda uota conuolauerit de iure canonico & Lombardo an succedat.*
10 *Beneficium legum tituli unde uir & uxor, nunquid ad omnes extendatur: uel ad illos tantùm in quibus sanguinis turbatio timetur.*

D QVARTO & vltimo loco veniunt adinui-
cem ad successionē maritus & vxor, quoties
aliquis eorū ab intestato decedit. vt instit. de bono.
pos. ideò dico ab intestato: quia ex testamēto nō est
dubium quin possent succedere: nam iudiciū postre
mum in se prouocari maritali sermone nō est crimi
1 nosum. vt C. si quis aliquē test. prohi. l. vlti. † Vnde
audiui de quadam muliere astuta cuius moriebatur
maritus, & testamentū condebat in quo nil vxori
præter dotē relinquebat: astuta verò fingens se infir
mam intrauit lectū: vocauit sacerdotē pro pœniten
E tia quasi moreretur & notariū pro testamēto facien
do, in quo maritū sibi in omnibus hæredē instituit:
au[illegible] maritellus rumores istos pœnitētia ductus
voca[illegible] notarium & testes dicēs, mutare volo testa
mentum quo ego miser nil dimittebā vxori: & ipsa
moriens, & cuncta mihi dimittit: ego volo ipsam hę
redem instituere: quod & fecit: & sic mortuus est ma
ritellus: & vadat cū maledictione Dei: & sepeliatur
in inferno inferiori: cōualuit vxor, quę nunquā fuit
infirma: & sic habuit omnia bona mariti. Ideò dico
vobis, vt sciatis à talibus fraudibus cauere vobis: &
F consulo vt nil dimittatis vestris vxoribus si iuuenęs
sint, etiam cū illa cōditione, si thorū vestrū honestè
seruauerint: quia hanc cōditionē credo impossibilē:
& quādo maritos accipiunt, obliuiscuntur priora:
adeò ꝙ etiā bona filiorū primi matrimonij adijciūt
secūdo marito. vt C. de administr. tut. l. lex quę tuto
res. Iure tamen Lombardo nō posset maritus vxorē
hæredē instituere, si haberet filios ex primo matri-
monio: nec aliquid sibi quò ad proprietatē relinq;
re, nisi quò ad vsumfructū, & pro matrimonio filio-
G rum: vt in Lombarda: de bis quę à viro vxori dan.
2 vel relin. † Vnde ad hoc vt hæc bonorum possessio
competat, tot sunt necessaria. In primis, ꝙ illa sit
vxor: ille maritus. Secūdum, ꝙ matrimoniū illud sit
Iustū: nam si iniustū, nec ab intestato succedit: nec
etiā posset hæres institui. Tertiū, ꝙ illud matrimo-
nium duret vsq; ad tēpus mortis: cæterū si diuortiū
interueniat, nō posset succedere. Quartū, ꝙ matri-
moniū illud factū sit legitimè. sicut hæc omnia pro-
bantur. ff. vnde vir & vxor. l. vnica. Quintò, ꝙ vxor
vel maritus, de cuius successione tractatur, decesse-
H rit ab intestato. Sextū, ꝙ ascēdentes vel descēdentes
vel agnatos nō reliquerit: solū enim fiscū excludit.
vt C. vnde vir & vxor. l. vnica. & C. quorū bonorū. l.
vltim. & ff. de gradibus cogna. l. nō facilè. §. affines.
3 Vnde actor facit tales positiones. † *Positio actoris.*
Ego dico, ꝙ illa fuit vxor mea. Itē legitimè cōtraxi
cū ea. Item matrimoniū illud durauit vsq; ad tēpus
mortis. Itē illa mortua est ab intestato. Itē mortua
est sine liberis agnatis cognatis, & ascendentibus.
4 Ecōtrà reus facit tales positiones. † *Positio rei.* Ego
dico, ꝙ illa fuit vxor Titij. Itē Titius viuit. si hoc cō
I fitebitur actor, succūbet: quia nō potuit esse nupta
duobus: & sic matrimoniū istud nō fuit. vt ff. de his
qui not. infa. l. j. & de adulte. eum qui. Item si fuerit
vxor dicas diuortiū interuenit & legitimè. Item fe-
cit testamentū. Itē filij agnati vel cognati vel ascen
dentes supersunt. Cōcipiat actor sic libellū. *Libellus.*
5 A vobis † dñe senator seu magister iustitiarie pe-
to ego R. mihi cōcedi bonorum pos. vnde vxor: per
quā volo succedere vxori meæ ab intestato decedē
ti sine descēdentibus, & ascēdentibus agnatis & co
gnatis. Quod sic rectè cōcipiatur libellus probant
K iura prædicta. & C. de cura. fur. l. vlt. & C. qui admit.
ad bonorū pos. l. vlti. & ff. de bon. pos. l. iij. & ff. quis
6 ordo in bonorū pos. serue. l. ij. † *Questio.* Sed illud
quæritur an ista bonorū pos. olim vel hodiè sit ne-
cessaria vel voluntaria. Respōdeo: ꝙ olim & hodiè
est necessaria: quia nullo alio modo posset succede-
7 re. *Questio.* † Sed illud quæritur: quare ista bonorū
possessio defertur marito vel vxori cùm nō sint de
ascēdentibus vel descēdentibus vel agnatis vel co-
gnatis vel de affinibus: nam per virū & vxorē affi-
nitates incipiunt, & coniunguntur. vt ff. de gradi-
L bus cogna. l. nō facilè. §. affines. Respōdeo: ideò de-
fertur: nam cū sint & fiant duo in carne vna: vt ex-
tra de biga. c. debitū. & de diuor. gaudemus. nō ta-
men sunt vna caro. & quia societas viri facit vxorē
dominā. vt ff. rerū amota. l. j. & quia fuit socia diui-
nę & humanę domus. vt C. de crimine expi. hæredi.
aduersus. C. de furtis. l. quāuis. & l. vlti. in fi. & pro-
pter partus pericula & obsequia nocturna & diur-
na quę maritis pręstāt: licèt aliquādo pręstēt alijs vt
C. qui poti. in pig. hab. l. assiduis. de iure prętorio sa
tis benignè fuit indultū vt mulier marito decedenti
M ab intestato succedat: & in solatiū suę tristitię licèt
aliquādo multū gaudeat, ꝙ amisit maritū: & si plo
rat fictè sunt lachrymę: imò quādoq; ludit post ma
ritum mortuum: & plorat prę gaudio: & cùm ha-
beat capillos ante oculos latenter tunc respicit quē
debeat eligere pro socio: & multotiens emittit vo-
cem coöperto vultu capillis dilaceratis & lachry-
mas non effundit. Item quod maritus vxori succe-
dere debeat eædem sunt rationes: & alia: quia cuius
fuit onus, ipsius sit & emolumentū. vt instit. de legi.
paren. tutela.

A paren.tutela.& C.de furtis. l. vltim. sustinuit enim
onera matrimonij.vt ff.de iure doti.l.dotis.& ff.fa-
mil.ereiscun.l.si maritus.& C.de iure doti.pro one-
ribus. Ideò his oneribus cósideratis benignus prę-
tor in supplementum iuris ciuilis hanc bonorũ pos
sessioné innenit. Inre tamen Lombardo si maritus
habeat mundium vxoris: siue supersint descenden-
tes vel ascendentes: siue agnati vel eognati, maritus
sueeedit, qui per mundiũ sua fecit. vt in Lombarda
de suecessionibus.si sorores. in fine.aliâs non. vt in
Lombarda de eo qui sine vo. mu.l.pen.& vlti.Ego
B autem dieo, ꝙ filij maritũ & mundualdum exelu-
dunt.vt in Lombard.de suecesl.l.vlti. Ité iure Lom-
bardo secundũ multos deficientibus agnatis dicũt
fiscum suecedere.sed nó credo, vt notaui in supetio
ri rubrica. Quid dices de affinibus, qui constituun-
tur propter huiusmudi mattimonium.nam licèt nó
sint affines maritus & vxor: per eos tamen contrahi
tur affinitas.vt ff de gradibus cognatiuuum. l. non
facilè.§.affinet. nunquid habent aliquã bonorum
possessionem si ab intestato decesserit? Respondeo:
non inuenimus. Sed si hodie prætor esset: pusset sibi
C suaderi, vt induceret illam, & vocaretur vnde affi-
nes: sed non est nostrum eam inuenire vel cócedere.
8 Quæstio. † Quid ergo prodest aliquid scire de istis
affinibus? Respondeo prodest proprer prohibitio-
nem matrimonij: vt si inter se eontrahant filij non
erunt legitimi: vt dicit constitutio Lateraneñ.extra
de clande.despon.c.cùm inhibitio copulæ coniuga
lis. Et licèt olim tria essent genera affinitatis: hodie
non remansit nisi vnũ genus, sub quo remanserunt
quatuor gradus, sicut in vera parentela.& sic hodiè
persona addita personę per carnis propagationem
D mutat gradum, & non genus. Cætetú si per carnis
copulam mutat genus & non gradum, vt dicit con
stitutio Lateraneñ.concilij extra de cósanguinita-
te & affinitare c.non debet reprehensibile. Post om
nes istos.s.agnatos & cognatos liberos & ascenden
tes virum & vxorem locut est fiseo.de quo quęritur
quare non habet bonorum possessioné vnde fiseus?
Respódeo: quia nó est ibi necessaria: quia de pleni-
tudine potestatis inuenit bona illa vacãtia: accipit
illa si vult.vt ff.de iure fisei.l.j.§.an bona.& C.lib.x.
de bonis vaeant.l.j.& ij.per rotum.& C.de peti.hę-
E redit.l.j.& ff.de petitio. hęred. l.item veniunt.§.pri-
diè propter quod statutum est quadriennium, vt si
infrà illud non petat: quia posteà non admittitut.vt
C.de quadrienna.prę script.l. j. licèt aliâs contra fi-
scum opponatur prę scriptio xx.anno.vt ff.de diuer.
& tempora.prę script.l.in omnibus. Sed licèt dictum
sit, ꝙ vxor marito ab intestato decedenti suceedat,
intelligas nisi nupserit infra annum: tunc enim om
nia amittit, etiam si aliqnid ex largitate viri cósecu-
ta fuerit & suceessionem amittit. vt C. de secundis
nupt.l.j. Imò etiam vltra tertium gradũ inre cogna
F tionis non succedit: vt ibi . aliâs autem vxor marito
succedit, nisi fuerit maritus de eorpore curialiũ na-
uicalariorum, vel militum vel fabrieensinm. vt C.de
hæredibns decurionum naui. & mili. & fabri. l. j.
ij.iij.iiij.& v.nam tnnc illi prę fetũtnr vxori & fiseo,
vt ibi.nou autem intelligas hoc in eiuitatibus: ciui-
tates enim nemini ab intestato possunt succedere.
vt C.de bon.vaean.l.j.lib.x. iure verò authenticorũ
in casu etiam liberis stantibus suecedit matitus vxo
ri & eeonuersò: puta quandu matrimoniũ fuit siue

G dote vel donatióe propter nuptias: & coniunx prę-
moriens fuerit locuples: tunc superstes pauper suc-
cedit in quartã si supersunt tres filij, siue ex illo ma-
trimonio siue ex alio siue pauciores. Si verò plures
tunc pro virili. s. quò ad vsumfructum proprietate
filijs reseruata. Si autem filij non supersunt: licet su
persint agnati vel cognati habebit etiã quò ad pro-
prietatem.& hæc in muliere. In marito cótra. vt in
authen.vt liceat matri & auiæ.col. viij. §.quia verò
legem.& est posita in C.vnde vir & vxor. auth. prę-
tereà. Sed hodie idé in marito quod in vxore. vt au-
H then.vt fratrum filij. §.pen. In alio etiam casu alius
præfertur vxori sicut socius imperialis liberalitatis.
vt in C.lib.x.si imperialis libera socius mort.fue.l.j.
hæc omnia notat dominus meus in summa.C.vnde
9 vir & vxor. Quæstio. † Sed quid dices hodie de iure
canonico & iure Lombardo si mulier conuolauerit
ad secundum matrimonium, nunquid succedit? vi-
detur ꝙ sic: nam dieit apostolus mulier ex quo à le-
ge viri soluta est: nubat in dño cui vult.vt in decret.
vij.q.j.sicut & in Lombard.infrà quod tempus mu
lieribus virum hab.l.j.ij.iij.& vlti. Respondeo: ve-
I rum esse illis iuribus consideratis, ꝙ mulier statim
nubés nullam pœnã patietur: nec quò ad infamiã:
nec quò ad aliam. vt extra de dote restituenda post
diuortiũ.c.vlti.& extra qui filij sint legiti. c. per ve-
nerabilem.& in decr.ij.quæst. iij. c. hinc colligitur.
10 Quæstio. † Sed nunquid hoc beneficium extenditur
ad omnes vel ad illas tantũ in quibus turbatio san-
guinis non timetur: puta: quia sunt steriles, vel ra-
tione ætatis vel frigidę? Respódeo: ad omnes bene-
ficium illud extenditur.vt argu.extra de dona. cùm
dilecti.& in decre.dis.v.ad eius verò.& ff. de consti.
K princ.l.beneficium.& sic glosauerũt doctores in iu
re canonico Lauré.& Vincen. Sed certè si audeo di
cere stari deberet legi Romanæ in hac parte hone-
stiùs loquéti propter rationé legis. quia ista turba-
tio sanguinis timetur.vt ff.de his qui not.in fa.libe-
rorũ. vel quia prę sumitur quod impudicè vixerit cũ
priore marito, quę nó potuit per annũ continere: vt
in auth.de restit.& ea quę patit in xj.mense.col. iiij.
sicut aliâs benigniùs loquitur lex quã canó.s. ꝙ ali
quis nó offendat domũ moribundi vsq; ad ix.dies.
vt in authé.vt defuncti seu fune.eorũ à creditori.nó
L impedi.col.v.canon tamen de appel. qua fróte. ex-
tra nó seruat tépus illud. Ité habent arg.pro re si ma
trimoniũ secundũ est legitimũ: quod verũ est, etiã iu
re nostro: ergo nó debet puniri: quia quod legitimè
factũ est, nullã pœnã meretur. vt ff.de cócu.l.j.& C.
ad leg. Iul.de adult. Graccus. Respũdeo: illud quod
fit legitimè nó punitur. s. matrimoniũ. sed quod fit
minus legitimè, illud punitur.s.festinãtia: vt & aliâs
qni vendit duobus, tenetur crimine falsi. vt ff.de cri
mine falsi.l.qui duobus.& tamen venditio tenet.vt
C.de rescin.védi.quotiens. Ité qui obligat duobus,
M tenetur crimine stellionatus.vt ff.de ac.pig.l.tutor.
& l.si quis in pig.& tamen tenet pignus in persona
vtriusque.vt ff.qui potio.in pign.per totũ.& tamen
quia peccauit volendo secúdum cótrahentem deci-
pere, punitur: ita & hic, licèt tempora hęc iure cano
nico non admittantur cótra illud: pœna potest de-
mi, culpa perennis erit.

De septima bonorũ possessióe extraordi. Rubr.

1 *Septima bonorum possessio quare sicut superiores, nomen non habeat.*

A 1 *Bonorum poſſeßio talis, an ſit neceſſaria uel uoluntaria.*
3 *Libelli in tali actione quomodò formentur:cũ piur. ſeq.*

CVM iam per Dei gratiam tractauerimus de or
dinarijs bonorum poſſeſsiõibus, quę tres ſunt.
duæ ex teſtamento, ſcilicèt ſecũdum tabulas, & con
tra tabulas, ſed hæc triplex. & ſic incidẽter diximus
etiam de querela inofficioſi teſtamenti: quatuor ab
inteſtato, ſcilicèt vnde liberi: vnde cognati: vnde vir
& vxor, & vnde agnati. reſtat vt videamus de qua-
dam ſeptima bonorum poſſeſsione, quę caret nomi
ne: & dicitur extraordinaria. Sed hæc quadruplex
B eſt. Prima nomen habet: & vocatur Carboniana:
Secunda quæ datur mulieri nomine ventris. Tertia
quæ datur gratia litis agnoſcendæ: de quibus dice-
mus in ſuis rubricis. Eſt & quarta, quę ſine nomine
dicitur extraordinaria, quæ ius tribuit ſicut & præ-
dictæ vj. bo. poſ. & competit his qui tàm ex legibus
& ex ſenatuſconſulto, & ex conſtitutionibus prin-
cipum: & tàm ex teſtamento, quàm ab inteſtato ve-
niunt. vt inſtitu. de bon. poſ. §. ſeptima. & ff. vt ex le-
gibus ſenatusvecon. bonor. poſ. detur. l. vnica. & de
illa enim bonorum poſſeſsione tractatur ibi: & de
1 hac primò videamus. † Quęſtio. Sed in primis quę-
C ritur: quare non habuit nomen ſicut & ſuperiores,
& quæ dicatur extraordinaria: cùm ſuperiores ordi
nariæ dicantur, & ius tribuunt. vt ff. de bonor. poſ. l.
iij. ſicut & iſta à prætore, ita & illæ petãtur. Reſpon
deo: ideò non habet nomen certum, & eſt extraordi
naria, id eſt, extra illum ordinem illarum rerum fuit
inducta: & non intelligas, ꝙ alio modo dicatur ex-
traordinaria: quia quaſi vaga & ſubſidiaria: nunc
ex teſtamento: nunc ex legibus: nunc ex ſenatuſcõ.
nunc ex conſtitutionibus competat: & ſic nullum
2 nomen poteſt ibi ſibi imponi. † Quęſtio. Item quę-
D ritur: an hæc bonorum poſſeſsio ſit voluntaria vel
neceſſaria, id eſt, olim & hodie. Reſpondeo: in qui-
buſdam neceſſaria: in quibuſdam voluntaria: ſicut
in exemplis infrà poſitis videre potes. De hac enim
ſeptima extraordinaria non poſſumus ita ſeriatim
tractare, ſicut tractauimus de ſuperioribus: ſed nota
bimus ſingula exempla in quibus competat: & in
ſingulis formabimus libellos. Competit hæc bono-
rum poſſeſsio ex teſtamento vel ab inteſtato, & his
quæ ex legibus ſenatuſvecon. & ex conſtitutioni-
bus vocantur. Ecce competit quando qois vocatur
E ex legibus: verbi gratia. Filius emancipatus fuit ca
ptus ab hoſtibus: reuerſus inuenit patrẽ mortuum
ab inteſtato: iſte filius nullo alio iure ſuccedit, niſi
per hanc ſeptimam extraordinariã: & videas viuam
rationem: tempore mortis patris non poſſet ſucce-
dere: quia ſeruus erat: ſeruus enim non poteſt ſucce
dere, niſi ex perſona domini. vt ff. qui teſtamen face
re poſ. l. fin. & ff. de lega. ij. l. debitor. §. j. Item fictio
poſtliminij non poſſet iſti prodeſſe, per quam fingi
tur eum ſemper in ciuitate fuiſſe. vt ff. de captiuis &
poſtlim. re. vel retto. quia cùm ſit emãcipatus: & ſic
F iuri ciuili incognitus. vt inſtit. de hæred. quæ ab in-
teſtato defe. §. emancipati. & inſtitu. de exhæred. li-
berorum. §. emancipatos. Idem exemplum & circa
idem quando competit ab inteſtato, quotiens quis
vocaretur per legem, ſi emancipatio non obſtaret.
verbi gratia. pater captus ab hoſtibus moritur in ca
ptiuitate: filius emancipatus ſuccedit ſibi per hanc
bonorum poſſeſsionem vij. extraordinariam & non
alio iure: quia fictio legis Corneliæ quæ fingit illũ
G mortuum in hora captiuitatis. vt inſtit. quibus nõ eſt
per fa. teſ. §. vlt. & ff. qui teſta. facer. poſ. l. lege Cor-
nelia. & ff. de bonis liber. l. ſi necem. §. ij. non poteſt
prodeſſe filio emancipato: qui eſt iuri ciuili inco-
gnitus ſicut dixi. Sic in his duobus exemplis hęc bo
norũ poſſeſsio & olim & hodie neceſſaria eſt: nam
alio iure non poſſet ſuccedere: cum tempore mortis
pater ille fuit ſeruus: & ſic non potuit habere ſucceſ
ſores. vt C. communia. de ſucceſ. ſeruus. Niſi velles
dicere, ꝙ hodie etiam in iſtis caſibus ſit voluntaria:
quia hodie ſublata eſt differentia emancipationis,
H vt in authen. de hæredib. ab inteſtato. col. ix. quod
nõ credimus: quia eſt ſublata quantùm ad modum
prælationis: vt ſuus non præferatur emancipato: nõ
tamen in modum ſuccedendi: vt notaui ſuprà in ru-
bric. vnde agnati. & vnde cognati. & ſic vides exem
pla quotiens competit hæc bonorum poſſeſsio. &
ab inteſtato quotiens aliqui vocarentur legibus, id
eſt, lege xij. tabularũ iure poſtliminij. & l. cor. ſi emã
cipatio non obſtaret. Concipies autem ſic libellum.
3 *Libellus.* † A vobis domine ſenator vel iuſti. ſeu ma-
giſter iuſti. peto ego R. mihi cõcedi bonorum poſ-
I ſeſsionẽ illam vij. extraordinariam: quæ datur illis
qui ab inteſtato vocãtur ex legibus: per quam volo
ſuccedere patri meo, quẽ ab inteſtato deceſsiſſe in-
ueni: cùm ab hoſtibus redij: vnde cùm fuerim eman
cipatus, & ſic iuri ciuili incognitus: & ſic fictio iuris
poſtliminij non mihi prodeſt illam bonorum poſſeſ
ſionem mihi concedi peto: per quam bonorum poſ-
ſeſsionem habitam & conceſſam volo bona quæ
fuerunt patris mei vendicare. Item alius libellus in
4 lege Cornelia. † *Libellus.* A vobis domine magiſter
iuſti. peto ego R. mihi concedi bonorum poſſeſsio-
K nẽ ſeptimã extraordinariam quæ datur illis qui ab
inteſtato vocãtur ex legibus: per quam volo ab in-
teſtato patri meo decedenti apud hoſtes ſuccederet
cui beneficio & fictione legis Corneliæ nõ poſſum
ſuccedere cùm fuerim emancipatus: & ſic iuri ciuili
incognitus: per quam bonorom poſſeſsionem habi
tam & conceſſam poſteà volo bona quæ fuerunt
quondam patris mei vendicare. Quod ſic rectè con
cipiatur libellus, probant iura prædicta. & inſtit. de
bonorom poſſeſ. §. ſeptima. Ideò poſui in libellis de
emancipatis: quia ſi eſſent in poteſtate, tunc ſocce-
L derent in illis, & hanc bonorum poſſeſsionẽ habe-
rent vt voluntariam nõ vt neceſſariam. vt C. ex qui.
cauſis maior. l. vltim. & C. de capti. & poſtlim. l. j. &
ff. de capti. & poſtlimi. l. diuus. Itẽ habes illud exem
plum in quo hæc bonorum poſſeſsio competit illis
qui vocãtur ex lege duodecim tabularum. Ecce pa-
tronus liberto decedente ab inteſtato & ſine liberis
vocatur ad bona ipſius, & ſuccedit inſolidùm. vt in-
ſtitu. de ſucceſ. libero. & diximus copioſè de hoc ſu
prà de bonorum poſ. contra tabu. liberti quę patro-
no competit. & ſi vult patronus habere bonorũ poſ
M ſeſsionẽ & ſuccedere de iure prætorio poterit hanc
vij. extraordinar. quæ alibi vocatur, vnde legitimi:
id eſt, quia lex vocat patronũ ad talem ſucceſsionẽ,
non vnde legitimi, id eſt, agnati. vt ff. vnde legitimi.
l. ij. & ff. de verborum ſignificatio. l. lege. ſed in hoc
caſu & olim & hodie voluntaria eſt. Sed eodem mo
do poſſet quis notare in agnatis, qui vocantur per
l. xij. tabul. vt inſtit. de legi. agna. ſuc. ſed non credo:
quia illi habẽt ſpecialem, ſcilicèt vnde agnati. quod
non eſt in patrono, quod habeat aliquã ſpecialem,

quæ proprie

A quę proprio nomine censeatur: licèt habeat vnde le
gitimi: quã vnde legitimi credo hanc esse. vij. extra
5 ordi. Concipiet autem patronus sic libel. † *Libellus.*
A vobis domine senatoe peto e. R. mihi concedi bo
norum possessionem, septimam extraor. pee quam
volo liberto meo ab intestaeo decedenti, & sine libe
ris suceedere. Quod sic rectè concipiatur lib. probãt
iura proxima. Videamus exempla in personis illorũ
qui vocantur ex senatuscon. illa exempla habes in
matre & filio: mater enim filio pertertul. senatuscõ.
succedit. vt C. ad sena. Tertul. l. j & pee totum. & ff.
B ad Tertul. l. j & ij. & per totum. filius matri succedit
per orphicianum. ve C. ad senat. orphi. pee totum. &
institu. ad senatuscon. Tertul. & orphi. licèt ipsi in-
ter se habeant sicut & patronus vnde leg. vt quia
per leg. vel senatuscon. vocantur. vt ff. vnde leg. l. ij.
& suprà vnde legitimi notaui. Vnde posset sic foe-
6 mare lib. † *Libellus.* A vobis &c. peto ego R. mihi cõ
cedi bonorum possessionẽ, vij. extra or. pet quã vo-
lo matri meæ ab intestato succedere. Et mater dicat
7 ecõuerso. † *Libellus.* A vobis &c. peto ego mater mi
hi concedi bonorum possessionem septimam extra
C ordi. per quam volo filio meo ab intestato deceden
ti succedere. Quod sic rectè formetur libellus pro-
bant iura proxima. & insti. de bonorum pos. §. septi
ma. & in hoc casu hæc bono. poss. & olim & hodie
voluntaria est. Multi tamen miseti de iure lombae.
non admittũt, quod mater succedat filio: ideò quia
non inuenitur in iure lombar. hoc inductum: & ad-
ducũt l. in lombae. de suc. recolimus. & sic secundũ
eos ista senatuscon. recedunt: & hæc vij. bonorũ pos
sessio similiter recedit, siue datur matri. Contra-
rium tamen credo: nam ego inuenio, quòd filia sue
D cedit matri & soror sorori. vt in lõbar. de suc. si quis
longo. & l. sorores. quæ filia matri cognata est. ergo
eadem ratione mater filiæ vel filio succedit. Item
omnis parentela succedit vsque ad. vij. gradum: vt
in lombae. de suc. l. j. ergo & mater filio quæ est in
primo. vt ff. de gradi. cog. l. Iureiscõ. Sed non curo de
hac bonorum possessione multum quantum ad per
sonam matris: quia posset habere vnde cognati, vel
vnde legitimi. sicut in superioribus rubricis notaui.
Nunc videamus exempla quãdo competat his qui
vocãtur ex testamento vel ab intestato ex constitu-
E tionibus: ecce ex testamento & ex constitutioni-
bus competit. verbi gratia. mater fecit testamentũ:
filios natos quos habebat, hęredes instituit: decessit
in puerperio: nascitur filius: præsumitur institutus
ex coniectura maternę pietatis seruatę in filios iam
Institutos, quæ prius decessit, quàm potuisset testa-
mentum mutare. vt C. de inoffi. testa. l. iij. & in hoc
casu est necessaria. Quod autem dico istum vocari
ex constitutionibus attende, non quòd constitutio
nes ipsum vocent ad successionem: sed ideò quia cõ
stitutiones istum casum inuenerunt. Concipiet er-
F go libel. sic. † *Libellus.* A vobis domine &c. peto ego
8 tutor talis infantis mihi concedi bonorũ possessio-
nem vij. extraordinariã, per quã vult succedere ma-
tri ex testamento, quę testamentum mutare non po
tuit morte præuenta: cùm in puerperio decesserit, &
alios sibi filios hæredes instituit. Quod sic rectè cõ
cipiatur libellus dicunt iura proximè posita. & in-
stituta de bonorum possessionib. §. septima. & ff. vt
ex legibus senatus ve con. l. j. Item alia exempla ha
bes quando datur illis, qui veniunt per constitutio

G nes ab intestato: ecce filius arrogatus patri arroga-
tori succedit ab intestato per constitutionẽ diui pij:
per quam intestatus compellitur sibi dare quartã.
vt ff. de adoptionib. si arrogato. & ff. de inofficio. te
stamẽt. Papinianus. §. penult. Item hodie etiam per
constitutionem vocatur filius adoptiuus ab intesta
to ad successionem patris adoptiui. vt C. de adoptio
nibus. l. vlt. Vnde istis hæc bonorum possessio com
peteret: sed in personis istorum erit voluntaria. Vn-
9 de concipiunt sic libel. † *Libellus.* A vobis domine
&c. peto ego R. mihi concedi bonorum possessio-
H nẽ. vij. extraordinariã per quam patri meo Titio at
rogatori seu ab intestato adoptiuo decedenti volo
succedere. quòd sic rectè concipiatur libellus pro-
bant iura proximè posita. & instituta de bonorum
possessionib. §. septima.

De carboniana bonorum possessione, Rubric.

1 *Carboniana possessio quare ita dicatur.*
2 *Carboniana possessio quare inuenta fuit.*
3 *Carboniana possessio ad hoc ut competat, quot necessa-
ria sint.*
I 4 *Carboniana possessio quare detur impuberi: & non pu
beri.*
5 *Quæstio status quomodò intelligatur.*
6 *Quæstione status si non directa: tamen quasi status cui
subueniatur.*
7 *Beneficium carbonianæ quomodò locum habeat.*
8 *Quæstio si de bonis tantùm moueatur: nunquid per car-
bonianam differatur.*
9 *Mater si accusetur lege cornelia de falsis propter partũ
suppositum: an status quæstio differatur.*
10 *Bonorum quæstio si petatur: & status quæstio differa-
tur, de quibus bonis intelligitur.*
K 11 *Status quæstio si non differatur si matri propter impu-
berem obijciatur: nunquid sententia lata contra ma-
trem illi impuberi præiudicet.*
12 *Status quæstio, an differatur, pro legatis relictis, in testa
mento patris tanquam filio.*
13 *Quæstio si bonorum patronorum & status fiat & dif-
feratur: nunquid fiet missio in bonis maternis & fra
ternis, bonorum paternorum gratia.*
14 *Carboniana quare non detur alicui descendenti ex linea
fœmmina.*
15 *Mater si ab intestato decedat filio succedere uolenti: &*
L *quæstio filiationis & bonorum moueatur: nunquid
carboniana locum habebit.*
16 *Exhæredatus quare carbonianam non habeat.*
17 *Exhæredatio cum elogio facta quare non teneat.*
18 *Institutus quare Carbonianam non habeat: licèt per
constitutiones status quæstio in tempus pubertatis
differatur.*
19 *Ille qui intentat carbonianam: nõ solùm oportet eum ag
noscere carbonianam: sed oportet eum accipere bono
rum possessionem unde liberi.*
20 *Satisdationis forma in tali actione quæ sit.*
M 21 *Prætores quòd studeant impuberem missum in possessio
nem constituere possessorem, quid prodest: & nun
quid opus erit secundo decreto: ut per hoc uerus pos-
sessor efficiatur.*
22 *Possessor in tali actione quomodò constituatur: & qua
actione.*
23 *Libellus in tali actione quomodò formetur cum plu. se-
quen.*
25 *Ille qui mittitur in possessionem simul cum pupillo: cui
faciebat controuersiam: & ex liberis erat: licèt non*

A *satisdet: tamen datur curator bonis: contra quẽ actio*
nes intentabit: & quas actiones.
16 Exheredatus quare habeat carbonianam: si non petat
contra tabulas bonorum possessionem: sed petat ab in
testato per unde liberi.
17 Impubes si carbonianam accipiat: & institutus secundũ
tabulas, & ambo in possessione sint: licèt præteritus
non petierit contra tabulas uel ab intestato unde libe
ri: quomodò illa procedere possint.

EXPLICITO tractatu bonorum possessionis omnium quæ ius tribuunt: videamus am-
B modò de alijs tribus bonorum possessionibus, quæ
ius non tribuunt: sed facti sunt. Et ecce in primis de
carboniana ponamus, quæ in possessione ius tri-
buunt: licèt aliæ in proprietate de quibus suprà diximus & illæ dantur ratione agnationis vel cogna-
tionis: hæc tãtùm ratione filiationis, sicut infra dice
1 mus. † Quæstio. Videamus ergo in primis de nomine
quare dicatur carboniana. Respondeo: à nomine
conditoris. Carbo enim fuit prætor sicut & Publi-
cius, qui publicianam induxit. vt institu. de actio. §.
2 sed iste. † Quæstio. Sed quæritur: quare fuit hæc in-
C uenta: nonné sufficiebant primæ: nunquid est vo-
luntaria vel necessaria. Respondeo: necessaria est,
& fuit inuenta propter impuberes, quibus mouetur
quæstio status: vel quia non fuit filius, vel quia ser-
uus: & mouetur quæstio bonorum. Et voluit prætor
duo potissima inducere beneficia, quòd hic impu-
bes petat hãc bonorum possessionem carbonianã,
& erit sic in possessione interim: & vtetur & fruetur
rebus fortè alienis: & diminuet causa vescendi, &
propter studia: quia interim poterit esse in possessio
ne, & propter suas necessarias impensas sicut infrà
D dicemus. Est & aliud beneficium: quia quæstio illa
differtur vsq; ad tempus pubertatis: vt ff. ad carbo.
l. carbonianum. §. ij. & §. missum. & l. sed & si is qui.
§. an autem vescendi causa. & l. de bonis. §. non so-
3 lùm alimenta. & C. ad carbonia. l. ij. † Sed ad hoc
vt ista competat tot sunt necessaria. In primis, quòd
aliquis sit impubes, id est, minor. xiiij. annis, si est
masculus: & mulier minor. xij. annis tàm enim mas
culo quàm fœminæ datur. vt ff. ad carbonia. l. j. §. j. pube
ri enim nõ datur: imò & si obrepserit vt impubes: &
impetrauerit quasi impubes, cũ esset pubes, sibi nõ
E prodest. vt ff. ad car. l. carbonia. §. puberi. imò statim
ex quo pubes factus est: & si sit data sibi hæc bo. pos.
statim: tamen finitur emolumentũ ipsius, vt in prædi
4 cto. § † Quæstio. Sed quare datur impuberi & non
puberi? Respondeo: voluit prætor impuberi proui-
dere propter teneram ætatem ipsius: sicut & aliàs in
iure nostro in multis casibus iura impuberi succur-
runt cùm talis ætas quid videat, ignoraret: & etiam
in casu illo in falsa moneta subuenit illis. vt C. de
falsa moneta l. j. Item & circa cõstitutioné diui Pij,
quæ prouidet impuberi arrogato de danda quarta.
F vt ff. de adopti. l. si arrogator. & de inoffi. testa. con-
tra veteram. §. si quis impubes. Item & circa præscri
ptionem, quæ propter infirmitatem ætatis minori-
bus impuberibus ipso iure non currit: sed incipit
currere postquam ad annos peruenerit, qui ad solli
citudinem pertinent curatoris, id est, postquam fue
rit pubes: & C. de præscrip. xxx. an. l. sicut in rem. &
l. cùm notissimi. Item & eadem ratione cõtingit vt
tutor detur impuberi, qui ipsum habet in potestatet
& inuitum curator puberi cui non datur nisi volen

G ti. vt institut. de cu. in princ. Item & eadem ratione
contingit vt impubes obligetur naturaliter tantũ:
pubes ciuiliter & naturaliter, si non habet curato-
rem. vt ff. de noua. l. j. §. vlti. & C. de in integ. restitu.
mi. l. si curatorem. vnde non est mirum si prætor in
hac bonorum possessione concedenda magis sub-
uenit impuberi, quàm puberi. Et adeò prouidetur
impuberi quod siue agat alio possidente, & petat
carbonianam siue possideat & moueatur contra eũ
controuersia vt statim dicemus, poterit petere car-
H bonianam. vt ff. ad carbo. l. carbonianum. §. paruĩ
refert. Secundùm quòd huic impuberi siue agenti si
ue possidenti moueatur quæstio status & bonorum
alioquin si status tãtùm vel bonorum tantùm non
habet locum beneficiũ carboniani, nec quò ad mis
sionem nec quò ad hoc vt differatur quæstio status
in tempus pubertatis. sed habent locum constitutio
tiones. s. quantũ ad hoc vt differatur quæstio in tẽ-
pus pubertatis: nõ aũt vt fiat missio, si non possi-
deat: sed si possideat, proderit ei possessio: quia quæ
stio differretur: & hoc per cõstitutiones imperiales,
I quas non habemus: sed illarum tenorem: nisi fortè
dicas constitutiones imperiales quæ habentur in
C. e. ti. vel hoc ex interpretatione prudentum. sicut
cut hæc probantur ff. ad carbo. l. carbonianum. §.
quamuis. & l. de bonis §. ita demùm. & ff. de ventre
in pos. mit. l. vbicumque §. interdum. & sic dicas si
verum amas: vt & aliàs respondet legislator ff. de
5 condi. & demó. l. cùm ita. † Quæstio. Quod aũt dici
mus de quæstione status, quæritur quò intelligatur?
Respondeo: largissimè: siue dicatur quòd non fuit
filius: siue quod fuerit suppositus: siue quod seruus
K dicatur, vel hic impubes, vel pater eius: & sic succes
sorem habere non potest. vt C. communia de suc. ser
uus. & ff de verbo sig. l. paterfa. in omnibus istis ca
sibus dicitur, quòd moueatur quæstio status. vt ff.
ad car. l. j. in princ. & §. sed & si quis. non tamen ex
6 liberis. & §. si mater. † Quæstio. Item dicitur quæstio
status, & si non directa, tamen quasi status. & ideò
subuenitur impuberi per simile decretum carbonia
num: puta si dicatur impubes nõ iure arrogatus, &
sic non habebit impubes directum beneficium car-
bonianum sed vtile. Eodem modo habebit vtile
L beneficium carbonianum: si impubes dicatur datus
in adoptionem, & propterea dicatur patris natura-
lis ad eum hæreditatem non pertinere: & filius iste
impubes hæreditatem naturalis patris vendicet: &
se adoptatũ neget: locus erit huic edicto carbonia-
no vtiliter: & ista duo exẽpla ponuntur ff. ad carbo.
l. si impubes. j. responso, & ij. Sed in hoc vlti. exem-
plo hodie non credo competere carb. quia propter
adoptionem, cùm non transeat in potestate patris
adoptantis, nisi detur auo paterno vel materno in
adoptione in quem trãseunt, & ciuilia & naturalia
M iura, nõ admittit filius successionem patris natura
lis. vt C. de adop. l. vlti. at iure isto cùm per adoptio-
nem transibat, meritò fiebat quasi controuersia sta
tus. & sic naturalis patris non posse hæreditatem ha
bere: vnde locus erat carboniano. Item dicitur etiã
quæstio status, & si non directa, saltem similitudina
ria: puta quæstio est de patria potestate quam dicit
aliquis, ad se pertinere ex persona defuncti: puta de
cessit filius, quem in potestate mea fuisse dico: exi-
stit impubes qui eum paterfa. & se eius esse hære-
dem dicit. Idemque exemplũ ponitur, & si quæstio
sit de patria

A fit de patria potestate quam dicit aliquis se habere in persona impuberis filij & nepotis nati & concepti ante emancipationem filij: impubes verò dicit se conceptum post emancipationem. vt ff. ad car. l. decessit. Idem est & si quæstio sit de patria potestate: & dicitur quæstio status, & differtur, & habet locũ carbonianum non directum sed vtile: putta: si nepos dicat se retentum in aui potestate: & dicat patrem emancipatũ: & sic patri suo gi desiderat per illud edictum de coniun. cũ eman. libe. vt ff. e. l. j. §. si quis nõ ab aliquo. Item & si testator negauit illum esse tũc

B ex liberis: non tamẽ scripsit eum exhæredem: nihilominus dicitur quasi controuersia status. vt ff. ad

7 car. l. j. §. si quis non ab aliquo. in fi. † *Quæstio.* Sed in omnibus istis exemplis quæritur quomodò locũ habet beneficium carbonianum. nam licèt moueatur quæstio status vel directa vel quasi: tamen carbonianum cessat, nisi moueatur quæstio status & bonorũ simul. vt suprà dixi. & probatur ff. ad carbo. l. carbonianum. §. quamuis. & l. de bonis. §. ita demùm. in prædictis autem exemplis mouetur quæstio status, & non bonorum: & sic debet cessare carbo-

C nianum. Respondeo: imò si bene consideras in omnibus prædictis exemplis vtraque quæstio deducebatur & bonorum principaliter & status secundariò vel econuersò: status principaliter & bonorum secundariò. cæterùm si tantùm de statu ita quòd non de bonis fiat quæstio nec principaliter nec secundariò tunc cessat carbonianum. vt ff. ad car. l. de bonis. §. ita demùm. vbicunque enim quasi status vel verè status controuersia vertitur, & per consequentiam bonorum differtur quæstio per carboniana nam si verè status per directam carbonianam si qua

D si status per vtile car. vbi aũt tantùm status vel quasi & non bonorum: tunc per constitutiones vel per interpretationem prudentium differtur: vt suprà di-

8 xit. † *Quæstio.* Sed quid si de bonis moueatur quæstio tantùm: nunquid differtur per carbo. vel consti. Respondeo non: vt ff. ad carbo. l. j. §. si quis filium suum. & de hoc statim copiosè dicemus. Sed quæritur quæ sit ratio? Respondeo: in promptu est: nam prætores habuerunt respectum ad statum impuberis principaliter & secundariò quò ad bona: vnde si vtraque quæstio mouetur, voluerunt quæstionẽ dif-

E ferri. Item constitutiones voluerunt illam differri similiter vbi quæstio status tantũ mouetur: at vbi quæstio sola bonorum mouetur, nõ esset ratio quare deberet differri, cùm propter bona nullum præiudiciũ circa statum possit impuberi afferri. Et hæc omnia quæ dicta sunt locum habent quicumq; sit ille qui controuersiam mouet siue sit extraneus siue pater siue frater siue fiscus. vt ff. e. l. j. §. si quis non ab ali-

9 quo. & §. sed & si quis. † *Quæstio.* In prædictis exemplis de vno quæritur. scilicet de eo quod legitur ff. ad carbo. l. j. §. si mater. nam in illo §. in prin. dicitur,

F quòd si mater accusatur leg. cor. de falsis propter partum suppositum. in quo casu l. cor. de falsis locũ habet. quia quæ maior falsitas est: quàm vt non filius supponatur, pro filio in quo multotiens peccãt dominę & maximè nobiles & diuites, quòd status quæstio differtur. quia status pupilli reuocatur in dubium: & metus potest esse ne minus idoneè defendatur, & concordat secundùm vnam lecturam ff. e. ti. l. j. In secunda autem parte illius. §. dicitur, quòd si mater rea postulatur, quæstio non differtur. quia

G verisimile est quod mater in illo scelesti tempore optimè causam defendet. sed si apparebit per sententiã partum suppositum, denegabuntur actiones hereditariæ illi impuberi: licèt scriptus fuerit, ac si institutus non fuisset. & concordat C. ad leg. cor. de falsis. l. j. & sic videtur maxima contrarietas accusata matre crimine partus suppositi quæstionem differri & non differri. Vel solue contraria. Respondeo: refert quotiens quæstio mouetur, vtrũ principaliter moueatur contra impuberẽ: & sic secundariò matri per quandam consequentiam: quia ex quo dico te sup-

H positum, fatis matrem tuã diffamo de illo crimine: non tamen quòd illam accusem: tunc differtur quęstio. Et in hoc casu loquitur prima pars illius. §. si mater. & C. eo. ti. l. j. & quod ibi dicitur si tibi ac pro &: & filio tuo. i. tibi per quandam consequentiã nomine filij tui: cui principaliter quęstio mouebatur de partu supposito: qa dicebatur seruus. s. quòd mater sua filiũ seruũ supposuit. & hoc est quod dicit l. j. C. e. in fine. quęstionem seruitutis in tempus pubertatis differri. si autem principaliter mater accusetur rea crimine partus suppositi: & per consequentiam

I impubes: non quòd impubes accusaretur: tunc non differtur quęstio: & in hoc casu loquitur finis illius §. si mater. & C. ad leg. cor. de fal. l. j. & pro hac distinctione habes ff. eo. l. si impubes. §. si mater. Scio tamẽ quod quidam volunt distinguere refert quo crimine mater rea accusetur, vtrum crimine partus suppositi, vt tũc differatur quęstio. & in hoc casu loquitur prima pars illius §. si mater. an accusetur de adulterio: & tunc non differtur: quia potest esse quod mater esset adultera & partus non esset suppositus. & habent leges pro se. ff. ad leg. Iulia. de adul. l. miles.

K §. defuncto. & ff. eo. Titia. sed prima solutio melior est: quia hęc vltima est contra l. C. de fal. l. j. & est cõtra illum §. si mater. nam ibi in vtraque parte loquitur. §. vbi crimen partus suppositi intentabatur. *Oppositio.* Sed opponitur de hoc quod habes ff. de ven. in pos. mit. l. j. §. sed ea quę in pos. & l. si ventris. vbi si mouetur quæstio matri principaliter, quòd nõ sit pręgnans ex illo marito mortuo: tamen differtur quęstio. Respondeo: Imperator illud ex benignitate rescripsit: sicut & aliàs ipse idem diuus Adri. ex benignitate rescripsit cõtra iura communia. vt ff. de bo.

L dannat. l. cùm ratio. & ff. de iure patro. l. iij. vel aliter ibi quia loquitur de muliere pręgnante, quę maius consequitur priuilegium propter ventrem, & illum qui gestatur in ventre, quam propter impuberẽ iam natum. sicut in eo. §. dicitur. Sed quęritur quare. Respondeo: quia partus ille, & si non nascatur patri, nascitur tamẽ reipublicę. vt §. ille dicit in fi. alibi tamẽ iura minus prouiderunt nascituro, quàm nato. nam natus in potestate pręteritus dicit testamẽtum ipso iure nullum, nasciturus rumpit. vt C. de liberis pręteri. l. vlt. & C. de liberis & posthu. l. j. & ij. & vltim.

M *Quæstio.* † Item quod diximus, si petatur quęstio bo

10 norum & status, quod differtur: sed quęritur de quibus bonis intelligimus. Respondeo: de bonis paternis & maternis & fraternis & cuiuscumque agnati vel cognati. vt ff. ad carbo. l. de bonis. §. j. & ij. & ff. ventre in pos. mit. l. vbicumque. §. ita demùm. *Oppositio.* Sed in eo quod dico de fraternis bonis opponitur de eo quod habes ff ad carbo. l. carbo. § si is qui status. in & l. si impubes. §. si pupillus nam in legibus illis dicitur, quòd quia nõ de paternis bonis fit

A controuersia: sed de fraternis, vel bonis liberti pater
ni non est differenda cognitio: & sic videtur quòd
edictum carbo. vel constitutiones loquuntur vbi de
bonis paternis controuersia fiat: quod tunc cogni-
tio differenda sit & status quæstio moueatur. aliàs
non. Respondeo: licèt illæ duæ leges illum superfi-
cialiter videantur exprimere intellectum, scilicèt vt
pro fraternis bonis non habeat locum carbonianũ,
nec constitutiones: ita tamẽ intelligas quod etiam
pro illis bonis habent locũ: & quod dicit, l. illa, car-
bonianum §. si is cui status. in fi. non enim &c. glo-
B sat ibi dominus meus mala ratio. scilicèt quia non
de paternis, sed de fraternis &c. sed illa est ratio &
bona, quòd non differatur, scilicèt quia tantùm de
bonis fiebat controuersia: & ideò non differtur siue
sint bona paterna: siue fraterna. vt ff. eo. l. j. §. si quis
filium. legis enim latores aliquãdo malas rationes
assignant. ar. ff. de his qui no. infa. liberorum. quia
ibi dicit, prohiberi matrimonium infra annum pro
pter turbationem sanguinis. & si sit aliqua in qua
hoc non timetur: quia nõ concipit, nihilominùs ꝓ-
hibetur nubere. Verum est enim quòd in lege illa,
C carbonianum. in prædicto. §. de fraternis bonis age
batur: & tamen non propterea differtur, quia frater
na: sed quia tantùm de bonis vt dictum est. Ad legẽ
illam, si impubes §. si pupillus. quomodò responde-
bis? refert dominus meus & glosar quòd non est il-
la bona ratio. quia de paternis bonis nulla contro-
uersia fieret &c. sed meliùs dixisset, quia agit impu-
bes, & non conuenitur. licèt de paternis bonis tan-
tùm non fieret cõtrouersia: tamen quæstio status in
tempus pubertatis differtur, non ex carboniano sed
ex constitutionibus: vt suprà dixi per legem ff. eod.
D carbo. §. quamuis. & §. missum. & in l. illa, si impu-
bes. §. si pupillus. *Oppositio.* Sed obijcitur domino
meo de eo quod habes. ff. eadem. l. carbonianum
§. parui. vbi dicitur, quòd parui refert & nihil re-
fert similis litera & expositio est. ff. de condictione
furti l. parui. vtrum petitor sit impubes an possessor
is qui controuersiam patitur. nam si quæstio status
moueatur: quæstio illa differatur per constitutiones
vt dixi. Respondet dominus meus & glosar ibi, par
ui refert vtrum sit petitor. & glosat ille scilicèt pos-
sessionis carbonianæ: an possessor &c. Vel melius
E respõdebis ad illam legem, si impubes. §. si pupillus.
non differtur subaudi per carbonianum: sed per cõ
stitutiones. vt eo. titu. l. carbo. §. quamuis. & hoc est
quod dicitur non paternis bonis &c. quasi dicat, ꝙ
non sit quæstio bonorum: sed status tantum, id est,
filiationis. quia dicebatur sic frater de bonis liberti
non facimus tibi quæstionem: quia si te probabis fi
lium patroni: admitteris ad bona liberti. & sic tan-
tùm de filiatione mouebatur controuersia. ideò nõ
differretur per carbonianum: sed per cõstitutiones:
vt dictum est. Vel non differtur: quia expediebat pu
F pillo non differri. vt ff. e. l. carbo. §. causæ cognitio.
Oppositio. Sed his omnibus fortissimè contradicit l.
ff. eo. de bonis. vbi dicitur, quòd si de bonis mater-
nis sit controuersia, decretum carbonianum non in
terponitur: sed differtur quæstio in tempus longissi
mum. scilicèt vsque ad tempus pubertatis. Item in
eadem lege dicitur, quod si de paternis & maternis
& fraternis sit quæstio, quòd differretur vsque ad
tempus pubertatis. Idem in eadẽ lege dicitur quòd
ita demùm differtur, si sit controuersia status & bo
G norum. nam si status tantùm, non differtur: imò sta-
tim explicatur: & sic lex ista, de bonis, contradicit
omnibus quæ superiùs dicta sunt. Respondeo: mul
ti breuiter se expediunt, & dicunt sic: quòd si quæ-
stio status & bonorum sit, differtur per carbonianũ
si verò tantùm bonorũ: differtur per cõstitutiones.
si verò tantũ status, differtur similiter per constitu-
tiones. & hoc per l. istã, de bonis. & per legem ff. ad
carbo. l. carbonianũ. §. quamuis. & ff. de ven. in pos.
mit. l. vbicumque. sic ergo intelligunt, l. illam, de bo
H nis. si de bonis maternis. s. vnde glosant, sit contro-
uersia: decretum carbonianũ nõ interponitur: ideò
quia tantũ de bonis & non de statu est cõtrouersia:
sed dilatio differt negotiũ in tempus pubertatis per
constitutiones. & hoc dicit litera sequens vsque ad
versiculum, planè &c. & verba illa sequẽtia sic glo-
sant planè si de maternis & paternis vel fraternis sit
controuersia: subaudi & de statu hæ cõtrouersię dif
ferentur in tempus pubertatis per carbonianum. &
quod dicit litera inferior ita demũ explicat & magis
apertè ponit. Vel aliter litera illa planè &c. dicas si
I de paternis & maternis vel fraternis sit quæstio tan
tùm: quęstio differtur per constitutiones: & ideò du
bitatur, quòd debeat differri per carbonianum pro
pter quæstionẽ paternorũ bonorũ: sed non ita: quia
vbicumque quæstio altera sola mouetur, non differ
tur: sed quando vtraque: & hoc dicit litera seq. ita
demũ &c. & quod dicit in fi. quòd si quæstio status
sit tantùm, ꝙ iudiciũ non differtur: sed statim expli
candum erit dicunt per car. sed differtur per consti-
tutiones: vel statim explicatur si vtile erat pupillo vt
dixi: tamen esset satis istorum plana sententia: nisi l.
K j. §. si quis filium. euidẽter obstaret: per quam l. dicit
dominus meus: si quæstio sit tantũ bonorum, quòd
non differtur, etiam per constitutiones: vt superiùs
dixi: & notar in summa ti. istius. Sed ipsi respondent
ad §. illum, si quis filiũ. quòd non est differenda per
carbonianum subaudi. & hoc dicit litera sequẽs in
e. §. & carbo. cessat: sed differtur per constitutiones,
vel expediebat pupillo, vt dictũ est. Si autem vis de-
fendere sententiam domini mei, vt si quæstio sit tan
tum de bonis, quòd non differatur quæstio etiã per
constitutiones: quomodo respõdebis illi scilicèt de
L bonis. Respõdeo: & defendo sententiã domini mei
sicut fidelissimus discipulus more Celsi, qui senten
tiam sui doctoris Sabini defendit. vt ff. de arbi. l. di-
cere. aliàs qualem. & non impugnando, sicut quidã
faciunt, quorũ sententia ex toto cessaret, & ab aula
recederet, si scripta domini non essent. & dico sic l.
illa, de bonis, ita intelligitur. s. si controuersia sit de
bonis maternis non tantũ, sed de statu: nõ habet lo
cum carbonianum: sed differtur quæstio in tempus
pubertatis: scilicèt per cõstitutiones & per interpre-
tationem prudentum. Sed quare non habet locum
M car. Respondeo: propter regulam traditam ff. eo. l. j.
§. & generaliter. nam cuicumque denegatur contra
tabulas denegatur & carb. sicut infrà copiosè dice-
mus in hac e. rub. sed contra tabulas denegatur cõ-
tra testa. fœminarum. vt ff. de bono. pos. contra ta. l.
illud. §. ad testam. ergo denegatus & carbonia. Si de
paternis vel fraternis & maternis sit controuersia:
subaudi & de statu: tunc differtur per carbo. & hoc
dicit litera sequens, planè &c. & sic ratione paterno
rum bonorũ materna bona habent beneficium, ꝙ
quæstio differatur. & quod dicit litera inferior, ita
demùm

A demũ &c.intellige eſſe locũ quandu ſtatus & bono
rum paternorũ ſolũmodo:vel maternorũ;& paterno
rum qꝫſtio fiat &c.cæterum ſi tantum ſtatus:tunc
expone vt dictũ eſt. *Oppoſitio.* Sed his qui tenent pri
mam ſententiam opponitur,quomodò datur carbo
nianum propter buna materna. & opponitur per il
lam rationem quam ſuperiùs puſuimus per illum §.
generaliter.Sed ipſi reſpondent, quòd nõ per carbo
nianum,ſed per cõſtitutiones. *Oppoſitio.* Sed adhuc
inſtatur. dixi ſuprà quòd ſi matri moueatur quęſtio
ſuppoſiti partus, ꝙ quęſtio nõ differtur. vt ff.e.l.j.§.
B ſi mater.& l.ſi impubes.§.ſi mater. Sed oſtẽdo ꝙ de
bet differri ſimiliter. ff. eod.l.car. §.idem Iul.quęrit
ſcilicèt ſi duo impuberes patiantur controuerſiam:
& vnus pubuerit:expectatur pubertas alterius:& ſic
differtur ne aliquod pręiudicium fiat impuberi,pro
pter puberis perſonam. ſicut & ff.de appel.l.à ſentẽ
tia ergo multomagis debet differri quęſtio ſtatus,ſi
fiat matri. quia maius pręiudicium affert filio ſentẽ
tia lata contra matrem,cuius eſt portio viſcerum.vt
ff.de ven.inſpi.l.j.quàm ſententia lata contra fratrẽ
& ſic debet differri , vt hęc habeat mater per filium
C quod ex ſua perſona habere non poteſt : ſicut & de
fratre dixi:vt & aliàs ff. quæ res pig. obli.poſſunt l.
Ariſto.Vel ſi nũ differtur aſsig. rationẽ quare aliud
eſt in matre magis quàm in fratre. Reſpõdeo : & di
co non differri quęſtionem propoſitam contra ma-
trem propter filium : quia præſumptio iuris eſt : &
fortè de iure, ꝙ illa mater quæ bene eſt inſtructa,
& nouit rei veritatẽ,& eſt maior.xxv. an. & timeat
periculum capitis,quòd cauſam illã bene defendat
ſicut in §.illo,ſi mater.ff.eo.l.j.ratio iſta aſsignatur:
quod in fratre non eſt:quia licèt ſi pubes,eſt tamen
D minor & veritatem rei nõ nouit : & ideò ſi differtur
non eſt mirum:pręterea licèt partus dicatur ſuppoſi
tus,& probetur: nõ tamen fratri illi puberi immine
ret periculum capitis,ſed tantùm ſupponenti. vnde
quæſtio eſſet maior vt veritatem ſciat, ſi eſſet poſsi-
bile:non tamen eſt pręſumptio , quòd ita bona fide
defendat,ſicut mater cui periculũ capitis imminet,
11 ſicut dictum eſt.† *Quæſtio.* Item quęritur.eſtu quòd
nõ differatur quęſtio:ſi obijciatur matri propter im
puberem:nunquid ſententia lata cõtra matrem præ
iudicat illi impuberi?videtur quòd ſic: nã ſi poſt co
E gnitionem apparuit partum eſſe ſuppoſitum,dene-
gantur puero hęreditariæ actiones.vt ff.eo.l.j.§.vlt.
Item & ſententia lata contra fratrem aliquod præ-
iudicium afferret impuberi fratri.vt ff.e.l.car.§.ibi-
dem. ergo multò fortius matris. Item iuſiurandum
pręſtitum à matre vel debitũ, prodeſt & pręiudicat
partui.vt ff.e.l.cũ mulier. Tamẽ videtur ꝙ nõ pręiu
dicat:nã res inter alios acta &c. vt C. res inter alios
ac.& C.qui.res iudi.non no. Item iuſiurandũ dela-
tum matri vel à matre neque prodeſt neque nocet fi
lio.vt ff.de iureiur. l.iij. § pe. Reſpondeo:dominus
F meus no.in ſumma ti.iſtius in fi.& in pędi. §.quòd
ſententia nõ pręiudicat,neque iuſiurandũ. & quod
dicitur in §.illo,ſi mater intelligitur quãdo quęſtio
fuit illa contra impuberẽ : & ſententia cõtra ipſum
lata. Et quod dicit ibi, poſt euentũ cognitionis,ſub
audi habitæ contra impuberem. Ad l. illam,cũ mu-
lier.reſpondeo:quòd ibi loquitur de bono.poſ.dan-
da matri pręgnanti vel denegãda:non aũt loquitur
de partu.vnde ſacramẽtũ ꝓdeſt matri ipſi & obeſt.
Et ſalua pace domini mei dutũ eſt cõtra ſtimulũ cal
G citrare. nam bene videtur ex mente literæ illius §.ſi
mater.quòd quando mater accuſatur de partu ſup-
poſito, ꝙ non differatur quęſtio propter impuberẽ:
& ſententia lata contra matrẽ,ꝙ partui vel filio pręꝫ
iudicet:& ſic non habes contrariũ in l.iij.ff.de iure-
iur.quia cum l.ff.e. cùm mulier concordat. ergo ſe-
cundũ hoc quomodò reſpõdebis ad l.iij.de iureiur.
Reſpundeo:ꝙ aliud eſt in iureiurando quod cũ re-
mittatur ex pręſumpta animi voluntate defertur &
refertur.vnde meritò filio nõ præiudicat.at quando
datur ſententia,quæ datur cũ cauſę cognitione: me
H ritò præiudicat.ad l.illam,cum mulier.ſatis reſpon-
ſum eſt. vel l.de iureiur.loquitur de petitorio:hæc in
12 poſſeſſorio. † *Quæſtio.* Item in eo quod diximus,ꝙ
habet locum pro omnibus bonis tam paternis quã
maternis & fraternis: imò etiam pro legatis relictis
in teſtamento patris tanquam filio : & ſi moueatur
quæſtio ſtatus differtur.vt ff.eo.l.j.§.pe.& l.car. §.j.
13 in fi.† *Quæſtio.* Item quęritur: an ſi ſit quęſtio bono
rum paternorũ:& ſtatus & quęſtio differtur: & fiat
miſsio ex carboniano in bonis paternis.nũquid fiet
miſsio in bonis maternis & fratemis gratia bonorũ
I paternorũ . Videtur ꝙ ſic . nam multotiens ratione
vnius rei etiã habetur ratio, & mẽtio alterius cuius
per ſe non fieret:ſicut in rebus mobilibus in interdi
cto vnde vi, quę ratione rei immobilis veniũt. vt ff.
de vi & vi ar.l.j.§.illud itaque.& §.ſi fundus.& no.
dominus meus C.in ſumma famil. erciſcund.& ar.
ff.eo.ſi impubes.§.ſi pupillus. Reſpon.non admitto
ꝙ in bonis maternis & fraternis fiat miſsio:licèt fiat
miſsio in paternis.ſeparata ſunt enim & diſcreta iu
ra iſtorum bonorũ.vt ff.de his quibus vt indig.turo
rem.nã poteſt eſſe ꝙ fuit filius illius dominę:& fra-
K ter illius:& tamen nõ ſit filius defuncti,& econuer-
sò. Tertium eſt neceſſariũ,ꝙ aliquis ſit natus de le-
gitimo matrimonio & indubitato ſub perſonis legi
timis, & cuſtodito partu:vt ſic ſucceſsione legitima
probata detur carbonia.vt C.eo.ti.l.ij. Sed ſi ita ſim
pliciter intelligeres:iam nullũ eſſet beneficiũ carbo
niani:quod ita probo: Si enim de neceſsitate debet
iſta probare, quare iſte qui peteret carbonianũ, nõ
peteret directam peti.hęredi.ſi veniret de iure ciuili:
vel quorũ bonorũ , ſi veniret de iure pręrorio . vt C.
quorum bo.l.j. Item ad quid prodeſt iſti carb.iã nõ
L differtur quæſtio in tẽpus pubertatis ex quo habet
neceſſe probare ſe filiũ. Item quid obeſſet quęſtio fi
liationis ex alia parte oppoſita :cùm iſte plenè pro-
baſſet ſe eſſe filiũ. Reſpondeo:l.illã ſic intellige, ne
fortè erres:quia multus in errorẽ duxit.l. illa loqui-
tur in duobus caſibus:vel quando maritus denũcia
uit vxori,ꝙ non erat ex eo pręgnans. Tũc quia ma
trimonium fuit dubitatũ.non ꝙ dubitaretur de viri
bus matrimonij , ſed quia dubitabatur ex quo eſſet
pręgnans quia multi aliquando nutriunt pupillos
alienos vt aues. debet probare iſte qui intentat car.
M ꝙ partus fuerit cuſtoditus ſub perſonis etiam legi-
timis:ſubaudi obſtetricibus.& pro.l.ſic probata le-
gitima ſucceſ.intẽtet carb. Si autẽ hęc controuerſia
moueatur à marito donec viuit vel à proximiori-
bus, qui deberẽt ab inteſtato ſuccedere. ſ. ꝙ non ſit
pręgnans ex illo marito: debet mulier pati ꝙ inſpi-
ciatur venter ſuus:& cuſtodiatur partus ſecundũ ꝙ
volunt iura. alioquin ſi non patiatur ventrẽ inſpici
neque partũ cuſtodiri:partus editus nõ habebit car
bu.vt ff.de ventre inſpi.& cuſtodi.l.j.§.ſi cui ventrẽ.

A & l.edictum.& sic intelligi potest l.ij.C.eo.tit.& de
hoc diximus aliàs suprà de offi. iudicis quo alimen.
petuntur.Potest & alio modo l.ij.C.eo.ti. intelligi,
scilicèt quod talis sit intellectus:scilicèt quòd illi de
tur carbonianum:licèt negetur filius:quod probaui
sub personis legitimis matrimoniū indubitatum. s.
quod ille habuerit matrem suam pro vxore:& illa il
lum pro marito:& sic per consequentiam restat pro
batum partū fuisse custoditum.& sic per cōsequen-
tiam probabit successionē legitimā.Sed nonnè ista
probare sufficeret etiam in directa hęreditatis peti-
B tione:quia alio modo non posset probare filius nisi
quòd fuerit in possessione filiationis.vt ar. ff.de do
na.l.donationes.& C.de nupt.si vicinis scientibus.
& ff.de quæstio.l.j.§.iij.& propterea dicitur:si pro-
babis te filium quod non sit potestatiua. vt ff. de
conditio.& demōstra.l.Lucius. Respōdeo sic:si ibi
probat plenè:hic autem semiplenè: & sufficit si non
potest plenè probare:vt ff.ad carb.l.causatū §.cau-
sæ. sed prima exceptio magis placet. licèt dominus
Io.aliter glosauerit.ff.de ven.inspi.l.editum. Quar-
tum est necessarium, ꝙ aliquis sit ex linea virili de-
C scendens.cęterùm si ex fœminina:nō videtur ꝙ cō-
petat licèt datur tam masculo quā fœminæ ex virili
sexu descendēti.vt ff.e.l.j. & propter aliam rationē:
cuicumque denegatur contra tab.denegatur & car
boniana ista.At contra tab.denegatur contra testa
menta fœminarum.vt ff.de bo.posses. contra tabu.
l.illud.§ ad testamenta.ergo denegatur & ista.vt ff.
eo.l.j.§.& generaliter. & quare contra tab.denega
tur ad testamenta fœminarū supra de contra tabu.
14 quæ datur libertis.† Quæstio. Et sic quæritur: quare
non datur carboniana alicui descendenti ex linea
D fœminina? Respondeo:illa est ratio quæ est contra
ta.vt suprà notaui.& dicā apertiùs:ideò non datur:
quia hæc car.nō datur exhæredato,sed præterito vt
statim dicā:ergo ideò non datur. nam aut iste filius
est institutus à matre: & sic non habet carbonianā.
aut fuit præteritus, aut exhæredatus: quia ista duo
in matre paria sunt. vt insti. de exhęredati.liberorū
§.vl.sed licèt non habeat carbo. filius propter bona
matris vel aui materni:differtur tamen quæstio per
cōstitutiones si moueatur quęstio filiationis.i.quod
non fuerit filius defunctæ:siue etiam moueatur quę
E stio bonorum:vt ff.e.l.de bonis. & de hoc dic vt no
taui in hac eadem rub.suprà eo.Sed hęc regula quę
hic traditur.s.vt cuicumque datur contra ta.& car.
& cuicumque denegatur cōtra tab. & car. subaudi
si moueatur quęstio status bonorum:vt dictū est.vt
ff.e.l.j.§.& generaliter.& ff.de ven in pos.mit.l.j §.
j.& §.si ita. Regula tamen ista fallit ex testamento.
& abintestato.ex testamento fallit.vt ff e.l.j.§.Pō-
ponius. vbi posthumo instituto datur carbonia. si
negatur filius: sed illius tantùm partis habebit car.
in qua est institutus: sic vide quòd habet quis car.
F qui non habet contra tab. nam instituto non datur
contra tab.sed pręterito vt diximus supra de contra
ta.hoc exemplum habes ff.eo.l.j.§. Pompo. Item in
alio casu fallit regula ex testamento.puta si aliquis
exhæredatus cum elogio: puta, exhæredo filium
meum in adulterio conceptum:hic non habet con-
tra tabu.quia exhæredatus.vt ff.de bono.posses.cō-
tra tabul. l. non putauit.& tamen habet hanc sicut
hoc exemplum notatur ff. eod.l.j.§. Pomponius.in
illo versic. idem ait. Fallit in tertio casu ex testamen
G to:puta,si dico quicumque dicit se filium meum,ex
hæres esto. hic scriptus non habebit contra tab. sed
tamen habebit carbonianā si moueatur illi quęstio
status & bonorum.& hoc exemplum habes ff. eod.
l.j.§.Pomponius.sub illo versic.idē est. Item in quar
to casu fallit ex testamento:puta filius est exhęreda
tus in talibus tabulis ex quibus bono.posses.secun
dùm tab.dari nō potest de iure prætorio: certè habe
bit carbo.licèt non habet contra tabu. si negetur fi
lius vt ff.eod.l.si impubes.§.interdum. Ab intestato
deficit regula: puta quia negatur esse verum quod
H in testamento scriptum est. scilicèt impuberem vel
posthumum institutum:& dicatur non filius habe-
bit locum carbo.licèt contra ta.non habeat locum.
hoc exemplum habes. ff.eod.carbonianum in prin.
Item deficit ab intestato:puta,si venit per vnde libe
ri vel vnde agnati: quibus non datur contra tabul,
tamen si moueatur quæstio bonorum & status,da-
15 tur carbo.vt ff eod.l.de bonis §.huic autem.† Quæ-
stio. Sed quæritur: decedit mater ab intestato filio
volenti succedere:mouetur quęstio filiationis & bo
norum:nunquid habebit carbonian. Videtur quòd
I non:quia non datur nisi ex virili sexu descendenti.
vt ff.eo.l.j.§.non tantùm. Item pro bonis maternis
decretum carbonianū nō interponitur. vt ff. ad car.
l.de bonis.in prin. Sed quare non datur in hoc casu
car. certè non videtur ratio quare non detur: quia
quare denegatur ex testamento bona est ratio: sicut
redditur in contra tabu.sed quando ab intestato ra
tio illa cessat. Respondeo:etiam ab intesta. non da
tur & est ratio: hæc bonorum poss.car. adaptata est
ex testamento ad contra tabu.vt cui detur vna & re
liqua: & cui denegatur vna & reliqua, vt dictū est.
K adaptata est ab intestatò ad vnde liberi: vt cui da-
tur illa & ista:& econuersò.vt ff.eo.l.carbo.in prin.
at vnde liberi denegatur ad bona matris. ergo &
ista.& de hoc dic vt notaui suprà de bono.pos.vnde
liberi.Sed secundùm illos qui dicunt dari vnde libe
ri,ad bona matris:vt ibi notaui,fortè secundùm eos
daretur & carbo. & quod dicit l. illa ff. eod.de bo-
nis.in princ. subaudietùr ex testamento,& non ab
intestato. Quintum est necessariū, quod filius iste
impubes non sit exhæredatus:nam tunc non habe-
bit car.nisi quādo cū elogio exhęredatus est,vt dixi:
L quia tūc habet.vt ff.e l.j.§.Pōpo.& ff.de inoffi.testa
l. qui de inofficioso. Itē ꝙ nō sit institutus.vt in prę
dic.§.Pōpo.& l.cum sine beneficio.ergo locū habet
quotiens quis est præteritus vel exhæredatus cū elo
gio, vel si veniat ab intestato. Neque obstat l. quæ
de inoffic.ff de inoffi. test. vbi dicitur quod totiens
ea indulgenda est,quotiens filius esset hæres:subau
di ab intestato de iure ciuili:aut bonorum possessor
de iure prætorio:vel per contra tabu. vel ab intesta-
16 to.† Quæstio. Sed quæritur quare exhæredatus non
habet car. Item quare institutus non habet simili-
M ter carbo.sed tantùm præteritus, vel veniens ab inte
stato.nonnè tā exhæredato, quàm etiā instituto po
test moueri quæstio status seu filiationis & bono-
rum? certè sic. quare ergo non habet carbonianum.
Respondeo exhęredatus ideò non habet carbonia.
quia nō de statu filij, neque de iure ipsius, sed testa.
iure quæritur.vt ff.eo.l.si impubes. & l.j.§.si quis fi-
lium. Itē est & alia ratio: prætor habet odio exhære-
datos. vnde nō putauit prętor exhæredatione nota-
tos ad bo.posses.contra ta.admittendos.vt ff de bo.
posses.con-

A pos. contra ta. non putabit. nec etiam putauit illos
admittendos ad car. quia cuicumque denegatur cō
tra ta. & ista: vt suprà dixi per l. ff. e. l. j. §. & generali
ter. Item quod dixi, quòd exhæredatus non habet
car. intellige hoc esse verum quando exhęredatio te
net. cæterùm si ipso iure non tenet: licèt quis sit exhę
redatus. nihilominùs habet car. puta, quando cum
elogio eum exhęredauit: sic dicendo: illum exhære-
do, quem scio ex adulterio natum: vel ita quisquis
est, qui se filium meum dicit: exhęres esto. vt ff. e. l. j.
17 §. Pompo. † *Questio.* Sed illud queritur: quare exhæ
B redatio facta cum elogio, id est, cum conuitio nō te
neat: cum alibi legatur, quòd exhęredatio facta cū
conuitio valeat: puta non filius meus latro gladia-
tor non nominandus ex adulterio natus. vt ff. de li.
& posthu. l. & si pepercerit. Respōdeo: exhæredatio
est nulla facta cum elogio seu cōuitio, & est aliqua:
nulla est si probetur ille filius testatoris esse: & ideò
nulla: quia testator noluit exhęredare filium, sed ex
traneum: quia dixit eum non filium, & ex adulterio
natum: quia verba in extraneo non cadunt. vt ff. de
vet. obli. quidam. & tūc hoc probato quòd sit filius:
C censetur exhęredatio nulla: quia eo ipso quòd pro-
pter hanc causam exhæredat probatur pręsumptio-
ne iuris & de iure patrem circa talem causam erras-
se, & per errorem assignasse. vt ff. de libe. & posthu.
l. si posthu. §. vlt. & l. idem est. Est & aliqua illa exhę
redatio: scilicèt interim donec se probet filium: quia
probabit pręsumptiuè scilicèt quod fuerit in posses.
filiationis: vt suprà dixi in hac eadem rub. & est arg.
ff. ad carb. l. quod Labeo in fi. quantum aūt ad car.
bo. poss. dandam exhæredatio nulla censetur facta
cum conuitio. & quare ideò quia pater ipse videtur
D mouere sibi quęstionem filiationis. vnde de iure est,
quòd habeat carbonianā, si mouebitur quæstio bo
norum. vt ff. e. l. j. §. si quis non ab aliquo. Item in se
cundo exemplo, scilicèt quisquis diceret se filium
meum, exhęres esto: ideò exhęredatio nulla. vt in fi.
illius §. Pompo. quia testator quādo dicit: quisquis
dicit se filium meū, exhæres esto: de extraneis intel-
lexit, non de filio. q. diceret: quicūque extraneus di-
cit se filium meum, ille sit exhæres. cæterum si filius
dicat se filium, & est filius: illum noluit exhæredare
testator. & hoc dicunt verba vl. illius §. Pompo. quę
E talia sunt: quia non est filius exhęredatus. Multo-
tiens enim legislatores verba testatoris sic similiter
interpretantur. vt ar. de manu. test. si quis locuples.
in fin. & C. de condi. inser. l. eùm patrem. In casu ta
men exhæredatus etiam sine elogio habet carbonia
18 nam. vt ff. eo. l. si impubes. §. interdum. † *Questio.* Si
tu quęras quare Institutus non habet carbonianā,
licèt differatur quæstio status in tempus pubertatis
per constitutiones. vt ff. e. l. car. §. quamuis? Respon
deo: ratio assignatur in ipsa litera: quia scriptus hæ
res de iure ciuili potest petere induci in pos. olim per
F edictum diui ad. hodie per condi. ex l. C. de edic. diui
Adri. tol. l. fi. hæc ratio redditur ff. eo. l. j. §. Pompo.
& l. cum sine beneficio. & l. carbo. §. quamuis. & sic
vbi locum habet ordinarium auxilium, non est re-
currendum ad extraordinarium. vt ff. de minor. l. in
causæ. & sic no. quòd carbonianum beneficiū subsi
diariū est: vt si aliud beneficium locū habeat, quod
non competat: sicut in quærela inofficiosi testa. vt
insti. de inof. testam. §. tam & si. Sed licèt dixerim, ꝙ
institutus non habeat carbonia. Intelligas hoc esse

G verum quando institutio tenuit. cęterùm si ostendā
quòd institutio non teneat: quia tabulæ testamenti
non erant solennes: nihilominùs talis institutus ha
bebit carbonia. quia ipse potest mitti in posses. be-
neficio conditionis ex l. fi. C. de edic. diui Adriani.
& ideò habet car. vt ff. eo. l. j. §. si quis filium. Sextū
est necessarium, quòd annus non sit transactus: qui
annus, vt credo, vtilis est: sicut & annus ad petendā
bonorum possessionem vnde liberi. & sicut sunt. c.
dies vtiles, qui dantur venientibus ex linea transuer
sali. vt insti. de bono. pos. §. fi. & C. qui admit. ad bo
H no. pos. l. iiij. qui annus incipiet currere à die motæ
controuersiæ: licèt annus ordinariè bonorū pos. pe-
tendæ incipiat currere ex quo scit aliquis patrem
suum mortuum: vt probatur ff. eodem. l. carbonia.
§. fi. & sic ex illo §. fi. colligitur quòd hęc bonorum
possessio dicatur extraordina. & quare dicatur ex-
19 traordinaria suprà in princi. notaui. † *Questio.* Sed
quæritur quid est quod dicitur ff. e. l. car. §. fi. quòd il
le qui intentat carbon. solam oportet eum agnosce
re carbonianam: sed oportet eum accipere ordina-
riam bono. pos. scilicèt vnde liberi. & sic videtur, ꝙ
I septimum esset necessariū. scilicèt quòd peteret ordi
narium simul cum carboniana: & sic occurreret i-
stud dubium: in carboniana desideratur semiplena
causę cognitio: vt statim dicā. vt ff. eo. l. car. §. causę
cognitio. in ordinaria desideratur plena causę co-
gnitio. vt ff. de bono. pos. l. iij. §. causa. & sic semiple
nè probat se filium propter carbonianam: & plenè
probat se filium propter bo. possessionē vnde liberi.
& in eadem instantia. Item si hæc concedas insta-
tur ex eo quod habes ff. eo. si impubes § fi. nam vbi
impubes petit solam carbonianam institutus petit
K secundùm tabulas. quæ bonorum possessio ex quo
habet locum, non habet locum vnde liberi ab inte-
stato. vt ff. de acquir. hęre. l. quandiu. & sic vides, ꝙ
impubes potest petere carbonianam, & si ordinariū
non petat. Respondeo: quotiens impubes petit car.
aut vult esse sola possessione contentus vt interim
possideat: & fruatur fortè rebus alienis: & percipiat
inde alimenta: & tūc non habet necesse petere aliā
ordinariam: in quo casu loquitur l. prædic. si impu-
bes. §. vlt. & l. sed & si is. & C. e. l. ij. aut impubes vult
actiones mouere, & res petere à possessoribus: in
L quo casu non sufficeret, si tantum petiuisset carbo-
nianam & fuisset sibi concessa: imò etiam debet pe
tere ordinariam. & in hoc casu loquitur l. ff. eo. car.
§. fi. & hæc induxit. §. superior in ea. l. car. §. missum.
Septimum est necessariū, quòd in hac carboniana
concedenda interueniat causæ cognitio: aliâs enim
non datur. vt ff. e. l. j. in prin. sed hæc cognitio causæ
duplex. Prima semiplena. scilicèt quādo petitur car.
ad hoc vt fiat missio: quia si aliquid modicū faciat
pro impubere dabitur carboniana. vt ff. e. l. carbo.
§. causæ cognitio. Secunda causę cognitio est plena
M scilicèt quando debet differri in tempus pubertatis:
tunc enim bene prætor debet esse circumspectus, v-
trum expediat pupillo differri: & tunc differat, si nō
non expediat: quia fortè habet testes paratos, qui
fortè senes sunt: vel qui possunt ex tunc fidem muta
re: vel propter alias iustas rationes: certè aut stulti
aut iniqui prætoris erit causam pubertatis differri
cum summo incommodo eius cui iura voluerunt
consulere. vt ff. e. l. carbo. §. duæ. Octauum est neces
sarium, quòd impubes iste satisdet: sed hoc est ita ne

A cessatium si nó vult esse tantum in possessione, sed
vult actiones mouere vel res hæreditarias petere:
tunc enim præstita satisdatione actiones intenta-
bit, & res vendicabit, & debita exiget: & collatio-
nem bonorum & dotis & omnium illorum quæ có
feruntur petet. vt ff. eo. l. penul. aliàs si non satisdat,
stabit in possessione: ita quód neque actiones intẽ-
tabit: sed tantùm erit in possessione: & contentus
debet esse hac prærogatiua, quod prætor ipsum tan
tisper possessorem constituit. vt ff. eo. carbo. §. mis-
sum. & C. eo. l. j. Item & alia est necessaria satisdatio
B scilicèt quod possit vti frui: quia licèt dixerimus su-
prà quod in hoc prodest carb. vt quis interim possi-
deat & vtatur & fruatur rebus fortè interdum alie-
nis, vt C. eo. l. ij. tamen ita distinguas hic qui mitti-
tur in pos. per carbo. aut alias habet vnde posset se
sustentare: aut non. In primo casu si satisdet, vtetur
& fruetur alias non: sed viuat de suo. In secundo ca
su indistinctè vtitur, & sine satisdatione. vt ff. eod. l.
sed si is qui controuersiam §. an autem vescendi. &
hæc est distinctio vtrum habeat de suo aut non sit
alibi quando non mouetur controuersia status vel
C filiationis: sed mittitur in pos. vxor filius vel filia: ne
pos vel neptis propter contumaciam hæredis non
cauentis: vt ita diminuat fructus causa vescendi,
si non babeat aliquid de suo: aliàs non. vt ff. vt in
pos. lega. l. penult. In casu tamen missus in pos. pro-
pter nimiam contumaciam possessoris hæreditatis:
puta. quia dixit veniam ad illum iudicem sicut ad
asinum: & hoc dicit versutia nimia: ille qui agebat
petitione bæreditatis lucri faciat fructus. vt ff. ex
quibus causis in posses. ea. l. Fulcinius. §. fina. & in
alio quando mulier mittitur in posses. ventris nomi
D ne. vt ff. de vent. in posses. mitt. l. j. §. penul. & fi. sicut
20 de hoc pleniùs in sequen. rubri. dicemus. † Questio.
Sed circa prædicta multis modis quæritur prius de
qua satisdatione loquatur legislator, id est, quę erit
forma satisdationis. Respondeo: dominus meus
no. in summa istius ti. scilicèt quòd satisdat de resti-
tuendis bonis si apparuerit illum non esse filium. &
babetur ar. ff. de col. bonorum l. prætor §. emanci-
patus filius. Domino Pyleo videbatur quod debet
satisdare de vtendo fruendo arbitrio boni viri: ad si
militudinem fructuarij. vt ff. vsufruct. quem ad ca.
E l. j. & ff. de vsufruct. l. j. sed mirum esset si ita propter
hanc satisdationé ad instar fructuarij posset intena
tare actiones & res vendicare: fortè de vtendo frué-
do posset admitti: si illa tantùm præstaretur satisda
tio: quod non admitto propter opinionem domini
mei qui de alia satisdatione loquitur. Sed domino
meo sic opponitur: quia videtur valdè mirabile, vt
propter hanc satisdationem scilicèt quòd restituat
&c: propter hoc possit res petere, & actiones inten-
tare. Quomodò actiones tam reales quàm persona
les incipiunt illi competere. Respóderi posset: quia
F faciunt duo, quod nequit vnũ: & quæ non prosunt
singula: multa iuuant. sicut & aliàs C. de testa. san-
cimus. quod hoc contingat operatur & car. posses.
& satisdatio præstita sub qua continentur fideiusso
res & pignora. vt C. de ver. sig. sancimus. & ar. ff. de
coll. bono. l. j. §. iubet. Nec obstat l. ff. de præto. stip.
l. prætoriæ. quia ibi dicitur, quód non funguntur vi
ce satisdationis species auri vel argenti depositio, id
est non cogitur fungi: quasi dicat. quòd non tene-
tur vel cogitur dare pignora: sed satis est quod det
G fideiussores: cùm facilius quis fideiussores inueniat
quàm pignora: & meliùs sit pignori incumbere quã
in personam agere. vt ff. de superficie l. j. & iam secu
rum erit ei & cautum qui mouet controuersiam im
puberi. vnde impubes seu tutores ipsius mouebant
actiones præstita satisdatione: non tanquam posses
sores vel quasi possessores: non tanquam satisdan-
tes vel quasi satisdantes: sed mouebunt quasi cura-
tores bonis constituti. & boc est quod dicitur. ff. e.
sed & si is. §. j. Quia aut satisdat impubes: & tũc a-
ctiones intẽtabit & alia babebit vt statim diximus.
H Aut aduersarius satisdat, qui mouet cótrouersiam:
& tunc omnia illa babebit si sit de liberis: quia aliàs
licèt propter satisda. babeat administrationem non
tamen vtetur & fruetur. Item licèt babeat admini-
strationem & act. intentet: non tamen habebit co-
piam instrumentorum bæreditariorum. vt instrua-
tur & præiudicetur pupillo: imò illa deponuntur.
Aut satisdat vterque scilicèt, & qui mouet contro-
uersiam, & impubes: & sic vterque habebit illa cõ-
moda sicut distinctum est. Aut neuter: & tunc dabi
tur curator bonis, qui res petet, & actiones intenta-
I bit: sicut hæc legũtur in prędi. l. sed & si is qui. & ar.
induco, ꝙ tãquam curator datus bonis intentabit
21 actiones. vt ff. de col. bonn. l. j. §. si fructus & l. ij. §. j.
cum duobus. † Questio. Item adhuc quæritur quid
iuuat quod dicitur, quòd studẽt prætores istum im-
puberem missum in posses. constituere possessorem
nunquid opus erit secundo decreto, vt per hoc effi-
ciatur verus possessor: sicut in damno infecto. vt ff.
de dam. infect. l. si finita. §. Iulianus. vel erit posses-
sor ita quod non possideat: sicut quãdo mulier mit-
titur in possessionem nomine ventris. ff. de acquir.
K possess. l. possideri. §. fi. & quod dicitur ibi in fi. quia
missus ex causa damni infecti, quòd vsucapiet tem
pore longo. subaudi quando mittitur ex secũdo de
creto. Respon. aliud hic quàm in causa damni infe
cti: hic enim possessor à principio constituitur & ve
rus: non enim mittetur in posses. propter contuma-
ciam alicuius sicut fit in omnibus illis vbi quis in
possessionem mittitur: sed propter controuersiam
bonorum motam mittitur impubes in possessioné
ita quòd verus sit possessor. vt ff. eo. l. carbonianũ §.
missum. at in damno infecto non statim actori da-
L tur possessio propter dominium vel causam domi-
nij scilicèt vsucapionem cuius euentus speratur, &
etiam satisdatio: quæ si non interuenit: secundũ de-
cretũ interponitur quod secundũ decretũ vel domi
niũ, trãsfert, si fuit dominus ille in cuius bo. pos. mis
sus fuit. vel si nó fuit dominus parat. s. causam vsu.
vt ff. de dãno infecto. si finita. §. non aũt. & de ae-
quirẽ. pos. possideri §. fi. in fi. Item aliud in muliere
missa in posses. nomine ventris: quia per totum tit.
16 & etiam per rubricam ipsam videtur, quòd mulier
non possideat, sed sit in posses. ita enim intitulatur
M de ventre in possessionem mitté. sicut de hoc latiùs
dicemus in rubrica sequenti. At in titulo isto per to
tum dicitur, quòd prætores dant carbon. bonorum
possessionem vt ff. eodem. l. carbonianũ. §. causæ in
fin. & §. duæ in princ. quod ergo legitur ff. eod. in l.
illa, carbonia §. missum. quòd studet prętor posses-
sorem constituere: non intelligas, quòd de nuuo:
quia statim ex quo fuit data posses. carbo. in conti-
nenti fuit factus possessor: sed studet prætor posses-
sorem constituere. i. cóstitutum tueri in adepta iam
possessione

A possessione non in adipiscenda.† *Quaestio*. Sed quo
22 modò tuebitur,& qua actione. Respondeo:tuebitur ipsum per actionem in factum, si de illa possessione deijciatur vel molestetur vel inquietetur:quę actio in factum ex hoc edicto descendit. vt ff.ne vis fiat ei.l.si quis missum.§.eum prætor ventrem.& §. vlt.& per hanc actionem tantum tuebitur in possessione rerum corporalium.vt arg. ff. quorum bono. l.ij.quia iura non posśidentur.ff.de acquirenda.rerum do.l.seruus.§.incorporales.& de vsucap. sequitur §.si viam. In hac autem bono.poś.non est neces
B se,quòd fiat positiones actoris vel rei:quia & semi plena fit causæ cognitio. vt suprà distinxi. & quia nulla potest opponi exceptio, si est impubes, quin non detur carboniana.Concipiatur autem libellus
23 sic.† *Libellus*. A vobis domine senator peto e.R. impubes filius quondam Titij qui me in testamento suo præterijt vel qui ab intestato decessit: cui volo succedere ab intestato,tanquam proximiori vel rumpere testamentum per contra tabulas,vel dicere ipsum testamentum ipso iure nullum,eùm fuerim prę teritus. obijcitur mihi controuersia ipsorum bono-
C rum,& filiatiõis:vnde cùm sim impubes, peto ego. R.mihi concedi carbonianā possessionem per quā & possessor constituar:& controuersia mota differatur vsque ad tempora pubertatis meę.Ee quòd sic rectè concipiatur libellus dicit l.ff.ad carb.l.carbo. §.quamuis. *Oppositio*. Sed opponitur, quòd non sit necessarius libel.nam ex quo aduersarius non auditur,quin detur impuberi carboniana:quare libellus datur:eùm dicunt ita offeratur ei qui iudicium vocatur libellus.vt in authent.offeratur C.de lit.cõ test. Respondeo:refert vtrum impubes posśideat,&
D si bi posśidenti moueatur controuersia status & bonorum:tunc non credo necessarium forè libellum, an alius posśideat: & tunc libellū necessarium esse. Et si tu dicas quomodo pupillo posśidēte potest pe ti hæc carboniana bonorum possessio. Respondeo petetur non vt mittatur in possessionem quam habet:sed vt differatur quæstio in tempus pubertatis: talia enim beneficia in modum exceptionis opponuntur sicut in querela.vt ff.de inoffic. testa.l.mater. Si autem moueatur quæstio status & pupillus non posśideat concipiet lib.sic.Si enim posśidet li-
E bellus non est necessarius vt dixi.† *Libellus*. A vobis
24 domine Iusti peto ego R. quòd eùm patri meo ab intestato decedenti volo succedere: & Titius moueat mihi quæstionem status dicendo me non esse filium ipsius, vel me esse seruum: quatenus talem quæstionem propositam contra me vsque ad tempus meæ pubertatis faciatis differri. Vel peto per vos tali meo aduersario contradicendi vsque ad tē pus pubertatis silentium imponi. Et quòd sic rectè concipiatur libellus:dicit l.ff.e.car.§.quamuis.*Oppositio*. Sed ostendo apertè, quòd impubere agente
F in nullo sibi prodest hanc quæstionē in tempus pubertatis differri:licèt posśidēti prodesset:vel si in aliquo prodest, dicas mihi in quo. quod sic ostendo. Iste impubes agit vel petitione hęreditatis,quę sibi competit: vel ex testamento, vel ab intestato.vt ff. de petitio hæredita.l.j.ij.& iij.& C. de codicil.l.fin. vel etiam petit bonorum possessionem secundùm ta.quia institutus:vel contra ta.quia præteritus:vel ab intestato vnde liberi vel saltem intentat interdictum quorum bonorum:in omnibus istis aut aduer

G sarius obijcit ei quæstionem status: & rõe differtur per constitutiones vsque ad tempora pubertatis. vt in l.illa ear.§.quamuis.aut non obijcit: & tunc procederetur.Sed obijcitur,quomodò dicis quòd differ
a ratur.nam si non probat se filium, ex quo ab altera parte negatur:neque ad bonorum possessionem neque ad petitionem hæreditatis neque ad interdictū quorum bonorum admittitur.vt C.quo. bonorum. l.j.Item eum bonorum possessio detur causa cogni ta.vt ff.de bono.poś.l.iij.§. causa & inter alias cau-
H sæ cognitiones hoc tractabitur,an sit filius ex legitimo matrimonio natus.vt ff.vnde vir & vxor.l.vni ca.ergo vnum sequetur de duobus,quòd dilata quę stione status differatur quæstio principalis, quæ à pupillo proponebatur.& sic nullum cõmodum erit,
3 illius impuberis:imò incommodum. Item si principalis non differtur, quomodò in alia procedereiur, nisi iste probet se filiū.vt ff.eo. carbonia.§. missum. & §.si quis liber.certè nullo modo. Vel dices, quòd procedet iudex actore suam intentionem non probante:eum actor quod asseuerat probare debet. vt
I C.de probatio.actor.& ff. de probatio. ei qui dicit. Respondeo:dicunt quidam:in qua opinione est do minus meus, quòd quæstio ista non procedit. nam quando impubes cõuenitur. tunc differtur quęstio per carbonianam.si vtraque moueretur.si altera:puta status vel bonorum secundùm quosdam, quòd constitutiones. cæterùm si pupillus agat non differtur.& sic glosant ipsi.C.de ordine cog.l.j.Vnde tam libellum quàm quæstionem propositam dicunt inepte conceptam. Sed contra eos est apertè quod legitur ff.eodem l.carbonia.§. parui. vbi dicitur, quòd
K parui refert vtrum aliquis sit possessor, an petitor. semper enim videtur, quòd quæstio sit differenda: sed ipsi respondent illi §. parui. vt suprà in hac rubrica diximus. Nobis autem videtur durum contra stimulum calcitrare.& contra illum §.parui.nam iam secundùm eos impubere agente:iam etiam per carbonianā non differtetur quæstio status & bonorūt si essent contraria omnia iura quæ superiùs allegauimus.Respondemus ergo & dicimus, quòd quæstio status differtur:& sic certè differentur & alia iudicia. nõ enim potest quæstio status differri & alia
L quæstio expediri, propter multa inconuenientia, quę sequentur vt diximus:& propter argu.leg.ff.de procu.l.in rem.& C. de iur.delib.l. quidam elogio. Si tu dicas,quę vtilitas erit pupillo? Respondeo:differentur tempora bonorum possessionis.& tempora petitionis hæreditatis. quia in omnibus in quibus protelatur admonitio sine temporali damno litigatoris procedere debet.vt ff.de iudi.l.ij.§.fi.& licèt differatur petitio principalis: tamen pupillo nõ nocet: quia potest esse, quòd sic aliàs diues propter bona paterna:vel si viderit sibi non expedire differ-
M ri non petat: & sic procedet vtraque. Hæc quæstio & responsio notatur quando non mouetur quęstio bono. sicut suprà distinxi.in ear.enim non procede retquęstio:quia licèt differatur quęstio status & bonorū:tamen maximū cõmodū habet pupillus:quia interim vtitur fruitur:quia mittitur in poś.qđ in altera istarū quęstionū nõ est.vt ff.de vē.in poś. mit.l. vbicunque.& ff.eo.l.de bonis §.ij.quia ibi dicit explicandū erit iudiciū per car.sed per constitutiones differetur. vel explicandum si pupillo erit vtile. sed licèt differatur per consti.nõ tamen fiet missio,vt in

A prædi.l. vbicunque. *Oppositio*. Sed his omnibus obijcitur: de eo quod legitur. C. de ordi. iudi. l. j. nam in l. illa quocúque modo ponatur casus siue in possessorio siue in petitorio quæstio status differtur: & in quæstione principali proceditur: si insurgunt omnes illæ inconuenientiæ quas suprà de quæstione notaui: vel illi legi erit sic respondendú. sed licèt in lege illa vario modo pet multos notetur: tamé sic respódeo, quòd sic vis casú. l. illius notare in possessorio, non est locus alicui oppositioni: neque his quæ dicta sunt l. illa in aliquo cótradicit. & quod dicit nó
B potest cognoscere: non contingit propter vitiú prędictis: sed propter pupillum qui petebat quæstionem status & bonorum per carbonianú. in tempus pubertatis differri. Item quod dicit examinare &c. sub audi semiplenè. scilicèt an sit filius. vt suprà eo. diximus. & quod dicit, quòd de hæreditate, id est possessione hæredit. pronunciat: & sic plana est lex illa. Si auté vis quòd ponatur casus in peritorio, dicas duobus modis. Primò quia pupillo agente & petente non differatur quæstio: sed tantùm pupillo conuéto. vt supra dixi. sed hoc non placet. per l. ff. e. l. car.
C §. parui. vnde dicas, quòd vtraque differatur scilicèt quæstio status: & quæstio principalis: & verba sequentia: quoniam non de ea. s. quęstione status incidenti: sed de hęreditate pronunciat. scilicèt differé dam illam cognitioné licèt aliter ibi B. notauerit: quia ibi non pronunciat de incidenti: ideò quia cui lis incidat in ciuili: quod non placet. sed primus est
25 vetus & sanus intellectus. † *Quæstio*. Item adhuc de quibusdam dubijs queritur. legitur ff. eo. si is qui. §. j. quòd ille qui mittitur in possessionem simul cú pupillo, cui faciebat controuersiam, & erat ex liberis:
D quòd licèt non satisdet dabitur curator bonis, contra qué actiones intétabit. Sed queritur, quæ actiones. si tu dicas hereditarias, vt quidam glosauerunt hoc esse nón posset: quia illæ non possunt intentari antequam satisdet vt suprà dixi per l. ff. c. car. §. missum. & l. pe. Si de alijs loquitur, dicas mihi quæ sunt illę actiones. Respondeo: notat dominus meus in prædi. l. ꝙ nó intentabit actiones hereditarias: quia nó posset, & si posset fieret preiudiciú pupillo petituro hereditatem: sed intentabit actionem ex contractu habito cum defuncto: in quo casu & hodie po-
E test instituí iudicium: nec dicitur fieri præiudicium petitioni hæreditatis. & vt C. de petitio. heredi. l. fin.
26 *Quæstio*. † Item quæritur legitur ff. e. l. si impubes. §. interdum quòd exheredatus habet carbonianam, si non petat contra ta. bonorú pos. sed petat ab intest. per vnde liberi. & quare: quia negat tabulas testamenti patris tales esse, vt secundú eas bonorum possessio dari posit & dicatur esse nó filius: quomodò potest hoc esse, vt habeat contra tabulas quę nullo modo posset dari exheredato: sed tantú querela inofficiosi testamenti. vt ff. de bono. pos. contra tab. l.
F non putauit. in prin. & l. si post mortem. §. exheredati. Item quomodò posset petere ab intestato vnde liberi, cùm testamentú teneat: & illa competit ab intestato: & sic contradicit regula ff. de acquirren. hęredi. quamdiu. Item & contradicit alio modo exhęredatus nullo modo habet contra tab. neque car. vt supra dixi. Item si non habet car. neque contra tab. ergo neque vnde liberi ab intestato. vt suprà vnde liberi. notaui per l. ff. si ta. te. nul. ext. l. j. & sic in nullo casu videtur quòd l. illa, si impubes §. interdum.

G stare posit? Respódet: dominus meus duobus modis, & primo sic: quòd hic fuit filius exheredatus, & non ritè, quia sub códitione. vnde perinde habetur ac si exheredatio facta non esset. vt ff. de bo. pos. cótra ta. l. non putauit. §. non ququis. & ff. de libe. pręte. vel exhę. l. iij. §. purè. vnde exheredatus hic & habet contra ta. & habet car. & hoc est quod dicit litera sequens in illo. §. interdum. quia negat tabula tales esse ex quibus bonorum possessio secundú tab. dari posit. Item posset habere etiá ab intestato vnde liberi: quia fuit in potestate preteritus: hic auté
H emancipatus exhæredatus propter beneficium præteriti, qui fuit in potestate, ꝙ testamentú dicit ipso iure nullú. vt C. de libe. præteri. vel exhere. l. si verú. quia ab intestato nó habebit cótra ta. vt ff. de libe. præteri. l. si. Item & alio modo respondeo: quia hic fuit exheredatus legitimè: & intentauit cótra ta. vel vnde liberi, & fuit admissus: quia nemo eum repulit sicut ff. de inoffi. testa. posthumus. sicut etiá de coll.
27 dotis l. filius. † *Quæstio*. Item quæritur, legitur ff. e. l. si impubes. §. si. ꝙ & impubes accipit car. & institutus secundú tab. & ambo erunt in possessione, prete-
I ritus non petierit cótra ta. vel ab intest. vnde liberi: quomodò possunt illa procedere in primis car. bo. pos. facti est, & nullum ius tribuit: bonorú pos. secú dum ta. iuris est, & ius tribuit: quia est ius acquirendi &c. vt ff. e. l. car. §. missum. & ff. de bo. pos. l. iij. illa quę est iuris secúdú tabulas nó est facti: qnádo ergo ille qui habet car. erit in pos. cú illo qui accipit secú dum ta. Respódeo: de iure est, ꝙ vterque sit in pos. & secundú tab. non impedit car. nec eòtra: quia licèt secundú ta. ius tribuit: nihilominus etiam dilata quęstione per car. in tépus pubertatis institutus erit
K in pos. simul cum impubere: alioqnin dura videtur conditio instituti, vbi propter carb. quod datur impuberi, cú omni destituitur auxilio. Item adhuc instatur quomodò institutus potuit petere secúdú ta. cùm contra ta. poterat intentari. certè nó potest. vt ff. de bo. po. secundú ta. l. ij. §. j. & ff. de bo. pos. cótra ta. l. illud §. vl. notaui suprà de bo. pos. secundú ta. & de bono. pos. contra ta. Respondeo sicquia ille preteritus nó fuit filius: & hoc est quod dicitur in litera in pręd. l. si impubes. in fine, si filius nó est: vel aliter, si filius preteritus nó est: nó super est. sequitur in litera
L hàc nó accepisset, fortè qa tépore fuit exclusus: tūc licèt cópetierit contra ta. nihilominùs secundú tab. habet locú. vt ff. de bo. pos. secundú ta. l. ij. §. j. Item adhuc opponitur in eo quod dicitur in illo §. vel ab intestato. potuit aliqua bu. pos. locú habere: cú in eo. §. dicatur, ꝙ quidá fuerút instituti. Item dicatur ꝙ filius fuit preteritus. s. alius: & sic nunquá videtur ꝙ ab intestato potuit locú habere. vt ff. de acquir. here. l. quandiu. Respondeo: potuit ab intestato locum habere fortè quia fuit filius preteritus in potestate, qui testamentú ipso iure nullum dicit. vt ff. de
M libe. preteri. l. si. & ita demú est nullú testamentú & succedit ab intestato, si preteritus ille hoc petat: aliàs nó. & sic in predi. §. scripti heredes potuerút habere secundú ta. quia preteritus nó petijt ab intestato: ꝙ potuit dicere testamentú ipso iure nullú, vt dixi. Ité nó cessat quęstio in e. §. certú est, ꝙ car. est inducta ad exemplú bo. poss. contra ta. quia cui cópetit vna & reliqua. vt ff. c. l. j. §. & generaliter. & l. carbonia. §. j. ergo sicut contra tabu. tollit secundùm ta. quia quandiu illa locum habet, secúdùm tabulas cessat, vt statim

A vt statim supra dixi. Ita & carboni. debet tollere se-
cundùm tabu. & sic institutus non debet esse in pos
sessione cum isto qui petit car. sed in prędic. §. dici-
tur totum contrarium. Respondeo quęstio tua non
procedit. nam bene verũ est: vt cui datur contra ta-
bu. datur & carbo. non tamen sequitur ꝙ sint eius-
dem efficaciæ vel effectus: vt possit prætereà inferre
hoc operatur contra tabulas: ergo & hoc operatur
carboniana, & ecõtrariò. nam diuersi sunt effectus
istarum, sicut patet per ea quę in istis rubricis nota-
ui. Et sic no. quod dicit dominus meus tres casus in
B quibus quis habet carbonianam. & instituens secũ
dùm ta. non obstante quòd præteritus habet contra
ta. & sic §. ille, vlt. illius l. si impubes, potest loqui de
duabus tantùm personis: pone quòd pater in testa-
mento quosdam instituit: filium præteriuit, qui di-
cebatur filius. hic præteritus, si petat carbo. propter
quæstionem sibi motam. & si non petat contra tab.
vel ab intestato vnde liberi simile admittetur: cũ in
stitutis hic ad carboni. illi ad secundũ ta. sed quomo
dò datur sibi carboniana quia in illo §. dicitur, si nõ
esset filius. Respondit dominus meus, verè nõ erat
C filius: sed tamen modica præsumptio non sufficeret
in contra ta. vt ff. de bono. pos. l. iij. §. causa. nam hic
talis cum verè non sit filius: & si acciperet in contra
tab. ipso iure esset nulla datio bono. pos. vt ff. de leg.
præstand. l. filium. §. si quis bo. pos. Secundus casus
quando ille præteritus verè erat filius: sed non acce
pit bonorum possessionem contra ta. puta quia tem
pore erat exclusus, vel qualitercunque: ad quam po
stea admitti non potest. vt ff. de bono. pos. cõtra ta.
l. æquissimũ. § j. Tertius casus est: quãdo filius præ
teritus in potestate cõstitutus potuit dicere testamẽ
D tum ipso iure nullum: vt dixi: tamen noluit, licèt iu-
ris subtilitate testamentum sit nullum: tamen ex bo
no & æquo illam voluntatem tuebitur prætor. vt ff.
de iniust. & irrito testamẽto. l. filius. si enim ille prę-
teritus dicit testamentum ipso iure nullum: tunc se-
cundùm tabulas non habet locum: & sic in istis tri-
bus casibus, licèt contra tabu. competeret: nihilomĩ
nùs habet locũ secũdùm tabulas. Hęc de carbonia
na bonorum possessione nota tanquam vtilissima,
& difficilima: cętera curiosis inuestigãda relinquo:
& hodie & olim hæc car. est necessaria.

E De bonorum possessione extraordinaria quę da
tur mulieri nomine ventris, Rubrica.

1 *Bonorum possessio extraordinaria quare inuenta sit.*
2 *Bonorũ possessio extra ordinaria quando locũ habebit.*
3 *Actio bonorũm posses. extraordinaria ad hoc ut compe tat quot requirantur.*
4 *Bonorum possessio extraordinaria quare præterito detur: exheredato autem non.*
5 *Mulier in actione tali: si aliunde habeat: unde se sustentare possit: an alimenta requirantur.*
6 *Actione tali quare magis nascituro prouideatur.*
F 7 *Libelli in actione tali quomodò concipiantur cũ sequen.*

VIDEAMVS de bonorũ possessione quę ex-
traordinaria est. sicut & carboniana, quæ facti
est: quæ datur mulieri nomine ventris: vt interim sit
in possessione, & percipiat omnia necessaria, donec
certum sit, an partum vel abortum faciat: vel certũ
sit eam non esse prægnãtem. vt ff. de ventre in poss.
mittenda. l. j. in fine. de hac bonorum possessione
1 §. septimo. † Quæstio. Sed in primis quæritur quare
ista bo. pos. fuit inuenta? Respõdeo propter summã

G vtilitatem. scis enim quòd qui gestatur in vtero ha-
betur pro iam nato. vt ff. de sta. ho. l. qui in vtero. &
ff. e. l. vbicumque: & ideò iustum fuit vt interim in
possessionem mittatur venter, & alatur. vt infrà di-
2 cemus. † Quæstio. Sed quando habebit locũ hæc bo
norum possessio? Respondeo: quãdo mulieri moue
tur controuersia, quòd non fuit vxor vel non est prę
gnans: vel non obijcitur quæstio status mulieris: si e-
nim moueatur quęstio tũc summaria cognitio fiet:
& sic venter in posses. mit. & ex quibus causis datur
H car. ex iisdẽ datur, & ista. & sicut fit ibi summaria
congnitio: ita & hic. vt ff. e. l. j. §. si ea. quę tamen nõ
intelligas ꝙ sicut in carboniana differtur quæstio
vsque ad tempus pubertatis, vt in superiori rubrica
dixi, quòd ita differatur in hac: quia in hac non
3 differtur nisi parum: vt in hac rubrica dixi. † Vnde
ad hoc vt competat, tot sunt necessaria. In primis,
quòd illa fuerit vxor. Secundum, ꝙ maritus esset
mortuus. Tertium, ꝙ mulier ista sit prægnans verè
neque sufficit dicere se prægnantẽ esse: si enim verè
prægnans non sit non tenet datio bono. pos. vt hic
I probatur. ff. de ventr. in pos. mit. l. j. §. j. imò si aliqua
recepit de bonis defuncti, cum fuit missa: & nõ fuit
prægnans de suo proprio consumit. vt ff. eo. l. j. in fi.
Quartum, quòd sit pręgnans tempore mortis testa
toris: & illo tẽpore quo petitur ista bono. pos. vt ff.
e. l. j. §. j. Quintum, quòd vẽter non sit exhęredatus:
tunc enim hæc bo. pos. non petetur. vt ff. eo. l. j. §. to-
ties. sed erat hoc iure isto: hodie autem cum posthu
mus exhęredari nõ possit, neque suo vitio: quia cau
sam ingratitudinis cõmittere nõ potest: neque alie-
no: non credo exhęredationem necessariam quò mi
K nùs possit hodie petere hanc bo. pos. vt C. de inoffi.
test. l. si quis suo. in fi. nam etiam iure antiquo si fue
rat exhæredatus & nõ ritè non repellebatur à cõtra
ta. vt ff. de bo. pos. contra ta. l. non putauit. §. non cõ
trarius. nec etiã taliter exhęredatus repellebatur ab
ista. si autem sit prętentus, & hodie & olim datur ei:
vt optimè distinguit l. ff. eo. l. j. §. si venter ab institu
tis. sed tempore harũ legum ita demũ venter exhære
datus excludebatur ab hac bo. pos. si certum erat vẽ
trem exhæredatum esse: sed si dubium esset propter
exhæreda tionẽ non repellebatur: verbi gratia: exhę
L redauit quis sic. si filius vnus mihi nascetur exhęres
sit: non obstante hac exhęredatione nihilominùs vẽ
ter in possessionẽ mittetur. & quare: quia potest na-
sci filia, vel plures nasci. Item & si esset exhęredatus
& sub conditione potestatiua hoc modo: quia fuit
institutus sub conditione potestatiua, & in defectũ
illius exhæredatus: quia aliter non teneret. vt ff. de
hære. insti. l. non dubium. & ff. de lib. & posthu. l. iij.
§. purè. sicut hæc leguntur. ff. e. l. j. §. sed si incertũ sit.
& §. si sub conditione. & §. sed & si quis. *Oppositio.*
Sed mirum videtur in primo exemplo: quia si nasci-
M tur filia, quòd nõ inueniatur exhęredata: nonnè sub
masculino continetur & fœmininum, vt ff. de leg.
ij. l. si ita. quare ergo filia non inuenitur exhæreda-
ta? Respondeo: exhæredatio est odiosa: & ideò re-
stringenda. vt ff. de lib. & posthu. l. cum quidam. &
ideò sub masculino non continetur fœmininũ: alio
quin esset fauor: puta institutionis: puta, instituo fi-
lium qui mihi nascetur: tunc filia nata succederet
sicut & filius: quia fauores ampliamus. vt argu-
men. C. de bo. vne. l. j. & ff. de constitutionib princ.
l. beneficia. Sed quod diximus de exhæredatione

A ventre repellendo in tempora harum legum ab hoc bo. pos. intelligas quando est exhæredatus ab institutis & illi veniunt. cæterum si mortui erunt, non repelletur etiam si à substitutis esset præteritus. vt ff. eo. l. j. §. si venter ab institutis.

4 † *Quæstio*. Sed illud quæritur: quare præterito datur hæc bo. pos. exhæredato non. vt in prædi. l. Respondeo: exhæredatus iuri prætorio fuit odiosus præsumptione habita pro parête, quòd iustè fuerit læsus: & odio præsumpto côtra filiû, quòd causam offensionis commisit. vnde de exhæredato prætor non curauit: sicut & aliàs, idem in contra ta

B bu. vt ff. de bono. pos. contra tab. l. non putauit. & sicut aliàs in car. vt ff. de inoffi. testa. & ff. ad carbo. l. j. §. Pomponius. præteritus autê habet istam & car. & contra ta. quia tunc fuit negligentia patris non odium filij præsumptum: sicut suprà de contra tab. & suprà ad car. in simili quæstiôe notaui. Sed quod dixi, quòd debet probari quòd fuit vxor: subaudi têpore conceptionis, nô autem tempore mortis: quia aliquando potest esse quòd tûc fuit vxor: & tempore mortis non est fortè celebrato diuortio, & iure ciuili & canonico in casibus illis in quibus iure cano

C nico locum habet: & ideò prætor de tempore mortis non fecit mentionem vxoris. scilicèt prægnantis. vt ff. eod. l. j. §. prægnantem. & §. rectissimè. Sextum, quòd venter qui debet mitti in possessionem non sit ex filio emancipato. quod ita intelligas: si habui filium: & illum emâcipaui: & posteà nurus mea concipiat, nunquam mittetur in pos. bo. aui. verum si fuit conceptus ante emancipationem mittetur: quia natus patri coniungitur: & generaliter vbicumque natus patri iungitur & per illam rub. de coniungendis liberis cum emancipat. licèt quidam dicant illam rubricam hodie locû non habere: vêter admittitur ad

D pos. vt ff. eo. l. j. §. etiam ex emancipato. & §. si pater. imò si medio tempore pater capiatur ab hostibus: & moritur auus: mittitur venter in possess. bo. soceri. vt ff. eo. l. j. §. filius ab hostibus. imò in fauorem partus ne ante vitam necetur: subuenimus ventri ex benignitate in casu. vt ff. e. l. j. §. sed & si quis ventrê exhæredasset. & hoc de ventre illius quòd est legitimus filius & naturalis. Sed quid de adoptiuo satis ponit. §. si filius in adop. ff. e. l. j. & facias differêtiam inter patrem naturalem & adoptiuû: sed cum dicit in pos.

E vtriusque admittendû, hodiè admitterem patre adoptiuo extraneo decedente ab intestato. cæterûm ex testamento & non instituente ventre sed prætereunte non admitterem. vt C. de adop. l. fi. Septimum, quòd misso ventre in pos. dabitur aliquando curator ventri: aliquando bonis: & sic erût plures curatores: aliquando vnus dabitur vêtri & bonis, qui curator datus bonis dabit omnia necessaria illi dominę vsque ad illud modicum tempus, donec certû sit quòd partum vel abortum faciat. & secundû dignitatem mulieris & qualitatem ista sunt constituenda. vt legi-

F tur ff. e. l. j. §. quotiens. & l. ij. & iij. & iiij. & v.

5 † *Quæstio*. Sed circa partem istam duo quæruntur. In primis l. dicit, quòd interim etiam si mulier habeat aliû dè vel dotem, vnde se sustentare possit: nihilominùs habebit alimenta. vt ff. e. l. curator alia, l. contradicit. in eo. titu. l. extraneo. quòd ita demûm dâtur alimenta, si mulier non habet vnde se sostentet. hoc idem legitur ff. vt in pos. leg. l. penult. Respondeo: l. illa, curator. rationem assignat: quia circa alimenta prouidetur partui potius, quàm mulieri l. illa, extra-

G neo. loquitur in posthumo extraneo instituto, cui ita non prouidetur sicut suo: neque in alimentis nec quę in alijs l. illa, vt in pos. leg. nô contradicit: quia ibi prouidetur ipsi personę missæ in pos. & tunc quâdo non habet vnde aliundè se pascat: & ita non côtradicit. *Oppositio*. Item alio modo opponitur. legitur ff. eo. l. j. circa prin. quòd debent conscribere, id est, simul consentire omnes creditores illi curatori vendenti & subscribere: sicut faciût clerici in venditione rei ecclesiasticæ. alibi dicit l. quòd non oportet illos consentire: imò ratum est quod ille distrabit. vt

H ff. de cur. bo. dan. l. ij. Respondeo: l. illa, de cur. bon. dam. loquitur de vero curatore, qui est electus ad bona distribuenda, vt satis faciat creditoribus. hæc autem loquitur de constituto curatore ventri: in quo casu licèt alius curator constituatur bonis propter timorem illius curatoris, & propter timorem mulieris ne malè bona consumat non distrabet nisi quod necesse est distrabi. *Oppositio*. Item tertio opponitur legitur ff. e. l. si ventris. quòd si quęstio adulterij moueatur mulieri missæ in possessionem nomine ventris: quòd quæstio illa differatur, ne aliquod præiu-

I dicium fiat nato. contrarium legitur ff. ad carb. l. j. §. fi. quia ibi dicit, quòd non differtur. & sic C. ad l. cor. de fal. l. j. Item alibi legitur: quòd mulier si de adulterio accusetur, non differtur quæstio propter filium: & si condemnetur de adulterio filio non prę iudicat: quia potest esse quod illa sit adultera: & ille fuit filius defuncti. vt ff. ad l. Iul. de adul. l. miles. §. defuncto. Respondeo: de hac materia plenè notaui in superiori rub. de carb. Sed ista contraria sic solûtur. l. ff. de vêtre in pos. mit. si vêtris. loquitur in nascituro: leges alię loquûtur in iâ nato: & sic casu isto

K magis prouidetur nascituro, quâ nato. Alibi econtrà: magis nato quâ nascituro. nâ natus prętentus facit testamentû nullum ipso iure: nasciturus rumpit. vt C. de lib. præte. l. fi. & C. de posthu. hęre. insti. l. j. Vel aliter. in l. illa, si ventris, rescripsit diuus Adri. sed malè: secundûm fortè fecit gratia mulieris illius: quia species mulieris eû decepit. vt & aliàs ff. de ori. iur. l.

6 ij. † *Quæstio*. Et si tu quæras quare in casu isto magis prouideatur nascituro? Respondeo: ratio est in prôptu: nam hic si differtur, non magnum periculû est: quia modicum est tempus donec pariat, vel faciat

L abortum: ibi si differretur esset magnum tempus. scilicèt vsque ad tempora pubertatis. Et quia faciles sunt positiones, positionibus non insisto. Libellum

7 sic concipies. † *Libellus*. A vobis domine magister iusti. peto, ego. R. mulier nomine vêtris mitti in possessionem bonorum Titij quondâ mariti mei ex quo sum prægnans: & mihi constitui alimenta secûdùm dignitatem meam per vos & familiæ meæ

8 secundùm qualitatem & facultatem bonorû. † *Libellus*. Vel aliter. A vobis &c. peto e. M. mulier Titij quondam de quo sum prægnans concedi mihi bo-

M norum possessionem nomine ventris de bonis omnibus quę fuerunt olim Titij: & secûdùm dignitatem meâ mihi & familię meę in alimentis prouidexi peto. Quod sic rectè concip. hb. dicit lex institut. de bo. pos. §. septima. & ff. e. l. j. §. j. & ij. & §. quoties. & l. ij. iij. & iiij. *Oppositio*. Sed opponitur: nam nô videtur libellus bene conceptus: nam si mulier petit in pos. mitti nomine ventris: nô petit bonorum pos. sed petit missionem in bonis: quę missio habet fieri offi. iud. vt not. suprà de officio iudi. quo bona possidentur

A fidentur:ergo malè intentatur hæc bo.pos. Respon
deo: si loquaris de bo. pos. quæ ius tribuit, sicut su-
periores: bene opponis. si autem loquaris de ista &
carb. quæ facti sunt, & nullum ius tribuūt, rectè pe-
titur mitti in possessione bonorum & dari sibi bo.
pos. nomine vetris: sicut in libel. positum est.

De bonorum possessione, quæ datur ex edicto di
ui Adriani, vel per condictionem ex l. vlti. illius titu
li, Rubrica.

1 *Bonorum possessionis ex edicto diui Adriani, quæ ra-
tio sit.*
B 2 *Possessio quare in hæreditate non sit: cùm hæreditas do-
minæ locum sustineat.*
3 *Edictum diui Adriani an sit tali bonorū possessio. utilis:*
4 *Petens an necessariò de dominio probare habeat.*
5 *Possessio licèt non descendat ad hæredem: nisi specialiter
apprehendatur: an in suo locum habeat.*
6 *Instrumentū an fidem faciat: si repetitio à tabellione nō
fiat: & instrumentum rasum inueniatur: uel interli-
neatum uel abolitum.*
7 *Instrumentum eodem die cōfectum si per duos profera-
tur: quis iura potiora habeat.*
C 8 *Mißio bonorum pos. in tali actione, usque ad quod tē-
pus peti poßit.*
9 *Libellum tali actione quomodò formetur.*
10 *Institutus sub conditione, an mißionem ante conditionis
euentum petet.*
11 *Fideicommissarius si hæreditatem poßideat: legatarius
autem hæreditatem petat: uel scriptus: uel ab intesta-
to ueniens: & sibi excipiatur, an legitimus contra di-
ctor dici poßit.*
12 *Edictum diui Adriani à petitione hæreditatis in quo dif-
ferat.*
D 13 *Edictum diui Adriani quid à quorum bonorum differat:
cùm utrumque sit possessorium adipiscendæ poßeßio-
nis.*
14 *Edictum diui Adriani in quo differat à bonorum posses-
sione secundas tabulas.*

VLTIMO nobis videndum occurrit post bo-
norum possessionem de quibus sufficientissimè
tractauimus qualiter alicui hæredi venienti ex testa
mento vel ab intestato: siue testamentum sit solēne
siue nuncupatiuū succurratur circa habēdam posses
sionem rerum hæreditariarū defuncti: nam licèt ali-
E quis vocetur ad hæreditatem de iure ciuili, & hære-
ditatem adeat, quæ in sola animi voluntate consi-
stit. vt C. de iur. deliberan. si auiam. possessionem ta
men hæres non habet, nisi illam specialiter apprehē
1 dat, vt ff. de acquit. pos. l. cum hæredes. † Quæstio. Si
tu quæras quæ sit ratio? Respondeo: in euidenti est:
possessio non est in hæreditate: & ideò propter adi-
tionem non potest in nos transferri. Iura autem cū
in hæreditate inueniantur illa incōtinenti transeūt.
vt in prædic. l. cum hæredes. & ff. si quis testat. liber
2 esse iuss. fue. l. j. §. scæuola. † Quæstio. Item si tu quæ-
F ras: quare possessio non sit in hæreditate: cùm hære
ditas locum dominæ sustineat. vt ff. quod vi aut clā.
l. denique §. si ex socijs. in fi. & C. depositi l. cum hęre
des. Item hæreditas vicem defuncti sustinet. vt ff. de
acquiren. rerum do. l. hęreditas. & ff. de hęred. insti.
non minus. & insti. de hære. insti. Item cū hęreditas
sustineat personā hęredis. vt ff. de noua. l. nouatio.
in fin. Item hęreditas habeatur pro domino. vt ff. de
acquir. re. do. l. hęreditas in multis. Respōd. duplex
est ratio quare possessio nō sit in hęreditate. Prima

G nam cum hæreditas sit res, quę possidetur: ergo pos
sessionem habere non potest, neque in se cōtinere:
nam nil possessus habet: quia quisquis habetur ha-
bere nulla potest: si non possidet, ergo nihil ar. ff. de
verb. obli. stipulatio ista habere licere. §. hi qui. &. §.
habere. & hęc ratio redditur in l. prędic. si quis test.
liber esse iuss. l. j. §. Scæuola. Secūda ratio est: nā ideò
possessio non est in hęreditate: nam cum possessio
facti sit vt. ff. ex quibus cau. ma. denique. in his quę
facti sunt, hęreditas nō sustinet vicem defuncti ne-
que hęredis, neque dominę neque domini: & ideò
H procedit nisi in casibus rei hęreditarię non sit furtū.
vt ff. de fur. l. hęreditarię. quia cum furtum sit con-
trectatio rei alienę inuito domino: velle & nolle fa-
cti sunt. vt ff. de tributor. l. j. hęreditas nō potest ha
bere ea que facti sunt: licèt velle & nolle: & ideo hę
reditarię rei non fit furtum. & hac ferè ratione ser-
uus hęreditarius vsumfru. stipulari non potest. vt ff.
de stip. seruo. l. vsumfructum sine persona. cum ergo
sit necessariū hęredi apprehendere posses. ideo vide
amus qualiter sibi succurratur. Sciendum est quòd
omnis hęres qui succedit, aut succedit ex testamen-
I to, aut ab intestato. Item aut ex testamento nuncu-
patiuo, aut solenni. vt ff. de peti. hęre. l. j. ij. iij. &. iiij.
C. de testa. l. hac cōsultissima. & C. de codi. l. fi. vnde
si succedit aliquis ab intestato de iure pretorio da-
tur sibi interdictum quorum bonorum directum. si
de iure ciuili secundum quosdam habet illud inter-
dictum vtile. idem est si quis succedit ex testamento
nuncupatiuo: si autem succedat quis ex testamento
solenni, tunc subuenitur sibi vel per condi. ex lege
iusti. legis dico vlti. C. de edic. diui Adri. vel subue-
nietur sibi per edictum diui Adria. quod etiam ho-
K diè locū habet: licèt sit eius sublata iniquitas, quā-
tum ad vicesimam quam compellebatur hęres dare
fisco: & quantum ad alia inutilia. Quidam tamen
dicunt quòd venienti ab intestato de iure pretorio
succurratur per interdictum quorum bonorum. Si
autem quis succedit de iure ciuili vel ab intestato
vel ex testamento nuncupatiuo tunc subuenietur
ei per cōdi. vtilem ex l. vl. Iusti de edicto diui Adri.
vel per vtile edictum diui Adria. Quid autem diffe
rat edictum diui Adri. à peti. hęre. & à bonorum pos
ses. secundum tab. & ab interdicto quorum bono-
L rum, dicemus in fi. † Quæstio. Sed illud quęritur: nā
3 nō videtur quòd edictum diui Adria. vel condictio
ex. l. vl. illius n. fit vtile vel vtilis. vnde tractare de il
lis non expedit ab adita hęreditate, que in sola ani-
mi voluntate consistit, vt dictum est: quis prohibet
hęredem apprehendere possessionem rerum hęredi
tariarū: certè videtur quòd nullus interdicto enim
quorum legatorum prohibet hæres quò minùs le-
gatarius apprehendat: vt in speciali ti. notaui. suprà
de interdicto quorum legat. sed in hoc edicto diui
Adria. vel in condic. ex lege vl. & interdicto quorū
M bonorum quis prohibet hęredem volentem accipe
re possessionem sua authoritate? certè nullius, qua-
re ergo vadit ad iudicem: quare vult concipere li-
bellum: quare vult vexari inanibus sumptibus con
tra consilium legis. ff. de inoffi. test. l. j. cum non nul
las moras exceptio habeat iudicis. vt ff. vt legat.
seu fideicommiss. nomi. cap. l. etiam. cum euentus
litis dubius sit & incertus. vt ff. de pecul quod de-
betur. & multi sumptus fiant in iudicio vt ibi. an in
tersit nostra litem sumptibus non vexari. vt ff. de

A minori. l. in minoribus. Respondet duobus modis.
In primis quòd tu opponis locū habet nemine pos-
sidente: at si aliquis possidet tunc habet locū & edi
ctum diui Adriani. & condictio ex l. vlti. illius tit. &
hoc est quod dicit l. illa vlt. mittatur quidem in pos-
sessionem rerum, quæ testatoris mortis tempore fue
runt: non autem quæ legitimo modo ab alijs deti-
nentur. si autem aliquis contradictor &c. Vel aliter,
esto quòd nullus possideat: tamen tutiùs fecerit, si
auctoritate prętoris & per edictum diui Adri. & per
condi. ex l. vlt. & dicam, domine iudex licèt possim
B auctoritate mea bona apprehendere, quæ fuerūt te-
statoris: tamen de auctoritate vestra per edictum di
ui Adria. vel per condi. ex l. vlt. illius tit. volo appre-
hendere. & habes simile in creditore, qui licèt ex cō
uentione possit intrare possessionē pignoris: tutiùs
tamen fecerit si auctoritate prætoris. vt ff. de pign. l.
4 iij. sed in hoc vlt. casu non est multū vtile. † Quæstio.
Sed illud quæritur de eo quod dicit, quòd mittere-
tur in pos. rerū quæ fuerunt testatoris tempore mor
tis: ergo necessariò habebit probare quis petit de do
minio: quia per hæc verba: meum: tuum: suum: alte-
C rius dominium denoto. vt ff. de rei ven. l. non solùm.
§. meum. & ff. de religio. & sump fu. l. ij. §. ij. & ff. de
leg. iij. l. si quis seruos. & ff. ad tre. si legatus. §. si quis
bona. Respondeo: non est. sed quod dico fuerunt te
statoris largè & vulgari modo locutus fuit legisla-
tor, sicut dicūt multi. ista sunt mea, scilicèt quæ etiā
à me tenentur saltem conniuentibus oculis. vt ff. de
manu. l. is qui se suis. intelligas ergo largissimè, q
siue fuerunt testatoris quò ad dominiū siue quò ad
posses. siue quòd tenuerit locum habet edictum di-
ui Adria. & sic omnia ista dicuntur, quòd fuerunt
D testatoris: vt aliâs in peti. hære. ff de petit. hære. l. nō
5 tantùm. & l. item veniunt. † Quæstio. Item quęritur:
in eo quod diximus, suprà quòd possessio non de-
scendit ad hæredes nisi specialiter appprehendatur:
an hoc locum habeat in suo. & certè prima facie nō
videtur. nam in suo hærede videtur, quòd pos. con-
iunctim descendat ad hęredes. vt ff. ex qua cau. ma.
l. cùm miles. Item in suis hæredibus cōtinuatio do
minij perducitur, non vt videatur hæreditas ad eos
deuenire: quia olim domini fuerunt. nam & viuo pa
tre domini existimantur: adeò quòd post mortē pa-
E tris non videntur hæreditatem percipere: sed magis
liberam bonorum administrationem cōsequuntur:
vt licèt non sint hęredes instituti: tamē domini sūnt.
ff de liber. & posthu. l. in suis. Item Seruius æstima-
uit naturalem pos. penes filium fuisse viuo patre. vt
ff. de vsucapi. pro hærede. l. ij. §. filium. Respondeo:
quantum ad hoc idem intelligo in extraneo, quòd
in suis: vt possessio nunquam in eos trāseat, nisi ap
prehendatur. Neque obstant leges allegatæ. nam l.
illa, cùm miles. loquitur in vsucapione, & sic intelli
ge possessionem, id est, vsucapionem, quę mediante
F possessione completur. vt ff. de vsucap. l. sine possessio-
ne
comunctim descendit ad hæredes, id est, quia hęres
potest implere vsucap. quæ fuit à defuncto incepta.
vt ff. de vsuca. l. inceptam. Vel aliter pos. cōiunctim
descendit ad hæredem: ita si haberes apprehenderit
possessionem & velit vsucapere rectè pos. test. com
putabit ad vsucap. suam: quia pos. test. hæredi. prod
dest, quasi medio tempore non fuit ab alio apprehē
sa. vt ff de vsuca. l. pos. ar. ff. de acqui. pos. Pompo. §.
si. Item l. in suis. loquitur de fictione iuris: quę fictio
G non potest operari hoc, vt illud quod facti est, indu
cat. nam fictio postliminij quę est maior fictio, quā
sit in corpore iuris: tantum ad illud quod facti est:
puta possessionē non pertinet. vt ff. ex qui. cau. ma.
l. deniq;. Item l. illa, pro hærede. intelligitur de natu
rali possessione ratione cuiusdā vsus promiscui quē
filius habet in bonis patris: sicut & vxor naturaliter
possidet dotem, & est domina. vt C. de iur. do. l. in re
bus. & sic de illa naturali quā habebat quis iure na
turali primęuo. nam illo iure nō poterat dici res ali
qua mea nisi quò ad vsum & vtilitatē: non ergo in-
H telligas de illa naturali. s. de iuregentium: quia illa
erat penes patrem: de qua si intelligeres iam seque-
retur, quòd duo insolidùm possiderent quod est cō
tra iura. vt ff. de acquir. posses. l. possideri. & ff. com-
mo. si vt. §. si duobus. Item illud attende quòd ita de
mùm fit missio per condictionem ex l. vl. vel per edi
ctum diui Adria. si testamentum non sit abolitum,
non cancellatum: nec aliqua parte sui vitiatum. vt
C. e. l. fin. Sed contradicit l. in e. ti. l. ij. in qua dicitur,
quòd licèt filius dicatur pręteritus: vel testamentum
dicatur inofficiosum vel falsum: vel alij vitio subie-
I ctum: vel quia testator fuerit seruus. non obstant vi
tia talia quò minùs scriptus haberes in possessionē
mittatur. Respondeo: non est contra. nam l. vlti. lo-
quitur de vitio visibili, quòd meritò obstat. l. secun
da loquitur de vitio inuisibili, quod vitium obstare
non debet Oppositio. Sed opponitur. C. de peti. hęre-
di. l. liber. nec ne fuerit testator antè omnia inquirē
dum est. Item si quęstio falsi proponitur, de illa pri-
mo debet cognosci: vtpote maiori pręiudiciali: nisi
opponatur causa morandę solutionis; vt C. de ordi.
iudi. l. j. & vlti. & C. ad l. cor. de fal. l. ij. Respondeo:
K pędicta locum habent quoties petitorium tutenta-
tur: at in possessione secus. Et si tu quęras quę sit ra-
tio? Respondeo: tale possessorium iudicium hoc ha
bet in se priuilegium, vt nulla quęstio opposita ip-
sum impediat: vt ar. ff. de dona. inter virum & vxo.
si maritus. & ar. C. locati & condu. si quis cōductio
nis. & ar. ff. de doli excep. l. dolo facit, qui petit &c.
quę lex in possessorio locum non habet: sed hæc ita
sunt vera, nisi velit ille qui obijcit inuisibilia vitia
incontinēti probare tunc differtur missio: maximè
cùm per hanc missionem tractemus de possessione
L adipiscenda non recuperanda. vt ar. ff. ad carb. l. ij.
§. ibidē. & ff. ad car. l. carbo. §. causæ. & ff. vt in pos.
leg. si is à quo. & sic ex istis colligimus illa quotidia-
na arg. quę sunt pro parte querendo. vt de instrumē
to cancellato vel interlineato vel abolito non cre-
datur: nisi interlineatio sit repetita in fine instrumē
ti, sicut multotiens faciunt tabelliones qui dicunt.
suprà interlineatum est tale verbū & suprà tale ver-
6 bum abrasi. † Quæstio. Quid autē si talis repetitio
non fiat à tabellione: & instrumentum rasum inue
niatur vel interlineatum: vel abolitum. nunquid ta
M le instrumentum faciet fidem? & videtur quòd sic,
secundùm quod distinxit legislator ff. de his quę in
testament. delentur. l. j. & l. cancellauerat. & l. pro-
ximè: & argument. ff. de bonorum possessione secū
dùm tab. l. j. § si totum. & §. si rosę. & argu. C. de te-
stam. l. publicati. & l. sancimus. & argument. C. de
transactio. l. si ex falsis. nam sola pars illa vitiatur.
vt ibi. Respondeo; quidam distingunt vbi sit ra-
sura, vtrum in ea parte, vbi est vis negotij: & tunc
nocet: an non: puta in narratione negotij: & tunc
non nocet.

A non nocet. vt extra de fide instrumentorum.c ex li-
teris.& arg.sunt pro hoc.ff.de manumis.testa. l.qui
habebat.& ff.de statu homi.l. Imperator. & arg. in
decre.de consecra.distin. iiij.c. si non satisfaciat. in
fine. Alij dicunt totum vitiari si aliquid reperiatur
falsum, vel rasum, vel vitiatum.vt arg.vt ff.de rebus
dubijs. l. si is qui. §.verum. & sicut vitiatur ratione
rasuræ:sic vitiatur rescriptum: etiã illo exemplo for
tè si manifestum contineat in grammaticæ artis cõ-
structione peccatum.vt extra de rescrip. ad audien-
tiam. In dãda autem pos.sit iudex cautus, vt primò
8 admittat institutum, quàm substitutum. vt C. eo.l.
j.nisi in casu.vt ff.de hæredi.institut.si pater. Item si
duo contendant inter se:ille admittatur, qui potio-
ra iura allegauerit.vt C.eo.l si.puta, quia vnus ostẽ
dit primum testamentum:alius posterius:ille qui po-
sterius ostendit, ille obtinet.vt C.de testamẽtis. hac
7 consultissima.& ad trebel.siquis priore. † Quæstio.
Quid si ambo eodem die confectum proferat instru
mẽtum: quis habebit potiora iura? & videtur quod
vterque admittatur.vt ff.de rebus du.l.qui duos.sed
dominus meus in summa tit. istius dicit euidentio-
C rem esse rationem, quòd neuter admittatur.vt ff.ad
trebel.si eum.& ff.de rei vendic. Pomponius.§.fina.
& hanc quæstionem plenè notatam pro & contra
Inuenies suprà de bonorum posses. secundum tabu.
8 Quæstio. † Sed illud quæritur: vsque ad hoc tempus
posit peti hæc missio? Respondeo: vsque ad annos
xxx. quæ cùm petatur per condic. ex lege. & omnis
condictio personalis est. & durat vsque ad annos
xxx. vt C.de constit. per l.ij. Idem dico & si petatur
per constitutionem diui Adriani. quia omnis con-
stitutio imperialis est ciuile auxilium: ergo perpe-
D tuum. licèt hoc ita nisi petatur missio possidente il-
lo qui titulum habet: in quo casu cùm tollatur peti
tio hæreditatis decennio: & tollitur hæc petitio. vt
C.eo.l.fin.in fine. Et sic nota, quod quanto tempo-
re tollitur petitio hæreditatis, tollitur & ista petitio.
Oppositio. Si tu opponis: quomodò datur petitio ista
vel petitio hæredit. contra titulo possidentem cùm
contra iura sit.vt ff.de petitio.hæredi.l. regulariter.
cum l.sequen.& l.etiam.& C.de peti.hæredi.l.cogi.
Respondeo: non datur de ordine & regulari iure.
in casibus tamen datur: vt in legibus prædic.& est
E ratio quare in casibus illis detur. & est ratio quare
non datur contra titulo possidentem. vt notaui su-
prà de petitione hęreditatis. vnde dicit.B.cùm peti-
tio hæreditatis excedit suos terminos, scilicèt quia
datur contra titul. possidentem, meritò exceditur à
non suis terminis, scilicèt quia tollitur spacio x. vel
xx.annis hic. In hac cõdictiõe ex lege vel ex edicto
diui Adriani non curo facere positiones. Libellum
9 autem sic concipiam. † *Libellus.* Coram vobis do-
mine Insti. propono ego R. quòd talis me hære-
dem instituit vel tali ab intestato successi: vnde pe-
F to in possessionẽ bonorum quondam ipsius mitti:
ad hoc propono condictionem ex lege fin. C.de edi
cto diui Adriani tollendo, vel propono edictum di-
ui Adriani. Et quòd sic rectè concipiatur libellus
dicit l.fi.C.de edict. diui Adriani tol. *Oppositio.* Sed
opponitur. nam videtur, quòd posit missio peti ex
edic. diui Adriani. nam vt dicit illa rubrica tollitur
illud hodie edictum: sicut & intitulatur de nudo iu-
re quiri.tol. & C. de lege fu. ca. tollen.& C.de cad.
tol.l.vnica. Respondeo: imò hodie locum habet: li-

G cèt enim dicatur in rubrica tollẽdo, nõ intelligas q
ex toto tollatur: sed tollitur eius solẽnitas. sicut alias
habes de caduc.tollẽ.vt C.de cadu.tollẽ.l.vnica.hęc
ergo missio hodie vel per edictũ diui Adria. vel per
constitu. Iust. scilicèt per condic.ex l.fi.C.de edic. di
10 ui Adriani. † Quæstio. Sed illud quæritur: an institu
tus sub condict. petet missionem antè conditionis
euentum. & videtur quòd sic.vt ff. de bonorum pos
sessione secundùm tabu.l.nam & si sub conditione
Sed respondeo: quia illud de iure prætorio & in bo-
norum possessione secundùm tab.illud autem de iu
H re ciuili. Et si tu quæras, quæ sit ratio, quare illud
concedatur, istud non? Respondeo: bonorũ posses-
sio secundùm tabul. iuris est. vnde si medio tempore
pendente conditione institutus sub conditione ha-
beat illam: non est mirum: maximè cùm institu-
tus erat talis, qui remota institutione poterat ab in-
testato succedere. nam conditione deficiente rema-
net hæres ab intestato. & hoc idem dicemus de eo
mittendo in pos. si esset talis persona, quæ ab intesta
to succederet. at quando petitur missio in bonis cũ
illa facti sit: iam durum esset quòd aliquis cui hære-
I ditas non pertinet debeat vti rebus alienis. † Quæ-
11 stio. Item quæritur si fideicommissarius hæreditatẽ
possideat: legatarius hęreditatem petat: vel scriptus
vel ab intestato veniens: puta in codicillis qui roga
tus erat illa hæreditatem restituere: & ille excipiat
dolo facis, quòd petis hęreditatem quam mihi resti-
turus es: an sit audiendus: & an posit dici legiti-
mus contradictor: & an posit dici quòd habeat iu
ra competentia. & videtur quòd sic. vt ff.de doli ex-
cep.l.dolo.& ff de reg.iu.in condemnatione. Sed re
spondeo, quòd auditur si vellet incontinenti proba
K re: quia tractatur de adipiscenda pos. vt aliàs. ff. vt
in pos. leg.l.si is à quo. & aliàs non credo ipsum re-
pellendum: quia iura allegata in possessorio locum
12 non habent nisi vt dictũ est. † Quæstio. Vltimò quę-
ritus: quid differat edictum diui Adriani à peti. hæ-
redi.tatis liquet. nam peti. hęredi. est petitoriũ: istud
possessorium. Item illud ad corporalia & incorpo-
ralia pertinet. vt ff.de peti.hęre. l.item veniunt. & l.
nõ tantũ. istud ad corporalia: quia tractatur de pos
sessione quęrẽda quę facti est. vt ff. ex qui.cau.ma.
denique. possessio autem in corporalibus tantũ ha
L betur: quia incorporalia nõ possidentur. vt ff.de ac-
qui.re.do.l.seruus.§.incorporales.& ff.de vsucap.l.
sequitur.§.si viam. sed fortè non arguiè posset ad in
corporalia extendi: cùm in illis sit quasi possessio.
Item petitio hęreditatis non datur, si opponatur di-
ctum inuisibile: puta, quòd testator fuerit seruus: vel
testamentum dicatur falsum. istud autem nihilomi
nùs datur etiam si opponatur, dùmodò non sit visi-
bile. vt C.de peti. hære.l.liber.& C.de edi.diui Adri.
13 tol.l ij.& l.vlt. † Quæstio. Item quid differt à quorũ
bonorum: cùm vtrumque sit possessorium & adipis
M cendæ possessionis. Respon. illud prætorium: istud
ciuile: & illud annale: istud perpetuum. Item quidã
assignant differentiam, quòd in illo debet probare
se hęredem. vt C.quorum bonorũ l.j.& ij.& ff.quo-
rum bono. l. j. in hoc autem non approbo: quia in
1 isto etiam oportet se probare hæredem. vt C.de edi-
cto diui Adria.tollen.l.vlti. Item illud datur succe-
dentibus de iure prętorio directum: istud autem di-
rectum datur succedentibus de iure ciuili. Sunt
autẽ similia: quia sicut per istud sic & per illud cor-

A poralia aduocantur: & si de iuribus diceres, non errares. Item verumque est vniuersale. vt ff. quorũ bonorum. l. j. & ij. & C. de edict. diui Adria. l. vlti. nam
14 ibi dicitur, quòd pro parte datur. † Quæstio. Item quæritur: quid differat à bonorum possessione secundum tab. Respondeo: illa non datur, si speretur aliquis nasci. vt ff. de bono. posses. contra tabu. l. illud. & ff de bon. posses. secundum tabu l. j. Istud autem nihilominùs datur. vt C. de edic. diui Adria. tol. l. ij. item bonorum posses. secundùm tabul. tribuit ius. vt ff. de bono. pos. l. iij. hæc autem facti est. Hic
B de bonorum possessionibus copiosè tractaui: pro-
G pterea quia tractatus propter subtilitatem iuris dubius est: neque est bene expeditus illorum tractatus neque per summam: neque per glosulas antiquorũ. Nunc autem stilum nostrum ad senatusconsulta, quæ quodammodò vice actionum funguntur, per ordinem tractemus: vt nihil videamur de actionibus, vel de his quæ ad actiones pertinent, omisisse. vltimò de constitutionibus, quæ violentias puniũt: quæ ad actiones pertinent tractaturi.

Explicit tractatus de bonorum
H possessionibus.

SENATVSCONSVLTORVM TRACTATVS, SEPTIMAM ordinis Iudiciarij partem tenens, hîc incipit.

De senatusconsulto Velleiano, Rubrica.

1 *Actio senatuscon. uelleiani ad hoc ut procedat, quot requirantur.*
2 *Velleiano an de iure longobardo hodie locus sit.*
3 *Senatusconsultum Velleianum, an fauorabile uel odiosum sit.*
4 *Senatusconsultum macedonianum, an etiam sit fauorabile uel odiosum.* D
5 *Senatusconsultum Velleianum qua de causa inductum fuerit.*
6 *Exceptio Velleiani ubi olim & hodie mulieri competit: quae exceptio sit.*

RACTATVRI de senatuscõsultis, quę cum summa prouidentia inducta fuerũt: quę centum fuerunt nume-
E ro: licèt sint hodie reducta ad vnum, quod sustinet vicem omnium. vt ff. de petit. hæredi. item veniunt. §. præter hæc. & C. de peti. hære. l. vlt. & ff. de inoffi. test. l. Titia. & arg. ff. quod cuiusque vniuersi. l. item eorum. Primò de Velleiano, quod est fauorabile, videamus. & breuiter: quia dominus meus satis prolixè tradit in summa: & breuiter de omnibus tractare prǫuidi: cùm ipsorum tractatus hodie nõ sit multum frequens nec
F in exercitio: sed ideò de eis inserui, vt omniũ notio haberetur. Velleianum igitur senatusconsul. à Marco Silleiano & Velleiano & ab alijs factũ subuenit mulieribus: non quãdo principaliter contrahũt, sed quando pro alijs intercedunt: vel fideiubendo: vel se constituendo: vel mandãdo: vel quocumque alio modo: dummodò alienam obligationem suscipiãt, vel pro alijs se obligent: siue personas suas, siue bona sua adeò subuenit vt sint tutæ mulieres ipsæ & bona earum: ita etiam quòd si nouandi animo intervenissent, non obligantur ipso iure: sed actio instituitur magis contra veterem debitorem, quàm restituatur. hæc omnia probantur ff. eod. l. j. ij. & iij. &
1 C. e. l. j. & ij. † Vnde ad hoc vt locum habeat hoc senatusconsul. oportet quòd interueniat mulier pro alio, & se obliget, sicut dixi. In casibus tamẽ cessat exceptio senatusconsul. Velleiani scilicèt si certiora-
K ta renunciauit: aliàs ignoranti renunciatio non prę iudicat: vt ff. eo. l. vlt. §. vlt. C. quando mulier tu. offi. fun. potest. l. vlt. C. eod. l. vlt. & ideò tabelliones dicunt: domina tu habes Velleiani beneficium, quod te ab obligatione aliena excusat. scias hoc vel scire debes, & te facio certam: vis renunciare isti beneficio: illa dicit volo, & renuncio. & sic intelliguntur leges prædic. quæ dicunt renunciationẽ præiudicare per argu. l. ff. de transac. qui cum tutoribus. Item cessat si donauit. vt C. eo. l. j. & ff. e. l. sed si ego. quia auarissimum est genus mulierum, sicut & sacerdo-
L tum: & donare eas est cõtra sexus naturam. vt ff. de dona. inter vir. & vxo. l. si stipulata. ideò quia istud rarissimè contingit: ideò senatus in hoc casu nõ subuenit: sed ad illud quod frequentiùs contingit, scilicèt quia fideiubeant. vt in dicta l. sed si ego. & ff. de legi. & consti. l. nam ad ea. Item cessat si pro creditore suo intercessit. vt C. e. l. ij. Item si proprium negotium gerat, vt principalis: adeò quòd si volens gerere tutelam filij promisit tutori: ego dabo tibi quod tu debes filio meo: secus si diceret tutori administra: ego dabo tibi quod filius meus tibi debet: quia tũc
M intercedit: quia recepit alienã obligationem in se. vt C. e. l. si mater. & ff e. l. tutor. vnde dixit Bul. S. & T. dissonantiam remouent in his contractibus. Itẽ cessat si dolus mulieris interuenerit. vt ff. e. l. ij. & C. e. l. si sine. & l. fœminis. Item cessat si successit ei pro quo intercessit. vt C. e. l. mulierẽ. inutilis enim obligatio per aditionem hæreditatis fit vtilis. vt ff. de sol. l. Stichum. §. aditio. Item cessat si pro dote intercesserit. vt C. e. l. si dotare. & l. vlti. Item cessat si pro libertate intercessit. vt C. e. l. veterum. Item cessat si

secundo

A secundo post biennium confiteatur se fideiossisse. vt C eod.l.si mulier perfectę ætatis. Item cessat si in rem suam se obliget.vt C.eo.l. ij. Item cessat si animo decipiendi interuenerit.ponit exemplú.s.quando sciuit se securá,& pro alio interuenerit.vt ff.e.l.si securá,& pro alio interuenerit.vt ff.eo.l.si decipiendi.quod exemplum sanè intelligitur quando creditor ignorabat illam tutam.cæterùm si sciebat, ipse seipsum decepit,nó ab alio decipitur.vt arg.ff.de regu.iuris.l.nemo videtur fraudare. & ff.de rei védi.l. nam si actor.& ff.e.l.si fideiussor. & sic intelligitur.
B l.j.C.eo.tit.si id contrabentes non ignorarent.Item cessat si pro intercessione aliquid accepit.vt C.eo.l. antiquæ. Itera cessat similiter si intercedat instrumẽto publicè confecto,&à tribus testibus subsignato. vt C.e.l.antiquæ.§.vlti.sed in hoc vlti. exemplo diuersitas notatur. nam ex illo §. voluit notare M. & sui sequaces,ꝙ mulier hodie nó teneatur,nisi intercedat in instruméto publicè confecto,& à tribus testibus subsignato etiam si intercedit pro dote,pro libertate: vel in omnibus illis casibus vbi cessat. & ideò dicebat l. illam,antiquæ.in fi. corrigere omnes
C leges pręcedentes quę dicunt,mulieres obligari: & sic babebat l.antiquę.vltimam totius tituli in libro suo.& hoc iure.C.secundum eum. hodie autem iure oouissimo mulier nó tenetur: sicut ecclesia etiam si intercedat instrumento publicè confecto,& à tribus testibus subsignato,oisi probetur ꝙ pecunia sit versa in vtilitatem mulieris.vt in autben. vt nulli iudices.col.viij.§.& illud.& sic omnia iura corrigantur,quæ dicunt mulieré teneri in aliquo casu: & sic secundum eum non babet locum bodie Velleianú. & bane sententiam secuti sunt multi: & præcipuè
D P.qui dum in catbedra legeret,dixit de dño Henrico de baila: cuius glosæ inueniuntur signatæ per Yr.qui nobilis erat & potens io ciuitate Bonoñ. & tunc téporis regebat:bomo ille erat in partibus vbi habitat Velleianú. Vnde dominus Hérious qui erat in contraria opinione de nocte assaliuit domioum P.& sic timore illius recessir de Bononia, & iuit apod Montem pessulanú. Domino B.& domino Io. & domino meo visum est,ꝙ locú babeat bodie velleianom:& mulier efficacissimè teneatur io omnibus prædictis casibus in quibus cessat velleianum:
E etiam si non intercedat in instrumento publicè confecto,& à tribus testibus subsignato. in illis autem casibus vbi mulier obligabatur olim:sed iuuabatur per velleianum:bodie ipso iure seruatur illæsa: nisi intercedat in instrumento publicè confecto, & à tribus testibus subsignato: tunc enim obligatur: sed obstat exceptio.&sic intelligitur l.illa antiquę.neq; dicimus vltimum §.corrigere principium l.illius.neque l.illam,antiquæ.babemus vltimam io libris nostris:imò est antepen.duę cóstitutiones sequúntur: vna quę de libertate loquitur:alia quæ de dote. oe-
F que contradicit sententiæ oostrę & doctorú nostrorum.aoth.vt nulli iudi.quia tuoc locú babet quaodo mulier se obligat pro matito oó pro extraneo.argu.ff.de iudi.l.cùm prætor.& ff.de mino.patri.& C. de procura.l,maritus.& est ratio: quia mutuis amplexibus se inuicem spoliarent.vt ff.de donat. inter virú & vxo.l.iij.& quia faciliùs se pro marito obligat quá pro extraneo: & ideò voluit legislator eam non obligari nisi vt dictú est.& hanc rationem assi-
2 gnat dominus Vber.io casibus. † Quæstio. Sed quid

G dices:nunquid de iure Longobardo sit bodie locus velleiano.Respondeo:cú distioctióe: nam illo iure siue principaliter mulier contrabat:siue pro alio interueniat: siue sine aothoritate mundualdi mulier non obligatur: vt io Lombard. qualiter mulie. alt. permissum sit l.j.si verò cum authoritate mundualdi:tunc siue pro marito siue pro alio interueniat,dicunt mulieré teneri.vt in prædict.tit.l.ij. siue res dotales alienet,siue alias. & est ratio iure illo: quia cú iure illo propter fragilitaté sexus prouideatur mulieribus in mundualdo,cuius authoritate contrahant,
H & aliter non obligẽtur:non est iniustum si cú ipsius authoritate obligentur:& sic neque malè contrahitur cú illis sicut aliâs cú tutoribus.vt ff. de euicti. illod.& sic iore illo quęstio mota de facto non videtur habere locú quando mulier vendidit rem propriam cú authoritate mundualdi, vt pretium daret pro debito mariti: quia venditio tenet, vt dictú est. Neque obstat l.pen.ff. ad Velleianú. §.pen. nam & iure Romano loquitur ille §. quádo mulier erat in fraudem intercessura,aliâs nó.vt ff.eo. si fideiussor. Hodie fortè iure authéticorú §.ille corrigitur: quia
I pro marito mulier nó obligatur,vt dictú est.Ité hodie iure authéticorú in certis casibus mulier nó obligatur, neq; sibi præiudicat: puta in donatione propter nuptias in qua ita præiudicatur molieri si secúdo post biennium se obliget,& maritos sit soluédo. & sic dicit autb.aliâs auté si maritus se obligaret in donatio.nullum fieret mulieri pręiudiciú.Ité in dote & rebus dotalibus nullo modo sibi pręiodicat: etiam si milesies,& etiam post biennium se obligaret:& etiam si maritus sit soluédo. & sic dicit authé. & multò fortiùs hæc in dote valebũt.vt in auth.col.
K v.vt mobilia ante nupt. dona. §. vlti. & verbõ illud quod est positú in autben.posita in C.ad Velleianũ. siue à me.in fi.secus in donatione.vel verbú idem in dote est Yrner.nó principis. Item attende de rebus dotalibus.s.immobilibus: & quæ dantur inæstimatæ.nam ille verè dicútur dotales.vt l.j.C.de rei vxo. actio.§.cú autem.In rebus auté mobilibus &immobilibus æstimatis, in quibus maritus efficitur summæ pretij debitor.vt C.de iure dot.quoties.nó habet locú autb.neque etiam prohibitio l.Iulianus.fundi dotalis.quia mobilia vso cósomuntur.vt instit.qui.
L alie.licèt vel non.& ff.de iur.dot.plerúque. & ff. de
3 fun.dota.l.j.& per totum. † Quæstio. Sed illud quęritur an senatusconsultú velleianũ sit fauorabile vel odiosum? Respondeo: fauorabile:adeò ꝙ exceptio post sentétiam opponitur, & soluti repetitio datur. vt ff.ad Maced.tàm & si non opposita. ff.de condi.
4 iodeb.qoæ exceptio. † Quæstio. Sed quæritur:quare magis dicitur fauorabile quá odiosum.nam licèt sit indoctú ratione fauoris: est tamen inductú ratione odij creditorũ. Et eo.modo qoæritur de Macedoniano:an sit odiosum vel fauorabile. Et respódeo:odio-
M sum:quia odio creditorú fuit inductũ,adeò ꝙ nominatur à Macedo.pessimo fœneratore,qui dedit causam senatui condendi: velleianũ autem denominatum est à conditore propter sui fauoré.vt ff.ad Macedo.l.j.& ff.ad Velleian.l.ij.adeò ꝙ exceptio macedoniani dicitur odiosa.vnde licèt post sententiá opponatur:tamen solutũ oon repetitur.vt ff.ad Mace. l.tàm. & ff.de condi.indeb.qui exceptioné. Quæstio.
5 Sed nonnè † inductum est fauore filiorumfamiliâs: quare ergo magis iodicatur odiosum quá fauorabi

A le. Respondeo: & nota hanc ratioṅe pro omnibus
similibus. nihil est statutum in iure nostro quod cō-
tineat fauorē: quin ex alia parte contineat odiū, &
econuersò. & idem in exceptionibus. sed considera
duo. In primis, quę fuerit causa, quæ mouit legisla-
torem. Secūdò, ꝙ principaliter in velleiano solus fa
uor mulierū induxit senatores ad consti. senatus, &
ideò iudicatur fauorabile: licèt illud senatuscon sul.
sit odiosum creditoribus. Itē in macedoniano ecō-
uersò, solùm odium creditorū fuit in causa quare il
lud senatuscon. fuit inductū. & ideò iudicatur odio
B sum: licèt fauor proueniat filijsfa. Hoc etiā videtur
in vsucap. & pręscript. vsucapio fauorabilis iudica-
tur: quia solus fauor eam induxit: ne rerū dominia
essent in incerto: licèt odium sit ex alia parte: ꝙ tàm
citò qs amittit dominiū pręscriptio iudicatur odio-
sa: quia solū odium nō petentium illam introduxit
licèt fauor sequatur quò ad possidentē. quia habet
exceptionē contra dominū. vt instit. de vsucap. & C.
de edict. diui Adria. tol. l. vlti. & C. de anna. except. l.
vlti. In fi. & C. de præscrip. xxx. anno. si quis emptio-
nis. Itē alia similia habes vbicunq; per pręualentiā
res vna trahit ad se aliā. vt insti. de rerū diuisi. & ff.
C de acquir. rer. do. l. adeò. Hoc etiā in cōtractibus: in
quolibet contractu desideratur bona fides. vt C. de
act. & oblig. l. bonā fidē. sed quidā cōtractus dicun-
tur bonæ fidei: quia maior bona fides desideratur
in eis: & magis bona fides in eis pręualet. vt insti. de
act. §. actionū. Itē omnishomo mēdax. sed illū mēda
cem dices, qui magis abundat in vitio illo. Idē in co
mestore & potatore. Idē in melancolico sanguineo
vel colerico: qui dicetur vel sanguineus vel coleri-
cus vel flegmaticus: secūdum ꝙ magis humor abun
6 dat. *Quæstio.* † Itē illud quæritur hodie & olim vbi
D mulieri cōpetit exceptio velleiani: vtrū illa sit exce-
ptio actionis cōpetentis contra mulierē: & sic dicas
mulierē obligatā. an sit exceptio intentionis: & sic
dicas mulierem nō obligatā. Respōdeo: & dico esse
exceptionē actionis: & dico mulierē obligari, sed nō
eū effectu. vbi verò cōtra senatuscon. interuenit: &
tunc mulier nō obligatur: & esset exceptio intentio
nis nō actionis: & tamen actio instituitur, & nō re-
stituitur: sicut restituitur quando mulier interuenit
animo nouādi. vt ff. ad Velleia. l. quāuis. §. si mulieri
hæres. & §. si cū essem. & l. debitrix. Item fauor vel-
E leiani, qui producitur subuenit fideiussori: etiā si in
teruenit animo nouādi. in fideiussore autē filij fa. cō
tra. vt ff. ad velleianū. si mulier. & ff. ad Maced. l. sed
& si §. nō solùm. Et si tu quęras quę sit ratio. Respō
deo: quia in velleiano habet actionē creditor cōtra
reum principalem, & restitutoriā vel institutoriam.
vt in prædictis legibus in Macedo. si fideiussor non
teneretur: contra, nullum haberet creditor actionē.
& quod dico de institoria, non intelligas de illa de
qua tractatur in tit. de institutoria ratione euentus:
quia illa quæ principaliter intentabatur contrà mu
F lierem siue ex stipulatu siue alia, & illa intentabi-
tur contra illū. vt ff. ad Velleian. l. quamuis. §. si cùm
essem. eodem modo dico de restitutoria. & nō intel-
ligas, ꝙ fiat illa restitutio officio iudicis. sicut tra-
ctauimus de restitutione danda vel maiori: vel mi-
nori: sed intelligas hanc restitutionē fieri ipso iure.
vt ff. ad Velleianum. l. debitrix. §. si senatus.

De senatusconsulto Macedoniano, Rubric.

1 *Exceptio senatusconsulti Macedoniani ad hoc ut compe*
G *tàt, quot necessaria sint.*
2 *Exceptio macedoniani nunquid locum habeat: si credi-*
tor esset bonus: qui sine usuris mutuaret: neque mace
donianum cesset.
3 *Pater si non solebat ministrare: licèt esset diues: nunquid*
exceptio macedoniani cesset.
4 *Filius si in scholis malè consumpsit: an macedoniani ex-*
ceptio cessare habeat.
5 *Filiusfamiliàs in scholis si habeat patrē pauperē: qui ne-*
que consueuit ministrare; nec ministrat: quia non po
test: nunquid si in scholis recipiat mutuum locum ha-
H *beat exceptio usque ad probabilem quantitatem.*
6 *Debiti patrem si soluat pater uel dedit pignora pro par*
te debiti: nunquid in reliquo cessabit.
7 *Lex quæ dixit: quòd pater filio succedēs habeat exceptio*
nem senatusconsulti, quomodò cum alijs legibus ua-
riantibus concordari poßit.
8 *Filiusfamiliàs an poßit exceptioni senatusconsulti renū-*
tiare.

SICVT superiùs senatusconsultū est fauore in-
ductum: sic & macedonianū ratione odij credito
rum est inductū. vt ff. e. l. j. & ibi tractatur de illo ma
I cedoniano, & de causa odij ipsius. † Vnde ad hoc vt
1 locū habeat exceptio macedoniani, tot sunt necessa
ria. In primis, ꝙ aliquis sit filiusfa. Secundum, ꝙ re-
cipiat mutuo à creditore pecuniam: vel id quod cō-
stat pondere numero vel mensura: vel res alias æsti-
matas: puta equum vel talia. Tertiū, ꝙ non habeat
peculiū castrense vel quasi: quia tunc censetur vice
patrisfa. in solo enī cōtractu mutui locū habet ma-
cedonianū & nō in alijs cōtractibus, nisi fiāt in frau
dem senatuscō. vt ff. eo. l. j. §. vlt. & l. ij. & l. si filius. &
2 l. sed Iulian. §. mutui. † *Quæstio.* Sed quid si credi-
K tor esset bonus qui sine vsuris mutuaret, & nō esset
macedonianū: nunquid habet locū exceptio mace-
doniani? Respondeo sic: omnē enim creditorē odio
sum reputo. & macedonianū non fuit causa finalis,
sed impulsiua. sicut de Calfurnia dicitur, quæ fuit
causa impulsiua: dedit enim causam edicto de postu
lando. vt ff. de postulan. l. j. & ff. e. l. sed & Iulianus.
§. sine antē. Et nota, ꝙ semper considero tempus nu
merationis pecuniæ vtrum sit aliquis filiusfami. vel
paterfa. licèt enim quādo stipulatus fuit de pecunia
sibi numeranda, vel cōuenit si fuerit filiusfa. tamen
L si tēpore numerationis inuenitur paterfamiliàs ces-
sat senatuscōsultū. & sic econuersò. vt ff. e. l. si filius.
in fin. cū legibus sequent. & sic nō respicitur princi-
pium, sed finis. vt C. qui potior. in pign. hab. l. diuer-
sis. & ff. qui potio. in pign. hab. potior. §. j. cōtra arg.
ff. de fideius. si debitori. ff. qui potio. in pig. hab. l. qui
balneum. & l. potior. §. videamus. licèt l. illa, si debi-
tori. loquitur de æquitate. vbi dicitur humanitatis
intuitu. l. illa, qui balneum. loquitur in contractu,
qui per consensum perficitur: sicut est locatio: vnde
meritò pignus tenetur. l. illa, potior. in illo §. videa-
M mus. non obstat. quia cōtractus consummatus erat:
quia pecunia mutuò data erat: licèt pignus sub con
ditione datū fuerit. Quartum, ꝙ nō sic agat, sic con
trahat vt videatur cuilibet paterfa. tunc enim cessa
ret aliàs locū habet. vt ff. e. l. si quis patrēfami. & C.
e. Zenodorus. & sic arg. extra de parrochijs. c. corā.
Multa enim sunt quę faciunt cessare senatusconsul
tum macedonianū. In primis si filiusfa. contrahat
vel fideiubendo vel aliàs prætérquàm in mutuo, vt
dixi. Item si habet peculium castrense vel quasi, vt
dixi. Item

A dixi. Item si agat vt pater famil. vt dixi. Item si men-
tiatur, & dicat se patremfamil. & creditor potuit iu-
stè credere. vt C. e. l. j. sicut & aliâs punitur ipse filius
si dicit se patremfam. quia conuenitur insolidum. vt
ff. quod cum eo. l. sed si ex parte. §. interdum. Item si
pro dotanda sorore sua vel filia recipit mutuum. vt
ff. eo. l. sed & Iulianus. §. sed & si filius. ff. de in rem
verso. l. & ideò. §. fin. Item si filius sit institor de vo-
luntate patris. vt ff. e. l. sed & Iulianus. §. interdum.
Item si dum esset in scholis recipiat pecuniam mu-
tuò vsque ad illam quantitatẽ quam pater solebat
B ei ministrare. vt ff. e. l. sed & Iulianus. §. quod dice-
3 tur. & de in rem verso. l. quatenus. §. j. † *Quæstio*. Sed
quid si pater non solebat ministrare, sed esset diues:
quærit dominus meus nũquid cessat? certè sic. quia
negotium vtiliter gestum tenetur pater habere ra-
tum. vt ff. de nego. gest. Pomponius. & ff. de in rem
4 verso. l. quatenus. §. j. † *Quæstio*. Sed quid si filius in
scholis malè consumpsit: sicut multi faciunt. Respõ
deo: in necessarijs expensis puta, in vestimẽtis & cal
ciamentis & talibus cessat exceptio, & in alijs volu
ptuarijs expensis locum habet. arg. l. illius, de in rem
C verso. quatenus. † *Quæstio*. Sed quid si filiusfamiliâs
5 in scholis habeat patrem pauperem qui neque con
sueuit ministrare nec ministrat: quia nõ potest: nun
quid si in scholis recipiat mutuum locũ habeat ex-
ceptio vsque ad probabilem quantitatem. Respon-
deo: nõ habet locum exceptio. quia licèt pater non
subministret nõ curo. quia subministraret sibi si ha
beret. vnde causa fauorbilis facit cessare. Item ces-
sat, si mutuam pecuniam soluit creditori patris, qui
non repellitur exceptione. vt ff. eodem. l. sed & Iu-
lianus §. si filius. Item cessat. si in vtilitatem patris
D illam pecuniã vertat. vt C. e. l. ij. & ff. e. l. si filiusfa. Itẽ
cessat si fortè mercatus pecuniã sub vsuris creditori
spopondit. nam origo obligationis inspicitur: & nõ
titulus actionis. vt C. ad Macedo. si filiusfa. Itẽ ces-
sat si permittente patre mutuum cõtrahatur. vt C. e.
si permittente. & ff. eo. l. si tamen. vnde glosauit Yr.
quando exasperatur senatuscon. si sine patre detur
filiofa. pecunia mutua: tantò magis leuiatur, si eius
voluntate mutuum cõtrahatur. nam magis gaudet
Deus super vno peccatore, &c. Itẽ cessat si iussu pa-
tris detur mutuum vel mutuetur filio pecunia: vel in
E scholis: vel in legatione: in probabiles vsus quos pa
terna pietas non recusaret. vt C. eo. l. macedoniani.
Item cessat si filiofam. existenti in castris detur mu-
tuo pecunia: & quare: quia præsumptio iuris est, ꝙ
in nullam aliam causam expendat nisi in causa mi-
litiæ. vt C. eo. l. vlti. § vlti. Item cessat si pater cõtra-
ctum ratũ habeat: quia ratihabitio retrò trahitur,
& mandato cõparatur. vt C. e. l. vlt. Item cessat si fa
ctus paterfa. soluit: vel si dedit pignora. vt ff. eo. l. sed
Iulianus. §. vlt. & l. sed si pater. in princ. & hæc vera
sunt quando soluit in totum: vel in totum dedit pi-
F gnora sufficientia quò ad debitum. † *Quæstio*. Sed
6 quid si soluit partem debiti vel dedit pignora pro
parte debiti: nunquid cessabit in reliquo? iura prædi
cta variare videntur. nam in solutione dicit l. prædi-
cta. sed & Iulianus. in fin. ꝙ senatus cessat. & sic vi-
detur, ꝙ etiam in reliquo cesset: vnde residuum peti
potest. sed in pignore dicit l. illa. sed & si pater, ꝙ ces
sat vsque ad pignorum quãtitatem. ergo in residuo
obstat senatuscõ. in hac opiniõe est dominus meus
sicut ibi notat. Et si tu quæras secũdum eum, quę sit

G ratio. respondetur, ꝙ plus sit soluere quàm cauere
per pignora. vt hic. & ff. eo. l. vlti. aliâs autem idem
est cauere quàm soluere. vt C. ad leg. Falcid. l. vlt. &
ff. de donatio. l. si patronus. sed magis placet B. sen-
tentia quam improbat dominus meus, vt exceptio
macedoniana cesset vsque ad quantitatem solutam
& vsque ad quantitatem pignoris. & lex illa, sed &
si pater. nõ aduersatur: quia non est ibi sic: sed est ibi
sed &. Illud autem nota, ꝙ siue pecunia extet, siue
consumpta sit, locum habet exceptio. vt ff. e. sed & si
pater. § hoc senatus. Item locũ habet exceptio siue
H priuatus mutuet, siue ciuitas. vt Neapolis scholari-
bus, & Mutina. & Padua: quæ ciuitates loco priua
torum funguntur. vt ff. e. nihil. & ff. de verb. signifi.
l. eum qui vectigal. & l. inter. Item etiam nepotes lo
co filiorumfamil. habẽtur, dummodò illi sint in po
testate. vt C. eo. l. si filius. & ff. e. l. filium. Item quod
neque contra patrem potest intentari actio de pecu
7 lio. C. e. l. fin. † *Quæstio*. Sed quæritur circa iura quę
variare videntur. nam lex dicit, ꝙ pater filio succe-
dens habet exceptionem senatuscon. vt ff. e. l. sed &
Iulianus. §. quemquã. Item lex in eo. titu. l. creditor.
I & ff. de fideiusso. l. qui contra senatuscon. dicunt, ꝙ
fideiussor à patre nõ potest recipi post mortem filij
nomine illius pecunię, quæ filiofamil. contra sena-
tuscon. data fuit: quia nulla obligatio superest ciui-
lis vel naturalis, cui fideiussor accedat: nec contra
patrem actio ciuilis vel naturalis potest intentari:
neq; vlla est hæreditas cuius nomine fideiussor accel
pi possit. vt ff. de mino. l. deniq;. §. Pomponius. posse
patrem quasi hæredem filij in integrũ restitui. nam
in actione de peculio nõ datur patri restitutio. quia
non fuit prætoris propositũ maioribus subuenire.
K vt ff. de mino. l. denique. §. sed verum. Respondeo. l.
denique. loquitur in §. illo. Pomponius quando fi-
lius habeat bona ad patrẽ non pertinentia: in qui-
bus pater succedit, & ideò restituitur: in alijs legib.
loquitur quando filius habeat bona peculiaria, quę
ad patrem pertinent, in quibus pater non succedit
vt hæres: sed occupat ille bona iure peculij. vt ff. de
castrensi peculio. l. j. *Oppositio*. Item ad hoc obijci-
tur, pro pecunia data mutuo actio contra patrẽ non
intentatur: vt dictum est. sed ff. eo. l. creditorem. legi
tur, ꝙ post mortem filij fideiussor à patre rectè acci-
L pitur nomine actionis, quæ contra patrem de pecu-
lio intentatur. & sic videtur, ꝙ pro mutuo detur a-
ctio de peculio contra patrẽ. Respõdeo. l. illam, cre-
ditorem. intellige aliâs in alijs casibus non in mace
do. & sic cessat contra reiectis omnibus alijs quę ibi
8 notantur. † *Quæstio*. Item quæritur, an possit filius
famil. huic exceptioni renuntiare. & multi admit-
tunt ꝙ sic, sicut in superioribus diximus. & quia li-
citũ est cuilibet iuri suo renuntiare, &c. vt C. de pa-
ctis. si quis in cõscribendo. & de mino. si iudex. Do-
minus meus, cuius opinionẽ sequor, notat nõ posse
M filium renuntiare: cùm non in sui fauorem: sed in
odium creditorum sit inducta: vt in superiori exce-
ptione dixi. Item noto, ꝙ hæc exceptio prodest filio
familiâs & fideiussoribus, nisi interueniat animo do
nandi, quod propter odium est: licèt in fauorabili,
scilicèt velleiani sit secus: & ibi propter priuilegium.
quia totam obligationẽ senatus improbat. vt ff. ad
Velleianum. si mulier. Et potest opponi hæc exce-
ptio post sententiã: licèt sit odiosa. & sic odium pro-
rogatur: quod aliâs est cõtra. ff. de liberis & postbu.

A l.cùm quidã.soluti tamen non datur repetitio pro-
pter odium.vt ff.eo.sed & Iulianus.§.vlti.& l.quia.
& l. tam. etsi. Sed nonnè naturalis oritur ex mutuo
dato filiofa.certè sic.vt in prædicta l.quia.quare er-
go illa naturalis non transit in patrem, vt in prædi-
cta l.de fideiussoribus, qui contra senatuscon.& ff.
eod.creditorē. cùm & naturales actiones transeant
in hæredem.vt ff.ad Trebel.l.quamuis.& l.facta.§.
si sub cōditione.& l.si eius pupilli.& arg.de fideius-
soribus.l.fideiussor obliga.§.fideiussor. & ff.de con
dition.& demonstra.l.quibus.§.dominus. Respon-
B deo:non obstat:quia verum est,ꝙ filius naturaliter
obligatur:& ꝙ naturales actiones transeunt in hæ-
redes:licèt abusiuè dicãtur actiones naturales: vt in
prædicta l. fideiussor. cùm actiones omnes ferè sint
de iure ciuili.vt ff.de origin.iuris.l.ij.in si primæ co-
lumnæ.adeò transeunt, ꝙ etiam hæres cum effectu
tenetur.vt ff.de solutio.l.Stichũ. §.adijcio. at in pa-
trem ideò naturalis non transit:quia non est hæres:
sed occupat bona iure peculij:vt suprà dixi.

De senatusconsulto Plauciano, Rubric.

C 1 *Nuntiatio senatusconsulti plauciani quare infrà dies xxx.fiat.*
2 *Nuntiatio senatusconsulti plauciani quid prosit.*
Filius ex alio natus, quòd sit in tali actione quomodò probabitur.

SVBSEQVENTER post odiosum senatus
consultum & post aliud fauorabile videamus de
senatusconsulto plauciano,quod est pro parte odio
sum: & pro parte fauorabile: odiosum pro maritis:
fauorabile pro filijs:sed magis iudico illud fauora-
bile. Inuentum fuit hoc senatuscon.ex summa neces-
D sitate:nam sæpè contingit, ꝙ non bona gratia ma-
trimonium separatur: iure fori loquor: vel etiã iure
poli:licèt matrimonium non separetur: tamen ali-
quando propter discordias maritus & vxor separa-
tim habitant & vxor dicit se prægnantem: ne fortè
duo mala contingant: primum ne maritus negan-
do ex se esse prægnantem non debeat agnoscere fi-
lium:& hoc esset malum. Secũdum, ꝙ mulier fortè
posset partum supponere sicut mulię faciunt:& hoc
esset pessimum,ꝙ falsus filius reputaretur pro filio
vero.ideò senatusconsultum sic præuidit, vt mulier
E post diuortium iure istn: vel postquàm fuerit in di-
scordia cum marito, ꝙ separatim habitent, iure ca-
nonico denunnet marito se ex eo esse pręgnantem:
& denuntiet hoc infra xxx. dies. sicut hæc habes ff.
1 de liberis agnoscend.l.j.in principio.*Quæstio.* † Sed
illud quæritur quare ista nuntiatio fit. Item quare
infra triginta dies. Respõdeo: ideò fit nuntiatio,vt
mulier si appareat prægnans non posit maritus di-
cere vel vehementer præsumere, quod non sit ex eo
prægnans.ideò dico de diuortio,quia si maritus vel
vxor se maritali affectione pertractent: nõ habet lo
F cum senatuscõ.plaucianum. De xxx. diebus ponit,
quia bene potest mulier scire in fine mensis, an sit
prægnans vel non:vt propter menstrua: nam si ho-
die diuertit & post duos mẽses vult nuntiare quod
sit prægnans mulier:non auditur sine causæ cogni-
tione in qua quæritur fortè si mulier est minor vel
errauit:quia credidit non esse:sicut aliquando con-
tingit.vt ff eo.l.j.§.si mulier.& ff.de acquir.hæredi.
l.cùm quidam.& habet hoc locum siue mulier quan
do diuertit non fuit prægnans:quia non erat certa,

G scilicèt,ꝙ debet denuntiare se prægnãtem: siue fuit
pręgnans de quinque vel sex mensibus quando de-
cessit à marito:semper denuntiare debet infra men-
sem etiam si esset prægnans de octo mensibus:adeò
vt si denuntiat infra triginta dies illos cõtinuos nu-
merandos à die diuortij:etiam si partus nascatur in
nono mense,& sic infra vnum mensem post diuor-
tium senatuscon.plaucianũ cessat. sicut hæc legun-
tur.ff.de liberis agnoscend.l.j.§.si mulier.Sed quare
mulier,quæ semper stetit cũ marito,& fuit pręgnãs,
ponamus per octo menses: in quibus in pace ste-
H terunt,vult denuntiare marito,ꝙ sit ex eo pręgnans
infra xxx.dies:nonnè præsumitur? Respondeo:ideò
nuntiatur ab illa vt maritus bene posit menses nu-
merare:& rationem facere intra se tractando dome
stica thori & secreta vxoris:& à quo tempore cessa-
uerunt menstrua vel non:& alia quæ referre pudo-
2 ris sunt:an sit ex eo prægnans.† *Quæstio.* Item quę-
ritur quid prosit ista denuntiatio. nam ostendo, ꝙ
nihil.nam siue denuntiat:siue non:nihilominus po
terit pater negare illum esse filiũ: & partui nullum
præiudicium fiet: etiam si denuntiatio fuit omissa.
I vt ff.de liberis agnoscen.l.j.§.elegãter. Respondeo:
imò denuntiatio prodest.nam si denuntiatio facta
est,licèt filius nascatur post diuortium, compellitur
pater ipsum agnoscere,& dare alimenta: & si non
dabit alimẽta cohercetur pro motu iudicis. vt ff. de
liberis agnoscend. l.j.§.j.Et facta sic denuntiatione
præstabit alimenta pater.si verò miserit custodes ad
custodiendum ventrem:vel denuntiet, ꝙ non sit ex
eo prægnans.& tunc nato filio nõ pręstabit alimen
ta nisi probetur filius.vt ff.eod.l.j.§.j.in fine.& pro-
babitur filius summatim. vt ff. de liberis agnoscen.
K l.j.§.idem Iulianus. & l.si quis à liberis. §. si vel pa-
rens.si enim pater mittit custodes : siue neget illam
vxorem,siue confiteatur:sed negat prægnantem ex
eo,rectè mittit,& non fit præiudicium sibi dummo-
dò id protestetur ad cautelam.quia si etiam nõ pro-
testetur non præiudicat sibi quasi inde videatur cu
ram habere mittendo custodes.vt ff.eo l.j.§. elegan
ter.in fine. Illud autem nota, ꝙ quando huiusmodi
diuortiũ interuenerit:mulier debet denuntiare ma-
rito se ex eo esse prægnantẽ:& denuntiabit ipsi ma-
rito se ex eo esse prægnantem infra illos xxx.dies: si
L maritum inuenerit. vel si non denũtiabit domi:do-
mum accipe propriam : siue hospitium in ciuitate,
siue in municipio.vt ff.eod.l.j.§.j.& ff. de iniurijs.l.
lex Cornel.& ff.de verborum significatio.l. in lege.
& argument.ff.de excusatio.tut.l. scire. ff.quod vi,
aut clàm, aut qui aliter. Et sic nota, ꝙ denuntiatio
incipit à muliere infra prædictos triginta dies, scili-
cèt vt denuntiet domino:sum ex te prægnans.facta
hac denuntiatione iam meritò incumbit, vel mitte-
re custodes:vel denuntiare,quòd non sit ex eo præ-
gnans.quod alterutrum si fecerit,filium natum non
M compellitur agnoscere: alioquin si vtrunque omise
rit:natum quantum ad alimenta agnoscit. vt ff. eo.
l.prima.§.j.& ij.Sed ista omnia locũ habent quan-
tum ad hoc vt agnoscatur filius, scilicet vt alimen-
ta sibi nato præstentur. non autem habent locum
quantum ad causam principalem ipsius filiationis:
an sit filius vel non : quia siue fiat denũtiatio à mu-
liere siue nõ: siue maritus mittat custodes siue non,
nihilominùs causa principalis tractabitur, scilicèt
vtrum sit filius vel non:& est adeò illud verum,vt li
cèt pater

A cèt pater in alimētis præstandis agnoscat illū suum
filium: non tamen propterea necesse habebit illum
suum hæredem habere: imò poterit probare contra-
rium, scilicèt quòd ex alio natus sit: licèt maximum
3 præiudicium afferat pro filio confessio patris, quæ
erat facta in alia causa. vt ff. eodem. l. prima. §. Iulia
3 nus. Quæstio. † Sed quomodò probabit quod filius
ille sit natus ex alio? certè videtur quòd non possit:
nam quando adulter ille de quo dicit illum natum,
non accessit cum testibus ad adulterium cōmitten-
dum: & quando essent ibi multi: quomodò probare
B possent quod filius ex illo cōcipiatur: cùm illud nō
videatur: neque sciant hora cōceptionis: propterea
legislator putauit conditionem illam si filius proba
uerit se filium non esse potestatiuam: sed quasi im-
possibilem. vt ff. de conditionib. & demonstration.
l. Lucius. Respondeo: probabit indirectè: nam pro-
babit quòd absens fuit decem annis: reuersus inue-
nit prægnantem vxorem. vel si erat præsens nō erat
potiens in opere & sermone: non poterat intentare
actionem de tigno iniuncto: nec legere titulum de
concussionibus: vel quia infirmus: vel quia malefi-
ciatus. vt ff. de his qui sui vel alieni iuris sunt. l. filiū.
C & ff. eodem. l. prima. §. si quis ex longo tempore. li-
cèt enim pater cōfitebitur quod mulier sit ex eo præ
gnans, non propterea constabit illum esse suum hæ
redem. vt ff. eodem. l. prima. §. idem Iulianus. causa
tamen filiationis tractabitur plenè, & non summa-
tim: adeò quia sententia ibi lata faciet ius generale,
si pro filio pronuntiabitur, & patri erit filius, & om
nibus fratribus consanguineus. si verò contra: nulli
erit coniunctus. vt ff. eodem. l. prima. §. finali. & l. se-
quenti. sicut sententia facit ius generale in causa
inofficiosi testamenti. vt ff. de inofficioso testamen
D to. l. posthumus. & l. contra. §. vltim. & in causa sta-
tus. vt ff. de statu hominum. l. ingenuum. & in causa
pupillari. vt ff. de iureiurand. eum qui. §. in popula-
ribus. & in causa publici criminis. vt ff. de accusatio
nibus. si cui. Qualiter autem alimēta petantur à fi-
lio hic nō tracto. quære suprà de officio iudicis, quo
alimenta petuntur. Et quære de materia ista aliàs
suprà de præiudiciali actione in rem per quam quæ-
ritur, an aliquis sit filius vel non.

E De senatusconsulto Adriano facto sub tempo-
ribus diui Adriani, Rubric.

1 *Filius natus, quod nō nascatur in potestate patris, quomodò esse possit.*
2 *Filius si ex concubina nascatur, & in domo: quid iuris.*
3 *Pater si mortuus sit: & auus non supersit, in cuius potestate nepos recasurus sit.*

EST & aliud senatusconsultum cuius nomen
non habemus, & quare: quia fortè missi fuerunt
illi qui ediderunt: quorum nomina non sunt scri-
pta: vel omissa sunt per incuriam scribentis: sicut in
multis senatusconsultis videbis, factum tamen fuit
F temporibus diui Adriani: & fortè propter nomen
tanti principis: nomen senatoris fuit omissum: voce
mus ergo istud senatusconsultum Adriani, & mul-
totiens istud est, nanque & ius ciuile flauianum ap-
pellatur, non quòd aliquid de suo posuerit Flauius:
sed quia suo tempore ius illud patuit populo, & per
hoc fuerit suum. & hoc etiam de iure Papirio. vt ff.
de origine iuris. l. secūda. §. post ea cùm Apius. Istud
G senatusconsultum Adrianum pertinet ad liberos,
qui constante matrimonio nascuntur: vt illos pater
habeat necesse omnibus modis agnoscere. vt ff. de
liberis agnoscendis. l. siue. §. quia plaucianum. & iu
sta fuit prouisio senatorum: vt ex quo in pace stete-
runt maritus & vxor toto tēpore, quo fuit prægnans
licèt dicat iste miser quod nō sit suus filius, vt illum
compellatur agnoscere quātùm ad alimenta. Item
ita demùm habet locum hoc senatusconsultum, &
hoc etiam idē credo de plauciano: si illi qui nascen-
tur, vel agnascentur sint sui hæredes. cæterùm si in
H potestate non sunt recasuri, ad illos non pertinet. vt
1 ff. eodem. l. prima. §. vltimo. Quæstio. † Quare ista
dubia sunt: nam quomodò posset esse, quod filius
natus non nascatur in potestate patris? Respondeo
potest esse quod non nascatur in potestate patris:
puta, quia ex damnato enitu: vel ex incestu seu ne-
fario: illi sic nati non sunt alendi. vt in authentico
quibus modis naturales efficiuntur sui. §. vltimo.
2 collatione septima. Quæstio. † Quid si nascatur ex
concubina vnica & in domo? Respondeo: isti tales
& si non nascantur in potestate: tamen agnosci de-
I bent & ali. vt in authentic. quibus modis nati effi-
ciuntur sui. §. si quis igitur habens. collatione septi-
ma. Item illud attende esse verum, vt agnoscatur
filius quò ad alimenta: siue nascatur filius viuo pa
tre: siue post mortem patris auo superstite: in cuius
potestate est recasurus: cōpellitur enim auus nepotē
agnoscere, id est, dare sibi alimenta: adeò quod po-
test agi cū auo præiudiciali iudicio vel præiudiciali
actione. Sed quod erit illud iudiciū præiudiciale vel
quę præiudicialis? Respōdeo: ista verba sanè sic in-
tellige: est agendū cū auo de partu agnoscēdo præiu
K dicio, id est, petam alimēta pro isto filio per hoc se-
natusconsultum, & dicam auo cognosce hunc par-
tum. & est ista cognitio præiudicialis, id est, fauora-
bilis: quia si iudicium faciat pro filio pronuntiabi-
tur pro eo: vel præiudicialis, id est, omnibus quæstio
nibus mouendis præiudicans: quia licèt auus dicat
non fuit mater tua vxor filij mei. vel nō fuisti ex eo
genitus: semper auus dabit alimenta nepoti: quę pe
tuntur officio iudicis deseruiente huic senatuscon-
3 sulto. & hoc sonāt verba, quæ in prædicta l. siue. po
nuntur: quia si hoc ipsum, &c. † Item illud nota,
L quòd si pater sit mortuus: & auus non superest: in
cuius potestate nepos sit recasurus: quod hoc sena-
tusconsultum cessat. & hoc idem credo de plaucia-
no, quod cessat: quia nō superest persona à qua pos
sint alimenta peti. vt ff. eodem. siue §. illud tenen-
dum. Item quid si iste filius viuente patre & auo in-
tentauit petitionem hæredi. certè licitum est posses-
sori conuento dicere vel excipere quod non fuit fi-
lius illius cuius hæreditatem petit: & tunc quæri-
tur plenissimè vtrum sit filius vel non. vt ff. ad Car-
bonianum. l. carboniana. §. missum. verùm consuli-
tur isti filio, vt si viuente patre intentauit actionem
M præiudicialem in rem: per quam vendicabat se in
filium: vel patrem suum in patrem: dicendo illum
esse suum patrem: dicendo agnosce me filium, cùm
sim in potestate tua: vnde propono præiudicialem
in rem. de qua diximus suprà de actione præiudicia-
li in rem, per quam quæritur an aliquis sit filius. vbi
de hac materia inuenies: & aduersarius obijciat nō
est filius. si pater ille mortuus est: & filius iste est in

A pubes,petat carbonianam.vt ff.eodem.fiue §.penul
tim.ff.ad carbonianum.l.prima.

De fenatufconfulto Sillaniano, Rubric.

1 *Senatufconfultum fillanianum unde denominationem fumpfit.*

2 *Senatufconfultum fillanianum ad hoc ut cõpetat, quot requirantur.*

3 *Morte clandeftina ferui dominis opem ferre nequaquã poffunt.*

4 *Serui impuberes & ancillæ nondum uiri potentes propter mortem domini, ut non torqueantur, excufari debent.* B

5 *Surdi:muti:ceci & furiofi: & fimiles perfonæ à tortura excufari debent.*

6 *Senatufconfultũ fillanianũ locum habet circa duo:mors fcilicèt non fit clandeftina: & cætera,ut in litera.*

7 *Quæftio in tali actione ad quid neceffaria eft: fi conftet eum occifum , & fic fcelere interfectum & alia ut in litera.*

8 *Mandator quis fuerit quandoque inquiritur: licèt conftet aliquem interfectum fuiffe.*

9 *Eodem aliquem effe fub tecto quomodò intelligatur.*

C 10 *Serui nunquid excufantur: fi timuerint : ne morerentur: dum fuum dominum iuuarent.*

11 *Serui qui opem dominis non dederint excufantur : fi infirmi fuerint.*

12 *Maritus fi fortè uxorem in adulterio deprehenfam occiderit:uel econtrà:ferui excufantur.*

13 *Dominus ferui ftultus . ffer:qui feruum de nocte cũ uxore fua in camera cubare faceret: quoniam fortè barba fua malè pateretur.*

14 *Aliquis fi dolo malo celauerit,uel receperit aliquẽ feruum de illa familia: qui alicuius facinoris noxius erit:* D *perindè tenebitur,ac fi noxius fuerit.*

15 *Actio aliqua an competat:fiue feruum in libertate eripiatur : quia mortem domini detexit accufando interfectorem.non autem in eum crimen retorquendo: quia fortè feruus accufabatur,&c.ut in litera.*

16 *Actione in tali nunquid feruus uel æftimatio debeatur.*

17 *Actione huiufmodi de actione directa quæ ad feruum petendum datur,intelligitur.*

18 *Seruus prohibitus manumitti : licèt aliàs manumitti non poßit: fi domini interfectorem accufet: & probauerit.manumitti debet.*

E 19 *Lex ficut eft fauorabilis feruo detegenti mortem domini:ita eft odiofa ipfi fugienti ante aperturam tabu.*

20 *Accufatori femper de bonis accufati prouidetur.*

21 *Seruus fi mortem domini detexerit: libertati donatur.*

22 *Teftamentum fi aliquis, qui dicitur occafus fecerit:uel codicillos: non debet aperiri nec in totum: nec in parte: antequàm de familia quæftio habeatur : quis aperiri dicatur,&c.*

23 *Teftamentum uel codicilli quare aperiri prohibeantur in totum uel in parte : antequàm quæftio de familia habeatur.*

F PRODITVM EST fenatufconfultum fil-
lanianum de fumma prouidentia,per quod pro-
uidetur dominis patribus matribus & omnibus fe-
rè vt fecuri fint, tàm à familia quàm ab extraneis
per quandam confequentiam nõ vt periculum eue-
nire non poffit,fed vt ferui, qui funt de familia do-
minis opem ferant:& fic fi prouide dominis, proui-
detur , & domibus vt fecurę fint. vt ff. ad Sillania-
1 num.l.prima. in principio. † Eft autem illud fena-
G tufconfultum denominatum à conditore pone à Sil
la,ficut & multa alia.Sed cùm effent fenatores cen
tum numero.vt ff.de petitiõe hæreditatis.l.item ve-
niunt.§ præter hæc. & de inofficio teftamen. Titia.
& C.de petitione hæreditatis. l. vltim.in principio.
nam ibi appellatur petitio hæreditatis centumuira-
le iudicium,id eft, actio inducta à fenatoribus , qui
erant centum numero, cur denominatur ab vno.
Refpondeo : ideò quia fortè ille dignior erat inter
illos. Vel ab alijs erat fibi commiffum quòd fena-
tum fic ordinaret præterquàm in macedoniano,
H quod non denominatur à conditore : fed à credito-
re , in cuius odium fuit introductum. vt fuprà ad
macedonianum notaui. Hoc fenatufconfultum lo-
cum habet quando dominus occiditur : & familia
fibi opem ferre potuit,& non tulit : quod illa fami-
lia capite puniatur.& fic vt iftud fciatur per tormen
ta familiæ veritas inquiretur , vel feruorum feu li-
bertorum in teftamento manumifforum. vt eo. ff.fi
quis in graui. §. fi ex ftipulatu.in fin.& §. fi quis ha
bet.& ff eodem.l.prima.§.occiforum.& §. potuiffe.
2 Vnde ad hoc † vt iftud fenatufconfultũ locum ha-
I beat, tot funt neceffaria. In primis , quòd fit domi-
nus.vt ff.eodem.l.prima.§.primo,& fecundo.intelli
ge dominum fiue pro parte fiue infolidùm.vt ff.eo-
dem.l.prima.circa principium.& § domini appella
tione.vt argumento ff.de verborum fignificatione.
l.rectè.& ff.de ritu nuptiarum.l. illud. intellige do-
minus fiue fit dominus pleno iure fiue habeat pro-
prietatem: vfufructuarius enim & bonæ fidei poffef
for: & creditor domini appellatione,non continen-
tur.vt ff.eodem.l.prima circa principium. Item ap-
pellatione domini intellige etiã liberos, id eft , non
K folùm ipfum dominum : fed etiam liberos eius fiue
fint in poteftate fiue fint emancipati & pater domi-
nus intelligitur quantùm ad hoc quò ad feruos ca-
ftrenfis peculij: maritus & vxor adinuicem , quan-
tum ad feruos eorum: licèt ferui vxoris non fint viri
neque econuersò. fed quia eft commixta familia &
vna domus: ideò dicuntur domini.vt ff.eodem l pri
ma.in tota prima columna , vfque ad § occiforum.
argumento ff.rerum amotarum.l.prima.&C de fur
tis.l.quamuis. & C. de crimine expilatæ hæredita-
tis.l.aduerfus.& argumen.ff.de iure dotium.l.quã-
L nis.Et prodeft ifta argumẽtatio notare pro eo quod
fæpè quæritur quis fit dominus dotis.& pro vaffal-
lis noftris.Sed licèt dixerim filium appellatione do-
mini contineri:intelligas etiam de adoptiuo,non ta
men continebitur,fi alij in adoptione detur.vt ff.eo
dem.l.fecunda.§.in eo qui eft adoptio.fed licèt ado
priuus intelligatur appellatione domini: nõ tamen
alumnus.vt in eodem §. Et prodeft iftud notare pro
illis qui funt afiliati ab aliquo quando dat tibi filiã
fuam pro vxore,& afiliat te:licèt fit contra ff.de ver
borum obligationibus . l.quidam. Sed licèt quò ad
M feruos patris filius habeatur loco domini, non ta-
men ita in feruis matris vt in prædicto § Sed fi tu
quæras quæ fit ratio. dominus meus ita ibi glofat,
quia filius eft de patris non matris familia. vt infti-
tuta de legitima agnat. tutel. & quia in poteftate
effe oportet : vt in prædicto §. vltima ratio & etiam
prima reprobatur à multis quia filius emancipatus
cõtinetur appellatione domini.fed optima eft qua-
fi dicat dominus meus ille intelligitur dominus fer-
uorum illius

A norum illius qui perſonam illam poſſet habere in
ſua familia:id eſt,in poteſtate:quod in muliere non
eſt.vt ff.de ſuis & legitimis hæredib.l. nullam.& de
bonorum poſſeſsione contra tabul.l.illud. §. ad te-
ſtamenta ferend. ſicut & aliâs in ſubſtitutione pu-
pillari.vt ff.de vulgari & pupillari ſubſtitution. l.ij.
Secundum eſt neceſſarium, ꝙ dominus ſit occiſus:
intelligas occiſum enſe,vel gladio peremptum: aut
cæſum,vel iugulatum,vel ſtrangulatum: vel præci-
pitatũ, vel ſaxo, vel fuſte,vel lapide percuſſum, vel
alio modo necatũ.cæterùm ſi veneno vel alio clan-
B deſtino modo ſit dominus interfectus ſenatuſcõſul-
3 tum ſilleianum nõ habet locum. † Et eſt ratio:quia
in morte clandeſtina ſerui dominis opem ferre non
poſſunt. vt ff.eodem.l.j.§. occiſorum. niſi venenum
per vim infuſum eſſet:tunc enim locum habet ſena
tuſconſultum.vt ff. eodem. l.j.§.planè:verum ſi do-
minus ſeipſum occidit,non metu criminis ſed tędio
vitæ:vel propter impatientiam doloris, non eſt lo-
cus ſenatuſconſulto niſi fecerit hoc coram ſeruis.vt
4 in prędicto §.† Excuſantur tamen ſerui impuberes,
& ancillæ nondùm viri potentes:ſcilicèt,vt non tor
C queantur.terreri tamen conſueuerunt ferula vel ha
bena,vt veritatem dicant.vt ff.eodem.l.j.§. impube
res.vt in diſtinct.50.eiuſdem tituli excipiuntur. Ex-
cipiuntur etiam ſerui clauſi ſine dolo malo, & qui
5 ſunt infirmi. † Item & qui ſunt ſurdi,& muti,& cę-
ci,& furioſi:& ſurdum & mutum excuſo à clamore:
non tamen à viſu,ſi videret dominum occidi. cæcũ
excuſo à viſu nõ ab auditu,ſi audiuit dominum in-
terfici,quare non clamauit.ff.eodẽ. l. ſi quis in gra-
ui.in principio. §. ſubuenitur. ſimile argumen.ff.de
vacatione muner.l. ſextumdecimum. §.corporis.Et
D ſic ſenatuſconſultum ſilleianum † locum habet cir
6 ca duo:ſi mors non ſit clandeſtina torquentur ſerui
vt dictum eſt:& antequàm vindicetur mors teſtato
ris hæreditas:adiri non poteſt: quod in clandeſtina
totum contrarium eſt.vt ff.eodem.l.prima.§. planè.
& §.ſi quis non metu. Tertium eſt neceſſariũ quan
tum ad hoc vt ſerui torqueantur, quod conſtet do-
minum ſcelere interfectum. vt ff.eodem.l.prima.§.ſi
7 quis nõ metu. † Quæſtio. Sed quęrit dominus meus,
ad quid fiet quæſtio illa. nam ſi conſtat eum occi-
ſum,& ſic ſcelere interfectum, ad quid fieret. ſi non
E conſtaret,nõ fieret:vt dicit prædictus §.in quo caſu
potiùs debet fieri per tormenta ſeruorum quæſtio.
Reſpondeo:bene cõſtat,quod aliquis ſit ſcelere in-
terfectus:nõ tamen conſtat quis fuerit interfector.
8 Itẽ †,bene conſtat aliquãdo quis fuerit interſector:
tamen fiet quæſtio & inquiſitio quis fuerit manda
tor. vt ff. eodem. l. & ſi certus. & l.prius. Quartum
eſt neceſſarium ad hoc vt ſenatuſconſulto locus ſit,
vt ſerui torqueantur:& quòd puniãtur capite, ſi po
tuerint opem ferre,vt ſint vel fuerint quando domi
nus fuit occiſus ſub eodem tecto, & ſic potuerunt
F opem ferre. † Sed qualiter accipitur ſub eodem te-
9 cto. Reſpondit ſæpiùs legiſlator & ſic eſſe iudica-
tum,vt non ſit neceſſe,vt ſint ſub eadem contigna-
tione:ſed in illo loco vnde potuiſſent vocem domi-
10 ni exaudire.vt ff.eodem.l.prima.§.hoc autem ſena-
tuſconſultum. Quæſtio. † Quid ſi timuerunt ne mo
rerentur dum dominum iuuarent: nunquid excu-
ſantur?certè non:debent enim ſalutem domini pro-
prię ſaluti præponere.vt ff.eodem.l.prima. §.hoc au
tem ſenatuſconſultum.& §. potuiſſet. Idem forte in

G milite, qui cùm potuit præpóſitum ſuum protegere
vel defendere, & nõ defendit,quòd capite punitur:
non tamen credo, quòd debeat ſalutẽ præpoſiti ſui
propriæ anteponere.vt ff.de re milita.l.iij.§. vlt.& l.
11 omne.§.vlti. † Quintũ, ꝙ ſerui illi fuerint ſani qui
opem potuerũt ferre:aliâs excuſantur. vt ff. eodem.
ſi quis in graui.in princip.ſicut excuſantur quando
dominus vulneratus purgauit ſeruorum officium
in vltima ſua voluntate:nam tunc ſollicitudo hære
dis abtinere debet, vt pietas facta ſeruis à domino
non tollatur,ſcilicèt ne torqueantur: ne ad pœnam
H veniant ſerui, quos abſoluit dominus ipſe. vt ff. ad
ad ſilleianum.l.prima.§.vltim.ſed licèt bonum teſti
monium domini proſit ſeruis:malum tamen nõ no-
cet:nam ſi dominus moriens dicat, vim mortis latã
à ſeruó,non ſibi creditur, niſi cùm probauerit. vt ff.
12 eodem.l.ſi quis in graui. §. primo. † Item excuſan-
tur ſerui ſi fortè maritus vxorẽ vel econuersò in le-
cto cubantem nocte occidit. Item ſi occidit eam in
adulterio deprehenſam:quia in primo caſu non po
teſt imputari ſeruis cùm in camera domini non ia-
ceant: & quomodò poteſt ſeruus ſcire quid faciat
I maritus de nocte cum domina in camera? † & ſtul-
13 tus eſſet ille dominus qui ſeruum faceret de nocte
cubare in camera cum vxore ſua. quia aliquando
barba ſua malè peteretur.in ſecundo caſu excuſan-
tur: quia non debuerant reſiſtere iuſtum dolorem
perſequenti.vt ff.eodem.l.ſi quis in graui.§.ſi mari-
tus Excuſantur etiam ſerui ſi cùm domini coitũ ag-
greſsionem paterẽtur,cum omnibus ſubuenire non
poſſent,ſi vni ſubuenerunt. Item ſi magis ſubuene-
runt domino quàm dominæ vel econuersò.vt ff.eo.
14 ſi quis in graui. §. non cùm omnes domini. † illud
K autem nota,ꝙ ſi aliquis dolo malo celauerit vel re-
ceperit aliquem ſeruum de illa familia qui illius fa-
cinoris noxius erit: perindè tenebitur ac ſi fuit no-
xius.lege Cornel. de ſicarijs.vt ff.e.l.ſi qs in graui.
15 §.ſi quiſquam eorum.† Item nota,quòd ſiue ſeruus
eripiatur in libertate: quia mortem domini detexit,
accuſando interfectorem: non autem retorquendo
crimen in eum.quia fortè accuſabatur ſeruus: ſicut
& aliâs argument. ff. de pœnis.l. ſi fortè.ſiue etiam
occidatur ſeruus:quia fuit conſcius mortis domini:
vel quia potuit domino opem ferre: quod ſi ille ſer-
L uus mihi ex ſtipulatione debebatur actio nulla mi-
hi competit.ſicut & alia.ff.de verborum obligatio.
qui ſeruum.& ff.de legat.j.quid ergo.§.ſi hæres.ve-
rum ſi alio modo ſeruus promiſſus manumitteretur
vel occideretur iniuſtè quia ſub eodem tectu nõ fue
rit:& ſic opem domino ferre non potuerit:tunc mi-
hi creditori erit vtilis actio ad æſtimationem ſerui.
16 vt ff. eodem. ſi quis in graui. §. ſi ex ſtipulatu. † Sed
quid petetur nũquid ſeruus vel æſtimatio: lex vide-
tur velle,quòd ſeruus ſit petendus. vt ff. de verborũ
obligationib.ſeruum.§.ſequitur.hic autem videtur,
M quòd æſtimatio ſit petenda.vnde multi adhærentes
huic legi petunt æſtimationem in libellis quando
res eorum mortua eſt. Reſpondeo:in l.illa, ſeruum.
17 loquitur † legiſlator de actione directa, quæ datur
ad ipſum ſeruum petendum.hic autem loquitur de
vtili actione,quę datur ad pretium. Vel aliter l. illa,
ſeruum.reſpicit naturã obligationis & principium
iudicij:lex iſta reſpicit finem & ſententiam iudicij:
quaſi dicat vtilis actio erit creditori ad æſtimatio-
nem, id eſt, quia iudex cõdemnabit debitorem non

A ad reſtitutionem ſerui: ſed ad æſtimationem: ſicut
aliâs ff.de dolo.arbitrio.& tunc iudex debet cõdem
nare ad rei reſtitutionem, quando res extat. vt ff.de
rei vendi.officium.& l.qui reſtituere.nec eſt mirum
quod aliquando aliud petimus: & aliud conſequi-
mur.vt & aliâs ff.de verborum obligationibus. l.in
18 executione. † Item adhuc tertium nota, ꝙ ſeruus
prohibitus manumitti, licèt aliâs manumitti nõ poſ
ſit.vt C.ſi mancipium ita fuerit.alienatũ vt manu.l.
ea.tamen ſi accuſat interfectorem domini,&proba
uerit ꝙ manumittitur: & beneficio legis. vt in præ-
B dicto §.& ſic plus operatur lex quàm miniſter eius:
licèt aliâs ſit argument.contra ff.de arbitris.Celſus.
19 & ff. de iure patronatus. l. ſi libertus. † Item nota
aliud, quòd ſicut lex eſt fauorabilis ſeruo detegenti
necem domini:in quo caſu legitimam habet perſo-
nam ſtandi in iudicio.vt ff.de iudicijs. l.vix.& C.de
precibus Imperatori offerendis. l. prima. & ſibi li-
bertatem concedit. ita lex odioſa eſt ſeruo fugienti
ante aperturam tabularum vt licèt illi ſit relicta li-
bertas in teſtamento domini: tamen ſibi non pro-
deſt:quia perinde de ipſis ſicut &de ſeruis ſuppliciũ
ſumitur:& eſt æquiſsimum non obſtante indulgen
C tia dominorum: quam quiſque pleniorem eſſet ex-
pertus, eo grauiorem ſceleri tuo pœnam mereatur.
vt ff.eodem.ſi quis in graui.§.de his.imò plus, quòd
ipſi ex vinculis cauſam dicent:etiam ſi aperto teſta-
mento liberi inueniantur:& ſic puniuntur ac ſi non
eſſet eis relicta libertas:&accuſatori dabuntur deni
aurei, id eſt, decem de bonis damnati. ſi autem non
inueniantur liberi in teſtamento:tunc dabuntur ac
cuſatori quinque aurei pro quolibet ſeruo:qui eçdẽ
commiſerunt: vel etiam fugerunt iudicio meo non
pro quolibet ſeruo qui fuerit ſub eodem recto:&iſti
D quinque aurei dabuntur de bonis occiſi:quia de bo
nis ſeruorum non poſſunt dari: quia ſeruus non di-
citur habere bona.vt ff.de verborum ſignification.
l.paterfamil.ſi autem nõ inueniantur in bonis occi
ſi:tunc dabuntur de publico.vt eodem ff.l.lege Cor
nelia. Et ſic nota, quòd hic ex vinculis cauſam di-
cent. & hoc idem aliâs in ſeruo committente deli-
ctum, ſi non defenditur, ex vinculis cauſam dicet.vt
ff.de cuſtodi.& exhibitio.reorũ.l.ſecunda.aliter jeſt
in libero homine accuſato:quia licèt ponatur in vin
culis:vel quia fideiuſſorem dare nõ poteſt: vel quia
E eſt tale crimen, quod fideiuſſori non committitur.
vt ff.de cuſtod.& exhibit. reo.l. j. & l. diu. ſi tamen
in vinculis cauſam dicet:imò liber à vinculis exami
nabitur,& cauſam dicet,&in iudicio ſe defendet.vt
20 ff. de quæſtionibus. l.diuus.§. cogniturum. † Item
in prædictis vnum dignum nota, quòd accuſatori
prouidetur de bonis accuſati.ſimile. C.ad leg. Iuliã
maieſta.quiſquis. in fin. Item quòd de publico da-
tur pretium.vt authen. de mandatis principum. col
latio.iij.& in authen.de iudi.collatio.vj.ſi ergo do-
minus occiditur & palam, auxilium debet ſibi ferre
F familia:armis, manibus, clamoribus & obiectu cor
poris:quod cùm non fecerit, meritò de ipſa familia
ſupplicium ſumitur.vt ff.eodem. l.cùm dominus.&
hoc quantum ad familiam: quantum autem ad hç-
redem talis pœna imponitur, quòd ſi adeat hæredi-
tatem illius quem conſtat publicè occiſum, ante-
quàm ſumatur quæſtio de familia, & ante ſuppli-
cium ſumptum, quòd ab eo aufertur hæreditas tan-
quàm ab indigno & applicatur fiſco.vt ff.eodem. l.

G neceſſarios.§.non aliæ.& l.ſi ſequens.§.vltim.& ſic
ipſe palam occiſum priùs debet vindicare, non enſe
vel gladio, ſed accuſando.& poſteà adire. In morte
clandeſtina priùs poterit adire,& poſteà vindicare:
alioquin ſi poſteà nõ vindicauerit, auferetur ab eo
hæreditas tanquàm ab indigno.vt ff.eodem.l.neceſ
ſarios.& l.vltim.& l.hæres.& l.propter veneni.& li-
cèt teneantur vindicare, tenetur vſque ad ſenten-
tiam:non autem appellare. ff. eodem. l.propter ve-
neni.§. vltim.Et ſic nota argument.quòd cauſa ap-
pellationis ſit alia à principali. Item quòd procura-
H tor cauſam appellationis exercere non teneatur. vt
C.de procuratorib.inuitus.& C.ne cui liceat in vna
eadémque cauſa tertiò prouocare. Sed licèt hæres
non poſsit dare antequàm vindicet vt dixi: tamen
querelam inofficioſi teſtamenti poteſt intentare &
mortẽ vindicare.vt ff. eodem. ex inofficioſo. & hoc
attende in primo hærede, quod ſi vindicet, quòd po
teſt adire: cæterùm ſi ſubſtitutus vindicet non pro-
ptereà ſibi applicabitur hæreditas.vt ff.eodem.ſi ſe-
21 quens. ſed nihilominùs applicabitur fiſco. † Item
nota, quòd ſi ſeruus detexerit mortẽ domini, quod
I libertati donatur:imò etiam ſi cõmunis ſit, partem
ſocius conſequitur de bonis occiſi: quod intelligo
22 vt ff.eodem.l.prima.l.ſeruus.& l.domino. † Ex hoc
ſenatuſconſulto oritur aliud beneficium, quod eſt
notatu dignum: nam ſi aliquis qui dicitur occiſus,
fecerit teſtamentum vel codicillos, non debet ape-
riri nec in totum nec in parte antequàm de familia
quæſtio habeatur.quis autẽ dicatur aperire:& quæ
tabulæ dicantur clauſæ:habetur ff.eodem.ſi quis in
graui.§.edicto cauetur: qui contra fecerit, punitur
in centum aureis:quorum dimidia pars datur accu-
K ſatori,& dimidia fiſco:& erit contra eum actio in fa
ctum, quæ popularis eſt.vt ff.eodem.l.lex Cornelia.
23 §.ex hoc edicto. *Quæſtio.* † Sed quæritur quare pro-
hibentur aperiri teſtamẽtum vel codicilli in totum
vel in parte, antequàm quæſtio habeatur de fami-
lia, Reſpondeo: ſicut ipſe legiſlator, ne hæres pro-
pter ſuum compendium familię facinus occultaret.
vt ff.eodem.ſi quis in graui.§.ſi pupillus. Excuſatur
tamen qui aperuit ſi ignorauit teſtatorem occiſum:
vel ſi ſciuit, aperuit ſine dolo: puta per ruſticitatem
vel per imperitiam ignorans edictum prætoris: vel
L ſenatuſconſulti.vt ff.eodem.l.ſi quis in graui.§.edi-
cto.ſicut & aliàs excuſatur quis à pœna edicti pro-
pter ruſticitatem, qui corruperit album prætoris. vt
ff.de iuriſdictione omnium iudic. l. ſi quis id quod.
Hæc de iſto ſenatuſconſulto notaui. reliqua co-
pioſè quære in ſumma domini mei de his quibus vt
indignis.

De ſenatuſconſulto Piſoniano, Rubric.

1 *Senatuſconſultum piſonianum quando locum habeat.*

1 SED † circa prędictum ſenatuſconſultum ſillela
num ſunt duo alia ſenatuſconſulta: vnum voca-
M tur piſonianum,& locum habet quandocũque ſer-
uus obnoxius pœnæ venditur alicui.vt ſi ſeruus pœ
nis ſubdatur, ꝙ emptor ne afficiatur iniuria, poterit
petere pretium à venditore: & venditor tenetur ſibi
reddere.vt ff.eo.titu.l.ſenatuſconſul.piſoniano.

De ſenatuſcõſulto Taurino & Lepidano, Rubr.

1 *Senatuſconſultum taurinum & lepidanum quando locum habeat.*

1 EST † & aliud ſenatuſconſultum, quod voca-
tur taurinum & lepidanum: quod factum fuit à
tauro &

A Tauro & Lepido cõsulibus quod locũ habet in de-
terminatione temporis: vt licet alia crimina & ipso-
rum accusationes vsque ad vigesimum annum du-
rent: vt C. ad legẽ Corneliam de falsis. l. querelam.
tamen in casibus prædictis, & de cognitione aperti
testamẽti de qua in superiori senatuscõsu. fecimus
mẽtionẽ, durabit accusatio & actio illa in factũ vsq;
ad c. aureos vsq; ad quinquenniũ, & erit continuũ.
Et hęc erũt vera si sint hæredes extranei. cęterũ si sui
qui parricidium cõmiserunt: possent lege Pompeia
de parricidijs accusari: & illi perpetuò accusabũtur:
B vt ff. eodem. l. in cognitione. & quæ sint illę perso-
nę legitur. ff. ad legem Pompeiam de parricid. l. j. &
l. sed sciendum. & simile in l. Pompeia. de parrici. cõ
tinetur: vt ff. ad legem Pompeiam de parricid. l. vlti.
& sic deterior est cõditio suorum, quam extraneo-
rum. & ratio est: quod duriùs cum eis agatur: quia
grauiùs deliquerunt.

De senatusconsulto Trebelliano, Rubric.

1 Senatusconsultum trebellianum quare potiùs denomina
tum fuit à Trebellio, quàm ab alijs.
2 Senatuscõsultum Trebellianum ad hoc ut locum habeat
C *quot necessaria sint.*
3 Quid est quod dicitur, q. ab intestato quis rogari possit:
ut hereditatem restituat.
4 Institutus quare adire recuset: cum inde commodum ha-
beat.
5 Institutus ut adeat: per quem cogetur.
6 institutus qualiter cogi debeat.
7 Heres rogatus restituere, si fuerit contumax: neque de
pignoribus captis & multa imposita curet: quid fa-
ciet fideicommissarius, cui ipsa hereditas restitui
debet.
D *8 Institutus quo iure adire compellatur.*
9 Heres si passus sit re ipsa illum cui debet restituere here
ditarias res possidere, quandam tamen rem heredita
riam possidebat: nunquid ad rem illam singularem re
stituendam illum fideicommissarius conuenire posit.
10 Fideicommissarius quo iure heredem pro re singulari re
stituenda conuenire posit.
11 Testator si reliquit alicui rem singularem: & rogat ut
alij restituat: ille uerò uel non uult agnoscere legatũ
ut illi restituat, uel agnoscit, & restituere non uult,
quam actionem habebit Titius contra eum: siue sit in-
E *stitutus heres in testamento: siue tantum fuerint co-*
dicilli.
12 Restitutionis uerbalis effectus qui.
13 Actiones quænam sint quæ transeunt: utrum illæ directæ
quæ fuerunt in persona heredis: an utiles: modo sint
in persona fideicommissarij.
14 Sepulchri ius quare in fideicommissarium non transit.
15 Fideicommissarius quare agit: & utilibus actionibus cõ-
uenitur.
16 Actiones temporariæ quare ex trebelliano esse soleant:
& euictionis potestas tollit intellectum restitutionis
fideicommissario indebitè restituto.
F *17 Heres quare pro quarta trebellianica respondere te-*
netur.
18 Heres secundus si sit rogatus restituere tertio: an secun-
dus trebellianicam detrahit.
19 Res aliqua si ad quartam non sufficiat: an heres petere
poterit sibi suppleri.
20 Heres an teneatur creditoribus & legatarijs respõdere.

INTRODVCTVM est & aliud sena-
tusconsultum trebellianum, quod senatusconsul-
G tum capsarij Bononiæ, Parisius, & Neapolis de fa-
cto, licèt non quò ad ius optimè sciunt. de hoc sena-
tusconsulto habes institu. de fideicommissar. hære-
dita. & ff. ad trebellianum. & C. ad trebellianum, per
totum. Hoc senatusconsultum factum fuit Anneo
Seneca, & Trebellio consulibus temporibus Nero
1 nis: vt ff. eodem. l. j. in principi. † *Quæstio.* Sed illud
quæritur quare potiùs fuit de nominatum illud se-
natusconsultum à Trebellio, quam ab alijs? Respõ
deo: propter duo. primò quia Trebellius fuit maxi-
mus inter eos: vt in ead. l. habetur: & licèt in ff. post-
H ponatur nomen Trebellij in institu. de fideicõmiss.
hæredi. præponitur secundo propter vitandam caco-
niam, id est, malam sonoritatem. malè enim sonaret
senatusconsultum Anneum seu Seneeanum. Et lo-
cum habet senatusconsultum quoties quis decedit
& aliquem sibi hæredem instituit, & rogat ipsum
hæreditatem restituere, poterit quartam retinere hę
res institutus, & tres partes restituet: vt ff eodem. l. j.
§. penul. & vlti. & l. ij. & l. si hæres ab eo. §. si totam.
& institu. de fideicommiss. hæred. & C. eod. l. prima,
2 secunda, tertia, & quarta. † Sed ad hoc vt locum ha
1 beat hoc senatusconsultum, multa sunt necessaria.
Primum, quòd rogatus sit quis restituere hæredita-
tem siue ex testamento: siue ab intestato: sed quan-
do ex testamẽto quis rogatur, oportet, quòd primò
instituatur, qui rogatur, alioquin nullum esset testa
mentum sine hæredis institutione: vt ff de fideicom
miss. hæredit. circa principium. & § pręterea intesta-
tus: vt ff eodem. l. j §. hoc autem senatusconsultum.
& C. eodem titul. & sine scriptura. Secundum, quòd
ille roget qui testari potest: vnde filiusfamiliâs nisi
de castrensi vel quasi rogare non posset. vt e. l. j. § in
K filij quoq; famil. † *Quæstio.* Sed quæritur quid est
3 quod dicitur, q. ab intestato quis rogari potest vt hę
reditatẽ restituat, si ab intestato decedit quis: quod
contingit quatuor modis: vt institu. de hæredi. quæ
ab intesta. dese quomodò rogatum credam aliquẽ
non inuenio hæredem. Respondeo, dicitur quis ro-
gari ab intestato: quando quis non fecit testamen-
tum: sed fecit codicillos in quibus hæreditas relin-
qui directò non potest: tamẽ rogari potest veniẽs ab
intestato, vt hæreditatẽ restituat. vt C. de codicil l.
hæreditatem. & institu. de codicil. & C de fideicom
L miss l. eam quam. vel quando quis fecit testamẽtum
& non de iure, moritur intestatus, & rogare potest:
vt ff. de leg. ij. cum pater. §. filius. nec facio vim quis
rogetur, vtrum sit priuata persona, vel habeat digni
tatem, & vtrum ciuitas, collegium seu corpus: in om
nibus enim istis locum habet senatusconsultum: vt
ff. eodem. l. recusare. §. meminisse. & §. si fisco. & §.
item si municipes. & l. ille à quo. §. tempestiuum. &
l. omnibus. sed quando fit restitutio ciuitatibus, lo-
cum habet Apronianum senatuscon. vt in prædicta
l. omnibus. & non fiet restitutio ciuitati, quando
M quis rogatus est ciuitati restituere per senatu scõsul.
trebellianum: sed per Apronianũ vt dixi. Tertiò, q.
rogetur vt hæres. Quartò, vt totam hęreditatem vel
aliquam partem hæreditaris sit rogatus restituere,
non si res singulas. vt ff. e. l. mulier. §. vlt. & l. cogi po
terat. §. ij. & quod dicitur in l. ita tamẽ. §. qui ex tre-
bel. & in §. vlti. illius l. si mulier. si cui portio hęredi-
tatis &c. intelligas non sub nomine portionis: sed
erat talis res, quæ faciebat partem hæreditatis.
Effectus autem istius Senatusconsulti Trebellian.

A v.ſunt. Primus, vt quis cogatur adire. Secundus, vt
reſtituat, & ſi non ſpontè cogatur reſtituere. Ter-
tius, vt trāſeant actiones in fideicōmiſſarium. Quar
tus, vt poſsit quartam retinere. Quinctus, vt ſi hęres
inſtitutus qui reſtituit agat vel conueniatur inſoli-
dùm, quòd repelletur, & repellet agentem per ex-
ceptionem, vt non conueniatur, vel non agat niſi
pro quarta. Videamus ergo de ſingulis, primò de
primo effectu: ſcilicet quod quis compellatur adire
habes inſtitu. de fideicommiſſar. hæredi. ferè circa
medium tituli. & ff. eodem titul. l. nam quod. & l.
B quia poterat. & l. ille à quo. §. tempeſtiuum. & l. co-
gi. in princip. & §. ſi quis hæres inſtitutus. & In mul-
4 tis legibus illius tituli. † *Quęstio.* Sed circa iſtum
primum, quædam quæruntur. Primò quare inſtitu-
tus recuſat adire, cùm habeat inde commodum: ſci-
licet quia poteſt retinere quartam, ſi ſpontè adijt:
quam amittit, ſi coactus adijt: vt in prędictis legib.
& infra dicemus. & maximè ſi faciat inuentarium
per quod non conuenietur vltra vires quartæ. vt C.
de iure delibe. l. ſcimus. licèt quidam minus bene di
xerint, quod etiam ſine confectione inuentarij non
C conuenietur vltra quartā: vt lex videtur velle inſti-
tu. de fideicommiſſar. hæredi. & ff. eodem. l. cogi. ſed
non eſt verum: nam ſi non fecerit, conuenitur pro il
la quarta & inſolidùm quantum ad quartam om-
nium onerum teſtatoris in quo poteſt eſſe dura hæ-
redis cōditio: quia in quarta illa trebellianica ſunt
fortè centum. in quarta autem bonorum omnium
teſtatoris ſunt fortè mille. ſi autem faciat inuenta-
rium, non conuenietur pro omnibus oneribus teſta
toris, niſi pro illis centum, quę inueniuntur in illa
quarta. & ſic vno modo ſane intelligas l. j. ff. eodem.
D §. is qui quadringēta. Ratio, quare aliquis nolit adi
rę multę & varię ſunt hominum volūtates quę aſsi
gnatur ff. eodem. l. quia poterat. & l. ſed & qui ma-
5 gna. † *Quęstio.* Secundo quæritur per quem coge-
tur. Reſpondeo per ſuperiorem. par enim parem nō
coget niſi ſe ſuæ iuriſdictioni ſubijciat: vt ff. eodem.
6 l. ille à quo. §. tempeſtiuum. † *Quęstio.* Tertiò quæ-
ritur qualiter cogetur? Reſpondeo, captis pignori-
bus: vt inſtitu. de ſatiſdation. tuto. §. vltimo. & ff. de
ventr. inſpi. l. j. §. poſt edictum. & ff. de liberis agno-
ſcend. ſi quis à liberis. §. ex his. vel indicet ſibi mul-
E ctam: vt ff. ſi quis ius dicent. non obtempera. l. vnic.
7 *Quęstio.* † Quartò quæritur, pone quod hæres ro-
gatus reſtituere ſit contumax: non curat de pignori
bus captis non curat de multa impoſita: quia fortè
diues, quid faciet fideicommiſſarius cui hæreditas
debet reſtitui? Reſpondeo, hodie in caſu iſto & in
alijs quatuor Iuſtinianus prouidet, quod ipſo iure
tranſeant actiones: ſicut in alijs duobus caſibus: pu
ta ſi præmoriatur hæres qui debet reſtituere nullo
hęrede relicto: vel ſi à primo in ſecundum reſtitutio
debebat fieri: vt C. ad trebellianum. l. ſancimus. §.
F vltim. Item & in alio caſu vbi rogatus allenauit:
quia non habet actionem quam transferat: vt au-
then. contra rogatus. Item quando rogatus eſt reſti
tuere vni purè & alij ſub conditione: ſi vniuerſam
reſtitueret illi cui purè adueniente conditione ipſo
iure tranſeunt actiones: vt ff. eod. l. j. §. ſed & quo-
ties. Circa iſtum primum effectum nota duo. vnum
pro hærede reſtituente: quia nullum ſentiet onus:
aliud contra eum: quia quartam trebellianicā non
deducit. vt ff. eodem. l. quia poterat. adeò quod ſi

G vult pœnitere poſtquam compulſus adiuit: nunquā
quartam retinebit: vt ff. eodem. l. nam quod. §. qui
compulſus. niſi ſub conditione ſit rogatus reſtitue-
re: & pendente conditione compellatur: poteſt illa
pendente pœnitere: & quartam deducere: vt ff. eod.
ſi duo patroni. §. qui fideicommiſſariam. in fin. Sed
ad hoc vt compulſus iſta fiat, oportet quòd iſta in-
teruenianit, ſcilicet quòd ille petat, cui reſtitutio fa
cienda eſt: & in quem poſſunt actiones tranſire: nō
ergo procurator, niſi habeat ſpeciale mandatum ſe
cundum quoſdam. Item & ille compellet cui reſti-
H tutio totius hæreditatis vel maioris vel alicuius par
tis facienda eſt. cæterùm ſi fideicommiſſum aliquod
vel res ſingularis ſit reſtituenda, non habet locum
compulſio: vt ff. eodem. l. nam quod. §. non omnia. &
l. cogi poterit. §. & generaliter. ſed licèt ille poſsit pe
tere compellli hæredem in quem actiones poſſunt
trāſire: vt dixi: tamē in perſona inſtituti aliud ſerua-
tur: qđ licèt capere nō poſsit: vel capere poſsit, ſed
nō ſolidū: nihilominùs tamē cōpellitur vt reſtituat:
cum nihil oneris apud eū remanſurū ſit: vt ff. ad tre-
8 bellian. l. cogi poterat. §. hi qui ſolidum. † *Quęstio.*
I Quintò, quęritur quo iure compellitur adire. Re-
ſpondeo: quidam dicūt actione ex teſtamento: quia
& contra non hæredes ſæpè datur: ſicut & contra
eum qui confeſſus eſt ſe hæredem: vt ff. de interrog.
actio. l. de ætate. §. j. putat tamen dominus meus offi
cio iudicis. vt ff. eodem. l. ille à quo. §. tempeſtiuum.
Nunc de ſecundo effectu: ſcilicèt quia poſtquam
adiuit ſi ſpontè debet reſtituere: & non vult reſtitue
re, compellitur reſtituere, ſicut compellitur adire: vt
in prædicta. l. quia poterat. & in pluribus legibus ti-
tu. illius. De compulſione, à quo & qualiter compel
K latur, ſuprà propè dixi. Nunc videamus qualiter fiat
reſtitutio: & qui teneatur reſtituere: & an aliqua re
maneant penes hæredem reſtituentem. Fit reſtitu-
tio duobus modis, re & verbo: ſicut ponuntur exem
pla ff. eodem titul. l. reſtituta. & attende diligentiùs
in reſtitutione, quæ fit re duo: vt reſtituantur totæ
res hæreditariæ vel aliqua. Item quod hac mente il
le velit reſtituere, & ille ſuſciperet: non ſi ex alia
cauſa putauerit ſe poſsidere: vt in l. prędicta reſtitu-
9 ta. cauetur. † *Quęstio.* Quærit tamen dominus M.
in l. illa reſtituta ſic. pone quod hęres paſſus eſt re ip
L ſa illū cui debet reſtituere hęreditarias res poſsidere
quędam tamen rem hæreditariam poſsideret: nun-
quid ad rem illam ſingularem reſtituendam poteſt
illum fideicommiſſarium conuenire. Reſpondit do
minus Ioan. quòd ſic: non rei vendicatione niſi ver
bo fuiſſet facta reſtitutio: vt argumen. ff. eodem. l.
baliſta. & de petitio. hæredita. quòd ſi in diem. §. iij.
vſque in fin. & l. etiam. §. idem. & ff. de fideicommiſ.
hęredita. peti. l. ij. & ff. de hæredib. inſtituen. l. actio-
nem. & l. qui filius. §. vltim. & C. de petitio. hęredita.
l. ſi ſcripti. in quibus legibus cauetur, quod etiā pro
M ſingulari competit & petitio hæreditatis directa &
fideicommiſſaria: & actio ex empto: licèt vniuerſi-
tas ematur: & etiam trebellianum pro re ſingulari,
ſcilicèt pro fructibus: vt in prædicta l. baliſta. *Quę-*
10 *ſtio.* † Sed licèt dominus Ioannes dixerit, quòd po-
teſt fideicommiſſarius cōuenire hæredem pro re ſin
gulari reſtituenda: quæritur tamen quo iure conue
niat illum. Reſpondeo per trebellianam. *Oppoſi-*
tio. Sed oppones: non habet locum pro re ſingula-
ri ſicut ſuprâ l. & in hoc eodem ſenatuſconſulto
notaui.

A notaui. Respondeo, non habet locū pro re singula-
ri quoties à testatore res singularis legatur, & roga
tur quis eam restituere alij: sed contra hæredem etiā
pro re singulari locum habet trebellian. vt si roga-
tur hæres totam hęreditatem restituere, vel quotam
partem: posteà si rem aliquam singularem retineat
locum habet trebellianic. vt dixi: & optima sunt si-
milia quę de petitio. hæredita. directa & fideicom-
11 missaria, & actiōe ex empto inducta sunt. † Questio.
Sed incidens quęstio potest esse: pone quòd testator
reliquit rem singularem tibi, & rogat vt alij resti-
B tuas pone Titio: tu vel non vis agnoscere legatum
ad hoc vt illi restituas, vel agnoscis & non vis resti-
tuere, quam actionem habebit Titius cōtra te: siue
sit institutus hæres in testamento: siue tantùm fue-
rint codicilli. Respondeo, credo primum legata-
rium compellendum: vel officio iudicis, vel actione
in factum, vel cōdictione ex lege illa Imperator. de
lega. ij. sed diuerso modo compellendum: nam si a-
gnouit legatum, compelletur restituere: si nō agno
uit, compelletur actionibus suis cedere. & quam
actionem cedet scilicet, actionem illam, quæ sibi cō
C petit: vel ex testamento hypothecariam: & rei vendi
cationem, de quibus habes mentionem. C. commu-
nia de lega. l. j. ff. de lega. ij. cùm filius. §. varijs. hoc
habes ff. de lega. ij. l. Imperator. & argumen. ff. de
lega. j. si seruus legatus §. cùm testator. & §. qui mar-
garitam. & ff. ad trebelliań. ex facto. §. non tantùm.
Sed contradicit ff. ad trebellia. l. namque. §. vlti. Sed
respondeo: non compelluntur authoritate trebel-
lianica: vt in legibus illis. compelluntur autem alio
iure: vt iudicis officio, sicut supra dixi. & secundum
hoc intellige l. illam, ex facto. §. nō tantùm. nec mo-
D uearis de vltim. §. illius. l. mulier. & de eo quod ibi di
citur de portione hæreditaria: quia suprà in princi-
12 pio huius senatusconsul. dixi. † De restitutione quæ
habet fieri verbo: nota mirabiles effectus. Primò,
quia solo verbo fit restitutio. & est quoddā mirabi
le, vt solo verbo transeant actiones & iura in fidei-
cōmissariū: vt in prædicta l. restituta. & non videa-
tur mirabile: nam & aliâs quod minus est, quod pro
pter solam aditionem, quę tantùm ex animi mei vo
lūtate procedit: vt C. de iure deliberan. si auia. quod
omnia iura hæreditaria incontinenti transeunt in
E hęredem: vt ff. de acquirend. possessione. l. cùm hæ-
redes. Non est ergo mirū, si actiones, quę sunt quę-
sitę heredi per aditionem: siue spontè adeat: siue cō-
pulsus: si actiones illę transeant in fideicommissa-
rium facta restitutione verbo: nam & aliâs facta ces
sione actiones siue reales, siue personales transeunt,
vt C. de hæreditate vel actione. l. vltim. & l. emptor.
hoc etiam in contractu innominato: vt C. de actio-
nibus & obligationibus. l. nominibus in doté. hoc
idem in legato nominis: vt C. de lega. l. est legato.
hoc idem & in hęreditate vendita: vt ff. de hęredita.
F vel action. vendi. l. ij. Sed de hac restitutione atten-
de, quòd ita demùm valet, si hæres sit institutus purè
cęterùm si sub cōditione & ante restituat, nulla est
restitutio: vt ff. eodem sed si alio §. vltimo. ne actio-
nes transeant. & quare, ratio redditur: quia non ita
restituitur, vt testator voluit: & quia ille qui resti-
tuit, nullum ius habet ante conditionem: & condi-
tio extiterit ipso ratum habente, tunc transeunt a-
ctiones: vt ff. eod. sed & si ante diem. Nunc de tertio
effectu videamus, scilicet quòd actiones transeunt

G in fideicommiss. facta restitutione re vel verbo, vel
quando ipso iure transeunt in tribus casibus, quos
suprà notaui: & certum est quod actiones transeunt
vt in prædicta. l. restituta. & l. postulante. primo re-
sponso. & l. qui totam. in fin. & in pluribus legibus
eiusdem titul. & institu. de fideicommis. hæredita.
13 Questio. † Sed quæritur quę actiones transeunt v-
trum illæ directę quæ fuerint in persona hęredis: an
vtiles sint modo in persona fideicommis. Respon-
deo: directę non transeunt: illę enim remanēt in per
sonam hæredis, & non possunt ab ossibus hæredis
H separari: vtiles ergo transeunt, & sic fideicommis-
sarius conuenietur vtilibus actionibus: & intenta-
bit vtiles. ille enim qui fuit hęres, non desinit esse hę
res: vt institu. de fideicommis. hęredi. §. ij. & ff. de mi
norib. ait prętor. §. restitutus. & argumē. ff. de pecu-
lio. quis ergo casus. & ff. eod. si hęres institus Titio.
& propter directas actiones quę remanent in perso-
na hęredis dicitur, quòd hæres habet exceptionem
si cōuenitur à creditoribus seu legatarijs vltra quar
tam: vt suprà in hoc eodem senatusconsult. diximus
& infrà dicemus: & sic intellige omnia iura quæ di-
I cunt actiones trāsire in fideicommissarium, scilicet
vtiles: siue transeant facta restitutione: siue ipso iu-
re. omnes enim actiones transeunt, siue sint ciuiles
siue honorarię: siue etiam sit naturalis obligatio: vt
ff. eod. quamuis. & l. si eius pupilli. §. j. hęres enim
habet exceptionem si conueniatur: vt ff. eodem. l. j.
§ quamquam. Si ergo habet exceptionem: quid est
quod dicit l. ff. eodem. l. facta. §. si hęres scriptus.
postquam hęreditatem restituit, si de hęreditate cō-
trouersiam patitur, & victus fuerit: aut liti cesserit:
durant actiones in fideicommissarium semel trāsla-
K tę. Respondeo: ibi hæres stultus fuit: potuit enim
creditores agentes exceptione repellere: vt dixi: sed
non voluit, sicut & de stultis contingit: vt C. de an-
nali exceptione si quis ex multis. & de inofficios. te
stamen. posthumus. tamen ista sententia non mul-
tum nocebit hæredi: quia actiones durant in fidei-
cōmissarium: vt in prædicto. §. Item nota, quòd fa-
cta restitutione incontinenti dominium rerum hę-
reditariarum transit in fideicommissarium. etiam si
non appręhendat possessionē: hoc ita si restituatur
hæreditas: verum si soluatur quantitas vel æstima
L tio: puta, mihi agenti ex stipulatu: non transfertur
in me dominium: vt hęc leguntur, ff. eodem. facta.
§ primo. Sed licèt dixerim, quòd omnes obligatio-
nes & actiones transeunt: multa tamen sunt, quæ
remanent penes hęredem, quę non transeunt vllo
modo: vt iura sepulchrorum: vt ff. eodem titu. l. quia
per inde: sed intelligo siue sepulchrum fuit hęredi-
tarium vel familiare: vtrunque enim transit in hęre
dem: vt C. de religio. l. ius sepulchri. quod autem di
catur familiare, & quod hęreditarium legitur ff. de
14 religio. l. vel quod. † Questio. Sed quare non tran-
M sit ius sepulchri in fideicommissarium? Respon-
deo, ratio est cùm fideicommissarius non sit hęres,
nisi quò ad effectum: sed ille primus remanet hæ-
res, vt dixi. & sepulchrum hęreditarium seu familia
re transit in hęredē. Item cùm nulla sit hęredis vtili-
tas viuētis, sed iam mortui. & illa modica nō est cu-
randū si in fideicōmissariū non trāsit. Item nō tran
sit in fideicōmissarium facta restitutione operarum
obligatio: sed remanet penes hæredem: intelligas
quando filius hæres est, & rogatur hæreditatem re-

A ftituere.non autem credo in extraneo hęrede roga-
to reftituere: vt ff.eod.fi patroni filius, & quod dici-
tur de operis:intelligit dominus meus de fabrilibus
quæ non tranfeunt ad extraneum hæredem: vt C.de
operis liber.l.liberti.& ideò non tranfeunt in fidei-
commiffarium. qui nec hæres eft, licèt hæredis lo-
co habeatur:vt ff.eod.poftulante. §.vlti.& ff. quod
cum eo.fi filius. Item non tranfeunt omnia quæ hæ
res in fuo periculo habuit:puta fi confecutus fit vfu
ras ex pecunia hæreditaria,quam mutuauit,fi ope-
ra & induftria fua fructus habuit ex fundo hæredi-
B tario, & non fuit in mora reftituendi hæreditatem.
vt ff.eo.l.poftulante.§.pen.& vlti.& eft ratio, vt ibi
afsignatur: quia in vfuris periculum eft hæredis in
forte:in fructibus impendit operam. Item nó tran-
feunt in fideicommiffariũ, fed remanent penès hæ
redem omnia illa,quæ funt ex bonis teftatoris. illa
enim fola tranfeũt,quæ funt in bonis. & propterea
dicit l.ff.e.l.j.§.ij.quòd illæ actiones tranfeunt, quæ
dantur hæredi & in hæredem.qualiter autem res di-
catur in bonis effe:legitur ff.de acquir. re.do. l.rem
in bonis.& ff.de verb.fig.l.bonorũ.§.in bonis. Præ-
C tereà actiones ex maleficio, quæ non funt in bonis:
fed ex bonis,pone quòd poft mortem,teftatoris an-
te reftitutioné hæreditatis damnum fuit datum fer
uo hæreditario: vel pignora recepit hæres pro pecu-
nia hæreditaria, quam mutuauit ipfe hæres: non ꝙ
pecunia,quam mutuauit defunctus:nam tunc licet
non tranfeant:compellitur tamen & pignora cede-
re per authoritatem trebelli.vt ff.eo.qui ita §.fi dam
num. & l.fi hæres pecuniam. & fic per ifta foluitur.
vnũ quæritur,quod notari cófueuit.& quare actio-
nes ex maleficio:& pignora non veniunt in reftitu-
D tione trebellianica. alibi tamen non eft differentia,
fi fit in bonis res vel ex bonis:quò ad hoc vt debeat
dari actio: vt in vi bonorum raptorum & in actione
furti.vt ff.vi bo.rap.l.prætor.§.in hac actione. & ff.fi
quis tef.liber effe iuf.fuerit.l.j.§. hæc actio tempora
lis.i.ad tempus penes fideicommiffarium. vnde na-
tus pofthumus,& donec filius obtinuit.vnde euicta
hæreditas conftat fideicommiffarium. Illud autem
notandum eft, quòd licet hæres decedat qui roga-
tus erat reftituere: fi hæredem habet vel fuccefforé,
& non reftituerit tempore vitæ fuæ tenetur hæres
E vel fucceffor reftituere. vt ff. eo.quamuis.& l.pupil-
li.§.fi quis rogatus:fi non habet hæredem ipfo iure
15 tranfeunt actiones. vt C.eo.l. fancimus. † Quæftio.
Sed illud quæritur quare fideicommiffarius agit &
conuenitur vtilibus actionibus, vt dixi: emptor em
nominis vel hæreditatis cõuenitur directis:fed agit
vtilibus,quòd conueniatur directis legitur C.de pa
ctis.l.poft venditionem,vbi dicit,ꝙ creditores mo-
uent actiones fuas: fed illis cópetunt directę, quòd
ipfe emptor agat vtilibus habes C.de hæred.vel act.
védi.l.poftquá.& l.emptor.& l.vlti. Refpñ.ratio eft
F in promptu:ꝙ enim fideicommiffarius agat & con
ueniatur vtilibus,illa eft ratio:quia directę non pof
fent feparari ab hærede:ve s.proximè dixi: & ideò fi
deicómiffarius agit,& cõuenitur vtilibus: quia ha-
betur loco hęredis:& eft hæres quò ad effectũ:vt ff.
eod.facta.§.vlt.& ff.quod cum eo.fi filius.in empto
re autem ideò contingit: quia contra eum creditor
habet directam:quia facto debitoris creditorum pe
titio feu actio,nec tollitur nec mutatur:vt C.de pa-
ctis.l.debitorum.at emptor non aget vtili: ratio eft:
G quia directa manfit in perfona véditoris. † Quæftio.
16 Sed vnum quæro quid eft quod dicit l.ff.eod.l. fi pa
troni filius.§.actiones.vbi dicitur,quòd actiones té
porariæ effe folent ex trebellia.& poteftas euict. tol
lit intellectum reftitutionis fideicommiffi. indebiti
reftitutio. Refpondeo:pone fic teftator vel ventrem
pręterijt vel filium iam natum: & alium hęredem
inftituit,& inftitutus adiuit: patitur controuerfiam
ab alio agnato nomine ventris: vel à filio exhęreda
to:hæres nihilominus reftituit: nafcitur pofthumus
filius natus agẽdo obtinuit actiones illæ quę fuerũt
H tranflatæ in fideicommi.fuerũt tẽporales.i.ad tépus
penes fideicómi. donec natus fuit pofthumus,& do
nec filius obtinuit: vnde euicta hæreditate conftat
fideicommiffi:indebitum:& fic euictio tollit intelle-
ctum reftitutionis,fcilicet quia non intelligitur hę-
reditas reftituta:de primis duobus exemplis melius
eft in filio nato iam:quia primum,calumniam pati-
tur. Nunc de quarto effectu videamus, fcilicèt de re
tentione quartę. Et fciendũ eft,quòd aut hæres fpó
tè adijt & reftituit: & tunc retinet quartam etiam,fi
petat tempus ad deliberandum: & poftea reftituit:
I aut compellitur adire & reftituere: & tunc nullam
quartam detrahet:vt ff.eod.l.j.§.vlti.& l.ij.& l.refti
tuta.& l.fed fi alio loco,& l.omnes. & in multis le-
gibus titu.illius.fed hanc quartam detrahet de om-
nibus bonis vniuerfaliter, & integraliter:fient enim
quatuor partes:vna erit hæredis:tres erũt fideicom
miffario:licèt in l.falcid.fiat per minutias deductio
quartæ:vt inftitu. ad legem falcid.& ff.ad leg.falci.
l.j.& pluribus legibus titul.illius. Et quæ eft ratio?
Refpondeo:hic habet hæres cum vno contendere:
& fic fit diuifio,vt dixi & ibi contendit cum pluri-
K bus:vnde fi de fingulis deducit,non eft mirùm. Sed
qualiter fiet ifta diuifio? Refpondeo: ficut & aliarũ
rerum,fi poterunt concordare ecce bene: alioquin
petent arbitrium fecundum quod dictat natura iu-
dicij communi diuidund.vt ff.communi diuidun.l.
communi diuidund.& inftitu.de offici.iudic. & C.
17 communi diuid.l.iij. † Quæftio. Solet quæri quare
pro quarta trebellianica hæres refpondere tenetur,
vt dictum eft: pro quarta falcidiæ non tenetur,vt
inftitu. ad legem falcidiam.& inftitu. de fideicom-
miffa.hæred. Refpondeo:dicũt quidam licèt minus
L benè, quòd ideò contingit, quia trebellianica ha-
bet vnum emolumentum:quia habet quartam info
lidum: ideò fi habeat onus,nó eft mirum: in l. falci-
dia: habet onus, quia deducit quartam per minu-
tias: nam particularis exactio non minima habet
incommoda:vt ff.famil.ercifcun.l.planè.ideò fi ha-
bet illud emolumentum,non eft mirum:vt argumé.
ff.de iureiurand.eum qui. fed hæc ratio non eft bo-
na:fed illa fola videlicèt quòd in quarta legis falci-
diæ deducenda primò detrahitur æs alienum:poftea
falcidia de legatis detrahitur: vnde fi æs alienum
M eft detractũ:ideò hæres habet illam liberam ab om
ni onere æris alieni:vt C.ad legem falcidiã.l.quæ im-
ponenda. quod in quarta trebellianica contrarium
eft:quia primum hæres adijt:poftea reftituit: poftea
deducit quartam, feu retinet: & ideò fi creditori-
bus refpondet, non eft mirum. Aliæ autem funt
differentiæ inter iftas quartas, quas inuenies in
fumma domini mei & ad trebellianum & ad legem
falci.& quę fint illa quę in quartis illis cóputantur.
18 Quæftio. † Hanc quartam detrahit primus hæres fi

fpontè re

A sponte restituit hæreditatem fideicommissario. Sed
quid dicemus de secundo, si secundus est rogatus re
stituere tertio, detrahet secundus? Rñdeo, si primus
detraxit detrahet secundus, aliàs non. ff.e.l.j. inde
Neratius.l.cx affe.& l.facta.§.si cùm suspecta. Ces-
sat autem istius quartæ retentio tribus de causis. Pri
ma si coactus adijt: vt ff.e.nam quod.§ qui compul-
sus. Secunda, propter priuilegium testantis, quia mi
les: vt ff e. Marcellus.§.qui suspectam. Tertia, vt di-
cunt quidam: quando princeps institutus: sed l.non
dicit: licèt dicat quod princeps remittere consueuit
B vt ff.e.si legatus.§.vlt. Nūc autē de quinto effectu vi
deamus.s.quia hæres nec cōuenire nec cōueniri pōt
vltra quartā: imò si cōuenitur vltra vel cōuenit exce
ptione repellitur: & repellit agentem: vt ff.eod.l.j.§.
quāquàm. sed licèt habeat exceptionem quantum
ad creditores, scilicèt quia ipsum pro quarta con-
tenient & non vltra: legata tamen & fideicommis-
sa à solo fideicommissario, petentur: nisi hæres plus
habeat sua quarta: & pars fideicommiss. non suf-
ficiat ad legata: vt C.e.l.vlti.& ff.e.l.j.§. is qui qua-
dringenta.& §.vlti. In eo autē casu quādo hæres de
C ductis legatis iussus est hæreditatem restituere: tunc
enim datur electio hæredi: vt aut nulla legata dedu-
cat: & caueatur sibi à fideicommissario quod defen
datur aduersus legatarios: aut legata deducet de hæ
reditate. sed hæc vera sunt, nisi testator onus legato
rum nominatim hæredi iniūgat. ff.e. Marcellus. Sed
hæc vera sunt quando hæres quartam deducit. si au
tem rem aliquam singularē etiam si quartam faciat
in nullo creditoribus respondebit: quia rem illam
non habet vt hæres: sed vt legatarius: vt institu.de fi
19 deicōmiss. hæredi.§.si quis aliqua re. † Quæstio. Sed
D quid si res illa non sufficit ad quartam, potest petere
sibi suppleri. Respondeo: potest: vt ff.eod.l.j.§. si hæ
40 res percepto. † Quæstio. Sed an teneatur creditori-
bus & legatarijs respondere? Respondeo: quòd nō
vt ff.eod.l.j.in fin. posset tamen distingui secundum
quosdam, vtrum habeat ex defuncti volūtate quar
tam: & sic teneatur legatarijs: an non, vt tunc non te
neatur: putat tamen dominus meus idem in vtroq;
casu: & magis est subueniendum hæredi, quādo ex
voluntate defuncti detrahit quartam: vt ff.ad legem
falcid. Titia. nam ibi de quarta trebellianica loqui
E tur. Dñs meus sic distinguit, vt pro ea parte quā pe-
tit sibi suppleri, teneatur creditoribus: pro alia nō-
quia pro legato eam habet: vt institu.eod.§.sed & il
lud interest. hoc not dñs meus in summa titu. istius.
Reliqua copiosè quære in prædicta summa: ego ta-
men quędam sumpsi ex illa vt potui: & quędā vtilia
hic tractaui quę in illa summa non inuenies.

De senatusconsulto pegasiano, Rubric.

1 *Senatuscōsultum pegasianum quo tempore factum fuit.*

1 OLIM † fuit quoddam senatusconsultum pe
gasianum, quod factum fuit tempore Vespasia
F ni Augusti Pegaso, & Puzione cōsulibus: & fuit fa
ctum post senatuscon. trebel. Verùm mirabiliter Iu
stinianus ordinauit: quia sustulit pegasianū & in-
troduxit trebellianū, quod fuit antiquius: & quic-
quid boni fuit in pegasiano totum transtulit in tre-
bel. & fecit secundum quod sibi placuit: nam econ-
uersò debuit fieri: tamen quia pegasianū posterius:
tamen quia & retentio quartę & translatio actionis
ex illo senatusconsulto pegasiano fiebāt: sicut hæc
omnia leguntur. institu.de fideicom. hæred. Simile
G fecit Iustinianus, qui remouit actionem receptitiā,
& induxit actionem de constituta: vt C.de constitu
ta pecunia.l.ij. Remouit actionē rei vxo. & induxit
acti. ex stipulatu. trāsferēdo quicquid vtilitatis erat
in actionibus primitiuis: cùm ita benè sonaret actio
receptitia & rei vxor. sicut sonat actio ex stipulatu,
& de constituta: vt C.de rei vxor. acti.l.vnic. & ideò
cùm hoc senatusconsultum hodiè locū non habeat:
ideò circa illud non insisto.

De senatusconsulto Tertuliano, Rubri.

1 *Senatuscōsultum Tertulianum ad hoc ut locum habeat,*
H *quot requirantur.*
2 *Fratres ex altero tantùm parente coniuncti, an ex sena-*
tusconsulto tertuliano cum patre & matre succedāt.
3 *Auus si superest, & frater ex utroque parente coniun-*
ctus, an equaliter succedant, uel quis cui præferatur.
4 *Libellus in tali actione quomodò fiat.*

INVENTVM est senatusconsultū aliud quod
vocatur tertulianum: quod fuit temporibus diui
Adriani cōsule tertullio: licèt primò diuus Claudius
de hoc tractatum induxerit: & ideò fuit inuentum:
& l.xij.tab. agnatos cognatis præferebat: matrem à
I successione filij: & filiū à successione matris ex toto
repellebat: nisi iuuaretur de iure prætorio: posteà di-
uus Claudius dedit matri successiōe filij: & fuit pri-
mus Tertullius: posteà dedit successionē matri in-
genuæ: si habet ius trium liberorum: libertinæ si ha
bet ius quatuor liberorum: hodiè per Iustinianum
datur successio matri ingenuæ & libertinæ: siue sie
ter enixa: siue non: vt hæc leguntur institu. ad Ter-
1 tulianum. † Vnde ad hoc vt istud senatuscon. locū
habeat, multa sunt necessaria. Primum ꝙ illa sit ma
ter, quæ vult succedere: siue sit ingenua siue liberti-
K na: siue contraxit matrimonium: siue sit cōcubina:
siue etiā sit meretrix, dummodò sit illustris mulier:
quia tunc illa nō succederet filio nisi esset natus ex
legitimo matrimonio: & est ratio: quia mulieribus
illustribus satis iniuriosum est spurios nominare:
quibus obseruatio castitatis præcipuū debitum est:
vt ff.e.l.j.& ij.in princip.& institu.eod.titu.& C.ad
senatusconsultum Orficianum.l.si qua illustris. sed
l.illa, si qua illustris. videtur loqui quando illa per-
sona illustris filios habebat ex iustis nuptijs quæsi-
tos: imò etiā mater serua tēpore mortis filijs succe-
L det: si fortè mater facta fuit in præstādā fideicōmiss. li
ber. vel si apud hostes edidit, & cum eo redit vel re-
dempta est. mater autem quę aliquo tempore fuit
ancilla: dummodò aliquo tempore fuit libera: vel
quādo cōcepit: vel quando parit: succedit filio: dū-
modò illo tempore quando vult succedere inuenia-
tur libera: vt ff.eod.titu.l.ij.§.filius.& C. de his qui.
vt indig.l.penu. Secundum, quòd filius ille decedat
& pubes: alioquin si impubes excluderetur mater. si
mater infra annum non petijsset sibi tutorem secun
dū quod optimè distinguitur. ff.e.l.ij.§. si mater tu-
M torē. vsq; in fi.& ibi de hac materia in ipso textu ple
nè inuenies: & etiā oēs quęstiōes quę notari possent
ff.qui petāt tu.l.ij.& l.vlt. Et quod dicit l.C e.ti.l.j. ꝙ
mater filio infanti succedit, intellige, vel qñ habe-
bit tutorē.i, qñ mater petijt aliàs nō succederet. Itē
adhuc ita attēde ista esse vera, si mater nō petijt tu-
torem, ꝙ repellatur à successione filij: si filius moria
tur impubes: alioquin si moriatur pubes, nō repelli-
tur propterea mater. vt C.e.l. matres quę puberes. &
quę est ratio? Rñd. talis: ꝙ qñ moritur in pupillari

A ætate præsumitur mortuus, propter negligentiam:
quia non habuit tutoré. Tertiũ est necessarium, ꝙ
filius pubes moriatur ab intestato: alioquin si ex te
stamento aut mater est instituta: & sic de iure ciuili
ei succedit, aut est pręterita vel exhæredata: & tunc
habet alia auxilia. s. querelã: vt s. de querela inoffic.
testa. notatur. ꝙ enim hoc senatuscó. locũ habeat ab
intestato dicit l. ff. e. l. ij. §. si mater tutoré. & l. si quis
intestatus. & C. e. tit. l. vlti. & insti. e. ti. Quartũ, ꝙ fi-
lius, qui moritur nõ habeat filiũ vel aliquos descen-
dentes: filij enim defuncti seu descendẽtes matri pię
B feruntur, & olim & hodie. de ascendentibus aũt si-
cut de patre & auo, quicquid fuerit olim hodie si-
mul succedit mater & pater filio defuncto sine libe
ris: parẽtes. i. pater & mater, si soli sunt. i. sine fratri-
bus succedunt. de venientibus ex linea transuersali
videtur hodie quicquid esset olim, ꝙ si supersint fra
tres ex vtroq; parente coniuncti, siue sorores, ꝙ suc-
cedant æqualiter cũ eisdẽ hæreditate æqualiter pro
virili portione inter eos diuidenda: ita ꝙ pater nul-
lum vsumfructũ habeat in portionibus illorũ filio-
rum: vt in authẽ. de hæredib. ab intesta. col. ix. §. con
C sequens autẽ esse proximus. & est posita in C. e. ti. au
then. defuncto. vbi nulla secundarũ nuptiarum fit
mentio. ver. est Yr. non est verbum principis. quasi
di. Yr. ita loquitur istud authen. de successione. i. ꝙ
mater succedat, vt non fiat mentio secundarum nu-
ptiarũ. i. quia si mater seu pater cõuolauerit ad secũ
das nuptias: tunc seruantur illa iura, quę sunt in au
then. de nupt. coll. iiij. § hinc nobis. si enim esset ver
bum principis, omnia illa iura de nuptijs quę loquũ
tur de hac materia tolluntur: cũ istud authẽ. sit po-
sterius. † Quęstio. Sed quid si sint fratres ex altero
D tantũ parente coniuncti: non credo illos cũ patre &
matre succedere: quia authẽ. de fratribus, ex vtroq;
parente cõiunctis facit mentionẽ: sic locum habet
lex, quæ si in vno casu permittat, in alijs vetat: vt ff.
de iudic l. cũ prætor. & C. de procu. l. maritus. † Quę
3 stio. Quid si superest auus & frater ex vtroq; paren-
te coniunctus succedunt æqualiter, vel quis cui præ
feratur. Rñdeo: dominus M. voluit vt fratres cõiun
cti ex vtroq; parente excludant auum: & argumen-
tatur sic: fratres simul succedunt cum patre & ma-
tre: vt dixi: at cùm pater & mater excludát auum: er-
go fratres excludũt auum. Dño tamẽ Al. visum est
cótra, & dicit æqualiter amitti nepoté cum auo. &
E argumenta dñi M. per talem instantiã tollit: filij na
turales ab intestato excludunt cõsanguineos quan
tum ad duas vncias. sed vxor excludit filios natura-
les. ergo vxor cõsanguineos excludit: quod non est
verum: sicut hæc leguntur in authen. quib. mod. na.
effic. sui. & est in C. de naturalib. lib. authẽ. licẽt. Mi
hi videtur verior sentétia dñi Al. & hac ratiõe: quia
cùm tàm auus quã frater ex vtroq; parẽte cõiunctus
sint in secundo gradu defuncto: de iure est ꝙ vterq;
ad successionẽ admittatur. & argu. dñi M. non im-
F pedit. nam lex maximam gratiã facit fratribus, qui
eos insimul cum patre & matre admittat, qui sunt
in primo gradu. Item instantia dñi Al. nõ est bona.
nam vxor non præfertur filijs naturalibus: sed eos
excludit. q. d. vxor non succedit ab intestato marito
suo: vt C. quorũ bonor. l. constat. sed ideò excludit:
quia si defunctus habuit vxorem filij non erũt natu
rales tales qui possint succedere: sed erũt omninò il-
liciti: & sic his consideratis hodie nouo iure constat

G quòd omnia quę in l. vlti. C. ad Tertul. leguntur, ꝙ
hodiè corriguntur. Sed licẽt hodie mater succedat
filio per Tertul. vt dixi intelligas hoc esse verũ nisi
persona defuncta dimiserit filiũ nepoté, vel aliquẽ
descendentẽ: tunc enim illi pręferũtur matri & olim
& hodie: vt institu. e. tit. & C. e. & ff. e. l. ij. & in pręd
icta authen. defuncto. Verùm quod legitur ff. e. l. ij.
ꝙ filius adoptiuus emancipatus matri pręfertur: in-
telligas, quando erat filius legitimus & naturalis: &
fuerat emancipatus à patre. bene scis, ꝙ alio modo
honestè in potestatẽ redire non potest, nisi per ado-
H ptionẽ. ff. de adopt. l. qui liberatus. de quo filio dicit
l. quòd non videtur trãslatus, sed reditus: & per ima
ginẽ naturę veritas non obumbratur: vt ff. de liberis
& posthum. filio. alioquin si de alio filio adoptiuo
emancipato velles intelligere, non esset verum: quia
hodiè filius adoptiuus extraneus emancipatus ab
intestato nullum ius habet ad bona patris: vt C. de
adopti. l. vlti. Item attende, ꝙ ita demũ filius filij ma
trẽ excludit, si sit natus vel nasciturus: quãdiu enim
speratur de filio, quòd succedat: puta quia capitur
ab hostibus: quandiu speratur de reditu mater non
I succedit: vel quandiu speratur, vt filius nascatur in-
terim mater non succedet: imò etiã si fuit missa mu-
lier in possessionẽ nomine vẽtris: & posteà nascatur
filius: & decedat, non nocet matri. hoc etiã bonorũ
possessio accepta nomine furiosi, si ante decedat,
quã fiat sanæ mentis: quia mater admittitur, aliud
est si tutor petierit nomine infantis: quia tunc matri
nocet: nõ autẽ si petierit carbo. hoc habes ff. e. l. ii. §.
liberi defuncti. & §. si bonorum. & §. si quis ex libe-
ris. Item filius ita demũ pręfertur matri, si hęres exi-
stat. cæterùm si omittat matri non nocet: non enim
K debet habere nudum nomen hęredis, sed plenum re
ipsa, ad hoc vt mater excludatur: vt ff. e. l. ij §. liberi.
& §. si quis ex liberis. Item ita demùm succedit ma-
ter filio, si filius nõ fiat libertus alicuius. nam si fiat
seruus, quia fuit captus ab hostibus: vel patitur se
venundari ad pretium participandũ: & posteà fiat
libertus: mater nunquã ei succedit: vt ff e. l. ij. §. si fi-
lius vel filia. Ita demũ succedit mater, si nõ petit ma
ximam capitis diminutionẽ: propter enim mediam
vel minimã successio matri non aufertur. & hoc est
quod dicit l. ꝙ vetus hæreditas. i. quę defertur agna
L tis ex leg. xij. tab. illa perit capitis diminutione etiã
minima, prærerquàm inter fratres. vt institu. de leg.
agna. tu. §. fi. C. de leg. tu. frater. nouæ verò hęredita
tes quæ ex l. pretoris vel Iustiniani hodiè, vel quę p
senatuscons. deferũtur capitis diminutione minima
& media non perimuntur: vt ff. e. l. ij. §. capitis dimi.
4 & institu. ad senatus. Orfici. † In hoc autem sena-
tusconsul. cõcipiet mater sic libellũ. *Libellus.* Peto e.
M. mater Titij filij defuncti à Sẽpronio hæreditatẽ,
quæ fuit ipsius mortui filij, & ab intestato per Ter-
tul. senatus. succes. & intento peti. hæreditatis. Sed
M non multũ curo de isto libello: quia sufficit, si dicit
cui ab intestato succes. &c. dic vt s̃. de peti. hęr. not.

De senatusconsulto Orficiano, Rubri.

1 *Senatusconsultum Orficianum ad hoc ut procedat, quot necessaria sint.*

2 *Hæreditas patris quare plus debetur filio quàm matri.*

SICVT mater succedit filio per Tertulianũ: sic
econuersò filius & filia matri succedit per Orfi-
cianum senatuscõsultum, quod factũ fuit tẽporibus
diui Marci Orficio, & Rufo cósulibus: vt insti. e. ti.

Sed ad

A Sed † ad hoc, vt locum habeat istud senatuscósultũ
1 multa sunt necessaria. In primis, ꝙ illa fuerit mater:
& iste filius, siue mulier illa sit ingenua siue liberti-
na: vt diximus in superiori senatuiconsul. siue filius
iste sit legitimus & naturalis siue naturalis tantùm:
imò etiam vulgò quęsitus: dummodò mulier illa nõ
sit illustris, cui filius quęstrus vulgò non succedat: &
hoc intelligas quando solus superest filius ille vul-
gò quęsitus: verum si superest filius legitimus & na-
turalis, illę præfertur. vt C. eod. tit. si qua illustris. &
ff. eod. l. ij. & institu. eod. & in auhen. qui. mod. natu,
B effic. sui. quæ est posita in C de naturali. lib. auth. li-
cèt. Secundum est necessarium, quòd mater illa mo
riatur ab intestato: vt institu. e. & C. eod. tit. l. j. Ter-
tium, quòd filius illo tempore quando succedit inue,
niatur integri status: cæterùm si inueniatur seruus,
sed posteà liber fiat, non succedit. licèt in deportato
sit secus: quia licèt tempore illo quãdo debeat succe
dere sit deportatus, si posteà restituatur succedit. vt,
ff. eod. l. j. §. filius. & hoc facit beneficium restitutio-
nis: quia quãtum potuit nomen deportationis in ma
lo tantùm nomen restitutionis in bono: vt C. de sen.
C pas. & restitu. l. j. & vltim. si non sit deportatus: quia
insula non fuit sibi assignata: vt ff. de leg. iij. l. j. si ta
men sit capitaliter damnatus: vel locauerit operas
suas vt pugnaret cum bestia: licèt de iuris rigore ex-
cluderetur: tamẽ ex hu mana interpretatiõe admitti
tur: vt ff. eod. tit. l. j. § qui operas Habet etiam filius
plus in successione matris: quòd si dicat etiam nolle
se adire, nihilominus potest pœnitere vsq; ad annũ:
& poterit adire, dummodò alij agnati non adierint.
& quare potest pœnitere, & vsq; ad annũ, ratio red-
ditur: quia verba sunt extensiua, quãdo dicit se nol
D le: quia bonorũ pos. filij annalis est: vt ff. e. filius. In
hęreditate paterna repudiata filius auditur vsq; ad
triennium: dummodò alius qui admitteretur medio
tẽpore non adiuerit: vt C. de repu. hæred. l. fi. & est ra
tio quare tempus prolixiùs conceditur pro hæredita
te paterna. quia vt dicunt doctores nostri, hæreditas
patris magis debetur filio quàm hęreditas matris:
adeò ꝙ intelligitur dñs in vita patris: vt ff. de libe-
2 ris & posthu. l. in suis. † Questio. Sed quęritur qua-
re plus hęreditas patris debetur filio, quã matris: cer
tè nõ video, nisi quòd placuit de iure positiuo legis
E latoribus tẽpus ampliare. Sed est vnũ mirum, quod
dicitur in illa l. filius. ꝙ verba illa nolle, sunt extensi
ua: hæc vera sunt, si ita inueniantur scripta: sed quã-
tum ad prolationẽ verborum vulgariter prolatorũ
qualiter filius posset proferre verba, quę videantur
extensiua. nam si filius dicit nolo hæreditatẽ adire,
cũ sit verbum pręsentis tẽporis, quam extẽsionẽ ha-
bet? verbũ enim infinitiui modi. s. nolle, si est exten-
siuum non est mirũ. e im modus infinitiuus omne tẽ
pus præsens pręteritũ & futurũ cõpręhendat. Rñd.
etiam in vulgari, si filius dicit nolo adire: nihilomi-
F nus habet illud verbum extensionem. q. d. nolo adi-
re modò, posteà adibo, hoc etiã idem habes econuer
sò in verbo, velle: nã in cõtractibus si quis promit-
tat Stichũ aut Pamphilũ quẽ volet: etiã si semel vult
dare Pãphilum, poterit mutare voluntatẽ, & dare
Stichum: licèt si contineatur, quẽ voluero, non pote
rit posteà variare: vt ff. de verb. oblig. l. si ita stipula-
tus. & ibi assignatur ratio prædicta: quia prima ver-
ba sunt extensiua, & trahunt significationem à præ
senti indicatiuo, quod tractum habet: & ideò potest

G variare. at cũ dico, si voluero, illud futurũ subiuncti
ui trahit significationem à præterito subiunctiui: &
ideò variare non potest. In legatis autẽ secus; quia
siue dicat testator lego Stichũ aut Pamphilũ quẽ hę
res meus volet: siue etiã dicat quem voluerit, ex quo
semel elegit variare non potest. & hoc ideò, quia trã
siuit dominiũ in legatariũ: vt ff. de leg. iij. fideicõ. § si
sic. & hoc notant doctores nostri in prędict. l, de ver
bo. obli. si ita stipulatus. In hoc autẽ senatusconsul.
3 concipiet filius sic libellũ. † Libbellus. Ago contra
Titiũ qui possidet hæreditatẽ, quę fuit Bertę quon-
H dam matris meę cui ab intestato, per senatusconsu.
Orficianũ successi: vnde ab ipso hæreditatem peto.
Sed quicquid sit rectè proponitur libellus sicut no-
taui suprà de petitio. hæredita.

De Senatusconsulto rubriano, Rubric.

1 *Senatusconsultum rubrianum ad hoc ut ueniat, quot exi gentur.*
2 *Libellus in tali actione quomodò formentur.*
3 *Libertas si non fuit relicta: & obreptum fuerit prætori: quòd relicta esset, & prætor pronuntiauerit liberta tem deberi, libertas non competit.*
I 4 *Libello in actione tali quare dictum fuit: proponam co ram quolibet iudice illum libellum.*
5 *Iudex semper debet adijcere in sua sententia: quando pro nuntiauerit libertatem deberi: utrum ille qui fuit ab- sens: iusta de causa absens fuerit: an ex uoluntaria, uel ex militia.*

INVENI etiam quędam senatusconsulta quę
sunt pro libertatibus prodita: & ideò illa nõ omit
tamus: & sunt v. rubrianũ, transtanũ, damusianum,
artificulianum, & vincianũ. Et primò videamus de
rubriano, factum est illud senatuscõsultũ tempori-
K bus diui Traiani Rubrio, Gallo, & Pisone consuli
bus. & sic à rubrio vocatum est rubrianũ. & habet
locum quoties fideicõmissaria libertas relinquitur:
& ille qui debet hanc pręstare latitat: certè vocabi-
tur per pręturem: & si venerit pręstabit libertatem:
si non venerit, habebit libertatẽ seruus, ac si directò
esset manumissus: vt ff de fideicõmis. liber. l. cùm ve
1 rò § subuentum. † Vnde ad hoc vt istud senatuscõ.
locũ habeat, tot sunt necessaria. In primis, ꝙ liber-
tas fideicõmissaria relinquatur, & ab eo qui relin-
quere potuit: puta testator seruum habeat cui fidei-
L cõmissariam libertatẽ reliquit: siue pręstandam ab
hęrede: siue à legatario: vt ff. de fideicõ. liber. l. cùm
verò. §. vlti. si autẽ sit relicta fideicõmissaria libertas
seruo alieno: tũc si legatarius fuit rogatus manumit
tere, & agnouit legatũ: tenetur illi libertatẽ præsta-
re, si erat dñs serui. Si autẽ non erat ita tenetur si do
minus serui vult seruum vendere: alioquin neq; hæ
res, neq; legatarius cõpellitur secundum ꝙ optimè
distinguit Marcellus. ff. de fideicõ. liber. l. generali-
ter. §. si quis alienum. & C. e l. deberi. Secundum est
necessariũ, quòd testamentũ illud non sit ruptũ: pu-
M ta agnatione posthumi: tũc enim neq; directè, neq;
fideicõmissarię libertates debẽtur: vt ff. e. l. generali
ter. § ex testamẽto. si aũt testamẽtũ nõ sit ruptũ ipso
iure, sed rũpendũ posteà: puta per querelã tũc fidei-
cõmis. liber. nihilominus pręstari debet etiã si intra
quinquenniũ dicatur inoffic. testamẽti. xx. tñ aurei
sunt à quolibet pręstãdi hęredi: licèt in directis liber
taribus sit aliud: quia illę nõ præstãtur: vt ff de inof-
fi. testa. l. contra veterani. §. vlti. & l. vlti. & l finaut.
Sed quare aliud in fideicõ. quã in directis? Rñd. ꝗa

A fideicômissarię duos habent authores, scilicèt testa
torem & hæredem, directę vnum tantùm, scilicèt te
statorem. Tertium est necessariũ, quòd ille qui de-
bebat pręstare fideicommis. sit absens & latitet: cæ-
terũ si sit absens ex iusta causa, quod in dubio sem-
per præsumimus, non baber locum senatusconsul.
vt ff. eod. l. cùm verò. §. vlti. & l. si eum seruum. §. j. &
§. si qnis seruum. sed licèt non latitet, nec absens sit
sed præsens: non vult tamen venire: idem erit: vt in
prædict. l. si eum seruum. §. j. Quartum, quòd seruus
sit hæreditarius, quem togatus est manumittere: &
B sit quis absens: cæterùm si seruus non esset hæredita
rius, non haberet locum senatusconsultum: sed ha-
beret locum emillianum seu vincianum: vt ff. eod.
tit. l. si eum. §. si quis seruum. Quintum vt si ille qui
debet præstare fideicommis. liber. nõ sit præsens sed
absens, etiam si non latitet euocari debet à prætore
denuntiationibus edictis & literis: & non intelligas
quòd omnia ista sint necessaria. s. quòd fiat denun-
tiatio viua voce. Item posteà per edicta & posteà
per literas, & sic, quòd omnia ista tria debeant inter
uenire, sed sufficit aliquod illorum, vt & ita citetur
C peremptoriè, sicut in alijs causis, & sufficit edictum
seu denuntiatio emissa ad domum: vt ff. de iudic. ad
edictum. & ff. quę sententiæ sine appel. rescind. l. j. &
C. de annali exceptio. vt perfectiùs. & si non sit talis
citatio, non habet locum senatuscõsultum rubria-
num: vt ff. de fideicommis. liber. l. cùm verò. §. penu.
& vlti. & l. si cùm seruum. §. j. Sextum, quòd illo cita
to non comparente causa cognita prætor prænũtiet
libertatem deberi: vt ff. eod. l. cùm verò. §. subuentũ.
Item locum habet hoc senatuscons. siue fideicom-
mis. libertas erat pręstanda purè siue sub cõditione:
D & conditio extiterit: nisi hæres præstet impedimen-
tum quò minùs conditio existat: tunc enim seruus li
bertatem habebit, & hęres libertum amittet: quãuis
alio iure sit habiturus eum: quod sic intellige: quia
si non præstitisset impedimentum verè conditio exi
steret, ipse haberet eum libertum quò ad omnia ac
si ipse manumisisset eum: modò remanebit patro-
nus, vt filius defuncti. Sed in hoc etiam alio punitur
quia si accusat libertũ pœna capitis: aut petat illum
in serui amittit bonor. poss. contra tabu. quam non
amitteret, aliâs si non præstitisset impedimentum:
E etiam si accusaret libertum: vt ff. eod. si filius. §. erit
rubricano. *Oppositio.* Sed non videtur, quòd sit ali-
qua pœna. nam & hoc est ius cõmune, quòd quicun
que petit libertum in seruitutẽ, vel accusat eum pœ
na capitis, quòd amittat bonorum possessionẽ con
tra tabu. vt ff. de bonis libet. qui cùm maior. Respõ
deo: alij puniuntur, non eoipso quòd accusant, vel
petunt in seruitutem: sed ita si vsque ad sententiam
procedatur: vt in prædict. l. qui cùm maior. hic autẽ
punitur eoipso, quòd petit vel accusat: etiam si vsq;
ad sententiam non processit. Multi tamen sunt qui
F & fideicommissariam libertatem præstare debeant.
tamen hoc senatusconsulto, non compreh้ẽduntur
sicut infantes, furiosi capti ab hostibus & multi alij
de quibus habes mentionem ff. e. l. neque. sed tunc
habebit locum senatusconsultum Damusianum: vt
in prædict. l. & infrà dicemus de illo senatuscon. spe
cialiter. Quædam tamen quæruntur quæ sunt dubi
tione digna. de quibus quęritur. In primis an neces
sarius sit libellus ex parte illius qui petit libertatem
& pluribus videtur quòd sic. vt sic concipiatur libel
G lus. † *Libellus.* Coram vobis domine prætor domine
2 iudex domine magister iusti. cõqueror ego R. quòd
cùm talis mihi in testamento suo fideicõmissariam
libertatem reliquisset: & vos feceritis citari Titium
hęredem ipsius, qui mihi fideicommis. liber. pręstare
debeat, & non comparuit: peto à vobis mihi liberta
tem præstari, vel pronuntiari mihi libertatem debe-
ri. Quod sic rectè concipiatur libellus dicit l. ff. eod.
l. cùm verò. §. subuentum. *Oppositio.* Sed tàm libel-
lo, quàm sententiæ iudicis sic. sed opponitur quomo
dò petetur à iudice libertas præstari vel deberi, &
H quomodò pronuntiabit iudex libertatem deberi. nã
non dicit à quo: & sic videtur sentẽtia incerta: nam
cùm dico satisfier tibi: & non dico à quo. certè ista
constitutio est nulla: vt in authen. vt cùm de appell.
cog. §. vlti. col. viij. & est posita in C. de constit. pec.
Item sententia incertum cõtinens nulla est: vt C. de
sententijs quæ sine certa quantitate profer. Respon
deo: bona est petitio siue dicas quòd debeat fieri vi
ua voce siue per libellum, non facio ibi maximam
vim, scilicet quòd daretur libellus: nam ex quo ad-
uersarius non comparet, qui peremptoriẽ citatus vt
I suprà dixi iudex optimè pronũtiat libertatem debe-
ri: neq; intelligas à se, nec ab hærede, nec respicit tẽ-
pus futurũ, sed præteritum. q. d. ego pronuntio istũ
liberum, & libertatem sibi debitam subaudi ex testa
mẽto. scilicèt à testatore: & perinde habetur ac si es-
set directò manumissus: vt ff. eod. cùm verò. §. subuẽ
tum. & de hoc vide optimam l. dicit testator legata
rio, volo vt talem seruum manumittas tibi legatum:
& si non manumiseris, volo quòd sit liber, inutiliter
adijcitur istud volo ꝙ sit liber: quia ex primis verbis
recipit libertatem ex testamento: vt ff. eod. l. inuitus.
K §. vlti. Simile habes alias in alijs sententijs: nam si iu
dex pronuntiat rem meam esse dum agerem rei ven
dicatione, non dat mihi dominium: sed quod fuit
dubium declarat: vt ff. de rei vendica. ex diuerso. §.
vbi fundum. Idem in seruitute si pro me pronuntiat
in confessoria, non constituit seruitutem, sed illam
quæ fuit in dubio declarat: vt ff. si seruitus vendice-
3 tur. l. sicuti. §. distant. † illud autem nota ꝙ si liber-
tas nõ fuit relicta, & obreptum fuerit prætori quod
relicta esset: & prætor pronuntiauerit libertatem de
beri, libertas non competit: & sic non debetur liber
L tas ex sententia, sed ex testamẽto: vt dixi. hoc habes
ff. eod. l. cùm verò. §. subuentum. *Oppositio.* Sed op-
ponitur, nam si libertas præstita fuerit quasi quòd
sit debita ex codicillis: licèt codicilli sint pronuntia
ti falsi: nihilominus præstita valet, nec reuocatur: vt
C. de fideicommis. l. quamuis. hoc idem habes insti.
qui ma. pos. vel non: quòd si libertas sit præstita siue
vera siue falsa fuerit causa nõ retractatur. Item hoc
idem habes. ff. de exceptio. rei iudica. l. j. vbi licèt te-
stamẽtum dicatur ruptum, irritum aut non iustum:
nihilominus libertas petitur quod plus est. hoc idẽ
M C. de inoffic. testamen. l. cum duobus. Sed cõtra ista
insurgunt alia iura, quæ dicunt, quòd libertas non
debetur: imò ipso iure non valet si testamentum re-
scindatur per querelam: vt ff. de inoffic. testamen. l.
contra vetera. §. si ex causa. hoc idem. C. de petitio.
hæredi. l. vlti. §. sin autem libertas. habita distinctio-
ne temporis: vt si intra annum obtineat ille qui agit
petitione hæreditatis libertates euanescũt: si autem
post annum: tunc libertates & directę & fideicom-
missariæ competunt: nisi testamentum falsum pro-
betur. Ad

A betur. Ad foluenda ifta contraria diligenter attende
licèt multa fcripta fint à doctoribus noftris: quia
fortè poffet etiam aliquis benè peritus de facili erra
re, & videas diligenter in quo cafu quęlibet l. loqua
tur licèt de eadem materia loqui videatur. Dicimus
ergo, quòd fi fit obreptum prætori: vel fi teftamen-
tum fit falfum vel rumpatur per querelam, quòd li-
bertates relictæ non valent. ifta iura funt vera & im
mutabilia: Non obftant cõtraria. nam quod legitur
inftitu. qui manumit. non poff. ꝙ fiue vera fiue fal-
fa fuerit caufa &c. ita exponimus, fiue vera. i. iufta,
B fiue falfa. i. iniufta, quòd libertas data non retracta-
tur: alioquin fi effet caufa falfa, retractaretur: vt in
prędictis legib. ficut & tranfactio & fentẽtia retra-
ctãtur, & etiã teftamentũ: quę ex falfis inftrumẽtis
vel rumore vires fumpferũt: vt C. de tranfact. l. fi ex
falfis. & C. fi ex falfis inftru. iudic. l. falfam. & ff. de
hęred. inftitu. l. Pacumeuius. & arg. ff. de excuf. tuto.
l. teftamento. Item l. illa C. de fidei. libe. quãuis non
obftat, quia ibi libertas fuit data ab homine & for
tè à legatario, qui fuit dominus manumiffi illius le
ges noftrę loquuntur. f. l. illa, de inoffic. tefta. & de
C peti. hęred. de libertate imponenda per leg. qđ impe
ditur fi appareat falfum teftamentũ feu inoffi. & fic
citiùs impeditur factum legis, quàm factũ miniftri
l. vt aliàs. ff. qui fine ma. ad liber. perue. l. j. & iij. nam
ibi fi datur vt manumittas, & me dantem pœniteat
per legem libertas nõ imponitur: imò reuocatur, ve-
rum fi manumififti etiam poft pœnitentiam manu-
miffio tenet: vt aliàs. ff. de feruis export. l. quæfitum.
Item fi libertus alienat in fraudem legis. vt fe mino
rem centenario faciat ipfo iure alienatio non tenet:
cæterùm fi in faudem hominis. f. patroni alienatio
D tenet: fed oportet ꝙ reuocetur: vt ff de iure pat. liber
tus. Item & fi in foluenda pecunia dies ab arbitrio
non apponatur: poterit pœna purgari. fi autem dies
apponatur: pœna non purgatur: vt ff. de arbitr. l. fi
dies. §. fi. l. Celfus. & in l. ifta, cùm verò. §. fubuentũ.
quare libertas non tenet, & fi fuit obreptum præto-
ri. R ñd. quia hic non datur libertas à prætore, fed à
teftatore. Item in l. illa, quamuis. non eft maximum
damnum hæredis: quia habebit xx. aureos ab illo li
berto, qui fortè quando fuit feruus non fuit dignus
pretio maiori. Item l. illa de except. rei iudic. non ob
E ftat: quia in illa l. nõ fuit pronuntiatũ inofficiofum
fed ruptum puta agnatione pofthumi irritum: quia
non fuit adita hæreditas: iniuftum: quia folemnita-
tibus caruit: & ideò merito legata debebuntur: at
quando teftamentũ eft falfum, nullũ eft: vt ff. quẽ-
admo. tefta. aper. l. j. & ff. de verbo. fignifi. l. Paulus.
Item quãdo refcinditur per querelam: fimiliter nul
lum fingitur fuiffe: vt ff. de vulg. & pupil. fubfti. l. in
fubftitutione. & de inoffi. tefta. l. eum qui. §. vlti. vel
in l. illa, de expce. rei iudic. cõtingit, ꝙ hęres collu fe
rat quãdo egit: vel fortè, quãdo nõ egit hęres, fed le-
F gatarius. vnde alijs legatarijs nõ prędiudicat. & hoc
dicit princi. l. illius. & dicit dñs meus, ꝙ hæc folutio
æquitate gaudet: caufa enim legatariorũ ex teftamẽ
to & ab hęrede pendet: vt ff. de pign. fi fuperatus. de
collu. hęredis habes optimũ ar. ff. de leg. j. l. fi feruus
pluriũ. Item l. illa de inoffic. tefta. cum duobus. non
obftat: quia ibi contingit propter duo: & quia pro
parte fuit refciffum teftamentũ: & pro alia parte nõ:
vnde pro illa parte qua nõ fuit refciffum, debet prę-
ftari libertas: & quia res eft indiuidua, oportet ꝙ in-

G folidũ prçftetur foluta parte pretij illius ferui quan
ti æftimatur illi cohæredi, qui obtinuit ab illo qui li
bertatem præftat: vt ff. de lega. ij. cùm filius. §. ij. *Op
pofitio.* Sed opponitur, rupto teftamento agnatione
pofthumi fideicõmiffariæ libertates non debentur:
neque locum habet fenatufconfultum lib. l. genera
liter. §. ex teftamento. quomodo ergo tàm fatuè lo-
quitur l. de excep. rei iudic. in qua dicitur: quòd fi te
ftamẽtum ruptum fit, quòd libertas peti poteft &c.
& etiam alia legata. Refpondeo. oportet de neceffi
tate, quod intelligas vel agente legatario & nõ hę-
H rede: vt dicit princ. & finis. l. illius. vel quãdo egit hę
4 res & collufit: alias fecus: vt dixi † *Quæftio.* Sed illud
quęritur. quare dixi in libel. ꝙ proponam corã quo
libet iudice illũ libellum? R ñd. non nifi coram illo,
qui habet cognitionẽ meri vel mixti imperij. & pro
pterea verba fenatus de prętore loquuntur in l. illa,
cùm verò. §. fubuentũ. caufa enim liberalis maximũ
expofcit iudicẽ: vt C. de peda. iudi. l. placet. magiftra
tus autẽ municipales de hoc nõ cognofcẽt: vt ff. ad
5 municip. l. ea quę. & l. magiftratus. † In fine huius
fenatufconfulti no. ꝙ femper iudex debet adijcere
I in fua fententia, quando pronuntiat libertatẽ debe-
ri: vtrũ ille qui fuit abfens iufta de caufa fuerit ab-
fens: an ex voluntaria, vel ex malitia: vt per hoc fcia
tur cuius fit libertus ifte, cui libertas competit: fi ex
iufta caufa, erit libertus abfentis: fi ex malitia erit li
bertus orcinus, ac fi effet in teftamento directò ma-
numiffus: vt ff. e. fi legatario. § vlti.

De fenatufconfulto Trafiano, Rubric.

1 *Senatufcõfultum Trafilianum quãdo locum habeat.*
2 *Socios contra cohæredes dabitur actio alijs coheredibus ad fimilitudinem actionis in factum: quæ ex re iudica*
K *ta oritur.*

EST ET aliud fenatufconfultum, quod vo-
catur, Trafilianum, quod factũ eft tẽporibus di
ui Pij confule exiftentere Trafilio, à quo credo vo-
cari & denominari fenatufcõful. Trafilianum Hoc
fenatufconfultũ locum habet quoties plures hære-
des funt inftituti: & inter illos eft vnus de hęredibus
infans, qui fari non poteft: qui non fuit rogatus ma
numittere, fed alij cohæredes rogati fuerũt: quia cõ
tingebat quædam difficultas propter partem infan
tis quam habebat in feruo, quam vendere non pote
L rat: & fic impediebatur libertas: ftatuit fenatufcon-
fultum trafilianũ: & hoc etiã diuus Pius Cafsio De-
ftro refcripfit: vt partes feruorum quibus eft data li
bertas iufto pretio æftimẽtur: & fic feruus manumit
titur ab his qui rogati funt illum manumittere: &
ifti qui manumittunt dabunt partẽ illi infanti pre-
tij eorum cohæredi, & alijs etiã cohęredibus: & ifti
erũt obligati: ita & poterit agi cum eis ac fi agere-
tur ex caufa iudicati: vt ff. e. l. eum quafi §. fi plures.
1 Item † locũ habet hoc fenatufconfultũ etiã in alijs
cafibus in quibus impediebatur feruus fi fideicõmif
M faria libertas ei relinquitur: puta quando hęres, qui
debebat manumittere, erat furiofus vel folus, vel fi
alios habebat hęredes qui rogati erant manumit-
tere, & furiofus non erat rogatus manumitte-
re, qui non poffunt excufari fi dicant: nos fumus in
tali conditione, ꝙ non poffumus manumittere pro-
pter furiofum cohæredem noftrũ: qui mutus & fur-
dus eft: certè in omnibus iftis cafibus fubuenit fena
tufconfultum Trafilianũ: vt fic procedatur ficut de
infante diximus. Item fubuenit prædictum fenatuf-

A consultum & in alijs casibus: puta, quando rogatus
erat hæres manumittere: & ille ab hæreditate absti-
nuit. Item & si minor xxv. ann. fuit hęres institutus
qui adiuit, & posteà abstinuit, qui rogatus est manu
mittere: in omnibus istis casibus non erat qui manu
mitteret: & sic impediebatur libertas illius, qui de-
bebat manumittere. subuenit hoc senatusconsultũ
Trasilianum, vt iste fiat liber: & prætor pronuntiet
eum liberum: & non erit libertus illius, qui debuit
manumittere: sed erit libertus orcinus: vt ff. de fidei-
commiss. liberta. cùm quasi. §. in furiosi. In casu ta-
B men excogitato non subuenitur libertati per sena-
tusconsultum Trasilianum: sed per rescriptum di-
uorum Marci & Seueri, verbi gratia: duo sunt in-
stituti hæredes vnus moritur sine hęrede: alter abest
ex iusta causa: perinde subuenitur, vt ille sit liber: at
si ille solus debuisset manumittere, qui ex iusta cau-
sa abest: dum tamen hæres decedentis non: vel si tẽ-
pus deliberandi transeat: quia fortè deliberare vult
ff. eod. l. cùm quasi. §. vlti. Item & alij casus notan-
tur in quibus per senatusconsultũ Trasilianũ sub-
uenitur fideicõmissatię libertati: vt puta: solus hęres
C qui fari non potest: qui rogatus erat manumittere,
vel pupillus habens tutorem: & tutor non vult ma-
numittere. In his casibus etiã diui fratres fortè Mar
cus & Seuerus, de quibus propè diximus, subuene-
runt, vt perinde sit liber, ac si pupillus manumisisset
tutore authore. Sed quomodò erit liber? hoc modo
adibit prætorem: & prætor pronuntiabit libertatem
deberi: adeò vt si quidam ex rogatis sint præsentes:
alij latitent: alij sint absentes iusta de causa: & per-
sona infantis intercedat: & præsentes se excusant
fortè propter personam infantis: propter absentes &
D latitantes optimum remediũ adinuenit diuus Pius
vt iste liber efficiatur: & sit libertus infantis & absen
tium ex iusta causa & pręsentiũ: vt ff. e. l. cùm quasi.
§. j. & ij. Et nota, quòd lex illa tota loquitur de Tra
siliano senatusconsul. In hoc senatusconsulto intel
ligeres petitum & libellum & ipsam sentẽtiam prę-
toris: & ferè omnes quęstiones quas in superiori no
2 tauimus. Vnde † nota quod est dignũ notatu: quia
contra socios cohęredes dabitur actio alijs cohęre-
dibus ad similitudinẽ actionis in factum, quę oritur
ex re iudica. & erit similiter in factũ: & est datiua, nõ
E natiua. sicut & aliæ. C. de transac. l. cùm mota. & ff.
de pact. l. iurisgentiũ. §. iij. Sed qualiter æstimabitur
seruus. Respond. fortè secundũ l. illam. C. de cõmu-
nia de lega. si duobus. vel secundũ aliam l. C. cõmu
ni seruo manu. l. j. vel fortè arbitrio iudicis.

De senatusconsulto Damusiano, Rubric.

1 *Senatusconsultum Damusianum in quibus casibus locum habeat.*

INVENTVM fuit & de summa necessita-
te aliud senatusconsultum quod vocatur Damu-
sianum: à Damusio consule, quod factum fuit tem-
F poribus diui Adriani: vt puto. argu. ff. e. tit. l. in fidei
1 cõmmissarijs. † Et locum habet in his casibus: ecce
rogatus erat quis manumittere: siue hæres siue lega
tarius erat absens iste iusta de causa: de iure cõmu-
ni contra absentẽ de iusta causa procedi non potest
& si procederetur, daretur restitutio: vt ff. de damn.
infect. si finita. §. si fortè. Item in casu isto non pote-
rat dari restitutio, maximè contra libertatẽ iam cõ-
petentem: quia nec etiam minor restituitur contra
libertatem iam cõpetentẽ: vt C. si aduersus liber. l. j.
G & ij. & ff. de minoribus. l. verũ. in hoc casu subuenit
senatusconsul. Damusianum: vt iste seruus perinde
fiat liber, ac si ipse manumisisset eum: vt ff. de fidei-
commissa. liber. l. nõ tantùm. §. senatus. & §. abesse.
Sed cuius erit libertus? Respondeo: absentis ex iu-
sta causa: quia non debet ei eripi libertus, qui frau-
de caret: vt ff. eod. l. neq; infantes. §. j. in fi. Sed con-
tradicit. l. ff. e. l. in fideicõ. vbi dicitur, ꝙ fiet liber, &
libertus defuncti: sed intelligo l. illã in eo qui nõ est
absens ex iusta causa, sed ex volũtaria. Item etiã in
alijs casibus locũ habet hoc senatuscõsultũ, puta, si
H est infans qui debuit manumittere, furiosus, ab ho-
stibus captus: vel ille qui tenetur causa religiõis aut
alia honesta venire non potest. Item si aliqua cala-
mitas rei familiaris aut capitis aut periculum famæ
aut similis causa moretur. Item si est pupillus, qui
tutores nõ habet, aut habet & fortè vna de illis cau
sis tenentur tutores: vel fortè per malitiam sunt ab-
sentes: in omnibus istis casibus habet locum sena-
tusconsultũ Damusianum: & fortè illis libertus non
eripietur. ff. eod. l. neque infantes. & in hoc differt
istud senatusconsultum à superiori, quod etiam de
I infante & furioso loquitur: quia illud loquitur, quã
do illi cum alijs sunt admixti: & quando non erant
rogati manumittere, sicut ibi dixi, vel si in aliquo
casu cõcordant. non est absonum. Illud autem not.
quòd si aliquis per procuratorem defendatur, vide-
tur ex iusta causa abesse: & ideò libertus ei non eri-
pietur. q. d. pronuntiabitur liber ille seruus: veruntа
men erit libertus illius qui defenditur.

De senatusconsulto Artificuliano, Rubric

1 *Senatusconsultum Artificulianum quando factum fuit.*

K NVNC de senatuscõsulto Arficuliano videa-
1 mus: † quod senatusconsultũ factum fuit, vt pu
to tempore diui Adriani: quia expressim cuius tẽpo
re fuerit factũ non habemus, seu non inuenimus &
à conditore denominatur ab Artificulio: & omnia
habent locum, quęcunq; diximus in prædictis sena
tusconsul. Propter vnũ tantùm fuit factũ hoc sena-
tuscõ. ecce rogatus erat aliquis manumittere: hęres
vel legatarius, qui non suberat illi pręsidi, in cuius
prouincia fuerat testator, vel de qua prouincia est
seruus ille, qui libertatẽ petit: & sic nõ poterat cõpel
L lere illũ qui debebat manumittere: q̃a extra territo-
riũ ius dicẽti impunè nõ paretur: vt ff. de iuris. om. iu
di. l. vlt. & sic de iure cõmuni impediebatur libertas:
subuenit istud senatusconsul. vt fauore libertatis co
gnoscant pręsides & de libertate pronuntient: licèt
hęres non sit de sua prouincia: vt ff. de fideicommiss.
liberta. l. non tantùm. §. Artificuliano.

De Senatusconsulto Vinciano, Rubric.

1 *Senatusconsultum Vincianum, quando locum habeat.*

2 *Abesse semper ex iusta causa quis præsumitur: nisi cõtrarium apparuerit.*

M EST ET aliud senatusconsultum, quod voca
tur vincianum, & factum est fortè temporibus
diui Pij: quia quo tempore factum fuit non inueni-
mus: vnde factum fuit Emilio Vincio & Iulio Seue
ro consulibus: sic à Vincio vocatum in vincianum.
1 Et habet † locum quoties quis relinquit fideicom-
missariam libertatem seruo, qui non erat suus: vt si-
ue hæres siue legatarius qui rogatus est manumit-
tere sit pręsens, & nolit manumittere: siue sit absens
ex iusta causa; siue latitet: quia qui præsens est, &

non vult

A nō vult manumittere pro absente habetur:sicut hęc probantur ff. de fideicōmis.liber.l.si eum seruum. §. si quis seruū.& l.non tantū.§.sed & si non hæredita
2 rium. † Illud autem not.ꝙ quis dicitur ex causa iu sta abesse,si est apud ædem . iam & domicilium, & semper presumitur quis ex iusta causa abesse:nisi ap paruerit contrariū:vt ff. de fideicōmis.liber.l. si cūm seruū.§.si quis.& §.vlt.& omnia ferè quę dicta sunt iu superioribus senatusconsultis proximis,hic intel li gantur repetita.

De co nstitutionibus quæ eripiunt seruum in li
B bertatem,& primò de constitu. Iustiniani, Rubri.
1 *Constitutionum multiplicium authores.*

SICVT ET ista quinq; senatusconsulta liber tati subuenerunt:ita & subueneruut vij. cōstitu tiones Imperatorū:& vnum aliud senatusconsultū, cuius nomen non habemus,per quas ad libertatem
1 peruenit aliquis sine manumissione.† Prima est cō stitutio dñi Iustiniani.Secunda est cōstitutio Impe ratoris diui Adriani. Tertia cōstitutio est diuorum fratrū Marci & Commodi scripta in semestribus. Quarta cōstitutio est diuorū fratrū Marci&Cōmo
C di missa ad Aufi. Victorinū.Quinta cōstitutio diuo rum est fratrū Seuerini & Antonini missa ad Vrbiū Maximum.Sextum est edictum diui Claudij. Septi mum edictū diui Vespasiani. Octauum est senatus consultū,cuius nomen non habemus. Meritò ergo de his cōstitutionibus inseruit:vt sicut prima quinq; senatuscon.libertati subueniunt,sic & ista. Videa mus ergo de singulis. Et primò de constitutione Iu stiniani:quando habeat hoc locum:habet locū con stitutio Iustiniani in multis casibus qui numerātur in cōstitutione ipsius Iustiniani.C.de lati.libe.tol.l.
D vnic.Primus modus dicitur quādo dñs seruū ægro tum nō collocauit in venerabilē Xenonē: neq; alij eum cōmendauit:neq; soluta salaria ei prębuit:cō stitutio ipsa Iustiniani eripit eum iu libertatē: vt in prędic.l.§.sed & scimus.Secundus modus quando ancillā alienauit, ne prostituatur: & emptor posteà prostituit,per legē Iustini.in libertatē eripitur: vt in e.l.§.simili modo. Tertius modus est quādo seruus pileatus antecedit cadauer dñi: vel corpus defuncti dñi sui vētilat,ipsa constitutione in libertatē eripi tur:vt in e.l.§.sed qui domini funus.Quartus si te
E stator manumittat seruū in testamento, & adijciat illum velle esse latinū: superuacua erit illa adiectio; & erit ipse liber.vt in e.l.§.illo proculdubiò.& sic so la adiectio vitiatur,vt ff.de verb.oblig.quę extrinse cus.& de aqua quoti.& æsti.l.j.§.itē Labeo. Quin tus modus:vt si dominus supetauerit seruū in iudi cio:& alius pro ipso seruo pretiū obtulit dño:& do minus receperit:incontinēti fit ciuis Romanus ; vt in e.l.j.§.illud etiā satis. Sextus, vt si dominus an cillam suā collocauerit matrimonio alicui libero:& dotalia instrumenta sunt cōfecta: statim ancilla li
F bertatē cōsequitur:vt in e.l.j.§. sed & si quis alicui. Septimus modus est, vt si dominus seruum suum no minauit apud acta filium, incontinenti fit liber; vt in e.l.§.simili quoq; modo.

De constitutione diui Adriani, Rubric.
1 *Ancilla si ipso iure libera est:ex quo prostituitur:quare iudicium coram vrbis præfecto ordinetur.*
2 *Ancilla quæ prohibetur prostitui: in taberna esse non potest.*
3 *Libellus in tali actione quomodò procedat.*

G SECVNDA constitutio est diui Adriani, quoties ancillam tibi vendo: vel alio quocunque contractu tibi trado sub hoc pacto,ne prostituas il lam statim illa prostituta incōtinenti erit libera ipso iure,non liberanda per sententiā : adeò ꝙ si vēditor seruauit sibi manus iniectionē,& posteà prostitutio ni cōsentiat:nihilominùs fiet libera:vt C.si man. ita vęnie.ne prosti.l.j. imò si seruauit sibi manus inie ctionē,si prostituta esset:&illa prostituta manus in iectionem vēdiderit,ancilla erit libera:vt ff. qui sine ma.ad lib.proue.l.Imperator.adeò est libera ipso iu
H re,ꝙ si etiam verba apponātur: vt si prostituta esset fit libera:illa verba nihil prosunt ad libertatē obti nendam:vt C.e.tit.l.mulierē. quare ergo illa verba ponuntur. Respōdeo:causa melioris intellectus: nā & si non apponantur illa verba, bene intelliguntur vt aliàs ff.de manu. vind.l.manumissio per lictores.
1 *Quæstio.* † Sed quæritur si ipso iure ancilla libera est ex quo prostituitur quare ordinatur iudiciū co rā præfecto vrbis:vt in l.j.C.si man.ita vęnie.ne pro stituatur:qualiter ordinatur iudiciū.similiter in l.ij. tit.illius. Respōdeo:in l.j. ideò adhibetur cognitio:
I non vt pronuntietur ancilla liberāda,sed pronūtie tur libera:sed ad hoc adhibetur cognitio illa vt scia tur an dñs qui seruauit sibi manus iniectionē, cōsen serit prostitutioni,nec ne : vt si cōsenserit non addu cat,sed pronuntietur ancilla libera. Item adhibetur cognitio propter aliud, vt sciatur an illa ancilla fue rit prostituta in l.ij. ideò adhibetur cognitio: quia ex alia parte negabatur ancillā venūdatā fuisse sub tali pacto,ne prostituatur:non ad hoc vt pronuntie
2 tur liberanda. † Illud autē not. ꝙ ancilla quæ pro hibetur prostitui,non pōt esse in taberna : quia quo
K ties aliquid prohibetur & id prohibetur per quod peruenitur ad illud:vt C.e.l. vlt. & quare prohibe tur esse in taberna,ratio est:quia in illo loco dū mi scerentur vina incitatur luxuria:iuxta illud: Nolite inebriari vino in quo est luxuria,&adulteria solent exinde sæpius & prostitutio prouenire:vt C.de adul ter.l.quę adulteriū. Et concipietur libel. secundum
3 quosdā sic. † *Libellus.* Coram vobis dñe prætor pro pono ego talis, ꝙ cūm Titius dñs meus vēdidit me ancillā suam Seio, ne me prostitueret:quia Seius me prostituit peto per vos me liberā pronūtiari. Quòd
L sic rectè concipiatur libellus: dicit lex C.si man. ita fuerit alie.ne prosti.l.j. Vel quidam dicunt quod fiat ista petitio viua voce:de quo non multum curo. & dicvt in superiori rubr.nota.de senatuscō.rubriano.

De constitutione diuorum fratrum Marci & Cō modi scripta in semestribus, Rubri.
1 *Constitutio diuorum fratrum,quando locum habeat.*

TERTIA constitutio succedit: scilicèt diuo rum fratrum Marci & Cōmodi scripta in seme stribus:qui semestres ideò dicuntur: quia Impera tores nostri per sex menses dabant operam bello,
M & per sex menses dabant operam iuribus. hoc ver bum habes insti.de excusa.tuto. §.item diuus Mar cus.Et locum habet hæc cōstitutio, quoties do, ven do,vel ex alio contractu trado tibi seruum ea lege: vt cùm haberet xxv. annos sit liber: licèt factum ma numittentis non cōprehendatur: tamen ex quo cō plebitur xxv, annus: incontinēti ipso iure erit liber: vt C.si man.fue.ita alie. vt manu.l.iusta.& licèt po steà manumittatur per hominem : tamen nihilomi nùs ipso iure liber fuit:vnde illa manumissio in nul

A)o prę iudicat:ſicut &aliàs natalibus non officit ma
numiſsio:vt in prędict.l.& inſti.de inge.§.vlti.adeò
quòd ſi poſt xxv.annos naſeatur filius ancillæ qui
debuiemanumitti ingenuus naſcitur:vt in prædict.
l.iuſta.in fi.&ſic cóſtitutio iſta facit aliquem liberú
ipſo iure: licèt nulla manumiſsio ſequatur . quod
enim ad donatos & venditos ſeruos locum habeat
cóſtitutio prædicta.dicit l.j.C.ſi man.ita fue.alie.ve
1 ma.&hoc idē credo de omnibus cóſtitutióibus.† Ee
nota diligēter,ꝙ hęc conſtitutio tunc locū habet,vt
dixi:quando factum manumiſſuris non cóprehen-
B ditur:vt potui exemplum, verū ſi factum manumiſ-
ſoris comprehenditur:verbi gratia:do,vel trado tibi
ſeruum vt emptor ipſum manumitteret:tunc locum
habet ſequens conſtitutio: vt in ea notatur: & hæc
eſt differētia inter illas. Qualiter concipiatur libel-
lus dic vt ſuprà.

De conſtitutione diuorum fratrum Marci & Cō
modi miſſa ad Aufidium Victorinum, Rubric.

1 *Conſtitutio iſta quid à ſuperiori conſtitutione diuorum fratrum differat.*
2 *Tempus certum ſi non comprehendatur, infrà quod ali-*
C *quis manumitti debet: quando dicetur manumittentē eſſe in mora.*
3 *Manumitti ſi aliquis debeat:& ſub pœna & infrà certum tempus: licèt non manumittatur in pœnam non committit.*

QVARTA conſtitutio eorumdē diuorū fratrum Marci & Commodi miſſa ad Aufidium
Victorinum ſuccedit. Quę cóſtitutio locum habet
quotiens do,trado tibi,vel vendo ſeruum vt manu-
mitteres:ſi non manumiſiſti , locum habet conſti-
tutio diuorum Marci & Cōmodi miſſa ad Aufidiū
D Victorinum:& facit ipſum ipſo iure liberum : vt C.
1 ſi man.ita ſue.alie.vt manu.l.ij. † Quæſtio. Sed quæ
ritur:quid differat iſta conſtitutio à ſuperiori? Re-
ſpondeo in hoc:quia ſuperior locum habet quando
factum manumittentis non comprehenditur, verbi
gratia:do tibi ſeruum:vt eùm habuerit annos x.vo-
lo, quòd ſit liber.hęc autem cóſtitutio locum habet
quando factum manumittentis debeat interuenire.
verbi gratia:Do tibi ſeruum meū,vt manumittas:ſi
non manumiſiſti:locum habet conſtitutio præſens.
& de his duabus conſtitutionibus loquitur legiſla-
E tor in duabus legibus quæ videntur inter ſe contra-
rię.hoc habetur.ff.qui ſine ma.ad liber. per.l.j.nam
in l.illa legitur:quòd ſi ſeruus ſit venditus: vt intrà
certum tempus manumitteretur:& ſi emptor & ven
ditor ſine hærede decedāt:nihilominùs tamen liber
tas ſerui competit:etiam ſi venditor mutauerit vo-
luntatem.at in eod.tit.l.iij.legitur: ꝙ ſi vendo ſeruū
vt intra certum tempus manumittas: ita demùm li-
bertas competit ſi venditor in eadem voluntate per
manſerit. Reſpondeo:illę duę leges non loquuntur
de iſtis duabus conſtitutionibus:ſed de vna: ſcilicet
F miſſa ad Aufidium Victorinum,qua factum manu-
mittentis cōprehendebatur. in quo ergo caſu loqui
tur l.j. Reſpōdeo:loquitur quando libertas fuit pię
ſtita ab homine, qui debuit manumittere: tunc pœ-
nitentia venditoris libertatē à manumittente præſti
tam non impedit. libertatem autem præſtitam vi &
beneficio.l.impedit.& in hoc caſu loquitur l.iij. tit.
illius. & facit pro hac ſolutione: vt ff. de ſer.export.
quæſitum. Vel in l j.prius libertas competit & po-
ſteà mutauit voluntatem in l.iij. contra. Vel in j.l,

G loquitur quando ſine hærede deceſsit tàm venditor
quàm emptor:& ſic notat ibi dominus meus,ſed pri
2 ma reſponſio melior. † Quæſtio. Sed quid ſi certum
tempus non comprehendatur, infra quod debebat
manumitti quando dicemus iſtum manumittétem
eſſe in mora? Reſpondeo:optimè diſtinguit Paulus
ff.qui ſine manu.l.vlti. vt in pręſente ſpacium duo-
3 rum menſiumē:in abſente quatuor.† Item illud nota,
quòd ſi aliquis debebat manumitti,& ſub pœna &
infrà certum tempus: licèt non manumittat in pœ-
nam non committit. & quare:quia l. repræſentat fa
H ctum illius:& facit eum liberum : ſicut econuersò:
promittis nó manumittere ſeruum,& ſi manumiſiſ-
ſes,dabis decem nomine pœnæ.certè licèt manumit
tas:pœna tamen non cómittitur.& quare:quia ma-
numiſsio iuris eſt.vnde eùm non potuit manumitti
pœna non committitur: vt C. ſi man. ita ſue.alie.vt
ma.vel econtrà l penul.& vlti.

De cóſtitutione diuorum fratrum Seueri & An-
tonini miſſa ad Vibium Maximum, Rubric.

1 *Cōſtitutio diuorum fratrum Seueri & Antonini ad hoc vt locum habeat,quot neceſſaria ſint.*
I 2 *Libellus in tali actione quomodò concipiatur.*
3 *Quæſtio de conſtitutione tali coram quo uertatur.*

QVINTA conſtitutio ſuccedit.ſ. diuorū fratrum Seueri & Antonini miſſa ad Vibiū Ma
ximum:quę conſtitutio non facit aliquem liberum
1 ipſo iure:ſed liberandum per ſententiam.† Vnde ad
hoc vt locum habeat hęc conſtitutio,tot ſunt neceſ
ſaria. In primis,quòd aliquis ſit ſeruus. Secundò,ꝙ
aliquis emat ipſum à domino ipſius ſerui. Tertium,
quòd ille emptor ſit imaginarius,id eſt,quòd de ſuo
pretium non ſoluat. Quartum,quòd ſeruus ematur
K de ſuis nummis:ſuis dico,quantum ad conniuentiā
oculorum q.d.ex quo video te rem aliquam habere
ex oculis conniueo, quòd res illa ſit tua : ſic intelli-
git legiſlator: alioquin ſi ſtrictè intelligeres,nó poſ-
ſet eſſe:quia iſta verba:meum tuum ſuum: illius al-
terius proprietatem reſpiciūt, & domino dant actio
nem:vt ff.de lega.iij.ſeruos.& ff de rei vendica. l.ſo
lum § meum.& ff.de relig.l.ij.§.j.& ff.ad Trebelli.
l.ſi legatus § ſi quis bona.quæ omnia in ſeruo non
cadunt:cùm ſeruus nihil habeat, nec habere poſsit:
quia quemadmodum paterfamiliâs non habet pe-
L culium,ita nec ſeruus bona.vt ff.de verbor. ſignifi.
paterfamiliâs.quia nihil poſſeſſus habet:quia quiſ-
quis habetur habere nulla poteſt: ſed non poſsidet
ergo nihil.quod verbum ſuis nummis largiſsimè in
tellige ſiue aliquis amicus ſerui dederit: ſiue alijs
modis qui numerantur.ff.de manu.l.is qui ſe ſuis
nummis. intelligas ſuis nummis dummodò non em
ptoris. Quintū,quòd ab initio iſtud agatur:vt ima-
ginarius ſit ille emptor,id eſt, vt nomen ſuum tantū
accommodet, & nihil de ſuo impendat : adeò quòd
ſiue dicatur vt eum manumittat ſiue non:nihilomi-
M nùs competit libertas. Sextum,vt ſeruus ſit talis qui
poſsit ad libertatem peruenire, aliâs non erit liber:
puta, ſi ille ſeruus debeat exportari vel prohibitus
erat manumitti. Septimum,quòd ſeruus ille,qui vē-
ditur fuerit totus venditoris:alioquin ſi emptor fuit
dominus pro parte: vel quia habuit vſumfructum:li
cèt emerit partem alteram cùm conſtitutio non ha-
bet locum:nec etiam habet locum cóſtitutio ſi duo
ſerui redempti erūt:vno ſeruo redempto,ex proprijs
nummis emptoris;alio ex nūmis ipſius ſerui. In pri-
mo non

A mo non habet locum constitutio: in secundo sic. si-
cut hęc omnia probantur. ff. de manu. l. is qui se suis
nummis. & hic est casus, vbi seruus in iudicio potest
interesse: licèt aliàs de iure cõmuni sit contra: vt C.
de iudic. l. seruus. & hic est casus vbi auditur seruus
contra dominum: vt ff. de iudic. l. vix ex certis. ve-
rùm caueat sibi seruus, quòd si non probauit quod
intendit in opus metalli dabitur nisi dominus velit
ipsum sibi restitui: vt ff. de ma. l. si quis dicat. Cùm
enim ex hac constitutione non fiat seruus liber ipso
iure, sed sit per sententiam liberandus: rectè cõcipia
B tur libellus contra dominum suum illum emptorẽ
2 sic. † *Libellus.* Coram vobis domine prætor propo-
no e. talis cõtra C. dominum meum, quòd cùm emis-
set à domino meo Sempronio pro xx. quæ ego sibi
subministraui: & sic fuerit imaginarius emptor: pe-
to vt me manumittat: & ad hoc propono constitu-
tionem diuorum fratrũ Seueri & Anto. missam ad
Vrbium Maximum. Quod sic rectè concip. libel. di
cit. l. prædict. is qui suis nummis. & ff. de iudic. l. vix
certis ex causis. multi tamen apponũt in libel. & sic
dicũt. Ego T. propono contra Seium dominũ meũ:
C qui cùm me emerit pro x. à Sẽpronio domino meo:
quę ego sibi subministraui: hoc acto inter me & ip-
sum quòd deberet me manumittere, & nõ manumi
sit: peto quòd me manumittat: ad hoc propono &c.
& ad probationẽ huius libelli inducunt iura prædi.
sed hoc nõ dico necessariò ponendũ: quia forte hoc
non fuit expressum nec actum, & quia etiam si nõ
esset actũ, nihilominùs potest, ꝙ petere manumitta-
tur: vt in l. prædict. in versi. siue autẽ exprimatur. *Op
positio.* Sed huic libello sic oppono. legitur ꝙ seruus
non habet cõmunionẽ iuris ciuilis vel prætorij edi-
D cti: vt ff. qui testa. face. possunt. l. qui testamento. §.
seruus. Item quò ad ius ciuile seruus habetur pro
mortuo: vt ff. de regu. iur. l. quod attinet. at constitu
tio prædictorũ fratrũ est de iure ciuili: quomodò da
bitur ei q est iuri ciuili incognitus: sicut aliàs in que
rela inofficiosi testamenti quę cùm sit de iure ciuili
non datur emãcipato, qui est iuri ciuili incognitus:
vt not. s̃. de querela inoffic. testa. & de bo. pos. cõtra
tabu. Respond. quod opponis locũ habet de iure cõ
muni: istud tamẽ casualiter inducitur propter fauo-
rem libertatis: prætores enim libertati fauent: vt ff.
E de alie. iud. ma. cau. fa. l. quio. & libertas fauorabilis
res est: vt ff. de re iud. l. libertas. & hoc dicit l. illa, de
iudi. vix certis ex causis: & sic per ista soluitur quæ-
3 stio alia, seruus auditur contra dominũ. † Illud au-
tem not. quòd locum habet ista constitutio prędict.
siue fiscus, siue ciuitas, vel priuatus cuiuscũq; sexus
vel ætatis sit: siue masculus sit siue mulier sit: minor
vel pupillus qui emit: vt dixi locũ habet prędicta cõ
stitutio. ff. de manu. l. iiij. §. nihil autem interest. *Quæ
4 stio.* † Item quæritur coram quo vertetur ista quæ-
stio. Rñd. coram iudice, qui habet cognitionẽ meri
F vel mixti imperij, Romæ corã prę fecto vrbis: in pro
uincia corã præsidibus: non ergo corã magistratib.
munic. quia hæc causa maiores iudices exposcit, vt
ff. de mino. s. si quis dicat, & ff. ad muni. l. ea quæ. &
l. magistratus. & C. de peda. iudic. l. placet.

De edicto diui Claudij. Rubric.

1 *Seruus quare sit liber ipso iure: qui est habitus pro dere
licto: si sibi ægroto alimenta non dentur.*

SEXTVM beneficium videlicèt edictum diui
Claudij succedit: quod locum habet, si patronus

G seu dominus seruum ægrotum non aluit: sed ipsum
in infirmitate pro derelicto habuit: quod ex edicto
diui Claudij competit ipso iure libertas. ff. qui sine
ma. l. seruo. sed hæc libertas sic cõtingebat. s. latina:
quia toto tẽpore vitæ erat liber: postcà verò in mor-
te ipsius succedebat patronus: quod hodie emenda-
tum est per Iustinianũ: vt ipso iure sic liberet in vita
& in morte: quod tale fuit edictũ diui Claudij, legi-
tur C. de lati. liber. tol. l. vnic. §. sed & scimus. aliàs si
seruus nõ sit ægrotus: licèt dñs non alat, eũ non fiet
liber ipso iure: licèt dñs ius quod habet, amittat, &
H hoc quidã per l. ff. pro derelicto. l. Sempronius. nam
ibi fuerunt denegata alimenta Thetidi à Sẽpronio
qui se dicebat patronũ: & tamen Thetis illa ancilla
fuit posteà manumissa à Lucio Titio patre suo, qui
dedit alimenta nutrici pro Thetide: dicitur ibi ꝙ te
net manumissio: si ergo fuisset libera ipso iure, ma-
numitti non potuisset: sed cõtrarium obtinet, ꝙ siue
sit ægrotus, siue non: & dñs seruum non exhibet: ius
quod habet amittit: & seruus fit liber. hoc idem in
filio in potestate cõstituto quod fit sui iuris: & sicut
pater ius patriæ potestatis amittit: & est ratio: quia
I quomodò suum dicere poterit, quem manus impia
percunctẽ contẽpsit, hoc & in ascriptitio & colona-
riæ cõditionis: adeò ꝙ si aliquis nutriuit eũ, & pro-
testatur se habere velle ius in illo, non proptereà ius
aliquod vẽdicabit in illo: vt C. de infan. expo. l. ij. &
l. vlti. hoc idem in liberto quem patronus non aluit:
quia & diuus Claudius induxit ꝙ amitteret ius pa
5 tronatus: consequitur libertus liberã facultatẽ restã
di: vt ff. de iur. pat. diuus. & C. de infan. expo. l. vnus-
quisq;. & ff. de bon. lib. l. si patronus non aluit. & ff.
de libe. agn. l. alimẽta. secus tamen est in validis mẽ-
K dicantibus: vt C. de vali. mendic. l. j. lib. x. † *Quæstio.*
1 Quæritur aũt quę sit ratio quare seruus sit liber ip-
so iure, qui est pro derelicto habitus si sibi ægroto
alimẽta non dantur: & ille seruus, qui accusatur cri
mine capitali, si dñs eum nõ defendat, licèt non ab-
soluatur, proptereà non fit liber: vt ff. de statu homi.
l. seruus. & ff. qui & à quibus ma. lib. non fi. l. ille sce
uus. §. item nec ille. & ff. de publi. iudic. l. sciendum.
Respondeo, in alimentis denegatis facit hoc pie-
tas denegata, quòd sic dominus punitur. At in illis
legibus prædictis, idcò contingit propter malefi-
L cium, quod dicebatur à seruo commissum: licèt
enim dño permittatur defensio serui: vt ff. de accus.
l. si seruũ. tamen nõ cõpellitur: vnde si dimitrit eum
fortunę, proptereà non fit liber, vt serui caueant sibi
vt non delinquant ponendo spem in defensione pa-
troni, vel si patronus nõ defenderet: & fortè per in-
iuriam iudicis absolueretur: iam accusatione sui de-
licti cõsequeretur libertatẽ: quod iura nolunt. quòd
fit in pœna prẽmium: vt ff. solu. mat. si ab hostibus.

De senatusconsulto Claudiano, Rubric.

1 *Senatusconsultum Claudianum quando locum habet.*
M 2 *Libellus in tali actione quomodò fiat.*

SEPTIMVM beneficium ponitur & sine no-
mine: sed fortè posset appellari Sillanianum seu
Claudianum: quæ tractant de vindicãda domini ne
1 ce: vt diximus s̃. de senatusconsulto Sillania. † Hoc
senatusconsultum locum habet quoties seruus insti
tuendo actionẽ vineauerit necem domini: & sic pu-
niuntur malefactores qui dominum occiderunt: cer
tè seruus iste meruit prẽmium libertatis: non ipso iu
re, vel ipso facto, sed per sentẽtiam: verùm necesse est

A quòd adeat prætorem:& ex eius sententia libertatē
mereatur:vt C.in quib.cau.serui pro præ.liber. acc.
l.j.& hic est vnus de casibus illis, vbi seruus in iudi-
cio potest esse:vt C.de preci. Impe.offe.l.j.& ff.de iu
di.vix certis.& proponet fortè libellum:sed nō mul-
tum curo, vel viua voce, cùm nō habeat aduersariū.
1 *Libellus.* † Et dicet sic. dn̄e prætor à vobis peto mihi
libertatem præstari, cū ergo vindicauerim necē dn̄i
mei:quia interfectores suos accusaui:& fuerunt per
sententiā dānati:& sic pronuntiabit prætor istum li
berandū & libertatē dabit. Hoc etiam contingit in
B alijs tribus casibus, quòd seruus libertati donabitur
sed non per senatuscon. sed per constitutionē. In pri
mo casu per cōstitutionem Constantini.s. si seruus
detulerit in publicū illos qui adulterinam monetā
exercent:vt C.in quib.cau.ser.pro præ.liber. acce.l.
serui. Secundus casus est etiam per constitutionem
eiusdē Constantini, si seruus raptū virginis detule-
rit in publicum si etiā erit pactione transmissum: vt
C.e.tit.l.si quis seruus. Tertius per constitutionem
Gratiani.s.si seruus detulit in publicum desertorem
militiæ: vt C.e.tit.l.si desertorem.

C De constitutione Imperatorum Thedosij & Va
lentiniani, Rubric.

1 *Libelli in tali actione quomodò concipiantur.*

EST ET alia constitutio Imperatorū Theo
dosij & Valentinani, quæ in mirabili casu subue
nit ancillis & filiabus in potestate constitutis, quo-
tiescunq; pater vel dn̄s imponit necessitatem peccā-
di illis inuitis, ꝙ eas supponit:ꝙ tàm filia quàm an-
cilla implorare possunt suffragium Episcopi: vt ab
omni miseriarum necessitate absoluantur: vt C. de
episcop.audien.l.si lenones. quæ cōstitutio non fa-
D cit ancillā liberā ipso iure, sed liberandā: nec filiam
sui iuris ipso iure, sed emancipandā. Sed à quo lex il
la, si lenones. non dicit. vnde multi prudentes glossa
uerunt emancipandā à patre filiā:& manumittendā
ancillam à domino. Et sic nota vnum de casibus spe
cialibus in quo pater cōpellitur emancipare filiā:&
dominus manumittere ancillam: aliàs non: vt insti.
quib mod.ius pat.po.sol.§.vlti.& ff.de adop.l. non
potest.& C.de emanci.libe.l.nec auus.& habent ar.
pro se ff.si quis à pa.sue manu.l.vlti. Alij dicunt, &
etiam glossauerunt, ꝙ dn̄s Episcopus iuuante pręsi
E de prouinciæ pronuntiabit filiam sui iuris:& ancil-
lam liberā:& hoc dicunt, ꝙ continetur in lege:ꝙ li-
ceat illis Episcopi defensorisq; implorato suffragio
omni miseriarum necessitate absolui. Item contine
tur in eadem.l. ꝙ non solùm amittant potestatem
quam habuerint:imò & an si restituerint parentes
seu dn̄i:in hoc defensor implebit suffragium Episco
pi, ꝙ patiantur pœnam exitij: & damnabūtur in me
tallis publicis:vt C.lib.xj. de specta.sceni. & leno.l.
vlti. si ergo absoluuntur & amittunt potestatē &c.
ergo non per emancipationē. Sed primi respondent
F absoluuntur emācipatione:& sic potestatē patriam
& dominicā amittunt per emācipationē à se factā,
& satis videtur prima æquior opinio. Sed licèt pater
& dn̄s puniantur sicut dixi:quia amittunt potesta-
tem quam habebāt in filias & ancillas:& dentur in
auxilium & metallū vt dixi:tamen alij lenones capi
te puniuntur, vt in authen.de lenoni.colla.iiij. Et sic
secundum varietates sententiarū diuerso modo for
mabuntur libelli. Secundum primam opinionem di
1 ces sic. † *Libellus.* Peto e. R. filia Titij à vobis dn̄e
G Episcope quatenus cōpellatis Titium patrē meum
vel ecòuersò e. ancilla cōpellatis Titiū dominum
meum qui mihi inuitę imposuit necessitatē peccādi:
quia me tali supposuit: & sic fuit leno meus quod
me emancipet:& me manumittat, & ad hoc implo-
ro suffragiū seu officium vestrum. Secundū aliorū
2 sententiam concip.sic. † *Libellus.* Peto e. R. filia vel
ancilla Titij à vobis dn̄e Episcope liberari à patria
potestate seu dominica: cùm ipse Titius pater vel do
minus meus necessitatē inuitæ mihi imposuit pec-
candi, & me tali supposuit:& sic fuit leno meus: &
H ad hoc imploro suffragium vestrū. Quod sic rectè
concipiatur libellus dicunt iura prędict.C. de episc.
audi.l.si lenones.& C.libr.xj.de specta.l.vlti.

De constitutione diui Vespasiani, Rubric.

1 *Constitutio diui Vespasiani quando locum habeat.*

OCTAVVM succedit in si. edictum Vespa
1 siani. † Quod locū habet, quando aliquis ven
dit ancillam sub eo pacto ne prostituatur: & siue di
catur, ꝙ esset libera: siue non statim ea prostituta sit
libera: vt dixi s̄.de constitu. diui Adri. verùm si em-
ptor sic vendidit alij siue simili pacto purè: nulla fa-
I cta mentione de non prostituenda. Item secundus
emptor tertio: vel fortè vadat ancilla vsque ad mille
simum emptorem:& nunc emptor nouissimus pro-
stituit ancillam, constitutio prædicta diui Adriani,
In casu isto non subuenit ancillæ prostitutæ: ideò di
uus Vespasianus induxit edictum suum, vt propter
primum pactum appositum, si ancilla prostituatur
nunc ab isto vlti. fiet libera ipso iure: & est liberta
prioris venditoris, quod est mirabile, qui primò legē
apposuit: vt ff.de iure patrona.l. diuus, Vespasianus.
& C.si mancip.ita sue.alie.ne prosti.l.j.& ff.de iudi.
K vix certis.& C.de lati.lib.l.vnic. & sic not. propter
fauorem libertatis: imò potiùs propter odium pro-
stituentis: quod pactū appositum de non prostituen
do ita rem afficit, quòd statim fit libera, si cōtra fiat
sicut & alia pacta de non manumittendo, quæ pro-
pter odium serui ita rem afficiunt, quòd manumitti
non potest: vt ff.de seru.expor.l.si venditor.

De senatuscōsulto Iuniano vel Domiciano, Rubr.

1 *Senatuscōsultum Iunianum quo tempore factum fuerit.*

2 *Pœna serui uel liberti in actione tali, quæ erit: cùm & ser uus remaneat sicut & fuit: & libertus sicut & fuit.*

L EST ET † aliud senatusconsultum quod fuit
1 temporibus Domiciani: Iuniano consule quod
imponit pœnam collusoribus: & afficit præmio de-
tegentem collusionem; verbi gratia: quidam erat
seruus, proclamabat in ingenuitatē: dominus suus
patiebatur:& sic fuit pronuntiatus ingenuus per ta
le colludium: cùm in rei veritate seruus esset, voluit
Imperator Domicianus:& voluit senatus ne nimia
Indulgentia dominorum amplissimum ordinē in-
quinaret. q.d. ista modo si sic remanent ingenui pro
mouentur ad dignitatem: & sic inquinaretur ordo
M amplissimus:& ideò statuit pœnam in illo qui pro-
nuntiatus est ingenuus: vt sit seruus, sicut & fuit: &
sic pręmio afficiatur ille, qui detexit collusionem,
quòd ille fiat seruus illius: vt ff.de collusio.detegen.
l.j.& hoc idem statuit ferè in hominibus libertinæ
conditionis. ideò dico ferè, quia libertus non fiet
seruus, sed remanebit libertus: non obstante senten
tia lata pro ingenuitate, & fortè illius qui collusio-
2 nem detexit: vt C.de collusio.detegen.l.vlti. † Quæ-
stio. Sed in quo erit pœna serui vel liberti: cùm &
seruus re

A seruus remaneat sicut & fuit: & libertus sicut & fuit. Respondeo: in hoc: quia non consequitur votum suum, quòd sit ingenuus, & redit ad suam conditiõ nem, quòd enim sit libertus detegentis collusionem legitur ff. de in ius vocã. l. adoptiuum. §. patronum. Et sic nota quòd illa collusio debet detegi, quæ detectio debet fieri infrà quinquennium continuum nisi fortè differatur istud propter ætatẽ illius de cuius collusione tractatur, vsque in tempus pubertatis vel ex alia clausula, quòd quinquenniũ habet quis ad incipiendam causam, non ad perficiendam: vt ff.
B eod. titul. l. j. quæ sententia semel permittitur retractari & non pluries: vt ff. eodem. l. vlti. Illud autem not. quòd antequam detegatur collusio interim habetur loco ingenui quò ad omnia is pro quo sententia de ingenuitate lata est: vt ff. eod. l. si libertinus. collusione autem detecta erit libertus, sicut & fuit: sed alterius domini vt dixi. & dicit hoc etiam. l. prædict. si libertinus. Item nota, quòd licèt sentẽtia pro ingenuitate ingenuũ faciat illum pro quo lata est apud omnes: vt ff. de statu hominum. l. ingenuum. tamen si pro collusione detur non prodest sibi, vt di
C ctum est. Item non prodest si sit litigatum etiam sine collusione eum non iusto cõtradictore: vt ff. eod. l. cum non iusto: pluribus tamen occurrentibus ad detegendam collusionem ille præfertur, qui est maioris æui, & cuius magis interest: vt ff. eodem titul. l. vltim. in fine.

De senatusconsulto facto sub temporibus diui Marci, Rubric.

1 *Senatusc͠osultum factum sub tẽporibus diui Marci quid prohibeat.*

2 *Spectacula qualiter fiant.*

D 3 *Seruum alienum quare nec in spectaculis, nec alibi manumitti possit.*

INVENI & quoddam aliud senatusconsultũ factũ temporibus diui Marci cuius nomẽ non ha
1 bemus: † quod prohibet ne quis actoiẽ vel seruũ alienũ in spectaculo edat: & si fecerit illud habebitur pro infecto: vt C. qui manu. non pos. l. diuo Marco. subaudi quantũ ad ius: quantũ ad factum nõ potest haberi pro infecto: facta enim causæ infecta fieri non possunt nulla iuris constitutione: vt ff. de capti. & postlimi. reuers. l. in bello. §. factæ. *Oppositio.* Sed
E opponitur de seruo proprio, quòd non potest manumitti in spectaculo: quare hoc est cùm ego videam quòd quis manumittere potest coram prætore in trãsitu: vel coram eo eunte ad balneum, vel ad theatrũ: vt instit. de liberti. §. multa. nam in manumissionibus non attenditur, quòd fiant iudice sedente pro tribunali: vt in prædicto titu. de liberti. Respondeo à senatusconsulto: & à diuo Marco prohibetur illa manumissio fieri in spectaculo. i. quę fit exclamatione populi. q. d. in spectaculis consueuit conuenire populus: & clamat aliquãdo tanquam insanus, ma
F numittatur talis: certè si fiat manumissio, nulla erit: & quòd ita sit habes ff. qui & à quibus ma. lib.
2 non fiant. l. si priuatus. † Qualiter autem fiant spectacula legitur C. libt. xj. de spectaculis. l. j. & per totum: & ponitur exemplũ de ludis qui fiunt Romæ in agone. Cæterùm si quis non ad clamorem populi: sed de plano veniret ad prætorem stantem in spectaculo, & vellet coram eo manumittere, bene posset: sed ibi ad clamorem populi non: quia vanæ voces populi non sunt audiendæ: vt C. de pœnis. l. de-
G curionum. verùm iustæ voces eorum quæ raræ sunt audiuntur: vt C. de officio recto. prouinci. l. instissi-
3 mos. † *Quæstio.* Item quid est quod dicitur de seruo alieno, quòd non potest manumitti in spectaculis: nam ille etiam alibi non potest manumitti: vt C. de his qui à non domi. ma. per totum. Respondeo: legislator posuit illum casum pro indubitabili. q. d. quòd quis nec seruum proprium manumittere potest, sicut nec alienum: nec intelligo sicut quidam simplices qui intelligunt de seruo actore quasi aliũ seruum posset manumittere: sed non est ita. Item in
H eodem senatusconsulto inductum erat vt minores xx. annorũ non possint manumittere: & si factũ fuerit, irritũ cõstituitur: vt C. qui manu. nõ poss. l. si mino. licèt hodie illud sit sublatũ: quia hodie ex quo testari possunt: quod est ex quo habẽt quatuordecim annos: & libertatem relinquere possunt: vt in authẽ. vt spon. larg. specialis sit contractus. colla. ix.

De senatusconsulto Volusiano, Rubric.

1 *Pœnæ serui prædictæ nunquid locum habeant: si aliquis iustè litem mouerat: & tamen aliqui sic conueniant.*

2 *Libellus in tali actione quomodò fiat.*

I SVCCEDIT & aliud senatusc͠osultum, quod vocatur Volusianum: & locum habet hodie frequenter, propter maliciam hominum, quando multi conueniunt simul improbè in lite alicui mouenda: vt quicquid ex condemnatione in rem ipsius redactum fuerit, inter eos cõmunicaretur: hi tales incidunt in senatusconsultum Volusianum: vt l. Iul. de vi priuata teneantur: vt ff. ad leg. Iul. de vi priua. l. ex senatusconsult. quæ lex imponit pœnam tertiæ partis bonorum: vt ff. ad legem Iuliã. de vi priua. l. vlti. & insti. de public. iudi. §. item lex Iulia. & ff. de
K accusa. l. hos. §. omnibus. quę pœna imponitur propter rei restitutionem: nam rem sic extortam, tenentur restituere: vt ff. de concus. l. j. nam & isti tales crimen concussionis committunt: vt ff de concussi. l. vltim. quod crimen pœnam extraordinariam importat: quia pœna ordinaria non est statuta: vt ff. de effract. & expi. l. j. tenetur etiam crimine falsi: vt ff. ad legem Corneli. de fals. l. j. §. j. quæ criminaliter imponit pœnam deportationis & publicationis omnium bonorum: ciuiliter pœnam dupli. vt ff. ad leg Cor-
1 neliam, de fals. l. j. §. vlti. & l. penul. † *Quæstio.* Quid
L si ille iustè mouerat litem: & tamen aliqui sic conueniunt: nunquid habent locum pœnæ prędictæ? Respondeo sic: quia lex ita scripta est: vt alias ff. qui & à quibus ma. lib. non fi. l. prospexit. In hoc autem senatusconsulto cõcipiuntur sic libelli. † *Libellus.* Vo
2 bis domino M. Pisanorum potestati cõqueror ego R. de talibus quòd conuenerunt cum tali, vt mihi litem inferret: ita quòd quicquid ille exigeret, totum illud esset inter eos cõmune: vnde cùm illi à me exegerint decem, vel vendicauerint domum: peto illa decem vel domum illam ab illis mihi reddi: & eos
M mihi in duplum condemnari. Quòd sic rectè concipiatur libel. si agatur ciuiliter: dicit l. j de concus. & ad legem Cornel. de fals. l. vlti. Si autem criminaliter velles accusare retenta forma. l. libellorũ. ff. de accu. libellorũ. & s. notaui qualiter concipiantur libelli: poterit quis de facili formare libel. & notabo dante domino in libello de criminalibus: quem dante domino & vita comite infra componemus.

De senatusconsulto Liboniano, Rubric.

1 *Senatusconsultum Libonianum, quando locum habeat.*

A 2 *Pignora uel fideiussores, si testibus data fuerint, ut testi*
ficentur: an eis soluta pecunia uocatur.
3 *Testi si iuretur: an corruptus reputetur.*
4 *Testator si dixerit tabelioni scribenti testamentū suum*
relinquo talem domum audientibus testibus: an scri-
ptor ille scribere posßit: quòd ipsi scriptori tale lega-
tum relictum fuerit.
5 *Extraneus an sibi legatum ascribat, si subscribat posteà*
testator specialiter: an ille extraneus in senatusconsul
tum incidat.
6 *Libellus in tali actione quomodò formetur.*
B 7 *Accusatio in dicto senatusconsulto an sit publica uel pri*
uata.

INVENTVM est & aliud senatusconsultū
quod vocatur Libonianum, de quo habetur men
tio in ipsa rubri. ff. ad legem Corne. de fal. & de se-
1 natusconsulto Liboniano. † Quod senatuscon. lo
cum habet in multis casibus, vt statim dicemus. Ve
tum vnum not. in ff. ad leg. Corne. de fal. leges inue-
niuntur multę quæ loquuntur de senatuscōsulto, &
nomē senatusc. non ponūt: sed semper intelligas de
senatusconsul. Liboniano. & hoc senatusconsul. de
C nominatur à nomine conditoris sui, qui Libonius
dictus est. Locum habet hodie frequēter: verbi gra-
tia: quoties quis recipit pecuniam propter aduoca-
tionem instruendā. Item propter testimonia instruē
da. Item si societatem fecerit ad obligationem in-
nocentiū: vt diximus s. de senatuscō. Volusia. & hoc
senatuscon. Libonianū, locum habet siue pecuniā
acceperint: siue etiam pacti fuerint: vt ff. ad leg. Cor.
de fal. l. j. §. j. Et sic nota optimam leg. pro eo quod
quotidie quęritur de facto: volo probare testes pecu
nia corruptos: sufficit si probo solam promißionē:
D puta probatur, quòd dixi testibus, testificemini pro
me sic: & ego promitto cuilibet vestrum decem: &
sic sola promißio inducit corruptelā: & sic intelligi
tur l. ff. de re iudi. l. diuus Adrianus. & sunt argu. ad
hoc ff. de his qui not. infa. l. furti. §. pactus. & l. quo-
niam. & C. de aboli. l. ij. & in authen. vt lit. iur. coll.
ix. §. si quis autem. & est in C. de pœna iudi. qui ma.
iudi. authen. nouo iure. & ff. de testi. l. testium. in ver
sic. illo, quòd neq; lucri &c. Econtrà, nam videtur
quòd sola datio inducat corruptelā: nam lege Iulia
repetundarū tenentur, qui dum in magistratu erant
E pecuniā receperunt: vt ff. ad leg. Iul. repetun. l. j. & l.
lege Iulia. & l. ædem. & l. lex Iul. l. qui cōtra. & l. vlt.
nam in omnibus legibus illis verbum acceperit po-
nitur. Idem ff de calum. l. j. ij. & iij. & ff ad leg. Iuli.
de adult. l. mariti. §. plectitur. ff. de iure fisc. l. in fisci.
ff. quod metus causa. l. isti quidem. & ff. de condict.
ob turp. caus. l. ij. §. sed si dedi. & ff. de his qui not. in-
fa. l. furti. §. qui iussu. Videtur tamen ex saniori in-
tellectu debere assumi: vt sola promißio inducat
corruptelam per authen. vt litig. iur. ad hoc vt hodie
tractatur homines ne corrumpantur. Et sic assumo
F hic quòd idem sit cauere quod soluere: vt aliàs in C.
ad legem fale. l. vlti. & ff. de dona. patronus. licèt cō
trarium sit arg. propter odium creditorū. ff. ad Ma-
cedo. l. vlti. & ff. de condi. ob turp. caus. l. si ob turpē.
Quidam tamen voluerūt notare vt sola promißio
non inducat corruptelā: quia cùm ex tali promißio
ne non posit agi: nullum lucrū videntur testes sen-
2 tire. † Quæstio. Quid si data sint pignora vel fideiuſ
sores testibus vt testificentur: videtur vt eis videatur
soluta pecunia: quia datio fideiussorum vel pigno-
G rum pro solutione habetur: vt ff. de muner. & hono.
l. rescripto. §. debitores. maximè in pignoribus quæ
posſidentur & detinentur: in quibus retinēdis, licèt
data sint ex causa turpi melior, est conditio possidē-
tis: vt ff. de condi. ob turpem caus. l. ij. in casu tamē
isto non puto dationem fideiussorum haberi pro so
lutiōe, cum sit causa odiosa: & ex ea licèt posset agi,
obstaret tamen exceptio: testem tamen non credo
3 corruptum. † Quæstio. Quid si iuro testi. Respon-
deo, corruptum reputo. nam cùm declinem in illam
opinionem: vt sola promißio inducat corruptelam,
H multò plus facit hic sacramentum. Sed mirum est
quod dicitur, quòd qui ob instruendam aduocatio
nem pecuniam recipit, quod tenetur hoc senatuscō
sulto: nonne tota die legum doctores & iurisperiti
recipiunt salaria sua: & faciunt allegationes & in-
struunt aduocatos minus bene sciētes: sicut & ego
multoties feci: quare ergo essem puniēdus? Respon
deo, non loquitur senatusconsultum, de instructio-
ne iuris, sed de instructione facti: sicut faciunt qui-
dam pesimi, qui de facto instruunt, & dicunt, dicas
ita, cum in rei veritate aliud sit: & sic senatusconsul
I tum talem instructionem punit: cùm talis instructor
falsum cōmittat, cùm nihil aliud sit falsum, quā im
mutatio veritatis: vt in authen. de fide instru. §. 1. col.
vj. Item locum habet senatuscōsultum, quando ali
quis in testamento militis legatum sibi ascribit: vt
ff. ad legem Corne. de fals. l. j. §. ad testam. dicitur ali
quis sibi ascribere legatum, quando aliquis scriptor
vel notarius siue tabellio, vocatur ad scribēdum te-
stamētum alicuius quod voluit lex Cornelia. Item
senatusconsultum dicit: qui scribit aliorum legata
sibi legatum ascribat: sed licèt hoc sit in scriptore: in
K dictante testamentum contrarium est: vt C de testa.
l. dictantibus. Et quæ est ratio. Respondeo talis: di-
cens testamentum potest dicere, vt legatum suum
scribatur: quia altè loquitur audiente testatore, &
audientibus testibus: & sic nulla fraus posset inter-
uenire: at ille qui scripsit, cùm illa quæ scribit, nul-
lus audiat: posset multoties sibi legatum ascribere
4 quòd nonquam voluit testator sibi legare. † Quæ-
stio. Sed quid erit in casu isto: ponamus, quòd testa
tor dicat tibi tabellioni scribenti testamētū meum,
relinquo talem domum audientibus testibus: non-
L nè ille scriptor posset scribere, quòd ipsi scriptori
fuit relictum tale legatum: quid delictum esset: quid
fiet si de alia manu scribitur: nonnè iam vitiatur te
stamentum: quia iam non erit istius formæ quan-
tum ad literam? Respondeo: vnicum inuenitur re-
mediū: refert quis est ille, qui scribit testamentum:
aut est filius in potestate constitutus, vel seruus, aut
emancipatus vel extraneus. In primo casu vt excu-
setur à pœna & posit capere legatū, testator debet
subscribere generaliter in fine testamēti. In secūdo
casu debet subscribere specialiter, vt dicat testator.
M Ego Lucius hoc testamentum factum per manum
talis tabellionis specialiter subscribo, pro legato
quod talis sibi ascripsit me volente, & me sibi legan
te: vt ff. ad legem Cornel. de fal. l. j. §. inter filium. &
l. diuus. §. nē senatus. & l. filius. Licèt in filiofamil. &
seruo etiā sine subscriptiōe euitaretur tantū pœna:
legatum tamen non consequerētur: vt in prædict. l.
filius. In alio extraneo subscribente si certum esset
de iussu testatoris, quia hoc testes audierunt in hoc
casu excusatur à pœna, legatū tamen amittit: vt in
prædicta

A prędicta.l. filius.§.vlti. *Oppositio*. Sed huic quod di
ximus in dictante videtur posse opponi de eo quod
5 legitur C.de his qui sibi in testa.ascri.l.ij.Sed quod
ibi dicitur, intelligitur, vel quando ille qui dictauit,
ipse idem scripsit. Vel quod dicit ibi dictasse.i.scri-
psisse Et quod diximus de filio emãcipato, hodie iu
re C.secus est. vt C.de his qui sibi ascrip . in testam.
l.j.& assignatur ibi optima ratio quare filius non
puniatur: imò hęreditatem habebit: quia cùm sit fu
turus successor petendo bonorum possessionem
perindè habetur ac si manu patris scriptus fuisset hę
B res functo patre dulci officio. *Oppositio*. Sed oppo-
nitur: Creditor scribens si ascribat sibi debitum: vel
si vxor scribens testamentũ ascribat sibi dotẽ, quod
incidit in senatusconsultũ, quòd aut petant veniã?
& abstineant à legato: aut actionem amittent. vt ff.
ad l.corne.de fal.l.si quis legatum.§.vlt.quare ergo
punitur creditor & mulier, cùm aliàs essent recupe-
raturi sua. Respondeo creditor & vxor ideò puniũ
tur: quia creditor erat in diem: & vxor similiter ad
diem debebat recipere dotem. s.annua, bima, trima
die. vnde cùm purè & ante diem ascribunt: meritò
incidunt in senatusconsultum: quod in filio eman-
C cipato non est. cęterùm si debitum esset purum &
incontinenti restituendum: & idem dico de dote
quę incontinenti erat restituenda, propter pactum
non crederem neque creditorem neque mulierem
teneri. Sed licèt incidant in senatusconsultum, hi
qui sibi in testamento ascribunt etiam dictante te-
statore: tamen si ob ignorantiam iuris, excusantur
à delicto. & hic est casus vbi ignorantia iuris excu-
sat à delicto: & hoc contingit, si profiteatur ille, qui
ascripsit se à legato discedere pœna remittitur. vt C.
de his qui sibi in testamento ascri. l. senatus. & sic
D venia petita hoc facit: aliàs non. vt C.ad l.Corn.de
fal.l.diuus.§.j. Ab hoc senatusconsulto. si aliquid
sibi ascribat non excusatur quis: ideò quia mari-
tus, ideò quia miles, vel commilito non excusatur
si fuerit ascripta libertas. vt C.de his qui sibi in testa
men.ascripse.l.quę in testamento.& l.quod adhibi
tus.& l.vlt. Item sicut incidit in senatusconsultum
qui sibi legatum ascripsit: ita incidit & qui ascribit
his quos habet in potestate. vt ff.ad l.cor.de falsis.l.
de eodem.& l.diuus.§.ij. Excusantur tamen multi,
licèt sibi ascribant: pone, quòd testamentum non
E fuit perfectum: sed licèt non iure faceret testator,
fortè quia falsum, nihilominus habet locum sena-
tusconsultum. vt ff.ad l.Corne.de falsis.l.si quis le
gatum. Excusatur etiam ille qui legata à se testa-
mento data manu sua codicillis ademit. Item & fi-
lius qui paruit patri, & qui minor est xxv.an. vt ff.
ad l.Cor.de sica.l. senatus. Excusatur & mater cui
per seruum suum dictante filio legatum est ascri-
ptum. Item excusatur etiam filia, quę dictãte matre
legatũ sibi ascripsit. vt ff.ad l.Corn.de fal.l.diuus.§.
pe. Et excusatur seruus qui libertatem sibi relictam
F ascribit: ita si dominus subscribat per se, vel per a-
lium: quod in liberis personis non est. vt ff. eo-
5 dem l. diuus . §. item senatus . † *Quæstio*. Sed
nonne si extraneus sibi legatum ascribat, & sub-
scribat, posteà testator specialiter quòd ille ex-
traneus non incidit in senatusconsultum. l. vt ff.
eodem lege prima §. inter filium. quare ergo di-
cit legislator, quòd aliud in extraneis est? Re-
spondeo, ideò aliud: quòd in seruis sufficit so-
G la subscriptio generalis: in extraneis debet esse
specialis: vt superius dixi. & sic intelligitur. lex
prædicta diuus. §. item senatusconsultum. Item ex-
cusatur impubes vt ff.eodem titulo.l. impuberem,
in principio. Excusantur etiam multi: & multa in-
cidunt. vt in.l.illa, impuberem. & l. illa si quis lega-
tum. Quod si de hac materia quando aliquis scri-
bit in testamento vis plenè scire, quare in summa
dñi mei. C. de his qui in testamẽto sibi ascribuntur
Hęc tamen exempla tantum prosecutus sum, quę
pertinent ad senatuscosultum Libonianum. Sed
H quicquid dicas de hoc senatusconsulto, hoc scias
quòd omnes isti qui incidunt in hoc senatuscon-
sultum, ita tenentur, sicut qui incidunt in legẽ,
Corneliã.de falsis. & adeò puniuntur: nec excusan-
tur propter ignorantiam iuris. vt ff. eodem.l.diuus.
§. primo. de æquitate tamen venia petita à princi-
pe, & profitentibus, quòd à legato discedat pœna
remittitur. vt C.de his qui sibi in testamento ascri-
bunt. l. senatus. quòd intelligas quantum ad ista
exempla, quando sibi ascribunt: in quibus locum
habet senatusconsultum Libonianum: non in alijs
I casibus, in quibus istud prędictum senatusconsul-
to locum habet, vt dixi. In hoc senatusconsul
to posset concipi libellus ab accusatoribus. vt
dicit.l.illa ff.de accusationibus.libellorum. vt dicat.
6 *Libellus* †. Ego R. accuso T. qui hoc anno mense
decembris in ciuitate Beneuentana in domo tali
existente rectore domino io.iudice: regnante domi
no B. papa: & domino F. imperatore ierusalem &
Sicilię Rege sibi legatũ ascripsit: scilicèt tale in te-
stamento Titij. quod testamẽtum scripsit ipse. vnde
peto ipsum puniri lege Cornelia de falsis: & per se-
K natusconsultum libonianum: quem libellum pro-
fiteor ego R. dedisse, & subscribo quòd si in proba
tione defecero me pœnam calumniæ subiturum.
Quod sic rectè concipiatur libellus dicit l.illa ff. de
7 accusationibus libellorum. † *Quæstio*. Sed illud
quęro, an ista accusatio sit publica vel priuata? Re
spondeo: dominus meus nunquam admittit legẽ
Corneliam de falsis esse publicam nisi in duobus
casibus. In vno de falsa moneta. vt C.de falsa mo-
neta. l. prima. Et in alio, quando de testamento
falso agitur. vt institut. de publicis iudicijs. vnde
L si ista accusatio est priuata: quomodo ergo locum
habet subscriptio? Respondeo. bene. nam in omni-
bus priuatis criminibus, vbi agitur criminaliter,
oportet quòd quis se subscribat. vt ff de priua.deli.
l.vl. nec enim quia quis subscribit, ideò publicũ cri
men est. vt ff.de furt. l.vlti. Si ergo lex Cornelia de
fal. non est publica accusatio, quare ponitur rubri.
in tractatu publicorum iudiciorum? Respondeo.
hoc frequenter inuenimus. nam inuenietis econ-
uersò: nonnè actio de sepulchro violato est publi-
M ca. vt ff de sepul.viola.l.sepulchri. & tamen ponitur
in tractatu priuatorum delictorum: quia sub rubri-
ca de priuatis delictis. & nonnè sub ti.de vi & vi
arma ponitur.l.illa, vim facit. quę loquitur de vi tur
batiua. Item & sub rubrica C. si per vim vel alio
modo in possessione tueri. ponitur.l. prima quæ
loquitur de vi expulsiua. Quidam fortè trahunt
ad publicam accusationem: quando videlicèt quis
in testamento sibi ascribit: quidam quòd ad cau-
sam pertineat testamenti.

De senatusconsulto Turpiliano, Rubrica.

A 1 *Senatusconsultũ Turpilianum ad hoc ut locum habeat, quot requirantur.*

2 *Senatusconsultum Turpilianum nunquid locum habeat, si priuatum crimen intentetur: & qui accusat etiam lite contestata ab accusatione discedat.*

3 *Senatuscon. Turpilianum nunquid locum habebit, si tãtum libellus detur: & ab accusatione cessetur.*

4 *Abolitio si interueniat, an pœna senatuscõsulti Turpiliani cesset.*

5 *Libellus accusatorius si tantũ datus fuerit: & accusati nomen nõdum est receptũ inter reos, quoniam lis non*

B *testata non est: nunquid dictum senatusconsultum locum habebit?*

6 *Abolitio in huiusmodi senatusconsul. inuito accusatore, uel eo nolẽte, an impetrari poterit?*

7 *Senatuscõ. in Turpilianũ ad hoc ut aliquis incidat quãdo desistere dicatur.*

8 *Senatuscon. in huiusmodi si quis incidat: quæ pœna puniatur.*

9 *Accusatio in crimen senatusconsulti Turpiliani, an erit publica uel priuata.*

10 *Libellus in tali actione quomodò formetur.*

C 11 *Accusatione desistere dicitur in huiusmodi senatuscon. qui infrà tempus à iudice præfixum non possessit.*

NVNC de senatusconsulto Turpiliano videamus, quod hodie frequenter occurrit. Est autẽ hoc senatusconsultum à conditore sic appellatum: sicut & cętera. Et locum habet hoc senatusconsultum circa multos. Sed ad hoc vt locum habeat, tot
1 sunt necessaria. Imprimis, † quòd aliquis intẽtet publicum crimen. Secundum quòd dato libello accusatorio fiat contestatio litis, vt nomen accusati recipiatur inter reos. Tertium, vt ille qui accusauit, nulla impetrata abolitione desistat: quem talem appel-
D lamus tergiuersatorem, quasi vertentem terga. hęc probãtur C. eodem ad Turpilianum. l. j. & ff. ad turpil. l. j. §. tergiuersari. & l. quęsitũ. Sed circa ista quę-
2 dam quęruntur † *Quæstio.* Imprimis quare ponitur de crimine publico: quid si priuatum crimen intentetur: & qui accusat etiam lite contestata discedat ab accusatione: nunquid hoc senatusconsultum locum habet? Respondeo, non: sed officio. i. extraordinariè coercetur pro arbitrio suo considerata conditione personę & qualitate delicti. vt ff. eodem l.
E si quis. §. si stellionatus. & l. in priuatis. & ff. de ef-
3 frac. l. j. † *Quæstio.* Itẽ quare dicitur de litis contest. nunne si tantùm libellus datur & desistat, habebit locum senatusconsultum? Dominus meus notat in summa, quòd non. vt ff. eodem. l. quęsitum. & l. pe. non enim petijt, sed petere voluit: & sic non accusauit, sed accusare voluit. vt ff. rem ratam habe. l. amplius. Idem in l. iul. de adulte. vt C. ad l. iul. de adul. l. sine metu. Idem in liberto, vt euitet pœnã. l. aureorum: vt ff. de in ius vo. l. quamuis. & l. libertus. & ff. de adul. l. miles. §. si socer. Domino tamen Io. visum
F est contrarium, vt locum habeat senatuscon. Turpilianum etiam si lis non sit contestata: sed tantùm libellus porrectus: & probat per talia iura: ff. eodem. l. in senatuscõ. §. qui post inscriptionẽ. & C. de calum. l. fallaciter. & argu. ff. iudic. solui. eùm querebatur. sed arg. ibi posset cõtra assumi C. eodẽ. l. j. Aequior & humanior videtur illa sententia, vt demum lite contestata si quis desistat, quòd puniatur turpilianũ: nam cùm tractemus de pœna illã mitigare debemus. vt ff. de pœnis. l. interpretatione. Nęc obstat l.

G illa senatus. §. qui post. quam inducit dominus Io. quia inde colligitur arg. à cõtrario sensu legis: qui cõtrarius sensus non assumitur pro lege: quia leges contradicunt. Item l. illa C. de calum. fallaciter non contradicit: quia locum habet in illo, qui per calũniam euidentem accusat: & hoc est quod in l. illa se quitur: quòd non prosit illi publica vel priuata abolitio. i. siue sit concessa generalis à principe: siue specialiter ab isto petatur etiam si ad liberandum. Sed dominus Io. legibus inductis apertè aliter respondebat: sic l. illa, quesitum non obstat: quia non ob-
H iecit crimen, sed dixit se obiecturum: licèt libellum dedisset: sicut & alias C. de donatio. inter virum & vx. si maritus. vbi crimen non obijciebatur, sed erat comminatum: alias si esset obiectum obstaret. In l. illa C. de adul. sine metu. contingit propter priuilegium personę: quia maritus: de cuius calumnia nõ queritur: vt infra dicemus. Item l. de in vo. libertus. non obstat: quia patrono non fuit datus libellus, sed principali seu prȩsidi. Item ibi quoddam cõtingit: quia pœnitentia in casu illo admittitur: vt in
4 prȩdic. l. quamuis. † *Quæstio.* Item quare dicit de a-
I bolitione? Respondeo: quia si abolitio interueniat, pęna senatusconsulti turpil. cessat. Verum ista abolitio duplex est: generalis seu publica: de qua loquitur subr. specialis de generali aboli. in C. quę etiã dicitur publica. vt C. de calũ. l. pe. Et est speci lis etiã abolitio seu priuata: de qua loquitur l. predi. C. de calumnia. & C. de aboliti. prima conceditur à solo principe tribus de causis: vel ob diem insignem: glosamus: puta natalis sui: vel ob publicam gratulationem: quia fortè natus sit filius principi, vel ob rem prospere gestam: quia victoriam habuit de inimicis:
K vt ff. eodem. si quis repetere. §. vl. & l. vl. Priuata abolitio seu specialis dicitur quę specialiter petitur vel à principe vel à presidę. vt ff. eodem. l. aut priuatim. & C. de aboli. l. ij. Est etiam tertia abolitio, quę habet fieri per legem: puta accusatore vel accusato mortuo, vel alio modo impedito, quòd accusare nõ possit. vt ff. eodem. l. aut priuatim. & C. si reus vel accu. mor. fue. argu. C. si pendente. appel. mors interue. Prima abolitio est talis naturę, quòd licet omnes accusationes fingantur abolitę id est, ac si datę vel factę non essent: tamen accusatori si vult datur facultas
L repetendi reum infra. xx. dies: & erũt vtiles isti dies: quia non computabuntur: nec incipient currere nisi post illas ferias repẽtinas, quę sunt inductę à principe propter illas tres causas. vt habes ff. ex quibus cau. ma. l. sed & per pretorem. Item non computabuntur nisi dies illi in quibus accusator potuit adire prȩsidem. vt ff. eodem. aut priuatim. §. xxx. & sic generalis abolitio licèt abnleat accusationes, vt dixi: possunt tamen repeti postea. In speciali autem abolitione impetrata & concessa nunquam crimẽ
M poterit posteà repeti: nisi dominus Imperator de nouo cõcedat. vt C. de abol. l. j. Si tu queras quę sit ratio diuersitatis? Respondeo: facilis est: quia quando specialiter impetratur abolitio, & tibi conceditur: nunquam contra factum tuũ venies, nisi principe concedente. at quando interuenit generalis abolitio: tunc nullum factum interuenit in illa abolitione impetranda. & ideò si tuo iure repetis infra triginta dies accusationem sine impetratione facienda principi: hoc de iure procedit. Et hic vnum dignum nota, quod propter generalem abolitio-

A lem abolitionem crimina &accusationes, quę vide
banjur abolitæ possunt repeti: sed non omni tempo
5 re: sed coarctatur tẽpus infra. xxx. dies vt dixi. † *Quæ
stio.* Sed illud quæritur: an si libellus accusatoris da
tus sit tantum: & nomen accusati nondum est
receptum inter reos: sed quia lis non est cõtestata.
vt ff. ad l. iul. de adul. si maritus. §. prescriptionet.
Et ponamus quòd hodie fuit datus iste libellus eras
interuenit abolitio generalis: nunquid generalis
abolitio pertinebit ad istam accusationem in qua
datus est tantũ libellus vt illam aboleat: & videtur
B quòd non: nam ante lit. contestatam tàm in ciuili
quàm in criminali res dicitur integra. vt in authen.
de litig. §. si vero apud initium. & in criminali vide-
detur idem. nam abolitio generalis non pertinet ad
hoc genus criminis. scilicet. quando tantum libel-
lus datus est. vt ff. eodem. Lucius. quomodò enim
abolitio potest abolere illam accusationem quę
nondum nata est. At econtrà videtur, quòd gene-
ralis abolitio pertinet ad illas accusationes in qui-
bus tantum libellus datus est. vt C. ad l. cor. de fal. si
docueris. Respond. confiteor de plano, quòd aboli-
tio pertinet siue libellus sit datus tantũ siue nõ. Nec
C obstat l ff. eo. Lucius. quia illa l. verè sic intelligitur
nam l. illa non dicit vtrum generalis abolitio perti-
neat ad illas accusationes, in quibus tantũ libellus
datus est vel non. Sed hoc quęrit. dicit an si dato li-
bello in crimine falsi: &posteà generalis abolitio in
teruenit quę sustulit illam accusationem, si accusa-
tor non repetit accusatum infra. xxx. dies: an accusa
tor incidit in turpil. Respon. M. quòd non hoc est,
quod vltima verba abolitio reorum quę publicè in-
dulgetur ad hoc genus criminis non pertinet. q. d.
non punitur, qui destitit propter abolitionem gene
D ralem: quia abolitio ad hoc pertinet vt criminum ac
cusationes extinguat: non ad hoc vt aliquis nõ per
sequens puniatur: quia iam eadem l. quę inducit, ꝙ
criminis accusatio videatur extincta: & sic ille qui
accusauit non cogetur in accusatione procedere: &
quia non cogetur quod puniretur eñ possit desiste-
re. *Oppositio.* Item opponitur. legitur in C. ad senatus
con. Turpil. l. j. quòd ille demum incidit in senatus-
consultum Turpilia. qui causa publici criminis or-
dinata scilicet inscriptionibus depositis, & dato fi-
deiussore de exercenda lite presente accusato, &sub
E custodia officij facto: non impetrata abolitione ab
executione criminis desistit: & sic videtur inconue-
nientia: quia etiam ex sola datione libelli videtur
quis in turpil. incidere si ab accusatione desistat: &
sic facit multum pro sententia domini. Io. quam su-
prà notauimus in hoc eodem senatusconsulto. Sed
qui tenent contrariam opinionem respõdent, quòd
in l. illa erat vltra processum. s. quia lis erat contesta
& sic supplent. & hoc colligũt ex fine. l. illius. ab exe
cutione criminis desistit: ergo erat in crimine pro-
cessum. Item videtur alius intellectus illius l. vt di-
F cas, quòd propter solam dationem libelli si quis de-
sistat: non incidit in turpil. sed si sit vltra processum:
puta, quòd fideiussores fuerunt dati ab accusatore:
& accusatus sit detentus in custodia: etiam si lis nõ
sit contestata, si quis desistat incidit in turpilianum
& hoc fortè ideò quia habetur illud pro quasi litis
contestatione. sicut & aliàs in ciuili simile inueni-
tur. C. vbi in rem actio. l. ij. & vbi de crimine agi o-
6 portet. authent. qua in prouincia. † *Quæstio.* Item

G quęritur de eo quod dicitur in l. j. C. eodem ti. quòd
impetrata abolitione poterit quis sine pœna recede
re nec incidit in turpilianum: nunquid ergo poterit
impetrare abolitionem inuito accusato, vel eo vo-
lente: quia de speciali impetranda abolitione loqui
tur. Respondeo: consentiente illo acusato, debet
specialis abolitio impetrari: si autem generalis abo
litio interuenisset, ibi non esset necesse, quòd aduer
sarius cõsentiret: in speciali enim abolitione peten
da debet aduersarius esse presens. vt C. de aboli. l. ij.
verum aut accusatus tantum fuit datus custodię: &
H tunc eo inuito impetratur abolitio: aut fortè accu-
satus sustinuit carcerem, tormenta, verbera, vel ca-
thenas: tunc non impetratur abolitio inuito accu-
sato: verum quando accusatus traditus est custodię
infra. xxx. dies, accusator poterit petere abolitio-
nem inuito accusato: post illos dies nunquam petet
abolitionem acusator inuito accusato. Si verò sit in
accusatione processum, quòd testes sint producti
verberibus tormentisque vexati: quia fortè inue-
niebantur vacillantes: tunc etiam si vterque volue-
rit accusator & accusatus abolitio non conceditur,
I tur, sed in crimine procedetur. vt hęc omnia legun-
tur C. de aboli. l. fallaciter Verum crederet quis
quòd quilibet possit impetrare abolitionem, qui
est accusator, & ab accusatione desistere: sed non
est ita: is enim demũ impetrat abolitionem qui per
errorem aut temeritatem aut calorem ad accusatio
nem prosiluit. Si autem per calumniam: vt corru-
ptus pecunia etiam ab aduersario desistat: iste talis
non poterit abolitionem impetrare. vt C. de abolit.
l. ij. & l. vltim. & C. de calumnia. l. fallaciter. & sic nõ
potest impetrari abolitio propter vitium personæ: si
K cut non potest impetrari propter magnitudinem cri
minum: puta in l. iul. maiesta. Item in patria oppu-
gnata vel prodita. Item in l. iul. peculatus de sacra-
mentis desertis. quidam intelligunt de sacramentis
militiæ: alij de criminibus sacramentis propter per-
iurium: & in omnibus criminibus vbi probationes
ab vtraque parte requiruntur: vt in crimine falsi. vt
C. de aboli. l. vltim. §. vltim. & ff. ad l. corne. de fals. l.
vbi. Sed hæc vera sunt de abolitione denegãda, quã
do quis prosequitur accusationem criminis, quasi
vnus de populo: & contra aliquem extraneum. ve-
L rùm si ille qui accusauit prosequatur iniuriam suã
vel suorũ: vt si non prosequatur: accusat tamen suos
cognatos: in his casibus omnimodò abolitionem pe
tere potest accusator. vt C. de aboli. l. ij. in fi. & fa-
cit hoc vindicta proprij doloris, & coniunctio san-
guinis: sicut aliàs diximus. nam difficillimum est iu
stum temperare dolorem. vt ff. ad l. iul. de adulter. si
adulterium. §. Imperatores. ignoscendum enim est
ei qui se vlcisci voluit prouocatus. vt ff. de bon. lib.
l. qui cum maior. §. libertus. nam & iustus dolor ma
M ritum à pœna homicidij liberauit: vt C. ad l. iul. de
adulte. l. Gracchus. Illud autem nota inter generalẽ
abolitionem, & specialem: nam post generalem li-
cèt crimen videatur esse sopitum: tamen potest repe
ti infra. xxx. dies vt suprà dixi. Si autem specialiter
impetratur abolitio nunquã crimen sopitum repe-
titur: nisi à principe fuerit impetratum, quòd liceat
crimen repetere: & sic videtur impetrari abolitio
abolitionis. vt C. de abolit. l. j. Et sic no. ꝙ neq; per
abolitionẽ generalẽ: neq; per specialẽ: crimẽ ipso iu
re extinguitur: sed quodãmodò exceptione. nam si

A Ipſo iure crimen eſſet extiuctũ nunquam poſſet per
principẽ reſuſcitari:ſicut nec per pactũ de petẽdo:vt.
ff.de pact.l.ſi vnus ex argen.§. pacta. & §.illud.
Hoc etiam in ciuili contingit,quòd actio ſemel ex-
tincta nunquam reſuſcitatur.vt ff.de ſol.l.qui res.§.
7 aream.† *Quæſtio*.Sed illud quęritur:quando aliquis
dicitur deſiſtere ad hoc vt incidat in turpil.Reſpon
deo,ille dicitur deſiſtere qui ex toto depoſuit animũ
agendi : & non ille qui diſtulit, ſed qui renunciauit
in totũ.vt ff. de iudi.deſtitiſſe.& ff.de mino.l.deſti-
tiſſe.& ff. ad turpil.deſtitiſſe. Illud autem no.quòd
B omnes in turpilianum incidunt excepta muliere &
minore:niſi petierint abolitionem.vt ff.eodẽ tit.l.j.
§.is accuſator intulit.in fi.& l.mulier.*Oppoſitio*.Sed
opponitur: & primò de muliere.nam videtur, quòd
mulier incidat in turpilianũ, ſi ab accuſatione ſine
abolitione deſiſtit: etiam ſi ſuam vel ſuorũ iniuriã
proſequatur.vt C.eo.tit.l.ſi fœmina.Reſpõdeo.lex
illa loquitur quando mulier deſiſtit ab accuſatione
pacto contrà vetitum.i.recepta pecunia, tantum ſo
nant illa verba.Simile habes, confiteri videtur cri-
men, qui paciſcitur pecunia data.vt ff.de his qui
C no.infa.l.quoniam.& l.furti.& ſic hęc mulier prop
ter pecuniam amittit priuilegiũ quod habet à iure:
ſicut & aliàs amittit mulier priuilegiũ velleianum
vbi pecuniam recepit & intercedit.vt C.ad velleia-
num l.antiquæ. Allij intelligunt l.illam,ſi fœmina.
que dicit, quòd mulier incidat in ſenatuſcõſultum
turpilianum quando mulier paciſcitur contrà veti-
tum.i.quando tranſigit vel paciſcitur ſuper his cri-
minibus,ſuper quibus non licet paciſci vel tranſige
re.vt C.de tranſac.l.tranſigere.ſed prima expoſitio
melior.*Oppoſitio*.Item adhuc opponitur:quòd mul
D ti ſunt qui etiam ſi deſiſtant ſine abolitione in turpi
lianum nõ incidunt.nam omnes illi de quorum ca-
lumnia agi non permittitur: in turpil.non incidunt
etiã ſi ſine abolitione deſiſtãt.vt ff.eo.l.in ſenatuſc.
§.eos,quare ergo dicit,quòd omnes incidunt in tur
pilianum excepta mulięre & minore.vt ſuprà dixi.
Reſpondeo.omnes incidunt in turpilianũ de quo-
rum calũnia agi poteſt: excepta muliere & minore.
at illi de quorum calũnia agi non poteſt,illi in tur-
pilianum non incidunt.*Quæſtio*.Sed quęritur: qui
ſint illi?Reſpondeo.pater ſi agat de morte filię.vt
E ff.de pub.iud.l.generi ſeruus.*Oppoſitio*.Sed opponi
tur ff.ad l.iul.de adul.pater.Sed tamen in l.illa pa-
ter nõ agebat de morte filiæ ſed de adulterio accuſa
bat adulterũ:vnde in illa accuſatiõe nõ habet priui
giũ licet habeat maritus.vt ff.ad.l.iul.de adul.l.ij.§.
vlt.quia iuſtiore & maiori dolore affligitur maritus
quàm pater in adulterio vxoris.in morte autem,ſi fi
lia maritata dicatur occiſa maiorem dolorem ha-
bet pater,quàm maritus : & ideò accuſat pater ho-
micidam ſine metu calumniæ, quod in marito non
eſt:quod accuſet occiſorem vxoris ſine metu calum
F nię Itẽ ſi teſtator,qui vulneratus fuit mortiferè & di
xit:talis me vulnerauit:ſi hęres perſequitur,ſine ca-
lumnia accuſabit.vt C.de calumnia.l.mater, ſine
metu autẽ calumniæ accuſat filius de morte patris.
vt C.de calũ.l.calũnię. Item ſine metu calũnię accu
ſat maritus,quãdo accuſat iure mariti intra lx.dies:
alioquin ſi poſtea accuſat iure extranei pœnã calũ.
non euitat.vt C.ad.l.iul.de adul.l.iure mariti.& l.
abolitionem.& ff.ad l.iul.de adul.l.ij.§.vlti.& C.
ad l.iul.de adul.l.quamuis. Itẽ ſine metu calũnię ac

G cuſat fortè patronus.vt.ff.de obſe.à lib.patro.prę.l.
licet.& ff.de bo.liber.qui cũ maior. † *Quæſtio*. Sed.
8 licet dixerimus, quòd quis incidit in turpilianum:
quid erit,qua pœna punietur? Reſpõdeo.v.lib.auri.
vt ff.de prędaricato.l.iij.in fi.ſed cui applicabitur?
Reſpondeo.agenti & non fiſco:niſi,lex dicat.& ſic
intelligo.l.C.de modo mulc.l.mulctarũ. † *Quæſtio*.
9 Sed quęritur : an accuſatio de hoc crimine erit publi
ca:an priuata? Reſpondeo,priuata : ille enim ſolus
aget,qui accuſatus erat ab illo accuſatore.vt ff.de
pręua.l.pręuaricationis.§.fin.ſed licet multi ſint de
H quorum calũnia non agitur: tamen ſi pręuaricãtur
infames ſunt.vt ff.de pręua.l.ſi is cuius. Item illud
not.quòd non ſolùm accuſatus deſiſtens ſine abo-
litione punitur ſenatuſconſulto turpillian. verum
etiam punitur ille, qui accuſatorem ſubmittit, aut
inſtigat:aut qui mandat alicui,& inſtruit eũ ad ac-
cuſationem capitalem dando probationes: allegan
do accuſationes.punitur etiã accuſator ſubmiſſus
qui tale miniſterium ſuſcepit: & ita puniuntur ſi de
ſiſtũt ſine abolitione ſi cęterũ crimẽ fuerit probatũ:
nullus iſtorũ punitur ff.eo.l.j.§.incidit.& l.in ſena
I tuſ.§.j.quia peccata nocentum nota eſſe expedit &
oportet.vt ff.de iniuri.eũ qui nocentẽ. Item ita pu-
nitur ille qui deſiſtit ante ſententiã ſine abolitione,
ſicut & ſi deſiſteret poſt ſententiam,quę fuit appel-
latiõe extincta.vt ff.eo.l.j.§.vlti.Sed quę erat dubi-
tatio in caſu iſto. Reſpondeo.illa,ex quo ſententia
lata erat,ſatis videbatur,quòd crimen peregiſſet ac
cuſator vſque ad finẽ.ſed nõ eſt ita:quia ex quo ap-
pellatio interuenit,perindè habetur ac ſi ſentẽtia la
ta non eſſet:& ſic appellatio extinguit pronũciatũ:
& omnia ſunt in eo ſtatu in quo fuerant ante ſentẽ
K tiã.vt C.de appel l.iiij. Verũ:quia iſtud verbũ valdè
examinatur,& frequẽtatur in cauſis:ideò illud exa
minabo : hic dicitur,quòd per appellationis reme-
diũ pronunciatũ extinguitur.exponimus.i.ſuſpẽdi-
tur.vt C.de tranſac.l ſi cauſa cognita.& hoc de ne-
ceſsitate oportet te dicere:& ſecundũ varios intelle-
ctus ſentẽtia extinguitur, & ſentẽtia ſuſpẽditur.nã
aut iudex appellationis pronũciat pro vel contra.i.
aut cõfirmat primã ſentẽtiã,aut infirmat. In vtroq;
caſu ſententia prima extinguitur : hoc eſt,quòd ex
vltima tantum agetur.vt ff.de re iudi.l.vltima.& ff.
L de his qui not.infa.l.furti.§.j.in fi.& ff ad trebel.ſi
quis priore.& ar.ad idem ff.de iniuſt rup.teſt.l.ſi ex
hęredato.§.ij.Si autem ille qui appellat,appellatio-
nẽ non proſequitur:& ſic perinde habetur ac ſi nõ
appellaſſet:tũc ſententia prima ſtat in ſuo ſtatu: &
ex illa agitur.vt C.de tẽpo.appel.l.vl.circa fin.& ar.
C.de re iudi.l.ad ſolutionẽ.& ſic propter iſtos duos
effectus ſententia dicitur aliquãdo extingui:aliquã
do ſuſpẽdi. Et vide optimũ ſimile.legatũ ab adita hę
reditate acquiritur ignoranti.vt ff de fur.à Titio.
ff.de legatis ſecundo.l.legatis.& ff.quemadmo.ſer
M uit.amittun.l.ſi per partes.hoc verum eſt ſi vult le-
gatarius habere legatũ:alioquin ſi repudiat,fingi-
tur à principio nõ acquiſitũ.vt ff.de his quę in frau.
pa.l.j.in fin.j.col. Hoc idem in contractu mutui: ſi-
cut lex optimè no.exẽpla tàm in mutuo quàm in le
gato.ff.ſi cer.peta.l.proinde. & ad idem ſunt ar.ex
predic.l.furti accipe.§.i.domino tamẽ meo H.non
inſubtiliter viſum eſt aliud licèt ferè ad idem ten-
dat.& gloſauit, in tit.ad turpilianũ l.j.in fi.ſuper il
lo verbo,appe.remedio pronũciatũ extinguitur.hoc
modo

A modo extinguitur.i.suspēditur:quia cū in pēdēti sit
an sentētia cōfirmetur vel infirmetur:dicimus ipsam
sentētiā pēdere.pr̨ętereà si dicatur ipso iure nulla:cō
sequens est quòd dicatur id confirmari,quod nihil
est.Item si is qui prouocauit,appellationis causam
nō exercuit:actione iudicati contra eū agitur:ergo
nō est ipso iure sentēti a nulla:& si sentētia irrogauit
infamiam,retrò infamis est.vt ff.de his qui no.infa.
furti.Item cùm sententia prolata est:actio iudicati
nata est à tēpore latę sententię:& res iudicata ab eo
tempore dicitur.vt ff.de re iu.l.j.si itaq; ipso iure sit
B nulla,posteà non renascitur.nā obligatio semel ex-
tincta,posteà nunquam renascetur.vt ff.de solu.qui
res.§.areā.Nos autem dicimus sicut dicit dominus
& pr̨ęceptor meus H.quòd quātū ad iuris effectū per
tinet,ipso iure sit nulla sentētia:cōfirmari tamē pōt
per sentētiā secundā.nam & vēditio dolo inita ipso
iure nulla est:confirmari tamē potest.vt ff.de dolo.
eleganter.& cū falso procuratore iudicium nullum:
nec controuersię aliquę dici solent,vt C.de procur.
licet.& tamē cōfirmatur ratihabitione.vt C.de iudi.
licet.arg.ff.rē ratā ha.l.Paulus.Item testamentū pri
C mum rūpitur per secundū:tamē si secundas tabulas
quis inciderit,primę que ruptę fuerūt:vires sumunt
& valebunt.vt C.de testamētis.hac consultissima.
& instit.qui.mo.testa.infir.& ff.de bo.posses.secun-
dum tab.l.penul.Itē pr̨ęscriptio litis contestatione
interrūpitur:tamen si actor desistat,vires assumit ac
si lis cōtestata nō esset.vt ff.de diuer.& tēpor.presc.
inter quatuor.Item testamentū rūpitur per captio-
nem testatoris:tamē si reuertatur,postliminio testa-
mentū vires assumit:& si moriatur ibi similiter vires
assumit fictiōe legis Cornelię.vt ff de iniu.rup.test.
D l.si quis exhęredato.§.quāuis enim.& insti.qui mo.
test.infir.sic appellatio effectū sentētię ipso iure tol-
lit:si tamē appellator desistat effectus sententiæ,qui
fuerat ipso iure nullus,remanet,vt C.de tempo.ap.
l.vltim.Quod aūt appellatione secuta sit ipso iure
nulla sententia:nō autē in suspenso,ex eo probatur,
quòd aliquis accusatus & cōdēnatus in crimine ca-
pitali statim fit pœnę reus & eius status per capi.di-
minutionē immutatur:ita quòd testamentū primū
rūpitur:& aliud de nouo condere non,potest:verum
si condēnatus appellat:& vetus testamentum valet:
E & nouum condere potest:nec status eius pendet.vt
ff.de iniust.& irri.testa.si quis exheredato.§.hę aūt
omnes.licèt statim ex quo dānatus est,& ciuitatem
& libertatē amisit.vt ff.de pœnis.l.quidā.& l.qui vl-
timo.Sicubi autem inuenitur sententiā per appella-
tionem suspendi:intelligi debet inspecto fine & exi
tu.nā appellatione interposita omnia debent esse in
statu pristino.vt ff.nihil inno.ap.pen.l.j.& C.de ap-
pel.l.iij.vnde consequens vt sententia non sit in pen
denti:cum omnia quæ statum habent,non dicatur
esse in pendenti.In hoc senatusconsul.concipit act.
F sic libel.† *Libellus*.Coram vobis domine pr̨ętor ma-
10 gister iusticiarię.proponit R.contra H.qui cū eū ac
cusasset lege iul.de vi publi.& lit.contes.ab accusa-
tione sine abolitione discessisset:& sic in turpilianū
senatusconsultum incidit:cuius est pœna v.librarū
auri:petit ipsum sibi in pr̨ędicta pœna condemnari
per vos:& illam pœnā petit sibi dari & solui.Quod
sic rectè cōcip.lib.dicunt iura.C.ad turpil.l.j.& ff.de
præuari.l.pr̨ęuaricationis.Sic concipies libellum si
es in ea opinione:vt locum habeat senatusconsultū

G quando quis ab accusatione discedit sine abolitio-
ne post litem contestatam cæterùm si es in opinio-
ne domini Ioan.vt solo dato libello quis incidat,de
lit.contesta.in libello nō adijcies.*Opposito*.Sed huic
libello sic opponitur:non videtur quòd pœna rectè
petatur accusatori solui sed fisco.nam mulctarū se-
uera compēdia fisco applicari iubemus:vt C.de mo
do mulcta.l.mulctarum.& sic multi ponunt in libel
lo:peto ipsum in v.libras auri condēnari.*Opposito*.
Sed huic libello magis opponitur si sic dicas:vide-
tur libellus incertus:quia nescitur cui quis sit cōdē-
H nandus.Item si ponatur:peto ipsum fiscum cōdem
nari:non videtur quòd admittatur:quia non est pro
curator fisci.Respondeo bene stat in libello,quòd
accusator petat sibi illam pœnam dari & solui:item
per enim hoc admitto vt pœna pecuniaria soluatur
iniuriato.nam hoc esset valdè durum:vt si me accu-
sabas & fuisset in accusatione processum,ego fuis-
sem punitus si accusatio vera fuisset:& modo cū ac
cusator desistit,mirum esset,quòd pœna daretur in
publicum:& sic daretur fisco.bene enim admitto,ꝙ
vbi pœna aliqua statuitur in iure,& agatur ex illa
I actione populari:ita quòd non intersit agentis nisi
quantum vnius tantum de populo:tunc pœna si da
tur fisco,sustineri potest:imò aliquando dimidiatur
inter fiscum & agentem:& aliquando minuūtur iu
ra quæ dicunt totam illam pœnam præstari agenti
& non fisco,vt ff.ad silleian.l.lege.nam ibi,v.au:ei
dantur accusatori.Item lex dicit alibi,quòd illa pœ
na insolidum detur fisco.nam.l.aurei qui imponun
tur per legem agrariam dantur in publico.vt ff.de
termi.mo.l.agraria.& mulctarum seuera compen-
dia fisco applicari iubemus.& C.de modo mul.
K l.mulctarum.alibi dicit lex quòd dimidiam fiscus:
dimidiam spoliatus accipiat.nam ablata inciuiliter
à consiliarijs & assessoribus in quadruplum resti-
tuuntur:cuius quadrupli dimidiam recipit spolia-
tus:& dimidiam fiscus.vt C.de asses.l.cōciliarios.
In quęstione ista varia notauerunt doctores:nā quí
dam voluerunt quòd istę tales mulctę seu pœnę pe-
cuniarię diuidantur per l.illam,consiliarios.& ad si
militudinem thesauri in alieno inuenti.vt ff.de iur.
fis.l.non intelligitur.§.vlt.& in hac opiniōe fuit do
minus meus Cyprianus:dominus Or.dat totum ac-
L cusatori seu agenti:nisi leges in quibusdam casibus
aliud dicant.& sic dicit.nonne in hac populari ille
dicitur creditor,qui illam intentat.vt ff.de ver.borū
signi.l.si cui.si ergo est creditor ergo sibi debetur cō
modum actionis.nec obstat lex de termi.mo.l.agra
ria.quia quod ibi dicitur,quòd datur in publico:ita
exponi.i.cuilibet de populo agenti:& sic secūdum
predicta in omnibus accusationibus,quę mulctam
imponunt:vt sunt populares,posset hęc quęstio no
tari:de quibus singulariter prosecuti sumus in suis
M responsis suprà in hoc cod.opere.& inducitur ar-
gumen.pro domino Or.nonnè in actione furti vl
11 bonorum raptorum inducuntur ibi mulctę:& tamē
non dantur fisco,sed agenti ex actionibus illis.† il
lud not.in fin.quòd ille videtur etiam destitisse,qui
infrà tempus pr̨ęfinitum à iudice in accusando non
processit.vt ff.ad turpillia.l.ab accusatione.§.desti-
tisse.& C.qui accusare non poss.l.si ea quæ.& arg.
ff.de op.leg.l.mancipiorū.Item etiā videtur destitis-
se,qui infra tēpus pr̨ęfinitū à lege in accusatione nō
processit.s.infra biennium:quod proditum est ad

A fiuendam criminalem accusationẽ: licèt triennium
sit statutum in instantia ciuili. vt C. vt infrà certum
tempus cri. quæstio ter. l. ij. & iij. & C. de iudic. pro-
perandum. Veruntamen videtur mirũ q licèt dictũ
sit, quod punitur qui destitit pœna v. librarum auri:
tamen videtur q alia pœna imponatur. nam l. j. C.
vt infra certum tempus. dicit q mulctetur in quar-
ta parte bonorum. l. ij. eodem tit. dicit q debet dari
in exilium: & sic quæritur an etiam omnes istæ pœ-
næ primæ interponantur: quod esset durum, vel quę
magis imponetur? Respondeo: de iure & generali-
B ter pœna turpilliani imponitur accusato, scilicet v.
libras auri. aliquando tamen duriùs cõtra accusan-
tem proceditur, & non imponit iudex illam pœnam
sed maiorem: puta quãdo multis crassantibus opus
est exemplo: vt pœna vnius metus sit multorum. vel
fortè ille qui modò destitit consueuit multos accu-
sare: & homo superstitiosus erat: in quibus casibus
iudex maiorẽ pœnam imponit & imponere potest.
vt ff. de pœnis. absentem. §. penulti. & de custod. &
exhibitio. reorum diuus. & C. ad legem Iuliam repe
tunda. l. j. & ff. de pœnis. l. hodie. & l. in senatotum. &
sic imponunt pœnam quartæ partis bonorum: non
C intelligas q vtranque pœnam imponat: pœnam au
tem exilij tunc imponit, quando ille accusator erat
homo leuis cui damnum famæ non sit iniuria: tunc
imponitur pœna exilij retentis illis, scilicet quando
multis crassantibus, &c. vt C. vt infra certum tem-
pus. l. pen. hæc de Turpilliano tractasse sufficit.

De senatusconsulto Largiano, Rubric.

1 *Senatusconsultum Largianum in quibus locum habeat.*

SVNT & quædam alia senatusconsulta, quæ ho
die locum non habent, quia sublata sunt: sed vt
nihil antiquitatis penitùs ignoretur. vt instit. de te-
D stamentis. ideò illa inseramus. † Est enim largianũ
1 senatusconsultum, quod locum habebat quãdo la-
tina libertas locũ habebat. verbi gratia erat aliquis
toto tempore vitæ suæ liber: tempore mortis erat ser
uus: & sic dominus accipiebat omnia bona ipsius:
& sic eodem tempore concurrebat mors & seruitus.
omnia ista hodie sublata sunt: & ipsum etiam sena-
tusconsultum largianum sublatum est. quia ex quo
aliquis liber est, fit ciuis Romanus: & fit liber in vi-
ta & in morte. vt C. de lati liber. l. vnica. §. j. & §. vlti.
De ista autem materia quære suprà in hoc eodem
E opere de constitutione Iustini. vbi de hoc plenè no
taui: de hoc etiam senatusconsulto largiano tollen-
do sicut odioso: habes in authentic. vt liberti de cæ-
tero. collatio. vj. §. j.

De senatusconsulto Sabiniano, Rubric.

1 *Senatusconsultum Sabinianum in quibus locum habebit.*

ERAT & aliud senatusconsultum, quod voca
batur sabinianum, quod hodie sublatum est, &
1 meritò. † habebat enim locũ circa filios adoptiuos
adoptandos per tres mares: & illos eosdem per tres
emancipationes emancipandos, & duas manumis-
F siones. Sed licèt nõ sit vtile: bonum tamen est quod
sciatur, qualiter fiebat adoptio per tres mares hoc
modo. ego adoptabam istum filium: & tu iterũ ado
ptabas: & posteà veniebat ad tertium, qui eum vole
bat habere filium adoptiuum: & ipse adoptabat. &
sic videbat quòd patria potestas patris naturalis
esset sublata, ex quo per tot manus adoptio iam
processerat. Similiter fiebant tres emancipationes
illius filij adoptiui: & duæ manumissiones. sed ho-
G die omnia ista sublata sunt: & ideò immorari nolo:
& sufficit vnica adoptio & vnica emancipatio. vt
C. de adoptio. l. cùm in adoptiuis. & l. vltim. & de li
beris fortè istius Sabini fuit delata quæstio ad Iu-
stinianum. vt C. de acquirend. possess. l. ex libris.

De senatusconsulto Claudiano, Rubric.

1 *Senatusconsultum Claudianum in quibus locum habeat.*

ERAT etiam aliud senatusconsultũ quod vo-
cabatur Claudianũ, quod & hodie sublatũ est.
1 Et habebat locum † quotiens aliqua mulier inge-
nua cupidine capta alicuius serui vel ascriptitij rem
H cum eo habuit: vel de facto cum eo contraxit cõtu-
bernium seu consortium: hæc talis mulier misera fie
bat serua, & fortè illis cuius erat seruus & hoc fie-
bat per senatuscõsultum Claudianum quod hodie
locum non habet: nunquàm enim propterea mulier
fiet ancilla. vt C. de senatuscõsulto claudiano. l. vni
ca. & de liberali causa. l. libera. sicut nec econuersò
liber homo nõ fit seruus, si sortiatur contubernium
ancillæ. vt C. de liberali causa. l. si liber. seruus ta-
men ille vel ascriptitius castigabitur à domino: & si
si non castigabit ipsum: tunc damnum sentiet domi
I nus: quia fiet seruus vel ascriptitius fisci: vt locũ ha-
beat regula quod ab indigno aufertur, fisco appli-
catur. vt ff. de inofficioso testamento. l. Papinianus.
& de donatione inter virum & vxorẽ. cùm hic sta-
tus. circa fin. & hoc quidam & malè. imò hoc dam-
num sentiet dominus: amittet dominium ipsius ser-
ui: quia fiet liber. & hoc non propter odium ipsius
serui, sed propter odium domini, qui vel permisit il-
lum contrahere tanquàm liberum: vel sciuit: & non
contradixit: vel ipse dominus facit hoc matrimoniũ
& liberi nati erunt legitimi: & matrimonium inter
K illos erit. vt in authentic. de nuptijs. colla. iiij. §. si ve-
rò decretum. & §. si verò ab initio.

De senatusconsulto Clementiano, Rubric.

1 *Senatusconsultum clementianum ad hoc ut locũ habeat, quæ requirantur.*

2 *Senatusconsultum clementianum nũquid locum habebit: si pupillus habeat usum: uel usumfructum: uel seruitutem: uel habeat ius in re sicut emphyteota: seu superficiarius.*

3 *Creditor si fuerit pupillus uel minor: & habeat uel pignus cõuentionale: uel pretorium nũquid poterit res*
L *illa uendi: quæ est obligata: etiam decreto non interueniente.*

4 *Senatusconsultum clementianum an locum habebit in iuribus: quæ minori competunt.*

5 *Minor quare cũ maiori solennitate resoluatur: & quæ sit diuersitatis ratio.*

FACTVM est senatusconsultum à Tertullio
& Clemente consulibus tẽpore Imperatoris Se-
ueri: & oratio fuit recitata in senatu illo de qua di-
cemus. Vnde potest vocari istud senatusconsultum
M vel tertulianum vel clementianum: vocemus ergo
istud senatusconsultum clementianũ: licèt possit vo
cari tertullianũ ad differẽtiam alterius senatuscon.
tertul. de quo superiùs tractauimus: & est valdè vti
le circa prædia pupillorũ & minorum non alienan-
da: & loquebatur senatuscon. in prædijs tantùm ru
sticis & suburbanis, vt vendi nõ possent à tutoribus
seu curatoribus sine decreto: nisi propter æs alienũ.
vt ff. de rebus eorũ qui sub tutel. vel cura. l. j. §. j. nisi
testator cauerit in testamẽto vel codicillis, q prędia
illorũ vendantur. vt in prædicta l. in princip. Post eà
fuit facta

A fu it facta constitutio à Constantino quę probibuit
prædia vrbana vendi,& etiã mobilia nisi superflua:
& quæ conseruando conseruari non possunt. vt C.
de administratione tutor.l.lex quæ tutores.& C. de
1 de prædijs mino.l.ob æs † Quod senatuscõ. ad hoc
vt locũ habeat tot sunt necessaria. In primis, quòd
aliquis sit pupillus vel minor.xxv.annis. Secũdum,
quòd ille pupillus vel minor habeat prędium rusti-
cum vel vrbanum vel suburbanum: vel res aliquas
2 mobiles & corporales.† *Quæstio*. Sed quęritur quid
si pupillus habeat vsum vel vsumfructum vel serui-
B tutem vel babeat ius in re sicut emphyteuta seu,su-
perficiarius:nunquid in bis habet locum senatuscõ
sultum? Respondeo:habet:licèt nõ ex verbis, sed ex
sententia.vt ff.de rebus eorum.l.sed & si pecunia.§.
si ius habet pupillus.&.§.nec vsus.&.§.vl.& l.sequẽ
3 ti.& l.magis.in prin.† *Quæstio*. Quid si creditor sit
pupillus vel minor & babeat vel pignus conuentio
nale:vel prætorium: nunquid poterit res illa vendi
quæ est obligata etiam non interueniente decreto.
Respondeo,sic.licèt enim pignus remittatur: nihil
immutatur de obligatione principali. simile etiam
C in muliere, quæ etiam cõstante matrimonio potest
remittere ius hypothecarum: nec habet locum auxi
lium velleiani.vt C.ad velleianum.l.etiam.si autem
4 ius domini habeat: & sic minor factus est domi-
nus:tunc habet locũ oratio. vt ff. de rebus eorũ qui
sub tute.vel cura.l.magis.§.si fundus. Idẽ est si fun-
dum habuit pupillus emptũ bona fide pro quo sibi
competeret publiciana ad illud etiam pertinet ora-
4 tio,vt in prędicta l.magis.§.j. † *Quæstio*. Quid dices
in iuribus quæ cõpetunt minori:nunquid in his lo-
cum habet senatuscon. Respondeo: non: illa enim
alienari & transferri possunt sine decreto. vt ff. de
D edicto suc.l.j.§.tutor. si enim locũ haberet senatus-
consultum,nunquã posset minor iuribus renuntia-
re sine decreto: sicut dictum est & dicemus. Tertiũ
est necessarium ad hoc vt alienatio teneat, ꝙ debi-
tum subsit. vt C.de prędijs minorum.l.ob æs alienũ.
& est ibi,tantùm:quod quidam sic strictè intelligũt,
id est,ꝙ propter æs alienum posit alienatio fieri nõ
propter aliud.alij intelligũt,etiã si pro similibus eau
sis: puta, pro dotãda sorore nata ex eodẽ patre: sed
hoc loco est æris alieni: quia ipsam dotare tenetur.
vt ff.de administ.tuto.l.cũ plures.§.cũ tutor. Itẽ ad-
E mittunt pro necessitate famis, si nõ habet pupillus
quid manducet:certè hoc admitterem:quia est plus
quàm æs alienum. vnde dicunt quod dicit lex illa:
ob æs alienum:causa exempli ponetur. & illud tan-
tùm non determinat præcedens,scilicet ob æs alie-
num tantũ:sed subsequens.s.tantùm causa cognita:
scilicet ꝙ causæ cognitio debeat interuenire. quæ
autem sit cognitio habes ff.de rebus eorum qui sub
tute.vel cura sunt.l.magis.& l.si fundus. & ferè per
totum. Sed durũ est tibi contra stimulum calcitare.
nam in l.ob æs.ponitur verbũ,tantùm ob æs alienũ.
F Item in ipsis verbis orationis sic habetur: ꝙ si æs a-
lienum tantũ erit,tunc venditio permittitur; vt ff.de
rebus eorũ qui sub tutela vel cura sunt. l. j.§.j. Itẽ in
eo.tit.l.magis.sic habetur in §.si æs alienũ. quod ita
demũ alienatio prędij minoris permittitur,si æs alie
num immineat. & est hoc adeò verũ, vt si obreptũ
sit prætori de ære alieno quod subesset:& nõ subest:
& fiat venditio in rei veritate ipso iure nulla est: a-
deò ꝙ poterit minor rem illam directa actione ven

G dicare,& habere actionem personalem tutelæ con-
tra tutorem. vt in prædicta l.magis.§.penul. Quar-
tum est necessarium, quando debet fieri venditio,
& propter æs alienum, vt sit tutor præsens: & qui in
veritate sit tutor. Item sit præsens prætor seu pręses
& non intelligas quòd alter tantùm sufficiat. vt C.
si propter publicas pensitatiões.l.vlti.& ff.de rebus
eorum qui sub tutela vel cura.qui neque. Item non
intelligas quod sufficiat authoritas cuiusque iudi-
cis municipalis, vt aliàs.sed oportet, quòd authori-
tas illius iudicis interueniat, qui babeat cognitio-
H nem mixti vel meri imperij:quia interponere decre-
tum & authoritatem circa venditionem prædij mi-
noris est de mixto imperio: vt notaui in principio li
belli in rubrica illa.qui possunt esse iudices ordina-
rij, &c. alij enim iudices non possunt decretum in-
terponere. Vnde propterea multi quando impetrãt
officium iudicis à domino Papa vel à domino Im-
peratore faciunt apponi quod posiint decretum in-
terponere in venditionibus talibus:& cautè faciunt
quia aliàs non possent. vt ff. ad municipalem. l. ea
quæ.& l.magistratus. In solutione tamen facienda
I à debitore minoris sufficit solius prætoris authori-
tas: seu tutoris vel curatoris. vt instit. quibus alien.
liceat vel non.& de minori.l.ait prætor.& etiam est
aliud ibi:quia cõtra venditionem restituitur,si pro-
bauerit se læsum:contra solutionem factam à debi-
tore cum tutoris vel prætoris authoritate non resti-
tuitur. vt C.si aduersus venditionem. & in prædicta
5 l.ait prætor. † *Quæstio*. Sed quæritur, quæ sit ratio di
uersitatis in vtroque? Respondeo: sic assignant prę-
ceptores nostri, quòd solutio fit ab inuito & ex ne-
cessitate. emptio autem fit ex volũtate: & ideò si re-
K stituitur minor, si maior solennitas interuenit nõ est
mirùm: & adducunt argumentum ff. de verborum
signification.debitor.ff.de legatis tertio.fideicom-
missa. §. si debitor. ff. de minoribus.quòd si minor.
Oppositio. Sed opponitur eis sic.nonnè iudicium red
ditur in inuitum. vt ff.de verborum signification. l.
inter stipulantem.in fine primæ columnæ? certè sic.
Quare ergo minor restituitur contra rem iudica-
tam. vt C.si aduersus rem iudicatam.contra solutio
nem non restituitur factam à debitore sibi:licèt ipse
restituatur contra solutionem factam à se alij. vt C.
L si aduersus solutionem. Respondeo: in iudicio licèt
reddatur in inuitũ, quare datur restitutio: ratio est.
quia potest esse quòd minor omisit allegationes cõ
petentes: ideò restituitur: & non ideò restituitur, ꝙ
ille aduersarius inuitus conuenitur: at si in solutio-
ne facta minori à debitore & cum tutore seu præsi-
de non posset minor lædi: quia recipiendo à debito
re pecuniam, vtitur iure communi: & sic non vide-
tur circunscriptus. vt C. de in integrum restitutione.
l.non videtur. & sic non restituitur, si posteà amittat
nec tunc restituitur. quia quod legitimè factum est,
M non debet aliquo euentu superueniente posteà resu
scitari. vt C.de administratione tutor. l.sancimus. &
non euentus damni:sed inconsulta facilitas restitu-
tionem indulget. vt ff.de mino.l. verum. Quintum,
quòd interueniat causę cognitio, quæ habetur in l.
illa, magis per totam legem. & in l.illa eiusdem titu
li si fundus. Sextum, ꝙ pecunia illa pro qua vendi-
tur prædium, quod in veritate soluatur creditori: &
propter hoc datur viator, qui renũtiet prætori solu
tam esse vt in prędicta l.magis.§. illud quæri potest.

A Septimum, ꝙ non ſit obreptum prętori in aliquo de
quibus mandat oratio: alioquin venditio reſcindetur. vt in prædicta l. magis. §. penulti. & l. quamois.
Octauum, ꝙ prædium illud ſit inſolidùm minoris
ſeu commune nō euro. vt ff. de rebus eorum qui ſub
tutel. l. qui oeque. §. vltim. Sed hoc ideò dico: quia ſi
prædium ſit commune pro indiuiſo, & cum maiore
alienari poteſt ſie maiore prouocaote ad diuiſionē.
vt C. de prædijs minorum. l. inter omnes. & in prædi
cta l. magis. §. vltim. & hoc eſt quod dicunt quędam
verba ohſcura quæ ponuntur in prædicto titul. io l.
B qui neque. §. vltim. nam quod excepit omitto, ſcilicèt vt poſsit fieri prædiorum diuiſio maiore ſocio
prouocante: propter hoc exeipit, vt communio perimatur diuiſiooe ſecuta: non vt augeatur difficultas
communis: in quo augeretur certè in hoc: quia iam
neceſſe haberet prædium commune cum creditore
haberi, cum quo competit communi diuidundo: &
competit etiam cum debitore. vt ff. communi diuidundo. l. communi diuid. Hoc breuiter fui proſecutus de hoc ſenatuſcoosulto: ad ootitiam ipſius: quia
vtile eſt. Cæterùm copiosè quare io ſumma domini
C mei C. de prædijs mino. & C. ſi aduerſus vend. Verū
vnum non omitto: quia hodie per conſtitutionem
Frederici: ſi minor iurat & veodit nunquàm poſteà
auditur: ſiue ioteruenIat curator: ſiue prætor: ſiue
non. & hæc eſt vera ſententia: licèt hanc non teouerit dominus R, vt dicit conſtitutio, ſacramenta puberum. & ibi ſicut gloſauit ſacramēto ioteruenien-
te accedente decreto officio non vtere decreto: noo
interueniente tuo iure vtere. prætor enim oon tibi
tuum, ſed ſuum denegat auxilium. ſed ſententia B.
locum habuit ante conſtitutionem per l. j. C. ſi ad-
D uerſus venditio. ſed cùm conſtitutio illa, ſacramenta puberū. hodie de oouo ſit facta hoc admittimos:
vt adijciat hoc; vt ſi ſine decreto ſit facta venditio à
minore: & iurat quod teneat: nec aliquo modo contrauenire poſsit. Verū quia conſtitutio illa eſt valdè
vtilis: ideò ipſam in hoc opere inſerendam præuidi.

Conſtitutio Frederici Imperatoris, Rubrica.

1 *Conſtitutio Frederici Imperatoris de quo ſacramento loquatur.*
E 2 *Forma iuramenti eius conſtitutionis quæ ſit.*
3 *Iuramentum uerbotenùs factum, an idem ſit.*
4 *Fides uel pacis oſculum an iuramento æquiualeat.*
5 *Impubes ſi iurauerit: & ſine decreto uendiderit: nūquid contrauenire poterit.*
6 *Impubes an tenebitur ſeruare ſacramentum ſuum ſpontè indiſtinctè in omnibus præſtitum.*
7 *Contractuum appellatione quid ueniat*
8 *Obligatio quo caſu ex una tantùm parte oriatur.*
9 *Minor ſi teſtamentum fecerit: & iurauerit ſe illud ſeruaturum: nunquid propter illud ſacramentum mutare poterit,*
F 10 *Dictio generaliter quid ſignificet.*
11 *Conſtitutio nunquid locum habebit: ſi ſuper rebus non ſuis: puta ſi rem alienam alijs uendat: uel donet: uel permutet: uel det in dotem.*
12 *Pubes an obligetur; ſi iuret aliquid facturum uel daturum.*
13 *Sacramentum per uim & metum extortum quantum ad effectum nullum eſt.*
14 *Iuramentum per uim uel metum obligationem non inducit.*
G 15 *Minor aliquis ſi uendidit: & in uenditione ultrà dimidiam deceptus fuit: iurauit tamen quod non ueniret contra: nunquid ſi uelit intentare quidpiam audietur.*
16 *Minor quomodò quiſpiā maior cenſeatur: & ipſe idem contraueniet: cùm nemo contra factum ſuum uenire poßit.*
17 *Minor ſi fecit pactum de futura ſucceßione, & iurauit ſe non contrauenturum: nunquid poßit?*
18 *Minor ſi rem aliquam uendidit: & iurauit quòd habebit ratam illam uenditionem, & omnes alias, & omnes contractus quos facturus eſt: nunquid contra aliquos contractus uenire poßit.*
H 19 *Minor ſi quidpiam remiſit: iurauit, quòd non ueniet cōntra: nunquid audietur?*
20 *Minor ſi contra legem eliceſcentiam libertatem præſtuit: & iurauit: nunquid contrauenire poßit.*
21 *Conſtitutio talis an locum habeat: ſiue cum decreto: ſiue ſine decreto minor contrahat.*
22 *Minor ſi iuret aliquid ſe facturum uel daturum: cauſa tamen uel contractus non præcedit: nunquid obligetur?*
23 *Minor ſi uendidit: & in uenditione illa eſt deceptus non ultra dimidiam: ſed minus: non tamen in minimo: &*
I *iurauit, quòd non ueniet contra: & forsè res ualebat triginta, uendidit tamen ipſam pro uiginti, nunquid ſi petat iuſtum pretium ſuppleri audietur?*
24 *Minor ſi iuret contra aliquem contractum, quòd nullo iure ueniet: nunquid audietur: ſi aliquo iure uenit contra.*
25 *Minor ſi iuret petente curatore, quòd ab eo rationem non exiget: ſicut ſæpè contingit de facto: nunquid ueniet contra.*
26 *Minor ſi fecit pactum cum fratribus pro hæreditate patris adhuc uiuentis & iurauit. nunquid ueniet cōtra?*
K 27 *Minor ſi iurauit ſe non ſubiturum munera ciuitatis: nunquid ſi utilis ſit: admitti deberet.*
28 *Minor ſi ante talem cōſtitutionem uendebat ſine decreto: an dominium transferre poterat.*

1 SACRAMENTA. † Quæritur de quo ſacramento loquatur? Reſpondeo: doctores omnes
intelligunt de ſacramento corporaliter præſtito: pu-
2 ta, iurat minor ſic. † *Forma iuramenti.* Ego Titius iuro corporaliter ad ſancta Dei euangelia non cōtra
hanc venditionem me venturū. vt C. ſi aduerſus ven
L di. l. j. & C. ſi minor ſe maior dixer. l. uj. in fin. & propter hoc tota die tabelliones contrahentes faciunt
iurare corporaliter ad ſancta Dei euāgelia. *Quæſtio.*
3 ſed quid ſi † verbotenùs iurauit: & dixit, ego Titius
iuro tibi per Deum viuum & verum, ꝙ cootra hanc
venditionem nō veniam. Reſpondeo: neque veniet
contra iure ciuili: nec iure canoοico: nam cōtra verbale iuramentum non venit minor, oiſi in vnico
caſu, ſcilicèt qoando vult probare contrarium per
instrumentum, ſcilicet ſe maiorem: licèt quādo corporaliter iurat, nullo modo veniet cōtra. vt C. ſi mi-
M oor ſe maior. dixer. l. iij. *Quæſtio.* † Quid ſi dede-
4 rit fidem? Quid ſi dederit oſculū pacis? Quid ſi iurauit ſic viuit dominus. Quid ſi iurauit ſic: viuat anima mea: vel ſimilia interuenerint: nunquid eſt iuramentum? Reſpōdeo: eſt iure canonico: omnibus
prædictis modis. & etiam ſi dicatur in verbo veritatis: & etiam ſi iuret per reliquias ſanctorū. vt in decretis. xxij. quæſtio. j. c. & iurabūt. & c. ſi aliqua cauſa. & c. habemus. & c. ſi peccatum. & in eadem cauſa. quæſtio. v. c. qui periurat. & extra de ſponſalibus.
c. conſuluit. &

A c.cõsuluit.& c.pręterea.& in lombarda,de his qui
veniunt infra treguas.de homici.liber homo. Vnde
posset dici,quod de iure canonico nulla sit differen
tia inter simplex verbum & sacramentum:vt in de-
cretis.xxij.q.c.iuramenti.& quòd omne sacrameo-
tum seruandum est, quòd non vertit in interitum
salutis ęternę.vt extrà de iureiur.c.si verò. Quod
minor non debet cõtrauenire satis videtur proba-
bile:licèt quidam de rigore iuris ciuilis nullo mo-
do excludant minorem nisi corporaliter iurantem:
& hoc capiunt ex verbis ipsius cõstitutionis. Sacra
B menta puberum sponte facta,id est,præstita. Pube-
rum, id est, qui compleuerunt decimumquartũ an-
num,vt insti.de tu. & cu.licèt aliter dicantur pube-
res à pubere vocati, id est,à pudenda corporis parte
nuncupata: quia primò in illa parte lanuginem du
5 cunt.vt extrà de despon.impu.c.puberes. † Quæstio.
Quid de impubere:si iurauit & vendidit sine decre
to:nunquid poterit venire contra? Respondeo:ple-
rique prudentes admittunt quod possit contra ve-
nire,non obstante illo sacramento.& hoc ex verbis
ipsius constitutionis colligunt:quæ dicit,sacramen
C ta puberum q.d.de impuberibus cõtra est: & est ar.
ad hoc ff.de iudi.l.cùm prætor. Item habent alia iu
ra pro se : nam legitur in iure canonico quod pueri
iuratę ante xiiij.an.non coguntur:& si iurant, non
tenet sacramentũ.vt in decretis. xxij.q.v.c.paruuli.
& c. pueri.& in ea. causa q.iij. ca.iij. & in lombar-
da qualiter quis se.de.de.l.vt infantes.& ff.de iure-
iur.l.iusiurandum §.pupillo. Alij distinguũt: refert
de quo impubere loquamur : si de illo pupillo, qui
non sit doli capax:locum habẽt iura allegata: quia
eius ætas quid videat,ignorat.vt C.de fal.mo.l.j.ff.
D de iureiur.l.qui iurasse. Cæterum si pupillus sit doli
capax : sicut in multis in quibus malitia supplet æ-
tatem.vt C.si minor se ma.dixer.l.iij. tunc licèt iura
re non cogatur: tamen si iurauit, non venit contra,
propter iusiurandum:non propter constitutionem
illam,sacramenta puberum.& hoc sic probant. Iste
pupillus doli capax sciens videtur fallere.vnde si ve
nit contra, committit periurium : cum inueniam ꝙ
omne crimen cadit in personam impuberis : præter
crimen adulterij,seu fornicationis. tale enim crimẽ
post pubertatem incipit. vt ff. ad l. Iul. de adulte. si
E minor. Item video, quòd pupillus propter suũ ma-
leficiũ deportatur : & sic tutela finitur. vt instit.qui.
mo.tu.fi. in casu tamen inuenimus quòd sacramen
tum impuberis tenet:& tunc de doli capace intelli-
ge.qui casus talis est:si impubes iurauerit se daturũ
operas:qui iurare potuit, quòd dabitur actio opera
rum in ipsum puberem,vel ex stipulatu,si promise-
rit,& formiter iurauerit: vel in factum, si fuerit hi-
strio,vel nummiculator: aliàs dabitur actio contra
ipsum factum puberem:vt ff.de libera. causa l.vlti.
& ff. de operis liber. l. vt iusiurandi, & ille est ca-
F sus solus in iure ciuili, vbi ex iureiurando non dela
to detur actio:licèt delato iureiurando de iure com
muni detur actio.vt ff.de iureiuran.l.nam posteà.§.
vlti. & l.si duo. *Spontè*. ideò dicit propter sequentia
verba quæ ponuntur in eadẽ constitutione.per vim
autem vel metum &c.& prætereà istud verbum po
nunt tabelliones in instrumentis,quod talis spontè
non vi:non coactus:non dolo inductus. Facta.i.prę
stita:quia corporaliter iurauit.vel præstita l.verbo-
6 tenus secundum quod superiùs distinxi. † Quæstio.

G Sed nunquid pubes tenebitur seruare sacramẽtum
suum spontè præstitum indistinctè in omnibus:dice
ret aliquis quòd sic : quia lex ista indistinctè dicit.
quid ergo si contractus sit talis quod de iure nõ va-
let.ibi enim sacramentum interpositum nullum. vt
C.de leg.& constit.l.non dubium. & ff. de pactis l.
iurisgentium.§.si paciscar. & ff. de leg. j. si quis in-
quilinos.& C.de nupt. anthẽ.quod eis. Respõdeo:
non tenebitur in hoc casu seruare: quia quando mi
nor iurat, quòd non veniet contra tãquam minor:
& sic quodammodò sacramentũ representat ipsum
H maiorem.vbi aũt maior potest venire contra:etiam
si iurasset:vt dixi, quis vnquam sani capitis hoc de-
negaret minori: certè nullus:iam melioris conditio
nis esset maior, quàm minor saluis quæstionibus,
7 quis infra notabimus. † Super contractibus.primò
quęritur quid intelligatur hic nomine contractuũ:
& de quibus certè si verbo vis adhærere: cõtractum
accipies vnde vltro citroque nascitur oblig.vt ff.de
ver.signi. Labeo sic in his quæ aguntur vel gerun-
tur non videtur quod locũ habeat constitutio.quæ
sunt illa quæ aguntur vel geruntur dicit l. prædicta
I Labeo.† Quæstio. Quid ergo dicemus de donatio-
8 ne,vbi ex vna parte tantũ oritur obligatio. vt insti.
de dona.& C.de dona. sancimus. & l.si quis argen
tũ. vbi quia obligatur ille qui recipit donationẽ ad
antidora. vt ff.de peti.hæredi. l.sed & si lege cõmis-
soria § consuluit. Quid de transactione ex qua ori-
tur tantùm exceptio. vt C. de transact. cùm propo-
nas. Quid de quasi cõtractibus qui contractus nõ
sunt.vt insti. de obli.quæ ex quasi contractu. Quid
de actionibus descendentibus ex maleficio vel qua
si: quæ adeò tolluntur per pactum de non petendo:
K quod nunquam posteà per pactum de petendo re-
suscitantur.vt ff.de pactis. l. si vnus ex argentarijs.
§. pacta quæ.si ergo tolluntur per pactum nudum.
ergo per iusiurandum cum in omni iureiurãdo sal-
tem pactum nudum interuenit.vt ff.de iureiur.l.vl.
certum est,quòd ita non contractus. Item quid de
obligationibus descẽdentibus ex varijs figuris cau
sarum secundum quosdam:qui credunt, quòd ali-
quæ sunt obligationes quæ ex varijs figuris descen
dunt:quod non credimus : vt notaui suprà de con-
ditione furtiua. Item quid super actionibus reali-
L bus:puta,rei vendicatione vel publiciana. Certum
est quando his actionibus agimus,cum eo agimus,
qui nullo iure nobis obligatus est.vt insti.de actio.
circa prin. & sic de multis posset quæri : quid dice-
mus. Respõdeo:hoc nomen, cõtractibus & genera
lissimè sumimus: pro omnibus obligationibus de-
scendentibus ex contractibus vel quasi : ex malefi-
cio vel quasi: & etiam pro realibus.& similem signi
ficationem habemus de hoc verbo, contractus. C.
de fide instrumentorum l. contractus . simile etiam
valdè accedit quod habemus ff. de iudicijs l. omnẽ
M obligationem.simile etiam in authent. qua in pro-
uincia quis deliquit : vel de quali re reus sit &c.
9 Quæstio.† Item quid si minor fecit testamentum,&
iurauit se illud seruaturum:nunquid poterit muta-
re propter illud sacramentum ? Respondeo potest;
& hæc dico propter tria. Primo: quia nemo cauere
potest, nec etiam sibi legem indicere : ne leges in
suo testamento locum habeant.vt ff.de lega.j.l.ne-
mo.Secundò, quòd ambulatoria est vltima volun-
tas vsque ad supræmum vitæ exitum.vt ff.de dona-

A tio inter virum & vxorem l. cum hic status. cum nihil sit quod magis hominibus debeatur, quàm vt supremæ voluntatis liber sit stilus: & licitum quod iterum non reddit arbitrium. vt C. de sacrosanctis ecclesijs l. prima. Tertiò: quia constitutio præsens loquitur de his contractibus, ex quibus vtrique obligatio contrahitur: vel saltem ex aliqua parte tantum: vt in donationibus: & transactionibus, & stipulationibus. at in testa-
10 mento ex nulla parte obligatio inducitur. † *Rerum.* Hoc verbum, res generale dominus Im-
B perator elegit: vt aliàs ff. de rebus creditis. l. prima §. rei. & vltramontani dicunt etiam si generaliter: & ista est vna res in vulgari suo: licèt alibi nomen rei, strictè ponatur: vt ff. de rei vendicatione. l. si rem. C. vbi in rem actio. alias sumitur aliquantulum largè. ff. de verborum & rerum significatio-
11 ne. nam ibi etiam in ipsa rubrica ponitur de verbis significantibus: & de rebus significatis. † *Suarum.* Quid si super alijs rebus non suis: puta: si rem alienam vendit: vel donat: vel permutat: vel dat in dotem: vel in similibus: nunquid haber locum con-
C stitutio prima facie non videtur. nam verba ista: meum: tuum: suum: ipsius: alterius; domino donant actiones. vt ff. de rei vendicatione. l. non solum §. meum. & ff. de legat. iij. seruos ff. ad trebellionem l. si legatus. §. si quis bona ff. de religiosis & sumpti. fune. l. ij. §. in locum. Sed in contrarium respondemus, & dicimus obligari minorem, sicut & quilibet maior: & quod dicit, suarum. generaliter sumitur: vel saltem dicitur res sua quò ad obligationem quia se obligat. sicut & aliàs dicitur iudex facere litem suam quæ fuit aliena. sed dicitur facere suam:
D quia deliquit malè sententiando. vt instit. de obligationibus quæ ex quasi delicto nascuntur. ff. de iudicijs. l. si filius. vel dicitur saltem res sua. l. ipsius minoris, quantum ad conniuentiam oculorum. vt ff. de manumissio. l. is qui suis. & ff. de iudicijs, qui se. Et alibi etiam habes simile. lex Corneliana de iniurijs habet locum: si quis dicat domum suam vi introitam. sed accipitur domus sua locata siue conducta: vel gratis habita. vt ff. de iniurijs. l. lex Cornelia §. primo & secundo. Quid de actionibus. Respondeo idem. vt ff. ad trebellionem l. si
E legatus §. si quis bona. *Non retractandis.* Ista verba quare ponuntur: nonne suffecisset, si dixisset, sacramenta puberum spontè facta super contractibus inuiolabiliter custodiantur. videtur ergo quòd tunc sacramenta puberum seruentur quando iurant se non irritare contractum: vt litera dicat.
12 † Quid ergo si iurat aliquid facturum vel daturum: non videtur quòd pubes obligetur: quia non iurauit, vt constitutio dicit. Respondeo: verba illa ideò ponuntur quasi quod illa sit forma sacramenti: quod iurat minor, quòd contractum illum
F non retractabit, id est, non veniet contra: imò adijciet plus iuro me seruaturum & non retractaturum: eo enim ipso quod iurat non retractare: iurat per consequentiam se seruaturum. nam si retractaret, non seruaret: si seruat, non retractat. & sic expressum hoc prodest. & hoc colligo in similibus fere verbis. nam si in loco quodam domus Gaij Seij seruitus debebatur Annio, vt in eo loco aliquid positum non haberet, rectè agit Annius contra
G Seium non esse ei ius ita positum habere. & sic licèt negatiua verba proponat. tamen illius negatiuis videtur affirmatiuam proponere scilicèt confessoriam: hoc est mihi ius esse te prohibere. vt ff. si seruitus vendidit l. fina. quando §. cum in domo. Item & qui promittit vacuam possessionem tradi non promittit factum nudum. scilicèt solummodò tradere possessionem: sed promittit causam bonorum: & sic tradere vt possessio ab eo non auocetur. vt ff. de verborum obligatione l. in conuen-
H tionalibus. §. fina. vt ff. de verborum significatione l. bonorum. & sic quid promittit & iurat quod contractum non retractabit videtur iurare, quod debeat seruare. nam & lex Iulia de adulterijs dicitur de adulterijs puniendis. & dicitur lex Iulia. de pudicitia seruanda. vt ff. ad l. Iuliana. de adulterijs l. prima. & l. reos. Nam & similia verba intelliguntur sub negatiuis affirmatiua, & econuersò, lego illi decem, si te hæres meus meruerit, id est, nõ offenderit. vel sic: lego illi decẽ, si te hæres meus non offenderit, id est, si meruerit. vt ff. de legat. iij.
I l. fideicommissa. §. sic. & ff. de fideicommissaria libertate l. fideicommissaria libertas. & si prohibeo Titio vt non inferat tibi violentiam volenti ingredi possessionem talis fundi: videor te in possessionem inducere. vt ff. de acquirenda possessione l. permisceri. §. vltimo. Contraria quædam, sunt argumenta. nam si pronunciatur rem tuam non esse, nunquam propterea pronunciatur rem esse meam: licèt econuersò sit verum. vt ff. de procuratore l. Pomponius. & ff. de exceptione rei iudicatæ l. si inter me. & ff. de iureiurando l. sed & si possessori.
K §. j. & si pronunciatur pro aliquo quod non sit seruus petentis: non præterea videtur pronunciatum vt sit liber. vt ff. de libera causa. l. diui fratres. §. primo & secundo. *Inuiolabiliter.* scilicèt quantum ad actionem si contractus talis fuit, qui pareret actionem qui vestitus fuit: vel quantum ad exceptionem, si tantum exceptio inducebatur: quia erat pactum nudum. vt ff. de pactis. l. iurisgentium. §. primo & secundo. quod enim inuiolabiliter custodiantur quantum ad actionem. & quantum ad exceptionem, dicunt iura. ff. familia ercis-
L cunda l. inter cohæredes. §. primo. & ff. de acquirenda rerum dominium l. statuas. & ff. de legat. tertio. l. cùm quis decedens §. nuptam. *Custodiantur.* à quo vel à quibus. Respondeo: ab illo impubere, qui sic iurauit, vt non retractaret: vel si vult retractare de facto iudex inuiolabiliter custodiat non audiendo minorem. *Per vim.* scilicèt compulsiuam de qua tractatur in titulo quod metus causa. *Vel metum.* vel pro &. & pro idest, per metum detracta est hodie vis mentio. vt ff. quod metus causa l. prima. & l. continet. & l. metum. *Etiam à ma-*
M *ioribus, ne querimoniam maleficiorum faciant commissorum.* de huiusmodi pactis mirum est, quod hic statuitur. nam si fiat pactum de non agendo, ipso iure sublatæ sunt illæ iniuriæ adeò, quod nullæ reliquiæ remanent: adeo quod etiam per pactum de petendo non resuscitantur. vt ff. de pactis. l. si vnus ex argentarijs. §. pacta. quomodò ergo dicit in litera sequenti. *Extorta nullius sint momenti.* scilicèt quantum ad effectum: non intelligas ipso iure: quia alioquin tolleretur ex toto ille titulus ff.

& C. quod

A & C. quod metus causa. Sed & si dicas quò ad effe-
ctum, quomodò beneficium prætoris potest actio-
nem primitiuam de maleficio ipso iure sublatam
restaurare? Respondeo potest: nam causa supplen-
di ius ciuile ius honorarium fuit inuentum. vt ff. de
iustit. & iure l. ius autem ciuile. & ideò dico quò ad
effectum vt tollam errorem quorundam qui dicunt
quòd hodie per istam constitutionem oon habet
locum titulus quod metus causa. vnde glosant nul
lius sunt momeoti. subaudiunt ipso iure. Exposita
litera quasdam quęstiones extra literam videamus.
B † Videtur in primis ex litera colligi, quòd sacra-
13 mentum per vim & mętum extortum nullum sit
quantum ad effectum: vt in hac constitutione. &
est argument. extra de officio delegati. peruenit. &
extrà de his quæ vi meotusue causa fiunt. perlatum.
& extrà de restitu. spolia. sollicitę. & extrà quod mę
tus causa c. j. & vltim. & in decre. xv. q. vj. c. autori-
tate. Contraria tamen sunt argumen. extrà de iure-
iurando. c. si verò. & in decretis. xxij. q. v. qui com-
pulsus. & extrà de restitu. spolia. accepta. & c. con-
questus. sed ista argumen. si bene videantur non fa
C ciunt ad illud pro quo inducuntur. vnde ita dicas,
dicebat Vg. cuius opinionem sequitur Tancre-
dus, quòd sacramentum vi seu mętu extortum ne-
minem obligat, tanquam diuina voce prætor edi-
xerit, quod mętus causa factum est, ratum non ha-
bebo. vt ff. quod metus causa l. prima. Verumta-
men Alanus & quidam alij notauerunt, quòd si is
qui metu iurat, habet animum adimplendi, quod
tunc obligatur: aliàs non. argumen. extra de baptis
mate. l. maiores. Tertij dicunt, quòd semper est obli
gatorum sacramentum mętu extortum: quia est vo
D luntarium: licèt metus præcedat. xv. q. j. meritò. qua
si spontanea solutiam tollat proximam causam tur
pitudinis. vt C. quòd metus causa l. iij. Sed prima
sententia magis placet, vt sacramentum metu ex-
tortum obligatorium oon sit: dummodò sit talis
metus, qui cadat in constantem virum. vt extra de
renuncia. cùm interpretatione Pompo. & extra
de iureiurando c. peruenit. quod locum habet in
promissorijs iuramentis: secus in asserto: ij, ad quæ
falsa facienda nullus debet aliqua coodıtione du-
ci. vt xxxij. q. v. ita. & extra quod metus causa. sa-
E cris. in quo casu intelligitur quod legitur. xxij. q. v.
si quis conuictus. & xv. q. l: meritò. & est simile in
decretali illa domini Alexandri, de iureiurando. c.
si verò. nō enim vult dare materiam iurandi: quòd
faceret, si pręcisè diceret, quòd iuramentum metu
exortum nō obligaret: quare posset esse metus va-
14 nus. sic glosauit fancredus. †. Ee sic est no. dignum
quod iuramentum propter vim & mętum obligati
onem non inducit: sicut nec in alijs casibus: imò di-
citur illicitum. Primò, propter id quod iuratur: qua
re malum: puta, iurauit quòd nūquam ad concordi
F am veniret. vt. xxij. q. iiij. c. qui sacramento. Sedò,
propter modum iurandi: quare temerè: quare non
habet tres comites, quos debt habre iuramentum.
scilicet, veritatem, iustitiam & iudicium. vt. xxij. q.
ij. animaduertendum. vel quare malè iurat: vel in-
cautè, non putans hoc esse peccatum. Item si puer
vel puella in domo patris iurauerit patre contradi-
cente postquam audiuerit. vt xxij. alias. xxvj. quo-
modo iiij. c. tribus. Tertiò, propter causam ob quā
iuratur: quia turpis: vt de Hęrode ponitur exem-
G plum: qui dedit propter iusiurādum caput Ioannis
baptistę puellę saltanti. vt. xxij. q. iiij. c. vnusquisque
vel si iuraueris te facturum homicidium: vt in ead.
causa. q. iiij. c. quod Dauid. & c. iurauit Dauid. nam
in malis promissis rescinde fidem: in voto mutade-
cretum. quod incautè vouisti nō facias. Impia enim
est promissio, que scelere adimpletur: vt in. c. causa
q. iiij. c. in malis promissis. & ar. ad idem. ff. dè ver,
obligatione l. generaliter. & l. vltim. Quartò, pro-
pter id per quod iuratur: vt si per falsos deos. vt xxij.
q. j. c. monet. Qointo, propter tempus in quo iura-
H tur: vt si in quadragesima: sed hoc de facto non ser
uatur. vt xxij. q. v. c. decreuit. Sextò, propter perso-
nam eius cui iuratur: vt si clericus laico. sed hoc nō
obseruatur maximè in contractibus. vt. xxij. q. v. c.
nullus ex ecclesiastico. Septimò, propter personam
quę iurat, vt pupillus. vt. xxij. q. v. puert. Octauo
propter zelum iurantis: vt si iurat de impunitate au
15 te electionem. vt. viij. q. iij. talia. †. Quæstio. Item quę
ritur: pone quòd minor aliquis vendidit, & in ven-
ditione fuit deceptus vltra dimidiam: iurauit tamē
quod non veniret contra: nunquid auditur si velit
I lit integrare condictionem ex l. illa rem maioris. C.
de rescind. vendicatione. Respondeo: potest non
obstante iuramento: nam iuramentum ad hoc præ-
statur, vt non veniat contra tanquam minor: & sic
facit eum maiorē: vnde eùm maior posset habere be
neficiū l. illius si nō iurasset ita: & minor cū enim mi
nor si nō iurasset, & vendidisset, si esset deceptus vl
tra dimidiā, habere duo beneficia: nam prætextu mi
noris ætatis posset rem vendicare: vt diximus supe-
rius: & posset etiam de iure communi habere reme-
dium legis illius rem maioris sacramentum ergo
K interpositum hoc operatur, vt beneficium iuris spe-
cialis amittat, non iuris communis: & sunt bona si
milia. vt ff. de conditio. institutio. l. quæ sub condi-
tione §. si quis sub. & de conditione & demonstra-
tione. hæc scriptura. & si duæ seruitutes mihi com-
petant scilicèt vt altius non tollas: & vt stillicidia
mea recipias: licèt ego remittam vnam seruitutem.
scilicèt quia altius tollere te permittam: nihilomi-
nus alia vti possum. scilicèt vt stillicidia mea reci-
pias. vt ff. de seruitute videtur prædic. l. si domus. &
ad idem ff. de seruitutibus vrbanorum prædiorum.
L l. si mihi. † Quæstio. Item quæritur, quomodò ipse
16 minor censetur maior: & ipse idem veniet contra:
cum aliquis contra factum suum venire non possit:
& si de iure non tenear. vt ff. de adoptione l. post
mortem. & ff. de seruitibus rusticorum prædiorum.
l. per fundum. Respondeo: bene potest: nam & sibi
ipsi quasi succedit: sicut aliàs ff. de edicto succumb.
17 l. j. † Quæstio. Item quid si minor fecit pactum de fu
tura succelsione & iurauit se non venturum con-
tra: nunquid auditur? Item quid si minor vendidit,
& ad illum contractum fuit dolo inductus, & iura
M uit se oon venturum contra: nunquid audientur.
Item quid si fecit pactum cum patre de bonis pa-
ternis, vt non succedat: & iurauit, quòd non veniet
contra: nunquit andietur? Respondeo: in his quæ-
stionibus & similibus dico minorem audiendum:
vbicunque etiam maior audietur, si non iurasset:
ibi minor auditur etiā si iurauit: cū iuramentū non
faciat aliud nisi, quia facit eū maiorē vt dixitar qui
libet maior etiam si in contractibus illis iurasset ve
niet contra. quia cōtractus illi à iure reprobātur. vt

A cretum esset interpositum: & non essent omnia seruata, quæ in decreto necessaria sunt: & habet nihilominus actionem contra tutorem: vt ff. de rebus eorũ qui sub tuto. vel cura. sunt. l. magis. §. vlti. Hæc tanquam vltima in constitutione præsenti tractare præuidi: & alia addenda studiosis & perspicacibus derelinquo.

De alio senatusconsulto cuius nomen non habemus quod prohibet matrimonium inter pupillam & tutorem,

B Rubric.

1 *Senatusconsulti cuius nomen non habetur, quæ prohibitionis ratio sit.*

2 *Senatusconsultum tale ad hoc ut locum habeat, quot requirantur.*

3 *Senatusconsulti talis ratio quæ sit.*

4 *Filiusfamiliâs si fuerit tutor uel curator: nunquid pupilla uel adulta contrahere potest cum patre tutoris uel curatoris.*

SENATVSCONSVLTVM aliud inueni cuius nomen non inuenio, sed maximam

C continet æquitatem: prohibet enim matrimonium cõtrahi inter pupillam tutorem, & adultam & curatorem: vt C. de interdicto matrimonio l. inter pupillã & tutorem. l. j. & l. vltim. & penul. & si contrahit, tale matrimonium nullum est: & filij etiam legitimi non sunt: vt in prædictis legibus. & ff. de ritu nupti.

1 l. non est. † Quæstio. Sed illud quæritur, quę sit ratio istius prohibitionis: Respondeo: quia si matrimonium contraheret cum pupilla sua, iam pupilla illa nõ exigeret rationem administrationis: & sic daretur materia malè administrandi. vnde ne istud contin-

D geret, ideò istud prohibetur: vt ff. de ritu nuptiarum l. libertum. §. senatus. & l. non solùm. §. sed & videa-

2 mus. † Vnde ad hoc vt locum habeat hoc senatusconsultum, tot sunt necessaria. In primis quòd illa sit pupilla: vel minor vigintiquinque annis. Secundum, quòd ille fuerit tutor legitimus, testamẽtarius vel datiuus: vel etiam datus causa notitiæ non curo vel curator etiam si datus sit ventri: & siue administret siue non. sicut de illis habetur: ff. de ritu nupti. l. si quis tutor. per totam legem. & l. non solùm. imò etiam tutor qui falsis se excusationibus excusauit:

E imò & in casu qui tutor non est: tamen periculum ad eum spectat: puta, pupilla rapta ab hostibus: & tamen prohibetur matrimonium contrahere cum pupilla posteà reuertente: vt in prædicta l. si quis tutor. Cæterùm si quis non sit tutor: sed pro tutore negotia gessit: vel aliàs negotia pupillę vel adultæ gessit: vel fuerit fideiussor tutoris: vel fortè fuerit magistratus, qui nominauit tutorem: isti possunt bene cõtrahere. vt C. de interdicto matrimonio. l. vltim. & ff. de ritu nuptiarum. si quis. Quæstio. Sed quæritur: quare aliud circa illum, qui pro tutore gessit: vel ne-

F goti. gest. nam ratio videtur, quòd isti possent contrahere: nam hæc est ratio prohibitionis istius matrimonij: ne fortè contracto matrimonio non exigatur ratio administrationis: vt ff. de ritu nuptiarum. libertum. §. senatus, sed qui pro tutore negotia gerit, tenetur reddere rationem administrationis. Item tenetur etiam negoti. gesto. vt ff. de eo qui pro tuto. l. j. & ff. de negotijs gestis. cùm pater. ergo cùm eadem ratio, idem ius. vt argumen. C. de consti. pecu. l. vltim. & ff. de iniusto & irrito testamen. l. iij. & ff. de

G fideicommis. liber. l. cùm quasi. §. in furiosi. Respondeo, notauit Py. hoc ideò cõtingere propter odium: odiosum enim fuit istud senatusconsultum propter veros tutores, & curatores: sicut Macedonianum propter veros creditores: vnde si restringitur nõ est mirum, cùm odiosa sint restringenda: vt ff. de liberis & posthu. cùm quidam. nec in talibus procedimus de similibus ad similia, vt argumen. ff. de pœn. l. interpretatione. vel rationes legum non sunt semper sufficientes, vt hic, & aliàs. ff. de his qui notan. infami. liberorum. Item sicut prohibet senatusconsul-

H tum matrimoniũ contrahi inter pupillã & tutorẽ adultã & curatorẽ: sic prohibet etiã cũ filio tutoris & curatoris, & cũ nepotibus ipsorũ: vt ff. de ritu nuptiarum. l. senatuscons. tutor autem & curator filiam suam pupillo & adulto dare possunt: vt C. de interdicto matrimonio l. curatorem. & ff. de ritu nu

3 ptiarum. l. libertum. § tutor. † Quæstio. Sed quæritur quæ sit ratio? Respondeo: in promptu est: nam quare prohibetur in primo casu rationẽ assignaui: quæ ratio in secundo casu non habet locum: licèt enim pupillus vel adultus habeat filiam tutoris vel

I curatoris, nunquam propter vxorem dimittit, quin exigat rationem: nisi fortè sit aliquis maritellus qui adeò tantùm vxorem diligit, quod contra ipsius voluntatem nihil faceret: sicut scio de quibusdam: & in eis locum habet authoritas: propter hoc derelinquet homo patrem & matrem & adhærebit vxori suæ: de iure tamen communi quilibet maritus qui est verè maritus, non timet vxorem suam, sed ab vxore timetur. Item quòd dico de filio tutoris & curatoris & nepotis, hoc idem intelligas de hærede extraneo: ff. de ritu nuptiarum. l. libertum. §. pri

K mo. † Quæstio. Sed quid si filiusfamiliâs fuerit tu-

4 tor, vel curator: nunquid pupilla vel adulta contrahere potest cum patre tutoris vel curatoris. Respondeo, non, fratri aliàs filio tamen suo poterit nubere: vt ff. de ritu nuptiarum. l. non solùm. §. sed & si filius. Sed licèt sic senatusconsultum prohibeat matrimonium: in casibus tamen tribus seu quatuor matrimonium rectè contrahitur, quos notabimus: Sed vnum nota: quòd ista prohibitio durat etiam post completum vigesimumquintum annum: vsque donec compleatur olim vtilis annus hodiè conti-

L nuum quadriennium: vt C. de inter. matri. l. si patris. Sunt enim casus in quibus matrimonium contractum tenet. Primus, quando tutor vel curator reddidit rationem administratæ tutelæ vel curæ: & transactus sit annus vigesimusquintus, & etiam cõtinuum quadriennium: vt C. de interdicto matrimonio. l. si patris. Secundus quando pater hoc voluit: quia antequam decederet dare voluit in vxorem illi tutori: hoc etiam & de alio: quia par affectionis causa suspitionem fraudis remouet: & summæ auitæ, affectionis intuitu huiusmodi nuptiæ concedendæ

M sunt: vt ff. de ritu nuptiarum. l. non solùm. §. de illo. & C. de interdicto matrimonio. l. si patris. Tertius quando quis impetrauit à principe: vt C. de interdicto matrimonio. l. si tutor. & sicut prohibetur matrimoniũ. sic etiam prohibentur sponsalia: vt ff. de ritu nuptiarum. l. oratio. Et licèt matrimonium sic cõtractum non teneat: nec liberi sunt legitimi vt diximus: tamen & patitur aliam pœnam: quia accusari potest de adulterio: vt ff. ad legem Iuliam de adult. qui pupillam.

A De ſenatuſconſulto, auio, lauo, ſeu pauſiano, quod prohibet ne ea quæ ſunt ædium, quis vendat leget vel diſtrahat, Rubric.

1 *Senatuſconſultum auiolanum unde nomen traxit.*
2 *Vendi uel legari an poßint ea quæ in domibus ſunt.*

1 FACTVM eſt † & aliud ſenatuſconſultum
ab Auiolano & Pauſiano conſulibus tempori-
bus diui Veſpaſiani: quod poteſt vocari Auiolanū
ſeu Pauſianum: quod prohibuit ne ea quæ ſunt æ-
dium quis vendat vel leget, vel diſtrahat cauſa ne-
gotiandi: & pœna imponitur contra facienti: nam
B ille qui emit, cogitur duplum quāti emit fiſco infer
re venditione irrita facta, quantum ad venditorem,
nam ſi pretium dedit venditori emptor, ab illo recu
perat: & locum habet ſiue domus fuerit venditoris
ſiue aliena: vt ff. de contrahend. emption. l. ſenatus.
& C. ædifie. priua. l. negotiandi. & ff. de lega. j. l. cæ-
tera. & l. ſenatus. Item hoc ſenatuſconſultum. ha-
bet locum in vrbe Romana ſiue in alijs ciuitatibus
vt ff. de lega. j. cætera. §. hoc ſenatus. Item habet lo-
cum hoc ſenatuſconſultum, non tantùm ad ædes:
ſed etiam ad balnea & ad aliud quodlibet ædificiū
C in ædibus: in tabernis vel popinis extenditur. vt ff.
de legat. j. cætera. §. hoc ſenatuſconſultum, non tan,
2 tùm ad ædes. † Quæſtio. Item de multis rebus poſſet
quæri an poſsint vendi vel legari quæ ſunt in domi
bus: puta. de colonis: de marmoribus: de tegulis, &
de tignis: de hoſtijs: de Bibliothecis, ideſt, locis vbi
reponebantur libri: vnde dicitur biblia volumen li-
brorum theca. ideſt, poſitio. de cancellis homento-
rijs. ideſt, locis quibuſdam: vel ornatorijs. ideſt, ta-
bulis pictis: & de ſtatuis: & tunc babet locum ſena-
tuſconſul. vt nec vendi nec legari poſſunt: aut non
D adhærent nec ſunt affixa: & tunc vēdi & legari poſ-
ſint. vt ff. de legat. j. cætera. in princip. & §. item hoc
prohibetur legari. Sed licèt iſta ſic prohibeantur: ta
men ſi dominus in eadem ciuitate de vna domo in
aliam velit prædicta transferre poteſt idem & tranſ
ferre de vna ciuitate in aliam. vt C. de ædifi. pri. l.
negociandi cauſa. & l. ſi quis poſt hanc. & ff. de leg.
j. l. cætera. §. ſed & ſi quis ad opus. in fin. *Oppoſitio.*
Sed huic opponitur de eo quod legitur. C. de operi.
pub. l. nemo. nam ibi dicitur, quòd non ſit licitum
alicui prædicta facore ſine conſcientia principis: &
E qui contra fecerit punitur pœna. vj. libr. auri. Re-
ſpondeo: non obſtat quòd lex illa non loquitur de
rebus proprijs illius transferentis: ſed de rebus quæ
erant ciuitatis: vel de rebus quæ erant deſtinatæ ali
cui vſui: quaſi hic eſt intellectus. leg. illius. fuit ali-
quod opus in ciuitate beneuentana: puta, theatrū:
volo cementa illius extrahere & facere aliud: vel
in eadem ciuitate: vel in alia ſine conſcientia princi
pis: certè non poſſum: ſed licèt detrahere poſsim de
vna ciuitate in aliam: vt dixi: & poſsim legare ad
opus ciuitatis meæ in qua habito: tamen ad opus
F alterius ciuitatis in cuius territorio non ſim, nihil
legare poſſum. vt ff. de legat. j. l. cætera. §. ſi quis ad
opus. Item licèt mihi hoc concedatur, quòd poſſum
extrahere de vna domo in aliam: vt dixi legare ta-
men non poſſum, vt legatario ſit licitum: & quare,
aſsignatur ratio: quia non eſt legatarius vtriuſque
domus poſſeſſor futurus: idem etiam ſi domus com
munis legetur vtrique: & alteri domus aliqua ſpe-
cialis unn poteſt de communi transferre ad ſpecia-
lia marmora etiam de mandato teſtatoris; verūta-
G men æſtimatio præſtabitur. vt ff. de lega. j. l. cætera.
§. item quæri poteſt. & §. ſi à duobus. Item ſi quis de
ciuitate vellet accipere marmora, ponit in præ-
dio ruſtico: & facere ibi magnum palatium, puni-
tur: quia locus ille publicabitur. vt. C. de ædificijs
priua. l. ſi quis poſ. hanc. Sed quare iſta prohibean-
tur? Reſpondeo: ne ruinis vrbis vel loci pura, caſtri
vel villę deformetur aſpectus. vt C. de ædifi. priua.
l. negotiandi: imò illi qui habent domos ruinoſas
compelluntur per præſides illas reficere. vt C. de
ædifi. priua. l. ſingularum.

H De ſenatuſconſulto, cuius nomen non habemus quod defert accuſationem adulterij primò marito: ſecundò patri: poſteà cæteris, Rubric.

1 *Senatuſconſultū ſine nomine prouidet ut mulier de adulterio accuſari poßit.*

1 SI MVLIER †, aliqua cōmittit adulteriū,
ſicut ſæpè de facto contingit, poterit de adulterio
accuſari: & videtur quòd iſtud crimen ſit publicum:
vt inſtitu. de public. iudic. §. item l. Iulia. & ff. de pu.
iudic. l. j. veruntamen ſenatuſconſultum, cuius no-
men non babemus, ſtauit vt primò detur accuſatio
I marito: ſecundò detur patri mulieris: poſteà fratri,
patruo & auunculo. extranei autem procul ab ac-
cuſatione adulterij prohibentur: vt C. ad legem Iu-
liam, de adulte. l. quamuis. & ff. ad legem Iuliam, de
adult. l. is cuius. §. ex ſenatus. Sed licèt quidā ſic ad-
miſerint, quòd ſenatus ſic loquitur: verius tamen
credo, quòd ſenatus hoc tantùm induxit, ſcilicet ꝙ
maritus & pater à die diuortij infra ſexaginta dies
vtiles poſsit maritus primò, poſteà pater filiam, quā
in poteſtate babet, accuſare adulterij: & ſi infrà iſtos
dies non accuſar, vlterius non audierur: vt in prædi
K cta l. is cuius. & C. ad legem Iuliam, de adulte. l. abo
litione. quod autem de fratre, patruo & auunculo
adijcitur, non eſt per boc ſenatuſconſultum: ſed
per conſtitutionem Conſtantini: vt in prædicta l.
quamuis. quod autem illi dies ſint vtile leg. ff. ad le-
gem Iuliam. dè adulte. l. miles. §. lx. C. ad legem Iul.
de adulter. l. vltim. & l. iure mariti. Sed licèt quidam
notauerint, quod criminis adulterij accuſatio tan-
tùm detur certis perſonis per legem prędictam, quā-
uis tamen verius puto, quòd etiam poſt illos alij ad-
mittantur: quaſi talis ſenſus ſit quod cùm crimen
L adulterij ſit publieum: primò competet illis accuſa-
tio. & quod dicit litera. extraneos autem procul &c.
intelligas interim: non autem intelligas, nunquam
admittantur. & ſimiliter babes alibi: ſi aliquis egit
vi bonorum raptorum dicitur quod denegarur ei
accuſatio l. Iuli. de vi priua. ſubauditur interim do-
nec agit priuata accuſatinne vi bonorum raptorum
& ſic intelligamus l. ff. vi bonorum raptorum. l. prę-
tor. hoc edicto. & per legem C. quando ciuilis actio
criminal. præiudicet. l. vnica. Iſtud ſufficiat tetigiſ-
ſe ad notitiam iſtius ſenatuſconſulti, alia quæ ſunt
M de accuſatione adulterij in libello accuſatorio re-
ſeruabimus: & quare in ſumma domini mei ad legē
Iuliam, de adulter.

De ſenatuſcōſultò cuius nomen non habemus, quod vetuit pecuniam ludere, Rubric.

1 *Senatuſcōſultum ſine nomine prouidet: ut nullus pignus ſuper aliqua re negata uel confeſſa deponere poßit.*

1 INVENI † & aliud ſenatuſcō. cuius nomen nō
habemus: & eſt vtile: j & habet locum frequenter.
multi ſunt

A multi sunt hodiè ita faciles, qui quando aliquid di
cunt ita esse:& ex alia parte negatur, dicunt posteà
inter se,ponamus pignus quod ita est: & sic aliquã
do multi simplices multa amittũt. & aliquando im
periti iudices sic cõtrahentes condemnant: vnde se-
natuscon.prohibuit pecuniam ludere,id est ponere
huiusmodi pignora:siue pecuniam:siue aliud quid
sit:vt nomen pecunię largè sumatur.vt & alibi.C.
de consti.pecu.l.ij.adeò vetuit hoc senatuscõ. vt nõ
detur actio,nisi in duobus casibus:quando causa
17 vescendi:& quando causa virtutis ostẽdendę.vt ff.
B de aleato.l.ij. & l.quibus.& l.quod in cõuiuio.quę
exempla excepta quidam malè intelligũt.& sic cau
sa vescẽdi: puta si dicunt ego pono. decem solidos
quod ego comedam plus quàm tu.iste intellectus
malus est:quia iam inuitarẽtur homines ad inglu-
uiem.sed ita intelligas causa vescẽdi:puta dico ali-
quid esse verum:negas tu: ponamus pignus:vel de-
cem solidos ponimus. & pro cõmodo vt quicũque
obtinuerit isti.x. solidi ponantur in conuiuio. tunc
senatuscon.admisit:quia illa pecunia ponitur in cõ
uiuio:& hoc est indoctum causa recreationis. Item
C aliud exemplum satis leue ponamus . x. quòd ego
curro plus quam tu: quòd ego iaciam piliam plus
quàm tu:quòd ego te in saliendo, vel luctando vin
cam.& hoc ideò vt homines fiant virtuosi.vt in prę
dictis legibus.

De senatusconsulto cuius nomen non habemus
quod proditum est de fugitiuis seruis, Rubrica.

1 *Multa in seruis fugitiuis quæ sit.*
2 *Senatusconsul.tale an locum habeat,si serui fugitiui ge-
rant se pro liberis.*
3 *Seruos fugitiuos recipientes quare in huiusmodi actione
D tali pœna mulctentur.*
4 *Ignorantia an admittetur:si ille qui seruum fugitiuũ sus
cepit:dicat se ignorasse illum fuisse seruum: uel colo-
num alterius, & fugitiuum.*
5 *Pœnæ diuersæ quare imponantur seruos fugitiuos reci-
pientibus.*

EST & aliud senatuscon. cuius nomen non ha-
bemus,quod vtilitatem continet : & locũ habet
in seruis fugitiuis:quo senatuscõ.prodita sunt mul-
ta.Primum,ne fugitiui recipiantur siue à dominis
prędiorum,siue villicis : vt sunt castaldiones: siue à
E procuratoribus possessionũ: vt sunt baiuli seu baili
ui. Secundum,quòd mulcta statuitur in recipientẽ.
1 vt ff. de seruis fugitiuis. l. j. † Quæstio . Sed quæ erit
mulcta quidam glosant ibi pœnam illius l.C.de ser.
fugiti.quicumque.alij dicunt mulcta extraordina-
ria pro motu iudicis,ex quo statuta nõ fuit.vt.arg.
de effrac.& expila.l.j.sed & primum magis placet.
Tertiũ est quòd de æquitate procedit : vt si ille qui
secipit fugitiuum reddit domino vel exhibet illum
fugitiuum coram magistratu infra. xx.dies quod li
beretur à mulcta & senatus dat veniam ab illa acti
F one in ante actum,id est,propter actum prętéritum.
vt. ff.e.l.j.§.is autem. quidam autem glosant antè
actum,id est,illo tempore quo fuit factum senatus-
con. quasi dicat quod hodie non daretur: sed non
credo:imò etiam hodie locum habet illa humani-
tas senatus infrà prędictos dies,qui erunt continui
& nõ vtiles:quia semper in iure nostro accipio tem
pora continua,nisi dicantur vtilia. vt ff.de his qui
not.infra. l. genero. inquit mortuo. vt. ff.de diuer.
& tempo.prescrip.l.j. Quartum,vt licitum sit domi
G no fugitiui serui inquirere domos senatorum mili-
tum: aut paganorũ : hoc etiam induxit fama. Item
quoddam senatuscon. factum fuit à Modesto con-
sule: vt vnus magistratus mittat literas ad alium ma
gistratũ illius prouinciæ in qua prouinciat latitat
fugitiuus: vt iuuet dominũ volentem inquirere fu-
gitiuum : qui magistratus si non iuuerit , punietur
pœna. c.sol. qua etiam pœna punietur ille qui non
patitur domum suam inquiri.& hoc fuit inductum
per epistolam diuorum Marci & Commodi . vt ff.
e.l.j.§.hoc autem senatuscon.& l.diuus.quod dicit
H de solidis, intelligas de aureis. semper enim hoc est
in iure, vt solidus pro aureo computetur : quorum.
lxxij.accepto feruntur in libram auri. vt C.lib.x.de
suscepto.& arca.l.quoties. Illa enim mulcta cui da
bitur:glosatur ibi quòd fisco. C. de modo mulct.l.
seuera.vel fortè dimidiabitur agenti pars: & pars fi
sco:vel tota dabitur agenti : vt de hoc notaui suprà
ad senatuscon. turpilian . Diuus etiam Marcus &
senatuscon.plus addiderunt,quòd potest dominus
domum intrare Cæsaris: & senatoris: & paganorũ:
& potest seruari cubilia & vestigia occultantium:
I id est,loca secretissima.scio enim quosdam qui sub
lectis, sub vegetibus habent loca secreta in quibus
abscondunt.vt ff.e.l.diuus.& hic est casus vbi scru-
tantur cubilia maioris & minoris:aliâs turpe est,quod
scrutentur.quia turpe est pompa patere diuitias: &
rei familiaris detegere paupertatem. vt C. quando
2 & qui.quarta pars debea.l.ij.lib.x.† Quæstio. Quid
autem si isti fugitiui gerant se pro liberis: nihilomi
nus habet locum senatuscon.vt ff.e. l.fugitiui. imò
grauius coercentur ipsi fugitiui: vt ibi : fortè longo
tempore steterit in possessione libertatis:& bona fi
K de: & paratus sit suscipere liberale iudicium : sicut
fecit spartanus.vt ff.de acquiren. posses.l. posside-
re. §. si seruus. Verum quia hic de mulcta imponen
da isti qui recipit fugitiuum tractamus:quia iura in
parte ista variare videntur:quia quidam maiorem,
quidam aliam pœnam imponũt:ideò de illis videa-
mus. Distingue tamen personam fugientis : & non
inuenies aliquod contrarium:nam in diuersis fugi-
tiuis iura loquũtur.& sic quælibet l. loquitur in do
micilio suo. Ecce si fugit seruus alicuius priuati, &
suscipitur:locum habet pœna l.illius C.de seruis fu
L gitiuis,quicumque. quòd restituet eum cũ pari alio
vel.xx.sol.& punietur semel,si semel susceperit : se-
cundò & tertiò si toties peccauerit : quæ pœna da-
bitur domino fugitiui.vt in prædicta l.quicumque.
Si autem seruus sit reipublicæ alicuius ciuitatis: &
tunc punitur in xij.sol. id est,aureis: & defensor ne
gligens qui non requirit dabit duo vicaria manci-
pia.vt C. de seruis fugitiuis l. mancipia , sed lex illa
non loquitur in occultante:sed in sollicitãte, quòd
fugeret.Si autem sit seruus fisci,qui fuerit occulta-
tus,punietur in xij.lib.argenti:vt C.eo.l.si quis ser-
M uum fiscalem Si autem sit seruus,ita quòd tributa-
rius vel inquilinus: quod intelligo de ascriptitio cẽ
sito seruo : tunc qui celauerit vel receperit fugiti-
uum.xij.lib.argenti fisco inferet: & illum cum alte
ro simili domino reddet. vt C. de agricolis & censi.
lib.xj.l.seruos.vel dico poni tributarios:id est,inqui
linos: vt in lege illa habetur. Si autẽ sit colonus tra-
censis,qui eum suscipit,punitur in libris duabus au
ri : quas soluit domino illius coloni . & illum resti-
tuit cum toto peculio & cognatio ne sua. vt C. lib.

xj.de colonis tracensi.l.vnica.Si autem sit colonus
illiricianus,ille qui eũ recipit,pro motu iudicis pu-
nitur, pœna illa fisco soluenda: domino autem te-
nebitur reddere sibi operas & damnum totum: &
ipsum colonum in quadruplum reddet. vt C.lib.xj.
de colonis illirici l. vnica. Si autem colonus sit pa-
trimonialis ipsius Cæsaris:ille qui illum recipit,pu-
nitur in vna libra auri:& colonus restituitur. vt C.
lib.xj.de fugitiuis colonis patrimonialibus l. quis-
3 quis.† Quæstio.Sed illud quæritur: quare tales pœ-
næ imponuntur recipientibus prędictos fugitiuos?
B Respódeo:ratio assignatur in l.illa,de agri. & cen.
l.seruo,quia quilibet isto metu deterritus:seruum à
se incognitum propulsabit:& nullũ recipiet: & vo-
luntas fugiendi non erit seruo. nemo enim dominũ
suum deseret:sciens nunquã locum sibi latendi esse
derelictum. sed aut cognitum sibi ingenium vnus-
quisque suscipiet: aut eum qui se liberum simulaue
rit à se submouebit metuens ne fiat obnoxius pœ-
4 nis constitutis.† Quæstio. Quid si ille qui suscepit il
lum,dicat se ignorasse illum fuisse seruum,vel colo
C num alterius,& fugitiuum:nunquid eius ignoran-
tia admittetur? Respondeo non:nam non est igno-
rantiæ locus: nam ad criminis rationem illud solũ
5 sufficit,quòd incognitum sibi seruum tenuit. vt C.
li.xj.de colonis illiricianis.l.vnica.† Quæstio. Item
quæritur quare ita diuersæ pœnæ imponuntur: vt
suprà dixi? Respondeo:in iure nostro semper inue-
nitur,multotiens, quòd vbi debuit maior pœna im
poni: quòd imponitur minor:& econuersò, vel ra-
tione locorum & personarũ, conditio est in causa.

D De senatuscósulto Emiliano seu Albiano quod prohibet donationẽ inter virum & vxorem, Rubrica.

1 *Donatio quare inter virum & uxorem probibeatur: inter procum autem & concubinam nequaquam.*
2 *Senatusconsultum Emilianum ad hoc ut locum habeat, quot requiratur.*
3 *Donatio quomodò retrò agi dicatur.*

VTILITATIS etiam causa proditum est
senatusconsultum, quod factum fuit tempore
Imperatoris Antonini ante mortem diui Seueri pa
tris sui: & autores fuerũt istius senatuscon. flaccus
E Aemilianus Mima:& Albinus consules. de nomi-
na ergo istud senatuscon.quomodocumque vis: de
nominemus ergo istud senatuscon. causa vitandæ
malæ sonoritatis senatuscon. Aemilianum: vel Al-
binum vocatur. Quod senatuscon.habet locum in
donationibus prohibendis: ne fiant inter maritum
& vxorem constante matrimonio: & admisit cæte-
ros casus,in quibus donatio fieri potest. vt ff.de do-
na. inter virum & vxorem l.cum hic status in prin.
Quæ autem fuit ratio prohibitionis notatur ff. e. l.
j.& ij.& iij. Prima ratione amore mutuò se inuicem
F spoliarent. Secunda,ne non studerent circa æduca-
tionem liberorum. Tertia, quia sæpè matrimoniũ
dissolueretur,dum nõ donaret,qui posset. Quarta,
quia iam essent matrimonia venalia. Quinta, fuit
causa honestatis & multiplex: vt honestum amorẽ
animorum vir & vxor conseruarent: vt famæ tam
coniunctarum personarum consuleret: & vt con-
cordia, quæ semper debet esse inter maritum &
vxorem,non videatur prętio reconciliari. sicut C.de
insti.sub condicione.l. reprehendenda:& vt sic me-
5 lior pauperior, & deterior ditior fieret. † Quæstio.

G His rationibus sic consideratis omnibus in vnum
soluitur quæstio, de qua vidi virum prudentem im-
peditum:quę est ratio quare donatio prohibetur in
ter virum & vxorem: vt dictum est. donatio autem
inter amasium & concubinã valet. vt ff.de donatio
ne.l.affectionis.& l.donationes.& ff.eod.l.iij.§.vi-
deamus: preterquam in militibus. vt C.eod.titu.l.si
ancilla.imò plus,quòd potest quis meretrici dona-
re. vt in prædicta l. non si sola consideraretur, non
esset ratio: quia de ordine & regulari iure plus ali-
quis diligit concubinam: vel etiam aliquando vilis
H simam meretricem quòd vxorem. sicut sciunt illi
qui in talibus debaccantur: & sicut prohibetur do-
natio inter virum & vxorem: sic etiam prohibetur
donare & socer cum socero socrus nurui: socer ge-
nero. vt ff.eod titu.l.cum hic status §.oratio. item &
qui in eisdem potestate sunt prohibentur sibi do-
nare. vt ff.eod.l.iij § qui in eisdem. & accipias ver
bum,potestatis,tam pro filijs quam pro seruis. vt ff.
eod. l. iij. §. verbum,potestatis. Et quare inter istos
donatio prohibetur: omnes prædictæ rationes pos-
2 sunt assignari. † Vnde ad hoc vt istud senatuscon-
1 sultum locum habeat tot sunt necessaria. Primum,
quòd sit matrimonium & per verba de potestati.
consensus enim per verba de potestati non concu-
bitus facit matrimonium. vt ff. de rerum iudic. nu-
ptiæ. & ff. eod. l. cum hic status §. si mulier. si enim
per verba de futuro, quæ sunt sponsalia contrahi-
tur,donatio non impeditur. vt ff. eod. l. si sponsus.
Sed mirũ est,quòd donatio ista cóceditur:tamẽ dili
git spósus sponsam magis fortè quã maritus vxorẽ
sed rationes omnes prædictæ, iunctæ similem hanc
quæstionem tollunt. Secundum est necessarium, vt
K & si per verba de potestati matrimonium contraha
tur, quòd illud non retractetur: aliâs donatio non
valeret. vt ff.eodẽ.l. iij.§. videamus. Sed exemplum
quòd ibi ponitur quòd si liberta contrahit cum se-
natore,quòd matrimonium sit nullum: & sic dona
tio valet hodie illud exemplum etiam iure autenti-
corum sublatum est. vt in authen. vt liberti de cete
rò non indigeant aureos habere anulos. & etiam
iure canonico. Tertium, vt donatio fiat inter viuos
ad hoc vt prohibeatur. cęterum si fiat causa mortis:
tunc donatio valet: quia excurrit in id tempus quo
L maritus & vxor esse desinunt, nisi medio tempo-
re fuerit reuocata. vt ff. eod.titu.l.si eum seruum.§.
vltim. & l. quia. omnis enim donatio mortis causa
facta valet inter eos. vt ff.eod. l. sed interim. sed ibi
est quoddam mirabile verbum, quandoque itaque
donatio non retro agitur emergunt vitia. quod ver
bum sic intelligimus: tunc donatio non retro agi-
tur,quando ita fit, vt tunc demum valeat cum mors
fuerit subsecuta: & tunc emergunt vitia q.d. regula
vitiatur: quod vitium est quando aliquis casus oc-
currit: in quo regula non habet locum: & sic exce-
M ptio regulæ dicitur vitium regulæ vt ff.de regum iu
dican. l. j. ratio enim est in omnibus contractibus,
vt spectetur initium. vt ff.mandati l. si procuratorẽ.
hoc etiam in qua si contractibus. vt ff. de negotio-
rum gestorum l. Pompo.in negocijs: hic ergo vitia-
tur regula, vt cum donatio causa mortis fit contra-
ctus vt institu.de dona.& C.de dona.l si quis argẽ.
§.penult. ergo secundum regulam deberet conside-
rari tempus contractus: vtrum valeret vel non vale
ret. sed aliud tempus non consideratur: quia illo té-
pore si

A pore si posset valere, cùm matrimoniũ constet, Re-
spondeo: ideò regula viciatur: quia quod inspicia-
tur tempus contractus: & principium in contracti-
bus locum habet in cõtractibus veris & habitis in-
ter viuos. at iste contractus similis est legato. vt C.
de dona. causa mor. l. vlt. & sic non potest locum ha-
bere regula. vt ff. quando dies l. ced. si post. §. vlti. &
l. vlt. & ff. de dona. causa mortis l. vlt. & ff. de verbo.
oblig. l. si filius. sed licèt senatus donationem pro-
hibeat, vt dixi: non procedit donatio non infirma
ipso iure: sed infirmanda, quia potest reuocari: &
B quare hoc dico? quia si esset ipso iure infirma, non
posset confirmari expressim vel tacitè: sicut dicit lex
posse confirmari: vt ff. & C. de dona. inter virum &
vxo. l. donationes. & ff. e. l. cum hic status. aliàs non
posset confirmari. quia obligationes quæ proprijs
viribus nõ consistunt: prætoris imperio, nec officio
iudicis confirmantur: vt ff. de act. & oblig. l. obliga-
3 tiones. † Questio. Sed illud queritur: quomodò dica-
tur retrò agi donatio. Respõdeo, retro agitur: aliàs
si fiat inter viuos agitur, id est, contrahitur quantũ
ad fructus: nõ autem quantum ad dominium. vt C.
C de dona. inter virum & vxo. l. donationes. Sed licèt
senatuscon. prohibuerit donationem inter viuos:
alios tamen contractus non prohibuit scilicèt ven-
ditionis, permutationis & mutui. vt ff. eo. l. si spon-
sus §. circa. Item nota, quòd licèt prohibuerit etiam
donationes inter viuos: tamen in certis casibus ad-
misit: & sunt casus illi. xviij. Primus vbicunque ille
qui donat non fit pauperior: & ille qui recipit non
fit ditior: valet donatio. pone si donat aliquem locũ
causa sepulturæ. vt ff. eo. l. si sponsus § concessa. Se-
cundus, si donat vxori aliquid ad oblationem dei.
Tertius, si donat locũ pro opere publico, quod pro-
D misit faciendo. Quartus, si donat vt ædem publicã
dedicaret. Quintus, si donat vt consecraretur. Sex-
tus, si donat aliquid pro vxore in ædes sacras: vt
deus conseruet illi maritello vxorem suam. vt ff. &
si sponsus §. concessa. Et sic per ista probari possunt,
quòd Vlpianus fuit Christianus: & posset esse cùm
fuerit de vltimis Iurisconsultis: cùm inueniam Mar-
cellum, qui fuit anterior. vt probatur C. de condic.
inde. l. pen. nam ibi Vlpianũ Marcellum suo sermo-
ne correxit: quod ille Marcellus præsumitur, quòd
fuerit Christianus. nam ipse dixit, quòd si quis ab-
E stulit rem quæ fuit donata deo immortali: quòd te-
netur l. Iul. peculatus. vt ff. ad l. Iul. peculatus. l. le-
ge Iul. pecul. Pomponius enim qui fuit de antiquis
inuenitur, quòd fuit tempore Tiberij: sub quo na-
tus est Christus. vt ff. de hæredibus insti. l. si pater. in
fi. & l. seq. quæ l. Pomponij est. Septimus si maritus
institutus repudiet hereditatem, quæ ad vxorem de-
uenit: vel quia substituta: vel ab intestato debebat
succedere. Item si repudiet legatũ: & vxor vel erat
substituta in legato, vel erat hæres: & est ratio. quia
F maritus non fit pauperior qui nõ acquiret: sed qui
de suo patrimonio deposuit ff. e. si spõsus. §. si heres.
Octauus, quãdo maritus vxori rogatus hæreditatẽ
restituere: vel econuersò in solidùm restituit quarta
non deducta ex certa scientia: non si per errorẽ: ideò
valet, quia nihil de suo soluit: sed pleniorem fidem
testatoris sequitur. sed magis fidem exoluit, quàm
donet: neque enim de suo proficiscitur: sed quod de
alieno plenius restituit. Idem est etiam si quis mari-
tus sit rogatus restituere hæreditatem aliqua re de-
G ducta; & ipse in solidùm restituit. & generaliter vbi-
cumq; de suo nõ diminuit: vel si diminuit, ille tamẽ
qui recipit non fit locupletior: donatio valet. vt ff.
eo si sponsus. §. si hæres Nonus: quãdo pecuniam
à marito donatam vxor dedit pro sportulis sui co-
gnati non valet: quia mulier non fit locupletior. vt
ff. eo. l. si sponsus §. si mulier. Decimus quando ma-
ritus dedit pecuniam propter vnguenta vxoris vt si-
bi pulchrior appareret. ò miser maritelle quare in
talibus expendit: certè multæ credunt pulchriores
H apparere: sed sunt turpiores, & viliores apparet. vt
ff. eo. l. quod autem §. j. Vndecimus, scilicèt vt si fiat
mortis causa: vt suprà dixi. vt ff. e. l. sicũ seruum §. vl.
Duodecimus, si vxor vtatur seruis viri: aut vestimẽ-
tis: aut domum viri gratis inhabitauerit. vt ff. eo. l. si
vir vxoris. Tertiusdecimus, quando maritus soluit
vectigal pro vxore: & est ratio. quia non videtur do-
nare qui necessarijs oneribus succurrit. vt ff. eod. si
quis pro vxore. Quartosdecimus, si aliquid in pue-
ros ex ancillis dotalibus natos expendit: vel in do-
ctrina: vel in alimenta: & merito valet: quia mini-
I sterijs eorum vtitur: vt ff. eo. si id quod. §. sed si qui-
dem in pueros. Quintusdecimus, si pecuniã ad diẽ
debitam purè soluat: licèt in medio tempore habet
cõmodum representatiõis. vt ff. e. ti. l. sed & si vir §.
quod si vir vxori. Sextusdecimus, quãdo ex operis ancil-
larũ viri vxor de sua lana fecit vestimentũ: pro ope-
ris ancillarum nihil marito soluit. vt ff. eo. l. sed & si
vir. §. si vxor. Septimusdecimus, quando vxor donat
marito gratia adipiscẽdę dignitatis: quatenus ad di-
gnitatem necessariũ est. vt ff. e. l. quod adipiscendæ.
& l. nam. Octauusdecimus, si fiat ab vxore donatio
K viro exilij causa. vt ff. e. ti. l. inter virum. Hæc breui-
ter ad noticiam istius senatuscõ. notaui: alia quęre
in summa domini mei C. de dona. inter virũ & vxo-
rem. Sed licèt iure romano donatio impediatur: cre-
do etiam & in iure lombardo impediri similiter: vt
in longobar. de his quæ à viro in vxorem dantur l.
ij. alios autem contractus inter virum & vxorem lex
longobar. nõ admittit: quare quia mulier est in po-
testate mariti, id est, in mundio. & sic contractus nõ
valet: sicut inter pupillum & tutorem. vt in longo-
barda qualiter mulier alie. per & sic ff. de aue. tu. l. j.

L De senatusconsulto quod prohibet matrimo-
nium inter senatorem & damnatam publico iudi-
cio: & quod prohibet matrimonium inter seruũ &
libertam, Rubrica.

1 *Senatori prohibetur ducere: aut retinere aliquam dam-*
natam crimine publico in uxorem.

1 VLTIMO † est inuentum quoddam mirabi-
le senatuscon. cuius nomen non habemus: quò
prohibetur senatori ducere, aut retinere aliquã dã-
natam publico iudicio in vxorem. vt ff. de ritu nup.
l. palam. §. senatus. Sed de hoc non multum curo:
M quia hodie matrimonia iure poli & nõ iure fori cẽ-
sentur. Vnde propterea matrimonium contractum
non dissoluetur: nec prohibetur contrahendum. si-
militer & de hoc etiam senatuscon. quo prohibetur
ne liberto nubat filia senatoris: similiter non mul-
tum curo: de quo habes vt ff. de donati. inter vir. &
vxorem l. iiii. §. videamus. quia & iure cano. & iure
authen. vt liberti deceterò aureis nõ indigeant anu-
lis, colla. texta. omnia ista sublata sunt.

Senatusconsultorum tractatus finis.

TRACTATVS DE CONSTITVTIONIBVS QVIBVS VIOLENTIAE puniuntur, octauam & vltimam huius ordinis Iudiciarij Tractatus partem tenens, exorditur.

1 *Raptor, quòd sit fur manifestus & fur nec manifestus, an contraria sint.*

XPLICITO tractatu senatusconsultorum, quę collegi in hoc opere, cum in diuersis titulis dispersa sint: nūc
C ad constitutiones, quæ violentias puniunt, trāseamus. Verum quia sunt actiones, interdicta & edicta & constitutiones quæ violentiam puniunt. Primò de actionibus & breuiter. Secundò de edictis. Tertiò, de cōstitutionibus dicamus. Item quia quędam constitutiones loquuntur de non vacante possessione: ideò de illis primò videamus: posteà videbimus de constitutionibus quæ loquuntur de possessione va-
D cante. Contra violentum proditæ sunt actiones, istæ scilicèt ciuilis furti nec manifesti. Item prætoria furti, nec manifesti. Item actio vi bonorum raptorum. In omnibus enim istis violentia committitur ablatiua: omnis enim raptor fur est nec manifestus: & si in furto nec manifesto committitur violentia ablatiua: multò fortiùs ergo in furto manifesto. vt insti. vi bono. rap. §. vlt. & ff. vi bono. rapt. l. j.
1 Item omnis raptor fur manifestus æstimandus est. vt ff. de fur. si vendidero. §. eùm raptor. † sed videntur inter se cōtraria, quòd raptor sit fur manifestus,
E & fur nec manifestus. Respondeo: fur manifestus est fur, quia cōtrectat rem alienam inuito domino. manifestus, quia seipsum publicat. vt ff. vi bonorū rap. l. prætor. non tamen illo modo quo fit fur manifestus. scilicèt apprehensione antequam perueniat ad locum destinatum, & insequutus eum clamore. vt insti. de obligat. quæ ex deli. nas. Considerata tamen pœna tenetur furti nec manifesti. Vel dicitur fur nec manifestus alia significatione. ex quo aliquis istorum modorum non interuenit. De his rationibus non curo prosequi: quia de his omnibus
F inuenies speciales rub. suprà de actio. furti manifesti. & suprà de actione furti nec manifesti. & suprà de act. vi bono. rap. Est & alia actio, quæ punit violentiam. scilicèt actio quod me. causa. sed ibi de violentia compulsiua. vt ff. quod metus causa. l. si mulier. de hoc similiter nō multum curo. quia supra in tractatu speciali in hoc opere de hac actione notaui. Sunt interdicta quæ violentiam puniunt. Primū interdictum vnde vi, quod locū habet in rebus immobilibus: & locum habet pro violentia expulsiua vt notaui suprà de interdicto vnde vi, in speciali rubrica. Secundum interdictū vti possidetis, quod locum habet in rebus immobilibus & pro vi turbatiua. de quo notaui suprà de interdicto vti possidetis in speciali rubrica. Tertium fuit inuentum interdictum vtrobi. quod etiam locum habet pro violentia turbatiua: vt notaui suprà de interdicto vtrobi. in speciali rubri. Quartum est produum interdictū
I quod vi aut clam, quod locum habet etiam pro rebus immobilibus, & pro vi inquietatiua. de quo notaui suprà in speciali rubrica. quod vi aut clam. Quintum interdictum est de operis nou. nun. quod locum habet pro operis futuris ne fiant contra nunciationem factam, vel per prætorem, vel per lapilli iactum, vel nudo sermone de quo dixi suprà in speciali rubri. de operis nou. nuncia. Sextum proditum est interdictum, ne vis fiat ei qui in possessionem missus est, per quod subuenitur illi qui cū esset missus in possessionem & non possideret: cui per inter
K dictum vnde vi, non poterat subueniri: de quo diximus suprà in speciali rubrica, ne vis fiat ei qui in posses. missus est. Septimum est edictum diui Marci, de quo quia non diximus plenè: nunc videamus: & posteà statim dicemus singulariter de omnibus cōstitutionibus, quæ puniunt violentos.

De edicto diui Marci, Rubrica.

1 *Edictum diui Marci ad hoc ut competat: quot necessaria sint.*
2. 3. *Positiones actoris & rei in tali actione.*
4 *Libellus in tali actione quomodò formetur.*
L 5 *Creditor occupando bona debitoris, quare sic puniatur.*
6 *Edictum diui Adriani, an locum habeat: si creditor debitoris rē accipiat: uel si authoritate propria intrauit.*
7 *Consilium in litera positum quid creditori prosit.*
8 *Debitor si resistat creditori uolenti possessionem rei alicuius accipere ratione pacti, an uiolentiam committere uideatur: & an creditori resistere poßit.*
9 *Debitor si uendidit rem suam: in qua creditor poterat per pactum sua propria authoritate intrare: an possit propter illud pactum intrare existente penes illū emptorem.*
M 10 *Creditor ut sua propria authoritate intrare poßit: an debeat cognosci ordine iudiciario dato libello: lite cōtestata: uel de plano expediatur.*
11 *Debitor contra petitionē creditoris petentis ipsum mitti in possessionem: an audiendus sit.*
12 *Pignus an dicatur pretorium uel conuentionale: si iudex mittat creditorem in poßeßionem secundum conuentionis tenorem.*
13 *Debitoris unam rem si creditor occupauerit: an debitū totum amittat: an uerò in re illa tantùm punitur.*

A *14 Lex extat quare fuit posita sub titulo, quòd metus causa:cum nihil in lege illa de metu tractetur.*
15 Lex extat quare non ponatur sub titulo ff. ad l. iuliam de ui priuata.
16 Edictum diui Marci, an in tali actione locum habeat: & actio quòd metus causa.
17 Creditor siue rem mobilem siue immobilem occupet : an edictum diui Marci locum habeat.
18 Edictum diui Marci, an locum habeat: siue dolus interueniat: siue non.
B *19 Actio bo. rapto. an in re mobili locum habeat.*

DIVVS Marcus consultissimus princeps volens punire voraginem malitiam & auaritiam creditorom, & subuenire debitoribus ne à creditoribus iniuriosè vexentur:timent enim debitores creditores suos plusquam febrem: statuit & induxit suum edictum, quod est generale in personis omnium creditorum: & dixit sic. Quicunque creditor habet aliquam actionem contra aliquem debitorē suum, bonum & optimum est vt eius libus actionibus experiatur: & sic faciat sibi debitorem per iudi-
C cem condemnari. si autē creditor non vult cum debitore ordine iudiciario contendere : licet authoritate propria rem debitoris occupat: vel rem seu pecuniam à debitore sua authoritate accipit, rē occupatam seu pecuniam acceptam restituit: & ius crediti non habebit:quia actionem amittet:sicut hęc probantur ff. quod metus causa.l.extat. & ff.ad.legem.
1 iul.de vi priua.l. creditores. † Vnde ad hoc vt istud senatusconsultum locum habeat, tot sunt necessaria. In primis quòd ille sit creditor, & alius debitor:
D ista enim sunt duo relatiua : quòd vnū sine alio esse non potest. Secundum, quòd creditor authoritate propria rem illius debitoris occupet, vel inuadat. ideò dico auctoritate propria : quia super pactum non tenetur: vel si auctoritate iudicis vt. C. de pig. l.iij. & C.ad legem iul.de vi pub.l.iij. hęc probantur ff.quod me.causa.l.extat. & ff.ad legem iul.de vi priua.l. creditores. In hoc autem edicto actor breues
2 poterit facere po. † *Positio.* Acto Ego dico, quòd tu es creditor meus. Item dico, quòd tu mutuasti mihi xx.lib . Item tu authoritate propria talem rē meam
E occupasti, seu inuasisti, Econtra reus sic ponet. † *Po*
3 *sitio* rei. Ego dico, quòd quando mutuantur tibi. xx. libras, tu promisisti illas mihi reddere vsque ad mēsem. Item si non redderes: cōuenimus, quòd authoritate propria mihi liceret rem tuam accipere : seu possessionem rei tuę authoritate propria ingredi.
4 In hoc edicto conci.ac. sic li. † *Libellus.* Conqueror ego R. de M. creditore meo: qui cum mutuasset mihi xx.lib. authoritate propria rem meam talem inuasit , seu, occupauit. vnde peto ipsum per edictum diui Marci in amissiōe crediti puniri: & rē prędictā
F quam occupauit siue inuasit mihi ab eo restitui. Quod sic rectè conci. libellus debent iura prędicta ff.quod metus causa.l.extat. & ff.ad legem iul.de vi priua l. creditores. Sed circa hoc edictum, & con-
5 trà hunc libellum multa opponuntur. † *Questio.* In primis quęritur: quare creditor poniatur sic occupando rem debitoris? Respondeo. ideò: quia sic authoritate propria dixit sibi ius: nam optimum est, vt si quis actiones habet creditor actionibus experiatur: & debitor debet in possessione morari : & debitor debuit esse petitor. vis enim commissa est ex quo id quod creditor deberi sibi putat, per iudicem
G non reposcit: nec enim verecundię dignitati, aut pietati conuenit quicquam non iure facere. hęc ratio redditur in l. prędicta. ff. ad legem iul. de vi priua.l. creditores. & ff.quod me.causa.l.extat ideò enim iudicialis vigor est in medio constitutus: vt nemo sibi valeat sumere vltionem : nec ius sibi dicere. vt C. de Iudæis & cęlicolis.l.nullus. *Oppositio.* Secundò quęritur: quia non videtur quòd libellus benè concipiatur propter duo primò, quia creditor esset puniendus in quo deli quit: vt infra dicemus. creditor pec-
H cauit rem debitoris occupando : & sic debet in rem puniri, vt si fuit mobilis, debet eam in duplum : vel in triplum: vel in quadruplum restituere : si fuit immobilis debuit eam rem reddere : & aliam pœnam sentire : vel alteram tantum. vt ff. de publ. & vectig. l. licitatio. §. quod licitè quare ergo punitur in credito: quia dixit diuus Marcus, ius crediti non habebit? Respondeo, diuus Marcus ideò talem pœnam induxit : quia considerauit causam vel rem propter quam ista violentia committitur : creditor enim propter creditum seu pecuniam datam mutuo rem
I debitoris occupauit. & hoc est verum: vnde meritò pœnam imposuit, quasi vitium sit in radice seu in causa originali, scilicèt in credito: & ideò si talem pœnam induxit de summa ęquitate processit. *Oppositio.* Secundò, non videtur libellus bene conceptus: quia petis eum puniri in amissione crediti: quod nō videtur, vt procedat: quia diuus Marcus constituit, quòd ius crediti non habebit . vnde videtur, quòd sit ipso iure punitus non puniendus. Respondeo. licèt verba videantur ad illum intellectum posse supplanri: tamen si consideras verba sequētia: quisquis
K igitur probatus mihi fuerit &c. quę ponuntur in eisdem legibus bene concipitur libellus sic: cum nō sit ipso iure punitus: licèt est per sententiam puniēdus.
6 *Questio.* † Item quęritur si creditor pacificatur cum debitore, sicut frequenter de facto contingit, quam si debitor in solutione cessaret , quòd licitum esset creditori authoritate propria rē debitoris accipere: vel in possessionem rerū debitoris intrare: nunquid si rem debitoris accipit: vel si authoritate propria intrauit habet locum edictum diui Marci . Respondeo. non. vt C. de pign. l. creditores. licèt vim facere
L non videatur: tutius tamen est, si fecerit authoritate prętoris: vt ibi verum si pactum nō interueniat, nec authoritas iudicis: & creditor authoritate propria ingrediatur tunc violentiam committit : & habet locum edictum diui Marci. vt in prędictis legibus & C. ad. l. iul. Pe. vt publi. vel pri. l. in possessione. *Oppositio.* Item quęritur circa ea quę dicis, quia videntur cōtraria. l. nā si pactū interuenit, q̄d creditor possit rē debitoris accipere: si accipit, nō videtur vim facere, nec incidit in edictū. & posteà dicis, ꝙ tutiùs feceris si authoritate prętoris. vt in pręd. l. creditores.
M C. de pig. si enim nō facio vim ego creditor sic ingrediēdo: quid operatur ibi auctoritas prætoris: nūquid si nō interuenit videor violentiā cōmittere. certè ita videtur. & sic innoitur ꝙ creditor cōmittat vim : & nō cōmittat sic rem debitoris ingrediēdo per pactū. Respōd. quod dicitur authoritate prętoris consiliū non mandatū est. multotiens enim legislator dat cōsiliū: & mandatū nō imponit. vt ff. de inoffi. test. l. ij. ff de rei vēdi. l. is qui destinauerit. & C de ordine iud. l. j. & C. de pig. l. debitores & in authē. de fide instrumentorū. §. si quis autē vult cautè ponere. *Oppositio.*

A Sed oppouis:legis virtutes quatuor sunt: Imperare:
vetare: promittere: puuire. vt ff. de leg. & consti. l.
legis virtus: uon iuueuitur, quòd dare cousilium
sit de virtute legis. Respondeo, verum est, quòd il-
lę quatuor sunt virtutes legis. i. quibus necesse ha-
bet homo obedire consilio aut uou. & ideò non
7 posuit legislator cõsiliũ pro virtute legis. † Quæstio.
Item quęritur ad quid prodest consilium illud. Re
spódeo multum: quia posset esse quòd creditori pos
ses. capienti debitor resisteret, & possent venire ad
verbera. vude quia boni pręroris est lites miuuere.
B vt ff. si certum peta. l. quidam. & uon debet prætor
pati illos ad arma & rixam venue, quos sua potest
iurisdictione compescere. vt ff. de vsufru. l. ęquissi-
mum. ideò lex tanquam prouida dedit tale consi-
8 lium. † Quæstio. Item quęrirur, an si debitor resistat
creditori voleuti possessiouem rei alicuius accipere
ratione pacti videatur violentiam committere: &
an possit creditori resistere: videtur quòd sic: quia
vim vi repellere omuia iura permittuut. vt ff. vude
vi. l. j. §. vim vi. & ff. de iusti. & iur. l. vt vim. & ad le-
gem aquil. l. scientiam. Respondeo. non puto debi-
torem iu casu prędicto posse resistere: quia tunc resi
C stere potest, quando violentia ex altera parte com-
mittitur: sed vt diximus ex parte creditoris propter
pactum violentia uon committitur: vude leges alle
gatæ nó prosunt: sicut aliàs excusatur creditor, quá
do resistit vbi iustam causam allegat, sicut ponitur
exemplum. ff. ue vis fiat ei qui in pos. l. j. §. si quis.
9 Quæstio. † Sed quęritur si védidit debitor rem suam
in quam poterar creditor per pactum intrare sua
propria auctoritate: au possit propter illud pactum
intrare modo re existente penes illum emptorem.
& videtur quòd sic ar:gu. ff. pro so. l. ideòque. & ff.
D de seruis expor. l. Titius. & ff. de pac. l. si tibi. §. pa-
ctum. & ff. de vsufru. l. si pendeute. Item ea quę ob-
suut & prosunt veuditori, eadem obsuut & prosunt
emptori. vt C. de euic. emptori. Puto tamen contrà.
scilicèt quòd non liceat creditori ingredi possessio-
nem sua auctoritate: & quòd dicis pactum nocere
emptori, quod uocuit venditori, respoudeo, verum
est si rem & personã afficiat, aliàs nó. vt. ff. de cótra
hé. empt l. vltima. Item ad legem illam, pro socio. re
spondeo. quia alteri socio parata erat exceptio: &
ideò pactum obest emptori. istud enim pactum ré
E non afficit sed persouam. vt C. de coudi. causa da. l.
10 ea. l. † Quæstio. Item quęritur an istud vt creditor de
beat sua auctoritate intrare, debeat coguosci ordi-
ne iudiciario daro libello, lit. conte. vel de plano ex
pediatur. Credo quòd de plano expediatur. vt ar. ff.
ne vis fiat ei qui in pos. mis. si quis missum. alibi nó
de plano, sed dato libello hęc expediuntur. vt argu.
ff. si mulier ventris no. iu poss. missa fuerit. l. j. Istam
quæstionem ideò uoto propter verbum legis, quod
pouitur in. l. illa, creditores. quod tutiùs fecerit cre-
11 ditor, si auctoritate prętoris. † Quæstio. Item quęri-
F tur, si est creditor coram iudice: & petit auctoritate
Iudicis in possessiouem immitti: ideò quia tutiùs est
vt dixi: & debitor exponat, domine iudex uou debe
tis audire ipsum: quia ego probabo solutiouem:
vel fortè alıud opponat: quo probato repellet cre-
ditorem agentem seu petentem: an debitor sit au-
diendus. Respondeo. si debitor vellet incontinenti
probare audierur: aliâs non. vt ff. ad exhibeu. l. iij. §.
12 denique. & C. de conpensa. l. vltima. † Quæstio. Item

G quęritur si iudex mittat creditorem iu possessioné
secundum tenorem conuentionis: an illud pignus
dicatur prętorium an conuentionale? Respondeo,
conuentionale est. vt ff. de rei vendicatio. ex diuer-
so. §. petitor. & ff. si seruitus vendi. sicuti. §. distant.
& ff. de vsuris. l. si stipulatus. & ff. de uoua. & delega.
l. cú enim pactum. & l. pręcedenti. iudex euim nou
dat pignus per se, sed datum cõfirmat. Oppositio. Sed
opponitur & videtur quòd ista conuétio sit ipso iu
re nulla facta cũ debitore, vt possit sua authoritate
intrare. nã si fiat pactũ, vt de dolo nó agatur, ale pa
H ctum non valet. Item si fiat conuentio ne agatur
iniuriarum nou valet. vt ff. de pact. l. si vnus. §. pa
cta. ergo uec istud pactum valere debet: per quod
sic committitur violentia, uou videtur quod possit
agi. Respoudeo, nulla est oppositio: quia ex quo có
sensit debitori vt creditor sua possit auctoritate in-
trare: iam videtur voluisse: vnde iniuriam pati non
videtur: cùm semel voluerit. vt ff. de aqua pluuia
arcé. l. in diem. uec etiam si pœniteat & mutet cousi
lium obest creditori: cum nemo possit murare cou-
silium suum iu alterius iniuriam. vt ff. de regulis
I iuris. l. nemo potest. Item istud pactum non est
turpe scilicètꝙ creditor possit sua authoritate intra
re: verum si illud deducererur iu pactum: vt si violé-
tia committeretur à credirore: & non agatur illud
esset turpe. vt ff. de pact. l. si vnus. §. illud. &. §. pa-
cta. uã turpe est pactum ne depositi agatur. Ité hic
nullum damnum sustineret debitor, si creditor pro
pria authoritate ingrediatur: quia & si habet pi-
gnus, ad cautelam sui habet. vt instituta quibus
modis re coutrahitur obligatio. §. vltimo. ibi au-
tem patitur damuum, ue de dolo agat vel iniuriarũ.
K Quæstio †. Item quęritur, au si vnam rem debitoris
13 occupat creditor, debitum totum amittat, an puni-
tur tantum iu re illa. Respondét quidam, vrique,
quòd totum debitum amittit. argumento in au-
thentica vt non fiant pignorationes. collatio. v.
nam ibi qui alium pro alio piguorat, ab actione ca
dit. & idem habes in autheutica, vt uulli iudicum
liceat loci seruato. habere. collat. ix. §. quia vero.
& C. libro. xi. vt nullus ex vicarijs pro alienis vica-
rijs. l. vnica. & argumento ff. de incendio ruina nau
fragio. l. quod naufragium. §. senarus. & argumen-
L to ff. de aqua quondi. & ęstiua. l. §. Trebatius. & ff.
de bonis liber. l. in seruitutem. j. responso. ff. ad si-
leia. l. si quis in graui. §. de his. Sed dominus Io. con
tra. amittit enim creditor ius suum rátum quod ha-
bet iu re illa, vel pro re illa quam recuperauit. vt ar-
gumento ff. de his qui. vt indignis. l. in scriptum. &
l. hęres. & l. hęredi. & ff. quorum lega. l. j. §. pe. &. §. si
duę. & ff. de uoxa. l. si seruum pro delicto. §. j. & C. de
pœnis. l. scimus. & ff. de fur. l. vulgaris. & C. de lega.
& consti. nou dubium. & ff. de vulg. & pu. sub. ex fa
M cto. §. iulia. Ar. contra ff. de lega. j. & in auth. posita
in C. de fideicó. hoc amplius. & C. de cap. & postli.
fœdissimè. Quibus legibus & in authentica vt non
fiant pigno. & in autheutica vt nulli iudi. sic respó
dit dominus Io. quòd prostituere ancillam redéptá:
pignorare liberum hominem: alium pro alio pigno
rare, ista grauissima sunt: offendere etiam volunta-
tem testatoris: & ideò si grauissimè punitur aliquis
nou est mirum. vt ar. C. de inof. test. si quis in suo. sic
uotauit dominus meus in. l. illa, extat enim decre-
14 tũ. † Quæstio. Itẽ quęritur quare. l. illa, extat. fuit po-
sita sub titu.

A posita sub titul.quod met. causa.cum nihil in l. illa
tractatur de metu. Respondeo: & si non tractatue
de metu:tameo tractator de vi: & si noo de compul
siua,saltem tractatur de alia vi, quæ cõmittitur vbi
cunq; aliquis sua aoctoritate reposcit,quod debuit
per iudicem reposcere. vt in prædicta l.dicitur. Item
& propter aliud si debitor compellatur à creditore,
quòd soluat:non tamen habet locum quod me.eau
sa. quòd damna exigit. & ideò meritò diuus Mae-
cus illud edictum induxit.vt ff. quod vi aut clam. l.
15 & si partus §.vlt. † Quæstio. Item quæritur:quare nõ
B ponatur l.ista,extat sub ti.ad l.Iul.de vi priua. Re-
spondeo:factus est responsio:quia eùm violentia cõ
mittitue vt dictum est:si sub illa eub.ponitur,nõ est
16 mirum. † Quæstio. Item quæritur: an locum habeat
edictum diui Maeci: & locum habeat actio quod
me.cau. Responsum est, quòd noo: quia actio illa
good metus eausa, dãna exigit. vt ff. quod me. cau-
17 sa.l.sed & partus. † Quæstio. Item quæritur: an locũ
habeat siue rem mobilem siue immobilem oceupet
18 creditor? Respondeo sic. † Quæstio. Item quæritur:
nunquid locũ habeat hoe edictum:siue interueniat
C dolus siue oon. Respondeo ita:quia constitutiones
& edicta sibi ignorare ooo licuit. vt C.de legi.& cõ
19 sti.l. leges. † Quæstio. Item ounquid io re mobili lo
cum habeat vi bonorum rapt. Respõdeo non. quia
nee rapinam voluit cõmittere creditor: & fortè cre-
didit sibi licere:eum voluntas & propositum distio
guãt maleficia. vt ff.de fur.l.qui iniuriç eausa. Not.
ex l.illa extat.ista ootabilia qoatuor. Primũ, quòd
actio est proponenda. facit ad idem ff. de admi. tu.
quoties §.item si temporali. Seeũdum, quòd nollus
debet dieere sibi ius auctoritate propria. vt C.de Iu
D dæ.& eœli nullus.sed cõtra ff.de fur.l. qui vas.nam
ibi non ponitur. Respondeo: ibi aeeepit vt iudici
ostenderet:hic accepit vt sibi haberet. Tertium, vt
iudiei sit faeienda fides. vt C.de condic. obtur.cau.
l.j. Quartũ, vt puniatur quis in eo io quo deliquit.
de his plura at.oo.suprà hæc sufficiant super decre-
to di. Mae.alia studiosi iouenient.

De constitutiooe si qois in tantam, Rubriea.

1 *Constitutio, si quis in tantam. ad hoc ut locum habeat, quot requirantur.*
2.3. *Libellus in tali actione quomodò formetur.*
E 4 *Actione tali si quis in libello petat ipsum puniri per iudicem in amißione dominii: quid proderit: si ille dominium amittat: cui ipsum dominium applicabitur.*
5 *Dominium in huiusmodi actione quomodò index adiudicare poterit.*
6 *Pupillus an constitutione, si quis in tantam. puniri debeat.*
7 *Adultus si uiolentiam commisit: an per constitutionem, si quis in tantam puniri poßit.*
8 *Adulto uel minori uel pupillo doli capaci in actione tali an detur restitutio ac si ipsorum nomine petatur.*
F 9 *Mulier an constitutione si quis in tantam: teneatur.*
10 *Seruus an huiusmodi constitutione teneatur.*
11 *Monachus an tali constitutione obligetur.*
12 *Magistratus an hac constitutione ligetur.*
13 *Patronus & parens an tali constitutioni obnoxius sit.*
14 *Furiosus an huiusmodi constitutione teneatur.*
15 *Furiosus per dilucida interualla an tali cõstitutione obligatus sit.*
16 *Furiosus si furoris tẽpore deiecit: & factus sanæ mentis rem illã teneat: an huiusmodi cõstitutione teneatur.*
G 17 *Furiosus sanæ mentis factus insolidum hac constitutione tenetur.*
18 *Furiosus si tempore furoris deiecit: an actione in factum conueniri poßit.*
19 *Aliquis de familia furiosi si aliquem deiecit: & poßeßio illa peruenit ad furiosum: seu ad eius curatorem: an teneatur.*
20 *Prodigus: cui bonis interdictum est: an tali constitutioni obnoxius sit.*
21 *Mente captus an tali constitutione ligetur.*
22 *Clausula peruenit audaciam: quare in litera posita sit.*
H 23 *Colonus: inquilinus: commodatarius: & aliæ personæ in litera contentæ: an huiusmodi constitutione ligentur.*
24 *Constitutio si quis in tantam an loquatur de rebus mobilibus et immobilibus: uel de alterutris: uel de utrisq;.*
25 *Religiosus aliquis si de loco suo expellatur: nunquid huiusmodi constitutio locum habeat.*
26 *Ecclesiæ detentori in actione tali qualiter consulendum sit.*
27 *Inuasor ecclesiæ qualiter puniatur.*
28 *Constitutio huiusmodi an in seruitutibus locum habeat.*
29 *Constitutio talis, an quò ad fiscum superflua sit.*
I 30 *Specialis si fuerit constitutio: an locum habere poßit.*
31 *Constitutio huiusmodi an locum habeat: si quis animo & corpore poßideat: uel si corpore tantùm uel animo tantùm.*
32 *Constitutio talis an locum habeat ante dationem libelli: uel post libellum: & ante litem contestatam.*
33 *Constitutio dicta, an post sententiam locum habeat.*
34 *Poßeßionem alicuius si aliquis intret, ut illum expellat: & auctoritate iudicis competentis, an excusatus sit.*
35 *Dictio, uiolenter quomodò intelligatur.*
K 36 *Constitutio talis, an locum habeat: si nullus restitit: quando aliquis intrauit: & apprehẽdit poßeßionem: quia fortè ille miser fugam arripuit.*
37 *Constitutio huiusmodi, an de qualibet uiolentia intelligatur.*
38 *Poßeßionem qui intrat & credit sibi licere: an huiusmodi constitutionis pœna excusetur.*
39 *Cõstitutio talis an locum habeat: siue dolus interueniat: siue non.*
40.41 *Actione tali quo iure aliquis restituendus ueniat: & nunquid ipso iure: uel per sententiam.*
42.43 *Dominium in actione tali cui applicandũ sit: & qualiter rerum alienarum intelligatur.*
L 44 *Actione tali quid æstimabitur, nunquid poßeßio sola: uel proprietas: uel utrunque.*
45 *Vniuersitas an huiusmodi constitutione teneatur.*
46 *Maritus nunquid hac constitutione teneatur. si expellat uxorem de poßeßione alicuius rei: uel econtrà si uxor maritum.*
47 *Prælatus alicuius ecclesiæ si aliquem de poßeßione abijciat: quomodò satisfaciat.*
48 *Capitulum alicuius ecclesiæ: uel clericorum conuentus si aliquem expulerit: nunquid hac constitutione teneatur.*
M 49.50 *Monasterium si aliquis intrauit: qui hac constitutione tenebatur: nunquid ipsum monasteriũ teneatur: & nunquid ad pœnam conueniatur.*
51 *Debitor si creditorem expellat: nunquid huiusmodi constitutio locum habeat.*
52 *Debitorem si creditor alicuius rei poßeßione expulit: nunquid tali constitutione puniatur.*
53 *Creditor si expellatur ab alio, quam à creditore: nunquid aget: & qualiter creditore agente condemnatio fiet.*

A 54 *Proprietarius si fructuum expellat: nunquid hac consti tutione obligetur.*

55 *Fructuarius si proprietarium expellat: nunquid hæc con stitutio locum habeat: & in quo.*

56 *Fructuarius si ab alio expellatur: nũquid illi fructuario ad usufructus æstimationem condemnetur.*

57 *Cõstitutionis huius beneficio an expulso fructuario pro prietario agere poterit.*

58 *Constitutionis huiusmodi remedium an fructuarius ha- beat: si proprietarius expellatur.*

59 *Vassalum si dominus expulit: uel ecõtrà: an expulsus hu-*
B *iusmodi constitutionis beneficium habeat.*

60 *Expellentes se adinuicem ex tali cõstitutione in quo pu niantur.*

61 *Constitutio talis an locum habeat: si quispiam uolebat acquirere possessionem: & prohibitus fuerit ne acqui reret.*

62 *Constitutione huiusmodi an gaudeant qui sine traditio- ne dominiũ acquirunt: si inueniantur in fundo & ex- pellantur: uel non admittantur.*

63 *Constitutionis huius beneficium an habeat si bannitores dent alicui tenutam: & dicant sic: nos mittimus te in*
C *possessionẽ istius domus: & cætera ut in litera: & iste sic missus expellatur cum esset in tenuta rerum illarũ: uel uadens non admittatur.*

64 *Index si dare uoluerit ueram possessionem per illũ ban- nitorem: & cætera ut in litera: si ille inueniatur in te nuta aliarum rerum: uel uadens non admittatur hu- ius constitutionis remedium habebit.*

65 *Bannitor si ostenderet & diceret: uide omnium istorum bonorum tibi possessionem assigno: nunquid acquire- tur.*

66 *Beneficium talis constitutionis nunquid prædoni: uel in uasori: uel alij iniustè possidenti concedatur.*

D 67 *Constitutionis huius priuilegio nũquid gaudere possim si uoluit aliquem priuare possessione qui se posside- re ignoret.*

68 *Constitutio talis nunquid locum habebit: si quispiam se possidere crederet bona fide: & aliquem possidentem expulit: neque crederet uiolentiam committere: quo- niam ipsum possidere ignorabat.*

69 *Fugitiuum si quis cœperit: nunquid tali cõstitutione pu niendus ueniat.*

70 *Constitutio huiusmodi nunquid talis & tanta cõtra hæ redes: qualis & quanta contra defunctum compe-*
E *tat.*

71 *Appellare an possit quispiam ab ista constitutione: si condemnatus fuerit.*

72 *Constitutionis huius uigore: si quispiam appellet: nun- quid iudex appellationis de possessione restituenda uel non, cognoscere habebit.*

73 *Constitutio huiusmodi generalis nunquid cum alijs spe cialibus concurrere possit.*

75 *Constitutiones speciales cum locum habeãt: ad quid ista generalis inuenta fuit.*

76 *Constitutio huiusmodi, an cum interdicto ui concurre-*
F *re possit.*

SVCCEDIT & alia constitutio contta vio-
lentum quæ est famosissima: & vocatur si quis in
1 tantam. † Quæ constitutio ad hoc vt locum ha-
beat, tot sunt necessaria. In primis, quòd aliquis
rem aliquam possideat mobilem vel immobilem
non curo sicut infra dicemus. Secundum, quòd
aliquis rem illam per violentiam occupet, si est mo
bilis: si est immobilis, quòd inuadat, id est, quod
G possidentem expellat. vt C. vnde vi. si quis in tan-
tam. & instituta vi bonorum raptione. Positiones
facilimæ sunt: & libellus satis planus: vt sic conci-
2 pias. † *Libellus.* Ago ego Rofred. contra M. qui
me per violentiam de possessione talis fundi expu-
lit: vnde peto possessionem ipsius fundi mihi resti-
tui: & cum sit ipsius rei dominus: peto ipsum in
amissione dominij eiusdem rei per vos domine iu-
dex condemnari. Si autem non sit dominus, dicas
3 sic. † *Libellus.* Peto possessionem rei illius mihi re-
stitui: & in æstimatione rei illius mihi ipsum con-
H demnari: ad hoc propono eandictione ex l. si quis
in tantam quidam tamen aduocatus Laicus bar-
barizando proponebat: ego propono situla tanta.
Quod sic rectè concipiatur libellus. dicunt iura præ
dicta. C. vnde vi. si quis in tantam. & instituta vi
bonorum raptione. *Oppositio.* Sed huic libello sic
opponitur: petitur in libello quòd possessio resti-
tuatur: & quòd violentus si fuit dominus condem-
netur in amissione dominij: si non, in æstimatione
rei condemnetur: quare peto mihi possessionem re-
stitui per hanc constitutionem: nonnè possum pete
I re per interdictum vnde vi: imò & plus: per interdi-
ctum peto. scilicèt quia fiet mihi restitutio omnium
damnorum. vt ff. vnde vi. l. prima §. rectissimè. vt
quid ergo perditio hæc? per constitutionem istam
damna non consequat: & potest esse, quòd plus
valeant damna quàm rei valeat dominium. Re-
spondeo: interest nostra plures actiones habere. vt
argument. ff. de liber. legat. l. iij. & quædam etiam
interest nostra habere, licèt inutilia sint. vt ff. de ser
uitute l. si fundo. ideò si illa diuersa contra violen-
tum sunt prodita non est mirum. Ecce hodie violen
K tia commissa est contra te: tu deliberas quo iuris
auxilio velis agere: vtrum pro interdictum, an per
constitutionem, si quis in tantam. & aliquando po
tiùs expedit agere interdicto: aliquando potiùs
constitutione, si quis in tantam maximè si violen-
tus te possessione priuauit: & aliquando damna
4 non sunt illata. † *Quæstio.* Item quæritur: tu petis
in libellum ipsum puniri per iudicem in amissione
dominij, quid proderit si ille amittat dominium cui
applicabitur dominium amittitur hoc procedit de
iure, vt violentia puniatur: & applicabitur passo
L violentiam vnde multi propter istud adijciunt in li
bello: & illud dominium mihi per vos domine iu-
dex adiudicari peto: & certè non malè adijcitur in
5 libello. † *Quæstio.* Sed quæritur: quomodò iudex
poterit adiudicare dominium. Respondeo bene:
iudices enim adiudicando dominium adijciunt. vt
in communi diuidundo & familiæ erciscundæ vt
institut. de officio iudicis. Item & censitores trans-
ferunt dominia. Item & flumina. vt ff. de acqui-
renda rerum dominium l. ergo §. fin. Super consti-
tutione tamen ista multa quærantur super singulis
M verbis l. illius: & primò super hoc verbo, si quis &c.
6 *Quæstio.* † Quæritur an pupillus hac constitutione
puniatur. Respon. aut est infans aut maior infante:
puta proximus pubertati. In primo casu nõ tenetur.
In secundo sic & hoc his rationibus: quia eius ætas
quod videat ignorat. vt C. de falsa moneta l. prima.
& de regum iure pupillus. Item sciens fallere non
videtur. vt ff. de iureiurando l. qui iurasse. Item
ipsum excusat innocentia consilij. vt ff. ad l. cor.
de sic. iusaus. Item in eum dolus non cadit. vt ad
l. corne.

A l.eorne.de falsis.impuberem. In secundo casu tene-
tur: quia omne crimen cadit in personam impube-
ris, pręter crimen adulterij.vt ff.ad l.Iulian.de adul
terio. l.si minor. Item propter delictum impuberis
tutela finitur. vt institut. qui modis tutoris fine. ad
idem optimè facit ff.de furt. impuberem . & C. de
pœnis l.impunitus. & ff. de doli exceptione l. apud
Celsum §. si quis verò tutor. *Oppositio*. Sed circa
impuberem & doli capacem seu proximum puber-
tati opponitur duobus modis: nam non videtur,
quòd teneatur etiam proximus pubertati. nam lici
B tum est illi ius ignorare: vt ff. de probatione cum
de indebito. Item talis à pœna constitutionis ex-
cusatur.vt C.de episcop. audient. authent.si capti-
ui. Respondeo: speciale est in illa authent. sicut &
multa specialia sunt in illa authentica. & hoc ideò
propter hæreditatem paternam, quæ sibi sicut pro-
pria debita est . vt C. de impo. lucra. descriptione l.
prima. & ff.de successione edicta l.prima §.largius.
& C. de codicilli. l. vltima . & ff. de liberatione &
postu. l. in suis. Vel aliter ideò ibi contingit in illa
anthentica propter delictum quod fuit commissum
C in omittendo: hic autem tractatur de delicto com-
misso in faciendo: & ideò punitur. *Oppositio*. Item
& secundo opponitur: quia non videtur quod de-
beat puniri: nam talis ætas non videtur habilis ad
tale delictum committendum: & sic excusatur. po-
ne, quòd aduersarius est maior. An est præsumptio
quòd minor.xiiij.annis illum expelleret: non vide-
tur. vt argumentum ff. quod metus causa l.non est
verisimile.& ar. ff.ad legat. Iulia.de adul.si minor.
Respondeo: potest vim committere per aliũ & eius
mandato: vel licèt de facili non possit cadere in pu
berẽ: cadere tamẽ potest quia fortè potest esse quod
D pupillus proximus pubertati fortior sit, quã aduer-
sarius pone, ꝙ miser est: quòd senex est: vel fere fœ-
mina: sicut de multis possunt notari exẽpla: quia suf
ficit terror armorũ.vt ff.e.l.iij.Si aũt velles intellige
re pupillũ.t. aliquem maiorẽ, qui ideò dicitur pupil
lus quia patre caret.vt ff.de ver.sig l.pupillũ.de eo
7 non esset dubiũ quin teneretur. † *Quæstio*. Item quæ
titur: quid si adultus cõmisit violentiã: nũquid hac
cõstitutione teneatur. Respõ. hæc quæstio videtur
vel superflua vel friuola: per ea quę dixi in superiori
quæstione: nã si tenetur pupillus proximus puberta
E ti: ergo multò fortiùs adultus: vt legitur in legibus
8 pręd ictis. † *Quæstio*. Itẽ quęritur: an adulto seu mino
ri vel pupillo dolo capaci, quos dicimus teneri hac
cõstitutione: detur restitutio aut si nomine ipsorum
petatur? Respõ. cũ hæc cõstitutio locũ habeat siue
dolo: siue sine dolo. vt infra dicemus: ideò respon-
det si dolo fecerit, quòd tunc restitutionem dene-
gabo: & tenentur ad possessionem rei restituen-
dam, & ad pœnam legis. Si verò sine dolo, tunc si
sunt condemnati insolidùm, id est, ad restitutionis
possessionem & ad pœnam: tunc minorem resti-
F tuam quantum ad pœnam: non autem restituam
quantum ad restitutionem possessionis. Et si tu
quæras: quæ sit ratio vtriusque responsionis. Re-
spondeo: quando dolum committit ideò non resti
tuitur: quia malorum mores infirmitas animi non
excusat: vt C. si aduers. deli.l.ij. nisi quatenus mise-
ratio ætatis produxerit iudicem ad mitiorem pœ-
nam . vt ff. de minor. auxilium: nam dum minor
committit in legem frustra legis auxilium inuocat

G vt ibi. vbi autem ex culpa, tunc restituitur. vt ff. de
minor.l.si ex causa §. penultimo.& vltimo. & l. se-
quen.& l.verũ. Et si quæras adhuc rationem diuer-
sitatis quare restituitur, cum ex culpa deliquit non
cum ex dolo. Respondeo: est quando ex culpa:
ideò restituitur: quia tunc decipitur rationem æta-
tis: quia culpa est quòd potuit prouideri, & non est
promissum.vt ff.ad leg.aquilli.si putator quando do
lo non debet restitui: quia malitia supplet ætatem.
vt C. si minor se ma. dixer. l. iij. tunc bene sciebat,
H quòd malè faciebat: & ideò cum ex certa scientia
deliquit, denegatur sibi restitutio: quia tunc non
deliquit facilitate ætatis. Item quare restituitur ad
pœnam vbi sine dolo commisit violentiam, & ad
restitutionem possessionis non restituitur.ratio est:
quia quando restituitur possessio nihil de suo amit
tit: nec sibi infertur iniuria: sed quod alienũ est red-
ditur. vt in decreto.l.iiij.distin.c.generalis.at in pœ
na restituitur: si fuerit in illa cõdẽnatus, quãdo sine
dolo quia oporteret eũ soluere, quod nunquã ad eũ
peruenit, si cõdẽnaretur ad æstimationẽ, quãdo nõ
I fuit dominus: si in amissione dominij, quando fuit
dominus: tunc quia amittit de suo, si restituitur: nõ
est mirũ. *Oppositio*. Itẽ opponitur circa prædicta.tu
dicis. ꝙ sine dolo: potuit minor seu adultus vel pro
ximus pubertati expellere aliquem de possessione:
puta quia culpa: quomodò potest hoc esse? Item
quomodò potuit committi expulsio de possessione
sine dolo: non videtur cum in omni expulsione in-
terueniat violentia: in omni violentia dolus . vt ff.
vi bonorum rapti. l. secunda. §. doli. Respondeo:
ponatur exemplum quando culpa: puta quia cre-
K didit sibi licere: & iusta vel quasi iusta causa sube-
rat: puta cum esset creditor vel emphyteota vel su-
perficiarius, ille qui est expulsus à minore qui erat
dominus: credidit minor vt propter dominiũ quod
habebat posset illũ expellere: & sic licèt cõmittatur
violentia: nõ tamẽ cõmittitur dolus: & hic casus po
nitur insti.vi bo.rapt.& quod ibi dicitur, sic intelli
ge quod ibi rapina fit dolo: in quo casu etiã lata cul
pa non comparabitur dolo . vt ff. ad legem Corne-
liam de sicarijs l. in lege. sic etiam intelligimus. l.
ff. quod metus causa. l. si cum ex §. cum qui me-
L tum. † *Quæstio*. Item quæritur an mulier teneatur
9 hac constitutione? videtur, quòd non: quia licèt ei
ignorare ius . vt C. de iure & factione ignoranda.
l. vltima. & excusatur aliàs à delicto propter igno-
rantiam iuris.vt ff.ad l.Iuliana de adulterio si adul
teram §.primo. sed contra est: quia ius naturale mu
lier ignorare non debet: & illo iure cauetur . quod
tibi non vis fieri alij non feceris: & non concupi-
sces rem proximi tui. non furtum facies: nam mu-
lieri nõ subuenit propter ignorantiam iuris nisi in
casibus specialibus, qui notantur in l. vltim. C. de
M iure & factione ignorãda: punitur enim mulier, &
non excusatur ignorantia iuris. vt ff. qui petat tu-
torem l.vltima.& argumentum C. de in ius vocan
do venia. & argumentum ff. de iurisdictione om-
nium iudicum l.si quis id quod . nam in legibus il-
lis non subuenitur rusticitati: ergo nec sexui: nam
constitutiones sacratissimas, quæ constringunt
hominum vitas, nullus dissimulare debet nec igno
rare . vt C. de legib. & constitutis l. leges. & C. de
iure & factione ignoranda l. constitutiones tene-
bitur ergo mulier pœna constitutionis: licèt enim

A mulier non sit apta ad violentiam committendam: vt ar. in lombar. de homine in vite aliena noctis tẽpore inuento: & mulier aliquando potest committere violentiam per suos ipsa mandante: & aliquando mulier per seipsam potest violentiam committere. vidi enim aliquãdo & scio aliquas mulieres fortiores viris: & sunt vt credo de genere Amazonum: & si quis quæreret fortè testiculos inueniret: & quędam etiam vxores sunt viri & verberant maritellos & ancillas. vnde quod dicit constitutio. *Si quis in tãtam &c.* subaudi & si qua. quia masculinum conci-
B pit fœmininum, vt ff. de lega. ij. si ita. & l. qui duos. & verbũ hoc si quis tam masculos quàm fœminas
10 comprehendit. vt ff. de verbor. signifi. l. j. † *Quęstio.* Quid de seruo: nunquid tenebitur hac constitutione. Respondeo: tenetur quantum ad restitutionem possessionis non autem quantum ad pœnam. nam seruus nihil habet: vnde successores habere non potest. vt C. cõmunia de suc. seruus. Item nihil possessus habet: quia quisquis habetur, habere nulla potest: sed nõ possidet ergo nihil. & ideò ex omnibus legibus seruus reus esse potest: præterquam l. Iul. de
C vi priuat. quare, quia imponit pœnam tertię partis bonorum: & seruus non habet bona. vt ff. de aecu. bos. §. omnibus. & ff. de verborũ signi. l. paterfami.
11 *Quęstio.* † Quid de monacho? Respondeo & dico ipsum teneri quantum ad restitutionem possessio-
12 nis. in alijs idem dico sicut in seruo. † *Quęstio.* Quid de magistratu. Respondeo & dico ipsum teneri siue sit maior magistratus siue minor: dummodò non faciat iure magistratus & legitimè. nam si manu militari te condemnato in rei ven. faciat te expelli non tenetur: quia legitimè fecit. hæc tamen est differentia inter eos: quia minor magistratus tẽpore sui ma
D gistratus conueniri potest: maior non: & accipe magistratum maiorem qui habet cognitionẽ meri vel mixti imperij. sicut hæc probantur. ff. de iniur. l. nec magistratibus. & l. iniuriarũ §. quæ iure magistratus & ff. ad l. aquil. queãdmodũ. §. si magistratus. & ff. de reg. iur. l. factum à iudice. ff. de aequi. pos. l. iustè. & ff. de rei vendi. qui restituere. ff. de iudi. pars literarum. C. vt omnes tam ciui. quam milita. l. vnica & arg. ff. de act. pigno. l. vlt. & ff. de peti. & commo.
13 rei vendi. l. lectos. † *Quęstio.* Item quid de parente, & patrono. Respondeo: istos ad restitutionem pos-
E sessionis dico teneri: quia nulla actio pœnalis contra ipsos instituitur nec famosa. vt C. de fur. l. vlt. & ff. de doli except. l. apud celsum §. aduersus. & ff. de obse. à lib. l. bonori. & ff. de dolo. l. si oleum. in fi. &
14 l. non debet. *Furoris.* † *Quęstio.* Quęritur quid de furioso: nunquid tenebitur hac constitutione. videretur per l. istam quòd sic. sed insurgũt multa contraria: & occurrit ratio viua, ecce cauetur in iure quòd delictum à furioso commissum impunitum est. vt ff. de rei vendicatione quod infans. satis enim furio
F sus ipso furore punitur. vt ff. de offic. præsi. l. diuus. vt non addatur afflictio afflicto. vt C. de episco. audien. l. iam dementis. ad idem inducitur. ff. ad l. Pompe. de parrici. l. pœna. §. vlt. Item ipsum furiosum delinquentem excusat infelicitas facti. vt ff. ad l. Corne. de sica. l. infans. Item ostẽdo viua ratione quòd delictum non cadit in furiosum. nam omne delictũ venit ex animo. vt C. si aduer. delic. l. j. Item crimen tunc contrahitur: cùm & voluntas nocendi interee dit. vt C. ad l. Cornaliam de sica. l. j. & propterea di-
G citur: voluntas & propositum distinguunt maleficia. vt ff. de fur. qui iniuriæ causa. at nulla est voluntas in furioso. vt ff. de optio. leg. l. si tibi. nam & furiosus habetur loco abientis seu quiescentis. vt ff. de iur. codicil. l. ij. Itẽ habetur pro ignorante & pro inuito. vt ff. de ritu nupt. l. in eod. §. hoc caput. Item coram furioso nõ intelligitur aliquid fieri, & si præsens sit. vt ff. de arbi. l. diem proferre. §. coram. Item consensum non habet furiosus: & ideò matrimonium non contrahit. vt ff. de ritu nupt. l. oratione.
H nec etiam sponsalia. vt ff. de sponsa. furor. his ergo legibus & argumentis dicemus furiosum non teneri. & quod in hac l. dicitur, furoris &c. similitudinis causa ponit. quotiens enim facit, quod facere non debet: dici potest furiosus, id est, faciens opera furiosi: non autem intelligas, quòd verè furiosus sit. & similia notabis in lege, & in iure diuino. nam quando damnatur testamentum vt inofficiosum damnatur sicut furiosi: nõ tamẽ dicitur, quòd furiosus fuerit ille qui testatus fuit: quia tunc testari nõ posset. vt ff. de inoffi. test. l. ij. & C. de codicil. nec furentẽ.
I & in diuinis dicitur. Domine ne in furore tuo arguas me &c. & Iob etiam dixit: Quis hoc tribuat vt protegas me donec pertranseat furor tuus &c. nunquid Deus est furiosus: absit. sed similitudinis causa ponitur. q. di. noli Deus facere in me quæ fa-
15 ciunt homines irati & furiosi. † *Quęstio.* Sed circa furiosum quædam dubitabilia quæruntur. pone, quòd furiosus est aliquis per dilucida interualla: nũquid tenebitur hac constitutione: Respõdeo: refert quo tempore committit: vtrum tempore furoris, & tunc excusatur: an illo tempore interualli: quo furor nõ
K tenebat eum: in quo casu tenetur. vt in legibus prædictis ff. de officio præsi. l. congruit & l. diuus. & ar.
16 ad idem C. de curat. fu. l. vlti. † *Quęstio.* Item quæritur: quid si furiosus tempore furoris deiecit: factus sanæ mentis rem illam tenet: an teneatur. Respondeo tenetur possessionẽ restituere: sed non per beneficiũ cõstitutionis istius licèt sed per actionem in factum subrogatam in locum interdicti. vt ff. e. l. j. §. vlt. vel actione in factum generalissima. vt ff. de præscript. ver. l. quotiens. nec debet cum aliena iactura locupletari: nec trahere priuilegium suum ad
L iniquum compendium. nam & aliàs impubes commodati non tenetur: nec etiam furiosus. sed si rem teneant vel locupletiores facti sunt, vtili actione tenerent. vt ff. de condict. inde l. nam natura. & C. de vsurea. pro emptore l. si. & ff. cõmo. l. j. in fi. & l. sed q.
17 & l. sed & mihi. † *Quęstio.* Sed quęritur. nã videtur, quòd tunc sanæ mentis factus insolidũm teneatur. nam detinendo videtur ratum habere re ipsa: & sic ratihabitio confirmat ea quæ ab initio gesta sunt, & mandato comparatur. vt C. ad Macedonianum. l. vlt. & ff. vnde vi l. j. §. quotiens. Respõdeo: non est
M verum. nam tunc ratihabitio trahitur retrò, & confirmat negotium si fuit aliquod, & potuit ratum haberi: aliàs non. vt ff. de his qui no. infa. l. quid ergo. at istud maleficium nullum fuit, vt superius dixi: & sic non potuit ratum haberi. nam & obligationes quæ proprijs viribus non consistunt, prætoris imperio non confirmantur. vt ff. de action.
18 & obligatio. l. obligationum. † *Quęstio.* Item quæritur: an furiosus si deiecit tempore furoris possit conueniri, saltem illa actione in factum: de qua suprà diximus. Respondeo: conuenietur cura-

A bietur curator, si habet: si non habet petetur ei da-
ri. vt C. de cura. furio. l. vlti. ff. de lega. ij. l. Licinius
19 Locusta. §. penultim. † *Questio.* Item quæritur: si
aliquis de familia furiosi aliquem deiecit: & pos-
sessio illa peruenit ad furiosum, seu ad eius cura-
torem, an teneatur. Respondeo: tenetur de eo quid
ad eum peruenit. vt argumento. ff. de vi & vi at-
20 ma. l. prima §. quid igitur. & §. familię. † *Questio.*
Item quid de prodigo, & maximè si sit bonis sibi
interdictum. Respondeo: tenetur. In maleficijs
B enim non excusatur: sed tantum in ciuilibus,
in quo non est absimilis furioso. vt C. de in inte-
21 grum restitutione. l: si curatorem habens. & ff. de
verborum obligationibus. l. is cui bonis. † *Questio.*
Item quid de mentecapto. Respondeo: idem quòd
in furioso: vt & alias parificantur. ff. de cu. l. vltima.
C. de impuberum. & ali. substitutionibus. l. vltima.
22 *Peruenit audaciam.* † *Questio.* Quæritur quare posuit
ista verba. Nonnè sufficisset, si dixisset si quis alie-
nam possessionem inuaserit. Respondeo: non po-
test quis inuadere possessioné alicuius: & non inci-
C dere in constitutioné præsentem: vt quia creditor in
greditur ex conuentione pignus. debitores sua au-
toritate: ille quidem non tenetur. vt C. de pignori-
bus. l. tertia. & notatur suprà de edict. diui Marci.
Item & si aliquis possessioné suam incontinenti re
cuperat. vt ff. de vi & vi ar. l. qui pos. No. ex hac lite-
ra furiosum audacem esse: & certè verum est. inde-
cuplo enim audax furiosus, quàm si non esset fu-
ror: sicut de multis de facto vidi. similitudinis ergo
causa ponitur istud verbum, *&* *in tantam audaciam*:
sicut & verbum, furoris. quasi diceret: sicut furio-
D sus propter furorem sui corporis excedit audaciam:
sic & ille qui autoritate propria non mandato iudi
cijs, non aliqua iusta causa munitus possessionem
alicuius inuadit. Vt vel consecutiuè legas: vt & il-
lud: Natus est homo vt moreretur. & illud. si autem
actor assuetit, vt reus multiplici dilatióe fatigetur.
vt suprà de iudicis properandum. §. j. & alibi. vt iu-
stificetis in sermonibus tuis &c. Vel melius notat
modum. vt C. de his qui sub modo l. vltima quasi di
cat. ideò venit ad tantam audaciam, vt istud face-
ret. §. quod possessionem &c. *Possessionem.* Quæritur:
E an idem sit in detentatione si aliqué expello de de-
tentatione quam habet non de possessione: puta ex
pello seruum alicuius vel filiumfamiliâs: hi enim
non possunt possidere, sed tenét. vt ff. de verborum
obligationibus. l. stipulatio ista habere licere. §. hi
qui. ff. de acquirenda possessione. l. possessio. §. qui
in aliena. Respondeo: locum habet constitutio, nó
in personis illorũ: sed in persona patris vel domini,
quorum possessio videtur interuersa: quia dominus
& pater ex personis illorum possidebant. vt in prę-
dicta l. & ff. de acquirenda possessione. l. quicquid.
F & l. si id quod. §. j. vnde illis expulsis cum amittatur
illa naturalis quam habebam ego pater vel domi-
nus ex personis illorum amittitur & mea ciuilis: vn-
de habeo interdictum vnde vi: quia videor ego ex-
pulsus. vt de acquirenda possessione peregrè. §. qui-
bus explicitis. & ff. de vi & vi armata l. j. §. fi. & de
hoc no. suprà in tractatu interdicti vnde vi. & sic pa
ter vel dominus intentabit códictioné ex lege ista,
si quis in tãtã. nó aũt filius vel seruus. vt ff. de vi & vi
23 ar. l. j. §. quod seruus. † *Questio.* Ité quęritur quid de
colono. Item quid de inquilino. Ité quid de cómo-
G datario. Ité quid de positario. Item quid de his qui
precario tenent. Item quid de sequestro, quãdo res
apud eum deponuntur: nunquid si expellantur, po-
test habere beneficium constitutionis istius. Item
quid de scholari, qui conduxit hospitium, si expel-
latur, vel à domino, vel ab alijs: núquid iuuari pote
rit beneficio l. istius? Ité quid de illo qui missus est
in possessionem causa rei seruandę? Respondeo: o-
mnes prędicti cum nó possideant, si deijciãtur, non
habét beneficium cóstitutionis istius. lex enim ista
possessori subuenit: propterea dicit, vt possessioné
H rerũ, & cęte. quòd enim oés prędicti nó possideant
patet: colonus enim nec viuo nec mortuo domino
vllam habet possessioné. vt ff. de vsuca. l. nó solũ. §.
quod vulgo. & ff. cómuni diui. l. cõmuni diuidũ. §.
neque. Ité nec inquilinus possidet neque colonus.
vt C. communia de vsuca. l. j. & ar. ff. loca. & códuc.
l. Maritus aliâs l. cum in plures. §. messem. Item de-
positarius & commodatarius nó possidét. nam rei
cómodatę & proprietaté & possessioné retinemus.
vt ff. commo. l. rei. & rei depositę probrietaté & pos
sessionem retinemus. vt ff. depositi. l. licèt §. rei. Ité
I qui precario habet, non possidet: nisi actum sit spe-
cialiter vt habeat possessionem. vt ff. de precario. l.
& habet. §. eũ qui. & propterea dicitur, ꝙ nó est di-
gna venire ad iudicij vigoré. vt ff. cõmuni diui. l. có.
mu. diui. §. inter prędones. Item propterea dicitur, ꝙ
ille vincit interdicto vti possidetis: quòd non vi nó
clã possidet ab aduersario. vt insti. de interdic. & C.
vti possidetis. l. vnica. & ff. vti possidetis l. j. Ité seque
ster nó possidet. vt suprà dixi nisi specialiter actũ sit.
ff. de posses. l. interesse. Ité scholaris, cũ sit inquilinus
non possidet vt dixi. Item qui mittitur in posses. nó
K possidet. vt ff. de Acquirenda posses. l. possideri. §.
vltim. & l. si quis ante códuxerit. §. j. & ff. quorum
leg l. j. §. quęsitum. Si ergo istis non subuenitur per
constitutionem, si quis in tantam qualiter eis re-
motis à detentatione illa eis subuenietur. Respon-
deo: misso in pos. subuenitur ex illo ædicto ne vis
fiat ei qui in pos. missus est: alijs forrè subuenitur of
ficio iudicis. vt ar. C. li. xj. in quib. cau. colo. censi. l.
j. vel subuenietur illis actione in factum. vt ff. de prę
scri. ver. quotiens. Item in persona coloni inquilini
inuenimus remedium, quòd aget contra dominum
L actione ex. l. conduc. vt dominus contrà illos qui ex
pulerunt agat: & sic recuperabit possessionem do-
minus: & ipsi posteà detinebũt. vt ff. loca. & códuc.
l. cùm in plures. §. messem. & ff. ad. l. rho. de iac. l. ij. §.
j. Et sic fortè in commodatario & depositario: sed
non idem: quia dominus tenetur tradere rem com-
modatario vel depositario: nisi fortè vsque ad cer-
tum tempus factum fuisset commodatum: vel
nisi depositum factum fuisset gratia depositarij:
tunc agitur illo remedio sicut dixi: quia iuuari
non decipi beneficijs nos oportet. vt ff. commoda-
M ti. l. in commodato. §. vltim. Hęc vera sunt quo-
tiens ab extraneo expelluntur colonus seu in-
quilinus: licèt quidam dicunt, quòd habent vti-
lem condictionem ex. l. ista, vt dicant possessionem,
id est, detentionem. & adducunt in argu. C. li-
bro. xj. de agricolis & censitis. l. si coloni. si au-
tem expellantur à domino, qui eis locauit: tunc
habét actioné ex códucto. cõtrà ipsum per quã inte
resse suú cósequũtur vel tenutã recuperabũt. vt ff. lo
24 ca. & condu. l. ex conducto. *Rerum.* † Quęritur an

A de immobilibus vel de alterutris vel de vtrisq;. Re-
spondeo: de rebus mobilibus loquitur & de immo-
bilibus. vt inst i. vi bo. rap. & in hoc quod de mobili
bus loquitur fuit inducta in supplementum interdi
cti: quod nō habet locum pro rebus mobilibus, sed
tantū pro immobilibus principaliter. vt ff. de vi &
25 vi ar. l. j. §. si quis de nauc. † *Quæstio*. Item quid dice-
mus de rebus sacris. Item quid de rebus religiosis:
nunquid si expellatur aliquis, habeat locum consti
tutio præsens. Respondeo: in personis priuatorum
non habet locum obiectio: laici enim rem sacram &
B religiosam posidere non possunt. vt ff. de acquiren.
posses. l. qui vniuersas. & ff. de rei vend. l. quę religio
sis. & arg. ff. cōmunia de seruit. l. caueri. & arg. ff. de
contrahen. emp. l. ęde. vnde cū non posim ego lai-
cus posidere, licet detineam: si remouear ab illa de-
tentione non habeo beneficiū constitutionis istius,
quę tātū possessori subuenit: sicut superiùs diximus.
Item non habet locum propter aliam causam: quia
cū dominus debet dominium amittere qui inuasit:
& non inuenio aliquem dominum rei sacræ seu reli
giosæ: quia isti clerici prælati seu rectores dicuntur
C procuratores non domini. vt extra de donat. c. fra-
ternitatem. & esto quòd essent domini: tamen malū
esset, quòd ecclesia amitteret dominium rei propter
delictum illius: cū delictum prælati in dānum eccle
siæ non debet redundare. vt arg. C. vnde vi l. memi-
nerim, & in decre. xvj. q. vij. c. si Episcopum. & extra
de præscrip. c. fi. l. vi. Item si non esset dominus, non
posset in æstimatione condemnari: quia res eccle-
siastica æstimationem non recipit: nec religiosa ri-
tè recipit seruitutem. vt ff. cōmunia prædiorum. ca-
ueri. & sic laico posidente, siue detinente rem sacrā
D seu religiosam: & laico alio vel clerico non curo
26 ipsum expellente: non habet locum constitutio præ
sens. † *Quæstio*. Sed qualiter isti detentori cōsuletur:
fortè patronus erat ecclesiæ: vel fortè sepulchrū suū
erat. Itē qualiter punietur ille malefactor. non enim
debet remanere maleficium impunitum. vt ff. de fi-
deius. si quis à rec. & de sol. Stichum aut Pamphilū.
& ff. ad legem Aquil. l. ita vulneratus. Respondeo:
satis videtur, quòd succurrātur isti: vel act. in factum
vel offic. iudi. vt suprà dixi. & est argu. ff. de rei ven-
di. quę religiosis. & de re sacra: maximè mobili pos-
E set ille malefactor accusari crimine sacrilegij. vt ff.
ad l. iul. pecu. & de sacrileg. l. lege. & l. sacrilegij.
Si autem clericus posideat: & laicus illum expellat:
tunc habet locum constitutio præsens: quia cleri-
cus posidere potest, & etiam vtiliter vendicare sal-
tem nomine ecclesię. vt C. de rei vendi. l. sancimus.
& argumento ff. de rei vendicatione. l. in rem actio.
27 §. loca sacra. † *Quæstio*. Et licèt habeat locum con-
stitutio: quęritur qualiter punietur ille inuasor. Re
spondeo: non potest puniri in illo quod administrat
F dominium: quia nec dominus est, nec esse potest: &
ideò in ęstimatione rei condēnabitur. Et quomodò
ęstimabitur res sacra? Respondeo: non ęstimabitur
in eo quòd sacra: quia non recipit ęstimationem:
sed ęstimabitur sicut si esset res alicuius priuati: &
28 sic fiet condemnatio. † *Quæstio*. Item quęritur quid
erit de seruitute: nunquid locum habet constitu-
tio? non videtur: quia non potest quis de seruitute
mero iure detrudi. vt ff. de vsucap. sequitur l. §.
si viam. Verum iura pro & contra possunt induci:
vnde illa quia sunt vtilia referamus. videtur enim

G quòd pro viribus competat vtilia interdicta: & sic
constitutio ista vtilis. nam pro seruitute interdicta
veluti possessoria prodita sunt. vt ff. de seruitu. quo-
tiens. competit enim veluti vti posidetis. vt ff. si ser-
ui. vendi. l. sicuti. §. Aristo. Item interdictum de iti-
nere, actúque priuato competit si aliquis possedit
ius fundi. vt ff. de itine. actúque preui. l. vl. Itē si ali
quis expellatur ab vsufru. quod est ius vtendi fruē-
di, habet interdictum vnde vi. vt ff. de vi & vi ar. l.
idemque. §. vnde vi. & l. si proprietarium. Item dici-
tur, quòd ius posidetur: nam hęreditas, quæ est ius
H posidetur. vt ff. de bo. pos. l. iij. §. hęreditas. Itē tradi
tio. & pro. i. patientia inducit officium prætoris. vt
ff. de serui. ruit. predi. l. j. §. traditio. nam sicut patien
tia inducit officium prętoris, vt seruitus constitua-
tur, & constituta habeatur: sic in patientia habetur
pro expulsione, vt inducat interdictum vnde vi.
quòd enim iura posideantur. i. quasi posideantur:
habes in decre. ij. q. ij. nullus. xvj. q. iiij. volumus. &
extra vt li. pen. c. à memoria. & de elec. c. quęrelam.
& de causa pos. & propric. cum ecclesia sutrina. ex
quibus omnibus colligitur, quòd iura sint restituē-
I da spoliatis. & quod à iure potest quidam aliàs de-
stitui restitui, sicut à iure pręsentandi, à iure eligen
di, à iure recolligendi reddittis, iure posidenti & de
ferendi: in quęstione autem sunt ar. pro hoc. ff. de in
iur. sanè. ff. vti posidetis. l. fi. & ff. de aqua plu. ar. l. j.
in fi. Cōtraria sunt ar. quòd iura nō posint posideri. ff.
de acqui. re. do. seruus. §. incorporales. & de acqui.
pos. l. posideri: in princi. nomina enim non posi dē-
tur. vt ff. ad trebel. cum hęreditas. & ff. de vsucap o.
sequitur. §. si viā, ff. de vsufructus. l. j. & ff. de seru.
vrba. prędio. l. si ædes meę. quia seruitutes seu iura
K vere posideri nō possunt. ex quibus legibus pro &
contra inductis soluitur quæstio illa: si aliquis ha-
beat ius recolligendi pedagiū: & posteà prohibea-
tur: & alius modò recolligat: an dicatur possesione
priuatus, an non: & an habet locum hæc constitu-
tio. & de hoc dic vt not. suprà de interdic. vnde vi.
Apud fiscum. Ex hac l. notatur, quòd fiscus pacifica-
tur cum priuato, & hoc semper. vt ff. de peti. hæredi.
item veniunt §. petitam. & C. de peti. hæredi. l. j. vbi
29 inuenio fiscum habere priuilegium. † *Quæstio*. Sed
quæritur: an hæc constitutio sit superflua quoad fi-
L scum: nam lex videtur aliam pœnā imponere. ff. de
iur. fisc. l. aufertur. §. fina. nam ibi punitur in quadru
plum, qui rem aliquam in fraudem occupat: subau-
di per furtum: alioquin in duplum. vt ff. eod. l. §. qui
aliquid. vel an vtraq; pœna locum habeat: vt non
tollatur vna per aliam: vt aliàs, C. de sep. vio. l. qui se
pulchrum. & ff. de actio. & oblig. quoties. Sed respō-
deo, vt simus mites in pœnis imponendis. ff. de pœn.
l. interpretatione. & dicimus, quòd aut fraus inter-
uenit: & tunc locum habeat pœna illa. aut sine frau
de alienam rem occupasti, quæ ad fiscum pertinet:
& tūc locum habeat l. ista, & sic videtur illa eadem
l. hoc admittere. in. §. ij. *Oppositio*. Sed videtur quòd
superuacuò ponitur de fisco. quis enim esset tantæ
superbiæ tumidus fastigio, & ita stultus vt procura-
torem fisci auderet de possessione alicuius rei expel
lere? Respōdeo: verū est, quòd nō pręsumere: tamen
debet aliquis est aliquādo ita pręsumptuosus, quòd
bñ expellit procuratorē fisci: & de pluribus possent
exempla notari in tuscia & in Lombar. & per impe
riū: & ideò dicit, in tātā furoris &c. Vel *apud quoslibet
homines*.

A quoslibet hominet. † Quæritur an locum habeat spe-
30 cialis constitutio C. de paga .l. christianis. quę de specialibus personis loquitur. Respondeo :sic sanctio omnium legum, quę generalem pœnam imponit, vt ista constitutio, si quis in tantam non pertinet ad illam, christianis: quę de specialibus personis loquitur, & specialem pœnam imponit. vt ff. de pœnis. sanctio: & arma. ff. de verborum obligatio. doli. & multę quęstiones notantur circa illud ver-
31 bum, sicut infrà dicemus. *Constituaterum*. † Nunquid intelligimus si corpore & animo quis posideat,
B vel si corpore tantum, vel animo tantum? Respondeo. vt fine calumnia procedat, intelligimus si aliquis posideat vel corpore: quia insistit in fundo: & intelligas in possessore, & non in detentatore: quia colonos: inquilinus: commodatarius: depositarius: & si corpore teneant non tamen posident, vt superius dixi: siue aliquis posideat animo locu habet constitutio. potest enim quis ab illa possessione expelli: puta, quia vadens non admittor: vel alio ingresso, suspicor me posse repelli: in quibus casibus possessionem perdo, si non alias. quam animo tenebam. vt ff. de acqui. pos. l. clam posidere.
C §. fi. & l. sed & si nolit. & ff. de vi & vi ar. l. v. §. deiicitur. & §. eum qui animo. & l. idemque. §. vnde vi. secundum quod vno modo ponitur ibi exemplum. Quidam tamen minùs bene dicunt, quòd non habeat locum constitutio ista in casu isto: quia locu habet interdictum: licèt malè dicunt, vt infrà dicemus. Quidam alij voluerunt distinguere: vtrum ego sciebam illum animo posidere, vel non: vt in primo casu teneat: in secundo non: & sic fuit de facto Bononię iudicatum. Sed nullam distinctionem istarum approbo: quia & si à principio nesciebam illum animo posidere: tamen si te venientem non admitto: vel ille suspicatur se posse repelli, ipsum possessione priuo. vnde scientia mea nihil ibi operatur. dicas ergo si verum amas vt primo respondi: vt & aliàs ff. de condi. & demonstra. l. cùm ita. nūquā tñ admitto, id quòd aliquis ex persona sua posset corpore & animo posidere: vt dicatur habere ciuilem & naturalem: licèt vtrunque interueniat. scilicèt corpus & animus ad operandum. vt ff. de acqui. pos. l. quemadmodom. si ex persona alterius & animo suo potest habere, sicut per colonum: vt ff.
E de acqui. poss. peregrè. §. quibus explicitis. & ff. de vi & vi ar l. j. §. fi. & de hoc die vt nos supra de interdicto vnde vi. *Ante aduentum iudicialis arbitri* id est, sententię. alioquin litera esset vitiosa dicere enim illum iudicem esse & arbitrum, esset oppositio in adiecto: quia ista duo in eodem subiecto non cadūt: quia aut est quis arbiter: aut iudex, licèt aliquando æquiuocè ponantur. vt ff. de proba. si arbiter. & ff. de re iudi. l. à diuo pio. in prin. & ff. qui satisda. cog. l. arbitro. & ff. de appel. ex consensu: *Quęstio*. † Itē
32 quęritur an locum constitutio habeat ante datio-
F nem libelli, vel post libellum, ante litis contestationem. Respondeo. licèt litera videatur velle, quòd locum habeat post libellum & ante sententiam: tamen locum habet ante lit. contestata. & ante libellum. Item & post libellum & ante sententiam: & illa verba, ante euentum, etiam comprehendunt omne tempus ante sententiam à tempore violentię. q d si aliquis inuaserit possessionem alicuius rei ante quam iudex præcipiat .l. faciat auctoritate sua, &

G non iudicis: non tamen intelligas, quòd res sit deducta in iudicium: & sententia debeat expectari: licèt etiam in casu illo locū habeat, vt dixi. & est similis locutio in diuinis Inuenta est maria, habēs in vtero de spiritusancto, antequam conuenirent: nunquàm tamen maria & ioseph conuenerunt. Quidam tamen voluerunt dicere, quòd post lit. contest. locum non habeat constitutio hęc, sed illa. C. filium reg. si constiterit. sed illa locum habet specialiter in quęstione finium regundorum, sicut infra dicemus.
33 *Quęstio*. † Item quęritur an locum habeat post sen-
H tentiam? Respondeo. vtique. & sic expone vt dixi. nec admirto vt quidam dicunt, quòd locum habeat tunc contestato meminerint: quę constitutio, quā-
34 do habeat locum in illa, l. dicemus. *Quęstio*. † Item quęritur: si aliquis intret possessionem alicuius vt illum expellat & auctoritate iudicis competentis: an sit excusatus? Respondeo. sic. vt ff. de acqui. pos. l. iustè. & C. de pig. l. iij. & ff. de reg. iuris. l. qui auctorè. quod sic intelligo, quòd iustè præcipiat: puta, quia manu militari hoc fecit fieri. vt, ff. de rei ven. qui restituere. & ff. ne vis fi. ei. qui in pos. l. j. §. j. & l.
I iij. vel dic quòd potest creditor inttate authoritate sua ex conuentione possessionem pignorum. iudex præcipit, quòd authoritate sua intret. vt predic. l. de pig. & in similibus casibus: aliOquin si iniustè præciperet, non excusaretur ille: quia nec interlocutio præsidis, nec imperiale rescriptum potest mutare statum possessionis absentis. vt Cum per vim vel alio modo. l. nec imperiale. & quòd sit ista distinguendum, probant ista iura. ff. de reg. iuris. l. factum à iudice. & de iniur. iniuriarum. §. qui iure magistratus.
3 & ff. quòd metu causa. l. iij. *Violēter*. † Quęritur quo
K modo intelligitur, violenter. Respondeo. l. sua authoritate, sicut dixi suprà dear dic. diui Marci. nec curo si interuenerunt arma vel non interuenerunt:
36 sed illud tantum considero, an violentia sit commissa. *Quęstio*. † Sed quid si nullus resistit quando intraui & apprehendi possessionem: quia fortè ille miser aufugit: nunquid habet locum constitutio ista? Respondeo sic: quia sufficit quod aliquis ingrediatur possessionem: & alius possessionem amittat. vt ff. de vi & vi ar. l. idemque. §. qui armati. Sed in. l. illa. ff. quod metu causa. l. metum. §. j. dicitur quod
L non videtur vi deiectus qui profugit, & deiici non expectauit. Item contra videtur ff. de vsuca. nō solū §. si dominus. vbi dicitur, quòd qui profugit, quam uis fundum nemo ingressus fuerit vi deiectus, videtur. sed l. illa loquitur in vsucap. complendam in qua continua possessio desideratur. vt C. de vsuca. trāsfor. l. vnica. verùm quantum ad constitutionem pręsentem: vel quantum ad interdictum vnde vi: vel quantum ad actionem quod metus causa, licèt quis
37 profugiat: vi deiectus non videtur, nisi alius posses-
M sionem apprehendat. *Quęstio*. † Item quęritur: an de qualibet violentia intelligatur. Respondeo. non nisi de expulsiua. vt ff. de vi & vi ar. l. si vi me. dicimus enim quantum ad rem immobilem: si autem de re mobili queris, tunc quantum habet in vi ablatiua. vt instiu. vi bono. rap. in vi cōpulsiua non habet locū: quia ibi habet locū actio quod metus cā. de qua di-
38 ximus. s. in speciali rubr. *Quęstio*. † Itē quęritur: pone, quòd iste qui intrat possessionem credit sibi licere: an excusetur à pœna. Respondeo. non. vt insti. vt bo. rap. & c. *Oppositio*. Sed opponitur iuris ignorātia

A nemini nocet damnum vitare volenti. vt ff. de iur. &
fac. ig. l. regula iuris. Respondeo: hic non excusa-
tur propterea: quia ignorat quasi ius naturale vel
constitutionis quam ignorare nō debet: nam de na
turali & diuino & gentium & præcepto decalogi sic
habetur. non concupisces rem proximi tui. *Quæstio.*
39 † Item quæritur: nunquid habet locum constitu-
tio ista siue dolus interueniat: siue non? Respōdeo:
ita secundū nos: licèt quidam dicant, quòd tunc ha-
bet locum quādo sine dolo vis fuerit facta: quia cū
B fuerit facta hæc constitutio in supplementum inter
dicti pro rebus immobilibus: & in supplementum
actionis vi bonorum rap. pro mobilibus: ergo dicūt
ipsi locum habet hæc constitutio quando sine do-
lo: quia quando cum dolo locum habet interdictū
vnde vi pro immobilibus & actione vi bonorum ra
ptorum pro mobilibus. vt ff. de vi & vi ar. l. j. §. si
quis de naue. & institu. vi bo. rap. in hac opi. fuit
Placem. Sed nos contra: ne melioris conditionis
essent dulosi, quàm non dolosi: quod esset contra. l.
ff. de noxa. non solùm. & ar. ff. quod vi aut clam. ser
C uius. sed Placem. respondebat non est melioris con
ditionis dolosus: imò deterioris in alio: quia ille
potest criminaliter accusari: non dolosus non pote
rit. *Oppositio.* Sed opponitur. ff. de his quę in frau.
cre. l. ait pretor. §. si debitorem. Sed respondeo illud
toleratur propter fugā: & quia non habebat copiā
iudicis: aliàs contra. vt C. de Iudę. & celi. l. nullus.
Item & propter aliud: quia si debitor fugeret & ip-
sum nun possem capere iam ipsum conuenire non
possem: & sic amitterem pecuniam debitam: & sic
violentia illata non puniretur. *Oppositio.* Item op-
D ponitur. ff. de fur. qui vas. in prin. nam ibi qui vas
fuit abstulit: tamen de illa violentia non punitur.
Respondeo: quod ibi dicit, abstulit. impropriè po-
nitur. i. accepit. similis expositio habetur ff. de pet.
hęre. & postquam. & ff. de le. ij. si duobus vel ibi ab-
stulit, vt iudici deferret: non vt sibi haberet:
vel ibi fur ideò non agit de illa violentia: quia fur
est odiosus siue odibilis. *Oppositio.* Item opponitur
de eo quod legitur C. quando liceat sine iudice se.
l. j. Respondeo: ibi statuitur propter odium ipsius
delinquentis: quia itinera publica frequentabat: vt
E dicitur in ila. l. *Oppositio.* Item opponitur C. de ex-
actoribus tributorum. lib. x. l. missi. Item opponitur
C. de meta. & epide. lib. xij. l. deuotum. Respondeo.
in legibus illis ratio assignatur, quare aliquis po-
test sibi ius dicere, nec punitur. *Oppositio.* Itē oppo
nitur de eo quod legitur. C. in quibus cau. pig. ta. cō
trahi. l. fin. & ff. de dam. infec. l. non vtiq;. & C. in qui
bus cau. pig. fact. contrahi. l. si non inducta. Respon
deo: hoc est propter tacitū pignus quod habet à iu-
re, qui rem locat, & propter odium illius conducen-
tis, & non soluentis. *Inuaserunt.* ergo locum videtur
F habere hæc constitutio tantū in immobilibus: quia
immobilia dicuntur inuadi: mobilia occupari. vt in
sti. vi bono. rap. Respondeo: verū est, quod verbum,
inuasit. propriè ad immobilia pertinet: sed nihilomi
nus etiam ad mobilia locum habet hęc constitutio:
vt diximus suprà, inuaserit. intelligas siue ipse siue
alius, mandato suo siue nomine suo ipso ratum ha-
bente. vt ff. de vi & vi ar. l. j. §. quotiens. & l. idem. §.
si procurator. *Dominus quidem constitutus possessionem
quam abstulerit restituat possessori.* Videtur ergo pro-
pter ista duo verba possessionem & possessori: quod

G constitutio pręsens non loquitur in detentatore sed
40 in possessore, sicut superiùs diximus. † *Quæstio.* Sed il
lud quæritur quo iure restituetur? Respondeo: con-
di. ex hac lege: quia quotiens cautum est per legem
quod agere possumus, nec cautum est ea lege, qua
actione agamus: tunc conditione ex lege agimus.
vt ff. de condi. ex lege. l. j. & hoc est si vult agere per
conditionem ex lege ista. si autem per interdictum,
fiet restitutio possessionis per interdum vnde vi, vel
per actionem in factum subrogatam loco ipsius. vt
ff. de vi & vi ar. l. j. §. &. §. rectissimè. & institu. de in-
H terdictis. §. restituendæ. *Et dominium huius rei amittat.*
41 † Sed quæritur: nunquid ipso iure an per sententiā?
Respondeo: per sententiam. vt ar. C. de aposta. l. j.
C. de hæreticis. quicunq;. & similē verbi expositionē
habes extrâ de ætate & quali. ordi. c. j. vbi dicitur: ꝙ
abbates prępositi qui presbyteri non sunt, fiant. aut
prælationem amittant aut honores. Item simile ver
bum: clericus qui comam nutrit, anathema fit. i. ex-
communicatus. & sic erit canon ferendæ sententiæ
non latæ. vt extrà de vita & honest. cle. si quis ex cle
ricis. & xxx. dist. per totum. ponitur istud verbum in
I quolibet c. anathema sit. Et hoc verbum, licèt qui-
dam dicant ipso iure: & habet ar. ff. de pub. & vect. l.
commissa. & ff. de acquir. rerum domi. l. ergo. §. allu
uio. & C. ad l. iul. maiest. quisquis. & C. locati & cō
duct. l. fi. & in auth. de litig §. omnem verò. coll.
viij. & in auth. de leno §. si quis autem inscriptionē.
sed esto ꝙ per sententiā sit puniēdus: ita intelligas si
petitum sit in libello: aliter non. Et qualiter libellus
concipiatur notaui suprà in hac eadem constitutio
ne. Qualiter condemnabit iudex. dices sic. *Forma
sententiæ.* Cognitis causę meritis *Titio Seio* ad resti-
K tuendam possessionem rei talis: & in amissione do
42 minij rei ipsius condemno. *Quæstio.* † Item quęri-
tur: cui applicabitur istud dominium. Respondeo.
illi cui violentia est commissa: alioquin, si non ap-
plicaretur illi: ille non priuaretur. Nam nō videtur
amissum, quod alteri quęsitum non est. vt ff. ex qui-
bus cau. ma. l. denique. ideò dico in sententia adij-
ciendum: Condemno, & dominium ipsius rei Seio
adiudico. *Si vero rerum aliarum possessionem inuaserit.*
alienarum quantum ad inuasorem, & quantum ad
43 possessorem. † Sed qualiter intelligitur alienarum.
L Respondeo. quod idem est quod nullum ius habet
in re illa: & propterea sequitur æstimationem earū
rerū restituere. i. reddere: hoc est soluere. nam ver-
bum, reddendi, &c. vt ff. de verbo. significatio. ver-
bum *reddendi.* *Compellat. per* condi. ex lege ista offi-
cio iud. seruiente huic condi. Sed cui compellet re-
stituere. Respondeo. & qui violentiam passus est:
& sic eodem modo cōdemnabit in sententia iudex,
sicut in amissione dñij. & dic sic Titium Seio in re
stituēda possessione rei talis, & ęstimatione rei ip-
44 sius quę est. xx. condemno. *Quæstio.* † Sed illud que-
M ritur, quid ęstimabitur: nunquid possessio sola vel
proprietas vel vtrūque. aliud ēm est pretiū proprie
tatis: aliud possessionis. vt ff. vti possidetis. si duo. in
fi. Respondeo, remotis alijs respōsionibus dico sic.
quòd in casu isto ęstimabitur. ius quod habebat
possessor, qui passus est violentiam: nam si fuerit
dominus faciam ęstimari rem pleno iur: si habuerit
ius in re fortè feudatarius erat: vel emphyteota, vel
creditor: & illud ius ęstimabo si fuerit possessor tan
tum: ęstimabo pretium possessionis scilicèt quanti
interfuit

A ioterfuit iſtum poſſediſſe,quod aliquando multum
expedit: quia fortè iſte vſucapiebat, cum haberet
titulum.vnde quia eſt interrupta poſſeſsio non po-
terit vſucapere:quia naturalis interruptio omnibus
prodeſt. vt ff. de vſuc. naturaliter. oporiet ergo
quòd iſta ęſtimetur:non enim ſola poſſeſsio ęſtimā
da eſt, qui reſtituitur:licèt omnis cauſa.vt ff. de rei
vendi.l.preterea. priſtina enim cauſa eſt mihi reſti-
tuenda,quam habiturus eſſem, ſi non fuiſſem deie-
ctus.vt ff.de vi & vi ar.l.j.§.qui vi deiectus eſt. &.§.
non ſolùm.& l.interdicto. alioquin ipſius iuris:pu-
B ta quod habet creditor ęſtimabitur ſolummodo
ipſa poſſeſsio. Et hoc eſt ille vides in actione furti,
in qua fiet ęſtimatio aliquando ipſius rei: aliquan-
do poſſeſsionis:aliquando ipſius iuris pura, quod
habet creditor:quia non agit in ſumma pig, ſed in
ſumma debiti,ſi debitor ipſe ſurripiat.vt ff.de fur.l.
j.§.fi.& l.creditori. ęſtimamus iudicia non ex eo ꝙ
quis poſsidet:licèt ex eo iure quòd poſſeſſor habet.
vt ff.ſi pars hęre.pe.l.j. Quędam extra literam que-
45 runtur.Queſtio.† In primis quęritur:nunquid vni-
uerſitas tenetur hac conſtitutione. Reſpondeo. ſic
C ſępiſsimè enim & de facili aliquem de poſſeſsione
expellunt iſtę vniuerſitates,ſicut videre potes pee
exempla in ciuitatibus ſuſcię & Lombar.que pau-
cor ſibi vel nullos vicinos relinquunt. vniuerſitas
cuim metum inferre poteſt.vt ff.quod metus cauſa.
l. metum.Sed qualiter iſta per violentiam poteſt ab
vniuerſitate committi.in poſsibile veſter, quòd tota
vniuerſitas interueniat. vt ff.de acquir.poſ.l.j.in fi.
& ff.de ori.iu.l.ij.in.ij. col. licèt cum maior pars in-
teruenit, tota interueniſſe veſter. vt ff.ad munici.
quod maior. & ff.de reg.iur.l.aliud.§.refertur. Si tu
D obijcias:quod enim municipes dolo facere poſſunt.
ſubaudi de facili.vt ff.de dolo.ſed & ſi ex dolo. §.j.
vel aliter, ibi loquitur de dolo latenti. illum enim
dolum non committunt municipes: quia non poſ-
ſunt aliquid ita cogitare de aliquo decipiēdo, quin
aliquis non ſollicitet aduerſarium. at quando vio-
lentia committitur, licèt committatur, & dolus. vt
ff.de vi bon. raptorum. l. iij. & ff.quod metus cau.
l.metum. & l. ſi cum exceptione.§.eum qui metum
fecit.loquitur hic de dolo patenti, vt dixi committi
46 poteſt .Queſtio.† Item quęritur. nunquid maritus
E tenetur hac conſtitutione ſi expellat vxorem de poſ
ſeſsione alicuius rei: vel econtrà, ſi vxor maritum:
& non mireris, quia multi tales miſeri maritelli in
ueniuntur.Reſpondeo. locum habet quantum ad re-
ſtitutionem poſſeſsionis non autem quantum ad
pœnā: quia nulla actio pœnalis datur inter eos ma
47 trimonio conſtante. vt C. de furtis. l. ſi .Queſtio.†
Item quęritur:ſi prelatus alicuius ecclesię aliquem
de poſſeſsione abijciat. Reſpondeo ita: & vt de ſuo
48 ſoluatur.Queſtio.† Item quęritur: ſi capitulum ali-
cuius eccleſię,vel conuentus clericorum aliquem
F expulerit: an teneatur hac conſtitutione. Reſpon-
deo:vtique non:quòd teneatur eccleſia: ſed ipſi de
proprio patrimonio tenebuntur. vt C.de ſacroſanc.
49 eccleſijs. l. iubemus. Queſtio.† Sed pone quòd ali-
quis intrauit monaſterium, qui hac conſtitutione
tenebatur. nunquid monaſterium tenebatur? Re-
ſpondeo. ita: eatenus quatenus ad monaſterium
peruenit.vt ar.ff.de pecu.licèt.§ ex cauſa. & inſtitu.
de acqui. per arro.Sed nunquid tenetur ipſe mona-
chus? Reſpondeo. vtique nam obligationes etiam

G ex maleficio cum capite ambulant,vt ff.de ca.dimi.
l.tutelas.§.ij.non enim propter monachationē obli
gationes primò competentes extinguuntur:nam &
cauſa fit cum monacho in auten.C. de epi.& cleri.
auten. cauſa .quę fit cum monacho. & in auten. de
ſanctiſsi .epiſcopis. §. reuerendiſsimi. collatio .ix.j.
50 Queſtio.† Sed nunquid conuenitur ad pœnam. Re
ſpondeo . ita populo . Sed quęritur : de quo ſatiſfit?
51 Reſpōdeo. de bonis quondam monachi.Queſtio.†
Item quęritur : ſi debitor expellat creditorem:nun-
quid locum habet hęc conſtitutio ? Reſpondeo.ſic
H & ipſe rem reſtituet creditori, & amittet dominiū:
52 & ſic creditor fiet dominus.Quod†. Item quęritur.
quid ſi debitorem creditor de poſſeſsione rei alicu-
ius expulit: nunquid hac conſtitutione punietur?
Reſpondeo.dicunt quidam quòd non: quia locum
habet conſtitutio ſpecialis ſcilicèt edictum diui
Marci, de quo diximus in ſuperiori conſtitutione
& hoc credo verum.vt ff.de pœnis.l.ſanctio.Alij di
cunt: refert de quo creditore loquaris : an de ciro-
graphario:tunc habet locum hęc conteſtatio:an de
creditore que habet pignus vel hypoteca: in quo
I loquitur edictum di. Marci:quia amittit ius crediti
53 in re illa: ſed primum verius puto. † Queſtio. Quid
ſi creditor expellatur ab alio quam à creditore, nun
quid aget & qualiter fiet condemnatio creditore
agente? Reſpondeo: refert de quo creditore loqua-
ris: an de creditore habente pignus conuentionale:
& tunc creditor aget, quia poſsidet:& fiet condem
natio in perſonam violenti:aut vt poſſeſsionem re-
ſtituat ſibi,& ſoluat ęſtimationem quantum credi-
tori.i.pro quanto pretio creditori res illa obligata
erat,vel ęſtimationem totius rei,& etiam ipſius pro
K prietatis. vt not.ſuprà in hac eadem conſtitutione.
Si autem ſit creditor, qui habet pignus prętorium:
tūc licèt habeat ille hypotecariam: vt ff. de pig. act.
non eſt mirum.& C.qui po.i.pig.ha.l.iij. & C.vt in
poſ.legat.l.iij.non tamen habet poſſeſsionem.vt ff.
de acquir poſſeſ.l. poſsideri.§.fi. & ſuprà dixi. non
haberet cōſtitutionis beneficium: ſed illud edictū.
ne vis fiat ei &c.† Queſtio. Quid ſi proprietarius ex
54 pellat fructuarium:poteſt enim fructuarius expelli,
vel ratione iuris quod habet:ratione naturalis poſ-
ſeſsionis vt ff de vi & vi arma.l.idem.§.vnde vi.nū-
L quid habebit conſtitutionis iſtius beneficium? Re-
ſpondeo. proprietatem quam habet amittit:& poſ-
55 ſeſsionem reſtituit fructuario. † Queſtio. Item quid
ſi fructuarius expellat proprietarium :nunquid ha-
beat locum hęc conſtitutio & in quo? Reſpondeo.
habet:& punietur fructuarius in illo iure quod ha-
bet:vterque enim poſsidet,ſed proprietarius & vſu
56 fructuarius l. vt ff. vti poſsidetis, ſi duo. † Queſtio.
Quid ſi fructuarius ab alio expellatur.Certum eſt,
quòd ipſe poteſt agere:& condemnatur ille illi fru-
ctuario, & condemnabitur in ęſtimationem vſufr.
M Queſtio.† Sed nunquid expulſo fructuario poterit
57 agere proprietarius beneficio conſtitutionis iſtius?
Reſpondeo.queſtio iſta & ſi notata ſit à doctori-
bus noſtris, ipſam friuolam reputo: quia expulſo
fructuario nō videtur proprietarius expelli.Si ergo
non expelletur,non habet beneficium iſtius conſti
tutionis. Licèt quidam moti argumēto.l ff.de furt.
omnes.§. ſi ſeruus. dicant, quòd aget fructuarius:
aget & proprietarius. licèt ibi ideò contingit pro-
pter ſeruū, qui eſt res mobilis,qui non poteſt con-

A tractari pro parte: imò insolidum. vnde tam proprie
tarius, quòd fructuarius agit. at in possessione rei
immobilis secus: potest enim fructuarius expelli à
sua possessione naturali: & proprietarius non expel
leitur à sua ciuili: nec ab illa quam habet vt proprie-
tarius: fructuarius em̃ nõ possidet nomina proprieta
rarij: quia tuoc locum habet, quòd expulso fructua
rio, proprietarius videtur expulsus; sicut in colono
& inquilino. de quibus suprà diximus. vt ff. de ac-
qui. pos. peregrè. §. fi. & de vi & vi at. l. j. §. fi. sed fru-
58 ctuarius nomine proprietarij non possidet: ideò nõ
B debet dari aliquod auxiliũ proprietario. † Quæstio.
Sed cõtra quęritur, an si expellatur proprietarius,
an fructuarius habet remedium cõstitutionis istius.
Respondeo eodem modo quòd non; sed tantum
proprietarius agit. quidam tamẽ minùs intelligen-
tes dicunt, quòd fructuarius aget per l. quę est ff. de
vi & vi ar. l. si de fundo. Sed lex illa rectè intelligi-
tur: si de fundo proprietariũ prędo expulit: subaudi
& fructuarium: sic vterque fuit expulsus. vnde me-
ritò agit: alioquin oon ageret: agere enim oon po-
test nisi ille qui deijeitur: sed oullus deijcitur, nisi
qui possidet. vt ff. eodẽ. l. j. §. interdictum autem hoc
C oulli. & hic est vetus intellectus illius l. si de fundo.
alioquin si expulso proprietario fructuarius fuit ne
gligens vti fru. & sic amisisset per sui negligentiam
vsumfructum: quare debet teneri pręo illi fructua-
rio: imò debet suę negligentię imputare: & habet
59 locum regula iuris, quod quis sua culpa &c. † Quę-
stio. Item quęritur. si dominus vassallum expulit:
vel ecoottrà: an habeat expulsus beneficium huius
constitutionis. Eadem quęstio notatur in superfi-
ciario & proprietario: & etiam in eo qui conduxit
ad non modicum tempus? Respõdeo. omnes isti de-
D iecti habent beneficium cõstitutionis istius: & quia
possident: & quia babent ius in re: adeò quia vtilis
vendicatio eis competit. vt ff. si ager vectig. vel em-
ph. pet. l. j. ij. & iij. de rei. ven. l. superficiario. & l. prę-
tereà. & ff. de superficiebus. l. j. §. quod autem ait prę
60 tor. §. quod autem. & §. fi. † Quæstio. Sed quęritur: si
isti se expellant in quo puniantur? Respondeo: si
dominus expellat vassalum amittit dominiũ: si vas-
sallus expellat amittit ius quod habet. Item in alijs.
& satis credo sufficere quò ad pœnam, vt possessio-
61 nem restituant: & in iure quod habent puniantur,
E quod illud amittant: vt dixi. Quæstio †. Item quęri-
tur: volebas acquirere possessionem: & te prohibui,
ne acquireres: an babeat locum hęc constitutio? Re
spondeo: non: quia sicur dixi constitutio semper sub
uenit possidẽti: hic autẽ prohibitus nondum babue
rat possessionem: imò, & si habuisset, & noo ita vt
retinere posset: non videtur quòd haberet beneficiũ
constitutionis istius. vt ff. de acquir. posses. oon vi-
detur. Sed illud intelligo quantum ad illum à quo
habet possessionem: sic vt illam retinere non possit:
non autem quãtũ ad extraneum: si extraneus fuit,
F qui expulit: nam & prędo possidet: licèt non ita, vt
ab eo auocari non possit. vt ff. de vi & vi ar. l. j. §.
qui autem à me. & tamen si ille expellatur habet in
terdictum vnde vi. & sic constitutionem banc. hęc
responsio probatur. per. l. ff. vti possidentis. l. j. §. fi.
62 & l. iusta. Quæstio. † Item quęritur: bene scitis, quòd
certi sunt casus in quibus dominium quęritur sine
possessione, seu sine traditione: vt verius loquamur:
puta, retẽtione vsusfructus. vt C. de dona. quisquis.

G Item si dono instrumenta. vt C. de dona. l. j. & C.
quę res pig. oblig. pos. l. eum qui emptiones agro-
rum. & ff. de leg. iij. l. qui Chyrographum. Item si
ostendo fundum de turri: periode habetur ac si pe-
dem finibus intulisset. Item si me constituo tuo no-
mine possidere. Item si trado tibi claues coram cel-
la vinaria. vt ff. de acquir. posses. l. j. §. pe. & l. quod
meo. §. j. & §. si venditione. & l. quarundam. & ff. de
cõtrahen. empti. l. clauibus. & ff. de rei vendi. l. quę-
dam mulier. nunquid isti tales si inueniantur in fun
do & expellantur: vel non admittantur: venientes
H habent beneficium constitutionis huius? Respon-
deo vtique: in omnibus enim prędictis legibus. si re
ctè consideres, videtur possessio acquisita: nam re-
tinere, est idem quod tradere: nam vbi retinetur vsus
fructus, perinde est ac si facta esset traditio. Item
ostendere fundum, periude est ac si pedem finibus
intulisset. Item assignatio clauium pro traditione
babetur. Item sic constituere facit alium possesso-
rem: quod ita attende, si ille possidebat, qui consti-
tuerit se alterius nomine possidere: alioquio si non
possideat, licèt millies constituat se pro alio posside
I re: nunquam faciet te possessorem: quia nemo plus
iuris ad alium transferre potest, quam ipse habet: vt
dicit regula iuris: nemo. & ff. de acqui. rerum do. tra
ditio. ergo nec hic possessiooem: quę licèt facta sit,
aliquid tamen mutuatur à iure. vt ff. ex quibus cau.
ma. l. denique. In alijs autem casibus vbi dominiũ
sine possessione quęritur ab adita hęreditate. vt ff.
de acqui. pos. l. cum hęredes. quia non quęritur pos-
sessio, nisi quando naturaliter apprehendimus. vt
ff. de acqui. pos. l. cum hęredes vt in legato, cuius do
minium sine possessione quęritur ab adita hęredi-
K tate. vt ff. de furtis à Titio. & ff. de legat. secũdo l. le
63 gatum. ff. de publicia. l. j. & in similibus non credo
locum habere beneficium huius constitutionis. †
Quæstio. Itẽ quęritur: & de hoc fui de facto consul
tus apud perusiũ. erant isti bannitores: dant alicui te
nutam: & dicunt sic: nos mittimus te in possessionẽ
istius domus: pro ista domino: & pro omnibus alijs
rebus Titij: nũquid iste sic missus si expellatur, cum
esset in tenuta rerum illarum, vel vadens non ad-
mittatur: nunquid habet beneficium cõstitutionis
istius? Respondeo. non: propter duo. Primò: quia
L non fuit admissus: oportet enim quòd re ipsa fiat
missio. vt ff. de pig. act. non est mirum. Secũdò, quia
& si est missus, non haberet hoc beneficium: quia
non possidet, licèt sit in possessione. vt ff. de acqui.
pos. possideri. §. fi. & l. si quis ante conduxit. §. j. &
ff. quorum leg. l. j. & sic eum non possideat oon ha-
64 ber benificium constitutionis istius: vt superius di-
xi: sed iuuaretur beneficio illius edicti. ne vis fi. ei
qui in pos. missus. Quæstio. † Sed nunquid si iudex
voluit dare veram possessionem per illum bannito
M rem: puta quia creditor poterat ex conuentione in
trare: tutiùs tamen vult facere authoritatę iudicis.
vt C. de pig. l. creditores. vel manu militari vult prę-
cipere, quòd res assignetur illi qui obtinuit in rei
vendi. vt ff. de rei vend. l. qui restituere. pręcipit iu-
dex bannitori vt assignet Titio possessionem rerũ
Sempronij: bannitor Titio dicit vt dixi: assigno ti-
bi possessionem huius domus pro ista domo: & pro
omnibus alijs rebus; nunquid si inueniatur in tenu
ta aliarum rerum, vel vadens non admittatur: habe
bit remedium istius constitutionis? Respondeo:
non nisi

A nō.nisi pro illa domo in cuius possessionē fuit missus:aliarũ enim retũ non dico possessionē quæsitã.
Oppositio. Sed instatur:nonne sufficit aliquam partem intrare ad hoc vt totius fundi & amplius videatur tibi possessio quęsita.vt ff.de acqui. pos.possideri.§.j.amplius.& si ostendo tibi fundum de turri:perinde habere ac si pedem in finibus intulisses: vt in eo. Respondeo.si essent omnia prędia simul coniuncta illa qoòd nihil esset medium:tunc dico, quòd esset possessio omnium quęsita:est si assigne-
B tur possessio vnius tantum:& in illo casu loquitur. l.illa possideri.licèt fundi sola destinatione patrisfa.constituãtur.vt ff.de lega.j.quod in rerum.§.pe. cęterùm si diuisa sint prędia,& in diuersis locis sita: uon sufficit vt assignetur possessio vnius:vt aliorũ
65 possessio videatur quęsita.*Quæstio.*† Sed quid si bãnitor ostenderet & diceret:vide omnium istorum tibi possessionem assigno: nunquid acquiretur? Respondeo.non:quia nõ habet ipse in se possessionem quàm assignet:sicut diximus in vera possessione:& ille bannitor.sic illam per visum transferre non po-
C test,nisi per traditionem. *Oppositio.* Sed opponitur: quomodo per traditionem trãsferret possessionem quam non habet ille bannitor. Item quomodo iudex ex mandato posset ei possessionem transferre, cum illam non habet. Respondeo:potest:& hoc beneficio iuris propter publicum ipsorum officium: vnde & possessionem transfert & dominium quod plus est.vt ff.de acqui.re domi.l. quid ergo. & ff.de rei ven.ex diuerso.& ff.si serui.vendic.sicuti.§. Aristo.& ff.de acqui.pos.l. iusta.& l.si quis vi.§. j.*Quæ-*
66 *stio.*† Item quęritur,nunquid iniustè possidenti:pu-
D ta.prędoni,vel inuasori detur beneficium constitutionis illius? Respondeo.& dico quòd refert à quo expellatur & quãdo: si enim à vero possessore & in continenti non habet beneficium : quia non videtur vis illata, cum suam vi retinere possit possessionem .vt ff.de vi & vi ar.l.j.§.vi possidere. & l.qui possessionem.si ab extraneo: tunc haber locum vt superiùs pro parte diximus:& locum babẽt ille pœne vt superiùs diximus. Aut fitit dominus, aut non: aut habuit ius in re,aut non:vt tunc amittant domi-
67 nium vel eius ęstimationem soluat.*Quæstio.*† Item
E quęritur: quid si voluit te priuare possessione cum ignores te possidere: quia ex longo tempore obliuio sequitur.vt ff.de vsucap. l.furtum. §.j. nunquid habet locum beneficium *Constitutionis* istius? Respondeo.vtique si constat illum verè possidere:licèt vbi est oblioio,haberet locum constitutio,cum quę-
68 rebatur. vt io illa constitutione dicemus. *Quæstio.*† Quid si crederem me possidete bona fide:& te possidentem expuli.& non credebam violentiam committere:quia te possidere ignorabam:nunquid habet locum constitutio hęc. Respondeo.ita vt aufe-
F ratur materia & occasio delinquendi, aliàs lata inueniretur per quam posset elidi pœna constitutio-
69 nis istius si talis excusatio locum haberet. *Quæst.*† Quid si fugitiuum capiam: nunquid puniar. Respondeo.sic:quia possessione apprehendo,qui apud dominum est.vt ff.de acqui.pos.l.j.§.per eum.& C. de ser fug.i.l.& C.de proba.l.vis eius. Quędam etiã qoęruntur extra literam:& mota sunt per doctores nostros,qoi nou omittamus. Et in primis quęritur: qoid de parente & patrono dicemus? Respondeo. vt suprà in hac eadem constitutione respondi. sed domino. Io.visum nou fuit,quòd ista constitutio tenet illos:quia dicit hanc continere criminis atrocitatem:quia pudorem non sugillat:& quia in ea nõ habetur mentio doli.sed salua pace& autoritate tãti viri prior responsio placet:licèt enim & illa fuerit causa:nihilominus tamen fuit & alia.vt ff.de obsequi.l.honori.& ideò non datur.vt ff.de obsequi.à liber.l.licèt. Itẽ quid si tutor vel curator oomine minoris hoc faceret. Itẽ quid si ptãs nomine vniuersitatis quã regit. Itẽ quid si pręlatus nomine ecclesię:nũ-
H quid tenebitur minor aut vniuersitas seu ecclesia? Rñ.non:vt dicemus in constitutione,meminerint. quia delictũ tutoris,& illorũ nõ ipsorũ quos regunt dãnum,non redũdat,vt superiùs dixi. Quid ergo si dolo fecerint,locum habet cõstitutio, meminerint, contra illos:si sine dolo locum babet cõstitutio præsens. Sed in quo punientur isti:puta curator:tutor: prælatus:potestas? Respon.siue minor pupillus vniuersitas,siue ecclesia sint domini vel nõ, semper puoiẽtur illi in æstimatione.vt ar.in auten. vt litig.iur. §.j.& ff.quod quisque iur.l.iij.§.j.& ff.si quis ius di-
I cent uon ob.l.j §.si semper procurator.& C.de dig. lib.xij.l.quotiens. Sed quid si posteà res illa peruenit ad minorem pupillum vniuersitatem vel ecclesiam? Respond.tunc tenentur de eo quod ad eos peruenit.vt ff.commo.l.iij.& superiùs dixi. Item nunquid pœna præstita per tutorem curatorem potestatem prelatum possunt repetere nomine pupilli adulti vniuersitatis vel ecclesię. Respond.sic:quia nõ nomine suo sed ad pupilli commodum experiuntur.vt & ar.ff.solu.matri.l.socer.§.j. Item nunquid propterea tutor à tutela?curator à cura poterunt remoueri
K tanquã suspecti. Respond.vtiqoe.vt ff.de suspec.tu. l.iij.§.Scęuola.& §.vlt. Sed nunquid sic remoti erũt infames? Respond.non:quia non expressit propter dolum,sed fortè ob culpam.vt ff.de suspec.tut.l.hę enim.& ff.de pœnis.si præses. Si ergo sunt remouendi,super hoc quomodò possunt agere pro illis quos regunt? Respond.possunt:quia non sunt remoti sed remouendi.vt ff.de rei vendi.non ideò.& ff.de condi.fur.si seruus.& ff.qui satisda.cog.l.penul.§.si fundum.& ff.de sol.quòd si fortè. Et quod dictum est de his personis:intelligas idem in omnibus administra-
L toribus,& curatoribus aliarum personarum:vt fu-
70 riosi prodigi & aliorum.† *Quæstio.* Item quæritur: nunquid hæc constitutio talis & tanta contra hęredes:qualis & quanta contra defunctum competit? Respond.non credo nisi lite contestata cum mortuo.vt ff.de act.& obli.l.constitutionibus.& arg.C. de hęre.actio.l.j.& ff.de po.l.quod tumultus.de eo autem quod ad eos peruenit tenetur & sine culpa. vt ff.de calum.in hæredem. Quid si volui te priuare cum ignorarem te possidere? Respond.hæc quęstio friuola est:sed quia fuit formata eam nolui dimitte-
M re.& respondeo me teneri.*Quæstio.*† Sed istud quæ-
71 ritur:an quis condemnatus ex ista constitutione appellet. Respond.ita:& hoc omnes admittunt : nou enim tãtũ possessio auocatur:quia tunc sicut ab interdicto momentaneę possessionis quis non appellaret,ita nec hic.vt C.si de posses.& eius momẽ.fuerit appel. verũ quia continet pœnam,ideo quasi petitorum appellatur:imò:vt verius loquar,mixtũ est auxilium constitutionis istius scilicèt possessorum recuperandæ possessionis:& petitorium quò ad pœ-
72 nam.† *Quæstio.* Sed esto,quòd appelletur:nunquid

dñi Io. qui nō admisit, q̃ posset similiter in eo. libel lo intētari possessoriū & petitoriū: licet nō admittamus & iure ciuili & canonico si sit possessorium restituendæ, vt extra de causa poss. & propri. excepto interdicto vtrobi, & vti possidetis: vt notaui. s. de interdicto vnde vi & vti possidetis. Hanc legē: vt pote generalē sic notare præuidi, tanquā vtilem: cætera notanda quę supersunt studiosis relinquo. & sic no taui in tota l. cētū quinquaginta questiōes: & quinquaginta, & sex de expositione literę: & extra literā xlvij. & ideò sic copiosè notaui: quia in alijs constitutionibus pauca dicā: quia multa hic notātur, quæ in illis possunt notari: & hic intelliguntur notata.

B

De constitutione, meminerint. Rubr.

1 *Constitutio, meminerint. ad hoc ut locum habeat, quot necessaria sint.*
2 *Libelli in tali constitutione quomodò formetur. & nu. 3.*
4 *Rescripti forma qualis fuerit: cuius in præsenti constitutione mentio habetur.*
5 *Sententiæ appellatione in constitutione tali, an interlocutoria uel diffinitiua ueniat.*
6 *Cōstitutiōis huius pœna an teneatur: si iudex in sentētia sua dixerit, uade & accipe possessionē authoritate tua*
7 *Rescripto in causis quomodò quis utatur.*
8 *Exceptio iusti dominij cum publicianæ præferatur: quid proderit alicui rescriptum & sententia: si illi qui con ueniuntur domini fuerint.*
9 *Citationes quomodò in iudicio fieri debeant.*
10 *Iudicio si domini & procurator præsentes fuerint: an al ter uel uterq; citandus sit: & an uterque uocandus.*
11 *Rescripti a seu sententiæ qualiter insinuari debeant.*
12 *Clausula si ita est semper in rescriptis intelligi debet.*
14 *Priuari ipso iure uel per sententiam, an ui huiusmodi constitutionis aliqui possint: uel libellus & indiciorum or do requiratur.*
15 *Possessionem si quis restituere uellet, & pœnitere: an à pœna huius constitutionis liberetur.*
16 *Collusium in constitutione tali quomodò committatur.*
17 *Collusio si non fiat: nunquid in constitutione sequentia locum habebunt.*
18 *Tutela si quis remoueatur: an infamis efficiatur.*
19 *Rem propriā pupilli uel minoris si quis inuaserit: hæc cōstitutio an locum habeat.*
20 *Dictio incontinenti, quid significare habeat.*
21 *Spoliatus iure ciuili sine magno strepitu iudiciorum restituendus est.*
22 *Restituere quotiēs aliquis debeat: quid considerandū sit.*
23 *AEternum dicitur, quod non habet principiū, neque finem habebit.*
24 *Constitutio huiusmodi quid differat à constitutione, si quis in tantam.*
25 *Constitutionis huiusmodi in crimen incidentes quare sic grauissimè puniantur.*
26 *Constitutio talis, an locum habebit: si aliquis rescriptum impetret: in quo rescripto dicitur, quòd possessio illi restituatur: neque dicitur, si ita est: delegatus autē statim exequitur: quo iure contra possessorem spoliato subueniatur.*
27 *Cōstitutiōis huius beneficiū quomodò ad tāta trahatur.*

C

D

E

F

PRODITA est constitutio alia quæ violentum punit: & vocatur, meminerint: quæ constitutio loquitur in eo casu, quando quis authoritate vel occasione rescripti imperialis seu sententiæ iudicis possessionem rei alicuius authoritate propria occupauit: in quo casu punitur inuasor: quia possessio-

G nē restituit: & sic ius quod habet amittit: quare hoc contingat, assignatur ratio: nē inde iniuriarum nascatur occasio, vnde iura nascuntur. Secundò dicit quòd tutores vel curatores si hoc faciāt vt pupillos seu adultos lædant: statuitur vt possessio restituatur & illorum delictum pupilli vel adulti non præiudicet: & ipsi tutores publicatis omnibus bonis perpetuò deportabuntur: vt C. vnde vi. l. meminerint.

1 Quæ † constitutio ad hoc vt locū habeat, tot sunt necessaria. In primis, quòd aliquis obtineat rescriptum seu sententiam. Secundò, quòd authoritate

H propria rem illam inuadat. Tertiò, quòd conueniatur & puniatur secūdum quod diximus. Positiones faciliimæ sunt: & ideò eas nō prosequor. Libellū cō

2 cipies sub hac forma. † *Libellus.* Ago contra M. qui occasione rescripti imperialis in quo cōtinebatur, vt possessionē rei talis vel rem ipsam sibi restitueré. Vel alio modo exprime formā ipsius sentētię secūdū q̃ continetur in authoritate propria possessionē rei ipsius inuasit: quare peto possessionē ipsam mihi restitui: & ipsum omni iure quod sibi in re illa seu prin re illa cōpetit, quò per rescriptū volebat cōtendere: seu

I omni iure quod cōtendit sibi cōpetere: & fuit sibi quæsitū per sententiā priuari: & illud mihi adiudicari peto: & ad hoc propono cōdict. ex leg. C. vnde vi meminerint. Si autē cōtra tutorē vel curatorē vis cōcipere, retineas ista verba prædicta pro maiori parte:

3 & dicas sic. † *Libellus.* Ago cōtra illū tutorē vel curatorē talis qui occasione talis rescripti seu sentētię tēt talē quā possidebā, inuasit: vt adulto seu pupillo iure gādi copiā administret: & ipsos iure ipsorū priuari faceret: quare peto possessionē rei ipsius mihi restitui: & ipsum perpetuò deportari bonis eius omnibus pu

K blicatis: ad hoc propono cōdictione ex lege C. vnde vi, meminerint. Quod sic rectè concip. libelli dicit l. prædict. *Oppositio.* Sed vtriq; libello sic opponitur. Primò de facto: istud certū est: quia actor factū in petitiōe sua debet exprimere quātū pōt: in libello aūt primò adijcit actor & dicit, q̃ reus ille occasiōe sententię vel rescripti authoritate propria possessionē ipsius rei inuasit, quomodò possū scire, q̃ actione tali fecerit: fortè difficillima esset probatio: vñ multi in libello nō ponūt occasiōe rescripti seu sententiæ. Sed

L dicūt: ago cōtra talē, qui post impetrat i tale rescriptū, vel postquā obtinuit per talē sententiā possessionē rei talis propria authoritate inuasit, &c. Certè & hoc appono esse verū. Sed ideò sic verò concepi libellū: vt si istud posset sic probari, q̃ ille inuasor dixit: ex quo habeo rescriptū, ex quo habeo sententiā vado: & authoritate propria possessionē illius rei intrabo: sicut vixit sic fuit: & sic probo. Intentionem etiā probo per verba ista præcedētia: siue verba hoc probāt q̃ libellus sit bñ cōceptus, sicut vides in pluribus similibus exēplis, quorū duo ponere cōtentus ero. Exemplum aditio hæreditatis in sola animi volūtate

M cōsistit. vt C. de iur. deli. l. si aquia. volo probare, q̃ aliquis adiuit hęreditatem: qualiter probabo: certe sic, quia ille dixit coram multis, ego hæreditatem adeò posteà inuenio ipsum res hæreditarias possidere probatur hæres: non autem probatur hæres per solam rerum detentationem: vt C. vnde legitimi. l. non hoc. Item exemplum econtra: protestatur aliquis quòd ipse non vult adire hæreditatem. Item q̃ sepelire vult mortuum, vt expensas repetat: facit expensas animo repetendi: vt C. de iur. deleg. l. j. & C.

A de non alien.aut permu.§.ꝙ verò simile. †. Quæstio.
4 Sed illud quæritur: quæ vel qualis fuerit forma re-
scripti ipsius de quo habetur mētio in l. præsenti, ad
hoc vt procedat quæstio istius l. Respond. glossant
aliqui, quòd hîc in possessionē rei talis mittatur: vel
quod ei restituatur possessio: princeps enim rescri-
pserat, ꝙ dixerat hoc modò: Domine Imperator de-
bitor fecit mihi pactū, quòd possessionem pignoris
intrare authoritate mea liceret: vellem tutiùs facere
quòd intrarem authoritate prętoris. mandat domi
nus Imperator, quod ego mittar in possessionē: vel
B mihi consulenti rescripsit, ꝙ ego in possessionē mit
tendus sim. Vel consuli: domine possessionē meam
abstulit mihi Titios: vel me de fundo expulit: vel ex
puli mādauit: Imperator rescripsit vel mādat quod
mihi possessio restituatur. Ista sunt exempla secun-
dum quæ cessat omnis obiectio: ego tanquam stul-
tus & simplex dixi: habeo rescriptum: vado, & autho
ritate mea possessionem intro: punior vt dictom est.
Multi stulti credunt, quòd talis fuerit forma rescri-
pti, ꝙ dominus Imperator mihi cōsulenti rescripsit,
quòd possessionem authoritate propria reciperem,
C seu intrarē: & si accipiā vel intrem, licèt authoritate
huius rescripti punior. Sed quare punior cùm ha-
beam authoritatē superioris: deberem enim esse ex-
cusatus? Sed respondeo ideò non excusatur: quia id
rescriptū contra ius est. s. ꝙ aliquis authoritate pro-
pria possessionē rei alterius intret: quia non consue
uerūt priuilegia seu rescripta cōcedi in alterius iniu
riam: vt C. de emācipa. libelli. l. nec auus: vnde notāt
tale arg. ꝙ si quis faciat cōtra iura authoritate ali-
cuius rescripti, quod sit cōtra iura: quod non excusa
tur quin puniatur: quia imperiale rescriptū statum
D possessionis immutare nō potest. vt C. si per vim vel
alio modo. l. si. *Oppositio*. Sed his opponitur: nonnè
Imperator potest facere de meo tuū, cū omnia sint
principis: vt C. de quadr. præscr. l. bene à Zenone. j.
respōso. Item nonnè publicare potest fundū tuum:
vt ff. loca. & cōduct. si fundū. & ff. de rei vend. l. item
si verberatū. Nōnè potest seruū tuū restituere natali
bus: vt ff. de nat. resti. l. quæris. quare ergo nō posset
sic mādare per rescriptū: maximè in possessione, quę
est res vtilissima: vt ff. de acqui. poss. possideri. §. in
admittenda. Respondēt, ipsi, & dicūt, ꝙ non: nam
E nec prædicta facere potest Imperator: nisi iusta cau
sa interueniat. Item hoc operatur priuilegiū posses-
sionis, quę est tanti priuilegij, vt nō possit per rescri
ptū principis immutari: vt dictū est, sicut & aliâs ha
bet priuilegium: vt C. locati & conduct. si quis con-
ductionis. & C. de dona. inter virum & vxor. si mari
tus, & notati consuenit. ff. de doli except. dolo facit.
quę regula in possessorio locum non habet. Vel Im
perator non posset, nisi diceret non obstante lege ta
li. s. ista. & l. vlti. C. si per vim vel alio modo. Verùm
quia l. ista expressim non notat, quæ fuerit forma
F istius rescripti: non fingamus illam formā quæ sub-
iecta sit quæstionibus & querelis & ideò exempla
placēt, quæ aliâs induxi, vt diximus. Hoc enim te-
neas, ꝙ semper vt possumus rescripta & priuilegia
interpretantur, secundū ius commune: vt ff. de vul-
gari & pupillari substitu. l. ex facto. & C. de inoffic.
testamen. si quando. quare propter rationem vnam
assignaram in l. illa, si quando. quia non vult domi
nus Imperator omnia iura ciuilia vnico rescripto
seu priuilegio tollere. Item quæritur: si potest debi-
G tor dare potestatem creditori, vt intret authoritate
propria possessionem alicuius rei: vt C. de pignor. l.
creditores. & non tenetur nec committit violētiam:
quare hoc non possit dominus Imperator? Respon
dit: ratio est in promptu: debitor si faciat illud pactū
creditori: duo sunt in causa quare illud valeat. Pri-
mùm, quia de suo paciscitur. Secundùm, quia proce
dit sine vlla iniuria: quia nō potest dici iniuria: quæ
fit eo volente: vt ff. de aqua plu. arcen. l. in diem. &
scienti & volenti non infertur dolus. C. de transact.
l. cùm donationis. *Mansuetudinis nostræ*. Nota duo ex
H istis verbis. Primùm, ꝙ dominus Imperator est mā-
suetus: vt C. si quis impera. maledi. l. vna. qui ex mā-
suetudine lubricū linguæ facilè ad pœnam non tra-
hit: vt ff. ad legem Iul. maie. l. famosi. quòd sit man-
suetus dicit l. ff. de bon. dam. l. cùm ratio. in princip.
Item testatur. C. de senten. pas. l. j. & ff. de iure patro.
l. diuus. & sic not. illum mā suetissimum: vt patet per
iura prædicta. Item est nobilissimus & sanctissmus.
vt ff. de nata. resti. quæris. Item prudentissimus & re
ligiosissimus. vt ff. de lega. ij. l. vnum ex fa. §. vlti. Est
mundi dominus. vt ff. ad legem Rhod. de iac. depre
I catio Eudemonis. & C. de vetera. l. ij. l. j. Ista prosunt
notare si quis velit facere arengam coram domino
Imperatore. Apostolus autē Paulus & dominus Pa
pa videntur prędicare contrariū. dicūt enim nos qui
prompti sumus omnem iniuriam vlcisci: vt extra de
postula. prælato. ad hoc. circa si. contra prophetam.
Misericordiā & iudicium cantabo tibi domine: sed
licèt dominus Imperator ita māsuetum se ostendat:
mirabiliter tamē ponit istud, vt sequitur in e. l. & sic
vide quôd opera mansuetudinis ab obiecto discor-
dent. Respondeo, excuso ipsum: & de iure Impera-
K tor mansuetus fuit in eo, quòd mihi impetranti re-
rescriptum cōcessit: & pręcepit, ꝙ mihi possessio re
stitueretur: sed quia fui abusus gratia mansuetu-
dinis principis: si post moueatur contra me de ipsis
procedit. Secundùm not. in eo, quòd dicit nostræ:
quia loquitur in plurali: & tamen loquitur in singu
lari dominus Imperator. C. locati & conduct. l. ex
diui. ff. ad legem Rho. de iac. deprecatio. Dominus
etiam Papa & hospitalarij semper loquuntur in plu
rali: vnde reprehēsus fuit quidam hospitalarius, qui
dicebat, quòd tunica erat sua: fuit iniunctum sibi
L quòd diceret nostra tunica: contingit quòd fuit in-
firmus: dicebat ille quando sentiebat dolores: ve no
bis, dicit sibi magister: dicas, ve tibi: & ille sapientis
simè respondit. mala est responsio vestra, quæ dolo-
res iubet esse proprios, & tunicam esse communem.
& dominus Papa nunquà ponit se: in singulari nisi
in salutatione: imò si inueniatur, quòd in rescripto
loquatur in singulari, vitiatur rescriptū. extra de cri
mi. fal. c. quam graui. licèt Iesus saluator seculi sem
per in singulari de se loquatur, vt ibi: ego sum qui
sum. *Siue sententia*. Quæritur de qua sentēia loqui-
M tur, an de interlocutoria, an de diffinitiua. Respon-
deo: de quacunque sententia interloquutoria lo-
quitur: vt C. de episcopis & clericis. l. omnes qui.
Item quæritur qui fuit forma istius sententiæ? Re-
spondeo dixi in libello, sicut dixi de verbis rescripti
6 suprà in hac e. l. † Sed pone quòd iudex in sententia
sua dixerit, vade & accipe possessionē authoritate
tua: nunquid si iste inuasit, tenetur pœna istius con-
stitutionis: videtur quòd nō: quia iustè possidet &c.
vt ff. de acquir. posses. l. iustè, & de hoc dic vt notaui

A ſuprà in ſuperiori cõſtitutione, ſi quis in tantã. Reſpondeo & excuſo ipſum, ſi ita præciperet dummodò iuſtè præciperet: aliàs non. *Cuiuslibet iudicis ordinarij.* vel delegati: maioris vel minoris. omnis enim iudex de poſſeſsione cognoſcit, & in cauſa poſſeſsionis niſi ſit meri vel mixti imperij: vt notaui ſuprà in princip. libri, quæ cauſæ poſſunt delegari vel non.
7 *Vtantur in cauſis.* † Quomodò vtitur quis reſcripto in cauſis vel ſententia? Reſpondeo ſic: venit aliquis cum reſcripto quod impetrauit ad iudicem: & dicit ſic, iudici: domine ecce mandat dominus Imperator
B vt mittatis me in poſſeſsionem: vel faciatis mihi poſſeſsionem reſtitui: ſententia vtitur ſic. ſententia lata eſt pro me: ecce deprecor te vt ſententiam meã mandes executioni: mitte me in poſſeſsionem, vel facias mihi poſſeſsionẽ reſtitui ſicut ſententiatum eſt. Sed ſecundum iſta verba pone: iudex cui mittitur reſcriptum, qui eſt iudex ſuperior: per illa verba aliquid nõ vult facere: tu iudicem illum non potes cõpellere: quid facies: nunquid poteris habere aliquã actionem contra illum tuum aduerſarium ex illo reſcripto, & ex illa ſententia? Reſpondeo: ex reſcripto
C non datur aliqua actio: ſed extra ordinem interpellatur iudex, vt ex officio ſuo faciat ſeruari quod ex reſcripto mandatur: vt ff. de relig. & ſumpt. fune. l. ſi quis ſepulchrum. §. j. ex ſententia oritur actio in factum contra aduerſariũ condemnatum: de qua loquuti ſumus ſuprà in tractatu ciuilium in ſpeciali rub. de actione in factum, quæ oritur ex re iudicata. Sed in his exemplis nõ videtur, quòd actio in factũ poſſet intentari contra aduerſarium, maximè ſi iudex præcepit poſſeſsionem mihi reſtitui: vel ꝙ ego mittar in poſſeſsionem cum in illo ſit mihi aduerſa-
D rius condemnatus: in illa ſententia fortè lata quando iudex præcipit mihi poſſeſsionem reſtitui, ſi poſſit oriri actio: quid ergo erit? recurre ad iudicem: ſi vult facere: tunc bene: ſin autem recurre ad ſuperiorem, & vſq; ad principem: vt in authen. de manda. prin. col. iij. §. ſi tibi quoq; tertiũ ſtudium. *Conueniendos dominos.* Qualiter conuenientur dato libello: & proſequendo cætera iudicij: ſecundũ ſolitum ordinem iudiciorũ: quantum ad reſcriptũ, & quantum ad ſentẽtiam ſiue libello: & fiet quædam ſummaria
8 cognitio: vt ff. de re iudic. l. à diuo. † *Quæſtio.* Item
E quæritur in eo quod dicit dominos, ſi illi ſunt dñi, qui cõueniuntur: quid proderit mihi reſcriptũ: quid proderit mihi ſententia: cùm exceptio iuſti dominij publicianæ præferatur, vt ff. de public. l. exceptio. aliàs Paulus notat. Reſpond. multum poſſet prodeſſe: quia licèt ille in veritate ſit dominus: tamẽ ſi poſſum habere aliquo modo poſſeſsionẽ iuxta cõſiliũ: vt ff. de rei vendi. l. is qui deſtinauerit: maximũ erit cõmodum meum: quia beatus qui tenebit: vt ff. de verbo. oblig. ſeruum. §. ſequitur. & fortè durum erit illi probare ſe dominum. Vel aliter quod dicit litera
F duos. i. poſſeſſores. Poſſeſſor enim ex conniuentia oculorũ præſumitur dñs: vt ff de manumiſ. l. is qui ſe nummis. *Locorum eſſe.* Quæ loca fuerunt inuaſa: & quorum locorũ in reſcripto: ſeu ſententia continebatur, ꝙ eſſet poſſeſsio reſtituẽda: tamẽ eſto ꝙ dñs, i. poſſeſſor loci veniat, quid eſt quod dicit litera conueniendum ſeu cõueniẽdos quo iure cõuenies. Reſpõdeo: vt ſuprà propè dixi: vt cõqueris iudici, quãdo impetraſti reſcriptum & pones libellum: intentabis actionẽ tibi cõpetentem vel interdictũ vnde vi:
G vel conſtitutionẽ, ſi quis in tantã, vel aliud auxiliũ quod tibi poſſet cõpetere. *Aut ſi fortè fuerunt ipſi domini.* Id eſt, quòd non ſint præſentes in iudicio: vt ff. de dam. infect. l. dies cautioni. §. abeſſe. & ff. ex quibus cauſ. in poſ. ea. Fulcinius. *Quærendos eſſe actores*
9 *procuratoreſq; eorum.* † Nota ex litera iſta optimum modum qui hodiè ſeruatur etiam in vſu cauſarũ. ſ. quæ perſonæ ſunt citandæ, quod primò citatur dñs, ſi inuenitur: ſi non citabitur actor ſeu procurator. actorẽ intellige. i. negotiorũ geſtorem, procuratorẽ. i. illum qui habet mandatũ: vt C. de procura. l. j. *Oppo-*
H *ſitio.* Sed opponitur de eo quod legitur. ff. de alimentis & ciba. lega. l. iij. vbi dicitur, ꝙ debent vocari hæredes procuratores ve eorum. & ſic ex l. illa videtur quod ſint ambo vocandi. Reſpond. intellige legem illã ſecundũ iſtã: vt primò vocetur dñs, ſi eſt præſens:
10 tamẽ ſi abſens vocatur poſteà procurator. † *Quæſtio.* Sed quid ſi vterque ſit præſens. ſ. dñs & procurator, quẽ vocabo, nunquid vtrũq; vel alterum. Reſpond. ſecundum quod placet iudici: certè in primis citabo dominũ: & ille habet facultatẽ reſpõdendi per ſe vel per procuratorẽ: niſi fortè ob cauſas iuſtiores ſeu ve-
I hementiores dñs debeat venire: vt C. de procura. l. in pecuniarij. & ff. de procu. l. j. & hæc vera ſunt ante litem: poſt litem autẽ conteſtatã: procurator qui factus eſt dominus litis, citãdus eſt & nõ dñs: & ipſe condẽnandus: vt ff de nego. geſt. liberto vel amico.
11 *Quæſtio.* † Item quæritur: in l. præſenti dicitur actores & procuratores eſſe quærẽdos: nunquid vocabitur vterq;. ſ. tàm actor quã procurator? Reſpondeo nõ: ſufficit ſi alter citetur: ſiue actor ſiue procurator: & iſta coniunctiua, que: pro diſiunctiua accipiatur: vt ff. de verb. ſig. l. ſæpè. & l. penu. Sed quod dicit de
K procuratoris citatione planũ eſt: ex quo procurator eſt, & habet mandatũ generale ad omnes cauſas vel ſpeciale ad cauſam iſtã. Sed de citatione actoris videtur mirabile: ad quid citabitur actor, qui eſt fortè circa negotia: quid præiudicabit domino citatio talis: certè videtur quòd in nullo. Reſpondeo: in hoc citabitur actor ſeu procurator: non ꝙ reſpondeant in iudicio: quia nec actor habet mandatũ: nec procurator: fortè quia non potuit cogitare dominus de hac controuerſia ſibi mouenda: licèt ad futuras poſſet conſtitui: vt ff. de procu. l. ad futuras. ſed ad hoc
L vt facta illis nũtiatione illi poſteà domino nuntiẽt: ſicut contingit in nuntiatione noui operis, quæ habet fieri in re præſenti magiſtris & opificibus ad hoc vt ipſi poſteà nuntient domino: vt ff. de oper. noui nunt. l. de pupillo. §. ij. & §. ſi fortè. & ſic nõ notat de procurare, ſeu actore ordinato circa iudicia: ſed circa negotia. vt & aliâs de ſimili loquitur. C. de nego. geſt. l. tutori. & ff. mand. l. ſi procuratorẽ. Vel aliter loquitur hîc de actore ordinato à procuratore ante litem: ille quæretur ſeu citabitur: & poſteà citabitur procurator. Vel actor citabitur: & poſteà cita-
M bitur procurator. Vel actor citabitur quãdo fuit ordinatus ab vniuerſitate procurator quando ab aliquo priuato: vt ff. quod cuiuſq; vni. no. l. j. & ij. & l. item eorũ. & C. de procu. l. neq;. *Ad inſinuandas ſententias.* Ecce ad quid vocantur actores ſeu procurato-
12 res. † Sed qualiter inſinuabũtur ſentẽtiæ ſeu reſcripta in caſu legis iſtius. Reſpond. hoc modo: dicetur domino ſi eſt præſens, vel actori ſeu procuratori à iudice: vide ecce reſcriptum quod impetrauit talis in quo continetur, quòd ego mittam eum in poſſeſsi.

Item ecce

A Item ecce sententia talis iudicis per quam percipi-
tur, quòd ille sit in possessione mittendus: vel quòd
res talis sibi restituatur: rem istã tu possides, vel dñs
cuius es actor seu procurator: ecce insinuo tibi: qua
insinuatióe facta quid fiet? R ñd. ille dicet: dñe istud
rescriptú fuit impetratú per falsi suggestioné. Item
sententia ista fuit lata per falsos testes. Item iudex
fuit pecunia corruptus: & ideò non debetis ipsum
mittere in possessioné, nec rem talé sibi restituere, vt
ff. de iudi. l. si prætor. & C. si ex fal. instru. l. iudicati.
& tũc posteà iudex de his cognoscet. Si autem nihil
B opponet: tunc iudex secundum quod in rescripto có
tinetur, seu in sententia faciet. Sed nunquid in tali-
bus necessarius esset libellus. R ñd. non credo: quia
summariè ista officio iudicis expediuntur: vt ff. de re
iudic. l. à diuo. Item quæritur: quare legislator in l.
præsenti de his non habuit mentioné. Respondeo:
quia sua finalis intétio est tractare in l. præsenti qua
liter violentia cómissa puniatur ab ipso impetrante
rescript. vel ab isto qui obtinuit in sententia. de alijs
enim insinuationibus loquuntur iura circa insinua
tionem donationis, loquitur l. in C. de dona. l. sanci
C mus. & l. donatio siue directa. & l. in donationibus.
& de insinuatione testatorum loquitur. l. G. de testa.
l. consulta diualia. & C. quemadmod. testa. aperi. &
descri. l. ij. & ff. quemad. testa. aper. l. ij. & l. si quis ex
signatoribus. & alio modo accipitur ibi insinuatio.
f. quia dicta testium, quando non fuit nuncupatiuũ
testamentũ insinuentur iudici: & iudex facit ea redi
gi inscriptis. Hoc etiam idem in dona. vt in prędict.
l. donatio. Et quod dicit in lege pręsenti, sententias,
loquuntur in plurali. & ideò dicit vt cóprehendat
etiam rescriptũ. Et quod dicit, *Cuiuslibet iudicis*. Ideò
D quia de sentétijs loquitur plurium iudicũ. † Ex ista
13 litera collige arg. quòd licèt rescriptũ præcisè ema-
nauerit: & non continetur clausula illa si ita est. quę
semper debet intelligi: vt C. de diuer. rescript. l. vlti.
& extra de rescript. cæterùm. tamen nihilominus de
causa possessionis quęritur: vt ff. si cótra ius vel vtil.
public. l. & si cognitio. & C. si per vim vel alio modo
l. vlti. *Ne inde iniuriarũ nascatur occasio, unde iura nascun
tur*. Ecce verbum notabile. q. d. iura nascũtur à prin
cipe: & princeps est author iuris: si concedit rescri-
ptum, quòd non possessioné mittaris: vel quòd res
E tibi restituatur: & licitum esset tibi tua authoritate
intrare, & aliũ possessoré: iam expellere iniuria orire
tur. quę est illa. Respód. iniustũ est, q aliquis de pos-
sessione expellatur: vt ff. de vi & vi arma. l. j. & C. si
per vim vel alio modo. l. vlti. ecce iam ista iniuria có
mitteretur propter rescriptum: quod rescriptum do-
minus Imperator concessit: & sic dominus Impera
tor esset occasio illius iniuriæ: si talis iniuria seu vio
lentia non puniretur: huic verbo notabili notatur
simile C. de inoffic. testamen. l. quando. *Qui si præce
pta uestra neglexerint adimplere*. Quæritur de quo lo-
F quatur. Respondeo, de impetrante rescriptum: vel
de illo, qui obtinuit in sententia. Quęritur quomo-
dò neglexerit. Respondeo: quia non seruat huius le
gis consilium, quòd faciat citari dominum actorem
seu procuratoré: sed authoritate propria intrauerit,
& alium expulerit. *Omni negotio quo iurgare cœperint
priuabuntur*. Si referas ad rescriptum, plana est lite-
ra: quia tunc incipit iurgare. Si referas ad sentétias,
calumniã recipiet: quomodò incipiet iurgare, cum
iam iurgium & negotium finitum sit. Respondeo,
G incipit iurgari in eo quod sententiam peti seu pete-
re posset executioni mandari: vt superius diximus.
14 *Quæstio*. † Sed nunquid ipso iure priuabũtur, an per
sentétiã? R ñd. per sententiã: & necessarius erit libel
lus, & omnia alia quæ in iudicio desiderãtur: vt dixi
15 mus in cóstitutione, si quis in tantã. † *Quæstio*. Sed
nunquid si vellet pœnitere, & possessionem restitue
re liberatur à pœna cóstitutionis istius. Respondeo,
non: quia in maleficijs non admittitur pœnitentia.
nemo enim tali peccato pœnitentia desinit esse no-
cens: vt ff. de vi bonorum raptor. l. penul. & ff. de fur
H tis. l. qui ea méte. In quibusdam tamen casibus ad-
mittitur pœnitentia, vbi videtur quasi delictũ com-
missum: vt ff. de in ius vocand. l. quę situm. C. de plus
peti. l. j. & ff. ad turpil. quæsitum. & C. ad legem Iu-
liam, de adulte. l. sine metu. *Si autem habito plerumq;
16 colludio*. † Quæritur quomodò adhibetur illud col
ludium seu committitur? Respódeo, sic dicit tutor
seu curator occasione rescripti seu sententiæ occu-
pabo rem talem: ego non puniar: quia facio illud
sicut tutor: & officium meum mihi damnosum esse
non debet: vt ff. de furtis. l. si seruus communis. &
I ff. ex quibus causis maio. l. videlicèt, minores non te
nebuntur: si tenerentur, ipsi admitterent iura sua: &
ipsi punientur. Plerumque ideò dicit: quia aliquan
do de facto sic cótingit: aliquando contrarium eue-
17 nit. † *Quæstio*. Sed quid si non colludã: nunquid lo
cum habent sequentia: videtur quòd non. Sed quali
ter puniuntur. Respondeo, constitutione, si quis in
tantam. quæ generalissima est. In dubio quid dice-
mus. præsumemus quòd non sit collusum: & his ra-
tionibus. Primò quia de pœna imponenda tracta-
mus: ergo mitiores ad absoluendum, quàm ad con-
K demnandum: & quia reus: vt ff. de pœnis. l. interpre
tatione. & ff. de action. & obliga. Arrianus. & quia
vbicunque agitur de colludio, agitur de dolo. ergo
qui dolum dicit, dolum probare debet: vt ff. de pro-
batio. l. quoties. §. qui dolum. Quidam tamen vo-
luerunt notare contrarium, vt hic, dolus præsuma-
tur contra tutorem, sicut aliâs præsumitur. ff. de ad-
ministra. tuto. l. tutor qui repertorium. primum ta-
18 men magis placet. † *Quæstio*. Sed nunquid in hoc
casu remouebitur à tutela. Item si remouebitur, nũ
quid fiet infamis? Respódeo iudicis offici. & discre
L tioni committo vtrum ipsum remoueat vel non: &
si inueniat ipsum in culpa remoueat. culpam dico,
quantum ad pupillum: si autem non inueniat: quia
fortè aliqua causa saltem: quia prima facie iusta vi-
debatur mouit tutorem: vt tunc licèt puniatur, à tu-
tela non remouebitur: licèt propter culpam possit re
moueri: vt ff. de suspe. tuto. l. iij. & insti. de suspe. tut.
& sic remotus non erit infamis. Quod si remouetur
propter dolum: tunc fiet infamis, & punitur: vt suprà
diximus. & sequitur in constitutione: licèt quidam
voluerunt notare, quòd nulla constitutio infamat,
M nisi specialiter caueatur in ea. vt & aliâs nullum in-
terdictum & nulla conditio infamat: licèt ex famo
sa causa pendeat. vt ff. de vi & vi arma. l. neq; vnde
vi. & ff. de act. & obli. l. cessat. *Tutores uel curatores mi
norum*. Expone tutores pupillorũ & curatores mino
19 rũ. *His rem debitam inuadant*. † Quid si ré propriã pupil
li vel minoris: nũquid locũ habet cóstitutio pręsens.
Respond. quòd sic. & quod dicit litera, debitã gene
raliter loquitur sicut vulgares homines aliquando
loquũtur: sicut & aliâs dicit legislator, possessores

A quas ad te pertinere dicis: vt C.de proba. possessiones.& ponitur illud verbum impropriè pro proprietate: sed vulgariter dico ego habeo amplas possessiones. Item & alias qui prius vel prior appellat, prior agat, vulgariter loquitur: vt ff.de iudi.qui prior: nisi enim ita diceres, litera secundum hanc responsionem stare non posset: quia quod est meum, non est mihi debitum: & quod est mihi debitum, non est meum: vt ff.de act.& obli.l.obligationũ substantia. & quod dicit litera, debitã, forte respectu possessionis: quia si alius detinebat rem pupilli vel minoris,
B debebat eam illis restituere. Et sic secundum ista soluitur alia quæstio, quę cõsueuit notari: nam non videtur, quòd locum habeat hæc constitutio: sed potiùs diui Marci ædictum quod locum habet quãdo creditor rem debitoris occupat authoritate propria vt notaui suprà: de edicto diui Marci. Item licet sic loquatur, non est locus isti opinioni: quia creditor non occupat rem sibi debitam, licèt rem debitoris. *Ea occasione* &c. Hoc difficillimum est probare: & sic non videtur quòd habeat locum hæc constitutio, nisi quando tutores seu curatores faciunt ea oc-
C casione &c. *Ne culpa temeritatis alienæ.* scilicèt tutorũ & curatorum atterat eosdem, scilicèt pupillos & minores, quasi dicat, nisi ista statuerimus contra tutores & curatores & similes pupilli & minores læderẽtur. vnde melius est, quòd tutores & curatores puniantur qui delinquerũt: & pœna suos inueniat au-
thores: vt C.de pœnis.l.sancimus, quàm punirentur pupilli & minores, qui non delinquunt. Ex ista litera colligitur istud verbum magistrale. damnum tutoris seu prælati in damnum pupilli seu ecclesiæ nõ redundat: vt ff.de fideicommis. liber. neq; infantes.
D & in decreta.xvj.q.vj.si Episcopũ: sed notatur cõtrarium.C.de his quib.vt indign.l.Polla.nam ibi delictum tutoris in damnum pupilli redundat. Respondeo: aut pupillus vel minor certat de damno euitando: & tunc locum habet lex ista, meminerint. aut de lucro reportando: & tunc locum habet lex illa, Polla. *Oppositio.* Sed huic solutioni sic opponitur: pupillus adeũdo hereditatem non est factus dominus: vt ff.de acquirend.possess.cùm heredes. Si ergo amittit damnũ patitur. Respondeo: quia verum est quod larga significatione assumpta, quod damnum est.
E nam damnum videtur esse etiam lucrum quod consequi potuit: vt ff.ad legem aquil.l.si seruos seruum. Item donatio propter nuptias dicitur mulieris: & tamen lucrum vocatur: vt suprà qui potio.in pig.hab. l.assiduis. propriè tamen dicitur damnũ diminutio rei nostræ: vt ff.de damno infect.l.iij. aliud est enim auferre lucrum: & aliud inferre damnũ: vt C.de acquiren.possess.l.vlti.& ff de damno infect. flumini. §.vlti.cum legib.sequen.& l.Proculus.& argu.contra.C.de codicillis.l.fi. Vel aliter aut tutor est soluendo: aut nõ: vt in primo casu, culpa tutoris redundet
F in damnum pupilli: & pro suo interesse actionem habet cõtra tutorẽ. in secundo casu non redũdat: vt ar. C.de iudi. properandum.§ fin.& ff. de eo per quem factũ erit.l.ex hoc edicto.& ff.de leg.j.l.j. planè. sed hanc solutionẽ ideò non approbo: quia in l.ista, tutor erat soluendo: quia bona ipsius publicantur: &
20 tamen pupillo non nocet facti ipsius. *Sed illicò.* † Id est, incontinenti: infrà quod tempus. Respõdeo, inueniuntur illicò.i.infrà triduum: vt C.de iudi.l. vlti. sed non possum sic notare in præsenti constitutione

G vt infra triduum fiat. Quid ergo erit iudicis potestati & arbitrio cõmittitur: quia vbicunq; tempus non determinatur in iure: arbitrio iudicantis cõmittitur. vt ff.de diuisi.l.j. Quod ergo tempus cõstituet. Respõdeo, cõsiderata persona & causa: & qualitate varium tempus constituet: vt & aliàs ff.de rei vendi.in fundo. & simile notauimus in l.de agri.& cen.l.si colon.vbi dicitur, quòd oportet, quod dominis quantũ ad possessionẽ restituendam celeri reformatione succurratur: qualiter celeri nõ possunt specificare tẽpus. *Possessio ei a quo ablata est reddatur.* A tutore seu
H curatore, si possideant: alioquin à pupillo seu minore si ipsi possideant. tenentur enim impuberes de eo quod ad eos peruenit: vt ff.cõmo.l.iij.& in superiori
21 constitutione notaui. † Ex hac litera not. argumen. quòd iure ciuili spoliatus est restituendus: sine magno iudiciorum strepitu: habes simile. C.libr.xj.de agri.& cens.l.si coloni, vbi dicitur, quòd celeri reformatione succurratur. idem C.si per vim vel alio modo.l.j.vbi dicitur momẽtaria possessio sine vlla cunctatiõe restituatur. arg.ad idem C.vbi causa status l.j.de agri.& cẽs.l.omnes.& l.colonos.lib.xj.in de-
I cre.ij.q.ij. nullus.& iij.q.j. reintegrãda. cum seqnẽ-
22 tibus c.& extra de restitu.spol.per totum. † *Quæstio.* Quo iure cõpelletur? Respond. conditione ex hac l.quia quoties per leges cautũ est, quod agere possumus: & non est cautũ quo genere actionis, ex lege agitur: vt ff.de cõdi.ex lege l.vnic. cõsidera. ergo dationẽ libelli, & aliquod tempus ad deliberandũ: & tempus probationũ erit nec magnũ nec minimum: & cõpelletur restituere officio iudicis seruiẽte actioni dominę suæ.s.conditio ex lege ista. *Curatores autem, vel tutores.* Ideò ponitur ex disiunctiua: quia si
K tutor delinquit, punitur: & si curator delinquit, pu-
23 nitur. *Æterna.* Id est perpetua. † quia æternum dicitur quod nec habuit principium, nec habebit finẽ: ista aut deportatio habebit finẽ: quia in perpetuũ.i. donec viuit, deportatur: vt ff.pro soc.l.j. ibi sumitur verbũ in perpetuũ.i.dum homines viuunt. *Bonorum publicatio.* Persequatur hoc erat iure isto quòd vbicunq; quis capitaliter damnabatur, ꝙ bona ipsius publicabãtur: vt ff.de bon.dam.l.j.& intelligo capitale, siue ciuitas adimatur siue vita, vt ibi, & ff.de pœnis.l.ij.& l.capitaliũ.& ff.de publi.iudic.l.j.& ij.&
L ff.de bon.poss.edict. Hodiè tamen secus est: quia bona damnatorũ non confiscantur, nec fiunt lucro iudicibus: sed reseruantur filijs descẽdentibus & ascẽdentibus & ex latere vsq; ad tertium gradum: nisi in crimine maiestatis, vbi vetera iura seruãtur: quia bona confiscantur: vt in authen. vt nulli iudi.li.loci seruitorẽ habere.§.vlti.colla.ix.& est posita in C.de bonis damna.authẽ.bona. Nota ex l.ista, meminerint.
24 pœnam maximam respectu delicti. † *Quæstio.* Quęri consueuit, quid differat hæc constitutio à superiori, si quis in tantam.& ab alijs. Respondeo, hæc spe-
M cialiter loquitur: & nulla alia in hoc casu quando authoritate rescripti seu sententiæ inuasio committitur: superior verò generalis & aliæ singulares, qualibet enim in suo casu loquitur. Item nunquid fiet distinctio an fuerit dñs vel non: vt in superiori cõstitutiõe: nã si fuerit dñs, amittat dominiũ: si nõ, condenetur in æstimatione. Rñd.non sufficit enim ꝙ possessio restituatur: & ꝙ tutores & curatores sic puniãtur.
25 *Quæstio.* † Si tu quæris quare sic grauissimè puniantur? Respond. duplex est ratio. prima: quia voluerũt sic damnifi-

A sic damnificare minores seu pupillos. Secūda, quia non inuenitur qualiter subueniatur illi expoliato,
26 nisi quantū ad restitutionē possessionis. † *Quæstio.* Vltimò quæritur, & ista quæstio fuit diu examinata & frequenter in curia imperiali. vadit aliquis & impetrat rescriptū ad aliquē: in quo rescripto sic habetur, quod possessionem illi restituat: non continetur in rescripto: si ita est ille delegatus incontinenti sic exequitur: auffert mihi possessionem & dat illi. quæritur quo iure mihi subueniatur istum possessorem: nunquid babebit locum cōstitutio pręsens. Re
B spondeo: multi volebant constitutionem istam extēdere, & si non directò saltem vtiliter: vt per vtilē cōditionem. ex l. ista possessionē. recuperet ab illo possidente: putantes, quòd totum quod factum est per illum delegatū minus legitimē factum esse. Debuit enim pars illa citari cōtra quā fuit impetratū rescriptum: & sic dato libello cūm causæ cognitione debuit in causa procedere. & sic intelligūt l. ff. de acqu.
27 pos. l. iustē. per l. ff. de regu. iur. factū à iudice. † *Quæstio.* Sed qualiter trahunt legis istius beneficiū vtil. leg. cùm nec verba nec sententia in quæstiōe propo
C sita locum habeat: dicunt ipsi sic, φ licēt verba deficiant: constitutionis tamen sententia locū habet: vt ff. si quadru. paupe. feci. dica. l. pen. & ff. qui pet. tut. l. vlt. satis videris tu deiecisse ex quo te procurāte. i. te impetrante factum est: nam & si quis dolo faciat φ quis armis te deijat, habes cōtra illum interdictū. vt ff. de vi & vi arma. l. idem ne. §. hoc interdictum. Item tenetur in restitutione: licēt non possideat ille qui procurauit aliquē expoliari vel deijci. in decre. ij. q. ij. c. nullus. & iij. q. j. c. j. & ij. & c. reintegranda. Item si opera creditoris acciderit quod pecuniā de
D bitor quam soluere paratus erat doli exceptione remouebitur creditor: vt ff. de doli exceptio. l. si opera. Item vide optimā legem ad quæstionē istam dicit Paulus, φ si magistratum rogasses, vt aduersarium tuum adesse ad iudiciū iuberet, ne opus nouum tibi nuntiaret: videris clàm opus fecisse, quod interim factum est: vt ff. quod vi aut clàm. l. j. immaturā. §. nō absurdè. & ad idem. ff. de eo per quem fac. est. l. j. §. si reus. Item in vi inquietatiua si prohibitus facias teneris interdicto: & si procures quo minus prohibearis, teneris interdicto. vt ff. quod vi aut clàm. l. vim
E facit. Item ita repellitur ille vt indignus actione legitimi, qui procurauit, quòd testamentum falsum accusetur, sicut & ille qui accusat: vt ff. de his quib. vt indig. l. post legatū. §. ætati. & qui procurauit vel dedit operam, vt à magistratu detineretur, non habet exceptionem quò ad pœnam: vt ff. si quis cau. l. ij. §. vltim. & argumen. ff. ex quibus causis maio. l. & qui data. & qui procurauit, ne sibi denuntiaretur: tenetur nihilominùs de euictiōe: vt ff. de euict. l. dictum. §. si præsente. Item si mulier procurat, vt custodes à marito missos ad custodiendam ipsam non admit
F tat, tenetur & exceptione repellitur: vt ff. de liberis agnoscen. l. j. §. illud. Item qui procurauit, vel dedit operam, vel persuasit vt fieret tibi iniuria: tenetur tibi iniuriarum: vt ff. de iniur. l. non solùm. §. j. & §. si mandato. Item tenetur qui incitauit, vociferauit vel submisit: vt ff. de iniurijs. l. item apud Labeonē. §. fecisse. Item & qui curauit vt fieret tibi iniuria: tenetur tibi iniuriarum: vt ff. de iniurijs. l. item apud Labeonem. §. si curauerit. Item qui persuasit: qui appellauit: qui blando sermone pudicitiam alicuius
G attentauit: vt ff. de iniurijs. l. item apud Labeonem. §. si quis virgines. item & qui persuasit tenetur furti. vt ff. de furt. si quis vxo. §. si quis seruo. & ff. de seruo corrupto. l. j. §. persuadere. tenetur etiā qui suasit. vt ff. ad legem Iuliam, de adulte. l. hæc verba. & ff. ad legem Corneliam, de fal. l. falsis. Multi verò prudentes admittunt, vt nec vtiliter nec directò teneatur iste qui possidet beneficio constitutionis istius. Qualiter ergo secundum eos, isti cōsuetur? Respōdent & dicunt, quòd coram iudice cōpetēte vel delegato à principe: propterea quia primus iudex fuit
H delegatus, veniat hîc & proponat sic libellum. *Li-*
28 *bellus.* † Coram vobis domine iudex proponit Titius contra Seium, quod cùm ipse Seius impetrauit rescriptum ad suum iudicem, vt possessio sibi restitueretur, quam Titius possidebat: prædictus iudex ipse Titio non citato omisso iuris ordine nulla causæ cognitione adhibita ipsum à possessiōe rei illius priuauit, & Seio assignauit: quare petit quicquid factum est per prædictum iudicem irritari seu irritum pronuntiari & possessionem prædictam sibi restitui ad hoc proponit actionem in factum: vt ff. de præ-
I scriptis verbis. quoties. vel officium iudicis quasi φ ista inciuiliter facta sint: vt argumen. ff. quod met. causa. l. non est verisimile. vel triticariam: vt ff. de triticaria. l. ij. & libellus iste amittitur: licēt dicatur irritari seu irritum pronuntiari, quantum ad ius. Tu de his duabus sentētijs elige cui dicas: tu mihi sola places: pro vltimorum sententia sto. Aliæ quæstiones pro maiori parte quæ sunt notatæ in constitutione superiori, si quis in tantam: & hîc notari possunt: vnde intelligantur hîc tacitè repetitę.

De cōstitutione momētariæ possessionis, Rubr.

K 1 *Interdictum in actione momētariæ possessionis, qualiter quis proponere intelligatur: & de quo interdicto intelligatur. & nu. 2.*
3 *Interdictum dupliciter nominatur.*
4 *Interdicta quare non sint actiones.*
5 *Interdicta quare momentariæ possessionis dicantur.*
6 *Interdicta recuperandæ seu retinendæ possessionis, quare non pertinent ad vim publicam vel priuatam.*
7 *In interdictis restituēdis seu retinēdis, quomodò quis criminaliter agere possit.*

MOMENTARIAE possessionis &c. li
L cēt constitutio ista non puniat violentū: tamē quia vtilis, & ad illam materiā pertinet: ideò de illa tractare prępuidi. ita cōstrue. Aliquis proponēs interdictum momētariæ possessionis, quod interdictum non semper pertinet ad vim publicam vel priuatam meretur audiri mox interdum & sine scriptione. Verùm quia verba singula posita pondus habent: ideò de illa differemus. & potest dici de hac constitutione sicut & aliàs dicitur breuis corpore: sed sententia plena: & vncia carnis, & libra malitiæ: & malitia eius supplet ætatem eius: vt aliàs C. si mi. se ma. di. l.
M iij. & quod deficit in syllabis, recuperabit in temporibus quæstionum: ita dixi subaudiendum aliquis
1 proponens interdictum. † Quærit in primis, qualiter intelligatur quis proponere interdictum? Respondeo, per libellum: & qualiter libelli concipiātur super interdictis suprà in tractatu interdictorum in singulis interdictis notaui. Sed huic expositioni opponitur de ieo, quod habes in fine l. istius vbi dicit, quòd sine inscriptione, & cætera. Respondeo, non contradicit: quia qualiter verbum

A istud intelligatur dicemus statim. *Quæstio.* † Item
2 quæritur de quo interdicto intelligitur. Respond.
de omni: siue sit recuperandæ: siue retinendæ: siue
adipiscendæ possessionis: quodlibet enim illorum
dicitur interdictum momentariæ seu momentaneæ
possessionis. & sic intellige quod habetur C. si de
moment. posses. fuerit appellatum. & sic intelligo
quod habetur C. qui legitimam personã l. momen-
tariæ. reprobato errore quorũdam qui voluerunt di
cere, quòd interdictum retinendæ dicatur momen-
tariæ possessionis. cæterùm interdictum recuperan
B dæ possessionis & maximè sumpto beneficio hodie
ex natura constitutionis, si quis in tantam. non est
momentariæ: idem etiam dicunt de interdicto adi-
piscendæ possessionis, sed salua eorum gratia non
video quare magis vnum plus dicatur momenta-
riæ possessionis, quàm reliquum. Nec admitto, ꝙ
aliquomodo interdictum vnde vi mutet naturam
suam propter constitutionem, si quis in tantam. ni-
hil enim ex illa constitutione interdictum sortitur:
licèt inducta sit in supplementum. vt s̄. in illa consti
tutione notaui. † Item nota, quòd hic dicitur inter-
C dictum momentariæ possessionis: alibi dicitur mo-
3 mentaneæ pos. actio. vt C. qui legi. personam stã. in
iudicio. l. momentaneæ. & sic interdictum dicitur
actio. ad quod est contra: quia interdicta non sunt
actiones: sed loco interdictorũ subrogata est actio
hodie in factum. vt instit. de interdictis. §. fi. Respõ.
stricto sumpto nomine actionis, interdicta nõ sunt
actiones: sed generaliter sumpto nomine interdicta
etiam actiones vocantur. sicut officiũ iudicis, quod
stricto nomine non est actio: generaliter autem sub
nomine actionis etiam iudicis officium cõtinetur.
D vt ff. de mino. l. quòd si minor. §. vlti. & ff. de actio.
& obli. l. actionis verbo. † *Quæstio.* Sed illud quæri-
4 tur quare interdicta non sunt actiones. ego ostẽdo,
quod sint. nonne stricto sumpto hoc nomine actio-
nis dicitur actio in personam. vt ff. de actio. & obli.
l. actio in personam. certè sic. at interdicta, & si in
rem scripta sint: ipsa tamen personalia sunt. vt ff. de
interdictis. l. j §. interdicta omnia. Item ex diffinitio
ne actionis hoc proho. actio est ius persequendi in
iudicio quod mihi debetur. vt insti. de actio. in prin.
at per interdicta: & maximè recuperãdæ & retinen-
E dæ persequor in iudicio quod mihi debetur, saltem
ratione maleficij: quia illa ex maleficio oriuntur.
Respondeo: hæc est ratio, quare interdicta nõ sunt
actiones. quia actiones tantummodò proditæ sunt,
vel ex contractu, vel quasi, vel post maleficium, vel
quasi commissum. At interdicta inter duos dicta
dicuntur. vt ita, vnde illum tu deiecisti: illic eum
restitue. Item ne violentiam inferas possidenti vim
fieri veto. & sic est proditum interdictum seu prodi-
ta interdicta omnia tam in personam illius qui a-
ctor quàm in personam illius qui reus est, & vtrius-
F que & factum & personam comprehendit: quod nõ
est in actionibus: quia actio ex vendito personam
venditoris tantùm comprehẽdit: ex empto tantùm
personam emptoris. Item depositi mandati, commo
dati tantũ personã deponentis, mandantis, & cõmo
dantis comprehendunt: personas aliorum contra-
riæ comprehendunt. Hæc est vera respõsio. & ita di
cas si verum amas: vt & aliàs respondit legislator ff.
de condi. & demonst. l. cùm ita. Sed illud quæritur:
nunquid proponat quis interdictum vel acti. in fa-
G ctum subrogatam in locum ipsius: hanc quæstionẽ
no. s̄. in prin. summulę interdictorum. *Momentariæ*
5 *possessionis.* † Quæritur quare interdicta dicantur
momentariæ possessionis? Respond. quia possessio
vel res vilis & abiecta per momentũ amittitur: nam
si sis in fundo, & dicas te nolle possidere, incõtinẽti
amittis: vt ff. de acqui. pos. l. possideri. §. in amittẽda.
quod non est in dominio: vt ff. e. l. si quis vi. §. diffe-
rẽtia. Item statim ex quo suspicaris te posse repelli
alio ingresso statim possessionẽ amittis. Item si va-
dens nõ admittaris Item & si colonus tuus expella
H tur incõtinẽti etiã ciuilẽ amittis, quã animo detine-
bas: vt ff. de acquir. posses. l. clàm possidere. §. qui ad
nũdinas. & l. peregrè. §. quibus explicitis. & ff. de vi
& vi arm. l. j. §. vlti. Item dicitur alio modo momen
taria per aptitudinẽ, non per habitũ: quia aliquãdo
quis obtinet in interdicto vnde vi, vel vti possidetis
& incõtinẽti in petitorio succumbit: sic Imperator
Augustus per aptitudinẽ, sicut matrimoniũ indiui-
duam vitã cõsuetudinis cõtinẽs: vt ff. de patria pote
sta. sic iustitia est cõstans & perpetua &c. vt ff. de iu
stitia & iure: nõ intelligas vt quidã stulti dicũt, ꝙ pos
I sessio per momentũ durat: imò sæpè durat perpetuò
in vita hominis: & in præscrip. xxx. & xl. annorũ, vbi
tanto tẽpore durat. nã desideratur cõtinua possessio
ad hoc, vt præscriptio currat: vt C. de vsu, trãsformã
da. l. vnica. sunt ergo interdicta momentariæ posses
sionis: quia possessio de sui natura est ita facilis, ꝙ
per momentũ amittitur, sicut dixi. *Quod non pertinet*
6 *semper ad uim publicam uel priuatam.* † Sed circa ista
interdicta recuperandæ seu retinendæ possessionis
non circa interdicta adipiscendæ, quæritur quomo-
dò posset esse ꝙ illa interdicta cõpeterẽt & non per
K tinerẽt ad vim publicã vel priuatã: certè nullo modò
nã in illis interdictis cõmittitur violẽtia expulsiua
siue turbatiua: & omnis violentia aut fit cũ armis:
& tũc pertinet ad legẽ publicã, aut sine armis: & tũc
pertinet ad legẽ Iul. de vi priuata: vt insti. de publi.
iudi. § item lex Iul. & ff. ad leg. Iuliã, de vi priua. l. si
quis aliquẽ. Rñd. & subaudias tñ, & dicas sic, ꝙ nõ
semper pertinet ad vim publicã, sed pertinet ad vim
priuatã: q̃a sine armis & ꝙ nõ semp ad priuatã perti
net, sed ad publicã: q̃a cũ armis. Vel aliter sicut dixi,
pone in adipiscẽdę possessiõis interdictis: vt quorũ
L bono. & quorũ legatorũ ibi violẽtia nulla cõmitti-
tur: & tñ sunt interdicta momentariæ possessionis.
Mox. Quod hic dicit s̄. in l. meminerint, dicit illicò.
& ibi de hoc notaui. Vel ꝙ dicit mox. i. omissa solẽni
tate verborũ: quę solẽnitas maximũ tẽpus iure anti-
quo desiderabat: quia impetrabantur interdicta &
actiones à collegio pontificũ. i. multum tempus trã-
sibat antequam concederentur: vnde hodie sine im
petratiõe tali proponere poterit ad interdicta: vt ff.
de orig. iur. l. ij §. deinde. *Audiri.* Audiente ordinario
vel delegato: & procedẽte in causa, & sententiã pro
M ferẽte. *Interdum etiam sine inscriptione mereretur.* Quæ-
ritur quare dicit interdum quis est ille casus? Item
quis est ille casus, vbi teneatur inscribere? Respõd.
casus vbi sine inscriptiõe procedit, qui proponit in-
terdictũ, puta quando agit ciuiliter ex interdicto re
stituẽdæ seu retinẽdæ: tunc dabitur libellus, sicut da
tur in ciuili: vt diximus in interdicto vnde vi, & in
interdicto vti possidetis, & in prædictis constitutio-
nionibus: & non inscribet. i. non dabit libellum ac-
cusatoriũ, nec inscribet sicut in accusationibus desi
deratur

A derarur:vt de accusa.libellorum. & hoc dicit litera,
sine inseriptione. Item est easus vbi tenetur inscribe
7 re.s.quando vult agere criminaliter. † *Quæstio*. Sed
queritur quomodò qui potest ex interdictis restituē
dis seu retinēdis agere criminaliter seu ex cōstitutiōi
bus:certè nullo modo. Dicas ergo sic.si aliquis vult
agere de violētia illata sibi, aut vult agere ciuiliter,
aut criminaliter,si ciuiliter:recurritur ad interdictū:
illud proponat sine libello accusatorio,&sine inseri
ptione.si aūt vult agere criminaliter ex violētia, nō
aget ex interdicto vel ex cōstitutiōe,sed leg. Iulil.de
B vi publ.vel priua.& tūc inscribet:& propterea factę
sunt diuersę rubr. Rubrica de vi & vi ar.de vtraque
violentia loquitur:& quando quis vult agere ciuili
ter.rubric.ad legem Iuliam de vi publica.& ad leg.
Iuli.de vi priua.de eisdem violentijs loquuntur, sed
quādo criminaliter. Item ideò dixi de interdicto de
recuperanda vel retinenda: quia propter violētiam
in illis illatam potest agi ciuiliter & criminaliter,
quod interdictis adipiscēdæ cum nulla violentia cō
mittatur,non potest agi nisi ciuiliter.

De constitutione si quando, Rubri.

C 1 *Constitutio si quādo,de qua uiolentia loquatur,& quid de ui compulsiua,seu turbatiua & inquietatiua.*
3 *Querela de ui: cum querela de rebus ablatis uel inuasis quomodò simul stare possint.*
4 *Sacramentum in cōstitutione huiusmodi:quomodò intelligatur:& quæ erit forma iuramenti. cum pluribus sequentibus.*
7 *Sacramētum calumniæ in tali actione nunquid sufficeret: & nunquid tale sacramentum erit uoluntarium, uel necessarium.uel iudiciale:& qualiter etiam creditur, cum plur.sequen.*
D 10.11 *Iuramentum super taxatione,an & quando fieri debeat,& qualiter,& quomodò iudex taxabit.*
12 *Sacramētum factum,an loco probationis cedère habeat.*
13 *Iudex si non condemnet:an faciat litem suam.*

SI QVANDO, & cętera.licèt similiter lex
ista violentú non puniatur,sicut &superiores,me
minerint.&si quis in rantam.&alię de quibus infrà
dicemus:tamē quia quædam quodāmodo pœna im
ponitur:licèt non propriè:quia creditur sacramento
violentiā passi sicut dicemus:& quia est vtilis: ideò
illā inserui.*Si quando*.Id est, si aliquo casu.*Vis*.Quæ
E ritur † de qua violētia loquitur. Respond.loquitur
5 de violentia expulsiua & ablatiua. & hoc dicūt ver
ba sequētia super rebus arreptis vel inuasis.nā mo-
bilia dicūtur rapi:ex qua rapina oritur vi bon.rapt.
immobilia dicūtur inuadi: ex qua inuasione oritur
2 vnde vi.vt institu.vi bonorú rapt. † *Quæstio*. Quid
dices de vi cōpulsiua ex qua oritur quod metus cau
sa?Quid de vi turbatiua ex qua oritur vti possidetis.
Quid de inquietatiua ex qua oritur quod vi aut
clàm.nunquid habet locum beneficiū constitutio-
nis istius. Respōdeo:lex ista,verū est quod loquitur
F de duabus violētijs.s.expulsiua & ablatiua:verunta
men idem credo in alijs violentijs.nam hoc video ꝙ
in vi inquietatiua probat actor suū interesse per suū
iusiurādū: vt ff.quod vi aut clàm.l.semper.§.in hoc
interdicto. Item hoc video in actiōe de dolo,vbi etiā
actor probat suū interesse suo iuramēto:vt ff.de do-
lo.arbitrio. Item singulare interesse probatur sacra
mento actoris propter dolum aduersarij: vt ff. de in
lit.iur.l.j.& ff.de rei vend.qui restituere.at vbicunq;
committur violentia,cōmittitur &dolus:vt ff.quod

G metus causa.si cum exceptione.§.cum qui metum.
& ff.vi bonorum raptor.l.prætor.§.doli. *Fuerit patefacta*.
per testes vel per confessionē rei, & nō credas
quòd si aliquis dicat se expoliatú vel violētiam pas-
sum,quod statur sacramēto illius:scilicèt quod pro
bet per suum sacramentum, ꝙ ipse violentiā passus
est,circa quid autem credatur sacramento illius,di-
cetur infrà statim.& sic iste qui cōqueritur de violen
tia,dabit libellum:contestabitur litē: iurabit de ca-
lumnia:contra negantē produtiones inducit. & sic
publicatis attestationibus,si probabit violentiā, vis
H erit patefacta.*In iudicio*.Siue fuerit iudex ordinarius
siue delegatus,non curo. Sed in qua parte iudicij.
Respodeo:post datum libellum litem contestatam
& iuramentum de calumnia præstitum: secundum
quod se habet consuetudo cautarum. *Demum super
rebus arreptis uel inuasis uel damno tempore impetus*. Li-
teram istam sic cōstrue.deinde quæstio proponatur
super rebus arreptis tēpore impetus. sic & super re-
bus inuasis repete tēpore impetus:&sup dāno tubau
di dato in rebus: vel circa res: repete tepore impetus
& sic videtur quòd lex ista super; duabus violentijs
I loquatur,scilicèt ablatiua & expulsiua: & super ter
3 tio:scilicet damno. *Quæstio proponitur*. † mirabilis
videtur hęc litera:quia dicit in primis,quòd fuit pro
posita querela de vi: & posteà proponitur quæstio
de rebus ablatis vel inuasis. Quæritur quomodò
posset hoc esse: nam aut pro rebus mobilibus fuit
intentata actio vi bonorum raptorú: aut pro rebus
immobilibus:interdictum vnde vi,vel constitutio si
quis in tantam.& in illo libello fuit habuit habita
mentio rerum,quas dicit actor ablatas: vel illarum
rerum,à quarú possessione dicit actor se expulsum.
K Item aut reus confitetur aut negat: & si confitetur
non posset haberi quæstio: quia nullæ sunt partes
iudicis in confitentem.vt ff.ad legem aqui. proinde.
si negat oportet quod actor probet: si probauit,
quid est quod dicit litera demum super rebus arre-
ptis vel inuasis tempore impetus quomodò propo-
natur cúm iam sit proposita vel probata, vt dixi su-
prà. Eodem modò queritur in eo quod dicit de dam
no.nam primò fuit actum lege aquil. & fuit habita
mentio in libello agendo legis aquil. & specificatú
fuit damnum in libello quomodo posset iterú quæ-
L stio haberi de damno. Respondeo, verum est, quod
in libellis sicut opponis fuit habita mētio de rebus:
& illo non obstante posset haberi quęstio de ipsis re
bus duobus modis: primò posset haberi quæstio de
ipsis rebus: licèt esset datus libellus super violentia,
& super leg.aquil. & posset contingere sic: cócipies
libellum quod expulisti me per violentiam de pos-
sessione fundi: petebā restitutionē possessionis fun
di cú omni causa damni dati. in processu iudici cō-
stat,quòd me de possessione fundi expulisti,non ta-
men constat de rebus mobilibus,quę peremptę sunt
M puta,fuerunt ibi multa animalia. Item vinum fuit
effusum non constat quot sarcinæ fuerút: vel etiam
quod vinum fuerit ibi stabitur sacramento violen-
tiam passi, vt iuret tot animalia fuisse ibi:tantum vi
ni fuisse.& sic etiam in l.aquil.& sic credetur sacra-
mento illius qui violentiam passus est circa res ip-
sas: & sic posset quæstio haberi de rebus. Vel aliter
potest haberi quæstio de rebus, id est, de æstimatio-
ne rerum ipsarum;vnde probauerat actor de ipsis re
bus quæ erāt ablatæ:vel in quibus damnum datum

A erat:de æstimatione tamen dubitabatur.& sic stabi
tur circa æstimationē rerum sacramēto illius:& hoc
videtur velle litera inferior: sacramento æstimatio-
nem rerum &c. *Oppositio*. Sed circa ista duobus mo
dis opponitur:primò sic:si actum fuit tantùm in in-
terdicto vnde vi,quomodò pro rebus mobilibus in
illo interdicto posset haberi quæstio:cum pro mobi
libus interdictum non competat:vt ff.de vi & vi ar.
l.j.§.si quis de naue. Respondeo:non veniunt mobi
lia principaliter:secundariò tamen veniunt.vt ff. de
vi & vi ar.l.j.§.rectissimè. *Oppositio*. Secundò oppo
B nitur quomodò posset haberi quæstio circa æstima
tioné rerum:cùm semper æstimatio certa sit:cùm res
tanti valet quanti vendi potest.vt ff.ad legem falci.
l.pretia.& ff.de donatio.causa mortis.l.mortis cau-
sa.& ff.ad legem Rohd.de iac.l.ij.§.portio. si verò
fuit frumentū vel vinum:vel fuerint oues,scitur pro
quanto venditur corbes,seu mensura frumenti vel
vini. Item quanti venditur centenarium ouorum.
Item quid valeant vestimenta,si fuerint de bruneta
de Ypra vel de Darsa,vel simile.quid est ergo quod
dicit,quòd de æstimatione statur sacramento illius
C qui violentiam passus est? Respondeo, etiam cum
toto hoc posset esse quod esset quæstio, & staretur
sacramēto illius propter æstimationem, vel propter
singulare interesse illius,vel propter bonitatem re-
rum ipsarum:quæ omnia non posset probare per te
stes:sed probat sacramento suo, vt hic. *Si non potuit
qui vim substinuit,quæ perdidit singula comprobare*. Ergo
facienda est absolutio in persona côuenti:cum acto
re non probante &c.vt C. de edendo. qui accusare.
Respondeo:verum est,nisi sequeretur probatio per
sacramentum patientis violentiam,vt statim sequi-
D tur:per quam probationem condemnatio subseque
tur. *Oppositio*. Sed huic literæ in seipsam vehemen-
ter opponitur,primò dicit,quia si non potuit is qui
violentiam passus est,singula cōprobare: quod sta-
bitur sacramento suo,posteà circa æstimationem re
rum ipsarum : imò debuit dixisse legislator,quod
stabitur sacramento illius circa res illas singulas:&
hoc sic probo.certum est quòd hic ex maleficio agi
tur:ergo si actio ex maleficio intenditur,oportet qđ
intēdatur circa illud quod est in obligatione secun
dum diffinitionem actionis : vt institu. de action.in
E princip.si ergo per vim ablatiuam res auferantur:
res sunt in obligatione,& sic in petitione: nam si tu
aufers mihi codicem meum:agendo vi bonorum ra
ptorum, codicem ipsum peto mihi restitui cùm pœ-
na tripli: non autem petam æstimationem. Item
etiam dico in interdicto vnde vi. & si mobilia ve-
niant,ibi non principaliter sed secundariò. Idem di
co in l.aquil.vnde vel litera sibi adinuicem contra-
dicit:& oportet quòd soluatur: vel iudex malè de-
fert sacramentum,& non secundum naturam peti-
tionis. Respondeo,multi sic respondent : & literam
F sic exponūt: potuit singula sic cōprobare.i. singulo
rū æstimationē:vt cōcordet litera sequēs.Sed & hoc
dicūt illi qui sunt in illa opiniōe,vt nō credāt sacra-
mēto illius:vt probet res per suū sacramentū: sed dū
cōstatet de rebus credatur sacramēto quantum ad
æstimationem.*Oppositio*. Sed his opponitur:aut fue
runt petitæ res:aut æstimatio.si res malè proceditur
ad æstimationem: & quantum ad iuramentum : si
æstimatio fuit petita : malè fuit formatus libellus:
quia non debuit æstimatio peti,sed res. Sed ipsi re-

G spondent & dicunt,quòd res fuerant petitæ, & res
ille peremptæ erant: vnde iudex non debet condem
nare ad æstimationem rerū quæ non extant:vt quid
perditio hæc? sed debet condemnare ad æstimatio-
nem rerum seu ad interesse:vt ff.de dolo arbitrio.&
ff. de rei vendicati.qui restituere.& C. quod metus
causa.l.j.& ideò si ita in lege proceditur non est mi
rum. *Oppositio*. Si tu oppones si res non extabant:
quia peremptæ erant quare petebas in libello res il
las:videtur ista petitio quodammodò impossibilis
vt res petatur , quæ iam sublata est seu perempta.
H Item & videretur ille liberatus interitu speciei for-
tè: quia qui tenetur ad speciem,interitu speciei libe
ratur.vt ff.de verborum obligatio.l.si ex legati cau
sa. Respondeo pro illis,& quòd licèt res sit extincta
seu perempta:nihilominùs tamen res ipsa petenda
est:vt ff de verborum obliga.si seruum. §. sequitur.
& §.vltim.condemnatio tamen fiet in æstimatione
seu interesse:& si in alio fiet cōdemnatio quàm fiat
petitio de iure est: ex quo petitum præstari non po-
test, vt est:quia aliquando petimus aliud , & aliud
consequimur:vt ff.de verborum obligatio.l. in exe-
I cutione: nec enim liberatur propter rei interitum:
quia fures & raptores semper sunt in mora:nec pro
pter rei interitum liberantur:vt ff.de condictio. fur-
tiua.l. in re furtiua. Alij dicunt &; exponunt singu-
la,id est,res singulas,quasi quòd credatur sacramen
to passi violentiā circa res ipsas principales: si enim
de æstimatione diceremus, non esset odium violen-
ti : neque fauor violentiam passi: & quod dicit in-
frà in litera de æstimatione, intelligunt sicut suprà
dixi:& ea quæ sunt ibi dicta hic intelliguntur taci-
tè repetita. Sequitur litera,quam ita construas. *Ma
K nifestet sacramento suo æstimationem rerum quas perdidit
taxatione facta à iudice per qualitatem personarum & ne-
4 gotij*. † Quæritur de quo sacramento intelligatur.
Respondeo:hæc quæstio notatur suprà in constitu
tione illa,sacramentum puberum , quàm notaui su
prà in tractatu senatusconsultorum.*Quæstio*. Quæ-
5 ritur † quomodò manifestabit, quæ erit forma sa-
cramenti. Item quæritur quando manifestabit, in
qua parte iudicij. Respondeo: sic manifestabit, scili-
cèt per sacramentum. Et erit forma talis. *Forma iura
6 menti*. † Ego iuro domine per hæc sancta dei euāge-
L lia,quòd tempore impetus ipsius inuasionis ego a-
misi tot res. Item res illæ tantùm valebant, secun-
dum illus, qui dicunt in æstimatione iurandum:
etiam fiet istud sacramentum post litem contesta-
tam, & post iuramentum calumniæ præstitum : &
post factas positiones:&post probationes inductas
7 super violentia.† *Quæstio*. Sed nunnè sufficit sacra-
mentum calumniæ? Respondeo non : quia illud est
de credulitate: hoc autem sacramentum erit de veri
8 tate. † *Quæstio*. Sed nunquid erit voluntarium vel
necessarium: vel iudiciale? Respondeo: potiùs cre-
M do iudiciale: vel si iudex non dicit hoc ex officio
suo: sed pars offerat & dicat, domine ego volo
iurare, quòd tot res amisi : & quòd tanta fuit æ-
9 stimatio rerum illarum. † *Quæstio*. Sed quæritur
quomodò credetur, quòd tot sunt res per iuramen-
tum, cùm lex præsens non dicat super rebus ipsis
iurari:sed super æstimatione. Respondeo :ex litera
præcedenti colligo, scilicèt vt si non possit singula
comprobare,quod credatur sacramento:vt iuret res
singula,& tales amisisse: sicut superiùs dixi.& quod
hic dicit

A hic dicit, quòd de æstimatione iuratur: intelligas, vt
10 dixi, quando res erant amissæ. *Quæstio.* † Quare
dicit, taxatione facta à iudice. Respondeo. hoc
fuit propter constitutione iuris: quia multa iura di-
cebant, quòd posset iudex cōdemnare in infinitum
sine vlla taxatione: vt ff. de rei vendica. quę restitue
re, ne fortè in infinitum iuraretur: quia infinitas est
euitanda: vt ff. de damno infecto: qui bona. §. vltim.
ideò taxatio iudicis est inuenta: qui iudex primò ta
xabit, & posteà faciet iurare: vt in authen. de iudic.
colla. vj. & hoc etiam litera posita rectè istius l. dicit.
B Vnde potiùs credo literam sic legendam vt iacet: vt
primò iudex taxet, & posteà iuretur: & sic intelligi-
tur l. ff. de dolo arbitrio. & est ista ratio: vt primò ta-
xet, & posteà iuret: quia si fieret ordo cōuersus, iam
esset indecens, vt primò iuraret, & posteà taxaret.
11 *Quæstio.* † Sed qualiter taxabit. Respondeo, litera
pręsens docet pro qualitate personarum & negotij.
ecce si vellet aliquis pauper homo dicere & iurare,
quòd amisit res valentes mille marcas. Item diceret
se expulsum de possessione cuiusdam paruulæ do-
mus, in qua diceret, quòd essent mille dolia: quæ
C domus non esset capax centum doliorum: si vellet
dicere damnum datum in vinea sua quod æstimat
c. lib. & vix vinea valeret centum libr. non audiret
eum iudex, & sic taxabit. aliàs etiam considerat ne-
gotij qualitatem & personæ. vt ff. de rei vendica. l.
in fundo. Nota ex lege ista, quòd certiori datur sa-
cramentum circa damnum. & hoc etiam iure Lom
bardo: vt in Lombard. de damno iniuriæ. *Oppositio.*
12 Sed † quæritur: nonnè illud sacramentum cedit lo-
co probationis: sicut & aliàs de iureiurand. l. cùm
qui. §. certè. iam erit iste in sua causa actor & testis.
D quod iura nolunt C. de testibus. l. omnibus. Respō-
deo, hoc contingit propter odium violenti & fauo-
rem spoliati: aliàs de communi iure contra erit. *Nec
ei liceat ultra taxationem à iudice factam iurare.* Vides er
go ex litera ista, quòd primò iudex taxat, & posteà
iuratur. & sic est contra istos qui hodie dicūt, quòd
fit de iure nouo istud imò etiam iure isto. Sed ipsi di
cunt hoc additum à compositoribus iuris noui. *Et
quòd huiusmodi iureiurando fuerit declaratum iudicem cō-
13 demnare oportere illum uiolentum.* † Quid si iudex nō
condemnat? Respondeo, solet de suo: vt argumen.
E C. de iudic. properandum. circa fi. hoc etiam indicat
verbum, oportet: ex quo enim fecit taxationem: &
ille qui passus est violentiam, iurauit: de necessitate
iudex condemnare debet: alioquin faciet litem suā.
vt institu. de ob. quę ex quasi delict. nascun.

De constitutione, non ab re. Rubric.

1 *Locator, & conductor, depositor si possessionem rei loca
tæ, commodatæ, rei depositæ accipiat: non punitur.*
2 *Pœna huius constitutionis nunquid locum habeat in cre-
ditore feudatario: & similibus qui rem alienam pos
sideant: si non restituant.*
F 3 *Constitutio huiusmodi in quibus locum habeat.*
4 *Constitutio dicta in quo ordine iudiciorum locum ha-
beat.*
5 *Pœna istius constitutionis nunquid locum habeat, si ali-
quis, qui retinet rem alieno domino eam reposcenti ip-
sam: non reddidit: lis tamen fuit cōtestata: & ferè usq;
ad sententiam peruenit: ante tamen ipsam sententiam
cedit.*
6 *Constitutionis huius secundum tenorem contra detinen-
tes rem alienam qualiter procedatur.*
G 7.8 *Libellus in tali actione quomodò fiat. cum pluribus se-
quentibus.*
10 *Locans an sit possessione priuatus: propterea quia nega
tur ex parte conductoris se nolle restituere: & iustam
causam non allegat.*
11 *Pœna nondum commissa quom o in casu huius constitu
tionis peti potest.*
12 *Æstimatio in casu huius constitutionis quādo petatur.*

NON EST ab re, id est, non discordat à ve
ro: imò, id est, secundum rem, id est, secūdum ve
ritatem. & simile verbum inuenitur ff. de probatio.
H l. circa. *Quemadmodum.* id est, sicut. *Tam uetus constitu
tio.* vel illa, inuasor, suprà eodem titul. vel si quis in
tantam. *Quam præsens sacra constitutio censuit puniēdos
inuasores alienæ possessionis.* Ex hac litera collige quod
si locator, commodator, depositor, possessionem rei
locatæ, commodatæ, rei depositæ accipiat, quòd nō
punitur. non enim alienam possessionem occupat,
sed suam accipit cùm omnium rerum istarum pos-
sessionem retineamus: vt ff. deposi. l. rei. & ff. deposi.
l. licèt. §. res. & notaui suprà de istis in constitutione
si quis in tantam. *Nec conductoribus & possessionis alie
I næ detentatoribus.* Colligitur ergo, quòd lex ista loqui
tur in quolibet rem aliquam alieno nomine detinē-
te, & sunt illi de quibus propriè diximus, scilicèt in-
quilinus, colonus, commodatarius, depositarius, &
qui precario detinet. is enim possidet cuius nomine
possidetur: vt ff. de acquirend. possessio. l. quod meo
2 *Quæstio.* † Quid de creditore: quid de feudatario &
similibus, qui rem alienam possident: nunquid si nō
restituant, habet locum pœna legis istius? Respon-
deo non: & duabus rationibus. Prima, quòd consti-
tutio loquitur in detentatoribus & non in possesso
K ribus. Item quia illi habent ius in re: nec posset res
ab eis sic aduocari, vt dicit constitutio præsens: imò
auocanti opponetur exceptio: vt ff. de superficiebus
l. j. & ff. de regul. iur. l. inuitum. imò alio possidente
eis competeret actio vtilis in rem: quæ vtilis pręfer-
tur directæ, quā dominus intentaret: vt ff. de rei ven
dica. l. superficiario. & l. prætor. & ff. si ager vectiga.
l. j. §. vltim. & ff. de super. l. j. §. penult. & vlti. *Impunè
procedere.* qualiter impunè procederet, ita fortè si lo
cator vel ille qui precario concessit rem repetit: &
non vult ille qui rem detinet, restituere. si is non pu-
L niretur: iam procederetur impunè. *Si duxerint resisten
dum.* Quomodò vt dicit litera sequens. *Si locatoribus
fortè uel possessionem rerum suarum quam apud alios pre-
cario modo esse consenserant.* Et sic lex ista loquitur in
conductoribus. Item in his qui precario tenent: &
in omnibus qui tenent nomine alterius. *Secundum le
gem recuperare uolentibus.* Secundum quam l. quæri-
tur. Respondeo secundum l. C. locati & conducti. l.
si quis conductionis. vel secundum leg. i. secundum
pactum: pactum enim lex vocatur: vt C. de pactis. le-
gem. & C. de pactis conuen. l. legem. & ff. depositi. l.
M j. §. si conuenit. & C. de dona. l. legem. pactum. fortè
fuit appositum: vt rem quam locaueras, tibi condu
ctor seu commodatarius restitueret: imò plus in eo
qui tenet precario: vt si conueniatur vt vsque ad pa
scha non reuocetur precarium: potest ante tempus
reuocare: vt ff. de precario. l. cum precario. & est ra-
tio, vt eodem titul. l. & habet. & l. ij. *Cùm nulla sibimet.*
Id est, illis qui rem alieno nomine tenet. *Cognita legi
bus allegatio competeret.* Ex hac litera collige duo:
3 quòd † lex ista locum habet in his qui dolo faciunt

A aliquid cæterùm si sine dolo, uon puniuntur, si iustá habét causam, quare nó restituát: vt dicit litera
pręsens: possent enim iustá causam habere quare nó
restituunt, & sic nó puniûtur: vt ff. de acquir. possessione. l. si quis rem quam. in fine. & ff. de vi & vi arma. l. colonus. in fine. & argumen. de vsuris. l. si quis
solutioni. §. primo. *Dixerint resistendum.* Quæritur
quomodò. Respondeo: sequitur in litera sequenti.
& uon protinùs ipse legislator seipsum glossat. *Id est
non expectato iudiciorum ordine.* Multum protenditur
istud protinùs: iudiciorum enim ordo protenditur
B multum olim vsque ad triennium. vt C. de iudi. pro
perandum. Hodie autem anno & dimidio: vt in authen. illa qui semel actionem proponit: nonnullas
enim moras habet exceptio iudicij: vt ff. vt leg. seu si
deicómis. not. cau. l. etiam. *Alienam possessionem rectè
eam recuperantibus.* Benè dico rectè: quia si non rectè
recuperauerit, bene possum contrahere: vt suprà dixi. *Cedere patiantur.* Benè dixit cedere, & non restituere: quia non restituunt possessionem, cùm eam
unn habeant: imò non sine causa posuit verbum, cedere. plus est enim cedere quam restituere: vt ff. de
C acquirenda possessione. l. permisceri. §. vlti. † *Quæ-*
4 *stio.* Quæritur de quo ordine iudiciorum loquatur.
Respondeo de citatione, de libello, & contestatione litis, & de iuramento calumniæ, & de alio proces
5 su iudicij, & de sententia. † *Quæstio.* Sed quęritur,
iste qui rem detinet alieno domino reposcenti rem
non reddidit: recepit libellû, lis fuit cótestata: peruenit ferè vsque ad sententiam: ante sententiam tamé
cedit: nunquid punietur pœna legis istius? Respondeo, multi glossauerût quòd liberatur à pœna, sicut
in actione quod metus causa: vt ff. quod metus. l. si
D cùm is. §. primo. & §. satis. & sic secundum istos videtur idem si restituat vel cedat post sententiam pendente causa appellationis: quia sic semper ante sententiam: cùm appellatio interposita faciat causam
esse in eo statu, in quo fuit ante sententiam. vt C. de
appellatio. l. iij. Alij admittunt, quòd possit cedere, & pœnam euitare vsq; ad sacramentum calumnię: vel statim post: postea non excusatur. vt argum.
in authen. de triente & semisse. collatione iij. & est
posita in C. de non numerata pecun. authen. contra
qui propriam. Sed satis videretur æqua sentétia pri-
E ma: cùm in pœnis leuiores esse debemus. vt ff. de pœnis. l. interpretatione. & magis ad absoluendum, quàm
ad condemnandum. vt ff. de actionib. & obligatio.
l. Adrianus. & cum fauorabiliores sint rei quàm actores. vt ff. de regu. iuris. fauorabiliores. & hoc indicat etiam litera sequens. *Si cognitioni iudiciariæ euentu
fuerint condemnati.* & alia est etiã litera sequens. *Vsque ad diffinitiuam sententiam.* namq; pro & nam &. *Iubemus eos pro imprudentia tanta suæ iniquitatis, si cognitionis iudiciariæ euentu fuerint condemnati compelli præbere æstimationem,* rei victrici parti vna cum ipsa re, cu-
F ius rei possessionem minimè passi sunt spontè resti-
6 tuere. Sic est litera construenda vt dixi. *Quæstio* † Sed
quæritur qualiter procedatur contra istos, secúdum
tenorem constitutionis istius: ad hoc vt pœna legis
huius committatur. pone quòd venio ad colonum
meum siue inquilinum: vel ad illum qui precario tenet: & dico de plano: restitue mihi domum, quam tibi locaui: vel etiam tibi precario concessi. ille non
vult restiture: imò dicit nó restituam: quid faciam?
qualiter procedam? nunquid incontinenti intenta-
G bo condictionem ex lege ista. vel intentabo actionem ex locato: vel interdictum de precario: vel condictionem ex lege illa. C. locati & conduc. si quis cóductionis ti. Respondeo, sic est procedendum. requiratur colonus de plano, siue inquilinus, vt cedat, vt
domum restituat: si facit. ecce bene. sin autem intentabis contra eum actionem ex locato: vel interdic-
7 tum de precario. & formabis libellum tuum sic. † *Libellus.* Ago e. R. contra M. colonum meum vel inquilinum quódam: cui cum locauerim domum seu
fundum vsque ad annum: & tempus sit finitum: seu
H precario concessserim. peto ab eo vt restituat mihi
fundum prædictum seu domum: ad hoc propono actionem ex locato, seu interdictum de precario.
Quod sic rectè formetur libellus probatur ff. locati & condu. l. videamus. §. qui vinum. & C. de precario. l. secunda. Vel intentabis condictioné ex lege illa. C. locati & conducti. si quis conductionis titul.
Et sic dato libello lit. contesta. iudex condemnabit
illos ad rem illam restituendam. Si adhuc non vult
restituere, poteris petere quòd sententia illa executioni mandetur. Sin autem potes intentare códictio
I nem ex l. ista, & formabis sic libellum. † *Libellus.*
8 Ago ego Roger. contra Martin quondam inquilinum meum vel colonnum, cui cum locassem domum, seu precario concessissem, & ab eo repetissem,
cùm volet mihi restituere, fuit mihi per sententiam
Titij iudicis ad domum illam restituendam cōdemnatus. Et quia adhuc mihi non restituit peto rem illam mihi ab eo restitui: & æstimationem ipsius rei
mihi ab eo pręstari, quam æstimo viginti ad hoc propono condictionem ex lege illa. C. vnde vi. l. non ab
re. Quod sic rectè concip. libell. probatur per legem
K istam. & C. locati & conducti. l. conductores. vel si
9 non vis sic procedere dices sic. † *Libellus.* Ago ego
Rogerius cótra Martinum, quondam inquilinum
meum seu colonum, vel illum cui precario concessi
vt vsque ad annum domum illam inhabitaret: vnde
cùm finito tempore domum illam nollit mihi restituere: peto illam domum ab eo mihi restitui, & æstimationem ipsius rei mihi ab eo præstari: rem illam
æstimo viginti. ad hoc propono condictionem ex l.
illa. C. vnde vi. l. non ab re. & C. locati & conduct. l.
10 cóductores. *Quæstio.* † Sed his libellis sic opponitur,
L & in primis quęritur an ille qui locauit, sit possessione priuatus, propterea quia negatur ex parte cóductoris se nolle restituere: & iustá causam non allegat.
Rńd. de rigore iuris, quòd non est possessióe priuatus.
nam neque quis inficiando depositum, furtum mittit: vt ff. de furtis. l. inficiando. & ff. de aquirend. possessione. l. possideri. §. si rem apud te. oportet enim
ad hoc vt possessione priuer, vel quod vadens non
admittar: vel suspicer me posse repelli, vt expellar ego: vel is cui mandaui rem assignari: vt ff. de vi &
11 vi arma. l. cum fundus. & l. colonus. † *Quæstio.* Se-
M cundò quæritur, quomodò potest peti pœna, quæ
nondum videtur commissa cum effectu, sicut superius dixi: quia si iste habet restituendi facultatem
vsque ad sententiam: ergo pœna cum effectu non
est commissa: si non est commissa: ergo peti non potest. Respódeo: imò peti potest. ex quo enim noluit
domum restituere, pœna fuit commissa, & cum effectu: licèt posset purgari, si rem restituat ante sententiam: sicut superius dixi: sic simile contingit in a-
12 ctione, quod metus causa. † *Quæstio.* Vnde quæsitum fuit

A tum fuit à doctoribus noſtris, quando petatur æſti-
matio. Reſpondent ipſi & dicũt, quòd quidam ad-
mittũt, quòd hoc pendeat officio iudicis, quod de-
ſeruit huic legi, ſiue condictioni. l. iſtius. vt ſi nollit
reſtituere conductor rem ſibi locatam: vt condem-
net eum iudex in rei reſtitutione, & in æſtimatione
ipſius rei. ſed hoc durum videtur: vt iudex debeat
condemnare ſuper eo, quod petitum non fuit. vn-
13 de hodiè ita formatur libellus de facto. † *Libellus.*
Ego Rogerius peto à Titio domum talem, quam
ſibi locaui, vel precario conceſsi mihi ab eo reſtitue
B re. & ſi paſſus fuerit litem conteſtari contra ſe, &
ſententiam dari, æſtimationem ipſius peto. quam
domum æſtimo centum, ad hoc propono condictio
nem ex lege C. locati & conducti. l. conductores.
ſeu ex lege C. vnde vi. non ab re. Et ſic iudex ſine ca
lumnia in vtrumque condemnare poteſt. Dicit ta-
men dominus Ot. condictionem ex lege hac habe-
re inſtar arbitrariæ actionis: vt ſi reſtituat ante ſen-
tentiam, liberetur à pœna. Quidam tamen volue-
runt notare, vt poſt ſententiam diffinitiuam latam
de re reſtituẽda æſtimationis petitio locum habeat,
C & non ante, vt ſuperiùs dixi: nam ante ſententiam
rem reſtituendo pœnã euitat: & ſic cum pœna non
debeatur, dicunt ipſi peti non poteſt: vt argumen.
ff. d iudi. non quemadmodum domino Ioan. viſum
eſt: vt iudex poſsit conductorem in æſtimationem
condemnare: quia verum eſt rem reſtitutam non eſ
ſe. & dicit pœnam ab initio peti poſſe: quia de con-
tingẽtibus & ſimul emergentibus eſt. Domino autẽ
meo viſum fuit, quòd ab initio æſtimatio peti non
poſſet: poſt litem enim conteſtatam committitur
propter quod æſtimatio præſtanda eſt. & iudex po-
D teſt ex officio ſuo condemnare conductorem: quia
ea, quę poſt litem conteſtatã emergunt, valdè perti-
nent ad officium iudicis: vt ff. de ædilitio edicto. æ-
diles. § item ſciendum. Sed omnes iſtæ reſponſiones
calumnijs ſubiacent: quas curioſus & diligẽs diſpu
tator poterit inuenire.

De alia conſtitutione conductores, Rubric.

1 *Conſtitutiones ſcilicèt conductores: & non ab re. quare ſimiles factæ fuerunt, ut in litera.*

PRODITA eſt cõſtitutio alia ſimilis con-
E tra illos qui rem alieno nomine tenent & nolũt
reſtituere, qui puniuntur vt dixi ſuprà & vocatur
conſtitutio illa, conductores: vt C. locati & condu-
cti. l. conductores. & punit illos ad rei reſtitutionem,
& ad æſtimationem ipſius rei: vnde omnia quæ di-
cuntur in conſtitutione ſuperiori, intelligantur, &
1 hic tacitè repetita. † *Quæſtio.* Sed quęritur cùm dicit
Iuſtinianus, quòd nihil ſimile in hoc libro inueni-
tur: vt C. de veteri iure enuclean. l. prima, in fine pri
mæ columnæ quare iſtæ duę conſtitutiones, ſcilicèt
conductores. & non ab re factæ fuerunt ſic ſimiles,
F & maximè cùm vnus idẽmque fuerit auctor vtriuſ-
que conſtitutionis, ſcilicèt diuus Zeno. Reſponde-
ri poſſet, quòd lex illa non ab re generalior eſt: quia
loquitur in omnibus detinẽtibus rem aliquam alie-
no nomine: lex iſta, conductores. in duobus caſibus
loquitur, ſcilicèt in illis qui ex locatione vel preca-
rio tenent. Vel ideò poſitæ ſunt: licèt ſimiles ſint pro
pter diuerſitates rubricarum: iſtam poſuit propter
titu. locati. illam poſuit propter titul. vnde vi. nam
G rarò inuenitur ſimilitudo: niſi fortè diuiſio, vel re-
plicatio, vel plenior indagatio hoc reijceret: vt C. de
veteri iure enucl. l. j. in princ. vlti. colum.

De conſtitutione Chriſtiana, Rubri.

1 *Libellus in huiuſmodi conſtitutione quo modo formetur.*

2 *Iudæus vel paganus expulſus de poſſeßione alicuius fundi: interdicto unde vi: vel ſi quis in tantum an agere poßit.*

3 *Iudæus vel paganus ſi non uult agere condictione ex lege iſta: ſed vi bonorum raptorum, an ei liceat.*

H
4 *Officialis negligens punitur.*

INVENTA fuit & alia conſtitutio per Im-
peratores Honorium & Theodoſiũ: quę de ſum-
ma clementia & bonitate tuetur Iudæos & paga-
nos, vt ipſos quietè manẽtes nihil turbulentũ & cõ
tra iura tentantes Chriſtiani qui verè ſunt Chriſtia
ni, vel verè dicuntur eſſe nullo modo offendãt, etiã
ſi vellent dicere nos vos offendimus: quia vos Iudęi
lege abutimini: & vos Pagani legem non habetis:
& ideò vos offendimus: quia religionem Chriſtia-
I norum defendere volumus: & ſi fortè contra ipſos
Iudæos vel Paganos ſecuros, id eſt, qui ſecuri ſunt
& eſſe debent hac conſtitutione violentiam fortè
commiſerint: vel rapuerint ipſorum bona: & exinde
fuerint conuicti per confeſsionem, vel per teſtes, vel
quia factum notorium eſt. vt extra de verbor. ſigni-
ficatio. ex parte. omnia quæ abſtulerint vel rapue-
rint in duplum reſtituere compellentur. Plus etiam
& quoddam mirabile de nouo ſtatuitur, quòd ſi re-
ctores prouinciarum talia non vindicauerint, ſed
permittunt hoc fieri ab iſtis popularibus: quia iſti
K tales ſæpiùs mala committunt, potiùs quàm nobi-
les: ipſi rectores ita puniuntur ac ſi ipſi commiſiſſent
& meritò: nam iudex qui repertum non vindicat,
facinus regere, vt conſcius criminoſa feſtinat. vt C.
de commercijs & mercato. l. ij. & Epiſcopus qui de-
linquentium peccata non corrigit, magis dicendus
eſt canis impudicus, quàm Epiſcopus. nam error cui
non reſiſtitur, comprobatur: & veritas cùm minimè
defenditur opprimitur: negligere quippè cùm poſsit
perturbare peruerſos nihil aliud eſt quàm fouere.
nam non caret ſcrupulo ſocietatis occultæ qui ma-
L niſeſto deſinit facinori obuiare. Quid enim prodeſt
illi ſuo errore non pollui, qui conſenſum præſtat er-
ranti? conſentire enim videtur erranti, qui ad reſe-
canda, qui corrigi debent, non occurrit. vt in decre.
ſeptuageſima tertia diſtinction. can. nemo. & can.
quid enim prodeſt. Ex hac cõſtitutione formabunt
ita libellum Iudæi vel Pagani paſsi violentiam vel
rapinam contra Chriſtianum violentum, ſeu rapien
1 tem. † *Libellus.* Ago ego P. Iudæus ſeu Paganus cõ
tra M. Chriſtianum, qui me de poſſeſsione fundi ta
lis quem poſsidebam, vel per vim ablatiuam abſtu-
M lit mihi codicem: quare peto poſſeſsionem prædicti
fundi ſeu mihi ablata in duplum ab eo reſtitui: ad
hoc propono condictionem ex lege. C. de Paganis
ſacri. & templis eorum. l. Chriſtianis. Quod ſic rectè
concipiatur libellus, dicit lex prædicta Chriſtianis.
Oppoſitio. Sed huic libello & huic cõſtitutioni mul
ta obijciuntur. In primis quia videtur quòd perſo-
na Iudæi ſeu Zagani ſit omninò repellenda à iure.
de Iudæo ſic: ipſi enim eorum dominum crucifixe-

A runt: vnde inciderunt plusquàm in crimen læsæ maiestatis: & illi qui in crimen illud incidunt, ipsi & hæredes eorum omni iuris beneficio subducuntur: & maximè de illo crimine, quod in persona principis ipsius committitur: quia damnatur post mortem ipsius memoria. vt C. ad legem Iuliam maiest. quisquis. & l. vltim. Item & qui intercedunt pro talibus: vt eis remittatur offensa, fiunt notabiles, id est, infames ipso iure & sine venia, vt in prædicta l. quisquis. Item Pagani similiter sunt indigni. nam tàm ipsi quàm Iudæi peccant contra legē Dei: quia
B eius præcepta non sequuntur: vnde iudicantur Vesani: vt C. de summa trinitate. l. j. C. de Iudæis & cælicolis. l. cælicolarum. in fine. si ergo patiuntur violentiam vel rapinam frustrà legis auxilium inuocāt qui violentos & raptores punit: cum ipsi commiserāt in legem: vt ff. de minor. auxilium. & extra de elect. & electi potest. c. bonæ memoriæ. Respondeo, re vera isti tales omni beneficio videntur indigni: verum ex magna clementia, vt in principio dixi, hoc procedit, sed vnde ista benignitas seu clementia? Respondeo: inde procedit, quia Deus magis est misericors
C quàm creatura sua, scilicèt Imperator. Noluit enim mortem peccatoris: sed vt magis conuertatur & viuat. & non est Deus sicut homo terrenus, vindicans iniquitatem parentum in filios: imò anima quæ peccauerit ipsa morietur: vt extra. ideò isti Imperatores qui fuerunt huius legis authores exēpla ipsius Christi in facto secuti hanc clementiam induxerunt: sicut & aliâs in C. de nuptijs imperialis. & ideò quia Deus vult omnem saluum fieri, & neminem vult perire. Item quia Deus non vult coacta seruitia: ideò ista de summa clementia à legislatoribus statuun-
D tur: & video optimum simile in filio hæretici, cui si sit fidelis, bona patris non auferuntur: vt C. de hæreticis. authentic. idem de Nestorianis. & est posita in cor. authenticorum, vt cùm de appellatio. cogno. collati. octaua. bona tamen condemnati in l. Iuli. maiestatis. auferuntur filio, etiam si sit innocens: vt C. ad legem Iuliam maiestatis. quisquis. *Oppositio.* Item adhuc opponitur. Isti Imperatores fecerunt quoddam mirabile: quia fecerunt legem specialem contra Christianum pro Iudæo & Pagano: & non fecerunt econtrà. quid ergo si Paganus
E vel Iudęus expellat per violentiam Christianum de possessione alicuius fundi: vel rem mobilē per vim subripiat: qua pœna punietur Iudęus vel Paganus? Respondeo: non sine causa sic statuerunt, propter raritatem Iudæorum & Paganorum: quia Christiani multi sunt: & pauci Iudęi & Pagani habitant inter illos: ideò voluerunt, quòd ipsi pauci essent securi inter eos. & sic etiam sicut à multis intellexi, est in partibus vltramarinis: & in Hispania apud sarracenos, vt quia pauci Christiani habitant inter eos speciali lege muniuntur: & magis punitur sarrace-
F nus, si Christianum offendat, quàm si Paganum secundum legem communem, vel per interdictum vnde vi, vel per si quis in tantam, vel per vim bonorum raptorum. Iudæi enim communi iure Romano viuunt: & hoc etiam credo de Paganis, quos diuinæ Imperialis clementiæ regit Imperium: vt C. de Iudæis & cælicol. l. Iudęi Romano. & C. de summa trinitate l. j. Sed secundum hoc videtur, quòd minori pœna Christianus quàm Iudæus in re mobili
G puniatur: quia maior est pœna vi bonorum raptorum, quæ est in quadruplum re computata: vt instit. vi bonorum raptorum. quam pœna constitutionis istius quæ est in duplum: etiam sine re: quia an res computetur infra dicemus. Respondeo: si hoc est quid mirùm, certè nihil: nam satis est subueniri illis saltem in illo. & concordat generale prouerbium: non gaudet vetula quia habet maritum: sed vadit quærendo amicum. *Oppositio.* Item opponitur tàm in re immobili quàm in re mobili de eo quod dicitur in libello, si Iudæus expellatur de possessione
H fundi alicuius, quòd agit in duplum: & repetit possessionem fundi in duplum sibi restitui: primò videtur quòd hoc peti non possit. lex enim illa Christianis videtur, quòd tantùm de mobilibus pœnam imponat: quia dicit diripuerunt & abstulerunt. quæ verba cadunt tantùm super rebus mobilibus: vt instit. vi bonorum raptorum. Respondeo: verba posita aliquando, pro alijs significationem assumunt: vnde illa verba etiam ad immobilia possent extendi: sicut & aliâs. C. de rei vendic. l. domum. Sed quomodò petetur possessio restitui in duplū: cùm enim
I Christianus si ageret ex natura interdicti nō posset petere nisi restitutionem possessionis & in simplum: quomodò Iudæus expulsus ageret in duplum condictione ex lege ista: cùm agēdo quis pro rebus mobilibus vi raptis non consequatur, nisi duplum per condictionem ex lege ista: vt hic. Item quid duplaretur: daretur possessio similis vel æstimatio cùm pretium possit solui: quia aliud est pretium rei: aliud possessionis: vt ff. vti possidetis. si duo. §. vltim. Respondeo: insisto literæ. & ipsi adhæreo: & volo esse Iudæus: & iudaizare cum litera: quia de Iudæis agi-
K mus: & dico, quòd licèt litera faciat mentionem violentiæ: non tamen de re immobili intelligatur: sed de mobilibus tantùm propter verba illa diripuerūt & abstulerunt, & sic restat quæstio secunda soluta
2 quia tunc duplabitur. *Quæstio.* † Sed nunquid aget Iudæus vel Paganus expulsus de possessione alicuius fundi interdicto vnde vi, vel si quis in tantam. Respondeo & dico, quòd sic: quia iure Romano viuunt, vt superiùs dixi. & sic per ista quæ ponuntur in libello de possessione fundi in duplum restituenda non bene ponūtur. Item quid intelligas per hoc
L quod dicit lex: tu ponis in libello peto oblata seu direpta in duplum restitui: vtrum totū illud duplum sit pœna: vel vnum simplum sit pœna: & aliud simplum sit rei persecutio. Respondeo: vnum simplum credo esse pœnam: & aliud rei persecutionem. sicut etiam in actione in factum de edicto de publicanis: quæ actio est in duplum. ita quòd vnum simplum est ibi rei persecutio: & aliud pœna: vt ff. de publicanis. l. prima. § j. & l. licitatio. §. quòd illicitè. vbicūque enim nomen dupli ponitur, significat vnum simplum rei persecutionem: & aliud pœnam: vt C.
M de sponsalibus & arris sponsalitijs. l. vltim. Et hæc est vtilior sententia: vt mitiores simus in pœnis vt superiùs dixi. Quidam tamen voluerunt dicere, quod duplum sit pœna: simplum sit rei persecutio. & sic minor est pœna, quàm vi bonorum raptorum: quia ibi triplum est: simplum rei persecutio. Sed primum
3 magis placet. † *Quæstio.* Sed illud quæritur, si Iudæus vel paganus non vult agere condictio ex lege ista: sed vult agere vi bonorum raptorū, an ei liceat: videre-

A videretur quòd sic. vt argumen. ff. de public. l. j. §. secundo. Sed respondeo & dico cōtrarium: non enim do, potestatem agendi, nisi quantum iura concedūt cùm omni priuilegio sint indigni: vt superiùs dixi.
4 Et sic ex lege, ista nota argumen. † quòd si officialis sit negligens, quòd punitur: vt hic & C. libr. decimo. de susceptoribus & arcarijs l. j. & in authent. de collatoribus. colla. ix. §. iubemus. & §. super hoc. & ff de sepulchro viola. l. prætor. §. diuus Adrianus. & C. ne sanctum baptis. l. vlti. Alia argumen. ad hoc & alia super l. ista dicenda diligens indagator in-
B quirat.

De constitutione, si constiterit. Rubrica.

1 *Libellus in huiusmodi constitutione quomodò formetur.*
2 *Constitutione in huiusmodi ad quid quæstio de finibus in iudicio delata fuit.*
3 *Voluntate sola quomodò aliquis grauiter puniatur.*
4 *Petens & bonam causam habens, an in illius amisione puniri posit, & an ipso iure uel per sententiam. & numer. 5.*
C
6 *Actione in huiusmodi in qua lite aliquis superatus dicatur: & quomodò minus possidens condemnari debeat. & numer 7.*
8 *Fines qui occupauit: si nullus iugerum habeat: qualiter condemnandus ueniat. & nu. 9.*
10 *Constitutio huiusmodi à constitutione, si quis in tantam in quo differat. & nunquid illa cum concurrat.*
11 *Constitutio talis nunquid saltè utiliter quantum ad sententiam locum habeat: si non erat quæstio finium, & cætera ut in litera.*
D 12 *Constitutio ista an domino rei pœnam imponat quando in ueritate fuit dominus ille qui occupauit.*

OCCASIONE finium regundorum fuit prodita cōstitutio ab Imperatore Cōstantino: quæ vocatur, si constiterit. & locum habet quotiès aliquis quæstione finium mota ante sententiam fines illos voluerunt vsurpare, punitur: quia & id quod malè petebat, amittit: & tantùm agri modum, quantum adimere tentauerit, amittit: vt C. finium regundorum. l. si constiterit. Vnde ex hac constitu-
1 tione sic formatur libellus. *Libellus.* † Ago ego Ro-
E gerius cōtra Martinum, qui cum contra me coram Sempronio iudice quæstionem de finibus prædij Sēproniani mouisset, de tali loco vsq; ad talem locum ante latam sententiam à prædicto iudice, ipse M. authoritate propria ipsos fines, vel ipsum locum vsurpauit: quare peto ipsum puniri in amissione quęstionis, quam contra me mouebat: & in tātum agri modum, quantum vsurpauit mihi de suis prædijs adiudicandum condemnetis. ad hoc propono condictionē ex l. C. finium regundorum. l. si cōstiterit. Quod sic rectè concipiatur libel. probatur per legem præ-
F dictam. Sed circa constitutionem & libellum multa quæruntur. In primis quod dicitur in lege. *Si constiterit.* quæritur quare. Respondeo: per testes vel per confessionē aduersarij. sequitur. *Eum qui detulit finalem quæstionem.* ita construe. *Voluisse vsurpare rem sibi alienam prius quàm aliquid sententia determinetur.* Sed quæritur, † quam quęstionem finium detulit ille in iudicio? Respōdeo: egit vel petitorio, dicendo quòd fines sui debeant protendi vsque ad talem locum,

G quem locum suus aduersarius possidebat. vnde ab eo illos fines vendicabat. finium enim regundorum actio mixta est, & in rem & in personam. vt instit. de actioni. & notatur suprà. in speciali rubrica de actio. finium regundorum. Vel fortè detulit quæstionem super possessorio recuperandæ possessionis: quia dicebat, quòd cùm fuerit in possessione, vel esset talium finium, qui vsque ad talem locum protendebantur: talis aduersarius ipsum de possessione illorum finium expulit. Si enim quæstio esset deducta in iudicio super possessorio retinēdæ quæ-
H stio non procederet: quæ in lege ponitur: quia non videtur tunc quis violentiam committere, sed pro-
3 priam possessionem retinere. † *Quæstio.* Item quæritur super eo quòd dicitur in lege vsurpare voluisse quomodò ex sola voluntate sic grauiter punitur cum cogitationis nemo pœnam patiatur: nisi cogitatio ad actum perueniat. vt ff. de pœnis. l. cogitationis. Item quid obfuit conatus: cum iniuria nullum habuerit effectum. vt ff. quod quisque iur. in alterum stat. lege secunda. in fine. Respondeo, confiteor quæ opponis vera esse. hic autem voluntas
I peruenit ad actum. & literam sic lege, vsurpare voluisset. idest, voluntariè vsurpauerit. & similis expositio habetur ff. de rerum diui. l. vlti. ibi transcendere voluerit. idest, voluntariè transcendet: vnde si punitur ex quo voluntas processit ad actum, non est mirum. *Quæstio.* Item quæritur in eo quod in litera
4 dicitur. *Amittat quod malè petebat.* † Quid si benè petebat: quia bonam habebat causam: nunquid in amissione illius punietur? Respondeo ita. sed ideò in litera dicitur, quòd male petebat rem ratione euentus, quem ipse fecit: quia propria authoritate
K inuasit: & ita dedit intelligere, quod malè petebat & malam causam fouebat: sicut ille qui maiorem partem aduocatorum accipit: dat intelligere, quòd iniquam litem habeat. vt C de postulando. l. prouidendum. & sicut tutor qui contrahit matrimonium cum pupilla, dat intelligere, quòd malè tutelam administrauerit. vt C. de interdicto matrimonio. l. si tutor. & sicut ille qui numerat pecuniam accusatus de crimine dat intelligere, quòd crimen commiserit. vt instit. de pœna temerè liti. & ff. de his qui notantur infamia. lege quarta § finali, & l. quoniam.
L *Quæstio.* † Item quæritur in eo quod dicit, *amittat.*
5 nunquid ipso iure an per sententiam? Respondeo: per sententiam. vt notaui. suprà, in constitutione, si quis in tantam. Item quæritur quid est quod dicit. *Sed quo magis unusquisque suo contentus rem non expectet iuris alieni.* Respodeo: verba illa sunt redditiua rationis: quare legislator sic statuit vt amittat actionem, & puniatur vt diximus. Ex litera nota argu. notabile, scilicet vt quilibet de suo esse contentus debet, & aliena non debet appetere. hoc idem in præcepto decalogi, non concupisces rem proximi
M tui: non vxorem: non bouem: non asinum. hæc etiā sunt præcepta iuris honestè viuere: alterum non lædere: ius suum vnicuique tribuere. vt instit. de insti. & iur. & ff. de iusti. & iur. lege secunda. *Quæstio.* Item quæritur super eo quod dicit. *In lite superatus.*
6 Quæritur † in qua lite: & quomodo superatus. Respondeo: in lite quæ mouetur modo contra eum sic per condictione ex l. ista. quia agebatur cōtra eum: quod durante quæstione fi. reg. ipse occupauerit fi-

A habeat aduocatum: & ego licèt non multum sapiēs
tamen in causis proprijs habui aduocatum: & est
ratio: quia tāta est affectio quam quis in causa pro-
pria habet, quod in proprio facto cæcus est. *Quæ-*
stio. † Itē quęritur quid est quod dicit: desideria tua
4 explere cupientes? Respondeo: officium aduocati
in eo est, quòd amici sui desiderium exponat. vt ff. de
postul. l. j. circa princi. non est in mundo quod plus
desideret clientulus, quàm habere patrocinium ad-
uocati: quia per ipsum credit consequi desiderium
suum: & sic est obediens, adeò quòd vocatus clien-
B tulus: & in cœlum si iusserit ibit. *Ferri sibi a quoquam*
suffragium postulauerit. subaudi perito. & caue tibi ne
sub nomine aduocati, recurras ad consilium alicu-
ius insipientis: ne mala electio sit in culpa: & de ie
quæratur, qui parum sibi idoneum aduocatum assu
mit. vt ff. si agri mens. falsum modum dixe. l. prima.
ff. de actionib. & obligatio. l. secunda. ff. pro socio. l.
socius socio. In curia tamen ecclesiæ Romanæ,
& fortè idem in alijs curijs & in curia Imperiali in
quibus curijs omnes vocantur magistri: omnes vo-
cantur iudices siue aduocati. habent magnas ca-
pas maximos capellos, maxima birreta: quia nun-
C cius ex verbis & intra se crescit in altum cum est be
ne vestitus. venit aliquis simplex & nnuus quærit
aduocatum, dicitur ab aliquo proseneta ecce magi
ster Rofredus alis est: sapientissimus est: ille vides
eum & audiēs nomē magisterij vidēs eū bene vesti-
tum decipitur: quia. *Versus.* Vir bene vestitus, pro ve-
stibus esse peritus. Creditur à mille: quamuis idiota
sit ille. Si careas veste, nec sis vestitus honeste. Nul-
lius es laudis: licèt scias omne quod audis. Quod er
go dicit: A quo quàm, vt dixi, perito: iste enim ad-
uocatus non fuit peritus: quia authoritate propria
D rem sibi debitam occupauit. vt in fin. dicitur. multi
tamen stulti propter vilia salaria miseros aliquan-
do eligūt aduocatos. *Suffragium.* id est patrocinium,
quod præstat adnocatus clientulo: vnde aduocati
dicuntur suffragatores: quod Bononiæ laicis & im-
peritis iuuantibus partes attribuitur. Dicitur etiam
suffragium id est ipsum salarium quod datur aduo
cato: & tunc impropriè. alibi dicitur honorarium.
vt ff. de var. & extraordina. cognit. l. j. §. diuus. & di-
citur etiam merces licèt impropriè. vt ff. locati & cō-
duct. l. qui operas. §. aduocati. nam ciuilis sciētia seu
E sapientia cuius ministri sunt aduocati est res sanc-
tissima numerario precio non dehonestanda. vt C.
de posthum. quisquis. & ff. de varijs & extraordina.
cognit. l. j. §. proinde. Sed fortè de professoribus seu
præceptoribus dici potest. hodie tamen aduocati be
nè possunt dici locare operas suas. quia in curijs se
venales exponunt: maximè in curia domini Papę
& domini Imperatoris prostant. & in quæstu pro
meretrice sedent. se venales exponunt. frondes ha-
bent in capite, sicut equi venales: occurrunt venien
tibus: domine bene veniatis, quid habetis facere in
F curia: si vobis est necessarium meum seruitium, præ
cipiatis: quis vnquam magis locat operas suas. In
partibus etiam vltramontanis locant operas suas
diurnas, & continuant dies sicut qui darent nun-
cios ad vecturam, & sic secundum quòd ista diuer-
sa nomina assumunt: dicuntur aduocati. vt C. de ad
uoca. di. iudi. l. aduocati. dicuntur suffragatores. vt
G in l. hac. de suffra. dicuntur patroni. vt ff. de aduoca.
diuer. ind. l. j. dicuntur togati. vt C. de iud. properan
dum. in fin. & hoc à genere vestimentorum: habent
enim isti aduocati hypocritæ vestimēta taleria vsq;
ad talos: vt ex genere longorum vestimentorum vi-
deantur hominibus rabbi. *Et ob referendam uicem se*
constrinxerint sponsione illi clientuli. quasi dicat con-
stringant se sponsione salarij idest quia promittunt
salarium aduocato ob referendam vicem. i. vt recō
penset laborem illius: & sic salarium cedit iure be-
neficij. *Quæstio.* Item quæritur quid est quod dicit
H sponsione: videtur quòd nudum pactum interuene-
rit: si ergo nudū pactum interuenit, quid proderit:
ex nudo enim pacto non agitur. vt § de contrahen.
& committend. stipulatio. l. nuda. & ff. de pactis. l. iu-
risgentium. Respōdeo, verum est regulariter, quòd
ex nudo pacto actio nō quæritur: hic tamen secus.
nam aduocatis, obstetricibus & medicis: ecce bona
societas: dicitur extra ordinem ius idest vt ex nudo
pacto detur eis actio. vt ff. de varijs & extraordinar.
cogn. l. j. & §. j. & ideò dicitur extra ordinē. quia cū
de iure ordinario ex nudo pacto non datur actio:
I hic quia datur actio extra illud ordinarium ius est.
6 *Quæstio.* † Sed quæ actio dabitur? Respondeo, con-
dictio ex lege ista, vel ex lege illa. ff. de varijs & ex-
traordina. cog. l. j. Et do de hoc tibi regulam gene-
ralem, quòd vbicumque lex dicit, quòd ex pacto nu
do possit agi: intelligas condictione ex lege illa quę
hoc inducit. Sed mirum est, quòd aduocati cùm sint
vel esse debeant in iure periti, cū potuerunt sibi per
stipulationem prouidere, & per nudum pactum cō-
traxerint: quare eis datur actio: cum inutilis accep-
tilatio facta inter iurisperitos etiam vim pacti non
K habet. vt ff. de acceptilati. l. an inutilis. si ignorauit
imputet sibi. quia turpe est patricio idest aduocato
causas tractanti ius in quo versatur ignorare. vt ff.
de origine iuris lege secunda §. post hos. Quintus
Mutius. sed ratio fortè illa fuit: quia voluit legisla-
tor quòd aduocati pactiones non contrahant cum
clientulis suis: sed sint contenti eo quòd clientuli of
ferunt. vt C. de postulando. l. quisquis. & ff. de va-
rijs & extraordina. cognitio. l. j. ideò ex quo de pro-
pria liberalitate clientuli offerunt, debent compelli
L ad illud pręstādū. sicut & in donatiōe. vt C de dona
tio. si quis argentum. *Promissa restituant*: idest, dent
7 vel pręstēt. † nam verbum reddendi, & per se dandi
significationem habet: vt ff. de verborum significa-
tio. l. verbum reddendi. & simile verbum habes. ff.
de leg a. ij. cum quidā. vbi ponitur verbum restitue-
re pro dare. & prosunt ista argumenta, notare pro
eo quod sępè ponitur in libello in causis quotidia-
nis. dicunt aliquādo aduocati in libello: ago cōtra
Titium vt restituat mihi decem, quę sibi mutuaui.
M Item ago contra talem, qui intulit mihi damnum
in vineam meā. quod ęstimo. x. vnde vt illa. x. mihi
restituat, ago cōtra illum. oportet vt illud verbum
restituat, appositum in libello exponatur sicut dixi:
alioquin libellus malè conciperetur: cum pecunia,
quę fuit data mutuo, transiuit in dominium debito
ris: & illa nunquam peti potest, vt restituatur. Item
nec æstimatio damni, quę nunquam fuit tuacu us
nunquam habuisti possessionem. *Cum ea quae optaue*
rint cōsequātur. litera ista potest legi duobus modis primū

A vt ſalariũ ſit ſoluendũ aduocato in princi. cauſe: &
erit intellectus ex quo cliẽtulus vadit ad aduocatũ,
vt pręſtet ſibi patrociniũ: & ille promittit ſe pręſta-
turũ, iã obtinet deſideriũ ſuũ: & ſic ſalariũ ſoluat. &
ſic iſta dictio, cũ ponatur cauſatiuè cũ pro quia. &
quòd ſalarium ſit ſoluendum in principio habes ar.
ff. cõmunia de ſeruitut. l. venditor vbi dicitur, prius
exhibendũ ſalariũ antequã lapidicinę cedãtur. Põt
legi & alio mõ, vt talis ſit intellectus vt in fine cauſę
detur ſalarium aduocato. & eſt argu. ad hoc C. de
B iudi. properandum. §. vl. & ponetur tunc hęc dictio,
cum, pro quando: vt ſit aduerbium temporis. & ſic
nõ contradicit lex illa properandum. Vel aliter lex
illa, properandum. non dicit, quòd in fine cauſę de-
tur ſalarium: ſed dicit honorarijs pręſtandis ſubau-
di in principio. & quod dicitur in lege pręſenti, cum
ea quę optauerint: non intelligas victoriam cauſę.
ſed optauerũt patrocinium habere illius aduocati.
& hic eſt melior intellectus & vtilior pro nobis ad-
uocatis. & hoc conſulo vt in principio faciatis vo-
bis ſolui ſalarium: quia ſcriptum eſt nobis & medi-
C cis dum dolet accipe: alioquin ſi finem expectabis,
pauci eſſent qui ſalarium ſoluerent: niſi fortè tibi
per pignora cautũ eſſet: ille enim intellectus quòd
in fine cauſę deberet ſolui ſalarium malus eſt. quia
ſecũdum illum intellectum illud aſſumeretur, quod
tunc demum ſolueret ſalarium clientulus quando
in cauſa obtineret: tunc enim conſequitur quod
optat: non autem quando ſuccumbit. *Si artibus moras nectant.* hoc facit contra multos clientulos, & mul-
tos de illis inueni. dico eis ſoluite ſalarium: & ipſi
D dicunt, cras ſoluemus. Illud cras nũquam venit: nã
Verſus. Dũ cras poſt cras dicis, dona tardantur ami-
cis. & alibi. mille futura dedi. Sed quid erit de mille
8 futuris quę ſine pręterito mihi. & alibi. Denigrat dã
tis mora: dataque raptim munera plus laudis, plúſq;
fauoris habẽt. annectunt ergo moram artibus. i. per
artes moram adinueniunt: quia dum quęro ab eis
ſalarium: & ipſi dicunt, non inueni campſorem in
cuius tabula pecuniã habeo: nuncium miſi, citò ve
niet: & his ſimilia. *Ad ſolutionem modis omnibus coartandi ſunt.* ſubaudi in litera maximè. quia ſiue annectũt
E moram artibus ſiue non: nihilominùs ſoluere tenen
8 tur. *Quęſtio.* † Sed quęritur quo iure coartentur illi
clientuli ad ſolutionem? & quę actio detur aduoca-
tis contra clientulos pro ſalario? Reſpondeo: aut ſa
larium fuit promiſſum ſtipulatione interueniente:
puta promittis, promitto. & tũc ſi incertum: puta de
facienda domo: de ſcribendo codice. quia omne fa-
ctũ hominis eſt incertum. vt ff. de verbo. obligatio.
l. vbi autem non apparet. §. qui id quod in faciẽdo.
tunc competit actio ex ſtipulatu. vt inſti. de verbo.
obliga. in princi. vbi autem conuentum fuit omni-
F nò incertum ſalarium, tũc nullo modo peti poſſet.
vt ff. manda. l. ſalarium. & C. mãda. l. ſalarium. Si au
tem ſit certum ſalarium. puta. x. agetur condictione
ex ſtipulatione. vt ff. ſi certum peta. l. ſi quis certum;
Si autem ſtipulatio non interuenit, ſed nondum pa-
ctum: tunc agetur condictione ex l. iſta. vel ex l. ff. de
varijs & extraor. cog. l. j. Si autem pactum nudum
non interuenit, ſed pollicitatio tunc implorabitur
officium iudicis. vt ff. de varijs & extraor. cog. l. j. de
quo tractaui ſuprà in rubri. ſpeciali de officio iudi-
cis, quo ſalaria petuntur. *Sed quid in auro &c.* *traditio*
G *ſola ſufficit.* Quare hoc dicit: propter ſequentia: vt ſi
res immobilis datur pro ſalario, quod aliud debet
ſeruari ſicut ibi dicetur: & optimum eſt ſalariũ iſtud
quod datur in auro vel argento, ſiue in pecunia ſiue
in maſſa. vt ff. de auro & argento le. l. j. §. vlt. & ff.
de ſolutionibus. l. Paulus reſpondit. Vel *in alijs rebus mobilibus.* Dãtur ergo pro ſalario & equi & pelles va
riæ & griſeæ & marturinę & oues & vacę: & ali-
quando in talibus recepi ſalaria: & multis aduoca-
tellis dantur pelles hædinę & caprinę: & aliquando
H vidi quęſtionẽ inter illos de pellibus corroſis à mu-
ribus pœnes aduocatos. vt aliâs. ff. locati & condu-
cti. l. item quęritur. §. ſi fullo. *Quoniam collatio rei mobilis inuita integra fide ac ratione cumulatur.* Iſta verba
ſunt redditiua rationis: quare traditio ſola ſufficiat
in rebus mobilibus. ſufficit enim quantum ad tranſ
lationem dominij, ſi dominus fuit ille qui tradidit:
ſi non paratur, aduocato vſucapiendi conditio vt
argu. ff. de dãno infec. l. ſi finita. §. iul. & §. illud quę
ritur. & ff. ſi ex noxa. cauſa agatur. l. ij. Item illa ver
ba illum habẽt intellectũ: collatio rei mobilis inita:
I id eſt, data: id eſt res mobilis quę cõfertur, datur, lo-
co patrocinij pręſtiti ſecundũ vnum intellectũ: ſeu
9 pręſtandi ſecundum alium: quia aduocatus pręſti-
tit patrocinium vel pręſtare debet: & tu cliẽtule das
ſibi rem illam mobilẽ loco ſalarij cumulatur: id eſt,
recipit perfectionem integra fide: quia clientulus fi-
dem ſeruauit aduocato de dando ſalario: ecce dedit
& hac ratione: quia iure eſt quòd quis fidem ſeruet:
& graue eſt probo viro fidem frangere. vt ff. de con
ſtituta pecu. l. j. cum nihil magis cõgruat bonęfidei,
quàm ea quę placuerunt, inter contrahentes ſerua-
K ri. vt ff. de actio. empt. l. empto. *Quod ſi prædia. &c.* †
9 Nota quod in rebus immobilibus transferẽdis pro
ſalario ſiue ęſtimatis ſiue ineſtimatis tria ſunt neceſ
ſaria: imò quatuor. Primum, vt pactum vel ſtipula-
tio pręcedat de re illa immobili danda pro ſalario.
Secundum, vt interueniat ſcriptura in qua cõtinea
tur, & dicat clientulus. ecce quod ego transfero do-
minium talis pręddij in aduocatum meum pro patro
10 cinio pręſtito ſeu pręſtando. Tertium, quòd ſequa-
tur traditio corporalis: id eſt, rem illam corporalem
tradat. Quartum, quòd interueniant geſta. i. ſcriptu
L ra publica in qua contineatur ſic: quod dum conuẽ
tio eſſet facta inter talem aduocatũ ex vna parte:
& talem clientulum ex altera de patrocinio ipſi cliẽ
tulo pręſtando: & clientulus ipſe promiſerat aduo-
11 cato pro ſuo ſalario tale pręedium. & illud pręedium
corporaliter ſibi aſsignauit ad noticiam futurorũ
10 ſciant cũcti omnia eſſe completa. *Quęſtio.* † Vtrum
autẽ duplex ſcriptura ſit neceſſaria. Dominus meus
dicit, quòd vna ſufficit, in qua totum contineatur: ſi
cut in l. iſta de facto euenerat alij dicunt, quòd duę
ſunt neceſſarię ſicut litera dicit aliâs habes ſimile
M in aſcriptitio, in cuius creatione duę ſcripturę ſunt
neceſſarię. vt C. de agricolis & cenſi. l. cùm ſcimus.
11 *Quęſtio.* † Sed vtrum vtraque ſcriptura debeat eſſe
publica: vel priuata vna & altera publica. Reſpon-
deo. conueniunt in hoc omnes, vt prima ſcriptura
debeat eſſe priuata: ſecũda publica. & ſi dicas
ꝙ vtraque debeat eſſe publica, non eſſet abſo-
num: imò ſine calumnia procederet: cùm priuatę
ſcripturę fides non adhibeatur. vt C. de probatio
exemplo. & l. rationes. & l. inſtrumenta. Et nota
vnicum

A vnicũ casum inter alios vbi scriptura necessaria est.
sicut & aliàs in C.de fide instru. contractus.& C.de
iure emphi.l.j.& ij.& in testamento solenni.vt C.de
testamentis.l.hac consultissima & in donatione ex-
cedente legitimam summam. vt C.de dona.l.sanci-
mus.& quando hoc agitur inter contrahentes vt in
scriptis contractus celebretur.vt in C.de fide instru
mentor.cõtractus.& sic in casibus istis & cuilibus
scriptura est de solennitate: aliàs de iure communi
scriptura fit causa memorię.vt C.de proba.l.cũ res.
B vnde ex hoc loco dixit dominus B.quòd vbi vendi-
tio debeat in scriptis fieri, si sequatur traditio ante
scripturam completam quod dominium non trans-
feratur.P.verò econtrà cuius sententia magis place
re debet. nam & aliàs in indebito soluto trãsfertur
dominium. in lege enim ista ideò non transfertur,
quia gemina scriptura necessaria est. *Quod si quis dũ
solo commonitorio utitur, suffragio. &c.* Quasi dicat,
si aduocatus utitur solo suffragio commonitorio,
quòd commouere debet partem ad soluẽda promis
sa: vel fortè aduocatus multotiens monuit clientu-
lum, vt daret sibi salarium: & clientulus procrasti-
C nabat.ille nitens ex suffragio promisso vel pręstito,
credens fortè posse authoritate propria rem promis
sam occupare authoritate propria occupauerit.
Rem retinebitur uiolentiæ ac temeritatis. est endiadis, id
est, propter temerariã violentiam.& quomodò erit
reus? Respõdeo, ita quòd possessionẽ rei occupatę
restituet: & amittit ius quod habet: & assignatur ra
tio: *Quia non dubitauit inuadere, quod petere debuisset.*
Ideò sola vltima particula pertinet ad materiã no-
stram. scilicèt de constitutionibus, quę violentiam
12 puniunt. *Quęstio.* † Sed illud quęritur quo iure fient
D ista. scilicèt quòd fiat restitutio possessionis, & quod
ille puniatur qui sic occupauit? Respondeo, condi-
ctio ex lege ista? quia vbicunque per legem induci-
tur, quòd possimus agere: & non est cautum per
legem illam, quo genere actionis experiamur: con-
dictione ex lege agitur. vt ff. de condict. ex lege.l.j.
13 Vnde in parte ista cõcipiet ac sic. libellũ. *Libellus* †
Ago ego R. contra M. cui cum promisissem pro sa
lario equum meum vel prędium meũ: tale: vel domũ
talem ipse authoritate propria equum ipsum occu-
pauit: vel prędium seu domum meam sibi promis-
E sam pro salario suo occupauit. quare peto possessio
nem ipsius equi prędij vel domus mihi restitui: & ip
sum à petitione salarij, quod à me amodò petere nõ
possit per sentẽtiam vestrã excludi. ad hoc propono
condictionẽ ex lege C.de suffragio.l.vnica. Quod
sic rectè concipiatur lib. dicit lex prędicta C.de suf-
14 fragio. *Quęstio* † Sed quęritur vtrum lex illa loca-
tur de re mobili, an immobili? Respondeo, de vtra-
que: quia non esset ratio quare aliud in re mobili,
quàm in immobili, quantum ad possessionem resti-
tuendam: & quantum ad hoc vt puniatur ille aduo
F catus, qui sic occupauit: & licèt in lege dicatur occu
pauit: quod verbum pertinet tantum ad rem mobi-
lem vt insti. vi bonorum raptorum. tamen & idem
in re immobili sicut dixi. Hęc tamen est differentia
inter rem mobilem & immobilem quantum ad do
minium transferendum sicut suprà dixi. & alibi est
differentia inter dominium rei mobilis & immobi-
lis amittẽdum: quia citiùs amittitur: scilicèt per vsu
capionem, quam rei immobilis, in cuius dominio
G amittendo necessaria est pręscriptio. hoc ideò: quia
rei mobilis vilis neglecta atque dimissa custodia
est. vt ff. de acquir. pos. l. si rem mobilẽ. *Oppositio.* Item
quęritur super isto libello: nam non videtur, quòd
procedat petitio quantum ad vltimam partem li-
belli: aduocatus, quod occupauit vt debeat restitue
re ratio est: sed qualiter excludetur à petitione quã
nõ proposuit: si enim aduocatus salariũ peteret, pos
set clientulus petere, quòd à petitione excluderetur:
& facit multum quęstio ista pro libellis, qui consue
uerant fieri in curia romana antiquitùs: petebatur
H enim contra non agentem, vt restitueret talem prę-
bendam seu tale beneficium: & super illa sibi perpe
tuum silentium imponeretur: hodie tamen tales li-
belli reprobantur: vt petam silentiũ imponi illi qui
nihil à me petit: & sic secundum ista videtur, quòd
libellus sit malè cõceptus. Respondeo, non videtur
in alijs casibus: ideò libellus ineptè formatus. quia
ego illi qui à me petere possit, obligatus non sum:
vnde impropriè dico, peto illi silentium imponi: sed
in casu pręsenti bene dico: domine peto per senten-
tiam vestram ipsum à sua petitione excludi, quòd à
I me non possit salarium petere, ad quod dandũ sum
obligatus. Multi tamen metu quęstionis istiùs di-
cunt in hac parte sic concipiendum libellum: peto
per sententiam vestram pronunciari quod à me amo
dò petere non possit salariũ, quod promisi, vel ip-
sum puniri in amissione actionis seu petitionis, quę
15 pro salario sibi competere posset. † *Quęstio.* Sed nũ-
quid fiet restitutio cũ fructibus. Respondeo, vtique
cum possessio debeat in pristinum statum restitui:
& restitutio sit prioris status reintegratio. vt ff de
mino.l. quod si minor.§. restitutio.& ff. de vsur. l. vi
16 deamus.& ff. de ver. sig.l. penul. † *Quęstio.* Sed põne,
K quòd aduocatus nondum pręstitit patrocinium, oc-
cupat prędiũ sibi pro salario promissum: nõne stulte
agit clientulus, si contra ipsum quęstionem mouet
durante causa quam aduocatus debet patrocinio
suo tractare. Respondeo, si vult potest: sed de consi-
lio meo quęrat sibi aliũ aduocatum. *Oppositio.* Sed
videtur, quòd nõ possit agere cliẽtulus cõtra aduo-
catum: nam dolo facit, qui petit quod statim restitu
turus est. vt ff de doli exceptio.l. dolo facit. Respõ-
deo: friuola fuit hęc quęstio propter duo. primũ cũ
L aduocatus sit puniendus in amissione actionis seu
petitionis seu pro salario: ergo non tenebitur clien-
tulus illi aduocato rẽ promissam pro salario solue-
re. Item quando tenetur non habet locum regula il
la in possessorio, sicut scitur propter odium violen-
17 tię & fauorem spoliati. † *Quęstio.* Itẽ quęritur quid
differat ista constitutio ab edicto diui Marci: & cõ
stitutione, si quis in tantam. Respondeo, ista specia
lissimè loquitur in hoc casu aduocati: ille constitu-
tiones generalissimę sunt. *Quęstio.* † Vltimò quęri-
18 tur in eo quod dicit in hoc casu, *eo à petitione exclusio*
M &c. nunquid ipso iure: an per sententiam? Respon-
deo, per sententiam: sicut & notaui suprà in consti-
tutione, si quis in tantam.

De constitutione auctenticę imò. quę est C.de
actiòn.& obli. Rubrica.

*1.2 Authentica ista de quo creditore loquatur: & de quo re
tinente: & qualiter intelligatur: si ut retineat ex con*

A *uocatione: siue in inuitum.*
3 *Auctentica huiusmodi quid est quod dicit circa primam pœnam.*
4 *Creditor in casu auctentice an per sententiam, uel ipso iure cedat.*
5 *Tantundem, in casu auctentica quid significare habeat.*
6 *Retentus in hac actione si consensit: & sic uolens retinetur: & non inuitus: quid iuris.*
7 *Inuitus si quis retineatur: & actionem habeat: qualiter cum retinetur agitur: & quis pro eo aget.*
B 8 *Constitutio huiusmodi cùm de parentibus mentionem faciat: de quibus parentibus intelligi possit.*
9.10 *Creditor in casu huius constitutionibus, quibus pœnis subijciatur: & nunquid omnes pœnas patietur.*
11 *Homo liber pro pace & treuga formanda an absent dari potest.*
12 *Libellus in tali actione quomodò formari debeat.*
13 *Libellus diuersis porrectus, an simul procedetur: uel expectetur finis ciuilis: & postea criminalis exhibeatur.*

INDVCTA EST & alia constitutio cō
tra violētum, quę sępè de facto occurrit. & est in
C corpore authentic. vt nulli iudi. liceat loci seruato
rem habere. colat. viij. §. quia vero. & est posita in
C. de actioni. & obligationi. super l. illa, ob ęs. & in-
cipit imò cauebatur in iure, quòd propter ęs alienū
liberi homines creditoribus non seruiant. huius le-
gis intellectus secūdum quosdam sic sumitur, quòd
propter ęs alienum liber homo non fiat seruus cre
ditori. quia liberi priuata pactione serui fieri nō pos
sunt. vt C. de liberali causa. liberos. Item & sumitur
alius intellectus secundò, quòd si ego pecuniam de
beo alicui creditori: & volo dare sibi filios meos, vt
D sint serui creditoris: certè iura non patiūtur. Tertio
modo etiam ponitur casus. Ecce debeo pecuniam
creditori meo: cùm non haberem vnde redderem:
cum eo conueni, vt sibi seruirem perpetuò: subaudi
iura non patiuntur. & est ratio: quia non multum
distat à seruo, cui non datur libera facultas receden
di quo velit. vt ff. de libero homine exhi. l. itj. Prima
positio est indubitabilis: & ideò non est multum ne
cessaria vel vtilis. quia nullus de illa dubitaret. Secū
da positio recipit oppositionem: nonnè potest ven-
dere filium suum tempore famis. vt C. de patribus.
E qui filios distra. l. 1. adeò quod potest aliū dare pro il
lo filio vendito, & illum recuperare. vt C. de libera-
li causa. l. j. & si potest illum vendere pro seruo: ergo
& dari potest pro seruo creditori, vt exsoluat ęs alie
num. Respondeo, non est ita: ibi permittitur vt fa-
mem possit pater euitare, vt vendat filium. quod in
casu pręsenti nō est. Tertia positio recipit obiectio
nem. nonnè mercēnarius potest mihi locare operas.
suas pro pretio. vt ff. locati & conducti. l. qui operas
& C. locati & conducti. l. si hi. & C. de ingenuis ma.
l. si vestram & nō solū ad tempus, imò videtur quod
F in perpetuum: quia condemnatur ad interesse. vt ff.
de re iudicata. si quis ab alio. & arg. ff. de operis no.
nuncia. l. stipulatio. § núc autem. & arg. ff. de aqua
plu. arcen. l. si tertius. § officium. Item quia potest
seruire per alium vt argu. ff. de sol. inter artifices. &
C. de caducis tollen. l. vnica. & in authētica, de san-
ctis. episcopis. collat. ix. Item operę hominis locari
possunt. vt ff. de vsufruct. l. ij. & iij. Respondeo, posi

G tio illa tertia benè sedet, quòd perpetuò non potest
quis seruire alicui pro pecunia vel pro ęre alieno,
per ar. l. ff. de libero homine exhi. l. iij. & ff. de cōdi.
& demon. l. Titio. ad tempus autem locare potest:
& in illo casu intellige leges superiùs allegatas. &
quod legitur. ff. de vsufruct. lega. quòd operę homi-
nis legari possunt: hominis non liberi sed serui: de
operis enim seruorum agitur, sicut & dicit specia-
lis. Rubr. de operis seruorū: si enim perpetuò quis
vellet seruire pro ęre alieno: hoc prohibetur in le
ge ista. & videretur contractus ille celebratus gra-
H tia onerandę libertatis: & ideò nō teneret. vt ff. qua-
rum rerum actio non da. l. j. & simile: habes in pacto
diuisionis: nam si faciamus pactum ne vnquam di-
uidamus: tale pactum nullum est. si autem fiat, vt ad
certum tempus non diuidamus: pactum valet. vt ff.
communi diuidūdo. l. in hoc iudicio. §. si cōueniat.
Sed licèt pro ęre alieno liberi seruire prohibeantur:
tamen est casus & olim & hodie in quo liber homo
seruit pro ęre alieno: puta, in redempto ab hostibus
nam si liber homo fuit captus ab hostibus factus
fuit seruus hostium. vt insti. de iure personarum. &
I ff. de captiuis & postliminio reuer. l. hostes. si ali-
quis emit illum ab hostibus: & emptus non habet
vnde pretiū reddat, pōt seruire pro pretio per quin-
quennium: & hoc ideò ne retrahantur emptores, vt
non emant istos captiuos ab hostibus. vt C de cap-
ti. & postli. l. vlt. Item est & alius casus vbi liber ho-
mo seruire potest: si liber homo sit validus & mendi
cans possum ipsum capere vt mihi seruiat & dare si
bi necessaria. vt C. lib. x. de validis mendican. l. vna.
Venit ius nouum non corrigens ius antiquum: sed
addens sicut multotiēs contingit. vt C. de sententijs
K & interlocuto. l. nemo. & authentica, & consequen
ter. & imponit pœnam creditori triplicem. Prima: si
retinebat liberum hominem pro debito, cadit à de-
biti petitione. Secunda: quia tantundem dabit retē-
to vel parentibus eius Tertia: quia ipse creditor pœ
nis corporalibus subijcietur. vt in aucten. vt cum de
appella. cogno. § quia vero colla. viij. *Quęstio.* † Vi-
1 deamus de singulis: & primò quęramus de quo cre-
ditore auctentica, ista loquatur. Respōdeo, de quo-
libet intelligo, & specialiter in creditore ex causa
L mutui. vt ff de verb significa. l creditores. *Quęstio* †.
2 Item quęritur de quo retinente: & qualiter loqua-
tur siue retineat ex conuentione siue inuitum. Re-
spondeo, de vtroque loquitur, sicut etiam intelligi-
tur l. antiqua: & est maximè contra Bononienses: &
contra potentes Lombardię: qui pro minimo debi-
to homines captiuos detinēt: & vidi de facto & Bo-
nonię & parmę sed ipsi dicunt hoc se habere ex cō
stitutio ciuitatis: licèt durum & miserabile statutum
est & de summa seruitute: licèt ipsi dicāt quod sum-
M ma libertas est in Lombardia: nam video quòd con
tra legem est si de pecunia mutua loquimur: & de ta
li creditore iniquissimū est vt persona pro debito
capiatur: cùm habeamus in iure, quòd eius periculo
nihil est, qui nihil habet. vt ff de furtis itaque & ina
nis est actio quam inopia debitoris excludit. vt ff.
de dolo. l. nam is. & cantabit vacuus corā latrone
viator. & pauper debitor principalis cōueniēdus
non est, nec etiam correus pauper. vt in auctentic.
de fideiussoribus, collatione, prima. & est in C. de
fideiussoribus, aucteo. pręsente. & in auctentico de
duobus reis

duobus reis. & est posita in C. de duobus reis. authé. hoc ita Irê si legisti Catoné. ita dicit. video cui des. sed pro maleficio posset fortè fustigari. vt ff. de pœ-
3 nis. l. j. & ff. de in ius vocan. l. penulti. *Quæstio* †. Sed circa primam pœnam quæritur quid est dicit au-
4 thentica. *Immo creditor cadet à debito*. † nunquid ipso iure an per sententiam. Respondeo, per sententiam sicut hanc quęstionem & argumentum pro ea notaui suprà in constitutione, si quis in tantã. Qualiter autem puniat eum iudex, videbis statim in con
5 ceptione lib. *Quæstio*. † Super secunda quęritur in
B eo quod dicit. *Tantundẽ dato retento uel parentibus eius.* quid est quod dicit tantundem? Respondeo: quantum erat in debito. *Quæstio*. † Quid si retentus con-
6 sensit: & sic volens retinetur & non inuitus. Item quid si speciale pactum interuenit. vt si pecuniam non solueret, quòd creditor posset ipsum retinere: nunquid creditor punietur: & si punitur vt dicit authentica. nunquid in hoc casu dabitur tantundem retento. videtur quod non: quia non est iniuria quę fit in volentem. vt ff. de aqua plu. arcen. in diem & scienti & volenti non infertur dolus. vt C. de tran-
C sac. cùm donationis. & maximè si renunciauit beneficio istius constitutionis: cùm remittentibus suas actiones, non est dãdus regressus. vt ff. de ędil. edic. quęritur. Respondeo, si retentus retinetur volens, & suę retentioni consensit: nihilominùs creditor punitur. nam & filius retinetur volens: nihilominùs ille, qui retinet, tenetur interdicto. vt ff. de liber. ho. exhi. l. vlt. & propterea dicitur in auth. vel retento quando retinetur inuitus: vel parentibus quando retinetur volens. patronus enim qui vendit ancillam sub eo pacto ne prostituatur: & si prostitueretur quod
D haberet manus iniectionem, si prostitutioni consentit, beneficium amittitur. vt C. si mãci. ita ve. ne prosti. l. j. creditor etiã amittit debitum, qui seruum vel ancillam prostituit, quam habuit pignori. vt C. de capti. & postli. l. j. & l. fœdissimè nec potest hoc pacto caueri, quòd creditor possit ipsum pro debito retinere: quia hoc est de mero iure publico introductum: vnde non potest pacto remitti. vt ff. de pactis. l. ius publicum. ff. de oper. liber. l. cerdonem. ff. de ad
7 mi. tu. quidam decedens. *Quæstio*. † Sed illud quęritur: ecce quis retinetur inuitus, habet actionẽ vt di-
E xi, quomodò cum retinetur, agitur, vel quis aget pro eo? Respondeo, fortè alius nomine ipsius. *Oppositio*. Sed circa hoc opponitur: nonnè creditor punitur. quia corporalibus pœnis subijcietur: & sic videtur: quòd criminaliter agatur: vt in fine constitutionis, & sic ad crimen istius iudicij criminalis prosequendum: frustrà procurator interuenire potest. vt ff. de publi. iudic. l. pen. §. ad crimẽ. Vnde melius est, quòd dicas retento quondam: non nunc. quasi dicat iste olim retentus nũc liberatus agit. Nec admitto, quòd quidam periti voluerunt notare, quòd ad-
F mittatur hic procurator propter necessitatem: quod nũquam inuenio, nisi in casu. C. de iniur. l. vlt. & ff. ad municipa. l. fi. malè ergo faciunt illi, qui ludunt ad azardum: qui in defectu pecunię etiam personã propriam ponunt pignori. Et vidi aliquando testiculos alicuius fixos in tabulario cũ clauo: cùm cre-
8 ditor in ludo illo obtinuit contra illum. *Quæstio*. † Item quęritur: quid est quod dicit, vel parentibus eius. quęritur de quibus parentibus loquatur, vtrũ in ascendentibus sicut in. C. de in ius vocan. an tan
G tũ de patre & matre vsque ad tritauum. vt ff. de gradibus cogna. l. Iurisconsultus. §. parentes. Respondeo, ęquitas suadet vt de omnibus. vt ff. de in ius vocan. l. ij. Et sic nota, quòd actio vel accusatio ista nõ erit popularis, sed certis personis datur. Sed quid erit si parentes non supersunt: nec retentus viuit nũquid dabitur actio cuilibet de populo: vel si fortè parentes super sunt & negligunt. Respondeo. fortè vt C. ad legem iul. de adul. l. quamuis. Super tertia quęritur in eo quod dicit. *Creditorem corporalibus pœ*
9 *nis subijciendo*. † Quęritur in primis quibus pœnis su
H bijcietur. Respondeo, relegabitur. vt ff. quę res pig.
10 obli. pos. l. vlti. *Quæstio*. † Sed nunquid creditor patietur omnes istas pœnas: scilicèt, quòd cadat à debito: & quòd det tantum parentibus: vel retento: & quòd relegetur, non videtur: quia non debet de delicto eiusdem hominis sepiùs quęri. vt ff. nau. cau. sta. l. licèt. §. fi. & non iudicatur aliquem deus bis in id ipsum. & sanctio legum non putauit idem delictum varijs æstimationibus coërcendum. vt ff. de pœnis. l. sanctio. Respondeo, omnes istę pœnę imponũtur: & hoc ideò propter atrox delictum, quod est liberũ
I hominem retinere pro debito. Præterea quia libertas res fauorabilis est. vt ff. de regu. iur. libertas. Præterea quia prętores libertates fouent. vt ff. de alie. iudi. mu. causa fac. l. iij alibi etiam inuenies, quòd pro vno delicto etiam duplex pœna imponitur. vt C. de his qui a non domino manu. l. vl. aliàs etiam duplex pœna imponitur in edicto de publicanis. quia alterum exigit vtilitas priuatorum: alterum vigor publicę disciplinę postulat. vt ff. de publica. & vecti. l. lici
11 tatio. §. quod illicite. *Quæstio*. † Sed nũquid liber homo potest dari obses pro pace formãda, & pro treu-
K ga? Respondeo, propter illud bonum admittitur. nã & melius est, quòd vnus sic detineatur: & non tota gens pereat. de obsidibus loquũtur iura. ff. qui testa. face. poss. l. obsides. & ff. de iur. fisc. l. diuus. Sed licèt loquantur iura illa de obsidibus: non tamen de talibus loquuntur, de quibus diximus. Sed loquuntur de obsidibus hostium, qui nec testari possunt: & bona ipsorum fiscus accipit. vt in prędictis legibus: at obsides de quibus loquimur, & eos posse testari credo: & ipsis descendentibus proximi consanguinei succedunt. Posset autem in hac constitutione sic li-
L bellus formari. † *Libellus*. Ago ego R. contrà M. cre
12 ditorem meum qui pro debito. xx. marcarũ quas sibi debebam me inuitum retinuit. vnde peto ipsum puniri ex officio: vestro in amissione debiti illius, quod ab illo debito cadat: & pronuncietis domine iudex me amodò sibi non teneri: & peto solui ab eo mihi: xx. pro pœna: ideo quia inuitum me retinuit: & cũ retinuerit me inuitum pro prędicto debito: anno domini M. cclviij. mense februarij. apud perusium in domo domini finibaldi, regnante domino Imperatore Federico: & domino papa Grego. & existente
M ptãre in ciuitate ipsa Ramundo de Ioccul. vnde ipsum accuso, quòd propter prędictum factum relegetur. Quòd sic rectè concip. lib. dicit prędicta constitutio in authen. vt nulli iudi. lic. loci serua. habere. §. quia verò. Quęstiones omnes quę sunt superius notate possunt repeti in libello. *Oppositio*. Sed illud opponitur: quia non videtur, quòd libellus sit benè conceptus. In hoc maximè ago in eodem libello ciuiliter & criminaliter: cũ iura cõtradicant: vt ff. vi bo. rapt. l. iij. §. j. & C. quando ciuilis actio

A crimi. pręiudi. l. vnica. Sed Respondeo: admittitur
ille libellus proprer immanitatẽ criminis, vt agatur
ciuiliter & criminaliter: ſicut admittitur, ꝙ aliquis
13 puniatur triplici pœna: vt in anth. predi. aliàs de or
dię & reg. iure verũ eſt ꝙ opponis. Multi tñ ſeparãt
libellos vt per ſe faciãt libellũ: vt puniatur ciuiliter
tantum ſcilicèt quòd à debito, & ſoluat tãtumdẽ: &
alium libellũ vt criminaliter puniatur. ſcilicèt quòd
corporalibus pœnis ſubijciatur: quod non reprobo
Queſtio. † Sed nunquid porrectis diuerſis libellis ſi
mul procedetur: vel expectabo finem ciuilis: & poſt
B eà dabo libellum in criminali? Reſpõdeo: tutius eſt
13 ſecundum iura vt detur primò libellus in ciuilis &
illa finita poſteà procedetur in criminali. vt ff. vi
bo. rap. l. pręror. §. j. & ar. ff. de cuſto. & exhi. reo. l. ij.
Item nũquid probationes factę in vno iudicio, pro-
derunt in alio. Reſponden: non. vt ar. ff. de iureiurã.
l. ſed & ſi poſſeſſori. cum l. ſequenti.

De conſtitutione ex libris. Rubrica. 1

1 *Queſtio quoties dubia fuerit: ad ſuperiorem referri debet: & precipuè ad ipſum principem.*
C 2 *Præiudicium nullum in quibus caſibus domino paretur: & poſſeßio ad alium perueniat.*
3.4 *Actio quæ contra extraneum datur, quænam ſit: & ad quid hæc actio contra illos detur: ſiue ſit mandati: ſiue locati: ſeu in factum.*
5 *Perſonæ ſi non ſint ſoluẽdo: qualiter domino circa intereſſe conſulendum ſit.*
6 *Præiudicium nullum quo caſu domino generetur in poſſeßione iam acquiſita ex dolo uel negligentia: in acquirenda autem ſic.*
8 *Iura magis ſubueniunt hominibus circa lucra, quam circa*
D *damna.*
9 *Cõſtruxit ſi quidã eccleſiam in parrochia alterius de ſuperioris licentia: antiquus autem eccleſiæ prelatus cõqueritur, quòd ille ſibi decimas aufert: quid iuris.*
10.11 *Libelli in tali actione quomodò formentur.*

EST & alia conſtitutio domini Iuſtiniani quę
fuit multũ vtilis, & eſt de ſumma ęquitate: quę
conſtitutio eſt C. de acqui. poſ. ex libris. Et lneũ ha
bet illa conſtitutio, quoties quis habebat colonum
ſuum vel inquilinum vel procuratorem ſiue liberũ
ſiue ſeruum, per quos poſſidebat domum vel prę-
E dium: & prędicti poſſeſſionem illam produnt, vel
negligunt: & ſic alius poſſeſſionem illam ingredi-
tur: nullũ domino pręiudicium comparabitur. hęc
ſunt vera in poſſeſſione quęſita. in acquirẽda ſecus
quia ibi per negligẽtiã prædi. dño pręiudiciũ cõpa-
rabitur. & aſsignatur ratio: quia mala electio eſt in
culpa. & quare hic mala electio in culpa & nõ in ca
ſu ſuperiori. aſsignatur ratio: quia. ſ. certatur de dã
no euitãdo: hic aũt de lucro captãdo: quod prodeſt
circa multa notare: vt infrà dicemus. Sed licèt cõſti
tutio iſta ponatur inter cõſtitutiones quę violẽtiã
F puniunt: non videtur bene poſita: hęc enim conſti-
tutio non imponit pœnam violento: ſed dicit, quòd
nullum pręiudiciũ fiet domino: & recuperabit poſ-
ſeſsionem cõdictione ex. l. iſta: ſicut infra dicemus.
vel non eſt propriè violentus, ex quo habet de volũ
3 tate coloni inquilini ſeu procuratoris de quibus
in lege ponuntur exempla. Videamus ergo de ſin-
gulis. *Ex libris ſabinianis.* Nota ex hac litera, quòd do
minus Iuſtinianus intentus erat circa iura: quod
eſt contra quoſdam ſcholares, qui nunquam volũt
G legere: vel electiones repetere. *Relatam queſtionem in diuinas aures noſtri numinis colentes diffinimus.* † Nor.
1 ex hac litera quòd quoties dubitatur ſuper quę
ſtionę debet ad ſuperiorem referri: & maximè prin
cipem, vt hîc. & ff. de fideicom. liber. itaque. Item
quod ſuperior debet illam quęſtionem decidere: ſi
cut hic. & ferè in omnibus conſtitutionibus. C. &
authen. omnes enim ſunt reſponſa quęſtionũ. Item
nota quòd ſecundum allegata iudex debet pronun
ciare, & quęſtionem diffinire: & ſecundum quòd iu
dex audit. nam & filius dei dixit in euangelio. Secũ
H dum quod audio iudico: & iudicium meum eſt ve-
rum. quòd ſecundum allegata debeat pronunciare:
dicit ipſe filius dei. Mulier vbi ſunt qui te accuſant.
vt ff. de munen. & ho. l. reſcripto. & C. ſi per vim vel
alio modo. l. vltima. & C. de prohibita ſequeſtra. l.
vnica. & C. ſi per vim vel alio modo. l. fina. & in ge-
neralibus. *Vt ſiue ſeruus.* Qui non erat procurator:
quia dominus ſpecialiter ſibi: non mãdauerat: quòd
poſsideret nomine domini. *Siue procurator.* Idẽ, quia
ſpecialiter mandauit dominus illi ſeruo, quòd poſsi
deat. *Vel colonus.* In fundo ruſtico. *Vel inquilinus.* In
I prædio vrbano. iſti enim nullo tempore poſsident:
nec viuo nec mortuo domino: niſi cõduxiſſet ad nõ
modicum tempus. vt ff. de vſucapio. l. non ſolum. §.
quod vulgò. prædicti enim omnes alijs poſsident,
& non ſibi. vt ff. de acquirenda poſſeſsi. qui vniuer-
ſas. §. quod per colonum. & l. peregrè. §. quibus ex-
plicitis. & ff. ſi ager vectig. vel emphi. pe. l. j. ij. & iij.
& ff. de ſuperficie. l. j. *Vel quiſpiam alius.* purà, liber ho
mo, qui erat procurator meus, vel amicus: meus ho
ſpes, vel inquilinus, vel colonus: per iſtos enim, & ſi
liberi ſint, poſſeſsionem retineo. vt ff. de acquirend.
K poſſeſsio. l. generaliter. & C. de acquirend. poſſeſsi.
l. j. & C. per quas perſon. nobis acquir. l. excepta. *Per quem eſt licentia nobis poßidere corporaliter.* Animo ta-
men meo vt hîc. & ff de acquiren. poſſeſsio. l. pere-
grè §. quibus. adeò quòd illa naturali amiſſa ciuilis
poſſeſsio amittitur & non ante. vt ff. de vi & vi ar-
ma. l. j. §. vlti. *Nactam poſſeßionem cuiuſcunque rei.* mobi
lis vel immobilis. & ſic de acquiſita poſſeſsio. loqui
tur. infra tamen loquitur de acquirenda. *Eam de relinquerit deſidia.* Quando. Reſpondeo: pone ita: iſte co-
lonus erat ita piger: ita erro: ita vagabundus, quòd
L nunquam ad poſſeſsionem meam ibat. & ſic alius
dum videret domum vel prędium vacuum poſſeſ-
ſionem accepit. *Vel prodiderit. dolo. & ſic redde* ſingu-
la ſingulis. *Vt locus aperiatur alij eandem.* Scilicèt po-
ſeſsionem. *Detinere.* id eſt, receptam poſſeſsionem te
nere. iſtud verbum, vt locus, & cętera: ſi refertur ad
primum: ſcilicèt quando relinquit deſidia coloni ta
lem intellectum habet: ſcilicèt, quia ex deſidia iſtius
illud conſecutum eſt: & ſic ponitur iſtud vt conſecu
tiuè: vt aliàs C. de iudi. properandum. §. ſin autem
& illud. Natus eſt homo vt moreretur. & aliàs, vt
M iuſtificeris in ſermonibus tuis & vincas cũ iudicans
ſi refertur ad ſecundum exemplum, quando prodijt
dolo ponitur cauſatiuè: & ponitur propriè in vim
modi. & eſt optimum exemplum: quando prodidit
dolo: vt quia dum alius vellet, intraret poſſeſsionẽ
domini: iſte colonus ſiue inquilinus prodidit. i. di-
xit non prohibeo. non concedo. non aſſentio. non
contradico: ſi vis intrare intra: & ſic dolo à poſſeſ-
ſione diſcedit: & alius intrat. *Nullum domino præiudi-*
2 *ciũ generetur.* † Et ſic nota duos caſus, in quibus prę
iudicium

A iudicium nullum paratur domino: & sic possessio
perueniat ad alium. Primus, quando colonus negli
git. Secundus, quando prodidit. vt in lege præsenti.
Tertius, quando locat alij. vt ff. de acquiren. posses-
sion. l. si id quod. §. & per colonos. *Questio*. Sed in
casu queritur: nonnè colonus locando alij tradit:
nonnè tradendo dominum possessione priuat, vt
statim dicemus. quomodo dicis per locationem nul
lum domino preiudicium comparari? Respondeo.
ideò quia omnis locatio habet fieri pretio interue-
B niente. vt ff. loca. & conduc. l. j. ij. & iij. & si pre-
tio vtitur videtur re frui. vt ff. de vsufruc. l. qui pre-
tio. Sunt etiam alij duo casus in quibus nullum pre
iudicium domino comparatur: puta, si colonus mo-
riatur: vel furere ceperit. vt ff. de acquir. poss. l. si id
quod. §. j. Scilicèt in colono mortuo videtur lex vel-
le, si nullus alius medio tempore possessionem ap-
prehēderit. vt ff. de acqui. poss. l. si deo. §. si fortè. Sed
quid est quod dicit litera nullum domino preiudi-
cium generetur: nunquid ista lex vult, vt non amit-
tatur possessio? vel nunquid amittitur: sed dominus
C recuperat eam postea: & sic quantum ad effectum
nullum domino dicitur preiudicium comparari. Re
spondeo: quidam volunt notare, quòd secundum
vltimum intellectum nullum domino preiudicium
generetur: quantum ad effectum scilicèt: quia recu-
perare potest: nam non videtur re exclusus, quem
pretor in integrum restituturū pollicetur. vt. ff. de in
integ. rest. l. non videtur. & qui act. habet rem ha-
bere videtur: vt ff. de regu. iur. l. que actionem. & se-
cundum hunc intellectum nulla contraria signan-
tur. due tamen questiones restant secundum istos.
D Si hoc est non: videtur quòd Iustianus aliquid de
nouo induxerit. nam etiam iure antiquo etiam colo
no tradente vel expulso: dominus habebat interdi-
ctum, & recuperabat possessionem: vt statim dice-
mus. & sic ita videtur & hic. Sed ipsi respondent: &
dicunt, quòd hic inducit de nouo: quòd datur con-
dictio ex lege ista domino contra illos qui modo
posidēt. & sic secundum eos priuatur dominus pos
sessione. licèt posteà recuperet. Et si tu queras que
vtilitas quare Iustinianus hanc condictionem ex le
ge induxerit. Respondens & dicunt, vt pluribus a-
E ctionibus violentus teneatur: sicut & in fure. vt in-
stitu. de acti. §. sic itaque discretis. Sed horum repro
bata opinione placet nobis illorum sententia: vt ho
die per Iustinianum nullum domino preiudicium
generetur, secundum primum intellectum: id est, vt
nullo modo dominus possessione priuetur. Et si tu
queras, que actio dabitur domino? Respondeo: con
dictio ex lege ista, sicut statim dicemus in libello: &
sic in casu isto condictio ex lege fuit necessaria, non
autem voluntaria, vt ipsi dicunt: nec in hoc casu da-
retur interdictum vnde vi. quia istud succurrit expo
F liatis, & possessione priuatis: quod hic non est.
Oppositio. Sed huic nostræ opinioni & doctorum no
strorum opponitur multis modis. Et primò de eo
quod habes ff. de ac. pos. l. posideri. §. quod si ser-
uus vel colonus alij tradiderit possessionem, quòd
possessionem amittimus. Itē opponitur de eo quod
habes ff. de acquir. pos. l. si de eo. §. si fortè colonus.
nam si colonus de possessione discessit: & alius in-
teruenit, possessione priuatur. hoc idem dicitur ff.
de acquir. pos. l. peregrè. §. quibus explicitis. Itē op-
ponitur de eo quod habes ff. de vi & vi ar. l. j. §. pe-
G nul. nam colono expulso dominus possessione pri
uatur. Sed respondeo, & nota quòd quatuor modis
loquuntur iura opposita: videlicèt colono tradente
vel expulso. In his casibus & olim & hodie domi-
nus possessione priuatur: & sibi competit auxilium
interdicti vnde vi. in duobus alijs casibus loquitur
Iustinianus: quos casus de nouo induxit: de quibus
meritò fuit dubitatum: scilicèt colono negligente
vel colono prudente: in quibus casibus loquitur Iu
stinianus in l. presenti. & dicit possessionem non ad
H mitti: nec dominum possessione priuari: & ideò di-
cit nullum domino preiudicium comparari. Sed li-
cèt soluantur contraria illa de colono tradente. vt
in l. illa posideri. & de colono expulso. vt ff. de vi &
vi ar. l. j. §. pe. tamē ista duo restāt: scilicèt illa si de eo
& l. illa peregrè. nam in legibus illis non loquitur
legislator in colono tradente expulso. Respond. l.
illa, si de eo. bene loquitur, quando colonus spontè
de possessione descedit: alius ingreditur: quod pos-
sessio amittitur: sed illud erat iure illo: hodie per le-
gem istam secus. vel aliter & subtiliùs: quod dicit ibi
I litera idem æstimandum: & si colonus de possessio-
ne spontè discesserit: quòd idem. Respond. vt domi
nus possessionem non amittat: sicut in superioribus
exemplis in ipsa lege notatis: sequitur in eadem lege
sed hæc ita vera esse si nemo extraneus eam rem pos
sederit: sed semper in hæreditate coloni remanserit:
& sic litera illa: sed hæc, ita referatur ad primum ca-
sum: scilicet quando colonus moritur: & dominus
eam possessionem negligit adipisci: qui casus in pre
di. l. ponitur. & in eo. §. Vel aliter: sed hæc ita vera es
se &c. in quo casu nullum hodie domino preiudi-
K ciū comparatur. vt per legem istam, ex libris. ad leg.
illam, peregrè. § quibus explicitis. sic respondeo:
non aliter amittitur possessio quam habes cor-
pore serui vel coloni: quam si eam fuerit ingres-
sus alius: subaudi colono tradente, vel expulso:
negligente autem vel prodente non. Si tu quæras
que sit ratio. quare in duobus primis casibus pos-
sessio amittitur scilicet colono tradente, vel expul-
so: in alijs duobus primis possessio. non amittitur
secūdū nos. s. colono negligente vel prodente. vt
in l. præsenti. Respondeo: ratio est in euidenti: nam
L quādo traditur vel expellitur colonus: illa naturalis
possessio quam habebam ex corpore ipsius transfer
tur in alium: sicut contingeret in persona mei domi
ni: pone quod trado: pone quod expellor: certum est
quod possessio amittitur. at in illis casibus quando
prodit vel negligit nulla possessio transfertur: natu
ralis non: quia illam retineo per personam coloni:
si est in fundo non est dubium: quia illam habet na
turalem: & ego illā ex persona sua & ciuilē animo
meo: & ideò non posset ille qui ingreditur, aliquam
possessionē habere: ex quo nō tradit colonus vel nō
M expellitur. Si autem colonus erit de fundo: aut
animo retinende possessionis tunc retinet illam na
turalē naturaliter: aut animo deserende: & tunc
licet non retineatur per colonum illa naturalis: sed
illa ciuilis: que animo solo à domino retinetur: ha-
bet tantam efficaciam vt non amittatur, nisi quādo
amitteretur: vt quādo solo animo tātū possedissem:
in quo casu nō amitto illā: nisi vadens non admitat
vel suspicer me posse repelli. vt ff. de acquir. posess.
l. clam posidere. §. vlt. & l. peregrè. §. quibus expli-
citis. ita & hic in casu isto. verum quando colo-

A nus habet illam naturalem:quia existit in fundo:& illam tradit illa naturali amissa, amittitur & ciuilis ratio est vt ff. de vi & vi atma.l.j.§.pe. quia cùm per animum retineam illam naturalem: si illa naturalis est amissa, non inuenitur qui possit retineri. at quando prodit vel negligit,naturalis possessio non amittitur: quia remanet sola ciuilis penes dominũ. vnde illa ciuilis non amittitur: quia non est naturalis quam sequatur: vt illa amissa,amittatur & ciuilis,vt dixi. Et sic nota,quòd vbicumque possideo a nimo meo:non amitto possessionem nisi duobus ea
B sibus:quando vadens non admittor: & quando su spicor me posse repelli, vt suprà dixi. Si verò corpore meo possideo: tunc amitto in vnico casu: si expellor: ideò sic diuido:quia non admitto: quod aliquis ex persona sua possideat ciuiliter & naturaliter: licèt ferè in hoc omnes errauerint, si audeo dicere: & hoc sic probo: nam quandiu sum in fundo, non habeo nisi naturalem & ciuilem vno modo: quia illa possessio fuit à iure ciuili approbata: non haben illi ciuilem,de qua dicam statim exiens de fundo: nunc habeo ciuilem.i.illam quam habebam naturalem existens in fundo: modo retineo animo:&
C sic retenta dicitur ciuilis.vt C.de acqui.pos.l.licèt. quamuis enim animus interueniat vt possessionem habeam quandiu sum in fundo. Item vi illam acquiram.vt ff.de acqui.pos.quamuis.non tamen pro pter illum animum dicitur possessio ciuilis nisi quã do animo retinetur quam habeo & non retineo exi stens in fundò: in cuius retentione possessio plurĩ mutuatur à iure. Si verò animo meo & corpore alie no: sicut in colono inquilino seruo & procuratore & filio: tunc illis tradentibus vel expulsus priuor: illis negligentibus & prodentibus non: vt superiùs
D dictum est. Item quod dictum est de seruo & de filio idem intelligas: quia hi in potestate sunt retinere possunt, possidere non possunt. vt ff. de verb. obl.g.stipulatio ista habere licere.§.hi qui. Et quod dicit lex ista circa seruum & filium in possessione acquisita nullum domino præiudicium comparari: verum est in possessione rei dominicę. si autem sit res peculiaris:tunc domino præiudicium comparatur:quia in illis ignorans acquiret: & in hoc nullũ casuale.quia idem in quolibet. vt C.de acquir.pos. l.j.& ignorans vsucapit. & in hoc casuale. vt ff pro
E soluto.l.ij. ignorans amittit; & tunc quidam notauerunt, quod domino præiudicetur:siue tradat.vt ff. de fur.l.interdũ. §.si res peculiaris. siue expellatur: siue probat.siue negligat: sed non puto: quia non inuenio quòd aliud sit in peculiaribus; & aliud in dominicis: nisi quod dicitur ignorãs vsucapit sicut dictum est: vnde artẽdas idem in re dominica, quod iure peculiari. *Ne ex aliena malignitate alienũ damnum emergat.* Hęc littera reddit rationem quare per illos nullum domino præiudicium generetur: & similis ratio redditur in regula iuris: non debet alteri per
F alterum iniqua conditio afferri.vt ff.de reg.iur.l.nõ debet.neque ex facto alteriùs non debet lędi cęterorum. vt ff. de transact.l. imperatores. Item nec alterius dolus vel desidia alijs nocere debet. vt ff. de noxali.l. electio.§.si absente. Item nec factum alterius alteri damnum afferre. vt ff. ad trebel.l. quidã ita.§.si quis filium. Item nec absentia. vt C. de anna. excep.l.vt perfectiùs. Item nec potentia. vt C. de sta tuis & imagi.l.vt vastutum. *Sed si ipse libere conditio*

G *nis est.* Ideò dicit. quia si est seruus, non posset conueniri. vt C.de iudi.seruus & ff.de iudi.l.vix certis. Item non habet communionem ciuilis iuris vel prętoris edicti. vt ff. qui testa.facę.pos.l.qui testamento. § seruus Item pro mortuo habetur. vt ff. de reg. iur. l.quo ad ius ciuile.& l.seruitutem. Item seruus nihil habet. vt ff. de verb. signi.l.paterfamiliàs. nã qui nil possessus habet: quia quisquis habetur, habere nulla potest: sic non possidet: ergo nihil. *Competentibus actionibus subiungetur.* Sed quęritur: quę sunt ille actiones? Respondeo: si fuit procurator, competit
H mandati: si colonus vel inquilinus, competit ex locato. vt ff. mandati. l. si procuratorem. §. mandati
3 actio. & ff. locati & conducti. si quis domum. † Quęstio. Contra extraneum quęritur: quę actio detur. Respondeo: non inuenio notatũ in notis antiquis quod nulla detur: sed sulua pace illorũ, qui hęc glo sant, dico dari contra illum actionem in factum sal
4 tem. vt ff. de pręscri. verbis. quotiens. Quęstio. † Sed illud quęritur: ad quid detur hęc actio contra illos: siue mandati: siue locati, siue in factum? Respõdeo: ad interesse domini, non ratione possessionis: circa
I quam nullum pręiudicium domino generatur, Sed circa suum interesse: quia substinuit damna: fecit ex pensas in agendo: circa aduocatos: & circa executores, sicut faciunt illi, qui causas tractant: quia nonnullas moras habet exceptio iudicũ. vt ff. vt in pos. lega.l.j.etiam & multas expensas: & sumptus causę quotidianę requirunt sicut dicunt etiam plura iura, JC. de iudi. properandum. & l. sancimus. & dicũt rubricę speciales C.de fortu.& sumptur.in iudi. faciendis. & C.de fruc. & lit.ex. licèt enim multum præiudicium domino generetur: ta-
K men oportet, quã dominus possessionem auocet ab illo detentore: in cuius reuocatione oportet ipsum
5 multas expensas facere. Quęstio. † Sed illud quæritur: ponamus quòd prædictę personę sint non soluẽdo: qualiter domino consuletur circa istud tale interesse: posset præsumi, quòd tenetur ille qui habet detentationem possessionis illius: & est argu. ff. de eo per quem factum est.l. vlt. & ff. de leg.j. planè. sed cõ trarium credo. Nam in legibus illis aliud: quia ibi succurritur mihi de æquitate cõtra debitorem meũ antiquum. vnde non videtur cõditio illius facta de-
L terior. vt argu. ff. de pact. l. si vnus. hic autem vult agere circa ista accessoria: ad quę non credo, quòd il li cõpetat actio contra detentorem. Si tu dicis quid faciet? Respondeo. cantabit vacuus coram latrone viator. & eius periculo nihil est, qui nihil habet. vt ff. de furtis. l. itaque. & inanis est actio quam debito ris inopia excludit. vt ff. de dolo. l. nam his. *Sinautem*
6 *necdum sub manibus procuratoris &c.* † Adhinc: vsque ad finem hoc nota: quod licèt domino nullum præiudicium generetur in possessione iam acquisita ex
M dolo vel negligentia prædictarum personarum: in possessione tamen acquirenda domino præiudiciũ generatur: puta mandauit dominus alicui procuratori colono vel inquilino: vel seruo, quod possessionem alicuius rei acquireret nomine domini: pone quod aliqua possessio domino debebatur tradi ex aliqua causa: fuerunt negligentes prædictę personę: domino præiudicium generatur: & est quod sibi dominus debeat imputare: quia mala electio est in culpa. & quare: assignant rationẽ: quia hic tractat dominus de lucero captando: in prima parte de dam no euitan-

A no eultando: tamen si qua actin competat domino
contra illú, qui posse ssioné illá detinet: actio, illa sal
uaerit: & nihilominus salua erit actio domino cótra
istú procuratoré col. vel inquilinú, qui fuerút negli
7 gentes. † Ex his quæ dicta sunt nota duo. Primú, q
mala electio est in culpa: vt hic. & ff. si agrimensor
fal. mo. dixe. l. j. & ff. de actio. & obli. l. ij. & ff. pro so
cio l. socius socio. & inst. p socio. §. vlt. & ff. ad leg.
aqui. ité Mela. §. j. & ff. de arbitris. l. dié. §. stari. & ff.
8 de mino. l. cú mádato. † Ité nota aliud, q iura ma-
gis subueniunt nobis circa dána quàm circa lucra:
B quia non est par ratio debita amittere, & lucra non
capere. vt C. de codicil. l. vl. ad idem C. de iur. delibe.
sancimus. §. licentia. Hoc idem æstimauit Proculus.
ná possum fodere: imo & præcidere venas putei tui:
& eleuare ædificium: & auferre lumen quod habe-
bas à loco meo priuato: nec infero damnum: sed au
fero lucrum: quod possum. vt ff. de damno infe. flu-
minum. §. vlti. & l. se. & l. Proculus. & ff. ne quid in
loco publico. l. ij. §. damnum. Et sic ex istis duobus
notabilibus nota hæc optima ar. ad quæstionem de
facto. ex primo contra illos qui malos prælatos po-
C testates & officiales eligunt: & contra illos qui tur-
pes & deformes vxores accipiút: vt nó possint illos
reprobare: vel illam cuius mores probauerunt. vt ff.
9 ad l. Iuli. de adulter. si vxor. † Ex secundo nota ar-
gumen. ad quæstionem de facto: quidá construxit
quandam ecclesiam in parochia alterius de licétia
superioris: quia alio modo non posset. modo con-
queritur antiquę ecclesię pręlatus: quòd ille aufert
sibi decimas. Respondetur, quòd possum: quia non
infero damnum: sed aufero lucrum. In hac autem
lege concipietur ita lib. secundum primam partem.
D *Libellus.* † Ago e. R. contra M. qui possessioné fun-
10 di talis, quam per procuratoré talem colonum seu
inquilinum habebam: seu quem fundú per illos pos
sidebam: nunc detinet. vnde vt mihi restituat ago
contra ipsum: propono condictionem ex l. C. de ac-
11 quiren. posses ex libris. *Libellus.* † Vel aliter: ago có
tra talem vt possessionem fundi talis, quam per pro
curatorem colonum seu inquilinum habebam: &
ipse dolo siue desidia ipsorum accipit seu detinet, vt
mihi restituar: propono condictionem ex l. illa, ex
libris. C. de acquiren. pos. Quod sic rectè concipia-
E tur libel probat lex prædicta. Sed obijcitur: dico in
libello, quòd mihi restituat. verbum restituere, so-
nat in expoliato: ergo si sum expoliatus: quo modo
suprà dicitur lege præsenti, quòd nullum præiudi-
cium domino generetur? Respondeo: licèt ibi appo
natur verbum, restituere: non tamen sequitur quòd
sim expoliatus. nam quod dicitur, quòd restituat ra
tione detentationis dicitur, quá habet aduersarius.
simile in petitorio habes ff. de rei vendicat. qui resti
tuere. simile habes econuersò: quòd dicitur mihi fie
ri restitutio rei illius cuius nunquam habui posses-
F sionem. sed dicitur restitutorium respectu restituen
tis. vt ff. quorum bo. l. j.

De constitutione Inuasor, Rubrica.

1 *Actore non probante per testes uel alio modo reus ab-
solutur.*
2 *Facto proprio errans non auditur.*
3 *Error uel incuria alicuius domini, an in causa sit quare
alius possideat.*
4 *Possessio uacans quo pacto restituenda ueniat.*
5 *Restitutio possessionis illi qui non possidet; nec possidet
G quo pacto fienda sit.*
6 *Libellus in tali actione quomodò formetur.*

FACTA prouisione per legislatores contra oc-
cupatores seu inuasores rerum quæ ab alijs possi
dentur in omnibus casibus in quibus constitutio-
nes superiores loquuntur: prouidetur etiam circa il
los qui occupant possessiones rerum vacantium.
in quibus casibus prodita est cóstitutio, cum quæ-
rebatur. & hoc planum est. Est & prodita secúdum
quosdam alia constitutio, quæ vocatur, inuasor. &
ideò de his videamus Et primò de constitutione il-
H la, inuasor in qua pauciora dicenda occurunt. *Inua
sor.* Rerum immobilium. vt insti. vi bono. rapto. &
ff. de vi & vi arma. l. j. §. si de naue. pro mobilibus e-
nim non habet locú interdictum, nec fortè ista con
stitutio. *Locorum.* Ab alio possessorum. & sic prima
pars l. loquitur in possessione non vacante: licèt se
cunda pars legis loquatur in possessione vacáte: vt
infrà dicemus. *Pœna teneatur legitima.* Sed videtur q
lex ista locum non habeat: nec quantum ad primá
partem: nec quantum ad secundam. quantú ad pri-
mam non. Nam tempore harum legum nulla pœ-
I na saltè imponebatur violento. Item secunda pars
legis videtur, quòd hodie locum non habeat: quia
pœna imponitur C. vnde vi. l. cum quærebatur. Sed
respondent quidam & dicunt: imò præstabatur per
constitutionem, si quis in tantam. sed illa posterior
& hoc ex ordine. sicut vides: quia posterius posita
est: & ex mádato Iustiniani præcipientis cóstitutio
nes priorum Imperatorum priore loco ponendas.
vt C. de Iustini. C. faciendo l. hęc quæ necessario. &
ff. de albo. scriben. l. j. sed ipsi dicunt, quòd fuit erra-
tum à scriptoribus: nam lex, si quis in tantam debet
K esse anterior: quia fuit Valentiniani, Theodosij, lex
ista, inuasor, fuit Constantini: qui fuit ferè proxi-
mus ante Iustinianum. nam post Constantium fuit
Iustinus pater Iustiniani. vt instit. de donatio. § est
& aliud. post Iustinum fuit Iustinianus. Vel dicas
istud additum à compositoribus noui iuris: quia té
pore harum legú nulla pœna pręstabatur legitima:
pœna scilicèt interdicti, vnde vi. s. vt restituat ré cú
fructibus perceptis & percipiendis. vt ff. de vi & vi
ar. l. j. §. j. & §. rectissimè *Oppositio.* Sed videtur, quòd
considerata natura interdicti nulla pœna impona-
L tur: & hoc probo. nam si rem restituit: id est posses-
sionem rei: in hoc nulla pœna: quia & violentus ni
hil de suo soluit: & expulsus nihil recipit præter pos
sessionem rei suæ. hoc etiam idem in fructibus per-
ceptis. in percipiendis aút posset ita esse, quòd esset
pœna violenti respectu: quia soluit illud quod nun
quam ad eum peruenit: respectu violentiá passi nul
la est pœna: qa fructus illos recepit, quos habuisset
si ei possidere licuisset. vt C. de fructib. & liti. expen.
l. ij. Respondeo: prima est pœna considerata natura
interdicti saltem in rebus quę naturali morte penes
M violentum perierunt. vt ff. de vi & vi ar. l. j. §. rectissi
mè. nec enim liberatur violentus per rei interitum
naturalem, cú semper sit in mora: sicut fur & raptor.
vt C. de condi. ob tur. cau. l. vlt. & ff. de condi. fur. l.
in re furtiua. §. vltim. & l. vltima. Vel dicatur pœna
imponi ex natura interdicti fructibus percipiendis,
vt diximus: licèt non sit pœna respectu recipien-
tis: est tamen pœna respectu soluentis, quod sol-
uit: quia nunquam ad eum peruenit. & sic impro-
priè dicitur pœna: & mera pœna est, ex parte vtrius

A que: quando soluitur illud mihi, quod nunquam af
fuit: & tu soluis quod nunquam tibi affuit: sicut du
plum in actione furti nec manifesti: vel quadruplū
in actione furti manifesti: quod totum est pœna. vt
vt insti. de oblig. quæ ex deli. nas. Vel aliter pœna te
neatur legitima, scilicèt l. Iulia. de vi publi. si violen
tia fuit facta cum armis. vel legis Iulia. de vi priua-
ta, quando violentia infertur sine armis, ex quibus
pœna imponitur deportationis. vt ex prima & ex se
cunda tertiæ partis bonorum publicatio. vt insti. de
publica. iudi. & ff. de accu. l. hos. §. omnibus. & ff.
B ad l. Iul. de vi priua. l. j. *Si tamen vi eadem loca inuasisse constiterit iudi.* Ipsi enim facienda est fides. vt ff. de cō
di. ob tur. causam l. j. & super illis rebus de quib. li-
quet sibi tanquam iudici, debet ferre sententiam, vt
in decre. vi. q. ij. c. si tantum. & c. placuit. & extra de
sen. excom. cùm non ab homine. in prin. & extra de
offi. iudi. ordi. c. si sacerdos. cum concordantijs suis.
1 *Quæstio.* † Sed qualiter constabit? Respondeo. vel
per testes, vel per confessionem partis: credis enim
quòd si actor non probat, quòd credatur suæ soli as
sertioni? certè non: imò actore non probante, reus
C & si nihil præstiterit, obtinebit. vt C. de edendo. qui
accusare. *Nam si per errorem aut incuriam domini loco*
2 *ab alijs possessa sunt.* † Sed quando potest hoc esse
quod aliquis erraret in facto proprio & circa res suas:
certè non auditur. Primò, quia in proprio facto. vt
ff. pro socio. l. vlt. Secundò, quia vires & emolumen
tum rerum suarum non debet quis habere incogni
tum: & si dicit non auditur. vt C. de rescin. vendit. l.
quisquis. Respōdeo, bene potest quis errare in pro-
prio facto & circa possessionem rerum suarū. nam
errando credebam fortè maternum quod erat pa-
D ternum: & econtrà. vt ff. de iur. & fac. ignor. l. pluri-
mam. & l. iuris. & C. e. l. c. & l. cùm falsa. & quod di-
cit l. pro suo verum est, quòd ita de facili non admit
tatur: si sit deperditi hominis & crassa. vt in prædic.
legibus, & circa possessionē quæ vilis est & abiecta
quæ de facili amittitur, non est mirum. Nonnè legi
tur de Plotio qui nomen proprium ignorabat. vt C.
de hære. institu. l. vlt. Audiui etiam de quodā à quo
dum quæreretur quod esset nomen filiæ quam de-
sponsare volebat: ipse respondit: quæram à sacerdo
te, qui ipsam baptizauit: quia eius nomen ignoro.
E Et quod dicit l. illa, quisquis de rescin. venditi. non
obstat: quia non loquitur in casu præsenti: sed lo-
quitur quòd nullus debet ignorare vires suarum fa
cultatum: scilicèt vtrum terra sua producat frumen
tum vel ordeum. & quæ sit bona terra vel mala: sed
certè pauci sunt: & maximè conuersantes in schola,
qui ista sciant. *Aut incuriam.* De his pone exemplum
in multis negligentibus: & maximè in illis, qui ha-
bent amplas possessiones: qui nesciunt etiā de om-
nibus vbi sint: nec curant scire: sunt enim de malè
facientibus rationes suas. ex longo enim tempore
F obliuio sequitur. vt ff. de vsucapio. l. furtum. §. j. *Quæ*
3 *stio.* † Sed illud quæritur: quomodò per errorem aut
incuriam domini loca ab alijs possidentur: nūquid
error vel incuria domini est causa quare alius pos-
sideat? & certè non: sed ideò dicit iste per errorē vel
incuriam desijt possidere: & sic possessio vacat: si va
dat modo aliquis & intret possessionē istā sic vacā-
tem, sine pœna possessio debet restitui: hoc olim tē-
pore huius l. quo tēpore nulla pœna imponebatur
in possessione vacante occupata: sed hodie secus: vt
G in constitutione, cū quærebatur. † *Quæstio.* Sed quę
4 ritur: quo iure restituenda sit possessio ista vacans?
Respondeo glosauit. A. agendo in rem: glosula ista
mala: quia per actionem in rem non auocatur pos-
sessio, sed proprietas. vt ff. de rei vendi. l. quæ restitue
re. & l. is qui destinauerit. & aliud est pretium rei:
aliud possessiōis. vt ff. vti possidetis. si duo. & est ar.
ad hoc ff. de tritica. l. j. Vnde dico, quòd restituitur
possessio per condi. ex l. sicut per condictiones quæ
intentantur ex alijs constitutionibus: quia vbi-
cúmque per legem cautum est, quod agere possu-
H mus: nec cautum est. quo genere actionis condictio
ne ex l. illa agimus. vt ff. de condictone. ex lege l.
5 vnica. *Quæstio.* † Sed quomodò fiet restitutio posses
sionis illi, quæ non possedit, nec possidet: quæ pos-
sessio est vacans quantū ad actorem quomodò con
6 cipietur lib. Respondeo bene. nam dicam sic. † *Libel lus.* Ago ego Titius contra M. qui possessionem ta
lis fundi vacantem, quem fundum dico ad me per-
tinere iure dominij: authoritate propria vsurpauit.
vnde peto possessionē illius fundi mihi restitui cō-
dictione ex l. C. vnde vi. l. inuasor. Fiet mihi restitu-
I tio possessionis, non quòd possederim: sed dicitur
restitutio ex parte possidentis: sicut dicitur de inter
dicto quorum bonorum, quod dicitur restitutoriū
ex parte restituentis, non ex parte agentis: quia ex
illa parte dicit, adipiscendæ. vt ff. quorū bo. l. vnica.

De constitutione, cùm quærebatur, Rubri.

1.2 *Possessio uacua quæ dicatur in huiusmodi constitutionis casu: & quæ propriè possessio uacua nominetur.*
3 *Possessio absentium uel præsentium, quòd occupetur: an idem esse dicatur.*
4 *Iudex quomodò possessionem, quæ est apud alium, uel e-*
K *tiam quæ uacat in alium sine facto illum transferre possit.*
5 *Ius sibi authoritate propria nullus dicere debet.*
6 *Iurisdictio generalis: quæ sunt ueteres leges quænam sit.*
7 *Quod suum est, unusquisque scire tenetur.*
8 *Stultus si ita aliquis fuerit: qui nihil nouit: quid erit de illo.*
9 *Illud quod est alicuius, quod esse dicitur.*
10 *Rem alienam quòd nullus occupare debeat, proxima dispositio est.*
11 *Tempora minora quare statuuntur, quādo criminaliter*
L *agitur: quam quando ciuiliter agitur ex crimine.*
12 *Libellus in huiusmodi, cōstitutione quomodò formetur.*
13 *Constitutionis huiusmodi pœna an locum habeat, si sit res hereditaria: quam aliquis occupauit:*
14 *Constitutio talis, an locum habeat: quando quis accepit cum dolo uel sine dolo.*
15 *Constitutio ista an locum habeat: si aliquis occupet rem meam uacantem ab alio: non à me: licèt uacua non exstat.*
16 *Possessio si erat uacua: quomodò hæc constitutio locum habere possit.*

M VLTIMA constitutio ponitur, quę punit de-
tentorē, qui possessionē vacantem alicuius acci
pit: sine authoritate iudicis & sine violētia, quę pu
nit talem sic accipientē. vt infrà dicemus, & cōpelle
tur condi. ex l. ista possessionē restituere: sicut statim
infrà de omnibus dicemus. *Cùm quæreretur inter illustri cianam aduocationem quid fieri oporteret.* Hic dominus
Imperator fuit consultus super quęstione dubia iu-
ris: quod semper debet fieri, si non inuenitur diffini
ta in corpore iuris. vt C. de legi. & constitu. l. huma-
Imperator

A num. ff. de fideicommissaria liber. l. itaque. & fuit consultus ab aduocatione illiriciana, id est, de partibus Illirij. illa enim contra tabu. vocatur illiricū: de quo illirico habes C. de officio præfect. prætor. orientis & illirici. & C. de tempore appella. l. vltim. circa princip. alibi etiam fuit consultus à cęsariana aduocatione. vt C. de acquiren. posses. l. vltim. *Qui vacuam possessionem absentium sine iudiciali sententia detinuerunt.* Meritò fuit dubitabilis: quia secundum iura antiqua, quæ scripta erant omni carebat remedio, quantum ad possessionem ille cuius possessio

B fuerat: quia eũm non possedisset: neque violentia illata fuisset, vnde vi. nec constitutio, si quis in tantā. nec alia quælibet locum habere poterat: & tantum realis actio competebat: vt dicit litera sequens. vsque ad illud verbum: nos verò contradicentes, & cętera. & ideò de summa necessitate oportet principē

1 beneficium huius constitutionis inducere. † *Quæstio.* Quæritur in primis quæ possessio dicitur vacua: de qua loquitur constitutio præsens. Respondeo: voluit notare dominus H sicut tradit dominus meus in summa super ista l. quando aliquis absen-

C te corpore suo animo retinet possessionem, alius in absentia illius ingreditur possessionem: ille suspicatur se posse repelli: & ita possessione priuatur: non ex primo facto, sed ex voluntate sua: quia habuit animum relinquendi possessionem. vt ff. de acquirenda possessione l. sed si nolit. & hæc secundum enim dicitur vacua possessio corpore, sed nõ animo. Sed nonnè in hoc casu locum habet interdictum vnde vi. ita videtur. nam possessionem amittit, vt dicit l. prædict. sed si nolit. Item siue animo solo quis possideat, siue corpore: & reuertens prohibeatur in

D gredi, habet interdictum vnde vi. vt ff. de vi, & vi armata l. j. §. siue autem corpore. & §. idem Labeo. nam & qui metu turbæ perterritus fugit, videtur deiectus: vt ibi. & ff. de vsucap. non solum. §. si dominus. Respondeo: ipse dominus H. quòd nõ habeat locum interdictum secũdum eum in casu illo: quia ad hoc quòd interdictum locum habeat, oportet quòd violentia corpore inferatur. nam vis sine corpore non habet locum: vt dicit Pomponius ff. de vi & vi arma. l. j. § idem Labeo. qui Pomponius in eodem §. videtur corrigere Labeonem, sed non corri-

E git: vt statim dicam. vnde si animo possidebam: & veniens fui prohibitus: tunc habet locum interdictum. quia violentia modo corpore infertur. vel si quis me in itinere detinuerit. vt ff. de vi & vi armat. l. j. §. siue autem corpore. vnde vide in ff. de acquir. posses. in l. illa possideri. in fi. nam ibi dicitur quando animo possidebam, & veniens non admittor: vis committitur: & aduersarius videtur vi possidere, & hoc idem dicit §. ille, siue autem corpore. quia tunc aduersarius vi possidet, & ego videor vi amittere possessionem: sed quando suspicor me posse repelli,

F & nolo ad fundum redire: possessionem amitto: sed non dicitur violentia illata. vt in l. illa, de acquiren. posses. l. sed si nolit. non enim videtur vi deiectus, qui profugit, & deijci non expectauit. vt ff. quod metus causa. l. metum. & l. de vsucapio. Respondebat dominus H. quòd videtur vi deiectus, quãtum ad hoc vt vsucapio non procedat: & hoc ideò: nam per talem suspitionem possessionem amitto, vt dictum est: licet violentia non inferatur, si possessio amittitur: ergo vsucapio interrumpitur sicut si esset

G vi deiectus. vt ff. de vsucapionibus l. naturaliter. cum vsucapio sine possessione procedat. vt ff. de vsucapio. l. sine possessione. & secundum hoc Labeo nun corrigitur per Pomponium in titu. de vi & vi armata l. prima §. idem Labeo. Sed quid erit secundum dominum H. in casu illo: qualiter succurretur illi qui possessionem amisit ex suspitione animi. certè secũdum eum, omni carebat remedio tempore illarum legum: & ideo dicebat hanc constitutionem inductam. dominus tamen meus dat sibi interdictum vnde vi vtile. quia licèt verba deficiãt.

H sententia locum habet. scilicèt quia possessio est etiam illa: sicut notauit in summa vnde vi. & ego notaui supià in rubrica. de interdicto vnde vi. hanc sententiam dominus meus hic adinuenit propter verba quę ponũtur in lege. violẽtia in ablata possessione minimè procedente. Quod etiam cõpetat vtile interdictum in casu primo quando suspicor me posse repelli, est argument. nam sicut dominus vel pater tenetur vtili interdicto si filius vel mercenarius aliquem deiecit à possessione, & possessio deuenit ad patrem vel dominum. vt ff. de vi & vi armata

I l. j. §. si filius. Dominus tamen P. non admittebat in casu illo, quod quis suspicatur se posse repelli, quod daretur illi vtile interdictum: nisi quando vadens ad fundum non fuit admissus. Vnde his omissis dicimus, quod illa possessio dicatur vacua, quæ ab illo neque corpore neque animo detinetur: & sic in casu isto loquitur constitutio, in quo casu nec directum nec vtile interdictum competebat illi: & ideò de summa necessitate inducta fuit constitutio

2 præsens. *Quæstio.* † Sed quæritur: videtur quòd hoc stare non possit. nam ego video ꝙ venditur emptori

K tenetur tradere vacuã possessionẽ vt ff. de actione empto. & vẽdit. l. ex empto. & C. de proba. cũ res. & hoc in debitore & creditore. vt C. de distra. pigno. l. qui pręd iũ. & sic vides, ꝙ possessio dicitur vacua, quę corpore & animo possidetur. si em̃ nullo modo possideretur, tradi non posset. Respondeo. tu deciperis in nomine. qđ enim habetur in legibus illis, hoc idem sonat, si bene intellexeris: debet tradere venditor emptori possessionem vacuam: ita vacuã quòd à nemine possideatur: neque animo neq; corpore, neque quod habeat ius in re, ad hoc vt libere-

L tur actione ex empto: non autem esse necesse quòd ad trãslationem dominij: quia tunc dominiũ transfertur, etiam si non tradatur vacua. vt ff. de fun. do. l. si fundus. quẽ Titius possidebat: & sic in illo momento tradit vacuam possessionem animo & corpore, à se venditore & ab alio, tamẽ melius dixisset legislator vacantem possessionem sicut illa est quãdo quis sine hærede decedit: cuius possessio dicitur vacans: vt institu. de vsucapio. §. quod autem. & C. lib. xij. de cõmuni agro deserto. qui agros. Sed ideò posuit legislator de vacua & non de vacante, vt dif

M ferat ab illa, vt det intelligere quòd loquatur hæc constitutio quando quis occupat possessionem alicuius viuentis vacuam: in quo casu nullum inueniebatur remedium: quia in possessione vacante hæreditatis occupata habet locum vel quorum legatorum contra legatarios: vel quorum bonorum contra tenẽtes res hæreditarias: quod locũ habec & pro vniuersitate & pro re singulari. vt ff. quorum. l. j. & ij. & ff. quorum bo. l. vnica. & ff de fur. hoc amplius in hæreditate enim nõ est possessio: & ideò dicitur

A ea enim quę sunt facti, in hereditate non sunt: nec sustinet hęredtas vicem personę. vt ff. de acquiren. rerum domi. l. hęreditas. sicut in Apulia dicitur de puella et virgine. hęc puella est vacua. i. quę à nemi ne possidetur: nec habetur neq; animo neq; corpore. *Oppositio.* Sed illud quęritur: quò possit esse quod si aliquis sit viuus: & habuerit aliquã possessionem q̃ possessio illa dicatur vacua, cum saltè animo reti neri possit: & si animo retinetur, non est vacua. vt. C de acquirenda posses. l. licet. Respondeo: ita potest esse q̃ possessionem quis habuerit, & longo tempo

B re fuerit absens: ita quòd per incuriam desijt possidere: nesciebat em̃ loca vbi essent suę possessiones, ex longo enim tẽpore obliuio sequitur. vt ff. de vsu capionib. l. furtum. ff. de acquiren. possessione. l. pe regrè. & ff. de proba. si arbiter. vel potest idem contingere per negligentiam, quòd aliquis est ita miser, quòd extra ciuitatè non vadit ad videndas possessiones suas: & sic desijt possidere. vt suprà e. inua sor. vel habebat aliquis amplas possessiones, & aliquas nesciebat benè: sicut de omnibus prędictis

3 possem notare exempla. *Quęstio.* † Item quęritur:

C quare dicit absentium: nunquid esset aliud si posses sio vacua pręsentium fuerit occupata? Respondeo non: sed ideò dicit: quia ita de facto cõtingit: quòd absentis & viuentis possessio vacua fuit occupata: idem est etiam & si pręsentium: vel ideò ponit absentium: quia citiùs contingit, quòd possessio absentium potest fieri vacua quàm possessio pręsentium. *Sine iudiciali authoritate &c.* Hoc ideo dicit: quia si authoritate iudicis retineret, non haberet lo cum ista constitutio: eùm iustè possideat qui autore prętore possidet. vt ff. de acquiren. posses. l. iustè.

D & hoc intelligas, si iudex iustè pręcipiat: aliàs authoritas iudicis non execusaret. vt ff. de regum iur. l. à iudice. Pone quòd, absens fuit citatus, & noluit comparere: mittetur aduersarius in possessionem rei illius: vel mandabitur executioni sententia contra bona immobilia illius: quia mobilia non inueniebantur. vt ff. de re iudica. à diuo Pio. & sic quod legi timè factum est, nullam pœnam meretur. vt C. ad l. Iul. de adulte. l. Graecus. & ff. de concubi. l. j. nec deberet aliquo euentu resuscitari. vt ff. de itinere actú que priua. l. nec enim. & C. de administratio. tuto. l.

E sancimus. & quę iure magistratus fiunt, ad actionem iniuriarum non pertinent. Et iuris executio, non habet iniuriam. vt ff. de iniur. l. iniuriarum. &

4 l. non solùm. §. quę iure magistratus. *Quęstio.* † Sed quęritur, quomodò posset iudex possessionem, quę est apud alium, vel etiam quę vacat in alium transferre sine facto illius: vel saltem illo ignoràte. nam quod nostrum est, sine facto nostro ad alios non transfertur. vt ff. de regu. iur. l. id quod nostrum. Respondeo: bene iudex ex officio suo possessionẽ alterius in alium trãsfert etiam illo ignorante. nam

F & hoc faciunt censitores, qui recolligunt censum & tributum. & hoc etiam flumina faciunt, quę vi ce censitorum funguntur. vt ff. de publica. l. commissa vectigalium. & ff. de acqui. rerum dominium l. ergo. & ff. de acquiren. posses. l. Pomponius. §. si iussu iudicis. sed ita si ventum sit in possessionem. vt ff. de pigno. act. l. non est mirum, nec enim posses sio ad te quando non vacat: vel etiam si vacat rece dit: sed propter tuam contumaciam. vt suprà dixi. imò iudex ex officio suo in alium transfert domi-

G nium. vt ff. si ex noxali causa agatur. l. j. in fin. & ff. de noxa. l. electio. in fi. & ff. de damno infecto l. si fi nita. §. Iullia. & argumen. ff. de publica. l. j. & intit. de officio iudi. *Nec unde ui interdictum.* quia illud datur possidenti & deiecto. vt ff. de vi & vi armata. l. j. §. dicitur. at iste viuens & abiens vel pręsens non erro: neque animo neque corpore possidebat, non potest dici deiectus, cum possessio eius vacaret. vt ff. de vi & vi armata. l. j. §. eum qui nec animo solo, quod dicit dominus H. in eo quòd suspicatur se posse repelli: quia nec illi credebat interdictum cõ-

H petere, sed hæc constitutio: vt in hac ea. l. notaui. *Nec quod ui aut clam.* Et meritò: illud enim interdictũ vel interdicta competunt quando aliquis celante domino possidet, vel quando infert vim inquietati uam, quod in vacua possessione assignari non potest. vt ff. quod vi aut clam. l. j. & l. prohibere. §. clam & l. vim facit. Ex hac litera sume vnum argument. quòd interdictum quod vi aut clam, sit vnum habens duo capita: de hoc notatum habes suprà in spe ciali rubric. quod vi aut clam. *Vel aliam quãdam actio nem ad recipi ndam possessionem.* Nota quòd actio est

I proponeda hodie etiã ad recuperandã possessionẽ, quòd actio sit proponenda notaui supià in hoc eodem libello. circa princ. ante tractatum actionum. *Oppositio.* Sed opponitur: imò secundum vetera iura cõpetebat condictio ex l. illa, inuasor. suprà eodẽ titu. nam ibi loquitur de apprehendente possessionem vacuam, quòd debet eam restituere: cùm illam possessionem per errorem aut incuriam domini pos sedit. quomodò ergo dicit, quòd nulla actio compe tebat ex veteri iure ad recuperandam talem possessionem? Respõdeo: posset dici, quòd illud quod ca

K uetur in l. illa, fuit additum à compositoribus noui iuris. Vel aliter: nulla actio competebat per legem veterem cum pœna. nam l. illa, inuasor sine pœna pręcipiebat possessionem restitui. hęc autem constitutio, cum quęrebatur, facit restituere cum pœna sicut infra dicemus. Vel tertio modo & melius l. illa, inuasor loquitur quando quis occupauit possessionem vacuam credendo suam: in quo casu videtur loqui, dum dicit, per errorem, id est quia credebat esse suam, cum non erat: vel per incuriam simili ter quòd non curauit multum diligenter inquirere

L an esset sua vel aliena l. autem ista loquitur, quando quis occupauit possessionem alicuius viuentis vacuam pręsentis vel absentis: quam possessionem sciebat suam non esse: credebat tamen sibi licere illam apprehendere, ex quo vacabat: sicut & quando quis occuparet rem quę est in bonis nullius quam incontinenti facit suam. vt insti. de rerum diui. §. per totum. & ff de acquiren. rerum do. l. j. & ij. & l. adeò. & hoc est quod dicit litera in §. omnes aũ sciẽ de bent &c. vnde si lex ista pœnã imponit, nõ est miũ: quia plus peccat quàm in illa l. inuasor. Violentia

M in ablatam possessionem minimè procedente. Et hac litera sumitur quòd lex ista loquitur de possessione vacua: quicquid dixerit dominus H. salua pace sua: & ex litera superiori quę dicit vacua: si enim non esset vacua, nunquam posset ab alio apprehendi, sine violentia: si enim ille possidebat, ego possidere non possem: nisi violentiam commit terem: & iste deijceretur: quia duo insolidùm possidere non possunt. vt ff. de acquirenda possessione l. possideri. §. ex plurimis. & ff. commodati l. si

vt eerto.

A vt certo. §. si duobus. *Nisi domino tantummodo in rem*
actionem exercere permittentes. Et sic contingebat tem
pore veterum legum: sicut contingit hodie illi, qui
mittitur in possessionē rei alicuius, quādo agitur re
post litem contestatam vel quasi: quod sola quęstio
proprietatis reseruatur absenti: vt C. vbi in rem a-
ctio debet ex l. ij. *Nos verò non concedentes aliquem alie*
nas res, vel possessiones usurpare per suam authoritatem.
5 † Nota ex ista litera, quòd nullus authoritate pro-
pria debet sibi ius dicere. simile C. de Iudæis & cel.
nullius. ideò per iudicem reposcere debet: vt hic. &
B ff. quod metus cau. l. extat. & ff. ad l. Iul. de vi publi.
l. penult. Fallit tamen in casibus quibusdam. vt C.
quando lice. sine iudi. l. j. & ij. & C. de meta. lib. xij.
l. j. ff. de his quæ in frau. credi. ait prætor. §. si debito
rem. *Sancimus talem possessorem, ut prædonem intelligi.*
Talem, scilicèt inuasorem occupantem. *Oppositio.*
Quomodò tenetur vt prædo? certè non videtur: nā
prędo tenetur actione vi bonorum raptorum. vt. ff.
vi bono. raptorum. l. prętor. insti. vi bono. rap. Item
ille ita tenetur si violentiam committat. vt in prędi.
legibus. hic autem sine violentia, vt etiam dicit lite
C ra istius l. Item ille tenetur pro re mobili: hic autem
loquitur de occupante possessione vacuam rei im-
mobilis, vel etiam mobilis: sed frequentiùs ad illud
quod de facto cōtingit, imò etiā frequēter de re mo
bili sicut de immobili: & frequētiùs & plus: quia rei
mobilis à natura neglecta custodia est. vt ff. de ac-
qui. pos. l. si rem mobilē. Quare ergo dicit, quòd tene-
tur vt prędo: cū ille ponitur in triplum, cōputata se.
vt insti. vi bono. rap. hic autem minus punitur: vt in
fra dicemus. Respondeo, istud punitur ratione simi
litudinis quò ad quid, scilicèt quò ad restituendam
illam possessionem, non quò ad aliam. nam non est
D prædo nec punitur pœna prædonis: proptereà poni
tur verbū similitudinariū, vt prædonem intelligi. &
hoc etiā indicant verba sequentia. *Et generali iurisdi-*
tione eo teneri, quæ pro restituenda possessione contra hu
6 *iusmodi personas veteribus declarata sunt legibus.* † Quę
est illa generalis iurisditio: quæ sunt veteres leges?
Responde. Quidam voluerunt notare: scilicèt in-
terdictum vnde vi. vt sicut per illud interdictum te-
netur inuasor possessionem restituere cum fructi-
bus: ita & per istam constitutionē teneatur iste oc-
cupator: non tamen alia pœna imponatur. & hoc
E voluit notare dominus Io. & dominus Aldri. Alij
idem sentiunt quantum ad pœnam: sed vocant ge
neralem iurisditionem l. illam, inuasor. & sic secun
dum istos mala est illa expositio, quàm notaui su-
prà in hac eadem l. Dominus meus intelligit gene-
ralem iurisditionem: scilicèt constitutionem, si quis
in tantam. nō quòd teneatur illa constitutione, sed
ista: quia illa punit violentos: & quando occupant
vel inuadunt possessionem apud alios constitutam
sicut ibi notaui. Dicit ergo hunc prædonem teneri
ad restitutionem possessionis cum fructibus, & ad
F pœnam legis: quia tantundem soluet, si non est do-
minus: vel non habuit ius in re: alioquin amittit do
minium: vel punitur in iure quod habet: vt dicit il-
la constitutio, si quis in tantam. *Ridiculum est enim di*
cere vel audire, quòd per ignorantiam quis rem alienam oc
cupauerit. Simile habes insti. vt bono. rapto. vbi quis
excūsabatur, si dicebat. ego erraui: credidi rem istā
fore meam. & hoc mihi licere: vnde in vtroque in-
uentum est iuris remedium ad puniendam mali-

G tiam, quæ possit excogitari hic & ibi. Sic ergo nota
quatuor casus. in duobus habet locum constitutio,
scilicèt quando quis putauit rem illam quam occu
pauit, esse alienam, & erat aliena: vel credebat suā,
& erat aliena. in alijs duobus non habet locum: sci-
licèt quando putauit sua & erat sua. vel quando pu
tauit alienā, & erat sua. *Omnes autem scire debent quod*
7 *suum non est, hoc ad alios modis omnibus pertinere.* † Te-
netur ergo aliquis scire id quod suum est: & quid
habeat & quantum. sed aliquando multi plus spe-
H rant habere in facultatibus quàm habeant. vt insti
tuta qui manumittere possunt vel non. Item tene-
tur scire quis vires & emolumenta rerum suarum.
8 vt C. de rescindenda venditione quisquis. † *Quę-*
stio. Item quid si est aliquis stultus, qui ferè nihil
nouit: quid erit de isto? Respondeo nihilominùs,
punitur: ne melioris conditionis sint stulti, quàm
periti: simplices quàm scientes. vt ff. quod vi aut
clam. Seruius omnes ergo sciunt vel scire debent
ista: sunt enim in iure paria: vt hic. & C. de rescin-
denda vendicatione l. quisquis. & ff. de fideiussori.
I l. si Titius & Seia. & ff. locatione & conductione.
l. item quæritur. §. si fusio. ff. de ædilis edictione l. pri
9 ma §. causa. *Quod suum non est.* † Quid est ergo il-
lud quod dicitur esse alicuius? Respondeo, strictè
hoc dicitur: meum tuum suum illius, quod pertinet
ad dominium. nam ista verba illud sapiunt. vt ff. de
rei vendicatione non solum §. metum. & ff. de lega-
tione tertia. l. seruos. & C. de religiosis & sumptibus
funerum l. secunda. §. in locum alterius. & ff. ad tre-
bellionem l. si legatus. §. si quis bona sua. hoc ad
alios modis omnibus pertinere largo modo poni-
K tur vt ff. de verborū significatione. verbū pertinere.
& sic si ad alium res pertinet ratione possessionis, li
cèt tua esse proprietas punitis: quia restituis rem, &
dominium amittis: & si pertinebat ad alium iure
dominij restituis rem & aliud tantundem. vt suprà
dixi. vnde dicit modis omnibus. q. d. quòd aliud
non posset esse: nam si res est mea, non est tua: & e-
contrà. vt ff. de procurat. Pomponius. & ff. de exe-
cu. rei iudicat. l. si inter me & te. *Cum talis dispositio.*
10 † Quęritur quę? Respōdeo, est illa proxima quod
omnes scire debent &c. Item quòd nullus debeat
L occupare rem alienam. Item aliud quod ridiculum
est dicere vel audire. *Vt si quis rem alienam inuito do-*
mino attigerit: & animo lucrandi, vt dicunt veteres
ff. de fur. l. j. & ij. & iij. licèt in casu etiam volēte do-
mino fiat furtum. vt C. de fur. l. si quis seruo. Si quis
rem subaudi mobilem: quia abolita est sententia de-
cētium fundi loci vel furtū fieri. vt insti. de vsucap.
Oppositio. Sed nō vnde tuo hęc bona similitudo in
actione furti: nā excusatur quis à furto, si cessat do
lus. Itē si nō fiat lucrādi animo, vt ex distinctiōe fur
ti apparet. Itē & si quis vtatur re aliena vt credat do
M minum permissurum: licèt falso credat: tamen excu
satur à vitio furti, & à pœna. vt institu. de obligat.
quam ex deli. nasc. & ff. de fur. l. inter omnes. Respō
deo. reuera non omnimoda similitudo, sed inducit
simile quantum ad hoc quando iste scit possessio
nem esse alterius, scilicet alicuius rei mobilis: &
dolose contractat, tunc punitur: ita punitur & hic
quando dolo occupat possessionem vacuam alicu-
ius absentis: non est autem omnimoda similitudo
vt dixi. Sed ita demùm constitutio præsens succur-
rit absenti. *Si xxx. annorum non excesserint curricula.* Cū

A ca ista opponitur quòmodò durat querela ex l. ista
vsque ad xxx. annum. cùm sit pœnalis debebat saltem
durare vsque ad annos xx. vt C. de fal. l. querelam.
Respondeo ita durat: quia condictio ex l. ista
est personalis: & omnis personalis de sui natura &
de iure cõmuni durat vsq; ad annũ xxx. vt C. de cõ
stitu. pecu. l. ij. Item & est ciuilis: quia à Iustiniano
inducta. nam & actio furti nec manifesti, ciuilis est
& pœnalis: vt institu. de perpe. & tẽpora. act. & durat
vsque ad annorũ. xxx. imò etiam furti manifesti
actio quæ prætoria est propter vicinitatem illius a-
B ctionis ciuilis furti nec manifesti durat vsque ad
xxx. ann. vt institu. de perper. & tempora. act. & l. il
lam, querelam. C. de fal. non obstat: quia locum habet,
quãdo ex crimine criminaliter agitur. Item &
11 in l. illa ponitur ferè. † *Quæstio.* Si tu quæras quare
minora tẽpora statuuntur quando criminaliter agi
tur: quando ciuiliter agitur: ex crimine. Respon. ra
tio est, scilicèt ipsa pœnæ impositio, quæ est odiosa:
& ideò restringenda. vt ff. de pœnis. l. penult. & vbi
maius periculum ibi maius consilium. vt ff. de carboniana
l. j. nam etiam instantia iudicij criminalis
C finitur biennio. vt C. vt infra certum tempus crimi.
quæstio termi. l. vltim. ciuilis iudicij instantia durat
triennio. vt C. de iudi. properãdum. §. j. Item mitiùs
agitur cum aliquo in crimine, si criminaliter condẽ
netur: nam pannicularia sibi non auferuntur: nec
zona: nec leues anuli: nec nummi inueterales. vt ff.
de bo. damna. l. diuus. in ciuilibus autem in solidum
condemnatur, nisi sit persona quæ habeat priuilegium,
vt non condemnetur, nisi eatenus quatenus
facere possit. vt ff. de re iudi. sunt personæ. cum legi
bus sequen. Et sic in criminibus si criminaliter agi-
D tur, est quædam benignitas, licèt delinquentes sint
odiosi: in vita actionis, quæ minus durat: & in instã
tia iudicij: licèt hic aliâs durius agatur cum eodem
uato. *Oppositio.* Sed circa istam præscriptionem. xxx.
annorum opponitur: vel possunt iura assignari con
tra. de censi. & censito. l. vlt. lib. xj. nam legitur ibi,
quòd si aliquis desertam possessionem recipit à peræquatore:
Peræquator dicitur ille qui æqualiter di
uidit possessiones tributarias inter illos qui volunt
recipere à fisco ad censum: & ille qui credebat sibi
ius in rẽ illa competere, non venit infra sex menses
E in perpetuùm conquiescat. & nullum repetendi, di
cit Imperator, volumus esse principium. & hic in l.
ista, cùm quærebatur. auditur vsque ad annos xxx.
Respondeo, in l. illa, de cẽsibus. hic possessor habet
titulum: vnde iustè possidet, qui autore peræquato
re possidet. vt & aliâs ff. de acquiren. posses. l. iustè.
in l. cùm quærebatur. nullum habet titulum qui in
uasit: & ideò tantum occupauit ad suum commodum
in prædic. l. ad commodum suum & ad cõmodum
fisci. vnde ille prior possessor debet audiri vsque
ad sex menses tantum. Et quare vsque ad sex.
F Respõdeo, ad instar redhibitoriæ. vt ff. de ædi. edic.
l. cùm sex & ne diu prædia tributoria vacent *Oppositio.*
Item adhuc opponitur de l. j. C. de omni agro
deserto l. ij. xj. qui agros. nam si aliquis accipit agros
desertos vetus possessor poterit infra bienniũ auocare
in iam post biennium omni possessionis & dominij
carebit iure, qui siluit. Respon. in l. illa adeò
sic, statuitur infra biennium: quia ille qui accipiebat
ad commodum suum, & ad commodum fisci: &
hoc dicit litera ibi, ad priuatum publicúmque com

G pendium: & non accipit à peræquatore, sed sua autoritate:
& ideò biennium statuitur infra quod do
mino & veteri possessori auxilium competit, & nõ
vsque ad annos xxx. quia in l. cùm quærebatur, ex
toto & in totum ad suum commodum occupabat.
& quod dicit l. C. qui agros voluntati suæ nouerit
adesse nostrum responsum. non intelligas quod ali
quis debeat expectare responsum principalis an ve
lit concedere: quia tunc sine damno moræ oporte-
ret expectare, ne biennium currat. vt argument. ex
illa authent. sed lis quæ speratur. C. de tempo. appel.
H Item si haberet à principe à nullo aliquo tempore
quæstionem pateretur. vt C. de omni agro desert. l.
vlt. In hac autem constitutione formabit actor sic
12 libellum. † *Libellus.* Ago ego R. contra M. qui possessionem
meam vacuam propria authoritate inua
sit seu intrauit: vel occupauit. vnde peto illam possessionẽ
mihi restitui cum pœna: vt si dominus est:
vel ius habet in re quod amittat: vel si non est domi
nus, vel ius non habet, quòd mihi soluat æstimatio
nem rei ipsius quam facio. xx. propono condi. ex l.
cùm quærebatur. *Oppositio.* Sed huic libello sic op-
I ponitur. non videtur, quòd libellus sit sic concipien
dus: cùm actor debeat esse certus de iure suo. vt ff. de
reg. iu. l. qui in alterius. vnde sub conditione non de
bet recipi ita libellus. Respondeo: non est locus op
positioni: nam de facto suo non dubitat hic actor:
quia certa res est, quæ petitur. & certa est condictio
quę intentatur. verum incertitudo versatur circa fa
ctum alterius: quia non possum scire vtrũ sit domi-
nus ille vel non. & simile contigit aliâs ff. quorum
leg. l. j. §. hoc interdictum. & ff. si pars hæred. peti. l. j.
§. vlt. *Oppositio.* Veruntamen opponitur de eo quod
K habes ff. de tribu. l. quod in hęredem. §. eligere. nam
ibi tenetur actor eligere: licèt videatur dubitare de
facto alterius. Sed respõdeo ideò ibi: quia debui ex-
plorare de illo cum quo contraxi, vtrum fuit exerci
tor vel institutor: vel in rẽ domini verterit pecuniã
illam: vel an iussus domini interuenerit: vel saltem
an habeat peculium: quod hic non est, cum agitur
13 ex maleficio. † *Quæstio.* Quædam tamen quærit do
minus meus extra literam sicut in summa super l.
ista notauit. Et primo sic quæritur: quid si res sit hæ
reditaria, quam aliquis occupauit: an habeat locũ
L pœna legis istius? Respondeo non: quia hic loqui-
tur in possessione absentis, & in re aliena: vt patet
per illa verba, qui per ignorantiam rem alienam, &
cætera. res autem hæreditaria non est alicuius: &
possessio ipsius non est alicuius. vt ff. de rer. diui. l. j.
& ff. si quis testamen. lib. esse iis. fue. l. j. §. Scæuola.
Item quæritur: quid si hæreditas erit adita sed possessio
non apprehensa: potest dici vt locum habeat
constitutio secundum vnam positionem casus. *Quæ*
14 *stio.* † Item quæritur: nunquid locum habeat ista
constitutio, quando quis accipit cum dolo vel si-
M ne dolo? Respondeo, dominus meus dicit, quòd
locum habet, quando cum dolo. & hoc colligit
ex duobus. primò ex illo quod dicit, quòd omnes
scire debent. secundo ex illo quod ponitur de exem
plo furti: & sic notat in summa C. vnde vi. super hac
l. Alij sine distinctione admittunt. siue cum dolo: si-
ue sine dolo: & ita dicunt quòd sit generalis, sicut
& constitutio, si quis in tantam aliquin quilibet
posset dicere. ego credidi hoc mihi licere: & sic excu
satis sicut aliâs contingebat. instit. vi bonorum rap.

& difficilimum

A & difficilimum esset mihi probare dolum: cum do-
lus perspicuis insidijs probari debet. vt C. de dolo
dolus. Posset fortè media sententia eligi. vt quando
dolo locum habeat lex ista: & quantum ad pœnam
& quantum ad restitutionem possessionis. quando
verò sine dolo locum habeat hæc constitutio, tantũ
ad restitutionem possessionis non autem quantum
15 ad pœnam. † Quæstio. Item quærit dominus meus:
nunquid locum habeat lex ista, si aliquis occupet
rem meam vacantem ab alio non à me, licèt non sit
vacua. Respondit dominus meus, quòd non: quia
B alij auxilio locus est. sed quod esset illud auxilium.
Respódeo: vel vnde vi, vel si quis in tantam. si enim
16 vacat ab alio, nõ autem vacat à me. † Quæstio. Item
quæritur: quomodò si possessio erat vacua, posset
locum habere constitutio ista, vel libellus: vt posset
dicere, peto mihi possessionem restitui, quam ami-
G seram ex obliuione. Item quomodò restituetur mi-
hi possessio, quæ non fuit mihi ablata. Respondeo.
dicitur restitui, ex parte illius qui occupauit: sicut
interdictum quorum bonorum, quod dicitur resti-
tuendæ ex parte conuenti: licèt ex parte agentis sic
acquirendę. vt ff. quorum bonorum. l. j. Vel dicitur
restituendum id est, dandum. nam & verbum, resti-
tuendi, & per se dandi significatum habet. vt ff. de
verborum significatio. l. verbum, reddendi. & ff. de
lega. ij. cùm quidam vxor. Hæc vt vltima sicut po-
H tui ad vtilitatem scholarium & doctrinam de con-
stitutionibus, quæ violentiam puniunt, notare prę-
iudi. Et sic per Dei gratiam completa sunt omnia,
quæ in arbore actionum inuenta fuerunt nomina
actionum. & multa plura sunt addita per studium
& sollicitudinem præsens opusculum componen-
tis.

TRACTATVS ORDINIS IVDICIORUM in octo partes siue subtractatus diuisus DN. ROFREDO BENEVENTANO Authore,

Finis.

EXCELSI CONSVLTISSIMIQVE, ET VTRIVSQVE CENSVRæ, ac totius practices mirè præstantis viri DN. ROFREDI BENEVENTANI opus LIBELLORVM super iure pontificio orditur.

Procœmium.

D SVPER actionibus omnibus compositi sunt libelli per grariam Iesu Christi, quæ de iure ciuili fuerunt inuentæ, seu de iure prætorio: puta, de edictis & interdictis. Et ideò dignũ duxi inserere quosdam libellos de iure canonicę, & maxime secundum formam, quæ in Romana curia frequentatur, & hoc propter legistas, qui vel parũ vel nihil sciunt in iure canonico: non quòd in scientia illa me profitear discipulum vel doctorem: vnde Remota inuidia hoc opus scòlares accipiant, quod magisterio & discretioni docentium in iure canonico corrigendum relinquo: & ipsi ex eorum scientia suppleant. quod mihi canonum facundia non mi-
E nistrat. De mulris tractabo. Primò, de electionibus & postulationibus. Secundò, de iuribus episcopalilibus, metropolicitis & archidiaconalibus. Tertiò, super sponsalibus & matrimonijs & impedimentis eorum. Quartò super decimis. Quintò super iuribus parronatus. Sexto super iuribus, quando quis se dicit expoliatum, & super alijs diuersis articulis. Septimò super accusationibus, inquisitionibus & denunciationibus. Octauo super excommunicationibus, quando dicuntur nullæ vel iniustæ. Nono super iudicibus & arbitris eligendis. Decimò super
F appellationibus. Vndecimò super executionẽ rei iudicatæ Duodecimò super gratia petenda, quæ non in figura iudicij petenti conceditur. Et primò super facto electionis dicemus, in quo casu distinguo: aut vnus est clectus aut duo. si est vnus electus concipies sic libellum.

Qualiter libelli formantur super prima forma electionis.

1 Cardinales qui titulo gaudeant, & qui non.

2 Libellus si per compromissum fiat, quomodò concipiatur.

3 Libelli oncipiendi formula, per scrutinium electio fiat.

4 Electio si per spiritus sancti inspirationem fiat, libellus quomodò concipiendus sit.

5 Libellus qualiter concipiendus, si plures electi sint.

6 Electio cui à metropolitano confirmatio denegata est, quomodò coram Papa libellum formabit.

COram vobis pater sanctæ: si es coram domino Papa: si es coram domino Cardinali dices sic. Coram vobis venerande pater domine P. tituli san-
K ctæ Sabinæ presbiter cardinalis: & sic si es coram presbyteris cardinalibus. Si coram diaconibus, dicas sic. Coram vobis venerande pater Odo sancti
1 Nicolai in carcere tulliano diacõe cardinali: † diaconi enim cardinales non habent titulum: presbyteri sic. Si coram episcopis, dices sic. Coram vobis venerande pater domine Sabinensis, vel domine Hostiensis: & sic coram episcopis cardinalibus supprimes & nomen tituli & nomen cardinalis: & pro-
2 cedes sic. † *Libellus*. Coram vobis venerande pater partibus à domino Papa auditore concesso propo-
L nit Laurentius procurator capituli Rothomagensis quàm ecclesia Rothomagensi vacante vocatis omnibus qui voluerunt & debùerunt & potuerunt commodè interesse & conuenientibus in ecclesia cathedrali fuerunt electi ab ipso capitulo tres de collegio fide digni in quos ab omnibus fuit collata potestate, vt deberent de pastore viduatæ ecclesię vice omniũ prouidere: qui de magistro G. viro ꝓuido, literato & honesto & de legitimo matrimonio nato ipsi ecclesiæ vice omnium prouiderunt & elegerunt ipsum in Archiepiscopum ecclesiæ me-
M moratę: quare petit electionem ipsam à vobis sancte pater factam canonicè confirmari: & hoc si coram domino Papa. Si autem es corã cardinalibus, petes sic: quare petit prædictus procurator prędictã electionem auctoritate apostolica confirmari. Sic concipies libellum quando fuit facta electio per cõpromissum. Si autem fiat electio per scrutinium di-
3 cas sic. † *Libellus*. Coram vobis &c. proponit, L. procurator ecclesię Rothoma. quàm cùm ipsa ecclesia

ctionem

A pastore vacaret, vocatis omnibus absentibus & præ
sentibus in ecclesia cathedrali qui debuerunt, vo-
luerunt & potuerunt commodè interesse assumptis
tribus de collegio fide dignis: videlicet talibus, qui
secretò & sigillatim examinauerunt vota cuncto-
rum canonicorum, & redacta in scriptis mox publi
cauerunt in communi: & collatione habita inuen-
tum est, maiorem partem & saniorem in magi-
strum G. consensisse, quem talis de mandato om-
nium & vice ipsorum in Archiepiscopum elegit
ipsius ecclesiæ: quare petit prædictam electionem
B à vobis pater sancte factam canonicè confirmari.
Si autem facta sit electio per inspirationem spiritus
sancti: sed hæc non est forma, concipies sic libellū.
4 *Libellus.* † Corā vobis pater sancte proponit L. pro
curator &c. quod cum ecclesia Rothomagensis pa
store vacaret, capitulum ipsius ecclesię per inspira-
tionem spiritus sancti G. in Archiepiscopum ipsius
ecclesiæ elegerunt: quare petit electionē ipsius per
vos pater sancte cōfirmari. Quod ita sint concipien-
di libelli secundum varietatem istarum formarum
dicit constitutio extra de elect. & elect. po. quia e.
C propter diuersas quod talis petitio sit facienda. sci-
licèt quod confirmetur electus dicit decretalis Ale
xandri. in extrauag de elec. & elec. vo. c. postquam.
Si autem contentio inter duos electos siue episcopi
electi prosequantur electionem siue eligentes con-
5 cipitur sic libellus. † *Libellus.* Coram vobis &c. sicut
suprà, quòd cum ecclesia Rothomagensi vacante
præsentibus omnibus qui debuerunt, voluerunt &
potuerunt commodè interesse electi fuerunt tres de
collegio fide digni, qui per formam scrutinij proce
dentes examinatis diligenter votis singulorum se-
D cretè & sigillatim redactis in scriptis, & mox publi-
catis in communi collatione habita: dominus Io.
vice maioris & sanioris partis capituli T. in Ar-
chiepiscopum Rothomagensi. elegit: minor verò
pars ipsius capituli Rothomagēsi. R. elegit: quare
petit procurator maioris & sanioris partis capituli
Rothomagensi. electionem factam de T. confir-
mari per vos pater sancte: vel auctoritate apostoli-
ca confirmari: & electionem de R. factam irritari,
seu irritam nunciari, seu infirmari. Eodem modo
concipies libellum si fueris coram metropolitano
E loco: vt dicas authoritate metropolitana infirmari:
& adijcias causam quia facta est à minori parte ca-
pituli. Item post appellationem legitimè interposi-
tam. fuit enim appellatum, vt non fieret electio nisi
canonica. Item quia facta est electio de viro minus
idoneo & indigno, quòd ita sit concipiendus libel-
lus dicunt iura extra de elec. & elec. po. c. dudum. &
c. ad audientiam. in fi. & c. cùm inter canonicos. &
c. cùm nobis olim. & c. coram. & c. cumana. & c. cō
gregato. Quæstio. Contingit multotiens, quòd ali-
quis canonicè eligitur, & præsentatur metropolita-
F no suo & metropolitanus ipsum confirmare recu-
sat: quid faciet iste electus, ad quem recurret? Qua-
liter libellum concipiet. Respondeo: recurret ad su-
periorem puta ad dominū Papam & coram eo vel
coram auditore ab eo dato concipiet sic libellum.
6 *Libellus.* † Corā vobis pater sancte proponit L. pro-
curator talis electi vel talis capituli, si capitulū cau
sam illam vult prosequi, quòd ecclesia Belnacensi
vacante ipse à Beluacensi capitulo per formā com
promissi seu scrutinij: eligas aliquē istarum forma-
G rum, secundum quod fuit de facto: vtraque enim
forma haberi nō posset, vt canonicè sit electus: fuit
electus canonicè, & eius electio fuit suo metropoli
tano domino Rothomagēsi archiepiscopo præsen
tata: Archiepiscopus electionem de ipso factam re-
nuit confirmare: vel distulit cōfirmare quare petit
per vos pater sancte electionem prædictā canonicè
cōfirmari. Si coram auditore dicas authoritate apo
stolica confirmari. Quod ita concipiendus sit libel
lus dicit c. viij. q. uj. Artaldus. & extra de elect. quia
propter diuersas.

H Quare omnia ista ponuntur in libellis.

1 *Electio de ecclesia non uacante facta nulla est.*
2 *Electio ad hoc ut teneat, ecclesiam de iure & de facto ua
care oportere necessum.*
3 *Electioni ut intersint, omnes uocandi sunt.*
4 *Verba, Plus nocet contemptus unus quam contradictio
multorum, quomodò intelligenda sint. & nu. 15.*
5 *Electio propter nouum concessum uacat.*
6 *Electio quæ ipso iure nulla est, confirmari non potest.*
I 7 *Rat habitionem in spiritualibus locus est.*
8 *Lectores ab electione sua resilire non possunt.*
9 *Suffecti in locum mortuorum contemptorum si electioni
non assenserint, an ob hoc electio uitietur?*
10 *Quid si illi qui consenserunt, obdormierint in domino:
& suffecti sint alij. nunquid si contempti electioni ad
sentire nolint, ualeat electio?*
11 *Canonici absentes an uocandi sint, an expectandi?*
12 *Præsentes post terminum, an statim ad electionem pro-
cedere possint.*
13 *Canonicus probatus citatus, præsumi citatus.*
14 *Electio communis, concors & canonica esse debet.*
K 16 *Depostulatione idem sentias.*
15 *Electio communis quæ dicatur.*
17 *Electio concors & consona quæ.*
18 *Nolle & uelle facti sunt.*
19 *Procurator an ab absente ut electioni intersit, constitui
posßit.*

VIDEAMVS quare omnia ista ponantur in
prædictis libellis & si non ponantur an libelli vi
tientur & an ipsa electio vitietur. Respondeo, vitiā
tur libelli, & ipsa electio vitiatur: ideo enim dicitur
L in libello in vtraque forma. *Quod ecclesia Rothomagen
1 si uacante, &c.* † quia si ecclesia non vacaret electio
nulla esset: nam qui in viuorum sacerdotū loco po-
nuntur, hoc ipso sunt à comunione pellendi quod
passi sunt se successores viuis sacerdotibus adhibe-
2 ri: vt extra de insti. c. qui in viuorum. † & debet va-
care ecclesia & de facto & de iure: vt extra de con-
ces. præben. & ec. nō vacā. c. cū in nostris, imo plus,
quod si fiat electio mortuo prælato & corpore non
dum tradito sepulturę ipsa vitiatur: vt extra de elec.
c. bonæ memoriæ suprà Cremonensis, & in decretis
M ita videtur. viij. q. id est, c. episcopo. cum capitulis se
quentibus & hoc etiam est in iure ciuili, quod non
debet esse quis sollicitus de hæreditate viuentis ff.
de vulg. & pu. sub. l. ij. C. qui admitti. ad bono. pos.
l. quamdiu. C. de captiui. & postli. re. l. nec nos. ff. de
iur. & fac. igno. l. ij. ff. de dona. l. quidam. §. fi. Sequi-
3 tur. *Vocatis omnibus &c.* † Hoc ideo ponitur quia si
non vocarentur, quod etiam de vno intelligas, vide
retur contemptus, & sic quòd ipsam electionem red
deret annullandam: non autem redderet ipsam el

A ɛ̃tionem ipſo iure nullam: quia ſi contempti, vel cõ-
temptus proſequerētur contemptum ſuum, annul-
larent ipſam electionem: nõ autem intelligas quòd
ego qui non ſum contemptus, poſſum proſequi cõ-
temptum illius, vt propter hoc dicam electionem il
lam annullandam: ſi enim illi qui ſunt contempti
conſentiant, electio valebit: & ſic intelligimus ver-
4 ba illa † plus nocet contemptus vnius quàm con-
tradictio multorum: hęc probantur extra de elec. c.
quod ſicut. & c. venerabilē. & c. bonę memorię. ĩ.
5 cremonēſis. Et ſic no. † quod valet electio propter
B nouum conſenſum adhibitum. & eſt ſimile extra de
eo qui duxit in matrimonium quam pol. per adul.
c. veniens. quod dictum intelligas, non de iuris ri-
gore, ſed de æquitate: & hoc ideò quia nulli præiu-
dicium parabatur. Ita hoc attende, quando electio
6 erat annullanda. † Cæterum ſi eſſet ipſo iure nulla,
etiam non poſſet confirmari per ſequentem conſen
ſum: puta, quia facta fuit ab excommunicatis vel
de excommunicato: vt extra de electionibus. cap.
auditis: vel quia facta fuit à paucioribus. vel poſt
appellationem legitimam. & hoc etiam iure ciui-
C li: quia obligationes quæ proprijs viribus non con
ſiſtunt, nec prætoris impio confirmentur: vt ff. de
actionibus. & obligationib. l. obligationes. Et ſic
7 no. † quòd in ſpiritualibus etiam ratihabitio locũ
habet: vt in illa decre. quod ſicut. & in decretis. ix.
q. iij. c. lugdunenſis. & ij. q. prima, in primis. & extra
de iure patro. cura. & extra de pactis. col. ij. *Quęſtio.*
8 Sed nunquid in hoc caſu † poſſunt primi electores
ab electione ſua reſilire, ſi abſentes nolunt conſen-
tire? videtur quòd ſic: ſi diffidũt de iure ſuo. vt extra
de poſtulatione. c. bonæ. ij. & lxiij. di. c. quanto. Sed
D dicendũ eſt ꝙ nõ: vt extra de elec. c. cũ inter canoni
cos in ſi. & ff. de ſerui. ru. præ. l. per fundũ. & ff. de op
tio. lega. l. ſi tibi. §. vuins. & extra de elec. c. in cauſis.
9 *Quęſtio.* Item quæritur: pone † quod illi qui cõtem
pti fuerunt, mortui ſunt, & alij loco ipſorum ſunt
ſubſtituti nunquid exigitur conſenſus illorum, ita
vt ſi non conſenſerint, quòd electio vitietur. Vincē.
dicit quòd non eſt neceſſarius ſubſtitutorum con-
ſenſus, nec poſſunt electionem irritare, niſi ipſi vel
alter eorum eſſet conſimilis eis, quibus ſucceſſerũt
in onere & honore: quia tales vna perſona cenſen-
E tur cum prima. vt extra de offic. iudi. delega. c. quo-
niam Abbas. & extra de offic. iudi. ordi. paſtoralis,
ſed iure canonico, ſecus eſt: vt extra de teſtamentis
10 requiſiſti. *Quęſtio.* † Item pone, quòd illi qui cõſen
ſerunt, mortui ſunt, & alij ſubſtituti: nunquid ſuffi-
cit ſi contempti velint modo conſentire dixit Iohã.
Gualenſis quòd non: quia non inueniuntur ipſi cõ
ſenſus, quorum confirmetur. argu. ff. cõmunia prę-
dio. receptum eſt, vbi dicitur: ſi is qui primus ceſſit,
defunctus ſit, vel alio genere, vel alio modo partem
ſuam alienauerit poſt demum ſocius ceſſerit nihil
F agetur. Vincen. dicit contrarium quia aliud in l. il-
la, & aliud hic quia in ceſſione viæ vltim. ceſſio tã
tum valet, ac ſi omnes cederent: quia vltimus cedit.
ſed ſecus eſt hic: quia perinde habetur conſenſus
iſtorum, ac ſi omnes retro conſenſiſſent: & quòd ad
tempus electionis fiat relatio, dicit decreta. extra de
11 elect. c. dudum. circa fi. *Vocatis.* Sed quæritur † vtrũ
à remoto loco vocandi ſunt, vel expectandi canoni
ci abſentes. Reſpõſionem iſtam intellige ex tribus:
quia vocantur à tanto ſpacio quantum eſt à Ianua

G vſque ad Mediolanum. vt lxiij. diſt. c. quanto. Item
citantur à tanto quantum eſt à Capua vſque ad Pa
normum: vt extra de ele. cauſa. cùm inter vniuerſas.
Item vocãdi ſunt, vbi ſine periculo vocari poſſunt.
vt extra de electio. c. quòd ſicut. Crederem eos au-
tem vocandos, qui ſunt in eadem prouincia, quo-
niam præſens dicitur, qui in eadem prouincia eſt:
vt C. de præſcriptio. lon. tempo. l. vltim. aliàs ſi ali-
quid ageret maior pars reuocaretur propter abſen-
tiam paucorum ſi poterãt aut cõmodè vocari alio-
H quin non. vt C. de decurio. l. nominationum lib. x.
In alijs autem negotijs per agẽdis ſi hora certa eſt
ad illa facienda, ſufficere videtur pulſatio cãpanæ:
vt extra de elec. c. in cau. & extra de elec. c. bonę me
moriæ. i. & extra de officio cuſtodi. c. j. Illi aũt vocã
di ſunt ad vrbẽ, qui intra vrbẽ cõſiſtunt. vt C. de leg.
l. fina. lib. x. hodie autem ſtatuitur qualiter abſen-
tes ſint ad electionem vocandi: vt extra de electio.
12 c. coram. *Quęſtio.* Item quæritur: † ecce illi citati
non veniunt, nunquid præſentes ſtatim poſſunt eli
gere, vel infra quantum tempus poterunt eos expe-
I ctare, videtur enim quia præſentes ſtatim poſſunt
eligere: vt extra de elec. cum olim. & c. quòd ſicut &
extra de teſti. c. in nomine domini. lxv. di. c. ſi fortè.
extra de offi. & poteſta. iudi. dele. c. cùm ſuper maxi
mè cùm mora ſit in electione ſuſpecta, imò ſæpè dã
noſa: vt extra de electio. c. cùm inter. & ar. ff. de ad-
miniſtra. tuto. l. tutor qui repertorium. §. j. & extra
vt lite non conteſta. quoniam frequenter. & argu.
C. de admi. tuto. l. j. in fine. Econtrà videtur quòd te
neantur expectare vſque ad finem ſex menſium: ar-
gumen. ij. q. vj. §. appellatione. & extra de offi. & po
K teſta. iudic. delegat. c. conſuluit. & xvj. q. iij. placuit.
quia ſæpè ſunt vocandi ad electionem faciendam:
vt lxiij. diſtinctio. c. plures. nam & reus abſens expe
ctatur vſque ad finem triennij. vt C. de iudi. prope-
randum. & argu. ff. de excuſatio. tuto. l. non tamen.
& ff. de verborum obligatio. l. ſi inſulam. Iohan. di
xit, quòd procedere poſſunt pręſentes ad electionẽ
circa finem ſex menſium nec pręcipita feſtinatione
nec moratoria cunctatione. argumen. ff. de admini-
ſtratio. tuto. l. tutor qui repertorium. §. j. & extra de
offi. & poteſta. iudi. delega. conſuluit. T. dixit quòd
L hodie cathedralis eccleſia vel regularis non debet
vacare vltra tres menſes: vt extra de electione ne
pro defectu: non tamen præſentes debent expecta-
re abſentes vſque ad finem trium menſium. ſed ſi
vocati non veniunt vſque ad tempus eis ſtatutum
conſiderata qualitate locorum & aliarum circun-
ſtantiarum ex tunc præſentes eligunt: vt probatur
per primas concordantias. & extra de appellatio. c.
cùm ſit Romana. & extra de offi. delega. c. cõſuluit.
13 *Quęſtio.* † Itẽ quæritur: pone quòd ſit contentio ta-
lis ꝙ illi abſentes dicũt ſe nõ citatos: iſti pręſentes
M dicũt ſe citaſſe eos, pro quibus pręſumetur? Reſpõ.
pręſumo abſentes nõ citatos niſi citati probētur: vt
extra de electio. c. quod ſicut. & iiij. q. j. c. j. argu. ex-
tra de electio. c. bonæ memoriæ. circa finem. Con-
tra argu. extra de appella. c. cum parati. argu. con-
tra lxxxij. diſtinctio. c. propoſuiſti. nam nuncio cre-
ditur an aliquis ſit citatus: vt lxv. diſtinctio. c. vlti-
mo. extra de electio. venerabilem ff. de rebus eorũ
qui ſub. tute. vel cura ſunt. l. magis §. illud B. dicit
quòd ſuo ſacramento poteſt quis contrarium pro-
bare: vt extra de procurato. c. ex inſinuatione, nec
enim ſequi-

A enim sequiritur in causa absentiæ plena probatio:
vt extra de sentē. & re iudi.ca.cùm Bertoldus.nam
sacramentum vnius elidit validam præsumptionem
xxxv.q.iij. extraordinaria argument. contra.extra
de in integrum restitutio. c.ex literis. T.dicit quòd
proprio sacramento nó poterit probare quis quod
non sit vocatus. vt extra de electio.c. bonæ memo-
riæ. Sequitur in libello. *Omnibus*. Hoc ideo ponitur,
quia per quamquam formam procedatur, oportet
quòd omnes vocentur & si venerint ecce bene. sin
autem est quod sibi debeant imputare: & ideò poni
B tur, quòd † omnis electio debet esse communis cō-
14 cors & canonica: vt lxxix.distinctio.c.si quis pecu-
niā. Hoc etiam idem est in postulatione: vt extra de
postul.præla.c.bonæ memoriæ. & lxiij.distinctio ca.
nullus nisi canonicè. & c.nullus laicorū. Et quod dico
15 communis: † intelligas ab omnibus vel à maiori
parte & saniori capituli: vt extra de electio.ca.licèt
in fine. & c. cùm inter cano. & c.quia propter. &c.
cumana.& c.congregato.si enim sint omnia paria,
stabitur numero maiori.vt extra de electio.c.dudū.
si autem sit ex vna parte numerus maior & ex alia
C minor: verum ex ista minori est authoritas, & ele-
ctus est maioris meriti: tunc statur iudicio minoris
partis: vt extra de electio. c. ecclesia vestra.& ideò
adijcitur saniori. Item licèt dicat constitutio, præ-
sentibus omnibus & vocatis, & aliter electio facta
non valet &c. hodie tamen per dominum Grego.
nonum sic restringitur, vt illud aliter referatur ad il-
la quæ sunt de forma seu de substantia electionis,
& non ad alia, præsentibus omnibus &c. vt extra
de electio.c.ecclesia vestra destituta.quia sicut dixi:
16 † contemptus non reddit electionem ipso iure nul-
D lam, sed annullandam: & sic intelligitur illud, plus
nocet contēptus vnius &c. vt extra de electio.quòd
sicut.& c. venerabilem.& c.bonæ memoriæ. s. Cre-
monensi. quia illi contempti possunt habere contra
illam electionem: vt in illa decre. quòd sicut: vt su-
perius dixi. Item quod dicitur, quod debet esse con
17 cors seu consona † illud ideò ponitur, quia non de
bet esse concors seu consona in malo quia tunc ele
ctio vitiaretur. cæterùm licèt non sit concors seu cō
sona. scilicèt quia non simul consentiunt, sed sunt
vota diuersa: nihilominùs valet electio: vt illa præ-
ualeat, quæ à maiori & saniori parte &c. sicut supe
E rius dixi. & probatur per decre.dudum.extra de ele
ctio. quia non est nouum nec reprehensibile, quòd
vota eligentium diuidantur in duo: vt viij. q. j.nec
nouū. Item quod dicit canonica: ideò dicitur: quia
si contra ius canonicum fiat, vitiatur electio: sicut
infra ponemus omnia impedimēta, quæ vitiant ele-
ctionem. Sequitur in libello. *Qui noluerit, &c.* istud
18 factum est: † nam nolle & velle, ista facti sunt. vt ff.
de tribu. l. j. Si ergo citati nolunt interesse, sufficit:
vt superius diximus. *Sequitur*. Poterunt &c. intelli-
gas hoc de vtraque potentia, tam facti, quàm iuris:
F de qua vtraque potentia loquitur decre. extra de re
19 scriptis: si citatus. *Quæstio*. † Sed nunquid si vult in-
teresse, sed non potest: potest dare pro se procura-
torem? Respondeo hodie ista quæstio per consilium
terminata est: nam ita demum potest, si sit absens
de eo loco vnde debuerat euocari: & si opus fuerit,
fidem faciat ille absens iuramēto suo. scilicèt quòd
tali impedimento. scilicèt facti. & nō intelligas hoc
de impedimento iuris: vt statim dicam: venire non

G potest: & tunc non faciet procuratorē aliquem ex-
traneum: sed committet vni de collegio vices suas:
vt extra de electio.c.quia propter.& sic ille habebit
vicem duorum. scilicèt pro se & pro illo, qui vices
suas sibi committit: bene dixi de impedimento fa-
cti: quia si aliquis ponit de impedimento iuris: vt di-
cit illa decre. si citatus: ille nō haberet vocem in ele
ctione, & sic non posset committere. Sed circa ista
vidi de facto quæstiones moueri. certum est enim
quòd in electionibus mora est periculosa: vt dicit
decre.c.cùm inter vniuersas.extra de electio.& ideò
H voluit consilium, quòd cùm per formam scrutinij
proceditur, quòd omnia fiant quasi in momēto vel
mox: vt dicit c.quia propter.& c.cùm post petitam.
sed quomodò posset fieri illud mox. nam primò de
bet constare de impedimento saltem per sacramen-
tum illius absentis, & postea debet committere: &
postea ille cui committitur, debet examinari: quia
infra dicitur tunc committat: illud aduerbium, tunc,
extremitatem temporis significat: vt ff.de conditio.
& demonstratio. l. iiij. § finali. *Quæstio*. Item pone,
quòd saltem per vnam dietam absens ille est remo-
tus, quomodo fierent ista mox? Respondeo, sic pro-
I ceditur: mortuo prælato & sepulto: conueniunt ca-
nonici in capitulo qui præsentes sunt. si ordinant,
quòd vocentur omnes absentes, qui in loco sunt,
vnde possunt vocari, & scribunt, & mandant eis vt
tali die veniant ad eligendum: conuenire enim de-
bent de die in qua debent eligere. alioquin quomo-
dò possent scire absentes vel præsentes quo die con
uenirent: certe nullo modo. vt extra de electio.c.cu-
mana. vnde dies omissus vitiaret electionem, sicut
vitiat stipulationem: vt ff.qui satisda. cog.l. de die.
& ante diem mittere debet absens nuncium vel li-
K teras ad capitulum, nec debet se multum artare: vt
ff.si quis cau l.ij.§ penult. & extra de electio.c.cùm
in veteri. in quibus literis sic continetur.

De literis excusatorijs missis à canonico absen-
te, ad capitulum super ele-
ctione.

1 *Iuratur quandoque propter alterius incredulitatem.*
2 *Verb. Debendi, ad ius eligendi refertur.*
3 *Posse facere, quando uideamur.*
4 *Electio quo loco fienda.*
5 *Compromissarij tres in scrutinio esse debent.*
6 *Quilibet bonus præsumitur, nisi de contrario doceatur.*
7 *Quia propter. d. elect. & electi potest intellectus.*
8 *Capitulum si unum intelligat, ut omnium uice eligat: an electio ualeat: Et quid in scrutinio.*
9 *Electio uno discrepante facta ex compromissi forma, non ualet.*

DISCRETIS viris capitulo Rothomagensi
I. eorū concanonicus absens in tali loco salutē.
Noueritis me à vobis citatum fuisse, vt die tali tra-
ctaturi electionis debeam interesse: vnde si possem
M libenter electionis tractatui vellem interesse. verùm
quia morbo graui sum impeditus, ita quòd interes-
se non possum: ideò vobis significo, quòd paratus
sum hoc iuramento firmare, si in dubium reuoca-
tis: & propter ea tali committo quòd in anima mea
iuret sic. & propterea tali socio meo & concanonico
vices meas committo. Et quod dicit litera, si opus
fuerit, id est, si capitulum non crediderit: & ideò iu-
rabit ille vel per se vel per alium. Nam postulare vi

A detur, qui per alium poſtulat: vt ff. de fideiuſſo. cum
l. poſtulare. Ideò enim quis iurat propter incredulitaté alterius. vt extra de elec. c. ſignificaſti. & extra
de iureiuran. c. & ſi Chriſtus. Sequitur in libello. *Et
debuerunt &c.* Hoc refertur ad ius, id eſt, qui de iure
2 debent intereſſe: † verbum enim, debendi: ad ius eligendi refertur: vt extra de cauſa poſ. & proprie. cùm
eccleſia ſutrina. Nam ſi fuerint quaſi in poſſeſsione
iuris eligendi, & ſine illis fiat electio anullanda: vt
in prædicta decre. cùm eccleſia ſutrina. & hoc ſi poſ
ſeſſorium iudicium conſideramus: ſi autem iudiciū
B petitorium attenderetur nunquam. Præterea ius aliquibus non acquiritur, etiam ſi tribus vicibus interfuerint electioni: vt extra de electio. c. cumana ſicut nec illi ius habent, quibus abbas & conuentus
conceſsit vt electioni intereſſent: vt extra de electio.
c. conſtitutus. Sequitur in libello. *Commodè intereſſe.*
Si enim non poſſunt commodè intereſſe. intereſſe
non debent: nec interſunt: ſed ſi iuſto impedimento
3 teneantur, ſerua quod ſuperiùs diximus: id † enim
videmur poſſe facere. quod cum commoditate facere poſſumus: vt ff. de verborum ſignificatio. l. nepos
C Proculo. ff. de ſtatu lib. l. ſi peculium. in fin. ſimile.
xxii. q. v. faciat homo. Sequitur in libello. *Conuenientibus in eccleſia cathedrali &c.* Ideò ponitur: quia † ſi
4 poteſt, debet in eccleſia cathedrali fieri electio vt
extra de electio. c. quòd ſicut. *Quæſtio.* Quid ſi fiat
alibi. Reſpondeo: non credo propter hoc electioné
vitiari de honeſtate tamen ſi poteſt, debet fieri electio
in eccleſia cathedrali quia conuenientius eſt. Sequitur in libello. *Electi fuerunt ab ipſo capitulo tres de collegio.* Hoc ideò ponitur: quia ſi per capitulum non eligantur: electio illa nulla eſt: puta electi fuerunt per
D laicos, vel per poteſtaté ſecularem, vel per illos qui
non habent ius in electione: vt infra dicemus. *Tres
de collegio &c.* Hæc attende ſecundum formam cōpromiſsi: in conſilio enim nō cauetur de tribus, nec
de collegio, ſed dicit aliquibus viris idoneis: ſed
ideò poſui in libello tres de collegio, propter aliam
formam, quæ præcedit in conſtitutione, ſcilicèt de
5 forma ſcrutinij † nam ibi aſſumi debét tres de collegio fide digni: ſi ergo in examinandis votis quod
minus eſt, aſſumuntur tres de collegio: multò fortius in ſecunda forma, vbi maior poteſtas eis attribuitur.
E Alij dicūt aliquibus viris idoneis pone duobus: quia pluralis locutio eſt contenta duorum numero: vt ff. de teſtibus. vbi. & inſtituta de iure perſonarum. in fine. Item ſi conditori canonis contrariū
placuiſſet, bene poſuiſſet de tribus. & de collegio: ſicut argumen. habes. C. de caducis tollédis. l. vnica.
§. penultimo. nam & alibi habes, quòd ſi conditor
canonis intellexiſſet de noualibus vbi poſuit de laboribus de noualibus poſuiſſet. vt extra de decimis
ad audiétiam pro prima expoſitione facit, vt dictū
primum referatur ad ſubſequens, & intelligatur e-
F tiam repetitum. C. de operis liber. Titius. & ff. de
conditio. & demonſtratio. l. auia. curia tamen Romana ſeruat primam opinionem. *Fide digni.* Quod
eo ipſo præſumitur, quòd contrarium non proba-
6 tur: † quilibet enim præſumitur bonus & fide dignus, niſi contrarium probetur. ff. de re milita. l. nō
omnes. §. à barbaris. & extra de præſumptio. c. finali. & extra de ſeruti. c. vnico. verum in conſtitutione conſilij ordinatur aliquibus viris idoneis, & tantum ſonat verbum, idoneis, quantum fide dignis,

G Sequitur in libello. *In quos fuit collata poteſtas ut vice
omnium viduatæ eccleſiæ prouiderent &c.* Quid ſi electi
fuerint plures electores, pone. vij. vel vi. vel v. & ipſi
prouiderunt vice omnium. Reſpōdeo propter hoc
electio non vitiatur: quia non ſolent ea quæ ſuperabundant vitiare: vt ff. de regulis iuris l. ea quæ tenet
enim electio, ſi ſeptem fuerunt electores: vt extra de
electio. ca. cum in iure. *Quæſtio.* Item quæritur: po-
7 ne † quòd aliqui eliguntur à capitulo, vt eligāt electores: tres, vel quatuor, vel plures, vel pauciores,
& illi electores eligunt, nūquid tenet electio. Item
H quæritur: pone quòd capitulum fecit electores iurare, vt idoneam perſonam eligant: nunquid tenet electio. & videretur in vtroque caſu quòd non, propter
verba conſtitutionis cap. quia propter. vbi dicitur,
quòd aliter electio facta non valeat: & etiam ibi additur, qui contra prædictas formas elegerint, eligendi poteſtate ea vice priuentur. Reſpondeo, & dico
in vtroq; caſu electioné valere: vt extra de electio.
c. cùm in cūctis. in iſtis enim caſibus nō eſt aliquid
factum contra formas, ſed ſecundum formas: nam
ſi ſunt electores electi, vt alios electores eligant, nō
I eſt peccatum in forma imo vt ſeruaretur forma: &
fuit bona cautela, quia in eligendis electoribus poſ
ſent diſſentire. Item ſi fuit præſtitum iuramentum
quod malum eſt, imò certe bonum eſt: quia & dolus & fraus videntur eſſe remota. nam & iure ciuili,
ſi eſt ab vniuerſitate quis electus, tenet electio: & videtur à tota vniuerſitate electus: vt ff. quod cuiuſ-
8 que vniuerſitatis l. item eorum. *Quæſtio.* † Item quæritur: quid ſi eligatur vnus à toto capitulo, vt eligat
vice omnium Reſpōdeo: tenet electio, & ſic ſeruat
curia Romana. licèt in alia forma, quæ fit per ſcru
K tinium non obſeruet: quia tunc poſſet fraus committi: quia ille ſolus poſſet dicere in talem omnes
conſenſerunt & contrarium fortè eſſet: & ideò duobus vel tribus illa forma committitur: & libentiùs
duobus quàm vni: & libentiùs tribus quàm duobus: vt integrum ſit ſcrutinium, quod plurium teſtimonio comprobatur: vt aliâs in iudicibus delegatis: vt extra de officio. & poteſtate. iudicis delega. c.
prudentiam. Sequitur in libello. *Qui vice omnium elegerunt talem.* Hic quæritur: vtrum omnes iſti electores debent eligere concorditer, vel quòd quilibet lo-
L quatur, vel ſufficit quòd vnus electorum pro ſe &
alijs electoribus eligat, & ſic ipſe ſolus loquatur?
Reſpondeo ſimilis quæſtio notatur in tribus arbitris. ff. de arbitris. l. ſi in tres. & videtur, vt ex lege illa apparet. & legibus ſequentibus, quòd omnes debeant eligere: nam & ibi dicit, quòd omnes iudicaſ
ſe palàm eſt. actus enim iſte ſcilicèt proferendi ſententiam, eligendi & viſitandi per alium expediri nō
poteſt: vt C. de ſentent. ex breuit. recitandi l. penultima. & l. j. & extra de officio iudicis delegatis ca.
finali. Videtur econtrà, quòd ſufficeret quòd vnus
M electorum de mandato aliorum coëlectorum præſentium eligat, per decre. domini Gregorij. extra de
electione ca. in Geneſi. & ſic ſeruat de facto curia
Romana. *Quæſtio.* Item quæritur: qualiter iſte debeat verba electionis proferre. Reſpondeo ſic dicat. eccleſia Rothomagenſi vacante placuit capitulo vocatis omnibus & præſentibus, qui voluerunt & potuerunt & debuerunt intereſſe viam eligere compromiſsi: & ſic elegit tales, & me cum eis
in quos poteſtatem tranſtulit, vt vice omnium de-

beremus

A beremus prouidere Rothomagensi ecclesiæ de pa-
store, & sic nos tales electi vice omnium vestri &
ego pro eis vice ipsorum & omniũ vestrum, & pro
me de mandato ipsorum dominum P. de colle me-
dio eligo in pastorem ecclesiæ Rothomagẽsi. *Quæ*
9 *stio.* † Item quæritur in hac forma compromissi:
vnus fortè dissentit & non vult compromittere: om
nes alij compromittunt: tenebit ne electio: vel po-
test compelli vt compromittat. videtur quod sic:
quia statur iudicio maioris partis: vt ff. ad munici-
pales. l. quod maior. & ff. de regulis iuris. aliud §. re-
B fertur. & extra de electio. ca. dudum. vt suprà no-
taui. Item pars turpis est illa quæ à suo discrepat
vniuerso: vt extra de sponsa. duo. ca. tuas dudum.
vnde ipse videtur compellendus per legem institu.
de satisda. tutor. & ff. de libera. agnoscend. l. j. & l. si
quis à liberis. §. si quis ex his. Respondeo & dico,
electionem nullam, nec illum posse compelli, & sic
seruat curia Romana. & assignatur ratio: ordina-
ria enim forma & communis est illa, quæ fit per
scrutinium: forma autem compromissi, est forma
extraordinaria: vnde non teneor nec debeo dimitte
C re ordinarium auxilium pro extraordinario: vt ff.
de minor. l. in causæ. Item non sum compellendus
eligere per alium quod habet fieri per compromis-
sum: cùm velim per me eligere, quod habet fieri per
scrutinium. I·zm omne compromissum est volun-
tarium.

Da secunda forma electionis, quæ fit
per scrutinium.

1 *Compromissi forma melior est: ipsa scrutinij forma.*
2 *Scrutinij forma ordinaria est: compromissi uerò extraor dinaria.*
D 3 *Scrutinium ut secretè fiat, est electionis substantiæ.*
4 *Notarius etiam Laicus in electione scrutinij interesse potest.*
5 *Eligentis uotum potiùs in prima persona scribendũ est, quàm in tertia.*
6 *Eligentes singulariter inquiri debent.*
7 *Vota omnium eligentium exquirenda sunt, etiam inquisitorum.*
8 *Casus in quibus scriptura requiratur.*
9 *Inquisitoribus creditur.*
10 *Mox, dict. uariè accipitur.*
E 11 *Eligentium uota in communi publicanda sunt.*
22 *Electio communis collationem sequi debrt.*
13 *Elrctio ab inquisitoribus publicanda est.*
14 *Appellatio, ut uota publicentur, non ualet.*
15 *Appellationi locus non est, ubi res dilationem non admittit.*
16 *Electores publicato scrutinio uariare non possunt.*
17 *Transactio alimentorum quo modo fieri debeat.*
18 *In collatione tria attendi debent.*
19 *Consanguineus à consanguineo non eligendus.*
20 *Prælati solliciti esse debent.*
F 21 *c. Ecclesia uestra destituta. de elect. & elect. potest. ext. intellectus.*
22 *Collatio à quibus fieri debeat.*
23 *Collatio quomodo fiat.*
24 *Pars maior & senior quæ dicatur.*
25 *Electio uerba requirit: sicut & stipulatio.*
26 *Collatio semper facienda.*
27 *Electionis substantialia non omittenda.*
28 *Nominato nullum ius quæritur.*
29 *Postulato ex postulatione nullum ius quæritur.*

G 30 *Consilium. c. Quia propter. in quibus locum habeat.*

NVNC videamus de secundo libello concepto
super secunda forma: scilicèt quando electio fit
per scrutinium. Vnde quæritur qualiter verba illa
singula in libello ponantur. In primis omnia quę di
ximus suprà vsque ad verbum, qui secretè & sigilla
tim vota cunctorum diligenter exquirant. & cæte-
t ra, intelligantur rectè repetita. *Quæstio.* † Sed illud
quæritur: duæ sunt formæ: prima est scrutinij, & pri
ma in concilio ponitur. Secunda est compromissi,
& ponitur in loco secundo: quæ forma est tutior
H seu melior? Respondeo: si potest esse furma com-
promissi, melior est: nam forma scrutinij multis sub
iacet quæstionibus & querelis: sicut ex textu con-
2 stitutionis apparet, & infrà videbitis. † *Quæstio.*
Item quæ forma est ordinaria. Respondeo forma
scrutinij: forma autem compromissi est forma ex-
traordinaria, sicut supra notaui: & ideò tanquam
de ordinaria primo ponitur in concilio. Sequitur in
3 libello. *Qui secreto &c.* † Hoc ideò ponitur, & est de
substantia electionis, vt quilibet liberiùs possit vo-
luntatem suam exprimere coram illis tribus inqui-
1 sitoribus: si enim alte clamaret, fortè nominaret il-
lum quem non habet in voluntate nominandi, vel
ratione timoris, vel quia suo duceret pudori parcen
dum. præterea si ego alta voce & non secretò nomi
narem illum: quia fortè aliquis potens erat nomi-
natus, fortè aliqui obstarent, vel obclamarent, & il
lum nominarent alijs non nominantibus: & sic fie-
ret electio non omnibus eligentibus & cum clamo
re & in dissensu. *Quæstio.* Item quæritur quomodò
fiet secreto? Respondeo: stabunt isti inquisitores in
vno angulo vel loco capituli: & vocabunt grada-
K tim quemlibet per se, & illius votum inquirent: &
facient redigi in scripturam publicam per manum
4 tabellionis: nec propterea uitiatur elrctio, † quia in
terest notarius, licèt laicus: nam & aliàs debet adhi
beri circa acta iudicij: vt extra de probationibus.
quoniam contra falsam. Vel ipsi inquisitores scri-
bant & quærãt sic: Frater Deum pre oculis habeas
remoto omni odio, amore & humana gratia: vt di-
cit canon. lxxix. distinctio. ca. si quis pecunia. in
quem consentis: considera & vtilem meliorem pro
ipsa ecclesia, qui possit ecclesię iura tueri: vt dicit ea
L non, & ille dicet: domine ego consentio in domi-
num P. concanonicum meum, & ipsum nomino &
eligo in pastorem ecclesiæ Rothomagensis: & sic
5 dictum illius scribent. *Quæstio.* † Sed quæritur vtrũ
scribẽt isti inquisitores votũ illius in tertia persona
vel in prima? Respõ. non curo, siue scribãt in tertia
persona sic. Talis cõsensit in talẽ, & ipsum nomina
uit & elegit in pastorem ecclesiæ Rothomagensis,
vel si dicant in prima persona vt scribant sic. Nos
quæsiuimns à tali in quem consentiret: & ipse ita
votum suum expressit: ego talis in talem consentio
M & ipsum eligo & nomino in pastorem: & hoc cre-
do melius vt in prima persona scribant, propter de
cretum electionis quod debet fieri, vt infra notabo.
6 Sequitur. *Sigillatim &c.* Istud ideò ponitur: quia †
quilibet per se & singulariter & solus debet exami
nari, & hoc exemplo Danielis qui secretò & sigil-
latim testes Susannæ examinauit: & hoc etiam de
iure ciuili: vt C. de testibus. l. nullum. & ideò quili-
bet solus debet interrogari: vt liberius voluntatem
suam exprimat: & ne videantur adinuicem de ali-

A qua certa perſona condixiſſe: ſi enim hoc ſeruatur
in teſtibus, quod ſingulariter interrogentur, & nec
vnus ſciat dictum alterius, ne falſitas committatur,
& ne videantur subornari: multo fortiùs debet in
electione ſeruari: vt argumen. C. de fideicommiſſa.
l. quæſtionem. Sequitur. *Examinauerunt vota cuncto-*
7 *rum.* Ergo nullus debet omitti: † quia hoc eſt de
ſubſtãtia illius electionis. imò plus: quia & ipſi exa-
minatores debent examinare vota ſua. hoc modo,
vt vnus dicat alteri poſtquam examinauerunt vota
aliorum: & tu frater in quem conſentis: alioquin
B electio vitiaretur: quia non inuenirentur examina-
ta vota cunctorum de collegio: cùm ipſi examinato
res ſint de collegio: & ſic de facto ſeruat curia Ro-
mana: vnde multas vidi electiones caſſari de quo ſi
bi non præcauebant eligentes. Sequitur. *Redacta in*
8 *ſcriptis &c.* Hoc eſt de ſubſtantia electionis † & eſt
vnus de caſibus in quibus ſcriptura eſt neceſſaria: ſi
cut ſunt & quidam alij. & cauſa exempli duos po-
no C. de ſuffra. l. vnica C. de fide inſtru. l. contractus
aliàs non eſt neceſſaria: vt C. de pactis. l. pactum
quod bona fide. & C. de ꝓbatio l. cũ res & ideò de
C bent redigi in ſcriptis vota: qa nõ poſſet alio modo
collatio fieri, quę debet ſubſequi, de qua dicemus:
nec ita bene poſſet ſciri qui in quẽ cõſenſerint: nec
ita poſſent inquiſitores memorię commendare ma
ximè vbi ſunt multi canonici. *Redacti in ſcriptis.* vel
per tabelliones vel per ipſos inquiſitores. Sed nun-
quid creditur eis. Reſpondeo, vtique & ipſi etiam
9 tabellioni creditur: vt conſtitutio dicatur. quoniã
contra falſam extra de probatio. † & etiam ipſis in
quiſitoribus creditur: vt extra de confirmatione vti
li vel inutili. c. cum dilecta. creditur etiam viatori: vt
10 ff. de rebus eorum qui ſub tut. vel cura ſunt l. magis
D puto. Mox &c. † Id eſt nullo actu cõtrario interue
niẽte: ita ſtrictè ſumimus iſtud: mox, vt ſi aliquis cõ
tractus interueniat, quòd electio vitiatur: vt extra
de electio. c. cùm poſt petitam. Alibi licèt inuenia-
tur, mox, non tamen ſumitur ita ſtrictè: ſed cum ali
quo temperamento temporis, quod nec præcipiti fe
ſtinatione, nec moratoria cunctatione accipiendũ
eſt: vt ff. de adminiſtratione tutor. l. tutor qui §. j.
& tale, mox, inuenitur in omnibus iſtis legibus. C.
de adminiſtratio. tuto. l. tutores vel curatores mox,
C. vnde vi. l. meminerint. & ff. de negotijs geſtis l. ſi
E pupilli. §. item ait. ff. de trãſactio. l. & poſt rem iudi.
§ fi. & l. cùm hi. §. eam tranſactionem ff. de dolo l. ſi
quis affirmauerit. §. ij. & ff. de iudic. l. ad perempto-
rium. & ff. de acquiren. hæredi. l. cùm quidam. Alibi
accipitur pro ſtatim. ff. de petitione hæreditatis l. j.
§. cùm apud Iulianum. C. vbi in rem actio. l. ij. C. de
ſententijs & interlocutio. omnium iudicum auten-
ti. & conſequenter. ff. de pactis dotalibus. l. ob res.
§. ſi conuenerit. ff. ex quibus cauſis ma. l. ſi cui. §. tã
diu. & ff. ad Velleianum l. debitrix. §. j. ff. de nego.
geſt. diuortio. Alibi inuenitur pro incontinenti. ff.
F de vi & vi arma. l. denique. & ff. ad l. Iul. de adulte-
rijs. l. quod ait. & ff. ad l. falcidiã. l. j. §. ego. Alibi in-
uenitur pro confeſtim. ff. ad Tertulia. l. j. §. confe-
ſtim. & ff. de in inte. reſti. l. diuus. quæ omnia verba
ſumuntur, cum aliquo temporis ſpatio: vt in prædi-
ctis legibus: & ſpecialiter in titulo ad Tertulianum
& argument. ff. de duobus rei. l. duos. & l. ſi ex duo-
bus. *Quæſtio.* Si tu quæras in iſta conſtitutione
quod tempus intelligamus per iſtud, mox? Reſpon
G deo valdè modiciſsimum, quod potiùs intellectu
quàm elocutione exprimi poteſt: vt ff. de ſolutio. l.
tatum. Sequitur. *Publicatis in communi &c.* Hoc ideò
ponitur, & ideò fit vt ſciatur qui in quem conſenſe
rũt, vt nihil fiat in tenebris, vel in occulto: quia clã
deſtinę electiones reprobantur. vt extra de elec. ca.
11 quia propter. in fine ſic publicantur † vota eligen-
tium, ſicut alibi publicantur dicta teſtium, quæ ſe-
cretò recipiuntur: vt in authent. de teſtibus. §. quo-
niam non ſæpè. Item & propter aliud fit publicatio
ſcilicèt vt poſsit collatio fieri, quæ debet ſubſequi
H incontinenti, de qua infrà dicemus. & ideò dicitur
12 in communi: quia † communis debet electio ſubſe
qui, & non ſingularis: vt extra de electio. c. in gene
ſi. & ideò quia quod omnes tangit, debet ab omni-
bus approbari: vt C. de authoritate tutor. l. finali.
13 *Quæſtio.* Sed illud quæritur: qui publicabunt in cõ-
muni. Reſpondeo: † illi inquiſitores: & hoc dicit
illa litera examinent & publicent. vnde fit ita de fa
cto. Domini nos ſecretò & ſigillatim vota cuncto-
rũ & noſtra examinauimus, placet ne vobis quod
ea publicemus? & illi dicunt placet, & ſic publicant
I id eſt, publicè legunt: vt quod factum fuit occultè
14 & ſecretò, ſciatur. Quidam † tamen ſtulti aliquan
do appellationem interponunt, ne publicentur vo-
ta, certè talis appellatio nulla eſt: & hoc eſt quod ſe
quitur in conſtitutione. *Nullo prorſus appellatiõis ob
ſtaculo interiecto.* Quidam tamen ex illo verbo mo-
ti dicunt, quòd in facto electionis non debet appel
15 lari. Reſpondeo, non eſt verum: ſed de tali appella
tione intelligas: ſicut & aliàs, vbicúnque res non ca
pit dilationem, appellatio non recipitur. ſcilicèt ne
teſtamentum aperiatur: ne ſcriptus hæres in poſſeſ-
K ſionem mittatur: ne annona militibus tribuatur. vt
ff. de appellat. recip. vel non. l. ſi res dilationum. ap-
pellatio tamen aliqua in facto electionis recipitur:
puta appellat quis, vt nõ fiat electio niſi canonica,
talis appellatio valet. Cæterùm ſi quis appellat, vt
non fiat electio: talis appellatio eſt nulla: vt extra
de electio. c. cum nobis. & c. auditis. *Quæſtio.* Quid
autem ſi publicatione votorum celebrata, volunt
aliqui vota ſua mutare, & in alium conſentire: nun
quid poſſunt? Reſpondeo non, ſiue electus conſen-
tiat, ſiue paratus ſit conſentire: vt extra de electio.
L c. cùm inter cano. & extra de poſtulatio. c. cùm bo-
16 næ memoriæ imò hodie per dominum Grego. IX.
† publicato ſcrutinio variare nequeunt electores,
cùm ſit facienda collatio & electio celebranda: ad
quod per ſuperiorem, ſi oportuerit compellantur.
vt extra de electio. cano. publicato. vnde ſiue con-
ſentiat hodie iſte electus, ſiue non: ſiue ſit paratus
conſentire ſiue non: non poteſt variare, licèt alibi
prætor variantem non repellat, & conſilium mu-
tantis non aſpernatur: vt ff. de collatio. bonorum l.
nonnunquam prætor. licèt varius electus fuerit: vt
M C. de furtis. l. vltima. cùm Auguſtinus conſilium
ſuum mutauit in melius. vt xij. q. j. c. certè. ego ſum
qui ſtatueram. & in authentica. vt fratrum filij, in
principio collatione. ix. *Diligenter.* Hoc ideò poni-
tur propter multorum inquiſitorum negligentiam,
& hæc deberet eſſe diligentia eorum ſicut ſuperius
dixi: quia debent dicere inquiſitores: vide frater,
quòd conſideratis omnibus in vtiliorem conſen-
tias: quia quidam ita expediunt ſe. tu in quem con
ſentis: & tu in quem: & tu in quem: & ſic cum feſti-
natione

A vitium. & eſt ſimile quod alibi de tranſactione ali-
17 mentorum legitur: † vt diligentiam debeat adhibē
re prætor de modo & cauſa & perſona: ſi autem ne-
gligenter authoritatem ſuam interponeret, non va
let auctoritas nec tranſactio: ea enim res diligenter
inueſtiganda eſt, non autem negligenda nec donā
da: vt ff. de tranſactio. l. cùm ij. §. ſi prætor aditus. &
argumen. ff. de offi. procu. Cæſar. l. j. Sequitur in cō
ſtitutione. *Vt is collatione habita.* Illud, vt, pro modo
ponitur, & modum denotat ſicut & aliàs. C. de his
quæ ſub modo l. fi. nam ſcito, quòd, vt, modus eſt: ſi
B conditio: quia cauſa licèt frequenter alibi ponatur,
vt, conſecutiuè: vt illud, ſi actor abfuerit, vt reus,
multiplici dilatiōe fatigetur: vt C. de iudi. l. prope-
randum. & illud, natus eſt homo, vt moreretur: & il
lud, vt vineas dum iudicaris. Sed, licèt ſic ponatur
in conſtitutione, vt is &c. in libello tamen ponitur.
Et is. collatione habita. Hoc ideò ponitur: quia niſi
fieret collatio: non poſſet ſciri quis à maiori parte
18 eſſet electus. † Collationem autem attende circa
tria: primò numeri ad numerum: ſecundò zeli ad ze
lum: tertiò meriti ad meritum, quartum fortè autho
C ritatum & dignitatum. & hoc eſt de ſublata ipſius
electionis. & quòd collatio ſit facienda numeri ad
numerum, dicit decre. extra de electio. c. dudum. &
c. cùm inter. quod zeli ad zelum, & meriti ad meri-
tum dicit decre. in eodem titulo c. in geneſi. prima
duo attenduntur circa electores, quorum numerus
ſit maior, & qui habuerunt meliorem zelum: nam
quidam fortè ſunt moti ad eligendum: quia caro:
& ſanguis mouet eos, iſtorum zelus malus eſt. alij
moti ſunt propter Deum conſiderando perſonam
vtiliorem: iſtorum zelus bonus eſt. & ideò apoſtoli
D vndecim reprobato Iuda † cùm eſſet contentio in-
19 ter Ioſeph qui cognominatus eſt iuſtus, & qui ha-
bebat ſex conſanguineos inter diſcipulos domini
elegerunt Mathiam, & ſic fuit zelus eorum bonus:
quia noluerunt eligere conſanguineum, nec homi
nem quietis: quia ſic interpretatur Ioſeph: ſed elege
runt virum ſollicitudinis: quia ſic interpretatur Ma
20 thias: † prælati enim non debent quieſcere, ſicut fa
ciunt multi: ſed debent eſſe ſolliciti, & vigilare cir-
ca gregem ſuum, in dubio tamen, vbi maior nume-
rus, ibi melior zelus præſumitur: vt extra de electio.
E c. cùm inter. & eccleſia veſtra. meriti ad meritum
hoc quantum ad electum quis melior: quis vtilior:
quis ſanctior. *Quæſtio.* Sed pone, quòd ex vna parte
ſunt multi & plures quantum ad numerum: ex vna
parte eſt melior zelus: eſt authoritas: eſt dignitas:
quia ſunt perſonæ eccleſiaſticæ: vt Archidiaconus:
Præpoſitus: Archipresbyter: Primicerius, & electus
eſt maioris meriti, quis electus præfertur? Reſpon-
deo vtraque electio vitiatur. Prima ideò, quia licèt
maior, nō tamen ſanior. Secunda ideò quia minor
numerus: nam legitur extra eodem titul. in illa de-
F cre. eccleſia veſtra deſti. † quòd quidam fuit electus
21 à maiori numero ſcilicèt ab xviij. & Cardinalis fuit
electus à xiiij. & ſic à minori: quia tamen fuit Car-
dinalis maioris meriti & authoritatis, & qui ele-
gerunt eum fuerunt maioris authoritatis & digni-
tatis: minoris tamen numeri: ideò illius electio qui
à maiori parte capituli quantum ad numerum fuit
electus, reprobatur: quia licèt habuit maiorem par-
tem quantum ad numerum, non tamen habuit ſa-
niorem. *Quæſtio.* De cardinali quæritur quare re-
G probatur eius electio. Reſpondeo: licèt hoc non no
tetur in decretali: ideò fortè fuit reprobata, quia ec-
cleſia Romana nolebat tanto membro carere, &
fortè cardinalis noluit conſentire: ſtultum enim re-
putarem Cardinalem, qui vellet locum & dignita-
tem mutare, & fieri de domino ſubditus: cùm om-
nes prælati de mundo ipſos Cardinales reputent do
minos ſpeciales & cum ſemper videant Deum facie
ad faciem: & ſic contingit extra de poſtulatio. c. bo
næ me. archiepiſcopo veſtro omnibus enim paribus
ſemper numerus attenditur: vt extra de electio. c. du
H dum. *Quæſtio.* Sed illud quæritur: dicit conſtitutio.
& dicitur in libello collatione habita, & non dicit
à quo fieri debeat: vel à quibus: vel apud quos. quæ
22 ro ergò qui facient illam collationem. † Reſpon-
deo: ſatis crederem illos inquiſitores poſſe facere
collationem illam, cùm collatio ſit ſequela publica
tionis votorum, & votorum publicatio pertineat
ad illos: & hoc melius credo, quàm quòd alij elige-
rentur de nouo, in quibus eligendis poſſet eſſe diſ-
ſentio: & eſt argumentum ff. de vacationibus mu-
nerum. l. prætor. §. vltimo. *Quæſtio.* Item quæritur:
I qualiter fiat & quomodo iſta collatio. † Reſpon-
23 deo ſic: erunt iſti inquiſitores in medio capituli &
publicatis votis in communi incipient à capite ſcri
pturæ ſic dicendo. Iohannes conſenſit in Petrum:
& ſic coniungent cum Iohanne omnes illos qui cō
ſentiunt in eundem Petrum: & ſcribent ex vna par-
te. Item ex alia parte accipient nomen illius. qui pri
mò conſenſit in Thomam, & coniungent omnes il
los qui conſenſerunt in Thomam, & ſic compu-
tabunt, & dicent: domini nos inuenimus maiorem
numerum conſenſiſſe in Petrum: quia cùm. xl. ſint
K canonici, xxv. conſenſerunt in Petrum. & xv. in
Thomam. Item inuenimus meliorem zelum ex par
te eligentium. P. quam Thomam. Item inueni-
mus Petrum melioris meriti: quia prudentior & ſa-
gacior: melior clericus: magis honeſtus, quam Tho
mas: & melius poteſt eccleſiæ iura tueri. Et quòd
ſic ſit facienda collatio vidi ita de facto fieri in con
ſilijs ciuitatum. præbent etiam iura argumentum,
quæ de alijs collationibus tractant: nam ſi debet fie
ri collatio bonorum hincinde ex vna parte, quæri-
tur quid & quantum habuit alius, & ſic conferent
L illa bona, & ſuccedent. Idem eſt in collatione do-
tis: nam ſi ſoror maritata & dotata vult ſuccedere,
dicit frater: ſoror mea bona conferas dotem: & ſi-
cut conſiderabitur quid & quantum habuit nomi-
ne dotis, vt illa conferat. vt C. de collatione l. iiij. &
ff. de collatione bonorum l. dotis. Item optima eſt
lex pro iſta doctrina collationis. ff. de conditio. &
demonſtratio. l. cùm ſeruus. Sequitur in libello. *Et
inuentum eſt maiorem partem & ſaniorem conſenſiſſe in
Thomam.* Iſta ſunt de ſubſtātia electionis: & ideò di
citur ſanior, quia ſi maior pars peccauit: puta eli-
M gendo indignum, poteſtas transfertur ad pauciores
vt extra eodem titulo ca. congregato. iſta indicant
qualiter collatio ſit facienda. *Quæſtio.* Sed quæri-
24 tur, quæ dicatur maior & ſanior pars. † Reſpon.
maior intelligitur quantū ad numerū, vt ſuperius di
xi per decre. illas extra e. tit. c. cū interdi. & ca. eccle-
ſia veſtra deſtituta. Sanior intelligitur quantum ad
zelum, & quantum ad merita electi: & quantū ad
authoritatem & dignitatem eligentium: & non
ſine cauſa ponuntur iſta duo, maior & ſanior: quaſi

A sequi ab illis electoribus: nam si cõfirmetur eius ele
ctio, maior erit ei bonorum: si infirmabitur, non erit
ei ita verecundum: vt videatur ab ambitu esse sepo-
situs:, vt C. de episcopis & clericis. l. si quanquam.

De cauiis propter quas vitia-
tur electio.

1 *Causæ quæ uitiant electionem sunt xxxiij.*
2 *Electio omißione formæ uitiatur. & nume. 4.*
3 *Electiones in Sicilia non nisi Regio assensu fiant, ualent.*
5 *Electio ad clamorem populi facta non ualet.*
B 6 *Iustè impeditus restituitur.*
7 *Pars maior & sanior capituli quæ dicatur.*
8 *Eligentes qui scienter indignum eligunt, eligendi potesta te priuantur.*
9 *Indignus uel ineligibilis quis dicatur.*
10 *Electio secunda, an prima non cassata ualeat.*
11 *A primis sponsalibus an recedi poßit.*
12 *Casus in quibus quod nullum est, aliquid operatur.*
13 *Symonia electionem inficit.*
14 *Persona idonea semper eligenda est.*
15 *Electio de bonis episcopatus facienda.*
16 *In electionis facto iuratur & de calumnia, & de verita*
C *te dicenda.*

VLTIMO inserẽdas esse prçuidi causas pro
pter quas electio vitietur, ita quòd reddatur ele
1 ctio ipso iure nulla † & causç ille sunt. xxiij. vt facilè
quis videre possit, an electio prçtextu aliquarum il-
2 larũ causarum sit repellenda. † Prima causa est si
omittatur forma tradita in constitutione concilij.
vt extra de electio. quia propter. nam ibi dicitur, ali
ter electio facta non valeat. Secunda causa est si tra
ctare incipiunt de electione & eligunt, corpore pri-
mi Episcopi nundum tradito sepulture: vt extra de
D electio. cap. bonç memoriç. s. Cremonensi. tertia cã
est si fuit habitus tractatus seu colloquium cum il-
li, qui erat eligendus, vel cum amicis suis ab illis
qui debebant ipsum eligere: vt extra eo cap. per in-
quisitionem. Quarta cã est, si prçstitit assensum suç
electioni post publicationem votorum, antequam
eligeretur: vt extra eo. cap cùm post petitam. Quin
ta si facta fuit per secularis potestatis abusum: quia
dicit dominus secularis, ego semper consueui elige
re: certe non est vsus, sed abusus: immo grauissimè
punitur ille qui cõsentit tali electioni, ita quòd per-
E petuò sit ineligibilis Et eligẽtes potestate eligendi
& officijs & beneficijs suspendãtur per triennium:
vt extra eodem. c. quisquis. & lxiij. distinctio. c. nul-
lus imò laicus patronus non eliget in ecclesia colle
giata, etiam si habet hoc ex consuetudine:, facta ta
men electio prçsentatur patrono laico propter ho-
norem, vt si voluerit prçbeat suum assensum: vt ex
tra eo. c. sacrosancta imò etiam tollitur illa impia
consuetudo qua consueuerant electores dicere in
3 aure principis personam electam Regis † tamen as
sensus requiritur, vt de sua licentia eligant: & sic ser
F uatur in regno. Siciliæ & ecclesia romana tolerat: vt
extra eodem titulo cùm terra. & c. cùm inter vniuer-
sas. & est argumẽ. ad hoc. xviij. q. ij. c. abbatem. Sex-
ta causa est, si electio facta fuerit per canonicos &
laicos non obstante consuetudine: vt extra eo. titul.
cap. massana ecclesia. Septima, si electores eligant
contra formam eis datam: vt extra eo. tit. c. dilectus.
Octaua si fiat electio ad clamorem populi: vt extra
eo titul. cap. osius. nam nec manumisso tenet, quç
fit ad clamorem populi: vt ff. qui & à quibus manu.

G li. non fiant. l. si priuatus. quia vanç voces populi nõ
sunt audiẽdç: vt C. de pœnis. l. decurionum. licèt ali-
quando iustç voces eorum & populi audiatur. C. de
officio recto. prouin. iustissimos Nona causa est, si
fiat electio post appellationem legitimè interpositã
vt extra eo. c. cõsideramus. & c. cũ nobis olim. & c.
auditis. Decima, si non fiat in ecclesia cathedrali: vt
extra eo. tit. c. quod sicut sed illud credo consilium
quia honestiùs est, vt fiat ibi & propterea ponitur
ibi si fieri potest: alioquin si fiat alibi, non credo ele
ctionem vitiari, dummodo in vnum locum conue-
H niant: & omnia obseruanda obseruent: vt extra eo.
titul. cap. cùm terra. Vndecima, si electio fiat clande
stinè: vt extra eo. ti. c. quia propter in fine. Duodeci-
ma, si fiat electio post tempus à canone prçfinitum.
s. trium mensium nam in ecclesia cathedrali & regu
lari statutum est, vt capitulum eligat infra tres mẽ-
ses & si non eligunt, potestas eligendi deuoluitur
ad metropolitanum infra alios tres menses: & si nõ
eligat metropolitanus, potestas deuoluitur ad Pa-
pam, coram quo sine damno more manet intacta &
hçc ita fiunt, nisi iusto impedimento ita fuerint im-
I pediti, quòd infrà prçdictum tempus non potuerũt
eligere: vt extra eo. c. ne pro defectu. & in auten. de
appellatio. colla. iiij. Tempus autem illud trium mẽ
sium, cùm sit continuum, credo eis currere: sed pro-
pter impedimẽtũ fiet eis restitutio ex generali clau-
sula, si qua iusta causa esse videbatur. vt ff. ex qui-
bus causis ma. l. j. & l. sed & per prçtorem. §. si feriç.
In alijs autem ecclesijs in quibus sunt patroni tem-
pus quatuor mẽsiũ est statutus infrà quod illi eccle
siç de rectore debet prouideri: & questio, si qua ori-
tur inter patronos terminari alioquin episcopus eã
ordinabit: vt extra de iure patronatus. c. quoniã in
K quibusdam. & c. cum propter. & c. si vero In prçben
dis verò conferendis statutum est sex mensium tem
pus: vt extra de concessio. prçben. & ecclesiç non va
can. c. nulla & in istis mensibus non cõputatur tem
pus suspensionis, nec tempus absentiç & non cur-
runt nisi à tempore scientiç: vt extra de cõcessio. pre
bendç & ecclesiç non vacan. c. quia diuersitatem. &
forte idem in illo tempore trium mensiũ: sed primũ
est verius: vt extra eo. titul. c. vltimò. Decimatertia
causa est si fiat à minori parte capituli. vt extra eo.
L ti. c. cumana. & c. congregato. Decimaquarta, si nõ
fiat à maiori parte capituli & saniori. vtrumque enĩ
desideratur: & intelligas maiorem habitor respectu
ad totum capitulum, & non ad aduersarium: vt ex-
tra eo. c. quia propter. & c. licèt in fi. & c. inter cano.
& c. congregato. & c. ecclesia vestra. & c. in genesi.
Decimaquinta, si fiat electio à suspẽsis vel de suspen
so: vt extra eod. titu. c. cùm inter. R. Decimasexta si
fiat ab interdictis vel de interdicto: vt extra eod. tit.
c. cùm inter. R. & extra de postula. ca. ad hoc. Deci-
maseptima si fiat electio ab excommunicatis, vel ex
M communicato: vt extra. eo. tit. c. venerabilẽ. & intel-
ligas de maiori excommunicatiõe ligatis: alioquin
si minori, & intersint electioni, propterea electio nõ
vitiatur: vt extra eo. titu. c. illa quotidiana nisi scien
ter ligatus minori eligatur: vt extra de clerico excõ
munica. cele. c. vlti. Decimaoctaua, si indignus vel
4 ineligibilis eligatur imò si † scienter indignum seu
ineligibilem eligunt priuãtur eligentes illa vice po
testate eligendi: vt extra eo. titu. cap scriptum est in
apo. Indignus seu ineligibilis est ille, qui est inte rd

A ctus seu excommunicatus, vel suspensus: vt superiùs
dixi. Item qui habet duo beneficia curam animarũ
habentia sine dispensatione romani pontificis. ex
certa enim scientia domino Pape debet habere dis-
pensationem & non per obreptionem: & licèt prela
tus suus secùm dispensauerit illa dispensatio nulla
est: vt extra eo. ti. c. dudum ecclesia Rothomagensi.
Item si non sit natus de legitimo matrimonio, nisi
fuerit cum eo per summum pontificem dispensatũ:
vt extra eodem titul. capit. innotuit. Item si sit ydio
B ta: tamen si sit competentis literaturę sufficit: opor-
tet enim Episcopum alios docere, non quòd ipse ab
alijs doceatur: vt extra eodem tit. C. cùm nobis olim
& argumen. in eodem titul. cap. officij. & in authẽ
ti. de sanctissi. episcopis, in princi. col. ix. & extra eo.
titul. capitul. cùm in cunctis. Item si sit minor. xxx.
annis. Item si sit leuis vitę: tria enim considerantur
in prelato. s. ętatis maturitas: ante enim illud tem-
pus non est firmum illius ętatis consilium: vt ff. de
mino. l. j. intra illud tempus sunt ferè sub cura. alte
rius: fęda enim rerum & nominum esset confusio vt
C alios debeant regere, qui seipsos regere non noue-
runt: vt C. de leg. tu. l. fratres. Item grauitas morum
& literarum scientia: & quartum, quod sit de legiti
mo matrimonio natus: vt extra eodem titul. capitu.
cùm in cunctis. & cap. nihil est & per hoc excludun
tur infames. vt C. de dignitati. l. neq;. Nonadecima
causa est, si administret electus antequam confirme
tur: vt extra eodem titul. cap. qualiter. & c. bonę me
morię: imò quicquid facit medio tempore totum
cassatur: vt extra eodem titul. cap. nosti: nõ enim ex
D electione sed ex cõfirmatione ius habet: vt extra eo.
titul. cap. transmissa, & hoc intelligas de prelatis ci
tramontanis: vltramontani enim prelati & remoti
administrare possunt, antequam confirmentur: vt
extra eodem titul. cap. nihil est. circa finem. Vigesi-
ma causa est, si post publicationem votorum non
insurgit communis electio, idest vt aliquis vicè om
nium eligat: vt extra eodem titul. cap. in genesi, &
hoc hodie est inductum per dominum Gregorium
nonum licèt consilium impersonaliter loqueretur.
eligatur. & ideò non dicebat à quo: & licèt totum ca
E pitulum ipsum nominatum in sedem ponant: tamẽ
non prodest, vt videatur ipso facto elegisse: sed ver-
bis opus est. vt supra dixi. & probatur suprà eodem
titul. cap. ecclesia vestra. Vigesimaprima, si proceda
tur ad electionem secundam prima non cassata: vt
extra eodem titul. c. considerauimus. & c. auditis. & c.
10 bonę memorię suprà Cremo. Sed † Tancredus hic
notauit quędam contraria, & soluit dicens: notatur
contra extrà de appel. cõstitutus. & extrà de electio.
c. bonę memorię. & c. dudum. & voluit soluere hoc
modo: quia aut certum est electionem primam ipso
F iure nullam, & tunc potest procedere ad secundam
prima non cassata: quia id quod non tenet ipso
iure cassari non potest. vt ff. de iniusto testamento
& ir. l. nam & si sub conditione aut est dubium &
tunc non potest procedi ad secundam prima nõ cas
11 sata. & simile habes in sponsalibus: nã † si certum
est, quòd sponsalia prima nulla sint: quia septem an
nos nundum habebat: tũc potest ad matrimonium
secũdũ procedi: vt extrà de despõsa. impube. capit.
accessit si autem sit dubium teneant vel non, tunc
matrimonium secundũ non potest contrahi: imò
contractum impeditur: vt extra de sponsalibus. c. j.

G 12 Aliquando etiam id quod nihil est impedit rei do-
minium: vt extra de renuncia. capit. quòd in dubijs.
Itẽ & ab accusatione quę nulla est non potest quis
desistere: vt ff. ad turpillia. l. j. §. accusatione & testa-
mentum secũdum quod nullum est quia deficit ibi
cõditio, sub qua institutus est hęres: tamẽ tollit pri
mum. vt ff. de iniusto rupto & irrito testamento. l.
cùm in secundo. sed istud argumen. malè inducitur.
Item manumissio quę nulla est, impedit vsucapio.
nem. vt ff. de vsuca. pro donato. l. qui donato. & ac-
H cusatio precedens quę nulla est, impedit matrimo-
niũ sequens: vt extra de despõsa. impuberum capit.
ad dissoluendum. & intelligas predicta tunc locum
habere quando omnes de capitulo vel maior pars
fecerunt vnam electionem: puta hodie & cras ipsi
idem volunt procedere ad aliam: cęterum si vota ca
nonicorum sint diuersa: & quidam eligũt vnum,
& alij alium. & fiat in eadem hora sicut sępè de fa-
cto contingit: tunc non dicitur vna primà & alia se
cũda. sed illa valet, quę à maiori & saniori parte ca
pituli fit: vt extra eodẽ titu. cap. dudum idest. Sed ho
I die his anfractibus non credo quòd sit locus per cõ
stitutionem lateranensis cõcilii, quia propter. nam
si forma illa sit omissa, quę in cõstitutione traditur,
electio vitiatur: vt in primo dixi. Vigesimasecũda,
si aliquis de aliena ecclesia sit electus, & non postu
latus: vt extra eodem titu. innotuit. Vigesimatertia
si eligatur aliquis in abbatem vel in priorem ante-
quam sit professus: vt extra eodem titul. cap. cùm in
magistrum. & cap. officij. & cap. cũ causam. & cap.
ad nostram. Vigesimaquarta si per obreptionẽ fiat
electio: vt extra eodem. titul. cap. cùm dilectus. Vige
K sima quinta, si contempto aliquo vel aliquibus fiat
electio: vt extra eodem titu. cap. quòd sicut. & cap.
venerabilem. & cap. bonę memorię suprà cremonẽ-
si. Sed hęc causa nõ reddit electionem ipso iure nul
lam sed annullãdam: quia possunt illi qui sunt con
tempti, illam electionem ratam habere, sicut supe-
riùs dixi. Vigesimasexta, si facta electione superior
confirmat non facta diligenti examinatione de pro
cessu electionis, & de persona electi: nam vt indignè
promotus erit reijciendus: & qui confirmauit, gra-
uissimè punitur: vt extra eodem titul. cap. nihil. Vi-
L gesimaseptima, si fiat electio omissa collatione: vt
extra eodem titul. cap. cum ana. siue numeri ad nu-
merũ: siue zeli ad zelum: siue meriti ad meritum. vt
extra eodem titul. cap. in genesi. Vigesima octaua si
omnia quę mandat constitutio concilij, non fiant
incontinenti seu mox: vt dicit constitutio concilij:
quia propter. & c. cùm post petitã. Vigesimanona,
si mandat dominus Papa vt capitulũ eligat cum cõ
silio duorũ Abbatum: si postea electi à capitulo eli
gunt sine consensu illorum Abbatum, electio vitia
tur: vt extra eodem titul. cap. cùm in veteri. & ff. de
M administratio. tu. l. penulti. §. j. & l. Titium. & extra
de arbitris. ca. cùm olim. Trigesima causa est, si pro
13 illa electione † cõmissa sit simonia, etiam ignoran-
te electo: vt extra eodem titul. cap. si alicuius. Trige
simaprima causa vitiat electionem, si fuerint sex ele
cti, vt eligãt de capitulo ipsi omnes, vel maior pars:
si tres eligunt extra capitulum illorum, electio vitia
tur: & si alij tres eligãt de capitulo illorum electio
confirmatur: vt extra eodem cap. cum in iure. Tri-
gesimasecunda, si aliquis fiat monachus sub illa
spe, ꝙ fiat abbas si eligatur: eius electio vitiatur: vt
extra eo

A extra eo.titul.cap.ad nostram. Trigesima tertia cã
est, si electus vel postulatus fuerit aliquis. & à maio
ri parte capituli, cuius postulatio vel electio est cas-
sata: vt extra de postula.cap.gratum. In vltimis no-
ta quędam circa electionem, quòd si committatur
aliquibus: puta per compromissum, potestas eligen
14 di † semper debent eligere personã idoneam: vt ex-
tra eodem.cap.causam & simile.ff. ad trebellia.l.ex
facto.§.si quis rogatus.cõtra argumen.ff.de lega.ij.
l.cùm quidam. Item nota. quòd si cassatur alicuius
electio vitio electionis, poterit promoueri: si verò vi
B tio personę, non poterit: vt extra eodem titul. capit.
super eod. vnde consilium est, quòd quando supe-
rior cassat electionem alicuius, quòd adijciat cau-
sam, quare cassat sicut quando remittit ab excerci-
tu: vt ff.de his qui no.infa.l.ij. & quãdo tutor à tu-
tela remouetur, adijcienda est causa: alioquin, si nõ
inseritur: pręsumitur propter vitium electionis ele-
ctionem reprobatam: vt ff.de suspec.tu.hoc enim.&
ff.de pe.l.si pręses. Illud autem non admitto, quòd
electio possit ad eligentes redire electione cassata
propter vitium electionis. immo dico, quòd illa vice
potestate eligendi priuantur, vt dicit constitutio,
C quapropter nisi fortè de gratia eis restituatur: vt ex-
tra eodem titul.cap.coram. vel si scienter elegerunt
indignum: vt extra eodem titu.cap.scriptum est. In
casu tamen crederem eis debere restitui potestatẽ
eligendi, si ignoranter capitulum eligit indignum
quod semper pręsumo, quòd ignoranter: vt ff. de ad
mini.tu.l.hoc autem.& ff. de probatio.l. verius. Itẽ
15 nota, quòd † capitulo prosequẽti factum electionis,
restitui debent expensę de bonis episcopatus: & ca-
ueant ne medio tempore bona vacantia vsurpent:
vt extra eodem tit.cap.vt pręteritę. Item nota, quòd
D illi qui non sunt de capitu. si dicant se velle electio-
ni interesse, debent exprimere causam, quare debeãt
interesse: vt extra eodem titul.cap. constitutis adeò,
quòd soleat & debeat fieri protestatio: vt vox illorũ
non valeat, qui non debent de iure vel de consuetu
dine interesse: & si examinantur, posteà eorum vota
etiam in duabus electionibus ius eis non quęritur:
subaudi quantum ad petitorium: in possessorio se-
cus: vt extra eo.titul.cap.cumana. & cap. in genesi.
extra de causa possessi.& proprie. cap.cùm ecclesia
16 sutrina. Item no. quòd † in facto electionis iurant
E de calumnia, quòd contra electum per maliciã non
opponãt: iurat etiam de veritate dicenda. Datur li-
bellus, & fit contestatio litis: vt extra eo.cap.cùm di
lectus.& cap.dudum. Verum in electionibus cõsue
uit decretum fieri, & etiam litterę quę superiori mit
tuntur: ideò qualiter fiat forma decreti & litterarũ,
quę superiori mittuntur, & à quibus conficiantur
tractare intendo.

Forma decreti electionis.

F FORMA decreti erit talis. In nomine domi-
ni anno dominicę incarnationis. M.cc.xxxvi. Si
es in terra papę dicas tempore Grego. noni summi
põtificis. Si es in terra Imperatoris, vel Regis dicas:
regnante domino Fred. Dei gratia Romanorũ Im
peratore semper augusto Ierusalem & Italię Rege:
vel regnãte domino Ludouico illustrissimo Rege
Frãcorum mẽse Ianuarij die tali indictione. x. Ro
thomagensi ecclesia nuper pastoris solatio destitu

G ta mortuo domino R. bonę memorię prelato ipsius
& corpore ipsius tradito sepulturę: die tali prefixa à
toto capitulo ad eligendum vocatis omnibus qui
voluerunt & potuerunt commodè interesse in eccle
sia cathedrali: inuocata spiritussancti gratia pla-
cuit omnibus per viã scrutinij viduatę ecclesię pro-
uidere, & sic fuerunt electi ab ipso collegio tres de
collegio fide digni, videlicèt tales I. P. & S. vt ipsi se
creto & sigillatim vota cunctorum exquirerent: &
in scriptis redigerent: & redacta publicarent posteà
in communi: qui tres secretò & sigillatim vota cun
H ctorũ exquisiuerunt siue examinauerũt, & redege-
runt in scriptis: & mox in communi publicauerunt,
& diligenti collatione habita numeri & ad nume-
rum: zeli ad zelum: meriti ad meritum inuẽtum est.
quòd maior & sanior pars capituli in dominum P.
de colle medio consensit virum honestum eminen-
tis scientię in temporalibus & spiritualibus circun-
spectum & scientem & valentem ecclesię iura tueri:
& sic in continenti dominus decanus mandato ca-
pituli, vel eorum qui in ipsum cõsenserunt: quando
totum capitulum non consensit: ipsum eligit in pa-
I storem & Archiepiscopũ Rothomagensem hoc mo
do. Ego R. cantor Rothomagensis in dominum P.
consentio, & ipsum eligo in pastorem ecclesię Ro-
thomagẽsis. Ego S. Archidiaconus Rothomagẽsis
in dominium P. consentio & ipsum eligo in pasto-
rem ecclesię Rothomagẽsis. Ego T. archipresbiter
in dominum P. consentio, & ipsum eligo in pasto-
rem Rothomagensis ecclesię: Ego H. presbyter Ro
thomagẽsis ecclesię in dominum P. consentio & ip-
sum eligo in pastorem Rothomagẽsis ecclesię. Ego
P. diaconus in dominum P. consentio, & ipsum eli-
K go in pastorẽ ecclesię Rothomagẽsis. Ego C. sub-
diaconus in dominum P. consentio, & ipsum eligo
in pastorem ecclesię Rothomagensis. & sic de cęte-
ris. Finitis nominibus consentientiũ dicatur in fi-
ne: & quòd huic nostro decreto fides adhibeatur,
hoc decretum sigillo nostri capituli fecimus sigilla
ri. Verum antequàm ista clausula ponatur, ille qui
de mãdato capituli elẽgit, subscribat se sic. Ego D.
decanus Rothomagẽsis in dominum P. consentio,
& ipsum eligo in pastorem ecclesię Rothomagẽsis
L & posteà in fine omnium dicat. Item ego D. deca-
nus Rothomagẽsis de mandato omnium prędicto-
rum dominum P. eligo in pastorem Rothomagẽsis
ecclesię: & huic decreto apponatur sigillum capitu-
li & decani, qui de mandato omnium elẽgit. Si au-
tem fuit processum secundum formam compromis
si, dicatur sic, retẽtis omnibus vsque ad verbum pla
cuit omnibus, & cap. per viam compromissi proui-
dere ecclesię viduatę: & sic de communi volunta-
tate omnium & singulorum: ideò pono de singulis,
M quia si vnus solus dissentiret, & nollet compromit-
tere, non compelleretur: & electio vitiaretur, vt su-
perius dixi: & sic seruat curia. Fuerũt electi tres vel
duo vel quatuor de collegio fide digni, quibus vice
omnium fuit collata potestas, vt ipsi vice omnium
de pastore prouiderent ecclesię viduatę qui inter se
habito diligenti tractatu dominum P. & C. in Ar-
chiepiscopum & pastorem Rothomagẽsis ecclesię
elegerunt: & quòd huic decreto fides adhibeatur, il
lud sigillo nostri capituli fecimus sigillari. Verum
ad maiorem cautelam fiet vnum aliud decretum
eiusdem continentię vsque ad verba illa, qui inter

A ſe habito diligenti tractatu,&c. & in illo decreto
ſint tales ſubſcriptiones. Ego. D.decanus Rotho-
magẽſis elegi tales, & eis pro me poteſtatem contu
li prouidendi Rothomagẽſi eccleſię de paſtore, &
ſic de ſingulis:& poſtea dicant in fine,& quòd huic
decreto fides adhibeatur, pręſens decretum ſigilli
noſtri capituli fecimus ſigillari. Vel breuiùs faciãt,
vt dicant ſic. In nomine domini &c.pone illa verba
vſque ad verbum, placuit omnibus per viam com-
promiſsi procedere.& ſic D.decanus P.prępoſitus.
B S.archidiaconus eccleſiæ Rothomagenſis,& ſic de
ſingulis pone,quòd ponas nomina omnium eligen
tium:eligimus tales de collegio noſtro fide dignos,
quibus vicè omnium noſtri poteſtatem contulimus
prouidendi Rothomagẽſi eccleſię de paſtore: &
quòd huic decreto fides adhibeatur hoc decretum
ſigillo noſtri capituli fecimus ſigillari. Item adhuc
ad maiorem cautelam illi tres cõpromiſſarij faciãt
decretum ſuum quòd ſit continentię talis. In nomi
ne domini &c. Nos tales electi à capitulo Rotho-
magenſi, & in nos ab eis poteſtate collata, vt vice
omnium prouideamus eccleſię viduatę de paſtore
C habito inter nos diligẽti tractatu eligimus vicè om-
nium dominum P.&c.in Archiepiſcopum & paſto
rem eccleſię Rothomagen. & quòd huic electioni
fides adhibeatur, hoc decretũ ſeu litteras noſtri ca-
pituli ſigillo fecimus ſigillari.

De litteris miſsis ad Papam pro confir-
matione electi petenda.

LITTERAS autem mittat capitulũ ſum-
mo pontifici,vel fortè metropolitano, ſi electio
fiat de aliquo ſuffraganeo,& erunt continentię ta-
lis. Sanctiſsimo patri ac domino G.diuina prouidẽ-
tia ſummo pontifici capitulũ Rothomogen.quan-
do eſt totum capitulum: vel quando maior pars &
ſanior capituli elegit, dicatur ſic. ponãtur nomina
omnium qui elegerunt:ſcilicèt D.decanus,S.archi-
diaconus,R.preſbyter:& ſic de ſingulis cano. Ro-
thomagẽſis qui ſunt maior & ſanior pars capituli
Rothomagen. ſui deuoti & fideles ad omnia recõ
mẽdationem & pedum oſcula beatorum defuncto
bonę memorię R. Rothomagen. quondam Archi
E epiſcopo,& ſic remanente ipſa eccleſia viduata: &
nos facti orphani abſque patre,& ſic remanẽte gre-
ge ſine paſtoris cura corpore ipſius tradito ſepultu-
rę die ad eligendom pręfixa, conuenientibus omni
bus in eccleſia cathedrali, qui voluerunt & debue-
runt & potuerunt cõmodè intereſſe: placuit omni-
bus per ſcrutinij viam procedere:& ſic electis tribus
ſcilicèt talibus de collegio noſtro fide dignis exami
natis votis cunctorum ſecretò & ſigillatim, & reda
ctis in ſcriptis,& publicatis mox in cõmuni colla-
F tione habita diligenti:inuentum fuit,quòd nos ma
ior & ſanior pars capituli in magiſtrom P. de colle
medio virum honeſtum literarum & prouidum in
temporalibus & ſpiritualibus circunſpectum con-
ſenſimus:& ipſum de mandato noſtro D. decanus
elegit in Archiepiſcopum & paſtorem eccleſię Ro-
thomagen. Quare ſanctitati veſtrę humiliter ſup-
plicamus: quatinus electionem ipſius dignemini
confirmare:& ad petendam confirmationem ipſius
vice noſtra à ſanctitate veſtra ad pedes veſtrę ſancti
tatis mittimus tales procuratores noſtros ipſos con
G ſtituentes procuratores noſtros pro prędicta confir
matione petenda:ratum habentes & firmũ quic-
quid per ipſos fuerit procuratum:& quòd huic pro
curationi fides plenè adhibeatur, pręſentes litte
ras ſigillo noſtri capituli fecimus ſigillari. Si autẽ
ſit ex alia parte facta electio, apponatur in procura
tione retentis omnibus vſque ad verbum pro confir
matione petenda excluſiuè:ad petendam infirma-
tionem electionis factę de R.quæ à maiori parte ca
pituli facta dicitur,& ad agendũ, & ad oĩa faciẽda
quæ in perſonis noſtris facere deberemus ratom
H &c. Si autem vult aliquid capitulum ſcribere me-
tropollitanus ſcribat ſic.

De litteris capituli miſsis ad metropolita
num pro electi confirmatione
petenda.

REVERENDISSIMO in chriſto
patri & domino H. Dei gratia Archiepiſcopo
Beneuentano totum capitulum: quando capitulũ
totum eſt in concordia: vel quando maior pars &
I ſanior dicatur ſic:archipreſbyter: archidiaconus:&
primicerius: & tales canonici, clerici ſui deuotiſsi-
mi filij ſubiectionem & reuerentię debitę famulatũ:
& retineas omnia verba poſita in ſuperioribus epi-
ſtolis miſsis ad Papã mutato illo verbo vbi eſt ſan-
ctitati,ponas paternitati. Si autem capitulum vult
ſcribere domino. Imperatori & domino regi vt pręſ-
ſtet aſſenſum,ſcribet ſic.

De literis capituli miſsis ad imperato-
rem vel Regem,vt ipſi pręſtent
K aſſenſum ſuę electioni.

EXCELLENTISSIMO DO-
mino & illuſtriſsimoq; R.dei gratia rom.a impe-
ratori ſemper auguſto Ieruſalem & Siciliæ regi to
tum capitulum teleſinum ſui ſemper aſsidui ora-
tores ſubiectionem cum reuerentia tam debita
quam deuota excellentię veſtrę pręſentibus literis
duximus intimandum quod dominus. S.bonæ me-
moriæ olim paſtor noſter viam fuit vniuerſę carnis
ingreſſus vel debitum naturę perſoluit: quare cum
L noſtra eccleſia ſit viduata paſtore ne diutius rema-
neat deſolata maieſtati veſtrę iuxta morem & re-
gni conſuetudinem mortem ipſius ſignificantes pre
ces porrigimus ſubiectitias quatinus ad eligendum
nobis paſtorem veſtrum benignum aſſenſum digne
mini impartiri, vt de veſtra licẽtia ipſi de bona per
ſona & idonea prouidere poſsimus, qui tam in one
re quã in honore rectè & fideliter poſsit eccleſiam
gubernare Habita autem licentia à domino impe-
ratore de eligendo. Item ſi oportet ſibi ſcribere vt
M pręſtet aſſenſum electo ſimilem ſalutationem ſcri-
bant,& poſteà dicant ſic.cum mortuo noſtro paſto-
re per ſacras veſtras literas nobis cõceſſeritis licen-
tiã eligẽdi cõuenientibus oĩbus in eccleſia cathe-
drali qui voluerũt & potuerunt cõmodè intereſſe
&c.pone omnia ſicut in literis Papalibus vſque in
finem: hoc excepto quod vbi eſt ſanctitati: ponas
maieſtati. Has omnes formas contentas in conſti-
tutione concilij quapropter ſumpſerunt de iure ci
uili in autenti.de ſanctiſ.Epiſcopis.colla.ix.§.j. Iſta
omnia de electiõe ſum ita proſecutus propter legi-
ſtas iſtos

A ftas iftos qui non funt in iure canonico experti oĩa
tamẽ relinquo corrigenda iudicio petitorum qui in
iure canonico profitentur.

De poftulatione.

1 *Libelli in poftulttione concipiendi formula.*

VERVM quia fæpè contingit, quòd aliqui
non eligunt, fed poftulantur: ideò de poftu-
latiõe videamus: & primò videamus qualiter libel-
B lus debeat formari fiue fieri. Fit autem fic. † *Libellus.*
1 Petit procurator capituli Rothomagen. magifter
G. quòd poftulationem factam ab ipfo capitulo de
magiftro P. de gratia & benignitate fedis apoftoli-
cę admittentes ipfum eifdẽ cõcedere dignemini po-
ftulatum. Vel ita. *Libellus.* Coram vobis &c. propo-
nit magifter G. procurator capituli Rothomagen.
quòd cùm ecclefia Rothomagen. paftore vacaret,
vocatis omnibus qui voluerunt, potuerũt & debue-
runt commodè intereffe. procedẽtes per formã fcru-
tinij: electi fuerunt tres de collegio fide digni: vide-
C licèt tales, qui fecretò & figillatim vota cunctorum
examinauerũt, & illa redegerunt in fcriptis: & mox
publicauerũt in communi, & inde collatione habi-
ta inuentum eft omnes vel duas partes in magiftri
P. poftulatione confenfiffe, quẽ D. decanus de mã-
dato omnium poftulauit: quare petit, quòd poftu-
lationem de veftrę benignitatis gratia admittentes
ipfum poftulatum ecclefię Rothomagen. cõcede-
re dignemini in Archiepifcopum & paftorẽ. Si autẽ
fit proceffum per formam compromiffi: dicas & re-
D tineas omnia verba quæ diximus fuprà de electio.
& in libello quando per formam compromiffi pro-
ceditur vfque ad verba illa, qui prouiderũt &c. ad-
das & poftulauerunt ipfum in Archiepifcopũ eccle
fię memoratę: quare petit &c. vt fuprà prope. Quod
ita fit concipiendus libellus dicit decre. extra de po-
ftulatio. c. j. & c. bonę memorię. ij. & in c. alio quod
incipit, bonę memoriæ. fimiliter & omnia quę dicta
funt de electione intelligantur, & in poftulatione
per omnia repetita.

E
Quæ fit differentia inter electionem & poftulationem.

1 *Quod ficut de electione, & election. poteftat, intelle-ctus.*
2 *Poftulatio fi non admittatur, licèt poftulantibus & po-ftulato iniuria fiat: ex illa tamen agi non po-teft.*
3 *Poftulatio cenfetur irrita, fi priufquàm poftulatio fit ad-miffa, poftulatus adminiftret.*
4 *Poftulandus iteratò non eft femel caffatus.*
F 5 *Eligendus potiùs de capitulo affumẽdus eft, quàm aliun-de poftulandus.*

IN omnibus enim cõcordãt electio & poftulatio.
.f. quantũ in forma feruãda, & in oĩbus illis qui-
bus vitiatur electio, & poftulatio vitiatur vt. s̃. not.
Differũt tamẽ inter fe quãtũ ad nomen: quia dici-
tur vna electio, alia poftulatio: fi enim eadem effent
fruftrà diuerfa vocabula his vocabulis mandaren-
tur: vt C. de codicillis. l. fi idem. Prima differẽtia eft:
quia electo dicitur, quando quis de eodem capitu-
lo eligitur, fi autem ex altera ecclefia poftulatur di
citur poftulatio. nam Archiepifcopus eracliẽfis di-
G citur poftulatus in ecclefia conftantet, & plebanus
fancti Pauli de Venetijs quæ ecclefia erat in ciuita-
te Conftantinopolitana dicitur electus: vt extra de
elec. fcriptũ eft in apoca. Nã fi quis de aliena eccle-
fia eligitur, & nõ poftulatur, eo ipfo electio vitiatur:
vt extra de electio. c. innotuit. & extra de poftul. c.
vlti. Itẽ eft & alia differentia quia in electione pu-
blicato fcrutinio non poffunt variare eligentes: vt
extra de elec. c. cùm inter cano. & c. publicato in po
ftulatione contrarium eft: quia poffunt variare po-
H ftulantes antequam poftulatio fit fuperiori præfen
tata: vt extra de poftulatio. c. bonæ memoriæ. circa
finem. Item tertia differentia eft: quia in electione
femper illius pręualet electio, qui habet maiorem
numerum: vt extra de electio. c. dudum. & fuprà de
electio, notaui: in poftulatione verò ad hoc vt poftu
latus præferatur electo, oportet ꝙ duę partes fint
pro poftulato: vt extra de electio. fcriptum eft apoca
lipf. Item quarta differentia eft inter duos poftula-
tos: quia fi contentio inter duos electos fit, femper
præfertur ille qui habet maiorem numerum: vt fu-
I prà dictum eft: inter duos autem poftulatos fi fit cõ
tentio, ille prefertur qui habet duas partes: ille autẽ
qui habet tertiã partẽ vel minus, non auditur: vt ex-
tra de poftulatio. c. bonæ memoriæ Guil. Archiepif
copo. Sed hanc differentiam non multum attendo:
quia etiam in electionibus ille qui habet minorem
partem non auditur: vt fuprà dixi. Sed eft differen-
tia in hoc: quia ipfe qui eft poftulatus femper de-
bet habere duas partes, fi contendat cum electo: cę-
terum fi contẽdat cum poftulato aliquo, crederem
quòd fufficeret maior numerus. Item quinta diffe-
K rentia eft quia electio eft de iure communi, vnde do
minus Papa tenetur illam confirmare fi eft de iure
facta canonicè: vt extra de electio. c. poftquam, po-
ftulationem autem dominus Papa etiam fi effet fa-
cta à toto capitulo non tenetur admittere: quia ex
fola mifericordia pendet, & foli gratiæ innititur: vt
extra de poftula. c. bonæ memoriæ Guil. Archiepif-
copo. Item. nec prælatus tenetur concedere poftu-
latum: vt in decre. lxiij. dift in c. tío. c. literas. & in au-
tenti. de fanc. epif. coll a. jx. §. nullum nifi fortè necef
faria caufa exegerit: vt extra de iure patronatus. c.
L nullus. *Quæftio.* Sed quæ eft ratio, quare poftulatio
foli gratiæ nititur. Refponfum fuit à glofantibus
in iure canonico: ideò quia per poftulationem nul-
lũ ius acquiritur poftulato: vt extra de poftul. c. po-
ftulationem. *Oppofitio.* Sed inftatur, quòd eadem ra
tio attẽderetur in electione: nam per electionẽ nul-
lum ius acquiritur electo: nec per nominationem
nominato: vt extra de electio. quòd ficut. Refpon-
deo: non bene opponitur in electo: nam per electio
nem attribuitur ius electo, quia poteft profequi ius
fuum quod non eft in poftulato vel nominato & de
M cre. illa quòd ficut de nominato dicit, & non de ele
cto. Item fi non effet ius acquifitum electo, iam ele
ctores poffunt variare: fed contrarium eft, vt fuprà
dixi. foli ergo gratię innititur poftulatio, & eft argu.
quòd ex illa poftulatione nulla proficifcitur actio
vel nullum ius quæritur poftulato, fed totum pẽdet
ex prętoris cognitione: vt eft argumen. alia. ff. de mi
no. l. quòd fi minor. Sed licèt foli gratiæ innitatur
poftulatio, tamẽ fit iniuria poftulantibus & poftu
lato, fi poftulatio non admittatur. non tamen intel-
intelligas, quòd ex illa iniuria poffet agi nam & a-

A liàs patronus laicus in præſentando ſoli gratiæ in-
nititur:vt.xvj.q.ij.ſi quis Epiſcoporũ.& tamẽ fit in-
iuria præſentato,ſi non admittatur:vt. xvj.q.vj. de-
cernimus.adeo quòd ex illa iniuria poteſt agere prę
ſentatus cõtra dioceſanum,qui eum admittere no-
luit,vt ſibi in competenti beneficio debeat prouide
re contra præſentatum autem dioceſano ſeu inſti-
tutum ab eodem:ſeu præſentatum à patrono variã-
te quia ſecundo loco alium præſentauit, non habet
aliquam quetelam: vt extrà de iure patronatus pa-
ſtoralis.Eſt & optimũ ſimile pro eo quòd diximus,
B ꝙ poſtulatio ſolt gratiæ innititur,& quòd fiat in-
iuria poſtulatò non tamen ex illa iniuria agi poteſt
nam ſi quis aquæ ducẽdæ ex caſtello vel ex riuo vel
quoquo alio modo non poteſt ab alio concedi,niſi
à principe,vt ſoli gratiæ innititur:pone quòd Impe
rator alicui cõceditille alienauit prędium, certè ille
qui modo habet prędiũ impetrare poteſt , & eſt im-
petrabile in perſona iſtius nec eſt beneficium de no
uo ſibi conceſſum : quia fuit conceſſum anteceſſori
ſuo:ſed ſi non concedatur, infertur iniuria : vt ff. de
aqua quotidia.& eſtima.l.j.§·vlti.non tamen,quòd
ex illa iniuria poſsit agi contra principem:ita gloſa
C uit Iohannes Theutonicus. Aliquando tamẽ facit
gratiam dominus Papa, quod poſtulatio facta à
dioceſano per dominum Papam confirmatur:vt ex
tra de electio cum monaſterium.vnde nota,quòd li
cèt poſtulatio cum electione concordet ferè in om-
nibus : concordat etiam & in hoc,quòd ſi poſtula-
latus ante adminiſtraret quã eius poſtulatio ſit ac-
cepta,quòd poſtulatio cenſetur ipſo iure irrita:vt ex
tra de electio.bonæ memoriæ magiſter. Idem in ele
cto vt ſuperiùs notaui:vt extra de electiõe qualiter.
Itẽ electio facta de interdictis & ab interdictis nul-
D la eſt,vt ſuprà dixi:& hoc eſt expreſſum in decre.ex-
trà de electio.cùm inter R.ſeniorem . ſimiliter & po
ſtulatio:vt extra de poſtulatione.c.ad hęc nec pote-
rat ibi allegare ignorantiam interdicti poſiti à lega
to, cũ fuerit generale . vt ibi. & eſt ſimile. ff.de iur.
& fac. ignorãtia.l.vltima.& ff.de exercitio ſcilicèt
ſed ſi pupillus §.proſcribere. Item nota in poſtula-
tione:& hoc idem poſſet in electione notari , quòd
ſi maior pars poſtulauerit illum cuius poſtulatio-
nem dominus Papa caſſauit,& alia minor pars po-
ſtulauerit alium vel non poſtulauerit , quòd totum
E iuſtam in poſtulando quàm in eligendo eſt penes
pauciores: vt extrà de poſtula.c.gratum. Item nota,
quòd licèt tractemus de electione & poſtulatione:
attendendum eſt tamen quòd primo debet ad ele-
5 ctionem procedi,quam ad poſtulationem:† ſemper
enim de ipſa eccleſia vel de ipſo capitulo eſt aliquis
aſſumendus potius quam de alia eccleſia vel de alio
capitulo , ſi in illo inuenitur idoneus: alioquin de
alio aſſumitur.vt. lxj. diſtinctione.c.nullus inuitis.
& c.obitum. &. xxxv.diſtinctione.c.niſi.& ff.de tu-
to.& curato.datis ab his.diuus. & C.de epiſcopis &
F clericis.l.in eccleſijs.& C.de officio prætor.l.vltim.
& in authen.de ſanctiſsimis epiſcopis.colla.
ix.& ff.de decurio. eos qui vtenſilia
argumenum contra . C.
de crim.ſacril.l.
vltima.
***

G

SECVNDA PARS.

De iuribus quæ competunt prælaris.

1 Primates & patriarchæ unde dicti.& quot ſint.
2 Primates quidam & non patriarchæ.Burdegalenſis,Toletanus,Cantuarenſis Piſanus.
3 Flamines Archiflamines.
4 Primates,Patriarchæ & Archiepiſcopi hodiè nõ eligũtur.

HABITA iã notitia electio-
H num & poſtulationum reſtat vt
videamus de iuribus quæ com-
petunt poſteà pręlatis,& quali-
ter libelli ſuper his ſint cõcipiẽ-
di. Verum quia inter prælatos
primates & patriarchę vendicãt
1 ſibi locũ, ideò de illis primò videamus,† Primates
dicti ſunt quaſi primi poſt Papam. Patriarchæ vero
dicuntur quaſi patres Archiepiſcoporũ:vnam enim
& eandem formam tenent.licèt ſint diuerſa eorum
nomina:vt.xcix.diſtinctio.c.prouinciæ. iſti prima-
I tes ſeu patriarchæ quatuor ſunt : de domino Papa
non loquor:quia ipſe eſt pater primatum & patriar
charum & Archiepiſcoporum & omnium prælato-
rum:ſicut enim Roma caput eſt totius orbis. vt C.
de de veteri iure enucle.l.ij.in princi.vltimę colum-
næ.ita eccleſia romana eſt caput omnium eccleſia-
rum : vt C.de ſum.trinitate & fide catholica.in epi-
ſtola illa Inter claras,circa finem.& extra de priuil.
c.antiqua ſunt enim primates ſeu patriarchæ qua-
tuor.primus Conſtantinopolitanus.ſecundus Ale-
xandrinus.tertius Anthiocenus . quartus Ieroſoli-
mitanus . & ſecundum iſtum ordinem tenẽt locum
K poſt Papam:vt extra de priuile.antiqua. &.xxij. di-
ſtinctio.c.de conſtantinopolitana·&.c.renouantes.
omnes enim prędictę eccleſiæ ab eccleſia romana
dignitatem recipiunt:eccleſia autem romana à ſolo
deo & ſaluatore noſtro tantum:vt.xxxij. diſtinctio:
c.omnes.&.c . ſacroſancta Denominantur autem
iſti patriarchę & non primates propter excellentiã
nominis,duo autem alij abuſiuè & impropriè vocã
tur patriarchę ſcilicèt & grandenſis.† quidã tamen
2 vocantur primates & ſi nõ ſunt patriarchę puta Bi-
L turicen.ipſe enim præeſt Narboneum .& Burdega-
len. Archiepiſcopis:vt in decre.jx.q.ij.c.conqueſtus
vbi inuenitur de Narbonen.,quod ſubſit Bituricẽ.
ſicut primati . de Burdegalenſi non inuenitur . vidi
tamen quęſtionem inter Bituricen. & Burdegalen.
qui dicebat ſe primatem & Burdegalenſem,& fui
aduocatus pro Bituricenſi corã domino Greg . Itẽ
dicit ſe primatem Tolletanus totius.Hyſpaniæ,&
vidi quęſtionem inter illum & compoſtelianũ co-
ram domino Gregorio, & fui aduocatus pro com-
poſtellano.Item dicit ſe primatẽ totius Anglię Ar-
chiepiſcopus Cantuarien. & contendit de hoc cum
M Eboracen. Item dicit ſe primatem. Archiepiſcopus
Piſanus totius Sardinię & fui aduocatus pro eo co
ram domino Grego.Iſti primates ſunt facti per apo
ſtolos & ſucceſſores eorum ſcilicèt ſummus pontifi
ces:vt lxxxvij.diſtinctio.cap.nullus & prędicti qua
tuor patriarchę fuerunt dicti ab apoſtolis:vt in præ
dicta diſtinctio.c.renouantes.ante autem aduentũ
chriſti erant apud gentiles †quidã qui vocabantur
3 flamines & erant eorum ſacerdotes, & vocabãtur
flamines,

A flamiues quasi filafes:quia portabant pileũ iu capi
re suo in quo habebant filum cum quo religabant
pileum cum æstum vel calorem ferre non poterãt,
vocabãtur etiam archiflamines,qui eis præerãt:vt.
xxj.distinctio.cap.cleros & clericos in quo canone
inuenies omnia nomina,& vnde dicantur à clerico
vsque ad patriarcham.Eligitur autẽ iste primas à
consilio catbolicorum episcoporum,. nõ ex ordine,
sed cõsideratis omnibus vitę meritis:vt.xxiij.q.iiij.
sicut excellẽtissima,sed vt verius credo primas,pa-
patriarcha & Archiepiscopus†.nõ eligitùr vt olim
4 sed bodie per decretalem & per cõsilium, quia pro-
B pter diuersas, fit electio in ecclesia cathedrali, &
posteà electus habet iurisdictionẽ in suffraganeos
suos Quæ autem iura babeat primas in suffraga-
neos suos archiepiscopus vel patriarcha non inue
nimus: nisi quia habent iura quantum eis sacri ca-
nones cócedunt, & prisca consuetudo illis antiqui
tùs contulit:vt. jx.q.ij.c.cóquest. & extra de officio
iudi.ordina.c.duo.nibil enim iuris babẽt primates
& patriarchæ vel priuilegij præ cæteris Episcopis.
nam nõ potest primas seu patriarcha ecclesiam seu
parrochiam sui suffraganei, vel aliquẽ de eius par-
C rochia excómunicare,vel iudicare,aut aliquid age-
re.vt.ij.q.jx.c.nullus.

Quæ iura habeant primates in suffra-
sganeos suos.

1 ***Rofredus Beneuentanus huius operis auctor, aduocatus fuit.***
2 ***Episcopus iura episcopalia petens, ea specificare non tenetur,ut quæ in iure specificata sint.***
3 ***Clarum clarius facere bonum.***
D 4 ***Iura consuetudinis non scripta specificanda sunt.***
5 ***Archiepiscopo suam prouinciam uisitare licitum.***

HABENT enim quædam iura isti primates
secundum quod sacri canones eis permittunt
puta si clericus habeat causam cum Episc.suo tunc
corã metrop.si Episc.cũ metrop.vel clericus cũ Me
tropol.tũc corã patriarcha seu primate causa tracta
ri debet:vt.xj:q.j.c.si clericus. Item si appelletur ad
ipsum. Item Episcopo decedente res ecclesiæ dispo-
nuntur arbitrio primatis.vt in predicto.capitul. cõ-
questus Itẽ quod debeat ante alios residere:vt . xxj.
E distinctio . capitul . primo. Item quòd non pręsu-
mat Metropolitanus consecrare Episcopum incon
sulto primate: vt. lxxv. distinctio . capitul.si autem
& cap.de persona. & capitul.placet. Itẽ ad primates
episcoporũ negotia deferuntur:vt. lxxx . distinctio.
capitul . vrbis .& capitul. in illis. Item si accusatur
episcopus,coram primate debet accusari: vt .iiij.q.
v.capitul.quisquis episcoporum. Item debent obe-
dientiam archiepiscopi primatibus in omnibus quę
sibi ab eis iustè fuerũt imperata:vt xcix . distinctio-
F ue.capitul.j. Et quod grauius est, nullus patriarcha
vel primas in clericos suffraganeorum suorum abs-
que consensu suorum episcoporum debet aliquid
attentare extra de exces.prę,sicut vnire nisi in casi-
bus: puta, si causę deferantur ad eos per appellatio
nem:vt extra de offi.lega . c . primo Item quando
episcopus negligens est in officio suo:vt jx.q.iij .cũ
scimus debitores.& extra de senten.excommunica.
per tuas .Item quando deuiat à iure,aut in diuinis
officijs episcopus vel sui clerici: vt .xij. distinc.cap.

G de his.Item quãdo clericus habet causam cum epi-
scopo suo , vel econuerso: vt.xj. quęstion. j. si cleri-
cus aduersus. Item quando decedit episcopus,& ec
clesia idoneos clericos non babet.vt. xij. questio.ij.
non licèt.Item quando duo eliguntur ad episcopa-
tum vacãtem, & inter se contendunt: vt.lxiij.distin
ctio.capitul.vltimo. Item si aliquid fuerit per præ-
scriptionem vel per consuetudinẽ obtentum:vt.jx.
quęstio.iij.capitul.cóquestu s.& extra de officio iu-
dicis ord.duo.jx.q. c.& ad Papam argumẽ. contra.
jx.q. tertia capitul.j.& extra de officio iudici ordin.
H pastoralis. iudex est enim Archiepiscopus totius
prouinciæ ordinarius:non tamen cuiuslibet,sed ba
bet iurisdictionem impeditam argumen. in illa de-
cre.sicut vnite extra de exces.pręla . & extra de pre-
scrip.cum ex officij.argumẽ.est quòd non sit iudex
in diœcesibus suorum subditorum nisi in casihus
supradictis expressè dicit illa decre.pastoralis. extra
de officio iudicis ordi.Vnde in tali materia quando
primas agit contra archiepiscopum sicut vidi de fa
cto quod egit Bituricen.cótra Burdegal.coram do-
mino Grego Papa,& coram eodẽ egit Toletanus
I cótra Cópostel † . & in vtraque causa fui aduoca-
tus & fuit libellus conceptus ex parte . primatuũ.s.
Bituricen.& Tolletani,in hac forma. *Libellus*.Corã
vobis pater sancte petit Bituricen . Archiepiscopus
totius Aquitanię primas præstari sibi à Burdegalẽ.
archiepiscopo obedientiam:& reuerentiam, cũ eius
sit primas sic rectè concipi libellum dicunt prædicti
canones,& specialiter.jx.questione iij.capitul.con-
questus.& extrà de officio iudicis ordina.conquerẽ
te,& inter aliâs formas hęc fuit approbata à domi-
no Papa Gregorio.jx.& à fratribus:& etiam in cau
K sa Toletani libellus fuit similis oblatus & appro-
batus. Multi tamen libellos concipiunt sic. *Libellus*.
Coram vobis pater sancte petit archiepiscopus To
letanus totius Hyspaniæ primas ab archiepiscopo
Compostellano præstari sibi iura primaciæ quę sa-
cri canones primati cõcedunt ,.cùm sit suus primas.
Si petatur ab alia parte quòd specificet actor quæ
sint illa iura:certè specificare non tenetur cùm sint
2 à iure specificata:sicut† & aliás cùm petuntur iura
episcopalia,non consueuèrunt specificari,quia spe-
cificata sunt in iure:vt extra de officio iudicis ordi-
L na.pastoris.& cap.conquerente.siue ergo appona-
tur in libello iura primatiæ,quæ est indefinita , siue
dicatur omnia iura primaciæ quæ est vniuersalis,
planum est : quia indefinita æquipollet vniuersali.
ff.de lega.ij.l.si pluribus.ff.de aleato.l.j.quod sic re-
ctè concipiatur libel.probant iura prædicta. Multi
tamen in libello specificant omnia iura quæ supe-
riùs dixi,& ea ponũt in libello.certè si volunt, benè
3 possunt:sed non curo,licèt † bonũ sit clarum cla-
rius facere:vt in autẽti.de testa.imperfec.colla. viij.
M hęc suut si vera, si petat primas iura primaciæ quæ
sibi canones cócedunt:scilicèt quod nõ debeat spe-
cificare,cùm sint à iure specificata:sed si petat iura
prisca cõsuetudo sibi cõtulit, tũc quę enim illa spe-
4 rificet in libello:cũ † cõsuetudo non sit scripta,qua
posset dicere illa specificata esse.Et dicat sic. *Libellus*.
Petit sibi præstari iura primaciæ archiepiscopus
Toletanus ab archiepiscopo Cõpostellano sicut
suo primati,quæ sacri canones primati concedunt:
& præstari etiam sibi petit,sicut suo primati ab eo-
dem iura quæ antiqua consuetudo ipsi primati con

A tulit: videlicèt, quòd singulis annis veniat ad festũ
ecclesiæ maioris quæ est metropolit. seu primas &
specificet, si qua alia sint iura. quod sic rectè conci-
piatur libellus dicunt iura prędicta. Eodem modo
ferè potest Archiepiscopus seu metropolitanus con
cipere libellum cõtra Episcopos suos suffraganeos,
vt dicat sic. *Libellus.* Coram vobis pater sancte pe-
tit Archiepiscopus Capoanus ab Episcopo Aquita
no obedientiam & reuerentiam sibi præstari, cũ sit
B suos metropolitanus: & hic est verus intellectus: sub
illis enim verbis scilicet obedientię & reuerentiæ,
omnia iura Episcopalia continentur, vel specifica-
tur sicut superius dixi, & per illa eadem iura libel-
lus iste probatur. † Potest archiepiscopus visitare
5 prouinciam suam tam de iure communi quam de
iure proprio, vt extra de censibus. capitul. sopitæ. &
capitul. cùm nuper. potest etiam de consuetudine:
vt. jx. question. vltima. capitul. conquestus.

Quomodò concipiatur libellos super iuribus episcoporum.

C

1 *Libelli concipiendi super iuribus episcopalibus formule.*
2 *Episcopus ecclesiam quæ est in sua diocœsi, uendicare potest.*
3 *§. loca. l. in rem. ff. de rei uendic. intellectus.*
4 *Ecclesiæ à iure diocœsano priuilegio uel præscriptione eximi possunt.*
5 *Verba exemptionem importantia.*
6 *Iura episcopalia præscribi possunt.*
D 7 *Prescribi nulla quæ non possunt.*
8 *Personæ quæ præscribere non possunt.*
9 *Iura episcopalia, licèt à subdito præscribi non poßint: in subdito tamen bene præscribuntur.*

SVPER iuribus episcopalibus concipitur sic
1 libellus. *Libellus.* † Coram vobis &c. petit R. pro
curator episcopi & ecclesiæ Marcianę nomine ipsi-
us episcopi & ecclesiæ Marcianę iura episcopalia
in ecclesia sancti Nicolai, quæ sita est in diocœsi
Marciana. Quod sic rectè concipiantur libelli dicit
E canon. xiij. question. iij. capi. possessio. & capitul. si
qois episcopus. & capitu. omnes basilicæ, nec habet
necesse procurator specificare in libello, quæ sint il
la iura episcopalia: specificata sunt enim à iure extra
de officio iudicis ordina. conquerente. Potest etiam
episcopus si vult ipsam ecclesiam vendicare cum do
tibus suis & decimis & possessionibos vnde sic con
cipiat libellum. *Libellus.* Petit. T. procurator episco-
pi Marciani nomine ipsius episcopi & ecclesiæ mar
cianæ ecclesiam sancti Nicolai quæ sita est in diœ-
cesi ipsius episcopi cum dotibus sois & decimis &
F omnibus suis possessionibus. Quod sic rectè conci.
libellus dicit canon. decima questio. j. capitul. decre
tom est. Vel dicet sic. *Libellus.* Peto talem ecclesiam,
quam dico ad ipsum episcopum lege diocœsana spe
ctare in temporalibus & spiritualibus, & hanc peto
cum omnibus pertinentijs suis. Quod sic rectè con-
cipiatur libellus probat decre. extra de exceptio. cũ
venerabilis, & extra de præscript. auditis. Vel si
vult concipiet sic. *Libellus.* Peto talem ecclesiam quę
est in diœcesi mea, vt ordinare in ea valeam: sicut re
quirit officium pastorale. Quod sic rectè concipia-
tur libellus dicunt prædicti canones, omnes basili-
G cæ. & capitul. decretum. Et licèt vario modo diuer-
2 sos libellos conceperim: † tamen tutius est episcopo
vendicare ecclesiam quæ in eius proprietate consi-
stit cum sit in iure cõmuni fondata sua intentio, ex
quo est in diœcesi sua nec posset se defendere aduer
sarius nisi priuilegio vel pręscriptiõe se defendat: vt
extra de prescriptio. auditis. & etiam de iure ciuili
rei vendicatio datur episcopo: vt C. de sacrosanc.
eccle. l. sancimus non obstante lege. ff. de rei vendi-
3 catio. l. in rem. §. loca. † nam quod ibi dicitur non
H possunt vendicari subaudi à priuatis: à pręlatis tamẽ
ecclesiarum possunt: vt dictum est, Eodem modo po
terit concipere libellum episcopus, si agat contrà
monasteria quæ sunt in diœcesi sua: quia petere po-
test iura episcopalia, cùm sint in diœcesi sua sicut su
periùs dixi. *Quæstio.* † Sed illod quæritur quomodò
4 per priuilegium vel per præscriptionem possunt mo
nasteria vel ecclesię eximi à iure diœcesano. Respõ
deo: de priuilegijs planum est, quòd si dominus Pa
pa eximit ecclesiam vt monasterium per priuilegiũ
suum quod potest exempta sunt: vt in decre. xvj. q.
prima capitul. frater noster Adrianus. & extrà de
I præscriptio capitul. auditis. & capitul. cum olim.
5 *Quæstio.* † Item quęritur quę verba in priuilegio ex
emptionem inducant. Respondeo. ista cõtinentur
in priuilegijs: sed quòd ad nos nullo alio pertinet
mediante. Item & illa verba, exemptionem inducũt,
scilicèt quod iuris beati Petri specialis existat. Item
& illa verba, ab omni episcoporum & pręlatorum
iugo & iurisdictione eximimus. Alia autem verba
quę in multis priuilegijs continentur, sub beati Pe-
tri & nostra protectione suscipimus sicut vidi cõti-
neri in multis priuilegijs. Item si continentur illa
K verba vos in filios recipimus speciales sicut in priui
legijs militum sancti Iacobi vidi contineri: ista ta-
lia, exemptionem non indueunt sicut de facto vidi
pronunciari per dominum Grego. jx. summum põ-
tificem Si autem contineantur in priuilegijs talia
verba, ad iudicium libertatis censum annuum per-
soluatis, ista exemptionẽ inducunt: ista autẽ notan
tur per decre. extra de priuilegijs capitul. recipimus.
& capitul. ex parte quid ergo prosunt illa priuilegia
quę dicunt sub protectione &c. Respondeo. ferè ni-
hil, nisi quia aliquantula debetur eis reuerentia. vt
L argumen. extra de maio. & obe. capitul. per tuas &
plus solent reuereri vel timeri quę speciali sponsio-
ne, quam quę generali conceduntur. vt. xxiij. distin
ctio quãquam. *Quæstio.* Sed quęritur quomodò per
pręscriptionem possunt aliqui eximi à iuribus epi-
scopalibus, siue tractemus de iure diœcesano vel le-
ge siue de lege iurisdictionis. Quod enim iura epi-
scopalia pręscribi possunt, habes extra de prescri-
pti. capitul. vltim. & capitul. auditis. & capitul. cùm
ex officij. & extrà de religiosis domib. capitul. pri-
mo, & extra de pręscrip. ad aures & in decreta. deci-
M masexta quæstion. tertia licèt. *Quæstio.* Sed qualiter
possunt iura episcopalia præscribi: contradicunt
enim iura extrà de pręscrip. c. j. & iij. & extra de cõ
sue. cum dilectus. Sed Iohannes Teutonicus respõ-
det: quòd non potest quis prescribere libertatem nisi
si tanto tẽpore sub fuerit dño Papæ. Vel dic, quod si ille
qui pręscribit, habeat priuilegiũ qualecũque, quod tũc
poterit prescrib. libertatẽ ar. extrà de consue. cũ dile-
ctus. & extrà de priuilegijs cùm olim. & C. de fundis
patrimon. libr. vndecimo. l. vltima. *Oppositio.* Item
videtur

A videtur quòd Abbas posſit præſcribere omnia iura
non ſolùm quæ ad legem diocœſanam ſpectant:ſed
etiam quæ ſpectant ad legem iuriſdictionis. Nam
cognitio matrimonialium cauſarum ad legem iuriſ
dictionis pertinet: vt extrà de pœnis. cap. licèt. &
extrà de his quæ fiunt à maiori parte capituli.quæ-
ſitum.& extrà de præſcriptio. attendentes. & cap.
auditis. & cap.de quarta.monaſteria autem omnia
& ſi non à lege iuriſdictionis:à lege tamen diocœſa
na ſunt exempta: vt decimaſexta quęſtio.j.cap.cùm
pro vtilitate.& decima quæſtio. iij. inter eccleſiam.
B *Oppoſitio.* Sed opponitur: † nam multa ſunt quæ
7 non poſſunt præſcribi. In primis obedientia præ-
ſcribi non poteſt: vt extrà de præſcriptio. cap. cùm
non liceat. Item procuratio quæ debetur ratione
viſitationis: vt extrà eod.cap. accedentibus. Item
decimæ à laico non poſſunt præſcribi: vt extrà de
præſcriptio. cap.cauſam. Item in matrimonio non
currit præſcriptio:vt trigeſimatertia quæſtio.v.cap.
quod Deo pari: & in conſtitutione domini Inno-
centij III. non debet.quæ eſt extrà de conſangui-
nitate & affinitate. & extrà de eo qui duxit in ma-
C trimonium quem poluer. per adulterium. cap. cùm
haberet.circa finem. Item in tributis:vt decimaſex-
ta quæſtion. tertia. §.porrò. Item contra iura liber-
tatum: vt decimaſeptima quæſtion.tertia §. poteſt.
Item contra ſententiam eccleſiæ. extrà de conſuetu
dine.cùm inter. Item de canonico iure in illis, quæ
iuſto titulo non quæruntur: vt extrà de tranſactio.
cap.prætereà. Item in re quæ iure communi poſside
ri non poteſt: vt vigeſimatertia diſtinctione, illud.
& centeſima diſtinctione,contra morem. Item li-
mes præſcribi non poteſt:vt decimaſexta quæſtion.
D iij.cap.licèt. Item nec via publica:vt ff. de via publi
ca.l.viam. Item nec contra ius publicum: vt C.de o-
per.pup.l.præſcriptio. Item ſacra res & liber homo
præſcribi nó poſſunt:vt decimaſexta quæſti.iij.§ po
teſt. Item res fiſci:vt inſtitu. de vſucapio. Item res
data præſidi contra legem Iuliam, repetundarum.
Item res pupillaris:vt ff. de acquirend. rerum domi
nio.l. bonæ fidei. Item fundos dotalis:vt ff. de fun-
do dotali. l.ſi fundum. Item res peculiaris: vt vide-
tur.C.ne de ſtatu defunct.l.vltim. Sed lex illa intel-
ligitur de pręſcriptione decem vel viginti annorum.
E Item † ſunt quædam perſonæ quæ præſcribere non
8 poſſunt: vt precario tenens:vt decima quæſtio.ij. c.
ea enim.& C.de præſcriptio.triginta vel quadragin
ta annorum.l.malè. Item colonus: vt decimaſexta
quæſtion.iij.cap.clerici.& cap.ſequenti. Item qui
poſsidet nomine alieno:vt extrà de præſcriptio. ſi di
ligenti.C.de præſcriptione triginta annorum, cùm
notiſsimi.C.communia.de ſucceſsion.l.j.& ij. Item
vſusfructuarius:vt inſtituta per quas perſonas no-
bis acquiritur. Item nec creditor:vt ff.de vſucapio.
l.non ſolùm.§.qui pignori.& in prædicta.l. cùm no
F tiſsimi.& ff.de actio.pigno.l.nec creditores. Iſta au
tem de quibus diximus,quòd pręſcribi non poſſunt
licèt non multum pertineant ad materiam præſen-
tem:tamen ideò in ſerui: quia vtilis eſt tractatus.
Quæſtio. Illud autẽ quæritur, an poſsit aliquis dice-
re ſe exemptũ quantum ad omnia prædicta,quę pręſentem materiam tangunt, ſcilicèt obedientiam &
procurationem debitam ratione viſitationis, & ip-
ſam viſitationem? Reſpondeo non: quia illa non
G poſſunt præſcribi. † Sed licèt iſta non poſsint præ-
9 ſcribi à ſubdito tuo:tamẽ poſsint ab alio præſcribi
in ſubdito tuo: vt extrà de præſcript.cap.cum ex offi
10 cij. *Quæſtio.* † Item illud quæritur, an ille qui con-
uenitur poſsit dicere ſe exemptum per priuilegium
& per præſcriptionem, videtur quòd non: nam qui
tutus eſt præſcriptione, tutus eſt auxilio iuris com-
munis, & qui tutus eſt priuilegio,tutus eſt quodam
iure priuato:quia omne priuilegium lex priuata eſt
& ſic vtrumque non poteſt concurrere: vt extrà de
fide inſtrumentorum .inter dilectos. Item iſta duo
H non poſſunt ſimul currere:nam aut antè habuit iſte
priuilegium:aut antè præſcripſit,& poſteà acquiſi-
uit priuilegiũ:aut acquiſiuit quando erat in præſcri
bendo: nam ſi antè habuit priuilegium, iam erat
exemptus:nam ius metropolitanum & epiſcopale
iam ſublatum erat: ſi erat ſublatũ, præſcriptio non
poterat currere:quia non habebat cui iuri oppone-
retur, tunc cum ius ſublatum erat, & ſic contra nul
lum contra quod opponeretur:quia omnis præſcri-
ptio neceſſe eſt vt currat,& opponatur cõtra ius ali
cui competens:quia currit contra deſides, & ſui iu-
I ris contemptores: vt C.de annali exception.l.vltim.
argumen.etiam ff.de captiuis & poſtliminio reuer-
ſis. l.in libello.§.ſi quis ſeruum. item ſi poſt præſcri-
ptionem acquiſiuit priuilegium,certè nullum vide-
tur:quia iam per præſcriptionem libertatem mihi
acquiſieram:ergo iam aliam libertatem nó poſſem
acquirere,vt quid perditio hæc, vt in prædicta l.in
libello.§.ſi quis ſeruum. item ſi eram in pręſcriben-
do,& medio tempore priuilegium impetraui vide-
tur pręſcriptio interrupta:vt argumen.C.de pręſcri.
triginta annorum.l.cùm notiſsimi. Sed cõtrà vide-
K tur quòd vtrumque ſimul poſsim proponere, & v-
trumque competat ſimul. primò per decreta. extrà
de præſcriptio.auditis. Item licèt impetrauerim pri-
uilegium per quod ſim exemptus: nihilominus ta-
men præſcribo, & hoc ex lege prædicta in bello.
§.ſi quis ſeruum. nam ibi ſeruus factus erat re-
dimentis: & tamen nihilominus redimens præ-
ſcribit ſeu vſucapit. Item & ſi cõpello te per metum
vt rem tuam mihi tradas ſtatim ſum dominus & ta-
men poſſum pręſcribere:vt C. quod metus cauſa.l.
iij. Sed in legibus illis hoc ideò euenit: quia licèt ſer
L uus erat factus redimentis, vſucapio tamen currit
contra illud ius quod competit domino primiti-
uo: quia poteſt ſeruum redimere. Item & in titulo
quod metus cauſa: licèt de iure ciuili factus ſit do-
minus ille qui intulit metum tamen quia meticulo
ſus habet vtilem rei vẽdicationem de iure prætorio
habet etiã quod metus cauſa:vt ff.quod metus cau-
ſa.l.metũ.§.volenti.ideò contra iura illa neceſſaria
eſt pręſcriptio. Item & licèt ſim exẽptus per priuile
gium: tamen præſcriptio currit ſaltem contra in-
tentionem tuam:nam pręſcriptio eſt exemptio cau-
M ſam ſumens ex tempore: vt C.de præſcriptione lon-
gi temporis.l.penultim. & C.de iure dotium.l.in re-
bus.§.omnis autem temporalis exceptio.& aliâs di-
citur exceptio intentionis:vt ff.ad Macedonia.l.vl-
tima. Vnde dicit Ioannes Teuthonicus ſimiliter nõ
poſſe opponi vtrumq;,nec ille Abbas ſimiliter vtrũ-
que oppoſuit in illa decreta.auditis. ſed de vna tran
ſiuit ad aliam,quod facere poteſt: licèt exceptiones
illę videantur contrarię:vt extra de teſtibus ex teno

A re ſic xxiiij.quæſt.j. quiſquis.& extra de iudic. exa-
minata.ff.de excepti.l.nemo.extra de exceptio.cùm
venerabilis.& C.de tranſacti.l.interpoſitas. & ff. de
acquirend.poſſeſsion.l.naturaliter.§.nihil.& gene-
raliter de vna defenſione licitum eſt tranſire ad aliã
niſi lex impediat:vt ff.de regul. iuris. l. nemo ex his.
Argumen.contra C.de non numer.pecunia. autem
contra qui propriam.& ff.de bonorum poſſeſs. con
tra tabul.l.ſi præteritus.& argumen.C.de furtis.l.j.
& vltim.& C.ſi ſeruus exter.ſe mi.manda.l.vnica.&
C.de codicillis.l.vltim. & curia Romana ſic vtitur
B quod admittuntur,ſi ſic proponimus. Domine dico
me tutum per priuilegium vel per præſcriptionem.
Quæſtio. Sed pone quòd volui probare me tutum
per priuilegium,& nõ potui: poſſum ne probare me
tutum per præſcriptionem? Reſpondeo : ſic vtimur,
& ſic fieri poſſe diximus ſuprà. Nec ſunt argumen.
illa contraria quæ dixi de contrarijs exceptionibus
vel actionibus,quòd vna intentata non poſsim ad
aliam redire: ſed hoc verum eſt, quãdo ſunt contra-
riæ ratione finis,non ratione principij: nam tũc vna
intentata ad aliam poteſt tranſire, ſicut in querela
C falſi & inofficioſi teſtamenti:ſed ſi ratione principij
ſunt contrarię,non ratione finis:quia per vtramque
redit res ad exitum inteſtati,intentata vna ad aliam
poteſt redire:vt C.de inofficio teſtamen.l.eum qui.
& l.contra.Simile eſt in rei vendi.& in public. vt ff.
de euictio.l.minor.§.ſi ſeruus.

Si fiat electio excluſo illo, ſeu contempto qui
habet ius in electione, vi-
tiatur electio.

1 *Libelli formula, quãdo his qui eſt in poſſeßione iuris ele*
D *gendi, excluditur aut contennitur.*

SI ALIQVIS fuit in poſſeſsione iuris eli-
gendi: & electio fiat illo excluſo, ſeu contempto,
electio vitiatur. ¿Vnde concipies ſic libellum. *Libel-*
1 *lus.* † Coram vobis proponunt clerici conuentua-
lium eccleſiarum ciuitatis Sutrinæ, quòd cùm ipſi
ac prædeceſſores eorum:ſed de his non multum cu-
ro, conſueuêrunt intereſſe electionibus epiſcopo-
rum ciuitatis Sutrinę:canonici maioris eccleſiæ ip-
ſis renitentibus & excluſis, vel tantùm excluſis vel
E contemptis ad electionem proceſſerunt: & talem in
eorum epiſcopum elegerunt, quare petunt prædi-
ctam electionem infirmari,quòd ſic rectè concipia-
tur libellus,dicit decreta.extra de cauſa poſſeſsi. &
proprieta.cùm eccleſia.

Qualiter formetur libellus ſuper
iure Archidiaconi.

1 *Archidiacono officio quæ ſit, incumbunt.*
2 *Archidiaconus an animarum curam habeat.*
3 *Archidiaconus an excommunicare poßit, & quò iure.*
F 4 *Libelli concipiendi formula iuribus Archidiaconi.*
5 *Conſuetudo dat iuriſdictionem.*

PETIT aliquando Archidiaconus iura epi-
ſcopalia in clericos ſeu in eccleſijs pone dioeceſis
Bituricenſis. Primò videamus an poſsit de iure vel
de conſuetudine petere, & qualiter etiam concipia-
tur libellus ſuper his quę Archidiacono competũt.
Videamus autem in primis, quæ ſunt illa, quæ Ar-
chidiacono competunt. Secundò videamus ſi iſta

G competunt iure ordinario, vel ex delegatione epi-
ſcopi,vel conſuetudine. Et certè ad officium Archi
diaconi † pertinent multa,& illa numerantur extra
1 de officio Archidiaconi.cap.j.& cap.officium.& c.
ea quę.& extra de officio & poteſtate iudicis deleg.
ſuper eo.& extra de inſtitu . cùm veniſſent.& lxiij.
diſtinctio.can.ſi in plebibus.& vigeſimaquinta di-
ſtinctio.can.perlectis.& extra de ſymo. vt noſtrum.
ex quibus probatur,quòd magna iuriſdictio ei con
ceditur.Sed contrà dicit canon, extra de officio Ar-
chidiaconi.can.cùm ſatis.& c.ſequenti.& xvj. quę-
H ſtion.vij.c.nullus.Vnde in parte iſta ſunt diuerſita-
tes ſentẽtiarum, per quas notare potes qualiter illa
iura ad Archidiaconum pertineant.Nam Hug. di-
cit,quòd † Archidiaconus non habet curam anima
2 rum, niſi ſpecialiter ab Epiſcopo ſibi demandetur:
vt xvj.quæſtion.vij.nullus.& reſpondet ad omnia
capitula,quæ videntur dicere, quòd habeat curam
animarum, quòd intelliguntur ex delegatione. &
ita ſoluitur contrarium. extra de officio Archidiac.
vt Archidiaconus. Bazianus verò contrarium dicit
ſcilicèt quod habeat curam animarum, & eo ipſo,
I quòd Epiſcopus inſtituit eum, dat ei generalem ad-
miniſtrationem,pro eo facit extra de præbendis. c.
referente.& extra de officio archidiaconi.vt Archi-
diaconus.& reſpondet ad illud.cap.cùm ſatis.quòd
illud factum fuit ex cauſa:quia Archidiaconus ille
contumax fuit: vel fortè erat ſpecialis conſuetudo
loci & nondum præſcripta. Vincentius & Tancre.
putant opinionem Hugo.præualere:vt extra de ex-
ceſsibus præla.cap.ad hoc.& extra de inſtitu. cap.
cùm veniſſent . & ibi : vbi dicitur de conſuetudi-
ne,cùm ſuplent nondum præſcripta: quoniam ſi eſ-
K ſet præſcripta : tunc inſtituere poſſet , in quo caſu
poſſet loqui decreta.extrà de officio & poteſtate iu
dicis delega.ſuper eod.& extrà de exceſsibus præla.
cap.ad hoc. Alij dicunt quòd cohertionem habet
Archidiaconus:vt extrà de iure patronatus.ca. cum
ſeculum.extrà de appel.cap.reprehenſibilis. & extrà
de electio.cap.cùm in cunctis. & cap. dudum. Ro-
tho.ſed de conſuetudine habet illam, vt in illa de-
creta.dudum.vel habet cohertionem modicam ſine
qua iuriſdictio nulla eſt, cùm ſit iudex ordinarius:
vt ff.de officio eius cui mandata eſt iuriſdictio.l. vl-
L tima. Quæſtio. † Sed nunquid poteſt excõmunicare
3 de iure ſuo,ſi non habet ex conſuetudine. Reſpon-
det Alanus,quòd non credit:vt extrà de officio Ar-
chidiaconi.cap.vltimo. decimaſexta quæſtion. vij.
cap.nullus omninò Archidiaconus. & xxiiij.quęſt.
iij.corripiantur.de conſuetudine tamen poteſt excõ
municare,ſicut & multa alia facere poteſt,ſi conſue
tudo præſcripta eſt:vt extrà de exceſsibus prælato.
cap.ad hoc. & extrà de inſtitutio.cùm veniſſent. &
extrà de electio. dudum. ſecundum quæ intellige
omnia capitula quæ innuunt Archidiaconum poſ
M ſe excommunicare:ala.& eſt argu.extrà de offic. Ar
chi.c.dilecto. Nam Archidiaconus eſt vicarius Epi
ſcopi:vt extra de officio archidi. vt archidiaconus.
& ſic habet cognitionem & iuriſdictionem:vt C.de
officio vicarij.l.j.& extra de officio vicarij.cap.j.&
xxv.diſtinctio.cap.perlectus. & in authentic. de de-
fenſo.ciuitatum,circa princip.collatio.iij. Item ocu
lus eſt epiſcopi:vt extra de offic. archidiaco.cap. ad
hæc. vnde quidam epiſcopus dicit:ego vellem de ta
li oculo

A ab oculo esse cęcus. Item archidiaconus non potest
ecclesias visitare: vt extra de officio archidiaco.
mandamus nisi de consuetudine: vt extra eod. titul.
ca. dilecto. & extra de electio. cap. dudum. nisi quan
do Episcopus non potest visitare, tunc Archidiaco-
nus visitet de tertio in tertium annum: vt extrà eod.
titul. vt Archidiaconus. nam Episcopus si sanus est,
singulis annis parrochiam circuire tenetur ex offi
cio suo: vt x. quæstio. j. decernimus. & cap. placuit.
nisi ob hoc dimittat, ne ecclesiæ grauentur ob eius
præsentiam & tunc mittet Archidiaconum pro se,
B & si necesse erit pluries in anno visitare potest Epi-
scopus ecclesias. xviij. quæstio. vltim. cap. visitandi.
Item & quod dixi de consuetudine, intelligas non
præscripta: quia non potest dare Archidiaconus nisi
quãtum sibi de iure competit: vt extra eod. c. cùm sa
tis. si autem consuetudo sit præscripta, bene potest
vt superiùs dixi. Item sine Episcopo curam animarũ
non committet: vt eodem titul. cùm satis. Item non
potest excommunicare, nisi de licentia episcopi: vt
extrà eodem titul. archidiaconus, & nisi de consue-
tudine: vt suprà dixi. Item nec concedere literas pro
C mouendis sine licentia Episcopi: vt extra eodem tit.
significasti. Item nec in monasterijs habet iurisdi-
ctionem, nisi de consuetudine: vt extra eodem titul.
cap. dilecto. Concipiet autem Archidiaconus libel-
lum. † *Libellus.* Coram vobis &c. sic proponit B. Ar
4 chidiaconus Beneuentanus contra Titium recto-
rem ecclesiæ sancti Petri, quòd cùm ecclesia sit sita
infra fines sui archidiaconatus, prædictus rector si-
bi obedire recusat: & in his quæ ad ius Archidiaco-
nale de consuetudine præscripta seu obtenta in con
tradictorio iudicio pertinent, videlicèt in visitatio-
D ne, correctione, procuratione, debita ratione visita-
tionis, in interdicto, inquisitione, suspensione, excõ
municatione, absolutione. Item vt citatus veniat
ad eius præsentiam. Item vt coram eodem à se que-
relantibus respondeat. Item vt mandata ipsius sibi
honestè facta secundum Deum seruet, quare petit
vt prædictus rector sibi respondeat in prædictis: &
ad hoc faciẽdum petit ex officio vestro ipsum com-
pelli. Quod sic sit concipiẽdus libellus probant duę
decretales extra de officio archidiacon. cap. dilecto.
& extra de electio. cap. dudum. Si autem non vult
E intentare petitorium, sed possessorium solùm dicat
sic. *Libellus.* Cùm ego talis Archidiaconus fuerim
in possessione, vel quasi iurium archidiaconalium
videlicèt visitandi corrigendi, procurationem reci-
piendi ratione visitationis interdicendi, inquirendi,
suspendendi, excommunicandi, absoluendi, citan-
di: vt veniant coram mea præsentia faciendi iustitiã
de se cõquerentibus: & mãdata mea honestè seruan
di in Titium rectorem ecclesiæ sancti Petri: nunc
ipse Titius mihi in talibus respondere recusat: &
me possessione vel quasi prædictorum omnium spo
F liauit: quare peto ad possessionem vel quasi prædi-
ctorum restitui. Quod sic sit concipiendus libellus
est argumen. extra de electio. querelam. *Oppositio.*
Sed opponitur & maximè in petitorio quomodò ex
sola consuetudine posset archidiaconus habere iu-
5 risdictionem. Respondeo, habet: nam † consuetu-
do dat iurisdictionem voluntariam, dat contentio-
sam, & dat illam quæ est mixti & meri imperij: vt C.
de emancipa. liber. l. vlti. & ff. de albo scripț. l. j. &
ff. quod vi aut clam. l. prohibere. §. j. in fine. extra de

G argumen. cap. dilecti. ix. quæstio. lij. conquestus. ex-
tra de excessib. præla. cap. ad hæc. extra de ele-
ctio. cap. dudum. & extra de offic. archi-
diaconi. cap. dilecto. & extra de
offic. & potesta. iudicis or-
dinarij. c. duo.

***

TERTIA PARS.

H De sponsalibus, & matrimonijs.

1 *Matrimonij & sponsaliorum differentia.*
2 *Minores septem annis sponsalia contrahere non pos-
sunt.*
3 *Libelli super sponsalitijs concipiendi modus.*
4 *Matrimonia libera esse debent.*
5 *Matrimonia cohertionem abhorrent.*
6 *Iusiurandum semper obseruandum.*
7 *Litigiosæ rei confirmatio tenet.*
8 *Sponsalibus pœna non adponenda.*
9 *Pœna in sponsalibus adposita iure Longobardo peti
I potest.*

CONTINGIT sæpè quòd
inter aliquos sponsalia contra-
huntur, & aliquando masculus,
& aliquando mulier sponsalia
complere recusat, vel forsè pa-
rentes contraxerunt sponsalia
pro puera suis maioribus septẽ-
nio, & similiter aliquis illorum matrimonium seu
sponsalia adimplere recusat: ideò qualiter libellus
super his concipiatur videamus. Sciendũ est autẽ in
K primis, † quòd differẽtia est inter spõsalia & matrimo
1 niũ: nã spõsalia cõtrahũtur per verba de futuro. ver-
bi gratia dicit vnus alteri ego recipiã te in meum di
cit sponsa, & sponsus, & ego recipiam te in meam,
sicut ibi. *Versus.* Iuro tibi sanè per mistica sacra Dia
næ. Me te sumpturam dominam coniugẽmque fu-
turam. Iuro tibi sanè &c. Me te sumpturum domi-
num coniugẽmq; futurum. Nam sponsalia sunt fu-
turarum nuptiarum promissio facta: vt ff. de spon-
salibus. l. j. Matrimonium autem habet fieri per ver-
ba præsentis temporis: puta, quando vnus dicit alte
L ri recipio te in meam vxorem: & alia dicit: recipio te
in meum maritum. hęc leguntur extra de sponsal. c.
2 si inter virum. Ista spõsalia ad hoc vt dicantur † spõ
salia & compellatur quis ipsa complere oportet
quòd contrahantur à septem annis suprà, vel com-
pleto septennio: vt ff. de sponsalibus. l. in sponsali-
bus. & extra de sponsalibus. c. iuuenis. & extra de
desponsa. impube. c. literas. & c. accessit. Vnde si vir
3 vult agere concipietur sic libellus. *Libellus.* † Corã
vobis &c. proponit T. contra dominam M. quòd
cùm inter se spõsalia cõtraxerint, vel quòd aliàs de
M matrimonio contrahendo inter se purè & sine con-
ditione fidem dederint, vel corporaliter pręstiterint
iuramentum: nunc domina requisita & monita ma
trimonium cum ipso Titio recusat cõtrahere: quare
petit per vos induci ipsam & compelli vt matrimo-
nium initiatum complere debeat, vel vt ipsum in ma
ritum recipere, & ipsum vxoris affectione tractare
Ex parte mulieris si mulier agit dicetur sic. *Libellus.*
Coram vobis proponit M. mulier &c. quòd cùm do
minus T. sponsalia contraxerit eum eadem, & nũc

A sequiſitus & monitus complere recuſat: petit per
vos ipſum compelli vt matrimonium initiatum cō
pleat: vel eam in vxorem ducat: & ipſam debeat ma
ritali affectione tractare. Quod ſic ſit cōcipiēdus li
bellus, dicunt iura extra de ſponſalibus.ca.j.& cap.
præterea.& c.ex literis. in ſponſalibus enim dicitur
matrimonium initiari in matrimonio per verba de
de præſenti dicitur matrimonium ratificari, ſeu cō-
pleri: per carnis autem copulā dicitur conſummari,
ſicut in matrimonio ſpirituali, quod in electione ini
tiatur: & in confirmatione ratificatur: & in conſe-
B cratione conſummatur, maxima enim eſt ſimilitu-
do inter vtrumque matrimonium: vt extra de tran-
ſlatio.epiſcopo, & elect.c.licèt.& cap.inter corpora-
lia. *Oppoſitio.* Sed opponitur: nam nō videtur quòd
aliquis propter ſpōſalia tantū ſit compellendus, etiā
ſi ſit pœna appoſita, vel ſi ſacramētum interueniat:
4 nam libera † debent eſſe matrimonia: vt ff. de ver-
borum obligatio.l.Titia.& C. de inutil.ſtipula. li-
5 bera matrimonia. Matrimonia enim † cohertionem
abhorrent: vt ff.quod metus cauſa. ſi mulier. Item
inducendi ſunt & commouendi, non autem cogen-
C di: vt extrà de ſponſa.cap præterea.& cap.requiſiuit.
Reſpondeo, de rigore iuris eſt, vt compellantur: de
miſericordia eſt vt remittātur. Vel dic quòd cōpellā
tur cōpelere matrimonia quādo nulla iuſta cauſa
præcedit propter quā nō expediat illa compleri: ſed
iuſta cauſa interueniēte puta odij, vel alia non cō-
pellūtur: vt ibi. Vel aliter cōditionaliter non ſunt co
gendi ſ.vt de inuitis fiant volentes, ſi fieri poteſt nō
autem finaliter. *Oppoſitio.* Sed omnibus ſolutio-
6 bus † inſiſtitur: ſacramentum omninò ſeruandum
eſt: vt extra de iureiurand. cap.ſi verò aliquis.& ca.
D cùm contingat. adeò quòd qui venit contra ſacra-
mentum, mortaliter peccat, & compellitur ob hoc
ad pœnitētiam per excōmunicationem: vt in decre.
xxiiij.quæſtio.iiij.cùm ſacerdos.& cap. ecce crimi-
na, & ſic videtur, quòd ſit finaliter compellendus.
Reſpondeo: poteſt dici, quòd iſtud ius ſit commu-
ne, ſcilicèt quod compellantur qui iurauerunt ſer-
uare iuramentum. in caſibus fallit iuſta cauſa inter-
ueniente, de quibus eſt vnus iſte, & hoc dicit Ala.
Vel melius quod dicit decre. illa requiſiuit potiùs,
expone, id eſt, prius, & ſi monita nonvult parere ex-
E communicatur tunc. *Oppoſitio.* Sed opponitur: oſtē
do apertè quòd iſta coactio non valet denario: nam
pone quòd des libellum contra me lis ſit cōteſtata:
vado & contraho matrimonium cum alia: vel ego
ſponſa cum alio per verba de præſenti contraho
quod poſſum, & ſponſalia contracta diſſoluuntur
& mihi tranſgreſſori imponitur pœnitentia de per-
iurio: vt extra de ſponſalibus. cap.de illis. Nec ob-
ſtat lis mota videlicet quòd propterea matrimoniū
7 poſſet dici litigioſum: † nam & rei litigioſę cōfirma
tio tenet: vt extra de confirmatione vtili vel inutili.
F cap.j. Reſpondeo: concedo ita eſſe ſecundum quod
opponis. ſed ſi ponas iſtum vel iſtam non contrahe-
re: & ſtatum ſit in finibus ſponſaliorum, locum ha-
bent ea quæ diximus. Conſulo tamen omnibus qui
ſponſalia contraxērunt, quòd ſi alia pars non vult
complere ſponſalia, quòd nunquam illam com-
pelli petat, nec libellum cōtra illam concipiat: quia
poſſet ſe ita citò expedire, vt dixi contrahendo cum
altero matrimonium per verba de præſenti: & ita
inanibus ſumptibus ſe vexaret: vt ff.de inofficio te-
G ſtamen.l.ſecunda.& ſic quaſi repudiata vituperium
8 ſubſtinebit. Item conſulo † etiam ſi pœna ſit appo
ſita inter illos qui ſponſalia contraxerunt, ſiue inter
parentes illorum ſicut ſæpè cōtingit, quòd ſi aliqua
partium nō vult complere ſponſalia, quòd pœnam
illam non petat, nec iure canonico nec iure ciuili:
quia, vt dixi, libera debent eſſe matrimonia, nec me
tu pœnæ conſtringi debent. vt ff.de verborum obli
gationi.l.Titia.C.de inutili ſtipulatio.l. libera. ex-
tra de ſponſa.cap.requiſiuit.& cap gemma. nec in-
uenire iudicem, qui partem aliam in pœna appoſita
H condemnaret. Iure tamen Lombardo pars illa quæ
non complet ſponſalia in pœnam committit: & illa
pœna exigitur, & datur vel parti quæ vult ſeruare
ſponſalia: vt in Lombard.de ſponſa.l.j.

De ſponſalibus contractis vltra ſe-
ptem annos.

1 *Sponſalia contracta ante ſeptennium nulla ſunt.*
2 *Deſponſata & cognita à uiro ſponſo ante annos nubi-
les, à uiro diuertere non poteſt.*

I

FREQVENTER ſponſalia contrahun
tur vltra ſeptem annos: quia de contractis in mi-
1 nori tempore nō curo, † quia nulla ſunt illa ſpōſa-
lia: vt extra de ſponſal.impuberū.cap. ad diſſoluen-
dum, & poſteà quādo venit puella vel puer ad duo-
decim annos completos in puella: in maſculo qua-
tuordecim, quòd eo tempore dicitur mulier viri po-
tens: & maſculus dicitur pubes: vt inſti.quibus mo-
dis tutela finitur. in fine. & ff.quando dies lega.ce.l.
quòd pupillæ non placent ſibi contracta ſponſalia,
K & ſic diſſentit: quia vult cum alio vel cum alia con-
trahere matrimonium: & ideò concipiet qui diſſen
tit ſub hac forma ſic libellum. *Libellus.* Coram vo-
bis domine Archiepiſcope Beneuentane proponit
Berta mulier, quòd cùm ipſa contraxiſſet ſponſalia
cum Martino infra nubiles annos, & nunc cùm ad
annos nubiles peruenerit, ipſum non vult ſeu recu-
ſat habere maritum, petit ſponſalia contracta diſſol
ui per vos, & ſibi dari licentiam cum alio matrimo-
nium contrahendi, cùm deſideret mater fieri, & fi-
lios procreare. Eodem modo cōcipiet libellum ma-
L ſculus dicens. *Libellus.* Coram vobis &c. quòd cùm
infra nubiles annos cum Berta ſponſalia contraxiſ
ſet: nūc poſtquàm ad nubiles annos peuenit, ipſam
non vult ſeu recuſat habere vxorem: vnde petit ſpō-
ſalia cōtracta authoritate veſtra diſſolui: & per vos
ſibi dari licentiam cum alia matrimonium contra-
hendi. Quod ita ſint concipiendi libelli dicunt
iura extra de ſponſal.impuberum. cap.ex literis. &
capitu atteſtationes. & capit.de illis. Meritò dixi
quando mulier compleuit duodecim annos & ma-
ſculus quatuordecim: quia tunc debēt diſſentire,
M ſi volunt: antè enim ſi diſſentiant, nō valet diſſen-
ſus: vt in prædict.c.de illis.& c.à nobis. hæc ita ſunt
2 vera, † niſi puella à viro in domū ſuam traducta à
viro cognita fuerit, tunc enim non ſeparatur matri-
monium: quaſi fœlici vſa diplomate: vt extra eod.
titul.continebatur.argumen.ff.de verborum obli-
gation.continuus.§.ij.& extra eodem titul.ca. à no
bis.& c.de illis. *Oppoſitio.* Sed opponitur de illa de-
creta.ex literis. in fine. vbi dicitur, quòd ſi puella cō-
pleuerit duodecim annos, & non vult expectare do

nec puer

A nee puer compleat quatuordeeimum, quod datur
sibi potestas cum alio contrahendi. in illa verò de-
creta. extra eodem tit. à nobis. dicitur, quòd si aliqui
contrahunt infrà ætatem puberinam vsque ad legi-
timam ætatem expectare tenentur. So. quod dicitur
in decret. à nobis. est de iure: quod autem dicitur in
decreta. ex literis. est ex dispensatione. & est simile
aliâs. nam si quis ciuitatem amittat, iura liberto-
rum à filijs auferuntur: vt ff. de interdictis & releg.
l. iij. de dispensatione tamen iura libertorum filijs
salua sunt: vt ff. de iure patronatus. l. iura. Vel aliter
B in decreta. ex literis. dubium erat an tenuerint spon
salia: quia dubium erat an ante septimum annum
vel post contracta fuerint in decret. illa, à nobis. cer
tum erat quod sponsalia tenuerunt: quia post se-
ptē annos contracta fuerunt: & ideò illud statuitur.

De sponsalibus quæ propter lepram
dissoluuntur.

1 *Sponsalia propter lepram dissoluuntur, non matrimo-
nium.*
2 *Libelli formula super sponsalibus dissoluendis propter
C lepram.*

ACCIDIT aliquando, quòd aliqui etiam
maiores sponsalia contrahunt, & alicui contra-
1 hentium superuenit lepra, † propter quam sponsa-
lia dissoluuntur, licèt matrimonium non dissolua-
tur: vt extra de coniugio leprosorum. c. literas. & c.
peruenit. & ca. quoniam. vnde ille qui dissentit, con
2 cipiet sic libellum. *Libellus.* † Coram vobis domi-
ne C. proponit Titius, quòd cùm ipse cum tali mu-
liere sponsalia contraxerit, quæ post contracta spon
salia lepræ morbum incurrit, petit sponsalia contra
D cta authoritate vestra dissolui: & sibi à vobis dari li-
centiam cum alia contrahendi. Quod ita sit conci-
piendus libellus. dicit decre. extra de coniugio le-
pro. ca. literas.

Libellus pro vxore quando maritus eam dimit-
tit, & adhæret adulteræ.

CONTINGIT sæpè quòd aliquis con-
traxit matrimonium cum aliqua per verba de
præsenti: & posteà illa dimissa cum alia de facto cō-
trahit: vnde illa vxor contra illum concipiet sic libel
lum. *Libellus.* Berta vxor Titij agit contra eum, vt
E dimissa Sempronia adultera quam superinduxit ad
ipsam Bertā vxorem suā redeat, & ipsam affectione
maritali pertractet, vel sic. *Libellus.* Coram vobis do
mine H. Beneuentanę Archiepiscope, proponit Ber
ta cōtra Titium maritū suum, quòd cùm ipse cum
ea per verba de pręsenti matrimonium cōtraxisset,
ipsa dimissa Semproniam superinduxit: quare petit
per vos domine ipsum compelli, vt dimissa adultera
ad ipsam vxorem suam redeat, & eam maritali affe
ctione pertractet. Quod ita sit concipiendus libel-
lus dicit canon extra de sponsal. ca. ex parte. Qui-
F dam tamen voluerunt intelligere, vt ita demùm lo-
cum habeant prædicta, si cum prima cohabitauit
& rem habuit cum eadem: & hoc colligunt ex ea-
dem decreta. in qua hoc continebatur. Sed licèt
in decreta. hoc habeatur: tamen idem est, siue habue
rit rem cum ea, siue non: vt extra de spons. duorum.
ca. licèt. & cap. tua.

Libellus quando aliquis filiorum venit contra
iuramenta sua, vel parentum super spō
salibus contrahendis.

G PARENTES habent aliquando filios im-
puberes, & pro bono pacis iurant parentes & li-
beri eorum sponsalia & matrimonia inter se con-
tracturos: adueniente pubertate posteà aliquis de
eorum filijs vel filiabus cum alio matrimonium cō
trahere vult: ille poterit compelli vt matrimonium
de quo primo iurauit, debeat consummare & conci
piet alter contra se sic libellum. *Libellus.* Coram vo-
bis domine Archiepiscope Beneuentanæ proponit
R. contra S. quòd cùm patres eorum & ipsi iuraue-
runt se matrimonium contracturos: modo S. contra
H sacramentum veniens cum alia matrimonium vult
contrahere: quare petit dicta R. dictum S. per vos
compelli, quòd ipsam in vxorem accipiat, & matri-
moniali siue maritali affectione pertractet. Quod
sic concipiatur libellus dicit decreta. extra de spon-
sali. ex literis. & de hoc copiosè diximus suprà eod.
titul. suprà de sponsalibus.

Quomodò filij vel alij debeant petere vxo-
res, si à parentibus vel alijs de-
tineantur.

I 1 *Libelli in petendis uxoribus, si ab alijs detineantur, quo-
modò concipiantur.*
2 *c. Non est uobis. de sponsa. extr. intellectus.*
3 *Subuenitur marito contra detinentem uxorem etiam iure
ciuili.*

ALIQVI frequēter patres vel extranei alio
rum vxores retinent, & maritis reddere contra-
dicunt: ideò eis iure canonico subuenitur, & conci-
pietur libellus sic. *Libellus.* † Coram vobis propo-
1 nis R. quòd cùm contraxerit matrimonium cum
K T. per verba de præsenti, pater eius, Titius vel alius
fortè extraneus, scilicèt Seius illam detinet, & sibi
restituere cōtradicit seu recusat: quare petit per vos
ipsum ad restitutionem suę vxoris compelli. *Libellus.*
Vel sic petit R. Titium, qui vxorem suam Sempro-
niam retinet, per vos ad eius restitutionem compel-
li. Quod sic concipiatur libellus dicit decreta. extra
2 de sponsalibus. † ca. non est vobis. & quòd ibi est
pœna imponenda, scilicèt interdicti: hoc contingit
propter Regem: aliter autem si esset alius qui eam
detineret: quia excōmunicaretur: † vnde iure etiam
3 ciuili istis subuenitur in tali casu: nam competit
L marito interdictum de vxore exhibenda & ducen-
da: vt ff. de liberis exhibendis. l. vnic. sicut notaui su
prà in illo speciali interdicto. & C. de nuptijs. si
inuita.

Qualiter debeat petere mulier, quæ solutis pri
mis sponsalibus iudicio ecclesię cum secundo con-
traxit, & cognita fuit ab eo, & dimittit
eam secundus: quia desponsa
ta fuit à priore.

1 *Libelli in hac actione concipiendi modus.*
M 2 *Intellectus c. ueniens. extr. de sponsa.*

CONTRAHIT puella cum aliquo sæ
pè spōsalia, & posteà iudicio ecclesię illa sponsa
lia dissoluuntur. Vel pone quòd contraxit per verba
de præsenti, & posteà illud matrimonium iudicio ec
clesiæ separatur propter consanguinitatem, vel affi
nitatem, vel ex alia causa: posteà contrahit mulier
cum alio, & ab eo est cognita, modò ipse illam recu
sat habere: hoc ideò quia fuerat à priore viro despō-

A ſata,couſulitur mulieri,vt concipiat libellum ſic. *Li*
1 *bellus.* † Petit mulier talis à tali marito ſuo vt ipſam
recipiat, & maritali affectione pertractet reiecta
ſuperinducta,ſi aliquam ſuperinduxit,& per vos do-
mine Archiepiſcope ipſum ad prædicta facienda
compelli. Vel ſic. *Libellus.* Coram vobis &c. pro-
ponit talis mulier,cum tali marito contraxiſſet ma
trimonium per verba de præſenti,ipſe aliam ſuperin
duxit,& vxorem ſuam abiecit,& eam maritali affe-
ctione pertractare contradicit:quare petit per vos
ipſum compelli, quòd ſuperinducta dimiſſa ipſam
B recipiat,& maritali affectione pertractet. Quod ſic
rectè concipiatur libellus dicit can.extra de ſponſa-
2 libus.ca.veniens. † imò plus dicit decre.illa quòd ſi
pater mariti contraxerit, quod poteſt excommuni-
cari: nec mouearis: quia in decreta. illa ponitur, q
ille cum quo prius cõtraxit ſponſalia,mortuus erat:
nam illud ideò ponitur,quòd ita de facto euenerat,
ſiue enim mortuus ſit,ſiue viuat,idem eſt:vnde ſub-
audiunt ibi doctores maximè.

Qualiter parentes vel tutores repetent puellam
C quæ inuita eſt ducta ab aliquo.

1 *Libelli concipiendi formula ſi parentes uel tutores puel-
lam à marito in domum ſuam ui traductam repetere
uelint.*

DE FACTO contingit quæſtio talis:puel
la quædam per violentiam dicebatur à marito
traducta inuitis parentibus tutoribus vel curatori-
bus vel conſanguineis:& dicebatur, quòd prædicta
puella compulſa fuit inuita in ſuum conſentire ma
ritum:ſed cùm in domum traduceretur ipſius,& mo
D raretur ibidem nihil dixit:vnde conſenſiſſe videba-
tur,poſtmodùm verò parentes ſiue tutores fortè vel
alij volunt illam puellam repetere:qualiter eis con-
ſulitur:certè ſic:ipſi venient & concipient libellum
1 ſic. † *Libellus.* Coram vobis domine &c. proponit
tutor talis ſeu curator vel talis conſanguineus talis
puellæ contra Titium, qui per metum compulit ta
lem puellam in ſe conſentire: & ipſam per violen-
tiam ad domum ſuam traduxit: quare petit matri-
monium ſic de facto contractum diſſolui, cùm con
ſenſus locum non habuit,vbi metus vel coactio in-
E terceſsit:petit etiam ipſam puellam per vos in ali-
qua honeſta domo teneri, in qua nihil timere poſ-
ſit:donec prædicta cauſa fuerit ventilata. Quod ſic
ſic concipiendus libellus dicit decre. extra de ſpon-
ſa.ca.cùm locum.

Qualiter maritus petit vxorem,quæ receſsit
ab eo ſine cauſa.

1 *Voluntas mulierum momentanea.*
2 *Libellus quomodò concipiendus ſit à marito petente uxo
rem,quæ ab eo ſine cauſa diuertit.*

F PVELLA quædam in minori ætate conſtitu
ta,inuita & cõtradicens in anno decimo fuit tra
dita cuidam in vxorem: poſteà per duos annos & di
midium cum ipſo marito cohabitauit in pace, ex
quo incepit legere titulum illum de tign. iuncto
& de concuſsionibus,& inuenit illum maritum qui
fortè ſibi diſplicuerat in vultu, potentem in opere
& ſermone: habentem & bene ſcientem totũ tit.de
1 fundo inſtructo,poſteà verò mulier: † quia volun-
tates mulierum momentaneæ ſunt:vt C. de inoffic.
G teſtamen.l.filius.neſcitur qua de cauſa non vult illi
marito cohabitare, vnde datur illi marito conſi-
2 lium,vt concipiat libellum in hac forma. † *Libellus.*
Coram vobis &c. proponit Titius, quòd cùm
ipſe cum Berta cõtraxerit matrimonium in decimo
anno, poſtmodùm ipſa Berta cum ipſo cohabita-
uit per duos annos & dimidium: modò ſine cauſa
& pro ſuæ voluntatis arbitrio ſecum cohabita-
re recuſat: & ipſum vxorali affectione tractare vel
obſequia ſiue ſeruitia, quę maritis vxores exhibere
tenentur,denegat exhibere:quare petit per vos com
H pelli ipſam Bertam ad ipſum Titium redire & con
ſueta ſeruititia, quæ vxores viris præſtare tenen-
tur,exhibere. Quod ſic ſit concipiendus libellus di
xit decre.extra de ſpon.c.ad id. & præbet arg.C,qui
potio.in piguo.ha.l.aſsiduis.

De ſponſa duorum,quis eorum debeat
eam habere.

1 *Verba hæc: fides pactionis, fides ſponſionis quid ſigni-
ficent.*
2 *Libellus quomodò formetur quando duo de una filia ſibi
ipſis deſponſata contendunt.*

I CONTROVERSIA vertitur de qua
dam domina, quæ inuenitur deſponſata duo-
bus. certè vnus illam habere debet tàm de iure ca-
nonico quàm de iure ciuili. vt extra de ſponſ. duo-
rum.c.de illis.& inſti.de nupt.ff.de his qui no. infa.
l.j.tunc ille obtinet qui contraxit antè, vel pòſt per
verba de præſenti. Si verò vterque contraxit ſpon-
ſalia per verba de futuro: tunc primus obtinet. vt
extra de ſpon. duorum. c.j. & optimè facit extra de
ſponſa.impube.cap.literas. & cap. acceſsit.arg.mé.
K C.de rei vendica.quotiens.extra de ſponſa.ca.ſicut.
& hoc ſonãt illa verba, fides pactionis, ſcilicèt quã-
do per verba de futuro: fides conſenſus,quando per
verba de præſenti vterque contraxit: vt in prædicta
l.j.& in decreta.extra de ſponſa.du. & tunc concip.
1 ſic libellum. *Libellus.* Coram vobis &c.proponit Ti
tius,quòd cùm iſte cum tali muliere contraxerit ſpõ
ſalia per verba de præſenti:vel potius dicas,contra-
xit matrimonium per verba de præſenti,quod com-
pellatis ipſam prædictum matrimonium conſum-
mare, non obſtantibus ſponſalibus cum Seio con-
L tractis:& pronuncietis matrimonium ipſum tenere.
2 Vel ſi fuerit primus in ſpõſalibus ſic dicas. *Libellus*
Coram vobis &c. proponit talis, quòd cùm priùs
cum Berta contraxerit ſponſalia, quàm Seius quòd
compellatis eam ſeruare ſpõſalia & matrimonium
conſummare non obſtantibus ſponſalibus pòſt
cum Seio contractis.quod ita ſit concipiendus libel
lus.dicit decreta.extra de ſponſal.ſicut ex literis.

Qualiter conſulitur mulieri, quæ contraxit
cum furioſo vt petat matrimonium
ſic contractum ſeparari.

M 1 *Mulier quæ cum furioſo & uult ab eo diuertere quomo
dò concipiet libellum.*
2 *Sponſalia qui cum furioſo etiam ſcienter contraxit:ea ut
diſſoluantur, petere poteſt.*
3 *Furor alicuius ignorari poteſt.*
4 *Furioſus per dilucida interualla contrahere poteſt.*
5 *Matrimonium quod nullum fuit, ſubſequenti conſenſu
ratificatur.*
6 *Matrimonium per ſuperuenientem furorem non diſſol-
uitur.*

A CONTRAHITVR aliquando matrimo nium cum aliquo, qui creditur ſanæ mentis, & eſt furioſus, & modo cõſtat illum furioſum: mulier timet eum illo contrahere ſeu matrimoniũ conſummare: vnde datur ſibi à iure conſilium, quòd poteſt petere illud matrimoniũ ſic cõtractum ſeparari. Et
1 concipiet ſic libellum. *Libellus.* † Coram vobis &c. proponit Berta mulier, quòd cùm ipſa contraxerit matrimonium cum Titio quem credebat hominẽ ſanæ mẽtis & erat inumbrata quiete: furioſum eum ignorans, cùm autẽ fuerit tunc furioſus, & nunc eſt
B & cum ipſo morari non poſsit, nec propter ipſius furorem potuit interuenire cõſenſus: per vos petit matrimoniũ prædictum ſeparari. Quod ita ſit cõcipiendus libellus, dicit decre. extra de ſponſa. c. dilectus. *Quæſtio.* Sed quædam quæruntur hic. Et in primis
2 quare dicit in libello, & in decre. † quòd fuit ignoranter: quid dices in ſciente. Reſpondeo idem. nam ſcientia in nullo ſibi præiudicat, niſi in amiſsione arrarum: vt C. de ſponſa. l. vlti. & C. de epiſcop. audi.
3 l. ſi legibus. Item quæritur † qualiter poterat ignorare. Reſpondeo probabiliter: quia erat in vmbrata
C quietè, ſicut poſuit in libello: ideo iſti tali poſſeſsio tradita nõ acquiritur, licèt amittat ille qui tradit: vt ff. de acquirend poſſeſ quod meo. §. ſi furioſo. multi enim ſunt furioſi in rei veritate, & habent verba hominum ſanæ mentis: vt ff. de tuto. & curato datis ab
4 his. l. hi qui. § diuus. *Quæſtio.* † Sed quid ſi furorem habuit ille per dilucida interualla. Reſpõdeo: tunc tenet matrimonium, ſi tempore illo cõtraheret, quo non erat furioſus: vt vij. q. j. c. quamuis. & iij. q. ix. c. indicas. ff. de offic. præſid. l. diuus Marcus. & hoc dicit Vincentius. & eſt lex optima ad hoc. C. de cura-
D tatore furio. l. vltim. tempore enim furoris contractum matrimonium nullum eſt: quia nec etiam codicillos facere poteſt: vt C. de codicil. l. nec furiẽtem. Ta dicit, quòd non videtur conſentire, qui ſentire non poteſt: vt ff. de optio. lega. l. ſi tibi. cùm talis qui conſentire non poteſt, abſentis & quieſcentis loco habeatur: vt ff. de iure codicillo. l. ij. ff. de ritu nuptiarum. l. in eo. §. deinde. vbi dicitur furioſus rectius dicitur inuitus quàm qui diſſentit. Nec obſtat quod dicitur, quòd furioſus dicitur conſentire, niſi cõtradicat: vt ff. ſolu. matrimonio. l. ij. Reſpondeo, illud
E non obſtat: quia ibi tacitus conſenſus deſideratur. *Quæſtio.* Item quæritur ſi poſteà reuertatur ad ſanã mentem, & conſentiat in eam: nunquid mulier tenetur matrimonium conſummare? Reſpondeo: videtur quòd ſic: argumẽto. extra de eo qui duxit in matrimonium, quam pol. per adulter. c. propoſitum & extra de diuort. c. quanto. in fin. Huic quæſtioni Ioannes Theutonicus reſpondet, quòd non eſt matrimonium: quia non fuit ibi conſenſus: vt xiij. quæſti.
5 ij. c. vbi non eſt conſenſus. & argumen. ff. de verborum obliga. l. j. T. verò dicit † quòd ſi poſtquàm re-
F dijt ad ſanam mentem conſenſit in eam verbo vel facto matrimonium eſt: vt extra de coniugio ſeruorum c. propoſuit: & quòd ſubſequens conſenſus ratificet matrimonium quod nullũ fuit probatur extra de deſponſatione impuberum. c. literas. & c. duo puberes. ff. de ritu nuptiarum. l. iiij. † Si autem matrimonium ſit contractum & poſteà furor ſuperueniat, illud matrimoniũ nõ diſſoluit: vt xxvij. quæſti. neque furoriſus. extra de regularibus & tranſeuntibus ad religionem. c. ſicut. Retinetur etiã dignitas
G & patria poteſtas, & ipſum matrimonium: vt ff. de his qui ſui vel alieni iuris ſunt. l. patre furioſo. ff. de ſta. hominum. l. qui furere.

Qualiter marito conſulatur, qui contraxit cum illa quæ receſsit ab eo, quem carnaliter cognouit, & ipſa dicit quòd non.

1 *Mulier pubes facta receßit à uiro cũ quo pubertati proxima contraxerat, quomodò uir qui eam cognouiſſe dicit, mulier uerò negat, uẽdicãs eam libellũ formabit. Quid mulier contrà. & nu. 6.*
2 *Mulier quæ pubertati proxima dicatur.*
H 3 *Vir ſi dicat uxorem cognouiſſe, uxor uerò ſe uirginem aſſerat, cui ſtandum ſit.*
4 *Quæ oculata fide perpenduntur, certiora ſunt.*
5 *Mulier non niſi uolens cognoſcitur.*

SAEPE de facto cum minore duodecim anno. contrahitur matrimonium: eſt tamen proxima pubertati, & cohabitauit marito: & maritus maior annis. xiiij. dicit eam carnaliter cognouiſſe: mulier autem dicit ſe ab eo virginem euaſiſſe: & ideò facta annorum duodecim vult ab illo viro diſcedere ſiue diuertere: quæritur qualiter ſit marito conſulendũ,
I & quidem conſulitur ſic, & ſic cõcipiet libellum.
1 *Libellus.* † Coram vobis &c. proponit Titius, quòd cùm Berta minor duodecim annis, ætati tamen legitimę proxima matrimonium per verba de præſenti contraxiſſet: & ſecum cohabitaſſet, & eam carnaliter cognouiſſet, quod paratus eſt iuramento firmare: petit per vos ipſam compelli ad eum redire, & ipſi obſequia præſtare, quæ vxores viris præſtare tenentur. Quod ſit ſic concipiendus libellus dicit decret. extra de deſponſati. impuberum. c. continebatur. Si verò maritus non diceret eam ſe carnaliter cogno-
K uiſſe, nec eſſet iurare paratus: tunc minor veniens ad ætatem nubilem poſſet ab eo ſi vellet legitimè ſeparari: & concipiet mulier ſic libellum. *Libellus.* Coram vobis &c. proponit Berta mulier, quòd cùm ipſa in minori eſſet ætate conſtituta, & infra nubiles annos: nunc cùm ſit in ætate legitima ſeu nubili, petit à vobis licentiam ſibi concedi cum alio contrahendi. Quod ſic rectè concipiet libellũ, dicit prędicta decre. cõtinebatur circa princip. *Quæſtio.* Sed
2 circa primum libellum † quæritur quæ mulier dicitur proxima pubertati. Reſpondeo, quę habet vn-
L decimum annum, & dimidium: vt ff. de excu. tu. l. non tantùm. & C. de iudic. properandum. §. fina. *Quæſtio.* Item quæritur in eo quod dixi in libello, quòd maritus dicit ſe iurare paratum, & dicit decreta. & decretum antiquum, quòd debeat ſtari ſacramento viri: vt in illa decreta. continebatur, & in decreta. xxxiiij. q. j. ſi quis acceperit. cùm econtrà dicant iura in cõtrarium in decret. xxxiiij. q. j. c. quod autem interrogaſti, vbi dicitur, quòd mulier probare poterit, quòd vir non poteſt cum ea coire: tunc ſeparentur: hoc idem legitur extra de proba. propoſui
M ſti. vbi dicitur, quòd iuramento puellæ ſtatur, quæ dicit ſe virginem & teſtimonio. vij. mulierum, quæ per experiẽtiam illam virginem aſſeruerant, & non ſtatur ſacramento viri. Item legitur in decre. xxvij. quæſti. j. nec aliqua, quòd mulier quæ ſe dicit virginem, inquiritur à matronis ſeu obſtetricibus ex ea parte, ex qua mulier fieri poteſt: & ſtatur tali probationi: licèt aliquando manus obſtetricum, & oculos ſæpè fallitur. Reſpondeo: ſecundum Tancr. ſi vir dicit ſe vxorem cognouiſſet ſiue illa fateatur, ſi-

A ue neget, statur sacramento viri, vt in illa decreta. continebatur. Alioquin statur illi capitulo, quòd autem interrogasti. Vel aliter ita statur sacramento viri, nisi mulier velit se probare virginem per inquisitionem matronarum & sacramento suo: vt in prædicta decreta. de probatio. proposuisti. & xxvij. quæst. j. nec aliqua. Sed quare debet iurare maritus quòd eam cognouerit? Respondeo, quia fundata erat intentio mulieris: quia fuerat minor traducta. Alij dicunt deferri sacramentum viro triplici ratione: quia stabat pro matrimonio, quod fauorabile
B est: & quia caput mulieris est: vt xxxiij. quæst. vj. non meehaberis: & propriè, quia est vir. vnde intelligitur ei potestas concessa coëundi: vt in autben. de nuptijs. § per occasionem. collatio. iiij. *Nam à iuuenè cupido credatur reddita uirgo*. C. credit propter periculú animæ magis exigi sacramentum à marito: vt extra de desponsa. impuberum attestationes. ideò autem probatio illa præualet quę per inquisitionem matro
4 narum, fit, quia magis † certa sunt, quæ occulata fide perpenduntur: vt extra de frigidis & malefic. c. ex literis. & c. fraternitatis. & argumen. institu. de gra-
C dibus cogn. §. item consobrini. & argumen. xxxv. q. v. c. ad sedem. & iiij. quæst. ix. testes. Quod autem
5 dictum est de muliere cognita, intelligas † si ea volente: aliàs si inuita secus: vt in decre. Hęc vera sunt quando maritus repetit vxorem, quam dicit cognitam, sicut diximus. Cæterùm si econtrà mulier maior, cum puero minore. xiiij. ann. cōtraxit: licèt iuuenis tantùm tentaret illam corrumpere, & non potuerit tamen si completo xiiij. anno, non cohabitauit illi: sed ab ea desecesit, & non vult in eam consentire, debet ab illa dissolui, & dari sibi licentia eum alia
D contrahendi: vt extrà de desponsa. impube. c. attesta
6 tiones. & concipiet sic libellum. *Libellus.* † Coram vobis &c. proponit Titius quòd eùm ipse minor xiiij. ann. cum Berta, & post xiiij. annum cum ipsa cohabitare recusauit, nec in ipsam consentiat: petit illud tale matrimonium sic de facto contractum dissolui, & per vos dari sibi licentiam ad alia vota trāsire. Si autem econtrà mulier minor petat absolui tunc potest dare libellum & petere ad impetitione viri absolui: vt dixi modo suprà in proximo libello in eadem decreta. continebatur. Si verò mulier quę
E sit xij. annū inuita tradatur alicui puero ix. vel x. anno, & traducatur in domo illius maritelli, & fecerit ibi moram per annū & plus: si vult expectare donec puer fiat pubes, ecce bene: alioquin debet sibi dari licētia, cum alio contrahendi: vt extra de desponsa. impuber. c. ex literis. Quod autem dictum est suprà de inspectione facienda à matronis de iure procedit nam & alibi fit inspectio ventris: vt ff. de vent. inspi. & ff. de acquirend. hæred. l. cum quidam. Item quotiens quæstio est de finibus, iudex debet ire ad locū: vt ff. finium regundorum. l. si irruptione. & extra de
F præscriptionibus. c. quia.

Qualiter debeat maritus petere vxorem, quæ propria authoritate ab eo diuertit, & vult agere possessorio.

1 *Libelli concipiendi formula quando mulier per recessum maritum suum spoliauit, & contrà.*
2 *Casus in quibus non fit restitutio ante omnia spoliato.*
3 *Viro spoliato uxore casus in quibus non fit ei restitutio. & nume. sequen.*
4 *Cautio fragilis.*
G 5 *Cautio fideiussorum siue pignorum sufficiens dicitur.*
6 *Cautionis, uerbum simpliciter prolatum dr nuda promissione intelligitur.*
7 *Possessorium restituendæ possessionis pro re solum immobili datur.*
8 *Conditioni canonis uel legis quando locus sit.*

SAEPE recedente vxore de domo viri maritus vult eam repetere, sed consilium est sicut & aliàs in rei vendic. quod agat possessorio: vt & aliàs ff. de rei vendica. l. is qui. formabit ergo sic libellum. *Li-*
1 *bellus.* † Coram vobis &c. proponit Titius quòd
H cum ipse eum Berta matrimonium contraxisset: & ipsa multò tempore cohabitauit eidem, & præstitit obsequia illa, quæ maritis consueuerunt vxores pręstare: nunc ab ipso propria temeritate diuertit. & ipsum possessione vxorali seu maritali temerè spoliauit: quare petit vxorem suam sibi restitui, possessorium intentādo: & hoc verbum vxorali, inuenitur. xxix. quæstio. ij. Vel sic breuius. *Libellus.* Titius petit vxorem suam Bertam sibi restitui, quæ ab ipso sua temeritate diuertit: quod sic sint concipiendi libel dicit decre. extra de testi. spo. literas. & c. ex trāsmissa. & econuersò si maritus vxorem suam spolia-
I uit, quod ab ea propria authoritate diuertit mulier concipit libellum cōtrarium maritum, & dicet sic. *Libellus.* Coram vobis &c. proponit Berta, quòd cū ipsa eum Titio matrimonium contraxisset. & multo tempore secum cohabitauerit, & pręstiterit ei omnia seruitia quę vxores maritis pręstare consueuerunt: ipse Titius ab ipsa sua authoritate diuertit, & ipsam possessione maritali temerè spoliauit: quare petit maritum suum sibi restitui possessorium intentando. Vel sic breuiter. *Libellus.* Berta petit mari
K tum suum sibi restitui: quia ab ipsa sua authoritate diuertit. Quod ita sint concipiēdi libelli ex parte mulieris dicunt decre. extra de restitutione spoliat. c. ex conquestione. & extra de of. & po. iudi. de leg. e. eausam. & extra de diuor. porrò. Et secundum illam decretal. porrò. possessio posset rectè poni in libello, tàm ex parte vxoris quàm ex parte viri, vt dicatur. Berta petit restitutionem Titij mariti sui: quia propria authoritate diuertit. Posset etiam maritus petere restitutionem vxoris suæ & dicere sic. *Libellus.* Titius petit restitutionem vxoris suæ Bertæ quæ ab eo
L &c. per decreta. extra vt lite non contestata. eap. ad hoc Deus. & hoc est ius generale vt fiat restitutio: sicut aliàs fit restitutio ante omnia spoliato. Præter quàm in casibus qui notantur in illis versibus. *Ver-*
2 *sus.* † Rapta Ptri sedes, infamia si publicatur. Culpa vel enormis, si res sacra dilapidatur. Et Simonis crimen, communio cum denegatur. Hæc sunt quæ nudum retinent, dum causa probatur: vt iij. quęstio. j. reintegranda. C. si per vim vel alio modo. l. j. Ita & in causa coniugij siue matrimonij & ante causæ cognitionem: vt in prædicta decreta. literas. in fin. Fal
M lit tamen adhuc in casibus. † Primus, vbi maritus
3 habetur suspectus: propter quia in domo fecit illam confiteri se adulteram: & quia maritus publicè retinet meretricem: vt extra vt lite non contestata. c. ad hoc Deus. Secundus vbi timetur de sæuitia viri: vt extra de restitu. spoliat. c. ex transmissa. & c. literas. sed adhibetur optimum remedium: videlicet, quòd maritus iurabit, quod malum non debeat eidem inferre: & hoc præstita sufficienti cautione: vt in prædicta decre. ex transmissa, vel sufficienti securitate: vt dicit

A vt dicit decreta.illa,literas. Nisi tanta sit seuitia viri
4 vt non audiat se mulier illi cõmittere. † propter fragile remedium cautionis : vel quia capitale odium est inter eos tunc nõ fiet restitutio, sed erit in domo alicuius mulieris honestæ in qua nec vir, nec parentes sui sibi vim possent inferre, donec causa principalis terminabitur:vt in prædicta decreta. ex transmissa:& arg.de fragili remedio cautionis.ff.ad Tre
5 bel.l.qui ita. Quæstio. † Sed qualiter accipietur sufficiens securitas seu cautio. Respond. fideiussorum, seu fortè pignorū:vt ff.mand.l.si mandato Titij.§.
B vlti.& hoc propter verbum sufficiētis, quod ponitur
6 in decreta. † aliàs nudam promissionem continet: vt ff.de verb.signi.sancimus. Sed quam istarum cautionum dabit. Respon.quę magis est vtilis recipienti:vt xxiij.q.v.prodest.& extrà vt lite non contesta. quoniam frequenter. Tertius vbi mulier fuit adulterata post eiectionem, vt extrà de diuor.c.significasti.& extrà de adulte.c.intelleximus. Quartus si virgo est:vt extrà de spons.cùm locum. Quintus si fuit minor.xij.ann.quę cõtraxit,cuius petitur restitutio: vt extrà de resti.spol.ex parte. Sextus est, si relicta est
C in iudaismo propter libellū repudij:vt extr.de diuor. gaudemus. Septimus si ille cuius restitutio petitur paratus sit probare incõtinenti impedimentum legitimū,puta gradum parentelę,& indispensabilem: vt in prædicta decreta.literas. & hęc notantur in his versibus. *Versus.* Si non continuit,si mox,probatim pedimentum. Si virgo fuerit & corrumpi timeatur. Sitque vir austerus, Moysi si lege relicta. Nullus & iniustè ius perdit restituēdi. Quæstio. Item quæritur quod possessorium intentetur, & certè nullum videtur posse intentari. Nam restituēdæ possessionis nõ:
D illud enim locum † habet quoties pro re immobili
7 restitutio petitur:vt ff.de vi & vi arm.l j.§.si quis de naue.vxor enim vel maritus non est res immobilis, sed potiùs mobilis & se mouens:vt C.in quib.caus. cessat long.temp.pręs.l.in seruorum. & ff.de verbor. significa.l.quæstio.& l.mouentium. Respondeo, re vera nullum interdictū de sui natura cõpetit, quod sit recuperandæ possessionis, verum credo quod ei subueniatur possessorio, scilicet beneficio canonis, qui hoc dicit per illam decre.literas.& per alias decretal.supradictas:vnde dicerem hic intentari con-
E dictionem ex canone. Quia † quotiens cautum est
8 per legem quod agere possumus, nec est cautum in illa l.quo actionis genere experiemur condictione ex canone vel ex lege agitur:vt ff.de condicti. ex lege vnic.& ff.ad legem Iuliam.de adulte.quod autem.Vel agitur condict.ex canone illo reintegrãda.

De condictione apposita in matrimonijs, vel sponsalibus.

1 *Conditioni in matrimonio appositæ priùs parendum, quàm vt matrimonium contrahatur, agi possit.*
2 *Conditio vna est honesta,altera verò inhonesta.*
F 3 *Cõditio honesta alia est volūtaria,altera verò necessaria.*
4 *Matrimonium quid.*
5 *Turpes conditiones matrimoniū non vitiant,vt quæ pro non appositis habeantur. & nu.7.*
6 *Conditio possibilis & honesta seruanda est.*
7 *Stipulatio per quam aufertur libera testandi voluntas non valet.*
8 *Vxorem indotatam ducere nemo tenetur.*
9 *Libellus in matrimonijs conditionalibus quomodò concipiendus sit.*

G 10 *Matrimonij tria bona siue substantialia.*

LICET matrimonia sint fauorabilia,& fecerimus plures libellos per quos compellitur quis ad matrimoniū consummandum. Verùm quia multæ sunt causæ propter quas nõ compellitur quis matrimonium consummare:ideò de illis videamus. Et primò de conditione. Contrahit aliquis aliquando sponsalia cum muliere aliqua sub conditione: puta dicit sic,te accipiam,si tantùm dabis mihi. Si mulier formet libellum, vt debeat ille complere sponsalia
1 non poterit, si conditionem nõ implet: † in omnibus
H enim parère primò quis debet conditioni:& posteà agere, & hoc in sponsalibus:vt extrà de condi. appo. si. de illis. Sed hæc sunt vera, nisi consensus interueniat per verba de præsenti, vel nisi carnalis copula subsequatur:vt in prædicta decreta. Hoc etiam in legatis & contractibus & fideicommissis: vt ff.de cõdict.& demonstra.quibus diebus.& l.qui hæredi.& l.publius. *Oppositio.* Sed circa ista insurgunt opiniones:videtur enim quòd conditio in sponsalibus apposita frãgatur, & despõsatio irrefragabiliter teneatur:vt extrà de conditio.apposi.cap.j. Item econtrà
I conditio apposita tenet dummodò non sit turpis:vt extrà de conditio.appo.cap.si conditiones. & c.per
2 tuas.& c.super eo. Respondeo, est † conditio honesta, & est inhonesta. Honesta conditio alia voluntaria, alia necessaria. Inhonesta cõditio alia repugnat naturæ matrimonij:alia inhonestatem continet.
3 Honesta enim † & voluntaria conditio est, quæ potest & non potest apponi : puta contraham tecum si dederis mihi capitu. hæc conditio suspendit sponsalia, si non fuerit adimpleta, nisi consensus per verba de præsenti fuerit subsecutus vel carnalis copu-
K la:vt in illa decre.de illis. Honesta & necessaria cõditio:vt si dicit Christianus Iudæ : contraham tecū si facta fueris christiana: vt. xxviij.q.i.c.non oportet.hæc tenaciter seruatur.& si non apponatur, nihil agitur. Inhonesta conditio est quę repugnat naturæ matrimonij: vt si dicā:contraham tecū ad tempus:nã non licet nobis habere temporalem vxorem
4 sicut nec filium: vt ff.de adop.l.non licet.eum † matrimonium sit coniunctio maris & fœminæ indiuiduam vitæ consuetudinem in se continens.vt insti. de nup.l.vel si contraham sub hac cõditione, si ge-
L nerationē prolis euites, vel donec inueniā aliam honore vel facultatibus digniorem aut si pro quæstu adulterandam te tradas, istæ conditiones vitiāt matrimonium quia cõtra naturam & substantiam ma-
5 trimonij sunt. Aliæ autem continent tantū in † honestatem turpes conditiones, quæ habētur pro non appositis:& sic non vitiant matrimonium. vt extra de condi.ap.c.vlti.ar.xxxij.q ij.c.solet.& c.aliquando.& arg.extra de offi.& potest a.ind.deleg e. cùm non liceat. Quæstio. Item quid si matrimonium fiat
M per verba de præsenti, & dicat sic contraho tecum matrimonium, si dabis mihi centum in dotem, nunquid compellar illud matrimonium cõsummare, si illa non dabit centum in dotem. Respondeo, credo
6 quòd non: † nam cùm conditio sit honesta & possibilis, non contra bonos mores, seruanda est, vt dicit decreta. vltim. extrà de conditione apposi. Nec obstat prima decreta. eiusdem titul. quia illa loquitur
7 in cõditione turpi, puta si furtum feceris, † nec etiā stipulatio aliàs in talibus non valet:vt ff.de verbor. obligation.l.stipulatio hoc modo.& l. generaliter.

A & ff.de pactis.si vnus § pacta.sic etiam in testamen
tis conditiones turpes appositæ debentur pro non
appositis.vt institu.de le.§.fina.& C.de his quæ sub
modo.l.vnic.Quod autem ego dixi suprà nisi sequa
tur consensus de præsenti vel copula carnalis:intel-
ligas quando à principio fuerunt sponsalia condi-
tionalia:tunc subsequens consensus videtur remo-
uere conditionem.Cæterùm si à principio contraho
sub illa conditione, si decem dares pro dote va-
let: quis vnquam contrarium diceret. nam si non
8 valeret conditio, iam † teneretur quis habere vxo-
B rem indotatam, quod esset contra legem.ff. de iu-
re dot.l.j.Vnde si conditio honesta apponitur, con-
cipies sic libellum. *Libellus*. Coram vobis &c. propo
nit Titius, quòd cùm ipse contraxisset sponsalia cũ
Berta vel matrimonium sub ea conditione, si daret
sibi centum in dotem petit prædicta centum in do-
tem sibi dari & ipsam per vos ad illa centum soluen
da compelli,& matrimonium cõsummari:alioqui
petit à vobis sibi dari cum alia licentiam contrahen
di.Si autem conditio fuit turpis,concipiet sic libel-
lum. *Libellus* Coram vobis &c. proponit Titius, q̃
C cùm ipse contraxisset matrimonium cum Berta sub
illa conditione,si furtum fecerit,petit per vos com-
pelli ipsam ad matrimonium consummandum, præ
dicta conditione remota,&habita pro non adiecta,
Si autem conditio fuerit contra substantiam matri-
monij concipies sic libellum. *Libellus*. Coram vobis
&c.proponit Titius quòd cùm ipse contraxisset ma
trimonium cum Berta sub illa conditione si genera
tionem prolis euitaret, petit prædictum matrimo-
nium nullum pronuntiari: & dari sibi licentiam cũ
alia contrahendi. Quod sic sint concipiendi libelli
D patet per iura superius allegata Ideò ista vltima cõ
ditio dicitur apposita contra substantiam matrimo
nij:quia tria sunt substantialia, & bona matrimo-
nij,scilicèt,proles,fides & sacramentum,vt in decre.
xxvij.quæstio.ij.c.omne itáque.

De impedimento erroris.

1 *Matrimonium errore personæ uitiatur.*
2 *Matrimonium neque fortunæ neque conditionis errore uitiatur.*
3 *Matrimonium conditionis errore impeditur.*
E 4 *Differẽtia iuris ciuilis & canonici circa matrimonia seruorum & seruarum.*
5 *Libellus super impedimento erroris matrimonij quomodò concipiendus sit.*

SEQVITVR de errore per quem aliquando matrimonium impeditur, sed circa hæc distin-
guo,sicut distinguitur in decretis. xxix. quæstio.j.c.
1 j.nam errores multi sunt. Est enim error † personæ:
hic impedit matrimonium. nam si credidi contrahe
re cùm Berta,& contraxi cum Titia,matrimonium
nullum est.Nec est locus oppositioni de Iacob,qui
F credidit contrahere cum Rachelæ, & contraxit
cum Lya.nam ibi tenuit matrimonium per subse-
2 quentem consensum. Est † & error fortunæ quan-
do putatur diues,& est pauper: hic non impedit ma
trimonium.Est etiam error qualitatis:quia credeba
tur bona,&est mala:hic nõ impedit matrimonium.
3 Est error † conditionis: quia putabatur libera, &
erat ancilla,hic impedit matrimonium. Et si tu op-
ponis, sic in Christo Iesu,neque liber neque seruus
est à sacramento ecclesię remouendus. Respondeo,

G verum est † si à principio scio ancillam, & cùm illa
4 contraho,tenet matrimonium:cæterum si errans fe
ci:matrimonium non tenet,vt extrà de coniugio ser
uo.cap.j.& vltim.& sic distinguitur iure canonico
iure verò ciuili,non tenet matrimoniũ: vt C.de ince
stu.nupti.cum ancillis.Vnde secundum ista conci-
pies sic libellum secundum errores duos,qui impe-
diunt matrimonium, scilicèt error personæ & con-
ditionis *Libellus*. Coram vobis &c.proponit Titius
quòd cùm ipse contraxisset matrimonium cum Ber
ta,quàm Bertam esse credebat,& hæc non sit Berta
H sed Seia in quam non consensit:petit per vos matri-
monium sic de facto contractum dissolui & sibi da
5 ri licentiam cum alia contrahendi.Item † in errore
conditionis sic. *Libellus*. Coram vobis &c.proponit
Titius quòd cùm ipse cõtraxit matrimonium cum
Berta, quam credidit esse liberam, & inuenit eam
ancillam,& in eam sicut in ancillam non consensit
petit per vos matrimonium sic da facto cõtractum
dissolui,& sibi dari licentiam cum alia contrahen-
di.Quod sic rectè concipiantur libelli,legitur in to
ta causa vigesimanona, & in toto titulo de coniu-
I gio seruorum.

De impedimento voti.

1 *Votum solemne matrimonium contrahẽdum impedit, & contractum dissoluit: simplex uerò uotum contrahendum impedit,contractum non dissoluit.*
2 *Verb. Deus non facit differentiam inter solemne uotum & simplex,intellectus.*
3 *Ecclesia distinctionem facit,ubi Deus non facit.*
4 *Libelli super impedimento uoti formula.*

TERTIVM impedimentum sequitur, scili
cet voti.ecce mulier aliqua vel masculus votum
K castitatis emisit: posteà emisso voto matrimonium
contrahit: videtur,quòd matrimonium sit separan-
dum.hoc videtur dici in decretis.xxvij. quæstio.j.c.
j.&per totam causam illam. At iura contenta in de-
creta.videntur distinguere:quia aut est votum solẽ-
ne,aut simplex. si solemne votum est , puta quando
fit in ecclesia:vel quando aliquis intrat religionem
1 istud † votum & cõtrahendum impedit, & contra-
ctum dissoluit.vt extrà qui clerici vel vo. matrimo-
nium contrah.poss.c.meminimus.& cap. insinuan-
te.& cap.ex literarum. Simplex votum contrahen-
L dum impedit,& contractum non dissoluit: vt extrà
qui clerici vel vo.cap.consuluit.& cap. veniens. &
2 c.rursus.Et si tu obijcias† non est differẽtia quantũ
ad Deum,& quantum ad ecclesiam triumphantem
inter solemne votum & simplex:vt dicit prædictum
cap.rursus.Respondeo:verùm est,quòd non est dif
ferentia, sed quia æqualiter obseruanda sunt consi-
derato principio, sed considerato fine non:quia cõ-
tra vnum venio.contra aliud non.& sic faciliùs po-
steà derogatur vni quàm alteri. Vel non est differen
tia quantum ad tempus , quia vtrumq; in perpetuũ
M ligat: & vtriusque præuaricatio est mortale pecca-
tum,licèt vnum minus alio: vt paret ex minori pœ-
na:vt vigesimaseptima distinct cap.si virgo.& vige
simaseptima quæstio.j.c.virginibus.& sic intelligi-
mus.c. illud. vouentibus virginitatem , non solùm
nubere, sed velle nubere damnabile est. quod est.vi
gesimaseptima distinct.c.vouentibus.subaudi solẽ-
niter.Vel non est differentia ratione voti ipsius,vn-
3 de votum impedit matrimonium † Sed constitutio
ecclesiæ separauit,id est,distinxit inter simplex vo-
tum &

A tum & ſolemne. ſicut & aliâs ſeparat inter iuramen
tum & loquelam noſtram ſimplicem: & tamen inter
iuramentum & ſimplicem loquelam nullam vult
Deus eſſe differentiã: vt xxvij.q.v.c. iuramẽti. quod
verbũ intelligitur quantũ ad Deũ: quantũ verò ad
eccleſiam militantem magna eſt differẽtia: quia ma
gis ligat ſacramẽtum, quàm ſimplex verbum. Item
& de iure ciuili: quia contra ſimplex verbum venio
quia contra pactum nudum: contra iuramentũ non
venio: imò ſi venio infamor: vt ff. de pactis. l. iuriſgẽ
tium. & C. de tranſactio. ſi quis maior. Vnde ſecun-
B dum prædicta concipias ſic libellum. *Libellus.* † Co
4 ram vobis &c. proponit Titius, quòd cùm ipſe cõ-
traxit matrimonium cum Berta, quæ votum ſolem-
ne ſeruandum caſtitatis emiſit antè matrimonium
ſic contractum, petit per vos matrimonium prædi-
ctum diſſolui, & ſibi dari licentiam cum alia con-
trahendi. Quod ſic rectè concipiatur libellus: dicũt
Iura prędicta. Sed quid ſi iurauit primò ſe ducturum
aliquam in vxorem, & poſteà vouerit caſtitatem.
Reſpondeo, locum habet decreta. extrà de conuerſ.
coniuga. cap. verum.

C De impedimento quarti gradus con-
ſanguinitatis.

1 *Matrimonium hodiè in quarto & quinto gradibus rectè contrahitur.*
2 *Gradus à ſtipite incipit.*
3 *Libellus quomodò formandus ſuper impedimento quarti gradus conſanguinitatis & affinitatis.*
4 *Matrimonium cauendum eſt ab affinibus in eodem gradu ſicut & à conſanguineis.*
5 *Ius ciuile quantum ad gradus ſupputationem à iure canonico emendatur.*

D QVARTVM impedimentum exoritur,
quod prohibet matrimonium cõtrahi, & cõ-
tractum diſſolui. ſ. gradus conſanguinitatis, qui eſt
canonico iure prohibitus hodiè in quarto gradu. In
1 quarto † autem gradu & in quinto hodiè rectè con
trahuntur: vt extrà de conſanguinitate & affinitate
2 c. non debet. & cap. vir qui à ſtipite & caue † quòd
ſemper gradum cõſanguinitatis à ſtipite debeas in-
cipere & enumerare: vt extrà de conſanguinitate &
affini. c. tua. Vnde ſi contrahant matrimonium ſiue
conſanguinei in prædicto gradu ſiue affines, matri-
E monium contractum diſſoluitur & concipitur ſic li
3 bellus. † *Libellus.* Coram vobis &c. petit Berta mu-
lier à B. viro ſuo inſtantiſsimè ſeparari cui ſe quarto
gradu conſanguinitatis proponit eſſe coniunctam.
Quod ſic rectè concipiatur libellus dicit decretal.
extrà de reſtitu. ſpõſalia. literas. in princ. Eodem mo
do concipies libellum quando contractum eſt ma-
trimonium inter affines vt dicas ſic. *Libellus.* Coram
vobis &c. petit Barta mulier à B. viro ſuo ſeparari,
cui prior maritus ipſius Bertæ in quarto gradu con
ſanguinitatis attinuit. Quod ſic rectè concipiendus
F ſit libellus dicit decreta. extrà de conſanguin. & affi
4 nita. cap. ex literis. Ita † enim quis cauere debet &
abſtinere ab affinibus & in eodem gradu ſicut à cõ
ſanguineis proprijs: vt in prædicta decreta. *Quæſtio.*
Pone quod aliquis iurauit ſeu affidauit aliquam ſe
ducturum, medio tempore cognoſcit conſanguineã
illius carnaliter. ſi mulier agat contra illum, quid fa
ciet. Reſpondeo: ille excipiet, quòd propinquam il-
lius cognouit: & ideò à petitione illius debet abſol-
ui: vt dicit decreta. extrà de conſanguini. & affinita.

G cap. ſuper eo. hęc ita, ſunt vera, ſi tantùm cum prima
ſponſalia ſunt cõtracta. Si autem cum prima ſit ma-
trimonium contractum & carnalis copula ſubſecu
ta, nunquam propter ea matrimonium ſeparatur,
quòd cùm ſorore vxoris vel conſanguinea rem ha-
buit: imò inuitus tenetur reddere debitum: licèt nõ
poſsit exigere: & durum eſſet quòd vxor puniretur
quæ non fuit particeps illius delicti: vt extrà de eo
qui cog. conſang. vxo. ſuæ. cap. diſcretionem. & ca.
Iordane. & nõ ſolum per iura nouiſsima] ſeparatur
matrimonium contractum inter conſanguineos &
H affines, ſed etiam iure antiquo & iure etiam decre-
torum. Imò infames efficiuntur: vt in decreta. xxxv.
quæſtio. iij. cap. coniunctiones, cum cap. ſequenti.
5 & hoc etiam iure ciuili. † Licèt hodiè iure poli ius
fori corrigatur, quantum ad gradus. nam inceſtas
nuptias cõtrahenti maxima pœna imponitur: vt C.
de inceſtis & inutil. nupt. l. qui cõtra. & in authẽ. ibi
ſignata, inceſtas. & in auth. de inceſtis & inut. nup.

De quinto impedimento, ſcilicèt de crimine,
quod committit ille vel illa, quę interfe
cit maritum vel vxorem.

I 1 *Maritum aut uxorem interficientis pœna.*
2 *Mulier inſcia, qua nupſit uiro, qui uxorem ſuam occiderat, rectè matrimonij ſeparationem petere poteſt.*
3 *Mulier quæ uiro, qui uxorem ſuam occiderat, facinoris inſcia nupſit, quomodò libellum repudij formabit.*
4 *Actioni pupillari locus eſt quando aliquis uxore ſuperſtite, alteri mulieri fidem dedit quam carnaliter cognouit, ut uxore mortua eam in uxorem duceret. Item & de ea quæ prioris uxoris mortem machinata eſt.*

QVINTVM impedimentum occurrit, ſcili
cèt crimen quod matrimonium cõtractum di-
K rimit, & aliquando impedit contrahendũ. Sed illud
1 crimen multiplex eſt. ecce qui † interficit vxorem
ſuam ſine cauſa, ſibi contrahere matrimonium de-
negatur: niſi fuerit adoleſcentulus: imò publicam
agat pœnitentiam: vt in decreta. xxxiij. quæſtio. ij.
c. interfectores. & c. admonere. & cap. in adoleſcen-
tia. eodem modo punitur mulier ſi maritum occide-
rit: vt extrà de diuor. c. ſi qua mulier. Hoc crimen nõ
eſt dubium quòd matrimonium impedit cõtrahen-
2 dum. *Quæſtio.* † Sed quid ſi iſte homicida cum ali-
qua contrahat, quæ fuit huius reatus ignara nun-
L quid illud matrimonium ſeparabitur petente mu-
liere: nam maritum non credo poſſe hoc petere:
quia allegaret turpitudinem ſuam, quod eſſe non
debet: vt extrà de donatio. cap. inter dilectos. C. de
his quæ in fraud. credito. l. filius. C. de tranſact. cum
donationis. C. de ſeruo. pign. da. ma. l. iij. Reſpõdeo
contractum matrimonium credo ſeparandum: hoc
muliere petente, aliâs non ſit punienda quę non de-
liquit, & quæ illius delicti non fuit particeps: vt ex-
trà de eo qui cogn. conſang. vxo. ſuæ. cap. diſcretio-
nem. & cap. Iordane. Vnde mulier contra eum con-
M cipiet ſic libellum. *Libellus.* † Coram vobis &c. petit
3 Berta mulier à B. viro ſuo ſeparari, qui primam vxo
rem Semproniam interfecit, & debet ſine coniu-
gio remanere. Quod ſic rectè libellus concipiatur
dicunt iura prędicta: & eſt optima decre. ad hoc ex-
trà de eo qui duxit in ma. quam pol. per adul. c. pro-
poſitum. Eſt & aliud crimen, puta ſi aliquis viuente
vxore ſua alicui mulieri fidem dederit, quòd vxore
mortua cùm ea cõtraher, & illam carnaliter cogno-
ſcat viuente vxore. Vel ſi illa fuerit machinata in

A ...tem prioris vxoris:ſi cum illa contrahat,matri-
...monium cõtractũ diſſoluitur,etiã ſi fidem dat: aliàs
...ò:vt extr. de eo qui duxit in matrimoniũ quã pol.
per adul.c.j. & c. ſuper hoc. & c.ſi quis vxore.vnde
in hoc caſu pro matrimonio ſeparando neuter audi
retur:quia ſunt in pari delicto,& ſic quid obijcere
poteſt Iudæus Iudæo,Cathilina Cethego certè ni-
hil.vt aliàs.C.de inoffic.teſta.l.in arenam. ff.ne quid
4 in loco publico.l.ij.§.ſi quis in loco. † Vnde in tali
caſu crederem cuilibet de populo licere proponere
libellum,hoc modo. *Libellus.* Coram vobis &c.pro-
B ponit talis,quòd cùm Titius viuente vxore ſua Ber
tæ fidem dederit cum ea matrimonium contrahen-
di,& ipſam vxore viuente carnaliter cognouit:vel
cum viuente ſua vxore Berta in mortem ipſius fue-
rit machinata,& tamen cum ea matrimonium con
traxit,petit prædictũ matrimonium adinuicem ſe-
parari. Quod ſic rectè concipiatur libellus probant
iura prædicta. *Quæſtio.* Quid autem ſi aliquis viuen
te vxore prima,cum alia de facto matrimoniũ con-
traxit:& poſtea mortua prima vxore,cum iſta vult
de iure contrahere:quæritur an poſsit? & videtur quòd
C ſic:quia non interuenit quis illorum duorum caſuũ
ſcilicèt de fide data cum ea cõtrahendi,& quòd iſta fue
rit machinata in mortem ipſius:vt dicit decre.extrà
de eo qui duxit in matrimonium:quã poſ.per adul-
te.cũ ſuper hoc.& c.ſignificaſti.Sed contra inueni-
tur extrà eo.ti.c.ex literarum.ibi continet urquòd ſi ma
trimoniũ ſit contractum etiam poſt mortem primæ
vxoris,debent inuicẽ ſeparari:maximè ſi iurauerit
cum illa adultera ſe non moraturũ.vt extrà eo.titu.
cap.cũ haberet. Reſpondeo in duobus caſibus ma-
trimoniũ non tenet.ſcilicèt,de fide data,& ſi fuerit
D machinata in mortem &c.notatur & tertius ſi publi
cè contrahat matrimonium cum alia viuente vxo-
re:quaſi plus ſit de facto contrahere,quã dare fidẽ.
vnde dicunt quidam illud tertium membrũ ſub illo
contineri de data fide.ſed hoc non ſoluit contrariũ
illarum decre.vt extrà eod. cap. ſignificaſti. & extrà
de ſponſ.cùm in apoſtolica.Sed reſpondeo:decreta-
les illæ loquuntur quando mulier cum qua de facto
contraxit,fuit ignorans:vt in illa decre. cum in apo
ſtolica, colligitur. & ex illa quæ eſt extrà de eo qui
duxit in matrimonium quam pol.per adulter.c. j.&
E tunc aliud mulier ignorans cõſequitur: quia ſi vult
petit diuortium celebrare:& concipiet ſic libellum.
Libellus. Coram vobis &c.petit Berta à B. viro ſuo
ſeparari:quia cum ea cõtraxit inſcia & ignorans, quòd
aliam haberet vxorem. Maritus autem non poſſet
libellum repudij,nec diuortium intentare, ne ex do
lo ſuo lucrum reportet: vt probatur extrà de eo qui
duxit in matrimonium quam pol. per adulterium.
cap.propoſitum.

De alio crimine,ſcilicèt infidelitatis,per quod
matrimonium poteſt ſeparari.

F 1 *Libellus in impedimẽto infidelitatis quomodò formetur.*

EST ET aliud crimen quod matrimonium
iam contractum diſſoluit mulieri tamen non da
tur licentia cum alio contrahendi. verbi gratia.
Fuit quidam vir infidelis,qui coniugem fidelem ha
behat,eam trahere voluit ad maleficium infidelita-
tis certe poterit ab eodem ſeparari. Et cõcipiet ſic li
1 bellum. *Libellus.* † Coram vobis &c. petit Berta mu
lier à viro ſuo Titio ſeparari, qui ipſam fidelem ad
G maleficiũ infidelitatis trahere quærit. Quod ſit ita
concipiendus libellus,dicit decreta. extrà de diuor.
c.quęſiuit.& c.de illa.& optimè diſtinguit circa ma
teriam iſtam decreta.extrà eod.tit.c.quanto.

De crimine adulterij per quod ſeparatur ma-
trimonium quò ad thorum.

1 *Libellus ſuper crimine adulterij.*
2 *Delicta paria mutua compenſatione tolluntur.*
3 *Intellectus.§.Marcellus.l.apud Celſum.ff.de dol.except.*
4 *Octo caſus in quibus maritus adulterium uxori non obijcit.*

H EST ET ALIVD crimen puta ſi vxor
committit adulterium vel maritus: tunc poterit
ille qui adulterium non commiſit, libellum con-
cipere,& matrimonium ſeparare quantum ad coha
bitationem thori:non autem vt ſibi detur licentia
cum alio contrahendi.& concipiat ſic libellum. *Li-*
1 *bellus.* † Coram vobis &c.petit Titius à Berta vxo-
re ſua quantum ad cohabitationem thori ſeparari
quæ cum Seio adulterium commiſit. Quod ſic rectè
concipiatur libellus,dicit decreta.extrà de ſponſal.
cap.ex parte.& extrà de adulter.& ſtup.c. intellexi-
I mus.niſi & ipſe fuerit fornicatus,& tunc non obti-
2 net quod petit: quia † paria delicta mutua compen
ſatione abolentur:vt extrà eodem titul. cap tua. &
cap.intelleximus.ff.ſolu.matrimo l.viro. ff. de com
penſa.l.ſi ambo.ff.de dolo.l.ſi duo. ff. de eo per quem
factum eſt l.ex hoc edicto. & extrà de iureiuran.cap.
tua.& extrà de excepti.c.cùm eccleſiaſticè. & extrà
3 de appel.an ſit deferendum.Contra eſt † argumen.
ff.de doli excepti.l. apud Celſum.§. Marcellus. vbi
aduerſus doli exceptionem non datur doli replica-
tio,ſed ibi ideò quando ſuper eodem negotio datur
K actio & replicatio:ſed non eſt ita ſicut & authen. di
cit.nam illud de iure inde procedit.nam vbicunque
eſt communis malitia,ſemper actoris malitia nocet.
vt ff.de verbo.oblig.l.ſi ſeruum.§.ſequitur.& ff.ad
legem acquiliam.l.item ſi obſtetrix. Quod autem
in decreta.illa contingit,euenit propter odium adul
terorum & in fauorem matrimonij, ſicut & multa
alia ſunt ſecundum legem Moſaicam, & ſecundum
legem codicil.quia propter adulterium poterat vir
vxorem dimittere & lucrari dotem:vt C.de repud.l.
conſenſu.& in authentic.ibi ſignata.& cum alia cõ
L trahere matrimoniũ.† In caſibus tamen iure cano-
4 nico non obijceret maritus adulterium vxori,vnus
eſt,ſi cõuincitur maritus fornicari, vt extrà de adul
te.cap.intelleximus,& cap tua.xxxij quæſtion. vij.
per totum.extrà de clandeſtin. deſponſa. ex literis.
Item ſi eam adulterandam tradidit. extrà de eo qui
cog.conſang.vxo.ſuę.cap.diſcretionem.Item ſi pię
buit cauſam adulterij:vt extrà de diuor.cap.ſignifi-
caſti. Item ſi violenter fuit oppreſſa: vt ff. ad legem
Iuliam de adulter.vim paſſam. Item ſi ignoranter
fuit cognita ab illo quem credebat virũ ſuum eſſe.
M vt trigeſimaquarta.quæſtio.ij.in lectum mariti. Si
credens abſentem virum mortuum eſſe nupſit alteri
vt trigeſimaquarta quæſtion. ij. cùm per bellicam.
Item ſi poſt adulterium reconciliauit eam ſibi mari
tus:vt extrà de iureiurand. quemadmodum. vigeſi-
matertia queſtion.iiij.ſi ille.ff.ad legem Iuliam.de
adulter.ſi vxor.

De ſexto impedimento,ſcilicèt de diſpari cul-
tu,quod impedit contrahẽdum,& di-
rimit iam contractum.

Impedimen-

A 1 *Impedimentum disparitatis cultus matrimonium contrahendum impedit, & contractum dissoluit.*

2 *Libellus super impedimento disparis cultus formula.*

SEXTVM impedimentum opponit iacula, 1 scilicèt, † disparitas cultus quando Christianus vel Christiana contrahit cum Iudæo, vel idolatra gentili vel heretico, vel patarino vel gazato vel alterius sectæ. hoc & contrahendum matrimonium impedit, & contractum dissoluit, vt xxviij. quæsti. j. per totum, & specialiter ca. j. & c. ydolatria. & c. Iudæi. & ca. Iudæorum. & c. caue. & non oportet. Vnde si B delis contra infidelē concipiet sic libellum. *Libellus.* 2 Coram vobis &c. † petit Berta à viro suo separari, cum quo matrimonium contraxit, credens eum catholicū, & est Iudæus vel paganus, vel infidelis vel gentilis vel patarinus vel gazarus, vel alterius sectæ. Quod sic rectè concipiatur libellus dicunt iura prædicta, & hoc etiā videtur iure ciuili: vt C. de spōsa. l. fina. & C. de episcop. audien. l. & si legibus. nisi velint illi infideles admoniti ab episcopo redire ad fidem: quia tunc matrimonium non separaretur: vt C in prædicto cap. Iudæi.

De septimo impedimento, scilicèt de violentia compulsiua.

1 *Vis compulsiua & metus qui in constantem virum cadunt, matrimonium contrahendum impediunt, & cōtractum dirimunt.*

2 *Matrimonium per metum initum ipso iure nullum est.*

3 *Intellectus l. si patre cogente. ff. de ritu nuptiar.*

4 *Libellus super impedimento violentiæ compulsiuæ.*

5 *Matrimonium ab initio meticulosum ex post conualescere potest.*

D 6 *Iuramentum metu mortis extortum an obligatorium sit.*

SEPTIMVM impedimentum insurgit si per violentiam sponsalia seu matrimonium sint contracta, & intelligas de vi compulsiua, & quando interuenit metus, qui caderet in constantem vi-1 rum: † quia illius impedimentū contrahendū matrimonium impedit, & contractum dissoluit: vt extrà de sponsal. cap. cùm locum. & cap. consultationi. in-uitæ enim nuptiæ malos solent prouentus habere: vt trigesimaprima quæstio. ij. cap. j. & cap. si verum. iu-E re etiam ciuili si matrimonium per violentiam seu per metum contrahatur, matrimonium nullum est. vnde licèt in alijs cōtractibus metus adhibitus obli-2 gationes inducat, licèt obstet exceptio: † tamen in matrimonijs secus vbi ipso iure nulla contrahitur obligatio. Vnde etiā si dos promittatur per metum non nascitur obligatio: vt ff. qood metus causa. l. si mulier. §. si dos. vnde glossauit. V. matrimonia coactionem abhorrent: quia libera debent esse: vt C. de inutilibus stipu. l. libera. & ff. de verbor. obliga. l. Titia. & extrà de sponsal. cap. requisiuit. & cap. gem-F ma. in sponsalibus enim cōsensus illorum requiren dus est inter quos nuptiæ desiderantur: vt ff. de spon 3 sal. l. in sponsalibus. §. vltim. † *Quæstio.* Sed obijcitur de eo quod legitur. ff. de ritu nuptia. l. si patre co gente? Respondeo ibi loquitur de quadam coactio ne quam habet pater de iure patriæ potestatis, non de illa quæ inducit metum, vel quę est omninò contraria voluntati illius qui debet contrahere matrimonium. & hoc dicit finis legis illius. Vnde ille qui passus est talem violentiam, concipiet talem libel-G lum. *Libellus.* † Petit Berta mulier à B. viro suo sepa 4 rari, cum quo per metum mortis compulsa matrimonium contraxit, nec vnquam aliquo tempore etiam in eum consensit. Quod sic sit concipiendus libellus dicunt iura prędicta. Ideò adijcio in libello quòd nunquam aliquo tempore etiam in eum con-5 sensit: † quia si in eum posteà consensisset sublata esset proxima causa turpitudinis metus: vt C. quod metus causa. l. iij. & ff. quod metus causa. l. metum. & ff. de condict. ob turpem causam. l. si ob turpem. & licèt ab initio non valuerit valeat tamen ex nunc. H vt extrà de his quæ vi metús ve causa fi. per latum. *Quæstio.* Sed quæritur si aliquis metu mortis coactus iurat se ducturum aliquem in vxorem, vel contrahit per verba de præsenti metu mortis interposito sacramento, quòd nunquam veniet contrà: nunquid auditur propter sacramentum: respondent hu-6 iusmodi, † quòd sacramentum metu mortis interpositum neminem obligat, & dicit prætorem esse locutum per spiritū sanctum in eo quod dicit, quod metus causa factum est, ratum non habebo: vt ff. quod metus causa. l. j. & Imperator Fredericus similiter lo-I cutus in constitutione illa sacramenta, vbi dicit per vim aut per metum obligationes extortæ, sunt nullius momenti. Idem extrà de restitutione sponsalia. cap. accepta. extrà quod metus causa. cap. abbas. & cap. cùm dilectus. & decimaquinta. quæstio. vj. cap. authoritatem. Alij dicunt quòd is qui metu iurat, si habet animum adimplendi obligatur: aliàs non. & inducūt argumen. extrà de baptismo & eius effe. cap. maiores. circa finem. Tertij dicunt iuramentum etiam per metum mortis extortum obligatorium esse: vt decimaquinta quæstio. j. cap. meritò. & K vigesimasecunda quæstio. v. qui compulsus. & cap. si quis coactus. nam si obligationem nō induceret. ergo non peccaret is qui non seruaret: sed in capitulis prędictis, pœnitentia imponitur pro talibus iuramentis non seruatis. Melior autem videtur & humanior sententia Hugo. vt sacramentum metu extortum qui caderet etiam in constantem virum, non sit obligatorium: vt extrà de renuntiatio. cùm inter P. Gaufridi, quod admittit Tancredus in sacramentis obligatorijs. in assertorijs autem secus contra quæ nullus debet aliquo modo venire. Nam pri-L mò debet quis potiùs quęlibet mala tolerare, quàm malo consentire: vt trigesimasecunda. quęstio. v. ita ne aliqua. & extrà quod metus causa. c. a sacris. nam hoc casu intelligo canones prędicto. si quis coactus & cap. meritò. & omnia similia. & in prædicta decreta. si verò. non dicit Alexan. quòd possit quis vel non possit venire cōtra, sed dicit, quòd non vult dare alicui materiam deierandi.

De octauo impedimento quod est sacer ordo: nam istud impedit, & dirimit.

M 1 *Ordo sacer matrimonium contrahendum impedit, & cōtractum dirimit.*

2 *Clerici qui non possunt cōtrahere matrimonium, & qui possunt.*

3 *Subdiaconatus ordo hodie inter sacros ordines annumeratur.*

4 *Clerici contrahentes beneficium, beneficijs priuantur.*

5 *Clericorum occidentalium & orientalium differentia.*

OCTAVVM impedimentum opponit iacula, videlicèt quando matrimonium contrahunt

A illi qui sunt in sacris ordinibus cōstituti, puta à sub-
1 diacono supra. † Nam istud impedimētum contra-
2 hendum impedit, & contractum dissoluit. † Nullus
enim subdiaconus diaconus presbyter Episcopus,
& sic de cæteris maioribus matrimonium contrahe
re possunt: imò si contrahunt, oportet quod contra-
ctum dissoluatur vt extrà qui clerici vel vo. cap. de
diacono.in fin.& cap.ex literarū.& extrà de clericis
coniugatis.c.si quis clericorum.& xxxij.distin.cap.
seriatum.& cap.interdixit. Alij autem clerici à sub-
diaconatu infrà matrimonium rectè contrahunt: vt
B extrà de clericis coniugatis. cap. si quis clericorum.
3 subdiaconatus † autem ordo in primitiua ecclesia
non computabatur inter sacros ordines, sed est ho-
diè sacer ordo: vt extrà de ætate & qualitate ordi.c.
à multis. Sed licèt alij clerici à subdiaconatu infrà
4 positi contrahere matrimonium: † tamen benefi-
cia ecclesiastica amittent, & ad sacros ordines per-
uenire non possunt, & priuilegio clericali non gau-
dent si tonsuram non retinent: vt extrà de clericis
coniuga.cap.si quis clericorum.& cap.sanè. & cap.
quia te.& c.diuersis.& ca. Ioannes.imò sacerdos si
C cōtraxerit matrimonium, priuatur officio: licèt post
pœnitētiam possit per Episcopum restitui ad ipsius
executionem: vt extrà eod.titu.c.sanè sacerdotes. &
extr. qui clerici vel vo.c.ex literarum, vbi etiam plus
præcepit dominus Alexand. tertius, quòd etiam
subdiaconus si ad religionem transire noluerit, nec
pœnitentiam agere, nec corrigere vitam, quòd in
subdiaconatu non poterit ministrare. & posset po-
ni exemplum in decano Baiocensi, qui cùm esset
subdiaconus & decanus contraxit de facto ma-
trimonium cum nepte domini Remensis, nec ta-
D men priuatur decanatu, secundum quod distinguit
decreta.extrà eod.tit.cap.ex parte.sed hæc vera sunt
5 de clericis † occidentalibus, qui voto se adstrinxe-
runt: cæterùm de oriētalibus qui voto se non astrin
xerunt in minoribus ordinibus constituti possunt
contrahere matrimonium, nec in aliquo puniuntur
imò vxorati etiā cum vxoribus possunt ad maiores
ordines promoueri, vt extrà de clericis coniuga.ca.
cùm olim. vnde concipitur sic libellus. *Libellus.* Co-
ram vobis &c. petit Berta mulier à viro suo separari
cum quo matrimonium contraxit: cùm ipse Titius
E sit in subdiaconatus officio constitutus. Quod ita
rectè sit concipiendus libellus dicunt iura prædicta.

De nono impedimento, scilicèt de frigidis & maleficiatis.

1 *Frigiditas & maleficiatio matrimonium contrahendum impediunt, & contractum dissoluunt.*
2 *Matrimonij tria bona.*
3 *Fœminarum munus maximū est concipere, & conceptum tueri.*
F 4 *In frigido & maleficiato quæ consideranda sunt.*
5 *Tempus quod spectandum antequàm quis dici frigidus & maleficiatus possit.*
6 *Maleficiatus ad incantatores non recurrendum.*
7 *Consilium canonis pro maleficiatis.*
8 *Maleficium præsumitur perpetuum.*
9 *Libelli quomodo concipiendi sint super impedimento de frigidis & maleficiatis.*

NONUM impedimentum est mirabile, quod
in personis multorum euenit, videlicèt, quòd
G sunt ita ligati seu ita frigidi siue maleficiati, quòd
cum vxoribus suis rem habere non possunt, nec pos
sunt illam rubricam eis legere seu repetere, de tigno
iniuncto, nec de instrumēto legato, nec illam de cō-
1 cussionibus. & † ideò matrimoniū contrahendum
impedit & contractum dissoluit: quare enim vellet
ipse contrahere matrimonium, vel stare cum illa sic
ligatus, quam oportet ipsum habere nō vt vxorem
sed vt sororem: vt extrà de frigid. maleficia. cap. lau-
dabilem. & c. consultationem. & xxxiij. quæstio. j. c.
de his. Item quia illud quod est potissimum bonum
H in matrimonio, scilicèt creatio prolis deficit, † tria
2 sunt enim bona matrimonij, scilicèt proles, fides, &
sacramentum: vt xxvij. quæstio. ij. cap. omnes itaq;
3 & maximum munus † fœminarum est concipere,
& tueri conceptum: vt ff. de ædil. edi. l. cum quæri-
tur. § j. ad hoc natura mulieres effecit vt partus ede
rent, & maxima in eis copiditas in hoc cōstituta est.
vt C. de indic. vidua. l. ij. ancillæ enim ad hoc cōpa-
rantur, vt pariant: vt ff. de peti. hæred. l. ancillarum.
Circa istud impedimentum quotiens contingit dili
4 gentissimè multa considerantur. † Primò tēpus, sci
1 licèt quanto tēpore simul steterunt. Secundum, verū
dicāt, hoc per malitiā & in fraudē an nō? Tertio, an
vterq; hoc dicat vel alter tantùm alio contrariū pro
ponente. Quartò an dicatur frigidus vel maleficia-
5 tus. Videamus de primò impedimento. & certè † su-
per hoc iura variare videntur. nam decre. prima quę
incipit, accepisti. in titul. de frigi. & malefici. ponit
de anno & dimidio, & C. de diuor. l. in causis habe-
tur de biennio. Item in titulo de frigid. & malefi. in
decreta. laudabilem. habetur de triennio. hoc idem
habetur in authen. de nupt. §. per occasionem. colla.
K iiij. Soluunt docentes in iure canonico, & dicunt,
quòd decreta. illa accepisti. loquitur de tempore vti
6 li: alia iura loquuntur de tempore continuo. † Illa
decreta. scilicet accepisti, non est magnæ authorita
tis: quia ignoratur quis fuerit auctor illius. nam nō
dicitur quòd fuerit Alexander vel alter: sed ita dicit
titulus illius decre. Item in breuiario. hæc ratio nō
mihi placet. nam &, si nomen auctoris non habe-
tur, sufficit quòd clausa est in corpore iuris. vt C. de
leg. & constitu. l. ij. minus peritè fecissent composi-
tores iuris canonici, si non contineret ius, qui illam
L in titulo posuissent. Nec admitto, quòd loquitur de
vtili tēpore: sed ita de facto recitat secundùm quod
de facto euenit. tempus ergo est hodiè triennium: vt
in decreta. illa laudabilem. nam ibi fuit facta quæ-
stio. de tempore, & ad illam quæstionem respondet
sic tam per decreta. illam laudabilem, quàm per au-
thentic. de nupt. corrigūtur omnia iura quæ de alio
tempore loquuntur, quàm de triennio. & specialiter
corrigitur. l. C. de diuor. in causis. & quod dictum
est de triennio ita seruandū intelligit Tancre. quan
do dubium est si certum sit impedimentum, & antè
M probari potest: quia fortè masculus genitalibus ca-
ret, & sic spado: vel mulier ita arcta est quòd mater
fieri non potest: tunc triennium non expectatur: vt
extrà de frigid. & malefici. cap. fraternitatis. & cap.
quod sedem. Nunc de secundo & tertio impedimen
tis videamus certè si confitetur vterque, scilicèt quia
dicit masculus sum ita frigidus seu maleficiatus,
quòd vxorem meam nō possum cognoscere, & hoc
etiam vxor confiteatur: tunc si per malitiam vel
fraudem hoc dicant, non admittuntur, nec matri-
monium

A monium separabitur: vt trigesimatertia quæstio.j.
cap.de his.& extrà de frigid.& maleficia.l laudabi-
6 lem.si autem pro vero dicant:tunc † non currat ma
leficiatus ad incãtatores seu diuinatores,vt faciant
medicinas suas siue incantationes suas,&audiui mul
tas sic facientes, quæ faciunt illum maritellum sic
maleficiatum tenere serabulas suas per totam diem
& noctem in capite:vel habent petiã casei,& cũ tere
bello perforant caseum: & quod colligitur ex illa
perforatura,dant sibi comedere: vel accipiunt corri
giam vtriusque,& ligant illos,& ponunt in nocte
B sub diuo.vel faciunt illum miserum stare nudum to
ta nocte sub stella aliqua quando tempus est sere-
7 num vel faciunt similia. Sed † datur à canone sibi
consilium videlicet vt in corde contrito & spiritu
humiliato Deo & sacerdoti suo de omnibus pecca-
tis suis puram confessionem faciat, & profusis lacri
mis &largioribus eleémosinis &orationibus atque
ieiunijs domino satisfciat,vt per exorcismos & cæ-
tera ecclesiasticæ medicinæ misteria tales sic impedi
tos dominus sanare procuret.qui Abymelech & do
mum eius Abrahæ orationibus sanauit: vt trigesi-
C matertia quæstio.j.c.si per sorciarias.& sic his pera-
ctis si impedimetum non fuerit remotum,monean-
tur in primis,vt licèt non possit illam habere in vxo
rem,habeat vt sororem,vt in prædicto titul. capitu.
consultationem.& cap.laudabilem.& trigesimater
tia quæstion.prima.cap.de his.cæterùm si huic mo-
nitioni nolunt acquiescere: quia dicit mulier, volo
esse mater,& filios procreare: vel fortè maritus dicit
volo fieri pater,vt dicunt decretales fraternitatis. &
cap.literæ. in dicto titul. tunc si ambo finaliter di-
cunt, quòd nunquam se inuicem cognouerunt: se-
D ptima manu propinquorum vel vicinorum bonæ fa
mæ:si consanguinei defuerint iurent ad sancta Dei
euangelia ille maritus & vxor, quòd nunquam se
carnaliter cognouerũt, ita quòd vna caro sint effe-
cti:& tunc separantur,& datur mulieri licentia con
trahendi cum alio:vt in prædicta decreta. laudabi-
lem,& in prædicto capitul.de his. sacramentales au
tem siue consanguinei siue vicini iurabunt, quòd
credunt illos verum iurare: vt extrà de pur. canoni-
ca.capit.quotiens. & cap.de testibus: & si non sunt
consanguinei illius compurgatores debent esse vici
E ni & honesti,vt extrà de pur.canonica.cap. cùm di-
lectus. Item debent esse fide catholici & viri proba-
ti qui conuersationem & vitam ipsius non tantùm
moderno tempore nouerint:sed transacto: vt extrà
de pur.canonica.cap. inter sollicitudinem. Sed in
parte ista iura variare videntur. nam quædam iura
dicunt quòd postquàm omnia ista fuerunt subsecu-
ta,& postquàm etiam isti fuerunt separati: si vir ille
cum alia contrahat,habebit pœnam de periurio, &
à secunda separabitur,& compelletur redire ad pri-
mam:vt extrà de frigid.& maleficia capitul.lauda-
F bilem. & trigesimatertia quæstio.prima.cap. quod
autem.& cap.de his. & est ibi quoddam mirabile,
quòd data fuit licentia contrahendi,& posteà con-
tractum de authoritate ecclesiæ matrimonium ite-
rum separatur:& sic decipitur mulier authoritate ca
nonis quę secundo contraxit & tunc malè per argu.
C.de his qui ve.æta.impetra.l.eos qui. Alia verò iu-
ra dicunt contrari,ꝙ propter impedimentum si ma
trimonium separatur quod datur vtrique licentia

G contrahendi,& contractum non dissoluitur posteà
vt extrà de frigid.& maleficia.capitu. fraternitatis.
& cap.literæ.& trigesimatertia quæstio.prima.cap,
si per sorciarias. Respondeo secundum doctores iu-
ris canonici,qui dicunt, quòd nullum maleficium
matrimonium impedit,& dirimit, planum est quia
abrogatum est illud.cap. si per sortiarias.& capitu.
fraternitatis.& cap.literæ. Secundum alios autem
aut impedimentum secutum est matrimonium, &
tunc locum habent illa capitula fraternitatis.& ca-
pitul.literæ.& cap.si per sortiarias,aut impedimen-
H tum præcessit matrimonium,& tunc locum habent.
capitula contraria. Vincen.dicit, quòd omne perpe
tuum maleficium impedit matrimonium ipso iure
non autem ex constitututione ecclesiæ: non autem
impedimentum ad tempus:tunc enim non separa-
tur & in hac opinione est Hugo. Super quarto im-
pedimento distinguunt doctores, quòd aliud sit in
frigido,&aliud in maleficiato,si enim aliquis est fri
gidus quò ad vnam,est frigidus quò ad omnes.vn-
de si dicat se frigidum & separetur, & posteà ha-
beat accessum ad aliam,reducitur ad primam,vt in
I prædicta decretal. laudabilem. & trigesimatertia
quæstion. prima. quod autem. & capitul. de his.
& capitul. requisisti. sed maleficiatus ad vnam,
aliam cognoscere potest: vnde si separetur pro-
pter maleficium à prima, & contrahat cum se-
cunda:non cogitur redire ad primam, vt in prædi-
ctis.capitul fraternitatis.& capitul.literæ.& capitu.
8 si per sorciarias Item notat Vincentius. † quòd om
ne maleficium præsumitur perpetuum, & præcessis-
sè matrimonium: vt in prædicto capitul. laudabi-
lem. & in authentic. de nuptijs. §. per occasionem.
K Quæstio. Quid autem si vir dicat se impeditum seu
maleficiatum,mulier autem dicat se cognitam, vel
econuerso,quid erit? Respondeo:cautum esse vide-
tur,quòd credatur dicto viri,vt trigesimatertia quę-
stione prima capitul. si quis acceperit, de hoc dicas
vt nota.suprà eodem.in illo libello quando maior
cũ minore contraxit,& cã dicitur cognouisse. Vnde
mulier contra maritum sic ligatum seu maleficia-
9 tum concipiat talem libellum. *Libellus* † Coram vo-
bis &c. Berta mulier proponit,ꝙ cùm ipsa cũ Titio
viro suo contraxerit per verba de præsenti,& sit ita
L frigidus ligatus seu maleficiatus, quod non potest
illa facere,propter quæ illum accepit:vnde cùm ve-
lit esse mater,& filios procreare:petit ab ipso separa
ri, & dari sibi licentiam cum alio cõtrahendi. quod
sic rectè concipiatur libellus, probatur extrà de fri-
gi.& malefic. cap.accepisti. & c.literæ.& trigesima
tertia quæstio.prima.de his. Econtrà maritus conci
piet libellum in hunc modum. *Libellus*. Coram vo-
bis &c.proponit Titius, quòd cùm ipse cum Berta
muliere matrimonium contraxerit per verba de prę
senti,& ipsa non sit idonea ad viriles amplexus, vel
M quia ita arcta est, quòd nulli potest carnaliter com
misceri:vel quia naturale sibi deest instrumentum:
vel quia cũ ipse Titius sit homo magnæ carnis, vel
magnum habeat instrumẽtum, ita quòd nunquàm
ab eo possit deflorari seu cognosci, vel ita habeat
maximum gladium quòd in vaginam tam arctam
intrare non potest: vnde cùm velit pater fieri & fi-
lios procreare,petit ab ea separari,& dari sibi licen-
tiam cum alia contrahendi. Quod sic rectè conci-

A platur libellus,dicit decreta.extrà de frigid. & ma-
leficia.capitul. fraternitatis. Adeò quòd ſi mulier il
la quæ ſeparatur à primo contrahat cum ſecundo,à
quo fuit cognita: & ei ſic per cótinuũ & frequen-
rem vſum ſecundi, ſit reddita habilis, quòd poſſet
eſſe apta primo, quem cum maximo inſtrumento
cum aſinino vel equino dimiſit, ſibi tamen nó red-
detur:vt in fin.decreta.illius. Si aurem vir. vel mu-
lier per trieunium ſimul ſteterunt, & ita ſit malefi-
tus ille vir, quòd cum illa rem habere non poteſt,
ſed cum alijs ſic:ſicut nunc ſcio de multis,concipiet
B mulier ſic libellum. *Libellus.* Coram vobis &c. pro-
ponit Berta mulier, quòd cùm ipſa contraxiſſet ma
trimonium cum Titio per verba de præſenti: & ſe-
cum per triennium cohabitaſſet: & adhuc perma-
neat incorrupta, eo quòd vir eius non habet poten-
tiam coeundi, petit cum eo diuortium celebrari, &
dari ſibi licentiã contrahendi: cùm velit eſſe mater
& filios procreare. Quod ſic rectè concipiatur libel
lus,dicit decreta.extrà de frigid. & maleficia.literæ.
Econuersò maritus concipiet ſic libellum. *Libellus.*
Coram vobis &c.proponit Titius, quòd cùm ipſe
C Titius contraxit matrimonium cum Berta per ver-
ba de præſenti, & ſit ita ligatus quantum ad eam,
quòd nullo modo eam cognoſcere poteſt: cùm ſe-
cum iam per triennium cohabitauerit:petit cum ea
diuortium celebrari, & ſibi dari licentiam cum alia
contrahendi,cùm velit eſſe pater & filios procreare.
Quod ſic rectè concipiatur libellus, dicit decretal.
extrà de frigid.& maleficia.cap.literæ. Hæc omnia
attende & conſidera in laicis. In clericis aurem iſta
frigiditas ſeu ligamen ſeu maleficium locum non
habet, nunquam enim vidi aliquem clericum ſuper
D hoc conquerentem:imò vltra quàm credi poſſet,po
tẽtes ſunt in opere & ſermone. Vnde cùm dominus
Rogerius bonæ memoriæ de ſancto Seuerino Ar-
chiepiſcopus meus Beneuentanus, dum ſemel qui-
dam laicus veniſſet coram eo,& diceret ſe ligatum
ita quòd non poſſet vxorem ſuam cognoſcere, fecie
venire ſuum Barberium, & clericam magnam ſeu
coronam illi laico fieri fecit:& ſic laicus in nocte v-
xorem ſuam cognouit cum gratiarum actionibus:
& cum maximo exennio ad Archiepiſcopum redijt
& dum ab eo quæreretur ratio: quia phyſicus erat,
E vnde poſſet hoc contingere,ipſe ludendo reſpondit:
laici habent capillos in capitis vertice, vnde fumo-
ſitas exalare non poteſt,& ſic pori conſtringuntur,
quod in clericis non eſt: quia habent maximam a-
ream. vnde nulla fumoſitas retinetur: & ideò ſic de
facto contingit.

De decimo impedimento proprer publi-
cam honeſtatem.

1 *Honeſtatis publicæ impedimentum matrimonium cõtra-*
ctum dirimit, & contrahendum impedit.
F
2 *Libelli formula ſuper publicæ honeſtatis impedimen-*
to.

DECIMVM impedimentum occurrit quod
eſt propter publicam honeſtatem, puta ſi ſunt
inter aliquos contracta ſponſalia: non poterit po-
ſteà cum aliqua conſanguinea prioris ſponſæ, ſeu
conſanguineo prioris ſponſi matrimonium contra
G here † vnde iſtud impedimentum matrimonium có
1 trahendum impedit, & etiam contractum diſſoluit:
vt extrà de ſponſa.cap.iuuenis. vbi etiam matrimo-
nium non tenuit:quia cum minori ſeptennio matri
monium fuit contractum,& tamen cum ipſius puel
læ conſanguinea matrimonium non contraxit.
idem habes extrà eodem titul. capitul. ſponſam.
vnde poteſt concipere mulier ſic libellum. *Libel-*
2 *lus.* † Coram vobis &c. proponit Berta quòd
cùm Titius cum ipſa contraxerit ſponſalia, ipſa di-
miſſa eum Titia ſua conſanguinea vel conſobrina
H contraxit matrimonium: quare petit cum prædicta
Titia diuortium celebrari: & cum ipſa Berta matri
monium conſummari,& ad hoc per vos ipſum com
pelli.quod ſic rectè cóncipiatur libellus, dicit canon
prædictus extrà de ſponſal.iuuenis. & cap.ſponſam.
De omnibus prædictis decem impedimentis conti-
netur in his verſibus. *Verſus.* Error,conditio,votum,
cognatio,crimen.Cultus,diſparitas,ius, ordo, liga-
men,honeſtas. Hæc ſocianda vetant, connubia iun
cta retractant.

I De pluribus alijs impedimentis.

1 *Cognatio propter baptiſmum circa quæ extenditur, &*
quæ matrimonia contrahenda impedit, & quæ cõtra-
cta diſſoluit.
2 *Intellectus c.tua nos. extrà de cognat.ſpiri.*
3 *Pater propter baptiſmum filij proprij non ſeperatur à*
muliere, nec matrimonium diſſoluitur.
4 *Cognatio ſpiritualis per pœnitentiam inducitur.*
5 *Libelli ſuper cognatione ſpirituali quomodò formen-*
tur.
K 6 *Edictum de ſponſalibus & matrimonijs prohibito-*
rium eſt.

SVNT ET ALIA impedimenta ſimili-
ter quæ & contractum matrimonium diſſoluunt
1 & impediunt contrahendum:puta ſi cótrahas † ma
trimonium cum illa quæ contingit te cognatione
ſpirituali:puta,ſi vis contrahere,& contraxiſti cum
illa quam leuaſti de ſacro fonte,quæ eſt tibi loco fi-
liæ:per huiuſmodi enim nexus baptiſmatis Deo me-
diante ipſi Deo animæ hominum copulatæ ſunt: vt
L C.de nuptijs.l.ſi quis alumnam.in fine.& trigeſima
quæſtione prima.capitu.de eo. Idem eſt ſi quis con
traxit,vel vult contrahere, cum commatre ſua & e-
conuersò,vt trigeſima quæſtione prima. capitul.de
eo.& extrà de cog.ſpirituali.capitu. Martinus. Item
nec poſſum contrahere cum commatre vxoris meæ
præmortuæ: vt trigeſima quæſtione prima, ſciſci-
tatur. Item ſi Titius habens vxoré baptizauerit fi-
lium Seij:ſi moriatur Titius nunquam vxor eius cõ
trahet matrimonium cum Seio, quæ eſt commater
ſua, licèt ipſa non baptiſauerit, ſed maritus: vnde
M baptiſante marito, videtur & ipſa baptiſare: cùm
ſint duo in carne vna, vt extrà de cogn. ſpiritual.
capitul. Martinus. Item ſi ſacerdos pater mulieris
baptiſauerit te: tu non poteris contrahere cum il-
la muliere,vt extrà de cogn.ſpiritual. capitul. ex li-
teris.imò matrimonium cum ea contractum diſſol-
uitur:vt ibi. *Quæſtio.* Sed illud quæritur:pone quòd
ego baptiſaui filium tuum: poteritne iſte filius con
trahere matrimonium cum aliqua filiarum mea-
rum,vel

A rum, vel aliquis de filijs vel filiabus meis poterit nc cōtrahere matrimonium cum filijs & filiabus tuis illo excepto. Respondeo omnes filij mei & tui & fi liæ meæ & tuæ possunt inter se matrimonium copu lare excepta illa sola persona, per quam conpatres sunt effecti siue illi filij & filiæ sint nati ante con- paternitatē vel post. vt trigesima quæstio. iij. c. super quibus, & extra de cog. spiritu. c. super eo. *Oppositio.* Sed opponitur de quadā decre. extrà eodē titul. tua
2 nos. nam ibi dicitur † quòd filius natus ante com- paternitarem, nō potest filiam compatris sui patris aut commatris matris suæ matrimonialiter copula
B re. immò matrimonium contractum dissoluitur: & qui sciunt: debent illud ecclesiæ nunciare. Respon deo: quod ibi dicitur non potest filiam &c. intelli- ge de illa filia per quam contracta est comparernl tas vt in prædictis capitulis. cum alijs enim potest bene contrahere, cum nulla sit spiritualis cognatio
3 inter eos. *Quæstio.* Item quæritur † sicut de facto vidi, mulier quædam vel ex simplicitate, vel quia timebat vt maritus faceret sibi fieri compatrem ali- quem vicinum, quem domina diligebat. vel ba- bebat odio maritellum, & volebat ab eo separari:
C baptisauit filium ex communi matrimonio natum. nunquid illud matrimoniū separabitur? & certè non vt dicit decret. extrà de cognarion. spirituali. c. si vir. *Quæstio.* Item quæritur quæ sit ratio quare prohibetur matrimonium contrahi inter filium baptizatū & alios. Respon. propter cognationē spi ritualē contractā inter eos. & inducitur simile. nam sicut iure ciuili adoptio impedit matrimonium. vt dicunt venerandæ leges romanæ sic immo mul- to fortiùs & vinculū spiritual e: vt vigesima quæsti- one tertia. capitulo. ita diligere. & C. de nuptijs. si quis alumnam. *Quæstio.* Sed quæritur quare inter
D me baptizantem & matrem baptisati prohibetur matrimonium contrahi: vel inter me & illam quę est commater vxoris meę vt superiùs dixi. nam in- ter nos nulla videtur cognatio spiritualis cōtracta nec aliqua alia. quare ergo prohibetur vt aliquis ac cipiat duas commatres, vnam post aliam. vt trigesi- ma quęstione tertia. capitul. sciscitatus. Respondeo. quidam dicūt propter publicę honestatis iustitiam, quod nō credo. Vnde illa est ratio, quia ex quo per baptismū baptisatus fit aliquis à me: sit meus filius
E spiritualis, & sic contracta est conpaternitas inter me & illū: si ergo mihi est filius, ergo nō possū matrē eius cognoscere. nē cū videarur inter me & ipsum parentela contracta, de iure sum cōsanguineus ma- tris suæ, vt sicut cum ipso non possem contrahere matrim onium, ita nec cum matre sua. Sicut ergo in terdicitur matrimonium inter baptizantem & bap tisatum, & inter compatrem & commatrem sic in- terdicitur simplex fornicatio inter sacerdotem & suam filiam spiritualem quæ confitetur sibi pec-
F cata, sicut enim per baptismum † ita & per pœ-
4 nitentiam spiritualis cognatio inducitur. vnde ma- xima pœna imponitur Quod si est Episcopus vi- ginti annis pœniteat. si est sacerdos* quindecim annis & deponatur, & per illos ibunt peregrinan- do, & posteà monasterium intrent, & stabunt ibi toto tempore vitæ suæ. mulier autem quæ passa fuit se cognosci, omnia bona sua det pauperibus & ip- sa dum vixerit, monasterium intret. hæc probantur

G trigesima quæstione prima capitulo omnes. & capi tulo si quis sacerdos. & capitulo non debet. Caue-
5 ant ergo ibi sacerdotes, qui tota die cum parrochia nis suis consiliantur. Vnde pro tali impedimento concipiet actor sic libellum *Libellus* †. Coram vo- bis & cætera proponit Titius contra Bertam, quòd cū pater ipsius Titij ipsam Bertā de sacro fon te leuauit: vel econuersò pater Bertæ ipsum Titiū leuauerit de sacro fonte: petit matrimoniū cum ea contractum dissolui quòd sic rectè cōcipiatur libel. dicunt iura extrà de cogna. spiritua. capitulo primo & trigesima quæstio. tertia capitulo super quibus.
H Eodem modo concipies libellum cum commatre vt dicas sic. *Libellus.* Coram vobis &c. proponit Ti- tius contra Bertam, quòd cum ipse baptizauerit fi- lium eius, vel econuersò & cum ea matrimonium contraxerit, petit matrimonium contractum dissol- ui. quòd si rectè concipiatur libellus, dicunt iura prædicta. *Oppositio.* Sed contra prædictam respōsio- nem opponitur. quare ergo baptisans prohibeor eō trahere cum matre baptizati, quæ est mea comma
I ter, sicut dixi propter quanquam parentelam spiri- tualem contractam: si ita est, ergo non possum con- trahere ego baptizans cum sorore baptizati, quod falsum est. Item adhuc quæritur quare baptizatus
L non potest contrahere cum omnibus filijs baptizā- tis siue natis ante conpaternitatem siue post, vt su- perius dixi. Et respondetur quòd propter hoc. quia omnibus est cognarus spiritualis. Sed nunquid cū sorore baptizantis vel cum matre vel cum alijs cō-
6 sanguineis potest contrahere. Et certè potest, † quia non inuenio in iure prohibitum. nam edictum de sponsalibus, & matrimonio sicut edictum de testi- bus & de postulādo ita prohibitorium est, quia qui
K cunque prohibetur non admittatur. & omnia sunt à iure concessa, nisi inueniantur à iure prohibita. ve ff. ex quibus causis matrimonio. l. nec non. & ff. de probationibus. l. ab ea parte sed prędicta ratione cō siderata ab omnium illorum matrimonio debeat & debet abstinere cùm eorum consanguineus spiri tualis videtur. Respondeat qui potest.

De matrimonio contracto contra inter- dictum ecclesiæ.

L 1 *Matrimonium contractum contra interdictum ecclesiæ, an teneat.*
2 *Multa fieri prohibetur, quæ facta ualent & tolleran- tur.*
3 *Prohibitionis materiam hic ad satietatem uide.*
4 *Meritum non rigor, iuris in dispensatione considera- tur.*
5 *Prohibitioni testatoris an & quando statur.*
6 *Libellus super matrimonio contracto cōtra interdictum ecclesiæ qualiter formetur.*

M CONTINGIT SAEPE quòd Epi scopus vel prælatus interdicit alicui ne contra- hat matrimonium interdictus seu prohibitus nihil-
1 ominùs contrahit matrimonium † quæritur & du- bitatur adhuc hodie an matrimonium illud teneat, & quędam iura in parte ista videntur variare, quòd enim matrimoniū sic contractū cōtra prohibitionē ecclesię nō teneat sed cōt. debeat separari, probatur

A extrà de ſponſali.du.tua & vbi matrimonium con-
trahitur contra interdictum eccleſiæ ſeparatur. vt
trigeſima quinta . q. tertia contradicimus . Itē ma-
trimonio. ſic contracto ſeparatur, ne mandatum
prelati contemptibile videatur . vt extrà de ma-
trimonio contracto contra interdictum eccleſiæ.
literæ. & eſt ſimile in nunciatione noui operis
quia opus nouum factum poſt nunciationem
deſtruitur , etiam ſi iuſtè quis edificet ne auctori-
tas prętoris videatur eſſe contempta . vt ff. de no-
ui operis nunciatione . l. prætor . §. primo & qui
edificat in loco publico contra prætoris imperium
B tenetur deſtruere,ne ſit inane & deriſorium pręto-
ris imperium.vt ff.de indi.ſi prętor . Item & ſi pro-
hibente aliquo prælato opus nouum fieri deſtruere
tenetur opus nouum qui ædificat poſt prohibitio-
nem.vt ff.ne quid in loco publico.l.fina.pręceptum
enim ſuperioris nō debet eſſe deriſorium.vt ff.quod
vi aut clam.l.j.§.j.&.§.quid ſi tu.& l.prohibere.& ſi
poſt prohibitionem ſeu denūciationem factam ab
eo qui habet iura ceſſa,ſi debitor ſoluat illa ſolutio
nullo modo liberat ſoluentem. vt C . de nouat.l.iij.
Nam quicquid ſit contra prohibitionem legiſlato-
C ris,irritatur:ſufficit enim prohibuiſſe, licèt non di-
cat irritum eſſe debere quod factum eſt.C.de leg.&
conſti.non dubium. Item cùm ſit matrimonium cō
tractum contra prohibitionem prælati videtur fa-
ctum contra legem,nam ſiue teſtator ſiue contrahē
tes ſiue lex prohibeat,iſta paria ſunt.C.de rebus ali.
non alie. l . vlti.ſi ergo factum eſt contra legem de-
bet diſſolui.vt. x.di . vides fili. Item quod ſit contra
legem,pro infecto habetur. vt C.qui pro ſua iuriſdi
ctione.l.vna & quod ſit contra legem non habet iu
ris firmatē vt extrà de teſtibus , in nomine domini.
D Econtra videtur , quod matrimonium contractum
teneat non enim debet tantum bonum matrimonij
propter ſolam prohibitionem impediri,ſed contra-
henti contra prohibitionem eſt alia iniungēda pœ-
na.vt extrà de matrimonio contracto contra inter-
dictum eccleſiæ.ex litteris. Item prohibetur contra-
here matrimonium illa quæ ſancto & diuino cultui
dedicata eſt:verum ſi nubat habeat dānationē quia
primā fidē irritam fecit.vt.xxvij.diſt.in. nupſerit vir-
go. Item prohibetur ſeruus ad ordinem præſbiterij
promoueri : tamen ſi fuerit promotus , à ſacerdotio
E non repellitur:& dignitas ſacerdotalis ſibi conſer-
uatur.ſed in hoc punitur:quia amittit peculium.vt.
liiij.di.ex antiquis.Et poteſt induci ad hoc totum il
lud:quod multa fieri non debent. facta tamen tolle
rātur & valent.& ff.de ferijs.l.prima.& extrà de prę
ben.capitul.cùm iamdudum.nam & ſententia non
3 debet ferri ſub conditione lata tamen tenet. vt ff.
quando ap.ſit.l.j.§.biduum.& argumē. de inter. &
relegat.l. relegatorum.§.ad tempus. Item iudex de-
bet ferre ſententiam certam , non ſub alternatione
inſti.de accuſatio.§.curare.tamen ſi prætor permit-
F tat tutori alienare vel obligare , tenet decretū , licèt
de alio tantum debuerit dicere . vt ff . de rebus eo.
qui ſub tu.vel cu.ſunt.l.ſi pupilorum.§. penultimo.
Vnde † ad ſoluēda iſta contraria,vt ſatiſfiat quęſtio
ni, & quærentibus omiſsis omnibus alijs quæ cir
ca iſta notari conſueuerunt diſtingue. Aut prohibi
tio fit à iure:aut iudice:ſi à iure prohibetur aliquid
& ſimpliciter.tunc non valet quod agitur,quia ſuf
G ficit legiſlatori prohibuiſſe.vt C.de ſacro ſanc.eccle
ſia.l.nemo.& C. de legi.& conſti.non dubium . vbi
autem ſuper prohibitione ſtatuitur aliquid à iure
vel irritando, vel concedendo tunc valet:vel non
valet quod agitur,ſecundum quod concedit ius vel
irritat.vt.xxvij.di.capitu.ſi nupſerit.ibi enim primo
prohibet,& poſteà prohibitum concedit. & ſimile
extrà de matrimonio contracto contra interdictum
eccleſiæ ex literis. Item irritatur quando ſimpliciter
prohibitio procedit, & dicit irritari quod agitur.
vt trigeſima quinta.quęſtio. tertia contradicimus.
H Nec opponas,quod de maleficijs omnibus.nam il-
la ſunt,vel fiunt contra iura,quę ſimpliciter prohi-
bent maleficia committi.ergo per vim ſunt haben-
da,ac ſi facta non eſſent, & ſic non punienda . Re-
ſpondeo:nos loquimur de his prohibitis , quę non
prohibita à iure ſortirentur effectum:ſed in malefi-
cijs alia ratio eſt prohibitionis. Item & ſuper pro-
hibitione maleficiorum ,quia ſi committantur ius
pœnam imponit. Item nec opponas de turpiter da-
4 tis:quia non repetuntur turpitudine interueniente
ex parte dantis & ex parte vtriuſque . Reſpondeo:
ibi non deficit ius ſed perſona : ſed repetitur à fiſ-
co licèt non à dante. vt ff.de donatio .inter virum &
vxorem.cùm hic ſtatus.§.vltimo. Item nec objcia-
4 tur de diſpenſatione † nam ibi meritum& non iu-
ris rigor conſideratur. Item nec objcias multa fieri
non debent &c. Reſpondeo: illa non ſunt prohibi-
ta,ſed potiùs non admiſſa:immò ideò valent , quia
poſt prohibitionem iura diſsimulāt & permittunt.
Item nec obſtat canon.liiij. diſtinctio . ex antiquis.
quia iſtud cōtingit propter ordinis prærogatiuam.
Si autem à iudice fiat prohibitio:aut fit cum cauſa:
aut ſine cauſa.ſi cum cauſa: aut illa continet perpe
K tuam cauſam prohibitionis,& tunc matrimonium
irritatur & diſſoluitur: aut temporalem, & tunc nō
diſſoluitur.ſi autem ſine cauſa fiat prohibitio: tunc
matrimonium contractum tenet non obſtante pro-
hibitione niſi fortè dicamus aliud in domino Papa
ſimpliciter prohibente quia non eſt qui dicat ſibi,
domine cur ita facis. & habet locum in eo illud , ſic
volo ſic iubeo ſit pro ratione voluntas . quia quod
principi placet legis habet vigorem.vt inſti. de iure
na gen.& ciui .§.ſed quod principi . & omne verbū
L maximè quantum ad perſonam eius mādatum in-
ducit,etiam ſi roget, Verſus . Nam eſt rogare ducū
ſpecies violenta iubēdi: Et quaſi nudato ſupplicat
eſſe potens. vt ff.quid iuſſu.l. j . hęc probātur extrà
de matrimonio contracto con.inter.eccleſiæ literæ.
& capitul. ex literis . & capitul . de muliere decima
ſeptima quæſtione ſecunda nos nouimus . & extrà
de ſpon.duo.capitulo liceat . & capitulo tua ſimilis
5 diſtinctio approbatur de iure ciuili . † nam ſi teſta-
tor prohibeat in teſtamento rem alienari,ſi inuenia
tur cauſa prohibitioni ſtatur, aliter non.vt ff.dele-
ga.primo.l.filius.§.diuus Seuerus . & ff.de lega . ſe-
M cundo. l. vnum ex familia.& l.peto.§. fratre. & C.
de ſecundis nuptijs. l.ſi quis prioris . Vnde libellum
concipiet ſic,quando prohibitio facta fuit per præ-
latum,& continet prohibitio perpetuā cauſam pro
6 hibēdi. *Libellus*. † Corā vobis.&c.proponit Titia cō
tra Seium,ꝙ cū quęſtio maritalis inter ipſam & di-
ctum Seium penderet: & prohibitum ſibi eſſet per
epiſcopum vt lite pendente matrimonium cum
alinon

A alia non cõtraheret, ipse de facto cum Berta matri-
monium contraxit . quare petit per vos prędictum
matrimonium irritari. Quod sic rectè cõcipiatur li
bellus probatur per decre.tua.extrà de sponsa duo-
rũ.& per ꝓxima iura similes possunt libelli notari.

De impedimento feriarum.

1 *Feriæ matrimonium contrahendum non impediunt; con-
tractum non soluunt.*

RESTAT vt de quodam impedimẽto videa
B mus †quod impedit matrimonium contrahen
1 dum,sed non dirimit iam cõtractum.puta prohibe-
tur matrimonium solennizari certis diebus puta à
septuagesima vsque ad octauas penthecostes:vt ex-
trà de ferijs.cap.capellanus.ista prohibitio licèt fiat
per interdictum ecclesiæ non tamen est ita violen-
ta sicut superior & intelligas sanè prohiberi nupti
as his diebus id est, festiuitates nupt . i. solẽ.quę
in multis partibus cum maximis expensis & solen-
nitatibus fiunt & multi plus expendunt quam reci-
piunt in dotem.Et hoc ideò,quia cùm ante pascha
C oportet nos contemplationi vacare non esset ratio
quòd circa istas solennitates intendamus post pas-
cha verò vacare debemus pręsentiæ christi resurgẽ-
tis,& suę pręsentię & præsentiæ spiritus sancti.vnde
tunc non debemus circa ista inutilia vacare,matri-
monium autem simpliciter de plano non prohibe-
tur,quod solo consensu contrahitur vt dicunt iura.
& sic intelligũtur antiqui canones qui sunt . xxxiij.
q.iiij.non oportet.& capitu.non licèt.& c.nec vxo-
rem.Idem etiam matrimonium prohibetur ab euẽ-
tu domini vsque ad epiphaniam, quòd non possit
D contrahi matrimonium: contractum tamen nõ dis-
soluitur, sicut dixi. Quod autem dicitur de tribus
septimanis ante festum beati Iohannis baptistæ si-
militer prohiberi ne fiat matrimonium istud hodie
non seruatur immò corrigitur per decre.de fer. cap.
capellanus hæc omnia legũtur.xxxiij.q.iiij.nõ opor
tet.*Oppositio.* Sed opponitur nos diximus,quòd tem
pus feriarum matrimonium contrahendum impe-
dit:contractum tamen non dissoluit.contra videtur
in prædicto canone,non oportet.nam primò prohi-
betur vt illis temporibus matrimonia non con-
E trahantur . & si contracta fuerint, quod separẽ-
tur . Respondeo separantur foro in pœniten-
tiali, hoc modo . quòd tempore tanto abstine-
ant à carnis commixtione, quanto tempore con-
traxerunt infrà illos dies,& sic separantur:non quò
ad vinculum matrimonij, sed quantum ad carnis
commixtionem.Super hoc impedimento non con-
cipio libellum:quia matrimonium contractum nõ
separatur.

F De impedimento cognationis lega-
lis. scilicèt adoptionis.

1 *Cognatio legalis matrimonium cõtrahendum impedit,
& contractum dissoluit.*
2 *Cognatio legalis diuersimodè contrahitur.*
3 *Cognatio legalis tantum durat quantum adoptio.*
4 *Libelli concipiendi modus super cognationis legalis im-
pedimento.*

VLTIMVM impedimẽtũ occurrit, †quod
1 impedit matrimonium contrahendum,& con-
G tractum dirimit scilicèt adoptio.nam sicut cogna-
tio spiritualis impedit.vt suprà dixi. sic & cognatio
impediat legalis.nam si qua per adoptionẽ tibi filia
vel soror esse cęperit,inter te & ipsam nuptiæ consi-
stere nõ possunt.vt extrà de cog.leg.capitul.vno.&
xxx.quæstio. tertia capit.ita diligere,sed hic ita at-
2 tẽde,quòd † ista legalis cognatio cõtrahitur,sed di-
uerso modo,nam inter patrem adoptiuum & filiam
adoptiuam sic contrahitur: vt non solum durante
adoptione sed dissoluta nuptiæ prohibeantur. Nec
admitto quorũdam errorem qui dicunt cum hodie
H non transeat in potestatem filia adoptiua,nisi quã-
do datur auo materno vel paterno:vt insti.de adop.
ergo hodie matrimonium non prohibetur. non est
verùm : quia licèt non transeat:nihilhominùs tamẽ
legalis cognatio contrahitur,sicut in filia spiritua-
li & in alumna,quę licèt non trãseat in potestatem:
matrimonia tamen prohibentur. & sic potestas nõ
facit ad prohibitionem matrimonij vel concessio-
nem·licèt valeat ad alia, sed quo ad successionem:
& maximè ad opponẽdam querelam , si inueniatur
exhęredatus.vt C.de adoptionibus.l.penulti. Inter
I personas autem ex linea transuersali descendentes
3 licèt contrahatur cognatio legalis † tamdiu durat
quamdiu durat adoptio : illa dissoluta posteà illud
matrimonium de iure contrahitur sicut hęc legun-
tur in prædicta decre.& instit.de nuptijs §. itaque.
& ita quod dicit in patre,hoc attende in auo . vt in
prædi. §. & sic in linea transuersali, cessante causa
cessat effectus .Causatum perimit causa perempta
suum.vt.lxij.distin.in his omnibus.& ff.de ritu nup
tia.l.adop.&.ff.de adopti.l.in omni. extrà de vo . &
4 vo.redemp.magnę.in fine.Concipies autem libellũ
K sic.*Libellus.*† Coram vobis &c.proponit Titius cõ-
tra Bertam, quòd cùm Sẽpronius pater suus ipsam
adoptauerit sibi in filiam,& durante adoptione cũ
ipsa matrimo.contraxerit petit tale matrimonium
separari seu dirimi.quod sic rectè libel.concipiatur,
dicit prædicta decre.& insti.de nupt.

De impedimentis quæ probãtur iure
ciuili non canonico.

1 *Tutor pupillam in uxorem habere potest.*
2 *Dignitas nulla matrimonium contrahere etiam cum vilis-
L sima persona prohibet.*

SVNT quædã impedimẽta alia in iu.ciuili, quę
à iure canonico nõ probantur: quia de illis nulla
habetur in eis mentio. In matrimonijs enim & viu
ris & in multis alijs ex toto sequimur iura poli &
nõ iura fori.nã nostræ leges non dedignãtur sacros
canones imitar.vt in authen.de ec. ti. & in authen.
quomodò oportet epi.& extrà de secũ.nupt.c.cũ se-
cũdũ.& de iudi.clerici. Ecce iure ciuili propter vtili
tatẽ cõmodi pecuniarij matrimoniũ prohibetur cõ-
trahi inter pupillã & tutorẽ,præsumitur enim quòd
M tutor malè tutelã administrauerit, & sic contracto
matrimonio inter eos nõ reddat rationẽ villicatio-
nis suę.Hodie autem iure canonico nec cõtrahẽdũ
prohibetur nec contractum dirimitur: sed iure ci-
uili contrà & hęc probantur.C.de interdicto matri-
monio.inter pupil. & cu. per totam rubricam. Item
iure ciuili prohibetur contrahi matrimonium inter
libertam & senatorem , & hoc propter nobilita-
tem senatoris, & propter vilitatem libertę. vt C. de
nuptijs.l.vxorem.& ff.de ritu nuptia.l.illud. & l.se-

A natoris:sed iure canonico & iure auctentico nulla
dignitas prohibet matrimonium contrahere cum
vilissima persona: quia coram deo non habet locú
acceptio personarum vt in auctent. vt liberti de cæ-
tero. Item iure ciuili impeditur matrimonium infra
tempora luctus. vel propter turbationem sanguinis
vt ff. de his qui no. infa. liberorú. vel quia præsumi-
tur quod impudicè vixerit cum priore marito: vt in
authen. de resti. & ea quæ paric in. xj. mense. iure au
tem poli mulier statim ex quo soluta est à lege viri,
in domino nubat cui voluerit & sine infamia. vt ex-
trà de secundis nup. c. super. illa. & c. cùm secundú
B apo. Et sic de alijs impedimẽtis tractare
non expedit nisi tantum de prę-
dictis quæ sunt iure
canonico ap-
probata.

***

PARS QVARTA

De decimis & primitijs.

C 1 *Vlpianus christianus*
2 *Pomponij laus.*

QVIA tractatus de decimis & primitijs vtilis est, & frequẽter occurrit, & legistis penè est incognitus, quia in his nihil iure ciuili cauetur, præter quàm de illa decima de qua habes ff. de pollici. l. si quis rem. §. si deci-
1 mam. & loquitur ibi de decima quam quis voue-
rat, & fortè deo vel alij. †nam cum lex illa sit Vlpia
D ni, præsumo ipsum Christianum fuisse cum fuerit
2 vltimus inter Iuriscõsul. Nã & † Pomponius qui
fuit valdè antiquus, ad cuius fidem recurrebãt om-
nes alij legislatores. vt ff. de procu. si procurotores.
fuit tempore Tiberij sub quo natus est Christus. ve
ff. de hęre. insti. si pater. & Martianus iurisconsul-
tus dixit deum immortalem esse. vt ff. ad legem iul.
pecul. l. lege. & sic de decima aliquid tangitur in iu-
re ciuili, quę ex voluntate debetur. scilicèt ex voto.
Iure verò canonico tractatur de decimis quę debẽ-
E tur ex necessitate, sicut inferius exponemus. Inue-
nio etiam in iure ciuili tractatum de decima soluẽ-
da licèt quantitatis in libello comprehensę propter
expensas. vt in authẽ. de litig. & est posita C. de epi.
& cle. generaliter. ideò de hac materia diligẽter vi-
deamus. Et primò quid sit decĩa seu primitię. Qua-
liter diuidantur decimæ seu quot sunt species. Cui
& de quibus rebus dandæ sunt. Item qualiter dan-
da sit decima. Item qua actione decimæ petantur.
Item an decimę sunt expensę deducendæ.

F Quid sit decima.

1 *Decimæ diffinitio.*
2 *Seruus domino quærit, iustè quæsita solùm.*
3 *Eleémosinæ de iustè quæsitis fieri debẽt.*
4 *Meretrix an de meretricio decimam præstare teneatur.*
5 *Vsurarius: mercator: miles stipendiarius: potestas: rector: iudex: aduocatus: prælatus Iudeus & his similes de malè quæsitis decimas soluere non tenẽtur, ut quæ restitutioni sibiaceant.*
6 *Decimas prædiales præstare unumquenque teneri:*

G 7 *Decimæ deo debentur.*
8 *Denarius numerus perfectus.*
9 *Decimæ & primitiæ possessiones Dei dicuntur.*
10 *Decimæ quare sint inuentæ.*
11 *Primitia quid.*

1 DECIMA †autem est omnium iustè acqui-
sitorum pars deo debita. vt extra de decimis ex
transmissa. vel decimæ sunt egentium animarum
tributa. vt decima sexta quæstione prima decimæ.
vtraque distinctio iuri est consona. Ideò enim in
prima diffinitione ponitur. *omniũ iustè acquisitorum.*
quia sunt aliqua iniustè acquisita, illa tibi non quę
H runtur, nec in tuũ dominium transeunt: immò opor
tet te restituere: quia vt dicit Augustinus. non di-
mittitur peccatum, nisi reddatur ablatum. vnde no
luit dominus, cum sit verè dominus iustus & miseri
cors aliquam partem de malè acquisitis habere, &
2 hoc etiam in iure ciuili habetur simile: quicquid †
seruus acquirit, id dòmino quærit: subaudi si iustè
quærit: si autem iniustè: id domino non quærit. vt
instit. de his qui sui vel alieni iuris sunt. & ff. de
acquirend. possession. quod seruus. In actione etiã
pro socio, quę est bonæ fidei, non veniunt ea quæ
I ex furto vel ex maleficio acquisita sunt, nec illorũ
partem socius quærit: quia delictorum turpis atque
fœda communio est. vt ff. pro socio. l. quod autem.
3 Et hæc etiam in eleémosina considerantur. † nam
non est putanda eleémosina si pauperibus eroge-
tur, quæ ex illicitis rebus acquiritur: quia qui hac in
tentione malè accipit, vt bene dispenset, grauatur
plùs quàm meretur. hostiæ enim impiorum abo
minabiles sunt deo: quia ex scelere offeruntur: quic
quid enim in dei sacrificio de scelere offertur, non
placat dei iracundiam, sed irritat. Vnde illud: hono
ra deum de tuis iustis laboribus. Vnde Salomon.
K Qui affert sacrificium de substantia pauperis, est
quare mactare filiũ in conspectu patris: apud enim
Deum dolor exasperatur, quando sacrificium ex ra
pina tribuitur. hæc omnia leguntur. j. q. j. non est
putanda. & argumen. simile. xij. q. ij. illi autem.
Quæstio. Sed quæritur de multis & primo de mere-
4 trice † an debeat dare decimam deo quod accepit
de meretricio: videtur quòd non, propter prędicta.
&. Isaias dicit, non accipias mercedem meretricis
nec pretiũ sãguinis. Licet quidã sacerdos acceperit
à quadã dña decimã hoc mũ, accessit quędã dña ad
L confes. illius. dixitq; sacerdos ei, qñ agis cũ marito
tuo das vnquã decimã vel dedisti de actu. Res. dña
se nũquã dedisse. respõdit sacerdos animã amisisti,
sed pro toto tẽpore prętérito remitto tibi pro septẽ
vicibus: & ita sacerdos septies in die cognouit do-
minã pręcipiẽs, vt quẽlibet decimũ actũ sibi pro de-
cima reseruaret: domina à marito per nouẽ vices co
gnita est: cũ autem esset exacta à marito ad decimã,
respondit: istã non dabo vobis, sed dabo eã sacerdo
ti, quia sacerdoti debetur. & recitauit marito secũ-
dũ quod de facto contingerat. maritus sagax celãs
M turpitudinẽ vxoris sacerdotẽ ab illa ecclesia sagaci
ter remouit. E cõtra videtur, ꝙ debeat meretrix de
meretricio suo præstare decimã. meretrix enim licèt
turpiter faciat, quia meretrix est, non tamen turpi-
ter recipit, cùm sit meretrix. vt ff. de cõdi. ob turpem
cau. l. iij. præterea meretrici nõ debet delic. suũ im-
munitatẽ trib. vt ff. de inter. & releg. l. relega. §. vlt.
Itẽ nõ debet esse pœna in præmiũ. ff. so. ma. l. ti ab
hostibus.

A hostibus. Item non debet premiū cōcomitari, quē pœna sequi debet. vt C. lib. x. de decurio. l. ne quis. Hinc quæstioni doctores iuris canonici respōdent, quòd meretrix tenetur ad decimam de lucro meretricij: sed sacerdos non debet eam recipere, ne videatur impunitatem peccādi sibi præstare. sicut & quādoque oblationes aliquorū repelluntur ratione criminis. xc. di. oblationes. & xvij. quæstion. iiij. minor.
5 Quæstio. † Quid de vsurario. Quid de inuasore. Quid de mercatore, qui omnes multa illicitè quæritur. Quid de stipendiarijs militibus, qui aliquando præter stipendia multa illicita de prælijs acqui-
B runt. Quid de potestatibus & rectoribus ciuitatū, iudicibus & aduocatis & prætoris, qui aliquando multa ex ipsorum officijs illicitè acquirūt, nūquid isti tenentur ad decimas: vel si tenentur: nunquid eorum decimæ eleēmosinæ & primiciæ sunt recipiēdæ. Item etiam quæritur de Iudæis & maximè in Francia & Anglia, & in regno Siciliæ in quibus multa congregant ex vsuris. In omnibus istis. Respondeo & dico, quòd non credo istos teneri ad decimas personales, de quibus decimis dicemus infrà: & de quibus opposuisti: nec sunt recipiendæ si offe-
C rantur. vt suprà dixi. Et si tu quæris quare illud est in meretrice quæ tenetur ad decimam. Respondeo ideo quia mulier, licēt sit meretrix, non tenetur restituere sic accepta. vt ff. de condictio. ob turpem. cau. l. iij. & ff. de dona l. affectionis. In omnibus autem prędictis exemplis, cum illi qui receperunt, tenean tur ad restitutionem, vel cōdi. ob turpem cau. vel actione vi bo. raptor. vel. l. iul. repe. vel teneantur crimine concussionis: vel lege remia, vel actio. in factum de calumniatoribus vt dicunt speciales. rubricè. ideò ad decimam non tenentur: non quòd
D eorum delictum eos excuset, sed quia sunt malè ac-
6 quisita, & restituēda sunt †. Decimas autem prędia les quilibet pessimus tenetur præstare, & si diabolus etiam haberet prædia ex illis prædijs decimas præstare teneretur. & hoc idem de Iudęo. vt extrà de decimis capitul. de terris. *Oppositio*. Sed opponitur nō ne scriptum est, quòd de malo acquisitis in bonis operibus expende. & in euangelio dominus dicit: facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cū defeceritis, recipiant vos in ęterna tabernacula. Respondeo: non contradicunt: quia illud, est consiliū.
E vel ideò illud dicitur, non vt sibi proficiant: sed illi cuius fuerunt: vel dicitur illud ad euitandam pœnam, non ad meritum glorię. Sequitur in diffinitione. *Portio deo debita*. Sed quę est illa portio. Respondeo: ipsa decima. *Quæstio*. Sed quæritur: quare decima. Respondeo: quia sic placuit ipsi deo: ita enim præcepit † deus in exodo in capitu. xxj. decimas &
7 primicias tuas non tardabis offerre. in libro etiam numeri legitur capitulo. xij). Decimas & primitias manuū vestrarum & vota offeretis mihi. & in eo. libro legitur. in. capitul. xiij. Decimam partem sepa
F rabis de omnibus fructibus, qui nascentur in terra per singulos annos & offetes mihi. Et sic in hac auctoritate loquitur de decimis prędialibus. suprà verò in proxima auctoritate de decimis personalibus. Dicit etiam Malachias propheta. Inferes omnem decimam in horreum meum, vt sit cibus in domo mea. vt. xvj. quæstio. prima reuertimini & in eodem questio. tertia capitu. decimas. quasi in vsum & ideò dicitur portio deo debita: quia ipse deus

G vocat illam partem suam. vt in prędicto. capitul. reuertimini. ideò deo debita: quia quilibet tenetur ad decimam maximè prædialem, adeò quòd si non soluat, excommunicandus est. xvj. questio. tertia omnes decimę. & extrà de decimis. capitul. nuncios. & adeò compellūtur, quòd etiam appellatio si interponatur, non recipitur. vt extrà eodem capitul. tuanos. *Quæstio*. Si tu quęras quare decima pars sit instituta, & non octaua vel xij. Respōdeo quia sic placuit deo: non enim omnium quę à maioribus tradita sunt, de facili ratio reddi potest. vt ff. de lega. &
H senatusconsultum. l. omnium. multo minus de deo inuestigare debemus: cum inuestigabiles sint viæ eius: quis enim nouit sensus domini, aut quis eius consiliarius fuit: fortè ego informatus pręceptis salutaribus possem dicere, ideò decimam voluit habere dominus propter decem præcepta decalogi, vbi sicut in decem honorauit: sic in decima voluit honorari. Item satis prouidit humano generi, & satis fuit curialis & liberalis: vt cum ipse det nobis omnia, si de suo vult retinere decimam. Dicas mihi ò homo. ò. Papa. ò. Imperator. &. ò tu qui glo
I rians in delicijs quid de ventre matris apportasti: quid de corpore exiens reportabis? certè nihil. Si ergo dominus largus est, qui dat omnia tibi quare tu seruus vis esse auarus, & sic hanc partem ratam moderatus est deus. sicut Iurisconsultus respondet quare in. xvij. anno potest quilibet postulare. & non minori. respōdet ipse legislator quia hāc ætatem moderatam ratus est prætor. vt ff. de postulando. l. prima. § primo. *Quæstio*. Item si quęratur à te, quare quarta legis falsis & quarta trebel. fuerint inductæ & non tertia. & quare quarta de bonis decurionum deducatur & non tertia. vt C. libro deci-
K mo quando & quibus quarta de bonis decurionū
8 debeatur. ad omnia respondeo quia sic placuit legislatoribus. Vel aliter † denarius numerus perfectus est: vnde vt perfectionē significet, voluit habere decimam. Item ideò dicitur decima deo debita: quia non ab homine, sed à deo sunt institutæ decimę: & ideò deo debitę dicuntur: quia quasi debita exigontur. vt extrà de decimis parrochianos. & in prędictis. capitu. reuertimini. & capitu. omnes decimę. & adeò sont debitę, quòd nisi soluantur,
L vt dictū est, cōpelluntur per excommu. vt extrà de decimis, non est in potestate. & c. peruenit. & cap. nūcios & cap. ex parte. Et propterea quia non soluūtur, indicuntur pestilentiæ & fames, vnde & propter hoc & ipse deus loquitur per Malachiam prophetam dicens: Quia mihi non reddidistis decimas & primitias: iō in fame & penuria maledicti estis, vbertatem possessionum vestrarum & frugum habundātiā perdidistis. si enim decimam dederitis, veniet vobis vbertas cœli, tēperies aeris, & fertilitas, nec sterilitas nec erugo aut locusta veniet. hæc leguntur in prędicto. c. reuertimini. & sic debemus
M decimas pro bono nostro, vt bona consequamur, & tot mala euitemus. sicut datur falsidia pro vtilitate testatoris. vt institu. ad legem fal. Item adeò
9 sunt debitæ ꝙ † decimę & primitię dicūtur possessiones dei, et qui eas detinēt, inuasores rei alienę cēsentur: nō enim deus premium postular, sed honorem. dignatur enim nobis totum dare, & dignatur à nobis de illo toto decimam accipere, non sibi sed nobis proculdubio profuturam. nam dādo de-

A cimas cœleſtia & terrena premia promeremur, ſanitatem corporis conſequimur. Non dando autem pro auaricia noſtra benedictionem duplicē amittimus. primò Dei, ſecūdò hominis: quia ſi decimam non dederis, ad decimam deduceris, & dabis impio militi, quod noluiſti ſoluere ſacerdoti. & accipiet fiſcus. quod nō accipit Chriſtus: ex debito enim decimę requiruntur. hęc habes in prędicto capitul. reuertimini. & capitul. decimę. & capitu. cauſa. quęſtio. tertia capitul. decimas. & æternæ damnationis periculum imminet: ergo cùm ita ſint, decimę debi-
B tę malè dicunt, qui prædicant, & dicunt decimas nō
10 eſſe pręſtādas. † Sequitur in ſecūda diffinitiōe, quòd decimæ ſunt tributa egentium animarum per hoc datur intelligi quare decimæ ſunt inuētę: vt ſcilicèt ex illis decimis pauperibus ſubueniatur, in predicto. capitul. decimæ & in ea cauſa. quęſtio. tertia. decimas. eſt & alia ratio. quare decimę fuērunt inuentæ ad recognitionem & ſignum vniuerſalis dominij: vt cognoſcatur deus creator eſſe cęli & terræ & omnium quæ in eis ſunt, & ab ipſo fructus & cuncta bona terrę proueniunt, nō à virtute terrę, & hoc
C eſt circa paterenos: quia neque qui rigat, neque qui plantat, eſt aliquid: ſed qui incrementum dat deus. vt in prędicto. capitul. reuertimini. & extrà de decimis, tua nobis. & capitul. cum non ſit in homine. Et ſic dicuntur tributa impropriè ſcilicèt à tribuendo dicta: quia pauperibus tribuuntur. nam ſi eſſent verè tributa, admitteretur ſuper his appellatio. vt. ij. q. vj. §. quotiens. & l. eo caſu. C. de appella. Sed quidā dicunt, quòd in decimis poteſt appellare grauatus, ſicut in ceteris cauſis per decre. de appellat. vt debitus. Sed contrarium credo per decre. extrà de decim.
D tua nobis. & eſt in fin. Itē in tributis non currit præſcriptio. vt. xvj. quæſtione tertia. cap. porrò. in decimis autem currit pręſcriptio. vt extr. de pręſcrip. de
11 quarta. & cap. ad aures. † Primitia eſt prima particula de iuſtè acquiſitis Deo debita. ecce primum denarium quem lucraris, da Deo. primū manipulū meſsiū, da deo. & quare hoc propter illud vt tuū principium ſit in nomine domini: bene enim vniuerſa geruntur & competenter, ſi rei principium fiat decens & amabile Deo. vt in auctentico quomodò oportet Epiſcopos & clericos. collation. prima. §. pri-
E mo. Et audi commodum & conſiliū Salomonis. Honora fili dominum deum tuum de decimis & primitijs frugum tuarum de tua ſubſtantia, vt repleantur horrea tua frumento, & vino torcularia tua redundabunt.

De diuiſione decimarum.

1 *Decimarum diuiſio.*
2 *Decimæ quæ & quibus dandæ. per totum*
3 *Baptiſmalis eccleſia quæ.*
4 *Munera Perſonalia quo loco ſoluenda: Item & realia.*

1 DECIMAE diuidūtur quia † quędā ſunt pręF diales, quędā perſonales. Perſonales ſunt quæ debentur ex illis bonis, quæ bona operis perſonę acquiruntur. Prædiales ſunt quæ ex fructibus prædiorum acquiruntur, vel penſionibus domorum debētur. vt extrà de decimis ad apoſtolicę. vt. xvj. q. j. decimę. & q. iij. omnes. & extrà de decimis de terris. & capitul. non eſt in poteſtate. & capitul. ex tranſmiſ
2 ſa. & capitul. tua nobis. Nunc videamus. † quibus decimę ſunt dandę, & quę decimę. Et certè decimæ primò ſunt dandę Leuitis. vt in libro numeri. cap.
G xviij. vbi dicitur: filijs autem leui dedi omnes decimas Iſmahelis in poſſeſsione pro miniſterio ſuo, quo ſeruiunt mihi, & hoc idem extrà de deci. capit. primo. Alibi legitur, quòd leuitis & ſacerdotibus ſunt concedendę. vt xvj. quęſtio. j. decimas. & capit. reuertimini. & quęſtio. iij. capitul. decimas. Hodiè autem ſic ſeruatur, quòd omnibus clericis in eccleſia ſeruiētibus decimę dantur, ſed non integraliter ſed aliqua particula, ſcilicèt quarta. vt dicemus infrà qualiter decimæ diuidūtur. Illis autem perſonis ſoluuntur decimæ. ſed quæ decimę. & certe perſonales
H pręſtantur illi eccleſiæ ſemper in qua quis audit diuina per totū anni circulū. vt xvj. quęſtio. j. quęſtio. ſunt. & extrà de decimis, ad apoſtolice. & capitul. pręterea. & extrà de parrochijs. capitul. vltimo. Prædiales autem decimę ſunt dandę parrochialibus eccleſijs & baptiſmalibus, vt. xvj. quęſtione. j. de decimis. & capitul. quęſti. & extrà de deci. cùm contingat. & capit. cùm in tua. Sed licèt in canonibus prędictis antiquis videatur dicere de baptiſmalibus: tamen ſecundum decretales videtur, quòd de iure cōmuni pertineant decimæ prædiales ad eccleſias par
I rochiales. vt in prædictis capitulis. Et ſic omnes decimæ dantur parrochialibus eccleſijs. nam in parrochiali eccleſia quis audit diuina, & ſic dat ibi decimas perſonales, vt dixi: dat etiam ibi prædiales, vt dictum eſt. Reſpōdeo: non eſt ſemper ita, nam ſi proponis me alibi non eſſe præter quàm modo in parrochia mea, & ibi me audire diuina: verum eſt quod opponis: ſed poteſt eſſe, & frequentiſsimè de multis contingit, & maximè de Venetis, Ianuenſibus & Piſanis & multis alijs, qui extra terras ſuas per multos annos morantur, in alijs partibus in quibus multa
K lucrantur, & ibi ſoluunt. Si autem parrochianus in vno loco habeat terras, in alio domicilium. dabit decimā ſecūdū loci cōſuetudinē. vt extrà eo. tit. c. cū ſint. ſi verò tranſit de vna parroch. ad aliā, tūc diſtinguit decret. extrà eod. titu. ad apoſtolice. *Oppoſitio.* Sed opponitur per canones antiquos, ſcilicet, per illud. capit. decimę. & capit. queſti. in quibus dicitur, quòd baptiſmalibus eccleſijs ſunt prædiales decimæ ſoluendæ. per illas autem decreta. cum contingat. & capitul. cum in tua. dicitur quod de iure communi prædiales decimæ parrochialibus eccleſijs ſunt ſoluendæ. Item in titul. de decim. capitul. du-
L dum. dicitur, quod de iure communi ad epiſcopum pertinent. Item in prædicto capitul. queſti. dicitur quod baptiſmalibus & parrochialibus ſunt ſoluendæ: quę iura videntur inter ſe contraria. Reſpōdeo. hoc teneo, quòd ſuper parrochialibus eccleſijs dentur, quòd autem de baptiſmalibus dicitur, & de epi
3 ſcopo intelligas † baptiſmalem eccleſiam ſcilicèt matricem eccleſiam, cui & epiſcopo de decimis illis, quæ dantur eccleſiæ parrochiali, detur aliqua portio: ſecūdum quod infrà de diuiſione decimarū
M dicemus. Et inducuntur bona ſimilia de iure ciuili
4 nam † perſonalia munera ſoluit aliquis, vbi domicilium habet. vt ff. ad municipales. l. j. & l. ordine. §. vltim. realia verò & patrimonialia ſoluit quis, vbi patrimonium eſt. vt C. libro decimo de muneribus patri. l. munera. & l. patrimoniorum. & ff. de mune. & hono. l. prima & ſecunda. Itē alij volunt ſoluere alio modo, vt perſonales ſemper dētur illi eccleſiæ vbi quis audit diuina: prędiales ſcd̄m loci cōſuetudinē vt aliqū baptiſmalis aliquādo parrochiali eccleſiæ deb-

A siæ debeantur, vt extrà de decimis, ad apostolice. & capitul.nuncios. Quod si non appareat cõsuetudo: serua tunc quod diximus. Alij dicũt, quòd decimæ prædiales sunt dandę semper parrochiali ecclesiæ, vt dicunt iura prædicta, & xvj. questio.prima si quis laicis: & extrà de deci.quoniam.nã & tributa prædiorum illi ciuitati soluũtur, vbi prædia sunt. vt ff. de censi. l. forma.personales verò diuiduntur inter baptismalem ecclesiam & illam:vbi quis audit diuina.vt.xvj.quęstio. prima quęstio. Quæstio. Item quęritur:ecce sunt in villa vel ciuitate plures, & habet aliquis modò prædia extrà villam vel ciuitatem in

B pertinentijs ciuitatis, vel villæ:de illis prędijs cui decimę dabuntur ecclesiæ. Respondeo: dicunt quidã illas esse in dispositione Episcopi, vt extra de deci. quoniam.tunc enim dicunt decimas prędiales deberedari ecclesię parrochiali quando sunt prędia in parrochia illius ecclesiæ.verbi gratia. est vnica villa, quę habet vnicam ecclesiam:illa villa habet certos terminos & fines: tunc omnes illę decimę quę percipiuntur ex illis prędijs, illi ecclesiæ præstabuntur. Alij dicunt in hoc casu seruari consuetudinem: vt extrà de deci.ad apostolice. Ego autẽ credo sem-

C per prębtari debere ecclesiæ parrochiali in quæstione proposita habito respectu ad domicilium illius, vbi inhabitat, qui decimas dare tenetur. Quid si sit domus in diuersis parrochijs: ecce sicut habeo Beneuenti est aliqua ampla domus:pars illius domus est in vna parrochia & alia pars in alia parrochia: domus est tamen vnica eo modo:quia de pluribus domibus facta est vna. Respondeo:dicunt quidam diuidendam decimam:alij dicunt non diuidendam secundum modum leg. ff.de fundo instruc.l.cũ quidam duos.vt illi ecclesię debeãtur decimæ in cuius

D parrochia est pars domus, vbi opera facit inhabitator.

Quibus, & à quibus, & de quibus rebus decimę sunt dandę.

1 *Decimas prediales quoquot sunt hominum soluere tenentur: personales verò Christiani tantum.*

2 *Decimas soluere priuilegiati non tenentur. & qui sint.*

3 *Monachi nigri & canonici regulares de omnibus possessionibus decimas pẽdere tenetur: nisi sint priuilegiati,*

E *uel præscriptione tuti.*

4 *Priuilegia de decimis non soluendis quomodò ualeant.*

NVNC videamus quibus sint decimę dandę & à quibus, & de quibus rebus, & in quibus sint dandę, diximus.suprà propè, quòd aliquãdo baptismali: aliquando parrochiali ecclesię:aliquãdo vbi audit quis diuina dantur. Et an episcopo loci diocœsano sint soluendę decimę infrà dicemus, vbi tractabimus de diuisione decimarum. Videamus ergo

F à quibus decimę sunt soluẽdę & certè ab omnibus de mũdo, qui christiani sunt, decimę omnes sunt soluendę & personales & prędialęs.prędiales verò simpliciter ab omnibus & etiã à Iudęis: personales nõ vt extrà de decimis.capitul.de terris cùm prędiales dentur in signum vniuersalis dominij. & quilibet etiam hæræticus recognoscat deũ esse. vt extrà de

2 deci.tua nobis.nisi sint † priuilegiati:illi em̃ ad decimas non tenetur. Sunt enim priuilegiati clerici: monachi:religiosi:hospitalarij: templarij & illi qui

G sunt de ordine cisterciẽn. Verùm quia circa istos iura canonica vario modo loquũtur & cõtrario: quędam iura dicunt, quòd monachi non solum suas decimas retinere, sed etiam ab alijs recipere possunt. Alia verò iura dicunt, quòd monachi sicut & quilibet laicus decimas dare tenentur. ideò ad istorum notitiam notandum est, quòd monachi in primatiua ecclesia dabant decimas, sicut laicus de suis prędijs & laboribus.vt.xvj.questio.j.alia est. & capitu. generaliter. & .xij.questio.ij.capitul.duo. Posteà verò paschalis Papa & Grego.ij.in consilio Maguntinen.statuerunt, quòd nec monachi nec religiosi nec

H communiter viuentes decimas de suis laboribus & nutrimentis animalium soluãt, vt extrà de decimis, nouum genus. & .xvj.questio.j.decimas. Tempore verò posteà procedente licèt hoc priuilegiũ cisterciensibus hospitalarijs & templarijs tantum cõcessum fuerit ab Adriano:alijs tamẽ monachis & religiosis concessit decimas de noualibus suis, quę suis manibus colunt, & de ortis & nutrimentis animalium illorum.vt extrà de deci.ex parte ecclesię. & c. licèt. & capitul.ad audientiam. & eundum Adrianum secutus est Alexãder, & catholica ita tenet ec-

I clesia.ergo dicendum est, quòd monachi alibi non debent dare decimas de possessionibus suis quas colunt proprijs manibus, per dicta capitula: nisi ex pacto vel ex transactione ad hoc teneantur, vt extra de decimis, ex multiplici. vel nisi enormiter lędatur ecclesia, in cuius parrochia sunt prędia. vt extrà de deci.suggestum . & nisi eas soluentes renunciaue-

3 rũt priuilegio suo.vt extrà de priuil.si de terra.† Monachi verò nigri & canonici regulares de omnibus possessionibus decimas dare tenentur: nisi de noualibus suis & nutrimentis animalium suorum & or-

K tis.vt extra de verborum significationibus.quid per nouale.sed hoc verum est generaliter, nisi per dominum Papam sint priuilegiati de non soluendis decimis.vt extrà de deci.ex parte vel nisi præscriptione sint tuti.vt extrà de prescrip.de quarta. & hęc omnia intelligas de his monachis, qui non regunt populũ: cęterum si habeant populum suscipere possunt decimas, tam prędiales quam personales . vt extrà de deci.dilectus. & capitul.suggestum.de possessionibus verò post consilium domini Innocẽ.iij. acquisitis, omnes indifferenter decimas soluere tenentur

L etiam si proprijs excolunt manibus: nisi pactio seu transactio, vel conuẽtio interuenerit.vt extrà de de-

4 cimis, nuper. Quæstio. Sed quęritur † quomò valeat priuilegium alicui cõcessum de decimis non soluendis sicut templarijs & alijs, vt dixi.suprà. & probatur extrà de priuile.si de terra. & c.dudũ & capitul. consul. ego ostẽdo quod hoc priuilegium nullum est.certum est quòd par in parem non habet imperium vt ff. de arb.l. nam & magistratus. & ff. ad trebel.illa à quo. §. tempestiuũ. & de elect.capitul. innotuit.multo minùs minor in maiorem vt ff. de

M minoribus.l.minor autem magistratus nam nec minor maioris potest iudicium abijcere, nec eius diffinitionibus derogare: immò inferior sedes iudicium superioris agnoscit.vt.xxj.distinctio.inferior. & potioris gradus iudicibus competens reuerẽtia ab inferioribus tribuatur.vt C.de off.rector.prouincię.l. potioris. sed dare decimas, est diuinę legis præceptum.vt suprà dixi.vt decima sexta quæstione prima, reuertimini. & .c.decimę ergo papa cõtra hoc dispẽ

A sare non potest. vt. xvj. quæstio. prima. quod ad per-
petuam. & viij. distinctio. quę contra mores. & cap.
optimum est. Respódeo: dici potest quòd dominus
Papa non dat priuilegium non dandi decimas, nec
dare posset. sed concedit ius solùm administrandi
pauperibus, & necessaria ex eis retinendi: quod ius
propriè proprium est sacerdotum. vt xvj. quæstione
septima. decimas. & hoc priuilegium in nullo est cō
tra ius diuinū: si enim alienas decimas eis dare pos-
set hoc modo. vt xvj. quęstione prima. quoniā quic-
4 quid. ergo multò † fortius potest eis cōcedere, vt pro
prias retineant: & sic eodem modo potest concede-
B re laico, vt retentis necessarijs residuum contribuat
in vsus pauperum. Vel dic, quod dispēsare potest do
minus Papa contra ius naturale, remittendo alicui
decimas specialiter: non autem facere potest consti-
tutionem generalem, vt omninò tollat ius natura-
le, seu illud præceptum quia ius naturale siue pręce-
ptum immutabile est: vnde in simul indiuiduis non
potest tolli omninò: sed in quibusdam remitti po-
test. sicut ius naturale quo omnes homines sunt li-
beri, in quibusdā immue. st. & hoc dicit Laurētius.

1 *Decimæ quibus de rebus soluendæ sint. & nume. 6.*
C 2 *Nouale quid dicatur.*
3 *Clerici decimas soluere an hodie teneantur.*
4 *Priuilegia secundum temporum varietatem variantur.*
5 *Priuilegium varijs modis amittitur.*
6 *Decimæ de omnibus dandæ sunt.*

De quibus rebus decimæ sunt dandę.

NVNC videamus de quib. rebus decimę sunt
1 dandæ. † & certè generaliter dico, quod de om-
nibus iustè acquisitis. vt suprà eodem tit. dixi. & de
D omnibus prędijs suis proprijs. & de omnibus redi-
tibus etiam si ad firmam quis conduxit & habuit in
in emphiteosim, vel conduxerit à domino ad non
modicum tempus: siue percipiat vt colonus partia-
rius: seu nummis, & etiam de omnibus terris, licèt
in eis fuerit dominus, & postea redigantur ad cul-
tum. vt extrà de decim. c. commissum. & c. nuncios.
& c. dilecti. & c. ex parte. Item de pascuis, si pascua
redigantur ad cultum. vt extra. de decimis, commis
sum. Item de apibus & omni fructu. vt extra eodē
titulo, nuncios. Item de noualibus. vt extra eodem
E titul. ad audientiam. & c. quoniam. † nouale dicitur
2 terra de nouo ad cultum redacta, de qua datur deci-
ma secundum distinctionem decret. extrà de ver-
borum significatio. quid per nouale: vel dicitur no
uale secundùm iura ciuilia sic nouale est terra que
anno cessat. vt ff. de verborum significatio. quid
l. silua. § no. vel dicitur nouale qñ extirpatur silua.
& fit terra laboraroria. vt ff. de termino aotmo. l. j. vl.
& ff. de peti. hæredi. vtiles. in hac signifi. ponitur in
Oseę propheta, qui dicit: seminate & facite vobis
nouale nō super spinas. Itē de diuersis seminibus si
F seminētur, de omnibus decimæ dāde sunt. *Oppositio.*
3 Sed opponitur: videtur quòd † clerici teneantur ho-
die soluere decimas. & hoc probatur his rationibus
Certum est quòd cistercienses hospitalarij templa-
rij habent priuilegium de decimis nō soluendis, vt
dictum est: ergo si clerici habēt hoc de iure cōmuni
nullum est eorū priuilegium: quia nullum priuile-
gium, quod nulla parte sua comparet. vt ff. ad mu-
nicipa. l. prima. argumen. ff. de legat. primo. l. si quā-

G do. Item videtur expressum per canonem, quòd cle-
ricus tenetur ad decimas. xvj. quęstiōe prima. si quis
laicus. sed dicit Vincentius quod illud capitulum lo
quitur de clericis cōiugatis, vel de prædijs patrimo-
nialibus clericorum positis in parrochia aliena: vn
de illi ecclesiæ soluet decimas. Vel loquitur quādo
clericus vendit prædium laico qui dabat decimas:
nec enim priuilegium quod habet clericus ratione
personæ transtulit in laicum. C. de priuilegio dotis.
l. vna. & ff. de religiosis, sunt personę. vnde transeūt
in laicum prædia cum suo onere, scilicèt decimarū.
H & sic dicit clericum non teneri ad soluendas deci-
mas. & si opponis de priuileg. istorum religioso-
rum: respondet ipse, quòd stultè fecērunt, quod im-
petrauerunt tale priuilegium: quia per hoc præiudi
cauerūt iuri suo communi. per decreta extrà de prę-
script. veniēs. vel quid ad me de priuilegio impetra-
to dicit ipse, cùm non plus habent quàm habebant
de iure communi: nam aliquādo postulatur per pri
uilegium quod habet quis de iure communi, sicut
priuilegium protectiōis: vt soleat plus timeri quod
speciali quam quòd generali sponsione conceditur
I xxiij. distinctione. quāquā. & lex dicit. frustrà præ-
cibus postulatur, quod de iure communi concedi-
tur. C de pe. bono. subla. l. prima. libro decimo arg.
C de inofficio. testam. l. si quando. & semper, si pos-
sumus, debemus rescriptum principis trahere ad ius
commune. ff. de vulgar. & pupilla substitut. l. ex fa-
cto. sed fortè non sic de priuile. quæ dicuntur leges
priuatę extrà de verbor. signi. abbate. argumen. ad
4 idē. C. de inoffic. testamen. si quādo. Et nota qꝫ † se-
cundum temporum varietatem priuilegia variātur.
extra de decimis. suggestum est. & c ex multiplici.
& extrà de priuileg. si de terra. Sed contrà. xxv. q. j. c.
K j. & ij. vbi dicitur, quòd priuilegium ecclesijs conces
sum perpetuum est & immutabile. Solutio illud ve-
rum est generaliter, quòd priuilegia immutabilia
sunt: sed in quibusdam casibus amittitur priuilegiū
5 Primò † per abusum. xj. quęst. iij. priuilegiū. lxxxiij.
distinctio. cap. vbi ista. Secūdò, propter delictum ci-
uium. xxv. q. ij. ita nos. Tertiò, si negligit vti eo per
decem annos ff. de mundi. l. j. Quartò, propter con-
trarium factū extrà de priuilegijs. si de terra. Quin-
tò, cum notoria est & intolerabilis læsio, vt extrà de
L deci. suggestum. & extrà de verbo. signifi. quid per
6 nouale. & extrà de deci. ex multiplici. † De omni-
bus dandæ sunt decimæ. vt extra eo. ti. ex parte. Itē
de oībus vino, fruc. arborū, fœtibus pecorū, ortis,
negociatione, militia, de venatione, de oībus bo-
nis licitè acquisitis. de molendino aduentum. de ter
sis datis & receptis ad firmam. Itē de omnibus pro-
uētibus, vt extra eodem titul. tua nobis. & capitul.
non est in nostra. & capitul. ex transmissa. de omni
bus istis soluēdæ sunt decimæ: nec potest laicus qui
eas tenetur soluere retinere: siue dicat volo retinere
sumptus, siue dicat diuidere & partem dare volo ec
M clesiæ & pauperibus partem: siue dicat nolo dare:
quia clerici qui eas comedunt, pessimi sunt. Certè
nec sic retinere nec aliter de eis disponere est laicis
vlla attributa facultas, nec etiam Regi, vt extrá eo.
ti. tua. & c. à nobis. & c. dudum.

Qualiter decima sit danda.

1 *Decima danda est integraliter.*
2 *Decima quo loco soluenda sit, loci consuetudo attendi-
tur.*

Decimam

A 3 *Decimam percipiendam in prædio & sub percipientis uectura Rofredus consuluit.*

4 *Decimæ quo tempore solui debeant, loci consuetudo attenditur: quæ si sit, statim & cum commoditate.*

5 *Mora ultima semper nocet.*

6 *Res fieri quàm citiùs dicitur, si non fit cum præcipiti festinatione, uel cum moratoria cunctatione.*

NVNC videamus qualiter decima sit danda, &
1 qualiter diuidenda. & † certè danda est decima
integraliter, ita quòd de omnibus prædictis retine-
bit sibi nouem partes, & decimam partē dabit deo,
B id est, illis quibus soluere debet. adeò integraliter,
quòd nihil detrahat neque sumptus, nec expensas.
extrà de deci. ca. pastoralis, nec portio seruientium
siue mercenariorum deducitur. vt extrà eodem c. cū
homines. *Quæstio.* Si tu quæras in quo loco decima
sit soluenda, vtrum in prædio vbi est area, an debeat
ad ecclesiam deferri per illum laboratorē, & cuius
2 expensis? Respondeo: † in his consuetudinem loci
attendimus. in multis partibus illi qui debent reci-
pere decimam vadunt ad prędia, & ibi recipiunt, in
alijs locis venit decima ad domum, & de domo por
C tatur ad ecclesiam, & expensis illius qui dat. argu.
3 ff. de operis liber. suo. sed sic consulo, quòd † in prę
dio percipiatur decima, & sub vectura percipientis
& vtilius erit ei, nec poterit defraudari, & est argu-
mentum ff. de operis li. opere. lex tamen illa loqui-
4 tur de operis incertis. *Quæstio.* † Si tu quæras infra
quod tempus decimæ sunt soluendæ. Respondeo:
similiter attendendam esse cōsuetudinem. si autem
non est consuetudo, soluendæ sunt decimæ cum cō
moditate. quàm citius possunt. vt xvj. q. j. decimæ
quòd qui non fecerit statim in mora esse intelligi-
D tur, quare periculum ipsatum ad ipsum spectat. vt
ff. si certum petatur. l. quod te. & ff. de vsuris. l. scien
dum. §. si quis solutionis. & l. mora. & ff. de verbo-
rum obligatione l. si seruum. & l. mora. *Quæstio.*
Quid si rusticus obtulit, & sacerdos recipere no-
luit: vel quid si sacerdos recipere voluit, & rusticus
5 dare noluit. Respondeo: † semper posterior mora
nocet. vt ff. de actionibus emp l. si emptore. & ff. de
operis noui nunciatio. si prætor. §. penultimo. & ff.
quorum legatorum. l. ij. & vltima. & ff. de periculo
& commodi rei vendicat. l. illud. & ff. de vsur. l. de-
E bitor. & fortè in illo casu quando sacerdos recipere
noluit, debuit rusticus consignare & deponere, ad
hoc vt à periculo liberetur. vt C. de vsuris. acceptam
& eredo solam oblationem sufficere. vt C. de vsuris
6 l. si per te. Si quæras † quod sit illud tempus quàm
citiùs possum. Respondeo: non possum exprimere:
quia est considerandum quòd non debeas facere
cum pręcipiti festinatione, nec cum moratoria cun
ctatione ff. de administratione tutorum. l. tutor qui
repertorium.

F De diuisione decimarum.

1 *Decima in quatuor partes diuiditur.*

2 *Decimarum quartam partem hodie Episcopi accipiunt.*

3 *Decimæ partem fabricæ & pauperibus Episcopus accipiat, si non sint œconomi, aut dispensatores.*

4 *Decimas laicus neque habere neque possidere potest.*

5 *Decimæ an & quando permutari possint.*

6 *Transactio an possit fieri super decimis & numero sequenti.*

G 7 *Transigere super crimine aliud est, aliud uerò paciscì.*

8 *Transactio super beneficio an ualeat.*

DECIMA verò soluta à quo debetur, & cui de
1 betur, postea diuiditur. † & fiunt inde quatuor
partes. vnam retinebit sibi Episcopus: secundam da
bit clericis pro ipsorum officio: tertiam seruabit pro
fabrica ecclesiæ. Quartam dabit pauperibus: vt xij.
q. ij. concessio. & c. quatuor. & c. de redditibus. & c.
cognouimus. Sed in parte ista canones varij viden-
tur. nam quidam canones dicunt Episcopum debe
re habere mediam. vt x. quæstione, prima antiquos.
H alibi legitur quod debet habere tertiam partem. vt
x. quæstione tertia, relatum. & c. priscis. & c. vnio. &
xvj. quæstione prima, constitutum. alibi dicunt iu-
ra quod quarta sit concedenda. vt extrà de pręscrip.
de quarta. & in prædicto c. quatuor. & c. cognoui-
mus. Respondeo: dicunt quidam, quòd sacri cano-
nes loquuntur secundum diuersas consuetudines.
& hoc per decre. extrà de sepultu. cap. certificari &
hoc verum est. licèt quidam dicant, quòd illi cano-
nes loquuntur secundū varietatem temporum: pri-
mò enim quando erat ecclesia pauperrima, recipie-
I bat Episcopus medietatem, postea quādo facta fuit
aliquantulum diues, recipiebat tertiam: posteà quā
2 do ditior recipiebat quartam. sed † hodie pro ma-
iori parte per totum mundum quartam partem reci
piunt Episcopi de omnibus decimis. Et sic intelli-
guntur prima decreta. & secunda & tertia de sepul
turis, quia determinantur per illam decretalem. ex-
trà eodem titulo certificari. *Quæstio.* Sed quæritur,
quis recipiet quartam partem quæ debetur ecclesię
fabricæ. Item quis recipiet aliam partem quæ debe
3 tur pauperibus. Respondeo: † si non est in ecclesia
K ordinatus dispēsator, quòd Episcopus recipiet, qui
habet legitimam administrationem. nam omnes
basilicæ in Episcopi dispositione consistunt. vt xvj.
quæstione septima. omnes basilicæ. & ad instar pa-
tris. quia pater est. vt C. de bo. ma. l. prima. & ad in-
star tutoris & curatoris. vt C. de administratione tu
tor. l. lex. & l. seruus. & ad Trebellianum l. penulti-
ma, & ad instar orphanotrophi. vt C. de Episcopis
& clericis orphanotrophos. Consulo tamen & pro
honore Episcopi, &: quia lex hoc vult, quòd ordine
tur œconomus aliquis per ipsum Episcopum cum
L tractatu capituli, qui sit pauperum dispensator. vt
C. de Episcopis & clericis. omnes. §. hoc nihilomi-
nùs. & ille quartam partem pauperibus debitam,
pauperibus dispensabit. Item ordinet aliquem pro
fabrica ecclesiæ fidelem, quia sæpè Episcopus pro-
pter aliqua quæ sibi imminent, a talibus negotijs
auocaretur. vt aliàs de principe legitur, C. de ap. l.
præcipimus. sicut scio factum in pluribus cathedra
libus ecclesijs: quia vocantur operarij. Sed licèt sic
hic fiat diuisio decimarum caue tibi prælate ne lai-
4 co decimas concedas. † nam cum sit ius spirituale,
M in laicum cadere non potest, nec habere potest, nec
possidere: imò viuens excommunicatur vt illas re-
signet, & mortuo interdicitur ecclesiastica sepultu-
ra vt extrà de decima ad hæc. & cano. prohibemus.
Item adeò est hoc verum, quòd laicus de decimis
non habet se intromittere, quia cùm dominus Im-
perator non potest aliquem eximere à præstatione
decimarum, nec potest alicui concedere percipere
decimas. vt extrà eodem titulo. ca. tua. & ca. dudum
& extrà de præbendis in lateranensi. imò quicūque

A recipit ius decimarum ſeu obligationum, per pote-
ſtatem ſecularem, & qui tradit, & qui recipit, ra-
ptor & ſacrilegus iudicatur. vt extrà de verbo. ſigni.
cauſa. Item caueat ſibi prælatus, vt nec vendat deci
mam, nec redimat hoc enim ſymoniacum eſt: quia
nec vendi nec redimi poſſunt. vt extrà de ſymonia
5 quærelam. Quæſtio. † Sed nunquid permutari po-
teſt decima. & videtur quòd non. nam ſi prohibe-
tur vendi: ergo & permutari: cùm emptionis verbo,
lex. xij. tab. omnem alienationem comprehendat.
vt ff. de ſtatu liber. l. ſtatuliberis. à cæteris. reſpon-
B deo: quòd permutari poteſt. ita ſi detur pro ea ali-
quid ſpirituale. ſi autem temporale, non valet. vt ex
trà de tranſactio, ſtatuimus. & extra de rerum per-
6 muta. ad quæſtiones. Quæſtio. † Item quæritur, an
poſsit fieri tranſactio ſimiliter ſuper decimis. vide-
tur quòd ſic, vt extrà de tranſactio. ſtatuimus. & ex
trà de decimis, ex multiplici. & ca. ſuggeſtum. Sed
contrà extrà de tranſactio. conſtitutus. & ca. ſuper
e. & extrà de præbendis, niſi eſſent. Solutio dicit H.
quod in talibus compoſitio poteſt fieri. trãſactio verò
non. vt extrà de trãſactio. ſuper eo. & eſt ratio: quia
C tranſactio non procedit. ſine aliquo dato retento,
vel promiſſo. vt C. de tranſact. l. tranſactio. & ſic ſy
monia committitur in tranſactione: in pactione au
7 tem ceſſat. cum ſit gratuita. Et eſt ſimile † confiteri
videtur crimen, qui paciſcitur, id eſt, tranſigit pecu
nia data, qui autem gratis paciſcitur non videtur,
confiteri, vt ff. de bis notat infa. l. quoniam. & l. fur-
ti. §. qui pactus. Alanus dicit, quòd vbicumque po-
teſt interuenire permutatio & tranſactio. vnde ſi-
cut ſpiritualia pro ſpiritualibus permutantur. vt ex-
tra de rerum permuta. ad quæſtiones. ita & tranſigi
poteſt ſi ſpirituale detur vel remittatur pro ſpiritua-
D li. ſi enim ſpirituale detur pro temporali vel econuer
sò, ſymonia eſt. vt in prædicto ca. ad quæſtiones in
decre. enim illa de tranſa. ſtatuimus & in alijs quæ
pro parte illa allegantur dabatur aliquid ſpiritua-
le pro decimis, vel rei litigioſæ fiebat diuiſio inter
partes aliàs commutationes præbendarum ſeu di-
gnitatum non debent fieri. quia ſpeciem continent
ſymoniæ. Item ſpiritualia com temporalibus non
permutantur: vel econuersò. vt extra de rerum per-
8 mu quæſitũ. & ca. exhibita. Quæſtio. † Sed nũquid
ſuper beneficio valet tranſactio, & certè non. etiam
E ſi daretur aliud ſpirituale. & hoc ita ſi petatur tan-
quam beneficium. vt extrà de tranſact. ſuper eo. ſi ve
rò petatur tanquam proprietas, bene admittitur
tranſactio. puta, duo Epiſcopi litigant ſuper eccle-
ſia aliqua, vel aliquibus: quia alter dicit eas ſibi per
tinere, alter negat: in tali caſu admittatur tranſa-
ctio: quia admittitur permutatio, dum modo nil
temporale ab aliqua parte præſtetur: niſi propter
poſſeſsiones alterius eccleſiæ, quæ plus æſtiman-
tur. vt extrà de rerum permu. ad quæſtiones.

F Qua actione petantur decimæ.

1 *Decimæ qua actione peti debeant.*
2 *Prono. meum: tuum ſuum &c. actionem domino dant.*
3 *Intellectus § vlt. l. ij. ff. de pollicit.*
4 *Libelli quomodò concipiendi ſint quando decimæ petan tur: ſiue per rei uendicationem: ſiue per cõfeſſoriam, ſiue per canonem.*
5 *Aliud eſt aliquid eſſe ſuum, aliud debitum.*
G 6 *Decimas eccleſiæ rector uendicare poteſt.*
7 *Recti ſpecie quandoque decipimur.*

NVNC videamus qua actione petantur decimæ
ab illis, qui decimas dare tenentur. Reſpondeo
1 † notauit Ioh. quòd petuntur per actionem confeſ-
ſoriam. eſt enim quædam ſeruitus ius præſtãdi de-
cimas. vt ff. ſi ſeruitu. vendicat. l. prima. & l. loci: vel
petuntur decimæ rei vendica. vt xvj. q. j. moderami
ne, vbi in fine dicitur, & decimas. vendicent. in ca.
reuertimini. vbi ipſe Deus vocat decimas ſuam par
tem. & vbi vocat decimas poſſeſsiones ſuas: ſi ſuæ
H ſunt ergo vendicari poſſunt: quia meum eſt, cuius
vendicandi ius habeo. vt ff. de rei vendicatione l. ſi
2 ſolum iſta † enim pronomina meum, tuum, ſuum,
illius, iſtius, alterius, domino dant actionem. vt ff.
ad Trebellianum ſi legatum. §. ſi quis bona ſua. &
ff. de religioſis. & ſumpti. fune. l. ſecunda. §. primo.
& ff. de lega. iij. l. ſeruos autem ſuos. nam cum deci-
mæ ſint Deo debitæ. vt ſuprà diximus. pro his ha-
bet vendicationem prælatus. Nam ex ſolo con-
tractu dominium eccleſiæ quæritur, & ſine tradi-
tione. vt C. de ſacroſancta eccleſia l. vt inter diui-
I num. & extrà de conſuetudine. ex litteris. Nec † ob-
3 ſtat. ff. de pollicitis l. ſecunda. §. vltimo. vbi dicitur,
quòd niſi decima ſit ſegregata ab alijs, non deſinit
eſſe in bonis prioris domini. Reſpondeo: illud eſt,
dum decima debetur ex voto. hîc autem loquitur
de decimis debitis ex iure & ex neceſsitate. Vel dic,
quòd petuntur decimæ condictione ex canone illo.
xvj. quæſtione prima moderamine. & ca. reuertimi
ni. & ca. decimæ argumentum ff. de condictione. ex
legat. l. prima. & hoc dicit Tancre. Vnde in hoc ca-
4 ſu concipiet actor libellum ſic. *Libellus.* † Coram vo
K bis venerande pater proponit Titius œconomus
talis Epiſcopi, quòd cùm ſit parrochianus ſuæ ma-
tricis eccleſiæ, & ibi audiat diuina per anni circu-
lum, & eccleſiaſtica recipiat ſacramenta, & ſic de
decimas perſoluendas tàm prædiales quàm perſo-
nales de iure teneatur: petit decimas tàm prædia-
les quàm perſonales ab eo: cum ipſæ decimæ ipſi ma
trici & parrochiali eccleſiæ iure dominij pertineãt.
& ad hoc proponit rei vendicatione. Quod ſic re-
ctè concipiatur libellus ſecundum illos, qui dicunt
rei vendicatione. pro decimis competere, probant
L dicti canones. ca. moderamine. & c. reuertimini. Si
autem prædiales vis petere concipies libellum ſic.
Libellus. Coram vobis &c. proponit Titius contra
Seium, quòd cum habeat prædia ſua in parrochia
ipſius eccleſiæ & ex eiusfructus percepit, de quibus
decimam ipſi Epiſcopo non præſtitit, ſicut de iure
præſtare tenetur, quare petit ab ipſo decimas ipſas:
& ad hoc proponit rei vendicatione. Quod ſic re-
ctè concipiatur libellus, dicunt prædicti canones.
Si autem es in ea ſententia, vt intentetur confeſſo-
ria, concipies ſic libellum. *Libellus.* Coram vobis &c.
M proponit Titius &c. nomine ipſius Epiſcopi con-
tra Seium, quòd cùm ius ſit ipſi Epiſcopo recipere
decimas de prædijs Seij, quæ ſunt in parrochia ip-
ſius eccleſiæ ab ipſo Seio, ſicut à ſuo parrochiano.
ideò decimas illas ab eo petit, & ad hoc proponit
actionem in rem confeſſoriam. Quod ſic rectè con
cipiatur libellus, dicunt iura prædicta, quæ dixi de
confeſſoria. Si autem vis intentare condictionem
ex canone, dicas ſic. *Libellus.* Coram vobis &c. pro-
ponit procurator talis Epiſcopi, & petit nomine
ipſius à

A ipsius à tali parrochiano decimas tàm prædiales & personales, ad quas sibi dandas de iure tenetur. & ad hoc proponit conditionem ex canone illo. xvj q.j. moderamine. & c. reuertimini. Et sic no. in libel lis faciendis: vt si rei vendi. vis intentare, non dicas in libello debitas, sicut multi stulti faciunt: sed di-
5 cas, vt dixi decimas Episcopi esse. † nam si esset debita, non esset sua: si sua, non esset sibi debita. vt ff. de actioni. & obligatio. l. obligationum substantia in alijs libellis serua quod dixi. *Oppositio.* Sed omni bus libellis sic opponitur. siue intentes rei vendica.
B siue confessoriam vtraque est in rem vt institut. de actio. in prima columna. & ff. de rei vendi. l. prima. & ff. si serui. ven. l. prima. si ergo sūt in rem ergo res certa est petenda, & designanda in libello. vt ff. de rei vendicatione. l. si in rem. hîc autē incertum petitur: quia nescitur quę dicimę petātur. Item etiam aliàs libellus per se obscurus est quia decimę petuntur, quę non sunt certę nec re, nec spe, nec quantitate. vt ff. de verbor. oblig. vbi autem non apparet. §. j. & ff. si certum petatur. l. certum est. & sic generalitas facit petitionem obscuram. vt ff. de iure fis. ita fidei
C hæredis. Respon. nō est incertus lib. imò rem certā peto, videlicet decimā pro indiuiso: & etiā peto ista decimam ex certis rebus puta, ex fructibus, qui sunt percepti, qui certi sunt, & quò ad speciem, & quò ad quantitatem & alibi etiam habes hoc & plus, quando lego tibi vnum de seruis meis: quia legatur tibi tunc incertus de certis: & valet tamen legatum vt ff. famil. ercis. hæredes §. si incerto. & hoc etiam idem in petitione hæreditatis. vt ff. si pars hære pe. l. j. *Quæstio.* Sed illud quæritur: an rector alicuius ecclesiæ parrochialis valeat decimas vendicare. si sumus
D modo in aliqua ecclesia in cuius parrochia prædia sunt statuta. & videtur quòd non. nam rector ecclesiæ non est dominus, sed procurator, vt extrà de donationi. fraternitatem. ergo vendicare non potest. vt ff. de rei vendica. l. in rem actio. Item cùm perceptio decimæ sit ius spirituale, ergo vendicari non potest: vt in prædicta l. §. sacra loca. Ex alia parte videtur, quòd debeat admitti. nā sicut suprà dixi. parrochiali ecclesiæ prædiales decimæ & etiam aliquā do personales debētur. si debentur: ergo possunt peti. & à quo melius quā à rectore ipsius ecclesiæ, qui
E habet curam. vt extrà de capel. monacho. c. primo. & extrà de præben. in laterantensi. qui etiam videtur habere legitimam administrationem. Respondeo: satis admitterem, quòd posset decimas petere saltē à laico rector ecclesiæ ad quem commodum & incommodum omnium illarum obuentionum & fructuum ecclesiæ pertinet. nam si cōparemus eum fructuario, rectè vendicat, & agit cōfessoria. vt ff. de re mis. l. prima. ita tamen quod intelligas vtili, directa enim confessoria agere non posset, nisi esset dominus. vt ff. si serui. vendic. l. j. in princi. & l. ij. §. hæc a-
F ctio. *Quæstio.* Sed quomodò dabitur hæc actio insolidùm isti rectori: vel etiam Episcopo. cùm decima sit diuidenda in quatuor partes, vt dixi suprà. Respondeo: decipitis amice specie recti. bene credo illum rectorem à laico decimas insolidùm posse petere. postquàm autem congregantur decimæ ab isto rectore: posteà fit diuisio: & ex illis vna pars debetur Episcopo: alia pauperibus: alia clericis: alia fabricæ ecclesiæ: vt superiùs dixi. Episcopus tamen si ageret pro illis decimis, fortè admitteretur in totum

G licèt sibi quarta pars debeatur: sed aliàs partes petet sicut directus dominus, licèt rectori ecclesiæ & alijs tres partes sunt applicandæ. Nec admitto illud quod quidā voluerūt dicere, quòd pro quarta agat Episcopus, & pro alijs partibus agat rector ecclesię & œconomus, quod non credo.

An expensæ sunt deducendæ de decimis.

H
1 *Expensæ de prædialibus decimis nullæ sunt deducendæ: de personalibus uerò decimis expensæ necessariæ & utiles deducendæ sunt.*
2 *Decimæ personales an prælato simoniaco præstari debeant.*
3 *Prælatus petenti decimas, si objiciatur, quòd simoniacus sit, an repellendus sit.*
4 *Possessio improba possidenti titulum firmum non præstat.*
5 *Decimæ an possint infeudari laicis.*
6 *Decimæ gregis soluendæ sunt et in territorio cuius grex pascit.*
I
7 *Decimæ à laico præscribi non possunt: à clerico uerò secus.*
8 *Quid si clericus ipsas decimas debeat?*

VLTIMO videamus an expensæ essent de decimis deducendę, id est, vt primò deducantur expensæ, & posteà ex fructibus decimæ petioluantur.
1 † Respondeo secundum iura canonica nulla expēsa deducitur: neque seruientium: neque mercenariorum. neque bubulcorum: neque pro parte quæ debeatur domino terræ: neque etiam deducentur expensæ quæcunque fuerint pro fructibus: vt in semi
K ne, & pro arando, & seminando, & pro colligendis fructibus: & est hæc ratio, sicut redditur in decre. extrà de deci. pastoralis. & c. tua nobis. & c. cùm homines. expensæ autem necessariæ & vtiles de personalibus decimis sunt deducendæ, & de omnibus prouentibus, qui proueniunt ex negotiatione. & est ratio: quia in negotiationibus operatur manus hominis, & studium, & sollicitudo. in fructibus autem operatur sola manus Dei: quia neque qui rigat, neque qui plantat aliquid est: sed qui incrementum dat Deus. vt in prædicta decre. pastoralis. & ca. cùm
L non sint. Est & alia ratio in fructibus. ad hoc enim vt fructus proueniant, oportet vt semen moriatur, & sic si non moriatur ipsum solum manet, & alius fructus prouenire non potest. in negotiatione autē non moritur capitale: imò saluum manet, & sic remanet dominus ille qui primò fuit in semine mortuo non remanet dominus ille qui fuit & quia mortuum, & quia solo cessit. vnde per se non potest censeri sicut in illa decretali, pastoralis. hæc ratio subtiliter colligitur. & est argumentum ff. de verborum significatione l. vsuræ. Item non deducuntur tribu
M ta nec census & sic decima sicut funeraria omnibus præfertur. vt extrà de deci. cùm non sit in homine.
2 *Quæstio.* In vltimis duo quæruntur primò, an † teneor dare personales decimas illi prælato, quem scio symoniacum: cùm ipse sit ipso iure suspensus. vt xxxij. di. §. verùm. & extrà de symonia. si quis ordinauerit. & prima quæstione prima. per totum ibi habes, quòd symoniacus hæreticus est. vt in illo ca. quisquis per pecuniam anathema fit. & illo ca. qui cumque. Item hæreticus honoris amissione mulcta

A tur. vt in illo c. reperiuntur. Item clericus à proprio
gradu decidat. vt in illo ca. ſi quis Epiſcopus. Item
alienus eſt à ſacerdotio. vt in illo c. qui per pecuniã.
Item careat dignitate. vt in illo c. ſanctorum patrũ.
Item peccat in ſpiritum ſanctum. vt in illo c. ſancto
rum patrum. & ca. gratia, ſi non gratis datur. Item
hæreticus eſt ſimonia. vt in illo c. qui ſtudet. Item ſa-
cerdotes non ſunt nec eſſe poſſunt vt in illo c. qui-
cumque. Item ordinatus taliter, id eſt, per ſymoniã:
ideò fit vt fiat hæreticus. vt in illo ca. cum liqueat.
cum ergo decimæ dentur ratione officij diuini. vt
B extrà de deci. nouum. quomodò dabo illi qui non
poteſt exercere diuinum officium. argumentum. ad
idem. xvj. quæſtione j. quæſtione. Item quia nullus
à ſymoniaco debet ordines recipere. vt extrà de ſy-
monia. per tuas. Sed credit Io. quòd quamdiu ab ec
cleſia toleratur, quòd poſſum ei ſoluere. nam multi to
lerantur, vt Iudas. vt ij. quæſtione j. multi. nec enim
ſoluuntur ratione diuini officij, ſed ratione eccle-
ſiæ in ſignum vniuerſalis dominij. vt ſuprà dixi, &
3 in Iudæis. Quæſtio. Sed quid ſi prælatus petat, † &
ego obijciam ei, quòd ſit ſymoniacus: nunquid
C debeo audiri. credo quòd ſic: cùm hæc exceptio ſit
plus quàm peremptoria: ſicut exceptio falſi procu-
ratoris. vt ff. de Iudeis l. licèt. & C. de procur. l. licet
& aſsimilari poteſt crimini læſæ maieſtatis, in quo
crimine quilibet eo ipſo iure damnatur, ex quo in
mente concipit. vnde nec ſolui ei poteſt. vt C. ad le-
gem Iul. ma. quiſquis. & l. meminiſſe. & ff. de dona
tio. poſt contractum. vidi tamen in curia Romana
aliter pronunciatum per dominum Sinibaldum ti-
tuli ſancti Laurentij. in Licinia præsbyterum Car.
nam dum Epiſcopus Gallopolitanus peteret ab ab
bate de victo, iura epiſcopalia, & oppoſita ei fuiſſet
D prædicta exceptio à procuratore abbatis, & vellet
eam probare. ipſum non admiſit, à cuius interlocu-
toria dum procurator abbatis appellaſſet. Papa cũ
fratribus ipſum appellantem nõ admiſit: imò cum
verecundia ipſum remouit, & his rationibus. quia
quandiu ab eccleſia toleratur, non debet repelli:
imò ad omnia tanquam Epiſcopus debet admitti.
vt ſecunda quæſtione prima. multi corriguntur. &
viij. q. iiij. nõne directa, & vj. quæſtio. ſecũda. ſi tan-
tum Epiſcopus. Prętereà contra electum confirma-
tum non admittitur quis in modum exceptionis,
E ſed in modum accuſationis: ergo multò fortiùs non
debet excipi contra Epiſcopum iamdiu in epiſcopa
tu extantem: vt extrà de accuſa. ſuper his. ſed durum
videtur. ſed quia lex animata præcipit, licèt ita ſic
perquam durum: tamen tolerandum eſt, vt aliàs in
lege inanimata. vt ff. qui & à quibus. l. proſpexit.
nam video, quòd ſymoniacus in ordine eſt ipſo iure
ſuſpenſus. vt extrà de ſymo. ſi quis ordinauerit. Item
ille qui per ſymoniam ordinatur: peccat in ſpiritu
ſanctu. vt ſuprà dixi. ergo non debet admitti: quia
non remittitur ſibi nec hìc nec in futuro. item ra-
F pi or eſt. item ſacrilegus. item fur eſt & latro: quia
non intrat per hoſtium in ouile. vt extrà de verbo-
rum ſignificatione. ca. cauſa. Item nonne videtur
neceſſarium, quòd ſoluantur ſibi decimæ. quia eſt
in poſſeſsione: & quia toleratur ab eccleſia. Re-
ſpondeo toleratur: quia vſque modo fuit eius pec-
catum occultum. ſed ſi illud volo facere manifeſtũ,
quare non ſum audiendus. nam ſi eſt fur, vt dictum
eſt, ergo non agit, cum ſit odioſus. nam fur furti nõ
G agit. vt ff. de furtis, qui vas & C. depoſiti. l. j. Item
non prodeſt ei ſola poſſeſsio: quia illa eſt improba.
4 † & improba poſſeſsio firmum titulum poſsidenti
non præſtat. vt C. de acqui. poſ. improba. & l. nec ex
vera. Item ſi aliquis agit vti poſsidetis, non prodeſt
ei poſſeſsio. quominus poſsit quis contra ipſum ex-
cipere quod vi aut aut clam, ſeu precario poſsidet.
vt C. vti poſsidetis. l. j. & ff. vti poſsidetis l. j. idem in
interdictd quod vi aut clam. vt ff. quod vi aut clam.
l. j. Item ſi aliquis agat in cauſa liberali rectè exci-
piam contra ipſum, quòd ſit ſeruus. vt C. de ordine.
H cog. l. j. & ij. & iij. Itẽ ſi quis petat bona alicuius de-
functi, rectè excipitur contra ipſum, quòd fuerit ſer
uus. vt C. de peti. hæredi. l. liber. Item ſi aliquis. agat
vt filius vel hæres, rectè excipio, non es filius: non es
hæres. vt C. de interdicto quorum bonorum l. j. &
C. de codi. l. vlti. & ff. de peti. hære. l. ij. & iij. & ſi ali-
qua accuſat vt mater, rectè excipio, non es mater.
C. qui accuſare non poſſ. l. non ignorar. Item opti-
mum arg. ad iſtud C. ad legem Iul. de adulte. quo-
niam Alexander. Sed inducitur ar. pro ſententia do
mini Papæ & domini Sinibaldi, extrà de reſti. ſpo.
I literas. nam propter poſſeſsionem quam habuerit
maritus, fit reſtitutio: licèt opponatur exceptio de
gradu indiſpenſali. Quæſtio. † Secundo quæritur, an
5 † decimę poſsint infeudari laicis vt habet cõſuetu
do Romana, & ferè totius orbis videtur ꝙ nõ, quia
ſecundũ vetus teſta. decimę debẽt eſſe cibus leuita-
rum qui ſeruiunt domino. vt. xvj. q. i. reuertimini: de-
bent enim eis dari tẽporalia à quibus ſpiritualia re
cipiuntur. vt eodem ca. xvj. q. j. quæſtio. & extrà de
pręſcipt. cum ex officij. prætereà feudum tranſit ad
hæredem: donatio verò decimarum non. vt extrà de
K decima ad hęc: ergo poteſt dici, quòd de iure ſpiritu
ali laicis competere non poſſunt: quia laicus non
poteſt decimas poſſidere nec pręſcribere. vt extrà de
præsbyter. cauſam. Vel melius, decimę debentur
eccleſiæ duplici iure, ratione diuini officij. vt xvj.
quæſtione prima. quæſtio. & extrà de decimis no-
uum. & hoc ius percipiendi decimas non cadit in
laicum. Item debentur in ſignum ſubiectionis &
vniuerſalis dominij. vt extrà de decimis tua nobis.
& xvj. quæſtione prima reuertimini. & ca. decimæ.
hoc enim ius non eſt ſpirituale vt primum, imò ciui
L le vel quaſi: vnde cadere poteſt in laicum: & ſi non
quò ad ius ſaltem quò ad fructuum perceptionem.
& iſtud ius poſsident laici in feudum. vt extrà de de
cimis tua nobis. ſed hoc credo verũ in decimis anti
quis laicis conceſsis. De nouo tamen nullæ conce-
di poſſunt decimæ in feudum, ſicut nec alia feuda.
vt extrà de feudis. ca. primo. extrà de ætate & quali
tate. ca. ex ratione, & hoc dicit. Quæſtio. Item quæ-
6. ritur: ecce † aliquis ruſticus Neapolitanus paſcit
gregem ſuum in territorio Beneuentano: gregis
iſtius cui dandæ ſunt decimæ? Reſpondeo: Archi-
M epiſcopo Beneuentano. argumentum extrà de deci
mis. cùm ſint homines. & argumentum ff. de ſerui-
tut. ruſticis prætor. l. prætoris. & C. de verborum ſi
gnificatione l. ſecunda. nam ex quo habet paſcua,
ibi, habet & tugurium in quo paſtores ſe recipiunt
ff. de ſeruitur. ruſticis prædiorum l. veluti. ſi ergo
habet ibi tugurium, habet & ibi domicilium. vt ff.
de iudic. l. hæres abſens. ergo tàm iure domicilij
quàm iure prædiorum paſcuorum decimas gregis
Archiepiſcopo Beneuentano dare debet, quod ve-
rum eſt,

A rum èſt,licèt ſit ar. contra xvj.q.j.quæſtio.& iij.q.j. § ex his.& extrà de deci. ca. ad apoſtolice. *Quæſtio.*
7 Illud vltimò quæritur, an † decimæ præſcribi poſſint. Reſpondeo:ſi quæras de laico, qui renetur ſoluere decimas, nullo tempore præſcribit: quia cum laicus decimas poſsidere non poſsit: ergo nec præſcribere poteſt: cum ſine poſſeſsione præſcriptio nõ prncedat.vt extrà de præſcrip.cauſam. ff.de vſucap. l.ſine poſſeſsione. & l. vſucapione. & ſic laicus defendi non poteſt à ſolutione decimarum, licèt dicat ſe à longiſsimo tempore non ſoluiſſe. Si verò
B ſit clericus,qui decimas poſsidere poteſt: & velit decimas alijs eccleſijs debitas pręſcribere interueniéte bonafide & titulo & xl.an. quibus ipſe illas decimas percepit, poterit illas præſcribere. aliàs ſine titulo non præſcriberet.vt extrà de præſcrip.de quarta.& c.ſi diligenti.Nec obſtat in eod.titu e.vigilan titul. qnia illud loquitur in malæfidei poſſeſſore & ſine titulo.alioquin contra.vt extrà eod.c.ad aures.
8 *Quæſtio.* † Quid ſi clericus debeat ipſas decimas, & xl. anno. non ſoluit, nec habet titulum: nunquid poſsit præſcribere, cùm poſsit poſsidere. Reſpon-
C deo: non credo, quia titulo caret.in omni enim præſcriptione tria ſunt neceſſaria: titulus bonafides. & continua poſſeſsio.vt C.de vſucapio.transfor l.vnica.

***

PARS QVINTA.

De iure pattonatus.

D
1 *Iuris patronatus ſecundum ius ciuile diffinitio.*
2 *Iuris patronatus ſecundum ius canonicum diffinitio.*
3 *Ius patronus unde paretur.*
4 *Eccleſiam conſtruere uel fundare quis dicatur.*
5 *Ius patronatus ex refectione ſeu inſtauratione eccleſiæ non acquiritur.*
6 *Ius patronatus ex eccleſiæ dotatione quæritur.*
7 *Dotis nomine quid intelligatur: & quare quis ex dote ius patronatus conſequitur.*
8 *Ius patronatus fundi ratione paratur.*
E 9 *Patrono eccleſiæ debentur honos, onus & utilitas.*
10 *Eccleſia collegiata quæ intelligatur.*
11 *Conſenſus patroni in electione facienda in eccleſia collegiata an requiratur?*
12 *Electio ſine patroni conſenſu facta an ualeat?*
13 *Contractus ex conuentione legem accipiunt.*

DE iure patronatus tractaturi: quia nihil de hoc iore cautũ in iure ciuili inuenitur: ideò de hac materia diligentet videamus. Verum eſt, quòd iure ciuili
F tractatut de iure patronatus qood habet patronus in liberto,de quo loquitur ſpecialis rubrica. tàm in C.quã in ff. de iure patrona. In iure autem canonico tractatut & tractare intendimos lu pręſenti rubrica de de iure patrona. quod habet quis in eccleſia: & ſic eſt alia materia & protſus dioerſa. Vnde ſi velles ſubtiliter conſiderare: vtráqoe mate ria ſatis eſt con ſimilis quò ad multa. Et primò concordant ex diffinitione.nam iure ciuili diffiuitut ſic ius patronatus

G † Ius patronatus eſt poteſtas iure ciuili patrono cõ
1 ceſſa in perſona liberti ad obedientiam ſibi præſtãdam propter beneficium manumiſsionis.hæc diffinitio colligitur ff. de iure patronatus l.j. & ij. & ff. de of.præfec.vr.l.prima.§.circa parronos.Iure verò
2 canonico ius patronatus ita diffinitut.† Ius patronatus eſt poteſtas ptouidendi eccleſiæ proueniens ex beneficijs anre cõſecrationem eccleſiæ collatis. ſicut hæc diffinitio colligitur ex his qui inſerius notantur. Item ſecundo concordant quanrum ad honores,ſiue ad emolumentum.nam patrono à liber-
H to debentur alimenta & operę obſequiales & ſabriles, ſi fuerint impoſitæ: & ipſi liberto ab inreſtato decedenti & ſine liberis ſuccedit patronus. vt ff. de liberis agnoſ.l.ſi quis à liberis.§.ſnlent.& §.alimenta.& C.de operis liber.l.j.& inſti.de ſucceſ.lib. Hoc etiam video in patrono eccleſiaſtico. nam honor debetur ei & vtiliras, & ſi venerit ad neceſsitatem, ꝙ debẽt ſibi neceſſaria miniſtrari,ſicut infrà dicemus. Item in tertio concordant: quia patrono illa competunt pro beneficio manumiſsionis & libertatis quàm à patrono conſequitur libertus. &patronus
I iure canonico cõſequitur illa propter beneficia quę confert eccleſiæ ſicut infrà dicemus. Videamus ergo quid ſit ius patronatus. Ex quibus cauſis prouenit. Quæ competunt patrono. Qualiter transferatur ius patronatus. Infrà quod tempus debeat pręſentare patronus. Item an poſsit variare patronus. Item quid fieri debeat, quando plures ſunr patroni & eſt diſcordia inter eos. Eſt autem ius parronatus poteſtas prouidendi eccleſię &c. ſicut ſuprà diximus.ideò enim patronus conſequitut ius patronatus propter beneficia quæ confert eccleſia. aliàs cũ
K ios patronarus ſit ſpirituali annexum laicus habere non poteſt.vt extra de iure patronatus c. de iure.
3 † Ius aurem patronatus prouenit ex tribus, vel ex aliquo iſtorum triom. Pura ſi aliquis conſtruat eccleſiam, ſeu fundauerit.ex conſtructione enim ſeu fundatione tali conſequitur quis ius patronatos. Item ſi aliquis dorauerit eccleſiam ſimiliter conſequitut ius patronatus. Item ſi in ſolo alterins quis eccleſiam conſtruxerit: dominus ſoli habet ius patronatus.hæc probantur xvj.q.vij.quicumque.& c. filijs vel nepotibns & c decreuimus.& c.rationis.&
L c. Frigentius.& c.piæ mentis.& xviij.q.ij.abbatem & extrà de iore parronatus c. nobis.& continentot illa tria in illo verſiculo. *Verſus.* Patronum faciont dos,ædificatio,fundus. Videamus diligenrer de ſin-
4 gulis.Et primò de conſtruente.† Quæritur quis dicatur conſtruens vel ſundator: & certè ille dicitur qui à principio, & de nouo eccleſiam in nouo loco ædificat cum conſenſu Epiſcopi diœceſani: alioquin eccleſiam ædificare non poſſet. vt extra de iure patronatus nobis.& in authentica. vt nullus fabricet oratoria vel domos præter voluntatem Epi-
M ſcopi colla.v.§.j.& extrà de conſecra.di.j.ca.nemo.
5 † Quid autem ſi refecerit vel reparauerit domum vel eccleſiam. nunquid ex hoc acquiritur ius patronatus. Reſpondeo:non. & hoc per argumentum legis ff.ne quid in loco publico ſi.l.ij. §.vicinales. nã viæ vicinales quæ ducunt in vicos, & iſtæ ſunt publicæ, & ſi reficiantur ex collatione priuatorum.argumentum.ad idem ff.de mor.infe.l.j.§.vltimo qui enim reficit, non videtur nouum opus facere:ſed veteri remedium adhibere.vt ff.de no.ope.nnnciatio.

A l.j.§.ſi quis ædificium.& arg.ad idem ff. de dona.in
ter virum & vxoré.ſi donate.§.ſi. aliud eſt enim refi
cere, & longè aliud facere. vt ff. de itinere actuque
pri.l.ij.§.vlt.licèt ſit arg.contrà in eo.§.circa princi-
pium. quia qui reficit, aliquid noui facit. Item qui
reficit ſciens in alieno, de eo quod impendit, locum
non habet repetitio: vt inſtitu. de rerum di.§.cum in
ſuo.& C.de rei vendicatione domum. Item eſt eui-
dentior ratio quare ex refectione quis non conſe-
quitur ius patronatus, eccleſia enim refecta eadem
cenſetur cum prima. vt argument. ff. quibus mo-
B dis vſufruct.amit.l.quid inde.§.non tamen. & ff.de
legat. primo.l. ſi ita legatum. §. ſi domum. vnde ſi
cenſetur eadem. ergo non poteſt ius patronatus in
ea habere: quia ius patronatus quędam ſeruitus eſt:
vt ea quæ diuini iuris ſunt, non recipiunt ſeruitutē.
vt ff.communia de ſeruitu.l.caueri.& ea etiam quę
religioſa ſunt facta neque vendi neque obligari
poſſunt prohibente iuris religione, vt C.de relig.&
ſump.fu.l.inuito.& ff.de acquiren.poſſeſ.l.qui vni-
uerſas. & hoc etiam ſentit Laurent. *Oppoſitio.* Sed
oppones: ergo hac ratione qui à principio ædificat,
C non poteſt habere ius patronatus. Reſpondeo: non
eſt verum: quia ab initio nō eſt eccleſia: & ideò ius
patronatus poſſum acquirere. ſicut patet ex verbis
poſitis ſuprà in diffinitione ex beneficijs ante con-
ſecrationem eccleſijs collatis: licèt autem eccleſia
ſit deſtructa: nihilominus locus ſacer permanet. vt
inſti.de rerum diui.§.religioſum. & ff. de rerum di.
l.j.& ij.& l.in tantum.& ideò ius patronatus ex re-
fectione non acquiro. Sequitur de ſecunda cauſa,
6 ſcilicèt † quia ratione dotis conſequitur quis ius
7 patrona. vt diximus ſuprà. Videamus ergo † quid
intelligatur nomine dotis, & quare ex hac cauſa
D quis cōſequitur ius patronatus. & certè ferè omni-
modam ſimilitudinem facio inter iſtam dotem dan
dam eccleſię, & doté quę datur alicui mulieri. Nam
dos cōſtituta datur mulieri, ſecundū facultaté cōſti
tuentis. ſ.nobilitaté & qualitaté & conditioné mu-
lieris & viri, qui matrimoniū debēt cōtrahere. vt ff.
de iure dotiū. l.cùm poſt diuortiū.§.gener à ſocero.
& C.de dotis promiſ. l.vlti. argumen.ff. de admini.
tu l.cùm plures.eodem modo dos eccleſiæ conſtitui
tur. vt in authentic. vt nullus fabri ora. vel domos
ſine vo. Epiſcopi. §.j.collatio. v.& de conſecra.di.j.
E nemo. Item dos ideò conſtituitur mulieri, vt mari-
tus ſuſtineat onera matrimonij: non enim debet
quis proprijs ſtipendijs militare. vt extra de pręſcri-
ptis eum ex officij.& C.de iure dotium l.pro oneri-
bus.& ff. de iure do. l.dotis fructus. inde enim mu-
lier ſuſtentatur & alitur. vt C. qui po. in pignorat.
hab.l. aſsiduis.& ſecundum quantitatem dotis de-
bet ali à marito. vt ff.ſo.mari.l.ſi cum doté.ita etiam
eſt de dote eccleſiæ, vt talis dos conſtituatur, quæ
ſufficiat ad luminaria & ad ſtipendia cuſtodum &
ad cuſtodiā. vt in pręd icto ca.nemo. & ſecundū illā
F dotem debent poſteà ſeruitores & clerici in illa or-
dinari. vt in authenti. de menſura or.clerico. colla-
tione iij.& dicemus de hac materia copioſius. infrà
de præben. Dotem autem intelligo conſtitui in præ
dijs, domibus, poſſeſsionibus, & redditibus: ſicut ho
die habent eccleſiæ & in ornamentiſ. & paramen-
tis. ratio autem ſumma fuit, quòd ex hac cauſa con
ſequitur quis ius patronatus: quid enim valeret ec-
cleſiam conſtrui vel ædificari, niſi dos eccleſiæ con

G ſtitueretur, per quam vel ex qua clericus eccleſię mi
niſtret: quomodò cantaret, ſi non manducaret: cer-
tè malè. Item nullus ad eccleſiam ipſam accederet,
ſi aliquod emolumentum inde non haberet: hodie
enim videmus, quòd clerici ſemper ad quæſtum ten
dunt: pone quòd ſint duæ eccleſiæ ædificatæ in ho-
norem beatæ virginis vna habeat in redditibus. c.
marchas. alia. x. certè vilipendent eccleſiam mino-
ris redditus, nec habebitur ita cara ſicut illa quę eſt
maioris redditus. hoc etiā in Epiſcopatibus contin
git. Nunc de tertia cauſa videamus. ſcilicèt de fun-
H do † propter quem quis conſequitur ius patrona-
8 tus.& eſt ratio: ſi enim quis ratione ædificij conſe-
quitur ius patronatus: vt ſuperius diximus. multo
fortius quis debet conſequi ratione ſoli: ſine quo
ædificium eſſe non poteſt, cum ſit pars dignior, quæ
totū trahit ad ſe. vt inſti.de rerum di.§.cū quis.& ff.
de acquir.rerū do. l.adeo.& C.de rei ven.l.ſi inferio
rem. & ff.de rei ven.l.ſi ager.§.ſolū.& ff.de viuca.l.
eum qui ædes. adeò eſt hoc verum, quòd ſi quis ſti-
pulatur ſolum ſine ſuperficie, nihil proficit, quumi-
nus ſuperficies tranſeat, quę naturam ſoli ſequitur.
I vt ff.de actio. & obligat. l. obligationum fere.§.ij.
Videamus nunc de illis quæ patrono debentur. Et
no. quòd ſicut tria faciunt patronum: vt ſuperius di
9 xi, ita tria † debentur patrono. ſcilicèt honor, onus,
& vtilitas. Honor quò ad præſentationem, & quan
tum ad hoc vt prius in proceſsione procedat: pri-
mus inter alios in eccleſia ſedeat: quod reputatur
etiam hodie pro magno honore vbique terrarum,
& maximè apud Lombardos. De præſentatione au
tem ſic attende, quòd ſi eccleſia illa non ſit collegia
ta, ſicut ſunt capellę: tunc patronus ad regimen il-
K lius eccleſię aliquē idoneū pręſentabit Epiſcopo. Si
verò eccleſia ſit collegiata, ſicut monaſteria, canoni
ci regulares & aliæ etiam eccleſiæ conuentuales:
tunc patronus non intererit electioni pręlati facien
dæ: ſed iam factæ honeſtiùs patroni poſtulatur aſ-
ſenſus: niſi aliud de ſua iuriſdictione obtineat: vt
partes ſuas interponere debeat electioni tractandę.
vt extrà de iure patronatus c.nobis. *Quæſtio.* Sed il-
10 lud quæritur: quam intelligas † eccleſiam collegia
tam: Reſpondeo: fortè illam vbi ſunt duo vel tres.
vt extrà de elec.c.j.ſed non eſt verum de duobus, ſed
L de tribus ſic: tres enim faciunt collegium. vt ff. de
verbo.ſignifi.l.Neratius. duo etiā non faciunt tur-
bam. vt ff. vi bono. rapto.l. prætor ait.§.j. tres enim
faciunt collegium. decē turbam. vt in prædicto.§.
prætor. quinque porci faciunt gregem, & decem o-
ues. vt ff.de abigeis.l.vltim. per duos tamen vel per
vnum collegium retinetur, ſi multi fuerint in colle
gio, & omnes alij mortui ſunt. vt ff. quod cuiuſque
vniuerſi.l.ſicut §.vltim.& in hoc caſu poſſet intelli-
gi, quod legitur extrà de elec.c.j.ſi ergo eſt collegia
ta eccleſia: de iure communi electio ad eccleſiam,
M vel ad collegium pertinet. xvj.q. vltim. ca. vltim.&
extrà de conſuetudine.cum dilectus. & extrà de iu-
re patronatus nobis. extrà de elec.cum terra. ſi ergo
electio pertinet ad collegium, & patroni conſenſus
non exigatur in facienda electione, vt dixi, in iam
facta quare exigitur cùm etiam ſi diſſentiat vel con
ſentiat nihil operatur eius diſſenſus, vel conſenſus,
ſi aliâs electio illa ſit canonica. vt extrà de electio-
11 ne, cum terra. *Oppoſitio.* Sed videtur, quòd † in ele-
ctione facienda in eccleſia collegiata conſenſus pa
troni re-

A troni requiratur. vt xviij. quę. ij. abbatem. in mona-
sterio volumus ordinari quem monachorũ electio
& possessionis dominus, id est, patronus in cuius so
lo constructum sit monasterium poposcerit ordina
ri. Respondeo: patroni cõsensus requiritur de vrba
nitate, vel ad euitandum scandalũ: vt patronus mo
lestè non ferat: non tamen eius assensus est necessa-
rius, vt si dissentiat patronus, quòd aliquid de suo
dissensu curemus: & ibi loquitur de consensu patro
ni quò ad confirmationem, non quò ad electionẽ:
& sunt similia in lege. ecce pater tutelam filiorum
B consilio matris geri mandauit: nihilominùs officiũ
tutorum integrum erit, vt conueniat bonis viris sa-
lubre matris consilium sequi: tamen si videtur eis
contrarium, possent illud consilium negligere. vt
ff. de admi. tu. l. pater tutelam. Et simile etiam habes
extrà de arbi. cùm olim. vbi dicitur, quòd ille qui de
bet rectorem eligere cum consilio familiæ, quòd va
let electio siue discordet siue cõcordet familia. Oppo
12 sitio. Sed opponitur: pone † q consensus patroni nul
lo modo fuit requisitus: nec ante electionem: nec
post: nunquid valebit illa electio: videtur quòd non
C vt ff. de admi. tutn. l. Titiũ. sed ibi ideò euenit, quia
testator dixit irritum esse, quod fieret sine ipsius cõ-
silio. Item videtur, quòd non valeat in tali casu ele
ctio. vt extrà de electio. cùm in veteri vbi vitiatur ele
ctio quæ debuit fieri cum consilio aliorum, si ipso-
rum non fuit requisitus assensus, licèt postea requi-
ratur. sed ibi non poterat ad electionem procedi si-
ne ipsorum cõsilio: hic autem proceditur sine assen
su patroni. vt in prædicto c. nobis. Quæstio. Sed quid
est quod dicitur in prædicta decre. nobis, nisi aliter
de sua iurisdictione obtineat. Respondeo quia for-
D tè est Episcopus vel abbas, vel alia persona ecclesia
stica: quoniam laicus ad faciendam electionem nul
lo modo vocãdus est. vt extà de elec. cum terra. Alij
dicunt de sua iurisdictione specialiter sibi indulta.
vt xvj. q. j. hinc est. non enim consuetudo illi suffra-
gatur. vt extrà de pręscrip. cùm olim. nam nec etiam
oblationes laicorum dominio applicare debent om
ni consuetudine remota. vt x. quæstione ij. hanc
consuetudinem. Vel aliter nisi de sua iurisdictio-
ne &c. id est, vbi laicus patronus de consensu supe-
rioris ab initio hoc exceperit. vt xviij. quę. secunda.
E Eleuterius. sed primũ magis placet Tancre. Sed vl-
timum magis videtur placere & concordare, cùm li
13 tera illius decret. nobis. & habet simile: quia † con-
tractus ex conuentione accipiunt legem. vt ff. depo
siti l. prima. §. si conuenerit. & legem quam dixisti
de rebus tuis, seruari conuenit. vt C. de pactis l. le-
gem. & C. de conditio. causa data. l. ea lege. & in au
thentica de aliena. & emphy. § sanctissimas. colla.
ix. vbi res alienari prohibita, alienati non poterit:
nisi in redemptionem captiuorum.

F Quem honorem debeat habere patro-
nus in ecclesia.

1 *Patronus primus in processione esse debet.*

DE honore debito patrono hic videndum nobis
1 incumbit. Vnde † quòd patronus sit primus in
processione, dicit canon. xvj. c. q. vij. ca. pię mentis.
& c. Frigentius. & extrà de iure patronatus nobis.
habere enim primum locum, magnus honor est. vn
de & Pharisęi primos accubitus desiderabant in cœ
nis. & dicit legislator. vt is gradus cæteros antece-
G dat, quem stipendia longiora, vel largiora, vel la-
bor prolixior fecerit anteire. vt C. de offi. maiest. of.
l. nemo.

De onere quod debet habere patro-
nus pro ecclesia

1 *Patronus ecclesias defendere tenetur.*
2 *Patronus ecclesiam defendere impẽsis & sumptibus ip-
sius ecclesiæ tenetur.*
3 *Patronus neque ecclesiam reficere neque instaurare te-
netur.*

H

NVNC videamus de onere patroni, quod de-
bet habere in ecclesia, & hoc de iure. nam vbi
honor, ibi & onus. vt instit. de leg. patro. tu. & C. de
fur. l. vlti. & certè onus quod quia recipit patronus
1 † tenetur ecclesias ab omnibus defendere pro posse
suo si potest: sin autem Episcopo vel iudici corrigen
da denunciet: si verò Episcopus malè tractet eccle-
siam: patronus Metropolitano denunciet: si verò
Metropolitanus malè tractet illam ecclesiam: tunc
auribus Regis insinuet. Sed hodie honestiùs & tu-
I tiùs est, quòd auribus domini Papæ. hæc leguntur.
xvj. q. vij. filijs ac nepotibus. Sed cuius expensis eã
2 defendet? Respondeo: & † certè expensis ecclesię: sa
tis est enim si ipse patronus suam adhibet diligen-
tiam, & suum præbet ministerium. nam tutor de-
bet pupillum defendere, sed expensis pupilli. vt ff.
de admi. tu l. à tutoribus, procurator etiam debet de
fendere dominum expensis domini. vt ff. manda. l.
idemque. §. idem Labeo. & l. si quis alicui. §. impen
dia, pater etiam defendit filium, & expensas facit
de vsufruct. quæstio per filium. vt C. de bono. ma. l.
K j. & operas dabit libertus patrono sumptu & expen
sa patroni. vt ff. de operis liber. l. operæ enim. & ar.
op. xij. q. ij. ca. caritatem. & nemo compellitur pro-
prijs stipendijs militare. vt extra de præscrip. cùm ex
officij. Nec obstat in eodem titu. l. suo. quia lex illa
3 loquitur in operis incertis. Quæstio. † Sed nunquid
alia onera respiciunt patronum: pura, reficere eccle
siam, saltem ad instar fructuarij. vt ff. de vsufruct. l.
hactenus. Respondeo non: imò vt ab omni releue-
tur onere, quarta pars decimarum ecclesiæ relinqui
tur. vt notaui in rubrica superiori.

L

De vtilitate quæ debetur patrono
ab ecclesia.

1 *Patronus si uergit ad inopiam ab ecclesia modestè alen-
dus est. Idem de patrono à liberto.*
2 *Patronus solus non Patroni familia ab ecclesia alendus
est.*
3 *Sabinus à discipulis sustentatur.*
4 *Marsichane prouinciæ patroni.*
5 *Patronus pauper antiquos & moderatos redditus eccle
M siæ accipiet.*

DE VTILITATE quæ debetur patrono
ab ecclesia nunc vltimò videamus. & certè hæc
1 est vtilitas, quòd † si patronus vergit ad inopiam,
quòd est alendus de bonis ecclesiæ. vt xvj. q. vij. ca.
quicumque. & extrà de iure patronatus nobis pa-
tronus à liberto, etiam si vergit ad inopiam alendus
est. vt suprà in principio notaui. Quæstio. Sed queri-
tur ponamus, quòd patronus est quidã nobil simul

A ta conſueuit expendere, habet magnam familiam
eſt maximus comeſtor: hic patronus pauper eſt, &
quærit ſibi ſubueniri ab eccleſia: & petit largas ex-
penſas: petit carnes diebus ſingulis excepto die ve-
neris: eccleſia modicas offert, & fortè panem & ca-
ſeum, quid erit? Reſpondeo: temperamentum eſt ap
poſitum, quod dicit prædicta decre. patrono egenti
modeſtè ſuccurratur: vt in prædicta decret. nobis.
Sed quomodò intelligimus modeſtè? Reſpondeo:
ſecundum facultates eccleſię & perſonas, argumen
tum. x. quæſtione iij. cano. vltim. & optimam decre.
B vide extrà de ſymonia. & ſi quæſtiones. & de cen.
procurationes. & argumeot. & ff. de vſur. l. ſed & ſi
quid §. mancipiorum. Alimenta etiam pupillo ſunt
conſtituenda moderatè. vt C. vbi pu. edu. debeant. l.
2 j. & ij. Nec mirum ſi patronus egenus ab eccleſia ſu
ſtentatur, & de ipſo intelligo, & non de tota fami-
lia: alioquin durum eſſet eccleſiæ. nam & magiſter
propter paupertatem fuit à ſcolaribus ſuſtentatus:
3 ſicut † exemplum ponitur de Sabino. vt ff. de origi-
ne iuris. l. ij. in vltima columna. filia etiam vxor, ne
ptis, proneptis fructus diminuunt causa veſcendi,
C quando non habent vnde ſe paſcant. vt ff. vt in poſ
ſeſsione legat. l. quæ legatorum. & argumen. ff. ex
quibus cauſis in poſſeſ. ea. Fulcinius. §. penultimo.
Aliam etiam vtilitatem vidi præſtari patronis in re
cognitionem iuris patronatus: puta, rector eccleſiæ
in paſcha in natali mittit patrono duos bucellatos,
vel vnum brachium de cereis, vel vnam tortam, vel
aliquid talè: & hoc potius de conſuetudine quàm
de iure: alia autem honoraria & alias vtilitates non
habebit patronus. Non ergo veniat ad eccleſiam
patronus vt dicat volo me minuere in eccleſia: volo
ibi recipere medicinam: volo ibi habere duas, vel
D vnam albergariam: vel volo ibi habere canes meos
& accipitres: ſicut vidi in pleriſque partibus hæc re
4 quiri à patronis: ſicut per totam † Marſichanam
prouinciam. & dicunt iſta ſe habere debere ex lon-
giſsima conſuetudine. certè ab omnibus iſtis abſti
nebit ſe patronus: nec proderit ſibi conſuetudo: nec
etiam ſi dicat hoc habere debeo: quia ſum aduoca-
5 tus eccleſię: ſicut fit in Teutonia: antiquos † tamen
& moderatos redditus accipiet. vt extrà de iure pa-
tronatus, prætereà. & xvj. quæſt. vij. c. piæ mentis. &
c. Frigentius quæ omnia his verſibus continentur.
E *Verſus.* Patrono debetur honor, onus, vtilitáſque.
Præſentat: præſit, defendit, alatur egenus.

Qualiter & quibus cauſis transferatur
ius patronatus.

1 *Ius patronatus ad quemlibet hæredem inſolidum deue-
nit, & quod indiuiſibile ſit.*
2 *Aes alienum tam actiuè quàm paßiuè inter hæredes di-
uiditur.*
3 *Actiones indiuiduæ ſunt.*
4 *Eccleſiæ conditio ex pluribus hæredibus patroni melior
F ſit.*
5 *Ius patronatus an donari poßit. & nu. 8.*
6 *Ius patronatus ſpirituale non eſt, ſed ſpirituali anne-
xum.*
7 *Intellectus ca. quod autem conſulis. de iure patronatus
extrà.*
9 *Intellectus decret. Ex inſinuatione de iur. patrona.*
10 *Ius patronatus donari poteſt, vendi autem non.*
11 *Ius patronatus permutari poteſt.*
G 12 *Ius patronatus transfertur cum vniuerſitate.*

NVNC videamus, qualiter & quibus cauſis
transferatur ius patronatus. tráſfertur enim ex
ſucceſsione ſiue ex teſtamento, ſiue ab inteſtato. vt
1 extrà de iure patronatus ca. j. & iij. † & peruenit ad
quemlibet hæredē inſolidùm: ſicut & quælibet alia
iura, quia ius patronatus indiuiſibile eſt. vt ff. de ſer
uitu. l. viæ itineris & actus. & l. pro parte. ff. ſi ſerui-
tus vendi. l. loci. §. ſi fundus. & ff famil. erciſcundæ.
l. hæredes. §. an ea ſtipulatio. licèt enim ſint hæredes
ex inæqualibus portionibus: ius tamen patronatus
H penes quemlibet inſolidùm eſt. vt ff. de operis liber-
torum, l. vt iuriſiurandi. & hoc etiam dicit decreta-
lis, quod ius patronatus inter hæredes diuidi non
bet. vt extrà de iure patronatus c. primo. *Oppoſitio.*
Sed opponitur de creditoribus & debitoribus. ecce
ſi quis habens plures debitores ſeu creditores dece-
2 dat relictis pluribus hæredibus. æs † alienum tam
in actiua quàm in paſsiua ſignificatione diuiditur
inter hæredes. vt C ſi certum petat. l. j. Reſpondeo:
ideò in actionibus illud contingit, propter illud
quod debetur ex actionibus, quod diuiduum eſt. ſci
I licèt quantitas, & illa diuiditur: ſed non intelligas
3 quòd actiones diuidantur: imò indiuiduæ ſunt, vt
inſtitu. de rebus cor. & incor. & ff de acquirend. re-
rum domini. ſeruus. §. incorporales. & ff. de rei
vendi. l. Pomponio. in fi. & hoc apertè colligitur ex
l. ij. ff. famil. erciſcund. & l. planè. & hoc etiam vide
in ſeruitu. vſufru. nam omnes ſeruitutes indiuiduæ
ſunt, præter ſeruitutem vſufruct. quæ ſeruitus eſt di
uidua quantum ad perceptionem fructus: quãtum
autem ad ius ſeruitut. indiuidua eſt. vt ff. ad legem
falcidiam. l. j. §. ſi vſufruct. & hoc dicit lex optimè
K ff. de vſufruct. & hab. l. vſus pars. Sic ergò conting.e
ſi ſit vnus patronus, & moriatur relictis pluribus hę
redibus, quòd omnes illi erunt patroni & inſolidũ:
& ſic videbitur grauari eccleſia: quia illis vergenti-
bus ad inopiam oportebit ſingulis prouidere: item
ſingulis oblationes mittere? Reſpondeo: non graua
4 tur: † imò conditio eccleſiæ fit melior: quia omnes
defendent illam: & ſic intereſt eccleſiæ plures ad ſui
defenſionem admitti, vt argu. ff. de dam. infect. l. ij.
In oblationibus autem mittendis & de prouiſione
facienda tempore neceſsitatis, dico eccleſiam non
L grauari: quia non plus dabit omnibus illis hæredi-
bus niſi quantum eſſet datura illi teſtatori ſi viueret
cui iſti ſuccedunt, ſed licèt ius patronatus ſit penes
omnes inſolidum, quantum ad omnem eius effe-
ctum: quantum tamen ad præſentationem ſacerdo
tis penes omnes eſt: ita quòd penes nullum eſt, ſicut
infrà in hoc eodem tractatu dicemus. Item transfer
5 tur ius patronatus per † donationem. vt extrà de iu
re patronatus ex inſinuatione. & videtur quòd lai-
cus laico donare poſsit. vt ibi. ſed contrà dicitur.
nam videtur quòd laicus nedùm laico, imò nec ec-
M cleſiæ, monaſterio vel collegio ſine conſenſu Epi-
ſcopi donare poſsit. & ſi donat ſine conſenſu Epiſco
pi, nihil agi videtur. quia pro non dato habetur,
quod ab illo datur, qui de iure dare non poteſt. vt
extrà de iure patronatus c quod autem conſulis. &
c. cura, alibi dicitur, quòd laicus in laicum per ali-
quem contractũ ius patronatus transferre non poſ
ſit: imò omnes contractus: quos fecerunt & facient
in futurum, vim aliquam non habebunt. vt extrà de
iure patronatus c. prætereà. Reſpódeo: quidam in-
telligunt,

A telligunt, quòd laicus laico donare posſit cum con
ſenſu Epiſcopi, aliàs non. & ſic ſoluunt cõtraria. lo
co verò religioſo poteſt donare ius patronatus ſine
cõſenſu Epiſcopi. vt extrà de iure pa. c. illud. Nec ob
ſtat decre. in e. tit. nullus laicus. vbi dicitur q nullus
laicus decimas aut eccleſiã aut quicquid iuris eccle.
eſt, ſine cõſenſu ſui Epiſcopi monaſterijs aut cano-
nicis conferat. Sed reſpondeo: verũ eſt, præterquàm
ius patronatus quod non eſt eccleſiaſtici iuris, nec
6 ſpiritualis: † ſed eſt ſpirituali annexum. vt extrà de
7 iure patro. ca. de iure. Item non obſtat decre. illa, †
B quod autem conſulis. nam ibi laicus quod voluit,
non potuit. ſcilicèt conferre eccleſiã: quia nõ eſt ſuũ
conferre: quod potuit. ſcilicèt conferre ius patrona
tus, noluit: & ſic locum habet decre. extrà de offi. &
po. iudi. dele. cum ſuper abbatia. & C ſi quis alteri
vel ſibi. l. multum. in decret. enim illa, quod autem
laicus loco religioſo eccleſiam contulit. & ideò cõ-
ceſsio nulla: quia ſine conſenſu Epiſcopi facta fuit:
& adde hic, quod eſt circa finẽ illius decretã. quod
8 autem. videlicet. quòd pro non dato &c. † *Quæſtio.*
Sed nonnè videtur tunc concedere ius quod habet.
C ſcilicèt patronatus. arg. ff. de le. j. ſi. domus. §. vltim.
& ff. de contrahend. empt. qui tabernas. Alij aliter
ſoluunt & dicunt, quòd ſic in contractu donatio-
nis, qui gratuitus eſt: non tñ in contractu venditio
nis: quia ille cõtractus omninò prohibetur. vt extrà
de iure patro. de iure: quia quando laicus laico do-
nat, aut fit conditio eccleſiæ deterior: puta, quia pri
mus patronus homo fidelis, potens & iuſtus. valens
eccleſiæ iura tueri, & diues: ille autem cui donatio
facta eſt, homo infidelis, malitioſus, pauper, non va
lens eccleſiarum iura tueri: in hoc caſu dicunt quòd
D donare non posſit ſine conſenſu Epiſcopi. Si verò
conditio eccleſiæ fiat melior ponendo exempla præ
dicta econtrà: tunc ſine conſenſu Epiſcopi donare
poteſt: & ita volunt intelligere decreta. illam, ex in
ſinuatione. argu. ff. ſi ex noxa. cauſa aga. l. j. & ff. de
ali. iur. mu. cauſa. l. j. ij. & iij. Tertium præcisè dicũt
laicũ laico ſine conſenſu Epiſcopi donare non poſ-
9 ſe. Nec obſtat decre. ex inſinuatione. † quia ibi erãt
fratres duo, quorum quilibet erat patronus inſoli-
dum: quia ius patronatus indiuiduum eſt. vt ſuprà
dixi. vnde per donationem fratris nihil ei accreuit,
E ſed ceſsit fratri liberam adminiſtrationem, vt poſ-
ſit ſolus præſentare. & hoc dicit Tancre. Primæ ta-
men ſolutiones ſunt meliores. Vincen. tamen admi
ſit indiſtinctè laicum laico donare poſſe: & ſic glo-
10 ſauit ſuper illa decre. illud. *Quæſtio.* † Si quæras ſe-
cundum iſtos, qui dicunt poſſe donari ius patrona-
tus: quare non poſſet vendi. vt ſuprà dixi. reſpondẽt
ipſi: contractus donationis eſt gratuitus: contra-
ctus verò venditionis non eſt gratuitus: & ideò ille
admittitur, iſte reprobatur: ſimile habes aliàs per
Anaſtaſium à quo prohibentur nomina vendi. do-
F nari tamen poſſunt. vt C. man. l. per diuerſas. & l. ab
Anaſtaſio, & ratio eſt euidentior. nam ius patrona
tus eſt ſpirituali annexum: vt extra de iudi. quanto
& extrà de iure pa. c. de iure. nõ debet ergo numma
rio pretio dehoneſtari ſicut in ciuili ſapientia, quæ
eſt res ſanctiſsima: quæ pretio nummario non eſt
dehoneſtanda. vt ff. de var. & extraor. cog. l. j. Item
cum ſit ſpirituali annexum, non debet pro re tem-
porali dari. vt extrà de rerum permu. c. exhibita. Itẽ
11 transfertur † ius patronatus per mutatione: ita vt ſi
G pro iure patronatus, quod eſt annexum ſpiritua-
li, aliquod ſpirituale detur: aliàs non. vt xvj. q. vj. ca.
nemini. *Quæſtio.* Sed nunquid posſit permutatio fie
ri inter laicos, vel cum eccleſia, repete omnia quę di
ximus. ſuprà in contractu donationis. & quòd per-
mutatio poſſet fieri prębet argu. extrà de rerum per
12 mu. ad quæſtiones. † Item transfertur ius patrona-
tus cum vniuerſitate. vt extrà de iure pa. ex literis. &
extrà de ſententia & re iudic. cum Bertoldus, & ex-
trà de iure pa. cum ſecundum. Si ergo vendis omnia
tua bona, trãſit ille ius patronatus cũ illa vniuerſita
H te, licèt per ſe ſolummodò tranſire non poſſet. qui-
dam enim cum vniuerſitate tranſeunt, quæ per ſe ſo
la tranſire non poſſunt. vt in fundo dotali. vt ff. de
acquiren. poſſeſ. l. domum. & l. quædam. Et idem in
loco ſacro & religioſo. vt ff. de contrahenda empt.
l. in modicis Idem in fundo alienari à teſtatore pro
hibito. vt ff. de legat. iij. l. pater. §. ſi fundum. Idem
in decurione prohibitio cõducere. vt ff. de decurio.
l. decurio ad idẽ optimũ ar ff. man. l. ſi mãdauero. §.
Iulianus. ad idem ff. de actio. emp. & ven. l. ſi merce
dem. §. ſi cùm fundum. ar. ad idem ff. de vſucap. pro
I emp l. ij. §. cum Stichum. & C. de relig. & ſumpti. fu.
ſi ſepulchrum. Vnde omnia prædicta continentur
his verſibus. *Verſus.* Ius patronatus tranſire facit no
uus hæres res permutata donatio venditióque ſcili
cèt vniuerſitatis vt dixi. Sic ergo conſideratis prędi
ctis quot ſunt hodie qui malè habent iura patrona.
in ciuitate Beneuentana, & in multis alijs locis.

Infra quod tempus debeat patro-
nus præſentare.

1 *Patronus quot menſes ad præſentandum habeat.*
2 *Præbenda intra ſex menſes conferenda.*
K 3 *Electio in eccleſiæ cathedralibus intra tres menſes facien da eſt.*
4 *Si quæſtio ſit ſuper iure patronatus inter Epiſcopum & patronũ, œconomus ab Epiſcopo conſtitui debet.*
5 *Contentio inter Epiſcopum & patronum ſuper iure pa tronatus coram ſuperiore non coram ipſo Epiſcopo*
6 *agitari debet.*
6 *Rex Angliæ ſuper iure patronus cognoſcit.*
7 *Decretaliũ concordantia.*
8 *Tempus ſemper iudicatur continuum, niſi utile in iure re periatur.*
L 9 *Tempus quandoque utile, quandoque continuum.*
10 *In præſentatione, modus & conditio perſonæ attẽditur.*

NVNC videamus infra quod tempus debeat
1 præſentare patronus. & certè † patronus infra
ſex menſes, qui continui ſunt: & computantur à tẽ-
pore vacationis eccleſiæ debet præſentare: alioquin
quantum ad illam vicem ius præſentandi amittit:
& de illa poterit Epiſcopus ordinare, vt extrà de iu-
re patronatus eam te. & hæc vera ſunt quando non
mouetur controuerſia ipſi patrono, ſed certum eſt
ipſum eſſe patronũ. Si autem moueatur ei quęſtio,
M & alius dicat ſe patronum, & illum negat eſſe pa-
tronum: tunc quæſtio illa terminanda eſt infra qua
tuor menſes. & ſi terminabitur quæſtio, ille præſen-
tabit, qui per ſententiam pronunciabitur eſſe patro
nus: ſi autem non fuerit quæſtio terminata infra
prædictum tempus: tunc Epiſcopus illius eccleſiæ
prouidebit. extrà de iure patronatus. c. quoniã. & c.
cùm propter diſcordias, ſed ſi rectè conſideramur
omnes prædicti canones, qui loquuntur quando
controuerſia erat de iure patronatus quomodũ er-

A go intelligemus? Reſpondet Laurentius. & dicit,
quòd hodie eſt tempus quatuor menſium, & po-
teſt eſſe: quia decret. illa, eam te. eſt Alexan. & poſi-
ſita fuit olim ſub titulo de ætate & qualitate. de-
cre. autem illa, quoniam eſt eiuſdem Alex. ſed eſt
concilii lateranen. ergo dignior & maioris aucto-
ritatis eſt illa decreta. cùm propter diſcordias, quæ
eſt domini Innocen. & ſic vltima. vnde illi decret.
eam te derogat: & ſic ſunt hodie quatuor menſes, ſit
controuerſia: vel non ſit. & ſic infrà quatuor men-
ſes debet quęſtio iſta terminari. vt C. de ędifi. pri. l.
B de operis noui nunciatione. & ſic alibi ff. de excu.
tu. l. quinquaginta. & ſic quæſtio iuris patronatus,
terminari debet infrà quatuor menſes, ſeu præſenta
tio fieri debet: vt dictum eſt. In præbenda † confe-
2 renda ſtatutum eſt tempus ſex menſium, infrà quod
debeat conferri: alioquin poteſtas cõferendi deuol
uitur ad ſuperiorem: vt extrà de conceſſione præbẽ
dæ & eccleſiæ non va. ca. nulla. † Electio autem in
3 eccleſijs cathedralibus debet infrà tres menſes fieri:
alioquin electio deuoluetur ad ſuperiorem. vt extrà
de elec. c. ne pro defectu. † Si verò ſit contentio in-
C ter Epiſcopũ & patronum, qui Epiſcopus non vult
4 admittere præſentatum à patrono: quia reputat ip-
ſum indignum: vel quia non recognoſcit ipſum pa
tronum habere ius patronatus: credo tunc infrà tẽ-
pus prædictum quæſtionem debere terminari: ſed
hoc cautum canonibus non inuenio, & ideò fortè
tempus non potuit diffiniri à canone: quia quæſtio
iſta tractabitur coram ſuperiore, vnde medio tem-
pore instituet ibi Epiſcopus œconomum, qui me-
dio tempore fructus percipiat, & illos in vtilitatem
eccleſiæ expendere, aut futuris perſonis fideliter ſer
D uare procuret, vt extrà de offi. iudi. ordi. c. cùm nos
5 plerumque. Quæſtio. † Sed illud quæritur: coram
quo vertetur iſta quæſtio: nunquid coram ipſo Epi
ſcopo, vel ſuperiore? Reſpondeo coram ſuperiore:
ne illud ſequeretur abſurdum, quòd in cauſa pro-
pria eccleſiæ eſſet aliquis iudex & pars. quod iura
nolunt. vt C. ne quis in ſua cauſa ius ſibi dicat. l.
vna. & C. de aſſeſſori. l. vlti. & xxiij. q. iiij. inter que-
relas. nam & aliàs quotiens eſt contentio inter iudi
cem & litigatorem, quando recuſat iudex vt ſuſpe-
ctus cum ipſo iudice, arbitri eliguntur, qui de ſuſpi-
tione cognoſcant, vt extrà de appellat. cum ſpeciali
E & hoc idem alibi coram ſuperiore cum ipſo Epiſco
po quidem contendam, qui me poſt appellationem
excommunicauit. vt extrà de offi. dele. cum contin-
gat. aliàs ſi non cum Epiſcopo erit quæſtio, ſed cum
alio, coram Epiſcopo terminabitur. vt extrà de iu-
6 dic. quanto. Hæc vera ſunt vbique terrarum † præ-
terquam in Anglia, vbi de iure patronatus non au-
det quis tractare cauſam, niſi coram Rege vel dele
gato ipſius Vincen. Quæſtio. Sed illud quæritur ſi-
ue loquatur de ſex menſibus ſiue ac quatuor, ſi vo-
lumus dicere quòd hodie ſit tantum tempus qua-
F tuor mẽſium, quomodò poſſet ſuſtineri quòd vtrũ-
que tempus ſaluemus? Reſpondent quidam ad
7 hoc, quòd † vnumquodque tempus locum habeat,
ſcilicèt ſex menſium, neceſſe eſt quòd tempus com-
putetur à die vacationis: & quatuor menſium tem-
pus computetur à die motæ controuerſiæ. ſic & ali-
bi quatuor menſes ſunt ſtatuti ex die nominatio-
nis ad finiendas excuſationũ cauſas, quando tutor
quis nominatur: ad conteſtandas cauſas excuſatio-
G num habet quis quinquagintata dies. vt ff. de excu.
tu. l. quinquaginta dies. Quæſtio. Item quæritur de
quocũque tempore loquaris ſex menſium vel qua-
tuor, an ſit continuum vel an ſit vtile. Reſpondeo:
continuum, cùm non inueniam ipſum vtile. ſemper
8 † enim iudicabo ipſum tempus continuum niſi in
iure inueniatur vtile. ſi ergo eſt continuum: ergo ig
noranti currit, & connumerantur dies feriati & no
feriati. in vtili autem tempore totum diuerſum:
quia non cedit niſi ſcienti, & non numerantur dies
feriati, ſed illi tantùm in quibus habui copiam præ-
H toris. vt ff. de his qui nota. infamia. l. genero. & ff. de
diuer. & tempo. præſcrip. l. j. & ff. quis ord. in bono.
poſſeſſio ſeruet. l. in bonorum. ſi ergo ita eſt. hoc ſe-
quitur abſurdum, quòd ignorabo prælatum mor-
tuum, & ſic eccleſiam vacare, & mihi currit tem-
pus, cùm non ſim negligens: nec etiam eſt quod mi
hi debeat imputari. Reſpondeo: præceptis ſalutari-
bus moniti audemus dicere in iure canonico, quod
iſtud tempus ſex menſium ſiue quatuor, licèt ſit con
tinuum: tamen non currit niſi ſcienti. & quare hoc:
9 † quia dicam eſſe vtile ratione principij, vt non cur
I rat niſi ſcienti: ratione autem curſus eſt continuum
& eſt ſimile, prædicti quinquaginta dies qui dan-
tur ad conteſtandas excuſationes ſunt vtiles ratio-
ne principij: quia nunquam currunt, niſi poſtquam
ſciuit aliquis ſe datum tutorem: continui tamen
ſunt, ex quo incipiunt currere. vt C. de excuſa. tut. l.
quinquaginta. Hoc idem in decem diebus: qui dã-
tur alicui volenti appellare, qui ſunt vtiles ratione
principij. continui ratione curſus: nunquam enim
currere incipiunt, niſi poſtquam aliquis ſciuerit ſe
condemnatum. vt C. quomodò & quando iu. ab eo.
K Item nõne oportet me ſcire conſanguineum mor-
tuum, ad hoc vt ipſius hęreditatem poſſim adire. vt
C. de capt. & poſt li. re. l. necnon. & ff. de iur. & fac.
ignor. l. prima. & ff. de vul. & pu. ſubſtitutis l. ſe-
cunda. Item plenius adhuc de iſta præſentatio-
ne videamus: quia non attenditur tantum tempus,
ſed † attenditur modus & conditio perſonæ pręſen
10 tatæ. modus attenditur: quia quilibet, qui eſt patro
nus, quando præſentat aliquem ſuo diœceſano ca-
uere debet, ne ipſe eum inſtituat: quia tunc inſtitu-
tio nulla. ex iure enim patro. non conceſſio id eſt in
L ſtitutio, ſiue confirmatio: ſed repręſentatio pertinet
ad patronum. vt extrà de iure patronatus. c. vlt. Ca-
uetur etiam canonè, quòd laici non inſtituant pres
byteros in eccleſijs ſine conſenſu Epiſcoporum. vt
xvj. q. vi. c. laici. Item attenditur modus, quãdo ad
deliberandùm de bona perſona præſentanda ſicut
iam dicemus. Item attenditur circa ipſam repræſen
tationem iſtud, ſcilicèt, vt patronus vadat cum illa
bona perſona coram Epiſcopo, & dicat ſic. ego ta-
lis patronus eccleſiæ beatæ Mariæ cum illa eccle-
ſia rectore vacet, talem clericum honeſtum & litera
M tum vobis domino Epiſcopo ad regimen illius ec-
cleſiæ repræſento. multi tamen clerici circa hoc
inhoneſto modo verſantur: ſtatim enim ex quo re-
ctor eccleſię moritur, & adhuc fortè ſpiritus non exi
uit: vadunt & diſcurrunt per patronos alicuius ec-
cleſiæ, & rogant eos, cùm deberent rogari: vt patro
ni dent ſibi ius patronatus: & ipſi miſeri patroni cõ
cedunt, & faciunt inde fieri publicè inſtrumenta,
quorum tenor talis eſt. Ego talis patronus con-
cedo tali clerico ius patronatus talis eccleſiæ. &
ſic oſtendo

A ſic oſtendo apertè quòd nihil agitur. non enim eſt
intentio patroni ius patronatus transferre in cleri-
cum: ſed ſua intentio eſt repræſentare, quod non fe
cit. & ſic vt ſuprà dixi, quod voluit non potuit. &
quod potuit noluit. Item attendenda eſt conditio
perſonæ præſentatæ. vt ſit bene nata ex legitimo
matrimonio: & quòd non ſit filius illius qui proxi-
mò in illa eccleſia miniſtrauit: & quòd ſit honeſtæ
vitæ & bonæ conuerſationis, & competentis litera-
turæ. vt extrà de elec. cum in cunctis. & extrà de fi-
lijs præsby. ad hæc. & maximè in illa eccleſia, quæ
B habet curam animarum.

Vtrum patronus poſsit variare,
vel non.

1 *Patronus quis & quando variare dicatur.*
2 *Clericus habens ius patronatus ex succeßione uel dona-*
tione ius patronatus laicale habere censetur.
3 *Variationi an & quando locus & quando non.*
4 *Præsentato ex laici præsentatione nullum ius quæri-*
tur.
5 *Gratificationi an locus esse poßit.*
C 6 *Prior tempore, an ſit iure potior.*
7 *Patronus clericus quare uariare non poßit.*

NVNC de illo articulo videamus, videlicet, an
poſsit patronus variare vel nõ. & certè circa iſta
1 primò videamus. † quando dicatur variare patro-
nus. & certè variat quando primo præſentauit vnũ
Epiſcopo, & poſteà antequàm primus confirmetur
vel reprobetur, repræſentat alium. & tunc diſtingui
tur: aut ille patronus eſt laicus: aut eſt clericus. ſi lai
cus, tunc videtur quòd variare poſsit. nam relinqui
tur iudicio Epiſcopi, quem magis admittat: & ſic
D erit locus gratificationi. ſi verò patronus ſit cleri-
cus, non videtur, quòd poſsit variare: imò qui prius
eſt præſentatus, cùm tempore ſit potior & prior, &
potior iuris erit. hæc leguntur extra de iure patron.
cum autẽ aduocatus. & quod dicitur de clerico in-
telligas ſi tanquam clericus habeat ius patronatus,
puta ratione eccleſiæ ſuæ: cæterùm ſi ex ſua perſona
2 † habeat ius patronatus: puta, quia patri ſuccedit,
vel quia aliquis ſibi donauit: tunc quia habet à lai-
co variare poſſet arg. extrà de iure patro. cum dile-
E ctus. & ſic nota notabilia tria: quòd poteſt quis va-
riare. Secundum, quòd locus eſt gratificationi. Ter
tium quòd qui prior eſt tempore, potior eſt iure, pro
3 primo habes argu. plura. nam † non nunquam præ
tor variantem non repellit. & conſilium mutantis
non aſpernatur. vt ff. de colla. bon. l. nonnunquam.
& Papinianus licèt varius electus tamen fuit. vt C.
de furtis l. vlt. & Auguſtinus variauit, & dixit con-
ſilium meum muto in melius. vt xij. q. j. certè ego
ſum qui ſtatueram. & alibi Iuſtinianus dicit. non pi
gẽt nos emendare noſtras leges. vt in authen. vt fra
trum ſi. colla. ix. & argmen. ff. de muner. & bono. l.
F reprobari. & C. li. xij. de profeſſori. & me. l. gramma
ticos. Ex alia parte videtur. vt quis variare non poſ
ſit. nam non poteſt quis mutare conſiliũ in alterius
iniuriam. vt ff. de reg. iur. l. nemo poteſt. Item non li
cet pœnitere reſponſi, ſi captio eſt actoris. ff. de inter
roga ac. de ætate. §. Celſus ſcribit. Item ex quo quis
ſemel elegit: iterum eligere. & ad alium ire non po-
teſt. vt C. de furtis. l. j. & C. de codicillis. l. vlti. Item
ſi cui legata eſt optio, vt eligat veſtimenta que vel-
let: ſi ſemel elegit, voluntatem mutare non poteſt,
G & alia eligere: quia omne ius eligẽdi prima electio-
ne conſumpſit. vt ff. de optio. leg. l. apud Aufidium.
Item publicato ſcrutinio variare non poteſt electo
res. vt extrà de electione, publicato. Item non po-
teſt quis reprobare quod ſemel approbauit. vt ff. de
neg geſt. Pompo. Reſpondeo: verum eſt, quod lai-
4 cus poteſt variare: & hoc ideò. quia † ex illa præſen
tatione nullum ius acquiritur præſentato: ſi enim
eſſet quæſitum, variare non poſſet, vt in contrarijs:
licèt videatur poſteriorem dando priorẽ remouere.
vt ff. de procu. l. ſi quis cũ procuratorio. §. vlti. tamen
H legiſlator cautè propoſuit in prędicto. c. cùm autem
aduocatus. quia dixit Epiſcopi iudicio relinquen-
dum potiùs quàm admittat. Quòd autem nullum
ius præſentato ex præſentatione quæratur notaui.
ſupra de elec. & habes extrà de iure patro. quod au-
tem. & de hoc dic vt nota infrà eo. circa ſi. Super ſe-
5 cundo, quòd ſit † ſit locus gratificationi, habes ſi-
milia ff. locati & conducti l. in naue Saufeli. in ſi. l.
& arg. ad idem extrà de officio dele. de cauſis. ff. de
relig. & ſump. fu. l. vlti. nam & tempora pœnitudi-
nis iudicis arbitrio committuntur: & ſic poteſt face
I re gratiam. vt xxvij. q. vij. c. tempora. & hoc idem ff.
de re iudic. l. qui pro tribunali. item iudex poſt ſpa-
cium temporis moderari, & in eo facere gratiam.
vt ff. qui ſatiſdare coguntur. l. de die. j. Reſponſo.
Item locus eſt gratificationi. vt ff. de bono. authen.
Iudi. poſſ. l. ſi non expedierit. §. ſi pupillus. Contra-
ria ſunt arg. C. de dil. l. j. quia illos dies & tempora
non poſſunt diminuere. quia quod à iudicante mi-
nuitur, per legem ſuppletur. vt ff. de re iudic. ſi ſe nõ
obtulit §. j. idem ff. de iudic. l. per interualla. & ff. de
fideiuſſo. l. generaliter. §. quid ergo. reſpõdeo. iuſta
K cauſa pręcedente locus eſt gratificationi: aliàs non.
ſicut in contrarijs. in caſu tamen præſenti relinqui-
tur arbitrio Epiſcopi quando laicus variat vt vi-
deat quis magis ſit dignus ſi primus primum præfe
rat: ſi ſecundus ſecundum: ſed quando vterque æ-
qualis eſt merito, tũc locus eſt gratificationi, vt pręferat
6 quẽ vult. Super tertio, qui † prior eſt tẽpore,
potior eſt iure: locũ habet hic, & etiã in hypotheca-
ria. vt C. qui poſ. in pig. ha. l. ſecũda & tertia. licet in
perſonalibus non habeat locum, quia priuilegia nõ
ex tẽpore ſed ex cauſa cenſentur vt ff. de priuile. cre
L di. l. priuilegia. Quæſtio. † Sed illud quęritur: quare
pat. clericus nõ poteſt variare ſicut patronus laicus
vt ſuprà dixi. nam nullum ius quæritur præſentato?
Reſpondeo: ideo quia clericus patronus pinguius
ius habet quam laicus patronus. nam Epiſcopus
patronus poteſt clericos inſtituere quos vult, quod
laico patrono non licèt. vt decimaſexta quæſtione
ſecunda. ſi quis Epiſcoporum. ſed hæc ratio nulla
eſt, licèt enim pinguius ius habeat, hoc eſt quan-
tum ad eum, non quantum ad præſentatum: & iam
quod fauore clerici eſſet indultum, ſcilicèt habere
M piguius ius, iam in eius læſione retorqueretur: quod
iura nolunt. vt C. de legatione. & conſtitutio. quod
fauore. Illa ergo credo quòd ſit ratio: quia cum
cum variare leuitas ſit, & non conſtantia, licèt in
laico admittatur variatio, in clerico non admitta-
tur, qui debet eſſe grauis in moribus & conſtans in
operibus.

De diſcordia patronorum ſuper præſenta-
tione quia vnus repræſentat vnum
& alius alium.

A 1 *Patroni quando diſcordes eſſe dicantur.*
2 *Eccleſia una duorum adminiſtrationi committenda non eſt: nec duæ eccleſiæ unius regimini committendæ ſunt.*
3 *Patronis tribus uita functis: quorum unus filium unum reliquit: alter duos: tertium quatuor: iſti quatuor præſentanti unum, alij tres alium: quis ex præſentatis admittendus ſit.*
4 *Heredes plures licèt ſint inæqualibus partibus inſtituti: tamen quantum ad ius patronatus idem ius habent.*
B 5 *Proprietas cum poſſeſſione nihil commune habet.*
6 *Libelli concipiendi formulæ quando patroni non ſunt diſcordes.*
7 *Patronus ſe ipſum præſentare non poteſt.*
8 *Patronus filium ſuum idoneum ritè præſentat.*
9 *Oeconomus eccleſiæ omnibus locare poteſt, præterquàm conſanguineis,*
10 *Non poteſt fieri in pacto fundationis, ut ſucceſſores patroni rectores ſint.*
11 *Præſentatio ſeu inſtitutio facta ab Epiſcopo ſpreto patrono an ualeat.*
C 12 *Intellectus decreti paſtoralis. de iure patronatus extra.*
13 *Præſentatus ſi appellat an illi appellationi deferendum ſit.*
14 *Ius patronatus uilla obligata an tranſeat tanquàm cum uniuerſitate.*
15 *Legatus eccleſiæ Romanæ an capitulo ſeu patrono præſentationem ſeu electionem auferre poßit.*
16 *Patrono inuito ſacerdos mutuiari poteſt.*

D NVNC de vltimo articulo videndum occurrit, quid fieri debeat quando ſunt plures patroni, & eſt diſcordia inter eos. Videamus in primis quan
1 do dicitur eſſe diſcordia inter eos: & certè tunc † dicitur eſſe diſcordia, quando quidam patroni repræſentant vnum, & alij patroni repræſentant alium Epiſcopo. Sed quid erit in caſu iſto Epiſcopo faciendum? certè iura inter ſe videntur variare. nam quædam iura videntur velle, quòd Epiſcopus ſtet iudicio maioris partis: quædam videntur velle, quòd ille præferatur, qui eſt dignior moribus & meritis: quędam quod auferat de eccleſia illa reliquias. quę
E dam quòd ipſe Epiſcopus ordinet: quædam quòd quęſtionem diffiniat infra tres vel quatuor menſes. Ad ſoluenda igitur iſta contraria diſtingue, quotiens contentio eſt inter patronos: aut ſunt impares numero, aut pares. ſi ſunt ipſa res, ſtabitur iudicio maioris partis, & hoc eſt in electiõe. vt extrà de ele. dudũ. vbi de hoc notaui. & ff. de pactis maiorem. & extrà de iure patronatus. quoniam ſi verò ſunt pares patroni qui præſentant: quia tot ſunt ex vna parte quæ repræſentant vnum, quot ſunt alij qui ex alia parte repræſentant alium: tunc Epiſcopus illũ
F admittet, qui maioribus iuuatur meritis. vt lxiij. di. ca. ſi forte. Si autem vterque repræſentatus æqualis ſit meriti: tunc locus eſt gratificationi. vt extrà de iure patro. eum auté aduocatus. & quare in caſu iſto
2 non admittet vtrumque. Reſpondeo: quia † vna eccleſia non debet committi duobus. vt extrà de iure patro. quoniam in quibuſdam: ſicut nec duæ eccleſiæ vni. & eſt ſimile licèt rectores eccleſiarum non dicantur ſponſi. nam nec vnus debet habere duas
G vxores: nec vna mulier debet committi duobus. vt vij. quæſtione prima. ſicut & ca. in apibus. & extrà de præben. quia in tantum. & c. referente. & ca. maioribus: & de hac materia copioſiùs dicemus. infrà de præben. & hæc locum habent quando ſine ſcandalo fieri poteſt. alioquin de eccleſia auferat reliquias, & eccleſiã faciat claudi quouſque concordia fiat inter prædictos patronos. vt xvj. quæſtione vltima. ca. conſiderandum. & ca. ſi plures. & extrà de iure patrona. quicumque. Sed quomodo tolluntur reliquiæ, quia ſi tollantur: ergo eccleſia violabi
H tur. quod eſſet valdè durum. vnde dicebat Tan. reliquias tollat, id eſt, non apponat. & ſimile tollat habes ff. ad leg. aequiliam. ſi ſeruus. §. ſi calicem diatretum. vbi dicitur, quòd res tollat ex locato actio. id eſt, facit vt non naſcatur. Lauren. dicebat tollat reliquias quæ ſunt in eccleſia, ſed extra altare. Item dicunt Epiſcopi quòd hodie ipſa capitula corriguntur. ſcilicèt illud. c. conſiderandum. & ca. ſi plures. & ca. quęcumque. & dicunt quòd Epiſcopus aliter faciat, id eſt, ordinet ipſam eccleſiam tunc. vt extrà de iure patro. quoniam in quibuſdam. Item hæc vera
I ſunt, quando non eſt contentio inter patronos de iure patronatus: ſed de præſentatis. Si enim eſt contentio inter patronos: tunc ſerua illud quod ſuprà eodem diximus, quod infrà quatuor menſes debet illa quæſtio terminari. *Quæſtio.* Sed illud quæritur
3 de numero patronorum: † pone, quòd tres fuerunt patroni à principio: vnus dedit fundum, alius eccleſiam conſtruxit, tertius eam dotauit. moritur vnus illorum relictis quatuor filijs: moritur alter relictis duobus: moritur & tertius relicto vno. modo illi quatuor filij repræſentant vnum: illi duo filij & ille
K vnus repræſentant alium: quis erit potior in iure. videtur per ea quæ diximus ſuprà eodem. quòd cùm ius patronatus inſolidùm deſcendat ad hæredes, quòd illi quatuor ſunt præferendi quò ad numerum, & ſic videtur potior repræſentatus ab illis. Reſpondeo & dico. quòd omnes iſti quatuor ſunt habendi loco vnius argumentum ff. de condict. indebi. l. cui fundum. licèt enim penes quemlibet ſit ius patronatus inſolidum, propterea quià ipſum ius indiuiduum eſt: tamen durum eſſet, vt cùm ego ſum patronus ſicut & tu: & ego habeam vnum filium ſi
L cut tu multos. quòd filij tui eſſent potiores & ſic ille præferretur, qui ab eis eligeretur propter numerum: quod eſſe non debet. vt dicit prædicta decreta. quoniam. Fit ergo ſucceſsio in ſtirpes, & non in capita. ſicut & aliàs in ſucceſsione lineę deſcendentis. vt inſti. de hæredi. quæ ab inteſta. deferunt. non autem fit ſucceſsio in capita: ſicut in lineę tranſuerſali. vt inſtitur. de legat. agnat. ſucceſſorib. *Quæſtio.*
4 Item quæritur: ecce † aliquis patronus decedit plures hæredes ſibi inſtituit: vnum ex dimidia, alium ex tertia, alium ex duabus vncijs: habebit
M ne iſte tantum iuris in iure patronatus, & in repræſentatione rectoris qui eſt inſtitutus ex duabus vncijs, ſicut ille qui eſt inſtitutus hæres ex dimidia? Reſpondeo ita, vt ſuprà eodem notaui. & ff. de operis lib. vt iuſiurandi, malè ergo dicunt Beneuenti iſte habet tria iura patronatus: & alij malè dicunt dicentes illum habere integrum ius patronatus, qui ex oblationibus recipit vnum par bucillatorum, & ille habet dimidiũ ius patronatus qui recipit bucellatũ, & ille tertiam partem habet, qui teriã partem

A partem recipit malè credūt: quia credunt diuisibile tus patron. quod est contra iura: licet enim ratione successionis recipiant diuersas oblationes: propterea quia ex diuersis partibus sint hæredes: tamen quantum ad ius patronatus tātum ius habet vnus quantum & reliquus. *Quæstio*. Item quæritur: pone quòd aliqui non possunt se probare patronos: vel ratione fundi: vel constructionis: vel ratione dotis: vel si habeo antiqua instrumenta de illis non possum probare. quòd ego descenderim de stirpe illorum: quia longissimum est tempus vltrà centum an

B nos forte: probo tamen quòd semper fui in possessione, vel quasi præsentandi rectorem in ecclesia il la vel quasi recipiendi oblationes: quid erit in casu isto? Respondeo: sola possessio vel quasi prædictorum non facit patronum. nam esse patronum pertorium respicit: esse in possessione possessorium, vn de non sequitur possideo: ergo sum dominus, vel

5 ius habeo in re: nihil † enim habet commune proprietas cum possessione, & econuerso: nec oportet permisceri causas possessionis & proprietatis. vt ff. de acquiren possessio. l. naturaliter. & l. permisceri.

C nec enim possessio facit patronum, licèt præsentatus ab illo, qui possidet, institutus de iure amoueri non posset: licèt ille qui erat in possessione iuris pa tronatus sucūbat. & in hoc prodest possessio: quia si non fuisset in possessione iuris patro. qui præsentauit: sua præsentatio vel institutio vitiaretur. vt ex trà de iure patronatus consultationibus. vnde hodie difficillimum reputo probare ius patrona. Super istis non credo libellum necessarium sicut in alijs:

6 potest tamen formari petitio. *Libellus*. † Coram vobis domine. H. Beneuentanæ Archiepiscope, nos

D patroni talis ecclesiæ nunc vacantis de communi consensu representamus vobis talem ad regimen ipsius ecclesiæ, virum honestum literatum de legitimo matrimonio natum, & valentem ecclesiæ vtilitatibus prouidere, & eius iura tueri. quare petimus illum in illa ecclesia institui. Quod ita sit formanda petitio quando non est discordia inter patronos probant iura. nam si aliqui sunt patroni debent representare idoneum, non ipsum instituere. & tunc Episcopus debet presentatum instituere. vt extrà de iure patronatus significasti. & c. transmisit. & ideò

E dicto in petitione de alio præsentato. patronus † e-
7 nim se ipsum præsentare non posset, etiam & si esset plusquàm idoneus vt extrà eodem titu. ca. per tuas.

8 *Quæstio*. † Quid si patronus repræsentat filium & idoneum: certe credo repræsentationem tenere, argumentum. quod cuiusque vniuersi. not. l. item eorum. & l. planè. inhumanum enim esset, & non esset caritas ordinata, si filium meum abijcerē, & alium repræsentarem. *Oppositio*. Sed opponitur œcono-

9 mus † ecclesiæ omnibus potest locare, præterquā consanguineis. vt in authentica posita C. sacrosan-

F cta ecclesia in l. iubemus autem quibuscunque modis. sed ibi propter suspitionem fraudis remouendam, quod hic non est. *Quæstio*. Item obijcitur illi decre consuluit extrà eodem titulo. Respondeo: ibi nō loquitur de repræsentatione: sed hoc prohibetur ibi, quòd clerici ecclesias fundatas à parentibus nō detineant authoritate propria, vel quod laici patroni filijs ecclesias per se non concedant: quia nedum in filijs imò in omnibus alijs hoc prohibetur. vt extra eodem titulo ca. præterea. & ca. transmisse. & c.

G consuluit. Si autem sit discordia inter patronos formabitur petitio sic. *Libellus*. Coram vobis &c. nos tales patroni repræsentamus vobis talem ad regimen &c. & retineas totam primam formā hoc addito non obstante præsentatione facta vobis à talibus, & de tali eūm illi qui repræsentauerunt, non sint patroni. Vel si sunt patroni adijcias, eūm simus nos numero plures. Vel si sunt pares adijcias cùm præsentatus à nobis sit dignior & honestior & maioris meriti. hæc probantur per iura. xvj. quæstio. vltima. e. considerandum. & e. si plures & extrà de iu

H re patrona quoniam in quibusdam. *Quæstio*. Item quæritur aliqui patroni ab initio quando dotant vel quando construunt ecclesias apponunt tale pa

10 ctum, nos † volumus quòd si aliquis in futurum de progenie nostra inuenitur idoneus, quòd ille sit rector ecclesiæ vel quòd illum nos patroni repræsentare teneamur: vel si ecclesia fieret collegiata quòd collegium illum eligere teneatur, sicut vidi aliquādo talia instrumenta: nunquid valeret tale pactum. Respondeo & dico, quòd non. vt extrà de iure patronatus. quia eleriei: licèt enim ex repræsentatione

I vt suprà dixi, posset hoc habere, vel ex electione pacto. tamen ipsa est turpis, multa enim honestè possunt fieri, quæ in pactione deducere turpe est. vt ff.

11 de varijs & extraordina. cognit. l. j. *Quæstio*. † Item quæritur: ecce patroni aliquem idoneum repræsentant Episcopo: Episcopus illum admittere recusat, & alium in ipsa ecclesia propria authoritate instituit: quæritur, an ista institutio valeat? Respondeo secundum aliquos canones videtur quòd non valeat. dicit enim canon antiquus, quòd fundatores ecclesiarum debent idoneum Episcopo præsentare,

K ab ipso Episcopo in ipsis ecclesijs ordinādum: quia si spretis fundatoribus præsumpserit Episcopus ibi aliquos ordinare, & ordinationem suam irritam nouerit, & ad verecundiam suam alios in eorum lo eo, quos ipsi fundatores dignos elegerint ordinari. vt xvj. quæstio. vlti. ea. decreuimus. Per decretalem verò videtur, quòd institutio Episcopi teneat: Episcopus tamen illi præsentato teneatur in competenti beneficio prouidere. vt extrà de iure pa tronatus pastoralis. vel aliter antiquus canon loquitur, quando Episcopus sua authoritate instituit

L omnino irrequisito & spreto patrono: & ideò illa institutio vitiatur. at quando patronus præsentat, & Episcopus repræsentatum non admittit: non videtur patronus omninò contemni: & ideò institutio tenet, & punitur Episcopus in eo in quo deliquit: vt quia noluit admittere præsentatum & maliciosè, quòd debeat ei prouidere sicut dixi. Vel tertiò & melius, vbi patronus variat locum habet hæc decre. vbi non variat, vel omninò spernitur patronus, locum habet antiquus canon. Sed quid est quod dicitur, in decret. illa pastoralis, quòd Episco

M pus qui maliciosè &c. & sic videtur, quòd ita demum teneatur Episcopus prouidere præsentato, si maliciosè noluit eum admittere. *Quæstio*. Sed quis probabit: nunquid probabit Episcopus, quòd non malitiosè: vel probabit aduersarius, quòd malitiosè fecit Episcopus? Et certè prima facie pro Episcopo est præsumendum: vt extrà de probatio post cessionem. Item Episcopus potest electum indignum remouere nemine sibi aliquid opponente. vt vigesimaoctaua distinctione. ca. priusquam. Item qui

A dolum dicit, probare debet. vt ff. de probatio. l. quotiens. §. qui dolo. Econtrà videtur vt malitia Epiſcopi præſumatur, quare præſentatum non admiſit: cùm quilibet præſumatur bonus, niſi contrarium probetur. vt extra de præſumptionibus dudū. & extra de ſcrutinio. c. vnico & maximè ſi Epiſcopus ſcit illum indignum ex quo non fuit probatum, reprobare non debuit. vt. vj q. j. c. ſi tantum Epiſcopus & hoc admittit Ioh. Si autem aliquis patronus laicus primò præſentauit vnum, & poſteà alium. licet primus præſentatus appellaſſet tamē ſi Epiſcopus ad-
B mittat ſecundò præſentatum, ille eſt potior: quare faciunt pro ſecūdo duo: ſcilicet præſentatio & inſtitutio: licet pro primo faciant præſentatio & proprietas. Epiſcopus tamen prouidebit illi quem malicioſè non admiſit. vt in prædicta decre. paſtoralis. & quòd ille potior ſit. ſ. ſecundus, dicit decr. extrà eo. ti. quod autem & aſſignatur ibi ratio: quia præſentatus nullum ius habet. quia antequàm præſentatio approbetur ab Epiſcopo, ratum non eſt quod à patrono fuerit inchoatum. Item eſt & alia ratio: quia pro inſtituto per Epiſcopum faciunt ſcilicet ratio poſſeſſi-
C onis, & ratio canonicæ inſtitutionis. vt extrà de præſcrip. ad aures. & extra de diuor. ſignificaſti. & xvi. q. iij. nolumus. Itē plus valet cōceſſio prælati, quā præſētatio patroni: vt extrà de of. le. dilectus. *Oppoſitio*. Sed opponitur: ſi punitur Epiſcopus eo quod nō admiſit primò præſentatum: quia tenetur ei prouidere, vt dictum eſt. ergo non videtur quòd habeat optionem, vt inſtituat quem velit, quando vnus primo alter ſecundo loco à laico præſentatur. vt extra de iure pa. cum autem aduocatus. Poteſt reſpōderi quòd hodie per illam dec. paſtoralis non datur op-
D tio Epiſcopo. Vel illa decr. paſtoralis loquitur quādo primus præſentatus nō fuit recuſatus: & hoc ſentit Io. nam illud eſt nouum ius exquiſitum, vt teneatur Epiſcopus primo præſentato ob dolum ſuum. vt ff. de rei vendicatione. is qui dolo: & prouidebit ei in beneficio competenti: & donec prouideatur ei congruas expenſas recipiet de camera Epiſcopi vel de menſa ſua: & in hoc caſu fortè præiudicabit ſucceſſori ſuo. Nec mirum eſt in caſu iſto: quia etiam in alio caſu idem eſt. ſcilicèt quando Epiſcopus ordinat aliquem ſine titulo vt extrà de præben. cùm
E ſecundum. & hoc iuſtum eſt. quia recuſauit idoneum, & ſic ſibi fecit iniuriam, quòd ſibi debeat prouidere. vt ff. qui ſatiſda. cog. ſi uerò, & hoc ſentit Vincen. *Oppoſitio*. Sed opponitur: ſi eſt licitum laicum variare, vt dictum eſt, ergo Epiſcopus non malefecit, ſi admiſit ſecundum, & ſic non videtur malitia Epiſcopi hoc feciſſe, ſed variatio patroni: & maximè ſi ſecundo loco præſentatus fuit dignior quàm primus. Sed ſalua auctoritate docentium in iure canonico mihi videtur, quòd decret. illa paſtoralis: in eo caſu loquitur quando primus præ-
F ſentatus fuit dignior ſecundo: cæterum ſi æquè dignus fuit præſentatus, & variare patrono conceditur, & Epiſcopus ibi habet à iure liberum arbitrium: vt in illa decre. cùm autem. quare autem deberet puniri, non eſſet ratio. nam ſi hoc eſſet, illud quod legitimè fieret, pœnam mereretur: quod iura nolunt. vt C. de adulte. Grachus. & ff. de concubin. l. j. iam enim deciperetur Epiſcopus authoritate iuris, quod iura nolunt. vt C. de his qui veni. æta. impe. eos qui. & iam officium ſuum eſſet illi damno-
G ſum, quod iura nolunt. vt ff. de furtis. l. ſi ſeruus cōmunis. in fine primæ columnæ. & ff. ex quibus cauſis ma. l. videlicèt. & ita iam puniretur qui non deliquit, quod iura nolunt. vt C. de pœn. ſancimus. *Quæſtio*. Item quæritur in decre. illa paſtoralis. fit mentio de primo præſentato & appellante: nūquid
13 tali † appellationi ſit deferenda. & certè videtur quòd ſic. nam præſentatus à patrono, videtur quòd habet ius, adeò quòd aufert eccleſiam inſtituto ab Epiſcopo. vt extrà de re iudi. cum Bertoldus. Reſpondeo: deferre debuit Epiſcopus appellationi: quare ergo
H non fuit repreſentatio & inſtitutio caſſata. Reſpōdeo: ideò quia authoritatē habuit à iure: licèt enim fieri non debuit: facta tamen tenuit. vt extrà de iure patro. cum autem. Qualiter ergo egit ille præſentatus & obtinuit in decret. illa cùm Bertoldus. cùm nullum ius habeat præſentatus. vt ſuprà dixi. Reſpondeo: egit & obtinuit, quia nemo eum repulit: & non fuit ibi obiecta exceptio illa. non potes agere: quia nullum ius habes ex præſentatione. & eſt ſimile ff. de inoffi. teſt. poſthumus. §. ſi quis ex his. vbi ille obtinuit in querela. cui non competebat:
I quia nemo eum repulit. & eſt ſimile ff. de rei vendicatione l. ex diuerſo. vbi alienum fundum petij rei vendicatione & obtinui: quia nemo me repulit. Vel ideò obtinuit: quia egit ſicut procurator factus in rem ſuam à vero patrono, & hoc dicit Iohannes Vel dicas quod eſt verius, quòd in illa decret. cum Bertholdus ille qui primum præſentauerat & fuerat per Epiſcopum inſtitutus non fuit patronus, nec in poſſeſsione vel quaſi iuris patro. ſed fuit hæres creditoris, cui obligata fuerat villa pro certa pecuniæ quantitate: & ſolam penſionem recipiebat cre-
K ditor ille, & ius patronatus retinuerat ſibi debitor, qui erat verus patronus: & ideò poſteà præſentatus, à debitore vero patrono obtinuit nō quòd haberet ius ex præſentatione, ſed debet obtinere de iure nō obſtante inſtitutione iam facta vt extrà de iure patronatus conſulationibus. *Oppoſitio*. Si opponas:
14 nonne † cum obligata villa tranſiuit etiam ius patronatus cum tota illa vniuerſitate. & ſuprà eodem notaui. vt ff. de contrahenda emptione l. ſi aquæ ductus. cum legibus ſequentibus. & l. doſian. & ff. de fundo do. l. j. Item nonne creditor poſsidet rem pi-
L gnori datam. vt ff. de vſucap. l. ſerui nomine. & ff. de actio. pignorat. l. cum & ſortis. §. vltimo. & ff. de acquirenda poſſeſ. l. qui pignori. & l. rem pignori. imò ad omnia poſsidet creditor, præterquàm ad quatuor. Primum quantum ad præſcriptionem in quo caſu poſsidet ad imaginem debitoris. vt C. de præſcrip. xxx. anno. l. cùm notiſsimi. ſecundò, quò ad ſatiſdationem iudicio ſiſti vitandam. vt ff. qui ſatiſdare cogant. l. ſciendum. Tertiò, quantum ad cauſam noxalē. vt ff. de noxa. l. ſeruum. §. is. qui. Quartò, vt non acquiratur creditori per ſeruum pignori
M obligatum. vt ff. de acquir. poſſeſsion. l. j. §. per ſeruum. in iſtis quatuor iuſta eſt cauſa quam quilibet per ſe ſtudioſus aduertere poteſt. quomodo ergo dicis quòd hæres creditoris non fuit in poſſeſsiōe vel quaſi iuris patr. Item quomodò dicis iuriſpatronatus villa generaliter obligata creditori ad eum non tranſiſſe. Reſpondeo, bene confiteor quòd ius patronatus tranſit cum vniuerſitate: puta in perſona hæredis, emptoris & feudatarij qui ſaltem habet vtile dominium & idem eſt in emphyteota.

vt ff. ſi

A vt ff. si ager vecti. l. j. ij. & iij. & repræsentatus à talibus potior habetur. vt extrà de iurepatronatus. ex literis. sed in creditore non est ita. nam ius præsentandi non consistit in fructu: & quando consisteret, & creditor vteretur tali iure, deberet quantitas debiti exonerari. vt ff. de actionib. pignora. l. j. & ij. sed talis fructus seu seruitus æstimari non potest. Item sicut nec alijs iuribus vtitur creditor, sic nec isto iure. vt ff. de pignor. l. sed an viæ. & est ratio quare creditor isto iure præsentandi non posset vti: nam soluto pignore quia pecunia à debitore soluitur, omnia
B iura pignoris tolluntur. vt ff. quibus modis pignor. vel hypo. sol. l. j. & C. si pignus pign. da. l. j. & ij. ergo præsentatus soluto debito esset priuandus ecclesia, quod est contra illud quod legitur. xvj. q. vij. inuentum. Item creditor vtendo pignore, furtum committit. vt ff. de furtis. creditotib. & institu. de oblig. quæ ex delicto nascun. §. placuit. licèt enim creditor rem obligatam posset locare: tamen fructus sibi in sortem computat. vt ff. de pignor. l. creditor. & licèt omnia iura transeant cum in vniuersitate in emptorem & alios: vt argumen. ff. de offi. præfect. vrb.
C l. j. §. cum vrbem. &c. non tamen in pignore idem est, sicut superiùs dixi. Contrarium tamen est argu. ff. de fur. ei qui. & hoc sentit. Iohan. T. tñ dicit ꝙ primum est verius: & ista quæ vltimo dicuntur, allegationes sunt. Ego tamen satis crederem creditorē non habere ius præsentandi: quia maximum præiudicium fieret domino, qui teneretur forsan habere rectorem, qui esset sibi molestus toto tempore vitæ rectoris ipsius. Sed opponitur: tu dicis, ꝙ hæres eredi toris nō fuit in pos. iuris patronatus. sed nōne est in poss. pensionis? certè sic. ergo est in pos. totius: cum
D sit in possessione partis. vt ff. de seruitut. l. vna est via. & qui vnam partem fundi possidet, totum fundum possidere videtur. vt ff. de acquirenda posses. l. possideri. Respondeo: non est ita. vt extrà de capellis mo. dilectus. & extrà de appellat. bone me. & extrà de præscrip. auditis. & ff. de acquir. posses. quamuis Iohan. ita sentit. T. autem & Vinc. dicūt, quòd vbi quis habuit possessionem totius, qui partem retinet, totum retinet. vt ff. de seruitu. pro parte. vnde patet per præmissa quòd si aliquis probat se fuisse in possessione recipiendi oblationem ab ecclesia,
E non propterea probat, quòd fuit in possessione presentandi. *Oppositio.* Sed ad hoc opponitur. nam vi-
15 detur, quòd legatus † ecclesiæ Romanæ possit auferre capitulo seu patrono liberam presentationem seu electionem. vt extrà de iurepa. cùm dilectus. Ad quod dicimus, quòd nō potest liberam electionem auferre, licèt possit inuito patrono præsentare: quia plus iuris habet prælatus in concessione quàm patronus in præsentatione. per decret. extrà de officio le. dilectus. & quia patronus non habet ius in ecclesia, sed gratiam. vt xvj. q. iiij. si quis Episcoporum.
F præterea patronus laicus est de iurisdictione ecclesiastica quantum ad ius patronatus vt extrà de iudicio. quanto. Et hoc est speciale legato qui est missus à latere domini Papæ. alioquin obtinet quod superiùs diximus, & quod legitur. xvj. q. vltima. decernimus. vt reprobetur institutio facta per Episcopum quādo omnino contemnit patronum, vel repellitur præsentatus ab eo patrono non variante. vt suprà dixi. In hoc consentiunt Lauren. & Iohannes. & pro hac materia facit de offi. le. di-
G lectus. Quidam tamen dixerunt, quod ideò non tenuit factum Archidiaconi: quia illud fuit factum contra prohibitionem legati. argumen. extrà de ec. ædifi. ca. intelleximus. & extra de nostris operibus. nunciat. ca. j. & extrà de spon. ad dissoluendum. sed primum magis placet. *Quæstio.* Vltimò quæritur & de vltimo decre. domini Inno. duobus modis. Ecce est aliqua ecclesia magna, quæ habet ecclesias sub se, quæ vocātur capellæ: quæritur an rectores ipsarum capellarum quæ sunt parrochiales, possunt presentare aliquem ordinandum ad titulum ecclesiæ
H suæ non requisito consensu patroni. Secundò quęritur si vacante ecclesia illa, ille qui sic est præsentatus, præferatur illi quem postea patronus elegerit. Ad primam quæstionem legislator non respondet explicitè sed implicitè, per rationem quam facit in secunda quæstione: quia secundæ quęstioni precisè respondet extra de iure patronatus postulasti. quod non fiat præiudicium patrono, quin possit instituere quem velit: & per hoc potest dici, quòd vtrique quæstioni fit responsum: vt sic illi intitulati maneant in ecclesia: patronus tamen potest insti-
I tuere quem vult, qui sit prælatus ecclesię: sed intitulati nihil iuris habent in illa ecclesia: sed simplicem sustentationem. & licèt plures essent intitulati: tamen non faciunt collegium, nec eorum consensus requiritur in electione sacerdotis, sed patroni. & de talibus potest intelligi quod legitur extrà de ele-
16 ctione ca. prima. † Et quod inuito patrono possit sacerdos intitulari, habes extrà de fil. presbyter. proposuit. & vij. q. j. illud. & extra de officio iudicis ad hoc. Aliud tamen credo, si Episcopus est patronus. vt xvj. quęstione tertia. si quis Episcoporum. *Quæ-*
K *stio.* Sed quid si patronus scit tales intitulatos in tali ecclesia. videtur quòd tunc eos videatur imposuisse, ex quo non fuit protestatus ius suum. vt argumentum ff. de exercitoria l. prima. §. magistrum. & ff. locatione & conductione. l. item quæritur. §. vltimo. & ff. ad municipi. l. secunda. Sed hoc non est verum: quia non sibi nocet taciturnitas, si eo inuito possint talia fieri. Adhuc etiam alio modo possum intelligere quod dicitur in fine prædictæ decre. postulasti. scilicèt, quòd nullum fiat præiudicium patrono quin ipse possit eos remouere post
L sacerdotis mortem, cum ad patronum hoc videatur spectare, & nō ad sacerdotē: sed alios ministros potest sacerdos ibi instituere. vt lxiiij. distinctione principali. & xviij. quęstione secunda. Eleuterius. xvj. quęstione v. si quis. & quęstione vij. decernimus in authent. de sanctissimis Episcopis collatio. ix. §. si quis oratorij domum. extrà de filijs presbyteris ex transmissa. dum modo adsit consensus prælati. vt in præalle. ca. de filijs presbyteris proposuit. nam patroni iudicium est sequendum, qui ita dilexit ecclesiam & in tantum vt ei conferret sua bona.
M vt argumentum ff. de confirmandis tutor. l. si patronus, hoc dicit Ioannes. Et quod dicit illa decretal. postulasti in fine. nisi de patronorum processisset assensu, scilicèt quòd illi fuissent intitulati: tunc alij representandi non sunt, ex quo enim patronus assentit illis intitularis, videtur ratum habere. vt extrà de electione quòd sicut. & ita ratihabitio retrotrahitur, & mandato comparatur, & confirmat ea quę ab initio facta sunt vt. C. ad Macedonianum. l. vltima.

A In quibus differt patronus laicus à patrono clerico.

1 *Patroni laici, à patrono clerico Episcopo differentia que.*
2 *Episcopus an contra factum suum proprium uenire poßit.*
3 *Ecclesia non uacant concedi non potest.*
4 *Ecclesias uendicare ex laici donatione nullus non nisi cũ consensu Episcopi aut præscriptione potest.*
5 *Clerici ecclesias fundatas à parentibus suis propria authoritate detinere non possunt.*
B 6 *Institutio facta à capitulo habenti ius patronatus, nulla est.*
7 *Præsentatus à non patrono remouendus est.*
8 *Institutus ab Episcopo contempto patrono, uel reprobato præsentato, remouendus est.*
9 *Libellus quomodò formetur contra præsentatum ab eo qui non est patronus.*
10 *Libelli concipiendi forma contra institutum ab Episcopo contempto patrono, uel non admisso præsentato per patronum.*
11 *Libellus quomodò formetur contra representantem qui*
C *non erat patronus uel contra Episcopum instituentem.*
12 *Libelli formula quando duo aut tres qui sunt in possessione præsentandi contendunt de iure patronatus, & unus illorum præsentauit.*
13 *Libellus quomodò concipiatur, si uero patrono iura debita denegentur.*

NVNC IN fin. nota quædam notabilia de iu-
1 repatronatus, quòd laicus † patronus differt à
clerico patrono scilicèt Episcopo, non intelligas de
alio clerico quantum ad istum articulum: quia lai-
D cus patronus nó potest instituere: imò quicumque
recipit ecclesiam de manu laici, priuandus est illa
ecclesia: & si perstiterit, officio & beneficio priua-
tur. vt extra de iurepatrona. c. prætereà. Episcopus
patronus potest instituere. vt xvj. q. iij. si quis episco
potum. Item patronus laicus variare potest: cleri-
cus non. vt extrà de iure patrona. quod autem. & c.
quod laici. *Quæstio.* Sed licèt quæsierim. suprà quæro
2 tamen ad hoc † quomodò potest Episcopus contra
factum suum venire. & non videtur, quòd posit. vt
extrà de elec. nosti. & ff. de preca. l. cùm præcario. C.
E de agricolis. l. quemadmodum. & ij. q. vj. §. si quis li
bellos. ff. de mino. l. si minor. C. qui bonis ceder. pos.
l. ij. ff. de muner. & honor. vt gradatim. Argumen-
tum contra. extrà de filijs præsbyter. veniens extrà
de clericis coniuga. diuersis fallacijs. & ff. depositi.
l. j. §. si deposuero. & ff. de adoptio. l. post. xvij. q. iiij.
sunt qui opes. & ff. de actio. emp. si filius. §. vltimo.
extrà de spon. duorum, de illis. iij. q. iij. offeratur. C.
de testi. si quis testibus. & ff. de seruitu. rusti. prædio.
per fundum. Solutio: non potest quis venire contra
factum suum: puta, nisi iusta causa interueniat pœ-
F nitendi. vt xij. q. j. certè. lxiij. dist in. §. verum. vel nisi
aliquid inopinatum emergat. xxij. q. ij. ne quis arbi
tretur. & in omnibus delictis, & in maleficijs potest
quis contra factum suum venire. vt l. di. ponderat.
& extrà de rebus eccle. non alie. si quis presbytero-
rum. vel in matrimonio, quæ tantum fauore sui sint
introducta. vt vij. q. j. quàm periculosum. vel de his
quæ nondum sint plenè incepta: vt ff. de iurisdictio.
omniũ iudicũ, si cõuenerit. Vel aliter distingue: quia
aut illud factũ est illicitum, vel contra iura: & tunc
G ego ipse venio cõtra. vt xxxv. q. ix. quod quis: & extrà
de elec. nosti. & extrà de rebus eccle. non alienan.
si quis præsbyterorũ. C. de euict. si quis liberam. C.
de lib. causa l. j. C. de agric. & cẽsi. l. quemadmo. Si
autem sit licitum, vel secundum leges, vel præter le
gem: tunc contrauenire non possum: quia non de-
beo fraudis consilio reuocare, quod benigẽ contu-
li. vt ff. de ædil. edi. l. ad res donatas. & de pœni. dist.
j. quantumlibet. & xxij. q. ij. prophetauit. Vel potest
generalis tradi doctrina, & maximè in Episcopis:
quia Episcopus vbicumque facit scienter, quod
H non debet, & est tale factum, super quo potuit dis-
pensare: non potuit contra factũ suum venire: quia
dispensasse intelligitur: vt extrà de filijs præsbytero
rum veniens. extra de despon. impu. accessit in fine.
& extrà qui matrimonium accusa. poss. per tuas.
& extrà de clericis coniuga. diuersis. sed successor
eius potest contra ipsum factum venire, nisi probe-
tur dispensasse. vt extrà de scisina. c. j. Vbi verò non
habet locum dispensatio, ipsemet venit contra: vt in
primis concor. & hoc dicit. Titius. Item nota, quòd
3 † ecclesia non vacans, concedi non potest. etiam lo
I co religioso: adeò quòd etiam si per Episcopum po-
stea clericus constituatur: institutio vitiatur, & con
cessio nulla est: & si concessit patronus loco reli-
gioso ecclesiam cum consensu Episcopi, videtur cõ
cedere ius patronatus: verum in ecclesia illa nõ po-
test quis institui sine consensu fratrum. vt extra eo-
4 dem titu. ca. illud. Item nota, quòd † nullus potest
vendicare ecclesias ex donatione laici sine consen-
su Episcopi: cùm laicus nihil potuit conferre, nisi
ius patronatus, nisi præscripserit ille, vel consensus
Episcopi posteà accessit. vt extrà eodem tit. c. cura.
K *Quæstio.* Sed mirũ videtur, quod de præscriptione poni
tur, & quæritur de qua rectè de quadraginaria: vt ex
trà de præscriptio. de quarta. Sed fortè sufficit hæc
præscriptio longa, quæ non præscribit contra eccle
siã, sed contra episcopũ sicut cõtra quemlibet. *Op-
positio.* Sed adhuc opponitur iste qui præscribit: aut
habuit bonam fidem: aut malam fidem. si dicis bo-
nam, quæ desideratur in præscriptione ecclesiasti-
carum rerum: vt extrà de præscript. si diligenti. hoc
esse non potuit, nisi quis ius ignorauerit: quæ igno
rantia in præscriptione non prodest. vt ff. de vsucap.
L l. nunquam. si malam fidem habuit, præscribere nõ
potuit. vt extra de præsby. vigilanti. & xxxiij. q. ij. si
virgo & extra de præscript. si diligenti. Vnde respõ-
dent doctores, vt in decre. illa c. cura. specialis indul
gentia fuerit facta, ideò quia aliter sine scãdalo fie-
ri non potest. nec etiam est trahendum hoc ad con-
sequentiam: vt extrà de capellis mona. c. j. & extra
de priuile. cum & plantarẽ. Alij autem dicunt, quòd
ideò, quia longo tempore possedit Episcopo scien-
te & non contradicente, præsumitur Episcopus cõ-
sensisse. & sic intelligitur quod legitur in decre. illa
M cura. & quòd ibi loquitur de cõsensu Episcopi, sub-
audi, expresso cum primò de tacito dixerit. Item no
5 ta, quòd † clerici ecclesias fundatas à parentibus
suis authoritate propria detinere non possunt, vel
laici patroni filijs suis concedere. vt extrà eodem ti-
tulo consuluit. representare tamen possunt filium,
& sic de authoritate Episcopi ecclesiam habere. vt
6 suprà nota. Item † nota si capitulum, quod erat pa
tronus, aliquem instituit: & postea alium represen
tat, quod representatus est in iure potior. & quare:
quia insti-

A quia institutio. capitulo nulla est. vt extrà eodem
ti.transmisse. His igitur vt suprà ostendimus perse
quutis, credidi compleuisse tractatum de iure patro
natus. Sed quia quędam occurrunt, quæ indiscussa
remanere non debent: ideò de illis tractare pręiudi.
7 Ecce ego sum in veritate patronus, modò ad † repre
sentationem alterius, qui non est patronus, nec est
in possessione alius in ecclesia illa instituitur. verū
est, quod ille debet amoueri. vt extrà eodem ti. con-
8 sultatiooibus. Item episcopus auctoritate † propria
me irrequisito vel reprobato à me præsentato, cùm
B esset dignus, alium instituit. certum est quòd ille de
bet amoueri. vt. xvij. septima. quæstio decernimus.
nunc quæritur quomodò concipiam libellum tam
contra illum institutum, quàm contra repręsentato
rem seo instituentem. & certè concipiam sic contra
9 institutum. *Libellus.* † Coram vobis domine Archie
piscope Beneuentane proponit Ti. patronus eccle-
siæ sanctę. M. contra Sempronium clericum, quòd
cum ecclesia ipsa vacaret Seius dicens se esse patro-
uum, cum non esset, nec in possessione vel quasi
iurispatronus ipsom Sempronium ad regimē ipsius
C ecclesiæ præsentauit, quem Episcopus Alisanus in
ipsa ecclesia ad ipsius representationē instituit. qua
re petit ipsum Semprouinm per vos ab ipsa ecclesia
remoueri. Quod sic rectè concipiatur li. dicit decre.
extrà eodem titu. consultationibus. Quando verò
Episcopus per se instituit aliquem contēpto patro-
no vel non admisso pręsentato per patronum cou-
10 cipiet sic lib. *Libellus.* † Corā vobis domine Metro-
po. &c. proponit. T. patrouus ecclesiæ sanctæ Ma-
riæ contra Sempronium, quòd cùm vacante eccle-
sia ipse Titius Seium ad regimen illius ecclesię præ
D sentasset, virum idoneū Episcopo Alisano loci diœ
ce. Episcopus ipsum Seiū pro suę volūtatis arbitrio
instituere recusauit, & Sēproniū auctoritate pro-
pria instituit in eadē: quare petit per vos, quod fa-
ctū est per dictū Episcopū de ipso Sēpronio in irritū
nunciari, & ipsum Sempronium ab ipsa ecclesia a-
moueri, & Seium virum idoneum quem vobis præ-
sento in ipsa ecclesia per vos institui seu ordi. Eodē
modo concipies libellū retentis ferè omnibus quā-
do propria auctoritate instituit cōtempto patrono,
vt dicas sic. *Libellus.* Coram vobis proponit Tit. &c.
E quòd cū ipsa ecclesia vacaret Episcopus Alisanus
ipso patrono contempto Sempronium instituit in
eadem: quare petit &c. vt. s̄. quòd sic sint concipiēdi
libel. dicit canon. xvj. q. vij. decernimus. *Oppositio.*
Sed circa vtrumque libel. sic opponitur. si iste verus
patronus sciuit illum præsentare, cui ius non com-
petebat, vel sciuit Episcopum alium instituere, de-
buit contradicere. vnde quia non contradixit, sibi
præiudicauit. vt ff. de re iudi. l. sæpè. Respondeo: cō-
fiteor de plano, quòd sibi præiudicasset, nisi contra-
dixisset, vel appellasset saltē ab illa sententia. vnde
F vt ipsum excusem dico ipsum ignorasse, quod sem-
per præsumitur. vt ff. de accu. l. licèt autem. & ff. de
proba. verius. *Quæstio.* Item quæritur: quomodò au-
ditur iste circa beneficium appellationis. Respon-
deo: ideò quia illud quod factum est ipso iure non
tenet: alioquin si teneret, necessaria esset restitutio
vel appellatio, vt C. sen. resein. non pos. l. vlti. quod
eñ irritū sit ipso iure dicit prędictū decretum decer
nimus Contra repręsentātem ad quem non pertine
bat vel contra episcopum instituentem non malè
11 formabitur li. in possessorio, si ita dicas. † *Libellus.*
Coram vobis. & cætera. proponit Titius, ecclesiæ
sanctæ Mariæ patronus contra Sempronium, quòd
cùm ipse Titius esset in possessione iurispatrona-
tus, vel quasi repræsentādi, ille ipsum spoliauit, vel
quasi præsentando Seium ad regimen ecclesię præ-
dictæ: quare petit ad prædictam possessionem vel
quasi restitui. Contra autem Episcopum dicam sic
retentis omnibus illis vsque ad verbum spoliauit,
& cætera instituendo Seium in ipsa ecclesia: quare
petit & cætera. Quod sic rectè concipiatur libellus,
H & quòd possit quis iuribus spoliari dicit decretal.
extrà de causa possessionis cum ecclesia. & extrà de
capellis monaster. cum dilectus. de hac materia di-
cemus copiosè in sequenti rubrica. Hæc vt vtilia de
iurepatronatus tractare pręiudi: nec admireris quòd
aliquantulum prolixè tractaui de hac materia, cùm
sit valdè vtilis & necessaria: & non vidi aliquid de
ipsa posse resecari. Si verò contentio sit inter patro-
nos, non de pręsentando, sed de iure patronatus: &
ecclesia vacat: & omnes sunt parati ad eligendum:
& vnus alium negat esse patronum, concipiet sic li-
I bellum. primò tamen distingue: aut vterq; est in pos
sessione, vel quasi iurispatronatus aut neuter, saut
12 alter. Si vterque: dicas sic. *Libellus.* † Coram vobis
& cætera. proponit Titius patronus talis ecclesiæ,
quòd cum sit patronus & in possessione iurispatro
natus Seius cum nullum ius patronatus competat
sibi in illa ecclesia, contendit rectorem præsentare:
quare petit per vos sibi prohiberi. Si verò neuter vel
alter sit in possessione, similiter concipies libellum.
Si autem alter esset in possessione, scilicèt actor, &
alium negaret esse patronum, dicas sic. *Libellus.* Co-
K ram vobis & cætera. proponit Titius quòd cum ip
se sit in possessione vel quasi iuris patronatos talis
ecclesiæ quæ nunc vacat & ipse sit paratus per repre
sentationem de rectore illi ecclesię prouidere: Seius
cui nullum cōpetit ius patronatus, nec est in posses-
sione vel quasi, ipsum in ipsa repręsentatione impe-
dit volendo per se pręsentare. quare petit ipsum per
vos prohiberi. Quod sic concipiatur libellus dicūt
iura prædicta extrà eodem titulo quoniam propter.
& capitul. eam te. Si verò patrono iura debita dene
13 gantur concipiat libellum sic. *Libellus.* † Coram vo-
L bis &c. proponit Titius ꝙ cū ipse sit patronus talis
ecclesiæ rector ipsius ecclesię honorem sibi patrono
debitum exhibere recusat. s. quòd primus vadat in
processione. Item cùm ad paupertatem deuenerit
secundū facultates ecclesiæ sibi in necessarijs proui
dere recusat. quare petit ipsum ad prædictū honorē
exhibēdum sibi, vel vt sibi in necessarijs prouideat
compelli. Item concipiet libellum, si rector fuerit
consuetus mittere oblationes, & modo non mittit
& dicat sic. *Libellus.* Coram vobis. & cætera. propo
nit Titius quòd cùm ipse sit patronus talis ecclesię
M & consueuerit recipere in pascha duo paria bucella
torū: rector ecclesię ipsius sibi dare recusat. quare per
vos ipsum petit sibi ad prædicta pręstanda compelli.
quòd sic rectè concipiatur libellus, illa iura prædi
cta probant, quę suprà diximus, vbi ostendimus
quę sunt illa quę debentur patrono.

Qualiter quis debeat agere, quando
iure canonico dicit se
spoliatum?
Dom. Rofred. Beneuent.

A 1 *Spoliari quis an poßit poſſeßione uel quaſi iuris incorporalis.*
2 *Ius canonicum ſecundum æquitatem, non ſecundum iuris ſubtilitatem aut rigorem procedit.*
3 *Iuris reſtitutio quomodò fiat.*
4 *Iurium reſtitutio in uniuerſali iudicio uenit.*
5 *Reſtitutio quando fit, cum omni ſua cauſa fit.*
6 *Reſtitutio facienda eſt antequàm quis conueniri uel accuſari poßit.*
7 *Ius an poßideri poßit, uel quaſi & nume. 8.*
9 *Libellum quomodò formabit ſpoliatus.*
10 *Spoliatus ante omnia quando reſtituendus, & quando non.*
B
11 *Reſtitutio in quibus caſibus ceſſat.*

QVALITER ſuper interdicto vnde vi, ſit
formādus libellus quod interdictum habet lo-
cum circa immobilia diximus ſuprà de interdicto
vnde vi. in tractatu interdictorum. Item qualiter &
quando quis ſpoliatur poſſeſsione rei immobilis di
ximus ſuprà de magno libello cùm tractauimus de
conſtitutione, ſi quis in tantam. Verum quia quis
aliquando ſpoliatur vel poſſeſsione vel quaſi iuriū
C de quo plena noticia iuris ciuilis non habetur: ſed
bene diſcutitur iure canonico: ideo de hac materia
videamus, nam iure ciuili fuit quæſitum, an poſſet
1 quis iuribus ſpoliari † & non videtur: cùm non poſ-
ſideantur. vt ff. de acquir. rerum do. l. ſeruus. §. incor
porales. ſed de hac materia notaui . s̄ . vt dixi in præ
2 dictis tractatibus. Iure tamē † canonico ſecundum
quod de ęquitate & non de ſubtilitatis iuris rigore
proceditur. vt extrà de iudi. c. dilect. & extrà de reſti.
ſpoli. ſæpè contingit. & extrà de. do. & cōtu. ad hoc
vnde quis dicitur ſpoliari iuribus vel quaſi ſpoliari,
D vt cōperat reſti. vel quaſi. *Quæſtio.* Sed quęritur: quo
3 modò † fiat iuris reſtitutio? Reſpōdeo: condictione
ex canone illo, qui dicit, reſtitutionem debere fieri
ſicut infra videbis. & ſic non fiet reſtitutio per inter
dictum vnde vi de rigore iuris: quia non poſſet fieri
ſit tamen de æquitate cōdictione ex canone. Videa-
mus ergo illa iura quę præciſè dicunt aliquem à iu-
ribus poſſe deſtitui, & pro eis reſtitutionis benefi-
cium locum habere. Multi allegant canones illos
qui cōtinentur. ij. q. ij. antiquitus. vbi dicitur, quod
omnes poſſeſsiones, & omnia ſublata, & omnes
E fructus ante litem conteſtatam ſunt reſtituendi. Et
capitul. omnes leges. vbi dicitur, quòd omnia ſubla
ta ei qui rebus ſuis ſpoliatus eſt, reſtituantur. Et. c.
nullus epiſcoporum, vbi dicitur, quòd nullus dum
rebus ſuis fuerit ſpoliatus, debet accuſari, priuſquā
ei ſublata quocunque ingenio reſtituantur & rein-
tegrentur: ita vt omnes poſſeſsiones, & omnes fru-
ctus ante conceptam accuſationem reſtituātur. Et
capitul. in ſcripturis, vbi dicitur, quòd qui ſunt pro-
pria ſede depulſi, neque ad ſinodum prouincialem,
neque generalem vocari poſſunt, neque in aliquo
F iudicari antequàm ei quæ ſublata ſunt, ſiue poteſta-
ti reſtituantur, & reintegrentur. Et capitul. pręcep-
tum eſt. vbi dicitur, quòd eiectis & à propria ſede
ſpoliatis primò eccleſię & omnia eis ſua reſtituan-
tur, ante quàm accuſentur. Item allegāt tertia quę-
ſtio. prim. capitul. Epiſcopus. vbi dicitur, quòd Epi
ſcopis ſuis rebus ſpoliatis, vel à ſedibus proprijs eie-
ctis, omnia quę ſunt eis ablata, ſunt integranda, ꝙ
priuſquàm factum fuerit, nullum crimen eis obijci
G poteſt. Et capitul. Epiſcopi. vbi dicitur idem, quòd
nec etiam vocari debent ad ſinodum. Et capitul. re-
integranda. vbi dicitur: reintegranda ſunt omnia
ſpoliatis. ecce circa mobilia. vel eiectis Epiſcopis.
ecce circa immobilia & funditùs reuocanda quacū
que condictione temporis aut captiuitate aut dolo
aut violentia malorum, & per quaſcunque iniuſtas
cauſas res eccleſię vel proprias amiſiſſe noſcuntur.
Et capitul. dum eccleſię. vbi dicitur: dum eccleſię a-
licuius Epiſcopi, aut poſſeſsiones, vel res ab emulis
eius, vel aliquibus nō ſua ſponte detinētur, aliquid
H illi non poteſt, aut debet à quocunque ante reinte-
grationem rerum ſuarum obijci. ſed prius ſunt om-
nia reintegranda ſibi. Et. iij. q. ij. c. oportet. vbi dici-
tur, quòd oportet primum vos de inuaſis ciuitati-
bus monaſterijs, māſis quam generaliter de omni-
bus rebus reinueſtiri faciatis: quia nec nudi conten
dere, nec inermes nos debemus inimicis oppone-
re. Et capitul. audiuimus. vbi dicitur: exſpoliatos in
integrum reſtitui debere. Et capitul. eiectis. vbi dici
tur, poſt integram reſtitutionem annus vel ſex men
ſium induciæ indulgendę ſunt. Et capitul. prius. vbi
dicitur, quòd prius oportet omnia reintegrari ſpo
liatis: & eccleſias, quæ ſibi ſublatæ ſunt, cum omni
priuilegio reſtitui. & poſt modum tantum ſpacium
eis indulgetur, quanto ſpoliati fuerunt antequàm
ad ſinodum conuocentur. Cùm ergo habeas per ca
nones iſtos, quòd omnia reſtituenda & reintegran-
da ſunt ergo & iſta iura ad hoc induxit, vt illa vni-
4 uerſalis ſit vera. vt ff. de rebus du. l. ſi is. qui. §. verū. †
nam in vniuerſali iudicio venit reſtitutio iuriū. vt
ff. de petit. hære. l. itē veniūt. Itē ſi ſit reſtitutio rerū,
ergo omnium. nam, rei, verbum vt generale poni-
tur. ff. ſi cer. pe. l. j. Item ſi ſit reſtitutio: ergo prioris
K ſtatus reintegratio. vt ff. de mino. l. quod ſi minor. §.
5 penul. & ff. de vſur. l. videamus. † vbicūque enim ſit
reſtitutio, ſit cum omni ſua cauſa: ergo cum iuribus
vt ff. de verbo. ſignificatio. l. penulti. Item qui reſti-
tuitur quantum ad honores, & quantum ad omnia
vt C. de ſententiam paſ. l. prima. ſed licèt iſta bona
iura ſint: tamen generalia ſunt. Inſetamus ergo iu-
ra quæ ſpecialiter dicunt iurium faciendam reſtitu-
tionē, & poſſe aliquem iuribus ſpoliari. ex iuribus
6 tamen prædictis nota †. reſtitutionem fieri antequā
L quis poſsit conueniri vel accuſari. Item ſiue ſit ſpo
liatus ab aduerſario ſiue ab alio habet tantum tem
pus, quòd non reſpondeat quanto ſpoliatus. Sed au
diui dominum Papam Gregorium. ix. in cauſa Vir-
dunenſis electi interpretātem pręd ictos canones,
quando quis fuit ſpoliatus omnibus bonis, vel ma
iori parte, quòd non teneatur interim aliquibus
reſpondere. & ideò dicitur, quòd ſi ſpoliatus eſſet
ab aduerſario vna modica re, non reſponderet ſibi
antequā fiat ei reſtitutio. vt extrà de ordine cogni.
cùm dilectus. Quod autem iurium fiat reſtitutio &
ſpoliatio dicunt iura. ij. queſtio. ij. capit. nullus. vbi
M dicitur, quòd nullus poteſt vocari aut iudicari ante
quàm omnia ſibi ablata & omnia iura in integrū
reſtituantur qui habet priuilegium, quod non poſ-
ſit exui iam nudatus. Item tertia quæſtio. ſecunda ſi
Epiſcopus. vbi dicitur, ꝙ ſi fuerit Epiſcopus. ſuis re
bus ſpoliatus: aut ſede propria deiectus: aut deten-
tione aliqua detentus. aut à ſuis ciuilibus fuerit ſe-
queſtratus, reſtituatur in priſtino ſtatu cum omni
priuilegio ſui honoris: & ſua omnia quę in ſidijs ini

mieorum

A micorum ablata fuerunt, reintegrentur: non enim
vocari aut iudicari potest, nisi pro sua necessitate
venire sponte elegerit. nullatenus ergo à quocunque
cogitur, antequàm integerrime ei restituantur, quæ
amisit & honori & statui pristino reddatur. quod
etiam per hęc exempla probatur: quia dum clericis
sanctę Agates deberentur .xij. denarij nomine pen-
sionis ab ecclesia sancti Saluatoris, in terminis in
eius pensionis possessione fuerant clerici sanctæ
Agates: quia per multa fuerant eis tempora perso-
luti, quia fuit eis posteà pensio illa subrracta, dum
ageretur possessorio pro parte clericorum ipsorum,
B pro ipsa pensione subtracta pronunciauit dominus
Innocentius ecclesiam sanctæ Agates reducēdam
ad statum percipiendi pensionem prędictam, & ad
restitutionem pensionis pręsbyterum sancti salua-
toris condemnauit. vt hæc probantur extrà de elec.
querelam. Item clerici conuentualium ecclesiarum
ciuitatis Sutrinę qui fuerant in possessinne vel qua
si iuris eligendi: & fuerant spoliati per clericos ma-
ioris ecclesię. i. non admissi, sed exclusi ab electione
quā fecerant, illis contradicētibus fuerūt per edictū
dominum Innocen. in quasi si possessione iuris eli-
C gendi: quam antè habuerant reducti. vt extra de
causa pos. & proprie capit. cùm ecclesia Sutrina. Itē
ad petitionem domini Cantuariem. dominus. Papa
inhibuerat Ebora. vt crucē ante se nō deferret, & sic
cessauit Eboracen. & sic fuerat desti. posses. per Pa-
pam, vel quasi iuris portandi crucem coram se. po-
steà Eboracen. petijt à Papa restitui, & fuit restitu-
tus. extrà vt lite pendente nihil inno. capitul. à me-
moria. Item dum clerici sanctæ Cicilиæ agerent pos
sessorio: quia dicebant se spoliatos ab œconomo
sancti Laurentij de piscinula. f. scrutinio, capitulo
& baptismate, dominus Celestinus ecclesiam san-
D ctæ Cicilиæ capitulo quo se conquesta fuerat spolia
tam reinuestire procurauit: sed postmodum domi-
nus Innocen. & baptismate & scrutinio ecclesiam
sancti Laurentij ecclesiæ sanctæ Cicilиæ condem-
nauit, quæ egerat petitorio & possessorio: à capitu.
autem & ab alijs absoluit eandem: quia nihil de pe
titorio probauit. vt extrà de capellis mona. dilectus.
Inseramus aliqua de iure ciuili quæ iuuare possunt
ius canonicum in hac parte. Ecce enim ipso iure ci
uili iura possidētur & interdicta: veluti possessoria,
sunt prodita. vt ff. de seruitu. l. quotiens. & ff. si ser-
E uitu. vendi. sicuti. §. Aristo. interdum enim vtile pro
seruitutibus competit scilicèt vti possidetis. vt ff. de
7 superficiebus. l. primo. §. vltimo nam † & ius possi-
deri potest vel quasi. vt ff. de iti. ac. pri. l. vltimo Nā
& vsusfructua. qui est ius, possidetur, & si expellere
tur fructuarius, habet interdictū vnde vi. vt ff. de vi
& vi ar. l. idéq;. §. vnde vi. Itē propter destitutio. ius
amittitur: ergo aliquis à iure spoliatur. vt ff. de vi &
vi ar. l. si de fundo. Item hæreditas quę est ius,
possidetur. vt ff. de bono. pos. l. iij. Item pro seruitu.
F competit vtile interdictum vti possidetis. vt ff. de a-
qua plu. arcē. l. j. in fi. Item arg. pro & contra. ff. quo
rū legato. l. iij. §. q ait pretor. Item arg. ff. vti possi.
. l. vltimo. Item ius patronatus possidetur. vt extrà
de iudi. examinata. & extrà de iure patrona. consul
tationibus. Item si prohibeatur aliquis ius suum ex
ercere, habet interdictum vti possidetis. vt ff. de in-
iur. l. sanè. Item si patientia habetur pro traditione,
& inducit officium pretoris. ergo in patientia debet

G haberi pro expoliatione: & sic quis à iuribus spolia
tur. vt ff. de seruitutibus rusticorum prædiorum. l. j.
8 §. vltim †. Contraria tamen argumen. possunt indu
ci. nam iura non possidentur. vt ff. de acquirend. re
rum dominio. l. seruus. §. incorporales. ea enim quę
corporalia sunt, possidentur. vt ff de acquirend. pos
sessione. l. possideri. in principio. iura enim incorpo
ralia sunt. vt ff. de rerum diuisione. l. prima & insti-
tuta de rebus corporalibus & incorporalibus.
Item nemo de via iure mero detruditur. vt ff. de vsu
cap. sequitur. §. si viam. Item iura & nomina non
possidentur. vt ff. ad Trebellia. l. cū hæreditas. Item
H illa possidentur, quę sunt in bonis alicuius. at huius
modi iura non dicuntur in bonis, nec extra bona.
vt ff. de vsufruct. leg. l. j. Respondeo: iura non verè
possidentur in quo casu loquuntur omnia iura pro
ximè allegata. sed quasi possidentur: vt dicunt iura
præcedentia. & ideò locum habent vtiliter interdi-
cta, & si non directè. & sic etiam multi admittunt e-
tiam de iure ciuili posse intentari interdictum vnde
vi vtiliter, si quis à iure expellatur vel quasi. Et est
I quoddam notabile, quòd huius iura inter immobi
lia computantur. nam pro iure turbato si competit
quasi vti poss. vt suprá dixi: ergo pro iure expulso,
vel quasi competit quasi vnde vi. & vtrumq; inter-
dictum pro possessione rerum immobilium compe
tit. vt institut. de interdictis. & ff. de vi & vi arma.
l. j. §. si quis de naui. & ff. vti possidetis. l. prima. Solus
autem dominus meus est in illa opinione, vt non
competat vnde vi, nec vtile nec directum, & ratio-
nem assignaui suprà de interdicto vnde vi. Conci-
9 pies autem sic libellū. *Libellus.* † Coram vobis domi
ne Episcope proponit Titius, contra Seium quòd
cùm esset ipse Titius in possessione vel quasi per-
K cipiendi annuam pensionē duodecim denarinrum
ab ipso Seio, pensionem ipsam Seius ipse subtraxit
& sibi soluere contradicit. quare petit per vos in sta
tum percipiendi prædictam pensionem, à dicto Seio
reduci, & proponit condictionem ex canone illo ex
trà de election. querelam. Quod ita sit concipien-
dus lib. probat prædicta decret. querelam: verū iure
canonico non esset necesse, quòd apponeret propo
no condictionem ex canone: quia isto iure actio
nes non proponunrur. vt extrà de iudi. dilecti. Sed
si proponatur, debet apta proponi: alioquin nō te-
L net intentio. vt extrà de iudi. examimata. sed ideò
de istis feci mētionē, vt sciant legistæ nō fieri iuriū
restitutionē quò ad possessionē ex natura interdicti
. vnde vi, sed beneficio can. Item potest etiam con-
cipi libellus et sic *Libellus.* Corā vobis &c, proponūt
clerici conuentualium ecclesiarum contra œcono
mum mainris ecclesiæ, quòd cum ipsi essent in pos-
sessione vel quasi iuris eligendi Episcopum: cano-
nici maioris ecclesiæ eis renitentibus & exclusis,
& contradicentibus ad electionem procedere præ-
sumpserūt. & Ioannem canonicum Sutrinum sibi
M in Episcopum elegerunt. quare petunt electionem
prædictam factam eis contradicentibus & exclusis
per vos in irritum reuocari, & se in possessionem
vel quasi iuris eligendi Episcopum, in quo ante
controuersiam motam fuerunt per vos reduci.
Quod sic rectè incipiatur libellus, probatur ex-
trà de causa possessionis & propriè. cùm eccle-
sia Sutrina. Ioannes adijcitur enim in libello
de electione irritanda: quia non possent alio mo-

A do actores in possessione reduci, nisi illius irritatetur electio Oppositio. Sed opponitur: eccè aliquis nō est patronus, sed est in possessione vel quasi iuris patronatus, iste præsentat aliquem: instituitur præsentatus, licèt verus patronus cum eat ab eo ius patronatus: tamen institutus non remouetur. vt extrà de iure patrona. consultationibus. Respōdeo: non est locus oppositioni: in decreta. illa, cōsultationibus. ideò est, quia ille qui erat in possessione vel quasi iurispatronatus, solus erat in possessione: & secundum conniuentiam oculorum solus præsumebatur
B patronus. vnde licèt alius posteà obtineat in iure patronatus, quia tēpore præsentationis non mouebat quæstionem, non debet institutus amoueri. in decre. autem, cum ecclesia Sutrina. in limine electionis insurrexit obiectio. scilicèt conditionis eorum, qui erant in possessione vel quasi iuris eligēdi. vnde cō eis exclusis videbatur facta electio, meritò vitiatur. Formabitur etiam libel. sic. Libellus. Coram vobis proponit œconomus ecclesiæ sanctæ Cecilię cōtra œconomum sancti Lauren. quòd cùm ecclesia sanctæ Ceciliæ esset in possessione, vel quasi eius iu-
C ris seu subiectionis, quòd clerici sancti Laurētij vocati veniant ad capitulum scilicèt Ceciliæ singulis annis prædicti clerici vocati ad capitulum venire recusauerunt, quare petit ad prædictam possessionem vel quasi per vns reuestiri. quòd sic rectè conceptatur libellus dicit decre. extrà de capellis monacho. dilectus. Qualiter autem cōcipiatur libel. si aliquis est in possessione vel quasi iurispa. dixi in superiori
10 rubrica. Verū † quia à multis crederetur per ea quæ dicta sunt, quòd ante omnia essent spoliati restituē-
D di, vt dictum est, probatur. vt C. si per vim vel alio modo. l. j, & extrà de restitutio. spolia. cap. licèt. tū diligenter attende quare restitutio sit faciēda, & quādo non. Refert enim quādo quis spoliatur: quia aut spoliatur à iudice suo: aut à non iudice suo. Si à suo aut iudiciario ordine seruato, aut nō: si ordine iudiciario non seruato, statim restituēdus est. vt. ij. q. vj. argu t a. ij. q. j. notum sit. & in hoc casu loquuntur iura prædicta, quę dicunt ante omnia spoliatum restituendum fore. Si vero ordine iuris seruato, non debet restitui ante causæ cognitionem. vt. vij. q. j. præsentiū. & hęc locū habet quādo quis spoliatur à
E suo iudice: si verò à non suo iudice sed ab alio, vel ab eo qui omnino non est iudex: statim restituēdus est. vt. iij. causa. q. j. & ij. per totum. Excipiuntur ta-
11 men quidam casus† in quibus cessat restitutio. Primus est in eo qui occupat sedem apostolicam: quia si expellatur, non competit ei restitutio. vt. xxiij. di. in nomine domini. Item si scandalum ex restitutione oriatur. vt. ij. q. i. in primis. Item si petenti restitutionem obijciatur spoliatio: quia tunc non fiet restitutio antequam ipse restituat. vt extrà de ordine cog. cùm dilectus. & capitul. super spoliatione. vt extrà
F de resti. spolia. olim. Item si opponatur excommunicatio: quia non habet personam excommunicatus standi in iudicio vt extrà de iudi. intelleximus. & extrà de excep. dilecti. & e. dilecte. & c significauerunt. & extrà de sen. excom per tuas. Item si opponatur spontanea renunciatio facta in manu sui iudicis. vt extrà de resti spo. c. j. & ij. Item si mulier à viro repulsa committat fornicationem: non potest petere restitutio. vt extrà de diuor. significauit. Itē si de viri sæuitia timeatur: quia tunc non fiet restitu-
G tio ipsi marito vxoris. vt extrà de resti. spolia. ex trāsmissa. Item si obijciatur iuramentum. vt extrà de restitu. spolia. c. accepta. Sunt & alij casus quos no. s. in tractatu constitutionum quæ violentiam puniūt super illa constitutione qui incipit, iudices. Et si per vim vel alio modo. aliter nunquam restitutio denegatur prætextu alicuius criminis. vt extrà de restitu. spoliatio. in literis. & c. item cū quis. & c. conquerēte. & c. literas. & C. de dona. inter virū & vxorem. l. si maritus. & ar. C. de fal. l. ij. &
H C. de edi. di. adri. tol. l. ij.

***

PARS SEXTA.

De parrochijs & alienis parrochianis.

1 *Parœcia diffinitio.*
2 *Parœcia probanda modus.*
I 3 *Parœcia siue parœcialis ecclesia rectori iura ciuilia audire uetitum*

CVM IVS parœciale situm sit in iuribus, de quo sępè quęstiones cōtingunt. ideò hac actione sumpta videamus de parœcijs & alienis parœcianis. Videamus ergo quid sit parœcia, vnde dicatur parœcia. in quibus consistit ius parœciale: & an finis parœciæ possit præscribi: & quis iuris sit: si parœcianus vnus vadat ad
K aliam ecclesiā qualiter priori derelictæ ecclesiæ cōsulatur. & qualiter in talibus sit formandus libel-
1 lus seu petitio de iu. Parœcia† est locus in quo degit populus ecclesiæ alieni deputatus. Fuerunt autem istæ parœcię ab initio à prælatis distinctæ, vnde si contentio fieret de parœchia, difficilima esset probatio quando fuerunt distinctæ: sicut & difficilimè probatur de illis qui fecerūt vias & qui habuerunt ius publicandi. vt ff ne quid in loco publ. fiat. l. ij. §. locorum. Item qui fuerunt illi qui fecerunt vias vicinales ex communi collatione agrorum. vnde in
L talibus fit probatio illius temporis cuius non extat memoria. vt ff. de locis & iti. pu. l. ij. vnde probatur hic sicut in acti. aqui. plu. arcend. l. quia dicent
2 testes,† Ego vidi semper parœciam illius ecclesiæ sic distinctā. & semper audiui hoc ab antecessoribus meis: nec vidi contrarium: nec audiui nec vidi aliquem, qui viderit contrarium: nec audiui aliquē, qui audierit contrarium. vt ff. de proba. si arbiter. & ff. de aqua plu. arcen. l. j. §. vl. & l. in summa §. idem Labeo. Quid autem si probo. dc. xl. annis. Respondeo fortè non sufficit: sicut statim notabo infrà vbi
M dicam an limes parœciæ posit præscribi. Parœchia græcè, cura dicitur latinè. & dicitur parœcia quasi petitio vel præparatio curæ: quia rector illius ecclesiæ habet curā animarum totius populi infrà illos limites congregati. vnde dicitur regere populū. vt extrà de capellis mo. c. j. vnde si est ecclesia parœcialis multi credunt quòd rectores ipsius habeāt curā animarum, & habent in veritate in multis partibus in Anglia & in Francia: verùm in partibus nostris, sicut in Apulia & maximè Beneuenti, non habens

A curam animarum:& sic videtur quòd non debeant
prohiberi audire iura ciuilia & physicá per decre.ex
trá ne cleri.vel mona.se negot.secular.immisceãt.c.
super specula. Sed contrarium est verum:quia inter
pretatur ita dominus Papa & Cardinales . vt ad il-
los constitutio illa extendatur:& ad illos,qui habẽt
personatus in ecclesijs cathedralibus.extẽditur etiá
ad presbiteros & hoc ex textu illius decre.colligũt:
si enim legislatori contrarium placuisset, contrariũ
3 statuisset.vt ar.C.de ca.tol.l .vnica.circa finẽ†. Nõ
audiãt ergo iura ciuilia rectores ecclesiarum paroe-
chialium:faciãt vnum ex pacto, & est hoc ipsa equi
B tas,ex quo prohibẽtur addiscere iura ciuilia illi qui
numerati sunt in prædicta decre.super specula.aut
abstineant in totum:scilicet quòd iura ciuilia non
allegent,& sic ius conouicum non audient,aut re
moueant de notis & libris eorum quicquid de iure
ciuili habent,ex quo sunt iura ciuilia execrabilia,
& eis penitùs interdicta.sed si audeo dicere tam la-
tor canonis illius quàm & duo consiliarij,qui fue-
runt purè theologi fecerunt sicut vulpes,quæ dum
non posset gustare de cerasis cæpit illa publicè vi-
tuperare,istud securè dico quantum pro mundi re-
C gimine siue in ecclesia romana siue alibi , vbi sunt
aliqui qui ignorant iura ciuilia,& ipsi stent prote-
stibus,quòd oportet vt tanquàm cæci alorum duca-
tu ducantur.

Quæ sunt illa quę pertinent ad curam
animarum.

1 *Quæ ad curã animarum pertineant.*

SED quęritur quæ sint illa quæ pertinent ad cu-
D ram animarum.† Respõdeo:suspẽsio:excommu-
1 nicatio:absolutio præsbiterorum propriorũ, & pa
roecialium ecclesiarum interdictio:visitatio: inqui-
sitio : procuratio ratione visitationis debita . quæ
omnia numerantur extrà de election. dudum eccle.
roma.

Quæ sunt iura parœcialia.

1 *Parœciani in quibus diebus missam audire in propria pa
roecia teneãtur.*
E 2 *Parœciani in propria parœcia oblationes offerre tenen-
tur.*
3 *Parœcianus semel in anno poenitentiam à suo paroco ac
cipere tenetur.*
4 *Parœcianus eucharistiam & pœnitentiam à proprio sa
cerdote recipere ad minus in die paschæ tenetur.*
5 *Parochianus suæ parœciali ecclesiæ decimas personales
& quandoque prædiales soluere tenetur.*
6 *Parœcianus in sua parœciali ecclesia sepeliendus.*
7 *Missæ nuptialis in ecclesia parœciali audienda est.*
8 *Pœnitentia non accipienda à paroco inimico.*
F 9 *Parœcianus in loco domicilij iura parœcialia soluere te-
netur.*

IVRA parœcialia multa sunt.Et præcipuè ius
1 parœciale in hoc consistit.† Primò quia parœcia
ni in singulis diebus dominicis & festiuis,& præci-
puè in Pascha vel in Natiuitate dñi, Epiphania,
in Ascẽsione,in Pẽthecoste, & in natali sancti Ioh.
Baptistę. & si qui maximi dies in festiuitatibus ha-
bentur,& in omnibus festiuitatibus beatæ virginis

G & apostolorum & dedicationis ipsius ecclesię paroe
chialis,qui etiã feriati hodie habentur. vt extrà de
ferijs.c.viri.audiant missam totam in ecclesia paroe
chiali vt de con.dist.j.c.si quis & c.omnes fideles.
2 & extrà de parochijs vt dñicis.Secundò quòd † offe
rant ibi oblationes iuxta illud:nõ apparebis in con
spectu meo vacuus. vt de cõse.di.j.omnis Christia-
3 nus. Tertiò quòd † in quolibet anno semel ad mi-
nus debet à proprio sacerdote , cuius est parœchia-
nus penitentiã accipere,nisi habeat ab illo licẽtiam
eundi ad alium sacerdotem. vt extrà de pœnit.& re
H mis.omnis vtriusq; sexus.& de pœnit. dist.vj.pla-
cuit.Sacerdos autẽ qui aliũ parœchianum ad pœni
tentiam recipit,quẽ non potest absoluere vel ligare
cum non sit iudex ipsius gradus sui periculo subia-
cebit.vt in prædicto canone placuit.& extrà de pa-
rochijs,nullus.& ipse parrochianus viuẽs ab ingres
su arcetur ecclesiæ:& moriens caret ecclesiastica se
pultura.vt extrà in prædicta decre.omnis vtriusque
sexus.& ibi etiã habetur qualiter sit pœnitentia in-
4 iungẽda †. Quartò,quòd semel in anno,ad minus
in pascha recipiat parocchianus à proprio sacerdo-
te eucharistiam & pœnitentiam. alioquin prędicta
pœna punitur vt trangressor. vt in prædicta decret.
omnis vtriusque sexus. Quintò,quod si celebret sa
cerdos solẽnitates aliquorũ sanctorum: sicut si fa-
ciat festum sanctæ mariæ vel alicuius sancti : quòd
in sua parœchiali ecclesia faciat,sicut de oblationi-
5 bus diximus.†Sextò,quòd suę parœchiali ecclesiæ
debeat dare decimas personales,& fortè prędiales si
cut diximus suprà de decimis & extrà de decimis cũ
cõtingat. † Septimò, ꝙ debet in illa sua parœchia
li ecclesia sepeliri.sed si alibi elegerit sepulturam:ter
tiam vel quartã,quod verius est dat illi ecclesiæ pa-
K rochiali illorum omnium quæ legat illi ecclesiæ in
qua sepelitur.vt extra de sepul.certificari. & de hac
materia dic copiosè vt infrà dicetur de sepult.Prop
ter autem prędicta tenetur quilibet sacerdos ante
missam in dominicis diebus & festiuis interrogare
plebẽ an alienus parœcianus sit inter ipsos,an velit
ibi audire missam:quem si inuenerit,statim eum ab
ijciat.vt extra de parœcijs.vt dominicis.hodiè tamẽ
nunquã istud vidi de facto seruari : immò multum
6 gaudent sacerdotes nostri temporis,si sint ibi alieni
L parœciani,& sibi oblationes offerant.& nunquam
vidi eos abijci,sed libentiùs honorari. Ideò dico die
bus dominicis & festiuis: quia in alijs diebus infrà
annum:& maximè si onerosum erat, sibi & familię
ire ad parœcialem ecclesiam cum sit remota,& ma-
ximè in hyeme propter malum tempus,sicut scio de
7 multis:põt tunc ire ad viciniã ecclesiã vt in prędicto
canone de conse.di.j,c.quis.†. Octauò,quòd si mu-
lier vel masculus voluerit cõtrahere matrimonium
missam nuptialem in ecclesia parociali audiãt:om-
nia enim sacramenta in illa ecclesia debet recipere
& etiam baptismum, si esset ecclesia baptismalis.ꝙ
M sic sit de missa nuptiali legitur extrà de clan. desp.
inhibitio & per totam decre.& specialiter in.§. vlti.
arg. extrà de spon.& mat.c.cùm in tua.& c.consul.
& hoc necessarium est.nam si debet ibi audire mis-
sam,& facere oblationes,sicut.s̃.dixi:ergo in casu il
lo.Sed vbi auditur ista missa bñdictionis.certè in ec
clesia parœciali vxoris.& sic hodie seruatur genera
liter,ꝙ vadit maritus ad audiendam missam in ec-
clesia parœciali vxoris. Sed quod dictum est de sa-

A cerdote parœcialis ecclesiæ quòd ab eo debeo acci
pere semel in anno pœnitẽtiam intelligas ita si est
discretus: alioquin de sua licentia ad aliũ accedere
8 poteris sacerdotẽ. vt de pę. di. vi. c. placuit. † Quæstio.
Quid si inimicus sit ille sacerdos parœcialis. R ño.
recusabit illum, & de sua licẽtia ibit ad aliũ. sicut &
aliàs cõtin. in iudice recusato, vt suspe. vt ff. iur. om.
iudicium. l. prætor. & ar. extrà de appellationi. cum
9 speciali. Quod † autẽ dictũ est de istis iuribus parœ
cialibus deberi à parœciano ecclesiæ parœciali in-
telligas verum esse quàdiu durat parœcianus. si aũt
desinit, verbi gratia, mutando domicilium in aliena
B parœcia: tũc desinit esse parœcianus illius ecclesiæ,
& fiet parœcianus illius ecclesiæ, in cuius parœcia
modò habet domicilium. vt extrà de parœcijs, signi
ficauerunt. & extrà de decimis, ad apostolicæ. & est
ratio in prædicta decre. significauerunt, vbi dicitur,
quòd ibi dent parœciani prædicta, vbi audiunt diui
na. & tunc intelligas ibi mutari domicilium, quan-
do ibi moraturus perpetuò accedit, & transferri ibi
summam fortunarũ suarum, & inhabitat ibi. alio-
quin si vnicam domum haberem in parœcia tua, &
ibi non habitarem: non propter ea essem parœcia-
C nus tuus. nam nec domus sola possessio facit aliquẽ
ciuem. vt ff. ad munici. l. libertus. §. sola. & l. assum-
ptio. & l. eius.

De limitibus parœciæ an posint præ-
scribi, Rubrica.

1 *Limites parœciarum sicut & episcopatuũ impræscripti biles sunt.*

NVNC videamus an limites parœciæ possunt
præscribi. Et respondeo. quòd nõ sicut † enĩ fi-
1 nes & limites episcopatuum, ita fines & limites pa-
rœciarum non præscribuntur: vt extrà de parœcijs
D super eodem. Quidã tamẽ glosant super illa decre.
parœciarum. i. episcopatuũ. nam canones de princi
palibus limitibus inutilibus loquũtur. vt. xvj. q. iij.
quicunque. si ita glosares, iam quæstio de capella
superuacuo poneretur. nam canones de diœcesibus
episcopalibus tractant. vt. xvj. q. iij. inter memora-
ros: & sic prædicta decre. de limitibus parœciarum
& de capellis loquitur. Sed opponitur de eo quod
habes extrà de proba. ex literis. vbi videtur, quòd li
mites ecclesiarum parœciarum præscribi possunt.
Respondeo: non est verum: immò ibi dubitabatur
cuius ecclesiæ essent illi limites, & sic intentabatur
E ibi filium regun. vnde non propriè ponitur ibi præ-
scriptio: ac si certum sit, quòd limites fuissent illiu
parœcię nunquàm potuissent pręscribi vt. s. dixi.

Qualiter consulatur rectori ecclesię si pa-
rœcianus suus dimittat ecclesiã,
& vadat ad aliam. Rubrica.

1 *Libelli concipiendi formula contra rectorem alterius ec- clesiæ, qui parœcianum non suum ad diuina recipit.*
2 *Libellus quomodò contra parœcianum concipiatur.*
F 3 *Antiqua parœciæ diuidi non debent.*

NVNC videamus si fortè parœcianus ecclesię
tuæ vadit ad alienam ecclesiam ad audiendũ
missam, & ibi dat oblationes, & alia parœcialia iu-
ra qualiter tibi rectori parœcialis ecclesiæ consula
tur, tàm contra illum parœcianum quàm contra a-
liũ rectorem, qui ipsum in sua ecclesia recipit ad di-
uina. Item videamus qualiter consulatur rectori ec
clesiæ parœcialis si suus parœcianus noo vult ad ec

G clesiam suam ire, nec vadit ad aliam: vel si vadit, nõ
dat oblationes, nec pręstat alia iura parœcialia, an
possit compelli, & quo iure. Respondeo. contra re-
ctorẽ alterius ecclesiæ, qui recipit parœcianũ tuũ
ad prædicta potes intentare possessorium & petere
2 possessionem hoc modo. *Libellus.* † Ago ego Ti. re-
ctor ecclesiæ sanctæ Mariæ contra Lucium rectorẽ
ecclesiæ sancti lauren. vt cùm sim in possessione vel
quasi iuriũ parœcialiũ, vel recipiendi iura parœcia
lia à Sempronio parœciano meo, ipse me in posses-
sione vel quasi recipiendi iura parœcialia prædicta
turbat, recipiẽdo ipsum parœcianũ meũ ad diuina
H in ecclesia sua recipiendo ab eo oblationes & alia
iura parœcialia: quare peto ipsum à tali turbatione
cessare. Quod sit ita conci. libel. dicũt iura prædicta
quę in superiori rubrica nota. & ff. de iniur. l. iniuria
rũ. §. vlti. & l. sanè. & ff. de seruit. l. quotiens. & ff. si
seruit. vend. l. sicuti. §. Aristo. Vel concipiat libel.
& proponat actio. iniuriarũ, & dicat sic. *Libellus.*
Ago &c. qui mihi iniuriatur in hoc, quia recepit pa
rœcianũ meũ in sua ecclesia diuina: & ab ipso obla
tiones recipit, & alia iura parœcialia percipit: vnde
I quòd à tali iniuria cesset, ago cõtra ipsum: vel quòd
hanc iniuriam mihi non inferat, agu contra ipsum.
& si vis potest adijcere: sic propono actionem iniu-
riarum, secundum quosdam per prædictam legẽ de
iniur. Potes etiam intentare petitoriũ iudicium hoc
modo. *Libellus.* Ago ego Ti. rector talis ecclesiæ con
tra Lucium rectorem talis ecclesiæ, quòd cum de iu
re ei non competat recipere. *S.* parœcianum meum
ad diuina, nec oblationes in ecclesia sua: ipsum ta-
mẽ prædictum parœcianum recipit in ecclesia sua
ad prædicta: vnde peto per vos ipsum Lucium à ta-
libus prohiberi in futurum, & quòd ad suam ecclе
K siam ipsum non admittat: immò illum expellat quã
do voluerit ibi audire diuina. Quod sic rectè forme
tur libellus dicunt iura prædicta extrà de parœciis,
vt dominicis. Contra ipsum parœcianum conci. sic
2 li. *Libellus.* † Ago ego T. rector ecclesiæ sanctę Ma-
riæ contra *L.* parœcianum meum, vt ipse in diebus
dominicis & festiuis, videlicèt, pascha: ascensione:
pẽthecoste: in festo beati Ioh. Baptistę: in festiuita-
tibus beatę Marię & apostolorum. in natiuitate do
mini, & epiphania veniat ad ecclesiam prædictam,
cuius est parœcianus, & audiat ibi missam seu diui
na, & faciat ibi oblationes & festa: pœnitentiã sal-
L tẽ semel recipiat in anno, & corpus & sanguinem
Christi. Vel dicas & recipiat ibi ecclesiastica sacra
menta: decimas soluat, & omnia alia iura parœcia-
lia, quę ecclesię parœciali à parœciano debentur.
Quod sic rectè concipiatur libellus dicunt iura pr
dicta, quę diximus in illis quę sunt de iuribus parœ
3 cialibus. † Illud tamẽ no. quòd antiquę parœcię di-
uidendę non sunt sine licẽtia Archiepiscopi: immò
diuisę sunt reintegrandę: nisi ex causa necessitatis
vt extrà de pręben. auaritię. & extrà de ecclesię edi.
ad audiẽtiam.
M

De sepulturis & de iure funerandi, & de alijs
ad ipsam ecclesiam pertinẽtibus, Rubr.

1 *Ius sepeliendi seu funerandi quid.*
2 *Ecclesiæ quæ in ciuitatibus aut castellis sunt: quæ ita an- gustæ sunt, ut nedum. xl. sed nec xxx. pedum sunt, an iure sepulturæ gaudeant.*

A 3 *In ciuita. & municipijs nullus antiquitùs sepeliebatur.*
4 *Sepeliendi ius qui concedere poßint.*
5 *Funerandi ius omnibus competit.*
6 *Sepeliri unüquēque in ecclesia parœ. debere regulare.*

CVM sit de iuribus parœcialibus ius sepeliēdi,
& de his sæpè multe. quæ. & dubitatione oriū
tur: ideo de sepult. videamus. Videamus ergo quid
sit ius sepeliendi seu funerandi. A quo conceditur.
Quæ ecclesiæ habeant ius sepulturę. Apud quā ec-
clesiam debeat quis sepeliri. Quibus interdicatur
ecclesiastica sepultura. Quid debeat habere eccle-
B sia parœcialis pro sepultura: siue in ipsa ecclesia se-
peliatur quis siue in alia. Et si in alia quam partem
debeat habere ecclesia parœcialis. Et an possit quis
eligere sepulturam vbicunque velit. Et an ecclesiæ
& loca quæ habent ex priuilegio liberam sepulturā
possint indifferenter omnes recipere. Et an tenea-
tur aliquid dare si parœcianus alterius ecclesiæ in
1 sua vel alia elegerit sepeliri. Ius funerādi est † se-
pelire in cœmeterio proueniens ecclesijs assignatio
ne pontificis: sicut ex inferioribus apparebit: quan-
do enim ecclesia ædificatur, debet Episcopus primò
C crucem figere, & atrium, id est, cœmeterium publi-
cè designare debet. vt de cōse. di. j. c. nemo. quod cœ
meterium debet habere in maiori ecclesia. xl. pedes.
in minori ecclesia. xxx. pedes. vt. xvij. q. iiij. sicut an-
2 tiquitus. *Quæstio.* Quid † ergo dicemus hodie de ec-
clesijs qui sunt in ciuitatibus & castellis: quæ hodie
non habent istos. xl. seu. xxx. pedes. siue de maiori
ecclesia: siue de alijs capellis loquamur: immò sunt
artissimæ, adeò quòd etiam domus laicorum eis cō
iunctę sunt. nunquid habent cœmeterium vel ius se
peliendi. Respondeo: non habent: propterea quia
D loca in ciuitatibus stricta sunt, & sic carent cœmete
rijs. vt ar. xvij. q. iiij. quisquis. verumtamen sic hodie
vsurpatum est, vt licèt non habeant cœmeteriū ita
amplū: habent tamen cœmeterium infrà sicut tota
die de facto videmus, & sic habent ius sepeliēdi seu
funerandi. in illis tamen & in ecclesijs cōstitutis ex-
trà ciuitates considerari debet cœmeterium sic am
3 plū, in quibus olim mortui sepeliebantur. † nullus
enim in ciuitate vel municipio sepeliebatur: immò
imponebatur pœna. l. aureorum ei qui in ciuitate
mortuum sepeliebat consuetudine non obstante. vt
E ff. de sepul. vio. l. prætor. ait. & hoc ideò ne sanctum
ius municipiorum pollueretur, & ne homines infi-
cerētur: corrumpitur enim aër cadaueribus mortuo
rū. vt C. de relig. & sump. fu. l. mortuorū reliquias.
4 Cōceduntur † autem cœmeteria & ius sepeliendi à
domino Papa ab Episcopis, Archiepiscopis à qui-
bus cœmeteria conceduntur, sicut. s. diximus: istud
enim est de iuribus Episcopalibus, s. concedere se-
5 pulturam, seu ius funerandi. † Quæ autem ecclesia
habeat ius funerandi. Respondeo: quod omnes siue
habeant cœmeterium siue non: vt superiùs dixi. nā
F ex quo ecclesia construitur, omnia conceduntur
quæ ecclesiæ competunt. nam concesso collegio, &
omnia conceduntur, quę collegio competunt. vt ff.
quod cuiusque vniuer. nomine. l. j. & concessa iuris-
dictione, omnia videntur concessa, quæ iurisdictio-
nis sunt. vt ff. de iurisdic. om. iu. l. cui. & ff. de re iu-
dica. l. quidam. & ar. ff. de procura. l. ad legatum. &
6 l. ad rem mobilem. † Apud quàm autem ecclesiam
quis debet sepelici. & certè apud ecclesiam parœcia
lem. vt extrà de sepultur. & ex parte: vel ibi debet
G sepeliri vbi sepulti sint sui maiores. vt extrà de sepu.
nos instituta. sed istud locū habet quādo quis non
eligit sepulturā. vt patet extrà de sepultur. capitul.
nos instituta. & de hac materia scilicèt de sepultu-
ris antecessorum & maiorum legitur. decimatertia
quest. secunda. ebron. & §. soror. & capitul. vltimo.
& capitul. illud. & c. vbicunque. vbi dicitur, quòd
vbi quis decimas soluerit viuus, & mortuus sepelie-
batur. & c. placuit. & c. relatū, & ferè vsq; ad finē.

Quibus interdicitur ecclesiastica sepultura, Rub.

1 *Sepultura ecclesiastica paganis & hereticis interdicta.*
H *Item excommunicationis, & decedentibus in mortali peccato.*
2 *Dict. Cui non cōmunicamus uiuo, non cōmunicamus & mortuo fallentiæ.*

NVNC videamus quibus interdicitur eccle-
siastica sepultura. † Et certè interdicitur paga
nis & hæreticis: prohibētur em̄ isti in cœmeterio
sepeliri. vt de conse. di. j. cap. ecclesiam in qua. Item
interdicitur excōmunicatis. immò si fuerint sepulti
debent exhumari: nisi ossa eorum ita sint admixta
ossibus fidelium, quo nullo modo separari possent.
vt extrà de sepultur. sacris. vbi dicitur. quòd cui nō
I communicamus viuo, nec debemus communicare
& mortuo. & vigesimaquarta quest. ij. de commu-
nione. Item interdicitur decedentibus in mortali
peccato manifestè sine pœnitentia. vt decimatertia
quęst. vltim. quæsitum. vigesimatertia. q. v. placuit.
impijs enim non est sepultura ecclesiastica conce-
denda. vt extrà de sepulturis sacris: si tamen sit quis
excommunicatus, & recipit pœnitentiam etiam à
simplici sacerdote, non est ibi sepultura deneganda
vt extrà de sepultur. parrochiano. Et quòd dixi de
communione, intelligas vel communicare debui-
K mus: quia tunc absoluetur post mortem excommu-
nicatus, & esset ei post mortem communicandum
vt extrà de sententia excommunicationis, à nobis.
& dicunt istud: cui nō † communicamus viuo, non
2 communicemus & mortuo, fallit in multis. Primò
in furibus & latronibus. vt extrà de furtis, fures. Itē
in tornearoribus. extrà de tornea. c. j. Item in rapto-
ribus. extrà de raptorib. super eo. Item in his qui
seipsos interfecerunt. vt vigesimatertia quest. quin-
ta. placuit. Itē in his qui in testamēto faciunt præs-
biteros tutores filijs suis. vt octuagesimaoctaua di-
L stinct. neque apud. Item in quolibet, quem constat
in mortali peccato decessisse. decimatertia quæsti.
secunda. non ęstimemus. Itèm in his qui post mor-
2 tem accusantur de hæresi. vt vigesimaquarta quęst.
secunda sanè profertur. & sic notauit. T. In istis
enim casibus conceditur pœnitenti corpus Christi,
sed interdicitur sepultura. & hoc ad terrorem.

Quid parœcialis ecclesia habere debeat pro sepultura proprij parœciani, Rubrica.

1 *Pro sepultura facta in parœciali ecclesia nihil exigēdum*
Parrocus quid de legato facto à suo parœciano alterius ec-
M 2 *clesiæ in qua sepelitur habebit & nam. 4.*
Quod si quis apud hospitale uel templum sepeliatur.
3 *Ecclesia penes quam quis extraneus sepeliatur portionē*
4 *onicum ecclesiæ parœciali dare tenetur.*
cauIntellectus c. primo ext. de sepul.
5 *Intellectus c. Relatū de sepu. ex. & c. placuit xiij. q. ij.*
6 *raudem interuenisse q ui allegat, probare tenetur.*
7 *Fpelien dus apud fratres minores relinquit illis pro ue-*
8 *Sestimētis annuatim, uel pro libris nūquid quarta lega*
li parœciali ecclesiæ debebitur.

A NVNC videamus quid debeat habere ecclesia parœcialis pro sepultura siue in ipsa ecclesia parœciali sepeliatur quis, siue in alia. Circa ista sic
1 notabis, quòd † quando quis sepelitur in ecclesia sua parœciali: ecclesia parœcialis seu rector ecclesiæ nihil pro sepultura petere debet. omnis enim sepultura debet esse libera. vt extrà de sepul. abolédę: non enim est sepultura fidelibus deneganda. vt extrà de sepul. c. sacris. & si consuetudo erat, vt pro sepultura aliquid exigatur: illa consuetudo tollitur: vt in prędicto. c. abolendæ. & xiij. q. ij. quæsti. nisi aliquid defunctus leget illi ecclesiæ, tûc enim ecclesia
B sia istud rectè petit. immò excommunicandus est hęres quia talia relicta nũ soluit. vt. xiij. q. ij. qui oblationes. & c. clerici. & quis nunquàm sic miser est, & sic pauper vt non reliquat aliquid ecclesiæ illi in qua eligit sepeliri: & maximè si testatus decedit: & si intestatus decedit, quis vnquam hæres sic auarus est, vt nō det aliquid ecclesię illi, vbi testator sepelitur: certè nullus. & vt cum pace & reuerētia personarum ecclesiasticarum loquamur, istum tractatũ reputāt vtilem pro commodo pecuniario, & pro his oblationibus quas consequũtur, non pro chari-
C tate & misericordia, quàm debent attendere circa sepultos, ne ipsorum cadauera iaceant inhumata.
2 vt ff. de relig. & sump. fu. l. & si quis. §. sed interdũ. † Si verò in alia ecclesia sepeliatur: quia fortè ibi eligit sepulturã habere: si illi ecclesiæ aliquid legat: totius legati debet habere ecclesia parœcialis partē: sed quãm? certè in parte ista iura variate videntur. Quædam iura dicunt, quòd dimidiam. vt extrà de sepul. relatum. & c. de his. Quædam iura dicunt tertiam. extrà de sepul. nos instituta. Quædam iura dicunt, quòd quartam. extrà de sepul. cum super. & c.
D in nostra. Respondeo: iura loquuntur secundum diuersas consuetudines locorum. sed magis concordamus, vt si non sit specialis loci consuetudo, quòd quartam debet habere ecclesia parœcialis, de cuius parœcia corpora assumuntur. vt extrà de sepul. certificari. si verò de consuetudine dubitetur, vel consuetudines sunt diuersę: tunc de minori parte esset intelligēdũ: s. de quarta. vt ff. de arbitris. l. diem. §.
3 si plures. extrà de sepul. in nostra. † Quæstio. Sed illud quæritur: quid si apud hospitale vel apud templum quis sepeliatur? Respōdeo: si defunctus eligit
E ibi sepulturam hospitalarij vel templarij debent dare quartam partē de omnibus relictis hospitali, seu templo illi ecclesiæ de cuius parœcia corpora assumuntur, præter quàm de equis & armis, de quibus nulla quarta debetur nec aliquid: sed insolidùm remanebunt apud hospitale vel templum. Si autē nō elegerunt sepulturam, sed si sunt minores. xiiij. annis, & aliquid perceperūt, totum restituent illi ecclesię de cuius parœcia corpora assumuntur. vt extrà de sepul. in nostra. non enim debēt hospitalarij vel tēplarij alienos mortuos recipere, nisi apud eos ele-
F gerint sepeliri: vt in prędicta decre. in nostra. Quæ-
4 stio † Sed nunquid ista quarta est dãda de toto suo iudicio: Respondeo non: sed danda est ecclesię parœciali vbi in vita sua audiuit diuina, & vbi habuit pabulum Christi, quarta totius illius iudicij, quod reliquit illi ecclesię in cuius cœmeterio elegit se-
5 pulturam vt extrà de sepul. in nostra. † & sic intelligo decre. extrà eo. c. nos instituta. & est ratio. Nam sicut ecclesię parœciali fit quędam iniuria de cor-
G pore quod alibi sepelitur: sic fit sibi recompensatio. s. q ecclesia illa vbi sepelitur debet sibi restituere quartam. sicut heredi, aliàs omnium illorum quę ibi testator pro anima sua legauit. aliòquin durius esset sermo, vt totius sui iudicij deberet parœcialis ecclesia habere quartam partem, & sic illud quod est voluntatis videlicèt, relinquere aliquid pro anima sua ecclesię. vt C. de sacrosanc. eccle. l. j. iam in necessitatis articul. verteretur. Itē iã aliud maius sequeretur absurdum: quia si laicus quis legaret aliqua aliquibus ecclesijs, & ita in ecclesia sua parœciali sepeli-
H retur de legatis relictis nihil haberet ecclesia. Item etiã dico si sepeliretur in alia. quia quid laici legata rij peccauerint, quid peccauit hęres. certè in nullo. vnde si legata alijs ecclesijs relicta deberent defalcari, propter eà quia in alia ecclesia sepelitur durissimũ etiam. intelligas ergo sanè sicut suprà dictũ est. Oppositio. Sed opponitur de eo quod habes extrà de sepul. relatum. & xiij. q. ij. c. placuit. §. sed aliud. in fi. quę decre. idem dicebat per eadem verba secundum quod dicit illud decretũ, antequàm esset intercisa,
I vbi dicitur, quòd ecclesia parœcialis debet habere medietatem omnium rerum & possessionum quas siue in morte siue in vita monasterio reliquit, in quo conuerti voluit. † Sed respondeo: capitulum illud & decre. intelligo. in eo casu quando tale vitiũ non committitur: vt in ipso textu colligitur antiqui canonis, quia Leonis est illud decretum, & malum non fuit, quòd sit intercisa illa decreta. quia aliquãdo monachi suadent laicis, quòd se conuertant nō zelu charitatis sed vitio rapacitatis. q potest intelligi quãdo nihil ecclesię parœciali relinquit, vnde propter hoc vitium remouendum, & ne illi qui fuerunt socij passionum, non sint socij cōsolationum:
K cùm dignus sit mercenarius mercede sua, fuit intercisa: & sic propter hoc malum est vicinis ecclesijs parœcialibus, quę habent monasteria monachorũ, & maximè Cistercensium sic vicina: vnde optimè potest eis consuli. sicut cōtingit in ecclesia parœcia amicissimi mei magistri. Ioh. procuratoris prioris & cõuentus de Spaladig. Sed quod dicit ia decre q[illegible] eano. siue in morte siue in vita, intelli. sanè in vita. idest in ęgritudine, tamen de qua credit mori, vel de qua decedit: aliòquin si in vita & sanitate aliquis
L intraret monasterium, sicut multi faciunt, cum se & sua dedicant deo. vt in authē. illa, ingressi. nihil tunc haberet ecclesia parœcialis: quia cùm possit quis donare alijs inter viuos: multo fortiùs & ecclesijs. vt extrà de sepul. capitul. de his. Et quod dixi de monasterijs, hoc idē intelligas de hospitalarijs & templarijs: vt si dolo induxerũt aliquem vel fraude ad huiusmodi dispositionem faciendam, idest, quòd apud eos eligat sepulturam, & eis reliquerit sicut suprà dixi in monachis: tunc ipsi nihil habere debent. licèt monachi habeant medietatem. vt dixi. vigesima quæstio. tertia constituit, item dolus &
M malicia nulli debet patrocinari. vt extrà de dolo & contu. ex litteris. nec dolus debet esse alieni lucrosus, vt dicit regula iuris. vt ff. de dolo. l. non debet. ad idem propter, dolum inducitur extrà de testamētis, requisisti. sed ista iura malè inducuntur, quòd hospitalarij nihil possint habere: nam loquuntur de Episcopis & Abbatibus, & specialiter canon ille constituit: vnde videtur quòd canon ille contradicat decre. & canoni. relatum, quòd dant dimidiam

A non obstante dolo. Respōdeo, tres sunt casus. Pri-
mus quādo quis facit se pro deuotione monachum,
tunc totum est monasterij: vt xvj. quæst ion.j.cum
pro vtilitate. Secundus, quando illectus ab Abbate
vel monachis relinquit hæredes vt bona sua vel par
tem dent monasterio:tūc hæredibus institutis bona
insolidū restituūtur:vt in prędict.can.cōstituit. Ter-
tius casus est, qñ est illectus vt relinqnat, & nullos re
linquit hęredes:tunc diuidantur:vt in prędict.c.rela
tum.& sic ista distinctio generalis est & quantum
ad hospitalarios & quantum ad monachos. Sed li-
B cèt dictū sit, quòd de armis & de equis non habeat
parœcialis ecclesia quartam: & hoc propter terræ
sanctæ subsidium. Idem etiam hodie est in his quæ
in ornamentis seu in fabrica luminaribus anniuer-
sario septimo xx.xxx.seu in alijs ad perpetuum cul-
tum diuinum legatis ecclesijs & reliquis alijs pijs lo-
cis legantur:quia neque ab Episcopo neque ab ec-
clesia parœciali deducentur. nisi factum hoc esset
in fraudem, vt quarta ab Episcopo vel ab ecclesia
parœciali deduci non posit:vt extrà de testamētis.
7 cap.vltim. † Sed quis probabit fraudem. Respon-
C deo ille qui dicit illam commissam:vt ff.de probat.
l.quotiens.§.qui dolum. Sed quomodò probabitur.
Respondeo:hoc modo dum vellet testator relinque
re pro anima sua illi ecclesiæ vbi debebat sepeliri, di
xit aliquis sapiens, qui erat ibi:si tu relinqnas sic ec-
clesia parœcialis habebit quartam inde: sed relin-
quas fabricæ vel luminaribus &c. quia in dubio
8 fraudem non præsumo. *Quæstio.* † Quid si quis eli
gat sepulturam in ecclesia fratum minorū vel præ-
dicatorum, & relinquat illis vel pro vestibus singu-
lis annis, vel pro libris aliqua: nunquid parœcialis
D ecclesia habebit quartam de illis. Respondeo:atten
de quæstionem quando in illa ecclesia sepelitur: cæ
terum si in alia sepelitur, non habet locum quæstio:
quia sicut de nullo alio legato quartam deducet ec-
clesia parœcialis:sic nec de isto: sed quando sepeli-
tur in ecclesia fratrum si pro vestimētis singulis an-
nis vel libris aliqua relinqnat: tunc nulla quarta
debetur:quia vestimenta singulis annis assimilo lu
minaribus, & magis sunt illa vtilia & necessaria
quàm luminaria. Item in libris qui sunt necessarij,
sicut & fabrica idem quod in vestibus si relinqnun
E tur etiam si non singulis annis. *Quæstio.* Item quę-
ritur, an ista quarta quæ dicitur debita ecclesiæ pa-
rœciali, an ipsa ecclesia eam insolidum habeat, vel
Episcopus habeat portionem suam vel dimidiam
vel quartam quartæ, vel aliqnam partem. Respon-
deo:in relictis ecclesiæ cathedrali tantùm: vel Epi-
scopo tantùm: vel vtrique. satis determinat decreta.
extrà de testamentis. requisisti. in quæstione tamen
præsenti videtur quôd Episcopus habeat quartam
in illa quarta parté. vt duodecima quæstioo. secun-
da quatuor. & can. de reddiibus. & can. cognoui-
F mus. & extrà de offi. ordi. ca.j. & sic vidi seruari in
plerisque partibus. vnde multi dicunt seruari cōsue-
tudinem in hoc sicut statim notabo. *Quæstio.* Item
quæritur circa istam quartam, circa quam iura va-
riare videntur. nam illud cap. antiquum: vt decima-
tertia quæstione secunda. can. placuit. §. aliud. in fi.
& decretal. illa intercisa, relatum. dicunt, quòd illa
ecclesia debet habere illam quartam hodie, licèt ibi
dicat de dimidia propter dolum: vt suprà dixi in qua
ecclesia baptismum, pœnitentiam, eucharistiam re-
G cipit. Item xvj. quæstio. j. c. quęsti. & iura superiora
dicūt quòd ecclesia parœcialis debet habere: quod
potiùs credo, & quod dicitur de baptismali, intelli-
go quando ecclesia parœcialis erat baptismalis.
Quæstio. Sed quid si in vna ecclesia sacramenta per-
cipit, & audiat diuina in alia, est sua canonica se-
pultura: & in alia baptizatur, quæ istarum ecclesia-
rum habebit canonicam portionem. Respondeo, di
uiditur illa portio inter illas ecclesias: vt extrà de se-
pultur. nos instituta. & in cap. illo, relatum. & hoc
verum est, nisi cōsuetudo loci repugnet: vt extrà de
H de parœchijs, significauit. & extrà de sepultur. certi-
ficari. & cap. de vxore. & hoc dicit T.

Vtrum quis posit eligere sibi sepultu-
ram vbicumque vult.

1 *Sepulturæ electio voluntaria.*
2 *Sepulturam eligere filio impuberi pater potest.*

NVNC videamus an quis posit sibi eligere se-
pulturam vbicumque vult. & videtur quòd sic
I nam † dicit canon, vbi quis sit tumulandus legibus
1 expressum non est, & ideò in voluntate tumulandi
consistit vt xiij. quæstio. ij. c. vna quęque. §. soror. in
fine. & cap vltim. *Oppositio.* Sed opponitur sicut su
periùs diximus. nonne diffinitū est in canonibus, vt
in sepulturis maiorum vel ecclesia parœciali quis
sepeliatur: vt extrà de sepultur. nos instituta. Respō
deo: non est diffinitum præcisé. q. d. quòd præcisè
debeat ibi sepeliri: potest enim quilibet sibi eligere
locum ad sepulturam, vt extra de sepulturis, fraterr-
nitatem & cap. cùm super. & cap. certificà. & cap. in
K nostra. T. sic intelligit omnes canones, qui viden-
tur contrarium innuere, intelligit ipse, cum illectus
est testator, vt ibi sepeliatur: vel quando temeritate
vel contemptu hoc facit: puta, post appellationem.
vt extrà de sepultur. cùm liberum. & cap. ex parte.
sed intelligas, quòd posit eligere, dummodò locus
electus sit magis religiosus: alioquin si minus: non li
cèt, & hoc de plano admittunt. H. & Ala. vt extrà de
sepultu. fraternitatem. nam si monachus vnius mo-
nasterij vult transire ad aliud monasterium, ita po-
test: si est maioris religionis: alioquin non: vt extrà
L de reg. & transe. ad religi. sanè. & decimatertia quę-
stion. vbique. & in hoc consentiunt L. & Vincen.
Quid si loca sunt æquè religiosa? Respondeo, non
potest eligere, sicut de monacho diximus volente
ad religionem transire: vel fortè hoc relinquitur iu-
dicio superioris: & extrà de regul. & transeun. ad re-
2 ligionem. c. licèt. Sed nunquid † pater potest elige-
re sepulturam filio suo impuberi: videtur quòd sic.
nam facit ei testamentum: vt institu. de pupil. substi
tutio. Respondeo, fortè ita potest, si eligat sibi pa-
ter sepulturam: sicut in testamento filij: nam ita de-
M mùm testamentum facit filio, si sibi faciat. vt in præ
dicto titulo: imò credo, quòd pater posit eligere
pro filio impubere sepulturam: vt extrà de sepultur.
de vxore. Sed nunquid maritus vxori? Respondeo:
non, nec eius vxor tenetur sequi sepulturam mariti:
vt extrà eodem cap. de vxore. & decimatertia quæ-
stione ij. ca. vna quęque §. soror.

Vtrum ecclesiæ priuilegiatæ posint indif-
ferenter omnes recipere ad sepul-
turam, Rubric.

A 1 *Sepulturam liberam ex priuilegio habentes, quòd omnes indifferenter recipere non debeant.*
2 *Libelli quomodò concipiendi ſint, quando quis ſepelitur in alia eccleſia quàm parœciali.*

NVNC vltimò videamus, ſcilicèt de illis eccle-
1 ſijs † quæ habent priuilegium de libera ſepultu
ſa, an poſsint omnes indifferéter recipere: & an de-
beant dare aliquid eccleſijs parœcialibus ex qua-
rum parœcijs corpora aſſumuntur: & certè quan-
tumcunque habeant per priuilegia liberam ſepultu
ram: tamé omnes illos quibus interdicitur eccleſia-
B ſtica ſepultura, non recipient, de quibus.ſ.diximus:
licèt enim habeant liberam ſepulturam intelligen-
da eſt honeſta conditio: dummodò illos ad ſepelien
dum admittant, qui de iure poterunt ſepeliri, ſicut il
le qui impetrauit liberam teſtamenti factionem: vt
C.de inoffic.teſtamen.l.ſi quando.& argumen.ex-
trà de priuileg.vt priuilegia.& c.nulli. nam ibi ſi ho
ſpitalarij habent priuilegia ſepulturæ, & celebran-
di diuina quotiens interdicto generali ſubijcitur ter
ra: tamen interdicti & excommunicati excludũtur.
Quæſtio. Si tu quæras quid operatur priuilegiũ. nam
C ſine priuilegio ſi aliquis elegerit ibi ſepulturam poſ
ſet ibi ſepeliri, dummodò non ſit de illis interdictis.
Reſpondeo: dicunt quidam, quòd priuilegium hoc
operatur, vt non teneatur aliquid dare parœciali ec
cleſiæ parœchianus, de cuius parœcia corpora aſſu-
muntur. ſed hoc non credo, nam nó eſt moris noſtri,
dicit legiſlator, cócedere priuilegia in alterius iniu-
riam: vt C.de eman.l.nec auus.& ff.ne quid in loco
publ.fi.l.ij.§.ſi quis à principe. Priuilegium ergo il-
lud operatur, vt ſi ſit locus æquè religioſus, ſicut ec
cleſia parœcialis, vel fortè minus quòd poſsit quili-
D bet dummodò non ſit de prædictis ibi eligere ſepul-
turam, quod aliâs præter priuilegium non liceret,
ſicut.ſ.dixi. Item operatur in alio: quia ſi eccleſia de
nouo deberet fundari in parœcia alterius, eccleſia
ſiue capella illa non haberet ſepulturam, id eſt, ius
ſepeliendi, niſi ex priuilegio. Item nota, quòd ſi ali-
quis parœcianum alterius per violentiam in eccle-
ſia ſua ſepeliat: oſſa illius & beneficia eiuſdem reſti
tuet. Idem eſſet & ſi poſt appellationem: vt extrà eo-
dem c.liberum.& cap.ex parte. Circa iſtam materiã
poſſent diuerſis modis libelli formari. Et primò quã
E do parœcianus alicuius eccleſię elegit ſepulturam
in eccleſia aliena: puta, ſancti Bartholomęi, & reli-
quit illi eccleſiæ prædictę vbi ſepelitur.xx.pone, tũc
eccleſia parœcialis concipiat ſic libellum. *Libellus*.
2 Ego Tit. † rector eccleſiæ ſanctæ Mariæ propono
contra L.rectorem eccleſiæ S.Bart.quòd cùm.S.pa
rocianus meus elegerit in ipſa prædicta eccleſia ſan
cti Bart.ſepulturam, & reliquerit ipſi eccleſię.xx.pe
to de illis vigeſimamquartam mihi dari.& quòd ſic
ſit libel.concip.dicit decre.extrà de ſepultu. certifi-
cari. Si verò eccleſia vbi elegit ſepulturã non ſit ma
F gis religioſa vel minus: tũc rector eccleſiæ parœcia-
lis petit totum. Idem eſt etiam ſi per violentiam vel
poſt appellationem corpus fuerit in alia eccleſia ſe-
pultum.& concipiet ſic libellum. *Libellus*. Ego Tit.
rector eccleſiæ ſanctę Mariæ propono contra Lau-
ren.rectorem eccleſię ſancti B. quòd Seij parœciani
mei corpus per violentiam vel poſt appellationem
legitimè à me factam ſiue interpoſitam, videlicèt, ne
corpus mei parœciani in ſua eccleſia ſepeliret: ipſe
nihilominus ſepeliuit poſt appellationem legitimã

G quare peto oſſa parœciani mei reſtitui, & peto vi-
ginti quæ ſibi reliquit, mihi ſolui. quod ſic recte con
cipiatur libellus: dicunt iura extrà de ſepultu.ex par
te.& cap.cùm liberum. Item & alio modo. *Libellus*.
Ego Tit.&c. ago contra Lauren.&c. quòd cùm ec-
cleſia ſancti Bar.non ſit magis religioſa quàm mea
vel minus: quia mea conuentualis eſt fortè de ordi-
ne beati Auguſtini.& ipſa eccleſia ſancti B.ſit eccle
ſia ſęcularis S.parœcianus meus in ipſa eccleſia ſan
cti B.elegit ſepulturam. & viginti illi eccleſiæ reli-
quit, quare peto illa viginti mihi dari ab eo nomine
H meæ eccleſię. Quod ſic rectè cócipiatur libellus, di-
cit decre.extrà eodem cap.fraternitatem. Si autem
monachi ſuggerunt dolo & fraude, vt parœcianus
tuus in vita vel in morte bona ſua det monaſterio:
tunc cócipies ſic libellum. *Libellus*. Ego Titius &c.
ago contra abbatem ſancti Ber.de ordine ciſterciẽ.
quia ſuggeſsit S.parœciano meo, vt in ſuo cœmite
rio eligeret ſepulturam, & ibi bona cóferret in mor
te ſua: vel tunc cùm iaceret in lecto ægritudinis ſuæ.
vnde cùm contulerit ipſi monaſterio viginti illorũ
medietatem peto. quod ſic rectè concipi libellus, di-
I citur extrà de ſepultus. relatum.& xiij. quæſtio.ij.c.
placuit.§.ſed aliud. Si autem aliquis excommunica
tus vel de prędictis ſit ſepultus in aliqua eccleſia re-
ctè potes tu pro quo fuit excommunicatus, agere
ſic. *Libellus*. Ago ego Titius contra Lauren. recto-
rem talis eccleſię ꝙ debeat exhumare Gaium, qui
fuit excommunicatus à tali iudice vel ordinario vel
delegato non curo: pro tali cauſa, & ipſe fuit in ipſa
eccleſia excómunicatus ſepultus, quod ſic rectè con
cipiatur libellus dicitur extrà de ſepultur.ſacris. Il-
lud nota quòd in cœmiterio ſepeliuntur mortui, &
K non in ipſa eccleſia, niſi ſint Epiſcopi vel Abbates
aut digni presbyteri, aut fideles laici.& quare iuxta
eccleſias in cœmiterijs ſepeliuntur: ſed certè propter
orationes quæ fiunt in eccleſijs ipſis pro mortuis: vt
vt xiij.quæſtio.ij.nullus.& cap.non æſtimemus. &
extrà de ſepultu.fraternitatem. *Quæſtio*. Item quæ-
ritur, an fratres prædicatores vel minores habeant
ius ſepeliendi, ſi quis ibi elegerit ſepeliri? Reſpódeo
ſatis crederẽ quòd ſic, per ea quę dicta ſunt. Verum
quædam decre. videtur mihi contradicere multum.
vt extrà de priuileg.in his. vbi dicitur, quòd præter-
L quàm indultum eſt eis, vt vbicunque ſint cum alta
ri viatico poſsint celebrare ſine præiudicio parœcia
lis eccleſię & ſine conſenſu Epiſcopi: dum tamen ab
alijs quæ à iure parœciali proueniunt, prorſus abſti
nent. ergo non poterunt recipere, cum nec ipſi ha-
beant cœmiterium, niſi propter fratres. ego tamen
2 ſcio multos in eccleſijs eorum ſepultos.

De præbẽdis, & de his quæ non reſident in ec-
cleſia prębendaria, & de conceſ.prę-
ben.& eccleſiæ non vacan. &
M de inſtitutionibus.

QVIA DE prębendis, & de illis qui non reſi
dent in eccleſia præbendaria, & de conceſsio.
præbend.& eccleſię non vacantis, & de inſtitutioni
bus nihil habetur in iure ciuili: & quia iſta materia
eſt connexa, ideò de his, ſimul tractare præuidi. ſed
primò de præbendis. Videamus igitur quid ſit præ-
benda: vnde dicatur: à quo ſit conferenda. Et quan-
do, & cui. Infra quod tempus ſit cóferenda, & qua-
liter.& an quis poſsit plures ſimul prębẽdas habere.

Quid ſit

A Quid sit præbenda.

PRAEBENDA est ius percipiendi fructus
in aliqua ecclesia competēs alicui tanquàm vni
de collegio, & est quędam dignitas præéminens in
gradu.

Vnde dicitur præbenda.

1 *Præbendæ ad quid inuentæ*

DICTA est præbenda à præbeo prębes: præ-
betur & datur enim sicut statim infrà dicemus.
Item & alio modo de præbenda: quia isti prębēdati
bonum exemplum debent dare alijs: vt sicut gradu
B præéminent & dignitate, ita exemplo bono alijs
1 pręémineāt. † & ideò fuerunt inuentę vt Deo in ec-
clesijs deseruirent. nam distinguntur prębendæ seu
alia beneficia secundum numerum certum canoni-
corum: vt in aut. vt deter. sit numerus clericorum. &
C. de episcop. & cle. in ecclesijs. vnde in multis eccle
sijs inuenitur certus numerus canonicorum, & etiā
prębendę distinctę: sicut in Francia & in Anglia &
in Lombardia & Tuscia. In quibusdā ecclesijs nec
numerus canonicorū inuenitur distinctus, nec etiā
prębendæ sicut in Beneuento & in Neapoli.

C A quo conferuntur præbendę.

1 *In eligendis canonicis & conferendis præbendis & bene-
ficijs consuetudini standum est.*

2 *Instituere Episcopi est.*

CONFERVNTVR enim istæ pręben
dæ ab Episcopo, si loquimur de cathedrali ec-
clesia: si autem de alia ecclesia vel monasterio, confe
runtur à prælato illius ecclesiæ vel ab officialibus
eius: vt extrà de institutionibus, ex frequentibus.
& capitu. cùm venissent. videtur tamen quòd solus
Episcopus debeat conferre præbendas. vt argu. xxj.
D distinct. decret. vbi dicitur, quòd Moyses & Aaron,
& filios eius elegit dominus, & elegit apostolos, vt
in prædicto cap. decretis. & cap. in nouo. & videtur
expressum in authen. de mensura ordinand. clerico
rum. §. vlti. collatio. quarta. & extrà de pecu clerico-
rum. cap. vlti. Sed contrà videtur, quòd solus Episco
pus non possit conferre prębendas sine consensu ca
pituli: vt extrà de his quę fiunt à præla. sine consen-
su. c. nouit. & cap. quanto. & alibi legitur, quòd Epi
scopus cum quibus est in ministerijs, cum his dispo-
nat. vt xciij. distinct. diaconi. Sed respondeo, quòd
E in huiusmodi † electionibus canonicorum & con-
1 cessionibus prębendarum, seu beneficiorum stan-
dum est consuetudini. vt extrà de electio. cùm eccle
sia Vulterana. & optimè dicit decreta. extrà de con-
ces. pręben. & eccle. non vac. nulla. vbi dicitur, si ad
Episcopum pertinet collatio pręhendarum seu be-
neficiorum conferat infra certum tempus, de quo
statim dicemus. Si verò pertinet ad capitulum præ-
dicta collatio, similiter conferat. item bene induci-
tur extrà de his quæ fiunt à pręla. sine consen. capi.
ca noscuntur: vbi dicitur, quòd presentatio nō fiat ab
F Abbate solo sine consensu capituli vel maioris par-
tis conuentus in illis ecclesijs vbi habent ius præsen
tandi Episcopo diœce. nisi ex antiqua & approbata
consuetudine, vel concessa libertate habeant. argu.
extrà de iure patro. cùm nobis. vbi dicitur, quòd in
ecclesia collegiata solus patronus non repræsentat,
sed collegium de assensu patroni. in alia autem ec-
clesia solus patronus præsentat. Item inducitur ex-
trà de causa possessionis & proprieta. cum ecclesia
Sutrina. vbi dicitur, quòd electio cathedralium ec-
G clesiarum pertinet ad canonicos cathedralis eccle-
sie, nisi de consuetudine aliqui alij admittantur.
Item inducitur extrà de verborum signific. abbate.
vbi multum attenditur consuetudo secundum mo-
rem antiqui temporis. Nec obstat quod legitur ex-
trà de insti. ex frequentibus. vbi dicitur, quód con-
suetudo non obstat. Respondeo, de alia consuetudi
ne loquitur, videlicèt quòd clerici cum vacabāt be-
neficia sine consensu Episcopi diuidebant: non au-
tem de prędicta cōsuetudine loquitur: sed quicquid
sit de consuetudine circa collationem vel electionē,
H quòd aliquando pertinet ad capitulum, vt dictum
2 est: † tamē institutio semper pertinet ad Episcopum
quam non debet facere sine cōsensu capituli: vt ex-
trà de his quę fiunt à pręla. sine consensu cap. nouit.
& cap. quanto. & hoc credo honestiùs: vt collatio-
nes fiant cum assensu capituli ab Episcopo. licèt de
consuetudine in quibusdam partibus fiat contra-
1 rium: quia aliquando solum capitulum confert: ali
quando solus Episcopus: vt in ciuitate Beneuenta-
na & in Neapolitana, & sic vidi malè collatas: quia
præhendę non sunt distinctę & sic aliquando. xx. ca
I nonici non habent pro vno: ita quòd ferè omnes
mendicant, aliquando vnus solus infinita habet be
neficia, quod est pessimum. *Oppositio.* Sed videtur
ex quodam canone, quòd dispositio, id est, collatio
vel sit Episcopi vel sit prępositi, vt in decretis. lxx. di
stincti. sanctorum. Respondeo: quòd dicit de capel.
ibi quòd erant subditæ pręposituræ: verum est quò
ad sustentationem, non autem quò ad institutio-
nem. & hoc Lauren.

Quando pręhenda sit conferenda.

1 *Præbenda non, nisi uacet, conferenda est.*

K 2 *Iuris authoritas excusat à peccato.*

3 *Præbenda ad hoc ut teneat, de iure & de facto uacare
debet.*

4 *Concessio seu collatio primæ uacaturæ nō ualet, & quæ-
re. nu. 6. & 8.*

5 *Vacaturam promittens ad interesse personaliter non est
obligatus.*

7 *Promissio primæ uacaturæ siue sit in genere siue in specie
non ualet. & nu. sequen,*

9 *An ille pro quo scriptum est, ut prima uacans conferæ-
tur, habeat ius in prima uacatura?*

L 10 *Rescriptum obtentum ut super beneficio prouideatur,
nulla mentione facta de patrimonio aut beneficio cō-
petenti nullum est.*

11 *Quid de patrimonio tenui, & modico beneficio?*

1 *Beneficium competens quod dicatur.*

13 *Beneficium si conferatur à Papa uni, & ab ordinario al-
teri, collatio illius qui primò contulit ualet.*

14 *Litteræ monitoriæ executorias præcedere debent.*

15 *Tempus præsens pro præterito quandoque ponitur.*

16 *Ecclesia grauata grauari non debet.*

17 *Clauſ. Si pro aliquo non scripserimus, si omittatur, pro
M adposita intelligenda est. Sic iudicandum de clauſ. Si
preces ueritate nitantur.*

18 *Conferre debet is ad quem collatio pertinet.*

1 CONFERENDA † est pręhenda quan
do vacat. nam si non vacat, non est conferenda
nec cōfirmanda: non enim in locum viuorum quis
succedit: imò hoc ipso sunt à communione pellendi
quo se passi sunt viuis sacerdotibus adhiberi: vt ex-
trà de conces. præben. qui in viuorum. Hoc etiam
idem habes. ff. de proba. l. quidam. nam ab eo vt ab

A indiguo hæreditas viuentis aufertur:vt ff.de proba.
l.nã. Nec enim quis debet eſſe ſollicitus de hæredi-
tate viuentis:vt ff.de vulga.& pupilla.ſub.l.ij.C.de
cap.& poſtli.reuerſ.nec nos.ff.de iure & fact.ignor.
l.ij.ad idem inducitur.ij.quæſti.j.in primis.vij. quæ-
ſtio.j.non furem. & c.eum qui,ſed demùm iſte puni
tur ſi ſciens alium viuere,præbẽdam eius recepit.&
hoc dicit litera ibi,qui paſsi ſunt.cæterùm ſi igno-
rans:quia credebat illum eſſe mortuũ, non punitur:
vt vij.quæſtio.j.præſentium:imò ille qui cõtulit, te-
netur ei aliam aſsignare,quam de iure poſsit habe-
B re:vt extrà de præben.inter cætera. Quæſtio. Sed il-
lud quæritur,ſi quis ignorans aliquem iuſtè remo-
tum:ſciebat tamen eum remotum,& patiatur ſe in-
ſtitui:nunquid punitur? Reſpondeo non,imò excu-
ſatur. argumen. ff. depoſiti.l.ſi quis inficiatur: eſt
enim bonæ fidei,quamuis in iure erret:vt ff.de peti.
hæredita.l. ſed ſi lege commiſſoria.§.ſi ante litem.
Quæſtio. Item quæritur ecce aliquis eſt iniuſte depo
ſitus alius huius facti inſcius in eius locum ſubſti-
tuitur.& durat ibi per quadraginta annos: poſteà
ſcit de iure ad alium pertinere nunquid debet cede-
C re integrè & reſtituere illi cuius fuit prębenda. vide-
tur quòd ſic.vt extrà de præſcript.vigilanti.& cap.ſi
diligenti.& xxxiiij.quæſtio.ij.ſi virgo. Sed contra-
rium videtur.decimaſexta quęſtio.iiij.poſſeſsiones.
aliàs.xvj.quæſtio.iij.ea.placuit.§.quas actiones. &
extrà de præſcrip.de quarta. Reſpõdeo:dicunt theo
logi quòd quandocumq; ſciuero, teneor reſtituere.
Sed periti vtriuſque iuris cõtradicunt:dicunt enim,
quòd non debeo credere, quod ad alios pertineat,
ex quo ius rem illam mihi concedit: nec pecco reti-
2 nendo † illud,cum authoritate iuris hoc faciam: vt
D xxiij. quæſtio.iiij.qui peccat.& iuſtè eam poſsideo:
vt xiiij.quæſtio.iiij.quid dicam.ſic determinat Lau
3 ren. Item † debet vacare præbẽda.& de facto & de
iure,ad hoc vt collatio teneat:vt extr.de cõceſs.pręg-
bend. cum noſtris.& cap.literas.debet ergo confer
ri præbenda vacans,vt dixi:vt extrà de conceſ.præ.
4 & eccleſi.non vac.c.conſtitutus.Quæſtio. † Quid ſi
cõcedatur primò vacatura,vel promittatur, vel etiã
iureiurando ſe aſtringit prælatus ad concedendam
primã vacaturam:nunquid tenet obligatio vel con
ceſsio talis vel iuramentum. Reſpondeo non: ſolus
E enim Papa hoc mãdare poteſt, & ius acquiritur illi
cui promittitur:vt extrà de præbend.inter cætera. &
extrà de conceſ.pręben.propoſuit.& extrà de reſcri.
eam te.ab alio autem facta promiſsio de non vacã-
te,non valet:vt extrà de pręben.relatum. & extrà de
5 conceſsi.prębend.nulla. Nec dico † promittentem
perſonaliter obligatum ad intereiſſe,vt dixi. Alanus
& quidam alij argumen.extrà de præben. relatum.
& ff.de pactis.inter debitorem.§.pactum.& arg. in-
ſtitu.de contrahen.emptio.§.vlti.quia hoc reproba-
tur extrà de conceſ.præben.ex tenore. Lauren. Ve-
F rùtamen quamuis non obligetur promiſſor nec ali-
quid ius acquiratur ei cui promittitur:tamen ſi talis
promiſsio fuerit cõfirmata à Papa, valet:& tenetur
ille qui promiſit:vt extrà de conceſsi.præbend.quia
diuerſitatem corporum.& extrà de his quæ fiunt à
prælatis ſine conſenſu capituli.c.ea noſcitur. & hoc
6 Tancred. Quæſtio. Item quæritur † quare non va-
let promiſsio ſeu conceſsio de prima vacãte vel va-
catura. Reſpondeo:quia continet votum captandę
mortis,& etiam quia quis expectare mortem proxi

G mi ſui videtur hęc ratio redditur extrà de conceſsio.
præben. nulla.& ſimile notatur in prædicta decreta.
per leg.C.de pactis.l.vlti.quia pactum etiam de fu-
tura ſucceſsione reprobatur. Sed quidam tàm decre
tal.quàm legem intelligere voluerunt, quando de
præbenda alicuius certi ſit promiſsio,ſeu conceſsio
quia tunc deſidero mortem proximi.ſed ſi ita in ge-
nere pręlatus promittat primò vacantem, tunc di-
cunt quòd valet,argumen.ff.pro ſocio.l.iij.§.pro il-
lo.nam ſi ſocij inter ſe paciſcantur ſi qua hæreditas
legitima ad eos peruenerit ſit communis. quòd va-
H let. Sed † in veritate reprobatur:quia nec conceſsio
7 nec promiſsio facta valet, ſiue in genere,ſiue in ſpe
cie.vt in decreta.prædicta nulla. & extrà eod. titul.
c.ex tenore. *Oppoſitio.* Sed opponitur de eo quod le
gitur extrà de pręben.c.relatum. vbi dominus Papa
compellit Epiſcopum,qui promiſit primam pręben
dam,cum in eccleſia vacaret, aſsignare illi quem ip
ſe Epiſcopus in ipſa eccleſia inſtituit, & cui promi-
ſit. Reſpondeo, Papa præcipit ibi prouideri,non ra
tione promiſsiõis,ſed intuitu pietatis. Vel illud ideò
contingit,quia ex quo inſtitutus eſt in canonicum
I per cõſequens debet habere prębendam. argumen.
j.quæſtio.iij.ſi quis obiecerit. Vel melius, Papa non
fuit motus ratione promiſsionis.nam ſi illa conſide
ramus, illa promiſsio nulla eſt:ſed ideò fuit motus,
quia ex quo erat receptus in canonicũ, voluit cùm
ſit hoc de iure,vt detur ei prębẽda.& ſimile facit ex-
trà de præbend.cùm dilectus. Quæſtio. Item quæri-
tur,ſi illa eſt ratio quare non valet conceſsio vaca-
turę,quæ continet votum captandæ mortis:& quia
videor mortem proximi deſiderare ergo hac ratio-
ne per Papam non poteſt concedi: quia hęc simili-
K ter ratio durat, vnde videtur quòd alia ratio reddi
poſſet. videlicèt:quia hoc contingit propter plenitu
dinẽ poteſtatis, quàm habet dominus Papa, vt om-
ne vitium videatur eſſe purgatum:vnde dicunt iura
prædicta conceſsionem valere, vt extrà de offic.de
lega.ex parte Item ſicut non valet prędicta promiſ
ſio de prębenda vacatura, † ſic non valet de benefi
8 cijs vacaturis:vt extrà de conceſs prębend.cap.vlti.
valet tamen promiſsio de eccleſiaſtico beneficio,
cùm poterit,vel cùm ſe facultas obtulerit: tũc enim
non videtur collatio facta in expectatione vacantis
beneficij:quia multi caſus poſſunt accidere in qui-
L bus facultas ſe offerret:vt extrà de conceſs.præben.
& eccle.non vac.c.accedens. Quæſtio. † Item quæ-
ritur an ille pro quo dominus Papa ſcribit ad primã
vacantem, ſi poſteà prębenda vacauerit, vtrum ha-
beat ius in illa prębenda,quòd poſsit ipſam vendi-
care: & ſi illam Epiſcopus alij cõcedat, qualiter iſti
fuerit conſulendum. Reſpondeo, in prębenda illa
etiam, ſi vacauerit poſteà nullum ius habet, & ſi cõ
feratur alicui illa prębẽda poſtquam vacauerit,te-
net collatio:ille tamen pręlatus cui mandatum fuit
M iniunctum,tenetur illum recipere in canonicum,&
in fratrem:& ſibi de redditibus eccleſię ſingulis an-
nis aſsignare prouentus,donec ſibi fuerit in benefi
cio prębẽdali prouiſum:vt extrà de prębẽ.c.dilectus
filius. Sed hęc ſunt vera, niſi dñs Papa mãdet ſic fa-
cias eum recipi in canonicum & in fratrẽ,& cõferas
ei præbendam ſi qua vacare cõtigerit amoto quoli-
bet illicito detentatore,& tali ad hoc executore cõ-
ceſſo,& ſi executio concedatur antequã conferatur
præbenda, & illum pro quo fuit executio conceſſa
executor

A executor inuestiat maximè si post ea dominus Pa-
pa raram habeat inuestituram auocabit præbendã
à quolibet illicitò detentatore. Itẽ in alio casu quã-
do dominus Papa mandat sic in rescripto facias eũ
recipi in canonicum, & in fratrẽ, & prębendã si qua
vacat, vel proximò vacare contigerit ei facias assi-
gnari, denuntiantes irritum & inane quicquid in ip
sius prȩiudicium fuerit attentatum: tunc concessio
nulla est, quȩ est facta alij, nisi illi pro quo dñs Papa
mandat. vt extrà de conces. præbend. vel eccle. non
vac. c. proposuit. & extrà de prȩben. c. inter cætera.
B & sic si ita scribit dominus Papa debet illi pro quo
scribit in prȩbendali beneficio prouideri. *Quæstio.*
Quid autem si dominus Papa mãdat vt prouidea-
tur alicui, nũquid potest ille qui est executor in re-
ctoria alicuius ecclesiȩ vel dignitate quæ per electio
nem consueuerit conferri per illas literas eidem pro
uidere, puta in ecclesia sua vel suæ diœce. quia for-
tè hoc continebatur in mandato. Respondeo non,
de simplici enim beneficio intelligitur esse manda-
tum: vt extrà de prȩben. c. cùm olim. *Quæstio.* Item
quȩritur: quid si aliquis qui erat de vna diœc. puta,
C de Beneuentana, dixit se esse de Neapolitana, & im
petrauit ad aliquem, vt sibi in aliquo beneficio pro
uideret. Respondeo, non valent literȩ, nec prouide-
re ei tenetur: vt extrà de rescrip. c. significante. *Quæ-
stio.* Item quid si aliquis impetrauit sic prouideri fa
cias tali in aliqua ecclesiarum tuȩ diœce. nunquid
ex forma talis mandati posset prouideri sibi in ali-
qua ecclesiarum ciuitatis. Respondeo non credo: vt
extrà de rescript. c. Rodulphus. *Quæstio.* Item quæ-
10 ritur, si aliquis impetrauit † literas, vt sibi super be-
neficio prouideretur: & habebat vnde poterat com-
D modè substentari, vel habebat beneficium aliquod
competẽs, vel patrimonium: & de his non fecit men
tionẽ: nunquid tenebitur illi clerico prouidere præ-
latus ille cui scribitur: vel etiã executor tenetur ne
facere sibi prouideri? Respondeo & dico quòd non
imò literæ illȩ non valent, vel saltem sunt per exce-
ptionem eligendæ: quia tacita veritate sunt impetra
tæ: vt extrà de rescrip. cap. postulasti. & c. cùm adeò
& cap. in nostra. & extrà de præbend. c. cùm tenea-
mur. Sed in decreta. illa. s. cùm teneamur. de duobus
quæritur. s. de paterna hȩreditate & de beneficio, sed
E de beneficio ibi tantùm respondetur: ergo quia de
paterna hȩreditate non fecit mentionem decreta. in
respondendo, nec ille in impetrando, videtur ꝙ va-
leant literæ. nam quotiens duæ quȩstiones propo-
nuntur, si vni vno modo respõdeatur, videtur aliud
in alio respondendũ: vt extrà de præsump. c. nonnè
bene dicimus. & ff. de condict. furt. l. iij. sed non est
ita imò dico, quòd tenetur de illo patrimoniali be-
neficio facere mentionem: nam talis qui habet suffi
ciens patrimoniũ, indignus est petere beneficiũ ec-
clesiasticum: vt xvj. quȩst. j. cap. quoniam quicquid.
F & xij. quæstion. j. cap. illa autem. Item quia ordina-
tus est ad certum titulum, qui ad titulum sui patri-
monij est ordinatus, & ideò de illo tenetur facere
mentionem. vt extrà de præbend cap. tuis. *Quæstio.*
11 Item † quid si habeat modicum beneficium vel mo
dicum patrimonium: nunquid in literis tenetur fa-
cere mentionem illius in rescripto quod impetrat.
Videtur quod non, per argumẽtum à contrario sen-
su ex eo quod dicitur in prædicta decret. postulasti.
vbi dicitur, cui cõpetenter de perpetuæ vicariȩ pro-

G uentibus est prouisum. ergo videtur quòd si non cõ-
petenter prouisum est, non tenetur facere mentionẽ
Item non nocet si modica omittantur: vt ff. de ven-
tre inspici. l. j. in fi. Sed videtur contrarium: quia iste
qui recipit modicum stipendium, etiam eodem sti-
pendio priuandus est, si non faciat de illo mentio-
nem: vt extrà de præben. c. de monachis. Imò impu-
tet sibi qui recipit modicum: quia nõ minùs est astri
ctus ecclesiȩ quòd ille qui magnum habet, & quæ-
rat sibi necessaria suis manibus: vt xcj. distinct. c. cle
ricus. Respõdeo ergo & dico, quòd si per simplicita
H tem omissum est, non nocet: si sciẽter, secus: vt extrà
de rescript. c. super literis. & cap. si proponente. *Quæ-
stio.* Sed quid si habens sufficiens beneficium petat
literas de alio beneficio, nunquid tenent literæ, si re
nuntiet priori beneficio, cùm non tempore datæ re-
nuntiauerit. Respondeo non, nisi tempore datȩ re-
nuntiauerit. vt extrà de rescript. c. eam te. Et quod di
citur de vicaria prȩdicta decre. postulasti. idem intel
ligas si habet aliquam aliam pensionem ab ecclesia
12 vt xvj. quæstio. j. possessiones. *Quæstio.* † Sed quæri
tur quod intelligitur competẽs beneficium. Respõ-
I deo secundum qualitatem personȩ, vnde posset cõ-
modè sustentari: & sic secundum maius & minus.
vt extrà de præben. cap. de monachis. *Quæstio.* Item
quæritur, † pone quòd Papa concedit alicui prȩbẽ
13 dam vacantem: posteà concedit prælatus, vel econ-
uersò sicut sæpè de facto vidi contingere in curia.
Nam multi habent beneficia vel prȩbendas in An-
glia, qui sunt in curia. moritur aliquis illorum: sta-
tim dominus Papa confert: posteà prȩlatus in cuius
diœce. habebat ille prȩbendam audita morte eius
similiter confert, cuius collatio valet. Respõdeo: te-
net collatio illius qui primò contulit. nam si primò
K dominus Papa contulit, illa collatio tenet: si primò
Episcopus contulit, collatio Episcopi potior est: &
sic qui prior est tempore, potior est iure. argu. C. qui
potio. in pigno. habe. l. j. & iiij. & extrà de rescript.
c. capitulum sanctȩ crucis. Nam quotiẽs duo ab eo-
dem domino rem aliquam habẽt, ille potior est, cui
primò res traditur: vt ff. de publiciana, eum qui. &
hic accipio collationẽ pro traditione. sicut aliâs C. de
sacro san. eccl. l. vlti. *Quæstio.* Sed quæritur ecce dñs
Papa cõtulit hodiè præbendã Titio. Titius fuit pi
ger, & non misit literas illi prȩlato, qui debebat cõ
L ferre, in cuius diœce. erat prȩbenda, prȩlatus ille
ignorans domini Papȩ concessionem, contulit alij:
quis erit potior? Hic respondeo ille cui dominus Pa
pa contulit, sicut dixi superiùs. *Quæstio.* Item quȩri
tur pone sicut vidi de facto in quæstione magistri
Guidonis de Palermo amici mei. Dominus Papa
mortuo magistro Palermo capellano suo conferri
mandauit: contulit prȩbend. quam habebat prȩdi-
ctus capellanus in ecclesia Salernitana filio magi-
stri Guidonis. Magister Guido fuit negligens nec
misit citò literas de concessione facta à Papa: sed li-
teras tales misit Archiepiscopo, videlicet ꝙ dñs Ar-
chiepiscopus Salartanus illi prȩbendã conferret a-
moto quolibet illicito detẽtore: Archiepiscopus ve
rò primò contulit antequã mandatũ apostolicũ ad
ipsum perueniret. quis erit potior? Respõdeo adhuc
dico illum potiorem cui Archiepiscopus contulit.
Dominus enim Papa non contulit, sed mandauit
conferendam. vnde ex rescripto non habet actio-
nem, licèt habeat impetrandi facultatem. vt ff. de re-

A ligi.& ſumpt.fune.l.ſi quis ſepulchrorum. Quæſtio.
Sed nunquid propter illam clauſulam amoto quolibet illi cito &c. poterit ab illo præbendam aduocare, cui legitime per Archiepiſcopum eſt collata.
Reſpondeo, non. nam non eſt illicitus ille detentor
cui legitimè collata fuit: cùm iuſtè poſsidet, qui au-
ctore prætore poſsidet: vt ff. de acquirend. poſſ. l. iu-
14 ſtè. Quæſtio. Item † quęritur ſi pro aliquo emanent
literę executorię, vt ipſe recipiatur in canonicum, &
in fratrem, & ſibi conferatur præbenda quàm citò
facultas ſe offeret, ſi monitoriæ non pręcedunt: nun
B quid tenetur pręlatus, cui ſcribitur, illi prouidere. cer
tè non, licèt in executorijs fiat mẽtio de monitorijs,
alioquin ſi monitorię pręceſſerunt, & in executorijs
fiat mentio de monitorijs valent literæ, & tenetur
ei prouidere: vt extrà de reſcript. c. ex inſinuatione.
Quæſtio. Item quęritur, ſi aliquis habuerit literas
monitorias & pręceptorias: primò vt reciperetur in
canonicũ, & in fratrem, & de præbẽda ſibi aſsignã
da ſi qua vacaret, alius tamẽ pręuenit eum cum exe
cutorijs literis: cui prębẽda conferetur. Reſpõdeo,
primo. vt extrà de reſcript. c. capitulum ſanctæ cru-
C cis. Quæſtio. Item quid ſi aliquis impetrat literas
pro prębenda hoc modo: facias illum recipi in cano
nicum & in fratrem, ſi pro alio ibidem non ſcri-
pſerimus, qui huiuſmodi gratiã proſequatur: & nul
lus modò proſequitur, ſed fuit proſecutus & habet
iam in illa eccleſia beneficium: nunquid ille debet
15 repelli. Reſpon. vtiq;: quia licèt hoc † verbum pro-
ſequatur, ſit verbum præſentis temporis, tamen in-
telligitur de præterito tempore, & eſt ſimile Troia
capta eſt, id eſt, fuit: vt extrà de reſcript. mandatum
apoſtolicum. & ff. de verb. ſignifi. l. verbum erit. &
D eſt ratio ſicut in prædicta decreta. dicitur quia non
eſt intentio Papæ grauare eandem eccleſiam pro
duobus: vnde ſiue proſequatur ſiue fuerit proſecu-
tus, non tenetur iſti prouidere, quia tam pro duobus
grauaretur. Item hoc ita attẽdas, quòd eccleſia gra-
16 uata † grauari non debet: quia ipſe dominus Papa
qui mandauit pro vno, ſi ipſe idem mandat pro alio
prouideri ſibi nõ debet. Cæterùm ſi prædeceſſor Pa
pę ſicut dominus Honorarius qui mandauit alicui
prouideri: ſi dominus Gręgo. eius ſucceſſor manda-
ret de prouidendo illi eidem non videtur ipſe man-
E dare: ſed factum prædeceſſoris ſui exequi: vnde licèt
illi ſit prouiſum per literas domini Gręgo. ſi domi-
nus Papa Gręgo. mandat modò quod alicui proui-
deat idem pręlatus non poteſt dicere ſe grauatum
de duobus ab eodem domino Papa Gręgo. vnde te-
netur ſecũdo prouidere: vt extrà de reſcrip. c. literis.
Quæſtio. Item quęritur: alicui Abbati ſcribit domi-
nus Papa ſpecialiter, vt Titio prouideat in aliqua
eccleſiarum ſui monaſterij. Item ſcribit Epiſcopo li
teras generales ſic vt ſtatim prouideat Sẽpronio in
aliqua eccleſiarum ſuę diœce. vbi pro alio ſcriptum
F non fuerat: nunquid poterit in illo monaſterio vel
in aliqua eccleſiarũ illius monaſterij prouidere Epi
ſcopus. Reſpõdeo non: vt extrà de reſcript. c. Abba
tem. Quæſtio. Item quæritur, pone ꝙ dominus Pa-
pa ſcripſerit pro vno, & illi prouiſum eſt. & poſteà
ſcribat pro alio, & non cõtinetur hęc clauſula in ſe-
17 cundo reſcripto: ſi pro † alio non direximus ſcripta
noſtra, nunquid intelligitur illa clauſula prædicta
ita quòd non teneatur iſti ſecundo prouidere. Re-
ſpondeo ita. nam hæc clauſula ſi preces veritate ni-
G tantur & ſi non contineantur in literis: tamen taci-
tè intelligitur: vt extrà de reſcript. cap. ex parte, & ta
cita conditio ineſt ſacramento: vt C. de non numer.
pecu. l. vlti. & extrà de iureiur. quemadmodum. Il-
18 lud autem nota in fin. iſtius articuli ſcilicèt à † quo
ſint conferendæ præbendæ, quòd ſi collatio præben
darum pertineat ad Archiepiſcopum, ſi ab alio con
ferantur, collatio nulla eſt. & illi qui receperũt per
ſubtractionem beneficiorum & per excommunica-
tionem ſunt compellendi ad reſignationem pręben
dæ, non obſtante confirmatione domini Papæ ſub
H communi forma obtẽta. ſicut iuſtè & canonicè poſ-
ſidetis: niſi dominus Papa cõfirmet ex indulgentia
ſpeciali: vt extrà de cõceſ. præben. & eccle. non vac.
cap. quia diuerſitatem.

Quibus eccleſiaſtica beneficia, ſeu præbendæ ſunt conferendæ.

1 *Beneficia perſonis idoneis conferenda ſunt.*
2 *Idonei qui reputantur.*
3 *Ciuis extraneo præferendus eſt.*
4 *Præbenda conferenda eſt illi qui in canonicũ receptus eſt.*
5 *Præbenda conferenda eſt illi qui reſidêre paratus ſit.*
I 6 *Super reſidentia uel non reſidentia in præbendis loci con ſuetudo attenditur.*
7 *Tempus intra quod abſens in eccleſiam redire tenetur.*
8 *Diſtributiones quotidianæ omni abſenti denegãdæ ſunt.*
9 *Præbenda coniugato non conferenda.*
10 *Coniugati quare non beneficiantur.*
11 *Beneficia conferenda non ſunt clerico habenti concubinã.*
12 *Clerici monialium monaſteria frequentare non debent.*
13 *Concubinæ clericorum iure canonico antiquo aſperè puniebantur.*
K 14 *Præbenda clerico habenti ſufficientia beneficia, conferenda non eſt.*

VIDEAMVS nunc quibus præbendæ ſeu
eccleſiaſtica beneficia ſunt conferenda. Et dici
1 mus in primis, ꝙ cõferẽda † ſunt perſonis idoneis, &
ſi cõferatur indignis ille qui cõtulit poteſtate cõfe-
rẽdi priuari põt per cõcilliũ prouinciale: nec põt reſti
tui niſi per dominũ. Papam vel patriarchã: vt extrà
2 de præbend. ca. graue. Quæſtio. Sed † quæritur qui
reputantur idonei. Reſpondeo: illi dicuntur idonei,
qui poſſunt & volunt ſeruire in eccleſijs, non ergo
L pueri vel beneficiati ſunt idonei: quia non poſſunt
in eccleſia ſeruire, nec ſunt illis conferendę pręben-
dæ: vt extrà de prębend. ſuper inordinata. & c. extir-
pandę. vnde poteſt ſecurè contradictor opponere cõ
tra illum, cui eſt cõferenda prębenda, & contra per-
ſonam de pluralitate beneficiorum: vt extrà de præ-
ben. c. cùm ſecundũ apoſtolum. Rectè ergo Archie
piſcopus Beneuentanus recuſat pueris qui ſunt in
choro dare præbendas. ſed cum illa eccleſia non ha
beat prębẽdas diſtinctas, vel diffinitas, ſed beneficia
malè eis recuſat prouidere, & facit multum pro hoc
M ff. de decurio. l. ſpurij. §. minores. & l. Imperatores. §.
vlti. & §. idem reſcripſerunt. Item reputo idoneum,
licèt non ſit nobilis genere, dũmodò ſit nobilis mo-
ribus. nam nobilitas ſola eſt animum quæ moribus
ornat: vt extrà de præben. c. venerabilis. Item nec di
ſtinguo, vtrum ſit de illa ciuitate, vel de alia patria,
vel aliundè, dummodò ſit idoneus: vt extrà de inſti.
c. ad decorem. Quæſtio. Quid autem ſi repręſenten
3 tur † duo æquè idonei ad vnã præbendã, vnus de ci
uitate, alius extraneus. Certè illum de ciuitate illa
præferam

A pręferam extraneo:vt C.de epiſcopis & clericis. in
eccleſijs.& in authen.de defenſor.ciuita.quæ eſt po
ſita.C.de epiſcop.audien.authen pręſides gentium.
4 Item conferenda † eſt præbenda illi qui in canoni-
cum &in frattrem receptus eſt:ex quo enim canoni-
cus inſtitutus eſt in choro & in capitulo & in alijs
portionem debet haberet.& præbenda,ſi qua vacae
debet ei conferri,vel quæ primò vacauerit: vt extrà
de prębend.cap.relatum.& cap.dilectus. & extrà de
conced.præbend.& eccleſiæ non vacant.capit.cùm
5 ſuper quæſtione tridenſi.† Item conferēda eſt præ-
B bēda illi qui ſit in propria perſona reſidere paratus
in eccleſia ipſa: alioquin ſi verbo dicat ſe eſſe para-
tum,& opere contrarium facit: præbenda illi oon
conceditor:imò ſibi conceſſa aufertur, vt extrà de
prębend.cap.quia in tantùm.& cap.relatum.& xcj.
diſtinct.can.Eleuterus. Vnde apoſtolus,qui non la-
borat,non manducet: vt xxj.quęſti.iij. præcipimus.
Huic tamen iuri in quibuſdam locis per contrariā
cōſuetudinem eſt derogatum:quoniam alicubi ſuf-
ficit dare vicarium alicubi & ſine vicario abſens ex
iuſta cauſa beneficium recipit alicubi non totum
C beneficium, ſed partem tantùm, alicubi nec totum
6 recipit nec partem † quod ergo conſuetudo ſtatuit
ſuper bis inuiolabiliter obſeruetur. Verum ſi eccle-
ſia alicuius indiget miniſterio , poteſt pro ſe dare
dare vicarium,vt extrà de appel.peruenit. ſi ex iuſta
cauſa contingat eum abeſſe,vt ibi.imò ſi alicui fue-
eit conceſſa præbenda,& in eccleſia ipſa non fece-
eit reſidentiam, poterit illa præbenda priuari , hoc
tantum modo adhibito,vt abſens ille citetur , qui ſi
red.erit ecce bene,ſin autem,poteſt capitulum illum
ſua priuare præbenda,& alij cōferre,vt extrà de cle-
D ricis non reſiden.in eccleſia vel præbend. cap. inter
quatuor.& cap. clericos.imò ſi ſe abſentat, & cita-
tio ad eum peruenire non poteſt : Epiſcopus faciet
publicari edictum: vt ſi non venerit infra ſex men-
ſes,eccleſiam alij conferat. Item poterit eum excom
municare, & remittet ipſum legato puniendum in
adminiſtratione ſpiritualium.degradatio autem re-
ſeruatur domino Papæ.vt extrà de cleric.non reſid.
in eccleſia vel præbend.cap.tuę deuotionis.imò de-
canus ſi fuerit abſens debet citari quòd ad eccleſiā
veniat : qui ſi venire contemnit, poſſunt clerici eli-
E gere alium, vt extrà eodem titul. capitul.ex parte.
Idem in Archiepiſcopo : vt extrà eodem capitul.
qualiter.& cap.non liceàt. Idem in cardinal. vt ex-
7 trà eodem titul.cap. ex geſtis. Quæſtio. † Sed illud
quæritur infra quod tempus tenetur abſens redire
ad eccleſiam ad hoc vt non puniatur. Reſpondeo
intelligit Ioan.de ſex menſibus , & ſic omnia iura,
quæ de alijs temporibus loquebantur, dicit corrigi
per illam decretalem:extr. e. titul.capitu.ex tuæ de-
uotionis,vbi Archiepiſcopo abſenti dabatur men-
ſis:vt extrà eodem cap.qualiter. Clerico autem da-
F batur abſenti congruum tempus ad reuertendum:
vt extrà e.c.inter cætera. Et quidam alij intelligunt
congruum tempus anni: quod tempus dabatur Epi
ſcopo ſecundum iura ciuilia,ſi ſit abſens : vt in au-
thentic. de ſanctiſ.epiſcopis.§.interdininis.colla.ix.
:Alibi de tribus ſeptimanis vel duobus menſibus: vt
vij.quęſti.prima. ſi quis in clerico. & c.pręſentium.
& ſic mora non purgabitur , cùm tempus interpel-
let:vt vigeſima quæſti.ij.puella.& C.de contrahen.
& committenda ſtipul. magnam . contraria tamen

G ſunt argumen.e.diſt.c.quoniam.& octuageſimaſe-
ptima diſtinct.perlatum.decimaſexta quæſtion. iij.
placuit. & ſic non tenet quod legitur de quatuor
annis infra quos fuit expectatus Epiſcopus:vt extrà
eodem titul.cap.qualiter.nec obtinet quod de quin
quennio dicitur infrà quod fuit expectatus Cardi-
nalis:vt extrà eodem titul.cap.ex geſtis.& hoc Lau
ren.& Ioan.& ſic eligunt medium tempus ſcilicèt
ſex menſium: vt dictum,& fortè poſſet ſuaderi vt id
tempus poſt monitionē eis detur, quo homines ſuæ
conditionis redire poſsint:vt ff.de verbo.obligatio.
H l.continuus.ſic proceditur contra clericos abſentes,
ſcilicèt contra decanos, Archiepiſcopos, Cardina-
les qui citati redire nolunt.& ſic ſi ſunt abſentes ex
cauſa voluntaria.Si autem ſunt abſentes ex iuſta
cauſa & probabili,non priuabuntur , nec punien-
tur:puta,quia abſunt de licentia ſui prælati:vel cau
ſa ſtudiorum :, vel alia honeſta cauſa : vt extrà eo-
8 dem titul.capitul.relatum. † tali enim abſenti fortè
quotidianæ diſtributiones denegantur,& ſi habeàt
priuilegium quod habeant fructus præbendarum
in ſcholis:vt extrà eodem titul.capitul.de cætero. &
I cap.licèt. Item ſi eſt in ſeruitio ſui Epiſcopi iſte ab-
ſens.vt extrà.eod. titu.capi.de cætero. Item ſi ſtudēt
vel docent in theologia vſque ad quinquennium re
cipient integrè fructus præbendarum ſuarum,& be
neficiorum ſuorum nulla conſuetudine vel ſtatuto
obſtante,vt extrà de magiſtris,& ne aliquid exig.e.
vltimo. Item ſi ſit abſens ab illa eccleſia,& ſit in ſer
uitio domini Papæ:ipſi enim tunc modis omnibus
ſeruire videntur. vt extrà eodem titul.capit.cùm di-
lectus. Si verò ſine iuſta cauſa ſit abſens,aut habet
eccleſiam,aut præbendam pro derelicta:aut non,ſi
K habet puta:quia permiſit ſe intitulari in alia eccle-
ſia alterius diœce. vel factus eſt ioculator: vel miles:
vel vxorem duxit,ſtatim cum hoc Epiſcopo conſti-
terit, poterit conferre eccleſiam vel præbendam:
quia vacare intelligitor:vt extrà de clericis coniu-
gatis.cap.j.& ij. Si autem alio modo vagatur : tunc
9 citandus eſt, & ſerua iſta quæ diximus. Item † non
eſt conferenda pręhenda coniugato.nam licèt quis
in minoribus ordinibus à ſubdiaconatu infrà poſsit
matrimonium contrahere:tamē eccleſiaſtica bene-
ficia oon poteſt habere,nec habita retinere: vt extrà
L de clericis coniugat.cap.ſi quis clericorum.& extrà
de clericis non reſiden.cap.ex parte.& cap. dilectus.
& cap.ad audientiam:nec poſſunt admitti ad eccle
ſiaſticas dignitates,nec habitas retinere: vt extrà de
clericis coniugatis.capito.cùm decorem. Item nec
eccleſiaſticas adminiſtrationes habere, nec ad ſa-
cros ordines recipi debent:vt extrà de clericis coniu
gatis.cap.ſanè.& cap. diuerſis. Imò ſi ſubdiaconus
matrimonium contrahat,eccleſiaſtico beneficio eſt
priuandus:vt extrà de clericis coniugatis.cap.quod
à te. Idem eſt de ſacerdote. ſed poſt pœnitentiam
M peractam poteſt per Epiſcopum ſuum ad officium
primitiuum reſtitui.& ipſius officij executionem ha
bere: vt extrà de clericis coniuga.cap.ſanè. ſacerdo-
tes. Idem in acolito:quia licèt contrahat matrimo-
nium ritè:beneficium tamen eccleſiaſticum retine-
re non poteſt:vt extrà de cleric. coniugat. Ioannes.
10 Quæſtio. Sed quæritur,quare iſta † ſint ſtatuta. Re-
ſpondeo duplex eſt ratio . prima , quia maritus co-
gitat qualiter poſsit placere vxori ſuæ,& ſic diui-
ſus in duo, non habet poteſtatem ſui : & quia ma-

A lè concordat pſalteriũ cum citbara: vt extrà de cler.
coniugatis.c.diuerſis. Secunda, quia occidentales
clerici ie voto aſtinxerunt, & de illis iſta intelligas
Orientales enim ſe voto noluerunt ligare vnde ho
diè contrahunt ſicut faciunt Græci, nec puniuntur.
Nam Pannuntius licèt fuerit expers nuptiarum, no
luit tamen votum continentiæ emittere: imò ſuaſit
concilio talem legem grauem eſſe, aſſerens cauſam
fornicationis exiſtere: vt xxxj.diſt inct.c. Nicena ſi-
nodus. & extrà de clericis coniugatis.ca.cùm olim.
11 Item non † eſt cõferenda præbenda clerico baben
B ti concubinam: nam niſi concubinam à ſe ad ſecun
dam & tertiam monitionem eiecerit, licèt prælato
eum eccleſijs & portionibus ſpoliare, officio ei ni-
bilominus interdicto: vt extrà de cohabitati. cleric.
& mune.cap. ſi autem. Licèt aliæ duæ decretal.in
eodem titul.cap.clericos. & cap.ſicut. loquantur de
clericis in ſacris ordinibus conſtitutis: ideò enim ec
cleſiaſtici redditus ſunt clericis deputati, vt boneſtè
viuant: vt extrà de vita & boneſta. clerico.cap.cum
ab omni. & ideò debent boneſtè viuere, & à vitio
libidinis abſtinere: & maximè qui ſunt in ſacris or-
C dinibus conſtituti: vt extrà de vita & boneſtate cle-
ricorum cap.vt clericorum. & ideò à colloquio &
conſortio mulierum debent abſtinere, nec cum eis
ſimul habitare: niſi ſit mater, ſoror & filia quam ba
buit ante clericatũ: in his nihil ſæui criminis æſtima
ri fœdus naturale permittit: vt extrà de cohabitatio.
12 clerico. & mu.cap.j. & cap. à nobis. Nec † etiam
monaſteria debent frequẽtare monialium ſine ma-
nifeſta cauſa. vnde clericus qui contra boc monitus
fecerit, priuatur beneficio. laicus verò excommuni-
catur: vt extrà de vita & honeſtate clericorum. mo-
D naſteria. ſi ergo propter mulieres clericus beneficio
priuatur obtẽto, multò fortiùs debet repelli ab obti
nendo: cùm faciliùs impediatur obtinendũ quàm
obtentum: vt ff. de bis qui ſui iuris vel alien. ſunt. l.
vlti. & ff. de pecul. l. quàm Tuberonis. quidam enim
voluerunt notare, quòd à beneficio obtinendo poſ
ſet quis repelli, ſi habeat aliquam de xxiiij. cauſis,
quæ numerantur extrà de vita & boneſtate clerico-
rum.cap.clerici officia. ſed hoe durum eſſet: ſed bo-
die peccatis noſtris exigentibus infinita mala com-
mittunt clerici cum mulieribus: & infiniti publicè
E concubinas, retinent: & nedum quòd à colloquio
non abſtineant: imò publicè in eccleſijs cum illis lo
quuntur, ita quòd homines cogitant quòd in tam
ſacro loco aliquid inhoneſtè loquantur. Si aliquis
autem prælatus contulerit beneficium ſic indiguo
& ipſe priuatur poteſtate conferendi, & ille priua-
tur illa præbenda: vt extrà de prębend.cap.graue. &
extrà de cleric.non reſid.c.quia nonnulli. & non ſo
lum punitur clericus habens cõcubinam, vt dixi in
commiſsione beneficij & obtenti & obtinendi: imò
excommunicatur: & etiam ipſa concubina excom-
F municatur: vt extrà de ſententia excommunicatio-
13 nis.cap.ſi concubinæ. Iure etiam † canonico anti-
quo puniebatur mulier, quæ erat eius concubina:
quia ſi erat ancilla retrudebatur in monaſterio: vt
trigeſimaquarta diſtinct.c. fraternitatis. & ſi fuerit
proles, erit ſeruus eccleſiæ, ſi clericus ſit in ſacris or-
dinibus conſtitutus: vt decimaquinta quæſtio. vlti.
cap.cùm multæ. ſi verò concubina ſit libera, redigi-
tur in ſeruitutem: vt octuageſimaprima diſtinctio.c.
quidam. Item non eſt conferenda præbenda alicui

G clerico babenti ſufficientia beneficia: imò ſi ſint il-
la collata maximè in eccleſia, vel paupere, vel etiã
diuite, vbi non facit reſidentiam, quod illud benefi
cium non poterit petere: vt extrà de cleric. non reſi-
dentib. in eccle. vel præben. cap. conquerente. Item
conferri debet præbenda à prælato illi quem ordi-
nat in diaconem, vel ſubdiaconẽ, vel presbyterum,
& interim dat ſibi neceſſaria donec in præbenda ſi-
bi prouideat: vt extrà de præbend. cap. Epiſcopus:
imò idem Epiſcopus in quolibet clerico de duobus
faciat vnum: vel quod non ordinet clericum: vel ſi
H ordinat, quòd ei neceſſaria ſubminiſtret. vt extrà de
præbend.cap non liceat. Item ſi præſentet aliquis
aliquem clericum ad ſacros ordines, vel ſi fuerit prę
ſentatus à prędeceſſore ſuo, tenetur ſibi ſucceſſor in
neceſſarijs prouidere, donec det ſibi beneficium cõ-
petẽs, vt extrà de præben. cùm ſecundũ Apoſtolum.

Infra quod tempus præbenda ſit conferenda.

1 *Præbenda non niſi de iure & de facto vacauerit confe- renda eſt.*
I 2 *Præbenda intra ſex menſes conferri debet.*
3 *Tempus conferendi beneficia quando currere incipiat.*
4 *Tempus conferendi beneficia eſt utile.*
5 *Mora in conferendo purgari poteſt.*
6 *Cõſtitutio cap. nulla. de conceſ. præbend. in quibus bene- ficijs locum habeat.*
7 *Tempora varia ſuper collatione beneficiorum.*

NVNC videamus infra quod tempus ſit præ-
1 benda conferenda. Et certè præbenda † debet
conferri poſtquam vacauerit, & de facto, & de iure
vt extrà de conceſs. præbend. & eccle. non vacan. c.
K cùm noſtris. & cap. literas. & conferri † debet infra
2 ſex mẽſes. poſtquàm vacauerit: antè enim quam va
cent beneficia ſiue præbendæ conferenda non ſunt
& ſi ſit negligens in conferenda præbenda prę latus
ad quem pertinet ipſius eccleſię collatio, quòd infra
ſex menſes illam non conferat poſtquam vacaue-
rit: alius ſuperior conferet illam. & ſi ille fuerit ne-
gligens ſimiliter infrà alios ſex menſes, cõferet eam
tertius maior, extrà de conceſs. præbend. & eccleſiæ
non vacan. cap. nulla. & extrà de præbend. c. de mul
ta. verbi gratia ponamus quòd collatio præbenda-
L tum pertineat ad capitulum ſicut in multis partibus
boc ſeruatur de conſuetudine, ſi negligens fuerit ca
pitulum conferre infra ſex menſes, confert eam tũc
Epiſcopus, & ſi Epiſcopus fuerit negligens infra a-
lios ſex menſes, confert eam Archiepiſcopus: & ſi
negligens eſt Archiepiſcopus infrà alios ſex mẽſes,
confert eam dominus Papa. & ſic poſſet eſſe ca-
ſus quòd propter negligentiam conferentium
vacaret præbenda per xviij. menſes. Videnda ſunt
multa & diligenter notanda de iſto ſemeſtri tem-
pore. Primò quando incipiat currere. Secundò,
M an ſit vtile vel continuum. Tertiò vtrum mora poſ-
ſit purgari. Quartò vtrum ſufficiat auctoritas ip-
ſius canonis: extrà de conceſs. pręben. vel eccle. non
vac. capitul. nulla. ad faciendum quod ibi dicitur.
Quintò in quibus beneficijs locum habeat hæc cõ
3 ſtitutio nulla. Hug. † & multi alij dixerunt, quòd
incipit currere poſt admonitionem & non antè. ar-
gumen. extrà eodem titul. capitu. quia diuerſitatem
argumen. de fideicommiſ authentic. hoc amplius.
& ff. quorum legatorum. l. ij. & ff. ſi certum petatur.
l. quod te

A l.quod te.& ff.de vſur.mora.Ioh.T.Lauren.& mul
ti alij dicunt meliùs quòd currat à tempore ſcien-
tiæ: vt argumen.ff.de calū.l.annus.& C.qui ad bo.
poſſeſsio.admitti poſſunt.l.ij.& qui ſcit certiorari
non debuit: vt ff.de actio.empt.& venditio.l.j.& eſt
expreſſum hoc extrà de ſupplenda negligen.præla.
4 cap.licèt.& ca.dilecti. In † ſecundo articulo omnes
cócordant quòd vtile ſit tempus illud: quia tempus
ſuſpenſionis & peregrinationis ſubducitur de me-
dio: vt extrà eod tit.cap.quia diuerſitatem. In tertio
5 articulo dico benè, quòd † purgatur mora: quia li-
B cèt ſit decurſum tempus ſemeſtre, vel vltrà, ſi is cui
ptimò competebat conferre iſtud beneficium, præ-
ueniat eum ad qué de iure poteſtas cóferendi tranſ-
lata eſt, & conferat, tenet eius conceſsio.argum.ff.ſi
quis caut l.& ſi poſt tres. ff.de arbitris.l.Celſus. &
eſt expreſſum extrà de conceſsio.præbend.& eccle.
non vacan.c.literas.& hoc ideò, quia in odium ne-
gligentium & ſubſidium eccleſię eſt indultum, &
odium extendi non debet & in ſubſidium iam non
eſt neceſſe. In quarto articulo dicunt quidã, quòd
maiores hoc poſſunt ſua authoritate: minores au-
C thoritate ſuperioris. H.dicit, ꝙ minores hoc poſſunt
authoritate huius canonis, quid enim valet talis có
ceſsio ſi neceſſaria eſſet ſuperioris licentia. Vltimò
6 videndum † eſt in quibus beneficijs locum habeat
illa conſtitutio nulla. Reſpondeo, in certis tantùm
ſcilicèt, in Archidiaconatibus prępoſituris & in om
nibus perſonatibus cæteris in œconomis & ſimili-
bus. In Archiepiſcopatibus autem & Epiſcopati-
bus tantùm locum non habet: vt extrà de conceſsi.
præben.& eccleſiæ non vacan.c.dilectus. In præ-
bendis canonicorum ita tenendum eſt, vt ſi eccleſia
D habet certum numerum canonicorum & præbédas
diſtinctas, locum habet illa cóſtitutio, nulla: in alijs
non, vt extrà eodem titu.c.ex parte aſtenſis. Item no
ta, ꝙ licèt tráſferatur poteſtas cóferēdi ad ſuperioré
illa vice: nó tamē punietur ſecūda vice propter illam
negligentiam, vt extrà de electio.cùm in cunctis. &
c.innotuit.& c.cum Vintoń eccleſia. Et ſic nota, ꝙ
diuerſa tempora ſtatuuntur in collatione prębendę
ſcilicèt, ſex menſes: vt dictum eſt in eccleſia vacãte,
ad hoc vt ei per electionem prouideatur. Sed de ec-
cleſia habente Epiſcopum vel Archiepiſcopum, vel
E prælatum ſtatuūtur tres menſes: vt extrà de electio.
c.ne pro defectu.vt nota.s.de electio. In alijs autem
capitulis vbi patroni repręſentãt, vbi non habet lo-
cum electio ſunt ſtatuti quatuor menſes: vt extrà de
iure patronatus.ca.quoniam in quibuſdam.& ca.
cùm propter.& de hoc not.s.de iure patrona.

Qualiter prębenda ſit conferenda.

1 *Præbēda mera liberalitate ceſſante omni pactione & ſi-
monie vitio conferenda eſt.*
2 *Præbenda iure conſanguinitatis non conferenda.*
F 3 *Præbenda integrè conferri debet.*
4 *Præbenda non eſt in duas diuidenda.*
5 *Præbendæ Lutetiæ Pariſiorum diſtinctæ ſunt.*
6 *Præbendarum permutationes non niſi cum ſuperiorita-
tis authoritate fieri poſſunt.*
7 *Intellectus cap.ſignificatum eſt.de præbendis.extrà.*
8 *Collatio facta ſub illicita pactione vel cõditione valet, ſi
ſimonia non interuenerit.*
6 *Presbyter ſeu ſacerdos an miſſam pro pecunia cantare
poſſit.*

G RESTAT videre qualiter prębendæ ſint cõ
1 ferendę.& certè debent † conferri mera libera-
litate, ceſſante omni vitio ſimoniæ: ceſſante omni pa
ctione: vt extrà de ſimonia.c.non ſatis.& c.cùm eſ-
ſent.& c.inſinuatum eſt.& c.ex diligenti.& c.ex in-
ſinuatione.& c.dilectus: imò etiam quis non poteſt
ſua bona offerre eccleſiæ, vt ipſa ſibi poſteà conce-
dantur in prębēda: cum in talibus omnis pactio, om
niſque conuentio ceſſare debeat, vt extrà de ſimo-
nia.cap.tua nos.vt extrà eodem titul.conſuluit.&
c.audiuimus.& c.Iacobus.& hoc eſt adeò verum,
H quòd ſi cõuentio fuit inter clericum & Epiſcopum,
ac canonicos, vt ipſum recipiant in canonicū & da
būt ſibi præbendã vacaturã, & ſi fiat authoritate le
gati dñi Papæ: licèt valet receptio canonici: tamen
præbendę collatio vitiatur: vt extrà de prębendis.c.
dilectus.nec etiam tranſactio poteſt interuenire, li-
cèt controuerſia ſit ſuper eccleſia etiam ſi ſit tranſa
ctio firmata iuramento, vt extrà de tranſactio.cap.
2 conſtitutus. Item † debet coferri præbenda alicui
non iure conſanguinitatis.vt extrà de præbend.c.vt
nullus.& hoc facit contrà multos qui iure conſan-
I guinitatis & pactionis requirunt eccleſias & digni-
tates, qui dicunt iſta fuerunt ita conceſſa, vt ſi eſſet
aliquis clericus de genere noſtro quòd ei conceda-
3 tur. Item † debet conferri præbenda integra, & ſine
aliqua diminutiõe. Idem eſt etiam in dignitatibus.
vt extrà de prębend.c.maioribus.debent enim con-
ferri cum omnibus ſuis appendentijs, & ſine dimi-
nutione: vt extrà, vt eccle.benefi.ſiue dimi.confer.
c.vnic.puta, ſi præbenda ſit vnita, non debet ſepara
ri: vt extrà de conſtitutionibus c.cùm omnes. Item
4 non † debet diuidi vna præbenda in duas.vt extrà
K de præbendis maioribus: n.ſi diuiſio detraheret de
portione omnium canonicorum.verbi gratia decé
ſunt canonici in eccleſia, & tot eſſe conſueuerunt,
conſtituerunt canonici quòd eſſent xij.vel xv.illę
præbēdæ accreſcentes.ſcilicet duo vel quinque, quę
ſuper adduntur, diminuunt de portionibus omniū
canonicorum: vt extrà de prębend.cap.pro illorum.
& extrà de conſtitutio.c.cum M.Ferrarieñ. Item ex
cauſa iuſta vna præbenda cùm vacat poteſt diuidi
in duas, vt extrà de præbend.cap.ſignificatum eſt.
& ca.vacante.& extrà de eccleſijs ædifican.c.ad au
L dientiam.aliàs vna præbenda non poteſt diuidi in
duas, nec duo canonici in vna præbenda aſſumi,
etiam ſi dicatur quòd vnus illorum expectet donec
præbenda vacauerit, vt extrà de præbend.c.tuæ fra
ternitatis. Item intelligas illud.c.maioribus, quòd
præbendæ non poſſunt diuidi in illo loco niſi vbi
5 præbendę † diſtinctę ſint ſicut Pariſijs & in multis
locis alijs: nec etiam per legatum domini Papæ po-
teſt fieri diuiſio præbendarum ſiue eccleſia habeat
certum numerum canonicorum ſiue non, licèt ali-
qui canonici ſint recepti vt canonici, vt extrà de pręę
M bend.cap.dilectus filius G. antiqui enim redditus
non ſunt minuendi, nec antiquæ parœcię diuiden-
dæ ſine conſenſu Archiepiſcopi, & ſi fiat, reintegrã
dæ ſunt, vt extrà de præben.auaritiæ, niſi forte cau-
ſa neceſsitatis: vt extrà de eccle.ædifican.cap.ad au
dientiam. Item non debet cõferri in beneficium ec-
cleſia quę habet curam proprij ſacerdotis, vt extrà
de præbend.cap.extirpandæ, & hoc eſt verū: niſi fiat
cauſa neceſsitatis, iùe enim poteſt Epiſcopus capel
las annectere prębendis canonicorum: vt extrà de

A pręben dis.c.expoſuiſti. Item non † poteſt fieri per-
6 mutatio præbendarum:vt in prædict.c. maioribus.
& hoc eſt verum niſi de authoritate Archiepiſcopi,
vt extrà eodem titul.ca. auaritiæ. & extrà de rerum
permutatione.c.quęſitum eſt.ſic ergo videtur quòd
de authoritate vel licẽtia ſuperioris & portiones &
præbendæ minui,& parœciæ diuidi poſſunt, & eſt
argumen.ad hoc extrà de exceſ.prælа.ſicut vnire.&
extrà de his quę fiunt à pręla.ſine conſenſu capi.cũ
apoſtolica.&xvj.quęſt.j.c.pręcipimus.§.ſicut vnus.
aliàs non:vt lvj.diſtinctio.c.ſatis peruerſum. Oppo-
B ſitio. Sed opponitur:nam videtur, quòd admittãtur
pactiones in conceſsionibus pręben darum. nam ſi
datur præbenda alicui ſacerdoti, vt ibi cantet miſ-
ſam de ſancta Maria valet pactio:vt extrà de prębẽ.
c.ſignificatum eſt.& extrà de electi.c.ſignificaſti.&
extrà de trãſact.c.ij.ergo pactiones videntur eſſe in
hoc permiſſę. Sed contrà videtur per ea quæ dicta
7 ſunt.j.quęſtio.ij.c.quam pio. † Solutio non fuit fa-
cta pactio cum aliqua perſona in decreta.illa, ſigni
ficatum eſt: ſed ſic diſpoſuerũt canonici,ſcilicet pre
bendam vnam ad cantandum miſſam.& Papa con
C firmauit,& ita poteſt dici quòd pactio non fuit ap-
poſita in collatione:ſed erat onus quod abhærębat
ipſi pręben dæ:vnde quicumq; habet eam & onus il
lud ſubire debet,& ſic res cum ſuo onere tranſit, vt
ff.de acquiren.rerum do.l.traditio.& ff.de acti. pig.
l.ſi conuenerit.§.ij.& ff.de vſufru. lega.l. vſufructu
legato.& ff.de vſufruct.leg.l.ſi pẽdente. & extrà de
pigno.c.ex literis.& optimum argumẽtum extrà vt
eccle.benefi.c.vt noſtrum.in fi. & hæc conditio lici
ta eſt & honeſta pro diuino culto appoſita ſecundũ
quod B.dicit vel non fuit appoſita conditio vel pa
D ctio,ſed modus,vt & aliàs:vt do te tutorem ſi ſatiſde
deris,vt ff.de tute.l.muto.§.ſub conditione ibi,mo
dus ſiue cauſa.i.quia ſatiſdare teneris. Vel verius in
decre.illa ſignificatum eſt, loquitur de pactione &
8 conditione licita,quæ valet. Quęſtio. † Sed quid ſi
ſub illicita pactione vel conditione fiat collatio,vi
detur quòd facta valet, ſicut inſtitutio hæredis : vt
inſtitu de hæred.inſtitu.§.hęres putè.& extrà de pre
ben.c.dilectus. & turpis conditio pro non adiecta
habetur:vt extrà de condit.appo.c.vltim. Reſpond.
hoc verum eſſet: niſi obſtaret vitium ſimoniæ. Sed
E quod valeat eſt argumen.vt valeat inſtitutio remo-
ta pactione:vt ff.de hæredi.inſtituen.l. hæreditas ex
9 die. Oppoſitio. Item ſub iſta opponitur:† nam vide-
tur quòd presbyter poſsit cantare miſſam pro pecu
nia,& operas ſuas locare: vt decima quęſtio.iij.c.re-
latum.xij.quęſti.ij.caritatem.extrà de ſimonia,cùm
ſit Romana.j.quęſtio.iij. c. vltim. quia ſuis ſtipen-
dijs hoc facere non cogitur:vt extrà de præſcript.c.
cùm ex officij.argumentum cõtrà quod non poſsit
xxiij.diſtinct.can. his igitur. extrà de ſimonia. cùm
in eccleſiæ corpore. Solutio ſi non tenetur cantare
F presbyter ratione percepti beneficij : quia non ha-
bet aliquod beneficium:poteſt pecuniam ex pacto
recipere ad annum vel ad menſem ſicut faciunt ſa-
cerdotes vel capellani Beneuenti, & in Apulia vbi
rector eccleſię habet omnes prouentus, & omnem
vtilitatem,& capellanus locat operas ſuas ex certa
mercede. Si autem ſacerdos habeat certum benefi-
cium, ſi pecuniam recipiat pro miſſa cantanda ſi-
moniam committit: vt in contrarijs. Pecuniam ta-
men ſponte oblatam poteſt ſuſcipere : ita tamen
G quòd non celebret illa intentione, vt pecuniam ac-
cipiat:tunc enim grauiter peccat,& ſi non ſit ſimo-
nia,vt extrà de ſimonia.cap.tua nos.ſed in hoc pro-
pter peccata noſtra omnes ferè ſacerdotes peccant:
quia quando vadis ad ſacerdotem vt cantet miſſam
ſua eſt intentio vt recipiat denarios:imò multos au-
diui petentes habes denarios cantabo tibi miſſam,
legam pſalterium:vnde cùm eſt in celebratione miſ
ſæ expectabit denarios ſtatim cantato euangelio,
quando homines conſueuerunt offerre : & ſi tunc
non fiat oblatio,expectabit vſque ad finem miſſæ:
H & ſi nec tũc offerat,qui fecit miſſam celebrari mul-
tum dolet,& dicit in corde ſuo : ite amiſſa eſt pecu-
nia. Oppoſitio. Sed opponitur,videtur quod non poſ
ſit presbyteris parœcialium eccleſiarum ſic proui-
deri : imò debent habere vnuſquiſque congruam
portionem de ipſis prouentibus,vnde poſsint com-
modè ſuſtentari remota conſuetudine & ſtatuto
Epiſcopi ſiue patronorum, per quod ſtatutum mo-
dicam portionem habent,vt extrà de pręben d. cap.
extirpandæ. Reſpondeo, non eſt contrarium : quia
tunc locum habet illud. cap. quando aliqua portio
I dabatur ſacerdoti, ſed modica: cæterùm ſi nihil de
portione dabatur ei, ſed annua penſio: ſerua quod
dixi. Veruntamen in multis partibus ita modica eis
datur penſio,quòd non poſſunt ſuſtentari ſacerdo-
tes fortè viginti ſolidi.detur ergo eis ſufficiens pen-
ſio, vt poſsint ſuſtentari,vt non cogantur,vel quaſi
mendicare vel aliqua vilia facere, ſicut de multis ſa
cerdotibus contingit, quorum quidam ſunt merca
tores,quidam præparant vegetes, vel faciunt ali-
qua mechanica:vnde propterea vileſcit eorum offi-
cium. Sed hæc quę dicta ſunt, habent locum in ec-
K cleſijs,quæ immediatè ſubſunt pręlatis. Cæterùm ſi
loquimur de capellis monachorum,quæ pleno iure
monachis ſubſunt:illę debent conferri ab eis, ſic vt
pręſentent Epiſcopis perſonas idoneas in illis eccle
ſijs,quæ Epiſcopis de ſpiritualibus & monachis de
temporalibus reſpondeant, & inſtitutos non remo
uebunt ſine Epiſcopis:vt extrà de præbend. capitu.
in Lateranẽ.concil.

Vtrum alicui poſsint duæ pręben dæ dari,
vel plures dignitates in ea-
dem eccleſia.

L 1 *Præbendarum multitudo canonibus inimica.*
2 *Intellectus c.de multa.de præbend.*
3 *Grues unam ſequuntur ordine literato.*
4 *Officia promiſcuis rerum actibus turbentur.*
5 *Eccleſias uel præbendas plures habere quò ad titulũ prælationis,uel canonicatus,uel ordinationis quis de iure communi non niſi ex diſpenſatione poteſt.& nu.6.*
7 *In reſcriptis ad beneficia multa ſubintelliguntur, etiam ſi appoſita non ſint.*
8 *Eccleſia qualiter dicatur ſufficere.*
9 *Beneficia plura habẽs de beneficiorum pluralitate obijce*
M *re non poteſt.*
10 *Exceptiones admittẽdæ ſunt,etiam quantumcumque Papa abſolutè ſcribat.*
11 *Quæ ad ſolum papam maximè pertinent,hic uide.*
12 *Libelli quomodo concipientur in materia pluralitatis beneficiorum & reſcriptorum.& nu.15.*
13 *Pluralis locutio pro ſingulari,& ſingularis pro plurali quandoque ponitur.*
14 *Priuilegio per contrarium actum quandoque renunciatur.*

Libellus

A 16 *Libellus quomodò concipiatur contra eum qui est inelegibilis.*
17 *Executoribus si mandatum est prouideri de aliqua ecclesiarum diœcesis, seu ciuitatis, quòd de maiori ecclesia ciuitatis prouidere possunt.*
18 *Ordinari quis sine titulo & beneficio potest.*
19 *Ordinans sine titulo nedum tenetur ordinato prouidere, sed & successor ordinantis.*
20 *Episcopus an teneatur de euictione.*
21 *Approbatus reprobari potest.*
22 *Collatio facta contempto mandato de prouidendo tenet*
B *licèt collatores puniendi sint.*
23 *Episcopus concedens scienter beneficium, quod concedere non poterat: quod ei cui concesserat, de alio prouidere teneatur.*
24 *Prebendæ diuidi possent.*
25 *Receptio facta ab excommunicatis an ualeat.*
26 *Impetratio in ecclesia numerata nulla facta numeri mentione non ualet: secus si numeri mentio facta sit. & numer. 27.*
28 *Superioris ius & authoritas in omni iuramento excepta uidetur.*
C 29 *Clericus prabendatus infirmus sue prebendæ fructus integrè percipiet.*
30 *Clerico ægroto coadiutor dandus.*

VLTIMO videamus an alicui possint duæ
præbendæ conferri, vel plura beneficia, vel plu-
res dignitates, siue personatus in eadem ecclesia, si-
ue in diuersis: siue illę præbendæ vel beneficia, siue
dignitates habeant curam animarum annexam, si-
ue non. Et certè in parte ista iura videntur variare,
sed primò inseramus iura, quòd non possint. Ecce
D cautum est in iure, quòd † multitudo pręebendarum
1 est canonibus inimica: vt extrà de præbendis. cap.
quia intantum. Item materiam vagandi & dissolu-
tionem inducit, & malè consumit ea ex quibus de-
beret pauperibus prouidere: vnde duas præben-
das, siue duas ecclesias quis habere non potest,
nec debet habere: vt extrà eodem titulo. quia in-
tantum: nunquam enim vidistis in scholis ali-
quem multum præbendatum vel beneficiatum be-
ne facientem factum suum: alia autem nolo expri-
mere: quia iam tangerem multos. *Versus.* Nam luxu
E riant animi rebus plerunque secundis. omitto eti-
men nec prodo: vt agant conscij pœnitentiam, vi-
deant autem prælati cùm sint procuratores, vt extrà
de donatio. fraternitatem, seu dispensatores, quam
rationem reddant villicationis suæ in discreto exa-
mine in die iudicij. Item non potest quis in eadem
ecclesia, vel diuersis plures habere dignitates: vt ex-
trà de præbend. cap. ad hæc. Item nec vnus sacer-
dos debet habere locum in duabus ecclesijs: vt extrà
de pręebend. cap. cùm non ignotes. Item clericus ha
bens plures dignitates, seu plures præbendas, quòd
F ad aliam non admittatur dignitatem, vel præben-
dam: vt extrà de præbend c. cùm iamdudum, sed ex
ista decret. potest colligi contra argumen. Item non
potest quis habere duas dignitates, nec duas parœ-
ciales ecclesias, nec duo beneficia curam animarum
habentia annexam: imò si habito primo, habeat
posteà secundum, primo beneficio ipso iure priua-
tur: licèt per Alexand. Papam poterat clericus reti-
2 nere, quod vellet, vt † extrà de præbend. & dignita.
cap. de multa. & cap. referente, per quod capitulum,
G referente. probatur quod non potest quis duas di-
gnitates, vel duo beneficia habere. Item duos perso
natus & duas dignitates quis in eadem ecclesia ha-
bere non potest, etiam si non habeat curam anima-
rum, vt extrà de præbend. & dignitatibus. capitu. de
multa. Item non potest quis Episcopus esse & habe
re præposituram, vt extrà de concessio. præbend. &
eccle. non vacan. cap. cum nostris olim. Item in eo-
dem tempore non sunt in duabus ciuitatibus hono
res gerendi ab vno: vt ff. ad municip. l. libertus. §.
præscriptio. Item expressè legitur, septuagesima di-
H stinct. cap. sanctorum. quòd aliquem in duabus ec-
clesijs intitulari non licèt. Episcopi tamen dispensa
tione diuersis quis potest pręesse ecclesijs. canoni-
cus tamen præbēdatus non nisi vnius ecclesiæ esse
debet, vt ibi. Sed quæ est ratio. Respondeo eadem
est ratio in vtroque. Nam ex dispensatione Epi-
scopi & plures ecclesias, & plures præbendas quis
habere potest. & hoc est verum, si vtraque ecclesia
vel præbenda sit tenuis: tamen si altera sufficiens es
set: tunc non potest, vt in prædict. ca. sanctorũ. Item
prohibetur clericus intitulari in duabus ecclesijs: est
I enim hoc negotiationie commodum turpis lucri.
Nam nemo potest duobus dominis seruire. & hoc
in vrbe Roma. Et idem dico & credo in alijs ciuita-
tibus vbi est copia hominum, in alijs autem villis,
propter penuriam hominum, potest: vt vigesimapri-
ma quæstio. j. c. j. Item clericum in duarum ciuita-
tum ecclesijs conscribi non oportet, nisi habeat vnā
intitulatam & aliam commendatam: vt vigesima
quæsti. j. cap. clericum. & cap. qui plures. sine titulo
enim facta ordinatio habetur irrita, vt in prædicto
cap. sanctorum. Item plures ecclesiæ vni non debēt
K committi, nisi sint tenues: & tunc bene possunt per
prælatum coniungi: vt decima quęstio. iij. cap. vnic.
Item prohibetur, quòd vnus presbyter habeat duas
ecclesias: vt dicimasexta. quæsti. vij. can. per laicos.
Item singuli clerici in singulis ecclesijs debent con-
stitui: vt vigesimaprima distinct. can. clericos. Item
3 in apibus vnus princeps est, † & Grues vnā sequun
tur ordine literato: vt vij. quæsti. j. c. in apibus: quia
quando volant simul faciunt y Græcum si bene cō-
sideres. Item vna ecclesia vnius debet esse vxor: vt
septima quęsti. j. sicut. Item singulis presbyteris sin-
L gulæ ecclesiæ concedendæ sunt: vt xuj. quæstio. j. ca.
ecclesias. Item in singulis titulis singuli ponendi
sunt: vt lxxx. distinctio. can. episcopus. Item quan-
tumlibet exercitatæ personæ duarum rerum officia
committenda non sunt: vt lxxxix. distincti. can. sin-
4 gula: † quia promiscuis actibus rerum turbantur of
ficia. vt C. de testamen. l. consulta diualia. Item non
licèt alicui presbytero plures habere ecclesias, nisi
sint tenues, vel vna ab altera sit depēdens: vt extrà de
ætate & quali. & ord. pręfi. c. eam te. Item non licèt
clerico habere plures dignitates ecclesiasticas, &
M plures ecclesias parœciales: quia plures non viden-
tur modum imponere auaritiæ: & cùm vnum offi-
cium vix implere sufficiat, stipendia sibi vendicant
plurimorum: vnde ne fiat districtiùs inhibetur, vt ne
aliter fiat, & qui recipit, & qui dedit largiendi pote-
state priuetur, vt extrà de clericis non residen. in ec-
cle vel præbend. quia nonnulli. Item nec facilè con
cedendum est vnum duobus magistratibus residere,
& vtriusque iudicis curam agere: vt C. de assesso-
ribus. l. nemo. E contrà videtur, quòd quis possit ha-

A bere duas dignitates,&maximè in diuerſis eccleſijs
Item duas eccleſias. Item duo & plura beneficia.
nam poteſt quis habere duo domicilia: vt ff. ad mu
nici.l.eius qui. Item tota die videmus, quòd plures
habent plura beneficia habentia etiam curam ani-
marum annexã,& multos ſcio habentes plures pr-
bendas,& plura beneficia: & aliquando cum cura,
& aliquando ſine cura. Item ſcio multos habentes
plures eccleſias,& ipſi faciunt fraudem: quia faciũt
vicarium reſidere in vna eccleſia,& in nulla fortè ec
cleſia ipſimet reſident. & multi in multis eccleſijs
B quas habent,vicarios habent, & in nulla reſident,
ſed iſti tales nõ ſunt veri mariti:quis enim vnquam
laicus habens vxorem pro ſe illi vicarium cõſtituit?
certè nullus,& plures ſcio nominare quàm ſint in-
ducti canones:quid ergò valet quòd iura ſint condi
ta,ſi iura condita non ſeruantur:nam parum fuiſſet
in vrbe iura eſſe condita:niſi eſſent creati, qui iura
defenderent:vt ff.de origine iuris. l.ij. & ſic videtur
hodiè,quòd omnia iura quæ ſunt allegata pro par-
te altera quòd ſunt per deſuetudinẽ abrogata, ſicut
multa iura per deſuetudinẽ abrogãtur:vt ff.de lega.
C & ſe.con.l.de quibus. Item plura argu de prædictis
pro hac parte collige. Nam poteſt quis duas eccle-
ſias habere,ſi ſunt tenues Item poteſt habere duas,
ſi vna depẽdeat ex alia;ſi habeat vnam intitulatam
& aliam commendatam. Item ſi habeat ex diſpen-
ſatione. Reſpondeo omnia iſta non obſtant. Nam
quòd habeat quis duo domicilia , nullum præiudi-
cium fit in eccleſijs & præbendis. Item ad aliud Re-
ſpondeo,quòd licèt per patientiam multa toleren-
tur:tamen ſi deducta eſſent in iudicium non tollera
rentur:quia oportet vt primam eccleſiam , primam
D dignitatem, primam præbendam dimittat:vt ſupe-
rius dixi,& ſecunda ſit contentus:vt extrà de pręben.
c.a de multa.& ſic prędicta iura non ſunt per diſſue-
tudinem abrogata. Item ad caſus ſpeciales Reſpon
deo:quia de illis non eſt opinio:imò ſunt optima ar
gumen.quòd de iure communi non poſsit quis illa
iura habere, & hodie dominus Innocen. III. in
concipien.latera.de multa expreſsim hoc prohibet,
niſi quis illas habeat ex diſpenſatione: vt in fine il-
lius c.de multa,habetur & per dominum Gregoriũ
IX. hoc inductum eſt, vt fiat ineligibilis ille talis
E vt extrà de electione.c dudum. Et certè in duabus di-
gnitatibus ſatis ſine quæſtione procedit,præterquã
in prędictis caſibus,& in prębendis maximè quan-
do quis habet vnam quæ valet centum vel ducen-
tas marchas,quis vnquam ſuſtineret,quòd iſte ha-
beret aliam: certè nullus. ſcio tamen aliquos habe-
re vſque ad mille marchas T.tamen in parte iſta no
tauit optimam notulam:vnde illam de verbo ad ver
5 bum inſerendam prouidi:dicit enim ſic. † Non po-
teſt quis de iure communi plures eccleſias vel prę-
bendas habere quò ad titulum prælationis , vel ca-
F nonicatus,vel ordinationis, vt extrà de pręhend. c.
quia intantum. & lxx.diſtinct.c.ſanctorum.& xiij.
quęſtio.j.c.j & lxxx diſtinct.c Epiſcopi.& vij.quæ-
ſtio.j.in apibus.& xxj.quæſtio.j.c.j.& ij.& xvj.quę-
ſtio.j.presbyteros.x.quęſtio.iij. vnio: niſi in caſibus
ſpecialibus. Vt tamen aliquid dicamus ad excuſan-
das excuſationes in peccatis dicamus clericum plu-
res poſſe habere prębẽdas: ſed vnius tantùm erit cle
ricus,& canonicus intitulatus,in alia verò habebit
beneficiũ,quod etiam poteſt habere laicus:quia po

G teſt cauſa pietatis vel neceſsitatis vel obſequij pr-
ſtiti vel pręſtandi ei concedi:vt xvj.quęſtio. vj.c.il-
lud.xij.quęſtio.ij.c.caritatem.xvj.quęſtio.j.c.poſſeſ
ſiones.quod poteſt aſsignari vel ad tempus,vel vſq;
ad mortem,ille tamen non vocabitur ad ordinatio-
nem illius eccleſiæ, licèt præbendam percipiat : nec
iudicabitur ab illo Epiſcopo , niſi dum cauſa illius
ſtipendij ageretur. Sicut conuenitur quis ratione
poſſeſsionis rei venditæ vbicunque quis habet bo-
na,licèt nõ habeat ibi domicilium, vt C. vbi in rem
actio:l.ij.& extrà de foro compe.c.ſanè, vel vbi de-
H liquit,ibi enim ſicut quilibet alius excommunicari
poteſt ab eo:quia clericus vnius Epiſcopi nõ poteſt
ab alio iudicari eo inuito:vt ix.quæſtio.iij.c.nullus.
& extrà de parœcijs & parœci. aliæ. ca . iij. & hoc
ſecundum Lauren. Alij dicunt prędictis canonibus
derogatum per contrariam conſuetudinem Papa
ſciente hoc,& non cõtradicente,vt ff.de legib.& ſe.
con.l.de quibus.& inſtitu.de iure naturali.§.ex non
ſcripto.& iiij.diſtinct.§.leges.ſi enim eſſet peccatũ,
Papa hoc prohiberet.vt xciij. diſtinct. can.j. & hoc
Vincen. Sed dicendum eſt, quòd Papa expreſsè re-
I probat hanc conſuetudinem.vt extrà de prębend. c.
6 cùm non ignores.& c.cùm iamdudum,† & ideò de
iure communi plures eccleſias vel prębendas habe-
re non poteſt,niſi ex diſpenſatione: vt lxx. diſtinct.
c.ſanctorum, Quęſtio. autem iſta quò ad dignitates
& beneficia quæ curam habent animarum annexã
non habet quæſtionem:quoniam eo ipſo,quòd per-
cipit ſecundum beneficium tale, vacat primum , vt
in conſti.domini Innoc. III. extrà de pręben.c. de
multa.de canonijs verò nullam facit prohibitionẽ:
vnde videtur illas concedere ſub prohibitione alte-
K rius:quia quod de vno negatur,per conſequentiam
de alio conceditur,vt extrà de pręſumptio.c.nonne.
vt xxv.diſtinct.qualis.& ff.de iudicijs cùm prætor.
vnde dico illi canoni eſſe derogatum. lxx diſtinct.
ſanctorum. per contrariam conſuetudinem , quàm
dominus Papa ſcit & tolerat: imò ſcribendo & con
cedendo approbat:ſicut pro multis facit,& poſſunt
multa exempla notari extrà titulum Oppoſitio. Sed
opponitur de eo quod legitur extrà de præbend. in
decreta.illa relatum. nam ille fuit Archidiaconus
in vna eccleſia & præbendam habuit in alia: quare
L ergo ab altero beneficio non priuatur per aliud ca-
pitulum,extrà de pręhend. quia in tantùm.& per il-
lud capitulum referẽte.& per illa.c.extrà,de exceſs.
prelato.illud.& extrà de cleri.non reſiden. in eccle-
ſia vel pręben.ex parte. Reſpondeo , quòd hoc non
petebatur:vel quia fuit cum eo diſpenſatum: vt v-
trũq; haberet,vel propter cõſuetudinem hoc eſt to-
leratum,& hoc Ala.quod etiam fieri poteſt in dua-
bus pręhendis, vel in pręhenda & dignitate, ſecus
eſt in duabus dignitatibus: vt in illo.c. ex parte. &
extrà de teſtamen.c.licèt.ad hoc. Illud autem diligẽ
M ter attende,quòd † cùm impetratur aliquod reſcri-
7 ptum ad beneficium obtinendum,conditiones mul
tę ſubintelliguntur: licèt Papa mandet pręcisè ſine
quibus reſcriptum non valet:puta, ſi eſt clericus , ſi
eſt dignus,vt extrà de reſcrip. c. cùm adeò. & extrà
de tranſact.c.ex literis. & extrà de inſti.c.vlti. & ex-
trà de elec.c.cauſam. item intelligitur clauſula iſta,
ſi eccleſia poteſt ſufficere tot, vt extrà de inſtitu. c.j.
8 Quęſtio. † Sed qualiter dicitur eccleſia ſufficere. Re
ſpondeo:ſi de monaſterio monachorum loquimur:
tunc di-

A tunc dicitur sufficere, quando monachi possunt re-
cipere de communi illa quę exprimuntur extrà de
statu monacho..c.cùm ad monasteriũ. si de ecclesia
sęculari loquimur, debent habere victũ & vestitum.
vt xij.q.j.c.ex his. *Questio*. Sed quæritur: quid si ec-
clesia est sufficiens valdè, vt possit plures recipere
quā habeat: nunquid recipientur tot quot sufficere
possunt, videtur quòd sic, per illud.c.extrà de inst.i.c.
j.& c penu.& extrà de censi.c.quāto.& xij.q.j.pręci
pimus. & xvj. q.vij.c.omnes.propter minimũ tñ in-
crementũ non dicam recedendũ à numero consue-
B to: vt arg.C.de alluuio.& paludibus.l.penul.& vlti.
Item & aliud etiā subintelligitur, quod sit de terra illa
vt lxxj.distin.hortamur.& argu.C.de episco.& cle-
ricis.l.in ecclesijs.Item & istud si non habet aliud
beneficium competens: vt extrà de pręb.cùm tenea-
mur.Item & istud si non habet perpetuā vicariam,
quæ sibi sufficiat: vt extrà de rescrip.c.postulasti.Itē
ista conditio intelligitur, si ecclesia, cui scribitur, ha
beat iustā excusationē: vt extrà de rescript.c.si quā-
do.& c.cùm adeò. Vnde hęc notātur in istis versib.
9 *Versus*.Clericus indigena dignus pauper residénsq;
C Redditus vt poterāt scripto sunt ista docēda. † Sed
istā exceptionē de pluribus beneficijs non potest op
ponere ille qui habet plura beneficia: vt extrà de ex-
cept.c.cùm ecclesiasticè, licèt enim dominus Papa
pręcisè scribat exceptiones tamen patienter admit-
tit: vt extrà de rescrip.c. si quando. & extrà de ætate
& quali.& or.pręfic.c.accepimus.& de offic. deleg.
10 c.ex parte.vbi dicitur, quod dominus Papa † quantũ-
cumq; absolutè scribat exceptiones tamē admitten
dę sunt.& hoc Vinc.& T.dicunt.Sed quod dictum
est de dispensatione in fi.illius c.de multa. quia per
D sedem apostolicā poterit dispensari: quęritur quare
per Romanę sedis legatum non possit dispēsari. Re
spondeo: sic seruat curia, quia casus iste est vnus de
casibus illis, qui soli Papę reseruātur: sicut habetur
in versibus istis. *Versus*. Restituit Papa solus, depo-
suit & ipse diuidit, ac vnit, eximit atq; probat.arti-
culos soluit, synodúmq; facit generalem, Transfert
11 ac mutat appellat nullus ab illo. Solus † námq; Pa
pa restituit depositos: vt ij.q.vj.c.ideò. Deponit Epi
scopos.vt vj.q.vj.c.accusatus.& c. quamuis. & du-
dum.& extrà de transa.episco.inter corporalia. Di-
E uidit vnũ Episcopatũ in duos: & duos Episcopatus
vnit in vnum: vt extrà de exces. prelato. sicut vnirè.
& xvj.q.j.& temporis qualitas. Eximit abbates &
Episcopos.xvj.qu.j. frater noster Adrianus Probat
scripta doctorũ, & cōcilia: vt xv.distin.c.sancta Ro
mana.xvij.distin.e.j.& ij.q.vj.c.ideò. Articulos sol
uit.s. fidei, cùm dubitatur super aliquo articulo fi-
dei.xxiiij.q.j.c.quotiēs.& c.quoniam vetus.& extrà
de hæreti.c.cùm Christus Synodum facit generalē.
vt xvij.distin.c.j. ij.& iij. Transfert sedem episcopa-
lem de loco ad locũ: vt xvj.q.j.& temporis qualitas.
F Et mutat Episcopos.s. de ecclesia ad ecclesiam: vt
xvij.q.j c.mutatione.& extrà de transla. episco. c.j.
ij.& iij.Nullus ab ipso appellare potest, vt ix.q.iij.c.
cuncta per mundum.Item dispensat circa plura be-
neficia: vt extrà de prębend.c.de multa.in fin. Hæc
omnia ita pertinēt domino Papę vel legatus, & si ge
neralem habeat legationem de his nõ audeat se in-
tromittere: vt extrà de offi.leg.c.quòd translationē.
& c nisi specialis. Vincen. Vnde circa prędicta vario
modo concipiuntur libelli. Et primò videamus de

G illo qui frequenter occurrit. Ecce quis impetrauit li
teras primò præceptorias, secũdò monitorias, tertiò
executorias: qualiter concipiet iste libellum coram
executore, certum est, quòd ille ex rescripto nullam
habet actionem, licèt rescriptum det sibi impetrādi
seu petendi facultatem: vt ff.de relig.& sumpt.fune.
l.si quis sepulchrum. Concipiet autem libellum sic.
12 *Libellus*. † Corā vobis domine M. iudice seu execu-
tore à domino Papa concesso, propono ego Titius
pauper clericus contra Semproniũ procuratorē do-
mini Archiepiscopi Lugduñ.nomine ipsius Archie
H piscopi: quia cùm dominus Papa mandaret sibi per
suas literas, vt mihi in aliqua ecclesiarum suę diœce
sis, prouideret in beneficio cōpetenti, & hoc facere
recusat: vnde obtinui literas monitorias ad tales Ab
bates, quorum monitionibus dum acquiescere nol-
let, vos à summo pontifice iudicē seu executorē opti
mũ: quare peto, vt secũdum mādati apostolici teno
rem vos ipsum Archiepiscopũ ad prouidendũ mihi
in competēti beneficio compellaris.& quod sic for-
mari debeat libel.probat decre.extrà de pręebend.c.
cùm teneamur.& extr.de rescrip.c.cũ ex insinuatio.
I ideò enim facio primò mētionē de præceptorijs: se-
cundò de monitorijs: vltimò de executorijs: quia ali
ter literę impetratę non valent: vt in prędicta decre.
ex insinuatione. *Oppositio*. Sed videtur, quòd in ca
su isto libellus nõ sit necessarius. Nam si ille est exe
cutor: quid habet ille necessariò facere nisi manda-
tum istud executioni mandare.non enim debet par
tes iudicantis sibi assumere: vt C.de execu.rei iudic.
l.si vt proponis, & extrà de offi.& po.iudic.deleg.c.
super quęstionum. Respondeo imò necessarius est
libellus.multæ iustę possunt contra istum impetran
K tem exceptiones opponi sicut superiùs dixi: & ideò
de veritate precum, & de alijs inquiret: vt C.si con-
tra ius vel vtil.publ.& si non cognitio. Si verò quis
impetrat literas, vt recipiatur in canonicũ & in fra-
trem & præbendam, si qua vacat, vel quamcitò se
facultas obtulerit, sibi debeant assignare, & super
hoc habeat executorem concipiat sic libel. *Libellus*.
Coram vobis &c. propono ego Titius &c. contra
procuratorem talem &c. quod cùm dominus Papa
mandauerit ipsi Archiepiscopo siue capitulo, vt me
reciperent in canonicum, & in fratrem, & præben-
L dam si qua vacat, vel quamcitò se facultas obtule-
rit mihi conferrent, & obtinuerim etiam super hoc
literas monitorias ad tales iudices: & dum nec præ-
torijs nec monitorijs vellēt parere, ad vos literas exe
cutorias impetraui.qua repeto, vt secundum tenorē
mandati apostolici ad vos directi prędictos Archie
piscopum vel capitulum compellatis, quòd me reci
piant in canonicum & in fratrem, & pręebendam, si
qua vacat, mihi conferant, vel quamcitò se offeret
facultas. Quod sic rectè cōcipiatur libel. probatur
extrà de rescript.c.mandatum.& ca.literis.& c. Ab-
M batem.& extrà de pręebend.c.relatum.& extrà con-
cessi.præben.& ecclesię non vac.c. cum super quæ-
stione.Si autem post præceptorias & monitorias, va
cauit præbenda: & capitulum alij præbendam con-
tulit, quod videtur fecisse in elusionē mandati apo-
stolici: tunc coram executore retento ex toto pri-
mo libello propè posito adijcias in libello sic. Et
cùm post monitorias pręebenda in ecclesia ipsa vaca
uerit, quam alij contulerunt in elusionem manda-
ti apostoli.peto illos compelli per vos, vt me reci-

A piant in canonicum &c.& medio tempore faciatis
mihi aſsignari tot prouentus,de prouentibus illius
eccleſiæ quòd poſsim commodè ſuſtētari, donec mi
hi in præbendali beneficio duxeritis prouidendum.
quòd ſic rectè concipiatur libellus probatur, extrà
de præbend.c.dilectus filius. Si autem impetrauit
quis literas, vt ſuperiùs dixi, quòd dominus Papa
decreuat irritum & inane, ſi de præbenda primò va
catura duxerit capitulum aliquid aliud faciendum:
tunc concipiet ſic libellum. *Libellus.* Coram vobis
domine &c. propono ego Titius &c. contra procu
B ratorem Archiepiſcopi & capituli Beneuētani, quòd
cùm dominus Papa primò præceptorias & poſtmo-
dùm monitorias eis deſtinaſſet, vt me reciperent in
canonicum & in fratrem, & præbendam ſi qua va-
caret, mihi cōferrent, vel quamentò facultas ſe offer
ret decernens irritum & inane, ſi quid aliud de præ-
benda vacanti ſeu vacatura duxerint faciendum,
vel illam ſuæ donationi reſeruans: & poſtquàm ta-
lis præbenda vacauit illam G. clerico contulerunt:
quare peto ipſos per vos compelli, vt me recipiant
in canonicum & in fratrē. Item peto ab ipſo Guliel
C mo præbendam illam aſsignatam cùm fructibus
inde perceptis & percipiendis mihi aſsignari, quòd
ſic rectè concipiatur libellus probatur extrà de con-
ceſsio.præbend.& eccleſiæ non vacan.c. propoſuit.
& extrà de prębend.c.inter cætera. Veruntamen ho
die ſi literæ tales conceduntur, vel pro beneficio, vel
vt recipiatur quis in canonicum & in fratrem, cùm
tot cauſulis conceduntur, quod non reportat quis
niſi laborem & dolorem. Nam conceduntur ita ſub
his clauſulis ſi pro alio ſiue pro alijs vobis non dixe
rimus ſcripta noſtra. Item apponitur hæc clauſula,
D niſi canonicum quid obſiſtat. Item apponitur hæc
ſi nōn ſcripſerimus pro aliquo, qui huiuſmodi gra-
tiam proſequatur: multę enim ſunt exceptiones quę
competunt contra iſtum impetrantem de quibus.s.
in eodem tractatu in illa rubrica quibus ſunt præbē
dæ tractaui. *Quæstio.* Vnum tamē quæritur ecce do
minus Papa ſcribit pro aliquo, & dicit in reſcripto
nōn obſtāte ſi pro alio dixerimus ſcripta noſtra, mo
do conſtat quòd pro pluribus ſcripſit dominus Pa-
pa quæritur an teneatur eccleſia iſti pro quo ſcribi-
tur prouidere. Reſpondeo non credo: quia non eſt
E intentio domini Papæ vt ſignauit illam eccleſiam
pro pluribus, quòd iterum velit eam grauare: vt ex-
trà de reſcript.ca.mandatum.& ca.literis.& ca.Ab-
batem. hoc tamen vult, vt ſi eſt grauata pro vno
quod pro alio grauetur, & ſic pro duobus: pro tribus
autem non præſumo, cùm non ſit afflictio addenda
afflicto, vt C.de Epiſcop.audien.l. tàm dementis ſi.
ff.de tuto.& curato.dand.ab his.l. Romanus Apu-
lus. & cùm ſit onus ſiue grauamen: ergo odioſum:
& ſic reſtringendum: vt ff.de liberis & poſthumis,
cùm quidam. Contraria tamen ſunt argumen. nam
F ſingularis † accipitur pro plurali: vt ponatur illa o-
13 ratio neutraliter, ſicut quando dicimus multum bo
minem veniſſe Romam, & Piſcem vilem eſſe in v-
ſu. Item cùm dico: promittis mihi hæredi vel meo, &
ſi plures ſint hæredes omnibus acquiritur. vt ff. de
verborum ſignificatio.l.ſi in vſu iuris noſtri. & cui
eſt vnicus filius, dicitur habere liberos. vt ff. de ver-
borum ſignificatio.l.non eſt ſine liberis, aliàs poni-
tur pluralis pro ſingulari: vt ff. de nego. geſt.l.j.&
ff.vi bonorum raptorum.l.prætor. & in poſſeſsio-

G ne domini dicitur: indignati ſunt diſcipuli propter
effuſionem vnguenti: cùm ſolum Iudam inueniamus
mus indignatum.& Apoſtolus dicit de martiribus,
lapidati ſunt, ſecti ſunt, cùm ſolum Stephanum la-
pidatum, & ſolum Iſaiam ſectum legamus. Conſu-
lo tamen ſi potes vt impetres literas ſub hac forma,
non obſtante ſi pro alijs ſcripſerimus. Item non ob-
ſtante ſi eſt clericus alterius eccleſiæ: vel ſi habeat
aliud beneficium. Item non obſtante certo cano-
nicorum numero, etiam iuramento firmato: tunc
ceſſabunt exceptiones. *Quæstio.* Sed circa iſta quæ-
H ritur: quoddam capitulum habebat certum nume-
rum canonicorū iuramento firmatū: ſi clauſula illa
non apponatur, nō obſtante &c. fortè rectè excipi-
tur. *Quæstio.* Quid autem ſi fuerit certus numerus
canonicorum iuramento firmatus: & poſteà reci-
piant aliquem vltra numerum: nunquid poſteà po-
14 terunt excipere. Reſpondeo, non † quia per con-
trarium actum ſuo priuilegio renūtiauerunt, vt ex-
trà de præbend.c.pro illorum. & extrà de conſtitu.
c.cùm acceſsiſſent.& cap. cùm M. Ferrar. imò plus
ibi dicitur quòd ſubintelligitur tacita conditio hæc
I ſcilicèt, niſi ſuper excreuerint facultates, verum ſi
redditus non ſunt diminuti, ſi diminuitur numerus
præbēdarum, & confirmetur iſtud ſtatutum per Pa-
pam dico, quòd non valet exceptio, ſi excipiatur de
de hoc contra impetrantem: vt extrà de conſtitu. ex
parte Epiſcopi. Si verò quis habeat plures præben-
das ſeu plura beneficia curam animarum habentia
annexam, vel plures eccleſias vel plures dignitates,
potes concipere libellum ſic contra eum: vel coram
15 ordinario iudice: vel coram delegato. *Libellus.* † Co
ram vobis domine R. iudex à ſummo pontifice de-
K legate proponit Titius procurator Archiepiſcopi
& capituli eccleſiæ Beneuentanæ contra talem, qui
cùm in eccleſia Beneuentana talem præbendam
obtinuerit, vel eccleſiam, vel dignitatem: & poſteà
ſecundò obtinuerit alibi talem præbendam, vel ta-
lem eccleſiam, vel dignitatē: & ſic cùm à prima præ-
benda vel dignitate ſit ſecundum iura priuandus,
peto ipſum prima præbenda vel eccleſiaſtico bene-
ficio ſiue dignitate priuari. quòd ſic rectè concipia-
tur libellus probatur per decreta. extrà de præbend.
ca.de multa. Si verò vis procedere contra eum quòd
L ſit ineligibilis dices ſic. † *Libellus.* Propono ego Ti
16 tius contra Thomam Rothomageń. electum: quia
cùm plura habeat beneficia habentia curam anima
rum annexam, ſiue plures eccleſias, vel dignitates
ſine diſpēſatione apoſtolicæ ſedis, peto electionem
ipſius caſſari, & caſſam & irritam nuntiari. Quod
ſic rectè concipiatur libellus. dicitur extrà de electi.
c. dudùm eccleſia Rothomagenſi. *Quæstio.* Item
17 quæritur: ecce ſcribitur † executoribus pro aliquo,
vt prouideant ei in aliqua eccleſiarum ciuitatis ſeu
diœceſis: quæritur verū poſsint executores ei proui-
M dere in maiori eccleſia ciuitatis. Itē quæritur vtrum
beneficia quæ ipſis canonicis ſunt cōcedenda, ſiue
ſint diſtinctę prębendæ, ſiue non poſsint illi pro
quo ſcribitur conferri: vel ſi eſt aliqua eccleſia quæ
pertinet ad patronos in qua debent ipſi patroni prę
ſentare: quæritur vtrum poſsint in illa prouidere.
Reſpondeo, videtur quòd ſic: nam ex quo in lite-
ris non fit aliqua exceptio de maiori eccleſia, & ha-
bita eſt mentio de ciuitate. ergo & ipſa includitur:
nam nomine familiæ continetur etiam princeps fa-
miliæ:

A miliæ:vt ff.de verborum signification.l. familiæ. & Dux militię inter milites computatur:vt ff.de testamento militari.l.prima,in fine.& præses etiam in ipso ordine continetur: vt ff. quando appellan.sit. l.j. §.s...ndo,in fine. Item prætor præcepit præstari legata..iberis & parentibus petita bonorum posse.cõtra tabu.vt ff.de bonorum possessione contra tabu. l.j.& cum non sit facta aliqua distinctio de omnibus intelligitur: vt ff.delega.præstand.pe. poss. contra tabul.l.prima. Item beneficia principum largissimè sunt interprætanda:vt ff.de constitu. principũ.
B l.beneficia.C.de bon.vacan. l.j.& ff. de militari testamento.l.prima,in princip. Contraria tamen sunt argumen.vt non intelligatur de ecclesia maiori: vt extrà de rescriptis.sedes apostolica.nam sub illa generali clausula, & quidam alij, non intelliguntur maiores. Item nomine plebis, non intelliguntur nobiles:vt institu. de iure natur. gentium & ciuil. sed primùm credo veriùs. Et licèt possint conferre isti executores de mandato Papæ ecclesias in quibus patroni habent ius patronatus: nullum tamen patronis in futurom præiudicium generatur: vt extrà
C de supplend.negligen.prælato.c. sicut nobis. *Quæstio.* Item quæritur, aliquis iurauit, promisit & etiã conuenit cuidam Abbati, quòd nullo tempore contra ipsum literas impetraret pro aliqua causa,& maximè pro beneficio, vel pro præbenda, contigit posteà,quòd iste impetrauit literas ad quoidã executores,vt in aliqua ecclesia ciuitatis vel diœcesis sibi faciãt prouideri,in qua ciuitate vel diocœsi: est ille Abbas,vacat quædam præbenda vel ecclesia, quæ spectat ad donationem Abbatis:quæritur an possit ille qui iurauit dicere executoribus, quòd illam prę
D bendam vel ecclesiam vacantem faciant sibi conferri,non obstante iuramento siue promissione. Respondeo,ipse per se non potest hoc dicere executoribus iuramento vel promissione obstante,oblatam tamen ecclesiam recipere potest: vt extrà de renuntiation.cap. cùm inter. P. Gaufridi. *Quæstio.* Item quęritur,an quis possit sine titulo ordinari. Respondeo,videtur quòd si habeat vnde possit commodè sustentari,quòd possit:vt duodecima quæstion.j.illi autem qui. xv.quæstion. prima. capitul. vltim. & est expressum,extrà de præbend.cap.tuis. septuage-
E sima distinctio. neminem absolutè: imò † videtur
18 quòd sine titulo & sine beneficio possit quis ordinari: quia ille qui ordinat habet sibi necesse prouidere:vt extrà de præbend.cap. Episcopus. Illud autem
19 diligenter attende,quòd non † solùm ille qui ordinat eum sine titulo tenetur sibi prouidere,sed etiam successor ipsius:vt extrà de præbend. c. cùm secundum Apostolum. *Quæstio.* Sed ex hoc quæritur:hîc punitur vel conuenitur seu tenetur successor ex facto defuncti,quod est contra iura, cùm realiter crimina morte extinguantur:& vigesimatertia distin-
F ctione.can.quorundam. & C. si reus vel accusator mortuus fuerit.l.prima & secunda,& successor non conuenitur ex delicto defuncti. vt C. ne ex delicto defuncto.l.j Respondeo,hoc ideò est ne in opprobrium cleri clerici mendicare cogantur:vt nonagesimatertia distinct.c.diaconi.vel dic,quòd non tàm successor quàm ecclesia punitur: quia non restituit Episcopo in promotione tali:nam sine concilio ecclesiæ non facit ordines:vt xxiiij.distinctio.c.vltim. vnde punitur si ei delinquenti non restiterit: vt ij.q.

G vij.quapropter. & hoc intelligas quãdo ipse Episcopus examinauit. si aũt alij examinauerũt ipsi puniũtur:vt liiij.distinct.c. si seruus. xxiiij.distin.c.quãdo. & hoc innuit illud quod dicit,nullo præsente vacauerit. In hac autem prouisione dignitas promoti attendenda est.vt xlj.distinct.c.non cogantur.ff.de iudic.l.sed & si.ff.de vsu & habi.plenum. Item considerandę sunt facultates ipsius dantis:vt ff.de administratio.tuto.cùm plures.§.cùm tutor. ff. de religi. & sumptib.fune.l.si quis sepulchrum.§. sumptus.ff.
20 de dona.filiusfamiliàs. Ioan. *Quæstio.* † Item quæri
H tur si Episcopus ordinauerit aliquem ad certum titulum & euictus est ab eo nunquid tenetur de euictione:videtur quòd non:quia donator est:& donator non tenetur de euictione.vt ff.de ædil.edict.l.ad res donatas.& C.de euict.l.ij.nisi sciens dedisset alienum:vt ff.de donati.l. Aristo.& ff.de lega.j.si à substituto.§.si verò certus homo. Cõtraria tamen sunt argumen.vij.q.j.præsentium.ff.de leg.j.l. si domus. §.functionũ.& l.à substituto.§.hæres.& l.non quocunque.argu.tamen.pro & contra. not. ff. de lega. ij.cùm pater.§.euictis. Respondeo,non credo,quòd
I Episcopus teneatur specialiter, sicut non tenetur si dedit ei sufficiẽs beneficium, sufficit enim ab initio adire hęreditatem locupletem à minori:vt ff. de minoribus.l.verum.§.si locupleti.tenetur tamen generaliter quadam generali obligatione: quia prouidere debet & ordinare omnes ecclesias Episcopales qualiter subsistere possunt:vt de consecratione dist. j.c.omnes.non tamen tenetur ei aliter prouidere: vt argumen.ff.pro socio.l.si socius pro filia. verum credo tamen quod teneatur dare talem qualem de iure posset habere: vt extrà de præbend.c.inter cætera.si-
K cut ergo tenetur prouidere qui promouit ad ordines,sic tenetur prouidere si scripsit seu mãdauit alij ordinandum,nec debet eum ad beneficium reputare minus idoneum,quem ad ordines idoneum reputauit:vt extrà de æta.& qualita.c.accepimus.Succes
21 sor tñ † eius pôt eum reprobare,si sit indignus,& sic sicut in medico qui est probatus, reprobari tamen potest:vt ff.de muner.& honor.vt gradatim: & sicut in magistro: vt C.de profes.& medicis.l. grammaticos.lib.x.& virgo semel probata,iterum reprobatur:vt xxvij.quæsti.j.nec aliqua.& ij.quęstio.iiij.
L c.& habet.& c.mennam. sed hoc totum est gratia: vt extrà de præbend. cùm secundum Apostolum. aliàs de facto vnius hominis non esset sæpiùs quęrendum:vt ff.naut.caup.stabul.l. licèt. *Quæstio.* Sed nonnè præsumi debet pro ordinato:vt extrà de probationibus.c.post cessionem. nam ibi pro ordinario pręsumitur,nisi probetur cõtrarium. Item qualiter cognoscetur de eius inidoneitate, cùm sententia Episcopi quæ eum probauit idoneum transiuit in rem iudicatam,cùm ab ea non sit appellatum: vt extrà de electio.c.cùm dilectus.in fin. Respondeo,
M quòd hoc totum est gratia vt dixi. Vel dic,quòd agi potest tantùm ex noua emergenti causa: vt extrà de æta.& qualita.c.j.& C.de sponsl.l.j. Ioan. *Quæstio.*
22 Item quæritur:pone quòd † Papa mandat alicui dari præbendam aliquam:& canonici quibus mandabatur contempto mandato Apostolico conferũt eam alij: nunquid valet talis collatio:videtur quòd sic:vt extrà de concession.præbend. vel ecclesi. non vacan.ca.nostris.& ca.dilectus. quia non sola sententia iudicis ad hoc sufficit,vt impediat collationẽ

A canonicorũ:vt ff.de actio. pigno.non eſt mirum.&
extrà de ſenten.& re iudic.c.cùm aliquibus. Item li
cèt perſonæ ſint obligatę,non tamen res ſeu pręben
da de qua mandatum eſt receptum:vt ff. de pollic.l.
ij.& ff.de contrahen.empti.l.ij. argumen. contra de
donatio.c.per tuas.extrà de conceſ.pręben.& eccle.
non vac.c.propoſuit. Item eo ipſo quòd Papa iuſsit
iſti dari,prohibuit alij dari?vt ff.de condi.& demon
ſtratio.l.cùm ita. Item talis collatio eſt cõtra legem
animatam.ſ.contra Papam:ergo collatio eſt nulla:
vt diſtin.x.c.vides. Item ratione pręcedentis denun
B tiationis non debet valere quod factum eſt:vt C.de
rei vendic.l.ſi fundum.extrà de iure patrona.c.ex li-
teris.& extrà de oper.nou.nunti.l. prætor. ff. ad leg.
fal.l.dolo.ff.de edendo.l.quædam.Ego credo talem
collationem tenere:licèt iſti puniẽdi ſunt per decre.
extrà de conceſs.prębend.c. dilectus. *Quæſtio*, Si tu
quæras an talis electio ſeu colatio ſit canonica. Re
ſpondeo,non eſt canonica quantum ad eligẽtes ſeu
conferentes,ſed eſt canonica quantum ad electum
ſeu quantũ ad illum cui collata fuit illa prębenda:
ſicut ſacerdos qui in mortali peccato exiſtens illici-
C tè confert ſacramentum alijs:ipſi tamen licitè reci-
piunt:donatio enim poteſt eſſe vitioſa,& tamen te-
net donatio:vt extrà de iure patrona.c.paſtoralis.&
C.de rei vendi.l. quotiens. Vel dic quòd licèt rectè
dent,peccant tamen recedendo à mandato Papæ ta
men non peccant alium eligendò vel alij conferen-
do:vt xxvij.q.j.c.nuptiarum.ideò ille pro quo ſcribi
tur,non habet ius in re:vt ſuperius dixi. Hęc omnia
ſunt vera,niſi dominus Papa adiecerit in mandato
ſic,& ſi quid contra hoc factũ fuerit,decernimus ir-
ritum & inane, vel noſtræ donationi reſeruamus:
D tũc enim nulla eſſet donatio vel collatio:vt extrà de
prębend.c.inter cæterà.& extrà de conceſ. præben.
& eccle.non vacan.c.propoſuit.& argu. ff.de leg.j.
huiuſmodi.& C.de re.alie.non alie.l.vlti.C.de legi-
bus & conſti.l.non dubiũ.Et quod habetur extrà de
conceſ.pręben.& eccle.non vac.c.cùm dilectus.vbi
non ceſſatur electio facta præter mandatum domi-
ni Papæ,& ideò fecit ibi Papa vt plus puniantur illi
canonici.ſ.prouidẽdo vtriq;.hoc di. Ioan. Item not.
23 quòd † ſi Epiſcopus concedat mihi beneficiũ quod
concedere non potuit,tenetur mihi ad aliud, quod
E dare de iure potuit:vt extrà de prębend.c. inter cæte
ra.& vij.q.j.pręſentiũ.& extrà de filijs presbytero.,
veniens.ff.de actio.pign.elegãter. §. ſi reprobos. &
ff.de lega.j.filiusfamiliâs.§.ſi quis alicui.ff.de lega.
ij.l.mortuo.§.Labeo. quia adiuuari beneficijs non,
decipi nos oportet:vt ff.commodati.l.in commoda-
to.§.penul.& hoc eſt quod dicit lex, quod donator,
de euict.non tenetur.vt ff.de ædil.edict.l. ad res do-
natas.& C.de euict.l.ij.ſed in decre.illa, inter cæte-
ra.non dicitur eam donare:quia neceſſe habet eam
dare:& in neceſsitatibus nemo liberalis exiſtit:vt ff.
F de adimen.lega.l.rem legatam.nec enim videtur do-
nare,qui in neceſſarijs hominibus ſuccurrit:vt ff.de
dona.inter virũ & vxo.l.ſi quis pro vxore. nec enim
facultas neceſſarię electionis proprię liberalitatis
beneficium eſt:vt ff.de lega.ij.vnum ex familia.§.j.
& alibi legitur,quòd in neceſſarijs coniunctis per-
ſonis ſub liberalitatis appellatione debitum natura-
le perſoluitur:& potiùs debita ſolutio quam nume-
ris oblatio comprobatur: vt not.C.lib.x.de impo-
nenda lucratiua deſcriptione.l. vnic.& hoc intelli-

G go,quando Epiſcopus ſciuit ſe rem illam dare non
poſſe,& ille qui recipit,ignorauit, & habes optimã
legem ad hoc ff.de donatio.l.Ariſto. cæterùm ſi ille
qui recipiebat,ſciebat ſe non poſſe recipere,non cre
do quòd habeat petitionem alterius præbendæ ad
inſtar illius qui ſciẽs emit liberum hominẽ, in quo
caſu ſi fuit ſciens emptio nulla eſt:ſecus ſi ignorauε
rit:vt ff.de contrahend. empti.liberi. Ioan. *Quæſtio*.
Item quæritur de eo quod habetur extrà de pręben.
c.dilectus.vbi receptio canonici tenuit: aſsignatio
autem præbendę vacaturæ non:& ſic ſententia ſiue
H donatio pro parte tenet & pro parte non: & eſt ſimi
le de arbitris.cum tẽpore.xij.quæſti.ij.ſi quos. xvij.
q.iiij.c.quęſti.aduerte tamẽ qualiter fiet elec. vt ex-
tra de conceſ.præben.& ec. non va.c.nulla. Si verò
ſic dicatur,eligimus te, & volumus vt repetas pri-
mum vacans beneficium,tunc tenet electio:vt extrà
de præbend.c.dilectus. & cap. relatum. & extrà de
conceſ.pręben.& eccle.non vacan.c. cùm pro quę-
ſtione. *Quæſtio*. Si tu quæras ad quod ius ille ſit ele-
ctus,cùm nullum ius ibi vacet. reſpondeo, & dico,
quàm ad quoddam ius, quod de nouo eſt creatum,
I vt extrà de præbend.c.dilectus.& illud ius perit ſta-
tim ex quo aſsignatur vacans præbenda: non enim
poſſet diu permanere tale ius ſine re corporali: vt
j.quęſtio.iij.cap. ſi quis obiecerit. & talis canonica
quandoque auget numerum canonicorum,non au
tem numerum prębendarũ:ſicut econtrà,quandoq;
augetur numerus præbendarum,& non canonico-
rum:vt extrà de inſtitutiõibus.c.in eccleſia. Sed nũ-
quid plures poſſunt taliter eligi:nam ſi duo poſſunt
eligi.ergo eadem ratione & mille. Reſpondeo:& di
co quòd ad numerum præbendarum quæ ſunt in ec
K cleſia,poſſunt plures vel pauciores eligi:vt prędicto
24 c.in eccle. Ioan. *Quæſtio*. † Item quæritur,prohibe-
tur in iure,quòd præbendarum non fiat diuiſio: vt
extrà de præbend.c.maioribus.& cap.tuæ fraterni-
tatis.& extrà vt beneficia eccleſiaſtica ſine di.confe
25 rantur.c.vt noſtrum..Sed cum vna parœcia poſſet
diuidi in duas:vt xvj.q.j.præcipimus.x.q.iij.vnio.&
de conſe.diſtin.j.c.omnes.extrà de eccleſi.ædifi.cap.
ad audientiam.quare ſimiliter vna præbenda, non
poteſt diuidi in duas. Reſpondeo, duæ parœcię lici
tè fiũt ex vna,ſi vtraq; parœcia fiat per ſe,& habeat
L propriam limitationem:ſed ſi ita fiat quòd duæ ſint
ſub vna limitatione,non poteſt.xvj.quęſtio.j.c.plu-
tes.ſimiliter cõcedo quòd de vna pręb enda poſſunt
fieri duæ,& duo canonici,dummodò ſufficiant: ſi-
cut vna domus poteſt diuidi pariete medio,ſic limi-
tatione erunt duæ, & fundus vnus ſi diuidatur erũt
duo fundi:vt ff.communia prędio.l.ſi quis duas.ſed
non debet diuidi præbenda: vt ſub vno nomine v-
nius pręben dæ cenſeatur vterque dimidius canoni-
cus,quia vnitas non recipit diuiſionem: vt xxiij.q.
j.cap.loquitur. nulla enim ſeruitus diuiditur, licèt
M vſus diuidatur:vt ff.ad legem falcidam.l.j.§. ſi vſus.
Quæſtio. Sed nonne hoc modo poteſt diuidi pręben
da,quòd idem ius apud vtrumque reſideat: cùm iu-
ra incorporalia apud plures poſsint reſidere:vt extr.
de iure patro.c.j.& ff.de ſeruitu.l.vijæ. Reſpondeo:
& dico quòd non:vt extrà de prębend.c.maioribus.
licèt enim dicatur, idem ius eſſe apud plures:re vera
quilibet habet vſurpatũ & ſpeciale ius:vt ff. quẽad-
mod.ſerui.ami.l.aquam.ita dicit Io. Ego dico ꝙ vna
præbenda poteſt diuidi in duas pręben das,dum va-
cat illa

A eat illa causa interueniēte, dummodò talis sit quòd
vterque sufficiat. & est expressum extrà de præben.
c.vacante. *Quæstio.* Item quæritur: ecce dominus Pa
pa scribit alicui Archiepiscopo pro aliquo, vt proui.
deat sibi in aliqua ecclesiarū suarum, quæritur vtrū
intelligatur de ecclesijs sitis in diœcesi sua vel in ꝓ
uincia. & ꝙ posset intelligi de ecclesijs suę prouin-
cię est ar. extrà de vsu pal. c. cùm super. ergo intelli-
guntur omnes ecclesię & etiā episcopales totius ꝓ-
uincię: vt extrà de pręben. c. pro illorum ar. cōtra ex
trà de verbo. significat. clerici. Sed respō. ibi ideo stri
B ctè sumitur pro ecclesia cathedrali. propter periuriū
euitandum, quod hic non est: quia per hoc non ma
gis pręiudicatur vni quàm alteri: sed primum credo
verius. *Quæstio.* Item quæritur ecce aliquis impetrat
diuersas literas ad diuersos, ꝙ sibi debeant prouide
re, & in nulla illarū literarū habetur mētio de alia:
nunquid tenentur omnes prouidere. Respōdeo nō
primo excepto, imò literę nullę sunt. vt extrà de re-
scriptis. c. in nostra. *Quæstio.* Item queritur impetrat
quis super præbenda literas: posteà cōmittit se gra-
tię eorū quibus mandabatur, vt ei prouiderent: nun
C quid si non prouideāt, potest ille, qui impetrauit re-
dire ad executores suos: Respondeo: nō extrà de re-
25 nun. c. veniens. *Quæstio.* † Item quæritur: habetur in
illo. c. pro illorum extrà de præben. ꝙ tandiu excō-
municatos denuncient, donec recipiant illum in ca
nonicū & in fratrē. & sic videtur ꝙ receptio facta
ab excōmunicatis valeat, ꝙ videtur mirū: cū omnis
legitimus actus sit excōicato interdictus, adeo quòd
nec impetrare potest vt extrà de rescrip. c. dilectus.
nec cōstitui potest procurator. vt extrà de proba. c.
post cessionem. Respondeo. valet receptio ab excō-
D municatis, & excommunicantur hic donec recipiāt
illum: sicut excōmunicatur quis donec in causa pro
cedat. vt extrà de offi. iudi. ordi. c. significauit. pręte-
reà isti non absoluuntur priusquam satisfaciant. vt
extrà de offi. dele. ex literis. licèt satisfacere non pos-
sunt, nisi eligant: verūtamen per talem electionē seu
receptionē quā faciunt canonici in electione manē
tes nullum ius acquiritur illi: quoniā iā canonicus
erat per mandatum domini Papę: vnde illa receptio
ad factum respicit tantum: similem præsentationem
per quā ius non conceditur habes extrà de iure pa.
E si vero. T. hoc dicit. *Quæstio.* † Item quæritur: ecce
26 indultum est priuilegium aliquibus de certo nume
ro canonicorum: & est illud ius statutū. & illud pri-
uilegium iuramēto firmatum: si dominus Papa mā
dat quòd recipiant aliquem in canonicum & in fra
trem, nunquid possunt excipere. Respōdeo. vtique.
& literæ eliduntur per exceptionem: & hoc verū est
si impetratæ fuerunt post certum numerum canoni
corum iuramento firmatum: vt extrà de rescriptis. c.
constitutus. nisi hoc fecerint post literas impetra-
tas: quia tunc non possunt excipere: vt in illo. c. con
27 stitutus. *Quæstio.* † Sed quid si dominus Papa man-
F dat, quòd non obstante certo canonicorum nume-
ro iuramento firmato aliquis recipiatur: nunquid
tenerentur illum recipere in canonicū & in fratrem.
Respon. vtique: vt in pędicta decre. constitutus nō
enim poterūt domini Papæ legē imponere: vt extrà
28 de pręben. c. pro illorum. † Item in quolibet iuramē
to ius & auctoritas superioris videtur excepta. vt ex
trà de iureiuran. c. veniēs. *Oppositio.* Sed opponitur:
ecce dominus Papa mādat, vt primò dixi, vt illi qui

G iurauerant, & qui habebant certum numerū cano-
nicorum, quod aliquem recipiant: si recipiunt illum
sunt ne periuri: videtur quòd sic: quia faciunt cōtra
iuramentum: nam augent numerum, & sic videtur
quòd non possunt recipere, nec Papa possit eis pręce-
cipere contrà iuramentum, etiam si dicat non obstā
te. &c. cū dicat auctoritas serua iusiurandū. & ali-
bi habetur. omne sacramētū cū seruandū, est quod
seruari potest sine interitu salutis æternæ: vt extrà
de iureiuran. c. cùm contingat. sed si in omni sacra-
mento auctoritas superioris videtur esse excepta,
H vt dictū est: ergo possunt recipere sine periurio, etiā
si Papa non scriberet, non obstante &c. Item si in-
telligitur illa conditio tacita. s. saluo mandato supe
rioris, recipient ne illum sine periurio? Respondeo.
dicit Ioh. hanc conditionem tacitam non esse intel
ligendam. Sed ideò dicitur domini Papæ excepta
auctoritate: quia non præiudicatur domino Papæ
quin possit contrarium statuere. Alij dicunt quorū
opinionem sequitur. T. quòd re vera in hoc sacra-
mento conditio hęc intelligitur, quamuis non ap-
ponatur: sicut multæ aliæ conditiones intelligun-
tur. xxij. q. ij. c. beatus Paulus. & extrà de iureiurā. c.
I quemadmodùm. vnde si dominus Papa mandat ex
certa sciētia illum recipi in canonicum & in fratrē,
non obstante illo iuramento non sunt periuri illi
canonici, si domino Papæ paruerunt, vt expressè
dicit decreta. extrà de iureiur. ex tenore: sed quia ta-
cita veritate impetrauit literas, nec de certo nume-
ro canonicorum iuramento firmato habetur in lite
ris mētio: iō literæ nō valent nec valet etiā quod fa
ctum est. T. Simile etiam habes alibi: vt si pactio-
nis quæ interueuit in contractu non sit habita men
tio, quia non valet: vt extrà de deci. c. ex multiplici:
K imò puniendus est tanquàm falsarius qui veritatē
suppressit. vt ff. ad legē Corneliam de falsis, si quis
obrepserit. Laurē. Sicut ergo tollitur hic statutum
iuramento firmatum per mandatum domini Papę:
sic tollitur & per ipsos eosdem per cōtrarium actū:
nam pone quòd vltra numerum illum aliquem re-
cipiant, sublatum est tunc illud statutum. vt extrà
de pręben. pro illorum. &. xj. questione tertia cap.
priuilegium. & ar. C. de iure dōm. impe. l. secunda, &
ff. delegato commissaria. l. post diem. & extrà de his
quæ fi. à maior. par. capitul. ex ore. Cōtraria sunt
L argu. extrà de priuilegi. capitul. accedentibus: C. de
excu. tu. voluntariæ. sed de hac materia copiosè di-
29 cemus. infrà in tractatu de priuileg. *Quæstio.* † Sed
aliud queritur: pone ꝙ aliquis clericus prębēdatus
est ita infirmus, ꝙ nō pōt in eccle. deseruire: nūquid
fructus prębēdę debēt sibi durante infirmitate mi-
nistrari. videtur ꝙ nō, nā iō dātur præbēdæ clericis,
vt per eos in diuinis officijs ecclesiis seruiatur. Itē
qui altari seruit debet viuere de altari. vt extrà de
prębē. cū secūdū Apostolū. ergo si nō seruit clericus
quia est infirmus, nō debet habere būficiū. E contrà
M videtur ꝙ sic: nā nō est afflicto addenda afflictio. vt
C. de epi. audi. l. tā dementis. & ff. de tu. & cu. da. ab
his. l. romanus. Apulus. & extrà de cleri. ęgro. c. ex
parte. quia dū percussio corporalis iminet vtrū an
ꝓ purgatione, an pro vindicta cōtingat, in hoc Dei
iudiciū ignoratur. & iō non debet à nobis addi fla-
gellaris afflictio. vt. vij. q. j. c. cum percussio. & extrà
de clerico ęgro. c. cū percussio. & c. de rectoribus. &
c. tua. & ar. ff. de statu. lib. l. cū hęres. §. Stichus. vbi di

A eitur:ſeruire nobis intelligũtur, quos curamus ęgro
30 tos & ita ĩ meis ſeruiẽtibus ſeruo. Qęſtio. † Sed po-
ne, ꝙ fuit rector alicuius eccle. iſte qui eſt infirmus,
nũquid remouebitur & alius loco eius ſubſtituetur,
vel remanebit in eadẽ rectoria. R ŏ. ab administrati
one remouebitur, & dabitur ei coadiutor & de fru
ctibus eccle. ſibi prouidebitur, ſi ſit ita infirmus, ꝙ
ſine ſcandalo tolerari nõ poſsit. puta quia leproſus.
alioquin tolerabitur. vt extrà de cleri. ęgro ex parte.
& e. de rectoribus. & e. tua. & ar. C. de offi. præfect.
prętor. Orien. l. ſi quo. Hæc de præbendis, inſtitutio
nibus, & eccleſię non vacantis cõceſsione, & decle
B rico ægrotante vtilia & quotidiana tractaui: cætera
ſi qua deſint curioſis tractanda relinquo.

De cenſibus, procurationibus, & exactionibus.

CVM tractatus de cenſibus, procurationibus, &
exactionibus exhibendis ſit frequens vtilis &
quotidianus: & quia de hoc parum vel ferè nihil tra
ctatur in iure ciuili: nõ de hac materia tractare præ-
uidi. Videamus ergo quid ſit cẽſus. Quis conſtituat
cenſum, ſeu poſsit cenſum imponere. In quo tempo
re poſsit imponi: vtrum poſsit cenſus augeri vel mi-
C nui. Item in quo caſu poſsit remitti. Itẽ quid ſit pro
curatio: à quibus debeantur procurationes. & cui.
Item qualiter procuratio ſit pręſtãda. Item ex qua
cauſa procuratio ſit præſtanda. Item ex qua cauſa
procuratio debeatur. Item in quibus caſibus, & ex
quibus cauſis poſsit exactio fieri ſuper eccleſijs.

Quid ſit cenſus. Rubrica.

1 *Cenſus diffinitio.*

CENSVS † eſt quædam penſio quæ de prouẽ
D tibus eccleſiæ ſoluitur. vt. j. q. iij. cap. quæſitum.
ſic diffiniunt doctores cenſum in iure canonico: ar.
illius canonis. licèt hæc diffinitio in iure canonico
non habeatur expreſſè. Iure autem ciuili poteſt ita
diffiniri. Cẽſus eſt quędam præſtatio, quæ à perſona
ſeu prędijs percipitur: à perſona: ſicut à ſeruo cẽſito.
vt C. de agri. & cẽ. li. xj. & in ti. in quibus cauſis co-
loni cenſiti. & C. de epi. & cle. l. ſi quis cenſibus. De
prędijs percipitur cẽſus. ſicut eſt tributũ & vectigal.
de primo hẽs. C. ſi propter publicas penſitationes, p
totũ de cenſu. prædiorum habes. C. ſine cenſu vel re-
liquis & ſpecialiter in l. illa, omnes. vbi dicitur om-
nes pro his agris quos poſsident, tributa perſoluãt.
E vt C. de cenſi. & cenſitoribus. De tertio habes C. lib.
x. de annonis & tributis. & ff. de verborum ſignifi-
cationibus. l. ager eſt. §. j. De quarto habes. ff. ſi ager
vectigalia. vel emphy. pe. & ff. de publi. vectigalibus
& commiſsis. & C. eodem titul. Dicitur & aliquãdo
indictum ſeu ſuper indictum: vt C. lib. x. de indicto.
& C. de ſacroſanc. eccle. placet. vnde propterea dici
tur in euãgelio. Exijt edictum à Ceſare Auguſto vt
deſcriberetur vniuerſus orbis. & alibi dicuntur iſta
tallia: vt C. de epi. & cleri. l. de his. Alibi dicuntur pẽ
ſiones. vt in predicta l. de epiſcopis & clericis. Alibi
F dicũtur canonica illatio ſeu functio. vt C. de ſacro-
ſanc. eccle. l. placet. iſta tamen exiguntur alio modo
iure ciuili, ſicut in prędictis titulis & legibus habes.
Cẽſus autem de quo tractamus in præſenti rubrica
alio modo ponitur, & ſuper alijs rebus, & alio mo
do exigitur: ſicut infrà oſtendemus.

Quis imponat cenſum, Rubrica.

1 *Epiſcopus cenſum imponere poteſt.*
G 2 *Cenſum imponere poteſt habẽs eccleſiã canonico titulo.*
3 *Patronus eccleſiæ cenſum imponere poteſt.*

1 IMPONITVR † autẽ iſte cenſus ab Epiſ
copo ſecundũ qđ ſibi videbitur, & hic cenſus erit
perpetuus. debet autem Epiſcopus eſſe diſcretus vt
cenſum imponendo conſideret qualitates eccleſiæ,
& poſſeſsionũ, & redditũu: quæ cõſideratio etiam
alibi fit. vt C. de alluuio. & palu. l. vlt. & C. de prędijs
mi. l. ſi fundus. §. j. Quod autẽ Epiſcopus poſsit im-
ponere cenſum, dicit canon. j. q. iij. quęſitum. ar. ad
idem extrà de his que fi. a prę. ſine cõſen. c. paſtora-
2 lis. & extrà de ecc. edifi. c. ad audientiã. † Itẽ cẽſum
H imponere poteſt perſona, quæ habet eccleſiã cano-
nico titulo: vt præſbyter, qui ſi imponit cenſum au-
ctoritate Epiſcopi, erit perpetuus: ſi autem per ſe, erit
temporalis & perſonalis. vt extrà de tranſactio. c. de
3 cætero. & extrà de cẽſibus. c. præterea † poteſt enim
imponere cẽſum patronus, quando res ſuas dotan-
do eccleſiam confert: vt extrà de cenſibus. c. quanto

Quo tempore imponatur cenſus, Rubrica.

1 *Cenſus in ipſo fundatiõis eccleſiæ principio ponẽdus eſt.*
2 *Libertus operas præſtare non, niſi man umiſsionis tempo re impoſitæ ſint, tenetur.*
3 *Cenſus nouus imponi non poteſt.*
I 4 *Pedagia unde dicta.*
Vectigalia unde dicta.
5 *Vectigalia noua imponentium pœnæ.*
6 *Cenſus nouus quis dicatur.*
7 *Vectigal eſt octaua pars rerum quæ uehuntur.*
8 *Superiori arbitrio cõmittũtur, quæ diffiniri nõ poſſunt.*
9 *Vectigal non debetur de rebus quas quis portat pro utilitate domus ſuæ uel ſui prædij.*

QVO autem tempore cẽſus imponatur quæri-
1 tur † Et certè in ipſo principio fundatiõis eccle
ſiæ quõ Epiſcopus imponit vel ẽt qñ patronus res il
K las eccleſiæ cõfert, alioquin eccleſia illa erit libera,
& res illæ liberæ tranſeũt in eccleſiã: alioquin ſi po-
ſteà imponatur, nõ valet: quia videtur nouus cẽſus,
qui imponi nõ poteſt: ſicut infrà dicemus. Et habes
2 bonũ ſimile in operis libertorũ: vt † ſi tẽpore manu-
miſsionis impoſitæ ſunt, præſtẽtur: aliàs nõ. vt ff. de
ope. liber. l. vt iuriſiurandi. in traditiõe enim rerum
mearum poſſum legẽ imponere quã volo. vt ff. com
munia prędiorum. l. ſi quis duas ædes. & ff. de ſerui-
tut. ruſticorum prędiorũ. l. ſi vrbano prędio. & l. ſi
binarũ. & ff. cõmunia de ſeruitut. l. in tradendis. &
ar. C. de pa. l. legẽ. & C. de pac. cõuẽt. l. j. & C. de rerũ
L permu. l. rebus. ſed licèt à principiò poſsit cẽſus con
3 ſtitui: nouus tamen † poſteà imponi non poteſt. vt
extrà de cen. c. ſcientes. & c. prohibemus. & c. eccle-
ſijs. imò etiã nouus cẽſus de volũtate Epiſcopi ſol-
uendus non eſt. vt extrà. e. c. ſignificauit. ſicut nec
4 noua pedagia. vt extrà de cenſi. c. inouamus. † Di-
cta ſunt aũt pedagia ideò, quia illa ſoluunt. qui pe-
des tranſeũt. Item noua vectigalia dicta ideò, quia
pro rebus quæ vehuntur ſoluitur penſio illa: niſi au
ctoritate Regis vel principis hoc fiat: vel niſi poſteà
ſit adeò cẽſus tenuis, vt oporteat ꝙ extraordinario
M auxilio adiuuetur, qa nõ habet tãtũ in cõmunitate
quòd poſsit facere ſeruitia curię: tũc eũ auctoritate
principis nouum pedagiũ ſeu vectigal imponetur:
5 nõ † em ciuitates pñt hoc pſe imponere, ſicut faciũt
in Tuſcia & ĩ Lõbardia. Itẽ nec Barões nec Comi-
tes. & q cõtrà fecerint, tradẽtur exilio de iure ciuili:
de iure aũt canonico excõmunicabũtur vt in prædi-
cto. c. in-

A ĉto.c.innouamus.& C.noua vec.insti.non posse.l.
pima & secunda & vlt.vetus ergo pedagium vetus
6 vectigal. & vetus census exigi po.est. Quæstio.† Sed
illud queritur: quis dicatur nouus census. Respon-
deo. qui nõ fuit impositùs in fundatione ecclesię vt
xviij. quęstione secuuda Eleuterius. vel post latera-
nen. cõcilium. vt extrà.eo.tit.c. genuis. Quæstio. Si tu
q̃ras qđ sit nouũ vectigal. vel nouũ pedagium: vel
nouus cẽsus. R ñ. & dico secũdm ꝙ de nouo ipositum
7 fuit. Si tu dicas nos sumus in imponẽdo quid debet
iponi in vectigali. ego habeo per iura † ꝙ sit octaua
pars illarum rerum quæ vehũtur. vt C. de vec. & cõ.
B l. ex prestatione. De pedagio non auderẽ hoc dicere
quia si soluitur pro persona transeunte, sicut mul-
totiens fit in pontibus & in fluminibus, vbi scapha
inuenitur, in qua peregrinus transit cum baculo, o-
portet quid soluat pedagium, nam non possum dice
re, ꝙ det octauam: nam cuius rei daret octauam, cer
tè nescio. nam de persona non: quia liberum corpus
non recipit æstimationem. vt ff. si quadru. pau. fecis.
di. l. ex hac. & ff. de his qui deie. vel effu. l. vlti. rerum
suarum non dabit octauam: quia nullã rem fert ni-
si baculum & peram: & si portaret res cum in pro-
C pria persona laboret sicut faciunt tudertini, & illi
qui portãt basilicęias in collo, sicut faciunt eugubi,
qui dant octauam: imò intellexi ꝙ per totum mũ-
dum liberi sunt, & hoc intellexi per eos: nõ possum
ergo diffinire quantum debeant dare: sit ergo in ar-
bitrio dñi Imperatoris, domini Papę vel Regis, ꝙ
8 cũ discretione imponant. Argumenta similia † quia
vbicunque aliqua non possunt diffiniri, committũ-
tur arbitrio superioris vel Imperatoris. vt ff. de iure
delibe. l. In pœnis similiter fit extraordinarijs. vt ff.
D de effracto. & expilato. l. j. Istius vectigalis vel peda
gij seu census sine auctoritate principis gratiã nul-
9 lus facere potest. vt ff. de publicanis. l. vlti. §. siquis
professus. De rebus † aũt quas aliquis portat ꝑ vtili
tate domus suæ vel prædij sui, vectigal non præstat.
vt C. de vectigalibus & commissis. l. vniuersi. Sed li
cèt dicatur, quòd secũdũ iura ista peti non possunt
de nouo: tamen hodie isti pessimi passeiarij, & ma-
ximè sicut sunt illi qui stant iuxta flumen vulterani
tempore hyemali, quando quis non potest fluminis
E vadũ transire: tunc si peregrini transirent, expoliant
eos: sicut multotiens vidi de facto: & quicquid pos-
sunt ab eis auferunt.

Vtrum, census posit augeri vel mi-
nui, Rubrica.

1 *Census an augeri vel minui poßit.*
2 *Intellectus c. cum M. ferrariensis. extrà. de constituti.*
3 *De modico quandoque non habetur ratio, & quando-*
que sic. 4
5 *Libellorum concipiendorum formula contra eos qui cẽ-*
F *sus præstare recusant.*
6 *Census quare petatur, cau sa & quæ in libello inserenda*
est.
7 *Census qui x. uel xx annis soluit, an ut in futurum soluat*
compelli poßit.
8 *Census seu seruitia si poßideri poßunt, & præscriptioni*
subiacent.
9 *Mansi & fundi patrisfamil. æstimatione constituun-*
tur.

1 NVNC videamus † an cẽsus posit augeri vel
minui. Et certè census impositus non potest mi
G nui, vt dictum est nec debet augeri, & res census
destinata non debet in proprios vsus conuerti. vt ex
tra. eo. titu. c. prohibemus. & ar. ff. de assef. l. locus. &
C. lib. xj. de pascuis priuatis. C. noua vectiga. insti.
non possẽ. l. ij. extrà de censi. quãto. C. de alluuio. &
pa. l. vl. & xviij. q. ij. seruitium. & j. q. j. siquis Episco
pus. Item non potest minui. vt extrà de preben. c. a-
uaritiæ. E contra videtur quod posit augeri vel mi-
nui. vt extrà. eo. c. quanto. & ff. de fluminibus. l. j. §.
ripa. ff. qui & à quibus ma. li. non fi. l. si mortis tem-
pore. §. j. & ff. de vac. mun. l. his honoribus. §. auitis.
H Solu. verum. est, quòd census impositus non auge-
tur, nisi bona eccle. crescant. sed qualiter: distingue.
Aut creuerunt bona, quia de nouo prædia iunt cõ-
cessa ecclesię, aut creuerunt ideò, quia fructus hoc
anno facti sunt cariores vel fuit maxima vbertas. in
primo casu potest augeri census cũ cõsensu Episco-
pi, vt dicunt iura quæ pro prima parte allegãtur. ff.
de vsufr. l. item si fundus. & extrà de vi. & ho. cler. c.
quoniam. In secundo casu siue sit vbertas fructuũ,
siue fiant cariores, nõ debet nec potest augeri. quia
propter incertitudinem fructuũ, qui possunt auge-
I ri vel minui: census tamen debitus non mutatur. ar.
C. de vsur. si ea lege si aũt redditus eccle. diminuan-
tur, vel siquidem parum augeantur propter hoc cẽ-
sus nec diminuitur nec augetur: si autem multũ di-
minuantur tunc diminuitur vel augetur, & hoc se-
cundum discretionem & prouidẽtiam superioris. vt
extrà eo. ti. c. quanto. & ar. ff. locati & conduc. l. si
merces. §. vis maior. & l. si vno tẽpore. §. cum quidã.
& sic bonum est ar. ad diminutionem: cum contra-
riorum eadem sit ratio vel disciplina. vt. ff. de verb.
K obli. inter stipulantem. in fine primę colũnę, & cir-
ca augmentum intelligas, vt quando prouenit de re
bus datis fortè ex deuotione fidelium: cæterũ si ex
industria canonicorum redditus creuerunt, census
nullo mõ augetur. vt C. de allu. l. vl. & ff. de rei ven.
l. cęterùm & extrà de in integr. resti. c. requisiuit Sed
videtur contrà dicere decre. extrà de † constitutio-
nibus, cũ M. ferrari. vbi excreuerunt redditus cura
& diligentia canonicorum, & sic tenentur vltrà nu
merũ recipere canonicos. Respon. ideò fuit ibi mo-
tus dominus Papa, quia ipsi sibi prędicauerũt re-
cipiendo canonicos vltra ipsorum numerum, nõ ob
L stante protestatione quam fecerunt. quia per cõtra
rium actum fecerunt contra protestationem suã, &
sic notant. Tancredus & Laurentius. Et quæ dici-
mus circa cẽsum augẽdũ vel minuẽdũ, eadem intel-
ligas circa procurationes, & exactiones. Verũ quia
circa hanc materiã per Ioh. Theutonicum notata
sunt bona argumenta prò & contrà: ideò illa inse-
renda prętermisi: licèt sententia sit talis, sicut superiùs
3 dictũ est. Notãdũ est, ꝙ † sicut de leuibus expẽsis nõ
possunt canonici in procuratione cõqueri: vt extrà
eo. ti. c. quãto sic nec colonus vel inquilinus propter
M leue dãnum, vel cõmodum auditur. vt ff. loca. & cõ
duc. l. si vno tempore. §. cum quidam. & l. si merces.
§. vis maior Item modicum damnum enis quilibet
æquo animo sustinere debet. vt duodecimo questio
ne secunda terrulas. Item nec pro modico damno
petetur restitutio. vt ff. de in integrum restitutio. l.
scio. Nec pro modico præsumitur symonia com-
mitti. vt extrà de symonijs capitu. & si questiones. i.
q. j. c. iudices nec pro modico repetitur naulum. vt
ff. loca. & condu. l. sed addes. §. si quis mulierẽ. Item

A pro modico nec plus nec minus.vt de conſe. diſtin.
ij.c.ſe vera. Nec pro modico appellatur. ad iudicē.
vt.ij.q.vj.anteriorū.& C.quorum appel.non recip.
l.vlt.Et modicas expenſas non curabit iudex. vt ff.
de impenſis in rebus dotali.l.omnino.Nec pro mo-
dico retractabitur venditio.vt ff. de contrahen.em-
ptione.l.res bona fide.Nec pro modico datur actio
de dolo.vt ff.de dolo.l.ſi oleū.in fine.Item pro mo-
dica re nō pręſumitur facta tranſactio: vt ff.de trāſ-
actionibus.l.cū hi.§.modus. Et de modico non cu-
rat iudex.vt ff.de ventre inſpicien.l.j.in fine:itē nec
B pro modico itur ad pręſi.vt C.de pedane.iudicibus.
l.placet.Item pro modica re vel vili non datur libel
lus.vt in autenti.de manda.princi.collatio.iij.Con-
tra prædicta ſunt argum. contraria † quia pro mo
4 dico deponitur iudex vel pręlatus. vt. xvij.q.iiij.c.
quicunque.extrà de ſymonia.c.per tuas.ff.de rebus
eo.qui ſub.tu.l.j.in prin.Et pro minimo damno agi
tur damni infecti.vt ff.de dāno infecto.l.ſi proprie-
tarius. in fine . j. reſpon.Et pro modico datur actio
furti.vt.xiiij.q. vltima. in fine.& inſtituitur.de rerū
diui.§.gallinarū.Et pro modico diſtrahitur pignus.
C vt C.de diſtractio.pigno.quandiu.& hęc lo. Theu
tonicus.& ff.de verb.obliga.l.in executione.Et pro
modico datur petitio hęreditatis. vt ff de peti.hęre-
dita.l.licèt minimā.Et pro modicis rebus euictis a-
gitur de euictio. vt ff.de contrahen.emptio.l.modi-
cis.Si ergo ille qui cenſum debet, denegauerit cen-
ſum pręſtare,poterit libellus contra ipſum concipi
5 ſub hac forma.† *Libellus*.Corā vobis domine talis,
ſi es corā iudice eccleſiaſtico dicas: domine Epiſco-
pe ſi eſt ordinarius : vel domine officialis ſi es vltra
montes,vbi officiales regūt curā loco Epiſcoporū:
D vel ſi ſunt delegati à domino Papa vel ab Epiſcopo
túe dicas.Corā vobis à dño Papa vel à domino Epi
ſcopo iudices delegati:& ideò talibus iudicibus di-
co:quia coram ſeculari petitio ſeu cauſa cenſus ec-
cleſiaſtici tractari non poteſt.vt extrà de iudi. decer
nimus.*Libellus*.Coram vobis &c.petit Titius à Sē-
pronio.x.ſol.vel vnam librā ceręe vel piperis.vel talē
rem ſecundum quòd cēſus fuerit impoſitus ſibi ſeu
ęcclesię ſuę debitos vel debitum nomine cenſus. Et
ſi fortè ſuit deterius per aliquot annos, adijciat in li
bello:& cū à tribus annis & citrà detinuerit, petit.
E xxx.ſibi pręteriti temporis pręſtari , & ſibi caueri ꝙ
in ſingulis annis ſibi.x.ſolidos pręſtabit. Quod ſic
rectè concipiatur libellus , dicunt iura prędicta , &
ſpecialiter extrà de cen.c.prohibemus.& c.pręterea.
& c.quāto.& extrà de tranſac.c decętero.*Quæſtio*.†
6 Sed nonne debet inſeri cauſa in libello quare cēſus
petatur. Reſpō.certè ſi petatur ſic:nā aliàs non vide
tur ꝙ ſic recta petitio:quia cēſus ignorātię nec diui
nis nec humanis legibus inuenitur. vnde oportet,
vt ex qua cauſa, & ad quid,& quando perſolui de-
beat proponatur. vt extrà de cenſibus.c.peruenit. &
eſt argu.ff.de donatio.nuda. Quam ergo cauſam
F inferam in libello. Reſpon.iſtam:peto cenſum mihi
debitum de voluntate patroni , ſeu Epiſcopi, & ip-
ſius auctoritate qua fundata fuit eccleſia : quia te-
ſtes non ſupererant nec inſtrumenta,dicam ſic in li
bello: peto cenſum mihi debitum & cōſtitutum de
de eccleſia iſta mihi pręſtandum auctoritate Epiſco
pi.& oportet ꝙ perſona quę petit ſit eccleſiaſtica:
alioquin laicus cenſum ab eccleſia petere non poſ-
ſet,niſi eſſet patronus laicus qui cenſum impoſuit

G illo tempore quando fundauit eccleſiam,vel quan
du dotauit.vt extrà de cenſi.quanto.cauſa eſt ergo
exprimenda in libello,ſicut & in alijs petitionibus.
vt nota. ſuprà in principio libelli de iure ciuili in il
la rubricella de cauſa agendi: licet dicant quidam
non exprimendam. vt arg .ff.ſi ſeruitus vendic.l.ſi
quis diuturno.vel ſi exprimis, non habebis illam ne
ceſſe probare.vt in prædicta leg. & arg. pro hoc..x.
quæ.iij.quia cognouimus.ponam ergo cauſam,ſci
licèt,conuentionis, & promiſsionis, & cum auctori
tate Epiſcopi : & ſi non poſſum probare cauſam,
H allegabo in libello, & inducam ſolutionem longi
temporis mihi factam ad pręſumendam cauſam &
dicam ſic. Peto.x.ſol.mihi dari nomine cenſus ab
eo promiſſi nomine talis eccleſiæ de auctoritate Epi
ſcopi, quem cenſum mihi ſoluit.x.annis:de quo dic
vt notaui ſuprà de act. ciuilibus in ſpeciali rubrica
de act.ex ſtipulatu preſumpta ex tempore. *Quæſtio*.
Sed circa hoc quæritur:ponamus † quòd cenſus eſt
mihi ſolutus vel.x.vel xx.annis. cōpellitur ne quis
7 ſoluere in futurum:non videtur propter hoc quod
debeat compelli.per decre illam extrà de cenſi.pro-
hibemus.imò videtur quod ſoluenti detur repetitio
I maximè cùm ſemper ignorantia præſumatur : niſi
ſcientia probetur.vt ff.de adminiſt.tut.l hoc autem
& ff de probat.l.verius.vnde in decre. illa peruenit.
gloſauit. Tancredus.cenſus ignorantiæ.i. cuius rei
cauſa ignoratur.vt ff.de fideiuſ.ſi quis poſtquā trāſ
8 acto.*Quæſtio*.Sed quæritur,an † talis cenſus ſeu ta-
le ſeruitiū aliquo tēpore acquiratur: videturq́ non.
quia tempus nō eſt modus tollendæ vel inducendę
obligationis.vt ff.de act.& obli.l.obligationū fere.
§ placet.& C.de pactis.l. ſi certis.j.q.j.c.nullus .x.q.
iij.c.qa cognouimus.& C.ne vxor pro marito.l.vl.
K E contrà videtur,quod ſic.xviij.q.ij.c.ſeruitium.j.q.
iij.quæſitum.ff.de vſuris .l.cum de in rē verſo .ff.de
aqua plu.ar.l.vl.ff.ſi ſeruitus ven.l.ſi quis diuturno.
Sol.obligatio & ſi tempore non acquiritur:res tamē
acquiritur:ſeruitutes autem res ſunt,inter quas hu-
iuſmodi ſeruitia cōputantur: & acquiruntur etiam
tempore ſeruitutes illę, quæ nec continuā cauſam
habent,neque perpetuā. ſic gloſauit ipſe Tancred.
Sed ego dico illas ſeruitutes acquiri ,quę cōtinuam
habent cauſam atque perpetuam. vt ff.de ſeruit.l.j.
& ij. & ff.de aqua plu.ar.l.vlt.imò de ſeruitijs tem-
L pore acquirendi loquitur lex expreſſè.C.de agri.&
cen.l.liberos.li.xj.& ar.xviij.q.ij. ſeruitium. & ideò
quicquid alij dixerunt,puto & talia ſeruitia.xl. an-
norum acquiri ſpacio:cum tali tēpore omnes actio
nes tollantur.ergo & negatoria,quæ competit ad-
uerſus ſeruitium, vt expreſſè dicit lex.C. de præſcri.
xxx. an.l. vlt.in fine,& extrà de pręſcrip.c.ad aures.
Hæc autem vera ſunt de talibus ſeruitijs , quæ ius
ſcriptum,aut conſuetudo poſſideri non negat : alia
verò quæ poſſideri non poſſunt : non pręſcribūtur:
vt extrà de preſcrip.ſi diligēti.& ff.de vſucap.ſine poſ
M ſeſsiōe,nec ēt poſſeſſor ī tali poſſeſsione defendere-
tur:quia cōtra bonos mores eſt:vt ff.de vſur.l.gñaliter.
T.aūt dicit ſic.qui petit cēſum debet ꝓbare ſibi
debitū.hoc verū eſt,ſi nō eſt in poſſeſsiōe. alioquin
ſi eſt in poſſeſsiōe:tūc nō tenetur docere de titulo.
vt ff.ſi ſeruitus vē.l.ſi quis diuturno.& C. de pe.hę
cog i.& iij.q. vj.hæc quippè ac ſō fuit inuētus,& nō
pręſtatur in ſignum ſubiectionis.vt extrà eodem ti.
cū ōis.Decęteris aūt rebus:puta de māſo dato eccle
ſiæ in quo

A sic in quo ecclesia est fundata, & de bis quę sunt cir
ca ecclesiam, nullus cẽsus nullum seruitium, nec de
cima nec oblationes dãdæ sunt: ad nihil enim aliud
tenẽtur clerici, nisi ad seruitium ecclesiasticũ. quod
ergo dicunt iura superiora censum soluendum, in-
tellige de alijs rebus. vt extra e.c. sancitum. & sic de
primis rebus posset intelligi lex C. de sacrosanc. ec.
l. placet. Et quod dictũ est, ꝙ soluitur tributum sub-
iectionis: hoc intelligas de laicis: clerici enim nõ di-
cũtur subiecti: sicut est illud quod laicis dicitur. xj.
q. j. magnũ. & extrà de ma. & ob. solitę. vel potest ex
tendi ad clericos extrà exteriora: vt. xxiij. q. viij. tri-
B butũ: vel debent obedire prelatis suis. xxiij. di. c. quã
quãm: & extrà de elect. significasti. ita glosauit T. &
bene. Quæstio. Sed quęritur: quid intelligamus per
mansum, vnde debeat solui ab ecclesia cẽsus. respõ.
Tam secundum vulgare idioma Italicorum: man-
sus est tanta terra, quæ sufficit duobus bobus per
annũ ad arãdũ. sed si ita accipimus paucæ vel nul-
lę essent ecclesiæ in Apulia quę haberẽt, vnde solue
rẽt cẽsum, cũ nõ habeat terrã tãtã: intelligo ergo il-
lũ esse mãsum, secũdũ ꝙ dat ille, qui fundat, vel qui
cõstruit, vel cõstrui facit ecclesiã, vel domus & cœ-
C meteriũ: fundi enim & mãsi destinatione patrisfa.
cõstituuntur. vt ff. de le. j. Quod in rerũ. §. vlt. & hic
intellectus melior est, vt mihi videtur: quia citiùs
dãt homines pro ecclesia cõstruẽda modicã terrã
quã ita magnam: Quæstio. Sed quærit Alanus: quid
si mãsus ille sit tributarius, quõ poterit eum tradere
imunẽ à tributo, sicut seruus factus presbyter, quia
à seruitute nõ liberatur: sicut habes. liiij. di. c. seruus
canonicũ aliàs cau. sancta. cũ res trãseat cum onere
suo. vt C. sine cẽsu vel reliquis. l. iij. & ff. de ac. pign.
D l. si cõuenerit. & ar. xxiij. q. viij. tributũ. & C. de epi.
& cler. l. nj. nisi aliquid speciale dicatur, de dote ec-
clesiæ per illud. c. x. q. j. nouerũt. sed magis placet do
tẽ ecclesię auctoritate Episcopi tributariã esse pos-
se, dũmodò immoderate nõ grauetur: vt extrà de iu
r. patro. c. preterea. Alanus illud vl. no. circa cẽsum,
ꝙ si clerici cũ religiosis colludũt, vt sæpè de facto cõ
tingit, quòd ecclesias faciant censuales, vt filius vel
nepos habeat illam ecclesiam, quòd nõ valet, & ab
ecclesijs sunt amouẽdi. vt extrà de censi. cùm clerici.
Item si rector ecclesiæ iurat dare censum eo tempo-
re quãdo instituitũr, si census nõ fuit debitus, quòd
E Episcopus prohibere debet, ne soluat non obstante
iuramẽto: vt extrà eo. titu. capitul. significauit. & sa-
cramẽtũ debet relaxari. vt in prędi. c. significauit.

De procurationibus. Rubrica.

1 *Procuratio quid.*
2 *Procuratio à quibus & quibus prestanda sit.*
3 *Procuratio quare prestatur.*
4 *Procuratio debetur uel ratione institutionis, uel ratione consuetudinis.*
5 *A procuratione ratione uisitationis debita nullus excusa tar, nisi Priuilegiatus sit.*
F 6 *Visitatores quibus datur procuratio predicare corrige re & exhortari, non deglubere populum tenentur.*
7 *In uisitationibus quis modus seruandus.*
8 *Procuratio ultra ecclesiæ facultates non est exigenda.*
9 *Procuratio ab ecclesia paupere exigi non debet.*
10 *Legatis uisitantibus quæ uictus ratio habenda sit.*
11 *Legatus transiens per aliquam diœcesim, quòd omnes clerici ad procurationis prestationem teneantur.*
12 *Libellus quomodò formandus sit quando nonnulli cleri-*
G *ci ex diœcesi qui legato transeunti procurationẽ præ stiterunt, à cætero clero secũdum quotam ipsam pro curationẽ rependant, petere nolunt.*
13 *Legatus qua actione, ut procurationem consequatur, ex periri poßit.*

NVNC de procurationibus videamus: & primò
videamus quid sit procuratio. † Procuratio est
1 quædam exhibitio à subditis superioribus in pecu-
nia, vel alijs ad vsum quotidianum rebus pertinen-
tibus consistens: sicut ex in inferioribus apparebit.
Præstatur † autẽ ista procuratio à laicis dominis: &
2 à clericis suis prælatis. laici præstaut. puta domino
H Imperatori: & vidi multotiens, quòd quando Impe
rator erat transiturus per aliquem locũ, ꝙ premittit
nũcios suos: & ciuitas in qua debet hospitari, dat si
bi procurationẽ. i. oĩa necessaria personis & equis:
& hoc fit per totũ imperiũ, & in Theuto. & Lõbar
dia & Tuscia, & per totũ regnũ: & hoc expeditè &
sine questione habet quilibet Rex in regno suo: sed
de ista procuratione omitto: & dicamus de illa quæ
præstatur à clericis vel ecclesijs. Videamus ergo, qui
sunt qui præstant procurationes, & quibus præstã-
tur. Et certè præstant clerici seu ecclesię suis Episco-
I pis Archiepiscopis Archidiaconis legatis seu nun-
cijs domini Papæ: vt extrà de cẽsi. & procur. c. sopi-
te & c. pcura. & c. cũ nup. † Quare aũt procuratio
3 prestetur, ratio redditur extrà de pres. cũ ex off. vbi
dicitur, ꝙ nemo debet proprijs stipẽdijs militare: &
cum seminemus spiritualia, debemus metere carna
lia. & hęc eadẽ ratio redditur xxviij. q. j. iam nũc. vbi
dicitur: Quis vnquam suis stipendijs militat. quis
plantat vineam, & de fructibus eius non comedit.
quis pascit gregem, & de lacte eius non comedit, &
hoc attende de illa procuratione qua debetur ratio
ne visitationis, quæ etiam pręscribi non potest. vt ex
K trà de prescrip cum ex officij. Debetur autem procu
4 ratio † duabus de causis, fortè quia ita statutũ à tem
pore fundationis ecclesiæ fuit: & dicitur ista procu-
ratio debita ratiõe institutionis. vt. xviij. q ij. c. Eleu
therius. debetur etiam procuratio ratione consuetu
dinis. vt. xviij. q. ij c. seruitiũ. Istæ duę procurationes
possunt præscribi. & de his duabus non attẽdas per
omnia, sicut in procuratione debita ratione visita-
5 tionis: † omnes hanc procurationem debitam ratio
ne visitationis subditi præstare tenentur: & nullus
potest se excusare, si velit dicere se nullo tẽpore præ
stasse nisi habeat priuilegium: vt extrà de. prescrip.
L capitul. accedentes. & secundum quod ibi dicitur
apud Mediolanum erant quidam ordinarij, qui no
lebant in procurationibus legatorum Papę aliquid
conferre: & tamen pręcipitur eis, quod conferant:
nam sicut dixi, omnes clerici & omnes ecclesiæ de-
bent dare procurationes ratione visitationis suis
pręlatis. & maximè legatis & nuncijs domini Papę
qui etiam procurationes recipiunt, licèt non visitẽt,
si habeant transitum per aliquas partes pro nego-
tijs ecclesiæ expediendis: nec potest excusari quis à
procuratione nisi ratione priuilegij: vt dixi: vt extrà
M de cẽ. c. cũ instãtia. imò plus dico ꝙ & clerici & ec-
cle. suffraganeæ prestãt procurationes Metropoli-
tano, si contingat ipsum prouinciam visitare. vt ex-
trà de pręscriptionibus. capitulo cùm ex officij: &
extrà de cẽ. sopitę. & c. cum nuper. & est vnus iste de
casibus vbi Metropolitanus habet aliquid in cleri
cos sui suffraganei, qui notatur extra de off. ord. pa

A storalis. & extrà de exce ss. prçla. c. sicut vnire. Hanc
tamẽ procurationẽ recipiũt illi, qui visitant cũ mo-
deramine, sic q̃ nullus grauetur. vt extrà de cen. c. cũ
instantia. & c. procurationes. † & omnes isti qui re-
6 cipiunt procurationes, & maximè ratione visitatio
nis, cũ quærãt quæ sunt Iesu Christi, & nõ quæ sua
sunt: debẽt prçdicare: corrigere: & exhortari: nõ au-
tẽ expoliare. vt in prædicto. c. procurationes. sed ho-
die prçlati & legati nostri temporis cõtrariũ faciũt,
& demergunt oues suas per lanã modicã, & nullam
vtilitatem reddũt, nisi quòd spoliant. ideò statutus
fuit modus euectionũ in cõcilio Latera. tempore do
B mini Alex. contingebat enim sæpe quòd subditi à
prælatis grauabantur, ita quod cogebantur vende
re ornamenta: & longi temporis victum breuis ho-
7 ra cõsumebat: vt extrà de censi. cũ apostolus. † ergo
modus sic statuitur: vt Archiepiscopus nõ excedat
numerũ. xl. vel. l. euectionũ. Episcopus. xx. Cardina-
lis. xxv. Archidia. v. aut vij. decanus constitutus sub
eo duorũ. Nec ducãt canes venaticos: sed ita vadãt
q̃ nõ quærãt quç sua sunt, sed quę sunt Iesu christi:
nõ quærãt delicata cibaria: sed gratãter accipiant, qđ
cis fuerit ministratũ. Vnde semel cõtingit in persona
C cuiusdã legati, q̃ dũ peteret sibi parari ꝓ salsa sua
nuces muscatas, & spicas galãtas, q̃ sunt species odo
riferę: ballituus terrę illius, qui sibi assistebat addu-
xit sibi nuces istas cõmunes: & adduxit sibi vnum
fasciculum spicarum d fru mento. commotus fuit
legatus, quia credidit e esse sibi illusum: vnde dixit
ei balliuus: domine in partibus nostris aliç nuces &
spicæ & aliæ gallæ non habentur. & hoc dico, vt
qui habet aures audiendi audiat: & tales aliquãdo
vadũt in legatione: de clericis & laicis loquor, qui
extendunt pennas vltra nidum: & cum domi non
D habeant panem quotidianũ cum modico edulio: in
legationibus suis delicatissima petunt. & cum so-
lus fortè equitauit in domo ꝓpriã, vel fortè, vt ve
rius loquor, pedes ibat: in legatione multos secum
8 equitantes quærit. hæc leguntur de cen. cum apo-
stolus. Illud autem est notandum, quòd † vltra fa-
cultates ecclesiæ ab aliquo non est procuratio exi-
genda: vt xvj. quæst. iij. c. illud. si enim tenuis est pa-
tria, extraordinario auxilio iuuanda est. C. noua
9 vect: insti non pos. l. j. & ij. immò a paupere † eccle-
E sia non est procuratio exigenda. vt. j. q. j. placuit. nã
nec iudex à pauperibus sportulas exigit. vt in auth.
de man. princi. §. sit tibi quoq; tertium studium. Itẽ
nec tenuis vitæ homines sub aduẽtu officialiũ vel
militum breui supellectili ad eorum vsum trãslata
iniurijs vexentur. vt ff. de officio prçsi. l. illicitas. §.
ij. & hæc. L nec enĩ victũ longi temporis vna hora.
10 consumati vt extrà de cen. cũ apostolus. † Quę au-
tẽ sunt dãda legatis attẽde: dabitur legatis lac ad
bibendũ, ne enĩ ieiunia prædicẽt alijs ipsorũ legato
rum rubẽtibus buccis: vt xxxv. di. c. vj. & c. ecclesię.
Nec bibat vltra tertiã vicẽ. vi xliij. di. illa pallea. qñ.
F Item comedet legatus lardum & carnem cũ aceto.
vt. C. lib. xij. de erogatione mili. anno. l. j. at contra
xlj. distinc. c. non cogantur, & secundũ Ioh. Credo
tamen quòd non ita rigidè agatur cum legatis ho
die, seu saltem ipsa iura per contrariam cõsuetudi-
nẽ sunt immutata: splendidè enim ipsis hodie mi-
11 nistratur. *Quæstio*. Sed illud queritur † circa pro-
curationes istas, quæ exhibentur legatis: tran-
sit modo legatus domini Papæ per aliquã terram,

G quę est iuxta stratam: sicut verbi gratia, per Cepa-
num datur sibi procuratio à clericis loci illius: vnde
clerici illi agunt contra alios clericos eiusdem diœ-
ce. f. Verulaneñ. quia tam Cepanum quàm alia lo-
ca sunt in diœc. illa: & petunt quòd sibi cõferant in
illa procuratione, quam illi clerici de Cepano præ-
stiterunt legato: quęritur an sunt audiendi: & quæ-
stionem istam vidi de facto moueri, & fui pro cleri-
cis alijs aduocatus. Resp. quòd legatus domini Pa
pæ à quibuscumque potest procurationem exigere,
ita quòd si exactus fuerit vltra suam facultatẽ gra-
H uatus, sibi ab alijs restauretur. vt extrà de censi. cap.
cũ instantia. & c. cùm procurationes. verũ quia ibi
ponitur verbum impersonale, nõ dicit quomodo, &
qualiter. ideò glosat ibi Lauren. cessis sibi actioni-
bus à legato: vt ff. de cẽsi. l. cum possei. & sic isti cle-
rici qui soluerunt procurationes facti procuratores
in rem suã agent contra illos, vt sibi conferant. Sed
quia videtur quoddam inconueniens, vt tali modo
procedatur: quia vituperium esset in persona legati
actiones cedere, sicut diximus illis clericis qui sol-
uerunt: credo & dico esse honestiùs, quòd debeant
I agere cõdictione ex canone isto: extrà de censi. cùm
instantia. nam quotiens per canonẽ vel per legem
cautum est, quòd agere possumus, nec est cautum
ea lege vel à cano. qua actio. experiamur: cõdict. ex.
l. vel ex cano. agitur. vt ff. de condictione ex lege. l.
vnica. & in hoc consentit Lauren. Vnde in casu isto
12 concipiet actor sic libel. *Libellus*. † Coram vobis dñe
talis proponit Titius rector ecclesiæ sanctæ Ma-
riæ pro se & talibus quorũ est procurator, contra ta
lem procuratorem talium clericorum: quòd cũ ipsi
K tali legato domini Papæ transeunti per Cepanum
procurationem exhiberent, vel exhibuissent. in qua
expẽderant vsque ad summam. x. lib. & computent
oĩa, si petat aduersarius: videlicèt tantum pro pane
& tm̃ pro vino, & tantum pro carnibus: & sic de cæ
teris, & ista procuratio sit ab omnibus clericis Ve-
rulañ. diœce. exhibenda. peto vt pro prædicta pro-
curatione pro me & noĩe prædictorum clericorum
quorum sum procurator de prædicta summa decem
librarum quinque vel partem eos cõtingentem se-
cundum facultatem ecclesiarum suarum conferãt
seu contribuant. & sic peteret & instaret aduocatus
L partis aduersæ, vt specificaret quãtum pro qualibet
eccle. sit cõferendũ: vel vt ponat in libello tũc si põt
ponat: sed si nõ põt certificare, dicat tũc peto partẽ
ipsarũ. x. lib. mihi ab eo cõtribui vel cõferri secũdũ
facultatẽ ipsarũ ecclesiarũ vestro arbitrio æstiman-
dã. & si vult dicat: propono condictionẽ ex canone
illo extrà de cẽsi. c. cũ instãtia. Verũ de hoc nõ mul
tũ curo: quia iure canonico sufficit si proponatur
factũ purè & simpliciter: nec habet qs necessà. pro-
ponere nomẽ actiõis. vt extrà de appel. c. dilecti. l. si
actio proponatur, & incõpetẽs iure canonico faciẽ-
M da est absolutio. vt extra de iudi. examinata. &
extrà de mutuis peti. c. primo & sic de iure canon. in
casu isto fit quædam contributio, sicut fit in iure ci
uili, qñ alij creditores agũt cõtra dñm, vt cõtribuat
eis peculiũ serui, cũ quo cõtraxerũt, pro rata cuiuscũ
q;: vt tractaui. s. in spãli rub. in tractatu de tributo
ria: & oẽs qõnes ferè q̃ notãtur ibi hic põt repeti. *Op
positio*. Sed nõ videtur hic q̃ qui soluit posit agere
cõtra alios, sicut libellus cõtinet, nã nec mãdato eo-
rũ soluit, nec ipsorũ noĩe, vt saltẽ fuerit negotiorum
gestor

A gesto. si ergo soluerunt pro alijs: indebitè soluerũt:
quia nullus pro alio soluere cogitur, licèt soluere
posit, & liberet debitorem. vt ff. de sol. l. solutioné.
& ff. de nego. gest. l. soluendo. sic ergo qoomodo po
test agere contra istos. Respondeo: quia iste qui sol.
uit, non soluit nomine suo tantũ, sed soluit nomine
omnium: qui necessariò habebant soluere procura
tionem: & ideò de iure soluẽti consulitur, quòd pos-
sit agere contra alios: & fortè de iure posset proba-
ri, quòd daretur ei actio negotiorũ gestorũ: ex quo
gessit illud negotiũ, quod ipso gesto fuerat aliorũ,
B & etiam illius qui soluit. vt ff. de negot. gest. l. si pu
pilli. non enim legatus domini Papæ haber necesse
expectare donec omnes vocentur & contribuãt, &
posteà recipiat procurationẽ: quia interim & fame
periret, & negotia romanæ Ecclesiæ etiã medio tẽ
pore possent perire: sicut nec expectare tenetur le-
gatus, vt per communes ministros illorũ, qui debẽt
soluere procurationem ipsam recipiat: ideò quicun
que fuerit requisitus, vt procurationem soluat, tene
tur soluere: & ipsi soluenti consulitur contra alios
pro portionibus aliorum. vt in prædicta decre. cùm
C instantia. & quia particularis exactio non minima
habet incommoda. vt ff. famil. hercis. l. planè. argu.
contra. ff. ad. l. falci. l. lineam. & l. Plauetus. & ff. de
pact. si debitor. Iohan. Quæstio. Sed secundũ Laurẽ.
qui glosauit, quòd ille qui soluit, agit ex iure sibi
cesso à legato, & hoc per legem. ff. de cens. cùm pos
13 sessor. quæritur † quæ actio competat legato ad pro
curationem petendam: vel quæ actio competat publi
cano ad petenda tributa. Respon. legato competit
actio ex canone prædicto, extrà de cens. cum instã-
tia. publicano competit petitio ex l. illa. C. sine cen-
D su vel reliquis. l. omnes. vel actio ex edicto illo quo
cautum fuit exit edictum à Cesare Augusto, vt de-
scriberetur vniuersus orbis &c.

Qui possunt visitare, & quibus procurationes
debeantur, Rubrica.

1 *Episcopus visitare tenetur ecclesias suæ diœcesis.*
2 *Legatus Papæ visitandi potestate gaudet.*
3 *Intellectus verb. & etiã alij. c. procurationes. ext. de cẽs.*

SED cùm procurationes debeantur ratione visi-
tationis, præterquã legatis domini Papæ, quibus
debẽtur, quãdo transeunt pro negotijs romanæ Ec
E clesiæ: & si non visitent, vt superius dixi: videamus
modò qui sunt qui possunt visitare, & quibus pro-
1 curationes debeantur. † Visitat Episcopus ecclesias,
& visitare tenetur: siue sint ecclesiæ seculares: siue
monasteria: vt. x. q. j. c. Episcopum monasteria enim
à lege diœcesana sunt exempta. s. vt non soluant di
midiam: vel tertiam. vel quartam seu duos solidos
nomine cathedratici: quos duos solidos singuli cle
rici seculares singulis annis præstant: vt. xvj. q. j. c.
cùm prõ vtilitate. & x. iij. c. inter cætera. à lege tamẽ
iurisdictionis non sunt monasteria exempta, sicut
F statim dicam. † Item visitat legatus domini Papæ.
2 Itẽ videtur quòd Archidiaconi visitent & etiã alij.
3 vt extrà de cens. c. procurationes. † quæ verba sic in
intelligas archidiaconus & alij: puta archipresby-
ter, vel plebani, habent ius visitandi, si consuetudo
pacifica hoc eis dederit, vel si de licentia Episcopi
hoc faciant: vel quando Episcopus infirmatur, vel
impeditur: ita quòd ipse visitare non potest: tunc cõ
mittit Archidiacono vel diacono vel alicui præsby
tero quod visitet: sed Archidiaconus ex suo iure ius
G visitandi non habet: hæc probantur. x. q. j. Episcopũ
& extrà de offi. Archi. in. c. Archidi. & c. mãdamus.
& c. dilecto. Quæ autẽ sunt quæ Archidiaco. compe-
tant. suprà de iuribus Archidiaconalibus notaui.

An episcopus quolibet anno posit visita-
re, Rubrica.

1 *Episcopus an annis singulis semel vel sæpius visitare possit.*
2 *Census cum in mensura sint soluendi, siue una sit siue plu res, in qua mensura veniant soluendi.*
H 3 *Sacerdotum genus auarissimum.*
4 *Procuratio præstanda non est, si ad ecclesiã visitandã Epi scopus non accedat.*
5 *Episcopus nihil præter procurationem dandum, etiam si secundum facultates ecclesiæ peteret.*
6 *Episcopus in ecclesijs an & quot ius episcopale habere possit.*
7 *Scriptura publicè reperta fidem facit: donec contrarium probetur.*
8 *Commodum ex re quàm quis oppugnauit, reportare nõ debet.*
I 9 *Contractum qui pro se adprobauit, contra se adprobet, oportet.*
10 *Episcopus ecclesiam eximens cathedrati, tum procura tionem & visitationem semper retinere censetur.*

ITEM videamus † vtrũ singulis annis posit Epi
scopus visitare: & vtrũ semel in anno vel sæpius:
1 & certè decre. videtur velle quod bis in anno potest
recipere procurationẽ. vt extrà de cẽs. cũ venerabi-
lis. sed illa loquitur de Episcopo Fauentino, qui in
Marchia est Episcopus & Archiepiscopus. ad hoc
facit. x. q. j. roganda. vbi dicitur, quòd Episcopus cir
K cuire debet parœciã suam, cũ sibi necessariũ visum
fuerit. & ar. ad hoc, sed leuè est, extrà de hæreti. c. ad
abolendã. & xviij. q. ij. c. visitandi. & c. nõ semel. in
quibus dicitur, quòd visitãdi gratia & corrigendi quo
ties Episcopo placuerit, accedat ad monasteria. itẽ
nõ semel sed sæpius in anno Episcopus visitat mo-
nasteria monachorũ, sicut ibi dicitur. Sed illa loquũ
tur de monasterijs. de quibus maior cura Episcopo
cõmittitur: & est ratio: quia cũ monasteria sint à le-
ge diœcesana exépta: si in hoc onerantur, nõ est mi
rũ: & sic si pro vno cõmodo sentiũt aliud incõmodũ
L æquo animo tolerare debent. vt ar. ff. de iureiu. cũ
qui. licèt etiã visitare non sit onus, sed cõmodũ. dare
autẽ procurationes istud est onus: sed nõ credo, vt si
pluribus vicibus vellet visitare Episcopus monaste
ria, quòd sæpiùs reciperet procurationes: quia secun-
dũ quod dicit canõ prædictus. xviij. q. ij. c. visitãdi. si po-
test Episcopus monasteriũ visitet: vt monasterium
grauamẽ aliquod nõ incurrat. vel fortè in decre. cũ
venerabilis. tẽpore fundationis fuit talis lex apposi
ta, quod sæpiùs posit visitari: & hoc dicit Tãcre. Lau-
rẽ. autẽ dixit, quòd Episcopus potest & monasteria
M & ecclesias alias visitare: si viderit expedire: & si vti
litas & necessi. hoc requirat. vt in præd. c. aliàs in an
no nõ visitabit nisi semel: vt extrà de officio Archi
2 dia. c. mãdamus. † Itẽ circa solutionẽ census attẽde,
quod si quid est soluendum in mensura: illa mensura
consideratur, secundum quàm consueuit solui: sed
si posteà illa mensura sit siue augmentata siue dimi
nuta, vel si dubium sit ad quam mensuram soluē-
tur, cum diuersæ sint mensuræ: Respondeo. ad mi-
nimam habetur respectus, & secũdũ illam soluetur:

A vt extrà de sen. capitul. ex parte. si verò non sint diuersæ mensuræ sed vna illa cōsiderabitur ad quam homines emunt & vendunt: vt in prædicto. capitul. ex parte. & ff. de cōtrahen. emp. Imperatores. Et sic
5 ex illa decre.. no. duo optima ar. primū, quòd licèt † sacerdotum genus aoansissimum sit, sicut & geuns mulierum: vt ff. ad vel. si ergo. hic tamen dominus Papa facit bonam interpretationem pro laicis eoo' tra sacerdotes, & hoc totum est commodum sacerdotum: ideò ne laicorum circa illos munificentia re tardetur: si. ar. C. de bonis quę liberis. l. cū oporteret. & si ar. extrà de vo. & voti. redem. cap. licèt. alibi verò
B dona pleuius sunt interpretanda: vt extrà de censi. cap. olim. ne excogitatis fraudibus aliquid posit donationi suæ obuiare. vt. xvj. q. ij. c. visis. &. xvij. q. iiij. c. sunt qui opes. & C. de donatio. l. si quis argentum. §. vlti. Item no. aliud ar. quia quod maior pars seruat, & omnes alij seruare debent: sicut dicit capitulum. e. di. contra morem, & extrà de capel. mo. c. dilectus. & ff. ad munici. l. quod maior. & ff. de reg. iur. l. aliud. §. refertur. Item contrarium ar. sumitur, quòd in dubijs seruanda est consuetudo vicinorū. vt extrà de cōsuetudine. c. cùm olim. ff. de leg. j. si ser
C uus plurium. §. vlti. Item quartum ar. collige, quòd in dubijs non sequimur maximum, sed minimu. vt ff. de lega. iij. l. nummis. & ff. de reg. iur. l. semper. est tamen argumen. quòd medium sit sequendum. x. q. ij. hoc ius porrectum est. C. cōmunia de leg. l. si duobus. ff. de ędil. edi. l. sciendum. & ar. extrà de iureiur. cap. quātò. & ideò maior. medys gratia rebus inest
4 Item illud no. qoòd hęc. † procuratio non debetur. si Episcopus ad ecclesiam visitandam non accedat. vt extrà de censibus. c. cùm venerabilis. & c. j. q. j. relata. nam subtracto officio subtrahitur quod pro eo
D debetur: vt extrà de preben. c. relatum. & xvj. q. j. c. generaliter. & lxxxj. di. c. si quis à modo. & c. eos. Itē
5 no. † si prælatus aliquid vltrà petit præter procurationē secundū facultates ecclesiæ, quòd de iure pōt subditus ei denegare. vt extrà ne excess. præla. c. cum ad quorundam. & ar. ff. de aqoa quoti. & esti. l. j. §. Trebatius & argu. x. q. iij. c. quia cognouimus. Itē nota quædam notabilia ex illa decre. de censi. c. cū
6 olim videtur † enim, quòd Episcopus in ecclesijs habere posit ius episcopale. vt extrà de præscript. cap. auditis. Sed in parte ista iura variare videntur: nam quandoque dicitur habere medietatem pro isto iu
E re episcopali: vt. x. q. j. antiquos. aliquando tertiam. vt. x. q. j. de his. aliquando quartam. vt extrà de censi. c. cum olim. & xvj. q. j. cōstitutum. & extrà de pręscrip. e. de quarta. & alibi dicitur, quòd nihil debet habere. vt. x. q. iij. c. j. Ad hoc dixit Laurē. quòd Episcopus potest habere medietatem omnium redditum episcopalis ecclesię: de parœcialibus ecclesijs tertiam. posteà ista tertia mutata est in quartam. vt. xij. q. ij. quatuor. & cap. de rebus. demū statutum fuit, quòd Episcopi nihil percipere debent, nisi vel
F lent subire onus fabricæ & expensas. vt. x. q. iij. c. j. & capit. vnio. & ita sententiauit dominus. Cel. contra Episcopum Bonum. Si autem Episcopus sit pauper nec posit fabricam reparare: nihilominùs potest illam quartā percipere. x. q. iij. capit. præscis. Vel dic, quòd capitula illa loquuntur secundū variā consuetudinem iocorū. vt extrà de sepul. c. certificari. quod magis approbat T. Item aliud notabile nota in pręs
7 dicta decre. cū olim. quòd ex † quo inuenitur in alj

G qua scriptura publicè de finibus alicuius episcopatus, quòd illi scripturæ statur, donec probetur contrarium: licet in illa scriptura principaliter ad aliud facta sit. arg. C. de contrahend. & committend. stip. l. optimam. & C. de iure delibet. l. cum quis. Itē ter-
8 tium notabile ex decret. prædicta collige, ꝙ † fructum non debet consequi quis, ex eo quod impognat. vt xiij. q. ij. c. quam est pręposterum. & xvij. q. quarta. sunt qui opes. quod verū est si vsque ad sententiam perseueret. argu. ff. de inoff. testa. l. Papinianus. §. meminisse. Item quartum notabile, † instru-
H mentum quod quis approbat pro se, tenetur recipe-
9 re contra se. vt iiij. q. iij. c. lege Iul. §. si quis testibus. & C. de testibus. l. si quis testibus. & dist. xjx. c. si Romanorū. & C. de rebus creditis. l. generaliter. & arg. iij quest. viij. cap. cuius in agendo. C. de senten. & interlocutio. omnium iudic. l. cùm Papinianus. & ar. ij. quæst. vij. c. si hæreticus & decima di. & c. j. & xxxvij. distin. cap. si quid veri. Item ex decret. illa extra de censi. cap. cùm venerabilis. nota quoddam
10 notabile, scilicet, quòd † quibuscunque verbis Episcopus eximat aliquam ecclesiam, semper retinet cathedraticum & procurationem & visitationem. vt
I hic & xvj. quæst. ij. cap. visis. & extrà de donatio. ca. pastoralis. Nec obstat extrà de religio. domi. c. constitutus. vbi dicitur, quòd episcopos generaliter potest eximere: nam illud factū fuit auctoritate domini Papæ: sicut enim subditus non potest à se reijcere iurisdictionē episcopalem. vt extrà de foro compe tenti. cap. si diligenti. & extrà de renunciatio. ca. admonet. sic nec prælatus suam iurisdictionem à se abdicare potest, nā nec preses à se abdicando amittet imperiū. vt ff. de officio præsidis. l. præses. sic & patronus quibuscumqoe verbis generaliter vtatur ali
K qua iura retinet in liberto. vt C. de bonis liber. l. vlt. & hoc. L. *Quæstio*. In vltimis queritur: ecce Episcopus visitat monasteria seu ecclesias alias sęculares in ciuitate sua constitutas: nunquid debet procurationē ab illis recipere? Resp. de iure debet habere bene: sed satis reputarem ipsum auarū, si ab aliquo procurationem eligeret: eùm honorificè posit sibi non sustinendo magnum laborē in domo propria prouidere.

De immunitatibus ecclesiarum & à quibus dari vel concedi possunt Rubric.

QVIA ecclesia multas immunitates habet: ideò
L de immunitatibus ecclesiarū tractare præuidi. Videamus ergo quid sit immuniras, vel emunitas. iure ciuili dicitur immunitas: vt ff. de iu. immunitatis iure cano. dicitur emunitas, vt extrà in rubrica speciali de emunitate ecclesiarū. sed licèt videatur nomina diuersa: idē tamē sonāt, nā qō dico immunitatē illod, im. priuatioē ponitur: quasi de iure immunitatis. i. de iure illatū rerū quę nō subeūt munera quę subeūt aliqui, sicut ꝑ totā illā rubricā. qoi ecclesiarū. i. dè iure, ꝙ habet ecclesia ratioē sui priuilegij: extrà alia munera q̄ subeūt laici. Emunitas vel im-
M munitas est priuilegium ecclesiasticæ libertatis personarum vel rerum ad eam pertinentium.

De emunitate quā habet ecclesia ratione personarum & rerum quot modis dicatur ecclesia

1 *Ecclesia multis modis sumitur.*

cui iur

A *Clerici non nisi coram suo Episcopo conueniendi sunt. cui iuri renuntiare etiam cum pacto non possint.*
3 *Clericum uerberans in canonem latæ sententiæ incidit.*
4 *Clericus stipulationis uerba in ecclesiæ persona concipiẽdo, ipsi ecclesiæ quæret.*
5 *Ecclesia pro rebus emptis seu donatis rei uendicationem intentare potest.*
6 *Clerici sordida & obscœna munera non subeunt.*
7 *Clerici angaria & perangaria munera non subeunt.*

VIDEMVS ergo quòd emunitatem habet ec-
B clesia ratione personarum, & quod habet ratio
ne rerum. Illud tamen nota in primis, quòd ecclesia
1 † multis modis sumitur: & secundum diuersos mo-
dos, diuersas emunitates habet. Primò dicitur eccle
sia collectio personarum constitutarum ad seruien-
dum Deo: sicut in canonicis secularibus, seu regula
ribus: in monachis: in fratribus prædicatoribus &
minoribus: & in alijs religiosis. Et secundum hanc
significationem habet ecclesia has emunitates pri-
2 ma † quia clerici non cõueniuntur, nisi coram Epi
scopo: adeò quòd non possunt per pactum tali iuri
C renunciare: vt extrà de foro competenti. si diligenti.
& in autentico de sanctissimis Episcopis. coll. viij. §.
œconomos. licèt de iure ciuili sit contrarium. C. de
pactis. si quis in conscribendo. Secunda: quia quicũ
3 que † verberat clericum vel aliquem religiosum, in
cidit in canonem latæ sententiæ: vt xvij. q. iiij. ca. si
4 quis suadente diabolo. Tertia: quia concipiendo †
verba stipulationis in persona ecclesiæ, quæret ipsi
ecclesiæ. vt C. de sacrosan. ecclesijs. l. vt inter diuinũ
circa principium. aliàs de iure communi insolidùm
administratoribus: habet locum & in tutoribus &
D cura. vt ff. de constituta pecunia. l. eum qui Ephesi.
§ Iulianus. Quarta: quia potest isti collegio legari:
& potest hæres institui. vt C. de sacrosanct. ecclesijs.
l. j. aliàs de iure communi contrarium. vt C. de hære
5 di. institu. collegium. Quinta: quia † in rebus em-
6 ptis seu donatis habet rei vendica. vt C. de sacrosan
ctis ecclesijs l. vltim. §. vltimo. Sexta: quia † istę per-
sonæ non subeunt sordida munera: sicut calcis co-
quendæ: arenæ fodiendæ: calefactiones balnei: cu-
stodiæ: aquæductus, & alia similis, quæ specifican-
tur ff. de muneribus & honoribus. l. munerum. vsq;
E ad § patrimoniorum. & quòd sordida munera eccle
sia in hac significatione non subeat cauetur C. de
sacrosanctis ecclesijs l. placet. & xvj. q. j. ca. placet.
alia verò munera, quæ nõ sunt sordida subit: & cer-
tè videtur quòd ex quo non subit sordida: ergò su-
bit non sordida: quia natura duorum cõtrariorum
hæc est, quòd posita se ponunt, & perempta se peri-
munt: vt si probatur vnum per consequentiam pro-
betur & reliquum: vt ff. qui sui vel alieni iuris sunt.
l. j. ff. de procuratoribus l. Pomponius. & ff. de exce-
ptione rei iudicatę l. si inter me & te. Sed non est ita
F † nam angaria & perangaria sunt munera ordina-
7 ria & honesta, quantum ad alios: tamen clerici illa
non subeunt: vt C. de Episcopis & clericis l. ij. & l.
præsbyteros. nisi cùm Imperator transit per locum
vt C. de sacrosanct. ecclesijs l. neminem.

Quid sit angaria & per-
angaria.

1 *Angariæ definitio.*
2 *Perangariæ definitio.*

G DICITVR angaria scilicèt præstatio † ali-
1 cuius operis personalis sine sumptu eius cui fit.
vnde habes in passione domini, quòd ad baiulan-
dum crucem domini angariauerunt quendam Sy-
monem cyrenęum. & sic vulgariter dicuntur anga-
rij nostri, qui exhibẽt nobis operas sine sumptu &
2 victu nostro. † Perangaria dicitur exhibitio operis
personalis cum exhibitione mercedis: id est, cũ quis
facit operas aliquas sumptu, victu & expensa sua:
sicut notare consueuimus in operis libertorum cer-
tis seu incertis vt ff. de operis libertorum l. imponi.
H & l. suo. Nec obstat lex ff. de mune. & bono. l. mone
rum. § patrimoniorum. vbi videtur quod peranga-
ria onus sit seu munus patrimonij. Respõdeo: quod
ibi dicis angaria & perãgaria: & sic ista propositio,
per, auget sicut & præpositio, de, auget depositum.
vt ff. depositi, l. j. circa principium.

De diuersis muneribus.

1 *Munera alia ordinaria alia extraordinaria.*
2 *Clerici tributorum onus agnoscere uidentur.*
3 *Munera patrimonialia ab omnibus subeunda sunt.*
I 4 *Clerici ad munera extraordinaria non nisi duobus in casibus tenentur.*
5 *Embola quid.*
6 *Collecta clericis indicenda non est.*
7 *Ecclesia pro fidelium congregatione sumitur. Item pro templis siue ædificijs.*

1 ALIA verò munera † quædam sunt ordinaria,
quædam extraordinaria. munera ordinaria &
maximè rerum sunt: puta, soluere tributa: istud subit
ecclesia: vnde si cessauit in solutione tributi, fiet trã-
latio in publicum, & venditio. vt C. de Episcopis &
K clericis. l. de his. vel potest illa lex intelligi de pro-
prijs prædijs clericorum, quę sunt de patrimonio, &
non de his quæ sunt ecclesię: vt C. de sacrosanct. ec-
clesijs l. placet. Item videtur, quòd † onus tributo-
rum debeant agnoscere clerici. vt ff. de mune. & ho.
2 l. munerum. §. patrimoniorum C. sine censũ vel reli
quis l. omnes. & C. de actio. tributoria l. vltima. Sed
quod ibi dicitur: potest intelligi de domo diuina vel
de domo imperiali: sicut legitur C. de quadriennij
præscriptione l. bene à Zenone. quę constitutio mis
situr Petro procuratori diuinæ domus. Item vide-
L tur, quod debeant agnoscere munera tributorum:
3 † nam munera quę patrimoniorum sunt ab omni-
bus subeunda sunt. vt C. lib. x. de muneribus patri-
moniorum l. munera. & l. neque. & l. professio. & l.
nec. & l. patrimoniorum. & l. vltim. & sic soluere te
nentur tributa: nam exijt edictũ à Cæsare Augusto,
vt describeretur vniuersis orbis. & ipse Iesus cum
Ioseph & Maria matre eius iuerunt, vt profiteren-
tur in Iherusalem fortè non timentes trãslationem
suorum prædiorum: vel vt alia prædia vendantur: &
sic trãsferuntur, hoc est, tamdiu detinebit fiscus res
M publicatas quamdiu de tributo toto satisfiat. vt C.
de sacrosanctis ecclesijs l. placet. vel lex illa loqui-
tur quando prædium erat, de cuius fructu fiebat eu
charistia. quia illud prædium non soluit tributum,
4 nec aliquam timet translationem. † extraordina-
ria enim munera nonquam subit ecclesia. vt in l. il-
la placet. nisi in duobus casibus: vnus respicit pieta
tem: puta, ad instaurationem viarum & pontium.
vt C. de sacrosanctis ecclesijs. l. ad instaurationem.
alius respicit publicam vtilitatem: puta, quando do

A minus Imperator venit, vel quando debet ire felix embola, id est Roma, quę ibat ad acquirendas alias
5 partes mundi, & † dicebatur iuuetus embola. id est super excrescens: nam annus dicitur ambolisinalis. id est superexcrescens. sic & aliquis qui multum eo medit dicunt philosophi, quòd habet embolismum vt C. de sacrosanctis ecclesijs l. iubemus. & l. neminem. & tunc in casibus illis compellitur ecclesia ad soluenda munera per iudicem ecclesiasticum. Sed licèt clerici excusentur à prædictis muneribus extraordinarijs: à custodia tamen & vigilijs murorum cle-
B rici non excusantur, sicut scio factum esse tempore meo, quando dominus Imperator Fridericus tempore discordiæ opprimebat Beneuentum: tunc enim clerici custodiebant castrum: vt extra de emuni. ec-
6 clesiarum. c. peruenit. Septima † quia nulla collecta eis indicitur: vt quicumque indixerit incidit in canonem latæ sententiæ. vt extrà de immuni. eccle. c. non minus. & c. aduersus consules. in qua constitutione cauetur, quòd ipsi officiales qui contra fecerint, incidunt in canonem latæ sententiæ: & post depositum officium tenentur etiam successores eo-
C rum. Secundò † sumitur ecclesia pro congregatio-
7 ne fidelium. & secundum hoc habet multas immunitates: habet enim omnes legitimos actus, qui hæreticis sunt interdicti. vt C. de hæreticis & mani. l. iij. Tertio modo sumitur ecclesia, id est, locus ipse qui est parietibus circundatus, & est Deo consecratus: ad quam vadunt timentes Deum veniam peccatorum suorum postulantes, vt misericordiam consequantur. vt authent. vt lib. matri & auiæ. columna octaua. §. quia verò. Et secundum hanc significationem consequitur ipsa ecclesia multas emunitates.

D De multis emunitatibus ecclesiæ.

1 *Latro publicus & nocturnus agrorum depopulator immunitate ecclesiæ non gaudent.*
2 *Cœmeterium eadem immunitate gaudet, qua & ecclesia ipsa.*
3 *Cœmeterium quantæ magnitudinis esse debeat.*
4 *Ecclesiæ immunitate non gaudent qui in ecclesia delinquunt.*
5 *Ecclesiæ immunitates infringentes quibus pœnis subiaceant.*
E 6 *Libellus cōtra infringentes immunitates ecclesiæ quomodò concipiatur.*

PRIMA: quia nullus debet in ipsa sepeliri, maximè de laicis loquor. vt C. de sacrosanct. ecclesijs l. nemo. Secunda: vt nullus ecclesiam vendat. vt C. eo. ti. l. nemo. & in authen. multomagis. quæ est signata super lege illa iubemus. Tertia: vt nullus in ipsa ecclesia debeat habitare. vt in prædicta l. nemo. & ar. C. de iudæis & cœlicolis. l. in synagoga. Quarta: vt nullus aliquo titulo ecclesiam alienet: etiam si omnes monachi fame perirent. vt in authen. de alie-
F na. & emphy. §. & quoniam col. ix. Quinta, quòd si aliquis in ea manumittatur, perinde habetur ac si coram iudice manumissio facta fuisset. vt C. de his qui in ecclesijs manu. l. j. & ij. Sexta, quòd qui in ecclesia exclamat, & diuinum turbat officium: punitur pœna capitis. vt C. de his qui ad ecclesiam confu. l. denunciamus. Septima: quia confugientes ad ecclesiam securi sunt: siue liberi sint: siue serui malefactores vel innocentes, secundum quòd lex illa di-
G stinguit, & formam adijcit. C. de his qui ad ecclesiā confugiunt. l. præsenti. & circa hoc optimè distinguit decre. extrà de emuni. eccle. c. inter alia, vbi cauetur, quòd pro malefactore confugiente ad eccle-
1 siam debet rogare rector ecclesiæ, vt obtineat à præside vitam & membra. Sed fallit hoc † in publico latrone, & in nocturno depopulatore agrorum, qui non habent emunitatem ecclesiæ: vt ibi. Octaua: quia in ecclesia non debet regi curia, nec pro causa ciuili, nec pro causa criminali. vt extrà de emuni. eccle. c. cùm ecclesia. & qui contrà faciunt, incidunt
H in canonem latæ sententiæ: licèt in multis partibus fiat contrarium: & maximè in regno in quo officiales in omnibus causis in ecclesijs regunt curias suas non attendentes canonem istum nec prohibitionē domini dicentis: domus mea domus orationis vocabitur: vos autem fecistis illam speluncam latronum.
2 Nona: quia † non solum habet emunitatem ecclesia ipsa: sed etiam cœmeterium habet emunita-
3 tem. *Quæstio.* † Sed quātum extenditur cœmeteriū ecclesiæ. Respondeo: circa maiorem ecclesiam tuos & debet esse. xl. passus: circa minores. xxx. vt xvij.
I q. iiij sicut antiquitus. & licèt sit hoc de iure: tamen de facto nunquā vidi in partibus meis aliquam ecclesiā habere tale cœmeterium: imò video domus laicorum immediatè coniunctas ipsis ecclesijs. Vnde hodie secundum hoc si darem immunitatem ecclesiæ darem circa ecclesiam. xl. passus vel xxx. datē de domibus laicorum, quod esset absurdum dicere. Decima emunitas est quam consequuntur res ecclesiasticæ: nam in domibus ecclesiarum non debent officiales hospitari: nec placita tenere remota omni consuetudine. vt extrà de emunit. eccle. c. vt in domi-
K bus. Item nota, quòd omnes superiores emunitates habet ecclesia, & si nondum constructa sit. vt extrà eo. ti. c. ecclesia. sicut & aliàs sponsa habet idem priuilegium in recuperanda dote, quam habet vir: & ita prohibetur alienatio fundi sponsalicij, sicut & alienatio fundi dotalis, vbi iam matrimonium contractum est. vt ff. de priuileg. creditor. l. debemus C. de bonis liber. l. non sine ratione. & ff. de dotali fundo lega. l. iubet. Illud nota, quòd licèt confugientes ad ecclesiam habeāt illam emunitatem, vt dixi:
4 tamen si in † ipsa ecclesia delinquunt, illam emuni-
L tatem non habebunt. vt extrà e. ti. c. immunitatem. & est ratio: quia frustrà legis auxilium inuocat, qui committit in eam. vt ff. de mino. l. auxilium. sicut ille qui contra appellationem facit, beneficiū appellationis ei non suffragatur. vt extrà de appella. c. an sit deferendum. & licèt immunitates ecclesijs concessæ sint: non tamen propter hoc præsumat prælatus ecclesiæ pro legatis ecclesiæ relictis prædam auferre subditis: quod si fecerit, debet compelli ad restituendum per superiorē: & tantumdem debet soluere pauperibus. vt extrà eo. quia plerique. Verum
5 quia quidam sunt ita temerarij, quòd infringunt †
M emunitatem ecclesię, ideò duplici pœna puniuntur. Primò, quia excommunicantur. vt xvij q. iiij. c. nullus. Item si post secundam & tertiam admonitionē coram Episcopo satisfacere detractauerint, damnū nonies componāt, & emunitatem tripliciter. & vltimò sacrilegi canonicæ sententiæ subiugantur: & fortè pœna in hoc casu est. xxx. librarum examinati argenti. vt xvij. q. iiij. c. quisquis inuentus. Vnde pos-
6 set sic concipi libellus. *Libellus.* † Proponit Titius procurator

A procurator talis ecclesiæ contra Selum, qui emuni-
tatem ipsius ecclesię fregit: nam Sempronium ad ec
clesiam ipsam fugientem authoritate propria inde
extraxit: & damnum in ipsa ecclesia intulit infun-
dendo vinum: occidendo animalia: quod damnum
æstimo .xx. libris. quare ipsum peto pro tanto exces
su excommunicari per vos domine Episcope, & dã-
num ipsi ecclesiæ emendari, & ipsum in triplum pu-
niri: quia fregit emunitatem ecclesiæ. Quod sic re-
ctè concipiatur libellus, probatur per prædictum ca
nonem. xvij.q.iiij.c. quisquis. quod autem ipsi eccle
B siæ sit soluenda compositio cuius emunitas est fra-
cta, dicit canon. xvij.q.iiij.ca. si quis arbitrio. *Quæ-
stio.* Sed quid est quod dicitur ipsum in triplum pu-
niri, quod est illud simplum, quod debet triplicari.
Respondeo: sunt nongenti solidi: vt xvij.q.iiij.ca. si
quis contumax. vnde secundum hoc expressiùs po-
nitur in libello: & ipsum in pœna pecuniaria non-
gentorum solidorum in triplum ipsi ecclesiæ condé
nari. vel dicitur. illud simplum quod præstatur pro
effractura immunitatis, scilicèt triginta librarum ar
genti: vt xvij.q.iiij.c. quisquis. & sic ista pœna tripli
C catur. Sed licèt omnes istæ pœnæ imponantur: non
tamen omnes simul exiguntur, sed fortè ille impo-
nuntur secundum quòd placet actori agere, & illa
fortè quod exegerit pertinacia contumacis, & secũ
dum quòd magis videtur sibi expedire. vt argumen.
extrà vt lite non contesta. quoniam frequẽter. nam
sanctio legum non æstimauit idem delictum varijs
æstimationibus cohercendum. vt ff. de pœnis l. san-
ctio. nec de delicto eiusdem hominis debet sæpiùs
quæri. vt ff. nau. caupo. stabula. l. licet. Ego autem
credo omnes istas pœnas imponi & posse agi simul
D & hæc est ratio, quæ mouet me. petitio damni non
est pœna: sed consequitur actor vt interesse suum: li
cèt quantum ad interesse sit pœna. & si illud interes
se infero, nouum de iure est. Item quòd excommu-
nicetur ille: quia omnes offendit. quod triplicatur
pœna ideò quia emunitas ecclesię infringitur, & sic
cum diuersi tangant, & diuersa sint maleficia: si di-
uersæ pœnæ imponantur nõ est mirum. & quòd de
omnibus possit agi dicit lex C. ad l. Iul. de vi publi-
ca vel priuata. l. quoniam. & argument. ff. de actio.
& obligatio. l. quotiens. Nec obstat lex ff. de priua-
E tis delictis l. nunquam plura delicta. nam lex illa po
tius est pro ipso, quàm contra. & ff. de actio. & obli-
gatio. l. qui seruum. Multi tamen admittunt, quòd
successiuè posset exigi & peti, quòd istæ pœnæ im-
ponantur, nõ tamen simul in eodem libello: sed pri-
ma opinio vtilior est pro ecclesia. sed quidam volũt
somniare & dicere, quòd pœna fractæ immunitatis
est extraordinaria æstimanda arbitrio & taxatione
iudicis: sicut in actione iniuriarum. vt ff. de iniurijs.
contest. Sed hoc est mirum, quòd legislator ponit
pœnam, scilicèt triplum, & non ponit simplum pro
F certo quod esset triplicandum: vnde hoc nihil est.
Alij dicunt, quòd pœna fractæ immunitatis secun-
dum consuetudinem regionis: sed hoc simpliciter ni
hil est: nam siue de iure siue de consuetudine quæ-
ramus, nunquam vidi hanc pœnam peti vel exigi
vel imponi, & lex de hac materia plenè non tractat.
dominus meus Azo tractauit de his quę fuerunt no
tata in principio istius tractatus in summa C. de sa-
crosanct. eccle sijs.

De peculio clericorum & testamentis eorundem.

G 1 *Peculium propriè & impropriè quod dicatur.*

QVIA de peculio clericorũ & testamentis eorũ
sæpius dubitatur: & nihil de his cauetur in iure
1 ciuili: ideò de his videamus: sciẽdũ † est quòd iure isto
canonico peculiũ impropriè dicitur. nã propriè pecu
liũ dicitur sobstãtia personæ sub potestate cõstitu-
tę. vnde nullus paterfa. potest habere peculiũ, sicut
nec seruus bona. vt ff. de verborum significatione.
l. paterfa. Quomodò ergo clerici cùm sint patresfa
mil. dicuntur habere peculium. Vnde secundum iu
ra canonica diffinitur peculium sic: peculium cleri-
H corum dicitur quod ab aliquo tanquam proprium
possidetur: secundum iura ciuilia in duobus cadit
nomen peculij, scilicèt in filiofamil. & in seruo: &
sic vsu aliter dicimus, quòd hæ personæ sunt in pote
state. vt ff. de pecul. l. j. §. potestatis. vnde dicitur pe-
culium quasi pusilla pecunia seu patrimonium. vt
ff. de peculio. l. depositi. §. peculium. Tertio modo
dicitur peculium, quod prælij causa deponitur: vn-
de dicitur pecunia sine peculio fragilis est: dicitur
autem pecunia cum peculio quando pecunia est re
condita, vt illa in bellis ciuilibus expendatur, sicut
I faciunt Romani qui totam suam pecuniam in ciui
libus bellis consumunt: nisi enim hoc esset ditiores
homines non essent in mundo. vt ff. de lega. iij. l. si
chorus. Iure autem canonico dicitur peculium à pe
cunia: & pecunia dicitur à pecoribus: quia antiquo
rum pecunia in pecoribus erat. vt j.q.iij.c. totum. si-
cut habuit Abraham: sicut habuit Isaac: sicut ha-
buit Iacob:

Quot modis dicitur peculium.

1 *Peculium secundum ius canonicum aliud est profectitiũ aliud aduentitium & aliud quasi castrense.*
K 2 *Clerici proprium & peculium habere possunt.*
3 *Monachi, canonici regulares, fratres minores & prædicatores neque proprium neque peculium habere possunt.*
4 *Peculium profectitium clericus, neque alienare, neque de eo testari potest.*
5 *Clericus qui diuersis ecclesijs præfectus est quid acquirit omnibus ecclesijs secundum quotam quærit.*
6 *Tutor qui tempore susceptæ tutelæ tenuißimæ erat fortunæ, licèt posteà ad amplißimam fortunam deuenerit: hoc de bonis pupilli euenisse præsumendum nõ est:*
L *si bonam tutelæ rationem reddi erit.*
7 *Personæ quæque generans & generata gradum facit.*
8 *Datum aut legatum episcopo uel administratori an, & quando personæ uel dignitati datum aut legatũ esse censeatur.*
9 *Abbatissa etiam non ingressa monasterium legare non potest.*
10 *Clerici de peculio aduentitio & testari & alienare possunt, & uenientes ab intestato succedunt.*
11 *Clerico non habenti neque administrationem neque prælationem si aliquid relinquatur, quòd contemplatio-*
M *ne personæ relictum esse censeatur.*
12 *Libellus quomodò formandus sit quando syndicus nomine ecclesiæ bona profectitia clerici à detentore uendicat.*
13 *Clerici bona acquisita in dubio ex ecclesiæ bonis acquisita præsumuntur.*
14 *Testamentum factum coram tribus aut duobus testibus quòd ualeat, iuris canonici est.*
15 *Hæredis institutio totius testamenti caput & fundamẽtum est.*

A ET licèt in iure ciuili ſit multiplex diuiſio pecu-
1 lij: † iure tamen canonico poteſt notari triplex
diuiſio. ſcilicèt profectitium: aduentitium: & quaſi
caſtrenſe. Profectitium poteſt appellari quod profi
ciſcitur de bonis eccleſiæ. Aduentitium quod pro-
uenit clerico obtentu perſonæ non contemplatio-
ne eccleſiæ, quod poteſt appellari quaſi caſtrẽſe: pu
ta legatur clerico ab aliquo conſanguineo, vel do-
natur ſibi ab aliquo amico ſuo: vel acquirit aliquid
clericus ex illo iuſto patrocinio quod præſtat in fo
ro eccleſiaſtico alicui: & maximè in curia Roma-
B na: iſta talia acquiſita dicuntur peculia clericorum
quaſi caſtrẽſia: vt in authent. de ſanctiſsimis Epiſco
2 pis. §. præsbyteros. col. ix. Quæſtio. † Sed quęritur an
clerici poſsint habere aliquod proprium vel etiam
Epiſcopi. Reſpondeo ſic: nam olim per Auguſtinũ
fuit inſtitutum, vt nullus clericus haberet propriũ,
ſed totum haberent in communi, & communiter vi
uerent. poſteà idem Auguſtinus mutauit: & ſic pri-
mitiua eccleſia in ſtatu primo fuit. vt xij. q. j. c. nolo.
& c. nun dicatis. & ca. certè ego ſum qui ſtatueram.
Et ſic omnes clerici poſſunt habere peculiũ & pro-
C prium: niſi fortè ſint tales qui ſeculo renuntiauerũt:
3 vt † monachi, & canonici regulares, & fratres mi-
nores, & prædicatores: iſti enim non poſſunt habe-
re peculium, nec proprium: ſed quando in admini-
ſtratione ſunt, poſſunt nomine eccleſiæ de licentia
abbatis ſui habere. vt extrà de ſtatu monachorum
& cano. c. cùm ad monaſterium. & c. monachi. Sed
licet clerici poſsint habere peculium nomine ſuo, &
nomine eccleſiæ: & peculium profectitium & ad-
4 uentitiũ, ſeu quaſi caſtrenſe: tamen iſtud † peculiũ,
quod eſt profectitium, nullo modo clericus aliena-
re poteſt: nec etiam ſuper illo condere teſtamentum
D imò tenetur totum eccleſiæ relinquere: imò ſi ali-
quem contractum facit ſuper illo peculio vel em-
ptionis vel alterius nomine eccleſiæ facit, & non no
mine ſuo, vel nomine alterius: & ſi fecerit nomine
alterius ab illa eccleſia in qua eſt ordinatus diſce-
dat. vt extrà de peculio clerici. c. vnuſquiſque. & ca.
inueſtigand. & c. inquirendum. adeò quòd ſi in ter-
ra eccleſiæ vineam plantauerit eam poteſt in vita
ſua tenere: tamen debet poſteà eccleſiæ relinquere.
vt extrà de peculio cleri. ca. ſi quis. imò ſi clerici ſint
beneficiati, & aliqua acquirant, ſubaudi nomine ec
E cleſiæ: vel etiam contemplatione eccleſiæ: ſiue ex te
ſtamento ſiue ab inteſtato decedant: totum debent
eccleſiæ relinquere. vt extrà de teſtamentis. & vlti.
volun. ca. officij. & ſi aliqua mobilia acquirunt per
eccleſiam vel nomine vel occaſione eccleſiæ non
poſſunt de illis teſtari. viuentes tamen in ægritudi-
ne poſſunt aliqua de illis dare cauſa eleemoſynæ.
vt extrà de teſtamentis. canon. ad hoc. Aliter e-
nim mobilia vel immobilia per eccleſiam acquiſita
alienare non poſſunt. vt extrà de teſtamentis cano.
5 relatum. Quæſtio. † Sed quid ſi clericus habuit in
F diuerſis eccleſijs diuerſa beneficia, cui eccleſiæ ac-
quiritur, id quod per illũ clericum acquiritur. Re-
ſpondeo: quòd ſecundum beneficiorum æſtimatio
nem illa acquiſita diuidet, & ſic quęlibet eccleſia ſe
cũdum illam diuiſionem recipiet portionem ſuam.
vt extrà de teſtamento can. relatum. In Epiſcopo
autem habes, quòd ſi aliqua habuit ante epiſcopa-
tum, quòd illa poteſt alienare: & ſuper illis conde-
re teſtamentum. Sed ſi aliqua poſt epiſcopatum ac-
G quiſiuit, illa nõ alienabit, nec ſuper illis teſtabitur.
vt extrà de teſtamento canone primo. Iura tamen
ciuilia aliter diſtingunt. tàm in Epiſcopo quàm in
adminiſtratore cuiuſlibet loci religioſi: vt tã Epiſco
pi quàm ipſi adminiſtratores quæ habuerant ante
epiſcopatum vel ante adminiſtrationem ab aliquo
ipſos contingente vſque ad quartum gradum: de
de his poſſunt teſtari: & alienare ſi hoc probatum
fuerit ab illis, quibus illa bona relicta ſunt: alio-
quin in dubio reſtat pro eccleſia probatum, vt præ-
ſumantur omnia de bonis eccleſiæ illius eſſe, cuius
H Epiſcopus fuit vel adminiſtrator acquiſita: ad in-
ſtar vxoris quæ præſumitur omnia habere de bonis
mariti. vt ff. de donatione inter virum & vxorem l.
Quintus Mutius. & C. de donatione inter virum
& vxorem. l. etiam. illa autem omnia quæ poſt Epi-
ſcopatum vel poſt adminiſtrationem acquirit: om-
nia illi eccleſiæ relinquet, cuius eſt ipſe Epiſcopus,
vel cuius adminiſtrationem habuit: vt in authent.
de eccleſiaſticis titul. §. ſi quis autem. collatione
nona. Oppoſitio. Sed videtur poſſe opponi de legi-
bus quæ habentur. C. arbitrium tutelæ. l. ſi defun-
I ctus. vbi tutor ille † qui fuit pauper tempore ſuſce-
6 ptæ tutelæ, licèt poſteà multa habuit, non præſumi-
tur habere de bonis pupilli. Sed reſpondeo: illud
ideò contingit, quia tutor reddiderat bene ratio-
nem ſuæ villicationis: & ideò non eſt præſumptio
quòd de bonis pupilli haberet: ſed ſi poneres quòd
bonam rationem non redderet, præſumptio eſſet
quod de bonis pupilli habuiſſet. Item tu inſtabis,
quòd non bene iura inducuntur de vxore, quia il-
lud ideò euenit: quia præſumitur habere de bonis
mariti quod habet mulier ratione vitandæ ſuſpitio
K nis turpis quæſtus. Reſpondeo verum eſt: ſed
quod facit ibi præſumptio illa, hoc facit in prælato
& adminiſtratore. Sed attende, quod dicit autem.
vſque ad quartum gradum. hoc intelligas ſecun-
dum iura ciuilia de fratribus conſobrinis, qui ſic
vulgariter appellantur: illi enim ſunt in quarto gra
du: duo enim fratres carnales ſunt in ſecundo gra-
du: nam linea tranſuerſalis non habet primum gra-
dum: & quare: ideo quia ſola linea deſcendens & aſ
cendens habet primum gradum. vnde de neceſsita-
te ſequitur ſi pater & filius ſunt in primo gradu,
L quòd duo fratres faciant inter ſe alium gradum. Et
7 præterea reſpondeo aliter † quòd oportet quod
quælibet perſona generata & generans faciat gra-
dum: vt inſtitut. de gradibus cognationum. Et
ideò ſi vſque ad quartum gradum perſona conſtitu
ta aliquid donet vel leget Epiſcopo vel adminiſtra-
tori potiùs ratione conſanguinitatis quàm ratione
epiſcopatus ſibi relinquiſſe præſumitur ar. ff. de ca-
8 ſtrenſi peculio l. ſi fortè. vt l. ſi pater. & l. ſi filius. †
Quidam tamen tentauerunt dicere, quòd ſi ali-
quid relinquatur Epiſcopo non addito proprio no
mine: ſed ſi dicat relinquo Epiſcopo Bononienſi.
M tunc ſine diſtinctione acquiritur eccleſiæ: vt ff. de
annuis legatis l. annua. ſed intelligo legem illam ſe
cundum diſtinctionem autem. Dominus autem
P. voluit ex ſua ſubtilitate notare, quòd quando ali
quid legatur Epiſcopo à quocũq;, & apponitur no-
men proprium & appellatiuũ refert quid: cui prępo
nat: ſi præponit propriũ nomen appellatiuo: puta di
cendo ſic: relinquo decẽ Iohãni Epiſcopo, videtur ſi
bi eſſe relictum contemplatione perſonæ: vnde ec-
cleſiæ non

A clefiæ non acquiritur: & ideò poterit de hoc teſtari
&alienare pro voluntate ſua. Si autem præponat
appellatiuum proprio: verbi gratia dicendo ſic: le-
go.x. Epiſcopo Iohanni: tunc eccleſiæ acquiritur:
quia videtur eſſe relictum contemplatione dignita
tatis,& non perſonæ: & ideò illud non poterit alie-
nare, nec de hoc poteſt teſtari: & habes argumen-
tum ff.de ſtipulatione ſeruorum.l.ſi communis ſer-
uus. Vel ſi propria nomina præponantur appella-
tiuis: puta ſtipulatur ſeruus ſic promittis Titio &
Lucio dominis meis:tunc acquiret dominis propar
B te virili. ad hoc facit ff. ad trebellianum l.quotiens.
& l.nonnunquam.& C. de impube. & aliás ſubſti-
tut. l. prima. Si autem præponit appellatiua pro-
prijs:puta ſic:promittis dominis meis Lucio & Ti-
tio: tunc acquiritur dominis pro dominica portio-
ne: quia tantum habebit vnus in illo acquiſito quã
9 tum habet in ſeruo. Item † abbatiſſa alicuius lo-
ci aliquid legare non poteſt, licèt habitum non ſu-
ſceperit. vt extrà de teſtamento. quia ingredienti-
bus:ſi enim ſuſceperit habitum, & ingreſſa eſt mo-
naſterium de illa non eſt dubitandum: quia teſtari
C non poteſt. vt C. de ſacroſanct. eccleſijs. autem in-
10 greſsi.† Si autem ſit peculium aduenticium:tunc ſu
per illo teſtari poteſt, & alienare, & in illo venien-
tes ab inteſtato ſuccedunt. vt extrà de teſtamentis.
ca.tua nos.& canon. relatum. Illud tamen in iure
11 canonico nota,quòd † ſi aliquid relinquatur alicui
non habenti adminiſtrationem vel prælationem,
quòd præſumitur ſibi eſſe relictum contemplatione
perſonæ. vt extrà de teſtamentis canon. requiſiſti.
ſed licèt ita iure ciuili diſtinguatur de his quæ relin
quuntur Epiſcopis ab his qui contingunt eum in
D quarto gradu:vt ſuperiùs dixi: tamen de iure cano-
nico non fit eadem diſtinctio, ſi non ſpecificat gra-
dum coniunctionis: ſed dicit ſic ſi relinquatur
Epiſcopo à coniuncta perſona: & fortè intelligo ſe
cundum authenticam vſque ad quartum gradum:
quia promptum eſt leges legibus concordare. vt ff.
de inofficio. dotibus. l. vnica. & optimè diſtinguit
decre. quando relinquitur eccleſiæ & Epiſcopo: vel
quando eccleſiæ tantum, quæ portio debeatur Epi-
ſcopo, & quæ eccleſiæ. extrà de teſtamentis canon.
requiſiſti. Sed decretiſtæ, qui non numerant gra-
E dus conſanguinitatis ſicut numerant legiſtæ fortè
admittunt, quòd computatur perſona vſque ad
quartum gradum: vt inſtit.de gradibus §. vlti.& §.
cõſobrinos. & ſic cõputant vt generaliter ſonat ver
bum quartum gradũ. Alij quod non approbo:vo-
lunt intelligere coniunctam perſonam vſque in in-
finitum. Verum quia omnia quæ ſunt de profecti-
tio peculio clericorum eccleſiæ acquiruntur:ideò ſi
ab aliquibus illa bona detinentur, poſſunt nomine
eccleſię vendicari: vnde cõcipiet ſindicus vel actor
12 ſic libellum. *Libellus.* † Petit talis ſindicus vel actor
F talis eccleſiæ à tali res tales, quas dicit ad ipſam ec-
cleſiam pertinere iure dominij vel quaſi, de hoc li-
bello quęre ſicut alias diximus in tractatu ciuilium
de rei vendicatione. Quod autem illa quærantur
eccleſiæ probant iura prędicta canonica.& C.de ſa
croſanct.eccleſi.l.vltima. Poteſt & alio modo for-
mari libellus vt magis ſpecificet factum & dicat ſic
Libellus. Coram vobis domine talis iudex ordina-
rie: ſi ordinarius eſt: vel ſi eſt iudex delegatus: co-
ram vobis domine. M. à ſummo pontifice vel à do
G mino Papa iudice delegato proponit Iohannes a-
ctor eccleſiæ ſanctæ M.& petit nomine ipſius eccle
ſia contra Martinum de tali loco, quòd ipſe tenet
ſeu poſsidet talia prædia ſeu tales domos quæ Ti-
tio clerico prædictæ eccleſiæ nomine vel contem-
platione ipſius data fuerunt: vel quæ acquiſiuit de
bonis ipſius eccleſiæ:in qua eccleſia fuit beneficia-
tus, & non acquiſiuit de artificio. nec ex negotia-
tione ſua. vnde cùm ipſi eccleſiæ ſint acquiſita: ideò
res ipſas ab ipſo peto cum fructibus inde perceptis
& percipiendis. Non pono in libello mihi nomine
H meo reſtitui:quia cum agitur perſonali actione,tũc
illud verbum ſcilicèt reſtitui,conſueuit apponi. At
quando reali non:quia tunc agimus contra eũ, qui
nullo iure eſt obligatus nobis: ſed ideò quia res te-
net ſeu poſsidet:vt inſtitut.de actionibus circa prin
cip. & de hoc nota ſuprà de rei vendic. Melior ta-
men mihi videtur & planior primi libelli forma.
13 Duo in vltimis no. primum † quia in dubio ſi non
eſt certum vtrum de bonis eccleſiæ vel eius contem
platione ſit illud quæſitum vel aliunde. ſcilicèt ex
artificio ſuo vel ex aduocatione ſua, præſumo ſem-
I per quòd ſit de bonis eccleſiæ, ſicut ſuperius dixi.
Verumtamen non ineptè poſſet diſtingui, vt conſi-
deretur quantum habuit in beneficio, & quantum
ex artificio ſuo,vel ex aduocatione ſua lucrari poſ-
ſet. vt ſecundum iſta in dubio pro eccleſia vel pro
alio poſſeſſore præſumatur. Si enim habet in reddi-
tibus ab illa eccleſia.x. libras,& ipſe ex artificio vel
ex aduocatione ſua lucratur.x. marchas, non præſu
mam acquiſitum de bonis eccleſiæ. *Quæſtio.* Sed po
ne quòd tantum lucrabatur quantum habebat ex
redditibus, quid tunc erit. Reſpondeo in caſu iſto
K dicendum eſt nec mihi nec tibi: ſed diuidatur pro
prima diſtinctione. præbet argumentum lex ff. de
donatione inter virum & vxorem l. vtrum, quare er
go eccleſiæ Anglicanæ & Gallicanæ poſſent ha-
bere rei vendic. & vendicare infinita quę ſunt quę-
ſita de bonis eccleſiarum ipſarum à clericis roma-
nis & campanis,& alijs italicis,qui fuerunt in eccle
ſijs illis beneficiati: quæ cùm mala conſcientia illa
quæſita conſanguineis reliquerunt. Secundum quia
licèt iure ciuili certa ſolennitas & certus numerus
14 teſtium in teſtamento deſideretur: iure † tamen ca-
L nonico valet teſtamentum factum coram tribus vel
coram duobus. vt extrà de teſtamentis c. cùm eſſet.
& c. relatum. nec requiritur iure canonico, quòd te
ſtes ſint rogati: quia illo iure non exprimitur. Ve-
runtamen non omitto ad tollendũ errorem de cor-
dibus multorum in iure canonico, qui credũt quòd
aliquis in teſtamento poſsit vltimam voluntatem
conferre in arbitrium alterius: vt ita dicat: Ego con
ſtituo mihi hæredem quem tu volueris: vel ego or-
dino bona mea ſecundum voluntatem tuam: vel ſi
dicat: ego diſpono quod habeas poteſtatem minuẽ-
M di & augendi: & hoc dicunt per decret. domini In-
nocen. III. extrà de teſt. can. cum tibi de benigni-
tate. vbi continetur, quòd non videtur decedere in-
teſtatus, qui extremam volũtatem ſuam in alterius
diſpoſitione committit. Sed vt error ipſorum tolla-
tur: teſtamentum eſt noſtræ mentis teſtatio? vt ff.
qui teſta. facere poſſ. l. j. Item teſtamentum nullum
15 eſt, vbi hæredis inſtitutio non habetur: quia † hære
dis inſtitutio caput & fundamentum eſt totius te-
ſtamenti vt inſti. de hæredi. inſtituendis, quomodò

A ergo videor teſtatus decedere, qui voluntatē nō exprimo, ſed committo alij exprimendam. Item quomodò decedo teſtatus qui nullū hæredem mihi inſtituo? certè nullo modo. Decretalem ergo illam ſanè intelligas, quando aliquis in vltima voluntate ſua dicit ſic: ego relinquo omnia bona mea pro anima mea expendenda ſecundum diſpoſitionem talis tunc valet iſta voluntas, non iure teſtamenti, ſed iure vltimæ voluntatis: vel valet iure teſtamenti. quia iſte generalis diſtributor habetur loco hæredis: vt notatur ſuprà in libello ciuilium actionum in ſpe-
B ciali rubrica de actione ex teſtamento. & de tali diſtributore loquitur prædicta decreta. & loquuntur leges C. de epiſcopis & clericis. l. nulli licere. & l. decreuimus. & l. ſi quis ad declinandā. Alioquin prædictæ omnes inſtitutiones nullæ ſunt, & captatoriæ. vt C. de hæredi. inſtitu. l. captatorias. & ff. de hæredi. inſti. l. illę inſtitutiões. Caueat tamē ſibi ille qui generalem diſtributorem relinquit, ne ſibi contingat, ſicut cōtigit cuidam, quem bene cognoui. Quidam laborans in extremis reliquit Titium generalem diſtributorem bonorum ſuorū pro anima ſua:
C iſte Titius habebat vxorem & filios & filias & nepotes: mortuo illo Titius iſte fecit cōgregari totam familiam ſuam in domo ſua, & omnia illius defuncti illis diſtribuit, ſic dicens: tibi vxor mea talem domum illius defuncti do pro anima eius, canta pater noſter: & tibi fili do vineam eius ſimiliter, canta pater noſter. & ſic inter illas perſonas bona illius miſeri defuncti diuiſit ſeu diſtribuit.

De regularibus & tranſeuntibus ad religionem, Rubrica.

1 *Perſona maior, ſui iuris, ſanæ mentis, & ſpontè, ut profitratur tondi poteſt.*
D
2 *Clericari quis in ſeptimo anno & non antè poteſt.*
3 *Probationis tempora quæ ſint: & quid differat in his ius ciuile à canonico.*
4 *In probationis temporibus, quæ ius canonicū ſtatuit, obſeruantur.*
5 *Probationis tempus arbitrarium.*

RVBRICA quædam hic ponitur, de regularibus & tranſeuntibus ad religionē. Sed licèt iſta rubrica ſic ponatur, vt det intelligere quādo ad aliā religionem regularis vult tranſire: tamen generali-
E ter tractat de omnibus, qui religionē aſſumunt. Videamus igitur in primis quando aliquis fiat regularis monachus, clericus ſeu religioſus: poſteà videamus quando iſte poſsit ad aliam religionem tranſire. In primis eſt conſiderandum de perſona quæ debet fieri religioſa, vtrū ſit maior. xiiij. an. vel minor. Item vtrū ſit in poteſtate patris, an ſit ſui iuris. Item vtrum ſit ſanæ mentis an non. Item vtrum ſpontè
1 hoc faciat vel inuitus. † ſi perſona eſt maior, & eſt ſui iuris, & eſt ſanę mentis, & ſpontè hoc faciat, tonſurari poteſt. vt extrà de regularibus & tranſeun. ad
F religionem c. nullus quam decre. intelligas ad profitendum, vt ſit monachus: vt xx. q. j. aliàs. & ix. q. iij. c. nullus. & extrà de regula. & tranſeunt. ad reli-
2 gio. quia in inſulis † clericus tamen poteſt fieri ſtatim, ex quo eſt doli capax. ſcilicèt in ſeptimo anno, vt xxviij. diſ. de his. lxxvij. d. c. quicumque in ſingulis, ante ſeptennium enim non poteſt fieri clericus: quia eius ætas quid videat ignorat. vt C. de fal. mo. l. prima. & argumentum præbet. C. de iure delibe-
G ran. l. ſi infanti. in multis tamen partibus minorem triennio faciunt clericum ad hoc vt poſsit ſic malo modo cum proditione animæ præbēdas acquirere. & audio quod nepoti cuiuſdā Cardinalis, qui erat in cunabulis, in tali ætate collata fuit maxima prębenda: per ipſum eundem Cardinalem qui fuit lega-
3 tus in partibus anglicanis. Quæſtio. † An autem per tantum tempus debeat quis eſſe in probationem, antequàm recipiatur in clericum, vel in monachum vel in aliquem religioſum: an ſtatim recipiatur: an dato ſibi aliquo tempore probationis. In parte iſta
H iura varia videntur. nam quædam iura dicūt, quòd per annum probari debent omnes illi, qui profiteri deſiderant. vt xvij. q. iij. c. conſaldus. alia dicūt quòd per biennium. vt xix. q. j. c. monaſterijs. alia dicunt quòd per triennium. vt liiij. diſtinctio c. prima. & in authent. de ſanctiſsimis epiſcopis collat. ix. §. ſi quis autem monaſterium. Alibi dicitur quòd per xv. annos, quando curialis vult fieri clericus. vt in authē. de ſanctiſsimis Epiſcopis, collat. ix. §. ſed neque curialem. Soluit Tancre. iſta contraria: vt clericus notus ſtet in probatione per annum. vt in d. c. Conſal-
I dus. clericus verò ignotus, & laicus ignotus, per triēnium in probatione eſſe debent. vt xvij. q. ij. cano. ſi quis incognitus. Iure verò ciuili, ſi clericus vel laicus notus eſt: incontinenti poteſt eum prælatus in monachum recipere: & ſi prouideat, præbeat ei ſcæma & habitum monachalem, & recipiat profeſsionem. Si verò eſt incognitus: aut cuilibet fortunæ ſubiaceat: & ante tres annos non accipiet ſcæma monachi: vt in authen. de ſanctiſsimis epiſcopis col-
4 lat. ix. § ſi quis autem ad monaſticum. † Sed in parte iſta ſeruatur quod iure canonico dicitur. ſcilicèt
K per decret. domini Innocen. III. extrà de regu. & tranſeun. ad religionem apoſtolicam. vbi datur ignoto annus probationis. verū ſi ante an. habitū ſuſcepit, & profeſsionem fecit: erit amodò monachus: quia quilibet poteſt renuntiare his quæ pro ſe ſunt introducta. Tempus enim à ſanctis patribus fuit ideo diffinitum, vt conuerſus aſperitatem regulę & Abbas mores monachi illius valeant experiri: & ſic pro vtroque tempus probationis fuit inuentum: & in ſubſidium fragilitatis humanę ſpatium probationis fuit regulariter inſtitutum: & caueant ſibi Ab-
L bas & monachi, quòd ante annū incognitum nō recipiant: licet factum teneat: alioquin caſtigabūtur. vt extrà de regular. & tranſeuntibus ad religio. can. ad apoſtolicam. & ſic propter diuerſa tempora quæ
5 ſtatuuntur in iure datur intelligi. † quòd tempus probationis ſit arbitrarium. & hoc dixit Alanus. Verum conſulo iſti qui ingreditur. & eſt infrà tempus probationis: vt propoſitum ſuæ intentionis explanet quo animo ingrediatur: nam ſi ingreditur eo animo, quòd volebat habitum mutare: & modò vult eſſe in ſeculo: tunc non poteſt ad ſeculum redire: ſed ſi vita illa ſibi non placeat, debet ad latiorem
M regulam tranſire. Si autem eo animo intret, vt ſi nō placeat ſibi illa religio, quòd ad ſeculum reuertatur: tunc ſecundum illam regulam habenti habitum cum illa veſte, cum qua intrauit, cum illa reuertatur. vt extrà eodem titulo canon. conſulti. & ca. ſuper eo. & ſic proderit proteſtatio iſti. ſicut & alibi vt ff. de religioſ. & ſumptib. funer. l. at ſi quis. §. interdum. ne fortè in dubio iſte ad ſeculum redire nō poſsit.

A Quot sunt necessaria, vt quis fiat religiosus, Rubric.

1 Religiosus esse qui desiderat: profiteatur oportet.
2 Professio quid.
3 Professio tria continet, quæ per dispensationem remitti non possunt.
4 Pacta quæ fiunt in professione professionem ipsam uitiant.
5 Conditiones positæ contra matrimonij substantiam, matrimonium ipsum uitiant.
6 Professio qualiter fiat.
B *7 Professio regularis non habitus monachum facit.*
Habitus an religiosum faciat.
8 Habitus triplex, professionis scilicèt, conuersionis & probationis.
9 Quis talis esse præsumitur, qualis habitus eum demonstrat.
10 Monachum facere uoto pater an possit.
11 Intellectus canon. cùm uirum. de regular. & trans. ad relig.
12 Filiusfamiliâs uxorem ducere non cogitur.
13 Filiusfamiliâs post decimum quartum annum de monaste
C *rio exiens quæ bona ex paternis uendicare possit.*
14 Omne delictum in impuberis personam præter carnis crimen cadit.
15 Furiosus uel mente captus religiosus fieri non nisi compos mentis factus sit in religione perseueret.
16 Religiosi quare regulares dicantur.
Libelli concipiendi formula contra monachum qui habitu derelicto se in regularem canonicum creari fecit.

NVNC videamus quot sint necessaria vt quis
fiat religiosus, præter tonsurationem, præter tē-
D pus probationis. Et certè † necessariū est, vt ille qui
1 vult esse religiosus, quod faciat professionem. Vi-
deamus igitur quid sit professio. & quid contineat
2 professio. Professio † est solennis promissio religio
3 nis. Continet autem professio ista † tria. Primò re-
nunciare proprijs. Secundò promittere continen-
tiam. Tertiò: promittere obedientiam & reueren-
tiam: & ita sunt ista tria de substantia professionis,
quòd per dispensationem remitti non possunt. quæ
autem sint alia à quibus monachi debeant abstine-
re, omnia habes extrà de statu monacho. & ca. re-
E gul. ca. cùm ad monasterium. & optimè accedit au-
then. de monachis, coll. j. Item accedit decre. in præ
dicto ti. de sta. monachorum. c. monachi. & c. quod
4 Dei timorem. *Quæstio.* † Quid ergo de vltimis, qui
cum religionem assumunt. & faciunt professionem
pacta & conditiones apponunt. multi dicunt ita:
nos ista volumus retinere in vita nostra. Item alij
stipulantur ab Abbate: tu dabis mihi talem obediē
tiam, vel talem ecclesiā toto tempore vitæ meæ pos-
sidendam vel similia. Respondeo: quòd omnia ista
pacta & conditiones sunt nullæ: quia contra bonos
F mores sunt. vt aliâs pactum de futura successione,
& alia. vt C. de pactis l. de quæstione. & ff. de pactis.
l. iurisgentium. §. prætor & quia omnia contra sub-
stantiam ipsius religionis, & professionis sunt. vnde
videtur, quòd vitient illā professionē, quasi ꝙ pro-
5 fessio sit nulla, & ille nō fiat regularis † sicut & cō-
ditiones appositę cōtra substantiam matrimonij vi-
tiāt matrimoniū: puta, si vnus dicit alteri: cōtraho te
cum matrimonium, si generationem prolis euites:
vel contraho tecum donec inueniam aliam honore

G vel facultatibus digniorem. vt extrà de conditio. ap
po. in sponsal. vel in alijs contractibus c. vltimo. ad
id etiam facit quod habes institutа de legat. §. vlti-
mo, vbi conditio impossibilis vitiat legatum. Item
ad hoc accedit quod habes. ff. de actionibus & obli
gationibus. l. non solùm. vbi dicitur, quòd vbicum-
que conditio impossibilis in contractibus apponi-
tur, contractus vitiatur: & videntur velle contrahen
tes contractum illum non valere: nam si conceda-
tur seruitus aquæ hauriendæ, & apponitur pactum
vt haustus non concedatur: non videtur seruitus
H constituta. vt ff. de seruiture rustico. prædiorum l.
item si sic. §. finali. Item econtrà licèt pacta & con-
ditiones turpia sint, & contra bonos mores, tamen
remotis conditionibus illis & pactis, quod conti-
neat monachatio: vt extra de conditio. apposit. in
sponsali. vel in alijs contractibus. canon. si conditio
nes. in fine institut. de hæredibus institutis. §. im-
possibilis. vbi dicitur, quòd impossibilis conditio
apposita habetur pro non scripta, & hæreditas in
diem vel ad diem relicta remoto vitio temporis, re-
manet institutio. vt ff. de hæredibus institut. l. hære-
I ditas. & posset in materia ista allegari pro ecclesia
totum illud generale. vtile per inutile non vitiatur.
Item si adijciatur in peculio legato quod sit contra
formam peculij, adiectio non vitiat. vt ff. de peculio
legato. l. peculij. §. j. vnde vidi quendam nobilem iu
uenem qui recitauit mihi in curia, quod ipse fuit in
quodam monasterio per quatuordecim annos & in
simul cum omnibus monachis comedebat carnes
in refectorio completo. xiiij. anno. ipse fecit profes-
sionem in ipso monasterio: visitatores venientes vi
sitare monasterium, prohibuerunt illis monachis,
K & illi iuueni esum carnium: iuuenis ille dixit. Nun-
quàm ego consensissem illi professioni, si regulam
illam sciuissem sic artam: nec fuit auditus in curia,
quòd ad aliam regulam latiorem posset se transfer-
re. Vnde in parte ista salua opinione melius scien-
tis. Respondeo vbi conditio impossibilis apponi-
tur. quæ contra substantiam religionis sit, & maxi-
mè in persona istius, qui futurus erat monachus, &
sic quodam modo videtur, quòd totum vitietur, &
nihil agatur. sicut in legato vbi apponitur conditio
in persona eius à quo relinquitur: vel in contracti-
L bus, vbi vterque obligatur: vt in prædicta l. non so-
lùm. ff. de actio. & obligatio. Cæterùm si alia pacta
apponantur cùm turpia sint, dico ingressum tene-
re, & illum fieri religiosum: licèt pacta uitientur.
6 Fit autem † ista professio in manu Abbatis si. Ego
Titius promitto Deo & vobis domine Abbas me
seruaturum continentiam, quantum Deus fragili-
tati meæ permiserit: & renuncio proprijs: & vobis
obedientiam & reuerentiam promitto: & sic postea
recipiet habitum. & sic professio regularis facit mo
7 nachum † & non habitus: vt extrà de regularibus
M & transeuntibus ad religionem canon. porrectu. &
c. ex parte. & extrà de renuntiatione. ca. ex transmis
sa. & extrà qui cleri. vel votum, matrimonium con-
trahere poss. cano. consuluit in qua decre. optimè
continetur, qualiter fiat professio. scilicèt vel in ma
nu Episcopi, vel Abbatis, vel alicuius abbatissę, vel
super altare. *Oppositio.* Econuersò videtur, quòd so-
lus habitus faciat aliquem religiosum. vt xxvij. di.
canon. quod interrogasti. & xxvij. quæstione prima
ca. viduas. & extrà de relig. & transe. ad re. c. vidua.

A &c.ſupereo.Solutio:verum eſt de plano, quòd ha-
bitus ſine profeſsione non faciat monachum ſeu re
ligioſum, ſed ſola profeſsio vera vel præſumpta. de
vera teneas. quod vbicũq; fiat in eccleſia, vel extrà
facit monachum,& ſolennizat votum: vt extrà qui
cleri.vel vo.c.inſinuante.Si verò in eccleſia quis ſu-
ſcipiat habitum, præſumitur profeſsionem feciſſe
ſeu promiſiſſe : ita quòd huic præſumptioni ſtatut,
in quo caſu loquuntur iura contraria,niſi probetur
contrarium:vt extrà quòd metus cauſa perlatum.Si
autem extrà eccleſiam ſuſcipiat habitum, non cen-
B ſetur monachus vel religioſus.vt extrà qui cleri.vel
vo.conſuluit,niſi probetur contrarium.vt extrà qui
cleri.vel vo.c.inſinuante. Alij verò aliter ſoluũt iſta
8 contraria,& dicunt. † quòd triplex eſt habitus : eſt
enim habitus profeſsionis, qui votum continentię
habet annexum:vt in prædicto ca.quod interroga-
ſti.& in c.viduas.& eſt habitus conuerſionis qui vo
tum habet annexum,licet non ſolemne.vt in prędi-
cto ca.ſuper eo. & eſt habitus probationis,qui nul-
lum habet votum annexum,in quo caſu intelligun
tur iura quæ dicunt,quòd habitus non facit religio
C ſum:ſed prima ſolutio magis placet magiſtro Tan-
9 cre.Quæſtio. † Sed quid dicemus in dubio nó poteſt
probari aliquod aliud niſi quia portauit aliquis ha
bitũ quòd præſumemus.fortè poſſet dici,quòd pręſ-
ſumeretur religioſus,& hoc his argumentis. nam ſi
honeſta mulier vadat induta veſte meretricali,ſi fiat
ſibi iniuria,non punitur iniuria:quaſi facta matro-
næ : cum meretrix præſumatur. vt ff. de iniur.l.item
apud Labeonem.§.ſi quis virgines. & ſi quis cleri-
cus vadat ſicut laicus,& aliquis ipſum verberet,ig-
norans ipſum eſſe clericum : non incidit in canoné
D latæ ſententiæ,vt extrà de ſentẽtia excom.c.ſi vero.
Multotiens enim per actus extrinſecos præſumitur
quid homo gerat in mente.vt ar.C.de teſta.l.nó co-
dicillum. Illud auté nota, quòd poteſt quis fieri re-
ligioſus,& remanet in domo propria:ſicut vides ho
die de iſtis continẽnbus,& de multis oblatis: vt di-
cit decre.extrà qui cleri.vel vo.c.inſinuante. Quod
auté dixi in principio de maiore. xiiij an. ideò dixi:
quia ſi minor intraſſet religioné, adueniente . xiiij.
anno exire poſſet:niſi ſit à parẽtibus oblatus:vel ni-
ſi poſt.xiiij. annum illam religionem approbauerit
E vt extrà de regularibus & tranſe.ad religi.c.ſignifi-
catum.& c. cum verum.nã monachum ſeu religio-
ſum facit propria profeſsio, & paterna deuotio. vt
vt ibi dicitur.Et quod de parentibus dicitur,intelli-
gas de patre vel auo in cuius poteſtate eſt:non intel
ligas de parentibus ita vulgariter. Sed in parte iſta
10 iura variare videntur. nam quidam dicunt, † quòd
pater filium maiore xiiij. an. non poteſt facere mo-
nachum.vt in prædicto c.ſignificatum.& c.cum vi-
rum.Et cum in illo c.cum virum.litera talis ſit, mo-
nachum facit:aut paterna deuotio:aut propria pro-
F feſsio. Et in prædicto ca. ſignificatum inuenitur, ꝙ
minor xiiij.an.poteſt exire religionem quam intra-
uit,niſi fuerit à parentibus oblatus:tunc enim in ea
dem religione vel in alia manere poteſt. Item pater
filiam impuberem & inuitã dat religioni:vt in prę-
dicto c.cum virum.Econtrà videtur, ꝙ non : nam ſi
pater filium impuberem facit religionem intrare, ſi
liut poteſt religionem exire poſt xiiij.annum.vt ex-
trà de reli.& tranſe.ad religionem.c.cùm ſcimus.ad
idem facit ca.antiquus.xx.q.j.c.puellæ.vbi dicitur,
G quòd puellę quę non coactè parentum imperio, ſed
ſpontanea voluntate habitum ſuſcipiunt ad matri-
monium conuolare nó poſſunt. Solutio verum eſt,
quòd paterna deuotio filium impuberem facit mo-
nachum:ſed de honeſtate intelligas hoc: non de ne
ceſsitate aliquando eſt filius patri obediens: non ta
men intelligas quòd paterna deuotio filium inuitũ
11 faciat monachum.& quod dicitur † in prędicto ca.
cum virum,aut paterna deuotio: expone aut pro &,
ſicut & aliâs in interdicto quòd vi aut clam.vt C.de
ver.ſig.l.vlt.Et ſi tu opponis:oportet filium conſen-
H tire propter ius patriæ poteſtatis:nam ſua voluntas
conſideranda non ſit:nam velle omnino non credi-
tur,qui obtẽperare tenetur.vt ff.de regu.iuris.l.vel-
le.ſed licet voluntas filij nihil attendat quandiu eſt
infrà annos diſcretionis : poſt tamen voluntas eius
attenditur:quia exire poteſt vt dixi. Iure etiam ciui
li poſtquàm filius eſt pubes attenditur eius volun-
12 tas,nec habet neceſſe pater conſentire: † nam filius
fa.non cogitur vxorem ducere. vt ff. de ritu nuptia.
non cogitur.nec contrahere ſponſa. l.filiofamil. Si
tamen filius patri conſentiat,licet inuitus, tenet ma
I trimonium:quia magis voluit ſic contrahere,quam
incurrere patris offenſam.vt ff.de ritu nup.l.ſi patre
cogente.Quæſtio. Sed mirũ videtur,q legitur in c.
13 illo,cũ ſimus in fine:quia † filius tũc de monaſterio
exiens poſt annũ.xiiij.poterit bona paterna quę ſibi
ex ſucceſsione veniũt vendicare. Sed quomodò po-
teſt hoc eſſe, cùm in illa decre. dicatur, quòd pater
ipſius factus fuerit monachus, & omnia bona ſua
obtulerit monaſterio. Reſpondeo : quia ibi dicitur,
quòd poteſt vendicare bona paterna:gloſa:non ta-
men omnia, ſed portionem ſibi debitam : vt diſtin-
K guit ca.antiquus.xix.q.iij.c.ſi qua mulier.& in au-
thé. de ſanctiſ. Epiſco.col.ix.§.ſi qua.& propter hoc
dixi ſuprà in principio de illa perſona,quæ eſt ſui iu
ris.Sed in decre. prædicta ſignificatum.ſic habetur,
quòd ſi minor.xiiij.an.intrat religionem, & poſteà
vult exire in.xiiij.an.quòd eum abſoluas:ergo arg.
ſumitur ex hoc quod fuit obligatus:ſi enim nó fuiſ-
ſet,neceſſaria abſolutio nó poſuiſſet Papa eum ab-
ſoluas:vt extrà de electio. venerabilem. argumen. ff.
de iniuſto rupto teſtamento.l. nam & ſi ſub condi-
tione.& hoc ſentiebat Hug.nam ſi pater delinquen
L do poteſt obligari diabolo:vt extrà de delictis pu.c.
pueri. Etenim malorum mores infirmitas animi nó
excuſat. C. ſi aduerſus delictũ l.j.ergo multofortiùs
poteſt obligari Deo.Sed non eſt ita:nam hìc in reli
gione ideò minor non obligatur:quia ibi votum in
tercedit.& omnis qui vouet,oportet quòd ſit maior
ſic ergo hic:& quia minor:& quia filiusfa.ideò illo
voto nón aſtringitur.vt ff.de pollicitationi.l.ſi quis
rem §.filius.& extrà de vo.& voti redem.c.veniens.
14 & xxij.q.v.c.tribus. In delicto autem ſecus: † quia
omne delictum cadit in perſonam impuberis pręter
M crimen carnis:tale enim crimen poſt pubertatem in
cipit.vt ff.ad leg. Iul.de adulte.l.ſi maior. Vbiquate
nus miſeratio ætatis produxit iudicem ad mitioré
pœnam.vt ff.de minori l auxiliũ.§.in delictis. & ſic
aliud eſt in minore & aliud in maiore . vt de conſe-
cratione diſtinctione. iiij.c. quæris à me. Deo enim
debet quiſq; ex deliberatione ſe obligare . vt xxvij.
q.j.ca. nuptiarum circa principium. non enim vult
qualitercũque obligatur admitti.& hoc Vincẽtius.
Ideò enim minorem dixi:quia minor Deo non obli
gatur.

A gatur. quia eius ætas quid videat, ignorat: vt C. de
sal. mn. l. j. & quia scienter fallere non videtur. vt ff.
de iureiuran. l. qui iurasse. licèt lex illa posset induci
in contrarium arg. hoc vide de matrimonio carnali:
vbi dicitur: minor xij. annis & si de facto contrahat
tamen potest pœnitere aduenienté. xiiij. anno. vt ex
trà de despôsatin. impuberum. c. de illis j. Item, ideò
15 dixi de illa persona quæ sit sanæ mentis: † quia fu-
riosa vel mete capta intrare nõ posset religionẽ, nisi
postquàm compos mentis facta est perseueret in re
ligione: tunc enim valet: vt extrà de religiosis & trã
B seuntibus ad religio. c. cùm simus. & assignatur ra-
tio in prædicto canone: quia à mente alienatus non
sentit: & ideò non poterit consentire. & hæc eadem
ratio redditur aliâs. nàm consentire non potest fu-
riosus: quia sentire non potest: vt ff. de optio. lega. l.
si tibi. & alibi dicitur, quòd furiosus suus non est. vt
ff. ex quibus causis in possessio. eatur. l. Fuleinius. §.
latitare. & alibi dicitur, quòd habetur loco absentis
vel quiescentis. vt ff. de iure codicillorũ l. ij. §. furio-
sus. & aliâs habetur loco dormientis vt ff. de acqui
renda pos. l. j. §. ij. aliâs loco ignorantis & dissentien
C tis. vt ff. de ritu nuptiarum l. viro. §. penul. † Omnes
16 aũt prædicti religiosi dicuntur regulares, ideò quia
certæ regulæ ascribuntur, & promissione professio
nis prælatis suis astringuntur: vt superius diximus:
& possent etiam dici omnes illi qui sub aliqua regu
la viuunt. Canon enim græcè latinè dicitur regula.
vt iij. distinctione c. canon. Multi tamen credentes
fallere dominum, qui falli non potest: cum ab ipso
visitantur, & in loco ægritudinis iacent faciunt se
canonicos regulares vel monachos postea recupe-
rata sanitate in domibus remanent & proprijs bo-
nis vtuntur, certè isti tales compellendi sunt censu-
D ra ecclesiastiastica ad habitum resumendum: & mo
nasterium intrare: vt extra de regularibus & tran-
seun. ad reli. sicut vobis Vnde contra prædictos po-
test Abbas concipere sic libellum, si fortè de plano
ipsos reuocare ad se non potest. *Libellus.* Coram vo-
bis domine Episcope: vel coram vobis domine. G à
summo pontifice iudice delegato proponit Titius
œconomus monasterij sancti Pauli contra Sempro
niũ: quia cùm ipse sit monasterij nostri monachus,
& professionem fecerit, & habitum susceperit: nunc
dimisso habitu ad monasterium ipsum venire recu-
E sat, & viuere secundum alios fratres secundũ regu-
lam: quare ipsum in monachum ipsius monasterij
vendicamus adiecta causa de iure canonũ, quo ca-
uetur, vt illi qui professionem faciunt, debeant esse
in monasterio, & regulam profiteri: sicut patet per
capitula supradicta: & ad hoc faciẽdum petimus il-
lum per vos ecclesiastica cen. compelli: vt dicit præ-
dicta decre. sicut nobis. & de rei ven. l. j. & ff. ad mu-
nici. l. de iure omnium incolatum. vt in prædicta l.
de rei vendicatione notauit dominus Azo. sicut pa-
ter vendicat filium, sic Abbas monachum: sic pote-
F stas ciuem suum. Vel breuiùs concipias vt dicas sic.
Libellus. Coram vobis &c. proponit Titius œco-
nomus monasterij sancti Pauli cõtra Sempronium
monachum ipsius monasterij, quòd ipse dimisso ha
bitu ad monasteriũ redire recusat: vnde peto ipsum
per vos ecclesiastica cen. cõpelli, ꝙ ad monasterium
reuertatur resumpto habitu, & viuat ibi secundum
ordinem regularem. Quod sic rectè cõcipiatur lib.
probãt c. prędicti, & pręcipuè decre. illa, sicut nobis.

G Vtrum monachi vel canonici regulares possunt
transire de sua religione ad aliam, Rubric.

1 *Canonicis regularibus, monachis vel alijs religiosis di-
missio monasterio in quo professerunt, an ad aliam re-
ligionem vel aliud monasterium migrare possint.*
2 *Obedientiæ bonum non aspernandum.*
3 *Superior quis dicatur à quo licentia petenda sit.*
4 *Religiosus qui venia non petita ad artiorem vitam tran
siuit, non est propter hoc reuocandus.*
5 *Monachus ad ordinem Cister. transire potest.*
6 *Lex priuata an publicæ legi præiudicet.*
H 7 *Monachi à quibus se abstinere teneantur.*
8 *Matrimonialium causarum cognitio ad quem pertineat.*
9 *Religiosus ad dignitatem ascendere non, nisi licentia peti
ta, potest.*
10 *Abbas an excommunicare possit.*
11 *Abbas officij nomen est, non dignitatis.*
12 *Monachus in Episcopum postulari potest.*

1 NVNC videamus † an aliqui postquã facti sunt
regulares cãonici vel monachi vel aliâs religio
si: an possint dimisso illo monasterio, in quo profe-
cerunt professionẽ, vel ad aliud monasteriũ vel ad
I aliã religionẽ migrare? Et certè videtur ꝙ nullo mo
do: dicitur enim ꝙ monachis nullo modo de mona-
sterio ad monasteriũ migrare licet, nec aliquis eorũ
aliud peculiare habere: sed si hoc præsumpserit, mo-
nasterio quo ab initio conuersatus est: sub Abbatis
sui regula cõpetẽti cohertione reddatur. vt extrà de
regularibus & transe. ad re. c. Iohan. & c. nõ est du-
biũ. & hoc ideo: quia causa leuitatis videtur hoc fie
ri. Cęterũ si vult transire ad aliud monasteriũ: ideo
quia asperitatẽ vitæ sustinere non potest, ante pro-
fessionem facere potest: vt extrà. e. ti. e. super eo. Cę-
K terum post professonem nũquam ad aliud monaste
rium transibit, nisi sit maioris religionis: vt extrà. e.
ti. e. sanè. vel nisi sit vitę artioris. sed in his duobus
casibus potest trãsire monachus sine licentia Abba
tis: debet tamen bene de hoc petere licentiam: sed si
non cõcedatur, trãsire nihilominùs potest. vt extrà
e. ti. c. licet. *Quæstio.* Quid est ergo quod dicis, ꝙ de-
bet petere. & si non cõcedatur tamen transibit. quid
ꝓdest ergo petere: certè nihil, sicut videtur: & ita im
posita videtur lex seu c. verbis, & nõ rebus, quod iu
ra nolũt. vt C. cõmunia del. l. omne verbũ. Respon.
L subditus debet postulare: † vt bonũ obedientiæ nõ
2 cõtẽnat: & debet cũ humilitate postulare: & pręla-
tus tenetur sibi cõcedere de iure: vt in prędicta decr.
licet. & aliquid vides etiã simile, ꝙ licentia petitur.
siue cõcedatur siue nõ: tamẽ ille qui petit facere po-
test quod petere vult. sicut in magistro qui docendi
licentiã petit: vt extrà de magistris, & ne aliquid pro
doctrina exigatur. c. j. idẽ habes in emphyt. vt C. de
iure emphy. l. penul. & hoc idẽ Ala. nam si debes eli
gere cũ consilio. & cõsensu alicuius, & requisitũ fue
rit eius consiliũ siue cõsensus: siue cõsentiat, siue nõ:
tenet electio. vt extrà de ar. c. cũ olim. & optimè arg.
M ff. de admini. tut. l. pater. Et hoc intelligas esse verũ,
quando certũ est ꝙ illud monasteriũ sit artioris vitę
vel maioris religiõis. alioqn si dubitatur, iudicio su
3 perioris relinquitur. vt extrà e. ti. c. licet. † Et intelli-
go superiorẽ. s. Episc. loci. aut illũ cui Abbas subest:
si verò sit exemptus, intelligo Papam. & simile aliâs
vij. q. j. ea. peruenit. extrà de conces. prębend. c. post
electionem. extrà de iure pa. c. nullus. in authent. de
sanctiss. Episcopis. §. si à clero. coll. ix. & hoc secun-

A dum Tancre.qui iſta ſimilia induxit. *Quæſtio.* † Sed
4 illud quæritur pone quòd aliquis non petita licen-
tia receſsit ad artiorem vitam,& hoc certum eſt:nũ,
quid eſt reuocandus? Conſueuit dici quòd non:dũ-
modò leuitatis cauſa non tranſeat: vt colligitur ex
illo.c.licèt & certè ex illo.c.apertè liquet,ꝙ licentia
eſt petenda. Sed contraria quædam videntur argu.
vt xix.q.iij.mandamus.extrà de æta.& qua. & ordi.
patri.ca. intelleximus.& extrà de re. & tranſeun.ad
reli.ca.ad noſtram.& c.ſanè.xx.q.j.c. puellæ. *Quæ-*
ſtio. Item quæritur: quomodò poteſt quis inuito
B ſuo prælato perſonam ſuam alienare,cum rem non
poſsit alienare. & maior ſit alienatio perſonę quam
rei:vt xvij. q.j. c.ij.& xij.q.j. præcipimus, cum fortè
clericus teneatur ex iuramento obedire: vt viij.q.j.
ſciendũ.& peregrinari non poteſt clericus ſine Epi-
ſcopi licentia.vt de conſe.di.v.c. non oportet.& ſæ-
pè bonum eſt omittendum propter bonum obediẽ-
tiæ. vt xj.q.iij.quid ergo.cùm obediendum ſit, licet
quid iniuſtè præcipiatur. vt xxiij.quæſtione prima.
quid culpatur. Sed Reſpondeo: licet ſit ita facit
hoc cum authoritate illius decre.extrà eodem titul.
C ea.licet, & inſtinctu ſancti ſpiritus. vt & aliàs extrà
5 de diuor.c. gaudemus. & ſic monachus † ad ordinẽ
Ciſter.tranſire poteſt. vt in prædicto.ca. licèt. Vnde
ſicut intellexi, (quod & verum eſt) quòd ſtrictior
ſit regula Ciſter.quàm regula minorum, & prędica
torum,& hoc de facto vidi.nam quidam me procu-
rante cùm eſſet de fratribus minoribus impetrauit
pro eo à domino Papa.vt poſsit ad ordinem Ciſter.
tranſire,& ſic data licentia intrauit monaſteriũ foſ-
ſæ nouæ,quod eſt de ordine Ciſter.& receſsit de vi-
ta fratrum minorum quam profitebatur eſſe leuio-
D rem. Item vide quod dicitur in prædicto. ca. licèt.ꝙ
ex lege priuata,quæ publicè legi præiudicat,& red-
ditur pro ratione,quare poteſt monachus ad vitam
artiorem tranſire. *Oppoſitio.* Sed opponitur: legitur
6 in iure † quòd vtilitas publica eſt præferenda priua
tæ.vt C.lib.xij. de primipilo.l. vtilitas. & ff. pro ſo-
cio,l. cum duobus. Reſpondeo: ibi appellat domi-
nus Innocẽ.l.priuatam. ſcilicèt illam quæ eſt timor
Dei ſiue charitas. ſcilicèt de qua dicitur: habe chari
tatem & fac quicquid vis.vt de pœni.di.ij.c. iudica
ta. & dicitur lex priuata. quia quilibet in ſua pro-
E pria perſona legem priuatã debet habere. Ita ergo
lex priuata præiudicat publicæ legi quę eſt. ſcilicèt
vt quilibet religioſus debeat eſſe in ſuo monaſterio.
In iure verò ciuili alio modo ſuſcipitur lex publica
& vtilitas publica: vt per exempla ipſarum legum
colligi poteſt. Item alibi legitur, quòd communis
vtilitas debet præferri priuatæ.vt extrà eo.titu.c.li-
cet & eſt ſimile.vij.q.j.c.ſcias. Sed hoc intelligas cũ
per publicam non impeditur priuata: aliàs propriã
poteſt quilibet præponere: nam ordinata charitas à
ſeipſo incipit.vt xxiij.q.v.c.ſi non licèt.& ff.de iudi.
l.ſi longius.& ff.de præſcriptis verbis l. qui ſeruan-
F dorum.& actor dicit: excuſsis propriis aliena nego-
tia cura.vel dic: vbi quis vocatur ad prælaturã: tunc
non poteſt ſuam præponere vtilitatem.vt viij.q.j.in
ſcripturis. ſic nec prælatus debet præponere ſua ne-
gotia negotijs eccleſiæ.vt xij.q.iij.c. quicũque. Vel
dic, quòd ſi priuata vtilitas in cõmuni vtilitate in-
cluditur: tunc præfertur communis vtilitas priuatæ
aliàs non. vt ff.pro ſocio l. actione. § Labeo. vbi di-
ſtinguitur, quæ vtilitas conſiſtat in acquirendo, vel

G damno vitando: vt in primo caſu præferatur cõmu-
nis vtilitas priuatæ: in ſecundo econuerſò.& hoc di
7 cit Iohannes. Illud autem nota, quòd monachi †
vel Abbates non poſſunt pecunias dare: nec infir-
mos viſitare: vel vnctiones eis facere: nec miſſas pu-
blicas cantare: chriſma & oleum confecrationes
nes altarium, & ordinationes clericorum non dent
nec faciant: ſed ab Epiſcopis accipient, in quorum
parœchijs ſunt: vt xvj.q.j. interdicimus. nec de cau-
ſis matrimonialibus cognoſcant: nec indulgentias
concedant: nec de epiſcopalibus iuribus ſe intermit
H tant: niſi eis fuerit ex diſpenſatione conceſſum: vel
niſi legitima cauſa poſſunt ſe tueri, ratione præſcri-
ptio. vt extrà de exceſsibus prælatorum.c.acceden-
tibus.& xvj.q.j.c.doctos.quæ autẽ ſint illa iura epi-
ſcopalia legitur lxix.diſtinctio.ca.quamuis Corepi-
ſcopis.& extrà de officio & poteſtate iudicis ordi-
8 narij c.conquerente. Et ſic cognitio † cauſarum ma
trimonialium ad Epiſcopum pertinet de iure com-
muni, ex priuilegio tamen vel ex præſcriptione perti
net ad Archidiaconum. vt xxvij.q.ij.c.multorum.&
extrà de conſangui.& affinitate.c.ex literis.& extrà
I de ſen.& re iudic.c.tenor.& argu.de præſcrip. c.au-
ditis. tonſuram tamen primam imponere poteſt Ab
bas, ſcilicèt in monaſterio ſuo: vt in prædicta diſtin-
ctio.c.quorum vices.& c.quoniam videmus. Poteſt
etiam Abbas interdicere: & quoſdam Abbates vidi
vti pontificalibus ſcilicèt mitra & anulo: ſed hoc fa-
9 ciebant ex priuilegio. *Oppoſitio.* † Sed videtur quòd
religioſus non poſsit ad dignitatem aſcendere ſine
licentia ſui prælati. vt extrà de tempori.ordi.c.ad au
res.& xviij.q.j.c.ſtatutum.xxj.q.j.c.monacho.& c.
monachum cum tamen prœſtiterit obedientiam Ab
K bati illam ſeruare debet. vt c. diſtinctione c. contra
morem.viij.q.j.c.ſciendum ff.de re militari l.ij.§. in
bello x.q.iij.c. abſit. Argumen.contrà xij.q.ij.c.non
liceat.& q.ij.ca. iuratos.xj. q.iij.c.non ſemper. C.de
decurio.l.omnes. Reſpondeo & dico, monachũ pe-
tita licentia ab Abbate poſſe ad dignitatem aſſumi
ſiue licentia concedatur, ſiue nõ: & hoc propter pu-
blicam vtilitatem: quia plus poteſt prodeſſe & pro-
ficere in dignitate, quam in monachatu: maximè in
epiſcopatu. quia qui epiſcopatum deſiderat, bonum
opus deſiderat. vt non præſit, ſed vt proſit. vt viij.q.
L j.c.qui epiſcopatum. Item ſicut ſuperiùs dixi, ad ar-
tiorem religionem tranſire poteſt petita licentia, li-
cet non obtenta: ergo multofortiùs poteſt tranſire
ad dignitatem. Alij dicunt quòd ſine licentia ad re
ligionem tranſire poſsit, & in prædictis argument.
10 vtraque videatur ſententia. *Quæſtio.* † Item quæri-
tur: an Abbas poſsit excommunicare ſaltem mona
chos. Et videtur quòd ſic: nam habet iuriſdictionẽ:
& iuriſdictio ſine coertione nulla eſt. vt ff.de officio
eius cui man.eſt iuriſdic.l.vltima. Alij contrà, inter
quos eſt Alanus: dicunt quòd excommunicare non
M poteſt: cùm excommunicare ad Epiſcopum tantùm
pertineat. vt xx.q.iij.c.corripiantur. xvj. q.vij.viſis.
Sed ar.contra ij.q.j.nemo.& hoc Alanus. Sed tamẽ
credo verum, quòd omnes prælati qui per electionẽ
eliguntur à collegio poſsint excommunicare: vt
vt extrà de appella. canon. reprehenſibilis. & extrà
de officio & poteſtate iudicis ordini. cum ab eccle-
ſiarum. & extrà de iure patronatus cum ſecundum.
& extrà de inſtitu.canon.cùm veniſſent. & xxiiij.q.
ij.c.de illicita.& extrà de ſymonia.c.cũ nobis olim.

& hoc

A & hoc dicit Tancredus. Tertij dicunt, quòd ita po
teſt excommunicare Abbas ſicut Epiſcopus, ſi hoc
habet ex priuilegio vel ex conſuetudine: aliâs non
poteſt. Quomodò enim poſſet excommunicare Ab
11 bas † cùm illud nomen non ſit nomen dignitatis,
ſed officij: vt in decre. Itē ego inuenio ꝙ Abbas de
bet eſſe ſubiectus hoſtiario monaſterij. vt xvj.q.j.c.
generaliter. §. hoc idem. ſed ibi loquitur ſecundum
illa tempora, ſecundum quę laici erant Abbates, &
ideò ſuberāt hoſtiario: quia hoſtiarius clericus erat:
hodie autem cùm clerici tantum fiant Abbates, ab-
B ſurdum eſſet quòd hoſtiario ſubeſſent. Quæſtio. Itē
quæritur ponamus quòd aliquis monachus poſtu-
letur in Abbatem alterius monaſterij, vel poſtule-
tur in Epiſcopum: poteſt ne ab illo monaſterio rece
dere, eſto quòd petat licentiam ab Abbate ſuo, &
& non obtineat. Reſpondeo. videtur quòd ſic. nam
certum eſt, quòd monachus ad regimē eccleſiarum
aſſumi poteſt. vt extrà de ſta. mo. c. monachi. & ca.
quod Dei timorem. & xvj.q.j.c. doctos. & c. ſi mona
chus ad clericatum. & ca. in parœcia. & ca. cùm pro
vtilitate. Reſpon. verū eſt ꝙ poteſt aſſumi ex diſpē-
C ſatione, ſed de iure cōmuni nō: vt extrà de cleri. & trā
ſeun. ad reli. c. ſuper eo. & extrà de capel. mona. c. in
eccleſijs. & hoc Alanus. Vel aliter ipſe non poteſt pe
tere licentiam: ſed ſi vocetur ad regimē: recipere po-
12 teſt. vt in prædictis ca. † Poteſt enim monachus in
Epiſcopum poſtulari. vt extrà de vo. & vo. redemp.
ca. per tuas in ſi. niſi in cauſa ſcilicèt quando primò
fuit Epiſcopus, poſteà tranſiuit ad monachatum.
Quæſtio. Sed nūquid poſteà poteſt ad Epiſcopatum
reſurgere. Reſpondeo nō niſi tranſeat ad monacha
tum propter aliquam quatuor cauſarum: tunc enim
D poteſt ad Epiſcopatū reſurgere. primò vt ſi fiat mo-
nachus propter perſecutionem: nam ceſſante impe-
dimento perſecutionis, poterit ad epiſcopalem di-
gnitatem aſcendere. Secundò, propter inualitudinē
corporis, & poſteà fiat ſanus: alioquin non poſſet
aſſumi infirmus. vt C. de offi præfecti prætorio oriē
tis l. ſi quos. & extrà de cleri. ægro. vel debili. mini-
ſtran. per totum. & de hoc notaui ſuprà circa fin. tit.
de præben. Tertiò ſi propter defectum literaturę: &
intelligas ſi poſteà ſit literatus: alioquin non poſſet
aſſumi: vt notaui ſuprà de elect. Quartum ſi Epiſco
E patum habuit ex cupiditate parentum: eo tamen pe
nitùs ignorante: & poſteà hoc comparato Epiſcopa
tum de licentia ſuperioris dimiſit. hæc leguntur ex-
trà de de renuncia. c. poſt tranſlationem.

De conuerſione coniugatorum.

1 *Coniugatus an & quando religioſus fieri poßit, & an volente muliere uel inuita.*

2 *Carnalis copula multum in matrimonijs operatur.*

3 *Sponſalia qui contraxit, & iurauit ſe ducturum, quòd matrimonium contrahere teneatur.*

4 *Lex priuata quæ.*

F 5 *Maritus ut religionem ingrediatur an ſola uxoris licentia ſufficiat.*

QVIA non ſolum ſoluti, & qui non habēt vxo-
res ad religionem tranſeunt, de quibus dictū
eſt ſuprà in ſuperiori rubrica, ſed etiam coniugati
aliquando conuertuntur, & ad religionē tranſeunt:
ideò de conuerſione coniugatorum videamus. Vi-
deamus ergo: nunquid coniugatus poſsit ad religio
nem tranſire: & vtrum volente vxore an ipſa inuita
& quid iuris ſit in vtroque: & vtrum poſsit vxor ma
G ritum reuocare à religione, quando ipſa inuita tran
ſiuit ad religionem vel ècōuersò. Vltimò videamus
quid erit de rebus, ſi medio tempore ſint oblatæ. Itē
vtrum coniugatus poſsit ad ſacros ordines promo-
1 ueri viuente vxore vel mortua. Et certè † ſi matri-
monium ſit contractū per verba de præſenti, & non
eſt carnalis copula ſubſecuta: tunc poteſt coniuga-
tus etiam inuita vxore ad religionem tranſire: & il-
lud matrimonium ſeparabitur. vt C. de Epiſcopo. &
cleri. l. Deo nobis. & extrà de conuer. coniuga. c. ve-
rum. & c. ex publico, & ca. ex parte. & omnia ſunt re
H ſtituenda quæ hincinde data ſint: vt in prædicto. c.
ex publico. & in prædicta l. Deo nobis. in qua lege
plus habetur, quòd omnia locum habent ac ſi mors
naturalis interueniſſet: & ſic licet conſenſus, non cō
cubitus faciat matrimonium: vt dicit regula iuris.
ff. de regulis iuris l. nuptias. & ff. de donatio. inter
virum & vxo. l. cùm hic ſtatus. & extrà de ſponſa. c.
2 cum locum tamen † multum operatur carnalis co-
3 pula ſicut vides. Quæſtio. † Sed quid ſi aliquis con-
traxit ſponſalia cum aliqua, & iurauit ſe illam du-
cturum in vxorem: nunquid poteſt ad religionem
I tranſire: mirabiliter ſtatuit dominus Alexand. III.
quòd propter iuramentum interpoſitum tenetur cō
trahere matrimonium: & poſteà ſi vult, poteſt ad re
ligionem tranſire, niſi carnalis copula fuerit ſubſe-
cuta: vt extrà de ſpon. ca. commiſſum. Quæſtio. Sed
quid ſi iurauit ſe illam ducturū & carnaliter cogni-
turum nunquid poterit ad religionem migrare. vi-
detur quòd ſic argumen. xix. q. ii. c. duæ ſunt. vbi di-
4 citur, quod lege priuata ducitur: legem † priuatam
appellamus ſpiritum Dei quando aliquis vult intra
re religionem: nulla ratio exigit vt à lege publica
K aſtringatur. quæ enim ſpiritu Dei agūtur, non ſunt
ſub lege. Item non videtur quis contra promiſſum
& iuſiurādum venire, ſi promiſſum & iuramentum
ſuum in melius commitat: vt extrà de iureiuran. ca.
peruenit. Item tranſgreſſor voti non habetur, qui
cauſa religionis temporale votum in perpetuum cō
mutat. vt extrà de voto & voti redemp. c. ſcripturæ.
Contrà arg. xxij. q. j. c. ſi aliqua cauſa. & c. ſi aliquid
credo in hoc caſu per decre. prędictam, commiſſum
iſtum non poſſe ad religionem tranſire, cum per ſa-
L cramentum teneatur contrahere matrimoniū, quia
iurauit: nam matrimonio ſic cōtracto tenetur illam
carnaliter cognoſcere propter iuramentum: & ſi car
naliter cognouerit, non poterit poſteà ipſe vxore in
uita ad religionem tranſire. vt ſuprà dictum eſt. Et
5 de hoc vide plenius: nā † ſi matrimonium carnalis
copula ſit ſubſecuta etiam de licentia vxoris nō po
teſt ad religionem tranſire: niſi vxor ad religionem
tranſierit: vel niſi promiſerit perpetuò caſtitatem.
vt extrà de conuer. coniuga. præterea. & ſic videtur
quòd ſola vxoris licentia non ſufficiat. vt xxxiij. q.
M v. c. notificaſti. ſed ibi licentia per metum fuit obten
ta. Item non valet vxoris licentia, & econuersò: niſi
in duobus caſibus. ſ. quando alter iurat, vel quādo
vouet perpetuam caſtitatē. & ſubaudi quòd ita ſit
ſenes & ſterilis, ꝙ de ipſa ſuſpitio haberi non poſsit:
& tunc marito intrante ipſa poteſt in ſeculo rema-
nere. vt extrà de conuer. coniugato. c. cum ſit prædi
tus. & canone vxoratus. & canon. ad apoſtolicam.
& canon. ſignificauit. Sed contraria ſunt argumen.
xxxiij. q. v. c. qui vxorem, vbi dicitur: qui vxorem ve
lare permiſerit, aliam non accipiat: ſed ipſe ſimiliter

A conuertatur.& c.mulier.vbi dicitur:ſi mulier ſine li
centia mariti in caput velum miſerit: ſi non placue-
rit viro, recipiat eam interim in coniugio. ad hoc
idem inducitur. xxvij. q. ij. Agathoſa. vbi dicitur,
quòd licentia vxoris maritus poteſt monaſterium
intrare vxore caſtitatem promittente vel religioné
intrante: alioquin cùm maritus & vxor ſint duo in
carne vna.vt xxxij.q. ij. ſunt qui dicunt. & extrà de
conuer.coniugato.can.ad apoſtolicam. non poteſt
pars conuerti,& pars in ſeculo remanere: vt in fine
illorum capitulorum dicitur. Tancredus autem om
B nibus alijs opinionibus excuſsis dicit quòd ſi talis
eſt vxor, quod non poſsit in ſeculo remanere ſine
ſuſpitione, maximè fornicationis: tunc non ſufficit
ſola licentia, niſi & ipſa ſimiliter cõuertatur.in quo
caſu intelligitur decre.de conuerſi. coniugatorum.
ca. primo. & omnia ſimilia iura de materia iſta lo-
quentia. Si verò ſenes ſit ita, quòd de ea ſuſpitio ha-
beri non poſsit, ſufficit ſola licentia vxore ipſa caſti
tatem promittente. vt extrà de conuer. coniugato-
rum.ca.cùm ſis prædìtus. & c.vxoratus. Alij dicunt
quòd nulla habita diſtinctione perſonæ nunquam
C ſufficit ſola licentia vxoris, niſi & ipſa conuertatur:
vt xxxij.q.ij.ſunt qui dicunt.& hoc Alanus.Sed pri
ma ſententia magis placet.

Vtrum poſsit vxor reuocare maritum à religio-
ne, quando ipſa inuita tranſiuit ad re-
ligionem,& econuersò, Rubri.

1 *Inuitus quid dicatur.*
2 *Ignorantia ſemper præſumitur.*
3 *Vxor virum & maritus uxorem à monaſterio reuocare poteſt.*
D 4 *Libellus quomodò concipiendus ſit, quando uxor maritum uel econtrà à monaſterio reuocare uult.*
5 *Contractus ubi de iure non ualet: ipſe qui contraxit contrauenire poteſt.*
6 *Caſus in quo, illud quod Deus coniunxit, ſeparatur.*
7 *Matrimonium Mariæ cum Ioſeph legitimum fuit.*
8 *Fornicationis exceptio multum efficax.*
9 *Maritus ut de fornicatione cum uxore excipiat, cogi non poteſt.*
10 *Dolus ſi in ſpiritualibus interueniat, nihilominus contractus tenet.*

E NVNC videamus ſi maritus ingreditur religio-
nem contradicente ſeu inuita ſeu ignorãte vxo-
re: vel econuersò, ſi vxor ingreditur contradicente
& inuito ſeu ignorante marito, an poſsit vxor reuo
care virum à monaſterio vel maritus vxorem. acci-
pias contradicentem quando ſcit & contradicit: &
hoc planum eſt. inuitam quando expreſsè non con-
ſentit. ſicut & aliâs circa conſtitutionem procura-
1 toris, † vbi inuitus accipitur non ſolum his qui con
tradicit: verum etiam is qui conſenſiſſe non proba-
tur. vt ff. de procuratori. l. filius. §. inuitus. Idem in
conſtitutione ſeruitutis: vt ff. de ſeruitutibus ruſti-
F c. prædiorum l. iij. Idem in actione furti, vbi dici-
tur furtum eſt contractatio rei alienæ inuito domi-
no fraudulosa. vt ff. de furtis. l. j. & accipimus hic do
minum inuitum nõ ſolùm qui ignorauit rem ſuam
contractatam, ſed illum qui conſenſit. vt ff. de furtis
l. qui vas. §. vetare. de ignorantia non curo exempla
2 ponere: † quia illa ſemper præſumitur: vt ff. de ad-
miniſtratio. tuto. l. hoc autem. & ff. de probatio. l. ve
rius. Si ergo de expreſſo conſenſu intelligimus, non

G ſufficit ſola licentia ſine expreſſo conſenſu: nec ex-
preſſus conſenſus, niſi illa voueat continentiam,
vel ingrediatur monaſterium, ſicut ſuperius dictum
eſt. In quæſtione autem propoſita reſpondeo & di-
3 co, quòd † poteſt vxor virum, & ecõuersò maritus
vxorem à monaſterio reuocare, & concipiet ſic li-
4 bellum. *Libellus.* † Coram vobis domine talis &c.
propono ego Titius contra dominam Bertam vxo
rem meam, quòd cum matrimonium contractum
fuerit inter me & ipſam, & carnal. copula fuerit ſub
ſecuta: ipſa me contradicente, inuito ſeu igno-
H rante monaſterium ſancti Petri intrauit, ſumen-
do ſibi habitum religionis de facto cum de iure
non poſſet: quare peto per vos domine iudex eam
compelli, quòd ad me reuertatur: & me ſicut virum
ſuum maritali affectione pertractet. Et quòd ita ſit
concipiendus libellus probatur extrà de conuer. cõ
iug. ca. j. & ca. quidam in princip. & ca. ad apoſtoli-
cam. & xxij. q. ij. ca. ſunt qui dicunt. & c. Agathoſa.
de iure etiam ciuili marito ſuccurritur ad reuocan-
dam vxorem quando detinetur eo inuito, & habet
interdictum de vxore exhibenda. Item illa exhibi-
I ta habet interdictum de vxore deducenda. vt C. de
liberis exhibendis. l. j. in fine. & l. imò. *Quæſtio.* Item
quæritur: pone, quòd maritus intrauit: conſentit v-
xor: tamen non promiſit caſtitatem, nec intrauit re
ligionem: & talis eſt mulier, de qua haberi poſſet, ſi
in ſeculo remaneret, ſuſpitio: nunquid poſſet reuo-
care maritum non obſtante conſenſu ſuo. videtur
quòd non: quia nemo contra factum ſuum venire
poteſt, licèt de iure non teneat. vt ff. de adoptio. l.
poſt mortem. & ff. de ſeruitutibus ruſtic. prædior. l.
per fundum. Contrarium tamen verum eſt: quia in-
K greſſus non tenuit ſecundum veram opinionem: vn
de ipſe idem poteſt venire contrà, & hoc idem habe
5 tur aliâs: quia vbi † contractus de iure non valet:
ipſe idem, qui contraxit, veniet contrà. vt C. de agri.
& cenſi. l. quemadmodum. & hoc idem in œcono-
mo quem admittimus ad reuocandam rem iniuſtè
à ſe alienatam. vt C. de ſacroſanct. eccle. l. iubemus.
Sed contrarium eſt verum ſcilicèt quod non poſsit
virum repetere: vt xxxiij. q. v. quòd Deo. Sed illud
nota quòd licet maritus conſentiat vxor, quòd in-
tret religionem, vel econuersò, & poſsit à monaſte-
L rio reuocari, ſicut dictum eſt, tum vxore mortua ma
ritus non poteſt compelli, quòd monaſterium in-
tret. cum alia tamen contrahere non poteſt. vt extrà
de conuer. coniuga. c. quidam. & c. ex parte. & c. cõ-
ſuluit. & c. placet. & ratio aſsignatur in capitulis il-
lis: quia promiſit ſe non exigere debitum, quod fuit
in eius poteſtate: & ideò quantum ad hoc verum te
nuit: reddere autem debitum vel non reddere non
erat in eius poteſtate, ſed vxoris. *Oppoſitio.* Sed op-
ponitur: nam non videtur quòd matrimonium con
tractum carnali copula ſubſecuta, & ſi alter conti-
M nentiam promittat: vel ſi vterque religionem intret,
quod matrimonium poſsit diſſolui: quia ſcriptum
6 eſt: quos † Deus coniunxit, homo non ſeparet. Re-
ſpondeo in caſu iſto admittitur ſeparatio: quia non
ſeparat homo hic: ſed Chriſtus. vt xxxij. q. ij. ſcripſit
nobis Teberga Regina. & eſt hoc adeò verũ: quia
ſi vnus religionem intret, & alius promittat conti-
nentiam, & nõ ſit ſuſpitio de perſona, ſicut ſuperiùs
dixi: quòd matrimonium ſeparatur: nec auditur vir
ſi dicat quòd iratus fecit ſeu calore iracundiæ ſicut ſcio
de quodam

A de quodam Atetino, qui vocabatur Caputurus, &
habuit vxorem pulcherrimã nomine Adelatiam de
quibus hodie facta est decre. extrà de cõuer. coniu.
c. dudum. Sed contra rationem prædictam quæ assi
gnatur in illis capitulis scilicèt c. quidam. & ca. ex
parte. & c. consuluit. & c. licèt. non videtur bona ra-
tio: nam si propter illud votum non posset cum alia
contrahere: quid ergo est de beata virgine Maria
quæ promisit votum continentiæ in eo quod dixit.
Quomodò fiet istud: quoniam virum non cognos-
co, id est, non proposui cognoscere: ecce votũ: & ta-
B men posteà contraxit cum Ioseph matrimonium: †
7 & matrimonium illud fuit legitimum. Sed in cano-
ne respondetur. xxvij. q. ij. §. cùm ergo. & est respon-
sio talis: quia beata virgo nunquam fecit votum,
nec expressit ore, sed corde retinuit, & commisit se
dispositioni & prouidentiæ diuinæ sicut ibi dicitur:
& ideò ratio bona. *Quæstio*. Sed quęritur quid si iste
posteà contraxit: nunquid matrimonium tenet? Re
spondeo: sic quia votum non fuit solenne, sed sim-
plex: vt extrà qui cleri. vel vo. c. rursus. *Quæstio*. Item
quæritur, an in hoc casu possit vxor intrare mona-
C sterium inuito viro. Respondeo: distingue: aut est
reconciliatus vxori, postquam fuit reductus de mo-
nasterio: aut non: in primo casu nõ potest. vt xxxiij.
q. v. c. quod Deo. in secũdo casu potest: vt xxvij. q. ij.
c. Agathosa. xxxiij. q. v. c. qui vxorẽ. & hoc Vin. Sed
licet hoc dictũ sit, ꝙ vxor possit repetere virũ quãdo
intrat ipsa inuita religio. licet talis ingressus nullus
8 sit: † tamẽ si mulier posteà fornicetur, nõ poterit po
steà ipsum repetere: cum mulieris intentio commis-
sæ fornicationis exceptione elidatur. vt extrà de cõ
uer. cõiuga. c. veniens. & xxvij. q. ij. Agathosa. & est
D simile extrà de diuor. ea. significasti. *Quæstio*. † Sed
9 pone quòd vir nolit excipere, nec enim cogi potest,
vt excipiat: sicut nemo inuitus cõpellitur agere vel
accusare. vt C. vt nemo agere vel accu. compel. l. vni
ca. & quilibet iuri suo potest renunciare. vt extrà
de electio. cum nobis olim. & C. de pac. l. si quis in
conscribendo. ff. de mino. l. si iudex non solum com
petenti, sed & competituro. vt C. de tempo. appel. l.
vltima. Sed dico, quòd monasterium eo inuito po-
test excipere, & eum defendere, ne permutat se in
priorem statum reduci. vt ff. de liberali causa. l. j. &
E ij. licèt enim primo non tenuit votum, tenuit tamen
quantum ad ipsum vouentem. vt extrà de conuer-
sio. coniuga. c. quidam. & statim ex quo mulier est
fornicata, statim amisit ius repetendi ipsum: ergo
cùm sit liberatus ab vxoris seruitute, statim mona-
sterium habet plenum ius in eo: ergo exceptio quæ
ei competit, est acquisita monasterio per eum. *Quæ
stio*. Sed quid si vir fornicatus fuerit in monaste-
rio, cui vxor dedit licentiam, nunquid poterit eum
repetere. Respondeo non: vt xxxiij. q. v. quod Deo.
perdidit enim omne ius quod habebat in viro. *Quæ
F stio*. Sed quid si vir intret monasterium non de li-
centia vxoris, & vxor posteà fornicatur, & maritus
posteà fornicetur in monasterio. Respondeo: non
potest mulier propter fornicationem suam virum re
petere: nec propter consequens delictum viri nasci-
tur ius seu seruitus, quæ competebat mulieri ad vi-
rum reuocandum, quod est amissum propter deli-
ctum vxoris. vt de consecra. distinctio. iij. c. queris.
sed secus esset, si ambo essent in seculo: & propter
fornicationem essent diuisi. vt extrà de clan. desp. ca:

G ex literis. & extrà de iureiurando. ca. tua. & extrà de
adult. c. intelleximus. & hoc ideò est: quia ius quod
habet monasterium in ipso, per delictum ipsius per-
dere non debet: sed ipse vir ius quod tantum sibi cõ
petit posse perdere. Has quęstiones notauit Iohan.
& sic respondet. Item nota per illam decre. extrà de
10 conuer. coniu. veniens, quòd † si dolus interueniat
in spiritualibus, quod tenet contractus: quod est mi
rabile: simile extrà quod metus causa. cum dilectus.
& hic Iohan. *Quæstio*. Quid si mulier minis indu-
cta det licentiam viro intrare religionem. Respon-
H deo talis licentia nulla est: vt xxxiij. q. v. c. notifica-
sti. quomodò ergo in decre. illa, veniens præiudica-
tum est mulieri. Respondeo quia caput viri spontè
supposuit altari: nam per patientiam sequentis tem
poris dolus seu metus profugatur: vt extrà qui cleri.
vel vo. c. insinuante. Iohan. Sed quod dixi de minis:
intelligas de illis quæ iustum timorem inferunt. pu
ta, si fiant ab aliquo potente: vt ff. quod metus cau-
sa l. non est verisimile. vel si minæ fuerint capitales:
vt C. quod metus causa. l. si donationis, aliâs alię mi
næ contemptibiles sunt. quia possunt minæ illuso-
I riæ fieri. vt ff. si cui plusquam per l. fal. l. hæc autem
satisfactio. nam nec semper feriet quodcũque mi-
nabitur arcus. Item nota, quòd si vir intret de con-
sensu vxoris monasterium, & vxor stet in monaste-
rio non tamen facta professione, si maritus reuerta
tur ad seculum, quòd vxor potest eum repetere. vt
extrà de conuers. coniugat. ca. accedens. Item nota
quòd si consentiat vxor marito intranti, & voueat
castitatem, non compellitur sumere habitum si ta-
lis est mulier, de qua non possit haberi suspitio: pu-
ta quia senes: alioquin compelleretur. vt extrà de cõ
K uer. coniuga. c. significauit.

Vtrum quis possit reuocare res quas tulit mo-
nasterio, in eo casu quando vxor eum
reuocauit de monasterio.

1 *Marito per uxorem reuocato, an bona monasterio obla-
ta reuocentur.*

NVNC videamus an si aliquis ingrediatur mo-
nasterium, & obtulit se & sua Deo: vt dicit au-
1 thent. de monachis & auren. ingressi. & † vxor re-
L uocat eum: in eo casu, sicut superiùs dixi, quando in
uita vxore vel contradicente vel ignorante vir mo-
nasterium intrauit: nunquid bona oblata monaste
rio reuocãtur: vel an illa bona posset monasterium
retinere. Sed quæstio ista valdè disputabilis est, &
notatur inter quæstiones Sabbatinas domini Py.
Et quia ista quæstio de facto occurrit: ideò insera-
mus iura quæ materiam præsentem contingunt. Et
videtur in primis, quòd reuocata persona, quòd bo
na debeant reuocari. primò, quia persona quæ intra
uit monasterium, fuit res principalis, & bona fue-
M runt accessoria: vnde reuocata persona, & bona re-
uocantur. quia quod iuris est in principali, idem iu-
ris est in accessorio: vt dicit regula iuris. ff. de regu-
lis iuris l. cùm principalis. & ff. commodati. l. si vt
certo. §. vsque adeò. Secundò: si ingressus non te-
nuit: ergo nec tenere debet quicquid sequitur ex eo
vel ob id. vt C. de legat. & constitut. l. non dubium
est. Si enim principale negotium rumpatur, & re-
uocatur: quomodò aliud quod est consecutorium
vel accessorium duraret?, vt C. de vsuris. l. eos

A qui.§.j. Tertiò: quia bona videntur quæſita monaſterio tãquam monachis. & hæc fuit intentio illius qui ſuſcepit habitũ: nã ingreſsi monaſteriũ ſe & ſua dedicãt Deo ipſo ingreſſu: vt in auth. de monachis. & in authẽ. ingreſsi. Non enim fuit intẽtio illius vt bona quęraotur monaſterio ſi nõ fieret monachus. nam ſi opinatus eſt facere teſtamentũ, ſi teſtamentũ nõ tenet, nec teneiẽt codicilli: licèt iure codicillorũ voluntas illa valere poſſet. vt ff. de iure codicillorũ. l.j. & C. de teſtamentis. l. non codicillum. & C. de codicillis. l. vltima. Item in iſta oblatione rerum tacita

B ineſt conditio, illa videlicet, ſi tenuit ingreſſus. ſicut & ſtipulatio de opere demoliendo interpoſita habet tacitam conditionem. ſcilicèt ſi fuerit iudicatũ: vt ff. de no. o. nun. l. ſtipulatio. Item & ſi iuro me redditurum pecuniam creditori intelligitur tacita conditio ſcilicèt ſi fuerit pecunia numerata. vt C. de non numerata pecunia. l. vlt. Item ex quo pars eſt vitioſa ſcilicèt ingreſſus perſonæ. & reliqua pars vitiatur. ſcilicèt oblatio rerum. nam ratione partis totum vitiatur. vt C. de edicto diui Adriani tol. l. vlti. aliâs enim legitur vtile per inutile vitiari. vt C. de

C aqua quoti. & æſti. l.j. §. illud labeo. Item durum eſt ex quo monaſteriũ non habet onus monachi, quod habeat emolumentum, cum ſecundum iura, vbi onus ibi emolumentum: ille tantum expectat commodum quem incommoda ſequuntur. vt C. de furtis l. vltim. & inſti. de legit. pa. tutela. Præterea mirũ eſt ſi monaſterium quærat ditari cum aliena iactura. vt dicit regula iuris. ff. de reg. iur. l. iure naturali. & ff. de condic. inde. l. nam natura. Item non debet quis petere id cuius contrarium non eſſet poſtulaturus. vt C. de ſolut. l. pe. certè non poteſt monaſteriũ

D monachum retinere, ſi bona vendicarentur. Præterea ex quo reprobatur ingreſſus pro parte vna, reprobatur & pro parte alia: nam non debet aliquid pro parte valere, & pro parte non valere. vnde vel omnia admittantur. vel omnia repudientur: vt C. de iure delibe. l. quidam. nam nec pupillo conceditur quædam nomina approbare, & quędam reprobare quæ à tutore contracta ſunt: vt ff. de administra. tu. l. cum quæritur. Nec in patrono conceditur obligationis partem approbare. & de alia conqueri, ſicut de iniqua: vt ff. de operis lib. l. ſi ita ſtipulatio. Nec etiam domino conceditur quædam reuocare à pro-

E curatore, & quædam dimittere: meritò enim hanc inconſtantiam recuſabit procurator. vt ff. de procur. l. in cauſæ cognitione. Ecõuersò videtur, quòd licèt ingreſſus non teneat quantum ad perſonã, tenet tamen quãtum ad bona, nam ſi quod ago, non valet, vt ago: valeat vt valere poteſt: vt ff. de trãſact. l. poſt rem iudicatam Item licet non teneat principale: tamen acceſſorium durat: nam licet venditio prędij minoris facta ſine decreto irritetur, tamen fideiuſſor datus tenetur. vt C. de prędijs mino. l. & ſi is. Item illud quod eſt vtile, non debet vitiari per inu-

F tile. vt ff. ſi certum pe. l. certi condictio. §. quoniam. & ff. de verbo. obli. l.j. §. ſi ſtipulati. Item cum vnũ à reliquo ſeparari poſsit: ſeparetur inutile, & quod eſt vtile in ſuo ſtatu & firmitate permaneat: ſicut diſtinguit lex ff. de aqua quoti. & æſti. l.j. §. iſtud Labeo. Nam & ſi donatio fiat vltra quingẽtos aureos ſine inſinuatione illud quod vltra quingentos, aureos vitiatur, alia donatio firma manet. vt C. de donatio l. ſancimus. Item licèt lex reprobet dationem

G pecunię: non tamen reprobat liberationem pignoris: vt ff. quibus modis pig. vel hypothe. ſol. l.j. §. cũ venditor. Item ſi extranea perſona ſit annexa cum ſuis inſtitutione facta in imperfecto teſtamento, ſola perſona extranea remouetur à ſucceſsione: vt C. famil. erciſcun. l. vltima. & C. de teſtamen: l. hac cõſultiſsima. §. vltimo. Item ſi quis vendidit rem aliquam, & pro parte faciat animo donandi: illa ſola quæ donationis cauſa facta eſt, irritatur alia firma manente. vt ff. de contrahen. empt. l. ſi quis donationis. Item ſi quis in teſtamento rogatur, vt hæredem

H faciat, licet hoc non valeat: tamen videtur rogatus, vt quicquid ad eum de hæreditate peruenerit, illi reſtituat. & hoc valet, nec hoc vitiatur. vt ff. ad trebel. l. ex facto. in princi. Item ſufficit aliquid de facto, licèt de iure non teneat. vt ff. de ſta. lib. l. penult. adeò vt reuocari non poſsit. vt ff. de adoptio. l. poſt mortem. Item contra factum ſuum quis venire non poteſt, ſi de iure non teneat. vt in prædicta l. poſt mortem. & ff. de ſeruitu. ruſti. prædio. l. per fundũ. & accedit ad hoc ff. de furtis. l. vulgaris eſt quæſtio. vbi ſolummodò ipſius rei furti nomine teneatur quam

I ſurripuit de aceruo, & illud ſolummodo reuocatur quod inutiliter factum eſt. In quęſtione pręſenti eſt multiplex diſtinctio ſecundum dominum Py. vtrũ ille ſimpliciter offerret ſe monaſterio, & ſic tacitè bona ſua videatur offerre: an exprimat ſic: ego offero me Deo & offero bona mea. In primo caſu reuocata perſona reuocantur & bona: & hoc per legem C. ſi pendente apellatio mors interuenerit. l. ſi is qui ademptis bonis. nam legitur ibi, quòd ſi conditio tacita contineat ademptionem bonorum: tunc morte interueniẽte finitur quęſtio ad perſonã & ad bona:

K ſi verò ſententia contineat pœnam expreſſam capitis, & expreſſam ademptionem bonorum: tunc licèt morte interueniẽte finiatur quæſtio quantũ ad pœnam temporalem, durat tamen cauſa appellationis propter bona. & hoc idem dicitur ff. de iniur. rupto teſtamento. l. ſi quis exhæredato. §. ij. & hoc ſecundum Io. Dominus autem Py. aliter diſtinguit ſcilicèt vtrum credebat ſibi licere, an ſciebat ſibi non licere. vt in primo caſu reuocata perſona, reuocentur bona. in ſecundo caſu non reuocantur bona: quia ſciens videtur voluiſſe donare: nam cuius per erro-

L rem dati repetitio eſt. eius cõſultò dati donatio eſt. vt ff. de regu. iuris l. cuius per errorem. & ff. de conditio. inde l. j. & optimè inducitur ff. de oper. lib. l. Papinianus ſcribit, alij habent cùm Papinianus. & ff. ad Velleia. l. ſi ego. Vel poſſet aliter diſtingui: & hoc videtur Py. approbare: vtrum iſte qui dedit bona, expreſsit cauſam propter quam dabat: & tunc repetat per condictionẽ ob cauſam, vel ſine cauſa: an non expreſsit: vt tunc non repetat. vt C. de tranſactio. l. cùm donatio. & l ſi maior. & C. de cõdictione ob cauſam l. ſi repetendi.

M

Vtrum coniugatus quis poſsit ad ſacros ordines promoueri.

1 *Coniugatus an & quandò ad ſacros ordines promoueri poßit.*

2 *Libellus quomodò concipiendus ſit quando maritus reuocatus à monaſterio, bona quæ ibi detulit, ſibi reſtitui petit.*

3 *Dominium quandoque ex inutili contractu transfertur.*

A NVNC videamus † an coniugatus posit ad sacros ordines promoueri, & quando. Et certè secundum quosdam necesse est, quòd vxor ipsius trãseat ad religionem: vt extrà de conuer. coniug. c. sanè si coniugati. Alij dicunt, q hoc est verum, quando quis debet in Episcopum promoueri: alioquin sufficit si vxor promittat cōtinentiã: tunc enim maritus potest ad sacros ordines promoueri: q verũ est si non sit suspitio de fornicatione ipsius: aliàs secus: quia tunc non sufficeret, nisi intraret ipsa religionem. vt extrà de conuersio. coniuga. c. vxoratus. Et

B pro reperẽdis bonis datis hic potest sic formari libellus. *Libellus.* † Corã vobis &c. proponit Titius cõtra Sempronium œconomũ actorem syndicum seu pro curatorem talis monasterij. assume vnũ de istis nominibus secundum quod vis: tamen de consuetudine admittimus omnia ista simul: nomine ipsius monasterij, q cum ipse intrasset monasteriũ sine volũtate vxoris, & hoc quãdo sine volũtate vxoris intrauit vel aliter, q cũ intrasset monasteriũ, ipsi ua ingressus nõ tenuit: quia ipsius vxor cõtinentiã nõ promisit: & nũc eũ ipsum monasteriũ bona ipsius Titij te

C neat, petit prædicta bona cũ fructib. inde perceptis restitui. Proponit conditionẽ sine causa vel propter cõditionem ob causam, quando causa fuit expressa. Et quod sic concipiatur libellus, probant iura quæ in solutione quæstionis notaui. sed contra libel. istum sic potest opponi: licet enim ingressus nõ tenuerit: tamen dominium bonorum in monasteriũ est translatum: ex inutili enim contractu transfertur dominium: puta, quando dolus dat causam contractui bonæ fidei. vt ff. de dolo. l. eleganter. §. j. & quando aliquid indebitè soluitur. vt per totum titu

D lum de solutione indebiti. Nec obstant leges C. de fide instrumen. l. contractus. & C. de suffragio. l. vnica. quia ibi ita fuit actũ inter contrahentes, vt quando dominium non transiret, quoniam instrumentum fuerit scriptum & completum. & in l. illa, de suffra. voluit legislator, vt dominium non transferetur, antequàm gemina scriptura esset completa. sic nec ascriptitius fit antequàm duæ scripturæ interueniant. vt C. libro. xj. de agrico. & censib. l. cum scimus.

E De voto & voti redemptione, Rubrica.

1 *Voti diffinitio.*

2 *Obligatur unus alteri pacto, stipulatione: pollicitatione & voto.*

3 *Deus præsens & ubique.*

4 *Voti à pollicitatione differentia.*

QVIA prædicti qui intrant religionem votum emittunt. ideò hac occasione de voto videamus: quia parum de hoc tractatur de iure ciuili. Irẽ & quia vota redimuntur: ideò de redemptione votorum videamus. Videamus ergo quid sit votũ. Item

F quot sunt species votorum. Item quæ personæ possunt vouere, & quæ non. Item qualiter possunt redimi. Item qualiter posit à voto recedi. Votũ ita diffi

1 nitur. † votum est firma mentis pollicitatio facta Deo. quidam adjiciunt in diffinitione, de his quæ ad diuinum cultum pertinent. Posset & prædicta diffinitio variari, etiam secundum iura ciuilia. vt ff. de pollic. l. si quis rem. vbi apertè dicitur: si quis rem aliquam vouerit, voto obligatur persona vouentis, & non res quæ vouetur, obligatur: res enim quæ voue

G tur, soluta quidem liberat, ipsa quidem sacra non efficitur. Hæc etiam diffinitio colligitur per prophetã dicentẽ: Vouete & reddite domino Deo vestro omnes qui in circuitu eius affertis munera. Et sic nota quoddam valdè notabile, quomodò quis obligatur voto hoc, ex illa causa procedit sola scilicet q Deo

2 obligamur, & sic de iure communi aliàs vnus † alteri obligatur per pactum, quod est duorum vel plurium consensus: id est. ad aliquid dandum vel faciẽdum. Item & aliàs per stipulationem, que est inducta de iure ciuili. Et aliàs ex pollicitatione, quæ est

H solius offerentis promissio: vt ff. de pac. l. j. & ff. de verborum obligatio. l. j. & ff. pollicitatio. l. pactum. hoc voluit Deus plus habere, quòd ex voto sibi aliquis obligaretur: & est ratio: sicut enim ex pollicitatione in certis casibus obligatis alicui pręsenti quę

3 vides: ita ex solo voto obligaris Deo cùm sit † præsens sua potentia & essentia: quia Deus vbique est: vnde nõ est mirum, quòd tu ita obligaris ei quemadmodum si videres eum & tecum loqueretur Nõne quando intras ecclesiam & oras coram Deo loqueris sibi tanquam præsenti. vt dimittat tibi pecca

I ta tua, habes ipsum pro præsenti ita & in voto. Si tu

4 quæras † quid differat votum à pollicitatione: quia oportet quòd differant: nam si non esset differentia frustrà his nominibus diuersa vocabula mandarentur. vt C. de codicillis l. si idem. In hoc credo differẽtiam: quia votum emittitur quando quis soli Deo obligatur, & cùm non posset per alios modos obligatio contrahi: quia non per stipulationem, quòd Deus interroget: & tu respondeas sicut in stipulatione, quòd Deus interroget: & tu respondeas sicut in stipulatione. Item nec per pactum, quòd de ali-

K quo faciendo vel non faciendo: dando vel non dando ab aliquo alteri possent illa verba quæ in pacto sunt necessaria interuenire: quia nec ipsum Deum vides cùm quo loquaris: nec aliquis est suus procurator, qui habeat eius mandatum ad hoc, vel negotiorum gestor per quem ipse ratum habere posset. Item nec per pollicitationem: quia in pollicitatione oportet ad minùs quòd persona sit præsens cui pollicitatio fiat: & ideò in subsidium fuit hic modus inuentus per quem Deo efficacissimè quis obligetur. Item nec potest dici votum donatio auari:

L quia quis obligetur absenti in voto cum aliàs si quis obligetur absenti non soleat obligari. vt ff. de confessis l. certum. & ff. de interro. act. l. vltima. Nec in donatiõe quis obligatur absenti, nisi mittat aliquẽ, qui rem ferat absenti: vel nisi absens habeat rem penes se, & sciat sibi rem esse donatam quam ego dono sibi: vel sibi habeat aliquẽ præsentem, qui nomine ipsius rem illam accipiat. vt ff. de donatio. l. absenti. & ff. de nego. gestis. l. si ego.

M Quot sunt species voti, Rubrica.

1 *Votum unum simplex, alterum solenne.*

2 *Votum simplex & in faciendo & in non faciendo consistit. Solenne uerò in non faciendo tantùm.*

1 VOTI autem duæ sunt † species: simplex, & solenne. Quæ autem sint simplicia, & quæ solennia, & quæ sit inter illa differentia notaui suprà de impedimentis matrimonij super illa rubricella. lib.

2 super matrimonio contracto ab aliquo vouente. † Simplicia aũt vota quædam cõsistunt in faciendo

A puta ire ad ſanctum Iacobũ,vel vltra mare, vel aliquid aliud facere: quędam conſiſtunt in non faciendo: puta ponet aliquis, quòd non comedet carnes die martis, vel vouet quòd non contrahet cùm aliqua matrimonium,& ſic indicit ſibi cęlibatum,ſeu viduitatem de qua loquitur lex C. de indic. vidui.l. penultima & vltima. Sed in hoc differt quia ibi nõ loquitur hoc modo,quòd aliquis ſibi indicit viduitatem:ſed quando alius:puta relinquit legatum mulieri ne nubat. Solenne votum conſiſtit ſemper in non faciendo, & maximè in continentia ſeruanda,
B & ſic non contraheret, licèt prima facie videatur conſiſtere in faciendo.ſcilicèt in ſeruanda continentia, ſicut diximus ſuprà de prædicta rubrica de impedimentis matrimonij ratione voti.

Quæ perſonæ poſſunt vouere, & quæ non, Rubrica.

1 *Vouere quilibet poteſt præter impuberem qui ſui iuris non eſt: filiumfamiliãs & ſeruum.*
2 *Epiſcopus uouere religionem intrare non, niſi cum Papæ licentia, poteſt.*
3 *Epiſcopus non exemptus cum ſui Metropolitani permiſ*
C *ſione neque uotum emittere neque religionem intrare poteſt.*
4 *Clericus ut peregrinetur uouere non niſi cum ſui prælati licentia poteſt.*
5 *Maritus ſine uxoris uoluntate uota emittere non poteſt, & econtrà.*
6 *Mulieribus præter maritorum uoluntatem extrà domũ pernoctare non licèt.*
7 *Votum omne ſeruandum.*
8 *In uoto tria præcipuè conſideranda ſunt. & quæ.*
9 *Libelli concipiendi formula quando agnatus proximior*
D *petit hæreditatem auferri à filio tãquam indignũ, qui uotum patris non adimpleuit.*
10 *Votum alterius adimplere, & alterum pro altero ieiunare poteſt.*
11 *Fiſcus caducorum ultimus ſucceſſor.*

NVNC videamus quæ perſonæ poſsint vouere,
1 vt voto aſtringantur † & certè omnes vouere poſſunt. & quilibet qui eſt paterfamil. & impubes ſui iuris. filij enim famil. & ſerui ſine patris dominiue authoritate voto non obligantur: vt ff. de pollicitatio. l. ſi quis rem. §. filiusfamil. & xvii. q. ij. c. ſi quis incognitus. ideò dixi de impubere. & ſui iuris: quia
E tunc oportet quòd tutoris authoritas interueniat, ſicut & in alijs obligationibus: vt inſtitu. de author. tuto. & ff. de autho. tuto. l. j. & ij. & l. obligari. Quæſtio. Quid de minore certè non inuenio exceptum: imò impuberem & ſui iuris dicunt iura voto obligari: vt in l. prædicta ſi quis rẽ, niſi fortè minor eſſet, qui haberet curatorem, & ſine ipſo voueret: tunc nõ obligaretur ille cui bonis eſt interdictũ: vt C. de in integ. reſtit. l. ſi curatorem habens. ff de ver. oblig. l. ſi is cui. Quod enim filiusfamil. ſine patre voto non obligetur, legitur in prædicta. l. ſi quis rem. &
F xx. q. ij. puella. & xxij. q. ij. c. tribus. & q. vltim. c. pue
2 ti. † Itẽ Epiſcopus ſine licentia domini Papę nõ poteſt vouere intrare religionẽ: quia per hoc deſereret Epiſcopatũ: vt extrà de religio. & tranſ. ad relig. c. licèt & hoc in exẽptis. Quæſtio. † Nunquid enim Epi
3 ſcopus non exẽptus cum authoritate ſui Metropolitani poſſet vouere, vel religionem intrare? Reſpondeo non: hoc enim dominus Papa ſibi ſoli ſeruauit ſicut & multa alia: nec etiam votum peregrinatio-
G nis poſſet emittere prælatus ſine conſenſu eccleſiæ & domini Papæ: vt extrà de vo. ex vo. redem. c. magnæ. quod quidam intellexerunt, ſi vellet peregrinari ad loca remota. vt. vij. q. j. ca. ſi quis in clero. & de conſecra di. v. c. non oportet, ſed fortè poſſet intelligi etiam de loco vicino. nam nec præſidi licet deſerere prouinciam, etiam cauſa voti explendi, ſi velit extrà prouinciam pernoctare, id eſt, per totam noctem eſſe: vt ff. de offi. præſi. l. ſciendum. & ff. de ver. ſignifi. l. vrbanum. §. vltimo. Sed hoc fortè durum eſſet, cùm tota die videamus quòd etiam ſine licen-
H tia Papæ ſtent & morentur extra Epiſcopatum ſuũ per plures noctes: ſed vtrũ pro bona & honeſta cauſa hoc faciant eos conſcientiæ ſuæ relinquo. Item
4 † nec clericus ſine conſenſu prælati ſui poteſt vouere, quòd perigrinetur: vt extrà de vo. & vo. redempt.
5 c. magnæ. † Item nec maritus ſine voluntate vxoris poteſt vouere, quòd peregrinetur. licet vxor ſit ad hoc inducenda: multofortius econuersò vxor ſine licentia viri vouere non poteſt: vt extrà de vo. & vo. re. c. ex multa. Omnes ergo perſonæ præter præ-
6 dictas poſſunt vouere: † mulieribus enim præter vo
I luntatem maritorum extrà domum pernoctare non licet: vt in authen. vt liceat matri & auiæ. §. quia verò plurimas collat. viij. & eſt poſita. C. de repudijs. authen. ſed nouo iure. miſeri tamẽ maritelli permittunt de nocte ſurgere vxores ad matutinas, vel ire ad feſta quæ ſunt extrà villam. O quàm malum matutinum ibi cantant vxores pro maritellis: & quam malum feſtum celebrant pro eis: ſcio hoc de facto: reuelare non audeo: ſed qui habet aures audiendi
7 audiat. † Omne ergo votum ſiue ſit ſimplex, ſiue ſit ſolenne ſeruandum eſt: quia omnis qui vouet, ſpiri-
K tu Dei ducitur: & vbi ſpiritus Dei ibi libertas. vt xix. q. ij. duæ. & extrà de regulari. & tran. c. licet. Votum autem à principio voluntatis eſt: quia cuilibet à principio liberum eſt vouere vel nõ vouere: poſtquàm autem fuerit emiſſum, neceſſe eſt conſeruare: nam euolat emiſſum ſemel irreuocabile verbum vt extrà de vo. & voti re. c. licèt. & iij. q. j. c. j. & hic dicit propheta: vouete & reddite domino Deo veſtro &c vouere. hic eſt conſilium, reddite domino Deo veſtro &c. hic eſt neceſsitatis. ſicut & aliàs in mandato: commodato & arbitrio: quæ omnia à princi-
L pio ſunt voluntatis: poſteà ſunt neceſsitatis vt ff. cõ
8 modati. l. in commodato. & ff de arb. iij. † Nota tamen in quolibet voto tria præcipuè ſunt conſiderãda. Primò quid deceat ſecundum æquitatem. Secundò quid deceat ſecundum honeſtatem. Tertiò quid deceat ſecundum vtilitatem. Quartò, quod nullus cõtra votum ſuum veniat: vt extrà de vo. & vo. re. ca. magnæ. & alibi legitur: redde altiſsimo vota ſua. vt extrà e. ti. c. per tuas. adeò hoc eſt verum, quòd ſi aliquis vouet ſe ſuſcepturum habitum regularem, ſi votum nõ implet, & medio tempore eligatur, quòd
M electio vitiatur, & reſignare debet: verum poſteà poterit eligi ſi votum compleuerit, quod emiſit. vt extrà eo. tit. c. per tuas. Omnis ergo vouens votum adimpleat per ſe, vel per alium, ſi de tali ſit votũ quod poſsit per alium adimpleri: alioquin poſsit adimpleri per ſuperſtitem: vt extrà eo. ti. c. quod ſuper his. Si enim pater faciat votum, & committit filio quòd adimpleat filius tenetur exequi: & ſi non exequitur, punitur filius: quia hæreditas ſibi auſertur, & alijs qui de iure ſuccedunt, vel ſuccedere poterunt

A terunt applicatur, vt extrà eo. tit. c. licèt. Iure tamen
ciuili tenetur hęres & cōpellitur pōtificali seu prin-
cipali auctoritate complere voluntatem testatoris.
vt ff. de petitur. hęredi. l. hęreditas. §. vltimo. & puni
tur si infra annuum secundum voluntatem testato
ris non implet omnia quæ sibi in testamento relicta
committit, pręter debitum naturale. i. pręter falsidiã
sibi debitam iure naturę: illa enim bona deueniunt
ad certas personas primò substitutas: posteà alijs
qui in ipsa auth. numerantur: vt in auth. de hęre. &
fal. col. j. & est posita. C. de fideicommis. authē. hoc
amplius. & sic Iustinianus mitiùs loquitur quã do-
B minus Innocen. Vnde in isto casu potest sic concipi
libellus. *Libellus.* † Corã vobis &c. proponit. Titius
9 agnatus proximior Sempronij testatoris cōtra Seiũ
filium & hęredem ipsius, quòd eum ipse Sēpronius
votum fecerit ire ad sanctum Iacobũ, vel vltra ma-
re: & pręceperit dicto Seio, vt pro ipso votũ ipsũ ad-
impleret: id efficere non curauit: quare petit bona
ipsius Seij quę fuerunt ipsius testatoris ab eo vt ab
indigno per vos auferri, & sibi applicari paratũ vo-
tũ testatoris adimplere. quòd ita rectè concipiatur
libellus probatur per decre. extrà eo. titu. c. licèt. &
C quidam adijciunt in libello, & petit ipsum Seiũ. de-
nũciari publicè excommunicationis vinculo inno-
dari: & hoc posset bene poni quia hoc cauetur in il
la decre. licèt. extrà eo. tit. *Oppositio.* Sed opponitur:
si debēt auferri bona ab illo sicut ab indigno: ergo
debent fisco applicari: vt. C. de incestis & inutilibus
nuptijs. l. qui contra. & ff. de donatio. inter virum &
vxo. l. cùm hic status §. vlti. Respō. illud autē quod
opponis locum habet tanquàm regula: sed fallit
in multis casibus quorũ vnus est hic: nec enĩ quod
D ob correctionem morum inducimus: fisci volumus
videri habere rationem: vt C. de secundis nuptijs. l.
j. Et aliàs etiam fallit in auth. si captiui, quæ est po-
sita. C. de episcopis & cleri. est in corpore auth. vt cũ
de appel. cog. col. viij. Patet ergo ex his quæ supe-
10 rius dicta sunt, ꝙ † alius potest pro alio ieiunare,
& votum alterius adimplere: & patet etiam quòd
mortuus soluit votũ suum per superstitem: vt xiij.
q. ij. c. animę defunctorum. & xxvj. q. vj. c. si quis fu-
erit. & extrà eo. tit. capitul. quod super his. *Quæstio.*
Item circa prędicta quæritur si quis fecit votũ &
E nō adimpleuit, & filius eius similiter non adimple
uit, nec habet aliquem agnatum vel cognatum
proximiorem qui sic concipiat libellum cōtra filiũ
vel hæredem: vt dixi. s. certum est quòd bona debēt
auferri filio sicut ab indigno vt dictum est: in hoc
casu cui applicàtur bona. Respon. fortè sicut aliàs
11 locus est fisco, † qui caducorũ vltimus est successor.
vt ff. de peti. hæredi. l. prodig. §. cũ antequã partes. &
C. de peti. hęredi. l. j. ita in casu isto crederē bona de-
bere peruenire ad ecclesiã loci illius, vbi defunctus
mortuus est: & expendatur per manus Episcopi pro
F anima illius defuncti in pijs operibus ar. C. de Epi-
scopis & cleri. l. nulli. & l. si quis ad declinandã. Vel
fortè si quis extraneus se offerret, qui vellet votũ ad
implere, certè admitteretur. vt. C. de episcopis & cle
ri. aũt. si capt. & auth. liberi furiosi. & ar. insti. de eo
cui libertatis cã bo. adijciũtur. & ar. de iudi. l. vl.

Quando possit votum redimi vel commutari & qualiter. Rubrica.

a Voti cōmutatio seu redemptio non nisi cum causa necessa ria, vtili, & euidenti facienda.

G *a Voti redemptio seu cōmutatio cũ superioris auctorita te fit.*
3 Super voto quis dispensare possit.
4 Papa super continentiæ voto an dispensare possit.
6 Peregrinationis iniũctæ ex pœnitentia commutatio non, nisi peregrinanti infirmitas superuenerit, & viæ tutæ non essent, fieri potest.
7 Votum ob quatuor causas non adimpletur.

NVNC videamus quando possit votũ redimi
seu commutari, & qualiter. Et certè non indif-
ferēter votũ redimitur: nec cōmutatur: nec à quoli-
H bet peti seu cōcedi debet: nec potest cōmutatio seu
1 redēptio voti fieri. nã † debet necessaria esse & vtilis
seu euidēs causa, quare fiat cōmutatio seu redēptio
voti. vt extrà eo. ti. c. de peregrinatiōis. & hoc etiam
dicit extrà eo. ti. c. magnæ. vbi dicitur, debere cōside
rari causa talis: vt superius diximus: & hoc etiam di
2 citur extrà eo. ti. c. qđ super his. & c. ex multa. † Item
fit redēptio seu cōmutatio voti auctoritate superio
ris. vt in prædicto c. de peregrinationis. & extrà eo.
ti. c. non est. vbi dicitur. nō est dicēdus voti trãsgres-
sor, qui votũ auctoritate sedis apostolicæ in aliud
I cōmutauit. nō enim licitũ est alicui auctoritate pro-
pria redimere votum vel cōmutare: quia nemo mit-
tēs manũ ad aratrum respiciēs retro aptus est regno
Dei. vt extrà eo. ti. c. magnæ. & postq̃ Deo voto ali-
quid promittimus, necessariò reddere astringimur.
vt. xvij. q. j. c. nam. Nã & vouētibus nō solũ nubere:
sed & velle nubere dãnabile est. & Ananias qui
Deo pecunias vouerat: quas victus posteà Diaboli
ꝑsuasione substraxit: qua morte mortuus est scitis.
vt xvij. q. j. c. j. & c. Ananias. *Quæstio.* Sed nunquid
K oĩs prælatus pōt dispēsare in voto: vel facere redēp-
3 tionē: vel cōmutationē voti? Respō. † quidã dicũt, ꝙ
nullus prælatus pōt hoc facere nisi solus Papa, vel
aliquis alius eius, speciali mãdato. vt extrà eod. ti. c.
ex multa. quę decre. interpretatur posteriorē decre.
vt extrà eo. tit. c. quod super his. per quã decre. vide-
batur ꝙ prælatis esset cōcessa dispensandi facultas.
T. tamē dicit, ꝙ omnibus Episcopis licèt. & quòd le
gitur in decre. prædicta extrà eo. ti. c. ex multa. spe-
ciale est in his qui crucē susceperũt in subsidiũ terrę
sanctæ. Sumitur tamē ar. ꝙ Papa possit dispēsare in
voto ar. extrà eo. ti. c. j. & c. nō est voti trãgressor. &
L & hoc nulli venit in dubiũ rectè sciēti. *Quæstio.* Sed
quibusdã videtur ꝙ Papa in voto dispēsare nō pos
sit: quos errare credo: & hi tali ratiōe mouētur: vota
enim ex necessitate soluēda sunt. vt xliij. di. c. j. &
sunt quodã modo de iure naturali: quia dicitur vo-
uete & reddite. sed ipsi dicũt qñ Papa dispēsat, pro-
priè nō dicitur dispēsare sed declarare: nã cũ quis vo
uet peregrinari intelligitur si cōmodè fieri pōt. vt
ar. extrà de iureiurã. c. quãto. ff. de verbo. signi. l. ne-
pos Proculo. & nō frãgit votũ, qui ĩ melius mutat.
vt extrà de iureiuran. c. peruenit. & extrà eod. capit.
M scripturę. alij dicunt, quòd circa votum peregrina-
tionis Papa potest dispēsare sed † circa votum con-
4 tinentiæ nequaquam: quia est vnum de maioribus
bonis. vt trigesimasecunda quæst. ij. cap. nuptiæ vbi
dicitur: nuptiæ implent mundum: sed virginitas pa
radisum: & nihil est acceptabilius Deo quàm con-
tinentia: illa enim sola est possibilis cum fiducia
Deo animas hominum præsentare vt in auth.
de lenonibus. col. iiij. Quod autem in voto conti-
nentię Papa dispensare non possit, probatur extrà

A de statu mo. & ca. regul. c. cũ ad monasterium. Sunt
tamen qui dicunt, quòd posſit Papa super voto cõ-
tinentię dispensare. ar. extrà qui cleri. vel vo. matri-
monium contrahere poſ. c. veniens. vbi videtur ꝙ si
in simplici voto continentię emiſſo Papa posſit dis
pensare quod admitto in voto simplici: io solẽni ve
rò non: in articulis enim fidei, & in his quæ sunt in
veteri testamẽto prohibita: vt iu vsuris in illis Papa
dispensare non potest: vnde audio quòd dominus
Innocen. iij. voluit tempore consilij dispẽsate & in-
uenire remedium in vsuris, propterea quia totus mũ
dus super his vadit in pręcipitum, sicut dispẽsauit in
B matrimonio, qui septimum gradũ reduxit ad quar
5 tum: sed non potuit remedi ã inuenire. † Fit autem
ista cõmutatio voti, vt dictum est, auctoritate supe-
rioris: & ipsa commutatio & redemptio ex eius pen
det arbitrio: nã potest ipse superior cõmutare votũ
in aliud votũ: potest etiam ipsum redimere eleẽmosi
nis; vt considerata persona & qualitate ipsius fiat
commutatio: vt hoc faciat quod magis Deo accep-
tum sit: vt extrà eo. ti. c. de peregrinationis. & c. ma-
gnę. vbi dicitur, quòd superior debet considerare la
borem, expensas, quas ille qui vouit, esset facturus
C in via. & optimè dicit hęc decre. eo. ti. c. quod supec
his qualiter sit dispensatio voti facienda. Illud autẽ
6 nota, † quòd vbi peregrinatio iniungitur ex pœni-
tentia, ibi non est locus commutationi: nisi fortè in-
firmitas peregrinantis: vel fortè viarum pericula es-
sent in terra. vt extrà eo. ti. c. quod super his. & c. ex
7 multa. † Sed licèt quis teneatur votũ adimplere: ta-
men aliquãdo propter quattuor non habet necesse
adimplere. Primum est rei malicia: vt. xxij. q. iiij. c. in
malis. vbi dicitur: in malis promissis rescinde fidem:
D iu turpi voto, muta decretum: quod incautè vouisti,
ne facias. impia enĩ est ꝓmisſio, quę scelere adim-
pletur, Secundũ est status suscepti habitus: sicut in
monacho: nam non licèt monacho vouere sine cõ-
sensu Abbatis: si autẽ vouerit, frangẽdũ erit. vt. xxij.
q. vi. c. monacho. & c. monachus. Tertiũ est, vtilitas
officij. vt si monachus postuletur io Episcopum, di
mittit votũ de licentia suis Abbatis quod fecit, quã
do fuit monachus de perpetua residentia in mona-
sterio facienda: nõ intelligas quod frãgatur votũ. s.
vt quis desinat esse monachus, eò quòd est Episco-
pus: nam & multos vidi Episcopos qui sunt mona-
chi: nec propter dignitatem episcopalem vitam mo
E nasticam dimiserunt: imò tenaciter eam seruant. si-
cut est in Episcopo Prenestino, qui fuit & est mona
chus: fuit enĩ Abbas triũ fontiũ. Quartũ est, digni-
tas sacramẽ. vt. xxxiij. q. v. c. si dicat vir. vbi dicitur, si
dicat vir, iam continere volo: nolo dicit vxor: certè
non potes: quod enim tu vis, illa non vult. nunquid
enim per continentiam tuam illa debet fieri forni-
caria: si enim alij nupserit, te viuo, adultera est: non
enim vult Deus tale damnum tali lucro conpensa-
ri: redde ergo debitum: & si non exigis pro satisfa-
ctione perfecta Deus tibi computabit, si non quod
F tibi debet exigis, sed reddis debitum quod debetur
vxori.

Qualiter posſit à voto recedi. Rubrica.

NVNC vltimo videamus qualiter posſit à vo-
to recedi. Et certè potest recedi à voto, auctori-
tate superioris: vt dixi. Item potest recedi propter de
fectum cõditionis, si votũ fuit cõditionale. vt. xxxij.
G q. j. c. non solũ. Item propter defectum causæ: si con
templatione certæ causæ fuit emiſſum. vt extrà eo.
ti. c. magnę. Item si cõmutatur in melius. vt extra de
iureiur. c. peruenit. vt extrà eodem titul. c. scripturæ.
& c. non est voti.

De statu monachorum & canonicorũ regula.

1 *Monachari omnes poſſunt.*
2 *Monachus antequàm quis fiat: triẽno probandus est.*
3 *Seruus quomodò monachus fiat.*
4 *Monachi quomodò uiuere teneantur.*
5 *Iuuenum optima educatio, si cũ senioribus cõuersentur.*
H 6 *Monasteria ingreſſi se, & sua Deo dedicant.*

QVIA frequenter illi qui transeunt ad religio
nẽ, & coniugati qui conuertuntur. fiunt mona
chi, seu canonici regulares. ideo de monachis & re-
gularibus canonicis, & de statu ipsorum videamus.
Multas enim quæstiones de talibus sæpè vidi: & iõ
de ipsis propter legistas tractare præuidi, licèt de mo
nachis tractetur in iure ciuili: vt habes in autem. de
monachis. col. i. vbi tractatur hoc modo. Primò tra
ctat quid operetur monachatus, quantum ad Deũ:
Deus enim maculã abstergit: vt in auten. eo. titu. in
I prin. Secũdo tractat qualiter monasteriũ monacho
1 rũ debeat ordinari. vt in auten. eo. ti. §. illud. Tertiò
tractat qui poſſunt fieri monachi & certè † omnes:
poſſunt fieri monachi non solum liberi, sed & serui
quia oẽs simul diuina gratia suscipit: quia quãtũ ad
Dei cultũ nõ est masculus: neq; fœmina: neq; liber:
neque seruus exclusus: omnesque in Christo vnam
2 mercedẽ debemus recipere. vt in auten. eo. ti. §. hinc
aũt nobis. † Quartò tractat ꝙ debet esse in proba-
tione per triennium: non enim est facilis vitę muta-
tio, sed cũ animi fit labore: & ideò secundũ iura ci-
uilia tãtũ tẽpus statuitur ad probationẽ. vt in autẽ.
3 eo. ti. §. sancimus igitur. Et optima ibi ratio asſigna
K tur † quomodo seruus potest fieri monachus: nam
si secundum ius seruus in multis casibus mutatur,
& transit in alterius dominiũ: & etiã aliquando in li
bertatẽ eripitur: multo fortiùs præualebit diuia gra
tia, & transit in cœleste dominiũ, & eripitur in liber
tatẽ. vt in autẽ. eo. ti. & eo. §. sed hoc verũ est post tri
ennium, infrà triennium enim conceditur domino
4 posse seruum suum vẽdicare: vt in auten, eo. titu. §. si
quis igitur. Quintò tractat, quomodo † oporteat ip
L sos viuere: & certè in eadẽ domo dormire: comede-
5 re: morari, & viuere debent: quod maximè interest
iuuenum, si cũ senioribus conuersentur: fiet † enim
optima æducatio iuuentutis conuersatione seniorũ
6 vt in auten. eo. ti. §. cogitãdũ. † Sextò, ꝙ ingresſi mo
nasteria se & sua dedicant Deo. nõ ergo testantur
nec alienãt: nisi quia poſſunt diuidere inter filios. vt
in auten. eo. ti. §. illud quoque decernimus. Septimò
tractat quando aliquis intrauit monasterium & e-
xiuit de monasterio: quid faciendum sit, si vxorẽ ha
beat: & quid sit faciẽdum si ad militiam, aut ad aliã
vitæ figuram: vel ad aliquod monasterium se trans-
M ferat. vt in auten. eo. ti. §. si vero vxorẽ habens. & iõ
ponit de monacho sic exeunte: quia erro vita est ta-
lis vita monastica, quę nullatenus tolerantiæ proxi-
ma neque constantis & persistentis animæ. sed iudi
ciũ habentis circulare & aliũdè alia requirentis. vt in
auten. eo. ti. §. si verò relinqueris, Octauò tractat de
ordinatione Abbatis, qui vtique est eligendus: nõ
quia primus: non quia secundus: non quia tertius:
sed Episco-

A ſed Epiſcopus percurrat per omnes: Epiſcopus dico
loci in cuius diœceſi monaſterium eſt: ſed ſecundũ
vitæ merita: & eſt ratio: non enim exonerandus eſt
oĩno Epiſcopus, & ex eo ordo, & qui apparuit pri-
us optimus inter monachos conſtitutus & dignus
prælulatu is eligatur. neque enim omnes per ordinẽ
inter ſummos: neq; rurſus omnes inter nouiſſimos
conſtituti ſunt. vt in authen. eo. tit. §. ordinatiõe verò
Abbatum & ſic breuiter & ſuccinctè tractatur in
iure ciuili de monachis.

B Quid iuris ſit de monachis in iure canonico. Rubrica.

NVNC videamus de monachis & quid iuris ſit
de illis in iure canonico plenè & copioſè. Et pri
mò de nomine monachi, vnde dicatur. Itẽ qualiter
fiant monachi. Itẽ quid ſit eorũ officiũ, & à quibus
debeant abſtinere. Item quis vel qualis debeat eſſe
ſtatus eorũ. Itẽ qualiter viuere debeãt. Vltimò vide
bimus in hac rubrica de abbate quid ſonet hoc no
mẽ. Abbas: qualiter eligatur: & quibus & à quo in-
ſtituatur & cõfirmetur: & quod ſit Abbatis officiũ.

C Vnde dicatur monachus. Rubrica.

MONACHVS dicitur à monos græcè, quod
eſt vnus latinè: & achos græcè, quod eſt triſtis
latinè: vnde monachus dictus quaſi ſolus & triſtis:
vt probatur. xvj. q. j. c. placuit. iõ ſolus dicitur q̃a a-
liorũ debet cõſortia euitare. vnde monacho dicitur.
ſi cupis eſſe quod diceris. ſ. eſſe monachus, quid fa-
cis in vrbibus: ſi enim audis monachum de nũmis
ſæpè loquentẽ, reputa ipſum negociatorẽ, & nõ mo
nachum. vt eo. ca. q. j. capi. ſi cupis eſſe quod diceris,
D ideò triſtis dicitur. quia monachus non docẽtis ſeu
doctoris, ſed plangentis habet officium: luge enim
debet vel ſe vel mundum, & domini pauidus præſto
lari aduẽtum. vt eo. ca. q. j. capi. monachus. & ſic no
men iſtud. ſ. monachus nomen græcum eſt.

Qualiter aliqui fiant monachi. Rubrica.

1 *Monachorum habitus multiplex.*

1 QVALITER iſti fiant monachi non curo
proſequi, quia hoc dixi. ſ. in rubrica de re-
gularibus & tranſeũ. ad reli. † Et licèt hodie diuerſi
ſint habitus, quidam nigri, ſicut illi q̃ ſunt de ordĩe
beati Benedicti: q̃dã albi, ſicut illi qui ſunt de ordi
E ne Ciſtercienſiũ: quidam griſij, & ſunt de eodem or
dine: licèt inter illos non ſint: & alij qui aliam vitam
& fortè ſtrictiorem ducunt. quidam ſicut fratres mi
nores & prædicatores. quidã ſunt heremitæ: omnes
tamen monachi ſunt. nec eſt de colore veſtiũ diſpu-
tandum, ſicut dicit regula ſancti Benedicti.

Quid officium monachorum, & à quibus debeant abſtinere. Rubrica.

1 *Monachorum ſtatus & officium quale ſit.*
2 *Monachus in clauſtro manere tenetur, & diuinis officijs inuigilare.*
F 3 *Monachi à quibus abſtinere debeant.*
4 *Sepultura eccleſiaſtica carere debet, omnis qui in peccato mortali decedit.*
5 *Papa ut monachus proprium habeat & nubere poßit. diſpenſare non poteſt.*
6 *Multa ſunt præter articulos fidei in quibus Papa diſpẽſare non poteſt.*
7 *Papa an contra quatuor concilia & Apoſtolum diſpenſare poßit.*
G 8 *Papa monachum demonachare poteſt.*
6 *Papa cur non poßit contra caſtitatis uotum diſpenſare, ratio hic aßignatur.*

NVNC videamus: quod vel quale ſit monacho-
rũ officium, & à quibus abſtinere debeant: &
quis debeat eſſe ſtatus ipſorum. Et certè ſtatus ip-
ſorũ ſatis apertè monſtratur in regula beati Bene-
2.1 dicti: & ſtatus † eorũ, & officiũ eſt iſtud † quia de-
bẽt in clauſtro iuxtà regulæ ſuæ ſtatuta diuinis ob-
ſequijs vigilare. vt extrà de offi. iudi. ordi. c. quãto.
nã ſicut piſcis ſine aqua caret vita: ſic monachus ſi-
H ne clauſtro vel monaſterio: vt. xvj. q. j. c. placuit. Ad
officium eius pertinet ſedere ſolus, & tacere: quia
mũdo mortuus eſt: Deo autẽ viuit: & officiũ ſuum
vacet circa lectiones & reſpõſoria: plãgat ſe & mũ-
dum: quia vnus & triſtis appellatur. vt ea. ca. q. j. c.
placuit. plangẽtis enim habet officium. vt xvj. q. j. c.
monachus in eodẽ dormitorio dormire, & in eodẽ
refectorio comedere debent: vt in authen. de mona
chis collat. j. §. cogitandũ. & extrà de ſtatu mona &
ca. re. c. cũ ad monaſterium. Et vt plenè ſcias de ſta-
tu mona. oportet te ſcire à quibus debeant abſtine-
re: de quibus videamus. nam qualiter fiãt monachi,
& infrà quod tẽpus debeãt eſſe in ꝓbatiõe notaui.
I ſ. in ti. de re. & tranſe. ad relig. † Abſtinere debent
3 monachi à multis. In primis q̃d nõ habeant ꝓpriũ:
& ideò à principiò religionis renũciant proprio. Se
cundò à vitio carnis: ſicut hæc leũtur extrà de ſta.
monacho. & ca. regu. c. cùm ad monaſteriũ. in fine.
& c. monachi. & c. ſuper quodã canonico. & ſi inuẽ-
ti fuerunt habere proprium, ſicut ibi dicitur, non de
bent tradi eccleſiaſticæ ſepulturæ: & hoc ideò quia
in mortali peccato deceſſerũt, cùm vellent habere
propriũ cõtra votũ ſuũ: quod non licet vt in prædi-
cto c. cũ ad monaſteriũ. in fine. & xij. q. ij. non dica-
4 tis † idẽ eſſet de quolibet quem cõſtaret in mortali
K crimine deceſsiſſe: vt xxj. q. iij. c. Cyprianus. & xxiij. q.
v. c. placuit, ar. contra. xxiiij. q. v. c. quicũq;, Sed illud
c. intelligitur de clerico pœnitẽte: vel expone illud.
5 c. de ſepultura aſinina. Cõtra † iſta duo etiam ſum-
mus põtifex diſpẽſare nõ poteſt. vt eadẽ decre. in fi-
6 ne. Et ſic nota, ꝙ † præter articulos fidei multa ſunt
in quibus diſpẽſare non põt ſicut notauit, T. in illa
decre. in quadã ſua votula. nã non poteſt diſpẽſare
Papa in his duobus caſibus: vt dictum eſt: item
non poteſt diſpenſare in ſecũdo gradu conſangui-
nitatis. vt extrà de reſtitutio. ſpoli. capitulo literas.
Item nec contra apoſtolum. vt trigeſimaquinta
7 queſt. prima. ſunt quidam. Itẽ † nec contra quatuor
concilia: vt. xv. di. c. ſicut. ſed iſtud nõ eſt vſquequa-
L que verum. quoniam Papa diſpenſat contra apoſto
lum quandoque: vt vigeſimaquarta diſt. cap. lector.
& contra multa ſtatuta quatuor conciliorum diſ-
penſare poteſt, quamuis iſta quatuor concilia non
audeat reprobare. Quod autẽ dicitur in illa decre.
cum ad monaſterium. in fi. Papa diſpenſare non po
teſt, quòd monachus habeat propriũ: de plano con-
cedo: quia abdicatio propriorum eſt de ſubſtantia
monachatus. Sed Vincẽtius & Iohannes notauerũt
hoc quòd Papa nõ poteſt diſpenſare vt monachus
habeat proprium: verũ eſt exiſtens monachus: ſed
8 de † monacho facere põt nõ monachũ. Alij dicũt,
M ꝙ Papa de plenitudine poteſtatis ſuę põt facere q̃d
mõachus exiſtẽs mõachus habeat propriũ licèt ab-

A dicatio proprietatis sit de substantia monachatus.
quia Papa potest diuidere substantiam rei. vt l. de rei vxo.
actio. l. vnica. circa prin. & de eo nihil est potest fa-
cere aliquid: vt. iij. q. v. c. quippe. & argu. de cōsecra.
di. ij. cap. re vera. & quod dicitur in prædicta decre.
quod non potest facere & c. exponūt. i. non cōgruit
potestati illius sic. xxxij. q. v. c. si paulus. Vel non
9 potest nisi subsit causa. T. dicit, quod contra † votum
castitatis dispensare non potest Papa: & quare ipse
T. assignat rationem, quia nihil inuenitur in mun
doque bonum, in quo posset cōmutatio fieri, quia
nihil melius continentia. vt. xxij. q. iiij. c. mulier. nā
B castitas sola est quæ cū fiducia potest Deo animas
præsentare. vt in auten. de leuinibus, col. iiij. §. sanci
mus. & nullā cōmutationē pōt Deo quis dare pro
aīa sua. cū sit aīa pretiosior omnibus rebus: vt. xxiiij.
q. iij. c. si abbates. si ergo per Papā non potest in his
duobus dispensari: multominus per Episcopum vel
Abbatem.

1 In quibus causis potest dispensare Abbas cū canonico vel monachis. Rubrica.

1 *Abbas circa quæ cum monachis suis dispensare potest.*

1 VERVMTAMEN Abbas † potest di-
C spēsare cū monacho, quantum ad esum carniū,
vt in prædicta decre. cū ad monasterium. de cōse. di
stin. v. c. carnē. Item dispensare potest in cella Epi-
scopali constituenda. vt. xxj. q. j. c. monachū. Itē po-
test dispensare circa ordinē: vt extrà de ordi. ab Epi-
scopo qui renun episcopatui. c. requisiuit. & extrà
de æta. & qua. & ordi. præfie. c. eùm contingat. Item
potest dispensare cum monachis circa canonē latæ
sententiæ vt extrà de sentētia excom. cum illorum.
hoc dicit. T.

D De his quæ solus Papa & nullus alius, potest dispensare. Rubrica.

1 *Papæ soli multa reseruata, & quæ.*

2 *A Papa non appellatur.*

SED licèt Papa possit dispensare circa duo prædi
cta: sunt tñ multa q pōt dominus † Papa solus, &
1 nullus alius, & sibi soli sunt reseruata: vt. xviij. di. c.
huic sedi. & quæ sunt illa Allanus notauit in qua-
tuor versibus, & apposuit iura canonica vnde ver-
sus. Restituit Papa: solus deponit & ipse. Diuidit
ac vnit: Eximit. atque probat Articulos soluit fidei:
E synodúmque facit generalem. Transfert, & mutat:
appellat nullus ab illo. Solus nāque Papa restitu-
it depositos. vt. ij. q. vij. c. & ideò. Solus deponit E-
piscopos. vt iij. q. vj. c. accusatus. & c. quàmuis. & c.
dudum. & extrà de trāsla. episcop. c. inter corpora-
lia. Solus diuidit vnū Episcopatum in duos. vt. xvj.
q. j. c. præcipimus. Solus vnit duos Episcopatus in
vnū. vt extrà de concess. præben. c. sicut vnire. &. xvj.
q. j. c. & temporis qualitas. Solus eximit Episcopos
& Abbates. vt. xvj. q. j. frater noster Adrianus So-
lus probat scripta doctorum, & concilia: vt. xv. di.
F c. sancta romana ecclesia. & xvj. di. c. regula. &. ij. q.
vj. c. ideò. Solus articulos soluit. f. fidei, cùm dubita-
tur super aliquo articulo: vt xxiiij. q. ij. quot ens. &
c. quoniā vetus. extrà de hæreticis. c. fi. Solus facit sy
nodū generalē. vt xvij di. c. j. ij. &. iij. Solus transfert
sedē episcopalem de loco ad locum. vt. vi. q. j. c. & tē
poris qualitas. Solus mutat Episcopos de ecclesia
ad ecclesiam. vt. ij. q. j. mutationes & extrà de trāsla
2 ti. Episcopi. cap. j. ij. &. iij. † Item nullus appellat ab
eo. vt ix. q. iij. c. cuncta per mūdum, & est ratio quia
G appellatio semper interponitur à minori ad superio
rem: vt in auten. de appel. col. iiij. & Papa nullū ha-
bet superiorem. Hæc omnia ita pertinent ad domi-
num Papam vt si generalem mittat legatum, quod
hæc attentare non audeat: vt extrà de offi. leg. c. nisi.
& c. quod translationē. Alanus.

Monachi à quibus abstinere debeant Rubrica.

1 *Loca solitaria nociua.*
2 *Monachum qui sæpè de nūmis loquitur, ille ut institor non ut monachus habendus est.*
H 3 *Monachus Abbatem accusare potest, & de hoc uide singularia.*
4 *Monachi qui prædicatores esse desiderant, quid eis faciēdum incumbat.*
5 *Facetè dictū in illos qui uolare antequā pennas habeāt.*
6 *Monachi quidam nigri sunt intus & extrà.*
7 *Monachus nullam cognationem habeat, quomodò intelligatur.*
8 *Monachus succedit, remanet in patris potestate, & usū fructum retinet.*
I 9 *Pro monachatione nihil dandum, nihilque accipiendum.*
10 *Monachis peculium habere ex Abbatis licentia licitum.*
11 *Priores conuentuales qui per electionem instituti sunt, perpetuò priores remanent.*
12 *Monachi an ad ecclesiarum etiam parochialiū regimen assumi possint.*
13 *Inter monachos & canonicos regulares differentia.*
14 *Monachatio facta sub conditione ut proprium retineretur, non tenet.*
15 *Monachatio notis omnibus præiudicat.*
K 16 *Monachus siue canonicus regularis in susceptis ordinibus ministrare potest: item & suscipere, & ad dignitates promoueri.*
17 *Monachus an Abbatem accusare possit.*
18 *Monacho accusanti Abbatem, quis expensas ministrabit.*
19 *Monachi an ab alijs monachis accusari possint.*
20 *Monachus denuntiare potest.*
21 *Monachus in scholis & agere & conueniri potest.*
22 *Monacho accusanti Abbatem expensæ dandæ sunt & quæ.*

ITEM debet abstinere monachus vt nulla sibi
obediētia perpetuò concedatur extrà claustrum.
vt in prædicta decre. c. cū ad monasterium. Item ab
L stineat vt non sit sit solus in loco solitario: nā loca †
1 solitaria nocēt: quia infamia nascitur inde. vt extrà
de sta. mo & ca. reg. c. monachi. & c quod Dei timo
rē. Item abstinere debent monachi, vt nemini extrà
monasteriū pœnitentias tribuant, nisi inter se ad in
uicē. Itē abstineant vt non sepeliant mortuos intra
monasteriū, nisi monachum in monasterio secū cō-
morantē, vel nisi aduenticium fratrem ibi mori cō-
tigerit: vt xvj q. j. c. placuit omnibus. Itē abstineant
à multo colloquio: quia vt dicit. Salo. In multo col-
loquio non deest peccatum Item abstineant quod
M non tractent, nisi de quotidiano victu & necessitate
corporis sui: sicut dicit Apostolus, habentes enim vi
2 ctum & vestitum his cōtenti simus oā si † audis mo-
nachū sæpè loquentē de nūmis, illū institorē habeto
potius quàm monachū. vt. xvj. q. j. c. si cupis. Itē absti
neāt monachi, vt neque filiū alicuius de baptismo
accipere. neque aliquē baptizare: neque mortuos se
pelire. neque ad ecclesiā secularē transire præsumāt:
vt. xvj. q. j. c. placuit cōmuni nostro cōsilio. &. xviij.
q. ij. c. peruenit. Item abstineant monachi & Abba

tes ne iura

A tes ne iura episcopalia sibi vendicent: videlicèt pœ-
niteotias dare in remissionem peccatorum: nec fa-
cere reconsiliationes pœnitentium: nec recipere de-
cimas: nec ecclesias aliquas absque proprij episcopi
licentia: vt extrà de priuil. cũ & plantare. vel absque
ap. se. auctoritate. quod si fecerint contrarium, inci-
dunt in canoné latę sententiæ. vt. xvj. q. j. c. peruenit.
Itẽ abstineãt monachi & Abbates ne publicas pœ
nitentias dent. nec infirmos visitent, nec vnctiones
extremas faciant. nec missas publicas cãtent. chris-
ma: oleũ & consecrationes altariũ & ordinationes
clericorum ab Episcopis accipiant, in quorum par-
B rochijs permanent: vt. xvj. q. j. c. interdicimus. Itẽ ab
stineant, vt nõ pergant per vicos: per plateas: per ca
stella. & per ciuitates, sed in claustro morẽtur. Itẽ à
prædicatione populorum omnino cessent, nisi for-
tè aliquos voluerunt inducere, vt claustrum intrent
vt. xvj. q. j. c. iuxta. Itẽ abstineant vt seculares actio-
nes non tractẽt, nisi iminente & vrgente necessita-
te. & maximè monasterij: & tunc de auctoritate &
mãdato Episcopi hoc faciant, Abbate nihilominus
imperante. vt. xvj. q. j. c. qui vere. & c. monachi. intel
ligas hoc vbi monasteria sint subiecta Episcopo. vt
C eo. causa & eo. q. qui verè. Quæstio. † Sed quod si mo
3 nachus velit accusare Abbatẽ, quod ei à iure conce
ditur. vt extrà de accusa. ex parte, adeò quod etiã ip
si monacho dandæ sunt expẽsæ ab ipso monasterio,
cũ proprium non habeat. vt extrà de accusa. c. ex par
te. & c. olim. in fi. quo hoc procedit, quod debet egre-
di monachus Abbate imperante, certè istud nũquã
erit, quòd Abbas mandet monacho, vel det sibi li-
centiã, vt ipsum accuset. Respõ. in alijs negotijs p-
curãdis p monachũ intellige canones supradictos.
in casu aũt de quo opponis, dico quod nõ est neces-
D sariũ mãdatũ Abbatis, sed faciet hoc locũ licẽtia E-
piscopi tãtũ vt dictũ est. & ar. ad hoc. C. de episcopis
& cleri. l. si qua per calũniã. Vel monachus admitte
tur auctoritate iuris sicut & alias seruus in multis
casibus admittetur auctoritate iuris, & cõtra dñm,
& etiã cõtra alios: vt ff. de iudi. l. vix certis. & C. de
quęstionibus. l. j. & C. qui leg p̃sonã ha. sta. in iudi.
l. momẽtaneæ. & C. si per vim vel alio modo. l. j. hãc
quęstionẽ certius examinabo infrà in hac eadẽ ru-
brica. His antẽ actionibus videntur multa capitula
cõtradicere. nã videtur, q̃ monachi missas publicas
possunt celebrare. vt. xvj. q. j. agapitus. possunt etiã
E mortuos extrà monasterium moriẽtes recipere ad se
pulturã: vt in prædicto. c. Agapitus. & c. admonere.
& c. cõsiderante. & notauimus de hoc. s̃. de sepultu-
ris. Itẽ videtur, q̃ monachis presbyteris sit p̃missum
prædicare: baptizare: pœnitẽtias dare, debita. i. p̃ctã
miseris relaxare: deciatũ primitiarũ oblationũ viuo
rũ & mortuorũ portiõe iusta p̃frui. Sed oĩa ista con-
traria per istud verbũ positũ in canone tolluntur. i.
moderata dispensatione cõmendamus: vt. xvj. q. j. c.
doctos. & sic intellige oẽs canones qui dicũt, q̃ præ
dicta facere monachis sit cõcessum sicut istud c. eo.
F causa & q. c. ex auctoritate. & c. sunt nõnulli. Et no
ta optimũ verbũ: quia si monachus præsbyter vult
4 prędicare † primò addiscat, tanquã doceat & semper
cõuersetur inter bonos & meliores, & eos sectetur,
nec sit miles antequàm tiro: nec primò magister an
tequã sit discipulus. vt in eo. causa. & eo. q. sic viue
in monasterio, vt clericus esse merearis. & c. si cleri-
catus. & extrà de electio. c. cùm in magistrũ assumi

G non debeat qui formam discipuli non assumpsit &
5 lx. dist. miserum. † Et hoc nota cõtra multos, qui vo
lare volunt antequàm habeãt pennas. nã quosdam
scio in regimine docendi positos de quibus dicitur:
de puteo vacuo nihil egreditur: & qua fronte tendit
ad cathedram qui nõdum sedit discipulus in sca bel-
lo. Multi etiã assumũt & iudicaturæ & aduocatio-
nis officium qui sciunt satis de iuris & facti ignorã-
tia & diu studuerunt in illa rubrica & legerunt lo-
cum secundũ ignorantiã elenchi. Prima ergo capi-
tula sine dispensatione loquũtur, quæ ita prohibẽt,
& maximè monachis vagabũdis, qui non sunt mo-
H nachi: sed monachi † qui nigri sunt intus & extrà, &
6 sic intelligitur capitulum. in ea. ea. q. j. c. adijcimus,
vbi dicitur: adijcimus vt nullus audeat prędicare:
sine monachus: siue laicus sit: siue cuiuslibet scien-
tiæ noĩe glorietur. Cęterũ ex dispẽsatione possunt:
& ita intelexit Gratianus: vt e. causa & ea. q. c. sunt
nõnulli. in fi. Itẽ abstineãt ab oĩbus sęcularibus ac-
tibus: vt ea. ea. & q. j. c. de pręsentiũ. & c. sunt nonnul
li. prętereà dicitur in auth. quomodo oporteat Epis-
7 copos viuere. col. viij. † q̃d nullã cognationẽ habet
monachus: intellige hoc quantũ ad sęculares actus:
8 nõ ĩtelligas sic ex toto † nã ego video q̃ monachus
succedit. vt C: de Episcopis & clericis. l. Deo nobis.
I Item filius remanet in potestate patris, quia mona
chatus nõ liberat à patria potestate, sed episcopalis
dignitas: vt in auth. cõstitutio. quę de dignitate lo-
quitur col. v. Itẽ nõ amittit vsumfructũ, quia capite
non minuitur, sed augetur: vt notauit dñs meus in
summa, quibus modis vsusfructus amittitur. Sed li-
cèt habeatur monachus mortuus quantũ ad modũ:
vt dixi. s̃. & apertè habetur hoc in c. illo placuit. &
in c. sequẽti. nõ tñ intelligas illũ mortuũ in vero. nã
de malis monachis loquor: quia quot mala cõmit-
K tãt, sciũt illi qui sunt in terris ipsorũ monachorum:
9 q̃d verũ loquor, & sunt mihi testes veri. † Itẽ absti-
neãt vt nihil dent quando fiunt monachi: alioquin
& dantes & recipientes puniũtur: & cũ sit symonia
cõmissa, nõ tenuit monachatio: & ideò a loco illo
expellitur: vt extrà de statu monacho. & cano. regu.
c. monachi. nec excusantur ratione paupertatis. Et
hoc vitiũ maximè inoleuit in regno in monasterijs
monialiũ, in quibus nõ recipiũtur moniales nisi de-
tur aliqua pecuniæ quãtitas: & hoc pessimũ vitium
L obtinebat, & adhuc obtinet in terra mea Beneuẽti.
certè tã dantes quàm recipiẽtes siue sint subditę si-
ne abbatissæ ab ipsis monasterijs perpetuò expel-
luntur & traduntur in monasterijs perpetuæ mora-
turæ. quę sũt regulę artioris: vt extrà de symonia. c.
quoniam symoniaca labes. quæ constitutio etiam
traditur ad pręterita. Item abstineant monachi: vt
non habeant peculium: & ne vadant singuli per ca
stra, per vicos & per oppida: sed sint in cõuentu iux-
tà Salomonem dicentem. Ve soli quia si ceciderit
non habet subleuantem se. vt extrà eod capit. mo
M nachi. peculium † autem habere potest monachus
10 de permissione Abbatis: aliàs à communione pri-
uatur altaris: & mortuus non traditur ecclesiasticæ
sepulturæ, vt in prędicto capitulo monachi. Item
nõ dẽt Abbates perpetuã obedientiã vel prioratũ,
nec p̃ cõcessiõe prioratus p̃petuũ vel tẽpale aliqd
accipiãt: alioqn & dãtes & recipiẽtes à monasterio
expellantur. vt cũ oportuerit sine conditiõne qua-
libet mutẽtur priores. & hoc de prioribus illis intel-

A ligas qui annuales dicuntur, & non instituuntur per
11 electionē: in † conuētualibus aūt ecclesijs īstituūtur per
electionē: illi enim ex quo semel sunt per electione
instituti semper sunt priores, & nunquam possunt
nisi eorū culpis exigētibus remoueri: vt extrà de sta:
mo. & ca. re. c. monachi. & c. cū ad monasterū circa
fi. Itē isti priores annuales pecuniā quā habent Ab
batibus suis reddere debent. Vnde circa ista notatur
Tā. quod monachi prioratibus suis sine causa ratio
nabili non mutantur: & ponuntur causæ. s. dilapida
tionis: vel si incōtinenter vixerint: vel si aliquid tale
B egerint propter quod essent meritò amouendi: aut
pro necessitate aliqua maioris officij essent trāsferē
di: vt in prædicto. c. monachi & dicit. T. hoc intelli-
gas de his prioribus, qui habent canonicū Titulū
per canonicam electionē capituli, & habent confir
mationē superioris: hi absque culpa de prioratibus
suis remoueri non possunt. vt lvj. distin. satis peruer
sum. xv. q. v. c. ij. xvj. q. vlti. cum inuentum. extrà de
iudi. c. j. Et in talibus cōfirmati possunt prioratus &
Abbatiæ vt extrà de præben. c. nisi essent. Alij verò
priores qui non creātur per canonicā electionē, sed
C ad voluntatem Abbatum suorum constituūtur, hi
remoueri possunt absq; culpa. vt extra de statu mo-
na. & ca. re. c. cū ad monasterium. & extrà de symo-
nia. c. per tuas. in fi. nec talibus beneficia confirmā-
tur. vt extrà de confir. vti. vel inuti. c. ad nostram. &
c. porrecta. & extrà de capellis mo. c. ex parte. & xvj.
q. j. c. peruenit. & de hoc dic. vt notabo in fi. huius
rubricę. Quęstio. † Sed quęritur an monachi possint
12 ad regimen ecclesiarum assumi etiam parrochialiū.
& videtur quod sic: vt extrà de statu mo. & ca. re. capit.
quod Dei timorem. & xvj. q. j. c. doctos. & c. in parœ-
D cia. & lvi. di. c. priscis. Quęstio. Sed nūquid de iure vel
ex dispensatione possit sibi cura animarum cōmit
ti, certe de hoc dubitari cōsueuit & quidam dicūt,
quòd hodie de iure communi potest, sed olim tantū
ex dispensatione: vt extrà eo. tit. c. quod Dei timoré.
& lvi. di. c. priscis. Alij dicunt, quòd nec olim nec ho
die potest sine dispensatione. vt extrà de capel. mo-
nacho. cap. in ecclesijs. & extrà de statu monachō.
& canonicorum regularium capitul. monach. Sa-
nè pōt dici, quod olim. non poterant præfici nisi ex ne
cessitate. vt quinquagesimaquinta disti. c. priscis. sed
E hodie possunt vtilitate suadente. vt xvj. q. j. c. cū pro
vtilitate. Regulares tamen canonici licitè possunt
assumi. vt extrà de statu monacho. & cano. re. capit.
quod Dei timoré. s. quādo causa vtilitatis exposcit,
13 Differētia † tamē est inter monachos & canonicos
regulares: quia monachus tenetur secū habere soci-
os sui ordinis. vt extrà de statu mo. & ca. re. c. monā
chi. sed regulares canonici nō tenētur, nisi cōmodè
haberi possunt. vt extrà eo. ti. c. quod Dei timorem.
& hoc dixi. Ioh. Tancre. autē alio modo volunt di-
stinguere, vt in pauperibus ecclesijs parœcialibus
F possit assumi monachus ad regimē illius ecclesię ex
dispēsatione, cū cōsensu sui Episcopi & Abbatis. &
sic intelligit de præ extrà de statu mona. & ca. re. mo-
nachi. & xvj. q. j. c. in parœcia. & c. pro vtilitate. & c.
doctos. & cap. si monachi. Si verò talis sit ecclesia, quod
plures clericos secum habere possit: dicunt quidam
quod de iure communi potest monachus præfici ec-
clesiæ parœciali, & sic intelligūt illa. c. extrà de sta.
monacho. & ca. re. c. quod Dei timorem. & c. monā
chi. qu. buy dicit Tan. ego assentio. Sed salua pace
G sua tacere potuit, & non debuit hoc cōsentire cum
alijs: quia potius econuerso videtur posse dici. Pla-
cet ergo magis sententia Ioh. Nō ergo monachi de
bent habere propriū, nisi pro iniuncta administra
tione: vt in prædicto. c. monachi. sed tūc nō dicitur
verè propriū monachi: sed administrationis potius.
multo ergo minus possunt habere proprium pro se.
vt. xij. q. j. non dicatis. xviij. q. ij. Abbates. xxvij. q. j.
c. de monacho. xviij. q. j. c. j. Sed cōtra. xxvij. q. j. c. de
viduis. & xix. q. j. c. si qua mulier. Solo nil. proprium
14 potest habere monachus. & † si sub tali cōditione fiat
monachus, vt proprium retineret non est verus mo
H nachus, & conditio frāgeretur. ar. contra. de condit.
appo. c. quicunque. & c. vlt. & extrà qui cleri. vel vo.
c. insinuante. & ff si vsufru. pe. l. j. §. ij. & iij. Hug. ta-
men dicit eum non esse monachū. ar. xxxij. q. ij. c. so
let, & extra de fide instru. c. inter dilectos. circa finé.
Vsu vero modernorū cū voluntate Abbatis fieri po
test vt vsum habeat, quamuis parū distet à symonia.
Argumenta tamen addo vt nō valeat monachatio
sub illo pacto, vt teneat propriū: quia contra substā
tiā monachatus est. vt ff. de pecul. lega. l. si peculiū
legatum. § j. licèt in eodē. § sit ar. contra. quia sola
adiectio vitiatur, vnde tenet monachatio. Et secun-
dū hoc sume ar. prò & contrà. & primò quod teneat
I monachatio, & illud videtur, quòd contra naturā
sit: nam quotienscunque aliquod apponitur, quòd
sit contra naturā illius quod geritur, totū vitiatur il
lud quod est cōtra naturam: sed tm̄ reliquum quod ge
ri intēditur: vt in vsufructu: nam vbi vsufructuarius
nō satisdat, non valet talis adiectio. vt C. vt in pos.
lega. ea. l. scire debet. s. sed ex illa. l. ar. prò & contrà
sumi potest. Itē si testator dicat tutorē filiorū meo-
rū volo esse an alegistā nō valet: vt ff. de administra.
tu. l. quidā decedens. ista enim sunt contra substan-
tiā vsuf. quia quilibet vsufructuarius tenetur satis face
re de vtendo fruendo arbitrio boni viri. vt ff. de vsu
K fru. l. j. & l. vsufructus legatus & quilibet tutor tene
tur reddere rationem villicationis suæ vt ff. de arbi.
tu. & ff. de tutel. & rationibus distrahendis. & l. j.
Item si maritus contractū legitimū faciat cū vxore
puta, quia vēdidit. & donationis causa fiat pactū, vt a-
liquid venditor non præstet, solum pactum vitietur:
vt ff de donatio. īter virū & vxo. l. si vir. § si vir vxo
ri, ad idem inducitur. ff. de pac. l. inter debitoré. Item
argu. ff. de hæredi. Insti. l. hereditas ex die. vbi subla
to vitio tēporis manet institutio: & sic potest secū-
dū hoc totū illud generale induci, vtile per inutile
L non vitiatur, sed solùm inutile. E contrà possunt ar-
gumenta notari, vt tota monachatio vitietur: nam
si tutor detur certarū rerū vel causarū non deductis
rebus valebat tutoris datio: imò si datus sic fuerit,
tota datio nihil valebit: vt ff. de testamen. tu. l. certa
rū. & l. si datos. arg. C. in eo. tit. sed si testamento tu-
tor. Itē si vsufructus legetur deducto vsu: inutile est
legatū. vt ff. de vsu, & habita. l. per seruū. Itē si seruus
M communis stipuletur & dicat: promittis mihi partē
mei, vel alterius de dominis. certè hęc adiectio mihi
totā vitiat stipulationē. vt ff de stipulatio. seruorum
l. seruus cōmunis. §. si seruus Titij. Contra ar. ff. eo.
ti. l. sed & sibi. §. ij. Item si pro parte legata seruus ad
imatur, neque legatū neque ademptio valet. vt ff de
seruitut. l. pro parte in fi. Item si vsufruc. legatur, &
fructus adimatur totū videtur ademptū. vt ff de vsu
& habita. l. & si fortè. Et sic pōt allegari illud gene-
rale, quod

A rale,quod vtile per inutile vitiatur. Ar. contra.nã &
si legato vsufruc.tunc adimatur,non valet quod ad
imitur nec vitiatur legatũ.vt ff.de adimẽdis le.l.iij.
§.si loci.Item si aliquis hæredẽ instituat ex fundo
tenet institutio detracta fundi mentione.vt ff.de hæ
redi.insti.l.j.§.si.ex fũdo.Hæc vti vtilia elegi tracta-
re de priuil.monachorũ. Monachatio enim est ma-
gni priuilegij & fauoris,& multi reputant vitã illã
onerosam & grauem : sed nouit Deus,nisi quia ipsi
monachi dęmoniaci sunt propter inuidias & tenta
tiones:& quia vnus se reputat meliorem altero:vita
sęculariũ est vita miseriæ , & vita tenebrarũ : & illa
B vita est quietis & solatij:vnde†monachatio præiu
15 dicat oĩbus votis:nam præiudicat voto peregrina-
tionis:vt extrà de vo.& voti re.c.scripturę. Item prę
iudicat iuramento.vt extrà de sponsal.c.cõmissum.
Item maior est quã pœnitentię impositio.vt.xxxiij.
q.j.c.admonere. Item præiudicat matrimonio: vt
extrà de cõuer.cõiu.c.ex publico.& C.de Epi.& cle
ri.l.Deo nobis auxiliũ præbente. Quæstio. In vltimis
16 quæritur† an monachus vel canonicus regularis si
fuerit albus & fiat niger, vel econuersò.& fuit pro-
motus ad ordines an possit in susceptis ordinibus
C ministrare.vel an possit suscipere ordĩes: vel an pos
sit ad dignitates promoueri. Respon. & dico quòd
sic:vt extrà de tempo ordinatio.c. ex parte. & extrà
de statu mona. & ca. re. c.monachi. & c.quod Dei
timorem.Sed caueat religiosus , vt si ad dignitatem
assumitur,quod faciat cũ licẽtia Abbatis: alioquin
religiosus sine licentia Abbatis ad dignitatem pro-
moueri non potest.vt extrà de supplen.negli. prǽla.
17 c.ad aures. Sed illud quæritur a † monachus possit
accusare Abbatẽ cũ ei præstiterit obedientiam. Re
spon.& dico quod sic:vt extrà de accusa.c.ex parte.
D & c.olim.Oppositio.Sed videtur quod non possit ac
cusare.primò quia mortuus est mũdo.xvj.q.j.c.plu-
cuit. Itẽ quia monachus admitti non debet,nisi qua
tenus vtilitas monasterij deposcit,& Abbate nihilo
minus imperante.vt.xvj.q.j.c. monachi à monaste
rio. Itẽ cũ pręstiterit sibi obediẽtiã,& debeat sibi su-
besse:quomodo ipsum accusabit Abbatẽ qui habe-
tur loco patris: & cautũ sit,ꝙ nec filius patrem: nec
frater fratrẽ:nec familiaris accusare potest de publi
co crimine:nisi iniurias suas prosequatur. vt C. qui
accusare nõ pos.l.si magnũ.& l.propter.& l.iniquũ.
E & l.si sororẽ.& l.si quis ex familiaribus. Idem est in
milite sęculari.vt C.eo.ti.l.nõ prohibẽtur.Itẽ si po-
namus Abbatẽ loco patroni tñ monachus ipsũ ac-
cusare nõ posset:quia persona eius sancta & reuerẽ
da debet sibi videri : vt ff. de obsequijs à lib. patro
præstandis.l. vlti. Respon.si cõtra Abbatẽ vult ve-
nire monachus,& ipsum accusare, omnia prædicta
cessant,quia facit hoc ex iuris permissione.vnde nõ
debet petere licentiã Abbatis . nunquã enim Abas
licentiã concederet monacho , vt ipsum accusaret.
& ꝙ ista non sunt necessaria ratio redditur in iure:
F ea enim quæ domi gerũtur, melius sciri nõ possunt,
quàm per familiares.vt C.de repudijs.l. cõsensu. &
extrà de testi. c. veniens & per hoc vtilitati ecclesiæ
prouidetur,sed iudex sit cautus vt monachũ non ad
mittat,nisi petita venia & licentia ab ipso Abbate:
sicut & in filio qui vult agere contra patrẽ. vt ff.de
in ius vo.l.quicquid.§.prætor.& sic iudex cautus &
discretus monachum ad acõsa tionẽ Abbatis non
admittat indifferenter:sed cõsideret personã ipsius
G & causam.& sic admittat eũ, vel nõ admittat.nam
si fortè sic indistinctè admitteretur monachus ad ac
cusandum,iam daretur ei vagandi materia,que de-
bet sibi potius interdici : & quãdo sibi placeret pos-
18 set exire monasterium.Quæstio.†Sed istud quæritur
circa ista,quis dabit sibi expensas,& certe decreta-
les prædictæ .c.ex parte. & c. olim dicunt quòd ex-
pensæ necessarię dum causa debitum finem acci-
piat , debent de rebus monasterij ipsi monacho mi
nistrari:sed non dicunt à quo:quis ergo dabit?vel à
quo debent ministrari. Respond. à iudice , si enim
H Abbas daret primò,pateretur monachum fame pe
rire:quàm sibi vnum denarium ministraret : quòd
enim iudex faciat sibi ministrari dicit,prædicta de-
cre.olim.& ratio assignatur à canone:quia mona-
chi non habent proprium.& hoc etiam aliàs inue-
nitur,vt licet habeant proprium:nihilominùs debẽt
habere expensas: nam & miles qui licèt habeat sti-
pendia à publico:tamẽ si pro causis priuatorum va
dat ab eis recipere debet .vt C. lib.xij. de erogatiõe
mili.anno.l.fortissimi.& l.annonas. & l. penultim.
I Item tutor recipit expẽsas & sumptus litis de bonis
pupilli,licèt de suo habeat.vt ff. de administra. tut.
l.à tutoribus.§.vlti.& ff. de tutel.& ratio.dis.l.j.§.si
pupil.in fi.Hoc idem in procuratore. vt C. manda.
l.idẽ.§.idem l.abeo.Idem est in teste:vt C.de testi.
l.quoniam.& ff de testibus.l.testium & C.de appel.
l.eos qui. & iiij.q.ij.§. veteris autem ad iudicium.
Item pupillo dantur expensæ si quæstionem status
siue bonorum patiatur. vt ff.de carbo.l.ij. Itẽ idem
est in filio de libertate. vt ff. de iure delibe.l. filius.
Item idem in filio proponente querelam. vt ff. de
K inoffi.testa.l.si institutus. Item idem est in eo qui
prosequitur causam electionis.vt extrà de elec.c. vt
præterit. Et sic his argumentis de omnibus idem iu
dicium est.ff.ad trebel.l.mulier .§.bimembris. & ff.
de iniusto rupto.testa.l.iij.& C.delib.præte.l.tertia.
19 Io.Item seruo & tractanti causam liberalem expen
sæ dãdę sunt.vt C.de ordi.cogni.l.vlt.Quæstio.†Sed
nunquid monachi possunt alios accusare. Respon.
quòd non:vt extrà de accusa.c.ex parte.Sed intelli-
gunt doctores de iure canonico, quòd non possunt
L aliquos accusare cõtra voluntatem Abbatis.vt ar.
20 C. de bonis quę liber l. vlt. aliàs possunt.ij.q. vij.c.
cura pastoralis.tñ licet alios accusare nõ pñt,† de-
nũciare tamen possunt,non solũ fratrẽ ad pœniten
tiam,sed & quemlibet alium fidelem: & hoc etiam
Abbate contradicẽte.quoniam generaliter dictum
est à dño : si peccauerit in te frater tuus &c. à cuius
mandati executione nulla obligatio,vel iuramenti
vel voti, vel obedientiæ , vel professionis debet im-
pedire: maximè si dicitur esse preceptum. Alia ar.
21 habes extrà de iureiur.c.quemadmodum. Tancre.
Quæstio.†Sed pone monachũ in scholis† esse de licẽ
tia sui Abbatis:nũquid potest aliquem accusare,vel
M contra aliquem agere. Respondeo: si interest eius,
potest,aliàs nõ. vt decimasexta quęstio.prima.cap.
monachi.eo enim ipso quod licẽtiã dedit ei Abbas
omnia sine quibus exercere non potest , ei conces-
sit.vt argument.ff.de iurisdict. om.iudic.l. secunda.
& extrà de offi & potesta.iudic.deleg. capit. pręte-
reà & c.quęsitũ. T. Sed fortè posset dici qđ tũc pos
sit agere vel accusare, secũdũ qđ distinguit.l.in filio
ff.de iud.§.si lõgius.Sed sicut superius diximus ex-
pensæ necessariæ sunt dandæ monacho accusanti.

A Quæstio.† Primò quæritur: quæ sint expensæ necessa
32 riæ in casu præsenti. Respon. omnes illæ quæ desiderantur in lite: sicut salariũ pro aduocatis, quod debet constitui secundũ aduocati facũdiã, & qualitatem causæ & consuetudinẽ fori. vt ff. de varijs & extraor. di. cog. l. ij. Item salariũ quod datur iudicibus secũdũ iura ciuilia, duo aurei in prĩcipio, & duo in fine. in auten. de iudi. colla. vi. secundum consuetudinẽ imperij vigesima pars: secundum verò quod hodie soluitur in impio vel in regno trigesima: vt in cõsti. quæ datur balliuis & iudicibus: vt in officijs camerariorum & iusticiariorum. i. cum certa. quę etiam
B vigesima soluitur in Tuscia & in Lõbardia secũdũ statuta ciuitatum. Item sportulæ quę dãtur viatoribus: vt in autheo. de litigio. §. ad excludẽdas. & est posita in C. de episco. & cleri. auten. generaliter. vel salarium quod datur viatori: vt ff. de rebus corũ qui sub tu. vel cu. sunt. l. magis. Item sumptus qui dantur testibus quos produxit: vt C. de testibus. l. quoniã. & ff. de testi. l. testium. Item salarium quod fuit de consuetudine, quod datur iudicibus & notarijs pro subscriptione sententiæ: vt C. de assesso. l. nemo Item salarium quod datur promittendo aduersario
C in possessionem. Itẽ expensę suæ: vt ff. man. l. idem: & generaliter omnia quæ in lite sunt necessaria pro exemplandis attestationibus & instrumentis: vt C. de iudi. l. sancimus. Sed quid de inutilibus & voluptarijs expensis: Respon. istæ non dantur, aliæ sic: vt extra. de iureiurão. c: quemadmodum. T. Admittuntur enim ad accusandum subditi contra prælatum suum. vt extrà de accusa. c. nulli. & c. illa. & ij. q. ij. c. quapropter. & xvij. q. iiij. c. quęsti. Alanus.

De monachis & canonicis regularibus. Rubrica.

D 1 *Canonicorum regularium status, quid à monachorum statu differat.*
2 *Intellecti capitu. intelleximus de atat & qualit. & ordi. præfic.*
3 *Canonici regulares unde sic dicti.*

NVNC de statu canonicorũ regularium videamus. & certè ferè omnia consideranda sunt circa statum canonicorũ regulariũ, sicut & circa statũ monachorũ: in paucis tamẽ differunt. primò †enim
1 differunt in habitu sicut videre potestis: nam canonici regulares vtuntur cappis nigris, & tunicis al-
E bis, & panno lineo, sicut sunt sancti Ioannis de laterano: sanctæ crucis: sanctæ Mariæ nouæ in vrbe: sancti Fridiani in ciuitate Lucana. sunt & alij canonici regulares, & alterius habitus, sicut sunt illi de sancto Victore apud Parisios. Differunt & in esu carniũ: quia canonici regulares carnes comedunt, & hoc habent ex regula ipsorum monachi verò nunquàm, nisi sicut superius dixi. Itẽ alia differentia notata est superius. quia canonicus regularis solus potest esse in ecclesia parœciali: monachus aũt nõ. Itẽ alia quia canonicus regularis nõ põt trã-
F sire ad monachatũ imò si transit ad monachatũ, cõpellitur redire ad canonicatum: vt extrà de æta. & qua. & ordi. pręfi. c. intelleximus. quod valde mirũ videtur: nã ego inuenio quod quis põt transire ad vitã artiorẽ. & vita monachorũ artior est quã vita canonicorũ, nã monachus niger trãsire põt ad vitã & ordinẽ Cistercien. vt extrà de re. & trãseũ. ad re. c. licèt. in fi-
2 ne. Sed †fortè c. illud, intelleximus. intelligitur quãdo ille canonicus ex causa leuitatis transiuit secũ-
G dũ quod cõsueuimus intelligere canonẽ illũ. xix. q. iii. c. mãdamus. Vel ille canonicus fuerat tñ in habitu probationis, vel fortè locus ille quẽ dimiserat, fuerat regulæ artioris: & ille ad quẽ trãsierat, fuerat vitæ laxioris. vel dic quod si aliquis petita licentia licèt nõ obtẽta trãsiuit ad strictiorẽ regulã, quod tũc nõ potest reuerti ad priorẽ locũ: & sic loquitur decre. illa, licèt. sed si nullo modo petijt licẽtiã, & transeat: tũc redire cogitur: & ita intelligitur decre. illa, Intel-
3 leximus. & illuc. c. mandamus. Et dicũtur †isti regulares vnde oẽs clerici canonici dicũtur quasi regulares, habẽt enim quãdã regularitatẽ in se: quia vita
H corũ separata debet esse à vita laicorũ: vt dicit specialis rubrica extrà. de vita & ho. cleri. Licèt in multis partibus deterior & lasciuior sit vita clericorum quã vita laicorum. Dicuntur prætereà canonici regulares propter strictiorẽ regulã: & sic sunt illi regulares. nã alij canonici vocãtur à multis canonici sęculares. vel nõ dicũtur regulares per aptitudinem, & nõ in actu: nã si clericus sit bigamus, fit irregularis: quia promoueri nõ põt. vt extrà de biga. nõ ordi. per totũ. multoties inuenies, quod clerici sęculares vocãtur canonici: canõ enim grecè, latinè dicitur regula: vt. iij. di. c. canõ. licèt diuersæ sint religiones & diuersi habitus. tñ eiusdẽ religionis sũt, & maximè stãtes in eadẽ
I domo eũdẽ habitũ seruare debẽt. vt extrà de vita & honestate clericorũ. c. Deus qui ecclesiam suam.

Quid sonet hoc nomen. Abbas, & quis debeat eligi in Abbatem, & à quibus, Rubrica.

1 *Abbas nomen quid significationis importet.*
2 *Abbas officij & sollicitudinis nomen est.*
3 *Quis in Abbatem eligendus sit.*
4 *Abbatis electio quando & à quibus facienda.*
K 5 *Electio precibus facta nulla est, & sub simoniæ specie facta censetur.*
6 *Abbas de quibus monachis eligendus sit.*
7 *In Abbatem eligi quis non nisi professus sit, potest.*
8 *Quapropter. extrà de elect. constitutio an in Abbatum electionibus locum habeat.*
9 *Abbas non dicitur pastor sed gubernator.*
10 *Vidua quæ, & unde dicatur.*
11 *Abbas confirmandus & benedicendus & à quo.*
12 *Episcopus qui monasterijs suæ diœcesis quæ iura non habeat.*
L 13 *Abbates in Episcopi potestate sunt.*
14 *Abbatis officium in quibus consistat.*
15 *Libelli quomodò formetur contra monachum fugitiuũ, pro rebus monasterij uendicandis,*
16 *Abbas negligens à suo Episcopo diœcesano deponitur.*
17 *Monachorum & monialium congregatio esse non debet.*
18 *Abbates Cisterciensis ordinis faciliùs remouentur quã cæteri Abbates.*
19 *Prioratus canonicorum regularium quare non confirmatur.*
20 *Monachus in duobus monasterijs locũ habere nõ debet.*
M 21 *Abbas duobus præfici monasterijs non debet.*

VIDEAMVS vltimò de hoc nomine Abbas, quid sonet hoc nomẽ Abbas: quis debeat eligi in Abbatem, à quibus fiat electio, à quo cõfirmetur & benedicatur: & quod sit Abbatis officiũ.
1 Et certè Abbas nomen græcũ est† & tantum sonat in latino, quantum hoc nomen pater. multi tamen Abbates nõ sunt patres, sed vitrici: & fortè quia nõ habent

A habent filios, sed priuignos. Item nomen Abbatis
2 nó est nomé dignitatis, † sed est nomẽ officij, seu sol
licitudinis: vt xviij.q.ij.c.hoc nomẽ.arg.extrà de æ-
3 ta.& qual.ord.pręfi.c.tuã. † Debet aũt eligi in Ab-
batẽ ille qui dignus est moribus, atq; actibus mona
sticę disciplinę: qui est etiã dignus ordine, & merito
vitæ.& xviij.q.ij.c. Abbatẽ in monasterio. Itẽ quæ
sit honestus & industrius: vt extr.de ætà.& qual.&
4 ord.pręfi.c.tuã. Fiet † aũt electio Abbatis, cũ mona
steriũ vacat per mortẽ prioris Abbatis: vel quia fort-
tè alius ad maius monasteriũ est trãslatus in Abba-
B tẽ. Si enim alter Abbas viuit, alius medio tpe nõ pos
set eligi: vt extr.de cócess.præbẽ.vel eccl.nõ vac. qui
in viuorũ.& xvj.q.vlti.c.vlti.ar.ff.de dona.l.quidã.
ff.de vulg.& pupil.subst.l.ij.C.de capt.& postli.re.l.
ij.ff.de iur.& fact.ign.l.ij. Eligi debet à cógregatióe
sua, vel à maiori & saniori parte.vt xviij.q.ij. Abba-
tẽ.& xvj.q.vlti.c.vlti.& extr de cósuetudi.c.cũ dile
ctus. Si enĩ electio Abbatis fiat ab Episcopo, nulla
est: vt xviij.q.ij. Abbas. Itẽ si fiat à laicis, vel ad cla
morẽ ipsorũ, vel ad ipsorũ preces, seu ad petitionẽ,
& maximè eorũ qui sunt ipsi electo cósanguinitate
C & affinitate, cóiuncti, nulla est electio: vt extr.de æ-
5 ta.& qual.& ord.pręfi.c.tuã. † Quoties enim quis
ordinatur precibus interuenientibus.ordinatio nulla
est, seu electio: qa illicitè sunt & generãt speciẽ simo
nię: vt j.q.j.ordinationes.viij.q.j. in scripturis. extrà
de iur.patro.c.per tuas.quod cócedit si indignus est.
Si verò aliquis cũ dignus sit preces porrigat superio
ri, nó credo hoc illicitũ esse.arg.j.q.j nõ itaq;.ar.ex-
trà de elect.sicut dignũ.& est expressum quod quis
possit pro se rogare: vt extr.de simo.c.tua aliàs mul-
ti hodiè dãnarentur: & hoc etiã sentit Laur.arg pro
D hoc ff.de offi.pretoris.l.Barbarius.ff. quod cuiusq;
vniuersi.l.Item eorũ.& ff.de decur.l.eos qui viẽ filia.
Si autẽ quis offerat preces canonicis seu electoribus
pro se, vt eligatur in prelatũ: illicitę sunt & ambitio-
sæ tales electiones.vt j.q.j.c. nullus itaque. Si verò
precibus promouetur vel ordinatur quis: aut preces
illę sunt carnales: aut spirituales: si carnales, & fiant
pro indigno, simonia cómittitur: vt j.q.j.c.de ordi-
natióibus: quia succedunt loco pretij: vt j.q.j.c.sunt
nonnulli. Si verò sunt carnales, & fiant pro digno,
dũmodò elector vel ordinator nõ habeat respectum
E ad preces, sed ad meritũ illiusqui debet ordinari, vel
eligi, licitè possunt interponi: nec cómittitur simo-
nia: vt in prędicto c.tuã.& j.q.j.c.quibusdã. Si autẽ
spirituales sunt, admitti possunt, nec faciunt simo-
6 niã: vt j.q.j.c.latorẽ. T. † Eligi aũt debet Abbas de
capitulo, si ibi inueniatur idoneus, alioquin aliũdè
eligi potest: vt extrà de cósuetudine.c.cùm dilectus.
in fi.& xviij.q.ij.c.quã sit necessariũ.& xxiij.di.c.in
nomine dñi.C.de Episc.& cler.l.in ecclesijs.& ff.de
tut.& cur.da.ab his.l.diuus.& xviij.q.ij.c.Abbas.
6 Item is eligatur † in Abbatem qui sit professus: si
F enim aliquis eligitur in Abbatem, qui nó sit profes
sus: eius electio vitiatur: vt extrà de elect.c.causam.
8 & c.cũ in magistrũ. *Quæstio.* Illud † antè frequen-
ter quæritur: an in electione Abbatũ, seu abbatissa-
rum, seu priorũ seu aliquorũ aliorũ rectorum eccle-
siarum locũ habeat cóstitutio Laterañ.c.bei.ij.extr.
de electi.quia propter diuersas: vt si non sit seruata
aliqua forma vel per scrutiniũ vel per cópromissum
scio quia multi admittunt, q sic: quia cóstitutio in-
distinctè loquitur: vnde indistinctè est intelligẽda i

G vt arg.ff.de leg.pręstã.pe.bo.pos.cótt.tabu.l.j. & ff.
de publ.l.de pretio.& ff.de aleato.l.j. Curia tamen
Romana tenet vt prædicta cóstitutio in talibus lo-
cum nõ habeat: & sic pronuntiauit dñs Otto sancti
Nicolai diaconus Cardinalis de mãdato dñi Papæ,
& de cócilio cardinaliũ in causa pręposituræ sanctæ
Marię Magdalenes Virduñ. in qua causa fui patro-
nus & defendebam partem meam: quia pars altera
non probabat aliquã formã cóstitutióis illius, quia
propter: sed bene probabat, q electio erat à maiori
parte facta: vt dicit decre.extr.de elect.dudũ.nec pro
H babat quod factũ fuisset scrutiniũ, nec illa solẽnitas
quę in cóstitutione illa cótinetur.& assignauit dñs
Otto talẽ rationẽ dicens, cóstitutionẽ illã intelligi-
mus in Episcoporũ electione & in talibus qui verè
dicuntur pastores: & hoc dicit prędicta cóstitutio vt
9 cósolatur ecclesiæ de pastore. Abbas † aũt siue pre-
positus, siue alij rectores nõ dicũtur pastores, sed gu
10 bernatores. Itẽ & alia ratióe † mulier dicitur vidua
quę habuit maritũ & amisit illum: & sic propriè &
strictè sumitur vidua, sic sumitur.C. qñ Imperator
inter pu & vid.l.vnic.sicut sumitur.C.de indicta vi-
I ditr.per torũ.& dicitur vidua, quasi separata à viro:
vt sit pars illa composita a.vi.i.viro.& duà.i.diuisa.
Idus enĩ grecè, latinę diuisio dicitur sic inuenitur in
kalendario. Largè autẽ quęlibet mulier põt dici vi-
dua, alia tñ significatione, quasi vecors.i.sine corde
mulieres enim molles sunt, & pusillanimes: vt ff.de
verb.sign.l.malũ. Sicut ergo de iure canonico verus
sponsus, & verus maritus ecclesię dicitur Episcopus
& inter Episcopum & ecclesiã dicitur cótrahi matri
moniũ spirituale: vt extrà de trãsla.Episco. inter cor
poralia.& sic morte Episcopi ecclesia quę fuit vxor
K remanet vidua, sic in matrimonio carnali cótingit:
quia mortuo viro remanet vxor vidua.vt C.de nup.
l.viduæ.& hoc dicit prædicta cóstitutio: vt consulã-
tur ecclesijs viduatis. Inter Abbatem autẽ & prædi
ctas personas non dicitur matrimoniũ contrahi spi
rituale: & ideò in mortè ipsorũ non põt dici ecclesia
viduata, cùm nõ habeãt, nisi quandã bonorũ ipsius
ecclesię administrationẽ: cùm sicut dixi, officium cu
iusdã sollicitudinis est officium Abbatis: vt xviij.q.
11 ij.hoc tantũ. † Cófirmatur aũt Abbas, & posteà be
nedicitur, si persona eius sit idonea: & si non sit de
L exemptis à suo diœcesano, in cuius diœcesi monaste
riũ illud cósistit: vt extr.de simo.c.sicut pro certo. &
extrà de elect.c.cũ inter R.seniorẽ. Oẽs enim Basili
cæ, & omnia monasteria, in omnibus episcopatibus
subsunt, & debẽt subesse illi Episcopo in cuius diœ
cesi sunt sita: vt xvj.q.iiij.omnes Basilicę.& c.mona
sterium.& c.causa.q.iij.c.si quis Episcopus & c.pos
sessio.& x.q.j.c.directũ est.& extr.de præscrip.c.cũ
olim.& c.auditis.& extr.de excep.c.cũ venerabilis.
& extr.de reli.do.c.cóstitutus.& extr.de pręscr.c.cũ
non liceat.& extr.de cófir.vtil.vel inuti.c.cũ dilecta.
M & extr.de offi.iud.ord.c.cóquerẽte. Quędã tñ sunt
12 iura † quę Episcopus in monasterijs suæ diœce. nó
habet: nã non habet partẽ de oblationibus, quę fiũt
in monasterijs: vt extr.de stat.mo.& ca.ie.c.j.à lege
enim diœcesana monasteria sunt exempta. vt xvj.
q.j.c.cùm pro vtilitate. Item nec recipit cathedrati-
cum ab eis: vt x.quæst.iij.c.inter cætera.nisi fortè ha
beret monasterium populũ: vt xviij.quæsti.ij.c.Eleu
therius.& extrà de testamen.c. requisiuit. Tenetur
tamen Abbas respondere suo diœcesano ferè in om

A nibus iuribus episcopalibus: vt dixi per c.extrà.de
offic.iudic.ordina.c.cóquerente. Item visitatio mo-
nasterij & correctio ad diœcesanum loci pertinet.
Item vocatus Abbas tenetur ire ad sinodum Episco
pi.vt xviij.quæstio.ij. Abbates: imò plus continetur
13 in prædicto c. Abbates. §. q Abbates † sint in pote-
state Episcopi: & monachi sint in potestate abbatis.
ad idem potest induci. xvj.quæstio.ij. c. visis. & ac-
cedit his quæ dicta sunt. xviij. quæstion. iij. ca. visi-
tandi. & c. non simul. Potest & superior compelle-
re Abbatem vt recipiat monachos suos per subtra-
B ctionem officij & beneficij: vt extrà de offic. & po-
te.iudic.ordina.cap.quanto. Item nota quòd Abba
tes nó sunt veri sponsi ecclesiæ: quia ipsi benedicun
tur. & Episcopi consecrantur, vt extrà de simonia, c.
sicut pro certo. ad Episcopum enim pertinét omnia
monasteria in cuius territorio cóstituta sunt: vt xviij
q.vj.c. Abbates. in fi. & extrà de corpo.viciatis. c. ex
14 posuisti. † Officiũ Abbatis consistit circa personas
monachorum, & circa gubernationes status rerum
monasterij: & hoc satis exprimitur in xviij. qu. ij.c.
tantùm. Pertinet etiam ad suum officium corrigere
C monachos errantes, & fugitiuos ad monasterium
reuocare, & illa quę per illum monachum sunt quę-
sita monasterio vendicare. vt xviij.q.ij.c. Abbates
pro humilitate. & sic probatur quòd Abbas possit
res nomine monasterij vendicare. Vnde contra mo
nachum fugitiuum siue errantem potest Abbas có-
15 cipere sic libellũ. *Libellus.* † Ego Titius Abbas mo-
nasterij Casinensis ago contra Semproniũ, q cùm
ipse sit monachus monasterij Casineñ. & ab eo re-
cessit sine mea licentia: peto ipsum ad monasterium
reuocari, & ipsum in monachum meum vendico,
D adiecta causa, quia monachus meus est. Sic habes
argu. ff. de rei vendic. l. j. ff. ad municipales. l. de iure
omniũ incolarũ. Vnde glossanit ibi dominus meus,
sicut paret vendicat filiũ adiecta causa de iure quiri
tum: sic Abbas vendicat monachum. & potestas ci-
uẽ: & hoc per c. illud Abbates pro humilitate. xviij.
quę.ij. Pro rebus autem monasterij sui vẽdicãdis,
vel pro his rebus quas acquisiuit monachus errans
& fugitiuus, medio tempore poterit Abbas libellũ
concipere sub hac forma. *Libellus.* Proponit Titius
Abbas talis monasterij contra Sempronium mona
E chum, qui possidet res tales, cuius fines sunt tales:
si sunt res immobiles: si autem sunt mobiles dicat
res tales, & designet numerum & colorem: vt nota-
ui suprà de rei vẽdicatione: quas dicit ad ipsum mo-
nasterium pertinere iure dominij vel quasi: & hodiẽ
sic rectè concipiatur libellus in omnibus curijs, vt
notaui suprà de publiciana. Et not. quòd sicut Ab-
bas concepit libellum pro rebus monasterij: sic con
cipere debet pro rebus quas acquisiuit medio tem-
pore ille monachus fugitiuus, siue pro rebus quæ
fuerunt ipsius monachi, & quòd pro rebus ecclesiæ
F vendicandis admittatur Abbas dicit c. xviij. quæ-
stio. ij. c. liminoso. in fin. vbi dicitur, quòd monachi
semper maneant in Abbatum potestate. & c. nullũ.
vbi dicitur, quòd omnia quę ad vtilitatem monaste
rij pertinent, ad Abbatum sollicitudinem pertinerę
cóuenit. & c. Abbates. pro vtilitate. vbi dicitur, q si
peculiũ habuerit monachus, vel aliquid acquisierit
ab Abbate auferatur. Abbas si conuenit, vel vult a-
gere sic experiatur: si aũt Abbas cóueniatur sub Epi
scopo suo conuenitur. vt xviij. q. ij. cognouimus. Itẽ

G cùm Abbas sit legitimus administrator, rectè pote-
rit nomine ecclesiæ agere, & nomine ecclesiæ res vẽ
dicare: vt & alias. C. de episc. & cleri. l. orphanotro-
phi. Abbati aũt sicut capiti omnes monachi obedi
re tenẽtur: vt extrà de sta.monac. & ca.re. c. cùm ad
monasteriũ. circa fi. & xviij.q.ij.c.nullũ. Caueat ta-
16 mẽ sibi Abbas, † quia si in officio suo inueniitur ne-
gligens, deponitur per Episcopũ suũ diœcesa. vt ex-
trà de sta.mona. & ca.re. c. cùm ad monasteriũ. in fi.
imò plus dicit canó, quod si Abbas in regimine cau
tus, humilis, castus, misericors, discretus, sobriusq;
H non fuerit: & diuina præcepta verbis & exẽplis non
ostenderit, ab Episcopo in cuius territorio cósistit,
& à vicinis Abbatibus Deũ timentibus à suo arcea
tur honore: etiam si omnis cógregatio voluerit illi
Abbati cósentire: vt xviij.q.ij.c. si quis Abbas, quod
capitulum si hodiè seruaretur pauci vel nulli essent
abbates: nescio tñ qua de causa Episcopi & superio
res illd omittãt sed caueãt sibi q2 reddituri sunt dño
17 rationẽ. Item † caueãt Episcopi vt in vno & eodẽ lo
co nó sit cógregatio monachorũ & monialiũ, sicut
audio quod est in Anglia in monasterio sancti Spri
I tuigni: & in Frãcia in ecclesia sanctę Katherinę, qd
cótra canones est: vt xviij.q.ij.c. diffinimus. & c. nul
lo loco. & c. monasteria. cũ capi. seq. & hi tales Ab-
bates, cũ regulares sint, de facili possunt ab admini-
stratione remoueri: vt extr. de simo. c. per tuas. circa
fi. sed quidã intelligũt hoc in Abbatibus Cyster. or-
18 dinis, qui faciliùs † amouẽtur, quã alij Abbates, qui
per electionẽ eligũtur: qui Cyster. habẽt quędã, quę
nó habẽt alij monachi. nam illi faciũt in singulis re
gnis & prouincijs cóciliũ de triẽnio in triẽniũ, & va
dunt Abbates visitatores cũ octo equis & octo per-
K sonis: & qualiter debeãt procedere legitur extrà de
sta.mo. & cano.re.c. in singulis. quod nó inuenies in
alijs monachis. Et sequitur alia cóstitutio in eo. ti. c.
c. quæ loquitur de eodẽ & in exceptis & nó exceptis.
In vltimis no. differẽtiar quasdã inter canonicos re
gulares & sæculares. Regularibus autẽ canonicis
prioratus nó cófirmãtur personaliter, vt superiùs di
xi. Sed cũ prioratus sint perpetui: vt extrà de sta.mo.
19 & ca.re.c. monachi. quęritur † quare nó cófirmãtur?
Respó. ne daretur materia monachis sic factis prio-
ribus, & cófirmatis contra suũ superiorẽ superbire.
L vel aliter: noluit dñs Papa tales prioratus debere có
firmari, nec enim sequitur, sunt perpetui, ergo cófir
mãtur. Est & tertia ratio quare regularibus nó cófir
mãtur prioratus: quia nó habẽt ita pingue ius, sicut
& sęculares. Primò quia faciliùs amouẽtur: vt dixi
per decre. ext. de simo. c. p tuas. & extr. de sta.mo. &
ca.re.c. cũ ad monasteriũ. Secũdò est alia differẽtia
inter regulares & sæculares: quia quicquid superest
necessitatibus regulariũ in elemosinã vel alimoniã
pauperũ est cóferendũ: vt xj.q.j.c. q2 tua. Quod aũt
superest clericis sæcularibus, vel in fabrica colloca-
M tur, vel saltẽ in emptione prędiorũ: vt xij.q.ij.c. à no-
bis. Item sæculares domini sunt fructuũ præbenda-
rum suarũ: & possunt illa in vita sua donare: vt extr.
de testa.c. ad hęc. & c. relatum. regulares verò nihil
habent: vnde nó donare possunt: vt xij.q.ij.c. non di
catis. liiij. distin. c. Abbati. T. Hæc de monachis re-
gularibus & abbatibus eorum, vt vtiliora tractaui.
Si enim vellet aliquis copiosè omnia facta ipsorũ có
pręhẽdere, & omnia facta ipsorũ tractare, & chartę
deficerẽt: & scriptor vix posset aliquis inueniri. Vnũ
tamen non

A tamen non omitto in fine, quòd nullus † monachus
20 debet habere locum in duobus monasterijs: nec aliquis Abbas debet esse Abbas duorum monasterio rum: vt extrà de relig. domi. c. vltim.

De religiosis domibus, Rubric.

1 *Domus religiosæ quæ sint.*
2 *Ecclesiæ authoritate diœcesani Episcopi construi debet.*
3 *Missæ in laicorum domibus celebrari non debent.*
4 *Ecclesiæ quare constructæ.*
5 *Ecclesiæ cui subiaceant.*
6 *Ecclesia per quæ verba ab ordinario eximatur.*
B 7 *Ecclesia an per præscriptionem se eximere possit.*
8 *Intellectus c. Auditis. de præscrip. extr.*

QVIA monachi & canonici regulares, & etiã Abbates cõsueuerunt esse, & sunt in religiosis domibus: ideò de religiosis domibus videamus. Et quia illæ domus Episcopo debent esse subiectæ: ideò etiam hic adijcitur in rubrica: f. vt Episcopo sint liberatæ. Videamus ergo quæ domus dicitur religiosa cuius authoritate construi debeat. Item cui subiacere
1 debeat: & an possit in sæculares vsus cõuerti. † Et certè domus religiosæ sunt, quæ ritè Deo per ponti-
C ficem dedicatæ sunt: vt institu. de rer. diui. §. nullus. sic assumo domum religiosam. Iura tamen nostra etiam alia appellant ecclesiam, rem sacram: vt institu. de rerum diui. §. nullius. & ff. de rerum diui. l. in tantum & l. sacra loca. Locum autem religiosum appellant vbi aliquis homo sepelitur cum capite, alioquin si in diuersis locis sepultus sit homo, pone in vno loco totum corpus sepelitur, in alio caput: ille locus solus erit religiosus, vbi solùm caput humanum est, vt ff. de religi. & sumpt. fu. l. cùm in diuersis. Et audiui induci legem illam ad quæstionem de facto quæ sæpè
D contingit: ecce duæ ecclesiæ contendunt de corpore alicuius sancti: certè illa ecclesia est dignior, in qua caput sancti reconditũ est, & ratio assignatur in l. illa, cum in diuersis: quia ratione imaginis capitis cognoscitur vnus ab alio. assignatur & alia ratio in C. de pœnis. l. si quis in metallum. in qua cauetur quòd nullus debet signari in facie: quia ad similitudinem pulchritudinis cœlestis est figuratus: quando dixit dominus in Gen. faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. si enim mille corpora occisorum essent in campo vno, non cognosce-
E retur vnus ab alio nisi ratione capitis: & sic secundò iura quilibet etiam laicus potest facere locum religiosum. sacrum verò non: vt in prædictis legibus cauetur, & per totum titulum. ff. de religio. & sumpt. fune. & C. eod. titu. Iure tamen canonico ecclesia dicitur religiosa ad differentiam domus laicorum. Ec-
2 clesia autem † construi debet cum authoritate Episcopi diœcesani. nullus enim antequàm veniat ecclesiam construere præsumat: imò quando Episcopus venient ibidem crucem figat: & publicè designet & antè diffiniat: qui ædificare voluerit, quæ ad lu-
F minaria ad custodiam & ad stipendia custodum sufficiant: & sic ostensa donatione, ecclesiam cõstruat & posteà consecrabitur: vt de consecra. distinct. j. c. nemo. & in authen. vt nullus fabricet oratorium vel domum præter voluntatem Episcopi. colla. v. ideò enim istę domus religiosę sunt inuentę: quas domos ipse dominus vocat suas, dum dicit in Ioanne: Domus mea domus orationis vocabitur: vt ibi sacerdotes milites Christi sacra misteria celebrent. In alijs
3 autem † domibus missas celebrare, presbyteri non

G audent. vt de consecra. distinct. j. c. nullus presbyter. cum capitul. sequentib. & in authentic. vt in priuatis domibus sacra misteria non fi. colla. v. *Quæstio.* Quid est ergo quia tota die videmus, quòd prælati quando sunt in curia domini Papæ: vel domini Imperatoris, vel quando vadunt per mundum habent altare viaticum, & celebrant omnia misteria in domibus sæcularibus. Respondeo, hæc habet ex indulgentia domini Papæ, vel sui Episcopi: aliàs non auderent sic celebrare. vt de consecra. distin. j. c. missa-
4 rum. Item ecclesię ideò per † mundum sunt constru
H ctę: vt timentes Deum, ibi possint peccatorum veniam postulare: & in eis animarum salutem petere: vt in authen. vt liceat mat. & auiæ. §. quia verò. Vnde propterea ius publicum dicitur cõsistere in sacris & sacerdotibus: vt ff. de iustitia & iure. l. j. §. ius publicum. Propterea maleficiũ in ecclesia commissum acerrimè punitur: vt C. de his qui ad eccle. confug. l. denunciamus, & iniuria commissa in Episcopum ponitur sicut publicum crimen ad instar sacrilegij: vt C. de episco. & cler. l. si quis in hoc genus. Domus
5 autẽ religiosę siue † monasteria, siue aliæ ecclesię de-
I bẽt subesse illi Episcopo in cuius diœcesi monasterium constructum est: vt extrà de religio. domi. c. cõstitutus. & extrà de præs. c. cùm non liceat. & c. cùm olim. & c. auditis. & extrà de excepti. c. cùm venerabilis. & extrà de confirma. vtil. vel inutil. c. cùm dilecta, xvj. quæstio. vij. c. omnes Basilicę. cap. monasterium. & c. causa. q. iij. c. si quis Episcopus. & c. possessio. & x. quęsti. j. c. directum est. Nisi fortè priuilegio summi pontificis sint exempta illa monasteria: vt extrà de relig. do. cùm dilectus. vel nisi legitima pręscripti. sint munita. & tunc etiam si Abbas pręstite-
K rit obedientiam Episcopo sine consensu capituli sui maximè quãdo dolo Episcopi fuit inductus, sibi nõ præiudicat: vt in prædicto c. cùm dilectus. *Quæstio.* Sed circa ista duo. f. exceptionem & pręscriptionem ecclesiarum consueuit sæpiùs dubitari. Et ideò istas duas qęstiões noto. Primò ad hoc vt dicatur ęcclesia exempta per priuilegium summi pontificis: quia ipse solus eximere potest: vt notaui. s. de statu mona.
6 quę verba † debẽt cõtinere priuilegiũ: vt ecclesia videatur exempta. Respõdeo, quod si in priuilegio continentur ista verba: ita tamen loquatur Papa, &
L dicat talẽ ecclesiã à iurisdictione talis Episcopi eximimus, eximitur ecclesia. Item si dicatur in priuilegio: nulli alij Episcopo respondeatis, nisi nobis. & sic loquitur Papa in priuilegio. Item si dicat quod talis ecclesia iuris beati Petri existit. Itẽ si dicat Papa in priuilegio, quòd talis ecclesia ad ius & ad proprietatem Roma. ecclesiæ pertinet. Item si dicat dominus Papa in priuilegio, quòd talis ecclesia ad nos nullo mediante pertinet. Item si in talibus priuilegijs apponatur vt consueuit apponi in fine clausula talis, ad iudicium huius libertatis duos solidos
M Romanæ ecclesiæ nostrę annis singulis persoluatis. ista probantur extrà de præscrip. c. si diligenti. extrà de arbitr. c. cum tempore. de confir. vtil. vel inutil. c. cùm dilectus. extrà de priuileg. c. recepimus. Et intelligas ista sanè, scilicet si istud priuilegium in quo talia de illis verbis si inueniuntur, sit originale & authenticum. Cæterùm si dicit ad instar talium summorum põtificum prędecessorum nostrorum sic facimus. &c. non valet. & sic seruat curia Romana, mota ex authentica, vt fratrum filij, quæ est posita in

A C.de edend.authen.ſi quis in aliquo documēto.Cæ
terùm ſi in priuilegio contineantur talia verba ta-
lem eccleſiam ſub protectione eccle. Roma. ſuſcipi
mus.Et ſi ſoluit cenſum,& dicatur ſibi ad indicium
autem huius protectionis tantum nomine cenſus
ſingulis annis ſoluetis:non erit exempta:vt extrà de
priuileg.cap.recepimus.Item ſi dicitur in priuilegio
ad inſtar.& ſi cōtineantur verba exemptionis, non
erit eccleſia exempta: niſi appareat illud originale
ſicut ſuperios dixi. ſi ergo priuilegium protectionis
nō inducit exemptionem,quid operatur quem effe-
B ctum vel quam vtilitatem conſequitur ille qui impe
trat. Item ſi cenſus exemptionem non inducit, vt di
ctum eſt,quare tota die impetrātur talia priuilegia
& ſoluunt cenſum.Solutio propter ſtultos & ſimpli
ces fuerunt illa priuilegia inuenta:quia quando ali
quis videt bullam cū ſera pēdentem, credit aliquod
magnum videre,& credit de facili eccleſiam priuile
giatam & exemptā.Item propter aliod: quia ſi ali-
quis habet priuilegium protectionis non poteſt ali-
quis de re illa cognoſcere,quæ eſt in protectiōe: niſi
ſolus delegatus à Papa qui habet ſuper hoc ſpecia-
C lem cognitionem. Si autem allegatur, quòd priuile
gium ſit impetratū per falſi ſuggeſtionem, & proba
tur:vt extrà de cōfir.vti.vel inuti.c. de confirmatio-
nibus:hoc non nocet:quia decre. illa non loquitur
in protectione: ſed in coofirmatione, quę aliquādo
ius tribuit:vt ff.de rebus eorum quę ſub tut. vel cur.
ſunt.l.ij. Hoc ſaltem credo operari poſſe,licèt modi-
cum ſit:quia propter illud priuilegium videtur, ꝙ
dominus Papa maiorem habuerit curam illius ec-
cleſiæ,quàm aliarum:licèt omniū eccleſiarum ſit ſol
licitudo cōtinua domini Papę:vt extrà de præſcrip.
D c.accedētes:quia plus ſolet timeri quòd ſpeciali ſpō
ſione conceditur,quàm ꝙ generali:vt xxiij.diſtin.c.
7 quāquā. *Quæſtio.* Secundò,† quæritur, quomodò
per pręſcriptionem eccleſia poteſt ſe eximere: cum
iure canonico deſiderentur in pręſcriptione tria.ſ.ti
tulus,bona fides,& continuata poſſeſsio:vt extrà de
pręſcrip.c.ſi diligēti:quomodo aliqua eccleſia, quæ
eſt in diœceſi alicuius Epiſcopi,poteſt habere bonā
fidē:vt poſsit credere ſe poſſe præſcribere, ita ꝙ nec
titulū poſſet habere,niſi fortè priuilegium Epiſcopi
qui exemit. Reſpōdeo,quæſtio iſta nota.eſt per Io.
E qui ſic notauit in titu.de præſcript. ſuper decret.illa
auditis.dicit enim ſic hìc manifeſtè habes quòd iu-
ra Epiſcopalia pręſcribuntur.& hoc idem in eo. tit.
c.cū olim.& c.ad aures.& xvj.q.iij.c. licèt. *Quæſtio.*
8 Sed quæritur qualiter Abbas potuit † præſcribere
exemptionem in illo c.auditis.cùm cautū ſit in iurę
ꝙ quis contra procurationem debitā ratione viſita
tionis pręſcribere nō poſsit,vt extrà de pręſcrip. ac-
cedentes. Item nec contra obedientiā currit pręſcri
ptio:vt extrà de pręſcript.c.cū non liceat. Reſpōdeo
Io.dicit ꝙ quis non poteſt pręſcribere libertatē niſi
F tanto tēpore ſubfuit Papæ:vel fortè habuit priuile-
gium qualecunq;,& tūc poteſt pręſcribere libertatē
& eſt arg.ad hoc extrà de priuile.c. cùm olim.& C.
de fund.patrimo.lib.x.l.vlti. Item videtur ex illa de-
cre.auditis.ꝙ omnia iura Epiſcopalia, quæ Abbas
poſsidere poteſt,& pręſcribere poteſt. vt extr.de pręſ
ſcript.cùm olim.ſed alia iura non: quę enumerantur
lxviij.diſtinct.Corepiſcopi. Vnde nō ſolùm ea quę
ad legem diœceſanā ſpectāt, poteſt Abbas præſcri-
bere:vt in prędicta decre. auditis. ſed etiam quę ad
G legem iuriſdictionis poteſt Abbas præſcribere:vt in
prędicta decre.auditis.nam certum eſt, ꝙ cognitio
cauſarū matrimonialiū tantùm ad iuriſdictionē Epi
ſcopi pertinent: vt extrà de pœnis.c.licèt.& extrà de
his quę fiūt à maio.parte capi.c. quę ſiuiſti. & extrà
de pręſcrip.accedens.& tamen dicitur in illo c.audi
tis.ꝙ poteſt ab Abbate pręſcribi.& ſic ea quę ad le-
gem iuriſdictionis ſpectāt,pręſcribuntur à ſubditis.
vt extrà de præſcrip.c.de quarta. Io.Hoc etiam ſen-
tit Lauren.nam Abbas poteſt pręſcribere iura epi-
ſcopalia.vt extr.de ſen.& re iudi.c.inter monaſteriū.
H Sed contrariū videtur extrà de pręſcript.c. cùm non
liceat.& c.cum ex officij:vbi dicitur,ꝙ contra obe-
dientiā pręſcribi non poteſt.ſed verum eſt,ꝙ ſubdi-
tus in perſona ſua præſcribere non poteſt, quin viſi-
tetur: ſed in alinena perſona poteſt præſcribere &
in obedientia & in ſcrutinio,dum tamē præſcriptio
nē alleget ex alterius perſona: vt ſi dicat ſe ſubfuiſſe
alij per ann.xl.vt extr.de capel.mo.c.dilectos. Laur.

Vtrum poſsit domus religioſa in ſæcularem
vſum conuerti, vel non, Rubric.

1 *Domum religioſam in ſæcularem conuerti non poſſe re-*
l *gulare.*
2 *Libelli concipiendi formula, quando Epiſcopus eccleſiam*
uel monaſterium uendicat.
3 *Eccleſias de nouo fundare & gaudere cœmiterio & pro-*
prio ſacerdote leproſi poſſunt.
4 *Inopiam alicuius alterius iactura nullus releuare debet.*

r VLTIMO videamus † an poſsit domus reli-
gioſa in ſæcularem vſum conuerti. & certè nōt
vt extrà de religio. do.c. ad hoc. ſcio tamen de fa-
cto cōtrarium factū fuiſſe:nam ſecundum iura tàm
canonica,quàm ciuilia nunquā locus ſacer ad hu-
K manos vſus trāsferri licèt quod enim Deo ſemel cō
ſecratum eſt,ad humanos vſus transferri non licèt:
vt extrà de rer.permu.c.mācipia.& c.iniuſtum.adeò
hoc verum eſt,nedum in loco ſacro,ſed in religioſo
quis humanum vſum habere non poteſt:vt ff.de ſe-
pul.violato.l.iij.§.j.& ij.Item & diruto ædificio lo-
ci ſacri,locus ille nihilominus ſacer remanet. vt ff.
de rer.diui.l.in tantū.§.ſacrę.& inſti.de rer.diui.§.ſa
cræ.nam ea quæ humani iuris eſſe deſinunt, ſeruitu
tem non recipiunt:vt ff cōmunia de ſerui.l.cauſam.
Item nec vendi nec obligari à quoquā poteſt impe-
L diente iuris religione:vt C.de relig.& ſumpt. funer.
l.in vita:& ſic nota vt notauit R. ꝙ ſemel dedicata
Deo in vſus ſęcularium tranſire nō poſſunt. vt xix. q.
iij.c.quę ſemel.de conſec.diſtin.j.ligna.& c.vaſa.ff.
de relig.& ſumpt.fun.l.ſi quis ſepulchrum. Argu.cō
tra.liiij.diſtin.c.ex antiquis.& c. frequens. extrà de
rer.permu.c.ſi princeps.x.q.ij.c.ſed & permutare.So
lutio:prima regula vera eſt regulariter.arg.de cōſe.
di.j.c.veſtimēta. cōtraria verò dicūtur de ſeruis,qui
in eo tēpore quo promoti ſunt peccauerunt.& ideò
in hoc puniūtur.& hoc R. Sicut ergo ex præmiſsis
M apparet,poteſt Epiſcopus monaſteriū vel eccleſiam
in diœceſi ſua ſitum ſeu ſitam vēdicare: & poteſt ſic
a concipere libellum *Libellus.*† Proponit Titius pro-
curator Epiſcopi Troiani,ꝙ ipſe nomine ipſius Epi
ſcopi petit à tali Epiſcopo eccleſiā beati Iacobi,quę
eſt ſita in diœceſe. Troia. & ad ipſum Epiſcopū perti-
net iure dñij, vel quaſi noīe Troianę eccleſię cuius
eſt paſtor, & ſibi debet eſſe ſubiecta:quare ipſam ec
cleſiā ab ipſo peti ſibi reſtitui.qđ ſic rectè cōcipiatur
libel.probatur per canonem antiquū.xvj.q.vij.om-
nēs Baſili-

A nes basilicæ: & alia iura hoc probant quę s. in hac
eadem rubrica notaui, & de hoc quære supra in il-
la rubrica de iuribus episcopalibus. *Oppositio*. Sed
non videtur, quòd libellus sic possit cóc pi duabus
de causis. Primò quia Episcopus non est dominus,
sed procurator. extrà de dona. c. fraternitate. si procu
rator est: ergo non potest vendicare. Item res sacra
est ecclesia: ergo est in bonis nullius. vt ff. de de rer. di
uisi. §. sacræ. ergo vendicari non potest. vt ff. de rei
vendica. l. in rem actio. § loca. Respondeo, habito
respectu ad personam suam, verum est quòd propo-
B nis: secus est si nomine ecclesiæ vendicat. vt C de sa-
crosanct. eccle. l. sancimus In ecclesijs autem ædifi-
candis de nouo consensus fundatoris prioris eccle-
siæ requirendus est: vt vir idoneus ad regimen eccle
siæ præsentādus sit. Et si villa sit multum remota ab
ecclesia, aliam Episcopus de nouo cōstituere potest,
cùm prior ecclesia abundet. & prior ecclesia serue-
tur indénis. & si in noua ecclesia patronus per negli-
gentiam negligat præsentare: transferetur præsenta-
tio ad Episcopum: & ipse instituet: & si appelletur,
appellatio non recipitur. hæc omnia leguntur extrà
C de eccle. ædifie. c. ad audientiā. Item nota, quòd vbi
regulares sunt: non possunt sæculares institui, econ
uersò autē fieri potest consentiente diœcesano Epi
scopo: vt extrà de eccle. ædifi. c. ad audientiam. Item
Episcopi de nouo possunt fundare ecclesias, nō ob-
stante iuramento quod Episcopus pręstat de rebus
ecclesiæ non alienādis: vt extrà de eccle. ædifi. c tua.
in ecclesijs autem iam cōstructis omnes beneficiati
tenentur conferre ad refectioné, ipsarum: vt extrà de
3 eccle. ædifi. c. quicunq;. & c. de his. leprosi † etiam
possunt de nouo fundare ecclesias & gaudere cimi-
D terio & proprio sacerdote sine contradictione alicu
ius. s. ecclesiæ vel priuatæ personæ. cōsensum tamen
Episcopi diœcesani de honestate credo requirendú.
caueāt tamen vt iniurias veteribus ecclesijs de iure
parœciali non inferant: quod enim eis pietate cóce
ditur, non debet ad aliorum iniurias redundare: vt
extrà de eccle. ædifi. c. cùm dicat. Et quidam intelli-
gunt ꝙ hæc cócedantur leprosis cōgregatis in vnū
qui sunt x. ad minus. vt x. q. iij. c. vnio. & hoc Alan.
Sed Tancredus credit de vno solo, dum modò pos-
sit dotare ecclesiam: vt de consecra. distin. j. c. nemo
E ecclesiam. nec obstat, quòd in prædict. decre. est ver
bum pluralis numeri: quia resoluitur in singularē: vt
aliàs. ff. de nego. gest. l. ait prætor. & ff. de vi bon. ra-
pto. l. prætor ait. circa princi. & indignati sunt disci-
puli propter effusionem vnguenti, cùm solum Iudā
inuenerimus indignatum. Et sic nota per ea quæ de
4 leprosis maximè dicta sunt, quòd † nullus debet re-
leuare inopiam alicuius iactura alterius. sic xiiij. q.
v. c. deniq;. xxij. quęstio. j. c. primum. C. de emancip.
l. nec. Lauren. nam & si concedit Imperator alicui,
vt liceat ei ædificare in loco publico sine iniuria alte
F rius videtur concedere: vt ff. ne quis in loco publi. l.
ij. §. si quis à principe. xxv. quæstion. ij. quòd verò. ff.
ad Trebellianum. l. sed cum. ff. de administratio. tu-
to. l. impuberi. sic enim interpretanda sunt principis
beneficia, vt non incipiant esse iniqua: vt ff. de vul-
gari & pupilla. substitu. l ex facto. ff. de prætorijs sti
pulationibus. l. Paulus. ff ex quibus causis maio. l.
sciendum. vinc. C. de inoffic. testa. l si quando. vete-
res enim ecclesiæ propter nouas lædi non debent.
xvj. quæstio. j. c. quicunq; ecclesiæ decimas.

G De capellis monachorum & aliorum
religiosorum, Rubric.

1 *Episcopus quantumcunque generaliter ecclesiam à se exi
mat, quod quatuor sibi retinuisse semper intelligitur:
correctionem scilicèt, procurationem, visitationem,
& cathedraticum.*

2. *Episcopus ecclesiam à se eximere non nisi cum sui capitu
li consensu potest.*

3 *Libelli quomodò concipiantur quando Abbas vendicat
ecclesiam sibi donatam seu exemptam ab Episcopo.*

QVIA frequenter cōtentiones sunt: & vidi mul
H toties fieri de capellis monachorum, & alio-
rum religiosorum inter prelatos. s. Abbates seu prio
res ex vna parte: & Episcopos diœcesanos ipsarum
ex altera: quia Episcopi aliquādo volunt illas capel
las seu ecclesias sibi insolidū, & quantū ad tempora
lia & quantum ad spiritualia vendicare: Abbates
autem & priores eorum aliquādo in nullo eis respō
dere permittunt. Ideò videamus quę iura cōpetant
Episcopis in capellis prędictorū, & quæ iura compe
tunt ipsis Abbatibus & prioribus in prędict. capellis,
vt sic amodo cesset inter eos discordia: & sit quilibet
I suo iure contentus. vnde ad huiusmodi rei euiden-
tiam sic distingue: quia aut monasteria habent ca-
pellas ex fundatione: quia ipsi Abbates & conuen-
tus fundauerunt ecclesias illas: aut habent ecclesias
illas ex concessionibus laicorum: aut ex concessio-
nibus Episcoporum. Item aut illa monasteria sunt
exempta in capite & in membris, aut non. Si habēt
capellas ex fundatione, habebunt in eis omnia tem
poralia, & Episcopus habebit spiritualia. vt xvj q.
ij. c. sanè. & extrà de capellis monach. c. in ecclesijs.
& extrà de præbend. c. in latera, Si autem habent ca
K pellas ex concessionibus laicorum: tunc solùm ius
patronatus habebunt. & sic intelligitur decre. extrà
de iure patrona. c. cùm secundum. quia non potest
laicus plus iuris in alium transferre, quàm ipse ha-
beat: vt ff. de regu. iur. l. nemo. & extrà de dote post
diuor. restitu. c. nuper. Si verò ecclesiam malè deten
tam laicus transferat cum consensu Episcopi in re-
ligiosos: tunc habent religiosi omnia temporalia.
vt xvj. quęsti j. c. vltim. & extrà de iure patrona. c. il-
lud. vel si patronus cum consensu Episcopi eis eccle
siam donat: vt extrà de dona. cap pastoralis Si verò
L habent ex donatione Episcoporū: tūc si certo modo
donauit eis illud ius habebūt quod expressum est: vt
ff. de pact. l. in traditionibus. Si verò dedit eis Episco
pus pleno iure omnia temporalia habebūt, & insti-
tutiones in alia ecclesia: vt xvj. q. ij. visis. Si autē de-
dit eis Episcopus simpliciter non expresso aliquo:
tūc habebūt omnia tēporalia, si nihil ibi Episcopus
percipiebat: si verò percipiebat aliquē, portionē illā
tantū cōtulisse intelligitur: vt extr. de dona c pasto
ralis. & arg ff. de leg. j. l. si dn̄s. & ff. de cōtrahen em-
ptio. l. qui tabulas. Hæc procedunt in monasterijs.
M non exēptis: in exēptis verò circa capellas non obti-
net prædicta distinctio: sic notauit Damasius. Tan
credus verò aliter notauit, & dicit sic: monachi ha-
bent ius in ecclesijs interdum ex donationibus lai-
corū: & tunc nullū ius patronatus habēt, vt extrà de
iur. pat. c. cū secundū. & hoc tn̄ sine cōsensu Episco
pi. Si verò donat laicus ecclesiā quā de facto possidet
accedēte cōsensu Episcopi: habēt tūc monachi oīa tē
poralia. vt xvj. q. j c vlt & extr. de priuil. c. cū & plāta
re. Si verò cōsensus Episcopi nō accedit, nihil agit: vt

A extrà de iure patro.c.quod autem consul. Si verò ex donatione Episcoporum in collatione certa forma fuit expressa, illa seruabitur: vt ff. de pactis.l.in traditionibus. Si verò contulerit ipsam pleno iure, habebunt: si simpliciter eam dedit Episcopus, dico ego Roffredus licèt alij notauerint in cõtrarium: sed cathedraticum & cohabitatio remanet penes Episcopum: vt extrà de donatio.c.pastoralis. vbi per priuilegium domini Papæ monasterium sit exemptum cũ omnibus capellis habitis & habendis: tunc enim Episcopus in capellis nihil habebit. Si autem tantũ
B esset exemptum monasterium in capite: in cappellis Episcopus habet omnia iura salua: quia exemptio capitis ad capellas non pertinet: & sic seruat curia. Si verò ex sui fundatione habẽt capellas: tunc quò ad temporalia habent eas: vt xvj.q.ij.c.vlti.& penu. nisi monasterium sit priuilegiatum cum capellis habitis & habendis: vt xvj.quest.ij.c.penul.& vlti. Sed si non habent priuilegium, & ipsi fundauerint: habebunt tẽporalia pleniùs quàm alius: quia omnes fructus dotis pertinẽt ad monasterium, reseruata sufficienti sustentatione presbytero: vt extrà de præben.
C c.auaritiæ: & extrà de supplen.negl.prælato.c.sicut. de decimis tamen non habebunt aliquid nisi secundum distinctionem positam.extrà de decimis.c. fraternitatem. T. Ioan. verò notauit aliud, & sic eius sentẽtiam nota.vt iudex qui iudicare debeat, eligat, cui dicat: tu mihi sola places: dicit enim per illam decre.extrà de dona.c.pastoralis.propter illa verba: & Episcopus confert illud, quòd ipse temporaliter obtinet in eadem &c.per hoc probatur, quod dicitur, xvj.questi.ij.c.j.& extrà de iure patrona.c. quod autem, scilicèt quòd idem est si Episcopus concedat
D ecclesiã cùm omni iure suo, vel simpliciter dicat: cõcedo vobis: nam vt hic patet, aliud ius est in vno, & aliud in alio: sicut aliud est quando aliqui contrahunt societatem simpliciter, & aliud si contrahunt societatem omnium bonorum: vt ff. pro socio.l.iij.§. j.& l.cùm societatem. Sicut aliud est dicere à munere, & aliud ab omni munere.vt j q.j. sunt nonnulli. argu. contrà xxxj.quæsti.j.c.quod si dormierit.ff. de seruitu.l.si cui.extrà de iure patr.c.ex literis.ff.de cõtrahen.empti.l.aquęductus. Ioan. Item notant Io. quòd si ita generaliter dat Episcopus ecclesiam: tũc
E & dedisse intelligitur ius instituendi: vt xvj.quæst.
1 ij.c.visis. Et nota, † quòd quantuncunq; generaliter eximat Episcopus aliquã ecclesiam à se: semper intelligitur quatuor sibi retinuisse.s. correctionẽ, vt xvj.q.ij.visis procurationẽ &visitationẽ: vt extrà de censi.c.cùm venerabilis. & cathedraticũ: vt extrà de dona.c.pastoralis. nec obstat quod est extr.de relig. domi.c.constitutus.vbi videtur dicere, quòd Episcopus in totũ generaliter posit eximere aliquem ecclesiam: quia illa donatio fuit confirmata authoritate domini Papæ. Vides etiam, quòd quantumcunq;
F generaliter patronus remittat ius patronatus: tamẽ quędam iura retinet in liberto: vt C.de bonis liber. l.vlum.& videtur mirabile q; Episcopus intelligitur plus dedisse quã quòd ipse habeat: sed hoc ideò est, quia donationem interpretari debemus: vt donatio potiùs valeat, quàm quòd pereat: vt extrà de verbo:
2 signi.c.abbate. Io. Sed illud nota, quòd † ad hoc vt talis donatio & concesio valeat & exemptio, sicut superiùs dictum est, oportet, quòd Episcopus faciat illam cum consensu capituli sui: vt extrà de dona. c.
G pastoralis. Sed quidam voluerunt notare, quòd Episcopus solus posit concedere ratione cõsuetudinis præscriptæ: vt extrà de his quæ fiunt à prela.sine cõsensu capi.c.ea noscitur.& sic dicit Io. Sed T. dicit sic.ego dico quòd nunquam potest Episcopus perpetuò concedere aliquam ecclesiam alicui loco religioso sine consensu capituli sui, vel nisi de licentia summi pontificis: vt extrà de his quę fiunt à prela.sine consensu capituli.c.tua.& cap.pastoralis. & illa decre.ea noscitur.quam pro se induxit Ioan.loquitur de institutione clericorum, quæ temporalis
H est: vnde non facit ad præsentem materiam.c. sicut ergo ex præmisis apparet, potest Episcopus concipere libellum & ecclesiam vendicare, sicut superius diximus in rubrica de iuribus Episcopalibus, & in rubrica de religiosis domib. Vendicare dico aliquã do in totum illa iura, quæ ab ipso non sunt translata in monasterium. Abbas etiam pro iuribus sibi cõpetentibus in illa ecclesia, vel aliquando totam poterit petere: secundum quòd superiùs diximus. & di-
3 cet sic. *Libellus.* † Proponit talis sindicus talis monasterij contra talem procuratorem talis Episcopi no-
I mine istius, quòd cùm talis Episcopus prædecessor ipsius cum assensu capituli sui donauerit ipsi monasterio ecclesiam sancti Ioan. & sic ipsi monasterio ipsa ecclesia pertineret: ideò illam ecclesiam à prædicto procuratore Episcopi petit sibi restitui cum pertinentijs suis: & hoc quando tota ecclesia monasterio est concessa: si autem temporalia sunt concessa, vel si ius patronatus est cõcessum sic dicat. *Libellus.* Proponit talis sindicus contra talem &c.quòd cùm talis patronus de consensu Episcopi ipsi monasterio donauerit ius patronatus, petit illud ius patrona
K tus in ipsa ecclesia. Item cùm monasterium ecclesiam illam à fundatione habuerit, & sic per consequens temporalia sibi debeantur: ideò petit ipsam ecclesiam: vt sibi in omnibus temporalibus debeat respondere: vel petit temporalia in ipsa ecclesia. Quod sic rectè concipiantur libelli probant iura superiùs allegata.

De rebus ecclesiæ alienandis vel non, Rubr.

1 *Alienatio quid.*
2 *Annona ciuilis inter immobilia computatur.*
3 *Immobilia ecclesiæ pignorari possunt. item & mobilia.*
L 4 *Alienatio rei ecclesiasticæ quare prohibita sit.*
5 *Alienatio rei ecclesiasticæ quibus in casibus concessa sit.*
6 *Emphyteosis quid significationis importet.*
7 *Contractus emphyteoticus à iure ciuili inuentus est.*
8 *Res ecclesiæ quæ in emphyteosim concedi possunt.*
9 *Res ecclesiæ etiam immobiles ob æs alienum alienationi affectæ sunt.*
10 *Res ecclesiæ permutationis causa alienari possunt.*
11 *Res ecclesiæ etiã immobiles pro captiuorum redemptione, alienationi subiacent.*
12 *Ecclesiæ immobilia an famis occasione alienari posint.*
M 13 *Rei ecclesiæ alienatio in quatuor casibus prohibetur.*
14 *Rem ecclesiasticam contra iura alienantes & recipientes quibus pœnis subiaceant. & nu.19.*
15 *Res contra iura alienatas quis reuocare potest.*
16 *Res sacræ & religiosæ à priuatis vendicari non possunt.*
17 *Rei ecclesiasticæ alienatio secundum ius canonicũ in quibus casibus sit permissa.*
18 *Alienationis rerum ecclesiasticarum forma.*
19 *Rem ecclesiasticam alienam præter iuris formam vendicans, li-*

A *cans. libellum quomodò formabit.*
21 *Deus nunquàm irascitur.*
22 *Subscribens an consentire videatur.*

LICET in iure ciuili sit cautū de rebus eccle-
siç non alienādis, vel alienādis in certis casibus,
tamē quia de iure canonico quędā sunt inducta de
quibus non habetur mētio in iure ciuili: ideò videa
mus de rebus ecclesię non alienādis vel alienandis
in certis casibus. Et primò videamus quid sit aliena-
tio. Secūdò, quare alienatio rei ecclesiasticę sit pro-
hibita. Tertiò, in quibus casibus alienatio sit cōces
B sa: & qualiter secundū ius ciuile & canonicū. Quar
tò, quæ sit pœna alienātis & recipiētis rem ecclesia-
sticā: nisi in casibus à iure cōcessis. Quintò, quis pos
1 sit reuocare alienata. † Est autē alienatio omnis a-
ctus per quē dominiū trāsfertur. vt C. de fundo do. l.
maritus. Hic tamen alio modo sumitur alienatio
& magis generaliter. nam cōpręhēduntur hic casus
in quibus etiā non trāsfertur dominiū: sicut cū alie
natio prohibetur sicut & generaliter sumitur. C. de
reb. alie. vel non. l. vlti. & est expressum extrà de reb.
eccle. nō alie. c. cū non liceat. c. nulli liceat. nam ista
C duo verba quæ ponuntur hic de rebus ecclesiæ non
alienandis vel rebus alienādis, generalissima sunt.
nā nomine rei omnia intelliguntur immobilia: siue
in domibus, siue in agris, siue in hortis, siue in rusti
2 co mācipio, † aut in ciuili annona: nā ista inter im-
mobilia cōputantur: vt C. de sacrosan. eccle. l. iube-
mus. in authē. de non alie. aut permu. reb. eccle. coll.
ij. §. nos igitur ff. de diuersis & tēporalis pręscript. l.
longe. mobilia enim sicut sunt vasa superflua alie-
nari possunt pro soluendo debito cum solēnitate iu
ris: vt dicit authē. pręterea posita. C. de sacrosan. ec-
D cle. & est sumpta de corpore authēticorū de alie. &
emphy. § de vasis. alienari enim possunt fructus &
alia mobilia, quę cōseruando cōseruari nō possunt
& animalia superuacua ad instar rerum pupilli: vt
C. de administra. tuto. l. lex quæ tutoris. Item nomē
alienationis omnem contractum cōtinet, venditio-
nem. s. & donationē, & commutationem, & pigno-
ris dationem, vt in authen. de non alienādis & per-
mu. rebus eccle. §. nos enim. sed quod dicit de cōmu
tatione: ideò dicit: quia illa nō procul ab alienatio-
ne consistit, vt in pręcdicto. §. & videtur quòd hodie
E capiat correctionem in emphyteosi, & iure ciuili &
iure canonico: iure ciuili: vt in authen. eod. tit. § em
phyteosis: & in authen. coll. ix. de alie. & emphy. §. li
centiā. iure canonico. vt extrà de reb. eccle. non alie.
c. vt super aliqua. § possessiones. nam possessiones
minus vtiles quæ sunt ecclesię possunt pro meliori-
bus cōmutari, vt ibi. Item ꝙ dicit de speciali pigno-
re. videtur ꝙ & hodiè capiat correctionem: quia im
3 mobilia † possunt dari pignori: vt in authē. de alie.
& emphy. §. hoc & super ipsis. colla. ix. Item iure ca
nonico videtur: & ꝙ bona mobilia dari possunt pi-
F gnori. vt extrà de pigno. c. nullus presbyter. & c. ex
pręsentiū. videtur etiam ꝙ immobilia possunt ven-
4 di, vt dicit authen. hoc ius porrectum. † Prohibita
est autem alienatio rei ecclesiasticæ, & maximè im-
mobilium propter hanc causam: quia sicut ecclesia
mater est religionis: ita eius patrimoniū debet con-
seruari illæsum: vt C. de sacrosanct. eccles. iubemus.
in fi. j. colū. quæ lex licèt localis fuerit in ecclesia Cō
stātinopolitana: tamē tàm per Leonē quàm per Iu-
stinianū facta est hodiè generalis: & trahitur ad om
G nem venerabilē locum quem actio. i. plus actus con
stituit: vt in authē. de non alie. aut permu. reb. eccle.
§. si veri. Item propter aliud est inhibita alienatio. s.
propter malos prælatos: nisi enim hoc esset: tāta est
malicia ipsorū, ꝙ hodiè ferè omnes possessiones ec-
clesię alienarentur, & cùm toto hoc vix hodiè absti
nent ab huiusmodi alienationibus: sicut aliàs fit ad
literam. ff. nau. cau. sta. l. j. in fi. Interdicta est aliena
tio rei religiosę & rei sacræ. vt ff. de cōtrahen. empti.
l. liberi. cū vniuersitate tamen transit: vt ff. de acqui.
rer. l. quædam. & extrà de iure pat. c. ex literis. & ar.
H ff. de fundo do. l. j. † Concessa est autem alienatio rei
5 ecclesiasticæ in certis casibus. ecce in primis. illa l.
videamus. permittit vt possessio rei ecclesiasticę prę
stetur pro temporali vsufructu: & vt ille qui recepit
det rem similem ipsi ecclesiæ retinendo sibi eiusdem
rei vsumfructum: vt sic finito tēpore vtraq; res ple-
no iure ad ecclesiasticam proprietatē reuertatur: &
intellige literam manifestū sit: quia quicunq; acce-
perit vsumfructum ecclesiastici prædij pro tempore
præstādo. i. præstare debet adinuicē rem aliā gratia
huius beneficij, vt post statū & tēpus &c. & hoc ha
I bes. C. de sacrosan. eccle. l. iubemus. §. j. in fi. Secūdò
cōcessa est alienatio. s. vt cōcedat in emphyteosim,
& hoc iure authenticorū, vt authē. de non alien. aut
permu. re. & §. emphyteosim. colla. ij. & in authen.
6 de alie. & emphy. colla. ix. † Est autem emphyteosis
verbum Gręcū: & tantū sonat in latino quantū me-
lioratio: vnde contractus emphyteoticus quasi con
ctus meliorationis dicitur: quia à principio ita erat
vt tantū sterilia debeant dari: puta area: vt fieret ibi
vinea, vel ibi plantarentur arbores, hodie autem &
sterilia & similia cōceduntur in emphyteosim: vt in
K prædictis authē. nomen tamen remansit emphyteosia
propter causam primordialē. sicut & aliàs. C. de ca-
7 ducis tol. † Et contractus iste fuit inuentus à iure ci
uili: quia de hoc contractu non inuenis aliquid di-
ctum vel tractatū in ff. nisi in C. & in authē. licèt om
nes contractus sint inuenti de iure gēti. vt institu. de
iure naturali, gēti. & ciuil. §. ius autē. & ff. de iustitia
& iu. l. ex hoc. pręter cōtractū literarū, & contractū
stipulationis: illi enim de iure ciuili fuerunt inuen-
ti: & propterea dicitur omnes ferè contractus de iu-
re gentium sunt. *Oppositio.* Sed opponitur: quia de
L contractu emphyteotico inuenitur in iure, vt ff si a-
ger vectigal. vel emphyteo. pe. Respondeo, alio mo-
do tractatur ibi, quàm hic, ibi tractatur de cōtractu
emphyteotico. i. de illo, qui conducit ad non modi-
cum tempus: hic autem tractatur de eo qui condu-
cit imperpepetuum, vel vsque ad tertiam generatio-
nem. nā per authen quæ est de non alien. quæ est in
secunda collatione, non potest fieri contractus em-
phyteoticus, nisi vsque ad tertiam generationem. &
in authen. de non alie. aut permu. rer eccle. § emphy
teosim. Si verò imperpetuū fieret: cōtractus non va-
M leret secūdum istam authen. vt in pręcdicta authent.
si verò imperpetuū. sed per authē. de alie. & emphy.
§. licentiam. collation. ix. videtur quòd perpetua em
phyteosis fieri possit: vnde quidam dicunt, quòd il-
la authē. de alie. & emphy. corrigit illam de nō alie.
aut permu. tanquā posterior. Vel quod est melius: di
cas ꝙ illa de alie. & emphy licèt sit posterior, intelli
gatur secundū authē. pręcedentē de nō alie. aut per-
mu. quia non est nouum quòd leges posteriores tra
hantur ad priores, & quòd priores trahantur ad po-

A Garnerius:repellitur emphyteota, non exceptionia
ope,sed ipso iure denegantur ei actiones cōtra eccle
siā.Si verò accipit rem siue ab initio vel in emphy-
teosim:& posteà faciat rem illā deteriorem, vel debi
tum canonē non soluat infra biennium, repellitur &
tenetur soluere pensionē præteriti tēporis non futu-
ri:vt in authē.de non aliena. aut permu.reb.eccle. §.
quia verò Leonis. & in authē.de alie.& emphy.§.si
15 verò qs.Questio.† Illud aūt queritur à quibus fiāt re
uocatiões istarū rerū alienatarū cōtra iura. Et certè
fiūt per collegiū,vel per eum qui ordinatur ad hoc à
B collegio, vel p eūdē qui alienauit,sicut &pater filiū
alienatum reuocat,vel maritus donationem: vt C.
de liberali causa.l.si liberum.& l.j.& per totū tit.ff.
de dona.inter vir.& vxo. vel per parœcianos ad in-
star curialium.vt C.lib.x.de decur.l.si quis.& l. ge-
nerali.& C.vbi quis de coarta.l.j.Nec obstat quod
legitur extrà e.c.iubemus. œconomū priuari admi-
nistratione:quia priuatur ipso iure non per senten-
tiā,hæc notat dñs meus in summa de sacrosan.eccl.
in fi.vel per ipsum eundē sindicū qui alienauit.facit
enim non nomine suo, sed nomine ecclesię: & hoc
C ideò quia cōtractus non tenuit & fuit cōtra iura si-
cut aliàs.C.de agri.& censi.l.quēadmodum,aliàs si
cōtractus non esset cōtra iura non posset ipse idem
vt ff.de adopt.l.post mortē.ff.de serui.rusti.prædio-
rum.l.per fundum.Episcopus etiā poterit vendicare
aliter alienata:vt C.de sacr.san.eccl.l.sancimus.nec
16 obstat ff.de rei vēdi.l.in rē actio. § loca.quia † verū
est,quòd res sacræ & religiosæ vēdicari non possunt
à priuatis:ab Episcopis autē sic. Vel reuocabit œco
nomus per Episcopum cōstitutus:vt C.de episco. &
cler.l.omnes.& q posit solus Episcopua dicit decr.
D extr.de his quæ fiunt à præla.sine consen.c.cùm apo
stolicę.imò de iure data est potestas reuocādi cuili-
bet ecclesiasticę personæ, & sic quilibet de capitulo
alienata reposcāt:vt extrà de reb.eccle.non alie. c.si
quis presbyterorū. & xij.q.ij.c. non liceat Papæ. &
etiā cum fructibus:vt ibi. & xij.q.iij.c.sine exceptio
ne.& c.licèt.per quod apparet,quibus cōpetat reuo
catio debuit vltimò poni:tamen propterea quia do
minus meus notauit de hoc in summa,q totum po-
suit:ideò sic aliquantulū ordine præpostero notaui.
17 Nunc aūt videamus in † quibus casibus de iure ca-
E nonico alienatio rei ecclesiasticę sit permissa. Et cer
tè saluis his casibus quos notaui de iure ciuili.s.in
hoc eod.tractatu casus ponūtur etiā in iure canoni-
co: multis modis etiā alienatio potest fieri ecclesiæ.
In primis res mobiles & thesaurus ecclesiæ alienari
pōt pro alimentis pauperū. Item pro captiuis redi-
mendis. Item pro liberatione alicuius ne occidatur
ne insepulti aliqui iaceant.vt xij.q. ij. aurum habet
ecclesia.& c.gloria.Item in alio casu.s.pro debito li
berando:vt x.q.ij.c.hoc ius porrectum. Res autem
immobilis alienari non potest:neq; à Papa:neque à
F quolibet alio plato.vt xij.q.ij.c.non liceat Papæ. &
c.monemus.& c. sine exceptione. in casibus tamen
alienatur.s.si hoc vertitur in vtilitatē ecclesiæ : quia
tunc dat ecclesia minus vtilia pro magis vtilibus.vt
in prædicto c.sine exceptiona.& tunc etiā si cum lai
co permutat,tenet permutatio:vt extr. de reb.eccle.
non alie.c.vt super aliqua. nisi sint quę ad mensam
pertineant:quia illa non alienabit:vt in prędicto c.
vt super aliqua. Item terulas & vineolas exiguas
& cęteras minùs vtiles aut longè positas Episcopus

G sine cōsensu fratrum suorum:si necessè fuerit distra
here potest.vt xij.q.ij.c.terrulas. Si autem sunt vti-
les non potest:vt xvij.q.iiij.c.quicunq;. Potest etiā
distrahere seruum fugitiuū,vt c.c. Et licèt multi ca-
sus possint notari in quibus res immobiles alienari
non possint:ad duos tamen casus possunt reduci.s.
vtilitas & necessitas.vtilitas enim dat vt minus vti-
lia pro vtilibus dentur:&tunc cum cōsensu capituli
fieri debet.vt in prædictis.c.non liceat.& sine exce-
ptione. Similiter necessitas: puta, in casibus prædi-
ctis.s.pro fame,& pro redemptione &pro alijs sicut
H s.diximus.quia animę hominum sunt præferēdę sin
gulis rebus.vt C.de sacrosan.eccle.l.sancimus.& in
prædictis.c.aurum habet eccle.& c.gloria. Vel si de-
bitum habet,& ex mobilibus solui non possit:vt x.
q.ij.§.hoc ius porrectum. aliàs autem præterquā in
casibus à iure concessis nullo modo alienatio rei ec
clesiasticæ fiat:vt in prædictis c.non liceat Papæ.&
c.monemus.& c.sine exceptiōe. & extr.de reb.eccl.
non alien.c.nulli liceat.& c. si quis presbyterorum.
& c.vt super aliqua.& c.possessiones. sicut infrà co
18 piosè dicemus. In prędictis† autē casibus in quibus
I à iure cōceditur alienatio,debet fieri alienatio cum
certa solēnitate &formā,vt subsit causa quare alie-
natio fiat:& vt cōsentiat maior pars capituli. vt xij.
q.ij.ca.sine exceptione.& in illa authen. hóc ius por
rectū. Item scriptura debet interuenire, in qua sub-
scribant clerici nihil fieri in læsionē diuinæ domus.
vt in prædicta authen.hoc ius porrectum. Item in
venditionibus rerum monasterij consensus Episco-
pi requiritur:vt xvij.q.vlti.in venditionibus. Pœna
19 autem † malè alienantis est depositio, si super hoc
accusatus sit.vt xvij.q. iiij.quicunq;.& xij.q.ij.c.mo
K nemus.& c.diaconi.nisi celeri restitutione sibi prō-
spexerit:vt in prædicto. c. si quis presbyterorum. &
restituerit rem non deterioratam : quia non videtur
res reddita,quę deterior redditur:vt ff.deposit.l.j.§.
si rem.& ff commo.l.in commodata.§. rem commo
datam perdidi. Item excōmunicatur: vt in prędicto.
c.non liceat Papę.& c.si quis presbyterorum. Pœ-
na verò recipientis contra formam præmissam est,
vt restituat eum fructibus:& actionem nullam ha-
beat ad repetendum pretium contra ecclesiā. & te-
neatur etiam de fructibus percipiendis,sicut malæfi
L dei possessor titulo habito pro non titulo: quia con
tra legum interdicta mercatur:vt C.de sacrosan.ec-
cle.authentic.qui res iam dictas.& C. de agricol.&
censi.l.quemadmodum.& x.quæsti.ij.§.hoc ius por
rectum.sed fortè habebit actionem contra alienan-
tem,si fuit bonæfidei emptor,credens rem à præla-
to posse alienari, dicit enim bonæfidei emptor quis
etiam si in iure erret.vt ff.de petitione hæredit. l.sed
si lege commissoria.§.ij.& xij.quæstio.iiij.c. Vulte-
ranæ. quantum enim ad ecclesiam semper præsu-
mitur hic contractus malæfidei. Concipiet autem
M sic libellum Episcopus aut œconomus siue cle-
ricus siue parœcianus negligente Episcopo subau-
di,ad reuocandam rem alienatam præter formam
20 iuris, & dicet hoc modo. *Libellus.* † Proponit talis
Episcopus nomine ecclesię suę,vel talis œconomus
vel talis clericus,vel talis parœcianus nomine eccle
siæ talis contra talem, qui tenet seu possidet rem ta
lem: cuius fines sunt tales:quam dicit ad prædictam
ecclesiam pertinere iure dominij vel quasi. Verum
licèt libellus iste posset sic cōcipi,rectè tamen vt res

A euidentius appareat, propoost sic. *Libellus*. Coram vobis domine iudex proponit talis contra talem ta lis ecclesiæ,cuius fines sunt tales teneat aut posideat ex contractu venditionis factæ sibi à tali præla to contra formam iuris,& non in casibus à iure con cessis.petit rem illam nomine sibi dictæ ecclesiæ restitui cum fructibus iam perceptis & percipiendis. Quod sic rectè concipiatur libellus dicūt iura prędicta extrà de rebus eccle.non alie.c.si quis presbyterorum.& io decretis xij.quæsti.ij.c.non liceat Papæ. *Oppositio*. Sed opponitur:nam mirū videtur, quòd

B rector agit ad vēdicationem:si vis dicere, quòd ipse idem non vendicat,qui alienauit:hoc dico posse fieri,sicut.s.io hac eadem rubric. notaui.sed si hoc admittis:quomodò potest ipse vendicare,cum honore priuetur:vt xvij.q.iij.c.quicunq;.& xij.q.ij.c.monemus.& c.non liceat Papæ. Respondeo, potest ipse idem repetere quamdiu tollatur:& ita intelligitur, cap.si quis presbyterorū.& ar.xxxv.quęst.ix.cap, quisquis.& ar.de elect.c.nosti.secus si remotus fuerit:vt in prædictis.cap.monemus. & non liceat Papæ.vt in auth.de non alienan.aut permu.te.eccle.§.

C nos igitur.& C.de fundo do.l.j.& ff.de alienā. iudi. mu.causa fa.l.ex hoc. §.ij. Alanus. Sicut ergo te ecclesiastica alienata habet ecclesia actionem personalem contra alienantem, vel actionem in rem contra possessorem:vt xij.quęst.ij.ea.apostolicos. & est expressum in C.si tutor vel curator inter.l.vlti. *Quęstio*. Sed pone,quòd conuenit alterum,& est consecuta suum interesse:ounquid potest alium conuenire? Respondeo,non:vt ff.de de eo per quem factum est.l.si plures.*Quęstio*. Quid si cœpit cōuenire vnū, nunquid fit sibi preiudicium quò ad alium. Respō-

D deo non:quia sola rei vel interesse consecutio;imponet ei silentium:vt ff.depositi.l.j.§.si apud.& C.si tutor vel curator inter.l.vlti.*Quęstio*.Sed nunquid ecclesia tenetur cedere actionem soluenti contra aliū, scilicèt alienanti contra possessorē vel econuersò. Respōdeo,non:cùm enim quis cōuenitur ex maleficio suo vel ex delicto suo non potest petere cessionem actionum:vt ff.de administra.tut.l.si plures.& ff. de solu.l.Stichū aut Pamphilū.§.dolo. *Oppositio*. Item diximus.s.quòd quādiu Episcopus non deponitur quod potest repetere:potest & vendicare. Sed oppo

E oitur: nonne Episcopus tenetur de euictione, certè sic.vt C.de sacrosanct.eccle. authen. qui rem huius. & quod de euictione tenet actio: meritò vendicantem repellit exceptio:vt ff. de euictione.l.vendicantem.& C.de euict.exceptione. Respon.illud verum, est:sed illa exceptio per replicationem tollitur &replicabit hoc modo rectè concipiēs. Si nomine meo vendicarem,sed cùm vēdicem nomine ecclesiæ tua exceptio cessat:sicut quando excipitur contra mulierem vendicantem rem alienatam cōtra Velleianū:si excipitur cōtra mulierē de re vēdita & tradita:

F ipsa replicabit factū esse Velleianū:vt ff.ad Velleia. l.si mulier.§.item si mulier.nec mirū si hoc cōtingit in Episcopo:quia hoc idem contingit in priuato:vt C.de agricolis & censi.l. quemadmodum. & Episcopus si nihil habet,non dabit pretiū:vt C. de rei vendi.l.si mancipium tuum. *Quęstio*. Item quæritur: legitur in c.si quis presbyterorū.vbi si quis presbyterorum diaconorum seu defensorū & adnocatorum seu procuratorum alienāri prædium se subscripserit vel ascripserit:quo iratus Deus animas percutit ana

G themate feriatur:vt extr.de reb.eccl.nō alie.c.si quis presbyterorū.& xvj. q.j.de præsentium. quo modo

2t dicitur,q Deus irascitur: † cùm Deus nunquā irascatur:vt xxij.q.iiij.c. incōmutabilis. Respondeo,q ibi humano more loquitur:sicut & alibi dicit. Domine ne in furore tuo arguas me, &c. *Quęstio*. Item quæritur quare propter solam subscriptionem quis excōmunicatur:cùm non habeat quis excōmunicari nisi pro crimine mortali,& pro contumacia:vt xj. q.iij.c.nemo Episcoporū.& c. certum. Respondeo: hic excommunicatur ideò ille qui subscribit: quia

H propter subscriptionē videtur consentire: imò alienare videtur: & ideò si monitus non prouideat sibi

aa ita, quod satisfaciat excōicatur: quòd † enim qui subscribit,videatur consentire,habes hic:& ff.de in rem verso.l.penul.ff.quod iussu.l.j.§.sed & si. ij.q.ij. non liceat.& cum redemptor.& ff.de pign.l. fideiussor.§.pe.& arg.ff.de actio.pig.l. Gaius. ff. de edēdo. l.si quis ex argentarijs.C.si certum peta.l. mutat.C. de fideiusso.l.si pater. Dixerunt enim Laur.& Io.& Hu.subscribenti prouidere:quia auctoritas contractus subscriptionē exigit.vnde distinguūt:aut subscri

I bit quis noīe alieno:aut suo:si alieno,nō obligatur, qui subscribit:cū intelligatur cōsentire:vt ff.de instit. actiōe.l.vlt.ff.de rescin.vēdi.l. Titius.si noīe suo sciēter obligatur: qa cōsentire videtur: vt hic,& in primis cōcordātijs.sed si ignorat,nō videtur cōsentire, nec ei nocet:vt C.plus valere qđ agitur.l. vlti.de dona.l.ignorās.& C.de admini.tu.l.si nō subscripsisti. Vincen. Item nullo modo potest alienare prælatus ea quæ pertinent ad mensam torū vel capituli: licèt hodiè contrariū faciāt. Item non alienabunt ecclesias in quibus cōsueuerunt monachi ministrare cle

K ricis vel laicis assignando:vt extrà e.tit.c.possessiones. Nec alienabit ea quæ antecessor suus renuerit ad manus suas, dum vixerit: siue fuerint de mensa siue non:vt extr.e.ti.c.vt super aliqua. præsumuntur enim esse de mēsa.arg.C.de proba.l.siue possidetis. *Oppositio*. Sed videtur contra.xij.q.ij.c.vlti. vbi dicitur,q Episcopus tertiam partem de rebus parœcialium ecclesiarū sibi debitā illi ecclesiæ vel alteri conferre potest irreuocabiliter. Sol.c. illud loquitur in ecclesijs debitis Episcopo: hic autē loquitur de his quæ ad mensam pertinent.vt aliter.non alienar sine

L cōsensu capituli:& qñ iusta causa non subest, sicut superius dixi:aliâs si iusta causa subesset, & cum cōsensu capituli alienare potest, præter excepta: sicut superius dixi,sed licèt Episcopus non possit ecclesiā vbi fuerunt monachi dare clericis,vel ecōuersò possunt sæculares amoueri ab aliqua ecclesia in ea instituti regulares si Episcopi diœcesani cōsensus accedat:dum sæcularibus alibi honestè prouideatur: vt extr.de eccle.ædificandis.c.ad audientiā. non tamē intelligas illud posse fieri in veris clericis:non enim potest proprietarius in vero vsufructuario,vel vsua

M rio in meliorē statū cōmutare:vt ff.de vsu & habi.l. vlt.Lau. Hęc vt vult a de reb.eccl.nō alie.tàm de iure canonico,quàm de iure ciuili tractāra prędidi.

De his quæ fiunt à prælato sine consensu capituli,& de his quę fiunt à ma parte capi.

1 *De his quæ fiunt à prælato,exceptis his quæ fiunt à maio re parte capituli, quæ sunt instituta sint.*

2 *Episcopus vel prælatus quæ sine consensu capituli alienare non possint.*

3 *Ratihabitio in spiritualibus retrotrahitur.*

In spiritua-

A 4 *In spiritualibus ea quæ ab initio non ualent, ex pòst facto conualescunt.*
5 *Prælatus an solus beneficia conferre poßit.*
6 *Præsentatio Abbatis sine collegio, quando collegium ius præsentandi habet, nulla est.*
7 *Episcopus solus & Abbas an alienata repetere poßit: & sic agere.*
8 *Libellus quomodò côcipiendus sit pro rebus ecclesiæ alienatis sine consensu capituli uel maioris partis, uendicandis.*

ES T quidā tractatus, de quo & si aliquid tangi-
B tur in iure ciuili, non tamen ad plenum doctrina
eius traditur. s. de his quæ fiūt à præla. sine consen-
su capituli. Item & de his quæ fiūt à maore parte ca
1 pituli, † videamus ergo in primis quare statuta sunt
ista: & certè duabus de causis. prima quia ea quæ
fiūt consilio, firma ratione nitūtur: vt C. de repudijs.
l. j. & dicit Salomon: fac omnia cū cōsilio: & post fa-
ctum non pœnitebis. Secūda: quia quod oēs tangit
ab omnibus debet cōprobari: vt C. de auct. tut. l. vlt.
& extr. de offic. Archid. c. ad hæc. & cū prælatus seu
Episcopus dicatur caput capituli: & capitulū seu cle
C rici dicantur membra: ideò caput sine membris ma-
lè consistit, & econuersò: & ideò illud statuitur: vt
2 xij. distinct. c. cùm decet. & extrà e. tit. c. nouit. † Vi-
deamus ergo quæ sunt illa quę Episcopus siue præ-
latus sine consensu capituli sui subaudi, totius vel
maioris partis facere nō posit: licèt enim rubr. j. in-
definitè loquatur de his quę fiunt ab Episcopo vel à
pręlato sine cōsensu capituli: ne aliquis intelligeret
ꝙ totū capitulū debeat consentire: ideò quia inde-
finita æquipollet vniuersali secundū iura: vt ff. de le
ga. præstan. pet. bo. pos. contra tab. l. j. & ff. de lega.
D iij. l. Iulianus. ideò suppleo de his quę fiunt ab Epi-
scopo sine cōsensu capituli: subaudi totius vel ma-
ioris partis: & ideò in extrà ponitur sequens rubric.
de his quę fiūt à maiori parte capituli. & in primis
circa alienationem rei ecclesiasticæ & maximè im-
mobilis: certè Episcopus nō alienabit, nec alius prę-
latus etiā in casibus à iure cōcessis sine cōsensu sui
capituli, vel maioris partis: imò plus ꝙ necesse est,
qđ capitulū sine maior pars subscribit. alioquin irri
ta erit omnis alienatio atq; cōmutatio rei ecclesiasti
cę, & intelligo irrita ipso iure, non irritāda: nisi cate-
E nus quatenus de facto processit. dominiū em̄ illius
rei alienatæ in casu à iure cōcesso remāsit in bonis
ecclesiæ: ita quod recta rei vēdicatio poterit intenta
ri ab eodem pręlato, qui alienauit: vt notaui in rub.
superiori: & ad hoc induco canones: & iura extr. e.
tit. c. irrita. & ij. q. ij. c. sine exceptione. C. de sacr. san.
eccle. authen. hoc ius porrectum. x. q. ij. c. casellas. §.
hoc ius porrectum. Item in vēditione prædiorū cu-
rialium. vt C. lib. x. de venditio. prædior. curialium.
l. ij. Item in vendendis rebus ciuitatis. & C. libr.
xj. de vēdi. re. ci. l. vlti. & ff de reb. eo. qui sub tut. vel
F cura. sunt. l. magis. §. vlt. in qua lege cauetur apertè,
ꝙ si prędiū pupilli alienatur sine decreto, quod dire
cta actio remanet illi pupillo vel minori: omnia præ
dicta intelligas circa alienationem rei ecclesiasticæ
quę magna est & vtilis. Cęterùm si parua & inutilis
rectè alienet sine consensu capituli: vt xij. quæsti. ij.
terrulas. Secundò alienare non potest prælatus nec
pręlata: ponamus si fuerit, Abbatissa decimā sine vo
lūtate cōuentus tacita vel expressa: vt extr. e. ti. c. cō-
tinebatur. Sed circa istud exēplum tria videntur mi

G rabiliter malè dicta. primū videtur malè dictū quod
dicitur de Abbatissa, & qđ dicitur de decima: quia
quomodò posset habere decimā, cū decima sibi de-
beri non posit: sed tantū matrici ecclesiæ, vel nisi
quis audit diuina: vt notaui s̄. de decimis. maximè
cū omnia monasteria in nullo diœcesana. l., ab Epi-
scopis cōstringātur. i. quod non habuit neq; tertiā
neq; quartā de mortuarijs: nec synodaticum, nec ca
thedraticū: nec decimas. ista enim sunt quę Episco-
po lege diœcesana debentur: vt xvj. q. j. cùm pro vti
litate. Respondeo: non loquitur hic de illa decima
H quæ monasterio lege diœcesana debetur: sed loqui-
tur de illa decima quā Abbatissa volebat alicui cō-
cedere: de bonis vel de re aliqua ipsius monasterij:
vel loquitur de illa decima quā aliquis fortè legauit
monasterio pręter illā quā debebat Episcopo: potest
enim quis decimā legare de aliqua re sua, vel de re-
bus suis præter illā quā debet debet Episcopo: vt ff.
pollici. l. si quis rem. Secundū est qđ videtur malè po
ni in canone: quia videtur, ꝙ tacitus cōsensus suffi-
ciat: nam ita dicitur in illo c. continebatur: quod te
net alienatio facta decimæ sciente conuētu & non
I cōtradicēte: vt superiùs diximus. quod tamē capitu-
lū expresim debet cōsentire & subscribere: quomo
dò ergo sufficiet tacitus cōsensus, cū secundū iura
vbicūq; expressus cōsēsus est necessarius: tacitus nō
sufficit: sicut habes in cōstitutione procurationis: vt
C. de procu. l. filius. §. inuitus. & in constitutione ser
uitutis. vt ff. de serui. rust. prædi. l. inuitus. Idem in a-
ctiōe furti. vt ff. de fur. l. qui vas. §. necate. & canones
antiqui expressum cōsensum requirūt: vt xij. q. ij. c.
sine exceptione. & x. q. ij. hoc ius porrectū. Respon.
de decima tali s̄. diximus. fortè iura noluerūt adhibe
K re tantā solennitatē, nec tantā curā circa rem immo
bilē ecclesię alienandā: vt s̄. diximus: & sic est in deci
ma casuale, & tacitus cōsensus sufficiat cū aliàs desi
deretur expressus cōsensus: vel intelligas quādo di-
cima erat minima: vel cōcessio fuit facta sine læsio-
ne ecclesię: vel ad certum cēsum: vel ad modicū tem
pus, vel ad causam pietatis, alioquin locum haberēt
canones. xij. q. ij. c. si sacerdotes. sicut & notabis a-
liud in c. cōtinebatur. vbi patificātur ista. s. ignorā-
tia & cōditio, & est simile. ff. de ritu nupt. l. viro. §. pe.
& ff. de iure do. l. si ego. §. si res. & ff. de reg. iur. l. quę
L inuitis. Tertiū videtur malè dictū, ꝙ si sola Abbatis
sa cōcedit decimā: & non post multū tēporis: quod
est secundū arbitriū iudicātis: vt ff. de iure deliberā-
di. l. j. in fi. de cōsensu cōuentus eidē cōtulit quod illa
secunda cōcessio tenet & ratificatur illa concessio,
quæ à principio nulla fuit: vel pendebat. & hoc me-
lius. alioquin si nulla fuisset ipso iure. non potuisset
pòst per cōuentū ratificari: vt ff. de acti. & obliga. l.
obligatiōes. & ff. ad Tertu. l. ij. §. vlti. & simile habes
ff. de serui. rusti. prædi. l. per fundū. & ff. de adoptio. l.
post mortem. si ergo capitulū siue conuentus cōtra-
M dicit, nisi posteà ratum habeat: alienatio est nullius
momenti: vt extrà e. tit. cùm nos. neq; institutiones
neque destitutiones potest facere prælatus sine con
sensu capituli, vel maioris partis: & si faceret, care-
ret roboris firmitate: vt extrà e. tit. c. nouit. & sic no.
3 ꝙ † in spiritualibus ratihabitio retrotrahitur: & inu
tile prius factū confirmat: vt extrà de despons. impu.
c. de illis. & simile. xvj. q. j. c. vlti. & extr. de iure patr.
c. pastoralis. Alanus. Item not. ꝙ in spiritualibus ea
4 quæ † ab initio non valēt ex pòst facto cōualescunt

A vt & aliàs extr.de cõiugio seru.c.proposuit.& xxxj.
q.ij.c.j.& ij.& ff.de ritu nupt.l. si quis senatoria. &
j.q.j.§.cùm ergo.xij.q.ij. si quis de rebus.arg.cõtra.
xxiiij.q.j.c.scisina.extr.de simo.c.non satis.ff.de re-
gu.iur.l.quod ab initio.xxij.q.vij.c.flagitia. Tertiò
circa institutiones quas non faciat prælatus sine cõ
sensu capituli,seu maioris partis:& si fecerit carent
roboris firmitate:vel extrà e.ti.c.nouit. concordant
in hoc iura cõmunia.xij.q.ij.c.alienatiões.xv.q.vij.
c.nullus. Tertiò exigitur in his præsentia clericorũ:
vt lxxxvj.distin.§.si quid verò. Alanus. Quartò cir-
B ca concessiones & cõfirmationes caueat sibi præla-
tus,sicut aliquando vidi,ꝙ nomine canonicorũ vel
monachorum absentium non scribat pro præsenti-
bus:quia crimine falsi teneretur:vt extr.e.tit.c.quã-
to.& C ad leg.Corne.de fal.l.l.qui veluti.& ipsa in-
strumenta sunt irrita:vt C.de testamẽtis.l.iubemus.
& in authen.de fide instrumentor.§.ij.col.vj. Quin
tò circa ordinationes: vt xxiiij.distin. c.Episcopus.
Sextò circa dignitates cõferendas: vt xxiij.distin.c.
legimus. Septimò circa dispẽsationẽ rerũ ecclesię:vt
xij.q.ij.c.sine exceptione. Octauò circa causarum
C audientiam seu ventilationẽ:vt xv.q.vij.c. fœlix. &
c.Episcopi. Nonò circa collatiões beneficiorum ca
ueant sibi prælati ne aliquid attentent in his sine cõ
5 sensu capituli,† nisi fortè de consuetudine vel priui
legio habeant cõcessam eis libertatẽ quod possint
per se solos cõferre:vt extrà e.tit.c.ea noscitur. sicut
fit ferè in toto regno Siciliæ,vbi soli prælati confe-
runt beneficia.& hoc fortè habent vel ex cõsuetu-
dine,vel ex priuilegio,vel quia præbendæ non sunt
distinctę:scio enim ꝙ Archiepiscopus Beneuẽtanus
cùm sim de terra illa,solus beneficia confert. Deci-
D mò circa pręsentatiões:verbi gratia:aliquod † colle
6 gium alicuius monasterij habet ius præsentandi in
aliqua ecclesia:certè si Abbas præsentat aliquẽ Epi
scopo suo diœces.sine collegio,illa præsentatio nul
la est:vt extrà eod.tit.c.ea noscitur. Vndecimò circa
alienationẽ rerum ecclesiasticarum: quia solus Epi
scopus vel prælatus alienare nõ potest,nisi faciat,vt
meliora prospiciat: solus tñ põt agere sine cõsensu
capituli.& in his duobus vtilitati ecclesiæ prouide-
tur: & sic dñs Innoc. I I I. fecit concordiam inter
inter Hieronimũ & Leonem: Hieronimus enim di
E cit solum consensum Episcopi sufficere ad reuocan
dam rem ecclesiæ: Leo dixit solum consensum Epi-
scopi sufficere ad alienandã rem ecclesię: vt extrà e.
tit.c.cùm apostolicæ. similẽ concordantiã fecit Iu-
lianus inter Sabinum & Pegasum.ff.de verbo.obli.
l.ita stipulatus. Sed licèt ista decret. sic determinatè
loquatur,ꝙ solus Episcopus alienata possit repete-
re:quęri tamen consueuit & tota die de facto quæri
tur,an † solus Episcopus possit agere sine literis &
7 consensu sui capituli:vel Abbas sine literis & con-
sensu sui cõuentus. Sed videtur hæc quęstio frustra-
toria: cùm per decre.istam videatur apertè diffinita
F Nam decreta.ista dicit,ꝙ potest alienata repetere:
vt extr.e.tit. c.si quis presbyterorũ. & fortè ita ideò
est in isto casu,propter odium malè alienantis: quæ
alienatio ipso iure irrita est:vt extr.e.titu c.j.& pro-
pter fauorẽ ecclesię cõpetit realis actio vel persona-
lis,vel mixta. *Quęstio.* Probabiliter dubitatur:an so
lus Episcopus possit agere,sicut est quęsitum. Vide-
tur enim quod possit,& si possit,quęritur an debeat
satisdare de rato.quod possit agere probatur: nam

G administrator decurionum admittitur ad agendum
pro vniuersitate:vt ff. quod cuiusq; vniuersitatis.l.
vlti.& nõ cauet de rato:vt ibi in ead.l. Item eorũ a-
ctor & cultor agit pro pupillo,& non cauet de rato,
nisi dubitetur,an sit tutor:vt ff.de administ.tu l. vul
gò. & si inuenti sunt multi tutores, vnus solus agit
vt ff.de administr.tut.l.vlt.& pater sicut administra
tor legitimus solus agit sine filio:vt C.de bonis ma-
ternis.l.j.& orphanotrophus, qui habet legitimam
administrationem,solus aget:vt C.de Episco.& cle
ricis.l.orphanotrophos. Et de Abbate videtur quod
H possit solus agere vbi negotia sunt cõmunia. Cæte-
rùm si negotia sunt discreta,nõ potest solus Abbas
sine consensu conuentus:vt extrà de rescript. c.edo-
ceri. Econtrà videtur quod non possit agere: nam
Episcopus procurator dicitur & non dñs:vt extr. de
dona. c. fraternitatẽ. ergo non videtur quod possit
agere. Sed tamen istud arg. posset in cõtrariũ indu-
ci:nam procurator solus agit: credo tamen vt solus
Episcopus sine cõsensu capituli agere possit, per ea
iura quæ allegata sunt. Duodecimò circa interdi-
ctum ponendũ in ecclesia vel de terra:vt extrà de his
I quæ fiunt à ma.parte capituli.c.quæ fiunt.aliàs præ-
terquàm in casibus supradictis,pręlatus cum Archi
diacono sine consensu capituli, vel maioris partis
nihil secundũ ꝙ superiùs dictum est,facere potest:vt
extrà e.tit.c.tua nuper.nam nec religiosus sine con-
sensu capituli obuentiones conferre potest:vt extrà
eod.ti.c.pastoralis.nec etiã Archiepiscopus & pro-
prijs & fauorabilibus causis:nec etiã pro fabrica ec
clesiæ potest statutũ facere:vt extrà de his quę fiunt
à ma.parte capituli.c.ex parte. vnde in rebus eccle-
siæ alienatis sine consensu capituli vel maioris par-
K tis concipiet œconomus vel sindicus seu procurator
8 Episcopi vel prælati sic libellum. *Libellus.* † Propo-
nit talis sindicus contra Titium qui tenet domum
talem,cuius fines sunt tales, quæ pertinet maiori ec
clesię iure dominij vel quasi.quam petit sibi restitui
cum fructibus inde perceptis & percipiendis. Libel
lus iste sic rectè cõcipitur:quia licèt sit vendita res à
prælato:quia sine consensu capituli vel maioris par
tis,dominiũ non est translatum: & ideò directa rei
vendicatio potest proponi:vt notaui s.in hac rubri.
ead.& in superiori de reb.eccle.non alie. vel si fortè
L transiuisset dominiũ in emptorem ex titulo emptio-
nis,quod non credo:quia non fuit dñs sed procura-
tor,qui alienauit:vt extrà de dona.c. fraternitatem.
nec alienatio facta fuit eo modo quo debuit: & sic
illa alienatio est ipso iure irrita,& sic titulus ille ha-
betur pro non titulo:vt aliàs in petitione hæredita-
tis:vt ff.de peti.hæred.nec vllam.& l.etiã. ad minus
tamẽ cõpetit ecclesię seu sindico rei vẽdicatio, quasi
remanserit res in bonis ecclesię, sicut remanet in bo
nis passi metũ:vt ff.quod met.cau.l.metũ.§.nolenti.
Si autẽ vis cõcipere libellũ in quo tantũ factũ reci-
M tes,dicas sic. *Libellus.* Proponit talis sindicus contra
Titium,ꝙ cùm dñs Episcopus vẽdidisset sibi domũ
talem,cuius fines sunt tales, sine consensu totius ca
pituli,seu maioris partis:& sic cùm ipsa venditio sit
ipso iure irrita, & dominiũ ipsius domus remãserit
penes ipsam ecclesiã,& proinde habeatur, ac si illa
venditio facta non esset,peto prędictã domũ nomi-
ne meę ecclesiæ mihi restitui cum pensionibus inde
perceptis & percipiendis. Quidam tamen cauent
sic concipere libellum,vt non videantur aliud dice-
re pro

A re pro parte altera: & ideò sicut primò dixi ita simpliciter concipiunt libellum: sed quocumq; modo concipiatur libellus, rectè concipitur: sicut patet per ea quæ superiùs dicta sunt.

De his quę fiūt à maiori parte capituli. Rubr.

1 *Pars maior quæ dicatur.*
2 *Numerus maior an semper attendatur.*
3 *Inuestitura an eum cui facta est possessorem constituat.*

QVIA in superiori parte diximus de his, quæ facta sunt à prælato sine cōsensu capituli, quòd illa tatū sint: proptereà statim post primā rubr. poni-
B tur & ista: de his quæ fiunt à maiori parte capituli.
1 Videamus ergo qualiter hoc statutū sit, † & quæ sic maior pars capituli habito respectu ad numerū, vel ad dignitatē, vel ad saniorē partē: qa fortè melius & rationabilius dicitur pars vna quā alia. & certè ratio est vt stetur iudicio partis maio. adeò φ minor oportet φ cōsentiat his, quę à maiori parte facta sunt. ff. ad muni. l. quod maior. & ff. de reg. iur. l. aliud. §. refertur. extrà de elect. c. dudū. ff. de pact. l. maiorem. C. qui bonis cedere possunt. l. vlt. ff. quod cuiusque vniuer. nomi. l. nulli. C. de decu. l. nominationū. ext.
C de elect. licèt pro euitanda. ff. de decretis. ab ordi. faci. l. j. & extrà de prębē. c. de multa. & sic semper attē-
2 dimus maiorē numerū. † Aliquādo tamen attendimus vltra quàm maiorē. i. vt sint duæ partes sicut in elect. dñi Papæ: vt in prędicta decreta: licèt. & in electione decurionū & actoris: vt C. de decur. l. nominationū. & ff. quod cuiusq; vniuers. l. nulli, & intelligas duas partes pręsentiū in ciuitate: vt in prędicta l. nominationū. Aliquādo non numerus sed causa cōsideratur. l. quātitas, si cumulus defuit: vt in prędictis legib. ff. de pact. l. maiorē. & C. qui bonis cedere
D possunt. l. vlt. Et aliquādo humanior, qn̄ omnia sunt paria: vt in prędict. legib. Aliquādo maior & sanior: vt in electionibus: vt extr. de ele. quia propter diuersas. In pręsenti autē tractatu intelligimus maiorem partē quantū ad numerum: & semper stetur iudicio maioris partis: nisi minor pars aliquid rationabile opponat: vt extrà: de his quę fiunt à maio. part. capi. c. cùm in cunctis. & intelligas maiorē. i. saniorem: vt extrà e. ti. c. j. & c. ex ore. & cōsideratur maximè vbi est maior & sanior pars: vt in prędict. decret. ex ore. Statur enim iudicio maioris & sanioris partis: vt ex-
E trà de appel. c. constitutus. & hoc est adeò verū, φ si dñs Papa aliquē de aliqua præbenda mandat inuestiendū tamen si maior & sanior pars capituli aliū de illa prębenda inuestiuit, quod tenet inuestitura facta per capitulum: vt in illa decre. ex ore. Quæstio.
3 Sed quæritur circa materiā istam, an † aliquis propter inuestiturā factam à Papa, vel ab Episcopo, vel à capitulo fiat possessor. Et videtur primò φ propter inuestituram non fiat possessor: vt extrà de dona. c. j. per tuas. & arg. extrà de censi. c. cum aliquibus. Item inuestitura est quoddam præambulū de possessione
F assignanda: non tamen propter hoc videtur possessio assignata, cùm possessio sit pedum positio: vt ff. de acquir. pos. l. j. & arg. ff. ex quibus cau. mai. in integr. resti. l. deniq;. E cōtrà videtur φ inuestitura faciat aliquē possessorē, vt saltē deberetur sibi ius agēdi: vt extr. de his quę fiūt à ma. parte capi. c. ex ore. & extrà de succes. ab intest. c. cùm dilectus. & extrà de cōsuetudine. c. j. in fi. & xvj. q. vij. c. si quis deinceps. Sed cōtra. ff. de cōtrah. emp. l. clauibus. ff. de bonis authori. iudi. pos. l. quamuis. extrà de restitu. spolia.
G c. sæpè. ff. de damno infect. l. si finita. §. vlti. Item patet hîc φ si Papa mandet alicui dari præbendam, & capitulum eligat alium, quod valet talis electio: vt s. dixi de præben. & digni. clericorum: posset tamen dici, φ aliud est, si mandat Papa: & aliud si præcipit, cùm idem non sit mandare quod rogare: vt ff. de lega. ij. cùm pater. §. mādo. C. cōmunia de leg. l. omnē. ff. mādati. l. j. & quòd verbo mandandi, roget ut aliquis habes. xxxiij. q. iij. c. Gudisarius. similiter econuersò verbo rogandi, pręcipitur aliquid. ij. q. j. thorum. xxviij. q. j. sic enim similiter per verbum mādo,
H pręcipimus: vt C. de actio. & obliga. l. si quidem. Io. Item aliud not. in decre. illa, ex ore quod est notabile φ si quis habet ius in præbenda vel in aliena præpositura: & faciat reuerentiā illam quæ debetur pręposito, φ suo iuri renuntiasse videtur: puta accipiendo beneficium vicarię ab eo vel aduocando pro eo super illo beneficio: vt extrà de transact. c. vlti. ff. de inoffi. testamen. l. penul. Quæstio. Sed si alius ageret contrà illum præpositum, & cassaretur eius electio: nunquid qui exhibuit reuerentiā, potest agere super præpositura? non: quia filius exhæredatus, si appro-
I babit testamentū patris, nō potest posteà impugnare: vt ff. de inoffi. testa. l. parentibus. & si aliquis impugnat testamentū, ipse tamen qui approbauit non potest petere vltrà quàm sibi relictū est: vt ff. de bo. pos. contra tab. l. is qui. Vincen. ff. de publicia. si ergo. §. j. arg. ff. de inoffi. testa. l. si proponas. §. j. & hæc tacita renuntiatio valet circa authoritatem superioris; licèt expressa renuntiatio non valeret. arg. extrà de testa. c. admonet, sicut plus valet tacita prohibitio. C. si litem contestor. ff. de solu. l. si quis stipulatus fuerit. x. in melle quam expressa. ff. e. ti. vero procu-
K ratori. Laurent. No. arg. de tacito consensu: & licèt quis verbis non consentiat, sufficit tamen factis cōsentire: vt xxxij. q. ij. honorantur. extrà de trāsactio. c. ex literis. xlvi. distinct. c. sic rector. ff. mandati. l. si præcedente. §. luctus ff. ad municip. l. ij. extrà de parœciis. c. coram. extrà de offic. legati. c. nouit. ff. de inoffic. testa. l. si proponas. §. j. & l. nihil. & l. vlti. ff. de publicia. l. si ergo. §. j. ff. de mino. l. si filius. arg. cōtra. ff. de decurio. l. Herennius. Io. Ista vt præcipua de pręsenti materia ad vtilitatem legistarum tractare præuidi.
L

Vt ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur. Rubrie.

1 *Beneficia ecclesiastica integrè conferenda sunt.*
2 *Collatio clandestinè facta non valet.*
3 *Ordinarius qui clam & primò contulit beneficium: & Papæ quod illud non cōtulit, rescripsit tanq; falsarius, puniendus est.*
4 *Beneficia non ex carnalitate conferenda.*
5 *Beneficia sub pactione & modo conferenda non sunt.*
6 *Modus & conditio in beneficiorum collationibus simoniam inducunt.*
M 7 *Libellus quomodò formandus quando beneficium non est integrè collatum.*

QVIA crederet aliquis, quòd omnia quæ fiunt à prælatis cum consensu capituli seu maioris partis essent valida: ideò ponitur hîc rubr. vt eccle-
1 siastica beneficia sine diminutione cōferātur. † integrè enim, & non cum diminutione ecclesiastica beneficia sunt conferenda: vt extrà e. ti. c. vnic. maiora enim & minora beneficia non sunt diuidenda: vt extrà de præben. c. maioribus. & c. auaritiæ. & c. tuæ

A fraternitatis.& c. dilecto. quæ omnia intelligas &
attendas vbi beneficia & præbendæ diſtinctę ſunt.
Cæterùm ſicut in Apulia vbi præbēdæ & beneficia
non ſunt diſtincta, nō habet locū hæc rub. an regno
enim prælati cōferūt beneficia pro volūtate ipſorū
vnde alicui plus, & alicui plus, & alicui minus aliqā
cōfertur. vbi enī numerus prębendarū eſt diſtinctus
duobus non poteſt eadem præbēda cōferri: vt extrà
de pręben. c. dilecto. in quo caſu etiam legatus eccle.
ſiæ Romanæ non pōt vnā prębendā diuidere in duas:
vt in prædicto. c. dilecto. adeò enim hoc eſt verū, quòd
B ſi prælatus diuidit vnā prębendā in duas, quod tene
tur vnā quācunq; prębendā reintegrare: niſi fructus
ſint tot, & præbēda ſit ita pinguis, quod per fructus
& prouentus poſsit vtriq; cōmodè prouideri: tunc
valet diuiſio: vt extrà de præben. c. vacante. vnde ſi
vincatur, quòd reintegrāretur prębēda: non debet alia
ſcindi: vt extr. de præben. c. cùm cauſam. ita non de-
bet alij concedere beneficiū, & ſibi retinere prouen
tūs: vt extrà. e. ti. c. vt noſtrum prohibetur etiā præla
tis, vt partes redditūū ſuis vſibus appropriare non
præſumant: vt extrà de cenſib. c. prohibemus. digni-
C tates etiā & beneficia ſine diminutione conferenda
ſunt: vt j. q. iij. c. ſi quis prębendas. Item nulla debet
diſtractio fieri: vt j. q. ij. quàm pio. multa etiā notabi
2 lia notantur in illa decre. vt noſtrum. † Primò, quia
aliquando prælati conferūt beneficia vacātia clàm
& priuatim: poſteà contingit, quòd dñs Papa confert il
lam prębendam alij. primus vult probare, quod pri
mò habuit illam prębendā: & probat de illa occulta
conceſsione: certè illa cōceſsio nulla eſt, & ſuſpitio-
ne non caret: vnde tenet collatio facta à dño Papa,
licèt enim Papa vicē Dei gerat in terris: vt extrà de
D trāſla. Epiſcop. c. inter cor. & alibi dicitur, quòd primus
homo dicitur tenuiſſe vicē Dei: vt xxxiij. q. v. c. hæc
imago. & alibi dicitur, quòd Epiſcopus. vt xxxiij. q. v. c.
mulierē. Vincen. non tamen potuit diuinare de clan
deſtina collatione illa: vt in prędict. c. vt noſtrū. ma
ximè cū ignorantia facti prudētiſsimos fallat: vt ff.
de reg. iur. l. in omni. & in facto alieno iuſta eſt igno
rantia: vt ff. pro ſcio. l. vlti. nullus enim diuinare te-
netur, nec iniuriatur alicui ſi nō diuinauit: vt ff. mā.
3 l. ſi fideiuſſor. §. ſi cùm debitor. Secūdò, † quia ſi præ
latus ſic primò cōcedat clàm beneficiū, & ſcribat Pa
E pæ quòd beneficiū illud non cōtulit: redarguitur, &
punitur falſitas, nec valet illa ſua collatio. punitur
enim per Papā, qui ex plenitudine poteſtatis ex offi
cio ſuo poteſt exceſſus corrigere ſubditorū: vt in prę
4 dicta decre. c. vt noſtrū. Tertiò eſt notandū, † quod
beneficia ſunt concedenda non ex carnalitate, nec
ex carnali affectu: ſed diſcreto iudicio, vel extrà e. c.
vt noſtrū. cōſanguinitas enim inducit ſuſpitionem
quod vitioſa ſit donatio: vt xj. q. ij. ea. Epiſcopus.
lxxxviij. diſt. c. decenter. nam clandeſtinis & dome-
ſticis facilè quid confingitur pro negotij qualitate:
F vt C. de dona. l. lata. aliàs cōſanguinitas elidit ſuſpi-
tionē: vt extrà de cohabita. cleri. & mulie. c. à nobis.
& C. de epiſco. & cler. l. eum qui probabilē. vbi enim
Epiſcopus propter cōſanguinitatē alicui cōcedit be
neficium: aliàs non cōceſſurus, cōmittit ſymoniam.
Nam iniuſtus cordis amor &c. vt j. q. j. c. ſi quis neq;
Hunis enim beneficia humanā gratiam non requi-
ſunt: vt j. q. j. c. & ſunt nonnulli. Lauſen. Sed certè ſi
canones illi attendantur à remotis pertinent ad ma
teriam iſtam præſentē. & pro maiori parte video, quòd
G quòd carnalitas & carnalis affectio inducunt, vt
beneficia tota die conferantur, ſicut nepotibus &
ſummorum Pontificum & Cardinaliū & Epiſcopo-
rum, & omnium curialium: & ita tota die ſeruatur
5 de facto. † Item non ſunt conferēda beneficia ſub
pactione, vel ſub modo. ceſſare enim debet omnis
pactio & omnis cōuentio: vt j. q. j. quā pio. & extr. e.
6 tit. c. vt noſtrum. & extr. de pact. c. vltim. † Conditio
enim & modus in talibus inducunt ſymoniam: mo-
dus enim æquipollet cōditioni: vt xxviij. q. j. c. ſi infi
delis. extrà de condi. appo. c. cùm ſit proprium. & C.
H de his quæ ſub modo vel condi. relin. l. j. imò magis
obligatur quis ſub modo quàm ſub cōditione: nam
ille cui aliquid relinquitur ſub modo, ſtatim petere
poteſt, ſi cauet de modo adimplendo: vt ff. de lega.
iij. l. ſi delega. Sed ſi quid ſub cōditione relinquatur
non poteſt petere illud antequā adimpleatur condi
tio, licèt paratus ſit cauere de adimplenda: vt ff. de
condi. & demonſtr. l. cui hæredi. §. vlti. & ff. de fidei-
com. liber. cùm in teſtamen. in princ. Io. Hęc tamen
pariſicantur modus & conditio quantum ad hoc, vt
ſymonia cōmittatur: ſed licèt beneficia non patian-
I tur diminutionē: quia tunica dñi inconſutilis erat,
ſed prælati de facto hodiè cōtrarium faciant: vnde
de Epiſcopis poteſt dici. Diuidunt ſibi veſtimenta
mea: & ſuper veſtem meam mittunt ſortem. Iuſta ta
men cauſa poteſt interuenire, vt fructus retineantur
ad tempus. & nudum beneficium interim conceda-
tur: puta, vacauit hodiè beneficium: ſtatuit prælatus
cum capitulo, vt pro debito exſoluēdo quo eccleſia
grauabatur, fructus retineantur ad tempus: vt arg.
extrà de conſtitu. c. cùm M. & extrà de conceſ. præ-
bend. & eccle. non vac. c. cum noſtris. in fi. nam alie
K nare poteſt prælatus fructus pro debito: vt notaui ſ.
de reb. eccle. non alienan. Circa ergo præſentē mate
riam poteſt eſſe cuius præbenda ſiue beneficium eſt
diminutū: vel ſi integrè non eſt ſibi conceſſum: hoc
7 modò formare libellum. *Libellus.* † Proponit Titius
canonicus maioris eccleſiæ Beneuentanę, cōtra Ar
chiepiſcopū Beneuentanū, qui cum de mādato dñi
Papę vel de ſui gratia ſibi pręben dam ſeu beneficiū
quod fuit talis, conceſsit: ſed non integrè: quia ter-
tia ſeu quarta pars eſt diminuta; ſeu tales poſſeſsio-
nes ſeu tales redditus ſunt ex illa præbenda, ſeu ex il
L lo beneficio diminuti: vnde petit illud beneficium
ſeu præbendam illam ſibi reintegrari. Quod ſic re-
ctè cōcipiatur libellus dicunt iura ſuperiora. vnum
tamen eſt notandum, quòd non rectè ponitur exemplū
de Archiepiſcopo Beneuētano: quia in illa eccleſia
non ſunt diſtinctę præbendę, ſeu beneficia: & ideò
non habet ibi locum reintegratio: vt ergo rectè ſtet
libellus, pone exemplum libelli in Archiepiſcopo
Rothomagenſi, vel in alio, vbi ſunt præbendæ di-
ſtinctæ.

Ne ſede vacante aliquid innouetur. Rubr.

M 1 *Capitulum Epiſcopo uiuente nullam habet iuriſdictionē, niſi à Papa, aut ex conſuetudine habeat,*
2 *Conſuetudo an det iuriſdictionem.*
3 *Capitulum ſede uacante iuriſdictionem habet.*
4 *Capitulum ſede uacante an excommunicare uel abſoluere poßit.*
5 *Vacare uerè, & uacare interpretatiuè paria ſunt.*
6 *Archimandrita officij nomen eſt.*
7 *Archimandrita unde dicatur.*
8 *Libelli formula ſede uacante.*

Diximus

A DIXIMVS suprà sufficienter ea quæ facere possunt prælati cum consensu capituli totius vel maioris partis. Nunc videamus an capitulum totum vel maior pars aliquid possit facere sine cōsensu prælati ipso prælato viuente: vel sede vacante: vel vtrum perceptionem vel depositionem vel per mortem capitulum aliquid medio tempore facere possit: & ideò ponitur hic rubr. ne sede vacan. aliquid innouetur: scio enim q; capitula sede vacāte de multis se intromittunt: videlicet circa iurisdictioné: quia regunt curias: sententias proferunt: appellationes
B recipiunt: ponunt interdicta: excōmunicat: electiones Abbatum & Episcoporū & si capitulum metropolitanæ ecclesiæ confirmant: sicut & de facto vidi in capitulo ecclesiæ Beneuentanæ quæ est metropolis, & multos habet suffraganeos, omnia ista vidi fieri de facto. Sed primò videamus an capitulū aliquid facere possit sine consensu prælati, & an habeat iu-
1 risdictionem viuente prælato. & certum est, † quod capitulū viuente Episcopo nullā habet iurisdictionem: nisi ex indulgentia dñi Papæ: vel ex consuetudine: vt extrà de for. compe. c. cùm contingat. & ex-
C trà de offic. iudic. ordi. c. irrefragabili. & quod dicit ex indulgentia, planum est: quia dñs Papa potest dare iurisdictioné. Sed aduerte quod dicit de consuetu-
2 dine, mirum videtur † quomodò consuetudo det iurisdictioné: vt videtur q; cōsuetudo det iurisdictionem: vt lx. q. iij. c. cōquestus. & extr. de arbitr. c. cùm dilectus. & C. de emancip. l. vlti. sed in hoc casu cùm iurisdictio non sit voluntaria, sed contentiosa: quomodò cōsuetudo vel priuilegiū dat iurisdictionē: cū nemo sibi ius dicere possit: vt extrà quī fil. sunt legi. e. causam. & ff. de iurisd. om. iudic. l. qui iurisdictio-
D nem. Sed respondeo, q; consuetudo vel priuilegium dat iurisdictionem: vt ff. de emancip. lib. l. j. & l. vltim. & ff. de albo scribēdo. l. j. ff. quod vi aut clam. Eprohibere. §. j. in fi. extrà de arbitr. c. dilecti. & c. ad hoc & extrà de electi. c. dudum bonæ memoriæ. & extrà de officio Archi. c. dilecti. & extrà de offi. iudi. ordi. ca. duo. dominus enim habet ordinariam iurisdictionem super familiam suam: vt in authen. de sequestra. colla. vj. §. si verò. & C. de Episcop. & cleric. l. quisquis. & magister habet ordinariā iurisdictionem de discipulis suis: vt in cōstitutione ffonum om-
E nem rei publicę. §. discipuli. & Episcopus habet ordinariam iurisdictioné super clericos & canonicos: & pater filios: vt iij. q. vij. §. tria. circa finem. argu. est de domino. C. an seruos ex suo facto. l. vlti. de magistro est argumen. ff. loca. & conduc. l. item quæritur. §. si tutor. ff. ad legem Aquil. l. sed & si cuicunq;. §. vltim. Sed & si suspectus fuerit dominus poterit actor ei adimi: vt iij. quæstio. iij. offeratur. & extrà de foro competen. c. si quis contra clericum: vt C. de iudic. authen. sed si contigerit. quædam de prædictis notauit hic Ioan. Habet enim capitulum viuente
F Episcopo iurisdictionem ex consuetudine: vt extrà
3 de offici. iudic. ordi. c. irrefragabili. † Et habet aliàs capitulum iurisdictionem sede vacante, propter immanitatem criminis: puta iudicare & condemnare hæreticos: vt extrà de hæretic. c. ad abolendam. Alanus tamen sumpsit argumen. ex prædicta decreta. ad abolédam. quod capitulum habeat iurisdictionem & omnia quæ sunt iurisdictionis remaneant penes capitulū: ea verò quæ sunt officij vel ordinis non: vt puta, conferre ordines, cōsecrare basilicas. Quæstio.

G Sed nūquid excōicare vel absoluere pōt capitulū vacante sede. Alanus dicebat quòd sic: quia primum ad iurisdictionem pertinet: & est coertio: licet maxima iurisdictio sine coertione nulla sit: vt ff. de officio eius cui mand. est iurisdictio. l. vltim. & ff. de iurisdi. om. iudi. l. neque. Secundum. s. absoluere fauorabile est: in quo non debemus esse auari. per l. ff. de actio. & obliga. l. Arrianus. & ff. de pœnis. l. interpretatione. & adducit Alanus argu. pro se. s. q; ea quæ sunt iurisdictionis remaneant penes capitulum: ve lxv. distin. c. vltim. xxiij. distin. c. in nomine domini
H vij. q. j. c. pontifices. Sed vidi illa capitula & consideraui & vidi: quia nihil prorsus de hac materia loquuntur. Tractatur enim ibi qualiter Episcopus sit eligendus, & specialiter de Papa: vt in illo c. in nomine domini, quod capitulum ferè locum habuit in electione domini Innocen. IIII. qui primò fuerat dñi Simbaldi sancti Lauren. in Lucina presbyter Cardinalis, qui fuit electus anno dñi 1243. mense Iunij. post mortem dñi Greg. IX. qui decessit anno domini 1241. mense Iulij. & post mortem dñi
I Cœlestini, qui fuit Gofredus Mediolañ. qui fuit Episcopus Sabineñ. qui parum durauit, sicut ephimera, & sicut interdictum de glado legenda, quòd durat triduo: vt ff. de glanda legéda. l. vnic. & sicut Episcopi puerorum, qui fiunt in festo Innocentiū pro modico tempore durant: sic ille modico tempore durauit. s. per xv. dies: & sic vacauit ecclesia Dei ferè per Biennium: & sic diuino miraculo factum est vt domini Cardinales: vt cùm ipsorum reuerentia loquar electiones omnes impugnabant: ita quod mota fieret in derisum & contemptum toti mundo: non solùm his qui in circuitu nostro sunt: dixi ex abū-
K dantia cordis: & non potui hoc tractare vel notare in tractatu de electione: quia longè antequàm hoc accederet tractatum illum compleueram. Dicit etiā per ius Alanus, quòd illa quæ sunt ordinis, ad superiorem deuoluuntur: non vt ipse ministret: sed vt ministratorem ei cōstituat: vt lxj. distin. c. obitum. Sed licèt dixerit Alanus, quòd capitulum possit absoluere: tamen non videtur. & hoc per capitulum xj. q. iij. c. si Episcopus ante datam absolutionem: sed certè c. illud non obstat: quia licèt possit successor: nihilominus tamen potest capitulum medio tempore: ve
L xxvj. q. vj. c. vlti. & xvij. q. iiij. c. si quis suadente. in quibus capitulis exprimitur, q; in articulo mortis possit absoluere: & ita in illo casu credo. De capitulo: nunquam enim sede vacante habet capitulum iurisdictionem: vt extrà de maio. & obedi. c. his. & extrà de simonia. c. sicut tuis. Item vacāte sede nihil est innouandum. vt extrà eod. ti. c. j. & ratio assignatur ibi: quia nó est qui defendat iura ecclesiæ. Item vacante sede capitulum non fungitur vice Episcopi nec conferre potest præbendas: vt extrà eod. titul. c. deuotionis. nec res aliquas alienare potest: vt xij. q.
M ij. c. precariè. & c. si qua de rebus. & c. non licet. & si fiat alienatio, rescinditur & recisso contractu: intelligo ipso iure quòd ad ius ecclesiasticum reuocatur: vt in potestate sit futuri Episcopi quod recipiat pretium necne: vt in prædictis c. nec rem in iudicium deducere potest. cùm sit species alienationis: vt argu. ff. de iure deliberand. l. ait prætor. Absurdū est enim, vt cui alienatio interdicitur: permittantur actiones exercere: vt ibi dicitur: & hoc est adeò verum, vt si iudicium sit inceptum viuente Episcopo

A & in ipſo negotio procedatur vacante ſede:& teſtes
inducantur:quod teſtium receptio nulla cenſetur:
vt extrà eod.titul.c.conſtitutus. & generaliter om-
nia illa in quibus authoritas Epiſcopi deſideratur,
ſi fiant vacante ſede non valent:eſt ratio quare iudi
cium non tenet:quia cùm Epiſcopus moritur,rema
net eccleſia vidua & pupilla: & ſic indefenſa: quia
ſuum legitimum defenſorem amiſit,& ſic ſententia
eſt ipſo iure nulla:ſicut quæ datur contra minorem
indefenſum:vt ff.de re iudica.l.contra pupillum. Et
5 intelligas † eccleſiam vacare ſiue verè:puta per mor
B tem prælati:ſiue interpretatiuè:quia prælatus eſt ſu
ſpenſus,vel negligens vel remiſſus: iſta enim ſunt
in iure paria:vt ff.de offici.præfecti præto.l. ſi quos.
ff.quod cuiuſque vniuerſi.l.j. §. penul. in quo caſu
nulla poteſtas in capitulum confertur: imo quam-
diu prælatus eſt ſuſpenſus: collatio præbendarum
& omnium ſuſpenditur, & ad eum redit poſtquàm
fuerit reſtitutus:vt extrà de conceſ.præbend.& eccl.
non vacan.c.quia diuerſitatem. Videtur tamen, ꝙ
vacante ſede poſsit capitulum maioris eccleſiæ con
firmari: vt extrà de maior. & obedien.c.vlti.Gre-
C gorianum eſt:multa capitula ſumunt exemplum oc
caſione prædicti capituli Gregoriani:quod capitu-
lum confirmat Epiſcopos ſede vacante.Sed illi capi
tulo reſpondetur, quod illud contingit ex indulgen
tia Papæ: nam dominus Papa fecit indulgentiam
eccleſiæ ſancti ſaluatoris:quia cùm eſſet conuentus
eligendi poteſtate priuatus, ei poteſtatē reſtituit eli
gendi.& ſic ex illa gratia procedit,vt capitulum in-
fra ſex menſes confirmet.Vel loquitur ibi,ſicut verū
eſt,in Archimendrita cùm capitulum fungitur vice
Abbatis vbi non eſt maxima difficultas: cùm no-
D men † Abbatis ſeu Archimendritæ ſit nomen offi-
6 cij,non dignitatis:vt ſuprà notaui de electi. Abba-
tum: † dicitur enim Archimēdrita ab archos, quod
7 eſt princeps, & mendra, quod eſt locus vbi inclu-
dūtur oues,id eſt,monachi qui ſtant in monaſterio.
vnde Archimendrita quaſi princeps monaſterij, id
eſt, Abbas. In parte autem iſta libellus ſic concipi-
8 tur ſede vacante. *Libellus.* † Proponit Titius ſindi-
cus maioris eccleſiæ Beneuentanæ contra Sempro-
nium, quod cùm ipſe eccleſia maiori vacante eme-
rit,vel in emphyteoſim acceperit prędium tale:cuius
E fines ſunt tales à capitulo Beneuentano: vel cùm ip
ſe fuerit confirmatus ab ipſo: vel cùm ſententia ſit
lata contra ipſam eccleſiam ipſa vacante: petit ab
ipſo Sempronio prædium prædictum ſibi pro parte.
ipſius eccleſiæ reſtitui cum fructibus inde perceptis
& percipiendis:vel petit electionem ſic de facto con
firmatam irritam nonciari,vel aatenus quatenus de
facto proceſsit irritari:& eodem modo dicas de ſen-
tentia,quòd ſic rectè concipiatur libellus,dicunt iu
ra prædicta. *Oppoſitia.* Sed videtur, quòd libellus
quantùm ad fructus non ſit rectè conceptus: quia
F cùm titulū habeat: titulus eum excuſat à fructibus:
vt C.eod.l.certum.inſtitu.de rerum diuiſio.§.ſi quis
à non domino.ff.finium regun.l.iij §.poſt litem.in-
ſtitu.de offici.iudic.§.ij. Reſpondeo:titulus iſte ha-
betur pro non titulo: & ideò non excuſatur: ſed da
fructibus perceptis & percipiendis tenetur. Reuera
malæfidei eſt: quia contra canonum inſtituta fuit
mercatus, vt C.de agricolis & cenſi. lib.xj.l.quem-
admodùm. vbicunq; enim titulus habetur pro non
titulo,non excuſat quominùs de fructibus teneatur

G vt ff.quod metus cauſa.l.ſed & partus.& ff.de peti-
tione hæreditatis. l.etiam.

Explicit ſexta pars huius libri.

SEPTIMA PARS.

Incipit materia de accuſationibus:inquiſitio-
bus,denuntiationibus,&exceptionibus,quo-
tiens crimen opponitur in modū exce
ptionis:quæ ſeptimam huius
operis partem oc-
H cupat.

1 *Accuſare unemquenque poſſe,niſi à iure probibeatur,re
gulare eſt.*
2 *Edictum de accuſationibus probibitorium eſt.*

VM DILIGENTER
ſecundum facultatem & quali-
tatem ingenij mei,& ſecundum
quod mihi diuina gratia mini-
ſtrauit tractauerim de ciuilibus
actionibus:reſtat vt de crimina-
I libus debeam in præſenti tracta
re. Verum quia libellus in ciuilibus non eſt comple
tus quantū ad ordinem ipſius iudicij,ſicut infrà no-
tabo:ideò de criminalibus ad pręſens nō tracto. De
accuſationibus antē inſero, propterea: quia quædā
de iure canonico ad notitiam legiſtarum inſerui: &
de accuſationibus inquiſitionibus & denuntiatio-
nibus,& etiam de exceptionibus, quotiens crimen
in modū exceptionis opponitur,tractare pręuidi:cū
ſumma diligentia prout poſſum: quia vbi maius pe
riculum,maius debet remediū adhiberi:vt ff.de Car
K bo.edict.l.j. Et primò tractabo de illis qui accuſare
poſ.& qui nō.Secundò,de accuſatis. Tertiò,de na-
tura ipſius accuſationis. Quartò,de libellis,&qua-
liter in accuſatiōibus cōcipiātur, & qualiter in ipſa
accuſatione procedatur. Quintò,de inquiſitiōibus.
Sextò,de denūtiatiōibus.Septimò,de exceptiōibus,
quotiens in modū exceptionis crimina opponūtur.
Videamus ergo de prima parte qui ſunt, qui accuſa
1 re nō poſ.Et traditur generalis doctrina † qđ quili-
2 bet poſsit accuſare, niſi ſit à iure prohibitus.† Iſtud
enim edictum prohibitoriū eſt:vt quicūq; non pro-
L hibetur,admittatur,ſicut edictū de teſtibus, & ſicut
edictū de procuratoribus, & ſicut edictū de poſtulā
do:vt ff.de teſtib.l.j.&ff.de procuratorib.l.mutus.§.
cōqueritur.& ff.de poſtulando.l.j. & eſt ratio: ſunt
enim oīa à iure permiſſa,niſi inueniātur nobis à iu-
re prohibita:vt ff.ex quib.cau.ma. l.necnō. & ff.de
probationib.l.ab ea parte. Si enim viderimus illos
qui accuſa.nō poſ.per cōſequentiā intelligimus oēs
alios accuſare poſſe:vt ff.de accuſa.l. qui accuſare.
& ideò fuit in C.intitulata rubr.negatiua, qui accu
ſare nō poſſunt. Nam cōtrariorū hæc eſt regula,ꝙ
M probato vno de cōtrarijs:per cōſequentiā reſtat pro
batū & reliquū:nā ſi cognouerimus quid ſit furtum
manifeſtū,per cōſequentiā ſcimus quid ſit nō mani
feſtū:vt inſti.de obliga.quæ ex delicto naſcūtur.Itē
& ſi ſciuerimus,qui ſunt ſub poteſtate,per cōſequē-
tiā ſcire poſſumus,qui ſunt ſui iuris:vt ff. de his qui
ſui vel alie.iur.ſunt.l.j.Itē ſi pnūtiatur rē meā eſſe,ꝑ
cōſequētiā pronūtiatur rē tuā nō eſſe:vt ff de excep.
rei iudi.l.ſi inter me & te. & ff.de procu.l.Pōponius.
arg.ad idē.xxx.q.iiij.c.qui ſpiritualē.ff.de pecul.l.li
cet.§.

A cet.§.parui.& xvj.q.j.c.sunt nonnulli.di.v.c.ad eius verò côcubitû. xxviij.q.j.c.quod inter. Sed notantur contraria ar.ij.q.v.c.consuluisti. ff.de col.l.j.in prin.xjx.q.ij.hoc tm.ff.de dona.l.nl.dist.xxxij.c.de illo clerico.ff.qđ cuiuiq; vniuer.l.nulla. & iv.di.si euâgelica.ij.q.v.monamochiâ.Solo.solûûtur sic ista contraria: vbicunque constitutio est promulgata affirmatiuè:semper intelligitur etiam concessum nisi inueniatur etiam prohibitum.exemplum habens. xxxj.q.ij.Deus masculum & fœminam: si autem negatiuè fuerit constitutio promulgata: intelligitur semper prohibitum nisi inueniatur concessum.ex-
B emplum patet.xxiij.q.v.si non licèt.

De his qui non possunt accusare ratione sexus, vt mulier. Rubrica.

1 *Mulier actus quos exercere non potest.*
2 *Mulier in septem casibus hic descriptis ad accusandum admittitur.*

PONAMVS exempla istorum qui accusare prohibentur. Primò enim debemus videre de personis tam accusantium quàm accusatorum: & posteà de iure quod eis competat circa accusatio-
1 nem:vt ff.de iure codicil.quidam referunt. Ecce in
C primis propter sexus verecundiam mulier† accusare non potest:sicut nec arbiter:nec iudex:nec procuratrix debet esse: nisi in casu. & hoc ideò, ne conuentibus virorum irreuerenter irruant. vt ff. de accu.l.qui accusare.ij.q.j. prohibentur.& C.de arbi.l. vlti.& ff.de iudi.l.cum prætor. ff.de procura.l.fœminas.& C.de procura. l. alienâ nec potest esse tutrix nisi filiorum:vt C.quando mulier tu. of.non potest fun.l.j.& ij.& vlt.Vnde dicitur. Arbitrij librum nô tractet fœmina nullum. Fœminen generi non tribuit natura tribunal. Nesciat arbitrij libram nec
D iurgia penset. Quę melius pensat: pensa colûmque
2 gerit. Fallit tamen illud in. vij.casibus.† Ecce mulier primò accusare potest lege Cor. testamentaria de fal. Item de testamento falso materni vel paterni liberti accusare potest. Tertiò si prosequatur iniuriam suam vel suorum: & qui sui sunt, hoc habes ff.de accu.l.ij. & C. qui accu.non possunt.l.vxor. & l.senatus.& l.non ignorat.& l.de crimine.sed istud est cômune omnibus qui accusare prohibêtur:vt ff. de accusa.hi tamen omnes. Quartò:si velit accusare leg. Iul de annona.& hoc propter pu.vtilitatem,
E si fortè officiales, qui prępositi sunt ad custodiendam, vel vendendam annonam, vt non vendatur: quia prohibitio facta fuit ne extrahatur de regno: vel fortè quia officiales carius vêdunt ciuibus, quibus vendi debet vilius,quàm exigat pretium cômune annonæ: vt ff. ad l. Iul.de annona.l.vlti.& ff.de accu.l.mulierem.&ar.C.de nautico fe.l.ij. Quintò, in l. Iul.maiestatis:nam & coniurationem sæui Catilinæ Iulia mulier detexit. & Marcus Tulius consul iudicium eius instruxit.vt ff.de accusa.l.in quęstionibus.Sextò,in crimine suspecti tutoris. vt ff.de
F suspec.tu.l.j.Septimò, in crimine symoniæ.vt extrà de symonia.c.tanta. Octauò, in crimine hæresis.vt extrà. de diuor. c.de illa.sicut ergo mulier non admittitur ad accusationem publici criminis: ita nec conceditur ei intentare accusationem popularem, nisi causa ad eam pertineat:vt ff. de populari actio. l.mulieri.

De his qui accusare non possunt ratione ætatis:vt pueri. Rubrica.

G 1 *Pupillis & impuberibus accusatio prohibita.*
2 *Pubes cum tutoris authoritate accusare potest.*
3 *Minor quinq; & uiginti annis de adulterio accusare nô potest.*
4 *Pupillus nec minor quinq; & uiginti annis de publico crimine accusare non nisi suam prosequatur iniuriam,potest.*

PROHIBENTVR etiâ ab accusando ali-
1 qui ratiôe ætatis:† vt pupillus,vel impubes.vt ff. de accusa.l.qui accusare, & ij.q.j.prohibêtur. & est ratio:quia eorum ętas quid videat ignorat.vt C. de fal.mo.l.j.Itê tales dicûtur ignorâtes côsilij.vt ff.de
H rei vê:quod infans. Itê tales sciêtes fallere nô vidêtur:vt ff.de iureiur.l.qui iurasse: prætergquâ in duobus casibus, qñ morté patris exequitur aut aui sui aut l.Cor.testamêtaria côtra testamêtû patris.& tûc cû auctoritate tutoris: & intelliges de pupillo doli capace.vt ff.de accusa.l.ij.§.vlt. Itê nec permittitur pupillo accusationê popularê intentare, nisi causa ad eû pertineat.vt ff.de actio.popul.l.mulieri & pupillo.Et fortè admitterê pupillu in crimine lęsæ ma. cû auctoritate tutoris:& est ar. ꝓ prædictis.C.de aucto.tu.l. clarû.Sed lex illa, clarû.loquitur de pupillo doli capace,& de accusato pupillo,in quo omne crimê cadit prætet crimê carnis: tale em crimêpost pubertatê incipit:vt insti.qbus mo.tu.fi.& ff.ad l.Iu.de
I
2 adul.si minor. † Quid de pubere:certè ille admittitur ad accusandum cû auctoritate tutoris. vt in prędicta l.clarû. Itê ex quo de pupillo excipitur: ergo in adolescête secus.In lege† verò Iul. de adul. non potest minor.xxv.an.accusare. & assignatur ratio: quia nô est visus idoneus accusator, qui nô est robustæ ætatis,quod nisi velit propter suû violatû matrimoniû accusare:tûc admittatur.vt ff. ad l. Iul. de adul.l.si maritus.§.lex Iul.& sic sentit dñs meus A-
K zo & ita notat in summa C. qui accu.nô pos. Alij di-
4 cût,quòd nec† pupillus nec minor.xxv. annis accusare potest de publico crimine, nisi prosequatur iniuriam suâ:& hoc per rationê prædictâ superiùs assignatâ in lege illa:si maritus. Et qđ dicit lex illa,qui accusare.de pupillo: glosant ipsi idê de adolescente per legê prædictâ,si maritus. Verû dominus meus assignauit casuale in adulterio: ne fortè maritus. & vxor qui bene viuût p iuuenê qui nô est robustę ætatis. vt l. prædicta. & cuius non est firmum consi-
L lium.vt ff.de demi. l. prima. dissocientur .C. ad legem Iul.de adulter.l. quamuis adulterii. sicut est aliud speciale in adulterio, in quo non potest interuenire transactio. vt ff. de transactionibus .l. transigere. In testem tamen non admittetur minor .xx. annis in causa criminali, propter lubricum sui consilij.vt ff.de testibus.l.testium.§.lege Iul.De iure ciuili tamê admittitur post quatuordecim annos ex quo non inuenio in iure prohibitum. *Quæstio.* Si tu quæras quæ sit ratio secundum dominum meum, qui admittit minorem xxv. annis ad accu-
M sandû,& nô ad testificandû minorem xx. annis & sic minor xxv.annis accusabit,nô tamê testificabitur in causa criminali. R si.in accusatione qđ deest minori ętati,suppletur p auctoritatê tutoris. vt ff. de aquir.pos.q̃uis & in prędicta l. clarû.at qñ testificatur,solus deponet. vt C.de te.l.nullû & sic maior est minor:vnde mediû tps côsiderauit legislator inter pupillarê ætatê & maiorê, secûdû alios q nullo mô admittût minorê: quomodò respôdebis. dico sic in

A testificando ideò minus tẽpus statuitur, ne propter defectũ rei posset veritas deperire: sicut aliàs C. de hæreticis. l. quoniam.

De his qui accusare nõ possunt ratione sacramenti, vt milites. Rubrica.

1 *Milites accusare non nisi suas suorũque iniurias prosequãtur, possunt.*
2 *Stipendia quæ dicantur.*
3 *Milites ad accusandum tribus in casibus admittuntur.*

PROHIBENTVR etiã ratione sacra-
1 mẽti ab accusando: † vt sunt milites qui stipendia merentur. vt ff. de accus. l. qui accusare. & ij. q. j.
B prohibẽtur. nisi suas suorúmque iniurias prosequãtur. vt C. qui accusa. non possunt. l. nõ prohibentur. Quæstio. Sed illud quæritur de quibus militibus hoc intelligatur. Respon. de illis qui iurabũt se non euitaturos mortẽ pro salute reipu. sicut di. Vin. ff. de re militari. De forma enim illius sacramẽti in iure nõ habemus: licèt de illo sacramento multotiens habetur mentio. vt ff. de re mili. & ff. de his qui no. infamia. l. ij. Quæstio. Item quæritur quare illi milites nõ possunt accusare. R ñ. ne propter huiusmodi accusationes à susceptis signis auocentur: vt ar. C. loca.
C & condue. l. vlti. & C. eo. ti. l. milites. vbi optima ratio redditur. Et sic intelligas vbicunque in iure inuenis de militibus de talibus intellige, milites enim nostri temporis qui stãt in domibus proprijs qui nõ iurant modo prædicto nec stipendia merentur illi bene admittuntur ad accusandum, abusiuè enim dicuntur milites: imò multi ex illis tota die in curijs
2 etiã pro alijs sunt litigantes: & † dicuntur stipẽdia. i. solidi seu salaria, q̃ dabãtur militibus: vt C. de procur. l. qui stipendia. & vocantur quasi stipendie, sed
D causa euphoniæ detrahitur & dicũtur stipẽdia. Colligebantur enim stipẽdia per singulas stirpes, & per modica æra: & hoc fecit edictũ inductum à Cesare Augusto vt describeretur vniuersus orbis. vt ff. de verbo. signi. l. agere. §. stipẽdia. Sicut ergo veri milites matrimoniũ accusare nõ possunt: ita nec procurare etiã in causa ciuili. vt ff. de procur. l. filius. §. mi-
3 lites. & ff. de procurat. l. qui stipendia. In duobus † tamen seu in tribus casibus admittuntur. Primò, si suas vel suorũ prosequãtur iniurias: vt C. qui accusa. nõ pos. nõ prohibẽtur. Secundò in crimine læsæ
E maiestatis quia ibi est omnium exaquata cõditio. vt C. ad l. Iul. ma. l. nullus. & quis vnquã melius ad istud crimẽ deberet admitti quã miles: certè nullus. Tertiò pro annona fraudata: nam cum pro pace excubent magis sunt ad hanc accusationem admittẽdi: vt ff. de accusa. l. mulierem.

De his qui accusare non possunt ratione magistratus: vt præsides, & iusticiarij. Rubr.

1 *Præsides prouinciarũ, iusticiarij & hij qui mixti vel meri imperij cognitionem habent, accusare non possunt.*
2 *Magistratus maior quandoque occidi potest.*
3 *Magistratus minores & accusari & conueniri possunt.*
F 4 *Fraudem pro pœna veteres posuerunt.*

PROHIBENTVR etiã ab accusanddo propter magistratũ potestatis in qua agẽtes sine
1 frauda in ius vocari nõ possunt: sicut † sunt præsides prouinciarũ, iusticiarij, & oẽs illi qui habent cognitionẽ mixti vel meri imperij. Et qui sunt illi notaui. s. circa princi. istius operis in prima charta. hæc probãtur. ff. de accu. l. q accus. & l. hos. & ij. q. j. prohibẽtur. & ff. ad l. Iul. de adul. l. si maritus. sicut in magi-
G stratu. ff. de iniur. l. nec magistrati. & ff. de iudi. l. pars literarũ. isti em̃ magistratus ante depositũ eorũ officiũ nec accusare: nec accusari possunt. nec conue-
2 nire: nec cõueniri. verũ in casu inuenio † qđ maiorẽ magistratũ pater si inueniat in adulterio cũ filia, qđ posit ipsum occidere. vt ff. ad l. Iul. de adult. l. mari-
3 to. Quæstio. † Quid de alijs magistratibus minoribus. sicut sunt defensores ciuitatũ: vt sunt hodiè potestates: certè isti tales ad accusandum pñt admitti: isti em̃ tẽpore sui officij pñt accusari & cõueniri. vt ff. ad l. Aeq. l. quẽadmodũ. §. si magistratus. & ff. de iniur. l. nec magistratibus. ff. de iudi. l. si filius. insti.
H de obli. q̃ ex quasi delic. nas. & ff. de reg. iur. factũ in authẽ. vt iudi. non ex. sacras iussi. C. vt oẽs tã ciui. q̃ mili. iudi. l. vnica. & qđ dicitur in illa. l. q accusare.
4 & in illa. l. nec magistratibus. & in illo canone, sine fraude vocari nõ pñt. i. sine pœna: fraudẽ enim † veteres p pœna ponebãt: vt ff. de ædil. edi. eũ autẽ redhibitio. §. excipitur. ff. de verb. sig. l. aliud est fraus. licèt alibi ponatur p dãno: vt C. de repu. bo. po. l. filio. Sed q̃ est pœna. R ñ. nõ inuenio pœnã, q̃ dicã. ergo extraordi. vt ar. ff. de effract. & expilatoribus. l. j.

I De his qui accusare non possunt propter delictum propriũ: vt infames. Rubrica.

1 *Infames ab accusando præterquàm in quinque casibus repelluntur.*
2 *Hæreseos crimen maius est læsæ maiestatis crimine.*
3 *Infames de facto ab accusando non repelluntur.*
4 *Infames de facto qui sint.*

1 PROHIBENTVR † etiã aliqui ab accusando propter delictũ ppriũ, vt infames: vt ff. de accu. l. q accusare. & ij. q. j. prohibentur: præterq̃ in. v. casibus. Si suas suorumue iniurias prosequantur. vt ff. de accusa. l. hi cum omnes. Et præterquàm
K in l. Iul. ma. vbi omnium est exaquata conditio. vt C. ad l. Iul. ma. l. nullus. Et præterquàm in crimine symoniæ. vt extrà de symo. tanta. Et idem crederem
2 in crimine hæreseos quod est † maius vel adeò graue sicut crimen læsæ ma. quia illud in diuini numinis procuratur iniuria. vt xvij. q. iii. sicut qui ecclesiam. Et in crimine fraudata annonæ: vt ff. de accusa. l. mulierem. Qui autem sunt infames habes ff. de his qui notantur infamia per totum. siue sint infames ipso iure. siue ipso facto: siue per sententiam: vt ibi ponuntur exempla. & sicut infamato interdici-
3 tur accusatio, sic & accusatio popularis. vt ff. de popul. ac. l. popularis. Quæstio. Quid dicemus de illis qui sunt infames de facto: † certe illos non credo repellendos: quia non inuenio à iure repulsos. Circa tria tamen obest eis infamia facti. circa querelam inoffi. testamenti. vt C. de inofficioso. testa. l. fratres. Circa honores, si habet legitimũ cõpetitorẽ: vt ff. de cur. l. generaliter. §. spurios. Itẽ in testimonio reddendo: si sint ex alia parte testes bonæ opinio-
4 nis. vt ff. de test. l. ob carmẽ. Sunt † aũt infames de facto q per pcuratorẽ dãnati sunt: si cõtra eos ex delictis agatur ciuiliter: & qui dãnãtur interdicto. vnde vi vel alio. vt ff. de obsequijs à lib. patro. præ. l. hono-
M ri. & l. licèt. & quos pater in testamento increpauit, & etiã j. de. x. vt reformarent se ad frugẽ melioris vitæ. vt C. quibus ex cau. infa. irro. l. verbũ. & l. ea quæ. Itẽ tabernarios, aleatores, & tales infames de facto reputo.

De his qui repelluntur ab accusando propter turpem quæstum. Rubrica.

Quæstus.

A 1 *Quæstus turpis ratiõe nõnulli ab accusando repelluntur.*
2 *Vniuersitas si delictum in aliquem commisit, quòd offensus omnes de ciuitate accusare potest.*
3 *Accusare nõ potest, qui, ut nõ accusaret, pecuniã accepit.*

REPELLVNTVR etiã ab accusando quidã † propter turpẽ quæstum: vt qui duo iu-
1 dicia aduersus duos reos subscripta habent: nũmoa verò ob accusandũ vel nõ accusandum acceperunt. vt ff. de accusa. l. qui accusare. & ij. q. j. prohibentur. De primò præsumitur, ꝙ ratione quæstus vult aliũ tertium accusare. De secũdo certum est: quia in incertis nõ in certis locus est cõiecturis. vt ff. de verb.
B obli. cõtinuus. §. ij. & in authen. de resti. & ea quę pa rit in. xi. mense. *Oppositio.* Sed primò opponitur: tu dicis, ꝙ aliquis duos reos potest deferre vel accusare, tertiũ non. vt in legib. prædictis. & C. qui accusa. non pos. l. cũ rationibus. sed alibi dicit lex, quòd de duobus reis simul quis eodẽ tẽpore quæri nõ potest. vt ff. de accusa. l. eos. §. l. Iul. alibi dicunt iura, ꝙ duos accusare possum, si meã prosequor iniuriã. vt in prędicta. l. eos. alibi dicit lex, ꝙ tres possum accusare, si iniuriã meã prosequor. vt in prędicta. l. cum rationibus. alibi dicunt iura, ꝙ etiã si iniuriã meã ꝓse-
C quor duos nõ possum similiter accusare marẽ & fœminã. vt C. de adulter. reos. & C. ad l. Iul. de adulter. l. si maritus. §. vlt. alibi dicunt etiã iura, ꝙ si duos reos maritus ex aliquo crimĩe habeat: potest tamẽ tertiũ de adulterio accusare: quoniã ea causa. s. accusatio adulterij nõ cadit in numero cęterorum: vt ff. ad l. Iul. de adulte. l. inter. §. vlti. & alibi dicũt iura, ꝙ adulterũ vel adulterã, & illã quæ domũ prębuit, vel cõsulto fecerit, vt crimen redimeretur accusare possum: vt ff. de adulte. l. nihil interest. §. vlti. & alibi dicũt iura, ꝙ vnus tres accusare potest. vt C. si reus vel
D accusa. mor. fu. l. j. R ñ. ad soluenda ista cõtraria qñ vnus accusat plures: quia in alijs articulis quando vnus accusat vnum: vel plures vnũ, vel plures plures quid iuris, sic dicemus. j. in eodem tractatu qñ dicemus de accus. & de natura ipsius accus. Sic distigue. aut vnus accusat duos vel tres vel plures de diuersis maleficijs: aut de eodẽ maleficio. Itẽ aut ꝓsequitur quis iniuriã suã & suorũ: aut publicã accusationẽ. Si de diuersis criminibus: & in diuersis libellis: tũc duos accusabit, tertium nõ, nisi prosequatur iniuriã suã vel suorum: & tunc potest in eodẽ libello. Fallit
E tamẽ in crimĩe adulterij vt in. l. prædicta. & de adulte. l. denunciasse. § quæritur, & qđ dicit illa l. eos. §. lege. eo. tẽpore. sic expone. s. in eod. libello: sic strictè sumitur illud verbũ, eodem tẽpore: & sic dñs meus, Azo notat in summa C. qui accusare nõ possunt. Si autem de eodẽ crimĩe vnus plures accusaret: posset & fortè in eodẽ libello, quod satis admitti potest: licèt quidã dicunt, quod cuilibet dandus est libellus per legẽ prędictam eos. §. lege. & l. libellorum. §. penulti. *Quæstio.* Sed illud quæritur circa oĩa ista: ecce si plures accusare volunt vnum, nõ possunt: imò v-
F nus eligitur ad accusandum. vt ff. de accusa. l. si plures. quare ergo vnus potest accusare plures secundũ prędictam distinctionẽ. Respondeo ratio in euidenti est: Ecce si plures accusarent vnum, & in accusatione deficerent: cum calumniantes ad vindictã poscat similitudo supplicij. vt C. de accusa. l. vlti. & C. de calũ. l. vltima. maxima esset ista inæqualitas, & tot occiderentur pro vno solo, qui esset occidẽdus, si conuinceretur. at quãdo vnus accusat plures, aut

G probat contra vnum: & tunc ille condẽnabitur: & nihilominùs procedetur cõtra alium, contra quẽ si probat, similiter & ille condẽnabitur: si non probat vel cõtra primum vel contra secundum punitur accusator: & sic nulla iniquitas in casu isto emergit.
2 Item pone quòd vniuersitas † committat aliquod maleficium contra te, potes oẽs accusare. Respon. sic: vt ff. quod me causa. l. metum. & etiã criminaliter: & oẽs punietur. vt C. de re mi. li. xij. l. tã collationes. vbi etiã plus statuitur, quod in casu illo posset vniuersitas sindicũ constituere: licèt contra cõmunitatẽ sententia sit ferenda: & hoc etiam constituit
H Imper. in constitutionibus regni. Qui † autem re-
3 ceperunt pecuniam ob non accusandũ: de illis planum est: quia non possunt accusare propter pactũ appositum, licèt turpis sit quæstus. sed illi qui receperunt ob accusandum: illi etiam repelluntur propter turpem quęstũ: & talis contractus est nullus. vt ff. de verbo. obli. l. generaliter. & l. veluti. imò punitur vterq; istorum. l. Iul. repe. vt ff ad. l. Iul. repe. l. j. §. j. & ij. tenetur etiam crimine concussionis. vt ff. de concus. l. vlti. in quo casu accusatio publica est: vt ibi tenetur etiam crimĩe falsi. vt ff. ad le. Cor. de fal. l. j. §. j. tenetur etiam actione in factũ de calũniatoribus. vt ff. de calum. l. j. tenetur etiã lege Rhemia.
I vt ff. ad turpil. l. j.

Socij criminum & participes repelluntur ab accusatione.

1 *Criminis participes & qui simile crimen commiserunt, neque accusare, neque testimonium dicere possunt.*

REPELLVNTVR etiam aliqui ab
5 accusando. † quia sunt socij. & participes criminum eorundem. vt C. de libe. causa. si liberũ. & C. de Episcopis & cle. si quemquam. sicut etiam nec in
K testes admittuntur. vt C. de testibus. l. quoniam. Idẽ fortè secundum dominum meum, si fortè simile vel par crimẽ cõmiserunt. vt ff. so. ma. l. viro. licèt crimẽ lenocinij nõ repellat maritũ. vt ff. ad le. Iul. de adul. l. ij. postq̃ nomen accusati inter reos receptum, sic aliàs repellitur. vt C. de adulte. quoniã. & ff. so. ma. cũ mulier. repellũtur etiã qui similiter destiterũt. vt ff. ad turpil. l. j. Itẽ qui similiter facit calum. repellitur propter calumniam. vt ff. de accusa. si cui. §. idẽ. Alij propter suspicionem calumniæ, qui falsum te-
L stimonium subornati dixerunt. vt ff. de accu. l. alij. Hi tamen omnes in crimine ma. & si prosequantur iniuriã suã, vel suorũ admittũtur vt. s̃. de his dicemus.

De his qui repelluntur propter paupertatem ab accusando. Rubrica.

1 *Pauperes ab accusando repelluntur, & quare.*

REPELLVNTVR aliqui ab accusan-
5 do † propter paupertatem sicut sunt illi qui minus habent quàm. l. aureos in bonis: vt ff. de accu. l. nõnulli. & ij. q. j. prohibentur. sicut repellitur à tutela, dũmõ sit infidelis: aliàs autẽ admittitur: vt insti.
M de excu. tu. & ad hoc vt scias quantũ debeãt habere in bonis scias quia. lxx. aurei accepto feruntur in libram auri. vt C. li. x. de suscepto. & archarijs. l. quotiens. & sic no. ꝙ hoc obest paupertas: & alibi quia verberatur, si nõ potest soluere pecuniariã cõdẽnationẽ. C. de ser. fu. l. quicũq;. & ff. de pœnis. l. ij. alibi prodest. vt C. de epi. & cle. l. si quis ad declinandã. & id quod pauperibus. & ff. qui & à quibus ma. li. nõ. fi. l. si quis. habens. & ff. de trãsac. l. cũ hi. §. in per

A ſonā. & l. ſi in annos. & ff. ſi cui pluſquā per. l. fal. l. cū aūt. & ff. de excu. tu. l. paupertas. & l. poſt ſuſceptū. & ff. mā. l. ſi curatorē. §. vlti. & in authen. de ecc. ti. col. jx. §. ſi quis aūt vnum ſecūdorū. ſed à tali prodeſſe libera nos domine. Queſtio. Sed quęritur quare repellatur quis propter paupertatē. Reſpō. ꝓpter vilitatē ipſius, præſumptio eſt quod poſsit facilimè corrumpi.

De his qui repelluntur ab accuſando propter conditionem & reuerentiam perſonarum. Rubrica.

B 1 *Conditio & reuerentia ab accuſatione repelluntur.*
2 *Filius patrem, libertus patronum & ſeruus dominum nō accuſant, & quare.*
3 *Serui liberti & familiares ſi accuſare uelint, ultimo ſupplicio afficientur.*
4 *Frater fratrē, nec ſoror ſororē nō niſi propriam proſequatur iniuriam, accuſabit.*

REPELLVNTVR etiā ab accuſando alij † propter cōditionē & reuerentiam perſonarū: 1 puta liberti filij emācipati beneficiati vaſalli ſerui: familiares. vt ff. de accuſa. l. qui accuſare. in fi. & ij. q. j. prohibentur. & ff. de accu. l. ij. §. liberi. C. qui C accu. non poſ. l. vlti. & l. ſi quis à familiaribus. & l. iniquū. † Et quare. reſpōdeo. iuſta eſt rō de filijs & li- 2 bertis: quia perſona patris & patroni ſancta & reuerenda debet videri filio & liberto: ff. de obſe. ali. pa. p. l. honori. Item de liberto etiam alia eſt ratio: quia pro beneficio acquireret patronus maleficiū: nec ideò ipſum manumiſit, vt ipſum aduerſariū haberet. vt C. de obſequijs à li. l. ſi manumiſſori. De ſeruo ratio eſt: quia ſi non habet perſonā ſtādi in iudicio nec cōmunionē habet ciuilis vel prętorij edicti. Itē D habetur pro mortuo. vt ff. qui teſta. fa. poſ. l. qui teſtamento. §. ſeruus. & ff. de reg. iur. l. ſeruitutē. Itē nō ſolū repelluntur † imò ſerui liberti & familiares, ſi 3 volunt accuſare, punientur vltimo ſupplicio. vt ff. qui accu. nō poſ. l. ſi quis. & l. vlti. & ſignatur ibi ratio quia funeſtā vocē interdici oportet potius quā audire. Et in ſeruis eſt adeò verū quia ſiue ſerui ſint hodie ſiue fuerunt, etiā dominum antiquū accuſare non poſſunt: & hoc in memoriā prioris dominij: vt ar. ff. de queſtionibus. vnius. §. ſeruo. & l. etiā. & C. de queſtio. l. ſeruos. Iſti tamē omnes exceptis ſeruis E audiuntur, ſi proſequuntur iniuriā ſuam propriam. vt C. qui accu. non poſ. l. propter inſidias. & ff. ad l. cor. de ſica. l. j. Item frater fratrem † nō accuſabit, nec 4 ſoror ſororem niſi propriā iniuriam proſequatur: & niſi de leuibus criminibus: alioquin pœna exilij punitur: vt. C. qui accu. nō poſſunt. l. ſi magiſtratum. & l. ſi ſororem. Item excipimus crimen lęſę majeſtatis. vt C. qui accu. non poſſunt. ſi quis ex familiaribus. in fi. & crimen hæreticos, ſicut in alijs ſ. diximus.

De his qui prohibentur accuſare propter ipſorū defectum, vt condēnati, vel accuſati. Rubrica.

F 1 *Accuſare non poſſunt publico iudicio redempti: notati de calumnia: intromiſſi in arenam pugnādi cū beſtijs cauſa: artem ludicram exercentes: lenones: præuaricatores & accuſati de publico crimine.*
2 *Rei non criminum relatione ſed innocētia purgandi ſunt*
3 *Accuſatus de publico crimine an accuſantem ſe aut aliū accuſare poſſit.*

1 REPELLVNTVR † ab accuſatiōe illi qui iudiciu publico ſunt redēpti. Itē qui de calūnia G ſunt notati. Itē qui cū beſtijs pugnādi cauſa in arenā intromiſſi fuerūt. Itē qui arte ludicrā vel lenocinū fecerit. Itē qui pronūciatus fuerit pręuaricationis vel calūnię cauſa qd feciſſe in publico iudicio: vt ff. de accu. qui iudicio. Itē qui ſunt accuſati de a- 1 liquo publico crimine: nec ſe accuſantē nec aliū accuſare pñt. vt ff. de pub. iud. l. his qui reus. & C. qui ac. nō pñt. l. negāda. & aſsignatur ratio. quia ante ſe debēt accuſare quā alios accuſent: qa † nō relatiōe 2 criminū, ſed innocētia purgādi ſunt rei: vt ī legibus prædictis. Et hoc intelligas niſi ꝓſequātur iniuriā ſuā vel ſuorū: qa tūc accuſati accuſare pñt: ſiue accuſatores: ſiue alios: ſiue nomē eorū ſit receptū inter H reos. i. quia lis eſt cōte. ſiue nō: ſiue de maiori crimine ſiue de minori: ſiue de pari: vt in prædictis. ll. qui iudicio publico. & l. negāda. Sed de ſe accuſante ſic intelligas: niſi agat ille ꝓſequēdo iniuriā ſuā: vel ſuorū. tūc eñi accuſatus, & ſi ꝓſequeretur iniuriam ſuā vel ſuorū nō accuſaret ſe accuſantē ſed aliū: vel vt qđ vni detur, alteri denegatur: vt ar. C. qui po. in pig. ha. l. aſsiduis. Alioqn ſi accuſatus velit aliū, vel ſe accuſantē accuſare modò: & nō ꝓſequatur iniu- I riā ſuā, vel ſuorū, ſi velit ante lit. cōte. i. anteq̄ nomē eius recipiatur inter reos pōt: vt C. ad l. iul. de adult. l. quoniā. poſt lit. verò cōte. i. poſtq̄ nomē eius inter reos receptū eſt, nō accuſabit aliquē, ſicut ſuperius diximus: vt ff. ad l. iul. de adult. l. ij. §. ſi publico 3 iudicio in fi. & l. ſi maritus. §. præſcriptiōes. † Quidā tñ in quodā crimine. ſ. lenocinij diſtingūt à quo accuſatio opponatur: aut ab vxore: aut ab extraneo: ſi ante lit. cōte. opponatur idē eſt in vxore qđ in extraneo ſi poſt lit. cōte. ab extraneo nūquā opponetur. nec quò ad hoc vt repellatur maritus: nec quò ad hoc vt puniatur. Si aūt ab vxore accuſata oppo- K natur crimē lenocinij poſt lit. cōte. tūc licet maritū nō repellat: tñ nocet marito quātū ad pœnā: qa tūc iudex ſine accuſatore pōt ipſum dānare: nā & Claudius Gorgonius accuſans vxorē de adulterio fuit in crimine lenocinij obiecto poſt lit. cōte. dānatus, licèt nō fuerit ab accuſatiōe repulſus: vt ff. ad l. iul. de adult. l. ij. §. ſi publico. Alij in hoc crimine ita diſtingūt, quādo crimē lenocinij opponitur: refert aut qa opponitur marito: qđ cōſenſit adulterio vxoris ſuæ: vel potius adulteriū ipſius; vel ipſum vel ipſam apꝓ L bauit adulterā: ſicut peremptoria pōt opponi à quocūq; in qualibet parte litis, dūmodò ante ſententiā: vt in prædictis. ll. quoniā & l. cū mulier. ſi aūt opponatur marito illius lenocinij exceptio, qđ aliq̄ dānatā de adulterio duxerit in vxorē: non ꝓdeſt extraneo: nec nocet marito. at ſi opponatur ab vxore accuſata: nō ꝓdeſt vxori, vt repellat maritū: nocet tñ marito quia puniri pōt, vt ff. de adul. l. ij. §. ſi publico. & adde ad hoc vt infrà notaui de excep: quotiēs crimina in modū exceptiōis apponūtur. Sed licèt accuſatus nec alium nec ſe accuſantem accuſare poſsit poſt lit. cōte. verū eſt in pari vel minori crimine. De maiori aūt poteſt etiā ſi ꝓſequatur ſuā iniuriā vel M ſuorū. vt dixi: & ꝓbatur per legē. C. qui accu. nō poſſunt. l. negāda. & l. j. Adeò eſt hoc verū, qa accuſatio prima ſilet. vt in prædicta l. j. C. qui accu nō poſſunt, & ponitur ibi exemplum; vt cū me accuſabas de furto ſerui tui: & ego accuſabam te, quia ipſum occideras & ſic intelligitur ibi ex euētu &c. quia queſt. prima &c. C ad leg. iul. de adul. l. adulterij. & C. de ot. iu. l. vlt. & aſsignatur ratio in l. illa.

A quia vtpote maius, meritò min ori præfertur. Si autē post lit. conte. vult accusatus accusare, vel se accusantē, vel aliū: de crimine pari vel minori licèt non possit: tamē in scriptionē faciet: & illa cognitio suspēdetur vsque ad sententiā: vt C. qui accu. nō possunt. l. neganda. & si feratur sentētia contra ipsum accusatū: aut cōdēnatoria: aut absolutoria: si absolutoria indifferenter de quolibet crimine quēlibet accusabit. si condennatoria: aut amisit ciuitatē: aut libertatē: puta: quia deportatur, vel cōdēnatur in metallū: & tunc inchoare nō poterit accusationes nouas: inchoatas aūt ante cōdennationē potest implere etiā prius dānationē. vt ff. de pub. iudi. l. is qui. & ff. de accu. l. qui in iudicio. Et multi intelligunt. l. illā, is qui secundū illā distinctionē, quādo accusare volebat se accusantē, quod inchoatas possit implere accusationes. Alij dicunt, ꝙ se accusantē condēnatus accusare potest etiā de nouo: & eit ratio quia ignoscēdū est ei qui se vlcisci voluerit prouocatus: vt. ff. de bo. li. qui cū maior. & ff. ad. l. Iul. de adulr. l. si adulterium. §. Imperatoris. & l. si quis reus. intelligunt in extraneo. Sed hoc videtur mirabile, vt post C lit. conte. nō possit accusatus se accusantē accusare: nisi suā, vel suarū iniuriā prosequatur: & nisi de maiori. post sententiā verò nō audiretur: vnde primū magis placet. Si autē sententia cōtineat minorē pœnā: puta, relegationē: tunc sine distinctione accusabit etiā cōdennatus: & hoc à cōtrario sensu. l. illius, is qui. arg. pro hac distin. posset sumi. ff. de donat. l. post cōtractum. & C. de procuratoribus. l. rerum.

De laicis qui repellūtur ab accusatione clericorum. Rubrica.

1 *Laicos clericos accusare non posse regulare fallit ut hic.*
D 2 *Laicus quilibet indifferēter & accusare & testimoniū dicere contra clericos potest.*
3 *Clericus clericū accusare nō nisi eiusdē ordinis sit potest.*

1 REPELLVNTVR quidam varijs de causis ab accusando. ecce† laicus clerici cū nō accusabit: vt extrà de accu. cum P. Māroncella. ij. q. vij. nō est à plebe. & c. nullus laicus. & c. laici. & extrà. de testibus de cætero. Fallit hoc si suam suorúmque iniuriā prosequatur: quia tunc accusant laici clericos: vt in præd. c̄ta decre. de cęteto. Itē fallit in crimi-
E nibus exceptis, qui sunt crimen læsæ maie. & crimen perduellionis: hæreseos: symoniæ: sacrilegij: fraudati census: annonæ. Super his dicunt quidam quòd oēs laici criminosi & infames admittūtur ad accusationē & testificationē sine aliqua exceptiōe. Alij strictius intelligunt, quòd nulli laici admittuntur ad accusationē vel testificationē istorū criminū cōtra clericos: etiam in exceptis criminibus: nisi sit grauata clericorū opinio. Tacie. mediū elegit inter illa & dicit, ꝙ oēs laici si sunt bonæ vitæ & bonæ famę admittuntur ad accusationem istorū criminū:
F aliàs nō viderētur crimina excepta: si verò laici sint criminosi vel infames: tales nō sunt admittendi ad clericorū accusationē nisi ipsi clerici fuerint malæ famæ reperti: in quo casu intelligitur quod dicitur, & colligitur hæc distinc. per decisionē illā, per tuas. extrà de symo. & ij. q. j. in primis. & extrà de accu. cū
2 P. Manconella, †Contra clericos verò symoniacos quilibet laicus indifferenter admittitur tam ad accusandum quā ad testificandū. Quidam tamē dicūt
3 quòd nedū laicus possit accusare laicum: imò †nec clericus clericū, nisi sit eiusdē ordinis. & hi argumē-

G tātur per iura. ij. q. vij. ferè per totū. & specialiter in c. ipsi Apostoli. & c. testes. & assignāt rationē in criminū accusatione, tā iure canonico quā iure ciuili: & calūniantes possit similitudo supplicij ad vindictam, sicut infrà dicemus. Quomodò ergo posset simplex clericus accusare præsbyterum vel Episcopū: iā similitudo supplicij nō posset imponi: quia sacerdos vel Episcopus conuictus degradaretur: sed clericus simplex in quo puniretur: amitteret fortè tōsurā, vel pone quod etiam subdiaconus vel hostiarius, & sic videretur secundū illos quòd clericus clericū: subdia. subdiaconū: sacerdos præsbyterū: Epi-
H scopus Episcopū debeat accusare propter similitudinem pœnæ, vt dictū est. Sed licèt hoc videatur æquū: tamē rari essent accusatores: quia dicit prouerbiū, quòd coruus coruo non extrahet oculum.

Repellūtur ab accusatione inimici, & qui cū eis morantur: & suspecti: & infames.

1 *Blasphemiæ & infestationes affectionē amicitiæ mutare solent.*
2 *Inimici sunt qui cum inimicis conuersantur.*

1 REPELLVNTVR ab accusando inimici & cohabitantes cum inimicis accusati: † quia infestationes & blasphemiæ solent mutare affectionem amicitiæ: vt extrà de accusa. repelluntur.
I & c. cū oporteat. & ij. q. v. accusatores. & c. accusatoribus. vbi dicitur de accusatoribus inimicis: vel de inimici domo prodeuntibus: vel qui cum inimicis commorantur: aut suspecti sunt, nō credatur: ne ira ti nocere cupiant: & ne læsi velint se vlcisci. & c. suspectos. vbi dicitur suspecti autem inimici: aut facilè litigantes: aut qui non sunt bonæ conuersationis: aut quorum vita est accusabilis: aut rectam non tenent, nec docent fidem: accusatores: aut testes Apostoli etiam probibuerunt. & c. canonica. vbi prædicta dicuntur. & adijcitur, quòd illi quorum vita fi-
K dei & libertas esset nescitur: & quos diuinæ leges mortuos appellant. i. illos qui sunt in mortali peccato ad accusandum nō accusabit. Itē nō admittuntur ad accusandum homicidæ. malefici. fures: sacrilegi: raptores. adulteri: incestuosi: venefici: suspecti: criminosi domestici & periuri qui raptum fecerunt, & qui similem testimonium dixerunt, & qui ad sacrilegos diuinósque currunt, nec etiam ad testimonium admittuntur: vt eo. ca constituimus. & cap. nulli nunquā. Item nullus alienigena accusabit. vt eo. ca. c. accusatores. & cap. canonica. Item repellitur qui est multum gratiosus. i. qui libenter flectitur ad gratiam. aut criminosus: aut qui facilè li-
L tigat, aut affines. Itē nullus seruus: nullus libertus, nullus infidelis, nullus criminibus irretitus, nullus calumniator. vel qui inimicitijs studet: vt eodem ca. capitul. si mulier. & capitul. nullus. Item nullus apostata auditur accusans, vel testimonium prohibens contra aliquem rectè credentem. vt ij. q. iiij. c. beatus. & capitul. si quis non. incestuosi & non legitimè coniuncti sacerdotes legitimè coniunctos accusare non possunt. vt eodem ca. capitul. consangui-
M neorum. & extrà de accu. cum P. Manconella. Itē publicè cōcubinarij, & conspiratores: nec ad accusandum: nec ad testificandum vel denunciandū admittūtur: vt extrà de accu. c. cū dilectus. Itē cōspiratores & excōmunicati non accusabūt, nec testimoniū ferēt: vt c. cā. c. conspiratores. & c. nullus. & c. oēs. Itē cōsanguinei accusatorū: familiares & de do

A mn ipſorũ prodeuntes non accuſabunt, nec teſtimo
nium ferent: vt eo.ca.cap. conſanguinei, & extrà de
actu.cũ.per. Manconella. Itẽ clericus, qui Epiſcopũ
accuſauit aut eius inſidiator extitit Epiſcopũ nõ ac
cuſabit. Itẽ nec detractores Epiſcopi. vt eo.ca.c.cle-
ricus. &.vij.q.iij.c.detractores. Et quod dixi in prin.
2 de cõmorãtibus cũ inimicis meritò dixi: † nã inimi-
ci ſunt qui cũ inimicis conuerſantur. vt.iiij.q.j.c.te-
ſtet. & C.de in of.te.l.liberi. & jx.di.ſi inimicus cõ-
tra ar.ff. pro ſocio.l. nã ſocius. præſumẽdũ enim pro
cohabitatione. xviij.q.ij.diffinimus extrà de of.del.
inſinuante. &.iij.q.v.accuſatoribus. Itẽ odio habẽ-
B tes alium ab accuſatione prohibentur: vt.iij.q.j.oẽs.
Oppoſitio. Sed circa iſta opponitur dictum eſt, quòd
inimicus & odioſus repellitur: at iſte qui accuſat de
crimine publico, nõ eſt amicus: nec ex amicitia pro-
cedit, ſed odio: imò iura dicũt illũ capitalẽ inimicũ.
ff de his quibus vt indig.l.ſi inimicitiæ. & ff.de iure
pa.l cum patronũ. & in authẽ.de teſtibus.col.vij.§.
ſi verò. & ſic debet ab accuſando repelli eo ipſo
quod accuſauit? Reſpon. illa iura ſic intelligas: vt ſi
aliquis primò accuſauerit & poſteà deſtiterit: vel
fortè non probauerit: & iudex ſibi pepercit, quia ip-
C ſum de calũnia nõ condẽnauit: vt ff. ad turpil.l.j. vel
fortè quia impetrauit abolitionem: vt C.de aboli.l.
ij. nunc ſi vellet accuſare, reputarem ipſum inimicũ
ex facto pręterito: nõ autẽ intelligas illum inimicũ,
ſi de nouo velit ipſum accuſare: alioquin nullus ad
accuſandum admitteretur.

In quibus caſibus prędicti accuſare põt. Rub.

1 *Accuſati ſi ſuam aut ſuorum iniuriam proſequantur ac-
cuſare poſſunt. item & in criminibus exceptis.*
2 *Abolitio quid & quibus modis fiat & à quo cõcedatur.*
3 *Abolitio generalis operatur ut accuſator in turpilianũ*
D *incidat.*
4 *Abolitio ſpecialis maximã cauſæ cognitionem deſiderat.*
5 *Abolitio quadam eſt quæ per legem fit, & quando.*
6 *Accuſatus accuſatore mortuo uel impedito, quòd ab alijs
accuſari poſſit: & uſque ad quod tempus.*
7 *Falſi crimen in generali abolitione an & quando extin-
guatur.*
8 *Ignorantia ſemper præſumitur.*

SED licèt prædicti ab accuſatione repellãtur: in
certis tamen caſibus admittuntur. † Primò ſi pro-
ſequuntur iniuriã ſuã vel ſuorũ. vt ff.de accu.l.hi ta
E men oẽs. & iij.q.jx.omnibus. item in criminibus ex-
1 ceptis. ſ. in crimine læſæ maie. in crimine hęreſeos &
in crimine fraudati cẽſus, ſeu annonæ & in crimine
ſymonię. vt ff.de accu.l.mulierem. C.ad l.iul.maie.l.
nullus. xv.q.iij.ſanè. & C.de epi. & cleri.l.ſi quęquã.
&.xv.q.iij.nemini. & extrà de ſymonia.c.tãta. *Quæ-
ſtio*. Itẽ quęritur quid ſi crimẽ fuit abolitione remiſ-
ſum: nũquid poteſt accuſatus ab eo vel ab alio accu
ſari. Reſpõ. vide primò quod ſit abolitio. † Abolitio.
2 etiã accuſationis perẽptio: habet iſta abolitio fieri
tribus modis: prima per ſolũ principẽ, & eſt genera-
lis, & extinguit oẽs accuſatores quò ad oẽs: præter
F quàm ad accuſantẽ, qui poteſt repetere accuſatum.
infrà xxx. dies vtiles cõputãdos ab illo die, quo ge-
neralis abolitionis feriæ finitę ſunt. & fiet iſta repe-
titio eo iure quo accuſabit. Et habet fieri iſta gene.
abolitio à principe propter multas cauſas: aut ob
diẽ inſignẽ natalis ſui. ſ. vel filij: aut rem proſper ẽge
ſtã: quia obtinuit contra Apulos: aut propter publi-
cã gratulationẽ: quia voluit facere feſtũ, qđ quili-

G bet lętaretur: vel ob aliquã lætitiã, vel honorẽ diui-
næ domus. hęc probãtur ff.de generali. abol.l.dũ eo
tẽpore. & ff.ad Turpil.l. ſi quis repetere & l. vel ob
rem. & l. ſi interueniẽte. adeò, ſi infrà illos. xxx. dies.
vtiles interueniat vera abolitio à fine ſecũdæ aboli-
tiõis cõputãtur alij. xxx. dies. ff. ad turpil.l. ſenatus.
3 §.vlt. Itẽ facit aliud iſta † generalis abolitio: quia fa-
cit vt accuſator in turpil. nõ incidat: vt in prædicta l.
4 ſi interueniẽte. † Secũda etiam abolitio interuenit:
quæ dicitur ſpecialiter id eſt, quando accuſator illã
petit: aut à principe: aut ab illo iudice, qui habet co
gnitionẽ meri vel mixti imperij: iſta aliquãdo cõce-
H ditur, aliquãdo nõ: & ideò maximè cauſæ cognitio
interuenit: primò, quia delegari nõ põt. ſecũdo: vtrũ
accuſauerit aliquẽ extraneũ aut cognatũ: & vtrũ ac
cuſauerit aliquẽ verè, aut per errorẽ, vel temeritatẽ:
& vtrũ accuſauerit propria iniuria ſua vel ſuorum:
aut nõ: & vtrum accuſatus ſuſtinuerit vincula, vel
carceres, vel nõ, quia dedit fideiuſſorẽ: vel quãdo ac
cuſat ꝓ ſua iniuria: vel ſuorũ: vt tũc cõcedatur. Sed
in caſu illo vbi accuſatus paſſus eſt iniuriã, vt.ſ.di-
xi, dabitur illo cõſentiẽte, aliàs nõ: ſi aũt nõ ſit paſ-
ſus iniuriã, dabitur accuſatori inuito accuſato: & de
bet peti abolitio infrà. xxx. dies numerãdos à die in
terpoſitæ accuſationis, infra quos habet accuſatus
I ſpaciũ ad deponẽdos mœſtos penates poſt. xxx. dies
nõ dabitur iſta ſpecialis abolitio, niſi cõſentiẽte ac-
cuſato. In caſibus tamẽ prædictis, vbi per corrupte-
lã, & quãdo fallaciter quis impetrat abolitionẽ, non
eſt ei cõcedẽda, preterquã coacto: & eſt ratio: quia
quãtoq; ceſſus admittitur ad proſequendã iniuriã
ſuã vel ſuorũ, tãto magis cõceditur ab ea recedere.
Itẽ vbi teſtes tormẽtis ſuppoſiti ſunt. Itẽ in violata
maieſtate. Itẽ in patria expugnata, vel ꝓdita, aut cri
mine peculatus, aut in ſacramẽtis deſertis, aut in cri
K mine falſi: vbi ex vtraq; parte fiat acerrima indaga-
tio in his criminibus ſpecialiter abolitio nõ cõcedi-
tur hæc probãtur C de abolitionibus.l.j.ij. & vlt. &
C.de falſis.l.vbi. iſta abolitio ſpecialis petita hęc o-
peratur qđ petẽtẽ poſtea nõ admittimus, ſicut in ge
nerali diximus: aliũ aũt volẽtẽ accuſare admittimus,
niſi ille qui impetrauit ſpecialẽ abolitionem obti-
nuerit à principe, quod poſsit iterũ accuſare. vt C.
de abol.l.j. † Tertia abolitio fit per legẽ, qñ accuſa-
tor eſt mortuus, vel alia iuſta cauſa impeditus: ita
L qđ in accuſatione ꝓcedere nõ põt. vt ff. ad turpil.l.
5 aut priuatim. tũc finita eſt accuſatio, quãtũ ad accu
ſantẽ: nõ tñ reus eſt liberatus, qđ non poſsit accuſa
ri. vt C. ſi reus vel accuſator mor. fue.l.j. & ij. & l.de-
functus. & ſic eximitur reus ab accuſatiõe abolitio-
ne interueniẽte. vt ff.ad turpil.l.ſi interueniẽte. & ac
cuſator in turpil. nõ incidit: vt ibi. *Quæſtio*. † Sed q̃ri
tur: eccè accuſator moritur vel ẽt fortè impetrauit
6 ſpãlẽ abolitionẽ: certũ eſt vt dictũ eſt: ꝙ accuſatus
poterit ab alijs accuſari. Sed infra qđ tẽpus. R ñ. ſa
tis credo, ꝙ infra. xxx. dies vtiles ſicut. ſ. dixi de his
M diebus de eo q vult repetere. & currũt iſti dies à tpe
mortis accuſatoris. Itẽ ab illo tpe quo fuit petita a-
bolitio ſpãlis & cõceſſa: vel ab alio tpe ex quo cer-
tũ eſt accuſatorẽ impeditũ: ſicut ĩ repetẽte recurrere
incipiũt poſt finitas ferias. vt. ſ. dixi. & habes legẽ ff.
de ac.l.libellorũ.§.vlt. *Quæſtio*. Itẽ q̃ritur.l.quędã ad
turpil. quæ incipit, Lucius dicit ꝙ † gñali abolitiõe
7 interueniẽte reus accuſatus criẽ falſi nõ aboletur.
R ñ. ibi tñ erat datus libellus nec fuit nomẽ rei rece

ptum inter

A ptũ Inter reos. & ideò nõ pertinet generalis abolitio
ad hoc genus criminis, quãdo tantũ datus est libel-
lus: quia potest accusator, etiã sine beneficio gene-
ral. abolitionis recedere per se, nec incidit in turpil.
vt ff. ad turpil. l. quæsitũ. si aũt esset vltra processum
in crimine, bene sopitetur illud crimẽ per generalẽ
abolitionem: vt C. ad. l. cor. de fal. l. si docueris. & de
ista materia vide. ij. q. iij. si quẽ pœnituerit. Itẽ de ac
cusatis no. quod nõ possunt accusari si accusati fue
runt absoluti aliquo agente ab alio posteà accusari
nõ possunt. vt extrà de accusa. de his. & ff. de accu. l.
si cui. §. illud nõ solũ si per sententiã, sed etiã si per
B dispensationem fuerit remissum: quia semel remissa
peccata in vltionẽ redire nõ patimur. vt. xxiij. q. iij.
si illic fallit tamẽ in sentẽtia in duobus casibus: quã
do potest doceri de crimĩe prævaricationis primi ac
cusatoris: vt ff. de prævari. l. iij. Itẽ si prosequatur in
iuriã suã vel suorũ, & doceat primã accusationẽ in-
stitutã ignorasse: vt ff. de act. l. si cui. §. illud. Quæstio
8 Sed qualiter docebit de ignorãtia † cũ semper præ-
sumatur, & ex alia parte debeat probari scientia: vt
ff. de admi. tu. l. hoc autẽ. & ff. de proba. l. verius. &
insti. de leg. §. iiij. Respon. hoc probat per affirmati
uã cõtrariã. s. quòd illo tẽpore fuit absens quãdo ac
C cusatio fuit instituta: & sic potuit ignorare: ideò au
tem probat propterea, quia sententia lata est: idẽ est
& si per iusiurandum delatum reus fuit absolutus
quod est si per sententiã: vt ff. de iureiur. eũ qui. §. in
popularibus. secus tamen si crimen sit remissum per
pactũ: tunc enim ab alio accusari possum. vt ff. ad l.
iul. de vi pu. l. qui cœtu. §. qui vacãtem. Sed queritur
aliud est in iureiur. & aliud est in sententia Respõ-
deo. quia illa pro veritate accipiuntur. vt ff. de reg.
iur. l. res iudicata. & ff. de iureiur. sed & si possessori.
D §. item si iurauero.

De accusatis, & personis quæ possunt accu-
sari, & quæ non. Rubrica.

1 *Accusari potest omnis persona: nisi à iure probibita in-
ueniatur.*
2 *Papa & Imperator accusari non nisi de hæresi possunt.*
3 *Magistratum maximum habentes neque accusare neque
accusari possunt.*
4 *Legati Imperatoris uel præsidis prouinciæ neque accu-
sare neque accusari possunt. item legatus prouincia-
lis: magistratus populi Romani: & qui reipublicæ
E causa absunt.*
5 *Absentes criminosi an accusari possint & quomodò con
tra eos procedendum sit.*
6 *Bonorum annotatio quomodò fiat.*
7 *Mortui accusari non nisi in duobus casibus possunt.*
8 *Infans & furiosus accusari non possunt.*

NVNC videamus de accusatis. & primò de per
sonis quæ possunt accusari, & quæ nõ. & nunc
1 circa ista trado regulã generalẽ: † quia omnis perso
na potest accusari, nisi inueniatur à iure prohibita,
quod nõ possit. sicut dixi in prin. quãdo tractaui de
personis quæ accusari nõ possunt. Sũt enim quædã
F personæ quæ accusari non possunt. ecce † dominus
2 Papa & dominus Imperator propter summæ probi-
tatis excellentiã accusari non possunt: quia non ha-
bent superiorẽ, coram quo accusari possint: à solo e-
nim Deo accusantur & iudicãtur: quia qui illos iu-
dicat, dominus est: nec propter hoc æstiment se non
habere inquisitionis formidinẽ: quos Deus præ cæte
ris suo seruat examini: nã corã illo nõ habet reus de

G allegationis nitore subsidiũ: quoniã ipsorũ factorũ
vtitur eodẽ teste quo iudice: vt. ix. q. vlt. nemo. & c.
illorũ. & c. facta. & c. ipsa sunt enim ipsi duo. s. do-
minus Papa & dominus Imperator duo luminaria
magna ad firmamẽtũ mũdi posita: vt extrà de ma-
io. & obe. solitæ. & maxima quidẽ in hominibus sunt
dona Dei superna collata elemẽtia. s. sacerdotiũ &
imperiũ: illud quidẽ diuinis ministrans; hoc autẽ hu
manis præsidens vno eodẽque principio, vtraq; pro-
uidẽtia humanã exornet vitã: vt in authẽ. quomodo
opor. episcopos clericos ad ordi. deduci. in prin. col.
H j. Isti ergo nõ possunt accusari nisi de hæresi: vt. xl.
3 di. c. si Papa. Itẽ † accusari nõ possunt omnes illi qui
habẽt maximũ magistratũ: vt sicut nec accusare, sic
nec accusari possunt: & qui sunt illi notaui. s. in hoc
opere in illa rubricella, qui prohibentur accusare
propter magistratũ & potestatẽ: sed licèt nõ possunt
accusari tẽpore sui honoris: postulatur tamẽ inte-
rim reus, & differtur eius accusatio: & cautionẽ iudi
cio sisti compromittet in fine honoris. & sic statuit
Tyberius Cæsar: vt ff. ad. l. iul. de adul. l. si adulteriũ.
4 §. vl. † Itẽ accusare nõ possunt nec etiã accusari lega
ti Imperatoris vel præsidis prouinciæ ex sentẽtia Lẽ
I tuli dicta Sylla & Tyrone cõsulibus. Itẽ legatus pro
uincialis eius duntaxat criminis, quod ante cõmisit,
quã in legatiõe veniret. Itẽ magistratus populi Ro
mani. Itẽ qui reipublicæ causa affuit, dũmodò nõ sit
absens in fraudẽ legis: quia affectauit vel data opa,
vel sui cõmodi: vt. ff de accu l. hos accusare, & arg.
ff. ex quibus cau. maio. arg. in inter. re. l. hi qui, & l.
qui data. Itẽ oẽs illi qui in ius vocari nõ possunt, nõ
possunt accusari: & qui sunt illi legitur. ff. de in ius
voc. l. ij. iij. & iiij. & v. & l. adoptiuũ. Itẽ legati ciuita
K tis tẽpore suæ legationis: nisi in delegatione delin-
quãt accusari non possunt. & etiã in ciuili: quia nec
cõueniri possunt. vt ff. de iudi. l. ij. & in authẽ. de san
ctis. epi. col. ix. §. reuerẽdissimis. Item oẽs illi nõ pos-
sunt accusari qui numerantur. ff. de iudi. l. ij. Item si
aliquis est ab aliquo accusatus ab alio tẽpore me-
dio nõ accusabitur. vt ff. de accu. l. hi in oẽs. §. vl. &
l. hos. §. hoc bñficio. His ergo exceptis oẽs aliæ per-
5 sonæ de mũdo possunt accusari. † Sũt etiã & alij qui
accusari nõ possunt: puta absentes. sed hoc sic attẽ-
dẽdũ est quod cõtra illos sic procedetur. s. quia requirẽ
tur. & si desint bona illius annotabũtur: vt C. de ac-
L cu. l. absentẽ. & C. de accu. qui de crimĩe. cõtra absen
tẽ enĩ ad accusationẽ nõ proceditur, vt in prædicta. l.
& ff. de pœnis. l. absentẽ. & si venerit infra annum,
recuperabit bona, quæ annotata fuerint: & accusato
ri respondebit: si non veniat, post annũ auditur ad
sui defensionẽ: nec aliquod tẽpus poterit sibi oppo-
ni, quo minus possit se defendere: bona tamẽ sua nõ
recuperabit: si sint annotata & occupata à fisco, alio
quin si per. xx. an. fiscus nõ petat, nũquã petet. Itẽ si
moriatur infrà annũ, licèt bona fuerint annotata:
crimẽ morte extinguitur, & bona veniẽt ad succes-
sores Qualiter autẽ requiratur reus, & quid iuris
M sit in talibus loquitur. ff. de requiren. re. ab sentibus.
6 l. j. & ij. & per totũ. & quãdo etiã incipit currere an-
nus, & quando vicesimus annus est ibi habetur.
Quæstio † Sed qualiter fiet annotatio ista bonorum.
Respondeo. scribat notarius omnia bona scilicèt
tot domus, quot prædia, quot vineæ sunt, & quot
iugera sicut habes aliàs ff. de censi. l. forma & C.
de bonis præscriptorum. l. si quis intra prouin-

A ciã.† Item accusari nõ possunt mortui: quia ad ma
7 ius auditorium vocati sunt:nam cũ crimina morte
extinguantur: quia mors omnia soluit: meritò mortui
accusari non possunt. vt C. si pen. ap. mors. interuenerit.
l. tertia. & C. si reus vel accusator mor. fu.
& in autẽ. de nup. Fallit hoc in duobus casibus: vbi
quis accusatur post mortẽ in lege Iulia maie. primus
quãdo quis cogitat cõtra principẽ, & secũdus
quando diuidit ciuitatem in duo. vt C. ad. l. iul. ma.
l. quisquis. & l. meminisse. & in. l. Iul. repe. in omnibus
alijs secus. vt ff. de accu. l. ex iudiciorum. & in a-
B lijs quibusdam possem dicere vt ff. ad. l. iul. pecul. l.
vlt. & C. li. xij. de præmipilo. l. j. & C. de apostatis. l.
8 apostatarum. Itẽ † accusari nõ possunt infans & furiosus:
quia vnum excusat infœlicitas facti, aliũ innocentia
cõsilij. vt ff. de rei ven. l. quod infans. & ff.
ad. legem Cor. de fic. l. infans. & C. de pœnis. l. impu
nitas.

De accusatione: & quid sit accusatio: & qualiter sit accusatio facienda. Rubrica.

1 *Accusationis diffinitio.*
2 *Accusatio cuius naturæ sit.*
C 3 *Crimen quod dicatur ex quo criminalis accusatio procedat.*
4 *Accusatio crimen commissum desiderat.*
5 *Accusatio accusatorem requirit.*
6 *Sine accusatore quandoque ad pœnam proceditur.*

NVNC de accusatione videamus: & de natura
ipsius: & quid sit accusatio: & qualiter sit faciẽ
1 da.† Equidem accusatio est aliquem de aliquo cri
mine reum deferre, vel facere ad vindictam. hæc dif
finitio colligitur C. qui accus. non possunt. l. cũ ra-
tionibus. & l. non ignorant. & l. si quis ex familia-
D ribus. & ff. de accu. l. libellorum. & C. de priuatis de
lic. l. vlt. & ff. legem Iul. de adul. ij. §. si publico. & ff.
2 de suspec. tu. l. iiij. §. præterea. † est enĩ talis naturę ac
cusatio, quod non procedat, nisi ex publico crimine
vel priuato. & quãdo criminaliter agitur, in quo ca
su necessarius est libellus. vt ff. de accu. l. libellorũ.
& ff. de priuatis delic. l. j. in quo casu aliter formabi
tur libellus, quando ciuiliter agitur: sicut dicemus
statim qualiter libellus in criminibus sit formãdus.
3 Quæstio. † Sed illud quęritur, quod dicatur crimen,
ex quo procedat ista accusatio, & criminalis. Respõ
E deo. illud dicitur crimen. s. graue peccatum accusatione
& damnatione dignissimum. vt. xcj. di. c. Paulus
Apostolus. Et tunc intelligas ad accusationem
veniri, quando illud crimen prorumpit in actũ: alioquin
cogitationis pœnam nemo pateretur, nec inde
posset accusari: quia occulta cordium non nouit, ni
si solus Deus. vt ff. de pœnis. l. cogitationis. & vbicũ
que inueneris aliquem in iure de cogitatione puniri,
intelligas quando cogitatio peruenit ad actũ: sicut
intelligitur. C. de epi. & cle. si quis non dicam.
F rape. vt C. ad legem Iul. de adul. l. eũ. q. & C. de rap.
4 virgi. l. vnica. Itẽ accusatio † est talis naturæ quod
desiderat, vt dixi, crimen commissum: & ita crimen
est causa, vnde accusatio procedat: sicut & aliàs lex
Acquil. damnũ exigit: vt ff. ad l. Acquil. l. j. Sed dãnum
est causa quare illæ accusationes dentur. vt ff.
quod metus causa. l. sed & partus. & contractus bonæ
fidei desiderat moram. i. mora est causa quare ex
contractu illo agitur. vt C. de in integr. resti. l. in mi-
6 norũ persona. Item requirit † accusatio aliud. s. ac-
cusatorem: quia sine accusatore accusatio procede-
G re non potest: siue crimen sit publicum: siue sit priuatum.
vt C de accu. l. vlti. & ff. de priua. delic. l. vlti. &
ff de accu. si cui. & ff. de mune. & ho. l. rescripto. nã
ibi dicitur: nullus sine accusatore dãnatur. & Deus
etiam noluit mulierem in adulterio deprehẽsam sine
accusatore damnare: vide enim qualiter necessarius
sit accusator alioquin accusatio non procedet.
6 In quibusdam tamen casibus sine † accusatore proceditur
ad pœnam, scilicet, in lenocinio quod mulier
marito obijcit: secus si extraneus obijceret. vt
ff. ad l. Iul. de adult. l. ij. §. si publico. Item in crimine
suspecti tutoris sine accusatore proceditur. Item in
H teste falso seu vacillante. vt ff. de suspec. tut. l. iij. §.
præterea. & ff. de testibus. l. nullum. Item in charta
falsa. vt C. de proba. l. penul. Item in suspecta charta.
vt ibi. Itẽ in calũniatore idem. nam cũ tẽpore sen
tentiæ sine accusatore damnare potest iudex: posteà
non sine accusatore. vt C. de calumnia. l. j. & ij. q. iiij.
§. notandum. & ff. de bonis lib. qui cum maior. §. si
libertus. Item in notorio crimine. vt C. de accu. l. ea
quæ. & ij. q. j. de manifesta. & extrà de accu. euidentia.
Item & in alijs casibus. vt C. de epi. & cle. si quis
in hoc genus. & C. de apostatis. l. apostatarum. & C.
de Iudæis. l. ne quis. Item in aliquo infamato defi-
ciente in purgatione: vt extrà de symonia. de hoc au
I tem. Item quotiens crimen in modum exceptionis
opponitur. vt extrà de accu. super his. & c. qualiter
& quando.

Qualiter libelli accusatorij formentur Rubric.

1 *Libellus sicut in ciuilibus ita & in criminalibus causis necessarius est.*
2 *Libellus in omnibus accusationibus necessarius.*
3 *Accusator ubicunq; interuenit, ibi libellus dandus est.*
4 *Crimina leuia libellum non desiderant.*
5 *Crimina leuia quæ sint.*
6 *In accusationibus quæ de iure necessaria sint.*

K VERVM quia in accusatione necessarius est li
bellus siue quis accuset de crimine publico: siue
de priuato. ideò qualiter libelli accusatorij fiant, vi
deamus: & quę debeat continere libellus & quali-
1 ter in ipsa accusatione procedatur. Et eccè in † pri-
mis sicut in ciuilibus ita in criminalibus causis est
necessariùs libellus: siue agatur de crimine ciuiliter:
siue criminaliter. vt ff. de accu. l. libellorum. ff. de pri
ua. delic. l. vlti. ff. de furtis. l. vlti. & C. qui accu. non
pos. l. ij. & iiij. & l. si crimen. & l. negãda. & C. de ac-
cu. l. si quis se iniuriã. & l. in causis. & l. accusationis
& C. ad l. Iul de adult. l. sine metu. & l. iure mariti.
& ff. ad Turpil. l. quæsitum. & ff. de in ius vocan.
L l. quæsitum. & l libertus. quòd autem in ciuilibus
sit dandus libellus, dicit auth. nouissima, offeratur
2 ei qui ad iudicium vocatur libellus. Quæstio. † Sed
illud in primis quæritur: nunquid in omnibus accu
sationibus necessarius sit libellus. Respondeo: sic
in omnibus præterquàm in quibusdam. si enim in
ciuilibus desideratur libellus sed non in omnibus:
ergò multò fortiùs in criminalibus: quia vbi maius
periculum: maius debet adhiberi remedium. vt ff.
M de carb. l. j. In quibusdam tamen criminalibus, tàm
publicis, quam priuatis, libellus nõ est necessarius,
licèt sit necessarius accusator: sicut sunt illa quæ nõ
tantur in proxima rubrica superiori, in quibus nec
accusator, nec libellus est necessarius: sicut sunt
quædam crimina, in quibus licet accusator necessa
rius sit, libellus tamen non exigitur. Eccè in primis

marius

A maritus quādo accusat iure mariti infra lx. dies vtiles facere potest.vt C.ad l. Iul.de adulre.l.iure mariti.& l.quamuis. Item illa crimina quę per officiales præsidibus nunciantur,libellum non desiderant. vt C.de accu.l.ea quæ. ita crimen abigeatus. vt C. de abigeis l.vnica. Quidā tamen dicunt etiam in casibus prædictis proximè positis etiam debere dari li-
3 bellum:nam vbicumque † accusator interuenit,ibi dari debet libellus. Quod autē maritus debeat dare libel.dicit lex ff.ad l. Iul.de adulte.l.miles.§.sexaginta. Item officiales qui delatores esse dicuntur:
B suis nunciatiooibus adesse debent.vt ff.ad trebel.l. ab accusatione §.nunciatores. & quod dicunt iura prædicta:non dicunt, quòd maritus & alij non debeant inscribere:sed hic dicunt,quod maritus accusat iure mariti, id est, quia pœnam calūniæ non timet:libellum non tenetur dare maritus,non cum libello subscribere,quod tenentur alij accusatores facere:sicut infrà statim dicemus. vt ff. ad l. Iulia.de adulte. l. miles.§. sexaginta. & hoc est quod dicunt iura prædicta C.de accu.ea quæ. & C. de abigeis l. vnica.circa autē solēnia accusationis,& cum inscri
C ptionibus & sine subscriptione proceditur. i. quia subscribere nō tenentur, vt dixi:libellum tamen dabit. Qui autem tenēt contrariā sententiam. s. quod libellus accusationis non sit dādus respondeāt illi legi,miles,ꝙ ibi nō datur lib.accusationis,sed quædam petitio causa memoriæ: & hoc est quod dicit ibi libellus de plano datur: & sic intelligitur lex C.
4 ad l.Iul.de adult.l.sine metu.† Item in leuibus criminibus sine libello proceditur.vt ff.de accusa.l.leuia.nam ibi dicitur, quàm de plano sunt discutiēda leuia crimina:& sic accusati condēnabūtur vel ab-
D soluentur:sed alij exponunt vt suprà dixi. *Quæstio.*†
5 Sed quæritur:quæ sunt leuia crimina. Respondeo: crimen abigeatus, furta domestica: leues iniuriæ: quæ fiunt verbo. Item mulier non inscribet in omnibus illis casibus,vbi ipsa admittitur, ad accusandum.vt suprà notaui casus illos sub illa rubrica,qui prohibentur accusare ratione sexus. hæc probātur, C.qui accusa.nō possunt.l.de crimine. & xvj.q.iij. de crimine: Quidā tamen voluerunt notare vel soluere:vt primò.s. quòd mulier non teneatur subscribere,vt proximè dixi:sunt etiā quidā casus vbi quis
E nō tenetur dare libellum,secundū quosdā.in criminibus,quod non credo:vt C.de apostatis l.apostatarum.Si Christianus accusatur,qui cōtraxerit de facto matrimoniū cum Iudæa:vt C.de Iudæis & cœlicolis.l.ne quis.idem dicunt in falsa moneta vbi dicitur,ꝙ accusator habet immunitatem,ipsi glosant scilicet inscriptionis.vt C.de falsa mo.l.j.sed de alia immunitate.s.pœnæ loquuntur ibi:sic ergo inscribet. Item si tutor accuset.vt C.qui accu.non pos.l.ij.hē quotiens aliquis de necessitate iuris exequitur accusantem.vt ff.de his qui.vt indig.l.tutorem.sicut hę-
F res.qui tenetur vendicare necē defuncti. Sed de his omnibus si leges inductæ considerantur:non inuenitur quod non debeant dare libellum.vnde admittunt quidam quod in his casibus detur libellus: sed non inscribant cū subscriptione, quod satis admit-
6 ti potest.† Sunt ergo de iure communi in accusationibus necessaria:in primis nomē accusatoris. Secūdò nomen accusati:iudicis coram quo libellū porrigimus. Tertiò crimen commissum, & eius magnitudo. Quartò, cum qua persona sit commissum.

G Quintò, in quo loco sit commissum crimen, & etiam locum loci:puta, in tali angulo domus:item in olиueto oliuarum:item in vineto vinearum. Sextò, quo anno: quo mense: diem autem & horam commissi criminis nullus iouitus comprehendit: annū aūt & mensem.& diē dati libelli ponet. Septimò, nomen domini Imperatoris, si es in imperio:si es in patrimonio ecclesiæ: ponas nomen pontificis: si es in aliquo regno:ponas nomen regis:nomen autem consulis non habes necesse ponere: quia hodie non sunt. Octauò, debet accusator subscribere
H hoc modo videlicèt.

Qualiter debet se quis inscribere, Rubric.

EGO Titius profiteor hunc libellū dedisse: profitens etiā pœnā calumniæ me subiturū, si in probatione defecero:quę omnia nisi interueniāt,reprobatur libellus:quia nō est legitimè ordinatus:& nomen rei aboletur: & ex integrò datur facultas accusatori repetendi reū,quod multi intelligunt, petēte reo,& infrà xxx.dies vtiles:vt in fine. l.illius libellorum.hæc probantur C.de accusa.l.in causis.quę lex imponit pœnā officialibus x.librarū auri, si omise-
I rint. & l. accusationis.& C. qui accu. nō possunt l. qui crimē.& ff.de accu.l.libello.& ij.q.viij.§.libellorum.& q.iij.§. notandū.& ff.de accu l. si crimen. & insti.de obli.quę ex delic.nasc.Daniel etiā instruxit, vt ponatur lucus loci: nam vnus senes dixerat adulteriū cōmissum in pomerio:& ipse quęsiuit ab vno de loco loci: dic mihi sub qua arbore vidisti eos.vt extrà de procura.iuæ fraternitatis. & est in illa decre.quoddā notabile:quia si corā iudice seculari accusat maritus vxorē,& se inscribat: per se & nō per procuratorē accusabit: quia ad crimen publici
K iudicij prosequendū frustrà procurator interuenit. vt ff.de publi.iudi.l.penul. §.ad crimen. & extrà de accusa.veniens.& est ratio:quia ibi agitur ad vindictam.si aūt accusaret eam corā iudice ecclesiastico: tunc per procuratorē poterit agere.& est ratio:quia tunc agitur ad separationem thori.

Hic inseruntur quidam libelli super quibusdam criminibus:vt per eorum exempla sciamus formare libellos in alijs criminibus.

1 *Crimina publica & extraordinaria quare sic dicta.*
2 *Pœna in extraordinarijs criminibus iudicantis arbitrio*
L *committuntur. in ordinarijs secus.*
3 *Pœna & augeri & minui causa cognita potest.*
4 *Pœna in extraordinarijs criminibus quomodò dicatur augeri & minui,cùm certa non sit.*
5 *Pœnæ quæ solebant imponi de iure canonico.*
6 *Excommunicatione nulla maior in ecclesia Dei.*
7 *Excommunicato aqua & igni hodie interdicitur.*

INSERAMVS ergo quosdam libellos de aliquibus maleficijs,quę frequenter occurrūt gratiā exēpli:vt sic per ipsorum exēpla sciat peritus aduocatus in alijs criminibus similes formare libellos. Et
M primò super l.Iul.maie.super heresi:super symonia: super adulte.tàm corā iudice seculari quā coram iudice ecclesiastico super homicidio:super falso:& sic super istis concipias libellos,cum sint publica & ordinaria. Inseramus etiam de publicis criminibus &
1 extraordinarijs. † quæ ideò extraordinaria dicuntur:quia certam pœnā non imponūt: ideò dicuntur publica:quia cuilibet de populo cōpetunt.vt instit.
2 de publi.iudi.& ff.de publi.iudi.l.j.† & in extraordinarijs committuntur pœnæ arbitrio iudicātis: vt

A secundum qualitatem delicti, & conditionis personæ pœnã imponat. vt ff. de effractoribus & expila. l.j. in ordinarijs verò certa pœna statuitur, quã non licet iudici minuere: quia facti qualitas est in arbitrio iudicantis: pœnę verò persecutio legis potestati demandatur. vt ff. ad turpill. l.j. §.ij. & ff. ad muni
3 cipa. l. ordine. † nisi fortè causa cognita: quia tunc & augere & minuere pœnam ordinariã potest: auget enim pœnam, quãdo multis crassantibus opus est exẽplo. vt pœna vnius metus sit multorũ. Diminuit quando fortè persona quæ delinquit, honesta
B persona fuit: & nõ deliquit: nisi semel: q̃a certè tũc minuere potest pœnam: imò & indulgere seu remittere. vt C. ex quibus cau. infa. irro. l. si Possidonium. & l. & si seuerior. & ff. de his qui no. infa. l. quid ergo. § pœna grauior. & ff. de pœnis. l. in seruorũ. §. vl. & l. respiciendum. & ff. de custo. & exi. re. l. diuus. & ar. ff. depositi. l. bona fides. & C. ad l. Iul. repe. l.j. in illis etiam quæ extraordinariã pœnã imponunt, potest augere & minuere pœnam. vt ff. de pœnis l. ho-
4 diè. † Sed quomodò in illis dicitur pœna augeri vel minui: cum non sit certa: Respondeo. habito respe-
C ctu ad pœnã quæ pro talibus criminibus consueuerat imponi: tunc dicitur pœna maior vel minor imposita. Et de illis publicis, quæ extraordinariam pœnam imponũt: ponamus aliquos libellos. verbi gratia: de lege Iul. repe. Itẽ in lege flauia de plagiarijs. Item inseramus etiã quosdã libellos de priuatis delictis, in quibus si agatur criminaliter, pœna extraordinaria imponitur. vt ff. de priua. delictis. l. Iulia. Inseramus etiam quotiens quis de furto accusatur. Item de iniuria. Vltimò dicemus quæ crimina sint publica, & extraordinaria, Item quæ crimina priua
D ta; quæ pœna imponatur de iure ciuili: † quia de iu
5 re canonico inuenies pœnas non capitales, quod caput non auferatur: sed inuenies similes. scilicèt amo
6 tionem & degradationem ab officio & beneficio: & excõmunicationem: quia pœna nulla maior est in ecclesia Dei: vt xxiiij. q. iij. c. corripiantur. quę succedit hodiè in locum interdictionis aquæ & ignis, in cuius locum successit secundũ iura, deportatio. vt ff. de pœnis. l. ij. & ff. ad l. Iul. pecul. l. peculatus. §.
7 pœna. excommunicato † enim hodie interdicitur aqua & igni: quia nullus debet communicare sibi
E nec in oratione: nec in salutatione, quod dicat sibi aue: exceptis quibusdam personis: vt xj. q. iij. c. excõmunicatos. & c. vltim. concipitur autem in accusatione læsæ maiestatis sic libellus.

Super crimine læsæ maiestatis libellus.

EGO Lucius accuso Titium corã vobis domine Iohannes cencij illustri senatore Romano, q̃ ipse cum talibus scelestem inijt factionem de nece domini Imperatoris Friderici in vrbe Romana: in domo ipsius Titij in prima camera domus ipsius Titij hoc anno mense Nouembris: regnãte illo domino Friderico Romanorum Imperatore semper Au-
F gusto: Hierusalem & Sicilię Rege. vnde peto ipsum l. Iul. maie. puniri: profiteor ego Lucius & subscribo me hunc libellum dedisse anno domini M. CC. xxxiiij. mense Ian. x. die intrante: & me accusationem hanc legitimè probaturum promitto: & si calumniosè hanc accusationem instituo, ad pœnam calumnię seu talionis me obligo. Quod sic rectè cõcipiatur libellus dicunt iura ff. de accu. l. libellorum. & ij. quęstio. viij. §. libellorum. & ff. ad l. Iulia.
G ma. l. quisquis. & l. meminisse.

Super crimine hæreseos Libellus.

EGO Lucius accuso Titiũ corã vobis venerãde pater ac domine Rainalde Dei gratia Hostiẽsi ac Velleecensi Episc. q̃ ipse hæreticus est, & male de fide sentit: dicens sacrificiũ corporis & sanguinis domini nostri Iesu Christi nullũ esse: damnat matrimonium: non credit resurrectionem: tota die cũ hæreticis talibus conuersatur in vrbe Romana, in domo ipsius Titij: in prima camera ipsius domus: hoc anno mense nouembri regnante domino Gręgorio
H Papa. IX. Vnde peto ipsum excommunicari: & ab ordine presbyterij seu diaconatus degradari, & degradatum reddi potestati sęculari legitimè puniendum. profiteor ego Lucius & subscribo hunc libellum dedisse anno domini. M. CC. xxxvij. mense Iã. x. die intrante: & me hanc accusationem legitimè probaturum promitto: & si calumniosè hanc accusationem instituo: ad pœnam calumniæ seu talionis me obligo. Quod sic rectè cõcipiatur libellus dicunt iura extrà de hæreticis. c. sicut. & c. ad abolendam. & c. excommunicamus & anathematizamus.
I Si autem velles accusare tu laicus laicum aliquem serua omnia vsque ad verbum illud: vnde peto &c. abinde dicas: vnde peto ipsum secundum iura puniri: vel vnde peto ipsum capitali pœna puniri: & ab illo verbo profiteor &c: serua vsq; ad finem: & vbi est in libello coram vobis domine Hostiensis dicas, coram iudice sęculari. *Libellus*. Coram vobis domine senator &c. Quod sic conci. libellus dicit lex C. de hęreticis & manic. l. Arriani. eodem etiam modo concipies etiam libellum contra credentes Patarenorum. si sunt clerici coram iudice ecclesiastico vt
K primò dixi: si sunt laici, sicut proximè dixi: eodem enim modo credentes iudicantur Patareni sicut hæretici: vt extrà de hæreticis, excommunicamus in fine.

Super crimine symoniæ libellus.

1 *Libellus super crimine symoniæ variè concipi potest.*

EGO Lucius accuso Titium coram vobis venerande pater domine Romane Dei gratia Episcopo Portuensi: quòd ipse per symoniã ad pręsbyteratum est promotus: quia x. marchas vel palefredum dedit tali Episcopo: vt ipsum in præsbyterum
L ordinaret: quæ munera dedit ipsi Episcopo in tali ciuitate: in domo tali: in prima camera domus ipsius pręsidente summo pontifice domino Papa Gręgorio IX. vnde peto ipsum à suscepto ordine degradari. profiteor ego Lucius me talem libellum dedisse, & subscribo anno domini M. CC. xxxvij. mense Ian. x. die intrante. & me hanc accusationem legitimè probaturum promitto: & si calumniosè hanc accusationem instituo: ad pœnam calumniæ seu talionis me obligo. Quod sic rectè conci. libel. dicunt iura extrà de symo. c. ex tuæ. & c. de regularibus. & c.
M per tuas literas. & c. si quis ordinauerit. Eodem modo concip. libel. si aliqua monacha vel monachus qui pretio dato monasterium intret: sicut in regno Siciliæ fit frequenter: & serua omnia ita vsque ad verbum: vnde peto talem monacham vel monachũ de isto monasterio expelli, & in locum artioris regulę ad agendam perpetuam pœnitentiam detrudi Et eodem modo concipies libellum cõtra Abbates & Abbatissas retinentes pecuniã ipsam: nec excusantur prætextu paupertatis seu consuetudinis. vt extrà de symo-

de symonia.c.quoniam.& c.mandata. & c.non sa-
tis.& c.cùm in ecclesia. & c.veniens. Eodem modo
cócipio libellum si aliquis per symoniam habuerit
beneficium: & serua omnia, mutans tantú: vnde pe
to ipsum beneficio ipso priuari. Eodem modo dicas
contra illos, qui per symoniam emunt officia eccle
siastica viee dominatus, vel alias administrationes
rerum ecclesiasticarum: vt extrà de symonia. c.ex in
1 sinuatione.& c. consuluit. † Multis etiá modis pos
set quis libellum concipere in crimine symoniæ se-
cundum quod multis & varijs modis istud crimen
B committitur. vt ex decretalibus positis sub rubrica
de symonia: diligens lector poterit inuenire: & ali-
quantulú de symonia tetigi. suprà de decimis. in co
lumna penultima.

Libellus super crimine adulterij.

1 *Frater qui adulterum accusauit quomodò se ad calúnia pœnam obligabit.*

2 *Maritus qui intra diem sexagesimum uxorem de adulterio accusauit: quod neque se subscribere, neque ad talionis pœnam obligare tenetur.*

EGO Lucius accuso Titium coram vobis domi
C ne senator, quod ipse commisit adulterium cum
Berta vxore Sempronij in vrbe Romana in domo
ipsius Sempronij: in prima camera domus ipsius re-
gnáte domino Frederico dei gratia Romanorú Im
peratore semper Augusto Hierusalé & Siciliæ Re
ge. hoc anno mense Nouembri: vnde peto ipsum le
ge Iul. de adulte. puniri: vel peto ipsum capitali pœ
na l. Iul. de adulte. puniri: profiteor ego Lucius &
subscribo me talé libellú dedisse anno domini M.
CC.xxxij. mense Ianuarij x. die intrante, & me ac-
cusationem legitimè probaturum promitto: & si ca-
lumniosè hanc accusationem instituo: ad pœnam
D calumniæ seu talionis me obligo. Quod sic rectè có
cip. lib. dicit lex. C. ad l. Iul. de adult. l. quáuis. & di-
cunt iura prædicta. Si autem contra sacerdotem vis
accusationé instituere tu, qui potes: quia proseque-
ris iniuriam tuam vel tuorum: & idem de marito di
cerem: sed ille non tenetur secundú quosdam inseri
bere: vt suprà dixi. concipias libellú sicut suprà pro-
xi. retentis omnibus exceptis quod mútabis vbi po
nitur coram vobis domine senator: dicas, coram vo
bis domine Episcope: excepto, vt dicas: vnde peto di
ctum sacerdotem à sacerdotali ordine deponendú.
E vt extrà de adulter. significasti: *Quæstio*. Sed quomo
dò in hoc libello obligabit se iste ad pœnam calum
niæ. Respondeo: fortè quia frater est iste qui accu-
s sat etiam laicus † qui in isto casu admittitur: vt su-
prà notaui sub hoc tractatu de accusat. Item quia
æqualis pœna laico non posset imponi: dicerem sic:
& si calumniosè hanc accusationé instituo: ad pœ-
nam pro vestro arbitrio mihi imponendá me obli-
go, & eam sustinere promitto. Vel fortè in casibus
istis non obligabit se accusator ad pœnam calum-
niç vbi laicus prosequitur iniuriam suam: sicut iam
F statim dicam in marito. Si aút maritus iure canoni
co accusat vxorem de adulterio: si corá iudice sçcu-
lari: tunc quia agit ad vindictam, & ad pœnam legi
timam imponendá, debet maritus inscribere, & se
ad pœná talionis astringere: & personaliter, & non
per procuratorem accusare. Sed ne cótradicant ista
iuri ciuili intelligás quando accusat maritus nó iu
a re mariti, sed iure extranei post. lx. dies vtiles: † alio
quin si iure mariti accusaret. scilicèt infrà lx. dies vti
G les, nec subscribet, nec se ad pœná talionis obliga-
gabit &c. vt dixi suprà. & probatur per legem C. de
adulte. iure mariti. vnde sic concipies libellum. *Libellus*. Ego Lucius accuso Bertam vxorem meam corá
vobis domine senator quòd ipsa cómisit adulteriú
cum Titio in vrbe Ro. in domo ipsius Titij in pri-
ma camera domus ipsius, regnante domino Frede-
rico Imperatore &c. hoc anno mése Februario. vn-
de peto ipsam secundum iura puniri. scilicèt q verberata & tonsa monasterio tradatur ibi perpetuò
moratura. vnde sequentia quæ ponuntur in libello
H maritus non ponet, si iure mariti accusat: quia non
inscribat: si autem iure extranei, tunc ponet dicens:
profiteor ego Lucius hunc libellú me dedisse & sub
scribo anno domini. M.CC.xxxvij: mése Ianuarij:
& promitto me pœnam calúmniæ seu talionis subi
turum. si hanc accusationem calumniosè instituo.
Quòd sic rectè concipiatur lib. dicit decre. extrà de
procura. c. tuæ fraternitatis. in authen. vt liceat ma-
tri & auiæ. collat. viij. §. quia quædá. & est posita C.
de adulter authen. sed hodie. quia per illam authen.
hodie mulieri adulteræ pœna capitalis non imponi
I tur. Si autem maritus accusat vxorem de adulterio
coram iudice ecclesiastico. concipiat libellum sic:
quia tunc non agitur ad vindictá: sed ad separatio-
nem thori. *Libellus*. Ego Lucius accuso Bertam vxo-
rem meam, quę cómisit adulterium cum Titio &c.
vsque ad illud: vnde peto ab illius cohabitatione di
scedere: & per vos quò ad cohabitationem thori se-
parari. & alia sequentia: & de subscriptione pones.
Quod sic rectè concipiatur lib. dicit decre. extrà de
procura. c. tuæ fraternitatis.

Libellus de crimine homicidij.

K EGO Lucius accuso Titium corá vobis domi-
ne senator, quòd ipse occidit Gaium in ciuitate
Romana in platea Laterané. hoc anno mense No
uembri regnante Federico Dei gracia Romanorú
Imperatore Augusto: Hierusalem & Siciliç Rege,
vnde peto ipsú lege Cornelia de sicarijs puniri. vel
dicas: vnde peto ipsum lege Corne. de sicarijs pœna
capitali puniri, profiteor ego Lucius & subscribo
me hunc libellú dedisse an. domini M.C.C.xxxvij
mense Ianuarij. x. die intrante: & me hanc accusa-
tionem legitimè probaturum promitto: & si calúni
L osè hác accusationem instituo: me ad pœnam calú
niç seu talionis obligo. Quod sic rectè conci. libel.
dicunt iura prędicta, & insti. de publ. iudi. & C. ad
legé Corne. de sic. l. ij. & l. siquis & ff. ad l. Corne. de
sic. l. qui cedere. & est iusta pœna, vt qui occidit oc-
cidatur.

Libellus super crimine falsæ monetæ.

1 *Nummos qui falsa effusione formauit, ignis flammis uiuus comburendus est.*

2 *Bullam Papæ aut Imperatoris rescriptum falsificantes uiui flammis ignis committendi sunt.*

3 *Accusatio falsæ monetæ uel falsi rescripti an publi-*
M *ca sit.*

EGO Lucius accuso Titium coram vobis domi
ne senator, quòd ipse exercuit falsam seu adulte
rinam monetá in vrbe Romana in domo Sempro-
nij in prima camera ipsius domus hoc anno mense
Nouembri regnante Frederico Imperatore Roma
norum &c. vnde peto ipsum pœna capitali puniri.
profiteor ego Lucius, & subscribo me hunc libellú
dedisse hoc anno domini. M.CC.xxxvij. mense iá.

A x. die inttante: & me hanc accuſatiooem legitimè
probaturum promitto: & ſi calumnioſè hanc accu-
ſationem inſtituo: ad pœnam calumnię ſeu talionis
me obligo. Quod ſic rectè concip. libel. dicunt iura
prædicta. & C. de falſa moneta l. j. Item concipias li
bellum ſi moneta ſit falſata vel adulterina fabrica-
ta, quę moneta non ſit de auro: ſi autem ſit de auro,
ſicut ſunt aurei ſeu ſolidi: quia idem ſunt quorum.
lxxij. accepto feruntur in libram auri, vt C. lib. x. de
ſuſcepto. & a reatijs. l. quotiens. ſicut fortè Amphiſ-
mi & Portugalenſis in Hiſpania: ſicut fortè Meco-
B dalor Meſſamitinæ in Africa: ſicut Teniregen. &
Anguſtales in regno Siciliæ: & ſicut Perperi in Cō
1 ſtantinopoli: tūc imponitur † pœna. quòd flammis
viuus exuritur: vt C. de fal. mone. l. ſi quis nummos.
& ſic omnibus retentis hoc mutabis. vnde peto ip-
ſum viuum flammis exuri. & eodem modo concip.
2 libel. ſicut in primo † ſi bulla domini Papæ vel im-
peratoris falſabitur: vt C. de falſa moneta. l. vlti. &
3 in his caſibus † accuſatio publica eſt: quia cuilibet
de populo competit & præmium datur accuſatorī
ſecundum quātitatem patrimonij accuſati: in alijs
C caſibus querela falſi: quidam tamen dicunt ꝙ non
ſit publica præterquàm ſi agatur de teſtamento fal
ſo: & præterea dicunt, quòd non ponitur in ff. de pu
bli. iudic. inter publica iudicia. l. Cornelia. de teſta-
mentis falſis. Alij dicunt in alijs etiam caſibus eſſe
publicam accuſationem quod nō credo. vnde ſiue
ſit publica ſiue nō, in alijs etiam caſibus multis vbi
falſum committitur conci. eodem modo libellū re-
tentis omnibus præterquàm quia dices. vnde peto
ipſum perpetua deportatione puniri. Quod ſic pœ
na imponatur in alijs caſibus præterquàm in prędi
D ctis quādo criminaliter agitur dicit lex ff. ad l. Cor-
ne. de fal. l. j. §. pœna falſi. Si autem ex falſo vis ciui-
liter agere, in duplum ages: & conci. libellū ſicut in
ciuilibus. hęc probantur ff. ad l. Cor. de fal. hodie.

Libellus ſuper publicis & extraordinarijs iu-
dicijs. ſcilicèt ſuper lege Iulia repe-
tundarum.

1 *Legis Iuliæ repetundarum, & legis Fauiæ de plagiar. iu dicia publica ſunt, & extraordinariam pœnam imponunt.*
2 *Quadruplum quod uenit in publicis & extraordinariis iudicijs fiſco applicatur.*

E NVNC formemus libellos ſuper publicis & ex-
traordinarijs iudicijs ſcilicèt ſuper lege Iu. repe
tundarum. & l. Fauia de plagiarijs. quādo venditus
1 fuit ſeruus alienus. † quod enim ſint iſta iudicia pu
blica, & extraordinariam pœnam imponant, dicūt
iura: vt ff de publi. iudi. l. ij. & ff. ad l. Iul. repe. l. lex
Iul. §. hodie. & ff ad l. Fauiam. de plagia l. vlt. de his
ergo duobus publicis & extraordinarijs concipie-
mus libellos. ſuper alijs ſtudioſi aduocati per ſimile
& eodem modo quotiens etiā eis neceſſe fuerit mu
F tatis nominibus, & nomine maleficij libellos pote-
runt concipere cōpetentes. Ego Lucius accuſo Ti-
tium corā vobis domine ſenator quod cum ipſe po
teſtas vel iudex ciuitatis Bononiæ pecuniam acce-
pit à Seio aduerſario meo ob iudicandum vel non
iudicandum: ob interponendum decretum vel non
interponendum: & ipſe iudicauit vel interpoſuit de
cretum: vel non iudicauit & non interpoſuit decre-
tum: vel quod recepit pecuniam ob dicendum teſti
monium vel non dicendum. Item recepit pecuniam

G ob accuſandum vel non accuſandum: & ipſe dixit
teſtimoniū vel accuſauit: vel non dixit teſtimoniū,
vel nō accuſauit: vnum pone de iſtis ſecundū quod
contingit in ciuitate Bononiæ in domo ipſius Titij
in prima camera domus ſuæ. hoc anno menſe No-
uembri regnante domino F. Imperatore &c. vnde
peto ipſum per vos domine ſenator ex veſtro arbi-
trio puniendum: vel extraordinariè puniendū profi
teor ego Lucius &c. Quod ſic rectè conci. lib. pro-
bant iura prædicta. & ff. ad Iul. re. l. lex Iulia. §. ho-
die. Iſta concipias ſi vis agere criminaliter: ſi verò
H ciuiliter concipias libellum ſicut in ciuilibus & di-
cas ſic. *Libellus.* Ago Lucius contra Titium quod cū
ipſe eſſet iudex ſeu poteſtas ciuitatis Sutrinæ ſui tē-
pore officij recepit à tali pecuniam: puta. x. ob iudi-
candum &c. vnde peto ipſum in quadruplum con-
demnari. Quod ſic rectè concipiatur libel. dicit lex
C. ad l. Iul. repet. in fi. Quidam tamen dicunt om-
nia poſita in primo libello ſeruanda vſque ad verbū
vnde peto. & poſteà dicas: vnde peto ipſum in qua-
druplum condemnari. & hæc argumentantur ex il-
la decre. extrà de procura. tuæ fraternitatis. vbi licet
I agatur ciuiliter ad ſeparationem thori: tamen om-
nem ſolennitatem ſeruat in ſcribendo ille qui agit,
2 licet non ſcribat. *Quæſtio.* † Sed cui applicatur illud
quadruplum, Reſpondeo fiſco: vt arg. C. de modo.
mulcta. l. mulctarū. & quod ab indigno aufertur,
fiſco applicatur. vt ff. de dona. inter vir. & vxo. l. vlt.
& C. de inceſt. & inutil. nupt. l. quod contra vel ſor
tè dimidium fiſcus dimidium accuſator recipiet: vt
ar. C. de aſſeſſoribus. l. ii.

Libellus ſuper lege Fauia de plagia-
rijs, Rubrica.

K 1 *Lex Fauia de plagiarijs unde dicta.*
2 *Crimen legis Flauiæ de plagiarijs licet publicum ſit: non tamen eſt extraordinarium, ut quod capitis pœna puniatur.*

EGO Lucius accuſo Titium coram vobis vene
rande ſenator, quòd eum vēdidit Titium ſeruū
Sempronij Gaio pro x. ignorante Sempronio in ci-
uitate Romana in capitolio regnante domino Fr.
Imperatore &c. vſque ad verbum illud: vnde peto:
& dicas vnde peto ipſum l. fauia. de plagiarijs arbi
trio veſtro puniri. profiteor ego Lucius &c. Quod
L ſic conci. li. dicunt iura prædicta ff. ad l. fa. de plagia
1 l. vlt. † Dicitur autem lex fauia de plagiarijs: quia à
Fauio fuit inuenta: vel ideò de plagiarijs: quia pla-
2 gam infligit domino ſerui. Si autē † vendit quis fi-
lium alterius tunc licet crimen ſit publicum: non ta
men eſt extraordinarium illud, ſed ordinariū: quia
imponit pœnam capitis. vt C. ad l. Faui. de pla. l. vl.
& tunc ſerues omnia vſque ad verbum illud: vnde
peto. & dicas ſic: vnde peto ipſum l. faui. de plagia-
rijs pœna capitali puniri.

Qualiter in priuatis delictis concipiatur lib. ſi
M criminaliter agatur, Rubrica.

1 *Libellus ſuper actione furti quomodò concipiatur, quando criminaliter agitur.*

NVNC de priuatis delictis videamus & videa-
mus qualiter lib. conci quando ex eis criminali
ter agitur: & ſic videamus qualiter concipiantur ſu
1 per actione furti. Concipies ergo ſic. Ego Titius †
accuſo Luciū corā vobis domine ſenator, quod ipſe
ſubtraxit mihi per furtū nec manifeſtū codicē meū
in vrbe Romana, in hoſpicio meo, quod habebam
in laterano

A in laterano.scilicèt tali:regnante domino F. Impe-
rarore &c. hoc anno mense decembri: vnde peto
ipsum puniri vestro arbitrio extraordinario. profi-
teor ego Titius &c. Quod sic rectè concipiatur li-
bellus, dicunt iura prædicta ff. de priuatis delictis l.
vltima. & ff. de furtis.l. vlt. Si vis adijcere in libello
per furtum nec manifestũ, dicas: sin autem non ha-
bes necesse. Qualiter autem conci.li. cum ago ciui-
liter no. suprà de accusat. furti non manifesti & ma
nifesti in tractatu prætoriarum ciuilium.

Qualiter concipiatur libellus in actione iniu
B riarum Rubrica.

1 *Iniuria tribus modis infertur uerbo. f. facto & scripto.*
2 *Iniuria quomodò scripto inferatur.*

SVPER accusatione iniuriarum concipies sic
libellum. Ego Lucius accuso Titiũ coram vobis
&c. quod ipse dixit mihi talem iniuriã in vrbe Ro.
in palacio domini Papæ in consistorio regnãte &c.
hoc anno mense decembri &c. vnde peto ipsum ve
stro arbitrio extraordinario puniri. profiteor ego
Lucius &c. Quod sic recte conci.li. probatur. ff. de
priua.delic.l.vlt. vbi instruitur iudex quam pœnam
C imponat. & C. de iureiur.l.vlti. In qua accusatione
non interuenit procurator, nisi quando cõuenitur
illustris vt ibi: & tunc sunt duo necessaria: illud pri-
mum, & aliud quòd feratur sententia contra domi
num, & non contra procuratorem: ideò dico in li-
bello de certa iniuria: quia aliquis in crimine ne-
gare non debet. vt C. de iureiur.l. prætor. Qualiter
autem conci.li. super hac accusatione, quandò ciui
liter agitur quære suprà in actione iniur. in tracta-
tu prætoriarum & ciuilium: ideò dico in libello de
1 iniuria data, aliâs dicta verbo. † nam tribus modis
fit iniuria: dicto, facto & scriptis: de primis duobus
D dixi suprà in tractatu de actione iniuriarum: & hîc
dixi qualiter criminaliter cõcipiatur libellus in hac
2 actione priuata. Cęterum in scripto † committitur
iniuria: puta scribit quis famosum libellum: tũc est
crimen publicum, & pœna capitalis imponitur. &
concipies libellum sicut dicitur suprà concipiendũ
in publicis: vt C. de famosis li.l. vnica.

Qualiter in ipsa accusatione procedatur ante
accusationem & post, Rubrica.

1 *Citandus nullus uel exhibendus nisi quem iudex præcepe
rit. fallit ut hic.*

E FINITIS libellis & per istos habita noticia qua
liter in alijs accusationibus sunt formãdi. videa
mus nunc qualiter in ipsa accusatione procedatur,
& ante datum libellũ & posteà. eccè videbis, ꝙ om
nia ferè seruantur in accusatione criminali, sicut in
accusatione ciuili: nam vidimus quod sicut in ciui-
libus datur libellus, sic in criminalibus, licèt alia sit
forma: nũc videbis idẽ ferè seruatũ in citationibus
& in alijs. Corã ergo domino præside in primis de-
bet cõparere accusator & dicat pręsidi: domine ego
volo accusare talem: domine citetis ipsum. certè se-
F cundũ iura: licèt forte de consuetudine in plurimis
locis aliter seruetur: sic debet facere præses: tu vis di-
cet accusatori, ꝙ ego citẽ talẽ, quẽ vis accusare: mo
do obligas te, ꝙ tu accusabis, & facies omnia quæ
in accusatione desiderãtur: & sic citabo illũ, si vult
se obligare accusator, citabitur reus: aliter non. nul
1 lus † enim est citandus, vel exhibendus, nisi quẽ iu
dex præceperit: hoc habes C. de exhi. reis. l. nullus.
& l. neminem. & C. qui accusare non pos.l. qui cri-

G men publicũ. fallit hoc tamen in quibusdã, qui pos
sunt sine mãdato iudicis exhiberi, & inuiti. ecce in
falso monetario. vt C. de falsa mo.l.j. circa princ. &
in desertore militiæ, & in latrone publico, & in ra-
ptore virginis: nam cum istos liceat occidere: multo
fortius licet ducere inuitos. vt C. quando liceat vni
cuique sine iudi. se vin.l.j. & iij. & C. de rap. virginũ
l. vnica. & C. de episcopa. audi. l. raptores. & fortè
idem in fure, vt liceat ipsum repræsentare inuitum:
licet non liceat occidere, nisi in casibus. vt ff. de fur-
tis l. interdum. §. qui furẽ. & ff. ad l. aquil.l. itaque. §.
H vlt. & l. sed & quicũque. & ff. ad l. Corne. de sic. l. fu
rem. idem fortè in debitore ex maleficio fugiente:
quia possum eũ ducere inuitũ, licet non possum oc-
cidere. vt ff. de his quę in fraudẽ credi.l. ait prętor, §.
si debitorem. & nec videatur hoc tibi mirũ in accu-
satione criminali, quod sic obliget se accusator: nã
& similo habes in criminibus secundũ iura, licet nõ
videatur de consuetudine causarũ seruari: nam in ci
uilibus nõ prius citabitur reus, nisi actor caueat se
contestaturũ lit. infra duos menses: & quod omne
damnũ ei restauret, quod propter hoc continget, si
I non fuerit sic litẽ contestatus. vt C. de lit. conte. au-
then. libellũ. vnde licèt ita sit de iure: contrariũ vide
de facto: sic tamen ex parte accusatoris ita sunt ho-
die fauorabiles præsides accusatoribus, vt possint
aliqua extorquere: quia statim ex quo aliquis dicit:
domine ego volo accusare talẽ, mittatis: pro eo inco
tinenti, citatur. de iure tamẽ debent illud seruare: &
quare: ratio est: quia etiam in ciuilibus non sine ma
gno incõmodo à nostris negotijs aduocamur: vt ff.
quemad. testa. àper.l. si quis ex signatoribus. & in ac
cusationibus multò fortiùs. & est ibi maius pericu-
K lum, ergo magis tenaciter procedendũ. vt ff. ad car
bo.l.j. quę aũt pericula sequantur videbis. Si tu di-
cis, est hoc de iure: quare non seruatur. Respon. ex
ignorãtia deficit: quod à sciente fieret: vt aliàs dixit.
V. me assidente, si præsides sic processerunt secun-
dum iura.

De citatione, Rubrica.

1 *Citatur quis in ciuilibus edictis tribus, aut uno perẽpto
rio pro omnibus. idem in criminalibus:*
2 *Citatus quos dies habere debeat.*
3 *Accusator antequàm det libellum, quòd de prosequẽda
L accusatione fideiussorem dare teneatur.*
4 *Accusatus dato libello fideiussorem de iudicio sisti, si cri
men tale sit, quod fideiussori sit committendum, secus
si graue sit crimen, carceribus detinebitur.*
5 *Induciæ quæ reo dantur, ut deliberet.*

SEQVITVR de citatiõe. certè citabitur sicut
1 in ciuilibus: † nam in ciuilib. quis citatur tribus
edictis, vel vno perẽptorio pro omnibus. Quod in
ciuilibus quis citetur sic, dicunt iura ff. de iudi. l. ad
perẽptoriũ: cũ legibus sequentibus. C. quomodò &
quando iudex l. consentaneũ. & l. tres. & authẽ. qui
semel, ff. de re iudi.l. contumacia. Quod ita sit quis
M citandus in criminalibus, sicut in ciuilibus dicunt
iura ff. de pœnis.l. absentẽ. & ff. de pu. iudi.l. inter ac
cusatorem. & C. qui accu. non possunt. l. qui crimẽ
publicũ. & quod dicit l. illa inter accusatorẽ. nec per
singulos dies est ter citãdus: ideò intellige sic. s. ꝙ ter
est citandus, sed non per singulos dies. i. hodie, cras
& post cras: sed ter citabitur per edicta tria: vt infrà
2 notatur, sed considera † quos dies debet habere ci-
tatus: certè si præses iubet eũ citari, debent dari sibi

A in primis antequàm veniat coram eo. xxx. dies: ad
quid vt componat ſuos meſtos penates dicebantur
dij ædium: vnde ratione ſimilitudinis ibi ponuntur
q.d. iſte qui eſt accuſandus, habebit iſtos dies xxx.
vt componat: & bene collocet res ſuas, & conſulet
conſanguineos ſuos, vel illos de domo ſua: & dicat
eis: meſti eſtis de accuſatione, quæ mihi eſt inferen
da à tali: non timeatis: quia Deus liberauit me. ſic
compono: ſic ordino de rebus meis: quia fortè non
potero redire: quia non inueniam fideiuſſores: vel
talis erit fortè accuſatus, quòd fideiuſſori non com
B mittatur. ſicut infrà dicemus. de his xxx. diebus &
pro tali cauſa loquitur lex. C. de exhi. rei. l. nullus.
Poſtquàm autem venerit coram præſide accuſator
dabit libellum ſecundum illam formã quam ſuprà
diximus in illa rubri. qualiter in accuſationibus li-
3 belli concipiantur. † Sed antequàm accuſator det
libellum debet dare fideiuſſorem de illa accuſatio-
ne proſequẽda: ſicut ſupra propè diximus, & proba
tur per legem. C. qui accu. non poſ. l. qui crimen pu
blicum. Præſtito fideiuſſore ab accuſatore & dato.
4 libello † accuſatus dabit fideiuſſorem iudicio ſiſti
C ſi tale ſit crimen, quod fideiuſſori ſit committendũ:
alioquin ſi maximum ſit crimen: puta capitale, non
cõmittitur fideiuſſori: ſed in carcerem detrudetur.
hoc etiam idem dico in accuſatore, ꝙ ſi maximum
ſit crimen, ſtabit in carcere: tutius eſt, quod ſepare-
tur ab accuſato propter pœnam calumniæ. vt ff. de
cuſto. & exhi. re. l. diuus Pius. & l. de cuſtodia. & C.
de cuſto. reorũ. l. j. Dato li. & fideiuſ. tã ab accuſan-
te quã ab accuſato, vel poſitis in cuſtodia ſicut dictũ
5 eſt: habebit † reus xxx. dierum inducias: ſicut habet
quis vocatus in cauſa ciuili, vt in illa authẽ. offera-
D tur. infra quos deliberet an procedat in accuſatio-
ne vel confiteatur, & ſic cedat: nam ſi eſt ita citan-
dus in criminalib. ſicut in ciuilibus vt dixi: ergo tot
dierum habebit inducias: quidam tamen intelligẽ-
tes minus: dicunt ꝙ illi xxx. dies qui dantur ad com
ponendos meſtos penates, ꝙ illi dies dantur ad deli
berandum reo ſuper libello: ſed neſciũt quid dicũt:
nam ſi l. illam C. de exhi. reis, nullus. diligenter ad-
uertis ita loquitur ſicut ſuperiùs dixi, & ante datum
libellum: nec etiam admitto quod tertij dicere vo-
luerunt. ſcilicèt quòd poſt illos xxx dies dabitur li-
E bellus: nec habebit accuſatus inducias ad deliberã
dum: nam non eſt præſumptio vel dubiũ quod velit
cedere accuſatus in maximo crimine: quia ſtatim
decapitaretur: ſtultus enim eſſet ſi veniret ante præ-
ſidem: & ideò incontinenti reſponderet, quod ſatis
eſſet durũ. dico ergo quòd habet inducias xxx. die-
rum & multa proueniunt tempore quæ nõ poſſunt
præuideri conſilio: nã interim poſſet accuſator mo-
ri: interim poſſum indici abolitio generalis, & alia
plura quæ non ſunt ſpecificanda: ſed hæc omnia lo
cum habent ſi inueniantur accuſator & accuſatus:
F quia tunc poſteà lit. conte. procedetur in accuſatio
ne: ſi autem non inueniantur qualiter procedendũ
erit quæritur: & ſic videamus in accuſationib. qua-
liter accuſatoris vel accuſati contumacia puniatur
ante accuſationem conſtitutam & poſt.

Qualiter puniatur contumacia accuſa-
toris, Rubrica.

1 *Accuſator contumax præter accuſati ſumptus, quos re-
pendere tenetur, extraordinariæ coërtioni ſubiacet.*
2 *Intellectus l. j. C. ad turpilianum.*

G 3 *Pœna quæ dicatur maior.*

ET videamus primò de contumacia accuſatoris
ante accuſationem conſti. & certè nũc ſi veniat
1 accuſatus, & accuſator nõ compareat † accuſator
per edicta citandus eſt vel per tria vel per vnũ perẽ-
ptoriũ: vt veniat ad accuſationẽ agendã: & ſi nõ ve
nerit, punitur extraordinariè & in omnes ſumptus
quos fecerit accuſatus condemnabitur: vt C. qui ac
cu. non poſ. l. qui crimen. Item poſt illud peremto
rium non auditur. vt C. eo. ti. l. ſi ea. & l. qui crimen
intẽdit. *Oppoſitio.* Sed opponitur imò videtur, quòd
H aliter puniatur contumacia accuſatoris ſcilicèt in
quarta parte bonorum. C. vt infrà certũ tempus cri
minal. quæſtio terminetur, l. j. alibi dicunt iura, ꝙ
accuſatoris contumacia punitur in publicis crimi-
nibus pœna turpil. quæ eſt. v. librarum auri: vt ff. de
præuaricatoribus. l. iij. quod turpil. locũ habet quã
do quis deſiſtit in publicis criminibus: vt C. ad tur-
pil. l. j. in priuatis enim delictis non habet locũ tur-
pil. vel eius pœna ſed extraordinaria. vt ff. ad ſena-
tuſcon. turpil. l. ſi quis repetere. §. ſi ſtellionatus. ac-
cuſatoris enim contumacia non grauiùs punitur
I quam turpil. vt ff. de pœnis. l. abſentem. §. in accuſa
torem. Item alibi videtur, quòd contumacia accu-
ſatoris non puniatur. vt C. de adulterijs l. quamuis.
Reſpon. remotis omnibus alijs quę ibi notantur di
cas, quòd iura iſta in caſibus diuerſis loquuntur: ve
rum eſt enim quòd loquuntur de punienda contu-
macia accuſatoris, quocumque tempore committa
tur. Si enim accuſator ſit contumax ante lit. conte.
locum habet lex illa, qui crimen. C. qui accuſare nõ
poſ. ſi terminus ſit præfixus à iudice adijcitur plus:
quaſi loco cuiuſdam pœnæ: quia poſteà non audi-
K tur. vt dicit l. illa C. qui accu. non poſ. videtur enim
deſtitiſſe, ex quo reum infra tempus à iudice pręfi-
nitum non peregit. vt ff. ad turpil. l. ab accuſatione.
§. deſtitiſſe. Si autem ſit contumax lit. conteſt. puni
2 tur tunc pœna turpil. † & ſic intellige l. j. C. ad tur-
pill. alioquin per ſolam dationem libelli ſi ante lit.
conteſt. eſſet, contumax non puniretur: poteſt enim
quis ab accuſatione in caſu illo recedere ſine pœna
vt ff. ad turpil. quæſitum. & ff. de in ius vocando l. li
bertus. & C. ad l. Iul. de adul. l. ſine metu. ſed omnes
leges prædictæ non videntur bene adaptari ad prę-
L ſentem materiam in legibus illis, quęſitum. & liber
tus. & ſine metu. in primis enim duabus legibus nõ
fuerat libellus datus parti ſed principi: ideo meritò
releuatur: quia non accuſauit, ſed accuſare voluit:
ſicut in ciuili: quia non petijt, ſed petere voluit. vt
ff. rem ratam ha. l. amplius non peti. in l. illa, ſine me
tu contingit propter fauorem matrimonij. & quia
maritus reperit, quod fuit deceptus: vt dicunt ſequẽ
tia. vnde R. voluit ita ſoluere, quod punitur extra-
ordinariè: vt in l. illa, qui crimen publicum. & nihi-
lominus pœna turpil. locum habet. Sed hoc durum
M videtur: vt pro eodem delicto duplex pœna impona
tur: nam ſanctio legum non æſtimauit idem delictũ
varijs exactionibus coercendum: vt ff. de pœnis l.
ſanctio. nec de delicto eiuſdem hominis ſæpius de-
bet queri. vt ff. nau. cau. ſta. l. licet. nec Deus iudicat
aliquem bis in idipſum. Vnde dominus meus primã
comprobat reſpõſionem: vt notatur in ſumma C.
ad turpil. in princ. domino autẽ Io. videbatur quod
locum habet turpil. & ante lite. conte. ſi poſt libellũ
oblatum quis deſiſtat. vt ff. ad turpill. l. inferatur §.
qui poſt

A qui poſt inſcriptionem. nam ibi nō incidit propter
iuſtum impedimentum: alias incideret. vt C. de ca-
lumnia. l. fallaciter. Quomodo ergo reſpōdebis ad
illa contraria. Reſponderi poſſet ſic: & non in ſubti
liter. l. illa, qui crimen, loquitur quando accuſator
fuit contumax poſt datum libellum & datum fide-
iuſſorem ex parte ſua: reus nec fideiuſſorem dederat
nec in aliquo fuerat contra eum proceſſum, niſi ad
condemnationem l. j. ad turpil. l. in ſenatu. & de ca-
lumniat. fallaciter loquitur quando reus eſt contu
max, & antè lit. conteſt. ſed quando poſtquam reus
B receperat libellū dederat fideiuſſorem, vel fortè de-
tentus erat in carcere: vnde ſi habet locum turpill.
non eſt tunc mirum. & hoc ex legibus illis colligi-
tur: nec admitto illos qui dicunt, quòd vtraque pœ
na imponitur: ſed altera debet eſſe contentus accu-
ſatus: hoc reprobatur: quia ſi vtraque ſimul in eodē
caſu competeret, vtraque imponeretur. vt C. de ſe-
pul. vio. l. qui ſepulchra. & ar. ff. de act. & obli. l. quo
tiens. Si verò poſt litē conteſt. ſit cōtumax actor, ita
quòd vltimo die biennij quod tempus per legem in
ducitur fuerit abſens: punitur in quarta parte bono
C rum vt C. vt infrà certum tempus quæſtio crimini.
termi. l. j. vel loquitur lex illa antè litē conteſt. poſt
libellum datum non inſtante reo, quòd accuſator
citaretur: nec reus dederat fideiuſſorem, nec in ali-
quo fuerat grauatus: niſi quia citatus accuſator di-
ſtulit, quòd totum biennium tranſijt: tunc illa pœ-
na tranſijt: tunc illa pœna quartæ partis bonorum
3 locum habet. *Quæſtio.* † Si tu quæras quæ pœna ſit
maior. Reſpondeo: ſecundum qualitatem perſonæ
accuſatoris, & eiuſdem conditionem: quia aut eſt
pauper aut diues: aut nobilis: aut ignobilis: & ſecū-
dum hoc erit vna pœna maior vel minor altera: nā
D in paupere maior pœna eſt turpil. ꝙ amiſsio quartę
partis bonorum: in diuite econuersò. item ſi eſt ali-
qs ignobilis & vilis, nil curat de extraordinaria pœ
na turpil. ſi eſt aliquis honeſtus & diues: maior eſ-
ſet illi extraordinaria illa corporalis: quia modicus
ictus maior eſt alicui honeſto, qualibet pœna pecu
niaria: vt ff. de pœnis l. in ſeruorum §. vltimo. Si ve-
rò ſit contumax illa die ſententiæ: tunc in illo puni
tur: quia ſi tunc de accuſatione liquet: feretur ſentē
tia diffinitiua, & ſatis punitur eius contumacia: qa
non appellauit. & ſic intellige legem C. de adulter.
E l. quamuis. & ff. de re iudi. contumacia. in illo ergo
impedit contumacia cognitionem præſidis: & ideò
non punitur. vel in l. illa. quamuis ſtatuitur vnum
pro illo contumace: vt eius non puniatur contuma
cia, aliud pro alio, ꝙ eo abſente proceditur, & hoc
propter publicū officium, ne ab excubijs reuocetur,
vt dicit lex prædicta in fine.

Qualiter puniatur contumacia rei in accuſatio-
ne antè litē conteſt. & poſt litē conteſt. Rubrica.

1 *Cauſa inaudita nullus damnandus.*
2 *Accuſatus abſens quomodo citandus & requirendus ſit.*
F 3 *Præſes corā quo abſens accuſatur ad quẽ magiſtratui in finibus cuius accuſatus degit, reſcribit.*

NVNC qualiter rei contumacia puniatur in ac
cuſationibus ante li. conteſt. & poſt videamus.
Ecce venit accuſator ad præſidem dicens ſic: domi-
ne talē volo accuſare dato fideiuſſore de proſequē-
da accuſatione: vt ſuprà dixi. citabitur reus ſi eſt ab
ſens, requiritur vbi ſit. & hoc ſtatuerunt diui Seue-
rus & Antoninus. & audiuimus ne aliquis abſens
G damnetur ſeu puniatur: neq; † enim inaudita cau-
1 ſa quemquam damnari æquitatis patitur ratio: nā
nec inauditum filium pater ſolet occidere: vt ff. de
requiren. reis l. j. §. j. & ff. ad l. Cor. de ſic. l. inauditū.
2 *Quæſtio.* † Sed qualiter requiratur accuſatus edictis
ſubaudi tribus ſicut in ciuilibus ſuprà dixi. *Quæſtio.*
Sed nunquid ſufficit ſi citetur ad domum vt in mul
tis alijs caſibus: vt C. de annali exce. l. vt perfectiùs.
ff. de damno infect. l. dies §. prætor. ff. de excu. tuto.
l. ſcire. & ff. quod vi aut clam. l. aut qui aliter. §. ij. in
fi. extrà qui filij ſunt legitimi. ca. cauſam. Sed idem
H poſſet adduci pro & cōtra. ff. quæ ſententiæ ſine ap.
reſ. l. j. §. ſed neque. & quibuſdam videtur, quòd ſic.
nam hoc ſufficit in ciuilibus, ergo & in criminalib.
cum ita quis citetur in vno ſicut in alio. maximè cū
vis inquietatiua, ex qua oritur interdictum quod vi
aut clam, ſatis ſit citare ad domum. vt in l. prædicta,
aut qui aliter. Sed non credo ſufficere, imò requirē-
dus eſt & citandus in loco vbi eſt: vt ſic ſciat ſe eſſe
citatum: niſi per eum ſteterit quò minùs ad eum ci-
tatio perueniret: ianua inquit fortè clauſa. vt ff. qđ
vi aut clam. l. vim facit. & ff. de euictionibus l. ſi di-
I ctum. & ideò non ſine cauſa ſtatuitur, quod licèt il-
3 le citetur: nihilominus literas mittat pręſes † coram
quo accuſatur ad magiſtratum loci illius, vbi conſi
ſtit accuſatus: vt per illum magiſtratū poſsit igno-
ſcere illi, qui requirendus eſt: & quare hoc: pręterea
quia bona eius ſunt annotata: vt ſic ille ſciat ſe ac-
cuſatum, citatum & bona ſua annotata. vt ff. de re
quir. reis. l. j. & erunt literæ præſidis, quæ mittuntur
ad magiſtratum talis formæ.

De forma literarum quas mittit præſes ad
magiſtratum.

K 1 *Magiſtratus unus in his quæ ſui ſunt officij alteri magiſtratui parere tenetur.*
2 *Citatio alicui mittitur ut alius citetur.*
3 *Annotatio bonorum quomodò fiat.*
4 *Annotatio quare fiat.*
5 *Contumacia accuſati poſt bonorum annotationem qualiter puniatur.*
6 *Bona annotata rei abſentis non niſi à procuratore fiſci petantur, confiſcantur.*
7 *Pœnam eludentes paupertatis occaſione, in corpus torquendi ſunt.*
L 8 *Reus poſt litem conteſtatam contumax aut pœna pecuniaria multabitur, aut ad tempus relegabitur.*
9 *Fideiuſſor qui reum ſiſtere in iudicio non potuit quomodò contra illum procedetur.*
10 *Fideiuſſor qui accuſatum ſiſtere in iudicio non potuit ſi eum defendere & iudicium in ſe ſuſcipere uelit non auditur.*

NOBILI & prudenti viro Titio defenſori ci-
uitatis caſtellanæ, Lucius præſes prouinciæ ta-
lis ſalutem & proſperos auocata ſucceſſus. Cum Sē
pronius accuſaret Seium, qui in veſtro magiſtratu
moratur: & ego ipſum Seiū edictis citauerim, vt ve-
M niat accuſationibus reſponſurus, & bona ipſius an
notauerim: vos rogo quatenus ipſi innoteſcatis, vel
ſignificetis, quod eſt annotatus: & ipſum requiro, vt
tali die compareat corā me Meuij reſponſurus ob-
iectis. & ex hoc colliguntur duo notabilia: primum
1 † ꝙ vnus magiſtratus alij magiſtratui tenetur obe
dire in his quæ pertinent ad eius officium. Item ſe-
2 cundo, quòd † citatio mittitur alicui vt alius cite-
tur: ne ſi mittatur ad illū qui eſt citandus, poſſet oc-

A cultare citationem. Item antequam mittat literas il
las facit præses statim facta accusatione & impleta
solennitate ex parte accusatoris, annotari bona il-
lius accusati: & hoc colligo ex prædicta l.ff. de re-
quirendis re.l.j.qua dicitur, vt innotescat illi qui est
requirendus, quod sis annotatus: & propter hoc nó
sufficeis citatio facta ad domum. Item si annus non
cūr ris, quantū ad recipiendum bona, non ex die fa-
ctæ annotationis: sed ex illo die ex quo illi accusa-
tio innotuit per magistratum: ergo annotatio pro-
3 cessit: vt ibi. & C.eo.ti.l.j. Quæstio. † Sed illud quæri
B tur qualiter fiat illa annotatio. Respódeo: hoc mo
do veniet præses seu iudex vel officialis, & erit ibi
tabellio, & venient ad domum accusati, & inquirēs
quot prædia vrbana: quot rustica: quid in vineis:
quid in mancipijs, quid in colonis: quid in mobili-
bus: & quid in prædijs: quos sunt castra: & quot red
ditus: & sic omnia per ordinem describit: sicut quā-
do describuntur bona alicuius, quando proscribi-
tur: qualiter autem illa sunt describenda notatus in
ipso textu C. de bonis proscriptorum. l. si quis inter
prouinciam. sicut denotantur bona, quæ dantur in
C. censu: vt ff. de censi. l. forma. sicut & denotantur bo
na quando hæres vel tutor faciunt inuentarium. vt
C. de iure deliberandi. sancimus. §. licentia. & C.
arbitrium tute. l. vlt. & fiet inde publicū instrumen
4 tum. † & quare sit annotatio vt nulla fraus possit
in rebus illis committi: siue bona illa debeant con-
fiscari, siue illi absenti restitui: quia de his duobus
fiet alterum. sicut infrà dicemus. sed licet omnia ista
sic interueniant cum in nullo grauatur accusatus:
quia si venias. & est paratus accusatoribus respóde
re & satisdat: vt suprà dixi. omnia bona sua quę fue
D runt annotata denotabuntur, & ei restituētur in so
lidum quandocumque venerit infra annum conti-
nuum: qui annus incipit numerari, ex quo vel edi-
ctis vel per literas magistratus illi denūciatum est:
vt ff. de requirē. re. l. ij. Item si infrà annum moritur
accusatus, vel pręsidi prouincię satis offert, quod ac
cusationi respondebit, bona recuperat: & ad hære-
5 des transmittit. vt C. de requiren. re. l. j. §. vlt. † Si au
tem nó venerit: tunc incipit puniri cōtumacia eius
& quomodo. vel quia si annus est transactus, bona
illa sic annotata, confiscantur. Item fit infamis non
E ipso iure: sed opinio eius lęditur apud bonos & gra
ues: & sic intelligit dominus meus quia non fuit dā
natus de aliquo crimine, & sic non potuit fieri infa
mis, nec ipso facto nec per sententiā. vt ff. de his qui
no. infa. l. j. & l. athletas. hoc probatur ff. de requir.
re. l. j. & l. vlt. Et no. quòd eodem modo cótingit in
ciuili: quia veniens infrà annū recuperat possessio-
nem non quando fuit actum actione reali. vt C. de
præscrip. xxx. an. l. si quis emptionis §. vlt. sed licet
sic confiscentur bona, & fiat infamis: de facto tamē
ad se defendendum omni tempore admittitur. vt ff.
F de requiren. re. l. annus. † Itē ita cōfiscantur si à pro
6 curatore fisci accipiantur. alioquin licet sint anno-
tata: si tamē fiscus illa non petat vsq; ad annos xxx.
postea non poteris petere. vt ff. de acqui. re. do. l. an-
ni spaciū. & ff. de diuersis & tempo. pręscrip. l. in om
nibus. hodie fortè bona seruarentur filijs & descen
dentibus, & ascendentibus vsque ad quartum gra-
dum: & dotes seruarētur vxorib. vt in anthen. vt nul
li iudic. § vl. col. viij. Quæstio. Quid si accusatus sit
cōtumax antè li. conte. & non habeat bona quę pos

G sint annotari quid fiet? fortè indicetur mulcta sibi
per illud edictum, si quis ius di. non ob. sed quid ad
illum de illa mulcta cū pauper sit: certè nihil: quia
7 si capiatur: in corpus torquebitur. † Quotiēs enim
aliqui propter paupertatē pœnā eludunt, in corpus
torquēdi sunt. vt ff. de pœnis. l. j. §. fi. & hoc satis tole
rabile est: nec admitto quod ponatur in bāno: quia
hoc esset valdè durū, & puniretur fortè à quolibet,
& offenderetur sic exbannitus: cósulo ergo accusa
to citato, quod veniat ad bona sua recuperāda, quę
sic annotata sunt. postquam venerit dabit fideiusso
H rem, de stando iuri, & recuperabit bona. Quid si nó
poterit habere fideiussores, vel talis sit accusatio, q
accusatus fideiussori non cómittatur: & sic timet ve
nire: vel fortè conscientia eum remordet de cōmisso
maleficio: tūc non est consiliū: imò cósulo quod nó
veniat, sed primò patiatur annotationē bonorum.
8 Quæstio. † Si aūt reus sit cótumax post li. contest. nū
quid requirentur, & annotabuntur bona sicut dixi
antè li. contest. Respon. nó credo, sed alio modo p
cedetur: puta contra illū: quia pecuniariā pœnā po-
test præses ei imponere: vel si perseueras iterū in cō-
I tumacia, quia sępius admonitus per cótumaciā de-
sijt: ad tempus tunc imponet pœnā. s. q relegabit il-
lum: quę pœna licèt fiat ad tempus: tamen auferet
æstimationem: & sic vsq; ponitur inclusiuè: vt ff. de
pœnis l. absentē. §. aduersus. & l. capitaliū. §. j. ff. an
per aliū causa ap. l. j. Et in prędicta l. absentē. dicitur
qualiter aliquis sit contumax propè sententiā: & ci
tatus fuit ad sententiā audiendā secundū quosdā. vt
ff. quæ sententiæ sine ap. re. l. j. & extrà de testibus c.
cum olim. Quæstio. Sed si dederit fideiussorē de stan
do iuri: vt dixi, quare nó proceditur cótra fideiusso-
K rem: & si procedetur, qu[illegible] er. Respon. potest proce
9 di contra illū fideiussorē sic. † quia aut promisit cer
tam pœnā, vt illū exhiberet: aut non: si promisit: &
tūc ad pœnā pmissam agitur: vt ff. si quis cau. l. j. &
ff. de exhib. reis l. si quis reū. si aūt nó pmisit pœnā,
sed sic purè seu simpliciter ipsum exhibere, & nó ex
hibet: tūc pœna pecuniaria potest eū pręses punire,
quasi qđ iudici iubēti nó paruit. vt ff. si quis ius di.
non ob. l. j. & hæc pœna seu mulcta fisco dabitur. vt
C. de modo mulctarū. l. mulctarū. & quantā condē
natio eis pœnā infligat, ipse statuit pro qualitate ac
L cusationis & conditione personæ. & hæc vera sunt,
quando ille fideiussor sine dolo nó exhibet, & quā-
do certa quantitas non fuit cóprehensa in mādato
præsidis: vt dixi: quia dixit præses, tu repræsentabis
illum sub tanta pœna: quia tūc illa imponitur, vt di
xi. Si aūt dolo faciat: quia non exhibeat: tunc pote-
rit etiam extra ordinē puniri: vel ad tēpus relega-
bitur: vel fustigabitur: vel acrius fortè cótra eū pro-
cedetur. vt ff. de exhi. re. l. si quis reū. & C. de fideius
10 soribus l. si Barsatorē. Quæstio. † Sed quæritur: ecce
fideiussor non potest accusatū in iudicio exhibere:
M vult ipsum defendere, & pro ipso subire defensionē,
vel vult habere inducias ad illum repræsentandū se
cundū quod hęc omnia concedūtur fideiussori, quā
do in causa ciuili fideiuber pro aliquo iudicio sisti.
vt C. de fideiussoribus l. sancimus. Respon. primum
nó admitto. s. quod possit defendere, & iudiciū in se
suscipere. secundū. s. q de inducijs dandis admitterē
vel de sex mensib. vt dicit l. illa sancimus. vel secun-
dum arbitriū iudicis secundū instantiā locorū, vbi
dicitur esse accusatus; vt ff. de ferijs. l. j. vel secundū
l. C. de di-

A l.c.de dilationibus. l. j. De primo est ratio quare nõ
admittatur ad defendendũ:quia ad crimen pub.iu-
dicij vel priuati prosequendũ frustra procurator in-
teruenit,præterquã pro illustri persona. vt ff.de pu-
blicis iudicijs.l.pen.§.ad crimen. & C. de iniurijs.l.
vlt. Item iã puniretur,qui nõ cõmisit maleficiũ,qđ
iura nolũt: cũ peccata suos teneãt authores.vt C.de
pœnis l.sancimus. Itẽ si procurator seu defensor cõ
demnaretur ad amissionẽ capitis vel manus:vt in il
lo qui falsam chartã scribit: vt in authẽ. de manda.
princi.col.iij.vel relegationis vel deportationis pœ
B nam sustineret, nunquam repeteret ista:nec posset
per actionem mandati,quia in ciuilibus secus est.

Qualiter sit procedendum,quando neuter contumax inuenitur, Rubrica.

1 *Exceptiones dilatoriæ antequàm lis contestetur proponendæ sunt.*
2 *In causis criminalibus iuratur de calumnia.*
3 *Probationes quandoq; ex præsumptionibus desumũtur.*
4 *Testes in criminibus publicis in præsentia esse debeat.*
5 *Procurator ad publici iudicij crimen prosequendum nõ admittitur.*

C VIDIMVS ergo qualiter vtrinsq; causa tã ac
cusatoris quã accusati cõtumacia puniatur:mo
do videamus qualiter sit in accusationib.proceden
dum:quãdo neuter cõtumax inueniatur: & certè si
tale sit crimen,quod tam accusator, quã accusatus
cõmittatur fideiussoribus planũ est:quia venient ip
si io iudicio corã pręside: & ille dabit libellũ accusa
1 toriũ,& accusatus recipiet † ℘ponens exceptiones
dilatorias,si quas habet antè li.cõte.quia sicut pos-
sunt opponi in ciuilib.vt C.de proba.exceptionẽ.&
C.de excep. l.pe.sic & in maleficijs.vt ff.ad l.Iul.de
D adul.l.si maritus,§.pręscriptionis.si aũt nõ habet di
2 latorias, cõtestabitur.lit. iurabit de calũnia:nã in †
criminib. iurabitur de calũnia : vt dicemus infrà de
iureiur. propter calumn. contra confitentẽ dabitur
sententia.vt ff.de exhiben.re.l.si cõfessus si negabit
probabitur cõtra eũ per apertissimas probationes.
& nõ per pręsumptiones. vt C.de probat.l.sciãt nisi
3 in † casibus:puta si inueniatur nudus cũ nuda:solus
cum sola in lecto iacẽtes:in locis secretis & latebris
præsumitur qđ sint fornicarij.vt extrà de pręsump.
c.literas. Item si aliquis accusatus aufugiat, potest
E condẽnari.vt ff.de bonis libertorũ.l. si in libertũ.&
C.vt omnes tam ciuiles quã militares iudices l.vot-
ca.Item si aliquis denũciet alicui ne cũ vxore sua lo
quatur:& post denunciationẽ eũ cũ ea inueniat lo-
quentem:in quocũque loco poterit eũ capere, & iu
dici tradere puniendũ : quia violentissima est præ-
sumptio:quod pro malo loquatur : vt in authen. vt
liceat ma.& auiæ.§.bis quoq; vel quorũ col.viij.&
est posita in C.de adulte. authen.si quis ei. Itẽ si ac-
cuso te de adulterio cõmisso cũ Berta, & tu repuli-
sti me,quia erat tua cõsanguinea:& posteà cũ ea cõ
F trahas,puniri poteris, quasi de maleficio confessus.
vt C.de adul.l.si quis adulteriũ.aliàs aũt per pręsum
ptiones aliquis in criminalib.nõ condẽnatur: quia
sanctius est impunitũ relinqui facinus nocẽtis,quã
4 innocentẽ dãnare.vt ff.de pœnis l.absentẽ. † Indu-
centur ergo testes in pręsentia, nõ aũt cõmittetur te
stiũ audiẽtia:quia testib. & nõ testimonijs creditur.
vt ff.de testib.l.testiũ.& ff.de his qui no.iofa.l. Lu-
cius.& in authen.de testi.§.quoniã col.vij.& est po
sita in C.de fide instrumentorũ.authẽ, apud eloquẽ
G tissimũ. Itẽ principaliter intererũt, & nõ per ℘cu-
5 ratores:quia † ad crimen pub. iudicij prosequendũ
frustrà ℘curator interuenit:vt s.dixi per l. ff. de pu.
iudi.l.pe.§.ad crimẽ.pręterquã si vniuersitas accusa
tur, tũc eñ interuenit sindicus. vt C. de re militari.
l.tã collatores li.xij.& de hoc die vt notaui infrà de
excep. quotiẽs crimina in modò except. opponũtur
Quæstio. Sed nunquid media iudicij in criminalib.
causis possunt pro ℘curatorẽ expediri:puta,dare te
stes:allegare,multi prudẽtes admittũt ꝙ sic,alij ad-
mittũt ꝙ nõ:qa illa sũt de ℘secutiõe iudicij.s. iduce
H re.& alia ad quorũ persecutionẽ ℘curator nõ põt in
teruenire: vt dixi. si nihil ℘batur cõtra accusatũ,ab
soluetur: & accusator de calũnia cõdẽnabitur:ideò
n. ista exigũtur:qa nõ statim ex quo aliquis accusa
tur,reus est:sed qui cõuincitur criminosus.sicut hęc
legũtur C.de accusa.l.j.& vl.in fi.Si verò ℘babitur
crimen, nec aliqua perẽptoria pro parte accusati ℘
banti ℘ponitur qđ potest.vt C.ad l. Iulia. de adul.
quoniã Alexãdrũ.tũc condẽnabitur accusatus, sed
appellare poterit , vel ipse vel alius pro ipso inuito:
vt ff.de ap.nõ tñ. & per ℘curatorẽ poterit appella-
I re:nec appellationis causam ℘sequi , nisi crimẽ pœ
nã relegationis cõtineret.vt ff. an per aliũ causa ap
pellationis.l.j.Si aũt sit probatũ crimẽ per testes , &
accusatus sit cõfessus,in quibusdã criminib.condẽ-
natus nõ appellabit.vt C.quorũ ap.nõ re.l.obseruã
re.hęc omnia sic ℘cedunt quãdo accusator & accu
satus fideiussori cõmittũtur sicut superius dixi. Cæ-
terũ si in carcerẽ detinentur: tũc serua omnia supra
dicta,præterquã quãdo debeat corã præside cõpare
re,liberi cõpareant:nec in vinculis eam ducãt, vt sint
vinculati:sed extrà carcerẽ ducti corã pręside cõpa-
K bũt:in serito cõtra.vt ff.de exhi.reis. l.si quis seruus.
& ff.de quęst.l.j.§. sic ergo.sic secũdũ iura in accusa
tionib. ℘cedatur:sic cõtumacia accusatoris & accu
sati legitimè puniatur. hęc vtilia sub cõpẽdio de ac
cusa.tractare pręuidi,& qualiter in accu. ℘cedatur.

Qualiter secundum constitutionem regni in accusatio procedatur:& qualiter puniatur accusatoris & accusati contumacia in regno Siciliæ, & sic ista rubrica localis est, Rubrica.

1 *Induciæ nullæ dantur etiam in ciuilibus quando præsentibus partibus libellus datur.*
L 2 *Accusatus quibus casibus fideiussori cõmittendus nõ sit.*

QVALITER aũt in regno Sicilię in accusatio
nibus per cõstitutiones imperiales proceda-
tur pro illis de regno aliquid tangã, cum sim de re-
gno: & eis sicut alijs , imò magis tenear obligatus.
vnde ista quæ tracto modo non sunt generalia iu-
ra licet sint iura principis : sed sunt iura singularia,
quæ sunt in regno Siciliæ tantum. Ecce si aliquis
accusatur de crimine publico vel priuato & crimi-
naliter, citandus est sicut superius diximus. si accu-
sator sit præsens & accusatus: dabitur libellus accu
M sato, secundũ qualitatem criminis confectus : sicut
1 superius diximus. & † accusatus libello recepto nõ
habebit inducias etiam in ciuilibus: sed incontinen
ti in ipso loco iudicij cum amicis & aduocatis suis
deliberet, & respondeat: nisi aliqua dilatoria exce-
ptio illi competat:in criminalibus autem principa-
les personæ litem contestabuntur : sicut per nega-
tionem,vel per cõfessionem , fideiussoribus tamen
præstitis ab accusato : alioquin in carcere detine-
2 bitur. † præterquam in crimine læsæ maiestatis:vel

A nisi sit crimen notorium: vel confessum: vel per in-
quisitionem sit notoriũ: vel ipse malefactor in ipso
crimine sit deprehensus, in quibus casibus fideiusso
ri non committitur accusatus: sed in carcere detine-
tur: & tunc citissimè debet expediri accusatio crimi
nalis: ne forte accusator malitiosè faciēs accusatio
nem differat: vt in carcere maneat accusatus. hæc le
guntur in constitutionibus imperialib. in illo c. de
dilationibus & exceptionibus in iudicio præceden
tibus l. dilationes. & in rubrica de his qui fideiusso
res dare non possunt, ne incarcerentur l. humanita-
B tum. & sic non inuenio per constitutiones imperia-
les, quod accusator debeat dare fideiussores. Itē qui
in carcere detinentur sicut dixi de iure ciuili quod
ideò credo, quia accusatores sunt fauorabiles: vt
malefici terreantur: in causa posteà procedent, quod
de calũnia iuretur in cōstitutionibus habetur quod
principaliter per se in accusationem procedent, &
non per procuratores: fallit hoc in duobus casibus:
puta, si mulier accusatur vel accusat de crimine ali-
quo, in quo prosequetur iniuriam suam vel suorũ:
quia possunt per alium procuratorē vel maritum in
C accusatione procedere: Item & in alio casu, quādo
vniuersitas accusatur: tunc syndicus ordinatur, sed
in his casibus non condemnatur procurator vel sin
dicus, sed personæ principales: vt in constitutioni-
bus imperialibus legitur: vt in illa rubrica. de pœ-
na contumaciæ. in criminalibus autem causis ge-
neralia.

Qualiter sit puniendus accusator, vel accusatus
si fuerit contumax, Rubrica.

1 *Accusator qui ante litem contestatam contumax est, in sexta mobilium parte & in expensis accusati mulctandus est.*
D
2 *Quid si post litem contestatam?*
3 *Quid si accusator expressim accusationi renunciet?*

PRAEDICTA locũ habent, quando est con
tumax accusator & accusatus: quid autē si alter
sit cōtumax. Et primò de accusatore ponamus: tūc
1 † si antē li. conteſt. sit accusator contumax. quod ac
cusatus venit: accusator non cōparet: tūc mulctabi-
tur in vi. parte mobiliũ, & in expēsis, quas fecerit ac
cusatus suo sacramento cum iudicis taxatione ma-
nifestandis. sexta portio fisco præstatur: expensæ ac
E cusato. † Si verò post lit. conte. accusator sit contu-
2 max: tertia parte mobiliũ mulctabitur fisco per-
sol. & hæc pœna imponitur, si fortè post li. cōte. in j.
termino dato sit cōtumax: si autem in alio dato ter-
mino sit contumax, præsumitur præsumptione iu-
ris destitisse: & ideò condemnatur in c. augustalib.
quæ pœna successit in locum pœnę. v. librarũ auri,
3 quæ per turpill. imponebatur. † eadem pœna impo
nitur si accusator expressim accusationi renunciet.
Hæc leguntur in constitutionibus in illa rubrica.
de desistentibus ab accusatione. l. accusatorum te-
meritatem.

F De accusato contumace qualiter puniatur,
Rubrica.

1 *Accusatus citatus contumax ante litem contestatam in tertia bonorum mobilium parte puniendus est: & bonorum reliquũ annotatur.*
2 *Bannum quando imponatur.*
3 *Forbannitus neque appellare neque supplicare potest.*

1 SI autem accusatus sit contumax † & antē lit. con
teſt. post citationem emissam, vt suprà diximus,
G punitur in tertia parte mobilium: & sic minus puni
tur accusator contumax, quam accusatus: & reli-
qua bona iuxta antiquam formā annotantur. vt di
ximus suprà. & sic anno translacto incipiente curre-
re postquam per literas annotationis fuerit publicè
nunciatum: bona illa fisco quæruntur: siue habeat
liberos annotatus, vel parentes vsque ad certũ gra-
dum: vt de pœna contumaciæ. l. fortè iudicatorum:
insuper etiā in bannō ponitur & diuulgatur & pu-
blicè forbannitur: & dicet præco sic: audiatis ban-
num: Ex parte domini imperatoris, quod talis cũ fue
H rit annotatus à tali de tali crimine: & ipse citatus pe
remptoriè coram magistro. l. offici. siue iustitiario
noluerit comparere: pro quo modo in banno poni
tur: vt quicũque ammodo eum offenderit in perso-
na vel in rebus ab omni pœna sit immunis: & hæc
probantur in constitutionibus de pœna cōtumacię
2 l. grandis & l. pœnam. Sed illud † attende, quòd il-
lud bannum non ponitur simile cum annotatione
bonorũ: sed anno annotationis peracto ponetur bā
num: & dabitur alius annus numerandus à die ban
ni: ideò bannũ debet scribi, & dies banni, & nomen
I banniti, & cognomen, & causa banni. Eodem mo-
do scribētur omnia coram iusticiario seu magistro
iusticiario, si aliquis rebannitus infrà quem annũ si
bannitus venire noluerit, nunciet alicui officiali cu
riæ domini Imperatoris, quod ipse paratus est in iu
dicio accusatori respondere: & illud per illum offi-
cialem vel eius literas Imperiali curiæ nunciabitur
sub expensis banniti: & sic literis à domino Impera
tore per iusticiarium vel per magistrum iusticiariũ
obtentis, & ad illum officialem, qui prædicta re-
nunciauerat transmittas receptis idoneis fideiusso-
K ribus de iustitia facienda, vel in defectu fideiussorũ
retento accusato in custodia redeat ad iustitiam fa-
ciendam satisfacto priùs in damnis & expensis ac-
cusatoris ratione prędictæ cōtumacię ipsi accusato
rillatis sacramēto accusatoris: taxatione iudicis de
clarandis. hæc leguntur in constitutionibus de pœ
na contumaciæ. l. grandis. & l. pœnam. & l. clemen
tiæ. Sed licet aliquis banniatur in constitutionibus,
vt dixi, tamen post bannum infra duos menses ve-
nire poterit, & nullus eum propter illud bannũ of-
fender. Si autē eum aliquis offenderit, punietur: &
L prædicti duo menses numerabũtur à die banni: post
illos duos menses, seruabitur prędicta solennitas: &
colligitur per prædictam l. clementiæ. Si autem an-
nus transierit, nec legitimā causam poterit suæ ab-
sentiæ prętendere: tunc perinde habebitur ac si esset
per sententiam condēnatus: ita, quòd sibi aditus vel
3 iudicij limina precludantur: † & nec appellare nec
supplicare poterit forbānitus: ita quod quò ad om-
nia ferè pro mortuo habeatur: hostis publicus repu
tetur, sic vt ab omnibus offendatur: & qui cum of-
fenderit sit immunis adeò etiam quòd ille qui eum
M occiderit vel ceperit, si fuerit forbannitus, pœnam
banni sibi remittimus in suæ præmium probitatis:
& insuper de bonis illius forbanniti certam quanti
tatem pro præmio sumet: & si ille forbānitus fuerit
Comes habebit c. augustales. si Baro. l. si miles. xxv.
si burgensis. xij. si rusticus. vi. & hæc ita sunt vera
quādo post annum eum occiderit vel ceperit, alio-
quin si infrà annũ in quo casu bannũ est impositũ:
& si aliquis forbannitus post an. illũ occidat vel ca
piat: nō erit immunis: nec à pœna habebit prēmia ſ
dicta: qui a

A dicta: quia hic forbannibus est plus odiosus, quàm
ille: vt in constitutionibus de pœna contumaciæ. l.
pœnam. eadem pœna imponitur receptatoribus &
occultatoribus ipsorum: si requisiti illos reddere no
luerunt. Si verò sit vniuersitas illud dominus Impe
rator sibi reseruat: vt in fine prædictæ constitu-
tionis.

De pœna statuta contra accusatorem & accusa-
tum quando non comparent statuto ter-
mino coram iudice.

B 1 *Accusator & accusatus, colludentes, ut iudicium eluda-
tur, coram iudice non comparuerunt, quæ mulcta eos
maneat,*
2 *Quid si post accusationem, & antequàm lis contestetur
accusator & accusatus concordent? Quid lite conte-
stata & nu. 3.*
4 *Accusator si à lite desistat, calumniæ pœnâ non, nisi per
calumniam accusationem instituisse constiterit, pu-
nitur.*

VERVM quia aliquandu contingit, quòd † ac
1 C cusator & accusatus non comparent coram iu-
dice: ideò statuitur hæc pœna contra vtrumque. s.
quilibet punitur in c. augustalibus: vt in cóstitutio
nibus de desistentibus ab accusatione. l. sæpè cótin
git. & hoc quando inter se colludunt: vt accusatio-
nis judicium eludatur. † Si verò post accusationẽ:
2 si antè lite conte. neuter compareat, & volunt con-
cordare inter se, possunt: dummodò non recipiat ali
quid accusator: si enim aliquid recipit: illud in du-
plum fisco persoluit: nisi fuerit accusatio pro dãno
datu: tunc in nullo punitur. Item punitur vterque
D in x. augustalibus: & hæc sunt vera ante lite. conte.
& quando sine curiæ licentia: † si verò pòst lite có-
3 test. inter se transigant seu componant, accusator
soluet xxiiij. augustales. & sic tractabitur suo ordi-
ne: quæ omnia locum habent in bis quæ sanguinis
pœnam irrogant: in alijs autem præterquàm in fal-
so transactio non admittitur. vt de cóstitutionibus
de pœna desistentium & ab accusatione l. sæpè con
tingit. & l. post citatiunem. & sic accusatus ante ll.
contest. punitur post litem nó. quod in primo casu
satis videtur durum. † Illud autem nota, quòd licèt
4 E iuris ciuilis calumniç pœna imponatur, vt superius
dictum est, per cunstitutiones, aliter obseruatur, cũ
ita demum puniatur, si constadit illum per calum-
niam accusasse. Cæterùm si iustã habet causam, vel
fortè semiplenè probauerit: tunc non punitur calũ-
niæ pœna: vt in cóstitutionibus, de desistentibus ab
accusatione. l. pœnam.

De inquisitionibus, Rubrica.

DICTVM est. suprà de accusationibus. restat
nunc vt per ordinem de inquisitionibus dica-
mus. Videamus, ergu qualiter fit inquisitio. Itẽ qui
F possint inquirere, & qui non. Item quando & con-
tra quus fiat inquisitio. Item an aliquibus exceptio
nibus possunt repelli, qui ad inquirendum pruce-
dunt. Item quæ sint necessaria ad hoc vt ad inquisi
tionem procedatur. Item qualiter in inquisitione sit
procedendum. Item quæ pœna imponatur, si crimẽ
fuerit per inquisitionem probatum.

Qualiter fit inquisitio, Rubrica.

1 *Inquisitio de iure ciuili in quibus casibus.*

G SCIENDVM est in primis quòd inquisitio fit
in criminibus tam de iure ciuili, quàm de iure ca-
nonico. verumtamen de iure ciuili non habetur ita
distinctum sicut de iure canonico, sicut infrà vide-
bis. vnde inferamus casus in quibus iure ciuili fit in
1 quisitio. † Ecce si aliquis de familia dicatur occisus
& constet illum esse occisum quocumque modo si-
ue per vim, aut per cædem sit interfectus, vel iugula
tus, aut strangulatus, vel præcipitatus, vel saxo, vel
fuste, vel lapide percussus, vel alio quocumque mo
do necatus, præses prouinciç procedet ad inquisitio
H nem: quia sumet quæstionem à familia, & illam tor
quebit, vt sciat occisores. Si autem veneno vel sine
vi aliquis dicatur occisus: licet non fiat inquisitio
per senatusconsultum sillanianum: fit tamen inqui
tio per legislatorem Vlpianum. ff. de senatusconsul.
sillaniano l. j. §. uccisorũ. & §. si quis in metu. de qua
materia notaui suprà de senatusconsu. Claudiano.
Item fit inquisitio quãdo accusatio fuit proposita,
& accusator pecunia corruptus à reo abolitionem
aliâs absolutionem nun petierit: si hoc iudex per in
quisitionem inuenerit, competentem pœnam impo
I net, & sine accusatore. vt C. de abolitionibus l. abo
litio. Item procedet ad inquisitionem ex officio suo
præses, vt quærat & inquirat latrones malos homi-
nes in prouincia: vt prouincia careat malis homini
bus. Item sacrilegos, latrones, plagiarios, fures & re
ceptatores ipsorum: sine quibus diutiùs malefacto-
res non possunt latere: & in eos animaduertere pro
ut vnusquisque deliquerit. vt ff. de officiu præsidis.
l. congruit. Item procedet in inquisitione in crimi-
ne lenocinij sine accusatore: & si inueniet crimen
cõmissum, pœnam imponet. vt ff. ad l. Iul. de adul-
K te. l. ij. §. si publico. Item procedet ad inquisitionem,
etiam sine accusatore in crimine suspecti, & pœnã
imponet: vt ff. de suspec. tu. l. tutores. §. tamen. Item
procedet ad inquisitionem & sine accusatore capi-
talem pœnam imponet, si quis in ecclesias catholi-
cas irruat & personas ecclesiasticas: vel in ipso oc-
culto loco aliquid importet iniuriæ. vt C. de Episco
pis & cle. l. si quis in hoc genus. Item procedet iu-
dex ad inquisitionem quando quis suspectis instru
mentis vtitur: & sine accusatore pœnam imponet.
vt C. de probatio l. iubemus. Itẽ procedet ad inqui-
L sitionem quotiens hæres aliqua subtraxerit de hæ-
reditate. vt C. de iure deliberandi l. sancimus. §. licẽ-
tia. Item optimam legem attende quæ loquitur in
inquisitiune facienda. C. de naufra. l. quotiens. li-
bru x. vbi dicitur, quòd si nauis sit obruta vel sub-
mersa trium nautorum quæstione habita solers cõ-
quisitor inueniet: qui si naturali fortè defuerint, in
alios inquisitio transferatur. Item fit inquisitio de
maleficijs, quando etiam vnus de malefactoribus
confitetur se socios habuisse: licèt illi non credatur,
quasi in proprio crimine confesso. vt C. de accusa-
M tionibus. l. vltim. tamen inquiritur de socijs: vt ff. de
quæstionibus. l. j. §. si quis vltro argu. est quòd etiã
in causa ciuili fit inquisitio. C. de solutionibus. l. in
quisitio. in his exemplis & in alijs, quæ studiosus
scolaris poterit inuenire, euidenter ostendam quod
in iure ciuili fuit inuenta inquisitio. vt C. de solutio
l. inquisitio. frustrà ergo insultãt dicentes docentes
in iure can. quod de ipsorũ iure inquisitio sit inuen
ta: verũ fateor quod modus & forma, & qualiter,
& quãdo procedatur in inquisitiõe ista sunt inuẽta

A 2 *Inquirendus contra inquisitorem suspitionis causas proponere potest.*
3 *Appellationis remedium ad quid inuentum.*
4 *Inquirendus contra inquisitionis rescriptum & eos qui impetrauerunt exceptiones opponere potest.*
5 *Inquirendus contra testes & excipere & replicare potest.*

NVNC videamus an aliquibus exceptionibus
possit vti is circa quē debet inquisitio fieri, seu
1 ille contra quem inquisitio impetrata est: † & certè
potest vti exceptionibus multis: eccè citabitur iste
B contra quem impetrata est inquisitio per iudicē, cui
commissa est inquisitio contra eum: citatus petit co
piam rescripti: quā inquisitor ille facere debet, aliàs
non posset procedere: facta copia faciat collationē
illius exempli cum originali. & diligenter conside-
randum est, an illud originale sit verū: quia aliquod
vitium falsitatis posset deprehendi vel in bulla: vel
in filo: vel in alijs de quibus loquitur constitutio ex
trà de falsi. licet ad regimen. hæc leguntur extrà de
offi. & po. iudi. delega. c. cùm in iure. & C. de man.
prin. l. vnica. Secundò consideret si persona inquisi
C toris aliqua ratione potest illi esse suspecta: tunc †
2 causam suspitionis proponat: & eligentur arbitri se
cundum modum constitutionis. extrà de offi. & po.
iudi. deleg suspitionis. & extrà de ap. c. cùm speciali.
& hoc locum habet in inquisitione: siue inquisitio
committatur ordinario, siue extraordinario. vterq;
potest enim recusari suspectus. vt ff. de libe. causa or
dinata. & C. si rector prouinciæ l. vnica. & C. si qua-
cumque præ. potesta. l. vnica. multotiens enim do-
minus Papa committit ordinarijs: puta, vt ecclesias
visitent, & corrigant: & aliquando dicit tam autho
D ritate sua quàm nostra visitent: propterea remedia
iuris non auferuntur: vt extrà de offi. ordi. c. licèt. ex
trà de censi. c. cùm nuper. quod enim possit recusari
legitur iij. q. vij. c. iudicet. *Oppositio*. Sed opponitur:
nam videtur q; in casu isto nec ordinarius nec dele
gatus possit recusari: nam certum est, q; appellatio
non admittitur, nisi corrigātur excessus. vt extrà de
offi. ordi. c. licet. & extrà de appel. ad nostram. Item
3 † appellationis remediū est institutū non ad defen-
sionem iniquitatis, sed ad præsidium innocentiæ. vt
extrà de appel. c. cùm speciali. si ergo est prohibita
E appellatio: ergo & recusatio. vt extrà de appella. su
per eo. & C. de Episcopali audi. l. si clericus. & C. de
sententijs & interlo. o. iudi. l. vlt. Respon. sic atten-
de quod opponis, si aliquis diceret ego appello siue
ab ordinario siue delegato, ne inquirat, ne corrigat,
ne visitet talis appellatio nulla est. idem est & si di-
ceret renuo te: siue recuso te vt suspectum: & nihil
aliud dicat noli inquirere: certè & istud prohibetur
cęterùm si nullum infertur grauamen ab ordinario
quando inquirit, etiā in criminibus admittitur, vel
tenet appellatio. vt extrà de ap. c. cum spirituali. idē
F est in causa suspitionis vbi si probabilē causam al-
lego: quoniā inimicus meus est vel alia causa suspe
ctus audiēdus est: & maximè in criminibus vbi ma
ius periculum imminet: durū enim est coram suspe-
cto iudice litigare. vt extrà de ap. secundo requiris.
& C. de iudi. l. apertissimi. & si bene consideras de-
creta. illa, cum spirituali. loquitur & de suspitione,
& de ap. facienda in criminibus. *Oppositio*. Sed cir-
ca istud opponitur duobus modis: nam non est ve-
rum, q; si appellatio interdicitur & recusatio: vt pro
G batur per decre. extra de ap. secundo requiris. Vnde
quidam dicūt, quòd illa decre. corrigat, cum sit vlt.
vel aliter vbi remoueretur appellatio. s. friuola & re-
cusatio friuola: vt illi possunt ex iusta causa appel-
lare: & ex iusta causa possunt recusare: appellare er
go ne corrigas non possum, sicut ne corrigas recusa
re: sed si grauas me, quia non facis mihi copiam arti
culorum: nec etiam attestationum: tunc appello: vt
infrà dicemus in illa rubrica qualiter sit in inquisi-
tione procedendum: & sic si es mihi suspectus ex iu
sta causa rectè possum recusare sicut dictum est. *Op*
H *positio*. Itē opponitur si appelatio & recusatio pari-
bus passibus ambulant: quare necesse habeo proba
re causam recusationis, & non causam appellatio-
nis: nisi allegarem causam probabilem coram supe-
riore: nec probo de veritate vt extrà de ap. secundò
requiris. & c. cum spirituali. & c. vt debitus honor.
& c. interposita. & extrà de officio & po. iudi. del. c.
suspitionis. Respondeo: non per recusationem exi-
mor à iurisdictione iudi. dele. recusati. vt dicunt iu-
ra allegata. sed per appellationem incōtinenti sum
4 exemptus: vt extrà de ap. c. directe. & c. pastoralis. †
I Tertiò consideret ille contra quem facienda est in-
quisitio diligenter tenorē rescripti & inquisitionis:
& si inuenerit formam talem. venientibus ad ap. se.
G. & H. nobis multa enormia de suo Episcopo nun
ciauerunt, quæ non potuimus sub dissimulatione
transire: quare mandamus &c. tunc excipiat sic do-
mini iudices seu inquisitores isti qui hanc inquisi-
tionem impetrauerunt, non zelo iustitiæ, sed typo
malitiæ ducti fuerūt, & talia summo Pontifici sug-
gesserunt: sunt enim inimici mei manifesti, & cum
meis hostibus conuersantur: consanguineos suos
K aut complices intendunt ad testificandū contra me
producere. Item sunt sacramenti mihi præstiti trās-
gressores: vnde nec ad denūciandū aliquid enorme
contra me debuerūt vel debent admitti: nec ad pro-
sequendā inquisitionem, cum sint istis & alijs mul-
tis criminibus irretiti. Item nec vnquàm fama mea
in aliquo læsa fuit: tunc inquisitores in casu isto ad
inquirendum non procedent, nisi constet illius fa-
mam antè læsam fuisse: vnde super hoc inquirent:
& si inuenerint famam lęsam: nunquid recipientur
testes de maleficijs ab illo commissis. Sed quæ sit fa
L ma quid dicunt homines de eo tunc ad inquisitio-
nem criminum denunciatorū procedent: non quod
illa admittātur nec ad processum inquisitionis nec
ad testificandum sed alij, & tunc isti repelluntur: ita
si ille contra quem fit inquisitio, illos tales esse pro-
bauerit: alioquin admittentur. hæc omnia proban-
tur extrà de accu. c. cùm oporteat. & sic in casu isto
multum protelabitur inquisitio, sicut de facto qui-
libet videre potest. si autem non probatur ipsius fa
ma læsa: & Episcopus probauerit illos tales sicut di
ximus ad inquisitionem non procedetur, sed indice
M tur illis purgatio: hæc autem leguntur in prædicto.
c. cùm oporteat. Qualiter autem fiat illa purgatio,
dicitur infrà in speciali rubrica de purgatione. Si au
tem tenor rescripti sit talis: ad nos fama deferente
noueritis recepisse, quod talis frater noster Episco-
pus talis loci enormia multa cōmisit: & tunc quidā
dixerunt opponendā hanc exceptionē: domini in-
quisitores non debetis ad inquisitionem procedere:
quia ista vice ista enormia sunt nunciata, & sic se-
mel tantum & non sępiùs. Item si non semel sed sę-

A pi∂s ipſi nunciatores fuerunt malicioſi & maledici' inimici mei: & tales de quibus ſuprà dixi. à quibus illa fama frequens ortum habuit: & hic ſum paratus probare: tunc inquiſitores ad inquirendũ ſuperſedebunt donec Epiſcopus probet: & ſi probat, indicitur ſibi purgatio: ſi autem non probet: procedatur ad inquiſitionem, & hoc: per prædictam decretalem: cum oporteat. & per aliam qualiter & quando.

5 Quarto † opponet exceptiones, & replicationes contra teſtes quæ contra eum inducentur: ſaluæ ſunt enim ſibi exceptiones & replicationes: B vt extrà de accuſa. c. qualiter & quando. vnde quando teſtes inducentur ſaluæ ſunt ſibi omnes exceptiones contra perſonas teſtium, & cõtra dicta: & faciat libellum interrogatoriũ ſuper illis articulis, qui inducuntur: namq; ſic cauetur in cõſtitutione illa qualiter & quando. Articulorum de quibus infamatus eſt, fiet ſibi copia, vt ſtatim dicemus: ecce ſuper adulterio fiet inquiſitio: inducentur teſtes, & tu facias titulum interrogatorium ſic. domine ſi teſtes dixerint quòd ego cõmiſerim adulterium, quæratis cum qua & in quo loco: & in quo anno: & in quo menſe: & C in quo die: & in qua hora diei: & quæratis ſi inter fuerunt & viderunt: & quæratis ſi cognoſcunt mulierem: & quæratis ſi odio, amore, timore vel gratia inſtructi deponant. Quintò publicatis atteſtationibus accipiet de dictis, ſi fortè teſtes inter ſe in loco diſcordent, ſicut in teſtibus Suſannæ: quorum vnus dixit ſub pruno: alius dixit ſub ſchino. Item ſi diſcordabunt in tempore, quia vnus dixit in februario, & alius in martio: quia teſtes non ſunt idonei, quos varietas temporis non admittit. vt ff. ad l. cor. de fal. l. eos. & iij. q. ix. c. pura. & multis alijs exceptionibus D vti poteſt contra teſtes, quas colligere potes ex his quæ inferius notabuntur.

Quæritur quot ſunt neceſſaria ad hoc vt fiat inquiſitio, Rubrica.

1 *Inquiſitio ad hoc ut fiat, quæ requirantur.*
2 *Inquirendus inferior & ſubeſſe debet, & qui inquirit.*
3 *Inquiſitio cõtra eũ qui bonæ famæ eſt facienda non eſt.*
4 *Inquiſitio pro quibus criminibus facienda ſit.*

NVNC videamus quæ ſunt neceſſaria, & quot ad hoc vt ad inquiſitionẽ procedatur: ecce, In † 1 primis neceſſe eſt, quòd aliquis infametur de aliquibus criminibus. Secũdum, quòd ille ſit ſubditus de E quo infamia loquitur. Tertium eſt, quòd ad aures ſuperioris fama ſiue infamia illa aſcenderit. Quartum quòd non ſemel tantum aſcenderit, ſed ſæpius. Quintum, quòd non à maliuolis & maledicis, ſed à prouidis & honeſtis. Sextum, quòd zelo iuſtitiæ & non typo malitiæ talis infamia de aliquo prædicetur. ſicut enim accuſationem præcedere debet famoſa inſinuatio cum concurrentibus, ſicut dictum eſt: & denunciationẽ debet præcedere caritatiua admonitio. Quod omnia iſta ſint neceſſaria probatur extrà de accuſationibus. c. ſuper his. & ca. qualiter & F quando. & c. cùm oporteat. De primo & ideò dixi, 2 quia debet † eſſe fortè clericus qui habet ſuperiorẽ dominũ Epiſcopum. Epiſcopus fortè qui habet Archiepiſcopum, Archiepiſcopus qui habet primatẽ vel patriarcham. Primas vel Patriarcha qui habet dominum Papã: alioquin par in parẽ non habet imperium. vt ff. de Arbi. l. nam & magiſtratus. & ff. ad trebellia. l. ille à quo §. tempeſtiuũ. & ff. de manumiſ. l. apud filium. ergo multò minùs de maiori mi- G nor inquiret. vt ff. de minoribus, l. minor aũt magiſtratus. ſuperioris eſt ergo corrigere facta inferioris.

3 † Secundum exigitur: quia contra aliquẽ bonæ famæ nõ eſt inquiſitio facienda, nec debet iudex eſſe velox, quia eſt ſuperior dare ſiue concedere inquiſitionem: cùm magis delectetur in odorem bonæ famæ quàm malæ. vt extrà de accu. licet in beato. Itẽ & de talibus criminibus intelligas diffamatum, quæ 4 maxima ſunt. † pro minoribus enim non eſt inquiſitio concedenda ſeu facienda: ſed pro illis qui ſine diſſimulatione dimitti non poſſunt: ſicut ſymoniæ: H adulterium: dilapidatio: homicidium: periuriũ: tales enim & ſimiles ſeſt ... non ſunt etiam poſt pœnitentiam, & maximè homicida: vt extrà de accu. c. inquiſitionis. & idem eſt in periurio & ſymoniacos nam eccleſias non debent regere, qui ſunt crimine periurij irretiti: vt extrà de iureiur. c. querelã. De tertio ponitur: quia eſt illud valdè neceſſariũ, ſicut diximus ſuprà de primo. De quinto ideò ponitur: quia talibus non eſt fides adhibenda: vt legitur in c. prædictis. & dicit quoddã prouerbiũ. qui non vult tibi bonum nunquã ubi bonum ſomniabit: præ- I ſumptio enim eſt quòd ſicut ſunt maledici aliàs; quod & nunc malum dixit: ſicut aliàs qui heri ſuſpectus fuit & hodie ſuſpectus eſt & qui hodie calũniatur. & hodie calumniari præſumitur. vt ff. de accu. ſicut de prouidis & honeſtis præſumitur, quòd zelo iuſtitiæ primo typo malitiæ vt dictũ eſt. De quarto ideò ponitur quia vnica clamatio nõ ſufficit: nam nec foetè vnus actus ſufficeret ad condemnationẽ. vt ar. C. de epiſcopa. audi. l. nemo. Item propter vnicum clamorem nõ mouendus eſt ſuperior: quia ſi facit, præſumitur ratione leuitatis ſeu iracundiæ ad iſta pro- K ceſſum: vnde ſi ſæpius iteratus clamor, præſumptio illa ceſſat: & præſumitur quod perſeuerãtia ſit in malo: & ideò inquiſitio conceditur. ar. ff. de regu. iur. l. quicquid. nam Imperator aſſiduis petitionibus mulierum fuit motus ad dandum eis priuilegiũ, vt creditoribus tempore prioribus præponantur: vt C. qui pot. in pign. ha. l. aſſiduis. De ſexto ſuperius ratione aſſignaui.

Qualiter ſit ab inquiſitoribus in inquiſitione procedendum, Rubrica.

1 *Inquiſitio quibus modis fiat.*
L 2 *Inquiſitor ad inquiſitionis locum deſcendere debet.*
3 *Proceſſus in inquiſitione qualis eſſe debeat.*
4 *Inquiſitio quãdo ſuper ſtatu eccleſiæ uel monaſterij fit, quòd teſtes omnes etiam conſpiratores admittantur.*
5 *Inquiſitio ſi fiat ſuper exceſſibus alicuius quomodò procedatur.*
6 *Inquiſitores teſtes recipere non niſi ſuper articulis, ex quibus infamia proceſſit, debent.*
7 *Sacramenti quod à partibus & teſtibus inquiſitores exigunt forma.*
8 *Inquiſitores quot teſtes recipere non debent.*
M 9 *Inquiſitus ſi cõtrà articulos ſuper quibus inquiſitus eſt, probare ſe offerat, an & quando audiendus ſit.*
10 *Inquiſitores publicatis atteſtationibus an & quando ſuper eodem crimine teſtes recipere poſſint.*
11 *Inquiſitores excommunicatos quos inueniunt in conuentu etiam ſi ante negotiũ inceptũ eſſent excommunicati, abſoluere poſſunt.*
12 *Inquiſitores iuramenta relaxare poſſint.*

HIS ergo concurrentibus: nunc videamus qualiter inquiſitores debeant in inquiſitione procedere. in

A dere.† In primis tamen sciendum est, quòd inquisi
1 tio fit tribus modis. aliquando enim fit inquisitio
super statu monasterij seu ecclesiæ: puta, quia sicut
continetur super statu ecclesiæ seu monasterij &c.
aut fit inquisitio super excessibus alicuius. Item aut
fuit inquisitio impetrata aliquo procurante, & no-
men illius in rescripto habere: aut dominus Papa
mandat inquisitionem fieri ex officio suo: quasi fa
ma deferente: & in omnibus istis sic proceditur. In
2 primis quocumque modo debeat inquisitio fieri †
inquisitor debet ire ad locum vbi inquisitio debet
B fieri: siue fiat super statu ecclesiæ: siue de excessibus
alicuius: quia si fiat de statu monasterij, debent res
& loca oculis subiacere. vt ff. finiū regundorū. l. si ir
ruptione. & extrà de accusa. prælatorū. & c. qualiter
& quando. Si fiat de excessibus nunquā in alio lo-
co potest melius quæri de vita & conuersatione il-
lius, quàm in loco vbi ille infamatus degit: nam ibi
potest diligēter instructio fieri, & possunt documen
ta præstari. vt C. vbi de rationibus agi oportet l. ij.
& C. vt omnes tam ciuiles, quā militares iudi. l. vni
ca & in authē. de administratoribus. §. insuper hoc
C iubemus. coll. vij. nam in genesi legitur descendam:
subaudi: ad locum: & videbo si opere compleuerūt
clamorem, qui venit ad me. vt extrà de accu. c. qua-
liter & quando. & ij. q. j. c. Deus omnipotens. & ar.
xxiiij. q. j. c. pudenda. & ar. extra de pręscrip. c. quos-
3 dam. ecce iam inquisitores † veniunt ad locū, & vo
lunt procedere: videamus primò quando inquisitio
impetrata est: vel est impetrata super statu monaste
rij: & tunc si impetrata est aliquo impetrante, iudi-
ces citabunt impetrantē, vt proponat citationē suā:
impetrans dabit libellū suū, citabitur Abbatis pars
seu ecclesiæ vel Archiepiscopi vel monasterij de cu
D ius statu debet inquiri: & tunc si potest illū ab agen
do repellere: ecce bene. si aūt procuratoribus vtrius-
que partis ad locum securum & idoneum conuoca
tis faciant litem legitimè contestari: & posteà testes
ab vtraq; parte productos recipiāt, & in causa pro-
cedant. Si aūt pars Archiepiscopi seu Abbatis sit ab
sens, & ante litem conte. tunc recipiēt inquisitores
testes senes & valitudinarios: quos ille qui inquisi-
tionē impetrauit, voluerit producere: & causam re-
mittent ad Romanā curiā, præfigendo partibus ter
minū peremptoriū quo se apostolicę cōspectui repræ-
E sentent in stā dāte dono sententiā recepturi: vt extrà
de testi. c. cum olim. Idē crederē & si de excessibus
alicuius inquisitio impetraretur per aliquem cuius
nomen sit in rescripto inquisitionis contentum. Sed
multum contradicit decre. extra de sententia & rer.
iudi. c. cum. I. & A. vbi in rescripto inquisitionis cō
tinebantur nomina illorum qui inquisitionē impe-
trauerant, & tamen proceditur lite non conte. vt di
4 cam statim. Item quotiens † inquiritur super statu
ecclesię vel monasterij qualescūque testes recipiun
tur, etiā conspiratores: vt in prędicto c. cum. I. & A.
F † Si verò procedatur ad inquirendū de excessib. ali
5 cuius: tunc alio modo inquiritur: & sic quia proce-
ditur lite non conte. vt in prædicto c. cùm. I. & A. &
extrà vt lite nō conte. c. quoniā frequēter. §. sunt &
alij casus. & extrà de accusa. c. prælatorū. Itē cōspi-
ratores nō recipiūtur cōtra illū in testes: vt extrà de
senten. & re iudi. c. cū. I. & A. Item in hoc casu hoc
modo procedetur cōtra illū, primò citabitur. secun-
dò fiet copia rescripti inquisitionis: & sit pręsens ille
G contra quē inquisito fiet, nisi per contumaciā se ab
sentet. Item exponenda sunt ei illa capitula de qui-
bus fuerit inquirendū, vt facultatē habeat se defen
dendi: vt v. q. ij. c. si primates. Item & nomina testiū
& dicta ipsorū sunt ipsi publicanda: & exceptiones
& receptiones & replicationes illi saluę sunt tam in
causa principali quā circa testes: ne fortè dicēdi fal-
sum materia testibus concedatur. vt extrà de accu.
6 qualiter & quando. & c. olim. † Caueant aūt inqui
sitores vt testes recipiant super illis tantū articulis,
super quibus infamia præcessit: & non recipiant li-
H bellos, vel alios articulos occultos: vt extrà de accu
sa. c. inquisitionis. Item inquisitores Deum habeāt
prę oculis & sine personarū acceptione procedant.
Si aūt ex officio suo procedant nemine impetrante
inquisitionem: tunc faciēt iurare reū, contra quē fit
inquisitio, vt ad interrogata respōdeat. Si verò alio
impetrante inquisitio processit: tunc reus non iura
bit imò impetrator testes producet: & si non proba
uerit, punietur. hoc probatur extrà de accusa. quali
ter & quando. & in c. cùm dilectus. & extrà de calū.
c. vlti. & ij. q. iij. c. calūniator. & C. de calunia. l. vlt.
I Item inquisitores aliquando exigunt sacramentū à
partibus & à testibus quos etiam ad testimoniū pro
hibendū cōpellent: vt extrà de testibus cogen. c. su-
7 per his. *Forma iuramenti.* † Sed quæ est forma sacra-
menti. Respon. prima est, vt super his quæ sciūt vel
credunt in sua ecclesia reformanda tā in capite quā
in mēbris exceptis occultis criminibus iurent: vt di
cant veritatē purā & veram atque merā inquisitori
bus. vt extrà de accusa. qualiter & quando. & c. cū
dilectus. Item secunda forma est, quod ad inquisitionē
respondeāt: vt in prædicta decretali, cū dilecti. Mul
K ti tamē inquisitores faciūt tā ab illis à quibus debēt
inquirere, quàm à testibus sic præstari sacramentū:
vos iurabitis dicere omnē veritatē quam scitis vel
creditis, & ad inquisita respondebitis: certè nō ma-
lè faciunt, vt excludatur omnis via malitiæ, & veri
tas pateftat. Sed nulla differentia est in his sacramē
tis: & ideò faciunt omnia iurare: nā si apertè exigi-
tur sacramentū sub illa forma, vt dicat omnem ve-
ritatem quā scit & credit, non habet locū excusatio
si velit se excusare de aliquib. criminibus, quæ for-
tè contra eum sunt probata. Si aūt iurat: vt ad in-
L terrogata respondeat: tūc habet locū excusatio sua:
8 vt in prædicta decretali, cùm dilectus. † Itē caueāt
inquisitores vt non recipiāt testes illos, qui sunt ma
nifesti inimici, qui cū hostibus conuersantur: nec con
sanguineos nec cōplices: vt in c. cū oporteat. extrà e.
ti. nō recipiāt pub. cōcubinarios. vt extrà c. ti. c. cū di
lectus. nec homicidas. nec symoniacos nec alijs cri-
minibus irretitos. vt c. ti. c. inquisitiōes. Itē nec illos
qui eodem laborant vitio. vt extrà de testibus. c. ve-
9 niens. *Quæstio.* † Item quæritur si ille contra quē fit
inquisitio vult probare cōtra illos articulos, qui da
ti sunt contra illū, an sit audiendus: & quando. ver-
M bi gratia: articuli sunt contra eum dati de fornica-
tione commissa cum Berta: ipse vult de honestate
probare & castitate sua. vel quod illa sit mater vel
soror seu filia nata ante sacerdotium, seu neptis
sua. Item inducit contra eum articulos de dilapida
tione: ipse vult probare quod bene tractauit rem ec
clesiæ, & sic de alijs. Respon. vtiq;. nā sicut diximus
potiùs debemus delectari in odore bonę famæ quā
malę: vt extrà de accu. licèt tu beato. & si probat illā

A matrem vel sororem eius vel sic auditur: nam in illis personis nihil seui criminis æstimare fedus naturale permittit. vt C. de Episcopis & cleri. l. cum probabilem similiter si pronat, quòd bene administrauerit, id est, quòd ecclesia sit augmentata, auditur: sed hoc ante testium publicationē: & antequàm renuntietur testium productioni. vt extrà de accusa. c. cùm dilectus. Quæstio.
10 † Item quæritur nunquid publicatis attestationib. possunt inquisitores iterum super eodem crimine testes recipere. Respōdeo: doctores iuris canonici distinguunt. vt si inquisitio fit
B ex officio superioris, quod possunt: si autem ad impetrationem alicuius non: hoc colligunt ex illis capitulis. ij. q. j. c. notum. vbi dicitur quod per tres vices fuerunt testes inducti contra eum: & inquisitio est facta de fornicatione & homicidio contra presbyterum Ianuarium: & sic quia nihil fuit probatū contra eum fuit restitutus. Item contra Leonē Episcopum diutiùs fecit Papa Grego. per inquisitionē perquiri, & nullam in eo culpam inuenit. vt ij. q. iiij. c. habet. vbi optimum verbum est pro inquisitione. Item idem Grego. inquisitionem requisiuit contra
C Mennam Episcopum, & nullam in eo causam inuenit. ij. q. iiij. c. Mennam. Sic secundum ordinem inquisitores procedant: alioquin nō valet quod agūt: ex inordinato enim processu, nihil posset ordinatè sequi: & si aliquid inordinatè fecerunt inquisitores, ipsi per seipsos corrigant: & non sit eis verecundum. nam Augustinus consilium suum mutauit. vt xij. q. ij. c. certè ego sum qui statueram. & Iustinianus dixit: non piget nos nostras emendare leges. vt in authent. vt fratrum filij. hæc probantur extrà de accusatio. qualiter & quādo. & c. ad petitionem iu-
D stum autem ordinem circa regulares personas non dicimus esse seruandū: quia de facili possunt à suis administrationibus admoueri: vt extrà de accu. qualiter & quando in si. Item illud attendāt inquisito-
11 res, quòd † si aliquos inueniūt in conuentu seu capitulo suspensos, seu excōmunicatos: siue à suo prælato: siue ab alio iudice post inceptum negotium: siue etiā spoliatos, quod illos absoluant & restituant: ne inquisitionis negotium valeat impediri. vt extrà eo. titu. c. olim. Quæstio. Quid si ante inceptū negotium essent excōmunicati. Respondeo. & tunc ab-
E soluendi essent ad cautelam: vt extrà de testi. ca. ve-
12 niens in si. Item attendant † inquisitores vt si inueniant monachos seu clericos præstitisse iuramenta de veritate tacenda, sicut multi prælati fraudulenter faciunt, quod illa sacramenta relaxent, nec videntur deierare, cum ex concessa causa deserant iusiurandum: vt extrà e. ti. c. olim. & ff. qui satisda. cog. l. vltim. tale igitur sacramentum non tenet: vt extrà de testi. c. constitutus. Item faciant medio tempore inquisitores monachos & conuentum Abbati obedire: licèt enim fiat inquisitio contra eum enim est medio tempore suo iure priuandus. Item si aliqui
F debent inquisitionem prosequi, faciant tribus vel iiij. de bonis monasterij prouideri: vt extrà e. titu. c. olim. & c. ex parte. Item in istis inquisitoribus procedant inquisitores sine iudiciorū strepitu, & de plano. vt extrà e. ti. c. olim. Quæstio. Si tu quæras quō prosequentur inquisitionem. Respondeo: procedent inquisitores sic, quando dominus Papa ex officio suo mandat inquiri, erūt inquisitores: prosequutores & inquisitores. Respondeo in casu illo quando
G fama intercedit loco: delatoris seu persecutoris: vt in illo. c. qualiter & quando.

Qualiter puniatur qui per inquisitionem conuincitur.

1 *Conuicti per inquisitionem quomodò puniendi sunt.*
2 *Iudex qui super inquisitione vult procedere potius attēditur quàm reus qui accusatore non cōparente ut purgatio sua recipiatur, contendit.*
3 *Inquisitio solo iudicis officio expeditur.*
4 *Reus ad purgandam suam innocentiam, etiam si iudex*
H *inquirere uelit, testes inducere potest.*
5 *Inquisitionis literas impetrans, si remotus sit, unquid alter aut iudices inquisitionem ipsam ad finem usque deducere possint.*

NVNC videamus qualiter puniātur rei, qui per inquisitionem conuincuntur. & certè si per testes contra ipsos nihil est probatum, absolui debent à purgatione sibi indicta: vt extrà de testibus. c. ex literis & extrà de accu. c. inquisitionis. & c. cum oporteat. & extrà de purga. ca. c. ij. & de hoc dicemus in-
t frà de purgatione. † si autem probatur aliquod cri-
I men de quo fuerint infamati: tunc distingue. aut est tale crimen quod executionem suscepti ordinis & retentionem beneficij etiā post per actam pœnitentiam impediat. verbi gratia: sicut homicidium vel symonia. quia si per symoniam ordinē est adeptus: tunc si accusatur, deponeretur ab officio & beneficio: sic inquisitores istum ab officio ordinum, & beneficio perpetuò priuabunt: alioquin si non sit ita crimen graue: tunc secundū personæ merita & qualitatem excessus pœnam poterit iudicantis discretio moderari. vt extrà de accusa. c. inquisitionis. *Op-*
K *positio.* Sed opponitur. nam non videtur, quòd talis pœna debeat imponi, nam si grauis sit excessus non debet ab ordine degradari quotiès per inquisitionē quis conuincitur: sed ab administratione omninò debet remoueri: in alijs verò minorib. punitur quis secundum qualitatem delicti: vt canonica districtio culpam feriat delinquentis. vt extrà de accu. qualiter & quādo. Item si ita grauiter debet puniri vt dixistis: ergo debet ille qui denunciet se ad talionem obligare: vt extrà de accu. c. super his. *Oppositio.* Itē opponitur nam in crimine symoniæ si in modū ac-
L cusationis conuincitur quis de symonia: deponitur si in modum inquisitionis. priuatur beneficio. vt extrà de symonia. dilectus. & ca. de regularibus. vnde respondeo quod dicitur in decretali illa, inquisitionis. quòd punitur de symonia tanquàm si accusatus essent: intelligas quantum ad beneficium & officium: non tamen quantum ad depositionem. vnde petet, quòd si quodcumque aliud crimen prætérquàm ista duo scilicèt homicidium, & symonia: sit probatum in modum inquisitionis, quod non ideò priuandus sit eius officio & beneficio: licèt aliàs pu-
M niri debet, nisi essent regulares prælati, qui pro modicis causis remouentur ab administratione. vt extrà de symonia, per tuas. Quædam quæruntur: po-
2 ne, quòd iudex † super inquisitione vult procedere: reus dicit, vt præfigatur terminus accusare volentibus: & si nō apparuerit accusator, vt recipiatur purgatio sua: nūquid potius est audiendus reus, quàm iudex. videtur quòd reus sit audiendus potius quā iudex: quia quod reus petit ordinariū est: quod autē iudex extraordinarium: & potius ordinarium ius quàm extra-

A ordinarium attédendum est: vt ij. q. j. multi.in.fi.&
ff.de minor.in causæ.sed in hoc casu dico iudicé po
tius audiédum qui sequitur inquisitioné: vt extrà de
put.ca.inter.Quæstio. Itē quæritur: nūquid locū ha-
3 bet inquisitio: dico quòd nō: † quia inquisitio solo
officio iudicis expeditur, nō iure accusationis: sicut
dico non habere locum denunciationē siue deoun-
ciationis admonitionē: quia præsumitur qđ non sit
caritatiua admonitio tal. vel tal. deounciatio: quia
creditur, quòd ex offensa illud fecerit: vt iij. q. vj. c.
4 ij. Quæstio. † Item quæritur si index vult inquirere:
B reus vult inducere testes ad purgandam suam inno
cētiā: quod possit videtur: quia etiā familiaret suos
si volunt potest inducere ad probandum se bene ad
ministrasse: vt. xij. q. ij. sunt manifesta. Item famam
suam & conuersationem probare potest per suos fa
miliares secretos. vt. ij. q. vij. c. pastoralis cora. Re-
spon. si aduersarius inducet testes ad probandā infa
miam vel delictum: tunc potest inducere testes ad
famam probandam, vel innocentiam suam. Si verò
iudex inducet testes ex officio suo: quia ita oon præ
sumitur contra iudicem: sicut contra aduersarium:
C tunc iudex procedet vt summatim fiat inquisitio de
crimine nō de fama: Si verò clamauerit fama con-
tra illum: tunc iudex procedet ad inquisitionem: vt
5 extrà de accu. cùm oporteat. Quæstio. † Item pone,
quòd ille qui impetrauit literas inquisitionis sit re-
motus ob aliquā causam: nunquid alter potest pro-
mouere inquisitionem, si iudicet nolūt: vel oūquid
possunt procedere, si nullus ꝓmouet ioquisitioné.
ar. quòd sic: extrà de accu. c. cum oporteat. & extrà
de ap. c. oblatæ. & ar. ff. de inoffi. te. posthumut. Itē
non refert per quem precet sunt oblatæ: vt C. de prę
D ci. imperato. offe. vniuersis. nec refert vnde claruerít
crimina. xxiij. q. iij. c. ecce. Itē quia iudex hic ex of-
ficio suo procedit. vnde propter inhabilitatem impe
trantit non debet iudicis officium impediri: potest
ergo cōcedi, vt iudex possit procedere sed nō aliter:
veriùs tamen credo, quòd literæ non valent, vt pote
per falsi suggestionem impetratæ: nā si Papæ signi-
ficasset se fuisse inimicum eius, qui inquisitionis li-
teras impetrauit: repulisset eum: vt extrà de accusa.
c. cùm oporteat. vnde litteræ nō valent. vt extrà de
rescriptis, super literit. cū eadé causa debeat mouere
E delegatum qui moueret delegātē: vt ibi dicitur. idé
dico si aliquit impetrat literas cuiut nō interest: pu-
ta cū impetrat, qui nō est subditut illius, nec hoc si-
gnificat dño Papæ: nā præsumitur talé nō caritati-
uè moueri. Ideò ista vt præcipua super inquisitione
de qua cōtingit aliquādo dubitari, tractaui. Et no.
quòd licèt in literis dñi Papæ ponatur aliquādo in-
quiratit, nunquàm propter hoc verbū procedent ad
inquisitioné: sed iudiciarius ordo seruabitur, maxi-
mè si ponatur in rescripto vocatis qui sunt euocādi:
vt extrà de iudi. c. exhibita. & extrà de testi. c. super
F his. Si auté ponatur in rescripto ex clamosa insinua
tione peruenit vel personaliter accedatis ad locum:
tūc est inquisitio, vt superiùs dictū est. Quæstio. Quid
si dubitatur quia nō est ibi in literis vocatis qui fue
runt euocādi: nō est personaliter ad locū accedatis
nō ex clamosa insinuatiōe peruenit: nūquid erit io-
quisitio vel procedetur secundum iut cōmune iure
ordinario: puta continetur ita in literis. mandamus
quod inquiratit. Respondeo. secundum ordinariū
iudicium debet procedere: & non fit inquisitio sed

G commissio: & sic redeat ad suam naturā, sicut in do
te: vt ff. de pactis. l. si vnus. §. item diximut. & semper
rescripta ad iut commune sunt reducenda: vt ff. de
vulga. & pu. sub. l. ex officio.

De denuociatione. Rubrica.

VIDIMVS de accusatione & inquisitione,
restat vt de denūciatiooe videamus. videamus
ergo quid sit denunciatio. Quæ sunt necessaria ad
hoc vt denunciari possint crimina. Qui sunt qui ad
H denunciationem admittuntur. Qualiter in denun-
ciatione procedatur. Quæ pœna imponatur, quan-
do crimina denunciata io modum denunciationis
probantur.

Quid sit denunciatio. Rubrica.

1 De, præpositio denunciationem auget.

DENVNCIATIO est aliquem de alt
1 quibus criminibus reū deferre: ita, quòd ista †
præpositio, de, augeat denunciationem, vt intelliga
tur de criminibus: nam hæc præpositio, de, auget de
positum. vt ff. depositi. l. j. sed sola nūciatio sufficiat,
etiam quaotū ad crimina: vt C. de accusa. l. ea. quæ.
& alibi etiā sufficit in ciuili, vt in speciali rubri. de
I oper. no. nū. & specialiter. in l. j. & alibi de bonis va-
cantibus, & fisco nondum nunciatis. & alibi habe-
tur. ff. ad turpil. l. ab accusatione. §. nunciatores.

Quæ sunt necessaria ad hoc vt possiot denun
ri crimina, Rubrica.

1 Denunciatio ad hoc at locum habeat, quæ requirantur.
2 Admonitio quomodò fieri debeat.
3 Denuncians non eodē uitio uel maiori quo is quē defert, laboret.
4 Denunciare qui non possint.

1 AD hoc † vt locum habeat denūciatio, & lo illa
procedatur oportet, quòd ista interueniant: o-
K portet, quòd caritatiua admonitio præcedat, iuxta
illam auctoritatem: si peccauerit in te frater tous,
corripe eum inter te & ipsum solum: si audierit te,
ecce bene: si autem te non audierit, dic ecclesiæ. vlti
mò sit tibi sicut ethnicus & publicanos. in illa au-
ctoritate colligatur modut denūciationit: vt proba
tur extrà de accusatio. c. qualiter & quando circa fi
nem. vnde si venit aliquis ad curiá, sicut sæpè de fa-
cto vidi. vt multa mala nunciet de prælato soo, dica
tur ibi quomodò & qualiter deouncias, vis accusa-
re: si dicet, volo: dicetur ei oportet te inscribere & da
L re libellū: sicut soprà de accusatio. diximot. & sic ci-
tabitor accusatus si dicet: nolo accusare: dicetur si-
bi, quid vis: quare denūcias: dicet ille: volo qood in-
quiratur. & tunc dicetur illi, qđ clamosa & freqnēs
insinuatio non præcessit, non admittamus te. dicet
ille: domine & ego denuncio, saltem vt scribatur illi
nostro Episcopo, qui ita malut est, vt seipsum corri-
gat: alioquin scribatur alicui, qui debeat ipsum cor
rigere: ad solam enim correctionem quotiés agitur:
in modum denūciationis proceditur. vt extrà de ac-
M accusatio. c. super his tunc dicetur ei præcessit cari-
tatiua admonitio: dicet ille: domine sic: & sic literæ
cōceduntur: si dicet: domine non admonui caritati-
uè: tunc non auditur: nec literas. reportabit, ex quo
caritatiua admonitio nō præcessit. vt dixi. & habes
extrà de accusa. cum dilectnt. Quæstio. Sed illud quę
ritur: qualiter admonitio fieri debeat, & quomodò
vtrum priuatim vel publicè, an cum testibut. quare
2 dicitur caritatiua. Respon. admonitio ista sic fiat †
vadat iste clericus ad dominum Episcopū, & dicat

A sibi domine talia dicútur de vobis. quia habetis cócubinam, quam non decet vos habere. vt C. de Epi. & cle. l. eum qui prohabilem. luditis ad tabulas, qđ sanctissimis Episcopis interdicitur: vt eo. titu. in illa authē. interdicimus. vel similia. moneo vos pro Deo & intuitu caritatis, quod ab istis cessetis: nó sitis ꝓdigi famæ vestræ: cum melius sit nomé bonum quà diuitiæ multæ: cum in odore bonæ famæ debeatis delectari: vt extrà de accu. licèt in beato. E. credo ꝙ prima admonitio fiat per illum & solum iuxta prædictam auctoritatem: si castigauerit se: ecce bene. si
B aût adhuc ipse eodem vitio laborat, adhibeas duos vel tres testes: & prędicta verba admonitionis corã eis sibi repetes: si te tunc non audierit: postea dicas ecclesiæ. i. superiori: & fiet istud, quotiens opus fuerit. vt ff. de edēdo. l. veluti. & propter hoc dixit dnmi nus Petro: nó vsq; septies sed vsq; septuagesies septies. & ideò dicitur caritatiua: quia perfecto amore propter Deum debes, & proximum & superioré diligere: nó ergo ex odij fomite: nó vt famã illius lędas: sed sicut el amor, qui ascendit ab emulis nó auditur, quãtum ad inquisitionem obtinendam: ita admoni
C tio non caritatiua non proficit quãtum ad crimina
5 nũcianda. Secundò est necessarium quòd ille† qui admonuit, & modò denunciat, non laboret eodem vitio vel maiori: nam tunc non admittitur: nam nec claudus incusat mancum, nec Catelina Cethegum: & cũ tua prauideas oculis mala lippus inunctis: cur in amicorũ vitijs tam cernis acutè: & cur cõsideras festucam in oculo fratris tui, & trabem in
D oculo tuo non vides: non ergo† denunciabit publi-
4 cus concubinarius non conspiratores: non homicidę: non symoniaci: vt extrà. eo. ti. c. cum dilectus, & c. inquisitionis.

Qui admittuntur ad denunciandum, Rubri.

1 *Denunciare qui possint.*

1 RESTAT ergo videre de plano qui sunt illi, q ad denũciãdum admittuntur: & †certè oẽs il li, qui sunt bonę famæ & vitę seu cõuersationis: qui non ex odij fomite, non criminosi, sed ex caritatis affectu ad denunciationem veniunt: sicut dixi. vnde prçlati habent suos procuratores in curia: & statim ex quo in audientia publicè leguntur: ipsi pro parte dominorũ suorum cõtradicũt, & opponunt illas ex
E ceptiones: dicẽdo sic: domine caritatiua admonitio nó pręcessit: domine hic mouetur odij fomite, quod habet contra dominum meum: iste talis est qui denunciat &c. & sic literę posteà impediuntur, ita qđ non transeunt.

Qualiter proceditur ad denunciationem, Rub.

1 *Commissa uisitationi monasterij vel ecclesiæ, nunquid in uisitatiõe procedere poterit, sicut & in inquisitiõe.*

NVNC videamus qualiter ad denũciationem procedatur. ecce ponamus, quòd literę trãseũt: veniunt literę ad Episcopum, corrigit se, veniet etiã
F ille cui correctio est commissa, & dicet: domine Episcope talia fuerũt denunciata de vobis domino Papæ: si confitebitur: ecce bene: sin autem proceditur eodem modo sicut superius diximus, in inquisitióe in superiori rubrica: & si illa vera inuenerit: corrigent illum Episcopum: quia ad correctionem tantũ agitur, sicut dixi: non ergo deponet eum, nec priuabit eum ab administratione, sicut diximus faciẽdũ, quotiens in modum accusationis & inquisitionis proceditur: vt diximus suprà. hęc itaque sunt vera:

G nisi tale sit crimen denunciatum, quod amoueat ab officio & beneficio post pœnitẽtiam, sicut suprà in homicidio & symonia commissa in ordine: & tunc eadem pœna imponetur sicut in accusatione: aliter indicetur pœnitẽtia illi Episcopo vel triennalis, vel quadriennalis, vt ieiunet vel abstineat: secundum quòd religio superioris prouidebit. vt extrà de accusatio. c. inquisitionis: & ad hoc idem facit quod habes extrà de symonia. c. quoniam. vbi illud vitium multũ reprehenditur qđ in regno sæpiùs frequentatur, quòd moniales pretio recipiantur: vnde tã Ah-
H batissa quã moniales perpetuò remouentur: nec excusantur prætextu paupertatis, vel ignorãtiæ secũdum quòd distinguitur in prædicta constitutione.
1 Quęstio. Illud autẽ quæritur: † quotiés visitatio cómittitur in aliquo monasterio vel ecclesia: quid post sit facere visitator, maximè si contineatur in mãdato personaliter accedentes ad locum visitetis: corrigatis, & reformetis: quæ correctione & reformatióe videbitis indigere: nũquid deponere possunt, si inuenirent talia crimina: nunquid ab administratióe
I possunt priuare, sicut diximus in accusatione & inquisitione: nunquid pœnitentiam indicere possunt: & sic ad correctionem procedere. Item nũquid procedent ita in visitatione sicut & in inquisitione. Respondent quidam & dicunt, ꝙ non. Hæc est enim differentia inter visitatores & inquisitores, ꝙ visitatores quando mittuntur, vt videant de personis, & statu monasterij, si seruant regulam beati Benedicti in dormitorio: refectorio: capitulo: & in alijs. Itẽ si sunt obedientes Abbati. Itẽ si habeat se bene Abbas eum alijs. Item vtrum seruent regulam in habi
K tu. Item videbunt statũ ecclesiæ circa altaria, quali ter ibi Deo seruiatur. Item circa sacra vasa: si sint de argento secundum quod esset debent, & non de stanno vel plumbo: vt de consecrat. distin. j. vasa. Item videbunt insuper libros: vestimenta: & paramenta altaris, & illorum, qui celebrant diuina. Item videbũt similiter ecclesiam & officinas, si refectione vel reparatione indigeant: & sic de similibus. vnde isti visitatores hoc habebunt officium: vt tàm in capite quàm in membris, & circa ista loca corrigant & reforment ea quæ nouerint corrigenda. non autẽ in-
L quirent de criminibus aliquorum quia illud pertinet ad officium inquisitorum. Si enim idem possint visitatores quod & inquisitores, cur diuersa vocabula fuissent inuenta superuacua: vt & aliàs. C. de codicil. l. si idem. Et hoc attende circa alios non circa regulares, scilicèt, Cistersien. fratres minores: prædicatores: hospitalarios: templarios. isti enim per visitatores sicut & per inqsitores de facili amo uentur. vt extrà de accu. c. qualiter & quando in fi. Alij dicunt, quòd idem sit visitator, quod & inqnisi
M tor: & sunt synonima, sicut ensis mucro & gladius & spata: fama opinio & æstimatio. vt ff. de var. & extraor. cog. l. cognitionum. possunt enim visitatores idem quod inquisitores. & ecõuersò: vt extrà de accusa. c. qualiter & quando & c. sicut & c. olim. Sed secundum primam responsionem vidétur multum facere ista nomina. visitatores enim dicuntur quasi videntes statum monachorum & monasterij. inquisitores dicũtur quasi intus quærentes, & sic illis illa quæ exteriora sunt videnda rõmittuntur: inquisitoribus illa quæ sunt intus: & sic de criminibus & vitijs inquirẽt: & etiam de statu: & ideò sic puniunt

A punitunt quod non possunt visitatores.

Quem effectum habeat crimen obiectum in modum exceptionis, Rubrica.

1 *Crimen objiciens in modum exceptionis, inscriptioni non subijcitur: nec punitur si non probauerit. & ille contra quem obiectum est, etiam probatum nec punitur, nec infamis fit.*

2 *Maritus accusans uxorem de adulterio, repellitur, si eodem morbo laboret.*

3 *Crimen in modum exceptionis oppositum, agentem seu accusantem repellit.*

B 4 *Crimen quando in modum exceptionis objicitur, quare nõ proceditur ad pœnam.*

5 *Pœna quando non est certa, iudicantis arbitrio committitur.*

6 *Procurator in causis criminalibus neque ad accusendum neque ad deffendendũ interuenire potest fallit in duodecim casibus hic enumeratis.*

RESTAT vt videamus quotiens crimina in
modum exceptionis objiciuntur siue opponun
tur: videamus quem effectum habeat crimen sic ob
C iectum: & qualiter iudex debeat procedere: & an a-
liqua pœna sit imponenda accusatori, si crimen cõ
tra ipsum probatum fuerit, vel si nõ probat ille qui
excipit, an aliquo modo puniatur. Sciendũ est ergo
quòd non solùm iure canonico, sed etiam iure ciui
li crimina in modũ exceptionis opponũtur: aliquã
do contra accusatorem: & aliquãdo cõtra testes: &
aliquando contra aliquos qui debent promoueri:
& certè in omnibus istis refert qualiter quis objici-
at crimẽ: si autem objiciat crimen vt repellat accu-
santem vel testem à testificando: tunc enim qui exci
D pit, nõ inscribit: vt extrà de symonia. c. licèt Hely. &
si nõ probauerit ille qui excipit, non punitur ille cõ
tra quem excipitur, nec propter hoc fit infamis. vt ff.
de his qui no. infa. l. Lucius. & extrà de ordi. cog. c.
1 cũ dilectus. §. vlti. & extrà de testibus. c. super eo. &
extrà de symonia. licèt Hely. & c. per tuas. † idẽ etiã
est quotiens crimen contra accusatorem opponitur
in modũ exceptionis: quia nec inscribet qui excipit:
nec punitur aliquis illorum siue ille qui excipit, &
si non probat: siue ille contra quem excipitur, si pro
E batur. xxxij. q. vij. nihil iniquius. vbi maritus accu-
sat vxorẽ de adulterio: & mulier excipiebat de adul
terio cõmisso à marito: mulier enim rectè excipit &
ille rectè ab accusando repellitur. quomodò em̃ vxo
rẽ cõdẽnat, cùm ipse eadem agat, quæ iudicat. Qui
enim fornicationis causa vxorẽ vult abijcere: debet
ipse à fornicatiõe esse purgatus: & talẽ debes te red
dere, qualem vis inuenire vxorem. virginem quæris
& intactam: talem te exhibeas. intactam quæris: in-
tactus esto. purã quæris: purus esto. nõ enim illa po-
test: & tu nõ potes: iniquũ est enim iudicare de alio,
F quod de se iudicare nolit: imò tantũ adulterium dã
nabiliùs est in viro, quanto ad ipsum virtute vince-
re pertinet: & exemplo rege fœminã: & cũ caput sis
vxoris, ipsa te præcedet ad Deum: & tu qui victus es
cũ vis vxorem habere victricem, hæc legũtur xxxij.
q. vij. c. si ducturi. & c. Iniquum. & c. indignantur. &
c. non mœchaberis. Excipitur etiam de crimine con
tra accusatorem & sine libello & sine pœna: vt ij. q.
vij. c. si qui sunt. & c. quærẽdum. vbi dicitur, accusa-
tores cuius æstimationis suspitionisque sint quærẽ-
dum est, qua intentione: qua temeritate: qua vita:
qua cõscientia: quo merito: si pro Deo, an pro vana
G gloria: aut pro inimicitia: aut odio: aut cupiditate:
& optime facit per simile. iij. q. viij. c. iudicet. Itẽ etiã
2 de iure ciuili maritus † vxorem accusans de adulte
rio, repellitur si & ipse adulterium cõmiserit. quomo
dò enim maritus ab vxore pudicitiam exigit, quam
ipse nõ habet: cum maritus vxori colẽdi bonos mo-
res debeat esse autor. vt ff. de adul. si vxor. §. iudex.
& sic paria delicta mutua compẽsatione abolẽtur.
vt ff. soluto matrimo. l. viro atque vxore. Itẽ & cri-
men lenocinij repellit maritum, si vxorem damna-
tam de adulterio sciens retineat. vt C. ad l. Iuliã de
H adulterijs. l. castitati. sed hodie hoc corrigitur p au-
3 tenti. vt nulli iudi. §. adulterium col. viij. † Item cri-
men in modum exceptionis oppositum repellit a-
gentem seu accusantem: puta lenocinij: quando fa-
cit ipse maritus quæstum de vxore: quę exceptio ita
demum ab accusato opponitur, si liber est: aliàs nõ.
vt C. ad l. Iul. de adulte. l. quoniam Alexandrum. ve
rum si crimẽ in modum exceptionis opponitur: nõ
tamen ad repulsam, sed ad pœnam. verbi gratia: ac-
cusas me de adulterio: ego repello te: non potes me
accusare: quia lenocinium commisisti, de quo peto
te puniri: vel si vxor excipiat contra maritum, quod
I de adulterio accusare non possit: tũc videtur, quòd
illud crimẽ in modum exceptionis sic oppositũ pœ-
nam imponat. vt ff. ad l. Iul. de adul. l. ij. §. si publico.
& de hoc dic vt no. s. in illa rubrica: qui prohiben-
tur accusare propter eorum crimina. *Oppositio.* Sed
contra ista sic opponitur: lex illa de adulte. l. ij. §. si
publico, dicit, quòd vxore excipiente de lenocinio,
maritus punitur, tn C. ad l. Iul. de adult. l. j. dicitur,
q vxor maritũ de adulterio accusare nõ potest. Itẽ
l. ff. ad l. Iul. de adulte. l. si vxor. §. iudex dicit, q cri-
mẽ lenocinij obiectum in modũ exceptionis virũ dã
K nare potest: nõ aũt ab accusatione repellere: nec ob
cõpẽsationẽ mutui criminis inter vtrasque cõmuni
care. Itẽ l. ff. so. ma. l. viro. dicit, q paria delicta mu-
tua cõpensatione abolentur. Itẽ l. ff. so. ma. l. cũ mu-
lier. dicit, & mulier maritũ ob lenociniũ ab accusa-
tione adulterij repulerit. quæ iura omnia inter se vi
dentur cõtrariari. Respon. verũ est, quòd mulier di-
rectè maritũ de adulterio accusare non potest. vt C.
ad l. Iul. de adult. l. j. sed excipere põt. vt ff. ad l. Iul.
de adult. l. ij. §. si publico. & ff. so. ma. l. si mulier. Mul
ta enim cõceduntur nobis beneficio exceptionis, quę
L nõ dãtur beneficio accusationis: sicut aliàs ff. de cõ
di. indebi. l. si in aliena area. inst. de rerũ di. §. cũ qs
in suo. & ff. de acqui. re. do. l. adeo. C. de nup. si vt pro-
ponis. quod autẽ legitur ff. ad l. Iul. de adult. l. ij. §. si
publico. Itẽ ff. so. ma. l. cũ mulier. vbi dicitur q mu-
lier ob lenociniũ ab accusatiõe repellitur, loquitur
post lit. cõte. postquã nomẽ adulteræ factũ erat in-
ter reos: vt in eo. ti. l. si maritus. §. præscriptiões. aliàs
quando lit. conte. rectè objicitur: vt ff. so. ma. l. cum
M mulier. Quod autem legitur. ff. de adulter. l. si vxor.
§. iudex. intelligitur sic: maritus si pudicè viueret:
mulierem de adulterio rectè accusat. hoc dicit prin.
§. illius iudex. Sed pone quòd quidã extraneus accu
sat maritum de adulterio: quia impudicè viuebat:
maritus se excusabat in hunc modum: ideò impudi
cè viuo: q a vxor mea impudicè, viuit, certè nec ista
accusatio nec cõpensatio legitima est: quia neuter
excusabat se propter impudicitiã alterius altero ac-
cusante: licèt inter se marito accusante locum ha-
beat exceptio & cõpensatio. s. quia paria delicta mu

A tua compenſatione abolentur.vt ff.ſo.ma.l.viro. &
ſic intelligas: abolentur, quantum ad illos inter ſe:
quantum autem ad alium accuſanté nó: vt dictum
eſt.Et ſic ſeruatur in criminibus,quotiens in modú
exceptionis opponuntur, tam contra accuſatorem
quam contra reitem:hoc eſt, quia repellit:non au-
té imponit pœnam niſi in crimine lenocinij: & hoc
propter priuilegium caſtitatis, & odium ipſius de-
licti: vt ff. ad l. Iuliam de adult.l.ij.§.ſi publico. &
eſt ratio, quòd non poſsit puniri quis quotiens con
tra eum de crimine excipitur. ad hoc enim vt pœna
B imponatur, oportet quòd accuſator interueniat.
vt ff.de mune.& ho. l. reſcripto .at qui excipit non
accuſat:quomodo ergo damnaretur aliquis ſine li-
bello accuſatorio, ſine quo vel etiam malè cócepto
nomen rei abolетur:vt de accuſa.l.libellorum.Item
non eſt intentio excipientis nec iudicantis nec ad
hoc agitur vt accuſator dánetur, ſed vt repellatur.
verum eſt enim,quòd qui excipit agere,videtur quá
tum ad onus probationis, & non aliud. vt ff. de ex-
cep.l.j.ff.de proba.l.in exceptionibus.Si autem cri-
mé opponatur in modum exceptionis,vt quis á pro
C motione officij excludatur: puta eſt aliquis electus.
exipitur contra illum,quòd ſit criminoſus,ſicut to
ta die videmus. & ſpecialiter contra Aurel. & Bal-
uacen.electos.tunc aut excipitur ante confirmatio-
nem:& tunc non cogitur inſcribere ille qui excipit:
quia crimen hoc modo probatum impedit promo-
uendum: ſed non deijcit iam promotum. Aut poſt
confirmationem,& obijcitur fortè quando quis eſt
ordinandus aut conſecrandus: tunc quia crimen in
modum exceptionis obiectum ſi probabitur,ab ob-
tinendo repellit,& deijcit ab obtento:tunc licèt qui
D excipit non teneatur inſcribere:eſt tamé ille qui ex-
cipit ſecundum arbitrium diſcreti iudicis ad pœná
extraordinariam aſtringendus,ſi in probatione de-
fécerit: & quare:aſsignatur ratio: quia crimine ſic
probato,perdit quod per electionem & cófirmatio-
nem ei fuerat acquiſitum: licèt prius habita non a-
mittat.Et licèt agatur de crimine,non eſt tamé hæc
quæſtio criminalis: & ideò poteſt procurator inter-
uenire. vt extrà de accu.c.ſuper his. & ſimile habes
extrà de procur .c. tuæ fraternitatis. Et ſic no.quòd
E iſta exceptio quodam modo habetur pro accuſatio
ne,& ideò contra iſtum ad pœnam proceditur.Quæ
ſtio.Sed multa quærútur circa ea quæ dicta ſunt. In
4 primis † quæritur quare nó proceditur ad pœnam
in ſuperiori caſu, quando crimen in modum exce-
ptionis obijcitur. Reſpódeo. ibi ideò quia parcitur
excipienti:nam ſi tu accuſas, quocunque modo lici
tum eſt mihi defendere ſanguinem proprium: & ſic
ignoſcendum eſt ei.vt ff. de bo.eorum qui mor.ſibi
conſci.l.j.ſicut ignoſcitur ei qui ſe vlciſci voluit pro
uocatus.vt ff.de bo. li.l. qui cum maior. & argu.ff.
F ad l.Iul. de adult.l.ſi adulterium.§.Imperator.& C.
ad l. Iul. de adulte.l. Gracchus. At quando excipis
contra aliquem electum,ideò pœna extraordinaria
imponitur:quia quid ad te,ſi ille promouebatur,eú
te non accuſabat, te non vexabat: ſed licèt habita
non amittat:obſtat tamen dignitatibus quas poſteà
acquiſiuit: vt extrà de ele.c.ſuper eo.& ij.q.j. c .pro-
hibentur.Quæſtio.Item quæritur:quare ſit illa diſtin
ctio ante confirmationem vel poſt. Reſpódeo.ideò
quia ante electionem nullum ius quæritur electo:vt
extrà de electio. c. cùm inter.& de hoc not.ſuprà de
G electio.poſt confirmationem verò coniugium ſpiri-
tuale confirmatur. vt extrà de transla. Epiſcopi vel
electi.c.inter corporalia. Quæſtio. Item quæritur:
quare pœna illa committatur ad arbitrium iudicis.
5 Reſpondeo: ideò † quia hoc eſt generale in iure, vt
vbicunq; pœna non eſt certa,quod committitur ar
bitrio iudicantis:vt extrà de offi.& poteſta.iudi.de-
lega.c.de cauſis.& ff.de effracto.& expilato.l.j. & á
tali pœna impoſita appellatur: ſecus ſi pœna ſit de-
H terminata à iure.vt ff.de verbo.ſigni.l.ſi qua pœna.
Quæſtio. Item quæritur quare pœna imponitur ex
quo non inſcribit. Reſpódeo, hoc eſt quoddam me
dium ius inter accuſationem & exceptionem: nam
non inſcribit, ſed pœnam patitur. vt & aliás extrá
de electio.& electi poteſtate.c.cùm dilecti filij,in fi-
ne.ſed licet poſt confirmationem propter crimen
in modum exceptionis oppoſitú & probatum, quis
ſit ab obtinendo priuandus, & ab obtento requi-
rendus: tamen eſt aſſenſus plurium Epiſcoporum
ac ſi eſſet accuſatio criminalis:vt xxiiij.di.c.illud. &
iij.q.vj.hæc quippè. Verum,vt dicit Vincétius.teſtes
in cauſa iſta non ſunt compellendi ferre teſtimo-
I nium:ſicut nec in exceptione famoſa:vt extrà de te-
ſti.cogen.c.dilectorum. ſed nónne compellentur te
ſtes in cauſa inquiſitionis. vt extrà de teſti. cogen.
c.ſuper his. Reſpondet ipſe caſuale eſt: ſicut & mul
ta alia ſunt caſualia. vt extrà de ſen. & re iudi. cum
I.& A. Item opponitur Vincentio,quòd teſtes ſunt
compellendi in exceptionibus famoſis oppoſitis có
tra electum.vt extra de electio.c.dilectus filius. Sed
Reſpódet,quod ibi inducútur teſtes ad improbáda
crimina contra electum: ſed inducebantur ad im-
probandam formam electionis.Quæſtio.Item quæ-
ritur de eo quod dicit, quòd procurator non poteſt
K interuenire,† ná in crimine procurator non poteſt
6 interuenire, nec ad accuſandum nec ad defenden-
dum.& v.q.viij.c.in criminalibus. ff.de publi. iudi.
l.pe.§.ad crimé. &extrà de accuſatio.c.veniés.quo-
modò ergo hic cùm pœna extraordinaria ſit impo-
nenda, poteſt cauſa iſta per procuratorem tractari.
Reſpondeo. de ordine iuris communis verum eſt,
quod opponis.ſed fallit in xij.caſibus in quibus ad-
mittitur procurator.Primò in actione iniuriarum,ſi
ſit illuſtris.vt C. de iniur.l.vlti. & iij.q.ix.§.iiij. Se-
cúdò admittitur procurator in criminalibus ad ac-
L cuſandum .ſ. allegando cauſas abſentię, non cau-
ſas cauſæ.vt ff.de procur.l.ſenium.§. publice vtile.
& extrà de accuſatio. c. veniens. & ſic intelligitur
xxiij.q v.reos. Tertiò ad excipiendum. vt extrà de
accuſatio.cap.veniens.& vigeſimatertia .q.v. reos.
Quartò quando per nuncium cauſa tractatur, vt
videtur dicere.c.cùm fratres artinianenſes. Quintò
per ſocium litis.vt iij.q.vj.c. hæc quippè & extrà de
dolo & contu.c.cú dilectus filius in principio. Sex-
tò cúcauſa nó eſt purè criminalis. vt extrà de pro-
M cur.c.tuæ. Septimò de leuibus criminibus. vt ff.de
accuſatio.l.læuia. Octauò ſi crimen nó excedit pœ
ná relegationis.vt ff. an per aliú cauſa appel.reddi
poſsit.l.prima. Nonò in crimine ſuſpecti tutoris.
vt ff.de procuratoribus.l.non ſolum.§.vltimo. De-
cimò cum quis accuſat alium de ingratitudine.
vt ff.de procuratoribus.l. ſed hæ perſonæ. Vndeci-
mò ſi interueniat quis ad defendendum in actione
populari.vt ff.de populari actione .l. qui populari:
non autem ad agendum.vt ff.de procurat.l.licèt in
popula-

A in popularibus. Duodecimò: nã dominus seruũ in
accusatione criminali defendit. vt ff. de accusatio. l.
si cui. §. penultimo. & C. de accusatio. l. si seruus. M.
tamen dicit, post lit. contesta. procuratorem posse
interuenire in criminalibus causis ex parte rei. vt
xxiij. q. v. c. reos. sed illud c. loquitur in procurato-
re dato ad allegandas causas sententiæ, siue ad ex-
ceptiões proponẽdas. ideò hæc fideliter & diligẽter
sum prosecutus secundum facultatem & possibili-
tatem ingenij mei super prædictis: verum quia Tan
cre. breuiter tradidit doctrinam circa inquisitionẽ:
ideò & illam inserendam per eadem verba præ-
uidi.

B Qualiter facienda est inquisitio super cri-
minibus, super quibus fama præ-
cessit, Rubri.

1 *Inquisitio super quibus articulis facienda sit.*
2 *Inquisitio contra quem fiat, & super quibus criminibus certum esse debet.*
3 *Publicatio testibus receptis facienda est.*
4 *Reus conuictus secundum delicti qualitatem puniendus est.*
5 *Iudex contra contumacem infamatum quomodò procedere debeat.*
C 6 *Inquisitionis causa si delegato cõmissa sit, quomodò procedere debeat.*
7 *Probatio bonæ famæ, infamationis probationi præfertur.*
8 *Cognitionum quatuor sunt genera.*
9 *Replicatio criminis contra excipientem de crimine nõ admittitur.*
10 *Doli replicatio contra doli exceptionem non datur.*

1 NOTA dicit Tancredus, quòd inquisitio † fa
cienda est super his dumtaxat articulis, super
D quibus frequens fama præcessit apud bonos & gra
ues: nec habuit ortum ab inimicis: & hoc modo pro
cedendum est, si aliquis accusatur apud iudicem su
um ordinarium, iudex debet præfigere terminum
accusare volentibus, vt procedant ad accusandum.
vt extrà de purgatione canoni. c. vltimo. vnde & si
appareant accusatores qui velint, & valeant infa-
matum canonicè accusare, audiantur. vt ij. q. iiij.
omnibus. & xv. q. v. c. j. extrà de purgatio. cano. c. ex
tuarũ. Si verò accusator non appareat, & fama ma-
la crescat: tunc Episcopus vocatis canonicis suis se
E nioribus, procedet ad inquisitionem vt hic: & extrà
de symonia. licèt Hely. lxxxvj. di. si quid vero. & si
est aliquis qui prosequatur inquisitionem, audiat
eum, & recipiat testes ab illo nominatos: si verò nul
lus appareat prosecutor: vel apparuerit, & repulsus
est: quoniam potest excipere contra illum & proba-
re bonam famam: tũc iudex ex officio suo testes in-
2 ducat: vt extrà eo. cum oporteat. & xj. q. iij. præcipuè.
ar. ij. q. v. præsul. Et no. quòd † certus debet esse con
tra quem fit inquisitio & super quibus criminibus
fieri debet: nec debet fieri secundum cartulam oc-
F cultè datam, vt habeant copiam defendendi se: &
sciat super quibus fiat inquisitio contra eum: quo-
niam si probarent aliqua contra eum, de quibus nõ
esset infamatus, non esset propterea puniendus:
vt probatur in contestatione Inno. extrà de accu.
qualiter & quãdo. & extrà de accu. c. inquisitionis.
quæ mirabiliter explicauit formam inquisitionis:
3 quia † receptis testibus debet fieri publicatio: & di-
cta eorum & omnia nomina testiũ adijcienda sunt,
G vt habeant saluas exceptiones, tàm contra dicta te
stium, quã personas eorum & detur sibi copia de-
fendẽdi se plenè: vt in præallegata decre. inquisitio-
4 nis. & si fuerit probatum crimen † puniatur ad arbi
trium iudicis secundum qualitatem criminis: ita
quod non degradetur, sed ab administratione remo-
ueatur: sicut villicus in euangelio. vt extrà eo. quali
ter. nisi esset conuictus de tali genere delicti, quòd
retento ordine nõ posset pœnitere: puta homicidio
vel symonia: quoniam tunc puniendus est ac si accu
satus esset, & conuictus: vt extrà de accusatio. inqui
sitionis. Si verò non fuerit cõuictus per testes & ma
H la fama perduret, iudex indicet ei purgationem se-
cundum qualitatem delicti & infamiæ & personæ:
in qua si defecerit, puniatur canonicè: vt extrà de sy
monia: de hoc. & c. insinuatum est. † Si verò infama
5 tus est contumax, & non comparet, iudex potest
contra eum procedere etiam lite non contestata,
& testes contra eum inducere: vt extrà de testibus,
cùm olim. & est argu. expressum extrà vt lite non
conte. quoniam frequenter. §. j. Quales enim testes in
inquisitione recipi debeant & qui nõ: probatur ex-
trà de sen. & re. iudi. cum I. & A. & de symonia. licèt
I Hely. & c. per tuas: quia laici & mulieres. extrà de
testibus. quoniam aliqua. & c. iam literis. Sed si cau
6 sa inquisitionis † commissa fuerit iudici delegato,
debet significare illi vel illis contra quem, vel cõtra
quos est datus inquisitor: & debet ꝓcedere ad locũ
illum si commodè fieri potest: aliàs infamatũ voca
re debet ad se præsente illo, & aduersarijs suis si ad-
uersarius habet, leget literas illas commissionis. ar.
extrà de ac. c. ij. & ij. q. j. c. Deus omnipotẽs. & extrà
de offi. iudi. deleg. cap. cum in iure. & debet quærere
ab illis si infamia præcessit, de his quæ cõtra eum ge
K sta sunt: si hæc profitentur procedat ad inquisitionẽ
faciendam si non neget infamiam præcessisse. Si est
qui prosequitur inquisitionem, audiat probationes
eius quod infamia præcessit: & etiam audiat proba
tiones illius, quod non sit infamatus: aut habuit or-
7 tum ab inimicis vel vilibus: † quoniam probatio
bonæ famæ præferenda est probationi infamatio-
nis: dummodo legitimè probetur: vt hæc probantur
in eo. ti. de accusa. cũ oporteat. & c. licet in beatu. &
de purgatio. cano. cùm in iuuentute. & si probet ex-
ceptiones legitimas, non procedat iudex ad inqui-
L rendum: alioquin procedat, vt dictum est in titu. de
purgatio. cano. vel absoluat: vel purgationem iniũ-
gat reo: imò quatuor modis præter istos tres modos
agitur in modum inquisitionis: vt infrà c. proximo.
8 excepto etiã notorio: vt ibi dicitur. Et dicit, quòd †
cognitionum quatuor sunt genera. aut enim agitur
de capitali crimine: aut de fama: aut de re pecunia-
ria: aut oneribus siue muneribus augendis. vt ff. de
var. & extraordi. cogni. l. penul. Tancre. istam notu
lam inserui propter breuitatem sui. & ne videar do
ctores iuris canonici in contẽptu habere. Quædam
M tamen vertuntur in dubium, & de facto tota die cõ
9 tingunt. † Ecce aliquis eligitur: tu contradicis ele-
cto, & excipis contra eum hoc modo: non potes esse
Episcopus, quia excommunicatus es: quia periurus
es: quia infamis: quia irregularis. f. quia filius sacer-
dotis es: vt extrà de purg. cano. c. vlti. ille qui est ele
ctus replicat, vt dicit, non potes excipere contra me:
quia tu es excommunicatus vel es periurus. modo
quæritur nunquid iste sic replicandu audietur. Et

A In primis videtur quòd ſic: nam qua ratione exce-
ptio tollit accuſationem, & per exceptionem oppo-
ſitam ille repellitur: eodem modo replicatio tollit
exceptionem, & illum remouet ab excipiendo: vt in
ſti.de replicatio. & ff. de excep. l.ij. Item paria de-
licta mutua compenſatione aboleátur: vt ff.ſolu.ma.
l.viro atque vxori. Item claudius incuſet mæchum
Catelina Cethegum: vt arg. C.de inoffi. teſta.l.in are
nam.& C.de libe.cauſa.l.liberum.& arg.ff.ne quid
in loco publi.fiat.l.ij.§.ſi quis ædificat. Item qui ha
B bet plura beneficia,non poteſt illum repellere, pro-
ptérea quòd habeat plura beneficia. vt extrà de ex-
cep.c.cum eccleſiaſtica. Sed reſpondeo & dico quod
non debet audiri in caſu iſto replicans contra exci-
pientem: & hoc per decre. extrà de excep.c.dilecti ſi
10 lij.& c.ſignificauerunt.& eſt ratio: quia † contra do
li exceptionem non datur replicatio doli: quoniam
tunc dolus eſſet accuſatori lucroſus: ſicut in hoc: Si
autem audiretur replicans contra excipientem, iam
lucraretur: quia dignitatem obtineret, & ſic contra
legẽ eſſet. vt ff.de doli.exce.l.apud Celſum.§.Mar-
cellus. & ad idem inducitur ff. de eo. per quem fac-
C tum eſt.l.hoc edicto.§ penulti.& ff.de contrahen.empt.
l.domum.§.penulti.aliàs enim lucroſus eſſet dolus
ſeu malicia: ſi detur contra doli exceptionem repli-
catio doli.vt ff.de cura. furio.l. conſilio.& ponútur
ibi exempla.& eſt ratio: quia cum excipiens contra
clectum obtineat vicem rei: licèt eſſet milesies excó
municatus: non minus tamen poſſet excipere: cum
omnis defentio etiam ſi conſtaret eum excommuni
catum reſeruetur ſibi: vt extrà de excep. cum inter.
& c.ſignificauerũt. & c.dilecti.& c.dilectæ. *Oppoſitio.*
Sed opponitur de illo.c. xxiiij.di.c.illũ.vbi dicitur,
D quòd diſcutiãtur priò perſonæ contradicentiũ. Re
ſpondeo: canon ille loquitur in electo & confirma-
to. cæterùm ſi non ſit confirmatus, locum habet de-
cre.illa, dilecti.arg. pro hoc extrà de accu.cap.ſuper
his.& arg. ad id quod habes de accuſatoribus: quo-
rum perſonę ſi veniãt, ad accuſandum, debet inqui-
ri.vt ij.q. vij.c.ſi accuſatores.& c.quærendum. *Quæ
ſtio.* Quid autem ſi aliquis proſequatur appellatio-
nem, & obijciatur excommunicatio & maximè in
facto electionis. Reſpondeo: non nocet: vt extrà de
exceptionibus, capitul. ſignificauerunt. & capitul.
E venerabilem.

De purgatione canonica, Rubrica.

VERUM quia poſt accuſationem propoſitã & non probatam purgatio ſequitur, vel etiam propter infamiam præcedentem, licèt accuſatio nó ſequatur: videamus ergo quid ſit purgatio: quis debeat ſe purgare: quando & qualiter & cum quot: & quæ ſit forma ſacramenti, tam illius qui purgandus eſt, quàm etiam compurgatorum. vltimo quis ſit effectus purgationis.

F

Quid ſit purgatio, Rubrica.

1 *Purgatio quid.*
2 *Infamia facti nullo iuris remedio tolli poteſt, & quæ facti infamia dicatur.*
3 *Purgatio quotuplex.*
4 *Duellum de iure canonico vetitum.*

PVRGATIO eſt † criminum obiectorũ ſeu
infamię præcedentis liberatio. vel purgatio eſt
G de obiecto crimine vel infamia defenſio. Et eſt iſta
purgatio quædam medicina ſeu quoddam antido-
tum contra morbum accuſationis & infamiæ: con-
trà morbos enim conuenit antidotum præparari, vt
extrà de iuramento calumniæ, cæterum. multa
enim proſunt medicamenta morbis: vt in authent.
hæc conſtitutio inter priorem conſtitutionem. col-
lat.ſexta. Infirmus ergo quando patitur, dicit medi-
co, volo purgari: & ſicut per medicinam mali pur-
gantur humores, ſic & per iſtam purgationem præ-
cedens tollitur infamia: fortè quantum ad ius: infa
H mia † enim facti nullo iuris remedio tolli poteſt, &
2 illa dicitur infamia facti, quando homines credunt
3 aliquem eſſe malum. Iſta † purgatio multiplex &
erat vulgaris & communis. ecce aliquis accuſaba-
tur, non habet accuſator teſtes, offerebat accuſator
duellum ſiue pugnam: ſiue per ſe, ſiue per campio-
4 nem: neceſſe habebat reus ſe defendere, † quod ho
die iure canonico prohibetur: vt extrà de purga.
vulg.c.cura.& ea.ſignificantibus. & ſecunda quæ-
ſtione quarta.ca.monomachiam. licèt enim Dauid
fecerit duellum cum Golia: nunquam tamen illud
I trahere poteris in exemplum: nec pro lege ſeruatur:
licèt in imperio, in Theutonia & in regno Fran-
ciæ: & in Angelia ferè pro qualiber cauſa fiat duel-
lum inter laicos. in regno verò Siciliæ licèt fieret
duellũ in vigintiduobus caſibus de iure longũbar-
do: hodie tamen per conſtitutionem domini noſtri
Imperatoris Fr. Hieruſalem & Siciliæ Regis in
duobus tantùm caſibus admittitur inter laicos. ſ.
in l.Iulia maie.& in morte furtiua.l.abſconſa: vt in
conſtitutionibus de probationibus inſtrumentorũ
& legibus imperialibus & pugnis ſublatis.l.mono-
K machiam.& eſt ratio quare iudicium pugnæ ſit ſu-
blatum: quia eſt incertum Dei iudicium, cum &
multos videamus bonam cauſam ſuam amittere.
vnde ipſi legiſlatores volebant pugnam tollere: ſed
dicũt ipſam non poſſumus tollere propter impiam
conſuetudinem gentis noſtræ longobardorum: vt
in longobar.de monoma chijs.l.recollimus. volue
rũt etiam quidã vetare, quòd etiam in iure romano
ſit prohibita pugna per l.C. de actionibus & obli-
gationibus.l. negantes. & C. de gladiato.l.vnica.
libro vndecimo. ſed non eſt verum: de alijs enim
L gladiatoribus, & de alia vi armata loquuntur illa
iura.

De alia purgatione quæ non eſt canonica Rubrica.

1 *Purgatio ferri candentis quæ erat, & quomodò fiebat.*

ERAT etiam alia purgatio, ſcilicet, ferri caden
1 tis † quæ fiebat hoc modo: ecce aliqs accuſaba
tur ſeu infamabatur de aliquo maleficio: accuſatus
ſeu infamatus negabat: accuſatus ſeu infamatus
M purgabat ſe ita: ponebatur ferrum ignitum val-
dè ſuper aliquo lapide: ille accuſatus ſeu infamatus
accipiebat illud ferrum in manu ſua extenſa & por
tabat illud per duodecim pedes: & poſtea proijcie-
bat: & ſtatim ligabantur manus illius: & inuolue-
bantur de aliquo panno & cera: & ſigillabãtur ſic
manus quod eſſent incluſæ in panno, & poſtea cir-
ca tertio pannus remouebatur & ſigillum, & ſi ma-
nus inueniebatur læſa puniebatur, ſi illæſa appa-
rebat, liberabatur: ego ſæpè vidi hoc de facto. Iſtud
iudicium

A indicium hodie fublarũ eft:vt extrà de pur. vulg. c. cùm dilectus. & ij.q.iiij. Mennam.

De tertia purgatione, Rubrica.

1 *Purgatio aquæ frigidæ quæ, & quibus modis fiebat.*

1 ERAT enim tertia purgatio aquæ frigidæ:† & hoc vidi duobus modis fieri : primò implebatur vas aliquod aqua frigida: infamatus imponebat manum:fi apparebat fignum in manu: ficut quãdo poneretur in aqua calidifsima, condemnabatur: fi non,abfoluebatur. Item alio modo fiebat:impleba B tur aliquod vas maximũ aqua frigida : aliquis qui erat infamatus,ligatis manibus & pedibus ponebatur in aqua:fi mergeretur in profundum,liberabatur:fi non mergebatur,condemnabatur. & iftud iudicium hodie reprobatur.vt ij.q.iiij.c. Mennam.& c.confuluifti.& extrà de pur.ca.c.ex tuarum. prohibentur etiã hodie omnia ifta per conftitutiones domini Imperatoris noftri Friderici, quas fecit in regnö Siciliç in ti.de probatione inftrumentorum,& de legibus imperialibus, & de pugnis fur.l. paribiles. & l. perfequentes. in iftis modis purgatio dice- C cebatur vulgaris , quæ hodie fublata eft, vt dictum eft.

De quarta purgatione, Rubrica.

1 *Purgatio canonica per facramentum fieri debet.*

EST & alia purgatio quç dicitur canonica,id eft regularis:canon enim græcè latinè dicitur regu- 1 la: vt iij.di.c.canon.† & illa habet fieri per facramẽtum,ficut infrà dicemus.

Quis debeat fe purgare, Rubrica.

D 1 *Infamato publicè fiue non,purgatio neceffaria.*
2 *Accufato purgatio non eft indicenda, nifi in probationibus accufator defecerit.*

1 VIDEAMVS quis debeat fe purgare.& certè ille fe purgat,qui eft accufatus,vel † publicè infamatus:vel fi nõ publicè,fed aliàs infamatus eft apud bonos & graues:fi infamia talis ab inimicis & æmulis non habuerit ortum. ar. illo quod diximus fuprà de inquifitionibus:imò licèt publicè infametur, dummodò ab inimicis & æmulis ortum habuerit infamia:purgatio non indicetur. malè dictũ aũt E aliquando fequitur multitudo. vt extrà de purg. ca 2 no.ca.cùm in iuuentute. † In accufatione enim ita fe purgat aliquis, fi accufator non habeat probationes:alioquin fi probare poterit accufator:purgatio nõ indicetur,fed procedetur in crimine.& fi probabitur crimẽ,pœna legitima imponetur,vt diximus. fuprà de accufa.

Quandò debeat fieri purgatio, Rubrica.

1 *Purgatio quãdo, & qualiter indicenda, & quomodò fie-*
F *ri debeat.*

1 NVNC videamus † quando & qualiter & cum quot debeat quis fe purgare:certè tunc indicenda eft purgatio quando quis eft accufatus, vt dixi: & accufator probationem non habet, vel quando quis eft publicè infamatus. Equidem fi infamia eft publica,publicè fe purgabit.vt ij.q.iiij.c. omnibus. fi priuata, priuatim eft indicẽda purgatio. vt xv.q. vj.c.de crimine in quo.c.legitur.quia tunc eft indicenda purgatio quando crimen ab accufatore pro-

G bari non poteft.& hoc idem habes extrà de pur.ca. c.moniales.

Qualiter debeat quis fe purgare, Rubrica.

1 *Papa infamari poteft.*
2 *Purgatio Leonis Papæ.*
3 *Purgatio neceßitatis eft.*

QVALITER purgabit fe:& certè per facramentum:& quæ erit forma dicetur ftatim in fequentibus. purgabit fe omnis qui eft accufatus & H non probatus:vt dixi:vel infamatus. De Papa quid 1 dices: certè accufari non poteft, † fed infamari fic: & tunc fi vult, purgabit fe negando ficut fecit Leo 2 Papa qui dixit: † audite fratres charifsimi qualiter mali homines in me grauia crimina obiecerunt: quamobrem ego Leo pontifex fanctæ Romanæ ecclefiæ purifico me in cõfpectu veftro coram Deo & Angelis eius,quòd iftas criminofas & fceleratas res,quas inimici mei obijciunt,non perpetraui,nec perpetrari feci,vel iufsi.hoc autem faciens non impono legem cæteris quafi id facere cogantur : vt ij. I q.iiij.c.auditum. *Quæstio.*† Si autem quæratur vtrũ 3 purgatio fit necefsitatis vel voluntatis. Refpõdeo: neceffitatis. oportet enim accufatum feu infamatũ fe purgare:fi autem fe nõ purgauerit , punitur ficut ftatim notabo:vt ij.q.iiij. Mennam. cum fequentibus capitulis vfque ad capitulum auditum. & iij.c. auditum.& extrà e.c.iij.

Cum quo debeat fe quis purgare.

1 *Epifcopus quomodò fe purgare debeat.*

1 REGVLARITER † autem Epifcopus de- K bet fe purgare cum . xij . facerdotibus , cum fex diaconis & inferiores cum tribus:vt ij.q.v.c.fi legitimi.& c.prçful.& c.omnibus.circa fi.verum in hoc vltimo.c. dicitur augere numerum erit in voluntate fuperioris ad fedandum fcandalum: vt extrà e.c. inter.& c.quotiens . aliquando etiam minuere poteft . nam aliquando Epifcopus purgat fe cum tertia manu:vt extrà de pur.ca.c.quotiens. aliquando facerdos cum quinta manu : aliquando cum fexta: vt extrà de pur.ca.c.ex tuarum.vnde cauetur ex his verfibus. *Verfus.* Pontificem parium manus excufet L duodena. Quinta facerdotem,leuitam tertia pœna Maior maiori minor infligenda minori.Cùm plebs accufat,purgabitur in manifefto.Quẽ chorus ante chorum fua fit purgatio præfto.

De forma facramenti fe purgandi & compurgatorum, Rubrica.

1 *Sacramenti purgantis fe forma.*
2 *Compurgatores quomodò facramentum præftare teneantur.*
3 *Compurgatores uitæ & cõuerfationis purgantis cognitionem habere debent.*
M 4 *Compurgatores quales effe debeant.*

FORMA aũt facramenti illius qui purgandus 1 eft, talis erit: quia † iurabit corporaliter fe immunẽ effe à crimine, fuper quo infamatur. vt extrà de pur.can.c.accepimus.& c.conftitutus.vel fpecificabit formã facramenti . ecce accufatur Epifcopus de fymonia : ipfe iurabit, ꝙ pro tali ecclefia danda vel aliqua re alia fpirituali, nec ipfe per fe, nec per fubmiffam perfonam, nec aliquis pro eo fe fciente precium recepit.vt extrà de purg.cano.c.quotiens.

A Item: si super alijs criminibus fuerit infamatus iura
bit: vt dixi, quod sit ab illis immunis: vel sub expres-
sa forma, videlicet quod simoniam venditionem iu
stitiæ incontinentiam non commisit, postquàm ad
Episcopalem dignitatem fuit promotus. vt extrà de
2 purga. cano. c. accepimus † Compurgatores autem
corporaliter præstabunt sacramenta super sancta
Dei euangelia, quod ipsi credunt illum verum
iurasse vt extrà de pur. cano. c. quotiens. vel iurabũt
sic: quod secundum suam conscientiam sit ille ab il
lo crimine immunis, & quod bonum exhibuit iura-
B mentum. vt extrà de purg. ca. c. constitutus. vel quod
credunt illum dicere veritatem, qui purgatur: vt ex-
trà eo. ti. c. de testibus. Sed illud attẽde, quòd isti cõ-
purgatores non admittuntur indifferenter. ecce in
primis exhibetur iudici, qui vult & debet recipere
compurgatores, quod nullas minas, nullam maliuo
lentiam, nullam indignationem illis compurgatori
bus ostendat: nec illos impediat: nec quantum in se
est, permittat aliquem ab alijs impediri: vt extrà. eo.
3 ti. c. cum P. Manconella. Item isti † compurgatores
debent cognoscere vitam & conuersationem illius
C quem purgant: alioquin anceps subibunt periuriũ,
4 quod iura nolunt. vt ff. de in lit. iurãdo. l. videamus.
Item debent † esse isti purgatores bonæ famæ, vitæ
honestæ & conuersationis, & bonæ opinionis: &
quod non possunt flecti amore, odio, vel pecunia: vt
extrà eo. c. cùm P. Manconella, Item debent esse
fide catholica, vitæ probatæ, & qui conuersationem
illius cognouerunt: tam moderno tempore quã iam
facto: vt extrà eo. ti. c. inter sollitudinem. Item debẽt
esse vicini illius quem purgare debent, & debẽt esse
viri honestæ vitæ: & extrà eod. c. cùm dilectus. non
D enim examinare debent iudices, qui sint, & quarũ
nationũ sunt illi compurgatores: sed satis est quòd
ab ecclesia tollerãtur, & sunt bonæ opinionis, & in
suis ordinibus ministrantes, nec in aliquo crimine
condẽnati. vt extrà. eo. ti. c. constitutus.

De effectu purgationis. Rubr.

1 *Purgationis effectus quis.*
2 *Purgandus an ab omni infamia liberetur.*
3 *Accusatus an post indictam & etiam præstitam iuris pur gationem iterum accusari poßit.*
4 *Suspicio in purgatione canonica facienda quid operetur.*
E 5 *Purgatio si legitimè fiat prodest: aliàs non, nec impedit ut iteratò fiat.*
6 *Compurgatores parcè examinandi.*
7 *Infamatus de heresi nedum ab officio, sed & beneficio suspendendus uenit.*
8 *Purgatione an egeat is cui crimen obiectum in modum exceptionis probatum est.*
9 *Compurgatorum numerus secundum sceleris qualitatẽ augetur uel minuitur.*
10 *Purgandus, de heresi, de tempore preterito, præsenti, & futuro iurare tenetur.*

F EFFECTVS autem purgationis maximus
1 est. † nam si aliquis purgatus fuerit, absoluetur
ab illo crimine, de quo fuerat accusatus, vel infama
tus liberabitur ab infamia: alioquin condẽnetur. vt
ij. q. iiij. c. Mennam. cum capitulis sequẽtibus. & ex
trà. eo. ti. c. cũ P. Manconella. & c. inter sollicitudinẽ
& extrà de symonia. c. de hoc autem. & c. insinuatũ
& extrà eo. ti. c. ex tuarum. nisi in tribus casibus. Pri
mus est, si aliquis extraneus est incognitus: certè si
non habeant cõpurgatores, qui eum cognoscant,

G non propterea punitur: sed credo ipsum sub sacra-
mento liberandum: vel si publica laborat infamia,
procedatur ad tempus contra eum, donec sedetur
scandalum, quod ipsum suspẽdam ab officio & be-
neficio donec reformet se ad frugem melioris vitæ
vt extra eo. ti. c. inter sollicitudinem. Item si aliquis
legitimè appellat: licèt se nõ purget, nõ punitur. nõ
enim ipse iudex à quo legitime est appellatum, indi
cet sibi purgationẽ, sed superior. vt extrà eod. c. nos.
H Iudicio enim pendente etiam coram delegato, non
potest ordinarius procedere ad indicendam purga-
tionem. vt extrà eo. c. cum dilectus. in fi. Item in ter-
tio casu cum non poterant inueniri cõpurgatores,
licèt ille qui est purgandus sit notus, sicut ponitur
exemplum: extrà eod. c. cum in iuuentute. Quæstio.
2 Sed illud queritur ecce † aliquis est purgandus: num
quid liberatur ab omni infamia. Respõdeo, ab in-
famia iuris sic. ab infamia facti solus Deus libera-
re posset. quòd ab infamia iuris sic liberetur, legi-
tur. C. de his qui not. infa. l. quid ergo. §. pœna gra-
3 uior. Quæstio. Itẽ quæritur, an † post iuris purgatio-
nem indictam & etiam præstitam possit ab alio ac-
I cusari. Respondeo. quidam dicunt quòd si accusa-
tore præsente se purgaret, iterum accusabitur: sicut
in accusatione, vel abolitione: nisi doceri potest de
præuaricatione. vt ff. de præuarica. l. si cui. secus si
purgetur non accusatus: tunc enim ab illo accusari
potest: puta quando infamatus purgatur, vel aliud
est in absolutiõe quã in purgatiõe. Alij dicũt sicut
Hugnitio, quòd post purgationem de alio crimine
accusari potest, de eodem crimine, de quo se purga
uit, accusari non potest. & est ratio: nam iusiuran-
dum maiorem habet auctoritatẽ quàm res iudica-
ta. vt ff. de iureiuran. & si possessori. §. si tamen. nam
K prætor iusiurandum tuetur. vt ff de iureiuran. l. iij. §.
j. consumitur enim publica accusatio; scilicet popu
laris per iusiurãdum, nisi per collusionem actum sit.
vt ff. de iureiur. l. eum qui §. in popularibus. solum
enim Deum habet vltorẽ: vt ff de iure iur. l. iusiuran
dũ. & pœnã à Deo expectat. vt C. de arbi. authẽ. de-
creuit. & C. de pœna iudi. qui male iudi. authen. sed
nouo iure. sed erat ibi infamatus; vel est ibi specia-
le ar. ff de iureiuran. l. si duo patroni § j. in fine. Sed
ibi notoriũ erat periuriũ: vel per eius confessionem
notum vel iniuriatum. ita dicit Huguitio. Sed Da
L masus dicere videtur, quòd post purgationem non
posset de eodẽ crimine accusari. vt extrà de accusa-
tionibus c. de his. sed non dicit lex: quia vbi lis deci
ditur per iusiurandum, retractatur sententia nouis
probationibus repertis vt ff. de iure iur. l. admonen-
di sed tamen secundũ iura primum dictum verius
est. vt extrà de pur. cano. c. cùm dilectus. † Item nõ
4 in hac purgatione canonica facienda. quod teme-
raria suspicio semp repellitur. vt. vj. q. j. c. oues. veri-
similis admittitur ad purgationem indicẽdam: si sit
M efficax: violenta ad sententiam ferẽdam sufficit. vt
xxxij. q. j. dixit arg. pro his extrà de pur. cano. c. si quis
de gradu. Quæstio. Itẽ quæritur subtilis de cre. extrà
de purgatiõe cano. c. quotiens. nã ibi dicit, quòd ac
cusatores plures interfuerunt: quomodò pót hoc es
se nõne qñ plures sunt accusatores, iudex debet eli
gere digniorẽ, vel ætate, vel moribus, vel alia iusta
causa: vt ff de accusa. l. si plures. & extrà de accusat.
c. cùm oportet. Respõdeo, fortè diuersis criminibus
2 accusabant isti, non de eodem: vel aliâs iudex à prin
cipio po-

A cipio potest hoc facere ex officio suo, non tamen ex
necessitate hoc ei imponetur: vt ff. de iudi. l. nó quic
quid. & C. quomodò & quando iudex l. j. Quæstio.
Item quæritur in eadem decre. dicitur, quòd illi ac-
cusatores testes secundum formam canonum, pro-
ducere non poterūt: quomodò potuit hoc esse: nam
in decret. illa accusabatur de symonia: & in illo cri-
mine omnes indifferēter admittūtur: vt extrà de te-
stibus. c. veniens. & extrà de symo. c. tanta. & c. quā-
uis ad abolēdam. maximè cùm ille Episcopus in illa
decre. erat de symonia illa infamatus: quod ex eo pa
B tet quòd indicitur sibi purgatio, vt ibi dicitur: qua-
re ergo indifferēter non fuerint testes admissi: vt ex-
trà de symo. c. licèt Hely. & c. per tuas. Respondeo,
testes inducti fuerunt fortè participes criminum: &
ideò fuerunt canonicè repulsi: vt extrà de symonia.
c. per tuas. vel dicas, quòd accusatores canonicè pro
cedere non potuerunt: & hoc dicit Tancred. Item
5 in hac purgatione not. quòd ita demum † prodest il
la purgatio si fiat legitimè: alioquin non prodest
quin iterato fiat: vt extrà eod. titu. c. ex tuarum. nec
enim reproba pecunia liberat soluentem: vt ff. de pi
C gno. actio. l. & eleganter. & minus idonea litis con-
testatio nihil operatur quominus iterum fiat: vt C.
ne de sta. defunct. l. si pater. Item si quis per impro-
batam religionem iuret: sibi non prodest, quin verū
iuret: vt ff. de iureiuran. l. non erit. §. j. Item not. quod in
6 hac purgatione † quòd ille qui debet recipere com-
purgatores, non debet multum eos examinare: vt di
cit decre. extrà eod. c. constitutus. quia qui multum
emungit, elicit sanguinem: vt distinct. iiij. c. deniq;.
& sic nimia curiositas & indago aliquando euitan-
da est: vt ff. de noua. l. doli. & ff. man. l. si fideiussor.
D §. ij. & ff. quib. mo. pig. vel hypothe. sol. l. sicut. §. an-
tepe. & xxxiiij. distin. c. fraternitatis. & xlv. distin. c.
sunt namq;. nam prodest curiositas: vt ff. de in rem
verso. l. quatenus. §. sed sicut. Quæstio. Item quæri-
tur si isti cōpurgatores dum essent in aliqua causa
testes inducti, & fuerint repulsi à testificādo propter
crimina eis obiecta: nūquid possent à purgatione re
pelli. quidam dicunt quòd sic. Tancred. tamen di-
cit contrarium per decretal. extrà de testib. c. porrò.
& extrà de ordine cogniti. c. cùm dilectus. in fi. Item
E not. in hac purgatione quòd quis propter immani-
7 tatem sceleris infamatus: puta de hæresi, † quòd nō
solùm ab officio est suspendendus, sed à beneficio:
vt extrà de purgat. cano. c. inter sollicitudinem. & ij.
8 quæst. v. c. super eam. Quæstio. † Item quæritur an
ille cui probatur crimen in modum exceptionis, de-
beat se purgare. Respōdeo quòd sic: vt extrà de pur
ga. cano. c. inter sollicitudinem. nam ex dictis testiū
vix potest esse, quin sequatur infamia: vnde non po
G terit promoueri ante purgationem: vt extrà de simo
nia. c. super eo. hoc dicit Laurentius: licèt enim exce
ptio non infamet: vt extrà de ordine cogniti. c. cùm
dilectus. tamen sigillat opinionem infamati: vt ff. de
doli exceptione. l. apud Celsum. §. aduersus. & opi-
nio alicuius ordinandi in nullo debet vacillare: vt
9 xxxiiij. distinct. c. laici. Io. dicit hoc. † Item no. quòd
propter immanitatem sceleris sicut in hæresi, excedi
tur numerus compurgatorum qui habetur. ij. q. v.
c. præsul. quia hoc arbitrarium est: sicut diminuitur
quandoque in Episcopo: vt extrà eod. c. cùm in iuuē
H tute. c. ex tuarum. † Item not. quòd si aliquis infa-
10 matur in hæresi: & posteà purgat se, non solùm iu-
rat de præterito & præsenti quod sit immunis, sed iu
rat quodā modo de futuro. s. quod familiaritatē hæ
reticorū abiuret: vt ext. e. c. inter sollicitudines. Item
simile: nam si aliquis incidit in canonem latæ sentē-
tiæ verberando clericum in virtute iuramenti iniun
gitur sibi, ne de cætero in clericum vel monachum,
vel alicuius religionis conuersum, manus iniiciat
violentas, nisi se defendendo: aut de mandato præla
torum suorum, vel nisi habeat in eum magisterium
I vel prælaturam: vel nisi socius sit in eadem causa: vt
extrà de senten. excommunic. c. ex tenore. in quibus
casibus ideò non iniungitur aliquid de futuro: quia
seruare non possent: & quia præterquàm in vltimo
casu, scilicèt quando socius verberando non inci-
dit in canonem. Et hoc etiam contingit in quibus-
dam casibus specialibus, vbi quis se iurat similia nō
facturum: sicut quilibet absoluendus: vt xj. q. vlti. c.
cùm aliquis. Item incēdiarius: vt xxiij. q. viij. c. pessi
mam. Item hæreticus: vt in prædicta decreta. inter
sollicitudinem, & in decret. iij. q. vij. c. quoties. Item
K de quolibet nephando crimine: vt xij. q. ij. c. de viro.
Contrarium arg. extrà de cohabita. clerico. & muli.
c. clericos. Sed respondeo, quòd illud locum habet
in sua materia: scilicèt in his criminibus quæ de fa-
cili incurrimus: vt in fornicatione, sine qua pauci
vel nulli inueniuntur: vt l. di. quia tua. in his crimini
bus quis non iurat de futuro, sed tantùm de præsen
ti vel præterito, sicut dictum est. Hæc diligenter de
purgatione canonica & vulgari sum prosecutus. &
de alijs quæ omnia & singula corrigēda doctoribus
meis in iure canonico relinquo: & ipsi ex eorū scien
L tia suppleant, quod mihi iuris canonici sciētia non
ministrat: vt aliàs. ff. de acquiren. posses. l. quamuis.

Celebris quotidianique operis libellorum
Domini Rofredi Beneuentani su-
per iure Pontificio,
FINIS.
***

QVAESTIONES SABBATINAE NON MINVS DOCTAE QVAM fructuosæ ab eminentiſsimo tum Ciuilis tum Canonici iuris interprete D N. ROFREDO BENEVENTANO æditæ incipiunt.

Procœmium.

A CVM ESSEM Aretij, ibique in cathedra reſiderem, poſt tranſmigrationem Bononiæ, Ego Rofredus Beneuentanus iuris ciuilis profeſſor Anno domini. M. CC. xv. mẽſe octobrio: & cogitarem quid vtile & fructuoſum poſſem ſocijs de legum ſcientia miniſtrare: conſiderando, quòd in ſcholis domi
B norum Bononienſiũ Sabbatinę quęſtiones domini Pylei tractarentur: & quia erat vtiliùs quæſtiones de facto emergẽtes tractare in ſabbatis, quàm illas ſcriptas domini Py. recitare: in quibus recitandis nulla vtilitas niſi quò ad aſtutiam inuenitur: ideò quæſtiones de facto emergentes, vtiles ac fructuoſas & copiosè tractatas ad rogatum meorum ſocio rum in ſcriptis redegi: quas quæſtiones periti & ſapientes mei ſocij in ſingulis ſabbatis tractauerunt. Verum quia in legibus noſtris fit furtum ſine cul pa laudabile: & opus & gloſas quas fecerunt doctores
C antiqui mortui iam multis retrò temporibus viuentes doctores & domini ſibi appropriãt & aſcribũt, vt conſequantur laudem ſcholarium gloriam omnium & fauorem. per hęc verba nullũ reum in iudicium defero, pœnam metuens delatoris: ſed emitto crimen inultum, vt cõſcij agant pœnitentiã: vt red ditis pennarum furtiuis coloribus, nudata moueat cornicula riſum: & quia lucrari volunt, & ſemper aliena viuere quadra: nam ſpecies lucri eſt ex alieno largiri, & ex alieno beneficio alium ſibi acquirere debitorem. vt ff. de furt. l. ſi pignore. §. j. Et ideò
D iſtud metuens, & illud quod dicitur. Sic vos non vobis fertis aratra boues. Sic vos non vobis mellificatis apes. Sic vos non vobis nidificatis aues. Sic vos non vobis velleraferris oues. Timens de iure ne aliquis inuidus & ſubtractor operis alieni hoc meum opus ſibi aſcriberet: ideò nomen meũ per initia quęſtionum appoſitum ſtudioſus lector poterit inueni re. In prima quęſtione, quę ſic incipit. Romana quidem eccleſia &c. Prima nominis litera apponitur: & ſic ſeruato ordine inſpectis literis primis quæſtionum inueniet iſta nomina. Rofredus Beneuẽtanus iuris ciuilis profeſſor factor operis. Accipite igitur ſtudioſi ſocij, & ſtudium, & ſollicitudinem attendite offerentis: omnes enim ſunt de facto quæſtiones tractatæ præter quatuor: quarũ materia eſt de quæſtionibus Py. ſed ſunt alio modo, vijs & legibus pertractatæ. Prima illarum quatuor eſt quæ ita incipit Viuianus. Secunda Emilius. Tertia Nicodemus.
E Quarta Farulphus. Et ideò has inuenies hic poſitas: quia quidam ex meis ſocijs tirones in legibus, non poterant dentibus panem durum manducare. ideò illas ſcriptas in medio proponebant. Ceſſet liuor, & inuidia repellatur, bene ſunt & diligenter quęſtiones poſitę, & legibus pertractatę, & in ſingulis quæſtionibus adaptatæ ſunt actiones legibus competentes. Incipiamus ergo in nomine domini &c.

ARGVMENTVM.

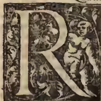
F Qui ſemel elegit, an poſsit ſecundò eligere, & ſi non vult, an cogatur.

SVMMARIVM.

1 *Verba cum effectu accipienda.*
2 *Eligens, cuius electio non tenuit, ab eligendo non liberatur.*
3 *Eligendi ius ſuſcipere uoluntarium eſt: ſuſceptum verò neceſſarium.*
G 4 *Petitione ſola facti, ſtipulatio habere licere non committitur.*
5 *Elegiſſe non uidetur, cuius electio non tenuit.*
6 *Eligendi ius eligenti non tollitur nominatione, quæ effectum non habuit.*
7 *Non eligere & electionem non tenere, paria ſunt.*
8 *Eligere uerbum cum effectu accipiendum eſt.*
9 *Eligens ex quo ſemel elegit, officium eius expiraſſe uidetur.*
10 *Factum aliquid eſſe de facto ſemel ſufficit.*
11 *Solutio quæſtionis.*

Quæſtio

A Quæsto I.

OMANA quidem
ecclesia dum pastore va
caret, Titio est potestas
eligendi collata, vt ali-
quem eligeret in pasto-
rem, hic Titius virũ ho
nestum elegit, qui ele-
ctus noluit consentire:
vult alium eligere; alij
canonici dissentiũt, quę
B ritur an possit: vel non vult alium eligere, an possit
cogi. Quod aliũ possit eligere, vel etiã cogatur ita
probo. Iste Titius debuit eligere: sed non elegit: er-
1 go adhuc eliget: verba enim † cum effectu sunt ac-
cipiẽda: vt ff. ne quis eum qui in ius voca. est vi exi.
l. ij. & l. pe. § pe. & ar. ff. ad Velleia. nõ putat. §. si mu-
2 lier. Nec † liberatur ideò qđ semel elegit: quia illa
electio nõ durauit: nã nõ videtur versum, nisi duret
versum: vt ff. de in rẽ verso. si pro parte. §. versum. Itẽ
si aliquis debeat dare fideiussorẽ, & dedit talem qui
poterat se exceptione tueri: vel fortè exceptionem
C opposuit: & ita liberauit se à fideiussoribus: tenetur
iterum dare fideiussorem: vt ff. ad Vellei. l. quamuis.
3 §. si conuenerit. Item † licèt ab initio non compel-
laris necessitatem eligendi suscipere: tamen posteà
quàm suscepisti, teneris consummare: sicut in man-
dato legitur, quod suscipere est voluntatis: susceptũ
consummare est necessitatis: vt ff. manda. si man-
dauero tibi. §. sicut autem liberum. Idem in commo
dato. vt ff. cõmo. in cõmodato. §. sicut autem. Nõne
hoc idem est in arbitro, quod ab initio non compel
litur suscipere arbitrium, sed si susceperit, cõpellitur
D arbitrari: vt ff. de arbitr. l. iij. §. j. Hoc etiam in iudice
idem: vt ff. de iudi. l. de qua re. procurator etiam qui
susceperit procurationis officium: si velit stipulatio
nem de rato cõmitti, tamen compellitur agere, ex
quo semel accepit: vt ff. de procura. l. filius. §. procu-
ratorem. Nec enim qui inceperit: sed qui perseuera-
uerit vsq; in finem, saluus erit. nam nihil actum cre-
dimus, dum aliquid superest ad agendũ: vt C. ad Sil-
leian. l. pen. §. si. Electio tua quã fecisti de facto fuit,
& non de iure: quia effectum non habuit: & ideò ite
4 rum eliges: sola † enim petitio facti non cõmittit sti
E pulationem habere licere: vt ff. de verbo. obligatio.
stipulatio ista habere licere. §. hi qui. Item manumis
sio, quę sola facti fuit, nõ induexit cõmissionem pœ-
nalis stipulationis: vt C. si manci. ita fue. alie. vt ma.
5 l. pe. † nam nõ videris elegisse, ex quo vel electus est
inutilis vel electus renũtiat. ar. ff. de cõdi. & demõ. l.
hęc cõditio. Nã si legatũ relinquatur alicui mulieri si
nuberet, si ea minor, quã viri potẽs nupserit: nõ ante
ei legatum debebit, quàm viri potens esse cœperit:
quia non potest videri nupta, quæ virum pati non
potest. vt ff. quãdo dies leg. ce. l. quod pupillæ. Item
F vide legem, si relicta sit alicui optio mancipiorum
& ille eligat, & optio illa non tenuit, non propterea
vitiatur electio: vt ff. de optio. lega. l. quotiens. Nec
videtur adempta eligẽdi potestas cõtra dominum:
si frustra contra procuratorem fuerit lis contestata:
vt ff. de condi. indebi. l. cum indebitum. §. creditor.
certũ est enim quod habebat potestatẽ eligendi: vn-
6 de per illã † nominationẽ potestatẽ eligẽdi non ami
sit, cùm illa nominatio non habeat effectũ: nã non
tollitur patrono bonorũ pos. cõtra tabulas, ex quo
G petitio ex testamẽto non habuit effectũ: vt ff. de bo.
lib. l. si viro. inutilis enim electio actionis, non impe-
dit quo minùs actio efficax possit intendi; vt ff. de
euict. l. minor. §. j. & inutilis sententiæ prolatio non
impedit quominùs ipse eidem iudex debeat iudica
re: vt C. quomodò & quãdo iudex. l. si præses. Itẽ di-
7 co hunc nõ elegisse: ergo iterũ eliget: ista † enim duo
sunt paria, siue non eligat: vel si eligat, tamen nõ te-
net electio: sicut de eo qui ab intestato decedit, qui
dicitur ab intestato decedere: siue nullũ faciat testa
mentũ, siue faciat tale, qđ sit irritũ: vt insti. de hære.
H quę ab ab intest. defer. in princ. † verbũ enĩ, eligere.
8 cum effectu est accipiendũ, sicut & verbũ habere: vt
ff. de verb. sign. l. nomen filiarum. §. vlti. Quid enim
obfuit ista nominatio quominus tenearis eligere, cũ
electio nullũ habuit effectũ: vt arg. ff. quod quisque
iur. l. j. in fi. nec enim sufficit quod semel elegisti nisi
& iterũ facias: nam sufficit, quod semel factũ est & c.
vt ff. quod met. cau. l. videamus. Nam qui debebat
reddere rationem, non liberatur, nisi reliqua reddat
licèt simul rationes reddiderit: vt ff. de verb. signi. l.
boues. §. vlti. & ff. de condi. & demon. l. cùm seruus.
I Ecõtrà videtur quòd iste non possit eligere: † expira
9 uit enim eius officiũ: & siue benè siue malè functa
est officio suo: vt ff. de re iudic. l. iudex. sufficit enim
quod semel elegit, licèt illa electio non durauit, nec
habuit effectum. Sufficit enim aliquid semel perue-
nisse, licèt illud quod peruenit, non durauerit: vt ff.
quod met. causa. l. videamus. Si enim mulieri sit præ
stita semel dos repellitur, si iterũ petat. ff. de iure dot.
l. cùm pater. in fine. nec enim amplius potest condi-
tioni parere, cùm semel sit expleta: vt ff. de ma. testa-
mento. si ita fuerit. §. j. Item ex quo debebas eligere,
K de prima electione est intelligendũ: nam si promitto
dotem mulieri, si nuberet, de primis nuptijs est intel
ligendum: vt ff. de iur. dot. l. dotis promissio. Item si
mulieri promitto donec nupta erit, de primis nuptijs
est intelligendum: vt ff. de verbor. signifi. l. boues. §.
hoc sermone. illa enim electio quã primò fecit om-
nem electionẽ consumpsit: vt ff. de optio. lega. apud
Aufidium. Item ex quo per illum electorem non ste
tit: habetur illa electio pro impleta: vt ff. de cõdi. in-
sti. l. iij. & ff. quãdo dies lega. ced. l. iiij. Item nõne à
principio habuisti potestatem eligendi plures: ergo
L vno electo alium non eliges: sicut in actionibus: vt
ff. de tributo. quod in hæredem. §. eligere. & ff. de le-
ga. ij. l. cùm filius. §. varijs. hoc enim factum fuit tale
quod semel impleri debuit: vt ff. de condi. & demõ-
stra. l. hæc conditio. & sic vides quod eligere non po
testi & si velis eligere, suspectus videris: vt ff. de pro-
10 cura. quæ omnia. sufficit † enim semel de facto ali-
quid esse factum: nam emãcipatio facti cõmittit sti-
pulationem: vt ff. de verbo. oblig. quidam. Et manu-
missio facti implet conditionẽ: vt ff. de condi. & de-
monstra. l. Mæuius. & ff. de statulib. l. Stichus, si hæ-
M redi. & C. de transact. vbi. Diuortium enim facti re-
petitionem dotis induexit: vt ff. de condi. & demon. l.
quod seruus. Alienatio facti induexit conditionem
vt C. de cõdi. ob caus. l. ea lege. & prodigium quod
est partus facti indicat impletã conditionẽ: vt ff. de
verb. sig. l. quęret aliquis. Et recisio facti aquilianę
stipulationis pœnam cõmittit: vt C. de trãsact. l. vbi
11 pactum. & ff. eod. tit. l. pacto. In † hac quæstione vi
detur mihi, quòd si ille qui debebat eligere, se offe-
rat quod repellitur per leg. illam ff. de procura. quæ

A omnia. si verò se non offerat: sed quæritur vtrum cogatur eligere. Respondeo si hoc actum est, quod semel eligat, iterum non eliget: alioquin eliget per l. ff. de codit. & demonst. l. hæc conditio. Rofredus.

ARGVMENTVM.

Si scholari vel alteri collata est præbendà, qui putabatur peritus: si demum apparet imperitus, an ab eo possit auferri: & an idem in eo cui concessum fuit feudum.

SVMMARIVM.

1 *Causa quæ cum effectu secuta nō est: secuta non uidetur.*
B 2 *Commendans se cum assertatione falsa in alterius perniciem, de dolo tenetur.*
3 *Contractus cui dolus causam dedit: si est bonæfidei, ipso iure nullus est: si sit stricti iuris, licèt teneat, per actionem de dolo rescindendus uenit.*
4 *Ecclesia læsa pupilli iure utitur.*
5 *Episcopus de officio omnibus prouidere tenetur.*
6 *Episcopus unde dictus.*
7 *Verba commendatitia sui ipsius non obligant.*
8 *Retenta in mente repetionem non inducunt.*
9 *Nullus contra factum suum uenire, etiam si de iure non*
C *teneat, non potest.*

Quæstione II.

ODERICVS quidam scholaris inanis gloriæ cupidus multum in pompa verborum elatus recessit ad propria pro sapiente & multum se de scientia commendabat, quod vinceret Socratem, & superaret Platonem, vel Pompeium præcederet, & Pompeius retrò iret. Episcopus ciuitatis illius credendo bene illo proficere, dedit sibi præbendam, credens bene per illum vtilitatibus ecclesiæ prouidere: nunc scholaris iste insufficiens inuenitur: vult Episcopus
D reuocare præbendã: quæritur an possit. Eadē quæstiu poni posset in domino concedente feudū alicui militi, quem probum credebat: erat tamen inutilis. Quod possit reuocare ita probo. Ad reuocandam præbendam vel feudū condictionem sine causa propono: quasi q causa quæ videbatur ab initio iusta, modò recidat ad iniustã: vt ff. de condictio. sine causa. l. j. vel cōdictionē ob causam: quasi causa patrocinij dedit, vel causa militiæ: & patrocinium & mili
1 tia sunt inutilia: & sic † causa non videtur secuta, ex quo cum effectu non videtur secuta. Item debet
E iuuari Episcopus vel dominus ideò quia certat de damno euitãdo: scholaris vel miles de lucro captando: & sic potior est causa Episcopi vel domini damnum vitare volentis: vt C. de iure deliber. l. scimus. §. legatarijs. Non enim eadē est ratio debita admittere, & lucra non capere: vt C. de codicil. l. vlti. Præterea licèt causa nō fuisset expressa, propter quã non secuta nō debet repeti: tamē tua temeraria assenera tio inducit repetitionē: namq; vēditor qui aliàs non tenetur: tamen quia aliquãdu facilè asseuerat, quod
F non debuit: lex dicit eum teneri: vt ff. de acti. empt. l.
a Iul §. j. Cum enim te † cōmendabas: hoc faciebas in perniciē aliorū: ideò propter dolū teneris: vt ff. de dolo. l. quidã debitor. Etiam aliquis tenetur in simili actione de dolo & ad interesse: vt ff. de dolo. l. arbitrio. imò dico fortiùs, q prębēda ipso iure debet auo
3 cari: quia † dolus dedit causam cōtractui: vnde ipso iure nullus est cōtractus, si est bonæfidei: vt ff. de dolo, eleganter. in princ. si verò sit stricti iuris, sicut cōtractus licèt cōtractus tenuerit, debet tamē rescindi per actionē de dolo: vt C. de inutilib. stip. l. dolo vel me-

G tu. sic ergo tua lingua afferat tibi damnū. Nam lingua fuit dãno: lingua faciente loquaci. Qui color est albus, nūc est cōtrarius albo. Frater cur venisti ab Aretio vbi hodie viget sciētia literarū: non debebas probitates tuas nimiū cōmendare: nã si Catonē aliquando legisti, ita dicit: Nec te collaudes, nec te culpaueris ipse. Et alibi. Nō velis rerū quicquã laudare tuarum. Nisi sint ore alterius probatæ prius? q enim dolum commiseris videas. Nonne dicit auctoritas. Multa fide promissa leuant vbi plenius æquo laudat venales quas vult excludere merces. Cùm igi
H tur debeas puniri de tali iactantia, quia patris bona non studendo: sed cum meretricibus luxuriosè viuendo: & in tractatu de cōcussionibus pernoctando consumpsisti, quod nunc rei euentus ostendit: cū tibi debeãt ligari manus & pedes, proijcique in tenebras exteriores: quomodò es ausus intrare ad nuptias non habens vestem nuptialem? quomodò petis ergo remunerari: vel qua fronte defendis errorē tuū, cū debeas eo ipso puniri: vt arg. ff. de nego. gest. si quis negotia. & ff. solu. matri. si ab hostibus. hæc enim causa. f. scientia falsò cōmendata, fuit causa fi
I nalis propter quã præbendã vel feudū fuit cōcessū, vnde illa cessante, cessat effectus: vt ff. de dona. l. j. & l. ij. §. fi. nam causatū perimit causa perempta suum. hoc etiã de Calphurnia legimus: vt ff. de postu. l. j. §. sexum. si enim ego sciuissem te insciuum: nullo modo tibi concessissem præbendam, vnde: quia te tanquã idoneū aduocatum elegi, nō tenuit collatio beneficij, cùm reperiaris minus idoneus: sicut non tenuit institutio filij, qui tanquã filius institutus est, cùm filius non esset: sed potius si illud vitium sciuisset, te nunquã instituisset: vt C. de hæred. insti. si pa-
K ter. Sicut enim rescriptum impetratū tacita veritate, qua cognita priuilegiū non daretur, nō tenet, ita & & hic: vt ff. de ventre inspici. l. j. in fi. Cùm enim dolum in tui cōmendatione cōmiseris: nec aliàs alteri in tui præiudiciū deberet prouideri: tamen ratione tui doli totū cōmodum tibi debet auferri: vt arg. ff. de excu. tut. l. qui testamento. Et licèt ecclesia secundū iura deficeret: tamen petimus subleuari restitu-
4 tionis auxilio: quia † læsa ecclesia iure vtitur reipubli. vt C. de sacrosanct. eccle. l. vlti. & res public. vtitur iure minoris: vt C. ex quib. caus. maio l. respubli
L ca. & C. lib. xj. de iure reipubl. l. rem publicam. Econtrà videtur quod reuocari nō possit. In primis: quia Episcopus † tenetur ex suo officio omnibus prouidere: est enim dictus Episcopus † ab epi, quod est su
5 prà, & copim quod est intendens: & sic si concesserit
6 præbendã, quod & argumentū dicit officium: nam nomina debent esse cōuenientia rebus: vt institu. de dona. & arg. C. de Episco. & cleri. decernimus. vnde si fecit Episcopus quod suum dictat officiū, non debet venire contra illud: quia ex suo debet facere: vt arg. ff. si serui. vendice. l. altius. & ff. de admini. tut. l.
M quotiens. ff. de condi. indebi. frater à fratre, si enim me cōmendaui, nō sum dãnandus propterea: nam licitū est mihi me cōmendare, cùm hoc inueniã de Vlpiano, qui dicit se fore nobilē: vt ff. de censib. l. j. sic enim inspiciens hoc negare non potes, quod nescires, cùm te virum literatum ostenderas: & sic scienti & volenti dolus non infertur: vt C. de transact. cùm donationis. volēti enim non fit iniuria: vt ff. de aqua
7 pluui. arcen. l. in diem: † si enim me cōmendaui: illa verba non me obligãt: vt ff. de contrahen. empt. l. ea quæ cō-

A quæ cõmendandi causa. Et si ego me dixi aduocatum prouidũ: non est in me summa prouidẽtia summi philosophi attendenda: sed sufficit si sim qualis qualis: vt ff. de ædiliti. edict. l. sciendum. §. j. Nam si promitto alicui totũ non meliorẽ præstabo, siue præstare debeo: sed sufficit si qualẽ qualẽ exhibeã, qui sciat facere carnes lixas, vel carnes cum calmazar: vt ff. de ædili. edict. l. si quid. §. fi. Præterea esto quod illud gereres in mẽte, scilicet quod ideò dabas propter meam scientiam: tamen ex quo non expresisti

8 repetitio locum habet non habet: ea enim † quæ in

B mente retinentur, cùm à domino non exprimuntur repetitionem non inducunt: vt C. de condi. ob. causam. l. si repetendi. Nam si nepos remittit patruo actionem quia hoc gerebat in mente vt patruus eum hæredem institueret: si eum non instituat, non proptereà transactio irritatur: vt C. de transact. l. si maiores. Et licèt non sim summè peritus: tum quotidianus vsus viros efficit approbatos. vt C. de iudi. l. certi. nã & aliàs si hæreditatẽ vẽdo: nõ debeo illã locupletẽ præstare: sed sufficit, si sit qualiscũq; hæreditas: vt ff. de hæred. vel actio. vendi. l. cùm hæreditatem.

C Hoc idem in nomine vendito: vt ff. de hæred. vel actio. vend. l. si nomen. & ff. de euict. l. si plus. §. vltim. Item ex quo concesisti præbendam: contra factum tuum venire non debes, etiam si de iure non teneatis vt ff. de adoptio. post mortem. & ff. de seruitutib. ru. prædio. l. per fundum. In hac quæstione videtur mihi Episcopum vel dominum à concessione præbendæ vel feudi fore submouendum, ex quo causa non fuit expressa, licèt illam causam in corde conceperit: vt C. de condicti. ob causam. si repetendi. & C. de transa. si maiores. verùm iure extraordinario, sed re-

D stitutionis, puto ecclesiam iuuãdam sicut in allegationibus dictum est.

ARGVMENTVM.

An is cui data est potestas eligendi potestatem, posit seipsum eligere.

SVMMARIVM.

1 *Eligendi potestas cui concessa est: si seipsum elegerit: electio non tenet.*

2 *Potestas ex quo electus est, modo iuridicè, non refert.*

3 *Refertur ad omnes quod pro uoto primatibus indulgetur.*

E

4 *Benedictus Carus Romæ seipsum elegit.*

5 *Claus. Quis uicem duorum sustinere non potest, quando locus sit.*

6 *Honores qui ambit, uel omnem operam ut consequatur, in legem Iuliam ambitus incidit.*

7 *Author in re propria nullus fieri potest.*

8 *Electio suipsius non ualet.*

9 *Imperatiuus quare prima persona careat.*

10 *Eligendi potestas cui data est persona excepta uidetur.*

11 *Electus & eligens, relatiua in eadem persona non cadũt.*

F Quæstio III.

FROGERIVS electus fuit, vt eligeret potestatẽ: ille elegit seipsum: quæritur an teneat ta-

1 lis electio. In primis videtur q sic: hic enim † pro eligendo potestatem fuit electus: potestatem elegit: ergo de iure tenet: ad nihil ergo aliud tendebãt eiues nisi quod potestatem haberent: vnde cùm hic sit electus: ergo de iure tenet, à simili argu. tali: nam nihil aliud ait prætor: nisi vt respirent à controuersijs litigantes siue se cõmittẽdo iurisdictioni prætoriæ: siue

G alio modo fiat de communi voluntate & concordia vt ff. de oper. noui nun. l. j. §. & post opus. Quid interest enim ciuitatis vtrum per me vel per alium ciuitatis commoditatibus cõsulatur: certe nihil: vt C.

2 de natur. liber. l. si quis seu libe. in fi. † Ex quo enim potestas est electus, non refert quomodò sit electus: si tamen sit electus, sicut lex dicit. argu. C. de institu. & substi. sub condi. fac. l. si mater. Et si denuntiatio sit facta alicui in petitione hæreditatis, efficitur malè fidei posessor: nec refert à quo fiat denuntiatio: vt ff. de petitio. hæredita. l. item veniunt. §. petitam.

H Et si pecunia promittatur pro libertate præstanda, non refert à quo manumittatur: vel qualiter, sed an manumittatur: vt ff. de verborum obligatio. l. cum seruus. Item valet electio: quia videtur à tota

3 vniuersitate electus: nam dicit lex, refertur † ad omnes quod pro voto primatibus indulgetur: vt ff. de reg. iur. l. aliud. §. refertur. vnde cũ ego totius ciuitatis imaginem representẽ, si me elegi, electio tenuit: vt ff. quod cuiusque vniuer. no. l. sicut municipij. §. vltim. si me elegi, tenuit: feci hoc tanquàm ipse: sed non tanquã alius, sicut video: nam auus adoptat ne-

I potem, non quasi auus, sed quasi quilibet: vt ff. de adoptio. si pater. §. qui duos. aliàs autem licèt pater & filius censeantur eadem persona: vt C. de impub. & alijs substi. l. vltim. tamen pater eligit filium & econuersò: nec facit hoc quasi pater, sed quasi decurio: vt ff. quod cuiusq; vniuer. no. l. item eorum. in princip. quantum enim ad ista publica munera non consideramus ius patriæ potestatis: quia quasi persona publica admittitur, quę aliàs repellitur: vt ff. ad Trebel. nam quod. Nec cassatur electio ideò quia meipsum elegi: quia hoc iure conceditur. nam si quæri-

K mus vtrum aliquis sit de iure electus, quem duæ partes eligũt, dicitur quod sic, etiam si ille sit inter duas partes qui electus est: vt ff. quod cuiusque vniuersi. nomi. l. planè. Item electio valet, licèt in re propriam præstitisses authoritatẽ: sicut legimus de tutore, qui in re propria præstare authoritatem potest: vt ff. de contrahen. emptio. l. fistulas. § fundum. Cum enim hic tractaretur de iure publico, bene aliquis potest fieri actor in re propria. vt ff. ad Treb. l. j. §. fuit quęsitum. in fi. & si non directò: licèt mihi per consequentiam: vt ff. de aucto. tut. l. j. facit hic enim quasi totũ

L collegium nõ quasi ipse: sicut de patre qui fideiubet non quasi pater, sed quasi quilibet extraneus: vt ff. quod iussu. l. j. §. quid ergo. Item nonne consuetudo Romanæ vrbis debet inspici. certè sic. ff. de legi. l. de quibus. nam ius illud inspicimus, quo olim Romana ciuitas vsa fuit, vt ibi. at † in Roma Benedictus 4

Carus homo seipsum elegit, cum esset sibi data potestas eligendi, & populus Romanus approbauit: vnde pro lege debet seruari in similibus. lex autem est quod populus Romanus &c. vt institu. de iure natural. genti. & ciuili. §. lex est. Nec obstat quod dici

M posit: quia nõ posit sustinere vicem duorum: nam illud verbum est in contentiosa iurisdictione: at in voluntaria bene quis vti potest duplici officio: vt ff. de officio prætoris. l. j. & de officio consul. l. j. Præterea tenet electio: nam primò de ciuitate illa debet idoneus eligi, ad cuius potestariam quis vocatur: argumẽ. C. de Episc. & cler. l. in ecclesijs. & si ibi non reperiatur idoneus: tunc alius eligatur extraneus: vt ff. de decurio. l. eos qui vtensilia: vnde cùm me inueni idoneum, tenet electio: & si primò me elegi: non

A vitiatur electio: nam & dicit auctoritas: frange esu-
rienti panem tuum, & carnem tuam ne despexeris.
Item pro isto facit ff. ad legem Cornel. de fals. l. vxo
ri. Econtrà videtur quòd electio non teneat. In pri-
mis ideò quia nunquam populus de tua persona co
gitauit, quando te elegit, vt eligeres te: sed tantùm
de extraneo: si enim contrarium sibi placuisset, dum
te elegisset: & sic euitatus fuisset iste circuitus: vt ar-
gumen. C. de caducis tollend. l. j. circa finem. ergo si
te elegisti, contra fines mandati fecisti: vnde quod
actum est, ipso iure non tenet. argumen. ff. manda.
B diligenter. Nam Est modus in rebus, sunt certi deni
que fines: Quos vltra citraque nequit consistere re-
ctum. Prętereà esto quòd de te intellexisset populus
6 tu tamen te intromittere non deberes. † Nam inci-
dit in l. Iul. ambitus quicunque honores desiderat,
vel operam exhibet vt honorem possit habere: vt ff.
ad legem Iul. ambit. l. j. Cum enim per legem illam
puniri debeas in quinquaginta aureis: quomodo
honorē petis de crimine, cum non debet esse in pœ-
na premium: vt arg. ff. solu. matr. l. si ab hostibus. iā
licèt sis honestus homo: & talis cui officium potesta
C riæ conueniat: te ipsum offerre non debuisti, nec eli
gere: nam quis debet cogi inuitus, rogari cogēdus:
nam indignus est honoris regimine, nisi quis fuerit
ordinatus inuitus: vt C. de epis. & cler. l. si quēquam.
Item nullus se tutorem dare potest: vt ff. de offi. prę-
to. l. fi. Item nec aliquis potest sibi legatum ascribe-
re: vt ff. de fal. si quis legatum. honesti enim viri, vo-
cati ad ciuilia munera, nedum non se ingerunt. imò
à tali vocatione appellant: vt C. de appell. l. hi qui. si
enim fuisti electus vt eligeres: alium debuisti elige-
7 re, & nō te: † quia nemo in re propria author fieri po
D test: vt ff. ad Trebel. l. j. §. fuit quęsitum. in prin. & ff.
de autho. tu. l. j. Item nonnè suspectus redditur, qui
operas suas ingerit in inuitos: vt ff. de procur. l. quæ
8 omnia: eo † enim ex quo te elegisti, nō valet electio:
quia sicut dicit. c. nemo à se ipso potest initiū sume-
re, extra de iure patro. c. si per nostras. Arbiter enim
in re sua aliquis esse non potest, nec iudex: quia sibi
imperare non potest: vt ff. de arbit. l. pe. & C. ne quis
in sua causa ius sibi di. l. j. Nec testis quis esse potest
in re propria: vt C. de testi. omnibus. & si aliquando
9 legisti grammaticam nonne † ideò imperatiuus ca-
E ret prima persona: quia nullus sibi imperare potest.
Item cùm prohibeatur quòd aliquis in priuata cau
sa & propria non sit actor & iudex: vel arbiter, vt di
ctum est: multò minus erit in publica: nam cum ibi
sit maius periculum, & maius cōsilium: vt ff. ad car.
l. j. §. sed & si quis. Prætereà videtur lex quæ hoc de-
terminat: nam si tibi mandaui vt dates centum cui
velles, dare potes cui vis: tibi autem retinere nō po-
tes: vt ff. manda. l. si mandauero §. si tibi. sic enim ali
quando quædā contingunt, quòd aliquis potest fa-
cere in persona alterius: sed tamen in sua non cōce-
F duntur: sicut in creditore, qui potest pignus alij ven
dere, sibi tamen non retinet: vt C. de distrac. pig. l. &
qui sub imagine, hoc in fideiussore: vt C. de dolo. l. j.
hoc etiam in œconomo: vt C. de sacrosanct. eccles. l.
quibuscunq; modis. Prætereà si tu allegas quod ita
Romæ fuit factum, non valet: non enim quod Ro-
mæ fit inspicitur: sed quod fieri debeat. ff. de iusti. &
10 iure. l. pe. † Item cum fuit tibi data potestas eligen-
di, tua videtur persona excepta: quia in generali ser
mone non continetur persona loquentis: vt C. de so
G lu. l. inquisitio. licèt contrariū generale pro alia par
te possit allegari. Cum enim affectas esse potestas,
hoc ipso censeris indignus: nam qui affectauit abes
se causā reipublicę, hoc ipso priuilegio restitutionis
nō gaudet: vt ff. ex qui. cau. maio. l. & qui data. Nec
enim tutori datur excusatio, qui tutelam affectauit:
11 vt insti. de excusa. tuto. Item † ista duo relatiua ele-
ctus & eligens, in eadem persona non cadunt: sicut
nec ista emptor & venditor: vt ff. de rerum permu. l.
j. nec creditor & debitor. ff. de fideiusso. l. hæres. & l.
Vtanius. In hac autem quæstione videtur mihi sine
H præiudicio melioris sententiæ quod non possit hic
esse potestas, qui se ipsum eligit: nam cū haberet po
testatē eligēdi aliū & nō se debuit eligere per illud.
c. de iure patr. si per nostras. & per l. ff. mādati, si mā
dauero §. si tibi. & quia res esset mali exēpli, quæ vi
tanda est: vt ff. de custo. & exhi. l. diuus. in fine legis.

ARGVMENTVM.

An reuocato viro per vxorē à monasterio, videā
tur etiam reuocata bona, quæ ingrediendo mona-
sterio contulerat.

SVMMARIVM.

I 1 *Reiuendicatione utili uel cōdictione sine causa reuocatus à monasterio experiri potest.*
2 *Monachatione cessante, bona quæ inde data fuerint, an reuocari debeant. & nu. 5.*
3 *Ecclesiæ donari cum iactura aliena prohibitum.*
4 *Actus in parte adprobari & in parte reprobari non debet.*
6 *Obligatio an pro parte rescindi possit, & proparte ualere.*

Quæstio IIII.

FARVLFVS intrauit monasterium sine vo-
K luntate vxoris: nunc vxor carnis stimulo agitata
maritum reuocat: quęritur an bona quę fuerint per
ingressum monasterio quæsita reuocentur. Videtur
quòd sic Et quia sine actione nemo experitur: vt ff.
de admi. tu. quotiens. §. item si temporali. & ff. de ne
1 go. gest. l. si pupilli. § fin. † ideò ille reuocatus à mo-
nasterio vtilem rei vendicationem vel condict. sine
causa proponit: quod enim vtilis rei vendicatio cō-
petat, probatur. Certum est, quòd hic fuit dominus
antequam traderet. vnde licet dominium in eccle-
sia transferret: vt dicit authen. ingressi, tamen nunc
L vtilis rei vendicatio debet dari ratione prioris do-
minij: sicut video in eo qui donationem factam re-
petit ob causam alimentorum: vt C. de donatio. quę
sub modo. l. j. & in donatione causa mortis: vt ff. de
dona. causa mort. l. si mortis causa. & sic in donatio
ne spōsaliorum: vt C. de dona. ante nupt. l. cùm mul
tæ. Item quòd condictio sine causa locū habeat vi-
de. licèt enim ab initio causa fuit iusta: tamen nunc
rediit ad iniustam, vnde locum habet condictio si-
ne causa: vt ff. de cond. sine causa. l. qui sine & l. seq.
& sic actione proposita dico bona reuocanda: nam
M quare fuerint bona monasterio vendicata hæc est
2 ratio: quia persona monacha facta fuit: † ergo desi
nente monachatione bona debent reuocari: eadem
enim est persona obligandi & soluendi in contra-
rium ducta: vt ff. de verborum obligationibus. l. in-
ter stipulantem. §. sacram. Prætereà bona possunt
reuocari: quia quando iste monasterium intra-
uit, non tenuit introitus: ideò quia cum sint vna
caro vir & mulier: vt ff. rerum amota. l. j. non potest
pars transire ad monasterium, & pars in sęculo per-
maneret:

A manere:cùm uemo posit Deo seruire & mâmonæ.
Qond enim introitus non valuerit: probatur ex dif
finitione matrimonij: quia coniunctio est maris &
fœminæ indiuiduã vitæ consuetudinem continens:
vt ff.de ritu nup.l.j.& institu.de patria po.si ergo vi
tiatur illud qood est principale: qoomodò tenebat
illud quod est accessorium, vel quod ex eo sequitur:
certè non:vt dicit l.C.de legib.& constitu. non du-
biũ. Item iste voluit illa bona offerre, si monaehus
factus fuerit: ergo cùm non sit secuta monaehatio
cum effectu,reuocatur data: sicut in datione dotis
B quæ data reuocatur,si matrimonium non secutũ: vt
ff.de iur.dot.l.promittẽdo.si enim non est monacha
tio,nec erit bonorũ oblatio: vbi enim matrimoniũ
non tenet,nec dos etiam dici debet: vt ff.de iure do.
l.iij.sicut est dos matrimonio legitimè cõtracto.Prę
tereà te Abbatem monasterij alia ratione repello,
quod bona nõ retineas:nam cùm te fateris esse mo-
nachũ, vinceris auaritiæ cœcitate,& sic discordant
inter se propositum & intentio:quod enim non pos
sis te defendere, ita laicorum exemplo poteris edo-
ceri: vt argu.C.de mu.patri.lib.x.l.professio.Nonne
C prohibetur etiam laico, quod non locupletur cum
aliena iactura:sic,vt ff.de conditi. indebi. nam hoc
5 natura, † hoc etiam in ecclesia multo fortiùs prohi
betur,quæ cõsueuit laicos à talibus erroribus reuo-
care:vt argu.ff.de condi.indeb. frater à fratre. & ff.
de admini.tut.l.quotiens.ff.si seruitus vendi. altius.
Prętereà dicit generale, ꝙ si id qđ ago, non valet vt
ago, nõ valeat vt valere pôt:vt ff.de cõsti.pe.l.j.cùm
enim hic ingressus legibus & canonibus sit repro-
batus:ergo & bona reuocantur. nihil enim tenere
debet ex ea obligatione, quam obligationẽ totam
D senatus improbat:vt ff.ad Velleia.l.si mulier. Præte
reà ecclesia liberator ab onere: quia amicis mona-
chi & sibi non tenetur amodò prouidere: ergo & e-
molumẽtum non habebit:& sic cùm diminuitor la-
bor,diminui debet cõmodum: tam enim labor quã
pecunia recipit diuisionem: vt ff.de annuis lega.l.
4 Seio amico.† Prætereà tu in partem reprobas,quod
ingressus non teneat:in partem approbas: quia vis
scilicèt bona retinere:hoc iura non concedunt. arg.
ff.de bonis libe.l.vt si ex modica.& l.iam absurdom
Econtrà videtur,quòd bona non reuocentur. In pri
E mis ea ratione:quia quò ad bona cõtractus tenuit:
ergo non debuit aliquo casu superueniente vitiari
quod ab initio factum est legitimè:vt C.de admini-
stra.tut.l.sancimus.& ff. de itinere actúque priua.l.
nec enim. Si enim reuocatur persona monachi:ideò
reuocatur propter indissolubile vinculum matrimo
nij:quæ ratio in bonis reuocandis non accidit: licèt
enim sit inutile illud quod geritur quò ad persõnã:
tamen bona retinentur:quia dicit generale: si non
valet quod ago vt ago valeat vt valere potest: vt ff.
de transact.& post rem.& de condit.indeb. elegan-
F ter.licèt enim principale sit inutile, tamen acciden-
tia non tolluntur:vt C. de prædijs minorum.l. & si
5 is. † Prętereà licèt vitietur monachatio:bona tamẽ
non reuocantur:eccè enim si vitiatur transactio pro
pter alimenta:tamen quod est solutum, non reuoca
tur:vt ff. de transact. cùm hi.§. si quis de alimentis.
Item si vsusfructus legetur,& iter adimatur: inuti-
lis erit ademptio:quia nihilominùs debetur: vt ff. si
vsusfru.pet.l.j.Item nonne inutilis est remissio debi
ti,si fiat inter maritum & vxorem: sed tamẽ non est
G inutilis in pignore libetando:vt ff.de donatio.inter
virum vxo.l.si sponsus.§.si vxor.& C.ad Vellei.l. eiũ
constante.& ff.quib.mod.pign.vel hypotec.solua.
6 l.j. † Prætereà videtur, quòd eadem obligatio pro
parte rescinditur & pro parte tenet: sicut legimus.ff.
de donatio.inter virum & vxor. l.si sponsus.§.si ma
ritus. Prætereà videtur quod bene potuit propter ta
lem causam ingressus separari:vt C.de episco.& cle
ric.Deo nobis.Si ergo vir potest separari:dico adeò
ꝙ monachus à monasterio nõ pôt separari:vel si re-
uocetur persona bona,tamen remanẽt monasterio
H ad illud quod licet illud admittatur à iure:tamẽ bo-
na à primo monasterio vẽdicantur: vt in authenti.
de monachis.§.si quis autem. j. col. Cùm enim illa
bona sint monasterio quæsita, iam sine facto mona
sterij ad aliud transire non possunt:vt ff. de regu.iu
ris.l.id quod nostrum est. Reliqua autem soluendo
dic vt in quæstionibus Pylei. In hac quæstione di-
stinguitur,sicut distinguit dñs Io. Refert vtrũ aliqa
dedicet se & sua bona expressim: an bona tacitè. In
primo casu si reuocatur persona, bona non reuocã-
tur:in secũdo sic:vt arg.C.si pendẽ.appel.l.iij. & C.si
I reus vel accu.mor.fue.l. vlti. Decretistæ tamen no-
stri dicunt,quòd reuocata persona,indistinctè reli-
qua bona reuocantur.

ARGVMENTVM.

Si canonici qui elegerunt,moriantur,antequàm electus per eos confirmetur: an successores teneantur electum confirmare.

SVMMARIVM.

1 *Electio canonicè facta eligentiũ morte uitiari non debet.*
K 2 *Suffecti in locum aliorum, quòd factum illorum in quorum locum suffecti sunt, ratum habere teneantur.*
3 *Subrogati in locũ aliorũ, eodem iure subrogati censentur.*
4 *Fiscus qui in iure priuati succedit, illius iure utitur.*
5 *Episcopatum qui desiderat, bonum opus desiderat.*
6 *Episcopus dignus non uidetur, qui precibus non interuenientibus ordinatur.*
7 *A munere repellẽdus est, qui non inuitatus ultrò se offert.*
8 *Forma dat esse rei.*
9 *Nominato ex sola nominatione ius queritur.*

Quæstione V.

L ROMANI canonici cuiusdam ecclesiæ ele-
gerunt quendam in pastorem:qui canonici an-
tequàm electus confirmaretur:sunt omnes mortui:
alij sunt de nouo creati:electus nunc petit cõfirma-
ri:canonici cõtradicũt: quæritur vtrũ confirmatio-
1 nem petere possit. Et videtur ꝙ sic:nam certum † est
quod fuit electus canonicè: ergo electio non debet
vitiari morte eligentiũ: nam morte cognitoris non
debet perire publica fides:vt C.de re iudi.l.vlti. & si
testamẽtum sit semel publicatũ: licèt primũ pereat:
nihilominus tamen valet:vt C.de testa.l. ij. & ff. de
M administ.tut.l.chirographis.cum ergo ab initio re-
ctè fuit facta electio,nõ irritatur casu aliquo super-
ueniẽte:vt C.de administ.tut.l.sancimus.& ff.de iti-
nere actúque priua.l.ij.non enim potestis contradi-
2 cere: † nam cum successeritis prioribus eligentibus,
tenemini factum ipsorũ habere ratum:nec enim fa-
ctũ testatoris hæres rescindit:vt C.de testi.milit. qui
à patre.& C.de reb.ali. non alie.l. venditrici. Cùm
enim sim à vestris antecessoribus quasi manumis-
sus:tu hæres me in seruitutem reuocare non debes:

A vt C.de liberali causa.l.si ab eo.adeò hoc verum est,
quod licèt illi non habuerint ius eligendi: & vos de
iure possitis eligere:te nemini:tamen factū illorum
approbare:vt ff.de except.rei vend.& tradi.l.si à Ti
tio.Item vos estis illi ijdem qui me elegistis: popu-
lus enim qui est hodiè,est ille idē qui fuit iam retrò
cētum annis:vt ff.de iudi.proponebatur. ædificium
enim positū loco alterius,idem censetur:vnde & ea-
dem seruitus durat,& sic est eadem electio: vt ff.de
serui.l.seruitutes.§.si sublatum.Et nauis refecta eis-
dem tabulis,eadem videtur,& stipulatio antè con-
B cepta non non vitiatur.ff.de verb.oblig.inter stipu-
lantem.§.sacrā.& de solu.qui res.§.aream.Decurio-
nes enim sunt ijdem, siue durent primi omnes siue
sint mutati:vt ff.quod cuiusq; vni.no.l. sicut muni-
3 pij.§.vlti.† cùm enim vos sitis subrogati in locum il
lorum eodem iure censemini:nam & actio subroga
ta in locū alterius eodem priuilegio gaudet: vt ff. de
adopt.si is qui. & ff.si quis cau.l.si quis eum.§.qui
iniuriarū. Item non potestis cōtra venire: nam nec
iudex factum sui prædecessoris rescindit:vt C.sentē
tiam rescin.nō pos.l.j. nec pupilla factū sui testato-
C ris.C.de his quib.vt indig.l.Polla. Nonne tu es hæ
res:ergo vna persona cum defuncto censeris: vt in
authen.de iureiur.à mor.præsti.colla.v.in princi. Et
quod sitis idem cum antecessoribus vestris videas:
nam eadē familia dicitur,licèt omnes serui sint mu-
tati,vel omnia nomina,vel ministeria: vt ff.de lega.
ij.l.peculium.§.j.quemadmodum eadem taberna di
citur quæ fuit substituta in locū prioris:vt ff. de fun
do instr.l.tabernā.item vide legē apertam:nam grex
idem dicitur esse etiā si sint omnia capita renouata
vt ff.de rei vend.l.Marcellus.& ff.de lega.j.l.grege.
D & l. quod in rerum.§.vlti.& ff.de rei vendi.l.si quis
alienam nauem.Sed licèt ponas quod tu hæres non
sis eiusdem iuris, sicut & antecessor: tamen ab eo
incohata tenēris consummare:nam hæres socij, nō
est socius:tamē à defuncto incohata tenetur cōsum
mare:vt ff.pro socio.l.hæres. Item hęres tutoris non
est tutor:sed tamen compellitur explicare incohata
à defuncto: vt ff.de hære.tut.l.ij.Ea enim quæ vestri
antecessores fecerunt perinde est ac si vos fecissetis:
arg.ff.de aqua plu.arcen.l.si tertius.§.Celsus. Item
cùm tēpore electionis non cōtradicebatis,mihi con
E tradicere non potestis:vt ff.de decur.l. Imperatores.
§.fi.Pręttereà ex quo vos appellamini canonici sicut
& primi:sola impositio nominis facit vos eosdem,li
cèt sitis alij:vt ff.de condi.& demonstr.l.filiæ.§. vlti.
quod enim ordo semel decreuit,non debet illud ali
quo modo rescindi:vt ff.de decre.ab ordi.fa.l. quod
semel.ex quo enim me semel elegerunt, amodò non
possent cōuenire illi si superessent.arg.ff. de re iudi.
l.iudex.nec etiam vos, qui in illorum loco successi-
stis: cùm eodem iure vtamini: anulus enim subro-
gatus in locū prioris anuli eodē iure censetur sicut
F & primus:vt ff de dona.inter vir.& vxo.l.si donatę.
§.fi.& l.si sponsus. Nec enim videtur de nouo ordi-
nata canonia, sed antiqua videtur confirmata. qui
enim ædificium fulsit & refecit: nō nouum videtur
facere:sed veteri remediū adhibere:vt ff.de no.oper.
nun.l.j.§.si quis ædificium.Nec enim euentus mor-
talitatis meam electionem reddit inutilem.sed tunc
redderetur si facta minus vtilis esset:sicut legitur de
minore:nam non euentus damni sed inconsulta fa-
cilitas restitutionem indulget:vt ff.de minori.l. ve-
G rum.§.fi.& ff.de solu.l.in pupillo.cum enim in locū
eorum successitis, eodem iure censemini: vt ff.de e-
4 dend.l. quædam sunt.§. nec interest. † Fiscus enim
qui in ius priuati succedit,illius iure vtitur: vt ff. de
iure fisc.l.fiscus.& l.iij.§.si posteriori.nā cū sitis sub-
stituti in locū priorum non potestis dicere in locum
ecclesię esse tantùm substitutos:imò in omnibus &
per omnia eadem intelliguntur: prætor enim qui in
locum deficientis furti actionis in factum actionem
substituit,verisimile est eū in omnibus casibus sub-
stituisse:vt ff.si quis testa.libe.esse ius.l.j.§.hęc actio.
H Ex quo enim semel voluistis ampliùs pœnitere non
potuistis:vt ff.de optio.lega.l.apud Aufidium.& ff.
de verb.obli.si ita stipulatus. Item nō licèt vobis re-
probare probatū.ff.de nego.gest.l. Pōponius. Nec
si dicas tu petis prælaturā: ergo eoipso es indignus:
vt C.de episc.& cler.l.si quēquam. & ff. de procu.l.
5 quæ omnia. Respond. imò bene facio: † quia qui
episcopatū desiderat,bonum opus desiderat. Et etiā
Barbarius Philippus Romæ petijt officium prætu-
ræ:vt ff.de offic.præto.l.Barbarius.& argu.ff.quod
cuiusq; vni.no.l.item eorum.maximè cùm hoc non
I fiat clanculò sed palā:vnde admittitur.arg.ff.de ad-
mini.tu.l.non existimo.& ff. de ritu nupt.l.palam.
Econtrà videtur,quòd isti noui canonici possint cō
tradicere repellentes eum ex suę mentis proposito.
6 Nam † non videtur dignus Episcopus,qui precibus
non interuenientibus ordinatur: ab ambitu enim
antistes debet esse sepositus: vt quæratur cogēdus:
rogatus recedat:sola illi suffragetur necessitas excu
sandi: profectò enim indignus est sacerdotio, nisi
fuerit ordinatus inuitus: vt C.de Episc. & cleric.l.si
quēquam. Item punitur.l. Iul. ambi.vt C. ad legem
K Iul.ambi.& ff.ad legem Iul.ambi.l. j. non est enim
petenda dignitas:sed potiùs meritò prouocanda: vt
C.de episco.& cler.l.si quenquam.& ff.de orig. iur.
l.ij.circa finem.licèt enim sit honesta cōcessio digni
tatis: iniusta tamen est petitio prælaturæ: quædam
enim honestè tribuūtur,quæ tamen inhonestè petū-
tur:vt ff.de varijs & extraordi.cogn.l.ij.§. est autem
res. Nam cum viri pręorij ab Imperatore peterent,
vt liceret eis de iure publicè respondere: Imperator
rescripsit non esse petitioni eorum aliquatenus de-
ferendū:licèt talis dignitas soleat cōcedi:vt ff.de ori
L gi.iur.l.ij.in fi. Legalis etiā scientię professores iniu
stè petūt donaria:licèt à scholaribus eis dignè & iu-
stè in recompēsationem laboris & muneris offeran-
tur:vt ff.de var.& extraordi. cogn. l.j. Mater etiam
filiorum Zebedęi quæ postulauit à domino vnum
ex filijs poni à dextra, & alium à sinistra nō fuit ad-
missa. Suspectus etiā videris cum operam tuam inge
ris in inuito.non inuitatus venis prandere paratus:
vt ff.de procu.quæ omnia. Et eoipso quod affectas
videris indignus:vt arg.ff.ad l.Corne.de fals.l. vxo-
ri.§.j.& de hoc medio notaui.s.in quęstio illa. Fro-
M gerius. † Repellitur enim quis à munere qui non
7 inuitatus vltrò se offert:vt ff.de iure immu.l.semper
§.cōductores. Prætereà nos qui successimus: non su-
mus idē cū antecessoribus nostris: vnde tanquā alij
possumus contrà ire: nā nauis cōposita alia nauis à
prima creditur: & manumissus alius homo creditur
à primo:vt ff.de solu.l.qui res.§.aream. Nam & na-
uis refecta eisdē tabulis alia nauis est:vnde vsusfru-
ctus amittitur:vt ff.quibus modis vsusfructus amit.
8 l.quid tamen.§.in nauis. Forma † enim rei est esse

res: vt

A tei:vt ff.ad exhi.l. Iulianus.vnde forma mutata, ius
deperit primitiuum,:nam licèt priſtina qualitas ci-
phorum duret:tamen & quia mutati fuerunt medio
tempore,vſusfructus perit:vt ff.de vſufr.l.qui vſum-
fructum.in princ.Nam & ſi domus deſtruatur:& a-
lia in locũ eius reponatur:tamen alia eſt, nec debe-
tur legatum:vt ff.de lega.j.l.ſi ita.§.ſi domus. Pręte
reà & ſi ſumus ijdem cum defunctis,& ſumus hęre-
des:tamen facta ipſorum poſſumus reuocare : nam
poteſt hæres quod defunctus nõ potuit:vt C.de cui-
ctis.l.vlti.Item remittit cautionẽ legatario hæres: vt
B vtatur & fruatur arbitrio boni viri, quod teſtator
non poteſt:vt C.vt in poſ.lega.l.ſcire debetis. Præte
reà ſi ijdem ſumus:tamen poſſumus reprobare,licèt
ſemel probauerimus:nam & medicus qui ſemel fuit
electus,reprobatur:vt ff.de mu.& hono.l. vt grada-
tim.§.reprobari.& reprobatur doctor qui ſemel fuit
approbatus:vt C.de profeſ.& medi.l.grammaticos.
Petit hæres etiam reſtitutionẽ,quam defunctus pe-
tere nõ potuit:vt C.de reſti.mili.ſi Vallerianus. Item
hæres remittit falcidiam,quam teſtator non remit-
tit:vt ff.ad legem falcid.l.poteſt.& l.quod de bonis.
C In hac quæſtione ſine præiudicio melioris ſentẽtiæ
Ita dico,quod electus poteſt petere cõfirmationem
9 maximè:quia † ex ſola nominatione ius illi quæſi-
tum eſt:licèt ſit contra.argu.ff.de teſta.mili.l.penul.
& ff.ex quib.cau.maio.l. non enim. ꝙ enim ex ſola
nominatione quæratur ius,dicit l.C.de appella.l.hi
qui ad ciuilia:& iſti canonici non poſſunt contradi
cere,cũ ijdẽ æſtimẽtur: vt ff.de iudi.l.proponebatur.

ARGVMENTVM.

An donaria à principe nuntijs ſeu legatis conceſ
D ſa,ciuitas quæ eos miſit,poſsit ab eis petere.

SVMMARIVM.

1 *Procurator quicquid ex lite cõſequitur,domino litis, re-ſtituere tenetur.*

2 *Donaria quæ legatis donantur, quòd illis à quibus miſſi ſunt,quærantur, ut quæ eorum contemplatione do-nata ſint:cùm legati non niſi propter negotium dona tori cogniti ſint. & nu. 5.*

3 *Legatis qui donat,ciuitate à quibus miſſi ſunt, donare uidetur.*

4 *Legatum templario relictum,templo quæritur.*

E 6 *Legatis quæ eorum contẽplatione dantur ſibi ipſis quæ-runtur.*

Quæſtio VI.

EVENIT tempore quodam quòd dum ciuitas
Mediolani guerram haberet cum Frederico, mi
ſit nuntios ſuos ad Imperatorem Conſtantinopoli-
tanum,vt ciuitatem Mediolañ.iuuaret : Imperator
multũ de auro Arabiæ miſit per nuncios: & inſuper
maxima donaria dedit legatis:vult ciuitas conceſſa
donaria legatis petere : quęritur an poſsit. ꝙ poſsit
t probatur.In primis proponitur actio mãdati.†Ecce
F enim procurator quicquid ex lite conſequitur,totũ
dño debet reſtituere: vt ff. de procu.l.qui proprio.§.
procurator.vt in cęteris.quicquid etiam creditor cõ
ſecutus eſt occaſione pignoris,totum reſtituit debi-
tori:vt ff.de pigno.actio.l.ſi pignore. Et ſi poſſeſſor
hęreditatis aliquid eſt lucratus, totum reſtituere cõ
pellitur.vt ff.de petitio.hæredit.l.ſed ſi lege. Et quia
quod occaſione rei meæ habes,debes mihi totum re
ſtituere:vt argumen.ff.ſi cert. peta.l.ſi eum ſeruum.
namq; ſi aliquem quæſtum facis,is qui boues expe

G riundos accepit,totum compellitur reſtituere: vt ff.
commodati.l.ſi is qui.§.j. ex quo enim te conuenio
actione mãdati,nihil penes te retinere potes vel de-
bes:vt ff.mandati.l.ex mandato. & l. idémque.§.ij.
Hoc idem in tutore attenditur: quia nihil ex tutela
lucrari debet:vt ff.de adminiſtra.tuto.l.qui negotia
tionem. Incrementum enim quod facit alluuio,de-
bet reſtituere creditor debitori:vt ff.de pign.l.ſi fun
2 dus.in princip. † Præterea iſta donaria ſunt ciuitati
quæſita:nam Imperator non habuit vos notos, niſi
propter iſtud negotiũ:ergo ciuitati quęritur. Nam
H & ſi aliquid donatur filio ab eo qui notus erat filio
ex cognitione patris,patri quæritur:vt ff.de caſtren
ſi pecul.l.miles.& l. caſtrenſe. & l. hæreditate. imò
nec diſtinguo qualiter vos habuerit notos:vt argu.
ff.de actio.emp.l.j.§.ſed & ſi. Item maritus reſtituit
vxori hæreditatem in qua dotalis libertus eum hæ-
redem inſtituit:vt ff.ſolu.matrimo.l.ſi verò. Præte-
3 reà ſi donauit † nuntijs,ciuitati Mediolani donaſſe
videtur:nam qui donat ciuitati vel ciuibus, ciuitati
quæritur:vt ff.de rebus dub.l.ciuibus. Et qui hære-
dem inſtituit ſeruum Titij, Titium inſtituiſſe vi-
I detur:vt C.de iure delibe. cùm aliquis. Et ſi † lega-
4 tum relinquatur templatio, templo legatum quæri-
tur:vt ff.de annuis lega.l.annua.ſi enim iſtud man-
datum non ſuſcepiſſetis,iſtud non haberetis ; vnde
ciuitati dabitur:vt argumen. ff, de furtis l. ſi ſeruus
5 communis. Fuit † enim datum vobis gratia ciuita-
tis:quia propter hoc mandatum vos habuit notos:
vnde ciuitati quęritur:vt argumen.ff.de vulg.& pu
pilla.ſubſtit.l.ſi plures.§.in arrogato. Emptor enim
compellitur reſtituere quicquid ad eum ex ſeruo
empto peruenit: vt & ſi peculium vel hæreditas ſi
K poſteà fiat liber ſeruus:vt ff.de actio. empti. ſi quis
ſeruum. Et ſi fiat redhibitio mancipij venditi quic-
quid emptor locratus eſt,reſtituet: vt de ædil. edict.
l.bouem.§.ſi quis ſeruum. Et ſi legatum relinquitur
filio exiſtenti in poteſtate, patri eſſe videtur lega-
tum:vt ff.de conditio.& demonſtra.l.filio. Præterea
legatus nihil debet tractare de proprio commodo,
quandiu fungitur munere legationis: vt ff. de lega.
j.legatus. Econtrà videtur quòd nuntij non reſti-
tuant,imò ſibi donata ab Imperatore retineant. Et
6 in primis, † quia beneficium collatum ipſis nuntijs
L acquiritur non ciuitati: cum eorum contemplatio-
ne Imperator eis donauerit:argumen ff.ſoluto ma-
trimo.l.ſi verò. Item licèt occaſione mandati vobis
fuit conceſſa donatio: non tamen tenemur reddere:
nam & actio ſepulchri violati,licèt per hæreditatem
contingat:tamen non competit ex defuncti volun-
te,& ideò hæres creditoribus non tenetur : vt ff. de
ſepulchro viola. quæſitum. Iſta enim donaria non
de bonis ſunt ciuitatis : & licèt occaſione ciuitatis
venerunt,: non tamen reddimus. Quod enim eſt
non de bonis aui, ſed propter bona aui, accreſcit ne
M poti, non confertur:vt ff.de coniungen.cum eman.
l.j.§.emancipatus.in fin. Item iſta ſunt quęſita nun
tijs, cùm eorum cõtemplatione eis dedit:nec diſtin-
guitur vnde iſtos nuntios notos habuit:vt ff. de vſu
fruct.l.ſed & ſi quid. Item ea quæ accidunt extra hę
reditatem:poſſeſſor hæreditatis non præſtat:ſed illa
tantùm quę ex ipſa re proueniunt:vt ff de petitio.hę
redita.item veniunt.§.item non ſolùm. Item nec re-
ſtituit hæres pœnam quam habet occaſione hæredi
tatis: vt ff.de petitio.hæredita.l.at vbi. Item ea quæ

A donata filio venit in familiæ ereiſcundę iudicio: vt
C.de inoffic.dona.l.ij.ſi venit in iudicium: ergo re-
manſit in bonis patris:ea enim quę ſunt in bonis te-
ſtatoris veniunt in familię ereiſcund.iudicio, & non
alia:vt ff.famil.ereiſcond.ſi id qood.& l.hæredes.§.
quod pro emptore, Prætereà tẽpore donationis non
potuit quęri dominium illi filio:quia ſic iam quęre-
rerur patri, & ſic eſſe non poteſt:quia iam ſibijpſi da
retur, quod iura noluot:vt ff.de fideiuſſo.hæres.& l.
Vrannius. Prætereà pater retinendo vſuinfructũ vo
luit donationem valere de iure communi tanquam
B cuilibet extraneo:vnde non potuit:nam pater paci-
ſcendo filio vt extraneo nullam exceptionem quæ-
rit filio:vt ff.de pact.l.ſi tibi decem.§.ſi pactus.Nam
quod ab initio non valuit non potuit ex post facto
aliquatenus confirmati:vt ff.de regu.iur.l.quod ab
initio.& ſic poteſt illud generale adduci. Item pater
iſte quod voluit, non potuit, ſcilicèt dominium do-
nationis tempore transferre in filium, per ea quæ di
cta ſunt:quod potuit, noluit: ſcilicèt quia potuit e-
mancipare filium & ſibi donare, quod cùm non fe-
cit, nõ valet donatio:quia quod potuit, noluit:quod
C voluit non potuit:vt C.ſi quis alteri, vel ſibi.l. mul-
tum.Si enim pater donat filio in poteſtate conſtitu
to:ſi moriatur donatione nõ reuocata: tamen illam
donationem non habet filius præcipuam: vt C. de
colla.ſi donatione. In hac quæſtione diſtinguo ſine
præiudicio melioris ſententiæ:vt ſi pater donat filio
vt bene meritò, id eſt, quaſi extraneo, donatio te-
neat:& dico ipſum filium dominum poſt mortem
patris, & à quolibet poſſeſſore poſſe rem aduocare.
argu.illius l.C.de donati.inter virum & vxor. l. do-
nationes.& argu.ff.de dona.inter virum & vxorem.
D cùm hic ſtatus.§.j.& ij.& per l.C.fami.ercifcund. fi-
liç. Si verò pater donauit filio concedendo ei in pe-
culium:tunc non eſt dominus filius: imò eſt com-
munis rẹs illa: vt C. de colla l. ſi donatione. & tunc
filium excludo à vendicatione. Si verò donet filio
conferendo in eo vltimum arbitrium: tunc eatenus
confirmatur donatio morte, quatenus alij habeant
bonorum debitum ſubſidium: vt C. de inofficio.do-
na.l.ſi pater. In dubio quid pręſumemus: dico quod
non ſit quæſitũ filio: imò ex quo res eſt paterna prę-
ſumam communem: niſi filius doceat quomodò res
E illa ſic ſibi quęſita: vt C.de probatio.ſine poſsidens.

ARGVMENTVM.

Colonus qui conduxit fundum in perpetuum eo
pacto ne vẽderet, an poſsit alteri locare in perpetuũ.

SVMMARIVM.

1 *Venditionis uerb. omnis alienatio cõtinetur. & nu.10.*
2 *Locatio in perpetuum an ſub uenditionis nomine cõti-neatur.*
3 *Locatione perpetua conductori ius in re quęritur. & nu.11.*
F 4 *Pœna quando in contractu apponitur, quid interſit, non attenditur: ſed quid in ſtipulatione interuenerit.*
5 *Verb. Ne uendas; quod quandoque pro uerb. ne loces, accipiatur.*
6 *Rem quam conduxit alijs locare neminem prohiberi regulare.*
7 *Rei propriæ cuique diſtributionem habere iuſtum eſt.*
8 *Locatio dominium mutare non ſolet.*
9 *Libertatem qui in unum caſum excepit: in alijs ſibi cauiſſe non uidetur.*

G Quæſtio VIII.

VITERBIENSIS quidam nobilis Burgẽ-
ſis de Caſtro plebis locauit in perpetuum fun-
dum cuidam colono, id eſt, in vita ſua, ea lege & pa
cto adhibito in contractu, quod colonus no vende-
ret illum fundum, & ſi venderet, promiſit colonus
Viterbienſis pœnam centum: nunc iſte colonus alij
colono iſtũ fundũ locauit in perpetuũ: quæritur an
iſta ſecunda locatio teneat: & an iſte colonus cõmi-
ſerit in pœnã. Quod enim ſecũda locatio nõ teneat
probo. Ecce ego qui fundũ locaui, fui dñs, & legẽ ap
H poſui in re mea, & in traditiõe vnde tenet: vt C.de pa
ctis inter empt. & vendi.l.vlt.vnde certum eſt quod
hic conductor non potuiſſet vendere. Sed ille dicit,
ego locaui: qđ potui facere: quia nemo prohibetur
rem quam conduxit, alij locare: vt C.loca. & condu
cti.nemo. vnde cùm non vendidi, non potes aliquid
dicere de pœna. Reſpondeo, frater imò aperte feci-
ſti contra pactum: nam ex quo prohibui venditionẽ
omnem, alienationem videor tibi prohibuiſſe: verbo
1 enim † venditionis vel emptionis omnis alienatio
continetur: vt ff. de ſtatulibe.l.ſtatuliber.à cęteris §.
I j.in fin. Nam quam rem quis emere prohibetur, &
pignori accipere non poteſt: vt ff.quæ res pign. obli
2 ga l.j.§.eam rem. Si ergo † omnis alienatio contine
tur ſub nomine venditionis & emptionis: ergo & lo
care in perpetuum.argumen.ff.de rebus alien. non
3 alie.l.ſancimus.nam per iſtam † talem locationem
ius in re acquiritur conductori: vt ff.ſi ager vectiga.
l.j. Prætereà quando ego dixi, nolo quòd vendas:
iſta verba videntur tibi interdixiſſe venditionem de
facto: vnde in pœnam committis: nam de iure non
poſſes vendere: vnde rem illam aduoco: nam dicit l.
K ea lege.de condi.ob cauſam, ne alicui facultas alie-
nandi competeret, id efficit, qood ſi non ſit ſeruata
conditio, competit condictio. vt C.de condi.ob cau
ſam.l.ea lege.ergo cùm videator interdicta aliena-
tio quæ de iure poſſet fieri, ſcilicèt ne loces: nam &
ſi vendo mancipium tibi, vt non manumittas, tenet
illud pactum, vnde manumiſsio non tenet: vt C. ſi
mancip.ita fue.alie.ne ma.per totum. Item ſi vendo
tibi mãcipium ne proſtituas: nec potes habere illud
in taberna: vt C.ſi mancip.ita fue. aliena. ne proſti.
l.vlti.ita & hic cùm prohibui ne venderes: videor
L etiam illud prohibuiſſe in perpetuum ne loces: vn-
de ſi contra feciſti, licèt illa locatio non teneat vel
teneat, cõmittis in pœnam: ſicut vides ſi quis ſolo fa
cto veniat contra tranſactionem vallatam ſtipula-
tione Aquiliana, licèt de iure non poſsit: committit
tamen in pœnam: vt ff.de tranſact.l. pacto conuen-
to. Cùm enim † pœna apponitur in contractu, non
4 inſpicitur quid mea interſit: ſed quid in ſtipulatione
interueniat: vt ff. de verbo.obligatio.ſtipulatio iſta.
§.alteri.ergo licèt non interſit mea, quòd tu non lo
ces: tamen committis in pœnam. quod enim qui ve-
M nerit contra pactum committat in pœnam teſtan-
tur iura.C.de tranſact.l.cùm proponas.ff de pact.re-
ſcriptum.§.ſi pacto.& ff.de tranſact.l.qui fidem. &
de doli except.l.apud.§.item Labeo.& ff.de verbo.
obligatio.qui Romæ.§.vltim. Prætereà ſi volumus
adaptare verba ne venderes, ſiue ne vẽdas, quod in-
telligantur tantùm de emponematibus: tamen il-
la & ſine pacto non vendis ſine requiſitione facta
à domino: vt C.de iure emphy.l.vltim. Idem videtur
eſſe actum ne locares: nam ſi vendo tabernã: videor

A vendidiſſe ius quod in ea habeo taberna: vt ff. de cō
trahend. emptio. l. qui tabernas. Et ſi lego domum:
ius quod in ea habeo, videtur eſſe legatum: vt ff. de
lega. j. l. ſi domus. nec enim vis eſt facienda in verbo
5 ne vendas: ita † enim accipitur ne vendas, id eſt, ne
loces: nam verba aliquando impropriè ponuntur:
nam & verbum donationis ponitur impropriè: vt ſi
dicat locator conductori: ego dono, videtur eum il-
lo tranſigere: vt ff. loca. & conduct. l. ſi eo tempore.
Item pactū appoſitum debet aliquid operari: nam
& ſine pacto fundum non potes vendere: ergo vide
B tur id actum vt ius quod habes, non transferas. arg.
ff. de leg. j. ſi quando. & ff. de liber. cauſ. ſi vſumfru-
ctum. §. j. E contrà videtur, quòd locatio ſecunda te-
6 nuerit. In primis: quia † nemo prohibetur rem quā
cōduxit alij locare: vt C. loca. & conduct. nemo. vn-
de & friuola eſſet conductionis obligatio: primo cō
ductori, qui partem cœnaculi conducti locauit: vt
ff. de pigno. actio. l. ſolutum. §. ſolutam. Nonne rei
propriæ adminiſtratio cuilibet debet committi? cer-
7 tè ſic: nam † iuſtum eſt cuique proprię rei diſtribu-
tionem propriā concedi: vt C. de iudę. & celico. ne-
C mo. & ff. ſi quis à paren. fue. ma. l. ij. vnde propterea
pactum illud, ne vendas: non valuit: vt ff. de pactis.
nemo. maximè cum tua non interſit: vt ff. de ſeruitu.
l. quotiens. ſi ergo pactum non tenuit: nec pœnæ cō
miſſio locum habet: vt argumen. C. de legi. & con-
ſtitu. l. non dubium. quādo enim pactum fuit appo-
ſitum, ſcilicèt ne vendas: videtur illud eſſe actum ne
dominium transferatur. at iſtud nullo modo facere
poſſum: quia cùm non ſim dominus, in alium tranſ
ferre non poſſum: vt ff. de contrahend. empti. l. alie-
natio. & ff. de acquiren. rer. domi. l. traditio. & ſi fa-
D cere poſſem: tamen non feci contra: quia locaui: at
8 locatio † non ſolet mutare dominium: vt ff. locati.
non ſolet. Item licèt locauerim non tamen commit
to propterea in pœnā. nam & ſi vendidi mancipium
ne manumittas: & ſi feceris contra pœnam promi-
ſiſti: licèt manumiſeris tamen in pœnam non com-
mittis: ſicut legitur. C. ſi mancip. ita fuer. alie. ne ma.
l. pen. Præterea locatio iſta tenet. nam pactum iſtud
rem non afficit, ſed perſonam. vt ff. de contrahend.
empti. l. vlti. §. fina. Præterea nullum intereſſe tuum
eſt: ergo potiùs per malitiam, quàm per iuſtitiā inſi-
E ſtis: ergo tuæ malitiæ non debet indulgeri: vt argu.
ff. de rei vendica. in fundo. Item licèt prohibita ſit
venditio, nō tamen locatio: nam in quorum finibus
quis emere prohibetur: pignus accipere non prohi-
betur: vt ff. de pigno. in quorum. Item cum excepi-
ſti ne vendam: non videris excepiſſe ne locem: quia
9 qui † in vnum caſum libertatem excepit, in alijs nō
videtur ſibi cauiſſe: vt ff. de euict. l. qui libertatis. &
argumen. ff. ſolu. matrimo. ſi cùm dotem. in princip.
In hac quæſtione ſine præiudicio melioris ſententię
mihi videtur quòd ille cōductor primus qui rem cō
F duxit, ita ne venderet, pœnámq; promiſit, ſi locauit
in perpetuum, quod committit in pœnam: vnde peti
10 poteſt: verbum † enim venditionis omnem aliena-
tionem continet: vt ff. de ſtatulibe. ſtatuliber à cæte
ris. §. j. in fina. igitur ſi omnem alienationem: ergo &
11 locationem in perpetuum: † quia per illam locatio-
nem ius in re quæritur conductori: vt ff. ſi ager vect.
l. j. ſicut & per alia quæ prohibetur. C. de rebus alie.
non alien. l. vltim. Præterea videntur inter ſe ſtatuiſ
ſe, vt ius quod habet iſte conductor venderet, quod
G facere non poteſt: vt C. de iure emphy. l. vltim.

ARGVMENTVM.

An ille qui in conſtituendo ſeruitutem fecit pa-
ctum, quod ſeruitus tempore non tollatur: poſſit cō
tra pactum præſcribere.

SVMMARIVM.

1 *Confeſſoria pro vendicanda ſeruitate datur: datur &*
item contra dominum & quemlibet poſſeſſorem.
2 *Præſcriptio per legem inducta pacto contrahentium &*
augeri & minui poteſt.
H 3 *Seruitus neque ex certo tempore neque ad certum tem-*
pus conſtitui poteſt.
4 *Pactum adpoſitum in contractu quòd actionem pariat.*
& nu. 6.
5 *Præſcriptiones x. uel xx. annorum odioſæ ſunt.*
7 *Pacto iuri competitaro renuntiare licitum eſt.*
8 *Præſcriptionis odium pacto tolli poteſt.*
9 *Præſcriptio ne oriatur, contrahentium pacto remoueri*
poteſt.
10 *Seruitus omnis debita non utendo amittitur.*
11 *Ius publicum priuatorum pactis mutari non poteſt.*
I 12 *Præſcriptio quorſum inducta.*
13 *Sacramentum calumniæ quorſum inductum.*
14 *Præſcriptio pacto prorogari non poteſt.*
15 *In ſeruitatis libertate quærenda bona fides non requi-*
ritur.
16 *Pactum perſonale perſonam, non rem afficit.*

Quæſtio IX.

SERVITVTEM conceſſit Titius Sem-
pronio tigni immittendi: & in ipſa conceſſione
ſeruitutis pactum appoſuit, vt ſeruitus illa tempore
non tollatur: tigna fuerunt immiſſa, & poſtea ſunt
K remota, & foramina clauſa ſunt per x. vel xx. annos.
Agit nunc Sempronius pro ſeruitute, & agit confeſ
ſoria: excipit Titius, & dicit ſe præſcripſiſſe: vnde il-
lam confeſſoriam dicit ſublatam. Sempronius repli
cat de pacto appoſito in cōtractu: quęritur an Sem-
pronius poſſit petere ſeruitutem non obſtante præ-
ſcriptiōe. Quod poſſit ita probatur. Et in primis in-
1 tendit Sempronius confeſſoriam: quia † illa datur
pro ſeruitute vendicanda: cùm ſeruitus iam eſt con-
ſtituta & habita: & datur contra dominum, & con-
tra quemlibet poſſeſſorem: vt ff. ſi ſeruitus vend. l. ij.
L in princip. & §. hoc autē in rem. & l. & ſi fortè. §. hæc
autem. & l. ſi quis diuturnò. & ff. ſi vſusfru. pet. l. fru
ctuario. §. ſicuti. Præterea hęc de iure communi ſic
ſublata ſeruitus: vt ff. de ſeruitu. vrb. prædi. l. hæc au
tem iura. reſpōdeo ratione pacti, ſeruitus nō eſt ſub-
lata. contractus enim ex cōuentione legem accipiūt
vt ff. depoſiti. l. j. §. ſi cōuenerit. Nam præſcriptio in-
2 ducta per legem † pacto cōtrahentium poteſt augeri
& minui. Nam certa ſunt tempora ſtatuta ad exigē
dam dotem: & illa tēpora poſſunt augeri & minui:
vt ff. de pact. ſi vnus ex argentarijs. §. ſed ſi pactum.
M verſicu. quod & in ſpecie. & ff. de ædili. edict. quod ſi
nolit. §. ſi quid ita. Præterea ex ipſa cōſtitutione ſer-
3 uitutis durat adhuc confeſſoria. nam † certum eſt
quod ſeruitus neq; ex certo tēpore, neq; ad certū tē-
pus conſtitui poteſt: vt ff. de ſeruit. l. ſeruitutes. ideò
ſi tempore tolleretur: ad tempus videretur fuiſſe cō-
4 ſtituta: cùm enim † pactum ſit appoſitum in ipſo cō
tractu: ergo prodeſt ad agēdum, licèt ſit appoſitum
in contractu ſtricti iuris: vt ff. ſi cert. peta. l. lecta. &
C. de pact. l. petens. nam & nouam parit præſcriptis
verbis &

A verbis & veterem infotmat:vt C.de pact.inter emp.
& vendito.l.ij.prodest ergo ad agendum,vt intente
tur ex stipulatu,quæ fuit vetus: vel præscript.verbis
quæ est noua inducta per pactum: sed ego volo inté
tare confessoriam,quæ videtur sustentata per pactũ
vt tépore non rollarur. Nam pactũ debitoris appo-
situm præscriptionem certam interrumpit: vt C.de
præscrip.xxx.annorum.cùm notissimi.in princi.er-
go operatur quòd noua non indueatur. dicit enim
generale multa impediunt ordinanda,quæ non im-
pediũt ordinata:vt ff.de pecul.l. quam Tuberonis.
B & multa impediunt contrahenda, quæ non impe-
diunt iam cõtracta:vt ff.de his qui sui vel alieni iur.
5 sunt. l.patre furioso. Prætereà præscriptiones † iste
x.vel xx.anno.sunt odiosæ:quia tantùm contra desi
des, & sui iuris contemptores sunt inductæ:vt C.de
anna.except.l.vlti.in fi.ergo pactũ appositum bene
põt operari ne illa præscriptio odiosa currat: maxi-
mè cùm pactũ sit licitũ: vt ff. de pact. iurisgentiũ.§.
ait prætor.& ideò licitum:quia non inuenitur repro
batũ:vt arg.ff.ex quib.cau.mai.l.necnon.& de pro-
ba.l.ab ea parte.& odium semper est restringendũ:
C vt ff.de libet.& posthu.cùm quidam. Vides enim &
certum est,quòd præscript.currit contra desidem &
negligenté,sicut dictum est.at iste nó videtur negli-
gens & deses:quia non paruit liti in interrumpenda
præscriptione:quia credebat ius suum vbiq; durare
vt arg.ff.quib.mod.pign.vel hypot.solua.l. sicut.§.
non videtur.Præterà pactum appositum.in contra-
ctu,& si nullam pariat actioné,quod non est verum
sicut dictũ est: tamen obligat te quod non contradi
cas mihi volenti vti seruitute:nam illud pactum sal
tem naturalem inducit obligationem: & obstaculũ
D appositum vel apponendum elidit:sicut notatur ple
nè ff.de pact.si vnus.§. pactus ne pereret. & sic licèt
præscriptio ademisset Sépronio cõfessoriam:tamen
pactum si fieret posteà:illa præscriptio non obstaret
6 quia pactum † posteà factum induceret naturalem
obligationé & obstaculum remouet: vt dictum est.
ergo multomagis facit pactum si fiat antequã præ-
scriptio inchoatetur. Item dicit prætor.pacta serua-
bo:vt ff.de pact.l.iurisgen.§.prætor ait. & saltem il-
lud pactum operari debet vt præscriptio,quæ eueni
rerat,non obstet: aliquid enim operatur adiectio:vt
E ff.de lega.j.si quando. Item esto quòd per pactum
non sit mihi ius quæsitum: tamen te exceptione vel
replicatione repello, si præscriptioné opponis. sicut
legitur simili arg.ff.de seruitu.rusti.præd.l. per fun-
dum.nam & pactum de iure tenet, licitum enim fuit
renuntiare his quæ pro se introducta sunt: vt ff. de
de mino.l.si index.& C.de pac.si quis in cõscribẽdo.
7 Item licitum fuit † tibi renuntiare iuri competituro
per pactum:vt ff.à quibus appellare non licèt.l.j. &
C.de tépo.appel.l.vlti.in fi. Prætereà odiosa est præ-
scriptio & cum iniquitate inducta:vt insti.de vsuca.
F in prine. † ergo illud odiũ pacto tollitur: sicut aliâs
8 legum austeritas pactis contrahentiũ mitigatur: vt
l.prædicta.C.de tépo.appel.l.vlti.in fi. Item spé futu
ræ actionis remittere possum: vt C.de dona.l. spem.
Item spem futuræ perceptionis:vt ff.de pact.l.pactũ
inter hæredé. Item hæres legis falcidiæ spem potest
remittere: vt ff.ad.leg.falc.potest.cùm ergo feceris
pactũ contrauenire non debes: graue enim videtur
probo viro fidé frangere, & cõtra suum factũ venire
& ad id venire cui renuntiandũ putauit:vt ff. de cõ
G stitu.pecu.l.j.& C.de reb.cred.si quis iusiurandũ. &
C.de non numer.pecu.l.generaliter. Et non solùm:
quia est secundum ius pactũ:vt dictũ est: veinm etiã
si contra iura esset,non venires contra:vt ff. de pact.
pactum.& l.pacisci.& arg.ff.de adopt.l. post morté.
9 Prætereà pacto † contrahentiũ potest remoueri pre
scriptio ne oriatur: nam sic prohibetur alinatio:vt
C.de rebus alien.non alien.l.sancimus. ergo & inhi
betur præscriptio:vt C.de verb. sign.l.alienationis.
& de fundo dota.l.si fundum. Prætereà esto quòd
pactum ad actionem nonvaleat:tamen operatur ne
H possit præscribere: nam in ista præscriptione est ne-
cessaria bona fides: vt ff.quemadmodũ serui.amit.l.
seruitutem.ideò enim est necessaria bona fides:quia
aliquid debes facere,vt præscribere possis: vt de ser-
uitu.vrb.prædio. hæc autem. at tu habere bonã fidé
non potes:quia scis te mihi fecisse pactum, & non
potes allegare ignorãtiam in proprio facto. vt ff.ad
Velleia.quãquam. Vitium enim istud habere malã
fidem,est vitium personale: & in præscriptione pro-
cedit sicut reale vitium:puta possidere precario: vt
communia de seruitu.l.vlti.& instit.de vsuca.§.no-
I uissimè.& C.de præscript.xxx.anno.l. malę. Econ-
trà videtur, Titiusque se defendit Semptonium suis
defensionibus repellẽdo. Et in primis, quia actio in-
competens sit proposita scilicèt confessoria: si enim
incõpetens est proposita: ergo absolutio fit: vt ff. si
agrimens.fals.mod.dixe.l.j.licèt enim detur cõfesso
ria pro seruitute vendicanda; vt in primis allegauit
Sempronius:tamen omnis seruitus debita modera-
to tempore tollitur.x. anno.vel xx.vt ff.de vsuca.se-
quitur.§.vlti.& in casu præsenti lex scripta est: quia
si foramina sunt clausa tépore constituto, sicut pro-
K positum est in themate,tollitur etiam seruitus tigni
immittendi:vt ff.de serui.vrba.prædior. hæc autem
iura,in fi. Hoc etiam est in confessoria, quæ pro vsu
fructu competit:quia deperit non vtendo:vt institu.
de vsufruct. Et vt breuiter dicã omnis † seruitus de-
10 bita non vtendo amittitur:nam cùm in seruitute iti
neris sepulchro debiti sic inductũ sit casuale, quod
non vtendo non admittitur:vt ff.quemadmo.serui.
amitt.l.iter.ergo in alijs seruitutibus contra empt.
quia amittuntur, vt dictum est: nam cùm prætor v-
num ex iudicibus iudicare vetat, cæteris permisisse
L videtur:vt ff.de iudic.l.cùm prætor. Nec præiudicat
11 mihi pactum quod fecit: ideò quia † iam ius publi-
cum mutaretur pactis priuatorum,quod iura nolũt
vt ff.de pact.l.ius publicum. Nam ille qui manumit
titur ex causa fideicommissi non cogitur præstare
operas: vt C. de oper. liber. l. manumissionis. & de
bon.liber.l.j.& tamen si personale pactum interpo-
12 natur, vt præstaret: & ita testator præcipiat, non te-
netur: vt ff.de oper.liber.l.Cerdonem. † Præscriptio
enim fuit inducta de bono publico, ne dominia
rerum essent in incerto. vt institu.de vsucap.in prin.
M quomodò ergo tàm bonum publicum pactis priua
torum mutari potuit: certè non. Nam ecce sacramen
13 tum † calumniæ de bono publico est inductum, ad
hoc vt possint causæ merita aperiri: vnde pactis pri-
uatorum remitti non potest: vt C.de iurein. propter
calumniam.l.ij.§.sed quia veremur. Est etiam de bo
no publico inductum, ne milites signis supersedeãt:
sed patriam parentesque defendãt: vt C.loca.l. vlti.
vnde & per speciale pactum nó poterunt procurare
vt ff.de procu.l.filius.§.veterani.& de hoc quis exe-

A pla infinita notare poteft:vt C.de pact.fi quis in cõ-
fcribendo. Item pactum illud non valuit:nam per il-
lud pactum præfcriptio prorogatur: ergo non valet
non enim poteft pactum præfcriptioné prorogare:
fed abbreuiare.ficut legitur ff.de pac.do.de dic. Itẽ
cùm teftator non poteft cauere, ne locum habeant
leges in teftamento fno: vt ff. de leg.j.l.nemo. nam
non poteft cauere quod hæres fi non exigat à legata-
rio viusfructus fatifdationem,quod vtatur fruatur
arbitrio boni viri:vt C.vt in poffef.lega.l.fcire debe
tis.ergo multominus pacto côtrahentium leges tol
B lit. Item pactum non valet: ius enim illud mihi non
cõpetebat:ergo non potui illud repudiare : vt ff. de
acquir.hæred.is qui.& ff.de lega.j. l.fi ita fcriptum.
§.fi fub cõditione.Nam hæres fi voluntaté accõmo-
dat legatario poffeſsioné rei legatę occupanti pro-
pria authoritate ante aditam hæreditatem:talis vo-
luntas legatariũ non excufat:vt ff.quorum legato.
l.j.§. quod ait prætor. fublata eft enim confeſſoria
ficut dixi per tẽpus:& quòd omnis feruitus fit fubla-
ta & tollatur,legitur C.de præfcript. long. tempo.l.
vlti.in fi.ar.poffes adducere C.de ferui.l.ficut vfum-
C fructum.& l.fi. Nec obftat quod nõ habui bonã fi-
15 dem:nam non †exigitur in libertate feruituris quę-
renda:vt ff.de vfuc.fequitur.§.vlti. quòd verò tu op-
ponis de l.ff.quemadmo.ferui.amit.l.feruitute. Ego
refpondeo:illud verũ effe quò ad acquirendã ferui-
tutem:ergo vides quod cõfefforia non poteft de iu-
re intentari,nec alia.nam ex pacto illo nulla eft na-
ta actio,cùm ita fit conceptũ negatiuis verbis fcili-
cẽt vt præfcriptio non obftet. In hac quæftione vi-
detur Io.q fi Titius pofsideat:non pofsit fe defen-
dere contra Sempronium,quominùs de iure confef
D foria intẽtetur:ideò quia eft neceffaria bona fides:
vt ff.quemadmod.ferui.amit.l.feruitute.& de ferui.
vrba.prædi.l.hęc autem iura. Nec poteft ifte habere
bonam fidem : cùm in facto proprio erret: vt ff. ad
Velleia.quàquam. Si verò alius pofsideat,& habeat
caufam à Titio fimiliter & confefforia contra eum
intentatur:vt ff.communia prædio.l.venditor. nam
quicquid obftat venditori & emptori:vt ff.fi fa.fur.
fec.dic.l.quotiẽs.& de euict.l.emptori.Si verò alius
pofsideat,qui non habet caufam à Titio:tunc Sem-
pronium ab actione repellit. † pactum enim perfo-
E nale rem nõ afficit,fed perfonam:vt ff. de contrahé.
l.empt.vit.& ff.de relig.l. Neratius.Sed licet cõfef-
foria intentetur,& eam dicit dominus meus inten-
tandam:tamen melius credo adaptandã:ex ftipula-
tu præfcript.verbis,quæ datur & cõpetit propter pa-
ctum appofitum,licet fuerit feruitus fublata tempo-
re,vt ff.quibus mod.vfusfru.amit.ficut in annos.

ARGVMENTVM.

Si dominus nudæ proprietatis intentat rei vendi
ca.contra tertium poffefforem: an in fententia ve-
niant fructus.

F SVMMARIVM.

1 In rei uendicatione fructus etiam iudicis officio ueniunt.
2 Locupletari cum iactura aliena non licet.
3 Rem alienam fcienter detinens puniendus uenit.
4 Plus petens in quibus condemnandus fit.
5 Iudicia expetitoris iure defumuntur.
6 Iuris quod eft in principali, idẽ eft & in acceſſorio: quã-
do locum habeat.
7 Poffefsio uitiofa, aduerfus extraneos prodeffe folet.
8 In reiuendicatione iudicis officium quando ueniat.

G Quæftio X.

BONVS Accurfius nudæ proprietatis domi-
nus rei vendicationem intentat contra aliquem
pofsidentem fundũ:quæritur an fructus veniant in
fententia iudicatis. Quod veniant in primis ita pro-
1 batur.Certum eft † quod qui agit rei vendic. pro re
aliqua, licèt fructus veniant in illa rei vendicatione
tamen iudicis veniũt officio : adeò quòd eadem die
tenetur fupplere de fructibus:vt ff.de re iudic.l.Pau
lus refpõdit.& eodẽ errore quo iudicauit de propne-
tate,iudicabit & de fructibus:& etiã compellitur:vt
H ff.de rei vendi.l.ex diuerfo.& inftitu.de offic. iudic.
& C.de rei vendic.l.certum.& l.more.& ff.eod.tit.l.
pręterea.licèt enim fi rei vendic. ageretur cõtra fru-
ctuariũ,fructus non venirent:ideò quia fructuarius
ius habet in illis:tamen fi contra extraneũ rei vendi-
cationem intendo,nullo iure fe defendit: quantum
enim ad te rei vendicationẽ habeo plenã:ficut vides
in cafu fimili.Si enim habeo domũ quæ feruiturem
Titio debet altius non ædificandi : tamen poffum
altius ædificare te non valente prohibere quod non
ædificem:quia quantũ ad te,liberas ędes habeo : vt
I ff.fi ferui.vẽdi.l.loci corpus.§.cuius ædes. Item qua
ratione vel fronte te defendis,cùm ius non habeas,
& folã malitiã prætendas:vnde non debes audiri:vt
2 ff.de rei vendica.in fundo. Locupletari † non vis
cum aliena iactura, & cũ alieno dãno, & de alieno,
quod iura nolunt:vt ff.de tranfact.l.cùm hi.§.fi quis
3 de alimentis. Prætereà † puniendus es eoipfo quod
cùm fcis rem alienã,eam retines, vel etiã quò ad fru-
ctus:nam omnes fcire debent &c.vt C. vnde vi.l.eũ
quærebatur.Prætereà ad nihil aliud poffes agere cõ
tra me nifi vt & caneam tibi,q te defendã:vt ff. de
K rei vend.is à quo.& ff.ad leg.falci.l.dolo. Prætereà
quod iuris cenfetur in principali idem in acceffonja
hoc dicit regula iuris.ff.de reg.iur.cùm principalis:
ergo cùm mihi detur rei vendicatio pro re ipfa,de-
bet etiam dari pro fructibus officiũ iudicis. Item in
rei vendicatione, nonne iudex præcipit rem reftitue-
re:certè fic,vt ff.de rei vendi. qui reftituere: ergo &
fructus veniunt:vt ff.de vfur.videamus.§. in fauia-
na.& ff.de verb.fig.l.plus eft. & l.reftituere. Item
proprietarius non eft fructuarius:vt ff. de vfufruct.
l.arboribus.§.vlti.Item & condicit fructus:vt ff.lo-
L ca.l.cùm in plures §.meffem. Item quantum ad illũ 3
poffefforẽ,cùm nullum ius habeat in fructibus,pro-
prietarius plenũ ius habet:vt ff.de fuperficiebus.l.j.
& ff.qui potiores in pigno.hab.l.creditor in princip.
E contrà videtur,quòd non teneatur hic ad fructus
nec iudex debeat condẽnare.Certum eft enim ficut
eft propofitum in themate,quod tu es dñs proprieta
tis nudę:vnde fructus nullo iure petere potes: imò fi
4 petis, † debes à caufa cadere:vt C.de plus petiti. l.j.
vel debes condemnari faltem in expenfis:vt inftitu.
de actio.§.plus.& C.de plus petitio.l.j. non folet iu-
M ferre patrocinium male fuaia cõfcriptio : & per in- 1
iuftitiam plus petendi totius debiti fumma euacua- 8
tur:vt extra de plus peti.c.vnic.Prætereà efto,q rem
alienam pofsideo:tamen non reftituã,nifi fuam in-
tentionem impleuit:vt C.de rei vendic.l.fi.vlcim.Nec
obftat l.illa.ff.de rei vendic.l.is à quo.quia ibi cau-
fam probauit ille qui agebat de iure fuo. † Prætereà
5 iudicia fummuntur ex iure petitoris , non ex eo
quod aliquis pofsidet:vt ff.fi pars hæredita.peta.l.j.
§.j.nam ibi licet quis totam hæreditatem pofsideat
fi tamen

A si tamen ille qui intentat, non habet ius, nisi pro ter
6 tia: tertiam tantùm vendicabit. Nec obstat † quia
quod iuris est in principali, idem in accessorio: vt
C. de vsuris. eos qui. in princip. quia illud tunc est
verũ quando accessoria principale sequuntur, quod
7 hic est contra. † Item vitiosa possessio aduersus ex-
traneos prodesse solet: vt ff. de acquir. possess. l. vltim.
Item illud solùm debet venire in condemnatione,
quod esset habiturus petitor lite contestata: vt ff. si
certum peta. cùm fundus. & ff. de vsur. quod vulgò.
& de peti. hæred. illud. & de verbo. signi. restituere
B autem. is autem fructus iure non percepisset, cùm ad
fructuarium pertineant: vt ff. de vsur. l. qui sert. & ff.
de vsufruct. l. vsufructu legato. & l. si pẽdentes. Item
si ponamus. quòd ille possit vendicare fructus: me-
lius tamen est, vt apud possessorem remaneant: cùm
cogatur fructuario restituere: vt ff. de vsufructu. l. ar
boribus. §. si. circuitus enim vitandus est, vt hic pos
sessor non teneatur restituere fructus. arg. de condi.
indeb. dominus in testamento. Item dicit lex, quòd
fructuarius debet consequi licẽtiam officio iudicis
fructus consequendi: proprietarius nihil aliud nisi
C quod inquietari non debet: vt ff. si vsusfru. pet. l. pe.
§. j. Item lex dicit expressim quod nõ potest cõsequi
fructus, nisi ab eo tempore quò ad proprietatem re-
diguntur: vt ff. de vsur. videamus an in omnibus. In
hac quæstione videtur in primis possessorem à fru-
ctibus absoluẽdum: nam cùm non sit dominus, nisi
nudę proprietatis: ergo nullũ ius habet quò ad fru-
ctus: vnde iudex in fructibus non condemnat: & est
ratio: nonne fructus veniunt in rei vẽdicatione per
officium iudicis: vt institu. de offic. iudic. certè sic: at
rei vendicatio nudam proprietatem aduocat: vnde
D officium iudicis illi nudę actioni seruire non potest:
sicut nec seruit officiũ iudicis illi nudæ actioni quæ
sublata est: vt C. depositi. si deposito. Quod ergo di
8 cunt † iura venire officium iudicis in rei vẽdicatio-
ne: subaudi quãdo illa rei vendicatio cõpetebat do-
mino, qui iure dominus erat. Verũ in hac quęstione
ita pronuntio sicut videtur domino meo, quòd mul
tum interest vtrum hic dominus nudæ proprietatis
agat contra fructuarium: & tunc in fructibus posses
sor non condẽnatur, nisi sit factus dominus proprie-
tatis pleno iure: vt ff. de rei vendi. fructus §. hac ratio
E ne. at si agat contra extraneum, qui nullum ius ha-
bet in fructibus: & tunc fructus veniũt in rei vendi-
catione vt argu. ff. si serui. vendi. l. loci. §. cõpetit. &
ff. vsusfruct. quemadmo. caue. l. vlti. § quod si fortè.

ARGVMENTVM.

Constitutus in extremis si donat alicui ea mente vt incapaci restituat: demum cõualeat: an possit reuocare donationem.

SVMMARIVM.

1 *Donator qui conualuit contra donatarium, ut mortis causa donatio irritetur, & res donatæ sibi restituã-*
F *tur, condictione sine causa agere potest.*
2 *Donatori utilis dominij ratione utilẽ rei uendicationem contra donatarium intẽtare potest quæ utilis reuẽdicatio etiam ex sola donatoris pœnitentia, uel quia conualuit, inducitur. & nu. 3.*
4 *Donatarius quod ex donatione causa mortis recepit, quod statim atque donator conualuerit restituere teneatur.*
5 *Donatio quando facta causa mortis dicatur. & nu. 8.*
6 *Datum ob causam, causa non sequuta repeti potest.*
G 7 *Patris bona ad spurium deuenire leges prohibent.*
9 *Intellectus. l. qui mortis causa. ff. de mort. caus. donat.*
10 *Donatio inter uiuos ex sola pœnitentia non reuocatur.*
11 *Cautela abundans non uitiat.*
12 *Donatio causa mortis multis modis fit irreuocabilis.*
13 *Conditio impossibilis uel turpis in legatis apposita, pro non apposita habetur.*
14 *Scripturæ posteriori standum.*

Quæstio. XI.

EGIDIVS dum laboraret in extremis, & ha
beret filium spurium, cùm ei donare non posset
H nec inter viuos: nec in testamento dimittere, vocauit
quendam amicum suum, & dixit: bona mea tibi re-
linquo: nolo enim quod domus sine hærede rema-
neat: sed volo quòd illa bona post mortem meam fi-
lio meo spurio restituas. Respondit amicus, hac con
ditione nolo bona tua: sed si vis mihi dare præcisè,
ego recipiam. Egidius donauit omnia sua bona isti
suo amico pręcisè & purè: & promisit quod nunquã
veniret contra: imò dixit bona mea illi amico meo
relinquo, & constituit se possidere eius bona nomi
ne illius, cui donauit: & factum inde est instrumen-
I tum signatum testibus, & tempore procedente cõua
luit Egidius de infirmitate: agit contra amicũ illum
& vult quod liberet eum ab illa obligatione, & repe
tit instrumẽta per actionẽ in factũ: vt ff. ad exhibed.
l. iij. §. interdũ. vel cõdi. sine causa. vt ff. de cõdi. sine
causa. l. qui sine. itẽ ad res illas donatas intẽtat cõdi
1 ctionẽ sine causa: an istas actiões possit intẽtare. † Et
quod ista cõpetat videtur: licèt enim ab initio cau-
sa fuerit iusta in se: tamen isto pœnitente seu conua
lescente facta est iniusta, merito locum habet: vt ff.
de condict. sine causa. l. j. & l. qui sine causa. Item &
K cõpetere † posset vtilis rei vẽdicatio Egidio, & hoc
2 ratione prioris dominij: vnde vtilis rei vendicatio
posset intentari, sicut dicit lex. ff. de dona. caus. mor.
qui mortis licèt enim dominium sit translatum: dire
ctum tamen ratione prioris dominij vtilis rei vendi
catio cõpetit: sicut & aliâs si dono tibi causa alimẽ-
torum mihi pręstandorũ, licèt dominium sit transla
tum: tamen si non pares cõditioni, vtilis mihi vendi
catio cõpetit, vt C. de dona. quę sub modo. l. j. Et si
dono sponsæ licèt dominiũ in eam transferatur: ta-
men si matrimoniũ non sequatur, vtilis mihi vendi-
L catio datur: vt C. de dona. ante nupt. l. cùm veterũ.
Sicut ergo in donatione alimentorum conditionis
defectus inducit vtilẽ rei vendicationẽ: & in dona-
tione sponsalitia, quã matrimoniũ non sequitur: ita
3 & † hic inducitur vtilis rei vendicatio ex sola pœni
tentia vel ex ipso quia conualuit: vt insti. de dona. §.
j. & ff. de dona. cau. mor. l. mortis causa. & l. qui mor
4 tis. † Nam qui recipit aliquid ex donatione causa
mortis, obligatur ad restituendũ: tenetur statim cõ-
ualescẽte donatore: vt ff. si cert. pet. l. non omnis. Cer
5 tũ est † enim quod hæc fuit donatio causa mortis: quia
M donauit dum laboraret in extremis: vnde fuit mor-
tis causa donatio: imò & si sanus esset, & donaret ti
mendo futurũ periculũ, dicitur donatio causa mor-
tis. vt ff. de dona. cau. mor. l. j. & l. senatus. §. mortis.
vnde cùm fuerit donatio causa mortis, tacitã habet
causam iniectã, nisi cõualuerit. cũ ergo causa nõ sit
secuta, in cuius euentũ conualescebat donatio: me-
ritò poterit reuocari, quod datũ est: sicut dicit vnum
generale quod dicit. quicquid datum est ob causam
subaudi, siue expressam siue tacitã causa non secu-

A ta repetio datur: vt C. de condi. ob caus. l. si militem.
Prætereà ꝙ fuerit donatio causa mortis probo: fuit
enim facta donatio corã quinq; testibus, qui se sub-
scripserunt in instrumẽto: ergo donatio fuit causa
mortis: vel alia quædã vltima volũtas, vt codicillus:
nã in his talibus quoq; testes desiderãtur ad minus:
vt C. de codicil. l. vlti. In contractibus autẽ inter vi-
uos duo tantũ sufficiũt: vt ff. de testib. vbi numerus.
ergo cũ donator adhibuerit quinq;, præsumo quod
voluerit causa mortis donare: nã testator qui exhæ-
redat vel instituit præsumitur facere testamentũ vo
B luisse, & non codicillũ: vt C. de testa. l. nõ codicillũ.
nam ex ipso facto præsumitur id quod aliquis gerit
in mente: nam si patronus intendat actionẽ contra
libertã suam vxorẽ quę non solet cõpetere, nisi solu-
to matrimonio: videtur ꝙ velit diuertere: vt ff. de re-
pudijs. l. vltim. Seruus enim qui pilliatus antecedit
funus defuncti pręsumitur quod testator voluerit
eũ dare libertati: vt C. de lati. lib. tol. l. j. §. sed qui do-
mini. Item licèt videatur pura donatio & quasi fa-
cta inter viuos, scilicèt quod non debeat reuocari:
præsumitur: tamen facta sub modo tacito, scilicèt,
C quod iste amicus filio naturali, id est, spurio daret
posteà: & hoc etiam donator expressit, & dictum
hoc fuit in præfatione: vnde videtur in stipulatio-
ne repetitum: vt argumen. ff. de verbor. obliga. Ti-
tia. Pręterea dixit donator: nolo quod domus mea
maneat sine hærede. ergo videtur quod de filio cogi
taret: licèt nomen hæredis cõprǽhendat omnẽ & hæ
redẽ hęredis: vt C. de hære. insti. l. quotiens. tamẽ hic
de solo filio intellexit: & quod de solo cogitaret qs
quãdo dicit: si sine hęrede decedas, legitur ff. ad Tre
bell. l. ex facto. §. fi. Item iste donator aliàs non erat
D donaturus, sicut ex ipsis verbis colligitur: nisi bona
6 ad filium spurium deuenirent: ergo † quia vel illud
non est sequutum, vel sequi de iure non potest, repe
titio datur: vt arg. ff. de dona. l. j. & ij. in fi. & iij. ver-
ba enim quæ dixit amicus: ego non recipio, nisi pu-
rè donaueris: illa verba videntur apposita ad hoc vt
7 fraus legi cõmitteretur: leges enim † prohibent ali-
quid ex bonis paternis ad spuriũ posse peruenire: vt
C. de nat. lib. l. j. videtur ergo amicus ita dixisse, ista
volo quod fiant mea & propria & posteà dabo spu
rio: & sic in fraudẽ legis fidem tacitã accõmodabat:
E vnde puniri debet: & quia posset ipse qui dedit reuo
care, eũ hoc possent etiã cõsanguinei eius: vt C. de na
turalibus libe. l. j. & ff. de iure fisci. l. non intelligitur.
§ si quis palàm. & de vulga. & pupil. substi. ex facto
§. Iulianus per verba enim pręcedẽtia, verba sequẽ-
tia declarantur: adeò ꝙ illud quod fit loco secundo
non valet. hic enim volebat daret amico suo, vt bo-
na ad spuriũ deuenirẽt: sed quia illud facere non po
tuit, donauit illi præcisè. Vnde illa donatio non te-
nuit: à simili. nam Pacumenius, Androstenes ita fe-
cit testamentũ: quia Pacumeniã magnã habere vo-
F lui hæredẽ, sed nõ potui: Nonius Ruffus hęres esto:
certè & secũdus institutus hęres non erit aduenięte
Pacumenia, quę falsò mortua ferebatur. & hoc col
ligit Iuriscõ ex voluntate defuncti, qui ita voluit ta
citè hoc præsumpto, ꝙ Nonius Ruffus hęres esset, si
Pacumenia hæres esse nõ posset: vt ff. de hæred. insti
l. vlti. ita & hic voluit donator hãc habere donatio-
nem: ita quod ad spuriũ deueniret: nam & de inoffi
cioso testamento matris, quæ existimans filiũ suum
obijsse, aliũ hæredẽ instituit agi potest, vt ff. de inof

G fici. testamẽto. l. si institutа. §. vlti. fuit enim illa mẽs
donantis vt bona ad spuriũ deuenirẽt & non penes
eum remanerent, licèt verba videantur cõtradicere:
vnde magis voluntatẽ quã verba debemus attende
re: vt C. de fideicõ. cum virum. Per hoc induco simi-
lia. nam si pater qui dat dotẽ pro filia, paciscitur vt
medietas dotis ad suũ fratrẽ rediret: si habebit filiũ
non habebit petitionẽ illius dotis frater, sed filius:
quia hæc fuit voluntas patris, quod magis hæredi
quàm fratri vellet consulere: vt ff. de pact. tale pactũ
§. vlti. nec est verisimile patrem qui donauit amico,
H cogitasse vt bona apud amicũ remanerẽt: imò qđ ad
spuriũ deuenirent: vnde amicus bona nõ retinebit:
nam & ita interpretamur rescriptũ principis, quasi
hęc fuerit ipsius voluntas, quod permisit substitu-
tionẽ mutuo fieri posse: vt ff. de vulg. & pupi. l. ex fa
8 cto. in princ. Item † quod fuerit donatio causa mor
tis colligitur per verbũ relinquo: verbũ enim relin-
quo, ad viui tabulas nõ pertinet: vt ff. de tabulis ex-
hibẽ. l. j. in fi. Prætereà dicit vnũ generale plus vale-
re quod agitur &c. vt ff. si certũ peta. l. cũ quid. Præ-
tereà esto quod donare non possum spurio: tu tamẽ
I donare debes: vt arg. ff. de cõdi. insti. l. mulier. Econ
trà se defendat amicus, vt reuocari ab eo bona non
possint. In primis repellit Egidiũ proponentẽ condi
ctionẽ sine causa & vtilem rei vendi. ista enim con-
curre non possunt: nam si est trãslatũ dominiũ, cõpe
tit cõdictio: si non est translatũ, cõpetit vendicatio.
9 ar. ff de pign. act. si pignore. §. si prædo. † Nec obstat
quod dicit l ff. de mor. cau. dona. l. qui mortis causa
qđ cõdictio locũ habet, & vtilis rei vẽdicatio: quia
illa duo locũ habẽt secundũ diuersitatẽ donationis:
nã si donatur ita vt statim fiat accipiẽtis, locũ habet
K condictio pœnitẽtia inde secuta vel sanitate: si verò
vt fiat donatarij: tũc demũ quãdo donator decedat:
tũc locũ habet vtilis rei vẽdica. vel directa: quia tũc
dominiũ in donatariũ nõ trãsit: vt ff. de do. cau. mor.
l. ij. & l. si mortis causa. eligas ergo qua actione vis
agere: vt ff. de tribu l. quod in hæredẽ §. eligere. & ff.
de leg. ij. l. cùm filius. §. varijs. Si ita tibi oppono ob-
staculũ, quo iure ages tu cõtra me: certũ est enim qđ
mihi donasti: vnde donationem perfectã irritam nõ
facies: vt C. de vsuca. pro donato. l. irritã. sicut enim
est libera potestas alicui contrahere: ita obligationi
L semel contractæ altero inuito quis non renuntiat:
vt C. de obliga. l. sicut. contra factum enim tuum ve
nire non potes: licèt illud factũ de iure nõ teneat: vt
ff. de seruitu. rustico. prædior. per fundum. & ff. de
adopt. post mortẽ. Ista enim donatio quę fuit in me
10 collata, fuit donatio inter viuos: vnde † ex sola pœ-
nitentia non reuocatur. certi enim sunt modi per
quos illa donatio reuocatur: vt C. de reuoca. don. l.
vlti. Nec obstat, quòd quinque testes fuerunt adhi-
biti: quia ea quæ superabundant non vitiant: licèt
necessaria prætermissa noceant. vt C. de testamen. l.
M testamenta. abundans † enim cautela vel sententia,
11 non nocet. ff. de nego. gest. si pupilli. §. j. & ea quæ su
perabundant non solent vitiare scripturas: vt ff. de
regu. iuris. non solẽt. Nec obstat quod obijcis: quia
ex quo dictum est sine hærede, quod de filio dicitur:
illud enim hic attẽdi non potest, cùm filius spurius
nec filius appellatur, cùm sit illicitus: vt C. de incęst.
nupt. authẽ. ex complexu. & esto quod fuerit dona-
tio causa mortis: tñ si actũ fuit qđ nunquã reuoce-
tur: nũquã põt reuocari: vñ nullo modo reuocatur.

donatio

A donatio enim causa mortis multis modis fit, vt tes il
12 la, quę datur non reddatur. Item quod nullo casu reuocetur: vt ff. de donatio. causa mortis. senatus. §. mortis. Si enim quis donat alicui, sicut hic donauit, & promisit se non contra venire, non reuocatur donatio etiam si testator conualeat. vt ff. de dona. causa mor. l. senatus. §. pe. videtur enim talis donatio quę nō potest reuocari, quod sit donatio inter viuos. vnde inter maritum & vxorem non fit. vt ff. de dona. causa mor. l. vbi ita donatur. ff. de do. inter vir. & vxo. sed interim. Nec obstat quod verbo relinquo, visus est: non enim propriè ponitur: sicut & aliàs in
B verbo donat. vt ff. locati & conduc. si vno anno. qui enim donat purè & sine conditione aliqua redhibēdi cum absolute accepit, non tam accepit hic in donatione causa mortis, quam accepit à moriente. vt ff. de dona. causa mor. l. Seia. §. vltimo. Prętereà licèt hac contēplatione tu mihi donares, vt ego filio tuo naturali concederem: hoc non fuit expressum, sed in mente tantum retentum: vnde repetitionem non inducit. vt C. de condi. ob causam. l. si repetenti. & C. de transac. si maior. Item licèt esset conditio illa vel
C modus appositus: tamen perinde debet haberi ac si positus non fuisset. nam sicut tu fateris ista fuit donatio causa mortis, & comparatur legato. vt C. de
13 dona. causa mortis. l. vlti. At † in legatis cōditio impossibilis vel turpis apposita habetur pro non apposita. vt insti. de hære. insti. §. impossibilis. & ff. de cōdi. insti. filius. Item licèt illa cōditio esset expressa, & si non pareant conditioni: tu tamen non reuocabis. Nam & si maritus dotem vxori promittat, vt de ea testetur: licèt mulier non testetur: tamen dotem dabit maritus venientibus ab intestato. vt C. de iure
D dot. l. si mulier. Nam si tu mihi donasti & promisisti nullo tempore contrauenire: vnde hanc donationē non reuocabis: quia fieri donatio à iure conceditur. vt ff. de dona. causa mor. l. si alienam. §. j. Prętereà illa verba, vt non reuoces. debent saltim aliquid operari: aliquid enim operatur adiectio. vt ff. de legat. j. si quando. maximè cum sit licitum cuilibet renunciare his quę pro se introducta sunt. vt ff. de mino. l. si iudex. & C. de pactis. si quis in conscribendo. & absurdum satis videtur ad id redire, cui quis renunciā dum putauit. vt C. de non numer. pecu. generaliter. & C. de rebus cre. si quis iusiurandum. maximè cum
E quis iuri sibi competituro possit renunciare. vt C.
14 de tempor. appel. l. vlti. † Item scriptura posterior seruatur. de codicil. ff. diuus. & de leg. iij. si quis inprin. vnde licèt fuerit prius cōditio expressa, vt daret spurio: in datione pura non videtur repetita: quia vitiaret. vt ff. dicit. l. de verb. obli. Titia. Itē nō videtur repetita. vt ff. de adimen. lega. l. si tibi certā. Prętereà cùm spurius non possit accipere, debet penes donatarium remanere. vt ff. de his qui. vt indig. l. in fraudem. §. si quis. Item condicere non potest: quia causa
F ista est turpis. vt C. de reuo. dona. l. cùm profiteatis. nec videtur turpis illa conditio repetita: quia iam vitiaret contractum. vt ff. de verbo. obli. Titia. §. idem respōdit. Prętereà ista prędixi ego non recipio &c. vnde iste prędictio prę seruat me. vt argu. ff. nau. caup. sta. l. debet. §. j. Prętereà nō posses allegare de conditione illa: quia ideò donasti, vt filio tuo darē: quia illa causa turpis erat: vnde si non parui vel nō paream, non teneor: nam nec mandatum rei turpis tenet. vt ff. mandati. l. rei turpis. nec etiam societas.

G vt ff. de tutelis & ratio. distrac. l. j. §. nunc tractemus nec obseruanda sunt aliqua, & si tibi promisissem. vt ff. de lega. j. si quis inquilinos. §. vltimo. vt ff. de ver. oblig. generaliter. si ergo turpis: ergo non ages: quia in pari causa turpitudinis melior est causa possidentis. vt C. de condi. ob turpem causam. l. iij. in fi. In hac questione sine prę iudicio melioris sententię ita mihi videtur, quod iste possit reuocare donationem vel per condictionem sine causa: vel per vtilem rei vendicationem. Nam aut fuit ista donatio causa mortis: & tunc reuocatur per illas actiones. vt ff. de donatio. causa mortis. l. qui mortis. aut donatio in-
H ter viuos: & tunc illa donatio similiter vitiatur: quia hoc fuit actum inter donatorem & donatarium, vt illa bona ad spurium deuenirent: fuit actum & si non expressim, tamen tacitè per illa verba quę in prę fationibus dicta sunt: quia ita donabat, quod bona ad spurium &c. vnde quia quod inter contrahentes agitur tacitè etiam pro cauto habetur. vt ff. si certum peta. l. cum quid. at illa conditio erat impura: quia contra legem. vt C. de naturali. lib. l. j. & ff. de iure fisci. l. non intelligitur. §. si quis palam. &
4 quia contra honos mores. vt ff. de cōdi. insti. l. filius.
I vnde vitiat contractum. vt ff. de verbo. obliga. l. impossibilis. & hoc dico siue fuerit verè facta donatio inter viuos, siue causa mortis: sed actum fuit quod nunquam reuocaretur, quę assimilatur donationi inter viuos. vt ff. de dona. causa mortis. l. vbi. In hoc autem casu prę sumo donationem causa mortis: & quia quinque testes interfuerunt, qui non solent interuenire nisi in vltima voluntate. vt C. de codicil. l. vltima. & quia ibi fuit appositum verbum, relinquo, quod ad viui tabulas non pertinet. vt ff. de tabulis exhi. l. j. in fi. Item licet secunda donatio videtur pura: videtur tamen illa conditio repetita, vt
K spurio daret. vt ff. de probatio. l. cùm tacitum. aliàs
5 non daturus. vt argumento C. de hæred. insti. l. si pater.

ARGVMENTVM

Si auus donat nepoti spurio ex filio legitimo & naturali, auo succedentes ab intestato an ipsi auo possint per eum donata reuocare.

SVMMARIVM.

L
1 *Hæreditatis petitio succedentibus ab intestato competit: item & reiuendicatio.*
2 *Conditio ex lege succedentes ab intestato proponere possunt.*
3 *Patris appellatione auus, proauus & omnis ascendens continetur.*
4 *Filio naturali donare pater non potest. item nec auus nepoti spurio.*
5 *Nepotes liberorum appellatione in odiosis nō veniunt.*
M 6 *Alimentorum appellatione quæ veniant.*
7 *Donatio nepoti facta ab auo: si non valeat ut nepoti facta, valeat tamen tanquàm extraneo facta.*

Quæstio XII.

NEROTVS QVIDAM ciuis Aretinus habuit filium legitimum & ex eo habebat nepotem spurium: isti nepoti spurio donauit omnia sua bona quibusdam exceptis. nūc eo mortuo veniunt succedentes ab intestato: &

A volunt vendicare ab isto nepote spurio: quęritur an
possint vendicare vel petere. Quod possint ita pro-
bo. Et quia actio competēs debet proponi: ideo pro
illis consanguineis cōtra nepotem spurium petitio
1 nem hęreditatis intendo. † Certum est enim quòd il
là competit quotiens aliqui ad successionem ab in
testato veniunt. vt ff. de pet. hęre. l. iij. possent & rei
vē. intētare: nā per aditionē q̄ in sola animi volūta-
tē cōsistit. vt ff. de acqui. vel omittē. hęredi. l. aditio.
dominium hęreditariarum rerum queritur. vt ff. de
acquir. vel amit. possessio. cùm hęredes. vnde cōsan
B guinei adeant hęreditatem: quia volūt esse hęredes:
meritò possunt vendicare: cùm per illam aditionem
facti sint domini. Si dicatur, quod ille titulo posside
bat: & ita non datur petitio hęreditatis. Respódeo
imò: quia ille titulus pro nō titulo habetur. vt ff. de
2 peti. hęre. l. etiā. † Itē possent etiam proponere cōdi.
ex lege. lex enim dicit datum filio spurio à legitimo
reuocandum: vnde condictio ex lege posset intēdi.
vt C. de naturalibus libe. l. j. lex enim illa dicit vendi
cari, & posse peti: et cùm non sit cautum à lege, quo
iure peti possit: condictione ex lege agitur. vt ff. de
C condi. ex lege. l. j. Iura nostra prohibēt dari aliquid
filio illicito. i. spurio. vt C. de natura. lib. l. j. hoc etiā
dicit lex in corpore authenti. quibus modis natura.
effician. sui. §. vltimo. & habes illam autēti. C. de in
cestis nuptijs. authē. ex complexu. Nec obstat quod
dicis, quòd iura loquuntur in filio: imò idem est in
nepote: nam si pater prohibetur donare filio: ergo
3 auus nepoti. appellatione † enim patris & auus &
proauus continetur, & omnis ascendēs. vt ff. de in
ius vocan. l. quique. §. j. & ff. de gradi. cogna. l. Iuris
consultus. §. parentes. Item appellatione liberorum
D & nepotes continentur. vt ff. de verb. signi. l. libero-
rum. & ff. de in ius voca. l. sed si hac lege. §. liberos.
æqualis est amor filiorum & nepotū. vt ff. de verbo.
signi. l. liberorū. & C. de inofficio. testa. si quis filiū.
4 Prohibetur † etiam donatio siue ipse donet siue fiat
per interpositam personam. vt C. de natu. lib. l. j. &
C. de incest. & inuti. nup. l. si quis incestas. Prohibet
mihi lex donari filio. ergo prohibet in futurū in om
nibus personis. prohibitio enim legis durare debet.
E Nam si vēdo ancillam, & prohibeo eam prostitui,
vel manumitti: durat prohibitio: & si in centesimā
personam & in infinitū. vt C. si mā. ita fuerit ali. ne.
prostituat. l. j. Cum ergo prohibet lex donari filio: er
go idem in nepote: cū si hoc cōcederetur, quòd esset
licitum donare nepoti, hoc fieret contra legem alia
via: quod iura fieri nolūt, quod esse non debet: vt ff.
de tu. & cur. da. ab his. scire. & ar. ff. de vulg. & pu-
pil. sub. l. verbis ciuilibus. Item in crimine maiesta-
tis repellitur pater criminosus: quia punitur: & eadē
F pœna durat in filium. vt C. ad legem Iul. ma. l. quis
quis. filius enī spurius, filius nō est. vt insti. de nupt.
§. itaque. si ergo intelligitur filius spurius non habe
re patrem: ergo nec auum: cum nepos auo per patrē
tanquam per mediam personam coniūgatur. Hoc
etiam vides in cōsilio Galli Aquilij. & lege vellei.
quod ea quæ dicit cōsideranda in filio institu[illegible] vel
exheredando eadem sunt consideranda in nepote
& pronepote. vt ff. de lib. & post. Gallus. nā licèt pater
sit legitimus, & de iure successor: nepos tamen quia
spurius censetur illicitus. sicut habes ff. de statu. bo.
l. Paulus. prohibetur etiam donari filio spurio, ergo
idem in nepote: nam prohibetur dari vel relinqui

G deportato: similiter eius filio vel seruo. vt ff. de leg.
iij. l. si deportati. Econtrà videtur, quòd nepos spu-
rius possit defendi. In primis quia cautum lege non
inuenitur quod auus prohibeatur nepoti filij spu-
rio donare: ergo cum non sit prohibitū, videtur esse
concessum: vt ff. ex qbus causis ma. in integ. l. nec nō.
vt ff. de proba. ab ea parte: oēs enim leges quę prohi
bent patrem filio spurio donare, loquuntur tantum
5 in filio, & non in nepote. Nec † prodest vt dicas, q
appellatione filiorum & nepotes continentur. quia
H illud verum est sub appellatione liberorum. vt ff. de
verbo. signi. l. libellorum. appellatione enim filij nō
continetur nepos. vt insti. qui dari tu. pos. §. vlti. &
esto quod continerentur: tamen hic non continen-
tur: nam tunc illud verum est, cum fauor est in cau-
sa: alioqoin si odium, tunc non cōntinerentur: sicut
lex dicit appellatione masculi & fœmina cōtinetur.
vt ff. de lega. ij. l. Si ita scriptum. & ff. de verborum si
gni. l. j. & hoc ita est si tractatur de fauore: puta quod
eis legatur, vel instituuntur. si autem exhęredatur fi
lius, non videtur & filia exhęredata: nec continetur
I appellatione filij ideò quia odium est in casu, vt ff.
6 de ventre in pos. mitten. l. j. responde. j. Item sicut &
aliâs † appellatione alimentorum victus & necessa
ria vestimenta continentur. vt ff. de alimentis lega.
l. j. & l. legatis. & de verborū. signi. l. verbo victus. &
hoc tunc verum, quando de fauore alimentorū tra-
ctatur. si enim de eorum diminutione: tunc enim il-
la non continentur alimentorum appellatione. vt
ff. de transac. cum hi. §. qui transegerit. Valuit enim
donatio: non enim donat mihi tanqoam auus nepo
K ti spurio: sed tanquam quilibet cuilibet extraneo:
nam non fecit hoc quasi auus, sed quasi quilibet. vt
ff. de adoptio. l. si pater. §. qui duos. & arg. ff. quod
7 iussu. l. j. §. quid ergo. † Pręterea licèt non valuerit
donatio vt nepoti facta: valeat saltem vt in personā
extranei: nam si quod ago non valet vt ago: valet ta
mē vt aliâs valere potest. vt dicis vnum generale. ar.
ff. de transac. l. & post rem. Præterea valet donatio,
ideò quia filius spurius quantum ad patrem suum
extraneus est, cum non sit in eius potestate: nec ab
eo alatur: nec eius forū sequitur. vt in authē. quibus
mo. na. effi. sui. §. vlt. col. vij. & ff. ad municipales. l. j.
L in fi. Si ergo est extraneus patri: ergo & auo. si ergo
fuit facta donatio isti nepoti: fuit facta extraneo:
vnde valet.

ARGVMENTVM.

E conuersò si auus donat nepoti legitimo ex filio spurio, an succedentes ipsi auo possint donata per eum reuocare.

SVMMARIVM.

M 1 *Donatio aui nepoti legitimo ex filio spurio facta an va-
leat & nu. 4*
2 *Naturæ ueritas ratione matrimonij contracti à filio spu-
rio non obumbratur.*
3 *Filius naturalis sicut patri non succedit, ita nec nepos licèt
legitimus sit, auo succedere potest.*

Quæstio XIII.

EXAMINEMVS hanc quæstionem: in cōuerso casu potest esse qđ aliquis habuit filiū spuriū & ex eo habuit legitimū nepotē. qa ille filius cōtraxit matrimoniū: auus donauit sua bona isti nepoti legitio: q̄ritur an illa donatio valeat. Quod nō valeat illa donatio & veniētes ab itestato possit vēdicare illa:

A dicare illas actiones possunt proponere quæ in supe
riori quæstione sunt propositæ. Quod enim donatio
non valeat ita probo. Certum est, quod auus aliàs
daturus non esset, nisi esset nepos ex filio spurio: nã
nõ habet eum cognitum alia charitate vel affectio-
1 ne: vnde illa † donatio non tenet, sicut nec tenet,
donatio filij spurij: & aliàs distĩguitur de eo qui do-
nat filio familiàs vtrum patri quæratur: refert vtrũ
cum habeat notum ex militia: tunc patri non quæri
tur, an ex consanguinitate: & tunc patri quæritur. vt
ff. de castren. pec. l. si fortè. hoc etiam consideratur in
B filio arrogato. vt ff. de vulg. & pupil. sub. l. ex facto.
§. in arrogàto. nam illicitus est pater: ergo & filius
quò ad auũ: cum persona patris & filij eadem repu-
2 tetur. vt C. de impub. & alijs sub. l. vlti. Nec † enim
ratione matrimonij contracti à filio spurio naturæ
veritas obumbratur. arg. ff. de libe. & posthu. l. filio.
nam aut ille filius spurius habet illum nepotem in
potestate: & tunc sine dubio nõ valet donatio: qua-
re: quia iam per illum nepoten in potestate filio spu
rio quærebatur: cum quicquid per filium quæritur
patri quæritur. vt C. de bonis quæ libe. l. cũ oportet.
C & insti. per quas per nobis acqui. Nam si filius sit ex
hæredatus qui ad bo. pos. contra tab. non venit quò
ad bona aui: nec veniet eius filius qui est nepos a-
uo. vt ff. de bo. lib. l. queritur: nam ibi nepos filij ex-
hæredati non habet bonorũ pos. cõtra tab. ad bona
defuncti liberti, si pater suus erat exhæredatus à pa-
tre. si autem non erat in potestate, & sic iure acquisi
tionis non quæritur: similiter non valet donatio: nã
filius spurius sicut exhæredatus excluditur: imò ma-
3 gis excluditur à successione patris: sicut ergo filius†
exhæredatus non succedit, nec etiã nepos suus succe
D dit. vt ff. de bo. lib. l. filius. ex quo enim filius est spu
rius, aspergitur quidam infamia facti. vt ff. de decu-
rio. l generaliter. §. spurios. & interim obest illa in-
famia & illud vitium quod à successione patris re-
pellitur: nec etiam donationem à patre recipere po
test: vt in superiori quæstione tractaui nec illud pa-
ternũ vitium obliterabitur in persona nepotis per
matrimonium quod est sequutũ. Illud enim matri-
monium licèt sit legitimum quò ad contrahentes,
quo ad auum non est legitimum. ar. ff. de bo. lib. l. si
filius qui patri. §. j. nepotes enim ita possunt vti be-
E neficio dignitatis, si pater eorũ aliqua infamiæ ma-
cula aspergitur. vt C. de quæstionibus, diuo Marco.
ex quo enim pater excluditur: ergo & nepos. nã qui
ad iusiurandũ contra legem libertum adigit, & ipse
excluditur, & liberi eius. vt ff. de iure patro. l. qui cõ
tra. bã & auus repellitur ratione delicti à successiõe
liberti: hic etiam nocet nepoti, vt nepos similiter ex
cludatur. vt ff. de iure patro. l. diui fratres. Nam ex
quo pater indignus est, & etiam filius eius similiter
indignus: remouetur enim filius ab omni eo quod
patris occasione ad eum posset peruenire: sicut legi
F mus de filio deportati. vt ff. de inter. & releg. l. iij.
Præterea non tenet donatio: quia hæc est causa qua
re donauit nepoti, scilicèt amor filij non alia, & sic
reuocatur. Illud enim præsumimus de iure, quod ple
rũque cõtigit: vt in auth. vt sine prohi. matres debit.
4 §. ij. colla. vij. E contra videtur, quòd donatio† facta
isti nepoti legitimo non reuocetur: nam licèt pater
eius sit odibilis: odium tamẽ istud non extẽditur ad
nepotẽ. vt ff. de decurio. l. ij. §. nullũ. nã licèt pater re
pellatur ab illo beneficio, quod libertus eum vocat

G in ius: tamen nepotes illud beneficium non amit-
tunt. vt ff. de in ius vocan. l. adoptiuum. §. vlti. nam
licèt patres comederint vuas acerbas, dentes filio-
rum nõ obstupescẽt hodie per nouum testamẽtum.
5 nam anima qui peccauerit ipsa morietur. nec enim
pater pro filio nec econtrà tenetur: vt C. ne filius
pro patre. Crimen enim vel pœna paterna nullam
maculam filio potest infligere. vt C. de pœnis. crimẽ
pœna enim quæ constituitur in emendationem ho-
minum, ad hæredem filium non transit. vt ff. de pœ
nis. l. si pœna. nam licet sit pater perduellionis dam
H natus: iura tamen libertorum liberis non auferun-
tur. vt ff. de iure patro. l. iura. Et si filius natus exclu
ditur à successione patris: tamen hoc nepoti non
nocet. vt ff. de iure patro. l. filij. Metianus etiam re-
fert ex persona vel nota patris non excludi nepo-
tem. vt ff. de iure patro. l. diui. nam licet filius iustè
sit exhæredatus: non tamen propterea nepos exclu-
ditur, qui ex illo matrimonio natus est. vt ff. de bo.
pos. contra tabu. l. non tantum. §. si emãcipatus. De
bet enim haberi ratio liberorum, licèt pater sit pu-
niendus, ne aliena admissio hoc est propter filium
I spurium grauiorem pœnam sentiant filij, quos nul
la culpa contingit. vt ff. de bonis damna. l. cum ra-
tio. Præterea dicit. c. quod si sacerdos habeat filiũ,
& ex filio habeat nepotem, licet prohibeatur fieri
concessio capellæ filio sacerdotis: non tamen nepo
ti, licèt eius pater sit illicitus: vt extrà de filijs presby
tero. per totum. Præterea si aliqua macula fuit in
persona filij spurij: illa macula deletur per matrimo
nium legitime contractum ab illo filio. nam si ali-
qua fuit macula infamiæ in persona scænicæ quæ
etiam infamis est, delebitur per matrimonium po-
K stea contractum. vt C. de nup. l. imperialis. item
non videtur donatio reuocanda: nam licet pater sit
illicitus: nepos tamẽ non propterea iudicatur: nam
licèt tutor delinquat qui pupillam accipit in vxo-
rem: illa tamen de iure capit ex testamento tutoris:
vt ff. de lega. j. l. vlti. In his duabus quæstionibus si-
ne præiudicio melioris sententiæ eadem mihi vide-
tur adhibenda solutio vt ita distinguam: an nepos
spurius vel nepos legitimus ex spurio fecerit tale
seruitium auo, quod si fecisset extraneus, tantũdem
illi extraneo donaturus fuisset auus: tunc donatio
L non infirmatur: quia facta est vt extraneo, aut nul-
lum seruitium contulerit auo: & tunc dico donatio
nem non valere: quia non alia de causa motus fuit
auus nisi amore filij spurij. Ita distinguimus in do
natione facta filio in potestate constituto: vt C. de
dona. inter virum & vxo. l. donationes. Si enim ne-
pos non fecit aliquid meritum auo, propter quod
præsumamus donationem factam, tunc quia dona-
tio fuit facta cõtemplatione filij spurij, ideò ipsam
donationem reuocandam iudico: vt C. de naturali-
bus liberis. l. j. maximè quia idem ius debet habere
nepos naturalis in bonis aui, quod habet pater. vt
C. de naturali. libe. l. vltima. Et quia alia de causa
non habuit nepotem notum nisi propter filium
spurium: vt argumento ff. de castrensi peculio: &
si fortè. ff de vulga. & pupilla. sub. si plures. §. in ar-
rogato. Item donationem factam nepoti similiter
reuocandam iudico: quia illa persona est odibilis,
non ratione patris, cũ pater sit legitimus: sed ratiõe
sui delicti: nisi fortè tale seruitium fecisset auo prop
ter quod auus ille donaret, sicut dictum est.

A **ARGVMENTVM.**

Au exusta seu diruta domo códucta teneatur cóductor suo sumptu eam reædificare.

SVMMARIVM.

1 *Locator aduersus conductorẽ qua actióe experiri poßit. & nu. 4*
2 *Pactum adpositum in contractu bonæfidei, quòd nouam pariat actionem & ueterem informet.*
3 *Obligatio tacita extrà id quod agitur quandoque inducitur.*
B 5 *Incendium an sit casus fortuitus.*
6 *Fructuarius ædificium quod corruit reædificare non tenetur.*

Quæstio XIIII.

VIVIANVS colonus aream ædificádam
conduxit: si domus postea sit combusta, quæritur an teneatur reædificare. In primis videtur, quòd
sic. Sed quia nemo sine actione experitur. vt ff. de ad
1 mi. tu. l. quotiens. §. Item si temporali. ideò † actionẽ
ex locato intendo, vel præscriptis verbis. quod reædi
C ficare compellatur: & quod actiones prædictæ locũ
2 habeant probatur aperte: quia pactum † appositũ in
contractu bonæfidei & stricti iuris, & noua parit actionẽ & veterẽ informat. vt ff. de pac. iurisgentiũ. §.
adeò. & C. de pactis. in bonæfidei. & C. de trãsac. vbi
pactũ. & ff. si cer. pe. l. lecta. Et quod vtraq; cópetat
lex dicit euidéter C. de pac. inter empt. & vẽ. l. ij. ago
ergo actióe prescrip. verbir. quæ ex nouo oritur: vel
actione ex locato, quę est vetus informata p pactũ:
& sic vtrãq; intendo qđ ex vna agá alterá ꝓicstádo
qđ facere possum. vt ff. quorũ lega. l. j. §. hoc interdi
ctũ. in fi. vel dic vtrãq; mihi cópetere, sed vná eligo
D scilicèt ex locato. vt ar. ff. de tribu. l. qđ in hæredẽ. §.
eligere. tu enĩ cóuenisti me recipere ista conuẽtióe:
graue est enim ꝓbo viro cóuẽtionẽ frãgere. vt ff. de
cósti. pec. l. j. nã sicut ab initio &c. vt C. de act. & ob.
l. sicut. nec enim tua pœnitentia rescindit cótractũ.
vt C. de vsuca. ꝓ donato. l. irritam. Itẽ licèt inter uos
expresim non sit dictum quod debeas reædificare:
3 tamen hoc fuit tacitè actũ: cum † aliquãdo extrà id
quod agitur, tacita inducitur obligatio. Vt ff. commodati. si is qui. §. si. vt te inuitũ cópellam ædificare
videas legẽ scriptã. Si enim debes mihi seruitutẽ, vt
feras onera mea in parietem tuum, & sustinuisti ali-
E quãdo, si cadat paries, teneris reædificare: quia hoc
actum videtur, vt parietem inꝑpetuum haberes. vt
ff. de serui. vrba. prędi. l. eum debere. & cum Gallus
conductor nollet eum reficere parietem, qui debebat onera sustinere, Seruius eum reprehẽdit. vt ff. si
serui. ven. l. & si fortè. §. j. & l. sicut. §. distant. Videas
etiam in obligatione si enim tenebaris mihi cauere
per fideiussores & dedisti: vnus fuit mortuus, vel forte nó erat idoneus: & teneris mihi dare alium equè
idoneum: alioquin obligatione prima non libera-
F ris. vt ff. de consti. pec. l. qui autem. §. sed si quis sustinuerit. ex quo enim promisisti me recipere, teneris
& nunc tẽpore isto: verba enim cũ effectu sunt recipienda secundum hoc quod posibile esset. Quod
actum sit. vt ar. ff. ne quis eum qui in ius vo. l. pe. sed
istud fuit actum vt me reciperes, quamdiu durat locatio non liberaberis: ideò quia semel receptus fui:
cum non habeat locum de in rem verso cum nó durat versum. vt ff. de in rem verso. l. si pro parte. §. ver-
G sum nam ita videris ædificasse, & es liberatus si ædificiũ durat: aliàs nó. vt ff. quod cuiusq; vniuersit. no.
itẽ eorũ. §. sed si ita. Et si aliqs deberet defendi: ita videtur defendi, si duret defensio illius, aliàs nó: licèt
aliquãdo defenderit. vt ff. ex qui. cau. in pos. ea. l. ij.
in fi. Itẽ si vsumfruc. relinquo: licèt hęres induat, nó
liberatur propterea: nisi inductio ꝑseueret, qđ liceat
vsufructuario vtifrui. vt ff. de vsufru. l. iij. Insuper videas legẽ: nam si tibi reliquo vsumfru. in vita sua. si
interi in medio tẽpore amittis. tñ intelligitur postea
repetitus. vt ff. q. mo. vsufr. amit. l. sicut in annos. §.
j. & hoc æquitas suggerit, licèt iure deficiamus. vt
H ar. ff. de aqua. plu. ar. in summa. §. itẽ Varus. Itẽ qua
ratione vis excusari: ratione incẽdij, non: quia illud
sine culpa fieri nó potest. vt ff. de periculo & cómo.
re. ven. l. si vendita: Itẽ nec ratione terræ motus, cũ
hoc preuidere debuisti in cõtractu qui posset euenire: quia deus predixit: Erunt terræ motus magni per
loca &c. Econtra videtur quòd nó videatur teneri,
nec teneatur. Sed in primis respó. actióibus, quæ in
cõpetenter sunt propositæ: & sic cũ non esset firma
agẽtis intẽtio nóne absolutio fieri debet. vt ff. si agri
4 mẽ. fal. mo. di. l. j. Quod † enim actio ex locato locũ
I nó habeat, vide locatio enim sine prætio nó ꝓcedit.
vt ff. loca. l. ij. hic certũ est, ꝙ pręttũ non interuenit.
sed facta fuit locatio vt ædificares. & me reciperes,
& sic fuit cõtractus innominatus scilicèt do vt facias, & sic competit actio prescriptis verbis. vt ff. de
pręscrip. verbis. naturalis. Itẽ nec præscriptis verbis
actio locũ habet illa q̃ oritur ex illo pacto, sed illa q̃
oritur ex illo contractu, scilicèt do vt facias: sed illa
locũ haberet si ego tenerer: sed qđ nó tenear vide apertè: cũ enim ꝓ te fuerit locatio, & sic cõtractus bonæfi. ergo casus fortuitus nó patrocinatur. vt ff. de
K act. pig. l. q̃ fortuitis. cũ non posint pręuideri humanę sortis consilio. vt C. de pręscrip. xxx. anno. l. vlt.
5 Quod † aũt incẽdiũ sit casus fortuitus patet: nã cómodatarius nó tenetur: vt habes ff commoda. l. si vt
certo. §. ꝓide. Nec obstat. l. tua. ff. de periculo & có.
rei vẽdi. l. si vẽdita. q̃a illud posibilitatẽ cõtinet. q̃a
dãnũ potest in rebus fieri culpa & sine culpa, vt lex
illa dicit. vt ff. de officio pręfec. vig. l. j. ij. & iij. si licèt
ab initio tenear ædificare. tamen ex superuenient.
casu excusor. vt ar. ff. vt in pos. leg. l. plane. nam ea
quæ superemergunt auxilio indigent. vt ff. de inter-
L roga. act. l. de ætate. Præterea probo apertè quod nó
teneor: cum totum ædificium cecidit: si enim particulariter cecidisset, tenerer reficere: sicut in emphyteota, cui participatio damni ascribitur: sed si totum
ædificium cadat, non compellitur reędificare. vt C.
de iure emphy. l. j. † & hoc in fructuario idem. vt ff.
de vsufruct. l. hactenus. Item si Marcius conduxit
domum ædificãdam à Flacco: & ædificium postcã
corruit, Marcius liberatur: vt ff. loca. l. Marcius. Itẽ
iste qui debuit ædificare, ex quo ædificauit certum
M est quod est liberatus per solutionem illius quod debebat: vnde incendium superueniens sibi nocere nó
debet. vt ff. de polli. l. j. in fi. Nec obstat quod de vsufructu opponis. ff. de vsufru. l. iij. quod illud locum
habet in iuribus quorũ vera nó pót traditio fieri. vt
ff. ꝓ socio. l. ij. aliàs cõtra. vt insti. q. mo. ob. sol. Itẽ
nec obstat. l. illa cũ debere. de seru. vrba. pędio. q̃a
est speciale in seruitute oneris ferẽdi: aliàs contra:
vt ff. de seruit. l. quotiens. & ff. si serui. ven. l. sicut. §.
distãt. Itẽ nóne si tibi debebã vsufructũ vel seruitutem aliquam

A tem aliquam, & sublatum sit ædificium liberor, nec
4 ædificare compellor, licet si ædificauerim seruitu-
tem debeam. vt ff. de seruit. vrba. prędio. seruitutes.
§. si sublatum. Prætereà amice nõ facio tibi iniuriã,
si nolo reędificare: quia nullo incõmodo propreteà
afficieris, cũ area ad suam primã cõditionẽ redeat.
vt ar. ff. de pac. l. si vnus. §. quod & in specie. sed si de
casu possumus conqueri, magis possem de casu con
queri cũ maiori sim damno affectus, & tu nullo vel
modico: & sic cũ petas quod tibi non prosit multũ,
& mihi multum officiat audiri nõ debes. vt ar. ff. de
B iureiuran. si duo. §. ij. & ff. de aqua quot. & æsti. l. j.
§. illud Labeo. & ar. C. de proba. l. ad probationem.
Præterea quod non tenear videas. contractus enim
iste fuit, vt dixi, stricti iuris: quia do vt facias, & sic
non teneor, cũ nil sit dictum, & sic videtur omissum
vt ff. de verbo. obli. l. quicquid astringẽdæ leges em
omnes quæ dicunt extrà id quod agitur &c. loquũ
tur in contractibus bonæ fidei. Hæc alia vt in quæ-
stionibus Py. notatur, & soluas vt ibi.

ARGVMENTVM.

An pecunia reprobata soluta per debitorem cre
C ditori secundum arbitrium campsoris liberet soluẽ
tem.

SVMMARIVM.

1 *Debitor soluendo pecuniam reprobam an liberetur.*
2 *Pecunia reproba, pecunia non uidetur.*
3 *Falsam monetam expendens puniendus est.*
4 *Facti ignorantia plerunque prudentißimos fallit.*
5 *Excusandus uenit, qui id fecit, quod publicè fit.*
6 *Ad probatus reprobare potest.*
7 *Solutio facti liberationem inducit.*

D Quæstio. XV.

EMILIVS debitor accepit pecuniã mutuo:
1 die solutionis adueniente soluit pecuniã repro-
bam creditori: † quæritur an reproba pecunia libe-
ret soluentem, quæ fuit soluta secundum arbitrium
2 campsoris. Quod non sit liberatus, In primis alle-
go ff. de pig. act. elegãtur. nec † enim videtur pecu-
nia quæ est reproba: nam falsus modius nõ est mo-
dius: & testamentũ falsum abusiuè dicitur testamẽ-
tum: vt ff. quemadmodũ testa. ape. l. ij. in prin. & de
E ver. sig. l. Paulus respondit. Nam cum imago nõ sit,
&, superscriptio in pecunia, iudicamus eã reprobã:
sicut & filiũ non iudicamus, qui conuerso humano
more nascitur ad monstrum declinãs vel prodigiũ.
vt C. de post. hær. inst. l. quod certatũ est. ff. de verb.
sig. l. quæret aliquis. ff. de statu hominum. l. non sunt
liberi. Item si aurum debeo, soluẽdo æs non liberor,
ff. de solutio. l. si cũm aurũ. Præterea quod non sim
liberatus probatur apertè. nonne mutuũ in eodẽ ge
nera debet recipere functionem: sic: vt ff. si certũ pe-
ta. l. ij. & tacitè videtur hoc agi inter contrahentes:
F vt ęquè bonum reddatur. vt ff. si certe peta. l. cũ quid
mutuũ. nã si nõ liberatur, qui pro vino veteri reddit
vinũ nouũ: quare liberatur qui pro pecunia proba
reddit reprobam: non est ratio iusta. nã si pro pane
redderet quis lapidem: & pro pisce serpentẽ: aut pro
ouo scorpionẽ, certè nullus: vt euãgeliũ protestatur.
Itẽ cũ res aliena soluta proba liberationem non prę
stat. vt ff de lega. j. non quocunque. quomodo pecu
3 nia reproba præstabit. certè non. Præterea videas ra
tionem viuam: nõne † quia monetam falsam expen
dis puniri debes. vt C. de fal. l. si falsos codicillos. si
G ergo puniri debes, quomodo petis locum habere lu
crum, scilicèt cũ petas liberationem. nõe nim debet
esse in pœna premium. vt ff. de neg. ge. l. siue here-
ditaria. Si enim maritus occidit vxorem, non lucra-
bitur dotem: cùm propter illud debeat puniri: vt ff.
solu. matri. l. ab hostibus. nam qua fronte petis libe
rationem cum dando reprobam pecuniam commit
tas maximum delictum, & sic liberationem non ha
bes: sicut nec tutor repetit aliquid à contutoribus
H quando & proprio dolo conuenitur & soluit. vt ff.
de administra. tut. l. si plures. & ff. de tu. & ra. distra.
l. j. §. nunc tractemus. Itẽ audiri non debes si libera
tionem prætendis: quia in hac liberatione prætẽdis
turpitudinem tuam: quod iura nolunt. vt C. de tran
sac. l. transactione. & de his qui in fraudem cre. l. fi-
lios. & de seruo pig. da. ma. l. si creditoribus. Nec
4 obest si approbaui: quia erraui in facto † cuius igno
rantia prudentißimos fallit. vt ff. de iur. & facti
igno. l. in omni parte. & si erraui in facto: erraui per
alium, in quo iusta & tollerabilis est ignorantia. vt
I ff. pro suo. l. vlti. in fine. Nam & si mihi malè contri
git: tamen excusari debeo: quia consului peritiorem.
vt ff. de iur. & facti igno. l. regula. & ff. quis ordo in
bo. pos. ser. l. j. in fi. Item non fui in culpa, si credidi
5 electori, putaui em quod sciret discernere: sicut hæc
publicè faciebat. vnde † excusor si facio quod pu-
blice fit. vt C. de pignora. actio. l. pignus. nam non
est in culpa si casus aduersus sequetur, si aliquis cre
dit celeberrimo mercatori. vt argum. ff. de admini-
stra. tu. si res pupillaris. Preterea damnum euitare
contendo & tu lucrum captare quæris: & si mihi
K potius fauendum est: cùm non sit eadem ratio debi-
ta amittere, & lucra non capere. vt C. de codicil. l. vl
ti. & magis fauent iura creditori qui certat de dam-
no vitando, quam legatario qui de lucro captan-
do. vt C. de iure delibe. l. scimus. §. legatarijs. Item
6 nec obstat quod approbaui quia licitũ † est mihi
reprobare approbatum: vt reprobatur medicus, qui
fuit semel electus. vt C. libro x. de profes. & medi. l.
grãmaticos. & reprobatur doctor, qui semel à scho-
laribus fuit electus. vt ff de mu. & ho. l. vt gradatim.
§. reprobari. Nõnne etiam consensi in iudicem, qui
L mihi erat inimicus, & ego nesciui, posteà licitum est
mihi ad iudicium declinare. E contrà videtur quòd
sim liberatus: nam certum est, quòd ego solui, & sal
7 tim de facto, & sic liberatus fui. nam solutio † facti
liberationem inducit. vt argu. ff. de ver. obli. l. qui-
dam. nam emancipatione facti. &c. & dic vt not. ff.
de verbo. obli. stipulatio ista habere licere. §. hi qui.
Et reliqua dic vt no. in quæstionibus Py. & solue vt
not. ff. de pigno act. l. eleganter.

M ARGVMENTVM

An procurator qui pecuniam debitam misit per
nuncium prohibitum, amissa pecunia teneatur do-
mino.

SVMMARIVM

1 *Mandatum rei iustæ & honestæ ualet.*
2 *Procurator de dolo, lata, leui & leuißima culpa tene-
tur.*
3 *Mandatum re integra reuocari potest.*
4 *Culpa uacat qui fecit, quod facere consueuerãt, & alij*
5 *Denunciatio an poßit impunè contemni.*

Quæstio. XVI.

A NICHODEMVS procurator misit pe-
cuniam per nuncium prohibitum:& postea pe
cunia est amissa: quæritur an teneatur procurator
domino actione mandati: Quod posit actio man-
dati à domino intentari probatur. Certum est quód
sicut fuit in themate positum, quod ego mandaui
1 tibi ne mitteres:& † mandatum fuit rei iustę & ho-
nestæ & nó turpis: ergo tenuit: si enim fuisset rei tur
pis, nó teneret. vt ff. mandati. l. si remunerandi. §. rei.
2 certum est quod teneris. Nonne tenetur † procura-
tor de dolo lata leui & leuissima culpa. certè sic. vt
B C. mandati. l. à procuratore ergo teneris, cum fueris
in culpa, quare ad mandatum domini tibi prohibé-
tia nó attendisti: culpa enim est quod potuit proui-
deri, & non est prouisum. vt ff. ad l. aequil. l. si puta-
tor. Imputatur enim negociorú gestori qui post ꝓ-
hibitionem hæredis vel domini ædificauit. vt C. de
nego. gest. l. fi. nã si duo sunt socij, & vnus prohibet,
prohibitio operatur, vt ille qui expendit, nihil ha-
beat. vt ff. de nego. ge. l. si ex duobus. in tãtum enim
facit, quód licèt etiã iustè liberauerit si pecunia fu-
isset amissa per nuncium: tamen denunciatione in-
C terposita non debes aliquatenus liberari. nam si a-
liquis iustè ædificet: tamen si post denunciationem
ædificat, etiam iustè ædificatum tolli debet. vt ff. de
operis no. nú. prętor ait. in prin. Item nonne debitor
qui soluit creditori proprio liberatur: sed si ego cui
cessio facta fuit denunciem ne soluat, non liberatur
soluendo. vt C. de noua. l. iij. Item licèt mandassem
3 qđ per illú núciú mitteres: tamé licuit † mihi re inte-
gra reuocare mandatú: Nã si dedi tibi seruú vt manu
mittas & postea ꝓhibui, si postea manumisisti, tene
ris. vt ff. de condi. sine causa. l. si pecuniam. §. si seruú
D imò si alius tibi dixisset noli mittere per talé núciú,
valuisset denunciatio, & ideó teneris. vt ff. manda.
si hominem. ex quo enim misi tibi vt per istú nó mit
teres, videtur tibi mandatum vt per alium mittas: à
simili. nam vxor qui commisit marito potęstaté agé
di in certis causis, videtur sibi adimere potestaté de
alijs. vt C. de procura. l. maritus. ná ex quo misi tibi
quod per illum nuncium non mitteres, videtur esse
mãdatum quod per alium idoneum mitteres. vt ar.
ff. mãdati. l. si mandato Titij. §. vlti. Quod fueris in
E culpa vide: ex quo enim denunciaui tibi quod non
mitteres per istum: non debuisti mihi per istum mit
tere: nisi cautioné reciperes; vnde qa non fecisti, do
lo non cares. vt ff. ad l. fal. l. si dolo. Itẽ nonne dicit
auctoritas. Est modus in rebus, sunt certi denique fi
nes. Quos vltra citraque nequit consistere rectum.
ex quo enim mandaui ne mitteres, videtur, quòd ad
hoc reuocatum fore mandatum: & sic si misisti pe-
cuniã imputa tibi: haberes forte exceptioné si esset
amissa pecunia: si denunciatio non præcessisset. vt
ff. de excep. rei ven. l. j. & quantum operatur prohi-
F bitio dic vt aliás notaui. Econtra videtur quód iste
posit excusari. misit enim pecuniam per qué mitte-
re solitus erat, & fidelis est semper inuétus: vnde nó
est in culpa q credidit celeberrio mercatori licèt có
4 trarius sit secutus euétus: vt ff. de admi. tu. l. si res pu
pillaris. † Itẽ nó fui in culpa, si feci, qđ facere cósue-
ui ego & plures alij: vt ar. C. de pign. act. l. pignus. &
ff. de ædil. edi. l. si quis sit. §. apud Labeoné. nec enĩ
ꝓpterea sum in culpa, qđ nó credidi denunciationĩ
cómissæ à re: & est ratio. In primis enim dicit Ouia
dius. versus. Nec citò crediderís, quãtú citò credere
G lædit. Exéplú vobis non leue munus erit Nã imputa-
tur alicui qđ citò cre. vt ff. de eo p q factú est. l. j. §. j.
Imputatur ei q fuit credulus, si seruus ab illo petat
pecuniã. vt ff. de in ré verso. l. iij. §. sed si sic. Denúcia
5 tio † enim potuit impuné contéri. vt C. de rescin. vé.
l. si maior. nã & denúciatio facta mihi ne tradam ré
quã vendidi, nó tenet. vt ff. de pub. si quis prohibue
rit. nisi enim iusta causa intercessit, quare denúcia-
tio fiebat, nó debet mihi præiudicare. vt ff. manda. l.
si hominé. nec est mihi imputãdũ, si nó diuinaui, sci
licèt pecuniã posse amitti. vt ar. ff. manda. si fideius-
H sor. in prin. Præterea cú eodé casu esset peritura per
alium ego excusor: sicut vides in pos. animalis, qđ si
animal possessum eodé modo perierit penes alium,
nó teneor. vt ff. de ædil. edict. l. ædiles etiã. §. pedius.
In hac quęstióe solue vt i quæstionibus Py. notaui.

ARGVMENTVM.

Debitor qui pecuniam mutuam certo loco acce
pit, vagatur, an in alio loco quã contractus, posit
repertus conueniri.

SVMMARIVM.

1 *Debitor uagabundus cum monacha si ubi inuenitur con-*
I *ueniatur, quod fori exceptione non gaudeat.*
2 *Crimen raptus siue incestus detestabile.*
3 *Malicijs hominum non indulgendum.*
4 *Conueniri ubicunque locorum potest qui sua substantia*
malè utitur, & ad inopiam uergit.
5 *Actor rei forum sequi tenetur.*
6 *Amorem retinere perfecte est philosophie.*
7 *Paupertatis exceptione eliditur actio.*
8 *Domicilio nullus caret.*

Quæstio. XVII.

TANCREDVS contraxit cum Titio, &
K dedit ei pecuniã mutuo in ciuitate Aretina: qui
Titius per orbé cũ monacha, vagatur. Nunc inue-
nitur Florentiæ cóuenitur à Tancredo certi condi
ctione: Titius fori præscriptioné opponit: quæritur
an posit. Quod non posit certa ratione probatur.
Certum est enim ꝙ ego mutuaui tibi pecuniã: ergo
mihi teneris, & sic actio. i. certi cód ctio intédnur de
1 iure: † nec oppones exceptioné fori, quia vilitas tuæ
vitæ ab obseruãtia legis te facit indignú. vt ar. C. ad
2 legé Iul. de adult. l. quæ adulterió. cú enim † detesta
bile crimé cómiseris, qđ est maius omni crimine. qa
L versus. Cú nó sit rectú vicini tãgere lectú. Plus reor
esse reú zelotipare Deú. vt C. de epis. & cle. l. rapto-
res. quomodó ergo núc legis auxiliú inuocas, cú có
tra illã cómisisti: certè minimè: vt ff. de minori. auxi
liú. & dicit capitulú. priuilegiú meretur amittere, q
cócessa sibi abutitur ptãte vel dignitate: licèt qs sor
tiatur priuilegiú fori ratióe cótractus. vt ff de iudi. l.
hęres. & l. omnem. tú nihilominus quolibet loco te
potero cóuenire. vt ar. ff. de cõdi. inde. l. qui loco cer
to. Et q stipulatur se factutú insulã Capuæ & ita in
3 loco certo: quolibet loco cóueniri potest. vt ff. de iu
di. l. cú q. & sic vbi te inuenero ibi te iudicabo. Præ-
tereà nóne dicit lex, ꝙ non sit malicijs † hominú in
dulgendum. vt ff. de rei ven. in fundo. Si enim istud
concederetur tibi, iã esset in potestate rei tollere mi-
hi actioné, nã perimis actori actioné dum vis reo ser
uare electionem vt ff. de eo quod certo loco l. nó vti
que. nunquã enim venires ad locú vbi cótraximus.
4 vt dicit. l. j. ff. de eo qđ certo loco. Nóne malè † inci-
pis vti substãtia tua, & vergis ád inopiã, ergo te pos
sú conuenire et in alio loco, sicut mulieri pmittitur
doté exigere

A te exigere ante tempus marito vergente ad ioo piã.
vt C.de iure do.vbi.& in authẽ.de æqualita.dotis.§.
illud.vij.col.Præterea nonne lex subuenit fideiusso
ri, vt possit conuenire debitorem ante tempus, si de
bitor incipiat dilapidare booa sua. vt C.manda.l.si
pro ea. Tu fuisti frater euãgelij noo surdus auditor,
qui voluisti similis fieri ei filio, qui accepit partem
substãtiæ,& eam cõsumpsit viuendo luxurioiè:nec
enim hoc æquitas suggerit, & si iure scripto deficia
mus,vt ff.de aqua plu.ar.l.io summa.§.idem varus.
Ecõtrà videtur quod possit se defendere iste Titius:
Tancredus enim introducit contra eum certi condi-
B ctionem, quæ non videtur bene intendi, non ratiõe
5 obligationis, sed & ratione loci: † cum actor forum
rei sequi teneatur. vt C.de iurisdi. omnium iudi.l.iu
ris ordinẽ. Nonne in ciuitate Aretioa contraximus:
ergo ibi & non alibi tibi debeo respondere. ar.ff.de
bo.aue.iudi.pos.l.iij.ibi ẽm debeo tibi soluere:ergo
ibi me debes cõuenire. Item si afflictus sum amoris
vinculo, oon debet mihi alia addi afflictio. vt arg.
C.de episcopa.audien.l, tam dementis. si enim pro-
pter dominam istam tam pulchram, tãque formo-
sam vagabundus accessi, excusari debeo, quod nõ
C cõueniar: amor enim ille est qui me compulit: quid
6 enim est furore amoris vehementius, † quem retine
re est philosophiæ perfectæ. vt in corpore auth.qui.
mo.na.eff.legi.§. illud. colla. vj. Igneus ille furor
nescit habere modum. Nam & Virginius vir sapiens
cuiusdam virginis amorem immiscuit fas & nefas.
ar.ff.de origi.iur.l.ij.§.placuisset: tu autem creditor
si scires amorem virginis vel veneris,& quis est sti-
mulus qui me impellit, de iure mihi exceptionẽ con
cederes: sed tu vsuris deditus amorem nescis, tu cũ
sis frigidus,& in corpore macilẽtus & vitiatus, qoa
D ratione me conuenis: vadas Aretium & bona mea
per iudicem possidebis secundum quod dicit l.C de
iudi. properandum. & sic potes tibi cõsulere. Itẽ si
proponis me nihil habere: qua ratione me cõuenis.
7 cum tuam † actionem elidat exceptio paupertatis.
ff.de dolo.l.nam is.nam personã non debes capere.
vt C. de actio.& obli.l.obes. Item quid prodest tibi
si me conuenis: pannicularia mea mihi nõ auferes.
cum nec illa sint auferẽda damnato. vt ff.de bonis
dam.l.diuus. Præterea, quia vado per orbem luden-
do cum domina, dicis me vagabundum & sine do-
8 micilio constitutum: male proponis & pessimè † nã
E nemo sine domicilio reperitur. vt ff.ad munici.eius
qui. Et si ego vellem iam in locis omnibus responde
re, iam esset maxima iniquitas cum non sit necesse
liberto imò excusatur. vt ff.de operis liber. quod ni
si.in fi.& de annu.lega. Meuia.§.vxore.&ff.de iudi.
l.hæres. Solue vt in quæstionibus Py.

ARGVMENTVM.

Si possessor feodi vel rei emphyteoticæ lata con-
tra se sententia postea alienauit: an possit executio
F fieri cõtra eũm quẽ alienatio facta est, etiã si lõgis-
simo tempore possederit.

SVMMARIVM.

1 *Sententia diffinitiua executioni mandari debet.*
2 *Possidet is cuius nomine possidetur.*
3 *Missionem in bonis defuncti petenti missio fiet, etiam si ab alio possideantur: nisi legitimus contradictor fuerit.*
4 *Res in emphyteosim data, in emphyteosim dari non, nisi cum prioris domini conniuentia, potest.*
G 5 *Amissum non uidetur, quod alteri quæsitum non est.*
6 *Res cum suo onere transit.*
7 *Res inter alios acta alijs non præiudicare regulare.*
8 *Impensæ bonæfidei possessori à uero domino reiuendicatione agente restituendæ sunt.*
9 *Sententia lata contra condemnatum non citatum non ualet.*

Quæstio XVIII.

ALBERICVS quidã nobilis ab Arimatia
decurio egit contra Sempronium, petens ab eo
teoementum quoddam, quod dicebat antecessori-
bus suis in feudum fore concessum, vel in emphy-
H teosim. volebat istud à Semproio auocare, dicens
seruitia feudi non fore exhibita, vel canonem debi-
tum non esse solutum per tempora legibus consti-
tuta. vt C.de iure emphyt.l.ij. obtinuit in curia sum
mi pontificis, & ita habuit sententiam adeò quod
Papa præcepit in virtute excommunicationis sen-
tentiã istã executioni mãdari: antecessores istius Sẽ
pronij vel ille Sẽpronius credẽdo illas res fore ppri
as, res illas alij pone Titio cõcesserũt in emphyto
sim: qui Titius ædificia plura cõstruxit in illo tene
mẽto, scilicèt turres & pallacia, & illa possedit spa
I cio xxx. annorũ: quæritur modo an sententia debeat
mandari executioni cõtra istum Titium: ideò quia
possidet illud tenemeotum, quod obtinuit Albe-
cus. Quod possit sententia executioni mandari ita
1 probatur †. Certum est enim quòd sententia queli-
bet dummodo sit diffinitiua, debet executioni man
dari: vt dicit rubrica illa de executione rei iudi.& ff.
de re iudi. à diuo Pio. si enim noo mãdaretur execu-
tioni, iam essent delusoria decreta prætorum, & sen
tentiæ iudicantis: quod iura oolunt. vt ff.de iudi.l.si
prætor.&ff.ne quid in loco publico.l.S. debet dico
K mandari executioni per res & bona condẽnati: vt
vt dicit l.C.de his qui ad eccles.confug.l.vlt.& C.
de iudi.l.properandum. & hæc omnia sunt vera, si
aliquis personali actione agebat. At hic cum fuerit
actum reali, & obtineat actor in sententia manu
militari res debet à possessore auferri [illegible] assignari
petitori. vt ff.de rei ven.l.qui restituere. [illegible].de offi.
iudi.§.j. Nec obstat si dicas Sẽpronio quòd oon pos
sidet istud tenementum. Respon. imò. Nam cũ rem
2 dedit in emphyteosim: ergo eam possidet: nã is † pos
sidet cuius oomine possidetur. vt ff. de acquir.pos.l.
L qui meo.§.j. Nã qui iussus est mitti in possessionẽ,
manu militari inducitur in possessionem. ff. ne vis
3 fiat ei qui in pos.l.si quis missus † Itẽ qui petit mis
sionem in bonis defuncti: de iure fiet missio, etiam
si bona illa ab alio possidentur: nisi ille qui possi-
det sit legitimus contradictor. vt C. de edicto diui
Hadri.tol.l.vlti. at tu possessor non habes contradi
cendi licentiam: nam cum superaueris illum à quo
causam habes: ergo tu non contradices. maximè cũ
contra illum habeas regressum. vt ff.si familia furt.
feci.dica. quotiens. Præterea cũ res iubetur restitui:
M ille qui obtinet, in possessionẽ illius rei debet indu-
ci. vt ff. de admi. tu. l. si sine herede. §. interposito.
Nec obstat quod allegas: quia titulo possedisti, &
bona fide spatio. xxx. vel. xl. annorum. vnde si actio
nẽ habui illã amisi. vt C.de prescript. xxx an.l.sicut.
& l.cũ notissimi. R ñ: qa istud mihi nõ preiudicat.
vnde quia res istę alienari nõ pñt: siue nõ potuerũt: si
ue ponamus qđ sint datę in feudũ, & hoc cauetur p
cõstitutionẽ Friderici i tractatu de feudis i illa cõ-
stitutiõe, Imperialẽ decet solertiã. Itẽ siue res fuerit

A datæ in emphytheosim: quia † res in emphyteosim
4 data in emphytheosim dari nō potest sine cōniuen-
tia prioris domini. vt C. de iure emphy. l. vlti. Si ergo
res prohibetur alienari: ergo & vsucapi vel præsen-
bi. vt ff. de verbo. signi. l. alienationis. Et si sequatur
præscriptio: tamen mihi agenti non nocet: sicut nec
obstat legatario si res sibi legata medio tempore a-
lieuetur ab hærede: nam non obstat legatario præ-
scriptio inducta à possidēte: vt C. communia de leg.
l. vlti. §. pe. Nec obstat si obijcis exceptionē ratione
impensarum: quia istas non eram facturus: vnde nō
B potes ad plus nisi auferre, nisi tantū velim dare quā
tūm esses habiturus illis contrasis. vt ff. de rei vendi. l.
in fundo. Præt ereà licèt possederis annis. xxx. tibi
tamen non prodest: quia dominium illius rei nō ac-
5 quisiuisti: & sic non amisi: quia † videtur amissum:
quod alteri quæsitum non est. vt ff. de mino. l. deni-
que. Itē quod sententia debeat executioni mādari ita
probo. ratione enim executionis etiam nomē pignō
ri capitur. vt C. de execu. rei iudi. l. etiam. & ff. de re
iudi. l. à diuo pio. §. si itaque. Item legatarius petit
missionem in rebus testatoris. vt ff. vt in pos. le. l. si
C legatorum. Item ble secundus emphyteota vtitur
accessione prioris: ergo quicquid ei præiudicat, præ
iudicat & isti: nam eum vinco illum à quo causam
habes, sic te vincere debeo. vt ff. de diuer. & tēp. præ-
scrip. l. de accessionibus. Item & aliàs hoc idem cō-
tingit: nam interdictum quorum legatorum datur
cōtra successorem rei: vt ff. quorum lega. l. j. §. illud.
Item ciuitas à quolibet possidente bona sui debito
ris vendicat, ad quemcūque bona illa peruenerint.
6 vt C. lib. xj. de debito. ciuitatum. l. apud eos. res † cū
quæ transiuit in te, transiuit cum suo onere: quia nō
D potuit plus iuris in alium transferre, quàm ipse ha-
bebat. vt ff. de æqui. re. do. l. traditio. & ff. de reg. iur.
l. nemo potest. Item cōstitutio Frederici dicit, quòd
qua lege qs habet feudū, eadē dare potest, & nō ali-
ter. vt in tractatu feudorū de pace tenenda. §. simili-
ter nec vasallus. Econtra videtur, quòd executio
sententiæ non debeat fieri in prædijs illis. Et in pri
mis: quia dicit vnum generale, † res inter alios acta
7 alijs non præiudicat. vt C. res inter alios acta. Præte
reà defendo me, quòd res ista licèt fuerit feudi, vel
data in emphyteosim: tamen dari potest etiam alij
E in feudum vel in emphyteosim: nemo enim rē quā
cōduxit, prohibetur alij locare. vt C. locati. l. nemo.
& sic si quod ius tibi cōpetat, illud est amissum præ
scriptiōe: quia iam annis. xxx. vel vltra possedi, quo
tempore omne eius tollitur: licet enim emphyteota
quò ad dominiū non possit præscribere. vt C. de præ
script. xxx. an. l. male. tamē quantum ad te, me exce-
ptione defendo: quia talis præscriptio opponitur cō
tra desides, & sui iuris cōtemptores. vt C. de anna ex
cep. l. vlti. Præterea tu pensionem emphyteosos vel
seruitia feudi non recepisti iam sunt. xxx. anni. ergo
F non videris re illa frui. sicut in fructuario legimus,
qui ita demum frui re videtur, si prætio vtatur, aliàs
non. vt ff. de vsufru. l. nō vtitur. & l. quia qui prætio.
& l. quod si. Item sententia lata contra meum vendi
torē mihi non præiudicat: nam factum mei vendito
ris mihi non nocet. vt ff. de diuer. & tēpo. præscrip.
l. an vitium. ff. de doli excep. l. apud Celsum. §. aucto
ris. Præterea si vis quod sententia mandetur execu-
tioni restitue mihi impēsas cum emphyteota fuerit
8 bonæ fidei: † nam bonæ fidei possessori à verò dño

G agente rei vendicatione sunt restituendæ impensæ.
vt ff. de æqui. re. do. l. adeò. & insti. de rerum. diui. §.
certè illud. & ff. de rei vendi. l. in fundo. Hoc etiā est
ea condictione indebiti. vt ff. de condi. inde. in sum
ma. §. ei qui. Præterea si est iussum quod sententia mā-
detur executioni: nō debet præsumi nec est creden-
dum, quòd dominus Papa vel princeps qui senten-
tiā protulit, quod mihi debeat iura mea auferre. ar.
C. de his q veniā ætatis impetra. l. j. & ar. C. de emā-
H ci. libe. l. nec auus. & C. de inoffi. testa. l. si quis suo.
Primò enim conuenias tuū debitorem, qui est tibi
condēnatus, quàm venias ad pignorum possesso-
rē. vt in authē. de fideiusso. col. j. §. sed neque. Præte
reà si Papa iussit executionē mandari sententiā in
rebus istis, videtur mandata executio in eo iure tā-
tum quod habebat Sempronius. vt ar. ff. de cōtrahē.
empt. l. qui tabernas. & ff. de lega. j. si domus. Præte
reà non potes petere quòd sententia mandetur exe-
cutioni contra me: vigor enim executionis deò in-
ducitur contra contumaciam condēnati, & nō re-
stituentis: sed cum ego non fui, nec conuentus, nec
citatus, nec fui cōtumax: vnde talis vigor cōtra me
I non debet mandari: imò † si essem condemnatus, cū
9 nō fui citatus, non valet illa sententia: vt ff. de re iu-
dicata. l. si cū nulla. & ff. q̄ sententia si. appel. rescin. l.
j. §. pe. Itē si credebas me aliqua actione tibi obliga
tū, debuisti cōtra me actionibus experiri. vt ff quod
met. causa. l. extat. & si latitassem bonorum meorū
tibi data fuisset possessio, & etiā concederetur ven-
ditio. vt C. de bonis aucto. iudi. pos. l. cum, ponas.
& ff. ex qui. cau. in pos. ea. l. Fulcinius. Item non ob
stat quod obtinuisti contra illum à quo causam ha
beo: quia si nūc agis contra me, habes necesse iterū
probare. vt arg. de iureiur. l. idem est. imò & si essem
K malefidei: tamen te repello. vt C. de rei vendi. l. vlti.
& ff. si vsufruct. peta. l. vtifrui. vndē cum habeamos
ius non debeo me indefensum & incōcussum dere-
linquere. vt ff. de peti. hære. l. illud. nam ille Titius
qui habuit ante prædia, potuit illa dare in emphy-
teosim vel in feudum: vt C. lib. xj. de fundis pa. l. j. &
insti. loca. §. adeo. In hac quæstione videtur mihi
q̄ sententia lata in rei vendicatiōe pro tenemento
possit executioni mādari cōtra illū possessorē, p ea-
quæ in prima parte pro actore sunt proposita: maxi
mè si res sic data in feudum alienetur. Non obstat
L præscriptio temporis quominùs possit vendicari per
constitutionem Frederici: si tamen is qui petit sen-
tentiam in bonis illis executioni māndari, offerat
impensas ædificij: alioquin doli poterit exceptione
repelli. vt ff. de rei vendi. in fundo. & de condi. inde.
qui in aliena area. insti. de re. diui. §. certe illud. ff. de
æquit. rerum do. l. adeò.

ARGVMENTVM.

An doctor qui recipit salarium à cōmunitate vel
M scolaribus possit. j. tempus recedere relicto idoneo
substituto: & si potest, an teneatur totū salarium re-
ceptum restituere, vel prorata temporis.

SVMMARIVM.

1 *Fidem frangere alro probo, grate.*
2 *personalia quæ sunt, ad heredes non transeunt.*
3 *Scientia inæstimabilis est.*
4 *Creditori inuito aliud pro alio non datur.*
5 *Contractum pro parte adprobare & pro parte impro-
bare non licet.*

Obligatus

A 6 *Obligatus in propria perſona per ſeipſum non per ſubſtitutum operas præſtare poteſt.*
7 *Scientia boni & æqui nummario pretio dehoneſtanda non eſt.*
8 *Solutum laboris penſandi cauſa repeti non poteſt.*
9 *Illuſtres per ſubſtitutos ſeruire poſſunt.*
10 *Iuſſus excuſat.*
11 *Negotij proprij cura an excuſet.*
Vtilitatem propriam vtilitati publicæ anteferre an liceat. ibidem.
12 *Labor ſicut pecunia diuiſionem recipit.*

B
Quæſtio XIX.

NICOLAVS quidam doctor in philoſophia, vel in grammatica, vel in legibus non curo: cõuenit cum communitate Aretij ſtare vſque ad annum accepto à communitate ſalario. Item receptis ſimiliter à ſcholaribus denarijs: nunc magiſter Nicolaus vocatus à Titio quod patriaret: vult recedere, & vult relinquere idoneũ ſubſtitutum: quæritur an poſsit: & ſi poſsit recedere, vtrum teneatur reſtituere ſalarium totum, vel pro rata temporis ipſi cõmunitati: pone fortè, quia iam ſeruiuit ibi per tertiã
C partem anni. Quod non poſsit recedere pro ſcholaribus & cõmunitate allego in primis, & dico, quòd non potes recedere. ideò quia hoc promiſiſti: vnde
1 † graue eſt probo viro fidem frangere, vt ff. de conſti. pecu. l. j. in fi. prin. & nihil ita conuenit quàm ea quæ placuerunt inter contrahentes ſeruari. vt ff. de pac. l. j. ff de actio. empt. l. ex empto. Item tu teneris mihi ad iſtud, quòd ſtes vſque ad annum: & ſi teneris mihi ad iſtud quod ſtes vſque ad annum: ſeruare debes: & ſi teneris ad iſta: nõ debet eſſe tua electio: quid ſoluetes, vtrum ſalarium: vel ſubrogatum: vel recedere. imò mei agentis debet eſſe electio. vt ff. de
D rei vendi. quæ reſtituere. hoc etiam eligit qui in poſſeſsionem mitti debet, quo auxilio agat: vt ff. ne vis fiat ei qui in poſſeſsio. miſ. eſt. l. ſi quis miſsus. Item quotiens mortuus eſt illatus in locum alterius: eſt agẽtis electio vtrũ velit facere remouere mortuum, an petere pretium: & non eſt electio conuenti. vt ff. de religio. l. is qui. Itẽ tu magiſter obligatus es perſonaliter: quia de tua ſcientia nos debes docere: vnde per iſtum ſeruire non potes. vt C. de cadu. tol. l. j. §. ne autem. Item nec iuſiurandum de calumnia per
E alium fit. vt C. de iureiurã. propter calum. l. ij. Item nec impetratio veniæ ætatis per alium fiet. vt C. de his qui ve. æta. impe. l. omnes. Nec etiam adoptare poteſt quis per alium. vt ff. de adop. l. poſt mortem. & ideò iſta per alium non procedunt: quia perſona
2 lia ſunt: adeo quòd † ea quæ ſunt perſonalia ad hæredes non deſcendunt. vt ff. de reg. iur. priuilegia. & ff. de cenſibus. forma. §. j. Prætereà miramur magiſter & domine quomodò cùm leges doceas, de legibus non recordaris: cùm hæc quæſtio videatur ſoluta per l. ff. de ſolu. l. inter artifices. nam ibi induco in ſtipulatore, qui perſonaliter ſe obligat docere & re
F gere: per alium illa facere volendo ſe non liberat: & eſt differentia inter doctores ſcientiæ & magiſtros alias fabriles: cum in ſciẽtijs nullus ita bonus & placens ſcholaribus inuenitur, ſicut fuerat primitiuus: etiam ſi in ſcientia longè ſit melior: licet in artificium poſsit fieri ab vno ſicut à reliquo: vt dicit l. illa, inter artifices. imò & ſi ſpirituale pactum interceſsiſſet, vt alium ſubrogares: tamen pacto non eſt ſtandum. Nam & ſi paciſcamur vt hæres in ſocieta
G te ſuccedat: tale pactum non valet. vt ff. pro ſocio. l. adeo, in prin. Item ætas hominis robuſta: ingeniũ: loquela, facũdia loquẽdi, aſsiduitas legendi: faciũt quod eadẽ nõ dicatur ſciẽtia: ſicut hęc faciũt, quod eadẽ opera nõ dicatur. vt ff. de cõdi. inde. ſi nõ ſortẽ §. libertus. Item non debet hic eſſe in rei electione, vt reſtituat quod accepit, & à contractu recedat. vt ff. de contrahen. emp. l. non eſt. Item electio eſt actoris & non rei ſicut in eo qui promittit ſub alternatione locorum & rerum: vt ff. de eo quod cer. lo. l. nõ vtique. Item iſtud intereſſe ſcilicet ſcientiæ non eſt
H pecuniarium, quod ad illud poſſes damnari: nam ſicut libertas inæſtimabilis eſt. vt ff. ſi qua. pau. feci. dicatur l. ex hac lege. & ff. de his qui deie. vel effu. l. vlti. ita & ſcientia: nam homo literatus eſt alius homo, & longè melior. at. ff. de ſolu. qui res §. aream.
3 ergo † cum ſcientia inæſtimabilis ſit, æſtimationẽ non recipit: vnde ad illud faciendum præciſè teneris. vt ff. ad exhi. l. ſi liber homo, nec admittitur ſubrogatus: nam iudex per ſubrogatum non dicit ſententiam, niſi ſit illuſtris. vt C. de ſententijs ex periculo reci. l. pe. Item nullus qui nexibus curiæ tenetur
I obnoxius, per ſubſtituram quamcumq; perſonam curiales impleat functiones: ſed ipſe per ſe debitum patriæ munus exſoluat: & ſi ſpectabili dignitate ſit decoratus, niſi ſpirituali beneficio ſibi remittatur. vt C. lib. x. de decuri. l. nullus qui nexu. ſi enim ſeruus ſit iuſſus date. x. operas: nullus dando operas illas poterit ſeruum liberare. vt ff. de ſtatu libe. l. Stichum §. vlt. ideò quia ſeruus ſit iuſſus dare, & quia perſonaliter obligatus: ſi enim eſſet pecunia alius illam dando liberat ſeruum. vt in d. §. diem. Item legati ciuitatis vicarios pro ſe non dabunt. vt ff. de le
K ga. ſciendum §. legati. Item ex quo tuam perſonam eligimus nõ debemus recedere à perſona: quia nec in contractu ſtricti iuris receditur à perſona. vt ff. de verbo. obli. ſi quis arbitratu. ſicut nec in contractibus bonæ fidei. vt C. de contrahen. empt. l. vlti. & ff. pro ſocio. l. ſi quis ſocietatẽ. Item alium mihi da
4 re non potes: nam † aliud pro alio inuito creditori non datur. vt ff. ſi certum petatur l. mutuum. Item & ſi licitum eſſet tibi recedere, ponamus: totam pe
5 cuniam reddes: † nam non licet pro parte approbare, & pro parte improbare contractum ex quo rece
L dis à toto contractu, totam pecuniam reddes. vt ar. ff. de admi. tu. l. cum quæritur. & ff. de operis lib. l. ſi ſtipulatio. in fi. nam & ſi partem deberes habere ratione quorundam menſium quibus ſeruiuiſti: tamẽ ex quo non imples: totum reſtitues: quia aliter tecũ contracturi non eramus, niſi per totum annum ſeruires. arg. ff. de ædil. edicto. quod ſi nolit. nam etiam ratione partis tota venditio reuocatur. Item & ratione vnius vitij quod contingit in equis & mulis venditis omniũ aliorum fit redhibitio. vt ff. de ædi.
6 edic. l. cum eiuſdem. Item † non recedes etiam ſi vis
M dare ſubſtitutum, cum ſis in perſona propria obligatus: nam qui iubetur operas facere, quas teſtator præcepit per ſeipſum fieri, non auditur ſi velit dare pecuniam pro opere faciendo: vt ff. de legat. iij. l. fideicommiſſa. §. vlt. Creditor enim non compellitur recipere denarios in aliam formam: vt ff. de ſolut. l. Paulus. Reſpondit creditorem. & C. de ſolutio. l. manifeſti. Item qua ratione vis recedere: ideo ſcilicet quia vocaris à ſuperiore: ſed iſtud te non excuſat: quia eſt parendum ſuperiori, niſi is qui obedire

A debet,alteri ſit ante obligatus : ſicut hic. non enim
ſuperuenit in te ſenium,vt poſsis excuſari.vt arg.ff.
de tute.l.ſolet. Item ſcholæ nõ ſunt ampliatæ quòd
multum neceſſe debeas ampliare ſeu exaltare. vt
alius debeat ſubrogari.vt ar.ff.de adminiſtra.tut.l.
decreto.E contrà dico,quòd doctor poteſt recedere:
nam nullo iure eſt obligatus : nec ex contractu vel
quaſi:nec ex maleficio vel quaſi : ergo non tenetur.
vt ff.de act.& obli.l.j.nam non cadit ſub aliquo cõ
tractu:nec nominato:vt emptio vel locatio: nec in-
7 nominato:vt do vt des:quia † ſcientia boni & æqui
B nummario precio non eſt dehoneſtanda.vt ff.de va
rijs & extraordi.co.l.ij.& quia eſt vera philoſophia
vt ff.de ori.iur.l.ij.Item & veri philoſophi pecuniã
ſpernunt, & mercenariam operam non exhibent.
vt C.lib.x.de muner.patri.l.profeſsio. ſic ergo illud
quod fecit doctor, ex liberalitate fecit:vnde ſufficit
ſi cui vel in paucis amici labore conſulatur.vt C.de
neg.geſt.tutori.& ff.de admi.tu.l. tutores qui poſt.
8 §.j. Item quod ſoluiſtis: † non poteſtis repetere, cũ
illud ſoluiſtis in cauſam laboris remunerãdi. vt ar.
ff.manda.l.ſi remunerandi, ſed eſto quòd teneatur
C de iure aſtrictus : tamen recedere poteſt relinquendo
idoneum ſubſtitutum:nam nihil intereſt vtrum per
filium,an per generos ciuitatis commoditatibus cõ
ſulatur.vt C.de naturalibus lib.l.iij.in fi.Item & a-
ſcripticius ſi fuerit honore præsbyteratus conſecra
tus rectè in ruralibus obſequijs pro eo admittatur
ſubrogatus.vt C.de epi.& cle.l.quiſquis. & C.de de
9 curio lib.x.l.neminem.† & qui illuſtrem conſequu
ti fuerunt dignitatem rectè pro eo ſubſtitutum cu-
rię muneribus ſatisfiet.vt C.de epiſcopis & cle.l.ad
ſimilitudinem.nam & hic ſubſtitutus eſt bonus,ita
D ſicut & doctor.nam & vnus faber inuenitur ita bo-
nus ſicut & alius : vnde vnus pro alio admittitur. vt
ff.de duo.reis l.nemo.Item regere dicitur,& qui per
aliũ regit.vt ar.ff.de admi.tut.l.ita aũt.§.geſsiſſe.&
ff.de fideiuſ.tuto.l.poſtulare. Item præſtando æquè
idoneum,liberor:nam locator liberatur qui pręſtat
domum æquè idoneam.vt ff. loca.l.cum in plures.
& l.ſi quis domum. Item præſtando quis fideiuſſo-
res nõ minus idoneos liberatur.vt ff. de conſti. pec.
qui autem.§.ſed & ſi quis.& ff.quod metus cauſa il
lud.§.fi. & ff.de religi.l.ij.§.locum. vnde cum hic ſit
E ſubſtitutus,eiuſdem fauoris & ſcientię debet cenſe
ri ſicut & primus:nam prætor qui actionem ſubſti-
tuit, in omnibus cauſis ſubſtituiſſe videtur. vt ff. ſi
quis teſtamento lib.eſſe iuſ.l.j.§. hæc actio.nam &
quotiens ſubrogatur actio in locum alterius, eo-
dem iure vti debet ſicut & primitiua cenſetur. vt
ff.ſi quis cau. l.ſi quis eum. §. qui iniuriatum. & ff.
de do.l.qui in quod. & ff.vt leg.vel fide.no.ca. l.j.§.
ſi quis ſub conditione. Item alia ratio eum excuſat,
etiam ſi ſubſtitutum non relinqueret: quia vocatus
à domino cui neceſſe habet obedire. vt ar. ff. ſi quis
F cau.l.ij.§.vlt.& ff. ad legem Rodi.de iactu.l.vlti.§.
10 idem iuris.& ff.ad legem aquil.liber homo.† iuſſus
enim excuſat.vt ff.de his qui not.infa.l. furti.§. qui
iuſſu.& l.quid ergo. neceſsitas ergo me excuſat, in
qua nemo etiam liberalis exiſtit.vt ff. de adimen.le
ga.l.rem legatam.& ar.ff.de alie.iudi.mutan. cau-
ſa facta.l.non ſolum.§.j. Tertiò illud : quia trahor
11 † cura negotij proprij, propter quod excuſor : ſicut
arbiter excuſatur ab arbitrando.vt ff. de arbitris.l.
licet.& ſicut procurator.vt ff.de procura.l. aut ſi.&

G ſicut in iudice. ff.de iudi.l. ſi longius. Et licitum eſt
mihi propriam meam vtilitatem veſtris vtilitatibus
anteferre. vt ff. ad l.aquil.ſi quis fumo. §.j. & ff. de
præſcrip.verbis.qui ſeruandarum. Item totam pecu
niam vobis non teneor reddere : nam in locationi-
bus eius ſolius temporis fit reſtitutio penſionũ,quo
fruiturus non fuerim. vt ff. loca.& conduc. l.ſi fun-
12 dus.& l. ſed addes. Nam † tam labor quam pecu-
nia diuiſionem recipit.vt ff.de annu.leg.Seio. nam
ſi quis voto obligatur, vbi fortiſsimè obligatur per
ſona, ſi rem ſoluit, quam vouit, liberatur à voto.vt
H ff.de pollic.l.ij. In hac cauſa ita pronuncio,quòd ſi
doctor vel magiſter nihil allegaret aliud, niſi quia
vellet dare ſubſtitutum, vel reſtituere pecuniam, quod
non audiam magiſtrum : quia recedere non poteſt:
quia ipſe in perſona propria debuit docere.vt ar.C.
de cadu.tol.§.ne autem.& ff.de ſolu.inter artifices.
Verum quia allegat doctor mandatum ſuperioris
cui habet neceſſe parere, ſicut allegatum eſt : dico
doctorem poſſe recedere relinquendo idoneum ſub
ſtitutum habendo ſalarium maximè cum ſcriptum
ſit:boui trituranti os non claudatur.& alibi, qui al
I tari ſeruit, de altari viuere debet.

ARGVMENTVM.

Poteſtas principio officij iurauit ſe rationem red
diturum ſuæ adminiſtrationis. demum data eſt ei
facultas faciendi ſtatuta : & ſtatuit quòd poteſtas
non teneatur rationes reddere: an valeat ſtatutum.

SVMMARIVM.

1 *Poteſtas ut rationes reddat qua actione conueniri poſ-
ſit.*
2 *Procurator rationem ſui officij reddere tenetur.*
K 3 *Præſides depoſita adminiſtratione donec rationes red-
diderint in ſuis prouincijs reſidere tenentur.*
4 *Iuſiurandum ſeruandum eſt.*
5 *Rationem ut quis non reddat,an pacto fieri poßit.*
6 *Ratihabitione generali ea quæ dolo commiſſa ſunt, non
remittuntur.*
7 *Libertus qui iurauit ſe daturum operas patrono quot
arbitrabitur:ſi patronus iniquè eſt arbitratus:non ni
ſi ad boni uiri arbitrium tenetur.*
8 *Pactum ne ob res amotas agam,non ualet.*
9 *Depoſiti ne agat ſi quis paciſcatur:re ipſa id pactum ui-*
L *detur,ne de dolo agat.*
10 *Iuri repetituro renuntiare licitum eſt.*
11 *Liberatio ſi tacitè uel expreßè legetur: quod in obligatio
ne manſit legatum cenſetur.*
12 *Redire ad id quod renunciatum eſt ridiculum.*
13 *Periurium cum periurio compenſatur.*

Quæſtio XX.

VVLTERRANI elegerunt quendam ſibi
in poteſtatem:cui conceſſerunt poteſtatem ſta-
tuta condere. Item electi ſunt compoſitores ad illa
ſtatuta: quorum conſilio poteſtas ſtatuta illa fecit:
M & iurauerũt illa ſtatuta ab eo facienda ſeruare. po-
teſtas facit vnum ſtatutum inter omnia, quod non
deberet ſindicari.iſtud eſt vulgare Aretinum,id eſt,
quod non exigeretur ratio de villicatione ſua: ſed
iſte dominus poteſtas primò iurauerat,quod debe-
ſet reddere rationem: nunc quęritur an poſsit com-
pelli rationem reddere non obſtante ſtatuto facto
à dicto poteſtate. Quod poſsit contra poteſtatem
pro ciuitate inſiſto. Verum quia ſine actione nemo
experitur. vt ff. de nego geſto. l. ſi pupilli in fi.ideò
actionem

A † actionem mandati contra ipsum potestat ē inten
1 do, quasi procurator sit ciuitatis: & ciuitas sibi man
dauit hanc procuram: vel agam contra eum ex sti-
pulatu. quia quilibet potestas stipulatur & promit
tit rem publicam saluam fore. vt ff. de magi. conue.
l. j. & ff. ad munici. l. ij. & si stipulatio non intercel-
sit: præsumo tamen eā intercessisse, ad instar pupil-
li, cui ex stipulatu tenētur fideiussores tutorum, eo
ipso quòd patiuntur se dari fideiussores, & non cō-
tradicunt: vt ff. de fideiuſ. tu. l. cum ostendimus in fi.
hoc etiam idem dicimus in re publica cuiuslibet ci-
B uitatis, quæ iuuatur ad instar minoris: vt C. ex qui.
cau. ma. in inte. l. res publica. Item iuuatur sicut pu-
pilla. vt C. li. xj. de iure reipu. l. rem publicā. Quod
enim tenearis reddere rationem videas hoc in om-
2 nibus quod istud seruatur. † Nam procurator red-
dit rationem sui officij: & nihil apud eū de illa pro-
cura remanere debet. vt ff. de procur. l. qui proprio.
§ procurator vt in certis. & ff. mandati. l. ex manda
to. hoc etiam in nego. gesto. vt ff. de nego. gestis. l. ij.
hoc etiam in tutore & curatore, quòd tenetur redde
re rationem suæ villicationis. vt ff. de tute. & ratio.
C per totum. & ne quęramus mendicata suffragia, lex
3 loquitur expressim † in præside, qui etiam post de-
positam administrationem tenetur in prouincia re
sidere, vt rationem reddat. vt C. vt omnes tam ciui-
les quam mili. iudic. l. vnica. & C. vbi de ratioci. agi
oportet. & in authen. col. ij. vt iudi. sine quoquo suf
fra. §. necessitatem. & in autē coll. iij. de māda. prin.
§. coges. Pręterea hoc expressè iurasti: scilicet ratio-
nes reddere: & hoc sacramentū per legem notatur:
vt in corpore authen. iusiuran. quod præsta. ab his.
nam ibi inter illa capitula istud est: scilicet fiscalia
D iura bene tractare: & purus existere. Si ergo iurasti
non contra venies: nam nec minori conceditur. vt
C. si minor se ma. di. l. si alterius. & C. si aduer. ven.
4 l. j. Et si legisti aliquando catonem ita dicit. † Serua
iusiurandum. Et si legisti pręcepta decalogi ita con
tinetur. non deierabis. Sacramentum enim est tale
vinculum per quod quis obligatur: & si aliàs non
obligaretur. vt ff. de libe. causa l. vlt. Præterea quòd
5 non † reddas rationem istud fieri non posset etiam
pacto expresso: nam nec testator præcipere potest
vt tutores filiorum suorum sint analogistæ. vt ff. de
E admi. tu. l. quidam decedens. Item & si quis legaue
rit liberationem alicui, id est, quod rationem non
reddat: nō continentur ea quæ dolo penes se habet.
vt ff. de libe. lega. l. non solùm §. si hæres. Præterea si
iurauimus stare statutis à te factis & faciendis, non
videtur quòd de illis iurauerimus, quę dolo vel frau
de tua facta sunt & machinata. Nam aut statuta fe
cisti antequam iurauimus: aut prius: si prius nō tene
mur, nec videmur illud iurasse: nec deduxisse in pa-
ctum. & si fieret, non valeret: quia iam inuitarentur
homines ad delinquendum. vt ff. de pact. l. si vnus §.
F pacta. Item si ante fuerunt facta statuta, & iuraui-
mus illa seruare: non pertinet sacramentum ad illa
statuta in quibus statuisti, quod non redderes ratio
nem: cum multa subtraxeris de bonis meis, & illa
habeas dolo vel fraude. nam si legauerit quis alicui
liberationem, ea quæ penes se debitor habet, & ea
quæ omisit dolo vel fraude non videntur esse remis
sa. vt ff. de libe. lega. l. si quis rationes. & l. Aurelio.
6 Nam & † ratihabitio generalis nō remittit ea quæ
dolo sunt commissa. vt ff. de nego. gestis. Pompo. si

G negotium. & ar. ff. manda. creditor. §. Lucius. & ff.
de pact. l. tres fratres. Pręterea non obstat quod tibi
dederimus potestatem faciendi statuta, quod pro-
pter hoc stare debeamus si iurauerimus: & vide le-
7 gem scriptam: † nam si libertus iurauerit se daturū
operas patrono, quot patronus arbitrabitur: si pa-
tronus aliquid fuerit arbitratus & iniquè, decurri-
tur ad arbitrium boni viri: vt ff. de operis liber. l. si li
bertus ita. Hoc etiam in cōtractu bonæ fidei in quo
videtur insertum arbitriū boni viri. vt ff. pro socio.
l. si societatem cum legibus sequentibus. hoc in a-
H ctione ex testamento: nam si testator dicat hæredi,
do legatario si volueris: videtur insertum arbitriū
boni viri. vt ff. de lega. iij. l. fideicommissa. §. quan-
quam. at quis bonus arbitretur, quòd rationem nō
reddat: certè nullus: ergo si venimus contra, non de
ieramus: quia nec etiam iurauimus, vt dixi. Et si iu-
rauerimus ex concessa causa deserimus. vt ff. qui sa-
tis. cog. l. vl. Pręterea iurasti reddere rationem. & sic
si petas quod non reddas rationem, allegas turpitu
dinem tuam: vnde non audiris. vt C. de transact. l.
transactione. & C. de reuo. dona. l. cum profitearis.
I & C. de his quæ in frau. cre. l. filios. Pręterea non va
8 let † pactum ne agam ob res amotas: quia iam in-
uitarentur homines ad delinquēdum: vt ff. de pact.
do. l. conuenire. Item nec valuisset pactum, si actum
esset vt tantum de dolo tenereris. vt ff. de pact. do. l.
Pomponius. E contrà videtur, quod non tenear red
dere rationem ex quo collata est mihi potestas fa-
ciendi statuta: & si malè dixi, non tamen receditur
à persona. vt ff. de verbo. oblig. l. si quis arbitratu. cū
enim contulistis potestatem in me faciendi statuta,
videmini tacitè remittere, ne rationē exigatis: nam
K qui paciscitur † ne agat depositi, vi ipsa ex dolo cō-
9 misso in deposito non agit: vt ff. de pact. si vnus §. il
lud. licet enim fortè pactum nō valuisset expressum
ne rationē reddā: valet tamen tacitū mihi factū per
potestatē statuti factā & mihi concessam. nā expres
sa nocent, nō expressa nō nocent. vt ff. de con. & de
mon. l. nōnunquā. & sic cū semel me approbassetis
remittendo mihi tacitè ne rationes reddam ammo-
dò non licèt contrauenire: quia non est licitum re-
probare probatum. vt ff. de neg. gest. l. Pompo. si ne
gocium. & C. de testi. l. si quis testibus. Præterea vos
L iurastis stare statutis & seruare statuta à me facta vel
facienda, ergo contra venire non potestis. vt C. de
transact. si quis maior. & C. si aduer. ven. l. j. & C. si
minor se ma. di. l. iij. & licet ego primò iurauerim
reddere rationem: tamen ex quo iurastis seruare sta
tuta mea, tacitè remissum est primitiuum sacramen
tum: & sic ad illud primum habeo exceptionem pa
cti: saltem sicut in pacto de non petendo factum in-
telligitur. vt ff. de pac. si vnus §. pactus ne peteret. Et
pone quòd aliquid subtraxi, & dolum commisi: po
testis illud remittere. vt ff. de pact. iuregentium. §. si
M paciscar. nam & si paciscar ne ædium agam nomi-
ne incensarum, valet pactum. vt ff. de pact. iuregen-
tium. §. si paciscar. siue enim adhuc non administra
ui, & vos iurastis seruare statuenda à me: non venie
10 tis contra: † cum licitum fuit vobis renunciare iuri
competituro. vt ff. à quibus appel. non licèt l. j. & C.
de tempo. appel. l. vlti. circa fi. Item si administra-
ui: & posteà remisistis, tenuit remissio: quia licitum
fuit vobis præiudicare & renunciare his quæ sunt
pro se introducta. vt ff. de minori. l. si iudex. & C. de

A pact. si qois in conscribendo. Prætereà si malè admi
nistraui & dolo: tamen ex quo jurastis non venietis
contrà. nam si bene administraui: & si non juraui:
non possetis agere côtrà me: ergo nec in his quę ma
lè: nam saltim debet aliquid operari adiectio sacra-
11 menti: sicut & alias arg. de leg. j. si quando. Nam †
quotiens aliqua liberatio legatur tacitè vel expres-
sè videtur legatum quod in obligatione mansit. vt
ff. de lib. l. cum hæres. Nonne licitum est contrahen
tibus se decipere: vt ff. de mino. l. in causæ. Item ex
quo illi qui erant electi ad statuta facienda consen
B serunt: tota ciuitas videtur côsensisse. nam dicit lex
quod non refert vtrum ordo elegerit, an ille cui or-
do potestatem dedit. vt ff. quod cuiusque vni. nom.
item eorum. §. si decuriones. & argu. ff. si agri. men.
fal. mo. di. l. j. & ff. pro socio. l. actione. §. renunciare.
ex quo enim remiserunt actiones suas, non est dan
dus regressus: vt ff. de ædi. edic. l. quæritur. §. si vendi
tor. & quia aliàs pacta conuenta tuetur prętor: vt ff.
12 de pact. iurisgentium. §. ait prętor. † & ridiculum vi
detur reintegrare, vel ad id redire quod renunciatū
est. vt C. de condi. insertis. l. vlt. ff. ad trebel. nā quod
C §. qui côpulsus. & C. de rebus cre. l. si quis. & de nó
nu. pe. l. generaliter. Item nec potestis allegare frau
dem vel dolum: quia hoc sciuistis. vt C. de transact.
l. cum donationis. & ff. de aqua plu. ar. l. in diem. &
ff. de his quæ in frau. cre. l. qui autem. §. præterea. &
de act. empti. & ven. l. j. in fi. Item hoc factum est in
fauore potestatis: ergo non retorquetur in lęsionem
eius. vt C. de legi. & consti. quod fauore. nec pote-
stis dicere vos metum passos. ar. ff. quod metus cau
sa non est verisimile. Item si ego deiero: quia ratio-
nem non reddo: & vos similiter deieratis: quia veni
D stis contrà. vnde periurium cum periurio compensa
tur: sicut & aliàs dolus cum dolo. vt ff. de eo per quē
factum est. l. vlt. & culpa cum culpa. vt ff. de côpen.
l. si ambo. & delictum cum delicto compensatur. vt
ff. solu. ma. l. viro. & ar. C. de in offi. testa. l. in arenā.
vnde cum sumus in eodem delicto, melior est mea
conditio quàm tua agentis. vt & ff. de verbo. ob. l. si
seruum. §. sequitur. & ff. ad legem acquil. item si ob
stetrix. in fi. & ff. ne quis eum qui in ius vo. fu. vi exi.
l. j. & ff. de libe. causa l. liberis in fi. Item si vultis cô
quæri conqueramini de côpositoribus statutorū. &
E ita vestra mala electio fuit & sit in culpa. vt ar. ff. de
act. & ob. l. j. §. is quoque. & ff. pro socio. l. si socius.
& ff. si agri men. fal. mo. di. l. j. Item petendo à me ra
tionem reddi allegatis vestrum periurium & audiri
non debetis. vt C. de transac. l. transactionem. & C.
de reuo. do. l. si profitearis. & C. de his quæ in frau.
cre. l. filios. Item cum cômittis contra legem venien
do contra sacramentum: non petes legem in tui de-
fensionem. vt ff. de mino. l. auxiliū. in fi. & cum sim
reus, absolui debeo. vt ff. de act. & obli. l. Arrianus.
sufficit ergo ciuitati iura sua seruari. non aūt quod
F suam conditionem faciat meliorem. vt ff. ad trebel.
l. ex asse. In hac causa videtur mihi, quòd potestas
sit in causa condēnandus: & statuta ab eo facta red
dat rationem non tenere, quasi hoc vir bonus arbi-
traturus non fuerit vnquàm: vnde non obstante sa-
cramento ciuitas conuenire potest. vt ff. de operis li
ber. si libertus. & maximè quia potestas iurauit &
præcisè se redditurum rationem. vnde seruare debet
iusiurandum. vt C. si aduer. vendi. l. j. & si minor se
ma. di. l. iij. & quia graue est probo viro fidem fran-

G gere: vt ff. de côsti. pecu. l. j. Nec videtur remissa red
ditio villicationis per generalē potestatem conces-
sam sibi faciendi statuta. vt ff. de libe. lega. l. si quis
rationem. & l. non solùm. §. si hæres. & l. Aurelio.

ARGVMENTVM.

Marito excômunicato an dos de iure ciuili per
vxorem posit repeti.

SVMMARIVM.

1 *Matrimonium quando morte uel diuortio solutum est, quòd directa ex stipulatu actio pro dote repetenda detur.*
H 2 *Excommunicatus ut deportatus habetur.*
3 *Deportatus pro mortuo habetur.*
4 *Matrimonium dissoluitur, si diuersæ sectæ sit maritus.*
5 *Matrimonij diffinitio.*
6 *Posse dicimur, quod cum honestate possumus.*
7 *Dos mortuo marito uel illo ad inopiam uergente repetitur.*
8 *Matrimonium propter excômunicationem non soluitur.*
9 *Matrimonium sola morte soluitur.*
10 *Maritus & mulier una caro sunt.*
11 *Dotis causa perpetua.*

I Quæstio XXI.

SIMBALDVS accepit vxorem, & ab ea rece-
pit dotem: longo tempore stetit cum ea: & delictū
commisit Simbaldus propter quod est excommuni
catus: & in contumacia excommunicationis perse
uerat, volens redire ad mandatum ecclesię, vxor nó
volens secum habitare, ne participet cum excommu
nicato, repetit ab eo dotē: maritus côtradicit. Quod
posit repetere mulier proponit vtilem actionem ex
1 stipulatu. Certum est † enim, quòd si matrimoniū
esset solutū morte vel diuortio, quòd directa ex sti-
K pulatu locum haberet. vt C. de rei vxo. actione l. vni
ca. ergo cum hic matrimonium sit dissolutum non
morte sed diuortio, ita quòd voluntate cômuni vti-
lem actionem ex stipulatu intēdo: certum est enim,
2 quòd † excômunicatus de iure canonū. perinde ha
betur tanquàm deportatus in legibus: nam iure ve-
teri interdicebatur alicui aqua & igni, quod erat ali
cui maximum supplicium de mundo esse inter ho-
mines, & hominum carere suffragijs. vt C. de apo-
statis, hi qui in cuius locum successit deportatio. vt
3 ff. de pœnis. l. ij. † & deportatus pro mortuo reputa
L tur. vt ff. de pœnis rei capitalis. in princi. ff. de pub.
iudic. l. ij. si reputatur pro mortuo: ergo dotis repeti
tio locum habet sicut in morte. Præterea stipulatio
dotis reddendæ committitur, si vxor ab hostibus ca
piatur: vt ff. solu. matri. l. si quis sic stipuletur. Item
si vxor mutat affectionem mariti deportati vel excô
municati matrimonium soluitur: vnde idem mari-
tus rediens iure postliminij non recuperat vxorem.
vt ff. de capti, & postlimi. re. l. non vt à patre. & l. cū
duæ. §. vlt. at côstat ꝙ ego vxor affectionē matrimo
nij non retineo: & quia hoc dico expressim: & si nó
M dicerem eo ipso ꝙ dotem peto, videor velle diuerte
re. nam si patronus intenderet contra vxorem libe-
ralem actionē, quæ non solet côperere durante ma-
trimonio: videtur voluisse diuertere. Et eo ipso ꝙ ali
quis instituit, vel exhæredat, videtur velle facere te-
stamentū. vt C. de testamentis. l. nó codicillū. Præte-
4 reà illud est verū, ꝙ † matrimoniū soluitur, si mari-
tus sit diuersę sectę: puta hęreticus: soluitur dico ma
trimoniū & iure canonū & iure legū. *Versus.* Nam
cultus disparitas vis ordo ligamē honestas. Hæc so
cianda

A clanda vetant connubia luncta tetractant. hoc etiam dicit lex C. de poſthu.l.vltim. at excommunicatus cenſetur hæreticus. vt in authenti. collat. viiij. de ptiui.l.hæretie.mulie.non præſtan. nam quicum que non communieat in ſancta eeclefia iudicatut hæretieus: vt in illa authentic. at excommunicatus non communicat: ergo eſt hæreticus. eum ergo ſit hęretieus: de iure mulier petit diuortium: & non poteſt ſecum honeſtè & ſine periculo animæ cohabitare. vnde & dotem repetit, maximè cum vult vitate peccatū animę, ne hæreſi tanquàm lepra inficiatur:

B & ſic eſt ſibi fauendum, eum ſint animæ hominum rebus omnibus cariores. vt C. de ſacroſanct. eeclefia l. ſancimus. Præterea videas hoc ex diffi-

5 nitione † matrimonij: nam matrimonium eſt maris & fœminæ coniunctio diuini & humani iuris communicatio. vt ff. de ritu nuptiarum l. j. at cum mens maritus ſit hæreticus, ſecum matrimonium non poſſum retinere: cum ſimul cum eo in diuinis participare non poſſum. Prętereà ſicut diximus excommunicatus ſimilis eſt deportato: at deportatus amittit omnia quæ ſunt iuris ciuilis: ergo & matri-

C monium. vt ff. de pœnis l. quidam. Nec obſtat ſi di-

6 catur potes habitare: † nam poſſe dicitur quis, quod ſalua boneſtate ſit. vt argumen. ff. de condic. inſtitut. filius. & ff. de verbo. ſigni. nepos Proculo. & ff. de ſtatu lib. l. ſi peculiū. in ſi. ergo repetam dotem propter duo. Primò quia maritus non ſuſtinet onera matrimonij: cùm propter illud dotem recipiat maritus. vt ff. de iure dotium. l. pro oneribus. Item quia intereſt reipublicæ ne mulieres maneāt indotatę: vt ff. ſoluto matrimonio l. j. Item vxor nō debet aſtringi infortunio mariti: vt C. de donatione

D inter virum & vxorem. l. res. Econtrà defendo maritum, quod non teneatur reddere dotem. In primis quòd iſte ſunt cauſę propter quas compellitur ma-

7 ritus ſoluere dotē: puta † morte mariti, vel illo vergente ad inopiam. vt C. de rei vxo. ac. l. vnica. & C. de iure doti. l. vbi. Item dos ſemper repetitur ſoluto matrimonio: ita intitulatur C. & ff. ſolut. ma.

8 quemadmodum dos peta. † at propter excommunicationem matrimonium non ſoluitur. vt C. de repud. l. j. nam ibi propter deportationem, quæ depottatio excommunicationi aſſimilatur, non diſſolui-

E tur. Item & ſi aliquis deportetur, vel etiam damnatur in metallum: matrimonium proptereà non diſſoluitur: imò remanet in nulla ſui parte læſum. vt in authen. collat. liij. de nupt. §. quod autem prius. ſo-

9 la † enim mors matrimonium ſoluit. vt in authent. collat. iiij. de nuptijs. §. de inceps. ergo cum matrimonium non ſoluatur, dotem nō repetes: imò & ſi vellem ſoluere dotem non poſſem. vt C. ſi dos conſtan. ma. ſol. fuc. licet enim excommunicatio ſicut & deportatio ſit mors ciuilis: tamen proptereà dos non repetitur: nam ſi promitto tibi poſt mortem meam,

F & ſi ciuilis mors intercedat, non committetur ſtipulatio, niſi naturalis mors intercedat. vt ff. de verbo. obli. l. ex ea. Prætereà dotem non repetes: ideo quia

10 & tu mulier excommunicata es: † ſunt enim vnaſcaro maritus & mulier. vnde ſi ego ſum excommunicatus, ergo & tu: nam ita eſt inſeparabile noſtrum vinculum, quod nulla de cauſa ſeparetur. nam quos dominus coniunxit, homo non ſeparet: ſed tamen euenientes fortunę euentus ſępè contrarios operantur: vt in authen. coll. iiij. de nupt. §. quia vero hac te

G nus teneris mecū eſſe in caſu iſto calamitoſo: nam quid tam humanum eſt, quàm de fortuitis caſibus viri vel vxoris vxorem vel maritum fore participes. vt ff. ſo. ma. ſi cum dotem. §. ſi maritus. Item dotem non potes repetere, & hoc ex diffinitione matrimonij: quæ eſt coniunctio maris & fœminæ indiuiduā &c. & quos dominus coniunxit homo non ſeparat vt inſti. de patria po. ſi ergo matrimoniū non ſoluitur dotis repetitio non habet locum: quia dos ſine

11 matrimonio non eſt. vt ff. de iure dot. l. iij. † Item cauſa dotis perpetua eſt: nam datur vt ſemper apud

H maritum ſit. vt ff. de iure dotium. l. j. Item cum certi ſunt caſus in quibus agitur ad diuortium, & dos repetitur. vt C. de repud. l. conſenſu. & iſte caſus non continetur in illis ergo dotem non repetes. vt argu. ff. de iudi. l. cum pretor. licet enim excommunicatio matrimonium impediret contrahendum: tamen cō tractum non diſſoluit, ſicut & furor. vt ff. de his qui ſui vel ali. iur. ſunt l. patre. & ff. de ſpon. l. furor. & de ritu nupt. l. oratione §. vlt. Item dignitas mariti mulieri non præiudicat, nec obeſt. vt C. de nupt. ſi libertam. ergo à ſimili nec caſus mariti aduerſus de

I bet mulieri prodeſſe. dicit enim vnū generale multa impediunt ordinanda &c. vt ff. de peculio l. quam Tuberonis. & ff. de poſtu. l. j. §. caſum. Item hoc eſt nouum quod allegas ò domina, vnde nouum eſt ne ceſſarium conſilium. vt ff. de ventre inſpi. l. j. & de interroga. actio. l. de ætate §. ex cauſa. & argu. ff. de conſti. ptinci. l. in rebus nouis. Item ſi hoc eſſet multa matrimonia diſſoluerentur: & ſic liberi non procrearentur: & ciuitas liberis non repleretur. vt ff. ſo. lu. ma. l. j. Item non eſt præſumptio quòd matrimonia tāto priuilegio vallata propter hāc cauſam diſ

K ſolnantur. vt ar. C. de inoffi. teſta. l. ſi quando. Item malum eſt ſicut dicis vxorem cohabitare viro excō municato: deterius tamen eſſet ſi ab eo ſeparaetur: vnde de his duobus malis minus malum eſt eligendum. vt arg. inſti. de vſu. in prin. & ar. ff. de periculo & com. rei vendi. l. j. §. licet. Item eſt conſuetudo antiqua, quòd matrimonia propter hanc cauſam non diſſoluantur: ergo illa conſuetudo antè eſt ſpectanda. vt arg. ff. de public. l. Imperatores. Item res eſſet mali exempli: ergo vitanda. vt ff. de cuſto. & exhib. reo l. diuus. In hac quæſtione iure ciuili maritum

L ad dotem reſtituendā condemno: ideò quia matrimonium ſoluitur excōmunicatione, ſicut & deportatione: & ideò dico ſolui. quia nunc vxor nec ſeruat affectionem illi ſuo marito. vt C. de diuot. l. j. Iure autem poli quo cauſa vxor marito excōmunicato cohabitaret, & matrimonium proptereà non ſoluitur maritum à petitione mulieris abſoluo.

ARGVMENTVM.

Si aliquis occaſione alterius exigatur Inuitus, an habeat actionem contra eum cuius occaſione fuit exactus.

M

SVMMARIVM.

1 *Obligatio quoties per legem inducitur: nec quo actionis genere experimur, cautum ſit: condictione ex lege agē dum eſt. idem ſi per ſtatutum inducatur.*

2 *Negotia alterius utiliter gerenti, negotiorum geſtorum utilis actio datur.*

3 *Damni cauſam qui dedit rependere tenetur.*

4 *Statuta legibus derogant.*

5 *Locupletandus nullus eſt cum iactura aliena.*

6 *Actio negotiorum geſtorum an detur ei qui debitū alte-*

A *rliu etiam inuitus soluit.*
7 *Negotium quatuor modis alienum dicitur.*
8 *Actiones omnes unde oriantur.*
9 *Actionem qui habet: rem habere uidetur.*
10 *Debitori tempora duplantur, si creditor ante diē egerit.*

Quæstio XXII.

INFORMATVS vit quidam Pistoriensis ciuis, contraxit debitum Florentiæ. deinde prædictum debitum nō vult soluere. vir quidam alius Pistoriensis, pone Sempronius iuit dico Florentiam cum suis mercimonijs: creditor Florētinus prędicti
B Informati cœpit illum Sempronium: & eum omnibus spoliauit: & in persona propria flagellauit: nūc sempronius agit contra informatum, cuius occasione damnū sibi datum erat: ideò vult agere, quia statutum erat in prædicta ciuitate Pistoriēsi, vt quicūque haberet vel sentiret damnū occasione alterius, quòd ille cuius occasione damnum contigisset, debet emendare. Nūc quæritur an posit Sempronius agere contra Informatum, & qua actione. Et quod posit agere pro Sempronio actore insisto. In primis contra Informatum actionem ex statuto propono:
C ideò quia nemo sine actione experitur. vt ff. de nego. gest. l. si pupilli. in fi. & l. Sēpronius. & de admi. tu. l. quotiens. & C. de for. & impe. actio. l. j. quod enim condictio ex consuetudine vel ex statuto locū
1 habeat ita probatur. dicit enim lex, quòd † quotiēs per legem inducitur obligatio aliqua: nec est cautū ea lege, quo genere actionis experiamur: condictione ex lege agendum est. vt ff. de condictione ex lege. l. j. Ita etiam in statuto: nam cautum est per statutum quod agere posim: nec actio per statutum inducitur condictione ex statuto agitur: maximè
D quia statutum pro lege debet seruari, & legem imitatur. vt instit. de iure na. gen. & ciuili. circa fi. & ff. de legi. & cōsti. de quibus. Item videtur fortè quod locum habeat neg. ges. quod non approbo multū, sicut in contrarijs rationibus apparebit: sed substi-
2 neri posset, quod locum † habeat nego. gest. vtilis: ideò quia gesi negotium quod habebas necesse gerere: nam habebas soluere necesse debitum creditori, & per factum meum tu es liberatus. vnde vtiliter est gestum: ergo debet haberi pro rato: sufficit enim negotium gestum. vt ff de nego. gest. Pompo. Item
E istud fuit tuum ipso gesto: quia feci illud quod necesse habebas soluere: vt ff. de nego. gest. l. si pupilli. & sic actione proposita credo te teneri. & pro hoc potest induci ferè lex expressa ff. de neg. gest. l. nam & Seruius. nam qui occasionem damni dat, damnū
3 dedisse videtur. vt ff. ad l. acquil. l. qui occidit. §. in hac actione. Ad idem facit, vt † si damnū aliquod patiar persuasione, quod ille tenetur, cuius occasione passus fuerim: vt ff. de dolo. l. cum quis. Item statutum ciuitatis hoc dicit, vt debeas damnum datū mihi occasione tui resarcire: & sic teneris mihi maxi-
F ximè cum statuta pro legibus obseruētur. vt C. quæ sit long. consuetu. l. consuetudinis. & vt omittam has allegationes, qui possunt circa consuetudinem
4 allegari: istud est verū, quod & istud obtinet, † quòd semper statuta legi derogant. vt ff. cōmunia de seruit. l. venditor. Item dicit regula iuris nullum fieri
5 † locupletem cum damno alterius. vt ff de condic. inde l. nam natura. & alibi, quòd per alium alij non debet iniqua conditio afferri: vt ff. de reg. iur. l. nō debet. at certum est, quòd tu à debito es liberatus:
G quia creditor ipso iure cadit à iure suo. vt in authē. col. ix. vt nulli iudi. §. quia verò huiusmodi. & §. quoniam verò contingit. ergo cum per me sis liberatus:
6 meritò mihi teneris. Item licet † ego soluerim debitum tuum in quo tenebaris: quia liberari aliter nō poteram, & ita volui mihi prospicere tantū: & cum ex hoc facto tu sis liberatus, datur mihi neg. ge. actio: nam hęres qui voluit sibi in futurum prospicere, & domū reficit: quia conditio fructuarij facta est melior, aget contra illum. vt ff. de vsuf. l. si absente. Prętereà si fideiussor recolligit pignora à quo non tene
H batur: nihilominus agit etiam pro illis pignoribus. vt ff. de neg. ge. l. fideiussor. Item ille qui accedit animo deprædandi ad negotium alterius gerendū, habet actionem neg. gest. dum modò illius negotium sit factum melius: vt ff. de neg. ge. si pupilli. §. iij. Cū enim cōsuetudo sit in castro: ergo tenenda: nam & aliæ videbuntur occasiones imò exactiones singulis annis mutari, nisi consuetudo contradicat. vt C. de suscep. & archa. lib. x. l. neminem. Item quod locum habeat negotio. gesto. videas nam quis inuitus & ignorans liberatur. vt ff de neg. ge. l. soluendo &
I ff. de solu. l. solutionem. nam cum per factū & damnum meū sis liberatus, non debes locupletari cum aliena iactura. vt at. ff de instito. l. si quis mancipijs §. Proculus. vel posset fortè intentari officiū iudicis: cum omnis deficiat actio. vt & ar. ff. de minori. l. quod si minor. §. vl. nam certum est, quòd occasione informati ego sum captus, & deprædatus: vnde mihi teneri debes. nam si culpa coloni damnum detur in re locata, tenebitur locatori colonus: & culpā coloni accipimus. si propter eius inimicitias vicinus arbores excidit. vt ff. loca. & condu l. si merces. § cul-
K pæ. & hoc damnū tua culpa mihi datum fuit. nam si soluisses die statuto, vel ipso interpellante: ego damnum istud non habuissem. vnde quia non soluisti, damnū istud passus sum ego. nam & maritus tenetur vxori de rebus peremptis in guerram si illa guerra culpa mariti contigerit. vt ff. sol. matri. l. in his rebus. Itē si duo sunt socij. vnius culpa vel maleficio damnū in societate contingat ipse solus damnū tenetur. vt ff pro socio. l. cum duobus. § pe. Et hoc etiam est in actione cōmuni diuidundo: vt ff. cōmuni diui. l. si is cū quo Nam & conductor tenetur locato-
L ri, si eius culpa fuerit fracta mensura. vt ff. locati l. item quæritur. §. si quis mēsuras. Item istud est verū quòd nullus pro alio conuenitur, nec teneri debet: nisi culpa intercedat, quare debeat teneri. & nemo tenetur de casu fortuito: sed si culpa præcedat casum, tenebitur. vt ff. cōmo. l. si vt certo. § quod verò Et nō tenetur debitor de periculo pecuniæ nauticę: sed si culpa sua pecunia pereat, tenetur. vt C. de nautico fœno. l. iiij. Econtrà dico quòd nullo iure agere potest Sēpronius contra Informatū. In primis quòd actio
7 neg. gest. non habet locū, ideò † quia negotiū dici-
M tur alienū quatuor modis, re ipsa, ipso gestu, cura & sollicitudine, & ratihabitione. at nullo prædictorū modorū istud negotiū fuit tuū: vnde neg. gest. non ages. Quod enim quatuor modis dicatur alienū, & nō alijs dicit lex ff. de ne. gest. l. pupilli. si enim re ipsa non fuit negotiū, quia non ædificasti. Itē non cura & sollicitudine: quia non fuit tutor nec curator. Item nō ratihabitione: quia licet nomine meo fuerit gestum negotiū, tamen ratū nolo habere. Itē nec ipso gestu: quia nō fecisti ex voluntate, licet illud feceris, quod

A ceris,quo d necesse haberes facere:tamen spōtè gessisti.vnde directa locum non habet.vt ff.de neg ge. l.iij.§.hac actione.& licet ille dicatur de necessitate teneri,non de hac necessitate loquitur,sed de necessitate tutoris & curatoris. Item condictio ex statuto locum non habet,ideò quia statū dicit:quicquid occasione alterius alterdamnum senserit,quòd ipse teneatur restituere. Respōdeo : verum est si occasio sit proxima,non remota. alioquin faber teneretur. nam de occasione proxima est exemplum.ff.ad l. aequil.l.qui occidit.§.in hac actione. Item habes exem-
B plum de culpa proxima. ff.vi bono. rapto. l. prætor ait.§.pe.Item licet per factum tuū sim liberatus:tamen contra me propterea non ages. Nam si vicinus opus fundi causa sui faciat:& illud opus sit mihi vti le: tamen interdicto contra me non agitur. vt ff. ne quid in loco pub.l.ij.§.idem Labeo. Item si ille creditor meus te spoliauit: agere contra illū & recuperare potes in quadruplum.vt in authentico colla.v. vt pigno.non si.in prin. Item cum habeas actionem contra illum,contra me non ages. sicut vides in tali ar.quod si quis promisit sub pœna stare iudicio, &
C fuit postea ab aliquo retentus,quòd non venit:si agam contra illum ad pœnā nulla se exceptione defendet: ideò quia poterat agere contra illum . vt ff. si quis cautio.l.ij.in fine. Ad idem facit l.ff.de eo pec quem factum est.l.vlt.Nec obstat l.ff. de nego. gest. l.nam & Seruius,quia illa loquitur in hostibus Romani populi contra quos nullā actionem habemus at si à latronibus rapti fuissent:licet illi soluant pro alio recedente,nō tamen agent aliqua actione:ideò contrà latrunculos agere possunt, & repetere sicut ibi notat hanc quæstionē dominus meus. Item nul
D lo modo potes agere contra me. nam non sum tibi
8 obligatus,nec † ex cōtractu vel quasi,nec ex maleficio vel quasi: ergo nullo iure.nā ea bis tantū actiones oriūtur.ar. ff.de actio. & ob.l.j. & insti.de obli.
9 † cum enim habeas actionē cōtra spoliantē:ergo rē habere videris. vt ff.de regu.iu.l.qui actionē & ff.de in integ.rest.l.nemo videtur.ergo contra me non ages:quia si agerer:iam bis idem exigeres,quod iura nolunt.vt ff.de reg.iur.l.bona fides. Nam & imputatur tutori qui potuit agere contra debitores,& non egit: vel si egit & est victus, & non appellauit.
E vt C.de admi.tuto.l.si bonam.& ff.de euict.l. Herennius.§.Gaia.hoc & idem in procuratore.vt ff.man. l.si procurator.Item ego video quòd si emptori fiat iniuria,qui habet rem à venditore,quòd illa iniuria venditorem non contingit.vt ff.euict.l.si per imprudentiā.& C.de euic. l.emptor fundi. vnde cum tibi fuit facta iniuria: quia te sua authoritate spoliauit, quod non debuit fecisse: cum iudu cialis vigor ideò sit in medio constitutus , ne quis sibi sumere valeat vltionem.vt C. de iudę. & celico. l. nullus. & si aliquis se putat actiones habere,bene est, quòd actio-
F nibus experiatur.vt ff. quod metus causa eatat. Itē si tibi fuit facta iniuria,ego non teneor.nā & si violentia inferatur emptori, non contingit venditorē. vt C.de act.emp.& vendi.l.vlt.& si fideiussori iusta competebat exceptio,& iniuria iudicis fuit condēnatus,non aget contra debitore contraria actione mandati. vt ff de fideiussori.l.exceptione.& arg. ff. manda.l.si procuratorem. §. si ignorantes. Et si per iniuriam iudicis contra hæredem sententia lata sit: nō nocet legatarijs.vt ff.de lega.j.l.si seruus pluriū.

G §.j.Nam & licet occasione debiti:quia tenebar,dānum tibi datum fuit:non tamen teneor aliquo iure. Nam & si socio damnum sit illatum occasione rei communis,non aget contra socium.puta, quia vul neratus fuit à seruis venalibus fugere volentibus. vt ff.pro socio l.socium qui.§.socius. nisi fortè esset socius omnium bonorum.vt ff. pro socio l. cum duobus.§.damna. & ff.de noxalib. actio. si communis. Item negotiorum gestor si soluit aliquid indebitè, non potest imputare domino cuius negotia gessit: imò sibi debet imputare.vt ff.de neg.ge. si quis ne-
H gotia aliena gerens.& ita hic.nam licet ad instar gerētis negotia fuerit actū:quia ille soluit indebitè,tū nō aget. Itē videtur ꝙ informatus nō fuit in culpa quare sis deprędatus & spoliatus.nā si erat debitor: aut dies soluendę peeunię venerat aut nō:si nō ve-
10 nerat ante diem peti non † poterat : imò si petatur, tempora duplicantur.vt insti de excep. in si.nam qui ante diem agit: malè agit. vt ff.quādo dies leg.vsuf. ce.l.j. in si. Item si venerat dies debuit creditor Flotinus venire Pistorium,& ibi Informatum conueni re quia scriptum est: actor rei forum sequi debet. vt
I C.de iurisf. om iudi. l.iuris ordinē. & l. in criminali. & C.vbi in rem actio.l.vlt. Item debuit etiam petere per actionem competentem, hoc est per certi condictionē de mutuo, non propria authoritate à non debitore,vel ab ipso debitore exigere. vt C. ad legē Iul.de vi publ.l.in possessionem.nec intelligor ego frustrator: cum & si essem Florentiæ ibi nō cogerer suscipere iudicium.vt ff.de iudi.l.non videtur. Nec obstat l.de neg.gest. soluendo. & de solutio. l.solutionem.quia locum habet quando sponte aliquis sibi soluit. Item aut fuisti coactus ad soluendū:& tūc
K contra me non ages,quia habes auxilium legis, C. vnde vi.l.si quis in tantam. vel in bonorū rap.vt insti.vi bo.rap.vel condi. ea lege, & in quadruplū: vt in authent.vt non fiant pig col.v.aut sciens soluisti illud indebitè: & tunc non repetes. vt ff.de re.iur.l. cuius per errorem. vt C.de condi.inde.l.indebitum. aut ignorans: & tunc repetes per condi.indebiti. vt ff.de condi.inde l.si pœnæ.§.j. & sic cum habeas actionē:rem habere videris,sicut superius dictum est. Item fortiori ratione me Informatū defendo . nam tu qui agis:aut agis nomine tuo:aut nomine credi-
L toris:nomine tuo nō potes:quia non procurator nō gestor negotiorum, sicut superius dictum est. Item si nomine creditoris similiter non ages,& si actionē tibi cessit,sine cuius cessione non posses agere. vt ff. de solu. Modestinus. nā eo ipso quod intulit tibi violentiā cecidit à iure suo.vt in authen. vt pig. nō fiāt col.v.vel condemnari debet per sententiam: vt notantur hæc. C. vnde vi. si quis in tantam. vnde sum absoluendus. In hac quæstione videtur mihi secundum iura,quòd Informatus sit absoluendus à petitione Sempronij : ideò quia Sēpronius repetere po-
M test, & cum augmento quadrupli à creditore, quod sibi soluit. vt in authen. vt pig.non fiant col.v.vnde cum repetere possit: actionē contra Informatū non habet.vt ar.ff.si quis cau.l.ij.in fi.& ff de eo per quē fac.est.l.vlt.nō enim fuit negotiū Informati,nec re ipsa,nec ipso gestu,nec cura & sollicitudine, nec ra tihabitiōe.Si aūt volumus cōsiderare statutū quod ipsa ciuitas habet,vt quodcūque damnū alij cōtingat occasione alterius,quod illud damnū ei emēdetur: tunc distinguo de qua occasione intelleaetune

A compofirores ftatuti. fi de occafione remota ipfi no
mine alierius fiat aliqua pignoratio, vel aliud dam
num alicui Inferatur, ficur & olim fiebat & hodie
fir: tunc tenetur Informatus reftituere damnũ pro
Sempronio per condictionẽ ex lege confuetudina-
ria, quæ confuetudo licet fit legi contraria, licet nõ
de iure fed de facto In omnib. partibus pro lege fer-
uatur. fi verò de alia occafione non intelligeretur. f.
quòd effet proxima, ficut lex ponit exemplũ ff. vi bo
no. rap. l. prætor ait §. pe. tunc dico Informatum nõ
teneri. In dubio quid præfumimus: dico reuertendũ
B ad cõpofitores ftatuti, quę fuerit rerũ intentio. vt ff.
de prætor. ftipu. l. in prætorijs. & ar. ff. de teftamẽtis.
l. hæredes. Si aũt compofitores ftatuti nõ pofsint io
ueniri, præfumo quòd de hac caufa intellexerũt ma
ximè propter illius vitiũ: ficut & olim ita hodie In-
formatum condẽno ad reftitutionem ex legis con-
fuetudine. ita tamen quòd Sempronius cedat Infor
mati actionem, quam haber contra creditorem vio
lentum, fcilicet condictionem ex lege illa. in authẽ.
vt pig. non fiant. colla. v.

ARGVMENTVM.

C An adminiftrator ecclefiæ vel ciuitatis depofita
adminiftratione fi producitur in teftem, fit teftis le
gitimus.

SVMMARIVM.

1 *Edictum de teftibus prohibitorium eft.*
2 *Omnia de iure licent, nifi uetita fint.*
3 *Teftimonium dicere pro uniuerfitate etiam uniuerfitatis particulares poffunt.*
4 *Adminiftrator uniuerfitatis adminiftratione pendente pro uniuerfitate ipfa teftis effe poteft. & nu. 8.*
5 *Officium fuum nemini dannofuum effe debet.*
D 6 *Familiaris qui regulariter à teftimonio repellitur quandoque tamen ne ueritas anguftetur, admittitur.*
7 *Serui in probationum defectum ad teftificandum admittantur.*
9 *Ratihabitio negotium quod nomine meo geftum non fuit, ut meum fit, operatur.*
10 *Procurator qui fe pro euictione obligauit, adminiftratione depofita: obligatus adhuc remanet, & de euictione tenetur.*

Quæftio XXIII.

E VITALIS adminiftrator fuit cuiufdem eccle
fię vel ciuitatis. tempore fuę adminiftrationis fe
cit contractum nomine ecclefiæ vel ciuitatis. depo-
fita adminiftratione quęftio oritur de illo cõtractu.
Vitalis adminiftrator inducitur in teftem: quæritur
an pofsit reddere teftimoniũ. Quod pofsit ita pro-
1 bo. In primis: † edictũ de teftibus eft prohibitoriũ.
at hic non inuenitur prohibitos: ergo admiffus. vt
ff. de tefti. l. j. hoc idem in ti. de procu. quia omnis ad
mittitor, qui nõ prohibetur. vt ff. de procu. l. mutus.
§. j. Hoc idem in titulo de poftulãdo. vt ff. de poftu.
2 l. j. † Omnia enim funt à iure conceffa, nifi inueniã
F tur prohibita. vt ff ex quibus cau. ma. l. nec non. §. j.
& ff de proba. l. ab ea parte. ad idem ar. C. de tefta-
mentis l. fancimus. Itẽ debet admitti. nam certũ eft,
ꝙ vẽditor ad teftimoniũ admittitur pro emptore in
quęftione finiũ regundorũ. vt ff. finiũ reguo. eos. er
go & hic multomagis: quia iftũ non refpicit necc õ
modũ nec incõmodum caufæ: igitor admitti debet,
cum admittatur venditor, ad quem refpicit euictio-
nis periculum. vt C. de euic. l. non dubitatur. & l. fi
res. Nec poteft dici, ꝙ iftius fit caufa propria: quia

G ad eum non refpicit, nec cõmodum nec in cõmodũ
caufæ. vt ff. quando appella. fit l. j. §. in propria. & fi
refpiceret cõmodum aliquod, ideò quia clericus eft
de illa ecclefia vel ciuis de illa ciuitate: tamen non
debet proptereà repelli: ideò quia non principaliter
caufa contingit eum, fed fecundariò. ficut in legata
rio, qui admittitur ap teftificãdum pro teftamento,
In quo fibi legatum relinquũtur. vt infti. de tefta. §.
3 legatarijs. † Item caufa eft vniuerfitatis vel ecclefię
& non iftius: vnde admittitur. nam caufę vniuerfita
tis non funt fingulorum. vt ff. de rerũ diuifi. l. in tan
H tum. §. vniuerfitatis: vnde libertus vniuerfitatis fin-
gulos de vniuerfitate vocabit. vt ff. de in ius vocã. l.
fed fi hac. §. qui manumittitur. Nam & debitor vni
uerfitatis non eft debitor fingulorũ: nec quod debe
tur vniuerfitati, fingulis debetur. vt ff. quod cuiuf-
que vni. no. l. ficut municipij. §. j. Item vide quia ta-
bellio cuius authoritate fcriptura vires accipit, ad-
mittitur in teftem. vt ar. ff. qui tefta. face. pof. l. domi
cius. nam fi quæftio vel controuerfia de inftrumen-
to emerferit: veritas per tabellionem debet probari
authorem. vt C. ad l. cor. de falfis. l. fi quis decurio. in
I fi. imò: † fi foret adminiftrator: & duraret admini-
4 ftratio: adminiftrator poffet recipi in teftẽ. Nam cer
tum eft, ꝙ ab ipfo contractu nil eft quæfitũ admini
ftratori: imò ciuitati vel ecclefiæ. vt ar. ff. de conftl.
pec l. eum qui Ephefi. § pe. & ff. de acqui hæte. l. pla
5 cet. Prætereà fcriptum eft, ꝙ † officium fuum nemi
ni debet effe damnofum. vt ff. ex quibus cau. ma. l.
videlicet. & ff de furt. l. fi feruos cõmunis. §. quod ve
ro. at fi ifte impediretur reddere teftimoniũ eum qui
libet admittatur, ad hoc iam officiũ fuum fibi effet
damnofum. Prætereà nõne iudex perhibet teftimo
K nium in hisquę fibi liquent tanquã iudici. vt ff. fini.
regum. l. fi irruptione. Prætereà tutor perhibet tefti
monium in teftamento, in quo fcriptus eft tutor. vt
vt ff. qui tefta face. poffunt: l. qui teftamento. i. refpõ
fo. Item licet aliàs prohiberi poffet: tamẽ hic in de-
fectum admittitur: ficut & hereticus, qui licèt aliàs
repellatur: tamẽ ne probationis veritas anguftetur,
admittitur. vt C. de hæreti. l. quoniam. in fi. Item &
6 † familiaris repellitur à teftimonio aliàs. vt C. de te
fti. l. iure ciuili. & ff. de tefti. l. teftes eos, tamen ne ve
ritas anguftetur admittitur. vt C. de repudijs, l. con-
L fenfu. §. feruis. item tabularius perhibet teftimoniũ
in proprio inftrumento, quod proprijs manibus fe-
cit. vt C. de teftamentis. l. hac confultifsima. §. vlt. &
In authẽ. de fide inftrumentorũ. colla. vj. §. oportet.
Itẽ iudex prout poteft veritatẽ debet inueftigare. vt
C. de eden. is apud quẽ. Item pro fenera qui melius
nouit factum, admittitur ad teftimoniũ, licet inui-
tus non cõpellatur. vt in authen. de tefti. §. quoniam
vero. col. vij. vnde videtur ꝙ durante adminiftratio
ne admitti pofsit. ar in authen. de fide inftru. §. fi ve
ro neque adminiftrator. maximè enim per alios veri
M tas probari non pofsit. ficut † in feruo, qui in defe-
7 ctum probationũ admittitur. vt ff. de proba. l. cũ pro
batio. & ff. de tefti. l. ferui. & C. de quæftionibus. l.
interrogari. ff. de ædil i edic. l. quęro §. fi ficut pofitũ
eft in themate depofita adminiftratione inducitur.
vnde bene debet admitti. quia omnia iura tranfeũt
In ciuitate, vel in ecclefia. vt C. quando ex facto tu-
8 to. l. j. † nam etiã durante adminiftratione poteft te
ftificari: quia facit hoc non quafi adminiftrator fed
tanquàm quilibet: ficut plura ar. notantur de tan-
quàm ff.

A quàm ff.de adopti.l.ſi pater.& ff. quod cuiuſq; vni.
no.l.item eorum.& ff.quod iuſſu.l.j.at cum admini
ſtratio ſit depoſita,rectè admittitur:quia præſene tē
pue inſpicitur in teſte.vt ff.de verbo.ſig. l.notionē.
§.fi.E contrà videtur, quòd hic à teſtimonio repella
tur.Nam prohibetur aliquis ferre teſtimoniū in cau
ſa propria.vt C.de teſtibus.l.omnibus. Hoc etiā in
iudice.vt C. ne quis in ſua cauſa iudi. l. vnica. Hoc
idem in arbitrio.vt ff.de arbi.l.pe. nec in cauſa vxo
ris vel ſui familiaris, nec eorum quos ſecum habet:
vt ff.de iuriſdi. om. iudi.l.qui iuriſdictioni. & ff.de
B iniur. l.lex Cornelia in prin. cum ergo prohibeatur
aliquis ferre teſtimonium in cauſa propria:vt C.de
teſti.l.nullus. ergo & hic repellitur. nam cauſa iſta
dicitur ipſius propria,cum eo adminiſtrante contra
ctus fuit celebratus,quem contractū ipſe celebran-
9 do approbauit.† nam & aliâs ratihabitio facit tuū
negotium proprium quod nunquā fuit tuum.vt ff.
de ne.geſt.l.ſi pupilli.§.item quæritur. Et approba-
tio facta à prætore facit ius eſſe prætoriū, quod fuit
ciuile.nam petitio hæreditatis eſt ciuilis.vt ff.de pe-
ti.hæ.l.item veniunt.§.prædie. ſed tamen interpræ-
C tione prætoris dicitur prætoria.vt ff.ſi pars hęre.pe-
ta.l.j.Item & actio in factum de pauperie ciuilis eſt
inuentione.vt ff.ſi quadru.pau.fe.dic.l.j.in prin.ſed
tamen dicitur prætoria per approbationem. vt ff.ſi
quadru.pau.fe.di.l.j.§.ait prætor. Hoc idem in act.
negotio.geſto.,& cōmodari. nam iſtæ actiōes de na
tiuitate ſunt ciuiles.vt ff.cōmodati. l.in cōmodato.
§. ſicut. ſed per approbationem dicuntur prætoriæ.
vt ff.de neg.ge.l.ait prætor.& ff.cōmo.l.j. Item lex
Falcidia inducta fuit à falcidio pretore,vel à legib.
vt inſtit.ad l.fal.j.reſponſo. & locum habet tantum
D ad bona teſtantiū: ſed tamē dicitur inuenta à diuo
Pio per extenſionem,qui eam extendit ad inteſtato
rum ſucceſsionem.vt ff.ad l.fal.l.filius in principio.
Item acceptilatio de natiuitate inducta fuit à Gal-
lo Aquilio.vt inſti.quib.mo.tol.ob.§. præterea. ſed
dicitur iuriſgentium per approbationem.vt ff.de ac
cep.l.an inutilis.in fi.cum ergo tēpore regiminis ap
probaueris contractū.modo cum producerie, nun-
quàm diceres contra contractum: maximè cum nō
liceat reprobare probatū.vt ff.de neg.ge.l. Pompo.
10 Nec obſtat q; adminiſtratio eſt depoſita. † nam &
E procurator,qui pro euictione ſe obligauit,etiam de
poſita adminiſtratione tenetur. vt ff. de procura. l.
procurator qui pro euictione. ſic & depoſita admi-
niſtratione conuenitur à creditoribus ille qui admi
niſtrauit,ſi illorum obligationē nouauit. vt ff.de ad
miniſtra. rerum ad ciuitatem pertinantiam. l.iiij. §.
Pręterea in eumbene ſcis, q; ſeruus durante domi-
nio.in caput domini non torquetur,niſi in caſibus:
vt C.de quęſtionibus l.j.imò & ſi deſijt eſſe in domi
nio illius,etiā ſi poſteà vult contra eum non torque
bitur: & hoc in reuerentia prioris dominij. vt ff. de
F quæſtionibus l.in iue.§.ſeruus.& l.etiā.& C.de quę
ſtio.l.ſeruos. Item non admittitur hic ad teſtifican-
dum.nam certum eſt q; ſemper in teſtibus ſtatus il-
lis temporis conſideratur,quando celebratur cōtra
ctus.vt ar.C.de teſtamētis.l.j.& ff.qui teſta.fa.poſ.
l.ad teſtium.§.conditionē. at certum eſt q; tempore
illo,quando fuit celebratus contractus, nō poterat
admitti tanquàm in re propria,ſicut dictū eſt: ergo
nec nunc admittitur, licet adminiſtratio ſit depoſi-
ta:ex quo eñ ſemel quis repellitur,etiā ſi perueniat

G in eum ſtatum in quo poſsit admitti:tamen repelli-
tur à teſtimonio.& ſi poſteà reuertatur ad fidem nō
obliterabitur prios factum:nam nec in teſtem reci-
pitur.vt C.de apoſtatie l.hi qui.arg.ad idem ff.de ri
tu nu.p.l.palam. nam & qui ſemel repellitur ab offi
cio militari:puta miſſus ignominia prohibetur po-
ſteà militare,licet fuerit abſolutus.vt ff.de re mili.l.
qui cum vno §.ignominia miſſus. Item reprobatur
alia ratione.ſi enī fuit patronus adminiſtrator iſtius
cauſæ vel eccleſiæ:vnde licet nunc non ſit: debet ta
men repelli. Nam & ſi quis fuit antè aduocatus in
H cauſa quadam, & poſteà ſit e iudex in cauſa illa in
qua fuit aduocatus repellitur à iudicando. vt ff. de
iuriſ.om.iudi.l.ſi prætor.& qui in cauſa aliqua fuit
patronus,repellitur à teſtificando. ff. de teſti. l. fin.
ne dum ad vtrūque feſtinat neutrum bene peragat,
& ne aduocationis memor incorrupti iudicis nomē
perferre nō poſsit. vt C.de aſſeſſo. l.fi.& ſi quis fuit
aduocatus in cauſa fiſci,in eadem cauſa non erit iu
dex.vt C.de aduo. fiſci. l.j. niſi fauore pupillorū. vt
ff.de poſtulan.l. vlt. Item lites debent ſine ſuſpitio-
ne procedere. vt C.de iudi.apertiſsimi.ergo hic repel
I li debet, cū ſit ſuſpitio ne dicat pro eccleſia vel pro
ciuitate. Item nec obſtat ſi dicatur ceſſauit admini
ſtratio: ergo rectè in teſtem inducitur. & poſſet in-
duci ad illud generale ceſſante cauſa ceſſat effectus
vt ff.de his qui no.infa.l. liberorū. & C. de Epiſc. &
cle.l.ſeruiſe.& authē.ibi ſignata.quia illud eſſet ve-
rum quādo cauſa eſſet ratio,quare à teſtimonio re-
pellatur:& illa cauſa eſt finalis nō impulſiua.vt ar.
ff.de poſtulan.l.j.§.ſexum.& C.de iure do.l.mulier.
& ff de dona.l.ij. §.fi. Item hic videtur ęcclesiæ vel
ciuitati domeſticus.vt ar.ff.de ædili. edic.l. ædiles.
K §.familię.at domeſtici teſtimonij fides improbatur.
vt C.de teſti.l.domeſtici.& C.de his qui ad eccle.cō
fugi.l.vlt.§.penul. In hac quæſtione viſis & auditis
allegationibus vtriuſque partis & diligenter conſi
deratis,ego Rofredus Beneuen. iuris ciuilis profeſ
ſor ita pronūcio iſtum debere admitti in teſtē: ideò
& quia adminiſtratio eſt depoſita:nā durante admi
niſtratione admitti poſſet.vt ff. de teſti. l.ob carmē.
§.j. & alia ratione: quia edictū de teſtibus eſt prohi
bitorium.& hic non inuenitur prohibitus, imò ad-
miſſus per l.illā,ob carmen. Et eſt tertia ratio, ne ve
L ritas probationis anguſtetur,vt ar.C.de hęre.l.qm̄.

ARGVMENTVM.

Poſſeſſor rei alicui donatæ mortuo donāte ſi cō
uenitur à donatario,an poſsit ei opponere,quòd nō
impleuit conditionem in donatione appoſitam.

SVMMARIVM.

1 *Donatarius contra rei donatæ poſſeſſorē quòd actione utili rei uēdicatione uel utili publiciana agere poßit.*
2 *Directum dominium non niſi cum poſſeßionis traditione transferri poteſt.*
3 *Emptor nominis utiles habet actiones.*
M 4 *Poſſeſſor rei donatæ, at cōtra donatarium rem donatam uendicantem,quòd alimenta non præſtiterit,excipere poßit.*
5 *Alimenta qui debet non,niſi dies appoſita ſit, aut alimē ta petita ſint.moroſus dicitur.*
6 *Rei uendicatio ei qui dominus eſt de iure gentium uel ciuili datur.*
7 *Publiciana utili quando locus ſit.*
8 *Modus & conditio quò ad effectum non differunt.*
9 *Doli exceptio à quolibet poſſeſſore opponi poteſt.*

A Quæſtio XXIIII.

RAINERIUS prædium habebat, quod prædium à quodã extraneo poſsidebatur: puta Titio. Rainerius iſte hoc prædiũ Seio donauit: & hæc verba inſeruit in inſtrumẽto obligationis. Ego Rainerius tibi Seio tale prędiũ dono: & omnẽ ius quod vel quale habeo, tibi concedo; & procuratorẽ te in rem tuã facio, verũtamẽ volo vt quãdiu vixero, præſtes mihi alimenta. tempore procedente Rainerius nullo hærede relicto deceſsit, nunc Seius agit contra Titiũ fundi poſſeſſorem: quæritur qua actione
B poſsit agere contra eum. Verũ iſtud pone in themate, ꝙ Seius Rainerio non pręſtitit alimenta, quæritur an Titius poſsit excipere. Quod enim Seius poſ
1 ſit agere contra Titiũ ita probatur. † Et in primis actionem proponimus. ſ. vtilem rei ven. vel vtilẽ publicianã: vt ita concipiatur lib. Petit Seius factus ꝓcurator in rem ſuã à Rainerio fundũ talẽ deſignatũ per tales fines, poſitũ in tali loco; quem fundũ Titius poſsidet. vnde ab ipſo Titio fundũ illũ petit vtili rei vendi. vel vtili publiciana. Certum eſt enim ꝙ vel vtilis rei ven. vel vtilis publiciana locũ habet. nã
C Rainerius qui donauit aut fuit dominus: & tũc in
2 Seium tranſtulit vtile dominiũ: † directũ enim non potuit transferre ſine poſſeſsionis traditione. nam
3 ego video quòd † emptor nominis habet vtiles actiones. vt C. de hæred. vel actio. vendi. l. emptor nominis. ſi enim aliquis fiat procurator in rem ſuam, etiam in actione hypothecaria, vtilem actionem hypothecariã habet, quę actio in rem eſt. vt C. de hęre. vel act. ven. l. ex nominis emptione. & C. de pigno. l. pignoris perſecutio. Item ex legato nominis vtiles actiones legatarijs dantur. vt C. de leg. l. ex legato. Item & ſi nomen detur in dotẽ maritus habebit vti
D les actiones. vt C. de act. & ob. l. nominibus. Item ſi nomen debitoris pignoretur, vtilis actio cõpetit creditori. vt C. quæ res pig. ob. poſ. l. nomen. Et ſi legetur nomẽ, vtilis actio datur legatario. vt in d. l. ex legato. Nec obſtat vtrũ actio ſit perſonalis vel realis. nam & ſi realis actio acquiritur ei cui ceſsio facta fuit. vt C. de hære. vel act. ven. l. vlt. in tantum enim mihi ius eſt quæſitũ ex tali donatione vel ceſsione, ꝙ mihi datur vtilis actio, quæ vtilis præfertur illi directæ quam habuit ille, qui ceſsit. vt ff. de procur. l. procuratore in rem ſuam. cum ergo per ceſsionẽ in
E ius illius ſuccedo ſicut ille poterat vẽdicare, ita poſſum & ego. vt ff. de regu. iur. l. qui in ius. licet & ille poſſet agere directò: ego tamen agam vtiliter: inter quas actiones nulla eſt differentia. vt ff. de neg. ge.
4 l. act. † Nec obſtat ſi excipis, ꝙ alimenta nõ præſtiti vnde donatio poterat reuocari. vt C. de dona. quæ ſub modo. l. j. Reſpon. quia allegare nõ potes, cum nõ ſis hæres donatoris nec ius habeas in re illa. imò & ſi eſſes hæres: tamen non poſſes hoc allegare. nã ſi donatarius cõmiſit cauſam ingratitudinis, ꝓpter quam donatio poterat reuocari: tamẽ ſi teſtator nõ
F reuocauit, nec hęres eius poterat reuocare quaſi ab ingrato. vt C. de reuocã. dona. l. vlt. videtur enim donator remiſiſſe huiuſmodi conditionẽ vel modũ. ſ. de alimentis præſtãdis ex quo nihil dicit in teſtamẽto. Nam & dominus qui de ſeruis non fuit quæſtus in teſtamẽto, qui eum tẽpore vulneris iuuare neglexerũt videtur eis illã offenſam remiſiſſe. vt ff. ad Sylleia. l. j. § vlt. Item quantũ ad ie plenũ ius habeo: ſicut & ſimile ff. ſi ſeruit. ven. l. loci corpus §. cõpetit.

G Item per me nõ ſtetit quominùs alimenta pręſtarẽ:
5 † nam non fui in mora: quia non interpellatus. nec dies fuit appoſita. vt C. de cõtrahen. & cõmitten. ſtipul. l. magnã: nec aliquid interuenit, quod morã videatur inducere. vt ff. de vſur. l. mora. licet enim intelligã me debere: illud nõ ſufficit, licet videatur cõtrariũ. vt ff. ſi cer. pe. l. qđ te debui. h. facere petẽti: ſed nõ petẽti nõ debui offerre vt ff. quorũ lega. l. ſi. § qđ ait prætor. & ſi hæres debuit cauere legatario: ita videtur eſſe in mora ſi ab eo petatur, & nõ caueat: nõ aũt debet offerre. vt ff. vt in poſ. leg. l. j. §. ij. Itẽ iuſiu
H randũ debet præſtari: ita tamen vt exigatur. vt ff. de ope noui nunci. l. de pupillo. §. qui opus. & ff. de iureiuran. l. iuſiurandũ & ad pecunias. §. qui iuſiurandum. ergo cũ per me non ſtetit, quia alimenta à me petita nõ fuerunt: quantũ ad me debet haberi conditio pro impleta. vt ar. ff. de cõtrahẽ. emp. l. Labeo ait: ſi mihi bibliothecã. vnde poſſum petere rem, licet nõ pręſtiterim alimenta ſicut & aliàs quis petit legatum vel hæreditatem, ex quo per eũ non ſtetit quominùs per eum pareretur conditioni. vt C. de inſti. ſub condi. fac. l. j. Præterea licet omnia iura deficiãt, æquitas ſuadet mihi potius dari actionem quã
I tibi. vnde in factum actio poſſet intendi. vt ff. de pręſcriptis verbis l. quotiens. Econtra poſſeſſor Titius ſe hoc modo defendit contra Seiũ. In primis, ꝙ nec vtilis rei vendicatio locum habeat nec vtilis publiciana. quòd enim vtilis rei ven. non habeat locũ in
6 primis ita probatur. Certum eſt, ꝙ † rei vendicatio datur ei qui dominus eſt de iure gentium vel ciuili. vt ff. de rei ven. l. in rem actio. actu eum non habeas dominium rei ven. non intentabis. certum eſt enim quòd dominia rerũ traditionibus & vſucapionibus
K acquiruntur. vt C. de pact. l. traditionibus. ex ſolo enim contractu ſi ſtatum ſit in finibus contractus, & non ſit vltra proceſſum, dominiũ non quæritur: niſi eccleſiæ. vt C. de ſacroſan. eccle. l. vlt. cum enim tibi donauerit donator, ius perſonale fuit tibi quæſitũ, ſcilicèt condictio ex lege hodie. vt C. de don. ante. l. ſi quis argentum. non autem reale: pacta enim appoſita rem non afficiunt: ſed perſonam obligant. vt ff. de contrahen. empt. l. vlt. vnde cum fundum poſsideam. & de intentione tua non conſtet, ſcilicèt ꝙ ſit tibi quæſitum dominium: ergo non reſtituam. vt C.
L de rei ven. l. res alienas. & ſi non vincam iure meo: vincere tamen debeo illo iure quo poſſeſſores ſunt potiores. vt ff. ſi vſusfru. pet. l. vti frui. nam quotiẽs ſunt dubia vtriuſque iura ſemper pro poſſeſſore iudicamus. vt inſtit. de interdi. §. comodum. Item nec
7 vtilis † publiciana locum habet, ſi res nõ tradatur: & ex ea cauſa ex qua vſucapio ſequitur: ſine traditione enim publiciana nõ datur, niſi in caſib. vbi dominiũ ſine traditione quęritur. vt ff. de publici. l. j. in prin. cum legibus ſeq. & inſtit. de acti. §. aliæ autem. ergo cum inutilis ſit actio propoſita, ſequi debet abſolutio. vt ff. ſi agrimen. fal. mo. di. l. j. Itẽ ego
M tibi non ſum obligatus nec ex contractu vel quaſi: nec ex maleficio vel quaſi: ergo non teneor. vt ff. de act. & obli. l. j. & inſti. de obli. Item ponamus, quòd tibi eſſet res acquiſita: tamen ſi ius aliquod habuiſti, amiſiſti. Nam aut fuit modus: aut conditio. modus: do tibi illum fundum, & te in rem meam procuratorem facio, vt des mihi alimenta. conditio do tibi & c ſi dederis mihi alimenta. ſi. n. fuit modus. ſ. res tradita: ex quo nõ paruiſti, res poteſt auocari. vt C. de dona.

A C.de dona.quæ sub modo.l.j.inter † modum enim
8 & conditionem nulla est differentia,quo ad effectú
vt C.de his quæ sub modo l.j.nam reuocatur quod
est datum,ex quo modo nó est paritum.vt ff.de ali-
men.lega.l.libertis.§.Lucius.& ff.de fideicommis-
sarijs liberta.l.eum in testamenro. Item si fuit con-
ditio:primò decuit parere conditioni, & postea rem
petere.vt ff.de consti.insti.l. ei qui ita hæreditatem.
& l.mulier.& ff. de condi. & demon. l. qui hæredi.
§.vlt. Nec interest vt quia non sim successor, quòd
istud non possim opponere quasi mea non intersit:
B imo possum.Nam si legatarius sit iussus aliquid fa-
cere,& hæredis non intersit id fieri:neganda tamen
est actio legatario.vt ff.de leg.iij.si tibi legatum est.
9 Nã & vides alibi, ꝙ † doli exceptio opponi potest
à quolibet possidente:vnde propterea potest dici in
rem,licet cótra hunc possidentem dolus non sit có-
missus.vt ff.de doli exec.l.ij.§.plane.sed & si non fa
uore mei hoc admitti debet : tamẽ propter tuum o-
dium debeo audiri,qui fidẽ fregisti,quod graue est.
vt ff.de consti. pec. l.j. Nam & aliâs auditur seruus
qui proclamauit in libertatem: auditur dico non sui
C fauore,sed ob venditoris iniuriã.vt ff.de libera.cau
sa l.liberis.§.si duo.& §.si quis.Nam tu fidẽ non ser
uasti:vnde fides non debet seruari tibi.vt arg. C.de
pact.l.eum proponas.Item tu alimenta non præsti-
tisti.ergo per te steterit,qúo ergo petes rem.nemo em̃
potest cósequi rẽ sibi relictã, ex quo per eũ stat quo
minùs pareat códitioni. vt ff.de cóndi.insti.l.vl.vt ff.
de condi. & demó.l.iure ciuili. Præterea dolo facis,
quia petis quod restituturus es.vt ff.de doli.except.
l.dolo facit.certũ est enim ꝙ restitues, saltem futu-
ro heredi vel curatori dato bonis:quia hęreditas su
D stinet vicem defuncti.vt ff.de acquir.re. do.l. hære-
ditas.imò sustinet personam futuri hæredis.vt ff.de
noua.l.nouatio. Item audiri non debes qui vis ha-
bere commodum, sed non incómodum : cum onus
non senseris:& ideò repelleris.vt ar. C.de cadu. tol.
l.j.§.pro secũdo.vnde cum nullum ius habeas: licet
ego nullũ ius habeam: tamen potior debet esse cau
sa mei possidentis.vt arg.ff.de ver.ob.l.si seruum.§.
sequitur.& ff.de reg.iu.l.cum par. Item res ista fuit
tibi sub códitione donata vel modo: vnde antequã
modo vel conditioni pareatur,nó recessit de domi-
E nio donatoris.vt ar.ff.de rei ven.l. non ideò minus.
& ff.de condi.furt.l.si seruus.& ff.famil ercisciun.l.
& post lit.§.res quæ sub códitione. vnde si penes do
natorem remansit:in te transire nó potuit.quia duo
eiusdem rei insolidum domini esse nó possunt.vt ff.
commodati.l.si vt certo.§.si duobus vehiculũ. Item
nec debes audiri si velis dicere, ꝙ fiat deductio ali-
mentorum pro quanto pretio potuissent alimenta
præstari,& in reliquo condemner. ff. de fideicómis.
liber.l.generaliter.§.si quis alienum.& ff. de leg. ij.
l.Imperator.§.si centũ.ex hac enim donatione esto
F quòd modus non esset appositus,non esset tibi quę
situm dominium:sed debes agere contra successoré
donatoris,vt tibi rem tradat.imponitur enim tradé
di necessitas.vt insti.de dona. & compelles illũ con
dictione ex lege.vt C.de dona. l.si quis argentũ.vn
de expecta hæredem. vt condictionem tibi cedat &
postea potes agere cótra me. Nec obstat si dicas:suc
cessorem non habet.nulla enim ferè potest inueniri
hæreditas quæ hæredem non habeat saltem fiscum.
vt ff.de iure fisci.l.j.§.an bona.& C.lib. x.dę bonis

G vacantibus . vnde præpostera est petitio tua , quod
primo vis agere contra me quàm à tertio tibi ceda-
tur.& sic debes repelli. vt arg.C.de hære.acti.l.vt de
bitum. Item per propriam cessionem nullum ius est
tibi quæsitum: quia obligationes non possunt rece
dere à persona.vt ff.de pecul. quis ergo casus. & ff.
pro socio.l.iij.In hac quæstione videtur mihi quòd
Seius possit agere vtili rei vendicatione contra Ti-
tium.per illam cessionem vtilis reĩ vendicatio quę-
sita est vel publiciana.vt C.de hærede.vel act.ven.l.
vlt.Item an possit obijcere exceptionem non pręsti
H torũ alimentorũ iste possessor, distinguo : quia aut
est hæres,vel ius habet in rem,quia causam habet à
defuncto lucratiuam vel necessariam,& tunc obij-
cit omnes exceptiones:scilicet non datorum alimé-
torum, sicut poterat defunctus apponere:aliâs non
vt arg.ff.de excep.l.exceptiones.& l.omnes.& ff.de
reg.iur.l.qui in ius.nam cũ defunctus haberet actio
nem ad repetendum propter alimenta non pręstita:
multomagis habet exceptionem iste.ar.ff.de super-
ficiebus.l.j.

ARGVMENTVM.

I Si pactum factum est de dando prędio, quod va-
let:puta centum,pro decem minus si contingat ven
di,an prædio nunc valente quindecim tantũ, tenea
tur dare pro quinque venditor.

SVMMARIVM.

1 *Actio ex stipulatu unde oriatur.*
2 *Factum omne hominis incertum est.*
3 *Stipulatio omnis pactum continet.*
4 *Facto proprio contrauenire nemini licere.*
5 *Casus fortuitus neque in contractibus bonæfidei neque*
K *stricti iuris præstatur.*
6 *Delictũ quod in societate socij culpa contingit: suũ erit*
& non commune.
7 *Minus solutum intelligitur, & si nihil solutum sit.*
8 *Verb. Residui. totius repetitionem admittit.*
9 *Pretium præsentis temporis præstandum est, etiam in le*
gatis & ultimis uoluntatibus.
10 *Verba pacti quæ dura & aspera sunt, mitigari debent.*
11 *Donatio ex mera liberalitate procedere debet.*
12 *Conditio tacitè repetita quandoque intelligitur.*
13 *Casus fortuitus prauideri non potest.*

L Quæstio XXV.

IVLIANVS fecit pactum Sempronio, quòd si
aliquo tempore vellet vendere domũ suam, quòd
domum illam daret Sempronio pro decem libris mi
nus quàm res illa communi pretio æstimaretur. &
istud pactum fuit stipulatione vallatũ . & domus il
la tempore huius obligationis ponamus,quòd vale
bat centum : nunc tempore procedente domus illa
non valet nisi xv.hoc contingente vel casu téporis,
vel delicto Iuliani. nunc Iulianus vult vendere illã
domum.dicit Sempronius,accipias quinque, & di-
M mittas mihi domum sicut conuenisti. quæritur num
quid compellatur.Et videtur quòd sic. & ad hoc in
1 tendo pro Sempronio † actionem ex stipulatu, quę
oritur ex stipulatione ad hoc vt facias.vt institu.de
verbo. obliga. in principio. cùm enim agam ad fa-
ctum:ergo ad incertum.vt ff.de re iudic. l.si quis ab
2 alio. §. vltim. omne † enim factum hominis incer-
tum est . vt ff. de verborum obligationib.l.vbi au-
tem non apparet.§.qui id quod.cùm enim dicat prę
tor pacta seruabo. vt ff. de pact. l. iurisgentium. §.

A ait prætor. ergo multo fortiùs debet seruari stipula-
3 tio: † cum omnis stipulatio contineat pactum. vt ff. de pactis. l. ij. & alibi dicuntur iura, quòd contractus ex conuentione legem accipiunt. vt ff. depositi l. prima §. si conuenerit. vnde cum facta sit stipulatio, nemini licitum est contra pacta venire. vt C. de pact. si quis in conscribendo. Nam Verba ligant homines: taurorum cornua funes. ab obligatione enim rectè constituta altero inuito non potest recedi. vt C. de actio. & oblig. l. sicut. adeò vt nec per rescriptum contraueniat. vt C de rescin. vendi. l. ratas
B † & non solùm contra factum suum legitimè factū
4 nullus contrauenire potest: imò & si sit factum minus legitimè, non potest quis contrauenire. vt ff. de seruitu. rusti. prædi. l. per fundum. & ff. de adoptio. l. post mortem. & ff. communia de seruitu. l. venditor fundi. Nec obstat, quòd modò domus sit diruta: vel eius pretium diminutū. quia mihi non debet imputari, quòd nō diruinaui. vt ff. ad l. aquil. si putator. & ff. mandati, si fideiussor. Item pactus es quòd si velles vendere, quòd dares mihi pro decē minus. & vis vendere: ergo teneris ad æstimationem præsentis tē
C poris. ad hoc enim videtur inter nos conuenisse. vt ff. de verb. oblig. quotiens ergo res tanti valet quanti vendi potest. dicit enim lex, quod res tantum valet quantum vendi potest. vt ff. ad legem aquiliam. l. si seruum meum. & ff. de furt. l. si quis vxori in fi. l. & ff. ad leg. Rodi. de iactu. l. ij. §. portio. Quotiens enim debet res æstimari præsens tempus inspicitur. ff. vt de tritiearia. l. in hac. ex quo enim res est facta deterior, scilicèt domus, & cursu temporis: tuum debet esse damnum & non meum. istud enim fuit ca-
5 sus fortuitus: ergo præuideri non potest. † vnde nec in contractu bonæ fidei nec stricti iuris præstatur. vt
D ff. commodati. l. in commodato. C. de actio. pignor. l. quæ fortuitis. & ff. de administrati. rerum ad ciuita. perti. l. ij. §. si eo tempore. Item si domus ista fuit diruta & deuastata culpa tua, hoc mihi non imputabis. nam & damnum quod quis sua culpa sentit de se queri debet. vt ff. de regulis iuris. l. qđ quis. Hoc
6 idem in societate. Nam † delictum quod contingit in societate culpa socij suum erit propriū, & nō commune. vt ff. pro socio. l. cùm duobus. §. vltimo. Hoc etiam conductori imputatur. vt ff. locati conducti. si merces. §. culpæ. Hoc etiam in communi di
E uidundo iudicio. vt ff. cōmuni diuidūdo. l. si is cum quo. Item istud pactum fuit appositum fauore mei: ergo non verti debet in læsionem. vt C. de legi. & consti. quod fauore. & ff. ad carbonianum. l. carbonia. §. causæ. & C. de secundis nupt. l. generaliter in fi. l. Item cùm domus sit diruta tuo maleficio ponamus iam delictum tuū afferret tibi lucrum & mihi damnum. nam si darem tibi pretium quanti domus valuisset: ipse iam in nullo esses punitus: cùm pretiū loco rei succederet. vt ff. de peti. hæredita. l. si & rem & pretium. & insti. de lega. §. si res. & sic malū esset:
F cum maleficium maneret impunitū: quod iura nolunt: vt ff. de fideiussorib. l. si à reo. §. fi. & ff. ad leg. aquiliam. l. ita vulneratus in fi. Præterea ponamus, quòd nō valet nisi decem: tu dabis mihi domum & nihil à me recipies. nam quando dixisti, dabo pro decem minus: ergo si totum est minus: habeo rem il-
7 lam propter pactum. † nam minus intelligitur solutum, & si nihil solutum sit. vt ff. de verbo. significatio. l. minus. & minus videtur tribuere etiam qui ni

G hil tribuit. vt ff. de tributoria. l. illud. §. minus. nam ex istis verbis, minus, totum significatur. nam fideiussor acceptus vt quanto minus possit haberi de pignore. etiam si totum sit minus: quia de pignore.
8 nihil potest haberi, in totum tenebitur. vt ff. de fideiusso. amissi ruina. Nam † verbum residui. totius repetitionem admittit. vt C. de hæredi. instit. l. ij. nam & quāto minoris agitur & si totum minus. vt ff. de ædilit. edic. l. bouem. §. aliquando. Præterea pone, quòd domus pretium esset auctū, quia valet nunc mille libras, quæ tempore obligationis centum va-
H lebat, si ego vellem emere, necesse haberem donare mille libras minùs decem. & illud pretium petere tibi dari: ergo nunc non debes petere centum libras, quæ valebat domus tempore obligationis: sed quantum valet nunc. Nam semper id debet aliquis desiderare, cuius contrariū esset desideraturus: maximè in talibus. vt C. de solutioni l. penultima. Et ad hanc quæstionem potest adaptari illud generale. tempus initij esse inspiciendum. Item sufficit frater, si id quod est tibi conuentum, seruetur: non vt petas meliorem conditionem tibi dari. vt ff. ad tre-
I bellia. l. ex asse. sufficit enim quòd tu damnum non pateris: non autem debes lucrum sentire si ad præteritum tempus fieret relatio: cùm hodie non possis habere nisi. xv. vt arg. ff. de iure dotium, l. quotiens.
9 in fine. Item lex dicit apertè † præsentis temporis præstari pretium, & circa legatum & vltimas voluntates, quæ fauorabiliores sunt. vt ff. de auro & argento. leg. l. cum certum auri. & ff. de alimen. & ciba. leg. l. Mela. & ff. de leg. j. l. non amplius. & l. si domus. Item nonne domo aucta si vellem emere omne commodum pertineret ad me: & cogerer ma
K ius pretiū præstare. vt ff. de contrahen. empt. l. Rutilia. Idem & si esset diminuta res, sicut nunc. vt ar. ff. de pereu. & con. rei vendi. l. necessario, ita quòd pactum de dando pro decem minùs, semper sit firmum. & non postules illud cuius contrarium non esses postulaturus. vt C. de rescin. ven. l. ratas. & C. de vsur. l. si ea. Item non potes conqueri de fraude vel dolo: cum scienti & volenti non inferatur. vt ff. de aqua pluuia arcen. l. in diem. & C. de transact. l. cum donationis. & arg. ff. de actio. empt. l. j. in fi. & de his quæ in frau. l. qui autem. § præterea. Item ini
L quum esset, si liceret tibi contra pacta venire: iam enim nullus finis litium esset. vt C. de transact. l. fratris tui. quod iura nolunt. vt in authentico de litig. collat. octaua. §. omnē. Item si aliquid fuerit obscurum: cōtra te debuit interpretatio fieri, qui potuisti legem apertius dicere. vt ff. de pac. l. veteribus. & de contrahen. empti. l. Labeo. si enim contrarium tibi placuisset: bene potuisses contrarium velle & dicere. vt arg. C. de cadu. toll. l. j. §. sin autem. Item non obstat si dicas: tempus contractus inspici. vt ff. de consti. pecu. l. item. & ff. de legat. iij. l. vxori. §. j. & de actio. & obliga. l. cùm quis, illud verum est ante-
M quàm contractus debeat celebrari & consummari: puta, quia solui debebat pecunia: tunc enim tempus illud inspicitur. vt ff. de re iudic. l. si Kalendis fieri. & de actio. & obliga. l. quotiens. & tunc contractus tempus inspicitur, quando contractus est consummatus & cōpletus. at hic in casu nostræ quęstionis contractus iste est cōditionalis. vnde adhuc natus nō est: debes enim dare pro decē minùs, si vendetes aliquo tēpore. vnde te volente vendere conditio
aliquo

A contractus conſtitit. vnde ante hanc conditionem
nullum ius habeo. vt ar. ff. de actio. & obli. l. is cui.
ſis ergo contentus tuis, & noli inuidere alienis. vt
C. libro decimo de theſau. l. j. ſi enim res pluris vale
ret: illud cõmodum te ſequeretur. ergo ſi minus va-
let: te ſequetur incõmodum: maximè quia contra-
riorum eadem eſt ratio. & vbi eadem æquitas, idem
eſt ius. vt C. de conſti. pecu. l. vlti. C. ad l. falci. l. vlti.
ff. de fideiuſſo. tu. l. ſi fideiuſſores. ff. de iniuſto rupt.
teſta. l. iij. ff. ad legem aquil. illud. Item non debet
decreſcere obligatio propter cauſam poſteà contin
B gentem. vt ff. de ædil. edict. l. iuſtiſsimè §. vlt. Quod
enim ab initio factum eſt ritè: non debet ex euentu
poſteà vitiari. vt C. de administra. tut. l. ſancimus. &
ff. de itinere actúque priua. l. nec enim. Item videas
legem quæ tempus præſens dicit inſpiciendum. C.
de inofficioſo teſtamento. l. omnimodò. §. vltimo.
nam inſpicitur ſtatus militiæ, qui fuerit tẽpore ſta-
tus militaris. Econtrà Sempronius contra Iulianũ
10 hoc modo ſe defendit. In primis, quòd † verba pa-
cti quæ dura & aſpera ſunt debeant mitigari. nam
& hoc æquitas ſuggerit, licèt iure ſcripto deficia-
C mus. vt ff. de aqua pluuia arcen. l. in ſumma. §. item
Varus. nam & iuſta cauſa intercedente mitigantur
verba iuris: vt vides. ſenatus prohibuit mutuari pe-
cuniam filijsfamiliâs. iuſta tamen cauſa intercedente
conceſsit: puta cauſa ſtudiorũ, vel dotis. vt ff. ad ma
cedo. l. ſed Iulianus. §. quòd ſi filius. Itẽ æquitas ver
ba iuris ſtricti aliquando producit aliquando coac
tat, ſicut & hic. nam litera occidit: ſpiritus autem vi
uificat. Et quare eſt licitum, ꝙ recedat à pacto. pro-
pter cauſam de nouo cõtingentem. nam iure nouo
nouum conſiliũ. vt ff. de ventre inſpi. l. j. Et quæ po-
D ſteà emergunt auxilio indigent. vt ff. de inter. act. l.
de ætate. §. ex cauſa. Nam ſi recepi fideiuſſores ido-
neos, & poſtea noua de cauſa fiant nõ ſoluendo: ex
iuſta cauſa ſuccurritur mihi creditori cõtra debito-
res, vt alij dentur. vt ar. ff. vt in poſ. leg. l. planè ſi no
ua. Nam ſi à debitore mulieris marito dos promitta
tur: & poſteà mulieris debitor deſierit eſſe ſoluendo
ſubuenitur, ne ad eum pertineat periculũ. vt ff. de iu
re dotium. l. promittendo. §. ſi à debitore. Et ſi tutor
datus à magiſtratibus facultatibus poſteà labatur
ſubuenitur magiſtratui, ne poſsit conueniri. vt ff. de
E magi. conuenien. l. j. §. ſi magiſtratus. Subuenitur
nominatori ſi nominatus idoneus facultatibus lap
ſus ſit. vt ff. de admi. rer. ad ciuita. pertin. l. ij. §. ſi eo.
Nam nihil imputatur collegæ tutori, ſi collega ido
neus ſubitò facultatibus lapſus ſit. vt ff. de admi. tu.
l. etiam. Nec etiam imputatur negotiorum geſtori.
vt ff. de neg. geſt. litis conteſta. §. j. Secundò allegat
Sempronius quia debet inſpici tempus contractæ
obligationis. vt ar. ff. de contrahen. empt. l. Rutilia.
& de hære. vel act. ven. l. ij. §. j. & ff. de euict. l. bonita
tis. & hoc non ſolum in cõtractu bonæ fidei verum
F eſt: imò etiã in contractibus ſtricti iuris. vt ff. de act.
& obligatio. l. cùm quis. Item quando ego promiſi
quòd darẽ pro decem minus: videtur tacitè actũ in-
ter nos: ſi res maneret in eodẽ ſtatu. nam ex hoc ge-
neraliter cõtingit. nam qui promittit aliquem iudi-
cio ſiſti: videtur promittere in eodẽ ſtatu eum ſiſti,
quo erat tempore promiſsionis: quia hoc tacitè actũ
videtur inter vtrumque. vt ff. ſi ex noxali cauſa ag.
l. j. in principio. ita enim videor tibi promittere, ſci-
licèt in eodẽ ſtatu remanẽte: vt ius nec tuũ nec meũ

G fiat deterius. vt ff. ſi quis cau. l. ſi quis quemquam.
Item nonne eſſet hæc ſumma iniquitas, ſi res quæ
tempore contractus valebat centum, & nunc valet.
xv. ſi ego darem tibi pro v. facta computatione de-
cem: vnde talis iniquitas à iure non toleratur: ſub-
uenitur enim à iure. nam hæc deceptio re ipſa con-
tingit. vnde cum res ipſa dolum cõtineat: purgatur
à lege. vt ff. de verbo oblig. l. ſi quis cùm aliter, nam
& datur condictio ex lege, vel officiũ iudicis. vt C.
de reſcin. vendi. l. rem maioris. vnde cùm haberẽ a-
ctionẽ, ſi rem tradidiſſem: multo fortius habeo ex-
H ceptionem ſi poſsideo. vt ff. de ſuperficiebus. l. j. &
de regu. iur. l. cui damus. Nam quis toleraret hanc
iniquitatem: cùm rem tibi quaſi donarem: cùm do-
11 natio nõ exigatur ab inuito: imò † ex ſola mea libe
ralitate procedat. vt ff. de dona. l. j. Præterea emptio
debet fieri pretio interueniente. vt ff. de contrahen.
empt. l. pacta. & ſi deſineret: emptio non valeret. ff.
de contrahen. empt. l. j. Occurrunt enim iura circa
iniquitates & damna intolerabilia à ſimili. cùm lo
caui fundum colono, & fundus ille caſmate, vel per
vitium graculorum, vel alio modo deterior factus
I ſit: minoratur penſio coloni. vt ff. locati & conducti
l. ex cõducto. §. ſed & ſi labes. & §. pe. & ſi. & ſic vno
tempore tua petitio maliciam cõtinet: & ſic non eſt
malicijs indulgendum. vt ff. de rei vendica. l. in fun
do. & iniquitas debet remoueri. vt ar. ff. de eo quod
quod cer. loc l. prima. Prætereà iuſta ratione te con
uinco: ſicut enim diminutum eſt pretium in re prin-
cipali: ita etiam diminuatur illud pretium, ſcilicèt
quaſi in illis decem videatur iſtud repetitum. nam
12 † & aliâs conditio intelligitur tacitè repetita. vt ff.
de cõditio. & demonſtra. l. prima. in ſi. & dies etiam
K aliquando intelligitur tacitè repetitus. vt ff. de ver.
obligatio. l. interdum. Item & aliâs labor & pecu-
nia diuiſionem recipiunt. vt ff. de annu. lega. l. Seio
amico meo. Item ſi res ſit facta deterior caſu tempo
13 ris, mihi non debet imputari: quia † caſus fortuitus
non poteſt præuideri. vt ff. de adminiſtratio. rc. ad ci
uita. perti. l. ij. §. ſi eo tempore. Item & ſi fuit facta
res deterior vitio meo: non debet propterea minui
pretiũ: quia non eſt afflictio dando afflicto. vt C. de
Epiſco. audi. tam demẽtis. & ff. de tuto. & cura. da.
ab his. Romanus Apulus. ſicut enim diminuitur
L pretium rei principalis, ita debet minui pretium il-
lud, hoc eſt decem librarum. vt ff. de conditi. & de-
monſtratio. l. Plautius. In hac quæſtione videtur
mihi quòd iſte Sempronius qui vult vendere præ-
dium, teneatur dare Iuliano illud prædium pro de-
cem minus, ſicut conuenit: maximè quia conuentio
eſt legitima. & propter caſum poſteà contingen-
tem, non debet fieri mutatio. vt ff. de annuis legat.
l. liberto §. à liberto. & argumentum ff. de legat. ij. ſi
hæres.

M

ARGVMENTVM.

An hæredes qui retinent dotem, quæ conſiſtit in rebus mobilibus infra annum teneantur intereà da re vxori defuncti alimenta.

SVMMARIVM.

1 *Alimenta iudicis officio petenda ſunt.*
2 *Alimentorum fauor qualis ſit.*
3 *Maritus quare dotis fructus habet.*

A 4 *Dos proprium patrimonium mulieris.*
5 *Mulier ut alimenta ab heredibus mariti sibi præstentur, agere potest.*
6 *Appellatione pronuntiatum extinguitur.*
7 *Alimentorum occasione hereditas diminuitur.*
8 *Mulierem alere tenetur his penes quem dos est.*
9 *Mulier parapharnales sibi proprias etiam constante matrimonio habet.*
10 *Maritus cur alimenta mulieri præstet, causa quæ sit.*
11 *Alimenta dare personale onus est.*
12 *Mulier diues & sufficiens alimenta petere ab heredibus*
B *mariti non potest. Quid si mulier pauper sit & misera, ibid.*

Questio XXVI.

SINIBALDVS accepit vxorem quandam, pone libertam: tempore procedēte separatum est matrimonium iure fori diuortio & bona gratia: vel fortè solutum est morte. habet maritus vel eius heredes dilationem ad dotem reddendam pro mobilibus annum: immobilia debet statim reddere. vt C. de rei vxo. actio. l. vnic. §. exactio. Nunc dote consti
C tuta in mobilibus & soluto matrimonio maritus vel hæres opponit exceptionē anni. mulier interim petit alimenta, dicens se debere à marito vel eius herede sustentari. & pone quòd hæc mulier est inops, non habet vnde se alat: vel fortè diues est, & aliàs sibi sufficiens. quæritur modò an posit petere alimēta. Quod posit probo. Et in primis actionem pro-
1 pono ad alimenta petenda: † & propono officium iudicis, quo alimenta petuntur. Nam si quis ali desideret: iudex de re illa cognoscit. vt ff. de agno. liber. l. si quis à liberis. in princ. Hoc etiam inuenimus & in alimentis pupillo præstandis: quia per prætorem
D decernuntur. vt ff. vbi pupill. edu. debe. l. j. in princi. nam si non præstantur alimenta pupillo, præses prouinciæ aditur. vt C. de alimen. pu. præsta. l. j. Hoc idem in alimentis præstandis à filio patri. nam competens iudex iubebit alimenta patri præstari à filio. vt C. de alen. liber. à pa. l. ij. Et sic per hæc iura patet, quòd officium iudicis de iure intenditur ad petenda alimēta. Quod enim posim petere, iura omnia
2 velle videntur. In primis † fauorem inducimus ex parte nostra. nam petitio nostra est ita fauorabilis, quòd de eis scilicet alimentis agitur etiam die feria
E to. vt ff. de ferijs l. ij. Item tantus est fauor alimentorum, quòd solutio facta per triennium inducit obligationem in futurum. vt C. de fideicom. l. j. licet in alijs secus sit. vt C. de pact. l. si certis annis. Item si non sit seruata etiam in alimentis conditio, res data reuocatur. vt C. de donat. quæ sub modo. l. j. Itē esto quòd nullum ius habeam & petam: de tuo tamen mihi præstare debes. nam ego video quòd fugienti ad ecclesiam de alieno alimenta præstantur. vt C. de his qui ad eccle. confug. l. præsenti. Item & quando carbo. bono. poss. petitur, tantus est fauor alimento
F rum quòd interdum vtitur & fruitur rebus alienis. vt ff. ad carbo. l. sed si is. §. an autem vescendi. Item video quòd alimenta præstantur de alieno in captiuitate retentis, qui pro crimine detinentur. vt C. de Episco. audi. iudices. quare ergo vel qua fronte impie marite mihi denegas alimenta? nonnè recordaris de bono seruitio quod tibi nocte & die præstabam: & ego alimenta peto nō de alieno sed de meo proprio. nam dos ideò datur marito, vt oneribus ma
G trimonij seruiat. vt C. de iure dotiū. l. pro oneribus. & ideò fructus dotis apud maritum sunt: quia sustinet onera matrimonij. vt dicit lex illa, pro oneribus.
3 Hæc † est enim causa quare maritus habet fructus dotis: quia sustinet onera matrimonij. vt ff. de iure. do. l. dotis fructus. in principio. ergo cessante causa, quæ est matrimonio soluto, dare debes mihi alimēta, cùm fructus percipis. nam cessante causa &c. vt ff. de adoptio. in omni ferè. Vides enim quòd gener vsuras dotis promissas à socero nō potest petere, si vxorem non exhibuit. vt ff. de doli exceptione. l. pater.
H de proprijs enim bonis peto alimenta, quæ à te ma-
4 rito possidentur. Nam dicit lex: † dos est proprium patrimonium mulieris. vt ff. de minor. l. denique. §. sed vtrum in fi. nam & inde sustentatur & alitur, sed dotem maritus dicitur possidere. vt C. qui pot. in pi. hab. l. assiduis. Præterea cū tu marite dotis fructus percipias, debes sentire onus, quod doti ascribitur scilicet dare alimenta: cuius est emolumentū, ipsius debet esse & onus. vt dicit vnum generale. & habes
5 insti. de legi. patro. tu. Præterea pone † quòd matrimonium sit solutum morte, & agat mulier contra
I hæredes mariti: bene potest petere alimenta. Ecce enim mulier post mortem mariti alrū accepit: vnde quodammodò videtur sibi operam exhibere. si ergo exhibet operam: victu & sumptu mariti debet exhibere. vt ff. de operis libertorum. l. operæ. Nōne duo fuimus in carne vna dicit hoc authoritas, hoc dicit iura. vt ff. rerum amota. l. j. C. de crimine expil. hære dit. l. aduersus. licet ergo vna pars recessit de sæculo alteri parti quæ adhuc remanet, quomodò alimenta negantur. Item video, quòd si mulier religionem seruat primo marito defuncto, id est, quia ad secun
K dum matrimonium non accedit: omnia priuilegia retinet etiam quò ad dignitatem: nam ita remanet nobilis sicut ante fuit nobilitate mariti illustrata. vt ff. de sena. l. fœminæ. Item ita succedit filijs sicut ante. vt C. de secun. nup. l. fœminæ. Item & tutelam filiorum gubernat. vt C. quando mulier tu. off. fun. potest, l. vlt. Item curare debet iudex, & etiā vos heredes ne defunctus afficiatur iniuria. vt instiu. qui ma. poss. vel non. sed quæ esset maior iniuria quàm si maritum meum cucurbitarem: cùm necesse habeā illud facere, cùm non habeam quid manducē. Item
L nonne vxor missa in possessionem causa rei seruandæ potest diminuere de fructibus causa vescendi. ff. vt in poss. lega. l. penult. Hoc idem in pupillo. nam licèt eius bona possideantur: tamen sibi alimenta vsque ad pubertatem præstanda sunt. vt ff. de priui. credi. l. fi. Item qui mittitur in possessionem agendo peti. here. fructus diminuere potest. vt ff. ex qui. cau. in posses. ea. l. Fulcinius. §. pe. & fi. Item si pupillus agendo querela inofficiosi testamenti obtinuit, & appellatio sit interposita ab hærede: vnde non vide
6 tur obtinuisse: quia † appellatio extinguit pronunciatum. vt ff. ad turpil. l. j. §. si tamen. interim pupil-
M lus propter inopiā precipiat alimēta. vt ff. de inoffi. testa. si instituta. §. de inofficioso. Nam si controuersia sit inter dominum & aliquem, quem dicit seruum suum, & res dicantur surreptę: interim rebus depositis alimenta arbitrio iudicis seruo præstentur. vt C. de ordi. cog. l. fi. Et si maritus negat mulierem vxorē suā esse: interim tamen filijs ex ea genitis alimēta sunt præstanda. vt ff. de libe. agno. si neget. Filius etiam dum deliberat alimenta percipit de hereditate.

A reditate. vt ff. de iure delibe.l. filius. Item † & pro-
7 pter alimenta fit diminutio de hæreditate: licet pe-
titio hæreditatis intentetur. vt ff. de petitio. hæredi.
diuus. Item tutor qui administrat tutelam de bo-
nis pupilli: dabit matri vel sorori pupilli, si non ha
bent vnde se alant. vt ff. de admi. tu.l. tutor secundú
dignitatem §. in soluendis. & de tutela. & ration.
distra.l.j. Item & si patronus nihil habet, petet ali-
menta à liberto & econuersò. vt ff. de agnoscen.li-
beris l.si quis à liberis.§.si quis à liberto.&C.de ope
ris liber.l.j. Prætereà esto, quòd sim aliàs sufficiens,
B & possim me sustentare: nihilominùs peto alimen-
ta, à simili. Nam licet filius sit sufficiens aliàs: tamé
si pater dat donationem propter nuptias, de suo dat:
non de bonis filij. Item & in filia data dote. vt C. de
dotis promiss.l.fi.& quare: ideò quia patris est dota
8 re filiam. vt C.de dotis promiss.l.fi † vnde eum præ-
stare alimenta, sit onus dotis. vt C. de iure dotium.
l. pro oneribus. & propterea maritus habet illá do-
tem præcipuam. vt ff famil. ercisc.l.si maritus. & dos
penes vos hæredes sit, debet esse cum suo onere. nam
semper res transit cum suo onere. vt ff. de acquir. re-
C rum do.l.traditio.& de contrahen.emp.alienatio. †
9 Item mulier etiã constante matrimonio nonnè ha-
bet parafernales sibi proprias. vt C. de pact. conué.
l.vlt. & tamen nihilominus alitur à marito: Item cu
rare debet iudex ne dominę ratione inopiæ fragili-
tatis naturæ incidant in peccatum. & si omnia ista
corda impij mariti & hæredum non moueant, salté
moueat illos præceptum domini, quo cauetur. Frá-
ge esurienti panem tuum: & carnem tuam ne despe
xeris. Item tu me interficis: & homicidium commit
tis, ex quo denegas alimenta. vt ff. de agno. liber.l.
D necare. Item facit pro domina. ff. solu. ma.l.si cum
dotem.§.vlti.& in authent de exhi.re.collat.v.in fi.
E contrà defendo maritum vel hæredes contra vxo
rem, quòd non teneatur præstare alimenta. petita
tamen à dominabus venia: quia cõtrà eas patronus
10 assurgo. In primis hęc † est causa quare maritus prę
stat alimenta, scilicèt matrimonio constante. at dis-
soluto matrimonio alimenta non præstantur. nam
cessante causa, cessat effectus: vt dicit vnum genera
le. vt ff. de adoptio.l. in omni ferè. Item fuit illud o-
nus personale: vnde persona extincta, onus simili-
E ter cessare debet. vt C.de cadu.tol.l.vnica. §. sin ve-
11 rò ralis. quod autem dare † alimenta sit onus perso
nale legitur ff famil.ercisc. l.si maritus. beneficia e-
nim personalia sicut & onera cum persona finiun-
tur. vt ff.de censibus. l.forma §. si verò. & de regul.
iur. in omnibus. & si priuilegia. Præterea nos qui su
mus hæredes, nullo modo tenemur ad alimenta prę
standa: licet defunctus teneretur. nã hoc vides in li
berto, qui licet teneatur alere patronũ: vt ff.de liber.
agno.l. si quis à liberis.§.si à liberto. C.de ope.li.l.j.
tñ hæres suus nó tenetur. vt ff.de obsequijs.l.hæres.
F maioris enim priuilegij est hæres quàm defunctus.
vt C.de euict.l.fi. Nam quo iure petis à nobis alimé
ta non video. nam non sumus obligati ex contractu
vel quasi: nec ex maleficio vel quasi. ergo nullo iure
vt ff.de actio.& oblig.l.j.instr.de obligatio. Si tu op
ponis de patre & filio. Illud ideò quia ius naturale
compulit patrem & filium inuicem inter se alimen
ta præstare. vt institu.de iure natu gent. & ciuili in
prin. & de iusti. & iure. Item nec obstat si opponis
de pupillo, qui petit carbo. & interim habet alimen

G ta: illud enim est de beneficio iuris prætorij, quod
ius ciuile corrigit & coarctat. vt ff. de iusti. & iu-
re. l. ius autem. Nec est oppositio: de liberto ibi e-
nim operatur quasi ius naturale, propter tantum be
neficium, quod libertus à patrono recepit. vt arg. C.
de in ius voc.l.ij. Item non est contra de inofficioso
testamento.l.si instituta. & de iure deliberandi l.fi-
lius. illa enim loquuntur in filio, quod speciale est:
cum filius dominus in vita patris intelligatur. vt ff.
de libet.& posthu.l.in suis Nec obstat lex ff.de pet.
hære. diuus. quia ibi loquitur de familia testatoris.
H Bona mulier, nó inuitata venis prandere parata &
petis alimenta, quæ tibi non dabo. nemo enim tibi
inuitus compellitur rem suam tradere. vt ff. rerum
amot. l. nec enim. nemo enim est pronus ad ia-
ctandum pecuniam suam. vt ff. de probatio. l. cum
de indebito. Nam aut es diues, & tibi sufficiens: aut
12 non. In primo † casu nunquam petes alimenta, nec
inuenies aliqua lege cautum: imò contra. nam bene
scis quòd pater filium alere non cogitur, hoc tamé
si filius sit sibi sufficiens. vt ff.de agno.liber.l.si quis
à liberis.§ sed si filius. Auia etiam quæ impendia fe
I cit in nepotes causa pietatis, non repetit: tamen si
nepos sit aliâs sibi sufficiens, poterit impensas repe
tere. vt ff. de neg. gest. l. Nensennius. Nec obstat si
opponis C.de dotis pro.l.vlt. quia illud ideò: quia
dotare filiam est paternum officium. vt ff.de iure do
tium l. mater. Item si es pauper & misera, tamen ali
menta tibi non præsto. nam licet dicat authoritas,
Frange esurienti &c. bonum est totos quod sugge-
sis & inducis authoritatem, & sunt multa: tamen si
illud vellem attendere: iam omnia mea consumeré
in cibis pauperum: & licèt esset quò ad animã me-
K ritorium: tamen corpus egestate perirer. Quod au-
tem non tenear videas. certum est quòd ego habeo
dilationem anni à lege: & hoc fauore meo induci-
tur: non ergo debet ad mei læsionem retorqueri. vt
C.de legi.& consti.l.quod fauore: quod enim esset
meum commodum si tibi deberem alimenta pręsta
re, certè nullum: cùm plus esset fortè in alimentorũ
exhibitione, quam in fructuum perceptione: & iam
lex imponeretur verbis & non rebus: quod iura no
lunt. vt C.communia de leg. l.ij. in fi.& C de vsuris
l.vlti. Item non teneor dare alimenta quia ad nihil
L aliud teneor nisi vt satisdem tibi dotem reddere die
aduenīente: etiam non habita commoditate medij
temporis. vt ff.solu.matri.l.si constante.§ quotiens.
sic ibi dicit Mela, ait subaudi. & bene secundum do
minum meum Azo. licet. R. ibi glosauit. dicit ibi
Mela ait, & malè. Item ex quo diuortiũ factum est,
alimenta præstari non possunt. nam ideò dicitur di
uortium, quia in diuersas partes & mentes itur. &
dicuntur verba talia, res tuas tibi habeto. conditio
ne tua non vtar. vt ff.de diuortijs.l.ij.& ff.de verbo.
sig. l.inter diuortium. Et hæc vera sunt quando vi-
M uente viro solutũ est matrimonium. Verum si mor-
te soluatur matrimonium: similiter alimenta non
præstantur. nam non obstat, quòd tu infra annum
non nubis: vnde simulatam videtis operam exhibe
re: istud enim facis timore pœnæ: quia infamareris
vt ff.de his qui no. infa.l.j. & in aut.de restit.§.virũ,
col.iiij. cùm enim nó sis in matrimonio nec in dãno
mariti, tibi expensas non damus. Nam nec Episco-
po dantur aliméta qui extrà ecclesiã erit. vt in aut.
col.ix.de sanct. Episc.§.interdicimus. Item si pręfes

A prouinciç necessitate cogatur exire prouinciã: pro-
prijs expensis iter faciet vt in authẽ. vt nulli iudicũ.
§. si vero aliqua necessitas. collat. noua. Item vide
quòd non teneor alimenta præstare. nam illud tem
pus habeo immune, & ab vsuris, & à fructuum præ
statione. vt C. de rei vxo. acti. §. cum autem in exa-
ctione. & §. sin autem. sicut vides in tempore quadri
mestri, quod est immune ab omni onere: vt C. de
vsur. rei iudi. l. vltim. In hac quæstione videtur mi-
hi distinguendum, vtrum mulier sit soluendo, aliàs
vt se posit alere an non. In primo casu mulier non
B potest petere alimenta. ar. l. si quis à liberis. §. sed si fi
lius. ff. de agno. liber. Si autem mulier non sit soluẽ
do, nec habeat vnde se alat: tunc dicemus hæredem
mariti alimenta de æquitate præstare debere. vt ar.
ff. vt in pos. lega. l. pe. & ff. ex quibus cau. in pos. ea.
l. Fulcinius. §. pe & vlt. de priuile. credito. l. vi. & ar.
ff. de inofficio test. l. si instituta. §. de inofficio. & ff.
de iure delibe. l. filius. Hæc verba essent intelligen-
da quando erant multa in dotem mobilia: & parũ
dabatur in exhibitione alimentorum: alioquin si
modica dos fuisset, pro æstimatione præstarentur
C alimenta. vt argument. ff. vbi pupil. educ. debeat
l. ij. & l. iij.

ARGVMENTVM.

An ille qui fideiussit pro vniuersitate ad manda
tum concilij, & soluit, posit agere contra singulos.
Et an posit quis admitti ad defendendum partem
1 vniuersitatis.

SVMMARIVM.

1 *Mandatum habens si ad agendum admittitur, multoma-
gis ad defendendum admittendus est.*
2 *Absentes à quibuscumque defendi utile.*
D 3 *Appellans quilibet in causa sanguinis pro reo etiam in-
uito auditur.*
4 *Iura autem indiuidua sunt usufructu seruato & nume-
ro 13.*
5 *Vniuersitas quæ sub se corpora continet, & partes ha-
bet: pro parte defendi & pro parte possideri po-
test.*
6 *Vniuersitatis est, quod est singulorum.*
7 *Singuli propter debitum contractum ab uniuersitate nõ
tenentur.*
8 *Contumaciæ causa quis in bonorum possessionem mitti
E potest.*
9 *Bannum quando mittatur.*
10 *Banna odiosa sunt.*
11 *Vniuersitas si non defendatur, eius bona possidebuntur.*
12 *Ciuitas per administratoris contractum obligatur.*
14 *Impossibilium nulla est obligatio, neque petitio.*
15 *Creditor sicut particularem solutionem recipere non co
gitur: ita nec particularem defensionem admittere te
netur.*
16 *Intellectus §. Refertur l. Aliud. ff. de regul. iur.*
17 *Procurator si pro singulis de uniuersitate interuenire
F uelit, audiendus non est.*
18 *Vniuersitatis bona quæ sint.*

Quæstio XXVII.

CVM ciuitas Aretina habeat amplum & nobilis
simum comitatum: inter omnia habet castrum
montis sanctæ Sabinæ. tempore quodam castrum
prædictum consulibus regebatur, quod castrum ra
tione delicti à potestate Aretina fuit in banno posi
G tum: consules castri prædicti, vt de banno exirent,
mandauerunt Alberto ciui Aretino, quod apud po
testatem Aretinam pro illo castro intercederet, vel
fideiuberet: qui fideiubens in ducentis libris fuit à
potestate Aretij condemnatus. nunc Albertus con-
demnatus agit contra vniuersitatem prædicti mon
tis. in illo monte non est nunc consul vel potestas,
sed illud castrum est diuisum in partes, sicut & talis
diuisio in qualibet ciuitate ferè contingit. agit Al-
bertus contra communitatem illius castri. existit
vnus qui vult defendere, & cum mandato medieta
H tem illius castri vel maiorẽ partem. quæritur an de-
beat admitti, vel si non admittatur: quæritur an bo
na istorum singulorum posint posideri, qui se vo-
lunt defendere, si bona vniuersitatis non inuenian-
tur, vel possunt exbãniri. Quod admittantur ad de
fensionem. vel si non admittantur, bona tamen eo-
rum non debeant posideri, vel exbanniri probo.
Quod debeant admitti ad defensionem ita proba-
1 tur: Certum est enim, † quòd mãdatum habet, quo
interueniente quis admittitur ad agendum. vt C. de
satisdando. l. vnica. vnde multomagis ad defenden
I dum admittitur: nam si ad actionem admittatur: er
go ad defensionem. vt argumen. ff. de superfi. l. pri-
ma §. planè. & quare. ideò quia fauorabiliores &c.
2 ff de ac. & ob. l. Arrianus l. ré admitti debeo: † quia
publicè vtile est absentes à quibuscunque defendi.
vt ff. de procura. l. seruum. § publicè: quilibet enim
verba faciens pro reis, debet admitti. vt ff. de appel.
l. non tantum. Item licet nõ sim legitimus defensor:
tamen iustius & æquius est me minus idoneum de-
fensorem admitti, quam illos tanquam indefensos
condemnari. vt ar. C. de procu. l. exigendi. Hoc etiã
K inuenimus in causa sanguinis, quilibet † pro reo e-
3 tiam inuito auditur appellans. vt ff. de appel. l. non
tantum. Hoc etiam in causa liberali. vt ff. de lib. cau
sa l. j. in fi. & l. ij. & iij. Nam & soluendo quis pro in
uito & ignorante liberat eum. vt ff. de neg gest. l. sol
uendo. & ff. de solu. l. solutionem. & l. Paulus. in fi.
nam ibi de iudicij stipulatione quam quis facit pro
inuito loquitur. Nec obstat si opponis, quòd nõ de
bet admitti, ideò quia cum sit vniuersitas vendica-
tur. vt ff. de rei ven. l. vendicatio. non vt gregis. Re-
spondeo verum est quod opponis, si ponis vniuersi
L tatem in eo quod est ius: † omnia enim iura sunt in
4 diuidua, præter ius vsufructus. vt ff. ad l. falc. l. j. §.
si vsusfructus. & sic hac ratione cõsiderata vniuersi
tas pro parte, nec defendi, nec posideri potest. vt ff.
de rei ven. l. Pomponius, aliàs si ex æquis. in fi. at in
5 † eo quòd vniuersitas corpora sub se continent, &
partes habet: & pro parte defenditur, & pro parte
potest posideri. vt ff. si pars hæred. peta. l. j. §. si ego.
Item nec obstat si dicas: ego te nõ admitto, ex quo
pro vniuersitate non vis interuenire: ergo non te ad
mittam velle defendere singulos: quia quod est vni
uersitatis, non est singulorum: sicut allegabis in al-
M legationibus tuis. verũ est quod illud quod est vni-
uersitatis non est singulorum: ideò quia si res com-
munis iam pro diuiso posideretur, iam ciuitatis cõ
ditio deterior esset. at econuersò regula vera est:
6 quia † quod est singulorum est vniuersitatis. nam
quod legatur ciuibus, ciuitati videtur relictum. vt
ff. de rebus dubi. l. ciuibus Et quod legatur sacerdo
tibus gerofilaeis, ipsi templo videtur legatum. vt ff.
de annuis leg. l. annua. § j. Nec obstat si dicas non
debes

A debes admitti particulariter ad defendendum:quia
res ista partes non recipit. Respon.verũ est in his re
bus quæ vno spiritu continentur: quas res appellat
Aristoteles species vel ĩdiuidua. at in his rebus quæ
constant ex pluribus cohętentibus, vt ædificiũ: has
appellat Aristoteles totum integrale. Item & in il-
lis rebus quæ constant ex pluribus inter se distanti
bus: vt populus, grex: has appellat Aristoteles totũ
vniuersale. ista locũ non habent hĩc: quia res tales
pro parte possunt posside̜ri & defendi. vt ff.de vsu-
capio.l.rerũ mixtura. Et si nõ vis me ad defensionẽ
B admittere pro illis singulis partibus vel medietate il-
lius castri, noli me exbannire, vel bona mea iubere
possidere hoc ratione duplici: primo quia nos singu
li non tenemur propter debitum contractum ab v-
7 niuersitate: † nam quod debetur ab vniuersitate
non debetur à singulis. vt ff. quod cuiusque vni-
uersitatis. l. sicut municipij. sicut tu plenius alle-
8 gas in responsionibus tuis. Itẽ alia ratione. Certũ †
est, quòd posset quis in bonis mitti ratione contu-
maciæ siue quæramus ex causa damni infecti. nam
ideò quis mittitur, quia cauere non vult. vt ff.de dã-
C no infecto.l.dies. §.j. siue ex causa legati. ideò quia
hæres non vult legatario satisdare. vt C. vt in pos.
leg.l.certa.& ff.vt in pos.leg.l.j.siue aliquis vocetur
ad iudicium, si nõ cõparet: mittitur aduersarius in
possessionem: vt tædio affectus veniat responsurus.
vt C.de prescrip.xxx.an.si qs emptionis. §.vlti. Hoc
etiam idem habes C.de bonis aucto.iudi.possi.l.vlt.
& auth.ibi signata. & ff. ex quibus cau.in pos.ea.l.
9 hoc autẽ.& l. Fulcinius. §.j. Item † bannũ tunc mit
titur quando aliquis citatur vt veniat. vt C. quomo
dò & quando iudex.auth.qui semel.& C.vbi de cri
D mie agi oportet.auth.qua in prouincia. Et hoc etiã
continet statutum ciuitatis, vt contumaces tantum
sint exbanniti, qui mandato potestatis non obe-
diunt. at ego non sum contumax, cum me velim de
fendere. sicut ille non videtur contumax qui edicto
parere non debet. vt ff.de re iudi.l.contumacia, in fi.
Itẽ non videtur frustandę dilationis causa latitare,
qui pręsens iudiciũ pati non cõpellitur. vt ff.de iud.
l.non videtur. Et sic iudex licèt hoc de rigore facere
non compellatur: scilicèt me ad defensionẽ particu-
larẽ admittere: tamen de æquitate me debet admit-
E tere. nam æquitas suggerit, licèt iure scripto deficia
mus. vt ff.de aqua plu.arc.l.in summa. §. idẽ Varus.
Interest enim reipublicę plures ad rei suę defensio-
nem admitti. vt ff.de operis noui nuncia.l. nã reipu
blicę.& hoc de necessitate habet iudex facere. vt cer
10 tum est quòd † banna sunt odiosa: vnde debent re-
moueri, sicut melius potest iudex. vt ff.de libe. &
posthu.l.cũ quidam. boni enim prętoris est lites mi-
nuere. vt ff.si cer.peta.l.quidam. Nam cum necessi-
tas sit in causa, scilicèt quia terra est diuisa, ne lites
fiant ex litibus. vt C.de fruct.& lit.expen.l.termina
F to.& ne possimus ad rixas & arma venire, quos de-
bet prętor sua iurisdictione compescere. vt ff. de vsu
fruc.l.æquissimũ. ideò melius est me particulariter
ad defensionẽ admittere. Sicut vides. Nã aliud pro
alio inuito creditori non soluitur. vt ff. si certũ peta.
l.ij.tamen propter necessitatẽ recipit aliud pro alio.
vt C.de solutio.l.eum qui.& authẽ. ibi signata. hoc
nisi &c. Nã & lites debent minui. vnde & pro pluri
bus hęreditatibus vnum iudicium famil. ercis. cõpe
tit. ff.famil.ercis. l.hęredes. §.de pluribus.& de pluri
G bus societatibus vna proditur actio pro socio. vt ff.
pro socio.l.cũ duobus. §.si plures. Itẽ debeo admitti
si municipes ipsi nõ veniãt, nec venire possunt: quia
consentire non possunt. nam quid dolo facere pos-
sunt municipes. vt ff.de dolo.l. sed an in municipes.
aliâs est. §.in l.sed & si ex dolo. Item possidere non
possunt. vt ff.de acqui.pos.l.j. circa fi. E contrà dicit
Albertus talem defensionem non debere admitti:
imò bona communitatis possideri vel communita-
11 tem exbanniri. Certum † est enim, quòd si nemo vni
uersitatem defendat, quòd bona vniuersitatis possi
H dẽtur. vt ff. quod cuiusq; vniuersita.nomi.l.j. §. vlt.
quòd enim sit iusta mea petitio videas. Certum est,
quòd de mandato rectoris vel consulum castri fide
12 iussi & solui. vnde contraria mandati mihi datur: †
ciuitas enim obligatur per contractum factum ab
administratore. vt ff.si certum petatur.l.ciuitas. nã
quod feci de mandato consulum castri, videor de
mandato omnium ciuium fecisse: refertur enim ad
vniuersos quod pro voto primatibus indulgetur. vt
ff.de reg.iur.l.aliud. §.refertur.& quod cuiusq; vni-
uersi.no.l.item eorũ. §.si decuriones. Nec debet au-
I diri vel admitti talis defensor. In primis, quia certũ
est quod vniuersitas est quoddã indiuiduum: vnde
13 partes non habet: † omne enim ius est indiuiduum
pręter vsumfructum. vt ff.ad legem falci.l.j. §.si vsus
fructus. vnde & secũdum Aristotelem cum aliquid
sit indiuiduum, partes non habet. si ergo non habet
partes: quomodò debes audiri, si vis partes defende-
re: cũ impossibile sit quid cõtineat tua petitio: vnde
non audiris. nam nec impossibile decretum iudicis
auditur. vt ff.quę sententiæ sine appel. rescin.l.vlt. †
14 impossibilium enim nulla est obligatio. ergo nulla
petitio. vt ff.de regulis iur.l.impossibilium. Contra
K rium tamẽ inuenimus de facto. nam tunica domini
quę fuit incõsutilis, diuisa fuit, & recepit per Iudęos
perfidos sectionem: vt adimpleretur illud: Diuiserũt
sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserũt
sortẽ. Pręterea si admitteretur ipsius petitio: iam dã-
no afficerer, quod iura nolunt. vt ff.de eo quod cer.
loco.l.j. nam ipsi possent ita defendere: nihil vobis
debemus. quia licèt debuerit vniuersitas: tamen sin
gulariter non debemus. & ita cõtra eos mea petitio
inanis esset. vt ff.quod cuiusque vni.no.l.sicut mu-
L nicipij. § j. Item & aliâs video, quòd † creditor parti
15 cularem solutionem non cogitur recipere. vt ff.de
vsur.l.tutor. §. Lucius: ergo nec particularem defen
sionem. nam si reus decem deberet: & existãt qui vo
lunt defendere, vnus in quina, & alius in quina: nõ
audiũtur. vt ff.de procura.l.omnium. & l.seq. Item
istud debitum fuit à tota vniuersitate contractum.
ergo omnes ad defensionẽ debẽt venire. nam quod
omnes tangit, ab omnibus debet approbari. vt C.de
auct.pręstãd.l.vlti.& C. de communi agro deserto.
l.quicunque.lib.xj. Item sicut scitis particularis ex-
M actio non minima habet incommoda. vt ff. famil.
ercifcun.l. planè. expedit enim potiùs agere cũ vno,
quàm cum pluribus. vt ff.de exercito.l. ne in plures.
Item si admittitur tua petitio, quod ad defensionẽ
admitteris: istud esset durum: quia iam defensio per
plures scinderetur. quod iura nolunt. Nam si plu-
res sunt rei, vnum debent dare procuratorem ad pe
titionem actoris, ne in plures defensio scindatur. vt
ff. iudicatum solui.l.iam tamen § si tamẽ. Hoc etiã
idem habes ff.de redhibi.l.quòd si nolit. §. si plures.

A Item non debes audiri, qui cum tenearis in solidum partem offeras. nam compellitur creditor particularem solutionē recipere. ff. de vsur. l. tutor. §. Lucius. nam ad hoc vt aliquis possit pro vniuersitate interuenire, necesse est, quòd à tota vniuersitate sit electus: aut à duabus partibus: aut amplius quàm duabus. vt ff quod cuiusque vniuer. no. l. item eorum. &
16 ff. de deci e. ab ordi. fac. l. lege. † & ita intelligitur regula iuris, aliud. §. refertur. & ff. ad munici. l. quod maior. & C. lib. x. de decurio. l. nominationum forma. & ff. ad trebel. l. j. §. si autem collegium. Itē mi-
B norari debent lites. vt C. de iudi. l. properandum. & in auth. de litig. §. omnem. viij. colla. Et non debent lites ex litibus oriri. vt C. de fruct. & litis expen. l. iij. Et nō debēt obligationes oriri ex obligationibus. vt ff. de re iudi. l. iiij. §. ait prætor. quę omnia fierent, si iam istę admitteretur: quia iam plures essent lites, & plures defensores. Item potiùs expedit vnum ad defensionem quam plures admitti. nam video in pupillo cuius deterior est conditio, si per plures sua tutela spergatur. vt ff. de admi. tu. l. iij. §. apparet igitur.
C Præterea † non debes audiri, quòd vis pro singulis
17 interuenire, & non pro vniuersitate: ideò quia illud quod est vniuersitatis, non est singulorum. vt ff. de rerum di. l. in tantum. nam & libertus vniuersitatis non est libertus singulorum. vt ff. de in ius vo. l. sed si hac. § qui manumittitur. nec ergo audiris pro vniuersitate, qui vis pro singulis interuenire. Per hęc ergo quę allegata sunt, apertè liquet quòd ad defensionem pro singulis non debes admitti. Restat ergo quòd bona vniuersitatis possideantur. vt dicit l. ff. quod cuiusque vni. nu. l. j circa. fi. Nam illud est certum, quòd ille qui interuenit pro vniuersitate, nō in-
D teruenit pro singulis vt ff. quod cuiusq; vni. nomi. l. si municeps. A simili ergo, qui interuenit pro singulis non interuenit pro vniuersitate. si ergo bona
18 vniuersitatis inueniantur: illa possidentur. Et † quæ sunt illa: sunt stadia & theatra, & si quę alia sunt cōmunia ipsius vniuersitatis. vt insti. de rerum diui. §. vniuersitatis. & ff. de rerū di. l. in tantum. §. vniuersitatis. & si ista bona nō sufficiūt: possidebūtur nomina debitorum vniuersitatis. vt ff. quod cuiusq; vni. no. l. ciuitatis nomi. ar. ff. de re iudic. l. à diuo pio. §. j.
E imò & si bona ciuitatis non sufficiunt: bona singulorum possidebuntur. sicut & in legatario, qui primò mittitur in possessionem rerum defuncti, si non caueatur. vt ff. vt in pos. lega. l. is cui. §. qui in bonorum. & §. Imperator. & si non satisfit legatario, mittitur in possessionem rerum hęredis. vt C. vt in pos. leg. l. cita. Præterea propter factum meū facti estis locupletiores: quia liberaui totam communitatem: vnde teneri debetis. natura enim non patitur, vt cū alieno detrimento aliquis fiat locupletior. vt ff. dē
F condi. indebi. l. nā hoc natura. Pręterea vtiliter gessi negotium vestrum: vnde necesse est vt ratum habeatis: & sic actio mihi de iure cōpetit. vt ff. de neg. ges. l. Pomponius. & ideò competit mihi actio. si ergo sum creditor, possum petere bonorum missionem, ex quo debitor non defenditur. vt ff. de bonis aucto. ritate iudi. possed. l. si minori. & ff. ex quibus cau. in pos. ea. l. hęc autem. & l. Fulcinius. §. j. Præterea peruenit ad vos de bonis meis. quia estis liberati: vnde æquum est quòd teneamini. vt ff. si certum petatur. l. si me & Titium. Item possunt & debent exbanniri, ex quo enim citatus non paret, fieri debet cita-
G tio per pręconem. vt C. vbi de crimine agi oportet, authentica qua in prouincia. & licèt non fit per leges: tamen fit secundum statuta, quæ debent seruari pro legibus. vt institut. de iure naturali, gentium & ciuili, circa finem. In hac quæstione videtur mihi quòd hic defensor non admittatur, qui vult partem vniuersitatis defendere & non totam: & ideò eum nō admitto: quia maximo actor afficeretur incommodo, cùm per plures defensio scinderetur. vt argu. ff. iudicatum solui l. iam tamen. §. in hac stipulatio-
H ne. in fine. & argumento ff. de exercito. ne in plures. & ff. fam. il. ercircun. l. plane. & de procurato. l. omnium. Et qui cum vno, id est, cum communitate contraxit: haberet necesse cum pluribus & singulis litigare. Sed licèt hic non admittatur ad defensionem, qui vult interuenire pro singulis, & non pro tota vniuersitate: tamen bona singulorum non possent possideri. ideò quia quæ à ciuitate debentur: à singulis non debentur. vt ff. quod cuiusque vniuer. no. l. sicut municipij. Nec debent singuli exbanniri: imò tantum vniuersitas debet exbanniri, & bo-
I na vniuersitatis possideri. ita singuli non exbāniuntur: quia delictum vniuersitatis nō est singulorum. vt argumento ff. de rerum diuisi. l. in tantum. & ff. de in ius voc. l. sed in hac lege. §. qui manumittitur. vnde iudex sicut me non admittit volentem defendere singulos: ita nec nos singulos debet exbanniare. Et debet adijcere iudex in sententia, exbanniri præcipio vniuersitatem, non tamen aliquem vel aliquos de prædicta vniuersitate. sicut in hac causa feci dari sententiam, cum eram doctor Aretij ego Rof-
K fredus Beneuentanus iuris ciuilis professor, in quo fui aduocatus.

ARGVMENTVM

Ex præcedenti quæstione stat dubium: quid si illa vniuersitas non habet bona in quibus possit fieri executio, qualiter consulatur ei qui soluit.

SVMMARIVM.

1 *Mißio bonorum quot sum fiat.*
2 *Castrum uel uilla uniuersitatem habere potest.*
3 *De ciuitatibus ad uillas uel castra argumentari licitū est.*
L 4 *Vniuersitas uici est legitima.*
5 *Burgi collegium habere possunt.*
6 *Castella locum communem habere possunt.*
7 *Vici uias habent, quæ uicinales dicuntur.*
8 *Vniuersitatis debitum, singulorum non est.*
6 *Collegium omne nisi à iure approbatū sit, illegitimum censetur.*

Quæstio XXVIII.

M IN LEGIBVS sic cauetur, qđ lites aliquando oriuntur ex litibus, & ex quæstionibus quęstiones: ex præmissa quæstione insurgit quæstio præsens. Pone quòd nō inuenitur in cōmunitate illius castri aliquid esse cōmune, nisi forū vię publicę: fontes, theatra & flumina, queritur nūc an sit sufficiens creditori mitti in bonis: vel si non sit sufficiens an vniuersitas debeat exbāniri, & an ista sint talia bona que possint possideri: & an castrū vel villa possit habere cōmunitates tales vel vniuersitates. Quod bona illa possint possideri ita probatur. Certum est quod bona ista sunt talia, quæ sunt vniuersitatis sicut est forum & illa prædicta, vt argumento ff. de rerum diuisi. l. in tantum. §. vniuersitatis. & instit. de rerum diur.

A rerum diui.§. vniuersitatis. quod enim inuenitur in
bonis vniuersitatis, posſideri debet, si vniuersitas
non defendatur. vt ff.quod cuiusque vni. no.l.j.§.
quod si nemo.& si non inueniantur aliqua corpora
lia, sed tantùm nomina in solis nominibus fit mis-
sio.vt ff.quod cuiusque vniuer.nomine.l. ciuitates.
In foro enim habet castrum ius quoddam, scilicèt
quia recipit pensionem:vnde non videtur quòd fo-
rum sit illius castri. & sic non videtur quòd debeat
fieri missio in bonis illius. Respō:imò debet fieri:&
si fiat,videtur in iure tantum quod debet ciuitas.nā
& qui domum legat, quę non erat sua, sed ius ipse
B habebat:non videtur domus legata,sed ius tantum
quod ibi habeba.vt ff.de lega.j.l. si domus.§.vlti.&
ar.ff.de contrahen.empt.l.qui tabernas.Nec obstat
si dicas: quia talia non sunt in commercio priuato-
rum:vnde nec tenet emptio.vt ff.de contrahē.empt.
l.sed & Celsus.in prin.si ergo non sunt in commer-
tio.ergo posſideri non possunt: vnde meritò cōmu-
nitas debet exbanniri. Respondeo: non sunt in cō-
mertio priuatorum, sed vniuersitatis sic.nā res vni-
uersitatis non sunt singulorum.vt ff. de rerum diui.
C l.in tantum. Quod enim in istis debet fieri missio
1 videas. † Certū est quòd missio in bonis ideò quòd
aduersarius tedio affectus veniat responsurus:vt no
taui in quęstione superiori pro parte actoris.at nul-
la causa posset esse maior propter quam possent co
gi.nisi ista interdicantur: scilicèt fontes, theatra &
forum. Itē res istæ sunt tales, quę posſideri possunt,
cùm sint corporales.ergo cum vniuersitas nō defen
ditur, in istis bonis fiat missio. vt ff. quod cuiusque
2 vni.no.l.j.§.quibus.† Quod enim quodlibet castrū
vel villa posſit vniuersitatem habere, ita probo.Cer
D tum est,quòd ciuitates vniuersitates possunt habe-
re.vt ff.quod cuiusque.vni.no.l.j.& l.ciuitates.nam
ciuitates possunt habere defensores: vt intitulatur
in auctentico de defen.ciuitatum.vt C. de defenso.
ciui. Item licèt bona ciuitatum abusiuè dicātur pu-
blica:& res illius abusiuè dicantur publicę.vt ff. de
verbo.signi.l.eum qui.& l.inter.tamen publica ap-
pellantur.nam & legatus ciuitatis, si est absens: ita
restituitur sicut & legatus ciuitatis romana.vt ff.ex
quibus cau.ma.l. sed si per pretorem. §. item inquit
pretor.cum ergo hoc ciuitatibus concedatur: ergo
3 idem villis vel vicis. † nam licitum est argumentari
E de ciuitatibus ad villas vel castra.sicut argumenta-
tur de fisco ad priuatos.vt C.de peti.heredi.l.j. & ff.
quod cuiusque vni.nomine.l.j.§ quibus. Item ego
video, quòd ciuitatibus restitui potest hereditas. vt
ff.ad trebel.l.omnibus ciuitatibus. Idem etiā in vi-
cis:quia eis relinqui possunt legata.vt ff.j.de lega.j.
4 l.si heres.§.vicis.† ergo vniuersitas vici est legitima
alioquī nec legari vicis posset. vt C. de here.insti.l.
hereditatis.& ff.de rebus dubijs. l. cùm senatus. Itē
nec possent vici institui heredes. vt C. de here.insti.
F l.collegium. Item ciuitati legari potest,vt arg. ff. de
rebus.dubijs.l.ciuibus. Item si aliquis habet filium
naturalem,& vult eum legitimum facere: debet eū
offerre ciuitati,vnde oriundus existit.vt in auctenti
co quibus modis na.effi.legi.& C.de naturali. libe.
l.communium.§. Idem & in burgis vel villis:nō pa-
rificantur ciuitates & villæ vel burgi. nam qui col-
legio vel curiæ vel burgis vel alijs publicis corpori-
bus per triginta annos seruierint:illorum res domi-
nica vel priuata intentio non inquietabit. vt C.lib.
G xj.de fundis rei priuatæ.l.eum qui curię ergo † vides
5 quòd burgi possunt habere collegium. † item castel
6 la possunt habere locum communem: vnde si alius
loco illorum sine auctoritate principis posſideat,ca
pite punitur. vt C.lib.xj.de fundis limitro.l.ij. Nam
7 & † vici habent vias quę dicuntur vicinales. vt ff.ne
quid in loco publico.l.ij.§. vicinales.& sic probatur
apertè per legem,quòd licitum sit villis & castris ha
bere communia vel vniuersitatem. sed & si lex scri-
pta deficiat: tamen consuetudo vim legis defendit:
cum omnes villæ & castra qui habent aliquid:ha-
bent & vniuersitates,& eligūt potestates: vnde pro
H iure seruetur consuetudo, & maximè generalis.vt
ff.communia de seruit.l. venditor.fundi. §.ergo pos
sunt habere communia: vnde res illas posſideas cre
ditor & non petas maliciam scilicèt totam vniuersi
tatem exbanniri,cum non sit malicijs indulgendu.
vt ff.de rei vendi.l.in fundo.sed si vis frater concede
re quòd nostrum castrum vniuersitatem habere nō
posſit,nos bene concedimus:& sic iam cantabit va
cuus: cum nulla vobis nos singulariter actione te-
8 neamur:quia † debitum vniuersitatis,non est debi-
tum singulorum.vt ff.quod cuiusque vni.no.l.sicut
I municipij. cum in baculo & pera transisses Iorda-
nem.Econtrà videtur, quòd bona illa nō sunt talia
in quibus debeat fieri missio. dicere enim & dare
mihi possesſionem de foro, vijs & fontibus vestris.
ita est mirabilis possesſio bonorum, nec vsquam le
gibus cōprobatur. hac enim ratiōe dabis mihi pos-
sesſionem omnium planetarum & solis & lunæ &
venti.res enim istæ licet sint vniuersitatis:sunt tamē
quò ad vsum nō quò ad proprietatem.nam illa bo-
na non possunt alienari:sed prędia,si aliquādo inue
niuntur: & fiet alienatio cum interpositione decre-
K ti.vt C.lib.xj.de venden.rebus ciuita.l.vlti. quantū
ei ad proprietatem non est domina vniuersitas bo-
norum illorum.nam si esset domina, iam posset or-
dinare procuratorem: sed non potest ordinare pro-
curatorem,sed sindicum vel actorem.vt ff.quod cu-
iusque vni.l.j. & l.item eorum. §. actor. quantum
enim ad proprietatem non possunt posſideri. nam
si aliquid fiat in via publica, vt totum remoueatur,
locum habet interdictum ne quid in loco publico
fiat,vt ff.ne quid in loco publico.l.ij.§.primo.& idē
ff.de itinere publico reficiēdo. l. j. Item ad nihil pro
L desset missio talis: semper enī quotiēs fit missio fit
ideò vt sic tedio affectus veniat respōsurus: sed res
debet talis esse vt posſideri posſit, postea ex secun-
do decreto,vel quòd fiat dominus ille qui mittitur:
si ille in cuius bonis fiebat missio, fuit dominus:vel
si non paretur vsucapiendi conditio. vt ff. de dam.
infec.l.finita.§. iul.at bona talia ex secundo decre-
to posſideri non possent. cum ergo aliqua bona nō
inueniantur idonea,debet vniuersitas exbanniri se
cundum statutum ciuitatis. Præterea esto.quòd ista
M essent talia bona quæ possent posſideri: tamen ca-
strum vel villa non est tanti fauoris,vt vniuersitatē
cōstituat,& talia vt vniuersitas posſideat. Nam aut
vniuersitas istius castri est vniuersitas facti: & tunc
nihil ad nos:aut est vniuersitas iuris.si iuris, osten-
das priuilegium prin.vt ar.C.lib.x.j.de vēdē.rebus ci
uita.l.si habes priuilegium,adducas. Item si vis di-
cere iuris.j.per ipsas.leges. leges illæ quas induxisti
non obstant.omnes enim illę loquuntur in ciuitati
bus.ergo non idem in castris & villis.& hoc ideò

A amiſſa contra alium,qui non tenetur.vt ff.de eo per
quem factum eſt.l.ex hoc edicto . §. & ff.j.de lega.j.
l.plane.§.j.C.de iudi.l.properandum.in.fi.l . Eců
ſe defendit frater, quòd ſibi non teneatur præſtare
alimenta:nec dare debitum bonorum ſubſidium.
In primis:quia non eſt obligatus fratri, nec iure na
turali,quia non pater:nec iure ciuili,quis non mari
tus,qui tenetur propter dotem alere vxorem vt ff.de
iure dot.l.dotis fructus . ſi enim vellent benefacere
tibi tanquàm fratri: certè iam multos tales fratres
haberem. Item nec petes debitum bonorum ſubſi-
B dium:illud enim † debitum nunquã petitur niſi poſt
4 mortẽ patris.vt C.de inoffi.donat.l.j.& ij.aſsimila-
tur enim iſta querela querelæ inofficioſi taſtamẽti,
quæ non intenditur niſi poſt mortem, & poſt aditã
hæreditatem.vt C.de inofficio.teſta.l.pe.§.vlti . Itẽ
tu filius nullum ius habes viuente patre , niſi quòd
5 ab eo alimenta † petas,& hoc ius exigit naturale:pe
te ergo ab eo alimenta. Nec obeſt mihi ſi contra te
per ipſum elidatur intẽtio prętextu paupertatis op-
poſitæ.vt ar.ff.de dolo.l.nam is.paupertas enim pa-
C tris mihi ſuo filio non debet pręiudicare: ſicut nec
eius proſperitas mihi prodeſt,niſi quò ad honorem.
honor enim eſſet habere potiùs patrẽ diuitem quã
egenum: nam virtutum præmia tribui merentibus
conuenit: ita alterius factum præiudicare alteri nõ
debet. vt C. de ſtatuis & imagi.l.vt virtutum. & ff.
de tranſac.l.iij: ſi enim dominus benefecit mihi:nõ
debet bonum meum redundare in damnum meum.
Nam non honor eſt ſed onus ſpecies læſura feren-
6 tem.Nec quartam † debitam tibi iure naturæ petere
poteſt:illa enim poſt mortem patris inſpicitur & pe
titur.vt C.de inofficioſo teſtamẽto.l.cum queritur.
D Item mihi impedimento patris eſt paupertas: quia
oportet meipſum alere.vt ff.de libe.agno.l. ſi quis à
liberis.& ſic in hoc affligor: vnde non debet mihi
in hoc afflicto dari afflictio.vt ar.ff.de tutoribus &
curato.da.ab his.l. romanus Apulus . In hac quæ-
ſtione videtur mihi quòd frater compellatur fratri
alimenta pręſtare:ſi non vult ſibi dare debitum bo-
norum ſubſidium , quod reſtituere tenetur fratri
propter donationem immenſam, quam recepit à pa
tre.vt C.de inoffi.teſtamen. auth.vnde ſi parens . &
E C.de inoffi. do.l.ſi totas.& l.ij.& l.ſi mater.Sicut in
eccleſia video,quæ tenetur filijs monachi alimenta
præſtare, ſi non vult dare filijs legitimas portiones.
vt C.de ſacroſanc.eccle.auth.ſi qua mulier.Sed cu-
ius erit electio . credo fratris fore electionem : quia
cum teneatur ad duo, ſemper eſt electio diſiunctiua
debitoris.vt ff.de iure doti.l.plerumque.§.fi.

ARGVMENTVM

Si fideiuſſor condemnatus ſoluit,qui poſteà hæ-
F res inſtitutus à tertio eſt grauatus liberare debito-
rem pro quo ſoluit: deinde eidem reſtituatur pecu-
nia ab eo cui ſoluta eſt:an poſsit à debitore princi-
pali conueniri ad pecuniæ reſtitutionem.

SVMMARIVM.

1 *Conditio certi quando & in quibus locum habeat.*
2 *Actio ex teſtamento ſimilis eſt actioni bonæfidei.*
3 *In teſtamentis nomen unius quandoque deſcribitur, & alteri legatum queritur.*
4 *Fideiuſſori conuento conuentus principalis eſſe uidetur.*
5 *Officium ſuum ſicut nemini dannoſum eſſe debet. ita nec proficuum.*
G 6 *Soluendo quis alium etiam inuitum & ignorantem liberare poteſt.*
7 *Teſtantium uoluntates largiùs interpretandæ ſunt.*
8 *Obligatio ubi nulla eſt,ita nec actio eſſe poteſt.*
9 *Repetitio nulla eſt ab eo qui ſuum recepit.*
10 *Pœnæ cauſa quod ſoluitur, repeti non ſolet.*
11 *Obligatio ubi nulla eſt:ita nec liberatio.*
12 *Conditio quæ defecit adimpleri non poteſt.*

Quæſtio XXX.

H IOHANNES pabeyrani poteſtas vrbi carius
pręcepit cuidam,pone Titio,vt daret ſibi recolle-
ctam,vel fideiuſſorem cẽtum librarum propter ma-
leficium quod commiſerat.dedit ipſe Titius fideiuſ
ſorem Sempronium: qui Sempronius exactus à po-
teſtate centum libras exſoluit.tempore procedente
quidam de ciuitate illa fecit teſtamentum, & Sem-
pronium prædictum ſibi hæredem inſtituit rogans
eum quòd Titium ab actione ſcilicet contraria mã
dati qua ſibi Titius tenebatur liberaret.adiuit Sem
pronius hęreditatem non facto inuentario . deinde
I communitas ciuitatis illius illas cẽtum libras quas
abſtulit à Sempronio ſibi reſtituit . nũc Titius iſtas
centũ libras petit à Sẽpronio ſibi dari : quęritur an
poſsit. Quod poſsit ita probo . Et quia nemo ſine
actione experitur.vt ff.de admi.tu.l.quotiẽs.§.item
ſi temporali.& de neg.geſ.l.ſi pupilli.§.videamus.in
fi.ideò certi condictionem generaliſsimam intẽdo:
vel actionem in factum: vel cõditionem ſine cauſa:
vel vtilem ex teſtamento. Quod certi condictio lo-
1 cum habeat ita probo.† Illa datur quotienſcunque
K aliquid certum petitur.vt ff.ſi certum petatur.l.cer-
ti condictio. Item quotiens aliquid ad te ex bonis
meis peruenit,vel eorum occaſiõe dignum & æquũ
eſt eam dari.vt ff.ſi cer.pe. l.ſi & me & Titium. hic
autem certum peto , ſcilicèt centum libras.ergo da-
tur. Item tantum tibi adeſt propter inſtitutionem
factam, ſicut etiam probabo.vnde meritò mihi da-
tur maximè cum inſtitutio fuerit in contemplatiõe
illa,quòd me liberares: vnde occaſione mei videtur
tibi tantundem forè ſolutum. Quod actio etiam in
factum locum habeat æquitas ſuggerit , hic autem
dari hoc videt omnis homo;quæ æquitas iuuat ho-
L minem, licèt à iure ſcripto deſeratur . vt ff. de aqua
plu.arcẽ.l.in ſumma.§.itẽ Varus.in fi.Si ergo æqui-
tas hoc ſuadet, licèt ius ſcriptum deficiat,actione in
factũ agẽdum eſt.vt ff.de præſcriptis verbis . l.quo-
tiẽs. Itẽ qđ locum habeat cõdictio ſine cauſa vide.
Certum eſt quòd inſtitutionem & per aditionẽ hæ-
reditatis videtur quędam fictitia celebrata ſolutio.
vt arg.ff.de fideiuſſori.l. Vranius.& l.hęres. §. ſeruo
tuo.circa fi.§.& argu.ff.de euic.l. ſi ci.cui.§.ſi is qui
M fundum . ex quo enim adiuiſti hęreditatem & ſine
inuentario: omnes actiones,ſi quæ competierint,cõ
funduntur. vt C.de iure delib.ſancimus.§.ſi vero,&
ipſe cum ergo per hęreditatis aditionem & inſtitu-
tionem ſit ſibi facta ſolutio:non debes iterum iam
ſoluta habere:quia nec ius nec natura patitur,quòd
bis idem exigatur. vt ff.de reg.iur.l.bona fides. Itẽ
quòd vtilis ex teſtamento locum habeat ita probo.
Certũ eſt, ꝙ ſi non fuiſſent tibi reſtituti denarij:ha-
berem contra te actionem directam ex teſtamento,
vt me liberares.ſic ff.de lib.leg.l.iij.circa princi. fuit
enim hęc intentio teſtatoris, quòd voluit me lucro
afficere,& te dãnificare in hoc : ſcilicèt in prędictis

A centum libris. vnde si denarij sunt tibi restituti, mi-
hi illos restituere debes. constat enim quod illus de-
narios amiseras propter mandatum testatoris: licet
potuisses illos à me repetere per contrariam manda
ti ante institutionem: vnde si illos retines contra vo
luntatem testatoris, & si non expressam saltem taci-
2 tam videris retinere. † Est enim actio ista ex testamé
to, similis actioni bonæfidei: nam & fructus & vsu-
ras admittit. vt C. de vsur. & fruct. lega. per totum.
& moram parit. vt C. in quibus cau. in integr. restit.
non est necessaria. l. in minorum. vnde talia veniunt
de quibus neque actum est neque cogitatum, sicut
B in omnibus actionibus bonæfidei. propositis ergo
competentibus actionibus. probo. quòd teneris mi-
hi denarios restituere. nam eo ipso quòd te dedi fide
iussorem, mandaui tibi quòd solueres: vnde illa pe-
cunia videtur facta mea. vt ff. de condic. indeb. l. in
debitam. & si de repetitione tractaremus, mihi repe-
titio competeret. vt in l. prædicta. Nam si procurator
meus soluat pecuniam nomine meo, & ratam ha-
beam illam pecuniam iure repeto. vt ff. de cōdictio.
indebi. l. si procurator. si ergo illa pecunia facta fuit
C mea, sicut dictum est, quo iure quā fronte tibi resti-
tutam vis retinere. nam pro illa pecunia habebas
contra me contrariam mādati, à qua sum liberatus
per mandatum testatoris, qui te instituit: vnde si illa
fuit tibi restituta tanquam ministro meo, & mihi
3 quæritur. Nam † & aliàs in testamentis nomen alie
nus scribitur, & alij quæritur legatum. nam si lega-
tum relinquitur publicano pro Titio: non publica
nus sed Titius habebit petitionem legati. vt ff. de le
ga. iij. l. fideicommissa. §. interdum. nam licèt tu fue-
4 ris exactus: ego videor exactus fuisse. † nam conuē-
D to fideiussore videtur cōueniri principalis. vt C. de
vsur. rei. iud. l. vlti. in fi. tu enim nihil amiseras, cùm
actionem contra me habeas: & qui actionem habet
rem habere videtur. vt ff. de reg. iuris. l. qui actionē.
cùm ergo in commodum me respiciat in soluendo:
me debet commodum respicere in exigendo vel re-
petendo. nam cuius est emolumentum, ipsius est &
onus: & ecōtra. vt insti. de legi. patro. tu. Nec debet
esse quis tantum subiectus grauamini, cùm & lucro
subiectus nō sit. vt C. de furt. l. vlti. §. alia dubitatio.
Præterea tuum mandatum vel officiū quod pro me
suscepisti non debet tibi afferre damnum: est enim
E regula, quòd † officium suum nemini debet esse dā
5 nosum. vt ff. ex quibus cau. ma. l. videlicet. & ff. de
furtis. l. si seruus communis. in fine primæ columnæ
Si ergo nec damnosum, ita nec lucrosum. vt ff. man
dati. l. ex madato. & ff. de procur. l. qui ꝓprio. §. pro
curator, vt in cæteris. quicquid enim procurator ex
lite cōsequitur, etiam si indebitum, restituere debet
domino. vt in. l. prædicta, & ff. soluto matrimonio. l.
si verò. Certum est enim, quòd per aditionem & in-
stitutionem hæreditatis, videtur tibi facta solutio, si
F cut dictum est: potest † enim quis soluendo alium in
6 uitum & ignorantem liberare vt ff. de solutio. l. so-
lutionem. & ff. de neg. ge. l. soluendo. ex quo enim
fuit mihi in testamento liberatio legata: etiam si ex
egisses à me, teneris mihi reddere. vt ff. de libe. lega.
l. non solùm. §. vnde quæritur. Nam si relinquatur li
beratio à substituto impuberis debitori: & postea à
pubere exigatur aliquid à debitore tenetur exactū
7 debitori reddere substitutus. vt l. prædicta. † volun-

G tates enim testatorum largiùs interpretamur. vt ar-
gumento ff. de vino & oleo lega. l. tertia. §. si vinum.
E contrà Sempronius se hoc modo defendit. In pri-
mis, quòd nulla actione Titio teneretur. nam non est
sibi obligatus nec ex contractu vel quasi: nec ex ma
leficio vel quasi. ergo nullo iure. vt ff. de actionibus
& obligationibus. l. prima. & institut. de actionū.
cùm † ergo non sit aliqua obligatio: ergo actio nul
la potest esse: cùm ex obligatione actio descendat.
vt instituta de actionibus in principio: & institutia
de obligationibus. certè enim condictione non te-
H neor: quia nunquam tecum contraxi. Si enim tu vi-
tis intentare actionem in factum: illa locum non ha
bet: non enim omnis æquitas actionem in factum
inducit. æquum enim est & iustum vt cum vides
nudum, operias eum: non tamēn posset te compel-
lere per actionem in factum. Item nec sine causa te
cum habet. quia illa fortè competeret, si à te causam
habuissem, quòd pecuniam tuam soluissem. at enim
solui pecuniam meam quomodò eam mihi per Dei
9 gratiam restitutam vis petere: cùm † repetitio nulla
I sit ab eo qui suum recepit. vt ff. de condic. inde. l. re-
petitio. Nec etiam teneor tibi ex quasi contractu, vt
I propterea actio ex testamento locum haberet: nam
præceptum testatoris seruare volo. legauit enim ti-
bi liberationem actionis mihi competentis, & ego
te liberare volo: si enim illa pecunia fuit soluta pro-
pter maleficium tuum sicut positum est in themate
10 quomodò à me vel ab alio repetes, certo nullo mo-
do. vt ff. de regulis iuris. quod à quoquam. † id enim
quod causa pœnæ solutum, non solet repeti. vt ff. de
condictione indebiti. l. pœnæ si enim tutor soluat
propter communem dolum vel proprium: qua fron-
te recuperat ab aliquo: certè non recuperat. vt ff. de
K administrat. tutor. l. si plures. & ff. de tutel. & ratio.
distrahend. l. prima. §. nunc tractemus. versiculo pla
nè. Si enim illud contingit mihi ex gratia quod mi-
hi fuerunt restituti denarij: quare vis hoc tuo com-
modo reputare: beneficium enim vni collatum ad
alium non porrigitur vt argumento ff. de constitut.
princi. l. prima Si enim legata fuit tibi liberatio, ita
demum habet effectum, si in aliquo esses obligatus
11 at † vbi est nulla obligatio, & ibi nulla liberatio. il-
le enim dicitur liberari qui obligatus est. sicut & a-
liâs illud dicitur rumpi, quod tenet. quod enim non
L tenet rumpi vel rescindi non potest. vt ff. de iniusto
vel irrito facto testamento. l. nam & sub conditio-
ne. licèt enim solui centum libras competeret & na-
ta esset actio mandati contra testa. vt ff. mandati. l.
idemque. §. idemque ait. & l. si quis alicui. §. impen-
dia. & l. qui mutuam. §. vltimo. tamen restituta mi-
hi per communitatem pecunia: actio illa nata est
extincta: quare, quia nihil mea interest: cum actio
mandati iā directa quā contraria ad interesse cōpe
tat. vt ff. mādati. l. procuratorē. §. mādati. actio. vñ
M si actio illa est sublata: ergo te animo liberare nō
12 possum. † nō enī pōt adimpleri cōditio, q̄a iā defecit
vt ff. de condi. insti. l. que sub conditione. §. penult.
Item si legatur liberatio alicui in testamento, &
pecunia sit exacta: non restituetur propter libera-
tionis legatum. vt ff. de liberatio. legatis. l. non so-
lum. §. liberatio. Nam & si creditor debitori leget
liberationem: si aliquid creditor vinus exegit, non
restituetur debitori. propter liberationis legatum.
vt ff. de

A vt ff.de libet.leg.l.creditor.in principio. Item cum
legauit tibi liberationem testator:,tenebar quo ad
fa ctũ,scilicèt ad te libetandnm,si in aliquo tenebar.
vt dicit.l.ff.de lib.leg.l.non solũ.§.liberatio. vnde si
ad factum teneor,quod est incertum.vt ff.de verbo.
obligat.l.autem non apparet. §. qui id quod.teneor
tibi ad interesse tunm quatenus interest tua te esse
liberatum. vt ff.de re iudi. l. si qnis ab alio.§. vlti.at
tua nihil interest:cũ actio scilicèt contraria manda
ti mihi competens sit extincta propter pecuniã mihi
ã communitate restitutam,sicut dictum est. si ergo
B posses agere:posses agere ad interesse , vt dixi. at tu
petis aliud,scilicèt pecuniam tibi reddi vel dari: in-
de aliud petis quam id ad quod tenear:& ideò sum
in causa absolutionis. In bac quęstione sine præiu-
dicio melioris sententię videtur mihi distinguen-
dum cuius contemplatione communitas restituit
pecuniam Sempronio. vtrum comtemplatione ip-
sius Sempronij: & tunc non restituet,an comtempla
tione Titij,qui fuit reus principalis:& tunc tenetur
restituere. vt arg ff.solu.matri.l.si verò.in prin.& ff.
de lega.iij.l.fideicõmissa.§.penulti. & ff.de vsufruc.
C l.& si qnid donetur. Nec obstat.l.ff.de actio,empt.l.
Iulianus §.si quid seruo. vbi nõ distinguitur, cuius
comtemplatione relinquitur. Respondeo nõ distin
guitur cuins comremplatione serui scilicèt vel em-
ptoris. In dubio qd dicemus Dico Titiũ de æqtate
posse agere:vel vtili actione ex testamento:vel certi
condictiõe generalissima:vel actione in factum per
ea quę allegata sunt. Nec obstãt leges de liberatio.
lega.l.non solnm autem §.liberatio.& l.creditor.in
princi.nam ibi legata liberatione pecunia non erat
D exacta ab ipso testatore:& ideò commodnm libera
tionis non potuit ad exactam liberationis pecuniã
pertinere.sed fi erat exigenda: & post liberationem
legatam fuit exacta,tenetur hęres propter commo-
dum liberationis exactam pecuniam restituere.vt
ff.de libera.leg.l.non solum antè.§.liberatio.& hoc
maximè dico:cum voluntates vltimę sunt prorogã-
dę,sicut dictum est. Rofredus.

ARGVMENTVM.

Si filius familiâs in instrumento renunciat exce
E ptioni non numeratę pecunię,an ratione renuncia-
tionis posit intra etiam biennium conueniri.

SVMMARIVM

1 *Actio præscriptis uerbis ex innominato contractu oritur.*
2 *Obligatio ciuilis & naturalis ex contractu innominato nascitur.*
3 *Confeßio causata obligationem inducit.*
4 *Exceptioni non numeratæ pecuniæ qui renuntiauit: eam*
F *opponere postmodùm non poteſt.*
5 *Renunciationem & confeßionem qui uenit contrà,nõ au ditur.*
6 *Qui sine causa obligatur:certi condictione consequi pos sunt,ut liberentur.*
Obligatio quæ sine causa interceßit: per condictionem si ne causa condici potest.
7 *Actio præscriptis uerbis ad hoc ut locum habeat,rem interuenire oportet & nu.sequ.*
8 *Contractus cambij quando contractus innominatus dici*
G *potest.*
9 *Renunciatio exceptionis non numeratæ pecuniæ & confeßionis inualidæ prætextu facta,non ualet.*
10 *Stipulatio post mortem cõcepta ad hoc ut committatur quòd mors naturalis interueniat,oportet.*

Quæstio XXXI.

LECTA EST IN auditotio Rofredi
iuris ciuilis scientiæ professoris in ciuitate Are-
tij:cautio hęc:ego Lucius Titius confiteor me rece
H pisse à te Publio Meuio viginti tres libras Senẽsiũ
pro.xxiiij.lib. Pisanorũ nomĩe cambij:quas.xxiiij.
lib. Pisanorum promitto me proximis futuris kalẽ-
dis reddere. renunciãdo exceptioni pecunię non nu
meratę & nõ solnti pretij.ita spopondi ego Lucius
Titius.& ita stipulatus est Publius Meuius. Nunc
Publius intra biennium vel post conuenit Lucium
certi condictione,quę oritur ex stipulatiõe: vel alia
actione,sicut infra patebit. Lucius exceptionem do
li opponit,& dicit se filium familiâs, & hoc cõstat:
I quęritur an eum effectu posit cõueniri. Et videtur
quòd sic. In primis duæ actiones possunt intentari:
prima quæ oritur ex primo contractu: alia quę ori-
tur ex stipulatione.fuit enim iste contractus cambij
1 contractus innominatus,scilicèt do vt des,† ex quo
oritur actio præscriptis verbis.vt.ff.de. pręscrip. ver
bis.l.naturalis.§.si autem do. Item oritur actio ex
stipulatione,scilicèt certi condictio:quia certum est
promissum,scilicèt dare Pisanos:quę quidem mone
ta certa est.vt ff.de eo quod certo loco.l. ideo. vnde
certi condictio locum habet. vt insti.de verbo.obli-
gatio.in princi. Quod enim cum effectu posit pete
K re,videas.nam certum est quod fuit contractus in-
2 nominatus,vt dictum est,ex † quo contractu oritur
ciuilis & naturalis obligatio.vt ff.de pręscriptis.ver
3 bis.l.naturalis. vnde cum effectu teneris. † ex quo
enim confessus es te recepisse nomine cambij, obli-
garis ex hac confeßione post biennium.vt C.de nõ
numerata pecunia. l. in contractibus. cautio enim
ista est discretißima:quia causam continet:vnde o-
bligationem inducit.si enim esset indiscreta,nõ va-
leret. vt ff.de probatio.l.cũ de indebito.§. fi.& ff.de
doli.exceptiõe.l.ij.§.planè.&.§.circa. Vides & enim
L quòd mulier quæ gaudet multis priuilegijs, si con-
fiteatur se aliquid accepisse in instrumẽto quòd o-
bligatur,& cessat omne auxilium.vt C.de vellcia.l.
antiquę.Et tutor si confiteatur quòd tantum habet
in bonis pupillus:statur suæ confeßioni.vt C.arbi.
tute.l.vltima.Et hęc sunt vera sine omni quęstione
post biennium: quia secundum quosdam biẽnium
suam numerationem inducit& ita agitur de iure ci
uili & naturali,sed secũdum dominum meum esto,
quòd biennium non numeret.agitur tamẽ post biẽ-
nium ex sola ciuili:sicut notauit dominus meus. ff.
M de pactis.l.iurisgentium.§.si paciscar.non potest ad
uersarius aliquid opponere. Sed esto quod agerem
infra biennium:tamen de iure ago. & cum effectu.
licèt enim ex sola confeßione non obligeris,nisi ci-
uiliter.vt insti. de lite.obliga.tamen non audes ali-
4 quid dicere:quia † in instrumento renunciasti exce
ptioni non numeratæ pecuniæ.vnde non potes cõ
tra renũciationem venire. vt ff.de minori.l.si iudex.
& C.de pactis.si quis in cõscribendo.& ff.de ædilic.
edic.l.quæritur.§.si vẽditor. Nam & si fideiussor fo-

A ti priuilegio renunciet:fori priuilegium non oppo-
nit.vt ff.si quis in ius vo.nõ iet.l.prima.& ff.qui sa-
tisdare cogantur.l.si fideiussor. in fine primi respon
si. Mulier etiam si renunciet auxilio Velleiani, eius
priuilegium non habebit. vt C.quando mulier tu.
offi fungi potest. authen.matri.& l.vlti.Nec obstat
quod est filiusfamiliàs. nam contractus iste nõ fuit
mutui, sed contractus innominatus vt dictum est:
vnde obligatur filiusfamiliàs,sicut paterfamiliàs ex
omnibus cõtractibus.preterquàm in duobus. in vo
to ipso iure non obligatur in mutuo obligatur, sed
B obstat exceptio.vt ff.de actioni.& obliga.l.filius.&
4 ff.de pollici.l.ij.§.voto.& ff. ad macedo.l.j. ex quo
enim renunciasti non numeratæ pecuniæ exceptio-
ni,quomodo contra renunciationem venis iterum
opponendo:certè non venies.vt C.de non nume.pe
cu.l.generaliter.& C.de rebus creditis.l.si quis iuſ-
5 iurandum.† Contra renunciationem & confessio-
nem tuam veniēs non audiris. nam graue est probo
viro fidem frangere. vt ff. de consti. pec.l.prima.&
C graue est contra illud quod fecit quis venire. vt ff.
de pactis.l.j.venire enim non potes contra factum
tuum,etiam si illud de iure non teneat. vt ar.ff.de a-
dopti.l.post mortē.& ff.de ser.rusti.prędio.l.per fun
dū.E contrà Lucius Titius se iustè defendit. In pri-
mis,quòd nulla actio intentata contra eum locum
habere possit. Certi enim condictio quę ex stipula-
tione oritur locum non habet.deò Certū † est enim,
6 quòd si stipulatio intercedat & sine causa,quòd illa
obligatio potest condici per condictionem sine cau
sa.vt ff.de condic.sine causa.l.qui sine causa. Idem
est & si causa inferatur,& iniusta:in eodem titulo.l.
iiij.& ff.de doli exceptione.l.ij.§.circa. Quod enim
D nulla causa sit illa quæ est incerta,vide. Certum est
enim,quòd ego promisi reddere tibi denarios,& cõ
fessus sum me recepisse:quia expectabam te nume-
raturum:& sic confessio sub illa spe fuit: vnde cum
numeratio non intercessit: obligatio illa nulla est.
& si agatur ex illa stipulatione vel confessione, ex
qua causa nulla subest,obstat doli exceptio.vt ff.de
doli exceptione.l.ij.§.circa.Nam & si iuraui redde-
re pecuniam,quàm confessus sum me recepisse spe
E futuræ numerationis:sed numerata non est non ob
stante sacramento venio contra. vt C.de non nume
ra.pec.l.fi.Item quod prescriptis verbis actio locū nõ
7 habeat,probo.Certū † est quòd ad hoc vt illa actio
interueniat,oportet quòd res interueniat: alioqnin
ex placito permutationis sola actio nõ oritur. vt C.
de rerum permuta.l.ex placito.& oportet verè rem
interuenire.at hic nõ interuenit: nisi diceres ita per
confessionem, quod quidem non sufficit:quia est
quoddam figmentum. vnde actio pręscriptis verbis
F locum habere non potest,sicut dictum est.& sic ali-
qua actionum locū non habet:vnde destructo fun-
damento necesse est quod ædificium destruatur.li-
8 cèt † enim sit contractus innominatus,scilicèt do vt
des,contractus cambij:verum est, si res verè interue
nit:vt dictum est.si ergo tu creditor agis contra me
infrà biennium:non est dubium, quòd exceptio nõ
numeratę pecunię locum habet vt C. de non nume.
pecu.l.in contractibus. Nec obstat mihi renūciatio
quæ continetur in charta:illa enim renunciatio fa-
9 cta fuit spe futuræ numerationis: vnde † sicut non
obligat me confessio,ita nec etiam renūciatio, quæ
G ex confessione pendet.totum enim pendet ex fonte
eiusdem scismatis: vt in minore,cui non præiudicat
hæreditatis aditio: nec etiam præiudicat si debito-
res exigat hæreditarios.vt ff.de minori.l. denique.§.
scio illud. si enim quod est principale vitiatur, &
quicquid ex eo pendet. vt C.de legi. & consti.l.non
dubiu.ad hoc enim vt præscriptis verbis locum ha-
beat necesse est quòd vera rei traditio interueniat
10 sicut dixi. Nam & † ad hoc vt stipulatio post mor-
tem concepta committatur: necesse est, quòd mors
H naturalis interueniat:non ficta,scilicèt ciuilis. vt ff.
de verbor.obliga.l.ex ea parte.§. in insulam. Et si
de ætate fit mentio, de vera ætate intelligitur, scili-
cèt vigintiquinque annorum:non de illa quæ impe
tratur per veniam.vt C.de his qui ve.æta.impe.l.eos
qui. Nam & si legatum relinquatur sub ea condi-
tione,si decem daret:vera solutio est necessaria,non
fictitia:quæ per acceptilationem inducitur.vt ff.de
conditio.& demonstra.l.Iulianus ait. & argumen-
to C.de nup.l.sancimus. Et sic si infra biennium a-
gis,non est dubium, quòd me de iure defendo. Sed
I videamus si agis post biennium, an me possum de-
fendere.& certè sic. Item etiam potest induci ad a-
liud,quando quis conuenitur infrà biennium. cer-
tum est quòd tu agis certi condictione, quæ oritur
ex stipulatione:vnde contra hanc habeo doli excep
tionem: vel in factum. vt C.de non numerat.pecu.l.
cum vltra. vnde cū doli vel in factum sit perpetua,
etiam post biennium potest opponi & perpetuò. vt
ff.de doli exceptio.l.pure.§.vltimo. Nec obstat re-
nunciatio mea mihi. quia licet renunciando fue-
K rim in culpa:tamen tu es in dolo: quia petis quod
non numerasti: vnde dolus tuus præponderat cul-
pæ meę.vt ff.ad leg.aquil.l. item si obstetrix.§. vlti.
Ex quo enim filiusfamiliàs sum, constat quòd ha-
beo exceptionem macedoniani.fuit enim iste con-
tractus factus in fraudem mutui. Campsores enim
nostri temporis ne contrahant mutuum,propter re-
petitionem vsurarum faciunt contractus istos in
fraudem.vnde non valet. vt ff.ad macedonia.l. fi-
lius.& l. sed Iulianus. In hac quæstioné sine præ-
iudicio melioris sententiæ videtur mihi referre,
quando agatur:si agitur infra biennium, aut post.
L Si infrà locum habet exceptio non numeratæ pecu
nię.Et si obijcias de renunciatione:non obstat.quia
in renunciatione fuit culpa: in petitione est dolus,
qui culpæ præponderat.vt ff.ad legem aquil.l.item
si obstetrix.in fine.Si verò post biennium agatur,re
fert adhuc qua actione agatur. verum certi condi-
ctione,quæ oritur ex mutuo:& tunc nulla exceptio
posset locum habere. quia biennio tollitur. vt C.de
non numerata pecunia. l. in contractibus. aut
M agitur certi condictione quę oritur ex stipulatione:
tunc doli exceptio locum habet, & durat in perpe-
tuum, id est,vsque ad annos triginta.idem & si aga
tur præscriptis verbis. Nec obstat l.cum vltra vt C.
de non numerata pecunia. vbi in factum tollitur
biēnio. Respondeo:ibi petebatur pecunia certi con
dictione,quæ oritur ex mutuo: vnde meritò excep-
tio in factum, quæ succedit in locum exceptionis
non numeratæ pecuniæ tollitur biennio. Idem dice
rem in doli exceptione:quia sortitur naturam excep
tionis nõ nume.pecunię & hęc vera sunt generali-
ter. In quęstióe aūt pręsenti cū filiusfamiliàs fuerit,
qui contra-

A qui contraxit: præsumo contractum in fraudem se-
natusconsulti factum: & ideò ipsum per senatuscon
sultum Macedonianum defendo: vt ff. ad Macedo.
l. si filius. & l. sed Iulianus. Rofredus.

ARGVMENTVM.

An qui longissimo tempore recolegit pedagium in certo loco, dicatur ex tempore sibi ius acquisiuisse, ita vt deinceps non possit prohiberi recolligere.

SVMMARIVM.

1 *Actio negatoria domino uolenti seruitutem à prædio suo*
B *depellere datur: quæ nulli alij præter quàm domino da*
tur: & num. 17.
2 *Actio negatoria utilis ei, qui dominus non est, ut seruitus depellatur competit.*
3 *Pedagium colligere meri est imperij.*
4 *Ciuitas uectigalia seu pedagia imponere non potest.*
5 *Pedagium colligens sine principis licentia, perpetuo damnatur exilio.*
6 *Pedagium colligere seruitus est.*
7 *Venari in agris alienis inuitis dominis non licet.*
8 *Præscriptio. xl. annorum in quibus locum habeat.*
C 9 *In pedagiis præscribendis quod tempus requiratur.*
10 *Pedagia colligere ius publicum est. & num. 18.*
11 *Ius omne quod triginta annis tollatur in quibus procedit.*
12 *Exceptiones perpetuæ sunt.*
13 *Pedagiorum collectoribus, licèt pro præterito nihil obijci possit: pro præsenti uerò prohiberi possunt.*
14 *Pedagium quod anno præterito collectum fuit, an cum istius anni pedagio continuetur.*
15 *Actio negatoria quanto tempore præscribitur.*
16 *Negatoria quando locum habeat & numero 25.*
D 19 *Traditio quod in rebus corporalibus operatur ad acqui*
rendum dominium, patientia hoc operatur in seruitutibus.
20 *Seruitutes traditionem ueram non recipiunt.*
21 *Pedagium colligere an quis concessisse uideatur ex quo per tempus triginta uel quadraginta annorum collectionem permisit.*
22 *Pedagium colligere nisi principis beneficio concedatur, nulli licere regulare. & nume. 4.*
23 *Iura per desuetudinem abrogantur.*
24 *Tempus non est modus inducendæ seruitutis.*
E 26 *Pedagium quãdo in uia publica colligitur, utilis actio in*
factum locum habet. item & iudicis officium.

Quæstio XXXII.

IVLIANVS castrũ habebat in quo castro
Titius per annos quadraginta recollegit peda-
gium: vult modo Ioannes dominus castri Titium
prohibere, ne in castro recolligat pedagium: quæri-
tur an possit. Quod possit probatur. Et quia nemo
sine actione experitur: vt ff. de administratio. tuto. l.
quotiens. §. item si temporali: ideò negatoriam pro-
F pono directam, si est dominus castri: si non est domi
nus, vtilem. Quod negatoria locum habeat dicunt
1 iura. Certum † est quòd illa competit domino qui
volt seruitutem à prædio suo depellere: vt ff. si serui.
vendice. l. ij. & nulli alij datur, nisi domino: vt l. præ-
2 dicta, † si autem non sit dominus, cõpetit vtilis ne-
gatoria ad seruitutem depellendum: vt ff. de public.
3 l. si ego. recolligere † enim pedagium est de mero
iure imperij: vt argumen. C. de vectigal. & commis.
l. omniũ. & l. vniuersi. & l. ex præstatione. adeò qui-
G dem est de iure imperij, quòd nemo audet sibi hoc
4 priuilegium vendicare: vt in legib. prædictis. † Nec
etiam ciuitas poterit vectigalia seu pedagia impo-
nere: vt C. noua vectigal. institu. non pos. l. ij. Item
istud pedagium aut fuit ex antiquo constitutum: aut
de nouo. si ex antiquo ad imperium pertinet: si de
nouo, ad aliquem priuatum non pertinet, nisi de be
neficio principis concedatur: vt C. noua vectig. insti
5 tu. non poss. l. j. & l. non solent. imò † quicunque pe
dagiũ colligit sine licentia principis, perpetuò dam
natur exilio: vt C. noua vectigal. institu. non poss. l.
H vltim. cùm propter perceptum pedagium puniri de-
beas: non debes tibi ius ex pœna vendicare: non
enim debet esse in pœna premium: vt ff. solu. matri.
l. si ab hostibus. nec ex dolo suo debet cõsequi quis
6 lucrum: vt ff. de dolo. l. nemo. † vnde cùm recollige-
re pedagium sit ius vel seruitus: nolo quod in re mea
me inuito illo iure vtaris: vnde certum est, quòd cõ
petit negatoria. Nam potest dominus prohibere vo
lentem ingredi in suum prædium gratia aucupan-
di: vt institu. de rerum diuisi. §. ferè. Item possum pro
hibere aliquem in lacu meo piscari. vt ff. de iniurijs.
I l. iniuriarum §. vltim. Diuus etiam Pius rescripsit au
7 cupibus, † non est rationabile inuitis dominis & no
lentibus vos in alienis agris aucupari: vt ff. de serui.
rusticorum prædiorum. l. diuus. Item inuito domi-
no non debet quis in alienis rebus pactum facere: vt
C. de pactis. l. vltim. in fi. Si enim protectum in meo
immiseris, possum agere tibi ius non esse ita prote-
ctum habere: vt ff. ad legem Aquiliam. l. quemad-
modum. §. si protectum. Nec est enim licitum habe-
re parietem in prædium vicini per sesquipedem: vnde
vt remoueat per negatoriam prohibetur: vt ff. si ser-
K uitu. vendi. l. si quando. Et si noua tigna in meum
parietem miseris agere possum negatoria: vt tollas,
vt ff. si serui. vendi. l. si cùm meus. Nec enim est lici-
tũ vicino meo aliquid immittere, nec lapides in suo
ita cedere, quòd fragmenta cadant in meo: vt ff. si
seruitus vendice. l. sicut autem. §. Aristo. ff. de iniu.
l. penul. & ff. arbo. fur. cæs. l. si plures. possem ergo te
mea authoritate repellere, ex quo seruitute contra
meam volũtatem vis vti in meo: vt ff. ad legẽ Aqui-
liam. l. quemadmodum. §. aliud est. Nec potes te de-
fendere præscriptione temporis: puta. xl. annorum,
L quasi quòd sit ius tibi quæsitum: cum illa præscriptio
tueatur etiam malæfidei possessorem: vt C. de præ-
8 script. xxx. anno. l. cũ notissimi. † istud enim quod
allegas de tempore locũ habet in his rebus in qui-
bus est continuata possessio: vt C. de vsucap. transf. l.
vnic. Et hoc etiam in seruitutibus, vide. nam illa tan
tùm seruitus quæritur tempore longo, quæ habet
continuam causam, vt stillicidij, foraminis & tigni
immissi: vt ff. si serui. vendi. l. si quis diuturno. & sic
intelligitur. l. C. de præscript. longi. temp. decem. vel
xx. anno. l. vltim.. At si seruitus sit talis, quæ non ha
M bet continuam causam, sicut viæ itineris: nec enim
homo potest ire continuè. Item sicut seruitus pe-
dagij: nec enim homo continuè recolligit peda-
9 gium: † tunc necesse est, quòd tanto tempore
vsus sit quis, cuius temporis non extet memo-
ria: vt ff. de aqua pluuiali arcenda. l. j. in fine. & l.
in summa §. item Varus. alioquin tempore triginta
annorum non quæritur seruitus. nam tempus non
est modus obligationis inducendæ: ergo nec serui-
tutis: vt ff. de actionib. & obligationib. l. obliga-

A tionum ferè. §.placèt. Certum est enim, quòd istud
10 scilicèt † recolligere pedagium, est ius publicum:
vnde ad hoc vt præscribatur necessaria est præscri-
ptio centum annorum: vt C. de sacrosanct. ecclesijs.
l. vltima. Nec obstat l. C. de pręscriptio. triginta an-
norum. l. omnes. vbi innuitur, quòd ius publicum
præscribitur spacio quadraginta annorum. expone
ius publicum, id est, publicum, & ius priuatum, id
11 est, priuilegiatū. Nec obstat si dicatur, quòd † om-
ne ius tollitur triginta annis: vt C. de præscriptione
triginta annorum. l. omnes. & l. sicut. & l. cùm notis-
B simi. Respondeo: verum est in iure affirmatiuo, &
iure agendi: non in negatiuo. non ius eundi ad san
ctum Iacobum: & iure excipiendi: quia sic certè om
nis exceptio tolleretur annis triginta, vel quadra-
12 ginta, quod esset absurdum: † imò perpetuissimæ
sunt exceptiones, & durant vsque in infinita secu-
la sęculorum, Amen. vt ff. de doli exceptione. l. porè.
§. vltimo. & argumen. C. de exceptio. l. licèt. cùm ergo
tibi ius non sit quæsitū ex tempore, ergo ius meum
te non prohibendo non amisi. non enim videtur a-
missum, quod alteri quæsitum non est. vt ff. ex qui-
C bus causis maiores. l. denique. licèt ergo † propter
13 triginta annos, nō possum aliquid obijcere, propter
præterita: tamē nūc si vis habere pedagium, possum
te prohibere: nec enim pedagiū quod hodie vis col-
ligere est illud quod collegisti iam sunt anni trigin
ta. nec est continuatio vnius anni recollecti peda-
gij ad alium annum: quod enim pedagia recolligis
tot sunt mihi actiones negatoriæ, sicut in tali simili:
quia quot sunt violentiæ, tot sunt stipulationes: vt
ff. de verborum obligationibus. l. si sic stipulatus.
Et in annuis promissionibus quot sunt res, tot sunt
D stipolationes. vt ff. de verborum obligationibus.
quod dicitur. & quot sunt solutiones rerom singu-
lis annis faciendæ, tot sunt necessariæ præscriptio-
nes: vnde in initio cuiuscunque anni currit præscri-
ptio: vt C. de pręscriptione triginta annorum. l. cùm
14 notissimi. §. in his. Nec potes dicere † quod peda-
gium quod fuit collectum anno pręterito, continue
tur cum pedagio istius anni: seruitutes enim vnius
anni non continuātur cum alterius anni seruitute,
vt ff. de seruí. l. seruitutes rusticorū prædiorum. Nec
obstat si obijcias quomodò intentas negatoriam:
E cum negatoria detur domino: vt ff. si seruitus vendi
cetur. l. secunda. at viæ non sunt in domo alicuius
sed publicæ sunt, vt ff. ne quid in loco publico. l. se-
cunda. §. ait prætor. Respondeo, licèt non sim domi
nus viæ: nihilominus, & si in via publica aliquid fa
cias, propter quod iurisdictio castri læditur, prohi-
bere possum: vt ff. si seruitus vendicetur. l. fistulas.
Econtrà defendit se Titius. In primis quod negato
ria locum non habeat: & ratione tali. Certum est,
quòd omnis actio & omne ios tollitor spacio trigin
ta vel qoadraginta annorum: vt C. de præscription.
F triginta vel quadraginta annorum. l. sicut. & l. om-
15 nes. & l. cùm notissimi. sr omne ius tollitur: ergo † &
negatoria. Certum est enim, quòd præscriptiones
currunt & obijciuntur actionibus competentibus:
vt C. de annali exceptione. l. prima, in fine. & l. vlti-
ma. in fin. at quando ego cœpi colligere pedagium,
ab eo die cœpit tibi competere negatoria: vnde tri-
gesimo anno finito est sublata, præscriptio enim op-
ponitur contra desides, & sui iuris contemptores: vt
C. de annali exceptione. l. vltima. vigilātibus enim

G & non dormientibus iura sunt prodita: vt ff. de his
quę in fraudem creditorum. l. pupillus. Item nō ha-
bet locū negatoria & ratione tali. Certum est quod
16 negatoria † locum habet, quotiens aliquis est do-
minus loci: & domino datur: vt ff. si seruitus vendi-
cetur. l. secunda. in principio. & sic in casu præsenti
non habet locum. Certum est, quòd pedagium col-
ligitur ratione viæ publicę & in via publica. at nul-
lus est dominus vię publicę: vt ff. ne quid in loco pu
blico. l. secunda. §. ait prætor. publicæ enim sunt vię
17 sicut litera illa dicit. † Item negatoria competit pro
H seruitute depellenda: vel vt aliqois non acquirat: at
loco publico interueniente seruitus non potest con
stitui: vt ff. de seruitutibus. l. seruitutes rusticorum
prædiorum. § loco publico. ergo negatoria locum
18 non habet. Item esto, qoòd † recolligere pedagium
sit ius publicum, tamen ius quæsitum est mihi per
annos quadraginta, & esto quòd mihi ius non esset
1 quæsitom, & in publico aliquid feci: tamen me pro-
hibere non potes: vt ff. ne quid in loco publico l. se-
cunda. §. si quis nemine. Item licèt sit ius publicum
colligere pedagium quadraginta annis vsus sum iu
I re isto: vnde mihi est quæsitum: vt C. de pręscriptio.
triginta annorum. l. omnes. & l. comperit. Sed esto
quòd non sit mihi ius quæsitum: tu tamen me pro-
hibere non potes, sicut & aliàs. vbi ius mihi non est
quæsitum: tamen me prohibere non potes: vt ff. de
seruitutib. rusticorum prædiorum. l. per fundum. ex
quo enim me recolligere pedagium videbas, & non
contradicebas, videris consentire: vt argumen.
C. de acquirend. possessio. l. minus. Pater enim & si
non iure emancipaoit filiam videndo illam viuere
vt matremfamiliâs. licèt materfamiliâs non fuerit,
K posteà contradicere pater non potest: vt ff. de adopt.
l. post mortem. Et si delatam filio hęreditatem ab eo
agnitam pater filium videat possidere longo tem-
pore, consentire videtur: vt C. de petitione hæredita.
l. si filius. & argumen. C. de bonis quæ liberis. l. cùm
oportet. in fin. j. colum. Si enim te patiēte immissum
habeam tignum, inducitur mihi seruitus: & exce-
ptionem habeo, si contra dicere velis: vt ff. si serui-
19 tus vendicetur. l. si à te emero. † Quod enim opera-
tur traditio in rebus corporalibus quantum ad ac-
quirendum dominium, vt C. de pact. traditionibus.
L hoc operatur patientia in seruitutibus: vt perinde
habeatur ac si traditio interueniat: vnde patientia
pro traditione habita inducit officium prætoris: vt
possim seruitute acquisita per patientiam liberè vti
vt ff. de seruitu. rusticorum prædiorum. l. j. §. fina. &
ff. si seruitus vendic. l. egi. & l. harum. ideò enim pa-
tientia habetur pro traditione: vt l. prædicta. & ff. de
20 publi. l. si ego. §. j. † quia seruitutes cùm sint iura &
res incorporales, traditionem veram non recipiunt.
vt ff. de acquirend. rerum domi. l. seruus. §. incorpo-
rales. in his enim nulla vacuę possessionis traditio
M fieri potest: vt ff. de seruitutib. l. quotiens. cùm ergo
vsus sim pedagio tempore longissimo, scilicèt annis
quadraginta, sicut positum est in themate: licèt non
sit mihi ius quæsitum ex tempore: & quia non ha-
bet continuam causam: & quia tempus non est mo
dus inducendæ obligationis: vt ff. de actioni. & obli
gationib. l. obligationum ferè. §. placèt. tamen dico
21 ius † mihi quæsitum: quia concessisti mihi collige-
re pedagium, vel permisisti: & ad hoc quòd perui
seris induco tempus prædictum: nisi enim permisis-
ses tanto

A ſes tanto tempore me recolligere pedagium ius mi-
hi non fuiſſet quæſitum: præſumpſit enim Impera-
tor vſuras promiſſas, quæ longo tempore ſolutę fue
runt: vt ff. de vſuris. l. cùm de in rem verſo. Si enim
ruſticus qui aliàs præſumitur indebitè ſoluere: vt ff.
de probationib. l. cùm de indebito. tamen ſi ſoluit
triginta annis, præſumitur debitum ſoluiſſe ratio-
ne tanti temporis: vt C. libr. vndecimo. de agricol. &
cenſitis. l. finibus. Si enim aquam per fundum Mar
cialis eo ſciente & patiente longo tempore duxiſti
exemplo rerum immobilium tibi dominium quæ-
B ſiſti. & C. de ſeruitutib. l. ſecunda. Et ſi creditor cui
pactæ erant vſuræ maiores minores recepit. videtur
feciſſe pactum de illis minoribus recipiendis: vt C.
22 de vſuris. l. aduerſus. † Et licet pedagium de iure
non poſsit colligi, niſi per beneficium principis ali-
cui concedatur, vt allegatum pro actore fuit: ta-
men cùm conſuetudo generalis contraria ſe habeat
quòd in multis partibus & ferè omnibus colliga-
tur Pedagium in ciuitatibus villis & caſtris, ſicut to
ta die de facto videtis: videtur quòd ius illud ſit per
23 deſuetudinē abrogatum, † iura enim per deſuetu-
C dinem arrogantur: vt ff. de legi. & conſtitution. l. de
quibus. Sicut vides in eccleſia. res eccleſiaſtica per
legem præcipitur quòd cùm maxima ſolemnitate
alienetur: vt in illa authentic. hoc ius porrectum. C.
de ſacroſanct. eccleſ. tamen hodie eccleſiæ dant in
feudum & emphyteoſim non ſeruata prædicta ſo-
lemnitate: & ita ius prædictum per conſuetudinem
abrogatur. In quæſtione præſenti ſine præiudicio
melioris ſententiæ videtur mihi ita poſſe diſtingui:
quo iure ſe defendit Titius, qui recollegit pedagiū
contra Iulianū dominū caſtri. Nam ſi defendit ſe ſo
D la ratione temporis, nulla eſt ſua defenſio: quia tem
pus non eſt modus inducendæ obligationis: vt ff. de
action. & obligatio. l. obligationum ferè. § placet er
24 go † nec ſeruitutis: quæ ſeruitus ex obligatione con
ſtituitur. vt inſtitu. de ſeruitu. Item quia talis ſerui-
tus non habet continuam cauſam: vnde tanto tem-
pore non quæſiuit ſibi ius: vt ff. ſi ſeruitus vendice-
tur. l. ſi quis diuturno. & ff. de aqua pluuiali arcen-
da. l. prima, in fine. & l. in ſumma. §. item Varus. &
de ſeruitu. l. ſeruitutes ruſticorum. Vnde dominus
eum prohibere poteſt: non negatoria: ſicut pro-
E poſitum eſt. † nam illa locum habet quando quis
25 vult repellere, ne quis vtatur ſeruitute in prędio pro
prio: vt ff. ſi ſeruitu. vendicetur. l. ſecunda. in princip.
vel quotiens vtitur quis ſeruitute in via publica, &
ſua prędia vel domus propter illam ſeruitutem dam
num vel aliam ſeruitutem patiatur: vt ff. ſi ſeruitus
vendicetur. l. fiſtulas. & ſic videtur, quòd competat
tantùm ratione intereſſe agentis: at pedagium reco
ligitur in via publica, quæ non eſt in dominio alicu
ius: vt ff. nequid in loco publico. l. ſecunda. §. ait prę
tor. Prætereà nullum intereſſe eſt domini: nec ratio-
F ne prædiorum: nec ratione hominum. ergo negato-
ria non habet locum: vt ff. de ſeruitu. quotiens. & at
tenditur intereſſe circa pecuniarium commodum
non circa internum: vt ff. de ſeruis exportan. l. ſi vendi
tor. in fine. & ff. ad exhibend. ſi liber homo. in fine.
quid enim intereſt domini, quòd pedagium à tran-
26 ſeuntibus non auferatur: certè nihil. † Vnde locum
poſſet habere vtilis actio in factum ſubrogata in lo
cum interdicti, nequid fiat in loco publico. ff. ne
quid ſi. in loco public. l. ij. §. ſecund. & tertio. ideò di
G xi vtilem: quia directa locum habet, quotiens ali-
quid fit in via publica ædificād. vel per opus manu
factū qđ tranſeūtibus nocet. at cū iſtud. ſ. recollige-
re pedagiū, nō fiat per ædificiū nō habet locū dire-
cta: ſed quia damnū infertur tranſeuntibus, locum
habet vtilis actio: cùm ergo pedagium in via pu-
blica colligatur vtilis actio locum habet, vt dictum
eſt. Vel ſi vis dicere quod recolligere pedagium ſit
de mero iure imperij, vt pro actore diximus. dicas
quòd tunc locum habet officium iudicis, ad prohi-
bendum: vt dicit l. ff. ne quid in loco publico fiat.
H l. ij. §. hoc interdictum ad ea loca. & argumen. ff. de
acquirend. rerum domi. quamuis. Et hæc vera ſunt
quando Titius ſe defendit ratione temporis ſola,
vt dictum eſt. Si autem ſe defendit ratione promiſ-
ſionis vel ſtipulationis quòd Iulianus ſibi promiſit
recolligere pedagium: & ad probandum ſtipulatio-
nem inducit tempus: tunc præſumo ſtipulationem
interceſſiſſe ratione temporis: vt ff. de vſur. l. cùm de
in rem verſo. & tunc licèt ius colligendi pedagium
non ſit quęſitum Titio: tamen Ioannes prohibere
non poteſt: vt argumen. ff. de ſeruitu. ruſtic. prędio.
I l. per fundum. & licèt actio popularis competat, vt
dictum eſt: tamen eam non intentabit iſte Iulianus
cum ſtipulatio præſumpta ex tempore ſit remiſſa, &
remitti poteſt: vt ff. de iureiurand. l. eum qui. §. in po
pularibus. Rofredus.

ARGVMENTVM.

Si teſtator legat dotem filiæ vel alteri tra
dendam cum erit nubilis: an fructus interim perce-
pti ſint ipſius mulieris, vel eius qui eſt grauatus da-
K re in tempore nubdi.

SVMMARIVM.

1 *Alimenta iudicis officio petuntur.*
2 *Pater filium naturalem alere tenetur, ſi ait legitimum & naturalem.*
3 *Mater filium vulgò quæſitum alere tenetur: & econtrà.*
4 *Filia cui legata eſt dos tradenda cùm erit nubilis: ſi non habet unde ſe alat: ex dotis ſibi legatæ fructibus alimenta petere poteſt.*
L 5 *Dotis lgatæ filiæ tradendæ cum nubilis eſſet, commodum quòd interſtitio temporis ex dote illa percipi poteſt, filiæ præſtandum eſt.*
6 *Pater filium necare uidetur, cui alimenta denegat.*
7 *Voluntas teſtatoris pro lege ſeruanda eſt.*
8 *Inſatiabilia tria ſunt infernus ſcilicet mulier & os uuluæ.*

Quæſtio XXXIII.

SIBILLA filia erat Titij naturalis: quia
eam habuerat ex vnica concubina & in domo.
M Titius iſte habebat quoddam prædium, & decem
tantùm in bonis, fecit codicellos: & in codicillis ita
diſpoſuit, quòd illud prædium & illa decem reliquit
Seio amico ſuo, vt in dotē filiæ ſuæ naturali daren-
tur. Nūc Sibilla infra tēpus nubēdi cōſtituta eſt: cū
nō habeat vnde poſsit ſe ſuſtētare, petit interim ali-
menta ex illo legato: quæritur an poſsit. Quod poſ
ſit & ſpeciali actione probatur: & quia ſine actio-
ne nemo experitur: vt ff. de nego. geſtis. l. ſi pupil-
1 li. §. vltim. & C. de negu. geſtis. l. tutori. ideò † cùm

A officio iudicis alimenta petantur: vt ff. de agnoscen.
liber. l. si quis à liberis. & C. de alend. liber. l. ij. ideò
officium iudicis propono, quòd enim possit petere
alimenta: dicit lex, quòd pater tenetur filium ale-
2 te legitimum & naturalem. vt legib. allega. † Et
etiam solùm naturalem tenetur alere. vt ff. de iu-
stitia & iure l. j. §. penulti. & institu. de iure natura.
gentium. & ciuil. in princip. cùm enim concubina-
tus per legem nomen assumpsit. vt ff. de concubi. l.
iij. ferè omnia iura habet filius naturalis, quò ad
patrem naturalē, & eius bona sicut habet legitimus
B & naturalis. nam ecce mater ita tenetur petere tuto
tem filio naturali sicut legitimo & naturali: vt C.
qui petant tut. l. vltim. Item ita succedit mater na-
turali & econuersò sicut succederet legitimo & na
turali: vt ff. de inoffic. testamen. l. si suspecta. §. de in-
officioso. & C. ad orphi. l. si qua. Item ita tenetur pa
ter nutrire naturalē, sicut legitimum & naturalem,
vt in authenti. quibus modis natural. effici. sui. §. di-
scretis. collati. octaua. & est posita in C. de naturali
liber. authentic. licèt. nam † & mater vulgò quæsi-
3 tum tenetur alere, & econuersò: vt ff. de agnoscen.
C liber. l. si quis à liberis. §. primo. Item mater ita ad-
ministrare potest tutelam filij naturalis: sicut legiti-
mi & naturalis: vt C. quādo mulier tutelæ offic. fun-
gi pōt. l. vltim. † Licèt enim non habeā petitionē le-
4 gati ante tempus nubile, vel nubendi: interim tamē
petere possum alimenta. sicut vides. Nam filius vel
nepos exhæredatus, licèt durante causa appellatio-
nis non possit petere hæreditatem: tamē si inops sit,
alimenta interim petet: vt ff. de inoffic. testamen. si
instituta. §. qui inofficio. Et si is qui prouocatur in
seruitutem, non possit interim ob res amotas actio-
D nem sibi competentem intendere, res sequestratur:
sed ex illis inde percipiet alimenta. vt C. de ordi. co-
gnitio. l. vltim. Et filius dum deliberat, licèt hæredi-
tatem petere non possit: petit interim alimenta: vt
ff. de iure deliberā. l. filius. Et licèt intentata petitio-
ne hæreditatis nihil debeat fieri in præiudicium ip-
sius iudicij: vt C. de petitione hæredita. l. vltima. ta-
men interim alimenta petuntur: vt ff. de petitione
hęreditatis. l. diuus. Et si pupillus petat tempus ad
deliberandum, quamuis actiones non possit inten-
tare, nec aliquid fieri in præiudicium deliberatio-
E nis: tamen interim alimenta præstantur: vt ff. de iure
deliber. l. ait prætor. & licèt creditores in possessio-
nem bonorum pupilli mittantur: nihilominus inte-
reà vsque ad pubertatem alimenta pupillo præstan
tur: vt ff. de priuileg. credito. l. vltima. Et qui petit
carbonianam licèt non possit actiones intentare: vt
ff. de Carbonian. §. missum. tamen alimenta inte-
rim petet, & de hæreditate diminuet: vt ff. ad Carbo-
nianum. sed & si is. § an autem. & C. ad Carbonia. l.
vltima. Item licèt quis missus in possessionem non
possit diminuere fructus: nisi in petitione hæredita
F tis: vt ff. ex quibus causis in possessione eat. l. Fulci-
nius. §. penultim. & vltim. tamen filia & neptis si in
possessionem mittantur causa vescēdi, de fructibus
diminuent: vt ff. vt in possessio. lega. l. penultim. Et li
cèt aliquis negetur filius: tamen interim petere po-
terit alimenta: vt ff. de agnoscend. libe. l. si neget. ꝙ
enim sis hæredis loco, dicit l. C. de hęredibus institu.
quotiens. vnde tu quasi hæres, sicut pater teneretur
mihi prouidere si viueret: ita & tu teneris: vt ff. de li-
beris agnoscen. l. si quis à liberis. §. si vel parens. cùm

G enim bona in te transeant: cum onere suo transire
debent: vt argumen. C. ad legem Iulia. de vi public.
5 l. tutoria. & C. de sententiam pas. l. si debitor. † cum
enim certum sit quod bona ista ad me debent perti
nere: quia mihi debent dari in dotē: ergo si aliquod
commodum indè percipiut mihi debet præstari. si-
cut vides in vsufructu: qui cùm esset mihi relictus,
si certum sit quòd proprietas ad me sit peruentura
omne commodum respicit me: & interim nō teneor
cauere: vt ff. vsusfruct. quemadmod. caue. l. i. si vsus-
fructus. § illud sciendum. certum est enim quòd tua
H est hic aperta malitia: si enim alimenta non exhibes
fame peribo, & sic apud te bona permanebunt: &
tunc me mortua illa bona in dotem solui non pos-
sunt: & sic cùm hic sit aperta: nō est tuæ malitiæ in-
dulgendum: vt ff. de rei vendi. l. in fundo. Item licet
fauorabilis sit causa dotis: fauorabilior est tamen
causa alimentorum: iustum est enim animas homi-
num quibuscunque rebus præferri: vt C. de sacro-
sanct. eccles. l. sancimus. si enim alimenta non dan-
tur, corpus deficiet, & anima compelletur exire: vn-
de videris me interficere, ex quo alimenta non exhi
I bes. † Nam pater necare videtur filiū, cùm sibi non
6 exhibet alimenta: vt ff. de liber. agnoscend. l. neca-
re. alia argumenta notare potes, vt notaui suprà eo-
dem. in illa quæstione. Vitalis &c. Econtrà defen-
dit se Seius contra Sibillam, quòd sibi alimenta nō
præstet. In primis quia testator præcepit in codicil-
lis quòd hæc bona seruare Seius, & filiæ daret in dō
tem cùm nubendi tempus aduenerit: si ergo ita præ-
7 cepit: ergo † pro lege debet obseruari: vt in authen.
collatio. prima. de hære. & fals. & in authentic. de
nuptijs. §. disponat. collation. quarta. si ergo testa-
K tor præcepit: contra voluntatem eius & mandatum
non debet fieri etiam alia via. Nam si testator præce
pit alienationem non fieri: nec vsusfructus: nec pi-
gnus potest in re illa cōstitui: vt C. de reb. alien. non
alien. l. vlti. sic & hic pręcepit. quòd bona darentur
in dotem: ergo præcepit per consequentiam, quòd
bona non diminuantur. Nec enim aliter à verbis te
statoris recedimus: nisi manifestè appareat testato-
tem aliud sensisse: vt ff. de lega. iij. l. non aliter, scie-
bat enim testator se nihil amplius habere in bonis:
& sciebat filiam nihil habere. vnde si placuisset sibi
L quòd haberet interim alimenta Sibilla, dixisset hoc
in codicillis. Nam si testatori placuisset coniungere
quos disiunxit suo sermone, bene dixisset in testa-
mento. nam si ei contrarium placuisset, bene dixis-
set: vt C. de cadu. tollend. l. j. §. sin autem ad deficien-
tis. vnde cùm tu petas aliud quā fuerit tibi relictum,
debes à tua intentione excludi. nam in duplum pu-
nitur qui plus petit. vt institu. de action. §. plus. C. de
plus peti. l. vnic. Nam non solet liti ferre patroci-
nium malè sua suasa conscriptio: & per iniustitiam
plus petendi totius debiti summa euacuatur. vt ex-
M trà de plus petitio. c. vnic. genus enim mulierum
auarissimum est: vt ff. ad Velleianum. l. sed si ego.
8 Tria † sunt enī insaciabilia, vt ait Salomō: infernus
mulier, & os vuluæ. licèt enim alleges quòd pater
tenetur filio in necessarijs prouidere. verum est, si fi-
lius se sustentare non possit: sed si posset se sustenta-
te, pater filium alimētare non cogitur: vt ff. de alen.
liber. l. si quis à liberis. §. sed si filius. Ecce doceo te
quomodò es sufficiens & soluendo. potes enim fi-
lare: potes texere, & potes alia opera facere, quæ
sunt decen-

A funt decētia sexui mulierum. nulla enim mulier ita
nobilis in Tuscia & in Lombardia inuenitur, quæ
prædicta non exerceat. vnde si facere potes quòd ha
beas: perinde est ac si habeas: vt ff. de regul. iuris. l.
qui potest facere. cùm enim publicè intersit mulie-
res dotes saluas habere: vt matrimonia cōtrahant:
& ciuitas liberis repleatur: vt ff soluto matrimonio.
l. prima. tu petis rem publicam aboleri, quod fieri
non potest. nam nec priuatorū pactis ius publicum
remouetur: vt ff. de pact. l. ius publicum. Nec etiam
per testatoris voluntatem ius publicum immutatur:
B vt ff. de administratio. tuto. l. quidem decedens. cùm
enim ista fuerint tibi relicta, vt in dotem darentur,
nec ipsa petes antequam nuptiarum accedat festiui
tas: vt C. de nupt. l. sancimus. Sicut & aliàs. nam qui
post mortem promittit, de naturali intelligitur non
ciuili: vt ff. de verbo. obliga. l. ex ea parte. §. vlti. Præ-
tereà tu petis emolumentum interim quo valeas su
stentari: certè nō teneor. nam in pecunia nullum de-
bet esse emolumentum, nisi vsura. sed ego fœneta-
re nolo, ne alligem animam in peccatis. tutor etiam
non compellitur fœnerare pecuniam pupilli: vt C.
C de administra. tuto. authen. nouissimè. imò & si fœ-
nerarē vsuras inde perceptas non restituerē: quia fœ
neratur pecunia periculo meo. sicut legitur in ma-
læ fidei possessore: vt ff. de rei vendic. l. si nauis. Item
si aliquod esset in legato commodum medio tempo-
re, meum esse debet. Nonne sum loco fideicommis-
sarij sic. nam cùm tenear restituere ad diem medio
tempore commodum percipiam: vt C. ad Trebelli.
authen. contra rogatus. & argumen. ff. ad Trebell.
l. Lucius. Nonne sustineo onus interim: sic ergo &
emolumentum, si quod est, habere debeo. per regu-
D lam, cuius est emolumentum, ipsius debet esse & o-
nus: vt institu. de leg. patro. tut. & C. de furt. l. vltim.
In hac quæstione sine præiudicio melioris senten-
tiæ videtur mihi ita posse distingui: cuius gratia tē-
pus sit dilatatum: vt si certum est, quòd gratia lega
tarij, sibi quæratur commodum medij temporis: si
gratia filiæ, ipsi filiæ quæratur commodum medij
temporis: vt distinguit l. ff. de lega. ij. si ita §. pega-
sus. & ita commodum dico præstandum filiæ de pe-
cunia si posset inueniri mercator, cui periculo suo
concederetur pecunia, & daret inde aliquid. In du-
E bio quid præsumemus. præsumam tempus dilatatū
gratia filiæ: quia dixit, quòd daretur istud in dotem:
& ideò commodum medij temporis filiæ quæritur
si aliquid potest inueniri: vt l. prædicta. de lega. ij. l.
si ita. §. Pegasus. Rofredus.

ARGVMENTVM.

Si quis habuit appositum vel appensum in loco
prohibito, & remouit: an eo ipso quòd habuit, licèt
damnum non dederit, incidat in pœnam. Item si iu
rauit non habere appensum, & habet nunc, si con-
F uenitur ad pœnam: an se possit iurisiurādi exceptio-
ne tueri.

SVMMARIVM.

1 *Actio in factum datur in eum qui appensum in loco pro-
hibito habuit, licèt remouerit. & nu. 5.*
2 *Stipulatio semel commissa non resoluitur.*
3 *De delicto unius hominis sæpius quæri quando non
debeat.*
4 *Positum qui nihil habere iurauit, & positum habere in-
G ueniatur: quòd ex præsenti positione nō præterita pu
niatur. & nu. 9.*
5 *Positam qui habuit & remouit, si positum non nocuit:
an is qui positum habuit in edicti pœnam inciderit.*
6 *Verba cum effectu accipienda sunt.*
7 *Pœnitentia peccata dimittit.*
8 *Venia delicti pœnitenti danda est.*
10 *Iusiurandum an & quando retractetur.*

Quæstio XXXIIII.

PROCVLVS aliquid habuit in subgrūda ap-
H pēsum seu appositū, & remouit: quæritur an eo
solo quòd habuit, inciderit in pœnā x. aureorū. licē
si fuit delatum sacramētum illi Proculo, quòd non
haberet, & iurauit Proculus: si inueniatur, quod ha
beat positum: an possit conueniri ad pœnam decem
aureorum non obstante sacramento. Quod enim
possit eum effectu conueniri ad pœnam probatur.
1 In primis proponitur † actio in factum, quæ oritur
ex illo edicto prætoris. ff. de his qui deiecerunt, vel
effuderunt. l. si verò. §. prætor ait. ex quo enim posui
sti, fecisti contra prohibitionem prætoris. vnde me-
I ritò cōmisisti in pœnam: licèt enim remouisti: non
proptereà liberaris à pœna. nam qui rem cōtractat,
cōmittit furtum. verum si mutato consilio restituat
domino: tali pœnitentia non desinit esse nocens. vt
ff. de furt. l. qui ea mente. Nam & qui committit ra-
pinam: licèt rapiam rem restituat, & pœniteat: tamē
per talem pœnitentiam non liberatur à pœna: vt ff.
vi bono. rapt. l. penul. Et qui rem depositam vendit:
licèt eam redimat, tenetur etiam si sine dolo pereat
vt eam restituat: vt ff. deposit. l. j. §. si rem depositam.
Et qui aufugit à domino ea mēte ne ad eum redeat,
K licèt mutato consilio redeat: nihilominus intelligi-
tur fugitiuus: vt ff. de edili. ædict. quis sit fugitiuus.
in princip. cum enim sit nata actio statim quòd ap-
pendisti, per remotionem actio nata nō est extincta:
2 cùm hoc in cōtractibus inuenitur, † quòd stipulatio
semel commissa, non resoluitur, vel non rescinditur
vt ff. de euict. l. habere licere. in fi. siue enim nocuisti,
siue nō, puniris: ideò tantùm quia positum habuisti
vt ff. de his qui deiecerunt, vel effuderunt. l. si verò.
§. prætor ait. cuius casus. Vides etiam de hoc alibi.
nam & licèt seruus non sit corruptus vel furtum nō
L sit factū: nihilominus agitur furti, & serui corrupti:
& quare: quia licèt hic seruus corruptus non sit: po-
tuisset tamen aliquis inueniri, qui de facili corrum-
peretur: vt C. de furt. l. si quis seruo. ita & hic pœna
imponitur: vt non ideò quòd damnum sit datum,
sed quia de facili dari potest. Item in actione aquæ
pluuiæ arcendæ vbi non consideramus ad hoc vt a-
qua arceatur, vt noceat: sed tātùm vt nocere possit:
vt ff. de statuliberis. l. Labeo. Estimātur enim casus
aduentitij qui venire possunt: vt in creditore qui ha
bebat duos seruos pro decē pignori. si vnus surripia
M tur, licèt & alius remaneat, qui valet decem: quia ta
men posset de facili mori, ideò aget furti propter sur
reptū: vt ff. de furtis. l. eum qui. § Papinianus. Vxor
enim agit contra maritum quando malè geruntur
negotia sua insolidùm: quia periculum est ne face-
re posse desinat maritus, vt ff. de negot. gest. diuor-
tio. licèt enim damnum non dederis: tamen pu-
niris: si enim dedisses damnum: tunc punire-
ris etiam & de damno siue damnum detur in re-
bus siue liber homo perijsse dicatur: vt ff. de his qui

A deiecerunt vel effuderunt.l.j.in principio. Nec ob-
3 stat † quòd non debet quæri de delicto eiusdem ho minis sæpiùs:vt ff. nautę caupo. stabul. l. licèt. nec Deus iudicat bis in idipsum. Respondeo verum est, quando vnum est delictum:tunc ratione illius delicti non agitur sæpiùs:sed si plura sunt delicta: tunc agitur de omnibus sicut hic:plura enim fuerunt delicta:vnum quia posuisti: aliud quia positum decidit,& damnum dedit.argumen.ff.de action.& obli. gationi.l.qui seruum.in principio.& ff.de priua.delict.l.nunquam.licèt enim ius tibi competat,vt ha-
B beas positum:tamen ex quo contra prohibitionem prætoris posuisti, punieris.sicut in nuntiatione noui operis.Si nuntio tibi opus nouum: & si iure ædificabas:quia tamen contempsisti nuntiationem teneris destruere:vt ff de operis noui nuntiatione.l.prætor ait.§.primo. sicut in excommunicatione vides, quæ licèt iniustè fiat: tamen si condemnatur, ligat: vt xj.quæstione tertia,c.sententia. & de senfétia excommunication.per tuas. Et hoc quando habuisti
4 positum & est remotum. † Si autem iurasti, & inuenitis habere positum teneris ad pœnam:non tamen
C teneris ex præterita positione:sed ex præsenti.sacramentum enim tantùm ad id quod habuisti positum prodest.sicut vides in patre,qui conuentus de peculio iurauit nihil esse in peculio:tamē si inuenitur habere,tenetur non obstante sacramento. vt ff. de iureiurand.l.qui iurasse.§.si pater. Idem in interdicto de libero homine exhibendo, quòd si fui absolutus quia æstimationem præstiti:nihilominus ab eodem vel ab alio conueniar,si inuenior hominem possidere:vt ff.de liber.homi.exhiben.l.iij.§. penulti. Item hoc etiam in actione ad exhibédum.nam licèt quis
D absoluatur in actione illa:quia non possidet:si inuenitur possidere:nihilominùs condemnatur: vt ff. ad exhibend.l.si ad exhibendum.Idem in rei vendicatione.nam & si conuentus rei vendicatione absolutus,quia non possidet:si cœpit posteà possidere, rei védicatione cōuenitur:vt ff. de rei vend.l.sin autē.§. j.Hoc idem in actiōe noxali,quòd si quis sit absolutus præstito iuramento,& posteà possideat,nihilominus cōuenitur posteà actione noxali:vt ff.de noxalib.l.quotiens.§. penultim. Quod enim ex præsenti possessione agam & rei védicatione & ad exhi-
E bédum: licèt fueris absolutus quia non possidebas, quia tamen possides:condemnaris:vt ff. de rei vendicatione l.si in rem.& ff.ad exhibend.l.si ad exhibendum.Et vide rationem quare debes condemnari:tu iurasti te non habere appositum: aut habuisti appositum tempore iuramenti,aut non: si habuisti appositū & sic est vna appensio,nō licet tibi excipere:quia excipiendo allegas de periurio, & sic non debes audiri.nemo enim audiri debet allegans turpitudinem suam:vt C. de transactio.l. transactione finita. C. de his quæ in fraud. credi. l. filios. quo-
F modò enim iudex te audiret allegando,cùm alleges turpitudinem talem,quę vergit ad interitum animę propter commodum pecuniarium : cùm animæ sine præferendæ rebus:vt C.de sacrosanct.eccle.l.sancimus.si posteà habuisti. exceptio iurisiurandi ad ista non porrigitur:quia de hoc non fuit cogitatum. argumen.ff.de transact.l.cùm aquiliana. Econtrà vi-
5 detur,quòd excusetur à pœna †si enim posuit & remouit,& positum non dedit damnum:ergo non incidit in edicti pœnam: prætor enim ideò illud edi-

G ctum posuit,ne damnum contingeret iter agétibus. vt ff.de his qui deiecerunt vel effuder.l.si verò.§.prætor nocere ait:cuius casus alicui possit. subaudi de facili:alioquin omnes qui habent porticus in subgrunda,tenētur illa pœna maximè Bononiæ & Aretij:hoc etiam dicitur in prædicta.l.§.,ait prætor.nam ibi exponit Vlpianus, quòd nocere possit, & de eo solo punitur,non autem omne quod in subgrunda
6 ponitur punietur:verba enim †cum effectu sunt accipiēda,dicit generale, vt ff.ne quis eū qui in ius vo ca.vi exi.l.penul.§.pe.quid enim obfuit conatus vel
H positum,cum iniuria nullum habuit effectum,vt ff. quod quisque iuris.l.j.in fin. Fuit ergo mens prætoris ne damnum detur.non illud ne positum quis haberet.noli ergo verba attendere vt Iudæi: sed vide mentem & literæ spiritum:quia litera occidit: spiritus autem viuificat. & noli in legem committere: verba legis amplectens contra legis mentis volunta tem:vt C.de legi.nō dubium. ex quo enim pœniteo
7 admittenda est pœnitentia mea.† Nam & pœnitentia peccata dimittit:hæretico etiam pœnitenti datur delicti venia:vt C.de hæret.l.Manichæos.Deus etiā
I pœnitentem suscipit:quia qua hora peccator conuersus fuerit iniquitatum eius non reminiscar. Hoc etiā in appellatione contingit. nam & si appello & pœniteo: nec pœna aliqua mihi imponitur: ideò quia appellaui:ne iustè pœnitētibus humanitas amputetur:vt C.de appel.l.si quis libellos. Et qui plus petijt in libello punitur:verum si pœnitet, liberatur à pœna:vt C.de plus petitio.l.vnic.& qui negat scripturam propriam punitur:verum si confiteatur, & negationis pœniteat:liberatur à pœna.vt C. de non numera.pecun.authen.contra qui propriam.Et qui
K percussit falsam monetam,si quidem pœnitet,quod non perseueret, liberatur à pœna: vt ff.de fals.l.qui falsam. Et si libertus vocet patronum in ius sine venia,punitur in aureis quinquaginta:ff.de in ius vocand.l.penul.verum si libellum dedit,& pœniteat,liberatur à pœna: vt ff.de in ius vocand.l.libertus. Et qui libellum dedit in publico crimine: si vult pœnitere,non incidit in Turpillianum:vt ff.ad Turpilli. quæsitum. Et si maritus pœnitet de accusatione pro posita pœnam calumniæ euitabit: vt C. ad legem
8 Iuliam.de adulter.l.si sine metu. † danda est enim
L delicti venia petenti, ne sine denegetur venia:esset satis inhumanum:vt ff.de his qui notan.in fa.l. furti §.pactus. Præterea fortè punietur si positū fuisset, & dimisisset positum:sicut in actione de in rem verso.quæ ita demùm datur,si durat versum:vt ff. de in rem verso.si pro patre.§.versum.ex quo enim est remotum, appositum non videtur positum à princip. simile argumen.nam non videtur diuertisse quę statim redijt:vt ff.de repudijs.l.diuortium.Nec videtur furor sublatus,qui statim redijt:vt C.de curato. fur. l.penul.& sic non videtur positum quod incontinē-
M ti remotum est. Maritus enim dando libellum repudij,matrimonium separat:si pœniteat se dedisse libellum:matrimonium non separatur:vt ff.de diuortijs.l.si pœnituit eum. Hoc dicimus & allegamus
9 quādo habuit & remouit.Sed in illo articulo† quādo iurauit non habere appensum, & inuenitur habere , an teneatur ad pœnam : vel se tueatur exceptione iurisiurandi. & certè sic videtur, ex quo conuentus iurauit se non habere appensum : & si habeat , tamen liberatur propter iurisiurandum. Ius-

A dum. Iusiurandum enim præiudicat veritati, & pro veritate accipitur: vt ff. de iureiuran. sed si possessori. §. primo, secundo, & tertio, penult. & vlti. & l. si duo patroni. §. primo. Ex quo enim iuraui te deferente, 10 aut † fuit illud voluntariũ, & tunc non retractatur etiam prætextu periurij. vt C. de iureiurand. l. prima. aut fuit iudiciale: & tunc non retractatur, nisi prætextu nouorum instrumentorum: vt ff. de iureiurando. l. admonendi. aut fuit necessarium: & tunc non retractatur nisi in casu, vt C. de iureiurando. l. vltim. & hoc secundum quosdam. licèt quidam dicant, quod B non retractatur in aliquo casu. Item super quacunque actione iuretur, non tractatur de sacramento: sed illud tantùm quæritur, an sit iuratum: vt ff. de iureiurand. l. non erit. §. dato. nam ex quo iuratum est &c. vt ff. de iureiurand. l. nam & posteà in principio. Item tu detulisti mihi sacramentum in hac actione populari, aut detulisti illud bonafide: aut mala. Item aut tu es qui venis contrà qui detulisti: aut alius. si tu ipse venis cõtrà, & bona fide detulisti: non potes: quia habeo exceptionem iurisiurãdi contra te & contra omnem hominem: vt ff. de iureiurand. C l. eum qui. §. in popularibus. Si mala fide detulisti: allegans tuam turpitudinem non debes audiri, vt pro actore dixi. Et esto, quòd malafide detulisses. aut bona fide iuraui, aut mala. si bona fide, & tu mala fide detulisti, non potes venire contrà: quia iam dolus tuus esset tibi luctosus: quod iura nolunt: vt ff. de dolo. l. ne ex dolo. Item si malam fidem habui in præstatione sacramenti: tu tamen agere non potes: quia cũ simus in pari malitia in pari dolo deterior est agẽtis cõditio: vt ff. ne quis eũ qui in ius vocatur vi eximat. l. ij. & beatus qui tenebit: vt ff. de verbor. D obligatio. l. si seruum. §. sequitur. ff. de liberali causa. l. liberalis. ff. ad legem Aquiliam. l. inde Neratius. in fine. & l. item Mela. in principio. Aut alius agit contra me: si alius, & bonafide iuraui habeo exceptionem iurisiurãdi: si mala, vel ille docere debet de mala fide mea, vel de præuaricatione istius: vt ff. de iureiurand. eum qui. §. in popularibus. & ff. de præuaricato. l. præuaricationis. & qui dolum dicit: dolum probare debet. vt ff. de probatio. l. quotiens. In hac quæstione sine præiudicio melioris sententię videtur mihi in primo articulo, quòd eo ipso ex quo E positũ habuit, & si damnũ non sit datum quod teneatur ad pœnã decẽ aureorũ: ita si taliter fuit positum, cuius casus periculosus timetur: prętor enim non cõsiderauit vtrũ sit datũ an nõ, sed an damnũ dari possit: vt ff. de his qui deiecerunt vel effuderunt. l. si verò. § prætor ait. licèt enim positum sit sublatum: tamen pœna commissa exigetur per legem. argumen. ff. vi bonorum raptorum. l. vltim. & ff. de furtis. l. qui ea mente. In secundo articulo, quando iurauit se non habere positum, & inuenitur habere. distinguo. aut certum est quod ante habuit positum: aut F certum est quod posteà habuit: si ante habuit vnica est appensio: tunc obstat exceptio iurisiurandi. Nec valet si dicas hodie habet appẽsum: hodie deliquit; non sequitur. sicut in furto: iurat aliquis se non fecisse furtum: hodie non contractat: non tenetur: vt ff. de furt. l. si quis vxori. §. si iurauerit. In dubio quid præsumo. certè præsumo quòd ante habuerit: vt argumen. ff. de iureiuran. l. qui iurasse. §. si pater. Quis ergo probabit quòd posteà habuerit. ille qui dicit eum posteà habuisse: vt ff. de probatio. l. verius. & ar-

G gumen. ff. de administratione tutorum. hoc autem Rofredus.

ARGVMENTVM.

Qui partem prædij nomine proprio, & partem procuratorio nomine emit. si totum prædium possedit longissimo tempore, an videatur partem illius præscripsisse: ita vt sit dominus insolidum totius prędij ex præscriptione, vel si dixerimus eum etiam longissimo tempore non præscripsisse, an possit vti retentione partis illius, donec pretium ei soluatur, an verò fiat fructuũ compensatio, vt extenuent sortem.

H

SVMMARIVM.

1 *Mandatum inter dominum & procuratorem cõtrahitur unde mandati actio locum habet.*
2 *Mandatum sicut est liberum non suscipere: ita susceptum consummari oportet.*
3 *Actio mandati est bonæfidei.*
4 *Procuratorio nomine ex quo quis rem accipit: res illa domino statim acquiritur.*
5 *Vsucapio quod sine possessione non procedat quomodò accipiendum sit. & nu. 14.*
I
6 *Præscriptio contra possidentem non currit.*
7 *Procuratorio nomine qui rem emit de qua per annos triginta fructus percepit: an ei pretium à domino repetere possit.*
8 *Reiuendicatio domino datur.*
9 *Actio mandati cùm personalis sit, longissimi temporis spacio tollitur.*
10 *Res ex mandato meo empta, non ante mea efficitur, quã mihi traditur.*
11 *Dominium citiùs quæritur quàm possessio.*
12 *Proprietatem & possessionem rei cõmodatæ retinemus: depositæ verò proprietatem.*
K
13 *Commodatarius & depositarius si rem per annos triginta teneant, ritè se defendere possunt.*
15 *Possessio rei emptæ procuratorio nomine quod tradita uideatur ex quo procurator qui emerat, tenuit & possedit per triginta annos & ultrà sciente & non contradicente domino: imò ius quod habebat dominus, tacitè remisisse uidetur.*
16 *Mandatum suscipienti neque proficuum neque damnosum esse debet.*
17 *Mandati actio cõtraria procuratori datur: ut quicquid mādati causa impensum est, à domino repetat.*
L
18 *Intellectus l. si pupillus. ff. de administra. tuto.*
19 *Procurator qui rem alterius nomine emit, si dominus rem petat, exceptione, nisi pretium impensarum sibi restituatur, dominum repellere potest.*
20 *Res empta ex pecunia mea, est mihi pignorata.*
21 *Creditor is dicitur, cui ex quacunque causa debetur.*
22 *Procurator possessionis causam mutare non potest.*

Quæstio XXXV.

M ROBERTVS quidã nomine emit fundum pro decem: medium pro se, & medium procuratorio nomine pro Titio vicino suo, completa venditiõe tradita possessione isti emptori, stetit emptor in possessione spacio triginta annorũ & vltra. agit nunc Titius contra Robertum actione mandati, vt medietatem illius fundi debeat sibi dare: defendit se Robertus præscriptione temporis: vel esto quòd præscriptio sibi non prosit, excipit & petit partem pretij pro illo fundo. Titius replicat: non potes pete

A re, quia iam sunt anni triginta transacti, & sic præ-
scriptione me defendo: vel esto quòd prædicta præ-
scriptio mihi non prosit, dico fuisse tibi solutum ex-
pensione fructuum. Quod possit agere Titius con
tra suum procuratorem Robertum probatur: sed
quia nemo sine actione potest experiri: vt ff. de ad-
ministra. tut. l. quotiens. §. item si temporali. ideò ꝙ
actio mandati, vel rei vendica. locum habeat vide.
1 Certum est enim † quòd inter dominum & procura
torem mandatum contrahitur: vnde actio mandati
locum habet: vt institu. mandati. & ff. manda. l. j. si
B ergo mandatum fiat tibi: ex illo mandato apud te
procuratorem nihil remanere debet: vt ff. manda. l.
ex mandato. Hoc etiam in procuratore constituto
circa iudicia: quia quicquid ex lite vel occasione li-
tis cõsecutus est, reddere debet: vt ff. de procur. l. qui
proprio. §. procurator vt in cæteris. Item & maritus
vxori restituet quicquid occasione serui dotalis ob-
uenit: si fortè institutus sit. vt ff. solu. matrimo. si ve-
2 rò. §. j. licèt † enim ab initio fuerit tibi procuratori li
berũ renunciare: susceptum tamẽ teneris cõsumma-
re: vt ff. mã. da. l. si mãdauero. §. sicut autẽ liberũ. nec
C videtur cõsummatũ, ex quo res empta mãdato meo
mihi non traditur. nam nihil actum credimus, cum
quid superest ad agendum: vt C. ad Sillani. l. penul.
& verba cũ effectu sunt accipiẽda: vt ff. ne quis eum
3 qui in ius voca. vi exi. l. penu. Prętereà vide, † nonne
ista est actio bonę fidei, scilicèt mandati: certè sic. vt
Insti. de actio. §. actionum. venis ergo contra fidem
tuam ratione rei emptæ: certè non debes hoc facere
cum anima & fides tua sit rei cuilibet præferenda:
vt C. de sacrosan. eccle. l. sancimus & graue est pro-
bo viro fidem frangere. vt ff. de consti. pecu. l. j. Prę-
D tereà miser consule famæ tuæ, & rem restituas, ne ex
hac actione dãneris: quia posteà infamis efficieris:
vt ff. de his qui not. infa. l. furti. §. mandati. & instit.
de pœna teme. litig. § ex quibusdam. sed circa hoc
non est tibi defensio, nisi de præscriptione temporis
xxx. anno. Sed vide quòd ista præscriptio mihi non
4 obstat. Certum est enim ex † quo quis rem accipit
procuratorio nomine, quòd statim res illa acquiri-
tur domino: hoc dicit l. ff. de dona. l. qui mihi dona-
tum. nam si procurator emit nomine meo, mihi pro-
prietas & dominium acquiritur ignoranti. vt ff de
E acquir. rerum domi. l. si procurator. Item rei emptæ
per procuratorem, & sibi traditæ incõtinenti acqui-
ritur etiam mihi ignoranti possessio: vt C. per quas
perso. nobis. ac. l. j. & C. de acquir. posses. l. j. & l. per
procuratorem. & ff. de acquir. posses. l. j. §. per procu
ratorem. & l. si me in vacuam possessionem. §. vlti.
& l. possessin. §. vlti. Si ergo istud est, quòd mihi do
mino acquiritur rei emptæ dominiũ & possessio, se-
quitur ergo, quòd nec dominiũ, nec possessio apud
te potuit remanere: quia duo eiusdem rei insolidum
domini esse non possunt: nec duo eandem rem inso
F lidũ possidere: vt ff. cõmod. l. si vt certo. §. si duobus.
5 & ff. de acquir. posses. possideri. §. ex plurimis. † Si
ergo possessio non fuit apud te, tu non potuisti pre-
scribere. primò quia vsucapio sine possessione non
procedit. vt ff. de vsucapio. sine possessione. ad hoc
enim quòd quis præscribat, duo exigimus maximè
quòd possideat & continuè: vt institu. de vsucapio.
& C. de vsucap. transfor. l. vnic. Si ergo tu tenuisti
tanto tempore, ibi illa detẽtio prodesse non potest.
nõ enim possedisti nomine tuo, sed meo. nam is pos-
G sidet cuius nomine possidetur: vt ff. de acquir. poss.
l. quod meo. nec prodest talis possessio ad præscri-
ptionem quæ alterius nomine retinetur: vt C. de pię
script. xxx. annorum. l. male agitur. nec enim tuo no
mine possedisti, sed meo, vt dictum est. etiam si vo-
luisses mihi mutare causam possessionis, nõ audiris.
nam nemo debet audiri si vult sibi causam possessio
nis mutare nulla causa extrinsecus accedente: vt C.
de acquir. posses. l. cùm nemo. & ff. de vsuca. l. non
solùm. §. quod vulgò. Cùm ergo mihi fuit quæsita
possessio & dominium per ea quæ dicta sunt: adeò
H etiam quòd nec aliquo momento facit moram in
persona illius per quam acquiritur. vt ff. de acquir.
hære. l. placet: quomodò ergo vis mihi præscriptio-
6 nem obiicere, cum contra † possidentẽ non currat
præscriptio. vt in l. prædicta malè agitur. si ergo
præscriptio temporis mihi nõ obstat, videamus an
7 possis † petere prætium quòd dedisti. & dico quòd
non. Certum est enim, quòd tu percepisti fructus ex
prætio, vel potuisti percipere. vnde sortem extenu-
ant. vt. C. de pig. ac l. ij. & in modũ compensationis
tibi oppono. vt C. de compensatio. l. si propter. Item
I & alio modo me à precij petitiõe defendo. iam sunt
anni xxx. & vltra quod pretium non præstiti: quo
ergo modo petere potes: cùm omne ius sit sublatum
& tollatur sicut in tuis allegationibus confiteris: vt
C. de præscriptio. xxx. anno. l. sicut. & l. omnes. si er-
go præscripsi: ergo solui: quia qui præscribit, simi-
lis est soluenti: vt ff. de administra. tut. l. si pupillus.
Posset etiam ex parte actoris rei vendicatio intenta
ri: nã cùm sit mihi domino per te procuratorẽ quęsi
tum dominium: sequitur ꝙ rei vendicatio mihi dari
8 debeat: † Nam rei vendicatio ei datur qui dñs est: vt
K ff. de rei vendi. l. in rem actio. & mihi actori non po-
tes præscriptionem opponere: quia non possedisti
nomine tuo, sed meo: sicut patet per ea quę superius
dicta sunt. in personalibus enim tantùm actionibus
locum habet, quòd aliquis sine possessione præscri-
bat actionem, sicut in tuis allegationibus cõfiteris.
Item esto ꝙ non fueris procurator, fuisti negotio-
rum gestor. ergo ex quo habeo ratum negotium no
mine meo gestũ, mihi quæritur: vt ff. de nego. gest. si
ego. & l. si pupilli. §. item quæritur. E cõtrà se procu-
rator tali modo defendit. In primis quòd possit præ
L scriptionem tẽporis obiicere, probat euidenter. Cer
tum est sicut cõfiteris in allegationibus tuis, ꝙ tibi
9 datur mãdati actio cõtra me, quę † actio cùm sit per-
sonalis, meritò tollitur spacio longissimi temporis
vt C. de constitu. pecu. l. ij. Certum est enim ꝙ ab eo
die quando emi tibi competijt mãdati actio: & eam
cum effectu intentare poteras. vnde de iure sequitur
quòd præscriptionem opponam. Aut enim actio na
ta est, sed non potest intentari: & tunc præscriptio
illi actioni nõ currit: vt in filiofamiliâs exemplũ po-
nitur & vxore quibus durante patria potestate &
M matrimonio actiones cõpetunt: sed non dantur: vt
C. de bon. mater. l. j. & authen. ibi signata nisi. & C.
de annali except. l. j. in fi. & C. de pręscrip. xxx. anno.
l. cùm nouissimi. §. illud. Aut actio est nata & com-
petit: tũc præscribitur actioni. vt C. de annali excep.
l. j. § ad hæc. contra enim desides & sui iuris contem
ptores odiosæ exceptiones opponũtur: vt C. de an-
nali except. l. vltim. in fi. Multum enim dormisti fra
ter: vnde iura tibi non succurrũt. vigilantibus enim
& non dormientibus prodita sunt iura: vt ff. de his

quæ in

A quę in frau.cred.l.pupillus.Nec obstãt allegationes
tuæ per quas vis obijcere, vt mihi non prosit præscri
ptio, scilicèt quia nõ possedi:ergo non potui pręscri
bere. Respõdeo, imò possedi & possideo. nam licèt
emi vt procurator: tibi tamen res illa non quæritur
10 nam † res ex mãdato meo empta: non antè efficitur
mea, quàm mihi tradatur:vt ff.de acquir.rer. domi.
l.res ex mãdato. Nam & si mãdante fœlicissima ser-
uos emisse dicis, dominiũ seruorũ apud te procura-
torem remãsit: vnde eos manumittis. vt C.de his qui
à non dominis ma.l.ij. Sequitur ergo ꝙ procurator
B sit dominus, ex quo tenet manumissio: alio modo
enim non tenet manumissio:vt C.de testa.ma.l.ser-
uo. Si ergo rei emptæ non quæritur tibi dominium,
nec etiam possessio. Nam video ꝙ citius acquiritur
11 dominiũ † quàm possessio:vt ff.de acquir. poss. l.cũ
hęredes. quomodò enim potuit tibi quæri possessio:
cùm possessio sit facti: vt ff. ex quibus caus.ma.l.
deniq;.& ff.si quis testamento liber esse iussus.l.j.§.
Scæuola. quę nunquã acquiritur nisi specialiter fue
rit apprehensa:vt in prædicta.l. cùm hæredes. Nec
obstat si dicas imò possessio quæritur: vt in legib.
C quas allegasti. vt ff.de acqui.pos.l.si me in vacuã.§.
vlti.& l.ij.§.procuratorem.& l.possessio.§.vlti. Re-
spondeo, verũ est ꝙ acquiritur possessio.i.causa pos
sessionis, scilicèt quia operatur mihi illa ad vsuca-
pionẽ: quę curret postquã sciam quæsitam possessio
nem:vt C.de acquir.pos.l.j. vnde dicit lex: causa pos
sionis quæritur per procuratorẽ, & non possęssio:vt
C.per quas perso.no.ac.l.j. Item lex dicit: vtilitatis
causa possessio quæritur per procuratorẽ. vtilitatis,
s.propter vsucapionẽ quęrendã. vt C.de acquir.pos.
l.per procuratorẽ. Item nec obstant leges quę dicũt
D quæri dominiũ per procuratorem, quia illę loquun
tur quando procurator ministeriũ prębuit cum pri-
mo, ego cum illo contraxeram, qui mihi donare vo-
lebat:& sic ibi per ministerium procuratoris mihi
quęritur, sicut & aliàs. ff.de vsur. si quis solutioni.§.
vltim. Vel esto sine præiudicio quòd quæsita sit tibi
domino possessio & proprietas: tamẽ me à tua actio-
ne mandati defendo. Nonne vides in commodato,
12 nam † rei cõmodatæ proprietatem & possessionem
retinemus:vt ff.cõmo.l.cõmodatæ rei. Item in actio
ne depositi rei depositæ proprietatem retinemus: vt
E ff.depositi.l.licèt.§.rei. † & tamẽ cõmodatarius &
13 depositarius, qui tantùm tenent: si per xxx. annos
teneãt: possunt se defendere: quia sunt illæ actiones
sublatæ. nam nulla personalis vltra annos xxx. du-
sat, vt C.de constitu.penul.l.ij.& C.de anna. excep.
14 l.j.§.ad hoc. Quod enim tu allegas, ꝙ † vsucapio
sine possessione non procedit. verum est, si quis ali-
quam rem corporalem vult præscribere. at si volo
præscribere actioni non est necessaria aliqua posses
sio, sed sufficit si actioni temporis opponam obsta-
culum: cùm enim actiones sint res incorporales: er-
F go non possunt possideri:vt ff.de acquiren.rer.do.l.
seruus.§.incorporales. Et hoc vide. nam si tibi cõpe-
tebat actio confessoria pro aliqua seruitute rustica:
& si non possideam, vel quasi illam seruitutem, suffi
cit mihi si per annos decem vel viginti non teris: vt
ff.de vsucap.l.sequitur.§.si viam. & §.libertatẽ. Item
video quòd hypothecaria quæ competit creditoria
secundo tollitur cõtra primum, ex quo in annos tri-
ginta non obtulit: vt C. de præscriptio. xxx. anno.l.
cùm notissimi.§.ij. Opposita exceptione temporis
G adhuc aliam exceptionẽ oppono. Per † xxx. annos,
15 & vltrà steti in tenura seu possessione rei istius em-
ptæ te vidente sciente & non contradicente: vnde vi
detur à te mihi possessio tradita, sicut fuit possessio
acquisita: vt C.de aquire.poss.l.minus.& ff. si serui.
vendi.l.si à te emero. Imò plus dico, quia ius quod
habebas tacitè mihi remisisse videris: video enim in
marito, qui cùm posset dotem retinere: ideò quia v-
xor ab eo sua culpa diuertit: si patiatur vxorem pos-
sidere longo tempore, nedum lõgissimo videtur sibi
per tacitum pactum illa bona remittere, vt ff.de iure
H dot.l.cùm post diuortium. Et si pater permittat filio
retinere res per multũ tempus, quæ patri erant quæ-
sitæ præsumitur ius quod pater habuit remisisse: vt
C.de bo. quæ libe.l.cùm oportet.§.sin autem. Præte-
reà esto sine præiudicio, quòd ista mihi non prosint
restituas mihi partem pretij. Nam certum est, vt di-
cunt iura, ꝙ officium suum nemini debet esse dam-
nosum: vt ff.de furt.l.si seruus cõmunis.in fi.j. colũ.
& ff.ex quib.cau. ma.l. videlicet.& ff. quemadmo.
testa.aper.l.si quis ex signatoribus.in princip. Præ-
tereà sicut allegasti, mandatum non debet mihi
I esse † lucrosum: nec etiam damnosum: vt dicit l.ff.
16 manda.l.ex mandato. Prætereà mandati natura nõ
patitur aliquem locupletari cum damno alterius.
vt ff.de condi.indebi.l.nam natura. ex quo enim ha
bes ratum cõtractũ illum quem feci nomine tuo, te-
neris mihi soluere pretium. nam si pater habeat con
tractũ filij ratum, tenetur ex his quæ gesta sunt per
filium: vt ff.de tute.l.si filius. Et si gero negotiũ no-
mine tuo necesse habebis mihi reddere quod impẽ-
di, si negotiũ illud habes ratũ: vt ff.de nego.gest.l. si
17 pupilli.§.item quæritur. Item nonne possem † repe
K tere per actionem mandati contrariã pretium: certè
sic: vt ff.manda.l.idemq;.§.idem Labeo ait.& l.si ve
rò.§.contrario.& l.qui mutuam.§.vltim. si habeam
actionem: multo fortiùs debeo habere exceptionẽ:
vt ff.de superficiebus.l.j. Nec obstat quod dicis, ego
præscripsi: ergo solui de malis denarijs vis mihi sol-
18 uere. nam † quod dicit lex illa, si pupillus. de admi-
nistra.tuto. quòd qui præscripsit. similis est soluenti
verum est, quia habet quod obijciat petitorij: nõ au
tem est similis: quia qui soluit liberatur ipso iure: vt
institu.quib.mo.tol.oblig.in princ. qui autem præ-
L scribit liberatur per exceptionem. Sed esto sine pię-
iudicio, quòd mihi non daretur actio ad pretium:
19 habeo † tamen exceptionẽ: nisi pretiũ impensarũ mi
hi restituatur: sicut in eo qui bona fide in solo alie-
no ædificat: licèt non habeat actionẽ pro impensis:
habet tamen exceptionẽ: nisi pretiũ impensarũ sibi
restitueretur: vt instit.de rer.diui.§. cùm autẽ in suo.
& ff.de condi.indeb.l.si in aliena area.& ff.de rei vẽ
dica.l.sumptus. qua enim fronte petis rem dari, cum
pretiũ non soluisti, nec velis soluere. Ecce actionem
mãdati non habes: quia tẽpore es exclusus. vel esto
M quòd tibi non obstaret: nonne teneris mihi restitue
re pretiũ: certè sic, vt dictum est. Item esto quòd per
me procuratorẽ sit tibi quæsitum dominiũ, & sic rei
vendicatio tibi competeret: quomodò eam intenta-
bis, & poteris dicere te dominum, cum pretiũ non
solueris: nec etiã aliàs satisfeceris: nec tibi sit fides
de pretio habita: vt ff.de tribu.l. procuratoris. §.sed
si dedi. rem enim quàm ęmi retineo loco pignoris,
donec pretiũ mihi soluatur: sicut in venditore, qui
rem loco pignoris tenet, quandiu sibi soluatur pre-

A facto pœna committitur: nec purgari potest: vt ff. de arbi.l.Celsus. Item ex quo mihi partem non sol-
• uisti, pœnam in solidum dabis. Nam vide in creditore, cui si aliquid minimum restat ad soluẽdum: licèt maior pars debiti sit soluta: nihilominus vendit pignus: vt C.de distrac.pign.l.quandiu. & ff.de verb. obliga.l.in executione. nam ex quo aliquid teneris facere, nisi in solidũ facias, nihil fecisse videris: vt ar. C.ad Sillai.l.pe. Nam qui minus tribuit, nihil videtur tribuere: vt ff.de tributo.l.illud.§.minus.& ff.de verb.signi.l.minus.nam & residui cõmemoratio, to
B tius debiti cõmemorationem admittit: vt C. de hæ-
6 red.insti.l.ij.nam & † si aliquis minus soluerit, nihil videtur solutum: vt arg.ff. de fideiussori.l. amissi.in princ.& arg.de bon.libe.l.qui in seruitutem. Ecõtrà Oliuerius se tali modo defendit. In primis quia nõ
7 videtur esse in mora soluẽdo. pœna † enim propter moram non soluentis exigitur: vt arg.ff.de vsur.l.cũ quidam.§.si pupillo in si.at iste non videtur in mora, licèt alij soluerit: maximè quia ex quo babebat eam causam à te iustè errani soluẽdo illi, ex quo mihi non denuntiasti: vt arg.ff.mand.l.si fideiussor.§.si
C cùm debitor.non enim debui tibi offerre: sed tibi petenti moram nõ facere: vt ff.quorũ lega.l.ij.§. quod ait.licèt enim non soluerẽ ad diem, pœnam non potes petere, si sum tibi paratus frumentũ offerre. Nã si ad certum diem debui facere insulam, & non feci si tamen sum paratus antequã litem contesteris, pos sum purgare morã: vt ff.de verbo.obli.l.si insulã. Et si post tres aut quinq; vel plures dies exhibeam reũ, quem sub pœna debui, liberor à pœna: vt ff. si quis cau.l.& si post tres. Nam & si solui illi qui babebat ius à te, de iure sum liberatus, vel saltem exceptionis
D ope. Nam † & si solui illi qui fuit procurator, sed re
8 motus est, si ignorabi illum procuratorẽ remotum & soluo: liberor, vt ff.de solu.l.qui hominẽ.§. si Titiũ. Et ignoscendũ est mihi si ex bona fide sibi fidem adhibui: sicut aliàs ignoscitur ei qui ex bona fide non credidit. ff. Quod cum fal.tu.auc.ge. est.l. si id inquit. vnde patet ex prædictis, quòd non cõmisi in pœnam: & si cõmisi saltem commisi pro parte: cùm enim pars illius affixi remanserit apud te. & illam partem non solui, pro illa parte debet pœna cõmitti nam si totum non soluissem in totũ esset pœna com
E missa. ergo si in parte non solui in partem committitur: quia idem est in parte quò ad partem, quod in toto quò ad totum: vt arg.ff.de rei vendic.l. quæ de
9 tota.& ff.de administra.tuto.l.si duo.in fi. ex † quò enim sors diuiditur, ergo & pœna. nam & aliàs tàm pecunia, quàm labor diuisionẽ recipit: vt ff.de annu. lega.l.Seio amico. Item esto sine præiudicio, quòd in pœnam cõmiserim: peto mihi subueniri ex generali clausula, si quæ mihi iusta causa esse videbitur: vt ff.ex quibus cau.maio.l.j.maximè cùm ea quę posteà emergunt, auxilio egent: vt ff.de interroga.act.
F l.de ætate.§.ex causa. Item sum ego rusticus & simplicitate: gaudeo vnde sicut subuenitur mihi circa repetitionem in condictione indebiti: ita debet subueniri, vt pœnam euitem. vt argu.ff.de proba.l.cùm de indebito. Prætereà pœna non potes petere: quia præsumitur in fraudem vsurarum apposita: vt ff.de actio.empt.l.Iulianus.§.idemq; Papia. Item quando vendidisti debuisti mihi nuntiare, quòd illi non soluerem nisi medietatem: aliàs tibi imputabitur: vt ff.mandati.l.fideiussor.§.si cum debitor. In hac aūt
G quæstione sine præiudicio melioris sententiæ videtur mihi distinguendum, quæ fuerit persona soluentis, & illius cui solutum est. Si enim ille qui soluit fuit rusticus, vel aliàs simplicitate gaudens: tamen solutor ei qui ius babebat, saltem pro parte, dico ipsum ad pœnam non teneri: vt ar.ff.de probati.l.cùm de indebito. nam non videtur mihi falsum, quòd iuuatur primordio veritatatis: vt ff.de vulga.ij.l. cùm filius.§.hæres.& sic liberatur propter iustam ignorantiam: vt argumen.ff.de solutio.l. qui hominem. §.si Titium. maximè si persona cui fuit facta solu
H tio erat persona legalis, de qua non esset præsumptio, quòd aliquid contra conscientiam diceret. vnde quantum ad pœnam excuso soluẽtem: licèt cum non excusem quantum ad illud quod solutum est. cùm inuenio quod multis de causis excusatur quis à pœna: vt ff.si quis cau.l.ij.& ff.de lege cõmisso.l.vlt. Item si esset commissa pro parte vel in toto dico:
11 quòd † in totum committitur & exigitur per legem ff.de verbo.obliga.l.stipulationum.§. vlti. Nec obstat l.ff.si quis caut.l.si seruus.§.si plurium.quia illa loquitur de quodam facto, quod nec sequitur natu
I ram diuidui vel indiuidui. nam si esset diuiduũ pœna.cõmitteretur pro parte, & pro parte exigeretur. Item si esset indiuiduum pœna committeretur insolidùm, & exigeretur insolidùm, vt ff. de verbo. obli. l.eadem.§.Cato.& l.tj.at tibi cõmittitur. In solidum pœna & pro parte exigitur sicut. ibi in illa lege per dominum meũ notaui. in quæstione aūt præsenti dico prædicta locum non babere per ea quæ superiùs dicta sunt. Rofredus.

ARGVMENTVM.

An compromissum factum cum adiectione iura
K menti & pœnæ in eum quem vtraque partium scie inhabilem valeat. & si tulerit laudum, & illi in parte sit parirum: an altera partium non parendo incidat in pœnam, & periurium, & id quod acceperit, teneatur restituere.

SVMMARIVM.

1 *Pupillus tutela finita contra tutorem actione tutelæ experiri potest.*
2 *Arbitrium ratione personæ, qualitatis & causæ non tenet. & nu.6.*
3 *Monachus arbiter esse non potest.*
L 4 *Arbitrium cùm actus longissimus sit, à quolibet impedimento uitiari potest.*
5 *Minor quinque & uiginti annis in iudicio stare non, nisi cum curatore, potest.*
6 *Arbitrium iuratum ipso iure nullum est.*
7 *Iuramentum uariè remittitur.*
8 *Arbitrium à quo de communi uoluntate recessum est, ex toto sublatum est: nec resuscitatur nec aliquid quod ex ipso arbitrio pendeat.*
9 *Obligatio naturalis solo pacto ipso iure tollitur.*
10 *Solutio facta ex arbitrio nullo non repetitur.*
M 11 *Lite mota de pretio postquàm renuntiatum est: instaurari litem ratio non permittit.*
12 *Arbitriũ ex quo non durauit, prolatum esse nõ uidetur.*
13 *Arbitrium de communi uoluntate tolli potest.*
14 *Actio quæ ex re iudicata nascitur, si nouetur: nũquam sententia executioni mandabitur.*
15 *Actio in factum ex arbitrio post decem dies datur: item exceptio.*
16 *Monachus succedit, agit & conuenitur.*
17 *Sacerdos arbiter esse potest.*

A 18 *Iuri competituro quandoque renuntiare licet.*
19 *Iudicium uel arbitrium qui suscipit, contrahere uidetur.*
20 *Arbitrium etiã nullum an approbare uideatur is qui ex arbitri mandato centum accepit.*
21 *Arbitrium quod nullum est, cassari non potest.*

Quæstio XXXVII.

FREDERICVS nomine olim pupillus nũc adultus voluit agere contra tutorẽ suum quondam actione tutelæ, placuit compromittere in monachum, de actione quem vterq; sciebat monachũ esse renuntiantes in compromisso illi exceptioni, quod
B erat monachus, cõpromisit adultus sine curatore, & pœnã promisit tutori, & iurauit se arbitrium seruaturũ, nec venire contrà aliquo modo nec occasione minoris ætatis: tutor etiã pœnam promisit & iurauit se seruaturũ arbitrium monachus arbiter pronũciauit, quòd tutor nunc daret isti adulto centũ, & ducenta daret hinc ad annũ. solutis centum ab illo tutore ex mandato arbitri infra annum in quo ducenta erant soluenda: placuit adulto & tutori ab illo arbitrio de cõmuni volũtate discedere. agit nunc adultus contra illum suum quondam tutorẽ actio-
C ne tutelæ. tutor opponit exceptionem arbitrij, & petit pœnam: vel esto quod arbitrium sibi non prosit, repetit centum, vel cõpensat centum, quæ soluit ipse tutor ex mandato arbitri: vt in illo arbitrio cõtinetur. quæritur vtrũ adultus possit agere actione tutelæ non obstãte actione arbitrij, & nõ restitutis illis centum quæ recepit ex illo arbitrio. Quod possit agere probo. Verũ istud pone in themate: quod ita cõtinetur in constituto ciuitatis. Omne laudũ & arbitria
1 firma tenebo. Certũ est enim, quòd † pupillus finita tutela agere potest cõtra tutorem actione tutelæ.
D quod hoc sit verũ dicit l. ff. de tute. & rat. dis. l. j. in fi. & l. ij. & ff. rem pup. saluã for. l. non quasi §. hanc. & C. arbit. tut. per totũ: & hæc quæstio esset expedita, nisi arbitriũ interuenisset. Sed probo quòd arbitriũ
2 non obstat. † quia arbitrium nullum fuit multis rationibus. In primis ratione personæ ipsius arbitri: scilicèt quia monachus, qui quantũ ad ciuiles actus pro mortuo reputatur. vt C. de epis. & cler. Deo no-
3 bis si ergo sibi ciuiles actus interdicũtur: † ergo nõ potest esse arbiter. nã mulieres quibus ciuilia interdicuntur officia. vt ff. de reg. iur. l. fæminæ. nõ pos-
E sunt arbitrari. vt C. de arbit. l. vl. cũ enim clericus remouetur à publicis actibus. vt C. de episc. & cleri. l. placet. ergo debet remoueri monachus: cùm tãtum debet agere, quod dictat sui significatio nominis. vt C. de epis. & cler. decernimus. adeò quidẽ hoc verum est, quod etiam si ab initio fiat de iure arbitrium: pons in laicũ: superueniente tamen sacerdotio vitiatur, & sic arbitriũ nullum. vt ff. de arbit. l. non distinguemus §. cõpromisso. Item tantæ auctoritatis est arbitriũ, quòd si alia sit persona admixta, quæ arbiter esse non potest, quòd vitiatur: puta si cõpromit-
F to in liberum & seruum. vt ff. de arbit. l. Pedius. §j
4 cùm † enim arbitriũ sit actus legitimus vitiare potest quodlibet impedimẽtum. vt de regu. iur. l. actus legitimi. Item vitiatur arbitrium etiam si non esset renunciatum, ex quo non possum tutelæ agere. vt ff. de arbitr. l. iij. nec datur ex eo pœnæ petitio: & sic vitiatur arbitrium ratione personę ipsius arbitri. Vitiatur etiã ratione personæ ipsius adulti: ecce enim si adultus cõpromittat minor. xxv. annorũ sine curatore, nullum est cõpromissum, si cõtra eum feratur
G sententia: vel si tenet, datur restitutio minori. vt C. de in inte. rest. l. si curatorẽ. & C. qui legi. perso. habe. stan. in iudicio. l. j. ij. & iij. & C. de procur. l. nõ eo
5 minùs. † minor enim in iudicio sine curatore stare non potest. ergo nec in arbitrio: cũ arbitria sint redacta ad instar iudiciorũ. vt ff. de arbi. l. j. Item non
6 tenuit † arbitrium propter qualitatem vel causam, scilicet quia fuit interpositũ iuramẽtum: vnde ipso iure nullũ. vt C. de arbit. authen. decernimus. & est in corpore authen. de iudicibus. colla. vj §. quia vero multæ. &c. §. & quia cognouimus. & quare nõ ser-
H uatur sacramentum: ideò quia homines dũ nolunt seruare arbitrium, incurrẽbant periurium: & sic reprobatur arbitrium, vbi interuenit sacramentum, propter periurium: quia non debent leges viã periurijs aperire, quæ periuria puniũt. vt C. de indic. vidu. l. ij. ibi enim quia periuriũ committebatur: impunè
7 dimittitur sacramentum. † Item aliàs dimittitur sacramentum: vt quia timor est ne possit periuriũ incurri. vt ff. de cõdi. insti. l. quæ sub cõditione. Remittitur etiã sacramẽtum. vt in authen. sccnicas nõ solum col. v. & est posita C. de nup. authẽ. quod eis. Itẽ
I remittitur. C. de legi. & consti. l. non dubiũ. & ff. de leg. j. l. si quis inquilinos. §. fi. & etiã iure canonico. si venio contrà: pœna tamen pro periurio mihi imponitur. vt suprà. de iureiurãdo. c. sicut nostris. & de iureiur. c. quintauallis. nec sum proptereà periurus: quia qui auctoritate legis peccat, peccare nõ videtur dicit. c. nec videtur deierare qui ex cõcessa causa deserit iusiurãdũ. vt ff. qui satisda. cog. l. vlt. vnde cũ non teneat arbitrium ratione personarum & ratione causæ, vel qualitatis, vt dictum est: nec ergo exceptio locum habet, nec pœna potest ex illo peti arbi-
K trio. vt ff. de arbit. l. ita demũ. & l. Pedius. Item alia ratione fortissima probo, quod tu non potes exceptionem opponere ex illo arbitrio, nec etiã pœnã petere
8 vel quod soluisti repetere: placuit † enim nobis de communi volũtate ab illo arbitrio recedere. sequitur ergo quod illud arbitriũ sit ex toto sublatũ. vnde nec resuscitatur, nec aliquid quod ex arbitrio pẽdeat. nam obligatio semel extincta nõ resuscitatur. vt. ff. de sol. l. quæ res. §. areã. tollitur enim actio primitia per cõuentionem secundo loco appositam. vt C. de pactis. creditori. in fi. ex quo enim renunciasti,
L non venies cõtrà. nam postquã liti de prædio mortæ renunciasti: instaurari litem prohibẽt iura. vt C. de pact. l. postquã. & quæ dicit instrumento aliquo nõ vsurum: amodò vti nõ potest. vt C. de fide instru.
9 l. si aduersarius. † per solum enim pactum ipso iure tollitur naturalis: vt ff. de solu. stichum. §. naturalis. quomodo ergo redis ad id cui renunciandũ putasti: vt C. de pact. si quis in conscribẽdo. & C. de nõ nu. pecu. l. generaliter. Sic ergo non obstat exceptio ratione prædicta. Itẽ nec potest solutũ repetere. Certũ est enim, quod arbitriũ nullũ fuit, & quia in monachũt
M & quia ego minor cõpromisi sine curatore, quę omnia tu sciuisti: ergo scire debuisti, quod ipso iure non te-
10 nuit: † vnde si soluisti ex tali arbitrio non repetis, sicut qui soluit ex eo testamento, quod erat inutile nunquàm repetit: vt C. de testi. l. nõ est dubiũ. Et si quis soluit ex eo testamẽto ex quo poterat retinere falcidiã, eredẽs de iure nõ posse retinere, nunquã solutũ repetit: vt C. ad leg. Falci. l. error: nisi sit minor: vt C. si aduersus solut. l. indebito. cuius enim per errorem dati repetitio est: eius cõsulto dati donatio est: vt ff. de regu.

A de regu.iur.cuius donari enim videtur quod nullo
iure cogēte cōceditur:vt ff.de dona.l.j. ex quo enim
de cōmuni volūtate recesſimus ab arbitrio,quod la
tū fuit:omnia quæ facta ſunt:ſunt per illud pactum
eliſa.vt arg.ff.de pact.l.ab emptione.& ff.de reſcin.
ven.l.cū emptor.quādo enim recesſimus de cōmu-
ni volūtate:tu mihi iam ſolueras illa centū: & ſcie-
bas te ſoluiſſe.nec poteſt allegare ignorantiā in tuo
facto proprio.vt ff.ad Velleia.l.quāquàm.ex quo e-
nim de cōmuni voluntate recesſimus ab arbitrio: il
lud arbitriū nullū eſt.Nā & ſi prætor fecit nunciati
B nouū opus:& poſt nūciationem prohibuerit: prima
nunciatio habetur per nulla: & perinde habetur ac
ſi facta nō eſſet.vt ff.de no.ope.nun.l.ſi opus nouū.
Et ſi legatarius repudiauerit legatū ſibi relictū: pe-
rinde eſt acſi legatum nō eſſet.vt ff.de leg.j.l. legata
inus.§.j.Et perlata querela perinde eſt acſi hęreditas
adita non fuiſſet.vt ff.de inoffi.teſta.l.cū qui inoffi-
cioſi.§ ſi. Et ſi legatā pecuniā repudiat legatarius:
perinde habetur acſi legata nō eſſet.vt ff.ſi cert.pet.
l.perinde. Itē eſto ſine præiudicio: ꝙ valet arbitriū:
quomodò oppones exceptionem ex illo arbitrio:
C quod eſt remotum de volūtate:libera enim fuit po-
teſtas eius nō caſſare arbitriū:modò cōtra caſſatio-
nē venire nō potes:cū enim exceptio ſit mihi ſemel
quæſita,eā mihi inuito nō tolles.vt arg.C. de actio.
& obli.l.ſicut.& ff.de pact.l.nemo.Ex quo ergo re-
11 nūciaſti ex pœnitentia nō venies cōtra. † Nā poſt-
quā liti moræ de prædio quis renūciat cōtra ammo-
dò venire nō poteſt.vt C.de pact.l. poſtquā . Et qui
renūciat etiā priuilegio fori,nūquā ex pœnitētia ex
poſt facto veniet cōtrà.vt C.de pact.l.ſi quis in con
ſcribēdo.Et mulier etiā quæ renūciat velleiano nun
D quā ex pœnitetia veniet cōtra.vt C.ad Velleia.l.an-
tiquæ.Et ſi quis dicat ſe nō vſurū inſtrumēto quod
primo in iudicio proferebat:nunquā illo inſtrumē-
to vtetur.vt C.de fid.inſtru.l.ſi aduerſarius . Itē po-
12 ne ſine præiudicio:† ꝙ fuerit de iure arbitriū : tamē
ex quo nō durauit:nō videtur arbitriū eſſe prolatū.
Nā eſto ꝙ ſatiſdatio de operis noui nūtiatione: ſit
interpoſita:tamē ſi nō durauit:perinde eſt acſi inter
poſita nō fuiſſet.vt ff.de noui ope.nun.l.prætor ait.
§.pe.Nec videtur oblata defenſio:quę nō durauit.vt
ff.ex quib.cau.in poſ.eatur.l.ij.in ſi. Nec videtur eſ-
E ſe arbitriū:quod non durauit: quia nō videtur ver-
ſum: quod non durauit.vt ff.de in rem verſo.l.ſi pro
parte.§.verſum.& omnia argumēta quæ ibi ſunt ſi-
gnata de tali materia poſſent hic allegari. Itē eſto,
13 ꝙ arbitriū ſine præiudicio , tenuerit poteſt † tamen
tolli de voluntate cōmuni. nam & à trāſactione re-
ceditur de volūtate cōmuni:vt C.de tranſ.l.ſi diuer-
ſa.& à venditione : vt C.an liceat ab empt.diſced.l.
poſt perfectam.ff.de pactis.l.iuriſgentiū. §. adeò. &
l.ab emptione.& ff.de reſcind.vendi.l.cùm emptor.
Eadem eſt enim cauſa ſoluēdi & ligādi ducta in cō-
F trariū:vt ff.de verborum oblig.l.inter ſtipulantem.
§.ſacram. Nec obſtat conſtitutum quo cauetur,
quòd omnia arbitria &c. Reſpondeo omnia arbi-
tria quæ de iure tenent: at iſtud non tenet, vt di-
ctum eſt:ergo non ſeruabitur per cōſtitutū. Vel ali-
ter omnia arbitria &c.verum eſt: niſi arbitriū de cō
muni voluntate ſit ſublatū.Et vide legem qua can-
tum eſt,ꝙ ſentētia à qua non eſt appellatum, debet
14 executioni mandari actore petente. † verum ſi pla-
cuit actori illam actionem in factum,quæ oritur ex

G re iudicata nouare: nunquā mandabitur executio
ni:vt C.de excep.rei iudica.l.ij. Item licèt tu ea intē-
tione caſſabas vel dabas quod velles , ꝙ ammodò
quæſtionē non mouerem:debuiſti hoc in contractu
exprimere:aliàs ſi in corde retinuiſti,tibi imputa: vt
C.de condi.ob cauſam.l.ſi repetendi.& ff. de verb.
oblig.l.quicquid.Et hoc etiam in nouatione, quòd
licèt agatur inter cōtrahentes,ꝙ fiat:niſi dicat,non
valet:vt C.de nouati.l.vlti. Nec valuit renuntiatio:
ſ.ꝙ non obſtaret quod eſſet monachus.quia hoc fie
ri non potuit,cùm ſit ius publicū. vt ff.de pact.l. ius
H publicū.E cōtrà defendit ſe tutor.In primis opponit
exceptionem arbitrij.Et ꝙ poſsit opponi probatur.
15 Certū eſt enim,ꝙ † ex arbitrio poſt decē dies datur
actio in factū:& datur exceptio:vt dicit l.C.de arbi.
l.cū anteà.& l.ne in arbitris. Itē ex arbitrio agitur
ad intereſſe, etiā ſi pœna nō apponatur:vt ff.de arbi
tris.l.diē proferre.§.vlt.ſi datur actio ergo multo for
tiùs datur exceptio.vt ff.de ſuperficiebus.l.j.& de re
gu . iur. l. cui damus. Nec obſtat quod oppon is
quia non valet propter perſonam arbitri.ſ. quia mo
nachus:imò valet: nam cùm non inueniatur à iure
I prohibitus:ergo eſt à iure admiſſus : cùm omnia de
iure liceant : niſi inueniantur prohibita: vt ff. ex
quibus cauſ.maio.l.nec non.& ff.de proba.l. ab ea
parte.Nec obſtat quod dicis,monachus eſt mortu-
us.ergo non valet arbitriū.imò valet.& nō eſt mor-
16 tuus,imò viuit † & ſuccedit,& cōuenitur . vt C . de
epiſ.& cle.l.Deo nobis.& autētica cauſa,qua ſit cū
monacho.& etiam agit monachus. vt C.de epiſ. &
17 cle.ſi qua per calumniam. † poteſt enim eſſe arbiter.
nā & ſacerdos poſſet eſſe arbiter. vt ff.de arbi.l.non
diſtinguemus.§.compromiſſo.Prætereà poſitum eſt
K in themate,quòd nos ſcientes eum monachum com-
promiſimus:vnde ammodò reprobare nō poſſumus
nam nō poſſum reprobare probatum:vt ff.de nego.
geſtis.l.Pomponius.nam ex quo ſciebas illum indi-
gnum,& ex certa ſcientia compromiſeris,nō repro-
bas.ſimile enim argu.C.de Epiſcopali audi.l.ſi legi
bus.& C.de arris ſpōſa.l. vlti. idem etiam in iudice:
quia ſi in non tuum conſentias, ipſum non poteris
reprobare:vt ff.de iudi.l. j. Maritus etiam qui vxo-
rem adulterā recipit: videtur eiùs appobare mores:
nec eam poterit accuſare: vt ff.de adulte.l.ſi vxor.§.
L vlti.Et ſi duo eligunt agrimenſorem & malum ex
certa ſcientia:ſibi imputabunt,& de ſe queri debēt.
vt ff.ſi agrimenſor falſum mod.dixe.l.j. Et ſi minus
diligenti vel inutili rem cuſtodiendam committo:
de me queri debeo:vt ff.de action.& obliga.l.j.§. is
quoque.maximè cùm ſit renūtiatum huic exceptio-
18 ni,contra quam non potes venire. licuit † enim re-
nuntiare etiam iuri competituro:vt ff. à quibus ap-
pel.non licet.l.j.& C.de tempo.appel.l.vltim.in fin.
vnde poſſum obijcere exceptionem: cōponere enim
pacē inter diſcordantes iſtud non prohibet religio
M monachi,ſed affirmat.nam & dominus dicit : Pacē
meam do vobis:pacem meam relinquo vobis. nam
ad quid aliud debet intenderere : niſi quod reſpirēt
à diſcordia litigantes : vt argumen.ff. de oper.noui
nuntiati.l.j.§.inde quæritur. Item nec potes venire
contra arbitrium,cùm ſit iure iurando firmatū.vt ex
trà de arbit.c.j.& ſic quantū ad ſacramētum lex tua
ſuccumbit. Nec vitiatur arbitriū propter tuā perſo-
nam:quia fuiſti minor: nam cùm iuraueris, non po
tes cōtra venire:vt dicit l. Fredetici ſacramēta. Nec

A dicas,quòd lex illa loquitur in contractibus: idem
19 est hic † nam qui iudicium suscepit vel arbitrium
videtur contrahere:vt ff. de peculio.l.licèt.§.sed si fi-
lius. Item & si iurat,quòd erat maior,non venit cō
trà:vt C.si minor se maio.dixe.l.ij.imò qui venit cō
tra sacramentum,infamatur: vt C.de transactio.l.si
quis maior. Item esto quòd de iure non teneat:ta-
men contra factum venire non potes: vt ff. de serui.
rustico.prædio.l.per fundum.& ff.communia de ser
uitu.l.venditor fundi.& ff. de adopt.l.post mortem.
Item non venies contra arbitrium propter constitu
B tum,& hoc probo. nam constitutum porrigitur ad
arbitrium quod non tenet.nam si teneret iure arbi-
trium, & sine constituto valeret. vt argumen. ff. de
lega.j.l.si quando.& ff.ad municip.l.j. Nec obstat,
quòd illud arbitrium fuit de communi voluntate
cassatum:quia cassauimus propter illud, quod ego
tibi debeo dare ex illo arbitrio: maximè cū ad mei
petitionem sit cassatum, non est præsumptio, quòd
ego cassarem arbitrium,in quo mihi prodesset:quia
nemo præsumitur iactare pecuniam.ff.de probatio.
l. cùm de indebito. & quod nostrum est sine facto
C nostro,à nobis non recedit.vt ff.de regu.iur.l.quod
nostrum.cùm enim actio tutelæ per arbitrium erat
saltem per exceptionem tibi nō remisi cassando:sed
tantùm fuit remissum in quo tibi tenebar, quasi
quod plus sit actum, & minus scriptum: vt argumē.
ff.de hæred.institu.l.quotiens. primo responso. Et
hoc vide. nam si alicui legatum est, quòd rationes
ab eo non exigantur: bene potest exigere reliquas.
vt ff.de libe.lega.l.si quis rationes. ad idem facit, &
potest induci lex ff.de lega.j.si quando.quia ibi con
firmatio valet ad donationes, quæ non valent:non
D ad illas quæ valent.sic & hic cassatio valet ad illud
ad quod tenebar, non ad aliud à quo saltem per ex-
ceptionem liberatus eram: vnde nec fuit illa inten-
tio mea. vnde non venit in liberationem vel cassa-
tionem. nam id tantùm venit de quo actum est: vt
ff.de transa.l.cum Aquiliana. & l. qui cum tuto. &
quòd tacitè agitur pro cauto habendum est:vt ff.si
certum peta.l.cum quid mutuum. Prætereà recipiē
20 do centum † ex mandato arbitri videris arbitrium
approbare, etiam si nullum sit. sicut in hærede qui
soluendo legata ex testamento minus solemni, vide
E tur testamentum approbare: vt C. de testamentis.l.
non est dubium:& dominus appellando videtur ap
probare iudiciū,quod fecit falsus procurator,quod
ipso iure fuit nullum.vt ff rem ratam haberi.l. Pau-
lus.ff.de iudic.l. licèt. vnde si recipiendo centum ex
illo arbitrio vidisti approbare: non potes pro alia
parte reprobare: vt ff.de administr.tuto.l. cùm quæ-
ritur. Prætereà de cassatione non potes obijcere.
21 nam † secundum te arbitriū nullum est:si ergo nul-
lum:ergo cassari non potuit. nam quod non est, cas
sari non potest: vt ff.de iniusto rupt.testamen.l.nam
F & si sub conditione. Sed esto sine præiudicio, quòd
arbitrium mihi non prosit:tamen illa quæ recepisti,
teneris reddere. & hoc vide. Certum est enim,quòd
aliquis non debet locupletari cum aliena iactura.
vt ff.de condi.indebi.l.nam natura. & alibi bonafi-
des non patitur,quòd bis idem ab eodem exigatur:
vt ff.de reg.iur.l.bona fides. quod tu vis facere quā-
tùm ad illa centum repetendo illa per actionem tu-
telæ:non ergo debes audiri:quia non debes tradere
priuilegium tuum in alterius compendium:vt C.de
G vsucap.pro empt.l.vltim. Prætereà vide in hærede,
quòd si hæres instituatur à suo debitore:illud quod
est hæreditatis,computatur in debito:vt C.de hære.
institu.l.si compensandi.& de iure deliberan.l.sanci-
mus. Prætereà si nō possum excipere ex illo arbitrio
sicut arbitrio:excipio saltem iure exceptionis. nam
si quod ago non valet vt valere potest:vt ff. de tran-
sacti.l.& post rem iudicatam. Item acceptilatio vbi
est inutilis: & si non valet ratione acceptilationis:
valet saltem iure cōuentionis:vt ff. de acceptilatio-
ni.l.an inutilis.& ff.de rescind. vendi.l.cùm emptor.
H Prætereà ex quo solui tibi centum ex illo arbitrio:
& si mille libras debuissem ex ratione tutelæ reci-
piendo illa centum tanti videris æstimasse interesse
tuæ tutelæ.sicut in eo qui recipiendo seruum suum.
xx.ad hoc vt manumitteret tanti videtur seruum æ-
stimare: vt ff.de fideicommiss.lib.l. generaliter.§. si
quis alienum. Prætereà arbitrium tenuit: consensi-
mus enim in ipsum,non tanquàm in monachū: sed
tanquàm in consanguineum & amicum,sicut mul-
ta argumē.de tanquàm habente potestatē:nam pa-
ter vel auus si adoptat,nō facit hoc quasi auus: sed
I quasi quilibet:vt ff.de adopti.l.si pater. & dominus
qui fideiubet pro seruo, non quasi dominus hoc fa-
cit,sed quasi quilibet:vt ff. quod iussu. l.j.§.quid er-
go.& si pater eligat filium,non facit hoc quasi pa-
ter:sed quasi decurio:vt ff.quod cuiusque vniu.not.
l.item eorum. In hac quæstione sine præiudicio me-
lioris sententiæ videtur mihi, quòd pupillus quon-
dam possit agere actione tutelæ. & quia arbitrium
illud fuit nullū:& quia si fuisset aliquod, fuit illud
cassatum de communi voluntate,sicut in prima alle
gatione allegatum est. Rofredus.

K

ARGVMENTVM.

An statutum puniens eum qui duxerit in vxorem alij spontè desponsatam, intelligatur seu extendatur ad eum qui illam duxit vxorē,quę ab initio non spontè,sed inuita alij per patrem fuit desponsata:licèt posteà re vel verbo in eum consenserit.

SVMMARIVM.

1 *Condictio ex statuto datur in eum qui matrimonium cō-*
L *traxit cum ea,quae alteri uoluntariè desponsata erat.*
2 *Constitutum pro lege habetur.*
3 *Actio hac ex constituto à quo intentari posit.*
4 *Pœna per constitutum imposita,si fiat contrá,exigi potest.*
5 *Confeßio realis,uerbali confeßioni potentior est.*
6 *Voluntas hominis qualis sit quandoque per exteriores actus cognoscitur.*
7 *Mulieres sensa suæ mētis potius per actus,quàm per uerba declarant.*
8 *Statuta ciuitatis omnibus ciuibus nota esse debent: nec in*
M *his ignorantia admittitur.*
9 *Mulierem desponsatam alteri non de uoluntate mulieris à principio uxorem duxit: in constituti pœnā non incidit.*
10 *Ratihabitio in maleficijs non retrotrahitur.*
11 *Mulieres paßim indifferenter accipiunt id quod sibi donatur.*
12 *Ratihabitio in maleficijs quando retrò trahitur, & mandato comparetur.*
13 *Directa semel comissa uenia digna sunt.*

Quæstio

A ## Quæſtio XXXVIII.

AEMILIA nobilis mulier fuit deſponſata à
patre cuidam Sempronio, non de ſua voluntate
ab initio interueniente: ſed ex poſt facto fortè, quia
ratum habuit: vel etiam re ipſa ratum habuit: quia
à conſanguineis ſui ſponſi donaria recepit: contra-
ctis iſtis ſponſalibus domina prędicta contraxit ma
trimonium cum Ioanne. continetur autem in con-
ſtituto ciuitatis, quòd quicunque acceperit in vxo-
rem mulierem alij de voluntate ipſius mulieris de-
ſponſatam, quòd puniatur in decem libris. nunc Io
B hannes conuenitur ad pœnam poſitam in conſtitu
to. ſ. decem librarum: quæritur an poſſit. Quod poſ
ſit conueniri probatur. & quia actio debet proponi,
ſicut ſæpè iam dictum eſt: ideò actio proponitur, ſci
1 licèt † condictio ex conſtituto. Quod talis actio cō
petat probatur. Certum eſt quòd per legem induci-
tur, quòd agere poſſimus. nec eſt cautū ea lege quo
genere actionis experiamur, cōdictione ex lege agi-
tur: vt ff. de condictione ex lege. l. j. ſic etiam in con-
2 ſtituto. † nam conſtitutum pro iure & lege ſerua-
tur: vt ff. de legib. & conſtituti. l. de quibus. ergo ſi
C In conſtituto continetur, quòd poſſit agi: condi-
ctione ex conſtituto poteſt agi: vel condictione ex
3 lege municipali, vel cōſuetudine. † Item quòd poſ
ſit intētari vel à cōmunitate vel à primo ſponſo, ſci-
licèt Sempronio probatur. Nam certum eſt quòd
conſtitutum pœnam imponit, vt dictum eſt in the-
mate, ſi ergo imponit pœnā: ergo poteſt exigi. nam
pœna ſi per legem imponitur, & fiat contra legem:
pœna exigitur: vt per totum titulū de pœnis. Nam
quicunque recepit fugitiuum punitur in decem ſo-
lidis, & exigitur illa pœna: vt C. de ſeruis fugi. l. qui-
D cunque. † ergo & pœna impoſita per conſtitutum
4 ſi fiat contrà, exigitur: cùm conſtitutum pro iure ſer
uetur: vt inſtitu. de iure natural. gen. & ciuil. §. pen.
fuit enim mulier illa deſponſata de ſua voluntate.
nam licèt à principio non conſenſit: ratum tamen
habuit ex poſt facto: quæ ratihabitio retrò trahitur
& mandato comparatur: vt C. ad Macedo. l. vltim.
Habuit etiam ratum recipiendo munera, quæ qui-
5 dem eſt realis confeſſio, † quæ magis eſt efficax
quàm vocalis: vnde videtur conſentire. Nam & ſcri
ptus hæres qui adminiſtrat res hæreditarias, videtur
E adiuiſſe hæreditatem: vt ff. de acquirend. hæredita-
l. gerit pro hærede. & l. pro hærede. Nam & ſi pater
geſſit tutelę negotia, ad quā datus eſt filius: videtur
pater agnouiſſe tutelā: vt ff. de tutel. l. ſi filius. Hoc
etiam in filio, qui eſt electus decurio: vt notatur ff.
ad munici. l. quotiens. Et ſi filio mandaui quòd ne-
gotium gereret: & pater illam geſtionem agnouit:
puta ſi adminiſtret: vt ff. de nego. geſtis. l. mandaſti.
6 Aliquando † enim & ſæpius per actus extrinſecos
oſtenditur quid homo gerit in mente. vt argumen.
C. de teſtamentis. l. non codicillum. & ff. de repudi.
F l. vlti. Et qui numerat pecuniam videtur de cōſcien-
tia commiſſi criminis confiteri: vt ff. de his qui not.
7 Infa. l. quoniam. † Mulieres cùm ſunt verecundæ:
potiùs per actus voluntates oſtēdunt quàm per ver-
ba: vnde cum conſtitutū ita dicat: cùm mulier ratū
habuit: non debet ille à pœna excuſari. quia verba
cōſtituti ſicut nec verba iuris ciuilis calumniari op-
portet. vt ff. ad exhib. l. pen. Prætereà de iure proba-
tur, quòd quæ eſt ſponſa vnius, alterius ſponſa eſſe
non poteſt. vt inſtitu. de nupt. culpa eſt enim immi-
G ſcere ſe rei ad ſe non pertinenti: vt ff. de regul. iuris.
l. culpa. Et non debet quis immittere falcem in meſ-
ſem alienam: vnde ſi puniris non eſt mirum: & de te
queraris: nam damnū quod quis ſua culpa ſentit. de
ſe queri debet: vt ff. de reg. iur. l. quod quis. Nec po-
8 tes † allegare ignorantiam illorum quæ ſunt in cō-
ſtituto. cùm omnes de ciuitate ſcirent: vt ff. de iuris
& fact. ign. l. regu. & ff. de inſtitoria. l. ſed & ſi pupil-
lus. §. proſcribere. Item intereſt rei publicæ vt male-
ficia non remaneant impunita: vt ff. ad l. Aquil. l. ita
vulneratus. & ff. de ſolutio. l. Stichū aut Pamphilū. §.
H j. & ff. de fideiuſſo. l. ſi à reo. §. vlti. Debes enim puni
ri, ne fortè alij ita ſumant ſimile exemplū: & ꝙ pœ-
na tua ſit metus multorū: vt C. ad l. Iul. repetund. l. j.
& ff. de custo. & exhibi. reor. l. diuus. §. vlti. Certè mi
ſer tu non conſideraſti præceptū decalogi quo caue
tur: Non concupiſces rem proximi tui: non bouē, nō
vxorem, non aſinū: imò agas gratiā illis qui conſti-
tutum fecerūt, ꝙ tàm pœna modica te punierint: cū
etiā deberes puniri corporaliter propter delictū ma
ximū quod feciſti: ſicut aliàs dixit Imperator cū ti-
bi debet gratulari aliquis, ꝙ furti contra eum non
I agitur: vt C. depoſi. l. ſi depoſiti. & ſufficit ratihabi-
tio ex poſt facto ſecuta. nam & ſufficit auctoritas tu
toris, ſi ex poſt facto interponatur: vt inſti. de autho.
tut. Nec excuſaris propter ignorantiā ex quo ita cō
tinetur in cōſtituto. nā licèt quis dicat ſe ignoraſſe,
non tamen euitat pœnam vectigalis: vt ff. de publi.
l. vltim. §. licèt. Præterea commiſiſti in pœnam, ſi
nunquàm filia conſentiret: quia eſt matrimonium
& ſunt ſponſalia etiam ſi filia non conſentiat, dum
modò pater faciat: vt ff. de ritu nup. l. ſi patre cogen
te. Ecōtrà videtur, quòd hic ſit excuſandus à pœna.
K In primis † quia non recipit mulierem alij deſpon-
9 ſatam de voluntate mulieris. Poſitū eſt enim in the
mate, quòd ab initio mulier nō cōſenſit, ſed ex poſt
facto. vnde à pœna excuſatur. Nec obeſt ſi dicas ra-
10 tihabitio retrò trahitur: imò cōtrà maximè † in ma-
leficiis: vnde ſi filius de voluntate patris ducat vxo-
rem infra tempus luctus, non infamatur. quid ſi pa-
ter ratum habuerit: nunquā ratihabitio retro trahi-
tur: vt ff. de his qui not. infa. l. quid ergo. j. reſponſo.
Item filius authoritate patris & iuſſu debet adire
hæreditatem, quid ergo ſi pater ratū habeat ex poſt
L facto: nō valet talis authoritas: vt ff. de acqui. ſi quis
mihi bona. §. iuſſum. Et ſi filius ſit tutor, licèt pater
habeat ex poſt facto ratum: nūquàm propterea po-
ſteà obligatur: vt ff. de adminiſt. tut. l. Lucius Titius
Gaium. Præterea ignorans fuit quòd ita cōtinetur
in ſtatuto. ſ. de pœna de qua quæreris: vnde non te-
netur. pœna enim poſita in ſtatuto tantùm ſcientes
tenet: vt ff. de decre. ab or. faciēdis. l. vlti. & vox etiā
pręconia paucis innoteſcit: ita & vox conſtituti: vt
C. quomodò & quando iudex. auth. qui ſemel. Nec
obſtat ſi dicas, ꝙ mulier habuit ratum re vel verbo.
M nam ſi mulier recepit munera, nō ideò recepit vt cō
ſentiret: ſed ideò quia genus mulierū auariſſimum
11 eſt. † Nam indifferenter accipit quod ſibi donatur:
& omnis qui venit ad eam non eiicietur foras: vt ff.
ad Velleia. l. ſi ego. & ff. de dona. inter virum & vxo.
l. ſi ſtipulata. Item omnis pœna odioſa: ergo reſtrin
genda: quia odia ſunt reſtringenda: vt ff. de liber. &
poſthu. l. cum quidam. ergo reſtringere debes, quòd
ratihabitio retrò trahatur, & mandato comparetur,
per ea quæ dicta ſunt. Nec obſtat ſi opponis, quòd

A in maleficijs† ratihabitio retrò trahatur & mãdato
12 comparetur: vt ff. de vi & vi arma. l. j. §. quotiens. in
fi. Respódeo verú est quando ex illo maleficio præ
stari debet pœna quę est pœna ex parte soluétis, &
ex parte recipientis interesse. at si debet præstari pœ
na quæ sit pœna ex parte vtriusq;: tũc secus per legẽ
ff. de his qui notá. infa. l. quid ergo. cùm ergo sit pœ
na vt dictum est: ergo sum absoluendus: quia in pœ
nis mitiores debemus esse ad absoluendum quã ad
condemnandum: vt ff. de pœnis. l. pe. Præterea vide
quòd secundum constitutum sum absoluendus. cõ
B stitutum dicit: si quis mulierem alij desponsatam de
voluntate illius mulieris. at ista non fuit desponsa-
ta de sui voluntate: ergo non incido in pœnam: ver-
ba enim constituti non sunt calumnianda: sed stri-
ctè recipienda: vt ff. ad exhiben. l. pen. Item eùm se-
mel deliquerim, esto sine præiudicio, debet mihi
13 pœna remitti: cõmissa † enim semel delicta sunt di-
gna venia: vt C. de episc. audien. l. nemo. Et si tu ali-
ter vis interpretari statutum quàm sonet, debes pu-
niri: vt argu. C. de legi. & constitu. l. ij. In hac causa
sine præiudicio melioris sententiæ videtur mihi ꝙ
C reus sit absoluẽdus: ideò quia mulier non fuit de sua
voluntate desponsata illi primo. Nec obstat ratiba-
bitio: quia nõ trahitur retro per legem, quæ hoc de-
terminat: vt ff. de his qui not. infa. l. quid ergo. & ar-
gumen. l. ff. de acquiren. hæredi. l. si quis mihi bona.
§. iussum. Rofredus.

ARGVMENTVM.

Maritus qui renuntiauit exceptioni non nume-
ratæ dotis, soluto matrimonio si agat ad partem do
tis stante statuto, quòd vxore mortua vir succedat
D in parte dotis: an prędiũ datum pignori pro illa par-
te dotis cum decreto prætoris possit per fratrem vel
hæredes defunctæ reuocari prætextu dictæ renun-
tiationis.

SVMMARIVM.

1 *Condictio sine causa locum habet: siue contractus ab initio nullus fuit: siue fuit, sed iniustus: uel fuit iustus, sed aliqua de causa iniustus factus fuit.*
2 *Pignus obligationis accessio est.*
3 *Confessus in publico instrumento dotem recepisse, & renuntians exceptioni non numeratæ dotis: quòd in posterum dotem petere non possit.*
E
4 *Dotem qui confitetur numeratam, quæ numerata non sit: & exceptioni non numeratæ dotis renunciauit: dotem donasse uidetur.*
5 *Remissio dotis & renuntiatio exceptionis non numeratæ dotis uim acceptilationis seu pacti continet.*
6 *Decretum siue authoritas quando interponitur, ad hoc ut ualeat, quæ requirantur.*
7 *Res minoris cum uenditur cum decreto, curatorẽ interuenire oportet.*
F 8 *Pactum curatoris factum in præiudicium minoris, minori non nocet.*
9 *Iuri competituro per pactum renuntiari potest.*
10 *Rem suam condicere præterquàm à fure nullus potest.*
11 *Pignoratitia nõ nisi soluta pecunia intentatur.*
12 *Exceptionem non numeratæ dotis maritus opponere potest non obstante renuntiatione, & dotis receptæ confessione.*
13 *Exceptio siue non numeratæ pecuniæ, siue non numeratæ dotis opponi potest siue instrumentum publicum sit, siue priuatum.*
G 14 *Minor nisi læsus sit restitui non debet.*
15 *Venditio prædij minoris uel obligatio prætore authorante facta: non nisi restitutionis beneficio, rescinditur.*
16 *Prædium minoris pro debito non solũ paterno uel ipsius minoris, sed etiam pro dote & donatione propter nuptias.*
17 *Minor sororem ex eodem patre natam dotare tenetur.*
18 *Donare non uidetur qui necessarijs oneribus succurrit.*

Quæstio XXXIX.

H
SOLDVS curator cuiusdam adultæ & eu-
iusdam minoris adultam suam Titio maritauit,
& pro ea in dotẽ xxx. constituit, quæ xxx. confessus
fuit Titius in publico documento se recepisse, & re
nuntiauit exceptioni non solutę & non numeratæ
dotis. tandem tempore procedente solutum fuit ma
trimonium morte mulieris interueniẽte, agebat Ti-
tius contra Soldum curatorem quondam suæ vxo-
ris, vt sibi xxx. daret, quę debebat habere propter be
neficium constituti, quod est vt maritus pro medie-
I tate succedat vxori. curator non habens pecuniam
præ manibus pro illis. xv. quæ faciunt dotis medie-
tatem fundum minoris obligauit cum auctoritate
prætoris: & fructus qui ex illo fundo percipiuntur
permisit Titium percipere ex causa donationis: de-
inde celebrato tali contractu tempore præcedente
Titius ex fundo illo multos fructus percepit. venit
adultus factus maior, & agit contra Titium, & re-
petit fundum per cõdictionem sine causa, quæritur
1 an possit. Quod possit probo. † Certum est, ꝙ illa
cõdictio habet locũ siue cõtractus ille ab initio nul
K lus fuit, siue fuit, sed iniustus: vel fuit iustus, sed ali-
qua de causa factus fuit iniustus: vt ff. de condictio.
sine causa. l. j. & l. qui sine. Quod autem contractus
2 iste pignoris sit nullus, vide. Certum † est quod pi-
gnus est accessio obligationis principalis: si ergo
fuit debitum, tenet pignus: aliàs non, vt institu. qui.
mod. re contra. obl. §. creditor. nam si non subsistit
principale, nec accessorium: vt C. de vsur. l. eos qui.
& ff. de regu. iur. l. eùm principalis. Certum est enim
quòd tu confessus fuisti in publico documento re-
3 cepisse dotem: & † renũtiasti exceptioni non nume
L ratæ dotis, à modo nihil à me nominę dotis petere
poteras. Nam & si mulier renũtiet in publico docu-
mento exceptioni Velleiani eam amodò non oppo-
net. vt C. ad Velleia. l. antiquæ. Et sacerdos si in pu-
blico instrumento renuntiat exceptioni fori eam a-
modò non opponet: vt C. de epis. & cler. l. si quis in
cõscribẽdo. & C. de pac. si quis in cõscribẽdo. ex quo
enim est publicum documentum: & in eo sit confes
sio, per omnia præiudicat: vt C. arbitr. tu. l. vlti. cum
enim renũtiasti: licuit tibi: quia cuilibet licet renũtia
re his quæ pro se inducta sunt: vt ff. de minor. l. si in-
dex. Nec potes amodò contrauenire testimonióque
M proprio tuo resistere: vt C. de reb. credi. l. si quis iusiu
randum. & C. de non nume. pecu. l. generaliter. cùm
enim instrumentũ discretè loquatur, per omnia de-
bet fides sibi adhiberi: vt ff. de proba. l. eùm de inde-
bito. §. vlt. nam nullus esset litiũ finis si à renũtiatio
nibus bona fide interpositis liceret resilire: vt C. de
trãsa. l. fratris. Nec potes dicere, ꝙ ignoraueris: cùm
ignorãtia in facto proprio non admittatur: vt ff. ad
Vellei. quãquã. Nec potes dicere qđ sit ibi dolus cõ
missus: quia

A missus: quia scienti & volenti dolus non infertur. vt
C. de transactio. l. cum donationis. Nec potest dici,
quòd fiat tibi iniuria: cùm semel voluisti. vt ff. de a-
qua plu. ar. l. in diem. nec alicuius admittitur in con
stantia. vt ff. de procur. l. quæ omnia. Item esto sine
pręiudicio, quòd † tibi dotem non numeranerim: ex
quo confessus es fuisse tibi numeratam & renuncia
sti exceptioni non numeratæ dotis, videris voluisse
donasse. vt ar. ff. de reg. iur. l. cuius. Hinc habes in ma
rito qui si scienter donationis animo exceptionem
omittit: & ita se patitur condemnari, videtur vxori
B donare. vt ff. de dona. inter virum & vxorem. l. si spō
sus. § si vxor. vnde remittēdo similiter videris dona
re. ergo hanc donationem ex pœnitentia non reuo
5 cabis. vt C. de vsuc. pro dona. l. irritā. † Item talis re-
missio & renunciatio vim continet acceptilationis
seu pacti. vt ar. ff. de pac. l. tale pactum. video enim
quòd ille qui reddidit chirographum, videtur remit
tere debitum. vt ff. de pac. l. Labeo. Et qui chirogra-
phum legat, videtur legare debitum. vt ff. de leg. iij.
l. qui chirographum. Nec obstat si dicas quòd fuit
decretum interpositum: talis enim interpositio nul-
C la videtur: quia debitum suberat: vt dictū est. vnde
6 talis interposita auctoritas nulla est: † quia cū aucto
ritas interponitur, debet de omnibus quæri, de qui-
bus mādat oratio. & si nō quæsierit, perinde est ac si
non esset interposita. vt ff. de rebus eorum qui sub
tu. vel cura. l. magis. § ne passim. Hoc idem in trans
actione alimentorum vbi si non quæratur de omni
bus: non valet transactio facta cum auctoritate pręto
ris. vt ff de transac. l. cùm hij. § si prætor. Hoc idē
in procuratore Cæsaris, cui non negligenter, imò di
D ligenter interponere auctoritatem concessum est. vt
ff. de de offi. procur. Cæsaris. l. j. Nonne † quādo prę
7 dium minoris venditur, cum decreto: debet iudex
dare curatorem, vt sciat quo illa pecunia conuerta-
tatur: vt in l. prædicta de rebus eorū qui sub tu. vel
cur. magis. § ne passim. Et idem quando pignori o-
bligatur. vt C. de admi. tu. l. lex quæ tutores. at si prę
tor sciuisset, pro quo debito obligaretur: quis præ-
tor esset ita stultus, quòd permisisset prædiū pigno-
ri obligari. Hoc etiā video in ecclesia, quod si eius
vendatur prędium, debet solui tali creditori preciū
qui sit verus creditor. vt auth. hoc ius porrectū. Hoc
E etiam in eo qui credit filiofamiliâs denarios, ad hoc
vt ille filiusfa. liberet se à suo creditore, quòd ita de-
mum agit, si talis erat creditor, qui non posset exce-
ptione repelli. vt ff. ad macedo. l. sed & Iulianus. § si
filius. hoc etiam in vēditiòne prędij tributarij, quòd
nisi omnia intercedant & soluatur debitum credito
ri, quòd non valet venditio. vt C. si propter publi. pē
sita. l. ij. & C. si aduersus fiscum. l. vlt. & C. lib. x. de fi
de instru. & iure hastę fisca. l. vlt. Vel esto sine pręiu-
dicio, quòd ista non prosint: tamen & de iure com-
muni pretium tibi solutum est perceptione fructuū,
F vnde pignus liberatur. vt C. de pigno. act. l. ij. & C. de
vsur. l. ex prędijs. & C. de partu pign. & omni causâ.
l. j. & ij. Nec valuit pactum mei curatoris: qui tibi
promisit ex causa donationis fructus percipere. † nā
8 pactum curatoris factum ad damnum minoris, non
nocet. vt C. de pac. l. pactum curatoris. sicut vides in
filio & seruo, cui si concedatur libera peculij admi-
nistratio: tamen non donat. vt ff. de pac. l. contra iu-
ris. § si filius vel seruus. Tutor enim loco domini ha
betur: cum bene administrat; non cum spoliat. vt ff.

G pro emptore. l. qui fundum. § si tutor. at donando,
videtur expoliare: cum omnis donatio sit idem
quod perditio. vt ff. de donationibus. l. filius. Item li
9 cuit tibi renunciare, quia † etiam iuri competituro
potest quis renunciare per pactum. vt ff. à quibus ap
pella. non licet. l. prima. & C. de tempo. apella. l. vlti.
in fine. Item non valuit illa auctoritas interposita:
quia ob æs alienum causa cognita venditio prædij
minoris permittitur. vt C. de prædijs minor. l. ob æs.
E contraria responsione probatur, quòd Titius se
possit defendere. In primis actionē illius repellēdo
H , quasi sit ineptè proposita, & ita fiat absolutio. vt ff.
si agrimen. fal. mo. dixe. l. prima. & extrà de confir.
vti. vel inuti. capitu. vltimo in fine. Quod enim non
habeat locum cōdictio sine causa probo. Aut enim
intendis condictionem illam respectu dominij: aut
respectu possessionis. respectu dominij non posses
eam intendere: quia cum rei pignoratę sit tuum do-
minium. vt C. de actio. pigno. l. pignus. restat quòd
10 condictio tibi dari non debeat contra me † cùm ne-
mo possit rem suam condicere. pręterquàm à fure.
vt ff. vsufruct. quemadmodùm caue. l. vltima in fi
I ne. Item si vis intentare ratione possessionis non po
tes: omnis enim possessio illius pignoris est apud
me. vt ff. de acquirend. possession. l. qui pignoris. &
l. rem pignoris. quam à me nō auocabis: quia quan-
tum ad illam possessionem auocandam, ego sum
potior, & possum à te possessionem auocare per
hypothecariam. vt institut. de ac. § item seruiana. si
possum eam à te auocare, multo fortiùs possum eam
retinere. vt ff. de superficiebus. l. prima. & ff. de reg.
iuris. l. cui. Item ista condictio sine causa succedit in
locū pignoratitię: ergo vtitur iure illius & natura.
K vt argum. ff. si quis caut. l. si quis eum. § qui iniuria-
rum. ergo illam condictionem non intentabis, nisi
11 soluas pecuniam: cum † pignoratitia non possit in-
tentari nisi soluta pecunia. vt ff. de pignorat. action.
l. si rem alienam. § omnis. Item non potes dicere
quòd sit sine causa apud me pignus: cum debitum
pręcessit, scilicèt dotis. Nec obstat quia renunciaui:
12 & quia fui cōfessus me recepisse. † nam dicit lex,
quòd si contineatur in instrumento, quòd maritus
recepit dotem: nihilominus opponit exceptionem
non numeratæ dotis vsque ad decem annos & tres
L menses facta distinctione quanto tempore durauit
matrimonium. vt in auth. de æquali. dotis colla. vij.
& C. de dote cau. non nume. l. vlti. & auth. ibi signa-
ta. Nec admitto sit instrumentum publicum vel pri
uatum semper enim potest opponi, quia est ius com
mune. Nec obstat l. C. ad velleia. l. antiquę: quia il-
lud locum habet propter ius singulare, quod citius
tollitur quàm commune. vt in auth. de nō alie. aut
13 permut. re ec. § quia verò. collat. ij. † Et exceptio
non numeratæ pecuniæ & non numeratæ dotis po-
M test opponi siue sit instrumentū publicum siue pri-
uatum, secundum sententiam doctorum nostro-
rū quod est verū. si ergo potest opponi exceptio non
numeratæ dotis, quando instrumentū dicit, quia hic
fuit cōfessus. vt C. de nō numerata pec. l. in cōtracti
bus. Nec obstat renūciatio, qa peccatū haberet, si di
ceret īstrumētū recepi, sicut dictū est. Itē nō obstat.
nā & si renūciaui: possū nihilominus oppōere. & vi
de rationē, ego in culpa fui, quia renūciaui compe-
tenti iuri vel competituro, cū hoc à sapiēte non fuis-
set factum. vt ff. ad l. aql. l. si putator. tu es modò in

A dolo:quia petis in modum replicationis,& vis mihi
imputare quod non numerasti. nam dolo facit qui
petit quod petire non debet vt ff.de doli.excep.l. ij.
& l.dolo si ergo ego fui in culpa,tu es in dolo.dolus
culpæ præponderat. vt ff. ad legem acquiliam. l.
itẽ si obstetrix.& l.itẽ Mela. meritò possum excipe-
re vel replicare de dote nõ numerata. Itẽ de tali re-
nũciatione Deus nouit quid ego feci:quia nec esset
pręsumptio quòd quis ita renunciet, nisi expressum
inueniatur.vt ff.de proba.l.cũ de indebito. maximè
cũ tabelliones talia ponãt in instrumẽtis,de quibus
partes nunquã cogitauerunt. cũ dicunt renũciabis
B omni priuilegio & iuris auxilio.& dicũt sicut in cũ-
ctationẽ aliàs recitatione imò deberent dicere: vide
frater,tale ius competit tibi, vis renunciare. Itẽ quo
14 modo venis contrà.licèt † enim sis minor: tamẽ nõ
potes venire cõtrà,nisi doceas te læsum.vt ff.de.mi-
nori.l.verum.§.itẽ non restituitur.& ff.de iureiur.l.
nã posteà.§.si minor.sed hic nulla læsio: ergo nulla
restitutio.& ita respondeo si velles restitutionẽ ĩplo-
rare,at tu intentabas ius cõmune: ergo nõ debes au
15 diri.† nam venditio prędij minoris vel obligatio fa
cta cũ auctoritate pretoris non rescinditur nisi bene
C ficio restitutionis.vt C.de prædijs mi.l.si quid.& sic
venis per restitutionẽ,& non es læsus, prætor dene-
gabit tibi suum auxilium, & non tuum: vt dixit B.
Quod enim nõ sis læsus vide. Certum est quòd prę
16 diũ minoris † potest obligari cũ decreto pro debito.
vt C.de admi.tu.l.lex.& ff.de rebus eorũ qui sub tu.
tur.sunt.l.j.& nõ solũ pro debito paterno vel ipsius
pupilli, sed etiã pro dote & pro donatione proptee
17 nuptias.vt C.si maior factus alie.tatã.l.vlt.§.fi.† te-
netur enim pupillus vel minor dotare sororẽ ex eo-
dẽ patre natã. vt ff. de admi.tu.cũ plures.§.cũ tutor.
D vnde cũ teneberis hoc de necessitate facere: non es
læsus.Nec potes dicere ꝙ donares:quia in necessita
tibus nemo liberalis existit.vt ff. de adimen. lega.l.
18 rem legatam.† & non videtur donare, qui necessa-
rijs oneribus succurrit.vt ff.de donatio.inter vir. &
vxo.l.si quis pro vxore. ar. ff. de lega.ij.vnum ex fa-
milia.§.j. Item tu dicis quia prætor nõ inquisiuit de
omnibus.imò præsumimus omnia solẽniter acta.vt
insti.de fideiuss.§. vlt.& insti. de inutilibus stipul.§.si
scriptum. Item idem ipse curator qui dedit ipsam a-
dultam vxorem,ipse idem fecit tale instrumentum.
E vnde non est præsumptio,nisi ꝙ discretè faceret: cũ
hodie vel cras possit actione tutelæ conueniri,si ma
lè tractaret. vt C.si tu inter.l.etiã.& C.arbi.tutel.l.
quicquid.Et est tali curatori credẽdũ,qui suo duxit
pudori parcẽdum,& voluit agnoscere bonã fidẽ. vt
ar.ff.manda.l. Quintus Mutius.Item nec audiri de
bes,si vis imputare fructus:cum illos fructus habeã
ex causa donationis,non potes dicere, quòd fuerit
in hoc læsa tua conditio,imò facta est melior. cum
plus faceret interusuriũ medij temporis, quàm fru-
F ctus percepti.sicut aliàs in marito.bonum est arg.ff.
sol.matri.l. si constante.§.j.Nã sunt fructus cõcessi
Titio propter interusurium medij tẽporis:vnde nõ
reuoca.ar.ff.de leg.ij.debitor.§.j. Itẽ licet tutor vel
curator nõ possit rem immobilem alienare:fructus
tamen rectè donat: sicut video in patre & filio, qui
adinuicẽ nõ possunt sibi donare rẽ aliquam: sed fru
ctus sic.vt C.de bon.q̃.lib.l.cũ oportet.in fi.primę
col. Potest etiã tutor & curator sine prætore de fru-
ctibus disponere.vt C.de admi.tu.l.lex. Et cũ hic to

G tus contractus etiam sit factus legitimè: non debet
ex aliquo euentu suscitari.vt C.de admi.tu.l.sanci-
mus.& ff.de iti.actũq;.priua.l.ij. In hac causa sine
præiudicio melioris sentẽtię videtur mihi quòd Ti-
tius ille sit absoluendus:ideò quia malè fuit intenta
ta condictio sine causa:cum cõtractus ille tenuerit.
vnde debuit intentare officium iudicis, & petere re
stitutionẽ.vt C.de prędijs mi.l.si quidẽ. Quod offi-
cium iudicis proponatur,quando restitutio implo-
ratur habes ff.de minori.l. Quod si minor.§.vlt.Sed
quod impetretur restitutio,dicam illũ adultum non
H esse audiendum. ideò quia læsus non est dotãdo so-
rorẽ. vt C.si maior factus aliena.tatam.l. vlt.& ff.de
admi.tu.l.cũ plures cũ tutor.Et dico posse Titiũ per
exceptionem vel replicationẽ opponere exceptionẽ
nõ numeratæ dotis propter illã rationẽ: quia ille do
lo facit,qui petit,licèt ille fuerit in culpa, quia renu
ciauit, sicut in allegationibus dictum est: maximè
cùm illam exceptionem opponam infra tẽpora quę
numerantur.C.de dote cau.non numera.l.vlt. & in
auth.ibi signata.& in aucten. de æqual.dot.vij.col.
Si tu diceres quid operatur renunciatio: dico quòd
I operatur in tantum, quòd nõ potest proponi in mo
dum actionis,ad hoc vt pareatur iuri in contestan-
do,vt notani.C.de non nu.pecu. Item & propter a-
liud dico ipsum Titium absoluendum: quia pręsu-
mo quòd dos non sit numerata:ideò quia ipse idem
curator obligauit prædium pro illa dote,& auctori
tas interuenit, sicut in allegationibus dictũ est. Itẽ
quòd de fructibus dicitur,dico quòd adultus sit au-
diendus. & si proponar condictionem sine causa, &
dicat quomodò fundus sine causa est apud te:quia
tibi est solutum de fructibus.vt C.de pig. act.l. ij. &
K C.de vsur.l.ex prędijs.& C.de partu pigno. & omni
causa.l.j.& ij.hoc si tantum est perceptum de fructi
bus,quòd totum debitum sit solutũ: alioquin si pro
parte secus. quia pignoris causa est indiuidua. vt
C.de distra.pig.l.quandiu.& ff.de verbo.oblig.l. in
executione. Rofredus.

ARGVMENTVM.

Si duobus est data facultas eligendi consulem
vel potestatẽ:& vnus altero absente elegit talem,
in quem alter,si fuisset præsens, consensisset: & de-
L mum ratam habet electionem: an illa electio va-
leat.

SVMMARIVM.

1 *Electio facta ab altero eligentium, altero absente, & si nulla esset: absentis tamen ratihabitione confirmatur.*
2 *Nominatio propter quosdam absentes uitianda non est, si illi qui præsentes sunt faciunt, uel maior pars.*
3 *Coniecturis in incertis non certis locus est.*
M 4 *Nominatio pro parte fieri non potest.*
5 *Dissentire uidetur, qui expressè non consentit.*

Quæstio XL.

SEIO ET SEMPRONIO fuit
data & commissa potestas eligendi cõsulem, vel
potestatem,vel Episcopum,elegit Sempronius ab-
sente Seio. veruntamen elegit talem de quo certum
erat,quòd ille consentiret, si electioni interfuisset
& promisit

A & promisit eum habiturum ratum:modò etiam ha-
bet ratum:quæritur an valeat electio. Quod valeat
probo. Nã certũ est, ꝙ isti duo debent eligere. nõne
si vnus elegisset de mandato alterius valuisset ele-
ctio:sic q̃a dicere videtur, q̃ ꝑ aliũ dicit. & postula-
re,qui per alium postulat:& nominare, qui per aliũ
nominat. vt ff.de fideiuſ.& nomina.tu.l. postulare.
& gerere videtur,qui per alium gerit.vt ff. de admi.
tu.l.ita aũt.§ gessisse. videtur ergo ab initio iste mã
dasse, ex quo ratũ habet.quia ratihabitio retrò tra
hitur,& confirmat ea quę ab initio gesta sunt.vt C.
B ad macedo.l.vlt.licèt †enim quando elegit Sempro
1 nius nulla esset electio: tamẽ ratihabitione istius vl
timi interueniente confirmatur.sic vides: restitutio
hęreditatis facta ante conditionẽ non valet.verũ si
conditione adueniente habeatur rata: confirmatur
& valet.vt ff.ad trebel.l.sed & si ante diem. Nam si
fiat alicuius electio, anteq̃ prius renũcietur in ma-
nu summi pontificis,non valet; sed tamen si confir-
metur,valet.vt extrà de renuncia.c.j. Itẽ si plures de
bent eligere:si quidam eligant alijs contemptis in-
C scijs & irrequisitis,electio nulla est:sed & si cõtẽpti
consentiant:tenet primitiua electio.vt extrà de elec.
& elec.potestate.c.quod sicut.in fi.primę columnę.
Itẽ video, ꝙ si plures debeant seruitutem cõcedere.
& si omnes concedant vno excepto;concessio illius
seruitutis nulla est:vltimo autem concedente prędi
ctę cessiones cõfirmantur.vt ff.de seruitu. ru. prędi.
l.per fundũ.& ff.communia de seruit.l.venditor. Itẽ
esto,quòd illa electio nulla sit:tamen isto alio socio
habente ratum confirmatur. Nam video quòd iudi
cium,quod facit falsus procurator:quod illud iudi-
cium est nullum.vt C.de procura.l.licèt. & tamẽ ra
D tihabitione cõfirmatur.vt ff.rem ratã.haberi.l. Pau-
lus respondet.& ff.de iudi.licet. Item venditio facta
dolo dante causam contractui, ipso iure nulla est,
vt ff.de dolo.elegãter.tamen si volo habere ratũ: va
lebit illa venditio.vt notatur in.l.illa eleganter.Prę
2 tereà valuit illa electio.nã †nominatio ꝓpter quos-
dam absentes non debet viciari si illi qui sunt præ-
sentes faciunt vel maior pars.vt C.lib.x.de decurio
nibus.l.nominationũ. ergo cũ Seius fuerit absens,
Sẽpronius qui fuit presens elegit, valuit electio. Itẽ
E hęc est causa quare vno absente alius non eligit,&
si eligat non tenet:quia potuit illius præsentia tra-
here eum in suam sententiã.vt ff.de arbit.l.si in tres.
at hìc cessat causa illa:quia posuimus, quòd ille cõ
sentiebat:& talẽ elegit de quo certũ erat, ꝙ ille cõ-
sentiret.Et vide legem.filius debet ducere vxorẽ de
voluntate patris.vt ff.de nupt.l.si ita pater.verum si
patre absente filius ducat vxorẽ: cuius cõditionem
certum sit patrem nõ repudiaturum, tenet matrimo
nium.vt ff.de rit. nup.l.si filius. Item actio de dote
F communis est patri & filiæ.vt ff.de procur. l. filius.
aliàs tamen si solus agat absente filia: dũmodo non
contradicat filia,videtur consentire.vt ff.solu matri
l.ij. Item ex quo fuit nobis data potestas eligendi:
quilibet habuit potestatem eligendi insolidum: &
occupantis,qui primò elegit,melior est conditio.vt
in duobus procuratoribus,qui si constituantur: vi-
dentur insolidũ constituti: & occupantis melior cẽ-
setur conditio.vt ff.de procur.l.pluribus procur. Itẽ
nõ erat aliud nobis commissum, nisi vt eligeremus.
& istud factum est,ex quo socius non dissentit:imò
consentit.vnde non refert qualiter quid fiat,sed an

sit factum. vt ff.de peti.hære.l.item veniũt.§. à quo
& ff.de verbo.obli.l.cũ seruus. Item posset forte ele
ctio vitiari,si socius dissentiret, & essemus in dubio
vtrum dissentiret vel nõ:sed modo cum certi sumus
3 quòd cõsentit:debet electio rata haberi. In †incer-
tis enim non in certis locus est coniecturis.vt ff. de
verbo.obli.l.continuus.§. cum ita. & in authen. de
resti.& ea quę pat.in vndeci.mẽse.§ vnum.col. viij.
Item licèt plures fuimus electores: vno absente vel
H mortuo,ad me solum vnum redijt potestas eligẽdi:
sicut video in vniuersitate, quæ tota sola ad vnum
solum redijt. vt ff.quod cu.vni.no.l.sicut municipij.
§.vlti. Item si ego solus elegi:& personam idoneam
ergo electiõis negotium gessi vtiliter: vnde tenetur
socius habere ratum.ex quo enim gero negotiũ vti
liter,quod spectat ad alium cura & sollicitudine vt
hic vel alio modo: tenetur ille habere ratum. vt ff.
de neg.gest.Põponius,si negotium. Item si tutor in
terponit auctoritatem ex postfacto tenet.vt insti.de
aucto.tu. Item sufficit vnius nominatio. nam si plu
I res sunt tutores,sufficiat vnius tutoris auctoritas,si
velit pupillus contrahere:vt ff.de aucto.tu.l.j. Ecõ-
tra probatur quòd electio non teneat. Nam certum
est, quòd nobis duobus fuit commissa electio,vnde
vnus sine alio non potuit procedere. Primo quia fi-
nes mandati sunt diligenter custodiendi. vt ff.man-
dati,l.diligẽter. Itẽ quia etiam si inter arbitros tres
sit factum cõpromissum: duo sine altero tertio ab-
sente non procedunt.vt ff.de arbi.l. si in tres. Item si
in duobus iudicibus delegatis si causa eis commit-
K tatur,quòd vnus sine alio non procedet. vt ff. de re
iudi.l.duo ex tribus. Pręterea dicit canõ, quòd plus
valet contemptus vnius, quàm contradictio multo
rum.vt extrà de elec.& elec.po.c.quod sicut. Item si
tres sunt iudices delegati & duo velint iudicare ab-
sente tertio:sententia non valet.vt ff. de re iudi.l.duo
ex tribus. Si enim voluisset vniuersitas, quòd alter
vestrũ posset separatim eligere, bene dixisset. Sicut
de testatore legimus,qui si sibi contrariũ placuisset,
fecisset vel dixisset.vt C.de caducis tol.l.vnica.§.sin
autem ad deficientis. Item si decuriones vel vni-
uersitas eligãt aliquos,per quos velint actiones mo
L uere:erunt isti de iure electi. vt ff. quod cuiusq; vni.
no.l.item eorũ .§.j. Nec ergo poterit vnus sine alio
nominare,nam si plures habent rem:& volunt om-
nes,vel seruitutem imponere, vel acquirere non po
ssunt quandiu omnes etiam vsq; ad vltimũ nõ con-
cordant.vt ff.de seruit.ru.prę.l.per fundum.ff.com-
munia de seruit.l.venditor. & ff.de seruit.rusti.prę.
4 l.si vnus ex socijs. Item †nominatio non potuit fieri
pro parte.& si facta est non tenet: vt aliàs in seruitu
M te.vt ff.de serui.l.pro parte. Item communiter debe
bant isti eligere,ergo si vnus eligat altero prohiben
te non valet: quia in re communi melior est condi-
ctio prohibentis.vt ff.de cõmuni diuidundo.l.sabi-
nus.si non valet vno prohibente electio vel aliquid
quod fiat à socio:multominùs valebit si fiat ab vno
altero absente.Et probo aptè.dicit enim lex, quòd
sententia lata à duobus iudicibus tertio cõtradicen
te valet:sed lata tertio absente non valet: vt ff de re
iudicata.l.duo.ex tribus. debuit enim fieri electio à
vobis duobus & cõcorditer.vnde si vnus eligat,& al
5 ter cõsentiat expressim:videtur dissentire. Nã q̃ † ex
pressim non consentit: videtur contradicere.sicut
habetur ff. de ritu nupti.in eo iure.§.deinde. Hoc

A etiã circa cõstitutionem procuratoris, quòd inuitus
appellatur qui expresim non consentit. vt ff. de pro
cur. l. filius. §. inuitus hoc etiam circa constitutio nẽ
seruitutis. vt ff. de serui. vrba. prædi. l. inuitum. Nam
qui ignorat, dicitur vetare. vt ff. de furtis. l. qui vas
§. vetare: & qui ignorat censetur inuitus. vt ff. de ri-
tu nupti. l. in eo. §. deinde. Cum enim vobis duobus
fuit commissa electio: debuit à vobis duobus fieri:
quia quod omnis tãgit, debet omnibus approbari.
vt C. de auct. tu. l. vlti. Nã curator datus bonis, si ab
B omnibus eligitur, tenet. vt ff. de cura. bo. dan. l. ij. in
prin. §. j. Nã & si prędium patrimoniale sit dandum
sub sensu annuo: debet omnium cõsensu fieri, quod
est omnibus profuturũ. vt C. li. xj. de omni agro de-
serto. l. quicũq; in fi. Et si plurium sit commune præ
diũ, & volunt nunciare nouum opus: oẽs debent nũ
ciare: nec sufficit nunciatio vnius. vt ff. de noui oper-
ris. nun. l. de pupillo. §. si plurib. Et si plures volũt eõ
cedere aquã: oẽs cõcedere debent. vt ff. de aqua plu.
ar. l. in concedendo. Et si sunt plures patroni qui vo
lunt accusare libertum: omnium consensus necessa
C rius est. vt ff. q & à quibus ma. li. nõ fi. l. si quis hac.
§. quoties. Ex quo em elegisti alrero socio tuo ignõ
sante, fuit clandestina: sicut in possessore qui possi-
det eo celante, quẽ suspicatur controuersiã moturũ.
vt ff. de acquir. pos. l. clã possidere. Nec obst at si di-
cas habet ratũ: quia nõ potuit ista ratihabitio trahi
retrò sicut aliàs. ff. de his qui no. infa. l. quid ergo. §.
j. & ff. de acquir. hære. l. si quis mihi bona. §. iussum.
Item si duobus datur eligendi potestas: vnus nõ eli
ger sine voluntate alterius. vt extrà de officio, & po
D testate iudi. delega. c. causam. In hac quæstione sine
præiudicio melioris sentẽtiæ videtur mihi q electio
facta ab vno altero ignorante vel etiam cõtempto,
quòd non teneat. sed si alius habet posteà ratũ: dico
illam electionem confirmari. vt extrà de electio. c.
quod sicut. Quid autem si non habet ratũ, nec certi
sumus quòd consentiret. in isto dubio dico electio-
nem non valere per illam. l. ff. de re iudi. duo ex tri-
bus. & ff. de arbi. l. si in tres. & in auth. vt iudices nõ
expect. sacras iussiones colla. ix. Rofredus.

ARGVMENTVM

An compromissum factum inter adultum & tu-
E torem quoddã super omni quod adultus dicere pos
set contra eum occasione tutelæ intelligatur etiam
super alio debito, quo patri adulti tutor tenebatur
ex causa aliqua ante dationem tutelæ.

SVMMARIVM.

1 *Certi condictio ex mutuo locum habet, quoties certum petitur.*
2 *In compromisso ea tantum ueniunt de quibus ut expressè uentum actum est.*
3 *Certi cõdictio ex mutuo temporalis est: tutelæ uerò actio perpetua:*
F 4 *Compromissum factum super tutela: factũ uidetur de eo quod tutelæ occasione debetur, & non aliunde.*
5 *Arbitrium primam actionem non tollit: nec ipso iure: nec exceptionis ope.*
6 *Ex arbitrio an quando & quæ actio oriatur.*

Quæstio XLI

OLDERICVS debitor datus fuit tutor fi
lijs Titij sui creditoris, qui tenebatur ex mu-
tuo ad centum. tandem administrata tutela & fini-
ta compromiserunt in quedã P super omni eo quod
adultus dicere posset contra quondã tutorem occa-
G sione tutelæ pronunciauit arbiter, & condemnauit
tutorem quondam in xx. illi adulto. nũc adultus pe
tit illa centum, quæ sibi debebat, certi cõdictiõe ex
mutuo. tutor opponit exceptionem arbitrij: quæri-
tur vtrum adultus possit petere. Quod possit proba
tur & in primis intẽdit certi cõdictiõe, ex mutuo,
1 quæ † locum habet quoties certum petitur. vt ff. si
certum petatur. l. certi condictio. & insti. quibus mo
dis re cõm. obligatio. §. j. Nam ex quo debitum fuit
paternum datur actio hæredi. Nec obstare potest ex
ceptio arbitrij. nos enim cõpromisimus de eo quod
H deberetur mihi occasione tutelę: at istud non debe-
tur occasione tutelę, sed ante tutelam debebatur: er
go non venit in compromisso. verba enim ita se ha-
bent. ergo non recedimus à significatione verborũ,
nisi manifestè cõnstaret, quòd aliter voluissemus. vt
ff. de leg. iij. l. non aliter. sic ergo non venit in cõpro-
2 missum quia † illa tantum veniunt de quibus actũ
est expressim vt veniãt. & sic arbiter nihil potest ex-
tra compromissum. vt ar. ff. de iudi. l. solemus. & ff.
de arbi. l. non distinguemus. §. de officio. licèt enim
fuerit cõpromissum de eo quod debebas ex actione
I tutelæ non venier mutuum: quia de eo non cogita-
uimus. vt habes in transactione generali, in qua nõ
veniunt nisi ea de quibus cogitauerunt transigen-
tes. vt ff. de transac. l. cum aquiliana. & de hoc etiam
vide quasi legem scriptam. Nam qui transigit cum
tutoribus super administratione tutelæ aget contra
tutorem ex alia causa. vt ff. de transac. l. qui cum tu-
toribus. ista enim centum, qui mihi debet tutor, de-
bet ex occasione tutelæ: & sic possum petere per a-
ctionem tutelę, & debet actione primitiua: illa enim
actio primitiua transfunditur in sequentem tutelæ.
K vt ff. de negotiorum gestorum. l. diuortio. §. vlt. & ff.
de admi. tu. l. quotiens per totum. & in illo. §. item si
temporali. Itẽ illud est dictum in fauorem meum:
vnde ad lęsionem meam non retorquetur. nam ita
transfunditur si volo, quòd transfundatur: quia in-
terest mea, cũm prima non erat vsuraria: secunda v-
3 suraria scilicèt tutelæ. † prima temporalis, secunda
autem perpetua: vt prędictę leges dicũt. sicut video
in pupillo cuius quęstio status vel bonorum differ-
tur in tempus pubertatis, si voluerit minor, aliàs nõ.
vt ff. ad carbo. l. cai bõnianum. §. duæ. cum ergo sint
L debita illa centum ex actione tutelę & ex certi con-
dictione, & sint duæ obligationes: vna deducta
in iudicium, alia integra manet. vt ff. de accusa.
& ob. l. si is qui. Et si peto rem aliquam mihi deberi
ex aliqua causa. si posteà petã ex alia nõ obstat mi-
hi exceptio rei iudica. vt ff. de excep. rei iudi. l. si ma-
ter. §. eandem. & §. si quis aurũ. & hoc locũ haberet
si antè etiã de illis centũ fuisset in arbitrium cõpro-
missum: sed hic de illis cẽtũ nulla fuit habita mẽtio
in cõpromisso: licèt em tu cogitares in cordc, quòd
M etiam ista deberent venire, debuisti exprimere: alio-
quin tibi non prodest. vt ar. C. de condi. ob. causam.
l. si repetendi. ff. de ver. obl. l. quicquid. Itẽ si aliquid
est obscurũ, cõtra te fiet interpretatio. quia potuisti
legẽ aptius dicere. vt ff. de pac. l. veteribus. & de con
trahen emptio. l. Labeo. Item si tu vis innuere pro-
pter illa verba quicquid ex actione tutelę debebas,
quòd de illo compromisimus. ergo & de isto. non
est verum. dicit enim lex, quòd si quis sit rogatus
restituere quicquid habet de portiõe sua in hę edi-
tate, q nõ restituet ea q sibi fuerũt prælegata. vt ff.
ad trebel.

A ad trebel.l. Marcellus. §.quidam.† quãdo enim nos
4 compromisimus: videmur cõpromisisse de eo quod
debeatur occasiõe tutelę & non aliundè. Nã q roga
tur hęreditatẽ restituere: id videtur rogatus restitue
re, qđ fuit hęreditatis nõ aliud. vt ff. ad trebel. l. in fi-
deicommissariã. §.j. & ff. de lega. iij. l. qđ his argu. ff.
ad trebel. l. hæredes. Præterea tu creditor potuisti te
à tutela excusare: imò etiam non debuisti accedere.
vt C. qui dari tuto. pos. in authẽ. minoris debitor. &
auct. vt. ij. qui ob. prędi. se res ha. minorũ colla. vj.
§. sed & siquis. cum ergo sis puniendus: ideò quia tu
telã administrasti: quomodò ergo petis pręmiũ. sci-
B licèt quòd mihi nõ tenearis. non enim debet esse in
pœna præmium. vt ff. sol. mat. l. si ab hostibus. & ff.
de neg. gest. l. si hęreditaria. quomodò eñ opponea
exceptionẽ arbitrij: cũ etiã si soluisses non prodesset
tibi facta solutio. vt prędicta auth. vt. ij. qui ob. per
5 hi. se res habere minorum. Itẽ † arbitrium primam
actionẽ nõ tollit: nec ipso iure, nec exceptionis ope.
vt ff. de arbi. l. si quis rem. actio enim mihi semel cõ-
petens, mihi non tollitur, nisi factũ meũ intercedat.
6 vt ff. de euict. l. euicta re. §. si seruus. ex † arbitrio eñ
nec actio nec exceptio oritur. vt ff. de arbi. l. ij. Itẽ li-
C cèt sit cũ tutore transactum: nihilominus agi potest
contra ipsum. vt C. de iudi. l. licèt. & C. de transac. l. si
de certa re. Item tu es in dolo: quia non reddis debi
tũ. vt at. ff. depositi. l. j §. est autem. si es in dolo, & ge
neralia verba te nõn liberant. Nam si cui legetur li
beratio: non videtur legata ea qui dolo commisit.
vt ff. de lib. leg. l. Aurelio. §. fi. & l. si quis rationes. &
ar. ff. manda. l. creditor. & l. Lucius. Itẽ generale pa
ctum nõ porrigitur ad ea quę sunt dolo commissa.
vt ff. de pac. l. tres fratres. E contrà videtur, quòd a-
dultus non posit agere. In Primis: quia ex quo cõ
D compromisimus de eo quicquid posset ipse petere
per actionem tutelæ: ergo & illa centũ qui debebã-
tur ex mutuo veniunt. non actio prima transfundi-
tur in sequentẽ, scilicèt tutelæ vt ff. de admi tu. l. quo
tiẽs. §. non si tẽporali. & ratio quare transfundatur
est: q̃a prima scilicèt certi cõdictio erat stricti iuris,
nec admittit vsuras, nisi fuerunt promissæ: actio au-
tem tutelæ vsuras admittit. Vel esto quòd prima a-
ctione veniunt vsuræ: tamen in hac veniũt maiores:
quia centesimę: vnde de necessitate contingit, quòd
transfundatur in actione tutelæ: vt ff. de neg. gest. l.
E diuortio. §. pe. si ergo deuoluitur in actione tutelæ.
& de tutela compromisimus generaliter: amodo à
me petere non potes: quia illa in prima arbitrio &
petitione venerunt: ideò te exceptione repello. Nec
obstat de arbitrio si dicis: ex arbitrio nõ datur actio
nec exceptio. imò datur postquã est promulgatum
expressim vel tacitè. vt C. de arb. l. ne in arbitris. Itẽ
& actio datur & exceptio. vt ff. de arbi. l. diem pro-
ferre. §. vlti. Nec obstat si dicis: possum agere: quia
nunc ago ex alia causa: nõ obstat exceptio, & sic nõ
F ages. vt ff. de excep. rei. iudi. l. & an eandem. §. actio-
nes. Item nec obstat si dicas possum agere de alia
specie vel causa. vt C. de iudi. l. licèt. Respondeo ibi
ideò quia fuit tibi petitio specialis & transactio spe
cialis: & ideò nõn obstat. at si sit petitio generalis,
arbitrium generale. quia dictũ est, quicquid, & non
fuerunt specificata q̃ vndecunq; & qualitercũque
tibi tenebar venit in compromissum. vt ff. de excep.
rei. iudi. l. si mater. §. eandem. in fi. & C. de transac. l.
sub pętextu specierum. Item ex quo sum condẽna-
G tus tibi per arbitrium in viginti, sequitur quòd ista
viginti successerũt in locum illorum omnium quæ
debebatur occasione tutellæ, & videor tibi satisfe-
cisse. nam cum aliud pro alio soluitur creditori de
voluntate ipsius: id quod soluitur, cedit in locum
primitiui debiti. argumento ff. de donatio. l. qui id
quod. ex quo enim compromisimus, quòd quicquid
debetur ex actione tutelæ: ergo etiam mutuum ve-
niret. Nam qui rogatus est restituere quicquid ha-
bet ex hæreditate: & præceptionis commoda tene-
tur restituere. vt C. de fideicom. l. cum virum pruden
H tissimum. Nam nullo modo agere potes. nam cùm
iam sit tibi solutum per arbitrum, vt dictum est, am
plius tibi solui non debet. quia bona fides non pati
tur quòd bis idem ab eodem exigatur. vt ff. de regu.
iur. l. bona fides. Item si est compromissum in arbi-
trum de actione tutelę: etiam ex illa causa debitum
nõ petitur. vt ff. de verbor. obliga. l. qui Romę. §. vl.
Item natura non patitur, quòd aliquis fiat locuple-
tior cum iactura alterius. vt ff. de condict. indebi. l.
nam natura. Item tu pupille non debes trahere
priuilegium ad iniquum compendium. vt C. de vsu
I cap. pro emp. l. vlt. Itẽ propter ipsam administratio-
nem tenebar tibi soluere, & solui. vt ff. de admi. tut
l. quotiens. § item si temporali. sicut in quolibet ge
store. vt ff. de neg. gest. l. si pupilli. §. vlti. vnde si sol-
ui per mãdatum arbitri amodò sum absolutus: cùm
omnis solutio liberet soluentem. vt institu. qui mo.
tol. oblig. in principio. Item tu non debes postulare
cuius contrarium non esses postulaturus: vt C. de
solu. l. penul. In hac causa sine præiudicio melioris
sententiæ: videtur mihi, quòd adultus posit agere
illa certi condictione de mutuo primitiua: quia illa
K quantitas non deuenit in arbitrium: sed tantum il-
lud quod debebatur ex actione tutelæ, nec illud de-
betur ex tutela, cum debitum primum pręcessit. nec
deuoluitur in actione tutelæ: nisi minori sit vtile: si-
cut in allegationibus suis allegauit minor: & alia
ratione: quia non deuenit in arbitrium nisi de quo
actum est. & quia in potestate tutoris erat apertius
legem dicere, vnde contra ipsum interpretor: vt di-
ctum est. Potest ergo minor agere primitiua actio-
ne non obstante arbitrio per l. ff. de actio. & obliga.
l. si is qui. & ff. ad Trebellia. l. Marcellus. §. quidam.
& l. in fideicommissariam. Roffredus.

L ARGVMENTVM.

An valeat rescriptũ impetratum ad agẽdũ ab eo
qui aliàs non poterat agere: quia excõmunicatus: si
fuerit obtentũ consentiente procuratore aduersarij.

SVMMARIVM

1 *Excommunicatus hereticus censetur.*
2 *Hereticis omnes actus ciuiles interdicti sunt.*
3 *Excommunicatus seruo & deportato comparatur.*
4 *Rescriptum obtentum tacita ueritate, quæ si expreßisset, nullatenus reportasset, non ualet.*
M 5 *Postulare quos lex prohibet, si aduersarius patiatur: nõ tamen postulare poterunt.*
6 *Consensus priuatorum facere non potest legitimum iudicem, qui iudex esse non potest.*
7 *Excommunicatus etiam cum procuratoris assensu agere non potest.*
8 *Probatum reprobare non licet.*
9 *Maritus qui uxorem adulteram recepit: ipsam in posterum reprobare non poterit.*
10 *cientia consensum inducit.*

A prima. Itē in ſocio qui de ſe quęri debet, ſi malū elegit ſociū. vt inſti. de ſocieta. §. ſi Itē de eo apud quē deponit. qui de ſe quæri debet, qui parum diligenti rem cuſtodiendam committit. vt ff. de aeqni. &obli. l. j. §. itē is. & inſti. qui. mo. re cōtrahe ob. §. j. &c. ij. Itē procurator tuus ex quo vidit me īpetrare reſcriptū,
8 licèt eſſet indignus, me amodò reprobare nō poteſt ipſe, nec etiam tu † nam non eſt licitū reprobare probatum. vt ff. de nego. geſt. l. Pōpo. ſi negotium. Et teſtem quem ſemel in due endo produxi: non poſſum
9 B reprobare. vt C. de teſti. l. ſi quis teſtibus. † Itē maritus qui vxorem adulterā recepit, non poterit poſteà reprobare. quia mores ipſius videtur approbare. vt ff. ad l. Iul. de adult. l. ſi vxor. §. vlti. Itē & ſeruus qui poterat aliàs puniri, quia opem dño interfecto non tulit: ſi dominus videndo non fuit conqueſtus: videtur ſibi offenſa remiſſa. vt ff. ad Silla. l. j. §. vlt. Et ſi is qui donauit, & ſibi fuit ingratitudinis cauſa cōmiſſa: & videndo donatarium donationem nō reuocauit: nihil poterunt hęredes dicere. vt C. de reuoc. dona. l. vlt. Idē in patre qui de filijs, qui cōmiſerūt cau
C ſam ingratitudinis, nihil dixit, quòd eos videtur ap
10 probare. vt C. de inoffi. teſt. l. liberi. & l. omnimodò. Præterea adduci poteſt totū illud generale, quòd † ſcientia inducit conſenſum. vt ff. de euict. l. quidam ex parte. & C. ad velleia. l. ſi ſine. Pręterea procurator tuus mihi participādo incidit in excommunicationem: vnde ipſe fuit in eodem delicto: vnde mihi de excōmunicatione non obijcies. nam nil Iudęus Iudęo, nil Catilina Cethego. vt ff. ne qd in loco publico. l. ij. §. idem ait ſi in pub. nec arenarius contra
D arenarium dicet. vt C. de inoffi. teſta. l. in arenam. & hęreticus contra hęreticum non admittitur. vt C. de hære. l. quoniam. cum ergo procurator tuus conſenſit: tu amodò non potes contradicere, ſicut ſuperiùs dictum eſt. Nā & ſi procurator dolum committat: nocet dolus domino. vt ff. de doli exceptione. l. & ſi procurator. ff. de dolo. l. eleganter. §. penul. In hac cauſa ſine pręiudicio melioris ſententiæ videtur mihi, quòd hic non poſsit agere, etiam ſi illius procurator conſentiat: quia per conſenſum procuratoris nō potuit ille litigare. Item nec potuit procurator per conſenſum ius publicum immutare. vt ar. ff. de o-
E peris libe. l. Cerdonem. & ff. de admi. tu l. quidam decedens. Item dolo fuit impetratum reſcriptum: ergo non valet. vel ſi per ſimplicitatem vel ignorantiam fuit talis veritas tacita: qua ſcita dominus Papa nō eſſet conceſſurus. vt extra de reſcrip. c. ſuper literis. Rofredus.

ARGVMENTVM.

An ſtatutum quo pręcipitur, vt qui habet petiam terræ liberam, teneatur illam vēdere, & vicinus rem emere, extendatur ad petiam terrę, quæ partim eſt libera, & partim non.

F SVMMARIVM

1 *Statutū ſi dicat nos agere debere, & actionem non notet, quòd condicione ex ſtatuto agendum ſit.*
2 *Statutum ex quo aliquid pracipit fieri etiam inuitus parē dum eſt.*
3 *Ex quo quis fundi partē uēdere uel emere ſtatuto dictāte tenetur: an & reliquū emere uel uēdere cōpelli poßit.*
4 *Solutio particularis quominùs pignus inſolidùm uendatur, non impedit.*
5 *Statutum indiſtinctè loquens, indiſtinctè recipiendum eſt.*
G 6 *Prædium ex patrisfamilias deſtinatione conſtituitur.*
7 *Prædij pars quæ penſionem præſtat ex quo immunis eſt propter conſtituti beneficium: an pars alia quæ penſionem non præſtat, eadem immunitate gaudere debeat.*

Quæſtio XLIII

FACTVM eſt conſtitutum ciuitatis, quòd quicunque habet ſtatiolum terræ iuxta prædia alicuius, quod ille teneatur emere, qui habet confinia prædia: & ille teneatur vendere, cuius erat prædium: verum ſi in illo ſtatiolo præſtatur affictum
H vel penſio, non teneatur dominus vendere, nec ille emere. contingit ita quòd quis habet ſtatiolum terræ iuxta prędia tua, ex quo ſtatiolo partim pręſtatur affictum vel penſio, ex alia parte non præſtatur: q̄ritur an ille teneatur totū vēdere, vel emere totū, vel partē. Quod teneatur vēdere totū vel partem probatur: & quia ſine actiōe nemo experitur. vt ff. qđ metus cauſa. l. extat. ff. de admi. tu l. quotiēs §. itē ſi tēporali. ideò actionē ꝓponit, ſcilicet cōdictionē ex
1 cōſuetudine vel ex iure municipali. † nā cū p ſtatu-
I tū hoc inducatur & nō eſt cautū quo iure agamus: cōdictione ex iure municipali agendū eſt. Sicut video in lege. nā ſi lex dicat ꝙ agere poſſumus: & non dicit de actione: condictione ex lege agitur. vt ff. de condi. ex lege. l. j. ergo ita in cōſuetudine: cum ſit cōſuetudo pro lege. vt ff. de legi. & conſti. l. de qui-
2 bus. & inſti. de iure na gē. & ciui. §. pe. Ex † quo ergo ſtatutum pręcipit, ꝙ tu inuitus vendas vel emas teneris. ſicut video qādo lex pręcipit. nam lex pręcipit in pluribus caſibus quòd quis inuitus vendat. habes ita. ff. de religio. & ſumptib. fune. l. ſi quis ſepulchrum. Item ſi locus vnde via debebatur perijt
K caſmate, tenetur vicinus dare viam & vendere. vt ff. quemadmodum ſeruitus amittatur. l. ſi locus. §
3 finali. ex † quo enim teneris partem vendere per conſtitutum vel emere ex qua non præſtatur affictum, teneris etiam vēdere vel emere illam partem, ex qua pręſtatur penſio vel affictum. Sicut vides in ſeruo communi, qui propter partem quam ſibi habet vnus ex ſocijs, tenetur ſibi alius vendere partem ſuam. vt C. de communi ſeruo. l. prima. inſtitut. de donati. in fi. ti. Item ſi vendo tibi partem: & antequàm tradam ſim ad iudicium com-
L muni diuidundo prouocatus, & totus fundus mihi venditori ſi adiudicatus, etiam aliam partem teneris emere vel vendere, quæ mihi fuit adiudicata. vt ff. de actioni. empti. l. Iulianus. §. idem Celſus. Hoc idem habes in creditore. vt ff. communi diuidundo. l. communi diuidundo. §. ſi debitor. Hoc etiam in marito & vxore ſi fuit maritus ad iudicium communi diuidundo prouocatus. vt ff. de iure dotium. l. cùm in fundo. §. ſi fundus communis. Et ſic patet per ea quę ſunt allegata, quod tu tenearis totum emere vel vende-
M re. Vel ſaltem quod tu tenearis ad partem. Probo. Certū eſt quod pars illa vnde pręſtatur penſio vel affictum, non venit in iudicium. vnde ſaltem altera pars venire debet. ſicut in iudicio familię erciſcundę, in quo ſi ſit res aliqua quę non poſsit diuidi: puta fauore religionis: quia erat ibi ſepulchrum: illa ſola pars deducitur de iudicio, & alia pars venit diuidenda. vt ff. famil. erciſcun. l. fundus mihi. Itē ex quo ſtatutum pręcipit quod vendas, teneris vendere. nam & ſi teſtator

A statur affictum, illa pars sit exempta propter benefi cium constituti. alia pars non erit exempta: sicut eir ca cautionem damni infecti: vt ff. de damno infecto. l. si finita. Rofredus,

ARGVMENTVM.

Qui vendidit rem communem. & promisit de ra to: an ille qui habebat partem in re illa per istű ven dita interpellando emptorem ad obseruantiam cõ uentorum in venditione, videatur ratam venditio nem habere, ita etiam vt si emptor non impleat con
B uenta, non tamen possit vendicare.

SVMMARIVM.

1 *Certi condictio ex stipulatione an rectè ab emptore in tentetur ad pœnam contra eum, qui eum de rato pro miserat, præstare non potuit.*

2 *Emptorem re euicta contra venditorem agere, regulare est.*

3 *Pacisci vel stipulari alteri nullus nisi sua intersit potest.*

4 *Frater qui domű, quam frater suum vendiderat, sibi com modari petit, an venditionem ratam habuit.*

5 *Voluntas expressa aliquando ex sola nuda uoluntate*
C *colligitur.*

6 *Emptor si exceptionem habet quam domino opponere possit: venditor sibi non tenetur.*

Quæstio XLIIII.

PATRICIVS quidam nomine suo & nomine fratris absentis vendidit domum Titio promit tens sub pœna .c. librarum fratrem suum absentem hanc venditionem ratam habiturum. verumtamen emptor fecit venditori tale pactű, quod illa domus concederetur illi venditori & fratri contra omnem hominem: rediijt frater absens petit domum sibi cõ
D cedi ab illo Titio sicut fratri suo cõuenerat: Titius noluit cõcedere domum: hic vendicat domum pro medietate: & fortè obtinuit: vel fortè mouet contro uersiam: agit Titius contra venditorẽ, & petit pœ nam scilicet centum librarum: quæritur an possit.
1 Quod possit probatur: & † ad pœnã proponit cer ti condictionem ex stipulatione: quod enim locum habeat dicit lex. insti. de verb. ob. in prin. & ff. si cer tum pet. l. certi condictio. & l. si quis certum. Ex quo enim frater tuus reuersus noluit habere ratam ven ditionem, rectè ago ad pœnam. nam & procurator
E qui satisdat rem ratam dominum habiturum, domi no non habente ratum committitur stipulatio. vt ff. de procur. l. non solum. §. qui nomine alieno. & l. Põ ponius §. j. & ij. & ff. rem ratam haberi l. si indebitű. & l. si procurator tenuit enim promissio, ex quo pro misit fratrem ratum habiturum, & pœnã promisit. vt ff. de verbo. obli. l. stipulatio ista habere licere, in prin. & insti. de inutil. stipul. §. alteri. & de verbo. obli. l. inter stipulantem. in prin. ex quo enim promi sit, quia frater haberet ratum: videtur promisisse se curaturum, quod ille habeat: vt ff. de ver. ob. l. quo
F tiens in prin. Item & qui promittit aliquem iudicio sisti tenet stipulatio: & si non exhibuit, agitur ad in teresse. vt C. de fideiussoribus. l. sancimus. & ff. si quis cautum. l. secunda. & ff. qui satisdare cogan tur l. tj. §. fin. Statim enim quod frater tuus incipit mihi mouere controuersiam: statim fuit commissa stipulatio illa rem ratam haberi. vt ar. ff. rem ratam haberi l. si procurator. Item & si quis promittat se ra tum aliquid habiturum: posteà vel ipse vel hæredes non habent ratum: committitur stipulatio. vt ff. de

G verbo obli. l. eadem §. Cato. fuit enim ista stipulatio sub conditione concepta scilicet, si frater tuus non haberet ratum: & sic quia modo non habet ratum, cum moueat controuersiam: & tunc committitur sti pulatio illa quasi sub quauis conditione concepta: vt insti. de verbo. obli. §. sub conditione. nam & hoc
2 † generaliter est, & etiam in emptore, quod re eui cta agit contra venditorem. vt ff. de euict. l. euicta. & l. ex mille. Idem etiam est in pacto transactionis, vt re data nomine transactionis si euincatur, quod agitur. vt C. de transactionibus l. si pro fundo. Hoc
H etiam in iudicio famil. erciscund. vel communi diui dundo, quod res diuisa si euincatur, agitur contra hæredem vel socium. vt C. famil. erciscun. l. si fami liæ. & C. communia vtri. iudic. l. si fratres. Ex quo e nim promisisti quod frater tuus haberet ratum: sta tim ex quo dedit contra me libellum, videtur ratum non habere: vnde stipulatio committitur: vt ff. rem ratam haberi l quo enim §. vlt. Nec potest mihi op pa obijci: quia nolui sibi domum concedere, sicut ti bi conueneră: non enim debebat propterea rem ven dicare, sed ex pacto agere ad interesse. vt ar. C. de re
I scin. vendit. l. ea conditione. Nec enim tenebar sibi domum cõcedere: cum ex pacto sarris sibi actio nõ
3 potuit quæri: quia † alteri pacisci vel stipulari nemo potest: nisi sua interfit. vt ff. de verbo. ob. l. stipulatio ista §. alteri. & insti. de inutilibus stipul. §. alteri. nec dicas interest fratris quod frater haberet domum: quia tale interesse attendimus quod est circa rẽ pe cuniariam. vt ff. de serui. expor. l. quotiens. & ff. ad exhibendum l. si liber homo. Video enim in patre, qui si paciscatur. vt filio detur. non aget filius ex il lo pacto. vt ff. de pact. l & hæredi. §. Iulianus. eum er
K go pactum patris non prosit filio qui sunt vna & ea dem persona. vt C. de impub. & alijs substit. l. vlt. er go multominùs pactű fratris fratri potuit prodesse. Item si teneret sibi ex pacto commodare domum & non commodaui, teneor ad interesse: vt ff. de re iu di. l. si quis ab alio. §. si ff. mandati. l. si procuratoré. §. mandati actio, ergo si sua intersit, si dicat mihi quid vel quale sit suum interesse: & certè modicum vel nullű, vnde ad illud agat. E contrà videtur quod b le possit se à pœnæ petitione defendere, vel à peti
4 tione interesse. In primis. † quia frater reuersus ha
L buit ratam istam venditionem: cum enim petijt sibi domum cõmodari, habuit ratum: sicut video in do mino, qui statim eo ipso quod appellat, videtur iu dicium quod fecit falsus procurator. quod fuit nul lum, approbare. vt C. de procu. l. licet. vt ff. ré ra. ha. l. Paulus. & ff. de iudi. licet. vnde cum habuerit ratű sum liberatus ab ipsa promissione: eo enim ipso qđ petijt domum sibi cõcedi, videtur ratű habere. nam & filius eo ipso quod præstat patrocinium, videtur habere ratum iudicium testatoris. vt ff de inoffi. test. l. vlt. Item filius eo ipso quod pecuniã accepit à sta
M tulibero: videtur testatoris iudicium cõprobare. vt ff. de inoffi. testa. l. Papinianus. § si conditioni. Hoc etiam vides in reo condẽnato, qui licet appellasset, petat terminum sibi ad solutionem cõcedi, videtur comprobare sententiã. vt C. de re iudi. l. si solutio nem. ad idem facit. C. de iure domin. in pet. l. ij. & ff. de leg. cõmisso. l. post diem. Item filius petendo le gatum sibi relictű: videtur approbare iudiciű sui pa tris. vt ff. de inoffi. test. l. nihil. Item & qui domű pi gnori datã sicut hæreditariã retinuit: videtur hęredi

A tatem adiuiſſe.vt ff.de acqui.hęre.l. gerit pro hære-
de,video etiã in patre,qui eoipſo quod filio dato tu-
tori ſcripſit,vt diligenter tutelam adminiſtraret: vi-
detur agnouiſſe tutelam. vt ff. de tutel.l.filius.& ff.
de neg.ge.l.mãdaſti. Itẽ ex quo ſaltim voluit,quòd
domũ ſibi cõcederes,approbauit,ipſe contractũ to-
tũ:nec eñ.potuit pro parte approbare& ꝑ parte im-
probare.vt ff.de admi.tu.l.cũ quęritur. Nec aliquis
admittitur,ſi velit obligationem pro parte approba
re & pro parte de iniqua quæri.vt ff.de operis liber.
B l. ſi iſta ſtipul . Eo enim ipſo quod voluit,approba-
uit contractum.ſicut & aliâs eoipſo quod dominus
vult:videtur approbare ſeruo peculium.vt ff.de pe-
5 cul.l.peculium non id.†Ex ſola enim nuda volunta
te aliquando voluntas alicuius expreſſa colligitur.
& etiam ratihabitione: ſicut bonum eſt ar.ff.ad ma
cede.l.ſi filius.cum enim agat ex eo contractu,quia
petebat ſibi domum concedi.videtur illum contra-
ctũ approbare,vnde fuit tibi quæſita exceptio:vnde
tibi mutuo non potuit auferri.vt ff.de pact.l.vlti.nã
C ex quo petẽdo approbauit : videtur remiſiſſe ius qđ
habuit: vnde ſibi nõ fuit dãdus regreſſus.vt ar.ff.de
ædil.edict.l.o . quæritur.§.ſi venditor. ſic ergo per ea
quę dicta ſunt apertè patet quod non poteſt rem à
te euincere:vñ habes exceptionẽ quã opponis: & iõ
6 deſino tibi teneri . nam ſi † emptor habet exceptio-
nẽ, quam opponat domino: venditor ſibi non tene-
tur.vt ff.de enic.l.qui rem alienam.in princi. ſi ergo
nõ poteſt rẽ à te euincere: vel ſi euincit amiſiſti cau-
ſam culpa tua:tibi non teneor. vt ff.de euict.l. Herẽ
nius.in ſi.vel ſi non interceſsit culpa tua: quia alle-
gaſti iura ſupina: fuit ergo tibi facta iniuria: vnde
D contra me non ages.vt ff.de euict.l. ſi per impruden
tiam.& ff.de fideiuſſo.l.exceptione.Pręterea vide ra
tiones apertas quare tibi non teneor,ipſe enim quã
do petijt à te domum ſibi cõcedi,tu noluiſti ſibi cõ-
cedere: & ſic fidẽ noluiſti ſeruare:vnde tibi fides ſer-
uari non debuit à fratre meo: quia non ſeruanti ſi-
dem fides ſeruanda non eſt.vt C.de pact.l.cum pro-
ponas . vnde cum tu præſtitiſti cauſam quare partẽ
illam tibi frater meus euicerit tibi nõ teneor:nã &
actor qui cauſam pręſtat quare damnetur,non agit
E de euictione contra venditorẽ.vt ff.de euic.l.ſi ideò.
Et ſi fideiuſſor qui iuſtè damnationis cauſam præ-
buit: non agit contra debitorem actione mãdati cõ
traria.vt ff.de fideiuſſo.l.exceptione.vnde tibi impu
ta:quia dãnũ quod quis ſua culpa ſentit, de ſe quęri
debet.vt ff.de reg.iur.l.quod quis. In hac queſtione
ſine præiudicio melioris ſententiæ videtur mihi qđ
reus ſit abſoluendus illis rationibus: quia frater re-
uerſus habuit ratum,petendo domum ſibi concedi.
vnde liberatur ille,qui promiſit : ſicut lex videtur ꝑ
F ar.ff de euict.l. quidam ex parte,ergo habuit ratam
venditionem,non poteſt auocare: quia non eſt lici-
tum reprobare probatum.vt ff.de neg.geſ. Pompo-
nius.& nõ licuit quod quis approbauit reprobare,
& teſtimonio proprio contradicere. vt C.de nõ nu.
pec.l.generaliter.vnde ille emptor non potuit amit
tere:vel ſi admittit & culpa ſua : quia noluit domũ
concedere:vel forte per iniuriam iudicis.nõ tenebi-
tur propterea reus conuentus,per ea quæ dicta ſunt
ex quo enim petijt domum ſibi concedi,videtur ap-
probare cõtractum . vt argumentum . ff. de rebus.
eodem qui ſub tutor. vel cura. ſunt.l.illicitè. Rofre
dus.

G ARGVMENTVM

Vnum eſt ſtatutum ciuitatis:quod omnes ſenten
tiæ dicantur de conſilio ſapientum ciuitatis. Aliud
ſtatutum eiuſdem præcipit, quòd poteſtas iubet oẽs
ſententias exequi:modò reperitur vna ſententia la-
ta.in qua non eſt ſeruata prima ſtatuti: an poteſtas
ratione iuramenti debeat illam exequi.

SVMMARIVM.

1 *Sententia quæque ſit,à qua non eſt appellatum:uel ſi nõ*
H *ſit lata contra ius ſcriptum , de iure communi execu-*
tioni demandari debet.
2 *Pro ſententia præſumendum eſt.*
3 *Sententià quæ non niſi cum ſapientum cõſilia ferri debuit:*
ſi ſine ſapientum conſilio feratur, ualet & tenet.
4 *Rebus iudicatis ſtandum eſt.*
5 *Capitulum ſequens an primum corrigat.*
6 *Sententia lata contra conſtitutum non tenet,ſicut & cõn*
tra legem.
7 *Sententia in qua ſolitus ordo omiſſus eſt,non ualet.*
8 *Condemnatus dicitur,qui ritè condemnatus eſt.*
I 9 *Mandati fines diligenter cuſtodiendi ſunt.*
10 *Sententia ambitioſa quæ detrecta fuit eſt ipſo iure nulla.*
11 *Speciale de iure communi generali derogat.*

Quæſtio XLV.

CONTINETVR ita in conſtituto ci-
uitatis,quòd prouiſores debeant dare ſentẽtias
ſuas cum conſilio ſapiẽtũ, qui ſunt in ciuitate. Item
continetur in alio capitulo conſtituti, quòd omnes
ſententias iuro ego poteſtas executioni mãdare nõ
obſtãte aliquo capitulo conſtituti. Apparet poſteà
K quædã ſententia lata à prouiſoribus, non cũ cõſilio
ſapiẽtũ,ſicut dicitur:petitur executioni mãdari:quę
ritur an poteſtas teneatur illã ſentẽtiam executioni
mãdare. Quod teneatur,probatur. Et in primis cer-
1 tum † eſt de iure cõmuni, ꝙ omnis ſentẽtia à qua nõ
appellatur, vel ſi nõ ſit lata cõtra ius ſcriptũ,eſt exe
cutioni mãdãda.vt C.de execu.rei.iudi. l.ij. & ff.de
re iudi.l.à diuo pio. Itẽ eſt mandãda executioni pro
pter cõſtitutũ,quod expreſsim hoc precipit:qđ con
ſtitutũ pro iure & lege ſeruatur. vt ff.de iuſti. & iur.
l.ius aũt.de iure na.gen.& ciuili.§.conſtat . & ff.de
legi.& conſti.l.de quibus.Nec obſtat quod dicitur,
qđ nõ ſit lata ſecũdũ capitulũ cõſtituti. Primò quia
L ex quo nõ probatur,debeo pręſumere quod lata ſit:
cũ † ſit pro ſententia pręſumendũ.vt ar.ff.de re iudi.
2 l.inter pares.& ff.de inoffi.teſt.l.ſi pars. & ff.de reg.
iur.l.in ambiguis. Itẽ quia in re dubia potius debe-
mus iudicare qđ res valeat, quã pereat.& ff.de reb.
dub.l.quotiẽs.& ff.de verbo.obli.l.quotiens. Itẽ &
in re dubia.melius eſt ſeruire verbis edicti ſeu ſentẽ
tię quã contra, vt ff.de exercito.l.j.§.ſi ſciẽte. Itẽ lex
iudices bonos viros appellat: vnde multũ præſumit
pro eis.vt ff. de verbo.obl.l. cõtinuus.§.cũ ita.vnde
M præſumptio eſt pro eis, ꝙ omnia ſolenniter fecerũt,
& nihil omiſerunt de cõtigẽtibus:ſicut & aliâs pręſumimus pro tabellione , qđ ſint oĩa ſolẽniter acta.
vt inſti.de fideiuſſo.§.vlt.& inſti.de inuti.ſtipu. §.ſi
ſcriptũ.& ff.de verb.obl.l.ſciẽdũ.& C. de contrahẽ.
& con.ſtipu.l.j.Itẽ ſemper præſumimus pro inſtru-
mentis & pro ſententijs:vt C.de contrahen.& cõ.ſti
pu.l.optimã.Ex quo enim cõmunitas eligit prouiſo
res eis dat poteſtatẽ iudicandi.vt in auth.de.de defen.
ciui.Sed eſto quod per leges nõ habeant:habent ex
cõſuetudine,vnde tenet eorũ iuriſdictio & ſentẽtia,
vt C.de emãcipa.li.l.j.vel eſto ſine pręiudicio,quòd
probetur

A probetur quod nó ſit ſeruatú capitulú conſtituti:ni-
3 hilominus tameo valet ſententia:nam licèt † ſenté
tia ſine conſilio ſapientú non debuit ferri:lata tamé
tenuit.ná & ſententia nó debet ferri ſub códitióe:la
ta tameo tenet,vt ff.qó appel.ſit.l.j.§.biduú. Et bo-
oorú pars nó debet auferri relegato ad tépus : tamé
per ſententiam ſi portio auferatur,tenet.vt ff.de in-
terdictis.& relegu.l.relegatorú.§.ad tépus.Et cura-
tor probibetur dari in teſtamento:datus tamé cófir-
matur.vt inſti.de cura.& ff.de tu.& cu.da.ab bis.l.j.
&adduei pôt illud generale:multa ípediunt ordiná
da,quę oon impediunt ordinata.vt ff.de his qui ſui
B vel alie.iur.ſunt.l.patre. Ité video † quòd rebus iu-
4 dicatis ſtandú eſt.vt C.de re iudi.l.j.adeò quod boc
verú eſt quod dicit lex,qđ rebus etiá perperá iudica
tis ſtádum eſt.vt ff.de bonis.lib.l. qui cú maior.§.is
demú. Ité ſentétia,& ſi per gratiá lata ſit tenet.vt ff.
ad trebel.l.ſeruo.§.cú pretor. Ité etiá & ſi perluſoriè
detur ſententia,tenet.vt ff.de lega.j.ſi ſeruus pluriú.
§.j.quare nó eſt mandáda executioni ſententia: cú
ſit tantæ auctoritatis,quod veritati pręiudicat.vt ff.
de ſtatu bo.l.ingenuú. Ité eſto quod non ſit ſeruatú
primum capitulú conſtituti:tamé non obſtat: quia
propter ſequens capitulú conſtituti eſt executioni
C mádáda ſententia: † quia illud ſequens capitulum
5 corrigit primú boc video in omnibus legibus:& ma
ximè Iuſtiniani,vbi leges ſuę vltimæ corrigút alias.
Video hoc etiá in teſtamétis vbi vltimum tollit pri-
mú.vt C.de teſtamétis.hac conſultiſsima.§.pe.& ff.
ad trebel.l.ſi quis priore. Hoc etiá in pactis: quia pa
cta poſteriora tollút pria.vt ff.de pac.l.ſi vnus.§.pa-
ctus ne peteret. Ná & pacta nouiſsima ſeruátur. vt
C.de pact.l. pacta nouiſſima. video etiá generaliter
etiá io codicilis,ꝙ ea quæ poſterius fiunt prioribus
derogant.vt ff.de iure codi.l.diuus. Ná ex quo in ſe
D cunda parte conſtituti apponitur non obſtante ali-
quo capitulo conſtituti.videtur primum ſublatú:ná
certum eſt quod aliud capitulú nó obſtat niſi illud:
ergo illud videtur remotú.vt ar.ff.de leg.j.l.ſi quan
do. Eſt ergo ſententia executioni mádáda,licet alio
modo ſit lata quá ferri debuerit.vt ar.ff.de ferijs.l.j.
maximè cú vltimú capitulú deroget primo:ſicut cir-
ca conſtitutioné procuratoris.ná qui duobus tépo-
poribus diuerſos dat procuratores, poſterioré dádo
prioré remouiſſe videtur.vt ff.de procur.l. pluribus.
Econtrà videtur qđ ſentétia illa non ſit executioni
E mandanda. In primis quia nó fuit lata vt debuit:&
6 ſecundú qđ dicit conſtitutú:vnde non tenuit : † ná
ſententia lata contra legé non tenet:vt ff.quæ ſenté
tię ſine appel.reſcin.l.j. ergo & lata contra conſtitu
tú quod ſeruari debet pro iure & lege.vt ff.de.leg.&
conſti.l.de quibus. Cum enim debuit ferre ſentétiá
cú conſilio ſapiétú,& oó eſt lata,non tenuit. Video
enim ꝙ quando véditio prædij minoris debet fieri:
quia non ſolú lex mádat quod credatur tutoribus:
ſed etiá iudex inquirat neceſſarios pupilli . vt ff. de
F rebus eorum quæ ſub tu.vel cura.ſunt.l.magis.§.in
primis.ſi mutatur,non valet quod agitur:cum ſit ni
hil de ſolennibus immutandú. vt ff.de in integrum
reſti.l.diuus. Ité & ſi datur poſſeſsio in bonis alicu-
ius,debét requiri neceſſarij.vt ff.ex quibus.cau.ma.
l.ergo.& ff.ex quibus.cau.in poſſeſ.ea.l.hęc anté.§.
j.&.§.rectè.& non mutatur . non valet:ná & hoc in
tranſactione alimentorú attende,qđ niſi pręror ſer-
uet omnia quæ mandátur,non valet auctoritas in-

G terpoſita.vt ff de tranſactio.l.cú.ij.§.arbitratu.& §
ſeq. Ité talis eſt ordo ſolitus ſecundú qué debuerút
7 dari ſentétiæ.† vnde ſi omittatur ille ordo, nó valet
ſentétia.vt C.de ſentétijs & interlo.l. prolatá. Nec
poteſt dici ſentétia,nec ille dicitur cődénatus, qui
8 in illa ſentétia dánatus eſt. ná illá ſententiá, & † il-
lú cődénatú dicimus,qui ritè cődénatus eſt.vt ff.de
re iudi.l.ſi ſe nó obtulit.§.condénatú.hoc etiá circa
auctoritaté,quæ ſi non rectè interponatur, habetur
pro nó interpoſita.vt ff.de auctoritate.tu.l.ij. Quod
enim nó ſit ritè data illa ſentétia probo:ná certú eſt
H quod debuit dari de cőſilio ſapientú:ſed bic nó fuit
habitú illorú conſiliú : ergo ſentétia illa nulla. ſicut
dicit lex. Si iuſsit teſtator aliquid fieri corá Titio,&
factú ſit eo inconſulto,nó valet quod geſtú eſt.vt ff.
de ver.ſig.l.corá. Item & ſi promitto tibi rem reſti-
tuere Titij arbitratu:ſi nó arbitretur ille Titius:ſti-
pulatio non valet.vt ff.de ver.oblig.l.ſi quis arbitra
tu.& l.ſequéti. Item libertus debet petere reſtitutio-
nem nataliú domino cőſentiéte: ſi auté petierit do-
mino ignoráte,nó valet illa petitio.vt ff.de nata. re
ſti.l.ij.& l.pen.& fi. Et ſi védo tibi táto precio quan-
I to Titius exiſtimauerit:nulla eſt véditio,ſi nó æſti-
met.vt ff.de cőtrahé.empt.l.vlt. cùm ergo fuerit cer
tú mandatú iſtis datú , qđ ita iudicarét & nó ſerua-
9 uerunt nulla fuit ſententia: Ná † fines mandati ſunt
diligéter cuſtodiendi.vt ff.mádati.l.diligenter. nam
Eſt modus in rebus ſunt certi deniq; fines: Quos vl
tra citraq; nequit cőſiſtere rectú.vnde cú nó merea-
tur habere nomé ſentétiæ nó eſt executioni mandá-
10 da:cùm † ambitioſa ſentétia & detecta fuit ipſo iure
nulla.vt ff.de minor.l. deniq;. in principio.& ff.quę
ſentétiæ,ſine appel.reſcin.l.vlt. Adeò quidé eſt hoc
K verum,quod & ſi ſecundum iura ſit data,non tenet:
ná & miles etiá ſi ré bene geſſerit:tamé quia contra
prohibitioné geſsit non tenuit .vt ff. de re mili.l.iij.
§.in bello. Nec obſtat quod dicit quod per ſequens
capitulú conſtituti corrigitur primú. Reſpond. non
11 eſt verú. Ná † certú eſt de iure cómuni,quod ſemper
ſpeciale derogat generali .vt extrà de reſcript.c.j. io
fi. Ná & doli clauſula generaliter nó ptinet ad ea de
quibus ſpecialiter cautú eſt.vt ff de verbo.obliga.l.
doli clauſula. Et lex quæ generaliter pœná impo-
nit;non pertinet ad leges, quę ſpecialiter pœná im-
ponút.vt ff.de pœnis.l.ſanctio. Et generalis ſubſti-
L tutio nó ptinet ad ſpecialé.vt ff.de vulg.& pup.ſub.
l.cohæredi.§.ſi qui patié. Ité ſi Baſilicæ liberiæ ſint
aliméta ſpecialiter relicta:licet poſteà aliméta liber
tis generaliter relinqũtur:nó habebit aliqd ex ſequé
ti legato Baſilica : cú iſtud generale nó ptineat illi
Baſilicę, cui ſpecialiter fuerát aliméta relicta . vt ff.
de alimétis & cibar.leg.l.alimenta.§. Baſilicæ. & l.
Stichus. Item ſi alicui primò duæ ſtatuę marmoreæ
ſint legatæ,& poſteà in eodé teſtaméto alij ſit mar-
mor omne legatú,primú p iſtud ſequés gñrale nó vi
detur adéptú.vt ff.de le.iij.l.hæres.§. duę. Ité ꝗ filios
M ſuos hæredes primò inſtituerat, cú tres haberet, &
poſteà dicit,Sépronius filius exhæres eſto,duo tñ vi
détur inſtituti.ff.de hære . inſti.l.cú in teſtaméto. §.
vlt. Ité ſi qs primú faciat teſtamétú , i quo cautú
erat,qđ mutari nó poſsit:ſi aliud faciat teſtamétú,
cőtrariú prio:ita tollitur primú.ſi expreſſim dicatur
ꝙ primú tollatur.aliàs nó.vt ff.de leg.iij.l.ſi quis.in
pri. & C.de teſta.auth.hoc inter liberos. In hac quę
ſtione ſine pręiudicio melioris ſententiæ videtur mi

A hi diftinguẽdũ: qđ aut certũ eſt ꝙ prima ſentẽtia la
ta à prouiſoribus nõ fuit lata cũ cõſilio ſapiẽtũ aut
eſt dubiũ. In primo caſu cũ nõ ſit lata ſecũdũ capitu
lũ cõſtituti: dico illã ſeotẽtiã nullã per legẽ. ff. de re
iudi.l.iiij.§.cõdẽnatũ.& C. de ſententijs & interloc.
omniũ iudi.l.prolatã. & dico oõ debere mãdari exe
cutioni:nec primũ capitulũ tollitur per ſecundũ.p.l.
ff.de verb.obl.l.dnli clauſula. & ff.de lega.iij.l.ſi qs
in prin. Si autẽ ſit certũ quod fuit lata cũ cõſilio ſa-
piẽtũ:tũc nõ eſt dubium, qđ mãdabitur executioni
ſententia. ſi aũt ſit dubiũ præſumẽdũ eſt ꝑ ſentẽtia.
B vt ff.de iooffi.teſta.l.ſi pars.& ff.de reg.iur.l. in am-
biguis.& extrà de elect.c.bonæ memorię.io penult:
col.præſumo oĩa ſolẽniter acta: & ſic eſſe ſententiã,
& dico qđ ſic executiooi mãdãda. & ꝓpter capitu-
lũ cõſtituti ſequẽtis,& ꝓpter auctoritatẽ rei iudica-
tæ.vt C.de execu.rei iudi.l.ij.& ff.de re iudi.l.à diuo
pio. Rofredus.

ARGVMENTVM.

Qui aſcriptitium vel colonum liberauit hoc pa
cto.quod oulla præſcriptio libertati eorũ obſtaret.
ſi poſteà per lõgiſsimum tempus ſeruierit: an poſsit
C vendicari per dominum, quaſi fuerit contra liberta
tem pręſcriptum.

SVMMARIVM

1 *Actiones ſuas remittentibus regreſſus nullus dandus eſt.*
2 *Contrahere uel non contrahere liberum eſt à principio. ſed poſt obligationem contractam aduerſario non cõſentiente reſilire non eſt licitum.*
3 *Præſcriptio actioni competenti currit.*
4 *Homo liber neque uſucapi neque præſcribi poteſt. ut qui poßideri non poßit. & num. ſeq.*
D
5 *Seruitutes ex tempore conſtitui non poſſunt.*
6 *Vſucapio ſine poſſeßione non procedit.*
7 *Libertatis iura ſola temporis longinquitate nõ mutilãtur.*
8 *Temporis obligationis inducẽdæ modus nõ eſt, & nu. 15.*
9 *Adſcriptitij ut nonnulli fiant, duplex ſcriptura requiritur.*
10 *Præſcriptio non poßidenti non currit.*
11 *Ius negatiuum non tollitur.*
12 *Actio omnis xxx. annorum ſpatio tollitur.*
14 *Tempus an actioni pactionali præualeat.*
15 *Ius publicum pactis mutari non poteſt.*

E

Quæſtio XLVI.

TEBERTVS quidã babebat aſcripticios
vel manẽtes ſuos, vel colonos. fecit eis cartã fi-
nis & refutationis:& hoc pactũ appoſuit ĩ carta, qđ
quandocũq; vellent exire de fundis, poſſent nõ ob-
ſtante eis, vel pręuidi cautè aliqua temporis præſcri
tione, quæ à dño vel eius hærede poſſet illis appont.
Celebrato inſtrumẽto tali ſeu cõtractu, ruſtici præ-
dicti remãſerut ĩ poſſeſsionibus illius dõi ꝑ annos.
xl. modo volunt exire: quæritur an poſsint, quando
dñs cõtradicit. Quod poſsint exire probatur in pri-
F mis, nã certũ eſt ꝙ dñs ius qđ babebat remiſit: vnde
non debet amodò contra id quod renunciauit veni
re. vt C.de nõ nu.pe.l.generaliter.& C.de rebus cre.
l.ſi quis iuſiurandum. cum ocmini cõcedatur. cõtra
ſua pacta venire vel ſuum factum. vt C. de pactis.l.
ſi quis in cõſcribendo. etiam ſi factum illud de iure
nõ teneat. vt ff. de adopt.l.poſt mortẽ. & ff.de ſerui.
ruſti.l.prędio.l.per fundum. Ex quo enim ſemel re-
1 miſit actionem primitiuã, redire non poteſt. Nã † re-
mittentibus ſuas actiones non eſt dãdus regreſſus,

G vt ff.de ædil.edi.l.quæritur.§.ſi venditor. Itẽ hoc eſt
etiam in tranſactione quod aliquis contra eam non
venit, & ſi pœniteat. vt C.de tranſac.l.quãuis. Hoc
etiam io donatione quæ poſtquàm perfecta fuerit,
non reuocatur ex pœnitentia. vt C.de vſuc. pro do-
2 nato.l.irritam. Sicut † enim libera poteſtas eſt alicui
habẽdi contractum: ita obligationi ſemel cõſtitutæ
altero inuito renunciare non poteſt. vt C. de act. &
obl.l.ſicut. & iſtud planũ eſt, & lippis patet & tonſo
ribus: niſi præſcriptio tẽporis eſſet impedimẽto. Sed
3 probo apertè quod pręſcriptio tẽporis nõ obſtat. †
H Certum eſt enim, quod præſcriptio currit actioni cõ
petenti. ſi enim actio non competit, pręſcriptio non
obijcitur. vt C. de anna.excep.l.j.in fin.& C.de præ-
ſcrip.xxx.anno.l.cũ notiſsimi.§.iij. At hic actio non
fuit oata: niſi quando volo recedere: ab eo hodiè in
cipiet pręſcriptio: ſi pręſcriptio locum habere poſsit.
lex enim ſine pręfinitione tẽporis dat mihi ius agen
di ex tali pacto, ſcilicèt quandocunq;. vt C. de pact.
inter empt. & ven.l.ſi fundum. Mihi enim volẽti pa
ratur actio & antè: ſicut hęredibus volentibus à cõ-
munione diſcedere, paratur actio. vt ff. famil.erciſ.
I .j. ſicut & in ſocijs quibus actio ꝑ ſocio paratur ex
quo volũt eam intentare. vt C. pro ſocio.l. tandiu.
maximè ſecundum ſententiam M. non eſt quæſtio:
qui dicit, quòd nunquã actio oritur in prædictis ca-
ſibus: niſi poſtquàm pręd
icte perſonæ volunt actio-
nes prædictas intentare:& hęc ſunt vera. An pręſcri
ptio poſſet locum babere an non: videtur quod nõ-
4 quã poſsit locum habere. Primò ratione rei quę eſt
talis, quæ non poteſt pręſcribi: puta † quia liber ho-
mo. vt inſti.de vſuc.& ff. de vſuc.l.vſucapionẽ. Cer-
tum eſt enim quod facta carta finis & refutationis,
K ſi aliqua erat nebula ſeruitutis in ruſticis, quod in-
continenti receſsit. vt inſti.de liberti.io prin. ſi ergo
ſunt liberi: ergo non poſſunt vſucapi vel pręſcribi,
5 vt dictum eſt. Item † ſeruitutes ex tempore cõſtitui
non poſſunt: vt ff. de ſeruit.l.ſeruitutes. Item & alio
modo probo quòd præſcriptio non currit. nã certũ
eſt quod ſunt liberi homines: vnde poſsideri nõ poſ
ſunt. Cùm ergo poſsideri non poſsint: ergo nec vſu-
6 capi vel pręſcribi: † quia vſucapio ſine poſſeſsione
non procedit. vt ff.de vſuc.l.ſine poſſeſsione. Itẽ &
tertio modo probo quod non currit pręſcriptio, ſcili
cèt propter pactum: nonne præſcriptio. xxx. annorũ
L odioſa eſt: certè ſic. vt dicit lex. C.de annali.excep.l.
vlt.io fine. & C.de edict diui. Adria.tollen.l.vltima.
ſi ergo eſt odioſa: ergo debet reſtringi. vt ff.de libe.
& poſthu.l.cùm quidam. & ff.de ventre in poſſeſsio.
mitten.l.j.§.j.&.§.ſed & ſi quis. Itẽ eſt inducta præ-
ſcriptio de auctoritate & rigore iuris: vnde poteſt pa
ctis litigantium vel contrahẽtium mitigari: ſicut &
circa appellationem, quę poteſt per pactum tolli. vt
C.de tempo. appellatin.l.vlti.in fi. & ff. à quibus ap
pel. non licet.l.j. Item & alio modo probo, quod illa
M præſcriptio nõ prodeſt: nam † ſola temporis longin-
7 quitate etiam ſi.xl.anni tranſacti ſunt libertatis iu-
ra non mutilantur. vt C.de longi tempor. pręſcript.
quæ pro lib.l.ſola. † Nã cùm ſolũ tempus alleges,
8 & certa alia, non ſufficit: cum tempus nõ ſit modus
inducendę obligationis. vt ff.de obli.l.obligationũ
ferè.§.placet. Item pręt ores fauent multum liberta
tibus. vt ff.de alie.iudi.mu.cauſa.fa.l.quia. Item &
dicit regula iuris: libertas res fauorabilis. vt ff. de
reg.iur.l.libertas. Et intereſt potius reipublicę quod
ciuitas libe-

A ciuitas liberis,quàm seruis repleatur. vt C.de bonis
liber.l.vlt. Vnde per hæc credamus bonam causam
fauere: & iudicem pro nobis dare debere sententiã.
sic ergo ex quo fuerũt rustici liberati, perfectè sunt
facti liberi,vt dictom est. vnde posteà propter solum
tempus nõ potuerunt fieri serui,etiam si voluissent.
vt C.de libera.causa.l.nec si volens. Item nec fiunt
9 adscripticij: † quia ad hoc vt fiant aliqui adscripti-
cij necesse est quòd duæ scripturæ intercedant:scili-
cèt priuata & publica.vt C.lib.xj.de agricol. & cen
si.l.cum scimus.licèt enim steterimus in prædijs:ta-
B men propterea non poteris dicere nos esse toos ma-
nentes,qoasi quod sublatum sit ius nostrũ.xxx. vel
10 xl.annis. Ratio inde est:primò † quia non possidẽti
non currit præscriptio. vt C.de præscrip.xxx.an.ma
11 lè agitur. Item secundo † quia ius negatiuum non
tollitur:quia quę perpetua sunt ad agẽdũ:magis p-
petoa sunt ad excipiẽdũ.vt ff.de doli excep.l.purè.§.
si.E contra videtur,quòd rustici exire de fundo non
possunt. In primis quia licèt fuerit ius sibi quæsitũ
ex instrumento remissionis: tamen ex quo siluerũt
C tempore tanto, amodò tacere debent:cũ de iure cõ-
12 muni omne ius † & actio tollatur spacio.xxx.anno
rum.vt C.de pręscrip.xxx.an.l.cum notissimi imò,
& si quis cum posset agere de sua conditione per an
nos tacuit.xl.modò nihil dicere potest.vt C. de pręs-
scrip.xxx.an.l.omnes. Item ex qoo remansistis per.
xxx.an.in fundo de iure vos habeo amodò vt colo-
nos.vt C.de agrico.& censitis.l.cùm satis.§. cùm au
tem. Item alibi scriptum est:quod vigilãtibus & nõ
dormientibus iura sunt prodita. vt ff. de his qui in
fraudem credi. l. pupillus. & pręscriptiones odiosę
D contra desides, & sui iuris contemptores inuentæ
sunt. vt C.de annali excep.l.vltima. Nonne à princi
pio poteratis liberè recedere:certe sic: & sic cum ste
tistis spatio.xl.annorum,vllo iure recedere non po-
testis.sicut video in debitore,qui si per. xxx. annos
non offerat pecuniam: nunquàm posteà offerre po
terit,& pignoratitiam intentarè. vt C.de annali ex-
ceptione.l.j.§.ad hęc.nam ibi dicitur quod tollitur
pignoratitia:sed certum est quod illa nõ oritur an-
tequâm sit solota pecunia.vt ff de actio.pigno.l.si
E rem alienam.§.omnis. Item video in creditore secũ-
do,qui cum possit offerre priori pecuniam,& cõfir-
mare sibi ius pignoris:quod si non fecit,quòd nun-
quàm amodò poterit facere.vt C. de pręscript.xxx.
an.l.cum notissimi.§.ij. Item ex quo stetisti per an-
nos. xl. pręsumitur pactum illud quod fuit factum
esse remotum.sicut enim video,quòd per solum lon
gum tempos pręsumitur inducta stipulatio. vt ff.de
vsur.l.cum de in rem verso.presumitur etiam relictũ
legatom & validum,ex quo per aliud tempus solu-
F tio facta fuit. vt C.de fideicom.l.j. Si ergo per tem-
pus inducitur,& præsumitur obligatio indoci:ergo
& per tempus pręsumitur obligatio sublata:vt arg.
13 ff.de superfi.l.j.Et † quod dicitur tẽpus non est mo-
dus tollendę vel inducendæ obligationis: subaudi
verè: pręsumptiuè tamen inducitur obligatio ex tẽ-
pore:vel aliâs tollitur nõ ipso iure,sed iure exceptio-
nis.vt C.de pręscrip.longi tempo.l.pe.& ff.de verb.
obligatio.l.cum qui ita.§. qui ita stipulatur.x. Pręte
14 reà magis † valet tempus quàm actio pactionalis.
nam per pactum non potest fieri,qoòd non diuida-
mus.vt ff. de communi diuidun.l. in hoc iudicio.
§.si conuenerit. sed per tempus potest fieri. vt C.de

G anna. excepti.l.j. sed illud pactum quod vobis feci,
potuissetis per aliod pactum tollere: vnum enim pa
ctum tollitur per aliud.vt ff.de pac.l.si vnus. §. pa-
ctus ne peteret. sicut ergo per pactum tolleretur,ita
& per tempus. Nec potest dici conditio vestra facta
deterior:cum ad vestram conditionem redieritis: si-
cut nec conditio dotis dicitur facta deterior:quę ad
suam naturam redijt. vt ff.de pactis.l. si vnus ex ar-
gen.§. pactus in fine. Nec ob. pactio quæ facta fuit,
H vt quandocunque vobis liceret exire non obstante
15 præscriptione temporis. Nõ † enim potuit per istod
pactum ius publicum immutari.vt ff.de pactis.l.ius
publicum.& ff.de operis liber.l. Cerdonem. Cum
enim præscriptio longissimi temporis sit odiosa. vt
ff.de annali excep.l.vltim. non potui pacto meo re-
nunciare: quia id demum renunciatur seu remitti-
tur, quod mei fauore est inductum. vt C. de pact.l.
vlti.& ff.de minor.l.si iudex. Video enim in testato-
re qui non potest facere per suum mandatum,ne le-
ges in suo testamento locum habeant.vt ff.de leg.j.
I l.nemo.& ff.de administrat.tu.l. quidam decedens.
ergo nec contrahentes: cum voluntas testatoris &
pactio contrahentium de pari concordent. vt C. de
reb.alie non ali.l.vlti. Item video quòd si creditor
facit pactum vt non liceat vendere,quòd non tene-
tur stare illi pacto.vt ff.de actio.pig. l. iiij. Item ex
quo stetistis per annos.xl.tollitur vobis ius compe-
tens. Nam & priuilegium concessum tollitur tem-
pore tanto:vt extrà de priuileg.c.si de terra. & ff. de
nundinis.l.j. In hac quæstione sine pręiudicio me-
K lioris sententiæ videtur mihi quòd rustici sunt ab-
soluendi. Primò,quia per pactum & instrumentum
dominus eos absoluit: vnde illam liberationem nõ
reuocat vt C.de actio. & oblig.l. sicut. Nec obstat,
qoia posteà in fundo tempore steterunt: quia illa
pręscriptio eis non currit,tamen propter illud, quia
sunt facti liberi facta remissione à domino: vnde a-
modò non possunt pręscribi.vt ff.de vsucap.l.vsuca
pionem. Item & qoia prescriptio non potuit curre-
re:cũ non potuissent possideri.vt ff.de acquir. pos.l.
cum hæredes.& si non potuit præscriptio currere.vt
ff.de vsucap.l.si sine possessione. Item quia nulla
actio adhuc istis competit:& ideò actioni non com
L petenti non currit pręscriptio.vt C.de annali excep
tione l.j.in fine. Item ex quo sunt facti liberi per in-
strumentum & pactum refutationis etiã si stetissent
per.xl.annos,non possent fieri serui: nec prodesset
possessio.vt C. de longi temporis præscrip. quæ pro
libe.l. solam. nec potuerunt fieri ascriptitij. sicut in
allegatione dixi. Rofredus.

ARGVMENTVM.

M An instrumento consensu partium vel mandato arbitri cancellato adhibeatur fides, si antequàm notario fuit denũciatum altera partium inter ea fecit sibi dictum instrumentum fieri. Et an notarius sic faciendo commiserit falsum.

SVMMARIVM.

1 *Instrumento cancellato de partium uoluntate fides habenda non est*

2 *Instrumento perfecto à notario, quod per partes ante cancellatum fuerat nulla fides habenda est: nec tabellio puniendus uenit.*

A 3 *Instumentum ex quo de partium uoluntate aut arbitri cãcellatum est: omnis obligatio quæ per illud inducta fuerat, extincta uidetur.*
4 *Instrumenta ad quid conficiantur.*
5 *Falsum committit qui est in dolo: non qui in lata culpa.*
6 *Tabelliones de uoluntate utriusq; partis contractus facere tenẽtur.*
7 *Obligatio semel extincta resuscitari non, nisi de utriusq; partis uoluntate, potest.*

Quæstio XLVII.

B ORDINATVM est à duobus contrahẽ-
tibus, qui habebant inter se instrumenta com-
munia concellari: vel fortè fuerunt per mandatum
arbitri cancellata: quæritur an alicui istorum instru
mentorum sit fides habenda si aliquando in iudicio
proferantur. Item ponamus quòd vnus de contrahẽ
tibus antequàm instrumenta de facto cassarentur,
posteà tamen quàm arbiter mandauit, quòd cassarẽ
tur. accessit ad tabellionem, & fecit fieri sibi instru
mentum, vel iam cãcellatum de voluntate commu-
ni: vel cancellatum mandato arbitri: est in quæstio-
ne, an isti instrumento secundo facto per tabellionẽ
C sit fides adhibenda: vel an iste tabellio commiserit
1 falsum. † Et quòd instrumento cancellato non sit fi
des adhibenda probatur. Ecce enim dicit lex, quòd
ex eo testamento fit missio in possessionem, quod
non est cancellatum: non abolitum: non aliqua sui
parte vitiatum. vt C. de edic. diui. Adri. tollen. l. vlti.
Itẽ ex eo testamẽto peto bonorum possessionem se
cundum tabulas, quod in prima figura esse digno-
scitur. vt in l. prædicta. & ff. de bonorum possessio.
secundum tabul. l. j. §. si quis in duobus. Nam & si
testamentum vel instrumentum sit deletum de vo-
D luntate testatoris vel partium, nihil ex eo testamen
to vel instrumento peti potest. vt ff. de his qui
in testamento delen. l. ij. Nec etiam poterit peti. bo.
posses. secundum tabu. vt ff. de honor. posses. secun-
dum tabu. l. j. §. si linum. Nec valebit aliquo modo
ad probationem istud testamentum. vt C. de testa-
mẽtis. l. si vnus de septem. Item non solùm si instru-
mentum est cancellatum, non adhibetur fides: imò
etiam si aliquo modo est suspectũ, non valebit: imò
qui illo instrumẽto vtitur, retinetur & punitur sicut
falsarius. vt C. de proba. l. iubemus. & sic sine quæ-
E stione procedat, quòd illi instrumento fides non de
beat adhiberi. Nam qui tabulas apud se depositas
interleuerit: tenetur lege aequilia. quia a: non illę ta
bulę ad probationem non prosunt. vt ff. ad legem
aquil. l. qui tabulas. Item si delerit tabulas quis a-
pud se depositas. antequàm hæres adiret hæredita-
tem, tenetur de dolo: quia & si proferantur ad pro-
bationem non prosunt. vt ff. de dolo. l. si quis tabu-
las. nam ex quo prima figura est mutata, ferè muta-
tur tota ipsius rei substantia. vt ff. ad exiben. l. Iulia
F nus scribit. §. sed & si quis. Nam & si consulto no-
men heredis sit in testamento deletum: ex eo testa-
mento bonorum possessio nõ petitur. vt ff. de hono.
rum posses. secundum tabul. l. æquissimum. §. si con
sulto. Nam & si signa testium sunt ab ipso testatore
turbata: illud testamentum non videtur signatum.
vt ff. de testamẽtis. l. ad testium. §. si signa. imò plus
dico, quòd si pars aliqua inueniatur vitiata vel rasa
vel interlineata, quòd totum instrumentum vide-
G tur suspectum. Nam quotiens ratio sumitur ex vni-
uerso: si aliquid ibi reperiatur falsum vel suspectũ,
totam reddit falsam vel suspectam. vt ff. de rebus
dub. l. si is qui ducenta. §. vtrũ. & de hoc multa pos-
sunt ar gumen. adduci, vbi ratiõe partis totum vi
tiatur. & vbi vtile per inutile vitiatur. & vbi vnum
pecus morbidum totum gregem corrumpit. vt de
actio. empti. l. vltima. in princi. & §. j. & ij. & vbi mo
dicum frumenti totam massam corrumpit. vt ff. de
nego. gesto. l. ex facto. sed sufficiat istud tetigisse vt
prolixior disputandi copia allegatoribus relinqua-
H tur. & quia principaliter ad quęstionem non perti-
net. Accedamus ad secundam partem quęstionis:
2 vtrum si tabellio reficiat † instrumentum, quod fuit
cassatum, aut cancellatum: an illi instrumento sit fi
des adhibenda: & an tabellio possit de falso puniri.
Quod enim non sit adhibenda, & quòd tabellio nõ
puniatur probo. Certum est, quòd illud instrumen-
tum primum ex quo fuit cancellatum, vel volunta-
te communi, vel per mandatum arbitri, non est sibi
fides adhibenda, vt dictum est. † Nam ex quo fuit se
3 mel cassatũ: omnis obligatio quę erat inducta per
I illud instrumentum videtur sublata. vt ff. de proba.
l. si chyrographum. si ergo fuit sublata: non potuit
restaurari. vt ff. de solutio. l. qui res. §. aream. Instru-
menta † enim non fiunt ad aliud. nisi vt rei gestę
4 memoria comprobetur. vt C. de proba. l. cùm res. Si
ergo probatur memoria cuius rei probatur: certè
nullius. quia cõtractus ille iam sublatus est: nec est
adhibenda fides instrumento: quia debuit tabellio
de voluntate partium scribere instrumentum. vt ar.
C. de fide. instru. l. cõtractus. Quod autem tabellio
non commiserit falsum probo. Certum est quòd † il
5 K le committit falsum, qui est in dolo: at si cessat do-
lus, licèt sit in lata culpa: nunquàm propterea tene-
bitur. nam lata culpa in maleficijs non est dolus. vt
ff. ad l. Corne. de sica. l. in lege cornelia. Nec hoc est
verum solummodò in accusatiõe legis Cornelię de
sicarijs: imò in omnibus maleficijs, vbicunque agi-
tur ex maleficio. Nam ecce in furto si cessat dolus,
& si committatur lata culpa, nũquàm propterea te-
neor furti: vt si credo dominum permissurum, etiam
si falsò. quando re sua vtor, non teneor: vt ff. de fur.
l. inter omnes. §. rectè. & insti. de oblig. quæ ex delic.
nasc. E contrà videtur quòd instrumento cancella-
L to fides adhibenda. In primis. quia lex dicit, quòd si
appareat instrumentum cancellatum in manu de-
bitoris, præsumitur extincta obligatio primitiua. vt
de proba. l. si chirographum. & ff. de pac. l. Labeo.
Item & si emptionale instrumentum appareat in ma
nu serui cãcellatum, præsumitur quòd dominus eũ
liberauit eo saluo: quia ibi in casu illo est necesse,
quòd probet cum quinque testibus. vt C. de lati. lib.
tol. l. j. §. ille autem. in pe. colum. Præterea lex dicit
apertè, quòd instrumento cancellato sit fides habẽ-
da. ecce enim si creditor cassauerit instrumentum,
M debet apud se retinere: vt si debitor velit agere con
tra ipsum cõditione indebiti, habeat creditor quod
probet ex illo testamento cassato fuisse debitum. vt
ff. de furt. l. qui tabulas. in prin. & l. quidam tabula-
rum. Item licèt testamentum appareat cancellatũ:
nihilominus fiet probatio quantum ad alia ex illo
testamento: quia sola illa pars tollitur. vt ff. de his
qui in testamento delentur. l. j. in fi. & l. ij. Nam & si
testamentum sit rosum à muribus: nihilominus ex

eo petetu

A eo peteretur bonorum pos. secundum tabulas. vt ff. de
bo. poss. secundum tabu. l. j. §. si roiæ. licet enim per
instrumenta cancellata non probetur aliquid futu-
rum: probatur tamé aliquid fuisse. Nam ex quo fuit
instrumentum cancellatũ, ergo fuit aliquid: id enim
quod tenuit, illud cancellatur & non aliud. vt arg.
ff. de iniusto irrito testamento. l. nã & sub conditióe.
Quod autem & si tabellio faciat iterum instrumen
tum, licèt postmodùm sit cãcellatum, quòd sit adhi-
benda fides, & quòd tabellio puniatur probo. nam
certum est, quòd ea quę geruntur coram tabellióe
B vel iudice, ex quo semel valent, nunquàm eorum fi-
des intercidit, etiam morte tabellionis vel etiam iu-
dicis. vt C. de re iudi. l. vlt. habẽt enim illa gesta per-
petuam firmitatem. vt in. l. prædicta. vnde si modò
apparet illud instrumentum: debet sibi fides adhibe
ri: quia quod semel est verum, semper erit verum. vt
ar. ff. de mino. l. ait. prętor. §. restitutus. ex eodẽ enim
contractu possum habere plura instrumẽta: sicut &
ex eodem testamento plura instrumẽta habere pos-
sum. vt insti. de testa. §. pe. & ff. de bo. poss. secũdum
tabu, l. j. & ij. Quod enim sit tabellio puniendus, vi-
C detur quòd probari ita posit. Nam † certum est, ꝙ
6 tabelliones sicut de facto videmus, & etiam de iure
debent facere cõtractus de voluntate vtriusque par
tis. vt ar. C. de fide instru. l. contractos. vel esto quòd
lege non caueturr tamen cõsuetudo ita docet: vnde
seruandum est ita. Nam minimè sunt mutanda quæ
interpretationem certam semper habuerũt. vt ff. de
legi. & consti. l. minimè. & ratio & æquitas suadet
hoc, licèt forte ius scriptum deficiat vt ar. ff. de aqua
plu. ar. l. in summa. §. idẽ Varus. nam si aliter fieret,
posset fraus fortè de facili cõmitti: quæ vt non com
D mittatur maximè circa instrumenta, cautè attendit
Iustinianus in auth. de fide instrumentorum & eo-
rum cautela, col. vj. circa prin. Sed tu oppones: quo-
modò adhibetur fides: Respõ. hoc bene. nã licèt a-
quid bene factum sit & teneat: nihilominus tamen
punitur quis. vt ff. de re mili. l. iij. §. in bello. Pręterea
esto, ꝙ tabellio nõ fuerit in dolo: fuit tamẽ in culpa
lata, ꝙ dolus est. vt ff. depositi. l. quod Nerua. & ff. si
agri. sal. modũ dix. l. j. vnde sicut puniri deberet, quã
do fuit in dolo: ita & nunc debet puniri cũ fuit in la
ta culpa. In hac quęstióe licet eã ita tractauerim, nõ
sit nouũ alicui quia ita fuit à socijs meis in scholis
E proposita. Videtur mihi ꝙ instrumento raso verum
sit adhibenda fides, distinguo: aut fuit rasum per ca
sum: vel de volũtate partium: aut fortè dolo vel ma
licia alterius. si per casum: nihilominus valet. vt ff.
de bo. pos. secundum ta l. j. §. si. si autẽ de voluntate
partiũ cõmuni: valet ad probationẽ, si volo probare
aliquid præteritum: non si volo probare aliquid fu-
turum. vt ff. de furtis. l. qui tabulas. & l. quidam ta-
bularum. Si autem per dolum vel per maliciam alte
rius, non adhibeo fidẽ. vt C. de edic. diui. Adri. tollẽ.
l. vlt. Quod ita sit distinguẽdũ dicit. l. C. de testamẽ-
F tis. l. si vnus de septem. si autẽ in instrumento sit in-
terlineatura, similiter non adhibeo fidẽ. per. l. prædi
ctã. vt C. de edic. diui. Adri. tol. l. vlti. nisi sicut faciũt
cauti tabelliones, qui in vltima parte instrumẽti ap
ponunt antequã signẽt. suprà interlineatum est, vel
rasum est tale verbũ. &c. In alia parte questionis v-
trum instrumento quod facit tabellio ad petitionẽ
partis vnius, an debeat adhiberi fides cũ primũ fue-
rit cassatum. Respondeo. aut primum fuit cassatum
G de voluntate partium: & tunc isti instrumento non
7 est fides adhibenda: † quia obligatio semel extin-
cta non potest resuscitari. vt ff. de solutio. qui res. §.
aream. nisi de volũtate vtriusq; partis. vt C. de trans
actio. l. si diuersa: nisi sit actio talis cuius primæ reli-
quiæ non remanserunt: tunc etiã de voluntate com
muni nõ resuscitatur. vt ff. de pact. l. si vnus. §. pacta.
Si autem fuit cassatum primum instrumẽtum man
dato arbitrij: tunc quia actio primitiua non tolli-
tur: nec ipso iure: nec iure, exceptionis posset dici,
quòd debet fides adhiberi: sed credo potius quòd
non sit fides adhibenda. & vide rationem. quia aut
H cassauit postquàm arbiter pręcepit. & tunc non po-
test venire, ex quo approbauit arbitrium. vt C. de ar
bi. l. ne in arbitris. aut fecit antè scribi instrumẽtum
quàm primum cassaretur. & tunc quia non debet
suus dolus sibi patrocinari. vt ff. de dolo. l. nõ debet.
ideo dico instrumẽtum non debere admitti. In alia
parte qua quęritur, vtrum sit tabellio puniendus. di
stinguo. aut fuit sciens aut ignorans. in primo casu
dico eum puniẽdum crimine stellionatus: quia cum
crimen commisit, & non habemus nomen, illo cri-
mine tenebitur. vt ff. de crimine stelliona. l. iij. in se-
I cundo casu eum à pœna excuso, per ea quæ in alle-
gatione dicta sunt. Rofredus.

ARGVMENTVM

An naturalis tantum cui à patre relictum est, si
per certum tempus filio naturali & legitimo serui-
ret: posit habere relictum, etiam si non pareat con-
ditioni: vel an habeat relictũ & alimenta, si vult pa-
4 rere: vel an posit alimẽta petere si renũciet relicto.

SVMMARIVM.

1 *Actio ex testamento uel hypothecaria pro legato peten do intentari potest.*

K 2 *Conditio ut liber homo seruiat alteri ad tempus apposi ta in legato, an remittenda sit & num. 7.*

3 *Concubinatus per legem nomen assumpsit.*

4 *Filius naturalis cui pater .x legauit, si filio legitimo ser uiret: parendo conditioni, an præter legatum alimen ta petere poßit. & num. 8.*

6 5 *Filius naturalis legitimo etiam existente alimenta pete re potest.*

6 *Legatum relictum sub conditione antequàm peti poßit, conditioni parendum esse, generale est.*

Quæstio VLVIII.

L RADVLPHVS pater decedẽs duos reliquit
filios ex vxore, & duos ex concubina, quam ha
buerat antequàm vxorem haberet. vnicam dico ha
buerat & in domo, secundum quod iura volunt. fe-
cit testamentum: filios legitimos hæredes instituit:
filijs naturalibus reliquit legatum pone. xx. si filijs
legitimis illi naturales vsq; ad quadriennium serui
rent. duo vertũtur in quęstione. primũ an isti natu-
les possunt petere legatũ. & si nolint conditioni pa
rere. Itẽ vtrũ possunt petere legatũ & cõditioni pa-
rere, & petere alimẽa: vel an posint alimẽta petere
M dũmodò velint renũciare legato. Quod posint pe-
tere legatũ & non parere cõditioni probatur. Veũ
quia legatũ cũ certis actionibus petitur: ideò actio-
1 nẽ ꝓponant personalẽ. s. † ex testamento, vel etiam
hypothecariam. rei vendicatio in hoc casu nõ com-
petit, quia nec certa res fuit legata: nec propria res
testatoris. Quod enim illę actiones competant di-
cit l. communia de leg. l. prima. & ff. de legat. secun-
do. l. cum filius. §. varijs. sic ergo cum testamentum

A fuerit factum, & hæreditas sit ex testamēto adita de
iure poss in legatū petere. vt C. de fideicō. l. eā quā
nec teneor cōditiōi parere. nā & hoc vide iahāi. Nā
si testatrix conditionē apponat, quòd filia à marito
diuertat: habebit hęreditatē, nec tenetur conditioni
parere. vt C. de insti. sub condi. fac. l. reprehendēda.
Item etiam remittitur conditio illa, si dixerit pater,
tutores filiorum fore analogistas. vt ff. de admi. tu. l.
quidā decedens. Itē etiā remittitur illa conditio vel
modus à testatore appositus, quòd reliquiæ suæ ia-
ctentur in mari. vt ff. de condi. insti. l. pe. Itē & si re-
linquatur alicui legatū sub illa cōditione, si iuraue-
B rit se facturum vel daturū habeat legatū: illa condi-
tio remittetur. vt ff. de cōdi. insti. l. quę sub cōditiōe.
2 Quod † enim liber homo seruiat alteri: istud est cō-
tra bonos mores: ergo impossibile: vnde remittēdū.
vt ff. de condi. insti. l. filius. Prętereà video quòd fi-
lius legitimus & naturalis debet quartā habere li-
beram ab omni onere. vt C. de inoffi. test. l. quoniā.
& l. quę nuper. ergo & filius naturalis, cum sit ex cō
cubina natus, debet habere legatū sine omni one-
3 re. † quia concubinatus per legem nomen assump-
sit. vt ff. de concubi. l. j. & ij. Vide quomodò illa con
C ditio est contra bonos mores. s. quòd libera persona
teneatur seruire. nā etiā pro debito seruire liberos iu
ra nō cōpellunt. vt C. de ae. & ob. l. ob æs alienū. er-
go multominus propter mādatū testatoris: cū enim
non sit parēdū sicut dictū est. nā si teneretur seruire:
ergo perinde esset dicere, sicut fieret seruus. nā parū
distat à seruo cui nō datur libera facultas recedēdi,
quò velit. vt ff. de libe. homine exibē. l. ij. Nam & si
Titio centum sunt relicta: vt à monumento non re-
cedat habebit legatū, & cōditio remittitur: quia illa
cōditio ius libertatis infringit. vt ff. de condi. & de-
D mon. l. Titio. §. Titio centū. quæ libertas est, qđ cu-
ique facere libet: nisi qđ vi aut iure prohibetur. vt
insti. de iure personarū. Nā si legatū relinquatur ali
cui mulieri ne nubat: legatum habebit omissa cōdi
4 tiōe. vt C. de indicta viduitate. l. ij. † Itē quòd possit
legatū petere parendo cōditioni, & petere alimenta
5 probo. Certū est enim † ꝙ filius naturalis etiā existē
te legitimo potest petere alimēta. vt in auth. quibus
mo. natura. effi. legiti. colla. vj. & est posita C. de na-
turalibus liberis. auth. licèt. vnde quantū ad hoc fi-
lius creditor est. nā & arrogatus cui debetur quarta
E ex cōstitutione diui pij deducet illā, vt æs alienū. vt
ff. de inoffi. tes. l. Papinianus meminisse. si deducitur
vt æs alienū: ergo legatū relictū nō impedit petitio-
nē alimentorū, nisi relinquitur animo cōpēsandi. vt
C. de hęre. insti. l. si nō cōpēsandi. vt C. de iure delib.
l. scimus. §. si vero & ipse cōtra defunctū. Vel esto ꝙ
possit legatū petere & etiā alimēta, patior fortè ex-
ceptionē in bonis tātū quātū facit æstimatio rei le-
gatæ. sicut in creditore, qui in suo credito per ea par
te, p qua īstituitur habet exceptionē & non vltrà. vt
C. de bo. auc. iu. pos. l. si vxor. Nōne testator fauore
F mei reliquit mihi legatū: certè sic. ergo cōtra me re-
torqueri nō debet. vt C. de leg. & cōsti. l. qđ fauore.
retorquetur autē cōtra me, si legatū relictū à testato
re legis beneficiū mihi auferret: & maximè cū bene
ficijs iuuari, & nō decipi nos oportet. vt ff. cōmoda-
ti. l. in cōmodato. §. sicut in fi. E contrà probatur, ꝙ à
legato repellitur, si nō vult cōditioni parere. In pri-
mis. nā ecce si legatū relinquatur sub ea cōditiōe si
filio aut illi nupsisses: nō prius legatū habebis, q̄ cō

G ditioni pareas. vt C. de insti. sub cōdi. l. j. Istud enim
6 generaliter verū est, ꝙ † quotiēscūq; aliquid sub cō-
ditione relinquatur, ꝙ primò qs debet cōditioni pa
rere, antequā petat relictū. vt ff. de condi. & de. l. qui
hęredi. §. vlt. Adeò quidem est verū, hoc quod si de
iure nō possit impleri conditio, saltem de facto im-
pleatur, ad hoc vt relictū possit cōsequi vt vides. nā
si te hęredē instituo, si seruum hęreditarium ita ma-
numiseris: licèt de iure ante aditam hæreditatē non
possit manumitti: de facto tamen antè debet manu-
mittere. ad hoc vt impleat conditionē. vt ff. de cōdi.
insti. l. mulier. §. j. Item si legaui fundum Mæuio, si
H ducenta daret Calinacho: licèt Calinachus de iure
non possit capere: tamen de facto debet soluere Mę
uius, & cōditioni parere, ad hoc vt legatū cōsequa-
tur. vt ff. de cōdi. & demōst. l. Męuius. Nā cum ista
conditio est apposita gratia hęredis, non gratia le-
gatarij: debet omnino isti conditioni parere. vt ff. de
cōdi. & demōstr. l. Titio. in prin. ita etiā solet distin-
guere Pedius, cuius gratia dies vel cōditio appona
tur: vtrum hęredis an legatarij. si hęredis, omninò est
cōditioni parendū. vt ff. de leg. ij. l. si ita. §. Pegasus.
Nā & si libertas sit seruo relicta, si reddiderit ratio-
I nes: nō habebit antè libertatē, ꝙ rationes reddat. vt
ff. de cōdi. & demō. l. cū seruus. licèt libertas sit res fa
uorabilis. vt ff de regu. iur. l. libertas. & sic breuiter
oīa ferè argumenta ex ll. de titulo de condi. & de-
mō. & de cōdi insti. hic possent allegari. Itē si liber
tas relinquitur sub cōditione, si libertus iuret se ali-
quid daturū: nō remittitur illa cōditio. vt ff. de ma-
nu. tes. l. si quis libertatē. Idē etiā in municipibus, vt
si eis relinquatur, ita si iurant: ꝙ iurare debēt. nec re
mittitur illa conditio ad hoc vt habeāt legatū. vt ff.
7 de cōdi. & demon. l. municipibus. † nec est ista cōdi
K tio impossibilis, quasi cōtra libertatē sit. nā cū certū
tēpus sit incertū, sicut positū fuit ī themate, bene va
let. cū valeat etiā tēporalis locatio operarū. vt C. lo-
ca. & cō. l. si ij. sed ppetua fortè non. Itē video ꝙ si
fiat pactū ne diuidatur vsque ad certū tēpus, ꝙ illud
pactū valet. si aūt fiat pactū ne diuidatur in ppetuū:
nō valet. vt ff. cōmuni diuidū. l. in hoc iudiciū. §. si
cōueniat. vnde cū hic fuerit certū tēpus appositū: bñ
valet. Itē si pater ī testamēto certū tēpus apponit, ꝙ
nō habeat legatū filia vsq; tūc: post tale tēpus valet.
vt C. quādo dies leg. ce. l. ex his. Itē & si dicat testa-
L tor: relinquo vobis alimenta, donec cū Claudio mo
rā facietis: valet tale relictū. & ita habebūt, si morari
volūt, aliàs nō: vt C. de lega. l. j. Quod autē non pos-
8 sit vtrūq; petere, scilicet legatū & alimenta probo. †
Certū est ꝙ patre ab intestato decedēte filius natura
lis petere potest à legitimo & naturali alimenta. vt
dicit auth. posita C. de naturali. libe. auth. licet. at pa
tre moriēte ex testamēto, si sibi reliquit legatū: vide-
tur ꝙ alimēta sibi præstari noluerit. p ar. ff. de iudi.
l. cū pętor. Itē alia ratio fortior potest allegari, scili
cèt ꝙ alimenta nō sint præstāda: ideò quia lex dicit:
M filiū naturalē à parēte posse alimēta petere: vt in pręǀ
dicta auct. nūquid ergo à fratre. certè nō. Et induco
simile. patris officium est dotare filiā. vt C. de dotis
promis. l. vlt. nūqd ergo frater dotabit illā: certè nō.
vt ff. de administratiōe tutorum. l. cū plures. §. cū tu
tor. Itē oīa iura possunt adduci quæ tu tetigisti pro
parte tua. Nā video si creditor debitori succedit, ꝙ
pro ea parte qua succedit, tollitur petitio debiti. vt
C. de bonis auth. iudi. pos. l. si vxor. In hac quæstiōe
sine præiudicio

A siue præiudicio melioris sententiæ videtur mihi, ꝙ
naturalis filius si vult parere conditioni, ꝙ habeat
legatum: aliâs autem cum à legati petitione repel-
lo. fuit enim cõditio non reprobãda: ergo sibi debet
parere, antequàm legatũ petat. vt ff. de condi. & de-
mon. l. qui hæredi. §. vlt. Quod enim dixit testator,
si seruiret, non intellexit de seruitute: quia esset im-
possibile ꝙ liber homo fiat seruus: nisi per captiui-
tatem, vel precij participationẽ. vt insti. de iure per-
son. sed si talis fuit intẽtio testatoris: dico naturalẽ
filium à legati petitione repellẽdum: ideò quia con-
B ditio impossibilis apposita in persona eius cui re-
linquitur, vitiat legatum. vt insti. de leg. §. vl. si autẽ
vult conditioni parere, & habere legatum: alimen-
ta petere non potest. per ea quæ in allegationibus
dicta sunt. Rofredus.

ARGVMENTVM.

Si creditor qui rem accepit pignori, eandem se-
cundo pignorauit eo pacto, ꝙ secundus posset vti
pignore, & res apud secundum perijt: an possit de-
bitor primus eligere contra quem eorum agat, &
qua actione.

C SVMMARIVM.

1 *Domino pro pignori deteriorato aut mortuo quæ actio nes competant: & si pignus à creditore subpignoratum sit: an contra utrumque creditorem agere possit. & nu. 8. 9. & 10.*

2 *Dolus pro possessione habetur.*

3 *Domino qui debitum soluit pro pignore repetendo pignoratitia datur.*

4 *Creditor de leui culpa tenetur: & sic de damno pignori dato.*

5 *Pignus quod deterius redditur, redditum non uidetur.*

D *Res reddita non uidetur quæ deterior redditur.*

6 *Creditor qui pignore utitur, furti tenetur.*

7 *Fures & raptores semper sunt in mora, & de casu tenentur.*

9 *Aquiliana cui competat.*

11 *Creditor debitoris negotiũ tanquàm suũ gerere tenetur.*

Quæstio XLIX.

OBLIGAVIT Titius equũ suum pignori
Sempronio creditori. pro. xx. qui Sempronius
equũ sibi pignori obligatũ obligauit Seio pro. xx.
& pactum fecit cũ Seio, ꝙ liceret Seio vti equo illo:
E quia fortè denarios aliàs mutuo ab eo habere non
poterat: equus iste est deterioratus, vel mortuus pro
pter vsum ipsius. quæritur an possit agere Titius
dominus equi contra primum vel secũdum credito
rem, & quo iure. Quod possit agere cõtra primum
probatur: & cõtra secũdum. & ꝙ multæ actiones cõ
1 petant probo. † Et in primis, si est dñs illius equi
ille Titius propter deteriorationẽ vel mortẽ posset
agere lege aquilia. nã lex aquilia dominũ appellat.
vt ff. ad legẽ aquil. l. itẽ Mela. §. legis aũt. Quod aũt
specialiter cõpetat actio legis aquiliæ pro pignore
F deteriorato vel mortuo dicit l. ff. ad legem. aquil. l.
queadmodũ. §. magistratus. & hæc actio posset in-
tentari, & cõtra primũ & contra secundũ creditorẽ.
Itẽ habet locũ actio. s. pignoratitia in qua habetur
ratio dãni dati. vt arg. ff. de ac. pig. l. vl. §. fi. & ff. ad l.
aquil. sed etsi is posset etiã habere locũ rei vendica-
tio vel publiciana, in qua habetur etiã mentio dãni
dati. vt ff. de rei ven. l. nõ solũ. cum l. seq. sic etiam cõ
petit publiciana: quia omnia illa quæ dicuntur in
rei vẽdicatione, dicũtur & in publiciana: nisi inue-
G niantur dissimilia. vt ff. de publi. l. eum qui à furioso
§. publiciana. Sed pignoratitia locũ habet cõtra pri
mum creditorẽ. vt insti. qui. mo. re. cõtrahi. ob. § cre-
ditor. aliæ duæ actiones locũ habere possunt cõtra
primum & cõtra secũdum: si res data pignori soper-
esset & deterior, vel fortè dolo desijsset primus vel
2 secundus possidere: quia † pro possessione habetur
vt ff. de rei ven. l. sin autẽ. & de noxa. actio. l. electio.
§. item. & de peti. hære. l. sed & si lege. §. si ante litem.
& §. sequenti. aliâs si sine dolo res sit illa perempta:
contra secundũ nullã habet actionem sed cõtra pri
H mum sic pignoratitiã sicut puto. Quod enim possit
3 agi cõtra primum probo. † nam certũ est, ꝙ si soluo
pecuniã ꝙ mihi datur pignoratitia pro pignore re-
petendo. vt ff. de act. pig. l. si rem alienã. §. omnis. vel
esto ꝙ nõ soluerim, sed sum paratus soluere videor
pignus liberasse. vt ff. quibus mo. pig. vel hypothe.
sol. l. item liberatur. §. qui paratus. fuisti enim in cul
pa qui pignus quod sine pacto habebas vtẽdo illo
pignore alij cõcessisti apponẽdo pactũ. Et hoc vide
ex descriptione ipsius culpæ. culpa est, ꝙ à sapiente
potuit præuideri, & nõ est præuisum. vt ff. ad legem
I aquil. l. si putator. Certũ est enim, ꝙ † creditor tene-
4 tur etiam de leui culpa. vt ar. ff. cõmoda. l. si vt certo
§. j. vnde negari nõ potest quin fuerit in culpa, si pa
ctum fecit vel apposuit, ꝙ creditor vteretur. de his
enim quæ gerit creditor sine dolo vel culpa: de illis
nõ tenetur. vt ff. de actio. pig. l. si pignore. §. vlt. Item
excusatur creditor si nõ potest culpa creditori impu
tari. at si aliqua potest imputari, vt hic, tunc tenetur
creditor de dãno posteà cõtingenti C. de act. pig. l.
si nulla. Item esto, ꝙ res sit perempta & casu fortui-
to: tamẽ ex quo culpa tua præcessit casum, teneris
K de casu illo. vt ar. ff. cõmodati. l. si vt certo. §. quod ve
5 rò. Item † si res extat, & deterior: & tu vis ita dete-
riorem reddere, nõ liberaris. quia nõ videtur res red
dita, quæ deterior redditur. vt ff. depositi. l. j. §. si res
deposita. & si aliquid desit circa rem, adhuc etiam
res illa potest peti. vt ff. de solutio. l. etiã. Item posset
6 probari, ꝙ creditor iste posset cõueniri furti. † Cre-
ditor enim qui pignore vtitur furti tenetur: vt ff. de
furtis. l. qui pignore. ille enĩ videtur vti, ex quo per
alium vsus est, & alij cõcessit potestatem vtẽdi. nam
gerere videtur, qui per alium gerit. vt ff. de admini.
L tut. l. ita aũt. §. gessisse. vnde si res est perempta, peri-
culũ peremptionis & deteriorationis ad te spectat:
7 quia † fures & raptores semper sunt in mora & tenẽ
tur de casu. vt ff. de cõdi. furti. l. in re furtiua. & ar.
ff. de vi & vi ar. l. j. §. rectissimẽ. & §. denique. & C.
8 quod metus causa. l. j. † Contra secũdum etiã credi-
torem agere potest debitor. nam debitor offerendo
quod primo creditori debebat, soluit ius pignori: vt
C. si pigno. pig. datũ fue. l. vl. ergo si rem inuenit de-
teriorem, agere potest contra illum sicut dictum est,
Item si res est perempta similiter agit contra ipsum,
M si res perijt sua culpa. Item esto quòd possit pignus
dari pignori, & aliter denarios habere non posset,
nisi pactum illud apposuisset. non tamen licuit sibi
pactum apponere in præiudicium meum. nam ita
demum quis vti debet re sua, quòd nõ officiat alie-
no. vt arg ff. de damno infec. l. fluminum. §. vlti. &
ff. de aqua plu. arcen. l. j. §. idem ait. & §. de eo ope-
re. Item video quòd factum hæredis circa iudicia
non nocet legatarijs, quominus debeatur legatum.
vt ff. de legatis j. l. si seruus pluriũ. §. j. Item cum tu

A oon habetes potestatem vteodi quare creditori alij
faciebas:nec enim potuisti.&sic fuisti in culpa,cùm
nemo posśit plus iuris in alium transferre,quàm ip-
se habeat.arg.ff.de acquit.rerum domi.l.traditio.&
l.non est nouum.Econtrà videtur,quòd noo teneа-
tur nec primus nec secundus,& quòd actiones nul-
læ competant. Lex enim Aquilia noo habet locum
contrà primum, quia ipse damnum non dedit nec
sua culpa interuenit.vode si cessat culpa , cessat A-
9 quilia. † quia tunc competit quotiens fit damnum
culpa facientis;vt institu.ad legem Aquil.§.j. Item
B cessat pignoratitia ex quo nulla creditori culpa po-
test imputari;vt C.de actio.pign.l.si nulla. Item rei
vendicatio,vel publiciana non habet locum : quia
cùm rem nõ posśideat:oec dolo fecit quomiоùs pos
sideret.ergo datur:vt ff.de rei veodica.l. sin auttem.
Quod enim nõ fuerit in culpa primus creditor pro-
bo.Certum est,quòd creditor pignus quod habet pi
gnori dare potest, & legitimè:vt C.si pig. pign.dat.
sit.per totum:vnde quòd legitimè fit,pœna non me-
tetur:vt C.de adulte.l. Grachus.& ff.de concubinis
l.j.si enim fecit pactũ creditori secũdo,quòd pigno-
C re vteretur:noo fuit in culpa propterea:cùm aliàs pe
cuniã habere non posset:sicut nec fuit aliàs in culpa
creditor,qui pignus vẽdendo duplam promisit cùm
aliàs pignus æquè commodè non posset vendere: vt
ff.de pig.acti.l.si pignore.§.vlti. Præterea tu fuisti
in culpa quare non recolligebas: vnde si damnũ est
io pignore tibi imputa:quia damnũ quod quis &c.
10 vt ff.de reg.iur.damnum. † Item contra secundum
non potest agere:quia scriptũ est: contractus ex con
uentione legem accipiunt;vt ff.depositi.l.j.§.si con-
uenerit:& ff.de verb.obliga.l.in conuentionalibus:
D vnde cùm iste fuerit vsus ex pacto nulla sibi culpa
poterit imputari:cùm ita excusatur vtendo , ex quo
pactum apponitur sicut & legis mandato vteretur;
cùm lex & pactum cootrahentiũ sint paria ; vt C.de
rebus alie.non alien.l.vlti. & sic videtur, quòd non
teneatur de deterioratione. Itẽ nec de morte si mor
tuus fuerit equus pignori datus : quia cùm tenebar
in specie;interitu speciei liberabor;vt ff.de verb.ob-
liga.l.si ex legati causa.& ff.ad legem falcid.l.in ta
tione.Nam & aliàs possessor malæfidei propter na-
turalem rei interitum liberatur:vt ff.de rei vendi.l.
E item si verberatum.§.fi.Hoc etiam idem in petitio-
ne hæreditatis in qua possessor fatum præstare non
cogitur:vt ff.de peti.hæredi.l.illud. eum enim mors
sit casus fortuitus:vt ff.commodati.l.in rebus. ergo
à creditore illo non præstatur;vt C.de pigno. actio.
l.quæ fortuitis.cùm enim sit casus fortuitus,& præ-
uideri non potest humanę sortis iudicio.vt ff.de ad-
mi.rerum ad ciuita.perti.l.ij.§.si eo tempore . ergo à
creditore non præstatur:nam licèt ita pereat pigno-
ra:nihilominus creditor poterit petere debitũ: vt C.
de pign.acti.l.pignus.nec enim primus creditor est
F in culpa faciendo pactum,ꝙ ille secundus creditor
pignore vteretur:cum aliàs denatios habere nõ pos
set.vnde licitũ fuit illud pactum apponere;vt dam-
num posset euitare; sicut & vicini domum possum
destruere,ad hoc vt posśim incendium cohercere:vt
ff.ad l.Aquil.si quis fumo.§.j.& ff. quod vi aut clã.
l.si alius.§.est autẽ. Idem & in naue vicini, ꝙ si nul-
lo alio modo potui euitare periculũ:nisi resciśsis fu-
nibus,excusor ab illo damno:vt ff.ad leg. Aquil.l.
quemad.§.item Labeo.Præterea non fui ego nec in

G dolo,nec io culpa,cùm mihi prospicere volui , sicut
nec ille videtur fraudare edictũ,qui sibi voluit pro-
spicere.ar.ff.de lega.ij.l.cùm pater.§. Titio. In hac
quæstione sine præiudicio melioris sentẽtiæ videtur
mihi posse distingui.Potuit habere denarios primus
creditor:aut non.in primo casu fuit in culpa : vnde
tenetur de damno.in secundo excusatur. argu.ff.de
pign.acti.l.si pignore subrepto.§.vlti. Verius tamen
puto eum teneri, cùm ipse deprehendatur in culpa
11 saltem leui.† Debet enim creditor negotium debi-
toris tanquã suũ agere:vt ff.de solu.l.j. vnde ipsum
H dico & l. Aquilia & actione pignoratitia conueniri
posse:vt ff.ad leg. Aquil.l.sed & si is.Idem dico & si
mortuus fuit equus propter vsum secũdi creditoris,
ꝙ possum agere contra primũ:enim ipse videatur oc
cidisse,ex quo dedit causam dãni:vt ff.ad l. Aquil.l.
qui occidit.§.in hac.Posset etiã agi & rei vẽdicatio-
ne & publiciana cõtra primũ creditorẽ, si res extat
& deterior est:& etiã contra secundũ.si autẽ sit mor
tuus:tũc ipse rei vẽdicationẽ non haberet,sed Aqui-
lianã vel pignoratitiam:& etiã furti,nisi diceret pri-
mus creditor: qnia putaret dominum permissurum.
I vt ff.de furt.l.inter omoes. Rofredus.

ARGVMENTVM.

Si dominus liberat filium sui adscriptitij,& ei do
nat quęcũq; bona eius pater ab ipso domino tenet:
an valeat: & an illa bona sint liberata statim, vel
post adscriptitij mortem.

SVMMARIVM.

1 *Pactum factum inter dominum & filium adscriptitij ua-*
let & tenet.& nu.seq.
2 *Adscriptitius an homo liber sit. & nu.5.*
K 3 *Adscriptitium cum sua terra dominus à sua potestate li*
berare potest.
4 *Filius qui est in potestate quod acquirit:patri quò ad u-*
sumfructum tantùm acquirit.
6 *Libertas quid.*
7 *Adscriptitius sine solo , nec solum sine adscriptitio alie-*
nari potest.

Quæstio L.

PETRVS habebat adscriptitium, & filios ip
sius.vnum de filijs adscriptitij liberauit ab omni
adscriptitia cõditiõe,& sibi donauit omnia illa quę
L pater eius ab eo habebat,& ille filius erat in potesta
te illius adscriptitij:nunc quæritur vtrum illa libera
tio tenuit . & ao bona illius adscriptitij sint libera
ta quantũ ad dominũ viuente adscriptitio vel post
mortem. Quod enim sit ille filius adscriptitij libera
tus,& quod bona sint liberata probo. Nam † certũ
1 est quòd pactum factum inter dominũ & filiũ illius
adscriptitij tenet.nam aut dices adscriptitium fore
seruum aut liberum:si est seruus & pactum fecit se-
cum dominus de libertate præstanda, videlicèt vt
C.de libe.cau.l.cùm affirmes. vbi dicitur:hortabitur
M præses dominum,subaudi & artabit.arg.ff.de iudic.
l.vix certis. Vel esto quòd solum pactũ non prodes-
set: tamen ex quo processum est ad libertatis datio-
nem:non poterit dominus venire contrà . oam nec
minor cõtra libertatem iam cõpetentẽ poterit resti-
tui:vt C.si aduersus libe.l.j.& ij.& ff.de mino. l. ve-
tum.§.j.insi .Et hoc verũ est si dicimus adscriptitiũ
fore seruum. Si autem est liber:valet pactum factum
2 cũ libero. Quod † cùm adscriptitius sit liber probo.
Certum

A Certum est quòd potest fieri clericus: quod in seruo non est: vt C. de episc. & cle. l. quisquis. & l. iubemus & authen. adscriptitios. & auth. si seruus. & in corpore de sanctissimis epis. §. adscriptitios. colla. ix. Item adscriptitius habet successores: vt C. de episc. & cler. l. si quis presbyter. quod in seruo contrà: quia seruus successores habere non potest. vt C. cōmunia de successionibus. l. j. Item ascriptitius dicitur habere bona: vt in l. prędict. si quis presbyter. ergo non est seruus: quia seruus testari nō potest: vt ff. de testa. l. qui testamēto. §. seruus. Si ergo est liber, vt probatū est:

B ergo pactū factū cum eo valet. maximè cùm per pactum quis iuri de futuro, & competēti possit renunciare: vt C. de tēporibus appel. l. vlti. in fi. & ff. à quibus appellare nō liceat l. j. & C. de pact. l. fi. Item esto quòd sit dubiū vtrum adscriptitius sit seruus, vel liber: quia grammatici certāt & adhuc sub iudice lis est: tamen tenet pactum seu remissio vel transactio, si interponatur: cùm etiam super causa status possit trāsactio fieri, vt C. de transa. l. vlti. Nec obstat quod dicis, quod adscriptitij parum vel nihil à seruis differunt: vt C. de agri. & censi. lib. xj. l. ne diutius. Respō

C deo. verum est in duobus: quia est in potestate domini sui: & quia potest adscriptitiū cùm terra à suo liberare dominio: vt dicit l. illa, ne diutius, & sic nō per omnia seruus secundum ea quæ dicta sunt. Præterea esto ꝙ de iure nō valuerit pactio vel liberatio: tu tamen contra venire non potes: quia nemo contra factum suum venit, etiā si de iure non teneat: vt ff. de serui. rustico. prædio. l. per fundum. & ff. cōmunia de serui. l. vēditori. nec pater poterit dicere, quòd non sit rectè facta emancipatio: cum ipse pater filiū emancipauit. vt. ff. de adopt. l. post mortē. nam si me

D liberasti à tua potestate, etiam si specialiter non dedisses mihi peculium, ex quo non retinuisti, videris concessisse: vt C. de pecu. eius qui lib. me. l. vnic. maximè cùm iam mihi concesseris quod potuisti face-

3 re: quia † potest dominus adscriptitium, cū terra à sua potestate dimittere: vt C. de agri. & cēsi. l. ne diutiùs. vnde mihi filio quæritur saltē post mortem patris. Nam si aliquid legetur filio, quod post mortē patris filio posset quæri: post mortem filio quæritur: vt ff. ad Trebel. l. Imperator. imò etiā patri acquiritur. Modò sic volo dicere. nam cùm ego sum filius & in

E potestate † si acquiro, sibi acquiro saltē quò ad vsum

4 fructum: vt institu. per quas perso. no. acqui. & C. de bon. quę libe. l. cùm oportet. cū illud ius habeat adscriptitius in filijs, qđ habet alius liber in filijs suis: per ea quæ dicta sunt. Vel esto, quòd non possit patri acquiri iure directo: acquiritur tamen sibi per filium: habet enim quis aliquādo ex persona alterius quod ex sua persona nō habet. vt ff. quæ res pign. obliga. nō pos. l. Aristo. Et si legetur liberatio capaci & nō capaci relinqui videtur: quia fortè duo erant cōrei. vt ff. de libe. legi. l. iij. §. nūc. in fi. Item & si quod

F ago non valet vt ago, valet tamē vt aliàs valere potest: vt ff. de transa. l. & post. & ff. de cōdi. indeb. l. eleganter. Præterea esto quòd non potuisset quæri nec filio nec illi patri adscriptitio: tamē dominus qui remisit: repellitur. sicut video in vxore, cui maritus si vult possessionem donare, sibi non quęritur: tamen maritus amittit: vt ff de acquir. pos. l. j. §. si vir vxori. Præterea cùm de libertate contendā, & iura multū fauent libertatibus. vt C. de bon. libe. l. vlti. & ff. de ulic. iudi. mut. cau. fact. l. quia. & quia libertas res fa

G uorabilis est: vt ff. de regu. iur. libertas. pro nobis est ferenda sententia. Econtrà videtur, quòd dominus possit agere cōtra eum, quē voluit liberare non obstante illo pacto. & potest etiā omnia bona sicut prius mò in suo dominio retinere. In primis ꝙ illud pactū

5 non valuit: ideò quia † adscriptitius est seruus: quia dicit lex, ꝙ nihil penè à seruis differūt: vt C. de agri. & censi. l. ne diutiùs. Item nō potest adscriptitius ire aliò, quin dñs cum reuocet: vt C. de agri. & censi. l. si coloni. Item non potest à terra discedere: vt C. de agric. & censi. l. pe. censetur enim res immobilis: vt ff.

H de diuers. & tēpo. prę̨scrip. l. longē. si ergo non potest pro sua voluntate recedere: cōstat ergo, ꝙ sit seruus. quia nihil vel parum distat à seruo, cui non datur libera facultas recedendi quò velit: vt ff. de liber. ho. exhib. l. ij. Et hoc etiā probo secundū diffinitionem

6 libertatis. & † quia libertas est naturalis facultas eius faciendi quodlibet. vt insti. de iure perso. Nec obstat ꝙ potest fieri clericus: quia illud casuale est propter priuilegium clericorū: si ergo seruus, ergo pactum factum cum dño suo nullū est: vt C. de transact. l. interpositas. Item alia ratione nō valet pactū.

I In certis enim casibus inuenimus, quòd potest agere seruus cōtra dominū, vt ff. de iudic. l. vix certis. & C. de quęst. l. j. quorum casum hic non est: quia nec etiam pro libertate agere potest: nisi ꝙ præses hortetur dominū: vt C. de libe. caus. l. cùm affirmes. Item esto ꝙ valeret pactum quantū ad personam ipsius adscriptitij: tamen quātum ad bona non valet. nam cum iste adscriptitius sit in potestate sui patris: ergo sibi acquirit: vt insti. de his qui sui vel alie. iur. sunt. si ergo queritur illi, & mihi queritur. nā cū adscriptitius meus sit, & oīa sua mea sunt. C. libr. xj. in quib.

K cau. coloni cen. l. ij. si ergo sunt mea: ergo pactū nō valet quia iam esset idē creditor, & debitor, quę duo nō cadūt in eandē personā: vt arg. ff. de fideiuſ. l. Vranius. & l. hæres. §. seruo. Item venio etiam contra factū meum quod de iure nō tenet sicut in œconomo: vt C. de sacrosan. eccle. l. iubemus. Item & pater reuocat venditionē filij, quā fecerat: vt C. de libe. cau. l. j. Item & iudex sententiā suam malè latā reuocat: vt C. de accu. l. si accusationibus. ex quo enim tu nō es capax stipulationis, tibi non potuit quæri. nam

L nec stipulatio dotis pupillo queritur: cùm stipulatio non sit capax. Item non potui te liberare, sicut volui: nec sicut volui potui, vt arg. C. si quis alt. vel sibi l multum. Item quod egi, non valuit eo modo quo volui: nec valebit vt aliàs de iure valere potest: vt C. de codicil. l. vlti. & de consti. pecu. l. j. Præterea adscriptitius cum solo est quoddam indiuiduū: † quia

7 nec adscriptitius sine solo, nec solū sine adscriptitio potest alienari: vt C. de agri. & censi. lib. xj. l. cùm satis. & l. pe. vnde quia volui istum filiū adscriptitij liberare sine solo, cui solo pater suus erat adscriptus, non valuit liberatio illa, cùm sit indiuidua: vnde nō

M separanda. Nam & si quis cum deberet habere viā iure seruitutis: accepto tulit actū vel iter, nulla est acceptilatio: licèt illa sub vię seruitute contineatur: vt ff. de acceptil. l. & per iusiurandum. §. j. In hac quæstione sine præiudicio melioris sentētię videtur, ꝙ liberatio de iure valuit: & filius adscriptitij sit liber. pōt enim dñs seruū manumittere inter viuos, vel in testamento: vt insti. qui manumit. pos. ergo multò magis à collonaria conditione liberare. Nec obstat ꝙ dicis: quia pactum non valet inter dominum &

A seruum. Respondeo & dico adscriptitiũ esse liberũ,
sicut primò allegatũ est, vel esto quod esset seruus:
tamen ex quo præstita est, nõ reuocatur: semel enim
causa approbata circa libertatem cõcessa non reuo
tur: vt insti. qui manu. pos. vel non. & sic quantum
ad pactum libertatis non est quæstio: quia reuocari
non potest. De illo quod quæritur. s. de possessioni-
bus, vtrum scilicèt liberatæ videantur, & cui acqui-
rantur: videtur mihi ꝙ bona illa sint leberata: maxi
mè quia hoc dominus voluit, cuius volũtas est mul-
tum attendenda. nam nihil adeò tam naturale est
B quàm volũtatem domini volentis rem suam in aliũ
transferri, ratam haberi: vt instit. de rerum diuisi. §.
per traditionem. Rofredus.

ARGVMENTVM.

Si petitio fuit alternatiua: & post litem contesta
tam super vno tantum processum est, super quo iu-
dex pronuntiare debeat.

SVMMARIVM.

1 *Petitio licet alternatiua fuerit & super uno processum sit quod super illo super quo processũ est, iudicandũ sit.*
C 2 *In alternatiuis qui super uno tantùm processit, in altero renunciare uidetur.*
3 *Creditor qui quemlibet creditorem pro se soluentem admisit: pactum fecisse uidetur ne alter pro altero conueniatur.*
4 *Iudex de his quæ cognouit iudicare tenetur.*
5 *In alternatiua licèt duo sint in obligatione unum tamen est in solutione.*
6 *Iudex de causa cognoscere dicitur, statim atque lis corã eo contestata est.*
D 7 *Conditio eorum qui litem contestantur & in causa procedũt, deterior fieri non solet quàm qui nõ cõtestãtur.*
8 *Actio primitiua non uidetur tolli: si lis frustratoriè contestata sit.*
9 *Prætor uariantem non repellit: nec consilium mutantem aspernatur.*
10 *Liti motæ postquàm renunciasti: litem semel omißam instaurare non posses.*

Quæstio LI.

AEGIDIVS quidam Pisanus petijt à Sem
pronio x. aut xx. nomine pœnę: fortè quia con
E tinebatur in instrumẽto ꝙ illa x. deberẽt solui hinc
ad diem talẽ sub pœna dupli: nec fuit actum, quòd
vtrũq; deberetur: & lis fuit cõtestata super illo libel
lo, ita alternatiuè cõcepto, & iur atum de calumnia.
in processu causæ processit AEgidius super x. tantũ
est modò in quęstione in quo iudex debeat cõdem-
nare: vtrũ in x. an in xx. Quod debeat condemnare
in xx. tantùm, vel in x. tantùm. Sed quod in x. quia
hoc verius credo. probo. Certum est enim quòd al-
ternatiuè non debet iudex ferre sententiam: sed tan-
tùm in altero. sicut video in actione noxali, vbi tan-
F tùm in decem est facienda condemnatio: vt ff. de re
iudica. l. miles. §. decem. Item iudex debet curare, ꝙ
certam ferat sententiam: vt institu. de action. §. cura
1 re. licèt enim † ab initio vtrumque peteretur: tamen
si super vno fuisset tantũ processum: super eo debet
ferri sententia. sicut in compromisso, vbi licèt de plu
ribus compromittatur: tamen si super aliquo specia
li articulo procedatur, de eo debet arbiter pronun-
tiare: vt ff. de arbitris. l. si cùm dies. §. plenum. Item
licèt actio tutelæ quæ generalis est, vt ff. pro socio.
G l. pro socio. arbiter ab initio proponatur: & videa-
tur omnia comprehendere: tamen si de speciali
fuit actum capitulo, super eo est ferenda sententia
2 & non in alio. vt C. de iudic. l. licèt. † Item ex quo
in iudicio processit in decem tãtùm: videtur in alijs
decem renuntiare: per argu. l. ff. de iudic. l. cùm præ-
tor. & C. de procura. l. maritus. Item per ea quæ ge-
runtur extrinsecus, præsumitur quid homo gerat in
mente: vt argumen. C. de testamentis. l. non codicil-
lum. & argumentum. ff. de acquirend. hæredita-
te. l. pro hærede. Ex quo enim processisti in iudi-
H cio in decem tantùm, de illis tantùm debet iudex
pronuntiare: videris enim fecisse pactum tacitum
3 ne illa viginti petas. † Sicut creditor qui admisit
quemlibet debitorem pro sua persona soluentem vi
detur fecisse pactum ne quid vlterius petat. vt C. de
de pact. l. si creditores. & optimum est argumen. C.
4 de vsur. l. quamuis bassa. & † de qua re cognoscit
iudex de ea pronũtiare debet: vt ff. de iudic. l. de qua
re. sed de decem tantùm videtur cognouisse, ex quo
super illis fuit in causa processum. Nam si plura be-
neficia mihi competunt, & tãtùm vnum prosequor
I videor alijs renuntiare: vt argumen. ff. de minorib. l.
si filius. & argu. ff. de serui. vrba. prædio. l. si domus.
Item iudex secundum allegata debet iudicare: vt ar
gu. C. de rei vendica. l. vlti. & C. de edict. diui Adria.
toll. l. vlti. ergo sequitur ꝙ tantùm in decem debeat
condemnare: cùm super illis fuerit allegatum: de v-
troq; enim nõ potest iudex pronuntiare: & quia nõ
fuit actum, ꝙ vtrumq; deberetur, & sic alterum tan
tùm debetur: vt ff. de doli except. l. apud Celsum. §.
Labeo. & ff. de pact. rescriptum. §. si pacto. & C. de
transact. cùm proponas. & ff. de transact. l. si fidẽ. Et
K esto ꝙ vtrumq; fuisset debitum: non fuit vtrumque
petitũ, sed alterum tantùm sub alternatione: vnde in
altero est ferenda sententia. Nam esto quòd vtrũq;
tibi deberetur: & tua esset electio à principio peten-
di vtrũq; vel alterum: tamen hãc potestatem & ele-
ctionem mihi concessam non auocabis. sicut vides
in creditore cui libera potestas est conueniendi quẽ
velit: tamẽ ex quo à principio alterũ tantũ cõuenit:
circa aliũ sibi cõueniendi facultas adimittur: vt C.
de fideiussor. l. liberum. nec potes mutare consilium
in meam iniuriã vel damnum: vt ff. de regu. iur. l. ne-
L mo potest. Item non licèt alicui responsi pœnitere,
in quo est captio actoris vel alterius: vt ff. de interro
ga. actio. l. de ætate. §. fin. Vel esto quòd fuisset tua
electio ab initio: tamen ex quo illam in libello mihi
concessisti, erit mea electio: sicut in debitore cuius
erat electio ab initio antequã soluat, tamen post so-
lutionem erit electio creditoris: vt ff. de solu. l. j. & ij.
Item quid prodesset si alternatiuè ferret sententiã:
semper in decem videret condemnatus: nam qui dã-
natur de vi, semper de vi minori priuata videtur dã-
natus: vt ff. de pœnis. l. si præses. Et qui mittitur ab
M exercitu semper videtur ex illa missione missus, quę
non habet infamiam: vt ff. de his qui not. infami. l.
ij. in princip. & §. ignominiosa. & argumen. l. ff. de
suspect. tuto. l. hæc enim. maximè cùm sim reus, cui
iura fauent: vt ff. de action. & oblig. l. Arrianus. E cõ
trà videtur, ꝙ debeat in xx. cõdẽnari vel sub alterna
tione sicut petitio facta est. Certũ est enim ꝙ vtrũq;
debetur, licèt vtrũq; peti nõ posset. † qa qui tenetur
ad duo vtrũq; est in obligatiõe, alterũ in ex solutiõe:
vt ar. ff. de verb. oblig. l. vbi autẽ non apparet. §. qui
illud aut

A illud aut illud. & l. si duo rei. in fine. ego ab initio pe
tij x. vel xx. vnde ita debet iudex dare sententiam: se-
cundum enim quòd formatur petitio: ita debet for-
mari sententia: vt institu. de actio. §. sic itaque. & C.
de sententijs quę sine cert. quantita. proferun. l. vlti.
Item de qua re cognouit iudex, de ea pronuntiare
6 debet: vt ff. de iudic. l. de qua re. † Et dicitur de cau-
sa cognoscere, postquàm lis est cõtestata coram eo.
vt C. de litis contestatio. l. vnic. & C. de iudic. l. rem
non nouam. & in authentic. de litig. colla. viij. §. om
nem verò. lis enim fuit contestata alternatiuè: sicut
B & fuit facta petitio: scilicèt vt darem decem vel xx.
ergo ita est ferenda sententia. Sicut video in actio-
ne noxali, vbi iudex debet dare sententiam: vel sol-
ue damnum, vel des seruum noxæ. vt institu. de offi
cio iudicis. in princip. licèt enim fuerit in causa pro-
cessum in decem: non tamen videor iuri meo renun
7 tiasse: † quia non solet conditio eorum deterior fie-
ri, qui litem contestantur, & in causa procedunt,
quàm qui non contestantur: vt ff. de regu. iur. l. non
solet. & l. sequen. maximè cùm in iudicio videar om
ne ius meum deduxisse: vt C. de annal. exceptio. l. si
C quis ex multis. & vigilantibus iura sunt prodita: vt
ff. de his quę in fraud. credito. l. pupillus. & ius meus
durare credam: vt ff. quib. modis pignus vel hypote.
solua. l. sicut. §. non videtur. licèt enim in causa pro-
cesserim scilicèt in x. tamen non videor renuntiare
8 illis xx. quæ petita sunt. † nam nõ videtur quòd pri
mitiua tollatur actio, si frustratoriè sit lis contesta-
ta, vel instituta cum procuratore: vt ff. de cõdict. in-
debi. l. cum indebitum. §. creditor. Nec videtur mihi
eligendi ablata facultas, quæ mihi ab initio compe
tit, licèt vnum de seruis optauerim: vt ff. de optio. le-
D ga. l. ij. Et si patronus credidit bene adiuisse: quia ex
debita portione se credidit institutum: non obstat
aditio, sed recurrere potest ad suum auxilium, & pe
tere maiorem portionem: vt ff. de bon. libe. l. si verò.
in princip. Ad idẽ facit. l. pro argu. ff. de inoffi. testa.
l. mater decedens. circa fi. imò plus, quod si deduxis-
sem in causæ processu expresśim tantùm x. nihilomi
nus tamen possem petere xx. quæ mihi debebantur.
Nam ecce debebas mihi Stichum aut Pamphilum
quem volã: licèt vnũ volui, si volo pœnitere possum:
alterum demum petam: vt ff de verb. oblig. l. si quis
E stipulatus sit. Et filius qui aliquando dixit se nolle
matris hæreditatem adire: auditur si volet eam adi-
9 re. vt ff ad Tertul. filij. §. j. maximè † quia prætor va
riantem non repellit, & cõsilium mutanté non asper
natur: vt ff. de colla. bo. l. nonnunquã. Præterea vide
rationem apertam ꝙ ad minus in xx. debeat condẽ
nare: si debeantur mihi x. & sub pœna xx. licet non
esset actum, ꝙ vtrumq; deberetur: petam tamen xx.
nam pro sorte de illis xx promissis nomine pœnę pe
tam decem, in his enim excedit pœna sortem: vnde
vtrumque petam: vt ff. pro socio. l. si quis à socio. &
F l. quod si ex stipulatu. & ff. de actionib. empt. &
vendi. l. prædia. Nec obstant omnes leges quæ dicũt
quòd vtrunq; non potest peti & sors & pœna, sicut
ex altera parte allegatum est. & adduci possunt. l. si
quis can. l. ij. & ff. de eo quod certo loco. l. vlti. nam
leges illæ locum habent, quando tantũ est in pœna
quantum est in sorte: alioquin si plus in pœna illud
ꝙ excedit, petam vt dictum est. Et hoc etiã vide in
actionibus venientibus ex delicto: quia cum omni-
bus agere non possum in eo quod quãtitates cõcur
G runt: at in eo quod excedit agere possum. vt ff. de a-
ctio. & obliga. l. qui seruum. & l. plura. & ff. de priua
tis delict. l. nunquã. In hac quęstione sine præiudi-
cio melioris sententiæ videtur mihi ꝙ iudex debeat
tantũ in x. cõdemnare per l. ff. de arbi. l. si cũ dies. §.
j. nam in procedendo in x. videtur alteri iuri renun-
10 tiare: vnde ad illud ius redire nõ potest: † quia post-
quàm liti motę de prędio renuntiasti, scilicèt expres
sim vel tacitè lité semel omissam restaurare non po-
tes: vt C. de pact. l. postquã. Item aliud mouet & mo-
uere debet sapientem: ab initio actor petere poterat
H xx. in ipso libello: tamen in contestatione litis dedit
electioné reo, ꝙ solueret x. aut xx. vnde sicut à prin-
cipio, si sua fuisset electio, debet soluere quod vellet.
vt, ff. de iure doti. l. plerumq;. in fi. ita & nunc. Item
quid prodesset si iudex alternatiuè pronuntiaret, cũ
semper in x. videatur condénare, vt dictum est: nec
potuit actor mutare consilium in alterius iniuriã. &
non licet pœnitere respõsi: vt dictum est. Rofredus.

ARGVMENTVM.

Si filiusfamiliàs in causa criminali patre sciente
I & non contradicente fuerit conuentus & condem-
natus: an valeat sententia.

SVMMARIVM.

1 *Sententia iustè lata, confirmari debet.*
2 *Filiusfamiliàs in delictis sine patre in iudicio stare potest.*
3 *Filiusfamiliàs in maleficijs sine patre conueniri potest.*
4 *Patris consensus quare filio agente in ciuilibus desidere-
tur: in delictis autem non requiratur.*
5 *Filiusfamiliàs in omnibus causis sicut paterfamiliàs obli-
gatur.*
6 *Pater sciens filium agere, & nõ contradicens, consentire
K videtur. & nu. 9. & 11.*
7 *Iudicium quod falsus procurator fecit, licet nullum sit,
& domino non præiudicet: si tamẽ dominus appellat,
illud iudicium confirmatur.*
8 *Filius uxorem de adulterio sine patre accusat.*
10 *Pater legitimus filij administrator est.*
12 *Consensus expressus ubi desideratur, scientia non suffi-
cit: sed ut expressus cõsensus interueniat, necessum est.*

Quæstio LII.

RAYNERIVS filiusfamiliàs fuit conuẽ-
L tus ex causa delicti in iudicio sine patre: patre
sciente, & non contradicenteq;: & fuit condemnatus
& appellauit. quęritur an iudex appellatiõis tenea-
tur confirmare vel infirmare sententiam primam.
Quod autem debeat confirmare probatur. Certum
1 est † quod sententia quæ fuit lata contra filium, la-
ta fuit iustè: ergo confirmanda. Quod autem sit iu-
2 stè lata probo. † Certum est, quòd filiusfamiliàs si
conuenitur ex causa delicti, quòd stare potest in iu-
dicio sine patre: & sententia lata contra eum valet:
vt ff. de noxal. l. noxali iudicio. & l. quotiens. Hoc
M etiã videtur in seruo: qui licèt aliàs in ciuilibus non
sit persona idonea standi in iudicio: vt C. de iudic.
l. seruus. tamen in delictis si conueniatur: & si à do-
mino non defendatur, sed solus stetit in causa, tenet
tamen sententia, vt ff. de statu homi. l. seruus. pater
enim debet filio consentire: & dominus debet seruũ
in causa noxali defẽdere: vt ff. de pecu. l. iij. §. idẽ scri
bit: vnde sicut tenet iudicium latum contra seruum
sine domino, vt dictũ est, ita etiã tenet iudiciũ factũ
cum filio sine patre. Præterea nouue si filius agit

A actione iniuriarũ ciuili stabit ipse in iudicio sine pa
tre, cùm illa actio sit ex causa delicti: vt ff. de iniur. l.
lex Cornel. §. illud quæritur. & ff. de acti. & oblig. l.
filiusfamiliâs, adeò quod etiã procuratorẽ dare potest
vt ff. de procur. l. filiusfamil. vnde econuersò & sano
3 intellectu colligitur, quòd † etiã in maleficijs ipse fi
lius sine patre possit legitimè conueniri: cùm cõtra-
riorũ eadem sit ratio: vt ff. de his qui sui vel alie. iur.
sunt. l. j. & ff. de procu. l. Pomponius. §. iij. & vbi ra-
tio diuersitatis reddi non potest, idem ius statuendũ
est. vt ff. de iniusto rupt. l. iij. & eadem æquitas diuer
B sas species actionis non excludit: vt ff. de fideiuss. tu.
l. fideiussores. in fi. & C. de consti. pecu. l. vlti. & pate
re legẽ quam ipse tuleris, dicit Cato. & quod quisq;
iuris in aliũ statuerit, ipse eodẽ iure vtatur. Non de-
bes tu modo petere cuius contrarium non esses po-
stulaturus. vt C. de solu. l. pen. Nam & si sententia
esset pro te lata, nunquã diceres eam nõ valere: quia
pater tuus non interfuit: ergo nec modò cõtrarium
postulabis. s. dicendo sententiã non valere propter
absentiam patris. Nec obstat quod allegari posset. s. quod
cõsensus patris debeat interuenire filio scilicèt agẽ-
C te: vt C. de bon. quę libe. l. vlti. Respõd. verum est in
ciuilibus: in delictis autem secus. Et vide rationem.
Nam certum est, quod iure cauetur, quod priuilegium me-
retur amittere, qui concessa sibi abutitur potestate:
& frustrà legem in sui auxilium inuocat, qui contra
eã cõmittit: vt ff. de mino. l. auxiliũ. in fi. Video enim
si tutor à pupillo cõuenitur in solidũ, quod poterit pete-
re, quòd sibi actiones cedat cõtra alios contutores.
vt C. de administra. tuto. l. ij. in fi. verum si conuenia
tur ratione delicti cõmunis vel proprij: nũquàm po-
terit petere, quòd actiones sibi cedantur: vt ff. de ad-
D ministr. tut. l. si plures. & ff. de tu. & rationibus dis. l.
j. §. nunc tractemus. interest enim reipublicę quòd
maleficia puniantur: vt ff. ad legem acquil. l. ita vul-
neratus. & ff. de soluti. l. Stichum aut Pamphilum.
§. j. & ff. de fideiussori. l. fi. §. si à reo. vnde cùm in deli
cto sit lata sententia, quomodò petis eam rescindi:
ideò quia sine voluntate patris lata est: non enim
debet per minorem quæstionẽ fieri prędiudicium ma
iori: vt ff. de iudi. l. per minorẽ. & ff. de in integr. resti.
4 l. scio. † Est enim ratio quare in ciuilibus si filius a-
gat, desideretur consensus patris, vt opponi posset.
E & quare quia in illis posset esse administratio: at
causa delicti nõ est in administratione, nec in pecu-
lio. ff. de pecu. l. licèt. § ex furtiua. & arg. ff. de acquir.
pos. l. quod seruus. sicut enim manumissio non est
in administratione patroni: vt ff. de manumis. l. ser-
uus furiosi: ita nec delictum vel eius causa contine-
tur in administratione patris, quæ defertur per legẽ
de bonis filij: sicut dictum est. tàm enim ex contracti
bus quàm ex delictis agitur cõtra filiũ: vt ff. de iudi.
5 l. tàm ex contractibus. Item † filiusfamiliâs ex om-
nibus causis obligatur tãquàm paterfamiliâs: vt ff.
F de actio. & oblig. l. filius. Item filiusfamiliâs etiam
ex causa delicti obligatur: vt ff. de iudic. l. si filius. &
institu. de oblig. quæ ex quasi delict. nasc. vnde sen-
tentia lata contra filiumfamiliâs tenet sicut contra
patremfamiliâs, & eo sine præiudicio, quòd con-
6 sensus patris exigeretur: tamen hic interuenit: † ex
quo enim pater scit filiumagere, & non contradixit
videtur consentire: vt aliàs ex quo pater scit filium
eligi in decurionem consentire videtur: vt ff. ad mu-
nicipa. l. quotiens. Item creditor si credat pecuniam

G filiofamiliâs patre sciente & non contradicente: vi-
detur pater consentire: vnde cessat Macedonianum
l. si tamen sciente. nam cum ibi propter sciẽtiam pa-
tris cessat Macedonianum, & valet mutuum. ergo
hic valet iudicium factum cum scientia patris sine
cõtradictione. & de hoc multa possent allegari vbi
scientia inducit consensum: vt ff. de re iudic. l. sæpè.
Prætereà deduco te ad inconueniens. Nam aut iudi
cium appellationis agit filius sine patre, aut cum pa
tre: si sine patre filium repello: quia qua ratione tu fi
lij dicis iudicium nullum: quia pater tuus non con-
H sensit: eadem ratione, & istud iudicium appellatio-
nis debet dici nullum: quia pater tuus non cõsensit.
si autem pater tuus consentiat: ergo illud iudicium
quod retrò actum fuit valet: licèt ab initio non va-
luisset. Nam si filius vocet ad publicum munus sine
voluntate patris, non præiudicat nominatio patri
quòd teneatur: verum si appellat causa amodò pa-
tris efficitur, & de iure tenetur: vt legitur in x. lib. C.
de filijsfa. & quemad. patres pro his teneantur. l. ij.
7 Et iudicium † quod fecit falsus procurator, nullum
est nec præiudicat domino: vt C. de iudic. l. licet. ta-
I men si dominus appellat, confirmatur illud iudiciũ
vt ff. rem ratam haberi. l. Paulus respondet. & ff. de
iudi. l. licet. Item in causa delicti filius sine patre cõ-
8 sistit † nam vxorem de adulterio sine patre accusat.
vt ff. ad legem Iul. de adulterijs. l. filius. cùm ergo in
accusando possit cõsistere sine patre: ergo si ex deli-
cto conueniatur, debet sine patre cõueniri: cum con
trariorum eadem sit ratio, vt superiùs dictum est. Et
9 esto quòd pater debuit consentire, † tamen hic con
sensit, ex quo sciuit & non contradixit: vnde sufficit.
Nam filius debet adoptari patre consentiente, qui
K consentire videtur, ex quo scit & non contradixit:
vt ff. de adopti. l. in adoptionibus. Item filius debet
accipere pecuniam, & cum consensu patris, ad hoc
vt Macedonianum cesset: & si pater scit & non con
tradicit vel consentit posteà sufficit: vt C. ad Mace-
donianum. l. vltim. Item seruus exercitor debet con
trahere consentiente domino, qui satis videtur con-
sentire, cùm scit & non contradicit: vt ff. de exercito
ria. l. j. §. magistrum. & ad idem. ff. de tributoria. l. j.
§. scientiam. & ad idem. ff. de re iudica. l. sæpè. Præte
reà quòd debeat confirmari iura generalia possent
L adduci. Ecce potiùs debemus facere, quòd res valeat
quàm pereat: vt ff. de rebus dub. l. quotiens. & de ver
bo. obligatio. quotiens. Item res quę fauorabilis est
semper debet valere: vt ff. de regu. iur. l. in ambiguu.
& ff. de inofficio. testamen. l. si pars. & ff. de re iudi-
ca. l. inter pares. Sententia enim res fauorabilis est.
nam semper præsumitur iusta: nisi probetur iniusta
vnde qui appellat: debet probare se iustè appellasse.
vt C. de appel. l. hi qui ad ciuilia. cùm pręsumatur iu
dex vir bonus: vt ff. de verbo. oblig. l. continuus. §. j.
Item rebus iudicatis stãdum est, etiam si perperàm
M iudicatum sit: vt ff. de bo. libe. l. si patronus. §. si quis
& ad idem. ff. de lega. j. l. si seruus plurium. §. j. & ff.
ad Trebellian. l. seruo. §. cùm prætor. & ad legem
Iuliam. de adulter. l. denuntiasse. §. vlti. E contrà vi-
detur quòd debeat sententia infirmari à iudice ap-
pellationis, vel pronuntiari ipso iure nulla. In pri-
10 mis certum est, quòd † pater est legitimus admini-
strator filij: vt C. de bo. mat. l. j. si est legitimus admi-
nistrator: ergo ipse debuit conueniri, & non filius
cùm ipse debeat sacramentũ calũnię subire: vt C. de
iurciur.

A iureiur.propter ealú.l.ij.& auth.ibi posita, principa
les. Itē hoc videtur aliàs: nā tutor seu curator debet
ipse in iudico conueniri, vt dictum est: & dicit l.ff.de
admini.tu l.j.§.j.itē lex dicit, ꝙ tàm in ciuilibus, quā
in criminalibus causis debent adesse personę pupil-
li & adolti tutores & curatores: ne fortè aliquid di-
cant vel taceāt, quod si non esset dictū vel tacitū mi
noribus posset prodesse, & à deteriore eos calculo e-
ripere: vt C.de auth.præstan.l.clarū.ergo idem in fi-
lio: maximè cū lex similē in eo rationē assignet.nam
melius est iuueniles cōpescere calores: ne cupiditati
B dediti tristē sentiant sui patrimonij exitū. & ideò au
ctoritas patris debet interuenire: vt C.de bonis quæ
libe.l.cùm non solū.in vlti.col. Item nōne orphano-
trophus qui est legitimus administrator, & ipse agee
& respondebit & in causa. vt C.de episco. & elet.oe
phanotrophos. Itē nonne filio agēti & fugienti pa-
ter debet cōsentire: vt ff.de bon.quæ libe.l. vlti.in j.
col.cū ergo hoc sit legis mādatum & omissum: vn-
de quod factū fuit tenere non debet.cùm nihil sit de
solēnitatibus omittēdū.vt ff.de in integ.rest.l.dinus.
si enim valet sentētia lata contra filiū sine authori
C tate patris vel cōsensu, iam leges quę dicunt patrem
debere cōsentire filio, imponerēt legē verbis & non
rebus quod iura nolunt: vt C.cōmunia de leg.l.om-
ne verbū.in fi. Nec moueat aliquem hæc allegatio:
quia l.de bonis maternis dicit, ꝙ pater legitimus sit
administrator. & l.vlti.de bon.quæ libe.dicit, quod
debet consentire, quæ leges videntur contrariæ. Re
spondeo: prima de bonis maternis loquitur secun-
dum iura antiqua, cùm sit Constantini l.vlti.de bo.
quæ libe.loquitur secūdum iura moderna, cū sit Iu-
stiniani. Vel aliter l.de bonis maternis loquitur, ꝙ
D pater sit administrator: & ipse erit in causa quādo fi
lius nō est doli capax, vel absens: alioquin filius cō
uenitur patre tamen cōsentiente: vel in l. vlti.de bo.
quæ libe. Præterea hoc est inductum in fauorem fi-
lij, ꝙ pater debeat sibi consentire: vnde si sententia
lata contra ipsum valeret: iam quod fauore eius in-
ductum est, ad eius læsionē retorquetur: quod iura
nolūt.si enim esset sentētia lata pro filio, valeret.nō
tt autem si contra. vt C.de procur.l.nō eo minus.† Itē
non obstat quod dicis, ꝙ pater videtur consentire:
ideò quia sciuit. Respondeo: verū est in his quę tacl
E tū cōsensum desiderant: † at vbi desideratur expres
ta sus consensus, non sufficit sciētia: nisi expressim ali-
quis consentiat. vt in constitutio ne procuratorū: vt
ff de procu.l.filiusfa.§.inuitus. Item etiā circa con-
stitutionē seruitutis. vbi quis dicitur inuitus: nisi ex-
pressim consentiat: vt ff.de serui.vrba.pręd.l.inuitū.
Idem in furto: vt ff.de furt.l.qui vas.§.vetare. cū er-
go hic cōsensus patris sit necessarius, debuit pręce-
dere, non subsequi: vt ff.de acqui.hære.l.si quis mihi
bona.§.iussum. Idem in authoritate tutoris: vt ff.de
autho.tuto.l.j.& institu.e.tit. Præterea si hoc admit
F tis, ꝙ in ciuilibus patris consensus desideretur, sicut
tu confiteris in allegationibus tuis. ergo multofor-
tius in criminalibus: quia vbi maius periculū maius
debet adhiberi consiliū. & vbi maior infirmitas, ma
ior exigitur medicina: vt ff.ad Carbo.l.j.§. sed & si
quis. Item vide in actione iniuriarū prætoria quàm
non intētat filius sine patre, vel eius procuratore: vt
ff.de iureiur.l.sed si vnius.§.filio.& ff.de procu.l. fi-
lius.& ff.de iudi.l.si longiùs.§.j. Nec obstat si dicas
cùm in maleficijs nihil acquiritur patri: ergo stare

G poterit in iudicio sine patre. Respō. non est verum
nam in l.illa de bon.quę libe.cùm non solū.in prin
nihil acquir.patri: & tamen debet filius agere cum
consensu patris. In hac quæstione sine præiudicio
melioris sentētię videtur mihi, ꝙ iudex appellatiōis
debeat sentētiā cōfirmare per l.ff.de nox.act.l.noxa
li.& l.quotiēs.& ff.de adulte.l.filiusfamil. Rofred.

A R G V M E N T V M.

Vassallus qui à domino suo habet duo castra sub
vno feudo, si vnum ex eis alienauit: an debeat toto
H feudo priuari.

S V M M A R I V M.

1 *Feudum in eo quod ius est, indiuiduum est.*
2 *Feudi natura est, quod quilibet feudatarius de uno facto quod est inseparabile seruire teneatur,*
3 *Feudi partem qui alienauit, an priuari debeat, ac si totū alienasset.*
4 *Verb. Residui. totius debiti commemorationem admittit.*
5 *Feudum unum est, licèt plures res sint in feudū cōcessæ.*
6 *Pœna delictum excedere non debet.*
7 *Testamentum qui de falso accusat toto legato priuatur.*
8 *Emphyteota re in emphiteosim data qui alienat non tene*
I *tur: modò pensionem domino præstet.*

Quæstio L I I I.

IOANNES quidam habebat duo castra in
feudum: quorum vnum alienauit: quęritur vtrum
toto feudo debeat priuari: an pro parte. Quod toto
debeat feudo priuari probatur. Ecce si creditor rem
singularem occupat debitoris, toto debito priuatur.
vt ff.quod met.cau.l.extat.& ff.ad leg.Iuli.de vi pri
ua.l.creditores. Item & creditor qui mulierem sibi
obligatam prostituit: cadit à toto debito. vt C.de
K postlimi.reuersis.l.fœdissimę. Item vide argu. fortis
simum, quod ratione modici delicti imponitur ma-
xima pœna. nam qui vnum clauū de naui surripuit:
tenetur omniū rerum, quæ erant in naui: vt ff.de in-
cend.rui.nau.l.quo naufragium.§.senatus. Item vi-
de in tutore, qui pro parte se excusat, & à toto lega-
to repellitur: vt ff.de lega.j.l.etiam partis. Nam & si
quis donauit partem bono.cognatæ viuentis à tota
hæreditate repellitur: vt ff.de dona.l.quidam in iure
1 §.vlti. † Item feudum in eo quod ius est, indiuiduū
est: vt arg.ff.de rerum diuisi.l.j.& instit.de rebus cor
L po.& incorpo.nam omne ius est indiuiduum pręter
seruitutem vsufruct. vt ff.ad l.faleid.l.j.§.si vsusfru-
ctus.cùm ergo sit factum in parte, contra totū fecis-
2 se videris. † Hæc est enim natura feudi, ꝙ quilibet
feudatarios debeat seruire de vno facto qđ est inse-
parabile: vnde aut totū habeat aut nihil; vt ar.C.de
iure delibe.l. quidam. Item eiusdē obligationis, &
rei factum non debet quis pro parte probare, & pro
parte reprobare: vt ff.de administr.tuto.l. cùm quę-
ritur. Nec etiā patronus auditur, si vellet ex parte re-
probare, & ex parte approbare obligationē. vnde di
M citur insolidū approbare, vel reprobare: vt ff.de ope
ris libe.l.si ita stipulatio à patrono. Item nonne alie
natio feudi est prohibita per constitutionē Frederi-
ci: certè sic: vnde si alienat dicit Fridericus ꝙ debeat
3 amittere. † at hic alienasti licèt pro parte: vnde de-
bes puniri, ac si totum alienasses. Nam dicit lex, ꝙ
qui partē testamēti apperuit videtur totū testamen-
tū aperuisse. & ideò tenetur ac si totū apperuisset: vt
ff.ad Sillei.l.si quis in grati.§.si quis tabulas. Nam
& videor libertinā seruitutē petere, etiā siue petā totū

A siue partem.vt ff.de bo.lib.l.in seruitutem.iu prioe.
ex quo enim per legem res est alienari probibita,e-
tiam si pars alienatur,fit contra legis prohibitioné.
vt C.de rebus ali.non ali.l.vlt.vnde licet parté alie-
4 nes contra totũ videris fecisse. † verbum enim re si-
dui . aliàs totius debiti cõmemorationem admittit.
vt C.de hære. instit.l.ij. Præterea cum lex Frederici
pœnam imponat, quòd qui feudum alienat , quod
debeat amittere: & tu alienasti: ergo debes puniri.
nec distinguo quòd dicis: ego alienaui vnam rem
5 de feudo: imò alienasti totum feudum. † vnũ enim
B est feudum,licet plures res sint in feudum concessę.
nam & vnum est iudicium familię erciscundæ,licet
plures res sint in hæreditate. & vna est actio pro so-
cio licet plures sint res in societate.vt ff.famil.ercisc.
l. hæredes.§.de pluribus.& ff.pro socio.l. cum duo-
bus.§.si plures.& ff.de petit.hære. l.item. Item licet
in partem peccasses,debes in totum puniri:vt pœna
tua sit metus multorũ.vt C.ad l. Iul.repet.l.j. Nam
qui duos debuit in iudicium exhibere, licet vnum
exhibeat:nihilominùs committit insolidùm in pœ-
nam.vt ff.in ius vocati vt eant.l.vlt. Ecõtrà videtur,
C quòd nõ debeat priuari nisi in parte. † Certum est,
6 quòd pœna non debet delictum excedere . vt C. de
pœnis l.sancimus.si enim totum alienasset: non pu
niretur nisi in toto feudo . ergo si alienauerit parté,
in parte debet puniri. cũ idẽ iuris sit de toto quò ad
totum,quod in parte quò ad partem.vt ff. de admi.
tu.l.si duo.in fi.& ff.pro derelicto.l.an pars.& ff. de
rei ven.l.quæ de tota. Quod enim non teneatur ni-
si pro parte dicit lex. nam si subtraho vnum modiũ
de aceruo : an tenear furti pro toto aceruo : an pro
modio. & nõ teneor nisi pro modio. Et si aliquid se-
D co de segete,non teneor furti nomine totius segetis
sed tantum illius quod secui. Et si rem aliquam de
armario sustuli:non teneor furti omniũ rerum quæ
sunt in armario: sed tantum illius rei quam sustuli.
Et si de naui onerata frumento vnum sextarium tu-
lero: non teneor furti nisi nomine illius sextarij. Et
si in naui erat multũ de vino, vel de aqua: & aliquid
vini subripiatur:nomine illius tantum agitur furti,
& non totius. hęc omnia probantur ff.de furt.l.vul
garis est quæstio §.j.ij.& iij. si enim peccaui in parte
quare sum puniendus in toto, iura enim dicunt con
E trarium. Ecce enim qui subtrahit res hęreditarias iu
rebus punitur:vel quartam non deducit. vt C. de le
ga l.non est dubium. secundũ quòd vno modo po-
nitur casus ff.ad trebel.l. Paulus.respondit. Sed po-
ne quòd res quasdam subtraxit: nunquid punietur
in tota falcidia: certe non. sed tantum in illis rebus
quas subtraxit non poterit.vti lege falcidia. vt ff.de
his quibus vt in dig.l.rescriptum. Et qui accommo
dat tacitam fidem contra iura punitur. vt ff.de pro-
ba.l.cum tacitum.& ff.de iure fisci.l. non intelligi-
tur.§.si quis palam. sed tamen si in certis rebus ac-
F cõmodat tacitam fidem contra iura in illis solis re-
bus punitur,& non in totum. vt ff.de vulg.& pupil
la l.ex facto.§. Iulianus Longinus.& ff.de his qui-
7 bus vt indig. l.hæres qui tacita. † Et qui falsum te-
stamentũ accusat: priuatur toto legato. vt ff. de his
quibus vt indig.l. Polla. sed tamẽ si dicit codicillos
falsos,non amittit quod relictum est sibi in hęredi-
tate: sed illud tantum quod relictũ est in codicillis.
vt ff.de his quibus vt in dignis. l.hæredi. Item vide
hoc aliàs circa legata:quia si aliquid relinquitur ali

G cui, & ille cui relinquitur pro parte liberatur ab o-
nere,pro parte:non petit legatũ.cum tam labor quã
pecunia diuisionem recipit. vt ff. de annuis legat.l.
Seio amico. Præterea licet res ista sit alienari prohi
bita:tamen ea alienata etiam in totum non tenetur
8 qui alienauit. † Nam re data in emphyteosim non
tenetur qui alienat: dummodò pensionem fisco red
dere sit paratus. vt C.de fundis patri.l.prima lib. xj.
Item optimè facit,quòd non debeat in totum puni
ri,sed tantum pro parte:ff.de iur.om.iudi.l. si idem.
§.vlt.ita quod illud eorum quod ibi ponitur. refera
H tur ad primos Iurisconsultos. Item si duos seruos de
beam in iudicio exhibere sub pœna : si vnũ exhibui
alium non:pro parte teneor ad pœnam.vt ff. si quis
caut.l.si seruus.§.si plurium seruus. In hac quæstio-
ne videtur mihi sine præiudicio sententiæ melioris,
quòd ille qui alienauit non teneatur nisi pro parte.
ita cauetur vt dicitur in cõstitutionibus feudorum
quibus modis feudum amittatur. Sed videtur de iu
ris rigore vt toto feudo priuetur: & vsus de feudis
obtinet in regno Apulię. & est ratio. nam parté feu-
di quam alienat dominus vendicat: cum sit factum
I cõtra feudi prohibitionem. aliam etiam partem ab
illo feudatario vendicabit:quia cum ius feudi sit in
diuiduum : faciendo contra in partem in totum fe-
cisse videtur. vt ar.ff.de rebus dubijs.l.si is.§.vtrum.
Rofredus.

ARGVMENTVM.

Si ille cui est mandatum de vendendo vendit ha
bita fide de pretio ei qui post modum efficitur non
soluendo:an teneatur mãdanti: vel liberetur ceden
do actionem contra emptorem.

K SVMMARIVM.

1 *Actionem qui habet unde obnoxius est,cedendo non liberatur.*
2 *Debitoris nomẽ qui uendit,cedendo & præstando quod debitor sit,liberatur:etiam si soluendo non sit: cum illum locupletem præstare non teneatur.*
3 *Satisdatum si semel sit,sat est: & liberatur qui satis dedit:licet fideiussores soluendo non sint.*
4 *Fortunæ casus præuideri non possunt.*
5 *Debitor qui soluendo non est nulla actione tenetur.*
L 6 *Iura quæ dicunt liberari aliquem actionẽ cedendo:quòd de illa actione quæ exigi poßit,loquantur,intelligenda sunt.*
7 *Cedere qui tenetur:si uitio se cedat:cedere non uidetur. & sic cedendo non liberatur.*
8 *Procurator tenetur si in culpa deprahenditur.*
9 *Casus fortuitus excusat.*
10 *Intellectus.§.j.l.sed an ultrò.ff.de negot.gest.*
11 *Procurator officium susceptum ex neceßitate gerit.*
12 *Procurator mandati formam attendere tenetur.*
13 *Procuratoris delictum domino nocere non debet.*

Quæstio LIIII.

M SOCRATES mandauit Titio vt equum ven
deret pro xx.qui Titius Sempronio vendidit.qui
Sempronius tempore contractus erat soluendo:nũc
autem factus est non soluendo. agit Socrates cõtra
Titium,vt ei restituat equum vel soluat pretiũ,scili
cet xx. Titius dicit,quòd est paratus Socrati cedere
actionem ex vendito. quam habet contra Sempro-
nium.quæritur an cedendo actiones liberetur. Et quòd
debeat liberari probatur. Ecce enim ille qui vendi-
dit hominé seruo meo, si est paratus cedere actioné
contra bo-

A contra bonæfidei emptorem:liberatur. vt ff. si cert.
pet.l.cum fundus. §.seruum tuum in fi.inre enim ca
1 uetur, ꝙ † quicūque tenetur in actionibus cedēdo
eas liberatur.vt ff. de pecu.l. quod debetur.nam in
actione depositi seu cōmodati,si agatur, cedēdo a-
ctiones liberatur.vt ff.de re iudic.l.in depositi. Nec
obstat si dicatur, ꝙ nomen illius debitoris sit nō sol
uendo.nam ex quo cedo tibi nomē:dūmodò sit no-
2 men:liberor † Nam & qui vendit nomen debitoris
etiam cedēdo & præstando ꝙ sit debitor, liberatur
& si sit non soluendo: nec enim debet præstare illū
B locupletem.vt ff.de hære.vel act. ven.l. si nomen sit
distractum.Et qui nomen vendit: debet præstare vt
sit debitor,non autem vt soluendo.vt ff.de euicti.l.
si plus.§.vlt.Nam & bonum nomen facit creditor:
qui in opē debitorem delegatū vel soluentē admit-
tit.vt ff.mandati.l.inter causas.§.j.& ff.de fideiusso.
3 l.ij.in fi.Prętereà lege cauetur,† ꝙ si sit semel satis-
datum, ꝙ sufficit: & liberatur hæres, licet fideiusso
res sint nō soluendo.vt ff.vt in pos.lega.l.si is à quo
§.vlt. Item vide quomodò nullo modo teneor. Cer
tum est, ꝙ procurator tenetur de dolo lata leui & le
C uissima culpa secundū quosdam. vt C.mandati l.à
procuratore.vnde videamus an fuerint in culpa,&
certè non. Nam certū est ꝙ Sempronius tēpore con
tractus erat soluendo: vnde si sibi vendidi, nō fui in
culpa,licet modò sit nō soluendo.Nam si tutor mu
tuauit pecuniā celeberrimo mercatori:non tenetur
posteà si mercator fiat non soluendo. vt ff.de admi.
tu.l. si res pupillaris. Quod enim diues fiat pauper
hoc cōtingit ex fortuna. Versus. Nam & si fortuna
volet, fiet de paupere diues. Si volet hæc eadem, fiet
de diuite pauper. & alibi dicit authoritas. Omnia
D sunt hominum tenui pendentia filo. Et subito casu
quæ valuere ruunt. Nā ludit in humanis diuina po
tētia de rebus. Et certā pręsens vix habet hora fidē.
4 † quos fortunæ casus nullum sortis humanę potest
præuidere iudiciū.vt ff.de admi.re.ad ciui.perti.l.ij.
§.si eo tempore.& C.de actio pig.l.quæ fortuitis.di
uinare enim non tenebar. ꝙ hoc potuisset euenire.
sicut & aliâs ff.mand.l.si fideiussor.& ff. ad legē a-
quil.l.si putator.maximè cum aduentitij casus non
sint æstimandi.vt ff.qui & à qui.manu lib.non fiāt.
l.Iulianus.Prætereà si contrariū diceremus: iam of
E ficium meū mihi esset dānosum, quod iura nolunt.
ff.de furt.l.si seruus cōmunis.in fi.j.col. & ff. ex qui
bus causis maior l. videlicèt. & vbi emolumentum
nullū sentio,si sentirē damnū hoc esset contra iura.
vt C.de fur.l.vlt.§.alia dubitatio.Ecōtra videtur ꝙ
5 non libereris cedendo actiones.Certū est enim,ꝙ †
ille debitor sit nō soluendo:ergo nulla actione tene
tur.nam eius periculo nihil est,qui nihil habet.vt ff.
de furtis l.itaq;. Item nullā mihi cedis actionē.quia
nullam actionē videtur quis habere, quā debitoris
excludit inopia.vt ff.de dolo.l.nam is.Et non refert
F vtrum quis actionē non habeat:an talē habeat,qui
per exceptionem elidatur.vt ff.de dolo eleganter.§.
6 pe.& ff.de reg.iur.l.nihil.† Quod ergo dicunt iura
liberari aliquem cedendo actionē. Respon.si actio
sit aliqua quæ possit exigi. verba enim cum effectu
intelligimus. vt ff. ne quis eum qui in ius vo.vi exi.
l.penul.& ff.ad Velleia.l.quāuis.quotiens enim ali
quis tenebatur cauere. & cauit minus idoneè,nō vi
7 detur cauisse.vt ff.qui satis.cog.l.quotiens. ita † &
qui tenetur cedere:si vitiosè cedit,cessio nulla cēse
G tur.nec enim aliquis cedēdo actiōes liberatur.vt ff.
de neg.gest.l.nam & Seruius.§.vlt.& hoc generale
vbicūque enim culpa depræhenditur:non liberatur
quis cedendo actionem.licet enim nō fueris in cul-
pa vendendo: fuisti tamen in culpa ab illa debitore
non exigēdo. dicit enim lex, ꝙ tutor mutuando nō
peccat: sed posteà non exigendo illud imputatur tu
tori. adeò ꝙ si fiant debitores non soluendo tutori
ascribitur.vt C.arb.tu.l.ij.& de admi.tu.l.debitori-
bus.& ad idem ff.si certum peta.l.periculū. Nam ec
ce non imputatur emptori,si res euincatur, & denū
H ciet venditori. verū si non denunciatur, est quod ei
imputetur. vt si bonā causam vitio suo perdidit. vt
ff.de euict.l.Herén.l. sit sapienter ex aduerso ꝓposi
tū ab oe qui assimilatur Labenni, qui cōfidens sen-
tentia & ingenij qualitate. vt ff.de orig. iur. l. ij. in
vlt.colum. Quid proponā ne pars nostra remaneat
indefensa.prætor attendat qui sedet in cathedra iu-
dicātis. Allegatū fuit in primis, ꝙ bonā fidē habuit
ꝓcurator: vnde cōtra ius esset, si iste in aliquo tene-
8 retur, † tenetur enī ꝓcurator si in culpa deprehēda
tur.vt insti.mandati, nam illa culpa imputatur, sci-
I licet ꝙ alium nunciū elegit. sed illa non est culpa:
quia illum idoneū existimauit. ar.de cōmodatario.
ff.cōmodati,argentum. Respon.non excusatur pro
curator propterea quia deceptus fuit in cogitatione
sua, malus enim est inuentus, & sic tenetur: & ꝙ ma
lus pręsumatur ex facto conuincitur. vt ar.in authē.
de resti.& ea quę par.in xj.mense §.vnum colla.iiij.
& de re.mili.l.non omnes.§.à barbaris. Secundò ex
cusari debet ꝙ misit: quia ne filius fame periret via-
ticulo nō recepto.vt ff.de iudi.l.si longius.§.primo.
Respondeo: debuisti scire.lex illa loquitur quādo ali
K quis fecerat furtū viaticuli: & ideò filio actio datur,
quod esset in casu isto, si vellet filius agere cōtra fu
rem. Et sic patet tertiò siue aufugit non teneor, cum
bonam fidem habui in electione eius. vt dictum est.
Item quia illum procuratorē facere potui maximè
ad negotia. vt ff. man. l. si procuratorem. §.j. Item
quia non est imputandū mihi culpæ si talē elegi, di-
cit iste, cum bonę fuerit conuersationis & famæ: vn
de non sum in culpa. sicut nec tutor qui credit cele-
berrimo mercatori.vt ff.de admi.tu.l.si res pupilla-
ris. Respon.l.illa & similes ad quæstionē non faciūt
L de facto, vt dictū est: quia non fuit fidus nuncius se-
cundò electus. quia ibi excusatur tutor ratione offi
cij: quia tenebatur fœnerari pecuniā: licet hodie nō
teneatur. vt in authen. vt hi qui ob res mi.habent §.
qui autem.colla.vj.& ff.de admi.tu.l.tutor secundū
9 dignitatē.§.j. Allegatur & quartò: quia † casus for-
tuitus est in causa: vnde excusatur. vt C.de pig.act.l.
quæ fortuitis.& quia non potest pręuideri humanę
sortis iudicio.vt ff.de admi.re.ad ciui.perti.l.ij. Re-
spon.verum est, si solus casus fortuitus immineret,
at hic culpa præcedit casum: vnde de casu bene est
M vt meritò teneatur. vt ff.cōmodati l.si vt certo.§.sed
interdum. Allegatur & quintò: quia sufficit nego-
tium cœptū vtiliter. & si res aduersum habuit euen
10 tum. vt ff.de neg.gest.sed an vltrò §.j.† Respon. illa
lex de neg.gest.loquitur: quādo cum voluntate ge-
11 rit negotium, & valdè sit vtile: ideò excusatur. † at
procurator. ex necessitate gerit susceptū officiū. vt
ff.mandati.l.si mādauero.§.sicuti. at tu gerebas inu
tiliter ab ipso principio, cum illi nuncio dabas pecu
niam transmittendā, sicut ex sequentib. apparebit.

A Allegatur & sextò: quia filius cau. fuit pecunię trās
mittendæ: ergo ne indigeret filius, deferre pecuniā
potuit & debuit: vt ar. C. de condit. incertis l. lega-
tum. Respon. verum filius fuit causa quare pecunia
mittebatur: & potuisses tu fortè deferre: sed tu eam
alij concessisti: vnde teneris vt dictum est. Prætereà
videtur tibi interdictū ne portares alibi, eo ipso quod
locus fuit tibi destinatus Bononiæ: vnde teneris si
longius portasti: vt arg. ff. de fur. l. qui iumēta. & de
neg. gest. si negotia. Septimò quia ipse videtur por-
tasse. vt ff. de admi. tu. ita autem. §. gessisse. & quia
B eodem modo esset peritura. vt ff. ad l. Rodi. de iac.
l. qui leuandæ. Respon. verum est si casus fortuitus
contigisset in via Bonononiæ, non aūt si alibi: cum
eo ipso in culpa fueris, quod alibi transmittebas: vt di-
ctum est. Item & sicut positum fuit in themate ipse
aufugit, quod in te non contigisset. Hæc pro me in
12 duco in primis: † quia debuisti mandatum attende
re: non enim debuisti concedere alij: & licet hoc in
procuratore sit scriptum: non tamen hæc in nuncio
eadem ratio obseruatur, procurator enim cōcipit sti
pulationem in persona sua. vt ff. de consti. pe. l. cum
C qui Ephesi. §. Iulia, nunci. autem in personam domi
ni obligationē concipit: vnde vicē gerit epistolę vel
picæ. vt ff. de contrahen. empt. l. j. in fi. vnde alij dare
non potuit pecuniā nisi filio. Et si eum procuratorē
ponas; fines mādati excessit, quod sibi excedere nō
licuit: vt allegatum est per l. ff. mandati l. diligenter.
pecuniæ periculum meū fuit vsque ad Bononiā: po
steà si portasti alibi, te respicit. vt arg. C. de nau. fœ-
no. l. cum proponas. cum enim tuum intercessit vi-
tium in pecunia deferenda tibi imputa: & pecuniā
mihi redde. vt arg. ff. de public. & vec. l. conté. §. do-
D minus, † delictū enim procuratoris nō nocet domi-
13 no. vt ff. si quis ius dicenti non obtem. l. j. §. si procu
rator. vnde non nocet domino si oratoriū in domo
domini construat procurator. vt in authen. de eccle
sia titu. §. si quis in sua col. ix. imò procurator puni-
tur. cum enim elegisti alium, de fide ipsius debuisti
quęrere, diligenter. vt ff. de reg. iur. l. qui cum alio. &
si audiuisti de illo bonū aliquando, non debuisti te
merariè credere: imputatur enim alicui, qui statim
credulus fuit. vt ff. de eo per quem factū est. l. j. & de
G te queraris, qui tam malū sociū elegisti. vt ff. de act.
& ob. l. j. §. is quoque. Præterea tu mihi teneris in eo
quod est amissa pecunia: & tu agas contra illum. &
ego ideò contra te: quia illum imprudenter elegisti
vt ff. de neg. gest. l. nam & Seruius. §. vlt. à nuncio &
à procuratore nonnè exigitur culpa leuissima. vt C.
manda. l. à procuratore. & quod in culpa non fueris, ex
cusari nō potes: quia tibi locus alius ne ires, fuit per
omnia interdictus. vt arg. C. de procura. l. maritus.
In secunda proponitur, quod reuocari non possit. ideò
quia vterque debet consentire ad reuocandū: sicut
H consensit ad alienandum. vt ar. C. de authen. pręstā.
l. vlt. item & ff. de reg. iur. l. nihil. & de solu. l. prout.
Respondeo filij consensus non exigitur: cùm dona
tio quicquid iuris habet totum habet à patre. vnde
meritò ipsius solius volūtas exigitur cuius est. n. cō
cedere, ipsius est reuocare. vt arg. de iudic. l. iudiciū.
Item allegat secundò, quod ad idem tendit ff. de acqui.
pos. l. quemadmo. Respon. sicut dictū est: aliud est
consentire ad illud quod dictum est, & aliud ad il-
lud quod dicitur: sicut aliud est vēdere, aliud est vē
denti consentire. vt ff. de reg. iur. l. aliud. & de manu
I missio. l. iiij. Vnde differentia est inter consensum &
consensum. cōsensus enim meritò præiudicat: quia
creditor, qui alienabat, saltem ius habebat in re: vn
de meritò alienat consensu domini. Idem in manu
mittente. at hic nullum ius habet filius. cum omnia
bona filij pater occupet iure peculij. vt ff. de castren
si peculio. l. ij. & quicquid habet filius, patri quæri-
tur: vt & aliquid alienare non possit. vt C. de bonis
quæ liber. l. vlt. Vel aliter aliud est consentire: quia
minus: nam si vendam, teneor de euictione: si cōsen
tio non: nisi pretium recipiam. vt ff. de euictio. l. qui
K dam. Pro me induco, quòd pater reuocat, cùm ipse
donare videtur vt ff. de iure dotium. l. profectitia. &
argu. ff. de vulga. & pupilla. subst. l. sed si plures. §.
si arrogator.

Quæstionum Sabbatinarum
D N. Rofredi Be-
neuentani.
FINIS.

DN. HENNINGI GOEDEN HAVELBERGENSIS, IVRECONſulti Clariſsimi, Iudiciarij ordinis proceſſus.

Prœmium.

VDEX pronūciando
C in cauſis, quæ coram eo
vertuntur, debet in pri-
mis habere pro ſe funda
menta Canonum & le-
gum. & debet pronun-
ciare ſecundum Cano.
& leges, approbatas cō
ſuetudines, ſi quæ tales
ſint in ſuo conſiſtorio.
Tales namque laudabiles conſuetudines, & appro
batæ, cenſentur etiam lex. vt Inſt. de iure nat. gent.
D & Ciui. §. ex non ſcripto, & Canoniſtæ in Rub. de
conſuetudi. & præſertim ibi per Panor. vbi proba.
Quòd iudices ſeu Arbitri, in quos eſt compromiſ-
ſum, vt iudicent ſecundum iura, poſſunt etiam iudi
care & procedere ſecundum laudabiles & approba
tas conſuetudines, obſeruatas in ſuo foro & conſi-
ſtorio Prætereà debet Iudex etiam iudicare ſecun-
dum allegata & probata, & non ſecundū ſuam cō-
ſcientiam, ſeu propriam phantaſiam, neque dicere,
hoc videtur mihi æquum, & ſecundum hanc æqui-
tatem volo pronunciare. Licet enim æquitas præfe
E ratur rigori, l. placet, C. de ſacroſancta eccleſia. hoc
hoc tamen verū eſt de æquitate ſcripta, hoc eſt, vbi
lex dicit, iſtam eſſe æquitatem, & eam eſſe obſer-
uandam, non autem ſecundum æquitatem phanta
ſticam, ſecundum caput iudicis, & quam Iudex vel
homo putat eſſe æquitatem, quia talis ſua prætenſa
æquitas plerumq; eſt iniquitas. Iudicabit ergo ho-
mo ſeu Iudex ſecundū Cano. & leges & ſecundum
allegata & probata, c. ſummopere xj. q. iij. c. iudicet
iij. q. vij. & xxx. q. vj. iudicantem, c. j. in glo. in verb.
ſecundum quod Canones, cum multis concordan-
F tijs tam legū quàm Canonum, de off. ordi. Bald. in
l. ij. C. de ſenten. ex per. recip. Et his qui dicunt, eſſe
pronunciādum & iudicandum ſecundum Conſciē
tiam. Reſp. Verum eſt quòd quilibet Iudex debet
iudicare ſecundum cōſcientiam, ſcilicet publicam,
quæ eſt regulata & reformata ſecundum Canon. &
leges & illa dicitur conſcientia publica, ſcilicet cō-
ſcientia l. Sed qualis eſt conſcientia l. cum lex ſit ina
nimata dicendum: Quòd conſcientia l. eſt cōſcien-
tia Principis, & Conditoris legum, qui ex dono de
cœlo dato, ſtatuit legem, & ita ordinauit, vt in tali
I vel tali caſu ſic ſit iudicandum. vnde iudicium Dei
in influendo ſtatutioni legū & Cano. nō fallit ne-
que fallitur. Iudicium verò hominis ſequētis ſuum
caput, & ſuam præſumptam æquitatem, fallit & fal
litur, c. à nobis I. a. ij. de ſenten. excommu. Vnde ma
gnā facit iniuriam legi, qui vult videri lege pruden
tior §. oportet, in authen. de iudicibus col. vj. & per
Bald. in d. l. ij. C. de ſentent. ex peti. reci. & d. c. j. de
inoffi. ordinarij. Et dicit Baldus in d. l. ij. Quòd in
Iudicibus debent eſſe duo ſales, videlicet ſal ſapiē-
tiæ, vt intellectus legum & Canonum, & ſal ſecuræ
K cōſcientiæ. Tunc enim verā & rectā habet cōſcien
tiam, ſi eſt bene inſtructa ſale iuriū, & ſecundū bo-
nos & ꝓbos mores reformata, ſic ꝙ nō iudicet per
fauorē, per odiū, per pecuniā, &c. imò tales ſenten-
tiæ ſunt nullæ. Veniamus nunc ad noſtram practi-
cam. Sed quia ante omnem aliam practicam, ponen
da eſt practica de modo diſcendi ſeu ſtudendi iura,
ergo de hoc antequā ad proceſſum veniamus, pau-
ca ſubiungemus Et eſt pro primo ſciendum, Quòd
licet Imperator in Prœmio Digeſtorū ponat mo-
dum legendi & ſtudendi iura, tamen iſte modus ho
L die in ſtudijs non obſeruatur, vt dicit gloſſ. ſuper
verb. & legere in d. proœ. Digeſtorum in verſ pro re
ſponſis. Vnde Iacob de Ra. quem refert Albe. de
Roſat. in eod. proœ. §. quibus ſi ſe imbuerint, tradit
quòd Modernus modus ſtudendi iura ſit melior.
quem ponit Azo in ſum. ff. in proœ. §. modus in le-
gendo, & Io. And. in proœ. li. vj. in gloſ. ſuper verb.
doctoribus. & ſecundum Hoſti. in ſum. de Magiſt.
Practica ergo prima de modo legendi & ſtudendi,
vt in allegatio. loc. oſten. eſt hæc, Quòd primò per
Scholarem diſcere volentem, quærendus eſt Do-
M ctor talis, qui primò ſeipſum benè & clarè intelligit
tunc enim poteſt clarè docere, cum clarè intelligit.
Et qui verba ſua ſecundum capacitatem & ingeniū
audientiam coaptare poteſt. tacenda non proferat,
& dicenda ac addiſcenda non ſileat. vt in can. ſit
rector xliij. diſtinct. in princip. & viij. quæſtione
j. oportet. Qui enim apices quærit, & alta docet
quæ ab auditoribus non intelliguntur, non eorum
vtilitatem, ſed ſui oſtentationem facit. xliiij. diſt. §.
vlt. Et ita debet talia docere, qualia oportet, & ad

A interrogata Scholarium libenter respondere, tunc
enim vulnus dubietatis scholarib. euellit, si pariter
rationabiliter sibi cõtradici, & soluit. Debet etiam
talis esse doctor, qui babet vim impressiuam, & a-
ptam, vt ea quę sapit, rectè docere possit, xlvj. dist. c.
j. Et dicit glo. instit. in proœ. super verbo, quorum,
Quòd talis eligendus sit Magist. qui in se laudabi
lem vitam probis moribus monstrabit, & docendi
peritiam, dicendi interpretandique facundiã, & dis-
serendi copiam se habere patefecerit, nec sit in do-
cendo plus pomposus quàm vtilis, C. de profess. qui
B in vrb. con. l. j. lib. xij. Scholares verò discere cupien
tes Iura, Deum & veritatem in corde gerant, illisq;
plus intendant quàm truffis & ornamentis verbo-
rum. Casum in terminis ad literam text. diligenter
comprehendant. Nec credãt se totam l. intelligere,
si aliquam text. particulã intelligant. nec existimẽt,
si singula prima vice non valeant comprehendere,
quòd nihil didicerint. Crescit namque scientia ad
instar Alluuionis & cucurbitæ, quæ ita paulatim
crescunt, quòd percipi non potest, quantum quoue
momento crescant, & hoc est propter sensus nostri
C imbecillitatem, l. adeò quidem ff. de acqui. re. do. §.
præterea iust. de re. di. & ibi glo. super verb. intelligi
cum concor. ibi & Bar. in trac. Tyberia. in glo. j. In
super volens discere leges diligenter inuestigare ra
tiones l. quare sic, & non ita, vel aliter sit sancitum,
soluat contraria, & causas solutionis diligenter at-
tendat, videlicet ex quo fonte procedant. Item vnã
vel duas leges quæ proposito inseruiunt, memoriæ
commendet, tempus nõ perdat in ediscendo literã.
Scire enim leges non est verba legũ tenere, sed quã
vim, quéue intellectũ & potestatẽ habeãt scire, l. sci
D re leges ff. de legibus. Intelligentia enim dictionis
ex causis est sumenda, cùm non sermoni res, sed rei
sermo subiectus sit, c. intelligentia de verbo. signifi.
Considerent etiam si aliquam causam viderint vel
audierint ad legem facientem, vt illam causam qua
si pro signo illius l. habeãt, & similes sibi applicent.
In lecto autem ruminent in corde, & mente voluãt,
hodie tot audiui & habui leges sic incipientes, illud
& illud pro iure statuentes. Item, Necesse est Scho-
laribus quòd habeant ad studium vitæ sustentatio-
nem, ne egeant. Similiter vt magistri copiã habeãt,
E cum sine doctore nemo plenè institui potest. l. ij. cũ
suis concord. in gloss. C. de alimentis pup. pręs.
l. cum plures. §. fin. ff. de admi. tut. Viua enim vox
multum imprimit, quæ habet nescio quid latentis
energię, inquit B. Hieronymus in proœmio Biblię.
Et ita præceptorem & doctorem sine intermissione
audire, vnde idem Hieronymus ad Rusticum Mo-
nachum dicit: Nec ipse te doceas, & absque docto-
re ingrediaris viam quam nunquàm ingressus es, c.
si clericatus xvj. q. j. Item necessarium est vt discipu
li doctori suo reuerentiam suam exhibeant. Consi-
F stit autem talis reuerentia inter alia in sustentando
magistrum egentẽ. Nam Sabino doct. cui non erãt
amplæ facultates, multum fuit ab auditoribus suis
collatum, l. ij. §. Primus diuus Augustus ibi. & huic
Sabino nec amplæ facultates erant, sed plurimũ ab
auditoribus sustentatus est, ff. de orig iu. & dic. ibi.
glo. super verb. præstari. Nota quædã sunt quæ ho-
nesta conceduntur, quæ tamen honestè non petun
tur. Item consistit reuerentia discipuli in remunerã
dõ magistrum suum l. Aquilius Regulus ff. de do-
G nat. Et in defendendo & excusando opinionem ma
gistri sui, ff. de arbi. l. dicere autem §. vnde videndũ
in vers. Cassius autem sentẽtiam magistri sui benè
excusat, Debet etiam Scholaris debito tempore vi-
riliter inhærere studio l. iubemus. C. de aduo. diuer.
iudi. §. Nec de cætero quenquã. Item sit cupidus &
feruens in discendo vsque ad sepulchrũ ff. de fideicõ
liber l. apud Iulia. §. j. vbi Iulianus existens lxxviij.
an. dix. & si alterum pedem in sepulchro baberẽ ad-
huc discere vellem propter amorẽ discendi. concor.
sunt ibi in glo. & est text. xxiiij. q. iij. c. si habes, &c.
H de Constantinopolitana dis. xxij. Item studendum
est in loco debito, vbi est copia peritorum, proœ. ff.
§. hęc autem volumina. Item Scholares debent esse
fautores æquitatis, iustitię authores & amatores, &
tales quærere magistros, C. de pact. conuent. l. hac
lege, ibi attamen quoniam conditores &c. Nec pro
ponant luxuriam & leuitatem studio. Superbiã fu-
giant, cum superbis Deus resistat, & humilibus det
gratiam. Auaritiam detestentur, cum auaritia
sit radix omnium malorum, & idolorum
seruitus, c. auaritiæ de præben. & in
I authen. vt iudi. siue quoquo
suffraga. §. cogitatio
colum. ij.

Finis Proœmij.

DE NECESSITATE processus Ordinis Iudiciarij, Rubrica I.

SVMMARIVM.

K 1 *Peruersio ordinis Iudiciarij ipso iure uitiat sententiam.*
2 *Substantialia ordinis Iudiciarij quæ sint.*
3 *Partes iudiciorum substantialibus renunciare non possunt.*
4 *Iudicium quid.*
5 *Ad iudicium requiruntur tres personæ, uerè uel repræsentatiuè.*
6 *Iudicium dicitur à Iudice, tanquàm à persona principaliori.*
7 *Iudicium habet tres partes.*
8 *Ante litis contestationem pars non dicitur agere, sed agere uelle.*
L 9 *Litis contestatio est exordium litis.*

N NOMINE Domini no-
stri Iesu Christi, accedo ad pra-
cticam solitam ordinis iudiciarij,
1 pro quo sciendũ est. Quòd sen
tentia contra solitum iudiciorũ
ordinẽ prolata, est de iure nul-
la, nec habet authoritatẽ rei iu-
dicatæ, l. prolatam C. de sen. & inter om. iud. & ibi
perleg ist. post glo. quæ ponit quis sit ordo iudicio-
rum, cum conc. & exempt. vt ibi. & loquitur ibi de
M terminis substantialib. in iudicio obseruandis, quo
rum omissio nullitatẽ causat, de quo habetis in iu-
re Can. ij. q. vj. ,item sententia circa solitum ordinẽ
2 &c. qui textus est sumptus ex d. l. prolatam. Quę au
tem sunt ordinis iudiciarij substãtialia not. per glo.
& doct. in c. de causis de off. de leg & glo. sum. ij. q. j.
3 quo ordini iudiciario substantiali partes renuncia-
re non possunt, cum talis ordo respiciat publicã vti-
litatem, cui propria authoritate quis renunciare nõ
potest, vt

A potest, vt not. in decis. Rot. lxxxviij. inci. in causa in
qua seruandus est ordo iuris, in nou. Bar. in l. socie
tatem, §. arbitrorum, ff. pro socio. idem tenet Sal. in
authen. offeratur, C. de lit. contest. gl. n. in c. Si diligē
ti de for. compe. & ibi per Hosti. & Io. And. Pro liu
ius tamē declaratione, & vt clarius intelligi posit,
quis sit iste ordo substantialis processus iudiciarij,
& qui termini sint obseruandi, & qualiter obserua-
4 ri debeant, præmitto pro fundamento: Quòd iudi-
cium in quo isti termini sunt obseruandi, est actus
trium personarum coram Iudice contendentiū, cō
B numerata persona Iudicis. Et sic ad iudicium requi
5 runtur tres personæ, verè vel fictè seu repræsentati-
uè, quarum duæ, scilicet Actor & Reus, contendūt
corā tertia p sona, scilicèt Iudice. Dixi verè vel fictè,
quia infamato vel notorio crimine fama repræsen-
tat Actorem, & fingitur accusator, vt in c. forus de
verb. signifi. & doct. Ant. de Bu. Panor. Io. de Imo.
And. Bar. & Modet. in Rub. de iudicijs, vbi exami-
nant dictionē iudicij. Et dicit ibi And. Barb. Quòd
Iudex est potissima persona iudicij per glo. singula
quam allegat in l. Si procuratorem absentem, ff. de
C procura. vnde dicitur iudicium à Iudice tanquā à
persona principaliori, l. qui explicandi, C. de accus.
Debet autem hic considerari quòd tres sint partes
7 iudicij. Prima pars cōsistit in ijs, quæ fiunt ante litis
cōtestationem, & sic in præparatorijs litis, quia an
te litis contestationem pars non dicitur propriè age
re, sed agere velle, l. amplius ff. rem rat. hab. cui par
ti primus lib. Decretali. cum ij. vsque ad titu. de litis
contest. respondet. Secunda pars consistit in litis cō
test. & illis quæ fiunt vsque ad sententię prolationē
9 exclusiuè. Litis enim contestatio est exordium litis,
D c. super quæstionum §. j. & ij. de off. deleg. c. j. & ibi
glo. cum suis concordan. de litis contest. & huic se-
cundæ parti respondet ij. liber Decretal. à tit. de litis
contest. vsque ad titu. de sent. & re iud. Tertia pars
iudicij cōsistit in prolatione sententiæ, & ipsius exe
cutione, & dicitur vltima pars litis, c. significasti. c.
quærenti de off. del. Et sic videtis quòd iudiciarius
Processus incipit à litis contestatione. Nam quæ
fiunt ante litis contestationem, dicuntur pręparato
ria litis, & sunt ea, per quæ Actor se præparet ad in-
sistendum & persequendum litem. Reus autem se
E præparet ad resistendum & defendendum contra li
tem aduersus se motam.

De præparatorijs iudiciorum, Rub. rt.

SVMMARIVM.

1 *Actor quomodò debeat se præparare ad litem.*
2 *Actor qualiter sibi debeat de probationibus prouidere.*
3 *In probationibus tota uis causa consistit.*
4 *Veritas in foro iudiciali non prodest, nisi probetur, uel ex aduersa parte confessa fuerit.*
5 *Allegari in iudicio non debent, quæ nō possunt probari.*
F 6 *Actor si non probat, reus absoluitur, etiam si nihil probauerit.*
7 *Actor postquàm iudicium assumpsit, non potest petere inducias deliberatorias.*
8 *Dilatio ad deliberandum quanta Reo danda sit.*
9 *Terminus deliberatorius est de substantia iudicij.*
10 *Terminus deliberatorius uiginti dierum an possit per Iudicem de iure augeri uel minui.*
11 *Reus tria habet facere in termino deliberatorio.*
12 *Copia libelli debet dari Reo, expensis Actoris.*
G 13 *Actor ex quo aduersarium conuenerit, oportet eū litem prosequi.*
14 *Renunciare instantiæ quid importet.*
15 *Renunciatio litis quid importet.*
16 *Iudex an & quando debeat inter partes componere.*

1 ANtequàm Actor accedat ad litē, faciendo Reū
citari, debet prius se præparare ad litem, ne con
fusus inde recedat, & causam & expensas perdat.
Sed de huiusmodi præparatorijs, tam circa partes.
quàm circa iudicem, potestis videre Spec. in titu. de
præp. iud. & ibi Io. And. in add. In primis aūt debet
H deliberare cum amicis, & eos cōsulere, an expediat
sibi agere, & litem aduersario mouere, vel nō, ne po
steà damnū patiatur. Item debet sibi prouidere de
bono & perito Aduocato, l. si aucam in fi. ibi, si cum
peritioribus tractatū habuisses, C. de iuge. ma. alio-
quin accidit sibi illud, quod scriptum est de Iuda,
de pœn. dist. vj. c. j. vers. Iudas enim, & vers. iuisset,
2 vbi dicitur, Quòd Iudas pœnitēs dum iuit ad Pha
risæos pro consilio, relinquens Apostolos, nihil in-
uenit sibi vtile, sed augmentum desperationis suæ.
3 Item videat suas probationes, an scilicet posit pro
I bare quod intendit, si Reus negauerit, cum in pro-
bationibus tota vis causæ consistat, vt dicit Ioan.
And. in Nouel. c. ij. §. testes, super glo. verb. interro-
gatoria de testimo. in vi. vbi etiam dicit, quòd Iudi
ces per se debeant testes examinare, vel alicui perito
ac discreto Notario examen committere, eo quòd
tota vis causæ, triumphus & succubitio in probatio
4 nibus consistat. Item quātum ad actus Iudiciales,
æquiualet non esse verum, & esse verum, sed verum
esse, non apparere, vel non posse probari. & ita in fo
co iudiciali nō prodest veritas, nisi probetur, vel ex
K aduersa parte confessa fuerit, l. duo sunt Titij, ff. de
testam. tute. l. in lege fundi, & ibi Bar. ff. de contest.
5 empt Nec debemus in iudicio dicere, exprimere vel
allegare, quæ pbare nō possumus, vt est glo. in ver.
peruenerint in ca. vt circa, §. alioqn, & glo. pe. in ca.
nulli de elect. in vi. glo. in verb. octo dierum ca. j de
6 excep. in vi. glo. fi. in c. nerui §. j. xiij. dist. Quia acto
re non probante reus absoluitur, etiam si nihil præ
stiterit, id est, probauerit, vt c. fin. vj. q. v. c. fi. §. sanè
de Iureiur. l qui accusare C. de ædendo, c. vt nostrū,
§. j. vt eccle. benefi. si dimi. confe. l. ei incumbit pro-
L batio, ff. de probationibus l. actor, C. de probat l. Si-
quidem, C. de excep. Institu. de interdict. § commo-
7 dum. Præterea sciat Actor, quòd ei non dantur in-
duciæ deliberatorię postquàm iudicium assumpsit,
quia prius antequàm iudicium inceperit debuerit
deliberare, & se pręparare ad iudicium, & venire in
8 structus. Reo autem dantur induciæ deliberatoriæ,
cum ille instructus esse non potuit antequàm libel-
lum actoris vidit, l. Si quando, C. de dilatiu. iij. q. iij.
§. Spacium, cum §. sequen. Verum tamen est, quòd
si reo in citatione mittitur copia libelli Actoris, vt
M ex ea deliberare potuit, nō dantur ei deliberatorię:
vt in c. j. & ij. & ibi per abb. de dila. & d. L. Si quan-
do, C. de dilat. Cum autem Reus deliberare nō po
test, nec scire quæ & qualia Actor ab eo sit petitu-
rus, Ideo ad iudicium vocato, & libello sibi ublato
siue sit coram Iudice ordinario, siue delegato, pete
re potest copiam libelli Actoris, & terminum iuris
seu inducias viginti dierum ad deliberandum, scili
9 cet, an velit cedere, vèl cōtendere, id est, litigare, vel
concordare. Et huiusmodi deliberatorię quantum

A ad Reum petentem, sunt de substantia iudicij, qua
re si negentur Reo petenti, processus vitiatur, & red
ditur nullus, vt in l.j.in prin. ff.de ædēdo, & ibi per
Bar.Bal.de Alex.de Imo.in ij.pro quo facit autho.
10 offeratur, C.de litis conte.& iij.q.iij.offeratur. Sciē-
dum tamen est quòd iste terminus deliberatorius vi
ginti dierum, potest per Iudicem minui & augeri,
secundum qualitatem causæ, personarum & loco-
rum, secundū Bal.in d.authen.offeratur, & hoc ob-
11 seruat consuetudo & practica. In illis autem indu-
cijs deliberatorijs, Reus habet alterum ex tribus fa
B cere, imò omnia tria. Pri.vt deliberet an velit contē
dere, id est litigare, vel liti cedere, id est concordare
cum Actore. Secūd. Si habet Iudicem suspectū, de-
bet eum infra huiusmodi deliberatorias recusare,
vel alium sibi non suspectū adiungere. Tert. Si vult
opponere exceptiones dilatorias, quæ differunt li-
tem, id est, vult dicere quòd Actor vel Iudex sit excō
municatus, vel Actor sit minor, vel quòd non ha-
beat Tutorem, & tales & consimiles debet etiā pro
ponere infrà huiusmodi deliberatorium terminum,
secundum Bar.Paul.de Cast.& Moder.in d.l.j.ff.de
C ædendo. Nām post huiusmodi inducias, siue termi-
natura, non potest amplius excipere dilatoriè, nec re-
cusare Iudicem, sed debet hoc facere infra terminū
12 deliberandi, & licet Bal.tenet contra in d.l.j.primū
tamen tenet practica & consuetudo. Sic etiam Co-
pia libelli debet dari Reo, expensis ipsius Actoris,
secundum Bar.& Paul.de Cast.in d.l.j.licet Bal.te-
net quòd sufficiat, vt Actor offerat libellum suū in
iudicio: & si vult Reus habere copiam, det ei nota-
rius suis expensis, tamē hodie approbat practica &
cōsuetudo, quòd Actor teneatur copiam libelli sui
D dare Reo expensis suis, scilicèt Actoris. Et vt hoc
non omittam, Quòd Actor cogitare debet, quòd
postquàm incepit Reum conuenire, teneatur in li-
te vsque ad finem persistere, authent. qui semel, C.
14 quomo.& quando Iud. Nec potest Actor renūcia-
re instantiæ inchoatæ litis, salua sibi actione & cau
sa, nisi renunciaret liti & causæ, quod si Actor fece-
rit, tunc Reus omnino ab instātia ista & lite absol-
uatur. Quod verum est, nisi Reus esset tam fatuus
& acceptaret renunciationem instantiæ tantùm, &
15 non causæ & litis. Si aūt renunciat liti, videtur etiā
E renunciasse toti causæ l. postquàm liti, vbi Bartol.
Bal. & Moderni C. de pact. De meo ergo consilio
melius est Actori, si dubitet de causa & iure suo, à
principio non agere, & ante tempus occurrere, quā
post causam vulneratam remedium quærere, l.fina.
16 C.in quibus cau.in inte.rest.non est necess. Optimè
igitur faciunt hi Iudices, qui partibus concordiam
& amicabilem compositionem persuadent, imò Iu
dices tenentur hoc facere, licet eas non possint co-
gere ad concordiam acceptandam, c. vt litigantes
de offic.ordi.in vi.c.si primates, vt quęst.ij.vbi glos.
F j.& abbr.& Fel.de Treu.& Pa.super Rubr. Et hoc
tunc verum, quia Iudex qui potest in principio pac
tes concordare, & non facit, peccat mortaliter: Sed
in fine litis non. Nam postquàm ex Actis intellexit
quæ pars sit iusta, & quæ iniusta, iterum peccat, per
suadendo iustæ parti ad concordiam, vt cum dam-
no suo cōcordet, vt osten. Ant.de But. in c.j.in glo.
in fine. de mutu. petitione. de quo etiam per spec.
& Ioannes Andrea in addit. de præparat.iudic.ver-
su Cz.c.um.

G De processu ordinis iudiciarij coram Iudice Delegato, Rubrica 3.

SVMMARIVM.

1 *Iudicum alij sunt delegati, alij ordinarij, alij ecclesiastici, alij seculares, alij arbitri.*
2 *Delegatus Papæ in causa sibi commissa, iurisdictionem habet superiorem.*
3 *Persona prius quàm ratio iuris quærenda est.*
4 *Iudex delegatus quis.*
5 *Delegatus Papæ potest principium, mediū & finem cau sæ coniunctim & diuisim subdelegare.*
H 6 *Nota quòd inter cætera, quæ exiguntur in Delegato Papæ, exigitur, quòd sit in dignitate constitutus.*
7 *Officialis foraneus non potest esse Delegatus Papæ.*
8 *Officialis Episcopi licèt potest esse Delegatus Papæ, tamen non conseruator apostolicus alicuius collegij.*
9 *Conseruator, & Iudex Delegatus quid differunt.*
10 *Rescriptum impetratum sine speciali mandato Domini non valet, nisi impetretur per coniunctam personam.*
11 *Coniunctæ personæ quæ dicantur.*
12 *Negatiua pura & simplex est improbabilis.*

I PRO initio sciendum est, quòd plures sunt Iudi
1 ces, alij dicūtur delegati Iudices, alij Ordinarij,
alij ecclesiastici, alij Seculares, alij Arbitri, vt ij.q.
vj.à Iudicibus, & per And.Bar.in d.Rub.de iudic.
2 Sed quia delegati Papæ vel principis in causis sibi
commissis, repræsentant vices Papæ vel Imperato-
ris, & ita supremum tenent locum, vt in c.sane la.ij.
& in c.significasti de off.deleg.c.pastoralis, §.prętе
reà de off.ord.& ibi per glo.& doct. arg.xciij.dis. c.
si.& xciiij.dis.c.j. Quare meritò Iudex delegatus Pa
3 pæ in nostro processu primum locum habebit. Sed
K quia ex ordine naturæ prius persona, id est, existen
tia personæ, & qualitas eius, quàm ratio scilicèt iu-
ris quærenda est, l.quidam referunt, ff.de Iur.eod.l.
venditor ff.com.pręd.c.ad dissoluendum, de despō.
impu.c.Abbate sane, §.j.de re Iud.in vi.l.Plautius,
ff.de proc. Ergo antequàm dicemus de processu ha
bendo coram Delegato, videndum erit de persona
4 Delegati, & quis sit delegatus. Est autem Iudex de
legatus is, cui causa cōmittitur terminanda vel exe
quenda, vices delegātis, id est, cōmittentis repræsen
tans, in Iurisdictione proprium nihil habens, vt in
L toto tit.de off.dele.& per Hosti.in sum.eo.tit. & in
l.j.§.qui mandatam, ff.de officio eius cui mandata,
id est delegata vel commissa est Iurisdictio. Spec.in
tit.de Iud.dele.in §.Delegatus dicit. Delegatus est
is qui ex alterius, scilicet superioris, cōmissione ali-
cuius causæ recipit iudicialem cognitionē, c. super
quæstionum §.j.& §.eius ergo de offic.deleg. Et ta-
5 lis delegatus Principis potest subdelegare causam
sibi cōmissam, quò ad principium, medium & finē,
d.c.super quæstionum § intentionis, & §.porrò. vbi
de hoc per glo.& doct. Nunc postquàm Actor deli
M berauit, velle agere coram Delegato Commissario
siue Iudice Apostolico, quia Ordinarius est sibi sus
6 pectus vel odiosus, vel nimis fauens aduersario, in
primis impetret Rescriptum Apostolicum ad Iudi
cem Delegatū, qui sit in dignitate ecclesiastica con
stitutus, sed Canonicus ecclesiæ Cathedralis, & cō
stitutus in Ciuitate, seu in alio loco insigni, vbi co-
pia peritorū potest haberi. Seu qui sit Officialis prin
7 cipalis, & non foraneus Episcopi, vt in c. statutum
§.j.de Rescrip.lib.vj.& in cle.ij.eo.titul. vbi quoq;
habetur,

A habetur, quòd Cōuentionalis Prior posit esse dele
8 gatus Papæ. Et licet Officialis Episcopi posit esse
delegatus Papæ, tameo non potest esse Conserua-
tor Apostolicus alicuius Collegij, seu Vniuersitatis
aut Ciuitatis, secundum Paul. de Lyaza. & Zaba-
rel. in d. Cle. ij. de Rescrip. licet ibi glos. dubitet. Vi-
9 deatis quoque glo. pen. in c. fi. de off. dele. in vi. quæ
ponit differentiam intet Iudicem Delegatū & Cō-
seruatorem, quarū vna est: Quòd licet Canonicus
Ecclesiæ Cathedralis posit esse Delegatus Papæ,
tamen non Conseruator, & ponit multas alias dif-
B ferentias. vide etiā glo. in verbo Prælatum, in Cle. j.
de Elect. & ibi Zarabel. in x. q. Rescriptum autem
10 debet Actor per seipsum, vel per procuratorem ad
hoc speciale mandatum habentem impetrare, aliâs
non valet, c. nonnulli, §. fi. & ibi per doct. de Rescri.
(si vultis videre alios casus requirentes speciale mā
11 datum, videte per glos. not. in c. qui ad agendum in
hlo. mag. de procu. in vi.) Nisi impetrās esset de per
sonis coniunctis, vt parentes pro filijs & descenden
tibus suis, filij pro parentibus, pro fratribus, pro so-
roribus, libertus pro patrono patronaue, & econtrà
C Maritus pro vxore, affinis pro affinibus ascendenti
bus & descendentibus, nō autem collateralibus, vt
dicit Inno. Panor. Zabar in d. ca. nonnulli §. fin. de
Rescrip. Supradictæ namque personæ possunt sine
mandato agere & postulare coniunctorio nomine,
non autē procuratorio nomine, quia non sunt pro-
curatores. Debent tamen cauere de rato, aliâs enim
sine catione de rato non admittuntur, vt in l. sed hę
personæ ff. de procura. & in l. j. §. fin. de postu. & per
glo. & doct. in d. c. nonnulli §. fi. Verum tamen est,
quod nunquàm audiui in practica, quòd Rescriptū
D esset reiectum propter istam excep. quòd impetrans
non babuit mandatum, quia taliter excipiens tene
12 tur probare negatiuā quam exceipit. Sed pura & sim
plex negatiua est improbabilis, vt est tex. glo. & do
ctri. in c. bone la. j. de Elect. malè igitur, imò non ob
seruatur d. §. fin. Et ideò dicunt Curiales quòd non
sit de dandis, id est, quòd nō obseruetur io practica.
Tamen quendam tali medio ista exceptione circū
ueni, quærens ab eo an fuisset Romæ & impetras-
set tale Rescriptum, qui respondebat quòd nō, sed
impetrasset per Procuratorem, & ego obieci ei vt fa
E ceret de mandato, ad tale Rescriptum impetrandū,
quod facere non poterat, & ideò erat cum suo Re-
scripto à Iudice repulsus.

De rescripti præsentatione & Receptione, Rubrica 4.

SVMMARIVM.

1 *Actor, si unus tantum Delegatus in Rescripto datus est, quid in præsentando habeat facere.*
2 *Iudex quomodò debeat recipere Rescriptum.*
3 *Præsentatio Rescripti est de Processu.*
F 4 *Iudici Delegato, si de Rescripti præsentatiōe dubitetur, non credatur, nisi in quantum per Acta uel alia legitima documenta constabit.*
5 *Delegati plures si sunt in Rescripto dati cum clausula alternatiua, quid Actor facere debent in præsentando.*
6 *Delegati si sunt cū clausula cōditionali dati, quid Actor in præsentando habeat facere.*
7 *Iudex Delegatus recepto Rescripto Apostolico, mox decernat Citationem, propter multos effectus & utilitates.*
G 8 *Delegatus si citauit ante mortem delegantis, perpetuata est eius iurisdictio.*
9 *Certus text. in iure Canon. si expressus contrarius textus in lege reperiatur, an seruetur in utroque foro.*

POstquàm autem Actor impetrauit Rescriptum,
tunc debet videre, an vnus vel plures Delegati,
1 vel Iudices Apostolici in illo sint expressi. Et si vi-
deat quòd vnus datus est, tunc eundem loeo hone-
sto & tempore congruo veneranter accedat, eique
rescri. ostendat, & dicat: Reuereode pater, ego præ
sento reuerēdę paternitati vestrę has literas Aposto
H licas, & Apostolica mādata, humiliter rogās & sup-
plicās, paternitas vestra velit huiusmodi literas di-
gnāter acceptare, & ad executionē & prosecutioōē
mandatorū Apostolicorum, iuxta vim, formā & cō
tinentiam eorum, vt moris est & styli, procedere, mi
hique coutra aduersarium seu aduersarios in ijsdem
literis expressum seu expressos, iustitiam debitam
ministrare, & ad hoc Citationem seu Citationes in
forma solita & consueta, contra eundem seu eosdē,
si persona eiusdem vel eorum commodè posint ba
beri, vel eiusdem seu eorū Procuratores, si qui sint,
I ac aliâs in præmisis, fieri mādare, quod recta ratio
& iuris ordo postulat & requirit. Quo audito Iu-
2 dex caput suum humiliter inclinet corā literis Apo
stolicis. Notarium secum habeat, & dicat, Literas
Apostolicas cum ea qua decet reuerentia accepta-
mus. Et illas ob reuerentiam osculetur, vel ad caput
(vt alij) in signum subiectionis ponat. Et cōtinuet
sermooem dicendo sic: Et parati sumus sicut etiam
debemus Apostolicis mandatis obedire, quare in
vim huiusmodi literarum tibi Citationes petitas in
forma debita & consueta decernimus. Et tibi
K Notario publieo, quem ad hoc requirimus, vt li-
teras huiusmodi citatorias nostras conficias, &
quæ aguntur in causa huiusmodi per partes hinc
inde fideliter scribas, committimus. Quo facto, a-
ctor Iudici Apostolico de bona iustitia & respon-
3 sione sibi data, gratias agat. Cæterū hic animaduer
tendum est, quòd præsentatio Rescripti sit de pro-
cessu, & propterea debet per Notarium ad Acta re-
gistrari, vel Instrumentum desuper cōcipi, quod ta-
men Actor ab eo petere debet, vt si dubitetur de prę
sentatione rescripti, feiatur de die & modo præsen-
L tationis factæ. Cum de boc non credatur Iudici vt
4 ostend Spec. in tit. de rescri. præsen. § j. ver. Sed obij
5 citur. Quando autem in rescripto plures Delegati
fuerint dati, cum clausula, Vt omnes ant duo, vel
vnus vestrum mandatū Apostolicum exequantur,
quæ clausula communiter solet poni in literis Con
seruatorialibus vniuersitatum. Tunc Actor eligat
vnum quem vult ex ijs datis Delegatis, & coram il
lo sic electo procedat vt iam dixi, hoc probatur in c.
cum plures de offi. dele. in vi. Si aūt fuerint dati cum
6 clausula, Quòd si nō omnes interesse poteritis &c.
M tunc vnus vel duo vestrum nihilominùs negotium
exequātur. tunc vnus sine alijs duobus, vel duo sine
tertio procedere non possunt, nisi prius cōstet de im
pedimento tertij, vt habetur in c. prudentiā de offi.
deleg. Quare volens habere processum ab vno pe-
tat, quòd alij se exonerent vel excusent, quare non
velint oec possunt interesse. Et tūc notarius in cita-
tione dicat & ponat clausulā, Constito nobis prius
de impedimento vel voluntate collegarum nostro-
rum, alioquin citatio nō valeret, & Processus cassa

A retur. Portò Iudex delegatus recepto tescripto Apo
stolico, mox decernat citationem, & Notario suo
committat citationis factionem. Et dixi mox, quia
intereſt & Iudicis & partis ne cum decreto citatio-
nis tardet seu moram faciat, propter varios effectus
& multas vtilitates, quæ causantur ex citationis de
creto, quas ponit Spec. in tit. qualiter. Actor in ade.
8 iud. se ha. debeat. Per decretum enim citationis iu-
risdictio delegati perpetuatur, sic quòd non finitur
nec expirat, licèt aliâs morte mādatoris expirat mā
datum re integra, vt in c. relatum, &c. gratum cum
B concord. & ibi docto. de off. deleg. & hoc secundū
cano. sed secundum opinio. legista. iurisdictio per-
9 petuatur per litis contesta. Vnde volunt canonistæ
ex quo sit opinio vtrum iurisdictio perpetuatur per
citationem, an per litis contest. & de iure canon. sit
certus text. in d. c. gratum, quòd seruandus sit canō
certus in vtroque foro, cum sacræ leges non dedi-
gnantur sacros Canones imitari, vbi non est contra
rius textus in l. expressus c. j. de no. op. nunc. Hodiè
tamē nouus Papa electus in crastino suæ assumptio
nis confirmat omnes & singulas literas per antecess
C sorem suum, tam iustitiæ quàm gratiæ concessas,
infra annum mortis suæ, licet tempore mortis ante
cessoris sui nondum erant præsentatæ executorib.
suis, vt in Reg. cancella. Sexti par. xij. vbi de hoc.
Item vtile est, vt Iudex sine mora procuret citatio-
nem fieri, ne possit per aduersarium, fortè secundas
literas impetrantem, & citari procurantem, præue-
niri. vt no. in c. vt debitus de appellat. Sic etiam dici
tur per citationem negotium cœptum, ita quòd iu-
risdictio sit occupata d. c. gratum, & secundum ar-
chid. ij. q. vj. non ita. Alios effectus aditionis Iudi
D cis, præsentationis rescripti, & citationis decreti vi-
deamus. in Spec. in titu. de compo. iud. adi. §. Effe-
ctus autem.

De forma citationis, Rubrica 5.

FOrmam primæ citationis, quæ debet esse ad to-
tam causam & processum in negotio commisso,
vide in formulis Notariorum.

De citationis executione, contumaciæ rei non
comparentis accusatione, & de cita-
tione ad valuas, Rub. 6.

E SVMMARIVM.

1 *Procurator debet exhibere & ostendere suum mandatū, aliâs per Iudicem repellitur.*

2 *Procurator quomodò debeat legitimare suam personam.*

3 *Iudex ex officio debet compellere procuratorē ad ostendendum mandatum, ne iudicium reddatur illusorium.*

4 *Citationis executio, debet apud Acta iudicij registrari.*

5 *Cursoris relatio, quomodò & quando citationem executus sit, debet scribi apud Acta.*

F 6 *Actor, postquàm reus in termino ad totam causam non comparuerit, quomodò eum accuset de contumacia.*

POstquàm autem per Notarium publicū, seu nun
cium aut cursorem iuratum, seu aliâs viua voce
Iudicis, seu per Presbyterum parochialem, secun-
1 dum loci consuetudinem, citatio debitè est execu-
ta, compareat actor coram Iudice in iudicio. Et in
primis, si non est principalis, sed procurator, tunc
mandatum suum exhibeat, si illud habuerit penes
G se: si autem nō habuerit penes se, promittat sub pœ-
na de faciendo fidem Iudici & parti de suo manda
2 to. Qui enim vult agere in iudicio nomine Procu-
ratorio, debet producere mandatum suum, & suam
personam legitimare, hoc est, debet primo ostende
re mandatum suum quòd sit procurator Actoris,
vel rei legitimè constitutus, quia antequàm de eo
constet, non debet audiri, l. licet, in principio, C. de
3 procur. & ibi per Bal. & Paulum de Cast. Quinimò
parte aduersa non petente neque contradicente, Iu
dex debet ex officio inquirere de constitutionibus
H & mandatis legitimis Procuratorū, & eos ad osten
dendum mandatum compellere, ne processus suus
ob defectum reddatur inanis, quia deficeret vna ex
personis substantialibus in iudicio, vt Bal. & Paul.
de Cast. in d. l. licet in princ. & est glos. ordina. c. i. in
4 ver. absentia de elect. in vi. Prætereà instet actor vt
citatio legitimè executa apud acta reproducatur,
5 vel si sit executa per cursorem, vt cursor in iudicio
relationem faciat, quomodò & quando citatio fit
per eum executa, & relationem apud acta iudicij re
gistrari curet. Quo facto actor seu Procurator acto
I ris dicat: Reuerende pater Iudex, commissarie Apo
stolice, Ego procurator & eo nomine procuratorio
discreti viri N. Principalis mei, compareo corā vo-
bis in iudicio, & mādatum meum prout est in actis
reproduco (quod si illud adhuc secum habeat, illud
facto & realiter exhibeat) & citationem nuper ad
mei instantiam per vos contra N. N. necnon aduer
sus omnes alios & singulos, sua communiter vel di
uisim interesse putantes, legitimè executam, repro-
duco verbo prout est in actis. Vbi verò citatio non-
dum esset extenta in actis, vt quia cursor fortè non-
K dum redijt cum citatione, nec fecit relationem, tūc
dicat: Et citationem & illius executionem reprodu
co cum protestatione & obligatione de dando &
offerendo eam, & illius executionem, facto & reali
6 ter, suo tempore & loco oportuno. Et accuso quate
nus hodie terminus est, contumaciam citatorū non
comparentium, petens eos contumaces reputari, mi
hique in eorum contumaciam, cum iam sint in cita
tione certificati, citationem in valuis ecclesię N. ad
dicendum & excipiendū quicquid verbo vel in scri
ptis dicere, & excipere voluerint contra commissio
L nem, hoc est, contra rescriptum & literas Apostoli-
cas delegationis vel subdelegationis vestræ, necnō
contra Paternit. vestræ citationem, illiusque execu-
tionem ad primam diem iuridicam, decerni. quam
Iudex quoque decernere debet, & executioni com
mittere, vt suprà dictum est.

De comparitione rei in termino,
Rubrica 7.

SVMMARIVM.

M 1 *Procurator rei in termino comparens, Iudici mandatum suum exhibere, & ut ad acta registretur, petere debet.*

2 *Citatio contra procuratorem, postquàm procurationē acceptauit, & mandatum apud acta dedit, decerni debet.*

3 *Citatio ad ualuas, quando non habet locum.*

4 *Procuratores, si sunt in absentia eorum constituti, & Iudex sit dubius an uelint officium acceptare, tunc debet eos monere, ut infra certum terminum onus procurationis acceptent siue refutent.*

5 Iudex

A 5 *Iudex, si procuratores in termino monitionis non comparcant, uel si comparcant, procurationem tamen refutent, quid facere debet.*

6 *Reus comparens quomodò protestari debeat, ne per suã comparitionem, uel alium actum, in Iudicem tãquàm competentem consentiat.*

7 *Rescriptum si non est insertum in citatione, tunc Iudex tenetur reo copiam dare, ut poßit contra illud opponere si uelit.*

8 *Delegatus, quãdo rescriptum in citatione debet inserere uel non.*

B DIximus suprà qualiter contumacia rei nõ com-
parentis sit accusanda. Sed quia vocati sæpè cõ
parent, ideo de hoc pauca subnectemus. Et primò
procurator, quem reus misit, scire debet, vt Iudicem
1 cum suo mandato adeat sic dicendo: reuerende Pa-
ter, vel afferte domine Iudex, Ego procurator N.
principalis mei & eo nomine procuratorio compa-
reo coram patern. vestr. exhibeo mandatum meum,
& peto quòd mandatum meum apud acta registre-
tur. Quo facto cessat certificatio Iudicis facta in ci
tatione, de reo alibi non vocando, nisi in valuis ec-
C clesiæ. Et ex quo procurator dedit mandatum apud
2 acta, & officium procurationis acceptauit, tũc pro-
curator debet citari ad omnes & singulos terminos
subsequentes in propria persona, si potest haberi
aliàs ad domum habitationis suæ, dũmodò primò
3 sit personaliter citatus. Et sic non valet amplius ci-
tatio ad valuas facta, sed processus redderetur nul-
lus. Obiter hic notandum est, quòd si constitutio
procuratoris fuisset facta in absentia Iudicis & par
tis coram Notario causæ, tunc debet Notarius de
hoc informare & auisare Iudicem & etiam partem
D quòd reus habeat procuratorem talem vel talem apud
acta. Et tunc Iudex de hoc auisatus, de cætero debet
4 decernere cõtra procuratorem vel procuratores. Et
si sunt plures constituti procuratores, in eorum ab
sentia, & est dubium apud Iudicem an velint acce-
ptare procurationem, tunc Iudex debet eos mone-
re, vt infra certum terminum onus procurationis ac
5 ceptent siue refutent. Et si in isto termino monitio-
nis nullus procuratorũ comparet, vel si compareat
onus tamen procurationis non acceptet, Tunc Iu-
dex in contumaciam rei citati, certificati, & non cõ
E parentis, neque procuratorẽ mittentis, potest in va-
luis Ecclesiæ contra contumacem, iuxta tenorem
& certificationem primæ citationis procedere. Post
quàm autem reus vel eius procurator, vt suprà di-
6 ctum est, in termino comparuerit, & procurator suũ
mandatum exhibuerit, tunc Principalis vel procu-
rator debet cum protestatione sic dicere, vel verba
in effectu similia proferre, Reuerẽde Pater vel afflet
te domine Iudex, ego protestor quòd per huiusmo-
di meam comparitionem vel mandati exhibitionẽ
in vest. Pater. tanquàm in Iudicem competentem,
F nisi quatenus de iure teneor & debeo, non consen-
tio: quam protestationem in omnibus & singulis
meis comparitionibus & defensionibus volo habe
re repetitam. Et peto, vt prætensam vestram iurisdi-
ctionem eo vberius declinare valeam, copiam com
missionis vestræ, expensas partis aduersæ, mihi de-
cerni, atque ita omnia sic protestata & petita apud
7 acta registrari. Quo facto, Iudex tenetur sibi copiã
rescripti Apostolici decernere etiam cum datis, ex
eo quòd rescripta sunt quędam communia conces-
G sa vtrique parti, vt instantia fiat, & nulla partium
de iure suo offendatur seu lædatur. & hoc verum si
8 rescriptum non esset insertum in citatione. Hoc au
tem diligenter notandũ est, quòd delegatus tenea-
tur rescriptum in citatione inserere, vbi partes citat
per locorum distantiam, vt si citetur valdè remotus
aliàs qui non tenentur comparere, vt in c. cum in iu-
re de offi. dele. c. præterea vbi Panor. & Modern. de
de dilatio. glo. ij. in ea. Si Episcopus iij. q. ij. Bart. &
Paulus de Castro in l. ex quacumque causa, aliàs ij.
ff. Si quis in ius voc. non ie. Vbi autem non esset lo
H corum distantia, vt quia citatus esset in loco citan-
tis, vel modicum distans, tunc non est opus vt inse-
ratur rescripti copia. Sed sufficit quòd Iudex scri-
bat in fine citationis suæ: Hęsitantibus de nostra
iurisdictione, fidem faciemus requisiti, l. Si quis
ex aliena causa, ff. de iudicijs, & Panormitanis. vbi
suprà.

De exceptione contra rescriptum,
Rubrica 8.
SVMMARIVM.

1 *Rescriptum subreptitium uel obreptitium quod dicatur.*

2 *Rescriptum impugnatur si est obtentum super rebus ad seculare forum spectantibus.*

3 *Rescriptum quomodò impugnatur ratione falsi, ratione formæ, ratione impetrantis, ratione ad quem impetratur, & alijs modis remißiuè.*

4 *Delegatus quando potest se Iudicem competentẽ expressè uel tacitè pronunciare.*

5 *Tacitè quomodò se pronunciet Iudicem competentem.*

6 *Delegatus, ut expreßè pronunciat se Iudicem competentem quando necesse est.*

K 7 *Citatus si fuerit exemptus, tunc sine licentia Papæ nõ potest prorogare iurisdictionem alterius.*

8 *Delegatus in quibus casibus non potest cognoscere de competentia sua.*

1 IMpetrata itaque rescripti copia, tũc reus vel eius
procurator potest contra rescriptum opponere,
quòd sit surreptitium & obreptitium, tacita verita-
te, & expressa falsitate obtenta, & si veritas nõ suis
set suppressa, & falsitas tacita, literas saltem in tali
forma non obtinuisset, nec Papa concessisset, vt c.
ex parte c. super literis eum concordant. & ibi doct.
L de rescrip. Vt si quis habuerit beneficium, narrauit
Papæ quòd habeat nullum, vel si esset litis penden-
tia super causa in qua impetrauit rescriptum, & il-
lam tacuisset, & de similibus, de quibus per Specul.
2 in tit. de præsent. rescrip quasi per totum. Item si re
scriptum esset impetratum super aliqua re non spe-
ctanti ad forum Papæ, sed ad forum iudicis secula-
ris, vt in ca. ex parte, c. ex tenore, c. ex transmissa de
for comp. Item contra Iudicem quia excommuni-
catus, c. ad probandum de re iudicata. Item quòd
sit sibi suspectus, eius inimicus, vel Actori nimis fa-
M uens, ca. postremo de appellat. c. antecedens, vt lit.
3 non contesta. cum similibus. In summa multæ sunt
causæ propter quas Rescriptum impugnari potest,
ratione scilicet falsi, ratione formæ, ratione impe-
trantis, ratione eius ad quem impetratur, quando-
que ratione defectus causæ, & alijs multis modis,
de quibus per Speculator. in loco suprà dicto, &
esset hic nimis prolixum recitare omnes causas,
4 ibi expressas, videatis per vos. Vbi autem in ter-
mino prædicto non opponitur aliquod Cano-

A nicum, quòd licitè posset obstare, delegatus, Com-
missarius vel Iudex Apostolicus pronunciat se Iu-
5 dicem competentem tacitè vel expressè. Quomodò
autem tacitè? procedendo scilicet ad vlteriora, tunc
enim tacitè pronunciat se Iudicem competentem,
vt pulchrè Ang. in d. l. ex quacũque causa, aliàs ij.
ff. Si quis in ius vo. non ierit. Quod tamen fallit se-
cundum Ias. ibi post alios in x. col. vers. iuxta prædi
cta succedit vtilis quæstio, &c. quando scilicet fuit
per Reum opposita exceptio contra iurisdictionem
iudicis, tunc enim Iudex expressè tenetur se pronũ-
B ciare Iudicem cõpetentem. Et sic ipse iudex cogno
6 scere habet an sit sua Iurisdictio. Et licet rescriptũ
sit subreptitium, & propterea ei non det iurisdictio
nem in causa principali, tamen super isto accidenti
an rescriptum sit subreptitium vel non, & an ipse sit
Iudex competens vel non, potest pronũciare vt per
Canonist. in d. c. super literis. Et Legist. Bar. & Mo
7 dern. in d. l. ij. ff. Si quis in ius vo. nõ ierit. Hoc tamẽ
fallit si citatus fuerit exemptus, & immediatè Papę
subiectus, quia tunc sine licentia Papæ non potest
prorogare iurisdictionem alterius, vt ostendit Paul.
C de Castro in d. l. ij. Item fallit secundum Alex. de
8 Imo. in d. l. ij. Nisi Iudex esset suspectus propter ma
gnum cõmodum sportularũ, alios casus fallen. po-
nit Pau. de Cast. ibidem. Nec illud omittendum est,
Quòd si Iudex malè pronunciaret super competen
tiam vel in competentiam suæ iurisdictionis, tunc à
tali Interlocutoria potest appellari etiam de iure ci-
uili. licèt aliàs secundum leges ab Interlocutorijs re
gulariter non appelletur, secundum Bar. in d. l. ij. &
canonist. in c. super eo de appellat.

D De exceptione contra citationem, Rubrica 9.

SVMMARIVM.

1 *Citatio ultra duas dietas extra diocesim rei nõ ualet, nisi c. nonnalli de rescrip. per literas Apostolicas derogatum sit.*
2 *Reus quando non potest ultra unam dietam extra suam diocesim citari.*
3 *Actore & reo eiusdem deocesis existentibus, causa committi non debet ultra illam, nisi in certis casibus.*
4 *Si causa simpliciter est delegata duobus uel pluribus, ci-*
E *tatio uel sententia unius uel duorum non ualet.*
5 *Delegati plures, si sunt dati cum clausula conditionali, Quòd si non omnes &c. tunc citatio unius uel duorũ non ualet, nisi in citatione expressum sit de exoneratione collegarum.*
6 *Citatio ad locum inhonestum uel minus tutum non ualet.*
7 *Citatio an posit die feriata decerni & exequi, ut reus compareat die non feriata.*
8 *Delegatus, antequàm terminus ad dicendum contra commissionem, citationem & eius executionem termina-*
F *tus sit, nihil debet attentare.*
9 *Citatio est prima pars iudicij.*
10 *Citatio est ordinis iudiciarij fundamentum.*
11 *Terminus ad dicendum contra commissionem, citationem & eius executionem est de substantia iudicij Iudicis delegati.*

SVPRA dictum est, quomodò actor volens agere coram Iudice delegato se debeat præparare ad iudicium, similiter postquàm deliberauit velle agere, qualiter debeat impetrare Rescriptum Apostoli

G cum ad Iudicem Delegatum, qui sit in dignitate ec
clesiastica constitutus, seu Canonicus Ecclesiæ Ca-
thedralis, seu qui sit Officialis principalis & non fo
raneus Episcopi. Est etiam dictum qualiter rescri-
ptum sit Iudici præsentandum, & quòd pręsentatio
rescripti sit de processu. Item de prima parte Termi
ni videlicet ad dicendum contra cõmissionem. Vi-
debimus nunc de secunda parte eiusdẽ termini, sci-
licet ad dicendum contra Citationem. Et sic Reus
potest in eodem termino, tam contra commissionẽ
quàm contra citationem, suas exceptiones in eadẽ
H charta proponere, dicẽdo sic: Insuper contra vestrã
prætensam Citationem illiusque executionem iniu
stam dico & allego, quòd sit iniustè executa, quia
1 sum tractus vltra duas dietas à fine diocesis meæ, vs
que ad locum vestræ prætensæ præsidentiæ, contra
2 c. nonnulli de rescriptis. Vel si non est derogatio il-
lius c. in commissione, quòd sum tractus vltra vnã
dietam contra c. statutum, §. cum autem de rescrip.
3 in vi. Vel cum Actor. & Reus sumus eiusdem dioce
sis, sum tractus extra diocesim & extra casus à iure
permissos, contra d. c. statutum, §. cum verò de rescri
I ptis in vi. & c. neminem iij. q. vj. & de ista materia
habetis in c. ex parte tua, de appellat. Panorm. & la
tius Fely. in d. c. Nonnulli, ver. vltimo dubitatur. Et
sic hodie, & maximè in foro Ecclesiastico non cura
mus, ius ciuile in authent. vt diff. iudices, §. j. col. ix.
vbi habetur, quòd non debet quis citari extra suam
prouinciam, ne cogatur cum dispendio peregrinari
extra suam prouinciam. Nec curamus in foro Eccle
siastico l. vnicã, C. quando impera. inter pup. & vid.
4 vel misе. pers. cog. vt ibi per Bar. & Bal. Item potest
excipi cõtra citationem, quòd fuerunt dati duo Iu-
K dices simpliciter, & sine clausula, & vnus solus ex
his citauit, quare sua citatio est ipso iure nulla, vt c.
causam matrimonij, c. cũ causa & c. pe. de of. de. vbi
ꝓbatur, ꝙ quando sunt dati duo vel plures Iudices
simpliciter, nõ valet citatio vel sentẽtia vnius tantũ
vel duorum tantum. Et probatur in l. cum magistra
tus, C. quando pro. non est necess. & ij. q. vj. §. item si
5 plures l. sicuti, ff. de arbitris. Item si sunt dati duo
vel tres Iudices delegati cum clausula, Quòd si nõ
omnes, &c. tunc citatio vnius vel duorum nõ valet,
nisi in citatione expressum sit de oneratione vel vo-
L luntate collegarum, vt suprà dictũ est. Item si quis
6 est citatus ad locum inhonestum vel minus tutum,
c. ex parte de appel. Spec. in titu. de cita. §. j. ver. item
7 quod sit ad locũ. Item si quis est citatus ad diem fe-
riatum vel dominicum non valet citatio. An autem
citatio posset die dominico vel feriato decerni &
exequi vt reus compareat die nõ feriato, varię sunt
opiniones & altercationes doct. de quib. per Inno.
Panor. & alios in ca. fin. de ferijs, Tamen conclu-
sio Modern. doctor. est, Quòd licet citatio facta
die non feriato, ad diem feriatum non valet. Cita-
M tio tamen decreta die feriato ad non feriatum benè
valet, Quia non est actus iudicialis, sed potest fie-
ri extra iudicium, & in domo, & sine quocunque
iudiciali strepitu, & vocatione partis, & illud ob-
seruat consuetudo & stylus Romanæ curiæ, & hoc
etiam ostend. decisione Rotæ ccclxvij. incipiend.
si committatur causa, &c. in no. Si tamen quis
vult opiniones & disputationes doct. euitare, po-
test facere decerni citationem die iuridico, & quòd
illam Cursor exæquatur die non feriato, & eui-
tabit om-

A tabit omnem disputationem. Sed bic animaduer-
8 tendum est, quòd antequàm hic terminus ad dicen
dum contra Cōmissionem, Citatinnē & eius executionem terminatus sit, quòd Delegatus vel subdelegatus non potest quicquam attentare. Nam omniū
9 gatusnon potest quicquam attentare. Nam omniū
actionum instituendarum, saltem in præiudicialib.
& non notorijs, Citatiu est principiū §.omnium In
stitu.de pe.tem.litig.ij.q.j.c.ij.iij.iiij.&c. Deus omniporens cum multis si.
10 niporens cum mulris si. Et Citatio est ordinis iudiciarij fundamentum, Spec.in tit.de Cita. in princi.
Bar.in l.j.ff.de in ius vo.& in l.prolatam C.de sent.
B & inter om.iud. Et quia prius debet constare de iurisdictione Iudicis, & cogniro an sit Iudex, tunc demum procedere debet iurisdictionis exercitiū c. super literis ad fi.de rescrip.c. Romana, §.si verò vocatis. & ibi glo.super ver. non præsumant de appellat.
li. vj. Hæc autem cognitio nō potest fieri nisi parte
aduersa, ad dicendum contra commissionem, citationem,
11 tionem, & eius executionē, citara. Et hic terminus
est de substantia iudicij Iudicis delegati, sic quòd il
lius omissio vitiat totum processum.

C Causæ priuilegiatæ in quibus simpliciter & de plano absque iudiciorum strepitu & figura procedi potest, Rubri. 10.

SVMMARIVM.

1 *Causæ beneficiales, decimarum, matrimoniales, & usurarum, & ipsas tangētes, sunt à iure priuilegiatæ, ut in processu illarum non est necesse quòd solennis iudiciorum ordo seruetur.*

2 *Iudex in causis summarijs, si uult, potest etiam contradicentibus partibus seruare uiam ordinariam.*

3 *Iudex, si Papa uel imperator sibi committit causam cum clausula, quòd in ea sine figura iudicij procedere debeat, non potest etiam partibus uolentibus procedere uia ordinaria.*
D
4 *Processus summarius unde dicatur.*

5 *Libellus in causis summarijs non exigitur.*

6 *Litis contestatio in causis summarijs non requiritur.*

7 *Libellus, licet in processu summario non datur, tamen nō tollitur aliqualis petitio.*

8 *Feriæ ob necessitatem hominum inductæ, non curātur in causa summaria.*

9 *Iudex in causa summaria debet dilationes quantum potest amputare, exceptiones frustratorias & appellationes friuolas recidere, & procuratorum contentiones & iurgia refrenare.*
E
10 *Citatio & iuramentum calumniæ in summarijs causis nō tolluntur.*

11 *Positiones & articuli in summario processu admitti debent.*

12 *Romana Curia obseruat tantū quatuor terminos in causis summarijs.*

13 *Termini substantiales qui in causis priuilegiatis & nō priuilegiatis requiruntur.*

14 *Actor quando & qualiter petere debet terminum ad libellandum.*
F
15 *Citatione quando non opus est.*

PRO clariori intelligentia subsequentiū terminorum substantialium: hoc scire debetis, quòd à
Iure nonnullæ causæ sic sunt priuilegiatæ, quòd in
processu illarum non sit necesse seruare solēnem iu
diciorum ordinem, vt sunt quatuor causę enumera
tæ in cle.dispendiosam de Iud. videlicet causę bene
1 ficiales ecclesiasticæ, Causę decimarum, Causę vsu
G rarū, & causę matrimoniales, & alię causæ has qua
tuor tangentes, & ab eis dependentes, ac illis annexæ atque accessoriæ. Vt sunt causæ super electionibus, collationibus, prouisionibus, prętentatinnes dignitatum beneficiorum ecclesiasticorum. Hę enim
causæ dicuntur etiam beneficiales, & gaudent earū
priuilegijs. Sic etiam causæ spoliationis factę alicui
in beneficio suo ecclesiastico, Et interdictū recuperādæ possessionis beneficij spoliati. Similiter si quis
soluerit vsuras, & vult illa repetere in iudicio, vel
eas compensare cum sorte super qua dedit vsuram.
H Hoc etiam respicit causam vsuræ cum suo priuilegio. Et hæ causæ vt diximus sunt à iure ita priuilegiatæ quòd in eis proceditur & procedi potest simpliciter & de plano, & sine strepitu & figura iudicij
etiam partibus inuitis & contradicentibus, vt in d.
Clem.dispendiosam, & ibi glos. super verb. valeat.
dicit enim textus notanter, quòd procedere valeat
simpliciter & de plano, &c. scilicet si vult: non autē
dicit quòd procedere debeat simpliciter & de plano
quod verbum esset pręcepti & necessitatis, hoc etiā
probatur in Cle. Sępè de verb.signifi. Quæ Cle. eū
I ampla fuit dubitatio apud antiquos de significatione verborum istorum, scilicet simpliciter, de plano,
& sine strepitu, &c. ad auferendam illam dubitationem facta est, de quorum verborum significatione.
vide quoque Bart. in tractat. suo ad reprimendum.
2 Et dixi notanter si Iudex vult tunc potest in ijs cau
sis procedere simpliciter & de plano, &c. Quia si Iudex non vult, & sibi non placet, tunc potest procedere etiam in forma iudicij ordinarij partibus inuitis,
vel altera parte inuita. Hoc enim est relictum volūtati Iudicis, & bene potest eligere alteram viam, scilicet
K licet ordinatam vel priuilegiatam, vt d.Clem. Sępe,
& d.Cle.dispendiosam, cum glos. Sed hodiè styius
& cōsuetudo habet, quòd in istis causis Iudices delegati cōmuniter seruent ordinem iudiciorum. Qui
styius pro lege seruandus, l.minimè.ff.de lēgibus &
3 doct.in c.ex literis de consuetud. Secus tamen est in
causis notorijs & priuilegiatis à solemni iudiciorū
ordine ab homine. Vt si Papa vel Imperator committat causam cum clausula, Quòd Iudex Delegatus vel Conseruator procedere debeat simpliciter,
& de plano, sine strepitu & figura iudicij, Talis enī
L Delegatus vel Conseruator sic datus, debet & tenetur seruare formam Rescripti, vel suæ Cōmissionis.
Ideo nō potest ꝓcedere iure ordinario, etiā partib.
volētibus, propter verbū, debet, positū in Cōmissione, quod importat necessitatem. Et si aliter procederet, Processus esset nullus, c.cum dilecta, cum similibus. & ibi glos. & Doctn. de Rescrip. Secus si esset
dictum in Rescripto vel commissione, quòd Delegatus procedere valeat vel possit simpliciter & de
plano, &c. tunc enim esset hoc relictum suę potesta
4 ti, qua via progredi velit in processu, d. cle. sæpè. Di
M citur autem hic processus ideò summarius, quia in
5 eo de necessitare non obseruatur ordo iudicij. Hoc
6 est quòd non exigatur libellus, nec litis contestatio
7 requiritur. Licet partes hinc inde possint dare aliqualem petitionē in scriptis vel verbo, vt possit Iudex desuper sententiā formare, cum hoc sit ius quasi naturale, vt pater in quæstione de Muliere, quæ
coram Salomone filium suum postulauit, dum dicit
filius meus viuit, & filius istius mortuus est. Conclusio autem non est necessaria in tali petitione.

A Item Iudex in tali processu non curat ferias ob ne-
8 cessitatem hominum inductas, quia in illis potest
9 procedere. Item Iudex debet superfluas dilationes
amputare, & quantum potest lites abbreuiare, Et
exceptiones frustratorias, & friuolas appellationes
non admittere. Et similiter aduocatorum & procu-
catorum contentiones & iurgia refrenare, nimiam
quoque multitudinem testium restringere, proba-
tiones tamen & necessarias defensiones admittere.
Verum tamen est, quòd Citationes & præstationes
10 Iuramenti de calumnia, parte postulante, Iudex nõ
B debet reijcere, neq; positiones & articulos, vel alia
11 quæ deseruiunt ad veritatem & iustitiæ inuestiga-
tionem excludere. In Curia autem Romana ser-
12 uantur in casibus præmissis solùm quatuor termi-
ni substantiales, scilicet Terminus ad articulan-
dum, ad dicendum, & excipiendum contra articu-
los, ad producendum omnia, & ad dicendum con-
tra omnia producta. Et quomodò isti termini de-
beant obseruari patebit infrà. Aduocati tamen in
partibus consueuerunt post finem positionum & ar-
ticulorum annectere aliqualem petitionem. Sed in
C Curia Romana cum iam vult Iudex ferre sententiã
ante conclusionem partes hincinde dant suas peti-
tiones petentes secundũ illas fieri sentẽtiam, & hæc
de terminis substantialibus in causis priuilegiatis.
13 In alijs autẽ causis vt prophanis & non priuilegia-
tis isti termini non sufficiunt, sed requirũtur alij ter
mini substantiales, de quibus omnibus infrà suo lo
14 co dicemus. Postquàm autem Reus, vt suprà tradi-
tum est, ad dicendum & excipiendum contra cõmis-
sionem, Citationem & illius executionẽ est citatus.
nihil autem dixit vel excepit, saltem quod releuet,
D Tunc debet Actor vel eius Procurator Terminum
ad libellandum petere dicendo sic: Reuerende Pa-
ter, vel si non est Abbas, venerabilis domine Iudex,
Quia de mandato Patern. vestr. aduersarius meus
N. ad dicendum & excipiendum contra cõmissio-
nem, citationem Patern. vest. & illius executionem
citatus est, ille autem nihil dixit, neque excepit sal-
tem quod releuet, propterea peto eum contumacẽ
reputari, necnon in illius contumaciam, Terminũ
ad libellandum ad octauã diem iuridicam. Et hoc
si Iudex procedit via ordinaria. Quando autẽ pro-
E cedit via priuilegiata sine libello & litis cõtestatio-
ne, tunc dicat, Et peto terminum ad dandum & dari
videndum summariam petitionem hincinde ad pri
mam diem iuridicam. Est enim ille terminus cõmu-
nis Actori & Reo, cum vtraque pars poterit dare li-
bellum vel mutuã petitionem suam. Nunc si ab A-
ctore ita petitum est, Iudex debet decernere Citatio
nem ad libellum dari videndum, si est causa ordina
15 ria. Si aũt priuilegiata, tunc ad dari videndum sum
mariam petitionem. Sed circa hoc notandum est, q
si ambo partes, scilicet Actor & Reus, sint præsen-
F tes, per se, vel procuratores, tunc non est opus Cita-
tione, Sed Actor simpliciter dicat & petat in præsen
tia partis aduersæ terminũ statui & præfigi. Est etiã
hoc sciendum, Quòd vbi datur alicui partium ter-
minus ad aliquid faciendũ, excipiendum vel produ
cendum, tunc huic termino satisfit, & excusatur ali
quid facere seu producere debens, si in illo termino
statuto facit vel producit aliquid verbo tantũ cum
protestatione de illo latius dando, realiter & facto
in scriptis suo loco & tempore congruo. Quoniam

G hoc valet & excusat contumaciam. Nisi esset termi
nus statutus vt facto & realiter producat. Secus ta-
men est si in termino nihil faceret seu produceret,
quia tunc esset contumax reputandus, vt often. de-
cis. Rot. D.ccc.xv. incipiend. Sciendum est quòd si
in aliqua causa spirituali in antiq.

De termino ad libellandum, Rub. 11.

SVMMARIVM.

1 *Actor quomodò & quando suum libellum, vel summa-*
H *riam petitionem, secundum qualitatem causæ, exhi-*
bere debeat.
2 *Actor quando terminum ad respondendum libello, li-*
tem contestandum, & de calumnia iurandum, petere
debeat.

TERMINO ad libellandum adueniente, tũc
Actor, siue Reus compareat, siue nõ, petat, si fa
cta est citatio per Cursorem, vt fiat relatio qualiter
executa sit. Si vero executio esset facta per Nota-
rium, tunc petat Actor vt Notarius producat in-
1 strumentum siue Prothocollum factæ executionis.
1 Si autem statuitio fuerit facta partibus præsentibus
à Iudice, tunc solum dicat, Reuerende Pater, iu-
dex & commissarie Apostolice, Quia citatus est
aduersarius meus, vel, quia præfixistis mihi & ad
uersario hanc diem, horam & locum, ad libellan-
dum & libellari videndum, si esset in causa propha
na, vel si esset in causa summaria, ad dandum dari-
que videndum mutuam petitionem, vt apparet in
Actis. Ideo ego Procurator & eo nomine N. prin-
cipalis mei compareo, & ad satisfaciendum huius-
modi termino do & exhibeo libellum siue summa-
K ciam petitionem realiter & cum effectu in scriptis,
2 vel verbo tantum, cum potestatione de latius dan-
do in scriptis. Et accuso Rei citati non libel-
lantis, & libellari videndum non curantis con-
tumaciam. Et peto in illius contumaciam, mi-
hi Citationem ad libello respondendum, litem
contestandum, & ad iurandum, & iurari viden-
dum & audiendum de calumnia vitanda, & verita
te dicenda cum omnibus & singulis clausulis & ca
pitulis, in & sub iuramento calum. contentis, ad pri
mam diem iuridicam decerni. In ordinarijs enim
iudicijs isti termini sunt simul obseruandi, in sum-
L marijs autem non requiritur libellus, nec lis conte-
statur. Reus autem postquàm in isto termino com
paruit, potest petere copiam libelli expẽsis Actoris,
siue sit coram Delegato, siue coram Ordinario, &
petere potest inducias deliberatorias, vt suprà circa
præparatorias diximus, & aliqua modò latius tra-
ctauimus, vbi potestis videre.

De Termino ad deliberandum,
Rubrica 12.

M SVMMARIVM.

1 *Deliberatoriæ sunt de substantia, quare si denegaren-*
tur, Processus redderetur nullus.
2 *Termini à lege, tamen Iudicis ministerio dati, per Iudi-*
cem possunt nonnunquàm augeri vel minui.
3 *Terminus qui datur à lege, & quoque ministerio legis*
per Iudicem non potest immutari.
4 *Reus quæ infra terminum deliberatorium debeat fa-*
cere.

A PEtitis ergo à Reo inducijs, Iudex debet ei illas
1 concedere, nam si denegatentur Reo, Processus
redderetur nullus, quia sunt de suhstãtia iudicij l.j.
in prin. ff. de eden. & ibi per docto. Bar. Bal. & Alex.
de Imo. in ij. notab. pro quo facit authen. offeratur
2 C. de litis contest. & iij. q. iij. §. offeratur. Et iste ter-
minus habet viginti dies, potest tamẽ per Iudicem
minui vel augeri, secundum qualitatem causæ, per-
sonarum & locorum, quia datur à iure, ministerio
3 tamen Iudicis. Secus est in his terminis qui dantur
à lege & ministerio legis. Vt si quis grauetur per ali
B quam sententiam, tunc habet decem dies ad appel-
laudum à iure ministerio legis, id est sine alia admi
nistratione Iudicis, & hoc ita obseruat consuetudo
4 & practica. Debet autẽ Reus infra huiusmodi ter-
minum deliberatoriũ tria facere: Primò debet deli-
berare vtrum velit contendere an liti cedere. Secun
dò, si habet Iudicem suspectum, tunc debet eum in-
fra eũdem recusare, si est Delegatus, vel si fuerit su-
us Ordinarius ei alium adiungere, l. apertissimi, &
l. fi. vbi doct. C. de Iudic. Tertiò, si vult opponere
exceptiones, dilatorias exceptiones, vt quia Actor
C sit minor, vel quod Procurator non habeat manda-
tum, & sic de alijs, hoc debet facere infra istum ter-
minum, nam si esset lapsus cum istis exceptionibus
non audiretur, secundum Bal. & Paul. de Cast. in d.
l. i. ff. de ædendo, & supra de hoc quoque nonnihil
attigimus. Quando nunc Reus infra terminũ deli
beratorium exceperit, pone contra lihellum, quòd
sit impertinens non concludens, tunc Actor contra
illam exceptionem potest replicare. Rursus potest
Reus cõtra replicationem duplicare. Actor triplica
re, Reus quadruplicare, Actor quintuplicare, Reus
D sextuplicare. & sic consequenter potest semper Re-
os se defendere ne cogatur litem cõtestari. Et si Re
us ius subterfugit, potest Actor dicere generalia cõ
trà, & petere interloqui super huiusmodi exceptio-
nibus replicationibus, & c. & ad hoc, vt pars aduer
sa citetur, petere debet. Et si Iudex desuper interlo
quatur, & partem aliquã grauet, illa potest appel-
lare, & sic litẽ vsque ad campos Elisios, & mare ma
gnũ deducere. Benè ergo facit Imperator, & benè
faciunt leges, ab huiusmodi interlocutorijs appel-
lari non permittentes, dũmodò grauamina in inter
E locutorijs illata, possint in appellatione à diffiniti-
ua interposita reparari, de quo infrà dicetur cum
tractabimus de Appellationibus:

De litis contestatione & iuramento calum-
niæ, Rubrica. 13.

SVMMARIVM.

1 *Litis contestatio qualiter fiat.*
2 *In iuramento calumniæ quinque capitula continentur.*
3 *Quando iurandum sit de calumnia.*
4 *Non est de substantia quod statim post litem contest. iu-
retur de calumnia.*
F 5 *Iuramentum calumniæ per partes tacitè remitti potest,
non autem expreßè.*
6 *Consuetudo de non præstando iuramento calum. non
ualet.*
7 *Actor prius iurare debet de calumnia quàm Reus.*
8 *In iuramento calumniæ iuratur de credulitate, & non de
ueritate.*
9 *Dilatio ad iurandum de calumnia, an & quando sit
danda.*
10 *An de neceßitate requiratur in præstandis iuramentis ta
G ctura Euangeliorum.*
11 *An de iure Saxonum debeat iuramentum calumniæ præ-
stari.*
12 *Opiniones, si sunt uariæ super materia alicuius legis ob-
scuræ, quid iudices in iudicando obseruare debeant.*
13 *Glossa contra expressum textum non est allegenda.*

SI nunc Reus in prædicto termino contra libellũ
aut contra summariam petitionem nihil excepe-
rit, tunc debet lis contestari cum generali clausula,
1 scilicet, Dico & allego narrata prout narrantur nõ
esse vera, prætereà petita prout petuntur fieri nõ de
H bere, animo litem contestando negatiuè. Deinde iu
randum est de calumnia vitanda, cum omnibus &
singulis capitulis in & sub iuramento calumniæ cõ
2 tentis. Quorum sunt quinq;, vnde versus: Illud iu-
retur, quòd lis sibi iusta videtur. Et si quæretur verũ
non inficietur. Nil promittetur, nec falsa probatio
detur, Vt lis tardetur, dilatio nulla petetur. habes
de hoc in c. j. vbi glo. in verbo iuramentum, de iura
3 men. calum. Et hoc iuramentum vel statim post li-
tis contestationem præstandum est, c. cum causam
in fi. de iuram. calum. & Spec. eo titul. §. j. in princ.
I vel in quacũque parte iudicij, maximè vbi vna per-
4 sonarum ex litigantibus videtur calũniari. De sub-
stantia enim ordinis iudiciarij non est, quòd statim
post litem cõtestatam iuretur de calum. c. j. in prin.
de iura. calum. in vi. Item valet processus iudiciarius
licet non sit iuratum de calum. dummodò aliàs fue
5 rit legitimè processum. Potest enim iuramẽtum ca
lum. per partes tacitè remitti, licet non expressè, vt
6 in d. c. j. §. j. vbi glos. cum concord. eo titu. in vi. Nec
valet consuetudo vt non iuretur de calum. vt in ea-
7 dem glo. & c. cæterum eo. tit. Hoc autem iuramen-
K tum primò debet præstare Actor, deinde Reus. Et
iurant de credulitate quòd credant & putant cau-
8 sam esse bonam. Non autem de veritate quòd cau-
sa sit bona & iusta, d. l. ij. C. eo titu. Si enim iurarent
de veritate, periculum esset quòd alter partium in-
curtar periurium. Et denique iurent vtriusque par-
tis aduocati, l. rem non nouam §. patroni. C. de Iud.
§. vtriusque instit. de pe. te. litig. hoc tamen in desue
tudinem venit iuxta glo. not. in d. §. vtriusq; & glo.
9 in verb. tactis in d. §. patroni. An autem & quando
dilatio ad iurandũ de calumnia sit danda, vide glo.
L & doct. in d. l. ij, in vers. æqualitas C. eodem. Sed an
10 de necessitate requiratur in præstandis iuramentis
tactura Euangeliorum, vide quæ dicit do. Ias. post
alios in authent. Sacramenta puberũ C. si aduersus
vendi. mihi in iij. col. vers. in textu ibi Sacramenta.
11 Circa præmissa plurimi errãt ex nostris & alijs, qui
dicunt & cum periculo animarum suarum sentiunt
Quòd de iure Saxonum non sit iurandum de calũ
nia, Neque positionibus per iuramentum calũniæ
respondendũ, vt *Lehenrecht* c. lxviij. in glos. pe. quæ
dicit: *VVann uuarumb er ist nu unserem Rechten nicht*
M *geuuonlich, das man thut* Iuramentum calumniæ. Vbi
glo. se fundat super prætensa consuetudine, dum di
cit: *Es ist in unserem Rechtẽ nicht geuuõlich.* Et sic multi
errant cum ista diabolica glo. quæ nihil allegat qđ
subsistat in iure. Non attendentes quòd hæc prætẽn
sa consuetudo est reprobata per contrariam con-
suetudinem à iure confirmatam & approbatam.
Nam text. in dic. Clem. Sæpe, dicit claris verbis: Et
quia positiones ad faciliorem expeditionem litium
vsus longæuus in causis admisit: nos huiusmodi

A vsum obseruari volentes statuimus,&c.Ecce consti
tutio Canonica & Apostolica,quæ obligat ad ob-
seruandum etiam in causis priuilegiatis vbi proce-
ditur simpliciter & de plano . fortius ergo in causis
ordinarijs vt ibi in glo.in verb. obseruari. Constat
autem quòd Constitutio Canonica habeat vim le-
gis, vbi non habemus casum in lege ad literam ex-
pressum.Et Canones qui sunt de præcepto, sunt ab
omnibus obseruandi,vt est d.Clem.Sæpè. Et nemo
Iudicum vtatur suo sensu & sua phātasia,c.j. & ibi
doct.de Constitut.& c.ne innitaris, eo titu. Et dico
B ab omnibus.idest tam in iudicio Ecclesiastico quā
sæculari vbi lex non contradicit canoni prout hic.
Cum leges non dedignantur sacros Canones imita
ri c.j.de no.ope.nun.cum mul.similib.Et reuera iste
non est Iudex sed Ribaldus, qui contemptis le-
gibus & Can.iudicat suo sensu,c.forus, §. in omni
qe verb,signi. vbi habetur, quòd non est Iudex,in
12 quo non est iustitia . Hæc tamen veritas est, quòd
vbi sunt variæ opiniones de materia alicuius legis
obscuræ , tunc Iudex potest eligere vnam quæ sibi
videtur magis probabilis,de quo per Specu,de app.
C §.ix.vs.circa hoc.Præterea contra text. & glos.iuris
Saxon. suprà alleg. est alicuius text. eiusdem iuris
& ibi glo. *Lant.* lib. ij. art. xxij . §. *Zeucht ein mann sein gezeugnisz uff den man* &c. Hoc est, si pars refert
testimonium suum ad partem aduersam,scilicet for
mando sibi positiones per iuramentum, & petendo
illis responderi per iuramentum,vnde ibi glos.dicit
hic tanguntur ea, quæ positiones in legibus nuncu
pantur.Et sic text.& glo.iuris Saxon.admittunt po
sitiones.Et est etiam practica totius mundi. Insuper
cum habemus practicam totius mundi, & Canon.
D de admittendo iuramento calumniæ,ideo ab eis nō
est recedendum.l.sed licet,glo.& ibi Odofre. ff. de
off. pres. Non enim attendendum est quod factum
est, seu quod fit per Ribaldos & impios iniustosq;
judices, sed quod fieri debet secundum leges & Ca
nones expressos,eò quòd non exemplis sed legibus
iudicandum est,l.nemo C.de sen.& inter omn.iud.
cum similibus.Et dicit Bald. in d.l. sed licet, Quòd
mala practica nō est seruanda, vbi habemus legem
13 in contrarium. Neque est eundem per argumenta,
nec glos. est alleganda vbi habemus textum firmū,
E d.l.sed licèt,& ibi de glo.ff.de off.pres.

De termino ad ponendum & articulandum, Rubrica.

SVMMARIVM.

1 *Actor quando terminum ad ponendū & articulandum petere debeat.*
2 *Actor quando debet exhibere & producere suas positiones.*
3 *Actor,si dederit libellum articulatum,tunc sufficit quod eum in termino ad ponendum repetat.*
F 4 *Libello articulato,inquantum est libellus respondetur de veritate;inquantum autem sunt positiones respondetur de credulitate,*
5 *Responsio de credulitate ad positiones,tantum præiudicat quantum responsio ad libellum de veritate.*
6 *Positiones habentur hodiè loco interrogationum quæ olim fiebant.*
7 *Positiones & articuli in substantia sunt idem.*
8 *Positiones & articuli super quibus fieri debeant.*
9 *De tota materia positionum remissiuè.*
G 10 *Positiones an debeant de iure Saxonum admitti.*
11 *Positiones non propterea sunt inutiles quod pars negauit contenta in libello.*
12 *Iudex debet habere in mente duos sales, salem scientiæ, & salem securæ conscientiæ.*
13 *Dilatio ad probandum data,non incipit currere , antequàm aduersarius responderit positionibus.*
14 *Testes si sunt producti & iurati in termino probatorio statuto ab homine, possunt post terminum examinari.*
15 *Fallit hoc si terminus esset statutus ad probandum, & probatum habendum.*
H
16 *Fallit hoc quoque in termino probatorio dato à lege.*

1 POSQVAM ad libellum responsio facta est,
lis contestatus, & iuratum de calum . Actor seu
illius Procurator petet statui & præfigi hinc inde
terminum ad ponendum & articulandum,& hoc si
vtraque pars sit præsens. Si autem Reus vel ipsius
Procurator fuerit absens, tunc Actor petat citatio-
nem contra Reum, vel eius procuratorem , ad po-
nendum & articulandum,ponique & articulari vi-
dendum & audiendum decerni, in beneficialibus,
I summarijs ac priuilegiatis causis, ad xij. diē. In cau
2 sis verò prophanis ad diem xv.iuridicam,iuridica si
fuerit , alioquin ad sequentem diem iuridicā. Quo
termino adueniente actor vel illius Procurator cō-
pareat & dicat, Reuerende Pater, Iudex & Com-
missarie Apostolice,Ego Procurator N.principalis
mei &c.compareo, produco & exhibeo huiusmodi
positiones & articulos realiter & in scriptis, vel ver
bo tantum (si non habet secum positiones) cum
protestatione de dando,facto & realiter in scriptis,
loco & tempore congruo,petens mihi decerni Cita
K tionem contra partem aduersam ad dicendū & ex-
cipiendum contra huiusmodi positiones & articu-
los,si est causa prophana ad octauum diem,in bene
ficialibus autem & priuilegiatis , ad secundam diē
juridicam,iuridica si fuerit. Si autem Reus esset præ
sens in iudicio,dicat: Et peto præfigi parte aduersa
hic in præsenti terminum ad dicendum & excipien
dum contra positiones & articulos,&c.Et postquā
Actor sic exhibuit suas positiones , petat sibi Reus
copiam positionum ad statum decerni,quod Iudex
facere tenetur. Est autem circa hoc notandum,
L Quòd si actor in termino ad libellandum dederit
libellum articulatum, tunc in termino ad ponendū
3 & articulandum Actor potest repetere libellū suū.
Et sic dicere, Domine Iudex,alijs in termino statu-
to ad libellandum dedi in hac causa libellum arti-
culatum,quare satisfaciendo huic termino hodier-
no repeto libellum meum loco positionum & arti-
culorum, & peto citationem mihi contra aduersa-
rium decerni,ad dicendum & excipiendum &c. Et
vt Actor in isto termino suas positiones producit,
vel suum libellum articulatum repetit, ita quoque
potest facere Reus, Nam positiones fiunt ab vtra-
M que parte hinc inde,c.vnico de litis contest.c.dudū
circa medium ibi, & factis positionibus & respon-
4 sionibus &c.la.ij.de Elect.Et hic sciēdum est,quòd
libello articulato, inquantum est libellus,responde
tur de veritate,inquantum verò sunt positiones re-
spondetur de credulitate,per verbum credit vel non
5 credit.Et tantum præiudicat responsio de credulita
te ad positiones , quantum responsio de veritate ad
libellum. Et videant hic Nouitij adhuc non haben
tes practi-

A tes practicam, quòd hodie positiones sunt adinuen
tæ loco interrogationum, quæ olim fiebant, vt di-
cit glos.j.& magistra in c.j.de cõfess.in vi. Ideo quę
olim fiebant intertogatiuè, hodie fiũt positiuè. Exẽ
plum, Actor agens petitio. hæred. dicebat olim sic:
sic: Domine Iudex quęratis à Reo aduersario meo,
an sit hæres istius. Item quęratis ex qua parte sit hę
res. Hodie verò huiusmodi interrogationes recesse
runt ab aula, & loco earundem habentur positio-
nes. Vt pono te esse hæredem talis. Item pone te hę
tedem ex asse, &c. vt in d.glos. magistra, & per Bar.
B in l. vbicumq; ff. de inter. actio, Præterà & hoc om-
7 nino sciendum est, quòd positiones & articuli in
substantia sunt idem, sed solùm differunt secũdum
finem. Quia positio datur ad finem quod Reus ad
illum respondeat, & Actor per confessiones Rei re
leuetur ab onere probandi, quod enim confessatũ
est in iudicio, non oportet probari, cum in confessũ
non sunt partes iudicij in procedendo, sed in exe-
quendo. Articuli autem fiunt ad illum effectum
quòd si Reus respondendo ad positiones, neget po
sitiones in toto vel in parte, vt Actor negatas posi-
C tiones inquantum sunt articuli, probare poisit per
testes. Igitur cautè ponendum & dicendum est, re-
spondert ad positiones & articulos ad probandum
admitti, & non positiones, de hoc habetis in c. ij. in
8 glos. in verb. articulis, & ibi per Docto. de testimo.
in vi. Debẽt autem fieri positiones & articuli super
contentis in libello, & non super materia aliena,
quæ in libello proposito non posit comprehendi,
& sic positio debet fundari & extrahi de libello,
quare volens facere positiones debet semper habe-
re libellum præ oculis. Nam illud quod non fit in li
D bello contentum, non debet in positione deduci, &
9 si deducatur, non respondetur de quo & quid sit po
sitio, quid articulus, & de tota ista materia positio-
num & articulorum remitto vos ad allegatã glos.
magistram in c.j. de confess. in vi. & glos. & docto.
in verb. Articulis c.ij. de testi. in vi. Specula in titul.
de positionibus Bald. in l. generaliter. §. sed iura-
mento, C. de rebus cred. & abbat. in ca. cum cau-
10 sam de iuramento calumniæ. Et hic non possum
non tangere quosdam doctores, qui pessimè pro-
nunciant & dicunt, quòd positiones de iure Saxo-
E num non admittantur, neque locum habeant, ex
eo quòd inducant prorogationem litis, & ideo par
tes etiam non teneantur respondere, ita pessimè pro
nunciant quidam, & tamen sine lege & iure, contra
tales sic dicentes est expressus tex. in dict. Clemen.
Sæpe. §. & quia positiones & articuli ad faciliorem
expeditionem litium vsus longęuus admisit, &c. &
ibi per glos. & doct. Bald. & Modern. in c. dudum,
ij. de Electio. Item contra eos est decis. Rot. ci. inci.
omnes domini in not. quæ probat quòd positiones
& articuli sunt de cætero, de stylo & æquitate ser-
11 uandi. Nec sunt audiendi dicentes, non est vtile
admitti positiones, cum hoc sit contra textum di.
Clement. §. Et quia, & ibi gloss. in verborum
confessiones. Nam licet pars neget contenta in li-
bello, aut petitionem Actoris, tamen adhuc sunt
vtiles positiones, quia fortè pars aduersa responden
do illis, confitetur aliquid in specie, quod negaue-
rit in genere. Iniuriam ergo faciunt legi, qui vo-
lunt esse vel videri meliores, vel prudentiores lege,
in authentica de iudicijs. §. oportet, collatio. sexta.

G per Bartolum & Baldum in l. secunda C. de sen-
12 tentijs ex per. recit. vbi dici. Quòd bonus Iudex
debeat in mente habere duos sales, salem scientiæ
legum, & salem securæ conscientiæ. Iudex autem
non habet timere conscientiam, si sequitur con-
13 scientiam legis, cum lex nulli facit iniuriam. Deni-
que notandum est, quòd dilatio ad probandum da
ta, non incipit currere antequàm aduersarius re-
spondeat positionibus sub iuramento calumniæ, se
cundum Baldum. post. Spectacu. in l. fin. ff. de fer.
& idem Baldus in l. prima C. de iuramentis calum-
H niæ. & est de hoc glossa ordinata super verbo post
dationem in dicta Clementina. Sæpe, in vers. nos
vsum huiusmodi, de verbotum significatione. Est
tamen & hoc sciẽdum, quòd vbicúmque datur ter-
minus seu dilatio ad probandum, intelligitur etiam
terminus ille datus ad ponendum & articulandum
& ad producendum testes, & faciendum illos iura-
14 re. Et postquàm aduersarius responderit positioni-
bus, in termino statuto ab homine, tunc potest pro-
bare debens, testes productos & iuratos facere exa
minari super negatis positionibus etiam post termi
I num præfixum ad probandum, dũmodò tamen in-
fra terminum solicitauerit & petiuerit iudicem, vt
testes examinarentur, tunc enim negligentia Iudi-
cis non nocebit parti. Ista probantur per Paulum
de Castro post Baldũ in l. finali, ff. de fer. Bal. super
Rubrica. C. si ex falsis instrumẽtis. Bartolus in l. dã
ni, §. Sabini ff. de damno infecto, Petrus de Anchor.
Ioan. de Imo. in Clemen. vnica de officio delegat.
Panormus in canon. significauit de testibus in iij.
nota & latissimè Felicis in ea n. licet in xiij. & xiiij.
columna de probatio. Spect. in titul. de testibus
K §. qualiter, versicul. Is quoque, & ibi Ioan. And.
in addit. Quod verum intellige, nisi esset statutus
15 Terminus ad probandum, & probatum habendũ,
secundum Paulum de Castro. vbi supra Barto. in
dicto §. Sabini, Baldum Sali. & Modern. in l. si
16 quando, C. de testibus. Secus est si alicui terminus
fuerit statutus à iure communi, vel municipali, vt
sunt octo dies ad approbandam excommunicatio-
nem obiectam, ca. pia, de exceptione in vi. In qui-
bus terminis non sufficit quòd testes infra eosdem
iurauerint, sed oportet quòd etiam deposuerint. Sic
L in iure Municipali dicitur in iure Saxonum, *Lantr.*
libello primo articulo septuagesimo secundo. *VVer
sich gezeugen annaszt, der soll uolkommen inn sechsz uuo
chen oder zuo bandt.* Idem dicitur *VVeichbil.* articu.
lxxv. & articulo. lxxxvj. Quòd volens probare per
testes debet hoc facere infra sex hebdomadas, vel
ad statim. Quare cum hic terminus est statutus à
iure, non sufficit quòd testes infra hunc terminum
iurauerint, sed debent quoque deposuisse, quod
probatur per Baldum in Rubrica ad finem C. si ex
falsis instrumentis, & dic. iuribus in primo mem-
M bro suprà allegat. Et si staret per iudicem quod te-
stes infra terminum non examinentur, agẽdum est
contra Iudicem examinatorem negligentem ad in-
teresse, & damna per ea quæ not. C. de pec. iudic. in
Rub. & l. ij. ibidem.

De termino ad dicendum contra positiones
& articulos, Rubrica. 15.

SVMMARIVM.

1 *Reus quando suas exceptiones contra positiones & ar-
ticulos dare debeat.*

A iuramẽtum de veritate & de credulitate,est glos.in.
d.c.ex literis de iureiurand.c.dudum,la.ij.& ibi per
doc.de Electio. Adueniente itaque termino statuto
ad respondendũ singulariter singulis positionibus,
petat Actor vt cursor,qui executionẽ Citationis fe-
5 cerit,relationẽ faciat,q̃ petat Actor apud acta regi-
strari.Et posteà facta relatiõe dicat Actor, Repeto
6 relationẽ siue executionẽ factã, vt in actis,Et accu-
so cõtumaciam partis aduersę, medio suo iuramẽto
positionibus meis per verbũ credit vel nõ credit,nõ
respondentis,Et peto eũ cõtumacẽ reputari,& in il-
lius contumaciam alium terminũ ad respondendũ,
B &c.præfigi, ad primam diem iuridicam, iuridica si
7 fuerit,alioquin ad sequentẽ. Et si Reus in termino
secundo ad huc non responderit,petat Actor,accu-
sata eius contumacia,sibi decerni tertiam citationẽ
ad idem faciendum, vt suprà,ad primam diem iuri-
8 dicam, alioquin &c.Et tandem si reus in tertio ter-
mino non responderit, Actor, ad conuincendã om-
nem malitiam aduersarij, petat quartam citationẽ,
semper ad primam diem iuridicã,alioquin &c.sem-
per autem debet executio citationis registrari,&cõ
tumacia Rei accusari. Si autem Reus in primo, vel
C in alijs terminis responderit, Videat Actor an sit suf
ficienter omnibus positionibus responsum,hoc est,
clarè & euidẽter, & nõ obscurè responsum,sic enim
exponit hoc verbum sufficiẽter Archid. in d.c.ij.de
9 testim.in vi. Quòd si non sufficienter fuerit respon-
sum omnibus positionibus,petat Actor partem ad-
uersam cogi, vt adhuc sufficienter respondeat. Hęc
coactio fit à Iudice Ecclesiastico per excommunica
tionem. Si autem esset Iudex sęcularis,cogeret con-
tumacẽ per arrestationẽ personæ, vel captis pigno-
10 ribus,vel per impositionẽ pœnæ pecuniariæ, vel per
D alias pœnas.Circa quod est notãdum. Quòd si Re
us fuerit iussus ab ipsomet Iudice positionibus re-
spondere,ipse autem respondere recusaret,vel con-
tumaciter recederet, Tunc positiones contra eũ da-
tæ,in pœnam suæ contumacię habeantur pro con-
fessatis, & erit condẽnandus, ac si omnes positiones
11 contra se fuisset confessus. Secus autem esset,si con
tumax non fuisset per Iudicem iussus respõdere,sed
fortè per Notarium vel nuncium,quia tunc non ha
beretur pro confesso, sed aliâs puniretur tanquàm
contumax, scilicet per excommunicationem,vel ca
E ptionem pignorum, &c. Et est ratio quia maior est
contemptus Iudicis quàm Notarij vel Nuncij, etiã
si mandato Iudicis speciali respõdere iussetint, hæc
practica habetur in c.ij.de confess.io vi.an autẽ ad
hoc,vt quis ex non responsione habeatur pro con-
fesso requiratur Sententia,vide glo.in L.ij. §. quod
si actor, C.de iuran.prop.calum.dand.quę tenet qđ
sit. & ibidem,Cy.& Bal.& vide de hoc Feli.in c.cũ
non ab homine in si.de iudic.Bal.in.l.j.C.ex delict.
def.in quan. & in quib.hæred.conue.Et quod non
respondes positioni, habeatur pro confesso in casu
F de quo suprà.hoc intellige si sibi est damnosa,si au-
tem confessio est sibi vtilis,tunc habetur pro negã
te,secundum Bal.in d. §.quòd obseruaui,L.ij.C.de
iura.calũ. & secundum eundem Bal. in L.vni.C.de
confes. Volebam & illud dicere, quòd si ille,qui de-
bebat respondere positioni, & fuerit contumax,&
habetur pro confesso, moritur ante sentẽtiam latã,
Talis pœna non transit ad hæredem,istud est singu
lare dictum Bar.in L.eius qui delatorem,ff.de iure

G fisci,& latius per eundem Bar.in L.manifestè,in si.
ff.de iureiuran.quem tamen limitabis vt per Bal.in
l.ij.C.qui testamen.face.poss. Præmissa procedunt,
nisi essent tales positiones,quibus pars aduersa non
teneatur respondere,& de hoc excipiet,vt si sit posi-
12 tio Criminosa,vt quia dicitur in ea , pono quòd tu
sis adulter,fur,vel homicida. Nam si crimẽ non pu-
blicum,non tenetur respondere tali positioni, & se
13 ipsum respondendo diffamare. Item si est positio
impertinens,nihil inferens vel concludens,vt si dici
tur,pono ꝙ Imperator iã sit Romæ.quia,sit vel non
H sit:propterea non sequitur quòd sim debitor tuus. I-
14 tem si est positio Iuris, hoc est, si continet aliquid
expressum seu determinatum in Iure,huic pars non
tenetur respondere,quia ius est certum,& propterea
non probãdum, & per consequens nec ponendum.
Et hoc probatur in l.ornamentorum , ff. de auro &
ang.leg.quod tamen intellige in Iure scripto,secus
est in consuetudine, quæ potest per positionem in,
Ius deduci. Et idem in statutis alterius Ciuitatis
quæ debent in iudicium deduci & allega. secũdum
Bar.& glossa in L. præscriptione , si contra iua vel
I vtil.pub. Item si est positio de facto alieno, & non
15 de facto proprio,vt si dicatur, Pono ꝙ Titius scho-
laris percussit Seium,ad illam enim non tenetur re-
spondere.Item positioni contrariæ non respõdetur,
veluti,si quis respondisset vni positioni,& posteà es
set facta alia positio, cui si pars respõderet, sibi esset
contraria. Nec respondetur positioni captiosæ, sci-
licèt quæ ita est cõcepta,quòd quouismodò respon
detur affirmatiuè vel negatiuè , respondens capitur
& cauillatur, & periurium aut infamiam incurrit,
K vt habe.& notat.in L. qui iurasse,§.si pater,ff.de iu
reiurand.per Barto.in l.Marcellus,ff. rerum amota
rum. Item positioni multiplici non est responden-
dum,sed respondere debens potest petere vt illa po-
sitio multiplex distinguatur. Et sic de alijs causis si-
milibus rationabilibus , de quibus in gloss. magi-
stra.c.j.& melius glos. in verb. rationabili causa,c.
ij.de confess.lib.vj.Et per Speculat. eodem titul. Et
16 circa hunc terminum notetis practicam, quòd vbi
procurator est homo rixosus,malitiosus,& sine con
scientia,vt sunt plerumq; illi,qui quotidie in consi-
storijs,expectãtes lites non pacem,pauperes pro ha
L bendis pecunijs dilaniunt:de quibus per Io. Fab.in
sti de satisda.§.fin.versic.sed pone agebam,cum ver
sic.sequenti.Et principalis sit iustior,vel magis sciẽs
merita causæ,vel eius veritatem,quàm procurator,
Tunc potest dicere Actor contra procuratorem vo
lentem respondere positionibus: Respondeat prin
cipalis & non tu, cum ille scit magis veritatem,
& in causa melius instructus est. Hoc enim ca-
su cogendus est principalis vt positionibus respon-
deat,vt in glos.fin. ad si. cum suis concordantijs,c.
j.de iudic.in vj. & glos.in verb.abbate,in c.ij. de te-
M stib.in vi:abb.& Io.de Imo. in c. pertractandis, de
iura.cal.Bar.Bal.& Alex.de Imo.in L.si.C. de pro-
curat.& idem Alexand.de Imo. in l. qui bona, §. si
alieno nomine, in viij.col.ff. de dam. infect. Et hoc
procedit quantum ad respondendum positionibus,
sed non quantum ad iuramentum calum. Est etiam
sciendum, quòd procurator habens speciale man-
datum iurare potest , etiam si esset iniquior do-
mino , Ratio est , quia iurat in animam domini
sui Est quoque notandum,quòd Reus non tenetur

A In iudicio, vt Reus nihil posit consequi, nisi abso-
lutionem ab impetitione Actoris non probantis, &
vt sibi condemnetur in expensis, cum Reus in quá-
tum Reus nihil aliud petat neque petere debeat, ni
si vt absoluatur ab impetitione Actoris. Si verò ve-
lit petere vt res sibi adiudicetur, tunc deberet in alia
instantia agere, & hoc petere vt Actor. Sed Ioan. de
Imo. dicit in d. c. ex conquestione, quòd hęc opinio
Host. & Modernorum sit nimis rixosa, Inno. verò
9 mitior, & propterea in practica seruatur. Denique
circa hunc terminum notandum est, quòd quamnis
B lex moderet probatorias dilationes, & dicat: Quòd
si Actor, qui probare vult vel debet, habeat testes
vel instrumenta sua in eadem prouincia vbi lis agi-
tur, quòd tunc debet habere terminum trium men-
sium. Si verò testes vel instrumenta sint extra pro-
uinciam in qua litigatur, & sunt in prouincijs con-
tinentibus, id est, vicinis prouincijs, tūc habebit sex
menses ad probandum. Si verò habeat testes vel
instrumenta in prouincijs transmarinis & longin-
quis, tunc dantur nouem menses ad probandū, iux-
ta L. j. C. de dilatio. & § spatium, iij. q. iij. tamen hæ
C probatoriæ dilationes sunt hodiè arbitrariæ, & po-
sitæ in arbitrio Iudicis, qui pro qualitate causæ &
personarum potest huiusmodi abbreuiare vel pro-
10 longare. Videat tamen Iudex, ne hunc terminū pro
bandi nimis abbreuiet seu arctet, & sic per hoc au-
ferret parti probare debenti facultatem probandi,
quia si hoc fecerit, potest ab eo appellari, vt ostēdit
Bal. & Moder. in d. L. j. Et Canonistę in c. j. de dilat.
faciunt tamen docto. in præalleg. loc. distinct. Aut
terminus nimis breuis est peremptorius, & tunc po
test appellari, aut non est peremptorius. & tunc nō
D appelletur. Limita tamen hoc vltimum quòd etiā
si terminus non esset peremptorius, esset tamē adeò
breuis, quòd non posset quis infra eum compare-
re, quòd tamen appellari posit, secundum docto. in
in dicto capitul primo. E conuersò si dilatio esset ni-
mis longa, posset etiam appellari, vt per Baldum in
dicta L. j. C. de dilat.

De testibus cogendis Rub. 18.

SVMMARIVM.

E 1 *Actor uel probare debens, si testes uocati noluerint com-*
parere, quid facere debeat ne succumbat.
2 *Testes, antequā propter eorum contumaciam excomuni-*
centur prius debent moneri.
3 *Testes propter contumaciam excommunicati, si in excō-*
municatione perseuerauerint, quomodò ulterius com
pelli debeant.
4 *Testes ualetudinarij, senes & pauperes honesti, non co-*
guntur exire ad Iudicem, sed iudex debet ad eos exami
natorē mittere.
5 *Egregiæ persoaæ non tenentur adire præsentiam Iudicis*
F *pro ferendo testimonio.*
6 *Testes priuilegiati, ut non teneantur ferre testimonium,*
qui sint.
7 *Procurator postquàm post litē contest. dominus litis fa-*
ctus est, ad receptionem testium debet citari, & nō do
minus principalis, aliâs actus non ualet.
8 *Lite cum procuratore contestata, dominus non potest si-*
ne causa litem in se transferre.
9 *Litigare per se nemo cogitur, nisi in certis casibus.*
G 10 *Procurator si nō est citatus ad actum receptionis testiū,*
sed dominus principalis, qui spōte comparuerit, tunc
si procurator non contradixerit, actus non ualet.
11 *Procurator in causa, in qua non requiritur litis contesta*
tio quando fiat dominus litis.

ADVENIENTE termino probatorio parti
1 aduersæ & testibus statuto, tunc si testes nolue
rint deponere, vel neque comparuerint, & iurare ac
testimonium veritatis prohibere non curauerint,
aut causas rationabiles suorum impedimentorum
non allegauerint, probare debens nihilominus suc-
cumbit, nisi facta primò relatione Cursoris siue nun
H cij accusabit contumaciam eorum, & petat eos con
2 tumaces reputari, & in eorum contumaciam sibi
monitorium contra testes decerni, quod Iudex fa-
ciat. Et si in termino monitorio iterum non compa
ruerint, Actor accusabit contumaciam testium ci-
tatorum & monitorum, petens, si Iudex fuerit eccle
siasticus, eos contumaces reputari, & in eorum con
tumaciam excommunicari, quod Iudex faciat, eós-
que excommunicatos denunciari mandat, donec &
quousque absolutionem obtineāt, & testimonium
veritatis perhibeāt. Si autem testes in excōmunica-
I tione perseuerauerint, possunt censura grauari, do-
3 nec obediant, quia crescente contumacia crescere
debet & pœna, potest etiam in eorum cōtumaciam
brachium sęculare inuocari, iuxta tot. titu. de testi.
cogend. & per Speculat. eod. titul. Et licet regulari-
ter testes possunt cogi vt accedant præsentiam Iu-
dicis pro testimonio ferendo, tamen ab ista regula
excipiuntur multa genera testium, qui non sunt co-
4 gendi vt præsentiam Iudicis accedant. Vt sunt va-
letudinarij, senes, & pauperes honesti & verecun-
di, qui propter nimiam paupertatem, vt quia defi-
K ciunt in vestimentis statum eorum cōcernentibus,
verentur præsentiam Iudicis accedere, vt vidimus
quandoque in nobilibus. c. Si qui testium. vbi doct.
de testi. Hoc autem de pauperibus suspectis non de
bet intelligi, qui facile ob eorum paupertatem pos-
sunt corrumpi, quoniam illi repelluntur vt suspecti.
secundum Hostiens. in dict. ca. Si qui testium, &
probatur iiij. q. iij. §. itē in testi. vers. item testiū fides.
& in l. j. ff de testi. Item si essent egregię personę, L.
ad personas egregias cum similibus, ff. de iureiur.
5 Isti enim testes nō cogūtur accedere præsentiā Iudi
cis, sed Iudex debet ad eos personas discretas mitte
L re, & hodiè mittuntur Notarij, qui ab eis recipiunt
9 iuramenta & veritatis testimonia. Vlterius sciēdum
est, quod multæ sunt personę priuilegiatę, quę nō tenētur
ferre testimoniū, vt sunt filius cōtra patrē, & econ-
trà, l. testis idoneus, ff. de testibus, l. parentes, C. eo.
titul. & intellige de parentibus ascendentibus & de
scendentibus vsque in infinitum, tā in linea paterna
quàm materna, secundum Speculator. de testim.
§. primo, circa principium. & intellige de filio si-
ue sit in potestate patris, siue emancipatus se-
cundum Speculator. vbi suprà. Et sic pater seu
M mater & filij, nec pro se nec contra se admittuntur,
nam vox patris vox filij est, & econtrà institut. de
inutilibus stipulat. §. ei. & §. post mortem cum simil.
possunt tamen parentes in quatuor casib. esse te-
stes pro filijs. Primus casus est. xx. quæst. tertia. c. pręⁿ
sens. Secundus est casus in glos. singula. in l. etiam,
ff. de proba. Tertiū habes cas. in c. videtur, qui mat.
acc. pos. Quartū. l. qui testamēto, § per cōtrarium. ff.

A detesta. Item excusatur gener ne dicat testimoniū
contra socerū, & econtrà, vitricus contra priuignū,
& econtrà, Sponsus contra patrem sponsæ, & pater
contra sponsum filiæ, Libertus contra patronum.
Item sunt aliqui priuilegiati ratione cōiunctionis,
vt quia sunt coniuncti sanguine vel affinitate, &
aliæ multæ personæ pro quarum cognitione videte
in l.iiij. & quæ ibi not. cum L L. sequen. ff. de testim.
iiij. q iij. § Item lege Iulia iudiciorum publicorum,
& § sequenti, & per Specula. in titul. de testimo. §. j.
in princip. & §. xiij. incipi. de testium compulsione.
7 Præterea circa hunc terminum cauēdum est, quòd
B si Reus defendat se iudicio per procuratorē, & pro-
curator est litem contestatus, & sic per litis conte-
sta. dominus litis factus, vt in capi. j §. j. de procura.
in vj. quòd tunc non ipse Reus & dominus princi-
palis, sed ipsius procurator ad actum receptionis te
stium citandus est, aliàs enim si dominus principa-
lis & non procurator citaretur, receptio esset nulla,
quasi facta parte aduersa nō citata, c. in nomine do
mini, & ibi abb. Sicul. in vij. col. de testi. Bart. Bal.
Alexan. de Imo. & legist. in L furioso, ff. de re iudi-
ca. & Bal. in L. j. C. de sen. & inter om. iudi. Et sic si
C procurator nō citaretur actus esset nullus, licet prin
cipalis citatus comparuerit, si procurator contradi-
xerit & exceperit quòd testes sint recepti ad iuramē
8 tum, eo tanquàm domino litis & istantiæ non cita-
to: ex quo dominus principalis ipso inuito sine ra-
tionabili causa eum reuocare nō possit Et quia do-
minus eum constituerit, ac per hoc elegerit quòd
non velit litigare in persona propria, sed per procu-
ratorem, ideò procurator & non dominus fuit citā-
9 dus. cum nemo cogatur per se litigare, sed potest per
procuratorem si velit, nisi in certis causis exceptis,
D de quib. in L. fi. C. de procurat. Verum tamen est,
10 quòd si procurator non sit citatus, sed dominus, qui
sponte comparuit in termino ad vidēdum & audiē-
dum iurare testes, & procurator non contradiceret,
quòd tunc valeret actus, ex quo dominus mansit v-
tiliter dominus instantię, cum ad eum vtilitas com-
modum & damnum causæ pertineat. Sic tenet Bar.
in d. l. furioso, in q. fi. ff. de re iudi. & sequen. cum Pa
nor. in dicto. capitul. in nomine domini, de testimo.
11 ad fi. d ver. Quæro de not. quest. Porrò si Procura-
tor esset constitutus in causa, in qua non requiratur
E litis contestat. vt in beneficialibus, matrimoniali-
bus, & alijs priuilegiatis causis, de quibus suprà, tūc
Procurator statim postquàm seruauerit vnum ter-
minum respicientem merita causæ, principalis fa-
ctus est dominus litis, propter quòd ipse procurator
& non principalis esset citandus, vt diximus, vt in
l. post litem, & ibi Bartolus ff. de procurat, & Ale-
xander. de Imola. in l. nulla dubitatio, C. de procura
toribus.

F Probatoria dilatio quoties dari possit. Rubrica. 19.

SVMMARIVM.

1 *Probatoria dilatio regulariter in causis ciuilibus non amplius quā semel danda est.*
2 *Ratio quare in ciuilibus dilatio tantum semel datur.*
3 *Probare debenti, cum causæ tamen cognitione, tertia, imò & quarta potest dari dilatio ad probandum.*
G 4 *Cognitio Iudicis in danda prima dilatione quæ sit.*
5 *Probatorius terminus, licet à parte debeat peti, Iudex tamen illum non petenti potest dare, si sibi uidebitur.*
6 *Cognitio in secunda dilatione danda quæ sit.*
7 *Impedimentum quod euenit in prima dilatiōe potest per iuramentum probari.*
8 *Secunda dilatio quando debeat concedi.*
9 *Tertia dilatio quando debeat peti.*
10 *Impedimentum in secunda dilatione per iuramentum non potest probari.*
H 11 *Impeditus in prima dilatione, tantum temporis habebit in secunda, quantum fuerit impeditus in prima, nisi tempus impedimenti absorbuisset totam primam dilationem.*
12 *Impeditus in una dilatione, non habet secundam dilationem indifferenter, quoad quoslibet testes producendos, sed solùm ad illos in quibus non fuit negligens.*
13 *Quarta productio testium non debet dari, nisi cum legali solemnitate.*
14 *Quartam dilationem petens, si non petierit cum solemnitate legali, eius petitio repellitur.*
I 15 *Forma solemnitatis legalis quæ sit.*
16 *Multitudo effrenata testium quæ dicatur.*
17 *Iudex qualiter debeat refrenare multitudinem testiū.*
18 *Differentia inter productionem & dilationem.*
19 *Probare debens, qui habet primam dilationem, potest infra illam producere, hodiè unum testem, cras alium, & posteà iterum alium, & sic in una dilatione potest facere plures productiones.*
K 20 *Instrumentum post terminum probatorium usque ad cōclusionem, imò nonnunquàm post conclusionem potest produci.*
21 *Subornatio in instrumentis non timetur.*
22 *Instrumentorum appellatione quanquàm ueniunt quoque testes, tamen in stricta materia differunt.*

CIRCA practicam materiam ad probandum
illud etiam diligenter est cōsiderandum, quòd
1 probatoria dilatio regulariter in causis ciuilibus
non amplius est danda quàm semel, quę tamen mo
deratur secundum locorum distantiam, vt suprà te-
tigimus. Hoc probatur per text. & doc. in d. l. j. C. de
L dilati. & in d. § spatium, iij. q iij. & ibi per Archidia.
& est tex. in l. fin. ff. de dila. ibi plusquàm semel, & c.
2 Ratio est hæc, quia dilatio probatoria de sui natu-
ra est peremptoria, id est, perimit & aufert facult-
tem & potestatem probandi post terminum ad hoc
datum, etiam si in ea nō dicatur, vt in d. l. fi. ff. de di-
lat. & ibi per Bart. Paul. de cast. & Alex. de Imo. &
per tex. & Paul. de Cast. in l. oratione, ff. de dilati. &
Panorm. in c. licet, de probat. in iij. col. Hæc autem
regula, quòd dilatio non amplius quàm semel sit dā
da fallit, si probare debenti emerserit vel acciderit
inopinatè & sine culpa sua aliquod impedimentū.
3 quia tunc probare debenti, tres sunt dandæ dilatio
nes, imò quarta cum solemnitate tamē legali, aliàs
non, de quo per Bar in d. l. fi. ff. de dilatio. & proba-
tur in d. l. oratione, ff eo. & in d. l. j. C. eod. in text. ibi
si rerum vrgentissima ratio flagitauerit, idem in d.
§ spatium, & glos. in c. prętereà, de dilat. & doc. in c.
in causis de testi. Et autem hic notandum quòd nul
la dilatio, etiam si esset prima, potest dari sine causæ
cognitione, vt in l. j. & in l. à procedente, C. de dilat.

Si autem.

A Si autem dilatio nullam vel modicam requireret
cauſæ cognitionem, & tractaretur de leuiſsimo pręiudicio, tunc talis dilatio poſſet dari à Iudice non
ſedenti pro tribunali, aliâs ſecus. ita dicit Ioannes
4 de Imol. in ca.n. prætereà, de dilatio. Sed ponamus
exemplum: In danda prima dilatione quæ conceditur cum leuiori cauſæ cognitione vertitur hæc cognitio, Vt Iudex antequàm ſtatuat terminum, &
concedat primam dilationem ad probandum, videat primò vt cognoſcat quid velit probare actor,
an proſit ſibi ac cauſæ. Secundò, vt videat articu-
B los quos petens dilationem vult probare, an ſint
pertinentes & releuantes, & ſic ad probandum admittendi, quoniam articulus impertinens non debet de probandum admitti, eò quòd probatus non
releuat, l. neque natales, C. de probationibus & in
ca.n. cum contingat, de officio delegati, & ibi gloſſ.
5 Tertiò, vt probare volens petierit ſibi terminum ad
hoc ſtatui, licèt Iudex ex officio, ſi ſibi videbitur,
poſsit hanc dilationem non petenti dare, per doc. in
dict. l. prima C. de dilatio. Quartò, vt Iudex videat
vt actor malitioſè vel calumnioſè non petat ſibi
C dari dilationem ad probandum. Ecce circa hæc
quatuor vertitur cognitio Iudicis ad dandam primam dilationem, debet enim ſuper ijs quatuor videre antequàm eam concedat. In ſecunda verò di-
6 latione concedenda debet fieri cognitio circa quatuor iam dicta, & vltra hæc quatuor debet Iudex
videre & cognoſcere de quinto, ſcilicet an actor,
qui in prima dilatione non probauerit, habuerit vel
7 allegauerit iuſtum impedimentum. Hoc tamen impedimentum quod euenit ſibi in prima dilatione
8 pars poteſt probare per iuramentum ſuum. Nec de-
D bet concedi ſecunda dilatio niſi iurauerit ſuper tali
impedimento, per textum in c. quia propter, §. illud,
de electione facit textum in l. ſcire oportet. §. ſufficit. ff. de excuſatione tutorum. & vide de hoc Bartolum, Baldum, & Ang. in l. fin. ff. de ferijs. Et ſi pro-
9 bare debens in ſecunda dilatione ſimiliter impeditus fuerit, poteſt petere tertiam dilationem. Sed il-
10 lud impedimentum quod ſibi accidit in ſecunda dilatione, debet probari, non per iuramentum ſuum,
ſed per teſtes, & hoc eſt quod dicitur, quòd tertia di-
E latio non datur niſi cum maxima cauſæ cognitione, hoc eſt, probatione per teſtes. Et niſi impedimentum probatur per teſtes, tertia dilatio non datur, prout hoc probatur & oſtēditur per Paulum de
Caſtro in dicta l. oratiõe, ff. de dilatione. Bartolum
in l fine ff. eodem. Spec. eodem titul. §. videndum,
verſiculo in ſumma notatur Antonius de Butri. in
11 dicta ca. vltra tertiam, de teſtibus. Tamen docens
ſe iuſtè impeditum in prima dilatione, tantum temporis habebit in ſecunda, quantum fuerit impeditus in prima. Vt ſi fuerit in prima dilatione im-
F peditus duobus diebus, reſtaurabūtur ſibi duo dies.
Hoc eſt verum, niſi horum dierum impedimentum
abſorbuiſſet totam dilationem primam, quia tunc
habebit integrum tempus in ſecunda, quod ſibi
fuit conceſſum in prima dilatione, ita ſentiunt Bartolus, Alexander de Imo. & alij in dicta l. finali. &
Antonius de Butr. in dicto ca. n. o. vltra tertiam. Volebam & hoc addere, quòd vbi probatio data eſt ad
probandum, vel ad aliud faciendum, computantur in dilatione etiam dies feriati, vt eſt text. in l. fi-
G ne pars, in fin. C. de dilatione. Limita tamen hoc,
quòd ſi data eſſet dilatio, quæ abſorberet maiorem
partem termini, propter multitudinem feriarum,
quòd tunc feriæ excluduntur. Et eſt notandum
quòd omnes iſtæ dilationes dari non debent, niſi ſecunda infra terminum primæ, item tertia infra terminum ſecundæ, & ſic quoque quarta infra termi-
12 num tertiæ petatur. Item hic non eſt omittendum,
quòd licet probare debenti in caſu impedimenti in
prima dilatione, danda ſit ſecunda, & ſi in ſecunda
iterum impediatur, ſibi danda ſit tertia, dummodò
H probauerit impedimentum per teſtes, vt diximus,
tamen ſecunda dilatio nō datur indifferenter, quo
ad quoſlibet teſtes producendos, ſed ſolùm illos, in
quibus in prima dilatione non fuit negligens. Exēplum, vt quia fecit in prima dilatione citari aliquos
teſtes, & illos non venientes fecit grauari, vt excommunicatione, vel captis pignoribus &c. & illis durantibus in ſua contumacia tranſijt prima dilatio,
& ideò petijt ſecundam, illa eſt ei danda contra hos
teſtes, per Sali. & Modern. in dicta l. prima C. de dilatione. Quantum verò ad teſtes in quibus fuerit
I negligens, non habebit vlteriores dilationes, ita etiam Antonius de Butr. in dicto ca. vltra tertiam
de teſtibus & Paulus de Caſtro in l. Si ita ſtipulatus eſſem, ff. de verborum obligatione. & per doct.
13 in l. admonendi, ff. de iureiurando. Vltra has tres dilationes ſi probare volens fuerit adhuc impeditus,
& impedimentum durauerit per tres dilationes, tūc
poteſt petere dilationem quartam cum ſolemnitate
legali, & debet exprimere in petitione, ſic ſcilicèt,
Quia ego in ſecunda & tertia dilatione impeditus
fui, propterea peto mihi dari quartam dilationem
K cum ſolemnitate legali. Si enim hoc non addiderit,
14 petitio eius repellitur, nec propterea poteſt appellare, quia non dicitur grauatus eò quòd formaliter non petijt, addendo, cum ſolemnitate legali, de
quo habetur in dicta ca. in cauſis, & ca. ſignificauerunt, & ca. vltra tertiam de teſtibus. & pulchrè Panor. in dicto ca. in cauſis. Et hi textus ſunt originaliter ſumpti ex autheotica de teſtamen. §. quia verò
multi, columna vij. vbi eſt forma & practica petēdi
quartam dilationem cum ſolemnitate legali. Eſt
15 autem ſolemnitas legalis, Quòd ille qui petit ſibi
L dari quartam dilationem, iuret ad ſancta Dei Euangelia, quòd neque ipſe per ſe, neque per alium,
vt per aduocatum, procuratorem vel amicum
ſuum, teſtificata, hoc eſt dicta, vel depoſitiones teſtium ſubtraxerit. Neque percunctatus eſt, id eſt,
ſcrutatus dicta teſtium, neque didicit quid aut qualiter depoſuerint. Et quòd neque per dolum, artem,
ſeu malam machinationem, ſeu fraudem quartam
dilationem petat. Sed quòd hos teſtes quos nunc
producere deſiderat, prius habere nequiuerit. Hęc
M eſt forma ſolemnitatis legalis, ſub qua datur quarta dilatio, & dicitur notanter, neque percunctatus eſt, id eſt, diligenter cunctatus, vel valdè perſcrutatus, quid & qualiter depoſuerint. Vnde ſi
quis receperit dicta teſtium perfunctoriè ad manum, ſed diligenter & exquiſitè non legerit ſeu ſcrutatus ſit quæ depoſuerint, nihilominùs habebit
quartam dilationem, vt per Hoſtienſem, Panormitanum, & Modernos in dicto capitulo vltra tertiam de teſtibus. ex iſtis poteſtis intelligere quòd

A do habuit penes se librum attestationum, & legit
illum, & diligentet est percunctatus, hęc probantur
in §. quia verò, in authen. de testibus. Ergo si quis
perfunctoriè vel percursoriè discurrisset librum at-
testationum, non diceretur didicisse testificata. hoc
not. quia quotidie est in practica. Si autem quis di-
ceret, imò probatio admittitur, etiam si quis didice
rit testificata, l. officium, ff. de rei ven. l. exceptionē,
C. de proba. Respon. Illa iura loquuntur de proba
tione per instrumenta, & quæ sit ratio diuersitatis
statim audiemus. Quarta dilatio denegatur quoq;
B propter effrenatam multitudinē testium, & ex ista
ratione posset etiam denegari secunda vel tertia, vt
in d. c. significauerunt, & in c. cum causam de testi.
16 & l. j. in fi. ff. de test. Et dicunt quidam, quòd si nu-
merus testiũ sit vltra xl. quòd dicatur multitudo ef-
frenata, sed hoc non est verum indifferenter, sed re-
linquitur potius arbitrio iudicātis, pro qualitate &
magnitudine causę, vt vult glo. in d. c. cum causam,
in verbo effrenatam, de cuius practica, & qualiter
17 Iudex debeat refrenare multitudinem testium, vi-
deatis Inno. in d. c. cum causam. Hoc quoque notā
C dum est, quòd sit differentia inter productionem &
18 dilationem, de qua haberis gloss. & doctrin. in di.
can. in causis, de test. & licet textus dicat vltra ter-
19 tiam productionem. Debet tamen glossari & expo-
ni, id est, dilationem. Vnde qui habet primam di-
lationem, potest infra illam producere hodie vnum
testem, cras alium, & posteà iterum alium, & sic in
prima dilatione faciet plures productiones, vt ibi
not. & in glos. super verb. plus quam semel, in § spa
20 tium iij. q. iij. Hoc autem non prætereundum est,
quòd licet post lapsas dilationes non possunt am-
D plius produci testes, pars tamen post illas dilatio-
nes potest producere literas Authenticas sigilla-
tas, vel publica instrumenta, vt per illas vel illa
suam intentionem probet, vsque ad conclusionem
in causa, sic etiam per partis aduersæ confessionem,
vt in c. cum Ioannes, de fide istru. & per Host. in d.
c. vltra tertiam. Vnde non obstat quòd quatuor di-
lationes sint lapsæ, quoniam istæ dilationes cur-
runt contra probare volentem per testes, non per
Instrumenta seu literas Authenticas. Nam illorum
terminus productionis durat vsque ad conclusio-
E nem in causa, c. cum dilectus de fide. instru. & ibi
Panor. Spec. in ti. de dilat. §. fi. vers. Item nota. cum
vers. sequ. Imò aliquando post conclusionem per
Panor. in d. c. cum dilectus. de quo videa. etiam de-
cis. Do. Rot. vi. incip. per eandem motiua in nou.
21 Et sic etiam publicatis attestationibus possunt pro
duci instrumenta, cum in literis & instrumentis
non est timor subornationis, vt in testibus timetur;
c. fraternitatis, & c. series de testi. Et licet appella-
tione Instrumentorum veniant etiam testes, quia
testes instruunt causam sicut instrumenta, vt c. per-
F uenit, la. j. de testib. cogen. l. j. ff. de fide instru. c. fo-
rus, de verbo. signifi. In materia tamen stricta diffe
runt, quia post publicationem testium possunt pro-
duci instrumenta, sed non testes, propter periculum
subornationis, de quo per Abb. in d. c. peruenit, &
Bal. in l. Si ex falsis instrumentis, C. de transact. Et
per hoc habetis responsionem ad l. officium, ff. de
rei vendit. & l. exceptionem, C. de proba. supià in
contrarium alleg.

G De termino ad publicandum, Rub. 20.

SVMMARIVM.

1 *Terminus ad publicandum dicta testium, quando debeat peti.*
2 *Forma publicationis testium.*
3 *Notarius quid iuret in sua creatione.*
4 *Publicatis attestationibus non potest opponi cōtra personas testium, nisi pars de hoc ante publicationē fuerit protestata.*
5 *Forma protestationis de excipiendo contra personas testium.*
H 6 *Exceptio contra personas testium, si de hoc antè publicat. non fuit protestatus, non admittitur, nisi excipere uolens iuret, quòd ad hoc ex malitia non procedat, uel ostendat quòd post publicationem didicerit quod obijcit in personas.*
7 *Publicatio attestationum impedit testium productionem super eisdē capitulis, uel directè cōtrarijs, tam in causa principali, quàm in causa appellationis.*
8 *Publicatio, inuita parte ex rationabili causa contradicēte, non impedit, quo minus pars, quæ testificata adhuc non uidit, testes producere poßit.*
I 9 *Ritè & rectè differunt.*
10 *Aduerbium bene, comprehendit & rititudinem & rectitudinem.*
11 *Aduerbium malè, excludit tam rititudinem quàm rectitudinem.*

TEstibus itaque productis, examinatis, ac deposi
tionibus eorum in scriptis per Notarium reda-
1 ctis: consequenter possunt partes petere, vt dicta te
stium hincinde per Iudicem publicentur. Et debet
Iudex partibus hoc petentibus, dicta testium pu-
K blicare, hoc est, debet dicere: Testimonia dicta, &
2 depositiones testium productorum publicamus, &
pro publicatis habemus. Hoc est, volumus quòd de
positiones testium, quæ hucusque nobis, scilicèt Iu
dici & Notario causæ, solum cognitæ fuerunt, mo-
dò sint notæ & manifestæ ambabus partibus. Acto
ctori scilicèt vt videat an per testes sua intentio sit
probata, & reo vt videat an actor contra eum pro-
bauerit vel non, vel etiam si reus super his exceptio
nibus & defensionibus produxerit testes, vt videat
3 an per testes exceptio sua sit ꝓbata. Iurat enim qui
libet Notarius in creatione sua ꝙ nō scribat publi-
L ca instrumenta in papyro, & quòd dicta testium ne
mini reuelet, sed occultè teneat in mente, donec fue
4 rint à Iudice causę publicata. Est autem notandum
quòd volens excipere contra personas testium, de-
5 bet de hoc protestari antequàm dicta eorum publi-
centur, in hunc modum, Protestor de dicendo & ex
cipiendo tam contra dicta testium quàm cōtra per-
6 sonas eorum, loco & tempore congruo. Nam si ita
non fuerit protestatus ante publicationem, tunc vo
lens excipere non auditur, nisi iuret quòd calum-
niosè non excipiat, vel ostendat quòd ea quæ nunc
M excipit prius nesciuit, & nunc primò deuenerunt
ad eius notitiam, hæc probantur in ca. præsentium
de testi. Si autem testis, contra cuius personam quis
fecerit protestationem de opponendo, diceret in di
cto suo aliquid in fauorem protestātis, an prodesset
illi qui est protestatus, de hoc vide Inno. in d. c. præ
sentium, & ibi Io. de Imo. qui ex mente doct. meli-
7 us dicit quā Inno. Potest aũt altera partiũ vel vtra-
que, si testes sunt ritè recepti, resistere publicationi,

A & petere, ut sibi dicta testium publicentur, quoniã
vult in eadem causa & instantia super eisdem arti-
culis, vel directè contrarijs, vel etiam in causa appel
lationis, & in secunda instantia producere alios te
stes. Hoc enim facere non posset postquàm sibi fue
rint attestationes publicatæ, & didicerit testificata,
cum sit eadem ratio in causa appellationis, quę fue
rit in prima instantia, scilicet periculum subborna-
tionis & corruptionis testium, & ne informẽtur in
causa appellationis, quid & qualiter deponere de-
beant, vt traditur in l. per hanc, C. de temp. ap. & in
B authen. de testi. §. quia verò, col. vij. & in authen. at
qui semel, C. de probat. & ibi per Legist. & Cano-
nist. in c. fraternitatis, de testi. & in Cle. fin. eo. titu.
8 Quòd si Iudex, partibus aut parte inuita publicat
dicta testium, tunc non obstante huiusmodi publi-
catione, pars quę nondum didicit testificata, potest
alios testes producere, tam super eisdẽ articulis quã
super alijs directè contrarijs, hoc probat tex. in d. §.
quia verò, in prin. & glo. in verbo. & excepta. idem
tenet glo. fi. in c. constitutis la. ij. vbi Io. And. & Pa
nor. de test. & Bar. in d. authent. at qui semel, C. de
C probat. Et dicitur notanter, si fuerint ritè recepti, se
cus enim si non ritè essent recepti, quia tunc publi-
catione non obstante, alij testes possent produci.
9 Debetis autẽ scire, quòd differunt ritè & rectè quia
ritè & rititudo respiciunt solemnem ordinem iudi-
ciarium, vt scilicèt, quòd testes sunt producti & re-
cepti post lit. contest. & quòd pars aduersa sit citata
ad audiendum testes iurare, & ad dandum interro-
gatoria. Sed rectè & rectitudo respiciunt iustitiam
causæ, vt rectè est iustè, ritè, id est solemniter. sic de-
clarat Alex. de Imo. in l. iustè, ff. de acquir. poss. Sed
D aduerbium Bene comprehendit vtrumque, rectitu-
10 dinem & rititudinem, vt cum dicatur: Testes sunt
bene recepti & examinati, id est, ritè & rectè secun-
11 dum formam iuris & iustitiam. Aduerbium autem
malè significat non benè, & sic nec rectè nec ritè, vt
osten. Bal. in l. eos, C. de appel. Finaliter subiungo
etiam menti tenendum, quòd etiã post publicatio-
nem testium possint admitti testes super eisdem ar-
ticulis, vel omnino contrarijs, vt est in causa matri-
monij, quando tractatur de Matrimonio separan-
do, vt est text. in c. series de testib. ratio est quia sen-
E tentia lata in causa matrimonij nunquàm trãsit in
rem iudicatam, c. lator de re iudic. c. fraternitatis de
frigi. & malef.

De exceptionibus contra personas & dicta Testium, Rubrica 21.

SVMMARIVM.

1 *Dilatio ad excipiendum contra dicta testium est arbitraria.*
2 *Causa legitimæ repellendi testem à testimonio.*
3 *Periurium opponi potest contra testem.*
F 4 *Infamis testis esse non potest.*
5 *Inimicitia obijcitur testi.*
6 *Excommunicatio obijcitur testi.*
7 *Impubertas potest obijci testi.*
8 *Monachatus potest obijci testi.*
9 *Testis sibiipsi contrarius à testimonio repellitur.*
10 *Contrarietas testium duplex.*
11 *Testis singularis qui dicatur.*
12 *Testes debent examinari secundum data interrogatoria.*
13 *Iudex debet dare copiam articulorum parti aduersæ, ut*
G *desuper interrogatoria, si uelit, facere possit.*
14 *Interrogatoria superflua & impertinentia iudex debet resecare.*
15 *Interrogatoria, etiamsi à parte non dantur, iudex tamẽ ex officio testes debet interrogare de circũstantijs causæ, & de causa scientiæ.*
16 *Testes probatorios, & reprobatorios probatoriorum reprobare licet, sed reprobatorios reprobatoriorum non licet.*
17 *Terminus ad replicandum contra exceptiones contra testes appositos, quando peti debeat.*
H 18 *Terminus ad replicandum est arbitrarius.*
19 *Replicatio quomodò debeat produci.*
20 *Terminus ad duplicandum quando peti debeat.*
21 *Duplicatio quomodò debeat produci.*

POS factam publicationem dictorũ testium dan
da & concedenda est partibus petentibus copia
depositionum, & statuendus terminus ad dicendũ
1 & excipiendum, quicquid verbo vel scripto tam cõ
tra personas quàm dicta testium dicere vel excipere
voluerint, qui est in arbitrio Iudicis secundum qua
litatem & magnitudinem causæ positus, & secun-
I dum quòd fuerint plures vel pauciores testes pro-
2 ducti. Et est animaduertendum, quòd quędam sunt
3 causæ quæ respiciunt defectum personæ testis, vt si
4 testis productus sit periurus. Item si sit infamis. Itẽ
5 inimicus capitalis eius cõtra quem producitur. Itẽ
6 si sit excommunicatus. Item opponitur contra te-
7 stem propter impubertatem. Item propter mona-
8 chatum, & propter alias multas causas, quas plenè
prosequitur Spec. in tit. de testi. in princ. vbi videas.
Verum tamen est quòd debeat inspici, qualis fuerit
K testis tempore depositionis, cum non obstant crimi
na commissa post depositionem, Bar. in l. j. §. Si ser-
uus, ff. de q. Bal. & Alex. de Imo. in l. j. C. de test. Prę
tereà solet excipi contra dicta testiũ, videlicet, quòd
9 testes sint sibi inuicem contrarij. Nam talis testis re
pellitur à testimonio, vt in c. licet causam de proba.
& c. sollicitudinem, de app. in fi. facit lex j. in princ.
ff. de testibus & iij. q. ix. c. nihilominùs, & iiij. q. iij.
10 vers. qui falso, cum similibus. Sunt autem testes con
trarij dupliciter, vno modo, quando vnus & idem si
bijpsi contradicit. Alio modo quando vnus contra
dicit alij testi, & tunc dictum vnius destruit dictum
L alterius, si sunt pares numero, aliàs præualent qui
sunt numero plures. Item quòd testes sint singula-
11 res. Tunc autem dicitur testis singularis esse, quan
do solus est, nec habet alium in depositione conte-
stem & concordem, quare eius testimonium nullũ
est, tam iure diuino, quod habet in ore duorum &c.
quàm iure humano, canonico & ciuili, l. iusiuran-
di, C. de testi. c. licet vniuersis, &c. quoties de testib.
12 cum similibus. Item quòd nõ sint examinati iuxta
interrogatoria data, c. per tuas de testi. & gloss. in
ver. interrogatoria, c. ij. §. testes, de testi. in vi. Quia
M Iudex non debet testem super alio quàm in interro
gatorijs comprehensum est, interrogare, per Inno.
in d. c. per tuas. Et sunt multæ aliæ exceptiones, quę
tam contra dicta testiũ, quàm personas possunt op
13 poni, de quibus latè Spe. vbi suprà. Et cum hic de in
terrogatorijs fit mẽtio, scire debetis, quòd iudex de
bet dare copiam articulorum parti aduersæ, quod desu
per faciat interrogatoria, si velit. Quę copia si dene
garetur, processus esset nullus, per tex. & doct. in d.
14 §. testes Potest tamẽ iudex interrogatoria superflua

A & impertinentiã resecare, vt quoque de articulis di
15 ximus. Si autem pars non dederit interrogatoria, nihilominus debet Iudex supplere, & testes ex officio de circumstantijs causæ, & de causa scientiæ inter-
16 rogare, per Panor. & Modern. in d. c. per tuas. Vltimò notetis, quòd postquàm actor produxerit testes probatorios, reus potest producere testes, qui dicuntur reprobatorij, & viceuersa actor testes contra reprobatorios, qui dicũtur reprobatoriorũ reprobatorij, sed vltrà non est progrediendum, ne in infinitũ negotium prorogetur, vt est text. in c. licet dilectus
B de testi. Quando nunc reus suas exceptiones cõtra
17 dicta testium vel eorum personas opposuerit, tunc
18 actor petat copiam exceptionum, & terminũ ad replicandum statui, quod Iudex faciet. & erit hic terminus arbitrarius, & maximè talis qualem habuit reus ad excipiendum, nisi Iudici aliter ex legitima
19 causa visum fuerit. Quo adueniente actor compareat & dicat: Ego N. ad satisfaciendum huic termino produco has replicas contra exceptiones aduersarij mei nuper productas, petens, potestans & allegans prout in eis continetur latius. Et nihilominùs
C mihi citationem decerni contra partẽ aduersam ad
20 duplicandum. Quo facto reus petat sibi decerni copiam replicationis, & terminũ ad duplicandum sta
21 tui, quod Iudex faciat. Isto termino adueniente dicat reus: Ad satisfaciendũm huiusmodi termino do & produco has duplicationes cõtra replicationem actoris, petens, protestans & allegãs, prout latius in eis continetur, & nihilominùs citationẽ contra partem aduersam ad triplicandum &c. Quo termino adueniente actor potest, si vult, triplicare, & reus quadruplicare. Et cum ita hincinde exceptiones, re
D plicationes &c. sint productæ, partes petant interloqui. Possunt tamen partes si volũt procedere in causa principali, & has exceptiones, replicationes, &c. reseruare ad merita causæ.

De termino ad producendum omnia, Rub. 22.

SVMMARIVM.

1 *Terminus ad producendum omnia quando debeat peti.*
2 *Actor qualiter debeat producere omnia.*
3 *Ad dicendum contra omnia producta pars aduersa citari debet.*
4 *Monumenta quæ sint.*
E 5 *Sigillum literis appositum. si pars contra quam producuntur literæ neget esse illius cuius esse dicitur, tunc si non est notorium, producens de eo probare debet.*
6 *Instrumentum, si negetur à publico Notario esse confectũ, producens, si nõ est notoriũ, de eo debet probare.*
7 *Testes super recognitionibus Sigillorum, & approbationibus iurium & monumentorum recepti, quid deponere debeant.*
8 *Instrumento de longinquo producto, quando habeatur fides.*
9 *Testimoniũ de credulitate super recognitionibus iuriũ,*
F *de consuetudine potest sufficere, si modo testes aliqualem causam dicant.*
10 *Sigillo an credatur, attenditur consuetudo loci contractus, & non iudicij.*
11 *Priuatæ scripturæ mercatorum, ut plenam faciant fidem, attenditur consuetudo loci contractus, & non iudicij ubi producantur.*
12 *Testes super recognitionibus sigillorum & instrumentorum de consuetudine deponunt utraq; parte præsente & audiente.*
G 13 *Regula, quòd pars, si testificata didicerit, ad producendos nouos testes non admittatur, in testibus super recognitionibus iurium non habet locum.*
14 *Cautela, quòd etiam didicitis testificatis noui testes produci possint.*

CVM autem reus contra personas & dicta testiũ nihil exceperit, vel fortè exceperit, & actor replicauerit &c. & desuper interlocutum fuerit, tunc
1 actor. vt perueniatur ad diffinitiuã sententiam, potest petere terminum ad producendũ omnia, & datur in priuilegiatis ad secundum diem, in propha-
H nis & ordinarijs ad octauam, secundum reformationem Cardi. S. Marci, quam fecit de mandato Clemen. Papę V. In quo termino actor, si habuerit Bullas seu literas apostolicas, Instrumenta seu literas authenticas, sigillatas, vel alia munimenta, quibus vult fundare intentionẽ suam, illa potest, parte aduersa ad hoc citata, producere: sic similiter potest fa
2 cere reus, quia iste terminus est cõmunis. Adueniente autem isto termino actor comparens dicat: Vene. domine Iudex, satisfaciendo huiusmodi termino compareo, & omnia monumenta mea verbo produ
I co, cum protestatione de latius &c. & contumaciã mei aduersarij non curantis producere omnia, accuso, & eum contumacem reputari, citationemque contra eum ad dicendum contra omnia producta
3 decerni peto. Tunc Iudex illum terminum in beneficialibus ad secundam, in ordinarijs ad octauam diem iuridicam decernat, in quo actor potest sua monumenta prius tantùm verba producta, facto & realiter producere & exhibere, Et citationem petere contra partem aduersam, ad videndum & audiendum testes, super recognitionibus & ap-
K probationibus Sigillorum, manuum Notariorum, iurium & monumentorũ, in huiusmodi causa pro-
4 ductorum, produci & iurare. Sunt autem monumẽta, literæ authenticę, instrumenta, priuilegia, partiũ confessiones, testium attestationes, & alia quæcunque quibus causa instruitur & munitur, & quæ veritatem & causam adiuuant, glos. est in verb. munimenta, & ibi Hosti. c. coram de in integ. restitu. Dixi de productione testium super recognitionibus Si
5 gillorum &c. Nam si negaretur sigillum literis appositum esse illius cuius esse dicitur, vel si Instrumẽ
L tum negaretur esse confectum à Notario publico,
6 illud, nisi esset notorium, debet probari, de quo per Inno. c. j. de fide instit. & per Spec. in tit. de procura. §. ratione autẽ, vers. Item quòd non sunt sigillo autentico, & in tit. de inst. ædi. §. restat, ver. Sed quid si producitur, & vers. & scias, & vers. illud autem, cũ vers. sequenti. Probatur hoc etiam per text. & Bar. in l. si procuratorem, ff. de procura. l. cum ab initio, cum l. seq. & ibi not. ff. quemad. testa. ape. Et sic non probant Sigilla vel instrumenta incognita, & per
7 testes non approbata neque recognita. Nec sufficit
M testimonium de credulitate, quòd scilicèt testis dicat, credo sigillum vel instrumentum esse illius cuius esse dicitur &c. Sed debet deponere de veritate, & ita dicere: Nosco Sigillum: & scio quòd sit illius cuius esse dicitur. Et si interrogetur de causa scientiæ, debet dicere, quia fui pręsens & vidi quòd talis sigillauit. Vel quia vidi sæpè prius simile sigillũ illius cuius dicitur esse. Quantum ad Instrumenta, dicat: Nosco illum qui se subscripsit, & scio eum esse Notarium publicum, quia vidi quòd ad eum tan-

A quàm ad publicum Notarium habeatur recursus
Vel quia vidi prius plura Instrumēta de eadem ma
nu, & eum eodem signo. vel quia fui præsens. Hæc
probātur d. L. Si procuratorē, Bar. & Pau. de Cast.
ibi & d. l. cum ab initio iuncta glo. fi. ff. quemad.
testa. ape. Spec. in d. vers. illud autem. c. 1. & ij. de ele.
pere. & ibi per Io. And. & Ant. de Buc. Panor. in c.
quod super his de fid. instr. & de hoc per Legist. in
8 l. solam, C. de testi. Quid autem si instrumentū pro
ducatur de longinquo, vt ex Anglia vel Dacia, &
Notarius est incognitus, similiter sigillum, & testes
B qui recognoscant, propter distantiam loci non pos
sunt haberi, ad hoc respondet Spec. in tit. de instru.
edi. §. restat, vers. Sed quid si producitur, vide Pau.
Lyaza. Cle. j. de procura. in hoc bene concluden de
quo etiam per doct. in l. comparationes, C. de fid. in
9 stru. vbi Bal. in q. v. Cy. & Sali. Verum tamen est, q
si sit cōsuetudo in recognitionibus literarum in ali-
quo Consistoriali, quòd sufficeret testimonium de
credulitate, quòd tunc probata tali consuetudine,
testimonium de credulitate admittatur & sufficiat,
debent tamen testes aliqualem causam dicere, c. cū
C dilectus, de fide instrum. & proba. per Not. Panor.
in c. ij. de probat. Bal. super Rub. C. de fid. instit. in
10 septimo & vltimo supplemento. Vbi dicit septimū
& vltimū supplementum, est loci consuetudo, quòd
his sigillis creditur. Et sic attenditur in his, an sigil-
lum priuatum probet, consuetudo loci contractus,
& nō iudicij. Hinc dicit do. Ias. in l. cūctos populos
11 C. de summa. tri. & fi. ca. in v. col. Quod stante sta-
tuto vel consuetudine, quòd priuatæ scripturæ mer
catorum manu eorum conscriptæ, plenam faciant
fidem, certè stabitur statuto vel consuetudine illius
D loci, in scriptis ibi factis, quāuis in alio iudicio pro-
ducantur, de quo etiam vid. Spe. in d. tit. de instr. edi.
§. compendiosè, vers. Sed nunquid de consuetudine
12 Debetis & illud scire, quòd cum de cōsuetudine to-
tius mundi, testes super recognitionibus sigillorum
& instrumentorum deponunt palam vtraque parte
præsente & audiente, ideoque non obstante quòd
pars didicerit testificata, si testes non benè deposue
runt, potest alios & nouos testes producere. Ita ser-
uat stylus Rom. Curiæ, & iudicij Cam. Imperial.
qui pro lege seruandus est, c. ex literis de constit. c.
E quàm graui de Crimi. fal. archid. in c. cum c. xj. q. iij.
Sic etiam seruat consuetudo omniū cōsistoriorum
13 Archiepiscoporum, Episcopo. &c. Et ita regula su-
pradicta in contrarium allegata, quòd scilicèt didi-
citis testificatis, pars non admittatur ad producen-
dum nouos testes, &c. non habet locum in testibus
super recognitionibus iurium, quia in his secundis
testibus non est timor subornationis, sicut in alijs
de quibus regula intelligitur. & sic cessat finalis cau
14 sa regulæ. Hinc Bal. in l. appellatione, C. de appel.
dant pulcherrimam cautelam, Quòd si didicisti te-
F stificata, & vidisti quòd non bene probasti, & ad-
huc habes alios nouos testes qui plus sciunt verita
tem, quòd scribas nomina horum nouorum testiū,
& porrigas Iudici, & implores eius officium, peten
do, quòd hos testes ex suo officio recipiat, iurare fa
ciat, & eos examinet in subsidium iustitiæ & verita
tis, & tunc te absentes. Hoc Iudex facere tenetur,
quia regula supradicta & ratio eius iterum cessat,
cum in Iudice & eius officio non timetur suborna-
tio, c. cum clamor de testi. c. forus de verb. signi. vbi
G dicitur quòd non sit Iudex in quo non est iustitia,
quam cautelam refert Alex. de Imo. in l. dies, §. hoc
autem, ff. de dam. infec.

De termino ad dicendum contra omnia
producta, Rubrica 23.

SVMMARIVM.

1 *Terminus ad declarandum quando peti debeat.*

QVAE in isto termino fieri debeāt satis intelligi
possunt ex iam prædictis. Illud autem hoc lo
H co sciendum est. Quòd isto termino adueniente,
actor siue eius procurator dicat, Venerabilis pater,
vel domine Iudex ad satisfaciendū huiusmodi ter-
mino, accuso contumaciam partis aduersæ, nihil di
centis contra omnia producta, & in illius contuma
1 ciam, Peto mihi citationem decerni cōtra eandem,
ad declarandum, & declarari videndum & audien
dum, Quem terminum tunc Iudex decernat in be-
neficialibus ad primam, in prophanis vero ad octauā
diem iuridicā, idem potest dicere reus, quia iste ter-
minus est etiam communis.

I De termino ad declarandum. Rub. 24.

SVMMARIVM.

1 *Actor in termino ad declarandum quid facere debeat.*
2 *Pars aduersa debet citari ad dicendum contra omnia de-*
clarata.
3 *Verba libelli, seu alterius producti, semper sunt interpre*
tanda in fauorem Actoris producentis cum fieri po-
test.
4 *Verba ambigua in contractib. interpretantur cōtra pro*
ferentem.
K 5 *Terminus ad declarandum quare seruetur.*
6 *Verba ambigua testis, contra producentem interpretan*
tur.

TErmino ad declarandum adueniente, actor seu
1 eius procurator dicat: Domine Iudex, ex quo ita
tuistis terminum ad declarandum, ideo compa-
reo, & accuso cōtumaciam partis aduersæ, nihil in
huiusmodi causa declarantis. Et pro parte mea sa-
tisfaciendo huiusmodi termino declaro verbo, cū
protestatione de latius &c. vel potest declarationē
mox in scriptis offerre & dicere, declaro, allego &
L dico, vt in scriptis continetur. & peto mihi citatio-
2 nem decerni contra partem aduersam, ad dicēdum
contra declarata. Quod Iudex faciat, in beneficia-
3 libus ad primam diem, in ordinarijs verò ad octa-
uam. Pro intelligentia autem huius termini est no-
tandum, q verba libelli, seu alterius producti sunt
largissimi iuris, & latè intelligenda & interpretan-
da in fauorem producentis, etiāsi hoc oporteat fieri
cum quadam improprietate secundum Innoc. in c.
examinata, de iudi. quem seq. Ant. de But. circa me
dium & Panor. in antepenult. & vlt. col. eod. c. & in
M c. literæ de dilat. & in can. ad sedem de restitution.
spoliatorum & probato. per text. & Legist. in l. si
quis intentione ambigua, & l. solemus, id est, re-
spond. ff. de iudic. Paulus de Castro in l. qui sti-
pendia in fine. C. de procuratione & consilio suo
sexto incipiente. In causa quæ vertitur, in vers. ver-
ba enim libelli, in ij. columna & Con. clx. xxvij. in-
cipien. Super primo, in iiij. colum. vers. Circa quod
notandum, Alex. de Imo. in l. sæpè in ij. colum. ff. de
re iudi. Bal. in l. ordinarij, C. de rei vendicatio. & in

A l.fi.C.de fidei.liber.glo.& Bal.in l.sciant, C.de his
qui ex pub.ra.mut.pec.accip.li.x.vbi exponitur ver
bum commodauerit, impropriè, pro mutuauerit, de
hoc ludo Ro.consil.v.& vide Bal.in l.cum precum
4 C.de libe. cau. Secus est quando verba dubia extra
iudiciũ,& in contractibus fuerint posita, Nam tũc
contra obscurè dicẽtem & scribentem sunt acceptã
da & interpretanda, & eisdem imputatur, cur non
clarius dixerit vel scripserit. l. veteribus in princip.
cum suis concord. ff.de pactis, l. Nepos proculo ff.
de ver.signi.c.contra cum cum concor.in glo.de re.
B iu.in vi. Hinc est quòd seruatur terminus ad decla-
5 randum, in quo quęlibet partium potest declarare,
verbo vel in scriptis intentionem suam, qualis fue-
rit, sic & esse debeat, & qualiter sua dicta & scripta
in libello exceptionibus & alijs productionibus ve
lit intelligi, & intellexisse, salua tamen datione re-
cti sermonis, vt probatur in locis promis. Hoc tamẽ
habet limitationes, de quibus per Alexan. de Imo.
6 in l.diuortio in princip.in iij.col. ff. solu.matri. Su-
pradicta quoq; non procedunt in testibus.quia ver
bum ambiguum testis contra producentem est in-
C terpretandum, nam ille qui probat, clarè probare te
netur, c.in præsentia, & ibi glos.in verb. dubiũ cum
concor.de proba, c.inter dilectos in fi.de fid. instru.
l.duo sunt Titij, ff.de testa.tute.l. Titie textores, ff.
§.de legibus.j.l.non hoc C. vnde legitim. & cogni.
iuncta glos.

De termino ad dicendum contra declarata, Rubrica 25.

SVMMARIVM.

1 *Terminus ad concludendum quando debeat peti.*

TErminus ille seruandus est in summarijs ad pri-
D mam, in prophanis ad octauam diem iuridicam
Si autem nihil est declaratũ, non opus est isto termi
1 no, Sed si declaratum fuerit, tunc actor cõparens di
cat: Domine Iudex, accuso contumaciam partis ad
uersæ non comparentis, vel contra declarata nihil
dicentis, petens eum contumacem reputari, & in il-
lius contumaciam citationem hincinde decerni ad
concludendum &c.

De termino ad concludendum, Rub.26.

SVMMARIVM.

1 *Conclusio in causa an sit de substantia.*
E 2 *Conclusione facta in causa, perinde est ac si esset in ter-
mino & in calculo ferendæ sententiæ.*
3 *Conclusio non habet locum in criminalibus.*

HIC terminus nõ est de ordine substãciali, ideò
1 potest in causis priuilegiatis omitti, in propha-
nis autem est de consuetudine, vide in d.Cle. Sæpè,
§.sententiam in glos.in verb.conclusione, & ibi Za
barel.& in Cle.vni.in glo.in verb.conclusionem de
2 caus.poss. & propriè. Vbi autem in causa facta est
conclusio, perindè habetur ac si esset in calculo fe-
rendæ sentẽtiæ, & post cõclusionem in causa, pars
F nihil amplius facere potest, imò nec Iudex ad instã
tiam partis aliquid facere potest, licet ex mero offi-
cio sit, de quo eleganter per Bar.in l.si mater § ean-
dem, ff. de except.rei iudi.Bal. Salic.& Ang.in au-
thẽ.iubemus, C.de iudi. Ang. Inst.de excep.§.appel
latur, versi.quarto aduertas in ij.col. Sed conclusio
3 in criminalibus non habet locũ. Possunt etiam post
conclusionem fieri allegationes iuris, & dari consi
lia, vt per Fel.in c.cum dilectus de fi.instru. & infrà
de hoc latius.

G De monitorio contra partem aduersam ob non satisfactionem Notarij petendo, Rubrica 27.

SIC omnibus terminis seruatis, si altera partium
non curauerit litem prosequi ad finem, potest al-
tera pars instans pro ferenda sentẽtia, petere pœna
le monitorium contra partem differentem & negli-
gentem ad satisfaciendum Notario causæ, decerni.
Quo facto potest eadem pars monitoriũ cõtra No
tarium petere, vt singula acta debitè registrata, & in
H publicam formam redacta, Iudici præsentet, vt de-
super deliberet, & iustam sentẽtiam ferat, vt litium
sit finis.

Hactenus de processu coram delegato, nunc vo
lumus videre de processu coram ordinario. Antea-
quàm autem ad istum processum veniamus, repete
mus summariè singulos terminos coram delegato,
tam in priuilegiatis quàm in prophanis causis ser-
uandos. Sunt itaque termini in causis beneficialib.
& priuilegiatis coram Iudice delegato obseruandi
vt sequitur.

I
Contra commissionem. — Ad primam diem
Ad libellandum. — iuridicam.
Ad iurandum de calum.

Ad articulandum ad xij.diem.

Ad dicendum contra articulos.
Ter Ad producendum omnia. — Ad secundã diem
Ad dicendum contra omnia — iuridicam.
producta.

K
Ad declarandum.
Ad dicendũ cõntra declarata. — Ad primam diem
Ad concludendum. — iuridicam.
Ad audiendum sententiam.
In causis prophanis.
Ad dicendum contra commissionem, — Ad primam diem iuridicam.

Ad libellandum.
Ad respondendum libello. — Ad octauã diem.

L
Ad iurandum de calumnia, — Ad primam diem iuridicam, vel ad statim.

Ad articulandum. — Ad xv.diem.
Ad dicendum contra articulos.
Ter Ad producendum omnia.
Ad dicendum contra omnia — Ad octauã diem.
producta.
Ad declarandum.
Ad dicendum contra declarata.

M
Ad concludendum. — Ad primam diem,
Ad audiendum sententiam. — vel ad statim.

FINIS Processus Iudiciarij coram delegato, tàm in Priuilegiatis quàm in ordinarijs causis, sequitur Processus coram ordinario.

***

A
PARS SECVNDA

De processu ordinis Iudiciarij coram ordinario, Rubric. 28.

SVMMARIVM.

1 Iudex ordinarius quis dicatur.
2 Ordinaria iurisdictio quomodò acquiratur remißiuè.
3 Officium ordinarij quid sit remißiuè.
B 4 Citatio est principium siue fundamentum ordinis iudiciarij.
5 Deus introducit citationem.
6 Præsens nunquid debeat citari.
7 Actore non comparente quomodò reo consulitur.
8 Reus citatus actore non comparente illicentiatus recedere potest.
9 Reus citatus actore non comparente, potest se ab instantia absolui petere.
10 Actore non comparente, reus habet duplex remedium.
11 Citatio, in cuius termino actor non comparet, inchoatã præscriptionem non interrumpit.
C 12 Præuentionem alterius Iudicis, citatio, in cuius termino actor non comparet, non caasat.
13 Citatio ad certam diem, hora autem non expressa an ualeat.
14 Citatio ut reus compareat in nocte, an ualeat.
15 Citatio sine termino an aaleat.
16 Citatio ad certam diem & horam, si actus ad quem citatus est, alia die uel hora fiat, an ualeat.
17 Citatio ad audiendum sententiam debet esse peremptoria.
D 18 Citatio ad diem nimis repentinam, in qua impoßibile sit reum comparere, an omnino sit inutilis.
19 Citatio debet esse trina, uel peremptoria pro omnibus.
20 Iurisdictio iudicis ordinarij est de iure communi fundata.
21 Ordinarius in qualibet parte diocesis uel territorij sua iurisdictionis, ius reddere potest.
22 Causa, si est modica & utilis, & sic infra xx. aureos, tũc secundum communem practicam, saltem summaria petitio uerbo datur.
23 Causa, si excedit xx. fl. tunc secundum communem practicam libellus requiritur.
E 24 Reus petẽdo copiam libelli & deliberatorias, in Iudicem non consentit.
25 Deliberatoriæ sunt de substantia.
26 Deliberatoriæ sunt hodie arbitrariæ.
27 Reus quid habeat facere infra terminum deliberatorium.
28 Libellus si in citatione est insertus, deliberatoriæ amputantur.
29 Deliberatoriæ secundum ius Saxonum.
30 Practica in iudicio prouinciali Ducum Saxoniæ.
F 31 Post terminum deliberatorium quomodò in causis breuibus procedatur.
32 Citatio peremptoria ad audiendum sententiam in causis breuibus non requiritur.
33 Prouinciæ diuersæ, diuersos obseruant terminos.
34 Stylus & consuetudo Romanæ curiæ, quando sit obseruanda.
35 Positiones an de iure Sax. debeant admitti.
36 Stylum & consuetudinem allegare non sufficit.
37 Testis super consuetudinem & stylo deponẽs, debet red-
G dere causam suæ scientiæ etiam non interrogatus.
38 Quomodò in magnis causis procedatur.
39 Reo non comparente, & respondere libello nolente, quomodò actori consulitur.
40 Libellus an in termino ad libellandum incompletè possit produci.
41 Producta, siue fuerint agentis siue excipientis, an in termino incompletè exhiberi poßint.
42 Impedimentum aduocati an excuset partem.
43 Aduocati absentiam malitiosè allegantí, iudex iuramentum malitiæ deferre potest.
H 44 Termini qui sint, qui post litis contest. in magnis causis seruantur.
45 In criminali causa non concluditur.
46 Allegationes & instructiones Legum & Iurium, & ita consilia, an post conclusionem causæ admittantur.
47 Allegationes iurium post conclusionem, an sint in actis conscribendæ.
48 Allegationum copia post conclusionem, an parti aduersæ decerni debeat.

HACTENVS vidimus processum
I Ordinarium siue Iudiciarium agi
tandum coram Iudicibus delega-
tis, tam in causis priuilegiatis quã
in ordinarijs. Restat nunc videre
de processu iudiciario habendo co-
1 ram Iudice ordinario. Sed quia suprà in processu co
ram delegato per discursum multa diximus, quæ
quoque ad processum coram ordinario pertineant,
quare nunc in eo tractatu erimus breuiores. Quis
autem dicatur Iudex ordinarius, habes text. ij. q. vi.
c. à Iudicibus, vide Spe. in tit. de iudi. ord. in princi
K vbi dicitur: ordinarius est, qui iure suo proprio, vel
2 beneficio Principis vniuersaliter iurisdictioné exer
cere potest, qd declarat vt ibi. Not. etiã Spec. in ij §.
eod. qualiter princeps: lex, cõsuetudo, ac vniuersitas
3 Iudicem ordinarium constituere possint. Et ponit
in iij. §. eo. tit. quid sit officium ipsius ordinarij, & vi
4 de text. glos. & Bar. in l. More maiorum, ff de iuris.
om. iudi. Pro primo autem scire debes, quòd omniũ
actionum instituendarum ordinis iudiciarij princi
pium & fundamentum est citatio, & sic quando vis
inchoare aliquam causam, opus est q; initium assu-
L mas à citatione, vt ff. de in ius voca. per to. C. eo. tit.
in glos. Rub. & ibi Bald. & Moder. insti. de pen. te.
5 litig §. fi. Et Deus de cœlo induxit citationé, & cau
sæ cognitionem, vt suprà in prima parte plenè dixi
9 mus. Sed vidi rixare practicos, & inuicem disputare
nunquid præsens in iudicio citari debeat, Bar. in il-
la q. in l j. ff. de in ius vocan. & in l. prolatam, C. de
senten. & inter. om. iud. distinguit inter volétem &
nolentem, si præsens vult litigare valet iudiciũ alte-
ter non citato, si autem non vult, tunc est citandus.
7 Sed Alex. de Imo. in l. j. ff. de in ius voc. & in Rubr.
M C. eo. concludit verius esse quòd valet iudicium ha
bitum cum præsenti, siue sit nolens siue volens, &
alleg. multas concord. idem tenet Ias. in ea l. j. ff. de
in ius voca. cum multis concor. & allegat multas ra
tiones ad hoc, quòd valet processus habitus cũ non
citato, tamen aliàs præsenti, & idem firmat Panor.
in c. tenor de re iudic. in pen. col. & Fel. in c gratum
in ij col. de off. deleg. Postquàm autem actor fecerit
reum citari, & termino aduenien te actor non com-

A pareat, tunc citatio circũducitur, ac si facta non fuis
8 set, text. est in l. & post edictũ. §. si is. ff. de iudic. & po
test reus citatus actore nõ comparente illicentiatus
recedere, probatur in can. j. de dolo & contuma. in
in vj. potest tamen etiam reus comparens in termi-
no citationis, petere se absolui ab instantia iudicij,
& quòd actor condemnetur sibi in expensis, & reus
ad illius instantiam vlterius non citetur, nisi prius
sufficienter caueat, id est, fideiussores det quod de
cætero vult comparere: vt in dict. c. j. de dolo & con
tuma. in vj. Et sic actore non comparente in termi-
B no citationis, reus habet duplex remedium, scilicèt
10 vt petat circunduci terminum, vel se ab instantia ab-
solui, & actorem sibi in expensis cõdemnari, de quo
vide canonist. & præsertim Innoc. & Abba. in c. cõ
11 suluit. de offic. delega. Item per citationem in cuius
termino actor non comparet, non solùm citatio cir
cunducitur, sed pręscriptio inchoata non interrum-
12 pitur, ex quo actor per se non comparuit, & proces-
sus iudicis non dicitur per talem citationem inchoa
tus, sed nullus, nec causat præuentionem alterius
iudicis, vt ostend. post alios. Alexan. de Imol. domi.
C Ias. in rub. de in ius vocan. ff. Bald. in d. c. consuluit
de offic. deleg. Feli. in c. j. extra de iudic. in vlti. col.
13 Si autem citatio fieret ad certam diem non expressa
hora, tamen citatio valet, & debet subintelligi ho-
ra audientiæ consue. quòd si non habet certã & con
suetam horam audientiæ, potest citatus comparere
quacunque hora diei, in qua iudex ante noctis tene
bras potest perficere actum, ad quem est citatus, vt
per Panor. in d. c. consuluit. & can. cum nobis. extr.
de electio. & Alexan. de Imol. in l. more Romano.
14 ff. de feri. Nec valet citatio vt reus compareat in no
D cte, vt per Abb. in d. c. consuluit, & ibidem per Feli.
15 Et potest etiam fieri citatio sine termino, & debet in
telligi talis citatio, vt reus compareat quàm primũ
poterit commodè comparere, per text. & ibi Panor.
16 c. cum parati de appell. Si autem fuerit quis citatus
ad certam diem & horam, & actus ad quem citatus
est fiat alia die & hora, tunc actus non valet, vt pul
chrè per Bar. in l. fi. §. Si is qui, ff. quod vi aut clam.
17 & Fel. in c. j. ex. d. iud. in col. fi. Saluo tamẽ eo quòd
Iudex si fecerit citari partem ad audiendam senten
tiam certa die, posset diem illam prorogare ad se-
E quentem. Est etiam notandum quòd citatio ad au-
diendum sententiam debeat esse peremptoria, aliàs
18 non valet, vt dic. c. consuluit, & ibi per doc. Si quis
citatus ad diem nimis repentinam, in qua non pos-
sibile est reum cõparere posse, nihilominùs talis cita
tio non est omnino inutilis, seu debet comparere
quàm primum potest post illam diem. Habet enim
ista citatio interpretationes iuris in se duo. primum
vt compareat, hoc est principale. secundum vt tali
die compareat, & hoc est accessorium, sed accesso-
rium non vitiat principale, vt in ca. accessorium de
F regulis iur. in vi. & hoc per c. cum dilecti & ibi dd.
de dol. & cõtu. & probat hoc glos. fin. in fi. in c. Ne
19 mo potest de regu. iur. in vi. Notandum est etiam ꝙ
citatio debet esse trina, seu vna perẽptoria cum de-
bitis interuallis secundum distantiam locorum, &
qualitatem personarum & causarum, de quibus per
Legistas. in l. consentaneum, & in authentica qui
semel, & l. tres denunciationes, C. quomodò & quã
do Iudex, & per canonistas in d. c. consuluit de off.
G del. Veniente autem termino citationis ad respon-
dendum quærelis, comparebit actor seu eius procu
rator accusando contumaciam rei citati non respõ
dentis quærelis suis, petendo eum contumacem re-
putari, & in illius contumaciam sibi vlterius proces
sum decerni, scilicèt monitorium &c. & hęc omnia
apud acta registrari. Ex aduerso autem compareat
reus vel procurator cum mandato &c. vt suprà dixi.
20 Et quia iurisdictio Iudicis ordinarij est de iure com
muni fundata, ita quòd in qualibet parte territorij
suæ iurisdictionis ius reddere potest, vt in c. cum Epi
H scopus de off. ord. in vi. ideò nõ est opus seruare ter
21 minũ coram eo ad dicendum contra cõmissionem,
cum sua commissio de iure cõmuni sit fundata, &
non veniat ab homine. Licet autem ordinarius in
toto suo territorio possit ius reddere, tamen si causa
est parua, non debet partem ad se ex longinquo ci-
tare, ne pauperes vexentur laborib. & expensis, per
ea quę not. in c. vt litigantes de off. ord. in vi. & c. tũ
22 ex literis de rest. in integ. cum ibi no. Est autem no-
tandum, quòd cõmunis practica est coram ordina-
rijs, vt si causa propter quam actor fecit citari reum
I sit modica seu vilis, & sit infra xx flore. quòd saltem
23 summaria petitio datur verbo. Si autem petita sum
ma excederet xx. flo. tũc datur libellus iuxta ea quę
habentur & not. in l. ij. & sequ. & in authent. Nisi
breuiores, C. de sent. ex per. recitand. & in authent.
offeratur cum similibus. Postquã nunc actor in cau
sa modica dedit verbalem impetitionẽ suam ad acta
seu ad registrum. Vel si sit summa excedens xx. flo.
dedit libellum in scriptis, tũc reus petat sibi de hoc
decerni copiam, & terminum deliberandi, an velit
liti cedere, & se cum actore amicè cõponere, an ve-
K lit potius contendere. Nec per hoc reus talia peten-
24 do consentit in Iudicem, vt in authen. offeratur, C.
25 de litis contest. iij. q. iij. § offeratur. Sunt autem hu-
iusmodi induciæ deliberatoriæ adeò de substantia
iudicij, vt si Iudex eas reo neget, eius iudicium erit
26 nullum. Et de iure cõmuni hæ induciæ sunt xx die-
27 rum, hodie autem sunt arbitrarię. Hęc omnia, & ꝙ
reus infra terminum deliberatoriũ tria habet face-
28 re. Et quando denegantur induciæ &c. suprà plenè
29 ostendimus. Illud etiam addo, quòd de iure Sax. sit
alius modus dandi deliberatorias, dantur enim ad
L proximum iudicium, suo vocabulo, *Zum negsten ge-*
30 *dinge*, Id est, ad proximam residentiam Iudicis. Pra
cticam aũt ad amputandum deliberatorias, scilicèt
mittendo Copiam libelli cum citatione, obseruant
consistoriales in iudicio prouinciali Ducum Saxo.
Et statuunt terminũ vi. hebdom. ad apponendũ om
31 nes dilatorias & declinatorias fori. Post terminũ de
liberatorium, si reus nihil opposuit quod releuet de
iure, ex tunc si actor suam impetitionem verbalem,
in causa scilicet breui, nondum dedit ad registrum,
vt supradictũ est, potest petere sibi præfigi terminũ
M ad dandũ impetitionẽ suã ad librũ, siue ad registrũ,
ad diẽ primã. Si verò actor iã dedit impetitionẽ suã
ad librũ, & reus qui recepit deliberatorias infra ter
minũ deliberatoriũ, nihil opposuit, tũc potest actor
petere monitoriũ, siue ꝓcessum ad respondendũ im
petitioni suæ, prout est in lib. & lit. de super contest.
quod si non fecerit, potest peti sub excõmunicatio-
nis pœna moneri vt respondeat, & litem cõtestetur
infra triduum vel sex dies, secundum qualitatẽ cau
sæ & per-

A ſæ & perſonarum, tales enim dilationes in cauſis
breuibus veniunt arbitrio, iudicis dummodò tamen iudex partes non nimis præcipitet vel grauet.
Petatur deinde vt iuretur de calumnia ad ſtatim
vel ad primam, ſub excommunicationis pœna. Vel
ſi iudex eſſet ſæcularis, ſub pœna immiſsionis bonorum contumacis pro modo debiti. Si autem reus
reſponderit & conteſtetur litem negatiuè, dicendo.
Narrata prout narrãtur nõ eſſe vera &c. tunc actor
poteſt petere terminum ad repetendum impetitionem ſuam medio iuramento de calumnia præſtito,
B ita etiam Reus repetat per iuramentum ſuam reſponſionem. Et ſi reus reperierit ſuam reſponſionem negatiuè datam per iuramentum, petat Actor
ſe admitti ad probandum impetitionem ſuam, citra
onus ſuperfluæ probationis. Quo facto, petat Citationem contra teſtes & partem aduerſam, ad videndum audiendum teſtes produci, & iurari, & ad
dandum interrogatoria ſi velit, poſteà ad publicandum & publicari videndum dicta teſtium, poſteà
ad replicandum, duplicandum, triplicandum, quadruplicandum &c. Item ad producendum omnia,
C poſteà ad dicendum contra omnia producta, ad
concludendum & concludi videndum. Item monitorium ad ſatisfaciendum Notario infra triduum,
aliàs ad audiendum ſe excommunicari, tunc Notarius regiſtrum tradat Iudici. Vltimò petatur citatio
32 ad audiendam diffinitiuam ſententiam. Et hæc Citatio debet eſſe peremptoria, aliàs non valeret citatio in prophanis: vt ſuprà dixi, licèt in cauſis beneficialibus ſufficiat citatio ſimplex ad audiẽdam
33 ſententiam dict. clem. ſæpè. §. ſummam verò in glo.
verb. non peremptoriè de verb. ſignifica. Quòd autem ſupradicti termini non vbique & ſic extra curiam Romanam aliter obſeruantur quàm in curia
Romana, & ita aliter in cõſiſtorio Colonienſi quã
in Magdeburgenſi, hoc non eſt mirandũ cum quælibet prouincia abundet in ſuo ſenſu & ritu, diſtin-
34 ctione lxxvj. c. vrinã. c. certificari extr. de ſepult. Et licèt ſtilus & conſuetudo Romanæ curiæ ſit obſeruãda pro lege c. ex literis de conſtit. cum ſimilib. Hoc
tamen verum eſt vbi Papa vel canon hoc mandat,
nec vult conſuetudinem in contrarium valere, tunc
benè aſtringit etiam alias curias ad obſeruantiam
E illius. capitu. nolite & ibi gloſſ. c. fina. xj. diſtin. & c.
35 illud. xij. diſtin. Quare prout ſuprà à me dictum eſt,
cum canon approbat & affirmat conſuetudinem &
vſum faciendi & formandi poſitiones & articulos
etiam in cauſis priuilegiatis: vt dict. clemẽ. ſæpè. Ergo iſte ſtilus eſt obſeruandus in omni loco, etiam in
Saxonia. vbi verò Papa ſiue Imperator nõ mãdat
aliquem ſtilum obſeruari, tunc non eſt inconueniẽs
vt termini ſecundum conſuetudinem iſtius conſiſtorij obſeruentur, ſicut in alijs conſimilibus cauſis.
Quod ſi fuerit factum, & iudex ordinarius dederit
F ſentẽtiam diffinitiuam ſuper præmiſsis obſeruationibus terminorum, ſecundum conſuetudinem & ſtilum ſui cõſiſtorij, & pars contra quam lata eſt ſentẽtia, ab illa appellauerit ad ſedẽ apoſtolicam, & cauſa fuerit commiſſa in Rota. Propterea autem ſententia non vitiatur, quòd in ea non ſint obſeruati
termini ſecundum ſtilum curiæ Romanæ, ſed ſufficit vt termini fuerint ſeruati ſecundum conſuetudinem conſiſtorij iudicis à quo. Vnde ſi pars pro qua
lata eſt ſententia timeret ſententiam pro ſe latam in
G curia retractari, propterea quòd termini ſecundum
conſuetudinem curiæ Romanæ, non ſint obſeruati, tunc bonum eſt quòd pars ponat & articulet conſuetudinem & ſtilum conſiſtorij iudicis à quo. Et talem ſtilum probet, tunc obtinebit, dummodò alia
ſubſtantialia iudicij, de quibus in l. prolatam. C. de
36 ſenten. interlocu. omni. iudic. & ibi glo. ſint obſeruata. Et ſic non ſufficit allegare ſtilum aut conſuetudi-
37 nem, niſi probetur. Et in probando ſtilum aut conſuetudinem, oportet quòd teſtes reddant cauſam
ſuæ ſciẽtię, etiam ſi non interrogarẽtur, vt per Inno.
H & moder. in C. cùm cauſam. de teſtib. Bart. & mo-
38 der. l. ſolam. C. eod. titu. In cauſis autem magni præiudicij, datur terminus ad libellandum & libellari
videndum ad octauam diem, & hic terminus eſt cõmunis vtrique parti, ſi fortè reus vellet reconuenire actorẽ. Adueniẽte iſto termino, actor accuſabit cõtumaciam rei non libellantis, aut libellari videntis,
& petat reum contumacem reputari, & in illius contumaciam det ſuum libellum in ſcriptis, petẽs reum
citari ad reſpõdendum libello ſuo, & litem deſuper
conteſtãdum ad primam diem iuridicam pro prima
I dilatione. Secundò ad idem pro ſecunda dilatione,
39 tertiò ſimiliter ad primam diem. Et ſi reus in iſtis tribus dilationibus contumaciter ſe abſenterit, petat
actor quòd quarto ex ſuper abundanti ad conuincendũ omnẽ rei malitiam citetur ſub excõicationis
40 pœna &c. Vellẽ & hoc nõ prętermittere, quod ſi actor in termino ad libellãdum perfectũ libellũ non habuerit,
põt libellũ ſuum incõpletè dare, & petere terminũ
iterũ ad octauã diem, ad cõplendũ, corrigendum,
ſiue emendandum ſuum libellum, vel ſi citius poterit ad primam diem, prout placet. In quo termino
K Actor producat libellum ſuum correctum ſeu com-
41 pletum. Sciendum tamen eſt, quòd omnia producta
in ſcriptis: ſiue fuerint agentis, ſiue excipiẽtis, ſi pars
42 producens, vel eius Aduocatus fuerit impeditus in
termino ſtatuto, tũc poſſunt dari incompletè. Et deinde petat ſibi reſtitui ad complẽdum. Secus autem
ſi nihil produceret verbo vel facto incompletè, quia
43 tunc fieret contumax, vt ſuprà in proceſſu Delegati ſatis dictum eſt. Verum tamen eſt, quòd ſi quis allegaret malitiosè abſentiam aduocati vel eius impedimentum, ad differendam litem, iudex alleganti
L iuramentum malitiæ deferre poteſt, per ea quæ habentur in ca. ij. in fin de iuramen. calum. in vj. Si verò actor in termino fieret contumax, tunc reo conſulitur vt iam ſuprà dictum eſt. In termino autem
ad reſpondendum libello, reus petat copiam libelli
& terminum ad deliberandum, quo elapſo poteſt
actorem reconuenire, ſi vult, poſteà autem conteſtetur lis, & poſt litis conteſtationem ſeruantur iſti
termini. Quod autem de concluſione dicimus,
hoc non habet locum in cauſa criminali, vt ſuprà dictum eſt. Sed quamuis pars poſt conclu-
M ſionem non amplius admittatur ad probandum,
poſſunt tamen fieri allegationes, informationes
& inſtructiones iurium & legum, & ita poſt concluſionem poſſunt dari conſilia, per Felinum in dicto capitul. cùm dilectus. & per Baldum in authen.
iubemus. C. de iudicijs. Et ad dandum tales informationes iurium, iudex tenetur petenti inducias
dare, quod maximè verum eſt in paſsibus dubijs: quia per illas allegationes iuris animos iudicis inducitur ad cognoſcendam iuris verita-

A tem pee l. Iudices & authen. iubemus. C. de iudic. Et
÷7 istæ allegationes non sunt in actis conscribendæ,
48 cùm solùm iudici dantue ad informãdum. Nec parti petenti dari debet copia allegationum, nec debẽt transmitti eum actis ad superiorem seu cõsultorem, ex quo producuntur post cóclusionem causæ, & sic extra causam. Nec etiam sunt de substantia iudicij, de quibus sæpè. in d. l. prolatam. ita firmat Bal. in d. authen. Iubemus. Sed Io. Petr. Ferra. in sua practic. in tit. de for. pet. cop. instru. in gloss. verb. coram vobis. Et D. Ias. qui eefert Pet. de Ferr. io l. ij. C. de edé.
B versic. vltra scribentes. tenet contarium. Quòd non solùm instrumentorum, sed etiam allegationum & consiliorum debeat parti aduersæ copia fieri. alleg. ad hoc Specul. in tit. de dispu. & allega. §. porrò. versicul. & not. Sed Ioan. ibi in additi. dicit, quòd hæc non seruantue in practica, idem firmat Ludo. Roma. in sing. suis, in clxiiij. incip. fuit interrogatns. Et post Imol. in e. per tuas. de testibus. Vt autem hæc disputatio euitetue debei pars allegatiões suas solùm dare iudici, nõ in iudicio, nec petere vt registrantue apud acta. Et sic cùm non sint pars actorum,
C pars copiam eorum petere non potest, & sic cessabunt rationes pee Feera. & Iaso. de May. allega.

***

FINIS Processus coeam Ordinario, sequitue pars tertia de Processu in causa Appellationum.

PARS TERTIA.

D

De appellatione. Rubr. 29.

SVMMARIVM.

1 *Appellatio quare sit inuenta.*
2 *Appellatio quid sit.*
3 *Appellatio de iure ciuili, etiam si iudex ad quem non exprimatur ualet.*
4 *Appellatio de iure canonico non ualet, in qua iudex ad quem non sit denominatus.*
5 *Ratio quare de iure ciuili in appellatione iudex ad quem*
E *exprimendus sit, & secus de iure canonico.*
6 *Appellatio de iure ciuili fit gradatim, de iure autem canonico potest fieri medio omisso.*
7 *Ab interlocutoria, & quocunque grauamine de iure canonico appellari potest.*
8 *Appellatio ab interlocutoria de iure ciuili regulariter nõ admittitur.*
9 *Ab interlocutoria, quãdo etiã de iure ciuili appelletur.*
10 *A grauamine continuo semper potest appellari.*
11 *Appellatio habet duos effectus, deuolutionem & suspẽsionem.*
F 12 *Regula, quòd semper præsumatur, pro sententia iudicis, quando fallit.*
13 *Appellatio de sententia excommunicationis, non tollit effectum excommunicationis.*
14 *Appellatio præcedens excommunicationem, annullat sequentem excommunicationem.*
15 *Appellatio partis & excommunicatio iudicis, quando simul concurrunt quid iuris.*
16 *Excommunicatio non conualescit ex desertione appellationis.*
G 17 *Ab initio uitiosum, tractu temporis non confirmatur.*
18 *Appellans. debet probare appellationẽ suã præcessisse excommunicationem.*

V I A iudices corã quibus litigatur,
1 nunc pee ipsorum sententias inteelocutorias, nũc diffinitiuas, partes sæpè grauant, idcircò iura cõtra huiusmodi indebita grauamina remedium appellationis salubeiter inuenerunt: vt l. j. in princ. ff. de appellatio. & pee tot. titu. de appella. in decreta. vj. &
2 element. Quid autem sit appellatio, ad quem, quo-
H modò & quando sit appellandum, vide glo. sum. ij.
q. vj. Et per canonist. in rubr. eod. Et licèt regulare sit, quòd à minore ad maiorem appelletur, si tamẽ vertitur causa corã iudice vel arbitro ecclesiastico & seculari simul, appellandum est, seu si sunt aebitri, arbitrium reducendum est ad superiorem iudicẽ vel arbitrum ecclesiasticum, secundum Bal. in l. pręcipimus in fi. C. de appel. & Alexan. de Imo. consil.
3 clxxxiiij. in ij. part. Præthereà notandum est quòd de iure ciuili valeat appellatio facta ad superiorem etiam non nominatum vel expressum, vt ostend.
I Abb. in c. ij. de appell. cũ concor. ibi per eum, & Alexan. de Imol. in dict. suo consil. cum multis concor-
4 dan. Secus est de iure canonico, ibi enim iudex ad
5 quem expeimendus est. Rationem ponit Abb. in d. c. quia de iure ciuili semper est appellandum gradatim ad proximum superiorem, nullo omisso medio. Et sit iudex ad quem semper est certus, licèt eius nomen in appellatione non sit expressum Et in hoc cõ-
6 mendatur imperialis maiestas, quòd non permittit immediatè ad se appellare, omisso medio, sed gradatim, vt à iudice ciuitatis ad principem, à principe ad
K Imperatorem. text. est in l. Imperatores. ff. de appella. de iure autem canonico potest appellari ad superiorem omisso medio: vt ab Episcopo immediatè ad Papam. ij. q. vij. c. Metropolitanum, & gloss. est in c.
7 si duobus. de appella. Item de iure canonico non solùm à diffinitiua, sed etiam à quacunque interlocutoria appellari potest. c. super eo. la ij. c. vt debitus.
8 de appell. cum similibus. De iure autem ciuili regulariter ab interlocutoria non appellatur l. ij. C. de episcop audien. l. ante C. quorum appel. non recip. Si
L tamen grauamen illatum per interlocutoriam non
9 possit reparari per obtentum in diffinitiua, vel si interlocutoria haberet vim diffinitiuæ, tunc de iure ciuili ab interlocutoria etiam potest appellari. d. c. super eo. la ij. & ibi per Panor. Barto. in l. ij. ff. si quis in ius. versi. quæro vtrum à sententia, & l. intra vtile
10 ff. de minorib. Item à grauamine continuò potest semper appellari, quia grauamen dicitur quodlibet die innouari. Vt si quis esset tentus in carcere toto anno grauamen esset continuũ, ergo eo durãte sem-
M per potest appellari: vt not. in dict. c. a. per eo. Item
11 nota istud. Quòd appellatio habet duos effectus, deuolutionem & suspensionẽ. Dixi suspensionem quia suspendit sententiã, à qua interponitur ne eius effectus currat, suspendit etiã iurisdictionẽ iudicis à
12 quo quantum ad illam causam. & similitee suspẽdit præsumptionẽ quæ est pro sententia iudicis. Sententia enim iudicis semper præsumitur iusta, nisi sit ab ea appellatum, tunc enim non præsumitur iusta, c. in præsentia extra de renunc. cũ similibus Dixi deuolutionem: quia deuoluit causam de iudice à quo, ad iudicem ad quem. Dico causam principalem cum omnibus

A omnibus suis accessorijs & consecutiuis c. cùm in
ecclesia.cap. vt debitus.in fi.de appellati.& not. per
13 Cy in l.per hanc.C.de tempo.appella. Hoc autem
menti tenendum est. Quòd appellatio non tollit ef-
fectum excommunicationis, si scilicèt sequatur ex-
communicationem, secus si præcederet. c. Pastora-
14 lis §. verùm.de appella. Vnde si quis appellaret ex le
gitimis causis ante excommunicationem iudicis,
tunc excommunicatio sequens est nullius momen-
ti. Nam ista appellatio suspendit & deuoluit iurisdi
ctionem & potestatem ipsius excommunicantis ad
B superiorem ad quem est appellatum, & ita excom-
municatio dicitur facta à non iudice, ergo per con-
sequens erit nulla, per vulga. & probantur in c.si-
gnificante.c. Rudolphus.ca.significauit.de rescrip.
dict.c.pastoralis.de appella c.non solum c. si à iudi-
ce.lib.vj.eod.tit.c.licèt.in glo.de senten. excommu-
15 in vj. Quid autem si iudex in excommunicando, &
pars in appellando simul concurrant? Responde si
pars appellans præuenerit cum verbo appello, ver-
bum iudicis: excommunicamus: tunc excommuni-
catio dicitur facta post appellationem, & per conse
C quens est nulla. Si autem iudex primò dicat excom-
municamus, antequàm pars dicat appello, tũc excõ
municatio procedit & ligat, & trahit mox effectum
suum, nec suspenditur per appellationem sequentẽ
per ea quæ not. Io. And. & Gemi.c.j.de appellati.in
vj. Idem Ioan. Andr. & Gemi.in c.cùm sint iura par
tium de regu.iur. in vj. Inno.in c.prætereà de appel.
de quo per Paul.de Castr.in l.si quis id. ff.de iurisd.
16 omn.iud. Sed quid si pars prius appellauit, & iudex
posteà excommunicauit, pars tamen appellationem
suam deseruit, id est, non prosequutus fuerit infra
D fatale, an tunc excommunicatio iudicis reuiuiscat
& incipiat ligare? Dicendum est quòd non, per ra-
tionem: quia excommunicatio iudicis ab initio
17 fuit nulla: quia lata post appellationem, & sic
appellatione deserta non reuiuiscit, per regulam
quæ est in l.quod in initio.ff.de regul.iur.c. non fir-
18 matur de reg.iu.in vj. Et licèt dicatur in dict.c. licèt.
de senten.excommuni.in vj. quòd appellans ab ex-
communicatione post eius desertionem sit vitãdus,
donec doceat quòd fuerit excommunicatus post ap
pellationem suam legitimam, hoc tamen facilè do-
E cere poterit exhibendo instrumentum appellatio-
nis suæ, & diem excommunicationis ex actis. Et sic
ex datis appellationis & excommunicationis inuicẽ
comparatis, patebit an appellatio pręcessit: vel non.
Nec oportet probare veritatem grauaminis allega-
ti: sed sufficit ostendere data & instrumenta appella
tionis, quòd appellatio præcessit excommunicatio-
nem, quod firmat decis. Rot. mihi in cxxx. incip. Si
post inhibitionem in nouis. Et si excommunicator
post appellationem faceret nihilominus appellan-
tem denuntiari, talis denuntiatio non ligat: vt not.
F D. in dict.c.licèt.de senten.excommunic.lib.vj. Nec
obstat quòd appellãs post desertam appellationem,
illam prosequi non potest.cle.sicut appel.potest ta-
men procedere per viã nullitatis sententię. Et proba
tur hæc nullitas ex eo ꝙ excõmunicationis senten-
tia secuta est appellationem, per Gemi.& alios in d.
c.licèt de sententia excommu.in vj.

De processu in causa appellationis
ab interlocutoria.
Rubric.30.

G SVMMARIVM.

1 *Appellans quomodò post interpositam appellationem ad interlocutoria alterius procedere debeat.*

POSTQVAM fuerit appellatum à graua-
mine seu iniusta interlocutoria, partes si velint
possunt resilire, & renuntiare articulo grauaminis,
& procedere in principali negotio. Quòd si nolunt
& litigare cupiunt procedendum est hoc modo. In
1 primis impetret appellans à iudice ad quem, rescri-
ptum seu commissionem causæ suæ appellationis.
H Præsentata autem commissione suæ appellationis
iudici deputato, eáque accepta, petat appellans pri-
mò citationem contra appellatum seu eius Procura
torem, si sit apud acta, ad dicendum contra commis
sionem, ad primam, in quo termino comparebit ap-
pellans & seruabit eum vt suprà ostẽsum est in pro-
cessu delegati. Impetret posteà citationem ad dicẽ-
dum contra appellationem, & iura pro deuolutio-
ne causæ facientia, etiam ad primam. Appellatus
verò si habeat exceptiones releuantes contra com-
missionem apponat per ea qui habentur & not. in
I ex literis de rescript.& l. præscriptione. C. si contra
ius vel vtili.public. vt suprà circa excepti. contra re-
scrip plenè ostensum est.

De termino ad dicendum contra appella-
tionem & iura deuoluentia.
Rubric. 31.

SVMMARIVM.

1 *Exceptio contra appellationem quòd non sit interposita infra decem dies.*
2 *Item quòd apostoli non sint petiti infra xxx. dies.*
3 *Item quòd ab interlocutoria non sit appellatum in scriptis.*
K
4 *Item quòd non sit appellatum in præsentia iudicis &c.*
5 *Decem dies ad appellandum in principio sunt vtiles.*
6 *Appellatio præsumitur infra decẽ dies, à die notitiæ interposita, quod not.*
7 *A Sententia inferente grauamen continuũ semper potest appellari, etiam post decem dies.*

ADVENIENTE termino ad dicendum
contra appellationem, qui est ad primam, appel
lans producat appellationem suam, vel si produ-
xerit, repetat eam verbo, accusando contumaciam
L appellati nihil dicentis contra appellationem, & in
eius contumaciam obtineat citationem ad impu-
gnandum & nullificandum ad primam. Ex aduer-
so autem appellatus potest excipere eodem termi-
1 no contra appellationẽ. Quòd non sit appellatum
2 infra decem dies. Quòd apostoli non sint petiti in-
fra xxx. dies. c. ab eo. de appell. in vj. Item quòd non
3 sit appellatũ in scriptis: quia ab interlocutoria de-
bet appellari in scriptis. c. vt debitus. de appellatio.
Item quòd non sit in præsentia iudicis appellatum.
4 clem.j.cum gloss.de appella. Vnum nõ omitto, ꝙ x.
M dies ad appellandũ à principio sunt vtiles, & posteà
5 cõtinui, & sic illę x. dies non currũt à tẽpore senten-
tię, sed scientię: vt probatur per leg.j.§.fin.ff.quan-
do appelland.sit.l. ab eo.C. quomod. & quand. iud.
c.concertationi. & ibi gloss. super verbo, sciuerit. de
de appella.in vj. Quare si condemnatus non fuerit
præsens sententiæ: prudentes solent sibi notificare
sententiam in forma publica.clem causam.de elect.
6 vt per hoc currat sibi tempus appellandi. Præsu-
mitur tamen appellationem infra decem dies à tem

A pore ignorantiæ lapsæ & scientiæ iueboatę, interpo
fitam esse, nisi probetur antè vel prius sciuisse, vt in
Decis. Rot. cccxvij. in nouis incip. Si possessor. debe
7 tis & hoc meminisse, Quòd à sententia inferente gra
uamen continuum potest appellari quandocunque
etiã post decem dies, vt à tortura, captura, vel à præ-
cepto de capiendo aliquem, item vbi assignatur lo-
cus non tutus, sed suspectus: quia grauamen semper
durat: ergo semper potest appellari, per ea quæ not.
Bal. in l. ij. in ij. quæstion. C. de episcopo. audien. & l.
j. circa fi. C. senten. rescind. non. poss. Anto. de But.
B & Imol. in c. ex parte. j. de appel. Specu. in tit. de ap-
pella. §. restat. versic. & not. secùndum Vincen. & pre-
missa plenè probantur per Ias. de May. in l. certor. C.
de iur. & fact. igno. cum multis concordan.

De termino ad impugnandum & iustificandum. Rubric. 32.

SVMMARIVM.

1 *Impugnatio respicit appellantem, qui impugnat processum iudicis à quo.*
2 *Iustificatio respicit appellatum, qui iustificat processum*
C *iudicis à quo.*
3 *Termini qui seruantur in causa appellationis ab interlocatoria interposita.*

POST terminum ad dicendum contra appella
tionem, sequitur terminus ad impugnandum &
1 iustificandum. Pro intellectu istius termini scias,
quòd impugnatio respicit appellantem qui impu-
2 gnat processum vel sententiam iudicis à quo, & di-
citur ad impugnandum, id est, ad videndum impu-
gnari sententiam vel processum iudicis à quo. Ver-
bum autem iustificandum respicit appellatum, &
D etiam processum iudicis à quo. Appellatur enim rur
sus prioris iudicis sententiam iustificat, petendo pro
nuntiari, benè fuisse processum seu pronuntiatum,
& malè appellatum: prout hoc declarat gloss. in c.
appellanti. de appella. In hoc ergo termino habeat
appellans articulos super eo, quòd iudex à quo eum
iniustè grauauit, & petat pronuntiari benè appella
tum, & malè processum. Ex aduerso appellatus da-
bit causas quare sit benè pronuntiatum & malè ap-
pellatũ, petens similiter hoc pronuntiari. Petat etiã
E quælibet partium sibi alteram partẽ in expensis cõ
3 demnari. Et sic videtis quòd termini in causa appel-
lationis à grauamine seu interlocutoriæ interpositę
sunt. Ad dicendum contra commissionem ad pri-
mam. Ad dicendum contra appellationem ad pri-
mam. Ad impugnandum & iustificandum ad pri-
mam. Ad audiendam sententiam vel voluntatem iu
dicis super præmissis, iste terminus est arbitrarius.
Hæc sunt vera vbi appellans prosequitur appella-
tionem si autẽ appellatus velit prosequi, vt statim di
cemus, tunc in termino ad dicendum contra com-
missionem appellatus potest tacitè vel expressè con
F sentire in iudicẽ, & repetere appellationẽ partis ad-
uersæ, quatenus pro se facit, & petere sibi statui ter-
minum ad impugnandũ & iustificandum: vt suprà.

Appellatus quomodò appellationem prosequatur. Rubric. 33.

SVMMARIVM.

1 *Appellatus, si appellans suam appellationem prosequi non curat, habet duplex remedium.*
2 *Pars appellata potest præuenire terminum appellatio-*
G *nis legalem, dummodò non nimium præcurrat.*

QVANDOQVE contingit, quòd appel-
lans sentit se habere malam causam, quare suã
appellationem prosequi non curat, quia solùm ani-
mo litem prorogandi prouocauit, tunc appellatus
1 habet duplex remedium. Quia postquàm appellans
fecit eum citari ad dicendum cõtra commissionem
poterit appellatus in iudicem consentire, dicendo:
Consentio in vos dominum iudicem, & repeto ap-
pellationem partis aduersæ, & peto hinc inde statui
terminum ad impugnandum & iustificandum ad
H primam. Tunc si appellans nõ vult persequi, potest
appellatus iustificare sentẽtiam iudicis à quo, & da-
re articulos, deducendo quomodò sententia prioris
iudicis fuit iusta, indéxque à quo benè processit &
pronuntiauit, petens pronuntiari benè processum,
2 & malè appellatum. Attendite ad vnum. Quãdo ap
pellans fuerit negligens in finiendo appellationem
suam: tunc poterit appellatus, qui cupit finem litis,
appellationem prosequi, dummodò non nimio præ
ueniat appellantem: debet autem appellatus expe-
ctare decem menses: alij dicunt vndecim. Si ergo ap
I pellans infra hos menses tacet & non prosequitur,
appellatus potest præcurrere iuxta ea quæ haben-
tur in c. oblatę & ibi doct. de appel. vbi dicitur, quã-
do nimis præcurrat appellatus, quando non. Si verò
appellatus ante quatuor, quinq;, vel sex menses ap-
pellationem vellet prosequi, tunc nimium præcur-
reret, cùm appellans habeat ad minus annum, & ex
causa biennium vt ibi, & ca. cùm sit. & c. ex ratione.
de appella. Secundum remedium quod habet appel
latus, appellante non prosequente, est, quòd potest
expectare lapsum anni, & fatale prosequendæ & fi-
K niendæ appellationis, illo autem effluxo faciat cita-
ri appellantem ad iudicem à quo, ad docendum &
fidem faciendum de prosequutione & finitione ap-
pellationis suæ, alioquin ad videndum & audien-
dum pronuntiari appellationem suam desertam, de
quo tamẽ processu desertionis dicam infrà plenius.
Notetis quòd supradicti termini in causa grauami-
nis non solùm in beneficialibus, sed etiã in propha-
nis seruantur. Et quare posuimus terminum ad di-
cendum contra commiss. infrà patebit.

L Processus in negotio principali post iustificatam appellationem grauaminis. Rubr. 34.

EXPEDITO negotio appellationis à gra
uamine, quia est iustificatum, vel per interlocu-
toriam pronuntiatum malè fuisse processum & be-
nè appellatum: nam sic iudex appellationis reti-
net causam penes se, aliàs si pronuntiaret, malè
appellatum & benè processum, remitteret causam
ad iudicem à quo. dict. ca. vt debitus. & gloss. in ver-
bo, alioquin. Specula. in titul. de appellati. §. de offi-
M cio quoque eius ad quem. circa princip. vel si partes
ambæ renuntiant iustificationi grauaminis, & vo-
lunt procedere in causa principali. Aut sint larę tres
sententię cõformes super grauamine, his enim tribus
modis dicitur causa grauaminis expedita, quòd pro
cedi potest in causa principali, in quo grauamẽ est
emersum, vel accidit saltem accessoriè, corã iudice
ordinario ad quẽ appellatũ est, vel si sit appellatum
ad curiã Romanam, & ibi causa appellationis com
missa vnà cum negotio principali. Postquàm enim
causa se-

A causa semel cœpit esse in Curia, manebit in Curia, nisi eam Papa vel Imperator committet extra Curiam. de quo per docto. & præsertim Philip. Perus. c. vt nostrum. de appella.

Processus in causis beneficialibus in secunda instantia. Rubr. 35.

IN CAVSIS priuilegiatis, vt beneficialibus & similibus, omnes termini secundæ instantiæ seruabuntur ad primam, præter terminum ad articulandum, qui olim seruabatur ad xij. hodiè ad octauam. Et sunt isti termini: Ad dicendum contra com-
B missionem ad primam. Ad libellandum ad primam Ad iurandum de calumnia ad primam. Ad articulandum ad octauam. Ad dicẽdum contra articulos ad primam. Ad producendum omnia ad primam. Ad dicendum contra omnia producta ad primam. Ad declarandum ad primam. Ad dicendum contra declarata ad primam. Ad cõcludendum ad primam. Ad audiendum sententiam ad primam.

Processus secundæ instantiæ in causis prophanis. Rubric. 36.

SVMMARIVM.

C 1 *Terminus ad dicendum contra cõmissionem quare in causa appellationis seruetur.*
2 *Quomodò in consistorijs principum Sax. in causis appellationum procedatur.*
3 *Formalia quæ respiciant.*
4 *Materialia quæ respiciant.*

TERMINI, qui in hac secunda instantia seruantur, sunt isti: Ad dicendum contra commissionem, ad primam. Ad libellandum in curia ad secundam, extra curiam ad octauam. Ad responden-
D dum libello & iurandum de calumnia, ad primam. Ad articulandum, ad octauam. Ad dicendum contra articulos, ad secundam. Ad producendum omnia. ad dicendum contra omnia producta. Ad declarandum, ad dicendum cõtra declarata ad secundam. Ad concludendum & ad audiendum sententiam ad primam vel ad statum. Et hæc sunt vera in foro ecclesiastico. Nec est mirandum quòd in cau-
1 sa grauaminis seruatur terminus ad dicendum contra commissionem; & posteà producendo ad principale negotium, iterum seruatur idem terminus.
E Nam siue causa commitatur in curia, siue extra curiam, Auditor vel alius cui committitur, dicitur Iudex delegatus. Et possunt tunc parti competere aliæ exceptiones contra delegatum procedentem in causa grauaminis, & aliæ contra eundem procedentem in causa principali. Ideò bis seruatur in diuersis causis. In consistorijs autem Principum Saxoniæ & fo-
2 ro seculari, vel coram eorum commissarijs proceditur simul citando partes ad impugnandum & iustificandù appellationẽ. Primò in formalibus deindè in
3 materialibus. Formalia respiciunt appellationem,
F an sit debito tempore appellatum, vel debito tempore petiti apostoli, & alia de quibus supra in termino ad dicendum contra appellationem, hæc enim respiciunt formam appellationis, quibus omissis ruit ap-
4 pellatio. Materialia verò appellationis respiciunt sententiam & grauamina ex quibus est appellatum. Appellans enim impugnat sententiam à qua appellauit, dicens quòd sit iniusta & iniqua, grauãs eum cõtra ius, proptereà petat pronuntiari bene appellatum, & malè processum. Appellatus autem iustifi-

G cat sententiam iudicis à quo. Et sic iudex sæcularis in effectu seruat terminum ad dicendum contra appellationem & terminum ad impugnandum & iustificandum quò ad materialia.

Processus in causa appellationis in tertia instantia. Rubri. 37.

SVMMARIVM.

1 *Succumbens in duplici appellatione non potest tertio appellare, super eisdem articulis.*

H HOC breuiter scire debetis, quòd si iterum & secũdo fuerit appellatum in eadem causa, in qua primo appellatum sit, tunc seruabuntur omnes termini ad primam, præter ad libellandum, qui est ad secundam, secundum practicam modern. & extra cu-
1 riam ad octauam. Tertiò autem appellare nõ possumus: quia iura non præsumunt, quòd quis toties grauetur in vna eadémq; causa. C. ne liceat in vna eadémq; causa in rubr. & nigro, & ij. quæst. vj. §. post secundam prouocationem. & §. si quis in quacunq; lite iuncta gloss. qui §. sunt sumpti ex de rubro &
I nigro.

Processus in causa desertionum appellationis. Rubri. 38.

SVMMARIVM.

1 *Fatalia quando incipiant currere.*
2 *Iudex à quo appellatione deserta potest suam sententiam absque alia citatione exequi.*
3 *Appellans si post executionem sententiæ iudicis à quo, in secundo anno velit docere de suo impedimẽto, an debeat audiri.*
4 *Lapsus temporis prosequẽdæ appellationis, inducit de-*
K *sertionem appellationis ipso iure, adeò quòd non sit opus Iudicem declarare appellationem esse desertam.*
5 *Verbum, mox, in l. positum quid importet.*
6 *Termini, ipso iure, vel eo ipso, quid in iure important.*
7 *Practica cum sit diuersa circa sententiam declaratoriam post appellationẽ desertam, quæ potius seruanda sit.*

1 CIRCA hunc passum scire debetis, quòd fatalia, id est, tempus appellationis prosequendæ à die interpositæ appellationis currere incipiũt, tex. est in Clem. sicut. de appella. quę cle. omne dubium,
2 de quo d. glo. in l. fi. C. de tẽpo. appel. tol. Nunc si ap
L pellans infra annum non est prosecutus appellationem suam, neq; protestatus fuerit de suo impedimẽto coram iudice à quo, ne ad vlteriora in causa procederet, & si contra faceret protestetur de grauamine, iudex potest statim post lapsum anni exequi sententiam suam absque alia citatione. auct. ei qui. C. de tẽpo. appel. d. cle. sicut. c. cũ sit. c. ex ratione. & ibi
3 per Inno. post prin. de appel. Verùtamẽ est secundũ Innoc. & Bal. in d. c. ex ratione. Quòd si post executionem sententiæ iudicis à quo, appellans docuerit de suo impedimento, quòd talis executio debeat re-
M tractari. Licèt enim secundus annus à L. cõcedatur, tamen non sine iusta causa, sed propter legitimum impedimentũ. d. authen. ei qui. d. c. cùm sit. de ex ra-
4 tione. cum simil. Quare lapsus anni induett desertionem appellationis, & Iudex potest statim exequi suam sententiam, nisi doceretur de legitimo impedimento. Nec est opus citari appellantem ad executionem sententiæ post appellationem desertam, nec est opus sententia declaratoria, super desertione appellationis secundum Innoc. & Bal. in d. c. ex ratio.

A ne. hæc est communior practica quæ habet text. pro se in l. quoniā nonnulli in fi. C. de appella. ibi móxq; 5 debitum exigatur. Mox, id est, statim lapso tempore appellationis prosequendæ, sententia executioni mandetur, scilicet absque alia sententia declaratoria desertionis. Hoc enim verbum mox in text. in d. l. quoniam positum importat pœnam latæ sententiæ non ferendæ, sicut hoc verbum eo ipso, vel ipso iure vt per glo. in authen. de incest. nupt. in princ. in ver. imminere. col. ij. in c. cupientes. §. cæterum in verb. suspensos. de electi. in vj. & sic lapsis fatalibus, appel B lans potest adire iudicem à quo & petere quòd sententiam suam mandet executioni, probatur per tex. & gl. in auth. qui semel. C. quomo. & quan. iud. & pulch. Augu. in l. si contra. C. de appel. Ergo non non est necesse quòd super desertione pronuntiatur cum eo ipso per lapsum fatale appellatio sit deserta per Bald. in d. authen. ei qui. Et idem Bald. in l. eos. C. de appel. dic. quòd sit vtile pronuntiare appellationem desertam, & ita non est necessarium. Et hæc est melior practica, & verior. Alij tamen seruant aliā practicam. Faciunt post lapsum fatale per iudicem à quo citari appellantem primò, secundò, tertiò, sem C per ad primam, ad docēdum de prosecutione appellationis, vel ad allegandum causas iusti impedimenti: alioquin ad videndum sentiam executioni demādari. Sed hic processus quærit circuitum, & non est cautus. Nam à sententia super desertione appellationis lata, siue sit interlocutoria, siue diffinitiua, vt alij volunt, de quo not. in d. c. ex ratione, potest tamē ab ea appellari: vt planè per Phi. de Per. in d. c. ex ratione. Et ita incautè facit appellatus, inhærens secundæ practicæ, faciens super desertione pronūtiare, à quo appellans potest iterum appellare, & ita causam ad D campos Elysios deducere.

De inhibitione concedenda. Rubr. 39.

SVMMARIVM.

1 *Iudex ad quem, quando debeat inhibere iudici à quo ne procedat, uel ne aliquid noui attentet.*

2 *Quo ad inhibitionem iudicis ad quem est differentia inter diffinitiuam & interlocutoriam.*

SAEPE iudices ad quem intempestiuè inhibēt iudicibus à quo, ideò aliqua breuia in materia in-1 hibitionis videbimus. Sed pro discutienda hac materia: vt scire potestis quando iudex appellatio-E nis inhibere debeat vel non, distinguendum est in-2 ter diffinitiuam & interlocutoriam. Et si sumus in causa appellationis ab interlocutoria, tunc Iudex ad quem non inhibeat, nisi lento termino ad dicendum contra cōmissionem. Ratio est, quia primò certus esse debet an sit Iudex, & sic de sua iurisdictione constare. c. super literis. de rescrip. ad fi. c. Romana. §. si verò vocatis, & ibi bona glo. in ver. præsumant de appel. in vj. Secundò oportet seruari terminum ad dicendum contra appellationem (de quo termino suprà diximus) antequàm inhibeat, quia F constare debet iudici quòd sit legitimè appellatum. Hoc est ex talibus causis, quòd si veræ essent, appellans fuisset grauatus & potuerit appellare. d. c. Romanam. §. cùm autem ad præfatam, & ibi glo. super verb. expressa. Sufficit autem ad fundandam iurisdictionem iudicis ad quem, quò ad inhibendū, quòd causa expressa in appellatione probabilis declaretur, hoc est talis, si vera esset grauaret partem, secundum Pet. de Aneho. in d. c. Romana. §. quòd si obijciatur. Et hæc expediuntur in termino ad dicendum cō G tra appellationem. Postquàm nunc seruati sunt termini ad dicendum contra commissionem, item contra appellationem, quò ad formalia. Pars autem appellata neget grauamina in appellatione contenta. Rursus appellans petat se admitti ad probandum veritatem grauaminis, tunc iudex ad quem potest inhibere ne quicquàm attentet ante examinationē causæ grauaminis. d. §. quòd si obijciatur. & ibi Per. de Aneho. & per glo. in c. non ita. ij. q. vj. & hæc de interlocutoria sententia. Si verò fuerit appellatum à diffinitiua vel ab interlocutoria, habente vim diffi H nitiuæ, tunc iudex ad quem potest statim post citationem inhibere. Citatio enim debet præcedere, vt inducatur litis pendentia coram iudice ad quem. Et sic lite ibi pendente per citationem, non licet iudici à quo, neq; parti appellatæ in præiudicium litis pendentiæ coram superiore in causa attētare. c. debitus. de appella. & ibi per docto. d. c. Romana. §. si autem post sententiam. & c. non solùm. de appel. in vj. Sic seruatur in practica coram doctis iudicibus, quamuis rudes non distinguunt, sit appellatum ab interlocutoria, vel à diffinitiua, semper statim inhi-I bent, & malè.

Processus in materia arrestorum seu Saximentorum. Rubr. 40.

SVMMARIVM.

1 *Saximenta omni iure tàm ciuili quàm canonico sunt regulariter prohibita.*

2 *Ratio quare Saximenta de iure sint prohibita.*

3 *Saximenta in quibus casibus sint de iure permissa.*

4 *Practica in materia Saximentorum.*

5 *Terminus ad dicendum contra arrestum secundum ius Saxonum.*

K PRO declaratione huius materiæ est sciendum quòd regulariter ista Saximenta ante latam sen-1 tentiam omni iure tàm ciuili quàm canonico sunt prohibita: vt C. de prohibi. sequen. pec. c. j. vt lit. pendēn. c. j. de seq. pos. & fruct. & in cle. j. eod. tit. c. vnic. 2 de iniu. & dam. dat. in vj. cum concord. Et ratio huius regulæ est, quia nemini auferendum est commodum possessionis suæ, quod commodum, consistit perceptione fructuum, scilicet ante sententiam, text. est in l. j. & in l. ordo. C. de exe. rei iudi. instit. L de interd. §. commodum. Et sic habetis regulam quòd omnis sequestratio, arrestum, vel Saximentum pro-3 hibitum est. Tamen hęc regula fallit in multis casibus positis per glo. & doct. in d. l. vnic. C. de prohib. seq. & per canonist. in locis præallega. & per Io. Pe. de Fer. in sua practica in tit. de for. seq. seu saximen. 4 per rot. Restat ergo nunc videre de practica seruanda eùm bona alicuius arrestantur ante sententiam. Arresto itaq; per iudicem posito in casibus permissis, petat ille qui arrestum sibi decerni obtinuit, primo citationem contra eum cuius bona sunt arresta M ta, ad dicendum contra arrestum, secūdum aliquos ad primam diem, secundum alios verò ad octauam. 5 Secundū ius Saxonum ad primum cōsistorium, pro dēt enim huiusmodi termini in materia arrestorum de iure communi in arbitrio iudicis, cessante cōsuetudine & stilo fori in quo causa agitur.

De termino ad dicendum cōtra arrestum, & alijs terminis in hac materia seruandis. Rub. 41.

SVMMARIVM.

1 *Reus, cuius bona sunt arrestata, quomodò contra arrestū possit exci-*

A *poßit excipere.*
2 *Sequestratio, an poßit euitari in casibus in quibus permittitur.*
3 *Sequestratione facta fructuum tempore periturorũ quid sit agendum.*
4 *Actor ad obtinendum arrestum, quid allegare & probare debeat.*
5 *Terminus ad confitendum uel diffitẽdum in materia arrestorum, quando peti debeat.*
6 *In termino ad confitendum uel diffitẽdum quomodò procedatur.*
B 7 *De termino ad liquidandum debitum in causa arrestorũ.*

1 ADVENIENTE termino ad dicendum cõtra arrestum, poterit cõparere reus cuius bona
sunt arrestata, & excipere cõtra arrestũ, quomodò
ipse sit sufficienter possessionatus in bonis immobilibus infra iurisdictionem iudicis arrestantis. Item
potest allegare reus cõtra arrestũ, quod iudex arrestans
sit suus competens iudex: quia sub eius iurisdictione non contraxit, vel quasi non deliquit, vel quasi
neq; habet sub eo domicilium, neq; res petita sub
eo est, ideò haberet ius reuocandi, & petẽdi se remit
C ti ad suum iudicem: iuxta ea quæ habentur & notãtur in c. fi. de for. compe. cum concord. In casu autẽ
2 quo reus huiusmodi exceptiones non haberet, posset tamẽ per aliam viam impedire arrestum, scilicèt
offerendo sufficientem cautionẽ, de stando iuri, coram iudice suo competẽti, & sic ponere pignora vel
fideiussores, per ea quæ notat Bart. in l. litibus. C. de
agri. & cen. lib. xj. & habetur in l. senatus. §. fin. ff. de
offic. præs. Nec sufficit cautio iuratoria: vt in iurib.
per eundem Bar. in d. l. litibus. allega. Et ista releuatio procedit, quando sententia non est lata contra
D eum cuius bona sunt arrestata. Nam si sententia esset contra eum lata, tunc satisdatio non releuat, per
glo. in l. fi. C. quibus ad liber. procla. non lice. Bar. in
l. si eùm dotem. §. si verò. ff. solu. ma. Si autẽ res arrestata esset tempore peritura, tunc debet authoritate
3 iudicis vendi, pecunia in sequestro reponi, vt notat
per Bar. in l. interesse. ff. de acqui. poss. & d. l. litibus.
C. de agri. & cen. Ex aduerso, actor qui arrestũ obti-
4 nuit, potest allegare, quòd reus cuius bona sint arrestata, non sit possessionatus sufficiẽter infra iurisdictionem iudicis arrestantis, vel quod sit dilapidator
E bonorum suorũ, seu de fuga suspectus, sic quòd veri
similiter timere habeat, quod debitum suum aliàs, & sine arresto consequi non possit. Et talis suspicio de
dilapidatione, seu de fuga: probabitur per actorem
per suum iuramẽtum: vt per Alexan. de Imol. in l. ij.
in princi. mihi in vj. col. ff. solu. matri. Sic etiã actor
potest allegare alias causas de iure arrestum permittentes. de quib. in locis s. alleg. Et ita in isto termino
ad dicendum contra arrestum. Actor ad cuius instãtiam arrestum est positũ, potest petere arrestum decerni vigorosum. similiter citationem ad alium ter-
F minum, scilicèt confitendi & diffitẽdi, de quo mox
5 dicemus. Reus verò petere potest arrestum cassari,
irritari & reuocari ex causis suprà dictis, & similibus.
Dixi de termino ad confitendum &c. qui est secun-
6 dus in negotio arresti, & conceditur contra illum
apud quem res est sequestrata, vt confiteatur, si res
arrestata apud eum sit, vel vt diffiteatur, seu neget
rem apud eum esse. Et si cõfitebitur rem arrestatam
esse apud eum, tunc Iudex mandet illi, ne rem istam
pendente lite alienet, nisi esset tempore peritura, tũc

G enim potest vẽdere eam iudicis authoritate & licentia, qui ad hoc vocatis ambabus partibus, licẽtiam
cõcedere debet, ne res pereat. Post hunc terminum
7 sequitur terminus ad liquidandum, & liquidari videndum debitum, & in hoc termino actor, si placet
potest formare articulos super eo quod reus sibi
debet, & propter quod arrestum obtinuit, & illos articulos ac debitum suum probare per testes,
literas, instrumenta, confessiones, vel alias species
probationis, & probatione debiti sic facta, debitum
dicitur liquidatum. Quo facto petatur alia citatio
H scilicèt quarta, ad dicendum contra liquidata, hoc
est contra factas probationes. Et si reus nihil dicat
contra liquidata, quod eum possit releuare, petatur
vltima & quinta citatio per actorem ad videndum
se immitti in bona arrestata, pro modo & quantitate debiti liquidati, & iudex in cõtumaciam nihil dicentis cõtrà, talem quod releuet, immittat actorem
ad bona arrestata pro modo debiti liquidati, dabitque executionem realem. Habetis nunc terminos
in causa arrestorum seu saximentorum, videlicèt, ad
dicendum contra arrestum, ad confitendum vel dif
I fitendum, ad liquidandum, ad dicendum contra liquidata, ad videndum se immitti, vt suprà.

De processu in causa declarationis. Rubr. 42.

SVMMARIVM.

1 *Canon uel lex, si sit latæ sententiæ, an sit opus sententia declaratoria.*
2 *Verba, mox, ipso iure, uel eo ipso, in ll. quid importent.*
3 *In notorijs non est opus declaratoria.*
4 *Manifesta & notoria quæ sint.*
5 *Ante conclusionem in causa, nihil dicitur liquidum esse.*
K 6 *Differentia inter manifestum & notorium quæ sit.*
7 *Appellari non potest à sentẽtia legis, canonis uel statuti.*
8 *A sentẽtia declaratoria, quem in pœnam incidisse, an possit appellari.*
9 *Termini in causa declarationis, qui sint seruandi.*

1 IN HAC materia domini hoc sciendum est, quod
licèt sint multi canones & leges latæ sententiæ, &
non ferendæ, & imponentes pœnas, mox, ipso iure,
seu eo ipso, (talia enim verba secum pœnam in dorso portant) exemplum habetis in c. si quis suadente
L diabolo, cum glo. xvj. q. iiij. ibi percutiens Clericum
eò ipso est excõmunicatus. Exemplum est in c. cùm
secundum leges. de hære. in vj. quia bona hæreticorum sunt ipso iure confiscata. idem est in leg. vt authen. hoc amplius. C. de fideicõ. vbi dicitur: Quòd si
hæres à die monitionis iudicis, non cõplet vltimam
defuncti voluntatem, legitimam & iustam, infra annum, hæreditate sit priuatus eo ipso, hoc est ipso iure, cum multis similibus. Tamen omnia iura tàm ciuilia quàm canonica, quæ dicunt ipso iure, vel ipso
facto aliquem puniri, non habent locum, nisi præce
M dat sententia declaratoria iudicis delarantis illum
illum incurrisse talem vel talem pœnam. Et ita antequàm iudex eum declarat incidisse pœnam canonis vel legis, debet illum primò se ad defendendum
admittere, & sic eum citare vt compareat certa diẽ,
& videat se in excõmunicationem vel aliã pœnam
declarari incidisse, vel ad allegandum causas rationabiles quare pœnam non inciderit, & ita antequã
sit admissus se defendere, euitari nõ debet pro excõmunicato, secundum Gemi. in d. c. cùm secundum
leges, de hæret. in vj. & vide de hoc Io. And. in c. j. de

A homicid.in vj.quem refert Domi.ibi. Præmissa sunt
3 vera,nisi essemus in notorijs,vbi non oportet expe-
4 ctare declarationem. Quæ autem sunt manifesta &
notoria,declarat textus in c.cùm olim.de verb. sig.
scilicèt. Quòd manifesta & notoria sint, quæ con-
stant per cõfessionem seu probationem legitimam
apud acta,vel sunt ita nota, quòd nulla tergiuersa-
tione celari possint,aliàs enim multi loquuntur de
notorio,& tamen quid sit notorium ignorát, vt in-
5 quit glo.ij.q.j.c.manifesta. Nec dicitur aliquid li-
quidum esse,& ex actis constare,nisi in causa sit cõ
B clusum,sic quòd non possit contrarium probari: vt
in c.significauerunt.& ibi glo. super verb. liquere,
6 & ibi Panor.de testi. Qualiter autem differunt no-
tarium & manifestum,vide glo.& Phil. de Peru.in
c.proposuit.de appel.& text.in c.constitutionem.de
verbo.signi.in vj.& præmissa omnia probantur ple
nè per Feli.in c.Rudolphus.in versi. sed declarato-
ria sententia.de rescript.& c.cùm non ab homine de
7 iudic. Est autem & hoc notandum, quòd licèt à sen
tentia canonis vel legis,vel statuti non appelletur:
quia lex,canon, vel statutum neminem grauat.l.si
C qua pœna.ff.de verb.sig.c.quia nos.de appel.iunct.
8 c.erit autem.distin.iiij. Tamen à sententia declara-
toria iniusti iudicis benè potest appellari:vt per Fel.
post alios in d.c.Rudolphus.in penul.colũ.& nota.
in c.peruenit.la ij.de appel.& dicit Feli. in præalle.
loco. Quòd licèt in facto verè notorio non appelle-
tur,à sententia tamen,factũ esse notorium,benè pos
sit appellari. Cùm iniquus iudex possit dicere factũ
esse notorium,cùm tamen reuera non sit, & sic gra-
uat,quare à grauamine suo potest appellari. Et de
hoc quòd à sententia declaratoria quẽ incidisse pœ
D nam,possit appellari:vide bo.gloss.in c. cupientes.
§ quid si per xx.dies.in verb.priuatos.de elect. in vj.
& Phil.de Peru.in d.c.peruenit.la j.de appellati. Et
per Ana.in c.super his.de accusa. & c.prohibeas.de
magist. Et participantes interim cum excõmunica-
to,ista appellatione pendente,non peccãt, & si ipse
declaratus interim se diuinis ingerit,ab irregularita
te excusatur,cùm non dicitur contempsisse, ex quo
appellauit,& appellatio adhuc pendeat, & ita excu
satur probabili ignorantia, per ea quæ habentur in
glo.ij.c.apostolicæ.de cler.excommu.& Feli.in d.c.
E Rudolphus.in penul.col.vbi de hoc plenè. Termi-
ni autẽ & practica, quæ in hac materia seruatur est
9 ista. Primò,iudex qui vult declarare aliquem inci-
disse pœnam cano. vel legis, citabit declarandum,
cum narratione facti, qualiter ipse contra mandatũ
canonis vel legis fecerit,statuendo terminum ad cõ
parendum die certa coram se,qui terminus est in ar
bitrio ad vidẽdum se declarari pœnam legis,vel ca-
nonis incidisse,vel ad allegandum causas rationa-
biles,si quas habuerit,cur pœnas huiusmodi incidis
se declarari non debeat,& hic est vnus modus cita-
F tionis. Vel secundò potest iudex aliquem monere,
requirere,& ei inhibere ne hoc vel illud faciat,adul
teriũ scilicèt vel quid simile,vel vt faciat rem iustam
ad quam obligatus est,sub excommunicationis vel
alia pœna. Et citare ipsum requisitum,monitum vel
inhibitum,ad comparendum coram se, & docẽdum
mandatis suis paruisse, vel ad allegandum causas,
quare parere non debuit, alioquin ad videndum se
in pœnas in mandato contentas incidisse,declarari
eum certificatione quòd in negotio declarationis

G huiusmodi alibi non citabitur quàm in valuis eccle
siæ principalis illius loci. Quo termino adueniente
reproducenda est citatio cum legitima executione,
& accusanda cõtumacia citati,moniti vel inhibiti,
non docentis se paruisse,nec allegantis causas,qua-
re nõ &c. & tunc instans in negotio declarationis,
petat eum contumacem reputari, & in eius contu-
maciam sibi cõtra eundem secundò citationem de-
cerni ad primã. Et illo non cõparẽte,nec quicquam
allegante, quod eum releuare possit, petatur tertiò
citatio ad primam. Et eo iterum contumace,& eius
H contumacia accusata petatur quarta & vltima cita
tio ad conuincendum omnem ipsius malitiã,ad pri-
mam. In quo termino instans pro declaratione cita
ti, narrabit verbo, & apud acta registrari petat fa-
ctum per citatum commissum, per quod contra ca-
nones vel leges deliquerit, & pœnam inciderit. Alij
verò formant articulos in scriptis, narrantes in eis-
dem quomodò aduersarius contra venerit manda-
tis cano.vel legis, vel mandatis iudicis requirentis
vel inhibentis, non comparuerit, & idcircò in pœ-
nas inciderit &c. & pro verificatiõe huiusmodi nar
I ratorum producat probationes vel iura sua, & petat
citari aduersarium ad dicendum contra producta,
ad octauam,vel ad primam diem, sunt enim hi ter-
mini arbitrij. Quo termino adueniente accusabit
iterum cõtumaciam partis aduersæ:vt suprà, petens
aduersarium in suam contumaciam pœnas in man
dato seu lege &c. incidisse,declarari. Ex tunc iudex
declarabit eum incidisse,à qua tamen sententia de-
claratoria pars aduersa potest appellare, & appella-
tionem suam coram iudice ad quem prosequi,vt su
prà diximus.

K De electione noui prælati. Rubr. 43.

SVMMARIVM.

1 *In negotio electionis noui prælati, quando electores iu-
rare debeant.*
2 *Processus in electione quæ fit per uiam scrutinij.*
3 *Electionis publicatio quomodò & quando perscrutato
res fieri debeat.*
4 *Forma iuramenti ante electionem præstandi.*
5 *De modis eligendi per uiam scrutinij, compromissi, seu
per inspirationem remissiuè.*
L 6 *Electo quando electio intimari debeat.*
7 *Electus intra mensem consentiat. aliàs priuatus est iure
quæsito.*
8 *Electus post consensum, intra tres menses confirmatio-
nem petat, aliàs electio uiribus uacuetur.*

DEFVNCTO Prælato, scilicet Episcopo
vel Abbate,cuius dignitas est electiua, pro no-
uo Prælato eligendo ita procedendum est. Corpore
enim defuncti Prælati sepulturæ tradito, pro nouo
in illius locum eligendo Prælato. Primò,congrege
tur capitulũ in loco capitulari solito, & deputetur,
M capitulariter corã notario & testibus, Cursor iuratus
ad citandũ & vocandũ,citandos & vocandos in hu
iusmodi negotio nouæ electionis. Quo deputato, &
postquàm Cursor iurauerit quòd velit fideliter cita
re, & citationes executas referre,citet Cursor primũ
de mandato præsidentis & capituli omnes, & singu
los quorum interest, intererit, vel quandolibet in-
teresse poterit per affixionem cedulæ in valuis eccle
siæ,in qua Prælatus eligendus est,ad cõparendũ cer
ta die & hora in capitulo,ad deputandum & statuen
dum, depu-

A dom, deputarique & ſtatui videndũ & audiendum,
diem, horam, & locum pro electione noui Prælati.
Quibus, ſcilicet die, hora, & loco in capitulo ſtatu-
tis & deputatis, citentur ſecundò per affixionem ad
valuas eiuſdem eccleſiæ, omnes & ſinguli, abſentes
qui de iure ſtatuto vel conſuetudine electioni debẽt
intereſſe. Præſentes autem, & qui haberi poſſunt, in
propria perſona citãdi ſunt. Tertiò, aduenientibus
die & hora deputatis, & primò miſſa de Sancto ſpiri
tu decantata, & poſteà omnibus in capitulo congre
gatis, vnà cum notario & teſtibus, Curſor faciat re-
B lationem, dicẽdo in effectu ſic: domini mei, de man-
dato præſidentis & veſtro mihi facto, refero me ci-
taſſe præſentes, & quorum copiam habere potui in
proprijs perſonis. Abſentes verò per affixionem hu
iuſmodi cedulæ in valuis huius eccleſiæ, & deinde
Curſor cedulam exhibeat. Quo facto præſidens in
capitulo, & de communi conſenſu aliorum, moneat
& requirat excommunicatos, iuſpenſos, & inhabi-
les, vt exeãt capitulum, cum proteſtatione quòd cũ
illis & talibus inhabilibus in electionis negotio pro
cedere, ſeu voces eorum computare non velint, neq;
C intendant. Quo facto, hi qui electioni intereſſe de-
1 bent, iurent in manus præſidentis, & ſimiliter præſi-
dens in manus aliorũ, præſertim tribus eorum poſt
ſe, & ſi qui ſunt infirmi, pro illis iurent procuratores
eorum, ſecundum formam iuramenti: quæ infrà ſe-
quetur. Poſteà debent electores & capitulares con-
cordare, an velint eligere per viam ſerutinij, vel cõ-
promiſſi, & de his omnibus, ac modo eligendi Ele-
2 res requirant notarium & teſtes. Deinde eligantur
tres ſcrutatores: ſi ſaltem elegerunt per ſcrutinium
electionem fieri, quibus detur poteſtas: vt in præſen
D tia notarij, ſeu notariorum & teſtium, omniũ & ſin
gulorum vota audiant & ſcrutentur, & requirant
quem velint eligere: necnon vota huiuſmodi in ſcri
ptis redigãt, ſeu per notarium redigi faciant, & de-
mum in communi publicent. Poſteà ſcrutatoribus
ſic electis, maneant iidem ſcrutatores cum notario
ſeu notarijs & teſtibus in capitulo: & primus ſcru-
tator det votum ſuũ alijs duobus ſcrutatoribus: de-
inde ſecundus, & demùm tertius alijs duobus ſem-
per præmiſſo iuramento de quo ſequitur. Poſt hæc
audiant omnium & ſingulorum vota, qui electioni
E debent intereſſe, ſecundum ordinem eorum, ſcilicet
3 vnum poſt alium. Et tandem vocibus omnium ſic
collectis, dicat primus ſcrutator nomine ſuo & alio-
rum ſcrutatorum ad capitulares, an placeat electio-
nem publicare, & vt electum pronuntient. Dicent
tunc, placet. Quo facto publicetur electus in hunc
effectum. Ego N. nominibus meo & omnium mihi
in his conſentientium, inuocata gratia Spiritusſan-
cti, & glorioſiſsimæ virginis Mariæ, ſanctorum &
B. C. huius eccleſiæ patronorum, venerabilem vi-
rum & dominum N. N. ætatis le. in moribus gra-
F uem, ſacriſq; ordinibus conſtitutum, literis compe-
tenter imbutum, de legitimo matrimonio procrea-
tum, in ſpiritualibus & tẽporalibus prouidũ: aliáſq;
idoneum, ſecundum canonicas ſanctiones, in quem
collatione facta: maior & ſanctior pars totius capi-
tuli noſtri conſenſit, in noſtrum ac dictæ noſtræ ec-
cleſiæ Epiſcopum, ſeu Abbatem, vel præpoſitum eli
go, electũmq; pronuntio, & in communi coram vo-
bis publico, in nomine Patris, Filij, & Spiritusſan-
cti, Amen. Poſteà capitulum & omnes electores hu

G iuſmodi electionẽ publicatam ratam & gratam ha-
beant: electúmque, intimata ſibi prius electione de
ſe facta, rogent & requirant capitulariter, vt huiuſ-
modi ſuę electioni cõſentiat, ac requieſcat. Quo fa
cto, electus electoribus referat gratias de inclinatio
ne eorum in ſuam perſonam, & ſuper electione de
ſe facta, inducias deliberatorias petat. Tandem de-
liberatus dicat, quòd non dubitet de idoneitate eli-
gentium, qui eum elegerunt ex inſpiratione & indu
ctione Spiritusſancti. Nolens ego reſiſtere Spiritui
ſancto, ſed electione de ſe facta acquieſcere & cõſen
H tire. Quo facto, pulſatis campanis ducitur ad alta-
re cantado in laudẽ Dei & patronorum; Te Deum
laudamus, &c. Et ſuper præmiſsis omnibus electus
requirat notarium & teſtes, vt ſibi deſuper, & toto
proceſſu factæ electionis inſtrumentum conficiat,
& in illo ſeu illis totam ſeriem rei geſtæ in huiuſmo
di electione deſcribat, quod quidem Inſtrumentum
appellatur Decretum electionis. Poſteà electus ſe
præſentet, vel procuratores ſuos præſentari faciat ſu
periori, qui electionem ſuam confirmet. de quo in-
4 frà di. Forma autem iuramenti ante electionem pręſ
I ſtandi hęc eſt, Iuro Deo omnipotenti, beatæ Marię
virgini, ſanctis N. N. patronis noſtræ eccleſiæ, quòd il-
lum eligam in eccleſiæ noſtrę Prælatum ſeu Abba-
tem, quem credo in temporalibus & ſpiritualibus
vtiliorem: nec illi vocem dabo, quem ſeruerọ veriſi-
militer pro ſua electione muneribus pulſare & inſta
se, ſeu pulſaſſe & inſtaſſe, ſic me Deus adiuuet. Alię
autem eccleſiæ, alia diuerſa capitula iuramenti ha-
bent, quę ſi ſint licita, ſimiliter ſunt obſeruanda, per
5 text. & glo. in c. illa. & c. illud. diſt. n. xij. ſupradictas
formas eligendi & publicandi electionem per viam
K ſcrutinij vide ple. Specul. in tit. de elec. §. j. vbi eſt for
ma eligendi publicationis & decreti per tot. De for-
ma autem eligendi per viam compromiſsi: vide Spe
cula. eod. tit. §. ſuperiùs. per tot. Et de forma per inſpi
6 rationem: vide eundem Specula. eod. tit. §. ſi. Aduer-
tendum tamen eſt circa electiones Prælatorũ, quòd
electione facta & publicata, debeat præſentari &
intimari electo quàm citò commodè hoc fieri poſsit
eſt enim hoc tempus præſentandi poſitum in arbi-
trio boni viri, iuxta perſonarum qualitatem, & lo-
7 corum diſtantiam. Et electione ſibi præſentata, de-
L bet electus infra menſem conſentire, aliàs priuatus
8 eſt iure electionis. Et poſtquàm conſentit in electio-
nem de ſe factam, tunc debet infra tres menſes poſt
conſenſum, cõfirmationem petere, alioquin electio
ſua erit inana. Hæc omnia, & quomodò computa-
tio horum trium mẽſium debeat fieri, probatur per
text. & glo. in c. quam ſit. de electi. lib. vj. in c. cupien
tes. in glo. j. eod. lib. & tit. & vide gloſſ. ſummantem
omnia tempora circa electionem noui Prælati re-
quiſita. in glo. fi. in c. ſi electio. de electi. in vj. & Io.
And. in nouel. in c. quia propter. de elect.

M
De emancipatione liberorum.

Rubri. 44.

SVMMARIVM.

1 *Effectus patriæ poteſtatis qui ſint remiſsiuè.*
2 *In adoptione & arrogatione ars ſequitur naturam.*
3 *Emancipatio quid ſit.*
4 *Abſentes uel præſentes per procuratorẽ emancipari non poſſunt.*
5 *Modus emancipandi quis ſit.*

A *6 Infans non poteſt emancipari, niſi per ſpeciale reſcriptũ Principis.*
7 Forma inſtrumenti emancipationis.
8 Clauſulam in inſtrumento emancipationis, ſcilicèt, & pater dedit filio tot marcas in præmium emancipationis, an ſit neceſſe eam inſtrumento inſerere.

PRAEMITTO quod proculdubiò omnes
ſcitis, Quòd filius & filia, nepos & neptis, pro-
nepos, proneptis, & ſic deinceps per lineam rectam
& maſculinam deſcendentes, & ex iuſtis nuptijs, id
eſt, legitimis procreati, in patris poteſtate & paren-
B tum, ſcilicèt aſcendentium per lineam maſculinam,
ſunt & exiſtunt, vt inſtitu. de patr. poteſta. in princi.
& §. ius noſtrum. eod. tit. vbi etiam glo. j. ponit octo
1 effectus in quibus conſiſtat ius patriæ poteſtatis. Si-
cuti autem non poſſumus nobis generare fratrem
vel fratres, ſed pater generat nobis fratres, ita non
2 poſſumus adoptare fratres, cùm in illis adoptioni-
bus & arrogationibus ars ſequitur naturam. l. ij. §.
illud. & l. adoptio. ff. de adoptio. Nunc quò ad pro-
poſitum ſcire debetis quòd pater vel parentes, ſcili-
cèt per lineam maſculinam aſcendentes, poſſunt li-
C beros ſuos à ſua poteſtate emancipare, hoc eſt à ma
3 nu ſua dimittere, & patriam poteſtatem diſſoluere:
4 vt C. de emancip. liber. per tot. Eſt autem in hac ma-
teria hoc etiam ſciendum, quòd abſentes vel præſen
tes per procuratorem emancipari non poſſunt. l. iu-
bemus, & ibi per gloſſ. & doct. C. de emancip. liber.
5 Modus autem emãcipandi, id eſt, extra poteſtatem
ponẽdi erit talis: Quòd pater cum filio aut filia, ne-
pote vel nepte &c. accedat ad iudicem etiam foren-
ſem, cùm emancipatio ſit iuriſdictionis voluntariæ
& non contentioſæ, & ſic ille actus explicari & fieri
D poteſt coram quocunq; iudice: vt in l. j. C. de eman.
libe. & ibi Bald. & alij. Et dicat tunc pater præſente
filio. Domine iudex, intendo & volo emancipare fi-
lium meum hìc præſentem, quòd in poſterum ſit ho
mo ſuus, & liberam habeat facultatem agendi, con
trahendi, & ſibiipſi acquirendi. Quo facto dicat iu-
dex filio. Quid dicis tu ad hoc? Et reſpondebit filius
G volo emancipari. Et ſic ambo, pater & filius petant
iudicem: vt interponat decretum & auctoritatem
6 ſuã. Quo facto iudex dicat, auctoritatẽ & decretum
interponimus literas de ſuperſedentes. Aduerte ta-
men quòd minores ſeptennio, qui dicuntur infan-
tes, vt in c. vnic. in glo. ij. de deſpon. impu. in vj. emã-
cipari non poſſunt, niſi per ſpeciale reſcriptum prin
cipis. Et ratio huius eſt: quia infantes cùm non ha-
bent plenum intellectum, conſentire non poſſunt.
d. l. iubemus. & ibi per glo. & docto. Hæc emancipa
tio ſic facta regiſtretur per notarium, & deſuper fiat
H inſtrumentum ſub hac forma: anno domini &c. co-
7 ram tali iudice pro tribunali, ſeu in domo habita-
tionis ſuæ, comparuit prouidus N. cum filio ſuo le-
gitimo N. quem emãcipare, & extra ſuam patriam
poteſtatem ponere voluit, & audiente filio ſuo &
conſentiente eum emancipauit, petentes hincinde
vt iudex ſuum decretum interponeret, & emãcipa-
tionẽ auctorizaret. Iudex autem interpellatus decre
tum ſuum interpoſuit, & auctorizauit. Actum an-
no &c. die &c. menſe &c. præſentibus teſtibus &c.
8 Quidam tamen notarij in inſtrumento emancipa-
I tionis apponunt hanc clauſulã. Et pater filio in præ-
mium emancipationis dedit tot marcas, vel ſi quid
ſimile. Sed talem clauſulam apponere non eſt opus
cùm donatio quam facit pater emãcipans filio emã
cipato, potiùs dicitur donatio ſimplicis liberalitatis
quàm quòd ſit facta ob cauſam, ſcilicèt emancipa-
tionis. l. fi. C. de emanc. libe. & ibi Bal. in fi. & l. quã-
uis. C. de fideicõ. Quare filius hanc donationem, ſi-
bi à patre tempore emãcipationis factam, cum alijs
hæredibus & ſuis confratribus tenetur conferre,
niſi pater hoc tempore donationis & emancipatio-
K nis ſpecialiter exceperit, per tex. & docto. in l. vt libe
ris. C. de colla. vbi Bart. in fi.

Explicit ſolemnis Practica Iudiciaria D.
Henningi Gœden Hauel-
bergenſis.

D N, O D O F-

DN. ODOFREDI IVRIS VTRIVSQVE DOCTORIS excellentissimi De Libellis formandis postulantibus necessaria summa.

Prologus authoris.

A POSTQVAM opus artis Notariæ diuina fauente clementia, perduxi laudabiliter ad effectũ, necessariũ esse decreui ad ipsius operis supplemẽtum summam componere de Libellis formandis, per quam beneuolè
B agere volentibus cõsulatur, & illorũ supprimatur ambages quibus est pompa & detractio. Et licèt rem non nouã aggrediar, cùm à multis peritissimis rea ista sit hactenus agitata, quorum corrigiam calciamenti soluere non sum dignus: attamen considerans ꝙ natura quotidiè properat ædere nouas formas, & multis nouitatibus vtitur, de nouo noua quotidie procreando, vt in authen. de consan. & vter fra. in princ. coll. vj. Studebo pro viribus Sũmam de libellorũ formationibus, ex dictis peritissi-
C morũ, nouũq; opusculũ cõpilare. In quo secundum leges Libelli taliter formati inuenientur per singulas actiones, ita vt quisq; etiã Canonistarũ poterit, themate sibi dato, cuilibet agere volẽti libellũ componere cõpetentem. Ad hoc autem vt cito reperiat Actoris sedulitas quod velit, in quatuor particulas præsens opusculum diuidamus: quarũ prima Prætoriarũ libellos, secũda interdictorũ, tertia edictorũ, & quarta Ciuilium actionum dilucidè continebit.

Quid sit libellus, & vnde dicatur. Libellus est breuis petitio in scriptis habita, voluntatẽ legitimã
D proponentis ostendens. Vel aliter, Libellus est breuis chartula, petitionis causam & actionẽ continẽs proponentis. Et est notandum, quòd singula verba in diffinitionibus posita pondus habent, vt notauimus in arte xj. distinct. Dicitur autem Libellus, & est eius nomen diminutiuum, vel per etymologiam dicitur Libellus, quasi lucidus litis limes. Vel dicitur à libra, sicut enim in libra ponderatur iustitia, ita in libello ponderatur & inquiritur iustitia & intentio proponentis. Vel dicitur Libellus à librãdo, quia in eo deliberat Reus vtrũ cedat, an cõtendat.

E Qualiter nomen Libelli accipiatur, & in quo loco, & apud quos offeratur.

Libellus autem accipitur multis modis, ponitur enim quandoque pro substantia victuali, id est, pro pane albo & subcineritio, vt C. de episcop. audien. l. iudices. Quandoque pro apostolis, id est, literis dimissorijs, vt ff. de libel. di. in rubro & nigro. Ponitur & quandoque libellus pro libellis appellatorijs qui dantur Iudici à quo appellatur, vt ff. de appellati. l. j. §. libelli. & C. de appella. l. si quis. Ponitur etiam libellus vt alijs modis huic magis conuenientibus
F disciplinæ, quos quidẽ notauimus diligẽter in arte, iiij. diuis. §. in triplũ. Offertur autẽ libellus in iudicio, id est, in loco vbi ius redditur. C. de litis contestatio. authen. offeratur, siue sint Iudicis Ordinarij siue Delegati: siue maioris, siue minoris: vt C. de litigi. authen. litigiosa res. Item coram arbitris offertur libellus, vt C. de arbi. l. pe. circa finem. Et est sciẽdum, quòd ista plenius tractauimus in arte Notaria, quæ aliàs ordo iudiciorum nuncupatur,

Qualiter libellus sit formãdus super qualibet actione.

G His tanquàm introductorijs prælibatis, deinde dicere incipiamus qualiter Libellus formetur in singulis actionibus, secundum diuersorum locorum consuetudinem, breuiter demonstrantes. Sciendum est igitur, quòd in ciuitate Bononiensi Libelli concipiuntur hoc modo: Agit M. contra S. cui vendidit &c. vel quòd iniustè tenet rem talem &c. In ciuitatibus autem Tuscu. & in Lombardia ita concipiuntur Libelli: Deo & vobis Domino potestati nostro conqueror ergo Stephanus de M. cui mutuaui centũ &c. vel quòd iniustè possidet rem talem, &c. Ro-
H mæ verò, aliàs in Curia Domini Papæ, concipiuntur Libelli hoc modo: Supplicat Sanctitati vestræ Pater sancte humili & deuota prece S. ꝙ talis extorsit ab eo certam summam, pono X. per vsurariam prauitatem, vnde petit illa decem x. sibi restitui conditione ex canone. & hoc si velis agere coram domino Papa. Si autem velles ꝙ causa alicui cõmitteretur, concipies Libellũ hoc modo: Significat sanctitati vestræ pater sancte S. ꝙ talis nobilis possessiones ad eum pertinentes violenter inuasit, vnde vt iustitiam consequatur, petit in causa ista, vt iudicem

A dignemini delegare. Et hic talis Libellus vocatur Romę petitio, & petitio ista porrigitur Romę in Audientia. Denique, videtur hoc necessariò prælibandũ, quod ante cuiusuis Libelli formationẽ, rubricã simpliciter continentẽ nomen actionis, breuiter præponemus, deinde naturã actionis tangemus, & cui cõpetat, postremò Libellũ supereadẽ formabimus actione leges per quas probetur benè cõposita, allegantes. Et quia veterũ interpretatio & mos antiquus seruandus est, vt C. de iusta. l. testamenta, & ff. de le. & B se. con. l. de quibus. ideò sec. ordinem arboris D. Io. in qua sunt omnes actiones de mundo, procedemus, ab actione Publiciana inchoantes.

De Publiciana.

Hæc actio Publiciana vocatur quoniam primùm à Publicio Prætore in edicto proposita est, vt institu. de act. §. alio. Competit autẽ hæc actio ei qui emit, & per traditionẽ accepit rem corporalem, vel ex alio iusto titulo, quo solet dominium transferri, nactus est possessionẽ à non dño bona fide, nec adhuc cõpleuit vsucapionẽ, vt insti. d. §. alie. vt ff. de pu C bli. l. j. & per to. & datur contra quẽlibet posidentẽ, prætetquã contra vnũ dominũ rei, vt ff. e. l. pe. & vlt. Si ergo aliquis rẽ posideat, quã dicis adhc pertinere, quia à non dño emisti, vel alio titulo per traditionẽ bona fide credẽs rẽ esse tradẽtis recepisti, sic ages Agit S. contra R. qui iniustè detinet rem illam positam in parochia S. Marię, cuius cõfines sunt tales, ab oriente posidet A. & ab occidente B. & si qui alij sunt cõfines, quã rem dicit ad se pertinere iure dominij, vel quasi, qui fortè illam emit à Iacobo, vt domino. vnde rem illam petit sibi restitui cum fructi-D bus &c. & ad hoc rei vẽdicationẽ vel Publicianam proponit, & concipitur ita libellus, vt per hoc quod dicit iure dominij rei vẽdicatio, & per hoc quòd dicit vel quasi, Publiciana proposita videatur. Et not. quòd libellus iste recipitur, ita tamen, vt actor eligat actionem, vtrũ velit agere rei vend. vel Publ. in causæ processu. Alijs etiã modis libelli in hac actione concipiuntur, sed iste Bononiæ frequentatur.

De actione in rem recissoria.

Si res tua fit vsucapta, vel pręscripta ab aliquo, dũ esses absens causa reipublicę, vel causa studiorũ, vel E mercaturę, vel necessaria captiuitatis, poteris rẽ tuã recuperare, proinde ac si vsucapta nõ esset: vt instit. de act. §. rursus. Item etsi absens vsucapiebat rẽ præsentis, similiter præsenti succurritur contra absentẽ, per actionẽ recissoriam. vnde in ea sic formatur libellus: Ago ego S. contra R. petens ab eo rem meã talem, sitam in tali loco, cuius confines sunt tales: quã rem vsucepit dum ego essem absens causa reipublicæ, vel mercatiæ, &c. vnde ve vsucapio temoueatur de medio, officium vestrũ imploro, qua recissa, rem illam mihi restitui peto actione recissoria. F Quòd ita concipi debeat libellus, probatur institu. de actio. §. rursus.

De actione Seruiana.

Si colonus vel inquilinus tuus cõduceat à te prædiũ vel domũ, omnia quę sunt inuecta & illata, sunt obligata tibi pro pensione, vt C. in quib. cau. pig. ta. contra l. si non inducta. & ff. eod. l. j. ij. iij. & C. loca. l. certi. vnde si aliquo casu possessio rei perueniat ad aliquem, potes ab eo reuocare per actionem Seruianam. in qua sic formetur libellus: Ago ego S. contra talem, qui posidet rem talem mihi obligatam G à tali colono vel inquilino meo, pro pensione domus vel prædij, vel pro damno mihi dato in ipsa domo, quæ pensio est, vel quod damnum est decem libr. vnde peto rem illam ratione possessionis mihi restitui, & ad hoc propono actionem Seruianam. Quòd ita debeat concipi libellus, probatur insti. de actio. §. item Seruiana, & in legib. pręallega.

De quasi Seruiana, quæ hypothecaria vocatur.

Si quis posidet rem mobilẽ vel immobilem, tibi pignori obligatam, siue sit debitor, siue alius, poteris ab illo rem illam aduocare proponendo actionẽ H quasi Seruianam, quę actio nascitur ex obligatione pignoris, & est in rem. & eadem alio nomine Hypothecaria vocatur, vt insti. de act. §. item seruiana. vnde actor in ea sic concipit libellum, Ago ego S. contra R. qui iniustè detinet rem talem mihi obligatã à Titio debitore meo, pro x. libr. Boneñ. quas sibi mutuaui. vnde peto rem illã mihi restitui, & ad hoc propono hypothecariã actionem, vel quasi Seruianam. Quòd ita benè concipitur libellus, probatur insti. §. pręalleg. & C. de pigno. l. pignoris. ff. eod. l. j. §. pacto. & de pact. l. si tibi. §. de pigno. cætera latiùs I not. in arte, distinct. ij.

De vtili in rẽ actione, quæ datur superficiario.

Si aliquis conduxit aream vel solum alicuius, & imposuit ibi superficiem, sicut de facto quotidiè cõtingit: si cadit à possessione ipsius rei potest intentare actionem ad rem illam petendam, quæ vocatur vtilis rei vendicatio: vt ff. de superfi. lib. j. & arg. ff. si ager vectig. vel emphiteo. peta. l. j. & ij. In hac actio ne sic forma libellum, Ago ego S. contra R. qui iniustè posidet rem talem suam in tali loco, cuius tales sunt confines, quã rem conduxi, vel ex tali causa K habui, à tali domino, ad superficiem ibi ponendam prout imposui superficiem, quæ in solo est modo. vnde peto rem illam mihi restitui, & ad hoc propono vtilem rei vendicationem. Et nota quod potest etiam petere pensiones perceptas, & percipiendas. Quòd autem libellus sit benè conceptus probatur. ff. de superfici. l. j. § j. ij. & iij.

De vtili in rem actione, quæ datur Emphyteote.

Si autem aliquis posideat rem mihi cõcessam in emphyteosim, vel alium contractum, qui libellarius L vulgariter appellatur, eandem rem per vtilẽ rei vendicationem, quę emphyteote, seu illi qui conduxit, ad non modicum tempus datur, petam hoc modo: Ago ego S. contra R. qui posidet rem talem, puta prædiũ vel domum mihi datam à Titio in emphyteosim, vel ad libellum, cuius confines sunt tales. vnde peto rem illam mihi restitui vtili rei vẽdicatione, quæ datur emphyteote. Prædicta probantur in corpore de nõ alie. aut permu. ter. eccl. col. ij. & de alie. & emphyt. col. ix. & C. de iure emphy. l. fi. j. ff. si ager vectig. l. j. & iij. & institu. loca. §. adeò.

M De vtili in rem, quæ datur metum passo.

Si quis per metum compellatur rem aliquam vendere, vel tradere, vel donare, succurritur sibi per Prætorem, & habet vtilem rei vendicationem, in qua sic formatur libellus: Ago ego S. contra R. qui iniustè detinet rem talem positam in tali loco, cuius confines sunt tales, vel cuius signa sunt talia, si mobilis est res, quam tradidi Titio per metum mortis, ex causa emptionis vel donationis. vnde rem illam peto mibi restitui, & de dolo repromitti, ne res inte-

A res interim dum fuit apud eum sit facta deterior, &
ad hoc propono vtilem rei vendicationem, quæ da
tur metum passo. Quòd libellus sit bene cóceptus,
probatur insti.de ac.§.sequens,&ff.quod me.cau.l.
metum,§.volenti,& §.ex hoc edicto.

DE possessoria hæreditatis petitione.

Si quis vocatur ad successionem alicuius de iure
Prætorio, vt emancipatus, habet possessoriam hęre
ditatis petitionem, per quam factus bonorum pos-
sessor tantundem consequitur, quantum si hæres in
stitutus fuisset, ff.de poss. hære. peti.l.j.& ij.& insti.
B de bo.poss.in prin.vnde in hac actione sic formabi-
tur libellus: Ago ego S. cótra R.qui iniustè detinet
hęreditatem Titij, cuius bonorum possessionem a-
gnoui, vnde liberi, vel vnde agnati, vel vnde cogna
ti.vnde illam hæreditaté dico mihi debere restitui,
& ad hoc propono poss.hęre.petitionem.Probatur,
quia hæc actio mixta est in rem & in personam. C.
de peti.hære.l.hæreditati,& inst.de ac.§ sequens,&
veniunt in ea omnia quæ veniunt indirecta, vt ff.de
poss.hære.petit.l.j.& ij.& de petitio.hære.l.item ve-
niunt.

C DE fideicommissaria hæreditatis petitione.

Si quis fecit testamentum, & instituit te hæredé,
& rogauit te per fideicommissum, vt hæreditatem
mihi restituas, & restituis, potero bona defuncti pe-
tere à quolibet possidente, per hanc actionem, præ-
terquá ab eo qui restituit. ff.eo. per tot.vnde sic for-
matur libellus: Ago ego S.contra R.qui iniustè de-
tinet hæreditatem talem, quę fuit quondam Titij, &
quæ fuit mihi restitura per autoritatem senatusscon
sul. Trebel.ab hęrede in testamento Titij instituto.
vnde illã hæreditatem mihi peto restitui, & ad hoc
D propono fideicom.hære.peti. Quòd autem libellus
sit benè conceptus, probatur per iura suprà allega-
ta, & ff.ad Trebel.l.j.& insti.de fideicommis.hęred.
petit.

DE actióe in rem præiudiciali pro Libertini-
tate vel Vasallinitate.

Si libertus tuus vel Vasallus gerat se pro inge-
nuo, negans aliquid tibi debere nomine operarum,
pręstare potes agere contra illum actione in rẽ pręi-
udiciali, per quam ipsum reuocabis in libertinita-
tem, hoc modo: Ago ego S.contra R.qué dico meũ
libertum esse, vel qui cum sit libertus meus, gerit se
E pro libero vel ingenuo. vnde ipsum in libertũ meũ
peto, & ad hoc propono pręiudicialem in rem actio
nem. Quòd ita rectè concipiatur libellus, habes in-
sti.de acti.§.præiudiciales.

DE actione in rẽ præiudiciali, de partu
agnoscendo.

Si filius vel nepos alicuius non agnoscatur à pa-
tre vel auo, vel quia non præbet sibi alimenta, po-
test compellere ipsum, vt sibi prouideat per actioné
in rem præiudicialem de partu agnoscendo, quæ a-
ctio etiam locum habet, vt filius agnoscat patrem,
F & nepos auum, vt insti. de ac.§.pręiudiciales, & ff.
de libe.agnosc.l.siue,§.j.& l.si quis à liberis,& c.de
alen.liber.per tot. vnde in hac actione sic formatur
libellus: Deo & vobis Domino A.Potestati Bono-
niensi conqueror ergo S.de tali patre meo, vel ego
pater de tali filio meo, vel ego auus de tali nepote
meo, vel ego nepos de tali auo meo, qui cum sim fi-
lius suus, vel nepos, vel pater, vel auus, denegat mi-
hi aliméta, & me denegat filium suum, vel patrem,
G vel auum, vel nepotem. vnde vt mihi alimenta præ-
stet, & me agnoscat in filium suum, vel patrem, vel
auum, vel nepotem, actionem in rem præiudicialé
præpono, vel propono officium vestrum domine
Iudex. Quòd ita rectè concipiatur libellus, dicitur.
l.j.ff.de rei vendi. quòd etiam alimenta petantur of
ficio Iudicis, hab.C.de alen.libe.l.ij.

DE actione Pauliana.

Si debitor alienat in fraudem creditorũ, possunt
creditores omnia alienata reuocare, per actionem
Paulianam, nam ipsa datur creditori aduersus eum
qui res debitoris ab alienatore in fraudem credito-
H ris recepit. Et dicitur Pauliana à Paulo Prætore, ad
hoc, vt si creditor non inueniat tot bona vnde sibi
valeat satisfieri, reuocentur cũ fructibus.ff.de vsu.l.
videamus,§.in Fauiana. In hac actione sic forma li
bellum: Agit S.contra R.qui possidet prædium ta-
le, cuius confines sunt tales, quòd prædium Titius
debitor suus alienauit per fraudem, vel fraudis con
silio, vt eum fraudaret de debito suo, & fraudatus
est, cum bona ipsius Titij non sufficiant ad debitũ
persoluendum, ipso R possessore sciente, & fraudé
participante. vnde rem prædictam reuocat cum fru
I ctibus & omni causa, proposita actione Pauliana.
Quòd libellus iste sit bene compositus, habetur l.
j.ff.de his qui in frau.cre.& l.qui autem,§.hoc edi-
ctum,& l.ait.prætor,§ per hanc.

DE actione Fauiana.

Si libertus alienat in fraudem patroni, poterit pa
tronus alienata reuocare per actionem Fauianam,
vnde in ea sic formatur libellus: Ago ego S.contra
R.qui possidet domum talem, cuius tales confines,
quam domũ Titius libertus meus alienauit in frau
dem meam, ad hoc vt me suum patronũ fraudaret
K tertia parte quam de iure habeo in bonis ipsius vn-
de rem illam pro tertia parte pro indiuiso peto mi-
hi restitui cum fructibus & omni causa, & ad hoc
propono Fauianam actionem Quòd ita rectè con-
cipiatur libellus, & quod Fauiana patrono detur.di-
cit l.ff.si quid in frau par.l.j.§.dolum,& l quodcun
que in prin.& l.videamus,§.in Fauiana,ff.de vsu.

DE vtili Caluisiana, vel vtili
Fauiana.

Si quis arogat aliquem in filium, & posteà alie-
nat aliquid de rebus suis in fraudem filij arroga-
L ti, ad hoc vt diminuat quartam quam debet filio ar
rogato, per constitutionem diui Pij de bonis ipsius,
vt ff de adopti.l.si arrogator,§.sed an impuberi.po
terit filius arrogatus reuocare per vtilem Caluisia-
nam seu Fauianam, ff. si quid in fraudem patro.l.
vlt. In hac autem actione sic forma libellum: Ago
ego S.contra R.qui possidet res tales, quas Titius
pater meus arrogator, in fraudem meam alienauit,
vt quarta debita mihi ex constitutione diui Pij di-
minueretur. vnde peto res prædictas mihi assignari
cum fructibus & omni causa, & ad hoc propono v-
M tilem Caluisianam, vel vtilem Fauianam, vel vti-
lem in factum Caluisianam, Quòd libellus iste sit
benè conceptus, probatur præalle.ll.

DE actione redhibitoria.

Si aliquis vendat tibi equum retrogradum, vel
alio modo vitiosum, nec te certiorauit, competit
tibi emptori ignoranti contra venditorem redhibi-
toria actio ad sex menses, ff.de ædil. edic.l. ædiles
aiunt,& l.cum sex.vnde sic forma libellũ: Ago ego

A S.contra R.qui vendidit mihi equũ, qui equus eſt
retrogradus, vel alio modo vitiolus: vel ſeruũ mor-
boſum, vnde quia dictus equus vel ſeruus eſt in cau
ſa redhibitionis. Ideò ad ipſum redhibendũ, quòd
omnia retrò agantur cum acceſsionibus ſuis, redhi
bitoriam propono actionem. Quòd ita rectè conci
piatur libellus, probatur per ll.ff.eo.l.j.& l.redhibe-
re,& l.cum autem.§.Iul.& l.boué,& pluribus ll.il-
lius tit. Et eſt ſciendum, quòd redhibere eſt facere,
rurſus habeat venditor qđ habuerat: & quia reddẽ-
do omnia, ex vtraq; parte id fiebat, idcirco redhibi
tio eſt appellata, quaſi redditio, d.l.redhibere, ff.eo.
B & prædicta etiam no.in arte di.ij.

DE quanto minoris actione.

Hæc actio datur ad omnia, & in omnibus caſi-
bus in quibus redhibitoria, & etiam in quibuſdam
alijs, in quibus locum non habet redhibitoria. nam
ſi ſeruus emptus laborat vitio animi ex conſuetudi
ne, puta quia ſit bleſus, vel mendax, de quo proba-
biliter ignorauit emptor, competit ei quanto mino
eis actio, l.quæritur,§.vlt.ff.de ædil.edi. & competit
quando propter vitium vel morbum res minus va-
let quam valeret communiter, ſi illud vitium defice
ret, ad repetendum de pretio tantum quantũ res pro
pter vitium valet minus. vnde in hac actione ſic for
C mabis libellum: Ago ego S.contra R. qui vendidit
mihi ſeruum vitioſum, ſcilicèt qui eſt erro, vel fugi-
tiuus: vel ſeruum morboſum, puta hydropicum, vel
equum morboſum, qui habet gallas & ſuper oſſa,
vel quia eſt retrogradus: vel talem codicem qui eſt
corrũptus in textu, vel codicillatus ſeu cancellatus:
vel fundũ qui ducit herbã peſtibulã, vel carnẽ quæ
non fuit ſyncera. vnde quia propter dictum morbũ
vel vitium res prędicta decem minus valet quàm va
leret ſi illo morbo vel vitio careret, ideò illa decem
peto, quia res illa tanto minoris eſt: & ad prædicta
D propono actionem quanto minoris. Et quòd ita cõ
cipiendus ſit libellus, dicit l.ff.de ædil.edic.l.quòd ſi
nolit,§. ſi quis egerit. Quòd etiam vitium vel mor-
bus debeat inſeri, dicunt ll.ff.eo.l.ob quæ vitia,§.a-
nimi,& multæ leges tituli illius.

DE actione in factum Aedilitia.

Hæc actio competit in multis caſibus & diuer-
ſis. Cõpetit enim in primis quando facta fuit redhi-
bitio, & pretium non reſtituitur emptori cum acceſ
ſionibus & alijs quæ iubẽt Aediles. vnde emptor ſic
E format libellum: Ago ego S.contra R.qui vendidit
mihi equum morboſum, cuius equi cum facta ſi re-
dhibitio, & pretium non ſit mihi reſtiturũ, & acceſ-
ſiones. puta x. ideò prædictum pretium peto mihi re
ſtitoi, & ad hoc propono actionem in factum Aedi
litiam. Item competit etiam venditori quando non
reſtituuntur ab emptore ea quæ ſunt acquiſita per
ſeruum, & alia quę præcipiunt Aediles, & in hoc ca
ſu venditor ſic format libellum: Ago ego S.contra
R.cui vẽdidi equũ morboſum, nomine cuius equi
F egit redhibitoria contra me, & redhibitio facta eſt,
ſed quia non reſtituit quæſita per ſeruum vel equũ,
& acceſsiones, puta talia: ideò contra ipſum ago,
vt prædicta mihi reſtituat, & ad hoc propono actio
nem in factum Aedilitiam. Quòd in vtroque caſu
rectè cõcipiatur libellus, dicit l.ff.eo.l.quod ſi velit,
§.in factum, & iſta ſufficiant breuitatis cauſa.

DE exercitoria actione.

Si aliquis haberet nauem fluuialem vel marinã,
G vel qui ſtagno nauigaret, præponat in ea magiſtrũ
vt contrahat, tenetur iſte qui præponit actione exer
citoria, & denominatur exercitor dominus ille qui
præponit, & qui præponitur magiſter, vt ff.eo l.j.§.
ij. Libellus: Ago ego S.contra R. qui cum Titium
præpoſuerit naui ſuæ, cum ipſo Titio magiſtro na-
uis conueni, quòd portaret mecum rebus meis vltra
mare in ſubſidium terræ ſanctæ. vnde quia fidem
fregit peto ab ipſo c.libras, cum in tantum mea in-
terſit, & ad hoc propono exercitoriam. Quòd ita re
ctè concipiatur, dicit l.ff.de exer.ac.l.j.& l.ſi ſeruus
H & inſtit.de actio.§.ſequens.& §.omnes.

De inſtitoria actione.

Si dominus aliquis præponat ſeruum, vel filium,
vel liberum hominem alieni tabernæ, vel ſtationi,
vel negotiationi, ſi contrabo cum illo præpoſito, &
mihi non facit quod conuenit, poſſum agere con-
tra dominum vel patrem actione inſtitoria, in quã
ſic forma libel. Ago ego S. contra R. à quo peto x.
quæ mutuaui Titio præpoſito ab eo tali tabernæ
ad vinum vendẽdum ad prædicta propono inſtito-
riam actionem. Prædicta probantur, ff.eo.per to.

I De Tributoria actione.

Eſt & alia actio quæ vocatur Tributoria, per
quam conſulitur contrahenti cum filio vel ſeruo a-
licuius, in quo vſufructum habet, quòd pater vel
dominus vocetur in tributum, id eſt, vt communi-
cet omnibus creditoribus merces peculiares, & tan
tum tribuat cuilibet creditori, quantum ſibi retinet
pro rata debiti, vt ff. eo.l.ij. vnde in hac actione ſic
forma libellum: Ago ego S.contra R.qui merces ta
les, puta, ceram vel pannos quos apud ſe habet, in
quibus mercibus cum Titio filio vel ſeruo ſuo con
K traxi, eo ſciente & non contradicente. vnde peto
quòd mihi contribuat, vel ſi fortè cõtribuit, ſed non
ad plenum, dicas quòd merces minus contribuerit.
vnde vt ad plenũ cõtribuat, ago, & ad hoc propono
tributoriã. Quòd ita rectè concipiatur libellus, di-
citur l.j.ff.eo.tit.& inſtit. quod cũ eo qui in alie.po.

De in rem verſo actione.

Si aliquis contraxit cum ſeruo vel filio, emendo
vel vendendo, vel mutuando, vel alio quocunque
modo, & ex illo cõtractu aliquod verſum eſt in rem
domini vel patris, tenetur pater vel dominus con-
trahenti, ac ſi cum eo eſſet contractũ, & hoc quate-
L nus in rem ſuam verſum eſt. Si ergo in totum ſit ver
ſum, agit in totum: ſi verò in parte, pro parte agit,
vt ff.eo.l.j. & l.ſi pro patre,§. in rem autem verſum.
Et forma libellum ſic: Agit S. contra R. à quo petit
x. quę Titio ipſius filio vel ſeruo mutuauit, vel a-
liàs cum eo contraxit, quæ pecunia in ſui R. vtilita-
tem fuit verſa: vnde illam petit ſibi reſtitui, propoſi-
ta actione de in rem verſo. Quod ita concipiatur li
bellus, dicunt iura præallegata, & habetur inſtitut.
quòd cum eo qui in alie.poteſta.

De quod iuſſu actione.

M Si filius vel ſeruus alicuius contrahat tecum iuſ-
ſu vel mãdato patris vel domini, tenetur pater vel
dominus inſolidũ tibi actiõe qđ iuſſu ſiue dirigatur
iuſſus ad ſe, vel ad filiũ ſiue ſeruũ, ſiue generaliter
dicatur cõtrahat quicũq; vult cũ ſeruo meo, vt ff.eo.
l.j.& per to. vnde ita forma libellũ: Ago ego S.con-
tra R. à quo peto rẽ talẽ, quã tali eius filio vel ſeruo
iuſſu ſuo commodaui, vel tot libras quas eius iuſſu
mutuaui, & ad hoc ꝓpono actionẽ qđ iuſſu. Quòd
libellus

A libellus sit bene cõceptus, probatur iuribus pręalle.

De actione de peculio.

Si contraxisti cum seruo vel filio habente peculium de patris vel domini voluntate, competit tibi actio de peculio contra dominum vel patrem, ff. eo. titul. per tot. hoc tamen fallit in filiofa. si pecuniam accipiat mutuo contra Macedonianum C. ad senatus consul. Macedo. l. penulti. Et si seruus vel filius non viuat, & transierit annus vtilis, vt ff. eodem l. j. §. potestatis, & l. sena. l. j. ff. quãdo de pecu. actio est annua. Item si seruus fideiubet extra causam peculiarem, vel compromittat, vel mandauit &c. vt ff. de
B peculio, l. licet, §. si filiusfamiliãs. & §. Iulianus, & §. si seruus. In hac actione sic forma libellum: Agit S. contra R. à quo petit xx. quæ Titio seruo ipsius vel filio mutuauit. vnde vt sibi dictã pecuniam reddat, proponit contra eum actionem de peculio. Probatur hæc forma ll. præællegatis.

De constituta.

Si aliquis pro aliquo se soluturũ constituat simplici pacto, id quod ex aliqua causa erat debitum, siue naturaliter tantũ, siue naturaliter & ciuiliter, da
C tur in eũ, si non soluat actio de constituta, vt ff. eod. titu. l. j. & l. quod si §. si quis. vnde in hac actione sic forma libellum: Ago ego S. contra R. qui se mihi in x. constituit debitorem pro Titio, à quo mihi illa x. debebantur ex causa mutui, vel quia mihi promisit etiam ex nudo pacto, vnde quòd illa x, mihi soluat ago contra illum, & ad hoc propono actionem de constituta. Quòd ita rectè concipiatur libellus probatur institu. de actio. §. de pecunia. aut constituta, & ff. eod. per to.

De vtili ex empto, vel ex alia causa, ex qua iuratur.

D Si rem aliquam possidebas quam ego dicebã ad me pertinere causa adiecta, puta quia emi à te vel quia mihi donasti, vel quia fuit mihi legata à testatore tuo, vel ab alio, & tu detulisti mihi iuramentũ, quòd ego iurarem rem mihi à te venditam, & ego iuraui, quòd tu mihi vendidisti, cõpetit mihi vtilis ex empto. Si iuraui ꝙ res fuit mihi legata te deferente, competit mihi vtilis ex testamento, & sic de alijs contractibus, vt ff. de iureiu. l. sed & si posses. §. item, & §. si cum, vnde in hac actione multi formantur libelli secundum diuersitatem causarum, sed in casu pręmisso sic forma libellum: Ago ego S. con
E tra R. à quo peto rem talem, quia cum illam peterẽ actione ex empto, ipse mihi detulit sacramentũ, quo iuraui ipsam eum mihi vendidisse pro xx. vnde rem illam mihi tradi, vel quod interest pręstari peto, vtili actione ex empto. Quòd ita rectè cõcipiatur libellus, probatur ff. de iureiu. l. si duo §. si quis iurauerit, & nota quòd eodem modo formatur in alijs actionibus, quando iuratum est actore deferente.

De vtili certi conditione quę datur ex confessione.

Si aliquis fuit cõfessus in iudicio se aliquid mihi debere, datur mihi cõtra eũ talis actio, s. vtilis certi cõditio, vt ff. ad l. Aquil. proinde, §. j. & ij. Et in hoc exemplũ pone, quòd agebã contra te certi conditione ex mutuo, forte mutuũ ita probare non poterã, tu fuisti in iudicio cõfessus, veruntamen ego fui negligens, quòd non institi vt daretur sententia infra trienniũ, & ita triennium est elapsum, nunc volo agere vtili certi conditione ex mutuo, & ex illa cõfessione bene possum, nã nõ pereunt acta corã illo iudice licet pereat instantia, quia acta vel gesta redacta
G in publica monumẽta habere volumus perpetuã firmitatem, vt C. de re iudi. l. vlt. vnde sic agã: Ago ego S. contra R. qui fuit corã iudice cõfessus se mihi debere x. cũ illa decẽ peterẽ ab eo ex causa mutui, vnde quòd illa decem mihi soluat, ago contra eum & propono vtilem certi conditionẽ ex mutuo. Quòd ita rectè concipiatur libellus probatur per l. suprà allega.

De actione negotiorum gestorum directa.

Si aliquis te absente, vel præsente & ignorante, sine mandato & sponte gerat negotia tua, cõpetit tibi contra eũ directa nego. gesto. actio, & in ea for
H ma sic libellũ: Ago ego S. contra R. qui gerendo negotia mea me absente vel præsente & ignorante percepit ex bonis meis c. vnde quòd illa c. mihi reddat, ago contra ipsum, & ad hoc propono negotiorum gestorum directã. Probatur hęc forma ff. eo. l. j. & ij. & institutio. de obligatio. ex quasi contra. nascun.

De actione negotiorum gestorum pro tutore vel curatore.

Si quis est tutor vel curator alicuius, & ego gero negotia pupilli sui vel minoris, quæ ipse debebat ex officio gerere, & sic erat sua cauta in cura & sollici
I tudine, vnde habet locũ actio nego. gesto. vt ff. eo. l. si pupilli in prin. Et tunc forma ita libellũ: Ago ego S. contra R. qui mei cõtẽplatione gessit negotia pupilli vel adulti mei, vnde quia ex illa administratiõe vel gestione percepit x. ideo contra ipsum ago, & peto illa x. mihi solui, proposita negot. gesto. actione. Quòd ita concipiatur libellus, probatur l. prææalle. & ff. eo per to.

De vtili negotiorum gestorum actione.

Si aliquis cùm credens se tutorem vel curatorẽ, gerat negotia minoris vel adulti, cõpetit adulto cõ
K tra eũ actio vtilis nego. gest. ff. eod. l. ait Prætor, §. si furiosi, & §. curatori, & C. eo. ti. l. curatorũ. In ea sic forma libellũ: Ago ego S. contra R. qui credens se meũ curatorẽ, administrauit negotia mea & malè, vel qui fuit curator meus, vel mihi datus in testamẽto, & confirmatus legitimus vel datiuus, vnde quòd reddat mihi rationẽ administrationis, ago cõtra ipsum &c. Vel sic: quia dolo vel culpa sua lata, vel leui cõmissa ab eo in administratiõe sum dãnificatus in x. vel ex illa administratione habet x. ideò illa x. peto & ad hoc propono vtilẽ neg. ge. actionẽ. Quòd
L ita debeat concipi libellus, dicunt. l. prææalle.

De contraria negotiorũ gestorũ actione.

Si tu geras negotia alicuius, & aliquid impendisti in illa gestione, poteris repetere per actionẽ neg. gest. cõtrariã, vt insti. de ob. quæ ex quasi cõtra nas. §. j. & ff. eo. ti. l. ij. Vnde si vis agere pro eo qđ soluisti in illa administratiõe, sic forma libellũ Ago ego S. cõtra R. cuius negotia absente, vel etiã præsente sed ignorante, administraui & sponte, in qua administratione x. de bonis meis erogaui, vnde vt illa x. mihi soluat, ago cõtra ipsum, & peto vsuras quę cu
M currerunt à tẽpore morę, & ad hoc ꝓpono cõtrariã nego. gest. Quòd ita debeat cõcipi libellus, dicũt ll. prææalle.

De actione protutelæ.

Si aliquis credens se tutorem cùm non esset, vel sciens se tutorem non esse, fingit tamen se tutorem, gerit negotium alicuius, conueniri potest ab eo, cuius gerit negotia actione protutelæ, vt ff. de eo qui pro tuto. negotiorum gestorum l. j. §. j. & ij. Vnde

A sic forma libellum: Ago ego S. contra R. qui tanquã tutor gessit negotia mea, cum noo esset, ex qua gestione sunt centum apud eum, vel ex illa gestione me damnificauit in centum, vnde illa centum peto, & ad hoc propono actionẽ protutelæ. Quòd ita rectè concipiatur libellus, dicunt leges præallæ.

De contraria protutelæ actione.

Si aliquis credens se esse tutorem cum non esset, & administrauit bona alicuius pupilli, & illa administratiooe aliquid de suo impendit, potest illud petere per contrariam protutelæ actionem, vt ff. eodẽ. B l. vltim. Vnde sic forma libellum: Ago ego S. contra R. cuius bona administraui, credens me esse tutorem illius, in qua administratiõe expendi decem, ideò illa decem peto per contrariam actionem protutelæ. Quòd ita rectè concipiatur libellus, dicunt leges prædictę.

De actione depositi, in quatuor casibus.

Si deposuisti apud aliquem res tuas causa timoris incendij, ruinæ, naufragij seu tumultus, & ipse non vult restituere, babebis contra com actionem C depositi. Et in ea sic concipe libellũ: Ago ego S. contra R. apud quem deposui res tales, tempore tali, & timore incendij, ruinæ, naufragij, seu tumultus, vnde peto res illas mihi restitui, & si ipse fuerit res ipsas inficiatus, peto res illas in duplum mihi restitui, & ad hoc propono actionem depositi, probatur ff. deposi. l. j. §. j. & l. quod tumultos, & institut. de ac. §. sequen. & nota quòd prædicta omnia largius notantur in arte, tertia distinctione in ti. & iiij. distin. §. in duplum.

De actione viæ reiectę.

D Si vieinus in agrum vicini viam publicam reiecerit, potest is per cuius fundom via est facta, agere actione vię reiectę ad suum interesse, scilicet quanti interest sua, quòd via publica per fundum illius facta non esset, vt ff. de via. pub. l. si in agrom. vnde in hac actione sic forma libellom: Agó ego S cõtra R. qui in agrum meum viam poblicam reiecit seu immisit, propter quod interest mea in centum ne illa via ita reiecta sit: vnde illud meum interesse peto, & ad hoc propono actionem viæ reiectæ. Quòd ita rectè concipiatur libellus, & ad interesse, & ad actionem propositam, dicit. l. ff. de via publica, l. penol-E tima.

De actione quod metus causa.

Compellit quis aliquem per metum mortis, vel qui continet periculom corporis, & cruciatum, qui etiam caderet in hominem constantis animi, vt rem aliquam sibi tradat, vel vendat, vel donet, vel eum ab obligatione liberet, vnde metum passo succurritur per actionem quod metus causa, qua personalis est & prætoria, & quemlibet possessorem rei persequitur, vt insti. de ac. §. sequens, & ff. eodem l. metũ, § volenti, & §. hęc actio. Et in hac actione sic forma F libellum: Ago ego S. contra R. qui compulit me per metum, vt sibi vẽderem vel promitterem talem rẽ, vel eum ab obligatione liberarem: vnde quòd à tali obligatione me liberet, vel vt se in pistrinam obligationem reponat, ago cõtra ipsum, & propono actionem quod metus causa. Quòd autem hęc actio locum habeat, siue negotium sit perfectum, siue imperfectum: & etiam in obligationibus rescindendis, dicit l. ff. eo. t. metum, § sed quòd prætor, & §. ex hoc G edicto. & nota quòd de materia ista plenius inuenies notatum in arte, j. & ij. distinct.

DE actione de dolo.

Si quis dolo te decipiat in contractu, siue ex proposito, siue ex incidenti, habes contra ipsum actionem de dolo, in qua sic forma libellum, qoando dolus dat caosam contractui bonæ fidei: Ago ego S. contra R. qui me dolo induxit ad hoc vt sibi vẽderem codicem meum, aliàs non venditurus, & illum codicem sibi tradidi: vnde vt eundẽ codicẽ mihi restituat ago contra ipsum, & ad hoc propono actio-H nem de dolo. Quòd ita rectè concipiatur libellus, dicit l. ff. eo. eleganter in prin. Si autem dolus incidat in contractum bonæ fidei, sic forma libellum: Ago ego S. contra R. qui eum proponetem vendere codicem meum pro xx. dolo suo incidente cõtractui, me decepit in duobus denarijs: vnde vt illos denarios mihi det & soluat, ago contra ipsum, & ad hoc propono actionem ex vendito. Quòd ita rectè cõcipiatur libellus, etiam pro minima quantitate, dicit l. ff. de ac. emp. l. Iul. §. per contrarium. Si aũt dolus incidat in contractu stricti iuris, tunc si qoãtitas est vl-I tra duos aureos, dabitor actio de dolo, & sic concipe libellum: Ago ego S. contra R. qui in promissione quam sibi feci, decepit me in tribus aureis: vnde quòd prædictam mihi quantitatẽ restituat, ago contra eum actione de dolo. Quòd ita rectè cõcipiatur libellus, dicit l. C. de inuti. stipu. l. dolo. Si antem dolus dat causam cõtractui stricti iuris, tunc tenet contractus, sed obstat exceptio nisi sit processum ad traditionem, & tunc locum habet actio de dolo, & forma libellum vt prædixi. & nota demum qoòd ista plenius tractantur in arte.

K DE actione furti manifesti.

Si quis rem tuam auferat tibi, & to eum in eo delicto deprehendas, vel eodem die antequàm perueniat ad locum destinatum, deprehẽsus vel visus fuerit, habes contra illum actionem furti manifesti. In qua sic forma libellũ: Ago ego S. contra R. qui codicem meum mihi substraxit, vel furatus est, & antequàm cum illo codice perueniret ad locum destinatum, scilicet quo ire volebat, fuit deprehensus vel visus cum illo codice à me vel à Titio, vel ab alio, vnde mibi peto ipsum in quadruplum cõdemnari, & ad hoc propono furti manifesti. Quòd ita rectè L cõcipiatur libellus, dicit l. inst. de ob. quæ ex deli. §. manifestus, & ff. eo l. fur. manifestus. Si aũt vis agere criminaliter, facias simplicẽ accusationẽ per iuramẽtum, q̃ posteà scribitur in libro cõmunis: hoc modo: Talis suo sacramẽto accusat talẽ, quẽ dicit sibi vnũ codicẽ furtim abstulisse de tali loco, vnde petit eum puniri. Secundum formã con. Bonoñ. fit libellus cum die & consule, &c. Sed quia vsos Modernorum ipsum repellit ab aula, ideò ipsum in præsenti libello non duximus inserendum.

DE actione furti aduersus nautas, M caupo. stabul.

Si nauta, caupo, stabularius, vel aliq̃s de eorũ familia, furto tibi res tuas substraxit, habes cõtra eũ furti actionẽ ĩ duplũ. In qua sic forma libellũ: Ago ego S. cõtra R. in cuius naui, caupona, seu stabulo, res seu merces intuli seu ĩmisi, q̃ res mihi substractæ sunt à tali, vnde cõtra cauponẽ ago actiõe in factũ, ex illo titulo furti aduersus nau. cau. sta. vt recepta restituant, & peto duplom, per prędictam actionem, & hoc quan-

A & hoc quando ago cõtra nau.cau.sta. Si autem vis
agere contra illum qui surripuit, ita dices: Ago ego
S.contra R.qui merces seu res quas intuli seu immi
si in nauem, seu cauponam, seu stabulum Titij, mi-
hi subtraxit, vnde nomine prædictarum mercium
in duplum ago contra ipsum, & ad hoc propono a-
ctionem furti manifesti, vel nec manifesti, ex illo ti-
tulo furti aduersus nau. Quòd autem in vtriusque
personam rectè concipiatur libellus, dicit l.ff.eo.l.j.

De actione in factũ ex illo edicto, nau.cau.
stabul.vt re.resti.

Si nauta, caupo, vel stabularius res quas immisi-
B sti in nauem, cau.sta. non restituerit, sed forte dicit
eas amissas, tenetur actione in factum ex illo edict.
nau.cau.sta.vt re. restit. Vnde sic forma libellum in
hac actione: Ago ego S.contra R.in cuius nauem,
cau.sta.imisi vel intuli, eo sciente merces tales, quas
ipse vel alius abstulit vel subtraxit mihi, putas talis:
vnde quod res illas restituat ago contra ipsum, &
ad hoc propono actionem in factum ex illo edicto.
nau.caupo.sta.vt re. restituant. Quòd ita rectè con
cipiatur libellus dicit l.ff.eo.l.j.

De actione serui corrupti.

C Si tu habes seruum, & ego animum eius corrum
po, faciendo de bono malum, & de malo deterioré,
habet locum hęc actio, vt ff.eo.l.j.in prin.& §.vl. In
qua sic forma libellũ: Ago ego S.contra R.qui ser-
uum meum Titium corrupit, suadendo sibi dolo &
fraude vt me contemneret, vel subtraheret mihi res
meas, puta tales, propter qđ seruus est deterioratus
in x. ideo illa x.peto, & etiam res quas mihi subtra-
xit, & ad hoc propono actionẽ serui corrupti. Quòd
ita rectè concipiatur libellus, dicit l. ff. eo. l.j.& l.si
quis seruum, §.vlt. Et no.quòd omnia prædicta no-
D tantur in arte di.iiij.

De actione vi bonorum raptorum.

Si aliquis rem tuam mobilem per violentiam ti-
bi auferat, habet locum hęc actio vi.bonorum rap.
quæ quidem est in quadruplum re computata, vt in
sti.eo.§.quadruplum. In hac actione sic forma libel
bellum: Vobis domino A.potestati Bononiensi, cõ-
queror ego H.de R.qui per violentiam abstulit mi
hi commodatum vel depositum: vnde peto ipsum in
quadruplum condemnari, ad quod propono actio-
nem vi.bonorum raptorum, quòd ita rectè cõcipia-
E tur libellus, dicit l.institu.eod.§.j.& ff.eodem l.j.& l.
prætor. Illud nota, quòd prędicta euidentius notan
tur in arte, distinctione tertia & quarta.

De actione iniuriarum Prætoria.

Si aliquis fecit tibi iniuriam dicto, facto, seu scri
pto, præterquàm in tribus casibus, scilicet quando
qs est pulsatus, verberatus, vel domus sua vi introi-
ta, habes contra eum actionem iniuriarum præto-
riam, nam in alijs tribus casibus cõpetit ciuilis, de
quo suo loco dicemus. Libellus, Ago ego S.contra
R.qui mihi talem iniuriam dixit, scilicet quod me
F vocauit filium meretricis, vel cucurbitam, vel scri-
psit de me carmen famosum, scilicet quòd eram ra-
ptor, latro, atque pyrata: vel cantauit de me malam
cautilenam, quam iniuriam nollem mihi dixisset,
vel de me cantasset, seu scripsisset pro c.libris Bono
niens. quas centum libras peto mihi dari vel præsta
ri, & ad hoc propono actionem iniuriarum præto-
riam, hęc insti.de iniu.§.in summa, & ff.eo.l.prętor.
Si autem quis vult agere criminaliter, faciat simpli-

G cem accusationem, prout dixi suprà in actione fur-
ti. Nota tamen, quòd abundantius prædicta notan
tur in arte di.vi.

De actione in factum subsidiaria l.Aquiliæ.
Et de vtili actione l.Aquiliæ.

Ad euidẽtiam huius actionis, no.quòd pro dam-
no dato interdum competit actio l. Aquilię directa,
quæ tunc competit, cum damnum datur de corpore
in corpus, vt insti.ad l. Aquil.§.cæterum.& ostende
mus cum de ea inter alias ciuiles tractabimus, inter
dum vtilis quę tunc competit, cum damnum datur
H de non corpore in corpus, veluti si panno rubeo fu-
gaui armenta vel iumenta, & aufugerunt & præci-
pitata sunt, teneor vtili Aqui.l.Aqui.quia sententia
concordat, licet verba deficiant, scilicet quia dam-
num datum est, sed non à corpore, sed quia præstiti
occasionem damni, vnde damnum videor dedisse,
vt ff.ad l.Aquil.l.qui occidit, §.in hac quoq;. Inter-
dũ in factum subsidiaria, scilicet cùm damnũ datur
à corpore in nõ corpus, verbi gratia: Excussi annu-
lum de manibus tuis aureum, cecidit in mari vel flu
mine, certe damnum datum est à corpore in nõ cor-
I pus, quia annulus stans in aqua, non est factus dete
rior. & hoc secundum do. Io.Sed . d.meus R . dicit
quòd vtroque casu competit vtilis. Si autem damnũ
datur à non corpore in non corpus, tunc locum ha-
bet actio prædicta in factum, verbi gratia: solui ser-
uum tuum compeditatum, miseriæ causa, seruus ille
posteà fugit, constat enim quòd corpus non est læ-
sum, & constat quòd à corpore meo non dedi dam-
nũ, sed propter sequentem fugam damnum tibi illa
tum est, vnde competit in factũ, vt instit. ad l.Aqui.
K §.vlti.vnde in his actionibus sic forma libellũ: Ago
ego S contra R.qui panno rubeo fugauit armentũ
meum, vel pecora mea inclusit, & ita fame mortua
sunt, quæ quidem iam est annus quòd valuerunt c.
vnde quòd illa centum pręstet ago contra ipsum, &
ad hoc propono vtilem actionem l. Aquil.vel in fa-
ctum. Quòd ita rectè concipiatur libellus, probatur
insti.eo.§.cæterum.& hoc quando damnum datum
est à non corpore in corpus. Si autem damnum da-
tũ sit à nõ corpore in nõ corpus, vel à corpore in nõ
corpus, concipies sic libellum: Ago ego S.contra R.
qui seruum meum Titium, quem posueram in com
L pedibus soluit, & ità ille seruus aufugit, qui valuit
xl.iam sunt triginta dies, vnde ipsa quadraginta pe
to, & ad hoc propono actionem in factum subsidia
riam l. Aqui.vel quia annulum meum vel denarios
meos excussit de manibus meis, & deuenerũt in flu-
mine vel mari, quem annulum æstimo centum soli-
dorum, vnde vt illos centum solidos det mihi con-
tra ipsum ago, & ad hoc propono actionem in fa-
ctum subsidiariam l.Aqui. Quòd his duobus exem
plis rectè concipiatur libellus, dicit l.ff.de præscrip.
ver.l.quia actionem.

M Explicit tractatus de prætorijs
actionibus.

SECVNDA PARS SVMMAE.

Procemium in tractatum de Interdictis.

SVPERIORI particula explicitę sunt præ
toriæ actiones, hic verò sibi locũ vendicant inter

A dicta:quæ ſecundum noſtrę paruitatis ingenium ex
plicemus,nam & ipſa prætoria ſunt,vt inſti.de inter
dic.in prin.Seu quia vocabulũ interdicti, & in quo
interdictum ab actione differat explicuimus in arte
xij.di.nunc tractemus de ſingulis interdictis quali-
ter in vnoquoque libellus formetur.Et quia per in-
terdictom de mortuo inferẽdo,cauſa religionis tue-
tur ff.de interdictis, l.ij.§.j.& dignior eſt cauſa reli-
gionis,vt ar.ff.communia de ſer.præcaueri,& ar.C.
de ſacroſan.eccle.l.ſancimus, ideò ab ipſo primitus
incboemus.

B De interdicto de mortuo inferendo.

Si aliquis vult ſepelire, vel inferre mortuum in ſe
pulchrum,ad quod ſepulchrum ſibi competit ius in
ferendi mortuum, vel de nouo velit facere ſepul-
chrũ in locum ſuum purum, & probibeatur ab ali-
quo,poterit agere interdicto de mortuo inferendo,
quod prohibitorium eſt, vel actione in factum ſub-
rogata in locum illius interdicti,inſti.de interdic.§.
prohibitoria,vt ff.eo.l.j.& ſi fuit prohibitum,habet
prædictum interdictum ad intereſſe,&habet locum
actio in factum ad intereſſe, vt per eam tantum con
C ſequatur actor,quantum interfuit eius non prohibi
tum fuiſſe,ff.de relict.& ſump.fu.l.liberum, & ff.de
mor.infe.l.j. Vnde in hoc interdicto ſiue actione ſic
forma libellum: Vobis domino B. poteſtati Bono-
nienſi,conqueror ergo S.de R.qui me probibuit in
ferre mortuum in locum talem,in quo mihi erat ius
inferendi:vnde propter illam prohibitionem intuli
in alium locum puerum quem emi,vel conduxi pro
tanto pretio,ſcilicet decem,quod intereſſe dicti loci
æſtimo viginti, quæ peto actione in factum loco e-
iuſdem interdicti. Quòd ita rectè concipiatur libel
D lus, probatur ff. de mor.infe.l.j.& ff.de relict.l.li-
berum.

De interdicto de ſepulchro ædi-
ficando.

Siquis volebat ædificare ſepulchrum, ad quod
ædificandum ſibi ius competebat, & ab aliquo pro
hibeatur, habet contra eum interdictum de ſepul-
chro ædificando, vt ff.de mor.infe.l.j.§. prætor ait.
In quo ſic forma libellum: Vobis domino A.pote-
ſtati Bononienſi,conqueror ego S.cõtra R.qui me
prohibet volentem ædificare ſepulchrum in loco ta
li,cuius confines ſunt tales,in quo loco eſt mihi ius
E ædificandi ſepulchrum & mortuum inferendi: vnde
ne me impediat in futurum,ago contra ipſum,&ad
hoc propono actionem in factum ſurrogatam in lo
cum interdicti de ſepulchro ædificando. Quòd ita
concipiatur lib. probatur d.§. prætor. Et nota quòd
bene dixi actione in factum, quia hodiè interdicta
nõ proponuntur, ſed actio in factum pro interdictis
ſurrogata.

De interdicto ne quid in loco ſacro
fiat.

F Si quis ædificat vel aliqd immittit in loco ſacro
quod pertineat ad incommodum vel deformitatẽ
loci,& non ad ornatum,tenetur interdicto ne quid
in loco ſacro fiat immittaturue. In hoc autem inter
dicto ita concipitur libellus: Ago ego S.contra R.
qui immiſit vel vult immittere in loco tali ſacro,cu-
ius tales ſunt fines,propter quam immiſsionem lo-
cus ille turpis & deformis apparet:vnde vt illud qđ
immiſit remoueat,vel ne immittat,vel immitti faciat,
ago contra ipſum, vel peto ipſum prohiberi, & ad
G hoc propono actionem in factum ſubrogatam in lo
cum interdicti ne quid &c. Quòd ita rectè conci-
piatur libellus,probatur ff.eo.l.j.& ij.§.locorum,ff.
ne quid in loco pub.

DE interdicto ne quid in loco publico fiat.

Contingit ſæpè, quòd aliquis in via publica, vel
in loco publico aliquid ædificat vel immittit, ideò
interdictum produtum ne quid fiat in loco publico,
vel via,vel itinere publico,& ſi factum fuerit ꝙ tol-
latur,& ſic eſt iſtud interdictum,ex prima parte pro
hibitorium,& ex ſecunda reſtitutorium, vt ff.eo.ti.
l.j.in prin. & §.hoc interdictum, & §. ait prætor. In
H hoc autem interdicto ſic concipiatur libellus: Ago
ego S.contra R.qui vult ponere vel impoſuit, in lo
co publico, cuius tales ſunt fines, tale qd, per quod
locus publicus deterioratur, vnde peto ipſum pro-
hiberi ne ponat. Vel ſi poſuit dicas,vnde vt poſitum
tollat,ago contra ipſum, & hoc propono actionem
in factum ſurrogatam in locum interdicti, ne quid
fiat in loco publico. Quòd ita rectè concipiatur li-
bellus,dicunt ll.præall.

DE interdicto, ne quid in flumine publi-
co,vel ripa eius ponatur.

I Si aliquid vult immitti ab aliquo in flumine pu-
blico,vel ripa ipſius,vel fortè eſt immiſſum,compe-
tit hoc interdictum, quorum vnum eſt prohibito-
rium,ſcilicèt ne quid fiat in flumine publico, vel ri-
pa ipſius,aliud eſt reſtitutorium,ſcilicet quòd ſi fa-
ctũ fuerit,reſtituatur & tollatur,vt ff.eo.l.j.in prin.
& §.deinde ait prætor,& ff.de flumi.l.j.In hu inter-
dictis ita cõcipe libellum:Ago ego S.contra R.qui
tale quid poſuit in flumine tali,propter quod flumẽ
non eſt nauigabile,vel propter quod flumen naui-
gari non poteſt,vnde quòd remoueat ago cõtra ip-
K ſum.Si autem nondum poſuit, ſed vult ponere, di-
cas ita in libello, qui vult ponere, vnde peto ipſum
prohiberi, ad hoc propono interdictum de flumini-
bus, ne quid in flumine publico ripave ipſius fiat
quo peius nauigetur,vel actionem in factum ſubro
gatam in locum illius interdicti. Quòd ita rectè cõ
cipiatur libellus,dicunt ll.præalleg. Si autem vis a-
gere ex alio interdicto, ſcilicet ne quid fiat in flumi
ne publico,concipies ita libellum:Ago ego S.cõtra
R.qui in flumine publico tale quid poſuit,quo flu-
mẽ illud aliter fluit quàm fluxerat in priore æſtate,
L vnde vt remoueat,contra ipſum ago. Vel ſi vult po-
nere dicas: Ago contra ipſum ne ponat, & ad hoc
propono interdictum ne quid in flumine publico
fiat,quo aliter fluat quàm fluxit in priore ęſtate,vel
actionem in factum ſubrogatam in locum ipſius in
terdicti.Quòd ita rectè concipiatur libellus, proba
tur ff.ne quid in flu.pub.per to. Si autem propter id
quod immiſſum eſt molendinum tuum eſt factum
deterius ſic dices:Ago ego S.cõtra R.qui tale opus
vult facere vel immittere,vel fecit vel immiſit in flu
mine tali,propter quod dãnum mihi infertur, quia
M molendinum meum non ita currit, nec ita fluit ſi-
cut conſuerat,vnde ne ponat vel immittat,vel ſi po
ſuit,dicas quod remoueat,ago contra ipſum: & ad
hoc propono vtile interdictum ne quid fiat in flu.
pub.&c. Quòd ita rectè concipiatur libellus, pro-
batur iuribus præalle.

DE interdicto de loco publico fruendo.

Si aliquis conducit domum, vel prædium, vel
aream publicã à fiſco vel repub. alicuius ciuitatis,
& impe-

A & impediatur re conducta frui, habet contra impedientem interdictum de loco publico fruendo, vt ff. eo.l.j. Vnde sic forma libellum: Ago ego S. cōtra R. qui non permittit me vti & frui loco publico, cuius confines sunt tales: quem locum à tali Massario ciuitatis Bononiēsis, conduxi pro x.libr. Bononiens. singulis annis soluēdis. Vnde ne me prohibeat ago contra ipsum, & ad hoc propono interdictum de loco publico fruendo, vel actionem in factum subrogatam in locum illius. Quòd ita rectè concipiatur libellus, dicit l. præalle.

B DE interdicto de via publica reficienda.

Si aliquis vult reficere viam publicam, & ab aliquo impeditur, habet contra impedientem interdictum de via publica reficiēda, vt ff. eo. per tot. Vnde sic concipitur libellus, Ago ego S. contra R. qui me volentem reficere vel purgare talem viam publicā prohibet, vnde vt cesset à tali iniuria ago contra ipsum, & potest addi, & vt mihi soluat vel reddat quātum mea interest, me prohibitum non esse. & hoc quando per talem refectionem vertebatur specialis vtilitas actoris: & ad hoc propono interdictum de
C via pu. refi. vel actionem in factum subrogatā, &c. Quòd ita rectè concipiatur li. dicunt iura præalle.

DE interdicto, vt liceat ire, agere per viam publicam.

Si aliquis vult ire per viam publicam, vel vult aliquem ducere vel agere, & impeditur ab aliquo, habet contra eum interdictū vt liceat ire, agere per viā pub. In quo sic forma libellum: Ago ego S. contra R. qui me volentē ire vel agere, vel ducere tale quid per viam publicam prohibuit vel prohibet: vnde ne me prohibeat ago contra ipsum, & ad hoc propono
D interdictum vt liceat, &c. vel actionem in factum subrogatam & cætera. Quòd ita rectè concipiatur libellus, probatur ff. ne q̄d fiat in lo. pu. l. ij. §. vlt.

De interdicto vt liceat ripam publici fluminis reficere vel munire.

Si aliquis vult reficere vel munire ripam publici fluminis, & ab aliquo prohibetur, habet contra illū interdictum vt liceat ri. pub. flu. refi. In quo sic forma libellum: Ago ego S. cōtra R. qui prohibuit & prohibet me volentem reficere vel munire ripam talis fluminis sine aliquo impedimento nauigij, cum essem paratus satisdare, & cauere nomine damni in
E fecti vsque ad x. annos, secundum mandatum prætoris: vnde ne me prohibeat ago contra ipsum, & ad hoc propono interdictum, vt liceat ripam pub. flu. refi. vel mu. vel actionem in factum subrogatam &c. Quòd ita recte concipiatur li. dicit l. ff. de ripa muni. l. vnica.

DE interdicto vt liceat in flumine publico nauigare.

Si quis in flu. pub. vel stagno pub. vel lacu. pu vel fossa pu. nauigare vel piscari prohibeatur: habet interdictum vt in flu. pu. li. nauiga. Et in eo sic forma
F libellum: Ago ego S. contra R. qui me prohibuit, & prohibet nauigare vel piscari in flumine tali, vel stagno, vel fossa, vel lacu, vnde ne me prohibeat ago contra eum, & ad hoc propono interdictum vt li. in flumi. pu. &c. vel actionem in factum subrogatam &c. Quòd ita rectè concipiatur li. probatur. ff. vt in flu. pu. l. vnica.

DE interdicto ne vis fiat ei qui in possessionem missus est.

G Si quis mittatur in possessionem à iudice, vel in tenutam alicuius rei, causa rei seruandæ, & tu prohibeas eum esse in possessione vel tenuta, competit ei hoc interdictum, siue dominus siue alter prohibuerit, vt ff. eo. l. j. Et in hoc interdicto sic concipe libellum: Ago ego S. contra R. qui prohibuit me ire vel esse in possessione talium rerum in quarum possessione iudex me mittendum decreuit, vnde ne me prohibeat ago contra ipsum, & ad hoc propono interdictum ne vis fi. ei qui in poss. miss. est. vel actionē in factum &c. vel si vis petere tuum interesse, scili-
H cet quanti tua interesset non esse prohibitum, dicas, vnde quia interest mea in c. non esse prohibitū, ideò istud interesse peto. Quòd ita in vtroque casu rectè cōcipiatur libel. dicit l. præalle. Si autē nō vis prædictam actionem proponere, dicas ita: Ago ego S. cōtra R. vt suprà, vnde quòd in poss. rerum illarum mittat manu militari, officium iudicis propono, & vestrum officium domine iudex imploro. Quòd ita rectè concipiatur libellus, probatur ff eod. l. si quis missus, §. j. Et ibi dat consilium Vlpianus, quòd melius sit agere officio iudicis, quàm proponere inter-
I dictum.

Interdictum quorum bonorum.

Si aliquis vocatur ad successionem alicuius ex testamento, vel ab intestato, & vult possessionem rerum defuncti ab illis qui possident aduocare, seu recuperare, habet locum interdictum quorum bonorum quod resti. est, & pertinet ad vniuersitatem bonorum, & non ad res singulas, vel ad nomina, quia contra debitores hæredi. non datur, sed ad bonorū corporalium pos. vt ff. eod. l. j. & ij. Vnde sic concipe libellum: Ago ego S. contra R. qui iniustè tenet, vel
K possidet bona quæ fuerunt quondam Titij, cui ex testamento, vel ab intestato successi, vnde eorū possessionem peto mihi tradi vel dari, & ad hoc propono interdictum quorum bonorum, vel actionem in factum &c. Quòd ita rectè concipiatur libellus, probatur ll. præalle. & insti. de interdic. §. adipiscendæ.

De interdicto quorum legatorum.

Si legatarius sua auctoritate occupat rem sibi legatam sine hæredum voluntate, hęreditate iacente, tenetur hæredi rem illam restituere, & id æquissimū visum est prætori, vnumquenque non sibi ipsi ius dicere occupatis legatis, sed hoc ab hærede petere, ff.
L eo. l. j. Vnde in isto interdicto sic cōcipias libellum: Ago ego S. contra R. qui domum talem cuius fines sunt tales, legatam sibi in testamento Titij, cui Titio ego ex testamento successi, sua auctoritate iacēte hæreditate occupauit, vnde prædictæ domus pos. mihi dari vel tradi peto, & ad hoc propono interdictum quorum legatorum, vel actionem in factum subrogatā &c. multi tamen sapientes ponūt in li. cuius domus possessionem, vel quam domum peto mihi restitui, cum istud interdictum dicatur restitutorium, sed hoc cum calumnia procedit. Quòd au-
M tem libellus sit bene cōceptus, probatur per legem pręalle.

Interdictum de tabulis exhibendis.

Si aliquis fecit tabulam, id est testamentum, & illa tabula ab aliquo teneatur, & tua intersit illud exhiberi, potes agere contra illum interdicto de tabulis exhibendis, in quo sic forma libellum, Ago ego S. contra R. qui testamentum vel codicillos Titij, in quo vel in quibus mihi legatum fuit reli-

A tatur in arte distinctione xij.

De interdicto vtrobi.

Si aliquis turbat seu inquietat te in possessione rei mobilis, habes contra turbantem interdictum vtrobi. in quo sic forma libellū, Ago contra R. qui me talem rem mobilē, cuius talia sunt signa, nō permittit pacificè possidere, turbando mihi possessionē illius rei, vnde ne me turbet, sed permittat pacificè possidere, ago contra ipsum, & ad hoc propono interdictum vtrobi, vel actionem in factū &c. Quòd ita rectè concipiatur libellus, probatum ff. eo. l. vni-
B ca & insti. de interdic. §. retinendæ.

Interdictum de superficiebus.

Si imposuisti superficiem in solo alieno, & alius turbat te in superficie illa, succurritur tibi superficiario per interdictum de superficiebus, vt ff. eo. l. j. & ff. vti possi. l. si duo, §. Labeo, & sequenti. in quo sic forma libellum, Ago contra R. qui me superficiem positam in tali solo cuius tales sunt confines, quod solum ad superficiem imponendā à Sempronio domino ipsius soli conduxi, pacificè possidere
C non permittit, imò me in possessione ipsius superficiei turbat & inquietat, vnde ne me turbet, ago contra ipsum, & ad hoc propono interdictum de superficie, vel actionem in factum subrogatā &c. posset etiam proponi interdictum vti possidetis. Probatur per leges præallegatas.

Interdictum de itinere actúque priuato.

Hoc interdictum prohibitorium est, pertinēs ad tuēdas rusticas tantummodò seruitutes, vnde si aliquis vadit per fundum alicuius priuati siue iure seruitutis, siue non, dum tamen hoc anno sit vsus itine-
D re vel actu, non vi, non clàm, vel precario, & venit alius, & prohibet ipsum volentem ire agere, ideò cō petit sibi interdictum de itinere actúque priuato, vt ff. eo. l. j. & in eo sic forma libellum: Ago ego S. contra R. qui me volente vti, & vtentem via, itinere, vel actu per talem fundum, cuius tales sunt confines prohibet, qua via, itinere vel actu vsus sum hoc anno, non vi, non clàm, non precario, vnde ne me prohibeat, ago contra ipsum, & ad hoc propono. &c. Quòd ita rectè concipiatur libellus, probatur legibus præal.

E

Interdictum de itinere actúque priuato reficiendo.

Si tu habes seruitutem viæ, itineris, vel actus, & vis reficere locum illum, vnde tibi debetur illa seruitus, & ab aliquo prohibearis, competit tibi contra illum hoc interdictum, vt ff. eo. l. vnde, §. ait prætor. in quo sic forma libellum: Ago contra R. qui me volentem reficere viam, iter siue actū, quam vel quē habeo per fundum talem, cuius fines sunt tales, & iure mihi constitutam & debitam, impedit & prohibet reficere, vnde ne me impediat, ago contra ipsum, & ad hoc propono interdictum de itinere actúque priuato reficiendo, vel actionem in factum subrogatam &c. Quòd ita rectè concipiatur libellus, dicit l. præallegata.

Interdictum de aqua quotidiana.

Si habes ius aquæ quotidianæ, ducendo ad prædia tua, & ab aliquo prohibearis aquam illam ducere, habes contra illum interdictum de aqua quotidiana, quod est prohibitorium, & interdum restitu-
G torium est. Aqua autem quotidiana non dicitur ea quæ quotidiè ducitur, sed ea quæ quotidiè duci potest, si velit, vt ff. eo. circa principium, vnde in hoc interdicto sic concipe libellum: Ago contra R. qui me prohibet ducere aquam per fundum talem, cuius fines sunt tales, quam aquam duxi hoc anno, non vi, non clā, non precario, vnde ne me impediat seu prohibeat, ago contra ipsum, & ad hoc propono actionem in fac. &c. Quòd rectè concipiatur lib. probatur l. præal.

Interdictum de aqua æstiua.

H Si habes ius ducendi aquam æstiuam ad locum tuum, quam in priori æstate duxisti à me, & ab aliquo impediaris, ne eam ducas, habes contra eum interdictum de aqua æstiua: ea quæ sola æstate expedit vti, vt ff. eo. l. j. circa prin. in hac actione sic forma libellum: Ago ego S. contra R. qui me prohibet vel impedit ducere aquā æstiuam ad fundum meū, ad irrigandas teneras cucumellas, vel citreolas, vel alia, vti aquam illam duxi priori æstate, vnde ne me impediat vel prohibeat, ago contra eum, & ad hoc propono interdictum de aqua æstiua, vel actionem
I in factum subrogatam &c. Quòd ita rectè concipiatur lib. probatur ff. eo. l. j. §. deinde ait prætor.

Interdictum de aqua ex castello ducenda.

Si aquam per castellum, id est, per receptaculum, quo aquam publicā recipit, ducis ad locum tuum, & impediris illam aquam ducere, habes interdictū de aqua ex cast. du. vt ff. de aqua quotidi. & æsti. l. j. §. ait prætor quo ex castello, in quo sic forma libellum, Ago ego S. contra R. qui iniustè prohibet me seu impedit aquam ducere ex castello, id est, ex illo, tali receptaculo, quod recipit aquam publicam, ex
K quo loco ius est mihi siue competit aquam ducere, vnde ne me prohibeat, ago contra ipsum, & ad hoc propono interdictum de aqua ex castel. du. vel. acti. in factum &c. Quòd ita rectè concipiatur libel. dicunt iura præall.

Interdictum de riuis.

Si quis habet riuum per quem aquā ducit, & ab aliquo impediatur aquam per illum ducere, vel prohibeatur ne ducat, vel vult reficere riuum illum vel purgare, & ab aliquo prohibetur. Vel si aliquis habeat specus vel septa in flumine, vel habeat fossam
L vel puteum, & vult ducere aquam, vel reficere vel purgare, & ab aliquo prohibeatur, habet interdictū de riuis, vt ff. eo. l. i. in prin. in hoc autem interdicto sic forma libellū, Ago ego S. contra R. qui me prohibet & impedit ducere aquam per riuum, vel septa, vel specum, vel ducere aquam de puteo sicut priori æstate, vel hoc anno duxi, vel reficere, vnde ne impediat, vel me prohibeat, ago contra ipsum, & ad hoc propono &c. Quod ita rectè concipiatur lib. dicit l. præall.

Interdictum de fonte reficiendo.

M Si aliquis habet vsum hauriendæ aquæ de fonte, vel puteo, vel piscina, vel lacu, & ab alio impeditur, competit ei contra ipsum impedientem hoc interdictum de fonte. Aliquando quis vult reficere fontem, vel puteum, & ab alio impeditur vel prohibetur reficere vel purgare, & tunc habet interdictum de fonte reficiendo, vt ff. eodem l. prima in principio, & §. deinde ait prætor, in quo sic forma libellum: Ago ego S. contra R. qui prohibet me vel impedit vti aqua de fōte, lacu, puteo, vel piscina

A tali: cuius fines sunt tales: qua aqua vsus sum hoc anno, non vi, non clàm, non precario, vnde ne me impediat, vel prohibeat vti aqua illa sicut hoc anno vsus fui, ago contra ipsum, & propono interdictum de fonte, vel actionem in factum subrogatam &c. Sed pro reficiendo sic concipe libellum: Ago côtra te, qui me prohibes vel impedis purgare fontem, vel vel reficere piscinam, vel lacum, vel puteum, cuius fines sunt tales, vnde ne me impedias purgare prædicta, sicut ius est mihi purgandi, & vsus sum hoc anno, nó vi, non clàm, non precario, ago côtra ipsum, B & ad hoc propono interdictum de fonte reficiédo, vel actionem in factum subrogatam &c. Quòd ita rectè concipiatur libellus, dicunt iura prædicta,

Interdictum de Cloacis.

Si vis Cloacam tuam purgare, & ab alio impediris, item si vis Cloacam de nouo facere, & ab aliqoo probibearis, vel si aliquis immisit Cloacam in tuo, habes côtra eum interdictum de Cloacis, in qoo sic forma libellum: Ago contra R. qui prohibet me purgare vel reficere Cloacam meã, quæ est in loco tali inter me & ipsum, vnde ne me prohibeat vel im C pediat, ago côtra ipsum, & ad hoc propono interdictũ de Cloacis, vel actioné in factũ &c. Vel sic: Ago côtra R. qui inter Cloacã quæ est inter me & ipsum in loco tali, immittit talia per quę vsus meus in Cloaca illa impeditur: vnde q̃ illud remoueat, ago côtra ipsum, & ad hoc propono vt suprà. Quòd ita rectè concipiatur libel. dicit l. ff. eo. l. j.

Interdictum de precario.

Si rem tuam concessisti alicui precario, & ille nó vult eam restituere, potes eam recuperare per interdictum de precario, vt ff. eod. l. j. in quo sic forma li D bellum: Ago ego S. contra R. coi talem rem concessi precario, & eam mihi reddere contradicit, vnde ad hoc vt mihi restituat, ago côtra ipsom, & propono interdictum de precario, vel actionem in factum subrogatam in locum illius interdicti. Quòd ita rectè concipiatur libellus probatur ff. e. l. j. & ij.

Interdictum de arboribus cædendis.

Si arbor vicini tui impendet supra domum tuam, vel agrum, vel si arbor illa superexcrescat & damnũ inferat fundamentis tuæ domus, habes contra do E minum arboris interdictum de arboribus cędendis, per quod consulitur ei qui habet arborem quòd eã succidat, alioquin tu in cuius domũ vel agrum impendet, succidere poteris, vt ff. eod. l. j. in hoc autem interdicto sic forma libellum: Ago ego S. contra R. qui arborem positam in domo sua vel arça, & impẽdentem super domum meam, non vult succidere, nec etiam patitur quòd ego succidam, vnde quòd me succidere vel incidere patiatur, ago contra ipsum, & ad hoc propono interdictum de arboribus cædendis, vel actionem in factum subrogatam. Si autem impediat in agro, dices ita: Ago contra R. F cuius arbor posita in prædio suo, impẽdet super prędium meum, quam arborem ipse à terra vsque ad xv. pedes deglabare non vult, vnde ne me prohibeat deglabare volentem, vsque ad prædictum legitimum modum, ago contra ipsom, & ad hoc propono interdictum de arboribus cædendis, ex ij. capite, vel actionem in factum &c. probatur in l. præal. §. de inde ait prætor.

Interdictum de glande legenda.

Si fructus arborum tuarum cadant in fundum G vicini tui, & vis illos fructus colligere, sed vicinus tuus te prohibet, habes contra illum interdictum de glande legenda, in quo sic forma libellum: Ago ego S. contra R. qui fructus qui ceciderunt ex arbore mea in agrum suum non patitur me colligere, vnde ne me prohibeat volentem colligere, ago contra ipsum, & ad hoc propono interdictum de glande legenda, vel actioné in factum subrogatam in locum ipsius interdicti. Quòd ita rectè concipiatur libellus, dicit l. ff. eo.

Interdictum de migrando.

H Si ab aliquo domum conduxisti, & modò res tuas vis inde extrahere, & dominus te prohibet, habes contra eum interdictum de migrando, & in eo sic forma libellum: Ago ego S. contra R. qui talem domum mihi locauit, cuius fines sunt tales, pro decem solidis, vel etiam gratuitò concessit, in quam domum res tales intuli, quas me extrahere non permittit, neque me liberè exire com rebus meis permittit, vnde ne me impediat, ago contra ipsum, & ad hoc propono interdictum de migrãdo, vel actionem in factum subrogatam &c. Quòd ita rectè cô I cipiatur libellus, probatur ff. eodem, l. j. §. j. & §. hoc interdictum, & §. si pensio.

De interdicto Saluiano.

Si colonus tuus intulit res in fundo, vel inquilinus in domo, & res illæ à colono vel inqoilino, vel ab alio possidentur, potest possessionem illarum rerum auocare per interdictum Saluianũ, hoc modo: Ago ego S. contra R. qui res tales mihi obligatas à colono meo tali, pro pensione fundi talis, quem sibi locaui pro decem, tenet seu possidet, vnde quòd K mihi possessionem rerum prædictarum tradat, ago contra ipsum, & ad hoc propono interdictum vtile Saluianum, vel actionem in factum subrogatam loco ipsius interd. cti. Probatur ff. eod. l. j. & C. eo. l. j. Si autem vis agere contra ipsum colonum vel eius hæredes, dicas: Ago contra R. colonum meum vel hæredẽ, cui locaui prædium tale pro decem, nomine pensionis mihi soluendis, pro qua pensione res suæ tales fuerunt mihi obligatę, vnde vt res illas mihi tradat, ago contra ipsum, & ad hoc propono interdictum Saluianum directum, vel ac. in fac. &c. L vt per iura præal.

Interdictum de noui operis nunciatione.

Si alicui volenti ædificare in solo tuo, tu denunciasti ne ædificaret, & ille post denũciationem ædificauit, habes contra eum interdi. de noui ope. nuncia. per quod compellitur ædificium destruere suis expensis, etiam si iustè ædificauerit, vt ff. eod. l. j. in prin. & l. prętor ait, in prin. Et in hoc interdic. sic forma libellum: Ago ego S. contra R. qui postquàm nunciaui nouum opus in ædificio tali per iactum lapilli ipse ædificauit, vnde ad hoc propono interdi. de M no. ope. nunci. vel acti. in factum &c. Quòd rectè cõci. li. dicunt leges prællegatæ.

De interdicto, vt liceat ædificare ei cui nunciatum est, si satis dederit.

Si tibi nunciatum est nouum opus, & tu satis dedisti, vel paratus es satisdare, vel nuncianti si præsens est, vel vrbicariæ præfecturæ, vel prouinciali, si nuncians sit absens de opere. moliendo tuis expensis si apparuerit te iniustè ædificasse, & ille adhuc

A ille adhuc nó cessat te impedire, habes coutra eum
interdictum hoc quod est probibitorium, ne vis fiat
ei qui satisdedit de opere destruendo si vult ædifica
re, vt ff. de noui operis nunciatio. l. pretor ait, §. dein
de ait prætor, & §. hoc interdictum. Et in hoc interdi
cto sic forma libellum: Ago ego S. contra R. qui eú
denunciasset mihi nouum opus, & sibi satisdederim
de opere demoliendo, si appareret me iniustè ædifi-
casse, vel paratus essem satisdare, & nunc velim ædi
ficare, ipse me probibere & impedire, quo minus æ-
dificem non cessat, vnde ne me impediat ago con-
B tra ipsum, & ad boc propono interdict. de no. oper.
nunci. quo cauetur, vt satisdatióe præstita ab eo cui
nunciatur, nouum opus nó impediatur, quò minus
ædificet, vel actionem in factom subrogatam &c.
Quòd rectè concipiatur libellus, dicunt leges præ-
alle.

De interdicto fraudatorio.

. Contingit q aliquando debitor alienat in frau-
dem creditoris, propter quod competit creditori in-
terdictum fraudatorium, vt ff. de solu. l. pupilli. debi
tor, in princi. Item competit creditori Caluisiana
C & Pauliana seu Fauiana, de quibus plenè dixi
mus suprà in suis rubricis, vnde quæ
dicta sunt in illis, intelligan-
tur in hoc interdicto ta-
citè repe-
tita.

Explicit tractatus de interdictis.

TERTIA PARS SVMMAE.

D Prooemium in tractatum de edictis.

QVONIAM in superiori par-
ticula huius opusculi aliquan-
tulum circa Interdictorum in-
tellectus describendos versatú
est, consequés erit vt de Edictis,
quæ & Prætoria sunt, sicut &
interdicta, studiosus differa-
mus: vnde quia Edictum de albo corrupto, contem
ptam Prætoria vindicat maiestatem, ideò de eo pri-
mitus videamus. Quæ auté differentia sit inter Edi
ctú & interdictú, in arte xij. di. notatur diligéter.
E Edictum de albo corrupto.

Si quis corruperit seu deleuerit vel cassauerit al-
bum Prætoris, loco cuius bodiè sunt quaterni cómu
nis: punitur in quadraginta aureis, per Edictum de
albo corrupto, vt ff. de iurisdictione omnium iudi-
cum, l. si quis id. & institu. de actione, §. pœnales. In
hoc autem edicto sic concipe libellum: Ago contra
talem, qui quaternos communis, siue libellos, & a-
lia in quaternis communis posita corrupit, vel abra
F dendo, vel mutando, vel intercedendo, aliàs interli-
neando, vnde ipsum peto puniri in l. aureis, & ad
hoc propono vtilem actioné in factú, subrogatá in
locum Edicti de albo corrupto, vel ipsum Edictum
vtile. Quòd ita rectè concipiatur libellus, dicunt iu
ra præallegata.

Edictum, Si quis ius dicenti non obtemperauerit.

Si quis Iudici non obtemperauerit, vel in princi-
pio, vel in medio, vel in fine, Iudex potest eum mul-
G ctare ex illo edicto, in quo sic forma libellum: Ago
ego S. contra R. qui vocatus à tali Iudice commu-
nitatis Bonon. quòd veniret coram eo, ad meam pe
titionem, & quòd mihi responderet, venire contem-
psit, vnde quia non venit, interest mea in tantum,
ideo illud interesse peto, & ad hoc propono edictú
si quis ius dicenti non obtemperauerit. Si autem vis
quòd iudex eum puniat, id est, mulctet pœna pecu-
niaria, concipias ita libellum: Ago ego S. contra R.
qui mandatum sibi à vobis factum, non impleuit,
& sic vobis non obtemperauit, vnde vt ipsum pu-
H niatis, ago: & ad hoc propono actionem in factum
ex edicto si quis ius dicenti &c. Quòd ita rectè con
cipiatur libellus, probatur ff. eod. l. vnica.

Edictum, Si quis temere vocauerit aliqué in ius, quem vocare non licet.

Si aliquis temerè vocauerit aliquem in iudicio,
quem vocare non licet, puta patronum vel paren-
tem sine venia, punitur in l. aureis per hoc edictum,
vt ff. de in ius vo. l. penul. & fi. in quo sic forma libel
lum: Ago ego S. contra R. qui me patrem suum seu
patronum vocauit in ius sine venia, sibi concessa à
I Prætore siue à potestate, & in dicta vocatione fuit
litem contestatus, vnde ipsum in l. aureis condem-
nari seu puniri peto, & ad hoc propono actionem
in factum ex edicto, de in ius vocando. Quòd ita
rectè conci. libel. dicunt leges præal leg. & institut.
de actioni. §. pœnales.

Edictum, Si quis in ius vocatus non ierit.

Si quis vocatus fuerit à Iudice, & ipse non vadit
ad eum, potest Iudex eum punire secundum iuris-
dictionem suam, ex hoc edicto, si quis in ius voca-
K tus non ierit, vt ff. eod. l. j. & ij. hoc edicto sic conci-
pias libellum: Ago ego S. contra R. qui vocatus à
iudice tali nó venit coram eo, cum esset iurisdictio-
ni ipsius suppositus, vnde peto ipsum condemnari
secundum voluntatem vestram, & ad hoc propono
actionem in factum ex edicto, si quis in ius vocat.
&c. Quòd ita rectè concipiatur libellus, dicunt le-
ges prædictæ.

Edictum de eo qui non accipit aliquem fideiussorem, pro Reo principali

Si aliquis noluerit recipere fideiussorem, pro illo
L qui debebat satisdare iudicio sisti, id est, dare fide-
iussorem quòd stabit iudicio, & Actor fideiussorem
illum recusat, & alium petit, ideo proditum est
edictum per quod pœna imponitur ei l. aureorum,
vt ff. de in ius vocan. vt eant, l. ij. hoc edicto sic for-
ma libellum: Ago ego S. contra R. qui à me fideiuss
sorem iudicio sistendi causa paratum dare locuple-
tem & fide dignum, & babilem ad conueniendum,
sine causa recipere recusauit, cum de iure recusare
non debuit, vnde ipsum condemnari peto in l. au-
reis, & ad hoc propono actionem in factum ex edi-
M cto de in ius vocand. vt eant vel. Quòd ita rectè có-
ci. libellus, dicit l. præalleg.

Edictum, Ne quis eum qui in ius vocatus est vi eximat.

Si aliquis vi eximit aliqué vocatú ad iudicium,
punitur inquantú Actor in litem iurauerit ex hoc
edicto, in quo sic forma libellú: Ago ego S. contra
R. qui Titiú à me vocatum in iudiciú, vi seu dolo
malo exemit, vnde quantum in lité iurauero, in tan
tú ipsum peto condénari. vel aliter, vnde meum sin-

A gulare interesse peto, quod æstimo centum solidos,
& ad hoc propono actionem in factum ex illo edi-
cto, ne quis eum &c. Quòd ita rectè concipiatur li-
bellus, dicit l.ff.eo.l.j.ij.& iij.& pe.

Edictum de eo per quem factum est, quo mi nus quis in iudicio sistat.

Si aliquis dolo malo vocatum ad iudicium exi-
mat, ne ad iudicium veniat, tenetur actione in factũ
ex illo edicto. In hoc autem edicto sic concipe libel-
lum: Ago cõtra R. qui impediuit dolo malo Titiũ
quo minus in iudicium veniret, & mihi in iure meo
responderet, vnde quia mea interest in xx. id factũ
B non esse, ideò ipsum R. in prædictis xx. condemnari
peto, & ad hoc propono actionem in factum ex edi
cto, de eo per quem factũ est &c. Quòd ita debeat
concipi libellus, probatur ff.eo.l.i. princi.

De actione in factum ex edicto de ædendo.

Si aliquis habet instrumenta tua propria vel cõ
munia, vel rationes, & eas tibi non exhibuit, pote-
ris ea petere tibi ædi per officiũ Iudicis, vt ff.de ædẽ
do, vbi primo R. illo non ædente, succedit actio ista
in factum ex hoc edicto, in quo sic forma libellum:
C Ago ego S. contra R. qui rationes mihi vel instru-
menta mea propria vel communia cum ab eo petij
nõ exhibuit, vel ædidit, & malitiosè, quia minus ple
nè: vnde quia propter illas rationes vel instrumenta
non ædita, vel malitiosè ædita, sum damnifica-
tus in xx. ideo illa xx. peto: vel si non vult facere cer
tum dicat, Peto meum interesse, & ad hoc propono
actionem in factum ex edicto de ædẽdo, quòd ita re
ctè concipiatur libellus, probatur. ff.eo.l. vbi.§. fi.&
l. argentarius, §. vlti.

D
De actione in factum ex edicto de calumniatoribus.

Si aliquis dat pecuniam alicui, vt moueat cõtra
te negotium vel causam per calumniam, vt calum-
niosè vocet te coram Iudice, vel dum aliquis vellet
te vocare calumniosè coram Iudice, dedi sibi pecu-
niam, ne te vocaret, in vtroque datur actio in factũ
ex edicto de calumniatoribus in quadruplum infra
annum, post annum in simplum. In hoc autẽ inter-
dicto sic forma libellum: Ago ego S. contra R. qui
xx. recepit à G. vt mihi quęstionem talem calumnio
E sè moueret, vnde illos xx. mihi solui in quadruplum
peto, & ad hoc propono actionem in factum quę o-
ritur ex edicto de calumniatoribus. Quòd ita rectè
concipiatur libellus, dicit l.ff.eo.l.j.& iij. Si autem
accepisti pecuniam, ne mihi calumniam faceres, sic
forma libellum: Ago ego S. contra R. qui recepit à
Gaio xx. solidos, ne mihi calumniosam quęstionem
moueret, vnde istos xx. sol. in quadruplum mihi sol
ui peto, ad hoc propono actionem vt suprà, & pro-
batur ff.eod.l. si quis ab aliquo. Et nota quòd ista
melius notantur in arte, iiij. distin.

F
De actione in factum subrogata in locum actionis de dolo post biennium.

Quia actio de dolo infra biennium competit &
non vltrà, vt C. de dolo, l. vlt. ideò post biennium cõ
tra ipsum dolosum in eo in quo locupletior est fa-
ctus, actio in factum inducta est, in locum actionis
de dolo quæ perpetuo competit, vt ff. de dolo, l. ita-
que. In hac sic forma libellum, vt dixi suprà in actio
ne de dolo.

G
De actione in factum subrogata in locum actionis de dolo, contra parentes & coniunctas personas.

Est & alia actio in factum subrogata in locũ a-
ctionis de dolo, quę datur liberis & libertis deceptis
à patre & patrono contra ipsos, & quibusdam alijs
personis humilibus, contra eos qui in dignitate ex-
cellunt plebeio cõsularem &c. vt ff.eo.l. non debet,
vnde in hac actione sic forma libellum: Vobis domi
no potesta. Bononiensi, conqueror ego de M. patre
meo, qui cum sim emancipatus, suis suasionibus to
H ta die mihi suadendo, induxit me vt venderem sibi
digestũ meum, aliàs nõ venditurus: vel dum propo-
suissem vendere, suo dicto vendidi sibi x. minus quã
valeret. vnde quòd mihi digestum meum restituat,
vel illa decem mihi soluat, ago contra ipsum, & ad
hoc propono actionem in factum quæ contra tales
intentatur. Et quòd ita rectè concipiatur libellus, di
cit lex pręallegata.

De actione in factum ex edicto de alienatione iudi. mu. causa facta.

I Si contra aliquem volebas intentare actionẽ rei
ven. vel aliam actionem realem, vel aliquam perso-
nalem, quæ sit in rem scripta, vt quod metus causa,
vt ff. quod metus causa, l. meum, §. cum autem, & in
terdicta omnia, vt ff. de interdic.l.j.§. interdictis. &
ille qui rem illam possidebat causa futuri istius iu-
dicij, mutandi alienauit in alium forte potẽtiorem,
mutandi dico quantum ad se, & quòd ab alio susci-
piatur cui alienauit: nam rem vult habere, sed litem
ad alium transfert, vt molestum aduersarium pro se
subijciat, habes contra illum alienantem actionem
K in factum à Prætore, per quam tuum interesse conse
queris, reseruata tibi rei vendicatione, vel alia reali
contra possessorem, cum possessio subijciat aduersa
rium actioni in rem, vt ff. eod.l.j.§.j.& l. item in fi.&
C.eo.ti.l. vnica. vnde sic forma libel. Ago ego S. cõ
tra R. qui causa mutandi à se iudicij, talem rem, cu-
ius nomine volebam agere contra ipsum, alienauit
& dedit Titio, cum res illa sit ad eum reuersura, qui
Titius est potentior quàm aduersarius meus R. vel
est alterius prouinciæ, vel homo malitiosus. Vnde
quia propter talẽ alienationẽ interest mea in xx. i-
L deo illud interesse meum peto, & ad hoc ꝓpono ac.
in fac. quæ descendit ex edicto Prætoris, de alienat.
iu. mutã. cau. fac. Quòd rectè concipiatur libellus,
dicunt iura præallegata.

De actione in factum ex edicto nau. cau. stabu.

Si aliquis intrat nauim cum rebus suis, vel cau-
ponam, vel stabulum, & de rebus suis amittat, Præ-
tor duabus actionibus sibi succurrit, quarũ vna est
in simplum contra nau. cau. stabu. & est ex contra-
M ctu, vel quasi. Alia est in duplum, & ex quasi malefi
cio, & vtraque competit contra prædictas personas,
vt ff. eod.l.j. in prin.& l. vlt.§. hæc actio. In prima sic
forma libellum: Ago ego S. contra R. nautam, cau-
ponem, vel stabulariũ, in cuius naui, domo, vel sta-
bulo res tales amisi, vnde quia res illas non vult re-
stituere, peto interesse meum quod æstimo xx. & ad
hoc propono actionẽ in factum ex edicto nau. cau.
stabu: vt re. resti. Quòd ita rectè concipiatur libel.
dicit l.ff. eodem l.j. in prin.& l. & ita, §. hęc actio. In

secunda

A secúda actione quę datur in duplum, teneas ea quæ
dixi in Rubrica furti aduersus nau. caupones.sta-
bulari.

De actione in factum ex edicto de his
qui deiecerunt vel effu-
derunt.

Si aliquis deijciat vel effundat ex domo, & sic il-
lud quod deijcitur cadat super aliquem transeunté,
& vestiméta sua vel alię res p hęc deterioratæ sunt,
ille qui damnum passus est habet actionem in factũ
ex illo edicto, de his qui deiece. vel effu. contra eum
ex cuius domo deiectũ est. Si autem ex illa deiectio
B ne liber homo pereat, dabitur prædicta actio contra
deijcienté, & erit condemnandus in l. aureis, vt pro
batur ff. eo. l. j. §. j. & ff. de ac. & obli. l. ex male. §. his
quoque. In hoc edicto sic forma libellum: Ago ego
S. contra R. ex cuius domo in qua ipse habitat, tale
quid deiectũ vel effusum est, propter quod vestimen
ta mea, & meæ res deterioratæ sunt in xx. vnde illa
xx. mihi præstari peto in duplum, & ad hoc propo-
no actionem in factum ex edicto, vt suprà. Quando
autem liber homo fuit peremptus, ita libellus con-
cipiatur: Conqueror de S. ex cuius domo quam ipse
C inhabitat, tale quid fuit deiectũ vel effusum, ppter
quod pater meus mortuus fuit, vnde ab eo quinqua
ginta aureos mihi præstari peto, & ad hoc propono
actionem in factum ex edicto &c. Si auté ex illa de-
iectione vel effusione, corpus liberi hominis lęsum
sit, concipe sic libellum: Ago contra talem, ex cuius
domo concipe quã ipse inhabitat, tale quid est effu
sum vel deiectum, vnde corpus meũ læsum est, pro-
pter quàm lęsionem tot expensas feci, tantum dedi
medicis, tot operis carui & cariturus sum, quas ope-
ras æstimo xx. vnde quòd omnia prędicta mihi pręe-
D stet, ago cõtra ipsum, & ad hoc propono &c. Quòd
rectè cócipiatur libellus, dicunt leges præallegatę.

De vtili actione pro socio, vel vtili in
factum, ex edicto de his qui de-
iecerunt vel effu.

Si plures socij in eodem cœnaculo habitãt, & v-
nus forte deiecit vel effudit, vnde damnum datum
est, & oportuit conuentos alios soluere, iura soluen
tibus succurrũt, quòd vtili pro socio actióe possunt
ab illo repetere, vel actione in factum ex edicto, de
his qui &c. recuperant quod soluerunt. vnde sic có-
E cipe libellum: Conqueror de M. discipulo vel hospi
te meo, qui de domo quam inhabito, tale quid pro-
iecit, quod damnum dedit Titio in vestiméntis eius
vel mercibus in viginti, vnde propterea sum condé-
natus in duplũ illi Titio, quod duplum mihi ab ho
spite meo vel discipulo pręstari peto, & ad hoc pro-
pono actionem in factum &c. Quòd ita rectè conci
piatur libellus, probatur ff. eodem. l. si vero, §. cum
autem.

De actione in factum contra eum qui aliquid
habet appensum &c.

F Si aliquis habeat aliquid ita impositũ in pariete,
in subgrunda seu domo, cœnaculo vel aliquo ædifi
cio, quod si caderet, posset nocere, datur cõtra eum
hæc actio in x. aureis, & competit cuilibet de popu-
lo. Et in ea sic forma libellum: Ago ego S. contra R.
qui in ea parte loco, vnde vulgò iter fit, impositum
habet, quod si caderet damnũ dare posset, vnde ip-
sum in x. aureis códěnari peto, & ad hoc ppono ac.
in fac. ex edicto, ne quis aliquid habeat positum in
G subgrũda &c. Quòd ita rectè concipiatur libellus
probatur ff. de his qui deie. vel effu. l. si verò, §. præ-
tor.

DE actione in factum quæ datur con-
tra agrimensorem.

Si agrimensor dolo malo renúciat falsum modũ,
vel plus vel minus, ita q nocet emptori vel vendito
ri, vel mihi, vel tibi in iudicio finiũ regendorũ &c. da
tur contra eum hæc actio, & datur ei cuius terra ma
lè mensurata est ad suũ interesse, vnde sic forma libel-
lum: Ago ego S. contra R. qui malo dolo vel lata
H culpa renunciauit mihi, cum ipsum mitteré ad men
surandũ in æra vel fines, renunciauit enim esse x. iu-
gera & minora inueni, & renunciauit fines vsq; ad
talé locũ tantũ protédi, qui vlterius producũtur, vn
de interesse meũ peto quod ęstimo x. & ad hoc pro-
pono actio. in fac. ex edic. si men. fal. mo. dix. Quòd
ita rectè concipiatur lib. dicit l. ff. eod. l. iij. §. j.

DE actione in factum ex edicto qui intulit mor-
tuum in locum alienum.

Hæc actio cópetit ei in cuius prædiũ corpus ali-
quod illatũ est mortuũ cõtra sepelienté & eius hære
I dé vt det pretiũ loci, & stabit ibi mortuus, vel tollat
& auferat inde sepultũ. In hac actione sic formatur
libellus: Ago ego S. contra R. qui in locũ meũ pu-
rum, talem me inuito intulit mortuũ, scilicet talem,
vnde aut ipsum mortuum remoueat, aut mihi illius
loci pretium quod æstimo x. præstet, peto, & ad hoc
propono actioné in fac. ex edicto qui intulit mor-
tuum in locum alienum, Quòd ita rectè cõcipiatur
libel. probatur ff. de religio. & sumpti. fu. l. is qui.

DE actione in factum funeraria.

K Si aliquis sepelit mortuum & in eius funus facit
impésas, Prætor ad recuperãdos sumptus siue expẽ-
sas ab hærede defuncti succurrit funerãti per hãc ac
tioné. In qua sic forma libellũ: Ago ego S. cõtra R.
à quo peto mihi solui xx. quæ expẽdi in funus sui pa
tris, cuius est hæres, & ad hoc ppono actioné in fa-
ctũ funerariã. Quòd ita rectè cõcipiatur libellus, di
cit lex ff. de religio. & sump. fune. l. si quis sepulchrũ,
§. prætor ait, & l. at si quis, §. hæc actio

DE actione in factum de loco religio-
so vendito pro puro &c.

Hæc actio cõpetit ei qui habet sepulchrũ vel ali-
L quẽ locũ religiosum quẽ aliquis extraneus védidit
tanquã nõ religiosum, & emptor imponit vel ædifi
ciũ vel aliud in loco illo, vel prohibet dominũ loci
inferre ibi mortuos, ideò cõsulitur sibi per actioné
in factũ contra illũ vt tollat posita, & reddat ad an
tiquum statum, imò vt præstet interesse, & etiam lo
ci pretiũ vt ff. de religio. l. ossa. §. si locus, & l. liberi,
& l. si is qui. Vnde in hac actióe sic forma libellum:
Ago ego S. contra R. qui locum meum religiosum
pro puro vendidit Titio: qui in loco eodé ædifica-
uit, vnde mortuos liberè inferre nõ possum: vel mor
M tuos modò inferre phibet, vnde vt imposita tollat,
vel mihi meum interesse pręstet, ago cõtra ipsum,
& ad hoc propono actioné in factũ. Quòd ita re-
ctè cõcipiatur libellus, probatur lege præallegata.

DE actione descendente ex iureiuran-
do informiter delato.

Si contétio est inter me & te de aliqua re quã tu
possides, & ego dico illã esse meã, sed informiter. i.
non ex qua causa, sed tu dicis ad te pertinere, tãdem
tu mihi deferédo iuramentũ dicis, iura quòd res ista

A sit tua, & ego illam tibi restitutam, vel econtrà, ego
Actor tibi cócedo, quo facto nō vis restituere. vnde
Prætor inducit actionem in factū quę oritur ex iure
iurando delato, per quam consulitur iuranti quòd
posit rem auocare, sed aliter possessor, & aliter peti
tor, nam possessor habet exceptionem contra petito
rē, vel actionem, si forte possessor à possessione ecci-
dit, & peruenit ad petitorē. vnde sic forma libellum:
Ago ego S. contra R. qui eum ab eo rē talem peterē
quā dicebā meam esse, detulit mihi iusiurandum, &
iuraui rem illā esse meā, quam rē mihi tradere recu
B sat vnde vt tradat mihi & assignet, ago contra illū,
& ad hoc propono actionē in factu ex iureiurādo io
formiter delato descendētē. Quòd rectè cócipiatur
libellus, dicit lex ff. de iureiur. l. nā & posteà, §. vlt. ti.
cum. l. se. & l. sed etsi. pos. per totā l. Si autē possessor
à possess. cecidit, & res deuenit ad petitorem qui de-
tulit, cócipiatur ita libellus: Ago contra S. qui eum
rem à me petierit, quā dicebat suā esse, ipso deferen
te iuraui rem illā meā esse, vnde cū à possessione rei
illius ceciderim, & ad ipsum peruenerit, rē illam mi-
hi præstari peto, ad hoc propono vt suprà. Probatur
C ff. de iureiuran. l. sed & si poss. in prin. Et hoc verum
est quando possessor iurauit rem suam esse, secus si
iurauerit rem petitoris non esse, tūc nollam habeat
actionem, sed tantū exceptionē, vt in l. præallegata.

De actione in factum ex edicto si mulier vē-
tris nomine causa cal. in pos.
esse dicatur.

Hæc actio competit hæredibus institutis, vel ab
intestato succeden. aduersus vxorem defuncti, quę
malitiosè & ita per calumniam dicit se esse grauidā
à marito mortuo, & ita nomine pueri quem se dice-
D bat gestare in vtero, petit se immitti in possessionē
hæreditatis, & datur ad totum interesse contingens
hęredibus, vt ff. eo. l. j. in ea sic forma libellum: Ago
ego S. cōtra talem dominā, quæ fingens se grauidā
cu non esset, vel esset, nō tamē ex viro suo, per calū-
niā petijt missionē in bonis Titij quondā viri sui,
& missa fuit, de quibus bonis percepit quod valet
centū, dū & multa de bonis illis diminuta sunt, quę
valent viginti, vnde cum sim hęres Titij, ideò cōtra
prędictā dominam ago, & prędicta peto, & ad hoc
propono actio factum ex illo edicto, si mulier ven.
no. in pos. per calum. missa esse dicatur. Probatur ff.
E no. l. j. §. j. & §. competit, & §. si.

De actione in factū ex edicto, si vētris nomine
mulier in possessionem missa, dolo
malo ea poss. ad aliū transla
ta esse dicatur.

Hæc actio cōpetit contra mulierē, quæ postquā
missa est in possessionē ventris nomine, ipsa posses-
sionē illā in aliū transfert, & sic dānificatur hęres,
qui de iure succedere potest, quia ille in quē transla
ta forte bona fide fructus consumit, vel si mala fide
F est non soluēdo, vnde datur actio hęredibus, & qui
buscunque alijs, quorū interest ad interesse, & in ea
ita cōcipe libellū: Ago contra dominā B. quę missa
in possessionē bonorū quondam Titij, cuius hęres
sum ex testamento, vel ab intestato, illā possessionē
dolo malo ad aliū trāstulit, vnde interest mea in cē-
tū, quod interesse peto, & ad hoc propono actionē
in factum vt suprà. Quòd ita rectè cócipiatur libel-
lus, dicit lex ff. eo. l. j. primo responso.

De actione in factum ex edicto, Quòd falso
G tutore autore negotiū gestū esse dicetur.

Hæc actio competit contra eum qui scit se non
esse tutorē, gerit tamen se pro tutore, alienando res
pupilli, & authoritatē pręstādo, & similia faciendo
&c. Et ideò si damnificetur ex eo qui cōtraxit, aget
cōtra illum ad totum interesse suū per actionem in
factum ex edicto, Quòd falso tutore &c. Et in ea sic
forma libellū: Ago ego S. contra R. qui dicens se tu
torē pupilli Titij, cuius non erat, imò sciens nō esse
tutorē, falso asseruit & dolo malo se esse tutorē, vn-
de cū ipso & cū dicto pupillo, eo autorizāte antè cō
H traxi, vnde cū falso tutore autore cōtractus habitus
non teneat, & me contraxisse cū vero tutore interest
in xx. ideo illa xx. peto, & peto etiam sumptus quos
facturus sum in iudicio restitutionis quā minor pe-
tit contra me, quos æstimo c. solidos. ad hoc propo-
no actionē in factū ex edicto, quòd falso tutore &c.
Probatur ff. eo. l. j. §. j. & l. nouissime. & l. etiā aliàs,
§. Pompeius.

De vtili actione in factum ex edicto quod fal.
tuto. auct. ne ges. esse dicetur.

Si propter falsum tutorē interpositus damnifica-
I tur impubes, Pętor impuberi succurrit vt contra il-
lum habeat actionem vtilē in factum ex illo edicto,
quod falso tutore &c. præmisso. In qua sic forma li
bellum: Ago ego S. contra R. qui dicens se meū tu-
torem cum non esset in iudicio quod cum Titio ha
bebā, confessus est talia, propter quę damnificatus
sum in centū, vnde illa centū peto, & ad hoc propo-
no actionem in factum vtilem ad exemplum edicti,
quod falso tutore &c. Quòd ita rectè concipiatur li
bellus, dicit lex ff. eo. l. vlt.

K De actiōe in factum ex edicto, si quis demissa
causa testamenti &c.

Hæc actio competit contra hęredem institutum,
nolentem adire hęreditatem ex testamento, sed ab
intestato, vt per hoc posit legatarios eo quod eis re
lictum est in testamento priuare, & cōpetit legata-
rijs & fideicōmissis, quibus succurrit prætor, contra
illum qui hęreditatem illam ex causa testamenti o-
misit, vt perinde consequātur ab eo, ac si hæreditas
ex testamento adita foret. vnde in actione ista sic
forma libellum: Ago ego S. contra R. qui cū fuisset
hęres institutus à Titio, qui mihi in testamento xx.
L reliquit, in fraudē legatariorum hęreditatem illam
omisit, & ab intestato posidet, vnde ac si ex testa-
mento adijsset, peto mihi legatum præstari ab eo, &
ad hoc propono actionem in fac. descendē. ex edic.
si quis omissa. cau. te. Quòd ita rectè concipiatur li
bellus, ꝓbatur ff. eo. l. j. & l. de libertatibus, §. hęred.

De actione in factum ex edicto, de
Publicanis.

Si publicani qui & exactores tributorum appel-
lantur, exigunt vltra debitum, siue colligant colle-
ctam, siue quodcunque publicum gerant officium,
M pretor contra eos actionem in factum ex edicto de
publicanis induxit, per quā cōpellitor publicanus
restituere in duplū infra annū, & post annū in sim-
plū, et à quo exegit, vnde in hoc edicto sic forma li-
bellum: Ago contra R. publicanum domini Impe-
ratoris, vel reipublicæ, qui nomine publicani sciēs
me nihil debere, exegit à me x. vnde illa x. peto mihi
in duplo restitui & ad hoc propono act. in factum,
ex edicto de publica. Quòd ita rectè concipiatur, di
cit l. ff. de publi. l. j. & l. sed si. §. præterea.

De actione

A De actione in fac ex edicto, de liberali causa.

Si aliqs liber patitur se venundari ad pretiũ participandum, & sic omnibus illis concurrentibus, sei licet quòd sit maior xx. annorũ, & quòd sciat se esse liberum, & quòd habeat partem pretij, & quòd vẽdatur alicui ignoranti cõditionem eius, liber seruus efficitur: alioquin si ista non interueniunt, vel aliquid desijt, ille qui patitur se venũdari, bene potest reuocare vel proclamare in libertatem, & sic venditio irritatur, vnde pretor succurrit emptori per edictum suum, & dat sibi actionem in factum contra illum qui modò proclamat in duplum, & infra annum.

B In qua sic forma libellum: Ago ego S. contra R. qui sciens se liberum, se ad pretium participandũ venundari passus est à Titio, mihi ignoranti cõditionem suam, & credenti eum seruum esse, & ipse posteà ad libertatem proclamauit & obtinuit, cùm omnia ea quæ debuerunt interuenire non interuenerunt, vnde cum pro emptione ipsius mihi absint e. ide o illa cẽtum in duplum solui peto, & ad hoc propono actionem in factum ex edicto de liberali causa. Quòd ita rectè concipiatur libellus, dicit l. ff. de libera causa. l. rectissimè, & l. in tantum, & l. vel o-

C bligatus.

De actione in factum ex edicto de bon. auto. iudi. possi.

Hæc actio competit contra missum in possessionem in actione personali, qui cum colligit fructus vel rem, facit deteriorem, quia tenetur ad fructus & interesse, iste enim tanquàm custos non debet fructus colligere, vt ff. vt in pos. lega. l. pe. in hoc edicto sic forma libellum: Ago ego S. contra R. qui cum missus esset in possessionem talis prędij mei, vel domus, vel rerum mearũ, fructus tot ex illis rebus per-

D cepit, vel res deteriores fecit, vnde vt fructus illos mihi restituat, vel damnum datum resarciat, ago cõtra illum, & ad hoc propono actionem in factum ex edicto Pretoris de bonis auto. iudi. possessio. Quòd ita rectè conci. libel. dicit l. ff. eod. l. prętor ait, primo responso.

De actione in factum ex eodem edicto, pro ex pensis recuperandis.

Si creditor qui immissus est in possessionem rerum mearum causa rei seruandę, fecit expensas in rebus illis, recuperat illas à me per actionem in fa-

E ctum ex edicto de bono. auto. iudi. possiden. pro expensis recuperandis, & in ea sic forma lib. Ago ego S. contra R. qui cum fuissem missus in possessionẽ bonorum eius, vel rei talis ex causa cõtumaciç eius, vel alia causa, expendi in rebus illis c. quas expẽsas mihi restitui peto, & ad hoc propono &c. Probatur ff. eo. l. prętor, §. quod autem.

De actione in factũ ex edicto si quis testamen to liber esse iussus fuerit.

Hoc edictum competit contra seruum qui in testamento iussus est liber esse, surripientem aliquid

F de bonis hæreditarijs post mortem domini ante aditam hereditatem, & heredibus competit, vnde sic forma libellum: Ago ego S. contra R. qui cum in testamento Titij quondam domini sui relicta esset si bi purè libertas, cui Titio ego successi, qa me in illo testamento hæredem instituit, post mortem ipsius Titij ante aditam hereditatem res tales subtraxit, vel damnum in rebus hereditarijs dedit, dolo vel lata culpa, me sciente illum res illas subtrahere, vel

G damnum dare, vnde ipsum in duplum mihi cõdemnari peto, & ad hoc propono act. in fac. ex edic. prætoris, si quis testamento &c. Quòd ita rectè conci. libel. dicit l. ff. eod. l. j. responso j. § itaque, & §. non tamen, & l. penul.

D E actione in fact. ex edicto cuius dolo malo damnum in turba esse dicitur.

Si turba coadunata damnum dat alicui, prætor dat actionem in fact. damnum passo, contra illum qui damnum dedit, infra annum vtilem in duplum, pòst in simplum, vt ff. vi. bo. rap. l. prætor, in prin. &

H in ea sic forma libellum. Ago ego S. contra R. cuius dolo malo in turba damnum datum est mihi in centum, vel tantum amisi, vel talia scissa sunt, vel fracta, vel rupta, vnde illud in quo damnum passus sum, vel ea quæ amisi &c. in duplum mihi emendari peto, & ad hoc propono actionẽ vt suprà. Quòd ita rectè concipiatur, dicit l. ff. vi. bono. rapto. l. prætor, primo responso.

D E actione in factum ex edicto de incen. rui. naufragio.

Si ex incendio, ruina, vel naufragio imminen-

I te, aliqui res aliquas surripiunt dolo malo, vel damnum dât, idem est in rate nauíque expugnata, ideò Prætor contra prædictos actionem in factum induxit, per quam tenentur infra annum vtilem in quadruplum, & post annum in simplum, vt ff. de incen. rui. nau. l. j. §. j. vnde in ea sic forma libellum: Ago ego S. contra R. qui dolo malo recepit vel rapuit res tales, vel in eis damnum dedit quando domus mea passa fuit incendium, vel ruinam, vel quando nauis mea fuit passa naufragium, vel fuit expugnata, vnde in quadruplum eum mihi condemnari pe-

K to, & ad hoc propono act. in fac. vt suprà. Quòd ita rectè conci. li. dicit. l. præall.

D E actione in factum ex edicto, de sepulchro violato.

Si quis sepulchrum violat, vel spoliando mortuum, sicut de facto vidi, vel amouendo aliquid de sepulchro, siue illud esset illi affixum siue non, Prætor contra illum actionem in factum induxit vsque ad c. aureos, per quam si ille agit cuius interest, puta agnatus vel cognatus vel hæres, consequitur totum interesse quantumcunque sit, vt ff. de sepul. vio l.

L prætor, §. qui de sepul. In ista actione ita concipitur libellus: Ago ego S. contra R. qui dolo malo violauit sepulchrum tale, puta spolians mortuum ibi sepultum, vel lapides seu statuas remouendo, vnde eũ ex tali violatione sit illata iniuria mihi & defuncto, & damnum dedit tantum, & tãtum asportauit, quæ omnia vt facta non essent interest mea in c. aureis, vnde illud interesse peto, & ad hoc propono actionem vt suprà. Quòd ita rec. conci. li. dicũt ll. prædi.

D E damno infecto.

M Si ædificiũ alicuius sui vicini minatur ruinã, ædificio tuõ vel prædio, poteris a domino ædificij mina tã ruinã petere, quæ tibi caueat seu pmittat nomine dãni infecti, quæ stipulatio cõtinebit totũ interesse illius vicini, si forte posteà dãnũ ex illo ruinoso ædificio cõtingat, vt ff. e in hac stipul. aiõe, & l. sed & si condicere, & l. damni infecti stipula. vnde sic forma libellum: Ago ego S. cõtra R. quia ædificium suum minatur ruinam ædificio meo, vel eũ habeat ædificium ruinosum iuxta ædificium meum, & posset

A de facili mibi damnũ contingere quòd mibi caueat
nomine damni infecti vel satisdet, & ad hoc propo-
no officium Iudicis. Quòd ita cócipiatur libellus,
dicit l .ff. eodem.l. prima & l.dies, & l. prætor ait, §.
primo & ff.de præto.stipulation.l.j. & institutio.de
diui.stipulatio.

De legato pręstando.

Si legatum tibi relinquitur in testamento vel co
dicillis, & hęres adijt hæreditatem, sed rem legatã
pręstare non vult, poteris agere contra hęredem per
officium iudicis, vt pro legato pręstãdo tibi caueat,
siue puro, siue conditionaliter relicto suo in diem.
B Quòd si ita satisdare noluerit, iudex mittet te in
possessioné rerũ hęredita. vt ff.leg.no.ca.l.j.&l.etiã.
Libellus autem concipitur sic: Conqueror ego S.
de M. quod cum sit institutus hæres in testamento
talis, & mihi res talis à testatore sit legata, & hære-
ditatem ademerit, & mihi satisdare noluit, peto vt
mihi satisdet de re legata pręstãda, & hoc peto fie
ri per officiũ vestrũ domine Iudex.
Quòd ita rectè cócipiatur li-
bellus, dicũt leges præ-
allegatæ.

C *⁎*

Explicit tractatus de Edictis.

QVARTA PARS
SVMMAE.

Procemium in tractatum de actionibus
Ciuilibus.

D OSTQVAM Deo autore
Tractatum omnium Edictorum
ad metã duximus peroptatam, re-
stat vt ad portum Ciuilium actio-
num nauigemus, vt ibi remos ad
inuicé colligétes, vice istius quar-
tæ particulę dicere valeamus, hic teneat Edictorum
ancóra. Verum quia in arbore actionum rei vendi-
catio inter ciuiles obtinet primum locũ, ab eo fœli-
citer inchoemus.

De rei vendicatione.

Si quis possideat seu teneat rem aliquam, cuius
rei dicis ad te pertinere dominium, & eam vis ab eo
E recuperare, rei vendicationem intẽtabis, vt ff de rei
vendi.l.j.& l.in rem, & insti.de acti.§.j.in hac actio-
ne sic forma lib. Ago ego S. contra R. qui tenet do-
mum talem, sitam in tali loco, cuius fines sunt tales,
quam domum dico ad me pertinere iure dominij,
vnde peto domũ istam mihi restitui cum fructibus
inde perceptis & percip ẽdis, & ad hoc propono
acti. rei vendicationis. Quòd ita rectè concipiatur,
dicit l.ff.de rei vendicatione.l.in rem actio, vt leges
præallegatæ. & latius de hac materia in arte distin-
ctione vj.

F De actione confessoria in rem.

Si alicui seruitus debeatur, & posteà impediatur
vti seruitute illa, habet actionem in rem confesso-
riam, per quam poterit seruitutem védicare, siue sit
seruitus rustica siue vrbana, ff.si serui.vend.l.j.& ij.
§.j.in hac actione ita concipe li. Ago côtra talẽ, qui
me prohibet ire agere per talem fundum positum
in tali loco, cuius confin es sunt tales, per quem fun
dũ dico mihi ius esse eundi, agendi, vnde ne me pro-

G hibeat, ago contra illum, & ad hoc propono cófes-
soriam. ita etiam concipitur libellus quando debe-
tur seruitus viæ seu itineris. Si autem debeatur serui
tus aquęductus, dicas in libello, Ago contra talem
qui me prohibet ducere aquam per fundum suum
positũ in tali loco, cuius fines sunt tales, per qué fun
dum mihi est ius aquam ducere, vnde ne me prohi-
beat, ago vt suprà. Eodem modo concipitur in alijs
seruitutib. & notatur de hoc in arte ij.distin.

De actione negatoria.

Si aliquis vult vti seruitute in fundo alterius, pu-
H ta vię itineris actus, a q̃ ductus, vel i domo mittere
tigna, vel auertere stillicidiũ, vt cadat in domo vel
area eius, vel vti alijs seruitutibus, quæ multę sunt,
vt ff.de serui.vrba.præ.l.j.& ff.si seruitus vendi.l.ij.
& ideo vt talis seruitus depellatur, prodita est de iu-
re ciuili actio quędam in rem, quæ vocatur negato
toria, quę datur domino prædij seu domus, contra
illũ qui seruitute prædij seu domus vti velit, ad hoc,
vt seruitus illa nó imponatur. Et sicut datur prima
pro seruitute quęrenda, quæ vocatur cófessoria, ita
& ista datur pro seruitute depellenda & vocatur ne
I gatoria. & de his duabus seruitutibus tractatur ff.si
serui.vendi.in rub. & per totum ti. & insti.de acti.§.
ij.in hac actione sic forma libellum: Ago contra ta
lem, cui cùm non sit ius eundi per fundum meum,
peto ipsum prohiberi, ne amodò vtatur via, & ad
hoc propono negatoriam. Quòd rectè cócipiatur,
dicit l.ff.si serui.vendic.l.ij. & loci.§.competit. Vel
aliter, Ago contra talem, dicens ipsum non habere
ius vtendi, fruendi, eundi, per fundum meum, vel ha
bitandi in domo mea, vel tignum immittendi in pa
K rieté vnde ipsum prohiberi peto, ne vtatur, fruatur,
vel ne eat per fundum meum, vel ne habitet in do-
mo mea, vel ne immittat tignum in parietem meũ,
& ad hoc propono negatoriam actionem, proba-
tu. ff. si vsufruct. petatur l.vti frui primo responso.

De actione in rem præiudiciali qua quę
ritur an quis habeat filium in
potestate.

Si filius tuus natus ex te & vxore tua, quem non
emancipasti, te patrem, & tibi obedire recusat, & ex
hibere reuerentiam filialem, habes contra eũ actio-
nem in rem pręiudicialem, per quam ipsum in pote
L statem tuam vendicabis. & in hac sic forma libellũ,
Ago contra talem, qui cum sit filius meus, & in po
testate mea, mihi denegat exhibere reuerentiam fi-
lialem, vnde ipsum in potestatem meam vendico, a-
ctione in rem pręiudiciali. Quòd sic concipiatur li-
bellus, dicit l.ff.de rei ven.l.j.§.j. Eodem modo con-
cipiet Abbas contra monachum, vel Prior cótra ca
nonicum regularem, vt dicat, Ago cótra talem, qui
cùm sit Monachus vel canonicus illius monasterij
vel ecclesiæ, cuius sum Abbas vel Prior, mihi vt
suo prælato obedire recusat, vnde ipsum in meã po-
M testatem peto vtili pręiudiciali in rem, adiecta cau-
sa de iure Canonum. Quòd ita rectè concipiatur li
bellus, dicit l.prędicta. Eodem modo concipiet libel
lum dominus contra Vasallum, si petit reuerentiam
siue obedientiam debitam exhibere, adiecta causa
de iure feudorum. Si autem aliquis filium tuum de
tineat volentem vel inuitum, dices: Ago contra R.
qui filiũ meũ qui est in mea potestate detinet, vnde
ipsum filiũ meũ vendico, adiecta causa Quiritum,
probatur hoc ff.de rei ven.l.j.

A De actione in rem præiodiciali, per quam
dominus vendicat seruum.

Si seruus tuus gerat se pro libero, & tibi domino
obedire recusat, habes contra eum in rem actionem
præiudicialem, per qoam ipsum in tuam potestatem
& domnium vendicabis: vt ff. de rei vend. l. j. & insti.
de acti. §. præiudiciales. & in hac actione sic forma li
bellum. Ago contra talem, qui cum sit seruus meus
tanquàm liber se gerit, & mihi domino obedire recu
sat, vnde peto ipsum in seruitutem meam subijci, &
mihi vt dño suo obediat, probatur iuribus præalle.

B De actione in rem præiudiciali contraria.

Contingit sępè quòd seruus proclamat de posses
sione seruitutis in libertatem, vel asscriptitius, vel cē
situs, vel vasallus tuus dicit se ex toto liberum, nec
debere tibi in aliquo respondere, ideò videamus quę
actio sibi competat, & certè datur eis contraria pre-
iudicialis in rem, quod ita probo. Certum est quòd
dominus contra illos habet actionem in rem pręiu-
dicialem, de qua diximus soprà, & sicut domino da-
tur directa in rem, ita istis debet dari cōtraria in rem
cum eadem sit causa ligandi & soluendi ducta in
C contrarium: vt ff. de verb. obli. inter stipulantem. §.
sacram. vnde sic forma libel. Ago contra talem, qui
cum sim in possessione libertatis, vel cùm sim liber,
ipse me impedit & statum meum diffamat, dicendo
me suum seruum esse, vnde me ipsum in libertatem
vendico, & ne amodò me in libertate impediat nec
statum meum diffamet, ago contra eum proponens
contrariam actionem in rem præiudi. In ascriptitio
vel censito formabis ita libellum. Ago cōtra talem
qui dicit me ascriptitium vel censitum suū esse, cùm
sim liber & ingenuus, vnde me ipsum in ingenuitatē
D & libertatem vendico, & ad hoc propono contra. a-
ctionem in rem &c. Quòd ita rectè concip. lib. patet
per ea qoæ suprà in princ. notaui.

De petitione hæreditatis.

Contingit quòd aliquo decedēte, aliquis sibi suc
cedit ex testamēto vel ab intestato, quia proximior
est, & isti succedenti de iure ciuili, competit directa
hæreditatis petitio, quæ ipsa ciuilis est: vt ff. de peti.
hære. l. item veniūt. §. pridiè. & ff. de rei vendi. ij. nam
succedenti de iure prætorio, aliæ petitiones hæredi-
tatis cōpetunt, scilicèt, possessoria & fidei commissa
E ria, de quibus suprà in tractatu prætoriarum in spe-
cialibus rubricis diximus, in actione autem ista sic
forma libel. Ago cōtra T. qui possidet seu tenet hæ
reditatem Lucij Titij, seu bona qoæ fuerunt Lucij
Titij, cui Titio ex testamento vel ab intestato tan-
quàm proximior successi. vnde quòd ipsam hæredi
tatem seu bona restituat, ago cōtra ipsum, & ad hoc
propono petitionē hæreditatis. Quòd ita concipia-
tur libel. probatur ff. l. j. ij. & iij. nec credat aliquis ꝙ
in eodem libello proponat vtrumq;, scilicèt ex testa
mento vel ab intestato: quia hoc esse non potest: vt
F C. de codicil. l. vlt. sed alteram tantùm, causa tamen
breuitatis in libello vtraq; comprehēditur. Et nota
quòd de materia ista tractatur abundantiùs in arte.
j. & ij. distinctione.

De actione finium regundorum.

Si habentes confinia, quęstiones inter se mouent
& faciunt, siue quia vnus de finibus alterius occu-
pat, siue quia non patitur vicinum fines imponere,
siue quia exarauit fines, vel remouit in totum vel in
partem, subuenitur ei per actionem finium regondo
G rum: vt ff. eo. l. j. & l. sed & loci. §. sed etsi quis. in hac
actione sic forma libel. Ago cōtra talem, qui me vo
lentem ponere fines inter prædium meum & suum,
quæ sunt confinia, me prohibuit. vnde quòd cōmo-
dis finibus distinguatur, & ne prohibeat me volen-
tem fines distinguere, ago contra eum, & propono
acti. fini. reg. ꝙ sic rectè cōcipiatur libel. probatur ff.
eo. l. j. & insti. de offic. iudi. §. finiū regundorū. Et no
ta ꝙ de materia ista liberius tractatur in arte. dis. vj.

De actione familiæ erciscundæ.

Si hæredes qui succedunt, vel ex testamento, vel
H ab intestato, volunt hæreditatē diuidere, vel omnes
aliquando vnus: vt ff. eod. l. ij. §. dubitandū: quia ne-
mo inuitus detinetur in cōmunione: vt C. communi
diui. l. vlti. & ideò inuenta est hæc actio fam. erci. vt
hæredes volentes à communione recedant vel disce
dāt: vt ff. fami. ercis. l. j. in hac actione cōcipiet actor
ita libel. Ago ego S. contra te cohęredem meum: vt
hæreditatem Titij, quæ inter nos est cōmunis diui-
damus, cui Titio ab intestato vel ex testamento suc
cessimus, ad hoc propono act. fa. herci. Vel sic. Ago
contra Titium, qui cùm sit cohæres meus in hæredi
I tate Sei, cui ex testamento successimus, vel ab inte-
stato, ipsam hæreditatem non vult mecum diuidere
vel in ea diuidenda secum conuenire seu concorda-
re non possum. vnde hæreditatem illam diuidi peto,
propono acti. fami. ercis. Quòd ita rectè concip lib.
dicit l. ff. fa. ercis. l. j. & insti. de offi. iud. §. fa. erciscū.

De actione communi diuidundo.

Si rem aliquam habes cum aliquo communem,
siue ex societate, subaudi contracta, siue ex alia cau
sa, puta ex societate incidenti: vel quia tibi & illi res
illa est legata, vel alio modo est cōmunis: & vis à cō
K munione discedere, & rem illā pro parte diuisa pos-
sidere, competit tibi communi diuidūdo actio: vt ff.
e. l. j. & ij. vnde sic forma libellum. Ago contra Ti-
tium, cum quo habeo rem talem communem quam
volo secum diuidere, vnde eam diuidi peto, & propo
no actionem communi diuidundo. Quòd ita rectè
concipiatur libel. dicit l. institu. de offic. iudic. §. eo
quoque. & ff. eod. l. j. & ij.

De certi conditione generalissima.

Hæc actio competit quoties aliquid certum peti
tur ex omni obligatione, & omni causa, ex omni cō
L tractu, siue certo, siue incerto, siue ex causa legati, si-
ue ex l. aquil. siue ex causa furtiua, siue ex sena. cōsu.
certū quid debeat restitui: & vt breuiter dicā, ex om
nibus contractibus competit ex omnibus causis, ex
quibus certè petitur: vt probantur hæc ff. si cert. pet.
l. certi condi. §. j. & §. cōpetit. & §. sed etsi ex senatus.
& §. quando igitur. in hac actione sic forma libel.
Ago contra talem, à quo peto centū quę debet: quia
promisit mihi, vel ex tali causa, vel vt det mihi domū
talem, cuius fines sunt tales, quam domum vēdidit
mihi; vel vt det mihi centū quæ legata sunt mihi in
M testamento Titij, cui Titio ipse successit, vel vt det
mihi centū, qoæ dare debet, quia damnum mihi de-
dit in re tali; quod damnum centum æstimo. vnde
prædictam quantitatem, seu rem peto, & propono
certi conditi. genera. Quòd ita rectè concipiatur li-
bellus, probatur per leges præallega.

De certi conditione ex stipulatione.

Si aliquis rem certam mihi promisit, tenetur mi-
hi ad illam rem reddendam certi conditione ex sti-
pulato, vt institu. de verb. oblig. in princi. & ff. si cer

A tum peta.l.si quis certum.in hac actione sic forma
libellum. Ago contra talem qui mihi interroganti
promisit se daturum mihi x.lib. Bonoñ. pro codice
quẽ scripsi sibi, vel pro patrocinio quod sibi in cau-
sa tali prçstiti. vnde vt mihi det & soluat illas x.lib.
Bonoñ. ago contra ipsum, proponens certi conditi.
ex stipulatu. Quòd sic rectè cõcip. dicũt iura prçall.

De certi conditione ex mutuo.

Si alicui mutuasti pecuniã, vel illud quod cõtine
tur pondere vel mẽsura, tenetur tibi restituere illud
certi cõditione ex mutuo: vt ff.si cert.pet.l.j.& ij. &
B & institu.quib.mod.re.contra.oblig. in princip. &
in ea sic forma libel. Ago contra talem, à quo peto
decem lib. Bonoñ. vel x. amphoras vini, vel x. mar-
chas auri, quas sibi mutuaui. vnde quòd prædicta
mihi soluat, ago contra ipsum, & propono certi cõ-
ditio. ex mutuo. probatur ff.de tritic.l.j.

De conditione triticaria.

Sicut prima cõdictio est generalis, sic est alia gene
ralis, quæ vocatur triticaria, à Tritio eius actore.
fortè triticaria per quam petitur omnis res, siue sit
certa siue incerta, siue corporalis, siue incorporalis,
C excipitur sola petita mutuata: vt ff.de tritic.l.j. & in
sic forma libel. Ago contra talem, à quo peto rem ta
lem, puta equum talem, & sic pro re certa: vel peto
equum, & ita in genere, & sic pro re incerta: quem
equum mihi debet ex tali causa, puta quia promisit,
vel adijcies aliam causam. vnde quòd prædictum e-
quũ mihi soluat, ago contra ipsum, & propono con
ditio. tritic. Probatur hoc ff.eod.l.j. Et not. quòd de
hoc pleniùs notatur in arte distin.v.

De condictione ob causam vel causa data
causa non sequuta.

D Si tu das aliquid alicui propter aliquam causam
& causa illa non sit sequuta, repetere poteris quod
dedisti per conditionem ob causam: vt ff.de conditi.
ob turpem caus.l.j. vnde sic forma libel. Ago contra
talem cui dedi x. vt seruum manumitteret, quod eũ
non fecerit, decem quæ dedi, peto mihi restitui, &
propono conditi. ob causam. Quòd ita rectè conci.
libel. probatur ff.de condi. caus. data cau. non se.l.
dedi. & l.si pecu.

De conditione ad turpem causam.

Si aliquid datur alicui ob turpem causam, inter-
E ueniente turpitudine ex parte accipientis, & tunc so-
lutum repetitur cõdi. ob turp. cau. vt ff.e.lib.j.§.vlti.
& in ea sic forma libel. Ago cõtra Titium, cui dedi
decem ne me occideret, vel ne tale maleficium com
mitteret, vnde illa x. repeto, & propono cõditionem
ob turpem caus. probatur hoc ff.eod.l.j.

De conditione sine causa.

Contingit aliquãdo, quòd nulla causa præceden
te quis promittit alicui x. vel credens se teneri ad il-
la, vel fortè causa aliqua iusta prçcedente tenebaris
ad illa decem causa facta iniusta: vt habes in fullo-
F ne exemplum: vt ff.de condi. sine caus.l.ij. in omni-
bus istis casibus succurritur obligato seu soluẽti, vt
obligationem vel solutum per conditionẽ sine cau-
sa condicat: vt ff.de condi. sine causa.l.nihil. & l.qui
sine causa. & in ea sic forma libellum. Ago contra
talẽ, cui sine causa solui xx.lib. vel ex iniusta causa,
vel quia causa sequuta nõ est, vel facta est iniusta.
vñ illa xx. soluta repeto, & propono cõd. sine causa.
Probatur ff.eod.l.j.& l.qui sine. Vel sic. Ago contra
talem, cui sine causa promisi decem. vnde illã obli-
G gationem condico, vel sic, quòd debeat me ab illa
obligatione liberare, ago contra ipsum, & propono
&c. Quòd ita rectè concipiatur libellus. probatur
per iura præallega.

De conditione indebiti.

Si aliquis soluat quid indebitum succurritur sol-
uenti: quia potest solutum repetere per cõditionem
indebiti. Et dicitur indebitum tribus modis, de quo
latiùs in arte. in hac autem actione sic forma libel-
lum. Ago contra talem, cui credens me debere xx.
solui cùm non deberem, vnde illa xx. soluta sibi ab
H eo repeto, & propono cõditi. indebiti. Quòd sic re-
ctè cõcipi. libe. probatur ff.e.l.j.& ij.& ferè per totũ.

De conditione furtiua.

Si aliquis aliquã rem mobilem per furtum surri-
puit, habes contra furem cõditionem furtiuam, per
quam tenebit restituere illam, in qua sic forma libe.
Ago ego S. contra R. qui mihi surripuit codicem
meum, vnde ipsum codicem ab ipso condico, & pro
pono condi. furti. Quòd sic rectè concip. libel. pro-
batur ff.e.l.j.& l.cum ex causa.

De conditione ex lege.

I Est alia conditio quæ vocatur conditio ex lege,
quoties per legem inducitur obligatio, & non est
cautum in eadem lege quo genere actionis agatur:
vt ff.de cõdi. ex lege.l.j. vnde si mihi donasti rem ali
quam, & eam mihi non tradis, agam sic: ago contra
Titium, qui mihi rem talem donauit: vnde ꝙ eam
mihi tradat, propono conditi. ex lege: vt C.de doua.
l.si quis argentum. & insti.de acti.§.alie.

De actione ad exhibendum.

Si aliquis rem tuã mobilem possideat, vel si tua
non est, ius tamen habes in ea, vel aliàs tua interest,
K & sic vis eam vendicare, vel alio modo, pro re illa
agere potes acti. ad exhiben. per quam actionẽ exhi
bebit tibi reus rem illam: vt habeas copiam rei ven-
dendæ, palpandæ, tangendç, & cognoscendæ. quæ
exhibitio fiet corã iudice: vt ff.e.l.j.& ij. vnde in hac
actione sic forma libel. Ago cõtra talem, qui rem ta
lem possidet siue tenet, quã dico meam esse, vel mihi
obligatam pro xx. à tali, vel quia vsufructum in ea
habeo, vnde rem illam ab eo exhiberi peto, & propo
no actionem ad exhibendum. Quòd ita rectè conci
piatur libellus: probatur ff.eod. in hac actione.§.iij.
L ideò dico rem talẽ: vt designet signa. Item ideò po-
no multas causas: quia potest tua multipliciter in-
teresse, vnam causam tamen prosequaris.

De actione ex empto.

Si rem aliquam emisti ab aliquo, tibi emptori cõ
petit actio contra venditorem: vt vel rem tradat, vel
tibi interesse prçstet, & vocatur actio ista ex empto,
vt ff.de acti.emp. & vendi.l.j.& l.ex empto.in princ.
& in ea sic forma libel. Ago contra talẽ, qui vẽdidit
mihi rem talẽ pro x. vnde ꝙ rem illã tradat mihi, &
potiorẽ me in possessiõe faciat, vel vt interesse meũ
M quod æstimo xx. prçstet, ago cõtra ipsum, & propo-
no acti. ex empto. Quòd ita rectè concipiatur libel.
dicit l.ff.de acti.empt.l.j.& C.eod.l.si traditio.

De actione ex vendito. b ii

Sicut emptori per præcedentem actionẽ iura suc-
currunt, sic & venditori subuenitur per actionem ex
vendito ad pretium petendum ab emptore: vt ff. de
action.emp.l.Iulia.§.ex vendito. & in ea sic forma
libellum. Ago contra Titium, cui vendidi equum,
vel librũ, vel domum pro decem: vnde vt soluat mihi
illa decem

A illa decem, ago contra eum, & propono actionem ex vẽdito. Quòd sic debeat concipi libellus dicunt leges præallega. & nota quòd de materia istarum duarum actionum tractatur in arte l. distin.

De actione ex conducto.

Si colonus vel inquilinus conducit domum vel prædium, & locator non vult rem locatam tradere, vel esto quòd tradat, nõ vult cætera præstare ad quę tenetur, ideò prodita est actio ex conducto, quæ datur conductori contra locatorem: vt ff. loca. l. ex conducto. & in ea sic forma libellum. Ago contra Titium à quo conduxi domum talem, vsq; ad annum
B vnum pro decem solidis, quam domum mihi ad habitandum assignare contradicit. vnde quòd ipsam domum mihi assignet, ago contra eum, & propono actionem ex conducto. Quòd ita rectè concipiatur libellus, dicit l. prçallegata.

De actione ex locato.

Sicut ex conducto datur conductori actio, ita ex locato datur locatori ad mercedem seu pensionem suam petendam. vnde locator sic cõcipiet libellum. Ago contra M. cui locaui domum meam pro decẽ
C solid. vnde vt illa x. mihi soluat, ago cõtra ipsum, & propono actionem ex locato. probatur ff. locati. l. j. §. j. & l. si in lege. §. si domus. & l. dominus. §. vlti. Si autem finitum esset tempus cõductionis, & non vult rem restituere, dices sic. Ago contra talem, cui cum locassem domum meam pro decem vsq; ad annum & finitum sit tempus conductionis, quòd illam domum meam mihi restituat. propono vt suprà. Probatur ff. locati. l. videamus. §. qui vinum. & C. eod. l. si quis conductionis.

De actione oneris aduersi.

D Contingit sæpè quòd conductor recipit in se periculum rei conductę speciali pacto interueniẽte, aliàs autem periculum si in re locata contingit, respicit locatorem, cùm conductor non teneatur, nisi dolo lata & leui culpa: vt ff. eod. ex conducto. & ff. commoda. l. si vt certo. §. j. & C. loca. & conducti. l. in iudicio. & ideò contra conductorem prodita est actio specialis quæ vocatur oneris aduersi. in qua sic forma libellum. Ago contra talem. qui cùm à me tale opus puta domum vel turrim ædificãdam conduxerit suo periculo, & specialiter omnes casus & pericu
E la fuerunt specificata, puta ruinæ, casmatis, incendij &c. & inter illud opus casmate, vel ruina perierit. ago contra, & peto interesse meum quod æstimo viginti in tantùm interesse mea illud opus non esse peremptum, & ad hoc propono actionem oneris aduersi. Probatur ff. locati & conducti. l. in naue. & Lopus.

De actione pro socio.

Si aliqui faciunt societatem inter se, agunt acti. pro socio. In qua sic forma libellum. Ago contra talem quondam socium meum, cum quo societatem
F contraxi omnium bonorum, de qua societate peruenerunt ad eum res tales, vnde vt illas pro parte mihi debeat communicare, ago contra illum, & propono actionẽ pro socio. probatur ff. pro socio. l. si quis societatem. vel sic, ago cõtra talem cum quo habui & contraxi societatem talis rei, ex qua societate tot fructus percipit, vel tantam pecuniam: vnde vt partem illorum vel illius pecuniæ mihi præstet, ago cõtra ipsum, & propono actionem pro socio. probatur ff. commu. diuide. l. j. & ff. eod. pro socio. §. vlti. & l. si

G actio. & l. cum duobus. §. si quis ex socijs.

De actione mandati directa.

Si aliquis mandat tibi vt eius negotia geras, & tu mandatum suscipis, teneris sibi actione mandati. in hac actione sic forma libellum. Ago cõtra Titium cui mandaui vt negotia mea gereret, vel equum vel librum mihi emeret, & ipse mandatũ suscipiens negotia mea non gessit, vel gessit, sed malè. vnde cùm mea interest in x. ideò illud interesse peto. propono actionem mandati directam. Quòd ita rectè concipiatur libel. dicit lex ff. manda. si procuratorem. §.
H mandati actio. & l. si remunerandi. §. j.

De actione mandati contraria.

Si aliquis propter mandatũ sibi iniunctũ aliquas impensas faciat, habet contrariam actionem mandati per quam impensas recuperat, & in ea sic forma libellum. Ago contra T. qui cùm mihi mandasset, vt domum sibi pro viginti emerem, & solui illi viginti: & cùm mandasset, vt pro eo fideiuberem penes talem creditorem, in x. fideiussi & solui. vnde vt xx. vel decem, quæ solui, mihi præstet, ago contra ipsum, & ad hoc propono actionem mandati contra.
I Quòd sic rectè concipiatur libel. probatur ff. eod. l. si verò non remunerandi. §. contrario.

De actione depositi directa.

Si aliquam rem deposuisti penes aliquem, habet locum actio depositi ad rem repetendam: vt ff. eod. l. j. §. j. & institu. quib. mod. re. contra. ob. vndè in ea sic forma libellum. Ago contra talem penes quem deposui talem rem, cuius signa sunt talia. vnde vt illam rem mihi restituat, ago contra eum, & propono actionem depositi directam. Quòd rectè concipiatur libellus. probatur ff. eod. l. j. §. j. & si rem. &
K §. si quis aurum.

De actione depositi contraria.

Si verò aliquis in re penes eum deposita expensas faciebat, locum habet contraria depositi. in qua sic forma libellum. Ago contra talem, qui cùm deposuisset penes me rem talem, puta equũvel seruum in illo equo vel seruo impẽdi decem: vnde vt illa decem mihi restituat vel præstet, ago contra ipsum, & propono actionem deposi. contra. Quòd sic rectè cõcip. libellum probatur ff. eod. l. et apud quem. & l. actione.

L De actione tutelæ.

Si aliquis fuit tutor alicuius, potest potest conueniri actione tutelæ: vt reddat rationem administrationis & reliqua præstet, in hac sic forma libellum: Ago contra M. meum olim tutorem testamentarium legitimum, siue datiuum: vt reddat mihi rationem administratæ tutelę per eum vel ab alio: propono actionem tutelæ probatur ff. de tutel. & ratio. distinct. l. j. §. j.

De actione tutelæ contraria.

M Sicut contra tutorem datur actio tutelę, ita & ipsi tutori competit contraria propter expensas quas fecit in administratione illa: vt ff. de contra. tute. in veris. de hac ad præsens non tracto: quia tractaui suprà de actio. tute. & protute. contra. in tracta. j.

De actione commodati.

Si aliquis commodauit rem aliquam mihi vel alicui, tenet eam restituere per actionem commoda. in qua sic forma libellum. Ago contra Titium cui cõmodaui equum meum, vt iret vsq; Bononiam, quo cùm iuerit & redierit. vnde vt mihi equum meum re

A ßituat,ago contra ipsum,& propono actionem cō-
modati directam,probatur ff.eod.l.j.& l.iij.& insti.
quibus mod.re.contra.ab.§.item is cui.

De actione commodati contraria.

Si fecisti expensas in re commodata præter ciba
ria, poteris recuperare per contrariam commodati
actionem in qua sic forma libellum. Ago cōtra Ti-
tiū à quo peto mihi restitui vel solui xx. nomine ex-
pens.quas feci in seruo quem mihi cōmodauit. pro-
pono acti.commo.contra.probatur ff.eo.l.in rebus.
§.possunt.& l.in commodato.contraria.

B De pignoratitia actione directa. Cōtingit quòd de-
bitor soluta pecunia creditori,vel alio modo sibi sa
tisfacit, vnde pignus liberatum videtur, propterea
datur debitori pignoratitia actio,per quam tenetur
creditor sibi restituere pignus:vt ff.de pigno. actio,
l.si rem alienam.§.proprie.& §.omnia.& instit. qui,
mod.re. contra. obl.§.vlti.in hac actione sic forma
libellum. Ago contra Titium cui obligaui pignus
meum pro decē lib. quas mihi mutuauit & quas si-
bi solui.vnde peto vt illud pignus mihi restituat, &
propono actio.pigno.probatur l.præalleg.

C De pignoratitia contraria.

Si creditor fecit expensas in pignore,dummodò
non sint maximę nec onerosæ:quia neque delicatus
debitor,neque onerosus creditor audiendus est: vt
ff.de pigno.actio.l.si seruos C.de pigno.l.in summa
potest illas recuperare per contrariam pignoratitiā.
Item & si decepit debitor creditorem dando æs pro
auro pignori:vt ff.eo.l.j.§.vlti. vel dando ei rem alij
obligatam,quæ non sit suffectura duobus:vt ff.eo.
l.si quis in pignore.vel ponēdo aliquem qui pignus
reciperet quasi pecuniā soluturus:vt ff.eod.l.si qua-
D si.vel si rem alienam dederit pignori:vt ff. eod.l. tu-
tor.§.cōtrariam. in hac actione sic forma libellum.
Ago contra Titium qui mihi obligauit codicē pro
decem,qui est alicuius vel alij obligatus : & non suf
ficit vtriq; pro debito.vnde vt det mihi aliud pignus
æquè idoneum propono cōtrariam pignoratitiam.
Quòd sic rectè concipiatur libell.probatur argu. ff.
de constitu.pecu.l.qui autem.§.penul.

De actione in factum præscriptis verbis.

Si aliquis contraxit tecum, & est in illo cōtractu
pactum appositū in continenti vel paulopòst,quod
E non sit stipulatione vallatum,datur actio in factum
præscriptis verbis.in qua sic forma libellū.Ago con
tra Titium cui cùm vēdidissem codicē meum pro x.
in ipso cōtractu incontinenti conueni secum quòd
illum commodaret mihi pro exemplari,quem codi-
cem cùm sibi tradiderim,peto vt illum ad exemplar
mihi concedere debeat, propono actionem in factū
præscript.verb. Quòd ita rectè concip.libel. proba-
tur.ff.de præscrip.ver.natu.& C.de rer.permut.l.re-
bus.& l.ex placito.

De actione præscriptis verbis
F æstimatoria.

Si aliqua res datur alicui vēdenda pro decē neq;
res neq; decem reddantur,competit danti actio prę-
scrip.verb.æstimatoria.per quam aut res aut decem
reddantur:vt ff.de æstima.act.l.j.& in ea sic forma
libel. Ago contra M.cui dedi codicem meum vēden
dum.pro x.vnde vt illa x.mihi præstet,vel ipsum co-
dicem incorruptum, ago contra illum, & propono
acti. in fact.præscri.verb.æstimatoriam. Quòd ita
rectè concipiatur libel.dicit lex præallega.

G De actione præscriptis verbis quæ ex
permutatione oritur.

Si conuentio sit facta de permutādo codice tuo
cum digesto meo,&ego tradidi tibi digestum meū,
& tu non vis tradere codicem, competit mihi actio
præscrip.ver. ex permutato vel ex permutatione,vt
ff.eo.l.ij.& C.eo.l.ex placito. & in ea sic forma lib.
Ago.contra M . qui cum conuenisset mecū de per-
mutando codice suo tali,videlicèt cum tali digesto
meo,& ego dederim sibi digestum, codicem prædi
ctum mihi dare recusat.vnde vt illum codicem mi-
H hi det,ago contra ipsum,& propono act.in fact.prę
scri.ver. ex permu.ita concipies quando vis habere
codicem,si autem velles agere ad interesse vt potes
dicas:Vnde quia codicem mihi dare recusat,ago ad
interesse meū quod æstimo x. & propono vt suprà.
Vel si vis repetere digestum,potes scilicet per condi
tionem ob causam. Quòd sic cōcipi. libel. & quòd
ista tria auxilia competant,dicunt iura C.eo.titu.l.
cū precibus.& l.quando.& l.rebus, & l.pe.& vl.&
ff.eo.l.j.& ij.

De actione in factum generalissima
I & subsidiaria.

Hæc actio in factum subsidiaria est omnium a-
ctionum, nam quoties deficit actio, & est æquum
actionem dari,datur actio in factum subsidia.vt ff.
de prępscri.ver.quoties.Et dicit lex alibi de ista actio
ne,quòd hæc est illa in factum, cuius tenor in mul-
tis & varijs iuris articulis est admissus, vt C. de sa-
crosanct.ecclesia.l.sancimus.Patet ergo specialiter
tradendo doctrinam de libellis formandis compo-
nere non posse. exempli tamen gratia vnicum libel
lum subijciam:Ago contra talem, qui frumentum
K meum seminauit,videlicet vnum corbem,vel plan-
tam meam plantauit,quam æstimo decem. vnde vt
prędicta decem mihi soluat,ago cōtra ipsum & pro
pono actionem in factum. Quod ita concipiatur
libellus, probatur ff.de rei ven.l.in rem.

De actione in factum ex re iudicata.

Hæc actio datur illi pro quo lata est sententia,
contra eum aduersus quem est lata, de qua habes
C.de re.cre.& iureiur.l.actori.verū alibi vocatur a-
ctio iudicati:vt ff.de re iudi.l.si se non obtulit. & l.
miles.§.decem.& §.vlt.& C.eod.l.j. Et in ea sic for-
L ma libel.Ago contra M.à quo peto decē mihi solui
& dari,in quibus fuit mihi per sententiam Titij iu-
dicis condemnatus.propono acti.in factum quę ori
tur ex re iudicata.probatur legib.præallega.

De actione in factum,vel vtili quæ ori-
tur ex confessione.

Si quis confiteatur se tibi debere decem,siue in iu
dicio, siue extra , coram quinque rogatis testibus.
ex hac actione oritur actio in factum , & ideò in fa-
ctum :quia confessus fuit informiter, id est, cau-
sa non adiecta,& in ea sic forma libellum. Ago con
M tra M. à quo peto decem, vel rem certam mihi da-
ri & solui, quæ decem fuit confessus in iure, vel
extra ius coram rogatis quinque testibus, me præ-
sente, se mihi dare debere, & propono contra eum
actionem in factum ex cōfessione.Si autem confes-
sus est formiter, id est, causa adiecta, puta se debe-
re ex causa emptionis vel mutui,tunc dabitur vtilis
ex vendito,vel vtilis certi conditio contra illū, sicut
daretur directa ex vero contractu,vt ff.de interrog.
act.l.de ætate.§.qui interrogatus. in qua sic forma
libellum

A libel. Ago contra R. à quo peto decem quæ fuit cõ
fessus, vt suprà, ex contractu venditionis vel mutuo:
vnde propono contra ipsum vtilem actionem ex vẽ
diti. vel vtilem certi cõditionem, quod ita rectè con
cipiantur libelli, probatur per iura s. allegata.

De actione ex stipulatu pro dote.

Hæc actio duplex inuenitur, vna quæ datur ma-
rito ad dotem petendã à muliere vel eius patre. Alia
quæ datur vxori vel hæredi ipsius ad repetendã do-
tem soluto matrimonio morte viri vel diuortio. vn-
de maritus cui dos est promissa sic agit. Ago contra
B M. qui promisit se daturum cẽtum in dotem pro tali
vxore mea, quam dotem mihi soluere & dare recu-
sat, vnde quòd illa centum mihi soluat & det, ago
contra ipsum, & propono actionem ex stipulatu.
Quòd ita debeat cõcipi libellus probatur. C. de rei
vxor. actio. l. vnic. circa principium. vxor autem sic
repetit dotem soluto matrimonio: Ago ego B. con-
tra R. & S. hæredes mariti mei, vt reddant seu sol-
uant vel restituant centum, vel domos, vel vineas
quas inæstimatas dedi in dotem quondam marito
meo, cum fructibus inde perceptis, propono actio-
C nem ex stipulatu. Quòd ita rectè concipiatur libel-
lus, dicit lex eadem C. de rei vxor. actio. §. ex actio. &
§. fructibus. & not. pleniùs in arte ij. distin.

De aqua pluuiali arcenda.

Hæc actio competit contra eum qui fraudulen-
lenter aliquod opus fecit in proprio agro, propter
quod aqua pluuialis nocere potest prædio vicini,
ad hoc, vt restituatur in pristinum statum, & dam-
num contingens post litis contestationem emende-
tur. & in ea sic formatur libellus. Ago ego R. cõtra
S. qui tale opus fecit in prædio suo propter quod a-
D qua pluuialis damnũ dare potest agro meo, vel præ-
dio meo nocere põt, vnde opus illud in pristinũ sta-
tũ peto restitui, vel peto illud opus amoueri, & dam
nũ quod post litis contestationẽ contingit, resarciri
peto. pro opere distruendo propono actionem aquæ
pluuial arcendæ. pro damno posteà emergente, pro-
pono officium iudicis. Quòd sic rectè concipiatur li
bellus, probatur ff eod. l. j. § j. & ij. & §. de eo opere.
& §. in summa. & l. si tertius §. officium.

De pastu pecoris.

Si aliquis immittat oues seu alia animalia in præ
E dium meum vt depascant frumentũ meum, vel alios
fructus, seu glandes, competit mihi cõtra eum actio
de pastu pecoris, & ita speciali nomine vocatur: ve
de præscript. verb. l. qui seruandorum. §. vlti. in hac
actione sic forma libel. Ago contra M. qui immisit
pecora sua in prædiũ meũ, & glandes meas vel fru-
mentũ meum depasta sunt, vel pauerũt vel comede-
runt. vnde damnum illud quod æstimo decem, resar
ciri mihi peto, & propono actionem de pastu pecor.
Quòd sic rectè concipiatur libellus, probatur l. præ-
allega. in qua solummodò de nomine istius actio-
F nis fit mentio. Et est notandum, quòd nomine glan
dis omnes fructus continentur: vt ff. de gland. lege.
l. vnic. Similiter nomine pecoris intelligitur de om-
nibus animalibus quæ pascuntur. ff. de ædil. edict. l.
ædiles. §. iumentorum.

De actione ex testamento.

Si alicui relinquantur legata: petit illa actione ex
testamẽto ab hæredibus: in qua sic forma libellum.
Ago contra talem hæredem Titij, qui mihi in testa-
mento suo rem talem legauit, quam rem mihi dari
G peto, propono actionem ex testamento: probatur
C. communia. de leg. l. j. & ff. de lega. ij. cum filius. §.
varij. Si autem hæres fuerit in mora, addea cum fru-
ctibus perceptis & percipiẽdis. Et not. quòd de hac
actione plenius notatur in arte iij. dist.

De actione ex stipulatu.

Si aliquis promittat tibi aliquid incertum, puta
facere domum, vel scribere codicem, competit tibi
contra illum actio ex stipulatu: vt institu. de oblig.
in princip. & ff. de verborum obligatio. l. vbi autem
non apparet. § primo, in qua sic forma libellum.
H Ago contra M. qui promisit se scripturum mihi co-
dicem vnum: vnde cùm non scripsit, ago cõtra eum,
& propono actionem ex stipulatu. probatur iuri-
bus præallegatis.

De actione ex stipulatu arbitraria.

Si aliquis tibi aliquid se daturum vel facturum
certo loco promittit, competit tibi contra eum actio
ex stipulatu arbitraria, seu certi conditio ex stipula-
tione arbitraria & in ea sic forma libellũ. Ago con-
tra R. qui promisit mihi G Neapolis, vel Equi. vn-
de ago contra eum, & propono actionem ex stipu-
I latu arbitrariam, quando res est incerta. Sed si certa
res promissa fuerit, dices, propono certi conditi. ex
stipulatu arbitra. Quòd ita rectè cõcipiatur libellus
probatur ff. de eo quod certo loc. l. ij. & per tot.

De actione ex stipulatu ex tempore præsumpta.

Si aliquis soluat aliquid longo tẽpore decẽ an-
norum inter præsentes, & viginti annorũ inter ab-
sentes: præsumitur quòd stipulatio præcesserit, & a-
gitur ex stipulatu. de qua actione habes. ff. de vsu. l.
cùm de in rem versio. & in ea sic forma libel. Ago cõ
K tra R. vt præstet mihi vnam libram ceræ. vel piperis
pro anno præterito, & quòd caueat se soluere in fu-
turum singulis annis, quam libram antecessores sui
vt ipsi mihi promiserũt, & antecessoribus meis an-
nuatim soluere de tali prædio quod à me tenet, vel
pro alia causa per decem annos, propono actionem
ex stipulatu præsumpta ex tempore. Quòd rectè cõ-
cip. dicit lex prædicta.

De actione furti nec manifesti.

Si quis rem tuam te inuito mobilem contrectet,
tenebitur actione furti nec manifesti. & in ea sic for
L ma libel. Ago contra te qui talem rem, puta equum
mihi furtiuè subtraxit, seu me inuito contractauit.
vnde ipsum equum peto mihi restitui cum pœna du
pli. propono actionem furti nec manifesti, & condi
tionem furtiuam, videlicet conditionem pro re, &
actionem furti pro pœna. Quòd sic conc. libel. pro-
batur. ff. e. si pignore. § cùm furti. & l. in furti actu.

De actione tigni iniuncti.

Si quis tignum meum ædibus suis iniungit, vel
iniunctum habet, vel possidet sine mea voluntate,
tenetur ad duplum, vnde libel. ita formabis: Ago
M contra B. qui tignum meum suis ædibus contra vo-
luntatem meam iniũxit, vel iniunctum ædibus suis
habet, quod tignum decem æstimo. vnde mihi in du
plum ipsum condemnari peto, & propono actionẽ
de tigni iniũcto. Quòd ita rectè concip. libel. pro-
batur ff. e. l. j. & ff. de rei vend. l. in rem. §. pœna.

De actione arborum furtim cæsarum.

Si quis furtiuè incidit arborem alterius, & sic do
mino arboris dat maximũ damnum, & sibi parum
commodi acquirit, datur domino arboris actio quæ

A vocatur arborum furtim cæsarum. & in hac sic for
ma libel. Ago contra T. qui furtim mihi incidit ar-
boré talem, ex cuius incisione damnificatus sum
in decem, quæ decem mihi in duplum ab eo præsta-
ri peto. propono actionem arb. furt. cæsa. & quia li-
gna quæ valent ij. contractauit &c. probantur ff. ar-
bo. fur. cæsa. l. j. & ij. & l. furtum. §. vlti. & l. facienda.
& l. penultima.

De actione rerum amotarum.

Si vxor marito dolo malo, vel causa diuortij, si-
ue vir vxori res furatur & subtrahit, & quia actio fur
ti non competit, licèt furtum fiat, sicut in filia quæ
B surripoit res paternas, & actio famosa constante ma
trimonio. in honorem matrimonij non competit,
ideò inuenta est propter res amotas actio specialis
quæ vocatur rerum amotarum. in qua sic forma li-
bellum. Ago ego S. côtra M. vxorem meam quæ do
lo malo amouit res meas de domo mea, vel loco ta-
li, causa diuortij, vel spe mortis. vnde vt res illas mi-
hi restituat, ago contra ipsam, & propono actionem
rerum amotarum. & quando pro sperata morte di-
cat: propono actionem vtilem rerum amota. Quòd
C rectè concip. libel. probatur. ff. eod. l. j. §. j. & l. si mu-
lier. §. j. & §. vltim. & l. ob res. & C. rer. amot. l. ij.

De actione de rationibus distrahendis.

Si tutores rem mobilem vel pecuniá pupillis au-
ferunt, & in proprias vtilitates côtractant, licèt non
animo furandi, tamen prodita est actio specialis cô-
tra eos in duplum, quæ vocatur de rationibus distra
hendis. in qua sic forma libel. Ago contra T. quon-
dam tutorem meum, qui dum tutelam meam gere-
ret, durante ipsa tutela, res tales meas, vel de bonis
meis abstulit, vel pecuniam intercepit & suppres-
D sit, vnde res illas in duplum mihi restitui peto, vel
pro rebus illis ipsum mihi in duplum condemnari
peto, & ad hoc propono actionem de ration. distra-
hend. Quòd sic rectè concip. libel. probatur. ff. eod.
l. j. § de rationibus. & §. considerandum. & §. in tute
la. & §. vlti. & l. ij. & l. si tutor. §. vltim. & l. sed si con
dantur. & ff. de contra. tute. acti. l. ij.

De actione directa legis Aquiliæ.

Si damnum dedero in rebus tuis corpori meo, cô
petit tibi côtra me directa actio leg. Aquiliæ. in qua
sic forma libellû. Ago ego S. contra R. qui seruum
E meum Stichum occidit, qui retro infra annum va-
luit quinquaginta. vnde illa quinquaginta peto, &
propono acti. directam. l. Aquil. vel qui corpore suo
in re mea tali, puta domo, vinea, vel boue, dedit dâ-
num tale, quæ res retro infra xxx. dies valuit xl. vn-
de illa quadraginta peto, & propono &c. & in vtro-
que adijcias sic: & si negauerit, peto illum mihi in
duplum condemnari. Quòd sic rectè concipiantur
libelli, probatur. ff. eod. l. ij. & l. si seruus seruû. §. hu-
ius. & l. inde veratiùs. §. hæc actio. & insti. eo. §. vlti.

De actione in factum de pauperie.

F Si quadrupes alicuius det tibi damnû, habes con
tra dominum quadrupedis actio in factum de pau-
perie, quæ compellitur tantùm damnum tibi dare
vel dare animal noxæ, vt ff. si quadrup. paup. fecis. di
ca. l. j. & instit. eod. titul. in hac actione sic forma li-

G bellû. Ago côtra R. vt emendet mihi illud damnum
quod sua quadrupes, fortè asinus vel equus intulit
in rebus meis mora naturali feritate, quòd damnû
æstimo viginti, & propono actionem in factum de
paupere probatur legibus præallega. Et nota quòd
de hac actione pleniùs tractatur in arte distin. iij. &
vij. in fi.

De actione iniuriarum ex lege Cornelia.

Si fuisti ab aliquo pulsatus vel verberatus, vel do
mus tua fuit introita per vim, côpetit tibi actio iniu
riarum ciuil. in qua sic forma lib. Ago côtra R. qui
H iniuriosè & violenter intrauit domum meam, vel
me pulsauit vel verberauit, quam iniuriam nollem
sustinere pro decem vnde in prædicta quantitate il-
lum mihi condemnari peto, propono actionem in-
iuriarum ciuilem ex lege Cornelia descendentem.
Quòd ita concipi. lib. probatur. ff. e. l. lex Cornelia.
& l. prætor. & l. item apud Labeonem. §. ait prætor.

De actione in factum contra magistratum.

Si ille qui gerit magistratum admonitus vt det
tutores pupillis, vel curatores minoribus adultis da
re negligeret, & sic medio tempore pupilli vel mino
I res damno afficiûtur, vnde ille magistratus tenetur
de toto illo damno, actio. in facto. in qua sic forma
libel. Ago contra R. qui cum gereret ciuitatis meæ
magistratum, & fuisset sæpiùs requisitus à T. inna-
mico meo vt daret mihi tutorem vel curatorem, da-
re neglexit vel distulit, vel dedit tutorem siue curato
rem minus idoneum, vel non exegit satisdationem.
vel exegit: sed minùs idoneam. vnde propterea sum
damnificatus in x. quæ decem ab eo mihi præstari
& solui peto, & propono act. in fact. inductam con-
tra magistra. Quòd sic rectè concip. lib. proba. ff. de
K magistra. conue. l. j. §. si curatores. & §. sciendum.

De actione vel accusatione ingrati.

Si libertus est ingratus erga patronum suum,
vel filius patri, reuocatur libertus in seruitutem, & fi
lius in potestatem patris per actioné vel accusatio-
nem ingrati. C. de agnoscen. lib. l. vnic. & de liber. &
eorum liber. l. j. & C. de ingra. lib. j. vnic. & est actio.
ista vltima in arbore actionum. in qua sic forma lib.
Ago contra R. libertum meum qui alimenta mihi
denegauit cum egerem, vel talem iniuriam mihi in-
tulit, fortè verberauit, vel turpia verba mihi dixit, pu
L ta latroné vel cucurbitam me vocauit: vnde ipsum
in seruitutê reuocari peto, & ad hoc propono actio-
nem ingrati. Quòd ita rectè concipi. libel. proba. ff.
de procura. l. sed hæ personæ §. patronos. ff. de oble.
à libe. l. per procuratorem. Filius autem sic potest re
uocari à patre. Ago contra M. filiû meû quê emáci
paui, & ipse extitit mihi ingratus: quia acerbû côui-
tiû dixit mihi, vel me verberauit, vel mihi dixit atro
cê iniuriá: vnde ipsum in meá potestaté reuocari pe
to, & ad hoc propono act. ingrati, vel officiû iudicis
quod melius est per legem. C. de ingrat. libe. l. vnic.

M Hęc de actionibus, de quib. Io. in arbore actio-
num tractauit, exempli, & doctrinæ
gratia dixisse sufficiant.

FINIS.

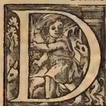
***

INDE

RVBRICAE TRACTATVS ORDINIS IVDICIARII DN. ROFREDI BENEVENTANI, hîc ordine alphabetico ſequuntur.

De litera A.

alius terc.

Positione.

Finis Rubricarum ordinis iudiciarij.

RVBRICAE OPERIS LIBELLORVM IN IVS PONTIFICIUM DN. ROFREDI BENEVENTANI hîc alphabetico ordine inseruntur.

De impedi

De litera S.

De litera V.

Finis.

INDEX RVBRICARVM ORDINIS IVDICIARII PROCESsus DN. HENNINGI GOEDEN Iureconsulti clarissimi hîc ordine alphabetico insertitur.

Finis.

INDEX RVBRICARVM SVMMAE DE LIBELLIS FORMANDIS DN. ODOfredi hîc ordine alphabetico deſcribitur.

De litera A.

De litera

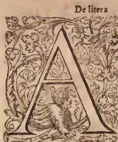
Finis.

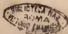
INDEX COPIOSISSIMVS OMNIVM TVM RERVM TVM

verborum notabilium, quę in hoc volumine continentur, exorditur.

De litera A.

In accusa-

Actio tu-

De litera C.

Ce

Commo-

Decimæ

Dominus

De litera E.

Edictum

Episcopus

De litera F

De litera I.

quid co

Iue

De litera L.

Libellarius

Libellus

De litera. O.

Officium

DE litera. P.

Positiones

Probatio

Publicatio

De lit. Q.

De lite. R.

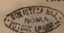
De lit. S.

Termini

De Litera V.

Vota cli-

FINIS.

Regeſtum.

abcdefghiklmnopqrſtvxyz. ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ.
aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm. Omnes ſunt quaterniones, præter mm quæ eſt quinternio.

EXCVDEBAT HECTOR PENET,
impenſis hæredum Iacobi Iuntæ. anno
M. D. LXI

